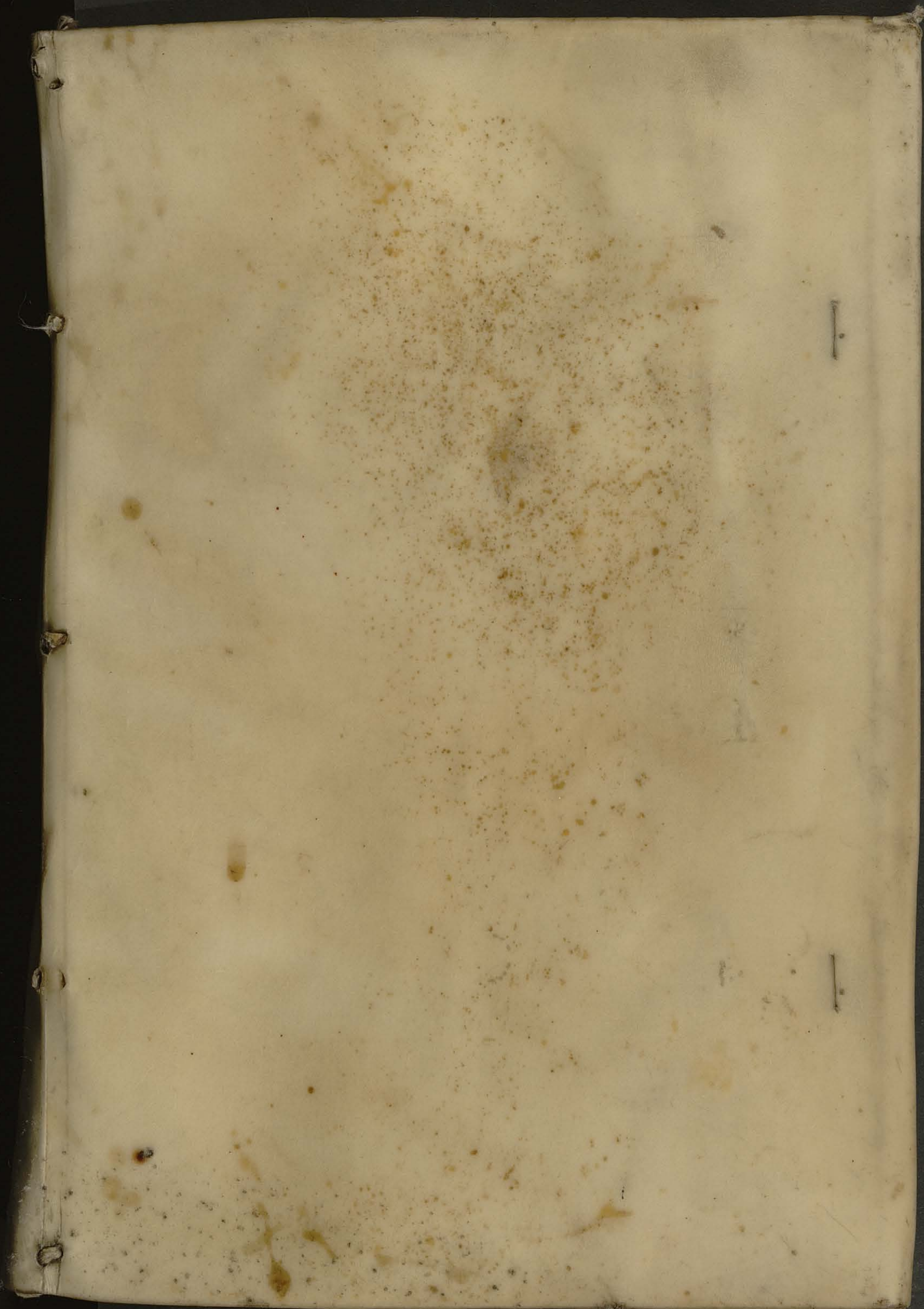

£1.6

C. PLINII CÆCILII SECVNDI NOVOCOMENSIS,

EPISTOLARVM LIBRI X.

Eiusdem Panegyricus TRAIANO dictus.

Cum Commentarijs JOANNIS MARIAE CATANAEI, viri doctißimi.

Multis Epistolis cum illarum interpretatione adiectis.

Adiuncti sunt alij, ad alios Cæsares, PANEGYRICI, ad fidem vetusti exemplaris emendati.

Apud Petrum & Iacobum Chouët.

M. DC. XXV.

Eremitarū Camal. Montis Regij apud Varsou. Ex legato S. D. Nicolaj Baldrynski 1648

VIRO CLARISSIMO, IVSTO RVBERO,

PAVLVS STEPHANVS S.

CLARORVM virorum doctissimos perire Commentarios, aut, si omnino non pereant, neglectos iacere, dolendum certè est, vir Clarissime : & nescio quæ mala temporum nostrorum incusanda sors : quòd ea nobis inuidere videtur rariòra & præstantiora quæ sunt. Quare nos, si Deus dederit, aliis post alios in lucem emittendis doctorum virorum Commentariis, malo isti mederi enitimur. Et sanè hæc ipsa temporum conditio in hoc Catanæo nostro dolenda quoque erat. Nam qui hunc librum in manus sumet, frequentius eum neque tractari neque legi, miretur necesse est: neglectúmque tandiu iacere tanti ingenij, tantæ doctrinæ, támque variæ lectionis virum. cui tantum gloriæ pepererunt tam docti commentarij, vt laudatore me non

egeat. dicam tamen habere abundè tanto interprete Cæcilium nostrum, quo glorietur, si in terras redeat. At verò non solùm hos Commentarios offero tibi vir Clarissime, sed & ipsas Plinij Cæcilij epistolas, quæ te inter curas & negotia Principis recreare possint, quas tibi commendare, plus quàm mihi notas, certè non sim sapienter facturus: offero tamen, memor veteris ac etiam recentis amicitiæ, qua parentem meum, dulcis memoriæ parentem, complexus olim es: & quam ante annum circiter ipse testatus es, quum in idem hospitium Argentinæ diuertere contigisset: vbi suaui alloquio tuo frui, & benignitatis plenos generoso in pectore vultus intueri licuit. Qualecunque igitur hoc est, vt suspicias, & tuæ erga parentem beneuolentiæ hæredem me quoque scribas rogo.

Vale, vir Clarissime, & Principum & literatorum amor. XV. CAL. SEPT. ANNO M. DC.

Typo-

Typographus Lectori.

SI Basiliense quod desiderabam exemplar, non defuisset, lector beneuole, stabat animo iam ante annos aliquot editionem horum Commentariorum aggredi. sed necesse fuit editiones aliquot inter se conferre. & sanè Basiliensis vt est recentior, à mendis etiam est repurgatior. Ascensianam quidem & alteram vetustissimam inter se nihil differentes comperi. Quoniam autem Basiliensis editio pleraque truncata habet, quæ in vetustioribus leguntur, queritur verò deprauatos codices vetustos, quos integritati suæ restitutos abs se profitetur, quanquam videtur multa, & meritò sustulisse, & tamen sunt (ni fallor) quæ lectorum iudicio permittenda potius videantur quàm tollenda, mihi in his angustiis, ea quæ ex Ascensiano exemplari seu altero vetustiore, sublata fuerant, aut quæ superaddita essent in Basiliensi editione, etsi multa (vt fatear) sunt deprauatissima in vetustis codic. notis tamen inclusiuis inserere visum est, vt liberum esset lectori iudicium. Ad Plinij epistolas quod attinet, erat animus simul excerpere tot varias hinc inde lectiones, quæ tam frequentes & crebræ sunt in hoc quamuis angusto libello, vt vix reperias editiones duas quæ vnum & idem, sex subsequentibus lineis, scribant, quum nec Basilienses ipsæ inter se, multo minus aliæ alijs locis editæ, concordent: non quidem quod ad sensum, sed quod ad verba & ordinationem vocabulorum, aut voculas immutatas, de linea in lineam (vt ita dicere liceat) discrepantes. Quod vt attentius consideraui, & has ipsas, saltem maiori ex parte, varias lectiones, margini nostræ in minore forma editionis adnotatas, eas verò quæ maioris momenti essent, ab ipso Catanæo doctissimè exagitatas: quum sciam etiam vix vnum esse aut alterum qui has in minori forma epistolas non tractet legátve, exscriptor esse superuacaneus desij. cœperam enim. Tu libellum nostrum, quæ tua est humanitas, gratum habe, Lector Candide, & vale.

CLARISSIMO PRÆSIDI GRATIANOPOLIS AC MEDIOLANI, IAFREDO CAROLO,

Iuris ciuilis & Pontificij prudentissimo,

IOANNES MARIA CATANAEVS felicitatem.

NTERPRETANDI munus apud veteres vtile probatúmque, nunc difficilimum & necessarium eruditorum nemo dubitat: cùm multa ex historiis & priscorum moribus interciderint, dicendarúmque causarum ritus, & habendi senatus, denique ferè omnia nunc immutata, quæ difficulter ab autoribus colligi possunt. Adhæc tot inter deprauationes, quas bonæ literæ passæ sunt, scriptorum nullum magisquam solutæ orationis huiusmodi calamitas inuasit: quæ difficilius animaduertitur, & tollitur. nam carminis menda metri ratione facilius deprehenditur & restituitur: à prosa verò, & dictiones, & totæ clausulæ sæpius deciderunt, quas in integrum reficere,

reficere, nisi alicuius fidi exemplaris testimonium subueniat, nec ipsi qui peperere, si ad nos redirent, consequerentur. Nos autem peculiares quædam in hoc opere difficultates circumstetere. nam primum elaborandum fuit, vt multa cum impressis vetusta exemplaria conferremus, quibus Plinium Cæcilium supra cæteros scriptores deprauatum ex Hippolyto, si fieri posset, Virbium faceremus: tot errores, & in Latinis & Græcis curandi fuerunt. plura insuper de legibus discutienda veniebant iam abrogata & desueta, quæ vix à prudentibus discerni poterant. nec ille mediocris scrupulus nos offendebat, Neruæ Traianíque Cæsarum res, quæ sæpius explicandæ occurrebant, iam ferè conclamatæ: nam compendia quæ supersunt, non singula, sed summam illustrium rerum vix denotant. præterea stylus pressior & emunctior, qui lectori multa per se excogitanda relinquit, ita frequenter acuti sensus enodandi sunt. Quare factum crediderim, vt superiorum nemo hoc opus quamuis maximè desideratum attigerit, præsertim cùm nondum ab alio præoccupatis autorum marginibus vnicuique liberum esset deligere quencunque interpretari placuisset: sed posteris difficilimos expoliendos reliquerint, Scyllas scilicet & Gorgonas nobis domandas. nauigarunt illi per aperta pelagi: nos scopulis, & fretis commiserunt. Itaque nonnulli paruo labore illustrati sunt. fit enim plerunque, vt multorum nomina temporum felicitas & occasio à tenebris educat: at quosdam maximam meritos laudem fortunæ malignitas opprimat, ingentésque vigilias minima comitetur gloria. Neque tamen iccirco magnum aliquid fecisse credimus; sed cùm Plinianas epistolas adolescentes admodum legeremus, mirúmque in modum earum

venustate ac lepôre caperemur, postmodum vtilitate publica ducti existimauimus operam nostram non perdituros, si ab omnibus prouinciam desperatam, vberrimos tamen fructus subactam reddituram, primi aggrederemur, & emendando & interpretando, non vt plerique, qui à præceptoribus suis quæ exceperunt, vel doctoribus elaborata surripuerunt, ea sibi vendicantes pro suis publicant: sed hæc qualiacunque sunt, studio nostro lucubrauimus, sublatis innumeris erroribus, præter vnum aut alterum, quos sine fide veteris exemplaris velle reponere, fuisset temerare non emendare: & restitutos si vbique enumerauissemus, legentibus fastidium, nobísque iactantiæ notam contraxissemus. in quibusdam verò visus sum mihi non sine suspicione mendæ quasi per sentes & inculta aratrum trahere: quæ ita excoluimus, vt suspensa manu stilum duceremus. neque annotationes quasdam hinc inde decerpsimus, reliqua dissimulantes, sed vberrimè singula videmur attigisse, aut saltem tentauimus. multis enim, non paucis consulebamus: vt credatur, si alius tantundem laboris, vel inertiæ in Plinium contulerit, nihil postea lectorem desideraturum. quanquam impossibile sit omnibus satisfacere. nam qui sibi doctiores videbuntur, nos interdum tanquam nimios arguent: alij fortasse in quibusdam parcos fuisse dicent: etsi non desperamus alia alios detentura. sunt enim quædam in nostris non vulgaria, multa mediocria, plura notissima: quæ singula stilo humili, ac sermoni proximo referre consultò studuimus. nam qui eloqui in commentariis quærunt, hi mihi videntur in alieno foro litigare, cùm sæpius vtendum verbis de medio petitis: & ea data lex interpreti sit, ne indigeat interprete. Quòd

si in

ſi in hac prius inacceſſa prouincia aliquod minus domitum, quàm vt eruditi iudicauerint, occurret, ipſi opem ferant. quicquid enim ad vtilitatem omnium inſuper publicabitur, modò non fiat detrahendi ſtudio, id nos plurimum iuuabit: neq; enim ij ſumus qui omnia ſciamus: neque aliis bonum quo nos caremus, inuideamus: etiam ſi alius inſurgat, quia viderit à nobis primum aſpera complanata, manca reſtituta, vberiores in Plinium commẽtarios tranſcripturus, agat quomodo lubet, & qualibet appendice legentium vtilitati conſulat: admoneantur tamen ſtudioſi in quo huius operis lectione profecerint, id nobis imprimis debendum. Præterea addidimus rerum ac verborum electorum indicem, vt (quod plerunque fit) eadem annotatio pluribus locis ſatisfaceret, & quaſi digito monſtraretur, ad hæc fortaſſe quidam in laboribus noſtris requirẽt ſibi, & librorum numerum, & caput autorum quos pro commodo noſtro citamus, repræſentari. alij talem modum improbabunt, tanquam neque ad ornatum faciendum, neque nobis vſquequaque conceſſum. Quare neſcio quod temperamentum ſtuduimus obſeruare, vt interdum proprium locum monſtraremus: ſæpius verò contenti autorem tantùm nominaſſe. quòd ſi curioſius aliquis vlteriora requiret, inquirendo experiatur, ân cum fide teſtes produxerim. Et tamen in hac noſtra diligentia non deerunt inuidi, qui longas, & intenſas vigilias vel antequam viderint, rabido morſu feriant, carpant, ſiue inſito obiurgandi ingenio: ſiue dum ſic putant ſe alicuius nominis apud ineruditos eſſe, vt conſueuere, qui vix primas literas egreſſi ſtatim ſapiunt, arrogantes & tumidi, nihil præter caninam rabiem ſecum ferentes, quod præſtare nequeunt, maledicendo reprehendunt: hos tamen facilè

contemnimus. non enim ab ingratis gratia requirenda est, & maledicum legimus à bonorum cœtu primo statim limine repellendum. Est aliud hominum genus, qui cùm possint studia sua proferre, nec faciant, sinisteritate conciti summa, in alienis scriptis ingeniosi, si vnum aliquid minus bene dictum deprehẽdunt, omnia damnant, aucupio tali famam sibi aucupantes. hi vt aliquando reprimantur propter eorum iam apud multos autoritatem, confugiendum duximus ad præsidium amplitudinis tuæ, qui non minus eloquentiæ, quàm iustitiæ Præses omnes bene literatos (quorum maximus in hac vrbe numerus) sano iudicio in sententiam tuam ducturus es. ostende modò te velle, non deerunt qui quod velis cupiant. diligeris, coleris, frequentaris, nec immeritò. nam aliquid in studiis præstantes tueris, foues, ornas: vt sub te spiritum & sanguinem, patriámq; recipiant bonæ literæ. adhæc cum pari ferè itinere tu & Plinius ad summas virtutes & dignitates perueneritis, iure dicandæ tibi fuerunt elucubrationes nostræ: nam vterque senator optimus. tu Iurisconsultus subtilis, & orator eloquens: ille summus dicendi artifex, nec iuris ciuilis inscius: humanus, liberalis, iucundus vterque: grauissimarum rerum iudex, & moderator vterque. ille amicis gratuitum patrocinium: tu plerunque vel inimicis operam tuam præstitisti: & quos fortunæ turbo perculserat releuasti. publica enim priuatis anteponis. ille rebus honestè partis honestissimè vsus est: tu virtute tua comparatas pari prudentia dispensas, & quæ meruisti, benemeritis erogas. vterq; sub felicissimis regibus per bonas artes ad summa prouectus. illum Traiani felicitas clariorem reddidit: te Gallorum Regum benignitas ad amplissimos magistratus extulit: & sub felicissimo Rege Carolo

rolo ſublatam dignitatem tuam ſub Ludouico feliciore in maius auxit. ille à peſſimo Domitiano inchoatos honores, ſub Traiano optimo perfecit. poſt conſulatum Bithyniæ & Ponti Præſes, tu prouinciæ Narbonenſi & Inſubriæ ſumma cum integritate ſummam cuiuſque ordinis hominum rationem ſeruans: hoc illo maior, quòd diuerſiſſimas terras velociſſimi ſyderis more tu regis. ille proximas & coniunctas adminiſtrauit. Proinde aliis affectata virtus, tibi ingenita. ita cæteris ignoſcis tanquam ipſe quotidie pecces: ita peccatis abſtines, tanquam nemini ignoſcas. non caſtigas errantes, ſed emendas. abeſt ſuperbia, aſperitas: in quorum loco humanitas, comitas eminet. malè enim veneratio terrore acquiritur. ſi adſunt amici, dulciſſimi & honeſtiſſimi ſermones explicãtur. nam ſeueritatem iucunditate miſcere, ſummæq; grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm laudabile eſt: vt qui ex admiratione ingenij tui diligere te cœpit (quod euenire cõtrà ſolet) magis te admiretur, poſtquam penitus inſpexit. Plinius doctos venerabatur, tu vndiq; conquiris: & inuentos, ſtipendiis publicis, ſacerdotiis honeſtiſſimis, de tuo muneraris, eruditorúmque conſpectu libentiſſimè frueris. ſcis enim eſſe veram felicitatem, perpetuò cum ſapientibus verſari: quod tu pertinaciſſimè ſeruas. nam peractis rebus maximis cum ampliſſimis ſenatoribus, quod reliquum datur ocij inter tot occupationes, aut diſputantes de diſciplinis auſcultas, aut ipſe cum audientium admiratione diſſeris. nam omnes qui in aliqua literarum facultate excellunt, admittis humaniſſimè. Sed & ſcriptorum veteres non minori ſtudio reparas, & à mortalitate tueris, cùm tibi maximam librorum ſupellectilem comparas: erraui ſcio. non enim tibi tantùm,

ſed ſtudioſis, quibus exemplarium tuorum ſpectatæ in multis fidei copiam facis. Imprimis tamen veluti genium Plinianas epiſtolas veneraris, ita morum ſimilitudine ferente, quę generis eius ſunt, vt niſi ab acutiſſimo ingenio, vt à tuo, probari, & intelligi poſſint: quia huius autoris dictio ſit elaborata, perpenſa, reciſa, non effluens, non redũdans, veruntamen plena, eloquens, in ſuo genere copioſa, etſi multum ei temporum iniuria nocuerit, magis Atticorum ſalem, & Romanam grauitatem, quàm Aſiaticam latitudinem effingens, neq; ad Laconicam breuitatem concidens. nam ſicut M. Tullio in epiſtolis copia, paratáque dicendi facultas elucet, ita Plinio exculta, penſitata, amputata: vtq; illius reliqua diuini eius ingenij opera maximam Familiaribus epiſtolis commendationem adferunt, ſic Plinio tum rerum, tum verborum, & ſplendor & dignitas & ordo faciunt, vt quæ non extant eius ſcripta, ſummo cum deſiderio requiramus, quem cùm deponere conſtitueris, iterum reſumes. tot illecebris lectorem tenet & afficit, vt cupidum vlteriora legendi rerum nouitate faciat, nolentémq; aculeis trahat & ducat, neque breuitate officiat, ſed magis lectorem capiat. M. Tullium ſubinde ſatietas comitatur, vt iam legere paratum plerunq; nimia copia deterreat: ille quem ſenſum intendit, explicat optimè, & nouitate ſententiarum, ac rerum acumine non opprimit laſſum, ſed reparat. pungit enim tanquam Chia ficus, neque aliquid abſque ſale condit: quódq; in eo non ſpernendum, in hoc opere talia complexus, quæ noſtris temporibus ad imitationem apprimè faciant. maior in illo granditas: in hoc cura, & diligentia: par nitor. ſummum vtriſq; acumen, & facetiæ non inurbanæ. commendandi ordo diſpar. nam Cicero multa, & ferè eadem repetit: Pli-

nius perdiuerſa, nihil tamen dicendum præterit. acrius enim contendit, colligit aſtrictius. in hoc plus lacertorum & curæ: in illo plus carnis & naturæ. huic nihil demi: illi nihil adjici poteſt: quanquam propoſitum noſtrum ſit alterum laudandi, non accuſandi alterum. Cæcilianus ſtilus floridus, iucũdus, venuſtus, grauis, caſtigatus, temporibus ſuis proprius, verbis parcior, rebus plenior. Omnes ſanè numeros in familiaribus epiſtolis abſoluit, quas Septitij hortatu recognitas in nouem libros diſtinxiſſe Sidonius Apollinaris tradidit, diſciplinam maturitatémque in ipſis commendans, opus ſanè compoſitum & abſterſum, in quo mirificè affectus exprimuntur. amat (ipſius enim verbis vtar) vt qui veriſſimè, dolet vt qui impatientiſſimè, laudat vt qui benigniſſimè, ludit vt qui faceti ſſimè: omnia denique tanquam ſingula abſoluit. Habes hîc clariſſime Præſes, de publicis & priuatis rebus multa de principatu, nec minora de republica, frequentiora de munificentia, & ad bene viuendum conducentia. Quæris quomodo ſtudeas? immortalitatem virtutibus conſequaris? hic vnus ſatis tibi faciet. exornat virtutes, inſectatur vitia, non verbis turpibus, ſed turpia honeſtè reprehendens. quàm mira in deſcribendis locis felicitas? in commendando humanitas? in explicando facilitas? denique nihil in illis eſt non ad exemplum pertinens. Sed dices, quid mihi cum tam longa præfatione? verùm ita difficultas operis, & inuidorum malignitas, tuæque virtutes ac Plinij ſtilus caſtigatiſſimus poſtulabat: vt quamuis multa dixerimus, longè tamen plura dicenda ſuperſint. Mediolani Calendis Decembris. M. D. V.

ſed ſtudioſis, quibus exemplarium tuorum ſpectatæ in multis fidei copiam facis. Imprimis tamen veluti genium Plinianas epiſtolas veneraris, ita morum ſimilitudine ferente, quę generis eius ſunt, vt niſi ab acutiſſimo ingenio, vt à tuo, probari, & intelligi poſſint: quia huius autoris dictio ſit elaborata, perpenſa, reciſa, non effluens, non redũdans, veruntamen plena, eloquens, in ſuo genere copioſa, etſi multum ei temporum iniuria nocuerit, magis Atticorum ſalem, & Romanam grauitatem, quàm Aſiaticam latitudinem effingens, neq; ad Laconicam breuitatem concidens. nam ſicut M. Tullio in epiſtolis copia, paratáque dicendi facultas elucet, ita Plinio exculta, penſitata, amputata: vtq; illius reliqua diuini eius ingenij opera maximam Familiaribus epiſtolis commendationem adferunt, ſic Plinio tum rerum, tum verborum, & ſplendor & dignitas & ordo faciunt, vt quæ non extant eius ſcripta, ſummo cum deſiderio requiramus, quem cùm deponere conſtitueris, iterum reſumes. tot illecebris lectorem tenet & afficit, vt cupidum vlteriora legendi rerum nouitate faciat, nolentémq; aculeis trahat & ducat, neque breuitate officiat, ſed magis lectorem capiat. M. Tullium ſubinde ſatietas comitatur, vt iam legere paratum plerunq; nimia copia deterreat: ille quem ſenſum intendit, explicat optimè, & nouitate ſententiarum, ac rerum acumine non opprimit laſſum, ſed reparat. pungit enim tanquam Chia ficus, neque aliquid abſque ſale condit: quódq; in eo non ſpernendum, in hoc opere talia complexus, quæ noſtris temporibus ad imitationem apprimè faciant. maior in illo granditas: in hoc cura, & diligentia: par nitor. ſummum vtriſq; acumen, & facetiæ non inurbanæ. commendandi ordo diſpar. nam Cicero multa, & ferè eadem repetit: Plinius

nius perdiuersa, nihil tamen dicendum præterit. acrius enim contendit, colligit astrictius. in hoc plus lacertorum & curæ: in illo plus carnis & naturæ. huic nihil demi: illi nihil adjici potest: quanquam propositum nostrum sit alterum laudandi, non accusandi alterum. Cæcilianus stilus floridus, iucũdus, venustus, grauis, castigatus, temporibus suis proprius, verbis parcior, rebus plenior. Omnes sanè numeros in familiaribus epistolis absoluit, quas Septitij hortatu recognitas in nouem libros distinxisse Sidonius Apollinaris tradidit, disciplinam maturitatémque in ipsis commendans, opus sanè compositum & abstersum, in quo mirificè affectus exprimuntur. amat (ipsius enim verbis vtar) vt qui verissimè, dolet vt qui impatientissimè, laudat vt qui benignissimè, ludit vt qui facetissimè: omnia denique tanquam singula absoluit. Habes hîc clarissime Præses, de publicis & priuatis rebus multa de principatu, nec minora de republica, frequentiora de munificentia, & ad bene viuendum conducentia. Quæris quomodo studeas? immortalitatem virtutibus consequaris? hic vnus satis tibi faciet. exornat virtutes, insectatur vitia, non verbis turpibus, sed turpia honestè reprehendens. quàm mira in describendis locis felicitas? in commendando humanitas? in explicando facilitas? denique nihil in illis est non ad exemplum pertinens. Sed dices, quid mihi cum tam longa præfatione? verùm ita difficultas operis, & inuidorum malignitas, tuæque virtutes ac Plinij stilus castigatissimus postulabat: vt quamuis multa dixerimus, longè tamen plura dicenda supersint. Mediolani Calendis Decembris. M. D. V.

MAGNIFICO D. AMBROSIO MAYNO IOH. MARIA CATANÆVS SALVTEM.

Hæc præfatio lib. Epist. X. præfigenda est.

ORSITAN modestius fuerat supersedisse à qualibet in Cæcilianas ad Traianum epistolas præfatiuncula, ne illam videremur ambitioni dedisse: nisi sciremus inter ingeniosos adhuc autorem requiri. Ego vt illius credam, primùm eo adducor, quòd sæpius in rescriptis suis Traianus Secundum vocat, quòd in his epistolis Plinius multorum meminit, vt Accij Suræ, Voconij Romani, Iulij Bassi, Iusti Calphurnij, quos alibi retulerat: sed imprimis Suetonij, quem pariter contubernalem suum fatetur: & ei ab optimo Imperatore ius trium liberorum impetrare contendit. Nec offendat aliquem, quòd Traianum blandiendo dominum dictitat, cuius appellationem, principatus initio omissam, procedente tempore non est aspernatus post res aduersus Dacos prosperè gestas. Nam vt Secundus ad Seuerum scribit, recentia maximi principis opera præbuerunt COSS. designatis, facultatem noua & magna censendi: vera enim ratio decernendi aliquid non decernendíve, cùm ipsorum hominum, tum rerum ac temporum conditione mutatur: vt dominus iure potuerit appellari, quòd esset rerum dominus, vt Poëta, Romanos rerum dominos iam dixerat, Papinius in epistola libri quarti Syluarum: Deinde, inquit, multa ex illis tum Domino Cæsari dederam. & Tertullianus in Apologetico, Dicam, inquit, planè Imperatorem dominum. temporibus enim Domitiani iam consuetudo appellandi principem dominum inualuerat: & nos vidimus Romæ Ant. Pio Domini præfationem. Quæret (scio) aliquis cur hic quàm alibi remissiore vel clariore stylo sit vsus: quia scilicet ad Imperatorem Traianum non doctissimum, si Dioni credimus, scribebat, illas ferè ad eruditissimos. Principis ergo sui dicendi genus effingere conabatur. & oratoris virtus præcipua sit dicere quæ videat lectoribus placere. Nunquam enim arbitrarer quod Martialis de Gallicis & Hispanis suis versiculis: ideo minus politos, quia in prouincia non in vrbe nati essent: idem accidisse, in Bithynia Cæcilianis epistolis, siue eas fecerit non consilio publicandi, sed post eius obitum ab amicorum aliquo, quod ad Lentulum Ciceronis literis contigit,

tigit,

rigit, editæ sint, & ideo minus pressæ: quia ab autore suo non castigatæ: an potius, quod & ipse fatetur, vt libellorum suorum vario filo diuersa lectorum ingenia detineret. Neq; tamen interdum dissimulare potuit, quin pleraque multa in præcedentibus vsurpata istis inserat, quale illud, qua publicè qua priuatim. nam ad Romanum scripserat, Qua fœminæ, qua viri. Et ad Marcum, Qua officiis maximis, qua principum amicitia. Item verba, qualia sunt, alioqui, durum, dispice, in melius, ad exemplum pertinens, omnia integra aduocationibus renunciaui delegato mihi officio. Cùm patronum me optassent, prouinciales contra Marium Priscum constare rationem ab ineunte ætate condiscipulus & contubernalis, fundos emancipauit. sub signo, natalium splendor, de mora queri. Et ne minima quæq; colligamus, pares etiam sensus & res hinc inde occurrent vt ad Traianum, vbi gratulatur deos festinasse ad gubernacula reip. admouere illum: & in Panegyrico asserit breui post adoptionem Traiani, Neruam è vita migrasse. Et mox indicat apud eundem se expertum duo matrimonia, id quod etiam in epistolis ad familiares apertè colligitur, vt taceam quòd hic Iulij Seruiani optimi viri, cuius alibi iam mentionem fecerat, meminerit. & in sequenti epistola testetur se egisse contra Marium pro Afris, quam rem libro secundo pluribus complexus est. Quid dicam de præfectura ærarij, de qua præter ad Traianum sæpe scribit in præcedentibus & in Panegyrico. Item quòd latum clauum pro Voconio Romano, quem alibi ferè iisdem verbis commendauit, ab Imperatore petat, sicut Actio Suræ præturam. denique iter suum ab vrbe in Bithyniam Traiano nunciet, vt omittam eundem scribere ad Septitium in præfatione præcedentium se collecturum epistolas quæ negligebantur, tanquam minus politæ: & additurum quas postmodum scriberet. proinde ad Traianum dixerit, Diem domine quo seruasti imperium, dum suscipis. Et in Panegyrico. Expectatum est tempus in quo liqueret non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respubl. ruensq; imperium super Imperatorem Imperatoris voce tibi delatum est. Item, Hic ego, inquit, quia sciebam acta Bassi Procos. rescissa, dictumq; à Senatu ius omnibus de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium. illic verò eandem rem breuius, & ideo minus apertè vt loco conueniebat tractans: O veri dixerat principis intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumq; reddere quicquid non oportuerit. Ad hæc ad Priscum, Nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulsit. Quare Traianus Secundo rescribens idem ius pro Tranquillo roganti, quàm parcè, inquit, hæc beneficia tribuam, vtique mi Secunde charissime tibi satis est exploratum. In fine harum epistolarum, quanuis sup-

presso nomine, Fabati prosoceri obitum memorat. Denique illa Cæcilij ad Traianum epistola quam Paulus Orosius, Eusebius in Chronicis, Tertullianus in apologetico Secundo tribuunt, satis superq; sola nostram sententiam comprobat. Eam enim in hoc libello offendes, cui subest Traiani rescriptum in eundem sensum à prædictis autoribus recitatum. At dicet aliquis, Sidonius tamen Apollinaris refert Plinium nouem duntaxat epistolarum libros posteris reliquisse. Sed quos ipse sibi imitandos proposuerat, sed quos eruditiores arbitrabatur, quósque ad amicos scripserat. Nam ad Traianum epistolas, vtpote res grauissimas complexas, nulla sibi oblata simili facultate scribendi, consultò subticuit. Proinde potuit Sidonius eas ignorasse. scriptor sanè sui seculi contentus eruditione, & qui non omnes bibliothecas in illa librorum caritate discusserat. In summa qui negant has ad Traianum epistolas esse Plinij Secundi, confitentur ex professo neutras bene legisse. Fatear tamen necesse est primùm nobis in animo fuisse has intactas relinquere: & quia vno tantum exemplari præter impressa, nec illo admodum vetusto adiuti sumus: & ne idcirco ansam maledicis obiurgandi daremus. Sed cùm altius considerauissemus, nullā non quamlibet oblatrandi occasionem, quamuis iniquam detractores aucupaturos: & puritatem Latini sermonis in hoc opusculo intueremur, ex eiúsque lectione multarum rerum commodum multos consecuturos, quibusq; priorum stylus pressior & emunctior non placuisset posse hoc solutiore vel faciliore detineri: adhibuimus eam quam potuimus diligentiam & emendando, & interpretando spreta inuidorum maliuolentia, imprimis illud Secundi laudatissimum reputantes, oportere priuatis vtilitatibus publicas anteferre: tum etiam patrocinio tuo freti, qui soles nostra lata prædicatione circunferre: nec fauoris minus in nos collaturus sit Iason vir consultissimus legum moderator & illustris interpres, quodam prouidentiæ dono mortalibus datus, subsequaturq; patrui vestigia passu robustissimo: quanuis adolescens Thomas filius tuus, quem speramus, si virtutes eius & ingenium maturuerint, pariter ab illo adoptatum iri. eiusq; doctrinæ ac bonorum aliquando successorem futurum, vt propemodum in domo vestra tale quoddam conspecturi simus, quod olim in Curia perpetua serie. Nam tu, etsi non effectè præceptis oratorum fueris institutus: ita tamen à natura quodam dicendi flumine exuberas, vel rebus maximis exercitatus, vt dicendi artes edoctos longè præuenias. ad hoc proceritas & habitudo corporis, & bona fortunæ, quæ largè tibi supercurrunt, animi bonis plurimum ornamento sunt. Vestro igitur præsidio tutus sinam per ora virûm volitare ad Traianum, epistolas iam meliores, iam faciliores: ex quibus, si aliquid ad vos gloriæ perueniet, certum habeo tantundem honoris vos suscepturos, contra maledicos, pro Secundo, pro interprete charissimo.

C. PLINII CÆCILII SECVNDI VITA PER IOHANNEM MARIAM CATANÆVM COMPOSITA.

SCRIPTORVM illustrium duo in Vrbe secula imprimis felicissima fuere: Augusti scilicet & Vespasianorum fratrum, cùm inter alios duo Plinij floruere: è quibus iunior quo die & anno natus sit adhuc quæritur, sub Nerone non ambigitur, patria Nouocomensis, L. Cæcilio patre, & historici Plinij ex sorore genitus, à quo per adoptionem familiæ eius insertus, auunculi bonorum & studiorum alio scribendi genere successor: præceptores habuit Fabium Quintilianum, & Niceam sacerdotem. in Syria tribunus militum, Euphratem philosophum audiuit. vbertate Liuiana plerunque capiebatur. Græca in Latium, nostra in Græciam transferens, studium suum adolescens intendebat. puer admodum comœdiam Græcam composuit: elegos & heroïcos aliquando pangens. suos etiam hendecasyllabos, quorum libellum emisit, à Græcis probari gloriatur. nonnunquam enim versiculos parum seueros, ipse tamen integerrimus vita, lusit non sine summorum virorum exemplo vnde vicesimo ætatis anno dicere in foro cœpit, & in senatu plures grauissimas causas egit. Prætor ludos dedit, vix Domitiani callidam immanitatem declinans, cùm omnem virtutem excindere conaretur. Cæsaris Quæsturam, Tribunatum plebis, Præfecturam ærarij, Æmiliæ viæ, & aluei Tyberis curam, Auguratum, Consulatum, summâ famâ & pari integritate administrans: In Tribunatu militum, & Quæstura Calestrium Tyronem collegam: in consulatu & præfectura Cornutum Tertullum sortitus: augurali dignitate Julio Frontino successit. Ponti & Bithyniæ ad statum ordinandum missus proconsulari potestate non minorem prudentiæ gloriam, quàm moderationis & diligentiæ secum retulit. Traiano gratissimus, & summa cum autoritate, à quo amicis suis honores sæpius impetrauit: sibi verò quot optauerat vnquam. In sigillo quadriga vtebatur. diuitias quas patrimoniis & honestis hæreditatibus largas comparauerat, liberaliter dispensauit. nam & nutrix eius, & Quintilianus præceptor, ac interdum quàm plurimi munificentiam Plinij sunt experti. in municipio suo bibliothecam dedicauit: & annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicitus erogauit; tertiámque salarij partem publico

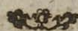
præceptori obtulit. Romanum & Firmum censu equestri iuuit. Caninium ad bonas artes reuocauit. in agendis causis abstinuit non modo pactione, dono, munere, verùm etiam xeniis. Laurentinum rus, & alterum in Thuscis, quibus mirè afficiebatur, epistolis celebrauit. de multis autem quas iuxta Larium possedit villas, dilexit imprimis quam fere in plano conditam Comœdiam: & quam Tragœdiam vocat, quia in edito sita. Romæ habitauit in Exquiliis. vxores duas habuit: posteriorem nomine Calphurniam Calphurnij, & Pompeiæ Celerinæ filiam, cum qua iucundissimè quamuis sine prole vixit: & eius studiorum ministram quidam testantur. Ex doctissimis amicorum referam Virginium Rufum, Vestricium Spurinnam, Silium Italicum, Pompeium Saturninum, Valerium Martialem, Cor. Tacitum, Suetonium Tranquillum, Voconium Romanum, Antoninum: Martialem etiam viatico secedentem prosecutus: Tacitum vt rectorem & magistrum suspiciens: Tranquillum contubernalem suum fouens & ornans. fuit illi cum Aristone, Corœlio, Frontino, Neratio, Arriano Iurisconsultis amicitia summa. Inter libertorum prædilectos habuit Zosimum, & Encolpum. gloriæ appetens, & immortalitatis summus aucupator, quod reliquum temporis dabatur à rebus ciuilibus & domesticis, id totum studiis impartiens: quorum variis generibus nulli satis confisus experiebatur: nam præter iudiciales, quibus Demosthenem imitabatur, demonstratiuas scripsit orationes: historias incertum. hunc potissimùm crediderim Fabium per ista demonstrasse. sunt hodie summa quibus illustratur forum ingenia. namque & consummati iam patroni veteres æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur, ac sequitur industria. Nullum emendandi genus omittebat, ac primùm quæ scripserat, secum ipse pertractabat; deinde duobus aut tribus legebat: mox aliis tradebat annotanda: notásque eorum si dubitabat, cum vno rursus aut altero pensitabat: nouissimè pluribus recitabat.

C. PLI-

CAII PLINII CÆCILII NOVOCOMENSIS VITA,

EX EIVS EPISTOLIS, breuiter à Conrado Lycosthene excerpta.

CAIVS Plinius iunior, ex Como nouo Italiæ Transpadanæ oppido natus, patrem habuit Cæcilium, virum eo tempore pietate simul & eruditione in primis clarum: auunculum verò, Plinium Veronensem, Græcæ & Latinæ linguæ peritissimum: (cuius triginta septem Rerum naturalium libri tanto studio & labore conscripti sunt, vt doctorum omnium calculis digni iudicati sint, qui ob multifarias historias ex Græcis simul & Latinis philosophis depromptas, raræque eruditionis thesaurum, non obiter tantùm legantur, sed euoluantur, omniúmque studiosorum assiduis conterantur manibus) à quo adoptatus, non tantùm amplissimorum auunculi bonorum, sed studiorum quoque, ac nominis successor factus est. Puer adhuc, cùm egregiam præ se ferret indolem, vt liberalibus artibus imbueretur, Fabio Quintiliano, omnium fidissimo puerorum informatori, & in oratoria professione nulli secundo, datus, artes humaniores mira ingenij felicitate perdidicit. Aliarum disciplinarum auidus, paulo pòst Nicetem Smyrnæum sophistam, & præclarum eo tempore oratorem, audiuit: qui adeo ingenium ad vtramque rationem accommodabat, vt iudiciale sophistica quadam facultate exor-

nauerit, sophisticum verò & vmbratile forensibus aculeis roborauerit, & cuius sententiæ ac paradoxa quasi bacchantes Thyrsi, mellis lactísque copiam præbere videbantur. quibus artibus cùm Plinium probè instituisset, annuente auunculo in Syriam tanquam ad præclarissimarum artium omnísque philosophiæ mercaturam misit, vbi Euphratem philosophum naturæ arcana explicantem audiuit. Verùm cùm post multos in studiorum curriculo exantlatos labores, iam sine cortice natare didicisset, & optimos quosque sibi autores legendos proposuisset, Liuium tamen Romanæ historiæ antesignanum & principem cùm toties à Quintiliano præceptore laudibus celebrari audiuisset (qui Patauinum in concionibus suprà quàm narrari potest eloquentissimum vocare solitus est, & ob id inter cæteros scriptores in scholis quàm diligenter legendum in oratoriis suis institutionibus præcipit) eius historias lactea eloquentia descriptas, rarò de manu deposuit, ex quibus eam etiam hausit eloquentiam, quam in doctissimis suis epistolis & Traiani imperatoris Panegyrico, magno verborum & sententiarum ornatu, orationísque fœcunditate abundè satis ostendit. Græca in Latinam, nostra in Græcam transferens, ingenium exercuit. Ad poëticæ studium furore quodam naturali raptus, comœdias assiduè audiuit, inspexit mimos, legit Lyricos: quibus adolescentiæ studiis cùm animum excoluisset, iámque ad grauiora altioráque studia animum intenderet, vndeuigesimo ætatis suæ anno dicere in foro cœpit, ac in senatu plures grauissimásque causas magno audientium stupore egit. Beticis námque contra Bebium Massam, & iisdem de Cæcilio Classico quærentibus adstitit. Marium Priscum repetũdarum accusauit, Iulium Bassum & Vareum in capitalibus causis defendit & liberauit. Si quid verò temporis à ciuilibus negociis, quibus totum iam intenderat animum, suffurari potuit, colendis agris consumpsit: priscos illos Romanos, Numam Pompilium, C. Licinium, Catonem, Cincinnatum, Pisones, Fabios, Cicerones, alíosque virtute claros viros imitatus, qui in magno honore constituti, vites putare, stercorare agros & irrigare nequaquam turpe & inhonestum putarunt. Laurentinum suum rus, & alterum in Thuscis (in quo templum principum statuis mirificè ornatum ædificauit) doctissimis epistolis cele-

brauit, vt agriculturæ se studiosissimum ostenderet. Cui cùm venatio cognata esset, sæpenumero calores, pluuias, sudorem, frigora, niues, & id genus alia complusculа, quæ venatoriæ voluptates continent, perpessus, ad venabula sedens, spumantes, & à canibus in furorem conuersos apros propria manu confodit. Ad administrandam remp. aptissimus iudicatus, celeriter ad summos honores, amplissimásque in vrbe dignitates, euectus est. Æmyliæ nanque viæ, quę ab Aemylio Scauro post Ligures bello subactos, à Placentia Ariminium vsque structa & strata erat, curam administrauit. Quæsturam cum Calestrio Tirone, cum quo stipendia antè fecerat, & Præturam cum eodem consecutus est. Cornutum Tertullum, præfectus ærarij salutatus, collegam habuit. In Pontum & Bithyniam missus proconsul, non minorem prudentiæ, quàm moderationis & diligentiæ gloriam retulit. Consulatum summâ famâ, paríque integritate cum Tertullo, amicitiarum familiaritate semper coniunctissimo, gessit. In auguratu sacerdotio prisco, quod viuenti nunquam adimebatur, Julio Frontino viro principi successit, quibus, aliísque multis dignitatibus, cùm sua industria Romanorum Rempublicam mirum in modum auxisset, in tantam apud bonos & claros viros existimationem venit, vt iuueni ex clarissimis familiis in vrbe vxores offerrent. Habuit autem duas, ex quibus posterior erat Calphurnia, Pompeiæ clarissimæ fœminæ filia: cum qua multos annos honestissimè, sine prole tamen, vixit. Vitæ suæ innocentia, & omni scientiarum eruditione principum multorum animos sibi conciliauit: inprimis tamen Traiani, inuictissimi imperatoris, à quo non tantùm sibi ipsi, sed amicis quoque multa impetrare potuit. Voconio quippe Romano, condiscipulo & contubernali suo, multas dignitates: Accio Suræ præturam: Harpocrati Iatraliptæ peregrinæ conditionis homini, Chrysippi Mithridatis, Stratonicæ Epigoni, & vxori Chrysippi, Posthumij demum Marini propinquis aditum in vrbem impetrauit: libertis Antoniæ Maximillæ ornatissimæ matronæ, præterea Hediæ, Antoniæ, Harmeridíque citra omnem difficultatem ius Quiritum obtinuit. Tanta fuit opulentia, vt ducenta millia nummûm pro accessione precij agrorum contempserit, emptrice Cornelia hoc petente. eas tamē facultates quas partim hæreditario iure

COMI IN EXTERIORE STRVCTVRA Templi maximi.

C. PLINIO L. F. O. V. F. CÆCILIO SECVNDO. COS. AVG. CVRAT. TIBER.

MEDIOLANI IN ÆDE D. AMBROSII in arca lapidea ex tabulis confractis.

C. PLINIVS L. F. O. V. F. CÆCILIVS AVGVR LEGAT. PROPR. PROVINCIÆ. PON. CONSVLARI POTESTA. IN EAM PROVINCIAM ET IMP. CÆSAR. NERVA TRAIANO AVG. GERMAN. CVRATOR ALVEI TIBERIS ET RIPARVM ET PRÆF. ÆRARI. SATVRNI PRÆF. ÆRARI. MIL. QVÆSTOR. IMP. SEVIR EQVITVM TRIB. MILIT. LEG. VI. GALLICÆ. XVIR. STLITIB. IVDICAND. ADIECTIS THERM. IN ORNATVM HS. CCC. ET HOC AMPLIVS IN TVTELAM HS. CC. T. F. I. ET IN LIBER. TOR. SVORVM NOMIN. HS. XVIII. LXVI. D. CLVI. REI. INCREMEN. POSTEA AD EPVLVM. PLEB. VRBAN. VOLVIT PERTINERE HOC AMPLIVS DEDIT IN ALIMENTA PVERORVM ET PVELLARVM. PLEB. VRBAN. HS CCC. IN TVTELAM BIBLIOTHECÆ. HS. C.

IN SEMIDIRVTA ÆDE D. IVLIANI apud Fegium agri Mediolanensis.

C. PLINIO. L. F. O. V. F. CÆCILIO SECVNDO COS. AVGVR. CVR. ALV. TIBER. ET CLOAC. VRB. PRÆF. ÆR. SAT. PRÆF. ÆR. MILI. QV. IMP. SEVIR. EQ. R. TR. M. LEG. VI. GALL. XVIRO. STLIT. IVD. FL. DIVI. T. AVG. RCELIENS.

C. PLI-

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Primvs.

Cum doctissimis Ioannis Mariæ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS Septitio svo S.

FREQVENTER hortatus es vt epistolas, si quas paulò accuratius scripsissem, colligerem, publicarémque. Collegi, non seruato temporis ordine (neque enim historiam componebam) sed vt quæq; in manus venerat. Superest vt nec te consilij, nec me pœniteat obsequij. Ita enim fiet vt eas quæ adhuc neglectæ iacent, requiram: & si quas addidero, non supprimam. Vale.

FRE quenter] Primum præfari libet inscribendū esse ex veteribus marmorum titulis, C. Plinij Cæcilij Secundi: ad hoc Tranquillo & Dione in Augusto tradente, lege cautum fuisse, vt adoptatus adoptantis appellationem sumeret, id est nomen familiámque: sua etiam retenta. vnde Octauius à Iulio adoptatus C. Iulius Cæsar Octauius est appellatus. & P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli filius & Africani per adoptionem nepos: neque refert vtra familia præcedat. ¶ Septitius Clarus, cui hoc opus epistolare dedicat, & hortatu eius susceptum emittit, vir fuit, iudicio Secundi, ab omni fraude remotus, Euritij Clari auunculus: Præfecto Prætorij Turboni, Adriano volente, successit, deinde tamen illi successorem dedit Imperator: quòd apud Sabinam vxorem iniussu eius familiarius ageret quàm reuerentia domus Cæsareæ postulabat: móxque eum loco hostis habuit. *Accuratius*] diligentius, [cura maiore, sicut etiam in codice antiquo scriptum fuit.] à cura sua facit lectorem attentum. *Colligerem*] in vnum redigerem. Seruauit ordinem: nam prius necesse est colligere: deinde publi-

care. *Non seruato temporis ordine*) non consideraui tempus, quo vnaquæque epistola composita fuerat: quod non tam seruandum iis qui epistolas emittunt, quàm historicis: quibus proprium, quo tempore singula gesta sint, explicare: vnde subiecit, *Neq; enim historiam cõponebam*) quod credo fecisse Secundum ad exemplum Tyronis [Ciceronis] liberti: qui nullo certo cõpositionis ordine M. Tullij congessit epistolas. at in historia rerum ordo requiritur, plerumque tamen transmutatur: quod Tranquillus est secutus, per species, nõ per tempora dimensa Cæsarum vitas monumentis tradendo, non sine ratione, & excusatione. *Sed*) collegi. *Vt quæque in manus venerat*) casu & forte. notãdum, In manus venire non solùm significare intẽtionem, verùm etiam recognitionem: sicut dicitur in mentem venire, non recordationis causa tantum, sed recognitionis, cõsiderationísque. *Cõsilij tui*) quo me ad epistolas publicãdas incitasti. *Obsequij*) vt tibi morem gererem. Sensus est, restat igitur vt vterque hoc opus comprobet, & placeat lectoribus. *Ita*) si placuerint, incitabor requirere, quæ sunt in obscuro: & deinde quas scripsero in volumen redigam. *Addidero*) composuero. *Non supprimam*) non contineam apud me sed publicem.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

VIA tardiorem aduentum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua & legas & relegas & emendes: eo magis, quòd nihil antè peræquè eodémque stilo scripsisse videor. tentaui enim imitari Demosthenem semper tuum, Caluum nuper meum dumtaxat figuris orationis. Nam vim tantorum verborum pauci, quos æquus amauit,

VIA tardiorem) Hic me ferè confundit diuersitas exemplarũ: nam Adriano alia, alia rursus Arrio, plura Arriano scriptam, fidem faciunt, sed Arriano omnino cõtenderim: Arriano inquã Maturio Altinati equiti, cuius familiaritate & iudicio in literis Secũdus vtebatur. eodẽ lib. iij. mentionẽ ad Maximum faciente. Fuit & Arrianus philosophus ex Nicomedia Romæ clarus, Adriano & M. Antonino imperãtibus nouus Xenophon cognomẽto, [Epicteti discipulus, qui auctore Luciano vitã Tilibori latronis scripsit.] Et Arriani iurifcõs. mentio fit ab Vlpiano: vt alios aliis temporibus Arrianos vigentes omittam. nam & Iabolenus de iure fisci, scribit, Arrianum Seuerum præfectum ærarij; cum eius qui tacite rogatus fuerat non capienti fidei commissum reddere, bona publicata erãt: pronuntiasse nihilominus ius deferendi ex cõstitutione diui Traiani habere eum, cui fidei commissum erat relictum. Potest etiam videri scripta Arrio Antonino, ad quem alibi. Antonini inquam Pij auo materno, qui Neruã miseratus, quòd imperare cœpisset, homo sanctus & bis cõsul semel cum Mario Celso. authores habeo Spartianum & Tacitum. Mittit libros suos pro Accia Variola emendandos: rogátque vt intendat limam & iudicium, consilio eius in editione vsurus. *Aduentum*) in vrbẽ. *Librum*) actionẽ pro Accia Variola: quam testatur scripsisse ad imitationem Demosthenis pro Ctesiphonte. *Prioribus epistolis*) quæ non sunt in hoc volumine, nam alius liber est de quo nono scribit. *Ex consuetudine tua*) diligenter. *Peræquè*) pariter. Cęsar lib. vij. Peræquè è regione castrorum castra ponebat. Videtur tamen superfluũ aut peræque aut eodem stilo: idem enim significãt: [quare placet vt legas, eodem libro, id est, nihil antea scripsi quale eodẽ libro.] Qui pro stilo legunt ζῆλω, non rectè iudicant, & si Græci dicant ζῆλον ac interdum nostri: è quib⁹ Ausonius & Seneca in Pro-

uerbiis : vbi etiam verbum zelari vsurpauit : nisi fortasse volumus] interpretari zelũ pro nimia decoris affectatione : & vt obseruatur apud Cyprianum : & à Grammaticis dicitur cacozelia nimia decoris affectatio corrupta sententia. [Quamuis Hammonius zelum esse voluerit imitationem boni: verumtamen etiam de malo dici idem asserit. Possumus insuper respicere sequentia : quod scilicet in nulla alia oratione tot authores sit imitatus, Demosthenem, Caluum, & M.T.]. *Stilo)* dicendi genere. Stilus ferrum acutum [& obtusum:illo, vt notarent:hoc, vt expungerent. nam vtrumque stilo fiebat:] quo in pugillaribus scribitur: sæpe tamen pro compositione sumitur. verba sunt ex primo de Oratore, Stilus optimus & prestantissimus dicendi effector & magister. & tardum & diligentem Quintilianus stilum probat. at [Donatus, vt alij] Euanthius, voluit stilum verbis, orationẽ sensu cõstare. *Semper tuum)* quo maximè delectaris : quemque tibi proposuisti imprimis imitãdum. *Nuper meum)* quem in hoc libro imitatus sum primum. [Scio in aliquibus exẽplaribus circumferri, Caluum nuper meum dumtaxat figuris orationis. nam vim tantorum virorum pauci quos æquas, assequi possunt: vt sit sensus, in nulla alia oratione imitatum esse Caluum oratorem, quàm in hac : & pauci oratores tibi pares possunt assequi vim tantorum virorum. Sed vt hanc lectionem non admittam, præter alia imprimis efficit, quòd ipse alibi eiusdem mentionem faciens, testatur tantùm se imitari Demosthenem, nulla Calui recordatione habita : de quo in sequentibus plura. & credibile sit, semper optima Plinium imitanda sibi proposuisse, Demosthenem scilicet & M. Tullium, quanquam fuerint qui Caluum omnibus oratoribus præferrent. Quare sincerior lectio elicitur ab eo exemplari, in quo sunt illi tres libri Corn. Taciti nup. publicati. nam vim tantorum verborum, pauci, quos æquus amauit, assequi possunt, cum Plin. gaudeat suis epistolis interponere Virgiliana carmina, vt sit sensus, pauci quos æquus amauit Iuppiter, possunt assequi vim verborum Demosthenis.) *Figuris orationis)* dicendi genere. est enim figura conformatio quædam orationis remota à cõmuni, & qua diuersa sermonis forma coniungitur. Figuris igitur sententiarum, quibus Fabio referente plurimum oratio insignitur, à quo lib.xij. hæc pro Demosthene traduntur. Nonne, inquit, cunctos illos teretes oratores, sublimitate, vi, impetu, cultu, compositione, superauit? non insurgit locis? non figuris gaudet? non translationibus nitet? nam penè lex orandi fuit. Tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt. *Vim verborum)* Quę solet Æschines mõstra inuidiosè appellare. Fuit enim egregius verborum fabricator. *Pauci)* summi oratores.

assequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor ne improbè dicam) æmulationi repugnauit. Erat enim propè tota in contentione dicendi, quod me longæ desidiæ indormientem excitauit, si modus is sum ego, qui excitari possim: non tamen omnino Marci nostri τὰς λημνίσκους *fugimus, quoties paululum itinere decedere non intempestiuis amœnitatibus admonebamur, acres enim esse non tristes volebamus. Nec est quòd putes me sub hac exceptione veniam postulare. immò quo magis intendam limã tuam,*

Materia ipsa) nostra causa, argumentum rei. *Improbè)* insolenter, à modestia commendat opus suum. *Nec repugnauit)* nec fuit aliena, conuenit. *Huic æmulationi)* Demosthenicæ. Aduerte, æmulatorem poni pro eo qui de pari loco contendit : secus imitatorem. Hic idem alibi, Non vt æmularer, sed tamen imitarer & sequerer tantum. Aliquando cum inuidia ponitur, vt apud Apuleium in tertio Floridorum. Marcellus sic distinguit, Æmulus, inquit, similitudinem vitæ vel instituti repræsentat. Item æmulatio ab imitatione hoc distat, quòd imitatio simplex est & li-

uorem atque inuidiam non admittit: æmulatio habet quoddam imitandi studiū, sed cum malitiæ operatione. M. Tullius pro sectatore indifferenter vsurpat. Æmulo, dicens, atque imitatore studiorū meorum ac laborum. *In contentione dicendi*) concertatione, animi intensione, quę maxime consistit in confirmatione & confutatione: cum sit oratio ad confirmandum & confutandum accommodata. Eam Cicero in continuationem & distributionem diuisit: neque hic locum habet exornatio eiusdem appellationis, quæ fit ex contrariis verbis. *Longæ desidiæ*) desuetudini à forensibus causis. *Excitauit*) plurimum valet si Fabio credimus acumen in altercatione. quod sine dubio à natura veniens arte adiuuatur & exercitatione. *Si modo*) Correctio. *Marci nostri*) Ciceronem sign. Quem nostrum, id est Latinum appellat, respectu græci Demosthenis [quem, interrogatus quomodo tantum in dicendo profecisset, respondisse ferunt, Quia plus olei quàm vini consumpsisset] ληκύθους lepores, suauitatem, lucubrationes. [Cic. ad Atticum, Et facerem diutius, nisi me lucerna desereret, id est, lucubratio.] Sic lucernam vsurpat Martialis. [idem Cic. ad eundem, Quid multa? totum hunc locum, quem in aristocratia ego variè meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo fingere de flamma, de ferro nosti illas ληκύθους valdè grauiter prætexuit. id est pigmenta, exornationes, quòd palæstritæ oleo peruncti lucentes & nitidi fiebant.] Est enim lecythus vas olearium: & plerumque ex alabastro vnguentum continens. dictum quasi ἀγγεῖον, id est, receptaculum: quòd capacissimum sit, παρὰ τὸ κύτος à vase λήκωπε, aut quod planum habet fundum vel labrusculum, aut quod oleum celat. Lecythos quidam metaphoricè accipiunt pro gymnasio, authore Polluce, vt sit sensus. Plin. non declinasse à Cic. schola: ideòque in numero plurium dixisse Lecythos, quoniam M. T. cyclicam noscebat pædiam. authores habeo Suidam, Hammonium, Athenæum: & Sophocles Euphoniæ causa Lecythismum dixit. Possemus etiam interpretari pro commiseratione. nam Aristoph. vsurpat in Pluto. [ἔλαιον οὐκ ἔνεστι ἐν τῇ ληκύθῳ, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐλεοῦμεν] oleum non est in lecytho, i. non mouemur misericordia. *Non fugimus*) imitati sumus. *Itinere*) à proposita causa. *Decedere*) vti digressionibus. sæpe vtile est digredi ab eo quod proposueris, permouendorum animorum causa. itaq; vel narratione exposita sæpe datur ad commouendos animos digrediendi locus, vel argumentis confirmatis, vel cōtrariis refutatis, vel vtroque, vel omnibus, si habet causa dignitatem atque copiam, sed maximè cum concitamus animos: nam ibi plurimum potest, eaque laus vna oratoris est, & propria secundum Crassum apud Ciceronē de oratore: modo nō sit longior, in qua, cū fuerit delectatio, debet etiam reditus ad rē aptus & concinnus esse. *Nō intempestiuis amœnitatibus*) opportune ad demulcendas iudicum aures. Quintil. Orator erit egressionibus amœnus, in quibus M. Tullius excelluit: laudes suas, vel aduersarij vitia, notans. *Acres*) acuti ingenio & mente, seueri disputādo, quod nisi librum digressionibus exhilarasset, tristis & seuera fuisset oratio. *Nec est*) pro non opus est, peculiare Secundo dicendi genus, quod interdum deprehendes apud Martialem, quale illud, Non est quod timeas Candide. *Exceptione*) quod acres esse volebamus. [An quia materia cōstabat in cōtentione dicendi.] *Veniam*) errorum, si quos in digrediendo cognoueris. *Intendam limam tuam*) acuam & excitem tuum iudicium, ac emendationem in hunc librum. *Lima*) translatio pro censura, & emendatione. sicut etiam solent fabri superflua abradere. vnde Martialis iudicium & correctionem eiusdem Plinij ac Seueri commendans lib. v. scripsit, Quem censoria cum meo Seuero docti lima momorderit Secundi, & limatum vario togæ vsu idem retulit Auctum (vt in hoc quoq; Martiali opem feramus) quod optime calleret omnia quæ Togato viro conuenirent. Sane verbum frequens apud vtrosque. [& ante eos M. Tullius dixerat, Veritas ipsa limatur in disputatione.]

Contubernales) meos amicos, familiares propriè tamen de his qui militiæ sub vno tentorio vitam degunt, & contubernium pro decem militibus vna militantibus

confitebor & ipsum me & contubernales abe-

ſtantibus,& conuiuentibus: nam tabernæ appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium, non ex eo quòd tabulis claudatur: inde tabernacula & contubernales. hæc Iuriſconſultus de verborum ſignificatione. Feſtus tamen Pompeius contubernales à tabernis, quæ fiebant ex tabulis, dictos opinatur. Hîc ſimpliciter pro conuictoribus & domeſticis è quibus erat Tranquillus, Voconius Romanus, & liberti non illiterati accipiuntur. ſic libro primo Columella, Villico mulierem contubernalem ex Celſi ſententia aſſignauit.

ditione non abhorrere: ſi modò tu fortaſſe errori noſtro album calculum adieceris. Eſt enim planè aliquid edendum, atque vtinam hoc potiſſimum, quod paratum eſt, (audis deſidiæ vôtum) edendum autem ex pluribus cauſſis: maximè quòd libelli quos emiſimus, dicuntur in manibus eſſe, quamuis iam gratiam nouitatis exuerint. Niſi tamen auribus noſtris bibliopolæ blandiuntur. Sed ſanè blandiuntur, dum per hoc mendacium nobis ſtudia noſtra commendent. Vale.

Errori noſtro) ſententiæ contubernalium. vbique modeſtiam ſuam prætendit: innuens poſſe iudicio decipi ſe & ſuos. *Album calculum adieceris*) approbaueris, aſſenſeris, dignum editione iudicaueris. Sidonius in epiſtolis. Ego tamen huiuſmodi conſilio album calculum minime apponam. id eſt non comprobabo. mos erat per album calculum ſuffragari. Agathias lib. iij. epigrâmatum, λευκὸν ψῆφον ἐδεξάμεσθα, album calculum ſuſcepimus, dum oſtendit Theodoti & vxoris innocentiam comprobatam, & abſolutos à crimine. per nigrum autem condemnare. Ouidius, Calculus immitem demittitur ater in vrnam. & Apuleius decimo, Manum vrnali opponit orificio, ne calculus ater intrudatur. *Edendum*) publicandum. Vlpian. Edere eſt, vel dictare, vel tradere libellis, vel codicem proferre. *Hoc potiſſimum*) hoc quod ſum emiſſurus opus, ſit optimum. *Vt editionem mereatur*) ne, ſi editione indignum fuerit, aliud de integro mihi ſit elaborandum: hoc enim deſidioſi hominis votum. *Deſidiæ votum*) hominis ignaui deſiderium, optantis ſua ſcripta eſſe præſtantiſſima. *Libelli quos emiſimus*) intelligerem libellos de vltione Heluidij, quos temporibus Neruæ ſcripſiſſe ſe, ac mox emiſiſſe teſtatur alibi. *In manibus eſſe*) laudari, probari, placere. *Gratiam nouitatis exuerint*) ſi iam pridem ſint publicati, neque legantur tanquam noui, placent enim qualiacunq; ſint noua ſcripta. *Blandiuntur auribus*) adulantur, falſa referunt. *Studia noſtra commendent*) & per hoc incitent me ad potiora publicanda.

C. PLINIVS CANINIO RVFO SVO S.

VID agit Comum, tuæ, meæque deliciæ: quid ſuburbanum amœniſſimum: quid illa porticus verna ſemper: quid πλατανὼν opaciſſimus: quid Euripus viridis, & gemmeus: quid ſubiectus, & ſeruiens lacus: quid illa mollis, & tamen ſolida ge-

VID agit Comum) Caninium Rufum municipē ſuū hortatur, vt ſe monumētis literarū à mortalitate vindicet, omiſſa rerum vulgarium cura. Fuit enim ſtudioſus carminum, præſertim quibus bellum Dacicum Traiani ſcribere orſus eſt. ¶ *Comum*) patria noſtra. olim mediocre oppidum. cæterùm Pompeius Strabo, Pompeij Magni pater colonos ab incumbentibus Rhetis vaſtato reſti-

tuit: cui Cn. Scipio tria millia hominum in superadiecit. Post modum Iulius Cæsar quinque inquilinorum millia ad habitandum deduxit, è quibus quingenti illustres fuere Græci. Hos etiam ciuitate donatos in habitatorum numero descripsit: haud tamen ibidem domicilium habuere, sed oppido nomen relinquentes, & Nouum Comum appellantes, Nouocomenses oppidanos vocauere. Nobilitatur Comum, Plinio referente, aqua ad temperaturam ferri. Interpres Appiani deceptus est, vbi tradit Cæsarem Nouum Comum condidisse, cùm Græcè scribatur κατῴκισαι. id est coloniam deduxisse. *Tuæ meæq; delitiæ*) vtrique nostrum magna oblectamenta præstans. *Quid*) repete agit. *Suburbanum*) rus iuxta vrbem Comum. *Verna*) aprica æstate & hyeme, vbi sit perpetuum ver. *Platanus opacissima*) legitur etiam Platanon opacissimus. nam Platanon locus est Platanis consitus, cuius accusatiuum Platanona Martialis protulit lib. iij. & Sidonius octauo. Est autem forma Græca. Sicut daphnon lauretum à Latinis dictum. Platanus arbor est vmbræ gratia tantum expetita. & adeo postea honoris increuit, vt mero infuso enutriretur: nam præter Plinij testimonium accedit Martialis authoritas de Platano Cordubensi talia scribentis, Creuit & effuso lætior vmbra mero. Commendatio arboris non alia maior, quàm solem æstate arcere, hyeme admittere. vnde tradit Cicero in suo Oratore disputasse commode Scæuolam cum Crasso & reliquis in Platanone, quem sanè Tacitus lib. xj. suarum historiarum signauit, dum inquit, Ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. *Euripus*) vt diei æstum redderent leniorem, aquam deriuabant per varias semitas fluentem: riui autem huiusmodi obliqui & reciproci, qui fluunt & refluũt, Euripi appellantur: de quorum instabilitate extant apud Suidam Græca prouerbia, quale illud ἄνθρωπος εὔριπος, homo euripus. aduersus homines facile se mutantes, & instabiles: & illa ad idem τύχη εὔριπος, καὶ διάνοια εὔριπος. Fortuna euripus, & Sententia euripus. Esse aquarum ductus euripos satis constat Senecæ testimonio lib. xiv. epistolarum referentis, Qui euripos subito aquarum impetu implet aut siccat. Lampridius in Heliogabalo, Fertur in euripis vino plenis nauales circenses exhibuisse. Plinius, Cæsar dictator in elephantorum munere euripis arenam circumdedit: ne, vt prius, cum populi vexatione eruptionem tentarent. abhorret enim aquam id genus belluæ. ex quibus apparet non satis veram illorum sententiam, qui riuulos per prata defluentes, si paulo murmuratiores essent, euripos: alios maiusculos, nilos appellarunt: nam M. Tullius lib. I. de Legibus indifferenter posuit, Ductus inquit aquarum, quos isti nilos euriposque vocant, quis cum viderit, non irriserit? Sed magis ridicula illorum opinio, qui euripum vitem malleolis circunquaque ductis in formam lacus esse crediderunt. Neque assentior dissentientibus euripos manu factos per fossas & cuniculos, dictos à similitudine Chalcidici freti septies in die reciprocantis, authoribus Iustino & Suida: à quo Euripus fretum, locus aquosus inter duas terras Bœotiæ & Atticæ interpretatur. Liuius tamen, Non septies die, sicut fama fert, temporibus statutis reciprocat euripus: sed temere in modum venti nunc huc nunc illuc verso mari, velut monte præcipiti, deuolutus torrens rapitur: & Pausanias lib. 2. testatur Euripum circunfluere in circuitu regionis Platanistæ: quæ quia multis platanis consita, inde traxit appellationem. & lib. 6. Mitylenam, inquit, dupliciter euripi diuidunt. Appellati euripi παρὰ τὸ ῥιπίζειν, à latitudine per contrarium, quòd non sint lati sed angusti: sic scriptum reperies apud magnum etymologicum. *Viridis*) refertur ad herbas, quas alluit. *Gemmeus*) ad splendorem aquæ, & calculorum. *Subiectus*) demissus: nam villa iuxta lacum surgebat. *Seruiens*) vsibus tuis. *Lacus*) Larius. *Gestatio*) locus quo gestabantur sanitatis vel voluptatis gratia. Idem ad Gallum, Gestatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur: de qua locutus satyra septima Iuuenalis, Balnea sexcentis, & pluris porticus, in qua Gestetur dominus quoties pluit. Et quarta, Quid refert igitur quantis iumenta fatiget Porticibus? quanta nemorum vectetur in vmbra? Et Paulus gestationem confici ex arboribus asserit, sed pro ipsa succollatione interdum vsurpatur.

patur. nam Celsus inquit, Lenis in naui, in lacu gestatio est: vehementior in alto, vel lectica, aut scamno: acrior vehiculo. *Mollis & tamen solida)* vt lectica sensim lata. [delicata scilicet, & tamen virilis.]

statio : quid balineum illud, quod plurimus sol implet & circumit : quid triclinia illa popularia : quid illa paucorum : quid cubicula diurna nocturnáque? possident ne te, & per vices partiuntur? An vt solebas, intentione rei familiaris obeundæ, crebris excursionibus auocaris : si te possident, felix beatúsque es : sin minus, vnus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles & sordidas curas aliis mandas: & ipse te in alto isto pinguíque secessu studiis adseris. Hoc sit negocium tuum, hoc ocium, hic labor, hæc quies, in his vigilia, in his etiam

Balneum) legitur in multis codicibus balineum, sicut apud alios : quod non abhorret à ratione, cum græci βαλανεῖον vocent : de cuius verbi deriuatione, Suidam & magnum etymologicum lege. enimuero in monumentis antiquorum balineum potius quàm balneum annotauimus : poëtæ tamen balnea & non balinea vsurparunt. Balneas verò P. Victor, [si tamen ille libellus qui circumfertur de regionibus Vrbis, ipsius est;] sæpius interdum Plinius historicus, & Iurisconsulti. Varro tradit balneas, publicas significare: ac neutro, priuata. *Plurimus sol implet ac circuit)* in quod Seneca sic in epistolis inuehitur. At nunc blattaria vocãt balnea, si qua non ita apta sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauentur simul & colorentur, nisi ex solio agros ac maria prospiciant. *Triclinia)* triclinium neminem adeo ineruditum puto qui nesciat locum esse conuiuij dictum authore Seruio à tribus lectis stratis : quod etiam vocabuli interpretatio ostendit, & Varro in re rustica, Triclinium sterni cœnandi causa dixit: sicut Apuleius comessatoribus inquietum. id Porphyrius Latinè cœnaculum sentit. Lectos eius pares & altitudine, & materia, & figura Varro fieri solitos asseuerat : qui triclinaria æstiua ad frigus orientis, hyberna ad solem occidentem construi præcipit : à quo non dissentit Vitruuius, nisi in quantum ad septẽtrionem: præterea verna, & autumnalia, ad orientem vergi mandat : rationésque insuper explicat talis positus, & tricliniorum, quæ conclauia siue cœnatoria dici possunt: quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo : sicut altitudo dimidio latitudinis, & longitudinis fieri debebit. *Popularia)* multorum, & communia multis. vnde quidam Græcorum popularia appellarũt populi congregationem : interdum populare, populo gratum, sicut apud eundem ac plerosq; sæpius : popularis etiam eiusdem populi vir, & conditionis: aliquando amicus. & popularitas in omnis rei cõsortium sumitur, quæ secundum Plutarchum in opere Politicorum ratione orationéque populo persuadet. [Tranquill. pro fauore & aura populi, Popularitate, inquit, efferebatur. Sic Statius, Et gratum popularitate magnum. Posthæc in quibusdam exemplaribus scriptum fuit : quid popinæ, sed etsi huic scripturæ fidem vetustas afferat, tamen non satis conuenire videtur, vt Caninium & occupari popinis, id est tabernis, scribat: nam superiora, & quæ sequuntur, etiam viri summi fecere: hoc nisi perditæ luxuriæ.] *Popinæ)* tabernæ, inde popinones luxuriosi, qui oblectantur tabernis.] *Diurna)* in quibus quiescere solemus interdiu : nam nocturna proprie dicuntur dormitoria. *Partiuntur)* sortiuntur, in secunda tamen lectione patiuntur fuit. [vt modò in vnum te transferas, modò in aliud.] *Auocaris)* distraheris, remoueris ab huiusmodi commodis. *Excursionibus)* motibus, perturbationibus, inquietudinibus: nam illi dicuntur excurrere, qui causa rei familiaris obeundæ, vt negociatores, modò huc modò illuc ad conficienda negocia currunt. *Obeundæ)* curandæ, componendæ. *Si possident)* si occuparis

tot voluptatibus, & isto pinguissimo ocio. *Felix beatusq́; es*) Felix, qui recipit à fortuna felicitatem: aliquando tamen, vt apud Virgilium ponitur pro eo, qui dat. Beatum verò esse scribit Seneca, quem nulla res minorem facit, & summam tenet: ne vlli quidem nisi sibi innixus est: nã ille beatus videtur, cui & bona suppetunt, & quemadmodum carere vitiis debeat, callet. Felicem minus esse, quàm beatum Apuleius indicat. Felix, inquit, & certius beatus. [Sic Valerius.] Vnde seruauit ordinem Secundus quem libro tertio mutauit, postponens minus, beatum & felicem Siliũm dicens. Plato felicitatem quinque partitam definit, & beate Vlpianus interpretatur prodesse. Inde bona, quòd prosint. *Sin minus*) si non te possident. *Vnus ex multis*) plebeius es, & vulgaris. [Cic. 2. de finib.] Hic dicendi mos apud græcos vsitatissimus: nam cum volunt ostendere aliquem nulla virtute eminere, inquiunt, εἷς ἐστὶν ἐν πολλοῖς: hic est ex multis [*Vel vnus ex multis*) id est infelix.] *Tempus est enim*) Iam peruenisti ad ætatem studiis aptam. *Humiles curas*) administrationem rei familiaris conuenientem vulgaribus: neminem enim excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida: magnarum rerum spiritus ad se vocat, & extollit, & præter dicta Senecæ Mamertinus pro consulatu, Non potest quicquam abiectum & humile cogitare, qui scit de se semper esse loquendum. *Sordidas*) deformes, auaras. *Alijs*) dispensatoribus tuis, siue hominibus auaris, & præsentia tantum cogitantibus. [*Pingui*) vbere, ocioso, quieto.] *Asseris*) liberas, vendicas, quod etiam in aliquibus exemplaribus offendi. *Negocium*) in hoc insuda. *Hoc ocium*) hoc oblectare. nam intentione studij summa, corpus & animum fatigamus: remissa, fouemus. est autem contrarium, exornatio [in verbis.]

somnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod sit perpetuò tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur. Hoc nunquam tuum desinet esse, si semel cœperit. Scio quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere, vt tibi ipse sis tanti, quanti videberis alijs, si tibi fueris. Vale.

Somnus reponatur) Studendo somnum expectes. *Effinge & excude*) illud ad inuentionem & compositionem, hoc ad emendationem refertur: [tracta similitudine à statuarijs, qui formis statuas effingunt, & lima poliunt. *Perpetuo tuum*) semper circumferatur sub tuo nomine. Fere similibus eundem hortatur. li. iij. Nos certe studiis proferamus, & quatenus nobis denegetur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. *Reliqua rerum tuarum*) bona fortunæ. *Hoc*) opus litterarum. *Semel cœperit*) merito laudatum fuerit. Vnde apud Athenæum legimus, Hæc habeo quæcunque didici & studui, adhæc quæ proba sensi: reliqua quauis cum voluptate omnia pręteriere. *Scio quem animum*) noui te stimulis non egere: [cum sis ingenio sublimi.] *Vt tibi ipse sis tanti*) vt aliquod opus edas, quod à te probetur: nã si id laudabile credideris, cæteri tuam sentẽtiam sequentur: tanti facit iudicium Caninij. [*Si tibi fueris*) si iudicio tuo virũ doctum te putaueris.]

C. PLIN. POMPEIÆ CELERINÆ SOCRVI S.

VANTVM copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo, in Narniensi verò etiam balineum, ex epistolis meis [nam iam tuis

VANTVM copiarum) Laudata prius rerum copia in villis Pompeiæ Celerinæ socrus suæ, & seruorum diligentia, inuitat illam ad sua prædia. ¶ *In Ocriculano*) prædio. Ocriculani populi, si Plinio credimus, in Gallia togata: Ocriculam Strabo refert ad viam Flaminiam Ariminum versus: & Dionysius

Dionysius inquit, Ocricula ciuitas Tyrrhenorum: cuius gentile Ocriculanus tradent. e Stephano. *Narniensi)* prædio tuo: est autem Narnia Ocriculo vicina ciuitas Sannitum, per quam Nar amnis labitur. vnde etiam Narnia dicta cum antea Nequinium vocaretur, colonia à Tito Flaminio aduersus Vmbros eò missa. autores sunt Liuius, Strabo, Plinius, & Stephanus, vt omittam Martialem lib. vij. & Claudianum in laudibus Honorij asserentes, Narniam in edito conditam, & in Narniensi agro siccitate lutum fieri: imbre autem puluerem, lib. xxxj. prodidit Plin. quod admirandis suis inseruit M. Cic. *Carsulano)* Carsulani, quos Strabo Carsulos nominat, populi sunt, & ipsi parum à Narnia distantes. At Columella lib. iv. Carseolanum scribit: & ita in quibusdam Secundi codicibus legere memini. Nam & Ouidius Fast. iv. Carseolos oppidum fuisse testatur qua via ab vrbe in Pelignos itur, agrosque inibi frumento fertiles, oliueto steriles. Carseolanæ quoq; vulpis fabellã recitat [sed cum Carseolani sint iuxta Marsos, illi vero in Vmbria prope Nursiam, Carsulani legerim. *Perusino)* tuo fundo. Perusia iuxta Clusium ciuitas, illustrata Augusti obsidione aduersus L. Antonium, M. Antonij fratrem.

opus non est) vna illa breuis & vetus sufficit. Non, me hercule, tam mea sunt, quæ mea sunt, quàm quæ tua: hoc tamen differunt, quòd solicitius & intentius tui me, quàm mei excipiunt. Idem fortasse eueniet tibi, si quando in nostra diuerteris: quod velim facias, primum vt perinde tu nostris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, vt mei expergiscantur aliquando, qui me secure, ac prope negligenter expectant. Nam mitium dominorum apud seruos ipsa consuetudine metus exolescit: nouitatibus excitantur, probariq; dominis per alios magis, quàm per ipsos laborant. Vale.

Sufficit) subaudi probare. *Tuis)* epistolis ad probandum hoc. *Non me hercule)* hæc verba vsque, *hoc tamen differunt*, fuerunt in principio illius breuis & veteris epistolæ Secundi: quorum sensus, amo magis tua, quã mea: [vel, magis familiariter vtor rebus tuis, quàm meis.] est autem traductio: quę facit, vt cum idem verbum sæpius ponatur, non modo non offendat animum auditoris, sed etiam orationem concinniorem reddat. *Tui)* serui domestici. *Excipiunt)* diuertentem hospitantur. *Idem)* quòd serui mei diligentius te suscipiant, quàm tui. *Nostra)* prædia. *Ac nos tuis rebus)* scilicet perfruimur, i. e. domesticis [& vsus est verbo perfruaris, quod plus est quam fruaris, quia accuratius excipieris. *Mei)* serui. *Mitium)* nam si essent crudeles magis glisceret. in secunda lectione vitium fuit. [*Exolescit)* paulatim recedit.] *Nouitatibus)* cum nouus hospes accedit. *Per alios)* amicos domini quibus student gratificari, vt per eos studiũ suum apud dominos commendetur. *Quam per ipsos)* quàm per dominos solertes [ipsis se monstrando. Vel lęgas, Quam per seipsos scilicet seruos: vt hic sẽsus, cupiũt magis apud dominos ab aliis laudari: q̃ ipsos facere laudanda à dominis.

C. PLINIVS VOCONIO ROMANO SVO S.

IDISTI ne) Mores subdolos & malos M. Reguli causidici Voconio per epistolam ostendit. is enim post malos principes, quorum temporibus vsus fuerat, cœpit timere ne Secundum, quem in

IDISTI ne quenquam Marco Regulo timidiorem, humiliorémque post Domitiani mortem: sub quo nõ minora flagitia commiserat, quàm sub Nerone, sed

causis agendis læserat, iratum haberet: quare ambibat illius amicos, vt se reconciliarent. Erat enim cum timebat, omnium timidissimus: cum audebat, audacissimus. ¶Voconius autem Romanus equestri familia ex citeriore Hispania, Flamen Dialis, & Secundo contubernalis, ac orationum castigator fuit: mira in sermone ipsô que vultu suauitate, adhæc fidelis, & iucundus, causidicus eruditus, cuius epistolas musæ dictare videbantur, sub Adriano interiit: & tumulo eius, dum velut amicum, & poetam imperator veneraretur, ita scripsit secundum Apuleium: Lasciuus versu, mente pudicus erat. Fuit & Voconius Saxa, ad quem diuos fratres rescripsisse testatur Vlpianus. Continet hæc epistola duas exornationes, notationem, & sermocinationem. *M Regulo)* qui captator testamentorum, ex paupere & tenui, ad maximas opes per flagitia processerat: huius loquentiam, & temeritatem sæpe mordet Secundus: nam interdum in hac epistolarum scena occurret: quē Martialis more suo blandiendo, tanquam summum causidicum carminibus inseruit. *Domitiani mortem)* de qua alibi commodius dicetur: fuit autem Regulus Domitiano acceptus, quia malus. *Non minora flagitia)* maxima scelera. Flagitium more militari dicitur res flagitatione hoc est increpatione digna. nam flagitatio ad strepitum refertur, vnde [flammam &] flagellum & flagitare [id est] personare intelligimus, author Donatus. [*Quàm sub Nerone)* M. Aquilium Regulum subuersa Crassorum & Orphiti domus in summum odium extulerat. sponte ex Senatusconsulto accusationem subisse iuuenis admodum, non depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. quinimmo ei Curtius Montanus imperante Vespasiano obiecit: post cædem Galbæ datam interfectori Pisonis Crassi fratris pecuniam à Regulo, & appetitum Pisonis caput morsu, Neronem cæde nobili imbutum ipsum ex funere reip. raptis consularibus spoliis septuagies sextertio signatum & sacerdotio fulgentem innoxios pueros, illustres senes, conspicuas fœminas eadem ruina prostrauisse. cum segnitiem Neronis incusaret, quòd per singulas domos seque & delatores fatigaret. Posse vniuersum Senatum vna voce subuerti. hæc Tac.]

tectiora. Cœpit vereri ne sibi irasceret: nec fallebatur, irascebar. Rustici Aruleni periculum fouerat, exultauerat morte, adeo vt librum recitaret publicarétque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam stoicorum simiam appellat. Adijcit Vitelliana cicatrice stigmosum. Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, vt dixerit ei Metius Carus, Quid tibi cum meis mortuis? Numquid ego aut

Tectiora) secundum imperatorum ingenium: sub Nerone in propatulo peccabat, sub Domitiano, malitiam dissimulabat. *Rustici Aruleni periculum fouerat)* adiuuit Rustici accusationem Regulus sub Domitiano, quòd philosopharetur, & Thraseam laudasset, virumque sanctum dixisset: neque in ipsum modo authorem, sed in libros quoque eius sæuitum est, delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in foro vrerentur. hæc sumpta ex Dione Græco & Tacito, apud quem insuper scribitur, Arulenum sub Nerone Tribunum pl. cupidine laudis flagrantem, obtulisse se intercessurum senatusconsulto quod fieret contra Thraseam, nisi eius ingentes spiritus Thrasea cohibuisset, ne vana & reo non profutura intercessori exitiosa inciperet. Hunc iam interfectum ad se cum ense accedentem vidit per quietem Domitianus paulo antequam trucidaretur referente Dione. *Stoicorum simiam)* falsum imitatorē Stoicæ sectæ. [Sic Titianus appellatus est simia temporis sui quòd omnia imitaretur: cum simia sit animal imitatiuum.] *Vitelliana cicatrice stigmosum)* Notatum cicatrice ex vulnere, quod tumultu Vitelliano acceperat. Victor namque Vitellius, (vt scribit Tacitus) legatos pro concordia & pace suadenda ad duces Vespasiani misit, sed varia legatorum sors fuit: nam-

quì

qui Petilio Cereali occurrerunt, extremum discrimen adiere, vulnerato prætore Aruleno Rustico, auxit inuidiam super legati, prætorísque nomen, propria dignatio viri. [Sunt qui referant Vitellianam cicatricem ad mores, quòd cum Vitellio conspirasset. M. Tullius de officiis, non stigmosum: sed stigmatiam, notis hominem compunctum dixit.] *Eloquentiam)* ironice. nam erat vir malus dicendi imperitus. *Herennium Senecionem)* hic in Bætica natus. & ibi Quæstor, accusante Metio Caro, interficitur à Domitiano: quòd nullum magistratum post Quæsturam longo tempore medio petiisset, quòd Heluidij Prisci vitam composuisset, acceptis à Fannia vxore commentariis. Nos, inquit Tacitus, innocenti sanguine Senecio perfudit. *Metius Carus)* cui videbatur Regulus exprobrare necem Senecionis, quem reum impietatis se fecisse testatur libro septimo Secundus, & summum delatorem sub Domitiano fuisse constat, Iuuenalis & Martialis testimonio. *Quid tibi cum meis mortuis?)* Fuit mos antiquis secundum Aristophanem grammaticum, non accusare defunctos. hoc etiam nos monet Homerus libro septimo Iliados, dicens, nullum esse odium cum hominibus vita functis. vnde prouerbium, ὡς ὅπαι φθιμένοισι λοιδορεῖν, impium defunctis conuiciari: super quo, libro octauo à Secundo allegato, plura explicabimus. *Meis* autem dixit, vt qui delatione sua oppresserat Senecionem.

Crasso aut Camerino molestus sum? quos ille sub Nerone accusauerat. Hæc me Regulus dolenter tulisse credebat: ideóque etiam cum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiscebatur quàm capitaliter ipsum me apud centumuiros lacessisset. Aderam Arrionillæ Timonis vxori, rogatu Aruleni Rustici: Regulus contrà: nitebamur nos in parte caussæ sententia Vectij Modesti optimi viri: is tunc in exilio erat à Domitiano relegatus. Ecce ibi Regulus. Quæro, inquit, Secunde, quid de Modesto sentias. Vides quod periculum, si respondissem benè: quod flagitium, si malè. Non possum dicere aliud tunc mihi quàm deos adfuisse. Respondebo inquam quid sentiam, si de hoc centumuiri iudicaturi sũt. Rursus ille, Quæro quid de Modesto sentias. Iterum ego, Solebãt testes in reos, nõ in damnatos interrogari. Tertiò ille, Nõ iam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias, quæro. Quæris inquã quid sentiã? at ego

Crasso) Pisonis fratre, Regulo accusante, interfecto [à Nereno] *Camerino)* Scribonio Camerino. vtriusque fit mentio apud Tacitum. *Ille)* Regulus. *Hæc)* scripta in Rusticum. *Non adhibuerat)* non inuitauerat me. *Capitaliter)* cum periculo vitæ. *Centumuiros)* apud quos Secundus plurimum excelluit. solet enim arenam suam appellare. in causis centumuiralibus, vsucapionum, gentilitatum, agnationum, illuuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, fluminum, stillicidiorum, testamentorum, ruptorum, aut ratorum, cæterarúmque rerum innumerabilium causę versabantur. Ante Secundum, & Tacitum, centumuirales causæ adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, vt neque Ciceronis neque Cæsaris, non denique vllius magni oratoris liber apud centumuiros dictus legatur, exceptis orationibus Asinij pro hæredibus Liburniæ. Omittimus quando primum institutæ, & iudicum numerum, alio loco opportunius. *Arrionillæ Timonis)* neque vxoris Arrionillæ mentio, neque Timonis mariti apud vllum scriptorum, qui fuerint illa tempestate, mihi occurrit: prius enim fuerat Timon cognomento μισάνθρωπος, & alius Timon Phliasius philosophiam professus. *Rogatu)* precibus. *Rustici)* Aruleni antequam

damnaretur. *Regulus contra*) nitebatur aduersum me, & contrarias partes tuebatur. *Nitebamur*) argumenta iaciebamus. *In parte causa*) in ea parte controuersiæ super qua iam lata fuerat sententia de Modesto. *Vectij Modesti*) Modestum præfectum Ægypti tradit Suidas: & Martialis Modesti acumen circa difficilia poëtarum commendat: Vectij declamatoris meminit Iuuenalis, & Iulium Modestum recenset Gellius. *Ibi*) in hoc loco defensionis, cum insisterem sententiæ Modesti. [Melius tamen vt more Plautino legatur ecce tibi: quo dicẽdi genere Cicero etiam lib. iij. Officiorum vtitur: & in epistolis ad Atticum.] *Quod periculum*) imminebat mihi. vnde libro quarto conqueritur periclitatum fuisse sua eloquentia. *Si respondissem bene*) si dixissem me bene sentire de Modesto exule: verùm si male respõdissem, magnam infamiã mihi inussissem: vt qui damnarem, cuius sententiam comprobarem. *Tum*) dũ respondeo. *Quid sentiam*) de Modesto. *Ille*) Regulus. *Solebant*) apud iustos iudices: vt tacite ostenderet temporibus Domitiani solere testes etiam in damnatos iniustè produci. *In reos*) aduersus eos, qui in iudicium citãtur: Verum Modestus non reus amplius est, sed damnatus: ergo frustra super hoc me interrogas. M. Tullius de oratore, Reos, inquit, appello non eos modò qui arguuntur, sed omnes quorum de re disceptatur. Iustinianus, Reus est, qui facere aliquid conatur: actor qui desiderat, ne quid fiat: quæ diffinitio sane apud oratores non seruatur. [*Ego*) dixi.

ne interrogare quidem fas puto de quo pronuntiatum est. Conticuit. me laus, & gratulatio secuta est, quod nec famam meam aliquo responso vtili fortasse, inhonesto tamen læseram, nec me laqueis tam insidiosæ interrogationis inuolueram. Nunc ergò conscientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem, mox Fabium Iustum rogat, vt me sibi reconcilient: nec contentus peruenit ad Spurinam. Huic suppliciter (vt est, cum timet abiectissimus) Rogo, inquit manè videas Plinium domi, sed planè mane. (neque enim diutius ferre solicitudinem possum) & quoquo modo efficias ne mihi irascatur. Euigilaueram. Nuncius Spurinæ: Venio ad te: Immò ego ad te. Coimus in porti-

Interrogare) quid sentiam.] *Pronunciatum*) iudicatum. nam pronunciare ij dicuntur, qui habent ius cognoscendi. Vlpianus de rerum significationibus, pronunciatum & statutum idem dici potest. Promiscue enim & pronunciasse, & statuisse solemus dicere eos, qui ius habent dicendi, vel cognoscendi. Alias M. Tullius pronunciatum vocat axioma. Interdum pronunciare absolute pro dicere: inde pronunciatio oratori conueniens. *Conticuit*) Regulus obmutuit. *Laus*) iudicum & auditorum. *Famam*) bonam. *Vtili*) si respondissem me male sentire de Modesto. *Inhonesto*) turpi, si de viro bono male locutus fuissem. [*Laqueis*) dolis. *Nunc*) sub Traiano.] *Conscientia*) exterritus Regulus: nam mali quodam latenti cruciatu semper flagellantur. vnde Satyricum illud, Cur tamen hos tu Euasisse putas, quos diri conscia facti Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit, Occultum quatiente animo tortore flagellum? *Cæcilium Celerem*) gentilem Secundo: ambiguum an is sit, quem Martialis libro septimo fuisse testatur in Hispania cum imperio: & integre prouinciam administrasse. *Iustum Fabium*) cui Tacitus opus de causis corruptæ eloquentiæ inscripsit, & Secundus interdum literas mittit. Iusti scriptoris meminit Eusebius in rebus Neruæ. *Apprehendit*) detinet prætereuntem. *Nec contentus*) rogasse illos. *Spurinam*) Vestricius Spurina vir rebus gestis præclarus, vt opportuniori loco dicemus, & eius vitam per epistolam paucis absoluit Secundus libro tertio: vixit ad multum ætatis cum vxore Coccia, sed filium Coccium admodum iuuenem

amisit,

amisit, in cuius laudem Secundus quædam composuit: nam Spurina amicissime vtebatur. *Abiectissimus)* vilissimus. *Videas)* visites. *Plane)* omnino, [nec vlterius differas.] *Mane)* notat metum Reguli Spurinæ instantis, ne vlterius procrastinaret congressum suum. *Euigilaueram)* surrexerã ad lucubrandum. *Nũcius Spurina ad te venio)* Nuncius internuncius, & pacis interpres, at medius. Immo ego ad te, inquit Secundus, venio, nam dignior erat Vestricius, [vel hoc potius referas ad amicitiam.]

cum Liuiæ. cum alter ad alterum tenderemus, exponit Reguli mandata: addit preces suas: vt decebat optimum virum pro dissimillimo: Parce inquiens. Cui ego, Dispicies ipse quid renunciandum Regulo putes. te decipi à me non oportet. Expecto Mauricum (nondum enim ab exilio venerat) ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum, facturus quicquid ille decreuerit. Illum enim esse huius consilij ducem, me comitem decet. Paucos pòst dies ipse me Regulus conuenit in prætoris officio. Illuc persecutus secretum petit. ait timere se, ne animo meo penitus hæreret, quod in Centumuirali iudicio aliquando dixisset, cùm responderet mihi & Satrio Rufo, Satrius Rufus, cui est cum Cicerone æmulatio: & qui contentus non est eloquentia seculi nostri. Respondi nunc me intelligere malignè dictum, quia ipse confiteretur: cæterum potuisse honorificum existimari. Est enim inquam mihi cum Cicerone

In porticum Liuiæ) porticum Liuiæ in tertia regione vrbis, iuxta castra Misenatium non procul à Suburra, & via sacra, vbi domus C. Cæsaris erat, construxit Augustus tradente Dione, demolita Ouidij Pollionis liberti crudelissimi simul, & ditissimi domo sibi testamento relicta, in quam nomen Liuiæ vxoris inscripsit. Hinc Ouidius in Fastis, Disce tamen veniens ætas, vbi Liuia nunc est Porticus: immensæ tecta fuere domus. authores sunt Plinius senior, Tranquillus, Victor, [si tamen is libellus Victoris qui de vrbe circumfertur, est dignus fide.] & Ouidius in amoribus. *Alter ad alterum tenderemus)* conuenissemus vna obuiam. *Exponit)* Narrat Spurina. *Suas)* suo nomine honestas. *Virum)* Spurinam. *Dissimillimo)* Pessimo Regulo. [nam alibi laudatus Spurina tanquam optimus.] *Ego)* respondi. *Dispicies)* cognosces. sic libro tertio idem, & Iustinianus vtuntur: Seruius & Donatus dispicere dicunt esse disquirere consilium. *Renunciandum)* remittendum, vel recusandum: nam renunciatio, vt refert Asconius, dicitur eius rei, quæ in placito venerat, recusatio: & aliter declaratio, qualis consulum renunciatio. Tantum, inquit Secundus, ex renunciatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. *Te decipi à me non oportet)* tibi consilium meum detegam, simpliciter tecum agam. *Mauricum)* Iunium Mauricum Rustici Aruleni fratrem, virum grauem, & constantem, qui Neruę Catullum Messalinum sæuissimum Senatorem quòd foueret, exprobrauit. Apud Tacitum, & Secundum, scriptum indifferenter offendi Maricum & Mauricum. Martialis Mauricorum æquitatem laudat. *Ab exilio)* in quod fuerat actus à Domitiano. *Alterutram in partem)* an remittam, an magis irascar. *Ille)* Mauricus. *Huius consilij)* super venia concedenda, vel secus. *Comitem)* sequi illius sentẽtiam. *In prætoris officio)* in prætorio, vbi prætor officium suum exercet: vel, apud prætorem, quo conueneram officij causa: [an potius, quòd tunc ego in prætura officium prætoris agerem.] *Secretum petit)* quærit mecum secretò colloqui: quo dicendi genere Suetonius interdum vtitur. *Penitus hæreret)* valdè in eum irascerer. [Hærere

animo dicuntur maledicta, & iurgia, ac iniuriæ: quando à memoria nostra nunquam recedunt.] *Satrio Rufo)* aduocato: quem libro octauo commemorat pro Publio Certo quędam dixisse in Senatu ambigua: & aquis publicis præfectum testatur Iulius Frontinus. [L. Satrium legi in monumentis Mediolani.] *Æmulatio)* contentio ex æquo in eloquentia. *Non contentus eloquentia nostri seculi)* summæ facultatis orator. Ironicè dictum. Scribunt pariter Catonem non fuisse contentum eloquentia suæ ætatis, id est superasse omnes oratores sui temporis: erant autem seculo Plinij oratores in eloquentia minores, quàm ante: quod Tacitus lucubratissimè disserit de causis corruptæ eloquentiæ. *Maligne dictum)* iniquo animo prolatum in Satrium. *Honorificum)* honore dignum, quod esset Ciceronis æmulus. Martialis in eundem sensum, Si quid honorificum pagina nostra sonat. *Enim)* at. sic Terentius, Enim non sinam: pro at non sinam. & Diomedes, inquit, enim esse interiectionē cum intentius aliquid demonstramus: ex quibus apparet nō semper reddere causā.

æmulatio: nec sum contentus eloquentia seculi nostri. Nam stultissimum credo ad imitandum non optima quæque proponere. Sed tu qui huius iudicij meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti, quid de Metij Modesti pietate sentirem? Expalluit notabiliter: quamuis palleat semper. Hæsitabundus, Interrogaui, non vt tibi nocerem, sed vt Modesto. Vide hominis crudelitatem: qui se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subiunxit egregiam caussam. Scripsit inquit in epistola quadam, quæ apud Domitianum recitata est, Regulus omnium bipedum nequissimus. Quod quidem Modestus verissimè scripserat. Hic ferè nobis sermonis terminus. neque enim volui progredi longiùs: vt mihi omnia libera seruarem, dum Mauricus venit. Nec me præterit esse Regulum δυσκαθαίρετον. Est enim locuples, factiosus, curatur à multis, timetur à pluribus: quod plerumque fortius amore est. Potest tamen fieri, vt hæc concussa labantur. nam gratia malorum tam

Non optima quæque proponere) secutus est iudicium præceptoris sui Quintiliani præcipientis in Institutionibus optimos authores imprimis imitandos: prius tamen hoc scripserat Seneca, & ante eum M. Tullius de oratore libro secundo, Quæ, inquit, maxime excellunt, imitanda sunt. *Palleat semper)* sic libro sexto de eodem. Timebat, pallebat: nam pallor est malorum morum index: rubor bonorum. [*Notabiliter)* apertè.] *Hæsitabundus)* cunctabundus, ambiguus quid responderet. *Egregiam)* similis ironia apud Virgilium. Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis. *Causam)* Excusationem. *Bipedum nequissimus)* virorum pessimus. satis modeste locutus est Modestus: at M. Tullius pro domo sua asperius. Hoc ministro, inquit, omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedum nequissimo Rempub. perdidisti. *Libera)* integra.] *δυσκαθαίρετον)* difficilem ad subuertendum. alij legunt] ἀκαταπάλαιστον, ineluctabilem. *Factiosus)* factionum & discordiarum fautor. Factio enim pro diuisione ciuium in malum legitur apud Liuium & Tacitum. *Curatur à multis)* idem ad Clementem, Conuenitur ad Regulum mira celebritate, [cuncti detestantur, oderunt, & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant. Martialis, Cinctum togatis pōst, & inde Saufellum Quanta reduci Regulus solet turba. *Fortius)* sensus est, interdum timore maiora obsequia præstantur, quàm amore. *Fieri)* euenire. *Vt hæc concussa labantur)* vt Reguli fortuna, si oppugnabitur, ruat. *Nam gratia)* Sententiæ exornatio.

Infi-

insida est, quàm ipsi. Verùm, vt idem sæpiùs dicam, expecto Mauricum. vir est grauis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis prouidere. Mihi & tentandi aliquid, & quiescendi illo authore ratio constabit. Hæc tibi scripsi: quia æquum erat, te pro amore mutuo, non solum omnia mea facta dictáque, verumetiam consilia cognoscere. Vale.

Insida) instabilis. *Quàm ipsi)* mali sunt insidi. *Eruditus)* edoctus: est autem eruditio multarum rerum exculta cognitio: & quanquam de literis sæpius dicatur, vt Tranquillus in Caligula, Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit: tamen aliquando etiam de rebus aliis. [Plin. libro xj. de araneis, Erudita operatione conspicuum. *Experimentis)* experientia enim rerum magistra est: inde præcepta Catonis oracula sunt habita, quod proficiscebantur ab vsu.] *Tentandi)* aduersus Regulum. *Ratio constabit)* erit legitima causa. Constat enim ratio, quando æqua & legitima reddi potest. [Valerius, Liberalitatis duo maximè probabiles fontes, verum iudicium, & honesta beneuolentia: nam cum ab his oritur, tunc demum eius ratio constat.] Quod dicendi genus frequenter inuenies apud Secundum. [*Consilia)* quid cogitem & moliar.]

C. PLIN. CORN. TACITO SVO S.

RIDEBIS, & licet rideas. Ego Plinius ille, quem nosti, apros treis, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse, inquis? Ipse, non tamen vt omnino ab inertia mea, & quiete discederem. Ad retia sedebam. Erant in proximo non venabulum, aut lancea, sed stylus & pugillares. meditabar aliquid, enotabámque: vt si manus vacuas, plenas tamen

RIDEBIS) Tacitum scriptorem grauissimum sibíque arctissima familiaritate coniunctum monet in syluis exemplo suo posse & studere, & venari commodè: verùm ab hac opinione multum recessit Quintilianus, qui libro decimo penitus tale studendi genus improbat, & rationibus confutat: cui sententiæ Tacitus accedens, epistolam rescripsit quæ in hoc volumine extat, non posse simul Dianæ & Mineruæ operam dare. *Licet)* concedo. *Quem nosti)* totum studiis deditum, & venationi ineptum. *Ipse inquis,* cum admiratione pronunciandum est. *Ipse)* inquam Plinius, venatus sum. [Alij sic coniungunt. ipse non scilicet cepi. & tunc inertia & quiete accipietur pro cameraria sedentatione, cum studiosi homines sint genus ignauum, quod tecto gaudet & vmbra.] *Inertia mea)* ocio literario. *In proximo)* iuxta me. in eundem sensum libro octauo scribit. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus: vt quamuis nihil ceperim, nonnihil referam. *Venabulum)* telum ad venandum. in quod illud Martialis distichon: Excipient apros, expectabuntq; leones: Intrabunt vrsos, sit modo firma manus. *Lancea)* hispanicum verbum est, referente Gellio longius telum. græci vocant λόγχη. *Stilus)* ferreus quo scribebat antiquitas in pugillaribus. & apud Tranquillum legimus Domitianum muscas stilo præacuto configere solitum. *Pugillares*] tabulæ de ligno siue alia materia ceratæ: dicti à pugno videntur quòd eo contineri possent: de quibus Mart. Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas, Essemus Libyci nobile dentis onus. sed Gellij verba

quomodo fierent, clarius exprimunt. Asdrubal, inquit, epistolam scriptam super rebus arcanis hoc modo abscondit: pugillaria noua nondum etiam cera illita accepit, literas in lignum incidit, postea tabulas, vti solitum est, cera colliuit. Plinius ex authoritate Homeri asserit pugillarium vsum fuisse ante Troiana tempora. Ex præcedentibus ergo colligitur dici pugillares & pugillaria numero plurium. *Meditabar enotabámque*) secutus est o dinem. nam cogitata scribimus. *Vacuas*) præda.

ceras reportarem. Non est, quod contemnas hoc studẽdi genus. Mirũ est, vt animus hac agitatione, motúque corporis excitetur. Iam vndiq; syluæ, & solitudo: ipsumq; illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde, cum venabere licebit authore me, vt panarium & lagunculam sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus quàm Mineruam inerrare. Vale.

Ceras) tabulas ceratas. [*Cogitatione*) Fuit in prima lectione pro cogitatione, agitatione.] *Iam*) præterea. Tacitus. Iam opes tot victoriis quæsitæ. Et statim, Iam aqua priuatorum licentia intercepta. Ipse in oratione panegyrica, Iam quis adeò dissolutus. Et Pli. auunculus lib. vij. Iamquidem & in Italia tales partus esse vitales.] *Datur*) seruatur inuestigando. [Pli. li. x. Ideo & silentium in mari piscantibus.] *Proinde*) quare. Liuius libro primo belli punici. Proinde omitte Sagunti mentionem facere. *Panarium*) panis receptaculum, sicut granarium grani. [Mar. Cum panariolis tribus redisti: & Statius. Iam panaria sordidæque mappæ.] *Lagunculam*) vas vinarium. diminutiuum à lagena quæ tumorem in medio extendit secũdum Iuuenalem. græci λάγυνον vocant per tria genera indiscretè. sicut Athenæus in suis cœnis notat plurimorum testimonio. *Dianam*) venationis deam. *Mineruam*) disciplinarum præsidem.

C. PLINIVS OCTAVIO RVFO SVO S.

IDE, in quo me fastigio collocaris, cùm mihi idem potestatis, idémque regni dederis, quod Hom. Ioui Opt. Max. τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε. *Nam ego quoque simili nutu, ac renutu, respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi, præsertim te exigente, excusare Bæticis contra vnum hominem aduocationem: ita nec fidei nostræ, nec constantiæ: quam diligis, conuenit ad-*

V*IDE in quo*) Roganti Octauio vt vellet adesse Gallo contra Bæticos, pollicetur saltem ab aduocatione Bæticorum se destiturum. quos etiam cum suo periculo sæpe iuuisset: & in fine petit sibi fieri copiam carminum, quæ Octauius componebat. extat enim epistola libro secundo qua conatur Octauij versus publicari. *Fastigio*) altitudine, maiestate, τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε, huic autem alterum quidem pater dedit, alterum verò renuit. carmen ex sextodecimo Iliados: vbi Achilles precatur Iouem vt Patroclus pugnaturus à nauibus pugnam remoueret, & ad se incolumis rediret: cui prius Iupiter concessit: vt rediret incolumis, non dedit. Sic inquit Secundus, ego tanquam Homericus Iupiter, alterum, quod petis vt desistam ab aduocatione pro Bæticis, tibi concedam: quod verò exigis, vt Gallo adsim, renuam. Hoc carmen imitatus est Virgilius libro vndecimo, Audiit & voti Phœbus

bus succedere partem Mente dedit, partem volucres dispersit in auras. Et Stratonicus citharœdus in rem suam aliter ysus est: nam inuitatus olim audire canentem citharœdum, postquam finiuit, inquit, τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε, hoc est, male quidem pulsare dedit, bene autem cantare renuit: Athenæus author. [*Idem*) potestatis annuendi & renuendi.] *Optimo*) ad naturam. *Maximo*) ad potesta-

tem refer. *Nutu*) assensu, dũ promitto non agere aduersus Gallum. *Renutu*) dum nolo adesse contra Bethycos. *Excusare*) honestis rationibus non suscipere [patrociniũ.] *Bæticis*) Hispanis à flumine Bæti defluente à monte Castaone: qui naturam oceani erga fluxum refluxúmque imitatur. lege plura apud Philostratum. est autem Bætica pars Hispaniæ. *Nec fidei nostræ*) non conuenit mihi, qui soleo fidem con-

stanter tueri. *Prouinciam*) Bæticam. *Tot officiis*) non semel enim pro Bæticis egit, vt aduersum Cæcilium Classicum: in qua caussa magnos labores passus est, vt aduersum Bebium Massam, vbi ferè periclitatus est. *Temperamentum*) modestiam. *Studio*) amori. *Iudicio*) rectæ rationi. *In præsentia*) & impræsentiarum: auctores indiscretè vtuntur, Vlpianus ferè semper impræsentiarum: [sic Apuleius in Floridis.] alij interdum in præsens, [ac in præsente,] & ad præsens: contenderim impræsentiarum legi debere coniunctim. *Probaturus*) cum ille ardor tuus subsederit: nam primo quæ probabamus, postquam refrixit impetus, aliquando improbamus, remota animi perturbatione. *Idus Octobres*) quintumdecimum Octobris diem. [*Tua meáq; fide*) vt experit tua fides & mea, an magis

esse contra prouinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando deuinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, vt ex duobus, quorum alterutrum petis, eligam id potius, in quo non solùm studio tuo, verùm etiam iudicio satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in præsentia velis, quàm quid semper sis probaturus. Me circa idus Octobreis spero Romæ futurum: eadémque hæc præsentem quoque tua meáque fide Gallo confirmaturum: cui tamen iam nunc licet spondeas de animo meo, ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων *Cur enim non vsquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, vt videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, vt vel contra Bæticos adsim. Penè præterij, quod minimè prætereundum fuit, accepisse me cariotas optimas, quæ nunc cum ficis & boletis certamen habent.* Vale.

fide vtriusque nostrum illi data.] *Aquilio Gallo*) Aquilium Gallum fuisse iurisconsultum testantur Scæuola & Florent. ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. dixit, & cæruleis superciliis annuit Saturnius. versus ex primo Iliados & libro decimoseptimo eiusdem repetitus, dum ostendit Iouem annuisse. *Vsquequaque*) semper. Idem libro septimo, Vsque quaque narrabatur qua concordia vixerimus. & Columella. Sed neque eodem modo, neque iisdem temporibus, vsquequaque fieri placet. [M. Tullius, Aut vndique religionem tol-

le, aut vsquequaque conserua.] *Tuis agere non pateris*) non facis mihi copiam tuorum versuum: nam alibi tanquam nimium patientem, vel potius durum, Octauium increpat, qui tam insignes libros tam diu retineret nec ederet. *Hac sola mercede*) tuorum carminum. *Corrumpi*) flecti in malum. iocatur cum amico. *Adsim*) agam pro Gallo. *Cariotas*) palmæ fructus. Scribit Plin. sua tempestate celebratas fuisse in cibo, cum succo vberrimæ sint: ex quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti, vnde etiam pomo nomen est à capi-

te: verùm nobilitas in Hierecunte Iudææ: sunt & succo pingui lactentes, quodamque vini sapore in melle prædulci. Diodorus in interiore Syria fieri Cariotas aliis excellētiores tum dulcedine, tum magnitudine, ac humore, testatur: his maiores multo Arabia fert ac Babylonia: quarum magnitudo est sex digitorum. colore sunt quædam subæreo, nonnullæ puniceo: aliæ porphyreo aspectu, amœnæ & suaues gustu Deaurari solitas, & Calendis Ianuariis mitti, tradit Martialis, apud quem legitur fuisse pauperis munus: cui sententiæ conuenit illa lectio, certamen nondum habent. verùm, si sublato nondum, vt in multis codicibus scriptum offendi, videtur Secundus auunculi opinioni propiùs accedere. *Ficu*) inter quas Martialis Chiam extollit, quæ merum & salem sapit. *Boletis*) quanti fecerit boletos antiquitas, idem notat in distichis, asserens, facilius donare Romanos aurum & argentū quàm boletos. & Satyricus Iuuenalis, boletos lautissimum ciborum regi, & domino apponi pulsat. Plin. Boletos suillosque gulæ nouissima irritamenta vocat.

C. Plinivs Pompeio Satvrnino Svo S.

PEROPPORTVNE mihi redditæ sunt literæ tuæ, quibus flagitabas vt tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego idipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria sponte currenti, pariterque & tibi veniam recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiam sustulisti. nam nec me timidè vti decet eo quod oblatum est, nec te grauari quod depoposcisti. Non est tamen quod ab homine desidioso aliquid noui operis expectes. petiturus sum enim vt rursus vaces sermoni, quem apud municipes

P*ERopportunè*) Mittit Pompeio Saturnino singulari doctrina viro orationem, quam habuerat apud municipes suos, dedicaturus ibidem bibliothecam, & annuos sumptus in alimenta ingenuorum filiorum pollicitus: excusat quòd in ea maiores suos, & se quoque laudet. tantum denique Pompeio defert, vt de editione pro illius arbitrio sit facturus. Fuit autem Pompeius Saturninus acer causidicus, siue ex tempore, siue meditata proferret: tum prosa, tum versu clarus: in orationibus & historia mirabilis. Alterius Saturnini historici meminit Trāquil. Saturninum nominat Lucianus. vbi de morte Seueriani agit. & Q. Saturninum iurisconsultum Pomponius citat. Ille igitur Pompeius Saturninus moriens Secundum reliquit hæredem. [*Idipsum*) mittere aliquid ex scriptis meis.] *Addidisti calcaria*) translatio ab equo, id est, iam paratum ad id magis incitasti. [Ouidius, Acer & ad palmæ per se cursurus honores, Si tamen horteris fortius ibit equus.] *Laboris*) emēdandi. *Exigendi*) Petendi à te vt limam adhiberes. *Eo*) opera tua in corrigendis meis libellis, quam tu vltrò mihi obtulisti. *Ab homine desidioso*) semper de se parcè loquitur, extenuando facultatem suam, & se defidem appellando. *Rursus*) Iam enim Saturninus eam orationem legerat. *Sermoni*) Orationi: an ideo sermonem appellauit, quia secundum Porphyrionem ad præsentes dicitur: an quòd oratio illa esset remissa, & finitima quotidianæ locutioni: nam præter M. Tullij testimonium, Seneca tradit sermonem esse orationem voce demissa, & tenui figura prolatam. Accedit authoritas Fabij scribentis, parum admodum sermonem ab oratione differre, & interdum esse idem ostendit. Seruius inquit, Sermo est consertio orationis, & confabulatio duorum, vel plurium, à serendo dictus. Antisthenes apud Diogenem primus ita diffiniuit, Sermo est qui quid sit aut fuerit, exprimit. *Municipes*) Nouocomenses. sunt autem Municipes ciues Romani in oppidis municipalibus

suo

suo iure, & suis legibus vtentes, muneris tantum honorarij cum populo Rom. participes, à quo munere capessendo appellari videntur, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populo Romano lege astricti. Satis constat municipium fuisse in meliori conditione, quàm coloniam. hæc Gellius. Vlpianus Iurisconsultus, Propriè quidem municipes appellantur muneris participes, recepti in ciuitatem, vt munera nobiscum facerent: sed nunc abusiuè dicimus municipes suæ cuiusque ciuitatis ciues, vtputa Campanos, Puteolanos: sic Iurisconsulti, nisi in quantum Paulus apertius videtur vocabulum interpretari de significatione verborum, Municipes, inquit, dicti, quòd munera ciuilia capiant. [Siculus Flaccus, Municipia, inquit, quidam putant, à munitionibus dicta, alij à munificentia: eo quòd munificæ essent ciuitates.] Festus tres municipiorum species facit, sed authorem satis est indicasse.

meos habui bibliothecam dedicaturus. Memini quidem te iam quidam adnotasse, sed generaliter: ideò nunc rogo, vt non tantùm vniuersitati eius attendas, verumetiam particulas quæ soles lima persequaris. erit enim & post emendationem liberum nobis, vel publicare, vel continere. Quinimo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam emendationis ratio deducet: quæ aut indignum editione, dum sæpius retractat, inueniet: aut dignum dum idipsum experitur, efficiet: quanquam huius cunctationis meæ causæ non tam in scriptis quàm in ipso materiæ genere consistunt. Est enim paulò quasi gloriosius & elatius. onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stilus ipse fuerit pressus dimissúsque, propterea quòd cogimur, cùm de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. anceps hic & lubricus locus est, etiam cùm illi necessitas

Dedicaturus) assignaturus titulo & nomini alicuius consecraturus, oblaturus: & Pomponio tradēte, quasi dicendo deserturus. [nam etiam nunc Mediolani est videre in tabula licet confracta, Plin. in tutelam bibliothecæ quædam sestertia contulisse.] Ostendit libro tricesimoquinto Plin. consueuisse Romanos, bibliothecas, id est librorum repositoria, quas Latinorum aliqui librarias vocāt, consecrare. *Generaliter*) summatim per genera. *Vniuersitati*) argumento. [toti operis summæ.] *Particulas*) minima quæque. *Quæ soles lima*) acri tua emendatione. *Erit liberum nobis*) in facultate nostra erit. *Publicare*) in publicum mittere. *Cunctationem*) edendi moram. *In alterutram*) in vnum duorum, dum sæpius recognoscitur, aut videbitur indignum opus editione, vel emendando frequenter elaborabitur, vt merito emitti poterit. *Efficiet*) crebra emendatione. *In scriptis*) in verbis. *Materiæ*) sensus rerum. *Elatius*) iactantius. legimus etiam latius, & in aliquibus exemplaribus lautius, id est vberius, vt quod digrediatur. [placet prima lectio.] *Modestiam*) cum alias soliti simus de nobis loqui modestè: quod non fecisse in his reprehendar. *Pressus*) in tenui figura. quare potius sermonem quàm orationem appellauit. *Parentum*) maiorum, qui vsi fuerant liberalitate erga patriam Comum: ex quibus apparet non solum Cæcilium fuisse Comensem, sed etiam maiores suos inde oriundos. *Anceps locus*) dubius, periculosus tractatus & argumentatio: anceps enim pro mortifero & periculo proximo Plinius senior vsurpat. Voluptas inquit tanta ancipitis cibi. & Liuius, Quia reuocare, aut vi retinere eos anceps erat: & Virg. ferrum anceps. quod grammatici interpretantur vtrinque acutum. *Lubricus*) qui facilè ad malū flecti potest. [Periculosus cum periculum sit in eo consistere, vt sunt loca humore cōspersa.] *Etiam*) quamuis alibi interdum consentientis aduerbium, quan-

lenocinetur. Etenim ſi alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi ſolent, quàm difficile eſt obtinere, ne moleſta videatur oratio de ſe aut de ſuis diſſerentis. Nam cùm ipſi honeſtati, tum aliquanto magis gloriæ eius prædicationique inuidemus: atque ea demum rectè facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obſcuritate & ſilentio reponuntur. Qua ex cauſa ſæpe ipſe mecum: nobis ne tantum quicquid eſt, iſtud compoſuiſſe, an & aliis debeamus vt nobis. admonet illud quoque, quod pleraque quæ ſunt agendæ rei neceſſaria, eadem peracta nec vtilitatem parẽ, nec gratiam retinent. Ac ne longiùs exempla repetamus, quid vtilius fuit, quàm munificentiæ rationem etiam ſtilo proſequi? Per hoc enim aſſequebamur, primum, vt honeſtis cogitationibus immoraremur, deinde vt pulchritudinem illarum longiore tractu peruideremus: poſtremò vt ſubitæ largitionis comitem pœnitentiam caueremus. Naſcebatur ex his exercitatio quædam contemnendæ pecuniæ. Nam cum omnes homines ad cuſtodiã eius natura reſtrinxerit, nos contrà multum ac diu penſitatus amor liberalitatis communibus auaritiæ vinculis eximebat: tantoque laudabilior munificẽtia noſtra fore videbatur, quòd ad illã nõ impetu quodã, ſed cõſilio trahebamur. Accedebat his cauſſis, quòd non ludos

doque pro adhuc & præterea. *Lenocinetur*) blandiatur. tranſlatum verbum à lenonibus, quo præceptor eius Quintilianus vſus plerunque. *Alienæ*) quæ de aliis dicuntur. *Æquis auribus*) benignè. *Accipi*) audiri, admitti. *De ſe*) de ſua laude. *Nam cum ipſi honeſtati*) inuidemus honeſtis viris, ſed præcipuè eorum gloriæ & laudi: quæ verò bene geſta latent, & à nullo prædicantur, minus reprehendimus. *Tum*) maximè. [*Prædicationi*) laudi. M. Tullius pro Archia, Ipſi illi philoſophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda morte ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt: in eo ipſo in quo prædicationem nobilitatémque deſpiciunt, prædicari volunt.] *Mecum tractaui*) conſideraui. *Tantum compoſuiſſe nobis*) continere apud me, & mei gratia ſcripſiſſe. *Quicquid eſt iſtud*) ſiue bona ſiue mala ſit oratio. *Alijs*) aliorum cauſa compoſuiſſe: & ideo emittere. *Agenda rei neceſſaria*) dum rem agimus, neceſſaria ſunt, ſicut commendare liberalitatem ſuam, & maiorum. *Parem*) neceſſitati. *Gratiam*) commendationem. *Stilo*) ſcriptis. *Honeſtis cogitationibus*) munificentiæ laudibus, quæ eſt tribuere merentibus, amore & ſtudio honeſtatis, vt patriæ, propinquis, affinibus, amicis, pauperibus. *Tractu*) Placet magis, vt legatur tractu, quàm tractatu, nam præter fidem exemplarium ipſe ad Capitonem de oratione ſcribens, inquit: Illa tractu placet. & M. Tullius de Oratore, tractum verborum in Antonio laudat. Tacitus, tractum belli pro mora & productione: & libro quinto decimo pariter vſurpat, Durante, ſcribit, tractu & longitudine mortis. *Comitem*) ſubſecutricem. [*Pœnitentiam*) Seneca, Sera parſimonia in fundo eſt.] *Largitionis*) liberalitatis. impropriè vſus: nam largitio eſt nimia & immoderata pecuniarum profuſio: & alij ſic vſurpant. [*Exercitatio*] legitur etiam excitatio.] *Ex his*) ſcriptis. [*Contemnendæ pecuniæ,*) ſpernendæ auaritiæ. *Ad cuſtodiam eius*) ad conſeruandam pecuniam. *Reſtrinxerit natura*) pecuniarum auidi ſumus à natura. De auaritia ſic loquutus eſt Seneca in epiſtolis, Admirationem parentes auri atque argenti fecerunt, & teneris infuſa cupiditas altius ſedit, creuitque nobiſcum, deinde totus populus in aliis diſ-

cors,

cors, in hoc conuenit, hoc suscipiunt, hoc suis optant. *Communibus vinc.*) Naturali vitio. *Non impetu*) Non inconsideratè, nec sine ratione [Dicebat Seneca, se malle iudicia Augusti, quàm dona Claudij.] *Ludos*) qui euanescunt, [non relicto aliquo vtilitatis in posterum exemplo] spectacula: erant enim ludorum varia genera.

aut gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porrò & aurium voluptates adeo non egent commendatione, vt non tam incitari debeant oratione, quàm reprimi. Vt verò aliquis libenter educationis tædium laborémque suscipiat, non præmiis modo, verum etiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes, cibos blandioribus alloquiis prosequuntur: quanto magis decuit publice consulentem vtilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere: præsertim cum enitẽdum haberemus, vt quod parentibus dabatur, etiã nobis probaretur, honorémq; paucorum cæteri patiẽter & spectarent & mirarentur. sed vt tunc cõmunibus magis commodis quàm priuatæ iactantiæ studebamus, cum intẽtionem effectúmq; muneris nostri vellemus intelligi: ita nunc in ratione edẽdi veremur, ne fortè non aliorũ vtilitatibus, sed pro-

Gladiatores) Quos in funeribus illustrium dari populo notum, & post cœnam interdum, referente Athenæo, qui ex authoritate Hermippi asserit, Mantinenses inuenisse gladiatores, Demea ostendente. in vrbe primum Brutum in honorem patris defuncti, sed Valerium in foro boario primum munus dedisse testatur. cur exhiberentur, opportunius dicetur in Panegyrica oratione. *Annuos sumptus*) Vt ex reditu agri, quem actori publico emancipauerat, & imposito vectigali conduxerat, pueri pauperes ingenui alerentur & educarentur. meminit huius rei latius libro septimo ad Caninium. Audio adhuc Comi extare vestigium liberalitatis Plinianæ. [Satis constat Mediolani in lapide, quanquam fracto, legi Plinium in alimenta puerorum & puellarum multa sestertia dedisse.] *Porro*) Præterea: vt apud Terentium in Hecyra. aliàs affirmantis aduerbium. significat etiam minus, interdum postea quandoque temporis aduerbium: aliàs expletiua, nonnunquam procul: aliàs hortantis. commodè exempla sumes à Terentio, & Virgilio. *Oculorum voluptates*) Quæ per oculos percipiuntur [& aures, vt ludi scenici & gladiatorij] *Commendatione*) Laudari oratione. *Incitari*) Intendi, augeri. *Reprimi*) Sedari, [emendari, tolli. *Aliquis*) orphanotrophus.] *Educationis*) Alendi alienos filios. *Exquisitis*) Elaboratis, egregiis. *Prosequuntur*) Commendant. *Vtilissimum*) Educationem ingenuorum. *Non perinde pop.*) Non multum vel æquè populo gratum: nam perinde multum significat. [& æquè.] Tranquillus, Quare aduentus eius non perinde gratus fuit. *Comitate*) Orationis benigno sermone. *Inducere*) Instituere, persuadere per inductionem, quæ secundum rhetores, est oratio rebus non dubiis captans assensionem eius rei quæ instituta est. *Enitendum haberemus*) Opus esset eniti. *Parentibus dab.*) Quod in laudem maiorum meorum disertabam, & nobis præparaetur, qui eramus apud posteros gloriam ex hoc munere consecuturi. In alia lectione est, *dabatur etiã orbus probaretur*. vt scilicet intelligatur, hoc munus parentibus oblatum, & ideò ab iis probandum esse: ab his, expectandum. donec filios susciperẽt.] *Paucorum*) Meorum. *Cæteri*) Municipes [*Spectarent*) intuerentur.] *Imitarentur*) incitarentur ad imitandũ exemplo nostro. legitur etiam mererentur. *Tunc*) Cum diximus orationem. *Priuatæ iactantiæ*) No-

ſtræ laudi. *Aliorum*) Municipum, id eſt, ideò videar feciſſe, vt me laudarem, non vereor ne ſi emiſero hunc ſermonem, vt Nouocomenſes hortarer ad ſimile.

Quanto maiore animo) Eſſe indicium excellentioris animi, contentos eſſe potius ſua conſcientia pro benefactis, quàm laude: vnde M. Tullius in Tuſculanis, Quinetiam, inquit, mihi laudabiliora videntur omnia, quæ ſine venditatione & ſine populo teſte fuerint: non quod fugiendum ſit: omnia enim benefacta in luce ſe collocari volunt: ſed tamen nullum virtutis theatrum, virtutis conſcientia maius eſt. vnde Secundus Ariſtonem commendans, Ornat hæc, inquit, magnitudo animi: quæ nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert, rectéque facti non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. [Videtur Plinius imitatus fuiſſe eundem Tullium in Philippicis, Satis, inquit, in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructus erat. *Fructus honeſtatis*) præmium quod prouenit ex honeſtè factis. *Maiore animo*) generoſius.] *Sequi*) Per ſe comitari benefacta. nam etſi (vt idem refert Cicero) nihil in ſe habeat gloria cur expetatur, tamen virtutem tanquam vmbra ſequitur. *Appeti*) Affectari. *Nec idcirco eſt minus pulchrum*) Nec ideò eſt minus glorioſum, quod gloriam meruit: & dignus eſt laude, quamuis eam non ſit conſecutus. *Prædicare*) Vulgare. [laudare, commendare. Sic Valerius libro octauo.] *Feciſſe*) Benefeciſſe famæ cauſa. Secus laudat Traianum in panegyrica oratione: Non ideo dixit viciſſe videaris vt triumphares, ſed triumphare, quia viceris. *Referente*) Narrante. [eo qui non fecit.] *Vaneſcit.*) Non creditur, mendax exiſtimatur, [deperit.] *Rem*) Factum per ſe laude dignum, vt præbere alimenta ingenuis. *Deſtruere*) Demoliri: cum veritate notare. *Iactationem*) Quod nimium applauſerit ſibi author. *Inceſſunt*) Infamant, [vellicant, lacerant] inuehuntur. *Silenda*) Turpia. *Factum ipſum*) Culpatur. *Non ſileas*) Sed iactes & gloriêris. *Decuriones*) Senatores in municipiis, in quibus idem erat decurio, qui Romæ ſenator, quod in ſenatu & conciliis municipalibus intereſſe poterat, ſi habuiſſet cenſum centum millium nummum. & decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd in initio coloniæ cum deducerentur, decima pars eorum qui deducerentur, concilij publici gratia cõſcribi ſolita ſit. porrò decurio ordo in militia, & qui ſuam quiſque curiam tuebatur, decurionem appellatum Dionyſ. aſſerit. decuriones quinquennales Apul. vſurpat pro ſacerdotibus Iſidis in quinquennium cæteris præfectis. fuiſſe autem Comum municipium præter Cæcilij teſtimonium confirmant antiquorum memoriæ. [*Ne*) alij legunt, vt, pro quomodo.] *Populum*) Coram populo, vt in foro. *Curia*) Senatu. *Acclamationem*) Laudem cum aſſenſu. quod iuniores hiſtorici frequenter vſurparunt, & ipſe in oratione panegyrica. interdum tamen pro conuicio accipitur, vt apud Lampridium & Tranquillum. Reclamationes autem contrariæ ſunt accla-

priæ laudi ſeruiſſe videamur. præterea meminimus quanto maiore animo honeſtatis fructus in conſcientia quàm in fama reponatur. ſequi enim gloria, non appeti debet: nec ſi caſu aliquo non ſequatur, idcirco quod gloriam meruit, minus pulchrum eſt. ij verò qui benefacta ſua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint: ſed vt prædicarent feciſſe creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuiſſet, ipſo qui geſſerat recenſente, vaneſcit. homines enim cum rem deſtruere non poſſunt, iactationem eius inceſſunt: ita ſi ſilenda feceris, factum ipſum: ſi laudanda, quòd non ſileas, ipſe culparis. Me verò peculiaris quædam impedit ratio: etenim hunc ipſum ſermonem non apud populum, ſed apud Decuriones habui, nec in propatulo, ſed in curia. Vereor ergo ne ſit ſatis congruens, cum in

dicendo assentationem vulgi acclamationemq́ defugerim, nūc eadem illa editione sectari: cúmque plebem ipsam cui consulebatur, limine curiæ parietibúsque discreuerim, ne quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obuia assentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas, obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi authoritas pro ratione sufficiet. Vale.

acclamationibus: nam reclamare, est ingenti voce reprobare. at acclamare, assentiri, cum clamore probare. *Eadem illa)* Assentationem & plausum. *Cui consulebatur)* In cuius vtilitatē hæc fecimus. *Discreuerim)* Excluserim. *Ambitionis)* Immoderatæ laudis cupiditate. est autem ambitio, cum ad publicos honores, & magistratus turpibus atque inhonestis artibus & blandiciis, precibus, largitione, contendimus: at secundùm Dionysij sententiam est inanis gloria sequēs imaginem decoris, & desiderium exitialium voluptatum. Claudianus cecinit, ambitionem esse auaritiæ nutricem fœdissimam, quæ vestibulis foribúsque potentum excubat, & preciis commercia pascit honorum Pulsa simul. *Eos)* Extraneos. *Exemplum)* Imitationem. *Obuia)* Manifesta. *Cunctationis)* Moræ: cur tantum contineam. *Authoritas)* Fama, & fides ex virtute quæsita.

C. PLINIVS MINVTIO FVNDANO SVO S.

MIRVM est quàm singulis diebus in vrbe ratio aut constet, aut constare videatur, pluribus cunctísque non constet: nam si quem interroges, hodie quid egisti? respondeat, officio togæ virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentaui: ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille

MIRVM est) Minutiū Fundinum hortatur ad secessum & studium, cum in vrbe occupati sint homines rebus inanibus, ruri nihil audiant, quod audisse pœniteat. Minutius Fundanus, cui alibi in proximum annum consulatum auguratur, eruditus & sapiens fuit, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studiis dederat: ex duabus natis alteram vix pubertatem ingressam amisit. proconsul Asiæ ex Adriani rescripto monitus ne sine obiectu criminum Christianos condemnaret. authores Eusebius & Orosius. *Constet ratio)* Aliqua ratio adduci possit transacti diei non ignaue. *Aut constare)* Correctio. *Non constet)* Nulla etiam falso adduci ratio possit, cur sint occupati in vrbe. [*pluribus*) diebus vel potius nominibus.] *Quem)* Aliquem. *Officio togæ virilis)* [officiose comitatus sum aliquem] Præstiti officium meum dum amicus togam virilem sumeret: quæ, authore iurisconsulto, ad septimum decimum annum sumebatur, quam ætatem militarem appellauit antiquitas. legimus tamen apud Tranquillum, sextodecimo ætatis anno sumpsisse Augustum togam virilem, argumentum, scilicet transeundi à pueris in virum: cui sententiæ Dion astipulatur, [Et Seneca inquit, Pueritia deponitur, sed non puerilitas in plerisque hominibus.] Ferè in eundem sensum Martialis ad Potitum conquerentem quòd vix vno anno librum emitteret, scribit. *Sponsalia)* Pacta antè nuptias, & sponsio nuptiarum futurarum, à spondendo dicta. *Signandum testamentum)* Tria testamentorum genera Gellius nixus Lælij Felicis authoritate tradit, sed postquam in

vnum ius ciuile & prætorium iungi constitutum est, septem testibus adhibitis, & subscriptione testium signacula testamentis sunt imposita ex edicto prætoris, sicut subscriptiones ex sacris constitutionibus. non enim olim vt nunc publici notarij stipulabantur, sed domini, vel alij eorum nomine tabulas scribebant, quas à septem testibus subscriptas, lineo vinculo claudebant, notatas testium sigillo. Testamentum compositum ex testatione mentis Sulpitius arbitratur: quod reprehendit Gellius arguens esse simplex verbum. [*In aduocationem*) vt ipsi adessem.

in consilium rogauit. hæc quo die feceris necessaria, eadem si quotidie fecisse te reputes, inania videntur: multo magis cum secesseris. tunc enim subit recordatio, quot dies quàm frigidis rebus absumpseris. quod euenit mihi postquam in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, aut etiam corpori vaco, cuius fulturis animus sustinetur. nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit: neminem ipse reprehendo, nisi vnum me, cum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor, mecum tantum & cum libellis loquor. O rectam syncerámque vitam! ô dulce ocium honestúmque, ac penè omni negotio pulchrius. ô mare. ô litus, verum secretúmque μουσεῖον. *quàm multa inuenitis, quàm multa dictatis. proinde tu*

In consilium rogauit) vt cognoscerem, & iudicarem: vel, vt ipsi consulerem. *Inania*) nullius momenti. *Multo magis*) videntur superuacua talia officia. *Secesseris*) vacuus eris à curis vrbanis. *Frigidis*) inutilibus. Fabius frigidum inane vocat & momentarium. *Laurentino*) rure. quod Laurens etiam appellari posse libro sequenti indicat, vbi totum graphicè describitur. *Corpori vaco*) curo corpus. *Fulturis*) adminiculis. tunc enim animus maximè intenditur, & vires suas operatur, cum nullo dolore corpus vexatur. Ausonius, Ampliat ætatis spatium sibi vir bonus, hoc est Viuere, & his vita posse priore frui. *Sinistris*) maledicis, inquis. *Inquietor*) rarum inuentu verbum apud antiquos, quo tamen Cyprianus frequenter vtitur. *O rectam*) alij legunt ô regiam, id est fœlicem: quia reges putantur fœlices: verùm priorem lectionem probo. *Ocium*) studium literarium. *Negocio*) opere. μουσεῖον) est autem musæum Musarum locus, qualis bibliotheca: nam Athenæus testatur, Ptolemæi Philadelphi bibliothecam vocatam musæum: & Strabo in descriptione Alexandriæ, Pars inquit regiarũ est musæum, quod ambulacrum habet & exedram & maximam domum, in qua cœnaculum est eorum qui musæo participant, hominum circa disciplinas versantium. hic conuentus communes pecunias habet: & sacerdotem, qui musæo præest: olim à regibus, deinde à Cæsare constitutum, & alterum veteri musæo astructum sub Claudij nomine. eius historiarum causam tradit Suetonius: institutúmque, vt quotannis in altero Cyrenaïcõn libri, altero Carchedoniacõn diebus statutis velut in auditorio recitarentur toti, à singulis per vices. [Libanius in monodia, Nicomediæ ædificiorum ruinam deplorans. Vbi inquit fora, vbi musæa, vbi templa? Lucianus in symposio, multorum virorum sapientium conuiuium, asserit esse musæum.] Ad hæc scribit Athenæus, musæum Græciæ vrbem Athenarum fuisse, magis ad disciplinam doctrinámque, quàm ad ædificia respiciens: quanquam Pausanias libro primo referat Demetrium Antigoni filiũ muro cinxisse Athenarum vrbem, musæúmque appellatum quod erat intra antiquum ambitum è regione arcis, vbi dicunt Musæum cecinisse, & in senectute mortuum ibi extructo monumẽto sepultum. Plinius senior, Musæa, inquit, in ædificiis vocant dependentia

dentia ad imaginem specus arte reddendam. *Inuenitis*) datis facultatem inueniendi. *Dictatis*) suggeritis. sensus est, multa per vos excogito & repono. *Proinde*) quare, alibi præterea. *Istum*) vrbanum. [*Inanem discursum*) excursionem vanam, sine fructu, quæ fit in vita orbica. discursionem esse vitam orbicam dixit Seneca: & Martialis, discursus varios] *Ocio*) quieti. *Attilius noster*) plures extitisse Attilios eo tempore lego. Plinius duos nominat, Spartianus totidem, Tacitus treis. dubitari forsitan posset quem Secundus monstrasset, nisi ad Priscum scribens diceret, Nosti Attilij Crescentis facetias: inibique multis necessitudinem cum illo arctam testatur. *Facetissime*) Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere: neque enim diceret Horatius facetum Virgilio genus natura concessum. hanc magis excultæ cuiusdam elegantiæ appellationem puto, ideóque in epistolis M. Tullius hæc Bruti verba refert, Ne vlli sint pedes faceti, ac deliciis ingredientes mollius. & quidam facetum dictum arbitrantur eum, qui facit verbis quod vult. M. Cicero De perfecto oratore, dicacem acrioris ingenij esse vult, facetum maioris artis: habent autem facetiæ in narrando vim maximam. *Ociosum esse*) Quiescere, vacare ab officiis. [vel esse in ocio literario, quod honestum, iucundum & fructuosum est.] *Quàm nihil agere*) Quàm multis rebus inanibus implicari. in eundem sensum Mart. in Attalum, Est non est quod agas, Attale semper agis. [Nam secundum Senecam qui futilia facit, nihil agit.]

quoque strepitum istum, inanémque discursum, & multum ineptos labores, vt primum fuerit occasio relinque, téque studiis vel ocio trade. Satius est enim, vt Attilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, ociosum esse, quàm nihil agere. Vale.

C. PLINIVS ATRIO CLEMENTI SVO S.

Siquando) Duo intendit in hac epistola Secundus, Euphratem philosophum laudare à doctrina & humanitate, & Atrio Clementi persuadere, vt quàm primum ad vrbem veniat, séque Euphratis præceptis expoliendum tradat. est insuper nescio quod tertium, vbi conqueritur non licere sibi occupatissimo circa quæsturam ærarij eadem facere. Clementes penè innumeros ex diuersis authoribus colligo floruisse Secundi temporibus, sed hunc Atrium Clementem, ad quem alibi scripsit, ex testimonio Martialis opinor fuisse Patauinum, à quo vxor eius Atestina Sabino pro docta epigrammate celebratur. *Quando*) Vllo tempore. *Liberalibus studiis*) Scientiis & disciplinis quas vocant liberales, quòd homine libero dignæ sunt. cæterum Seneca solam philosophiam sentit esse liberalem disciplinam, quòd liberum facit hominem, hoc est sapientem, sublimem, fortem, magnanimum, cætera pusilla ac puerilia esse. Vlpianus titulo De variis & extraordinariis cognitionibus, liberales artes appellat rhethoricam, grammaticam, geometriam, medicinam, iurisperitiam. *Nunc*) Sub Traiano, cùm studia propè extincta refouerentur. *Clara*) Virorum clarorum (vt Taciti, Iuuenalis, Silij, Martialis, Saturnini, Voconij, Tranquilli.] *Vnum*) Exemplum vnius viri doctissimi, qualis Euphrates est, [qui Dinone patre genitus (quanquam pro Euphrate apud

I quando vrbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maximè floret. multa caráque exempla sunt. suffecerit nobis vnum Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria cum a-

Lucianum Eutrates mendose legatur] Stoicam sectam professus, Vespasianum ab imperio deterrere conatus est, sub quo vsque ad Adrianum vixit, comparatis maximis diuitiis contra professionem suam. nam vt omittamus Apollonium Tyaneum, multis illum immodicum mercatorem & arrogantem increpantem, Philostratus tradit, comparasse sibi diuitiarum fontes: iam enim inter fœneratorum mensas nuncupabatur caupo quæstuarius, fœnerator, publicanus, nummularius, ad omnia venalia se conuertens, foribus potentiorum magis affixus quàm ianitores. voluntaria morte excessit è vita. veniam dederat ei Adrianus citra ignominiam & infamiam: vt cicutam senectute & morbo ingrauescente bibere posset. hoc refert Dion. *Militarem)* Tribunus militum essem. *In Syria)* Vbi etiam Artemidorum philosophum arcta familiaritate complexus est. Syria late littora tenet: terrásque etiam latius introrsus aliis aliísque nuncupata nominibus: nam & Cœle dicebatur, & Mesopotamia, & Damascena, & Adiabena, & Babylonia, & Iudæa, & Sophena. eadem ferè Plinius ex Asia Pomponij mutuatus. Strabo ita determinat. Syria septentrionem versus Cilicia & Amano terminatur: à mari ad Euphratis pontem stadia intersunt ab Issico sinu vsque ad pontem, qui est iuxta Comagenam, dictum latus terminantia non pauciora quadringentis. orientem versus terminatur Euphrate & Arabibus Scænitis, qui cis Euphratem sunt: austrum versus felici Arabia, & Ægypto: occidentem versus, Ægyptio pelago Issicum vsque. Homerum Syrum insulam Syriam appellasse, idem libro decimo protulit.

adolescentulus militarem, penitus, & domi inspexi, amaríque ab eo laboraui, & si non erat laborandum. Est enim obuius, & expositus, plenúsque humanitate quam præcepit. Atque vtinam sic ipse, quam spem tunc de me concepit, impleuerim, vt ille multum virtutibus suis addidit. At ego nunc illas miror, quia magis intelligo: quanquam ne nunc quidem satis intelligo. Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum mihi tamen

Penitus) Circa omnia eius studia. *Domi)* Familiarius. *Obuius)* Paratus, qui se vltrò offert, quod signum est maximæ humanitatis. *Humanitate)* Quæ vetat superbum esse aduersus socios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus, communem se facilémque omnibus præstat, nullum alienum putat. bonum autem suum ideò maxime, quod alicui bonum est, amat, & præter hæc quæ recitantur à Seneca, Plato humanitatem triplicem inducit: aliam quippe per salutationem fieri, vt cum forte obuium quemlibet humane quis salutat, & dextram porrigens comiter excipit: aliam, cum in casus varios ærumnásque iactato quis opem clementer impendit. tertiam, qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant: aut igitur salutationis officio, aut ope, aut auxilio, aut conuiuio, frequentíque congressu constare humanitatem. at Gellius humanitatem non esse putat, amorem erga homines, quem φιλανθρωπίαν Græci vocant, & si significet dexteritatem quandam beneuolentiámque erga omnes homines promiscuam: sed humanitatem, quam iidē Græci παιδείαν vocant, nos eruditionem, institutionémq; in bonas artes, dicimus: quas qui sinceriter cupiunt appetúntque, ij sunt vel maxime humanissimi [quam videtur Cicero pro Archia iis verbis expressisse, Etenim omnes artes quæ ad humanitatem pertinent habent quoddam commune vinculum & quasi cognatione quadam inter se continentur.] *Præcipit)* Docet. philosophorum enim dogmata dicuntur. *Atque vtinam)* Sensus est. Euphrates tunc de me bene sperabat, sed vtinam tantum postea profecissem, vt ille suas virtutes sublimiores reddidit. *Nunc)* Iam vir & prudentior effectus. quanquam hoc addidit vt vitaret arrogantiam: vbique enim minuit facultatem suam. *Pictore)*

Non

Non iniucundum fuerit referre hoc loco, Apellem pictorem perfecta opera proponere solitum transeuntibus, atque post ipsam tabulam latentem iudicium vulgi experiri: ferúntque à sutore notatum quòd in crepidis pauciores ansas vna intus fecisset: eodem postero die superbè ob emendationem pristinæ annotationis cauillante circa crus, indignatum Apellem denunciasse, ne supra crepidam sutor iudicaret. quod & ipsum in prouerbium venit, quo admonemur ne supra nostram artem iudicemus & conuenit cum Cæcilio, ne scilicet iudicemus rem quam non nouimus. *Sculptore)* Marmorario, statuario, & qui pocula facit ἀγαλματοποιὸν [quanquam sint qui distinguant, vt sculptor sit qui scalpello statuas effingit: statuarius, qui alio modo: quia apud Plinium caput sit de sculptoribus & statuariis. *Fictore)* Qui & figulus dicitur, ex creta & argilla vasa componens.

cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, vt mediocriter quoque doctos aduertant, & afficiant. Disputat subtiliter, grauiter, ornatè. frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus, & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc proceritas corporis & decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba: quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in vultu, nulla tristitia: multum seueritatis, reuerearis, vt occursum non reformides. Vitæ sanctitas summa: comitas par. insectatur vitia, non homines: nec castigat errantes, sed emendat. sequaris monentem attentus & pendens, & persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cupias. Iam verò liberi tres, duo mares, quos diligentissime instituit.

Multa) Laudanda. *Aduertant.)* Admoneant, alliciant: se cognoscenda præstent etiam mediocri doctrina viris. *Afficiant)* Delectent. *Platonicam sublimitatem & latitudinem)* De qua sic loquitur Fabius. Quis dubitet Platonem esse præcipuum, siue acumine differendi, seu loquendi facultate diuina quadam, & Homerica: multum enim supra prosam orationem, quam pedestrem Græci vocant, surgit, vt mihi non hominis ingenio, sed Delphico videatur oraculo instinctus. diuinum appellat Columella: & Diogenes Platonicæ orationis geminum stilum, sed vtrunque summum tradit. *Subtiliter)* Refertur ad argumenta. *Grauiter)* Ad sententias. *Ornate)* Ad loquium. *Latitudinem)* Vbertatem, amplam facundiam. respexit ad nomen: nam quidam aiunt fuisse exercitatum apud Aristonem palæstritam, à quo Platonem pro egregio corporis habitu cognominatum, cum prius Aristoteles ex aui nomine vocatus esset. sunt qui ab orationis vbertatem & miram latitudinem, sic appellatum putent, siue quòd ampla fuerit fronte, vt Neanthes, authore Laërtio, scribit. *Effingit)* Exprimit, repræsentat. *Varius)* De rebus diuersis. sic enim declinatur fastidium. *Dulcis)* Lenis, mitis. [Dulcedo orationis maximè audientes delectar.] *Repugnantes)* Vitio laborantes, dissentientes. *Ducat)* Persuadeat, attrahat. *Ad hac)* Præterea, accedit illi. post animi bona enumerat etiam corporis & fortunæ. *Demissus)* Planus: quod est indicium facilis ingenij, secundum philosophos. *Ingens & cana barba)* Apollonius Tyaneus in epistolis quas scripsit aduersus Euphratem, inquit, Baculus erat tibi tunc, & barba cana & ingens, præter hæc nihil. *Fortuita)* Fortunæ bona, quæ Stoici negligunt: putántque veram felicitatem in sola virtute consistere. *Acquirunt)* Astruunt. [*Vultu)* legitur etiam in cultu: pulchritudo corporis donum dei secundum Homerum gloriosissimum est.] *Nulla tristitia)* Tristitia & seueritas vicinæ sunt res, sed hæc datur laudi, illa vitio: seuerum appellant grammatici à sequenda veritate. *Reuerearis)* Ita Euphratem veneraberis, vt non timeas illi occurrere. *Vitæ sanctitas)* Integer vitæ, scelerísque purus. sanctitas & sanctimonia pariter Latine dicuntur: nam & illo Fabius, & hoc M. Cicero vsus est verbo: sed sanctitudo vocabulum Apuleianum nescio quid maioris dignitatis habet. sanctum interdum quod sacrum &

religiosum, interdum incorruptum. cui sententiæ videtur accedere Martianus primo ff. Sanctum, inquit, est quod ab iniuria hominum defensum est atque munitum: dictum autem à sagmine quadam herba, quam legati Romanorum ferre solebant, ne quis eos violaret. [Aggenus Vrbicus, sanctum est plerumque vt incorru[illegible]m, & à sanciendo sanctum dicitur.] & Vlpianus: sancta proprie dicimus, quæ nec sacra nec prophana sunt, sanctione enim quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt sanctione quadam subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, & si Deo non sit consecratum. & Donatus sanctum dixit esse quod est omni obseruatione inuiolatum. *Par comitas*) Summa facilitas.

ctitas summa, comitas par. Insectatur vitia, nō homines. Nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus, & pendens: & persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cupias. Iam verò liberi tres, duo mares, quos diligentissimè instituit. Socer Pompeius Iulianus, cùm cætera vita, tum vel hoc vno magnus & clarus, quòd ipse prouinciæ princeps hūc inter altissimas conditiones generum non honoribus principem, sed sapientia elegit. Quanquam quid ego plura de viro, quo mihi frui nō licet? An, vt magis angar? quod nō licet. Nā distringor officio, vt maximo,

Insectatur vitia, non homines) Taxat vitia, non vitiosos: parcit enim nomini malorum. in quam sententiam scripsit de suis libellis ad Numatium Martialis. Hunc seruare modum nostri nouere libelli, Parcere personis, dicere de vitiis. [Et Lucianus, Demonact m dicit reprehendere vitia, peccantibus veniam dare, more boni medici qui curat morbos, neque irascitur ægris.] *Nec castigat*) Minis & verberibus. *Emendat*) Corrigit verbis blandis. *Sequaris*) Necesse sequaris. modus dicendi gratior & compendiosior. *Pendens*) Suspensus. expectans etiam postquam dixerit. [Ouidius. Narrantis coniunx pendet ab ore viri.] *Persuaderi*) Vlterius dicendo progredi, & amplius satisfacere: tanta erat orationis suauitas in eo. *Iam*) Præterea. *Liberi tres*) Sunt illi tres filij. liberi pro filiis secundum Caium semper proferuntur numero plurium: liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: authores sunt Iurisconsulti, & sequentia indicant, cùm post liberos tres, subdiderit duos mares & fœminam: quinimmo referente Callistrato, nepotes & pronepotes cæterique qui ex his descendunt, continentur: hos enim omnes liberorum appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. *Duo mares*) Subaudi & tertiam fœminam. [Lucianus in Dialogo qui inscribitur Philopseudes, memorat Euphratem habuisse filios duos, quorum alter iuuenis Mnason, & minor Euphratides nomine, quindecim annis natus, in palæstra se exercebant, eorúmque matrem nomine Demaneten tunc mortuam visam ab Euphrate, dum libellum Platonis de anima legeret.] *Instituit*) Docet, format. hinc institutiones, primæ inductiones ad bonos mores & disciplinas, vt Fabij & Iustiniani. *Socer*) Euphratis. *Pompeius Iulianus*) Extant in ff. frequentissimè responsa Iuliani Iurisconsulti celeberrimi. *Cætera vita*) Qui in cætera vita sua vir clarus extitit, sed in hac re præcipuè, quòd cùm esset inter Syros authoritate & opibus princeps, elegit sibi generum Euphratem, non dignitate, sed sapientia illustrem. *Prouinciæ*) Syriæ. *Altissimas conditiones*) Diuitias, nobilitatem, honores quibus Iulianus excellebat: an quod magis placet, cum essent multi & natalibus & opibus ac cæteris fortunæ bonis præstantes, qui nuptias filiæ suæ studiose peterent. *Plura*) Scribam. *Viro*) Euphrate *Frui*) Propter occupationes publicas. *An*) Plura dicam. *Magis angar*) Magis crucier cùm sæpius illius, quo non vt volo frui licet, mentionem faciam. *Distringor*) Occupor. *Officio*) Præfectura ærarij, in qua collegam habuit Cornutum Tertullum. *Vt maximo sic molestissimo*)

Eadem

sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam

Eadem repetit in fine orationis panegyricæ: nondum, inquit, biennium compleueramus in officio laboriosissimo & maximo. Præfecti ærario, & ante hos, Quæstores, Prætores, Tribuni (sic enim inuenio mutata nomina præfectorum ærario) pecunias quoquomodo expensas & acceptas in tabulas publicas reponebant. nam inter cætera legatis sumptum dabant, & quæ ad rempublicam spectare videbantur, distrahebant. *Pro tribunali)* In suggestu. tribunal est vbi iudex sedet populo ius dicturus. pro tabulatis excrescentibus Plinius senior vtitur. Fabius notat eos, qui tribunale quàm tribunal malunt dicere. *Libellos)* Quos vulgò supplicationes appellamus. quare supplices & querulos interdum Martialis vocat. Secundus pro accusationibus alibi posuit. & Vlpianus pro denunciatione, ferè in idem concurrente Apuleio: qui tamen in Asino suo pro forma præconij vsus est. Fabius etiam fieri libellos breui annotatione memoriæ causa testatur: at libella fabrorum & agri diuisorum est instrumentum. *Subnoto)* Subscribo, confirmo. *Tabulas)* in quibus rationes ærarij reponebant. quanquam legerim apud Capitolinum, præfectos ærario tabulas publicas habuisse, quibus nomina ingenuorum puerorum referebant, vt si fortè aliquis causam liberalem diceret, testationes inde produceret, quod Antoninus philosophus etiam per prouincias instituit. *Illiteratissimas literas)* Inornatas, forenses, vulgares, stilo infimo, quibus vtuntur rationarij [in] nominibus: quem locum minus feliciter Sidonius conatus est mutuari. Illiteratissimis, inquit, literis vacant. videamus: si placet, non importunè, an omnes tunc Latinè loquerentur, & quid sit Latinè loqui: quod sane nihil aliud est, quàm vti lingua Latia, & Romana: nam Cicero inquit, non tam præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur. & Pollionem legimus iussisse filios loqui Latinè, adeo vt Græcè vel difficile, vel rarò loquerentur. Liuius libro primo ab Vrbe condita, Magna pars Fidenatium, vt qui coloni additi Romani essent, Latinè sciebant. & à Varrone Fabióque, vbi de analogia disputatur, quæritur, an aliud sit Latinè loqui, aliud grammaticè: nullam enim loquendi legem, sed obseruationem quidam voluere, vt ipsam analogiam nulla res alia fecerit, quàm consuetudo. quare Vitruuius se excusat, si quid contra grammaticam locutus sit, quasi Latinè scripserit, & non grammatice: vtitur enim interdum verbis quæ grammaticus non admitteret. quamuis interdum Latinè loqui, sumatur pro eleganti sermone vti: hinc Iuuenal. dixerat: Cùm sit turpe magis nostris nescire Latinè. & Seneca Epistolarum quinto: Nunc vulgò breuiarium dicitur, olim cum Latinè loqueremur, summarium vocabatur. Ex verbis M. Tullij colligitur, grammaticam paulo ante suum seculum in vrbem inuectam: cùm sit, inquit, quædam certa vox Romani generis, vrbisque propria, in qua nihil offendi, nihil animaduerti possit, nihil sonare aut olere peregrinum. hanc sequimur: neque solùm rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus. equidem cùm audio socrum meam Læliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quòd multorum sermonum expertes ea tenent semper, quæ didicerunt prima) sed etiam sic audio, vt Plautum mihi, aut Neuium videar audire. sono ipso vocis ita recto & simplici est, vt nihil ostentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutum eius patrem iudico, sic maiores: & sunt præcepta Latinè loquendi quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri confirmant, & lectio veterum oratorum. Cæsar quidem solum, & quasi fundamentum oratoris. vides elocutionem emendatam & Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem: ætatis illius ista fuit laus tanquam innocen-

tiæ, Latinè loquendi, nec omnium tamen: nam illorum æquales Cælium & Pacuuium, male locutos videmus: sed omnes tum ferè, qui nec extra vrbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries in domestica infuscauerat, rectè loquebantur: sed hanc certè rem deteriorem vetustas fecit & Romæ & in Græcia. confluxerunt enim Athenas & in hanc vrbem multi inquinatè loquentes ex diuersis locis: quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda quàm abstersa ratio, quæ mutari non possit, nec vtendum prauissima consuetudinis regula. T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus, existimabatur bene Latinè loqui sed literas nesciebat. Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat. declaratur ergo Latinè loqui, nihil aliud fuisse, quàm vti verbis Romanis, propriis, & incorruptis, etiam non adhibita grammaticæ ratione, & fuisse tempus, quo omnes Romani sine vlla regula Latinè loqui poterant, & assueuerant: postea in vrbem confluentibus aduenis, & priscorum lingua perturbata paululum deflexisse ad vernaculam nostram. quod qui tunc erant ingenio acutissimo cernentes, de grammatica & Latinitate certas regulas tradidere: nam & Tranquillus in libello De grammaticis, edisserit sero grammaticam in vrbem Romam inuectam, scilicet inter secundum & tertium bellum Punicum, & vulgares sermones fuisse meminit [ibidem, ac etiam in Augusto vbi scribit eundem dicere solitum betizare pro languere, quod vulgò lachanizare dicitur:] ac Plinius Latine Græcos edoctos. conqueritúrque Iuuenalis linguam peregrinam in vrbem introductam. & Apuleius in limine suæ Metamorphoseωs, asserit se linguam Latinam didicisse nullo præeunte magistro, verum labore ærumnali. quòd si omnes tunc Latinè locuti fuissent, quid opus erat summo cum labore per se literas discere, cum in vrbe versaretur? verum quia tunc non consuetudine, vt prius, sed grammaticorum præceptis literas discebant Romani, dixit ærumnali labore: neque tamen id admodum mirabile, si Apuleius per se literas Latinas didicit, cum nostra tempestate Benedictus Iouius Comi natus per se Græcas edidicerit. quòd autem Marcus Tullius secundo Tusculanarum refert, suas orationes iudicio multitudinis approbatas, popularem enim facultatem esse, & effectum eloquentiæ: non ideo crediderim, omnes dicendi vim sensúmque percepisse, sed alios aliqua, quosdam pauca admodum, vt nunc assolet in concionibus pro fide, plerosque insuper nihil intelligentes laudasse supra cæteros. *Quandoque*) Raro. *His*) Meis. *Hanc partem*) Negocia publica tractare, quæ moralis philosophia dicitur: pertinet ea ad ciuiles actiones, qua vtuntur, qui rempublicam administrant. nam illam sapientes in treis partes diuiserunt, moralem, naturalem, rationalem. Epicurus in canonicam, physicam, ethicam: alij in physicam, ethicam, dialecticam. Plato primus tripartitam philosophiam copulauit, sibique inuicem necessarias partes asseruit, neque inter se tantummodo non pugnare, sed etiam mutuis se adiuuare auxiliis ostendit. hæc sumpta ab Apuleio. *Agere negotium publ.*) Tractare res ad vtilitatem publicam spectantes. [Quare Cato apud Lucanum dicebat, non sibi sed toti genitum se credere mundo.] *Cognoscere*) Audire disceptantes, exami-

(nam idipsum quandoque contigit) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur. affirmat etiam esse hanc philosophiæ, & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere, & exercere iustitiam, quæque ipsi doceant in vsu habere. Mihi tamen hoc vnum non persuadet: satius esse ista facere, quàm cum illo dies totos audiendo, discendóque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, cùm in vrbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius) illi

examinare. *Promere)* Discernere, explicare, declarare. *Ipsi)* Philosophi. *In vsu h.)* Agere: quod maius est quàm docere. *Non persuadet hoc vnum)* Vt credam melius esse ius dicere, quàm illum audire: tanto desiderio teneor fruendi illo viro. *Cui vacat)* Est ocium, qui vacuus est à negociis publicis. *Proxime)* Quàm primum. *Ob hoc)* Vt audias Euphratem. *Maturius)* Celerius quàm decreueras.

te expoliendum limandúmque permittas. Neque enim ego (vt multi) inuideo aliis bonum, quo ipse careo: sed contrà sensum quendam, voluptatemq́; percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

Limandúmque) Emendãdum à vitiis per philosophiæ præcepta. *Vt multi)* Solent inuidere aliorum bonis. Multi autem, mali, more Græcorum. *Inuideo bonum)* Elegantius, quàm inuideo bono. *Sensum)* Titillationem, cognitionem cum delectatione. *Superesse)* Licere: vel potius abundare tradente Gellio.

C. PLINIVS IVSTO S.

LIM nullas mihi epistolas mittis. Nihil est inquis, quod scribam: at hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas: vel solum illud, vnde incipere priores solebant, Si vales bene est, ego valeo. Hoc mihi sufficit. est enim maximum. Ludere me putas? seriò peto. fac sciam quid agas: quod sine solicitudine summa nescire non possum. Vale.

LIM *nullas)* Cõqueritur familiariter de Fabio Iusto, quod tamdiu nihil scriberet. *Olim)* Iampridem. *At hoc ipsum scribe)* Æmulatus est M. Cic. qui ad Atticum inquit: Tu mihi & si nihil erit quod scribas, tamen idipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes. *Priores)* Veteres: quos ex testimonio M. Tullij licet cognoscere solitos in epistolis præponere, Si vales bene est, ego quidem valeo: quinimo Seneca libro Epistolarum secundo inquit, Mos antiquis fuit vsque ad meam ætatem seruatus, primis epistolæ verbis adiicere, Si vales bene est, ego valeo. *Hoc)* Vt significes te bene valere. [Imitatio Ciceroniana qui libro quarto ad Atticum vbi inquit, nihil erit quod scribat, vel ipsum scribat.] *Maximum)* Plurimi facio scire tuam bonam valetudinem. *Serio)* Grauiter, verè. serium enim triste & sine risu dixit antiquitas. extat Afranij authoritas apud Nonium. non ego te noui tristem, seuerum, serium. sed iuniores etiam hoc vsi sunt, qualis Capitolinus, referens Antoninum philosophum, virum serium & grauem. serium etiam substantiuum in frequenti vsu. Fabius, Aut aliquod iocis serium quoque esset admixtum. & Curtius, itaque res in serium versa est. at serius comparatiuum à sero diuersæ significationis est. *Nescire)* Non admoneri.

C. PLINIVS CALESTRIO TYRONI S.

ACTVRAM grauissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissio. decessit Corællius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem

ACTVRAM) Corœlij Rufi volũtarium obitum propter longam, & intolerandam pedum ægritudinem in sinu amici Calestrij deflet, séque ideò maxime affligi testatur.

quòd amiserit vitæ suæ testem, rectorem, & magistrum. fuerunt iisdem temporibus Tyrones tres, Calestrius Tyro, ad quem alibi Cæcilius, qui etiam meminit Iunij Tyronis: tertius Aponius Tyro. *Feci iacturam)* Passus sum damnum, quòd amisi Corœlium meæ vitæ moderatorem. *Si iactura)* Dubitat an hoc verbum iactura conueniat tantæ calamitati, perinde ac si aliud verbum perquirat, quo significantius atrocitatem mali ostenderet. *Corœlius Rufus)* Corœlium equitem Rom. Ateste genitum, suomet surculo castaneam inseruisse in Neapolitano agro scribit Plinius auunculus, quæ ab ipso nomen inter laudatas accepit. fuit Corœlius Rufus, iurisconsultus spectatissimus, à Cæcilio cum admiratione dilectus: à quo in petendis honoribus suffragator & testis assumptus, in inchoandis deductor, in gerendis consiliarius: vnde Plinius vt paria Corœlio faceret, post eius obitum Corœlij sororem & filiam semper tuitus est. dum Corœlius viueret, fuit summæ authoritatis apud Neruam imperatorem: moritur autem sub Traiano.] *Sponte)* Voluntaria morte decessit. *Exulcerat)* Exasperat, auget, [recrudescit] renouat. sic dum mortem Auiti deflet apud Marcellum, quod, inquit, vel maximè dolorem meum exulcerat. sæpius vtimur testimonio Cæcilij, vt ostendamus quàm sibi similis vbique sit. Vlpianus ex authoritate Neratij respondit: Qui manus sibi intulerint tædio vitæ, lugeri solent, nequaquam qui mala conscientia. *Quæ non ex n. n. f. v.* Volunt tribus humanam contineri vitam, natura, fato, fortuna: naturæ c. & xx. annos concessos esse, fato lxxxx. fortunæ omnes alios casus, vt sunt ruina, incendia, naufragia, venena, voluntariæ mortes. vnde Virg. de Didone dixit, Nam quia nec fato, merita nec morte peribat, Sed misera ante diem, subitóque accensa furore. M. Tull. in Philipp. Multa mihi imminere videbuntur præter naturam, prætereàque fatum. *Vtcunque)* Quomodocunque, aliqua ratione. Apuleius lib. vj. certè calculo cunctorum, vtcunque mors ei fuerat destinata. *Finiuntur)* Intereunt. *Necessitate)* Fato: quo mortales ægritudine & morbo intereunt citra lxxxx. annum, modò serius, modò velocius secundum fata, quæ refert Seneca ius suum peragere, nec vlla commoueri prece, non misereri, non flecti gratia. seruant cursum irreuocabilem, ingesta & destinata fluunt, quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniens præcipitat. sic ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto. quod enim intelligis fatum, existimo necessitatem rerum omnium, actionúmque, quam nulla vis rumpat. *Quos accersita m. a.)* Qui manus sibi inferunt, & sponte moriuntur. *Potuisse)* Si voluissent ipsi. *Summa r.)* Libro Epistolarum x. quærit Sen. mors occupanda ne sit, an expectanda: & demum pluribus concludit, potius esse occupandam. *Pro n.)* Loco fati. *Hoc con)* Spôte moriendi. *Optimam c.)* Laudat Corœlium à bonis animi & quæ ab his descendunt, vt à fama & authoritate. deinde à bonis fortunæ. *Filiam)* Corœliam Hispullam. *Vxorem)* Hispullam. *Nepotem)* filium Corœliæ Hispullæ bonæ indolis. *Sorores)* Quarum altera Corœlia Fusco erat matrimonio coniuncta. *Pignora)* Cognationes: in quem sensum bis in oratione panegyrica,

meum exulcerat. Est enim luctuosissimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam vtcunque in illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est: in iis verò quos accersita mors aufert, hic insanabilis dolor est, quòd creduntur potuisse diu viuere. Corœllium quidem summa ratio quæ sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit: quanquam plurimas viuendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam autoritatem: præterea filiam, vxorem, nepotem, sorores,

negyrica vsurpat, hoc vocabulo latius vsus quàm apud alios, præter vnum Tacitum, inuenerim: hic enim lib. xvj Historiarum, inquit, ne in cætera pignora sæuiret: non solum filium, sed & generum, & alios cognatos intelligens: ideo pignora appellata, quia sunt amoris hypothecæ. sed propriè liberos pignora dicimus tãquam vinculum certissimum inter maritum & vxorem. alias pignus secundum Vlp. est quod ad creditorem transit: at Caius dicit, pignus propriè rei mobilis constitui. *Longa*) Per tertium & trigesimum annum. *Iniqua*) Dura, crudeli. *Conflictabatur*) Cruciabatur. *Precia*) Prædicta pignora. *Pedum d.*) Podagra. *Vt i. a.*) Narrantem, sume extrinsecus. *Patrius hic illi.* Hic morbus erat in patre Corœlij, vnde non sua intemperantia, sed ex genitura parentis podagra correptus est: nam Galenus asserit, quosdam morbos, veluti podagram & artericam ex hæreditate tradi: quia sperma in parente vitiatum necessariò filiorum pedes debilitat. Auicenna etiam superioribus addidit phthisin & lepram. *Nam plurimum mihi*) Quod etiam Columella libro viij. notauit, paternæ inquit notæ plerunque natis inhærent. [Et Plinius septimo, vulgatum est signa quædam næuósque & cicacatrices etiam regenerari] *Vt alia*) Effigies, gestus, mores, patrimonia transmittuntur filiis. *Hunc*) Morbum. *Abstinentia*) Parce viuendo ad cibos refertur.

intérque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, vt hæc tanta precia viuendi mortis rationibus vincerentur. Tertio & tricesimo anno (vt ipsum audiebam) pedum dolore correptus est. Patritius hic illi. Nam plerumque morbi quoque per successiones quasdam, vt alia, traduntur. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit. nouissimè eum senectute ingrauescentem, viribus animi sustinebat. cùm quidem incredibiles cruciatus, & indignissima tormenta pateretur. Iam enim dolor non pedibus solis, vt prius, insidebat: sed omnia membra peruagabatur) veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano iacentem. Serui è cubiculo recesserunt. habebat enim hoc moris, quoties intrasset fidelior amicus: quinetiam vxor, quanquam omnis secreti capacissima, digrediebatur. Circumtulit oculos, & cur (inquit) me putas hos tantos dolores tamdiu sustinere? vt scilicet isti latroni vel vno die supersim. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Affuit

Sanctitate) Modestia, à rebus venereis. *Viridis ætas*) Iuuenis & fortis. *Ingrauescentem*) Inualescentem, crudescentem. *Cum senectute*) Qua multæ ægritudines magis augentur. *Viribus animi*) Cõstantia. *Incredibiles*) Immensos. *Insidebat*) Occupabat. *Omnia membra*) Totam corporis compaginem. *Iacentem*) Laborantem podagra. *Domitiani temporibus*) Imperante Domitiano. nam cùm hæc scriberet, Traianus regnabat. *Habebatis*) Corœllius. legitur etiam loco is, enim] *Hoc moris*) Vt iuberet seruos facessere è thalamo. *Intrasset*) Cubiculum. *Fidelior*) Comparatiuum pro positiuo. *Vxor*) eius, Hispulla. *Secreti capacissima*) Cui omnia arcana tua committeres. *Circumtulit oculos*) An alij adessent præter quàm Cæcilius, visurus. *Isti latroni*) Male intelligunt qui de podagra locutum sentiunt, quòd scilicet hic morbus etiam latera inuaserat. nullum enim id secretum, sed potius Domitianum indicasse dicimus, se auarè & crudeliter in principatu gerentem. optabat igitur Corœlius tandiu viuere donec interitum Domitiani videret:

tamen deus voto, cuius ille compos, vt iam securus libérque moriturus, multa illa vitæ, sed minora, retinacula abrupit. increuerat valetudo, quam temperantia mitigare tentauit, perseuerantem constantia fugit. Iam dies alter, tertius, quartus, abstinebat cibo. misit ad me vxor eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristissimo nuncio, destinasse Corœllium mori: nec aut suis aut filiæ precibus flecti, solum superesse me, à quo reuocari posset ad vitam. Cucurri: perueneram in proximum, cùm mihi ab eadem Hispulla Iulius Atticus nunciat, nihil iam ne me quidem impetraturum: tam obstinatè magis ac magis induruisse. dixerat sanè medico admouenti cibum, κέκμηκα. *quæ vox quantum admirationis in animo meo, tantum desiderij reliquit. Cogito quo amico, quo viro caream. Impleuit quidem annum septimum & sexagesimum, quæ*

sic postea libenter moriturus. *Dedisses*) More suo subtraxit, si: quod etiam Martialis in tertio fecit, Audieris, dices esse Maronis opus: pro si audieris, & alij iuniores. sensus est, si ita corpore sicut animo valuisset, superuixisset Domitiano, quod optabat, & deus præstitit. nam libro octauo ad Quadratum, vbi de vltione Heluidij tractat, vero verius ostenditur Corœlium superfuisse Domitiano: vt omittam per quæ alibi significat, non solum se vixisse sub imperatore Nerua, sed etiam honores gessisse. *Cuius ille compos*) Quod votum consecutus: nam voti compotem dicimus eum, qui quod intendit obtinuit. *Securus*) Relicta republica melioribus auspiciis. *Liber.*) Sub Traiano optimo principe, qui libertatem per Neruam reductam, in melius & maius augebat. *Illa multa retinacula*) Cognationes, amicos, bonam conscientiam, & reliqua. Retinacula. quæ retinere potuissent Corœlium in vita, sed minora quàm rationes quæ contrà occurrebant. *Abrupit*) Intercidit, neglexit. *Valetudo*) Podagra. *Constantia fugit.*) Non potuit vlterius pati quamuis contrà niteretur. *Quartus*) Erat quo. *Hispulla*) Hispullæ meminit Iuuenalis, & Cæcilij amitam fuisse lego. *Geminium.*) Ad quem plures extant Cæcilij epistolæ, [& ad Traianum idem inquit, Rosianum Geminium sibi beneficiis in eum collatis arctissimè deuinctum: nam quæstor Plinius in consulatu fuit, summámque illi reuerentiam in eo officio & pòst præstitit: commendat itaque illum Imperatori ab integritate, probitate, industria: tum quòd eius commilito fuit.] Papinius insuper ad legem Iuliam de adulteriis, retulit, Adrianum rescripsisse C. Rosiano Geminio. [Geminij fit mentio in monumentis Mediolanensibus & apud Forum Iulij L. Geminij Mesij curatoris ærarij Mediolanensis.] *Communem*) Meum & Corœlij. *In proximum*) In propinquum ædium. *Ab Hispulla*) Nomine Hispullæ. *Iulius Atticus*) Cuius eloquentiam & Græcam facundiam cum familia laudat Martialis libro vij. Attice, facundæ renouas qui nomina gentis, Nec sinis ingentem conticuisse domum. Te pia Cecropiæ comitatur turba Mineruæ, Te secreta quies, te sophos omnis amat. Atticum eximiè cœnasse tetigit Iuuen. Iulius Atticus tempestate Columellæ laudem meruit, quòd de vna specie culturæ pertinentis ad vites, singularem librum edidit. *Induruisse*) Omnino mori decreuisse. [Imitatio Catulliana, iam Catulle obstinatus obdura.] *Admouenti*) Porrigenti. κέκμηκα) Vixi cum labore. sustinui [mortuus sum: κεκμηκότας enim secundum Pollucem mortuos appellat Thucydides, & Aristoteles in Ethicis:] præteritum irregulare à verbo κάμνω, id est laboro. alia exemplaria habent κέκρικα, id est decreui, scil. mori, ἀπὸ τοῦ κρίνω. *Desiderij.*) Expectationis Corœlij absentis & amissi. *Robustissimis*) Sano corpore vigentibus, nullo morbo concussis.

ætas etiam robustissimis satis longa est. Scio, euasit perpetuam valetudinem. Scio, decessit superstitibus suis: florente republ. quæ illi omnibus suis charior erat, & hoc scio. Ego tamen, tanquam & iuuenis & fortissimi morte doleo: doleo autem, licet me imbecillum putes, meo nomine. Amisi enim, amisi vitæ meæ testem, rectorem, magistrum. in summa dicam, quod recenti dolore contubernali meo Caluisio dixi, Vereor ne negligentius viuam. Proinde adhibe solatia mihi: non hæc, Senex erat, Infirmus erat (hæc enim noui) sed noua aliqua, sed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audiui, quæ legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

sis. *Euasit*) Morte, quæ malorum finis est, omnia abscidit & deuorat: mors adeò extra omne malum est, vt sit extra omnem malorum metum. author Seneca. *Florente republic.*) Sub Traiano. *Et hoc scio*) Repetitio. [dolorem exprimens] *Imbecillum*) Inconstantem, minus fortem aduersus calamitates. *Meo nomine*) Mea causa. *In summa*) Quod [M. Tullius &] Martialis, ad summam omnium dixit. hoc dicendi genere vtimur, cùm aliquid concludimus. *Recenti*) Nuper mortuo Corœlio. *C. Caluisio*) Cuius in memoriis marmoreis fit mentio: fuit is Secundo arctissima familiaritate coniunctus, vnde hic & alibi suum contubernalem appellat: validissimè etiam amauit Caluisium. nepotem, C. Caluisium arcta propinquitate complectentē: erat enim filius sororis [C. Caluisij Januarij Pontificis monumētum extat adhuc Mediolani, quod ei Caluisia Rufina filia fecerat. Caluisianæ actionis Jurisc. meminere. *Negligētius*) Ociosius: minori cura. *Proīde*) Quare. *Noua*) Inusitata, incognita.

C. PLINIVS SOSIO SENECIONI S.

MAGNVM prouentum poëtarum annus hic attulit. Toto mense Aprili nullus ferè dies, quo nō recitaret aliquis. Iuuat me quòd vigent studia, proferunt se ingenia hominum, & ostentant: tametsi ad audiendum pigrè coitur, plerique in stationibus sedent, tempusq́; audiendi fabulis conterunt, ac subinde sibi nun-

MAGNVM) Laudat sua tēpora, quibus ingenia longè proferebātur, sed auditorum ignauiam notabiliter taxat. se verò asserit omnium recitationibus adfuisse, inde tardius quàm decreuerat in vrbe restitisse. Hic Sosius Senecio, alius fuit ab Herennio Senecione. ad eum scripsit Plutarchus Dionis vitam, quanquam pro Sosio mendosè legatur Socio. *Prouentum.*) Copiam. *Nullus fere dies fuit*) Accedit Cæcilianæ sententiæ Martialis eo carmine, Auditur toto sæpe poëta die. & Juuenalis longa recitatione columnas ruptas exaggerat. *Proferunt*) Extendunt. *Ostentant*) Frequenter recitando. *Coitur*) Conuenitur. *Plerique*) Auditorum. *Stationibus*) In locis publicis, in quæ post negotia solent ciues conuenire confabulandi, vel potius desidendi gratia. dicta statio, quod ibi ad tempus statur, de qua locutus Juuenalis, omnes conuictus, thermæ, stationes: item locus in quo naues stant ad tempus, & vbi milites ad tutelam stant, siue castro-

rum, siue oppidorum. interdum pro custodia, vt apud Tranquillum, abducta statione militum. aliquando pro statu & conditione. Secundus in Panegyrica oratione, Non te læta & prospera stationis huius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt. Vlpianus titulo de Fluminibus, cum Seruio grammatico conuenit, stationem, inquit, dicimus à stando. Is locus demonstratur vbicunque naues tutæ stare possunt. [*Audiendi*) legitur etiam audiendis.] *Subinde*) Frequenter, in qua significantia præter ipsum alibi [Valerius de Matello scribens, Castrorum subinde locum mutauit: &] Columella interdum vtitur, Stabula boum subinde emundanda, & equas subinde respicientes scribendo. Martialis pariter, vt libro primo, Interponis aquam subinde Rufe. & quarto. Quid me Thai senem subinde dicis. Tranquillus in Iulio Cæsare, subinde se obseruandum admonens. quinetiam Liuius prædictis antiquior, Ni subinde auro principum animi concilientur. [Plinius libro octauo. Atque in recentem subinde transfertur. Et eodem capite, Ex eo subinde cernitur. Item, ad arborem subinde experientes. Et capite de Chameleonte, Mutat namque colorem subinde & oculis & cauda & toto corpore.]

tiari iubent an iam recitator intrauerit, an dixerit præfationem, an ex magna parte euoluerit librum: tum demum, ac tunc quoque lentè, cunctantérque veniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt: alij dissimulanter & furtim, alij simpliciter & liberè. At hercule memoria parentum, Claudium Cæsarem ferunt, cum in Palatio spatiaretur, audissétque clamorem, causam requisisse: cúmque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatúmque venisse. Nunc ociosissimus

Intrauerit) Auditorium. *Præfationem.*) Est præfatio, quæ ante opus præponitur, consilium scriptoris, & summam totius operis breuibus explicans: nec est pars operis, vt quidam existimant, cùm dicatur omnino opus esse perfectum sine præfatione. ideò inuentæ secundum Caium Iurisconsultum præfationes, quòd libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducant, & cùm illuc venerimus, eius euidentiorem præstant intellectum. *Euoluerit*) Recitauerit. *Tunc*) Post dimidiam operis recitationem. *Ventum*) Ad audiendum. *Permanent*) Vsque ad finem recitationis. *Dissimulanter*) Cum aliqua stropha & falsa excusatione. *Furtim*) Lectore non vidente. *Alij simpliciter*) Quidam palàm discedunt sine vllo prætextu profectionis. *Memoria parentum*) Temporibus nostrorum parentum, paulò supra ætatem nostram. [ita solebant maiores nostri dicere.] *Claudium Cæsarem*) Quem Tranquillus asserit fuisse pertinaciter liberalibus studiis deditum, ac multa scripsisse Græcè & Latinè. *In Palatio*) Vocatur Palatium, authore Dione, domus regia Romanorum imperatorum, vbi Cæsares prætorum habebant [quod] olim Romuli domus, non procul à Tiberi, ferè in media vrbe. P. Victor in decima regione locat. antea Pallantium siue Pallanteum dictum à Pallanteo vrbe Arcadiæ, vel à Palatio vrbe in agro Rheatino: alij quòd palantes illuc cum Euandro venerunt: quidam à Palantia vxore Latini: siue quòd ibi pecus pascens balare, vel palare, id est errare consueuit. alij à Palantia Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum peperit. alij quòd Pallas ibi sepultus sit: quam opinionem Dionysius arguit, tradens, Palantinum collem palatium dictum, confundente tempore certitudinem, & multis inconuenientium etymologiarum materiam præbente. *Nonianum*) Fuit Seruilius Nonianus, quem Plinius senior consulem vidit, & Quintilianus audiuit, ingenio clarus, & sententiis creber, minus pressus quàm historiæ authoritas postulabat. *Inopinatum*) Præter expectationem. Laudatur Augustus à Sue-

Suetonio, quòd recitantes & benignè & patienter audiuerit. *Recitanti)* Suas historias. *Identidem)* Sæpius. Liuius ab vrbe condita, Identidem, nequis violaret, Thassalio ferri clamitatum est. Apuleius, Identidem boaui, non, non. Curtius, illa malis fatigata: identidem mulieris adhibere blanditias. Cato in re rustica, Quassato suppletóque identidem. & Columella, locus identidem runcandus. M. Tullius pro Roscio, illum identidem monere. Tranquillus: Caligula inuocare identidem atque expectare lucem cõsueuerat. [Valerius, non fatigabor eiusdem facta identidem referendo. Et paulò pòst, Profectionem identidem exprobrante, & alibi interdum.] *Queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse.)* Sensus est, vnusquisque ignauus lamentatur, si adfuit recitationibus, perdidisse diem in re inutili, cùm verè non perdiderit recitantes audiendo, sed potius perdidisset si desedisset, & totum diem fabulis contriuisset. nam desides interpretabantur se perdere diem, dum illum audiendo transmitterent: verùm Secundus, dum ociosi nugantur: clarior tamen scriptura. quem non perdiderit. *Defui nemini)* Audiui omnes. *Qui amet studia)* Qui sit eruditus. *Simul)* Cum studiis, id est, omnes ferè docti me amant. est alia lectio ad idem ferè. qui non nos amet, vt studia non simulet: scilicet modò sit verè studiosus, neque simulet doctrinam: & per hæc monstrari posset Regulus. *Repetere secessum)* Secedere in villam. [*Scribere)* cauere mihi & Musis.] *Creditor)* Ne audiendi mutuum ab illis repetere videar. *In audiendi officio)* Quod facerem si mea recitarem.

quisque multò antè rogatus, & identidem admonitus aut, non venit, aut si venit, queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. sed tantò magis laudandi probandique sunt quos à scribendi recitandique studio hæc auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem propè nemini defui: erant sanè plerique amici. Neque enim est ferè quisquam qui studia, vt non simul & nos amet. His ex causis longius quàm destinaueram, tempus in vrbe consumpsi. Possum iam repetere secessum, & scribere aliquid, quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus affui, non auditor fuisse sed creditor. Nam vt in cæteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia si reposcatur. Vale.

C. PLINIVS IVNIO MAVRICO SVO S.

PETIS.) Maurico suadet vt filiã fratris despondeat Aciliano, iuueni formoso & honestissimo, quem à parentum splẽdore commẽdat, & honores gessisse, opibúsque abundare, præter virtutes, adfirmat. *Prospiciam)* Deligam. *Fratris tui)* Aruleni rustici. *Sũmum)* Arulenum, ob virtu-

PETIS, vt fratris tui filiæ prospiciam maritum: quod meritò mihi potissimum iniungis. Scis enim quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque: quibus ille adolescentiam meam exhortationibus fouerit, quibus etiam laudibus vt laudandus viderer effecerit. Nihil est quod à te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil quod honestius à me

tes & doctrinam præclarum. *Quibus laudibus)* Dum me laudat: nam magnum laudari à laudato viro. *Viderer)* Crederer. *Laudandus)* Laude dignus. *Nepotes)* Filios filiæ. *Deceat)* Decens sit & decorum. *Municius Acilianus)* Hunc Cor. Munitium Acilianum appellatum, & ornamentum regionis suæ, seu dignitate, seu moribus, natum splendidè, & facultatibus abundantem libro septimo scripsit Secundus. *A vobis)* Maurico & Aruleno. *Brixia)* Ciuitas in agro Cenomanorum sita, vt Plinius & Ptolemæus scribunt, à Gallis Iustino authore, condita, quam gentis Cenomanorum caput fuisse Liuius asserit. *Nostra)* Transpadana. sicut Veronenses alibi suos appellat. *Verecundiæ)* Continentiæ à vitiis. *Frugalitatis)* Abstinentiæ à cibis superfluis: nam hi remotis ab vrbe municipiis seueram adhuc atque antiqui moris, secundum Tacitum, retinebant Italiam. fuerunt enim (vt omittam Latinos) authore Athenæo, frugales Romani, & in omnibus optimi, quibus tolerantia & tenuis victus patrius erat & indigena, quod Iuuenalis satyra quartadecima pluribus laudat. *Rusticitatis)* Simplicitatis, iustitiæ. [Virum bonum cùm laudabant antiqui, ita laudabant, bonum agricolam bonúmque colonum. Amplissimè laudari existimabant, auctore Catone qui ita laudabatur. Quare pro Roscio Amerino inquit Cic. Vita hæc rustica quam tu agrestem nominas, parcimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est.] *Munitius Macri.)* Fuit is ad quem Persius scripsit. Macrinum virum prætorium refert Plin. libro vndecimo cap. de sanguine, statuto tempore passum sanguinis profluuium per os. [M. Nonij Macrini sæpe fit mentio in memoriis Brixianorum & Moguntiacorum & Mediolanensium.] *Princeps)* Authoritate, scientia, diuitiis: non solum qui rerum dominus est, princeps appellatur: sed qui in ciuitate præstat authoritate, prudentia, [scientia,] dignitate, opibus. alibi enim dixit, acuent principes viros ad liberos suscipiendos. & de Quadratilla loquens, fouebat effusius quàm principi fœminæ conueniebat. Silium præterea inter principes ciuitatis, sine potentia, sine inuidia fuisse testatur [M. Tullius vltima Philippica, Vtinã illi principes viuerent, qui me post meum consulatum cùm ipsis cederem, principem non inuiti videbant. &. Princeps prælium inibat dixit. Item de Diuin. Et princeps illi Diodorus Philo Antiochus. Et de finibus, Vt æqualium principes sint.] Liuius item, prodita multitudine à principibus. & Frõtinus, aquarum præfecturam per principes viros solitam ministrari scripsit. & Tranquillus. Principes ciuitatis viginti sibi delegit Tiberius. & pro primo sæpe vsurpatur. Plinius senior: princeps classe depugnauit Minos. Macrobius, Qui gradus princeps habebatur. & Virgilius, Cum princeps medióque Gyas in gurgite victor. nam princeps, secũdum Pompeium, est qui primum cepit, & primo loco est, vt principes in acie. *Equestris ordinis)* Quæ dignitas

suscipi possit, quàm vt eligam iuuenem ex qua nasci nepotes Aruleno Rustico deceat: qui quidem diu quærendus fuisset, nisi paratus & quasi prouisus esset Minucius Acilianus, qui me, vt iuuenis iuuenem (est enim minor pauculis annis) familiarissimè diligit, reueretur vt senem. nam ita à me formari & institui cupit, vt ego à vobis solebam. Patria est ei Brixia, ex illa nostra Italia, quæ multum adhuc verecundiæ, frugalitatis, atque etiam rusticitatis antiquæ retinet ac seruat. Pater Minucius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit, allectus à Diuo Vespasiano inter prætorios, honestam quietem huic nostræ ambitioni dicam an dignitati, constantissimè prætulit. Habet auiam maternam Serranam Proculam è municipio Patauino. nosti loci mores. Serrana

tamen Patauinis quoque seueritatis exemplum est. Contigit & auunculus ei P. Acilius, grauitate, prudentia, fide propè singulari. In summa, nihil erit in domo tota quod non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano verò ipsi plurimum vigoris, & industriæ: quanquam in maxima verecundia quæsturam, Tribunatum, præturam honestissimè percurrit, ac iam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa. Est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam Senatorius decor: quæ ego nequaquam arbitror negligenda. debet enim hoc castitati puellarum quasi præmium dari. Nescio an adiiciam esse patri eius amplas facultates. nam

dignitas inter patres & plebem fuit. Seuerus imperator consueuit equestrem ordinem appellare senatorum seminarium. iudicandi ius aliquando habuit: vnde equites iudices appellati: deinde authoritas nominis vario seditionum euentu substitit circa publicanos. lege Roscia ius sedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. & quia gerendorum annulorum authoritatem tenuerunt, illustres ab historicis appellati: olim sexcenti numero fuere. *Nihil altius)* Nullam maiorem dignitatem. *Allectus à diuo Vespasiano)* Qui amplissimos ordines cæde varia exhaustos, & veteri negligentia contaminatos, repurgauit, suppleuitque recensito senatu, summotis indignissimis, & honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. *Allectus.)* [electus, annumeratus, adscitus.] In locum indignioris electus. *Prætorios)* Qui ius gestandi prætoria ornamenta habent. prætorius etiam dicebatur qui præturam gesserat, sicut quæstorius qui quæsturam. [quare possemus interpretari, inter prætores. Allecti enim, Festo referente, propriè dicebantur, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum numero assumpti erant.] *Quietem)* Vacationem à rebus publicis. *Nostræ ambitioni)* Dignitatibus, quas nos ambire solemus. *Prætulit)* Elegit. amplexus est. *E municipio Patauino)* Nata Patauij: quod olim inter eius regionis vrbes excellebat. nam in eo censiti sunt quingenti equestris ordinis viri. antiquis annis centum & viginti militum millia emisisse constat. quam verò ciuitas ipsa, & virorum probitate, & artium bonitate floruerit, magnitudo cùm aliarum rerum quæ in vrbem mittebantur, tum verò pannorum & vestimentorum omnifaria mercatura declarat. *Mores)* Seueros: cuius pudicitiam per transitum Martialis commendat eo versiculo, Sis Patauina licet. & Petum Thraseam Patauij genitum, virum & seuerum & grauem fuisse scripsit Tacitus. *Seueritatis exemplum)* Sanctissima, quam aliæ sequantur in seueritate. exemplum est quod sequamur, aut vitemus. est enim ipsa res quam imitamur, aut si sors ita tulerit, euitamus. Pomponius author. sed de hoc alibi commodius. *P. Acilius)* Ambiguum an pater Acilij Glabrionis, quem collegam in consulatu Traiano Domitianus interfecit, authore Dione, quòd cum feris pugnaret, re vera propter inuisum robur: nam in Albano leonem confecit. an ipse Acilius Glabrio: vtrunque notauit Iuuenalis satyra quarta. Proximus eiusdem properabat Acilius æui, Cum iuuene indigno quem mors tam sæua maneret, Et domini gladiis iam festinata. quanquam interpretes aliter sentiant. Iisdem etiam temporibus Acilium Rufum consulem designatum Secundus recitat, & Acilij Glabrionis sub Antonino & Seuero imperatoribus meminit Vlpianus. *Singulari)* Cui similis non reperiatur. *Domo)* Cognatione Aciliani. *In tua)* [in qua] omnia tibi placent. *Aciliano)* Commendat à bonis animi, corporis, & fortunæ Acilianum. *Vigoris)* Robusti spiritus. Curtius libro nono: Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destitue-

cùm imaginor vos quibus quærimus generum, silendum de facultatibus puto, quum publicos mores, atque etiam leges ciuitatis intueor, quæ vel in primis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur. & sanè de posteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo: supráque ista quam res patitur sustulisse: at ego fide mea spondeo futurum vt omnia longè ampliora quàm à me prædicantur, inuenias. Diligo quidem adolescentem ardentissimè, sicut meretur. Sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

rat vultum. *Industria)* Diligentis curæ. *Verecundia)* Modestia [cùm si voluisset ambire plures & maiores dignitates gessisset.] *Honestissimè p.)* Cum summo honore peregit. *Percucurrit)* Ante ætatem administrauit. *Remisit n. a.)* Absoluit te à cura ambiendi tribus, & amicos pro se, cum multis honoribus functus sit. *Liberalis)* Libero homine digna, qualis decet ingenuum. *Senatorius d.)* Aspectus venustus, qualis conuenit senatori. *Quæ)* Bona corporis. *Hoc)* Pulchritudo. *Nescio)* Dubitat an laudet Acilianum à copia rerum. *Amplas facultates)* Satis constat habuisse saltem quadringenta sextertia, quoniam erat eques, sed si diligentius consideramus Plinij scripta, longè plura dicemus Macrinum possedisse. *Vos)* Qui non censum in marito, sed virtutes respicitis. [Themistoclis consilium sequentes qui vnicæ filiæ patri, se consulenti, vtrum eam pauperi, sed ornato, an locupleti, sed parum probato collocaret: respondit, malo virum pecunia quàm pecuniam viro indigere.] *Generum)* Impropriè dixit: non enim Maurico, sed Aruleno gener futurus erat Acilianus: verùm quia Mauricus natam fratris, loco filiæ habuit, ideò cum Aruleno socerum Mauricum appellat. *Publicos mores)* Consueuisse omnes in genero quærere amplas facultates. quod sic indignatur Iuuenalis. Quis gener huic placuit censu minor: atque puellæ Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres? Quando in consilio est ædilibus. Vnde Ouidius primo Fastorum, In precio precium nunc est, dat census honores, Census amicitias: pauper vbique iacet. [& Plautinum illud, Nullum vitium vitio vortitur dum dos sit comes.] *Leges ciuitatis)* Quæ vetabant quemquam sedere in quartodecimo gradu, nisi habuisset censum quadringentorum millium: neque iudices esse, nisi eadem summa censerentur: vel saltem ex constitutione diui Augusti, ducenta sestertia possiderent, qui ducenarij iudices vocabantur, quòd ducentûm millium censum haberent, vnde hi de leuioribus summis iudicabant. senatorum verò census erat octingentorum, dimidio plus qu m equitum. quare legimus apud Tacitum, multos ob angustias familiares ordine senatorio sponte cessisse: & motos, qui remanendo impudentiam paupertati adiicerent. in quas leges Plinius senior sic inuectus, Postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum, ducémque nihil magis exornare quàm census, omnésque à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere. *Census)* Opes, quæ omni quoque lustro à censoribus recensebantur & examinabantur. *Hic calculus deligendi)* Illa ratio & suffragatio plurimum potest in electione: vel legatur, in deligendis conditionibus. *De posteris)* Nepotibus. *Et his pluribus)* Et abnepotibus ac pronepotibus, id est, respectu descendentium. vnde præcipit Vlpianus, maximè necessarium esse dotatas fœminas ad sobolem procreandam, replendámque liberis ciuitatem. *Indulsisse amori meo)* Scripsisse de iuuene quem amo, plura quàm essent. *Supra extulisse)* Auxisse per amplificationem. *Ista)* Bona. *Res)* Veritas epistolæ, quæ nudas

res

res tantùm narrare consueuit. *Fide mea)* Integra & incorrupta, vt consueui. *Amantis est)* Officium amici est, amicum mediocriter commendare.

C. PLINIVS SEPTITIO CLARO SVO S.

EVS tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius, ad assem impendium reddes, nec id modicum. paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, oua bina, alica cum mulso &

EVS tu) Septitius Clarus promiserat se venturum ad cœnam, fidémque fefellerat: Secundus itaque enumerat paratos cibos, eúmque in ius damni dati vocat. *Heus)* Significationem habet ad intentionem considerationémque reuocantis. [Vel, *Reus tu)* scilicet es impendij facti. & accusaris à me quòd pacta fregisti vi.] *Dicitur ius)* Vel subtractum est, si, more suo: vel interrogatiuè pronunciandum. sensus est, si ius redditur damni dati: cautum enim lege, vt damni dati sit actio. *Ad assem impendium reddes)* In solidum restitues impensam cœnæ. assem enim pro vniuersa hæreditatis summa vsurpant Jurisconsulti: sicut hic pro tota conuiuij expensa. vel ad assem, minimam quamque particulam. nam assem pro minimo precio poni auctor est Catullus, scribens, Rumorésque senum seueriorum Omnes vnius æstimemus assis. & Virgilius in Priapeis, Non assis faciunt. [Non placet quòd cum superioribus coniungatur, sic, dicitur ius ad assem: vt sit sensus, accuso te quòd inutiliter assis sit impensus à me in paranda cœna quam contempseris.] Impendium, secundum Varronem, significat pecuniam quæ in fœnore sorti accedit, hoc est vsuram ipsam, quòd inter se iungat vtrunque, fiátque quasi compendium: dicitur non minus Latine impensum, à pendendo. Apuleius, impendio, pro enixè vsus est. *Lactucæ singulæ)* Vnicuique conuiuæ vna fuit lactuca apposita, quæ principio cibi paratur, non tantum ex consuetudine nostra, sed testimonio Martialis, ad excitandum stomachum: sicut apud antiquos, eodem referente, in fine cœnæ ad sedandam ebrietatem: est enim frigida. quod etiam Athenæus testatur asserens lactucam in principio cœnæ nequaquam apponi solitam. quam à lacte dictam nemo ambigit. *Cochleæ)* Hæc tanquam vilia spreuit Martialis hoc disticho, Dum pinguis mihi turtur erit, lactuca valebit, Et cochleas tibi habe, perdere nolo famem. ab Hesiodo φέρεοικος dicitur, quòd secum domum portet. Hammonius παρὰ τὸ κόχλω, id est, circundo, vel à conuertendo, cochleam dictam deducit. est autem id animalis, quod vulgo limacha appellatur. quòd si quis mihi parum fidei adhibet, legat Plinium hæc scribentem. cochleæ, inquit, aquatiles & terrestres se domiciliis exerunt, bináque ceu cornua protendentes, contrahentésque, oculis carent, ideóque corniculis prætentant iter. eas saginari docet Cato, & eum secutus Plinius: generáque multa vterque recenset. *Oua bina)* Sorbilia: hæc dabantur in cœnæ procœmio, Horatio in Sermonibus dicente, si collibuisset ab ouo Usque ad mala citaret. similiter oua Juuenalis Persico pollicetur. Naucratitas scribit Athenæus in conuiuiis apponere solitos bina oua: quæ in secunda mensa dari: sicut leporem & turdum, cum mellitis, apud eundem legimus. *Alica cum mulso)* Præstantissima fiebat alica in Italia, præcipuè in parte Campaniæ, si Theophrasto credimus, ex quodam genere ordei syluestris: sicut ex eodem panis optimus fit. vnde quidam apud Homerum ζείδωρον interpretantur zeam, ex qua alica conficiebatur, ferentem. tundebatur, autore Plinio, granum eius in pila lignea, & excussis inde tunicis, iisdem armamentis nuda medulla concidebatur. tria alicæ genera numerat, minimum, secundarium, grandissimum, quod apherema appellant. dicta alica ab alendo, vt Pompeius refert. mulso vino

f. j.

eluebatur: quod Martialis tetigit, dicens, Nos alicam, mulsum poterit tibi mittere diues: Si tibi noluerit mittere diues, eme. illud addam, genus ex melle placentæ, oleo & alica confici, subitallum nomine. autores sunt Festus & Athenæus. [*Mulso*) quo vsos antiquos testatur Plinius libro septimo, vbi refert Vallam interiisse dum mulsi potionem hauriret: & Saufeium è balneo reuersum dum mulsum bibisset, ouúmque sorberet. Seuerus imperator, auctore Lampridio, lacte, pane, ouis, mulso reficiebatur. conficiebatur autem ex vino & melle secundum Caium de acquirendo rerum dominio. Mel verò recentissimum & Hymettium, vinum vetustissimum, si Macrobio credimus, esse debebat: cuius rei caussam idem refert libro septimo Saturnalium, & in hoc distabat à melite, auctore Plinio, quòd fiebat illud è vino veteri, hoc è musto. Reuocat mulsum auiditatem cibi, aluum mollit frigido potu, calido sistit, corpus auget. vnde Pollio Romulus interrogatus à Diuo Augusto qua ratione vigorem animi & corporis conseruasset supra centesimum annum, respondit, intus mulso, foris oleo. Martialis de mulso, Attica nectareum turbatis mella falernum Misceri decet hoc à Ganymede merum. Paulus Ægineta, mulsum hoc modo præparatur, octoplum aquæ melli adiicitur, ac donec spumare desierit, coquitur. Spumam verò simulatque orta est, iugiter auferre oportet.]

niue. Nam hanc quoque computabis, immò hanc in primis quæ perit in ferculo oliuæ Bæticæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille non minus lauta. Audisses comœdum, vel lectorem, vel lyristen, vel,

Et niue) Qua in potu & ferculis refrigerandis est vsa antiquitas. erant enim Romæ officinæ niuis reponendæ, cuius saporem paleis, quibus custodiebatur, inquinabant. in quam luxuriam disticho Martialis inuehitur, Non potare niuem, sed aquam potare rigentem De niue commenta est ingeniosa gula. sed pluribus Seneca libro quarto Naturalium quæstionum: & Plinius senior libro decimonono. eam Macrobius ex autoritate Aristotelis scribit esse corporibus noxiam. non omittam, Athenæum tradere, vinum ex niue reddi frigidissimum, & antiquam Græciam eam bibisse: atque magno æstu ab Alexandro seruatam. *Computabis*) Numerabis inter impensam cœnæ. *Perit*) Liquescit, resoluitur in aquam posita in cibis. *Oliuæ*) Quæ inchoant & claudunt cœnam. autor Martialis. *Bethicæ*) Hispanæ, à flumine Bethi Hispaniæ pars Bethicæ maria prospicit, ad occidentem Atlanticum, ad meridiem nostrum. Commendatas fuisse olim Bethicas oliuas, præter Plinij testimonium, Martialis libro duodecimo tradit, amatum scilicet Bethin à Pallade vltimo epigrammate: cui initium, Bethis oliuifera crinem redimite corona. hodie etiam maiores ab Hispania mittuntur oliuæ, aptiores esui, sed oleo, secundum Columellam, inutiliores. quare non admitto legentes oliuæ, betacei, vt duo ciborum genera intelligantur. legimus etiam beta loco bethicæ, quod est olus satis obuium. *Cucurbitæ*) Sunt & hæ non minus gratæ, & salubres in cibo, præcipuè primus caulis: & quò longiores tenuioresque, eò gratiores, & ob id salubriores, referente Plinio, quæ pendendo creuere. *Bulbi*) Eorum radix optima etiam cruda esui. tria bulborum genera quidam faciunt, Plinius verò plura: libenter enim vtor eius testimonio in confirmandis & declarandis nepotis scriptis. incitant multum Venerem, teste Martiale. *Alia*) Fercula. *Mille*) Innumera. *Non minus*) Quàm priora. *Comœdum*) Comœdiæ actorem: nam comicus autor est operis: sic octauo ad Fuscum: post cœnam, inquit, comœdus, aut lyristes: & ad Genitorem, Cùm lector, aut lyristes, aut comœdus inductus est: nam solebant in conuiuio Romani audire poëmata: quod Persius notabiliter taxat, ne tam sæpe Martialis nostram paginam impleat. *Lyristes*) Est qui lyram scit: instrumentum ab antiquis receptum, sicut tibiæ rectum. quod etiam Athenæus comprobat ex testimonio Nicostrati: & multis ostendit Gellius libro decimooctauo, vbi explicat post edulia & pocula adolescentes voce canentes, & psallentes: qui postquam introducti sunt, Anacreontis versus, & sapphica, & elegos, & amatoria

quædam

quædam dulcia cecinerunt: & Suidas asserit, musicam interiisse postquam symposia introiit. *Quæ mea liberalitas)* Est. *Omnes)* Lectores, cantores, citharœdos. *Nescio quem)* Ignobilem virum & contemnendum. *Ostrea)* Horum viuaria primus in Lucrino instituit Sergius Orata, auaritiæ, non luxuriæ causa. crescunt luna crescente, deficiente verò minuuntur. vnde Lucretius ait, Luna alit ostrea. multa eorum genera tradit Athenæus

quæ mea liberalitas, omnes. at tu apud nescio quem, ostrea, vuluas, echinos, Gaditana maluisti. Dabis pœnas, non dico quas. durè fecisti. inuidisti nescio an tibi, certè mihi, sed tamen & tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus. Potes apparatius cœnare apud multos: nusquam hilarius, simplicius, incautius: in summa, experire. Et nisi postea te aliis potius excusaueris, mihi semper excusa. Vale.

nasci in paludibus, fluminibus, mari: optima marina, vbi fluuius exoneratur. ac Græcorum antiquos ostrea tantùm dixisse, satis constat, in numero vnius, fœminini generis: at in plurali neutrius esse. celeberrima sunt in Lacu Baiano ex disticho Martialis: & Circeis, testimonio Horatij. *Vuluas)* Vulua ex papillis porcarum, quam lege censoria interdictam fuisse meminit Plinius: erat autem eiectitia, quę fiebat enecto partu, & ante tempus eiecto melior sanè quàm edito: hæc porcaria dicebatur. vnde Hipparchus apud Athenæum, vuluæ pulcher aspectus eiectitiæ: sed pulchrior, eodem referente, vulua primipara eiectitia, quod etiam Martialis sensisse videtur. Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna graui de sue vulua capit. inde Horatio ampla vulua placuit. Græci μήτραν vocant, suauissimam quippe carnem: quam condiri aceto & iure secundum Lynceum Athenæo scribente discimus, vbi etiam legimus, non omnes antiquos apposuisse in principio cœnę vuluam, neque aliud quid eorum quæ tempore illius apponebantur. [Vulua item proprie est muliebris folliculus seminalis, de quo Celsus & Seruius.] *Echinos)* Optimi qui iuxta Misenum capiebantur, Horatio autore: fuisse eorum vsum in cibis Martialis asserit. Iste licet digitos testudine pungat acuta, Cortice deposito mollis echinus erit. sunt his spinæ pro pedibus: includuntur enim echinato calice. est & aliud genus quod echinometra appellatur, cui spinæ longissimæ calices minimi: sed plura de eorum generibus Aristoteles libro quarto de animalibus: & Athenęus in suis libris. echinum quidam dictum putant παρὰ τὸ συνέχειν, id est, à contrahendo seipsum in rotunditatem: nam in vlciscendo ingruentem aduersarium restrictus spinarum circumferentiam obiicit veluti monumentum: aut quòd habeat carnes spinis contectas: vel per contrarium, quòd non possit tangi propter spinas. enimuero echinus apud Athenæum pro genere placentæ sumitur, autoritate Lyncei Samij: & pro ventre bouis apud Suidam. Hammonius ventrem tantùm significare scripsit, apud quem lege plura de echini significantia. *Gaditana)* Cantica, gesticulationes, quibus puellæ Gaditanæ plurimum præstabant: vnde Martialis libro quinto, vbi Torannio conuiuium parat, pollicetur non se introducturum illas. Nec de Gadibus improbis puellæ Vibrabunt sine fine prurientes Lasciuos docili tremore lumbos. & in distichis commendans puellæ Gaditanæ titillationes & motus. Tam tremulum crissat, tam blandum prurit, vt ipsum Masturbatorem redderet Hippolytum. ac alibi interdum. pariter & Iuuenalis, Scilicet expectas vt Gaditana canoro Incipiat prurire choro. est enim pulchra exaggeratio ad finem clausulæ seruata. neque me præterit passim legi, echinos Gaditanos, vtpote qui apud Gades Hispaniæ præcipui nascerentur. *Non dico quas)* Puto latenter innuere velle, sibi parari cœnam à Septitio, cùm iam dixerit, ad assem impendium reddes [an potius reddit eum suspectum ne veneno in cibis lautis intercipiatur, quod in vulgaribus non est timendum.] *Durè)* Inur-

bane. *Inuidisti*) Sensus est, malè fecisti qui vtrunque tanta lætitia priuaueris, qua functi essemus si venisses. *Apparatius*) Lautius, sumptuosius. *Nusquam hilarius*) id est iucundius, cœnare potes quàm apud me. *Te aliis excusaueris*) Cum expertus fueris quàm suaue sit cœnare apud me, nisi ab aliis inuitatus causam aliquam inueneris vt cœnare possis apud nos: concedo vt semper causam afferas mihi quare non veneris: perinde ac si diceret, cum captus fueris vrbanitate meæ cœnæ, facile omnibus aliis repulsam dabis vt sis mecum, quòd nisi feceris, volo semper admittere tuam excusationem. *Mihi*) Apud me. sic Ouidius De tristibus, Excusem ne te semper amice mihi.

C. PLINIVS EVRITIO SVO S.

MABAM Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum: laudabámque eius ingenium, etiam antequam scirem quàm varium, quàm flexibile, quàm multiplex esset: nunc verò totum me tenet, habet, possidétque. audiui causas agentem acriter & ardenter, nec minus politè, & ornatè, siue meditata, siue subita proferret. Adsunt aptæ, crebræque sententiæ, grauis & decora constructio, sonantia verba & antiqua. Omnia hæc mirè placent. cum impetu quodam, & fulmine

AMABAM) Euritium Clarum hortatur legere Pompeij Saturnini scripta, cuius acumen in causis agendis, & splendorē in historiis more suo, id est, amicissimè, commēdat, versuum leporem admiratur, & epistolas vxoris eius vetustatem redolentes exosculatur. Erutius: siue Euritius (sic enim apud varios authores scriptum inuenio) vir sanctus, antiquus, disertus patronus & constans, morum literarúmque veterum studiosissimus, præfecturam vrbis gessit: bis consul fuit: sub altero eius consulatu nascitur Seuerus, qui postea imperauit: ambiguum an is fuerit, quem multo post tempore interfecit idem Seuerus ob crudelitatem, cum tamen videri vellet clementissimus: an eius filius, sicut haud dubie constat ipsum fuisse, ad quem Julianus libro primo ff. refert diuum Antoninum scripsisse, quanquam ibi pro Euritio Claro, corrupte legatur Euriptio Claro, vt in illis libris multa priscorum nomina sunt inuersa. hæc collecta ex Spartiano, Gellio, & ipso Secūdo. *Nostrum*) [amicum familiarem.] Sic in septimo ad Priscum, nostrum appellat: ex quibus adducor, alios fuisse Pompeios Saturninos iisdem temporibus. Volusium Saturninum vrbis præfectum, qui nonagesimum excesserat annum, omniū quos in consulatu sententiam rogauerat, superstitem nominat Plin. senior. *Varium*) Cognitione & facultate diuersarum disciplinarum. *Flexibile*) Facile ad alia transire. *Multiplex*) Fertile, multarum rerum capax. *Possidet*) Quod maius est quàm tenet, & habet. *Causas a.*) Fuit enim causidicus summus. *Acriter*) Cum acrimonia & vehementia: quæ potissimum conuenit iudicialibus causis. *Ardenter*) Cum calore & incitatione corporis, vt solet fieri in contentione. *Polite*) Eloquenter. *Meditata*) lucubratam orationem proferret. *Subita*) Ex tempore ageret. *Apta*) Conuenientes materię: legitur etiam, acutæ. *Crebraque sententiæ*) Sententia varie apud oratores accipitur, cum sc. ex scripto & sententia nascitur controuersia, vbi videtur scriptoris voluntas cum scripto dissentire: de qua sanè non loquitur Cæcilius: sicut nec de qua Fabius. Sententia est decretum quoddam atque præceptum, quod de reo id est de iudicio quæri potest. sunt & sententiæ translatiuæ, quas propriè sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controuersia implicitum,

sed

præuehuntur: placent si retractentur. Senties quod ego, quum orationes eius in manus sumpseris, quas facilè cuilibet veterum, quorum est æmulus, comparabis. Idem tamen in historia tibi magis satisfaciet vel breuitate, vel luce, vel suauitate, vel splendore, etiam & sublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem quæ in orationibus vis est: pressior tamen, & circumscriptior, & adductior. Præterea facit versus, quales Catullus meus aut Caluus.

sed satis apte aliò transferuntur, si Senecæ credimus, tanquam de fortuna, de crudelitate, de seculo, de deliciis, dicuntur. hoc genus sententiarum Porcius Latro supellectilem vocabat. & M.T. Sententia, inquit, est oratio sumpta de vita, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breuiter ostendit. hoc modo, Liber is est existimandus, qui nulli turpitudini seruit. vnde idem De perfecto oratore, Nihil est aliud pulchre & oratorie dicere, nisi optimis sententiis, verbísque lectissimis dicere. & nec sententia vlla est quæ fructum oratori ferat, nisi apte exposita atque absolute: has igitur Secundus intellexit. sed cum dicit, crebræ, à præceptis Cic. discessit, qui in Rhetor. iubet sententias interponi raro, vt rei actores, non viuendi præceptores videamur esse. *Grauis)* Plena, non fluxa, non vulgaris: comparatur hoc maxime per accusatiuos. *Decora)* Splendida, apta rebus grauibus: est enim est copia, propter sequentia. [tanquam ex tempore diceret copiosè & ardenter.] *Si retractentur)* Si superuacua amputentur, si meditata proferantur. [si ab illo impetu retardentur.] *Senties quod ego)* Eris eius sententiæ, cuius sum ego, de orationibus Saturnini. *Æmulus)* Par in dicendo, antiquarius sine vitio [quorum imitatur stilum.] *In historia)* Scribenda. *Magis)* Quàm in orationibus. *Breuitate)* Historia, Victorino præcipiente, breuis esse debet: quod quidem Tacitus obseruauit, nisi electa, & ad exemplum pertinentia tradens. *Luce)* Vt sit aperta: fit autem lucida, si caussas ob quas mirabilia, prætérque opinionem publicam opera perfecta sunt, explicuerimus. *Suauitate)* Quæ fit, si verbis liberioribus, & remotioribus figuris narrandi tædium vitabimus: suauitatem magis quam dulcedinem commendat Macrobius. nam omne quod dulce est, citò satiare, nec diuturnam desiderij sui fidem tenere, sed in locum satietatis succedere horrorem, vinum cum infantia esse dulce, cum pubertate suaue: vnde Homerus mel dulce, & vinum suaue vocat. hanc igitur suauitatem pertinere ad historicum confirmat M. Tullius, Xenophontis ore musas esse locutas existimans. *Splendore)* Elegantia: & Fabius in Liuio iucunditatem & candorem probat. *Narrandi sublimitate)* Præstantia. elatum enim abunde spiritum, ac audaces sententias miramur in Tacito, sicut bellicum canorem in Thucydide, autore Cicer. *Concionibus)* Quibus vtuntur historici. concio autem idem significat, quòd apud Græcos ἀγορά. locus est in quem populus conuenit ad audiendum, ipsa multitudinis congregatio & oratio. stilus, in-

componendum quomodo pronunciandum: nam compositione velut amentis quibusdam neruísve intendi & concitari sententiæ videntur: ideo eruditissimo cuique persuasum est, valere eam quamplurimum, non ad delectationem modò, sed etiam ad motum animorum. *Constructio)* Compositio, ordo verborum: nam sunt verba verbis quasi coagmentanda. *Sonantia verba & antiqua)* In oratore debent esse verba propria, sonantia, antiqua, non insolentia, non sordida, non audacius translata, non poëtica licentia sumpta, non inaudita. *Antiqua)* Latina, non peregrina, neque tamen obsoleta vetustate. in verbis intuenda est elocutio, in rebus inuentio, in vtrisque collocatio. *Flumine)* Magis placet fulmine, ex antiquo codice. ad hæc paulo post Periclem laudat oratorem, quòd fulguraret, tonaret, totámque Græciam conuolueret: quanquam non inconuenienter legetur, flumine, id

quit, est in concionibus par orationibus. *Pressior)* Demissior, strictior, vt poscit locus. *Circumscriptior)* Breuior. *Adductior)* Compendiosior: non enim latius euagatur, neque digressionibus gaudet. *Catullus meus)* Scio in aliquibus exemplaribus non legi meus, sed sanè legatur, & dicamus meum vocasse, quod eius hendecasyllabo caperetur: an sicut paulò antè, Brixiam suam appellauit: tanquam in regione transpadana, in qua Comum: sic Catullum suum, quòd patriam Veronam habeat [sic Plinium auunculum Catúllum suum conterraneum appellasse.] in eo laudatur maximè suauis literarum appellatio: fuit enim poëtarum mundissimus & elegantissimus, plurimum leporis & gratiæ scribendo adeptus. *Caluus)* C. Licinius Caluus, qui in adolescentia excessit eruditior Curione: tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius attulit genus: quod quanquam scienter elegantérque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuénsque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdit: atque eius oratio nimia religione attenuata, doctis, & attentè audientibus, erat illustris: à multitudine autem & à foro, cui nata eloquentia est, deuorabatur. & præter Ciceronis verba Tacitus de Caluo loquens, quod opus inquit esset oratori intellexit, sed ingenium & vires ei defuerunt, in dicendo nimium astrictus [&] M. Tullio in Epistolis, visus est tenuis & exanguis: cum quo tradit eum Seneca habuisse iniquissimam litem de principatu eloquentiæ: quare Fabius memorat inuenisse qui Caluum præferrent omnibus oratoribus, & qui contrà crederent: [eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse] sed sanctam, & breuem orationem, & castigatam in eo fuisse, & frequenter vehementem, imitatorémque Atticorum. compositionem eius in actionibus ad exemplum Demosthenis rigere, nihil in illa placidum, nihil lene, omnia & excitata & fluctuantia. vsque eò violentus accusator & concitatus fuit, vt in media actione eius surgeret Vatinius reus, & exclamaret: rogo vos iudices, nunquid si iste disertus est, ideo me damnari oportet? Visa in quiete venerea sponte naturæ erumpentia vsque in morbi genus, laminis plumbeis cohibuisse traditur, viréisque corporis studiorum labore custodisse. autor Plinius. Lusisse epigrammata multi testantur: præter vnum & viginti orationum libros. Tranquillus in Cæsarem notissimos versus emisisse, Bithynia quicquid, & pædicator Cæsaris Unquam habuit. & Pedianus scripsisse hendecasyllabum elegantissimè in Curium notissimum aleatorem, & Ouid. illis versibus, Par fuit exigui similisque licentia Calui, Detexit variis qui sua furta modis. ipse præterea Secundus libro quinto, & Catullus Calui facetias & iocos carmine persequuntur. Quintiliam amicam ex testimonio Propertij adamauit. memini etiam legisse Bibaculum pro Caluo in quibusdam codicibus, quem scimus iamborum acerbum poëtam fuisse. *Leporis)* Gratiæ, venustatis. *Amaritudinis)* Notando vitia, & infelices casus scribendo. *Inserit)* illis, variat suos versiculos distinctione multarum rerum. *Data opera)* Sponte, ex industria, non casu & natura cogente. *Molliusculos)* Amabiliores. *Leniusculos)* Ludit de re ludicra & inani, vt sit sensus, quosdam versus facit lasciuiores, nonnullos minoris succi, alios asperiores: sicut Catullus & Caluus suos libellos variarunt: quam sententiam videtur Martialis hoc disticho comprobasse. Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura, Quæ legis: hic aliter non fit Auite liber. *Duriusculos quosdam)* Versus facit. *Quasi Catullus)* Ad imitationem Catulli, quem Plinius in præfatione Naturalis historiæ asserit composuisse versus duriusculos quàm natura carminis pateretur, in primo hendecasyllabi pede iambo vsum: ille enim, inquit [vt scis] permutatis

Quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris inserit. sanè sed data opera molliusculos leniusculósque, duriusculos quosdam: & hoc, quasi Catullus meus aut Caluus. Legit mihi nuper epistolas quas vxoris esse dicebat.

mutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit, quàm volebat existimari à Verannijs suis & Fabullis. verùm Terentianus testatur, iambum & trochæum in primo hendecasyllabi pede rectè poni, vel quia in Catullo non semper carmen bene fluit. nostri tamen hic Secundum reprehendunt, quòd duriusculos versus notet illum scripsisse, contenduntque molles esse: quod nos non negamus subinde: præsertim in rebus, interdum tamen & in verbis. *Vxoris)* Suæ *Metro solutum)* Si redigantur in prosam, & legibus metri liberētur [Plautinas vel Terentianas crederem. nam solui metrum dicitur quando redigitur in orationem pedestrem.] an quòd hi duo comici, Prisciano & Rufino authoribus, in effusum licētiæ spacium dilatauere metrum: & Terentius vsque ad imaginem prosæ orationis resoluerit, & comminuerit. videtur autē imitatio Tulliana, apud quem scriptum De oratore perfecto est. Equidem cùm audio socrum meam Læliam, sic audio, vt Plautum mihi aut Næuium videar audire. *Illa)* Tam admiranda. *Politam)* Limatam, perfectam. omnes enim perfectiones antiqui politiones dicebant.

Plautum, vel Terentium metro solutum legi credidi. Quæ siue vxoris sunt (vt affirmat) siue ipsius, vt negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut vxorem quam virginem acceperit, tam doctam, politamq́ reddiderit. Est ergo mecum per diem totum, eundem antequam scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum remitto, non tanquam eundem lego. Quod te quoque, vt facias & hortor & moneo. neque enim debet operibus eius obesse quòd viuit. An si inter eos quos nunquam vidimus floruisset, non solùm libros eius, verùm etiam imagines conquireremus: eiusdem nunc honor præsentis & gratia quasi satietate languescet? At hoc prauum malignumq́ est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, audire, complecti: nec laudare tantùm verùm etiam amare contingit. Vale.

Est mecum) Semper Saturnini scripta in manibus teneo. *Remittor)* Recreor. *Non tanquam eundem)* semper enim aliquid noui in illo inuenio. [ita vernantibus eloquij flosculis. *Neque enim)* non debet minus laudari quòd viuus est.] *Quòd viuit)* Nam viuentes scriptores comitatur inuidia. Martialis, Esse quid hoc dicam, viuis quòd fama negatur? Et sua quod rarus tempora lector amat? Hi sunt inuidiæ nimirum Regule mores, Præferat antiquos semper vt illa nouis. *Quos nunquam vidimus)* Qui ante ætatem nostram fuerunt. *Imagines)* Picturas similes viuenti Saturnino: scriptorum enim imagines, inuentore Asinio Pollione, solebant in bibliothecis locare, & quæ non erant, fingebantur: pariebántque desideria traditi vultus, quo maius nullum erat fœlicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis: hæc Plinius: at M. Tullius De perfecto oratore, testatur, Brutum imaginem Demosthenis ex ære inter suas & suorum coluisse. *Præsentis)* Viuentis. *Languescit)* Decrescit, vilet. [euanescit.]

C. PLINIVS CORN. TITIANO SVO S.

EST adhuc) Varia exemplaria diuersimode ad quem scripta sit epistola ostendunt: quæ-

EST adhuc curæ hominibus fides & officium. Sunt qui defunctorum quoq́ amicos agant. Titinius Capito ab Imperatore nostro im-

dam Icciano, alia Riciano: nonnulla Cythiano, aliqua Titiano: magis approbo Titiano missam: cuius nominis crebra fit mentio ab historicis qui res illorum temporum monumentis mandarunt: vt omittam Tacitum & Tranquillum, Lucianus & Spartianus Titiani meminere. nam Atilium Titianum, vt conscium tyrannidis, Adrianus & argui passus est, & proscribi: quem olim præfectum & tutorem suum, cùm potentiam eius ferre non posset, nisus est obtruncare: sed reuocatus inuidia quatuor consularium occisorum à se, coactum successorem petere magistratu priuauit. is postea sub Antonino Pio senatu punienti tyrannidis affectatæ reus concidit. ad eundem libro octauo scribit Cæcilius: hîc verò commendat Titinnium Capitonem, quòd consensu imperatoris L. Syllano statuam posuerit, & clarorum virorum imagines domi habeat. Titinnij Capitonis bis factam memoriam apud Plinium inuenies: & Lactantius in Diuinis institutionibus tradit, Titinnium Capitonem scripsisse spectaculorum libros. [Alibi enim Plinius Minutiano scribens plurimum Titinium Capitonem commendat, quòd studiosos amaret, foueret, studia coleret, proueheret, ipsas denique literas iam senescentes reduceret ac reformaret. nam exitus virorum illustrium scribebat Capito vir optimus & inter præcipua illius seculi ornamenta numerandus.] Lucium Capitonem historicum Suidas refert. *Fides & officium)* Ex fide procedit officium, dictum, authore Donato, quasi efficium, ab efficiendo, eo quod quæritur quid efficere in eo vnumquemque conueniat pro conditione personarum: dicimus enim, seruum officium suum facere, quando bene seruit domino, & officium oratoris est, dicere appositè ad persuasionem. de officiorum ordine libro quinto cap. xiij. Gellius multa disserit: & Seneca De beneficiis, non satis probare videtur illorum sententiam, qui ita distinguunt, quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria: beneficium esse quod alienus det: alienus autem est, qui potuit sine reprehensione cessare: officium esse filij, vxoris, & earum personarum quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet: ministerium esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum quæ præstet, imputet superiori. Asconius, officium ad virtutem pertinere memorat: quod sanè conuenit huic loco. Seneca aliquando videtur officio pro magistratu vsus, Sexagesimus, inquit, annus ab officio me dimittet: hinc Apuleius officialem deduxit, pro eo qui magistratum gereret, vel potiùs pro lictore [& ministro] & Trebellius Pollio palatina officia: ac Lampridius, in animo habuit omnibus officiis genus vestium proprium dare: dixerunt in ea significatione qua nunc vulgò vtimur: vnde Apuleius, modò officia feralia, modò inferalia dicit, quæ inferis ac mortuis fiunt. *Agant amicos defunctorum)* Se agant amicos, in defunctos, id est, seruent amicitiam etiam in mortuos. in re non dispari laudatur Melior [apud Martialem] quod Blesum amicum etiam post vitam coleret. *Imperatore)* Traiano, scripsit enim suas epistolas sub eo Cæcilius: quanquam interdum de rebus Domitiani loquatur, sed tanquam de præteritis. *L Syllani)* Duos L. Syllanos viros claros tradunt historici. alterum insignem triumphalibus ornamentis, & gladiatorij muneris magnificentia vulgò acceptum, & Octauiæ sponsum Claudius stimulante Agrippina abdicare prætura se ante quartum calendas Ianuarias, moríque initio anni die nuptiarum Agrippinæ coëgit: alterum eximia nobilitate, disciplinàque C. Cassij, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatum Nero senatu mouit, ac municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clausum, Centurio iussu imperatoris tanquam in pugna, quanquam inermem obnitentem, confecit. hũc igitur potius intelligo, cui potuit cum Titinio Capitone fuisse amicitia. *In hoc)* In amicis defunctis exornandis. *Aliorum honoribus)* Conferendo honores in alios. neque enim minus decorum est dare

petrauit, vt sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum, & magna laude dignum amicitia principis in hoc vti, quantúmque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est

omnino Capitoni in vſu, claros colere. mirum eſt, qua religione, quo ſtudio imagines Brutorum, Caſſiorum, Catonum domi, vbi poteſt, habeat. Idem clariſſimi cuiuſque vitam egregiis carminibus exornat. Scias ipſum plurimis virtutibus abundare, qui alienas ſic amat. Redditus eſt L. Silano debitus honor, cuius immortalitati Capito proſpexit pariter, & ſuæ. Neque enim magis decorum & inſigne eſt, ſtatuam in foro populi Romani habere, quàm ponere. Vale.

eſt dare magiſtratus, quàm gerere. *Eſt Capitoni in vſu*) Conſueuit Capito. *Vbi poteſt*) Quamuis loco publico tyrannicidarum ſtatuas ponere non licet, eas tamen in priuato, hoc eſt domi, vbi poteſt, habet, quia difficulter inueniebantur. nam Caligula Romanorum fax ſtatuas virorum illuſtrium ab Auguſto in Martium campum collatas ita ſubuertit atque diſiecit, vt reſtitui ſaluis titulis non valuerint. & legimus Caſſium damnatum, quòd Caſſij effigiẽ domi haberet. [An, *vbi poteſt*) Quando poteſt, quia non licebat ponere ſtatuam in foro alicui ſine nutu Imperatoris.] *Brutorum*) Scio multos Brutos fuiſſe, ſed hic præcipuè intelligi L. Brutum, qui Tarquiniis expulſis libertatem Romanis aſſeruit: item L. Brutum plebeium, cuius conſilio populus tribunos plebis à patribus impetrauit. item D. & M. Brutos, inter principes coniuratorum in necem Cæſaris dictatoris. *Caſſiorum*) Nobis occurrit agmen Caſſiorũ, tum rebus bellicis, tum doctrina & iuris ſcientia præſtantium: ſed hoc loco tyrannorum interfectores audiendos imprimis opinor, qualis C. Caſſius, Julij Cæſaris, & Caſſius Chærea, Caligulæ, interfectores: de quibus locutus eſt Juuen. ſatyra quinta, Brutorum & Caſſij natalibus. legimus apud Tranquillum, quendam hiſtoricum vltimos Romanorum appellaſſe Brutum & Caſſium: & Athenienſes decreuiſſe ſtatuas æreas Bruto & Caſſio, tanquam libertatis propugnatoribus, iuxta Harmodium & Ariſtogitona. latenter autem indicat Secundus, Capitonem fuiſſe libertatis amatorem, qui hos coleret: ſicut Juuen. Thraſeam & Heluidium. *Catonum*) Cenſorini & Uticenſis. fuerunt & alij plures, ſed obſcuriores Catones, quos Gellius libro duodecimo ſigillatim enumerat. *Egregiis carminibus*) Exitus enim virorum illuſtrium ſcribebat Titinius Capito, autore Secundo libro octauo, vbi pluribus eundem commendat.] Capitonem poëtam citat Athenæus, ſed Alexandrinum fuiſſe meminit. *Redditus*) Vel compoſitum pro ſimplici vſurpauit: vel reſtitutus, cum olim ſtatua ei fuiſſet data, ſed poſtea diſiecta. *Proſpexit*) Cauit, conſuluit. *Suæ*) Ut per hoc & ipſe Capito eſſet immortalis. *Statuam in foro populi Romani habere*) Prius effigies hominum non ſolebant exprimi, niſi aliqua illuſtri cauſa: ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſa. excepta deinde res à toto orbe terrarum humaniſſima ambitione: & iam fori ornamentum ſtatuæ eſſe cœperunt, prorogaríque memoria hominum, & honores legi, & baſibus inſcribi: mox forum & in domibus priuatis factum, atque in atriis. honos clientum inſtituit ſic colere patronos.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

SCRIBIS te perterritum ſomnio, vereri ne quid aduerſi in actione patiaris. Rogas, vt dilationem petam, & pauculos dies: certè proximum excuſem difficile eſt, ſed experiar: καὶ γὰρ

SCRIBIS) Deterritũ Tranquillum nequam acturus erat in ſenatu cauſam, diceret, exemplo ſui monet agendam: quod ſi veretur, ſaltem pollicetur

τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν. Refert tamen, euentura ſoleas, an contraria ſomniare. Mihi reputanti ſomnium meum, iſtud quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Suſceperam cauſam Iulij Paſtoris cum mihi quieſcenti viſa eſt ſocrus mea aduoluta genibus, ne agerem, obſecrare. Et eram acturus adoleſcentulus adhuc: eram in quadruplici iudicio: eram contra potentiſſimos ciuitatis, atque etiam Cæſaris amicos: quæ ſingula excutere mentem mihi poſt tam triſte ſomnium poterant. Egi tamen λογισάμενος *illud,* εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. *Nam mihi patria, etſi*

operam ſuam, vt in aliud tempus transferatur. Suetonius Tranquillus ſcriptor hiſtoriæ emendatiſſimus, & candidiſſimus, ſub Adriano epiſtolarum magiſter fuit: vir, Secundi iudicio, probiſſimus, honeſtiſſimus, erud tiſſimus: quem ob morum elegantiam, & ſtudia, in contubernium ſuum aſſumpſit, & ardenter dilexit: cui, quòd parum felix in prole eſſet, ius trium natorum ab imperatore Traiano impetrauit. in ſumma, ſicut Tacitum Secundus, ita Tranquillus Secundum ſuſpexit, & magiſtro vſus eſt. *In actione*) In cauſa quam acturus es. *Dilationem*) Aliud tempus agendi, [vt differatur ad alios dies cauſa tua.] *Certè*) Haud dubiè. ſaltem. *Proximum*) Craſtinum. *Excuſem*) Honeſta cauſa impetrem. *Difficile eſt*) Obtinere dilationem. [*Experiar*) faciam periculum, pro impetranda dilatione. καὶ γὰρ τ' ὄναρ ἐκ διός ἐστι) id est, etenim ſomnia à Ioue mittuntur. ita enim ſcripſerat Tranquillus Secundo. eſt autem ex principio Iliados, vbi Achilles inſtinctu Palladis concionem habet apud Græcos. nam quæ vera ſunt ſomnia, ea fieri ab Ioue creduntur, quod teſtatur Seruius libro ſexto Æneidos, idem carmen Homericum allegans. & Macrobius ὄνειρον ſomnium interpretatur, quod tegit figuris, & velat ambagibus non niſi interpretatione intelligendam ſignificationem rei quæ demonſtratur: eiúſque ſpecies quinque. *Euentura*) Vera ſomnia. *Meum*) Quod olim mihi occurrit, ne ſcilicet agerem, & tamen egi proſperè: ſequentia meliùs declarabunt. *Quod times*) Quo ſomnio deterreris. *Egregiam*) Cum victoria & laude. *Iulij Paſtoris*) In conſpectu Iulij Paſtoris, teſtatur Seneca, C. Cæſarem filium eius occidiſſe: apud quem etiam fit mentio Paſtoris, declamatoris. crediderim Cæcilium ſenſiſſe Paſtorem, ad quem libro nono ſcripſit Martialis. [In quibuſdam exemplaribus non Julij, ſed Junij legitur.] *Socrus mea*) Pompeia Celerina. *Quieſcenti*) Dormienti. *Adoleſcentulus adhuc*) Nam vndeuiceſimo ætatis anno dicere in foro cœpit. [*In quadruplici iudicio*) In centumvirali iudicio. alibi hic locus declaratur: quadruplici, inquit, iudicio bona paterna repetebat: ſedebant iudices centum & octoginta. tot enim quatuor conſiliis conſcribuntur. nam de vna re baſilica Julia fiebant quatuor iudicia apud totidem tribunalia. & libro quarto, Cum apud centumviros in quadruplici iudicio dixiſſem. vnde Fabius Trachali oratoris vocem commendans duodecimo libro: certè, ſcribit, cum in baſilica Julia diceret Trachalus primo tribunali: quatuor autem iudicia, vt moris eſt, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent: & auditum eum, & intellectum, & quod agentibus cæteris cõtumelioſum fuit, [&] laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. dicta ſunt centumviralia iudicia à centumuiris ſecundum Feſtum: nam cum eſſent Romæ triginta & quinque tribus, terni ex ſingulis tribubus ſunt electi. & licet quinque amplius fuerint, tamen quo faciliùs nominarentur, cẽtumviri ſunt appellati: dein procedente tempore aucti vſq; ad centum octoginta, ſeruata ſẽper priori appellatione. Martialis. Dum centum ſtudet auribus virorum, de Secundo ſcribens. Ouidius De triſtibus. Nec mala cõmiſſa eſt nobis fortuna reorum, Uſque decem decies inſpicienda viris.

ris. postea à Vespasiano electi, qui iudicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigeréntque ad breuissimum numerum. fuerunt institutæ centumvirales causæ à Cor. Sylla, Carbone oratore agente admodum iuuene. authores sunt M. Tullius & Pomponius. *Cæsaris*) Domitiani [*Amicos*) qui iure victi vix possunt superari.] *Excutere mentem*) Remouere animum ab actione. Λογισάμενος) Considerans, reputans. *Illud*) Carmen εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. vnum augurium optimum, pugnare pro patria. sentētia simplex, quam Aphthonius in suis Præexercitamentis recitat: & M. Tullius ad Atticum citat. Lucianus Homero ascribit, [nam est libro duodecimo Iliados vbi Hector Polydamanta alloquitur, & grammatici interpretantur vnum, id est solum & non aliud.] Athenæus Metagenis comici recognoscit: tantum mutata vltima dictione ab Ulpiano interlocutore pro commodo suo. εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ δείπνου. Non dissimile Homericum illud ex libro decimoquinto Iliados. οὔ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης τεθνάμεν. id est, non illi indecens pugnanti pro patria mori. quod in suis carminibus ita transtulit Horatius, Dulce & decorum est, pro patria mori. *Nam mihi patria*) Ordo & sensus est, nam fides quam dederam Julio Pastori, videbatur mihi esse patria, vt eam caram haberem tanquam patriam, si quid tamen mihi carius est patria: perinde est ac si diceret, nihil amo supra patriam. [M. Tullius in officiis, Prima Diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus, & deinceps reliqua reliquis deberi arbitratur.]

quid charius patria, fides videbatur. prosperè cessit: atque ideò illa actio mihi aures hominum, illa ianuam famæ patefecit. proinde dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut, si tutius putas illud cautissimi cuiusque præceptum. Quod dubitas ne feceris, idipsum rescribe. Ego aliquam stropham inueniam, agámque causam tuam, vt ipsam agere, cùm tu voles, possis. Est enim sanè alia ratio tua, alia mea fuit. nam iudicium centumuirale differri nullo modo, istud ægrè quidem, sed tamen potest. Vale.

Prospere cessit) Egi feliciter. habuit bonum euentum actio mea. *Ideò*) Quod tantum sim ausus, & benè. *Aures*) Fauorem, gratiam. [ad audiendum me beneuolos fecit.] *Ianuam*) Initium. *Proinde*) Quare. *Dispice*) Disquire) cognosce. *Sōnium istud*) Tuū. *Hoc*) Meo. *Vertas*) Interpreteris, experiaris secus quàm appareat. *Illud præceptum c. e.*) Quod sequitur videlicet, ne feceris quod dubites. *Idipsum*) In quo dubitas. *Stropham*) Excusationem dolosam ἀπὸ τοῦ στρέφω quod significat verto. hac dictione vsus interdum Martialis, iam stropha talis abest. & libro tertio, nihil stropharum est: & Prudētius, impunè tantas furcifer strophas. *Agam*) Disponam, ita accommodabo, vt tu possis agere ipsam cùm voles. *Alia*) Diuersa. *Differri*) In aliud tempus protrahi. *Istud*) Tuum. *Ægre*) Cum labore, differri potest.

C. PLINIVS ROMANO FIRMO SVO S.

MVNICEPS) Firmo municipi pro liberalitate suadono promittit tercentū sestertia ad explendū cēsū equestrē. *Municeps m.*) Ex eodē municipio Como. Firmum sub Antonino im-

MVNICEPS tu meus, & cōdiscipulus, & ab ineūte ætate contubernalis: pater tuus & matri, & auunculo meo, mihi etiam quantum ætatis diuersitas passa est, familiaris:

peratore memorat fuiſſe Modeſtinus. alios inſuper Firmos recitant Tacitus & Secundus. [Firminum præterea lego in memoriis Comenſium.] *Condiſcipulus)* Una in ſchola ab eodem præceptore inſtitutus. durant enim à teneris annis amicitiæ ad ſenectutem vſque firmiſſimæ, religioſa quadam neceſſitate imbutæ: neque enim eſt ſanctius, ſacris iiſdem, quam ſtudiis initiari. *Ineunte)* Tenella. *Contubernalis)* Conuictor ſub eodem tecto. *Auunculo)* C. Plinio Secundo hiſtorico, cui per adoptionem factus eſt Cæcilius filius. [multum iſta confirmant illorum opinionem, qui ſcripſere Plinium auunculum fuiſſe Nouocomenſem, quòd Firmi pater cum illo familiaris in ipſo municipio fuerit.] *Diuerſitas)* Diſparilitas: quia ego adoleſcens eram, ille grandæuus. magis enim par parem delectat. ſecundum Græcum prouerbium, ἧλιξ ἥλικα τέρπει.

magnæ & graues cauſæ, cur ſuſcipere & augere dignitatem tuam debeam. Eſſe autem tibi centum millium cenſum, ſatis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur, vt te non decurione ſolùm, vt verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equeſtres facultates. CCC. millia nummûm. Te memorem huius muneris amicitiæ noſtræ diuturnitas ſpõdet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, niſi te ſcirem ſponte facturum, vt dignitate à me data, quammodeſtiſſimè, vt à me data, vtare. Nam ſolicitius cuſtodiendus eſt honor, in quo etiam beneficium amici tuendum eſt. Vale.

Magnæ & graues cauſæ) Prædictæ magni momenti rationes. *Suſcipere)* Defendere. *Cenſum)* Æſtimationem, opes. *Cẽtum millium)* Nummûm: nam tanti erant mille nummi, quãti vnum ſeſtertium: ergo centum millia nummûm erant centum ſeſtertia. *Decurio)* Senator in municipio. *Nos)* Nouocomenſes. facultates [enim] decurionum fuerũt olim cẽtum millium nummûm. *Equeſtres facultates)* Cenſum equitum Romanorum, qui quadringentis ſeſtertiis, vel quadringentis millibus nummûm (nam idem id eſt) conſtabat. vnde ſubtiliter illum locum Horatius in Epiſtolis executus, Si quadringentis ſex, ſeptem millia deſunt, Eſt animus tibi, ſunt mores, eſt linguã fidéſque, Plebs eris. cuius ſenſus: ſi quadringentis ſex ſeſtertiis ſeptem millia nummûm, id eſt, ſeptem ſeſtertia deerunt: videlicet vnum ſeſtertium, vel mille nummûm, quod tantundem eſt, ſi deerit tibi de quadringẽtis, eris plebeius, quamuis habeas cætera equitis. Ad id alluſit Martialis libro quinto, Ingenium, ſtudiúmque tibi, moréſque, genúſque, Sunt equitis, fateor, cætera plebis habes. fuiſſe autem equeſtris cenſus hanc cauſam ſcriptum reliquit Plinius libro trigeſimotertio capite ſecundo: cùm C. Sulpitius Galba, dum venalem famam apud principem Tiberium popinarum pœnis aucuparetur, occupatúſque in his eſſet, queſtus in ſenatu inſtitores eius culpę defendi annulis: hac de cauſa cõſtitutum, ne cui ius eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri, auóq; paterno ſeſtertia quadringenta cenſus fuiſſet: & lege Julia theatrali in quatuordecim ordinibus ſedendi. poſtea gregatim id appeti cœptum: paſſimq́; ad ornamenta ea etiam ſeruitute liberati tranſilierunt. ita dum ſepararetur ordo ab ingenuis, communicatus eſt cum ſeruitiis. *Diuturnitas amicitiæ noſtræ)* Vetus inter nos & perpetua amicitia promittit te fore memorem meæ liberalitatis. *A me data)* Quam per me conſecutus es. *Sollicitius)* Diligentius. *Beneficium amici)* Etiam reſpectu amici, cuius beneficium tueberis, ſi te modeſte geſſeris in eo. nam ſecus periret, ſi videlicet in arrogantem & indignum contuliſſet.

C. PLIN. CORN. TACITO SVO S.

REQVENS mihi diſputatio eſt cum quodam docto homine & perito, cui nihil æquè in cauſis agendis, vt breuitas placet: quam ego cuſtodiēdam eſſe confiteor, ſi cauſa permittat, alioqui præuaricatio eſt tranſire dicenda. præuaricatio etiam, curſim & breuiter attingere, quæ ſint inculcanda, infigenda, repetenda. nam pleriſq; longiore tractu vis quædam

F*REQVENS*) Cor. Tacitus eloquentiſſimus & grauiſſimus rerū ſcriptor, tātæ fuit apud poſteros authoritatis, vt Tacitus, qui poſtea imperauit, eundem parentem ſuum diceret, & in omnibus bibliothecis collocari: ac ne exemplorum raritate interiret, librum per ſingulos annos decies tranſcribi à vicorum principibus iuſſerit: ſed ne ſolerti quidem iſta diligentia potuit omnino periculo occurrere. nam quod extat (proh dolor) mancum, inuerſum, neque caput, neque pedes habens, vt vix Cornelij maieſtatem deprehendas. hunc puto Quintilianum per hæc intellexiſſe: Supereſt, inquit, adhuc & exornat ætatis noſtræ gloriam vir ſeculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nūc intelligitur. habet amatores, nec imitatores: vt libertas, quanquam circumciſis quę dixiſſet, ei nocuerit: ſed elatum abūde ſpiritum, & audaces ſententias deprehendas, etiam in his quæ monent: niſi tamen malimus de Plinio hiſtorico dicta [quoniam ſtatim poſt commemoratam Aufidij Baſſi hiſtoriam hæc ſubdidit Fabius, conſtétq; ex teſtimonio Cæcilij, Plinium exorſum ſuam hiſtoriam à fine Aufidij Baſſi.] conſulit ergo Tacitum per epiſtolam, an magis probet dicendi genus amplum, copioſum, in quo profectò vis magna eſt: an breuius & circumſcriptius, quod placere cuidam ex diſputatione narrat, ſibi verò nequaquam. eſt autem epiſtola longiſſima, & magnæ frugis: hoc enim in ſe habet Secundi literæ, vt longiores ſint fructuoſiores, breuiores gratioſiores. *Æque*) Tam. *Permittat*) Exigat. *Præuaricatio*) Præuaricatio, eſt ab officij ſui præſcriptione deflexio atque aberratio, ſiue malitia, ſiue imprudentia. vnde Marcellus, inquit, Pręuaricari eſt vera crimina abſcondere: nam præuaricatorem eum ſentimus, qui colludit cum reo, & tranſlatitie munere accuſandi defungitur, quòd proprias probationes diſſimularet, falſas excuſationes admitteret. Ulpianus, præuaricator eſt quaſi varicator, qui diuerſam adiuuat partem prodita cauſa ſua. cauſam aduerſariis donat, & ex parte actoris in partem rei concedit. Labeo à varia cōcertatione tractum ait: nam qui præuaricatur, ex vtraque parte conſiſtit, quinimmo ex aduerſa. alij à prætergrediendo præuaricatores dictos. Fabius aſſerit, in vniuerſum nunquam oratoris eſſe præuaricari. qui præuaricationes feciſſe, quíve ob accuſandum, negociúmve cui faciendum pecuniam accepiſſe iudicatus erit, ius accuſandi non habet. *Tranſire*) Omittere. *Curſim*) Leuiter. *Inculcanda*) Ingerenda: cui ſententiæ Fabius accedit, Repetere dicens, & diu inculcare vtilius eſſe: quod conſequemur, ſi interpretatione vtemur. nam per hanc neceſſe eſt animum auditoris commoueri: cum grauitas prioris dicti renouatur interpretatione verborum. *Infigenda*) Memoriæ & animo iudicum committenda: quod fit per commorationem, maxime in loco firmiſſimo, quo tota cauſa continetur. Immorandum diutius præcipit M. Tullius, & eodem ſæpius redeundum, ídque boni oratoris valde proprium: neque eam exornationem eſſe tanquam membrum, ſed veluti ſanguinem profuſum per totū corpus orationis. *Repetenda*) Quod fiet commodiſſime per conduplicationem, quę vehementer auditorem commouet, & vulnus maius efficit verborum, vt rerum reintegratio, quaſi aliquod telum ſæpius perueniat in eandem partem corporis.

& pondus accedit. Vtque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis quàm mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex græcis orationes Lysiæ ostentat, ex nostris, Gracchorum Catonísque, quorum sane plurimæ sunt circumcisæ & breues. Ego Lysiæ Demosthenem, Æschinem, Hyperidē, multósque præterea Gracchis, & Catoni, Pollionem,

Pondus) Autoritas pressura. *Tractu*) Spacio, mora. nonnulli legunt, tractatu. [quãuis Plinius senior dixerit libro decimo, & alioqui vnum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget vt satietur. Et Virgilius, Tractúsque maris.] *Ferrum*) Telum ex ferro. *Imprimitur*) infigitur, intromittitur. *Hic*) Hoc loco, cum rationibus conuincitur. *Ille*) Vir doctus. *Authoritatibus*) Testimonio veterum oratorum. *Græcis*) Scriptoribus. *Orationes Lysiæ*) Lysias orator Syracusanus Cephali filius, Tisiæ & Niciæ auditor, Socrati reo orationem obtulit qua se defenderet. Subtilis sanè oratio atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit dicere, quæras perfectius: nihil enim in illo est inane, nihil accersitum: puro tamen fonti quàm magno flumini propior. habet autem textum tenue atque rarum. maxima in eo est gratia simplicis atque inaffectati coloris, fides summa: scribebat aliis, non ipse dicebat. si ex eius oratione verbum aliquod demas, mutésve, atque id commodissimè facias, de sententia tamen detraxeris: & præter Suidæ, Diogenis, Fabij & Gellij testimonium, M. Tullius de optimo genere oratorum, tenuem notat Lysiam, quia & priuatas, & paruarum rerum causas scripsit, inde ieiunior esse videtur. & De perfecto oratore, tenuitatem in eo reprehendit quod nihil insolens aut ineptum dixerit probat. quanquam idem alibi: fuit Lysias quidem in causis forensibus non versatus, sed egregiè subtilis scriptor, atque elegans, quem iam propè audeas oratorem perfectum dicere, [Plato secundum Plutarchum in Lysia inuentionem & ordinem improbabat, accusationem & verborum splendorem ac acumen laudabat.] *Nostris*) Latinis oratoribus. *Gracchorum*) Caij & Tiberij fratrum trib. pl. apertè quantum dicendo vterque valeret, Plutarchus in vitis eorundem ostendit: præcipuus sui temporis orator fuit C. Gracchus Catone sane plenior, & vberior secundum Tacitum & Fabium *Catonis*) Censorini, quem quamuis non contentum eloquentia sui temporis, & Romanum Demosthenem dictum, Cicero tamen non putat imitandum. nam omnis generis orationes, & pro se multas, & pro aliis, & in alios reliquit, non solùm accusando, sed etiam dicendo fatigans inimicos. Illarum sæpe meminit Gellius. quantum autem præstiterit ingenio circa res gerendas, si quis scire intendit, legat præter eundem Gellium, M. Tullium De oratore libro tertio. Liuium in bello Macedonico, & Plutarchum cum Nepote. *Oppono*) Monstro maiorem, & copiosiorem. *Demosthenem*) Lysia, in dicendo: de quo M. Cicero De claris oratoribus: planè quidem perfectum, & in quo nihil admodum desit, Demosthenem facilè dixerim. nihil acutè inueniri potuit in eis causis quas scripsit, nihil subdolè, nihil versutè, quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil presse, nihil enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum, vel verborum grauitate, vel sententiarum, quo quicquam esset clarius. & Fabius: Decem simul Athenis oratores magnos ætas vna tulit, quorum longè princeps Demosthenes. ac pene lex orandi fuit. tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt, tamen nihil ociosum. is dicendi modus, vt nec quòd desit in eo, nec quod redundet inuenias. magna ex parte Ciceronem fecit, si Fabio credimus, in inuentione facilis, eloquendo densus, concludit astrictè, pugnat acumine: cura in eo summa, vt nihil detrahi possit, quanquam libro duodecimo dicat. quod si mihi des consilium iudicum sapientum, per quam multa recidam ex orationibus non Ciceronis modò, sed etiam eius qui est strictior multò, Demosthenis. *Æschinem*) De quo idem Fabius, Demosthene plenior

nior Æſchines, & magis fuſus, & grandiori ſimilis, quo minus ſtrictus: carnis tamen plus habens, lacertorum minus. in ſumma, inter Atticos oratores palmam Demoſtheni, proximum verò locum Æſchini tribuerim. vterque ex orationibus ſuis notus. *Periclem)* Scio quoſdam legere Hyperidem: nam vtrique ſummi fuerunt oratores: fortaſſe qui pro Pericle Hyperidem repoſuerunt, ducti ſunt teſtimonio Quintiliani libro duodecimo ſcribentis, Periclis eloquentiæ nulla ad nos monumenta veniſſe: & non multò pòſt tradit, nihil poſteritati manſuri'que mox literis reliquiſſe Periclem. hic quò me vertam? cùm M. Tullius libro ſecundo de Oratore prodiderit, antiquiſſimos ferè eſſe, & quorum ſcripta conſtent, Periclem & Alcibiadem: & De claris oratoribus, ante Periclem neminem mandaſſe monumentis orationem: & eius quædam ſcripta circumferri: Sed non noſtrum, inter duo Latinæ linguæ lumina iudicium interponere [cum præſertim Lucian. in laudatione Demoſthen. cum Marco Tullio conueniat.] Periclis fulmen mox oſtendemus. Hyperides verò Athenienſis orator poſtulante Alexandro Macedonum rege, vna cum Demoſthene, Lycurgo, Charidemo oratoribus, ab Athenienſibus capite damnatur: qui mortis metu vrbe ceſſit: ſed eum poſtea Archias actor tragœdiarum cùm in Æginam ad Æacum confugiſſet, detractum in Cleonas miſit, ibique euulſa ab Antipatro lingua, necatus eſt. Fuit autem orator dulcis in primis & acutus, ſed minoribus cauſis vt non dixerim vtilior, ita magis par in illa oratione quam admirabiliter egit pro Phryne meretrice. putant eam liberaſſe conſpectu corporis ſpecioſiſſimi, quod illa reuelauerat deducta tunica.] *Pollionem)* C. Aſinius Pollio Trallianus, philoſophus & orator ſumma diligentia vſus, adeo vt quibuſdam etiam nimia videatur: & conſilij & animi nitore, & iucunditate Ciceroni proximus, cui & æmulus & infenſus fuit: orationibus ſuis multum vrbanitatis, & antiquorum poëtarum inſeruit. at Seneca eius compoſitionem tanquam ſalebroſam & exilientem notat, & vbi minimè expectes relicturam: apud quem omnia cadant, exceptis pauciſſimis. non enim, inquit, fortis eſt oratio eius, quamuis elata ſit: non eſt violenta, nec tonans, quamuis effuſa: non eſt perſpicua, ſed pura. verùm longè plura in prologo Declamationum libri quarti. nunquam admiſſa multitudine declamauit: primus omnium Romanorum aduocatis hominibus ſcripta ſua recitauit, primus bibliothecam dicando inſtituit, in ea ſcriptorum præſtantiſſimorum imagines collocari. eum Aſinius Gallus filius auſus eſt Ciceroni conferre, & præponere. aduerſus Catonem cauſas egit.

Cæſarem, Cælium, & imprimis Marcum Tullium oppono, cuius oratio optima fertur eſſe, quæ maxima. Et hercule, vt aliæ bonæ res, ita bonus liber quiſque melior eſt, quo maior. Vides vt ſtatuas, ſigna, picturas, hominum denique, multorúmque animalium formas, arborum etiam ſi modò ſunt decoræ, nihil magis quàm amplitudo commendet. Idem orationibus euenit: quin etiam voluminibus ipſis auctoritatem quandam & pulchritudinem adiicit magnitudo. Hæc ille, multáque alia, quæ à me in eandem ſententiam ſolent dici, vt eſt in diſputando incomprehenſibilis & lubricus,

Cæſarem) C. Julius Cæſar ſummis oratoribus æmulus teſtimonio Marci Tullij, orationem elegantem, ſplendidam, magnificam, generoſámque præ ſe tulit: ſententiis acutus & creber. quod niſi magnitudine rerum gerendarum occupatum diuinum eius ingenium fuiſſet, non alius ex noſtris contra Ciceronem nominaretur. *Cælium)* In Cælio maximè laudatur indoles, nitor, & altitudo, & præcipuè in accuſando multa vrbanitas: ſed aſperitatem, & ſordem verborum in eo dam-

nant : nam hians compositio, & inconditi sensus redolebant antiquitatem. *M. Tullium*) Quo nemo tam multa oratore, ne in Græco quidem ocio scripsit: vim cuius in dicendo & copiam, à Fabio libro decimo, & Seneca suasoriarum primo, commendatum pluribus, quàm vt deceat in commentarios conferre, satis habemus lectorem admonuisse. *Quæmaxima*) Qualis est pro Cluentio, & pro domo sua apud Pontifices. *Aliæ bonæ res*) Sunt meliores, quo sunt maiores. [*Quisque*) cum comparatiuo contra opinionem Laurentij.] *Signa*) Opera sculptilia, & ad alicuius animalis effigiem formata à signo diminutiuum fit sigillum. in commune, signum est per quod aliqua res significatur. *Ille*) Aduersarius.

ita eludit, vt contendat hos ipsos, quorum orationibus nitar, pauciora dixisse, quàm ediderint. Ego contrà puto. Testes sunt multæ multorum orationes, & Cic. pro Murena, pro Vareno: in quibus breuis & nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse, cum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait se totam

Eludit) Hæc. frustratur, ludendo euitat. Tacitus, Parthos vna ciuitas tam diu eluserat. & alibi, Eludi Parthus tractu belli poterat. [Cicero in Verrem, Te verò Cæcili, quemadmodum sit elusurus videre iam videor.] *Lubricus*) Subterfugiens stratis prioribus argumentis ad alia, ansam & stropham ex aduersarij verbis colligens. lubricum secundum grammaticos dicitur, quod labitur dum teneri creditur, vt piscis, serpens. *Contendat*) Certet, asserat. *Hos ipsos*) Demosthenem, & reliquos. *Dixisse*) Dum agerent causas: nam illud propriè est dicere. *Ediderint*) Publicauerint, emiserint, vt scilicet multa postea addiderint, & in maius aucta vulgauerint scripta sua. Quintilianus lib. xij. multis tractat, non semper oratorem scribere quæ dixit: cum plerunque tempora breuitate impediant, & multum ex eo quod oportuit dici, reciderit: huiusmodi enim casus efficiunt, vt aliquando dicatur aliter quàm scribitur, cùm dicere quomodo scribendum est non licet, quæ si non interuenerint, semper aget orator vt scribit, si melius scilicet scribat. *Multorum*) Oratorum. *Murena*) L. Murenam accusauit Cato crimine ambitus, Cicero defendit, absolutus consul creatus est. extat pro Murena oratio, sicut pro Vareno (cuius sæpe fit mentio apud Fabium) intercidit. *Subscriptio*) Denunciatio, notatio, [accusatio] super quo verbo plura libro quinto. *Nuda*) Nullis argumentis, nullis signis fulta. *Titulis*) Inscriptionibus breuibus [solis titulis subsignata sine amplificatione.] officium scriptoris, inquit Secundus, existimo vt titulum suum legat. Martialis, Addita per titulos sua nomina rebus habebis. est enim titulus, index cuiusque operis: vnde in statuis & in picturis titulum dicimus literas, quæ vel artificis, vel eius cuius statua, siue imago est, nomen demonstrant: sicut apud Plinium legimus, Appio Claudio, qui consul cum Seruilio fuit, placuisse in excelso titulos honorum legi. & Liuius insignes imaginum titulos scribit. [Valerius, Titulus namque datur.] sed tituli milites appellati. quasi tutuli: quòd patriam tuentur: vnde & Titi prænomen ortum. tituli etiam debitorum nomina dicuntur, præsertim in his debitis, quibus debitorum nomina scripta sunt. *Per multa*) Plura. *Dixisse*) Dum ageret causas. *Ederet*) Emendaret, limaret vt emitteret. *Omisisse*) Permulta. *Cluentio*) Aulus Cluentius Habitus Larinas per multos annos inuidia flagrauit, quòd per eius pecuniam Oppianicus innocens condemnatus esset, cúmque ideo & aliis criminibus impiæ matris impulsu accusaretur, à Cicerone longissima oratione protectus est. *Ait*) Verba sunt ex fine eiusdem orationis, Meum laborem, qui totam hanc causam vetere instituto solus peroraui, mater oppugnat. nam veteri instituto poterat orator dicere [solus sine alio patrono] quot horis libuisset. author Tacitus, ante Cn. Pompeium consulem neminem intra paucissimas horas perorare coactum,

ctum, & liberas comperēdinationes fuisse, & modum dicendi sibi quenque sumpsisse, & numerum neque dierum neque patronorum cautum. vnde testatur Secundus, Tullium totam actionem pro Cluentio egisse sine auxilio alterius patroni.

causam veteri instituto solum perorasse, & pro Cornelio quatriduo egisse: ne dubitare possimus, quæ per plures dies, vt necesse erat, latius dixerit, postea recisa, ac purgata in vnum librum, grandem quidem, vnum tamen, coarctasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri, sed ego (forsitan fallor) persuasum habeo, posse fieri, vt sit actio bona, quæ non sit bona oratio: non posse non bonam actionem esse, quæ sit bona oratio. est enim oratio actionis exemplar, & quasi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales inuenimus. in his etiam, quas tantùm editas scimus, vt in Verrem, Artificem, quemnam? rectè admones. Polycletum esse dicebant.

Perorasse) Totam causam dixisse. *Cornelio)* L. Cornelio Balbo, hūc ciuitate Romana à Cn. Pompeio donatum [rebus] in Hispania multis præclarè gestis iudices accusarūt: quòd contra leges & fœdera vteretur. *Quatriduo)* Quod extat, facile vno die, vel paucis horis dici potuit: hinc igitur apparet, ex actione quatriduana multa recisa antequam publicaret. *Latius)* Copiosius. *Recisa)* Limata, amputata. *Repurgata)* Emendata sublatis superuacuis, quæ lectorem offendissent, iudicem tamen mouere poterant. Fabius, Quod libris dedicatur, & in exemplum redigitur, tersum, ac limatum, & ad legem ac regulam compositum esse oportet: quia veniat in manus doctorum, & iudices artis habeat artifices. vnde Secundus ad Celerem scribens de recitatione orationis: Superuacuum tamen est, recitare quæ dixeris. est: si eadem omnia, si iisdem omnibus, si statim recites: si verò multa inseras, multa commutes, non. Ex quibus apparet, non satis constare sibi, cùm illic scribat: multa inseri solita pro editione. *Vnum librum)* Vnam orationem. *Grandem)* Amplam. non enim tantum ad ætatem pertinet, sed etiam ad alias res: vnde apud Senecam Senecio cognominatus est Grandio, quòd rebus grandioribus vteretur. & Cato, grandire dixit fruges, pro in maius crescere. *At aliud est)* Proponit quæ possent obiici, vt ea confuteret. sensus igitur: quibusdam videri actionem bonam aliud esse quàm orationem: Fabius libro duodecimo testatur, bene dicere & bene scribere, idem esse: neque aliud esse orationem scriptam, quàm monumentum actionis habitæ. est autem actio, quasi sermo corporis, ex motu eius & gestu consistens, quo magis menti congruens esse debet. hæc M. Tullius, verum iurisconsultus Celsus, Nihil aliud, inquit, est actio, quàm ius quod sibi debeatur in iudicio persequendi, & Vlpianus de Actionibus, duo earum genera facit. *Ita videri)* Aliud esse actionem, aliud orationem bonam. Fabius vult actionem bonam, eandem debere esse bonam orationem: quod si contingat malè agere, omnino benè scribendum esse. vnde cautè dixit Secundus, bonam actionem. faciliùs enim ex bona actione fiet bona oratio, quàm ex mala. *Bona actio)* Respectu auditorum & temporis. nam illa bona est actio quæ persuadet, etiamsi non sit tersa & culta: quæ sanè debent esse in oratione. potest ergo fieri vt sit bona actio, & non bona oratio. *Non posse non esse bonam actionem)* Omnino necesse esse, illam fuisse bonam actionem, quæ sit bona oratio. *Et quasi ἀρχέτυπον.)* Primitiuum, & primam formam retinens. sic interpretatur Suidas. & Martialis nugas archetypas dixit, manu authoris scriptas. sic Iuuenalis archetypos Cleantes, primas Cleantis statuas & imagines. *Optima)* Oratione. *Mille)* Innumeras. *Figuras)* Dicendi modos inusitatos, non vulgares. *Extemporales)* Non

præmeditatas. *His)* Orationibus. *Tantùm editas)* Non actas, sed solùm publicatas. *Vt in Verrem)* Verrinarum genus est admirabile, [quarum primam] quas Ciceronem egisse contra Secundi opinionem testatur Asconius, sed quare prima est de accusatore constituendo, & non directè contra Verrem, sed Cæcilium, vterque autor non est falsus, cùm post illud Verres in exilium voluntarium iuerit, neque quę sequuntur actiones à Cicerone actæ sint, sed tantùm editæ.] sunt autem libri in Verrem emissi, quòd prætor in Sicilia totam illam insulam expoliasset. *Quemnam artificem)* Verba sunt ex sexto Verrinarum actionum. præterea, inquit, erant ænea duo signa, non maxima, verum eximia vetustate, virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebāt. canophoræ ipsæ vocabantur: sed earum artificem: quemnam? rectè admones: Polycletum esse dicebant. cuius sensus: sed quia eas virgines fabricauerat: tanquam si per hæc M. Tullium aduersarius interrogaret: rectè igitur, inquit, hoc loco me admones: dicebatur Polycletus ille optimus statuarius effigiasse. vel ea referantur ad Ciceronem interrogantem pragmaticū, vel à quo didicerat causam, quisnam esset artifex, & cum audiuisset, esse Polycletum, subiunxerit, rectè admones. in illis etiam plerunque sunt nuda crimina, qualia illa, Nolite expectare dum ego hoc crimen ostiatim agam: à Terschilo Tindaritano pateram abstulisti: à Thrasone item Tindaritano patellā: à Nymphodoro Agrigentino thuribulum.

Sequitur ergo, vt actio sit absolutissima, quæ maximè orationis similitudinem expresserit, si modò iustum & debitum tempus accipiat: quod si negetur, nulla orationis, maxima iudicis culpa est. Adsunt huic opinioni meæ leges, quæ longissima tempora largiuntur, nec breuitatem dicentibus, sed copiam, hoc est diligentiam, suadent: quam præstare nisi in angustissimis causis non potest breuitas. Adiiciam, quod me docuit vsus, magister egregius,

Sequitur) Concluditur. *Actio)* Illa. *Expressit)* Repræsentauit. *Similitudinem orationis.)* Typum & formam dicendi absolutam. *Iustum & debitum)* Ex lege & re, id est, conueniens causæ. nam autore Quintiliano, causæ frequenter breuitate temporis impediuntur, tunc nulla actoris, sed iudicis culpa. *Adsunt)* Fauent. *Leges)* Consuetudine veterum iudiciorum nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur: & liberæ comperendinationes erant: & modum dicendi sibi quisque sumebat: & numerus neque dierum neque patronorum cauebatur: primus istam libertatem consul Cn. Pompeius astrinxit, imposuítque veluti frenos eloquentiæ: & accusatori duas, reo autem tres hòras ad dicendum dedit. Cæcilius accusatori sex horas, reo verò nouem ex lege datas: ita tamen, vt omnia ex foro, omnia ex legibus, omnia apud prætores gererentur: vnde Martialis Cæcilianum irridet, qui contra legem maius temporis spacium impetrauerat, cùm esset ad dicendum ineptus. Asconius testatur, viginti dies legitimos accusatori, & totidem defensori ad respondendum concessos. hinc alibi sua tempora Secundus vellicans, An nos, inquit, sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores? quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? quibus postea motus Antoninus imperator, oratoribus permisit quantum aquæ actioni petiuissent, & iudicia longius protraxit. *Copiam)* Dicendi vbertatem: quam rem per exornationem, quæ interpretatio dicitur, declarauit. *Diligentiam)* sc. ostendens oratori per longum temporis spacium concessum. *Angustissimis)* Minoris probationis: & vnius tantum, vel paucorum criminum citò transigendorum. *Breuitas)* Dicendi. *Vsus magister)* Sic libro sexto: quod tamen multi ante eum dixerant: imprimi M. Tullius, vsum esse dicendi magistrum frequenter præcepit, & omnium magistrorum præcepta superare.

hinc pro Corn. Balbo, Assiduus, inquit, vsus vni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit. est enim ratio loquendi, & regula sermonis. at omnium etiam rerum magistrũ vsum esse scribit Cæsar in Commẽtariis: quod latius explicuit Columella, quid. s. inter vsum & artem intersit: scriptorum dicens monumẽta magis instruere, quàm facere artificem: vsum & experientiam dominari in artibus, neque esse vllam disciplinam, in qua non peccando discatur. nam vbi quid perperam administratum cessit improsperè, vitatur quod fefellerat: illuminátque rectam viam docentis magisterium. Manilius, Per varios vsus artẽ experientia fecit Exemplo monstrante viam. *Frequenter egi)* Plures causas dixi. *Iudicaui)* Iudex fui. *In consilio fui)* Assumptus fui iudex extra ordinem pro consultatione rei dubiæ: nam in consilio esse dicitur aliquis, cùm super re ambigua consulitur. M. Tullius, Ut haberet in consilio & fratrem: & in Panegyrico Constantini, quisquis illius autor, qui tibi in consilio erant, hærebant. Apuleius in consilio iudices esse dixit, quòd potestatem iudicij haberẽt. & principem dicimus bonos in cõsilio habere, quòd est decernere ex consilio bonor. neque me præterit, Quintil. scribere, iudicium à consilio parum differre, quòd illud ostendentibus rebus adhibeatur, hoc latentibus, & aut omnino nõdum repertis, aut dubiis. & iudicium frequentissimè

frequenter egi, frequenter iudicaui, frequenter in consilio fui. alid alios mouet: ac plerunque paruæ res maximas trahunt: variæ sunt hominum iudicia, variæ voluntates: inde qui eandem causam simul audierunt, sæpe diuersum, interdum idem, sed ex diuersis animi motibus sentiunt. Præterea suæ quisque inuentioni fauet, & quasi fortissimum complectitur, quum ab alio dictum est, quod ipse præuidit. Omnibus ergo dandum est aliquid, quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, quum simul adessemus. Tu omnia, quæ sunt in causa, putas exequenda: ego iugulum statim video, hunc premo (premit sanè quod eligit, sed in eligendo frequenter errat.) Respondi, posse fieri, vt genu esset aut tibia aut talus, vbi ille iugulum putaret. At ego (inquam) qui iugulum perspicere non possum,

certum esse, consilium verò rationẽ quandam altè repetitam, & plerunque plura perpendentem & comparantem, habentémque in se & inuentionem & iudicationem. *Aliud alios mouet)* Una res mouet alium, alia alium. *Variæ sunt hominum iudicia)* Nam sicut ingeniorum plurimæ sunt formæ, sic iudiciorum, vt autor est Quintilianus. *Variæ voluntates)* Imitatio Persiana, Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno. quod & imitatus est Terentius in Phormione, Verum ita est, quot homines, tot sententiæ. suus cuique mos. *Diuersum sentiunt)* Diuersam habent sententiam ab aliis autoribus. *Idem)* Simile aliis: sed diuersis effectibus. *Suæ inuentioni)* Quod præuidit & excogitauit, antequam orator diceret & ageret, id tanquam verissimum seruat. *Fortissimum)* Certissimum, irreprehensibile. *Alio)* Ab actore. *Teneant)* Credant. *Agnoscant)* Tanquam suum inuentum. *Adessemus)* Causam ageremus. *Quæ sunt in causa)* [Quæ pertinent ad causam dicendam.] *Vt genu esset)* Lucianus in libro qui inscribitur oratorum magistri, apertè carpens malos oratores, inquit, non referre vt pro fronte suram, pro sura verticem accipiant. *Iugulum)* Firmissimum argumentum, causæ constitutionem: nam iugulus in homine maxime lætalis: inde per translationem iugulatum literis dixit, in Verrem M. Cicero [& in Philippicis Iugulatam causam Pompeianorum] & Terentianus Dauus, Iugulasti hominem verbis. *Hunc premo)* Urgeo, & in summa totius causæ

persto non euagando. *Premit*) instat vbi credat esse cardinem rei, sed sæpe fallitur in eligendo. *Respondi*) Regulo. *Fieri*) Euenire. *Genu*) Pars leuior causæ. perstat in translatione, cùm iam præmiserit iugulum. *Iugulum*) Firmissimum argumentum minuendo suam facultatem, Reguli subsannat arrogantiam.

omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ. Vtq́ in agricultura non vineas tantum, verùm etiam arbusta: nec arbusta tantum, verùm etiam campos curo, & exerceo: vtque in ipsis campis non far, aut siliginem solam, sed ordeum, fabam, cæteráque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latius spargo, vt quæ prouenerint, colligam. Neque enim minus imperspicua, incerta, fallaciáque sunt iudicum ingenia, quàm tempestatum, terrarúmque. Nec me præterit summum oratorem Periclem sic à comico Eupolide laudari,

—πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχ' ἢ
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων,
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Verùm huic ipsi Pericli nec illa πειθὼ, nec illud ἐκήλει breuitate, vel velocitate, vel vtraque (differunt enim) sine facultate summa conti-

Omnia) Omnes partes causæ. πάντα λίθον κινῶ.) id est, omnem lapidem moueo: huius prouerbij multi meminere. Nicarchus in epigrammate πάντα λίθον κινεῖ. Basilius ad Monachos πάντα λίθον, κατὰ τὴν παροιμίαν, κινοῦντες, & qui Græcè vitam Augusti scripsit. πάντα λίθον κινῶν, τὸ τῆς παροιμίας. simile illud πάντα κινήσω πέτρον, quod à Suida pariter scribitur. eius originem inde tractam inuenio. Polycrati Thebano ementi locum, vbi Mardonius castrametatus fuerat, respondit oraculum, vt inibi foderet, & omnem lapidem moueret: futurum vt magnam auri copiam offenderet. quidam tractum putant à venatoribus, qui feras indagantes, magna diligentia omnia perlustrant. *In cultura agri*) In colendis agris. *Arbusta*) Loca arboribus consita, vel arbores quibus vites maritantur: vnde Plinius nobilia vina non nisi in arbustis gigni confirmat: & vlmum, populum nigram, fraxinum, ficum, oleam, cornum, tiliam, acerem, ornum, carpinum, quercum, salicem, inter arbusta connumerat: secutus Varronem, qui præcipit arbusta serenda in spacium quincuncis, & vineas ac arbusta putanda. sic docet Columella, arbustum faciendum, & arbustiuam vitem arbusto coniunctam retulit. Palladius similiter. Plinius etiam arbustare agros, pro arbustis conserere vsus est. Arbustum Cato, & eum imitatus Seruius pro loco arbusculis referto vsurpauerat. at arbutum inter semper virentes arbores enumerat Theophrastus. *Exerceo*) Colo, aro. *Siliginem*) Theophrasto & Plinio authoribus, siligo genus grani nunquam pariter maturescit, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem: matura grana protinus decidunt, sed minus quàm cætera frumenta periclitatur in stipula: quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. tria eius genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos. *Semina*) Argumenta. *Prouenerint*) Prouentum, & messem bonam reddiderint, iuuerint. *Imperspicua*) Incognita, dubia. *Incerta fallacia*) Incerta ad cognoscendum an fallant: an magis disiunctim legatur, incerta, fallacia. *Ingenia tempestatum*) Naturæ temporum, qualitates bonę siue malæ: nam tempestas vocabulum medium est. *Summum oratorem Periclem*) De cuius dicendi copia sic accepimus, vt cùm contra voluntatem Atheniensium loqueretur pro salute patriæ, seuerius tamen idipsum, quod ille contra populares homines diceret, populare

pulare omnibus & iucundum videretur: cuius in labris veteres Comici, etiam cùm illi maledicerent, quod tum Athenis fieri licebat, leporem habitasse dixerunt: tantámque in eo vim fuisse, vt in eorum mentibus qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret. præstitit igitur Pericles doctrina, consilio, eloquentia per quadraginta annos, quibus in patria, & vrbanus eodem tempore, & bellicis rebus præfuit, quod Anaxagoræ physici auditor fuit. hæc sumpta ex Marco Tullio & Valerio Maximo. de illo tamen longè plura Thucydides & Plutarchus, quem asserunt ob eloquentiam cognominatum Olympium. meminit sequentium verborum [Lucianus in laudatione Demosthenis, &] Suidas: sed breuibus τοία δέ τις ἐπεκάθητο πειθὼ τοῖς χείλεσι τοῦ ἀνδρός, id est, talis autem quædam insidebat suadela labris viri. πρὸς δέ γ' ἐν αὐτοῦ τάχει, πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν, οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις. id est, ad hoc suadela quædam insidebat labris, adeo demulcebat, & solus rhetorum aculeum relinquebat auditoribus: quæ verba Eupolidis, veteris comœdiæ scriptoris sæpe Cicero transtulit ad nos, vt De claris oratoribus, de Pericle scripsit Eupolis: cum delectatione etiam aculeos relinquebat in animis eorum à quibus esset auditus. Et, Uberius veteris comœdiæ maledica lingua, quamuis potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in labris hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare, atque animis eorum qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinqui prædicabat.] Ac Fabius libro decimo: quod de Pericle vetus testimonium est, in Platonem transferri potest iustissimè, in labris eius sedisse quandam persuadendi deam: sic enim interpretatur πειθώ: quæ sanè ab antiquis colebatur. nam tradit Pausanias, Thebis in Templo Veneris fuisse eius deæ imaginem, opus Praxitelis: & templum Pithus sine statua. Herodotus libro octauo testatur, apud Andrios dixisse Themistoclem duas deas Suadelam, & Necessitatem. Suidas asserit, nihil aliud esse Pithus templum, quàm orationem. M. Tullius cum libro tertio De oratore, leporem πειθὼ appellasset: De claris oratoribus idem suadelam vocauit, cuius effectorem dicit esse oratorem: quam Suadam dixit Ennius. eius autem Cethegum medullam fuisse vult, vt quam deam in Periclis labris sedisse, huius hic medullam Romanum oratorem fuisse dixerit: alij Flexanimam, & dicendi præsidem. Horatius etiam poëticam mellam vocauit: & Cebetes, In solio, inquit, sedet suauibus moribus & formosa indole mulier, quæ poculum manu tenet, Suada vocatur, mortales omnes seducens. Syracusium quendam Apollonius Pithonem appellabat, oratione sua persuadere conantem: de quo Philostratus libro septimo. ἐκήλει) Demulcebat. Differunt enim breuitas, & orationis velocitas. nam breuitas est dicere citra causam: velocitas etiam copiosè, sed nimium festinanter, & sine mora ac tractu. Hermogenes diffinit, velocitatem esse compositionis accelerationem, qua viua & mobilis oratio videtur. *Facultate*) Facili potestate dicendi.

gisset. nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiùmque desiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis is demum potest, qui non pungit, sed infigit. Adde, quæ de eodem Pericle comicus alter, ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. Non enim amputata

Delectare) Quod includit in se floridum dicendi genus: est autem prooemij proprium, quamuis etiam in aliis orationis partibus opportunè fiat. *Persuadere*) Persuademus grandi & robusto genere dicendi, authore Quintiliano, præsertim argumentis tam ex arte, quam sine. Persuasionis loci sunt confirmatio & refutatio, ac peroratio, quamuis etiam & secundum rhetores, in narratione debebamus persuadere. *Copiam*) Ubertatem orationis. *Spacium*) Temporis moram. *Aculeum*) Persuasionem & fidem facere. *Pungit*) Leuiter tangit, & breuibus agit. *Infigit*) Multis immoratur, & persuadet. *Comicus alter*)

Scribit: is est Aristophanes pariter comœdiæ veteris scriptor: ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τε πάντα, id est, fulgurabat, tonabat, & conuoluebat omnia. Marcus Tullius De perfecto oratore, nunquam, inquit, ab Aristophane poëta fulgurare, tonare, permiscere Græciam dictus esset Pericles, si tenui genere vsus fuisset. & Fabius libro duodecimo. Quid Periclea? similem ne credimus Lysiacę gracilitati? quem fulminibus, & cœlesti fragori comparant comici: dum illi conuicientur. ad quæ videtur Martianus allusisse, vbi de rhetorica agit. At verò quid cùm commotus publici nominis attestatione clamauerat? fulgurare, permiscere, ardere omnia videbātur. quod adeo illi placuit, vt repetat hæc cum in progressu arma concusserat, veluti fulgoreæ nubis fragore colliso, bombis dissuitantibus fracta diceres crepitare tonitrua: denique creditum, quod instar Iouis posset etiam fulmina iaculari: hanc totam ferè Græciam miscuisse ferebant: vnde quidam codices apud Secundum pro πάντα, Ἑλλάδα habent, id est, Græciam. iisdem ferè verbis Suidas de Salmoneo vtitur, ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὰς τῶν ὑπηκόων ψυχάς, id est, fulgurabat, tonabat, perturbabat subditorum animos. *Amputata*) Breuis, circumcisa.

oratio & abscissa, sed lata, & magnifica, & excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est, quis negat? sed non minus non seruat modum qui infra rem quàm qui supra: qui adstrictius quàm qui effusius dicit. Itaque audis frequenter, vt illud immodicè & redundanter, ita hoc ieiunè & infirmè Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse: æquè vterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat. quod certè etsi non limatioris, maioris tamen ingenij indicium est. Nec verò cùm hæc dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, sed hunc, καὶ ἔπεα νιφάδεσιν ἐοικότα χειμερίοισιν: non quia non & il-

Abscissa) Manca. *Lata*) Copiosa. *Magnifica*) Sublimis. *Excelsa*) illud dicendi genus admirabile continens. *Optimus tamen modus est*) Respondet quæ possent obiici. tenendum esse modum in oratione, ne sit nimium redundans. *Non minus*) Pariter. *Infra rem*) [quæ] dicit nimium breuiter, & ieiunius quàm causa exigit. *Supra rem*) Redundanter, & extra causam. *Qui astrictius*) Non minus non seruat modum qui dicit minus, quàm ille qui dicit immodestius. *Redundanter*) Excessiuè dixisse. *Hoc*) Alicuius actionem. *Ieiunè*) Aridè. *Infirmè*) Infra causam. vnde M. Tullius de perfecto oratore vtrunque genus improbat, Meæ, inquit, aures & perfecto completóque verborum ambitu gaudent, nec curta sentiunt, nec amant redundantia. nam sicut cauenda est oratori presso inopia & ieiunitas: ita amplo inflatum & corruptum dicendi genus. nam copia autore Fabio, modum habet, sine quo nihil nec laudabile, nec salutare est. hinc De claris oratoribus tradit Cicero, Apollonium Molonem summum oratorem dedisse operam, vt nimis redundantem, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem cöërceret. *Materiam*) Propositam causam. *Nō implesse*) Jeiunè dixisse. *Æquè peccat*) Excedendo regulam & præscriptum: an quia peccata paria, vt alibi latius docebimus. *Ille*) Qui infra dixit. *Hic*) Qui suprà. Aduerte, hic & ille, positum à Secundo contra multorum vsum, apud quos, ille respicit longiora, hic propinquiora. sunt tamen authores probati, qui similiter vtuntur: quod nos in sequentibus latius annotauimus. *Viribus*) Nimiis. *Limatioris*) Absolutioris. *Vitium*) [peccatum, sed quod peccatum maius in eo ingenium esse indicet. Hinc aliqui non vitium sed indicium legunt: quod magis probo. Nullum enim ingenium limatum eò quòd est limatum vitiosum est.] *Maioris*) Copiosioris. in quam senten-

le mihi validissimè placeat, παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως. Si tamen detur electio, illam orationem similẽ niuibus hybernis, id est crebram, assiduam & largam, postremò diuinam & cœlestem volo. At est gratior multis actio breuis. Est quidem, sed inertibus, quorum delicias desidiámque, quasi iudicium respicere, ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solùm satius est breuiter, sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu. Sed planè cur dissentias, explices rogo. Quanuis enim cedere autoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quàm autoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum quàm voles breui epistola, sed tamen scribe. confirmabis enim iudicium meum. si verò errare, longissimam para. Non corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, breuis epistolæ necessitatem: si dissentires, longissimæ, imposui. Vale.

sententiam pedibus iuit Fabius, de Stesichoro loquens: sed redundat atque effunditur: quod vt est reprehendendum, ita copiæ vitium est. etiam libro secundo dixerat: peius vitium sterilitatis esse, quàm quod ex copia veniret: facilè remedium vbertatis, sterilia nullo labore vinci. quam rem M. Tullius libro secundo De oratore sic tractauit: Volo se efferat in adolescente fœcunditas: nam facilius reuocantur ea quæ sese facilius profuderunt. quod si nihil valet materies, noua sarmenta cultura exputantur. ita volo esse in adolescente, vnde aliquid amputem. non enim potest in eo esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum. Sic fortasse nos, aridiores quidam notabunt, tanquam copiosius Secundum interpretantes: sed hæc multis, non delicatis scripsimus. *Illum Homericum*) Illum Homeri versum ex secundo Iliados, Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολῴα, Ὃς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ᾗσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ᾔδη Μάψ. i.e. Thersites autem adhuc solus sine verborum mẽsura tumultuabat. qui certè verba mentibus suis incomposita: multáque nouerat frustrà. *Hunc*) versum ex tertio Iliadis in laudem Vlyssis. καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισιν, id est, & verba niuibus similia hyemalibus. nam eius oratio copiosè fluebat instar niuium. M. Tull. De claris oratoribus, vim dicendi tradit assignatam Vlyssi ab Homero. *Ille*) Versus super oratione Menelai ex eodem Iliadis libro: παῦρα μὲν ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος, id est, pauca quidem, sed valdè acriter: quia non multiloquus erat. de quo Cicero, Menelaum dulcem illum quidem refert Homerus, sed pauca dicentem. breuitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet. omisit Secundus tertium dicendi genus, ab eodem poëta sub oratione Nestoris designatũ. Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητής Οὗ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή, id est, id est, suauiloquus surrexit acer Pyliorum concionator: cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox. quod etiam asserit Cicero, & Plutarchus pleraq; Homeri exponens, Nestorem refert suauiloquum introduci & gratum auditoribus: Menelaum breuem, & elegantem, necessaria perorantem: Vlyssem vehementem, & copiosum. quod apud nos Quintilianus ita scripsit. Homerus breuem quidem animi iucunditatem, & propriam (id enim est non errare verbis) & carentem superuacuis eloquentiam Menelao dedit: ex ore Nestoris dixit dulciorẽ melle profluere sermonẽ: qua certè delectatione nihil fingi maius potest. Vlyssi facundiam & magnitudinem iniũxit: cui orationem niuibus hybernis copia verborum, atque impetu parem tribuit. *Crebram*) Velocem, instãtem.

Largam) Copiosam. *Diuinam)* Qualis fuit Pericli. *Multis)* Vulgaribus, idiotis, more Græco. *Est quidem)* Confirmat obiecta. *Inertibus)* Delicatis & malis auditoribus, qui grauantur audire necessaria. *Iudicium respicere)* Velle dicere, illos habere iudicium in eloquentia. *In consilio)* Judicis. *Sed omnino)* Melius est. *Hæc sententia)* Orationem debere esse copiosam. *Cur)* Rationes & causas, quibus potius breuiter dicendum sit. *Cedere)* Parere, credere. *Tanta re)* Tanti ponderis & difficultatis. *Proinde)* Quare. *Non errare)* Vera sentire de modo dicendi. *Id ipsum)* Meam sententiam scribe. *Sed tamen)* Sed omnino rescribe. *Iudicium meum)* Scribendo tibi placere copiam. *Si errare)* Videor: alia lectio, si errauero: placet superior. *Longissimam para)* Multa argumenta & rationes quibus nostra confutes. *Non corrupi te)* Imponendo necessitatem longioris epistolæ, si dissentires, & breues literas approbando, si mecum sentires. Alij legũt *num.* [An cùm longam epistolam peto, te à vero iudicio remoui, ne haberes necessitatem scribendi longiorem epistolam si diuersa sentires?] solent enim plerunque vel nimium occupati amico sententiam facilè concedere, ne, si secus senserint, cogantur animum intendere refellendo.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

VT animi tui iudicio, sic oculorum plurimum tribuo: non quia multum, ne tibi placeas, sed quia tantum quantum ego sapis: quanquam hoc quoque multum est. Omissis iocis, credo decenteis esse seruos qui sunt empti mihi ex consilio tuo: superest vt frugi sint: quod de venalibus, melius auribus quàm oculis iudicatur. Vale.

VT) Commendat seruos iudicio Paterni emptos esse decoros: superesse vt sint frugi. Et Paterno, vel Materno scriptam epistolam in variis exemplaribus notatur. Paternum Præfectum Prætorij à Commodo trucidatum legimus. Dion Maternum militem scribit. Utriusque meminit Martial. nam libro decimo municipem suum testatur dicens Juris & æquarum cultor sanctissimè legum, Veridico Latium qui regis ore forum: Municipi Materne tuo veteríque sodali Galliacum mandas si quid ad oceanum. Et xij ditissimum ostendit fuisse Paternum, Nummi cum tibi sint opésque tantæ, Quantas ciuis habet Paterne rarus. Dion refert Domitianum occidisse Paternum Declamatorem, quòd contra tyrannos declamasset. Et de re militari scripsisse Paternum tradit Martianus Jurisconsultus, ac Julium Maternum nominat Ulpianus. *Animi iudicio)* vel literarum, vel prudentiæ, libro quarto super suis hendecasyllabis iudicium eius requirit. *Non)* tribuo tibi plurimum, quia multum sapis: & hoc facio. *Ne tibi placeas)* ne efferaris, surgant tibi in vertice cristæ ex laudatione. Martialis, Ne tibi regali placeas Cleopatra sepulchro. & Fabius pariter. *Multum est)* sapere quantum ego. Jocatur cum amico Secundus: vnde postea omissis iocis serio loquitur. *Decentes)* formosos. decoros. *Mihi)* ad vsum meum, mea causa. *Frugi)* fructuosi, vtiles, necessarij: in quibus ita aliquid quo fruamur. vnde etiam deductum frugalitatis vocabulum putat Quintilianus, quòd fruges humano generi sint necessariæ. Author est M. Tullius, frugi hominem significare non solum vtilem, sed moderatum & temperantem & parcum. ac in Epistolis ad Atticum, referri ad seruos & libertinos. quod cognomen in L. Pisone maximè laudatum fuit. quanquam idem pro Deiotaro frugalitatis verbo laudari Regem non solere dicat: & frugi hominem non multum habere laudis in Rege. Frugi secundum Grammaticos aptoton est à prima sui positione non cadens. *Venalibus)* seruis venum expositis. *Auribus)* dum loquuntur. Potest allusisse ad Æsopum deformem qui ob scommata emptus potiusquam

quam cæteri formosissimi conserui. An *auribus*, si malè audiant an bene. *Oculis*) quibus tantùm intuemur pulchritudinem.

C. PLINIVS CATILIO SEVERO SVO S.

DIV iam in vrbe hæreo, & quidem attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter & miror & diligo. nihil est enim illo grauius, sanctius, doctius: vt mihi non vnus homo, sed literæ ipsæ omnésque bonæ artes in vno homine summum periculum adire videantur. Quàm peritus ille & priuati iuris & publici? quantum rerum? quantum exemplorum? quantum an-

DIV) Reddit causas Catilio suo tam diutinæ in vrbe moræ, quo Titus Ariston, cuius peritiam iuris ita laudat, vt admiretur: vitam probat, vt supra philosophicam extollat: graui valetudine premebatur. quòd si deus (sic medici spondebant) meliora annuisset, se statim Laurentinum suum ad ocium literarum petiturum, scribit. Catilius Seuerus à Traiano Consul, iterum ab Adriano creatus: dein Syriæ præpositus: mox præfectus vrbis sub eodem, cum Antonini Pij adoptionem factam doluisset, re prodita quo sibi imperium præpararet, accepto successore dignitate priuatus est: prius tamen grauiter ab Imperatore obiurgatus. Fuit autem Catilius maternus proauus Antonini Philosophi, qui postea imperauit. Et si sciam apud Spartianum, Catalium scribi: & paulò pòst Attilium. ac Jurisconsultus Florentinus, & eum secutus Justinianus in Institutionibus prodiderint Statilio Seuero diuum Adrianum rescripsisse. *Hæreo*) maneo inuitus, [detineor, implicitus sum] *Attonitus*) stupidus, & mentis inops. nam attonitus propriè is dicitur, cui casus vicini fulminis, & sonitus tonitruum dant stuporem. *Pertinax*) nimium perseuerans, continua. *Titi Aristonis*) cuius officia grata & iucunda erant Secundo. Aristonem Jurisconsultum fuisse Traiani temporibus: & eius consilio Imperatorem vsum testatur Papinianus. & Ulpianus plerunque illius mentionem facit. Fuit & Saluius Aristo quem Juliano rescripsisse Julianus, titulo de Legatis refert. *Nihil est illo grauius*) modus dicendi elegantissimus, pro nemo est illo viro prudentior & circumspectior ac venerabilior. vnde leues contemnendos & vanos dicimus. *Sanctius*) morum integritate. *Doctius*) multiplici scientia. *Litteræ ipsæ*) omnis res litteraria. *Vno homine*) perinde ac si diceret, omnes bonæ artes periclitantur ægrotante Aristone: qui si interierit, videntur mihi cum illo morituræ. *Iuris publici & priuati*) quod Justinianus ita diffiniuit, Publicum ius est quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum quod ad singulorum vtilitatem. [Quare Cæcilius alibi ad Aristonem scribens, Cum sis, inquit, peritissimus & priuati iuris & publici. cuius pars Senatorium est.] Caius Jurisconsultus describit, publicum esse quod ratio naturalis inter omnes gentes constituit: id apud omnes peræque custodiri, vocaríque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes vtuntur. quod quisque populus sibi constituit, id ipsius proprium ciuitatis esse, vocaríque ius ciuile quasi ius proprium ipsius ciuitatis. [Quod sumptum videtur à M. Tullio, aliud esse ius gentium aliud ius ciuile in Officiis designante.] Jurisprudentiam Ulpianus inquit esse diuinarum atque humanarum rerum notitiam: de cuius partitione latius habes primo. ff. & apud Philosophos. *Rerum*) quarum obseruationem quadruplicem esse tradunt. an magis historiarum, cum passim pro historiis res ponantur. *Exemplorum*) quorum vsus si cum materia iungatur, pluri-

tiquitatis tenet? nihil est, quod dicere velis, quod ille docere non possit. mihi certè quoties aliquid abditum quæro, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus eius fides: quanta authoritas: quàm pressa & decora cunctatio? quid est quod non statim sciat? & tamen plerunque hæsitat. dubitat diuersitate rationum: quas acri magnóque iudicio ab origine causísque primis repetit, discernit expendit. Ad hoc quàm parcus in victu? quàm modicus in cultu? Soleo ipsum cubiculum eius ipsúmque lectum, vt imaginem quandam priscæ frugalitatis, aspicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert: rectéque facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. In summa, non facile quis quenquam ex istis qui sapientiæ studium habitu corporis præferunt, huic viro compararit. Non quidem gymnasia sectatur,

mum potest. *Antiquitatis)* seueritatis antiquæ. an rerum & verborum veterum gnarus [vel potius quòd ius xij. tabularum optime norat, cum id esset antiquum ius.] *Nihil est)* nulla disciplina est. Hic mihi videtur Cæcilius, dum laudat Aristonem, demonstrare illum summum oratorem, quem Crassus apud M. Tullium quærit: omni laude cumulatum, qui naturas & hominum mores sciat, & historias, antiquitates, reip. administrationem, denique ipsum ius ciuile cognoscat. *Thesaurus)* arca custos, rerum reconditarum. *Abditum)* incognitum, non vulgare: [nam libro nono subtiliter disputat & quærit ab Aristone de Senatorio iure.] *Autoritas)* fides ex fama quæsita. *Pressa cunctatio)* diligens mora & emuncta. Apuleius pressiorem cautelam pro vigilantiore & diligentiore dixit. Sic pressiores cogitationes, id est, intentiores. Et pressum, pro apprime. Nec Quintilianus pressum ac limatum dicendi genus improbat. Video etiam pressum pro attenuato vsurpari. Secundus lib. vij. Pressus sermo & purus ex epistolis petitur. *Decora)* non nimia nec sine gratia. *Hæsitat)* moratur antequam respondeat: non quòd ei rationes desint, sed multitudine earum & diuersitate dum illas diligenter expendit. *Ab origine)* à principio, à caussis, & primis motibus: quòd philosophorum proprium est, vnde fit vt non decipiatur. *Discernit)* partitur. nam ex diuisione res illustrantur. *Expendit)* ad amussim & diligenter examinat. *Ad hæc)* præterea. Post doctrinam, mores Aristonis commendat. *Parcus)* abstinens, temperatus. *Cultu)* vestitu. *Priscæ frugalitatis)* Magnæ parsimoniæ. Fuerunt enim antiqui parcissimi. *Magnitudo)* fortitudo: nam Seneca autumat magnanimitatem & fortitudinem idem esse, nihilq; aliud in rebus humanis magnum, nisi animum magna despicientem. Diogenes magnanimitatem describit esse scientiam, quæ habitum facit excelsiorem omnibus quæ contingere possint æqualiter bonorum ac malorum. *Ad conscientiam)* in qua voluerunt veram tranquillitatem consistere, non in ostentatione. Aristo igitur cum quid benefactum à se fuisset, ex conscientia sola, non ex populari aura præmium petebat: quibus virtutibus sui temporis philosophos longè anteibat. *Ex facto)* re bene gesta. *Præferunt)* simulant, prætexunt. *Studium sapientiæ)* Philosophiam. *Habitu corporis)* barba & pallio. Athenæus pariter libro nono, & pluribus decimo, insectatur simulantes philosophum baculis & intonsis barbis. *Non facilè comparabis)* quia multo superior illis est. Is enim qui studet, secundum Ciceronem, omnium rerum diuinarum atque humanarum vim, naturam, causásque nosse, & omnem bene viuendi rationem tenere & persequi, nomine Philosophi appellatur: quanto magis qui illa optimè norit, & persequitur?

Gymna-

Gymnasia) scholas, exercitationes. Suidas academiam, lyceum, cynosarges, tria Atticæ gymnasia fuisse tradit: in quibus non solùm corporis vires, sed etiam animi exercebant. vnde & quandam Dialecticæ partem, quæ in exercitatione constabat, Gymnasium dixere: & Gymnosophistas Indorum philosophos ad respondendum acutè & promptè exercitatos. Hûc faciunt illa Ciceronis verba ex secundo Oratoris. Sæculis multis antè gymnasia inuenta sunt, cum in his Philosophi garrire cœperunt, & hoc ipso tempore teneant: tamen eorum auditores discum audire quàm philosophum malunt: qui simulac increpuit in media oratione, de maximis rebus & grauissimis disputantem philosophum omnes vnctionis causa relinquunt. Ex quibus apparet gymnasia in vsu fuisse & corpori & ingenio exercendo.

aut porticus, aut disputationibus longis aliorum ocium suumq; delectat: sed in toga, negociisque versatur, multos aduocatione, plures consilio iuuat. Nemini tamen istorum castitate, pietate, iustitia fortitudine, etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc ipsam valetudinem toleret, vt dolori resistat, vt sitim differat, vt incredibilem febrium ardorem immotus opertúsque transmittat. Nuper me, paucósque mecum, quos maximè diligit, aduocauit, rogauitq; vt medicos consuleremus de summa valetudinis, vt, si esset insuperabilis, sponte exiret è vita: sin tantum difficilis, & longa, resisteret, maneretque. Dandum enim precibus vxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum in primis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam, & instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & caussas eius expendere, vtque suaserit ratio, vitæ mortisque consilium suscipere, vel ponere, ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: Superest, vt promissis deus adnuat, tandémque me hac solicitudine exoluat. qua liberatus, Laurentinum meum, hoc est libellos & pugil-

Porticus publicas) [quo solet frequens turba conuenire.] Stoicos designat quorum princeps Zeno orationem formabat ad porticum pœcilen quæ & pesianacta dicebatur. Eò igitur discipuli confluebant: atque ideo Stoici vocati, quòd Græcè στοὰ, latinè porticus appellatur. *Aliorum*) auditorum. *Toga*) officio. *Aduocatione*) patrocinio, aduocatos accipere debemus omnino omnes, qui causis agendis quoquo studio operantur. Consilio, respondendo. Consilia etiam nunc vulgò responsa prudentium dicuntur Duo tetigit quæ iurisperitus facit, agere & consulere. *Istorum*) philosophorum. *Etiam primo loco*) qui principatum inter Philosophos obtinent. *Opertus*) pannis intectus, vt facilius sudorem exprimat. *Transmittat*) prætereat (sufferat) *Summa*) articulo, [periculo.] *Inseparabilis*) insanabilis. *Sponte*) præueniendo mortem. *Difficilis*) dura & pertinax. *Maneret*) viueret, duraret. *Dandum precibus vxoris*) ratio quia vitam protraheret, nisi medici desperassent respectu vxoris & filiæ & amicorum. *Dandum*) concedendum hoc. Sic ad Hispanum scribit, Demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus. *Inanes*) frustrà sperando eum posse conualescere. *Arduum*) difficile inuentu in vno alio. Laudabile cùm virtus circa difficilia consistat. *Impetu*)

furore. *Multis*) vulgaribus. Gladiatores & seruos sæpe vidimus mortem constanter appetere, inquit Seneca, & belluas in ferrum irruere. *Expendere*) rationes examinare. *Consilium vitæ*) viuendi deliberationem. *Ponere*) omittere. *Secunda*) bonam valetudinem. *Deus*) sine cuius nutu & consilio nostræ spes irritæ. *Laurentinum*) rus: cuius loci & situs amœnitate captus plurimum oblectabatur ocio literarum. *Pugillares*) tabellas in quibus scribitur. *Studiosum ocium*) quia potest esse alterius rei ocium vt ignauiæ. *Assidenti*) coram Aristone ægrotante. *Vacat*) cùm sim occupatus circa remedia valetudinis. *Anxio*) absenti sed cum dolore & cura. *Quid timeam*) mortem Aristonis. *Optem*) sanitatem. *Destinem*) studium in secessu. Ista obtinent vicem epilogi. *Latioribus*) non tristia, sicut meæ, sed læta continentibus nonnulli legunt latioribus. *Confusione*) perturbationi, dolori. *Nihil quereris*) nihil querulum & triste in illis scripseris.

lares, studiosámque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere, aut assidenti vacat, aut anxio libet. Habes, quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem. Tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, inuicem nobis, sed latioribus epistolis, scribe. Erit confusioni meæ non mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

C. Plinivs Pompeio Falconi Svo S.

Consvlis) Pōpeius Falco, ad quem diuum Adrianum epistolam de casibus infecti testamenti Ulpianus scripsisse tradit, sub Pertinace cōsul liberè imperatorem pupugit: sed nec minus acriter quam prudenter ab imperatore remorsus est, cui postea Falco imperare volens, parauit insidias: de quo conquestus est in senatu imperator: Falconi tamen pepercit, & à senatu impunitatem eius petiit. denique Falco in rebus suis securus vixit, & hærede filio periit, quamuis multi Falconem nescisse dixerint, Imperiū sibi parari. Huic igitur consulenti an in tribunatu plebis causas ageret: respondet Secundus, se dum tribunatum ageret ab aduocatione abstinuisse: causá que, quibus motus fuerit, enumerat. *Te decere*) Legitur etiam debere. *In Tribunatu causas agere*) dum geris Tribunatum defenderet eos oratione. Paulus tertio. ff. Qui magistratum initurus est, idoneus defensor non intelligitur. *Quid esse Tribunatum*) Tribunatus dignitas plebeia, L. Iunio Bruto [& Spurio Sicinio instantibus] instituta: cuius dignitatis officium erat, læsis plebeis contra potentiores auxilio esse, quódque hi plebem rogassent, id ratum esset. In summa, ius Tribunitię potestatis magis ad impediēdum, quàm ad agēdum introductum. *Vmbram*) magistratum. *Inanem*) sine potestate, tanquam circulum ad tabernam. *Sine honore*) nam etiam quidam tradunt Tribunatum plebis non esse magistratum. vnde creato Dictatore cæteri magistratu abibant præter Tribunos. Satis tamen constat [Tribunatum] fuisse summam potestatem, post Dictatorem: qui si abfuisset, in vrbe

Consvlis an existimem te in Tribunatu causas agere decere. Plurimum refert quid esse tribunatum putes: inanem vmbram, & sine honore nomen, an potestatem sacrosanctam, & quàm in ordinem cogi vt à nullo, ita ne à se quidem deceat. Ipse cùm Tribunus essem, errauerim fortasse, qui me esse aliquid putaui, sed

in vrbe primam ac ferè solam. *Sacrosanctam)* venerabilem, tanquam rem diuinam, & deo consecratam: cuius contrarium prophanum. M.Tullius pro Corn. Balbo, Sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plébsve sanxisset: & sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtestatione, & consecratione legis aut pœnæ: cum caput eius qui contra fecit, consecratur. Nam creati Tribuni primi hanc legem tulerunt, Tribunum inuitum tanquam vnum è multis nemo cogito agere, neque verberare, neque alteri vt verberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. si quis autem prohibitorum horum aliquid fecerit, impius execrabilísque esto: bonáque eius publicanto ad sacra Cereris. & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus esto, ac ne fiat potestas deinceps populo abrogandi hanc legem, sed in omne tempus reliquum immobilis permaneat: Sit statutum omnes iurare nobis per sacra: hac se lege ipsos, & eorum posteros vsuros esse perpetuò: précque adiecta sit iuramento stabilientibus legem ipsam deos esse propitios cælestes, geniósque & manes: transgredientibus verò, numina aduersa fieri tanquam maximè pollutioni obnoxiis: ex hisque constitutus Romanis mos sacrosancta esse Tribunorum corpora. *In ordinem cogi)* [redigi, emendari, corrigi,] impediri, negligi, inter viles & abiectos authore Prisciano, numerari. Quod ex prædictis apparet non licuisse. Nullus enim alius magistratus compescere aut prohibere Tribunum poterat. vnde apud Liuium Fuluius Consul Tribunis inquit, Videtísne vos in ordinem coactos esse, & rem ad seditionem spectare? Et Tranquill. scribit Vespasianum altercationibus insolentissimis ab Heluidio penè in ordinem redactum. Erat etiam Imperator potestate Tribunitia. [Pariter Claudius apud eundem conscripsit se in ordinem coactum ab Ostiensibus, quia subeunti Tyberim schaphas non misissent.] *A nullo)* alio quàm à Tribuno, nam cæteros collegas vnum aliquod volentes, vnus tantum Tribunorum impedire potest. Hinc Secundus, deceat, id est, decorum sit, dixit, non liceat, *Ad se)* sua sponte submittere se imperio alterius. *Errauerim fortasse)* corrigit dictum ne videatur iactantiæ crimen incurrere. *Aliquid)* alicuius potestatis & honoris. sunt qui legant *aliquem. Tanquam essem)* exempli gratia ac si fuissem Tribunus cum vere fuerit: sed hoc prætextu verborum declinat arrogantiam. Assurgere, honorem præstare, aperire caput. *Stare)* pedibus stantem agere: sic etiam dicebant. quam consuetudinem etiam apud Græcos fuisse ostendit Homerus in Iliad. *Clepsydra)* vase quo defluente guttatim aqua, sicut nunc puluere, horarum spatia designabantur, vel etiam quæque temporis momenta. Apuleius libro tertio, sui asini, Rursum præconis amplo boatu citatus accusator, quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim defluo, infusa aqua, populum sic adorat. Et tertio Epistolarum Seneca, Clepsydra non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid antè defluxit. Suidas scribit Clepsydram esse vas angustissimo ore circa fundum, ad quod in iudiciis aqua plenum propositum dicebant oratores, sicut innuit Æschines in Ctesiphontem. quam consuetudinem imitati postea Romani: nam & M.Tullius Aulum ad clepsydram vocat. Accipitur interdum pro instrumento astronomico horas metiente, & pro iudicio græcis autoribus hæc asserentibus. Pausanias insuper in vertice Ithoniæ arcis Messenensium fontem clepsydram oriri tradit. Inditum & meretrici cognomentum nomine prius Metichæ, postquam ad clepsydram concubuit tota aqua defluente. Inde Euboli-

tanquam essem, abstinui causis agendis: primùm, quòd deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare: & qui iubere posset tacere quemcunque, huic silentium clepsydra indici: & quem interfari nefas esset, hunc etiam conuitia audire: & si inulta pateretur, inertem: si

poëma Clepſydra appellatum. Athenæus autor, Et apud Suidam ſuper verbo clepſydra quædam prouerbia explicantur. Fuiſſe illam pro horologio, & ad al os vſus ſequentes ſcriptores indicant. Vegetius lib.iij. Quia impoſſibile videbatur per totam noctem vigilantes ſingulos in ſpeculis manere, ideo in quatuor partes ad clepſydram ſunt diuiſæ vigiliæ. Cenſorinus, P. Cornelius Naſica Cenſor ex aqua fecit horarium: quod & ipſum ex conſuetudine noſcendi à ſole horas, ſolarium cœptum vocari. Vitruuius teſtatur horologiorum ex aqua comparationem Cteſibium primum explicuiſſe. Et libro octauo, Athenæus inquit, Hydraulicum inſtrumentum videtur eſſe Clepſydra: vnde ferunt Platonem paruam quandam inſtrumenti excogitationem excogitaſſe, dum nocturnum horologium fingit ſimile hydraulico, referens clepſydram admodum capacem. Satis conſtat clepſydram deduci ἀπὸ τοῦ κλέπτω καὶ τοῦ ὕδατος, id eſt, à ſubducendo aquam. *Interfari*) loquentem interrumpere, impedire, obſtrepi. *Conuicia*) ab aduerſariis iurgia: qualia noſtri temporis in foro ſtrepunt. *Inulta*) conuitia impunita. *Inertem*) nimium patientem, qui non exerceret ſuam poteſtatem.

vlciſceretur, inſolentem videri. Erat hic quoque æſtus ante oculos, ſi fortè me appellaſſet vel ille cui adeſſem, vel ille quem contra intercederem, auxilium ferrem, an quieſcerem ſilerémque, & quaſi eiurato magiſtratu priuatum ipſe me facerem. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quàm paucis aduocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum intereſt, quid eſſe tribunatum putes: quam perſonam tibi imponas, quæ ſapienti viro ita aptanda eſt, vt perferatur. Vale.

Vlciſceretur) detrudendo conuiciantem in carcerem, vel ab aduocatione repellendo. *Inſolentem*) arrogantem. *Æſtus*) ſollicitudo, [mentis agitatio.] *Ante oculos*) coram. *Appellaſſet*) prouocaſſet, auxilium me oraſſet. Appellandi ius quàm ſit frequens, quàmque neceſſarium, qui neſciat, nemo eſt: quippe quòd iniquitatem iudicantium vel imperitiam corrigit. lege Iuriſconſultum. ff. 49. tit. de Appellationibus. Eſt autem autore Aſconio appellatio minoris ad potiores prouocatio. Significat etiam appellare, blanda oratione alterius pudicitiam attentare, ſecundum Vlpianum. *Cui adeſſem*) pro quo agerem, cuius cauſam tuerer. *Ille*) Aduerſarius appellaſſet. *Intercederem*) occurrerem, obſtarem. Intercedere eſt prohibere, cuius extremum ius erat apud Tribunos plebis. *Auxilium ferrem*) perinde ac ſi diceret, vtri eorum opem tuliſſem, aduocati partes exceſſiſſem: ſi ſiluiſſem, videbar me Tribunatu priuare. *Eiurato*) depoſito, abrogato. [M.T. in Philippicis, Sic me iniqui eiurabant, de me querebantur. Valerius, Ignominioſa Conſulum eiuratione.] Eiurare. Pompeio referente, ſignificat id quod deſideratur non poſſe præſtare. Quare Secundus dixit eiuratum Tribunatum, vt qui in eo deductus eſſet, nō poſſet præſtare honeſtè quod iure debuiſſet. *Priuatum*) ſine poteſtate. *Omnibus*) pop. Rom. exercendo ius tribunitium & opem dando preſſis. *Paucis*) ad vſum paucorum aduocare. *Perſonam tibi imponas*) qualitatem & mores dignitati tuæ competentes. Sic M.T. pro Sylla, Denique, inquit, iſtam perſonam vehementem & acrem quam mihi tunc tempus, & reſp. impoſuit, iam voluntas & natura detraxit. [Idem in Philippicis, Ut meminiſſem quam perſonam impoſitam à vobis ſuſtinerem.] Et Ouidius, Cum tibi contingat formam Iunonis adire, Fac ſis perſonę quam tueare, memor. In qua ſignificatione ipſe alibi, & Fabius vſurpant. Neque ignoro accipi interdum perſonam pro ſcenico habitu vel hiſtrione, à perſonando dictam: & pro corpore, vt ſæpius apud Iuriſcōſultos, [& interdum Ciceronem:] & quale illud Traiani in epiſtolis, Quid in perſona ſtatuendum ſit. *Perferatur*) [ad finem vſq; Tribunatus. In multis exempla-

ribus

ſibus legi pręferatur, i. præponatur, & oſtẽ tetur, ꝓbetur, nullo prætextu deformetur.

C. PLINIVS BEBIO HISPANO SVO S.

TRANQVILLVS, *contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti æquum eſt emat. Ita enim delectabit emiſſe. Nam mala emptio ſemper ingrata eſt, eo maximè quòd exprobrare ſtultitiam domino videtur. In hoc autem agello (ſi modò arriſerit precium) Tranquilli mei ſtomachum multa ſolicitant, vicinitas vrbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui auocet magis quàm diſtringat. Scholaſticis porro ſtudioſis, vt hic eſt, ſufficit abundè tantùm ſoli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnámque ſemitam terere, omnéſque viticulas ſuas noſſe & numerare arbuſculas poſſint. Hæc tibi expoſui, quò magis ſcires, quantum ille eſſet mihi, quantum ego tibi debiturus, ſi prædiolum iſtud quod commendatur his dotibus, tam ſalubriter emerit, vt pœnitentiæ locum non relinquat.* Vale.

TRANQVILlus) Hiſpanum rogat vt pro Trãquillo ſuo agellum iuſto pretio comparet, ne ſit pœnitentię locus. Bebius Macer Hiſpanus poſtmodum Conſul deſignatus ſub Adriano Præfectus vrbis fuit. In quibuſdam exẽplaribus ſcriptum eſt Vipſano. nam Vipſanum Meſſalam legimus Tribunum legionis, cui præerat Aponius Saturninus, virum egregium, & qui ſolus ad id bellum artes bonas attuliſſet: alioquin ſub Veſpaſiano pietatis eloquentiæque famã adeptus nondum ætate Senatoria pro fratre Aquilio Imperatorem auſus deprecari: cuius lauretum Martialis carminibus memorat. *Venditare*) cupere vendere & quærere præſtinatorem, [exponere venui.] *Mala*) pluris. *Domino*) emptori. *Stultitiam*) ignorantiam qui pluris emiſſet quod minoris eſſet. *Arriſerit*) placuerit. honeſtum fuerit. *Stomachum*) appetentiam. *Solicitant*) inſtigant, augent. *Vicinitas vrbis*) cenſet Columella in propinquo agrum mercari, quo frequenter dominus veniat: & frequentius, quàm ſit venturus denunciet. ſub hoc enim metu cum familia villicus erit in officio. *Opportunitas viæ*) Multum confert agris iter commodum: primum quod eſt maximum, ipſa præſentia domini qui libentius commeaturus ſit ſi vexationem viæ non reformidet. deinde aduehenda & exportanda vtenſilia, quæ res frugibus conditis auget precium & minuit impenſas rerum inuectarum: quia minoris apportentur eò quod facili niſu perueniatur. necnon nihil eſſe etiam paruo vehi, ſi conductis iumentis iter facias: ſeruos quoque qui ſecuturi patrem familiæ ſint, non ægrè iter pedibus ingredi. *Mediocritas villæ*) ædificij in agro, ne ſcilicet villa ſit adeo ampla, vti inde ſecundum Catonis præceptum exire nequeas. *Modus ruris*) mediocritas agri. huc pertinet illa præclari poëtæ ſententia, Laudato ingentia rura: Exiguum colito. quid vir eruditiſſimus traditum vetus præceptum numeris ſignauit: ne maiorem quàm ratio calculorum patiatur emere agrum velimus: quippe acutiſſimam gentem Pœnos dixiſſe conuenit, imbecilliorem agrum quam agricolam eſſe debere. Modus autem erit, vnicuique voluntas facultáſque. neque enim ſatis eſt poſſidere velle, ſi co-

lere non possis. *Aduocet*) delectet, alliciat, cósoletur [à curis vrbanis remoueat.] Aduocamentum autem consolatio. *Distringat*) occupet. *Scholasticis*) qui adhuc instituuntur, & in schola versantur: an quòd in declamando se exercebat Tranquillus. [Fuit in alia lectione *dominis* scilicet ruris. & sine parentibus.] *Porrò*) sanè, præcipuè. *Releuare*) recreare. *Caput*) studiis fessum. *Reficere*) restaurare. In secunda lectione refugere fuit, hoc est aliò diuertere. *Reptare*) lentè & quasi testitudinis passu ire, vt consueuere qui spatiantur. Sic Horatius, An tacitum syluas inter reptare salubres. *Per limitem*) Limites in agris duo maximi sunt, cardo & decumanus. limes decumanus est, qui agrum ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem secat. Cardo autem à meridie ad septentrionem. reliqui limites angustiores sunt, distántque inter se paribus interuallis. Semita est arcta, & quasi dimidia via. *Arbusculas*) Columella de oliuis paruis loquẽs, arbusculas dixit. [*Dotibus*) donis, commodis. *Salubriter*) iusto precio. *Vt non relinquat locum pœnitentiæ*) vt semper emptio placeat: nam is non relinquit locum pœnitentiæ, quem nullius rei pœnitet.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SECVNDVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS VOCONIO ROMANO SVO S.

POST aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculũ exhibuit publicũ funus Virginij Rufi, maximi & clarissimi ciuis, & perinde fœlicis. Triginta annis gloriæ suæ super-

POST) Voconium Romanum admonet Virginio Rufo publicè factum funus honestissimum, virúmque summum & amicissimum pari laude celebrat: & quamuis senem tamen vt iuuenem deflet. *Spectaculum)* rem spectandam. *Publicum funus)* Qui viri insignes, & memorabiles strenuè pro patria pugnando occubuissent, aut reip. operam suam promptè nauassent, publicè funerabantur, tracta consuetudine à Bruto, qui à Collega Valerio publicè tumulatus est. Erat autem publicum funus, sicut Plutarchus in vita Publicolæ ostendit, cùm quis propter sua in rempubl. beneficia publicis sumptibus sepeliebatur. comitabantur præterea [si Tacito credimus præcedentibus familiarum imaginibus] Consules, Tribuni ac Senatores, denique omnis magistratus vsque in forum vbi vir aliquis laudatissimus orationem pro laudibus defuncti habebat: deinde ad locum sepulturæ profectis omnibus, quidam incensam facem accipiens quàm maximè altè poterat efferebat, re testans licere quidem, sed honori parcendum. Funus authore M. Tullio fiebat imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, cantu, ludis, lamentationibus, rogo. Sic Tranq. L. Vitellium Auli Vitellij Imperatoris patrem publico funere à Senatu honoratum asserit. *Maximi ac clarissimi)* rebus gestis. *Perinde)* pariter [non minus.] *Fœlicis)* dum Cæsares quibus suspectus erat euasit. *Superuixit gloriæ suæ)* post victoriam adeptam contra Vindicem vixit insuper triginta annis. Virginius Rufus equestri familia ignoto patre, cùm omnes à Nerone

ad Galbam deficerent: ipse in Gallia Germanicum ducens exercitum per sese agebat: præerat enim potentissimis legionibus. cùm venisset Besontiona, id oppidum est deprædatus, quòd se nō recepisset. Vindice ad auxilium vrbis occurrente, & non procul castra metante, missis vltro citróque quibusdam: tandem soli inter se duces collocuti contra Neronem coniurarunt: deinde Vindice vrbem cum exercitu occupare quęrente, Rufi milites hostiam aduentum edocti, ac opinantes aduersus se exercitum duci sine præcepto Præfecti, Vindicianos inopinatos & inordinatos adorti omnes interficiunt: quibus Vindex consternatus sibi mortem consciuit: multi postea militum cadaueri illius insultantes, conati sunt in se gloriam facti transferre. Rufus occisum vehementer defleuit, & imperium quamuis sæpius instantibus militibus, suscipere noluit, cùm facilè illud cōsequi potuisset. Strenuus enim vir erat, & robur magnum & promptum habebat, militésque Neronis imagines demoliebantur ipsum Cæsarem & Augustum appellantes. Verum postquam renuebat, militum vnus in vexillo, vt imperaret, scripsit, quod ille pertinaciter repudiauit, vix tumultuantes sedans, persuadénsque fore in Senatus & populi Romani potestate dare imperium cuicunque voluissent. Omnino magnificus, vtpote non appetens principatum pro quo alij omnia subeunt pericula, mox tradito exercitu in potestatem Galbæ, ab eo non debito susceptus honore, inuidia Titi Iunij nescientis virum illum miti ingenio à bellis & malis quoscunque duces alios occupantibus in securam vitam & senectam pacis ac quietis plenam se subducere. Hæc sumpta ex Tacito, Dione & Plutarch.

uixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, & posteritati suæ interfuit. perfunctus est tertio consulatu, vt summum fastigium priuati hominis impleret, cùm principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam inuisus virtutibus fuerat, euasit. reliquit incolumem

Legit historias) quas scripserunt Cluuius Rufus, Plinius senior, Corn. Tacitus. *Posteritati suæ interfuit)* vidit literarum monumenta, per quæ victurus erat apud posteros, & præter aliorum scripta ipse insuper Virginius reliquit Rhetoricæ libros. meminerunt Tacitus & Quintil. qui libro tertio Institutionum per hæc apertè ostendit opus suum emisisse sub Traiano. Accuratius, inquit, Gallione scripsit Celsus & Lenas, & ætatis nostræ Virginius, & Plinius Tutilius. Sunt & hodie clari eiusdem operis authores. Ex quibus apparet cùm hæc scriberet, siue potius ederet, iam Virginium e vita migrasse: eum autem Traiano imperante concessisse, præter huius epistolæ testimonium etiam i la. ex panegyrico verba significant. Erat in Senatu ter Consul. Sicut ibidem enarrabimus, Virginium manifestè d. signant. Hìc dicet aliquis, Si Fabij Institutiones contendis Traiano imperante emissas, cur in quibusdam prefationibus Domitianum commendat? Ea sane fuit scriptoris constantia & magna sub Traiano libertas, vt quæ viuo scripserat, mortuo non detraheret: & licebat sub optimo principe impunè scribere. Quare crediderim Domitiano imperante multa ac ferè omnia quæ in Institutionibus continentur composita, & quædam etiam publicata, vel eo inuito, vt ipse testatur: postea diu limata sub Traiano emissa. *Perfunctus est tertio Consulatu)* primum Consulatum gessit cum Memmio Regulo, alterum cum Pompeio Vopisco, referente Tacito: tertium cum Nerua Imperatore. autor Iulius Frontinus de aquæductibus. Et Dion inquit, Nerua Virginium sæpius Imperatorem nominatum non timuit in Consulatu suo Collegam asserere. In cuius mortui tumulo hoc epitaphium incisum est, Hic situs est Rufus pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi sed patriæ. Non ideo intellige Virginium mortuum sub Nerua, sed vt in transitu tam memorabile facinus tangeret, hoc addidisse Dionem. quod tamen apud eum metro non constat. *Perfunctus)* explens, quia quartum, cui à Traiano fuerat destinatus non potuit gerere, obitu intercedente. *Summum fastigium)* tot Consulatus: & in Senatu esset ter Consul, cùm

Traianus

Traianus Imperator tertium Consulatum vt nimium recusabat. *Priuati*) non principis. Sic in Panegyrica oratione, priuatum dixit respectu principis. & Tacitus in eundem sensum vsurpauit. Ex quibus apparet non tantùm priuatum dici qui sine magistratu est. *Cùm principis*) fastigium implere noluisset, delatum ei à milite imperium contemnebat. sed dubium fuit an pro Galba imperare voluisset, imparem ratus si accepisset: tutum, si recusasset. hæc Tacitus pro commodo suo. *Cæsares euasit*) Neroni, Galbæ, Othoni, Vitellio, Domitiano superuixit: & eorum immanitatem vitauit. nam præcipuæ opes erant bonis artibus inoffensa tot principum malitia. Et in coniuratione Pisoniana scribit Tacitus Virginium Rufum claritudine nominis in exilium pulsum, quod studia iuuenum eloquentia foueret.

optimum atque amicissimum, tanquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reseruatus. Annum tertium & octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Vsus est firma valetudine, nisi quòd solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tamen mortis durior longiórque, sed hic ipse laudabilis. Nam cum vocem præpararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem fortè acceperat grandiorem, & seni & stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per læue & lubricum pauimentum fallente vestigio cecidit, coxámque fregit, quæ parum aptè collocata, reluctante ætate, malè coÿt. Huius viri exequiæ magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est à con-

Optimum) Traianum cognomento optimum, quo maximè gloriabatur tradente Dione. & Secundus in oratione panegyrica hoc cognomentum pluribus extollit. *Reseruatus*) Conuenit cum Plutarcho quem diximus scripsisse Virginium inuidia Junij ad meliorem vitam reseruatum: nam sub pessimo principe nunquam talem honorem fuisset consecutus. *Altissima tranquillitate*) summo ocio & quiete. *Pari*) maxima. *Firma*) perpetua. *Manus tremere*) Celsus tremorem manuum inter genera paralysis: eiúsque curationem ponit. *Citra dolorem*) sine pœna & tortura. *Aditus*) præludium, principium, accessus. *Longior*) longioris temporis. *Laudabilis*) ex causa laudabili contractus fuit. *Vocem præpararet*) orationem componere vellet panegyricam. [& ideo lectioni operam daret.] *Consulatu*) quarto: cui fuerat designatus à Traiano. *Et seni, & stanti, ipso pondere*) Tria ponit, senium Rufi, & quod pedibus staret, ac magnitudinem libri, quibus ostendat in maius luxatam illius coxam. *Consequitur*) dispactum, [*Colligit*) manibus iterum corripere nititur.] *Læue*) lithostratum: & ideo lubricum, læuigatum, politum. *Pauimentum*) solum stratum. *Fallente*) titubante, labante, instabili. *Coxámque fregit*) Ad quod videtur Juuenal. Satyr. decima respexisse, mala senectutis enumerans, vbi inquit, hic coxa debilis. *Collocata*) coniuncta, in locum suum reposita. *Reluctante ætate*) quia difficilius senes in fracturis curantur. *Coÿt*) coiuit, conglutinata est. *Exequiæ*) indifferenter pro funere: quanquam funus maiora complectatur: sicut alio loco dicemus. *Principi*) Traiano sub quo tantus vir honoratus est. *Foro & rostris*) [vbi agebat causas & concionabatur an] in quibus laudatus est: nam Romani omnes claros viros (autor Dionysius) siue quod illi bellorum ducatum acceperint, siue ciuilium negociorum magistratus, & sua prudentia consilia actionésque pulchras ediderint, neque tantùm bello morientes sed & cæteros qualicunque functos vita: sine laudari in foro instituerunt, sumpto initio à Publicola, qui Bruti corpus ibi proponens ornatum decenter in lectulo, aduocata

populi concione pro rostris funebrem orationem habuit. [Inde Tacitus libro tertio scribit, Tiberium non prohibuisse quo minus Juniæ C. Cassij vxoris & M. Bruti sororis laudatione pro rostris cæterísque solemnibus funus cohonestaretur.] Nec me præterit rostra pro magistratibus sumi, quòd in his concionarentur. & Cornelium Seuerum dum laudat Ciceronem pro eloquentia posuisse. Rostra, inquit Liuius, ex nauibus Antiatum, ex quibus suggestum in foro extructum adornari placuit, rostráque id templum appellatum, ad Comitium prope iuncta curiæ, sed postea loco mota. Et Marcus Tullius in Vatinium, Produxeris iudicem in rostris: illo inquam inaugurato templo. Rostra in regione octaua iuxta forum locat Victor: quem locum ad statuas clarissimum fuisse docet Cicero pro Deiotaro. Hinc Juuenalis cùm forum nominauit, statim subdit triumphales statuas. Tranquillius bina rostra fuisse indicat, Augustum laudatum pro rostris veteribus referendo. Et M Tullius in Legibus, inquit, Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, eásque adcantus, ad tibicinem prosequuntor.

sule Cornelio Tacito. Nam hic supremus fœlicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus, & ille quidem plenus annis abijt, plenus honoribus, illis etiam quos recusauit. Nobis tamen quærendus ac desiderandus est, vt exemplar æui prioris: mihi verò præcipuè, qui illum non solùm publicè sed etiam priuatim quantum admirabar tantum diligebam. Primùm quòd vtrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionésque coniunctæ. Præterea quòd ille tutor mihi relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornauit, sic ad omneis honores meos

Supremus calculus) maximum suffragium. Legitur etiam cumulus, id est copia, *Laudator eloquentissimus*) fuit enim in Tacito grauis & eloquens oratio, cuius scripta quò magis leguntur, eò plus ponderis & admirationis cum multiplici copia habere creduntur. Dicam quod sentio, nemo historicorum magis diligentem lectorem tenet & alit modò robur & vim dicendi, non leuia tantum consectetur. *Plenus annis*) senex admodum, sepultus est in Alsiensi villa. *Quos recusauit*) Immo maiorem meruit gloriam, quòd principatum quem virtutibus meruerat, recusauerat: laudabilius enim honores mereri, & non gerere, quàm immeritos suscipere. *Quærendus*) optandum vt viueret. *Exemplar vitæ prioris*) tanquam vnus ex antiquis Romanis, qui nobis esset imitandus. In alia lectione fuit, *æui prioris. Mihi*) desiderandus est. *Publicè*) boni publici causa. *Priuatim*) respectu meo. [Est & alia lectio, qui illum non modò publice, sed etiam priuatim quantum adiuuabat, tantum diligebam] *Eadem vtrique regio*) Insubria. [*Municipia finitima*] Sumus & ex municipiis quæ sunt in eadem regione. Et cùm Ptolomæus inter Insubres quatuor tantum municipia ponat, Nouariam, Ticinum, Mediolanum, Nouumcomum. addendo municipia finitima & contermina, necesse est Virginium Mediolanensem. Satis enim constat Secundum fuisse Nouocomensem, neque vllum prædictorum oppidorum quàm Mediolanum Como conterminum. & addiderit agros possessionésque coniunctas. [quòd vt firmiter credam, facit elogium de Plinio nuper inuentum in candidissimo marmore in eorundem finibus] Gaude igitur Italicarum præstantissima ciuitas tanto ciue reperto, non indigna tam clarissimi viri alumna, nec ille tam florentissimam patriam sibi restitutam dedignetur. Utraque autem fuisse municipia testimonio Secundi ac Taciti, & antiquarum memoriarum vero verius confirmatur. *Relictus*) testamento à patre. *Affectum*) amorem. *Sic*) tanta beneuolentia. *Candidatum*) petentem honores. Mos erat magistratum

ſtratum petituris, vt abſque interiore tunica in comitium candida operti veſte deſcenderent, ſiue vt eo habitu ad ſupplicandum humiliores accederent, ſiue innocentiam ſuam per album indicantes colorem, ſiue vt qui cicatrices haberent manifeſtè ſigna fortitudinis aperirent. [Quare apud Valerium leges, Scipionis Africani filium ignobilem Præturæ petitorem candidam togam adeo turpitudinis maculis obſolefactam in campum detuliſſe, vt, niſi gratia Cicerei qui patris eius ſcriba fuerat adiutus eſſet, honorem à po. impetraturum non videri] Nec ſolùm magiſtratus petitores dicebantur candidati, ſed etiam aliarum rerum. nam Tranquillus in Veſpaſiano diſpenſationis candidatum dixit, petentem diſpenſationem. Candidati item Cæſaris appellati, qui Principis epiſtolas in Senatu legebant. Et milites principales candidatos teſtatur Vegetius priuilegiis muniri. *Suffragio*) auxilio voce. *Sic*) tanto ſtudio.

ex ſeceſſibus accurrit, cum iam pridem eiuſmodi officiis renunciaſſet, ſic illo die quo ſacerdotes ſolent nominare quos digniſſimos ſacerdotio iudicant, me ſemper nominabat. Quinetiam in hac nouiſſima valetudine veritus, ne fortè inter quinqueuiros crearetur, qui minuendis publicis ſumptibus iudicio ſenatus conſtituebantur, quem illi tot amici ſenes, conſularéſque团 ſupereſſent, me huius ætatis, per quem excuſaretur, elegit, his quidem verbis: Etiamſi filium haberem, tibi mandarem. Quibus ex cauſis neceſſe eſt tanquam immaturam mortem eius in ſinu tuo defleam: ſi tamen fas

Ex ſeceſſibus occurrit) tametſi abeſſet, nec amplius ſe huiuſmodi officiis implicaret, tamen cùm præſenſerat me petere magiſtratus, ſtatim properabat in vrbem vt mihi adeſſet. *Officijs renunciaſſet*) modus dicendi elegantiſſimus, renuncio ſtudio, pro non amplius ſtudeo, & à literis ceſſo à quo renunciatio id eſt ceſſatio. *Illo die*) calendis Januariis. lege Ouidium in Faſtis, & Cornelius Tacitus Quindecimuirale ſacerdotium ſcribit principio anni ſolenne iuſiurandum ſolitum iurare: & nuncupationibus votorum adeſſe. [Iam autem libro quarto dixerat ſolennia incipientis anni calendas Januarias] Et Secundus libro quarto Frontinum, cui in Auguratu ſucceſſit, teſtatur ſe per multos annos ante obitum ſui inter ſacerdotes nominaſſe, tanquam in locum ſuum cooptaret. [Puto intelligere Auguratum, de quo M. Tullius in ij. Philippica, Quo enim tempore me Augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortenſius nominauerunt: neque enim licebat à pluribus nominari. Et in xij. Imprimis paternum auguratus locum, in quo ego eum, vt quod à patre accepi, filio reddam mea nominatione cooptabo.] *Me*) dignum ſuo ſacerdotio. *Nouiſſima*) qua interiit. *Quinqueuiros*) Erant quinqueuiri magiſtratus extraordinarij: primò creati ſunt de legibus imperio Conſulari ſcribendis: deinde agris diuidendis: quibus aliquando Triumuiros præponebant. tertio de muris turribúſque conficiendis, nonnunquam minuendis ſumptibus, cum Imperatorum liberalitate, cum ciuitas grauari videretur. *Minuendis publicis ſumptibus*) vt ſuperfluos & nimios reip. ſumptus detraherent. *Iudicio Senatus*) Senatuſconſulto & electione: cui Traianus multum tribuit. *Conſulares*) qui Conſulatum geſſerant [Cicero in Philippicis. Ego ſine vlla controuerſia Conſularis. Vt igitur intelligeretis qualem me eſſe Conſularem profiterentur, obiicit mihi Conſulatum meum. Et ad Plancum, Complures in perturbatione reip. Conſules dicti, quorum nemo Conſularis habitus, niſi qui animo extiterit Conſularis.] Conſulares etiam fœminas dicimus Conſularium vxores. Adiicit Saturninus matres, quod nuſquam relatum eſt neque repertum

autore Ulpiano. At Senatores aliud erant. nam omnes Consulares Senatores erant, non omnes Senatores, Consulares: hoc aperte colligitur ex lib. ij. belli Punici secundi apud Liuium. *Huius ætatis*) iuuenem admodum. *Excusaretur*) apud Senatum. quòd se valetudine excusarem ne inter Quinqueuiros eligeretur, [quia nimium senex & impotens. *Tibi mandarem*) [Te tutorem relinquerem] vel hoc munus excusandi iniungerẽ. *Immaturam*) ante tempus, respectu desiderij Secundi: nam si respexeris ad tertium & octogesimum annum, erat matura. *In sinu tuo*) apud te.

est aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quàm vita est. Viuit enim, viuétque semper, atque etiam latius in memoria hominum & sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac vna contemplatione defixus est. Virginium cogito, Virginium video, Virginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen audio, alloquor, teneo: cui fortasse ciues aliquos virtutibus pares, & habemus & habebimus: gloria neminem. Vale.

Mortalitas) corpus quod solum morti obnoxium erat. conditio moriendi. nam vita duplex est: vna cum anima coniuncta corpori est, altera cum apud posteros memoria nominis viuit rebus præclarè gestis [vnde de morte Reguli Valerius Max. dixit, si quisquam interit qui sic extinguitur.] *Viuit*) Mart in obitu Salonini, Viuit qua voluit viuere parte magis. *Viuet*) fama illius erit immortalis. *Ab oculis recessit*) remota inuidia: rarò enim ante cineres gloria venit. *Multa alia*) propter Virginij interitum. *Video*) videre videor, imaginor. *Vanis*) falsis. *Recentibus*) actibus paulò antè cum illo habitus. *Gloria*) laude, qui cùm possit imperare, id recuset.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

RASCOR, nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis quàm sit amor iniquus interdum, impotens sæpe, μικραίτιος *semper. Hæc tamen caussa magna est, nescio an iusta: sed ego tanquam non minus iusta, quàm magna sit, grauiter irascor, quòd à te tandiu literæ nullæ. Exorare me potes vno modo, si nunc saltem plurimas, & longissimas miseris. hæc*

RASCOR) Paulinũ monet vt aliquid scribat, cùm tamdiu nihil ab vrbe literarum miserit. Valerius Paulinus circumiectas Galliæ Narbonensi ciuitates Vitelliana tempestate in verba Vespasiani, cuius ante fortunam amicus erat, adegit: concitísque omnibus qui exauthorati à Vitellio, bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam claustráque maris præsidio tuebatur: eo grauior autor quòd Paulino patria Forumiulij. & honos apud Prætorianos, quorum quondam Tribunus fuerat, ipsíque pagani fauore municipali & futuræ potentiæ spe iuuare partes annitebantur. Plures sunt ad eum epistolæ. Moriens ius libertorum suorum Secundo reliquit. Paulinum Tribunum in bello Judaico Josephus

Josephus, & alterum Præfectum Alexandriæ refert. Martialis pedum pernicitatem in Paulino admiratur, & Paulinum à Seuero Imp. interfectum legimus. *Nec liquet mihi)* nullam adhuc certam rationem habeo an debeam irasci. *Iniquus)* qui iniustè cogat irasci. *Impotens)* ad comprimendos affectus iniquos. Μικραίτιοι) pro minima quaque re irascibilis, quíque parua causatur. [Lucianus in Fugitiuis, vbi philosophos sui temporis notat supra infantulos iracundos ὀξυχόλους & μικραιτίους appellat, & in dialogo Merc. & Maiæ ὀξυχόλους amantes.] *Causa)* qua irascor. quod nihil scriberet. *Non minus)* æquè. *Literæ nullæ)* veniũt, mittuntur. *Exorare)* placare. *Plurimas)* literas. *Non sum auditurus)* non admittam tales excusationes, quales si diceres, non eram Romæ, vel negociis occupabar. *Enim)* certè. *Nec dij sinant)* nec velint. *Illud)* vt afferas hanc causam moræ à scribendo. *Vt)* si diceres, eram infirmior. *Vtrunque)* studere & desidere. *Ocio)* quiete: difficile enim lucubramus [& pigri sumus] in tumultu & animi perturbatione.

mihi sola excusatio vera, cæteræ, falsæ videbuntur. Non sum auditurus. Non eram Romæ, vel occupatior eram. Illud enim nec dij sinant, vt infirmior. Ipse ad villam partim studijs, partim desidia fruor, quorum vtrunque ex ocio nascitur. Vale.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

MAGNA Isæum fama præcesserat, maior inuentus est. Summa est facultas, copia, vbertas. Dicit semper ex tempore, sed tanquam diu scripserit. Sermo Græcus, immò Atticus. Præfationes tersæ, graciles, dulces, graues interdum, & erectæ. Poscit

MAGNA) duos inuenio fuisse Isæos præstantissimos rhetores Atheniensium: vnum Demosthenis præceptorem, vt Philostratus tradit: alterum Assyrium declamatorem, quem Suidas viguisse sub Adriano & plurima scripsisse refert, Lolliani Ephesij Declamatoris magistrum. Et Iuuenalis illius dicendi torrentem veneratur per transitum. Unde prouerbium illud, Tantali hortos vindemiari, traxisse originem Philostratus & Suidas enarrant: cum prius intemperanter viueret, mox ad modestiam conuersus interrogaretur, quisnam piscium & auium optimus esset? Explicata Isæi summa facultate & eloquentia hortatur Nepotem vt eum auditum veniat, cùm viua vox magis afficiat. Licinius Nepos diu orbus suscepta filia captatores frustratus domum habuit apud sacellum Floræ ad veteres Ficelias, autore Martiale, in Prætura summa vsus constantia & seueritate. Fuit & Caluisius Nepos, Cæcilij contubernalis. Nepotem Adrianus loco hostis habuit. Et Nepotis Pistoris meminit Iuuenalis. *Præcesserat)* ante aduentum eius in vrbem. *Maior)* maioris facundiæ quàm crederetur. *Facultas)* facilis potestas dicendi: alibi pro diuitiis. *Vbertas)* fertilitas cum delectu. Sic pingue dicendi genus Cæcilio assignat Macrobius, sicut copiosum Ciceroni. Et Philostratus Isæo non aridum sed immensum ac naturale & rebus sufficiens. *Ex tempore)* imparatus, ex improuiso. nam maximus studiorum fructus est, & velut præmium quoddam amplius longi laboris ex tempore dicendi facultas, quam qui non erit consecutus Fabij sententia, ciuilibus officiis renunciabit. *Diu scripserit)* stylo elaborauerit. Quintilianus præcipit multo ac fideli stylo elaborandam orationem, vt scriptorum co-

lorem etiam ea quæ subitò effusa sunt, reddant. extemporalis enim garrulitas nec expectata excogitatio, & vix surgendi mora circulatoriæ iactationis similis est. *Atticus*) optimus. nam atticè dicere est optimè dicere: quia Attici inter alios Græcos pressi & integri sunt. & Xenophon pro dulcedine eloquij & incredibili facilitate, Attica musa appellatus. M. Tullius de Optimo Gen. Orat. Atticè dicere tradit esse, ornatè, appositè, eleganter, in vnoquoque dicendi genere probato disserere. Sale & facetiis vti vel maximè atticum est. sciátque si quis Demosthenem imitetur, eum & Atticè dicturum & optimè: quo oratore me Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. Et de Claris Orat. Atticè dicere, est ad similitudinem Demosthenis dicere, vt non omnes qui Atticè, iidem benè: sed vt omnes qui benè, iidem etiam Atticè dicant. *Præfationes*) quæ ante opus ponuntur breuibus consilium scriptoris explicantes. *Tersæ*) limatæ, accuratæ, politæ. *Graciles*) pressæ, acutæ. *Dulces*) suaues, delectabiles, non asperæ, non tetricæ. *Graues*) sententiis refertæ. *Erectæ*) stylo grandiori Antitheton graciles & erectæ, graues & dulces. *Poscit*) sibi dari ab auditoribus. lego tamen melius, proponit.

controuersias plureis, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes: surgit, amicitur, incipit. Statim omnia, ac pene pariter ad manum. Sensus reconditi, occursant verba, sed qualia: quæsita, & exculta. multa le-

Plures) controuersias quas tractet ex tempore. [M. Tull. lib. ij. de Finibus, Leontinus Gorgias primus ausus est in conuentu poscere quæstionem, id est iubere dicere qua de re quis vellet audire. audax negocium dicerem, impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset: nam] ante controuersiam præfationem dicebant. Non solum hoc ex Cæcilij verbis probatur, sed etiam Gellij dicentis: Introit adolescens & præfatur arrogantius & elatius quàm ætati eius decebat: ac deinde iubet exponi controuersias. Quid autem sit controuersia, Seneca inquit, Declamabat Cicero, non quales nunc controuersias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebant, quas theseis vocabant. Hoc autem genus materiæ quo nos exercemur adeo nouum est, vt nomen quoque eius nouum sit: controuersias nos dicimus, Cicero causas vocat. Hoc verò alterum nomen, hoc est thesis, græcum est: sed in Latinum ita translatum, vt pro Latino sit. Scholastica controuersia multo recentius est, sicut ipsa declamatio. Artem tractandæ controuersiæ Aphthonius præbet. & plures Seneca exponit, quas Silo Pompeius apud eundem, quoties commodum erat existimabat, sumi posse de hominibus legis verbis. *Electionem*) vt eligerent quam diceret. *Paratus*) domi præmeditata oratione. Sensus est, Isæus aliquando accedit ad declamandum præmeditata oratione, cum alias ex tempore declamaret: oblata auditoribus facultate vt sibi proponerent plures controuersias, eligeréntque quam à se tractari vellent. Si autem leges *partes* loco *paratus*, vt est in codice antiquo, tunc sic interpretaberis: sæpe etiam *partes* controuersiæ permittit auditoribus & discipulis, vt siue defensionem siue accusationem tractandam sibi sumant. *Exurgit*) stantes enim dicebant. *Amicitur*) pallio, quia Græcus [se componit. Sic enim libro quarto de Liciniano declamaturo scribit, Cum, inquit, Græco pallio amictus intrasset postquam se composuit, circumspexítque habitum suum, Latine, dixit, declamaturus sum.] Nam si Romanus, toga: cuius formam in Oratore Quintil. optimè describit. Alij codices habent, iam ergo loco amicitur, quod minus probo. *Omnia*) succurrunt necessaria dicenti. *Pariter*) eodem momento. *Ad manum*) in promptu. *Reconditi*) rari, admirabiles. *Occursant*) fluunt, suggeruntur, vberant. *Verba*) vtrumque tetigit ex quibus oratio conficitur ex verbis & rebus. In rebus intuenda inuentio, in verbis elocutio, in vtrisque collocatio. Verba aut singula aut coniuncta sunt, in singulis intuendum est vt

est vt sint latina, perspicua, ornata, & ad id quod efficere volumus accommodata: in coniunctis, vt emendata, vt collocata, vt figurata. *Quæsita)* electa. *Exculta)* emendata, vt alterum ad singula, alterum ad coniuncta referatur. *Multa lectio in subitis)* Cùm dicit Isæus ex improuiso, apparet multa legisse. Comparatur enim facultas extemporalis ex multa lectione, & longo stylo ac fideli. vnde lib. ij de Oratore M. Tullius, Qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit hanc affert facultatem, vt etiam subitò si dicat, tametsi illa quæ dicuntur similia scriptorum esse videantur.

ctio in subitis, multa scriptio elucet. procœmiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè: Postremò docet, delectat, afficit, (quod maximè dubites) crebra ἐνθυμή-ματα καὶ νοήματα, syllogismi circumscripti & ef-

Multa scriptio) multum scripsisse. nulla enim res tantum ad dicendum proficit quantum scriptio autor Cic. de Claris Orat. Multa lectio refertur ad res, hoc ad verba. nam perspicuitas in verbis præcipuam habet proprietatem. comparauit itaque delectum rerũ ex multa lectione: at stylo diutino perspicuitatem verborum. *Procœmiatur aptè)* sumit procœmium subiectæ rei congruum. vult enim principium esse accõmodatum causæ & materiæ insitum. vnde Hermogen. inquit, difficillimum esse inuenire procœmium causæ cõuenientis: quo reperto commodè facilius cætera tractantur, cùm aliæ orationis partes ab illo dependeant. *Narrat apertè)* Narratio debet esse lucida, breuis, verisimilis. erit aperta si fuerit exposita propriis verbis & significãtibus, distincta rebus, personis, temporibus, locis, caussis: ipsa etiam pronunciatione in hoc accommodata. *Pugnat acriter)* dum sua argumentis comprobat, & aduersarij partes confutat. ibi enim vis & acrimonia dicentis tota effunditur. *Colligit)* concludit vt in peroratione, vbi validissima quæque per orationem sparsa colligimus. an potius non tam perorationem intelligit quàm vniuscuiusque syllogismi vel enthymematis cõclusionem? Cùm colligere sit ex duobus pluribúsve pronunciatis concludere. inde Persius, Mendosè colligis, inquit Stoïcus. *Ornat excelsè)* oratio eius magnifica & excelsa est. hoc pertinet ad vniuersam orationem: nam de elocutione intelligit, qua omnes partes sunt exornandæ. *Docet)* quod proprium est narrationis & argumentationis. *Delectat)* quod est procœmij proprium, sicut afficere perorationis: quanquam per omnes orationis partes præcipiat Fabius mouendos affectus, maximè tamen in ingressu & fine. *Afficit)* mouet, fidem facit. *Maximè dubites)* vix credas fieri posse extemporali oratione. ἐνθυ-μήματα *crebra)* frequentes syllogismi. enthymema Latinè commentum interpretamur, rhetoricus est syllogismus: ab aliis pars dicitur syllogismi, vt à diuo Thoma, syllogismus detruncatus procedẽs ex præcognito. sicut enim syllogismus est oratio in qua quibusdam positis & concessis per ea necesse est aliud euenire: si verò fuerit imperfectus, hoc est ex duobus assumptis, alterum desit, enthymema dicitur, vt omnis homo est animal, ergo homo est substantia. Aristoteles inquit enthymema esse syllogismum ex probabilibus & signis. Fabius concurrit ferè cum Thoma. Syllogismus, scribit, habet cõclusionem, rationem & propositionem, & per omnes partes efficit quod proposuit: enthymema solum intenta contentum intelligi: habet enim rationem & propositionem, non habet conclusionem: ita est imperfectus syllogismus, vt bonum est virtus, qua nemo malè vti potest. syllogismus talis. solum bonum virtus. nam id demum bonum est, quo nemo malè vti potest, bonum est ergo virtus. Hermogenes in Rhetoricis, Enthymemata rotundè & per comparationem prolata, acrimoniæ maiorem existimationem afferunt. ad quod videtur Iuuenalis respexisse cùm Satyra sexta inquit, Curtum sermone rotato Torqueat enthymema. Et fortasse de epenthymemate intellexit, id quod Hermogenes testatur esse præuenienti enthymemati aliud excogitatum enthymema, in quo maximè verborũ breuitas laudetur. Accedit Quintiliani autoritas dicentis, Et illud esse decorum compressis tribus digitis, quo nunc Græci plurimum vtuntur, etiam vtraque manu, quoties enthymemata sua gestu,

velut corrotunda, cessim manus lænior promittit & assentatur, citatior hortatur, interim laudat. [Non est ἐνθυμήματα in codice antiquo, sed tantùm νοήματα quod placet: quia sequitur crebri syllogismi, cùm ἐνθυμήματα & syllogismi pene idem sint.] *Νοήματα*) intellectus, excogitationes [conceptus.] *Syllogismi*) prædictis addam, syllogismum esse instrumentum ad manifestandum aliquam rem obscuram manifestis & cognitis. de quo & enthymemate lege latius apud Fabium & Hermog. lib. iij. Rhetoricorum. *Circumscripti*) [picturati, fabrefacti] breues, & quadam æquabili circumactione deuincti. nam secundum Philostratum breuibus interpretabatur Isæus, & vniuersum argumentum paucis colligebat.

fecti: quod stylo quoq; assequi magnum est. Incredibilis memoria, repetit altius quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. ad tantam ἕξιν *studio & exercitatione peruenit. Nam diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit. & adhuc scholasticus tantum est. quo genere hominũ nihil aut simplicius aut sincerius aut melius. Nos enim qui in foro verisq; litibus terimur, multum malitiæ, quamuis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, vt ficta caussa, ita res inermis innoxia est: nec minus fœlix, senibus præsertim. Nam quid in senectute fœlicius, quàm quod dulcissimum est in iuuenta? Quare ego Isæum non disertissimum tantùm, verùm etiam beatissimum iudico, quem tu nisi cognoscere cõcupiscis, saxeus ferreusq; es. Proinde si non ob alia, nósque ipsos, at certè vt hunc audias veni. Nunquamne legisti Gaditanum quendam Titi Liuij nomine gloriáque commotum ad visendum eum ab vltimo terrarum orbe venisse, statímque vt viderat abiisse?* ἀφιλόκαλον, *illiteratum, iners, ac penè etiam turpe est, non pu-*

Effecti) elaborati & arte perfecti. *Stylo*) meditatione, tempore, scriptione, cura, diligentia. *Incredibilis*) admiranda. exempla raræ memoriæ Plinius lib. vij. & Julius Solinus referunt, & Seneca tradit se in hac floruisse, vt non tantùm ad vsum sufficeret, sed in mirandum vsque procederet: quæ sanè thesaurus est rerum omnium, & nisi custos inuentis cogitatísque verbis & rebus adhibeatur, intelligimus etiam si fuerint præclarissima in oratore peritura. Eam Suidas sic diffinit, Memoria est obseruatio eorum quæ didicisti. M. Tullius verò, Memoria est animi firma rerum & verborum dispositionis perceptio. *Repetit altius*) multa recitat ex tempore quę iam dixerat Seneca duo millia nominum recitata quo ordine erant dicta referebat, & ab iis qui ad audiendum præceptorem conuenerant, singulos versus ad singulos datos cùm plures quàm ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vsque ad primum recitabat. *ἕξιν*) habitum *Exercitatione*) consuetudo & exercitatio facilitatem maximè parant: cùm enim memoria sit naturæ munus, maximam tamen efficit exercitatio & labor: multa ediscere, multa cogitare, & si fieri potest quotidie, potentissimum est: nihil æquè augetur cura, vel negligentia intercidit. Nihil aliud quàm studere & se exercere. *Sexagesimum*) alia scriptura septuagesimum. *Scholasticus*) declamator solùm in fictis causis & ociosis versatus, non in veris litibus. *Nos*) causidici. *Foro*) forensi eloquentia tuendis ciuibus: & in ipsa arena. *Terimur*) distrahimur, ætatem consumimus. *Multum malitiæ addiscimus*) simus subdoli & versuti. *Quamuis noluimus*) necessariò & inuitò. *Auditorium*) & pro ipsis auditoribus, & loco in quem audituri cõueniunt, frequenter vsurpatur. *Ficta caussa*) vbi

sa) vbi declamationes & fictæ controuersiæ tractantur. *Inermis*) syncera, [innoxia.] *Fœlix*) recipiens fœlicitatem & prosperum successum. *Dulcissimum*) sc. declamare est, iucundissimum iuuenibus & præsertim ducere classem. *Saxeus ferreusq́;*) durus, inexorabilis, rusticus, qui negligas tanti viri cognitionem [M. Tullius ad Quintum fratrem dixit, Ferum ferreúmque, & ad Trebonium. Ferreus inquit essem si te non amarem. *Proinde*) quare. *Si non*) vis in vrbem venire. *Ob alia*) aliis causis instantibus. *Nósque ipsos*) respectu nostro. *Hunc*) Ipsæum. *Gaditanum*) Bæticum virum: Gades enim in Bætica. Hoc latius tractat Diuus Hieronymus in præfatione Bibliorum. Legimus, inquit, in veterũ historiis quosdam lustrasse prouincias, nouos adiisse populos, maria transisse: vt quos ex libris nouerant, coram quoque viderent. ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hispaniæ Galliarúmque finibus quosdam venisse nobiles inuenimus, & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, vnius hominis fama perduxit. habuit illa ætas inauditum omnibus seculis celebrandúmque miraculum, vt vrbem tantam ingressi aliud extra vrbem quærerent. *Ab vltimo terrarum orbe*) à Gadibus vltra quas est mare Oceanum. *Ἀφιλόκαλον*) inelegans, rude. *Illiteratum*) viri idiotę est & rudis. *Turpe*) indeco-

tare tanti cognitionem, qua nulla est iucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hîc quos legam, non minus disertos. Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi nõn semper. Multo magis, vt vulgò dicitur, viua vox afficit. Nam licèt acriora sint, quæ legas, altius tamen in animo sedent, quæ pronunciatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit. Nisi verò falsum putamus illud AEschinis, qui cum legisset Rhodijs orationem Demosthenis, admirantibus cunctis, adiecisse fertur, τί δὲ εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου ἀκηκόειτε. *& erat*

rum. *Tanti*) vt venias. *Cognitionem*) eruditionẽ *Nulla est iucundior*) cum cæteræ voluptates sint momentaneæ, hæc pene diuina, vnde interrogatus Zeno Citieus quomodo quis fœlicem vitam duceret? respõdit, si cum mortuis immoraretur: apertè significans si libris & eruditioni studuisset. *Hic*) ruri *Quos*) autores. *Non minus disertos*) ita eloquentes qualis est Isæi sermo. *Vt vulgò dicitur*) vt iam in prouerbium receptum est. *Multò magis viua vox afficit*) magis mouemur audiendo, quàm legendo. quod celebratum à Seneca Fabius his verbis retulit. licèt satis exemplorum ad imitandum ex lectione suppeditet, tamen viua (vt dicitur) vox alit plenius, præcipuéq; præceptoris. [Signanter addidit præceptoris. nam Cic. ad Atticum vbi inquit se à Curione audiuisse Clodium factum Tribunum, ídque melius se cognouisse ex litteris Attici, addidit, vbi sunt qui aiunt viua voce.] *Acriora*) absolutiora, vehementiora. *Altius sedent*) memoriæ diutius mandantur. *Pronunciatio*) Val. Max. Eloquẽtiæ ornamenta in pronunciatione apta & conuenienti motu corporis consistunt, & reliqua. In quem sensum M. Tullius de Perfecto Oratore, Carẽt, inquit, libri spiritu illo propter quem maiora eadem illa cùm aguntur, quàm cùm leguntur videri solent. pronunciatio à voce nomen accepit, cui in toto genere dicendi Demosthenes palmam dedit, eidem secundum ac tertium locum, donec ab eo quæri desineret, vt eam videri posset non præcipuam, sed solam iudicasse. *Vult*) qui maximè dominatur in actione, hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus: hoc pendent homines, hoc intuentur, hoc spectant etiam antequam dicamus, hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus: hic est sæpe pro omnibus verbis. [M. Tull. de legibus libro primo. Is qui appellatur vultus, qui in nullo animãte est præterquam in homine, potest iudicare mores: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent.] *Habitus*) corporis qualitas à M. Tullio ita describitur,

Corporis habitus est commoditas aliqua non natura data sed studio & industria parata. Et Fabius lib. xj Pleraque multa de eo disserit. *Gestus*) motus corporis, qui debet esse magis ad sensus quàm ad verba accommodatus. nam flexus ille & (vt sic dixerim) motus dat actum quendam ad id quod factum est *Affigit*) imprimit. *Illud Æschinis*) dictum, cuius Fab. & Plin. senior meminere. Æschines Atheniensis orator cum accusationem qua fuerat vsus, Rhodi legisset, legit & defensionem Demost. ob quam in illud depulsus fuerat exilium: mirantibúsque Rhodiis, tum magis miraturos fuisse dixit, si ipsum orantem audiuissent, in calamitate testis ingens factus inimici. Hanc rem M. Tul. lib. iij. de Oratore clarius est executus, Mihi melius etiam ab Æschin. illud dictum videri solet, qui cum per ignominiam iudicij cessisset Athenis, & se Rhodum contulisset, rogatus à Rhodiis legisse fertur orationem illam egregiam quam in Ctesiphôtem contra Demosthenem dixerat. qua perlecta, petitum est ab eo postridie vt legeret illam etiam quæ erat contra à Demosthene pro Ctesiphonte edita: quam cum suauissima & maxima voce legisset, admirantibus omnibus, quanto, inquit, magis admiraremini si ipsum audiuissetis? Valerius Maximus cum eadem de Æschine narrasset cap. de pronunciatione, Tantus, ait, orator, & modo tam infestus aduersarius, sic inimici vim ardorémque suspexit, vt se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse prædicaret: expertus acerrimum vigorem oculorum, terribile vultus pondus, accommodatum singulis verbis sonum vocis, efficacissimos corporis motus. ergo & si operi illius nihil adiici potest, tamē in Demosthene magna pars Demosthenis abest, quæ intelligitur potiusquam auditur. Hæc omnia breuius videtur Cæcilius expressisse, τί δ' εἰ αὐτοῦ θηρίου ἀκηκόειτε) quid autem si ipsam belluam audiuissetis, scilicet quid dixissetis?

AEschines, si Demostheni credimus, μεγαλοφωνότατος: fatebatur tamen longè melius eadem illa pronunciasse ipsum, qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt, vt audias Isæum: vel ideo tantùm vt audieris.

Idem Æschines in Ctesiphontem appellat Demosthenem belluam, Operæpretium, dicens, existimo mentionem huius belluæ facere. λαμπροφωνότατος) splēdidissimæ & clarissimæ vocis, siue μεγαλοφωνότατος, id est, maximæ vocis. Malè quidam codices habent μικροφωνότατος id est minimæ vocis. nam præter quod prædictis & sequentibus non conueniat, Æschines in eadem oratione testatur solitum Demosthenem comparare vocis suæ suauitatem sirenum cantilenæ. Et Demosthenes in oratione pro Corona, scribit Æschinem fuisse splendidissimè vocalem, etiam dum puer in sacris caneret: qui postquam in virum euasit, splendore vocis tragœdiis factus, multas tragœdias recitauit. Et ibidem λαμπροφωνότατον appellat, sicut alibi εὔφωνον & μεγαλόφωνον: præsertim de transgressa legatione magnitudinem vocis eius pluribus commemorans. *Ipsum qui pepererat*) Demosthenem autorem. *Vel ideo tantum vt audieris*) iccirco hæc scripsi, & omnia in illo expressi, vt per ea cognoscas Isæi ingenium & eloquentiam tanquam si eum audiuisses [hic sensus magis placet quàm vel dumtaxat audias vt possis gloriari te audiuisse illum.]

C. Plinivs Calvinæ S.

I pluribus) Persoluto ære alieno quo premebatur Caluinæ pa-

I pluribus pater tuus, vel vni cuilibet alij quàm mihi, debuisset, fuisset fortasse dubitandum, an adires hæreditatem etiam viro

grauem: cum verò ego ductus adfinitatis officio, dimissis omnibus qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus extiterim: cúmque viuente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam summam, quam pater tuus, quasi de meo dixit (erat enim soluenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudorémque suscipere, ad quod te ne verbis magis quàm rebus horter, quicquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferri iubeo. Nec est, quod verearis, ne sit mihi ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas sumptuosa, redditus propter conditionem agellorum, nescio minor, an incertior, sed quod cessat ex redditu, frugalitate suppletur, ex qua velut à fonte liberalitas nostra decurrit. Quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat. sed temperanda in aliis, in te verò facilè ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

ter, eo mortuo Cæcilius hortatur filiam vt adeat hęreditatem, quam propter grande debitum recipere timebat. Caluinas tres fuisse lego, Juniam Caluinam originem ab Augusto trahentem, quæ Vespasiano superuixit: aliam meretricem: tertiam Caluini ad quem scribit Juuenalis, parentem: quanquam & Caluillæ epistolam missam legimus, quæ maritum habuit Annium Verum Prætura functum, ex quo filium suscepit M. Antoninum nomine, virum in omni vita philosophantem, qui Imperator creatus vitæ sanctitate omnes principes superauit. *Si pluribus)* sensus est, si pater tuus debitor fuisset multorum, vel saltem alterius vnius, potuisses fortasse dubitare hæreditatem suscipere, difficilem aditu viro propter æris alieni magnitudinem, nedum fœminæ, vt tu es. *Adires hæreditatem)* necessariis hæredibus permittit Prætor volentibus se abstinere ab hæreditate, vt potius parentum quàm ipsorum bona similiter à creditoribus possideantur. Caluina igitur patris necessaria hæres verebatur hæreditatem parentis recipere pressam multo ære alieno. *Affinitatis officio)* videtur innuere C. Caluisium parentem Domitiæ Caluillæ Cæcilio arcta propinquitate coniunctum. *Affinitatis officio)* quo tenemur pressos subleuare magis quàm externos. *Dimissis omnibus)* persolutis pecuniis omnibus creditoribus, quibus pater tuus eas debuerat. *Molestiores)* creditores in exigenda pecunia.] *Creditor solus extiterim)* summam totius crediti in me transtulerim. *Eo)* patre tuo. *Centum millia nummum)* id est centum sestertia. fuit enim munificentissimus in suos Cæcilius. *Præter eam summam)* Contuli tibi centum millia nummum præter eam summam nummorum quos pater tuus promisit tibi in dotem. *Quasi de meo)* nam omnia illius bona erant mihi obligata, nec quicquam inuito me poterat distrahere. *De meo)* de rebus iure mihi spectantibus. *Facilitatis)* liberalitatis. *Pignus)* argumentum, testimonium. *Famam defuncti)* debes quam primum adire hæreditatem paternam: hoc pacto tutaberis famam & pudorem patris tui mortui: sin minus declarares omnia sua dilapidasse, quod summo dedecore & infamia illum inureret. *Verbis)* inanibus & speciosis. *Acceptum ferri iubeo)* [volo vt procurator meus vel dispensator eam summam rationibus ferat, me tibi donasse scilicet] remitto & condono tibi omne debitum quod pater tuus mecum contraxerat [modus dicendi apud antiquos elegans & frequens. Plin. senior lib. viij. Magnitudini fatorum accepta ferri æquius quàm ferarum naturæ arbitror. Et Cæcilius, an potius Domit. in epist. ad Terent. Max. Summam expen-

ſam liberalitati meæ feres. vbi ſubticuit acceptam: tamen commodè intelligi poteſt.] *Oneroſa*) immenſa, nimia. *Modica*) mediocres. *Dignitas*)ſenatoria. *Sumptuoſa*) quæ magnos ſumptus expetat. *Conditionem agellorum*) ſterilium admodũ, quales poſſedit iuxta Larium: nam in Thuſcis ſoli vbertatem commendat. *Incertior*) qualitate temporum. Alibi conqueritur Thuſcos ſuos grandine excuſſos, in Tranſpadana regione ſummam abundantiam, ſed parem vilitatem. *Sed quod ceſſat*) ſenſus eſt, quando redditus, & annona fuerit minor quàm vt noſtra dignitas poſtulet, tunc viuemus parcè & temperatè. *Ex qua*) ex victu frugali. *Ex fonte*) ex perenni copia. *Decurrit*) diffunditur in amicos. *Inareſcat*) extinguatur nimium largiendo, & pauperes fiamus: [cùm ſecundum M. Tull. Largitio quæ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhauriat: & ita benignitate benignitas tollatur. Itaque res familiaris nec ita claudatur, vt eam benignitas aperire non poſſit: nec ita reſeretur, vt pateat omnibus. modus adhibeatur, íſque referatur ad facultates.] *Inareſcat*) perſtat in tranſlatione, cùm præmiſiſſet fontem. *In te*) liberalitatis meæ effuſæ in te. *Ratio conſtabit*) in promptu erit cauſa, quòd tibi affinis, quòd famam parentis tui protexerim. *Modum exceſſerit*) donauerim plura quàm deberem.

C. Plinivs Lvperco Svo S.

CTIONEM & à te frequenter efflagitatam, & à me ſæpe promiſſam exhibui tibi, non tamen totam. adhuc enim pars eius perpolitur. Interim quæ abſolutiora mihi videbantur, non fuit alienum iudicio tuo tradi. His tu rogo, intentionem ſcribentis accommodes. nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem ſolicitudinem præſtare deberem. Nam in cæteris actionibus exiſtimationi hominum diligentia tamen, & fides noſtra, in hac etiam pietas ſubiicietur. Inde & liber creuit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & defenſioni eius deſeruimus, & gloriæ. Tu tamen hæc ipſa, quantum ratio exegerit, reſeca. Quoties enim ad faſtidium legentium, deliciáſque reſpicio, intelligo nobis

CTIONEM) In dedicatione bibliothecæ in patria ſua orationem habuit de laudibus ſuorum, & ſoli natalis apud municipes. eius partem corrigendam Luperco deſtinat: quem rogat vt ſuperflua amputet: concedat tamen aliquas digreſſiones, præſertim in deſcriptione locorum. Mutius Lupercus Legatus legionis aduerſus Ciuilem inclytus fama, & potior. Lupercum refert Martialis librum ſuum ſæpe exegiſſe: ſed diſpari euentu à Cæcilio. nam ille ſemper negauerat, hic pollicitus mittit. *Actionem*) orationẽ quam egi apud municipes meos. [*Semper*) quoties illam petiuiſti. Si legitur *ſæpe*, manifeſtus eſt ſenſus.] *Perpolitur*) elimatur, emendatur. *Abſolutiora*) correctiora. *Non fuit alienum*) [non fuit abſurdum, nec extra propoſitum] placuit in primis vt tu ea iudicares. *Tradi*) demandari. *Intentionem*) mentem, animum, phantaſiam. Intentio eſt animaduerſio & diligentia qua animus ad quod intenditur, dirigitur. aliàs eſt ex qua ſtatus principium habet, quæ depulſione conficitur. de hac non intelligit cùm laudatiuum genus nullum habeat ſtatum. *Scribentis*) mei, [ac ſi tu illa ſcriberes.] *Accommodes*) induas, ſumas. *Inter manus*) non ſolùm per hoc ſignificatur inuentio, ſed etiam recognitio. *Exiſtimationi hominum*) diligens & fidelis fui clientibus, vt

bus, vt bonam mihi apud homines existimationem pararem.] *Fides nostra)* veritas subiicitur. *Pietas* amor in patriam & maiores. *Subiiciat)* oro argumento, & subiecto erit. *Liber)* oratio. Sic in prioribus librum dixit orationem Ciceronis pro Cornel. Balbo. *Amplificare)* vti amplificatione, quæ potissimum quatuor constat, incremento, comparatione, ratiocinatione, congerie. *Defensioni)* in quibus criminabatur & vituperabatur. *Gloriæ)* vt à conditoribus ab opportunitate situs, à rebus gestis. *Reseca)* amputa, dele superflua. *Delicias)* ignauiam, [fastidium.] *Respicio)* considero. sæpius enim oportet scribere secundum lectorum opinionem.

commendationem etiam ex ipsa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui à te hanc austeritatem exigo, cogor id quo diuersum est postulare, vt in plerisque frontem remittas. Sunt enim quædam adolescentium auribus danda, præsertim si materia non refragetur. Nam descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historicè tamen, sed propè poëticè prosequi fas est. Quòd tamen siquis extiterit qui putet nos latius fecisse quàm orationis seueritas exigat: huius, vt ita dixerim, tristitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adnisi certè sumus, vt quamlibet diuersa genera lectorum per plures dicendi species teneremus. Ac sicut veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam cuiusque naturam non probetur: ita videmur posse confidere, vt vniuersitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam & in ratione conuiuiorum, quamuis à plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes solemus: nec ea quæ stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis quibus capitur. Atque hæc ego sic accipi volo, non tanquam assequutum esse me credam, sed tanquam assequi laborauerim, fortasse non fru-

Commendationem) laudem. *Petendam)* quærendam. *Austeritatem)* seueritatem, asperitatem. Græcum vocabulum, cuius cõtrarium est suaue. *Diuersum)* non tam suauitatem quàm licentiam hilaritatémque intellige. *Frontem remittas)* in lætitiam resoluaris, rugas dissoluas: nam seueriores sunt fronte contractiore & caperatiore. Hinc Martialis in seueros, Triste supercilium duríque seuera Catonis Frons. *Adolescentium auribus)* lætioribus viris, quales sunt adolescentes. tenentur enim suauioribus. *Refragetur)* repugnet, obstet. *Descriptiones locorum)* agro Comensi erectorum. tangit chirographiam. *Historicè)* verè. quod adeo probat vt lib. vij. dicat. Sæpe in oratione quoque non historicæ modò, sed propè poëticæ descriptionis necessitas incidit. *Poëticè)* fabulosè, more poëtarum. *Prosequi.)* tractare.) *Facultas)* norma. Sunt exemplaria in quibus seueritas est: quod fortasse non inconueniens. *Latius fecisse)* pluribus complexos. [Non displicet lautius hoc est, vberius & copiosius. Verùm si leges lætius, id opponetur, tristitiæ accommodatius.] *Tristitiam)* nimiam seueritatem. *Reliquæ partes)* seueræ & circumscriptæ. *Exorare)* mitigare [lectores.] *Qualibet diuersa)* legitur etiam quamlibet diuersa, id est multum distantia. *Lectorum)* quorum alij seueri, quidam tristes, nonnulli iucundi, interdum acres, aliàs delicati. sensus est: cùm variæ sint hominum species, sic & dicendi, studuimus aspergere totam orationem dicendi varietate, vt vnusquisque pro inge-

nio suo haberet aliquam partem, qua detineretur. Genera & species indifferenter accipit. *Pars)* si seuera improbabitur iucundis, si iucunda seueris. *Naturam)* immitem, vel mitem. *Vt varietas)* vt ex vna parte quæ placuerit alicui secundùm proprium ingenium, omnes possint vniuersam orationem approbare. *In ratione conuiuiorum)* instruendis & apparandis conuiuiis ex lege. *Quibus capitur)* quibus cibis stomachus delectatur. *Hæc)* mea dicta. *Accipi)* intelligi. *Assecutum)* varietatem orationis commode distinxisse. *Assequi)* perficere. *Fortasse non frustra)* subaudi elaboraui: id est, absolui quod intenderam.

strà, si modò tu curam tuam admoueris, interim istis, mox iis quæ sequuntur. Dices te non posse satis diligenter id facere, nisi priùs totam actionem cognoueris. fateor: in præsentia tamen & ista tibi familiariora fient, & quædam ex his talia erunt, vt per parteis emendari possint. Etenim si auulsum statuæ caput, aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatémque deprehendere, posses tamen iudicare an idipsum satis elegans esset. Nec alia ex caussa principia librorum circunferuntur, quàm quia existimatur pars aliqua etiam sine cæteris esse perfecta. Longius me prouexit dulcedo quædam tecum loquendi. sed iam finem faciam, ne modum quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale.

Curam) emendationem. *Interim istis)* admouebis tuam limam parti quam misi. *Mox iis)* quæ sequentur, id est ei parti quã postea destinabo. iam enim prædixerat actionis partem exhibere, quædam apud se continere in aliud tempus. *Id)* emendare. *Ista)* quæ misimus. *Talia erunt)* talem habebunt conditionem. *Per partes)* seorsum sine sequentibus. *Auulsum)* exemptum, detruncatum. Statuis tamen solebant pro arbitrio capita demere & reponere, quibus aliam atque aliam effigiem addebant interdum. autor Tranquillus. *Congruentiam)* proportionem, [commensum, symmetriam] an cum reliquis membris conueniret. *Elegans)* formosum. *Circunferuntur)* ante opus editum & absolutum publicantur & legenda permittuntur. *Orationi)* ne sit nimium diffusa. *In epistola)* quæ minus quàm oratio debet euagari.

C. PLINIVS AVITO S.

LONGVM est altius repetere, nec refert quemadmodum acciderit, vt homo minimè familiaris cœnarem apud quendam vt sibi videbatur lautum & diligentem: vt mihi sordidum simul & sumptuosum. nam sibi & paucis optima quædam, cæteris vilia & minuta ponebat. Vinum etiam paruulis lagunculis in tria genera descripserat, non vt potestas eligendi, iisdem

LONGVM) Admonet Auitum vt simul fugiat & nimiam lautitiam & sordem, commemorando cœnam cuiusdam, qui alia aliis posuerat: quam inæqualitatem Mart. more suo & Iuuen. satyricè notant. Scio Auitum Antoninum procuratorem Cæsaris in Cilicia

ſed ne ius eſſet recuſandi. Et aliud ſibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud ſuis noſtriſq́ libertis. Animaduertit qui mihi proximus recumbebat, & an probarem, interrogauit. Negaui. Tu ergo, inquit, quam conſuetudinem ſequeris? Eadem omnibus pono, ad cœnam enim non ad notam inuito: cunctiſq́ rebus exæquo, quos menſa & toro æquaui. Etiam ne libertos? etiam: conuictores enim tunc non libertos puto. Et ille, Magno tibi conſtat: Minimè. Quî fieri poteſt? Quia ſcilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, ſed idem ego quod liberti. Et Hercule, ſi gulæ temperes, non eſt oneroſum quo vtaris ipſe communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quaſi in ordinem redigenda eſt, ſi ſumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia quàm aliena contumelia conſulas. Quorſum hæc? Ne tibi optimæ indolis iuueni quorundam immenſa luxuria ſpecie frugalitatis imponat. Conuenit autem amori in te meo quoties tale aliquid inciderit ſub exemplo præmonere, quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis eſſe vitandum, quàm iſtam luxuriæ & ſordium nouam ſocietatem: quæ cùm ſint turpiſſima diſcreta ac ſeparata, turpius iunguntur. Vale.

iiſdem quibus Secundum temporibus floruiſſe. & diuum Antoninum Martio Auito Prætori reſcripſiſſe, ac Auitum Stertinium monumentis à Mart. celebratum, vt omittam Lollianum Auitum virum Conſularem, cuius Capitolinus & Apuleius meminêre. Sed Julio Auito, aut Junio ſcriptam fuiſſe hanc epiſtolam crediderim: nam Junij Auiti Ædilitatis candidati obitum libro octauo amariſſimè deflet. vt Julij libro quinto, vbi ſui amantiſſimum, ſumma fuiſſe conſecuturum aſſerit ſi maturuiſſent eius virtutes. Fuit & ſub Nerone Julius Auitus Germanicis copiis præfectus, quamquam apud Tacitum parum diligentes legant Dubium Auitum. [*Longum*) faſtidioſum, extra rem] *Altius*) à principio, à cauſis. *Nec refert*) narrare. *Homo*) ego Plinius. *Minimè familiaris*) non ſolitus foris cœnare, vel illi amico non domeſticus. *Lautum*) ſplendidum, copioſè viuentem. *Diligentem*) parcum. nam diligentia, iudicio M. Tul. ex libro ſecundo de Oratore, virtutes reliquæ continentur. *Vt mihi*) videbatur. *Sordidum*) auarum. *Sumptuoſum*) magna impendentem, & plura quàm credebat. *Paucis*) charioribus conuiuis. *Optima*) Legitur etiam opima, ferè ad idem. *Egregios*) ſcilicet cibos. *Minuta*) minima. an forſan reſpexit ad piſciculos: quod Juuenal. damnat non ſecius in Varrone. *Cæteris*) minoribus amicis. *Lagunculis*) diminutiuum à lagena: ſuper quo verbo in præcedentibus. *Deſcripſerat*) diuiſerat, denotauerat. M. Tull pro Milone, Cum me latronem ac ſicarium abiecti homines & perditi deſcribebant. At Julius Cæſar vir tantus piſtorem alium panem quàm ſibi conuiuis ſubiicientem compedibus vinxit: facinus haud diſſimile rebus vitæ ſuæ geſtis. erant etiam quidam diuites ſibi, pauperes amicis. atrociter hoc Juuenale inſectante. Et Plinius ſenior frugalitatem Catonis redeuntis ab Hiſpania cum triumpho laudans, Non aliud inquit, vinum bibit quàm remiges: in tantum diſſimilis iſtis, qui etiam conuiuis alia quàm ſibimetipſis miniſtrant, aut procedente cœna ſubiiciunt. *In tria genera deſcripſerat*) diſtinxerat per tres conuiuarum ſpecies: primos, medios, imos. an tres ſpecies vini appoſuerat conuiuis. quos in tres ordines diſtinxerat. Apud Valer. de-

ſcribere librum, eſt tranſcribere.] *Recuſandi*) niſi voluiſſent eſſe abſtemij. *Aliud*) vinum apponebat. *Nobis*) maioribus amicis. *Aliud*) mediocre. *Aliud*) peius. explicat illa tria vini genera. primum optimum ſibi & dignioribus miſcebat: ſecundum minoribus, vt clientibus, quod Mart. non ſine ſumma indignatione ſæpius mordet: tertium, id eſt viliſſimum, libertis. *Gradatim*) differenter, non æquè omnes diligit. *Qui*) conuiua. *Animaduertit*) has vini notas. *Eadem*) eiuſdem generis cibos. *Notam*) infamiam. vt per vini ſpecies amici cognoſcantur quoto ſint loco apud me. Scio etiam notam vini eſſe. *Etiam*) pariter. *Ne libertos*) exæquas: ſic conuictor Secundum interrogauit: eſt enim epiſtola inſtar dialogi. *Conuictores*) Conuictorem appellamus familiarem conuiuam qui quotidie nobiſcum viuat. Horat. Nunc quia ſum tibi Mecœnas conuictor. Tranquillus, Fuit Tiberius nihilo lenior in conuictores græculos. *Etiam*) ſic affirmantis aduerbium. *Ille*) conuiua ſubiunxit. *Magno*) precio alis tuos libertos eiſdem quibus dominum cibis. *Minimè*) non conſtat magno. *Qui*) quomodo. *Idem*) optimum. *Quod ego*) bibo. quod tu reris me bibere. *Quod liberti*) bibunt mediocre ſcilicet vinum. *Singula temperes*) ſi parcè viuas. *Onerosum*) ſumptuoſum. *Quo*) quibus cibis. *Pluribus*) domeſticis, amicis. *Illa*) gula. *Ordinem*) temperantiam, frugalitatem, modeſtiam. *Quaſi*) quia tranſlatiuè dictum iam enarrauimus quid ſit in ordinem redigere. *Aliena contumelia*) notando gradus amicorum per cibos. *Quorſus hæc*) ad quem finem hæc ſcripſimus, niſi vt te monerem exemplo. *Indolis*) ſpei. Eſt autem indoles virtutis indicium in puero vel adoleſcente. Valerius de indole, Attingam inquit, nunc quaſi cunabula quædam & elementa virtutis, animíque præcedente tempore ad ſummum gloriæ cumulum peruenturi. Idem etiam nobilitatis indolem retulit, & tam vitij quàm virtutis ſignum eſſe oſtendit. Liuius connumeratis Annibalis virtutibus & vitiis ſuperaddit, Cum hac indole virtutum ac vitiorum triennio ſub Aſdrubale Imperatore meruit. *Immenſa luxuria*) dum ſibi guloſiſſimi ſunt. *Specie*) ſub prætextu. *Frugalitatis*) dum aliis ſunt auari. *Tibi imponat*) te decipiat. Iuuenal. Facile eſt barbato imponere regi. A quo impoſtor id eſt deceptor. emendanda dictio apud Iuriſconſultos: cum paſſim legatur impoſteres pro impoſtores, & ita peruersè à quibuſdam interpretetur. *Sub exemplo*) per aliorum facta. *Luxuriæ & ſordium*) prodigalitatis & auaritiæ. Sic Iuuenalis in ſimiles inuectus, Sed quis feret iſtas Luxuriæ ſordes? *Nouam ſocietatem*) inauditam & inuſitatam coniunctionem diuerſarum rerum, cùm dicatur duo contraria non poſſe ſimul ſtare in eodem ſubiecto. *Diſcreta*) ſingula. *Turpiſſima*) magnæ infamiæ. *Turpius iunguntur*) longè maius dedecus ſi ſint in vno aliquo connexa. Aduerte comparatiuum habere maiorem ſignificantiam ſuo ſuperlatiuo. Sic in panegyrica oratione, Meliorem optimo genuit. [Et M. Tullius in fine Officiorum, Te mihi quidem eſſe chariſſimum: ſed multò fore chariorem, ſi talibus monumentis præceptíſque oblectabere.]

C. Plinivs Macrino Svo S.

ERI) Imperatorem Spurinnæ reb. præclarè geſtis ſtatuã triumphalẽ decreuiſſe, & filio eius Cottio defũcto in ſolatiũ patris, Macrinũ monet. *Heri* ſcribitur etiã *here*. quo Iuuen. vtitur. Martia etiam

ERI à Senatu Veſtricio Spurinnæ, Principe autore triumphalis ſtatua decreta eſt: non ita vt multis qui nunquam in acie ſteterunt, nunquam caſtra viderunt, nunquam denique tubarum ſonum niſi in ſpectaculis, audierunt: verùm vt illis qui decus iſtud ſudore & ſan-

dixis,

dixit, Cur here quod dederas, hodie puer Hyle negasti? Et Fabius heri apud Teren. tanquam antiquum recognoscit, & suis temporibus here scribi ostendit. *A Senatu)* Senatusconsulto. *Autore Principe)* ita volente Traiano. *Triumphalis statua)* in habitu triumphantis. lege Plin. lib. xxxiv. cap. iv. de honore statuarum. *Vestricio Spurinnæ)* qui Othoniani exercitus dux ad occupandas Padi ripas præmissus, Placentiam coloniam aduersus Cecinnam strenue & prudenter tutatus est: nam indomitum militem & belli ignarum, neque imperio parere volentem intra mœnia continuit: summo tamen sui ipsius discrimine, ne à suis proderetur, sed ipse volentes mœnibus eduxit: deinde noctis interuentu, cum Cecinna venire nunciaretur, timentes introduxit, strenuéque coloniam tunc maximè florentem tutatus est: ibi relicto modico præsidio, Macro cum cohortibus subuenit: vir sanctissimus qui ex longa senectute nihil prçter solam prudentiam habebat, vtraque lingua doctissimus, & in ordine vitæ dispositus. *Decreta)* constituta. nam decreta, Principum & Senatus constitutiones dicuntur. *Vt multis)* quibus passim in foro pro libidine principum statua dabatur: in quod Iuuen. satyricum fulmen torquet Satyra prima non sine summa indignatione. *In acie)* in pugna. *Vt illis)* viris statuæ decernuntur. *Decus istud)* honorē triumphalis statuæ. *Factis)* præclarè gestis. sumpto initio ab Atheniēsibus qui primi Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis statuas posuêre. *Bructerum)* pro Bructerorum: sunt autem Bructeri Germaniæ populi secundum Claudianum, syluæ Hercyniæ accolæ: qui quōdam vicinarum consensu nationum super sexaginta millia ceciderunt: deinde cùm nouos motus in Germania aduersus Romanum nomen excitassent, & aliquando superiores facti mortua regina, Velleda nomine, imperium sub Domitiano recusarūt. postea eorum Regem, qui ad Romanos confugerat, Vestricius Spurinna Traiani iussu in regnū introduxit sine sanguine & cæde, sed terrore

guine & factis assequebantur. Nam Spurinna Bructerum regem vi & armis induxit in regnum: ostentatóque bello, ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis præmium, illud solatium doloris accepit, quòd filio eius Cottio quem amisit absens, habitus est honor statuæ. Parum id in iuuene, sed pater hoc quoque merebatur, cuius grauissimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipse tam clarum specimen indolis dederat, vt vita eius breuis & angusta debuerit hac veluti immortalitate proferri. Nam tanta ei sanctitas, grauitas, autoritas, etiam, vt posset senes illos prouocare virtute, quibus nunc honore adæquatus est. Quo quidem honore, quantum ego interpreter, non

solo domitis Bructeris: quos pariter sub Nerone à bello metu deterritos per Iulium A.itum, tradit Tacitus. & procedente tempore à Constantino Constantij ad internecionem vsque deletos, in laudibus eiusdem legitur. [*Induxit*) reduxit expulsum. *Vi & armis*) dum metuunt copias Romanorum armatas. *Ostentato bello*) tanquam omnino esset acie cum Bructeris decertaturus. *Terrore*) sine cæde. *Pulcherrimum victoriæ genus*) sine sanguine & pugna hostem superare. ij autem merebantur orationem minorem triumpho. *Hoc*) statuam triumphalem accepit in prçmium rei bene gestæ. *Doloris*) quem interitu filij conceperat. *Absens*) in expeditione contra Bructeros. *Habitus est honor statuæ*) Donatus est Cottius statua honoris gratia. *Rarum id in iuuene*) rarò accidit vt statua ponatur iuueni in foro. *Vulneri*) dolori. *Fomento*) medela, solatio. *Cottius*) cuius mater Cottia & auus maternus Cotteianus.

Specimen indolis) indicium futuræ virtutis. *Breuis)* quia raptus est in flore ætatis. *Hac immortalitate)* hoc honore diu mansuro. *Proferri)* vlterius celebrari, prorogari. *Vt senex)* si diutius vixisset. *Prouocare)* æquare. *Illos)* viros illustres: qui ob virtutes statuam in foro meruerunt. *Exemplo)* imitationi cæterorum iuuenum. *Prospectum)* cautum. *Bonas artes)* bonos mores. *Acuent)* Inde Augustus in publicis decorus, opera cuiusque ducis manentibus titulis restituit, & statuas omnium triumphali effigie in vtraque fori sui porticu dedicauit. *Acuent)* incitabunt. *Digni sint his præmiis)* modò tales honores mereantur. & latenter Traianum laudat, sub quo meritis honores decernerentur. *Principes)* proceres, summates. *Liberos suscipiendos)* ad vxorem ducendam: multi enim sub malo principe cœlibem vitam malebant, cùm viderent in perniciem sui plerunque filios tolli: quosdam auaritia detinebat, orbitatis munera aucupantes: nam lex illa de maritandis ordinibus iam exoleuerat, qua locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia & pares pœnæ cohortabantur. *Publicè)* respectu vtilitatis publicæ. *Priuatim)* caussa ipsius Cottij. *Effigiem)* iconam formatam ad exemplar Cottij. *Subinde)* frequenter, in quem sensum Liuium, Columellam, Martialem, plerunque vsos annotauimus: sed in primis Tranquillum. *Præter)* iuxta. *Commeare)* spatiari cum aliquo. *Domi positæ)* In atrio supertabulino. qui locus erat atrio proximus authore Festo: [sed Vitruuio referente pars erat at ij] *Celeberrimo loco)* vrbis, id est in foro. *Species & vultus)* species est totius corporis.] nam authore Plinio solebant effigiem exprimere, & imaginem viuentis quantum per artem poterant reddere. *Refertur)* repræsentatur.

modò defuncti memoriæ, dolori patris, verùm etiam exemplo prospectum est. acuent ad bonas arteis iuuentutem: adolescentibus quoque (digni sint modò) tanta præmia constituta: acuent principes viros ad liberos suscipiendos. & gaudia ex superstitibus, & ex amissis tam gloriosa solatia. His ex causis statua Cotti publicè lætor, nec priuatim minus. Amaui consummatissimum iuuenem tam ardenter, quàm nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem eius subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, præter hanc commeare. Etenim si defunctorum imagines domi positæ dolorem nostrum leuant, quanto magis eæ, quibus in celeberrimo loco non modò species & vultus illorum, sed honor etiam & gloria refertur? Vale.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

STVDES) Si quãdo poterit occupationib⁹ vrbanis dissolui, promittit Caninio se venturum ad Lariũ, vbi & studere & piscari, venariq; cõmodè liceat. *Simul)* eodẽ die. *Lariũ nostrum)*

STVDES: an piscaris: an venaris: an simul omnia? possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum. nam lacus piscem, feras syluæ quibus lacus cingitur, studia altissimus iste secessus affatim suggerunt. Sed siue omnia

ſimul, ſiue aliquid facias, non poſſum dicere, inuideo: angor tamen non & mihi licere, quæ ſic concupiſco, vt ægri vinum, balinea, fonteis. Nunquam ne hos arctiſſimos laqueos ſi ſoluere negatur, abrumpam? nunquam puto. Nam veteribus negociis noua adcreſcunt, nec tamen priora peraguntur, tot nexibus, tot quaſi catenis maius in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

noſtrum) Larium lacum ad Comum patriam noſtram: ex quo Abdua fluuius exit. Polybius tamen hiſtoricus, referente Strabone, contra omnium opinionem reſcriptum reliquit, Larium longitudine ferè ſtadiorum terecentum, latitudine triginta, amnem eiicere Ticinum, Verbanum verò Abduam. Quod quidam parum diligentes, tanquam menda eſſet interpretis ſiue Strabonis, corrigunt: non anteriora reſpicientes, vbi Strabo Polybium dicit hoc aſſerere: quæque vſque ad finem libri quarti referuntur ex eius ſententia dici. & alibi ſæpius Strabonem ſcribere Larium emittere Abduam, non Ticinum. Appianus tamen niſi menda eſt [quoniam opinor ſcribendum Lirim] ſcribit libro primo bellorum ciuilium flumen Larium ad Linternum defluere. [Appellatus eſt Larius à Larone, qui lingua Hetruſca nobilis princeps dicitur, autore Catone & Sempronio.] *Altiſſimus)* maximè idoneus. [*Seceſſus)* locus remotus à rebus vrbanis: & ſecedere eſt ab vrbe rus proficiſci ocij cauſa.] *Affatim)* largiter. *Suggerunt)* ſubminiſtrant. *Aliquid)* vnum horum. *Inuideo)* quod virum bonum non decet præſertim aduerſus amicum. *Angor)* afficior moleſtia. *Licere)* eadem quæ tibi licent. *Ægri)* deſiderant vinum balnea, aquam. [Martialis, Setinum dominæque niues, denſique trientes. Quando ego vos medico non prohibente bibam?] *Fontes)* quibus hauſtis æſtum febris mitigent. *Hos arctiſſimos laqueos)* vrbanas curas inſtantiſſimas. *Soluere)* perficere, abſoluere conuenienter. *Abrumpam)* ſaltem relinquam imperfectos, [vel incidam tanquam nodum Gordianum.] *Noua accreſcunt)* alia coaceruantur. *Peraguntur)* abſoluuntur. *Nexibus)* annulis. *Catenis)* ſicut catenas annuli connexi efficiunt in maius. Et Martialis catenatos labores appellat multiplices & coniunctos libro primo. Expectant curæque cœnatique labores. *Agmen)* cumulus. *Extenditur)* augetur. in ſecunda lectione eſt oſtenditur, id eſt, exurgit, apparet.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

NXIVM me & inquietum habet petitio Sexti Eurity mei. afficior cura: & quam pro me ſolicitudinem non adij, quaſi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea exiſtimatio, mea dignitas in diſcrimen adducitur. Ego Sexto latum clauum à Cæſare noſtro, ego quæſturam impetraui:

ANXIVM) Apollinari Euritium commendat, vt eum in petitione Tribunatus adiuuet: exponens quot in illum beneficia contulerit, quibus virtutibus & parentum laudibus ornetur, Claudium Apollinarem præfectum claſſis Tacitus, Apollinarem tragœdum Gellius, Ceſennium Apollinarem Iuriſconſultus Paulus memorant. Fuerunt & alij plurimi Apollinares, antiquiores, & Secundo poſteriores. Sed ſuſpicor ſcriptam epiſtolam Domitio Apollinari Conſuli deſignato, cuius Secundus libro nono

meminit. Vel Sulpitio Apollinari doctissimo: quem sanè ex verbis Gellij coniecto: fuisse Cæcilij temporibus: ad quem Martialis suum scazonta mittit libro sexto, & Græca scripsisse epigrammata scimus. *Anxium)* ad animum refer. inquietum, ad corpus. *Petitio)* Tribunatus. *Erutij.* Legitur etiam *Euritij.* *Mei)* amicissimi. *Pro me)* dum Tribunatum peterem. *Pro me altero)* pro Euritio: quem alterum me existimo. *Alioquin)* præterea. Sic in panegyrico. in aliam tamen significationem vsurpat Apuleius. Nisi tandem, inquit, sapienter alioquin ipse mihi tulissem auxilium: prò in primis. *Existimatio)* autoritas est in periculo ne cadat, cadente amico.] *Latumclauum)* dignitatem Senatoriam. erat enim latusclauus vestis Senatoria: vt docet Spartianus & Tranquillus in Augusto, referens liberis Senatorum, quo celerius rei pub. assuescerent, protinus virilem togam latumclauum induere, & curiæ interesse permisisse: & Claudium, latumclauum, quamuis initio affirmasset non lecturum se Senatorem nisi ciuem Romanum, ob nepotem etiam libertini filio tribuisse. Et idem autor in Augusto laticlauios Senatores appellat, ac sumenti Augusto virilem togam tunicam laticlaui resutam ex vtraque parte ad pedes eius decidisse: quo signo ostendebatur Senatum futurum ei dicto parentem. Ut omittam Cæsarem Dictatorem vsum fuisse latoclauo ad manus fimbriato, & præcinctum molliore cinctura. Lampridius in Seuero, non latumclauum sed laticlauiam vocat, dicens illum Præfectis Prætorij sui Senatoriam addidisse dignitatem, vt viri clarissimi & essent & dicerentur. quod antea vel rarò fuerat, vel omnino non fuerat. eousque vt si quis Imperatorum successorem Præfecti Prætorij dare vellet, laticlauiam eidem per libertum submitteret. [Sic Valerius libro quinto, laticlauiam appellauit tunicam.] Vopiscus clauatam vestem, & Lampridius auro inspersam appellant. Erat autem clauus aureus purpuræ infixus, quam tunicam laticlaui in modum gausape texi suis temporibus inceptam tradit Plin. senior. Et Fabius inquit, Lumen clauus purpuræ loco insertus affert. Ulpianus de auro & argento legato, Claui aurei & purpuræ, pars sunt vestimentorum. Pomponius clauos vestimentis consutos tamen veste legata contineri, Accessionis vice cedunt quæ sunt insitæ vestimentis picturæ, clauíque, qui vestibus insuuntur. *Cæsare nostro)* Traiano: quo vsus est familiarissimè.

meo suffragio peruenit ad ius Tribunatus petendi: quem nisi obtinet in Senatu, vereor decepisse Cæsarem videar. Proinde adnitendum est mihi vt talem eum iudicent omnes qualem esse princeps mihi credidit: quæ causa si studium meum non incitaret, adiutum tamen cuperem iuuenem probissimum, grauissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, & quidem cum tota domo. Nam pater eius Euritius Clarus, vir sanctus, an-

Impetraui) cum non esset Euritius ciuis Romanus Senatoriam dignitatem ac Quæsturam ab Imperatore impetraui. An, quia ante tempus gerendorum honorum, quamuis ciuis esset. nam inquit Ulpianus de minoribus annis: xxv. ad munera siue honores creandis, iusta ætas seruanda est: nec ante tempus legitimum nisi ab Imperatore ad magistratus creari poterant. *Quæsturam)* quæ dignitas erat honorum initium: de qua alibi latius. *Suffragio)* auxilio, fauore. *Ius)* non enim omnibus licebat petere magistratus. vnde tradit Tacitus Veientonem accusatum, quòd ab eo vendita fuissent munera Principis, & adipiscendorum honorum ius: nam & si fuisset iure municipali, quo tantùm muneris honorarij cum populo Romano particeps erat: tamen autore Gellio id ius iam obliteratum, & per innotitiam inusitatum manebat. *Tribunatus)* plebis intellige. pro quo consequendo, Clodius plebeium se fecit:

fecit: cùm non liceret nobilioribus eam dignitatem petere: quem modum potuit seruasse Euritius. Sequentia faciunt vt credam fuisse Tribunatum plebis, magis quam legionum: quamquam Tranquillus tradat Augustum statim post virilem togam liberis Senatorum latumclauum induluisse, & curiæ interesse permisisse, militiámque auspicantibus non Tribunatum modò legionum, sed etiam præfecturas alarum dedisse. *In Senatu)* cui creandorum magistratuum potestatem côcesserat Cæsar, [an magis eligendorum & populo confirmandorum. *Decepisse)* si reiiciatur tanquam indignus, & Traiano dignum omni dignitate persuaserim. *Talem)* dignũ. *Omnes)* quibus datum est ius eligendorum Tribunorum. *Incitaret)* accenderet. *Studium)* diligentiam. *Adiutum)* adiuuari. *Iuuenem)* Euritium *Et quidem)* dignissimum. *Tota domo)* affinibus eius omnibus. *Euritius clarus)* quem scribit Gellius fuisse præfectum vrbis: morum literarúmque veterum studiosissimum.

tiquus, disertus, atque in agendis causis exercitatus) quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet auunculum C. Septitium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius noui. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in vno referre gratiam possum. Itaque prendo amicos, supplico, ambio domos, stationésque circumeo: quantúmque vel autoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obsecro, vt aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam, &, si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris. ostende modo velle te, nec deerunt qui quod tu velis, cupiant. Vale.

Sanctus) ad mores perfectissimos. & vitæ integritatem. *Antiquus)* tam ad vitæ seueritatem, quàm ad cognitionem rerum antiquarum. *Disertus)* ad eloquentiam refertur. *Pari)* summa. *Verecundia)* modestia. magis enim in studiis timor quàm fiducia homines decet. *C. Septitium)* Septitiũ [Cl rum:] cuius consilio epistolas publicauit. *Certatim)* sedulò. *Æqualiter)* maximè. *In vno)* Euritio: si meo auxilio Tribunatum adipiscetur. *Stationes)* vbi consident ciues in ocio fabulandi causa. *Precibus)* ad preces vsque descendo. *Muneris)* officij. [Fuit in alia lectione oneris, ad idem ferè.] *Tanti)* quanti ego puto, id est maximi. *Vicem)* beneficium par. *Si non reposces)* non rogatus. *Diligeris)* à possibili nititur persuadere. *Ostende)* à facili. nam vt solum cognoscatur hoc tibi placere, statim multi suffragatores occurrent. *Quod velis)* creari Euritium Tribunum.

C. PLINIVS OCTAVIO SVO S.

NOMINEM te patientem, vel potius durum, ac penè crudelem, qui tam insignes libros tam diu teneas. Quousque & tibi & nobis inuidebis? tibi, maximam laudem: nobis, voluptatem? Sine per ora hominum ferantur, iis

NOMINEM) Octauium admiratur posse tamdiu continere versus suos, hortatúrque [ad] editionem. Sic Martialis Faustinum libro primo. *Nominem)* vera lectio, non *hominem*: vt Laurentium

denique quibus lingua Romana spatiis peruagentur: magna etiã longaq́; expectatio est: quam frustrari adhuc & differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus, & inuito te claustra tua refregerunt: hos nisi retrahes in corpus quandoque vt errones, aliquem cuius dicantur inuenient. Habe ante oculos mortalitatem, à qua asserere te hoc vno monimento potes. nam cætera, fragilia & caduca, non minus quàm ipsi homines, occidunt desinúntque. Dices, vt soles, Amici mei viderint. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, vt tantum curæ intentionisq́; suscipere & possint & velint. sed dispice ne sit parum prouidum, sperare ex aliis quod tibi ipse non præstes. Et de editione quidem interim, vt voles, recita saltem, quò magis libeat emittere: vtq́; tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te non temerè præsumo. Imaginor enim, qui concursus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat: quo ego, quum dico vel recito, non minus quàm clamore, delector. sit modo silentium acre & intentum & cupidum vlteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare: quæ quum modum excedit, verendum est ne inertiæ & desidiæ vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

Vallam, & alios video legere. *Durum*) asperum, nimium seuerum, inurbanum pariter Vlpianus titulo de Furtis, & idem in panegyrico, Papinianus etiam pro inhumano: sicut M. Tull. de Perfecto Oratore pro agresti. *Libros*) metro constantes. *Teneas*) cohibeas, apud te supprimas. *Quousque*) perinde ac si diceret, semper ne? *Inuidebis*) per inuidiam auferes. *Laudem*) quam publicatione illorum consequeris. *Voluptatem*) ex lectione, & tua laude. *Per ora*) in publicum, in celebrationem. Virg. Volitare per ora, in eundem sensum dixit, [& Epigrammatarius, Quòd volito docta per ora virûm.] *Iisdem spatiis*.) per imperium Romanum: nam Latinitatem conati sunt Romanorum prisci vnà cum imperio diffundere. Testatur Valerius Maximus libro secundo, cap. de institutis. *Magna expectatio*) multum desiderantur. *Frustrari*) deludere. *Enotuerunt*) in notitiam & publicum venerunt. *Claustra*) scrinium. *Refregerunt*) exierunt. *In corpus*) in opus integrum. *Errones*) vagabundi serui, fugitiui. sic enim interpretatur Vlpianus titulo de seruis fugitiuis: quamquam Arrianus de re militari velit erronis crimen in seruo leuius esse quam fugitiui. Inde Labeo pusillum fugitiuum erronem appellat, vt ex diuerso fugitiuum magnum erronem. In summa, erro est, qui non equidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis serius domum redit. Hinc Columella erronem apum ducem censet detractis alis velut quadam compede domi retinendum P. Nigidius stellas erraticas, autore Gellio, errones appellabat, quas Apuleius erronias & vagas vocat. *Cuius dicantur*) qui sibi illos vendicet. *Asserere*) liberare, remouere. *Monumento*) literarum. *Cætera*) bona. *Caduca*) citò interitura. *Viderint*) prouidebunt, edent post me. *Intentionis*) diligentiæ. *Dispice*) considera. *Parum prouidum*) imprudens, [inconsultum.] *Quod*) publicationem tuorum librorum. *Interim*) postea. discernit rem quæ ad narrationem superiorem pertinet. *Vt voles*) facito vt lubet. *Recita*) Recitare, est librum, vel suum, vel alienum repetere. Cicero pro Cluentio, Tris

& ipse excitauit recitatores cum singulis libellis. *Præsumo)* quibusdam signis intelligo ante tempus. *Imaginor)* in animum & phantasiam induco, ac per imaginem intueor. *Concursus)* auditorum. *Clamor)* laudantium. *Silentium)* intẽtio, stupor [*Quo)* silentio.] *Dico)* causas ago. *Acre)* vigilans, [intensum, diligens.] *Fructu)* gaudio, [præmio] *Fraudare)* priuare. *Studia)* tuas lucubrationes. *Quæ)* mora. *Inertiæ)* nimia cunctatio, solet non modò pigritiæ, sed timiditati ascribi: & ipsa emendatio finem habet autore Quintiliano: apud quem plura lege lib. x. cap. de emendatione.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

SOLET esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamuis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est personæ claritate famosum, seueritate exempli salubre, rei magnitudine æternum. Marius Priscus accusantibus Afris, quibus Proconsul præfuit, omissa defensione iudices petit. Ego & Cornelius Tacitus adesse prouincialibus iussi, existimaui-

SOLET) Marius Priscus Africæ Proconsul à prouincialibus cum suis ministris accusatus repetundarum, agente Secundo damnatus est. Hoc senatusconsultũ [Plinius] laudat, ac Iuuenalis carpit. *Illo)* Senatorio. *Quietis)* ocij. *Secesseris)* ab administratione rerum publicarum, & vrbe abieris [in prædia tua.] *Insidet)* remanet. *Maiestatis)* publicæ Senatus dignitatis, & amplitudinis, quæ maioribus insunt: vnde Ioui maiestatem ascribunt poëtæ, & Imperatoribus rerum scriptores. de qua Valerius, Est & illa quasi priuata censura maiestas clarorum virorum, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in amplitudine sua obtinenda: grato enim & iucundo introitu animis hominum illabitur, admirationis prætexta velata. quam rectè quis diceret longum & beatum honorem esse sine honore. Dicta (autore Festo) à magnitudine. Hinc Curtius hominibus barbaris in corporum maiestate venerationem esse dixit. *Famosum)* clarum, cognitum: vocabulum medium quo Apuleius cum laude vtitur. & Iuuenalis: etsi nonnulli legant fumosos, non famosos equites.] secus alij. *Personæ)* Marij Prisci. *Claritate)* quia consularis & septemuir epulonum fuit. *Exempli)* quo cæteri, qui præfuturi sunt prouinciis deterrebuntur à rapinis, ne & ipsi pariter damnentur. *Rei)* causæ. habent ista locum procemij, sicut sequentia narrationis. *Accusantibus Afris)* Marium Priscum ex Bætica Proconsulem Africæ vna ciuitas publicè, multíque priuatim reum peregerunt. hæc Secundus libro tertio. *Proconsul præfuit)* Proconsulatu suo rexit Africam [an magis loco Consulis. M. Tullius in Philippicis, Nam Sertorianum bellum à Senatu priuato datum est: quia Coss. recusabant: cùm L. Philippus Proconsulem se eum mittere dixit non Proconsule. ita vt Proconsul sit, qui finito Consulatu mittitur in prouinciam: at Proconsule loco illius.] *Omissa defensione)* Non enim poterat dicere hanc causam non constare, neque factum negare, neque non esse quod obiiciebatur, neque vt rectè factum defendi poterat. quare contentus erat Priscus, vt relictis cæteris criminibus, de repetundis tantùm iudicarent: ne dum se defendere conatur in Senatu atrociora detegerentur: & Iudices facilius quàm Senatores putabat posse corrumpere. *Iudices petiit)* postulauit vt sibi darentur iudices. Primum iudicia in manu Equitum fuerunt: deinde per Syllam ad Senatum

traducta: postea lege Aurelia ad Equites Senatores, Tribunos Ærarios. Julius Cæsar ad duo genera iudicum redegit, Equestris ordinis & Senatorij: Tribunos Ærarios, quod erat tertiũ, sustulit. [Temporibus Domitiani à Senatu Judices dari ex ordine Senatorio inceptum est. nam in eius vita scribit Tranquill. illum autorem fuisse Tribunis plebis Ædilem sordidum repetundarum accusandi, & in eum Judices à Senatu petendi. *Iussi*) à Senatu, [vt apud Judices Afris adessemus] solitos dari patronos publicè præter Secundum ostendit M. Tullius pro Murena [an quia tunc Plin. erat præfectus ærario Saturni, & ideo omnibus aduocationibus renunciauit, vt toto delegato sibi officio vacaret. vnde ipso ad Traianum

referente, cùm patronum se prouinciales optassent contra Marium Priscum, petii: huius muneris veniam, & impetrauit. nam iussit Senatus vt ageret.] *Adesse*) opem ferre. *Prouincialibus*) Afris. fuit enim Africa post deletam Carthaginem redacta in formam prouinciæ, scilicet sublatis Regibus & aliorum principatu, paruit Romanis legibus & iudicibus, tributis insuper impositis. quod ne Paulum Orosium & Tacitum citemus, Cæsar libro septimo belli Gallici docet: nam commutatis legibus illarum gentium, securibus fiebat subiecta prouincia, & à Proconsulibus regebatur iure Romano [Maiores orbem in partibus diuiserunt, partes in prouinciis, prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris

mus fidei nostræ conuenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate & sæuitia, crimina quibus dari iudices possent, quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatúsque est: ne quid vltra repetundarum legem quæreretur, omniáque actio-

ac deinceps.] *Excessisse crimina*) maiora patrasse scelera quàm vt iudicibus ordinariis excutienda. *Immanitate*) crudelitate. *Dari iudices*) demandari: quos iudicij causa delegisset Senatus. [nam iudices dabantur à senatu in rebus tenuioribus & ambiguis]. Libro sexto idem testatur accusasse Martium Priscum: qui lege repetundarum damnatus, vtebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat. *Condemnandos*) in exilium detrudendo: vt Equitem Romanum vnum. *Interficiendos*) vt septem eius amicos, & alterum equitem Rom. *Respondit*) mihi & Tacito pro Mario. *Fronto Catius*) Frontones multos fuisse lego: nam Frontonis cum Tito amicitia coniuncti bis meminit Josephus: & Tacitus. Julij Frontonis in rebus Othonis: & Licinium Frontonem monstrat Ulpianus fuisse sub Imperatore Antonino. Frontonem Consulem sub Nerua Dion, quem Martialis & bello & pace clarum prædicat. Fuit igitur Cornelius Fronto Catius orator nobilissimus, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus (quanquam illi Macrobius siccum dicendi genus ascribat) Antonini Philosophi præceptor. Dion testatur in Adriano plurimum floruisse, & primas in agendis causis partes

habuisse: cuius Cæcilius alibi, & Juuenalis in prima Satyra mentionem faciunt. Neque ignoro Ulpianum de Pœnis, tradere Julio Frontoni rescripsisse Adrianum. Catiorum cognomina vetustissima testantur scriptores & sepulchrorum antiqua epitaphia: quæ nos Veronæ interdum, sed inter Insubres frequentius annotauimus, hodiéque Nouariæ amplissima familia parili cognomento durat. *Deprecatúsque est*) vsus est deprecatione sicut locus poscebat. Fabio enim referente libro septimo. In senatu, & apud principem, & vbicunque iuris clementia est, habet locum deprecatio: in qua plurimum valent pro ipso qui reus est, hæc tria, in anteacta vita si innocens fuit, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vsu futuri. præterea, si vel aliis incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentia, videatur satis pœnarum dedisse. Extra nobilitas, dignitas, propinquitas

quitas amici. M. Tullius tamen libro secundo de Oratore, deprecationem opinatur infimum obtinere locum. sed nonnunquam vtilem esse. *Repetundarum legem)* [ne de rebus capitalibus ageretur, sed tantùm de repetundis.] Lata repetundarum lex primùm à L. Pisone Tribuno ple. alij à Manlio Acilio Glabrione. demum à Julio Cæsare lex Julia repetundarum appellata, quæ pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio munere ministerióve publico acceperit: vel ex cohorte cuius eorum est, vel quo magis aut minus quid ex suo officio fecerit. Hæc secundum Marcellum & Venuleium. Alij breuius circumscripsere dicentes, legem repetundarum latam esse contra eos qui in magistratu pecunias, vel vi vel fraude abstulissent. Gratianus & Val. imperator. repetundarum damnatum quadruplum eius quod accepit persoluere iubent. ergo. *Vltra legem)* vltra quadruplum ex lege constitutum. quanquam Marcellus. ff. xlviij. dicat non fuisse certam pœnam damnatis repetundarum constitutam, sed puniri, vel exilio, vel etiam durius prout admisissent. quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint: vel licet non acceperint, calore tamen inducti interfecerint? vel innocentem, vel quem punire non debuerant? capite plecti debent, vel in insulam deportari. [Quare Catius vtebatur deprecatione quæ apud Senatum locum habet.] Inde exorta illa Juuenalis indignatio, quod homicidam non necassent, vel deportassent: non ob pecuniam priuati viri in ærariũ relatam, vt quidam opinantur.

nis suæ vela vir mouendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento miserationis impleuit. Magna contentio, magni vtrinque clamores, aliis cognitionem senatus lege conclusam, aliis liberam solutámque dicentibus: quantúmque admisisset reus, tantum vindicandum. Nouissimè consul designatus Iulius Ferox, vir rectus & sanctus Mario quidam parem pœnam decernendam.

Mouendarum lacrymarum peritissimus) sciens auditores & iudices ad misericordiam commouere. *Vento)* turbine, impetu, copia vehementi. *Impleuit vela)* amplificauit orationem. perstat in translatione sumpta à vento, tonat autem ista oratio opportunè. *Contentio)* lis, altercatio orta est inter patronos, an magis Senatores diuersa sentientes. *Cognitionem senatus)* ius inquirendorum criminum per Senatum, [quod tamen iudicibus permissum est.] Cognoscere enim est disquirere & examinare crimina: vnde Virgil. de Minoë tanquam de iudice dixit, Vitásque crimina discit: Et Juuenalis, Jam cognitione peracta. *Lege)* repetundarum: quia Senatus secundum eam censuerat vt mulctaretur. an magis lege, qua cautum erat ne bis de eadem re agere liceret. quare qui fauebant Mario, dicebant Senatum iam decreuisse vt repetundarum tantum damnaretur, neque posse iam peracta cognitione amplius retractare. Secus alij sentiebant: liberum patribus esse cognoscere quicquid voluissent. nam sicut Princeps non subiacet legibus: ita nec Senatus illius vices sustinens. *Solutam)* legibus non obnoxiam. *Admisisset)* peccasset. *Tantum vindicandum)* parem pœnam decernendam. *Nouissimè)* postremò. *Iulius Ferox)* Feroci scripsisse Proculum meminit Jurisconsultus Paulus. Julium Ferocem clarissimum virum & plurimæ autoritatis testantur Traiani literæ. hunc Secundus alibi doctissimum memorat, & Tiberis curatorem antiquus in lapide titulus adhuc extans. Ex autoritate Imperatoris Cæs. Diui Neruæ Traiani August. Germanici. pont. Max. Trib. pot. v. Coss. iiij. pp. Tit. Julius Ferox curator aluei & riparum Tyberis, & cloacarum vrbis terminauit ripam, P.R. ad prox. cip. p. xxij. scientiam ij. s. *Consul designatus)* qui proximis Calendis Martiis creati fuerant Consules, sequentibus Calendis Januariis Consulatum inibant: quamuis etiam prius initum legamus, vt apud Liuium Calendis Martiis: qui verò postea crea-

Martiis: qui verò postea creabantur in sequentem annum, ij designati dicebantur autore Flauio Vopisco. Postremo adeo creuit ambitio sub Imperatoribus, vt vno anno tradat Lampridius sub Commodo fuisse vigintiquinque Consules designatos. Cùm igitur res aliqua relata fuerat ad senatum, Consules qui præsidebant, primùm designatos Consules super ea sententiam rogabant, ac deinceps cæteros Senatores. *Rectus)* ad iustitiam refertur. *Sanctus)* ad vitæ integritatem.

dem iudices interim censuit dandos: euocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non præualuit modò, sed omnino post tantas dissentiones fuit sola frequens: adnotatúmque experimentis, quòd fauor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim consilio & ratione, quasi restincta, considunt. Vnde euenit vt quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus cæteris dicere velit. Patescit enim cum separaris à turba, contemplatio rerum quæ turba teguntur. Venerunt qui adesse erant iussi, Vitellius Honoratus, & Flauius Martianus: ex quibus Honoratus trecentis millibus exilium equitis Romani, septémque amicorum eius vltimam pœnam: Martianus vnius equitis Romani septingentis millibus plura supplicia arguebatur emisse. Erat enim fascibus cæsus, damnatus in metallum, strangu-

Iudices dandos) qui de repetundis iudicarent. *Interim)* dum euocantur conscij: an interim, id est statim dandos iudices: vt Terentius in Hecyra, Interim miris modis odisse cœpit Sostratam. *Euocandos)* introducendos in Senatum [vel à prouincia accersendos] *Innocentium)* reorum immeritorum. *Pœnas)* supplicia. *Vendidisse)* Marium subaudi. *Præualuit)* superior fuit & potior. *Sola frequens)* ab omnibus comprobata. *Misericordia)* M. Tull. ex autoritate rhetoris Apollonij, Lacryma, inquit, nihil citius arescit. Et Fabius libro sexto. Nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lacrymas inarescere: nam cùm etiam veros dolores mitiget tempus, citiùs euanescat necesse est illa quam dicendo effinximus imago. *Impetus)* motus, affectus. *Relicta)* præsidio destituta. Est alia lectio satis commoda restincta. *Considunt)* minuuntur, cessant. *Permixto)* confuso. *Patescit)* detegitur. *Contemplatio rerum)* consideratio & cognitio causarum. *Cum separaris à turba)* cùm solus sententiam dicis attentis cæteris. *Turba)* strepitu & clamore multorum. *Adesse iussi)* postulati apud Patres. *Vitellius Honoratus)* Fabium Honoratum in antiquis memoriis reperio. Spartianus in Seuero Honorati cuiusdam mētionem fecit. & Plutarchus in vita Galbæ Antonini Honorati, vbi etiam Vitelliū Martianum nominat. Diuus Hieronymus Honoratum Præfectū Prætorio Galliarum primum. *Flauius Martianus)* Martiano lib. vj. scribit Martialis. & Martianum Iurisconsultum fuisse lego. & Ælium Martianum Vticæ Proconsulem imperante Antonino Pio refert Vlpianus, vt omittam Icelium libertum cognomento Martianum, ac virum eruditissimum Martianum Capellam. Satis constat ex testimonio Calistrati. ff. quarto Martianum sub Traiano fuisse accusatum. *Trecentis millibus)* nummûm, videlicet trecentis sestertiis. *Arguebatur)* conuincebatur, probabatur. *Vltimam pœnam)* necem [quam Iurisconsulti interdum summum, modò vltimum supplicium appellant.] *Plura)* quæ statim sequuntur. *Fustibus)* nodosis stipitibus, & virgis [Sunt qui legant fascibus: sed fustibus est in frequentiori

quentiori vsu. iuxta illud, Virgis cædi.] *In metallum*) Qui ad effodienda metalla damnati erant, cùm die noctúque in labore perseuerarent, continua defatigatione moriebantur: cùm nulla eis ab opere daretur requies aut laboris intermissio: sed verberibus coacti rarò diu viuerent. robustiori quidam corpore & animi vigore, plurimum temporis in illa versabantur calamitate: quibus tamen ob miseriæ magnitudinem mors erat vita optabilior. Hæc sumpta ex Diodoro. Inter eos autem qui in metallum, & qui in opus metalli damnantur, differentia est tantùm in vinculis, secundum Jurisconsultum: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. Præfecto plané vrbis specialiter competere ius in metallum damnandi, & exempla diui Seueri, & Antonini ad Fabium Cillonem exprimunt, tradente Ulpiano: quo autore. ff. primo, Qui vniuersas prouincias regunt, ius gladij habent, & in metallum dandi eis potestas permissa est. Metalli quidem supplicium tam ad personas liberas, quàm ad seruiles pertinet conditiones. sed veterani & eorum liberi, nec in metallum damnabantur, nec in opus publicum, vel ad bestias, nec fustibus cædebantur. Eadem ferè Ulpianus titulo de Decurionibus & eorum filiis. Prima Semiramis captiuos isti supplicio destinauit. Quod notauit Suidas in dictione Semiramis: id quod etiam videtur intellexisse in σούπερ-βος [superbus.]

latus in carceres. sed Honoratum cognitioni senatus mors opportuna subtraxit: Martianus introductus est absente Prisco: Itaque Tutius Cerealis consularis iure senatorio postulauit, vt Priscus certior fieret: siue quia miserabiliorem, siue quia inuidiosiorem fore arbitrabatur, si præsens fuisset: siue (quod maximè credo) quia æquissimum erat, commune crimen ab vtroque defendi. &, si dilui non potuisset, in vtroque puniri. Dilata res est in proximum Senatum, cuius ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps præsidebat (erat enim

Strangulatus) suffocatus laqueo. quæ omnia patrauerat contra legem Juliam de repetundis: qua præcipitur, ne quis ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vincirívе iubendum, exve vinculis dimittendum, néve quis ob hominem condemnandum, absoluendúmve, néve ob litem æstimādam, iudiciúmve capitis faciendum, pecuniæ aliquid accipiat. *Opportuna*) in tempore: nam morte declinauit dedecus & supplicia, quæ subiuisset si vixisset. & damnatus nemo videri possit, antequam de eo forte iudicium redditum & pronunciatum esset: neque cuiusque mortui bona, antequam de eo Romæ pronunciatum sit, publicata sunt: eáque bona hæredes possidere debent. Unde Martianus titulo de bonis eorum qui ante sentētiam mortem sibi consciuerint, inquit, Qui rei criminis non postulati manus sibi intulerunt, bona eorum fisco non vendicentur: non etiam facti scelus obnoxium, sed conscientiæ metum in reo veluti confesso teneri placuit. ergo aut postulati esse debent, aut in scelere deprehensi, vt si se int. rfecerint, bona eorum confiscentur. Opportunè igitur mortuus est Honoratus antequam postularetur. nam bona eius ad hæredes pertinebant. *Cognitioni Senatus*) vt partes discuterent, & examinarent eius crimina. *Introductus*) intromissus in Senatum. *Tutius Cerealis*) Cereal.s multos circa illa tempora fuisse notaui: Mimum Cerealem & Junium filium sub Adriano. Ad Vellium Cerealem alibi Secundus. Sicut Martialis ad Julium Cerealem libro vndecimo, qui bellum giganteum heroico scripsit. Turullij Cerealis & Petilij Tacitus cum Josepho & Dione meminere. Suidas insuper Primum Cerealem citat. *Consularis*) qui consulatum gesserat. *Iure Senatorio*) Jus Senatoris erat, si Gellio libro quarto credimus, vt sententiam rogatus

antè quicquid vellet, & quoad vellet de alia re diceret. *Inuidiosiorem)* maiori inuidiæ obnoxium Priscum. *Commune crimen)* Marij vendentis plura supplicia Equitis Romani, & Martiani ementis. *Dilui)* tolli, falsum argui, [excusari, purgari.] *Vtroque)* Mario & Martiano. *In proximum Senatum)* vsque in eum diem quo primùm Senatores in curiam conuenirent. non enim omni quoque die Senatus habebatur, vt est videre apud M. Tullium. *Augustissimus)* maiestatis plenus, venerandus Pausanias, Augustus idem est quod venerandus Dion, Octauius Augusti cognomen recepit, tanquam maius aliquod supra mortales. omnia enim veneranda & sacra, Augusta Romani appellant. quod luculentius Tranquillus exequitur, Octauium dicens ex Munacij Planci sententia accepisse cognomen Augusti, quòd loca religiosa, in quibus augurato quid consecraretur, augusta dicantur ab auctu vel ab auium gestu, gustúve: sicut etiam Ennius docet scribens: Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est. Ab illo igitur secundum Dionem omnes deinceps Imperatores Augusti cognomentum sibi vendicauerunt, quo significatur omnium rerum potestas. Quare Secundus non iniuria præsente Imperatore augustissimum conspectum dixit. *Princeps præsidebat)* Traianus cæteros Senatores præibat, quòd princeps Senatus erat & Cos. nam Consulum alter interdum vel Senatus princeps vniuerso Senatui præerat, habebátque potestatem rogandarum sententiarum. Principem Senatus à Romanis, πρόκριτον à Græcis appellatum quidam prodidere. Sciendum præsidis nomen, Martiano. ff. primo attestante generale esse, eo quod & Proconsules & Legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes licet Senatores sunt, Præsides appellantur: [quinimo Plinius senior libro septimo diuum Augustum Præsidem appellauit.]

Consul) ad hoc Ianuarius mensis cùm cætera, tum præcipuè Senatorum frequentia celeberrimus: præterea causæ amplitudo, auctáque dilatione expectatio, & fama, insitúmque mortalibus studium magna & inusitata noscendi, omnes vndique exciuerat. Imaginare, quæ solicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re, in illo cœtu, præsente Cæsare, dicendum erat. Equidem in Senatu non semel egi: quinimmo nusquam audiri benignius soleo. nunc me tamen, vt noua omnia nouo metu permouebant.

Ad hoc) præterea. *Ianuarius)* quo solebant Consulatum inire, autore Ouidio in Fastis. *Cùm cætera)* aliorum virorum frequentia. *Senatorum frequentia)* qui in principio anni plures quam aliis temporibus solent interesse Senatui, tum celebritate Consulum ineuntium magistratum tum rebus rusticis exoluti. *Causæ amplitudo)* respectu accusatorum & reorum ac criminum. [M. Tullius in Diuin. Jam nunc mente & cogitatione perspicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam expectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura.] *Expectatio)* desiderium. *Fama)* diuulgatio causæ. *Insitum)* natiuum ac proprium. *Inusitata)* tunc temporis insolita. Raró, inquit, alibi Secundus, incidebat causa, vel personarum claritate, vel negocij magnitudine insignis. *Exciuerat)* suscitauerat, conuocauerat. *Omnes)* Senatores, respiciunt enim hæc frequentiam patrum. *Imaginare)* reputa. *Sollicitudo)* M. Tullius de oratore testatur eum optimè dicere, qui maximè dicendi difficultatem varióſque euentus orationis, expectationémque hominum pertimescat. *Nobis)* aduocatis. nam causa vna à pluribus defendebatur. quod introductum temporibus Ciceronis videtur, qui lib. de Claris oratoribus hanc consuetudinem multis reprehendit. raró tamen supra quatuor vtebantur patronis, post bella ciuilia ante legem Juliam vsque ad duodenos est prouentum: deinde quot

de quot Senatui placuissent. *Super*) de. *Cœtu*) Senatorum conuentu. Priscis temporibus tercentum Senatores fuisse legimus. M. Tullius quadringentos & decem connumerat in ea oratione quam in Senatu pro reditu suo dixit. Tranquillus imperante Augusto supra mille per gratiam & præmium allectos scribit: quos tamen idem princeps ad modum pristinũ & splendorem redegit duabus lectionibus. *Cæsare*) Traiano. *Non semel*) pluries, frequenter. *Nusquam*) apud nullos iudices. *Præmouebant*) antequam inciperem perturbabant: vel permouebant, admodũ turbabãt.

Obuersabatur præter illa quæ suprà dixi, causæ difficultas, stabat modò Consularis, modò Septemuir Epulonum, iam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum, quem, vt premebat atrocitas criminis, ita quasi peractæ damnationis miseratio tuebatur: vtcunque tamen animum, cogitationémque collegi. Cœpi dicere, non minore audientium assensu, quàm solicitudine mea. Dixi horis penè quinque. Nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. adeo illa ipsa, quæ dura & aduersa dicturo videbantur,

Obseruabatur) considerabatur. Legitur etiam obuersabatur, scilicet occursabat mihi. *Causæ difficultas*) non circa crimina quæ satis arguebantur, sed propter Prisci dignitatem. *Illa*) frequentiam Senatorum, & præsentiam Cæsaris, & reliqua. *Stabat*) occurrebat Priscus in animo, quod fuisset Consul & Septemuir Epulonum: & rursum mihi videbatur omni honore priuatus. Hoc solet euenire in metu. Sic ad Fundanium de scipso, Me Cõsularem inquit esse nõ sentio, rursus mihi videor. *Epulones*) quos antiqui Epulonos autore Festo, dixerunt, Iouis Optimi Maximi parasiti erant: datum his nomen quòd epulas indicendi Ioui, cęterísque diis potestatem haberent. Unde Martialis Capitolinas & Pontificum dapes, Epulonum vocat, quas puto Tranquillum notasse in Augusto, vbi refert sex deos & totidem deas in Capitolio discubuisse, & Varronem de Agricultura, Collegiorum cœnas, quæ tunc innumerabiles excandefaciebant annonam macelli. In hos diuus Augustinus libro sexto de ciuitate dei, tanquam in parasitos Iouis & mimos, Varrone dictante, inuehitur: & tertio eiusdem voluminis helluones atque sacrificiorum adipibus inhiantes, & fallacium diuinationum caliginem appellando. M. Tullius de Responsis Aruspicum, testatur si quid in ludis esset prætermissum aut commissum, Epulones solitos ad Pontifices referre, quorum de sententia illi iidem renouati & instaurati celebrabantur. Et tertio de Oratore. Pontifices, inquit, veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros Epulones esse voluisse, cum essent ipsi à Numa, vt etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti. Postea auctus est numerus & septem creari cœpti. Hinc Lucanus, Septemuírque epulis festus. & Iuuenalis, Quis fercula septem Secreto cœnauit auus? Erant autem Epulones summæ auctoritatis, Flaminibus, Auguribus, Quindecimuiris pares. & cuius pater, secundum Gellium, Septemuir Epulonum fuisset, eam excusationem merebatur ne in consortium Vestæ legeretur. Plura lege apud Macrob. & recentiores. *Iam neutrum*) iam priuatus vtroque magistratu. *Damnatum*) repetundarum. an quod omissa defensione suo se iudicio obnoxium criminibus reddiderat. [an potius iudicio omnium.] *Atrocitas*) immanitas. non enim solum lege repetundarum, sed etiam Cornelia de sicariis tenebatur, qua cauetur contra eos qui cum in magistratu essent eorum quid fecerint aduersum hominis necem quod legibus permissum non sit. Legis Corneliæ de sicariis & veneficis, pœna est in insulam deportatio, & omnium bonorum ademptio, nisi honestiore loco positi fuerint, vt pœnam sustineant, sicut mox interdictum Mario vrbe Italiáque. *Quasi peractæ damnationis*) signatè locutus addendo quasi: nam & si iudi-

ces petierat, nondum tamen pronunciauerant de eo. *Vtcunque*) aliquantulum difficulter inter tot perturbationes. *Collegi animum*) vires cepi ad agendum. *Assensu*) fauore. *Solicitudine*) quæ nescio quomodo magis oratorem decet. *Viginti clepsydris sunt additæ quatuor*) Clepsydra poterat distingui, per quodcunque temporis spatium libuisset. vnde legimus apud Philostratum in Adriano declamatore fuisse clepsydram dispositam ad mensuram centum versuum. hîc sanè quinque clepsydræ spatium vnius horæ complectebantur. vnde inquit, Dixi horis pene quinque cum præmisisset vigintiquatuor clepsydras impetrasse. si enim quinque & viginti accepisset, quinque solidas horas egisset. [Quòd si leges decem vt est in codice antiquo loco xx. tunc tres clepsydræ vnam horam continebunt.] *Acceperam*) impetraueram, cùm ex lege accusatori sex horæ, reo verò nouem essent concessæ. Senatus autem permitteret dicenti quot sibi placeret. *Illa ipsa*) iam prædicti obices.

secunda dicenti fuerunt. Cæsar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere solicitudinem) præstitit, vt libertum meum post me stantem, sæpius admoneret, voci laterіq́ consulerem, quum me vehementius putaret intendi, quàm gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde Senatus & reuocatus in posterum. neque enim iam inchoari poterat actio, nisi vt noctis interuentu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Saluius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus, in illa verò causa o-

[*Dura*) difficilia.] *Secunda*) vt accusationem meam iuuerint. *Solicitudinem*) quod maius est quàm studium & cura: fuit enim Traiano charissimus Secundus. *Voci*) curanda in oratore vox est. neque vltra vires vrgenda. nam & suffocata sæpe & maiore nisu minus clara est: & fatigatio vt corpora non ad præsens modò, sed etiam futurum, vocem destruit. Quare non immeritò reprehenditur apud Senecam Portius latro, quod nihil vocis causa faceret, non illam paulatim ab imo vsque ad summum perduceret, non rursus à summa contentione paribus interuallis descenderet. Sed liber secundus Epistolarum hunc locum latius tractauit. *Lateri*) viribus. nam lib. iij. Ne latera deficerent, dicit. Et Iuuenalis, nec quæritur quòd Et lateri parcas, nec quantum iussit anhelans. Apuleius. Et meis iam defectis lateribus consulas. Mart. Rumpis Basse latus: sed in comatis. Consulere ergo lateri est prouidere ne viribus deficiamus, dum nimium intendimus vocem. nam qui volunt exclamare in maius, secundum Cicer. latera, fauces, linguam intendunt: è quibus elici vocem & fundi videmus toto corpore, atque omnibus vngulis contentionis voci asseruiunt. Seneca præcipit latus balneo reparandum. [Cicero in Verrem, pro latere viribus dixit, Credo, inquit, si meis horis in accusando vti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viresque deficerent. Idem iiij. Acti. Nam me dies, vox, latera, deficiant.] *Intendi*) vocem augere. Siue incendi, id est efferuescere. *Gracilitas*) tenuitas. Fuit enim Secundus corpore non admodum robusto [nec procero, quod etiam testatur Traianus in rescriptis ad eundem, Superem, inquit, & sine querela corpusculi tui & tuorum peruenire in Bethyniam potuisses.] *Claudius Marcellinus*) cuius alibi fit mentio, & Martialis duobus epigrammatis Marcellinum à mortalitate vendicauit. *Missus*) dimissus, dissolutus. Senatus dissoluebatur his verbis, Nihil vos morámur Patres Conscripti. Hæc sumpta ex Capitolino. *Actio*) Saluij. *Scinderetur*) impediretur, non perficeretur. *Interuentu noctis*) superueniente nocte, cum neque post occasum solis, neque ante ortum liceret Senatum habere, Gellio tradente. Veruntamen non vsquequaque

quaque lex ista seruabatur. *Saluius Liberalis)* qui sub Domitiano accusatus est, eúmque Secundus asserit fuisse vehementem, & disertum oratorem: nam si Tranquillum audimus, in defensione Diuitis ausus est dicere, Quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertiũ millies habet? Quod dictum quamuis audacius Vespasianus laudauit. Saluio Legato Aquitaniæ rescripsisse Adrianum refert Calistratus titulo de accusationibus. Seneca Liberali patriam Lugdunum assignat. Item Liberalis sub Tito Centurionis Josephus meminit. *Subtilis)* in inuentione. *Dispositus)* in coaptando singula locis suis. Est enim dispositio, rerum inuentarum per locos distributio. Siue, Fabio scribente, Est vtilis rerum ac partium in locos distributio. Quæ quanquam sit communis toti orationi, præcipuè tamen narrationi attribuitur, sicut subtilitas principio. *Acer)* vehemens, quod proprium est confutationi & confirmationi: disertus verò omnibus actionis partibus.

...mnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè &, quod eximium orationi eius inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter: vtque iam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quàm in defensione consumpsit. Huius actionem vespera inclusit: non tamen sic, vt abrumperet. itaque in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo con-

Artes suas) vehementiam imprimis, quamuis & reliquæ in eo virtutes essent laudabiles. Qui autem repetundarum insimulabitur crimine, anteactam vitam, & quibus de causis per prouinciam vniuersam, vel accusatorem, vel testem offenderit, non inutiliter præcipiente Fabio exponet. *Respondit)* Saluio. *Eloquentissimè)* optimè. *Σεμνῶς)* grauiter & venustè: nam proprium oratoris est dicere grauiter & ornatè, & hominum sensibus ac mentibus accommodatè. Cicero primo de Oratore testatur. *Eximium)* præcipuum. & profectò is fuit historiæ grauissimus autor, vtpote qui nisi ad exemplum pertinentia, & magna non referat verbis, & sententiis paribus. *Insigniter)* egregiè. *Locus ille poscebat)* Vltimum causæ genus est deprecatio, cùm nulla alia ratione tueri reum possumus. ea in Senatu & apud populum, principémque, & vbicunque iuris clementia est, locùm habet: [in qua plurimum valent ex ipso qui reus est, hæc tria: in vita præcedente, si innocens, si benemeritus, si spes in futurum innocentis victuri, & in aliquo vsu futuri. præterea si vel aliis incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentia videatur satis pœnarum dedisse. extrà nobilitas, dignitas, propinquitas, amici.] *In precibus)* in deprecatione. [*Vt abrumperet)* perinde ac si diceret cum die finem actioni imposuit. *Vespera)* serum diei. *Probationes exierunt)* sunt exhibitæ tabulæ & testes. quas inartificiales probationes rhetores appellant, de quibus lege plura apud Fabium Quintilianum. Præterea. ff. xxij. titulus est de probationibus & præsumptionibus. [Asconius lege Pompeia de vi cautum scribit, vt priusquam causa ageretur, testes per triduum audirentur: deinde vno die & ab accusatore & ab reo perorari iubebatur: rursus postera die sortitio iudicum fieret.] *Antiquum)* simile antiquis patribus. [*Senatum)* id etiam interdum ab vno factum. nam Manlius Torquatus de filio cognitione suscepta domi consedit] so úsque vtrique parti per totum biduum vacauit: ac tertio die plenis. & diligentis. auditis testibus pronunciauit. *Nocte dimitti)* interuentu noctis dissolui. Hoc iudicium Marij factum Traiano imperante testatur Secundus in oratione panegyrica: non solùm rem eandem referens, sed etiam verborum multa. vbi Traiani patientiam in audiendis causis commendat. Scribit enim, Jam quàm antiquum, quàm consulare, quòd triduum totum Senatus sub

exemplo tui sedit, cùm interea nihil præter Consularem ageres, interrogauit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui reipubl. facere licuit: consulti omnes atque etiam dinumerati sumus: vicitque sententia non prima, sed melior. Dicemus igitur, Juuenalem qui prima satyra carpit hoc Senatusconsultum, quod satis constat factum sub Traiano, suum opus composuisse, & emisisse sub eodem. proinde tanquam pœnitentia ductus, quòd statim in principio viuos notasset, promittit se dicturum de mortuis. hinc in Domitianum iam occisum apertè inuehitur: immo iam mortuum testatur. non enim eo viuente ausus fuisset talia dictare, gnarus quidem multis experimentis solitum minima quæque in se dicta atrociter punire. Traiani verò imperium raram temporum fœlicitatem, vbi sentire quæ quis voluisset & quæ sensisset, dicere licebat, ac omnia studiorum genera iam liberius quæ prope sub Domitiano fuerant extincta, refouerentur. Inde Juuenal. Traianum super hoc laudans (fuit enim poëtarum fautor) inquit, Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantum, Solus enim tristes hac tempestate Camœnas Respexit. Et multis argumentis comprobatur Secundum scripsisse suas epistolas post necem Domitiani. Adde quòd Martial. dum post obitum illius secessit in Hispaniam, scripsit carmen ad Juuenalem in vrbem, occupatum circa salutationes potentiorum. Pari scribendi libertate Tacitus & Tranquillus in historiis suis sub eodem vsi sunt. Quòd autem Suidas (nam quæ de Juuenale ex Probi auctoritate referuntur, tanquam non legitima illius probatissimi grãmatici Probi reiicimus) scribit Juuen. poëtam Romanum fuisse temporibus Domitiani, & Paridem histrionem Prasinæ factionis ab Imperatore dilectum conuiciis à Senatu & Juuenale notatum: hinc principem relegasse poëtam Pentapolin Libyæ ciuitatem: histrionem verò ditatum misisse in Antiochiam, qui domum & balineum extra oppidum ædificans ibidem interiit: non ideo refert sub eo scripsisse satyram. Nam potuit sola voce, vel epigrammate Paridem incessere. neque quid prohibet post obitum Domitiani, clementia Neruæ in vrbem rediisse. hinc iniuriarum memor Satyram exorsus immanissimum principem cum suo histrione carminibus meritò proscidit. Nolo dicere Prasinam factionem in histrionibus insolitam, sed in aurigis circensibus frequentem, nec Paridis sepulchrum in Antiochia, sed via Flaminia auctore Martiale fuisse. hoc tamen addidero, Suidam Græcum non Secundo Romano conferendum, qui rem sui temporis, & agente se tractat, immo repetit. *Triduo)* per tres dies. Cornutus Tertullus in Præfectura ærarij, & Consulatu, Secundo collega, vir sanctus & in omni laude similis antiquis, Æmiliæ viæ curator fuit: summo necessitudinis vinculo pariter coniuncti. Tertull. & Maximi consulatus meminit Ulpianus ad legem Juliam de adulteriis. Sequens tamen epistola demonstrat Tertullium fuisse designatum COS. cum Nerua, & Tertulliano Senatusconsulto quod factum est temporibus diui Adriani, Justinianus asserit traxisse appellationem à Tertullo. Diuus Augustinus irridendo auctor est, Tertullum virum grauem, & philosophum, Ædilem futurum clamasse in auribus ciuitatis, inter cætera sui magistratus officia sibi Floram matrem ludorum celebritate placandam. nam quæ Jul. Capitolinus de Tertulo scribit, non de Cornuto, sed eius filio, vel alio dicta autumo: inquit enim, Crimini datum est Ant. philosopho, quòd adulteros vxoris suæ Tertullum, Utilium, Orfitium, Moderatum promoueret ad varios honores: Tertullum etiam cum vxore prandentem deprehenderit, de quo mimus in scena præsente Antonino dixit, cùm stupidus nomen adulteri vxoris à seruo quæreret, & ille diceret, Tertullus: & adhuc stupidus quæreret, respondit, iam tibi dixi, Tertullus dicitur.

Consul designatus) cum Julio Feroce. *Vir egregius)* de quo alibi Secundus, Cornuto quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius?

tineri. Cornutus Tertullus Cos. designatus, vir egregius, & pro veritate firmissimus, censuit

Sepe

septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, Mario vrbe Italiáque interdicendum: Martiano hoc amplius, Africa. In fine sententiæ adiecit, Quod ego & Tacitus iniuncta aduocatione diligenter fortitérque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares vsque ad Pompeium collegam: ille & septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, & Martianum in quinquennium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam iam passus esset, censuit relinquendum. Erant in vtraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore. nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur assensi, hunc qui post ipsos censuerat, sequebantur. sed quum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. Tum illi, qui se collegæ adnumerari patiebantur, in diuersum transierunt, collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, præcipuè de Regu-

Septingenta millia) nummûm. *Acceperat)* à Martiano. nam trecenta non potuerant satis probari Honorato morte intercepto. *Ærario)* inferenda. in pecuniam publicam reponenda: non enim erant restituenda Martiano obnoxio maioribus suppliciis, quòd ea summa necem equitis Rom. emisset. Ærarium erat quò publica pecunia per Præfectos referebatur, sicut Fiscus quò Principis tantum. Secundus in Panegyrico, At fortasse fiscum non eadem seueritate qua ærarium cohibes? immo tanto maiore quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Et Spart. Vetuit Adrianus damnatorum bona in fiscum priuatum redigi, omni summa in ærario publico recepta. Dictum ærarium ab ære: nam ante argentum, ac pene etiam aurum, in precio fuit æs. Erat autem Saturni ædes, quòd tempore, quo Italiam incoluit, ferturin eius finibus nullum esse furtum commissum, & quòd sub illo nihil erat cuiusque priuatum. ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis vniuersa communia. an quòd fructuum inuentor & agricolationis autor fuisse credatur? fructuum verò copia ac venditio pecuniam gignat, hæc sumpta à Plinio seniore, Macrobio, Plutarcho. *Interdicendum Mario)* inhibendum & submouendum Marium. vsitatius dicitur interdico Mario vrbe Italiáque, quàm vrbem Italiámque, sicut, interdico tibi aqua & igni. quàm te aqua & igni. interdum tamen accusatiuo iungimus diuersis modis: nam idem libro quinto interdicendum ei aduocationem dixit. Et Tranquillus Neronem interdixisse vsum amethystini Tyriíque coloris. Et Ouidius Iunonem interdixisse orbem. Apud Senecam ter idem dicendi genus annotauimus, possessionem interdico tibi, & illi domum meam interdicam, & non interdicit sibi ac suis admirationem. At Julius Cæsar, Ariouistum inquit omni Gallia Rom. interdixisse. Edico & interdico differunt: quòd edicimus quæ iubemus: interdicimus, quæ vetamus fieri. itaque Prætoris edicta & interdicta dicuntur. [Tacitus insuper pro interdici aqua & igni, vsus est arceri.] *Hoc amplius)* præter vrbem, & Italiam. *Africa)* patria. nam constitutum est eum cui patria interdictum est, etiam ab vrbe abstinere debere: contra autem si cui vrbe fuerit interdictum, patria sua interdictum videtur. & ita multis constitutionibus cauetur autore Vlpiano de Interdictis. *Fortiter)*

constanter, pari industria, fide, constantia, laudatus est Secundus plenissimo testimonio dum pro Bethicis egit aduersus Classicum. *Iniuncta aduocatione*) accusatione demandata à Senatu. nam Aduocatus commune verbum est tam accusatoris quàm defensoris, qui si inutilis foro extitisset, vulgò Causidicus dicebatur. hoc Fabius At Pedianus qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit amico, aut præsentiam suam: aut procurator, si absentis negocium suscepit: aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tuetur vt suam. Apud quem desideratur dictio absentis restituenda ex testimonio Festi. *Arbitrari*) censere. *Dignum*) conueniens. *Mandatis partibus*) officio imposito nobis. nam tutabantur partes Afrorum iussu Senatus. [an commendatis Afris. *Designati*) electi, creati, destinati. *Consulares*) qui Consulatum gesserant. nam hi præcedebant cæteros Senatores ordine *Pompeium Collegam*) apud Josephum libro septimo falsò legitur Collegas pro Collega. Vix, inquit, motus eorum potuit reprimere Collega adhuc iuuenis, Legatus, postulans sibi præmitti ad Cæsarem gesta. Nam paulò pòst præter Secundum idem scribit. Habita diligenti ratione Collegam reperisse veritatem. *In quinquennium*) per quinque annos tantum relegandum. *Repetundarum pœnæ*) vt quadruplum ablati persolueret, nec exularet. *Passus esset*) nam de suo iudicio condemnauerat, dum iudices peteret. *Vtraque*) Tertullij & Collegæ. *Hac*) Collegæ sententia. *Solutiore*) minore. *Quidam*) Senatorum. *Assensi*) annuisse, consensisse. nam assentior & assensio dicimus. *Hunc*) Collegam. *Sequebantur*) mutata priore sententia. *Discessio*) Fiebat referente Gellio Senatusconsultum duobus modis, aut per discessionem, si consentiretur; aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas. Ad illam consuetudinem alludens Apuleius dixit, Non pedibus, sed totis animis latrones in eius vadunt sententiam At Cicero rem ipsam notauit. Prospiciebatur, inquit, in Hortensij sententiam multis partibus plures ituros. Sed Flauius Vopiscus manuum eleuationem superioribus modis addidit, Post hæc interrogati plerique Senatores sententias dixerunt: deinde aliis manum porrigentibus, aliis pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbo consentientibus conditum est Senatusconsultum. [Qui pedibus sententiam ferebant, erant viliores, & ij Pedarij Senatores vocabantur. Tacitus libro tertio, Sed omnes Consulares magna pars eorum qui Prætura functi, multique etiam Pedarij Senatores certatum exurgerent.] Suffragia per elationem manuum pluribus Suidas exequitur. *Sellis Consulum*) iuxta Consules, qui in sellis sedebant curulibus, aut tribunalibus. hi maiora iudicia secundum Asconium exercebant, vt Consules & Prætores, sicut qui in subselliis, minora, vt Tribuni, Triumuiri, Quæstores. Erant autem sellæ quatuor pedum. Vopiscus in Firmo dicitur habuisse duos dentes elephanti pedum denum, è quibus Aurelianus ipse sellam constituerat facere, additis aliis duobus. Sellarum inuentores fuerunt Ethrusci. Erant præterea sellæ familiares, quibus ad vsum domesticum vtebantur, vt Varro in agricultura scribit. *Annumerari Collega*) assensi fuerant Pompeio Collegæ. *In diuersum*) in sententiam Cornuti. *Impulsoribus*) subornatoribus, persuasoribus.

lo, questus est, qui se in sententia quam ipse dictauerat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, vt plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis amplissimæ, superest tamen λειτούργιον *non leue, Hosti-*

Dictauerat) composuerat, suggesserat nam dictare quantum ex lib. v. Epistolarum Senecæ colligere possumus hoc differt à dicere, quòd illud est tardè, & diuisè enunciare, quæ alius excipiat: & hoc est cōtinuè, & vno tenore orare: quanquā etiam dictare pro continenter dicere vsurpetur, sicut Trebellius Pollio, Nō scribo, sed dicto, & dicto cū ea festinatione vt respirandi non habeam facultatē. Quod Fabius sic reprehēdit, Quid

de illis

de illis dictãdi delitiis sentiã? eius manum cui dictamus viget, atque interim pudet etiam dubitare aut resistere, aut mutare, quasi conscium infirmitatis nostræ timentes. Dictare etiam pro suggerere vsus est Columella libro quinto, Modus, inquit, materiarum is erit quem dictabit humi, atque ipsius stirpis lætitia. Et Dictata sunt quæ ludi magister de aliquo autore pueris tradit interpretamenta, vt perdiscantur: eadémque ipsis post paulum ita reddantur vt tradita sunt. Omissis igitur Varrone, Persio & Horatio, solo Ciceronis testimonio contenti erimus, qui ad Quintum Fratrem inquit de Caluenti Marij oratione. Quod scribit, miror tibi placere eidem rescribere: præsertim cùm illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes tanquam dictata perdiscant. Tranquillus etiam pro regulis & præceptis vsurpat, Julium Cæsarem asserens enixum vt tyronum singulorum disciplinam Romani Equites & Senatores armorum periti susciperent, & dictata exercentibus darent, id est præcepta vitandi & inferendi vulnera. *Alioquin)* insuper. *Plurimum audeat)* cùm audebat, omnium audacissimus, cùm timebat, omnium timidissimus erat. Idem in primo, Ut est cùm timet abiectissimus, Et libro sexto, Timebat, pallebat. *Amplissimæ)* maximi momenti. Λειτούργιον) officium pertinens ad remp. inde recentiores λειτουργίαν sacrificium publicum, quam missam vulgo Christiani appellant. [Potius facit vt λειτούργιον scribatur, & interpretentur quidam tenue & leue ministerium.]

lius Firminus, legatus Marij Prisci, qui permistus causæ, grauiter vehementérque vexatus est. Nam & rationibus Martiani & sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatúsque de Martiano quinquaginta millia denariûm

Hostilius Firminus) neminem legimus Hostilium Firminum circa illa tempora. *Legatus)* qui Proconsulis imperio parebat, sicut magister Equitum Dictatoris. Quare Apuleius Consularem in Legato autoritatem dixit. is enim si aberat Proconsul, vicarias vices agebat. Aliæ autem sunt Legati partes, aliæ Proconsulis. ille omnia agere ad præscriptum, hic liberè ad summam rerum consulere debet. nam Legatus secundum Ulpianum accipit iurisdictionem à Proconsule suo: si quid tamen erit quod maiorem animaduersionem exigat, remittere Legatus ad Proconsulem debet: neque enim animaduertendi, vel coercendi, vel atrociter verberandi ius habet. immo Pomponius scribit, Legatum Proconsulis nihil proprium habere, nisi à Proconsule mandata fuerit ei iurisdictio. At Caius Cæsar æquata Legati potentia, suo Proconsuli, Proconsulare ius minuit, & Legatorum auxit. *Permixtus causæ)* conscius & minister rapinarum Marij. nam in comites iudicum, qui repetundarum rei sunt, lege Julia iudicium datur. auctor Marcellus Jurisconsultus. *Rationibus Martiani)* calculis & computis septingentorum millium, dum per hæc Romani Equitis plura supplicia emeret. *Sermone)* oratione remissa simillima quotidianæ locutioni. *Ille)* Marius Priscus. *Ordine)* decurionum. *Leptitanorum)* Leptis in Africa, Tyriis, vt Carthago, vt Utica condita: immunis ac libera Hirtio tradente. Neapolin dictam testatur Strabo. Prius in ditione Carthaginensium fuit, quibus singula talenta quotidie pendebat. post ad Masinissam, deinde ad Romanos peruenit. Hæc Liuius. *Probabatur)* arguebatur, conuincebatur. *Operam suam)* proxenetæ & pecuniæ componendæ. *Turpissimum)* [detestabile,] vilissimum, & personarum abiectarum. *Prisco)* ad vtilitatem Prisci. *Stipulatusq; de Martiano)* obligasse Martianum nomine Marij. nam stipulari est obligare alium interrogando Seneca, Utinam nulla stipulatio emptorem venditor obligaret Pomponius de verbor. obligationibus, Stipulationum alias iudiciales, alias prætorias, alias conuentionales, alias communes tam prætorias

probabatur : ipſe præterea accepiſſe ſeſtertiûm decem millia, fœdiſſimo quidem titulo, nomine vnguentarij, qui titulus à vita hominis compti ſemper & pumicati, non abhorrebat. Placuit cenſente Cornuto referri de eo proximo Senatu : tunc enim caſu, incertum an conſcientia, abſuerat. Habes res vrbanas : inuicem ruſticas ſcribe, quid arbuſculæ tuæ, quid vineæ, quid ſegetes agunt, quid oues delicatiſſimæ. In ſumma, niſi æquè longam epiſtolam reddes, non eſt quòd poſtea niſi breuiſſimam expectes. Vale.

quàm iudiciales eſſe refert. erat autem iſta conuentionalis. Sed interprete Ulpiano generaliter nouimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti. poſſumus igitur exponere ſtipulatum Firminum de Martiano quòd obligationem ſcriptis notaſſet, quam Martianus fecerat Priſco ad ſummam quinquaginta millium denariûm. Stipulari enim interrogare ſignificat, quòd obſeruant etiam nunc notarij in obligationibus. Varro ſtipulandum, id eſt, interrogandum plerumque vſurpat. Et ſtipulatio, Pomponio teſte, eſt verborum conceptio: quibus is qui interrogatur, daturum facturúmve ſe id quod interrogatus eſt, reſpondet. *Quinquaginta millia denariûm)* denariûm pro denariorum vſitata dicendi forma. Denarius, inquit Plutarchus, ex decem æreis erat. Pariter Varro de latinitate, & Feſtus & Plin. ac Priſcianus inquit, Denarius olim decuſſis valebat, & decem librarum nummus erat. Vitruuius in denarios. denos æris conſtituiſſe antiquitatem aſſerit, & ea re compoſitionem nominis ad ſuam vſque ætatem denarium retinere : quamuis ſtatim ſubiiciat, æreum denarium habuiſſe. xvj. aſſes. Gellius denarium valuiſſe quanti drachmam oſtendit. Laïs, inquit, decem millia drachmarum popoſcit : hoc facit nummi noſtratis decem millia. Celſus denarium in ſex vncias diuidit, ſed hoc magis ad medicos facit. *Seſtertium decem millia)* Opinor millia tollendum : nam fidem excedit : niſi ſecundum Feſtum velimus dicere ſeſtertium quartam partem denarij dictam. & Plin. ſcriptum reliquit ſcrupulum olim valuiſſe ſeſtertiis vicenis, quod efficit in libras ratione ſeſtertij qui tunc erat, ſeſtertios nouenos. Neque negauerim ſeſtertium in maſculino fuiſſe longè minoris quàm neutro genere, quod declaratur ſequentibus auctoritatibus. [Valerius equitibus ſingulas libras argenti & quingentos ſeſtertios dari imperauit.] Tranquillus in Cæſare Dictatore ſcribit eundem annuam habitationem vſque ad bina millia nummûm (quæ proculdubio faciunt duo ſeſtertia) in Italia non vltra quingenos ſeſtertios remiſiſſe. Sic Fabium Valentem tradit Tacitus addidiſſe tricenos ſingulis militibus ſeſtertios, vbi ſanè longè minoris eſt. Juſtinianus in Inſtitutionibus pro re minima ſeſtertium poſuit, vt pro mille ſeſtertiis vnus aureus computetur, & Plutarchus in M. Antonio (niſi menda eſt) cuidam ex amicis dari iuſſerat millia vigintiquinque. hoc Romani decies ſeſtertium appellant, quanquam Aruntius apud Priſcianum inquit, ſeſtertius olim dupondius & ſemis, id eſt, duæ libræ & ſemis, quaſi ſemiſtertius, quo tempore denarius decuſſis valebat : hoc eſt poſt duos ſequens tertio loco eſt ſemis. duobus enim & ſemis antiquus ſeſtertius eſt. & veteris conſuetudinis vt retro æra dicerent, ita vt ſemis quintus, ſemis quartus ſemis tertius nunciarent : ab ſemis tertius ſeſtertius dictus: cui aſtipulantur Varro, Seneca, & Feſtus. Vitruuius Pollio ex duobus aſſibus & tertio ſemiſſe ſeſtertium antiquos vocitaſſe teſtatur. Quare multorũ teſtimonio Horatij, Martialis, & Macrobij, præſertim ſeſtertium vnũ tanti erat quanti mille nummi. tametſi à Varrone & cæteris Lampridius videantur diſſentire in Heliogabalo, referens nunquam minus centum ſeſtertiis, hoc eſt, argenti libris triginta cœnaſſe. Vo-

se. Vopiscus in ære sestertium quinquagies, & in Bonoso æris sestertium dixit. Quibus omnibus colligitur sestertiũ fuisse pecuniam certi ponderis auri, argenti, æris. Nec me præterit sestertium apud Columellam & Frontinum esse mensuræ genus, è quibus illum sestertios adiectiuum protulisse & Martialem sestertiolum diminutiuum pro re maxima. Fœdissimo titulo,) sub prætextu infami & probroso. Lex enim Julia de repetundis iubebat magistratus se ab omni sorde abstinere. Viles autem habiti sunt vnguentarij, nec mirum, quippe cùm vnguentum sit materia luxus. Maximè superuacui. Unde P. Licinius Crassus & Julius Cæsar Censores edixerunt ne quis venderet vnguenta exotica. sic enim peregrina appellauere. Et Augusto à M. Antonio exprobratum legimus proauum habuisse, qui modò vnguentariam tabernam modò pistrinum exercuisset. [M. Tullius libro primo de Officiis scribens, nihil ingenuum posse habere officinam, & artes blandas quæ ministræ sunt voluptatum, vnguentariam inter eas connumerat.] Seneca etiam libro quarto Natur. Quæst. tradit vnguentarios à Lacedæmoniis expulsos, & propere cedere finibus iussos, quia oleum disperderent. Athenæus hoc amplius addidit præter vnguentarios tinctores eiecisse vrbe Lacedæmonios illos tanquam olei, hos tanquam lanæ corruptores. vbi multa de vnguento explicantur, & Aristotelem pharmacopolam notat. Pariter Horatius collegia pharmacopolarum. *Nomine vnguentarij*) tanquam si Martiano vnguentum vendidisset: quod hodie faciunt honestiores fœneratores, nomen rei, non rem ipsam vendentes. Cauetur autem principalibus constitutionibus, ne qui prouinciam regunt, quíve circa eos sunt, negocientur, mutuámve pecuniam dent, fœnúsve exerceant. Apuleius modò vnguedinem modò vnctulum pro vnguento vsurpat: quod Grammaticus Seruius dempto v post g, sicut vngo præcipit scribi. Secus verò vnguen. *Titulus*) famosum nomen vnguentarij. *Pumicati*) mollis, pumice læuigati. *Referri*) poni in consultationem. *Eo*) Firmino. *Proximo Senatu*) quamprimum Senatus haberetur. *Conscientia*) qui se participem rapinarum Marij sciret: ideo cùm hoc cognosceretur sponte abfuerit à disquisitione. *Delicatissima*) quales sunt Tarentinæ.] *Æquè longam*) parem meæ. *Non est*) non opus est. Frequens dicendi modus apud Secundum, quo etiam Mart. vtitur. Non est crede mihi sapientis dicere viuam. Et alibi, Non est quòd timeas Candide.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

AEITOYPΓION *illud, quod superesse Marij Prisci causæ proximè scripseram, nescio an satis circumcisum tamen & abrasum est. Firminus inductus in Senatum respondit crimini noto. Secutæ sunt diuersæ sententiæ Consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine mouendum: acutius Nerua, in sortitione prouinciæ rationem eius non habendam: quæ sententia, tanquam mitior, vicit. cùm sit alioqui durior tristiórque.* *Quid enim*

ILLVD) Noto iam per superiorẽ epistolam argumẽto, significat quem finem cognitio Firmini habuerit. Λειτούργιον) ministerium publicũ. nam λήϊτον publicũ, siue prytaneũ, & ἔργον opus Græci dixerũt, ex quibus λειτουργὸν ministrum procuratoris: hinc λειτούργιον deduci Suidas & Hammonius in etymologico declarant. Longè tamen melius hîc vt in præcedẽti epistola legamus λειτούργιον, i. negociolum, paruũ opus. hoc enim conuenientius. *Circũcisum*) emendatũ, purgatũ. *Abrasum*)

læuigatum, deletum. *Noto*) præcedentibus literis, an multorum testimonio comprobato. *Ordine mouendum*) prohibendum ne ingrederetur Senatum, dignitate Senatoria priuandum. *Acutius*) subtilius censuit. *Nerua*) Consul designatus, non Imperator. Traianus, ipse enim præsidebat. Fuerunt autem plures Neruæ, quorum quietem Martialis commendat. *In sortitione prouinciæ*) dum Senatus sortiretur prouincias: quarum sortitione Senatorij viri ad eas regendas mittebantur. *Rationem*) respectum in quem sensum Varro primo rei rusticæ rationem cum orco haberi scribit. *Mitior*) quia non mouebatur ordine, & sanè erat mitior: nam si motus Senatu fuisset ex Cassij Longini sententia propter turpitudinem, iudicare vel testimonium dicere non poterat, quia lex Julia repetundarum hæc fieri vetat. Hinc non mirum, si tantum hæc sententia à Secundo reprehenditur, tanquam contra Juliam legem. *Vicit*) obtinuit, superior fuit. [*Alioqui*) si diligentius consideretur.] *Durior*) Asperior, seuerior.

miserius quàm exactum & exemptum honoribus senatoriis, labore & molestia non carere? quid grauius quàm tanta ignominia affectum, non in solitudine latere? sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque præbere? Præterea, quid publicè minus aut congruens, aut decorum, notatum à Senatu in Senatu sedere: ipsisque illis, à quibus sit notatus, æquari? summotum à Proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de Proconsulibus iudicare? damnatumque sordium, vel damnare alios vel absoluere? Sed hoc pluribus visum est. numerantur enim sententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri: in quo nihil est tam inæquale quàm æqualitas ipsa. nam cum sit impar prudentia, par omnium ius est. Impleui promissum, priorisque epistolæ fidem exolui, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo. nam & festinanti & diligenti tabellario dedi, nisi quid impedimenti in via passus est. Tuæ nunc partes, vt primùm illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire vberrimæ possunt. Vale.

Exactum) priuatum, [exclusum,] remotum. *Honoribus Senatoriis*) sortitione prouinciarum. *Laboribus*) negociis & causis, quæ in Senatu agebantur. [*Affectum*) iniustum.] *Solitudine*) loco remoto & secreto. *Altissima specula*) curia, quam propter frequentiam & dignitatem Senatorum translatiuè altissimam speculam appellauit. *Monstrandum*) designandum digito. *Notatum*) ignominia affectum: *Æquari*) habere æquale ius dicendæ sententiæ. *A Proconsulatu*) à sortitione prouinciarum, quas Proconsules & Legati eorum comites sortiebantur. *Turpiter*) auare. [*Iudicare*) dicere sententiam suam. *Sordium*) rapinarum, auaritiæ. *Pluribus* maiori parti Senatorũ: nam quod maior pars curiæ efficit, pro eo habetur, ac si omnes egerint. hoc asserit Scæuola. *Anpluribus*) impudentioribus. sapientes enim rariores sunt. Unde Liuius in præfatione secundi belli Punici dicit, vt plerunque fit, maior pars meliorem vicit. Et Græcum ad hoc prouerbium, τῶν πλειόνων ψῆφος νικᾷ, id est, Plurium suffragium vincit. *Non ponderantur*) non consideratur, quæ sit melior. *In consilio publico*) in Senatu. *Nec aliud potest fieri*) quàm per suffragia decernere, & quod pluribus placuit tenere. *Inæquale* iniquum, quia alij prudentes, alij insipientes. *Æqualitas*) quod vnusquisque Senator æquale ius suffragij habeat: erat in Senatoribus idẽ ius,

sed

ſed diſpar prudentia. *Fidem)* nam dixerat ſupereſſe quoddam negocium, & per hoc videbatur pollicitus ſe ſcripturum finem & euentum illius. *Colligo)* computo. *Partes)* officium. *Illam)* priorem epiſtolam. *Iſtinc)* à te eloquentiſſimo.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ET tu occaſiones obligandi me auidiſſimè amplecteris, & ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de cauſis à te potiſſimum petere conſtitui quod impetratum maximè cupio. Regis exercitum ampliſſimum: hinc tibi beneficiorum larga materia: longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuiſti. Conuertere ad noſtros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, ſed meæ verecundiæ ſufficit vnus aut alter, ac potius vnus. Is erit Voconius Romanus: pater ei in equeſtri gradu clarus, clarior vitricus, immò pater alius. nam huic quoque nomine & pietate ſucceſſit mater è primis citerioris Hiſpaniæ. Scis quod iudicium prouinciæ illius: ſcis quanta ſit grauitas: ipſe

ET tu) Voconium Romanum, maioribus clarum & virtutib⁹ ſuis, præſertim eruditione, Priſco commendat ſumma arte & gratia. Sunt qui Julium Priſcum, qui per Vitellium ad Præfecturam cohortis peruenit, intelligant: qui propiùs verò accedunt, Neratium Priſcum temporibus Traiani Juriſconſultum celeberrimum, autore Pomponio, & Papiniano ac Secundo amicitia coniunctum, à quo libro tertio fatetur ſe impetraſſe Tribunatum militarem. Hunc igitur Priſcum Neratium Marcellum Traianus vnicè dilexit: adeo vt frequens opinio fuerit id animi fuiſſe Traiano relinquendi illum, non Adrianum ſucceſſorem imperij, multis amicis in hoc conſentientibus: vſque eo, vt Priſco aliquando dixerit, Commendo tibi prouincias ſi quid mihi fatale contigerit. hunc poſtea Adrianus in conſilio habuit, quem geſſiſſe Conſulatum cum Antonino teſtatur Venuleius ad legem Corneliam de ſicariis: & Pomponius de origine iuris, Conſulatus Neratij meminit. Neratium etiam Aticilinum inter Juriſconſultos memorat Paulus, ſicut Ariſtonem legimus Neratio Appiano reſcripſiſſe. Neq; crediderim Statio Priſco miſſam hanc epiſtolam: per quem ſub Antonino Philoſopho res proſperè ſunt geſtæ, & bellum Parthicum adiuuantibus aliis duobus confectum eſt. *Amplecteris occaſiones)* ſuſcipis, & quæris cauſas & opportunitates, quibus me obliges. [*Duabus)* prædictis.] *Nemini)* quàm tibi. *Impetratum cupio)* impetrare & conſequi deſidero. *Regis exercitum)* imperator & dux exercitus es. *Beneficiorum)* conferendorum beneficiorum in amicos ampla poteſtas. *Longum tempus)* quo rexiſti exercitum. *Exornare)* promouere ad dignitates. *Conuertere)* animum intende. *Noſtros)* amicos, & quia numero multorum deterreri potuiſſet, per correctionem emendat vnum tantum eſſe. *Multos)* eſſe quos tu ornares ob tuum in me ſingularem amorem. *Verecundiæ)* modeſtiæ. *Vnus aut alter)* duo. *Ac potius)* correctio *Voconius Romanus)* repete quæ in præcedentibus de eo diximus. *In Equeſtri gradu)* inter equites. *Gradu)* dignitate. reſpexit ad id quòd Equites lege Roſcia in quartodecimo Theatri gradu ſedebant. *Clarus)* ſume extrinſecus, fuit. Claros & illuſtres equites appellant hiſtorici, reſpicientes ad fulgorem auri, quo illuſtrantur. [Sed potius puto clarum dixiſſe, quia vt alibi refert, fuit natalibus & facultatibus clarus. *Vitricus)* cuius correlatiuum priui-

gnus. & quia nomen est inuisum sicut nouerca, correxit, patrem alterum dicendo. Modestinus vitricum, nouercam & priuignum ita circumscribit. Ex alia vxore natis, nouerca dicitur matris vir, ex alio viro natis, vitricus appellatur: eorum vterque natos aliunde, priuignos priuignásque vocant. Item alio modo, Priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illius vitricus. & in contrarium, vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur. liberi mei illi priuigni sunt. *Nam huic quoque nomine*) sensus est, ex vitrico condignè pater dici potest respectu pietatis & amoris in priuignum Voconium [quem adoptauit & in filium assumpsit. quod ipse ad Traianum testatur: & tunc sic legetur, nam huic quoque nomine & pietate successit. Mater è primis citerioris Hispaniæ. *Successit huic nomine*) nomen patris meruit. [Verùm si legatur, nam huic quoque nomine matris pietate successit, erit sensus, Voconius accepit etiam nomen vitrici, quia ab eo fuerat adoptatus: vnde meritò alterum patrem vitricum appellauit. & hoc consecutus est pietate eximia erga matrem: dum enim illum Plinius petit promouet in Senatum, Summa, inquit, pietate liberalitatem sestertij quadringenties à matre meruit, & statim patris hæreditatem & adoptionem à vitrico.] *Citerioris Hispaniæ*) Tarraconensis, cuius veterem formam sicut aliarum prouinciarum scribit Plinius mutatam fuisse. lege plura apud eundem & Strabonem, Diodorum, Justinum, qui ab Hispallo cognomentum sumpsisse asserit, neque probo, quæ à Stephano super ea re citantur, nisi quis diceret ex sententia Pliniana mutatam eius prouinciæ formam, dedisse occasionem, vt ille à cæteris dissentiret: inquit enim, Hispaniæ, duæ Italiæ præfecturæ: altera magna, altera parua, dicta est Iberia, & Pannonica. *Iudicium illius prouinciæ*) nam ab ea plurimi viri clarissimi fuerunt oriundi. Inde Pacatus vbi Hispaniam laudat, Hæc, ait, durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit: hæc iudicum mater, hæc principum est. Et sanè sunt Hispani ingenio excusso.

flamen proximè fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arctè familiaritérque dilexi. ille meus in vrbe, ille in secessu contubernalis. cum hoc seria, cum hoc iocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale iucundius? mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultúque suauitas. Ad hoc, ingenium excelsum subtile, dulce, facile, eruditum in causis agendis. Epistolas quidem scribit, ut musas ipsas latinè loqui credas. amatur à me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem iuuenis statim iuueni quantum potui per ætatem auidissimè contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei ius impetraui. quod quanquam

Flamen) dialis, quem maiorem flaminem Patricij generis appellabant: minorem verò plebei. nam inter quindecim flamines dialis maximæ dignationis erat: super quo apud Liuium, Plutarchum, Gellium, diuum Augustinum (vt omittam Seruium & Macrobium) multa offendes. *Studeremus*) oratoriæ facultati. *Contubernalis*) domesticus, familiaris. [Ad Traianum scribens suum condiscipulum & contubernalem appellat.] *Cum hoc seria*) Sidonius libro quarto hunc locum sed minus fœliciter mutuatus, Sæpe, inquit, cum hoc seria, sæpe etiam ioca miscui.

Amico) in rebus seriis. *Sodale*) in iocosis & hilarioribus. *Ore*) aspectu, forma. *Ad hoc*) præterea. *Excussum*) elaboratum, exactum. Alia lectio habet excelsum. *Dulce*) potest referri hoc verbum sicut præcedens & subsequens ad epigrammata, quorum scriptorem fuisse testatur Apuleius: inde Adrianum Imperatorem tumulo illius inscripsisse hoc carmen, Lasciuus versu, mente pudicus erat. *Eruditum*) mul-

carum rerum cognitione doctum, instructum arte ad causas agendas. [Quare alibi, Mores, inquit, Rom. liberalia studia exornant.] *Musas ipsas loqui credas*) Cùm volumus ostendere orationem alicuius suauem, doctam, absolutam, dicimus musas disciplinarum præsides per os illius locutas: nam ex Ælij Stilonis sententia refert Fabius Plautino sermone locuturas fuisse musas, si latinè loqui voluissent, quod dubium exemit Secundus à Voconij scriptis, Latinè dicens, loqui credas. *Nec vincitur*) quia pares in amore vices reddit. *Per ætatem iuuenilem*) quæ minus auctoritatis habet quàm senilis ad conferendos honores in alios. *Optimo principe*) Traiano cognomento Optimi, quod additum à Senatoribus idem scribit in panegyrico. *Trium liberorum ius*) quod impetrabatur ab iis qui parum fœlices in prole fuissent, de quo plerunque Martialis vt libro secundo, Quod fortuna vetat Cæsar permitte videri, Natorum genitor credar vt esse trium. & Secundus ad Traianum, dum pro Tranquillo ius idem petit. Parum, inquit, fœlix matrimonium expertus est, impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. Qui ergo id impetrassent, in dignitatibus & muneribus anteponebantur carentibus liberis, Tranquillo & Iuriscõsulto auctoribus. Et Dion inquit, in Augusto, Jus trium natorum dabatur mulieribus, quæ tres peperissent, etiam si statim mortui fuissent, tradente Gellio, ad retribuendam partem aliquam gratiæ: fruebantur enim per id honoribus & priuilegiis, à quibus steriles arcebantur Ideo institutum, vt sterilitatis pudore deterritæ, fœcunditatis præmia amplecterentur. & primum dari cœptum patribus, postea Imperatorum liberalitate & filiis carentibus, [vt essent pares in petendis magistratibus iis qui filios haberent, cùm referente Tacito, numerus liberorum ex lege in candidatis præpolleret.] Et post Drusi obitum legimus Liuiam matrem in solatium, ius trium liberorum percepisse. Dionysius in suis Antiquitatibus, inquit. Qui tres liberos habebant, pro eis alimenta vsque ad puberem ætatem accipiebant ex publico: lege lata in honorem & gloriam Tergeminorum, quam Romanos vsque ad tempora sua seruasse refert. Appianus libro secundo bellorum ciuilium, Qui trium liberorum ius habuissent, neque esset vnde alerent: iis legem agrariam promulgari solitam. Quare Cæsar in Consulatu suo (vt gratiam popularem iniret) agrum Stellatem viginti millibus ciuium, quibus terni, pluresúe liberi essent, diuisit. Quæ lex secundum Aristotelem videtur sumpta à Lacedæmoniis, apud quos, qui tres suscepisset filios, à custodia immunis erat: qui quatuor, ab omnibus oneribus. Jus quatuor natorum fœminis concessit Claudius, Tranquillo scribente, vbi notauimus qui ius trium liberorum habuisset, ab officio iudicandi vacare potuisse. Eusebius in Chronicis, Matronæ quæ liberos haberent, lecticis & margaritis vtebantur, aliæ prohibitæ. Et Justinianus in Institutionibus scribit matrem ingenuam, quæ idem ius habuisset: & libertinam quæ quatuor, potuisse adire hæreditatem filij mortui, aliâs non. quod idem Imperator sustulit: & permisit æquè omnibus etiam si ius trium vel quatuor natorum non habuissent posse adire hæreditatem liberorum suorum. Et Imperator Theodosius ac Honorius codice de iure liberorum, Nemo, inquiunt, posthac ius liberorum petat, quod simul hac lege omnibus concedimus.

Parcè & cum delectu) raris & bonis. Extat Traiani epistola, qua Secundo ius trium liberorum pro Tranquillo petenti respondit, se fauere illius desiderio: sed nolle excedere numerum concedendi ius trium natorum quem professus fuerat apud Senatum. Quare iam dixerat Secundus, Scio

parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam eligeret, indulsit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius quàm vt augeam, possum. præsertim cùm ipse illatam gratè interpretetur, vt dum priora accipit, posteriora mereatur. Habes qualis, quàm probatus charusq́ sit nobis. Quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua

exornes. in primis ama hominem. nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cuius esse eum vsque in intimam familiaritatem capacem, quo magis scires, breuiter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. Extenderem preces, nisi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epistola fecissem. Rogat enim & quidem efficacissimè qui reddit causas rogandi. Vale.

quantum beneficium petam. *Liceret)* etiam supra professum numerum. Legitur etiam eligeret. id est tanquam cum delectu daret. *Vt augeam)* cum sit ita comparatum eodē ad Macrinum referente vt antiquiora beneficia subuertas, nisi ista posterioribus cumules. *Grate)* grato animo. *Ingenio,)* natura [benigna & liberali.] Terentius, Bonum ingenium narras adolescentis. Et Tacitus, Ingenium loci cælique. M. Tullius de Finibus, Vno ingenij nomine appellatur docilitas, & memoria: eásque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur. Nec me præterit ingenium accipi à Martiale pro subtili inuentione, sicut apud Tacitum, Obtulit ingenium Anicetus libertus, id est, subtilem viam & artem. *Pro fortuna)* Quia præerat exercitui, ei facultas erat dilargiendi Tribunatum, centurionatum, primipilatum, & reliquos in militia ordines. *Amplissimum)* Tribunatum. *Potes)* tribuere. *Eum)* Voconium. *Expressi)* posui ante oculos. *Vitam)* quod vitæ genus sequatur. *Extenderim preces)* pluribus rogarem.

C. Plinivs Maximo Svo S.

ERVM opinaris, distringor centumuiralibus causis, quæ me exercent magis quàm delectant. sunt enim pleræque paruæ & exiles. Raro incidit vel personarum claritate, vel negotij magnitudine insignis. Ad hoc, perpauci, cū quibus iuuat dicere. cæteri audaces, atq; etiam magna ex parte adolescentuli obscuri ad declamandum huc transeunt; tam ir-

ERVM opinaris) Centumuirales causas, de quibus multa prædiximus, tanquam obscuras, & veterem formam non seruantibus actoribus, per epistolam apud Max. notat. Interdum alibi ad Maximum scribit: vt vbi hortatur edere libros, quos in Blateram composuerat. siue is fuerit Gauius Maximus vir seuerissimus Præfectus prætorij vsque ad vicesimum annum: cui postea Tatius Max. successit. quod vero proximum videtur. nam Secundus eundem in Achaia Legationem Proconsulari imperio gerentem monet libro octauo, vt mollius & clementius subditos tractaret. Scio tamen multos fuisse Maximos: ad quos potuit scripsisse, vt ad Claudium Maximum Stoicum inter præceptores diui Antonini, & Albium Max. virum doctum Mart. commemorat. Item Secundi extant epistolæ quibus testatur Domitianum scripsisse Terētio & L. Appio Maximis: refert Dion aduersum Antonium rebellantem eundem imperatorem misisse L. Maximum & Traianum. Idem autor est, Maximum præfectum, cùm ipse ad oceanum nauigaret, destinasse aduersum deficientes: à quibus pugna victus interiit. Vrbio Maximo diuos fratres rescripsisse Ulpianus mentionem facit. *Verum opinaris)* non falleris. respondet enim Maximo scribenti quod existi-

existimabat Secundum occupatum in Centumuiralibus causis. [*Exercent*) fatigant.] *Paruæ*)parui momenti. *Exiles*) obscurarum personarum. nam illud, ad causas, hoc, ad personas refertur. Vel legatur ex illis scilicet causis, & tunc sensus clarior erit. *Insignis*) illustris causa. *Adhoc*) insuper. [*Cæteri*) cum quibus non iuuat dicere] *Perpauci*) sunt patroni. *Obscuri*) fine nomine. *Ad declamandum*) tanquam ad fictas causas agendas vt fieri solet in scholis. *Huc*) apud Centumuiros.

reuerenter & temerè, vt mihi Attilius noster expressè dixisse videatur, Sic in foro pueros à centumuiralibus caussis auspicari, vt ab Homero in scholis. Nam hîc quoque vt illic primum cœpit esse quod maximum est. At hercule ante memoriam meam, (maiores natu ita solebant dicere) ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus celebrabatur. Nunc refractis pudoris & reuerentiæ claustris, omnia patent omnibus.

Attilius noster) amicus facetissimus. Sic decimo libro Martialis, nostrum dixit. de eo pleraque in superioribus. *Expressè*) appositè, propriè. *Auspicari*) incipere. *A centumuiralibus*) difficillimis & magnis. *Homero*) poëtarum maximo. *Hic*) Quorundam autoritates faciunt, vt referatur ad scholas: sicut illic, ad Centumuiros: quod est proximius. quod etiam interdum alibi annotauimus. Ut Liuius vltimo belli Punici, Melior tutiórque est certa pax, quam sperata victoria: hæc in tua, illa in deorum manu est. Apuleius libro vndecimo sui asini, Vidi asinum pinnis adglutinatis adambulantem cuidã seni debili, vt illum quidem Bellerophontem, hunc autem diceres pegasum. Ouidius, Utque sit hic somno proditus, ille dolo. Nam, hic, ad Rhœsum refertur, ille, Dolona respicit verbum propius. Et libro primo Metamorph. Ut canis in vacuo leporem cum gallicus aruo Vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem. Et loco pronominis hæc, Seneca in Quæstionibus posuit ista. Fulguratio, inquit, ostendit ignem: fulminatio emittit: illa, vt ita dicam, comminatio est, & tonatio fine ictu: ista, iaculatio cum ictu. [Valerius insuper hoc posuit cum superioribus, ille verò cum inferioribus. nam cum narrasset exempla parentum indulgentium erga liberos, & mox de eorum seueritate dicturus esset, Comicæ dixit lenitatis hi patres: tragicæ asperitatis illi. Item, Vehementius hoc, illud consideratius exemplum pudicitiæ.] *Primum cœpit*) primum aggrediuntur. *Maiores natu*) seniores. *Locus erat*) licebat dicere apud Centumuiros. *Consulari producente*) viro summæ autoritatis & dignitatis in forum comitante. Sic legimus Augustum amplissimo præditum magistratu Caium & Lucium filios suo quenque tyrocinio deduxisse in forum: sic Tiberium Romam reuersum filium suum Drusum. Hanc rem Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ latius exequitur. Ergo, inquit, apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in ciuitate tenebat: hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, vtque (sic dixerim) pugnare in prœlio disceret. *Producente*) Producere autem est aliquem in publicum assignare. quo modo Curtius etiam in historiis vtitur. Aliquando de re turpi dicitur, vt apud Iuuenalem, Utile porro Filiolam turpi vetulæ producere turpem id est publicè prostituere. *Pulcherrimum opus*) Centumuirale iudicium [agendi officium.] *Refractis claustris pudoris*) prostituto pudore, abiecta omni reuerentia. Quare non immeritò legimus apud M. Tullium Rhetores Græcos dicendi magistros vrbe pulsos à Crasso Censore edicto, quòd noluisset ille vir tãtus ingenia obtundi & impudentiam corroborari: nam illos nouos magistros nihil

Nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes: conuenitur in media basilica, vbi tam palàm sportulæ, quàm in triclinio dantur. Ex iudicio in iudicium pari mercede transitur. Inde iam non inurbanè Σοφοκλεῖς *vocantur: iisdem latinum nomen impositum est,*

intelligebat posse docere, nisi vt auderent. quod etiam tum bonis rebus cōiunctum, per se ipsum est magnopere fugiendum, malis etiam. *Irrumpunt)* cum impetu & vi ingrediuntur. *Actoribus)* causidicis. *Redempti mancipes)* oratores conductores seruorum precio conducti ad agendum & ipsi. Plin. Manceps tonstrinæ.] Manceps autem quicquid à populo emitur condicitúrve dici putat Festus: apud quem tamen sic legendum puto. Qui aliquid à populo emit, conducítve quia manu sublata significat se autorem emptionis esse. quanquam alibi apud eundem legatur. Manceps est quod manu capitur. Quo loco significare seruum videtur. Asconius, mancipes, scribit, sunt publicanorum Principes, Romani homines, qui quæstus sui causa decimas redimunt: sic pastum aut pecora publica suo periculo & reipubl. repræsentant. Quos non intelligit Secundus, sed seruos [qui precio conducti erant ad audiendum. nam redemptores sunt qui precium accipiunt: & manceps à Cic. in Prætura vrbana sic accipitur, Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse videt.] nam mancipia credidit appellata Donatus quòd manu capta sunt, seruos scilicet reseruatos cùm eos iure belli licuisset occidi. Hinc Justinianus capite de iure personarum, Serui etiam mancipia dicti sunt eo quòd ab hostibus manu capiuntur. [*Conuenitur)* à conductis seruis & redemptis oratoribus.] *Basilica)* Julia. vbi causæ Centumuirales agebantur. testatur ipse alibi, Descenderam, inquit, in Basilicam Juliam auditurus quibus proxima comperendinatione responderem. Et Fabius libro duodecimo Iuliæ basilicæ dedicationis meminit Eusebius in Chronicis. quam Vitruuius eodem referente faciendam curauit. Erat autem locus capacissimus vbi sæpius consilia publica & priuata iudicia arbitriáque conficiebantur. Inde Seneca, Fremitu iudiciorum basilicæ resonant. Extructæ enim sunt in vrbe præter Juliam, aliæ basilicæ: vt Portia & Ul-

hoc cum vnum traderetur. & cum impudentiæ ludus esset, putauit esse Censoris ne lōgius id serperet prouidere. *Omnibus)*

pia, de quibus omnibus fit mentio à P. Victore. *Sportulæ)* munuscula, quæ dabantur amicis officij causa, vt centum quadrantes: de quibus frequentius Martialis. & interdum pro minori summula: nam Secundus de diuisione sportularum, Qui virilem inquit togam sumunt vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totum Senatum atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósque denarios, vel singulos dare. Et Claudium scimus gladiatorum munus appellare cœpisse sportulam, velut ad subitam conditam cœnulam inuitantem populum. Sportæ autem & sportulæ ac sportellæ, quo verbo Tranquillus vtitur, sunt nummorum receptacula, sicut sacci, sacculi, sacelli, autore Pediano. Dion frequenter narrat sportulas fuisse tesserulas ligneas, quas ex vertice theatri in populum spargebant Imperatores: quibus signa inerant esculenti, aut vestis, aut argenti, præterea vasis, aut auri, equorúm domitorum, pecorum, seruorum: eas qui excepissent, oportebat ad distributores afferre: à quibus quod inscriptum erat, accipiebant. Et Traianum idem autor, dona per tesserulas separatim viris ac mulieribus in Theatro & circo dedisse. *Dantur)* distribuuntur clientibus. [*Ex iudicio primo)* nam quatuor vt antè diximus iudicia fiebant in Basilica Julia, vbi erant totidem tribunalia. Quare, inquit, Ex primo iudicio & tribunali, in aliud & deinceps transitur.] *Pari mercede)* ternis denariis *Non inurbanè)* facetè, (alsè. Σοφοκλεῖς) ἀπὸ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ καλεῖσθαι, id est, ab eo quod Sophi dicuntur: nam qui dicenti-

cèntibus ſolebant adulari, clamabant Sophos: perinde ac ſi dicerent ſapienter dictum. quod teſtatur Martialis libro ſexto. Quod tam grande ſophos clamat tibi turba togata, Non tu Pomponi, cœna diſerta tua eſt. Et primo, Meretur alius grande & inſanum ſophos. cùm iam dixiſſet, Audieris cum grande ſophos. Claudianus, En moueo plauſus: & pallidus omnia laudo. Et clarum repeto, térque quatérque ſophos. [Plut. inquit, καλῶς καὶ σοφῶς ſuis temporibus ferè deſueuiſſe, & iam à quibuſdam dici diuinè & phanaticè.] Quare Secundus, inquit, eos, qui dicebantur ſophi, facetè appellari Sophocles, non tantum reſpiciens ad tragicos Sophocles (tres enim legimus fuiſſe) quantum ad compoſitionem nominis. Superfluè additum fuerat in codice poſt Σοφοκλεῖς. ἀπὸ τοῦ σοφὸς καὶ τοῦ καλεῖσθαι, hoc ex fide veteris exemplaris, & Pliniana inſita breuitate. Fuerat enim cuiuſdam interpretatio fortè ſuperinducta. & poſtea à rudi ſcriptore inter codicis verba inſerta ac annumerata.

laudicœni. Et tamen creſcit indies fœditas vtraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent ſanè ætatem eorum, qui nuper togas ſumpſerunt) ternis denarijs ad laudandum trahebantur. tanti conſtat, vt ſis diſertiſſimus. Hoc precio quamlibet numeroſa ſubſellia implentur, hoc ingens corona colligi-

Laudicœni) quia laudarentur ob cœnam. quod conuenit cum Martiale. Sunt qui σοφοκλεῖς & laudicœni referant ad auditores, non ad oratores: quòd illi cœnarum cauſa ſapientes vocarent, & laudarent cauſidicos. [Hunc morem tetigit Lucianus malum oratorem inſtruens: iubet enim vt dum agit, amici exultent, & cœnæ precium exoluant. quòd ſi ille defecerit, interim auditores laudando tempus occupent: qui ſi non aderint, ſerui aduocentur: nam & hi multum oratoriæ facultati conferunt.] *Fœditas)* malus mos, & copia peſſimè dicentium. *Notata)* demonſtrata, data crimini. *Vtraque lingua)* græco vocabulo eos appellando σοφοκλεῖς, & laudicœnos. *Nomenclatores)* Nomenculator ſiue nomenclator per ſyncopen à nomine calando, id eſt citando dicitur, qui vel Principi vel magiſtratui vel candidato nomina ſuggerit & notat. Spartianus in Adriano, Nomina plurimis ſine nomenclatore reddidit: quæ ſemel & congeſta ſimul audierat vt nomenclatores ſæpius errantes emendauerit. M. Tullius pro Murena, Quid? quòd, habes nomenclatorem, in eo quidem fallis & decipis. nam ſi nomine appellari abs te ciues tuos honeſtum eſt, turpe eſt eos notitiores eſſe ſeruo tuo quam tibi: ſi & noris, tamen per monitorem appellandi ſunt. Cùm Romani ſeruorum legiones domi alerent, neceſſe erat habere qui eos nomine citarent. in quod Plinius ſenior ſic inuehitur, Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta: ſeruorum quoque cauſa nomenclator adhibitus. Tranquillus, Miſit Caius circa fora & baſilicas nomenclatores ad inuitandos ad libidines iuuenes ſenéſque. Extat Auguſti ſcomma de nomenclatore obliuioſo, dicente Imperatori, Nunquid ad forum mandas? accipe, inquit, commendatitias, quia illic neminem noſti. Et illud pariter Fabij, de ingrato litigatore cauſidici conſpectum vitante in foro per nomenclatorem miſſum ad eum, Amas me, inquit, quia te non vidi. Hunc prius fartorem dictum, veluti qui clam infarciret nomina in aurem domini, Porphyrio & Feſtus ſcribunt. Martialis qui piſcem mugilem nomine citabat, per tranſlationem nomenclatorem appellauit. ac nomenclaturam Plinius & Columella nomenclationem dixerunt. *Nuper togas ſumpſerunt)* qui ſeptimum decimum ætatis annum ingreſſi ſunt. Placet intelligere virilem togam, quæ eo ætatis ſumebatur referente Iuriſconſulto. *Trahebantur)* precio, non ſponte addicti. *Tanti)* tam paruo. *Sis)* videaris. *Quamlibet)* vel maxima quantumuis. Quintilianus, Quamlibet multa legerimus, quodam tamen modo recentes ſumus ad id quod incipimus. *Numeroſa)* magnum auditorum nume-

rum capientia. vnde numeroſiſſimos fœtus, copioſiſſimos & multiplices dixit Columella. proinde ſcio à M. Tullio numeroſam orationem appellari quæ numeris conſtet. *Subſellia*) ſedes promiſcuas. ſic Tranquillus vocat ad ſpectandos ludos in Theatro comparata ſedilia. Et Cornelius Celſus ſubſellium pro ſella priuata poſuit. Aſconius tamen ſubſellia prodidit eſſe Tribunorum, Triumuirorum, Quæſtorum, & huiuſcemodi iudicia minora exercentium, qui non in ſedibus curulibus & tribunalibus, ſed in ſubſelliis conſidebant. *Corona*) audientium circulus, concio. Significat enim circulum vniuſcuiuſque rei: hominum præſertim ſtantium. Ouidius, Conſedere duces, & vulgi ſtante corona. Virgilius, Ut fera quæ denſa venantum ſepta corona. M. Tullius de Claris Oratoribus, Si à corona relictus ſim, non queam dicere. Seneca in Naturalibus, Fulgorem, qui ſidera circunnectit, Græci ἅλων vocant, id eſt aream, nos coronam: quia ferè terendis frugibus loca deſtinata rotunda ſint. nam ſicut arcus ſolares lunaréſque omnes ſunt, ita coronæ omnium ſiderum. Palladius, In faſtigiis murorum Prætorij iuſſit coronas prominentes fieri. Demum Cato in re Ruſtica, extremitates agrorum coronas poſſe dici demonſtrat, cùm circum coronas & vias, vlmos ſeri præcipit.

tur: hoc infiniti clamores commouentur, cum μεσόχορος dedit ſignum. Opus eſt enim ſigno apud non intelligentes, ne audientes quidem: nam plerique non audiunt, nec vlli magis laudant. Si quando tranſibis per Baſilicam, & voles ſcire quomodo quiſque dicat, nihil eſt quòd tribunal aſcendas, nihil quòd præbeas aurem, facilis diuinatio. Scito eum peſſimè dicere, qui laudabitur maximè. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius, hactenus tamen, vt auditores corrogaret. Ita certè ex Quintiliano, præceptore meo, audiſſe memini. narrabat ille, Aſſectabar Domitium Afrum, quum apud centumuiros diceret grauiter &

Infiniti clamores) Iuuenalis Feſſidium tangens, hunc agendi modum notauit, Quanto Feſſidium laudat vocalis agentem Sportula. μεσόχοροι) qui in media turba eſt, compoſitum vocabulum, ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ τοῦ χόρου, id eſt, à medio choro. *Signum*) laudandi. *Non audiunt*) vel intenti aliis, vel procul ſtantes. *Baſilicam*) regiam Iuliam. *Tribunal*) Reprehendit Fabius, qui audent dicere tribunale. *Præbeas aurem*) attendas. *Facilis*) eſt. *Dicere*) agere cauſam. *Præ cæteris*) ſupra cæteros. *Induxit*) inſtituit. *Largius Licinius*) qui Plinij auunculi commentarios quadringentis millibus emere voluit: vir Prætorius, & poſt Præturam Legatus: cui iura reddenti Carthagine accidit mordenti tuber, vt deprehenſus inde denarius primos dentes inflecteret. hæc ex xix. Plinij: apud quem legitur Lartius Licinius: pariter libro trigeſimo Latinum Largum Paulus Iuriſconſultus commemorat. *Hactenus*) tantum vt auditores haberet ſine precio. *Corrogaret*) rogando conuocaret. *Quintiliano*) M. Fabio Quintiliano ſummo oratore, operibus ſuis & præconio Iuuenalis celeberrimo. Hic ex Calagura Hiſpaniæ oppido oriundus inter Patricios Romanos inſertus: ſiue iure latij, ſeu Principum liberalitate, quod multis factitatum videmus: vt Secundo noſtro, ne longius diſcedamus: nam ille, authore Auſonio, Conſularia ornamenta per Clementem adeptus eſt: vnde non mirum ſi Iuuenalis eum nobilem per lunata calciamenta deſignauit: [immo vt magis probem fuiſſe Romanum ciuem, addam Trebellij Pollionis dictum: vbi Poſthumij iunioris eloquentiam laudat, adeo probatam aſſerens vt eius controuerſiæ Quintiliano dicantur inſertæ, quem declamatorem Romani generis acutiſſimum, vnius capitis lectio prima ſtatim fronte demonſtrat. Romani ergo generis appellauit,

appellauit, vel ob eloquentiam, vel quorum maiores vrbe donati fuerant.] nam alterius Quintiliani declamatoris Seneca plerunque meminit. *Præceptore meo*) libro sexto repetit Quintilianum & Niceam audiuisse. *Assectabar*) comitabar cum ad agendum iret [Domitium Afrum. qui recens Prætura modicus dignationis, & quoquo facinore festinans clarescere, sub Tiberio, si Tacito fidem adhibemus, Claudiam pulchram & Furnium reos peregit: inde primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio & assecuta Cæsaris asseueratione, qua suo iure disertum eum appellauit: mox capessendis accusationibus, aut reos tutando prosperiore eloquentiæ quàm morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentij impatientiam.] Fabius confitetur libro quinto Domitium Afrum, senem se adolescentulum coluisse, cùm adhuc causas ageret: quo tempore multum de pristina authoritate perdidit, prius fori princeps creditus: inde æmulatione quadam sub Caio reus. [Conabatur enim is Imperator omnes oratores, Domitium imprimis acerrimum & summum dicendo superare) præter spem absolutus est: quod nihil Caio accusanti responderit, neque se defenderit: simulabat autem vereri & Imperatoris vim admirari. quare ad preces conuersus tremebundus dicebat se magis Caium oratorem, quàm Cæsarem expauescere. quibus princeps captus persuadens dicendi acrimonia vicisse (Callisto liberto insuper adiuuante) Domitium iudicio liberauit, & Consulem renunciauit, abrogatis qui tunc in eo fuerant honore. hæc Dion. Mortis eius meminit Tacitus, sed adeo circumcisè, vt nemini dubium esse possit, quin pars aliqua historiæ interciderit: nam nec causas nec modum, quod alibi assolet, ibi explicat. Eusebius in Chronicis tradit mortuum fuisse Afrum in cœna ex cibi redundantia. Liberandus est Julij Frontini libellus de aquæductibus errore manifestissimo, vbi inquit, Gallóque Veranio, Pompeio Longino Coss. cui Comitius Afer. tu, monente Tacito, repone Gallóque Qu. Veranio & C. Pomp. Longino Coss. Domitius Afer. nam is post Didium Gallum aquis publicis præfectus est. Scripsit autem libros duos de testibus. quos Fab non dissimulat se fuisse imitatum: & dictorum quoque, præter multas orationes, ab eodem vrbanè sunt editi libri.

lentè (hoc enim illi actionis genus erat) audiit. ex proximo immodicum insolitúmque clamorem, admiratus reticuit: vbi silentium factum est, repetit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & post silentium cœpit idem tertiò. Nouissimè quis diceret, quæsiuit. responsum est, Licinius. Tum intermissa causa, Centumuiri, inquit, hoc artificium perijt. quod alioqui perire incipiebat, quum perisse Afro videretur: nunc verò propè funditus extinctum, & euersum est. Pudet referre, quæ quàm fracta pronunciatione dicantur: quicant, & fides exemplaris manuscripti astipulatur.

Grauiter) mature. nam Fab. Afro maturitatem in agendo tribuit. *Ex proximo loco*) propinquo. dicebat enim Licinius in Basilica Julia apud aliud tribunal. erant autem quatuor tribunalia, ideo Centumuiralis hasta appellatur, alibi quadruplex iudicium à Secundo. *Reticuit*) destitit Afer ab agendo. *Silentium*) à laudantibus Licinium. *Repetit*) actionem. *Abruperet*) intermiserat. *Clamor*) applaudentium exortus est. *Reticuit*) secundo Afer. *Idem*) fecit. *Intermissa causa*) digrediens à re quam tuncagebat. *Centumuiri*) ô iudices. *Artificium*) dicendi ars. Paulus & Modestinus Jurisconsulti pro scientia cuiuscunque artis accipi volunt artificium. *Perijt*) potius quàm perit: sicut sequentia indicant, & fides exemplaris manuscripti astipulatur. *Alioquin*) re vera. *Quæ*) insulsa & puerilia. multum enim obcæcantur à scholis in forum transeuntes: & quem in dicendo non pudet, hunc Cicero non

reprehensione solùm sed etiam pœna dignum putat. *Fracta,* eneruata, molli, scenica. in quod acerrimè Fabius inuehitur post multa pronunciationis enumerata vitia. Sed quodcunque, inquit, magis tulerim quàm quo nunc maximè laboratur in causis omnibus scholisque cantandi: quod inutilius sit an fœdius nescio. quid enim minus oratori conuenit quàm modulatio scenica ? & nonnunquam ebriorum, aut comessantium licentiæ similis?

bus , quàm teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantùm , ac potius sola cymbala & tympana illis canticis desunt. vlulatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi,) theatris quoque indecora laudatio largè supersunt. Nos tamen adhuc & vtilitas amicorum, & ratio ætatis moratur, ac retinet. Veremur enim ne fortè non has indignitates reliquisse, sed laborem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores, quod initium est gradatim desinendi. Vale.

Quibus) lasciuis. *Teneris)* libidinosis. *Excipiantur)* illis desinentibus suscipiantur ab auditoribus : nam excipere , est rem ab aliis prænunciatam pariter referre vel scribere , & notare : per translationem dicimus excepta vulnera: interdum tamen simpliciter pro suscipere. vt Curtius, Legatos ab Alexandro exceptos , id est admissos. apud Virgil. interficere significat, cùm inquit, Excipit incautum. & Plin. senior excipulas vocat nassas , quibus anguillæ capiuntur. *Plausus)* adulantium strepitus. Petronius abigit hoc genus hominum, Nec plausor , dicens , sedeat redemptus, histrionea addictus. *Cymbala)* dicta à concauitate & curuatione, sicut cymbia pocula. κυρτὸς enim curuum , quasi ergo κυρταλὰ , id est curua aliqua. Hinc Lucretius , Tympana tenta tonant palmis & cymbala circum Concaua raucisonóque minantur cornua cantu. Nam cymbala tinnitum sicut tympana sonitum edunt autore Apuleio. & in epigrammate Alexidis cymbala acuti soni vocata. Athenæus scribit in tibiis bombum, in cymbalis tinnitum, & tympanis sonitum dici. Erant autem cymbala tutelæ matris deorum ascripta, quòd similia sunt hemicyclis cæli quibus terra deorum mater cingitur. Extat Martialis distichon de cymbalis, Æra celæneos lugentia matris amores Esuriens Gallus vendere sæpe solet. Et Diodorus scribit, Cybelen inuenisse cymbala & tympana. Et cymbalistam dicimus qui cymbalis , sicut tympanistam qui tympanis vtitur. *Tympana)* bellica Indorum instrumenta pro tubis : ea in aëre suspensa scuticis diuerberabant. vnde horrendus quidam sonitus emittebatur. Conficiebantur autem ex trunco abietis cauato orichalci tintinabulum in eo collocantes , & taurino corio circumtegentes: hæc in pugnas elata ferebant: cùm verò strepitum maximum , aut signo aliquid significare volebant , conuertentes ad os , ligneum vas concutiebant : at quæ in eo erant tintinnabula multa, & magna in arcto resonantia, intus obscurum quendam sonitum faciebant : quem mugitu non dissimilem hujus rei ignari difficile poterant discernere instrumenti an beluæ ruditus esset. & Hammonius, tympanum pellibus contectum pulsatur. à verbo τύπτω tympanum, & interpositione(m) deductum: baccharum instrumentum, & in sacris Dionysij ferri solitum refert Athenæus. Tranquillus , Gallum tympanizantem dixit , quòd tympanum pulsaret , & masculino genere prolatum Suidas non sine authore scripsit. Julius Pollux tympana vasorum nomina esse , quæ & cymbala dicuntur, asserit. Plinius, Tympanas margaritas, quibus vna facies rotunda, & planicies auersis esset. Tympana præterea vehiculorum tecta legimus. Et apud Celsum tympanitem genus hydropis: cùm ventre vehementer intento creber intus ex motu spiritus sonus est. Et tympanum carnificis lignum , quo noxios torquet. Inde

Inde τυμπανίζειν, id est flagellat, excoriat, deductum. *Vlulatus)* mulierum lamentatio. Cæsar etiam barbaris aduersum se pugnantibus hunc sonum dedit. *Indecora theatris)* vbi spectatores licenter Cæsaribus & victoribus solebant applaudere. Martialis, Quæque sonant pleno vocésque manúsque theatro, Cùm populus subiti Cæsaris ora videt. *Ratio ætatis)* nondum enim peruenerat ad sexagesimum annum, vel septuagesimum secundum alios: cùm licebat se excusare à ciuilibus officiis. *Indignitates)* indecora, digno homine indigna. *Rariores)* rarius quàm consueueramus apud Centumuiros agimus. *Gradatim)* paulatim.

C. PLINIVS VALERIO SVO S.

VOMODO) Interrogat Valerianum quantum veteribus, & nuper comparatis agris oblectetur. Valeriani Pollionis meminit Martialis. *Quomodo)* placent tibi. *Veteres)* agri auiti & maiorum tuorum. *Marsi)* quos in Marsis possides. Marsi à velocitate pedum dicti populi vltra Picenum in secunda regione: terrori sunt serpentibus, referente Plinio & Dionysio. nec quenquam fugiat à Strabone & Tacito etiam Marsos assignari Germaniæ. *Emptio noua)* agri à te nuper empti. *Rarum id quidem)* rarò euenit, vt quod eminus placeat. *Nihil tamen)* quanquam potest euenire vt emptio noua cùm desideratur placeat. Sunt qui velint, nihil tamen vsque ad me, fuisse quandam glossulam & epistolæ insertam. quid si ademptis, pro emptis.] *Adeptis quàm concupiscentibus)* si rem quam summopere desiderauerant adepti sint. *Prædia materna)* quæ iuxta Larium à matre, sicut paterna, à patre possedit. *Parum commodè)* admodum infructuosa & sterilia sunt. *Vt materna)* quia fuerunt meæ matris, sororis inquam, senioris Plinij. *Alioquin)* adhæc. *Occallui)* obdurui, assueui, callum feci. *Queri)* multum lamentari de eadem re, [quare impetret prudentia quod dies impetrabit.]

VOMODO te veteres Marsi tui? Quo modo emptio noua? placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem, nihil tamen æquè gratum est adeptis quàm concupiscentibus. Me prædia materna parum commodè tractant: delectant tamen, vt materna. Alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem assiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

C. PLINIVS ANNIANO SVO S.

V quidem) Annianũ hortãtẽ, Aciliani codicillos, quia non essent testamento cõfirmati, irritos habendos, monet se pluris facere defuncti volũtatem quàm ius ipsũ. [Vidi in monumentis Brixianorum, C. Lucretium Annianũ. Præ-

V quidem pro cætera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit hæredem, pro non scriptis habendos: quia non sint confirmati testamento. Quod ius ne mihi quidem ignotum est, cùm sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt: sed ego propriam quandam legem mihi dixi, vt de-

functorum voluntates, etiam si iure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manu scriptos. Licet ergo non sint confirmati testamento, à me tamen vt confirmati obseruabuntur. præsertim cùm delatori locus non sit. Nam si verendum esset, ne quod ego dedissem, populus eriperet, cunctatior fortasse, & cautior esse deberem. Cum vero liceat hæredi donare, quod in hæreditate subsedit, nihil est quod obstet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

terea in quibusdam exemplaribus] memini legere ad Annium scriptam epistolam: siue is fuerit Annius Gallus ab Othone peditum rector destinatus, & cum Vestritio iterum copiarum rector ad occupandas Padi ripas præmissus: deinde à Mutiano dux cum Petilio Cereale electus. Siue Annius Verus, qui postea ascito nomine Antonini imperauit. Potuit & mitti T. Annio Flauiano aquarum curatori Vespasiano quinto, & Tito Coss. Frontino autore. Nimiam mensarum lautitiam Martialis etiam in Annio notat. *Pro cætera tua diligentia)* vt in cæteris rebus diligens es, & inter cætera, in quibus vteris diligentia. *Codicillos)* epistolas. Fabius, Codicilli dubium ad quem scripti. Plinius tradit Homerum scripsisse Bellerophonti codicillos datos. Tranquillus autem Othonem scripsisse ad sororem codicillos consolatorios. Deriuatio tamen verbi aliud quàm epistolas importare videtur, referente Seneca: nam caudex, siue codex, à quo codicilli, plurimarum tabularum contextus est. *Aciliani)* Corn. Minutij Aciliani Brixiensis. *Ex parte)* sui peculij: nam alios Secundo cohæredes scripserat. *Non scriptis)* irritos, inutiles. *Confirmati testamento)* ante Augusti tempora constat codicillorum ius in vsu non fuisse, sed primus L. Lentulus codicillos introduxit: cuius authoritatem multis sequentibus idem Imperator Trebatio suadente constituit codicillos iure optimo esse. & cùm ante testamentum codicilli facti erant, Papinianus ait, Iustiniano referente, non aliter vires habere: quàm si speciali post eius voluntate confirmentur: nam quæ postea sequuntur prioribus derogant. Inde libro vicesimonono, Idem, inquit, ante tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quàm si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confirmentur. *Ius)* vetus, quod postea fuit emendatum sicut mox ostendemus. *Propriam)* conuenientem. Sunt qui legant proximam [non inconuenienter.] Iulianus, De quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re defecerit, tunc quod proximum, & consequens est. *Dixi)* constitui. Defunctorum voluntates, quod sæpe mandant Iurisconsulti titulo de militari testamento. & postea secundum Iustinianum Seuerus & Antoninus rescripserunt, Ex his codicillis, qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti: si appareat eum, qui testamentum fecit, à voluntate quam in codicillis expresserat non recessisse. hinc Iulianus. ff. xxix. Codicillorum ius singulare est, vt quæcunque in his scriberentur, perinde haberentur, ac si in testamento scripta essent. & testamento facto etiam si codicilli in eo confirmati non essent, vires tamen ex eo capiunt. Ex quibus sanè colligitur Iurisconsultum imitatum fuisse Secundi sententiam. *Manu scriptos)* Martianus & Paulus, Codicillos, neque sua manu scribere, neque signare licet, valent tamen. Conficiuntur autem quatuor modis: aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommissum, aut sine testamento. *Vt confirmati)* respiciendo ad eius voluntatem. *Delatori locus non sit)* [quadruplator non habeat opportunitatem deprædandi,] non autem præbeat delatori Imperator Traianus, per quem legimus id genus hominum exactum in exilium. *Dedissem)* donassem alij. [iam enim Plinius eam hæreditatem donarat.] *Populus)* ærarium publicum,

publicum ; quod sub Traiano silens & quietum fuit, relegatis delatoribus, qui omnia testamenta prius irrita faciebant. [an populus Brixiensis qui hæres erat eorum sine hærede legitimo moriebantur.] *Cautior)* in donatione. [*Hæredi)* legatario. *In hæreditate)*in computatione assis.] *Subsedit)* relictum est, remansit. Virg. Extremus galeáque ima subsedit Acestes. Interdum subsidere est dolo possidere, à quo subsessores qui tauros insidiis necant. *Mea legi)* constitutæ à me, vt voluntates defunctorum tuerer. *Publicæ leges)* quibus cauebatur, vt codicilli, & si non essent confirmati testamento, tamen vires ex eo caperent.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

MIRARIS, cur me Laurentinum, vel (si ita mauis) Laurens meum tātopere delectet? desines mirari, cum cognoueris gratiam villæ, opportunitatem, litoris spatium. Decem & septem millibus passuum ab vrbe secessit: vt peractis, quæ agenda fuerint, saluo iam & composito die possis ibi manere. Aditur non vna via: nam & Laurentina & Ostiensis eodem ferunt: sed Laurentina à quartodecimo lapide, Ostiensis ab vndecimo relinquenda est. Vtrinq; excipit iter aliqua ex parte arenosum, iumentis paulo

MIRARIS) Respondet Gallo admiranti cur tantopere Laurentino agro detineretur. Loci opportunitatem & villæ structuram mirus tanquam architectus describens: hortatúrque vt villam tot rebus ornatam contubernio suo magis commendet. Siue is fuerit Didius vel Annius Gallus, de quo nuper disseruimus: an ille Gallus cuius fauore Adrianus Traiano fuit acceptus. Galli Præfecti vrbis fit mentio apud Iuuenalem Satyr. xvj. Rubrium Gallum cum Cęlio Pisone Consulem, per quos subuentum libertatibus est Senatusconsulto, testatur Vlpianus fuisse temporibus diui Traiani. Possumus etiam intelligere Numatium Gallum, quem Martialis libro decimo scribit fuisse simplicitate prisca, & bonitate Socrati parem. *Laurens)*nam Seruius super illud Virgilij libro decimo, Multósque palus Laurentia sylua Pastus arundinea, inquit, Laurentia pro Laurens: recta enim deriuatio hæc est. Quare Secūdus vt rectè loqueretur per correctionem Laurens appellauit: quanquam alibi semper Laurentinum dicat: non sine analogia, vtpote à Laurento oppido deductum: tametsi ab eo Laurentes vocemus. [An quia vsus fuerat diminutiuo, ne tam egregium opus minueretur, grādiori vocabulo dictum correxerit.] *Gratiam)*elegantiam, ornatum. *Opportunitatem loci)* facilitatem adeundi; vel commoda ædificij, & situs. *Vrbe)*Roma. *Secessit)*nam & secessus villa dicitur. *Peractis)*completis negociis in villa. *Saluo)*integro, recondito. *Composito)*finito. Virgilius, Ante diem clauso componet vesper olympo. *Aditur non vna via)*itur in Laurentinum duabus viis. *Laurentina)*quæ Laurentum ducit: sicut Hostiensis, quæ Hostiam. [*Tibi relinquenda est)* si voles in rus meum diuertere.] *Eodem)*ad Laurentinum meum. *Lapide)*miliario. vnum enim quodque miliarium signabant ab vrbe lapide in via erecto: & nunc quoque plurimis vicis mansit appellatio, à numero lapidum. & Martialis, inquit, Ad lapidem Torquatus habet Prætoria quartum. Ad quartum breue rus emit Otacilius. *Iter)*quod minus est quàm via, quæ in se continet iter & actum, secundum Vlpianum. Pomponius autem, Via, inquit, angusta, per quam neque iumentum, neque vehiculum ire potest, iter siue actus

est: sed si iumentum deduci, non autem vehiculum, poterit actus appellari. Et Modestinus, Iter est quò quis pedes vel eques commeare potest. Actus, vbi & armenta trahere, & vehiculum ducere liceat. *Excipit)* diuertentes in Laurentinum meum suscipit. *Iunctis)* equis coniugatis. Tranquillus in Dictatore, post solis occasum mulis è proximo pistrino ad vehendum iunctis. Sequentium tamen scriptorum autoritas facit, vt magis credam legendum iumentis, quod etiam in quibusdam codicibus receptum video. Idem Tranquillus in Nerone, Sed & in viæ Appiæ vico repentè puerum citatis iumentis haud ignarus obtriuit. Ulp. ff. xxxij. Legato continentur mancipia, puta lecticarij: qui solam matremfamilias apportabant: item iumenta, vel lectica, vel sella. Et Marcellus, iumentis legatis boues non continentur. Inde Pomponius de verborum significationib. Boues magis armentorum quàm iumentorum nomine appellantur.

grauius & longius, equo breue & molle. Varia hinc atque inde facies. nam modò occurrentibus syluis via coarctatur: modò latissimis pratis diffunditur & patescit. multi greges ouium, multa ibi equorum, boumq́; armenta: quæ montibus hyeme depulsa, herbis & tepore verno nitescunt. Villa vsibus capax, non sumptuosa tutela. Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in O literæ similitudinem circumactæ, quibus paruula, sed festiua area includitur: egregium hæc aduersum tempestates receptaculum. nam specularibus, ac

Grauius) propter arenas & viæ longitudinem. *Breue)* quia facilius equo viarum compendia rapiuntur. & Columellæ præceptum extat, Iter commodum, in fundum multum conferre. rationésque inibi explicantur. *Molle)* facile. *Varia)* adscribitur etiam grata.] *Facies)* rerum aspectus. *Hinc atque inde)* à dextera & sinistra. *Occurrentibus)* quas itinere offendimus. *Coarctatur)* restringitur. *Diffunditur)* aperitur, dilatatur. *Greges)* propriè loquitur. *Montibus)* in adiacentibus iugis. *Depulsa hyeme)* transacto tempore hyberno: an quod magis probo, quæ tempore brumali à montibus in planum deducta: nam illic tunc stridet boreas [tempore verno, calore temperato, vt assolet fieri vere. & licet videre in multis locis hyeme ad littus auram apricari. Nec ignoro depellere apud Varronem & Virgilium esse à lacte remouere.] *Nitescunt)* pinguescunt. Virgil. quæ cura nitentes Pascere equos. *Vsibus capax)* sufficiens ad vsum. *Non sumptuosa tutela)* non constat magni custodia, & cura eius. *Frugi)* moderatum, non sumptuosum: [quamuis non luculentum.] *Atrium)* quod erat in prima parte domus: inde quidam opinatur dictum, quod esset anterius. Varro ab Atriatibus Tuscis appellatum credidit: illinc enim exemplum sumptum. At Festus, inquit, Atrium propriè est genus ædificij ante ædem continens mediam aream: in quam aqua collecta ex omni tecto descendit. dictum autem atrium quòd à terra oriatur quasi atrarium. Ideo non inconcinnè poëta dixerat, Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat. Et Appianus, Atrium quoque templo veneris circumduxit, quod Romanorum forum esse voluit. [Ac Ouidius, Atria nobilium valuis celebrantur apertis]In atrio solebant maiorum stemmata collocare super tabulinum. Locus salutandi proprius, & ianuis propius atrium fuit, si Vitruuio credimus, monenti pauperibus non necessaria magnifica vestibula, nec tabulinum, nec atria: quòd in aliis officia præstent ambiendi. Gellius & Macrobius eius æmulator pleraque insuper de atrio prodidere. *O literæ)* in rotunditatem ad typum literæ O. fuit etiam in secunda lectione in Δ literæ. vt scilicet porticus illæ triangulares essent. *E quibus)* porticibus. *Area)* locus in ædibus sub dio. Florentinus,

nus, Area locus in vrbe sine ædificio: in rure ager appellatur: idémque ager cum ædificio fundus dicitur. At Paulus, Area pars insulæ est, & quidem maxima. Festus, Area locus vacuus quasi exaruerit, & non possit quicquam generare. Apollinaris pro eminentiore loco videtur accepisse: in quorum inquit aream siue suggestum à subiecta porticu sensim gradibus ascenditur. Est & trituræ locus, quam aream Varro fieri præcipit circularem. Celsus pro morbo aream ponit. *Festiua*) elegans. *Receptaculum*) confugium, sunt illæ porticus. *Tempestates*) malas temporum qualitates. *Specularibus*) sicut nostra tempestate vitreis orbibus conglutinatis frigus & ventos arcemus: sic olim lapidibus specularibus in quamlibet tenues crustas fissis. Hispania & Cappadocia multitudine & magnitudine Cyprum & Ciliciam superant. Sunt tamen obscuriores. vt in agro Bononiensi breues, & maculosi. Candido speculari mira natura inest: cum neque senescat, faciléque solem & frigus sustineat. Seneca quædam scribit, Nostra demum memoria prodiisse scimus, vt speculariorum vsum perlucente testa clarum transmittentium lumen, & balneorum luxuriam vellicans. Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis ac preciosis orbibus refulserint. Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnat Scipionem quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat. In quem fuerint vsum sequentia monstrabunt exempla. Iuuenalis, Quæ vehitur clauso latis specularibus antro. Vlpianus, Neque specularia, neque vela frigoris causa vel vmbræ, esse domus instrumenta sed ornamenta. Sunt enim comparata voluptatis gratia. Verum idem putat specularia esse partem domus, siue sint affixa ædificio, siue ad tempus detracta. Martialis ad frigus remouendum & ventos testatur, Hybernis obiecta notis specularia puros Admittunt soles & sine fece diem. Item, Condita perspicua viuit vindemia gemma, Et tegitur fœlix, nec tamen vua latet. Nam & rosas eodem authore specularibus à tempestate defendebat antiquitas. Et Columella cucumeres ostendit fieri præmaturos, si vasis maioribus rotulæ subducantur, quo tecti specularibus hyeme serenis diebus tutò producantur ad solem, rursus intra tecta recipiantur. Sic Tiberio ferè toto anno cucumis oblatus. Et Palladius iubet cellam olearem contra frigus specularibus, vt lumen admittat, muniendam.

[*Multo magis*) quia melius resistunt tempestatibus.] *Muniuntur*) defenduntur. *Medias*) porticus, [quidam legunt mesaulas non medias. de quibus Vitruuius, Inter duo autem pistyla itinera sunt, quæ mesaulæ dicuntur: quod inter duas aulas media sunt interposita.] *Cauædium*) Vitruuius & Varro disiunctum protulere, caua ædium appellantes. erat autem intra parietes locus tectus & patulus ad vsum omnium maximè salutantium relictus. nam etiam non inuitati illuc commeare poterant, sic ad vestibulum & peristylia. ædificabantur autem iuxta triclinium in quinque genera distinctum Thuscanicum, Corinthium, Tetrastylum, displuuiatum, testudinatum. quare statim subnectit triclinium. Hic dicet aliquis Secundum non ex arte locum describere. præcipit enim Aphthonius in suis Præexercitamentis incipiendum à rebus circumiacentibus in locorum descriptionibus: quem sanè ordinem seruauit idem, dum alteram in Thuscis villam repræsentat. Sed hîc non mirum si statim membra domus aggressus est, cum nihil circa præter mare & litus haberet. Illic verò longè alia, vt agrorum & montium, colliúmque varias facies, à quibus non inartificiosè principium

multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cauædium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in litus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est, fractis iam, & nouissimis fluctibus leuiter adluitur. Vndique valuas, aut fenestras non minores valuis habet: atque ita à lateribus, à fronte quasi tria maria prospectat. A tergo cauæ-

fecit. *Excurrit*) extenditur, porrigitur. *Africo*) vento ab Africa spirante, qui & Lybs dicitur. *Fractis*) lassis & desinentibus. *Alluitur*) madescit. *Quasi tria maria*) nam re vera mare Tyrrhenum tantum prospectabat, sed cum à tribus locis, à fronte scilicet & duobus lateribus prospectum haberet, quasi tria maria dixit propter diuersam faciem. Inde Pollij Surretinum sic laudatur à Statio, Sua cuique voluptas. Atque omni proprium thalamo mare, transque iacentem Nerea diuersis seruit sua terra fenestris. *Fronte*) anteriore triclinij parte: sicut in homine, ac etiam in acie prima Decurionum ordinatio in aduersos hostes spectans frons dicitur. *A tergo*) ab occipitio, respicit illud triclinium.

dium, porticum, aream: porticum rursus, mox atrium, syluas, & longinquos respicit monteis. Huius à læua retractius paulo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Huius cubiculi, & triclinij illius obiectu includitur angulus, qui purissimum solem continet, & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam Gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis, qui nubilum inducunt, & serenum ante quàm vsum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in apsida curuatum, quod ambitum solis fenestris

Porticum rursus) alteram porticum: an præcedentis partem. *Longinquos*) remotos. *Huius*) triclinij. *Retractius paulo*) aliquantulum remotius. *Cubiculum*) dictum autumat Festus à cuba Sabinorũ lingua, quam militares lecticam vocant. cubicula etiam Vitruuius solet appellare tignorum & asserum sustentacula. *Aliud*) cubiculum. *Orientem*) solem. nam cubicula sicut bibliothecæ orientem spectare debent: cùm illa matutini luminis vsum postulent, in his libri non putrescant. *Retinet occidentem*) calescit sole occiduo & teporem in nocte reseruat. *Hæc*) fenestra occidentalis. *Subiacens*) propinquum. *Illa*) orientalis. *Securius*) minori fragore. *Obiectu*) pósitu & occursu. *Huius*) cubiculi minoris. *Illius*) maioris. *Includitur*) fit in recessu. [*Angulus*) angulare mẽbrum.] *Accendit*) auget in maius ex repercussione parietum. *Hybernaculum*) locus hyberno tempore idoneus: sicut hybernacula militum statiua per hyemem solemus appellare. Hybernaculum igitur secundum Vitruuij normam hybernum occidentem spectare debet: apparatus minimè sumptuosus & vtilis vsus Græcorum hybernaculorum fuit: adeo vt qui ministrantes ibi versabãtur, & si nudis pedibus fuissent, non reciperent frigus, propter quoddam pauimenti genus ex carbonibus, sabulone, calce, & fauilla mixta confectum. mandat autem fodi hybernaculum intra libramentum triclinij. *Gymnasium*) locus vbi exercebantur: propriè tamen de athletis, quoniam nudi contendebant: postquam primum nudus Orsitus cucurrit in Olympia: fuerat enim antiquis consuetum subligaria ferre circum pudenda in gymnasijs: Orsito verò Lacedæmonio certanti soluta fibula causam doloris incussit: vnde lex constituta, vt nudarentur. Nouimus publicas etiam balneas gymnasia dici: quare Suidas vnctuaria, & lauacra appellat. Immo etiam certamina equestria, & venationes, quòd corpus exerceant, quidam dixere gymnasia. & Baleares gymnasias Græci vocarunt: quòd nudi æstate incederent. autor Diodorus. *Silent*) non sentiuntur. *Nubilum inducunt*) tempus nubilum faciunt quales sunt australes, notus, aphricus, libonotus, & eurus plerunque. *Ante, quam vsum loci*) prius sol obducitur nubibus: quàm calor facessat. *Vsum*) teporem. In sole vngi & currere priscos, tangit Aristophanes. *In apsida curuatum*) in formam aspidis circumactum. Aspis autem serpentis species, & scutum interpretatur: & locus eiusdem cognominis apud Argos fuit. Legitur etiam in apsida, id est in cur-

in curuaturam rotæ siue testudinis. Hoc enim significat ἀψὶς, familiaris dictio Plin. seniori, vbi de astronomicis rebus tractat. Et cameras ἀψῖδας dictas Suidas interpretatur. Recentiores scribunt in Baiano & Lucrino adhuc apsidas extare celsi superbique operis: quarum partem balnea, partem sacella, partem cubicula, & villarum aulas occupare: in earum aliquibus ferramenta semicorrosa supernè adhuc pendere. *Ambitum solis*) ab oriente in meridiem, & occasum.

omnibus sequitur. Parieti eius in bibliothecæ speciem armarium insertum est quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum transitu interiacente, qui suspensus & tabulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit & ministrat. Reliqua pars lateris huius seruorum libertorúmque vsibus detinetur, plerisque tam mundis vt accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procœtone, altitudine æstiuum, munimentis hybernum. est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procœton communi pariete iunguntur. inde balinei cella frigidaria, spatiosa & effusa, cuius in contrariis parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abundè capacia,

Armarium) rerum receptaculum. veluti vestiariũ, in cuius formam vidimus bibliothecas comparatas interdum. *Insertum*) adnexum. *Parieti*) muro cubiculi. *Capit*) continet, inuitat *Membrum*) pars domus. nam Columella [cum Apuleio] sic nominat, & Ulpianus de manumissionibus, Quæri, inquit, potest si fabris duobus vel pictoribus templum, vel membrum depictum esset. Videtur autem fuisse dormitorium membrum, quod ipse libro quinto in alterius villæ descriptione dormitorium cubiculum dixit. & Sidonius pariter Secundum imitatus. *Suspensus*) eleuatus. [lege Vitruuium de suspensuris caldariorũ.] *Tabulatus*) tabulis vbique interpositis, per quas vapor huc & illuc digeratur. quod magis placet, quàm sublatus subulonibus, id est, tibicinibus suffultus. Subulones enim tibicines Thusci, autoribus Festo & Varrone, dixerunt. ad cuius similitudinem vnicornes ceruos appellauere subulones. & translatiuè Ausonius pædiconem. nam subula instrumentum ferreum peracuti mucronis ad calceos consuendos: de qua Seneca: Pudet in aciem descendere pro diis hominibus suscepta subula armatum. Et Desubulare, Marcello tradente, perfodere, à subula tractum. Legimus etiam quod suspensum & tabulatum, vt ista referantur ad dormitorium tanta exemplarium varietate. *Vaporem*) solis. *Huc illúcque*) ad contigua loca. *Lateris*) parietis. *Detinetur*) occupatur plerisque membris. *Mundis*) politis, cultis. *Hospites*) amicos. [*Vel*) poterat enim vtroque nomine appellari.] *Modica*) mediocris. *Cœnatio*) locus ad cœnam sumendam. Sidonius pro diæta indifferenter ponit. Ex hoc triclinio, inquit, fit in diætam, siue cœnatiunculam transitus. De qua Iuuenalis, Parte alia longis Numidarum fulta columnis Surgat, & algentem rapiat cœnatio solem. Columella præcipit cœnationes in villa hyberni temporis æquinoctialem occidentem, sed ęstiuas hybernum orientem spectare. Cœnatorium autem vestis est qua in cœnis vtebantur: & ex disticho Martialis quo vsu esset significatą, Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota. Hoc opus est pictis accubuisse toris. At cœnacula in superiore domus parte erant, ad quæ scalis ascendeba-

si innare in proximo cogites. Adiacet vnctuarium hypocauston. adiacet propnigeon balinei. mox duæ cellæ magis elegantes quam sumptuosæ. cohæret calida piscina mirificè, ex qua natantes mare aspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato iam die, occurrit. Hîc turris erigitur, sub qua diatæ

tur, solita inquilinis locari. autoribus Iuuenale, & Pompeio. & Vlpianus cœnaculariam exercere vsurpat pro eo quod est cœnacula locare. [& cœnaculum medianum pro eo loco, qui est communis cum inquilinis domus conductæ.] *Plurimo mari lucet)* ex plurima maris repercussione & prospectu. *Procestrio)* quo proceditur in muro. Ælius etiam referente Festo ædificia esse dicit extra portam: Artorius quæ sunt ante castra procestria scripsit. Cæsar erycium videtur appellare. Sunt qui legant procœtone, id est, antithalamo: quod satis congruè facit, & Columella hoc vocabulo vsus est. Nec putant, inquit, se habere villam nisi multis vocabulis retineant Græcis: quin vocent particulatim procœtona, palæstram, apodyterion. *Altitudine)* expositum auræ. *Munimentis)* parietibus specularibus. *Hybernum)* aptum ad vsum hyemis. *Huic)* cubiculo. *Aliud)* cubiculum. προκοιτῶν, antithalamum. κοιτὼν cubiculum. & πρὸ ante. *Cella frigidaria)* vbi aqua frigida, si pœnituisset teporis, lauabantur. nam balinei cellæ tres erant: caldaria, vbi calida, tepidaria, vbi tepida: frigidaria, vbi frigida seruabantur. ipse alibi hoc enarratius explicuit. Vitruuius in balnearum dispositione cùm caldariam & tepidariam memorauit, statim frigidarij aheni memoriam facit: nam præfurnio tria ahena imponebantur, caldarium, tepidarium, frigidarium, vt ex tepidario in caldarium, quantum aquæ exierit, influat, de frigidario in caldarium. Et Paulus tepidarium secundum parietem in balneo fuisse testatur. Antonius Musa & frater eius Euphorbius instituerunt à balineis multa frigida corpora astringi: cùm prius consuescerent tantum calida lauari. *Effusa)* expansa. *Baptisteria)* lauacra. ἀπὸ τοῦ βάπτω, à lauando. de quo Sidonius, Si apricari mauis, baptisterium piscinæ connectitur ab Oriente: quod viginti circiter modiorum millia capit: huc e locis calore venientibus triplex medij parietis aditus per arcuata interualla reseratur. vbi tria cellarum genera iam prædicta demonstrantur. *Velut eiecta)* tanquam à pariete eminentia, laudat ab artificio. *Sinuantur)* circumuoluuntur, in orbem dispartiuntur. nam [extra parietem] hemicycli formam retinebant. *Proximo)* loco. *Vnctuarium)* vbi seruabatur oleum vnctui opportunum. *Immo hypocaustum)* per correctionem. legitur etiam sine verbo immo. Vitruuius, Quod hypocaustum græcè, nos latinè succensum appellamus: erat autem locus in thermis concameratus & fornicatus, habens ante præfurnium quo igne imposito illas calefaciebant: nam ὑπὸ sub, & καυστὸν ardens vaporarium à quibusdam vocatur, quia vaporandis cubiculis adhibebatur. Papinius in syluis vsus est vocabulo Græco, Et tenuem voluunt hypocausta vaporem. *Propnigeon)* Suida interprete. πνιγεὺς caminum & furnum significat: & propriè vbi carbones accenduntur. quod Latinè dici potest Præfurnium. sic Vitruuius vtitur: apud quem propigneum inuersum vocabulum offendes. magnus etymologicus πνῖγος æstum interpretatur. *Elegantes)* gratiosæ. *Sumptuosæ)* magnæ impensæ. *Mirifice)* mira arte connexa cellis. vel mirifica, id est admirabilis. *Piscina)* non piscandi sed natandi causa sine fructu, vt inquit, Varro de piscinis. Palladius, Piscinales cellæ in æstiuis balneis à Septentrione lumen accipiant, in hyemalibus à Meridie. Et Sidonius, Basilicæ appendix piscina forinsecus in quam fluentum de supercilio montis elicitum, canalibúsque circumactis per exteriora natatoriæ littora curuatum. Aquæ calidæ piscinam Mœcenas primus in vrbe struxit: & nimiam piscinarum luxuriam Seneca taxat. Pauper, inquit, sibi videtur, nisi thasius lapis quondam rarum in aliquo spectacu-

ctaculum templo, piscinas nostras circundedit, in quas multa sudatione corpora examinata demittimus. *Sphæristerion)* locum putant à ludo sphæræ quam pilam possumus appellare: nam σφαιρίζειν & σφαιροπαικτεῖν, est pila ludere: & σφαιριστὴς qui pila ludere scit, qualis Lycon Peripateticus, autore Athenæo. Lampridius non pro loco, sed ludo vsus est. Post lectionem, inquit, palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus operam dabat. [inde Papinius libro quarto Syluarum, in præfatione. Sed & inquit Sphæromachias spectamus, & pilaris lusio admittitur. Tam & [si] fortasse non erit alienum à rotunditate ædificij deductum videri. plures enim circulos, pluráque genera exercitationum capiebat. Et Tranquillus scriptum reliquit Vespasianum fuisse solitum in sphæristerio fauces & cætera membra distringere. Pausanias vbi de gymnasiis Lacedæmoniorum agit, Est, inquit, & statua antiqua Herculis, cui sacrificant sphæris qui ab ephebis in viros trãseunt. Fit autem gymnasium in cursu. *Diæta)* diæta locus erat in quo per diem versari solebant à verbo Græco, διαιτάομαι, quod est viuo & dego, deductum: siue vocabulum diætæ à die, & edendo tractum videatur: quod in ea de die cœnaretur: nam fuisse idem quod cœnaculum Ulpianus de extraordinariis criminibus innuit. Qui diætarij, inquit, appellantur, hoc est, qui in aliena cœnacula degunt. quamquam alibi diætarium vocet, qui curam diætæ sustineat. Athenæus diætas tetraclinias scribit suscepisse triginta viros, & nautarum diætam in Hieronis naui lectos habuisse quindecim. Et Sidonius, Ex triclinio fit in diætam siue cœnationem transitus. Fuisse autem diætas superiores & inferiores ostendit. Scæuola de donationibus: & Pollux. ἐνδιαιτήματα delectationis causa construi tradit. quare sæpius apud Iurisconsultum vt Africanum ex autoritate Marcelli in hortis ædificatam legimus diætam. Ipse Secundus libro septimo ad vxorem scribens monstrat fuisse vbi per diem commoraretur. Ad diætam, inquit, tuam ipsi me pedes ducunt. Et Imperator Alexander in palatio struxit diætas nomine matris suæ. Diæta etiam cibum vnius diei significari receptum est, & speciem medicinæ quæ victu medetur, diæticam appellatam Celsus in limine sui operis testatur: de qua Rufus Ephesius scripsit libros quinque, vnum de diæta scilicet nauigantium. Suidas diætas vocat iudicia, quæ non fiunt pro tribunali: qualia sæpe audiuimus hodie fieri apud Germanos, & diætatas iudices ad hoc electos. nam διαιτᾶν est iudico. *Sub qua,* in loco inferiori.

duæ, totidem in ipsa. præterea cœnatio, quæ latissimum mare, longissimum littus, amœnissimas villas prospicit. Est & alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditúrque: lata pòst apotheca & horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem

Totidem in ipsa) in loco superiori. *Cœnatio)* locus eminens & paruulus, quales sæpius est videre in Genuensium villis, vbi & cibum capiunt, & littus ac mare prospectant. terratias vulgo appellant: quòd sunt patenti cælo & planæ, quanquam summo instar æquatæ terræ. *Possidet)* circumspicit tanquam domina. Adscribitur etiam prospicit. *Nascitur conditúrque)* altera fenestra Orientem, altera Occidentem solem admittit. [Lucianus domum commendat quæ patentibus fenestris solem Occidentem excipit.] *Apotheca)* cella vinaria. nam quamuis apotheca possit esse locus, quo res seruandæ reponuntur ἀπὸ τοῦ ἀποθέσθαι, à reponendo & condendo dictus: tamen pro cella vinaria accipi solet autoribus Plinio auunculo & Columella. Sic Ulpianus tradit, Sicut fructus cæteros in horreum condi, & vela in apothecis extendi. ff. xxxiij. & xlvij. de furtis. Si præponas in apotheca amphoras esse vini, eásque subtractas, singularum furtum fit, non totius apothecæ. *Horreum)* granarium ab hordeo, quod in eo seruabatur, quidam dictum autumant. debet autem esse siccissimum, & sicut cella vinaria ad Septentrionem spectare, auersum omnino ab au-

stro. autores sunt Vitruuius, Plinius, Palladius, Columella, qui in horreum, id est, in erectum, vitem firmari vsurpat. *Sub hoc*) horreo. nam debet esse pensile. *Triclinium*)

& sonum patitur, eúmque iam languidum ac desinentem. hortum & gestationem videt qua hortus includitur. gestatio buxo aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abundè viret aperto cœlo, apertóque vento: & quanquam longinqua aspergine maris, inarescit. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & vmbrosa, nudisque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit, quarum arborum illa vel maximè ferax est terra, malignior cæteris. hac non deteriore quàm maris facie cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur diætis duabus à tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum villæ, & hortus alius pinguis & rusticus. Hinc cryptoporticus propè publici operis instar extenditur.

est. *Patitur*) sentit. *Languidum*) iam fractum. *Videt*) illud triclinium. *Gestationem*) locum. quo gestabantur, quamplurimum sub dio ambulacrum. *Buxo*) aut rore marino. sunt isti frutices notissimi. *Defenditur*) contegitur ab aspergine maris. *Abundè*) fertiliter. *Aperto cœlo*) sereno & ventis exposito. *Longinqua aspergine*) vt vix possit conspergi rore salso. fit enim aspergo maris ex concussione vicini scopuli. hinc Virgil. Obiectæ salsa spumant aspergine cautes. *Inarescit*) moritur. In secunda lectione fuit mareescit. *Interiore circuitu*) magis horto propinqua. *Tenera*) nouella. & præsertim more Romano cùm vites ibi sint breues & humiles. *Morus*) arbor Palladi dicata, quòd serò germinat: ideo nullis vernis subiecta tempestatibus. *Vestit*) ornat, & contegit. *Illa*) terra Laurentina littoralis. *Vel maximè*) supra cæteras arbores has nutrit. *Malignior*) infensior, sterilior. *Cæteris*) arboribus. *Hac non deteriore*) sensus est. alia quamuis procul à mari cœnatio, tamen fruitur aspectu tam amœno quàm illa quæ mari adiacet, de qua suprà. *Cingitur diætis*) coniunguntur duæ diætæ cœnationi continentem versus. Ad idem ferè legitur, vincitur. *A tergo*) ab ea parte cœnationis, qua mare non aspicit, à septentrione. *Vestibulum*) ingressus. Ex authoritate Cæcilij Galli Gellius, & eadem ad verbum transcribens Macrobius, refert non in ipsa domo nec partem ædium, sed locum ante ianuam esse per quem de via aditus accessúsque ad ædes fit, cum dextra sinistráque inter ianuam & tecta, quæ sunt viæ iuncta, spatium relinquitur. fiebat autem in ædibus amplissimæ fortunæ. Vestibuli deriuationem aliam refert Ouidius in Fastis à Gellio & Macrobio, à Vesta deduci more poëtarum fingens his versibus. Hinc quoque vestibulum dici reor, vnde precamur. Qua famur Vestam quæ loca prima tenet. Vitruuius & Ulpianus vocabulo Græco vtentes prothyrum appellarunt: dij propylæon, vt Maximus & Thucydidis interpres. *Villæ*) domus in agro. *Rusticus*) rerum rusticarum refertus. non ad vmbram & voluptatem, vt ille superior. *Cryptoporticus*) occulta & latens porticus. κρύπτω enim abscondo & Crypta locus abditus, & concameratus, quam pro cryptoporticu reor Vitruuium posuisse: In ædibus, ait, cryptæ, horrea, apothecæ. Iuuenalis pro subterranea cauerna fornicata, id est, cloaca, vsurpauit, Et solitus mediæ cryptam penetrare suburræ. Apud Sidonium de cryptoporticu hæc traduntur, A parte vestibuli longitudo tecta interius patet, mediis non interpollata parietibus: quæ quia nonnihil ipsa prospectat, etsi non hippodromus, saltem cryptoporticus meo mihi iure vocitabitur. *Propè publici operis*) in-

ris) instar publici operis tam magnifica & ampla vt ferè operibus publicis sit similis: publica enim ampliora, honestiora, sumptuosioráque quàm priuata sunt. *Extenditur)* in longum porrigitur.

Vtrinque fenestræ, à mari plures, ab horto singulæ, & altius pauciores. Hæ cum serenus dies & immotus, omnes: cum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine iniuria patent, ante cryptoporticum xystus violis odoratus, teporémque solis infusi repercussu cryptoporticus auget. inde area, quæ vt tenet solem, sic aquilonem inhibet, summouètque, quantúmque caloris antè, tantum retrò frigoris; similiter Africum sistit, atque ita diuersissimos ventos alium alio à latere frangit & finit. Hæc iucunditas eius hyeme, maior æstate. Nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationes, hortíque proximam partem vmbra sua temperat, quæ vt dies cre-

Vtrinque) à Meridie & Septentrione. Illinc enim mare, hinc ortum spectabat. *Singulæ)* non gemellæ & binæ, vt à mari. [*Et altius pauciores)* Sed in eminentiore parte sunt pauciores quàm in inferiore. Legitur etiam.] Sed alternis pauciores: vt sit sensus, ab horto habet pauciores fenestras dimidio quam à mari. Potest etiam legi alterius, vt multi codices habent, in eundem sensum, scilicet fenestris alterius partis. *Hæ patent)* aperiuntur fenestræ. [*Iniuria)* offensione.] *Immotus)* quietus à vento. *Hinc vel inde)* à Meridie vel Septentrione. *Iniuria)* ventorum molestia. *Xystus)* Vitruuius xystum ampla latitudine porticum, in qua athletæ per hyberna exercebantur, esse voluit Græca appellatione nostrósque hypætras sub dio ambulationes xysta vocare, quæ Græci paradromidas dicunt: sed libro quinto à superioribus in quibusdam autor idem discrepat. Hæc, inquit, porticus xystus apud Græcos vocitatur, quòd athletæ per hyberna tempora intectis stadiis exercentur. [Unde Pollux antiquos testatur dixisse xystos dromos, & Xenophontem in Oeconomico sine dromo scripsisse xystum.] Faciunda autem xysta sic videntur vt sint inter duas porticus syluæ, aut platanus, & in his perficiantur inter arbores ambulationes quas Græci paradromidas, nostri xysta appellant, in quas per hyemem è xysto sereno cælo athletæ prodeuntes exercentur. Nam modò xystum vocabulum esse Græcum, modò Latinum dicit: & xystum tam neutro quàm masculino genere vsurpat: cum apud cæteros masculino proferatur, quem puto M. Tulliũ per hęc intellexisse. Num tandem locus hic non idoneus videtur? in quo porticus hæc ipsa vbi inambulamus & palæstra, & tot loci sessiones, gymnasiorum & Græcarum disputationum memoriam quodammodo commonent. Et idem alibi dixerat palæstritas in xysto spatiari. Secundus libro quinto: Est ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctúsque buxo. Apud Tranquillum in Augusto accipimus in eundem sensum dici xystum. Ulpianus Xysticos appellat palæstritas in xysto se exercentes. Quidam Græcorum xystum interpretantur esse locum politum & æquatum, significare etiam paruum hastile seu iaculum. hinc Arrianus inquit, Signa electi exercitus, aquilæ, imagines regiæ: coronæ, omnes aureæ super xystis argenteis. Xystis autem vestis Tragicorum crocea. Et Xystion vulgarem quandam gemmam ex India mitti refert auunculus Secundi. *Odoratus)* odore repletus. Odoratum est quod aliunde accipit odorem, vt odoratum templum. Odorum, quod per se habet. Martialis, Tantus veris honos, & odoræ gratiæ Floræ. Hæc tamen poëtarum licentia confunduntur. *Auget)* maiorem habet. *Repercussu cryptoporticus)* obiectu parietis australis cryptoporticus. *Area)* diffunditur. *Tenet solem,* qui austro expo-

ſita. *Inhibet*) arcet cryptoporticu intermedia ab aquilone. *Frigoris retro*) ſi opus fuerit apertis cryptoporticus feneſtris : & perflante aquilone. *Africum ſiſtit*) clauſis cryptoporticus feneſtris non permittit increſcere. *Diuerſiſſimos ventos*) Africum & Aquilonem [à diuerſa cæli regione venientes.] *Alio latere*) aquilonem à ſeptentrionali pariete, africum à meridionali. *Finit*) comprimit, extinguit. *Hæc iucunditas*) talis cryptoporticus vtilitas teporem in anteriori area continere & frigora arcere. *Ante meridiem xyſtum*) quia æſtate ſol habet ortum magis ſeptentrionalem, ſic & occaſum. vnde mane xyſtum: quippe qui iuxta frontem orientalem ad meridiem ſitus erat. *Poſt meridiem geſtationem & orti proximam partem*) vt quæ iuxta frontem occidentalem iacebant, ſua vmbra refrigerabat. [*Temperat vmbra*) mollificat & habitabilem facit vmbra, quam ſui parietes cauſant.]

uit decreuítque, modò breuior, modò longior hac vel illac cadit. Ipſa verò cryptoporticus tunc maximè caret ſole, cum ardentiſſimus culmini eius inſiſtit. Ad hoc patentibus feneſtris fauonios accipit, tranſmittitque : nec vnquam aëre pigro & manente ingraueſcit. In capite xyſti deinceps cryptoporticus, horti diæta eſt, amores mei: re vera amores. ipſe poſui. In hac

Breuior) vergente die ad hyemem vel meridiem. *Longior*) æſtate, recedente ſole ad ſeptentrionem vel ad occidentem. *Hac*) à ſeptentrione. *Illac*) à meridie. *Car t ſole*) non ſentit æſtum : nam per æſtatem mediam culmini imminet, nec penetrat ſol aliis ſuperimpoſitis membris. *Ad hoc*) inſuper. *Fauonios*) zephyros ab occidente. *Trãſmittit*) per alias feneſtras: ſic moto aëre, impigróque refrigeratur. *Manente*) quieto, nec exitum reperiente. *Ingraueſcit*. grauior fit inhabitantibus. nam vbi aër ſilet denſior & peſtilentior. Deinceps cryptoporticus: & pariter in capite cryptoporticus, deinceps enim ordinem denotat. *Orti diæta*) ſtructa in orto. nam teſtimonio Juriſconſulti oſtendimus diætam in ortis fieri. *Legitur etiam Zeta*) ſuper qua dictione videtur mihi operæprecium referre, quid hactenus compererim. Lampridius in Heliogabalo, Odores indicos ſine carbonibus ad vaporandas zetas iuſſit incendi. Sidonius libro nono, Quòd ſupradicto tamdiu potes vti libello, vt eum non amplius zetecula tua quàm memoria includat. Et octauo. Nã per armariola & zeteculas noſtras non remanſerunt digna prolatu. Ex poſterioribus colligi poteſt zetam pro bibliotheca vſurpari. nec Sidonij autoritatem in hoc magnifacio: quòd nec Ulpianus Juriſconſultus eruditiſſimus libro trigeſimo ſecundo, vbi de bibliothecis multa diſſerit, vllam zetæ mentionem facit. Quidam arbitrantur zetam locum, quem antiqui deducta per parietes aqua frigida refrigerabant, vel feruenti calefaciebant. Neratius hunc modum deducendorum riuulorum per parietes notat. & Ulpianus de cuniculo, inquit, inſtituendo per quem vapor traditur in balneariis vaporibus. Et alibi, Balneis vaporibus cùm Quintilla cuniculum pergentem in ortis induxiſſet. Alij propter ſequentia zetam locum eſſe voluerunt vnius lecti cum ſellis duabus, qui velis obductis & reductis modò adiiciebatur cubiculo, modò auferebatur: & traxiſſe nomen, quoniam tribus è partibus feneſtras & proſpectus habeat, atque ſolem multipliciter accipiat. ἀπὸ τοῦ ζεῖν, quod eſt feruere. nam Homerus inquit: ὡς δὲ λέβης ζεῖ, id eſt, vt autem lebes feruet: quando & heliocaminus in ipſa zeta ponebatur. vel ἀπὸ τοῦ ζῆν, quòd in ea commodiſſime viuatur. Alij omnino mendam vbique inoleuiſſe & diætam legendum. nam præter fidem veterum exemplarium hac vtuntur ratione, quod cùm prius diæta & ziæta ſcriberetur, indifferenter d in z mutatis, vt Medentius Mezentius autore Priſciano: poſtea ex ziæta ſcriptum eſſe zeta eorum inſcitia, qui neſciebant ziætam & diætam idem eſſe. nec obſtat quòd aqua calefieret. nam hoc commodiſſimè fieri poterat diæta in quam ſe recipi ſo-

pi solitum Saturnalibus ad studia testatur Secundus. *Amores*) delitię & solatiū. *Posui*) struxi. Faciundam curaui.

heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, vtraque solem: cubiculum autem valuis, cryptoporticum fenestra prospicit: quà mare contra parietem medium diæta perquam eleganter recedit: quæ specularibus & velis obductis reductisve modò adiicitur cubiculo, modò aufertur. lectum & duas cathedras capit, à pedibus mare, à tergo villæ, à capite syluæ: tot facies locorum, totidem fenestris & distinguit & miscet. Iunctum est cubiculum noctis & somni. non illud voces seruulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quòd interiacens andron parietem cubiculi, hortique distinguit, atque ita omnem sonum

Heliocaminus) concameratus locus totus soli expositus, ac hyberno tempore calorem ex illo recipiens & continens diætæ pars: nostri vaporarium solare vocant [siue solarium vt apud Plautum in milite glorioso. nam heliocaminus græcum est. ἥλιος enim sol & κάμινος fornax. Eius meminit Vlpianus octauo. ff. de seruitutibus vrbanorum prædiorum, cùm scribit, Si arborem ponat vt lumini officiat, dicendum erit contra impositam seruitutem eum facere: nam & arbor officit, quominus cœlum videri possit. si verò heliocamino vel solario: similiter dicendum erit, quia vmbram facit in loco cui sol fuit necessarius. Miror quosdam prodere ausos olim caminos non fuisse in membris domus, cùm Sidonius secus apertissimè ostendat his verbis, A cryptoporticu in hyemale triclinium venitur: quòd arcuatili camino sæpe ignis animatus pulla fuligine infecit. Tranquillus in Vitellio. Nec antè in Prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini. tunc quidem consternatis, & quasi omine aduerso anxiis omnibus, inquit, bono animo estote, nobis illuxit. M. Tullius ad Atticum luculento camino vtendum dixit. Horatius, Per brumam Tyberis sextili mense caminus. Et Athenæus, Carnes coctas in caminis ad differentiam earum quæ clibano coquuntur. [Lucianus ad hoc in Saturnalibus, vbi hyemem describit, Multi, inquit, circum caminum versantur. Et Didymus in re Rustica præcipit, faciundum caminum in balneis.] *Alia*) parte. *Solem*) quem vt exciperet. ideo struebatur heliocaminus: vnde meritò Iurisconsultus respondet, arbores quæ illum inumbrarent succidi & tolli debere. *Valuis*) à foribus. *Prospicit*) heliocaminus. *Medium parietem*) scilicet cryptoporticus à fronte. *Recedit*) disiungitur. non enim diæta contignabatur cum cryptoporticu: sed suis per se parietibus surgebat. *Eleganter*) summa architectura & gratia. *Specularibus*) lapidibus translucentibus, eundem quem nunc vitrum, in fenestris vsum præstantibus. *Adiicitur cubiculo*) auget cubiculum remotis velis, & minuit eisdem obductis. Seneca Natura. iiij. scripsit cœnationem velis & specularibus muniri solitam. *Capit*) illud cubiculum tantæ capacitatis est, vt lectum & duas cathedras contineat. [*A pedibus*) lecti. Seneca de beneficiis, Pedem & nostrum dicimus, & lecti, & veli, & carminis, an ab ea parte lecti vbi stant pedes hominis dormientis.] *Mare*) est. *Villæ*) circumuicinæ. nam Laurentino vicus adiacebat. *Latere*) orientali *Facies*) diuersos aspectus, mare, villas, syluas. *Miscet*) quia à quacunque fenestra tria ista videri poterant: an, quod magis probo, quòd angustia loci per tres fenestras vno aspectu omnia licebat intueri. *Distinguit*) separat diuersitate luminum. *Iunctum*) connexum priori cubiculo est aliud, quod abditum & obscurum, vocat noctis & somni, id est tenebrarum

& quietis. Martial. pariter lib. x. Et in profundo somnus, & quies nullis offensa linguis, nec dies nisi admissus. *Sentit)* videt. *Abditi)* remoti. *Interiacens)* inter hortum & cubiculum. *Andron)* locus domicilij appellatur angustior longitudine, in quo viri plurimum morantur, sicut Gynæcium vbi mulieres. autores sunt Festus, Suidas, Pollux, [qui androna etiam libro sexto pro loco conuiuij interpretatur.] Adhæc, inquit Aristophanes, iudicia omnia & porticus andronas faciam. Athenæus, Maiores domus heroum Homerus μέγαρα vocat, & δώματα, & κλισίας: nos verò ξενῶνας & ἀνδρῶνας. Et vbi de conuiuiis Cretensium agit, Sũt, inquit, vbique in domibus duo loca conuiuiis celebrandis assignata, quorum alterum vocant ἀνδρεῖον, alterum, in quo hospites dormiunt, κοιμητήριον, ἀπὸ τοῦ κοιμάω, quod est dormio. Idem autore Pyrgione ἀνδρῆον dictum asserit ξένιον à Ioue hospitali. Herodotus magnam domum vocat andreona. Leonidas in epigrammate, & alij Græcorum pro triclinio vsurpant, sicut legimus geminos extra androna vocasse Simonidem, & statim corruisse. Vitruuius scribit Græcos appellare andronas œcos, id est, domos vbi conuiuia virilia solent esse, quòd eò mulieres non accedant, quanquam iam dixisset, Græci mesaulas inter duas aulas positas nominant, eas nostri andronas. Ut per hæc andron modò Latinum, modò Græcum sit, quod non potest conuenire, nisi dicamus cùm testatur andron esse Græcum vocabulum respexisse originem & deriuationem ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, id est à viro: cùm verò Latinum, quòd à nostris iam receptum esset, & pro suo vterentur: quæ ratio locum habere debet in recitatis super verbo xystus testimonio eiusdem Vitruuij. satis autem constat andron & andreon indifferenter pro eodem vsurpari. *Sonum)* intercurrentem strepitum.

media inanitate consumit. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, vt ratio exigit, aut effundit, aut retinet. Procœton inde & cubiculum porrigitur in solem, quem orientem statim exceptum, vltra meridiem, obliquum quidem, sed tamen seruat. In hanc ego diætam cùm me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor. magnámque eius voluptatem præcipuè Saturnalibus capio, cum reliqua pars

Media inanitate) spacioso androne interposito. *Consumit)* disperdit. *Hypocaustum)* vaporarium. *Angusta fenestra)* spiraculo, vnde ex hypocausto calor in sudatorium ingrediebatur. *Ratio)* temporis, si calor est retinet, si frigus, effundit. *Procestrium)* legitur etiam προκοιτῶν. de vtroque paulo antè. *Obliquum)* non ex directo. *Seruat)* admittit, sentit. *Abesse)* adeo ocio fruor, vt ciuili ornatáque habitatione. *Saturnalibus)* à Saturno saturnalia dicta: & in eius honorem inchoata nemo dubitat. quo autem tempore & à quibus instituta, magna inter eruditos concertatio: nam alij à Jano, quidam ab Hercule tradidere, Plutarchus à Numa. Liuius etiam Consulibus A. Sempronio & M. Minutio ædem Saturno dicatam: Saturnalia diem festum institutum prodidit. Martialis à Ioue initium cepisse. Sed quid agam potius madidis Saturne diebus, Quos tibi pro cœlo Juppiter ipse dedit? Athenæus apud Græcos longè multa explicat, Saturnalibus, inquit, libertate vtebantur serui apud Romanos, quam consuetudinem traxere à Græcis: nam Mercurialibus in Creta simile festum celebratur referente Carystio, & discumbentibus seruis domini ministrãt. In Trœzœna congregatio populorum fit per multos dies: sed totum vno serui talis ludunt, & à dominis cibantur. Berosus apud eundem Athenæum tradit de mense Augusto, die vndecimo agi festũ, cognomento Saceam, diebus quinque, quibus moris erat regi dominos à seruis, & eorum vnum deduci regia stola indutum, quem vocarent zoganem. Baton Sinopensis rhetor significat Saturnalium festum Græcum esse, & apud Thessalos Peloria dici, vbi ab Athenæo longa fabula super hoc enarratur.

ratur. Seruis autem concessa licẽtia, quòd Saturno rege nemo seruitio vel libertate discriminabatur, vt scilicet vita illa simplex & antiqua per saturnalia repræsentaretur, primo per diem celebrata qui est quartusdecimus Calend. Januarij. quamquam Acron primo die mensis Decembris Saturnalia fieri referat, sed postea edictis C. Julij Cæsaris duobus diebus huic mensi adiectis. & Augusti edicto, trium dierum feriæ saturnalibus sunt additæ, & sigillariorum adiecta celebritas in septem dies discursum publicum & lætitiam religionis extendit. Nonnulli tamen nulla sigillariorum habita mentione septem dierum saturnalia fuisse scribunt. M Tullius ad Atticum, secundis & tertiis saturnalibus, pro secundo & tertio saturnalium die dixit. Martialis quinque dierum tantum eo disticho, cui Lemma est Flagra, Ludite lasciui, sed tantum ludite serui. Hæc signata mihi quinque diebus erunt. Nemo illis diebus officiis publicis occupabatur, neque toga seu trabea vel paludata veste, prætextatáque vtebatur: verùm sola synthesi.

tecti licentia dierum, festisque clamoribus personat. nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc vtilitas, hæc amœnitas, deficitur aqua salienti, sed puteos ac potius fontes habet. sunt enim in summo, & omnino litoris illius mira natura. quocunque loco moueris humum, obuius & paratus humor occurrit, isque syncerus, ac ne leuiter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proximæ syluæ. cæteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini

Licentia dierum) saturnalibus licebat seruis sumptis pileis non modò vesci cum dominis, sed pares honores illis in domo gerere, ius dicere, & omni ludorum genere remitti: cuius rei vestigia in aliquibus Italiæ oppidis publicè adhuc restant post natalem redemptoris nostri. *Obstrepunt*) strepitu impedimento sunt, interturbant. *Vtilitas*) diæta, ex qua hanc capio vtilitatem. Sunt qui legant, nec vtilitas nec amœnitas deficit aqua salienti. vt sit sensus, ex aqua salienti comparamus vtilitatem & amœnitatem. *Salienti*) scaturienti. *Habet*) solum Laurentinum. *Potius fontes*) non multum profundos latice statim occurrente effossa humo, sicut in multis Mediolanensis agri locis. *In summo*) vt possint facile deduci ad inferiora, an non in profundo, sed superficie terræ, quod sequentia probant. *Mira*) est *Obuius*) subitus, expositus. *Sincerus*) purus, illimis. *Salsus*) In secunda lectione corruptus fuit. *Suggerunt*) ministrãt ad vsum necessarium. *Affatim*) abundè. quod dictum credit Festus à copia fandi. & Terentium affatim id est ad lassitudinem protulisse. Columella affatim pileas dixit, & plerunque eo dicendi genere vsus est. Ammianus referente Gellio putat prima acuta pronunciandum. *Ostiensis*) colonia. Ostiam coloniam maritimis commeatibus opportunam à Septentrionali parte ad ostium Tyberis Ancus Martius Romanorum Rex deduxit testimonio Cor. Nepotis, Plinij auunculi, & Stephani, quamquam is, vt scriptorum alij ab eo conditam fuisse tradat, eam Strabo neutro protulit. Appellatam Ostiam Dionysius autumat, quòd in ostio Tyberis sita sit, quondam Romanorum nauale, quamuis antea importuosum, sed Imperatore Claudio portum extruente ægrè tamen, vt quod post vndecim annos triginta hominum millibus sine intermissione laborantibus hospitale factum est. Colonia est quæ ab vrbe propagata secundum Siculum Flaccum ad ipsos propinquiores municipiorum populos cohercendos vel hostium incursus repellendos, iura institutáque populi Romani habet, non sui arbitrij: quæ conditio cùm sit magis obnoxia & minus libera quam municipij, potior tamen ac præstabilior existimatur propter amplitudinem maiestatémque populi Rom. cuius quasi effigies parua, simulacrúmque esse

videtur: & simul, quia obscura oblitera-táque sunt: municipiorum iura, quibus vti iam per innotitiam non queunt. Coloniarum genera duo Asconius esse voluit: municipium scilicet & coloniam intelligens: quorum illud extrinsecus in ciuitatem venit, hoc ex ciuitate in alium locum mittitur: hinc autore Dionysio coloniæ in vrbe patronos habebant, qui colonos tanquam filios gratis defendebant. Mittebantur autem coloniæ ad exonerandam vrbem multitudine oppressam, & vt socios haberent tanquam eiusdem generis nomini Romano fideliores [Charax historicus apud magnum etymologicum refert Silenorum statuas cum vtribus quos vitium cultores Bacchus ad bellum iturus senescentes in Italia reliquerat, solitas poni in Coloniis, vt his sacrorum communicatio denotaretur: sed quia erant in compedibus, voluisse per hoc demonstrare eas Colonias populo Romano fuisse subiectas, & legibus Romanorum vixisse.] *Cæteras*) necessarias. Martialis loci penuriam notans, scribit omnem cœnam venire in Laurentinum ab vrbano macello. *Vicus*) In oppidis constat ex plurimis domibus, in agris ex villis, cuius incolas, vicanos Liuius appellauit. neque ignoro Vicanos populos esse, quos Coriolanus debellauit. Vicinia autem est ipsa vicinitas. & vicinales vias propinquas dixit Frontinus. *Frugi*) modesto.

Sufficit etiam vicus, quem vna villa discernit, in hoc balinea meritoria tria. Magna commoditas, si fortè balineum domi, ni vel subitus aduentus, vel breuior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum vrbium faciem, siue ipso mari, siue ipso littore vtare. quod nonnunquam longa tranquillitas mollit, sæpius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sanè preciosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas suggerit. Villa verò nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis. Nam illuc è pascuis pecora conueniunt, siquando aquam, vmbrámve sectantur. Iustísne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum: quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis: atque vtinam concupiscas, vt tot tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

Vna villa) media inter Laurentinum meum & vicum. *Meritoria*) mercedis causa structa. sic Iuuenalis seu balnea siue diuersoria mercede conducta intellexerit Satyra tertia. nam quæ meritoria somnum Admittunt. Et Iulianus vetat vsufructuarium meritoria facere in domo legata. Quòd autem, inquit, dixi meritoria non factum: ita accipi volo, quæ vulgo diuersoria vel fullonica appellantur. Tranquillus meritoriam rhedam vocat mercede conductam: vt meritoriæ dicuntur mulieres, quæ mercedis gratia prostituuntur. M. Tullius in Philippicis, Ingenui pueri cum meritoriis. *Domini*) alicuius villæ Laurentinæ *Subitus*) improuisus. *Breuior mora*) quam sit facturus in villa, vt nequeat priuatum balineum pati calefieri, [an momētaneum balnei tempus.] *Continua*) parietibus coniuncta. *Intermissa*) disiuncta. *Multarum vrbium faciem*) in vnum sæpius surgentia, cum quibusdam interuallis. qualis prospectus ferè per totam porciferam offertur Genuam tendentibus. *Siue mari vtare*) siue per mare nauiges, siue per littus spatieris. *Nonnunquam*) rarius. *Mollit*) quietum reddit. *Frequens*) fluctuosus, asper. *Indurat*) exasperat.

asperat. *Preciosis piscibus*) quorum venationem per hæc poëtarum nasutissimus irridet, An Laurentino turpes in littore ranas, Et satius teneros ducere credis acos. *Soleas*) Solea piscis genus. translatum verbum autore Fabio à solea pedis tegumento: ex genere planorum, vt rhombus est & passer. *Squillas*) Martial. Cæruleus nos liris amat, quem sylua Miricæ Protegit, hinc squillæ maxima curba sumus.] Iuuenalis tanquam preciosum piscem squillam introduxit, Aspice quam longo distendat pectore lancem, Quæ fertur domino squilla, & quibus vndique septa Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda. De qua lege Plinium seniorem libro nono: & M. Tullium de Natura deorum. Horatius, Affertur squillas inter murena natantes. *Suggerit*) subministrat. In secunda lectione fuit egerit, id est, emittit. quod minus probo. *Mediterraneas*) quæ solent prouenire in locis mediterraneis. *Huc*) in Laurentinum. *Vrbanus*) amicus vrbis. *Commendatio*) laus. *Accedat*) addatur. *Contubernio*) cohabitatione.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

QVID à te iucundius mihi potuit iniungi, quàm vt præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in scholam redeo: & illam dulcissimam ætatem quasi resumo. Sedeo inter iuuenes vt solebam: atque etiam experior quantum apud illos autoritatis ex studijs habeam. Nam proximè frequenti auditorio inter se coram multi ordinis nostri clarè loquebantur. intraui, conticuerunt. Quod non referrem nisi ad illorum magis laudem quàm ad meam pertineret, ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probè discere. Quod superest, cùm omnes qui profitentur audiero, quod de illis quoque sentiam, scribam: efficiámque, quantum tamen epistola consequi potero, vt ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hanc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quàm vt liberi, dicerem tui, nisi nunc illos magis amares, digni illo patre, te patruo reperiantur: quam curam mihi etiam si non mandasses vindicassem. Non ignoro suscipiendas offensas in eligendo præceptore. Sed oportet me non modò

QVID à te) Pollicetur Maurico, cùm omnes rhetores audiuerit, se rescripturum ad quem mittat fratris filios. Inuenio non Maurico, sed Mario: in quibusdam etiam codicibus Martio inscriptam epistolam. *Dulcissimam ætatem*) adolescētiam. *Vt solebam*) dum discipulus eram. *Ex studiis*) quantum mihi deferant propter eloquentiæ studia. *Frequenti auditorio*) in magna auditorum copia. nam frequenter auditorium pro auditoribus vsurpat. vt libro quarto. Ingens auditorium. Et sexto, Alienum auditorium. Auditores aliorum causa congregatos. Tranquill. Cum primum frequenti auditorio commisisset, id est multis auditoribus. Neque interdum negauerim accipi pro loco in quem conueniunt ad audiendum, vt auditorium publicum in quod promiscuè venitur: sicut Marcellus titulo de statu defunctorum, videtur accepisse. *Ordinis nostri*) Patricij. *Loquebantur*) Alia lectio ha-

bet iocabantur. *Clare*) alta voce. *Ad illorum laudem*) qui tanti viri præsentiam silentio sunt venerati. *Epistola*) nam viua vox magis afficit. *Memoria*) quia tunc defunctus erat. Sic enim de mortuis solebant fari. Apuleius, Cum fratre optimæ memoriæ viro dixit. Est adhuc videre in epitaphiis antiquorum, B.M. id est beatæ memoriæ: quem dicendi modum pariter de mortuis vulgo vsurpamus. *Studium*) diligentiam. *Tantare*) tanti momenti. circumspiciendus enim diligenter pueris magister est, à quo mores primum, mox eloquentiam hauriant. *Magis amares*) quàm si tui essent. *Illo*) summo viro. *Vendicassem*) vltro suscepissem.

offensas, verumetiam simultates pro fratris tui filiis tam æquo animo subire, quàm parentes pro suis. Vale.

Offensas) quia omnes præceptores hanc prouinciam ambibant. *Simultates*) inimicitias. *Quam parentes*) subire decet.

C. Plinivs Cereali svo S.

ORTARIS vt orationem amicis pluribus recitem. faciam, quia hortaris: quanuis vehementer addubitem. neque enim me præterit actiones quæ recitantur, impetum omnem calorémque, ac propè nomen suum perdere: vt quas soleant commendare, simul & accendere iudicum consessus, celebritas aduocatorum, expectatio euentus, fama non vnius actoris, diductúmque in partes audientium studium: ad hoc, dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibúsque motibus animi consentaneus vigor corporis. vnde accidit vt hi qui sedentes agunt, quamuis illis maxima ex parte supersint eadem illa quæ stantibus, tamen hoc quòd sedent quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium verò præcipua pronunciationis adiumenta, oculi, manus, præpediuntur, quominus mirũ est si auditorũ intentantium vni magis faueat auditor: & si neuter nec beneficio, nec iniuria sit incognitus.

ORTARIS) Cereali petẽti vt quandam orationem recitaret, multas causas proponit quibus desistere debeat: postremò tamen asserit se iudicium eius secuturum. *Vehementer addubitem*) sim in maximo dubio recitandi illam. *Nomen suum*) quia cùm agebantur, actiones dicebantur, sed recitatæ iure videbantur appellandæ recitationes. *Quas*) actiones. *Iudicum*) Centumvirorum. *Consessus*) nam in Tribunali iudices sedebant, aduocati verò stabant. *Accendere*) augere, impetum dare. *Aduocatorũ celebritas*) causidici laudati [& frequentes.] *Euentus*) finis causæ, qui non est in manu oratoris. *Non vnius*) multorum. nam plures aduocati vnã eandémque causam agebãt. *Actoris*) litigatoris. Actor est qui agit causam vel tragœdiam, & similia. Varro putat actorem tantum dici, qui aliquid agit motu corporis. potest enim aliquis facere, non agere, vt poëta comœdiam: & agere, non facere, vt comœdus tragœdiam. *Studium*) fauor. *Diductum*) diuisum. *In partes*) diuersas: nam id solet fieri vt discepta... *Ad hoc*) præterea. Secundo peculiaris particula. *Gestus dicẽtis*) oratoris motus: nam omnis actio in duas partes diuiditur, in vocem & gestum. hic oculos, illa aures mouet: per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus. *Incessus*) M. Tullius rarum in actione incessum, neque admo-

admodum longum probat. *Discursus*) modò sit breuis & moderatus, aliàs improbãdus. quare tradunt Virginium Flauium interrogasse quendam suum antisophistam [in actione frequenter discurrẽtem,] quot millia passuum declamasset. *Vigor*) robur, firmitas. *Consentaneus*) commodatus magis ad sensus quam ad verba. *Agunt*) causam dicunt. *Eadem illa*) vox, caput, vultus, oculi, supercilia, & reliquæ corporis partes: gestus etiam & motus: non autem incessus & discursus. *Stantibus*) pedibus innitentibus. *Hoc*) propter hoc. *Deprimantur*) inferiores fiant stãtibus [*Recitantium*) quos sedere oportet. *Oculi*) de quibus vide vndecimo Fabius, Sed in ipso vultu plurimum valent oculi, per quos maximè animus emanat, vt citra metum quoq; & hilaritate nitescant, & tristitiæ quoddam nubilum ducant: quin etiam lacrymas iis natura mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi fiũt. *Manus*) sine quibus trunca esset actio ac debilis. vix dici potest quot motus habeant, cum pene ipsam verborum copiam prosequantur: nam & cæteræ partes loquentem adiuuant. hæ (prope est vt dicam) ipsæ loquuntur, an non iis poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? nam eadem cõcitant, supplicant, inhibent, probant, admirantur, verecundantur. Quare non immeritò Secundus oculos, & manus præcipua pronunciationis adiumenta appellat. *Præpediuntur*) multum disturbantur ab officio suo. *Languescit*) minuitur. *Capta*) pellecta, [delinita.] *Extrinsecus blandimentis*) motu corporis opportuno. *Aculeis*) stimulis. *Pugnax*) in genere iudiciali. *Contentiosa*) in qua opus est contra aduersarium vocem intendere. nam cõtentio est oratio acris ad confirmandum & confutãdum accommodata, quæ in continuationem & distributionem diuiditur: quarum illa est orationis enunciãdæ acclamatio clamosa, hæc autem in contentione oratio frequens cum raris & breuibus interuallis, acri vociferatione. *Comparatum*) constitutum. *Sic*) cum labore. *Quotus quisque*) cuiuscunque sit conditionis & ordinis. quota enim & ordinem dignitatis & minimum significat. hoc inuenio apud M. Tullium, Plinios vtrosque, Tacitum, Senecam, Martialem. In fœminino genere hucúsque tantum pro re minima annotauimus, præterquam apud Ho-

tio languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit quòd oratio de qua loquor pugnax & contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, vt ea quæ scripsimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. Et sanè quotusquisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc & sonantia, quàm austera & pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia, est tamen, quia plerunque euenit vt aliud auditores, aliud iudices exigant, cum alioqui præcipuè auditor iis affici debeat, quibus idem, si foret iudex, maximè permoueretur. Potest tamen fieri vt quanquam in his difficultatibus libro isti nouitas lenocinetur. nouitas apud nostros: apud Græcos enim est quiddam quamuis ex diuerso, non tamen omnino dissimile. Nam vt illis erat moris, leges quas vt contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione conuincere, ita nobis, inesse repetundarum legi quod postularemus, cùm hac ipsa lege, tum aliis colligendum fuit: quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto maiorem apud doctos habere

rat.in Sermonibus, vbi hora quota significat ordinem. & Cic.in Rhetorico, Quota noctis hora. *Dulcia hæc)* qualia sunt epigrammata & orationes demonstratiuæ. *Sonantia)* in iucundioribus vocaliora verba esse debent, Sonantia ergo simplicia, quæ maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima: nam sicut syllabæ è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, eo auditu pulchrius: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. *Austera)* seuera, grauia, quibus paria auditu verba referente Quintiliano conueniunt. *Pressa)* astricta, diligentia, remissa. rebus tamen minoribus apta. *Turpis)* vituperanda. *Est tamen)* repetitio eiusdem verbi maiorem vim habet. *Exigant)* appetant. *His)* rebus. *Affici)* moueri. Est enim affici trahi ad vnamquanque rem ex aliqua animi perturbatione. Seneca affectus esse voluit motus animi subitos, improbabiles & concitatos, [quãquam Maximus egregium humani animi affectum dixerit.] Græci πάθη vocant, de quibus plura Quintilianus & Macrobius. Mouentur autem & dicendo, & faciendo, vt M. Antonius Cæsaris Dictatoris prætextam in funere proferens. Maximè fiunt in procemio & epilogo: alibi breuiores. satis cognitum est in illis esse vim eloquentiæ. *Lenocinetur)* blandiatur, gratiam addat. *Nouitas)* noua dicendi species. *Non dissimile)* in genere. *Conuincere leges)* sensus est in constitutione legitima ex contrariis legibus, quas leges probabant esse contrarias aliis legibus, Græci consueuerunt comparatione aliarum meliorum legum confutare. Scias autem necesse est iure ipso nullam esse legem legi contrariam: quia si diuersum iussisset, alterum altero abrogaretur: sed eas casu & euentu collidi, & diuersas videri. *Ita nobis)* ordo est, ita fuit argumentandum & probandum nobis cum ipsa lege repetundarum, tum aliis legibus inesse legi repetundarum, id est, contineri ea lege quod accusaremus: videtur autem ista fuisse oratio, qua Marium Priscum accusauit. *Blandum auribus imperitorum)* gratum auditoribus imperitis.

gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. nos autem si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque: sed planè adhuc an sit recitandum, examina tecum, omnésque quos ego noui in vtraque parte calculos pone. ídque elige, in quo vicerit ratio. à te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

Gratiam) fauorem. *Placuerit)* tibi videbitur. *Planè)* diligenter. *Calculos)* difficultates, rationes: qui enim computabant, calculis vtebantur. vnde Vegetius Calculare. & Mart. calculatorem, quem vulgò ratiocinatorem dixerunt. & ratio pro calculo sicut calculus pro ratione vsurpatur. Columella calculos pro sumptu & redditu accipit, cùm præcipit ne maiorem agrum quàm ratio calculorum patitur, emere velimus. *Ratio exigetur)* petent auditores rationem à te quare suaseris, vt recitarem. *Obsequium)* quia parui tuis imperiis.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

ASSEM para, & accipe auream fabulam: fabulas immò, nam me priorum noua admonuit: nec refert à qua potissimum incipiam. Ve-

ASSEM para) Caluisium contubernalem suum tribus de M. Regulo fabellis delectat, latenter tempora sua pulsans, quibus mali multò

maiora quàm boni præmia consequebantur. [*Assem*) As antiquitus libralis, id est duodecim vnciarum fuit. autores sunt Donatus, Priscianus, Gellius. Q. Fabio Dictatore vncialis factus: mox lege Papyriana semiuncialis. Prius non fuit pecunia numerata, vt postea. Dionysio & Festo autoribus æreus erat as. Plutarchus argenteum scribit. Varro & eum secutus Pompeius ab ære dictum censent. *Auream fabulam*) eximiam, preciosam, pulcherrimam. sic Venerem, & mala aurea appellare solemus. nam aurum reliquis metallis pulchrius & preciosius. Quare suum Apuleius asinum dici aureum voluit, quasi admirandum & supra cæteros. quamuis aurum tradant in precio fuisse non propter colorem, sed quòd rerum vni nihil igne deperit. *Assem para*) hoc verbo vtuntur circumforanei, & circulatores etiam nunc fabellas populo vendituri. *Fabulas immo*) Correctio. *Noua*) nuper facta.

Verania Pisonis grauiter iacebat. (huius dico Pisonis, quem Galba adoptauit.) Ad hanc Regulus venit. primùm impudentiam hominis qui venerit ad ægram, cuius marito inimicissimus, ipsi inuisissimus fuerat. Esto, si venit tantùm. at ille etiam proximus toro sedit, quo die, qua hora nata esset, interrogauit. vbi audiuit, componit vultum, intendit oculos, mouet labra, agitat digitos, computat nihil, nisi vt diu miseram expectatione suspendat. Habes (inquit) climatericum tempus, sed euades. quod vt tibi magis liqueat, aruspicem consulam,

Veraniæ Pisonis) vxor, quæ maritum post cædem composuit quæsito capite, quod venale interfectores seruauerant. meminit Tac. *Grauiter iacebat*) graui morbo pressa lecto se continebat. *Huius Pisonis*) nam fuit & C. Piso, qui in Neronem coniurauit, ac alij plures. *Galba adoptauit*) Imperator Galba, cùm Germaniæ legiones duce Aulo Vitellio defecissent, se verò non tam propter senectutem quàm orbitatem despici intelligeret, L. Pisonem Frugi Licinianum egregium iuuenem, generosum, mitem, prudentem, M. Crasso ex Scribonia genitum, vultu habitúque moris antiqui recta interpretatione seuerum, deterius interpretantibus tristiorem adoptauit: cuius adoptionem à Galba secreto habitam cùm in castra protulisset, milites nullo donatiuo dignati ægrè tulerunt. quod indignanti Othoni, quia non se adoptasset, materiam præbuit deficiendi. Piso postea in vestibulo Vestæ ab Othonianis militibus interficitur sexto post adoptionem die. Hanc rem copiosius tractant Tacitus, Tranquillus, Plutarchus, Dion. *Inimicissimus*) viuo Nerone. [neque minus post mortem Galbæ. nam Montanus Regulo obiecit Pisonis mortui caput morsu appetitum.] *Ipsi*, Veraniæ. *Esto*) concedentis aduerbium, quale Virgilianum illud. Esto, ægram nulli quondam flexere mariti. *Componit vultum*) in grauitatem & dubitationem format. *Intendit*) immobiles tenet obtutúque hæret defixus in vno. quod est signum cogitabundi, sicut agitare digitos vt computaret siderum calculos. *Nihil*) facit. *Suspendat*) excutiat ambiguam & suspensam teneat. [fuit in alia lectione, Computat nihil, diu miseram expectatione suspendit.] *Climatericum tempus*) arduum, difficile, contrarium Suida interprete: & Sidonius libro octauo pleraque de climaterico, quod per hebdomadas fiebat. septenarium enim annũ ætatis Chaldæi periculosum putabant, sed maximè sexagesimum tertium: vnde climatericum quasi scalarium dixere Græci. quare Augustus apud Gellium gratulatur Caio nepoti quòd euasisset climatericum: cum iam quartum & sexagesimum natalem ageret, periculosum profectò senibus si fides adhibenda scriptoribus: sed Censorinus in eo opusculo quod de natali composuit explicatius quàm superiores super climaterico scripsit: annum referens quadragesimum nonum longè letalissimum: minus verò suspectum tertium & sexagesimum, ac vnum & nonagesimum: quam-

quam & ipsi letales sint. Plinius senior quintum & quadragesimum suspectum tradidit, sed per nouem annorum numerum procedens. *Euades*) valitudinem recuperabis. *Liqueat*) manifestum sit. *Aruspicem*) qui victimarum exta introspiciebat aruspex dictus. Dionysius quos Græcè hieroscopos Romanos vetusti nominis parũ custodes dixisse putat aruspices. at Fabius à spectando à posteriore parte dictos asserit. Donatus ab aruga, quæ & hostia: vel ab ara in qua seruatur, nomen sumpsisse. Aruspicinæ inuentum Delpho Plinius tradit, alij à Tage Thusco ad Romanos transiisse. [*Expertus*) veridicum.] *Nec mora*) fuit. *Exta*) præcordia vno nomine in homine dicuntur. *Congruere*) eadem significare vt liberaretur. *Significatione siderum*) astrologia collecta ex climaterica ratione. *Vt*) solet fieri. *In periculo*) qui in aliquo periculo sunt: vnde in morbo nulli statim magis quàm medico credimus. *Codicillos*) tabulas. *Legatum*) hæreditatis partem. Est autem legatum, deliberatio quædam hæreditatis, qua testator ex eo quod vniuersum hæredis foret, alicui quid collatum voluit. hæc Florentinus. At Modestinus breuius, Legatum, inquit, est quædam donatio testamento relicta. Justinianus, Legatum est donatio quædam à defuncto relicta ab hærede præstanda: sed olim Legatorum genera quatuor fuerũt quæ ibi explicantur. *Ingrauescit*) Verania magis premitur morbo. *Nequam*) malum, alij pro inutili accipiunt [monstrum nulla virtute redemptum.] *Plusquam*

quem sum frequenter expertus. Nec mora: sacrificium facit. affirmat exta cum siderum significatione congruere. Illa vt in periculo credula, poscit codicillos, legatum Regulo scribit: mox ingrauescit, clamat moriens, O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quàm periurum qui sibi per salutem filij peierasset. Facit hoc Regulus non minus scelerate quàm frequenter, quòd iram deorum quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. Velleius Blæsus ille locuples consularis nouissima valetudine conflictabatur, cupiebat mutare testamentum. Regulus qui speraret aliquid ex nouis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit allocutionem, iisdémque medicis quousque miserum cruciatis? quid inuidetis bonam mortem, cui dare vitam non potestis? moritur Blæsus: & tanquam omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ, an scholastica lege ter-

periurum) impium & prophanum. *Peierasset per salutem filij*) periurium fecisset iurando per salutem filij sui Veraniam conualituram. *Fallit*) peierando & viuendo. *In caput*) in vitam. *Pueri*) cuius ingeniũ Martial. epigrammate prosequitur, & Secundus non vituperat lib. iiij. vbi illius obitum refert. [*Detestatur*) testando retorquet.] *Velleius Blæsus*) crediderim hunc esse Blæsum, quem idẽ poëta lib. viij. ad Meliorem scribens nominat, & si sciam Pedium Blæsum Sabinum à Nerone Senatu motum, Cyrenensibus accusantibus violatum ab eo thesaurum Æsculapij, delectúmque militarem precio & ambitione corruptum, cui postea ab Othone locus senatorius restitutus. Legimus etiam Junium Blæsum Lugdunensis Galliæ rectorem genere illustrem largum animo & parem opibus, qui accusatus apud Vitellium veneno interiit, vir natalium & morum elegantia clarus. Velleium Paulum Bithyniæ Proconsulem recitat Secundus in Epistolis ad Traianum. *Nouissima*) qua postea

ſtea interiit. *Ille)* omnibus notus & admirandus. vt Tu ne ille Æneas. *Conflictabatur)* cruciabatur, vincebatur. *Teſtamentum)* de quo verbo ſuprà. *Nouis tabulis)* extremo teſtamento, nam poſteriora derogant prioribus. [ſecundum enim Juriſconſultum licet homini vſque ad mortem mutare teſtamentum, quia ambulatoria eſt voluntas eius vſque ad mortem] teſtamenti tabulas ſecundum Ulpianum accipere debemus omnem materiæ figuram. ſiue igitur tabulæ ſint ligneæ, ſiue cuiuſcunque alterius materiæ, ſiue chartæ, ſiue membranæ, ſiue corium animalis alicuius, tabulæ rectè dicuntur. *Captare)* præmiis & donis ſpe maiorum aucupari. *Hortari)* infinita pro præteritis imperfectis more vſitato. *Spiritum)* vitam. *Homini)* Blæſo. *Signatum eſt teſtamentum)* Ulpianus titulo de teſtamentis, ſignatas tabulas accipi docet, ſi & lintheo, quo tabulæ inuolutæ ſunt, ſigna impreſſa fuerint, & ſingulos teſtes, ſeptem ſecundum Paulum, qui in teſtimonio adhibentur, proprio chirographo annotare conuenit, quis & cuius teſtamentum ſignauerit. *Perſonam)* ſumit habitum miſerantis. *Allocutionem)* ſermone dicendi formam. *Iiſdémque medicis)* Dicit. nota hominis impudentiam, qui quos paulo antè hortabatur, vt vitam Blæſo protraherent, nunc dehortatur. *Bonam)* laudabilem, [citam.] *Omnia)* quæ Regulus dixerat legati cauſa. *Tantulum)* minimum. ſubaudi reliquit. *Scholaſtica lege)* ſunt qui nullo autore dicant fuiſſe moris olim ſcholaſticis, vt expoſitis duabus controuerſiis tertiam exponendam poſtularent. Nos ſecus interpretãdum duximus, Scholaſtica lege, id eſt, more ocioſorum: quibus conſuetudo fabellis oblectari. & tertiam dixit, non reſpiciens ad vllum antiquum morem, nec ad numerum ternarium, ſed perinde ac ſi diceret aliam: erat enim tertia poſt ſecundam. reſpexit autem ad ſignificatum verbi: nam σχολαστικὸν ocioſum ſignificat & fictum. Quid autem aliud eſt ſcholaſtica controuerſia quàm ficta cauſa? & ab ocioſis tractari ſolita: vnde Secundus libro nono. Niſi fortè volumus ſcholaſticas atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere, id eſt fictas, quales ab ocioſis ſcribi ſolent. Et ſcholaſticum ingenium dixit eodem libro pro ocioſo, Quare Petronius Arbiter ſcholaſticorum ocium deludens, controuerſiam vmbrantibus ſententiolis pictam dicit.

Eſt) materia. *Aurelia)* duas lego Aurelias per illa tempora, Aureliam Meſſallinam, Clodium Albinum, qui poſtea imperauit, enixam: alteram Aureliam, diuitem & orbam: de qua Juuen. Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat. Poſteriorem Secundus intelligit. *Ornata* honoribus & claris natalibus illuſtrata. *Has)* tunicas. *Leges)* legato mihi relinquas. *Nec multa)* nec plura, ſed ſummam rei dicam. *Aperire tabulas)* Ulpianus de teſtamentis, Si, inquit, teſtamentum quod reſignauerit teſtator, iterum ſignatum fuerit ſeptem teſtium ſignis non erit imperfectum: ſed vtroque iure valebit, tam ciuili quàm Prætorio.

tiam poſcis? eſt vnde fiat. Aurelia, ornata fæmina, ſignatura teſtamentum, ſumpſerat pulcherrimas tunicas: Regulus quum veniſſet ad ſignãdum, Rogo, inquit, has mihi leges. Aurelia ludere hominem putabat, ille ſeriò inſtabat, nec multa, coegit mulierem aperire tabulas, ac ſibi tunicas, quas erat induta, legare. obſeruauit ſcribentem, inſpexit an ſcripſiſſet. Et Aurelia quidem viuit, ille tamen iſtud tanquam morituram coëgit. & hic hæreditates, hic legata, quaſi mereatur, accipit. ἀλλά τι διατείνομαι *in ea ciuitate, in qua iampridem non minora præmia, immò maiora, nequitia & improbitas, quàm pudor & virtus habent. Aſpice Regulum, qui ex paupere & tenui, ad tantas opes per flagitia proceſſit, vt ipſe mihi dixerit quũ conſuleret, quã citò*

Obſeruauit ſcribentem) annotauit Aureliã, dum legatum ſcriberet, ne ſicut à Blæſo deciperetur. *Inſpexit*) an ſcripſiſſet. ad quod videtur Martialis mutatis nominibus lib. xij. alluſiſſe, Hæredem tibi me Catulle dicis. Non credam, niſi legero Catulle. *Viuit*) adhuc ſuperſtes eſt. *Coëgit*) ad ſcribendum ſibi legatum. *Morituram*) mox. *Hæreditates*) totum patrimonium. nam hęreditas eſt tanquam genus, cui legatum ſpecies ſubeſt: maior enim res eſt hæreditas quàm legatum. ἀλλὰ τί διατείνομαι, id eſt, ſed quid extendo, videlicet, quid plura dicam. *Nequitia & improbitas*) nequam & mali. *Pudor & virtus*) pudici & boni. Idem notat Mart. ad Fabianum ſcribens, & Iuuen. Sat. j. ſceleſtis præmia dari pulſans, bonos iacere algentes. *Paupere & tenui*) parua re & exiguis facultatibus. *Per flagitia*) bonorum citationes & teſtamentorum captationes. *Proceſſit*) ad ampliores diuitias & dignitates peruenit.

ſeſtertium ſexcenties impleturus eſſet, inueniſſe ſe exta duplicata, quibus portendi millies & ducenties habiturum. & habebit, ſi modò, vt cœpit, aliena teſtamenta, (quod eſt improbiſſimum genus falſi) ipſis, quorum ſunt illa, dictauerit. Vale.

Seſtertium ſexcenties) ſexcenta millia nummum. *Impleturus*) ſummæ additurus. *Exta duplicata*) dum ſacrificaret, inuenit geminata exta in hoſtia, & duo capita habentia, quod erat ſignum admodum lætum. Hinc Valerius Marcelli ſacrificium laudans, ſcribit iecur cum duobus capitibus ei apparuiſſe. [Etiam Tranquillus tradit immolanti Auguſto omnium victimarum iecinora replicata intrinſecus ab ima fibra apparuiſſe, & reſponſum per hæc læta & magna portendi.] Legitur etiam duplicia. *Portendi*) ſignificat prædici. Portenta ſunt propriè oſtenta, quæ aliquid imminere ſignificant. Monſtra deorum monita. *Prodigia*) iræ & minæ. *Millies & ducenties*) bis tot. *Dictauerit aliena teſtamenta*) quæ ad alios iure deberent peruenire, pro ſuo arbitrio diſpoſuerit. iam dictum eſt quid ſit dictare.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Tertius.

Cum doctissimis Ioannis Mariæ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS CALVISIO SVO S.

Nescio, an vllum iucundius tempus exegerim, quàm quo nuper apud Spurinnam fui: adeo quidem vt neminem magis in senectute, (si modò senescere datum est) æmulari velim. nihil est enim illo vitæ genere distinctius. me autem vt certus syderum cursus, ita vita hominum disposita delectat, senum præsertim. Nam iuuenes adhuc con-

Nescio) Tertium epistolarum librum ad Caluisium contubernalem suum inchoans, Vestricij Spurinnæ & vitam & mores breuibus explicat: spondétque cum primùm ad senium peruenerit, se vsurum eo vitæ genere. [*Exegerim*) dispensauerim. exigere tempus, est disponere & transmittere, interdum expellere. vt Jurisconsultus in procœmio. ff. & Teren. An exigendæ sint nobis. Ac Historici, Post exactos Reges.] *Vllum*) meæ vitæ. *Quo*) tempore. *Adeo*) in tantum iucunditatis prouectus. *Distinctius*) ordinatius: vt qui incipiat & desinat vbi conueniat. *Certus syderum cursus*) vt sol & luna, cæteráque sidera: quæ certa & firma mensura motus suos dispartiuntur. Sidus à Græcis ἄστρον dictum, & pluribus stellis conficitur: quod pro sole & luna sæpius positum non modò apud poëtas, sed & rerum scriptores inuenimus. Sidus præterea genus morbi qui partem corporis tactam facit immobilem, vt qui fulmine feriuntur; à quo verbum sideratus de-

duxit Plinius auunculus, & siderata membra, ac siderationem legimus. [*Vita hominum*) vita adolescentis dicitur esse in salo, senis in portu.]

fusa quædam & quasi turbata non indecent: senibus placida omnia & ordinata conueniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spurinna constantissimè seruat. quinetiam parua hæc, parua, si non quotidie fiant, ordine quodã, & velut orbe circumagit. Manè lectulo continetur: hora secũda calceos poscit, ambulat millia passuum tria: nec minus animum quàm corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicãtur: si non, liber legitur: interdum etiam præsentibus amicis: si tamen illi non grauantur. Deinde consìdet, & liber rursus, aut sermo libro potior, mox vehiculum ascendit: assumit vxorem singularis exempli, vel aliquem amicorum, vt me proximè. Quàm pulchrum illud, quàm dulce secretum: quantum ibi antiquitatis: quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare. quamuis ille hoc temperamentum modestiæ suæ indixerit, ne præcipere videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille; iterum residet, vel se cubiculo ac stylo reddit. Scribit enim, & quidem vtraque lingua, lyrica doctissimè. mira illis dulcedo, mira suauitas, mira hilaritas, cuius gratiam cumulat sanctitas scribentis. Vbi hora balinei nunciata est (est autem

Confusa) inordinata *Industria sera*) diligentia tarda, ingenium importunum commodissimè Seneca exagitatæ mentis concursationem non industriam appellat. *Ambitio turpis*) honorum indecora affectatio in senibus. nam licèt per se vitium sit ambitio: sæpe tamen in iuuene causa virtutum fit. *Regulam*) ordinem. *Parua si non continuè fiant*) parua essent per se considerata: sed si continuè fiant, magna sunt. instar solis, qui certa mensura semper se circumagit, vitam disponebat Spurinna. *Orbe*) ordine, circulo in se recurrente. *Hora secunda*) diei naturalis, id est, ab oriente sole ad solis occasum: quamuis autoribus Plutarcho, Gellio, Macrobio, Varronem secutis, diem Romani inciperent à sexta noctis hora, Athenienses autem ab occasu, Thusci à meridie, vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. ciuilis hic appellatus à Censorino in libro de Natali: sicut ille naturalis, vbi pluribus explicatur. Varia diei apud varias gentes obseruatio. Rerum scriptores quamplurimum de naturali die loquuntur. Sic Martial. illo epigrammate, Prima salutantes atque altera continet hora, & quæ deinceps. Iuuenalis, Ipsa dies pulchro distinguitur ordine rerum, vt Græcum epigramma conticeam, cui est initium ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται. Paulus de verborum significatione, Cuiuscunque diei maior, inquit, pars, est horarum septem, primarum diei non supremarum: per quod designatur diem tantum fuisse xij. horarum. In quam sententiam apertius totis pedibus iuit Pædianus, & eandem libro octauo Secundus repetit. [*Mille passus*) Quidam codices habent, millia passuum tria.] *Honestissimi*) de rebus honestissimis. *Si non*) adsunt amici. *Liber rursus*) legitur. [nam ocium sine literis mors est, & hominis viui sepultura.] *Sermo*) oratio Spurinnæ demissa: quam tamen ita laudat, vt scriptis anteponat. *Vxorem*) Cocciam nomine. *Singularis exempli*) vnicæ & præcipuæ virtutis, quæ posset aliis exemplo esse. *Proximè*) nuper vna assumpsit. *Illud secretum*) vehiculo

culo [eodem] cum Spurinna vehi. *Quantum antiquitatis*) quanta refert de antiquis illustria. [*Quibus*) Socraticis, optimis.] *Indixerit*) posuerit, id est ea modestia moneat. *Præcipere*) tanquam eruditior. *Peractis*) transactis vehiculo. *Iterum*) Jam enim dixerat ambulasse mille passus antequam vehiculum conscenderet. [*Cubiculo*) studio. [*Stilo*) compositioni. *Vtraque lingua*) Græca & Latina. [nam cæteræ linguæ credebantur esse barbaræ præter Latinam & Græcam. & sanè si disciplinas in vtraque scriptas considerabis, & verborum copiam, harum altera longè reliquas anteibit. *Lyrica*) carmina: dicta à lyra, quæ latinè fidis, cuius concentu lyrica cantabantur: quorum princeps apud Græcos Pindarus, apud nos Horatius. Lyricis aut heroum laudes, aut olympionicarum scribebantur: & amores eodem in arte dicente, Musa dedit fidibus duos, pueròsque deorum, Et pugilem victorem, & equum certamine primum. Et iuuenum curas, & libera vina referre. *Suauitas*) nam potest aliquid esse dulce non suaue. *Hilaritas*) lætitia. hilarus vel hilaris (vtroque enim modo dicitur) lætus. & hilaria festa matris deûm octauo Calendas Aprilis lætitiæ & festiuitatis: Lampridius & Macrobius prodidere. *Sanctitas*) incorrupta vita.

hyeme nona, æstate octaua) in sole: si caret vento, ambulat nudus. Deinde mouetur pila vehementer & diu. nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt. interim audit legentem remissius aliquid & dulcius. per hoc omne tempus liberum est amicis, vel eadem agere vel alia, si malint. Apponitur cœna non minus nitida quàm frugi in argento puro & antiquo. Sunt in vsu & Corinthia, quibus

Hyeme nona) Martialis palæstræ & balineo nonam ascripsit, nulla hyemis & æstatis distinctione. Spartianus in Adriano tradit neminem nisi ægrum lauari in publico passum ante octauam horam. Latius Vitruuius lauandi tempus complexus est, constitutum fuisse referens à meridiano ad vesperum. Hic autem non tam publicum lauandi tempus, quàm Spurinnæ consuetum designat Secundus. *Mouetur pila*) exercetur lusoria pila cuius inuentor Pythus. sequentia monstrant trigonalem intelligendam: in qua sinistra manus plurimum erat adiumento: ex testimonio illius distichi, Si me nobilibus scis expulsare sinistris, Sum tua: si nescis, rustice redde pilam. Minus enim mirandum fuisset, si folle senectuti dato lusisset Spurinna: de quo Martialis pariter, Folle decet pueros ludere, folle senes. De variis pilæ ludis lege Pollucem libro nono. *Hoc genere exercitationis*) trigonalis pilæ. *Pugnat cum senectute*) senex opus iuuenile exercet. *Accubat*) lecto. *Liberum est*) conceditur, possunt. *Nitida*) splendida: quod ad vasa & ciborum munditiem, frugi ad cibos refertur. *Puro*) defæcato, precioso, expurato, emaculato, excocto, candefacto, quod putum dixit antiquitas, Græci ὄβρυζον. *Antiquo*) meliore. *Corinthia*) vasa: postquã Critolaus Corinthiorum dux, dubium an manu, certè oratione Legatos Romanos violauit, à Metello fusus prælio est: Mummius Metelli successor vrbem ab incolis desertam post alterius ducis Diæi cladem diripuit, deinde deleuit. Quid signorum, quid vestium, quídve tabularum raptum, incensum atque proiectum est, quantas opes & abstulerit & cremauerit, hinc scias: quod quicquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris æris, auri argentíque venę in commune fluxere, quod à multis assertum Plinius senior supputata temporum ratione falsum probat. nam ante Corinthi ruinas nobiles in ære fictores esse desierant: hinc Græcorum aliqui in vrbis excidio statuarum & picturarum mentionem facientes, reliqua

silentio præteriere. obtinuit tamen vsus, vt quicquid notabile siue in signis æris, siue in vasis antiquum inueniretur, pro Corinthio haberetur. & notatum legimus Augustum, vt preciosæ supellectilis, Corinthiorúmque percupidum. Pausanias author est, æs Corinthium ignitum tingi aqua fontis Corinthi Pirenes, qua temperatura fieri elegans & celebre Corinthium æs, cum tamen ibi non nascatur.

delectatur, & afficitur. Frequenter comœdis cœna distinguitur, vt voluptates quoque studiis condiantur. Sumit aliquid de nocte & æstate. Nemini hoc longum est, tanta comitate conuiuium trahitur. Inde illi post septimum & septuagesimum annum aurium oculorúmque vigor integer, inde agile & viuidum corpus, soláque ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præsumo, ingressurus auidissimè, vt primùm ratio ætatis receptui canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & solatium, & exemplum est idem Spurinna. nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, prouincias rexit, multóque labore hoc ocium meruit. Igitur eundem mihi cursum, eundem terminum statuo, idque iam nunc apud te subsigno: vt si me longius euehi videris, in ius voces ad hanc epistolam meam, & quiescere iubeas quum inertiæ crimen effugero. Vale.

Afficitur) detinetur, affectus capit. *Distinguitur)* variatur, interpolatur. *Comœdis)* comœdiarum actoribus: quod Persius carpit. ecce inter pocula quærunt Romulidæ saturi quid dia poemata narrent. *Voluptates)* ciborum gratia. *Studiis)* vrbano sale, quo respergitur comœdia. *Condiantur)* perficiantur. *Sumit)* cœna occupat aliquam noctis partem etiam in æstate: nam in hyeme non erat mirum, cùm post nonam inciperet. Hic iure quæri posset, an omnes antiqui semel tantum in die cibum, quam cœnam dixere, sumerent. Satis constat multorum testimonio circa Secundi secula cibum semel capi ab omnibus ferè solitum. vnde legimus in cœnarum luxum, non prandij leges promulgatas. Veteres bis in die cibum cepisse Secundus non multo pòst ostendit, auunculum suum scribens consueuisse cibum interdiu leuem & facilem veterum more sumere, mox habita eiusdem cœnæ mentione. Tranquillus asserit Augustum solitum meridianum cibum sumere: sed cœnam fuisse meridianum cibum tradit Pompeius. quod per hæc Cornelius Celsus demonstrasse videtur. Si autem vomitus fauces exasperauit, qui vomuit, si mane id fecit, ambulare debet: tum vngi, deinde cœnare. Et Pompeius tradit, quod nunc prandium appellamus, antiquos cœnam dixisse: vespernam, quam nunc cœnam. Quare fuisse crediderim nonnullos tunc temporis, qui prandium sumerent: ad quod in hyeme hortatur idem Celsus. nam Seneca in Naturalibus, inquit, Sed prandia cœnis in lucem vsque perductis ingesta sunt. Lampridius Seuerum Imperatorem scribit egressum balneas multum lactis & panis sumere solitum: & oua, deinde mulsum, atque his refectum aliquando ad prandia iniisse, aliquando cibum vsque ad cœnam distulisse. Vitellium, insuper Tranquillus memorat epulas trifariam semper, quadrifariam interdum dispertire solitum: in ientacula, & prandia, & cœnas, & comessationes. Athenæus Platonis testimonio nixus refert in Sicilia & Italia bis cibum sumere solitos: & alibi, Græcorum antiquos ter in die. irridétque, qui quater epulatos opinantur. Nec mirum si tanta sumendi cibi varietas olim

lim fuit: cùm hodie quoque plerique semel tantum, plurimi bis, nonnulli & ter quater in die id faciant. Græcorum luculentissimi scriptores arbitrantur, quod nos prandium, suos ἄριστον: & quod cœnam, δεῖπνον dixisse. Festus tamen prandium ex Græco dictum autumat. Trebellius Pollio appellatum, quòd ad bellum milites paret. *Hoc)* sumere de nocte. *Comitate)* facetiis, [benignitate. nam comis, benignus, facilis, suauis.] *Trahitur)* producitur. *Inde)* ob istas causas. *Vigor aurium & oculorum)* virtus audiendi & videndi. *Agile)* expeditum, promptum. *Prudentia)* quæ longo rerum vsu comparatur. Scientia autem est intelligendorum bonorum & malorum, eorum etiam media quæ dicuntur: multarum scilicet rerum memoria, & vsus plurium negociorum. *Hanc)* talem. *Voco)* inuoco, opto. Melius tamen voto legetur. *Præsumo)* prædestino, præoccupo mente. *Ingressurus auidissime)* initurus eam maximo desiderio. *Ratio ætatis)* senectus: qua excusantur à ciuilibus officiis. *Receptui canere)* consulere quieti & recipere me in secessum ab administratione rerum publicarum. translatum verbum à re militari, cùm pugnando, fessis vel interuentu noctis, seu alia ratione recipiendi signum tuba datur. *Obijt officia)* dixit in foro pro amicis, interfuit Senatui. *Magistratus)* dignitates, honores. *Prouincias rexit)* Transpadanam regionem bello Othoniano: in qua cùm in imperio esset, strenue tutatus est Placentiam, postea missus à Traiano in Germaniam aduersum Bructeros, populos eos solo terrore domuit. *Subsigno)* subscribo, sigillo obligo, affirmo. Callistratus de iure immunitatis, Sed ne extenuentur facultates eorum, quæ subsignatæ sint fisco. Sic Iustinianus de administratione tutorum. Secundus etiam ad Traianum, Non sine magna fiducia subsigno. *Longius euehi)* supra rationem ætatis versari ciuilibus negociis. *Ad hanc epistolam)* per hanc epistolam, qua fidem meam astrinxi. *Cum effugero crimen inertiæ)* cum iure non potero accusari inertiæ: quòd ideo desistam à causis agendis, cum expleuero sexagesimum annum, tunc enim licebat ab officiis vacare. subsidium enim bellissimum existimabant esse senectuti ocium: quamquam de numero annorum aliqua sit inter autores varietas. nam Seneca libro de Vitæ breuitate, tradit Senatorem sexagenarium ab officiis vacare solitum. Atidem in Declamationibus, Senator post sexagesimum quintum annum in curiam venire non cogitur nec vetatur. Alibi superiori sententiæ conuenit. Lex à quinquagesimo anno militem non legit, à sexagesimo Senatorem non citat. Inde Secundus libro quarto in eundem sensum inquit, Quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipiunt, vt ipsæ leges monent quæ maiorem annis sexaginta ocio reddunt. Iurisconsulti tamen Vlpianus & Modestinus septuagesimum annum assignarunt, interdum quinque amplius vt vacationem haberent à tutelis & curationibus, denique à muneribus tantùm ciuilibus. nam si honores coniuncti sunt patrimonio non excusantur. quod latius tractat idem Vlpianus de iure immunitatis. Varro sexagesimum ætatis annum à negociis publicis liberum & expeditum esse referens, inde tradit prouerbium natum, Sexagenarios per pontem mittendos, quia suffragium non ferebant, quod per pontem ferebatur: ideo dictum sexagenarios de ponte eiici oportere, non vt popularitas malè intelligit, necandos. Extat tamen in prouerbiis Græcis, Sardiniæ incolas supra septuaginta annos Saturno sacrificari.

C. PLINIVS GAVIO MAXIMO SVO S.

QVOD ipse) Gauium Maximum precatur vt aliquid dignitatis Arriano Maturio inopinanti

QVOD ipse amicis tuis obtulissem si mihi eadem materia suppeteret, id nunc iure videor à te meis petiturus. Arrianus Maturius Altina-

tium est princeps. Cùm dico princeps, non de facultatibus loquor quæ illi largè supersunt: sed de castitate, iustitia, grauitate, prudentia. Huius ego consilio, in negociis: iudicio, in studiis vtor. Nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præstat. Amat me (nihil possum ardentius dicere) vt tu. caret ambitu, ideo se in equestri gradu tenuit cùm facilè posset ascendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusq; est. itaque magni æstimo dignitati eius aliquid adstruere inopinantis, nescientis, immò etiam fortaße nolētis: adstruere autem quod sit splendidum nec molestum: cuius generis quæ prima occasio tibi, conferas in eum rogo: habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamuis enim ista non appetat, tam gratè tamen excipit quàm si concupiscat. Vale.

conferre velit: quod vt libentius faciat, quanta sit cum illo deuinctus amicitia breuibus tangit. *Eadem materia*) occasio, facultas: nam fuit missus ad ordinandum Achaïæ statum, postmodum Præfectus Prætorio. *Meis*) pro meis amicis. *Arrianus Maturius*) supra de Arriano latius. *Altinatium est princeps*) primum locum obtinet inter Altinates. Princeps enim generale vocabulum eorum qui in aliqua facultate excellunt. Altinum oppidum Venetiæ in palude similem Rauennæ situm habens, ab Attila dirutum seu incēsum. eius lanæ tertium inter Italas locum obtinēt ex Martialis Disticho, Velleribus primis Appulia, Parma secundis Nobilis, Altinum tertia laudat ouis. *Facultatibus*) diuitiis. *Iudicio in studiis*) emendatore meorum scriptorum. *Ambitu*) honorum cupiditate. *Equestri gradu*) dignitate equestri: cui concessum leg Roscia in quartodecimo theatri gradu sedere. *Tenuit*) substitit ad exemplum Mecœnatis. *Altissimum*) Consulatus dignitatem. *Astruere*) addere. *Inòpinantis*) ex improuiso, præter spem. *Astruere*) resumptio eiusdem verbi quæ commodè fit cum aliqua sunt interposita. *Astruere autem*) repete extrinsecus magni æstimo. *Splendidum nec molestum*) dignitatem aliquam honorificam & quietam. *Quæ prima occasio*) quàm primum simile aliquid tibi occurret.

C. Plinivs Corelliæ Hispvllæ S.

VM patrem tuum, grauissimum & sanctissimum virum, suspexerim magis an amauerim dubitem: teq; & in memoriam eius & in honorem tuum vnicè diligam, cupiam necesse est: atq; etiam, quātum in me fuerit, enitar, vt filius tuus auo similis existat: equidem malo materno: quanquam illi paternus etiam clarus spectatusq; contigerit. Pater quoq; & patruus illustri laude conspicui, quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas

VM patrem) Corellia Hispulla, Corellio & Hispulla genita, adolescentem filium domi erudiebat. Secundus olim Corellio patri amicissimus eam monet iam rhetori excolendum tradere, Julium Genitorem inter cæteros professores vnicè probans. *Patrem*) Corellium. *Suspexerim*) veneratus sim vt rectorem & magistrum. *In memoriam eius*) cùm post

Corel-

Corellij obitum adhuc illius memor sim. *In honorem tuum*) cùm te honorem. vel vbi agitur de honore tuo. Alij legunt, quod non improbo, & in memoriam eius & honorem tuum vnicè diligam. sic enim fit clarior sensus. *Materno*) Corellio patri tuo & illi auo. *Paternus*) à patre auus. *Spectatus*) probatus: tametsi maioris vis sit spectatus. In Philip. tamen M. Tul. dicit. Quã porro spectatus ciuis, quàm probatus. *A-*

plurimum refert, à quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit. vbi est erroribus modica, vel etiam nulla materia. iam studia eius extra limen proferenda sunt, iam circumspiciendus rhetor Latinus, cuius scholæ seueritas, pudor in primis, castitas constet. Adest enim adolescenti nostro cum cæteris naturæ fortunæq́; dotibus, eximia corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modò, sed custos etiam rectórque quærendus est. Videor ergo demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. amatur à me, iudicio tamen meo non obstat charitas hominis, quæ ex iudicio nata est: vir est èmendatus & grauis: paulo etiam horridior & durior vt in hac licentia temporum. quantum eloquentia valeat pluribus credere potes. nam dicendi facultas aperta & exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus, magnásque

dolescet) par fiet. *Plurimum refert*) Fabius enim mandat eligendum præceptorē sanctissimum, cuius rei præcipuam prudentibus curam esse asserit, cùm & moribus & dicendi genere plerunque discipuli præceptoribus similes fiant. *Contubernium*) consuetudinem, familiaritatem. *Domi*) tuæ. *Modica vel nulla materia*) si boni sint præceptores, aliâs non minor peccandi in secreto quàm inter multitudinem datur, secundum Quintilianum. *Extra limē*) in scholas publicas, extra Grammaticam. *Circunspiciendus*) deligendus. *Rhetor*) dicendi magister. Græci indifferenter pro eo qui artem exercet, vsurpant. *Seueritas*) disciplinam, quæ maximè seuera fuerit, ex præcepto Fabij decet eligere. *Pudor*) Abstinentia vitiorum, pudicitia: in quem sensum etiam Græci vtuntur. Valerius autem plerunque pro verecundia. *Castitas*) incorrupta vita. *Fortunæ dotibus*) diuitiis. *Lubrico ætatis*) in adolescentia, quæ facilè potest ad malum declinare. *Custos etiam rectórque*) rhetor, à quo non solum instituatur sed etiam regatur. nam intelligere pædagogum, quem Fabius esse voluit amicum, virum grauem, liberum, aut fidelem libertum, sequentia non patiuntur. [*Videor*) possum. *Non obstat*) ad iudicandum acriter.] *Iulium Genitorem*) rhetorem: ad quem alibi Secundus. *Charitas*) amor. *Ex iudicio nata*) iudicaui ex moribus eum virum bonum antequam amarem. *Horridior*) formidolosior *Durior*) seuerior. qui inuitatus ad cœnam quamuis lautissimam, tamen grauatus est: quia scurræ, cinœdi, motiones mensæ inerrabant. *Vt in hac licentia temporum*) respectu nostrorum temporum, quibus magna vtimur licentia: nam si respicimus antiqua, non horridus haberi potest. *Facultas*) Copia & potestas facilius dicendi. pro diuitiis sæpe accipitur alibi, quæ multa faciendi facilitatem præbent. *Aperta*) facilis cognitu, prompta. nam vitandus à puero præceptor aridus, ne fiat humilis & veluti terram spectans. *Altos recessus*) maxima secreta & abdita inuolucra, vt non statim dignosci possit. Videtur sumptum à M. Tullio pro Marcello cùm scribit, In animis hominum tantas latebras & tantos recessus esse. Et ex prima ad Brutum epistola, Non soleo, inquit, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror) temerè affirmare de altero: est enim periculosum propter occultas hominum voluntates, multiplicésque naturas. Clodij animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum.

Idem ad Q fratrem, Multis inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura: frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur, oratio verò sæpissimè. Lucianus de calumnia, refert in tenebris vniuscuiusque voluntatem. Secundum verò Nazarius in Panegyrico Constantij hoc loco conatus est imitari, Humanæ, scribit, mentes profundos gerunt cogitationum recessus.

latebras habet, cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum: nihil discet quod nescisse rectius fuerit: nec minus sæpe ab illo quàm à te méque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quæ nomina & quanta sustineat. Proinde, fauentibus diis, trade eum præceptori, à quo mores primùm, mox eloquentiam discat: quæ male sine moribus discitur. Vale.

Sponsorem) vadem, fideiussorem, nihil nisi virtuti congruum te in homine deprehensurum. *Profuturum*) vtile. *Audiet*) Unde Iuuenalis monet per ista puerum ad nihil turpe admittendum, Nil dictu fœdum, visúque hæc limina tangat, Intra quæ puer est: nam sequitur maximam puero reuerentiam habendam. *Nescisse*) & in moribus & literis. at potius moribus: nam si quidem studiis scholas prodesse, moribus autem nocere constaret: potior mihi ratio viuendi honestè, quam vel optimè discendi videretur. *Quibus imaginibus*) præclaris maioribus: quorum imagines iuxta atrium super tabulino collocabat antiquitas, & in funere gentilitio efferebantur, vt posteri exemplo incitarentur, & maiorum nobilitas ostentaretur. Quare Sallustius arguens Marium ignobilem fuisse, refert sine maiorum imaginibus, & pariter Tranquillus gentem Flauiam. *Oneretur*) nisi fuerit illis similis: maius enim dedecus inuritur nobiliū filiis degeneribus, quàm obscuro loco natis. *Nomina*) maiorum illustria. Iurisconsulti frequentius pro debitoribus vsurpant. *Sustineat*) habeat ad imitationem proponenda. *Eloquentiam*) quæ sine moribus iure non potest dici eloquentia, sed loquentia. *Quæ malè sine moribus*) Neque enim Fabius, inquit, esse oratorem nisi bonum virum iudico: & si fieri potest, nolo: ideo non dicendi modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

VAMVIS & amici quos præsentes habebam, & sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen æstimo scire quid sentias tu. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse mirè concupisco. Cum publicum opus mea pecunia inchoaturus in

VAMVIS) Macrino familiariter vtebatur Secūdus: testes sunt multæ ad eundem epistolæ. huic igitur exponit causas, quibus aduocationem pro Bæticis contra Cæcilium Classicum sumpsisset: & post factum consulit, an rectè fecerit. *Re integra*) antequam aduocationem aggrederer. *Peracta*) finita causa. *Publicum opus*) templum in Tifernio Tiberino, id quod rus possedit Secundus. meminit ædificationis & dedicationis illius libro quarto.

Thuscos excurrissem, accepto, vt Præfectus ærarij, commeatu, legati prouinciæ Bæticæ questuri de Proconsulatu Cæcilij Classici, aduocatum me à senatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantissimi de communis officij necessitatibus prælocuti, excusare me & eximere tentarunt. Factum est Senatusconsultum perquàm honorificum, vt darer prouincialibus patronus si ab ipso me impetrassent. Legati rursus inducti, iterum me iam præsentem aduocatum postulauerunt, implorantes fidem meam quam essent contra Massam Bæbium experti, allegantes patrocinij fœdus. Secuta est Senatus clarissi-

Excurrissem) properanter iuissem. *Accepto commeatu)* impetrata profectione. cõmeatus enim & discessum ab officio & annonam significat. *Vt præfectus ærarij)* vt qui tunc eram Præfectus ærarij: ideo fuit discessus ab vrbe impetrandus à Cæsare. Præfectus generale vocabulum est: nam & legionum, alarum, cohortium, vrbis, ærarij, castrorum, fabrorum, prætorij, annonæ, vigilum præfecti iure dicuntur. & Præfectos pro Prætoribus constitutos, qui res vrbanas tractarent, legimus. Præfectus autem ærarij publicas pecunias curabat: proscriptorum damnatorúmque bona in ærarium redigebat: denique omnia vectigalia reipubl. spectantia. Hinc Apuleius dixit, Quæstores vectigalium habebant. Nam hi prius curam ærarij habebant, à quibus Augustus ad Prætorios, Prætorésve transmisit. postea translata fuit ad Præfectos. Tacitus, Dein Nero curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit. Variè habita & sæpe immutata eius rei forma. *Bæticæ)* pars Hispaniæ Bætica à fluuio Bæti cognominata, nunc regnum Granatæ. *De Proconsulatu)* Cæcilij Classici. quòd Cæcilius Classicus in Proconsulatu suo malè Bæticam tractasset. *Proconsulatu)* quantum ex M. Tullio & Liuio colligimus, constitutum erat, vt qui priore anno Consul fuisset, insequenti Proconsul esset: qui prouinciam sortitus pari Consulibus imperio in eam mittebatur. Ulpianus insuper. ff. primo. Proconsul vbique quidem proconsularia insignia habet statim atque vrbem egressus est: potestatem autem non exercet, nisi in prouincia quæ ei decreta est. sed Martianus hoc latius tractat. postquam vrbem egressi sunt Proconsules, iurisdictionem habent non contentiosam, sed voluntariam, vt ecce manumitti apud eos possunt tam liberi quàm serui & adoptiones fieri. Subdit Ulpianus, cum plenissimam iurisdictionem Proconsul habeat, omnium partes, qui Romæ, vel quasi magistratus, vel extra ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent: & ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem, nec quicquam est quod non per ipsum expediatur, non amplius sex fascibus vtitur, vrbem ingressus deponit imperium. *Cæcilius Classicus)* vir apertè malus Proconsulatum in Bætica nõ minus violenter quàm sordidè gesserat eo anno, quo in Africa Marius Priscus: erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus: in quem cùm tota prouincia incubuisset, ille accusationem morte præuenit, Bætica tamen in accusatione perstabat. Classici Tacitus & Martialis meminere. *A Senatu)* qui plerunque dabat aduocatos litigatoribus. *Collegæ)* qui Præfecti mecum fuerant ærario, è quorum numero vnus erat Cornutus Tertullus. *Necessitatibus)* negociis instantibus & necessariis, à quibus non poteram aduocationibus distineri. *Communis officij)* Præfecturæ ærarij. *Prælocuti)* præfati apud Senatũ. *Eximere)* liberare ab aduocatione Bæticorum. *Honorificũ)* in magnam mei commendationem. *Prouincialibus)* Bæticis. *Ab ipso me)* à me ipso, id est si hoc me exorassent. [*Inducti)* in Senatum. *Fidem)* fidele auxilium.] *Massam Bæbium)* Senatus Bæticis iam dederat Secundum & Senecionem aduocatos contra Bæbium Massam adhuc viuo Domitiano: quare dãnatus Massa & bona eius publicè custodita: nam & Tacitus in vita Agricolæ

reum fuisse tradit: Iuuenalis delatorem, Martialis furem scripsere. Satis constat per hunc interfectum Pisonem: n-m è procuratoribus Africæ iam tum optimo cuique exitiosus, & in causas malorum, quæ sub Domitiano viri boni perpessi sunt, sæpius interfuit. *Patrocinij fœdus*) aduocationis vinculum ex longa consuetudine. multis enim officiis, & laboribus, periculis etiam, eam prouinciam deuinxerat. [an quia se in omnibus fore illius prouinciæ patronum promiserat.]

ma assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tum ego, Desino inquam P. C. putare me iustas excusationis caussas attulisse, placuit & modestia sermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc consilium, non solùm consensus Senatus (quanquam hîc maximè) verùm & alij quidem minores, sed tamen innumeri. Veniebat in mentem priores nostros etiam singulorum hospitum iniurias accusationibus voluntatis executos, quo deformius arbitrabar publici hospitij iura negligere. Præterea cùm recordarer,

Assensio) consensus & fauor pro Bæticis [ad Traianum scribens testatur se in Præfectura ærarij patronum fuisse prouincialibus contra Marium Priscum.] *Decreta præcurrere*) qualis consensus solet fieri, cùm aliquid Senatores decernunt. Decernere est de magnis rebus certam proferre sententiam; vnde Senatus decretum Fabius, Consulta Senatus, decreta principum & magistratuum esse voluit. Inde Secundus in Panegyrico, decreta coloniarum & ciuitatum dixit. & Tullius pro Roscio, Decurionum decretum. Tranquillus frequentius monstrat decretum esse partem Senatusconsulti & speciem, genus autem Senatusconsultum. Seneca, c-iuscunque professionis decreta & præcepta: sed hoc differre quòd illa generalia & tanquam elementa, hæc specialia & tanquam membra. *P. C.*) Senatores quos Romulus Patres appellauit, siue quòd alios ætate præcederent, siue quòd filij eis essent, siue ob similitudinem curæ, siue ob nobilitatem, quòd poterant suos patres ostendere, siue propter hæc omnia. authores sunt Liuius, Eutropius, Dionysius, & alij Græcorum Patres Festus scribit vocatos, qui essent Patricij generis. Tranquillus in Augusto indicat potuisse fieri, vt aliquis Patricius fuiss-t & non Senator. [nam Iustinianus etiam in Institutionibus hoc apertè declarat,] & Tacitus, vt aliquis Senator, & non Patricius. Erant autem Patricij, qui à Patribus, quos centum Romulus creauerat, nati sunt, quasi bonis parentibus orti essent dicti, Plutarcho tradente: qui scribit contra aliorum sentẽtiam, Publicolam, cùm bello & regis Tarquinij crudelitate exhaustum Senatum videret, conscripsisse centum & sexaginta quatuor: & ideo conscriptos appellatos. alij id institutum Bruto assignant, cum post exactos reges, quo plus virium in Senatu frequentia ordinis faceret; cædibus Tarquinij etiam diminutum patrum numerum, primoribus Equestris gradus electis (quanquam Plutarchus è plebe tradat) ad trecentorum summam expleuisse: traditūmque deinde fertur, vt in Senatum vocarentur, qui Patr-s, quique conscripti essent, conscriptos videlicet nouum Senatum appellantes, vt per patres maiorum familias, quos Romulus Senatores creauerat, intelligeremus: per conscriptos, minorum gentium Senatores. Festus simpliciter conscriptos refert, qui in Senátu essent scriptis annotati: allectos postea, qui propter inopiam Senatorum ex Equestri ordine in Senatum assumpti sunt. *Iustas*) iustè me excusare: id est, quamuis possem iure hanc prouinciam dèprecari, tamen parebo vestræ sententiæ. *Ratio*) quæ sequitur [multiplex.] *Hoc consilium*) vt pro Bæticis agerem. *Hic maximè*) consensus Senatus imprimis me mouerit. *Minores*) consensus, rationes. *Innumeri*) multi. [Quidam legunt minoris numeri, minoris effectus & ponderis. vel quod magis placet, minores numeri, debiliores calculi & rationes.]

Priores

Priores nostros) oratores veteres, vt fecit Tull. vnde libro primo in Verrem, Adductus, inquit, sum iudices officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine, institutóque maiorum, vt onus huius laboris atque officij, non ex meo, sed ex maiorum necessariorum tempore mihi suscipiēdum putarem. semper hæc causa plurimum valuit: semper hæc ratio accusandi honestissima pro sociis, pro salute prouinciæ, pro extera rum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere. Clarissimi viri nostræ ciuitatis temporibus optimis hoc sibi amplissimum pulcherrimúmque ducebant, ab hospitibus, clientibúsq; suis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam pop. Rom. ditionémque essent, iniurias propulsare, eorúmque fortunas defendere. Quod probat exemplo Catonis & Domitij. *Voluntariis)* non rogantibus hospitibus, quibus erat illata iniuria.] *Hospitum)* amicorum, clientum. *Executos)* vltos. *Publici hospitij)* vnius prouinciæ amicæ, & meo patrocinio confisæ.

quanta pro iisdem Bæticis priore aduocatione, etiam pericula subiissem, conseruandum veteris officij meritum nouo videbatur. Est enim ita comparatum vt antiquiora beneficia subuertas, nisi illa posterioribus cumules. nam quamlibet sæpe obligati, si quid vnum neges, hoc solum meminerunt, quod negatum est. ducebar etiam quòd decesserat Classicus, amotúmq; erat quod in eiusmodi caussis solet esse tristissimum periculum Senatoris. Videbam ergo aduocationi meæ non minorem gratiam, quàm si viueret ille propositam, inuidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset quem non deberem accusare. Nam cùm est omnium officiorum finis aliquis, tum optimè libertati venia obsequio præparatur. Audisti consilij mei motus, superest alterutra ex parte iudicium tuum. In quo mihi æquè iucunda erit simplicitas dissentientis, quàm comprobantis autoritas. Vale.

Priore aduocatione) contra Bæbium Massam. *Etiam pericula)* cùm Senecionem Massa impietatis reum postulasset, Secundus aduocationis particeps, ne præuaricator crederetur, interrogauit Massam cur etiam non postulasset se reum impietatis, ausus malis tēporibus esse vir bonus. *Comparatum)* constitutum, consuetum. *Posterioribus)* recentioribus beneficiis. *Cumules)* augeas, suffulcias. *Quamlibet)* multum, quantumuis. *Quid vnum)* aliquod beneficium.] [*Ducebar)* trahebat ad hanc aduocationem suscipiēdam.] *Decesserat Classicus)* fortè an voluntaria morte incertum, suspectam voluisse infamiam obitu fugere. *Eiusmodi)* repetundarum. *Periculum)* exilium vel relegatio. *Propositam non minorem gratiam)* non minus gratam fore meam aduocationem Bæticis. *Inuidiam nullam)* maleuolentiam nullius me subiturum. *Iam tertio)* nam contra Massam pro Bæticis iam bis adfuerat. Idem libro sexto memorat ter pro illis egisse. *Nam cùm est)* sententia. *Tum optimè)* tum maximè veniam consequi meremur, vt liberrimus, si multa beneficia præcesserint. *Obsequio)* alio recenti beneficio. *Motus)* causas. *Superest)* reliquū est vt promas. *Alterutra ex parte)* approbando quod benè fecerim, vel reprehendendo quod malè. *Dissentientis)* improbantis hoc meum consiliū. [*Autoritas)* pōdus, graue testimoniū.]

C. PLINIVS MARCO SVO S.

PERGRATVM eſt mihi, quòd tā diligenter libros auunculi mei lectitas vt habere omnes velis, quæráſque qui ſint omnes. Fungar indicis partibus: atque etiam quo ſint ordine ſcripti, notum tibi faciam. Eſt enim hæc quoque ſtudioſis non iniucunda cognitio. De iaculatione equeſtri vnus, hunc, cum præfectus alæ militaret, pari ingenio curáque compoſuit. De vita Pomponij Secundi duo, à quo ſingulari-

PER *gratum)* Marc⁹, librorum Plinij ſenioris ſtudioſus, requiſierat quot edidiſſet: omnes enim cupiebat habere: cui Secundus non ſolum numerum & ordinem recenſet, verumetiam diligentiam illius circa ſtudia, quum alioquin eſſet occupatiſſimus, repræſentat. Marcos plures multorum teſtimonia per illa tempora fuiſſe lego, incertum tamen, ad quem ſit ſcripta epiſtola. Antoninum ſuſpicari licet: quædam verò exemplaria Macrum habent, quem Secundus alibi teſtatur fuiſſe Conſulem deſignatum. Philoſtratus inſuper Marcum Declamatorem Bizantium ab Adriano dilectum ſcripſit. *Auunculi)* Plinij ſenioris, cuius ſoror Cæcilium Secundum genuit. *Partibus)* officio. *Indicis)* tabulæ quæ præponitur libris, vt & numerum & ordinem, tam librorum quàm rerum, per capita indicet: an magis inſcriptio intelligenda, qua vnuſquiſque ſummatim liber demonſtratur: nam & Martialem comperio pro inſcriptione vſum, Et cocco rubeat ſuperbus index. Eſt præterea, qui alicuius facinoris particeps coniurationem detegit: & digitus poſt pollicem primus. *Hæc)* cognitio, ordo librorum. *Iaculatione equeſtri)* quomodo quis vtatur iaculo in equo aduerſus hoſtem. Huius libri octauo ſuarum hiſtoriarum idem meminit, in quo etiam videtur ſcripſiſſe de generoſitate equorum. *Iaculatione equeſtri)* Ferentarij equites ij dicuntur, qui eminus ſolent dimicare, quorum alij iaculis, alij arcu vtuntur, iaculantur: quos Tarentinos vocamus. arcu vtuntur, qui equites ſagittarij, & à nonnullis Scythæ vocantur. Tarentinorum duo ſunt genera. nam alij longius eiaculantur, & ob eam rem equites iaculatores dicuntur, & Tarentini ſpeciali vocabulo: alij cùm ſemel aut bis iaculum miſerint (quo leuiori vtuntur) manus de cætero cum aduerſario conſerunt, & comminus pugnare incipiunt. Hæc Ælianus. *Vnus)* liber compoſitus eſt. *Alæ)* equitum, quòd ad ſimilitudinem alarum protegant acies ab vtraque parte, Vegetio, Modeſto, & Seruio tradentibus. Et alarios milites Cæſar, quos Vegetius alares appellat. [Tranquillus de Viris illuſtribus. C. Plinius Secundus Nouocomenſis equeſtribus militiis induſtriè functus eſt, quam militiam idem Plin. libro decimoſexto deſignat.] *Pari)* ſummo. *Quinti Pomponij Secundi)* Tacitus non Quintum, ſed Publium, interdum Lucium prænomine vocat, tanta ſcripturæ varietate, ſicut mendoſè apud Fabium legitur fuiſſe controuerſiam inter Pompeium & Senecam, an gradus eliminat, in tragœdia dici oportuiſſet: pro inter Pomponium & Senecam. Fuit enim in tragœdia omnium, quos Quintilianus vidiſſet, longè princeps: quem ſenes eruditione, ac nitore Pindarum tragicum putabant. Si quid fortè in tragœdiis familiarior amicus tolleret, quod ipſe retinendum arbitraretur, dicere ſolebat, ad populum prouoco: ita ex populi vel ſilentio vel applauſu, aut amici, aut ſuam ſententiam ſequebatur, vir ſanè dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, quanuis diuerſo ſcribendi genere, Afro Domitio comparandus. nam cùm Saturnillo, quibus Conſulibus Caius trucidatur, Collega fuit: & in Germania ſuperiore deuictis Cattis triumphalia ornamenta ex decreto Senatus eſt adeptus. modica fama eius apud poſteros,

ſteros, in quîs carminum gloria præcelluit. Huius igitur vitam conſcripſiſſe, & cœnam, quam ille C. Cæſari Germanici filio dederat, libro quartodecimo Plinius ſenior aſſerit: ſéque vidiſſe Tiberij Caiíque Gracchorum literarum manus monumenta, quæ apud eundem vatem ciuémque clariſſimum ſeruabantur, [quem libro ſeptimo teſtatur nunquam ructaſſe.]

Memoriæ) æternitati, quánquam hoc opus cum multis interciderit in Germania, quam militiam Plinius ſenior libro decimoſexto deſignat. [*Bellorum)* eadem refert Tranquillus.] *Militaret)* Præfectus alæ eſſet ſub Pomponio. *Adſtitit)* apparuit. *Quieſcēti)* in ſomno. *Druſi Neronis)* Druſus Nero Tiberij Neronis & Liuiæ Druſillę filius, quam petenti Auguſto, iam Tiberium, qui poſtea imperauit, enixam, & tunc grauidam, maritus conceſſit:

ter amatus, hoc memoriæ amici quaſi debitum munus exoluit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia, quæ cum Germanis geſſimus bella, collegit: Inchoauit, cum in Germania militaret, ſomnio monitus. Adſtitit ei quieſcenti Druſi Neronis effigies, qui Germaniæ latiſſimè victor ibi periit: commendabat memoriam ſuam, orabátque, vt ſe ab iniuria obliuionis aſſereret. Studioſi tres, in ſex volumina propter amplitudinem diuiſi: quibus oratorem ab incunabulis inſtituit, &

non abfuit tamen ſuſpicio ex vitrico per adulterij conſuetudinem procreatum. is in Quæſturæ Præturæque honore dux Rhetici, deinde Germanici belli, Oceanum ſeptentrionalem primus Romanorum ducum nauigauit, trans Rhenum foſſas noui & immenſi operis effecit, quæ Druſinæ vocatæ ſunt: hoſtem etiam frequenter cæſum, ac penitus in intimas ſolitudines actum, non prius deſtitit inſequi, quàm ſpecies Barbarę mulieris humana amplior, victorem tendere vltra ſermone Latino prohibuiſſet, Quo feſtinas Druſe non contentus rebus à te geſtis? non tibi omnia dij dederunt intueri, quare abi: nam & geſtorum tuorum, & vitæ iam tibi finis adeſt. Ouandi ius & triumphalia ornamenta percipiens, ac poſt Præturam confeſtim inito Conſulatu, atque expeditione repetita ſupremum diem morbo obiit in æſtiuis caſtris, quæ ex eo appellata ſunt ſcelerata. Nonnulli putant veneno interemptum, Auguſto conſentiente. quod non veriſimile videtur, cùm tantopere & viuum dilexerit, vt cohæredem ſemper filiis inſtituerit, & defunctum ita pro concione laudauerit, vt deos precatus ſit, ſimiles illi Caium & Lucium ſuos Cæſares facerent, ſibíque tam honeſtum quandoque exitum darent, nec contentus elogium tumulo eius verſibus à ſe compoſitis exſculpſiſſe, niſi etiam vitæ memoriam proſa oratione compoſuiſſet, & Tiberium fratrem cum ægrum audiuiſſet, magnis itineribus vt contenderet, miſit: qui adhuc trahētem animam Druſum offendit, cuius cadauer magna pompa Romam delatum in ſepulchrum C. Cæſaris conditū eſt. qui Liuij epitomen fecit, contra cæterorum opinionem, fractura, equo ſuper crus eius collapſo, mortuum tradit, trigeſimo die quàm id acciderat. *Latiſſimè victor)* ad Albin vſque fluuium domuit Germanos. Illius geſta Strabo & Liuij abbreuiatores enumerant: ſed longè plura Ouidius, Liuiam matrem longo carmine ſolando proſecutus. [*Adſereret)* prouideret, ne obliuio ſepeliret nomē & facta ſua.] *Studioſi tres)* libri tres quos ſtudioſos vocauit, quod iis maximum ſtudium impenderat, & lectores non minus adhibere deberēt. Eſt enim ſtudium animi aſſidua occupatio ad aliquam rem applicata magna cum voluntate, ſic nuncupatos Fabius & Gellius teſtantur, quos hic libro octauo ſummè probat: in eis multa ad oblectādas eruditorum aures aſſerens, vnum tantum vellicans. *In ſex volumina)* liber maiora complectitur, volumen minora: nam pars libri eſt volumen, vt ſic dixerim, Trāquillum ſcripſiſſe librum duodecim Cæſarum, iure totū opus librum appellauerim; at ſin-

gulorum vitas, volumina. Quare Ouidius de sua Metamorphosi dixit. Sunt mihi mutatæ bis quinque volumina formæ. [Valerius, Quis enim omnis æui gesta modico voluminum numero comprehenderit?] ea Græci τμήματα, id est, sectiones dixerunt, scias tamen interdum confundi. Volumen à voluendo, & implicando dictum, quòd antiqui schedas complicabant: & Iuuenalis per complicatos Cæsaris anticatones figuram obscœnam descripsit. *Abincunabulis*) ab infantia, [à rudimentis. Cunabula lectuli in quibus infantuli iacere consueuerunt, vel loca in quibus nascuntur, quasi cynabula cùm κύειν sit prægnantem esse & parere.] Hunc secutus est Fabius (nam interdum Plinium citat) Institutiones suas vberius lucubrando. *Instituit*) inducit, instruit à principio. vnde Institutiones Iustiniani, quæ legum rudem & inscium per principia ad maiora introducant.

perfecit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cùm omne studiorum genus paulo liberius & erectius periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi triginta vnus. Naturæ historiarum triginta septem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium quàm ipsa natura. Miraris quòd tot volumina, multaq́ in his tam scrupulosa homo occupatus absoluerit: magis miraberis, si scieris, illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sex-

Dubij sermonis) de Grammatica, in quo esset loquendi ambiguitas. Diomedes & Priscianus in hoc opere Plinium interdum citant. ipse præterea in præfatione Naturalis historiæ suum recognoscit. Nam de Grammaticis, inquit, semper expectaui parturiri aduersus libellos, quos de Grammatica edidi: quorum fragmenta nostro seculo Joannes Tortellius asserit ad manus suas peruenisse. *Nouissimis annis*) imperij: tunc iam magis atque magis sæuiente Nerone. *Seruitus*) tyrannis. *Paulo liberius*) quale satyricum, historicum, comicum, tragicum. *A fine Aufidij Bassi*) non à morte Aufidij Bassi, sed à fine historiarum eius: nam & ipse historias composuit, egregiè vtique in libris belli Germanici præstitit. Extant adhuc quædam illius verba de morte Ciceronis. Vir fuit optimus, sed infirmi & exhausti corporis, in quem senectus maximo pondere incubuit: verùm eam alacri animo, quoad defecit, sustinuit. Illum Seneca vidisse testatur, & constantiam eius epistola commendat. Videtur illa historia Plinius Vespasiani tempora complexus. Nos quidem, inquit, in præfatione Naturalis historiæ omnes patrem te fratrémque diximus opere iusto temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidij Bassi, vbi sit ea quæres: iampridem peracta sancitur, & alioqui statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. *Triginta*) liber historiarum Romanarum, quas Tacitus & Tranquillus interdum citant. *Naturæ historiarum*) de naturali historia, quo vno opere Græcos eruditione vincimus: ibi enim omnem naturæ vim & potentiam explicat, quo si latinitas careret, non à fonte perenni, sed à riuulis sæpe deficientibus rerum cognitionem hauriret: quanta in eo eruditio & varietas, quanta rerum copia, quæ segetis fertilitas & apotheca, vt mihi innumerabiles & Græcorum, & nostrorum thesauros in vnum composuisse videatur, & esse maris instar, in quod omnia decurrant flumina, & vnde emergant [historiarum. Suetonius, Nat. hist. xxxvij. libros absoluit, in quibus xx. millia rerum dignarum ex lectione voluminum circiter duum millium complexus est: primus autem liber quasi index xxxvj. librorum sequentium consummationem totius operis & species cõtinet titulorum.] *Diffusum*) amplum, spatiosum. *Eruditum*) refertum rerum cognitione. *Varium*) diuersitate rerum. *Scrupulosa*) difficilia, ardua. *Occupatus*) officiis distentus. [nam procurationes, autore Tranquillo, splendidissimas atque continuas

nuas summa integritate administrauit, & tamen liberalibus studiis tantùm operam dedit, vt non temerè quis plura in ocio scripserit.] *Homo*) non deus. Idem in præfatione, Homines enim sumus, & occupati officiis. *Causas actitasse*) sæpius dicendo patrocinium suum præstitisse clientibus.

to & quinquagesimo. medium tempus distentum impeditúmque, qua officiis maximis, qua amicitia principum, egisse. Sederat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi, statim à nocte multa: hyeme verò ab hora septima. vel cum tardissimè octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi: nonnunquam etiam inter studia instantis & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem. Nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. post cibum sæpe (quem interdiu leuem & facilem, veterum more, sumebat) æstate, si quid otij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebátque. nihil enim vnquam legit quod non excerperet. Dicere

Medium tempus) dimidium vitæ, interdiu. *Distentum*) implicitum, [occupatum, districtum, vt in quibusdam legitur exemplaribus.] *Qua*) partim. Libro sexto. Qua fœminæ, qua viri. Et ad Traianum, Qua priuatim, qua publicè. In Panegyrico, Qua ciuium, qua sociorum voluntatibus. Ideo plura exempla huc adduximus, quòd in multis exemplaribus legebatur quàm: & ne vno Secundo contenti simus, Apuleium audiamus libro nono dicentem, Qua pugnis, qua cubitis, qua morsibus conuerberat. Et Pacatum in laudibus Theodosij, Jam teipsum qua publicè, qua priuatim videret priscorum luxuria ducum viuentem. Denique Mamertinum pro Consulatu, Qua sacra, qua prophana rapiebant. [Et Cic. ad Atticum, Qua dominus, qua aduocati sibilis conscissi ludis Apollinaribus. Et libro decimoquinto. Qua de Buthrotis, qua de Bruto.] *Amicitia principum*) Vespasiani præsertim & Titi, quod ipse confitetur, Subcisiuis, inquit, temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid vestris putes cessatum horis, dies vobis impendimus. *Acre*) acutum, vehemens. *Lucubrare*) studere. nam lucubratio est studium nocturnum non solum circa literas, sed etiam alias res. Fabius, Ideóq; lucubrantis silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen vnum velut tectos maximè teneat. Et lib. xj. Oratori vigilandæ noctes, & fuligo lucubrationum bibenda. Apuleius, Verum perpeti etiam nocte prorsus instabili machinarum vertigine lucubrabant peruigilem farinam. Columella, Item ad lucubrationem vespertinam palos decem vel ridicas quinque conficere potest, totidémque per antelucanam lucubrationem, & salix decissa pridie ad lucubrationem expurgari potest. Tranquillus lucubratoriam lecticulam appellat, in qua lucubrare solebat Augustus. *A Vulcanalibus*) festis Vulcano dicatis, ridicula illorum interpretatio, qui accipiunt tempora nocturna, quibus surgunt fabri ad opus antelucanum. De mense Augusti fuisse Vulcanaliorum diem autoritate Plinij & Columellæ comprobatur. ille enim lib. xvij. fici, cùm Vulcanalibus tonuerit, cadent. [Libro vndecimo dixerat, Huic vindemiæ Attici signum dedere initium caprificialem diem Vulcano sacrum. At hic, duodecimo libro inquit, Decimo Calendas Septembres sol in Virginem transitum facit, hoc & sequenti die tempestatem significat, interdum & tonat. Et paulo pòst, Cæterum Augusto circa Vulcanalia tertia satio est, eáque optima radicis & rapæ, item napi. Idem mox, Atrum olus iubet serere à Vulcanalibus

vſque in Calend.Septembres: & raphanum Auguſto menſe circa Vulcanalia, cum maturius. De quibus in cultu hortorum ſic mentionem fecit, Quin & Tardipedi ſacris iam rite peractis Nube noua ſeritur, cœli per dentibus vndis Gongylis. Ex præcedentibus igitur colligo, Vulcanalia fieri ad decimum Calend Septemb. cui ſententiæ accedit fragmentum vetuſtiſſimi Calend.Romæ repertum:ſic enim inciſum fuit in menſe Auguſt. C. X. VOLCAN. N.P. VOLCANO. IN CIRCO. FLAM. Nam P. Victor ædem Vulcani in Circo Flaminio nona Urbis regione locat. Poſtridie Vulcanalia mundum patere tradit Feſtus. Nec me fugit inſuper Vulcani luſtra fieri ſolita circa xj. Cal. Junias, Ouidio in Faſtis referente:quem ſi totum haberemus, non profecto elaborauiſſemus in Vulcanaliorum die inquirendo. Solitos autem fuiſſe veteres in fine autumni, quod etiam nunc in publicis gymnaſiis obſeruatur, lucubrationem antelucanam incipere, teſtatur Juuenalis, at nunc Poſt finem autumni media de nocte ſupinum Clamoſus iuuenem pater excitat, accipe ceras, Scribe puer. Unde nimium laudatur à Secundo auunculus, quòd ſoleret inchoare lucubrationem autumni initio. *Non auſpicandi*) non auſpicij capiendi. Mos erat ante diluculum luminibus & lychnis apertis auſpicia capere, Plutarch. in Quæſtionib. referente, priuſque aruſpices, poſtea augures nominatos. Valerius Max. Prima luce Tiberium Gracchum auſpicia domi petiiſſe ſcribit. Et Metellum Pont. Max vetuiſſe poſt Auguſtum inaugurare, Gellius Varronis auctoritate innixus tradit. nam magiſtratus, quando vna die eis auſpicandum erat, & ſuper auſpicato agendum, poſt mediam noctem auſpicabantur: & poſt meridiem ſole magno. Diuerſum fuiſſe auſpicium ab augurio Plin. ſenior oſtendit: cum inquit, Auguria ex auibus Car. [à quo Caria appellata] auſpicia auium Tireſias inuenit: Auſpicium enim ab auiũ aſpectu, & auguriũ ab auium garritu dictum ſcribit Feſtus. *Statim*) à Vulcanalibus, ſic ordinandum. Sequenti die poſt Vulcanalia. Eſt alia lectio pro ſtatim, vt legas æſtate tanquam ſi annum in duo diuideret tantum, in æſtatem & hyemem: ac priorem autumni partem & veris poſteriorem pro æſtate intelligeret: nam ſequitur, hyeme vero. & ipſe Secundus libro octauo ad Fuſcum, vbi quomodo ſtudeat, ſcribit, annum tamen in æſtatem & hyemem partitur. *A nocte multa*) ad multum temporis ſpatium ante diei exortum. *Septima*) noctis. *Cum tardiſſimè*) repete incipiebat lucubrare. *Somni parciſſimi*) tantum enim dormiebat, quantum ad tuẽdam valetudinem ſatis erat. vnde in præfatione inquit, Cum ſomno valetudinem computamus. *Inſtantis*) grauantis eius oculos. *Deſerentis*) abeũtis ipſo tractu, & reſiſtentis. [Alij legunt ſomni paratiſſ. & deferentis, vt ſtatim dormiret, & inter ſtudendum caput demitteret. an potius differentis, quòd eſſet ſomni dominus: vt cum dormire vellet: & ſomno inſtante illum differret.] *Ille noctibus vtebatur*) vigilabat ante diem. Memorat Tranquillus Veſpaſianum multum de nocte vigilaſſe: deinde perlectis epiſtolis, officiorũmq; omnium breuiariis, amicos admittere ſolitum. Et Philoſtratus non multum diſparia refert, poſtridie ſummo mane Apollonium veniſſe ad Veſpaſianum, percunctatúmque janitores, quid Imperator ageret, audiuiſſe illum iam pridem ſurrexiſſe, & ſcribendis epiſtolis vacare: quo audito dixiſſe Apollonium Damidi, Jam vir regnat. *Delegatum*) commiſſum, demandatum à Veſpaſiano. *Reuerſus*) poſt peractum officium. *Leuem cibum*) mediocre prandium. *Interdiu*) de die, in quem ſenſum Cato, Terentius, Varro, Marcellus accipiunt: nomen etiam interdius ab aduerbio deducentes. *Veterum more*) qui bis in die cibum ſumebant, id quod à quibuſdam Secundi temporibus obſeruabatur: maior tamen pars cœna contenta erat. *In ſole*) ad ſudores excitandos. Juuenalis, Noſtra bibat vernum contracta cuticula ſolem. [*Excerpebat*) notabilia extrahebat.]

Frigida) aqua, quam antiquos guſtare conſueuiſſe Athenæus teſtatur. Conuenit itaque Cæcilianæ breuitati, vt frigida tan-

etiam ſolebat, Nullum eſſe librum tam malum, vt non aliqua parte prodeſſet. Poſt ſolem plerunque frigida lauabatur, deinde guſtabat, dor-

tũm le-

tùm legatur, more antiquorum: nam in Mustellaria dixit Plautus, Frigida non laui. Et Columella greges armentorum frigida lauari iussit. Pari modo libro vigesimo octauo. Os calida. Martialis in distichis. Frigida non desit, non deerit calda potanti. Non abnuerim plerunque frigidam & calidam cum additione a- quæ apud auctores inueniri. Fabius tradit sæpius reperiri caldum quàm calidum: rarenter enim hoc vti probatos. Sic in epistolis ad C. Cæsarem emendatius executum Augustum, non quia calidum non sit latinum, sed quia odiosum. *Lauabatur frigida)* ad restringendum corpus.

miebatq́; minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis quum lector quædam perperam pronunciasset, reuocasse, & repeti coëgisse, huic auunculum meum dixisse, Intellexeras nempe? quum ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cœna, luce: hyeme, intra primam noctis, sed tantam aliqua lege cogente. hæc inter medios labores, vrbísque fremitum. secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergitúrque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat, ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus

Quasi alio die) post somnum tanquam alia nox præterisset. *In)* vsque ad. *Legebatur)* ab aliquo lectore. *Cursim)* raptim, properanter. *Perperam)* male, barbare. vocabulum historicorum, quod Liuius interdum vsurpat, Hirtius tamen aut Oppius non vsquequaque in eundem sensum. Capti, inquit, tabellarij, qui à Corduba ad Pompeium missi erant, perperámque castra nostra peruenerant, id est, temere, & errore viarum decepti. *Reuocasse)* iussisse lectorem, quæ dixerat repetere. [Repetuntur autem malè intellecta.] Nempe *cùm ille annuisset:* cùm amicus respondisset, se quæ lector malè pronunciauerat, intellexisse. *Versus)* an quia liber ille metro constabat: an, quod magis probo, ordines verborum, quas vulgò lineas vocamus Fabius, Quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum oratoribus loquatur. Secundus libro quarto. Non paginas tantum epistolæ, sed etiam versus syllabásque numero. Tranquillus in Augusto, Non diuidere verba, non ab extrema parte versuum abundantes literas in alterum transferre solitus erat. Virg. etiam remorum & vitium ordines versus vocat. Censorinus nominatum versum ab eo quòd fluat, séque ipse circumeat putat. *Interpellatione)* interruptione. Est autem interpellare secundùm Asconium mediam alterius orationem interrumpere, vel actioni alterius se interponere. [M. Tullius, In studiis sine interpellatore versor.] Interdum ad alia transfertur, vt apud Liuium, morte alterius Censoris religionem interpellatam legimus. Idem valet interpollare frequens apud Q. Curtium tradentem epularum satietatem Alexandrum ludis interpollasse. Et, Ocio bellum interpollandum. Alibi, Si quis arti tuæ intentum, & extra spectantem sic interpollet. Aliquando differre significat, vt illud, Non vltra interpollandum ratus. *Parsimonia)* diligentia non abutendi temporis. *Surgebat)* ordo & sensus: æstate surgebat à cœna luce, id est æstatis tempore finem cœnæ suæ faciebat adhuc lucente die: at hyeme intra primam noctis horam cœnam terminabat. *Lege)* necessitate. *Hæc obseruabat)* prædictum vitæ ordinem. *Vrbis fremitum)* strepitum, perturbationem vrbanam. *In secessu)* in villa. *Interioribus)* locis balinei

secretioribus, vt de thermis, baptisterio, piscina frigidaria & caldaria. *Distringitur*) strigilibus raditur. de quibus Martialis. Pergamus has misit curuo distringere ferro. Consueuere antiqui ad sudorem excitandum strigilibus radi leuiter. Erat autem strigilis instar eius, qua equi strigilantur, sed minor & leuior. Apuleius strigileculam nominauit. Hippias, inquit, sophista sibimet fabricauerat honestam strigileculam recta fastigatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ, vt & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea riuulo laberetur. Et strigilibus aureis vsos Græcorum quosdam tradit Athenæus. nam fricatio si vehemens sit, corpus durat: si lenis, mollit: si multa, minuit: si modica, implet. in hac Asclepiades maximam partem voluminis, cui titulus communium auxiliorum, consumpsit. *Audiebat aliquid*) intendebat legenti aliqua. *Dictabat*) dicebat, quæ notarius exciperet. *Huic vni*) compositioni. *Ad latus*) iuxta erat, adhærebat. *Notarius*) qui notis quibusdam breuibus citissimè notabat, quæ Plinius dictasset. de quo Martialis, Currant verba licet, manus est velocior illis: Nondum lingua suum, dextra peregit opus. Seneca, Quid verborum notas? quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur. Sed pluribus notarij velocitatem Ausonius exequitur eo carmine, cui initium, Puer notarum præceptum. Huius inuenti exordium Plutarchus Ciceroni ascribit, Hanc solam, dicens, Catonis orationem seruatam, M. Tullio Consule velocissimos scriptores deponente atque docente, vt per signa quædam & paruas breuésque notas multarum literarum vim habentes dicta colligerent: nondum enim reperti erant ij, qui notarij appellantur: sed tunc primum huius rei vestigium ferunt extitisse. nam postea Mœcenas notas quasdam literarum breuissimas excogitauit, & eas per Aquilam libertum multis publicauit. Notarios Tranquillus & Seneca actuarios appellant, quòd in acta referrent actiones, quæ dicebantur in Senatu, & ad populum. Longo tempore pòst dicti sunt notarij, quibus publica cura stipulandorum instrumentorum ab Imperatore commissa fuit. Lampridius, Eum notarium qui falsum causæ breue in consilio imperatorio retulisset, Seuerus incisis digitorum neruis, ita vt nunquam posset scribere, deportauit. Dictos notarios à notis Hammonius credidit. & Paulus de testamento militari innuit. L. inquit, Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit.

hyeme manicis muniebantur, vt ne cœli quidem asperitas vllum studij tempus eriperet: qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo cur ambularem, Poteras, inquit, has horas non perdere. nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorúmque commentarios

Manicis) tegumentis manuum contra frigus. Palladius, tunicas verò pellicias cum cucullis & ocreis, manicásque de pellibus, quæ vel in syluis vel in vepribus rustico operi, & venatorio possint esse communes, parari iubet. Fiunt interdum manicæ ferreæ, quibus vtuntur milites in bello ad tutelam manuum. Harum mentionem facit Iuuenalis, Balteus & manicæ. Et Flauius Vegetius monet sinistra brachia sagittariorum manicis munienda. Sunt præterea manicæ vincula ad constringendas captiuorum manus. Verg. Manicis post terga reuinctum. Apuleius, Manicis etiam cunctos coarctant. Pedicæ autem ad continendos pedes. Idem autor, Quid si manus manicis constringantur? quid si pedes pedicis coarctentur? Verg. Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis. *Asperitas cœli*) frigiditas aëris intoleranda. *Sella*) lectica, quam cubiculum viatorium Plinius vocat. in ea solitos legere Romanos testatur Iuuenalis, Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus. *Repeto*) reminiscor,

niſcor. *Ambularem)* ſpatiarer ocioſè. *Perire omne tempus)* Varro dum ſtuderet, pluribus horis viuere arbitrabatur: noſtra enim vita, vigilia eſt. Salluſtius in præfatione Catilinarij, indoctorum vitam & mortem iuxta exiſtimat. *Impartiretur)* daretur. Legitur etiam impenderetur. *Intentione)* perſeueranti ſolicitudine. *Commentarios)* Commentarij ſunt non eloquentiæ cauſa ſcripti, ſed memoriæ ſummam rerum complectentes, & id præcipuè agentes, vt ſi quis eloquens vellet maiorum geſta referre, materiam ex commentariis eloquij miniſtris haberet. vnde multos Imperatorum legimus commentarios rerum ſuarum reliquiſſe, vt Tiberium, tradente Suetonio: nam de vita ſua commentarios ſummatim, breuitérque compoſuit, & Cæſarem Dictatorem commentarios ſuos tam eleganter compoſuiſſe, vt prærepta, non præbita facultas ſcriptoribus videatur. Pudet referre, quæ dicantur ſuper illud Modeſtini. ff. quarto, In commentarium Principis deferri: nos in diurnalem & rationalem in quem Princeps acta ſua refert, interpretandum ducimus. *Electorum)* rerum electarum.

centum ſexaginta mihi relinquit, opiſtographos quidem & minutiſſimè ſcriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipſe potuiſſe ſe, cum procuraret in Hiſpania, vendere hos commentarios Lartio Licinio, quadringentis millibus nummûm: & tunc aliquanto pauciores erant. Nónne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum ſcripſerit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuiſſe? rurſus quum audis quid

Opiſtographos) in tergo ſcriptos. ὄπισθεν enim pòſt, γραφὴ ſcriptura. fuit enim moris antiqui tantum in anteriore pagina ſcribere, quod Martialis monſtrat de ſuo libro ſcribens, Inuerſæ pueris arande chartæ. Et Iuuenalis longiſſimam tragœdiam taxans in prima Satyra notat, Et in tergo nec dum finitus Oreſtes [Lucianus in vitis philoſophorum, Plena, inquit, ſit pera lupinis, & libris opiſtographis] Porphyrionem Acro ſecutus hoc verbo vtitur, opiſtographas epiſtolas appellans. Et Vlpianus de bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. chartæ appellatio etiam ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam. proinde ſi in opiſtographo quis teſtatus ſit, hinc peti poteſt bonorum poſſeſſio. Vis ridere? lege inibi Iuriſconſultorum gloſſemata. Opiſthonomos boues in Libya dici à quibuſdam teſtatur Athenæus, quòd retroeuntes paſcuntur. *Qua ratione)* quòd erant in tergo ſcripti & literis minutiſſimis. *Multiplicatur)* geminatur. fiunt CCCXX. *Referebat)* narrabat. *Procuraret)* Procurator Cæſaris eſſet, cuius acta geſtáque ſic comprobabantur, acſi à Cæſare geſta eſſent: nam Claudius à Senatu impetrauit, vt quæ ſui procuratores ſtatuiſſent, eandem vim haberent, ac ſi ipſe ſtatuiſſet: ſi tamen venditionis, vel tranſactionis, vel donationis cauſa quaſi rem propriam tradant, nihil agunt: non enim alienare rem Cæſaris inuito Principe licet, ſed diligenter gerere commiſſum. Eſt autem procuratoris officium, rationes omnium redituum, qui ad Cæſarem ſpectarent, procurare diligenter cum facultate defendendi, & acquirendi, non alienandi & diſtrahendi. Lampridius in Seuero procuratores interpretatur rationales, in quorum ſimilitudinem, qui rem priuatam curant, procuratores Columella nominauit. *Largio Licinio)* de quo in præcedentibus. *Quadringentis millibus nummûm)* quadringentis ſeſtertiis. Potius nummûm dicimus quæ forma in ponderibus frequentius obſeruatur. Nummorum quidam ferrei, vt apud Spartanos, quorum auctor Lycurgus: quidam ærei, quorum inuentor Saturnus ſecundum Eutropium, Plinius tamen Seruium regem, primum ſignaſſe æs aſſerit) quidam argentei, quorum Phœdon excogitator, [vel Erichthonius, vel alij ſecundum Pol-

lucem.] Aureorum nummorum inuentorem Plinius nesciri putat. Plutarchus scripsit quatuor nummos valuisse drachmam vnam atticam: ita vt mille nummi drachmas atticas ducẽtas & quinquaginta conficerent. [... secundum Suidam Dorienses numismata appellant : à quo Romani nummum transmutati sunt: quanquam secus putat libro nono Pollux, vbi refert vocabulum nummi videri esse Romanũ: esse etiam Græcorum, qui in Italia & Sicilia habitant, vbi de nummo æreo & argenteo, ac eius inuentoribus & signis plura explicantur.] *Pauciores)* minores numero. *Principum)* Vespasiani ac Titi, superorúmque ætatis suæ Cæsarum. *Nec in officiis vllis)* tanquam si studio tantùm vacasset.

studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse. Quid est enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere cùm me quidam studiosum vocant: qui si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantùm, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt. Quis ex istis, qui tota vita literis adsident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamuis hoc solum quod requirebas scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros futura, quæ te non tantum ad legendos eos, verùm etiam ad simile aliquid elaborandum possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

Nec scripsisse satis) respectu studij intentissimi. *Illæ occupationes)* circa diuina officia: quæ omnia studia impedire debuissent. *Instãtia)* cõtinua studiorum intentio, & assiduitas *Ego autem)* sum desidiosissimus in comparationem illius, sed aliorum non, cùm sim occupatus publicis & priuatis officiis. *Collatus illi)* si comparetur auunculo meo. *Tota vita)* totum vitæ tempus. *Literis assident)* in ocio literario sunt. *Somno)* quòd scripserit & studuerit minus, quàm ille. *Extendi epistolam)* lõgiorem feci quam institueram. *Hoc)* quot essent Plinij libri. *Hæc)* de studio eius. *Elaborandum)* excolendum, [cum] labore perficiendum. *Stimulis)* irritamentis.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

X hæreditate quæ mihi obuenit, emi proximè Corinthium signũ: modicum quidem, sed festiuum & expressum, quantum ego sapio: qui fortassis in omni re, in hac certè perquam exiguum sapio. Hoc tamen signum ego quoque intelligo. Est enim nudum. nec aut

X *hæreditate)* Seuerum municipẽ suum rogat, vt signum æreum Comi in templo Iouis ponendum procuret, basimque cum suo & honorum nomine incidendam: se breui in patriam venturum promittens. *Ex hæreditate)* siue Saturnini, siue aliorum: nam multorum hæres fuit Secundus. *Proximè)* nuper. *Corinthium signum)* statuam ex ære Corinthio olim in maximo precio: vt Verres potius voluerit exulare, quàm Corinthia tradere Antonio. De Corinthio ære & statuis supra historiam altius repetiuimus. *Modicum)* mediocre. *Festiuum)* gratiosum,

tiosum, elegans, amœnum. *Expressum)* fabertimè signatum & excussum ad archetypum. *In omnire)* sapio perexiguum. *In hac)* fabrili & statuaria.

vitia, si qua sunt, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nerui, venæ, rugæ etiam vt spirantis apparent: rari & cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillæ iacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, vt à tergo æs ipsum, quantum verus color indicat, vetus & antiquum. talia denique omnia, vt possint artificum oculos tenere, delectare imperitorum. quod me quanquam tyrunculum, solicitauit ad emendum. Emi autem, non vt haberem domi (neque enim vllum adhuc Corinthium domi habeo) verùm vt in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimùm in Iouis templo. Videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, vt soles omnia quæ à me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam. Et iam nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum, honorésque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, vt primum inuenero aliquem, qui non grauetur, mittam tibi: vel ipse, quod mauis, adferam mecum. destino enim, si tamen officij ratio permiserit, excurrere istò. Gaudes, quòd me venturum esse polliceor, sed contrahes frontem, cùm adiecero, ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem hæc, quæ nondum exire, patiuntur. Vale.

Celat vitia) Vestit, contegit: multo enim præstantius facere signum nudum ad vnguem, quàm vestitum. *Parum)* obscurè, sed apertè. *Effingit)* format, exprimit, repræsentat per effigiem. *Stantem)* erectum, pedibus nitentem. *Musculi)* ex neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur. Itaque Columella equum lato, & musculorum toris numeroso pectore commendat. Rutilius Taurus Æmilianus apud eundem omne corpus musculorum, densitate nodosum cæteris anteponit. Et Vegetius tyrones musculosis humeris compactos mauult eligi. Hic quæret aliquis, cur Seneca in Naturalibus medullas & musculos ossibus attribuerit, tanquam essent medullis connexi musculi. sed non ita est: nam sicut medulla est tanquam ossis anima, ita musculi catena illius, an magis extrinsecus roboris ministri. Musculus insuper bellicum instrumentum à marinis belluis auctore Vegetio. de quo pluribus Cæsar & Hirtius in Commentariis. Et diminutiuum à mure, auctores sunt Plinius & Apuleius. *Venæ)* sanguinis receptacula, arteriæ, spiritus, Seneca tradente. at Gellius scribit venam receptaculum sanguinis, & spiritus commixti: in quo minus spiritus sit, plus sanguinis: arteriam verò eiusdem commixturæ, sed in qua spiritus plus, sanguinis minus. Magnus etymologicus sententiam Senecæ comprobat: & arteriam, quòd spiritum seruet, vel quòd contra eleuetur tremores faciens, more suo, dictum putat. Aristotelis de venis multa libro tertio de animalibus. *Rugæ)* tenues sulci: nam crispatur pellis ex senio deficiente sanguine. *Vt spirantis)* tanquam si viueret. [Virgilius, Excudent alij spirantia mollius æra.] *Cedentes)* demissi, plani. *Contracta)* rugosa, macra, edentula. *Exile collum)* & quæ sequuntur signa sunt præmaturi senis. *Papillæ)* mammæ. abusus tamen est vocabulo: nam mamilla est omnis eminentia vberis: papilla breue

illud, vnde lac trahitur: quantum à Columella colligitur. *Iacent)* dependent. *Recessit)* fugit, diminutus est. *Eadem)* senilis videtur. *Vt à tergo)* appareet, vel est. *Artificum)* peritorum, excussorum. *Tenere oculos)* in contemplationem sui adducere. *Tyrunculum)* rudem in hac arte. Tyro enim in quacunque re nouus translatiuè dicitur. [*Quod)* quæ præstantia signi.] *Corinthium)* signum. *In patria nostra)* Domi. *Celebri)* frequenti. *Dignum templo)* quod maximum in municipio erat, sicut Jupiter inter deos maximus credebatur. [*Deo)* quia absolutissimum. *Vt qua)* diligentia.] *Basim)* firmamentum, suppedaneum. *Capiat)* incisos habeat. *Honores)* magistratus, qui à nobis in eius vita enumerantur. *Quod mauis)* quod erit tibi gratius. *Officij)* præfecturæ ærarij. *Isto)* Comum. *Contrahes frontem)* tristaberis, quod monstratur ex corrugatione frontis, quæ modò tristitiam, modò lætitiam apertè indicat. *Adiecero)* addidero me futurum tecum. *Eadem hac)* officij negocia & occupationes. *Exire)* proficisci ab vrbe.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

MODO nunciatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis, valetudo. erat illi natus insanabilis clauus, cuius tædio ad mortem irreuocabili constantia decurrit, vsque ad supremum diem beatus: & fœlix, nisi quòd minorem è liberis duobus amisit, sed maiorem meliorémque, florentem, atque etiam Consularem, reliquit. Læserat famam suam sub Nerone,

MODO *nunciatus)* Silij Italici mortem Caninio Rufo municipi suo significans de breuitate vitæ cōqueritur: inde sumpta occasione, cùm res humanæ futiles & caducæ sint, eum hortatur, vt aliquo studiorum opere perfecto mortalitatem fugiat. Silius Italicus orator & poëta, qui secundum bellum Punicum metro complexus. Italicum autem existimo cognominatum non ab Italia, neque ab Italica colonia in Hispania, cuius gentile secundum Stephanum Italicensis est: sed à Corfinio Pelignorum metropoli, quam Samnites communem vniuersis Italis ciuitatem demonstrantes, eámque traslato nomine Italicam appellamus contra pop. Romanum receptaculum propugnaculúmque constituerunt autore Strabone. Stephanus præterea Italicum Siciliæ oppidulum esse testatur: nam si fuisset Hispanus, profectò Mart. illius vnicus admirator & laudator, auidissimè tantum virum, & dignitate, & [ingenio, &] carminibus celeberrimum inter suos recensuisset, vbi Hispanorum scriptorum summa cum voluptate meminit. Addo ex autoritate Taciti, Italicum Sueuorum Regem iisdem temporibus fuisse. *Inedia)* abstinentia edendi. *Neapolitano)* prædio, quod iuxta Neapolim possedit. *Valitudo)* morbus fuit. *Clauus insanabilis)* secundum medicos clauus vocatur exitus tunicæ vueæ oculi: & tunicæ oculi exitus ab vlcere ἧλος Græcè dicitur. [Secundum Pollucem est contractio callosa, rotunda, subpallida, densa: ideo dictus clauus, quia in superficie dilatatur, in carne vero restringitur,] incurabilis aliquando & ad perniciem trahens. Inquit autem Paulus libro sexto, Clauus, callus est rotundus, albus, similis claui capiti, per omnem corporis partem consistens, sed præsertim in planta pedum & digitis, dolorem, & difficultatem, ingressu inurit. Morticinum vulgo appellatum scribit Plinius. Et Corn. Celsus tradit, Clauus verrucæ non dissimilis, nonnunquam alibi, sed in pedibus maximè nascitur, præcipuè ex contuso, quamuis interdum aliter: dolorémque, si non alias, ingre-

ingredienti tamen mouet: sine curatione vix vnquam desinit. Nascuntur & in albo oculi callosa tubercula, quos clauos à similitudine figuræ idem vocat. Et Ulpianus de ædicto ædilitio, qui clauum habet, morbosum censet. Boum etiam ceruicem & ouium vngulas infestare clauos tradit Columella. Et clauum in arboribus morbum refert Theophrastus, & eum secutus Plinius. Nec me præterit, Columellam clauiculos in vite solitum nominare exiles nepotes exeuntes à palmite, quos Capreolos vulgus appellat. *Beatus & fœlix)* de quibus copiosè libro primo. *Minorem)* filium Seuerum nomine, cuius obitu Martialis libro nono patrem solatus est carmine, cui initium, Festinata sui gemeret cum fata Seueri Silius, Ausonio non semel ore potens. *Meliorem)* præstantiorem filium. *Florentem)* ætate & fortuna. *Reliquit)* superstitem post se. *Consularem)* iam Consulatu functum. *Læserat famam)* infamis fuerat, & mali nominis Silius.

credebatur sponte accusasse. Sed in Vitellij amicitia sapienter se, & comiter gesserat. Ex Proconsulatu Asiæ gloriam reportauerat: maculam veteris industriæ laudabili ocio abluerat. Fuit inter principes ciuitatis sine potentia, sine inuidia. Salutabatur, colebatur: multúmque in lectulo iacens, cubiculo semper non ex fortuna frequenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, cùm à scribendo vacaret. Scribebat carmina maiore cura quàm ingenio,

Sponte accusasse) sua sponte & non metu Neronis viros bonos accusasse. *In Vitellij amicitia)* Tacitus Cluuium Rufum & Silium Italicum testatur fuisse verborum testes, quæ Sabinus & Vitellius in æde Apollinis simul pepigere. *Proconsulatu Asiæ)* quem sub Domitiano fuerat adeptus. *Gloriam reportauerat)* laudatus fuit, quia in ea prouincia se integrè gesserat. *Maculam)* infamiam. *Veteris industriæ)* dum alios accusationibus insectatur sub Nerone [ob questum: an] ne ipse periret. *Laudabili ocio)* studioso secessu. *Principes)* primarios viros diuitiis & autoritate. *Sine potentia)* sine imperio & factione [nolebat posse,] vnde sine maleuolentia. *Salutabatur)* quod erat potentiorum Mart. testimonio. *Cubiculo semper)* se continebat, cubiculo inquam. *Non frequenti ex fortuna)* id est, non ea multitudine salutantium frequentato, sicut Silij fortuna exigebat: multos Silij cubiculum frequentasse non fortunam sequentes, vt solet vulgus, sed eius spectatos mores: nam homo dicitur transigere dies doctissimis sermonibus & frequenti hominum conuentu, non ex fortuna, quando sua virtute frequentatur à probissimis viris, & non fœlicitate data à fortuna. Alia lectio est, non ex fortuna præsenti: non scilicet cubiculo se continebat propter præsentem rerum statum, qui optimus est Traiano principe, sed propter morbum. [*Cùm à scribendo vacaret)* vt referantur ad præcedentia, sed si legatur cùm adscribendo, id est, stilo vacaret, tunc connecte cum sequentibus.] *Scribebat carmina)* secundum bellum Punicum metro componebat. Martialis, Sili Castalidum decus sororum, Qui periuria barbari furoris Ingenti premis ore. Nam cùm foro renunciasset, ad versus transit, eodem libro Epigrammaton Sexto referente, Emeritos musis & Phœbo tradidit annos, Próque suo celebrat nunc Helicona foro. *Cura)* labore, arte. *Ingenio)* natura. nam oratores fimus, poëtæ nascimur: & poëta natura magis quàm arte constat. hîc faciunt Diogenis verba, Ita se, inquit, habet res, vt poëtæ quidem, si prosa oratione scribere velint, efficiant, qui verò prosa scribere consueuerunt, si poëtæ sibi partes vendicare velint, non consequantur. Ex quo liquet alterum naturæ, artis alterum opus esse. M Tullius pro Archia, Atqui sic à summis hominibus eruditissimísque accepimus, cæterarum rerum studia, & doctrina & præceptis

& arte constare, poëtam natura ipsa constare, & mentis viribus excitari. [id quod prius authore Luciano Socrates sensit.]

nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. Nouissimè ita suadentibus annis ab vrbe secessit, séque in Campania tenuit, ac ne aduentu quidem noui principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius qui hac libertate ausus est vti. erat φιλόκαλος vsque ad emacitatis reprehensionem. plures iisdem in locis villas possidebat, adamatísque nouis, priores negligebat: multum vbique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verum etiam venerabatur: Vergilij ante omnes, (cuius natalem religiosius, quàm suum celebrabat:) Neapoli maximè, vbi monumentum eius adire, vt templum, solebat. In hac tran-

Iudicia) quid de scriptis suis iudicarent. *Recitationibus*) nam Secundus asserit recitationem esse optimum emendandi modum. *Suadentibus annis*) post sexagesimum ætatis annum: cùm liberum erat Senatori vacare ab officiis publicis. *Campania*) de qua Plinius suo loco. & libro decimo octauo. ac cæteri rerum scriptores plura in laudem eius. vnus tamen nobis Lucius Florus his satisfaciet: toto orbe terrarum pulcherrimam Campaniæ plagam scribens, non modò Italiæ: nihil mollius cœlo, namque bis floribus vernat: nihil vberius solo, ideo summum Liberi patris cum Cerere certamen. nihil hospitalius mari, hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ocia: hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuuius Ætnei ignis imitator: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeij, & ipsa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginémque numerata, Romani imperij æmula, & propter agri fertilitatem, ne destrueretur reseruata. *Aduentu noui principis*) Traiani in vrbem, qui dum esset in expeditione contra Germanos à Nerua sene adoptatus, & Cæsar factus in vrbem rediens habenas imperij sumpsit. Huius reditus Martialis, sed latius Secundus in Panegyrico, meminere. vbi nos historiam melius explicabimus. *Commotus*) vt occurreret Traiano venienti. nemo enim Traiani aduentum expauit. *Cæsaris*) Traiani. *Liberum*) permissum impune, ne Senator aduenienti principi officium suum præstaret. *Illius*) Silij, qui non est veritus iram Traiani ocio suo. φιλόκαλος) elegans, amator pulchritudinis. Est alia lectio non dissona propter sequentia, καινόφιλος, id est, nouarum rerum cupidus. *Emacitatis reprehensionem*) emendi vitium. ratum vocabulum inuetu emacitas, quod apud vnum alium annotauimus, Quosdam, inquit Columella, emacitas in comparandis armentis exercet, de tuendis nulla cura tangit. Ab emace rectè deduci potest, quo M. Cato vsus est. *Nouis villis*) quas nuper coëmerat. *Priores*) prius præstinatas. *Statuarum*) virorum illustrium & doctrina præstantium. *Imaginum*) picturarum, quas in bibliothecis locabat antiquitas, vt illarum stimulis ad studia incitarentur. *Cuius natalem*) Virgilij natalis Idibus Octobris fuit. Martial. Octobres Maro consecrauit Idus. Cui sententiæ [Donatus] accedit. Seruius opinatur natalem tantum antiquos dixisse, iuniores addidisse diem, viderit ipse & eum secuti. ego autem non Horatium, quem inter antiquos putat, sed Terentium potius antiquum reor. antiquum Nestorem & Vlyssem intelligit Secundus apud Tacitum, Quid ergo dixit comicus ille? nempe Virg. & Horatius natalem tantùm: & iunio-

iuniores, vt Martialis plerunque sine additione diei, & longè recentior eo Vegetius. quid ipse Secundus? quinimmo sæpius apud iuniores, quibus, [vt superius quoque notaui] est amica breuitas, natalem tantummodo inuenies, præsertim soluta oratione: nam poëtas pro commodo suo non dissentio confundere. *Neapoli)* Palæpolis olim vicina Neapoli: postea ex duabus vna facta ciuitas, & dicta Neadolis Chalcidensium colonia: & ipsa Parthenope à tumulo Syrenis appellata, ad quam plurimi ab vrbe secedebant quietis gratia, vt quos senectus, vel aduersa valitudo conflictabat. maximè autem qui eruditioni dabant operam: nec iniuria igitur à Martiale docta appellatur. *Monumentum eius)* quod testatur idem autor libro vndecimo. Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis. Et mox, Jam propè desertos cineres & sancta Maronis Nomina qui coleret pauper & vnus erat. *Monumentum eius)* cùm Brundusij [vel Tarenti, vt alij volunt] mortuus esset, translata sunt eius ossa Neapolim, & sepulta via Puteolana intra lapidem secundum. *Vt templum)* tanquam rem sacram & diuinam.

quillitate annum quintum & septuagesimum excessit, delicato magis corpore quàm infirmo. Vtque nouissimus à Nerone factus est Consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero Consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile, vltimus ex Neronianis Consularibus obiit, quo Consule Nero periit. Quod me recordantem fragilitatis humanæ miseratio subit. Quid enim tam circumcisum, tam breue, quàm hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modò fuisse, cum interim ex iis qui sub illo gesserant Consulatum, nemo iam superest? quanquam quid hoc miror? nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius, qui à Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat, Neminē

Tranquillitate) ocio literario [& vitæ.] *Excessit)* transgressus est. *Delicato)* enerui, fluxo. *Factus est Consul)* Creatus est Consul à Nerone Silius, cum Galerio Trachallo. Plinius senior libro octauo, æui sui Consulatus Appij Junij & Publij Silij meminit. *Neronianis Consularibus)* quos Nero Coss. fecerat. *Quo Consule)* dum Silius gereret Consulatum, [id quod Martialis etiam demonstrat libro septimo, Postquam bissenos ingentem fascibus annum Rexerat, asserto qui Sacer orbe fuit. Sane dignum notatione, quòd Silius fuerit à Nerone vltimo loco creatus Consul, & sub eo Consule Nero interierit: ille autem vltimus omnium Consulum, & Consularium Neronianorum, obierit. Nero enim hostis ab Senatu adiudicatus in suburbanum Phaontis liberti confugiens, cum milites sentiret aduenientes, seipsum adiuuante Epaphrodito confecit, anno ætatis suæ trigesimosecundo, vt alij vno minus, quidam trigesimo, mensibus quinque, diebus viginti. *Fragilitatis)* instabilitatis, caducitatis. [is demum profectò vitam æqua lance pensabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.] *Circumcisum)* contractum. *Longissima)* vt centum annorum: nam respectu immortalitatis vita hominum quamuis longissima, tamen breuis est. *Nero)* legimus etiam Neronem. [*Interim)* hoc paruo temporis interuallo.] *Lucius Piso)* qui cum Nerone Secundo Consul fuit: deinde ab eodem Imperatore vectigalibus publicis cum Ducennio Geminio, & Pompeio Paulino præpositus, Vespasiano & Tito Consulibus Africæ præfectus, eius filius ingenio quietus Legatum habuit Valerium Festum sumptuosæ adolescentiæ, neque modica cupientem, sed affinitate Vitellij anxium, qui par imperium Proconsuli gerens, incertum, an Pisonem tentauerit ad res nouas, an tentanti restiterit, quoniam secreto eorum

nemo affuit. Claudius Sagitta prospera nauigatione præuenit Papyrium Centurionem missum à Mutiano: asseuerauítque mandata interficiendi Pisonis Centurioni data: multa præterea addens, quibus Pisonem ad res nouas moliendas impelleret. Nihil ad ea moto Proconsule Centurio à Mutiano vbi portum Carthaginis intrauit, magna voce, læta Pisoni omnia tanquam Principi continuare, ad similia obuios hortari: vulgus credulum in forum ruere, præsentiam Pisonis exposcere: ille indicio Sagittæ, vel insita modestia, domi se continens Centurionem percontatur. postquam quæsitum sibi crimen cædémque comperit, animaduerti in eum iussit non tam spe vitæ quàm ira in percussorem, quòd idem Clodium Macrum Legatum interfecisset. anxio deinde edicto Carthaginensibus increpitis intra domum clausus solita munia haudquaquam obibat. Festus igitur consternatione vulgi, & supplicio Centurionis audax, Pœnos auxiliares & Mauros in necem Pisonis misit, qui domum Proconsulis obscura luce ingressi haud procul cubiculo seruum, qui se interrogantibus egregio mendacio Pisonem esse responderat, obtruncant. nec multo post indicio Bebij Massæ Piso interficitur. Hæc Tacitus. *Neminem)* Senatorum. nam omnes decesserant.

se videre in Senatu, quem COS. ipse sententiam rogauisset. Tam angustis terminis, tantæ multitudinis viuacitas ipsa concluditur, vt mihi non venia solùm dignæ, verum etiam laude, videantur illæ regiæ lacrymæ. Nam ferunt Xerxem, cùm immensem exercitum oculis obisset, illacrymasse, quòd tot millibus tam breuis immineret occasus. sed tanto magis hoc, quicquid est temporis futilis & caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) nos certè studiis proferamus: & quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus

Consul ipse) cum Nerone secundo. *Sententiam rogasset)* Consul enim Senatui præsidebat, & ius rogandarum sententiarum habebat: primùm Consules designati, deinceps cæteri censebant. *Tam angustis)* sensus est, tam breui spatio tot homines viuunt, & moriuntur. Exclamatio opportuna, qua mouet indignationem & miserationem. *Viuacitas)* vita. Fabius pro cupiditate viuendi ponit, impiam viuacitatem dicens. Apuleius verò pro vigore & robore vitæ, Virum, inquit, magnanimum magnanimæ viuacitatis volentem volentes accipite. At Val. pro longa vita, Et ipse, inquit, numerosæ viuacitatis haud paruum exemplum. *Xerxem illacrymasse)* Diuus Hieronymus ad Heliodorum, Xerxes ille magnus Rex, potentissimúsque, qui subuertit montes, maria constrauit, cùm de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, & innumerabilem vidisset exercitum, fleuisse dicitur, quòd post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. sed Herodotus libro historiarum septimo latius hoc tractauit: Xerxes, inquit, cùm intueretur omnem Hellespontum nauibus obductum, omnia litora, atque Abydenorum plana hominibus referta, se beatum iactauit: & post hæc lachrymas fudit. quod animaduertens Artabanus eius patruus interrogauit, Quàm diuersa Rex inter se facis? dudum te beatum esse dixeras, nunc lachrymas fundis. Et ille, reputantem me, inquit, quàm breuis est omnis humana vita, subiit horum miseratio, quorum cùm tot sint nemo ad centesimum annum supererit [Seneca tamen hoc Xerxis dictum carpit, vt qui hominum calamitatem lugeret, quos ipsemet ad macellum duceret. At Valer. Max. alia ratione, quoniam mihi specie aliena, re vera suam conditionem deplorasse videretur, opum magnitudine, quàm altiore animi sensu felicior. Quis enim etiam mediocriter prudens mortalem se natum fleuerit?] *Tot milibus)* Septingenta millia de regno, & trecenta millia de auxiliis armasse traditur: vt non

imme-

immerito proditum sit, flumina ab exercitu eius siccata. Nauium quoq; decies centena millia numero habuisse dicitur, nisi menda est apud Justinum. Plinius refert Xerxem in Dorisco centum viginti millia hominum tantum dinumerasse. *Obiisset*) lustrasset. *Hoc temporis*) vita nostra. *Quicquid est*) quantulacunque est. *Futilis*) fluxi, vani: ab effundendo. & futile vas, quod patulo ore, & acuto fundo in sacris erat. autores sunt grammatici. *Si nō datur factis*) nisi dispensatur circa præclarè gesta. *Horum*) factorum. *In aliena manu*) in facultate aliorum, non nostra. q. d. materia bene gerendarum rerum est in manu Imperatoris, ac eorum, qui præsunt exercitibus. nos, quod vnum possumus, æternitatē studiis comparemus. nam & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. *Proferamus*) extendamus viuendo post mortem. *Aliquid*) aliquod opus memoratu dignum. *Stimulis*) incitationibus, exhortationibus. *Euocat*) impellit. *Currentem*) pronum ad studia. Perstat in verborum metaphora. *Me*) instigare. ἀγαθὴ δ' ἔρις) sumptum ab Hesiodi Georgicis, quibus scribit, Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι, id est, bona autem contentio hæc mortalibus. Hic enim poëta duas facit contentiones inter mortales: quarum altera est laudanda, cùm inuicem certamus honoris, & virtutis causa: altera perniciosa, cùm malorum gratia contendimus. [Quare Galenus in præfat. eius libri, qua tradit viam curandi, scribit olim inter medicos fuisse illā, cuius meminit Hesiod. bonā concertationē augēdę medicinę, sed suis tēporib. interiisse.]

aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere. me tamen tui charitas euocat, vt currentem quoque instigem, sicut tu soles me. ἀγαθὴ δ' ἔρις, cùm inuicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

ACIS pro cætera reuerētia, quam mihi præstas, quòd tam solicitè petis, vt tribunatum, quem à Neratio Marcello, clarissimo viro, impetraui tibi, in Cæsenniū Syluanum propinquum tuum transferam. Mihi autem, sicut iucundissimum, ipsum te Tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque

ACIS) Suetonius Tranquillus per Secūdum impetrauerat sibi à Neratio Marcello Tribunatum militum: deinde rogauerat vt in Cæsenniū Syluanum transferretur: quod cōsilium summè probat Secundus, & pollicetur se facturum. *Pro cætera reuerentia*) inter reuerētiam, quam mihi præstas in cæteris rebus hoc quoque reuerenter facis. *Tribunatum*) militarem. Asconius duo genera facit eorum qui Rufuli dicuntur, vel secundum alios Rutuli: quia Rutulus Rufus legem primò tulit de iure Tribunorum ab exercitu creandorum. alij sunt comitiati, qui comitiorum causa designantur. Vegetius maiorem Tribunum militum tradidit per epistolam sacram Imperatoris iudicio destinari: minorem Tribunum prouenire ex labore. & cum vnaquæque legio decem cohortes haberet, primæ, quæ miliaria vocabatur, præerat Tribunus armorum scientia, virtute corporis, morum honestate præcipuus: reliquæ cohortes prout principi placuisset, à Tribunis, vel à Præpositis regebantur. Ælianus, cohorti quingentariæ, quam hominum quingenti duodecim componunt, Tribunum mi-

norem: & milliariæ, quam hominum mille viginti quatuor, Tribunum maiorem præficit. Tribunum vocatum à tribu scribunt: præest enim militibus, quos ex tribu primus Romulus legit. Vel à tribuendo iure. lege Marcellum de re militari, quod Tribuni officium esset. *Clarissimo viro*) Priscus Neratius Marcellus imprimis Traiano clarissimus, & summus Iurisconsf. de quo non multo antè. *Tibi*) pro te. tua causa. *Cæsennium Syluanum*) Syluanum rhetorem ab Heliogabalo Lampridius tradit interfectum, & Cæsonium à Seuero Spartianus, si tamen alter horum fuit, verisimilius eum potuisse ad Seueri tempora, quàm Heliogabali peruenire.

enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulos inuidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, cùm sit egregium & mereri beneficia, & dare, vtramque te laudem simul assecuturum, si quod ipse meruisti, alij tribuas. Præterea intelligo mihi quoque gloriæ fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum amicos meos non gerere tantum Tribunatus posse, verumetiam dare. quare ego verò honestissimæ voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est. Ideóque liberum est nobis Syluanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum quàm tibi meum est. Vale.

Titulos) laudes. *Pietatis*) amoris in propinquum. *In numeros relatum*) tuum nomen nondum relatum est in ordinem Tribunorum: erat enim adhuc integrum alium subrogare: secus si fuisset ascriptum numero cæterorum. dicimus milites nondum relatos in numero, cum delecti quidem sunt, nondum tamen in suos ordines peruenere. quod Iurisconsultus plerunque testatur, vt Vlpianus de bonorum possessione ex testamento militari. Si quis, inquit, militum ex alio numero translatus sit in alium quemuis, & hinc exemptus sit, & illò nondum peruenerit, tamen poterit iure militari testari. est enim miles quamuis in numeris non sit, sed nomen ipsius tantum. Quare Traianus Plinio quærenti de modo pœnæ seruorum, qui reperti fuerant inter tyrones, & si sacramentum acceperant, tamen nondum fuerant distributi in numeros: respondet si conditionis suæ conscij ad militare sacramentum peruenerunt, animaduertendum in illos esse: neque enim multum interesse, quòd nondum per numeros distributi essent: illum enim diem, quo primum probati fuerant, veritatem ab iis originis suæ exigere. Cassiodorus libro primo historiæ tripartitæ, inquit, Romanorum cohortes, quæ nunc numeri nuncupantur. *Subdere*) substituere. *Munus tuum*) Tribunatum illi à te concessum. *Meum*) per me tibi impetratum.

C. Plinivs Minvtiano Svo S.

POSSVM iam perscribere tibi, quantum in publica prouinciæ Bæticæ causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex, actáque est sæpius cum magna varietate. Vnde varietas? vnde plures actiones? Cæcilius Classicus, homo numin

POSSVM) Cor. Minutiano Macrino singulos actus accusationis Classici per epistolam narrat, & quem euentum actio sortita, quótq; labores perpessus sit. quamuis L. Albi-

atm in dicendo copiosum, socium haberet, asseueranter contenderem hunc esse Minutianum, quem suprà rogauerat an apparobaret susceptam Classici accusationem: & nono libro huius actionis orationem mittit. *Perscribere*) totam rem literis significare. *In publica prouinciæ Bæticæ causa*) in negocio publico Bæticorum. hoc enim pertinebat ad illorum rem publicam. *Exhauserim*) sustinuerim. *Multiplex*) quia multi criminum participes accusati sunt. *Varietate*) alij enim absoluti, alij reorum damnati. *Vnde*) ex quibus causis euenit tanta varietas.

fœdus & apertè malus, Proconsulatum in ea non minus violenter quàm sordidè gesserat, eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bæticorum, (vt plerunque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur. Dedi malum, & accepi: sed Marium vna ciuitas publicè, multíque priuati reum peregerunt: in Classicum tota prouincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita, vel voluntaria morte præuertit. nam fuit mors eius infamis: ambigua tamen. Vt enim credibile videbatur voluisse exire de vita cùm defendi non posset, ita (mirum) pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accusatione perstabat: prouisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum. addiderunt Bætici, quot

Fœdus) auarus. *In ea*) prouincia Bætica, *Violenter*) crudeliter. *Sordide*) auare. *Priscus*) pariter Consulatum violenter & sordidè gesserat. *Dictum*) scomma, adagiũ. *Venustos*) Qui cum gratia quadam, & venere loquuntur, ij venusti appellantur. Fabius autor, Imitatus est Secundus M. Tullium, qui sexta in Verrem actione, inquit, Nunquam tantum malum est Siculis, quin aliquid facetè & commodè dicant velut in hac re aiebant, in labores Herculis, nec minus hunc immanissimum Verrem, quàm illum aprum Erymanthium referre oportere. [Et in tertia, Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore: quorum alij, vt audistis, negabant mirandum esse ius tam nequam esse Verrinum, alij sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset] *Non illepidum*) non insulsum, vrbanum, cum lepore. *Dedi malum*) Marium Priscum malum virum in Africam Proconsulem misi. *Accepi*) Classicum Afrum Proconsulem in Bætica habuimus. *Reum peregerunt*) condemnari fecerunt. sic interpretatur Ulpianus. Nam peregisse reum non aliter quis videtur, nisi condemnauerit. *Prouincia*) Bætica. *Incubuit*) fecit impressionem, accusationem intendit. *Ille*) Classicus. *Præuertit*) declinauit, subterfugit. *Infamis*) turpis, non sine suspicione mortis vltroneæ. *Ambigua*) an voluntaria, an fortuita. [*Non posset defendi*) non haberet rationem facti, esset afflicta.] *Mirum*) est hominem fœdum & sordidum. *Damnanda*) atrocia scelera animaduersione digna. *Prouisum hoc legibus*) cauent leges, vt mortuos liceat accusare. Scæuola ad legem Juliam repetundarum, Datur ex hac lege, & in hæredes actio intra annum duntaxat à morte eius qui arguebatur. Marcellus ad Senatusconsultum Turpilianum, morte rei iudicium soluitur: nisi tale crimen fuerit, cuius accusatio aduersus hæredes durat, veluti maiestatis. idem in accusatione repetundarũ est, quia hæc quoque morte non soluitur. Modestinus de accusationibus, & inscriptionibus ex iudiciorum publicorum admissis, Non alias transeunt aduersus hæredes pœnæ

bonorum ademptionis, quàm si lis contestata, & condemnatio fuerit secuta, excepto repetundarum & maiestatis iudicio: quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum est adhuc, exerceri placuit, vt bona eorum fisco vendicentur: adeo vt diui Seuerus & Antoninus rescripserint, Ex quo quis aliquod ex his causis crimen contraxit, nihil ex bonis suis alienare, aut manumittere eum posse. Martianus de publicis iudiciis, Defuncto eo, qui reus fuit criminis, pœna corporalis extincta est. In quacunque causa criminis extincti debet is cognoscere: cuius de pecuniaria re est cognitio. *Intermissum*) per aliquod tempus leges istæ siluere: nam per longam desuetudinem tacito omnium consensu illas abrogari receptum est. sed Senatus & abrogatas reducere, & nouas inducere potest. *Intercapedinem*) temporis spatium, & loci plerunque. vt apud Ciceronem, Festus ait esse tempus intercœptum. Ille vocabulum obscœnum esse voluit in Epistolis ad Pætum, & pariter Fabius: contrarium eius diuisionem esse dicentes: sicut illa coniunctio aliâs appellari posset. Est autem intercapedo interstitium, & spatium inter anum, & vuluam: quod scilicet duo foramina intercapiat, & sepiat. Inde translatiuè pro spatio ad alia transfertur. *Addiderunt*) accusationi.

simul socios, ministrósque Classici detulerunt: nominatímque in eos inquisitionem postulauerunt. Aderam Bæticis: mecúmque Luceius Albius, vir in dicendo copiosus, ornatus, quem ego cum olim mutuò diligerem, ex hac officij societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quiddam ἀκοινώνητον*: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: cùm vterque pari iugo, non pro se, sed pro caussa niteretur. Cuius & magnitudo, & vtilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent: si tot crimina, tot reos vno velut fasce complecteremur. deinde ne iudicum intentio multis nominibus multisque caussis non lassaretur modò, verum etiam confunderetur. mox ne gratia singulorum collata, atque permista, pro singulis quoque vires omnium reciperet: postremò, ne potentissimi vilissimo quoque quasi piaculari*

Socios) conscios & scelerum participes. *Detulere*) reos fecere. [*Nominatim*) per singulorum nomina, non gregatim, & nominatim suo proprio nomine.] *Inquisitionem*) cognitionem criminum, quod solet fieri, si præcesserint iudicia. *Aderam*) aduocatus eram. *Lucius Albinus*) quo socio etiam vsus est in causa Julij Bassi, & Josephus tradit ante Hierosolymarum captiuitatem illic Albinum iudicem Romanum fuisse. Dion in Traiano meminit Lucium fuisse profectum aduersus Dacos. & contra Parthos multa memoranda gessisse. *Officij*) aduocationis. ἀκοινώνητον, incommunicabile. nam, Qui velit ingenio cedere, rarus erit. *Iugo*) labore, concordia. *Pro se*) pro gloria propria. *Pro causa*) ad vtilitatem Bæticorum. *Postulare*) exigere. *Tantum oneris*) si omnes reos simul complexi fuissemus. *Singulis actionibus*) nam plures actiones in vna causa habebantur: quod vidimus factum aduersus Priscum. [Quare visum est postulare, ne singuli patroni sua actione vniuersali omnia reorum crimina complecterentur.] *Dies*) quia interuentu noctis Senatus soluebatur. *Latera*) vires, spiritus. [Tulliana imitatio. nam in Verrem, Me, inquit, dies, vox, latera deficient.] *Nominibus*) reorum. *Ne gratia singulorum collata*) sensus est, verebamur, si omnes simul accusarentur, ne gratia, quam vnusquisque reorum habebat apud vnum aliquem Senatorum,

natorum, ſi ſimul conferretur, prodeſſet etiam omnibus, reſpectu huius & illius. *Omnium)* nam aliqui inuiſi abſoluti fuiſſent fauore gratioſorum reorum. *Potentiſſimi)* Rei vel gratia vel diuitiis.

dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maximè fauor, & ambitio dominatur, cùm ſub aliqua ſpecie ſeueritatis deliteſcere poteſt. Erat in conſilio Sertorianum illud exemplum, qui robuſtiſſimum & infirmiſſimum militem iuſſit caudam equi: reliqua noſti. Nam nos quoque tam numeroſum agmen reorum ita demum videbamus poſſe ſuperare, ſi per ſingulos carperetur. Placuit in primis ipſum Claſſicum oſtendere nocentem: hic aptiſſimus ad ſocios eius, & miniſtros tranſitus erat, quia ſocij miniſtríque probari, niſi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos ſtatim Claſſico iunximus, Bæbium Probum, & Fabium Hiſpanum: vtrumque gratia, Hiſpanum etiam facundia validum. Et circa Claſſicum quidem breuis, & expeditus labor: ſua manu reliquerat ſcriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque cauſſa accepiſſet. Miſerat etiam epiſtolas Romam ad amiculam quandam, iactantes & glorioſas, his quidem

Dato) expoſito, damnato. *Viliſſimo)* conditionis infimæ. *Quaſi piaculari)* tanquam ad expurgationem cæterorum reorum. Piacularia auſpicia arbitrabatur antiquitas, quæ ſacrificantibus triſtia portendebant, & Seruius piaculum duo ſignificare credidit, purgationem & contaminationem. *Ambitio)* fauor quæſitus blanditiis & precibus. [*Poteſt)* cum ſunt in vno ſeueri, in cæteris negligentes, & indulgentes.] *Extat in conſilio)* accedebat ad noſtrum conſilium: & nos non mediocriter mouebat. *Sertorianum illud exemplum)* Sertorius corporis robore atque animi conſilio parem naturæ indulgentiam expertus, proſcriptione Syllana dux Luſitanorum fieri coactus, cùm eos ratione plectere non poteſt, ne cum Romanis vniuerſa acie confligere vellent, ſtatuit ita obiicere, noſtri vt periclitarentur: ipſe verò cum reliquis copiis in tempore ſubueniret. Quare multis vulneribus confectos, qui iniuſſu ſuo pugnam inierant, ſuppetiis opportunè latis in caſtra reduxit, nec multos poſt dies vafro conſilio in ſuam ſententiam perduxit. Duos enim in conſpectu eorum conſtituit equos: alterum validiſſimum, alterum infirmiſſimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo ſene paulatim carpi: infirmi à iuuene eximiarum virium vniuerſam conuelli iuſſit. obtemperatum imperio eſt: ſed dum adoleſcentis dextera irrito ſe labore fatigaret, ſenio confecta manus miniſterium eſt executa. Tunc barbaræ concioni quorſum res ea tenderet cognoſcere cupienti, ſubiecit Sertorius: equi caudæ conſimilem eſſe noſtrum exercitum; cuius partes aliquis aggrediens opprimere poſſit: vniuerſum conatus proſternere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit. Ita gẽs barbara aſpera & regi difficilis in exitiũ ſuum ruens: quàm vtilitatem auribus reſpuerat, oculis peruidit. Hæc Valerius Maximus, Plutarchus, & Julius Frontinus in ſuo ſtrategematico, [at Horatius breuius hanc hiſtoriam illo metro tetigit, Caudæ ſetas quod equinas Paulatim vello.] *Equi caudam)* ſimul totam conuelli. *Reliqua)* reliquum hiſtoriæ de equis. *Agmen)* multitudinem. tranſlatum verbum ab hiſtoricis nec immeritò, cùm ſermo per comparationem ab hiſtoria dependeat. *Carperetur)* vellicaretur, exciperetur. nam carpi agmen dicitur, cùm aliquis intercipitur, militum. *Nocentem)* obnoxium criminibus tanquam principem. *Aptiſſi-*

mus)iustissimus, commodissimus. *Transitus*) descensus ad accusandum. *Gratia*) beneuolentia Senatorum. Legitur etiam genere, id est, nobilitate. *Expeditus*) facilis ad comprobanda crimina. *Sua manu*) manus non tantum corporis membrum, sed & proprias literas significat, quod etiam nunc vulgo vsurpamus. & amanuenses scribendi ministri à manu dicti sunt. In masculino manus bonum significat. vt in carmine saliari, cerum manum, creatorem bonum dixerunt. *Amiculam*) meretriculam.[Caius autore Tranquillo quoties vxoris, vel amiculæ collum exosculabatur, addebat, tam bona ceruix simul ac iussero, demetur.] Massurius libro memorabilium scribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo viuebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiori vocabulo concubinam appellari Paulo referente. Amiculum verò diminutiuum ab amictu. [& si Valerius pro amico vtatur.]

verbis, Io io, liber ad te venio: iam sestertium quadragies redegi, parte vendita Bæticorum. Circa Hispanum & Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare, vt constaret ministerium crimen esse. quod nisi effecissem, frustrà ministros probassem. Neque enim ita defendebantur, vt negarent, sed vt necessitati veniam precarentur. Esse enim se prouinciales, & ad omne Proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis effusum, quàm cum ea prærepta & extorta defensioni suæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilij nostri exitus fuit: bona Classici, quæ habuisset ante prouinciam, placuit Senatui à

Io io liber ad te venio) instar rhythmi. io io lætantium vox [Plautus in Pseudolo, Io io te tyranne te rogo, qui imperas Pseudolo. Et Ouidius, Dicite io pæan, & io bis dicite pæan.] *Liber*) à debitis solutus & à paupertate, diues. *Sextertium quadragies*) quadringenta millia nummûm. *Redegi*) accumulaui, expleui. *Vendita parte*) distracta & alienata bonorum parte. An potius Classicum iactanter scripsisse Bæticorum hominum partem vẽdidisse, quod maioris criminis fuit, quàm eorum bona vendidisse. *Sudoris*) laboris perpessi sumus: ab eo, quod sequitur. *Ingrederer*) attingerem, ordirer. *Elaborare*) eniti, contendere.] *Ministerium*) turpe ministrorum officium. *Crimen esse*) perinde teneri, ac si ipsi autores forent. Marcelius, ff. xlviij. In comites quoque iudicum, qui repetundarum rei sunt, iudicium datur. Gratianus & Valentinianus Augusti, non solùm ministros præsidum prouinciarum, repetundarum teneri censuerunt: sed etiam in quadruplum, quæ rapiunt, exoluere cogunt, codice ad legem Iuliam repetundarum. *Defendebantur*) ab aduocatis, vt Claudio Restituto. *Negarent*) non fuisse ministros scelerum Classici. *Necessitati*) quòd coacti imperio ea patrassent. *Prouinciales*) Bæticos. *Claudius Restitutus*) orator eloquentissimus, & Cæcilio amicus: ad quem alibi epistolæ eiusdem. Valerius Mart. quantæ autoritatis esset, natalem eius celebrans ostendit ibi, Octobres age sentiat calendas Facundi pia Roma Restituti. Linguis omnibus, & fauete votis, Natalem colimus, tacete lites. *Vigilans*) prouidus, intentus. *Quamlibet subitis*) ad quantumuis improuisa & inexpectata. *Caliginis*) cæcitatis, ignorantiæ. [*Offusum*) iniectum. *Prærepta*) anticipata: quibus cogitauerat iudices flectere.] *Extorta*) conuersa in rem nostram.

nostram. *In quibus)* iam enim parauerat Restitutus probare ministerium non esse crimen: in hoc omnem defensionis suæ fiduciam collocans, neque in eo existimans aduersarium elaboraturum. *Exitus consilij nostri)* euentus nostræ actionis, quam ex consilio ceperamus. *Ante prouinciam)* antequàm Proconsul in Bæticã iret.

reliquis separari, illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est, vt pecuniæ, quas creditoribus soluerat, reuocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati. Adeo graue visum est, quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos dies Clauium Fuscum, Classici generum, & Stillonium Priscum, qui Tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusauimus, dispari euentu. Prisco in biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putauimus, plures congregare: ne si longius esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam iustitia cognoscentium seueritásque languesceret: alioqui superer ant minores rei, data opera hunc in locum reseruati: excepta tamen Classici vxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis conuinci probationibus visa est. Nam Classici

Illa) bona, quæ habuisset ante Proconsulatum, placuit Senatui relinquere filiæ Classici. *Hæc)* quæ in Proconsulatu comparauerat relinquenda Bæticis spoliatis. *Additum est)* huic sententiæ. *Soluerat)* Classicus. *Reuocarentur)* redimerentur, à creditoribus retraherentur. *Graue)* ministerium, res atrox apparuit. *Clauium)* inuenies etiam passim Claudium.] *Chilonium Priscum)* Alij legunt Tilonium: nonnulli, Stilonium: tanta exemplarium varietate confundente. *Tribunus cohortis)* vna quæque legio decem cohortes continebat: prima cohors reliquas & numero militum, & dignitate præcedebat: pedites habebat mille centum quinque, equites loricatos centum triginta duos: cui præerat Tribunus maior: ac deinceps cæteræ sequebantur: quorum militum numerum Flauius Vegetius, & eum secutus ad verbum Modestus tradiderunt. Indicabo tamen apud Vegetium mendosè legi secundam cohortem, quæ pedites quingentos quinquaginta quinque, equites loricatos septuaginta sex continebat, appellatam quinquagenariam: cùm & ratione maioris numeri, & aliorum autoritate quingenariam norimus appellandam. Non minori censura indiget locus Seruij Grammatici, vbi legionem scribit sex tantum cohortes habuisse: cùm præter superiorum scriptorum sententiam Gellius libro decimoquinto, decem cohortes in vnaquaque legione fuisse afferat. Accepimus à Liuio Turmam equitum esse cohortem peditum. Adde quòd apud Græcos interdum non diuersus militum in cohorte numerus fuit: nam Plutarchus cohortem quingentos habuisse viros confirmat. sic Curtius Rufus: sed ab Alexandro in mille vsque viros creuisse, Antea, inquit, quingenariæ cohortes erant. Quamuis passim corruptè legatur quinquagenariæ: nisi tantùm apud veriora exemplaria manu scripta in quibus sana lectio adhuc extat. Cohors insuper: & per syncopen cors, locus est ad pullos educandos idoneus. *Interdictum)* vetitum, relegatum. *Plures)* reos. *Congregare)* simul complecti. *Iustitia cognoscentium)* iusti Senatores crimina examinantes. *Languesceret)* refrigeret, debilitaretur. *Alioquin)* insuper. *Hunc in locum)* in tertiam actionem: ad hunc finem, vt vnà complecteremur. *Excepta)* quia non erat minor, vt alij: nam & Proconsulum vxores coguntur ad reddendam rationem. Julianus, ff. primo, proficisci autem Proconsulem melius quidem est sine vxore, sed & cum vxore po-

test, dummodò sciat Senatum Cotta & Messala Coss. censuisse futurum, vt si quid vxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur. *Non satis conuinci)* non sufficienter posse ostendi noxiam. *Probationibus)* quæ ab Hispanis contra illam producebantur.

filia, quæ & ipsa inter reos erat, ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque cum ad nomen eius in extrema actione venissem (neque enim vt initio sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis autoritas minueretur) honestissimum credidi non premere immerentem: idque ipsum dixi & liberè & variè. Nam modò legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod reprobari posse confiderent: modò consilium à Senatu petebam, putarétne debere me, siquam haberem in dicendo facultatem, in iugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere: postremò totum locum hoc fine conclusi. Dicet aliquis, Iudicas ergo? Ego verò non iudico. Memini tamen me aduocatum ex iudicibus datum. Hic numerosissimæ caussæ terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis: aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem Senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum, solúmque par precium tanti laboris. Concipere animo potes, quàm simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, subleuandi, refutandi. Iam illa quàm ardua, quàm molesta: tot reorum amicis secretò rogantibus negare,

Hærebat) detinebatur. nulla in ea suspicio erat, non modò probatio. *Extrema actione)* in vltima actionis parte potius, quam in tertia actione. erat enim is locus contra Classici filiam in extrema tertiæ actionis parte. *Pro hac)* gratia filiæ Classici. *Ipsum)* quòd putabam turpe innocentem vrgere. *Dixi)* tractaui. [*Liberè)* ingenuè] *Legatos)* Bæticos. *Docuissent)* instruxissent. *Reprobari)* refelli, dilui [an potius ream probari, id est noxiam.] *In iugulum)* in perniciem. *Intendere)* dirigere, infigere. *Totum locum)* illam causæ partem pertinentem ad filiam Classici. *Dicet aliquis)* Fabius libro nono inter figuras prosopopœiæ, & hanc connumerans, inquit, Est & incertæ personæ ficta oratio: vt hic, Dicat aliquis. *Datum)* solitos dari aduocatos litigantibus à Senatu iam suprà memorauimus. [*Ex iudicibus)* ex numero iudicum. quare quamuis sim aduocatus, tamen reseruo authoritatem grauitatémque iudiciale.] *Numerosissimæ)* multiplici. magnum reorum numerum continenti. *Terminus)* finis. *Eodem)* quo pronunciatum est in Classicum & ministros eius. *Par)* æquale meritum comprobari testimonio Senatus. *Precio)* nam abstinebat Secundus in agendis causis ab omni pecunia & munere, contentus sola laude. Si leges precium, interpretaberis munus. *Altercandum)* contendendum. *Testes interrogandi)* Circa testes, vt eius præceptor inquit, maximus patronis sudor est, nam summis artibus interroganti opus est: timidus enim terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari, longus protrahi potest: prudens & constans, vel tanquam inimicus, & pertinax dimittendus statim vel aliqua faceria refrigerandus. *Subleuandi)* adiuuandi, si quid titubauerint. opportuna rursus eius, à quo producti

ducti sunt, interrogatione velut in gradum reponendi. Quare Secundum Archadium, quorum testium fides non vacillat, frequens vsus adhibendus est. [Aliud est eleuare testes, quàm subleuare: immo è directo eius contrarium, id est, imminuere, & deprimere: nam libro sexto Fabius in refutatione collocat eleuationem: & affert duplicem eleuandi rationem, vt aut veniam quis, aut iactantiam minuat: Et libro quinto. Jam dixerat gentium simul vniuersarum eleuata esse ab oratoribus testimonia. Ad hæc libro duodecimo. Non vendendam eloquentiæ operam, neque eleuandam tanti beneficij autoritatem, id est, minuendam. Sic M. Tullius scribit, Lucius solicitudines eleuandas esse prudentia. Liuius iij. ab vrbe condita, Vos, inquit, authoritatem eleuatis. Et Valerius lib. viij. Tot eleuatis testibus. Et primo, Ille eleuat autoritatem. Tranquill. Iidem eadem hæc eleuant.] *Refutandi)* imprimis conditio cuiusque testis exploranda: an Decurio, an Plebeius: an honestæ vitæ & inculpatæ, an notatus & reprehensibilis: an locuples, vel egenus: an inimicus, an amicus: nam si careat suspicione testimonium, vel propter personam, à qua fertur, quòd honesta sit: vel propter causam, quòd neque lucri, neque gratiæ, neque inimicitiæ causa sit, admittendum est. Lege Julia de vi, cauetur ne liceat in reum dicere testimonium ei qui se ab eo, parentéve eius liberauit: quíve impuberes erunt, quíque iudicio publico damnatus erit: qui eorum in integrum restitutus non erit: quíve cum bestiis, vt depugnaret, se locarat: quíve in vinculis custodia publica erit: quæ palam quæstum faceret fecerítve: qui ob testimonium dicendum pecuniam accepisse iudicatus, vel conuictus erit. hæc Callistratus. *Negare)* quæ pro reis petebant, neq; velle desistere ab accusatione.

aduersantibus palàm obsistere? Referam vnum aliquid ex iis, quæ dixi. Cum mihi quidam è iudicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, Non minus, inquam, hic innocens erit, si ego omnia dixero. Coniectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, duntaxat ad breue tempus. Nam fides in præsentia eos, quibus resistit, offendit: deinde ab illis ipsis suspicitur, laudatúrque. Non potui magis te in rem præsentem perducere. Dices, Non fuit tanti. quid enim mihi cum tam longa epistola? Nolito ergo identidem quærere, quid Romæ geratur: & tamen memento esse non epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos, causásque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minus breuiter quàm diligenter persecutus,

Vnum aliquid) vnam quandam rem. *Gratiosissimo)* fauorabili admodum, charissimo, [qui multorum gratiam habet. M. Tullius pro Cælio, Qui hominibus potẽtibus, gratiosis, disertis vltro se offerre solent. Et ad Q. Fratrem, tamen species ipsa tam gratiosi liberti, aut serui dignitatem habere nullam potest.] *Reclamarent)* improbarent cum clamore, quæ dicerem. *Non minus inquam)* Sensus est: si ego omnia in illum dicam quæcumque potero, non ideo erit magis nocens: nam mea accusatio non faciet eum magis nocẽtem, quàm est. *Non erit minus innocens)* id est non erit nocens, & crimini obnoxius: qui enim minus innocens est, nocens est. *Ex his)* actionibus. *Offensas)* inimicitias *Suspicitur)* veneratur. Legitur etiam suscipitur, id est approbatur [patroni constantia. *Illis)* offensis.] *In rem præsentem perducero)* rem totam cognoscendam tibi tradere, tanquam si præsens fuisses [in loco disceptationis & controuersiæ. Idem ad Traianum, Nunc videor commodissimè posse in rem præsentem excurrere.] *Non fuit tanti)* hæc causa non tanti erat, vt episto-

la me tam longa obtunderes. *Longa)* respectu rerum quas complexa est.

Temerè dixi) Correctio. *Serò)* extra locum. *Præposterè)* conuerso ordine. *Facit hoc Homerus)* vt multa præposterè referat. immo suum opus à decimo Troiani belli anno inchoauit: quem posteriores [boni] poëtæ æmulantes pariter obseruarunt. *Alioqui)* præterea. *Perdecorum)* venustum, mutato ordine rem narrare: sed poëtis hoc concessum, oratoribus interdum, historicis nunquam. [De poëtis Horatius in Arte, Pleraque differat & præsens in tempus omittat.] *Ideo)* vt sit perdecorum, *Euocatus)* ante iudices postulatus. *Subornatus)* iam domi instructus, vt hoc faceret, quod Fabius damnat. Illæ verò, inquit, pessimæ artes testem subornatum in subsellia aduersarij mittere: vt inde excitatus plus noceat, vel dicendo contra reum cùm sederit, vel cùm adiuuisse testimonio videbitur, faciendo ex industria multa immodestè & intemperanter: per quæ non à se dictis tantum detrahat fidem, sed cæteris quoque qui profuerant, auferat autoritatem. *Exarmaret)* infirmaret, debilitaret. Exarmatos leones, pardos, & vrsos dicit Lampridius cicures, mansuetos, edentulos, exungues. [Claudianus, Et amissa redit exarmatus arena.] *Norbanum Licinianum)* fuit alius Norbanus Præfectus Prætorij, qui in necem Domitiani coniurauit. *Legatum)* in numero Legatorum Bæticorum. *Inquisitorem)* præfectum inquirendis criminibus. *Causa)* accusatione. *Præuaricaretur)* deflecteret à præscriptione sui officij, & aduersario Castæ faueret. Præuaricari autore Marcello est vera crimina abscondere. Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. Is autem secundum Ulpianum præuaricator, propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit: cæterùm aduocatus non propriè præuaricator dicitur. *Cautum)* sancitum, prouisum. Ulpianus de publicis iudiciis, Is qui reus factus est purgare se debet: nec antè potest accusare, quã fuerit excusatus. constitutionibus enim obseruatur, vt non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur. *Reus peragatur)* accusatio perficiatur antequam de præuaricatione quæratur. *Optimè)* cum ratione laudat hanc legem. *Fides)* veritas: quia æstimatur non audere accusare, nisi perficere intenderet accusationem. *Ordo legis)* vt prius peragatur reus, quàm de præuaricatore quæratur. *Legati nomen)* quod semper sacrosanctum habitum est, & eius iniurias populus Romanus seuerè vltus est. Ulpianus, Legati non compelluntur se Romæ defendere, quamdiu Legationis causa hic morantur. quod & Julianus scribit, & diuus Pius rescripsit. Quare Paulinus censuit apud Secundum libro quarto referendum de Theophane Legato, cùm Legationi renunciasset. Venuleius de accusationibus, Nos accusare non licet Legatum Imperatoris, id est Præsidem prouinciæ ex sententia Lentuli Dict. Sylla & Tyrone Coss. Item Legatum prouincialem eius duntaxat criminis, quod antè

Temerè dixi, diligenter: succurrit quod præterieram, & quidem serò: sed quanquam præposterè, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Est alioqui perdecorum: à me tamen non ideo fiet. E testibus quidam siue iratus, quòd euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, vt accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum legatum, & inquisitorem reum postulauit: tanquam in caussa Castæ vxor hæc Classici præuaricaretur. Est lege cautum, vt reus antè peragatur, tunc de præuaricatore quæratur: videlicet quia optimè ex accusatione ipsa accusatoris fides æstimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuit: tanta conflagrauit inuidia, homo

antè commiserit, quàm in Legationem veniret: item magistratum populi Romani, cúmve, qui reipublicæ causa absfuerit, dum non retractandæ legis causa absfuerit. *Inuidia*) maleuolentia.

alioqui flagitiosus, & Domitiani temporibus vsus, vt multi, electúsque tunc à prouincia ad inquirendum non tanquam bonus & fidelis, sed tanquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus: dari sibi diem ad diluenda crimina postulauit. Neutrum impetrauit, coactus est statim respondere: respondit: malum prauúmque ingenium hominis facit, vt dubitem confidenter, an constanter, certè paratissimè. Obiecta sunt multa, quæ magis quàm præuaricatio nocuerunt. Quinetiam duo Consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt eum testimonio, tanquam apud iudicem sub Domitiano Saluij Liberalis accusatoribus adfuisset: damnatus, & in insulam relegatus est. Itaque cum Castam accusarem, nihil magis pressi, quàm quòd accusator eius, præuaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustrà. Accidit enim res contraria & noua, vt accusatore præuaricationis damnato, rea absolueretur. Quæris quid nos dum hæc aguntur? indicauimus Senatui ex Norbano deducisse nos publicam caussam, rursúsque debere ex integro discere, si ille præuaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus. Postea Norbanus

Alioqui) in aliis rebus. *Domitiani temporibus vsus*) delator. & bonorum accusator sub Domitiano. *Vt multi*) alij fuere, quia talia videbant placere Principi. numerantur inter delatores Carus, Massa, Veiento, Publicius, Regulus. *Prouincia*) Bætica. *Inquirendum*) reos. *Fidelis*) Bæticis. *Ab illo* Classico. *Dari diem ad diluenda crimina*) decerni præfixum diem ad defendendum quæ obiiciebantur. *Neutrum*) nec vt reum prius perageret, nec vt in aliud tempus defensionem protraheret. *Confidenter*) audacter, in malam partem: quod mali plerunque faciunt, & tamen à multis iustam causam tueri creduntur. Iuuenalis, Nam cum magna malæ superest audacia causæ, Creditur à multis fiducia. *Multa*) crimina. *Pomponius Rufus*) sic legendum ex vetusto codice, & quòd libro quarto eundem peritum & vehementem in dicendo fuisse asserat. *Libo Frugi*) Annium Libonem Consulem M. Antonini philosophi patruum Capitolinus recitat: & L. bonem eiusdem Imperatoris Legatum in Syria interiisse non sine veneni suspicione. *Læserunt eum testimonio*) contra Norbanum testimonium dixerunt. *Adfuisset accusationibus*) adiuuisset accusatores. *Saluij Liberalis*) de quo in præcedentibus. *In insulam*) incertum in quam insulam. Consueuerant Romani in asperrimas insularum, vt Cyclades & Sporades, deportare nocentes atrocium scelerum: si autem mollius daretur exilium, in humaniores vel insulas vel prouincias. *Pressi*) institi, dicendo immoratus sum. *Corruisset*) damnatus esset. *Accusatore præuaricationis*) Norbano accusatore Castæ damnato, quòd præuaricaretur ab officio suo, & Castæ faueret. *Rea absolueretur*) Casta iudicio liberaretur. *Quid nos*) fecimus. *Hæc aguntur*) accusatio Norbani peragitur apud iudices. *Ex integro discere*) nam si damnandus erat Norbanus, quòd causam eo modo, vt erat, non ageret, Secundus, qui à Norbano prius fuerat illam edoctus, iure petiit à Senatu, vt ab alio rursus instrueretur, ne & ipse præuaricari crederetur. *Publicam causam*) ad rempub.

Bæticorum pertinentem, non autem Norbanum me docuisse de suis priuatis criminibus: quare non posse agere nos de re quã nõ cognouimus. *Rursus)* indicauimus Senatui nos debere. *Peragitur reus)* examinatur, vt condemnetur. Reum facere, est accusare: reum peragere, est cõdemnare. *Postea)* nam per multos dies Norbani cognitio habita est. *Extremum)* cognitionis diem, quo relegatus est. *Audaciam)* in malum. Ambigit enim malè an bene de illo sentiat. *Pertulit)* sustinuit. *Interrogo me rursus & rursus)* frequenter mecum discutio. *Summo die)* die extremo. *Mandasset)* iussisset cõdemnandos. *Vehemens)* impetuosus, à vi mentis. *Disertus)* eloquentia populari imbutus. minus est disertus, quàm orator, Fabio referente. M. Tullius de Perfect. Orat. Doctis eloquentia popularis, disertis elegans doctrina defuit. *Turbinem)* impetum, tempestatem. Fuit in dicendo acer & liber: est autem translatum verbum. turbo enim aqua circumacta eundem ambiens locum, ac se ipsa vertigine concitans: in cuius similitudinem ventus in se contorquens turbo dicitur, qui repugnantior si est, ac diutius volutatus, inflammatur: & efficit, quod præstera Græci vocant. Mendosè tamen legitur apud Senecam postera. Distat turbo à vortice meandro, quo fragor à stridore. Apud Horatium & Spartianum, Turbo Turbonis viri proprium.

omnibus diebus cognitionis interfuit: eandémque vsque ad extremum vel constantiam, vel audaciam pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim: rursus & rursus penè omisi. Summo die Saluius Liberalis reliquos legatos grauiter increpuit, tanquam non omnes, quos mandasset prouincia, reos peregissent. Atque, vt est vehemens, & disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdémque gratissimos: mihi certè debere se prædicant, quòd illum turbinem euaserint. Hic erit epistolæ finis, re vera finis: literam non addam, etiamsi adhuc aliquid præteriisse me sensero. Vale.

C. PLIN. SPVRINNÆ SVO ET COCCIÆ S.

OMPOSVISSE me quædam de filio vestro non dixi vobis, quum proximè apud vos fui. Primùm, quia non ideo scripseram, vt dicerem: sed vt meo amori, meo dolori satisfacerem. Deinde, quia te Spurinna cùm audisses recitare me (vt mihi ipse dixisti) quid re-

Omposuisse) Vestritius Spurinna rebus bellicis & doctrina excellens Cocciam Saluij Cocciani à Domitiano interfecti filiam duxit vxorem, ex qua filium Coccium singularis indolis suscepit, qui iuuenis admodum mortuus triumphali statua donatus est ab Imperatore in solatium orbitatis paternæ, & victoriæ præmium deuictis Bructeris. In laudem igitur filij Secundus quædam lucubrauerat parentibus insciis: ea nunc per epistolam præter cæteras familiarem legenda illis transmittit. *Deinde)* ordo & sensus est: ô Spurinna, deinde, cùm audisses me recitasse illa, vt tu ipse mihi dixisti: quia simul etiam credebam audisse, & cognouisse, quid recitassem, id est totam summam rei.

Festis

citassem, simul audisse credebam. Præterea veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam grauissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper hæsitaui, id solum, quod recitaui, mitterem exigentibus vobis, an adjicerem, quæ in aliud volumen cogito reseruare. Neque enim affectibus meis vno libello charissimam mihi & sanctissimam memoriam prosequi satis est: cuius famæ latius consuletur, si dispensata & digesta fuerit. Verùm hæsitanti mihi, omnia, quæ iam composui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius & amicius visum est, omnia: præcipuè cùm affirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo, vt pari simplicitate, si qua existimabitis addenda, commutanda, omittenda indicetis. Mihi difficile est hucusque intendere animum in dolore. difficile, sed tamen vt sculptorem, vt pictorem, qui filij vestri imaginem faceret, admoneretis, quid exprimere, quid emendare deberet: ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducam, sed immortalem, vt vos putatis, effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

Festis) lætis, vt Saturnalibus, & fatali suo vel Principis. *Confunderem)* perturbarem. *Reduxissem)* vos legentes scripta de Coccio. *Grauissimi luctus)* quem habuistis in obitu filij. *Id solum)* eam solam partem. nam hanc consolatoriam duobus voluminibus distinguere decreuerat. *Adiicerem)* mitterem etiam illa. *Affectibus)* amori. *Prosequi memoriam)* honestis scriptis memorare Coccium. *Latius)* diutius. *Dispensata)* limata, vulgata, distributa. *Digesta)* per ordinem disposita. *Amicius)* non amicitius: nam ab amico comparatiuum fit amicior: quo Ouidius vtitur. ac Cicero frequenter ad Atticum & Lentulum, & Liuius libro secundo ab vrbe condita, ac Valerius libro quinto. *Intra vos)* apud vos secreta. *Indicetis)* placet magis, quàm si legatur iudicetis. *Difficile est huc vsque)* verba sunt, quæ dici possent à Spurinna, & Coccia. *Intendere)* dirigere ad inquisitionem rerum. *Difficile)* Secundi verbum concedentis superiora. *Sculptorem)* marmorarium, statuarium. *Quid exprimere)* quem gestum, & habitum referre. *Immortalem)* literarum enim monumenta statuis diuturniora. Nec magis expressi vultus per ahenea signa, Quam per vatis opus mores animíque virorum Clarorum apparent. *Vt vos putatis)* dicta hæc vt iactantiam declinaret. *Hoc)* tanto magis.

C. PLINIVS IVLIO GENITORI SVO S.

ST omnino Artemidori nostri tam benigna natura, vt officia amicorum in maius extollat: inde etiam meum meritum, vt vera,

EST omnino) Artemidorus philosophus à Secundo bene affectus, beneficiorũ memor, apud Julium Genitorem, copiosum & grauem in dicendo magistrum, maximis laudibus illũ cumulauerat: quod

per Genitorem edoctus Secundus, eidem rescribit non esse mirandum, cum eius naturæ sit Artemidorus, vt amicorum facta in maius extollat: explicat tamen, quod pro eo periculum subierit. *Nostri)* amici. Artemidori. fuit Artemidorus Daldianus Daldis autem ciuitas Lydię) philosophus: qui somniorum interpretamenta libris quatuor, & augurandi disciplinam, ac chiromanticam scripsit. Alium Artemidorum cognomento Pseudaristophanium legimus coquinariarum dictionum collectorem. Artemidori meminit Martialis. *In maius)* supra veritatem.

ita supra meritum prædicatione circumfert. Equidem cùm essent philosophi ab vrbe summoti, fui apud illum in suburbano: & quo notabilius, hoc est, periculosius esset, fui prætor. pecuniam etiam qua tunc illi ampliore opus erat, vt æs alienum exsolueret, contractum ex pulcherrimis caussis, mussantibus magnis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci cum septem amicis meis aut occisis aut relegatis: occisis, Senecione, Rustico, Heluidio: relegatis, Maurico, Cratilla, Arria, Fannia. Tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque im-

Circumfert) omnibus narrat. diuulgat. *Philosophi ab vrbe summoti)* Domitiano iubente philosophi sunt eiecti non solum vrbe, sed etiam Italia. Autores habeo Tranquillum, & Gellium. qua tempestate Epictetus quoq; philosophus ob eandem causam Roma Nicopolim concessit. Quidam insuper Græcorum tradunt multos philosophorũ Domitianum necasse, reliquos verò relegasse: philosophis etiam mathematicos addidisse. Eusebius in Chronicis bis per edictum vrbe philosophos interdictos testatur. *Suburbano)* villa iuxta vrbem. [*Notabilius magis)* magis notari possem, vt criminari apud Domitia.] *Fui prætor)* tunc gerebam Præturam: cuius rei mẽtionem facit libro septimo. Duo Prætores creabantur in vrbe, qui præessent iuridicendo. alter qui vrbanis, alter qui peregrinis ius diceret. Liuij abbreuiator refert numerum Prætorum ampliatũ, vt essent quatuor. M. Tull. in Miloniana connumerat septem Prætores suæ salutis autores Captis deinde prouinciis totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati sunt secundum Pomponium Iurisconsultum, partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Corn. Sylla quæstiones publicas constituit: ve uti de falso, de parricidio, de sicariis, & Prætores quatuor adiecit. Deinde C. Iulius Cæsar duos Prætores instituit: ita vt fierent duodecim numero. Idem tradit sexdecim Prætores creasse Augustum: & Tranquillus ab eo Prætorum numerum ampliatum, perinde ac si prius tantum octo fuissent. Diuus Claudius duos Prætores adiecit, qui de fideicommissis ius dicerent: ex quibus vnum diuus Titus detraxit. Nerua vnum adiecit qui inter fiscum & priuatos ius diceret. ita decem & octo Prætores in vrbe ius dicebant. Eum Prætorem qui fideicommissis ius dicebat, fideicommissarium appellatum scribit Iustinianus. Liuius in monumentis reliquit creatos Prætores, qui præessent prouinciis ad bellicas res tractandas, vt ex ordine belli, exercitúsque, quemadmodum Consules haberent potestatem: erant enim velut minores duces, quibus vna legio mixtis auxiliis decẽ millia peditum & duo millia equitum dabantur. Horat. in Epistolis, Prætorem, quòd militibus præesset, Imperatorem vocat. M. Varro, quòd populis præsit prætorẽ dictum putat. [*Fui prætor)* quia nulla persona Principem offendere debet, tanto minus publica.] *Ampliore)* maxima: comparatiuum pro superlatiuo. *Æs alienum)* quod aliis debebat. *Contractum)* comparatum, mutuo sumptum. *Pulcherrimis causis)* honestissimis rationibus. *Mussantibus)* dubitantibus, verentibus. nam mussare interdum vereri & du-

& dubitare: quandoque tacere, nonnunquam obmurmurare significat. Sic mussitare opinor verbum deductum, sicut mutus, ab m litera quam dubitantes & muti exprimunt imprimis. *Amicis)* Artemidori. *Magnis)* magnæ autoritatis. *Mutuatus ipse)* cùm mutuo ab aliis accepissem, quantum debebat Artemidorus. *Dedi gratuitam)* largitus sum ei. *Senecione)* Herennio Senecione, de cuius interitu repete quę libro primo retulimus. Fuit & Sossius, & Sempronius Senecio iisdem temporibus, & alij prius Seneciones. Senecio insuper herba quæ à Græcis erigeron vocatur. *Rustico)* Junio Aruleno Rustico. de quo pariter supra. Fuit & Junius Rusticus tradente Julio Capitolino Stoïcus præceptor Antonini Philosophi, domi militiæque pollens, quem idem imperator in primis reuerebatur, cui omnia consilia & publica & priuata communicabat, & ante Præfectos Prætorio osculum dabat, quem Consulem iterum designauit, ac ei post obitum statuas à Senatu postulauit. *Heluidio)* Heluidius Priscus municipio Tarracinæ, patre Cluuio, ingenium illustre philosophiæ dedit, quam totam ad animi bona exercuit: adhuc quæstorium Pætus Thrasea generum assumpsit desponsata ei Fannia. is omnibus virtutibus præditus, libertate præsertim, ruina soceri ab Italia relegatus, Galbæ principatu restitutus, cuius cadauer præmissu Othonis sustulit: dein Prætor designatus in eo honore præeunte Plauto Heliatio Pontifice, fundamenta Capitolij restituendi iecit. quem ex Syria reuersum nunquam Vespasianum Imperatorem salutantem, & in Prætura omnibus edictis sine vlla mentione ac honoris præfatione transmittentem æquo animo passus est Imperator, donec Thraseæ audaciam importune imitans, & insolentissimis altercationibus pene Cæsarem in ordinem redigens, à Tribunis plebis comprehensus ministris traditur, conturbato Vespasiano, & cum lachrymis è Senatu egresso, tantum hoc prælocuto, Mihi filij succedent aut nemo: sed prius illum relegauit, deinde iussit interfici: mox pœnitentia ductus, magni æstimauit seruare quoquomodo missis, qui percussores reuocarent: & seruassent vtique nisi iam periisse falso nunciatum esset. Huius filius nomine Heluidius postea à Domitiano occiditur: quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium Imperatoris cum vxore tractasset: quem nunc Secundus signat: nam cum patre nulla propter ætatem potuit fuisse amicitia. Altius tamen patris historiam repetiuimus, quòd video Tranquilli interpretem scripsisse, Heluidium patrem a Domitiano morti datum: quinimmo hoc statim sic repetet. Sanguinarius Princeps non contentus interfecisse virum sanctissimum Heluidium patrem, occidit & filium. Poterat sanè admoneri ex recenti lectione in Vespasiani vita, vbi legerat illum percussum iussu Vespasiani. Sed demus veniam alienis erroribus, vt & nostris aliquando impetremus. *Maurico)* Junio Maurico in exilium pulso: de quo pariter libro primo. *Gratilla)* Pomponia Gratilla Aruleni Rustici vxore, quæ postea exhæredato filio Assudio Curiano, legatum Secundo & cohæredibus reliquit. *Arria)* Arrias tres celebratas comperio. primam Cecinnæ Pæti vxorem, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit: secundam filiam prioris, & vxorem Pæti Thraseæ, quæ cognito Senatusconsulto aduersus maritum, & ipsa exemplum matris sequi voluit, ni à Thrasea esset admonita, vt viueret, & Fanniæ filię subsidium vnicum esset, quam Secundus libro octauo testatur cum Fannia post interitum Domitiani ab exilio rediisse: tertiam Arriam Fatidillam Antonini Pij, qui postmodum imperauit, matrem. secundam Arriam nunc intelligit. *Fannia)* duæ fuerunt Fanniæ, vna quæ C. Marium captum iussu Minturnensium detinuit in domo, altera Thraseæ & Arriæ filia Heluidio desponsata, quæ bis maritum secuta in exilium, tertiò ipsa propter maritum relegata. nam cum Senecio reus esset, quòd de vita Heluidij libros composuisset, & in defensionem sui dixisset se rogatum à Fannia, vt hos scriberet: quærente minaciter Metio Caro an rogasset, respondit, rogaui: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre Arria, nesciente: postremo nullam vocem qua periculum euitaret emisit, quinetiam illos ipsos libros quamquam ex necessitate & metu temporum

abolitos Senatusconsulto publicatis bonis seruauit, habuit, tulitque in exilium exilij causam. *Fulminibus*) hanc rem tangit in fine panegyrici, Vtrunque, inquit, nostrum ille optimi cuiusque spoliator & carnifex stragibus amicorum in proximum iacto fulmine afflauerat. *Fulminibus*) suppliciis violentis.

pendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, vt ille prædicat, credo: sed tantùm effugisse flagitium. Nam & C. Musonium socerum eius, quantum licitum est per ætatem, cum admiratione dilexi, & Artemidorum ipsum iam tum cum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primùm nonnullius indolis dedi specimen, quòd virum aut sapientem, aut proximum, simillimúmque sapienti intelligere sum visus. Nam ex omnibus qui nunc se philosophos vocant, vix vnum aut alterum inuenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto qua patientia corporis, hyemes iuxtà, & æstates ferat, vt nullis laboribus cedat, vt nihil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, vt oculos animúmque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc verò, minima, si cæteris virtutibus comparentur: quibus meruit, vt à C. Musonio ex omnibus omnium

Idem exitium) vel necem, vel exilium. *Notis*) signis. *Ideo*) quòd me exposuerim periculo, & mutuatam pecuniam donauerim. *Tantum flagitium*) ne amicum ab omnibus derelictum in calamitate, & ipse negligerem. [an tantùm, duntaxat.] *C. Musonium*) C. Musonius Rufus, genere Thuscus, equestris ordinis, studium philosophiæ & Stoicorum placita æmulatus, & Plautum ad constantiam mortis hortatus, studia iuuenum præceptis sapientiæ fouebat. bello Vitelliano legatis ad Antonium se miscuit: & in Publicum Celerem, à quo Baream Soranum, falso testimonio circumuentum arguebat, inuectus est. Miror Suidam tradere Musonium Capitonem Thuscum ex oppido Vulsinio dialecticum & Stoicum philosophum Apollonij Tyanei familiarem: quorum inuicem multas extare epistolas propter audaciam & arguendi libertatem summam à Nerone interfectum: cum Philostratus libro septimo prodiderit Musonium in insula Gyaro relegatum fecisse fontem ad quem omnes visendi causa concurrebant. Dion æque referat Musonium philosophum à Nerone in exilium pulsum. Aut igitur apertè inter se dissentiunt, aut plures fuere Musonij, quod ex sequentibus magis suspicamur: nam Philostratus libro quarto scriptum reliquit Musonium Babylonium ab Apollonio sapientia secundum iussa Neronis in carcerem detrusum, in summo vitæ discrimine versatum, & nisi valido robustóque corpore fuisset, in carcere proculdubio moriturum. Idem in vita Herodis Declamatoris, asserit Musonium fuisse Tyrrhenum: quanquam mendosè legatur τυρίῳ pro τυῤῥηνῷ. Ad hæc Eusebius in Chronicis recitat Musonium philosophum insignem Nerone imperante: dein à Tito reuocatum ab exilio, cùm Dion & alij Græcorum adfirment Mutiani accusatione impulsum Vespasianum philosophos ab vrbe submouisse præter Musonium. Scripsit Musonius Tyrrhenus sermones ex professo, philosophiam continentes & epistolas si Suidæ credimus. *Per ætatem*) Secundus enim Musonio sene admodum iuuenis erat. *Tribunus militarem*) Tribunus militum essem, & in Tribunatu militiam exercerem. *Specimen*) indicium, speciosum signum. *Indolis*) futuræ virtutis. *Proximum*) sapienti, philosophum, vel quia solus sapiens Socrates ab oraculo iudicatus. *Sinceritate*) simplicitate. Sincerum au-

rum authore Donato purum, sine succo, & simplex dicitur, vt mel sine cera. *Mitto*) missum facio. *Hyemes*) frigora. *Iuxta*) pariter. in qua significatione frequentissimè Tacitus vtitur. & Liuius libro quinto ab vrbe condita, Se iuxta hyeme atque æstate bella gerere posse. Plinius libro octauo. Iuxta cornua mobilia. *Voluptatibus*) non ad voluptatem bibit, neque comedit, sed ad necessitatem. *Oculos*) per quos multæ voluptates in animum penetrant. *In hoc*) Artemidoro.

Ordinum) conditionum.

Assectatoribus) discipulis. proprie locutus est, nam sectæ philosophorum dicuntur.

Alioqui) in aliis.

Honesto errore) laudare supra modum.

Pluris) maiori laude dignos.

ordinum assectatoribus gener adsumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem iucundum, quòd me cùm apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulat. vereor tamen ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim vnde cœpi reuertor) non solet tenere. Nam in hoc vno interdum vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quòd pluris amicos suos, quàm sunt, arbitratur. Vale.

C. PLINIVS CATILIO SVO S.

VENIAM) A Catilio Seuero inuitatus ad cœnam Secundus breui epistolio respondet, iis conditionibus se venturum, vt sit breuis & frugi: nec in seueris sermonibus modum excedat, cùm sit iturus ante lucem ad officia. *Expedita*) succincta, breuis. *Socraticis*) [moralibus, amatoriis, iucundis,] honestis, [philosophicis.] Socratis bonitatem, vt Laërtium Diogenem omittam, & reliquos per illud carmen, Cecropium superas qui bonitate senem, in lib. x. Mart. repræsentauit: quamuis interpres Epicurum sentiat. primus enim Socrates introduxit ethicam philosophiam ad officia vitæ necessariam: [eius verò amores & iucundos sermones, qui viri ingenium scripsere quis omisit.] *Antelucana*) ante lucem. Varro in re rustica antelucanum tempus vocat gallicinium. sic Apuleius, apud quem legitur, Antelucio voloire, pro ante lucem diei. [*In qua*) ad quæ officia antelucana dum Cato maximæ auctoritatis vir accederet, inuoluto capite à petulantibus iuuenibus fuit deprehensus. *Impune*) sine reprehensione.] *Catoni*) Vticensi. *C. Cæsar*) C. Julius Cæsar dictator. nam post necem Catonis, qui semet Uticæ confecit, M. Tullius laudem eius complexus est libro qui Cato Maior dicitur. hunc autem librum & propter ingentes viri virtutes & oratoris summam eloquentiam cùm Cæsar videret amplecti, exorsus est duos anticatones, quibus crimina Catonis colligens (fuerat enim illi Cato in republ hostis, vt qui Cæsaris tyrannida præsagiret) magnam in tãtum virum iracundiam effudit. Sunt tamen qui vrbanitatis [magis] gratia, vt cum Cicerone contenderet, quàm odio aduersus defunctum, scriptos opinentur. Anticatonum meminere Fabius, Tranquill. Iuuenalis, Plutarchus & Ser-

VENIAM ad cœnam, sed iam nunc paciscor, sit expedita, sit parca, Socraticis tantùm sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana, in quæ incidere impunè, ne Catoni quidem licuit. Quem tamen C. Cæsar ita reprehendit vt laudet. Describit enim, eos, quibus

uius. Cicero præterea his verbis ad Atticum, Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Et eodem libro, Id enim ipsum putaram, quod scribis: vt cum ingenium Cæsaris nostri probaretur, argumentum vituperandi Catonis irrideretur. *Ita reprehendit, vt laudet*) reprehensio Catonis laudi coniungitur. *Eos*) petulantes iuuenes.

obuius fuerat, cùm caput ebrij retexissent, erubuisse. deinde adjicit, Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos. Potuítne plus autoritatis tribui Catoni quàm si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ vt apparatus & impendij, sic temporis modus constet. neque enim ij sumus quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi vt simul laudent. Vale.

Obuius) Cato. *Ebrij*) nam vino incaluit, & noctes bibendo amicis impartiebatur, cum toto die circa negocia publica occupatus esset: vnde Memmius quidam totas noctes Catonem ebrium esse dicebat: cui Cicero, Num addes eum dies totos ad aleam ludere? Non video cur Acron in Odis apud Horat. super illud, Narratur & prisci Catonis, Sæpe mero caluisse virtus: priscum interpretetur Censorinum, cùm historia repugnet. nam Secundus hic & Seneca cum Plutarcho, non Censorinum, sed Uticensem merum amasse tradunt. Prisci ergo venerandi & sancti. liberalior autem potio vigorem dat: hominis nanque defatigati atque defecti, Homero referente, suaui vino mirè & animus excitatur, & robur exurgit. & nonnunquam vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed deprimat curas, quas profectò trudit & ab imo animam mouet, morbísque vt quibusdam, ita tristitiæ medetur. idcóque vini inuentor Liber dictus, non ob licentiam linguæ, sed quia liberum à seruitio curarum animum asserit, & audaciorem in omnes conatus facit. *Erubuisse*) verecundia confusos cùm agnouissent esse Catonem. [*Adiecit*) Cæsar in suis anticatonibus.] *Deprehensos*) inuentos in aliquo crimine. nam secundum Senecam, quisquis obiecit Catoni crimen, facilius eum fecit honestum quam turpem. *Venerabilis*) reuerendus, dum esset ebrius. *Constet*) sit. *Modus*) honesta mensura. *Ii*) talis conditionis. *Nisi vt simul laudent*) nisi vituperationi laus sit annexa, quod Catoni eueniebat.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

IBRVM, quo nuper optimo Principi Consul gratias egi, misi exigenti tibi, missurus etsi non exegisses. In hoc consideres velim vt pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In cæteris enim lectorem nouitas ipsa intentum habet: in hac, nota, vulgata, dicta sunt omnia, quo fit, vt quasi ociosus securúsque lector tantùm elocutioni vacet: in qua satisfa-

LIBRVM) Panegyricam orationem, qua Traiano Cōsulatus accepti gratias egit, Voconio Romano emendandũ mittit: & difficultatem in ea propter vulgatam iam materiam excusat. *Librum*) orationem in genere demōstratiuo omnium pulcherrimā. *Optimo principi*) Traiano, qui ob morum probi-

tatem à Senatu Optimi cognomen meruit. *Consul)* cum Cornuto Tertullo. *Gratias egi)* Senatus iussu. *Exigenti)* petenti. *Hoc)* libro. *Pulchritudinem materiæ)* singulares in Principe virtutes: exemplum vnicum futuris Imperatoribus. *Cæteris)* rebus dicendis. *Ipsa nouitas)* noua materia & causa inaudita. *Habet)* tenet. *Nota)* iam prioribus dicta principibus. *Omnia)* quæ laudanda Imperatores faciunt. *Ociosus)* non occupatus circa inuentionem, vtpote iam vulgatam. *Elocutioni vacet)* intentus sit rationi bene & aptè dicendi. est autem elocutio idoneorum verborum & sententiarum ad inuentiones accommodatio, quæ suauitatem & grauitatem plurimam affert: in oratore difficillima pars, vbi plurimum studij est adhibendum. debet enim perfecta elocutio habere tres res in se, elegantiam, compositionem, dignitatem. M. Tullius, & eum secutus Fabius, quartam elocutioni virtutem addit, vt apta & accommodata rebus ac personis sit.

cere difficilius est, cùm sola æstimatur. Atque vtinam ordo saltem & transitus, & figuræ simul spectarentur. Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis negatum est. Nec verò affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam vt in pictura lumen non alia res magis quàm vmbra commendat, ita orationem tam summittere, quàm attollere decet. Sed quid ego hæc doctissimo viro? Quin potius illud, adnota quæ putaueris corrigenda. Ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Vale.

Cum sola æstimatur) cùm per totam orationem nulli alij rei attenditur, immo præceptor eius voluit elocutionē esse difficillimam, etsi reliquæ spectarentur. *Ordo)* qui rectus esse debet: nam vt quæque gesta sunt priùs, ita narranda præsertim in genere demonstratiuo: in coniecturali non semper: & sententiosè dicere sine verborum & ordine & modo, infantia est autore M. Tullio de Oratore. *Transitus)* qui in eo mirabilis est, cùm scilicet ab vna re ad alium transitur: debet autem fieri vt præcedens sequentem trahere videatur, & oratio sit quasi corpus vna superficie contentum, ne commissura perluceat. Transitio alioqui exornatio cùm orator breuiter ostendit quid dictum sit, & proponit quid consequatur. *Figuræ)* tria illa dicendi genera graue, medium, attenuatum: quæ ita in oratione mutari debent, vt graue medium, & medium attenuatum suscipiat. Figuræ præterea omnes exornationes dicuntur, quæ suo loco dispositæ afferunt lumen: vt clauus purpuræ insertus. *Simul)* cum elocutione. *Inuenire præclarum)* excogitare res opportunas causæ. conuenit in hoc cum præceptore Fabio, Inuentio, inquit, cum imperitis sæpe communis est. *Enunciare magnificè)* vti magna & præstanti pronunciatione. cui in toto genere dicēdi Demosthenes summam dedit: consistit autem in voce & gestu. *Barbari)* imperiti non callentis oratoriam. *Disponere aptè)* ordinare & distribuere res suis locis, vt inter se iunctæ & cohærentes sint: quod fit si verba quæ se inuicem complectantur, verbis applicemus: ita res priores sequentibus consimiles: sic videbitur oratio non solùm composita, sed etiam continua: quæ si dispositione caruerit, tanquam nauis sine rectore fluctuabit. [*Apte)* vt verba sint apta & accommodata rebus & personis.] *Figurare variè)* mutare dicendi figuram prout res exigit. *Eruditis)* arte instructis. *Affectanda)* nimium curiosè quærenda. Quintilianus, Resistam necesse est his, qui omissa rerum diligentia, (qui sunt nerui causarum) quodam inani circa voces studio senescunt: idque faciunt gratia decoris, qui est in dicendo mea quidem opinione pulcherrimus: sed cùm sequitur, non cùm affectatur. Nam affectare est conare aliquid contra naturam rei: vnde putatur Virgilius

locutus affectatè, dicendo pinguem aristam: quòd dicta sit arista ab ariditate. *Elata*) sublimia, grauis stylus & magnificus: debet enim orator interdum erigi & attolli, nonnunquam deprimi, & per plana incedere. *Vmbra*) extrema circumlita corporibus, cùm nec pictura in qua nihil circumlitum est, emineat: ideóque artifices etiam cùm plura in vnam tabellam opera contulerunt, spatiis distinguūt, ne vmbræ in corpore cadant. præter hoc color ipse dicendi quamlibet clarius, multis tamen variis velut maculis conspergitur. Hunc locum Fabius lib.viij. capite de generibus sententiarum latius tractat. *Lumen*) colorem, splendorem. *Submittere*) ad figuram attenuatam. *Attollere*) ad grauem, quod vtrunque per mediam commodissimè fit. *Hæc*) commemoro. *Doctissimo*) iam prædiximus Voconium fuisse oratorem & poëtam præstantissimum. *Adnota*) verū signa.

C. PLINIVS ACILIO SVO S.

REM atrocem, nec tantùm epistola dignam, Largius Macedo, vir prætorius, à seruis suis passus est, superbus alioqui dominus & sæuus, & qui seruisse patrem suum parum, immò minimum meminisset. Lauabatur in villa Formiana. repentè eum serui circumsistunt: alius fauces inuadit, alius os verberat, alius pectus & ventrem: atque etiam (fœdum dictu) verenda contundit: & cum exanimem putarent, abjiciunt in feruens pauimentum, vt experirentur, an viueret. Ille, siue quia non sentiebat, siue quia se non sentire simulabat, immobilis, & extentus, fidem peractæ mortæ impleuit. tum demum quasi æstu solutus effertur: excipiunt serui fideliores: concubinæ cum vlulatu & clamore concurrunt. Ita & vocibus

REM atrocem) Exēplo Macedonis monet non debere dominos erga seruos truces esse, à quibus ille penè in balineo necatus, non multo pòst interiit: verùm prius vltus est mortem suam, comprehensis & occisis interfectoribus. Acilios plures fuisse constat, sed maximè celebratum, qui nauali ad Massiliam prælio iniecta in puppem hostium dextra, & abscissa, memorabile illud apud Græcos exemplum imitatus transiluit in nauem, vmbone obuios agens. Item Acilium poëtam, & Acilium Glabrionem consulem cum Traiano à Domitiano relegatum, & interfectum: vt Acilium Steneleum omittam, & quos iam alibi prænotauimus. *Epistola*) sed tragœdia. *Prætorius*) prætura functus, vel ius habens gestandi prætoria ornamenta. *Macedo*) apud Jurisconsultos lego Macedonem fuisse virum scelestum: & cæteris malis, quæ illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisse: vnde decretum Senatusconsultum Macedonianū, ne sæpe materiam peccandi hominibus malis præstaret. *Seruisse*) seruum fuisse. *Minimum meminisset*) non respiceret natales suos: sed insolentius se gereret, quàm parentum obscuritas pateretur. *Formiana*) quam in agro Formiano habebat. Formiæ oppidum antiqua Læstrigonum sedes, cuius Lacones conditores prius Hormias à statione frequenti appellantes: deinde aspiratione in F mutata, dictæ sunt Formiæ. Eius littoris amænitatem & crebras stationes Martialis libro decimo multis commendat. sic exordiens. O temperatæ dulce Formiæ littus. [*Circumsistunt*) circumueniunt.] *Inuadit*) repentè constringit. [*Fœdum*) cùm præfatione protulit rem verendam.] *Verēda*) inguina, genitalia. *Feruens pauimentum*)

tum) perustum so'um balinei. Pauire antiqui ferire dixerunt, à quo pauimentum ex crebra percussione. [*Extentus*) tanquam mortuus.] *Fidem peracta mortis impleuit*) cùm non se moueret, fecit fidem tanquam si verè mortuus esset. *Æstu solutus*) nimio feruore necatus. *Effertur*) extra balineum portatur à consciis tanquam mortuus: nam efferri propriè dicuntur cadauera ad sepulturam. *Excipiunt*) ab interfectoribus Macedonem tollunt. *Vlulatu*) lugubri voce.

excitatus, & recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatóque corpore, viuere se (& iam tutum erat) confitetur. Diffugiunt serui, quorum magna pars comprehensa est, cæteri requiruntur: ipse paucis diebus ægrè refocillatus, non sine vltionis solatio decessit, ita viuus vindicatus vt occisi solent. Vides quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obnoxij, nec est quòd quisquam possit esse securus, quia sit remissus & mitis. Non enim iudicio domini, sed scelere perimuntur. verùm hæc hactenus. Quid præterea noui? Quid? nihil, alioqui subiungerem. Nam & charta adhuc superest, & dies feriatus patitur plura contexi. Addam, quod opportunè de eodem Macedone succurrit, Cum in publico Romæ lauaretur, notabilis, atque etiam vt exitus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus à seruo eius, vt transitum daret manu leuiter admonitus, conuertit se, nec seruum à quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam grauiter palma percussit, vt penè concideret. Ita balneum illi, quasi per gradus quosdam, primùm contumeliæ locus, deinde exitij fuit. Vale.

Excitatus) expergefactus. *Frigore*) quod modicum astringit corpora, & excitat. *Et iam erat tutum*) nunquam enim ausi fuissent mali quicquam, serui nequam, præsentibus bonis. *Refocillatus*) reparatus, restauratus. *Vltionis*) quia serui sunt puniti. Apud Jurisconsultos multis quæritur, qui seruorum veniant puniendi occiso domino: vbi Ulpianus Jurisconsultorum præstantissimus, respondet, pariter condemnandos, qui ei auxilium non tulerunt, quoties potuerunt aduersus vim opem ferre. *Vindicatus*) sumptum supplicium de complicibus adhuc eo viuente. *Obnoxij*) subiecti. [*Nec est*) nulla causa est.] *Quisquam*) dominus. *Iudicio*) iure, merito, ratione. *Scelere*) immanitate seruorum. *Hæc*) dicta sint. *Quid præterea*) dices, noui est. *Quid*) repetit quæ dicere potuisset Acilius: & infert nihil noui esse. *Feriatus*) ociosus, festus. [Marc. Tullius in epistolis ad Lentulum, Ab his studiis, inquit, feriarum.] *Contexi*) scribi. *Publico*) balineis publicis. *Ominosa*) malum omen portendens. *Eius*) Macedonis. *Vt daret transitum*) vt liberaret ingressum, & spatium transeundi præberet [*Palma percussit*) diuersum ab exemplo Diogenis, qui cum vidisset adolescentem lasciuum, percussit pędagogum tanquam huius intemperantię auctorem.] *Contumeliæ*) despectus, dum manu percutitur. *Gradus*) ascensus, incrementa, minor enim contumelia quàm mors.

C. PLINIVS PROCVLO SVO S.

PETIS vt libellos tuos in ſeceſſu legam, examinem, an editione ſint digni: adhibes preces, allegas exemplum. Rogas etiam vt aliquid ſucciſiui temporis ſtudiis meis ſubtraham, impertiam tuis. Adjicis M. Tullium mira benignitate poëtarum ingenia fouiſſe. Sed ego nec rogandus ſum nec hortandus. nam & poëticen ipſam religioſiſſimè veneror, & te validiſſimè diligo. Faciam ergo, quod deſideras, tam diligenter quàm libenter. Videor autem iam nunc poſſe reſcribere eſſe opus pulchrum, nec ſupprimendum, quantùm æſtimare licuit ex iis quæ me præſente recitaſti: ſi modò mihi non impoſuit recitatio tua. legis enim ſuauiſſimè & peritiſſimè. Confido tamen me non ſic auribus duci, vt omnes aculei iudicij mei illarum delinimentis refringantur: hebetentur fortaſſe & paululum retundantur, reuelli quidem, extorquerique non poſſunt. Igitur non temerè iam nunc de vniuerſitate pronuncio: de partibus experiar legendo. Vale.

P*ETIS*) Roganti Proculo vt verſus ſuos emendaret, & an publicandi eſſent iudicaret: reſpondet ſe libentiſſimè ſuſcepturum tale onus, iámque videri dignos editione, niſi deceptus fuerit ſuaui eius recitatione. *Seceſſu*) ruri. *Exemplum*) Ciceronis, qui fouit poëtas. *Succiſiui*) ſubciſi, ſubtracti à rebus vrgentibus. Plinius ſenior in præfatione ſuæ hiſtoriæ, Succiſiuis temporibus iſta curamus. Vocabulum Apuleianum: quo Marcus Tullius, Tranquillus, Gellius etiam vtuntur. Succiſiuum interdum ſignificat reliquum, ſuperfluum, inutile. *Marc. Tullium*) Extat adhuc oratio, pro Archia poëta, præceptore, qua eum ciuitate Romana donatum, & dignum, quia poëta, probat. Fuit enim Cicero puer ad carmen non mediocriter inclinatus, vt libellis quibuſdam verſibus editis ingenium eius primùm eluxerit, poſtmodum in ſeceſſu hæc ſtudia exercuit: & in vrbe interdum non pauciores quingentis verſibus per ſingulas noctes componere ſolitum tradiderunt, [vnde in epiſtolis ad Lentulum teſtatur ſe ſcripſiſſe quædam carmina, ac ab orationibus diſiunxiſſe, ſéque ad manſuetiores muſas retuliſſe, quæ maximè ſe ſicut à prima adoleſcentia delectarunt.] nam multa tranſtulit ex Demetrio, & Aratum Latinum fecit. Balchionas, Vxorium, Nilum metro panxit. [libros treis de temporibus] ſed quanto maiorem laudem ſoluta oratione meruit, tanto minorem verſu inuita (vt inquit Martialis) minerua. *Poëticen*) artem ſcribendæ poëſeos: eſt enim ficte vtræque narrationis congruenti rhythmo, vel pede compoſita metrica ſtructura ad vtilitatem, voluptatémque accommodata. diſtat autem à poëmate & poëſi, quòd poëtica ars ipſa intelligitur: poëma autem pars operis, vt deſcriptio armorum Achillis: poëſis contextus & corpus totius operis effecti: vt Ilias, Odyſſea, Æneis: autores habeo Marcellum, Aphthonium, Diomedem, Epheſtionem. Donatus autem putat poëſin eſſe vnius carminis plures libros. *Religioſiſſimè*) tanquam rem diuinam & ſanctam: nam quaſi diuino quodam ſpiritu afflantur poëtæ. quare ſuo iure noſter ille Ennius ſanctos appellat: quòd quaſi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis eſſe videantur. hæc Cicero pro Archia. *Nec ſupprimendum*) non continendum:

continendum domi, sed publicandum. *Mihi non imposuit)* non me decepit. *Suauissimè)* miro cum lepore. *Peritissimè)* cum maxima arte. *Auribus duci)* oblectamentis audiendi trahi & affici. *Aculei)* igniculi, stimuli, diminutiuum ab acu, à quo aliud aculeolus deducitur, in vsu apud Martialem. *Delinimentis)* blanditiis. *Restringantur)* reprimantur, minuantur. [refringantur, vt est in aliquibus exemplaribus.] *Hebetentur)* debilitentur. *Retundantur)* refringantur. *Extorqueri)* per vim extrahi. *Temerè)* frustrà, inconsultè. Tranquillus pro ferè posuit. Nec temerè, inquit, vnquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens. & in Tito. Pestilentia, quanta non temerè alias. in quem sensum pariter Plinius senior frequentius vsurpauit. *Vniuersitate)* toto opere.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

ADNOTASSE videor facta, dictáque virorum fœminarúmque illustrium, alia clariora esse, alia maiora: confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat auiæ suæ non minora hoc, sed obscuriora: quæ tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quàm mihi audienti fuerũt. Aegrotabat Cæcinna Pætus, maritus eius. Aegrotabat & filius, vterq; mortiferè, vt videbatur. Filius decessit eximia pulchritudine, pari verecũdia, & parentibus non minus ob alia charus, quàm quòd filius erat. huic illa ita funus parauit, ita duxit exequias vt ignoraret maritus. quinimmò quoties cubiculum eius intraret, viuere filium atque etiam commodiorem esse

ADNOTASSE) Probat exemplo alia esse clariora, alia maiora facta. nam Arria non minora fecit, dum viueret, quàm dum moreretur: & tamen magis laudatur vox eius porrigentis marito gladium, Pæte non dolet: quàm dum mortuum filium viro ægrotanti viuum simulat, & exulem nauicula prosequitur. *Adnotasse)* animaduertisse. *Clariora)* illustriora, magis cognita. [*Maiora)* reipsa plus virtutis habentia, sed minus nominis.] *Illius)* ad differentiam filiæ Arriæ, quæ Thraseæ vxor fuit. *Marito)* Cæcinnæ Pæto. *Exemplum)* quia se prius interfecit. Martialis, Casta suo gladium cùm traderet Arria Pæto, Quem de visceribus traxerat ipsa suis. Si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet, inquit. Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet. *Multa)* fortiter gesta. *Auia)* prioris Arriæ Cæcinnæ vxoris. *Hoc)* se interficere & maritum ad idem impellere. *Obscuriora)* minus vulgata. *Cæcinna Pætus)* decipiuntur, qui existimant Arriam istam in morte sua & mariti constantia celeberrimam Pæti Thraseæ vxorem, cùm non hæc, sed eius filia pari nomine Arria fuerit. illos autem fefellit, quòd vterque & Cæcinna & Thrasea cognominatus est Pætus, opinantes vnum tantum fuisse Pætum. apud Dionis abbreuiatorem mendosè scriptum est de Arria γυνὴ κικίνου ὑπάτου pro γυνὴ κικίνου παίτου, id est, vxor Cæcinni Pæti. *Filius)* Cæcinnæ & Arriæ. *Mortifere)* cum periculo mortis. Legitur etiam vtrique. pro vterque. *Ob alia)* propter bonam indolem & morum elegantiam. [*Filius)* quem parentes etiam rudem & malum solent amare. [*Huic)* filio. *Funus)* exequiarum pompam, aliquando ipsum officium significat, vt apud Terentium: interdum cadauer, vt apud Virgilium, sic appellatum, autoribus Donato & Seruio, à Funalibus, quæ intra

ceram sunt. nam fines incensos maiores nostri mortuis præferebant. generalius est funus quàm exequiæ. est enim tota pompa tam domestica quàm extrinseca: exequiæ verò tantùm in via, dum funus procedit. [*Ita*)cautè, & simulatè.] *Eius*) mariti. *Commodiorem*) validiorem, conualescentem.

simulabat. Ac persæpe interroganti quid ageret puer, respondebat, Bene quieuit, libenter cibum sumpsit. Deinde cum diu cohibitæ lacrymæ vincerent prorumperéntque, egrediebatur. tunc se dolori dabat. satiata siccis oculis, composito vultu redibat tanquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac penè diuinam, Pæte non dolet. Sed tamen ista facienti dicentíque gloria & æternitas ante oculos erant: quo maius est sine præmio æternitatis, sine præmio gloriæ abdere lachrymas, operire luctum, amissoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma

Interroganti) marito. *Vincerent*) patientiam Arriæ. *Prorumperent*) cum impetu exirent. *Egrediebatur*) à cubiculo Pæti. *Dolori dabat*) fletus spargebat, & tristabatur. *Satiata*) flendo. *Composito*) formato in lætiorem habitum. *Redibat*) ad maritum. *Orbitatem*) filij obitum. *Illud*) facinus. *Eiusdem*) Arriæ. *Stringere ferrum*) gladium denudare. ab eo quod præcedit. strictam aciem ferri pro nuda Virgilius posuit. Stringere item amplecti significat, vt apud Senecam, Adulteram strinxit. Et defrondare ac læuigare: nam stricta folia ex arboribus dixit Cæsar, & Virgilius. frondes ac remos. Marcellus insuper stricturas appellari voluit scintillas, quæ de feruenti ferro emittuntur. *Perfodere pectus*) Arria Messalinæ familiaris cùm maritum Cæcinnam morti destinatum intueretur: deliberauit & ipsa mori, immo virum meticulosum confirmauit ense primum se cōfodiens: deinde illi tradens his quidem verbis. I, feri te, non doleo: qua re multis celebrata fuit. Pæte non dolet vulnus, quod ego feci, sed quod tu facies. hæc est illa vox immortalis ac pene diuina. Neque moueatur aliquis præter literarum regulas Secundum dixisse, dolet vulnus, cum Martialis idem argumentum tractans pariter dixerit: & libro vndecimo dentes dolere Glyceræ: & duodecimo, non aures dolere sed capillos. [Plinius in mustellaria, Cor dolet. quod imitatus est scribens Ouidius Cor dolet: atque ira mixtus abundat amor. & alibi, id ipsum indoluit Juno. Juuenalis. Protinus ante meum quicquid dolet, exue limen. Prudentius, Hic omne quicquid lancinamur non dolet. Dolet quòd cruor pectori insedit tuo. *Æternitas*) famæ immortalitas. quare in hoc non tantùm admiranda, cùm præmium constantiæ intueretur. [*Æternitas*) immortale præconium sui facinoris.] *Quo*) idcirco. [*Maius*) celebratione dignius.] *Abdere*) supprimere. *Sine præmio*) quia nemo aderat qui talia posset monumentis mandare. *Matrem agere*) simulare illum adhuc viuere, monstrare se matrem, [agere amicum, præstare officium amici.] agere autem fabulam repræsentare significat, agere interdum audire, alibi dicere, item tractare, impellere, mouere. Donatus sic distinguit. agere est aliquid necessarium facere, agitare voluptuarium, vt agitator equorum. *Scribonianus arma*) Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus bellum ciuile molitus legiones multas fortissimásque ad sacramenti mutationem pellexerat, & cùm non dubitasset citra bellum Claudium imperatorem posse terreri, contumeliosa & minaci epistola eum cedere imperio iubet, vitámque ociosam in priuata regere. Dubitauit Claudius adhibitis principibus viris, an obtemperaret: sed die dicto vt in vnum vndique ad nouum imperatorem conueniretur: neque aquilæ ornari,

nari, neque conuelli quoquomodo signa, mouerive potuerunt: exercitus tanta & tam inusitata fide miraculi motus & in pœnitentiam versus imperatorem Scribonianum quinto statim die destitutum interfecit: seséque sacramento prioris militiæ continuit. Hæc sumpta à Paulo Orosio, & Tranquillo. Alij hunc motum altius repetentes longius etiam exequuntur. Cum Romani de moribus Claudij desperarent, à multis insidiis petitus est, præsertim ab Annio Vinitio: qui ad Furium Camillum Scribonianum Dalmatiæ legatum misit, & persuasit, vt arma aduersus Claudium sumeret, ac militibus non parentibus, manu propria se transverberauit. Claudius hac defectione consternatus plurimum sibi metuebat: tamē illius morte cognita confirmatus est: & donatiuo militibus distributo, qui in partes Scriboniani fuerant conquisitos & eorum plurimos deprehēsos occidit: multi, inter quos Vinitius, sibi manus intulerunt. Messalina & Narcissus libertus cum reliquis hac oblata occasione nulli potentum pepercere, nisi quis aut pecunia aut gratia, quamuis nocentissimus periculum subterfugit: nam non viri tantùm, sed & mulieres trucidatæ sunt. Ad hæc Tacitus Scriboniani filius, inquit, clementia Claudij reseruatus, postea quasi finem principis per Chaldæos scrutaretur, in exiliū actus est.

Illyrico contra Claudium mouerat: fuerat Pætus in partibus, & occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat ascensurus nauem, Arria milites orabat, vt simul imponeretur. Nempe enim (inquit) daturi estis consulari viro seruulos aliquos quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calcietur. Omnia sola præstabo. Non impetrauit. Conduxit piscatoriam nauiculam, ingénsque nauigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium, vxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium, Ego (inquit) te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est: & viuis? Ex quo manifestum est, ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quinetiam cum Thrasea gener eius deprecaretur, ne mori pergeret: intérque alia dixisset, Tu vis ergo filiam tuam, si mihi per-

Illyrico) Illyris prouincia Pannoniam septentrionem versus, meridiem verò Adriaticum mare distermінat: optimis portubus propter adiacentes insulas illustrata. Aduerte ab aliis scriptoribus dici mota esse arma in Dalmatia: à Secundo in Illyrico: sunt autem prouinciæ contiguæ. [quare probata lectio est arma Illyrico mouerat vt ex Dalmatia, quam obtinebat, Illyricum inuaserit.] *Fuerat in partibus)* fauerat Scriboniano. & secutus erat illum contra Claudium. *Occiso)* per se, vel milites. Secundus à militibus scribit occisum. Trahebatur ab Illyrico. *Arria)* vxor eius, quæ vnà in prouincia fuerat. *Imponeretur)* in eandem nauem. *Consulari)* Cecinnæ, qui gesserat Consulatum. *Omnia)* prędicta. *Vxori)* Iuniæ: quæ defectionis Scriboniani conscia, relegata est. quare impatiens annexa est etiam crimini: quo deinde filius in exilium actus est. *Profiteretur indicium)* sponte indicaret cōiurationis mariti conscios contra Claudium. *Et viuis?)* neque tu vnà occubuisti? *Ex quo)* ex quibus præludiis.] *Non subitum)* sed multo antè præuisum, & ex rebus anteactis decretum. *Thrasea gener)* Thrasea Pætus, Patauij ortus, vir egregius, & malis tēporibus clarus. Nam exercebantur miris modis inter Neronem & Thraseam inimicitiæ: verùm cuidam multa criminosè iactanti, atque causam suam perperam iudicasse dicenti, obstitit Nero, tantúmque absuit criminibus de inimico contra veritatem assentiri, vt exclamauerit, vtinam tam me Thrasea diligat, quàm iudex æquus & rectus est. huic Cecinna filiam Arriam desponsauit: ex qua Fanniam suscepit. *Filiam)* Arriam.

eundum fuerit, mori mecum? Respondit, si tamdiu, tantáque concordia vixerit tecum, quàm ego cum Pæto, volo. auxerat hoc responso curam suorum. Attentius custodiebatur, sensit, Et, nihil agitis, inquit. Potestis enim efficere vt malè moriar: ne moriar, non potestis. Dum hæc dicit, exiluit cathedram, aduersóq; parieti, caput ingenti impetu impegit & corruit. Focillata, dixeram, inquit, vobis, inuenturam me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negaßetis. Videntúrne hæc tibi maiora illo, Pæte non dolet. ad quod per hæc peruentum est. Cum interim illud quidem ingens fama, hæc nulla circumfert. Vnde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia maiora.

Pereundum) violenter. Nero virtutem ipsam excindere cõcupiscens Thraseæ infensus, accedentibus causis quòd Senatu egressus, antequam aliud decerneretur, quum legeretur epistola de matris Agrippinæ nece, & de natali eius, vt inter nefestos esset, referretur, quòd in municipio suo egisset Tragœdiam more patrio in quodam festo, quod celebrabatur trigesimo quoque anno, quòd Juuenalium ludicro parum expectabilem operam præbuerat, quòd mitiora in Prætorem Antistium ob probrosa in Neronem composita carmina censuerat, & obtinuerat: & sponte absens, cum diuini honores Poppeæ decernerentur, fuerat: neque funeri interfuerat. ea renouauerat Capito Cossutianus flagitiosus, & Thraseæ inimicus: quòd autoritate eius repetundarum concidisset: deinde illa obiiciebat, quòd principio anni solitus esset solenne iusiurandum vitare, nuncupationibus votorum non adesse, nunquam pro salute principis immolasse, nunquam pulsantem citharam audiuisse, neque laudasse, neque pro sacra illius voce sacrificasse, & triennio non introiisse curiam: solitus olim adsiduus adesse vulgaribus patrum consultis, tanquam præsentibus offenderetur. Quare cùm ei mortis arbitrium datum esset, Quæstor consulis ad eum in hortis agentem missus, etiam tum maximè intentum Demetrio, cynicæ institutionis doctori, donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & illi, quid Senatus censuisset, exposuit. Vocato igitur propius Quæstore, & vtriusque brachij venis incisis effuso cruore humum spargens, Libemus, inquit, Joui liberatori. Dicere solebat, parcere Neronis adulatoribus, si ideo possent crudelitatem eius fugere: sed cùm pariter & ipsi trucidarentur, melius esse non seruiliter perire, cum fama post se duratura esset: illorum verò tantum, quòd iugulati essent. Illud præterea frequenter secum vsurpabat, Me Nero interficere potest, lædere nequaquam. Alij scripserunt Thraseam mori iussum ob vultus tristitiam & asperitatem. historiam collegimus ex Tacito, Dione & Plutarcho. *Mori mecum*) Thrasea, referente Tacito, vxorem Arriam tentantem mariti suprema, & exemplum Arriæ matris, sequi: monuit retinere vitam, filiæque Fanniæ communi subsidium vnicum non adimere, quæ viri dicto obediens vsque ad Traiani tempora superuixit. *Auxerat curam*) intenderat diligentiam. *Custodiebatur*) ne se interficeret. *Sensit*) animaduertit Arria custodiri ne sibi manus inferret. *Nihil agitis*) exemplo Catonis & Portiæ: ille enim secundum Plutarchum dixit, si caput parieti illisero, aut spiritum præclusero, facilè mori possum. De hac autem Martialis, Coniugis audisset fatum cùm Portia Bruti, Et subtracta sibi quæreret arma dolor. Nondum scitis, ait, mortem non posse negari. Credideram satis hoc vos docuisse patrem. Dixit & ardentes auido bibit ore fauillas. I nunc & ferrum turba molesta nega. *Male*) dolentius. [cum maiori cruciatu.] *Impegit*) impulit, percussit. *Refocillata*) reparata, restaurata: [recreata à suis.] *Duram*) difficilem, longiorem. *Illo*) dicto. *Per hæc*) constantiæ

ſtantiæ & fortitudinis prælndia. *Illud*) Pæte non dolet. Hæc præexercitamenta. *Circumfert*) vulgat. *Colligitur*) comprobatur.

C. PLINIVS SERVIANO SVO S.

RECTENE omnia: quòd iampridem epiſtolæ tuæ ceſſant, an non omnia rectè? ſed occupatus es tu, an tu non occupatus? ſed occaſio ſcribendi vel rara vel nulla? Exime hunc mihi ſcrupulum, cui par eſſe non poſſum. Exime autem vel data opera tabellario miſſo, ego viaticum, ego etiam præmium dabo, nuntiet mihi modò, quod opto. Ipſe valeo, ſi valere eſt ſuſpenſum & anxium viuere, expectantem in horas, timentémque pro capite amiciſſimo, quicquid accidere homini poteſt. Vale.

RECTENE) Anxius pro ſalute Seruiani, quòd iampridem nihil ſcriberet, rogat vt ſtatim tabellario miſſo nunciet quid faciat. Non mediocriter dubitandum Seueriano, an Seruiano ſcripta fuerit epiſtola. nam vtrunque nomen legitur. in exemplaribus etiam manu ſcriptis Secundus libro octauo Seruianum virum exactiſſimũ nominat. Spartianus ſæpius in Adriano refert Seruianum virum ſummæ autoritatis. nam Julius Seruianus legatus Pannoniæ ſub Traiano fuit, & eo imperante bis conſulatum geſſit, ſemel cum Subſurano: illi Adriani ſoror Paulina nupſit. cui is Imperator tantum detulit vt venienti de cubiculo ſemper occurrerit: tertium conſulatum ne eſſet ſecundæ ſententiæ non petenti, ac ſine precatione conceſſit. filiam habuit, quam Fuſco Salinatori deſtinauit. Cùm incidiſſet Adrianus in morbum lethalem, factus de ſucceſſore ſolicitus primùm de Seruiano cogitauit: poſtea quaſi affectatorem imperij; quòd ſeruis regis cœnam miſiſſet, quòd in ſedili regio iuxta lectum poſito ſediſſet, quòd erectus ad ſtationes militum ſenex nonagenarius proceſſiſſet, mori coëgit: re vera ne ſibi ſuperſtes eſſet. Flauius Vopiſcus recitat epiſtolam Adriani ſcriptam Seruiano conſuli Gellius Seruilianum virum ſuæ ætatis doctiſſimum teſtatur. At Dion Seuerianum vocat. Eum, inquit, Traianus ſucceſſorem aliquando, & dignum imperio iudicauit: nam in conuiuio olim quæſiuit ab amicis, vt decem nominarent viros quibus ſumma reipubl. & rerum faſtigium demandari poſſet: tum verò compreſſo aliquantulum ſermone, nouem dixit per vos diſcere cupio, vnum ego Seuerianum habeo. hunc cum Fuſco eius nepote, quòd Commodi adoptionem ægrè ferre viderentur ſuſpectos & inuiſos occidi iuſſit Adrianus. Seuerianum nonagenarium, alterum decem & octo annos natum. ſed Seuerianus priuſquam iugularetur, ignem popoſcit atque incenſo thure, Vos, inquit, deos teſtor, me nihil mali commiſiſſe: Adriano hoc tantum imprecor, vt cùm mori cupiet, non poſſit. Seueriani Africæ proconſulis meminit Apuleius & Lucianus in ſermone, cui titulus quomodo hiſtoria ſcribenda ſit, Seuerianum refert. item Vlpianus Seuerianum conſulem Adriano imperante, apud quem ff. quinto menda inoleuit, vbi commemorat Adrianum reſcripſiſſe Seueriano. aut igitur Seruiano, aut Seueriano ex præcedẽtibus legendum. *Omnia*) tua ſe habẽt. *Scrupulum*) dubium, difficultatẽ. Terentius in Andria, At mihi etiam vnus ſcrupulus reſtat. trãslatio à ſcrupulo lapillo, qui nos in calceo latens plerunque offendit. Vnde idem comicus alibi, Inieci ſcrupulum. Et aſperas ſalebroſáſque vias ſcrupuloſas dicimus. Scrupulus præterea ponderis genus. Mart. libras ſcrupulos ſextuláſque dicit. at neu-

tro genere. Jugeri pars minima est decem scilicet pedes & longitudine & latitudine quadratum. *Par)* non possum pati hanc difficultatem, neque mea constantia tolerare. *Data opera)* ob hanc solam rationem. *Viaticum)* viæ necessariam impensam, quæ proficiscenti erogatur. Græci ἐφόδιον dixere: sed interdum pro facultate & paratu Latini sunt vsi: sicut illi ἐφόδιον πυθείας ὁ πλοῦτος, καὶ κακίας, id est, facultas virtutis diuitiæ & vitij. viaticulum per diminutionem dixit Caius. ff. v. & pariter Apuleius qui libro septimo, viagium pro itinere vsurpauit. *Præmium)* laboris mercedem præter viaticum. *Quod opto)* te benevalere. *Si valere)* correctio: non enim bene valet qui aliquibus animi molestiis perturbatur. *Capite amicissimo)* vita tua mihi amicissima. *Quicquid)* omne malum quod.

C. Plinivs Severo Svo S.

OFFICIVM) Seuero scribit in Senatu orationem Panegyricā dixisse, deinde recitasse quibusdam amicis cum summa auditorum attentione: quare & principem Traianum & sua tempora laudat, quibus spretis adulationibus grauia & seuera placerent. Seueros per ea tēpora multos fuisse comperio, Curtium Seuerum præfectum recitat Tacitus. Septimi Seueri doctrinam laudat Statius in syluis. Seuerum doctum fuisse Martialis libro vndecimo testatur. & Decium Seuerum imperante Seuero claruisse Jurisconsultus, sicut idem Julij Seueri meminit, qui Dione tradente, à Britannia in Judæos deficientes ab Adriano missus est, vir iustus, & sapiēs, dignitate & autoritate insignis, postmodū regēdæ Bithyniæ destinatus. *Officium consulatus)* quia Consul creatus erā, ideo Trajano gratias egi, quod secutus est Ausonius pro Consulatu suo. Gratiano principi gratias agens. *Reip. nomine)* ex autoritate reip. & imperio Senatus, sicut ipse refert in eadem oratione. *Ad rationem)* secūdum respectum. *Loci)* Senatus immo Senatorum, apud quos breuius dicendū erat propter reuerentiam. *Temporis)* seculi nostri, quo liberius fari licebat. *Ex more)* ad imitationem aliorū. *Spatiosius)* pluribus verbis. [Hoc repugnat illi epistolæ ex lib. j. qua asserit oratores plura egisse quàm edidisse. quod tamen hac ratione potest excusari, quoniam illis oratoribus priscis datæ erant liberæ perendinationes, ita vt quantum voluissent dicere, potuissent. at Plinij seculo intra constitutum tempus dicebant. an quòd alia erat apud iudices, alia apud senatum agendi ratio?] *Vberius)* eloquentius. *Suæ)* propriæ. solius Traiani. fuerunt enim in eo virtutes fere diuinæ. *Magistro)* rectore, doctore. nam Plauto librum

OFFICIVM Consulatus iniunxit mihi, vt Reip. nomine principi gratias agerem. quod ego in Senatu cum ad rationem & loci & temporis ex more fecissem, bono ciui conuenientissimum credidi, eadem illa spatiosius & vberius volumine amplecti. primùm, vt imperatori nostro virtutes suæ veris laudibus commendarentur: deinde vt futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exemplo præmonerentur, qua potissimum via possent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum est: laudare verò optimum principem, ac per hoc posteris, velut è specula, lumen quod sequantur ostendere, idem vtilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quòd hunc

librum de regimine principum scripserat, & Xenophon dialogum de tyrannide. *Sub exemplo)* ad imitationem Traiani : exemplo enim magis quàm verbis mouemur. *Niti)* contendere. *Onerosum)* magni ponderis, ne prætermittenda dicamus, & dicenda omittamus. *Superbum)* vt inferior superiori præcipiat, & tantum sibi arroget. *Per hoc)* hac ratione, ductu figurato. *Lumen)* speciosum exemplum. *Specula)* loco edito è turri, translatio à nauigantibus, qui solent dirigere cursum suum ad lampadem, in specula portus accensam. *Arrogantiæ nihil)* habet. sic enim vitatur superbia, & par vtilitas sequitur.

librum cùm amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed si commodum esset, & si valdè vacaret, admoniti. nunquam porro, aut valdè rarò, vacat Romæ, aut commodum est audire recitantem. fœdissimis insuper tempestatibus per biduum conuenerunt. Cúmque modestia mea finem recitationi facere voluisset, vt adjicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis? studiis malo, quæ propè extincto refouentur. At cui materiæ hanc sedulitatem præstiterunt? nempe quam in Senatu quoque, vbi perpeti necesse erat, grauari tamen vel puncto temporis solebamus. eadem nunc & qui recitare, & qui audire triduo velint, inueniuntur: non quia eloquentius quàm priùs, sed quia liberius, ideóque etiam libentiùs scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quòd res antea tam inuisa quàm falsa, nunc vt vera, ita amabilis facta est. Sed ego cùm studium audientium, tum iudicium mirè probaui. Animaduerti enim seuerissima quæque vel maximè satisfacere. Memini quidem me non multis recitasse quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tanquam sit eadem

Librum) orationem panegyricam. *Codicillos)* epistolas [ad illos missas.] *Libellos)* supplicationes. *Vacat Romæ)* vacui sunt ab officiis in vrbe. id quod libro decimo Mart. conqueritur. *Fœdissimis tempestatibus)* turbidis & tempestuosis diebus. Fœdum est plusquam turpe, interdum crudele significat. idcirco Sallustius, fœdos oculos dixit. *Tertium diem)* vt totam orationem recitarem : relinquebatur enim tertia pars eius recitanda. *Mihi)* mea causa. *Honorem)* audiendi diligentiam. *Studiis malo)* crediderim id factum potius propter studia. *Extincta)* deperdita superiorum principum sæuitia præsertim liberiora studia: vt [vetus comœdia, &] satyra, & historia. *Refouentur)* respiciuntur sub Traiano : nam Iuuenal. sub eo suum opus publicauit & composuit : quod non dissimulat identidem, sed in primis. vij. satyr. Tacitus verò & Tranquill. suas historias. *Cui materiæ)* demonstratiuo generi & solutæ orationi quæ minus tenet auditorem. an potius qua solebant imperatores commendare. *Sedulitatem)* per triduum audiendi diligentiam. *Nempe)* præstiterunt ei materiæ hanc sedulitatem, quam quoque præstiterant in Senatu, cum primum dixi : perinde ac si inferret quòd non tantum deberent capi in recitatione eius orationis, quam semel audiuerant. *Perpeti)* totam audire. *Necesse erat)* propter præsentiam Cæsaris, quamuis esset molestum & graue audientibus. *Puncto)* momento, quantulo spatio. M. Tullius pro Cluentio, Neque postea Larini punctum temporis moratus est. *Solebamus)* sub malis imperatoribus. *Quàm priùs)* nunc dicantur. iam enim adulatio omnia noua excogitauerat.

Liberius) verius. cùm sub Domitiano capitale fuerit laudare bonos, id est verum dicere. *Accedet laudibus*) ad alias eius laudes addetur hæc etiam. *Res*) laudatio panegyrica. *Antea*) sub malis imperatoribus. *Nunc*) Traiano principe. *Vera*) continens veras laudes. *Amabilis*) grata. *Studium*) attentam operam. *Seuerissima quæque*) scripta admodum austera & grauia. *Satisfacere*) placere. *Non multis*) paucis doctis, quibus solebat sua committere. *Omnibus*) pro communi vtilitate.

omnium futura sententia, hac seueritate aurium lætor. Ac sicut olim theatra malè musicos canere docuerunt, ita nunc in spem adducor posse fieri vt eadem theatra bene canere musicos doceant. Omnes enim qui placendi causa scribunt, qualia placere viderint, scribent. At mihi quidem confido in hoc genere materiæ lætioris styli constare rationem cum ea potius, quæ pressius & adstrictius, quàm illa quæ hilarius & quasi exultantius scripsi, possint videri accersita & inducta. Non ideo tamen segnius precor, vt quandoque veniat dies: vtinámque iam venerit, quo austeris illis seuerísque dulcia hæc blandáque vel iusta possessione decedant. Habes acta mea tridui, quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem, & studiorum nomine, & meo capere, quantum præsens percipere potuisses. Vale.

Hac seueritate aurium) iudicio audientium libenter seuera scripta. *Olim sub Nerone*) qui cantu & musica oblectatus adeo, vt in certamen sæpius descenderit, & aduersarios quasi plane eiusdem conditionis obseruarit, captarit, infamarit, maledictis incesserit: ac si qui arte præcellerent, corrumpere etiam solitus fuerit: inde pessimum cantandi genus, dum principi male cantanti cedunt, introductum. fuit enim exiguæ & obscuræ vocis. quare non immerito Aristoxenus apud Athenæum, inquit, postquam theatra in barbaros mores fluxere, & multum à prioribus desciuere, publicè ipsa musica defecit: paucíque sciunt, qualis olim fuerit: nunc musicæ modi pessimi introducti, quibus qui vtuntur pro humanitate molles fiunt, pro temperantia libidinosi. [Plutarch. in libello de musica refert antiquos Græcos nesciuisse theatralem musam: sed eius scientia vsos tantùm ad honorem deorum, & heroum laudem, ac institutiónem iuuenum, quod prius Horatius in poëtica tetigisse videtur per illud. Musa dedit fidibus diuos puerosque deorum. idem Plutarchus, cum colligat theatrum fuisse post: quoniam θεωρεῖν, vnde theatrum deductum est, ἀπὸ τοῦ θεῖ denominationem traxerit, asserítque, ad pueros erudiendos olim musica in vsu erat: eam suis temporibus fuisse sublatam, omnésque ad theatralem conuersos.] *Theatra*) quæ instituta sunt ad deorum immortalium ludos, & populi voluptatem, id græcorum inuentum, vnde etiam nomen Latinè arena dicitur. nulla fermè Italiæ ciuitas fuit nobilis, quæ theatro careret. Instituto igitur quinquennali ludicro Romæ à Nerone secundum Tacitum ad morem Græci certaminis variam famam fuisse constat. quippe erant qui Cn. quoque Pompeium incusatum à maioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset, proceres Romani specie orationum & carminum scena (nam & in ea theatro constituebatur) polluantur? an decurias equitum egregium iudicandi munus expleturas, si fractos sonos & dulcedinem vocum perite audiuissent? *Eadem theatra*) translatio à theatris adscripta, cuius sensus sicut olim mali principes coëgerunt oratores ad malè dicendum, dum volunt adulari sibi, ita nunc confido optimum imperatorem nostrum fieri autorem benè dicendi. [*Qualia*) veras laudes.] *Musicos*) oratores metaphoricè. *Materiæ lætioris*) legitur.

gitur etiam latioris in eandem sententiam, quam scilicet latius & copiosius diffudi quàm priores. *Constare rationem*) posse me reddere manifestam rationem. *Pressius*) humilius, [castigatius, grauius.] *Astrictius*) breuius, compendiosius. *Hilarius*) delectabilius, lætius. *Exultantius*) diffusius, copiosius. *Accersita*) affectata, extra rem inserta. *Segnius*) supina prece [minus.] *Austeris illis, seuerisque*) veris scriptis sed auditu superioribus, qualis satyra & antiqua comœdia, cuius sub Traiano scriptor extitit Virg. Romanus. Austero contrarium est dulce. *Blanda*) adulatoria. *Iusta*) debita austeris & seueris, [quæ iusto titul. occupare deberent locum dulcium.] *Et meo*) & mea causa.

C. PLINIVS CALVISIO RVFO SVO S.

ASSVMO te in consilium rei familiaris, vt soleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inserta venalia sunt: in his me multa solicitant, aliqua nec minora deterrent. Solicitat primùm ipsa pulchritudo iungendi: deinde, quod non minus vtile quàm voluptuosum, posse vtraque eadem opera, eodem viatico inuisere, sub eodem procuratore, ac penè iisdem actoribus habere, vnam villam colere & ornare, alteram tantum tueri. Inest huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atriensium,

ASSVMO) Hæsitabundus an prædia suis vicina emeret, Claudium Rufum amicum consulit: exponens, quæcunque ad emendum illa solicitarent, & quæ deterrerent. Multi codices habent Clausium Rufum, alij Caluisium, quem supra legimus contubernalem Secundi. *Assumo te in consilium*) te consulo, & participem consilij mei facio. Idem libro sexto euocatus in consilium à Cæsare nostro. [M.Tullius, Adhibuit sibi in consilium. xv. principes. cum quibus causas cognouit Max nisi eo in consilium adhibito.] Spartianus, Adriano mos erat, vt cum princeps causas cognosceret, & Senatores & Equites Romanos in consilium vocaret & alios, quos Senatus probasset. *Familiaris*) domesticæ. *Prædia*) rura, prædia sunt res ipsæ, prædes homines, id est fideiussores. *Vicina*) contigua. *Inserta*) interiacentia. *In his*) emendis. *Solicitant*) prouocant, incitant. *Deterrent*) retrahunt ab emptione. *Pulchritudo*) decorus prospectus agrorum perpetuorum. *Vtraque*) prædia vetera & noua. [*Opera*) excursu.] *Viatico*) viæ impendio. *Inuisere*) ire ad videndum. *Procuratore*) rei rusticæ curatore, cuius imperio subiacet villicus: verum & pro custode alicuius rei necessariæ, vt fœtus apum, Columella posuit: at Lampridius & multi pro eo qui rationes vectigalium principum seruat, super quo iam multa præscripsimus. [*Actoribus*) quod probo, cùm apud Iurisconsultos actor pro villico accipiatur. quale illud, actori suo Antiocho data libertate. quinimmo etiam Columella in eundem sensum accepit cùm inquit, Sed nec conditum cura, fide, rationibus inferunt: ita vt & actor & familia peccent, & æger sæpius infametur.] *Villam*) domum in agro. *Tueri*) [rusticam villam] reparare, ne corruat. nam villarum alia ciuica, in qua ciues æstatis tempore, alia rustica, in qua cultores agrorum inhabitant. Item fructuaria in qua fructus & reditus agrorum reponuntur. *Inest*) numeratur, miscetur. *Computationi*) calculo.] *Supellectilis*) rerum mobilium ad vsum domesticum Pomponius de supellectili. Supellex est domesticum patrisfamiliæ instrumentum: quòd neque argento auróve facto, vel vesti annumeraretur. vbi Paulus recenset quæ supellectilis appellatione con-

tinentur. Tubero hoc modo demonstrare supellectilem tentat, dicens esse instrumentum quoddam patrisfamilias rerum ad quotidianum vsum paratarum, quod in aliam speciem non caderet. Celsus ibidem autor. Columella appellatione supellectilis, etiam vestem comprehendit. *Atriensium*) qui habebant curam atrij & supellectilis. nam ianitores atrienses dixit. Apuleius lib. de mundo, & Columella. Tum insistere iubet atriensibus vt supellectilem exponant. Ulp. in familia atriensem numerat, & asserit fuisse in villa cultiori sicut scoparios, viridarios, & topiarios. [Siculus Flaccus etiam ostiarios, cùm scribit villis portas dominos villarum facere, ianuásque imponere, & seruos huic negocio ad transmittendum populum applicare. Plaut. in Asinaria his verbis declarat, quod esset officium atriensium. Jussin', inquit, scelestc hac ianua hoc stercus hinc auferri? iussin' columnis deiici operas aranearum? Jussin' in splendorem dari bullas has foribus nostris?]

topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorij instrumenti: quæ plurimum refert, vnum in locum conferas, an in diuersa dispergas. Contrà, vereor ne sit incautum, rem tam magnam iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur incerta fortunæ possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum iucunditatis soli cælique mutatio, ipsáque illa peregrinatio intersita. Iam, quod deliberationis nostræ caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi: Constant campis, vineis, syluis,

Topiariorum) artificum traducendarum & formandarum arborum, ac herbarum in varias formas & circinnos. Plinius senior libro duodecimo, ficus, inquit, Indica vastis diffunditur ramis, quorum pondera adeo in terram curuantur, vt annuo spatio figantur, notámque sibi propaginem faciant circa parentem in orbes quodam topiario opere: & Africanus cum Ulpiano topiarium vsurpant pro seruo parato arborum ornandarum causa. fortasse à funiculis dictus est topiarius, quibus in opere vtitur. nam restes Pausan. ait topia dici. topiarium opus non in viridiis tantùm, sed & in scenis satyricis antiquitas struxit, quæ ornatæ arboribus, speluncis, montibus, reliquísque agrestibus rebus in topiarij cæli speciem transformabantur. Topiariorum autem cura fuit post flatum Fauonij. *Fabrorum*) lignariorum & ferrariorum, [dendrophororum.] *Venatorij*) comparati ad venationem, quæ propriè ferarum est: nam aucupium minus virile. Ulp. ff. xxxiij. Si in agro venationes sint, puto venatores quoque & vestigatores, & canes, & cætera quæ ad venationes sunt necessaria, instrumenti vocabulo contineri: maximè si ager ex hoc reditum habet, vnde iure Secundus venatorium instrumentum dixit. est autem instrumentum, secundum Ulpianum de fundo instructo, apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri nequiret possessio: ibi insuper idem Jurisconsultus exequitur de instrumento rurali diligenter. Tranquill. in Augusto, instrumentum regium pro apparatu & supellectili regia posuit. *Conferas*) componas: nam in vnum melius custodiuntur. [*Rem*) prædia.] *Tam magnam*) magni momenti, [tam magno emptam.] *Tempestatibus*) malis temporum qualitatibus. vocabulum, quòd vtroque versus dici potest, vt valitudo, facinus, dolus; poëta enim claram tempestatem dicit, & pro tempore antiquos accipere solitos Pompeius testatur. *Incerta fortuna*) incertitudinem fortunæ, ac temporum mutationes. *Possessionum varietatibus*) habere possessiones in diuersis locis: vt si calamitas vnam aliquam opprimat, alia diuersitate cæli grandinem euitet. [*Experiri*) an possimus euitare.] *Soli*) loci, regionis. *Cæli*) aëris. *Peregrinatio*) peregre secessus. *Intersita*) interposita, vicissitudinaria. *Caput*) summa, maxima propositio. *Fertiles*) non seruauit ordinem. nam præponere debuit pingues, vnde descendit fertilitas.

fertilitas. *Aquosi)* vliginosi, irrigui, abundantes aqua [qua possint irrigari,] qui ex se aquam fundant. Cato in re rustica per gradum superlationis dixit.

quæ materiam & ex ea redditum sicut modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terræ, imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior sæpius vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rubus & aliqua incommoda creuerunt. Sunt ergo instruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipse

Materiam) ligna. ὕλη apud Græcos materiam & syluam significat, & nostri pro ligno sæpe vtuntur, vt Cato: Columella etiam pro pampinis, qui relinquuntur vitis constituendæ vel substituendæ causa. Ulpianus ff. xxxi j. Ligni appellatio nomen generale est, sed sic separatur, vt sit aliud materia, aliud lignũ: materia est, quæ ad ædificandum fulciendúmque necessaria est: lignum, quicquid comburendi causa paratum est. Plato insuper materiam voluit esse rem improcreabilem, incorruptam, non de principiis absolutis elementis, sed ex omnibus primam figurarum capacem, factionísque subiectam, adhuc rudem & figurationis qualitate viduatam. stoici duo esse in rerum natura voluerunt, ex quibus omnia fiunt, materiam & causam. materia iacet iners, res ad omnia parata cessatura, si nemo moueat: eam autem ratio format, & quocunque vult versat: ex illa varia opera producit. hæc autem omnium rerum prima substantia, causa verò deus. *Modicum)* mediocrem. *Statum)* certum, firmum. nam statæ obseruationes, & feriæ certis diebus constitutæ dicuntur. sunt autem syluæ minus subiectæ tempestatibus, quàm reliqua ruris. status verò substantiuum est conditio vnuscuiusque rei, & constitutio causæ apud Rhetores *Felicitas)* fertilitas, vbertas. *Imbecillis)* pauperibus, debilibus. *Fatigatur)* colitur, exercetur [eneruatur, exinanitur. *Possessor)* dominus.] *Pignora)* seruos, & bona, ac instrumenta rei rusticæ, quæ colonis adiumento dominus dederat. nam ea sũt obligata creditori, quinimmo secundum Catonem in re rustica. quicquid illatum fundo erit, donec colonus satisfecerit, pignori esto. *Reliqua colonorum)* debita contracta à colonis. sic enim Jurisconsulti vsurpare solent [vt] Pomp de statu lib. Rationem reddere iussus, reliquum, quod apparet, soluit: de eo quod obscurius est, satisdare paratus est. Julianus, Si quis testamento libertatem acceperit sub conditione, si rationem reddiderit, debet pro hæreditaria parte hæredibus reliqua soluere. [Et Paulus, Offidius quidam instituta filia Valeriana hærede, actori suo Antiocho data libertate prædia certa, & peculium, & reliqua legauerat. Ulpianus. Siquis libertatem dederit seruis duobus, si rationes reddiderint. Julia enim tractat si alter reddere sit paratus, alter non sit, an alter per alterum impediatur. & rectissimè ait. si quidem separatim rationes gesserant, sufficere ad libertatem adipiscendam ei qui rationes suas reddiderit. si verò simul, non alias videri alterum paruisse, nisi vtriusque reliqua exoluerit. in reliquis accipere debemus, vt & ipsa rationum volumina reddantur. Callistratus, Quid ergo conuenitur his verbis, si rationes reddiderit? quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit, quasi nihil intersit vtrum sub hac conditione, si reliqua: vel sub hac, si rationes reddiderit. Scæuola demum. ff. de fundo instructo bis repetens in eadem lege reliqua colonorum, innuit esse, quæ coloni debent dominis.] quod nos admonuit Baptista Tetonus, qui sine magistro ius ciuile summa cum laude profitetur. Hoc etiam vocabulo vsus est M. Tullius ad Atticum. Id, inquit, reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quódque idem in Asia sua manu scriptum dedit, id si præstaret, & quæ ibi sequuntur. Plautus in Cist. Nunc quod reliquum restat, volo persoluere, vt expungatur nomen, ne quid debeam. & paulo pòst, Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.] *Ad*

tempus) ante tempus. nam ad interdum præter, & ante significat. *Vires)* excolendi prædij. *Exhausit)* absumpsit. dum partis malè vtitur, ita in futurum facultatem contriuit, vt incultos agros reliquerit. *Rubus)* arbor mora producens: namque curuatus gracilitate nimia simul proceritate defigit rursus in terram caput, iterúmque nascitur ex sese repleturus omnia, nisi resistat cultura prorsus, vt possint videri homines terræ causa geniti, ita pessima atque execranda res propaginem docuit, atque radicem acquiri viridem. Eius autem plura genera, inter quæ illud, quòd Theophrastus canis rubum, Palladius rubum caninum appellat. Plinius rubum arborem esse dicit, Theophrastus fruticem. [Fuit in alia lectione rursus reliqua creuerunt, scilicet debita in maius aucta fuere: quam magis probo] *Sunt ergo)* quòd scilicet ager incultus esset & pignora distracta, ideo instruendi & muniendi erant instrumentis necessariis complures frugi mancipes. *Mancipes)* coloni qui agros mercede conducant. [Cic. ad Rufum, Docuerunt me periti homines in his cùm omnium peritissimus, tum mihi amicissimus C. Camillus ad Volusium transferri nomen à Valerio non potuisse, prædes Valerianos teneri, neque id erat. xxx. sest. vt scribis, sed xix. erat enim curata nobis pecunia Valerij mancipis nomine, ex qua reliquum, quod erat in rationibus retuli. vbi manceps pro præde, & reliquum pro debito] *Frugi)* fructuosi, vtiles.

vsquam vinctos habeo, nec ibi quisquam superest, vt scias quanti videantur posse emi. Sestertio tricies, non quia non aliquando quinquagies fuerint, verùm & hac penuria colonorum & communi temporis iniquitate, vt redditus agrorum, sic etiam precium retrò abiit. Quæris, an hoc ipsum tricies facilè colligere possimus. Sum quidem propè totus in prædiis, aliquid tamen fœnore: nec molestum erit mutuari. accipiam à socru, cuius arca non secus ac mea vtor. Proinde hoc te non moueat si cætera non refragantur: quæ velim quàm diligentissimè examines. Nam cùm in omnibus rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi & vsus & prouidentiæ superest. Vale.

Vinctos) in compedibus: quibus vincti serui ad agriculturam destinabantur: eos autem oportebat secundum rei rusticæ præcepta non esse formidolosos, non animosos, non secordes, neque somniculosos: id genus culturæ Plinius senior libro decimo octauo, capite tertio reprehendit: At nunc, inquit agros, vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent. *Quisquam)* seruus est. *Ibi)* in illis prædiis. *Superest)* reliquum est in hoc consilio. *Sestertio tricies)* sume extrinsecus emi possunt. nam amico omnia detegit, vt melius consulat. *Sestertio tricies)* tricies centenis millibus nummum. tricies autem syncopatum pro triginties profertur. *Quinquagies)* sestertio, idest, quinquagies centenis millibus nummum fuerint vænales. *Penuria)* paucitate, caritate. *Iniquitate)* malignitate: qua inculti per Italiam iacebant agri: [an potius sterilitate & crebris tempestatibus.] *Retro abiit)* viluit. minutum est. *Tricies)* sestertium. *Colligere)* comparare, cogere. *Propè totus in prædiis)* ferè omnes meas pecunias contuli emendis prædiis. *Fœnore)* fœnus non ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι sed à fœtu deductum est, quasi à fœtura quadam pecuniæ parientis: nam propriè fœnus est naturalis terræ fructus: ob quam causam & nummorum fœtus fœnus est vocatum: sors autem summa, cui extrinsecus requiritur fœnus. Autore Appiano, veteres Romani abhorruisse videntur fœnoris consuetudinem, quemadmodum & Græci: non secus ac cauponandi quæstum quendam existimantes grauem intolerabilémque pauperibus, & inimi-

inimicitias vltro procreantem, qua ratione commoti Persæ commodari deceptibile quoddam mendaciísque refertum credidere. [& Cæsar dict. aduersus fœneratores legem tulit, qua de modo credendi cauebatur. *Mutuari fœnore)* accipere mutuo cum fœnore. *A socru)* mea, Pompeia Celerina. *Arca)* pecunia. positum continens pro contento. *Hoc)* quod non habeam integram summam pecuniarum pro emendis his prædiis.] *Refragantur)* resistunt, aduersantur.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

EMINISTINE te sæpe legisse quãtas cõtẽtiones excitarit lex tabellaria? quãtũq́; ipsi latori vel gloriæ, vel reprehẽsionis attulerit? At nũc in Senatu sine vlla dissẽsione

M*EMINISTI)* Monet amicum Messium comitiorum ordinem immutatum: neque per aperta suffragia: sed tacitam tabellam creari magistratus: & verendum, ne inde vitia oriantur. quod postea euenisse, per epistolam ad eundem Messium libro quarto significat, in primis seculi malas artes taxans, & Traiani curam circa publica non mediocriter commendans. Paulus de iure fisci refert Messium fuisse Jurisconsultum: marmoreæ veterum inscriptiones Messium Rusticum curatorem aluei, & riparum Tyberis, & cloacarum vrbis Romani populi Adriano Augusto Imperante: [at in monumentis Brixianorum legi T. Messium Licinianum. sicut apud Forumiulij L. Geminium Messium curatorem ærarij Mediolanensis] in vetusto codice Metium Maximum inuenio. Tranquillus Metium recitat. in quem fuit illud notabile dictum Domitiani, Vellem tam formosus esse, quàm Metius sibi videtur. *Lex tabellaria)* qua populus per tabellam suffragium ferebat: cum prius non viritim, sed per curias conuocatus magistratus crearet: & quod pluribus visum esset curiis, ad Senatum referebatur. Lex autem tabellaria, quæ & Cassia dicta est, quòd Cassius Longinus hanc tulit, C. Mario Cn. Flacco Coss. cauebat non voce, sed puncto debere fieri suffragia: quæ antiqui non scripto, vt postea in cistam tabellas suas coniicientes, eásque candidati cui fauebant insculptas literas habentes, sed puncto in tabellam facto notabant: quod M. Tullius pro Planco ostendit: & Horatius in arte tetigit, Omne tulit punctum, id est omnium tribuum suffragium habuit. nam tribus conuocatæ per tabellam ferebant suffragia, quibus latis sortitio fiebat, præco renunciabat, quem tribus creasset. autores sunt M. Varro in re rustica, & Cicero pro eodem Planco. [& de lege agraria idem inquit, Meis comitiis non tabellam vindicem tacitæ libertatis, sed vocem vnam præ vobis indicem vestrarum erga me voluntatum & studiorum tulistis.] *Latori)* L. Cassio Longino. *Gloriæ)* si bene cessisset. *Reprehensionis)* si malè. vel pro hominum diuerso iudicio. nam M. Tullius legum secundo, In ea sum, inquit, sententia qua te fuisse semper scio, nihil vt fuerit in suffragiis voce melius. quis autem non sentit omnem autoritatem optimatum tabellariam legem abstulisse? quam populus liber nunquam desiderauit: oppressus dominatu, & potentia principum efflagitauit. Itaque grauiora iudicia de potentissimis hominibus erant voces quam tabellæ: quamobrem suffragandi nimia libido, in non bonis causis eripienda fuit potentibus: non latebra danda populo, in qua bonis ignorantibus, quid quisque sentiat, tabella vitiosum occultaret suffragium. itaque isti rationi neque lator quisquam est inuentus, neque autor vnquam bonus. sunt enim quatuor leges tabellariæ. quarum prima de magistratibus mandandis: ea est Gabinia, lata ab homine ignoto & sordido: secuta biennio pòst Cassia est de populi iudicio, ista ab homine nobili lata L. Cassio, Carbonis est ter-

tia de iubendis legibus ac vetandis seditiosi atque improbi ciuis. vno in genere relinqui videbatur vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam, eámque optimam remp. esse dico quam hic Consul constituerit, quæ sit in potestate optimatum: sic enim recitata est de suffragiis, Optimatúmque plebi libera sunto: quæ lex hanc sententiam continet, vt omnes leges tolleret quæ postea latæ sunt, quando tegunt omni ratione suffragium, ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet: dummodo hæc optimo cuique & grauissimo ciui ostendatur, vltroque offeratur.

hoc idem, vt optimum placuit. Omnes comitiorum die tabellas postulauerunt. Excesseramus sanè manifestis illis apertísque suffragiis licentiam concionum. non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedenti dignitas custodiebatur. magni vndique dissoníque clamores. Procurrebant omnes cum suis candidatis. multa agmina in medio, multíque circuli & indecora confusio: adeo desciueramus à consuetudine parentum, apud quos

Hoc idem) lex tabellaria sine vlla defensione. Legitur etiam dissensione in eundem sensum, id est, omnibus sententiis, sine controuersia. *Omnes*) senatores. *Comitiorum die*) quo die populus coibat ad creandos magistratus. inde comitiales dies sunt dicti, quibus cum populo agi licebat: nundinis enim comitia haberi non poterant, neque mundo patente. solebant autem auspicari de mense Martio, secundum alios etiam alio tempore: consularia sequebantur prætoria & ædilitia: quidam etiam testantur consularia comitia aliquando facta. VI. Calend. Augusti. Et comitiorum alia calata dicebantur, quæ pro collegio pontificum, aut regis sacrorum, aut flaminum inaugurandorum causa habebantur: alia curiata, cùm ex generibus omnium suffragium ferebatur, quæ per lictorem curiatim vocabantur: alia centuriata, cùm ex censu & ætate, ea per cornicinem vocari solebant. hæc Gellius. At Liuius ab vrbe condita. Curiata dicit comitia quæ rem militarem continerent: & centuriata, quibus Consules Tribuníque militares creabantur. Tributa comitia sunt cùm ex regionibus & locis suffragium fertur: ea minoribus creandis magistratibus dantur: maioribus autem centuriata, quæ iusta haberi & dici voluisse maiores Cic. tradit. Curiata, vt alij arbitrantur, pontificibus arbitris præbentur. Consules, Dictatores, Tribuni militares indicendorum comitiorum potestatem habebant. Bina autem fieri comitia solebant de eisdem candidatis: priora domi, quo facilius concordia populi firmaretur: posteriora vel in loco comitij, vel in campo Martio. Comitium autem locus iuxta Senatum à coëundo dictum, quòd illuc populus coïret comitiis centuriatis & litium causa: erat enim foro connexum, secundo bello punico tectum: in quo ruminalis arbor, quæ Remi Romulíque infantiam texerat supra octingentos & quadraginta annos fuit. Significat etiam comitium tempus coëundi & actum: in quem sensum nunc Secundus vsurpat: à quo verbum comitiare & incomitiare deducitur secundum Festum. *Comitiorum die*) hanc rem in Panegyrico breuius tetigit, Nam quòd, inquit, precatus es, vt illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, reip. *Licentiam*) nimiam libertatem. *Concionum*) dicendi publicè. prænotauimus concionem tria significare. *Manifestis suffragiis*) viua voce & sententiis palam dictis. hoc enim primum in vsum venerat apud Romanos, vt in creatione magistratuum sententiæ ferrentur viritim, eadem vi, eodémque iure promiscuè ab omnibus. à Seruio rege postea gradus facti, vt neque exclusus quisquam suffragio videretur, & vis omnis penes primores ciuitatis esset, equites namque vocabantur primi octuaginta: inde primæ

classis

classis centuriæ vocabantur: ibi si variaret, quod raro incidebat, vt secundæ classis vocarentur, nec ferè vnquam ita descenderent vt ad infimos peruenirent. Dissentit Dionysius Halycarnasseus [à Liuio.] Ille enim sub Romulo populum per centurias vocatum, hic secus scribit. Appianus innuit, aliud esse suffragia ferre in creandis magistratibus, aliud participem esse in legum creatione. *Non sedendi dignitas)* non locus honestior dabatur dignioribus, [non displicet etiam sedenti, vt qui etiam sedendo interfari loquentes vellet.] *Dissoni)* discordes. *Cum suis candidatis)* Lege Fabia à Fabio lata adiecta est pœna illis, qui non certo numero, vt antè fuerant definiti, deducerent & sectarentur in comitia candidatos. Iam memorauimus rationes cur petituri magistratum alba veste induerentur. *Agmina)* globorum motus. *Circuli)* conuenticuli hominum. coronæ. *Indecora confusio)* inhonesta perturbatio & commixtura. *Desciueramus)* defeceramus. *Parentum)* maiorum.

omnia disposita, moderata, tranquilla, maiestatem loci, pudorémque retinebant. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum, Citato nomine candidati, silentium summum. Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat: vel eum sub quo militauerat, vel eum cui quæstor fuerat, vel vtrunque, si poterat. Addebat quos-

Disposita) ordinata. *Maiestatem)* amplitudinem, dignitatem. *Loci)* comitij vel campi Martij. [*Senes)* qui fortasse sub Augusto hoc viderant. nam is referente Tranquillo quoties magistratuum comitiis interesset tribus cum candidatis suis circuibat. supplicabátque more solenni. ferebat & ipse suffragium in tribus vt vnus è populo.] *Hunc)* talem olim fuisse. *Citato)* vocato per præconem. *Silentium)* attentio, subaudi erat. *Ipse)* candidatus. *Pro se)* quæ arbitrabatur ad causam suam. *Explicabat)* narrabat. *Vitam suam*] M. Tullius pro Planco tradit in candidato virtutem, probitatem, integritatem inquiri solere. *Testes)* Idem in Panegyrica oratione, [Næ] suffragiis consularium virorum vrbes, populi, gentes inseruntur. *Dabat)* producebat. *Legatus)* Proconsulis vicarius. placet etiam legi militauerat. nouimus Romanos auspicari solitos honores à militia. sic Cæsar Dictator sub Seruilio Isaurico primum meruit. sic Secundus Tribunatum militum gessit. [nam primò ad militiam, deinde ad quæsturam procedebant antiqui.] *Quæstor)* quæstura enim fuit primus honorum [vrbanorum] gradus. quæstor autem Latinum nomen est Pomponio Iurisconsulto referente, eo quòd inquirendæ & conseruandæ pecuniæ causa crearetur. Quæstorum alij erant vrbani, qui pecunias publicas in ærarium referebant, alij Prouinciales Proconsulibus & Prætoribus dati ad pecuniam publicam conseruandam: nam & Consules in bello Quæstores habebant ad curam prædæ & spoliorum: at vrbani damnatorum bona accipientes in publicum referebant, publica funera de publico locabant, ærarij pecunias expensas & acceptas in tabulas referebant, quæstores enim aliquando Tribuni & præfecti ærarij appellati: à recentioribus referendarij, vocabulo non incongruo. Origo quæstoribus creandis antiquissima est, & pene ante omnes magistratus. namque Vlpianus asserit ex testimonio Junij Gratiani libro septimo de potestatibus ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos iidem reges non sua voce, sed populi suffragio crearunt. sed sicut dubium est, an Romulo & Numa Pompilio regnantibus Quæstor fuerit, ita à Tullo Hostilio rege quæstores fuisse creatos certum est, & sanè crebrior apud veteres opinio est. Tullum Hostilium primum in remp. induxisse quæstores à genere quærendi initio sic appellatos, & Junius, & Trebatius ac Fenestella scribunt. Idem Vlpianus ibidem inquit, Ex Quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri ex Senatusconsulto: quod factum est D. Druso & Porcinna Coss. Non autem

omnes Quæstores prouincias sortiebantur: nam excepti erant Candidati principis: hi etenim solis libris principalibus in Senatu legendis vacabant: posteáque obtinuit Quæstores creari indifferenter, tam Patricios quàm plebeios. ingressus est enim quæstura, vt iam prædiximus, & quasi primordium gerendorum honorum. Quæstor item frumenti erat qui in summa caritate, vt vrbs abũdaret annona, curare debebat, & esse negociatoribus comis, mercatoribus iustus, municipalibus liberalis, sociis abstinens & quia de capite ciuis Rom. iniussu populi non erat permissum lege Consulibus ius dicere, propterea Quæstores constituebantur à populo qui capitalibus rebus præessent: ij appellabantur Quæstores parricidij. vnde pro Sylla M. Tullius, Quæstiones, inquit, nobis seruorum ac tormēta accusator nobis minitatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque, tum animi tũ corporis, regit quæstor. *Vtrunque)* sub quo militauerat, & quæsturam gesserat. *Addebat)* producebat in testimonium sui. *Suffragatoribus)* fautoribus [qui sibi fauebant perparcè, iuxta illud, Lauda parcè, vitupera parcius.] *Natales)* obscuros parentes, conferendo suos cum natalibus competitoris. tale quid Cicero pro Murena declarat, Summam, inquit, video in te esse Serui Sulpiti dignitatem generis, integritatis, industriæ, cæterorúmque ornamentorum omnium, quibus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, vt neque ipse dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit. contempsisti L. Murenæ genus, extulisti tuum, & quæ sequuntur. *Competitoris)* eundem magistratum petentis. *Annos)* nimium teneros, vel præmaturos: nam lege annaria, quę annorum modum in petendis honoribus definiebat, cautum ne omnis ætas ad dignitates admitteretur: interdum tamen vt in Scipione Africano propter summam indolem & virtutem non obseruata. *Censoria)* castigata, iudiciaria, magna. [*Digni)* propter virtutes, mores, nobilitatem. nam potest esse quispiam gratiosus absque virtute, cùm sit potius fortunæ nomen.] *Gratiosi)* gratia validi, & fauorabiliores. *Praualebant)* creabantur, eligebantur. *Immodico)* nimio. *Tacita)* per tabellam. *Interim)* statim. discretio huius rei quæ ad narrationem pertinet superiorem. *Subitum)* inopinatum. nam vbi vsitata remedia non procedunt, contraria tentanda sunt autore Seneca. *Ipso remedio)* lege tabellaria, quod sequentibus comitiis euenit eodem libro quarto ad eundem significante. *Irrepat)* latenter & paulatim ingrediatur. *Quoto cuique)* cuiuscunque ordinis. *Cura)* est. *Multi famam)* Sententia verissima prius à Seneca prænotata, Plerique, inquit, famam: conscientiam pauci verentur. De

dam ex suffragatoribus: illi grauiter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. Nonnunqaam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus grauitate censoria: ita sæpius digni, quàm gratiosi praualebant. Quæ nunc immodico fauore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt. quod interim planè remedium fuit. erat enim nouum & subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragiis impudentia irrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreto, quæ palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis citò de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maximè fieri debuerunt. Nam vt in recuperatoriis iudiciis, sic nos in his comi-

tur. *De futuris)* malis conqueror. *Qui)* quales. boni scilicet. in Panegyrico enim multis laudat Consules his comitiis declaratos. [*Maximè)* in primis.] *Recuperatoriis iudiciis)* Recuperatores iudices dabantur edicto Prætorio iniuriis æstimandis, quòd per illos ius nostrum recuperemus, [vnde in lege Roscia Peducea de terminis agrorum scriptum extat, déque ea re curatores, qui hoc lege egeriri iurisdictio recuperatorúmque datio additio esto: erant autem huiusmodi quando legibus aliquibus, quibus parua admodum pecunia delinquentes mulctabantur, propter exiguam pœnam oriebatur contemptus, tunc recuperatores tunc iudices prouinciis æstimandis reo dabantur.] Marc. Tullius in Verrem innuit tres dari solitos. & pro Flacco, inquit, à recuperatoribus causa cognoscitur. Tranquill. in Nerone, Cautum vt rerum actu ab ærario causæ ad forum, ac recuperatores transferrentur. Idem in Vespasiano, Flauia Domicilla ingenua, & ciuis Romana recuperatorio iudicio pronunciata. [Postremo in Domitiano recuperatores, ne se semper persuasoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit.] Fiebant autem recuperatoria iudicia extra ordinem.

tiis quasi repentè apprehensi, sinceri iudices fuimus. Hæc tibi scripsi, primùm vt aliquid noui scriberem, deinde vt nonnunquam de Rep. loquerer, cuius materiæ nobis quanto rarior quam veteribus, occasio tanto minus omittenda est. Et Hercule quousque illa vulgaria? Eho quid agis? ecquid commodè vales? Habeant nostræ quoque literæ aliquid non humile, nec sordidum, nec priuatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub vnius arbitrio, qui pro vtilitate communi solus omnium curas, laborésque suscepit: quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque, velut riui ex illo benignissimo fonte decurrunt, quos & haurire ipsi, & absentibus amicis, quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

Repentè) ex improuiso. *Veteribus)* vt Ciceroni, aliísque qui apud eundem plura de rep. per epistolas locuti sunt. *Quousque)* scribemus, quasi diceret semper ne? *Eho)* interiectio est principium vel animaduersionem in se poscentis, aut repentè cernentis, interdum admirantis, aliàs ad se vocantis, vt eho dum ad me. aliquando intentionem audientis exposcit. nonnunquam interiectio est ponentis autem propiorem. vt eho nunquidnam accusat virum? plerunque ehone ridiculè additur apud comicos. *Sordidum)* vulgare. *Inclusum)* continens, [insistens, inhærens.] *Vnius)* Traiani. *Arbitrio)* nutu, imperio. *Quidnam riuuli)* aliqua munia publica. [*Salubri)* vtili. *Hos)* Senatores. *Riui)* negociorum paruæ materiæ.] *Temperamento)* modestia. *Benignissimo fonte)* principe humanissimo, quia libertatem Nerua cum imperio mixtam quotidie augebat, & imaginem pristinæ reip. repræsentabat. *Haurire)* perstat in translatione sumpta à fonte.

C. Plinivs Prisco Svo S.

Avdio Valerium Martialem decessisse, & molestè fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, & qui plurimum in scribendo & salis haberet, & fellis, nec candoris minus. Prosecutus eram viatico secedentem, dederam hoc amicitiæ, dederam etiam versiculis, quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel vrbium scripserant, aut honoribus vt pecunia ornare: nostris verò temporibus, vt alia speciosa & egregia, ita hoc in primis exolenit. Nam postquam desiimus facere laudanda, laudari quoque inepti putamus.

Avdio) Apud Corn. Priscum, ordinis Senatorij virum, Martialis poëtæ obitum luget, cuius ingenium plurimum admiratur. fuit enim illi amicus Secundus, & ab eo hendecasyllabo laudatus. *Decessisse*) in patria Bilbili: nam tædio vrbis fessus iam ad senium vergens cùm sub Traiano nullus esset adulationi locus in Hispaniam reuersus non multos post annos migrauit ab humanis, relicto epigrammatico libro laudatissimo: adeo vt Ælius Verus, qui Cæsar ab Adriano est appellatus, Martialem, suum Virgilium diceret. Martiales tamen plures fuisse lego. Cor. Martialem Tribunum. Julium Martialem. item Martialem, cuius impulsu Caracalla occiditur. & Gargilium Martialem scriptorem temporum Seueri imperatoris. ad Martialem amicum idem poëta scripsit. *Ingeniosus*) qui poterat ex his quæ didicerat, inuenire quæ non didicerat. *Acutus*) celeriter per discursum mentis cognoscens. *Acer*) vehemens. *Salis*) leporis, gratiæ, facetiarum. Salsum, inquit, Fabius in consuetudine tantùm pro ridiculo accipimus. ridicula enim oportet esse salsa. & Cicero, omne quod salsum sit, ait esse Atticorum, quia sunt maximè ad risum compositi. & Catullus cum dicit, Nulla est in toto corpore mica salis: hoc dicit, nihil in corpore eius esse ridiculum. Salsum igitur erit quod non erit insulsum, velut quoddam simplex orationis condimentum, quod sentitur latente iudicio, & velut palatum excitat, quod & à tædio defendit orationem. *Fellis*) amaritudinis, morsus. *Candoris*) elegantiæ, Latinitatis. *Prosequutus*) prosequi est aliquem officio vel munere afficere. Secundus libro quinto prosequutus est quibus offensior erat. Martialis. Aut quæ prosequitur non alienus eques. Tranquillus. Ex reliquo quoque ordinum genere vel inuitatos, vel sponte ad se commeantes vberrimo congiario prosequebatur. [& si Valerius libro quinto pro insectari vsus sit. Leui inquiens, querela prosequenda est. Et nono, Licentiam furoris ægre reip. gemitu prosequendam.] *Viatico secedentem*) discedenti ab vrbe in Hispaniam viaticum dederam. *Hoc*) viaticum. *Amicitiæ*) gratia amicitiæ quæ mihi cum illo fuit. *Versiculis*) hendecasyllabis. *De me*) in laudem meam. *Antiqui*) aliàs antiquis, in eundem sensum. *Honoribus & pecunia*) Tranquill. Virtutem ac merita cuiusque Augustus dignè prosequutus est. quare miror Ouidium veterа, non sua tempora laudare: inquit enim, Cura ducum fuerant olim regúmque poëtæ: Præmiáque antiqui magna tulere chori: Sanctáque maiestas, & erat venerabile nomen Vatibus, & largæ sæpe dabantur opes: Ennius emeruit Calabris in montibus ortos Contiguos penè Scipio magne tuis. Nunc hederæ sine honore iacent, operatáque doctis Cura vigil musis nomen inertis habet. *Vrbium*) multorum. continens pro contento. *Honoribus*) dignitatibus, statuis in publico. quod multis Græcorum datum autore Pausania: & in monumento Scipionum extra

portam Capenam. tradit Cicer. pro Archia. Ennium sepultum. In libro de claris oratoribus recitat eundem donatum ciuitate à Q. Nobiliore M. filio. quot præterea dignitates & opes Seneca per disciplinas comparauit? Quintilianus consularia ornamenta, & vt altius repetam Aristo. & Isocrates, ac alij pro scriptis suis, multis talentis plerunque donati sunt. *Speciosa*) laudabilia, exoleuerunt. *Exoleuit*) deleuit. *Laudanda*) Claudianus pro Stilicone. Gaudet enim virtus testes sibi iungere musas. Carmen amat quisquis carmine digna gerit.

Quæris qui sint versiculi quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: Tu, si placuerint hi: cæteros in libro requires. Alloquitur musam, mandat vt domum meam in Exquiliis quærat, adeat reuerenter:

Sed ne tempore non tuo disertam,
Pulses ebria ianuam, videto.
Totos dat tetricæ dies Mineruæ,
Dum centum studet auribus virorum,
Hoc, quod secula posteriq; possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas,
Hæc hora est tua quum furit Lyæus.
Quum regnat rosa, quum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Meritóne eum qui hæc de me scripsit, & tunc dimisi amicissimè, & nunc vt amicissimum defunctum esse doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quàm gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna quæ scripsit. Non erunt fortasse, ille tamen scripsit tanquam essent futura. Vale.

Gratiam) viaticum, præmium. *Volumen*) indifferenter vsurpat volumen pro libro. quamquam alterum ab altero differre suprà admonuimus. *Tenerem*) memoria haberem. *Hi*) quos recitabo versus. *Alloquitur musam*) proponit argumentum carminis ex libro decimo Mart. cui initium, Nec doctum satis, & parum seuerum: Sed non rusticulum nimis libellum Facundo meo Plinio Thalia, I, perfer & reliqua. *Exquiliis*) exquiliæ vicus in vrbe ab exquilino colle: à quo porta exquilina, secundum Dionysium. P. Victor campum exquilinum, & lucum in quinta vrbis regione describit. *Tempore non tuo*) matutino. *Ebria*) lasciua, impudens. *Caueto*) videto. quod etiam receptum est in quibusdam codicibus. *Dat*) impendit. *Tetricæ Mineruæ*) seueræ musæ, id est, iudicialibus causis. Tetricus autem mons in Sabinis asper & difficilis, quem Maro Tetricam, fœminino protulit. *Studet*) quærit placere. cum accusatiuo maiorem intentionem significat. *Auribus centumuirorum*) iudicibus causarum centumuiralium. *Hoc*) tale genus orationum. *Secula*) futura tempora seculum [iuxta quosdam] triginta annorum spatium continet, alij putant centum viginti, quidam mille: at Censorinus inquit, seculum est spatium vitæ humanæ longissimum partu & morte definitum: quare qui annos triginta seculum crediderunt, multum videnter errasse: hoc enim tempus γενεὰς vocari Neratius autor est, quia orbis ætatis in eo fit spatio. ibíque plura de sæculo enarrantur, pariter capite de gradibus ætatum. *Arpinis chartis*) orationibus, & scriptis Tullianis: nam Cicero traxit originem ex municipio Arpinati. *Seras*) vinosas, lætiores in cœna. *Lucernas*) lectiones nocturnas. *Tua*) commoda, conue-

ueniens tibi. *Lyæus*) Bacchus, vnum ex cognominibus ipsius, ἀπὸ τοῦ λύω à soluo, quasi λυσιμέριμνος, id est curarum solutor. vel ἀπὸ τῆς λύσεως τοῦ ῥάμματος, id est, à solutione fili. assutus est enim Iouis femori: vel quòd soluat vino ebrios. Sunt autem illius plura cognomina epigrammate Græco per ordinem literarum annotata. *Furit*) bullit, exultat. *Rosa*) corona rosacea, qua conuiuæ coronabantur: sanè pro voluptate vsurpatur. *Madent*) vnguento. *Catones*) viri graues: quales fuerunt duo Catones, Censorinus, & Uticensis. *Rigidi*) seueri, tristes. *Amicissimè*) donato viatico. *Amplius*) maius donum: erat enim pauper. *Tametsi*) correctio. *Fortasse*) nam scripta quamuis eloquentissima subiecta sunt fortunæ casibus. *Futura*) quod multis in locis apertè Martialis gloriatur.

TERTII LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER QVARTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS FABATO PROSOCERO SVO S.

VPIS post longum tempus neptem tuam, méque vnà videre. Gratum est vtrique nostrûm quod cupis, mutuò mehercule. Nam inuicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non vltrà differemus. Atque adeo iam sarcinulas alligamus, festinaturi quantum itineris ratio permiserit. Erit

VPIS) Certiorem facit prosocerum Fabatum de aduentu suo in patriam, sed in itinere docet biduo se moraturum Tifernij, in dedicatione templi, quod sua pecunia extruxerat. [*Post longum tempus*) quo nos non videris.] *Neptem tuam*) Calphurniam filiam filij tui & vxorem meam. [L. autem Calphornius] Fabatus Eques Romanus accusatus fuit tanquam Lepidæ incesti conscius: & instantem damnationem frustratus est: mox Neronem circa summa scelerum distentum, quasi minor euasit: demum annis grauis se Comum recepit, vbi nostra tempestate in templo diui Carpophori extat illius memoria in vetusto saxo, quamuis multis literis detruncata: sed latius honores eius alio postmodum Comi reperto lapide perleguntur. *Mutuo*) æquè nos cupimus videre te. *Nos*) ego & Calphurnia. *Desiderio vestri*) cupidine visendi vos. Est enim desiderium rerum absentium. *Non vltra*) non longius. *Sarcinulas*) onera, itineris impedimenta. *Festinaturi*) acceleraturi ad te. *Ratio itineris*) quia longum est.

vna sed breuis mora : deflectemus in Thuscos, non vt agros, rémque familiarem oculis subjiciamus (id enim postponi potest) sed vt fungamur necessario officio. Oppidum est prædiis nostris vicinum. nomen Tifernum Tyberinum, quod me penè adhuc puerum patronum cooptauit: tanto maiore studio quanto minore iudicio aduentus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego vt referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) templum mea pecunia extruxi, cuius dedicationem, cum sit paratum, differre longius irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse, & sequenti die, sed tanto magis viam ipsam corripiemus, contingat modò te filiámque tuam fortes inuenire: nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

Deflectemus) à recta via declinabimus. *In Thuscos*) vbi cum speciosissima villa paria prædia possidebat. *Oculis subiiciamus*) coram intueamur & examinemus. *Oppidum*) locus mœnibus cinctus & munitus. dictum oppidum ab ope, quod munitur opis causa, vt opem præbeat, vbi sint quæ opus erunt ad vitam reparandam tuta: & vbi homines opes suas condant, vel quod opere muniebant. Oppidum item locus in Circo, vnde quadrigæ emittuntur. *Tifernum Tyberinum.*) legitur etiam Tiferni Tyberini. Tyberinum autem iuxta Tyberim situm, ad differentiam Tiferni, quod incolunt Dauni, auctore Pomponio Mela. Ptolemæus Tiphernum in Vmbria collocat ad Apenninum. Apud Plinium seniorem vbi refert Tifernates tiburinos, puto mendam inoleuisse, & legendum tyberinos. *Pene puerum*) nam vndeuigesimo anno dicere in foro cœpit. *Patronum*) oratorem, defensorem. patronus etiam dicitur dominus tradente Valerio Martiale, & subinde Iurisconsultis. ff. libro trigesimoseptimo, titulo de iure patronatus. *Cooptauit*) asciuit, assumpsit, elegit. *Minore iudicio*) facultatem suam extenuat, se indignum referens tanta cura & celebritate. *Celebrat*) tanquam rem solennem prosequitur. *Angitur*) affligitur, tristatur. *Profectionibus*) discessu meo. hoc enim solent facere qui vehementer amant. *Hoc*) oppido. *Templum arbitror illud esse*) de quo scripserat decurionibus, vt sibi solum assignarent, in quo templum sua pecunia extrueret, & illi electionem loci Plinio obtulerant. Huius autem extructionis causa, vt Traiani indulgentia principum statuas per agros dispersas in vnum locum venerandum colligeret, Neruæque & Traiani illis adderet. Singulorum deorum locum dicimus templum, quod tribus modis intelligitur, à natura, ab auspicando, à similitudine: à natura, in cœlo: ab auspiciis, in terra: à similitudine, sub terra: in cœlo templum dicitur, vt magna cœli templa, tum commixta stellis splendidis, quia initium erat oculi à tuendo primo templum dictum. sic in terra, vt scrupea saxa, bacchi templa prope aggreditur. sub terra, vt Acherusia templa, alta orci saluete infera. Templi cœlestis partes quatuor appellantur. sinistra ab oriente, dextra ab occasu. antica ad meridiem, postea ad septentrionem. Liuius testatur in terris locum augurij & auspicij causa quibusdam conceptis verbis finitum vocari templum. Significat ad hæc templum tignum quod in ædificio deo sacrato ponitur transuersum. *Dedicationem*) consecrationem dedicare. & dicare propriè est dicendo differre, & obsequio dare alicui numini, ac in perpetuum constituere. Fiebat autem dedicatio templi, aut per Consulem aut Imperatorem præeuntibus verbis Pontif. Max. ex auctoritate Senatus lata lex est ne quis templum arámve in-

ve iniussu Senatus aut Trib.pl.partis maioris dedicaret. Et Varro de lingua latina, Ædis, inquit, sacra à magistratu pontifice præeunte dedicatur quibusdam verbis, dicendo. hinc dedicatio dicta. hanc consuetudinem primus Flauius ædilis curulis scriba Libertino patre, humili fortuna ortus, interrupit in dedicatione Concordiæ in area Vulcani. Multa de dedicatione Marcus Tullius pro domo sua, vbi quid intersit inter consecrare & dedicare colligi potest, & in restauratione Capitolij morem extruendi templi pluribus tangit.

Paratum) templum absolutum: an nomen positum sit pro aduerbio: & dicas in promptu & expedito. *Epulo publico*) conuiuio lauto & decenti apparatu: ad deos plerunque refertur, vt apud diuum Augustinum de ciuitate dei. Velut suis epulis immunda dæmonia pascerentur. [*Celebrare*) celebrem reddere.] *Sequenti*) die. *Magis*) velocius. *Corripiemus*) festinabimus, accelerabimus. *Filiam tuam*) Pompeiam Celerinam, socrum meam. *Fortes*) sanos. *Certum est*) pro comperto habeo vos esse hilares in aduentu meo.

C. PLINIVS CLEMENTI SVO S.

REGVLVS filium amisit: hoc vno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenij, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipauit, vt hæres matris existeret. Mancipatum (ita vulgò

REGVLVS) M. Regulum malum causidicum morte filij dolorem simulantem apud Clementem notabiliter taxat. Clementes per ea tempora plures inuenio. sub Nerone Salienum Clementem & Suedium Clementem ab Othone classi præfectum. item Aretinum Clementem domui Vespasiæ per affinitatem coniunctum à Mutiano Prætorianis præpositum: & prius Domitiano gratissimum, familiarémque, & mox ab eo necatum, quemadmodum idem tyrannus Flauium Clementem patruelem suum iugulari iussit, quamuis apud Dionem mendosè legatur Fabius pro Flauio. Clementis Patauini Mart. mentionem facit, & cum Theophilo Clementem gessisse Consulatum sub Seuero refert Ulpianus, sicut Pomponius Pacuuium Clementem Jurisconsultum testatur. Fuit & Coruinus Clemens eruditissimus, & poëtarum suauissimus metro Alexandri Macedonis gesta complexus, & Apuleio familiaris. ego tamen crediderim epistolam scriptam Cælio Clementi. quem sibi in Proconsulatu successorem alibi recitat Secundus. nisi me impediret vetus inscriptio ex libro primo, vbi legimus Atrio Clementi eundem scripsisse, Clementi inquam Patauino. *Filium*) Regulum nomine, de quo Martialis libro sexto. Aspicis vt paruus, nec adhuc trieteride plena, Regulus auditum laudet & ipse patrem. *Indignus hoc*) sensus est, merebatur Regulus mortem filij si eam malum putaret. sed cum timendum obitum eius optasset, vt hæres filij existeret, ideo indignum censeo hoc malo, quia malum non credit, sed vtile. *Acris*) acuti. *Ambigui*) qui poterat tam ad malum quàm ad bonum vergere. [*Patrem*) malum.] *Referret*) repræsentaret, nam fortes creantur fortibus. *Emancipauit*) manumisit, liberauit, liberum est ei, qui filium habet de potestate patria dimittere: emancipari tamen non poterat, nisi erat in imaginariam seruilem causam deductus. emancipatione autem desinunt liberi esse in patria potestate, sed emancipatio antea quidem, vel per antiquam legis obseruationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto, verùm Justiniani constitutione hoc in melius reformato. Eadem tamen iura à liberis emancipatis præstantur parenti, quæ tribuuntur pa-

trono in bonis liberti. Emancipati auctore Pompeio duobus modis intelliguntur, aut qui ex patris iure exierunt, aut qui aliorum fiunt domini. vtrunque fit emancipatione. *Captabat*) mancipatum, muneribus solicitabat vt se hæredem relinqueret: non placebat vxori Reguli, vt filius esset in patria potestate. quare eum reliquerat hæredem sub hac conditione, si pater eum manumisisset. Itaque timens Regulus cum in filium emancipatum iura patroni tantum haberet, ne alium relinqueret hæredem, blanditiis & largitione eum captabat. Tranquillus ferè eadem memorat de Vitellio, qui filium suum altero oculo captum & hæredem à matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manumisit, breuíque interemit, vt ipse filij hæres fieret, à quo non abest illa constitutio Ant. Imp. Si mater, inquit, vos filios sub conditione emancipationis reliquisset. *Mancipatum*) emptum hac fraude, non manumissum, nam dum illum muneribus captaret, vulgus non emancipatum sed mancipatum dictabat. *Fœda*) indecora, auara indulgentiæ simulatione. simulabat omnia filio indulgere tanquam filio: cum id faceret hæreditatis causa, quod erat insolitum & turpe parentibus.

ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile, sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insane. Habebat puer manulos multos, & iunctos & solutos: habebat canes maiores, minorésque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omneis Regulus circa rogum trucidauit. nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Conuenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt: & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant, vtque breuiter, quod sentio, enunciem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tyberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupauit.

Ex moribus hominis) ex coniectura malorum morum Reguli. *Insolita*) qua parentes in filios vti non solent. *Incredibile est*) vt pater filium deciperet, sed si Regulum omnium bipedum nequissimum cogitaueris, omnia nefaria in patre verisimilia videbuntur. *Tamen*) quamuis non verè doleat. *Insane*) stulte, multum. *Manulos*) equos pusillos, quos vulgo suo seculo Buricos appellatos testatur Porphyrio, de quibus Mart. xij. mannuli tacebũt: & Horatius, terruit mannos, [ac Ouidius in amoribus, Rapientibus esseda mannis.] *Iunctos*) currum trahentes, iugatos. *Solutos*) vehiculis insuetos. *Luscinias*) philomelas, quæ victæ sæpe vitam morte finiunt, spiritu prius deficiente quam cantu. Plinius libro decimo capite decimonono miranda admodum de vocellarum: ex c. xlij. prodidit Cæsares Titum & Domitianum habuisse luscinias Græco, Latinóque sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. *Merulas*) aues, nomen etiam piscis & viri. de aue Plin. Merula ex nigra rufescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitium muta est, rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur duntaxat maribus. circa Cyllenem Arcadiæ, nec vsquam alibi candidæ nascuntur. bis anno pariunt. merulis & turdis amicitia. *Psittacos*) super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, psittacen vocant, viridem toto corpore, rostróq; tantum miniato in ceruice distinctam: Imperatores salutat: hinc illud distichon, Psittacus à vobis aliorum nomina disco. Hoc didici per me dicere, Cæsar aue. Quæ verba accipit, pronunciat, in vino præcipuè lasciua. capiti eius duritia eadem, quæ rostro. Hæc cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus, cum deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuiorémque se ita

pedum

pedum infirmitate facit. paria Plinio, & alperaque plura recitat Apuleius in secundo Floridorum, vbi inuersa lectio, sed & capitis eadem durities quæ rusticum, sic emendanda ex verbis Plinij præscriptis, sed & capiti eadem duritia quæ rostro. *Rogum)* filij. *Celebritate)* frequentia. nam à multis colebatur. *Detestantur)* Regulo imprecantur. Detestatio, Pompeio tradente, vocatur in deteriorem partem, obtestatio in meliorem. detestabiles enim quorum testimonium malum & execrandum est. Apuleius non sine ratione detestationem vsurpat pro castratione. *Demerendo)* obligando. [nam demereri est valde mereri. Fabius, Simul vt pleniori obsequio demererer amantissimos mei.] *Regulum imitantur)* falsum ostentant dolorem, simulant. *In hortis)* rus habuit Regulus trans Tiberim ad tertium lapidem, ad hæc in Umbria, Thuscia, Thusculi autor Mart.

vt est in summa auaritia sumptuosus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo ciuitatem in saluberrimo tempore, & quòd vexat, solatium putat. dicit se velle ducere vxorem: hoc quoque, sicut alia, peruersè. audies breui nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum, immaturum, alterum, serum est. Vnde hoc augurer quæris? non quia affirmat ipse, quo mendacius nihil est: sed quia certum est Regulum esse facturum, quicquid fieri non oportet. Vale.

In summa auaritia sumptuosus) acutè dictum quãuis fatuè videatur. nam in multis accidit aliquem esse auarum, in aliquibus prodigum: quæ cùm turpissima separata sunt, turpius tamen iunguntur. [*Infamia)* quoniam per vrbem malè audiebat.] *Vexat)* turbat. *Ciuitatem)* Romanos. *Saluberrimo tempore)* Traiano optimo remp. administrante. *Solatium)* mali sui remedium, quia delectatur aliena molestia. *Hoc)* faciet. *Peruersè)* perperam, importunè [præposterè.] *Sicut alia)* facit. *Lugentis)* nunc obitum filij. *Alterum immaturum)* inducere vxorem nuper mortuo filio. *Alterum serum est)* ducere vxorem in senectute. [an potius lugere filium amissum quem debuerat amittere ante emancipationem vel antequam fieret hæres. Non auguror.]

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVOD semel atque iterum Consul fuisti, similis antiquis, quòd Proconsul Asiæ, qualis ante te, qualis post te, vix vnus aut alter. non sinit enim me verecũdia tua dicere, nemo: quòd sanctitate, quòd autoritate,

QVOD semel) Unicè probat Antoninũ in rebus grauioribus & facetis. nam argutum epigramma & iambum in eo admiratur. tanto magis, quòd Græce Latinus ipse mira cum venustate scribat. Non Adriano scribitur epistola, sed M. Arrio Antonino, Antonini Pij auo materno, à quo sua carmina diligi Martialis testatur apud Atticum. Marcus amat nostras Antonius Attice musas. Hic igitur Julio Capitolino & Spartiano referẽtibus, bis Consul fuit, homo sanctus, & qui Neruam miseratus est, quòd imperare cœpisset. [Scio in quibusdam exemplaribus legi hanc epistolam Adriano non Antonino scriptam, etsi ex testimonio præsertim Spartiani scimus illum fuisse doctissimum & vtraque lingua carmina scripsisse, tamen hac potissimum ratione non potuit sub Traiano scribi Adriano, qui tũc non erat princeps ciuitatis

ætate, sed admodum iuuenis. quare viderint qui nuper epistolas impressere Plinij, & hanc Adriano scriptam voluere: an ille suus antiquissimus codex fuerit temporibus Plinij scriptus, vt taceam, quod hoc ipso libro ad eundem Antoninum scribēs excellentiam versuum eius Grecorum admiratur. sed hoc leue peccatum si reliqua diligenter considerabis.] *Semel)* primum cum Mario Celso, quanquam apud Tacitum mendosè legatur Archio Antonio, non Arrhio Antonino & Mario Celso Coss. *Iterum)* cum Neratio. autor Venuleius ad legem Corneliam de sicariis. *Antiquis)* optimis. nam postmodum ad luxuriam & Imperatorum libidinem corripiebant Consulatum & Flauius Vopiscus testatur factum esse, vt iam diuitiarum, non hominum Consulatus esset. *Proconsul Asia)* Capitolinus in Pio per transitum huius Proconsulatus mentionem facit, Pius, inquit, Proconsulatum Asiæ sic egit, vt solus auum vinceret: auum scilicet maternum, Antoninum demonstrans. *Asia)* intra Taurum, quam iuniores Asiam, quo nomine totam continentem vocarunt. dicta Asia à matre Promethei & Atlantis, siue ab vxore, vt Herodotus existimat, Promethei Lydi: [siue] ab Asio Manei filio. quidam quia habeat multum cœni. nam ἄσις limus appellatur. Strabo & Apollonij interpres Lydiam dictam putant Asiam freti illo Homerico, ἀσίῳ ἐν λειμῶνι: & Vergilius in Georgicis, Asia prata vocat, à Caystro irrigata. Nusquam enim pro palude, nisi apud vnum Seruium offendi. nam Asiam vicum in agro Megalopolitano inter duos fontes lego; & ciuitatem Lydiæ, ac insulam Æthiopiæ. Diodorus Asiam fluuium in Æthiopia ponit. vnde autem dicatur Asia prouincia, Stephanus quædam insuper refert. *Vnus aut alter)* duo. *Verecundia)* modestia. *Nemo)* fuit tanquam inferat neminem fuisse Proconsulem Asiæ digniorem te, sed tua modestia non patitur me sic dicere.

ætate quoque princeps ciuitatis, est quidem venerabile & pulchrum, ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam seueritatem istam pari iucunditate condire, summæque grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm magnum est: id tu cùm incredibili quadam suauitate sermonum, tum vel præcipuè stilo assequeris. nam & loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, & quæ scribis complere apes floribus, & innectere videntur. Ita certè sum refectus ipse cum Græca epigrammata tua, cum iambos proximè lege-

Ætate) maximus Senator natu. *Princeps)* primus. [*Est venerabile)* quod semel & reliqua. sic enim ordinabis.] *Vel)* etiam, aliquando correptionem significat, sæpius coniunctio disiunctiua est. *Remissioribus)* leuioribus, hilarioribus, [remissionibus etiam legitur.] *Condire)* concinne miscere. *Pari)* opportuna, [non minore.] *Non minus)* æque. *Magnum)* magni viri. *Id)* iocunditatem. *Stilo)* scriptis. *Mella Homerici senis)* Nestoris, cuius ore dixit Homerus fluere mel propter dulcedinem sermonis. versus est ex primo Iliad. ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητής· τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή, id est, suauiloquus surrexit acer Pyliorum concionator. Cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox. Apuleius de deo Socratis, Pylius orator eloquio comis, experimentis cautus, senecta venerabilis, cui omnes sciebant corpus annis abire, animum prudentia vigere, verba dulcedine affluere. *Loquenti)* sermocinanti. *Apes complere floribus)* videntur tua scripta condita luminosa dulcedine, & te more apum flores eloquentiæ colligere. Sic Horatius de se, Ego apis Matinæ more modóque, Grata carpentis thyma per laborem. *Innectere)* componere instar coronæ. *Affectus)* oblectatus, [an potius refectus, recreatus à laboribus fori.] *Epigrammata)* versus ad voluptatem & acumen ingenij. *Iambos)* metra contumeliosa. nam ἰαμβίζω conuicior significat. Suida & Hammonio contestantibus, vel appel-

appellatus iambus, ἀπὸ τοῦ ἰαμβάζειν, quòd tanquam telum vadant verba: an ἀπὸ τοῦ ἰαμβάζειν quòd communis hominum lingua, ἰά, vocetur: aut à baccha Jambe illius inuentrice, filia Echus & Panis, quæ Cererem dolentem ludens & inutilia dicens, figuráſque abſurdas formans ad riſum coëgit. Epheſtion altius fabulam repetit. Jambum ſcribens dictum ab Jambe Celei ancilla, quia Ceres mœrens in raptu Proſerpinæ errabunda à Celeo ſuſcepta ſit hoſpitio, & ab vxore eius Nere, cuius ancilla Jambe ſaltans & cantans tali rhythmo deam ſolata ſit: aut Jambus denominationem traxit ab Jambe puella turpiter conuicio affecta, & ideo laqueo enecta, aut à vetula quadam nomine Jambe, cui ſe lauanti fortè occurrit Hipponax, & ſolium in quo anus illa lauabatur, contingens, audiuit dicentem eam, Homo abi, ſolium euertis. aut quòd ἰαμβίζειν, id eſt, conuiciari dicitur ab ὑμβρίζω quòd eſt ſermones acerbos profero. Diomedes qui ferè eadem in ſua grammatica refert, non Neren vxorem Celei, ſed Megamiram ſcribit. Ouidius in Faſt. Menalinam vocat, neque ſaltaſſe Jamben, ſed malè tractaſſe, & quoſdam credidiſſe Jambum quaſi triambum à triumphatore Libero cognominatum. alios ab Jambo ſtrenuo duce, qui cùm crebrò pugnas iniret, & telum cum clamore torqueret, παρὰ τὸν ἰὸν βάλλειν, Jambum appellatum: iccirco ex breui, & longa pedem hunc eſſe compoſitum: quòd qui iaculantur, & breui acceſſu intenſum paſſum proferunt, vt fortiore nixu telis ictum confirment: quamuis Suidas rationem proferens cur à conuiciis dicatur: ſicut inquit, jambus ex breui & longa conſtat, ita conuicium ex paruo principio procedit in maius: à quibuſdam jambus appellatur Daunius & gradarius. tumidum & concitatum Fabius vocat: non ſolum quòd ſit è duabus ſyllabis, eo quòd frequentiorem quaſi pulſum habet: quæ res lenitati contraria eſt: ſed etiam quòd omnibus pedibus inſurgit, & à breuibus in longas nititur & creſcit: cuius impetum pluribus expreſſit Auſonius. Jambe Parthis, & Cydonum ſpiculis. vbi in omnibus quæ viderim exemplaribus corruptè legitur Sidonum. nam & metri ratio vulgatæ lectioni repugnat. longam enim habet primam, at in Cydonum corripitur: ſunt autem Cretenſes populi quos nouimus ſagittandi peritia celeberrimos. vnde non immeritò illo carmine coniunguntur Parthus & Cydon, vt apud Virgilium, Parthus ſiue Cydon telum immedicabile torſit. quod ſanè crediderim æmulatum fuiſſe Auſonium. *Proximè*) nuper.

rem. quãtum ibi humanitatis, venuſtatis. quam dulcia illa? quàm amantia? quàm antiqua? quàm arguta? quàm recta? Callimachum me, vel Herodem, vel ſi quid his melius, tenere credebam. quorum tamen neuter vtrumque aut

Humanitatis) eruditionis. *Venuſtatis*) leporis & gratiæ. *Illa*) epigrammata. *Amantia*) quæ amores tractant. In alia lectione fuit antiqua, id eſt antiquorum ſtilum referentia. *Arguta*) acuta facetiarum prurigine conſperſa. *Recta*) ad normam condita. *Callimachum*) Callimachus Cyrenæus Batti & Mæſatmæ filius, Hermocratis diſcipulus: adeo ſtudio intentus fuit, vt per omne genus metri poëmata ediderit, quorum plurima à Suida numerantur: ſed inter cætera compoſuit Ibin, poëma ſanè obſcurum, & conuicioſum, in quendam inimicum Ibin, Apollonium nomine. claruit autem Ptolemæi Philadelphi & Euergetis temporibus. Fuit & alius Callimachus Cyrenæus poëta, filius ſororis prioris Callimachi. *Herodem*) Julius Herodes[cuius meminit Lucianus in Demonacte] ſummæ facundia præditus ſecundum aliquos patricius, quidam etiam Conſularem tradiderunt, filius Attici qui theſauro inuento ab Imperatore Nerua donatus eſt. quanquam in vita Herodis quæ ſcribitur à Philoſtrato mendosè legatur νερύσου pro νέρουας, id eſt Nerua, in ſummis opibus declamator, & poëta inſignis, altiloquúſque, Traiano & Adriano imperantibus. moritur ſexto & ſeptuageſimo ætatis anno, cui tale inſcriptum tumulo epitaphium. Ἀττικοῦ Ἡρώδης Μαραθώνιος, οὗ τάδε πάντα

Κεῖται τῷδε τῷ φθιμένῳ τοῦτον Ἀθήναιος, id est Attici Herodes Marathonius, cuius hæc omnia ponuntur hoc sepulchro, in omnibus probatus. Epistolas, disputationes, ephemeridas, orationes, enchiridia opportune scripta reliquit. quatuor equos deauratos præter arma eburnea in templo Neptuni Isthmiaci statuit, ac pleraque admiranda struxit. Antoninum Pium discipulum habuit. Restituenda dictio in sanam lectionem apud Julium Capitolinum, vbi legitur Herode Atrio pro Attico, ex auctoritate Philostrati, Suidæ & Gellij. *Si quid extat)* metro scriptum. *His editis)* à Callimacho ac Herode cæterísque. *Vtrunque)* epigramma, & iambum.

absoluit aut attigit. Hominémne Romanum tam Græcè loqui? Non medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? inuideo Græcis, quòd illorum lingua scribere maluisti: neque enim coniectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, cùm hoc insititio & inducto, tam præclara opera perfeceris. Vale.

Absoluit) perfecit, ita vt Antoninus, hoc refertur ad Callimachum, qui vtroque metri genere est vsus. *Attigit)* Herodem respicit, qui alterum tantùm tetigit. *Hominémne)* credibilene est Latinum scribere Græca adeo absoluta? *Medius fidius)* iurat per Jouis nuncium, Mercurium scilicet, qui creditur vocis ac sermonis præses. quare appositè interponitur iusiurandum, cùm de elegantia sermonis loquatur. Scimus etiam Herculem intelligi solitum, quoniam is à Sabinis sanctus Fidius, ac Semipater appellaretur, auctoribus Propertio, Ouidio, Silio. *Tam atticas)* tam eloquentes. nam atticè loqui est eleganter, & summa cum eloquentia dicere. Athenienses enim limati & emuncti, nihil inane, nihil redundans ferebant. Repete quæ in præcedentibus super attico sermone collegimus. *Quid)* dicam. *Neque eget coniectura)* non est ambiguum, sed manifeste comprobatur. *Patrio)* Romano. *Quid exprimere laudabilius)* scilicet carmen Latinum tanquam natiuum eras editurus. *Insititio)* Græco, aliunde accersito, aduena. Apuleius insititium dicit ad inserendum idoneum, quod Varro insititiosum. [*Inducto)* accessorio.]

C. PLINIVS SOSSIO SVO S.

CALVISIVM Nepotē validissimè diligo, virum industrium, rectum, disertū, quod apud me vel potissimum est. Idem C. Caluisium contubernalem meum, amicum tuum arcta propinquitate complectitur. Est enim filius sororis. Hunc rogo semestri Tribu-

CALVISIVM) Rogat Sossium vt cōferat Tribunatum semestrem Caluisio Nepoti coniuncto affinitate. *C. Caluisio contubernali suo)* C. Sossium Antonius Syriæ præfecit. hic vero Senatorij ordinis Sossius Papus, cuius amicitia vsus est Adrianus, cùm tēpore expeditionis Parthicę legatus à Traiano destinatus est, adiuuante Plotina. eum imprimis dilectum ab eodem Imperatore tradit Dion honestatum statua publica. Sossio vitam Demosthenis Plutarchus scripsit. [*Nepotem)* ad differentiam alterius Caluisij, ex cuius sorore hic natus erat.] *Industrium)* diligentem & intentum circa res necessarias. nam tumultu gaudentes non sunt industrij, sed exagitatæ mentis concursatores. *Rectum)* iustitiæ cultorem. *Potissimum)* prima causa. [legitur etiam potentissimum, scilicet vinculum ad amandum. *Arcta)* gradu propinquiore.

natu splendidiorem, & sibi & auunculo suo facias. obligabis me, obligabis Caluisium nostrum, obligabis ipsum non minus idoneum debitorem, quàm nos putas. Multa beneficia in multos contulisti. ausim contendere nullum te melius, æquè bene vnum, aut alterum collocasse. Vale.

quiore. *Sororis)* Caij Caluisij. *Tribunatu)* militum. *Semestri)* non placet hoc loco intelligere quòd Tribuni annulo aureo vtantur circulari, & semestrem Tribunatum dixisse annulatum, vt respiciamus Iuuenalis illud, Semestri vatum digitos circumligat auro. sed semestri interpretaberis sex mensium. Vnde Cæsar conquerebatur semestre imperium sibi eripi, & semestrem sationem Columella vernalem dixit, sicut semestrium spatium sex mensium. Vlpianus titulo de migrando semestrem pensionem vocat sex mensium, & annum diuidi in duas semestres pensiones interdum idem refert *Sibi)* sua causa. *Auunculo)* Caio Caluisio matris fratre. *Nostrum)* contubernalem.

Idoneum debitorem) aptum & gratum in referenda gratia. [*Nos)* ex disciplina Iurisconsultorum sponsor efficitur secundus debitor, quia potest grauari tanquam primus: sic translatiuè in conferendis beneficiis sponsor habetur pro debitore.] *Nullum)* beneficium contulisse in vnum aliquem. *Melius)* quàm in Caluisium Nepotem. *Vnum aut alterum)* duo beneficia.

C. PLINIVS SPARSO SVO S.

SCHINEM aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam: deinde Demosthenis, summis vtramque clamoribus. Quod tantorum virorũ contigisse scriptis non miror, cum orationem meam proximè doctissimi homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam labore per biduum audierint. quamuis intentio-

ÆSCHINEM) Latenter comparat assensum auditorum in recitatione orationis facto quod accidit Æschini, suam & Demosthenis orationem apud Rhodios repræsentanti. Ad eundem Sparsum Mart. libro duodecimo mittit epigramma. *Æschinem aiunt)* Laërtius Æschines octo refert. hic verò Atheniensis fuit, filius Atrometi & Leucotheæ [siue Glaucotheæ] primùm scriba, deinde orator, discipulus Alcidamantis, plenior Demosthene & magis fusus, grandiori similis, quo minus strictus, carnis tamen plus habet, minus lacertorum. cùm Ctesiphontem accusasset, quòd diceret Demosthenem dignum coronari, recriminatione tanti oratoris, cui titulus pro Corona, acriter accusatus & exilio mulctatus, Rhodum sibi sedem elegit, vbi oratoriam professus est, & cùm rogassent Rhodij vt vtranque orationem exilij causam recitaret, magno auditorum assensu auditus est. *Suam)* contra Ctesiphontem. *Demosthenis)* pro corona. *Clamoribus)* laudibus, applausu. *Tantorum virorum)* Demosthenis & Æschinis summorum oratorum. *Orationem meam)* Marij Prisci accusationem, quam libro secundo Cereali promittit recitare. nam nulla ratione credo hîc intellexisse librum quem ix. tradit idem recitasse summo audientium assensu, cùm liber ille opusculis & metris varius esset, neque iure dici posset oratio: sicut enim oratioli-

ber appellari poteſt, non pariter omnis liber eſt oratio. Neque accipi debet hoc loco panegyrica oratio quam liber tertius teſtatur per triduum recitaſſe: niſi velimus arbitrari hic mendam inoleuiſſe, & potius triduum quàm biduum legendum, quod placet. *Proxime*) nuperrime. *Hoc*) ſimili. *Labore*) vel quia nunquam fere vacat Romæ, & reſpicit orationem panegyricam: ad quam audiendam conuenerunt per biduum fœdiſſimis etiam tempeſtatibus.

nem eorum nulla hinc, & inde collatio, nullum quaſi certamen accenderet. Nam Rhodij cùm ipſis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: noſtra oratio ſine æmulationis gratia probabatur. an meritò, ſcies, cùm legeris librum, cuius amplitudo non ſinit me longiore epiſtola præloqui. oportet enim nos in hac certè, in qua poſſumus, breues eſſe: quo ſit excuſatius, quòd librum ipſum, non tamen vltra cauſæ amplitudinem, extendimus. Vale.

Hinc & inde collatio) quia panegyrica oratio nullum habet aduerſarium: ſed Demoſthenis & Æſchinis contentio ſuſcitabat audientium attentionem. *Certamen*) contentio, pugna. nam ſunt forenſes cauſæ ſimiles duello. *Virtutibus*) eſt enim vtraque pulcherrima. *Aculeis*) ſtimulis. *Comparationis*) vtra melior foret. *Æmulationis*) quia laudatiua, ergo ſine æmulo & aduerſario. *An merito*) probaretur. *Librum*) ſuprà eandem orationem librum appellauit. *Amplitudo*) quòd ſit diffuſiſſima orationũ demonſtratiuarũ. *Præloqui*) præfationẽ facere. *Hac*) epiſtola. *Extendimus amplitudinem cauſæ*) ampliorẽ fecimus latã virtutum Traiani materiam.

C. PLINIVS NASONI SVO S.

HVSCI grandine excuſſi, in regione Trãſpadana ſumma abundantia, ſed par vilitas nunciatur: ſolum mihi Laurentinum meum in reditu. nihil quidem ibi poſſideo præter tectum & hortum, ſtatimq́ arenas; ſolum tamen mihi in reditu. ibi enim plurimum ſcribo, nec agrum quem non habeo, ſed ipſum me ſtudiis excolo, ac iam poſſum tibi, vt aliis in locis horreum plenum, ſic ibi ſcrinium, oſtendere. Igitur tu quoque ſi certa & fructuoſa prædia concupiſcis, aliquid in hoc litore para. Vale.

HVSCI) Cõqueritur agros ſuos partim grandine concuſſos, & vbi ſummam fructuum copiam collegerat, vtili precio vænundari, ſolum ſibi reliquum eſſe ait, Laurentinum, ſtudiorum ſuorum muſæum. Hic Julius Naſo ſingulari amicitia deuinctus Secundo & Tacito fuit. non placet epiſtolam ſcriptam fuiſſe Nanio, quod in quodam exemplari vidimus. Thuſci iuxta Tifernium Tyberinum, vbi Tuſculanum rus poſſedit. teſtatur Plin. ſenior à rege Lydorum Tyrrhenos dictos, mox à ſacrifico ritu lingua Græcorum Thuſcos appellatos. Strabo potius hoc nomen à Latinis inditum tradit. Tyrrhenos, inquit, Romani Ethruſcos dicunt atque

atque Thuscos. *Thusci excussi)* fructus decussi sunt in prædio quod in Thuscis teneo. *Transpadana regione)* Comum intelligit, in cuius territorio latos agros tenuit. Transpadana regio Italiæ nona, tota mediterranea, cui maria cuncta important, dicta transpadana respectu commorantium Romæ, quòd sita sit trans Padum. *Parum vtilitatis)* alia lectione par vilitas, in eundem tamen sensum: quamuis magna fructuum copia sit, tamen precij vilitas facit, vt parum vtilitatis habeamus. vt sit par, id est summa. *Laurentinum)* rus libro secundo iam descriptum. *In reditu vtile)* fructuosum. *Tectum)* villam. *Hortum)* duos enumerauit in Laurentino hortos, delicatiorem vnum, pinguiorem alterum. *Arenas)* littus arenosum. *Excolo studiis)* exerceo, & orno studendo. *Horreum granarium)* ab horrore spicarum cognominatum, prius à farre farreum dictum. *Scrinium)* arcam librorum & epistolarum. *Certa)* non subiecta casibus fortunæ.

C. PLINIVS LEPIDO SVO S.

ÆPE tibi dico inesse vim Regulo. mirum est quàm effigiat in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget vt nemo. placuit statuas eius & imagines quàm plurimas facere, hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse verò nuper adhibito ingenti auditorio librum de vita pueri recitauit. Tamen eundem librum in exemplaria transcriptum mille, per totam Italiam prouinciásque dimisit. Scripsit publicè, vt à decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui

SÆPE) Reguli ingeniū ita laudat vt vituperet, qui cum multa in obitu filij faceret, librum de vita pueri etiam edidit, tam ineptū vt à puero scriptus videretur. Largium Lepidum decimæ legionis præfectum in expugnatione Hierosolymarum adducit Josephus, quamuis sint exemplaria, quæ significent hanc epistolam scriptam Luperco, ad quem alibi Secundus. *Vim)* potentiam, impetum. *Incubuit)* intendit animum. *Filium)* suum defunctum. *Vt nemo)* tam bene lugeret. *Imagines)* quæ notæ sunt, quibus ea, quæ ediscenda sunt notamus, vel imago est collatio formæ cum forma cum quadam similitudine. tu verò hic imagines refer ad picturam & ceram, statuas ad ea, quæ fiunt ex marmore, ære, argento & similibus. *Officinis)* tabernis fabrorum & pictorum. *Auro, ebore, marmore)* Magis placet quàm illum auro, illum ebore, illum marmore, nam mutatur dicendi modus, & vitatur nimium crebra repetitio, qua si mediocriter vtimur, plurimum gratiæ: si frequentius inculcamus, fastidij tantundem affert. nisi velimus putare voluisse per hoc immodestiam Reguli demonstrare. *Effingit)* exprimit, per effigiem repræsentat. *Ipse)* Regulus. *Ingenti auditorio)* multis conuocatis auditoribus: annotabis auditorium pro auditoribus frequentius vsurpari. *Prouincias)* regna subiecta Romanis legibus & securibus, quibus præerant Proconsules cum exercitu. *Dimisit)* vulgauit, transmisit. *Publicè)* rebus publicis, an potius impetrata publica iubendi facultate. *Decurionibus)* Senatoribus in municipiis. Insuper decurio est ordo in militia, qui præerat turmæ triginta duorum equitum, si Modesto credimus. Ælianus decurionum à decuria dictum asserit. Decuriæ autem numerum à diuersis autoribus variè traditum à duce vno, vel in octauum, vel in duodecimum,

vel in decimum sextum. *Vocalissimas*) maximæ & splendidissimæ vocis. *Ex ipsis*) decurionibus, vt maior autoritas libro accederet.

legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim, (seu quo alio nomine vocanda est intentio quicquid velis obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? quanquam minor vis bonis quàm malis inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, *ita recta ingenia debilitat verecundia, peruersa confirmat audacia. Exemplo est Regulus, imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inuentio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium insanum: & tamen eò impudentia ipsóque illo furore peruenit, vt à plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirificè Catonis illud de oratore in hunc econtrario vertit, Orator est, vir malus dicendi imperitus. Non me Hercule Cato ipse tam bene verum oratorem, quàm hic Regulum expressit. Habésne quo tali epistolæ parem gratiam referas? habes, si rescripseris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis: num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum, vt circulator in foro legeret*

Legeret) recitaret. *Factum est*) impetratum quod scripserat: nam per prouincias diuulgatus est. *Ille*) Regulus. *Vim*) quia potius vis ad laudem refertur, infert Secundus, appellandam magis intentionem obtinendi quicquid voluisset. ordo est, si Regulus vertisset ad potiora hanc vim (seu quo alio nomine vocanda est intentio obtinendi quicquid velis) quantum boni efficere potuisset? *Vis*) impressio, celer impetus. ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει. Inscitia quidem audaciã, consideratio autem tarditatem fert. Thucydid. dictum lib. ij. in oratione funebri quam dixit Pericles, cui initium, οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε ἤδη εἰρηκότων. Quam sententiam Seneca in prouerbiis latinè transtulit, Recta ingenia debilitat verecundia, praua confirmat audacia. Quare Lucianus dum malum oratorem instruit, iubet imprimis compareт inscitiam, deinde audaciam, & impudentiam, verecundiam autem & mansuetudinem domi relinquat. *Peruersa*) mala, dictum Euripidis, vt pessimi melius causam suam dicere norint. *Imbecillum latus*) debiles vires. *Os confusum*) perturbatus sermo. *Hæsitans*) blæsa. Inuentio rerum verarum, aut verisimilium excogitatio, qua continentur sex illæ orationis partes, exordium, narratio, diuisio, confirmatio, confutatio, conclusio. *Memoria*) qua omnis disciplina constat, frustráque docemur, si quod audimus, præterfluit. *Ingenium*) acrem naturam. [*Insanum*) modum excedens.] *Eo*) ad eam existimationem. [*Impudentia*) Idem Lucianus, Sit, inquit, orato i impudentia, mendacium promptum & iusiurandum in summis labris, & in omnes inuidia, odium, blasphemia & calumniæ verisimiles. hæc te breui celebrem & illustrem reddent, hæc in publico ac domi omnia prophana exercebis.] *Habeatur*) credatur. *Orator*) vir bonus & dicendi peritus. *A plurimis*) à malis. *Herennius Senecio*) iam vita functus cùm hæc scriberet Secundus. *Illud Catonis de oratore*) M. Cato diffiniuit oratorem esse virum bonum & dicendi peritum. *In hunc*) Regulum. *Orator est vir malus*) respectu Reguli, orator est vir malus dicendi imperitus, cùm Regulus esset malus & dicendi imperitus. *Hic*) Herennius. *Expressit*) diffiniuit. *Regulum*) malum & imperitum. *Habésne*) aliquid simile. *Habes*) quo referas parem gratiam. *Circulator*) qui lucri causa circuit fora & plateas, ac sibi nouitate aliqua coronam audientium comparat. Paulus de extraordinariis criminibus, In circulatores, qui serpentes circumferunt & proponunt, si cui ob co-

ob eorum metum damnum datum est, pro modo admissi actio dabitur. Eos circumforaneos vocat Apuleius. & M. Tullius pharmacopolam circumforaneum pariter protulit. Tranquill. lanistam circumforaneum, qui circuit fora vendendi vel emendi gratia. & Seneca circulatores sophistas qui philosophiam vendunt, & circulis autoritatem quærunt. Fabius verò circulatoriam voluptatem oratoriam appellauit, quæ gaudet circuitione. At circitor militię gradus est, qui vigilias circumit, & renũciat siqua emerserit culpa. Verg. in carmine obscœno pro custode posuit.

geris, scilicet, vt ait Demosthenes, ἐπάρας τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς, καὶ λαρυγγίζων. *Est enim tam ineptus, vt risum magis possit exprimere, quàm gemitum. credas non de puero scriptum, sed à puero.* Vale.

ἐπάρας scilicet vt ait Demosthenes, τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς καὶ λαρυγγίζων. verba Demosthenis ἐν τῷ περὶ στεφάνου, quæ sic transferri possunt, extollens vocem & lætus & exultans. Sunt autem dicta contra Æschinem. ea vt melius intelligantur, repetemus ex eadem oratione priora quædam. Multa igitur, ô viri Athenienses, etiam alia accusauit, & mentientem vnum maximè admiratus sum omnium, quòd quæ mala acciderant ciuitati tunc memorans, non tanquam beneuolus, neque iustus ciuis, sensit, neque collacrymatus est, neque quid tale in animo passus est, sed extollens vocem & lætus & exultans existimauit scil. me accusare. λαρυγγίζειν propriè est vocem intendere, neq; naturaliter loqui, sed gula præclusa. *Exprimere*) inuito eximere, educere. *De puero, sed à puero*) traductio, color, puerilem & fatuum librum monstrat.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

GRATVLARIS mihi, quòd acceperim auguratum. iure gratularis: primùm quòd grauissimi principis iudiciũ in minoribus etiã rebus consequi pulchrum est: deinde quòd sacerdotiũ ipsum cũ priscũ & religiosum, tum hoc quoq; sacrum planè & insigne est quod

GRATVLARIS) Respondet Arriano, iure pro auguratu suo gratulari, tum iudicio grauissimi principis, tum auguratus dignitate, & quòd successerit tanto viro Julio Frontino, demum scribit potuisse M. Tullium dignitates consequi, eloquentiam verò impossibile. *Iure*) iusta causa. *Principis*) Traiani, qui me fecit augurem. [Extat eius ad Traianum epistola, qua sibi auguratam vel Septemuiratum petit. *Minoribus*) magistratibus. *Sacerdotium*) auguratus. nam de cæteris etiam dicitur, cùm & Valerius Max. Pont. sacerdotio vsus fuerit.] *Priscum*) nam à Tarquiniis Romam translatum testatur Strabo: at Dionysius in antiquitatibus à Numa rege constitutum collegium augurum, qui interpretarentur signa à diis missa tam publica, quàm priuata: & ab vna specie speculationum artis augures vocarunt Romani, id est, ab auibus & gerendo, vel ab auium garritu. Primus Actius Nauius hanc artem commendauit apud Tarquinium Priscum nouacula cotem discindens: postea tantus honor collegio augurum accessit, vt nihil foris domíque nisi auspicato gereretur, concilia populi, id est, magistratuum creatio, exercitus vocatio, summa rerum, vbi aues non annuissent, dirimerentur. & diu hic honor patri-

cius fuit, & principibus vrbis destinatus: primò tres tribus, Rhamnenses, Titienses, Luceres, sex augures crearunt: deinde hoc sacerdotium cum populo communicatum est, & ius sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit Cn. Domitius Trib. plebis. Sylla augurum collegium ampliauit, vt essent quindecim, adeo creauit hæc ars, vt ex araneo etiam auguria fierent, quæ Plinius memorat, scribens ex periculis artem esse factam, & per aues (nam aliis modis fiunt) primus Car, à quo Caria dicta est, inuenit. Seneca tamen illa deridens fortuita, & vaga sine ratione dicit non recipere diuinationem. quod bellissimè Mossolanus apud Josephum facto memorando ostendit. *Religiosum*) maiestatis venerationísque plenum. nam nec Senatus cogi nec conueniendi locum poterat habere, nisi quando & vbi augures præscripsissent, qui à summis imperiis, à summis potestatibus comitia tollere, consilia vel instituta dimittere, vel habita repudiare poterant. Quid grauius quàm rem susceptam dirimi, si vnus augur aliter dixerit? quid magnificentius quàm posse discernere, vt magistratu se abdicent Coss. quid religiosius quàm cùm populo, cum plebe, agendi ius dare? aut non dare? quid legem, si non iure rogata sit, tollere? omnibus magistratibus auspicia dantur & iudicia. *Hoc*) ob hanc causam. *Sacrum*) diuinum, venerabile, consecratum.

non adimitur viuenti. Nam cætera, quanquam dignitate propemodum paria, vt tribuuntur, sic auferuntur: in hoc fortunæ hactenus licet, vt dari possit. Mihi verò etiam illud gratulatione dignum videtur, quòd successi Iulio Frontino, principi viro, qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret: quod nunc euentus ita comprobauit, vt non fortuitum videretur. Te quidem (vt scribis) ob hoc maximè delectat auguratus meus, quòd Marcus Tullius augur fuit. Lætaris enim quòd

Non adimitur viuenti) semel factus augur nunquam priuatur hoc honore, etsi in iudicium ductus damnetur, cùm aliis sacerdotibus condemnatis substituatur alius. augur, donec vita suppetat, licèt maximorum criminum conuictus sit, sacerdotio non priuatur, quia scilicet iureiurando adactus sit res augurum nemini enunciare: ergo factum priuatum sacramento liberari nolunt. an quòd non honoris nec magistratus, sed potius cuiusdam scientiæ & artis est nomen augur? simile igitur esset si quis medicum medicandi arte prohibeat, musicum musica, diuinum diuinatione. His enim appellatio detrahi potest, vis & facultas nequaquam. *Alia officia insignia*) sacerdotia magistratus. legitur etiam cætera. *Paria*) auguratui. *Vt*) à fortuna ad breue tempus. *Hactenus*) in hac re tantùm. *Fortunæ licet*) fortuna dominatur, vt dari possit, nō vt adimatur. *Iulio Frontino*) Sextus Julius Frontinus vir Consularis Præturam vrbanam gessit. Vespasiano iterum, ac Tito Coss. & eo eiurante Domitianus Præturam cepit. Frontinus igitur curam Britanniæ, ac molem sustinens magnam quantum licebat validam, & pugnacem Silurum gentem armis subegit super virtutem hostium locorúmque difficultatem eluctatus: aquarum præfectus à Nerua creatus libellum de Aquæductibus vrbem influentibus edidit. auguratum gessit, secessu Tarracinensi oblectabatur, rei militaris peritus. Traiano libros stratagematicos dicauit, scripsit longè plura, quæ simul cum aliis communi literarum iactura olim intercidêre. summus Jurisconsultus Secundo interdum respondit, Martialem ac cæteros scriptores fouit, moriens vetuit sibi sepulchrum construi. Fuit & Julius Fronto Tribunus vrbanarum cohortium ab Othone exautoratus. & Claudius Frontinus sub Antonino Pio. Principem ergo virum appellauit Frontinum, scilicet dignitate, autoritate, disciplina, & rebus præclarè gestis. *Nominationis die*)

principio anni autore Tacito, quo sacerdotes solent nominare, quos dignissimos suo sacerdotio iudicent. *Hos)* proximos neci suæ, an verius. quibus Frontinus augur fuit. *Inter sacerdotes)* inter eos quos dignos tali sacerdotio credebat. *Cooptaret)* eligeret. Tranquillus in cooptandis per collegia sacerdotibus neminem nisi iuratus nominauit. M. Tullius de Claris Oratoribus, scribit nouos augures ab aliis auguribus in collegium cooptari, & inaugurari. & augurum institutis, quiinaugurasset, ab inaugurato loco parentis coli debere. [Et in epistolis ad Appium, refert non modò nefas fuisse in collegio augurum violare amicitiam, sed ne cooptari quidem sacerdotem licuisse, qui cuiquam ex collegio esset inimicus.] *Euentus)* quòd mortuo ei in auguratu successi. *Non fortuitum)* sed diuinum. *Tullius augur fuit)* post Crassi interitum Cicero factus est augur.

honoribus eius insistam, quem æmulari in studiis cupio. sed vtinam, vt sacerdotium, idem & Consulatum, multò etiam iuuenior quàm ille, sum consecutus: ita senex saltem ingenium eius aliqua ex parte assequi possim. Sed nimirum, quæ sunt in manu hominum, & mihi, & multis contigerunt: illud verò, vt adipisci arduum, sic etiam sperare nimium est, quod dari nonnisi à diis potest. Vale.

Insistam) Sequar. vterque enim Quæsturam, Præturam, Auguratum, Consulatum gessere. *Sacerdotium)* auguratum. *Iuuenior)* ita habent omnes codices præter vnũ, quos viderim. Iunior enim secũdum grammaticos, sed iuuenior secundum analogiam. *Ingenium)* eloquentiam, vim & copiam dicendi. *Aliqua ex parte)* in eloquendi studio. nam & metra scripsit, ac philosophiam primus. Cic. Latinè loqui docuit. an magis in aliqua parte oratoriæ. *Quæ sunt in manu hominum)* dignitates quas homines cuilibet conferre possunt. *Illud)* ingenium. Cic. *Nisi à diis)* natura primum atque ingenium ad dicendum vim afferunt maximam. nam animi atque ingenij celeritas quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acutè: & ad explicandum, ornandúmque sunt vberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. sed quis est qui hæc putet arte accipi posse? Præclare enim res se habet, si hæc accendi, aut commoueri arte possint: inseri quidem & donari ab arte non possunt omnia. Sunt enim illa dona naturæ. Quidam ita rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, vt non nati sed ab aliquo deo facti esse videantur. Quare non possum non ingenio primas partes concedere. Hæc M. Tullius diuinum & inauditum lumen eloquentiæ ac sapientiæ, parens profectò nostrarum literarum, immortalis ingenij beatissima vbertas dono quodam prouidentiæ, in quo totas virtutes suas experiretur eloquentia.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

CAVSAM) Iulius Bassus sæpe in iudiciis periclitatus, deinde Bithyniam sortitus, rediit reus, quòd quædam accepisset à prouincialibus: princeps accusationis fuit Theophanes, legatorum vnus: defensus tamen acriter à Secundo & Albino, tandem absoluitur. Quòd Vrsum amicum admonet, ad Vr-

CAVSAM per hos dies dixit Iulius Bassus, homo laboriosus, & aduersis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano à priuatis duobus: ad Senatum remissus diu

ſum alibi Secundus ſuper eadem re ſcribit. Dionis abbreuiator refert Urſũ fuiſſe in aula Domitiani autoritate præditum. à quo Domitiani Imp. vxorem adulterij accuſatam. Ad Urſum mittit epicedion Statius in ſyluis pro morte Pileti: apertè oſtendens fuiſſe cauſidicum. *Iulius Baſſus)* Baſſos pleroſque notauimus per ea tempora. Galbiũ Baſſum Præfectum oræ Ponti, virum integrum & probum. Salei Baſſi poëtæ excellentiſſimi ſuorum temporum meminere Tacitus, & Juuenalis. Julium Baſſum declamatorem recitat Senec. in controuerſiis, non Jonium vt interdum ſcriptum offendes. Facit tamen Fabij teſtimonium legi debere Juniũ Baſſum, quem hominem dicacem & cognomento Aſinum album, ac à ſe puero cognitum, idem teſtatur. in Baſſum interdum Mar. Aurelio Baſſo prodit Ulp. diuum Pium reſcripſiſſe. Plin. ſenior Julium Baſſum qui de medicinis Græcè ſcripſit, nominat. Secundus ad Traianum aſſerit acta Julij Baſſi reſciſſa: dictúmque à Senatoribus ius omnibus: de quibus ille aliquid te conſtituiſſet ex integro agendi duntaxat per biẽnium. *Laborioſus)* qui multos labores ſubiit. *Aduerſis)* propter res aduerſas. nihil enim eſt in omni vita Cicerone referente ad laudem illuſtrius, quam calamitas ipſa. *Priuatis)* ſine dignitate. *Remiſſus)* à Veſp. *Ad Senatum)* ad iudicium Senatus.

pependit: tandemq́ abſolutus vindicatúſque eſt. Titum timuit, vt Domitiani amicus: à Domitiano relegatus eſt, reuocatus à Nerua: ſortitusq́ Bithyniam, redit reus. accuſatus non minus acriter, quàm fideliter defenſus: varias ſententias habuit: plures tamen, quaſi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus & vehemens. Rufo ſucceſſit Theophanes, vnus ex legatis princeps, & fax accuſationis & origo. Reſpondi ego. Num mihi Baſſus iniunxerat vt totius defenſionis fundamenta

Pependit) antequam abſolueretur, in ambiguo fuit. *Vindicatus)* liberatus. *Vt Domitiani amicus)* tanquam ſuſpectus quòd Domitianum foueret: inter quem & Titum erant ſimultates. *Reuocatus à Nerua)* reſtitutus in patriam generali edicto Neruæ qui autoritate Senatus cenſuit decreta à Domitiano reſcindenda. quare multi ab exilio rediere, inter quos Joannes Apoſtolus ex Patmo. *Sortitus)* per ſortẽ adeptus. *Bithyniã)* prouinciam in Ponti exordio ad partem ſolis orientis, Thraciæ oppoſitam, opulentam ſanè & vrbium diuitem. Læta quidem regio eſt, atque omni referta vbertate, teſtamẽto alterius Nicomedis filij Romanis relicta. Traxere Bithyni originem à Thracibus, qui cum Rheſo ad Ilion caſtrametati ſunt: nam rege ſuo interfecto vltra Byzantium tráſgreſſi prope Bithyn fluuium, vnde nomen accepere, conſederunt: deinde fame compulſi, in Bebryciam rediere, & Bithyniam pro Bebrycia à fluuij nomine, iuxta quem habitauerant, appellarunt. Herodotus, inquit, Thraces tranſgreſſi in Aſiam vocati ſunt Bithyni, prius appellati Strymonij, quòd Strymonem accolerent. Quidam græcorum à Bithyno Jouis & Thraciæ filio cognominatã prouinciam tradiderunt: quibus aſtipulatur Solinus, tantum nomine parentum ſuppreſſo. Strabo verò hæc refert, Bithyni cùm prius Myſij eſſent, à Thracibus Bithynis, & Thynis, qui ibi habitauerunt, poſtea ſunt appellati. Eadem fere ſentit Pli. quo autore Thyni omnem oram Boſphori tenent, interiora Bithyni. *Varias ſententias)* cenſuit enim Bebius Macer Coſ. deſignatus lege Repetundarum teneri, Cepio Hiſpo ſalua dignitate iudices dandos, Senatus decreuit vt acta Baſſi reſcinderentur. *Pomponius Rufus)* vir Conſularis. *Paratus)* in ſecunda lectione fuit paratus. *Vehemẽs)* acer *Theophanes)* alius Theophanes poëta, quem Græcè Pompeij geſta ſcripſiſſe Tullius aſſerit. hodie quoque Theophanis extat Græcum epigramma. *Legatis)* Bithynis. *Fax)* vehemens cauſa. *Stimulus)* cauſa. Valerius, Cn. Carbo orientium ciuilium malorum fax ardentiſſima. *Fundamenta)* argumenta fortiora.

Iace-

iacerem? dicerem de ornamentis ſuis, quæ illi & ex generis claritate, & ex periculis ipſis magna erant: dicerem de conſpiratione delatorum, quam in quæſtu habebant: dicerem cauſas, quibus factioſiſſimum quemque vt illum ipſum Theophanem offendiſſet. eundem me voluerat occurrere crimini, quo maximè premebatur. in aliis enim, quamuis auditu grauioribus, non abſolutionem modò, verumetiam laudem merebatur. Hoc illum onerabat, quòd homo ſimplex & incautus quædam à prouincialibus, vt amicus, acceperat. Nam fuerat in prouincia eadem Quæſtor. Hæc accuſatores furta ac rapinas, ipſe munera vocabat. Sed lex munera quoque accipi vetat. Hîc ego quid a-

Iacerem) collocarem, ſcilicet in deprecatione: quæ & in Senatu & apud populum principémque, ac vbicunque iuris clementia eſt, habet locum: in qua plurimum valēt ex ipſo qui reus eſt hæc tria in vita præcedere, ſi innocens, ſi bene meritus, ſi ſpes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vſu futuri. Præterea ſi vel aliis incommodis vel præſenti periculo vel pœnitentia videatur ſatis pœnarum dediſſe, extra nobilitas, dignitas, propinqui, amici, in iudiciis etiam ex magna parte hic locus ſæpe tractatur. nam & diuiſio frequens eſt, etiam ſi feciſſet ignoſcendum fuiſſe: ídque in cauſis dubiis præualuit. & epilogi omnes in eadem ſæpe materia verſari ſolent. *Ornamentis)* nobilitate, dignitate. *Generis claritudine)* Baſſorum familia peruetuſta clariſſimos viros protulit. Nobile autem id eſt quod ex bono prodiit genere, generoſum, quod à ſua natura non degenerauit. *Periculis)* quibus vita mortalium illuſtratur, & auditores commouentur ad miſericordiam, & ex quibus vt inſons euaſerat. *Conſpiratione)* malo conſenſu. *Delatorum)* iniquorum accuſatorum. *Quæſtu)* nam quartam bonorum confiſcatorũ partem habebant: inde quadruplatores dicti. *Factioſiſſimum)* factionum principē. *Cauſas)* dum æque prouincialibus iuſtitiam adminiſtrat. *Illum)* primum & acerrimum accuſatorem. *Me eundem)* me Secundum. *Occurrere)* ſatisfacere. *Crimini)* furto, & rapinæ. *Aliis)* quæ obiiciebantur tanquam crimina. *Simplex)* ad delatores effugiendos. *Quædam)* munera. *Prouincialibus)* Bithynis. *Quæſtor)* inde non mirum ſi multos habebat amicos. *Furta & rapinas)* controuerſia de nomine, & conſtitutio diffinitiua. Furtorum duo eſſe genera refert Caius: manifeſtum & non manifeſtum. manifeſti conuictus tenetur in quadruplum, quòd rapi quidem ſine vi non poteſt ſecundum Ulpianum. furti non manifeſti tenetur in duplum, vi bonorum raptorum in quadruplum Paulo conteſtante. *Lex)* Acilia, quam Manilius Acilius Glabrio de pecuniis repetundis ſeueriſſimam tulit: ne comperendinari quidem reum ſinens. Tacitus tamen, inquit, Magiſtratuum auaritia Calphurnia ſcita peperit. nam ſecundum Modeſtinum plebiſcito continetur, ne quis prę̄ſidum munus, donúmq; caperet: niſi eſculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur. Non enim in totum xeniis, Ulp. autore, abſtinere debet Proconſul, ſed modum adiicere, vt neque modo ſe in totum abſtineat, neq; auare modum xeniorũ excedat. Quam rem diuus Seuerus & Imp. Antoninus elegātiſſimè epiſtola ſunt moderati: cuius epiſtolæ verba hæc ſunt, Quantum ad xenia pertinet, audi quid ſentimus: vetus prouerbium eſt, Valde inhumanũ eſſe, à nemine accipere, ſed paſſim, viliſſimum: & per omnia, auariſſimum. & quod mandatis continetur, ne donum, vel munus ipſe Proconſul, vel qui in aliquo officio eſt, accipiat, emátve quid, niſi victus quotidiani cauſa, ad xenia non pertinent, ſed ad ea quæ eduliũ excedent vſum. ſed nec xenia producenda ſunt ad munerũ quātitatem. Lege etiam Julia de repetundis, Marcello reſpondente, nulla quātitas pecuniæ permittatur capi ab his, qui eo capite commemorantur: tametſi in præce-

dentibus ex autoritate Venulij permitti- tur summa aureorum centum dono, muneréve. *Hic)* hoc loco ancipiti, contra legem. *Ego)* legitur etiam ergo.

gerem? quoditer defensionis ingrederer? Negarem? verebar ne planè furtum videretur, quòd confiteri timerem: præterearem manifestam inficiari, augentis erat crimen, non diluentis: præsertim cùm reus ipse nihil integrum aduocatis reliquisset. Multis enim, atque etiam principi dixerat, sola se munuscula, duntaxat natali suo, aut Saturnalibus accepisse, & plerisque misisse. Veniam ergo peterem? iugulassem reum, quem ita deliquisse concederem, vt seruari, nisi venia, non posset. Tanquam rectè factum tuerer? non illi profuissem, sed ipse impudens extitissem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meam, vt prælia solet, nox diremit. Egeram horis tribus, & dimidia, super erat sesqui hora. Nam cùm è lege accusator sex horas, nouem reus accepisset, ita diuiserat tempora reus inter me, & eum qui dicturus pòst erat, vt ego quinque horis, ille reliquis vteretur. Mihi successus actionis silentium, finémque suadebat. Temerarium est enim secundis non esse contentum. Ad hoc verebar, ne me corporis vires iterato labore desererent, quem difficilius est repetere quàm iungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea & frigus vt deposita, & tædium vt resumpta, pateretur.

Iter, modum, rationem. *Negarem)* vt præcipit M.T. de Oratore, Plerunque, inquit, causæ inficiatione defenduntur: nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ sunt, neganda ferè omnia. *Planè)* nimium manifeste. *Inficiari)* negare. *Augentis crimen)* potius ad crimen augendum pertinebat. *Diluentis)* defendentis. *Integrum)* in facultate & arbitrio negandi. *Aduocatis)* mihi & Albino. *Principi)* Traiano. *Natali suo)* nam priuatorum natalibus solebant amici munera mittere, vt sæpe testatur Martialis. *Saturnalibus)* Saturni diebus, quibus xenia munera mittebantur amicis eodem autore, & apophoreta remittebantur. *Iugulassem)* enecassem, causa cecidissem. *Recte factum)* quòd iure accepisset munera. *Impudens)* qui contra leges niterer. *Medium quiddam)* vt nec concederem nec tuerer rectè factum. *Tenuisse)* seruasse. *Nox diremit)* interuentu noctis interrupta est. Ciceroniana imitatio. sic enim ad Quintum fratrem scribit, Sed, inquit, vt prælia solet. quia historici hoc dicendi genere vtũtur cum nocte superueniente vterque exercitus intermissa pugna receptui canit. *Sesquihora)* vna & dimidia. nam Tacitus sesquiplagam pro vna & dimidia dixit. sic Persius, Sesquipedalia verba. & Columella, sesquiculearia dolia, sesquimodium, sesquioperam, sesquimenses pullos. *Ex lege)* quæ longissimum spatium ad agendum largitur, sed maius reo cui semper fauorabilior est. nam M. Tull. pro domo sua tradit multa ad placandum atque ad miserendum reis concessa. & Apuleius asserit reum amplum dicendi spacium habuisse. *Reus)* Bassus. *Eum)* L. Albinum coaduocatum. *Reliquis)* quatuor. *Successus)* bonus euentus. *Finem)* vt actioni finem imponerem. *Temerarium)* sententia, color. *Iterato)* redintegrato. *Repetere)* intermissum resumere. *Iungere)* continuare. *Reliqua actio)* reliqua pars actionis. *Frigus auditorum)* negligentiam. sicut plerunq; M. T. ad Q. fratrem, vel etiam mei iam deposito feruore. *Tædium vt resumpta)* nam repetita res fastidium affert, vtpote iam præcognita: vnde illud δὶς κράμβη θάνατος.

Vt enim

Vt enim faces ignem assidua concussione custodiunt, dimissum ægerrimè reparant: sic & dicentis calor, & audientis intentio continuatione seruatur, intercapedine & quasi remissione languescit: sed Bassus multis precibus, penè etiam lacrymis, obsecrabat, implerem meum tempus. Parui, vtilitatémque eius prætuli meæ. Benecessit: inueni ita erectos animos Senatus: ita recentes, vt priore actione incitati magis quàm satiati viderentur. Successit mihi Lucius Albinus, tam aptè, vt orationes nostræ varietatem duarum, contextum vnius habuisse credantur. Respondit Herennius Pollio instanter & grauiter. Deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque vt cætera, impudentissimè, quòd post duos, & Consulares, & disertos, tempus sibi, & quidem laxius, vindicauit. Dixit in noctem, atque etiam nocte illatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Titius Homulus, & Fronto, mirificè: quartum diem probationes occupauerunt. Censuit Bæbius Macer, Consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri. Cæpio Hispo salua dignitate iudices dandos: vterque rectè. Qui fieri po-

Vt enim faces) similitudinem infert per collationem quæ sumitur ante oculos negocij ponendi causa. Certamen fuit apud Athenienses currendi ab ara Promethei in vrbem cum facibus ardentibus, simul in cursu seruare facem accensam, quæ si fuisset extincta quamuis cursu præuenisset, nullam victoriam repo tabat. [hinc illud, Vidi ego concussas mota face crescere flammas.) *Concussione)* motu. *Dimissum)* sopitum. *Intercapedine)* intermissione. *Lãguescit)* debilior fit. *Meum tempus)* dicendi spatium mihi ex lege datum. *Meæ)* quia multum vires intendi, & laboris sustinui. *Erectos)* attentos. *Recentes)* integros, indefessos. *Senatus)* Senatorum. *Priore actione)* priore actionis parte. *Incitati)* ad vlteriora audiendum. [*Aptè)* conuenienter, opportunè] *Varietatem duarum)* nam quisque diuersis argumentis, & stilo nitebatur. *Contextum vnius)* [ordinem. Valerius. an abigi debet Pontius ab horum exemplorum contextu?] quia exceperat actionem vbi Secundus desiuerat: ita vt videretur vnum & idem corpus. *Herennius Pollio)* quo cum Flauio Consulatum gerente Dion asserit Titum interiisse. nec ignoro Marcellum Iurisconsultum referre Pollionem fuisse Consulem cum Pudente sub Antonino. Annotauimus alios Polliones per eadem tempora, quos consultò omittimus. *Instanter)* acriter, cum instantia contra conantem. *Duos)* Albinum, & Pollionem: nam de se non ita magnificè loqui solet. *Vindicauit)* assumpsit ad dicendum. *Laxius)* spatiosius. *In noctem)* post solis occasum contra maiorum instituta. *Titius Homulus)* in quibusdam exemplaribus scriptum fuit C. Titius Homulus, sed Iulij Capitolini testimonio probabilior est lectio, Valerius Homulus, qui Secundo familiaris pro Vareno Rufo causam egit. Eius multos iocos Antoninus Pius semper patienter tulit. vt cùm domum Homuli visens admiránsque columnas porphyriticas requisisset, vnde eas haberet: respondit Homulus, cùm in domum alienam veneris, & mutus & surdus esto. Idem Lucillam matrem M. Antonini philosophi in viridio venerantem simulacrum Apollinis videns, Pio insusurrauit. Illa nunc rogat, vt diem tuum claudas, & filius imperet: quod verbum omnino apud Pium nihil valuit. *Probationes)* testes, tabulæ, rumores, [quòd Rufus deliquisset.] *Bæbius Macer)* cui Appiæ viæ cura demandata, cùm Proconsul rexisset Hispanos: eodem im-

sterio missus in Dalmatiam integrè & iuuè prouinciam continuit: eum præfectum vrbis seruauit Adrianus, quamuis ab Actiano per epistolas admonitus, vt si reniteretur Imperio, necaretur. Bæbium item Macrum testatur Flauius Vopiscus Prætorij præfectum sub Aureliano. *Teneri repetundarum*) obnoxium esse pœnæ: qua tenentur damnati repetundarum. *Hispo*) siue is fuerit in quem iaculatus est Iuuenalis satyricum illud fulmen, Hispo subit iuuenes, & morbo pallet vtroque, siue alius. *Salua dignitate*) non adempta Senatoria dignitate, & perseuerante in ea Basso: nam mox sequitur: negant enim congruẽs esse retinere in Senatu, cui iudices dederis. *Iudices dandos*) seligendos iudices qui cognoscerent accusationem. *Vterq;*) consul designatus Macer, & Hispo. *Rectè*) censuit. *Qui*) quomodo.

test, inquis, cum tam diuersa censuerint? quia scilicet & Macro legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum, qui contra legem munera acceperat: & Cæpio cum putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges, & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Præualuit sententia Cæpionis. Quinimmò consurgenti ei ad censendum acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes æstimare, quanto consensu sit exceptum cum diceret, quod tam fauorabile fuit, cum dicturus videretur. Sunt tamen vt in Senatu, ita in ciuitate, in duas partes hominum iudicia diuisa. Nam quibus sententia Cæpionis placuit, sententiam Macri vt rigidam durámque reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam, atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in Senatu, cui iudices dederis. Fuit & tertia sententia. Valerius Paulinus assensus Cæpioni,

Diuersa) vnus secundum legem, alius contra. *Censuerint*) senserint. *Consentaneũ*) consequens, conueniens. *Intuenti*) respicienti, consideranti. [*Vim legis*) quæ prohibebat accipere munera. *Mitigare leges*) minuere pœnam legibus constitutam. nam Marcello referente, etsi nihil facile mutandum est ex solennibus: tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est: & summum ius antiqui summam putabant crucem, vt asserit Columella, [præsertim cum Senatus sit eas tollere, cuius est condere.] *Intendere*) si reus meretur atrociora supplicia inferre, quàm leges præcipiant. *Sicut licet*) sustinet enim personam principis Senatus, qui nullis legibus tenetur. *Vetito*) lege prohibito. *Inusitato*) insolito. nam multis iam repetundarum reis seruata est dignitas Senatoria. Inueterata enim consuetudo pro lege non immerito custoditur, & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. *Præualuit*) superior & frequens fuit. *Censendum*) dicendam sententiam. *Acclamatum*) assensum, laudatum, applausum: hinc acclamationes imperatorum laudationes. *Solet*) fieri. *Residentibus*) post sententiam pronunciatam, & comprobatam. *Consensu*) confirmatione, concordia. *Exceptum*) admissum. *Fauorabile*) summo fauore præsumptum. *Iudicia*) sententiæ, opiniones. *In ciuitate*) inter ciues: quorum alij populares, alij nobilium partes fouentes. *Rigidam*) nimis seueram. *Quibus Macri*) sententia placuit. *Illam alteram*) dicendi modus apud scriptores obseruatus; [vt apud M. Tullium de prouinciis consularibus, & Valerium libro octauo,] sic apud Apuleium ille alius, & illa alia: & libro quinto Secundus dixit ille alter. *Dissolutam*) nimium mitem, & indulgentem. *Retinere*) in Senatu. Reseruare dignitatem senatoriam. [*Cui*) tanquam nocenti.] *Valerius Paulinus*) Paulinum Tribunum lego mis-

go missum à Vespasiano ad Iosephum latitantem: & postea præfectum Alexandriæ. Valerius autem Paulinus accusatus est, & à pluribus proditionis insimulatus, dum Celso otiosè auxilium fert, quod propter religionem non esset functus ducis officio: prædia in Foroiuliensi agro possedit: famæ ac immortalitatis vnicus amator Consul creatus est: & Secundo arctâ familiaritate coniunctus: nam moriens ei ius libertorum suorum reliquit.

hoc amplius censuit referendum de Theophane cùm legationem renunciasset. Arguebatur enim multa in accusatione fecisse, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusauerat, tenerentur. Sed hanc sententiam Consules quanquam maximæ parti Senatus mirè probabatur, non sunt persecuti. Paulinus tamen & iustitiæ famam, & constantiæ tulit. Misso Senatu Bassus magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum fauorabilem renouata discriminum vetus fama, notúmque periculis nomen, & in procero corpore mæsta & squalida senectus. Habebis hanc interim epistolam πρόδρομον: *expectabis orationem plenam, onustámque expectabis diu. neque enim leuiter & cursim, vt de re tanta, retractanda est.* Vale.

Referendum) ponendum in consultatione. *De Theophane)* an Theophanes reus peragendus esset. *Legationi renunciasset)* postquam functus esset legatione: nec amplius ageret legatum. nam legatus iure non poterat accusari: quod testantur Iurisconsulti, & nos libro tertio recitauimus. [Legitur etiam legationem renunciasset.] *Illa ipsa)* quo dicendi modo vtitur Seneca in epistolis. Est enim remissus, & de medio petitus, epistolari stilo conueniens. *Lege)* repetundarum, qua cauebatur puniri eum, qui iniustè accusasset. [*Maximæ)* maiori. superlatiuum pro cōparatiuo.] *Non sunt persecuti)* non comprobarunt. nam Consules designati, quod referebatur primi censebant, ac deinceps reliqui Senatores: verùm Consules qui tunc consulatum gerebant, senatui præsidebant: & quicquid placuisset, decernebant. *Tulit famam)* summè laudatus est. *Fauorabilem)* gratiosum, charum. *Vetus fama)* discriminum. dum referebatur olim sæpius periclitatum. *Renouata)* reducta in recentem memoriam hac Bithynorum accusatione. *Nomen)* Bassi. *Squalida)* situ obsita. vocabulum secus ab antiquis acceptum Gellio, & Macrobio autoribus. Πρόδρομον) præcursatricem, prænunciam. *Plenam)* copiosam. *Onustam)* multas res complexam. *Tanta re)* tanti ponderis, & momenti. *Retractanda)* emendanda.

C. Plinius Sabino Suo S.

SCRIBIS mihi, Sabinam, quæ nos reliquit hæredes, Modestum seruum suū nusquam liberum esse iussisse: idem tamen sic adscripsisse legatum, Modesto, quē liberū esse iussi.

SCRIBIS) Monet Sabinum, & libertatem & legatum deberi Modesto seruo: cui Sabina legatum dederat tanquam liberum esse iussisset: quod

tamen nusquam apparebat relictis sibi hæredibus Sabino & Secundo. Occurrunt nobis ex diuersis scriptoribus per illa tempora quibus Secundus claruit, multi Sabini, vt ambiguitas oriatur ad quem scripserit. nam Justinianus refert Julium Sabinum malè tractantem seruos, in quem rescripsit Antoninus Pius. eundem imperatorem autor Ulpianus Jubentio Sabino rescripsisse. Sabinus item Antonius matrem habuit Juniam Valerianam & filium Antoninum. Callistratus tradit Sabinum Maximum fuisse sub Adriano. & eodem imperante Suidas Sabinum declamatorem. Crediderim tamen magis fuisse Cæsium Sabinum, quem Secundus ad præsidium & ornamentum sui sumpserat. Auli Pudentis municipem totius Umbriæ decus ad eum librum septimum Martialis mittit, & nono post laudem lacus eiusdem, rosaceam coronam. quamuis Pomponio memorante, Cassio Jurisperito successit Cæsius Sabinus, qui plurimum potuit Vespasiani temporibus, ad quem rescripsisse Adrianum retulit Ulpianus. *Iussisse)* legale verbum. *Ascripsisse legatum)* institutis vniuersalibus hæredibus testamento, legatum postea Modesto reliquisse his quidem verbis: Modesto quem liberum esse iussi, legatum relinquo.

Quæris quid sentiam? Contuli cum prudentibus. conuenit inter omneis nec libertatem deberi, quia non sit data: nec legatum, quia seruo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoq́ puto nobis quasi scripserit Sabina faciendum quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiæ meæ, cùm religiosissimè soleas custodire defunctorum volũtatem, quam bonis hæredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas quàm apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissimè cauerit. Cauit enim quæ hæredes bene elegit. Vale.

Contuli) communicaui. In eundem sensum Papinianus inquit. Nicostratus cùm de ea re mecum contulisset, dixi posse defendi. *Cum peritis iuris)* Legitur in multis exẽplaribus cum prudentibus in eundem sensum: nam responsa prudentium sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permissum fuit iura publicè interpretari, & à Cæsare ius respondendi datum est, qui Jurisconsulti appellantur. horum omnium sententiæ & opiniones eam autoritatem tenebant, vt judici ex constitutionibus non liceret à responso eorum recedere. *Conuenit inter omnes)* consentiunt omnes. Similis locutio in sensũ apud Juuenalem, sæuis inter se conuenit vrsis. & Martialis, [Cùm sitis similes paresque vita, Uxor pessima, pessimus maritus: Miror non bene conuenire vobis. & Tranquillus in Claudio, Veneno quidem occisum conuenit.] *Libertatem deberi)* liberum esse debere. *Non sit data)* nusquam enim apparebat eum liberum esse iussisse. *Nec legatum)* deberi. *Seruo suo)* ergo Modestus hoc iure priuabatur libertatis fauore: & legati iure habendi, & omne beneficium redibat ad hæredes Sabinæ, Sabinum scilicet & Secundum: nam serui nostri ex quacunque causa acquirunt, id nobis acquiritur. Ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest: ideo conuenienter legatum nobis per eundem acquiritur. [*Error)* Sabinæ.] *Quasi scripserit Sabina faciendum)* concedendam libertatem, & legatum Modesto: tanquam si apertè hoc cauisset Sabina, [sicut iuris est secundum Justinianum in institutionibus, seruum etiam sine libertate hæredem institutum liberum fieri, & pariter seruo à domino liberis tutori dato nulla facta libertatis mentione, tamen libertatem intelligi datam. His multum non dissimile Labeonis illud titulo de conditionibus, Hæres, inquit, meus Sticho, seruo meo, quem in testamento liberum esse iussi, aureos quinque

quos

quos in tabulis debeo, dato: nihil seruo legatum esse, quia dominus seruo nihil debere potuit. Ego puto secundùm mentem testatoris naturale magis, quàm ciuile debitum spectandum esse, & eo iure vtimur. Quamuis illa verba, quem liberum esse iussi, sint enunciatiua, quibus non ostenditur libertas data, sed tamen disponunt: quia Caio de regulis iuris referente libertas omnibus rebus honorabilior est. *Scripsisse)* scriptis libertatem dedisse. *Voluntatem)* vltimam. *Intellexisse)* si non expresse: tamen tacitè. *Bonis)* vt nobis. *Pro iure)* loco iuris. *Necessitas)* summum ius. *Moretur)* esto, maneat Modestus. *Cauerit)* prouiderit Sabina. vtitur autem verbis Jurisconsulti propriis. *Cauit)* diligentissimè. *Bene)* quia nos boni sumus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

AVDISTI) Minutiano Liciniani exilium narrat, in quod pulsus fuerat à Domitiano reus incestus cum virgine Vestali: simul & illius vitia taxans, & fortunæ mobilitatem notans. *Valerium Licinianum)* Liciniani Hispani municipis Martialis mētio fit apud eundem poëtam. Vir Celtiberis non tacende gentibus: Nostræque laus Hispaniæ. Videbis altam Liciniane Bilbilim. & mox, Te Liciniane gloriabitur nostra: Nec me tacebit Bilbilis. *Profiteri)* oratoriam docere. *Siciliæ)* olim Italiæ coniuncta, mox interuentu freti diuulsa: omnium insularum fertilitatis claritudine celebrata. Italia superiorem diceres frumento, melle, croco, aliísque permultis: & meritò Romanorum horreum appellatam. Trinacria & Triquetra à pluribus nominata est: à tribus angulis & promontoriis, quibus in diuersa procurrentibus Δ literam efficit. Thucydides Sicaniam cognominat ab incolis, quos quidam putarunt indigenas: postremò ab Italis, qui Siculi dicebantur in eam vulgo profectis, Sicilia vocata: siue (vt alij) à Siculo rege. Sunt qui credant à Sicano Iberiæ flumine nomen traxisse. Eius autem Insulæ ambitum stadiorum quatuor millium trecentorum sexaginta Siculus Diodorus protulit: maiorem facit Plinius ex autoritate Agrippæ. circuitu scilicet patentem septingentis, centum decem octo miliariis. Siciliam etiam minorem Strongylem appellatam idem autor. *Nuncius Prætorius)* à Prætore missus: sicut dicimus prætoriam portam, & prætorium præconem. [nā Sicilia à prætoribus regebatur.] Vel prætorius, prætoria dignitate præditus. Nam per Suetonij verba colligitur Licinianum fuisse virum prætorium. *Recens)* nuper à Sicilia in vrbem qui venerat. *Hic)* Licinianus. *Modo)* aliquot ante annos. *Causarum actores)* causidicos. *Rhetor)* artis dicendi magister, orator qui eam exercet. Græci tamen rhetorem pro oratore passim vsurpant. *Præfatione)* qua breuibus explicari solet scriptoris intentio antequam opus aggrediatur: aliquando etiam pro excusatione absolutè ponitur. *Grauiter)* quod explicatur per sequentia: quibus multum ponderis verbis inest. *Fortuna ludos facis)* [homines tāquam pilas habens.]

AVDISTINE Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse. Est enim recens nuncius: Prætorius hic modò inter eloquentissimos causarum actores habebatur: nunc eò decidit vt exul de Senatore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter, & grauiter, Quos tibi fortuna ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores. Cui sententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis inest, vt mihi videatur ideo professus vt

Sunt qui in fortunæ iam casibus omnia ponunt, Et nullo credunt mundum rectore moueri, Natura voluẽte vices, & lucis, & anni. hæc Iuuenalis, qui ambiguum an imitatus sit Secundum satyra septima, an Secundus Iuuenalem. fuerunt enim contemporanei: nam inquit, Si fortuna volet, fies de rhetore Cõsul. Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor: Valerium Licinianum sanè monstrans. *Professoribus)* hac epistola sermocinatio absoluitur, cæterarum exornationum pulcherrima. nihil autem in vrbe fuit eloquentia, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius: nam plurimos ex obscuro genere ad opes & magistratus summos illa præduce peruenisse testantur Fabius, Tacitus, & Ausonius. *Bilis)* virus fellis, & quia Plinij verba satis apposite isti loco faciunt, ea transcribã. Sed in felle nigro insanię causa, [homini] mórsque toto reddito, hinc & in mores crimẽ bilis nomine: adeo magnum est in hac parte virus, cùm se effundit in animum. *Ideo)* ob hanc tantùm causam.

hoc diceret. Idem cùm Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ iure, quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexítque habitum suum, Latinè inquit, declamaturus sum: dicens tristia & miseranda. Dignum tamen illum qui hæc ipsa studia incesti scelere maculauerit. Confessus est quidem incestum: sed incertum, vtrum quia verum erat, an quia grauiora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus, æstuabátque ingenti inuidiæ destitutus. Nam cum Corneliam Vestalium Maximam defodere viuam concupisset, vt qui illustrari seculum suum eiusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi iure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos

Hoc) hanc sententiam grauissimam. *Græco pallio)* quo vestis genere Græci philosophi vtebãtur, quinimmo mortui amiciebantur: descendebat autem vsque ad calceos. *Iure togæ carent)* non possunt togam ferre veterum Romanorum indumentum: vtpote qui iure ciuium Romanorum priuati sint: nam cui aqua & igni interdictum est, nec testamentum valet quod ante fecerit, nec quod postea fecerit: bona quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabantur: & libertatem, & ciuitatem, cognationes, affinitates omnes, quas ante habuit, amittit: & eius existimatio consumitur: ac demum vltimo supplicio secundum Iurisconsultos affici dicitur. Ideo autem quem Romana ciuitate pellebant, aqua & igni interdicebant, communione omni ciuitatis priuatum significantes, quòd duobus his elementis maximè humana indiget vita. vnde nouæ nuptæ quãprimum mariti domum ingrediebatur, aqua & ignis à sponso per manus tradebatur. *Composuit)* sumpsit habitum dicturi, [pallium amicuit. sicut de Isæo recitauit.] *Habitum)* Græcum. *Latine)* Siculi primum lingua barbara, deinde Græca, postremo Latina vsi sunt: quare trilingues Apuleius vocat. *Declamaturus)* fictam causam acturus. Est enim declamatio, exercitatio, & imago iudiciorum & consiliorum: vt per eam possimus peruenire ad veram actionem causarum. quare debet esse similis veritati. & declamare est mediocriter orare: dicere verò, bene. *Dignum)* putem ne dignum hoc supplicio? [quidam volunt illa verba esse Liciniani: vt sit sensus, illum esse dignum dicere tristia & miseranda, qui studia literarum incesto maculauerit. alij potius Plinio ascribunt.] *Studia)* eloquentiæ. *Incesti scelere)* quòd putabatur cum Vestali concubuisse. *Incertum)* in ambiguo est, an Licinianus confessus incestum, quia id verè patrasset, an quia grauiora supplicia quàm exilium timebat, si negasset. *Grauiora)* virgas & necem. *Inuidiæ)* hominum maleuolentiæ. *Corneliam Vestalium Maximam)* Cornelia ex familia Cossorum capta in locum Læliæ defunctæ, Ne-

ctæ, Nerone Imperante olim absoluta, ac multo pòst repetita accusatione conuicta à Domitiano defodi iussa est, autore Tranquillo, & Eusebio in Chronicis: quanquam is paulo suprà in rebus Domitiani iam dixerat tres virgines Vestæ ob stuprum damnatas. Dionis abbreuiator ibidem inquit, Ne suppliciis quidem Vestalium abstinuit post mortes & exilia multorum procerum, sed tanquam incestas puniuit: vt cùm dura asperáque de illis inquisitio fieret, & multis insimulatis ac interfectis, Ælius Agrippa vnus ex pontificibus non sustinuerit vltra, sed deterritus in ipso concilio expirauerit. Alij codices habent Corneliam Maximillam Vestalem. *Defodere viuam)* quam consuetudinem mox diffusè tangemus. *Illustrari seculum suum)* celebrari in posterum tempora Imperij sui. *Eiusmodi)* notabilibus,

punitione Vestalium, quam neglectam à Vespasiano & Tito Domitianus seuerè coërcuit. Ocellatis sororibus & Varonillæ Vestali liberum mortis arbitrium permisit, & corruptores earum relegauit. Hoc Papinius laudat. Tacitus circa finem fragmentatæ historiæ, Cerealem patrasse stuprum cum Claudia sacrata muliere refert. *Pontificis Max. iure)* cui licebat inquirere Vestalium crimina & vindicare. deniq; omnes sacras causas diiudicare. Fuit autem pontifex Max. Domitianus. quod testantur ærea ipsius numismata. & Iuuenalis satyra quarta de eo loquens, Destinat hoc monstrum cymbæ liniquemagister Pontifici summo. *Immanitate tyranni)* crudelitate mali principis. *Licentia)* iniusta potestate. *Domini)* se dominum & deum appellari iussit, tradente Tranquillo, & Martiale sic adulante, sed post eius

interitum exprobrāte. *Pontifices)* minores, qui in potestate maximi erant. *Regiam)* palatium. *Albanam villam)* quò sæpissimè conuocabat patres in consilium. Iuuenalis carmen extat de re consulta super Rhombo in secessu Albano: vbi asserit Suetonius confixisse eundem Imperatorem multas feras, & Martialis quinquatria singulis annis Mineruæ celebrasse. Sed non sine ratione, si tamen ea ratione motus, de nece Vestalis deliberaturus pontifices in Albanum acciuit, quòd scilicet sacerdotium Vestalium institutum esset à Troianis, qui Albam condidere. Fuerant igitur Vestales primo Albæ, inde Romam translatę. *Nec minore)* sensus est, condemnauit Corneliam indicta causa, quod erat non minus scelus, quàm quòd ira videbatur illam trahere ad vltionem. *Vlcisci)* non punire. *Absentem)* in vrbe. *Inauditam)* indicta causa. *Incesti)* stupri. nam incestus committitur inter sacras personas & affines. *Fratris filiam)* Iuliam Titi filiam, quam adhuc virginem oblatam in matrimonium recusauerat, & Sabino collocatam corrupit, mox interfecto marito ardentissimè & palàm dilexit, vt causa mortis illius extiterit, cùm coëgisset abortum facere: vnde in illum Satyricum

fulgur strinxit Iuuenalis, Cùm tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo similes effunderet offas. Statuam amoris indicium è lygdo marmore, & manu tenentem ceston ei fieri iussit Domitianus. vnus tamen Philostrati interpres libro sexto mendosè traduxit Iuliam Domitiani ex filia neptem: Nonnulli, inquit, laudabant Domitianum, quòd Romæ templum Vestæ purgasset, virginibus tribus zonarum causa interemptis, & quia rem cum viris habuisse culparentur: cùm oporteret eas castas atque intactas Iliensem Palladem, & ignem perpetuum custodire: at ipsè agnato suo Sabino interfecto Iuliam duxerat vxorem: erat autem Iulia Domitiani ex filia neptis, cùm Græcè legatur illam fuisse fratris Titi filiam. *Abortu)* infante ante legitimum nascendi tempus excusso ab vtero.

Pontifices non in regiam, sed in Albanam villam conuocauit. Nec minore scelere quàm quòd vlcisci videbatur, absentem inauditámque damnauit incesti, cum ipse fratris filiam incesto non polluisset solùm, verumetiam occidisset. Nam vidua abortu periit. missi statim Pontifi-

Defodiendam necandámque) quæ Vestalium virginitatem prodiderat, viua ad portam Colinam defodiebatur tumulo, qui sceleratus campus appellabatur intra vrbem: vbi subterranea domus mediocris erat, in quam è loco superiore descendebatur. Iacebat in eo stratus lectulus, & lucerna ardens: primitiæque rerum earum, quæ sunt ad victum breues quędam, panis, aqua in vase, lac, & oleum: quasi caueret ipsa domus ne fame eius corpus interiret, quæ maximis expiationibus dedicata esset: ipsam verò pœnæ obnoxiam feretro impositam: & exterius, obtectam, lorísque ligatam: quo neque vox queat etiam audiri. per forum vehebant deflentibus eam ac præmittentibus amicis, atque cognatis. cæteri cum silentio accedebant: & sine voce graui cum mœrore quodam deducebant. neque aliud spectaculum horribilius erat, neque alium diem ciuitas mœstiorem agebat: cùm verò ad iam prædictum locum feretrum delatum erat, solutis vinculis à ministris, sacerdotũ Princeps precatus arcana quædam, sublatísque ad deos manibus, ad supplicium adducebat eam capite opertam, constituebárque in scalis in domicilium deferentibus: deinde ipse cum aliis sacerdotibus auertebatur: cùm autem illa descendisset, & scalæ tollebantur: ac multa desuper iniecta humo domicilium operiebatur, adeo vt is locus reliquo tumulo æqualis esset. hoc modo scelus detestantes: verùm ne religionem quidem fugiebant: nam sacerdotes eum locum postea adeuntes parentabant. Ideo autem conuictas incesti alia pœna non afficiebant, quòd cadauera comburebantur. Illis igitur id tribuere iniustum iudicabant, quæ negligenter sacrum ignem obseruassent: an magis quòd corpus maximis ac sanctissimis religionibus consecratum interficere, & mulieri sacræ manus inferre nefas putantes rationem inierunt, qua subterraneo specu defosso obrutæ per se morerentur. Dionysius, à quo & Plutarcho maiorem prædictorum partem mutuati sumus, scribit Vestales corruptas virgis cæsas occidi solitas: postea institutum Romanorum, vt quidam ferunt, Tarquinij Superbi, vt viuæ defoderentur, quem morem Iuuenalis monstrat Satyra quarta. cum qua nuper vittata iacebat Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos. sed apertius in Fastis Ouidius, Nullàque dicetur vittas temerare sacerdos Hoc duce, nec viua defodietur humo. Sic incesta perit, quia quam violauit, in illa Conditur, & Tellus Vestáque numen idem est. *Vestam)* quam alij flammam, alij terram esse volunt, ideo mulierem fingunt terram tympanum ferentem, quia terra ventos in se concludit. *Cæsar)* Domitianus. *Qua)* me. *Sacra faciente)* pro eo sacrificante: Vestalium sacra nulli cuipiam fas est scire. Legimus tamen vti consueuisse in sacrificiis muria, sale scilicet in pila tonso & in ollam fictilem coniecto, ac in furno præcocto, deinde in aquam misso. *Vicit)* triumphauit. nam de Cattis & Dacis post varia prælia duplicem triumphum egit. de Sarmatis lauream tantùm Ioui Capitolino rettulit. bellum ciuile motum à L. Antonio superioris Germaniæ præside confecit absens mira felicitate. hæc Tranquillus. quæ Martialis sæpius suis scriptis inseruit.

ces, qui defodiendam necandámque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad cæteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissimè clamitabat, Me Cæsar incestam putat: qua sacra faciente vicit, triumphauit. Blandiens hæc, an irridens, ex fiducia sui, an ex contemptu principis dixerit, dubium est: dixit donec ad supplicium nescio an innocens, certè tanquam nocens ducta est. Quinetiam quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissétque descendenti stola, vertit se, ac recollegit. Cúmque ei carnifex manum daret, auersata est, & resiluit: fœdumq́; contactum quasi planè à casto puróque corpore nouissima sanctitate

seruit. vt libro nono, Cornua Sarmatici ter perfida contudit Histri. Sudantem Getica ter niue lauit equum. *Blandiens)* Domitiano quòd vicisset, & triumphasset. *Irridens)* quia victus potius à barbaris fuit ille, & simulatum triumphũ egit. *Sui)* quòd se puram sciret. *Dixerit)* hæc, me Cæsar & reliqua. *Innocens & nocens)* annominatio. *Cubiculum)* antrum ad portam Colinam, repete præcedentia. *Demitteretur)* per scalas. *Stola)* vestis muliebris rugosa, autore Varrone, Martiale, Nonio: at Olympiacæ stolæ forma, teste Apuleio, talis fuit, picta vestis ex humeris pone tergum dependens, talorum tenus vario colore visenda: circumnotatis animalibus insignita: hinc dracones Indici, inde gryphes hyperborei. *Recollegit)* composuit stolam ne pudenda detegeret: quod fecere Pompeius, & Cæsar in nece sua. Recolligere alias est confirmare & reficere animum. M. Tullius, Manifesto furto perturbatus vbi se recollegit. Tranquillus, Reuocato rursus impetu aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum desiderauit. *Carnifex)* minister iustitiæ. *Daret)* porrigeret in descensu. *Resiliit)* refugit. *Fœdum)* obscœnum, turpem. *Contactum)* Alia scriptura contagium habet, id est, pollutionem. *Planè)* manifestè. *Sanctitate)* integritate vitæ. [*Nouissima)* vltimo actu vitæ suæ sanctitatem præ se ferens.

reiecit: omnibúsque numeris pudoris, πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν. Præterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia objiciebatur, cum in comitio virgis cæderetur, in hac voce perstiterat, Quid feci? nihil feci. Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quòd in agris suis occultasset Corneliæ libertam. Ille ab iis, quibus erat curæ, præmonetur, si comitium & virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam. fecit. Locutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud, κεῖται Πάτροκλος. Ait enim, Ex aduocato nuncius factus sum. Recessit Licinianus. gratum

Reiecit) repulit, respuit. *Numeris)* gradibus. apud Martialem pro nummo libro quarto ponitur numerus, Et centum numeros nouæ monetæ. πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν, verba Taltybij ex Euripidis Hecuba, narrantis Polyxenæ necem. ἡ δὲ καὶ θνήσκουσα ὅμως πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν, κρύπτειν θ' ἃ κρύπτειν ὄμματ' ἀρσένων χρεών. id est, hæc autem & moriens tamẽ multam prouidentiam habuit honestè cadere, celare autem quæ celare oculos marium opus est. Quam sententiam transtulit Ouidius libro decimotertio Metamorphoseos, vbi Polyxenæ immolationem describit. Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas, Cùm caderet: castíque decus seruare pudoris. [Et apud Græcos Quintus Calaber liber primo derelictorum ab Homero: Penthesileæ necem explicando accepit.] *Celer)* In Celerem plerunque Martialis. fuit & P. Celer accusator Bareæ damnatus accusante Musonio. *Cui Cornelia obiiciebatur)* qui accusabatur quòd cùm Cornelia incestum commisisset. *Virgis cæderetur)* fustibus cædi liberos, flagellis seruos innuit Paulus de incendio, & ruina. Tranquillus autor Domitianum stupratores virginis in comitio ad necem cædi iussisse, excepto prætorio viro: cui dubia etiam tunc causa, & absque quæstionibus, atque tormentis de semet professo exilium indulsit: sanè Licinianum monstrans. *Comitio)* loco iuxta Senatum, quò populus coibat comitiorum & litium causa. *Perstiterat)* perseuerauerat vsque ad extremum. *Ardebat)* cruciabatur. *Insania)* non displicet infamia, id est maleuolentia & inuidia: cui manifestè expositus erat, si Celer tanquam innocens occisus videretur. *Arripit)* comprehendi iubet. *Agris)* villa. *Quibus erat curæ)* qui tuebantur illum. *Comitium & virgas)* necem in publico. *Confessionem)* obiecti criminis. *Confugeret)* in

rebus afflictis confugimus ad aliquem ſubſidij cauſa. *Fecit*) paruit monitis. *Abſente*) Liciniano. *Tale quiddam*) ſimile dictum. κεῖται Πάτροκλος iacet Patroclus, iudicatum, & actum eſt. Carmen ex lib. xxij. Iliad. κεῖται παρὰ νήεσσι νέκυς ἄκλαυστος ἄθαπτος Πάτροκλος, id eſt, iacet apud naues mortuus, indefletus, inſepultus Patroclus. [ſequentia tamen apertè mõſtrant in Pliniano codice legẽdum κεῖται νέκυς.] Melior tamen eſt ſenſus, cùm deberem agere cauſam pro Liciniano, [quoniam deſperata eſt,] tanquam nuncius affero vobis illius confeſſionem, ſicut Neſtoris filius Achilli necem Patrocli lib. xviij. Iliados. ὤμοι Πηλέος υἱὲ δαΐφρονος. ἦ μάλα λυγρῆς. Πεύσεαι ἀγγελίης, ἣ μὴ ὤφελλε γενέσθαι. Κεῖται Πάτροκλος, νέκυος δὴ ἀμφιμάχονται Γυμνοῦ. ἀτὰρ τά γε τεύχε', ἔχει κορυθαίολος Ἕκτωρ. Hei mihi Pelei fili periti in bello, profectò valdè triſte nuncium accipies, quod nunquam vtinam fuiſſet. Iacet Patroclus, pro mortuo ſanè pugnant nudo. verùm hæc arma habet galeatus Hector. Cuius narrationis breuitatem Fabius mirum in modum probat. *Receſſit*) ab vrbe.

hoc Domitiano, adeo quidem, vt gaudio proderetur, dicerétque, Abſoluit nos Licinianus. Adiecit etiam, non eſſe verecundiæ eius inſtandum: ipſi verò permiſit ſiqua poſſit, ex rebus ſuis raperet, antequam bona publicarentur, exiliúmque molle, velut præmium dedit. Ex quo tamen poſtea clementia diui Neruæ translatus eſt in Siciliam, vbi nunc profitetur, ſéque de fortuna præfationibus vindicat. Vides quàm obſequenter paream tibi, qui non ſolùm res vrbanas, verumetiam peregrinas tam ſedulò ſcribo, vt altius repetam. & ſanè putabam te, quia tunc abfuiſti, nihil aliud de Liciniano audiſſe, quàm relegatum ob inceſtum. Summam enim rerum nunciat fama, non ordinem. Mereor vt viciſſim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (ſolent enim notabilia quædam incidere) perſcribas. Denique quicquid voles: dummodo non minus longa epiſtola nuncies. Ego non paginas tantùm, ſed etiam verſus ſyllabáſque numerabo. Vale.

Hoc) quod Licinianus iudicio abierit. & eius cauſam Herennius fatenti ſimilis ſit complexus.] *Proderetur*) [exultaret.] detegeretur. *Abſoluit*) liberauit ab inuidia. Martialis, Abſoluit Phrygium veſtra rapina Parin. *Adiecit*) ſententiæ. *Non inſtandum verecundiæ*) non occidendum Licinianum, qui pudore criminis aufugiſſet. *Ipſi*) Liciniano. *Rapere*) ſecum auferre. *Publicarentur*) à præfectis in ærarium referrentur. *Exilium molle*) apud gentes humaniores. Exilium, Marcello tradente, triplex eſt, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, vt omnium locorum habitatio præter certum locum, aut inſulæ vinculum. ſed Calliſtratus ſignificat aliud fuiſſe in inſulam relegari, aliud in inſulam deportari. In exulibus, inquit, gradus pœnarum conſtituit edictum diui Adriani, vt qui ad tempus relegatus eſt, ſi ante præſcriptum redeat, in inſulam relegetur: ſed qui relegatus in inſulam exceſſerit, in inſulam deportaretur: qui deportatus euaſerit capite puniatur. Ulpianus de interdictis, Relegatorum duo ſunt genera: quidam qui in inſulam relegantur: ſunt qui ſimpliciter, in prouinciis eis interdicatur non etiam inſula aſſignetur. & mox, hæc eſt differentia inter deportatos & relegatos. quòd in inſulam relegari, & ad tempus & in perpetuum quis poteſt. [Paulus tamen de publicis iudiciis, Exilium, inquit, eſt aquæ & ignis interdictio. nam cætera exilia, ſed relegationes propriè dicuntur.] *Præmium*) quòd ſe liberaſſet ab inuidia fatendo crimen. *Diui Neruæ*) cùm

hæc

hæc scriberet Secundus, iam Nerua excesserat ab humanis, & inter deos à Traiano relatus fuerat. *Altius)* iam pridem gesta, à principio rei. *Tunc)* cùm inquisitio facta est in illum. *Summam)* argumentum. *Oppido)* Brixia. *Finitimis)* vt Bergamo, Veronæ, & Cremonæ. *Notabilia)* notatu digna. *Versus)* ordines verborum.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

AMAS) Marcellini factum laudat, quòd Quæstor cùm ante tempus salarium scribæ recepisset, eo mortuo Traianum super hoc consuluerit, & Senatum hortatur. itaque Arriano ideo Marcellinum commendat epistola. P. Egnatium aduersus Soranum testimonium dixisse recitat Tacitus. Macrobius Egnatium citat in libris de rerum natura. Egnatium Festum Ædilem duumuirum, cui ludos sub Antonino Pio publicè edenti plebs vrbana ad statuam ponendam, pecuniam obtulit, referunt antiqua monumenta: verùm is honore contentus impensam remisit. Ad Ignatium Dextrum scripsit Herennius Modestinus librum de excusatione tutelæ. Ignatium Antiochię episcopum sub Nerua & Traiano, autores sunt Græci scriptores. Ulpianus testatur. Ignatium Taurinum fuisse Proconsulem Uticæ, Adriano imperante.

AMAS Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi sæpe commendas: amabis magis, commendabisque, si cognoueris recẽs eius factum. Cùm in prouinciam Quæstor exisset, scribámque qui sorte obtigerat, ante legitimum solarij tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit, & statuit subsidere apud se non oportere. Itaque reuersus, Cæsarem, deinde Cæsare autore senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parua quæstio, sed tamen quæstio. Hæredes scribæ sibi, præfecti ærarij populo vindicabant. Acta causa est, dixit hæredum aduocatus, deinde populi: vterque percommodè. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum: Bæbius Macer hæredibus dandum, obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, vt ego statim feci. quamuis enim abundè sufficiat illi quòd est & à principe & à Senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo. Omneis enim qui gloria famaq́ ducuntur, mirum in modum

Quæstor) prouincialis, qui dabatur Proconsuli vel Prætori eunti in prouinciam, vt pecuniam principalem, vel publicam, inquireret & curaret. *Sorte)* quæstores enim sortiebantur scribas, sicut Procoss. prouincias & legatos. *Amisisset)* morte perdidisset. *Ante legitimum tempus)* laudat per transitum tempora sua, quibus publicis officialibus ante diem suam satisfieret. *Salarij)* salarium merces annua laborum dicitur: at salarius qui salsamenta vendit. *Quod)* salarium. *Intellexit)* obitum scribæ. *Subsidere)* salarium remanere. *Reuersus)* à prouincia in vrbem. *Quæstio)* disputatio fuit super hac re. *Præfecti)* quæstores vrbani. *Populo)* quia ærarium reipub. erat. *Vendicabant)* asserebant. proprium faciebant. *Pop.)* aduocatus dixit. *Cælius Strabo)* legitur etiam Cæcilius Strabo. sed nullius apud alium quempiam mentionem habitam memini. hoc tãtùm velim admonuisse, & Strabonem & Bebium fuisse consules designatos qui ius censendi habebant, & in causa Julij Bassi Secundum designatos consules nominasse Bebium Ma-

crum, & Cepionem Hispanum, non Cælium Strabonem. *Satim*) nam interfuit illi Senatusconsulto. *Feci*) laudaui. Facio verbum late patet multorum locum explens. Plin. senior lib. ij. & vtranque paginam facit, id est implet. Cato dixit munditias facere, pro mundare. & facere manipulos, pro colligere in manipulos. Varro factum olei, quòd vno tempore conficitur: & ad victimas faciunt, id est conueniunt, & idonei sunt sacrificio. sicut Mart. non facit ad stomachum. & Columella, Rectè faciunt ad eam rem syluestres pinus. & lib. ix. Pariter maxime facit ad hanc rem. Sic x. Optime facit. Interdum pro causare, vt apud Mart. Frigus enim magnum synthesis vna facit. Terentius pro composuit, vel transtulit, nonnunquam pro tacere vsus est. & fac te huc, pro veni huc. In infinitum procederem si singula persequi vellem.

assensio & laus à minoribus etiam profecta delectat. Te verò Marcellinus ita reueretur, vt iudicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quòd si cognouerit factum suum istò vsque penetrasse, necesse est laudis suæ spatio & cursu & peregrinatione lætetur. etenim nescio quo pacto vel magis homines iuuat gloria lata quàm magna. Vale.

Assensio) approbatio. *Minoribus*) qualis erat Arrianus. respectu principis dixit, vel magis sit generale dictũ. *Isto*) Altinum, Arriani municipium. *Peregrinatione*) profectione peregre. *Lata*) diffusa. *Magna*) ampla sed restricta, Macrobi⁹, In appetenda, inquit, gloria duo sunt maximè quæ probari possunt, vt & quàm latissimè vagetur, & quam diutissimè perseueret.

C. Plinivs Tacito Svo S.

ALVVM te in vrbem venisse gaudeo, venisti autem siquando alias, nunc maximè mihi desideratus. ipse pauculis adhuc diebus in Thusculano commorabor, vt opusculum quod est in manibus, absoluam. Vereor enim, ne si hanc intentionem iam in finem intermisero, ægrè resumam: interim nequid festinationi meæ pereat, quod sum præsens periturus, hac quasi præcursoria epistola rogo, sed priùs accipe causas rogandi, deinde ipsum quod peto. Proximè cùm in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius prætextatus.

ALVVM) Fuerat in patria Secundus, vbi quum audiuisset municipes suos Mediolanum petere, studiorum causa, quòd nullos Comi præceptores haberent, hortatus est parentes vt liberis magistrũ conducerent de suo, promittens tertiam salarij partem. quare in Thusculanum reuersus, vbi opusculum quoddam erat absoluturus, interim rogat Tacitum vt aliquem conquirat, qui sibi fidens iudicio Nouocomensium se subiiciat. *Vrbem*) Romam. *Quando*) aphæresis, pro aliquando. *Desideratus*) id est expectatus. *Thusculano*) agro iuxta Tiphernium. *Intentionem*) excitatam diligentiam. *Iam in finem*) quæ iam spectat finem. *Intermisero*) in secunda lectione fuit laxauero: magis placet intermisero scilicet aduentu meo vrbem, per tempus deponam. *Ægrè resumam*) difficulter repetam. *Quid*) aliquod tempus. *Festinationi*) festinanti desiderio. *Præcursoria*) præcedente & officio cursoris fungente. Legitur etiam præceptoria. quod minus probo. *In patria mea*) in Nouocomo. *Prætextatus*) toga prætexta indutus: iam

tus : iam xiiij. annos natus : nam prætexta cùm prius esset regum vestis, vt postea consulum fuit, permissa est nobilioribus pueris cum bulla aurea ad excitandam in eis virtutem memorando facto Tarquinij Prisci filij : qui dicitur in bello aduersum Sabinos, cùm xiiij. annum ageret, hostem manu percussisse : inde à patre pro concione laudatus, & bulla aurea prætextáque toga donatus est, suprà annos fortis præmia virilitatis & honoris meruit. sicut enim prætexta magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphantium : hinc deductus mos, vt prætexta & bulla in id ætatis à pueris vsurparetur nobilibus. Sunt qui credant eundem regem cum ciuium statum ordinaret, instituisse etiam patricios pueros, quorum duntaxat patres curulem gesserant magistratum, bulla aurea & toga, cui purpura prætexitur, vti : cæteros autem prætexta tantùm quorum parentes equo stipendia iusta meruissent, libertinos verò & peregrinos, nullo modo: sed postea quoque libertinorum filiis, qui ex iusta matre familias nati fuissent concessum prætextam & lorum gestare. quanquam sint qui hoc institutum ad Romulum referant in Hostilium inchoatum. Trebellius Pollio etiam sacerdotes vsos prætexta retulit, & honestorum indumentum fuisse Pædianus autor est, sumique solitum lætitiæ signum abbreuiator Liuij tradit : eam autem supra tunicas induebant.

Huic ego, Studes? inquam. Respondit, Etiam. Vbi? Mediolani. Cur non hîc? & pater eius? (erat enim vnà atque etiam ipse adduxerat puerum) quia nullos hîc præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra qui patres estis (& opportunè cùm plures patres audiebant) liberos vestros hîc potissimum discere. Vbi enim aut iucundius morarentur, quàm in patria? aut pudicius continerentur, quàm sub oculis parentum? aut minore sumptu, quàm domi? Quantulum est ergo collata pecunia conducere præceptores? quódque nunc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregrè emuntur (omnia autem peregrè emuntur) impenditis, adiicere mercedibus. Atque adeo ego qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republ. nostra, quasi pro filia vel parente tertiam partem eius, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur : vt accidere multis in locis video, in quibus præceptores publicè conducuntur. Huic vitio vno remedio occurri potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur, iisdémque

Etiam) consentientis aduerbium. *Mediolani)* Ptolemæus Mediolanum in Germania iterum refert. Stephanus Aquitaniæ vrbem scribit. hic verò Mediolanum Galliæ cisalpinæ (vt omittam quæ sub nomine Catonis circumferuntur) à Gallis conditum Plin. & Strabo testantur : qui Liuio autore transgressi Alpes haud procul Ticino flumine, fusis Thuscis, cum agrum Insubrium, in quo consederant, appellari audiuissent cognomine Insubribus pago Heduorum, ibi omen sequentes loci, vrbem Mediolanum condidere : sic appellatam à porca lanata in media fronte vt quidam autumant : alij ab vrbe Senonum in Gallia eodem cognomento. Olim omnes vicatim habitabant, deinde Italicarum populosissima & metropolis, quam Strabo tempestate sua dignitatis eximiæ testatur. clara sanè vrbs vtraque fortuna, & ab historicis nostri seculi celebrata monumentis, vt taceam illud Ausonij carmen, cui initium, Et Mediolani mira omnia. *Hic)* Comi studes. *Pater)* inquit, retinet hic lo-

cum dialogi. *Præceptores)* fuit enim Mediolanum olim professorum celebritate illustre. nam & ibi Virgilius oratoriam didicit: & Albutius Nouariensis rhetor declamauit. Augustinus qui postea suis virtutibus inter diuos relatus est, liberales disciplinas professus. [hic etiam nos clarissimos præceptores habuimus, Georgium Merulam in Latinis: in Græcis Demetrium Chalcondilum ac Valerium.] *Quare nullos)* habetis præceptores. verba Secundi sunt alloquentis patres Nouocomenses vsque ad hæc, putaui. nam tunc conuertit sermonem ad Tacitum. *Pudicius)* hæc melior lectio seruata forma analogiæ quàm pudicitius. nam à pudico rectè pudicius fit: absurdum autem esset à pudicitia deductum credere pudicitius. *Quantulum)* erit minimum. in quam significationem vsum inuenio Tacitum in libello de moribus Germanorum, & Iuuenalem Satyra vj. Quantulum in hoc. & paulo pòst, Nam quantula nostra voluptas. sic apud Plinium auunculum libro septimo, Quantulo serpentis ictus dente. & Apuleium ix. Quantulum ferentes auxilium. sic Curtium vij. Quantulo contenti esse deberent. & ne singulos excutiam authores, redeo ad ipsum Secundum in panegyrico, Nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium. *Collata)* publicè in vnum collecta. *Habitationes)* conductas domos. *Viatica)* viæ necessarias impensas. *Adiicere mercedibus)* superaddere salario, quod impenditis præceptori Mediolanensi, vt in patriam nostram alium conducatis. vel addicere mercedibus, id est assignare impensas prædictas salario præceptoris. *Eius)* salarij. *Ambitu corrumperetur)* nam sæpe accidit in oppidis præceptores indignos publica stipendia consequi, quia sciunt ambire principes & decuriones. inde salaria dicuntur corrumpi ambitu, cùm indoctis destinantur, quòd sint fauorabiliores. *Publicè)* stipendio publico. *Occurri)* prouideri.

Religio) diligens metus. solicita cura. *Rectè)* digni an indigni sint qui conducantur. *Addatur)* augeatur. *Collationis)* pro duabus partibus. *Alieno)* de republ. *Eam)* tertiam partem. *Dignus)* bonus & literatus. *Accepturus)* duas stipendij partes. *His)* parentibus. Videntur hæc ad Tacitum directa verba. *Conspirate)* conuenite ad hoc. nunc in bonam partem, alibi in malam dicitur. *Ex meo)* exemplo meo. *Quamplurimum)* salarium, quod fiet si conduceris optimum præceptorem. *Nihil)* quàm dignum professorem literarum. *Edoceantur)* legitur etiam educentur. *Natale solum)* patriam. *Studia)* liberales disciplinæ. *Confluant)* vndique conueniant. *Fonte)* primordio negocij. *Foret)* esset futurum. [*Studiosorum)* si legis studiorum, ipsa studia pro studiosis accepit.] *Admi-*

religio rectè iudicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentes, certe de suo diligentes erunt: dabúntque operam ne eam à me pecuniam non nisi dignus accipiat, si accepturus & ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, maiorémque animum ex meo sumite, qui cupio esse quamplurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Edoceantur hîc qui hîc nascuntur, statímque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant: atque vtinam tam claros præceptores inducatis, vt à finitimis oppidis studia hinc petantur. vtque nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant. Hæc putaui altius, & quasi à fonte repetenda: quò magis scires, quàm gratum mihi foret, si susciperes, quod iniungo. iniungo autem, & pro rei magnitudine rogo, vt ex copia studiorum quæ ad te ex admiratione ingenij tui conuenit,

ratione

ratione ingenij tui) fuit enim Tacitus vir admirabili ingenio, vt quidam eius dicendi genus supra cæteros scriptores extollant.

Circumspicias) deligas. *Solicitare)* ex suo loco mouere, quasi ex solo citare. *Obstringam)* obligem. *Libera)* intacta. iudicio meorum municipum. *Curam)* quærendi præceptorem. *Impendium)* tertiam stipendij partem. *Illuc)* Comum. *Hinc)* à me. *Fiduciam)* doctrinæ suæ.

circunspicias præceptores quos solicitare possimus: sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus seruo. Illi iudicent, illi eligant: ego mihi curam tantùm, & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, vt hinc nihil aliud certum, quàm fiduciam suam ferat. Vale.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

Tv fortasse) Excusat lasciuiā hendecasyllaborum suorum apud Paternum, & carminis genere, & exemplo antiquorum: deinde liberum facit ei imponendi suis versiculis quod nomen libuerit, rogátque vt quicquid in illis displicuerit, se velit admonere. *Orationem)* aliquam ex meis. *Peregrina)* externa, preciosa, & chara. *Lusus)* epigrammata, iocos complexa: sic idem libro septimo appellat & Martialis sæpius, iocósque vocat. *Prodo)* edo, publico. *Hendecasyllabos)* vndecim syllabarum mēsuram continentes: quibus admodum claruit Catullus, & Valerius Mart & Statius in syluis. Ausonius tria hendecasyllaborum genera enumerat. Alibi Secundus testatur emisisse lib. ū hendecasyllaborum, decantatum non modò à nostris, sed etiā à Græcis. *Oblectamus ocium)* vel oblectamur ocio. vtraq; lectio conuenit. oblectamus ergo ociū temporis, id est tempus ociosum & vacuū à rebus seriis, deducimus in voluptate scribēdo iocosa. Oblecto enim trahitur à lacto lactas, quòd est animos in aliquā voluptatem inducere, in quam significationem interdū Terentius vsurpauit: quare non placet sententia Festi, qui à verbo lacit deductum autumat: nisi respexerit quòd lactat frequentatiuum tractum sit à verbo lacit olim in vsu, à quo allicit, pellicit, illicit, *Iocamur)* & quæ sequuntur monstrant quam materiam habeant hendecasyllabi. nam in iocis, lusibus, amore, dolore, querimonia, ira versantur. iocari autem refertur ad res verisimiles, quæ risum prudentem & liberalem excitant: nam iocum accipimus quod est contrarium serio: fingere enim, ac terrere & promittere, interdum

TV fortasse orationem, vt soles, & flagitas, & expectas: at ego quasi ex aliqua peregrina delicatáque merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus ocium temporis. his iocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modò pressius, modò elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere, vt alia aliis, quædam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuæ cogitare summos illos & grauissimos

iocus est. *Pressius*) humiliori stylo. *Elatius*) grandiori. ad idem tendit si legatur altius. *Varietate*) vario dicendi genere & materiarum : nam sicut verborum varietas, ita rerum pulchra est: & quemadmodum in orationibus variare figuram commendatur, sic in epigrammate diuersitas styli & argumenti plurimum appetitur. *Alia*) quædam epigrammata. *Aliis*) aliquibus. *Petulantiora*) lasciuiora. nam pætum lasciuum dicunt à petendo, à quo petulans & petulcus. *Erit eruditionis tuæ*) conueniet tuæ excultæ doctrinæ.

viros qui talia scripserunt, non modò lasciuia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse: quæ nos refugimus, non quia seueriores (vnde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui huius opusculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit,

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum, versiculos nihil necesse est:
Qui tunc denique habent salem & leporem,
Si sunt molliculi, & parum pudici.

Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes æstimare, quòd malui omnia à te pensitari, quàm electa laudari. Et sanè quæ sunt commodissima, desinunt videri cùm paria esse cœperunt. Præterea sapiens subtilisque lector non debet diuersis conferre diuersa, sed singula expendere: nec deterius id alio putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura?

Viros) quorum plurimos Secundus libro quinto ad Aristonem, & Apuleius prima apologia commemorant. & Martialis in præfatione octaui, asserit epigrammata à seuerissimis & supremæ fortunæ viris ita scripta, vt nimiam verborum licentiam affectasse videantur. *A lasciuia rerum*) lasciua materia. *Nudis*) turpibus, propriis, sine circumlocutione, quæ Latina vocat idem epigrammatarius, & lasciuam verborum licentiam interpretatur linguam epigrammatôn. *Refugimus*) vitamus. *Vnde enim*) qua ratione fieri potest vt simus grauissimis illis viris seueriores? *Alioqui*) insuper. *Huius opusculi*) hendecasyllaborum. *Catullus expressit*) carmen ex libro primo Catulli ad Aurelium & Furium. Pædicabo ego vos & irrumabo Aureli pathice & cinæde Furi. Qui me ex versiculis meis putastis, Quòd sint molliculi, parum pudicum. Nam castum, & quæ sequuntur. in quam sententiam multos ire totis pedibus cerno. nam Ouidius secundo de Tristibus, inquit, Crede mihi distant mores à carmine nostro: Vita verecunda est, musa iocosa mea est. Et diuus Adrianus Voconij poëtæ tumulum hoc carmine incidendum iussit, Lasciuus versu, mente pudicus erat. Et Martialis. Lasciua est nobis pagina, vita proba. Quem versum Apuleius tanquam Secundi recognoscit his verbis, Nec fortasse mores meos spectent de carmine. Lasciua est nobis pagina, vita proba, vt Plinius dicit. Meminerint quippe eruditi, probatissimo viro Plinio in poëmatis lasciuiam, in moribus constitisse censuram: sciamus tamen verisimilius esse Secundum hoc carmen mutuatum à Martiale: cuius scripta prius edita fuerant, quàm Secundi. *Versiculos*) esse castos. *Salem*) vrbanitatem. *Lepôrem*) gratiam. *Molliculi*) lasciui. idem Mart. ad Cornelium scribit. Lex hæc carminibus data est iocosis, Nec possunt nisi pruriant iuuare. *Omnia*) mea carmina tam bona quàm mala. *Electa*) digniora. sicut alibi refert quosdam solitos tantum electa recitare, vt placeant, non vt emendent [*Et* præterea.] *Commodissima*) optima. *Videri*) esse optima. *Paria*) omnia optima, & simili figura descripta. quare liber distinguendus est & varietate rerum & styli, ad quod respexisse videtur Martialis illo disticho,

Sunt

Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura. Quæ legis hic, aliter non fit Auite liber. *Diuersa epigrammata*) diuersam complexa materiam: nam alia materia stylum grandiorem, vel acutiorem, alia humiliorem, vel simpliciorem expetit. *Alio*) respectu alius epigrammatis melioris.

Nam longiore præfatione vel excusare, vel commendare ineptias, ineptissimum est. Vnum illud prædicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, Hendecasyllabi, qui titulus sola metri lege constringitur. Proinde siue epigrammata, siue idyllia, siue eclogas, siue (vt multi) poëmata, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantùm Hendecasyllabos præsto. A simplicitate tua peto, vt quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas. neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum, fortasse posset durum videri dicere, Quære quod agas. molle & humanum est. Habes quod agas. Vale.

Præfatione) prælocutione. *Ineptias*) lusus meos. *Titulus*) inscriptio. *Constringitur*) colligitur. legitur etiam conscribitur. *Edullia*) siue idyllia: nam commodè Græca dictio εἰδύλλια, vtroque versus transferri ad nos potest: quæ lectio melior est quàm elegidia, quanquam id significet paruas elegias: verùm Secundi carmen non erat elegum, & lugubre: sed iocosum hendecasyllabum, εἰδύλλια autem parua poëmata. Sic Catullus suum hexametrum, sic prius Theocritus suas eclogas, proinde statim subdit siue placet vocare *Eclogas*) instar Virgilianæ bucolicæ, tãquam delectum aliquod. *Poëmata* partes operis. *Præsto*) inscribo. *Simplicitate*) synceritate. *Aliis*) cum quibus liberius loquimur de alieno opere: quàm cum autore. *Potissimum*) aliorum meorum optimum. *Solum*) quòd nullum aliud edidissem: nam plura iam publicauerat in facultate dicendi. *Fortasse*) sume extrinsecus iure, vel merito. *Durum*) rusticum, impolitum. nam cùm diffideret Secundus facere vnum aliquod opus excellens, pluribus se experiebatur: quare viij. dicet, Cùm hoc, vel illud leges: ita singulis veniam, vt non singulis dabis. [*Dicere*) quod aliis es dicturus. an potius legas posse videri durum dicere.] *Quære*) vide. *Quid agas*) iocando monet quid iudicandum sit. *Molle & humanum*) respexit ad genus carminis: quod lasciuum & vrbanum est. *Quod agas*) quomodo iudices.

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

SI QVID omnino, hoc certè iudicio facio, quòd Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius, & bonorum amãtissimus. Cur enim non me quoque inter bonos nume-

SI QVID) Fũdano in proximũ annum cõsulatum ominatur. quare petit, vt suffragio & testimonio suo Asinium Bassum quæstorem sibi assumat. quem more suo in cæteris commendationibus obseruato laudat à parentibus & animi bonis. *Facio*) adiunctio, color. *Eximius*) electus, egregius. *Me*) quia mei est amantissimus.

rem? Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arcta familiaritate complexus est. Proinde si vtrunq; nostrûm probas, de Rufo quoque necesse est idem sentias, cùm sit ad connectendas amicitias vel tenacissimum vinculum, morum similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi ciuis officio, quòd fœcunditate vxoris largè frui voluit eo seculo, quo plerisque etiam singulos filios orbitatis præmia graues faciunt: quibus ille despectis, aui quoque nomen assumpsit. Est enim auus & quidem ex Saturio Firmo, quem diliges, vt ego, si vt ego propius inspexeris. Hæc eò pertinent, vt scias, quàm copiosam, quàm numerosam domum vno beneficio sis obligaturus: ad quod petendum, voto primùm, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi, ominamúrque in proximum annum Consulatum. Ita nos virtutes tuæ & iudicia Principis augurari volunt. Concurrit autem, vt sit eodem anno quæstor maximus ex liberis Rufi Asinius Bassus, iuuenis: nescio an dicam, quod me pater & sentire & dicere cupit, adolescentis

Quem) grauissimum, eloquentissimum, denique omni virtute absolutissimum. *Idem)* quod nos, id est, optimè. *Similitudo morum)* Sententia à multis celebrata. nam traditur à M. Tullio in Lælio morum similitudinem esse tenacissimum vinculum ad amicitiam. [& Officiorum primo, Nihil autem est amabilius nec copulatius quàm morum, inquit, similitudo bonorum: in quibus enim eadem studia sunt: eædem voluntates. in his fit, vtæquè quisque altero delectetur, ac seipso: & mox, Estq; ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit.] quam rē idem orator pluribus libello de amicitia cōplexus est, Nihil, inquit, quod ad se rem vllam tam alliciat, & tam attrahat, quàm ad amicitiā similitudo. conceditur profectò esse verum, vt bonos boni diligant, asciscántque sibi quasi propinquitate cōiunctos atque natura. Philostr. l. 6. similia similes amant. Apul. lib. de philosophia, Æqualitas non aliter prouenit, nisi similitudo in vtroque amico parilitate, charitatéq; conueniat: pares enim paribus insolubili nexu iunguntur. vnde Isocrates ad Demonicum, bonorum amicitias nullum seculum potest abolere. tantam vim habet similitudo morum, vt etiam pessimi facilè conueniant: Nam Othonem, qui postea imperauit, docet Tranquillus apud Neronem inter amicos congruentia morum summum locum obtinuisse. & Corn. Nepos in epitomate rerum Romanarum, Feroces, inquit, similitudo morum coniunxit: sic ex moribus contrariis nascitur odium, autore Philostrato in vita Æschinis. *In hoc)* in hac re. *Frui largè fœcunditate, vel de fœcunditate vxoris)* suscipere multos filios. *Eo)* nostro. *Quo plerisque)* ordo est, quo præmia orbitatis faciunt graues etiam singulos filios [quòd si eximes de: Latinitas melius procedet] graues plerísque. præmia ergò orbitatis, id est, munera quæ mittebantur orbis: adeo creuerat auaritia, vt patri vnicus filius videretur molestus, quia scilicet per eum priuabatur muneribus, quæ dabantur orbis à captatoribus: quod Iuuenalis notat, Tollere dulcem Cogitat hæredem cariturus turture magno, Mullorúmque iubis, & captatore macello. Legimus apud Tranquil. Tiberium Cæsarem Lepidam fœminam generosissimam. condemnasse in gratiam Quirini Consularis prædiuitis, & orbi. Et Marcellinus scribit orbos, & cœlibes à captatoribus cultos. Et sexto Mart. hortatur patres ad vitam cōtra quorundm nimiam parsimoniam. Cecuba non solos vindemia nutriat orbos. Possunt & patres viuere crede mihi. At in panegyri-

co refert Secundus in causa fuisse sæuitiam principum, ne aiues oblectarentur prole. [cùm verè secundum naturam orbitas sit res misera.] *Quibus*) præmiis. *Assumpsit nomen aui*) factus est auus suscepto per filium nepote. *Ex Saturio Firmo*) opera Saturij Firmi filij sui. *Propius*) penitius, familiarius. *Inspexeris*) cognoueris à præcedenti tractum. *Ominamur*) nam omen plerunque fit causa victoriæ: sicut Locrensibus petentibus auxilium à Lacedæmoniis aduersum Crotoniatas. *Principis*) Traiani, qui dignis honores & dignitates distribuere solet. *Concurrit*) accedit.

[*Verecundia*) optimæ indolis specimen in adolescente verecũdia est, autore Seneca.] *Absente*) Basso, tibi incognito. *Ferax seculum bonis artibus*) copiam bonorum, qui præstarent circa bonas artes. [Sic M. Tul. de Imperatore deligẽdo, Utinam tam ferax esset ætas nostra, ac tot essent Pompeio conferendi, vt elaborandum esset in aliquo deligendo] *Hunc vero*) diminutio, exornatio. *More maiorum*) qui dignos adoptabant. nam à filio P. Scipionis Aphricanum minorem adoptatum fuisse legimus. *Vt tu*) sapiens debes. *Liberos*) quæstores, qui sunt consulibus vice liberorum. Cicer. in Verrem, Sic enim à maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorem, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm officij, quàm publicam muneris societatem, neq; ferè venit in contentionem de accusando qui quæstor fuisset, quin repudiaretur.] *Decorum*) legitur etiam decorus, id est, ornamento. *Patre prætorio*) genitus. *Quibus*) propinquis. *Inuicem*) sicut illi consulares sunt ei ornamento, sic ipse illis. *Festinare*) ante tempus petere. *Præcurrit*) præoccupat tempus. *Votis*) desiderio. *Occupantibus*) præuenientibus. *Quæ legitimum*) si expectasset Secundus, quòd consul creatus fuisset Fundanius, quòd erat tempus legi-

verecundia vetat, ipso patre melior. Difficile est, vt mihi de absente credas, quanquam credere soles omnia. tantùm in illo industriæ, probitatis, eruditionis, ingenij, studij, memoriæ denique esse, quantum expertus inuenies. Vellem tam ferax seculum bonis artibus haberemus, vt aliquos Basso præferre deberes. Tum ego te primus hortarer, monerémque, circumferres oculos, ac diu pensitares, quem potissimum eligeres. Nunc verò, sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere, hoc solum dico, Dignum esse iuuenem, quem more maiorum in filij locum assumas. Debent autem sapientes viri, vt tu, tales à rep. liberos accipere, quales à natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quæstor patre prætorio: propinquis consularibus: quibus iudicio ipsorum, quanquam adolescentulus adhuc, iam tamen inuicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio: & ante omnia, si festinare videor, ignosce: primùm quia votis suis amor plerunque præcurrit: deinde quòd in ea ciuitate, in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum tempus expectant, non matura sed sera sunt: in summa, quòd rerum, quas assequi cupias, præsumptio ipsa iucunda est. Reuereatur iam te Bassus vt consulem: Tu dilige illum, vt quæstorem. Nos denique vtriusque vestrum amantissimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim cum sic te, sic Bassum diligamus, vt & illum cu-

timum petendi quæsturam, in periculo erat, ne iam præoccupanti dedisset. *Quòd)* quia. *Præsumptio)* diuinatio, votum. *Illum)* Bassum.

Cuiuscunque) consulis. *Quæcunque)* quicunque esset, siue Bassus, siue alius. *Adiuturi)* respectu tui. idem erit si legas iuuaturi. *Si ratio tui consulatus)* quia consul futurus es, & potes ipsum eligere quæstorem. *Meæ)* erga te. *Studium nostrum)* fauorem, quem nos enixè postulamus. *Eundem)* Bassum. *Suffragio)* auxilio.

iuscunque, & tuum quemcunque quæstorem in petendis honoribus omni ope, omni labore, gratia simus iuuaturi, perquàm iucundum nobis erit si in eundem iuuenem studium nostrum & amicitiæ meæ & consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimus adiutor accesseris, cuius senatus & suffragio libentissimè indulgeat, & testimonio plurimum credat. Vale.

C. Plin. Valerio Pavlino Svo S.

AVDE) Hortatur Valerium Paulinum ad studium, cùm sit adhuc literis honor. nam quum esset acturus, tanta auditorum corona tribunal circundatum erat, vt per ipsos iudices vix accesserit, & auditus sit maximo assensu. *Gaude)* igitur etiam gaudeo. [*Tuo)* qui doctus es, & foues studia: quæ cùm honorantur, illorum gloriæ aliqua portio venit ad nos.] *Nomine)* causa. *Studiis)* eloquentiæ. *Proximè)* nuperrimè. *Dicturus)* causam acturus. *Non fuit)* non patuit. *Adeundi)* ad dicendum. *Tribunali)* iudicum sede. *Stipatione)* frequentia auditorum densa corona. *Ad hoc)* insuper. [*Ornatus)* egregius, laudatus.] *Adolescens)* qui præsens actioni meæ fuerat, quamuis scissis tunicis, & sola velatus tunica, tamen astitit vij. horis, vt me audiret. *Tunicis)* Romani primò sine tunicis sola toga amicti fuerunt. deinde substrictas & breues tunicas citra humerum desinentes habebant sine manicis. quod genus Græci ἐξωμίδας appellabant. quare P. Africanus P. Sulpitio Gallo obiectauit, quòd vteretur tunicis manus totas operientibus. & apud Virg. Itali exprobrant Troianis manicatas tunicas: Marcellus ex autoritate Titinij tunicam dixit esse vestimentum sine manicis. vbi manicatas tunicas testimonio multorum notat. Apuleij. floridorum tenuissimo textu tunicam interulam refert. & Mart. in distichis magno fuisse precio. Det tunicam diues. Muliebrem & virilem

AVDE meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proximè cùm dicturus apud Centumuiros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices, non fuit: tanta stipatione cætera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, vt in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, & quidem horis septem. Nam tamdiu dixi, magno cum labore, sed maiore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant, non modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

virilem fuisse vestem Varro in libris analogiæ declarat. Tunicam molestam Mart. libro decimo accipit pro ignito thorace. antiqui insuper tunicam nominarunt velamentum illud neruosum quod superinducitur vlceribus subiecto iam vetustiore pure. *Frequentia*) multitudine virorum. *Fructu*) victoria de aduersariis. *Prætendamus*) excusemus. *Alienam*) quòd non sint auditores & laudatores. *Legant*) scripta. *Auribus*) auditu. *Chartis*) memoria. *Elaboremus*) excudamus.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

ET admones, & rogas vt suscipiam absentis Corelliæ causam contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quòd admones, gratias ago: quòd rogas, queror, admoneri enim debeo, vt sciam: rogari non debeo vt faciam: quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corelli filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me aduocas, non planè familiaritas, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse cui destinatus est honor. Cuius nobis hoc maior agenda reuerentia est, quòd iam illo functi sumus. Naturale est enim vt ea quæ quis adeptus est, ipsa quàm amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturnm me Corelli filiæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obuersatur oculis ille vir, quo neminem ætas nostra grauio-

ET *admones*) Admonente Gallo pollicetur omnem suam operam Coreliæ Corelli filiæ aduersum C. Cæcilium, à qua defensione quum deterreri posset, & quia erat Secundo amicus, & consul designatus, tamen quum recordabatur patris Corelli, cui plurimum debebat, sperat nullam reprehẽsionem, sed laudem etiam ab ipso Cæcilio consecuturum. Quidam codices Antonino, non Gallo scriptam epistolam significant. *Coreliæ*) filiæ Corell. Rufi, & sororis Coreliæ à Secundo summa reuerentia dilectæ quę Fuscum Minutium maritum habuit. *C. Cæcilium*) multos Cæcilios per illa tempora fuisse lego, vt Cæcil. Secund. de quo Martialis, Dum mea Cæcilio formatur imago Secundo. Cæcilium Simplicem creatũ consulem à Vitellio. Cæcilium Celerem, cuius suprà Secundus mentionem fecit. nam Cæcilium Classicum hîc intellexisse omnino negauerim. Cæcilium Rufinum senatu mouit Domitianus censor, quòd saltasset. Cæcilio Proculo rescripsisse diuum Pium testatur Vlpianus. Cæcilij rhetoris meminit Athenæus, & plurimi adhuc extant in monumentis Insubrium. *Designatum*) decretum, constitutum in sequentem annum: nam designare est rem nouam facere, & in bonum & in malum accipi solet: quare dixit Apuleius, Contra fas sanctæ religionis designasset aliquid. & Terentius, Modò quid designauit; id est cum ignominia fecit. Qui ludis funebribus præerant designatores dicebantur. in quem sensum leges apud Hor. in epist. & Sen. vj. de beneficiis. *Non facere*) si non facerem. *Isto*) C. Cæcilio *Me aduocas*) aduocationem meam pro Corelia petis. aduocamur enim daturi patrocinium Agrestio tradente. Familiaritas plus est quam amicitia. *Huc*) ad eius amicitiam. *Dignitas*) quia senator. *Ad hoc ipse*) non displicet atque hic ipse. *Honor*) consulatus. *Hoc*) ob hanc causam. *Functi sumus*) gessi consulatum. fuit enim cum Tertullo Consul. *Ea*) eos honores & magistratus. *Existimari*) credi esse. *Adfuturum*) causam susceptu-

rum. *Coreli)* Rufi. cuius interitum libro primo epist. deplorauit. *Frigida)* inefficacia. imbecillia. nam frigus orationis dicimus cùm inutilis est oratio. & frigidum ac inane dicendi genus Fabius. x. carpit. Donatus frigidum non adhærens interpretatur, translatum asserens à picatione vasorum, quæ frigidam picem non tenent. frigidum plerunque nocens. *Obuersatur)* frequenter occurrit.

rem, sanctiorem, subtiliorem deniq; tulit: quem ego cùm ex admiratione diligere cœpissem, quod euenire contrà solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. (Inspexi enim penitus) Nihil à me ille secretum, non ioculare, non serium, non triste, non lætum. Adolescentulus eram, etiam mihi ab illo honor, atque etiam, (audebo dicere) reuerentia, vt æquali habebatur. Ille meus in petendis honoribus suffragator, & testis: ille in inchoandis deductor & comes: ille in gerendis consiliator & rector: ille denique in omnibus officiis nostris, quanquam & imbecillus & senior, quasi iuuenis & validus conspiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, in publico, quantum etiam apud principem adstruxit? Nam cùm fortè de bonis iuuenibus apud Neruam imperatorem sermo incidisset, & plerique me laudibus ferrent: paulisper se intra silentium tenuit, quod illi plurimum autoritatis addebat: deinde grauitate quam noras, Necesse est (inquit) parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat, nihil me facere non sapientissimè, cùm omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quinetiam moriens filiæ suæ (vt ipsa solet prædicare) multos quidem amicos tibi in longiore vita paraui, præcipuos ta-

Subtiliorem) acutiorem. Fuit enim prudentissimus iurisconsultus, & ætatis suę sapientissimus. Sic de Aristone Iurisc. locutus est suprà, Quid illo grauius? sanctius? doctius? *Sanctiorem)* meliorem probitate morum. *Contra)* vt familiaritas multum reuerentiæ detrahat. *Admiratus)* veneratus. *Inspexi)* cognoui. *Ille)* habuit. *Ioculare)* iocosum. ioci causa dictum factúmve. Tranquill. in Nerone. Paulatim verò inualescentibus vitiis iocularia & latebras omisit. & post iocularia in defectionis duces carmina lasciuéque modulata super abundantissimam cœnam gesticulatus est. *Serium)* graue sine tristitia. *Contentio)* color. *Vt æquali)* tanquam si fuissem illi æqualis & tempore & autoritate. *Suffragator & testis)* sic prius dixerat, suffragio & testimonio. *Deductor)* in comitium. *Consiliator)* cuius fœmininum consiliatrix protulit Apuleius. is autem est qui ratione altè petita plura perpendens & comparans habet inuentionem & iudicationem in se secundum mores. *Rector)* conquestus est in obitu eius amisisse rectorem & magistrum vitæ suæ. *Imbecillis)* valetudine longa podagræ. *Senior)* nam lxvij. annum expleuit. *Domi)* inter domesticos. *Adstruxit)* addidit. *Iuuenibus)* per transitum monstrat se fuisse iuuenem imperante Nerua. *Intra silentium tenuit)* conticuit, vt sententiæ suæ maiorem autoritatem adderet. *Quam)* summam. *Secundum)* C. Plinium. [*Parcius)* ne me laudare videar.] *Voce)* dicto. *Quantum)* laudis. *Immodicum)* nimium. *Nihil non)* omnia. *Moriens)* dixit. *Filiæ)* Coreliæ. *Prædicare)* publicè narrare dixisse ista patrem suum.

Cornu-

Cornutum) Tertullum, de quo in præcedentibus copiosè. *De me*) quam de me Corelius habuit. *Offensas*) inimicitias. *Istum ipsum*) C.Cæcilium. *Noua*) insolita. *Intenditur*) mouetur, infertur. *Vt fœminæ*) quæ se nesciat defendere: vel quia quibusdam priuilegiis muniuntur fœminæ. *Epistolarum angustiæ*) non enim diffundi tantum epistola debet quantum oratio. *Commendationem*) quòd defendam tanti viri filiam. [& amico defũcto aliquam gratiam referam. nam secundum M.Tullium vtendum est excusatione aduersus eos, quos inuitos offendas quacumque possis. quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere potueris. In aliquibus exemplaribus peruetustis est loco *contigerit mihi dicere, dixero.*]

men Secundum, & Cornutum. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum ne qua parte videar hanc de me fiduciam prouidentissimi viri destituisse. Quare ego verò Corelliæ adero promptissimè, nec subire offensas recusabo: quanquam non solùm veniam me, verumetiam laudem apud istum ipsum, à quo, vt ais, noua lis fortasse vt fœminæ intenditur, arbitror consecuturum, si hæc eadem in actione latius scilicet, & vberius, quàm epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

VEMADmodum) Antonini epigrãmata Græca laudat, quę cùm Latinè Secundus conatus esset exprimere, multum ab illis decidit. *Latine æmulari*) traducere in linguam nostram. *In deterius*) multum defeci ab archetypo. nam longè tua meliora quàm mea. accidit autem hoc plerunque vt imitator minor sit imitato. *Egestate*) maius est quã inopia: nam hæc impotentiam, illa necessariorum penuriam significat. Inops enim qui sine ope, egens verò quasi exigẽs, cui ne gens quidem sit reliqua. (vt Lucretius ait) lib.j. de rerũ natura, vbi de anima agit, inquit. Nec me animi fallit, Graiorũ obscura reperta Difficile illustrare Latinis versibus esse. Multa nouis verbis præsertim cum sit agendum Propter egestatem linguæ & rerum nouitatem. [ac eodem lib. vbi de ὁμοιομερείᾳ agit. Quam Græci memorant nec nostra dicere lingua Cõcedit nobis patrij sermonis egestas. & Seneca statim lib. viij. epistolarum. Quanta, inquit, nobis verborum paupertas immo egestas sit nunquam magis, quàm hodierno die intellexi. mille res inciderunt cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent nec haberent.] T.Lucretius autem præcepta sapientiæ versibus complexus & amatorio poculo in furorem versus,

VEMADMODVM magis approbare tibi possum quantopere miror Epigrammata tua Græca, quàm quòd quædam æmulari Latinè, & exprimere tentaui? In deterius tamen accidit hoc primum imbecillitate ingenij mei, deinde inopia: ac potius, vt Lucretius ait, egestate patrij sermonis. Quòd si hæc, & quæ sunt Latina, & mea habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & à te, & Græcè proferũtur? Vale.

cùm aliquot libros, quos postea Cicero emendauit, per interualla insaniæ conscripsisset, propria se manu confecit, anno ætatis, xliij. Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso coss. qua die Virg. poëta sumpsit virilem togam. Eius lectionẽ probat Quintilianus, sed non vt corpus eloquentiæ faciat. Vitruuius vim verborum laudat. *Patrij sermonis*) Latinæ linguæ: Græcis enim longe maior verborum copia ac licentia, præsertim poëtis: quibus licet & noua fingere: & breuibus pro longis, ac contrà vti. nam Latini magis seueri. quod notat hendecasyllabo Martial. Dicunt Earinon tamen poëtæ, sed Græci quibus est nihil negatum. Et quos ἆρες ἄρες decet sonare, Nobis non licet esse tam disertis, Qui musas colimus seueriores. *Hac*) carmina *Venustatis*) gratiæ, leporis. à Venere deductum verbum. *Proferuntur mihi*) mittuntur ad me. legitur & sine *mihi*. *A te*) viro doctissimo. *Græce*) propriè.

C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

CVM *sis*) Gratulatur sibi & Hispullæ, quòd vxor Calphurnia se dignam maioribus suis ostenderet: nam & lætabatur Secundi laudibus. nec corpus sed gloriã illius exosculabatur. *Pietatis*) pietas est per quam sanguine cõiunctis, & patriæ & beniuolis, cultus officium diligens tribuitur: pars sanè iustitiæ proxima æquitati. *Charitate*) amore. alibi etiam pro penuria cuiuscunque rei. *Filiam*) Calphurniam vxorem meam. *Affectum*) amorem. latini imitatione Græcorum affici dicunt moueri aliqua passione, siue bona siue mala. [sunt qui legant effectum, id est officium. [*Auo*) Fabato. *Acumen*) ingenij perspicacitas. *Frugalitas*) temperantia ciborum. *Concepit studium*) facta est studiosa, quia me sequitur. *Habet*) amat, tenet. *Quà*) maxima. *Acturus*) causam dicturus. *Disponit*) collocat per interualla, vel mittit auditores. *Assensum*) fauorẽ. *Clamores*) applausus. *Euentum*) fortunam, quæ plurimum in iudiciis dominatur. *Discreta*) seclusa ab aliis auditoribus. Adde quod Sidonius viij scribit, Calphurniam legenti Plinio & meditanti candelas & candelabra tenuisse. *Excipit*) audit, attendit. *Formátque*

CVM sis pietatis exemplum, fratremq́ optimum & amãtissimum tui pari charitate dilexeris, filiamq́ eius vt tuã diligas, nec tantùm amitæ eius verum etiam patris amissi affectum repræsentes, non dubito maximo tibi gaudio fore, cùm cognoueris dignam patre, dignam te, dignam auo euadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarum, quod ex mei charitate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa sollicitudine cum videor acturus, quanto cum egi gaudio afficitur? Disponit qui nuncient sibi, quem assensum, quos clamores excitarim, quem euentum iudicij tulerim. Eadem siquando recito, in proximo discreta velo sedet, laudésque nostras auidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat, formatq́ cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis maiorémque in dies futuram esse concordiam. Non enim ætatem

mátque cithara) ad sonum citharæ cantat, & concordat. Statius, Discendum musis sonat, & mea carmina flectit. Est alia lectio format ad citharam, id est concordat cum cithara. *Artifice)* magistro musico. *Magister est optimus)* longè enim amor valentior ad obtinendum quòd velis quam timor. nam timor abit si recedas, manet amor ac sicut ille in odium, hic in reuerentiam vertitur.

Corpus) quod tantum amplectuntur scorta & libidinosę mulieres. *Occidũt)* minuuntur. hinc Ouid. in Fastis, Tempora labuntur, tacitísque senescimus annis: Et fugiũt freno non remorãte dies. *Tuis)* sanctissimis. *Contubernio)* conuictu, familiaritate. *Prædicatione tua)* commẽdatione & laude tua de me. *Parentis)* matris tuę [sunt qui legant, parẽtis loco venerere.] *A pueritia)* dũ puer essem. *Formare)* instituere. *Ego)* ago gratias. *Illam)* Calphurniam vxorem. *Elegeris)* nos, egregium par.

meam aut corpus quæ paulatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis institutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestúmque: quæ denique amare me ex tua prædicatione consueuerit. Nam quum matrem meam parentis loco venerêre, méque à pueritia statim formare, laudare, talémque qualis nunc vxori meæ videor, ominari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus. Ego, quòd illam mihi: illa, quòd me sibi dederis, quasi inuicem elegeris. Vale.

C. Plinivs Maximo Svo S.

Q*VID senserim)* In genere indicat qd sentiat de libris Nonij Max. in quibus ingenium, sublimitatem, elegantiam, varietatem, ac pulchritudinem probat. De Max. alibi plura recitauimus. Noniũ à Seuero interfectum refert Spartianus. hic autem Nonius Max. siue Nauius. (vtraque enim scriptura circunfertur) scripsit libros in Blateram Secundo libro octauo tradente. *Generaliter)* summatim & vniuersaliter. cuius cõtrarium specialiter, pro quo speciatim. M. Tullius, Spartianus, Ouidius, Lampridius certatim vsurpant: nam & Columella pro generaliter prius generatim dixerat, quod interdum per singula accipi solet. *Validum)* neruosum, robustum, non flaccidum. *Acre)* vehemens.

Q*VID senserim de singulis libris tuis, notum tibi, vt quemque perlegeram feci. Accipe nunc, quid de vniuersis generaliter iudicem. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, & cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenij simul, dolorísque velis latissimè vectus es, & horum vtrunque inuicem adiumento fuit. Nam dolori sublimitatem & magnificentiam, ingenio vim & amaritudinem dolor addidit.* Vale.

Sublime) grande, elatum, in figura graui. *Varium)* diuersa complexum. [an quod secundum res sciuerit figuram variari.] *Elegans)* latinum, & remotum ab omni vitio. Elegantia est quæ facit, vt vnumquodque verbum purè & aptè dici videatur. elegans tamen vocabulum apud

antiquos in vitio fuit, ex testimonio M. Catonis, referente Gellio: illo enim significari hominem, qui nimis læto amœnóque cultu ac victu esset, & concertantis ac fastidiosi iudicij: nam & Terentius in Eunucho, Chæream dixit, elegantem formarum spectatorem, cui non facilè quæuis mulier quamuis formosa placeret: postea inter laudem & vituperationem vsu venit elegans, demum totum in laudem receptum est. *Purum*) apertum, dilucidum, explanatum: quod duobus comparatur, verbis vsitatis & propriis. *Figuratum*) figuris opportune illustratum & variatum. *Spatiosum etiam & diffusum*) copiosum, alterum longitudinem, alterum latitudinem respicit. *Velis*) instrumentis, adminiculis. metaphora à nauibus. *Vtrunque*) ingenium & dolor. *Inuicem*) sibi mutuo. *Magnificentiam*) quæ rerum magnarum & excelsarum est, cùm animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio. [*Vt scilicet paria reddat*) nam cùm scripsit ingenium addidisse dolori sublimitatem., & magnificentiam, subdit dolorem addidisse vim & amaritudinem ingenio]*Vim*) potentiam, celerem impetum.

C. PLIN. VELIO CEREALI SVO S.

TRISTEM & acerbum casum Heluidiarum sororum. vtraque à partu, vtraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo, ita mihi luctuosum videtur, quòd puellas honestissimas in flore primo fœcunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseuerantissimè diligo, vt actione mea, librísque testatum est. Cui nunc vnus ex tribus liberis superest, domúmque pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus fulcit, ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquiescet, si hunc saltem fortem & incolumem, parémque illi patri, illi auo fortuna seruauerit. Cuius ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quòd vnicus factus est. Nosti in amore mollitiam animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quòd plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

TRISTEM) Deflet apud Velium Cerealem interitum Heluidiarum sororum, quę à partu mortuæ fuerãt. Primùm dolet mortis genere, deinde conqueritur prolé Heluidij quem summè dilexerat, in dies minorem fieri. *Tristem & acerbum*) ô subaudiendum, dolentis aduerbium. *Acerbum*) ante tempus immaturum. *Casum*) malum euentum. *Heluidiarum sororum*) filiarum non Heluidij Prisci à Vespasiano occisi, sed Heluidij filij à Domitiano interfecti, qui tres liberos superstites reliquit, duas puellas & puerũ Heluidium. *A partu*) partus causa. vel post partum, interdum præpositio à significat causam. vt apud Iuuenalem, Iram atque animos à crimine sumunt. Aliquãdo post. Tranquillus, Augustus à cœna in lecticulam lucubratoriam se recipiebat. [Plinius cap. de ceruis. A cõceptu separant se. & mox, A partu duas habent herbas. & ibidem, Ab eo tempore similia reuiuiscũt. Item cap. de mulis, Fœminas à partu optime septimo die impleri. Eni-

ri.] *Enixa*) ad parum refertur. Virgilius. Triginta capitum fœtus enixa. *Supra modum*) nam respectu causarum quæ maximæ sunt mediocriter doleo. *Fœcunditas*) properus partus. *Honestissimas*) nobilissimas. *Flore primo*) adolescentia. *Infantium*) filiarum vtriusque. *Nomine*) causa. *Maritorum*) causa. *Patrem*) Heluidium filium. nam cum Prisco propter ætatem diuersam nulla potuit cum Secundo fuisse amicitia. *Actione mea* aduersum Publicium Certum: quod latius declaratur libro nono ad Quadratum. *Libris*) editis ad imitationem Demosthenis contra Midiam. *Ex tribus liberis*) liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: vnde ex tribus liberis, id est ex duabus fœminis & mare Pliniana lectio interpretanda. & alibi iam dixerat tres liberos pro duobus maribus & fœmina. *Adminiculis*) adiumentis, auxiliis, appendicibus, affinitatibus. *Desolatus*) solus relictus. *Fomento*) remedio. *Hunc*) liberorum reliquum & superstitem. *Illi*) optimo. *Patri*) Heluidio occiso à Domitiano. quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium imperatoris cum vxore tractasset. *Auo*) Heluidio Prisco omni virtute prædito, sed præsertim libertate dicendi. *Pro moribus*) vt bonis imbuatur: nam sunt & mali. Mos insuper Varro inquit, est iudiciũ animi, quem sequi debeat consuetudo. Julius Festus de verborum significationibus morem testatur esse institutum patrium pertinens ad religiones cerimoniásque maiorum. At Horatius, Columel. Mart. morem pro modo posuere. *Vnicus*) solus in domo Heluidiorum. *Mollitiam*) passionem.

C. PLINIVS SEMPRONIO RVFO SVO S.

INTERFVI principis optimi cognitioni in consilium assumptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuiusdam testamẽto celebraba-

INTERFVI) apud Viẽnenses cum celebraretur certamen gymnicum: quod Trebonius tollendum curabat, aduocatus est in consilium Secundus ab Imperatore Traiano cum multis. Mauricus sententiam rogatus censuit omnino tollendum: addens, vtinam Romæ quoque remoueri posset: inde transgrediens non importunè ad Imp. Neruam fortitudinem Maurici multum laudat. *Cognitioni*) discussioni, examinationi. *Optimi*) Traiani cognomento optimi. *In consilium*) assumptus, accitus, vt & ipse super hoc consuleret. *Agon gymnicus*) certamen, quo nudi exercebantur, & maximos labores perpetiebantur. prima olympiade agon gymnicus actus, in quo Chorebus Heliensis victor extitit: deinde cõplures per Græciam celebrati, quorum Græca epigrammata sępe meminerunt. constituti autem in honorem mortuorum ad imitationem Mausoli: cui Artemisia constructo monumento Mausoleo & diis manibus dicato, agona laudibus eius dicũdis fecit, proposuítque præmia pecuniæ, aliarúmq; rerum bonarum amplissima, Græcos, Itali, & multæ prouinciæ postea secutæ sunt. ἀγὼν græca dictio, qua vtuntur Latini, & certamen significat, & γυμνικὸς nudus: deducitur ἀπὸ τοῦ συνάγεσθαι, vel παρὰ τὸ ἄγω, ἀγών, quòd ferat multam molestiam, & mœrorem. quinque significat, locum, multitudinem spectatorum, congregationem cuiusque rei, certamen, templum. In commentariis Iliadis inuenisse refert Hammonius esse locum rotundum sine angulis: nam Homerus & Thucydides agona intelligi etiam volunt pro gymnasio. Agon præterea sacrorum verborum quo sacerdos percussurus victimam vtebatur. Asinius Pollio apud Senecã, Filius, inquit, ceruicem porrigat, carnifex manũ tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat, Agon? quod fieri solet victimis, id est ago ne? hinc agonales dies credit Varro denominatos, per quos rex in regia arietem immolat, eo quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. *Viennenseis*) Vienna Allobrogum metropolis, iuxta Rhoda-

num sua ciuitas mediterranea, olim vicus, postea in ciuitatis formam redacta, à clarissimis Allobrogum habitata, facta est colonia, & vetustate & dignitate clara. Vitellij principatu ob iram Lugdunensium fere euersa. Stephanus ab vrbe in Creta eiusdem denominationis appellatam Viennam refert: siccitate olim vniuersam insulam occupante, in aliena loca incolæ coloniam deduxerunt accepto oraculo, vt habitarent vbi vidissent locum paludosum. Delati igitur ad Rhodanum Galliæ fluuium paludibus stagnantem, ciuitatem Viennam condidere. vel ita cognominatam ab vna cum eis virgine Viena nomine, quæ choream ducens hiatu terræ absorpta fuit. Aduertant lectores mendosè scribi apud Stephanum Viennam esse ciuitatem Galileæ iuxta fluuium Rhodam. cum pro ἐπὶ τὸν ῥόδαν πόταμον τῆς γαλιλαίας, legendum sit, ἐπὶ τὸν ῥόδανον πόταμον τῆς γαλλίας. Laudatur à Valerio Mart. tanquam studiosa suorum librorum. Fertur habere meos, si vera est fama, libellos, Inter delicias pulchra Vienna suas.

tur. Hunc Trebonius Rufinius, vir egregius, nobísque amicus, in duumuiratu suo tollendum abolendumq́ curauit. Negauit ex autoritate publica fecisse. Egit ipse causam non minus feliciter quàm disertè. Commendabat actionem, quòd tanquam homo Romanus & bonus ciuis in negocio suo maturè & grauiter loquebatur. Quum sententiæ rogarentur, dixit Iunius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona: adiecit, Vellem etiam Romæ tolli posset: Constanter, inquis, & fortiter. Quidni? Sed hoc Maurico nouum non est. Idem apud Neruam Imperatorem non minus fortiter. Cœnabat Nerua

Trebonius Rufinus) occurrunt nobis plures Rufini per illa tempora. Fabius Rufinus vir egregius: Cæcilius Rufinus tradēte Dione: Junius Rufinus, quem Ulpianus meminit præfectum vigilum sub Seuero & Antonino, & Callistratus Proconsulem Macedoniæ sub Adriano. fuit & Apuleius Rufinus. Licinium Rufinum rescripsisse Julio Paulo Jurisconsultus Paulus recitat. *Duumuiratu*) in oppidis, quibus datum ius Latij, fuit magistratus duumuiratus dictus, quòd scilicet duo tantum essent in eo officio. Spartianus in Adriano, Per Latina oppida Dictator, & ædilis, & duumuir fuit. Paulus titulo de actionibus, & Ulpianus de damno infecto testantur duumuiratum fuisse magistratum municipalem: idem alibi autores sunt extitisse dignitatem proximam decurionatui, qua nisi decuriones fungi nulli poterant. duumuiri locabant publica: quod respondet Vlpian. de iniuriis, potestatem habebant dimittendi è carcere vel custodia captos. Idem de furtis. Erant enim municipiorū defensores & eius fere dignitatis, qualis in vrbe censura à decurionibus creabantur. Græci syndicos appellant, Jurisconsulto prodente. In vrbe duumuiratus fuit, qui de rebus capitalibus inquireret. primum creatus ab Hostilio rege, postea factus triumuiratus. Alij duumuiri creati ad ædes sacras locandas & faciendas, ad aquas in vrbem educendas, ad classem ordinandam & reficiendam: hi dicebantur duumuiri nauales creati, & alij duumuiri qui præessent sacris faciundis: carminum sibyllæ ac fatorum populi Rom. interpretes & antistites Apollinis sacri ceremoniarumque aliarum, quibus additi octo & facti decemuiri, deinde quamuis quinque adderentur vt xv. essent, tamen remansit nomen decemuirorum. *Abolendum*) obliterandum in perpetuum. *Ex autoritate publica*) ex consensu publico decurionum, qui erat maximus magistratus in municipiis. *Feliciter*) quia bene cessit. *Tanquam Romanus*) eius enim oratio grauis & libera fuit, more priscorum Ro. vel tanquam Romanus, quia Vienna fuit Romanorum colonia. *Ciuis*) Viennensis. *Bonus*) boni publici

blici ſtudioſus. *Rogarentur*) à Conſulibus. *Firmius*) conſtantius. *Adiecit*) ſententiæ ſuæ. *Tolli*) gymnica certamina, quæ vrbem infecerant. *Fortiter*) conſtanter & animosè dixit. Dictio fortiter hunc in ſenſũ à multis vſurpata. [Nam M. Tull. dixit, Animi non minoris fortiter ferre. Et alibi, Conſtanter quidẽ & fortiter.] Et Mart. inquit, Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt. Canace apud Ouid. Scimus & vtemur violento fortiter enſe. Idem alibi, Noſtra per has leges audacia fortiter iſſet. Secundus lib. vij. Quaſi nimis fortiter incautéq; progreſſum. In Panegyrico pro vehementer, Nolo illum quia Cæſarem fortiter amat. Martianus, Sed fortiter defenditur. Pomp. non puto fortiter poſſe defendi. *Quidni?*) quinimmo certè. *Idem*) Mauricus. *Fortiter*) locutus eſt. [*Hoc*) fortiter, quod etiam in contextu epiſtolæ legitur.]

cum paucis: Veiento proximus, atque etiam in ſinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominauit. Incidit ſermo de Catullo Meſſalino, qui luminibus orbatus, ingenio ſæuo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur, non erubeſ-

Veiento) Fabricius Veiento Senator, Domitiani temporibus, adulator & delatorum defenſor, teſtimonio tamen Iuuen. prudens, quòd adulando euitaret Tyranni crudelitatem. ſub Nerone à Tullio Geminio accuſatus, quòd multa probroſa in patres & ſacerdotes compoſuiſſet, iis libris quibus nomen codicillorum dederat, & vendita ab eo munera principis adipiſcendorúmque honorum ius: quæ cauſa Neroni fuit ſuſcipiendi iudicij, conuictúmque Veientonem Italia expulit, & libros exuri iuſſit conquiſitos lectitatóſque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi obliuionem attulit. Veientonis vxor fuit Hippia, quæ relictis omnibus ſuis, Sergium Gladiatorem mœchum in Ægyptum vſque ſecuta eſt. *Recumbebat*) ſedebat. *Sinu*) Neruæ. *Omnia dixi*) monſtraui omnia vitia & mala. *Hominem*) Veientonem. *Incidit*) fortè factus eſt. *Catullo Meſſalino*) is Senator delationibus pollens, nec minus adulatione Domitiano charus. vnde nimirum vtroſque coniunxit Iuuenal. ſatyra quarta, cæcum Catullum demonſtrans, Et cum mortifero prudens Veiento Catullo, Qui nunquam viſæ flagrauit amore puellæ: Grande, & conſpicuum noſtro quoque tempore monſtrum, Cæcus adulator, dirúſque à ponte ſatelles. Hic Libyæ rector ſub Veſpaſiano, & Tito multa crudelia commiſit: ſed eorum clementia quamuis depræhenſus pœnam fugit, non multo pòſt multiplici morbo & inſanabili correptus acerbiſſimè, non corporis tantum cruciatus ſuſtinebat. nam erat illi maior animi morbus & grauior, terroribus expaueſceſcebat, & crebrò videbat ſibi inſtantes occiſorum manes: quare exclamans, cùm ſe continere non poſſet, exiliebat ſtatis tanquam tormentis ſibi & flammis adhibitis: quo magis inualeſcente malo exiſque defluentibus, ac inteſtinis exhauſtis, moritur. Hunc igitur & crudelitatis indicio, & quòd ſub Domitiano plurimum potuit, luſcum, nec penitus cæcutientem, Iuuenalis repræſentatum in tragœdia à Damaſippo, cuius natales fuerant clari, taxat Sat. viij. dicens, Clamoſum ageres cum phaſma Catulli. Quid enim aliud accipi debet, clamoſum phaſma? quàm tragœdia de Catullo Meſſalino, qui terroribus expaueſcebat, & inſtantes manes exhorrebat. vnde phaſma dixit hanc tragœdiam ex apparitione manium. clamoſum verò, quòd mimus exclamans in perſonam illius introducebatur. Nam Satyra xiij hoc repetens, inquit, Mimum agit ille Urbani qualem fugitiuus ſcurra Catulli. Alium credo fuiſſe, quem Plinius tradit Meſſalinum ex Conſularibus Patriciis: qui cùm admiſiſſet hirudines ad genua extrahendi ſanguinis cauſa, quòd podagris laboraret, interiit: propterea quòd adfixa ſanguiſugarum relicta capita feciſſent vulnera incurabilia, ſed Meſſalinum Cottam Meſſalæ oratoris filium deſignaſſe virumguloſum & culinæ condimentorum repertorem. Meſſalinum inſuper Iulius Frontinus tradit geſſiſſe Conſulatum cum Valerio. quæ lectio ſanè referri poteſt ad Catullum Meſſalinum. *Captus*) orbatus. fuit in ſecunda ſcriptura luſcus: & cæcu-

tientem puto, non omnino cæcum: vt Secundus & Iuuenalis, vitium corporis in maius extollentes, ad animum referunt. quamuis cæcus pro alio postulare non possit: tamen & Senatorium ordinem retinet & iudicandi officio fungitur, & magistratum acceptum retinet, sed nouum aspirare prohibetur. autor Ulpianus. *Mala cæcitatis*) sicut erat corporis luminibus captus, ita cognitione intellectus & iustitiæ. quare malum corporis addiderat animo. *Ingenio sæuo*) naturæ crudeli.

cebat, non miserebatur. Sæpius à Domitiano non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improuida feruntur, in optimum quenque contorquebatur. De huius nequitia, sanguinariisque sententiis, in commune omnes super cœnam loquebantur. Tum ipse Imperator, Quid putamus passurum fuisse, si viueret. & Mauricus, Nobiscum cœnaret. Longius abij, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, vt noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra latè vagantur. Vtque in corporibus, sic in imperio grauissimus est morbus, qui à capite diffunditur. Vale.

A Domitiano) autore & fauente Domitiano. *Improuida*) temeraria, commissa casui. *In optimum*) in perniciem cuiusque viri optimi, criminando eum apud principem. *Nequitia*) malitia. *Sanguinariis*) mortiferis, crudelibus. *In commune*) In medium, inter cõuiuas. *Imperator*) Nerua, vir bonus, inquit. *Passurum*) Catullum Messalinum. *Si viueret*) si foret nostris temporibus. nam iam sub Domitiano excesserat. *Mauricus*) respondit. *Cœnaret nobiscum*) id est, esset conuiua tuus Imperator quemadmodum Veiento malus. quod fuit liberè dictum, aduersus tamen principem mitem & despectui habitum propter senectutem & debilitatem autore Dione. *Longius abij*) digressione longiore vsus sum. *Libens*) vt laudarem Mauricum amicum & optimè meritum. *Placuit*) decretum est. *Tolli*) aboleri. *Hic noster*) agon gymnicus. nam scena & theatrum mores Ro. corrupere. Liuij abbreuiator, cùm locatum à Censoribus theatrum extrueretur, P. Cor. Nasica autore tanquam inutile & nociturum publicis moribus ex S.C. destructum est. quam rem latius tractat diuus Augustinus primo de ciuit. dei. & Tertullianus asserit Theatra stuprandis moribus nata. Tacitus refert quosdam incusasse Cn. Pompeium quòd mansurã theatri sedem posuisset, dum in theatro consi-det populus, totos dies ignauia consumere, & patrios mores paulatim abolitos funditus euerti per accitam lasciuiam, vt quod vsquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe visatur, degenerétque studiis externis iuuentus, gymnasia, & ocia, & turpes amores exercendo. [Seneca. Ætas subsequens ludicra priscorum iuuenta traxit ad vitia: & quod honestæ causa delectationis inuentum est, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Cassiodorus spectacula & ludi scenici nihil aliud quàm incestus, adulteria, crudelitates, & quæque flagitia repræsentando edocuerint.] Hinc Plin. senior iuuenes exercendo se & vngendo animi vires perdidisse reprehendit. Similiter Iuuenalis multis gymnasia carpit. *Omnium*) mores infecit. propter concursum & imitationem omnium gentium. *A capite*) ab vrbe Roma gentium principe.

C. PLI-

C. PLINIVS POMPONIO BASSO SVO S.

MAGNAM cepi voluptatem, cum ex communibus amicis cognoui te, vt sapientia tua dignum est, & disponere ocium, & ferre, habitare amœnissimè, & nunc terra, nunc mari corpus agitare: multum disputare, multum audire, multum lectitare: quúmque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit exercitus rexerit, totúmq; se Reip. quandiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora, & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, vt ipsæ leges monent, quæ maiorem annis lx. ocio reddunt. Quando mihi licebit? quando per ætatem honestum erit imitari istud pulcherrimæ quietis exemplum? quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

MAGNAM) Laudat Pomponium Bassum, quòd iã ingrauescentibus annis secessum suum prudenter disponat: optátque sibi aliquando dari parem occasionem, qua sine dedecore possit transigere vitam ociosam. Pomponij Mart. meminit, pariter & Bassi, cuius pueri Urbici mortem immaturam deflet. *Ocium)* vacationem ab officiis ciuilibus. *Amœnissimè)* respicit ędes, [viridia] & loca lauta, quæ incolebat. *Agitare)* exercere. *Terra)* venando, ludendo: dum veheris lectica & equo. *Mari)* natando, nauigando. *Magistratus)* dignitates. magistratus aut personam ipsam demonstrat, vt cùm dicimus magistratus iussit: aut honorem, vt si dicatur Mario datus est magistratus. Ulpianus. ff. secundo inquit, Magistratus est vel is qui in potestate aliqua sit, vt puta Proconsul, vel Prætor, vel qui prouincias regunt. omnino hi dicuntur esse in magistratu, qui per imperia potentiores fiunt quàm priuati. Magistrare enim regere & moderari significat. Tacitus inter magistratus tantum recenset, quæsturam, ædilitatem, tribunatum, præturam, consulatum. Tranquillus etiam aliis vtitur, scribens Augustum diuisisse vrbem in regiones & vicos, ac instituisse vt illas annui magistratus sortito tuerentur, & ad hoc magistros è plebe cuiusque viciniæ electos. Nam magistri dicuntur non solùm doctores artium, sed pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, equitum. Inde Paulus de verborum significatione, Quibus ait, præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt, debent, hi magistri appellantur: quin ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur: hinc cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo vel monstrando: & quem posteritas dictatorem vocauit, magistrum populi prius nuncupatum quidam tradunt, à quo magistrum equitum dictum. autores sunt Seneca & Varro, qui putant reliquos præter dictatorem & magistrum equitũ, magistratus dictos, ita vt ab albo albatus. *Amplissimos)* quales sunt Consulatus, Proconsulatus, Pręturа. *Reip.)* ad vsum publicum & communem vtilitatem. Curiales omnes intermination e moneri iubet Imperator ne ciuitates fugiãt, aut deserãt, rus habitandi causa: fundũ, quem ciuitati prætulerint scientes fisco esse sociandum, eóq; iure se esse carituros, cuius causa impios se patriam vitando demonstrauerint. *Quamdiu)* per ætatem legitimam. *Prima vitæ tempora)* iuuentæ. [Tradit Seneca hominem in freto viuere debere, in portu

autem mori: quo dicto significat, hominem in iuuenta semper negociari debere, in senectute autem ociari.] *Media*) virilitatis. *Extrema*) senectutis. nam ætatem hominis in tria tantum distinguit. *Nobis*) quieti, & honesto ocio. *Annis lx.*) libro tertio ostendimus Senatorem sexagenarium, neque in curiam cogi, neque repelli. *Per ætatem*) excusante ætate, non morbo: optat enim sibi vitam longam & ociosam. *Exemplum*) quod tu facis. *Quando*) scilicet. nam sibi respondet. *Desidiæ*) quod eueniret, si ante tempus legitimum publica officia desererem.

C. PLINIVS VALENTI SVO S.

PROXIME cùm apud centumuiros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio egisse me iuuenem, æquè in quadruplici. processit animus, vt solet, longius: cœpi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in vtroque dixissem: tantas conuersiones, aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas facit. Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt, exulant alij: huic ætas, & valetudo silentium suasit: hic sponte beatissimo ocio fruitur: alius exercitum regit: illum ciuilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nosipsos quam multa mutata sunt, studiis processimus, studiis periclitati sumus:

PROXIME) Quum dixisset apud centumuiros, vbi nullos habebat in dicendo socios eorum, quos primo habuerat, conqueritur de fragilitate humana & mutabilitate fortunæ, exemplóque sui docet quàm varia, quàm lubrica sit. Fabius Valens, cui hæc scribitur epistola, Consul cum Vetere fuit: cùm resp. diu pressa tandem in Neruam respirasset: illo Antoninus Pius quòd erat vir peritus vsus est familiariter. Valentis Iurisconsulti meminit Paulus titulo de fideicommissariis hæreditatibus. Alium Fabium Valentem leges apud Tacitum, legatum, Vitellianas partes secutum, cui agmen agenti præcessit aquila clangore læto: is non multo pòst Urbini in custodia interfectus est, & caput Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam vltra spem fouerent. *In quadruplici iudicio*) vbi sedebant iudices centum & octoginta, tot enim quatuor consiliis conscribebantur. *Dixissem*) egissem causam. *Subiit recordatio*) venit in mentem. *Iuuenem*) vndeuicesimo anno. *In quadruplici*) iudicio apud cẽtumuiros. *Animus processit longius*) consideraui vlteriora. *Hoc iudicio*) hac causa proximè dicta. *Illo*) cùm primùm cœpi. *Socios*) participes, coadiutores in dicendo: nam plures eandem causam tuebantur & accusabant. *Laboris*) actionis. *Eram*) supereram. *Solus*) aduocatus, [extinctis cæteris qui tunc dixerunt vel absentibus.] *Vtroq;*) primo & postremo. *Conuersiones*) mutationes. *Fragilitas mortalitatis*) vita mortalium fragilis. Iurisconsulti frequenter vsurpant mortalitatem pro morte. Ulpianus, Is qui in reatu decedit, integri status decedit: extinguitur enim crimen mortalitate. [Et semel vt annotarim Tranquill. In vltima inquiens cognitione pro tribunali accessisse Neronem ad finem mortalitatis pronunciasse. Et Valerius pro ipsis mortalibus libro nono. Cùm tot refert cruciatus sibimetipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.] *Tunc*) cùm primam causam dixi. *Huic*) alicui. *Ætas*) sexagenaria. *Silentium*) vacationem fori. *Hic*) alius. *Amicitia principis*) à Traiano ob amorem in consilium rerum suarum adhibiti nequibant tractare causas ciuiles, quales erant centumuirales. *Studiis processimus*) sub Domitiano: cùm egit pro

Julio Pastore in centumuirali iudicio aduersum potentissimos ciuitatis, & Domitiani amicos: qua actione quia bene cessit, summam famam est adeptus & magistratus, quod in fine Panegyrici obscurius complectitur. Vos, inquit, patres conscripti credite, si cursu quondam prouectus ab illo insidiosissimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti, cùm viderem quæ ad honores compendia paterent, longius malui. *Studiis periclitati sumus*) vel dum fauit studiosis, vt Artemidoro philosopho, & cæteris: vel dum Bæbium Massam reum peregit: proinde libro octauo testatur se futurum reum, si Domitianus diutius vixisset: nam in scrinio eius post interitum datus à Caro in Secundum libellus inuentus est.

rursúsque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterúmque prosunt. Si computes annos, exiguum tempus: si vices rerum, æuum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, cùm videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdémque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo, quæ ratio huius epistolæ fuit. Vale.

Rursúsque processimus) sub Nerua & Traiano: quibus imperantibus, dignitate, gloria, diuitiis plurimum creuit. *Exiguum tempus*) non multi anni. nusquam enim comperio Secundum peruenisse ad senium, quod tantopere votis petierat. *Vices*) tot mutationes. *Æuum*) æternitatem. dictum æuum ab æternitate omnium annorum: hinc æuiternum, & per syncopen æternum. Et Censorinus, inquit, Cæterum de æuo, quod est tempus vnum & maximum, non multum est quod in præsentia dicatur. est enim immensum, sine origine, sine fine: quod eodem modo semper fuit, semper futurum est, neq; ad quemquam hominum magis quàm ad alterum pertinet. Hoc in tria diuiditur, præteritum, præsens, futurum. æuum neque annorum neq; sæculorum numero, nec denique vllo finito temporis modulo metiri conabor. Secundum vero Hammonium παρὰ τὸ αἰών deductum videri potest, quod quinq; significat, vitam hominis, mille annorum numerum, æternitatem, autore Gregorio Nazianzeno, & septem secula à principio mundi vsque ad resurrectionem mortalium, & tergoris medullam Hippocrate tradente, [sed longè plura de æuo in quodam opusculo disseruit Joannes Damascenus.] *Documento*) exemplo. *Nihil desperare*) in nulla re desperandum esse. [*Nulli rei fidere*) propter vices rerum, & quoniam multa obsunt, quæ prodesse videntur. *Volubili*) fortuito.] *Orbe*) reuolutione. *Circumagi*) rotari. *Familiare*) consuetum. *Ratio*) causa.

C. PLINIVS MESIO MAXIMO SVO S.

SCRIPSERAM tibi verendum esse, ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod existeret. Factum est. proximis comitiis in quibusdam ta-

SCRIPSERAM) Reuocata lege tabellaria de suffragiis, prius factum laudauerat, quia repentinum, sed scripserat verendum ne procedente tempore vitia aliqua nascerentur. quod cùm euenisset, impudentiam suffragatoris taxat. nam pro candidatis in tabula reperti sunt suffra-

gatores. *Scripſeram tibi*) libro tertio ad eundem Maximum. *Ex tacitis ſuffragiis*) quæ per tabellam ferebantur ſine voce. iam enim dixerat, Sed vereor ne proce-dente tempore ex ipſo remedio vitia na-ſcantur. eſt enim periculum tacitis ſuf-fragiis ne impudentia irrepat. aliqui legunt, extractis. *Factum eſt*) natum eſt. *Proximis comitiis*) cùm nuperri-mè congregati ſunt ad magiſtratus cre-andos, [cùm proximè habita ſunt co-mitia.]

bellis multa iocularia, atque etiam fœda dictu: in vna verò pro candidatorum nominibus, ſuf-fragatorum nomina inuenta ſunt. Excanduit Senatũ, magnóque clamore ei qui ſcripſiſſet, ira-tum principem eſt comprecatus: ille tamen fe-fellit, & latuit, fortaſſe etiam inter indignan-tes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam ſerio tempore, tam ſcurriliter ludat? qui denique omnino in Senatu dicax, & vrbanus, & bellus eſt. Tantum licentiæ prauis ingeniis adjicit illa fiducia. Quis enim ſciet? popoſcit tabellas, ſtylum accepit, demiſit caput, neminem veretur, ſe contemnit. Inde iſta ludi-bria, ſcena & pulpito digna. Quò te vertas? quæ remedia conquiras? vbique vitia remediis for-tiora. ἀλλὰ ταῦτα τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἄλλῳ μελή-σει. *Cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adiicit hæc noſtra iners, ſed tamen effræ-nata petulantia.* Vale.

Iocularia) ludibria, [in-ſcripta fuere.] *Fœda dictu*) inhoneſta ſilentio inuol-uenda. *Vna*) tabella. *Candi-datorum nomina*) in tabel-lis non ſuffragatorum, ſed cãdidatorum nomina, qui-bus ſuffragium ferebant, ſcribere debebant. hæ au-tem literæ ſecundum Ci-ceronem de Oratore in dandis ſuffragiis ſubſcri-bebantur. A. F. P. R. id eſt actum fide Publij Rutilij. *Excanduit*) [ſubitò] iratus eſt. *Scripſiſſet*) illa iocula-ria. *Principem*) Traianum. *Comprecatus*) precibus con-tendit vt inquireret & pu-niret. [*Ille*) qui hæc ſcripſe-rat.] *Latuit*) non deprehen-ſus eſt. *Fuit inter indignan-tes*) ipſe cum aliis indigna-tionem ſimulauit, & in numero indignantium fuit. *Domi*) clàm & ſecreto. *In tanta re*) in creatione ma-giſtratuum. *Seriò*) quo ſeria & grauia tractantur. *Scur-riliter*) nequiter, petulanter. *Dicax*) qui io-coſis ſalibus ludit. ſine dubio dicax à di-cendo dicitur: ſicut dicacitas, quæ ſigni-ficat ſermonem cum riſu aliquos inceſ-ſentem. ideo Demoſthenem vrbanum fuiſſe dicunt, dicacem negant: de quo Ci-cero de Oratore, Demoſthenes non tam dicax fuit quàm facetus. eſt autem illud acrioris ingenij, hoc maioris artis. Idem dicacem appellat, qui riſus magnos mo-uet: etenim cùm duo genera ſint facetia-rum, alterum æquabiliter in omni ſermo-ne fuſum, alterum peracutum & breue: illa à veteribus ſuperior cauillatio, hæc al-tera dicacitas nominatur. Leue nomen habet vtraque res, quippe leue eſt totum hoc, riſum mouere. alibi in narrando con-ſiſtere facetias putat, dicacitatem in fa-ciendo. *Vrbanus*) nouum oſtendit M. Tul-lius vrbanum eſſe vocabulum: vrbanitas autem dicitur qua ſignificari videtur ſer-mo præ ſe ferens in voce, ſono, viſu, pro-prium quendam guſtum vrbis, & ſum-ptam ex conuerſatione doctorum tacitam eruditionem. Cui contra ruſticitas. Idem pro Cælio, Maledictio, ſi facetius iacta-tur vrbanitas nominatur. *Bellus*) Feſti-uus. Mart. Bellus homo, & magnus vis idem Cotta videri. Sed qui bellus ho-mo eſt Cotta, puſillus homo eſt. Fabius libro ſexto. Raro bellè reſpondent, id eſt feſtiuè & cum venere. Cicero de Oratore, Bella eſt familiaris reſponſio quaſi erran-tis. Idem, Magnum riſum mouent ma-gis, vt bellè & literatè dicta laudantur. *Fiducia*) latendi: quæ ſtimulus eſt pec-candi.

candi. *Quis enim sciet*) ethopœia. nam finguntur quæ dici possent à dicace [illo & prauo homine. *Stylum*) acutum ferrum ad scribendum in ceratis tabulis. *Demisit*) incuruauit consuetudine scribentium. *Ludibria*) iocularia. *Scena*) quæ in theatro excitabatur agendarum fabularum gratia. & sicut tria fabularum genera, totidem scenarum fuerunt tragicum, comicum, satyricum. Placidus grammaticus scenam esse dicit cameram hinc inde compositam, quæ vmbræ loco in theatro erat, in quo ludi actitabantur: item scenam vocari arborum in se incubantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item compositionem alicuius criminis quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Jurisconsultus diffinit scenam esse ludorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis consistat, moueatúrque, spectaculum sui præbiturus, positam in publico priuatóque vel vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. nam Secundus pro auditorio, & Apuleius pro spectaculo & motu vsurpant. *Pulpito*) in proscenio fiebat pulpitum, quod Græci λογεῖον appellant: ideo quòd eo tragici & comici actores in scenam pergunt. Pro recitantium cathedra Martialis posuit. [*Quo te vertas*) quod remedium parabis.] *Vitia remediis fortiora*) Tacitus felicitatem Rom. sub Traiano commendans inquit, Natura tamen infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia quàm vitia. ἀλλὰ ταῦτα τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ μελήσει. sed hæc alij qui supra nos est curæ erunt, id est, verùm hæc mala imperator noster Traianus curabit. Potest hoc dictum respicere illud Apollinis, ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις, id est, mihi curæ erunt hæc & candidis puellis. [*Iners*) inutilis.] *Petulantia*) procax lasciuia.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

PETIS, vt libellos meos, quos studiosissimè comparasti, recognoscendos, emendandósque curem: faciam. Quid enim suscipere libentius debeo, te præsertim exigente? Nam quum vir grauissimus, doctissimus, disertissimus, super hæc occupatissimus, maximæ prouinciæ præfuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quantopere mihi prouidendum est, ne te hæc pars sarcinarum, tanquam superuacua offendat? Adnitar ergo primùm, vt comites istos quàm commodissimos habeas: deinde, vt reuersus inuenias, quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad noua opera tu lector hortaris. Vale.

PETIS) Pollicetur se emendaturum libellos, quos Nepos iturus in prouinciam comites profectionis suæ petierat, quinimmo nouos compositurum. *Studiosissimè*) diligentissimè. *Comparasti*) emisti, conquisisti. *Recognoscendos*) castigandos, ab eo quod præcedit: vel primò relegendos, deinde castigandos. [*Faciam*) cum cura & diligentia emendandos suscipiam.] *Te*) tanto viro & amico. *Super*) ad, præter, sine in primis. vt, Super omnia vultus Accessere boni. *Prouinciæ*) incertum cui propter illorum temporum interceptam historiam. *Præfuturus*) cum imperio recturus. *Tanti putes*) plurimi facias. *Sarcinarum*) libellorum meorum. *Superuacua*) inemendata. *Comites*) libellos iter tecum facturos. *Commodissimos*) emaculatissimos: qui si viuo auto e deprauabantur, quantum nunc defecisse ab archetypo post tot secula, & in tanta barbarie

putamus? quare tanto magis nobis elaborandum fuit, vt quod in manibus exta:, ab ipsis orci faucibus liberaremus. *Reuersus in vrbem)* finito Proconsulatu. *Quos)* nouos aliquos. *Tu)* doctissimus, cùm videam nostra conquiri à te.

C. Plinivs Falconi Svo S.

ERTIVS) Falconi commendat Sentij Augurini poëmata. inde sumpta occasione recitat quæ in laudem sui scripserit: non esse tamen mirandum si talia faciat, cùm grauissimorum & eruditissimorum virorum contubernio vtatur. *Sentium Augurinum)* filium Cn. Sētij Galli viri illustris, qui multa in Britannos & Judæos gessit. *Poëmatia)* parua poëmata. *Appellat)* inscribit. *Multa)* sunt in illis scripta. *Tenuiter)* in figura tenui: cui opponitur sublimiter, id est, grandiori stylo. *Tenerè)* molliter, amabiliter. *Bile)* amaritudine. *Amor eius)* meus amor in eum, qui cùm sit animi passio, interdum obstat vero iudicio. *Lemma)* argumentum Mart. in distichis, Lemmata si quæris cur sint ascripta, docebo. Ut si malueris, lemmata sola legas. Alibi, Viuida cùm ponis epigrammata mortua ponis Lemmata. Scribitur enim duplici m. apud Aristotelem pro positione, id est, interrogatione sumitur. nam interrogatio causa responsionis est, ex qua syllogismus. eam etiam assumptum dicunt. ex monolemmatis propositio: vt respiras? viuis igitur. nam manifestū est assumptum: quòd omne quod spirat, viuit. Lemma insuper dicimus quod sumitur ratione doni: item prophetiam, & ex proprio corde apophthegma. simplici verò in dignitatem, fortitudinem, elationem animi, superbiam, lucrum: quamuis alij ducti errore scripturæ aliter interpretentur. *Iudicij mei)* an rectè iudicem. *Occurrerit)* memoriæ se obtulerit. *Teneo)* memini. *Explicui)* reuocaui in mentem [etiam secundum versum.] *Minutis)* breuibus, quales sunt hendecasyllabi, an magis humili filo. *Meus)* municeps, siue quo delector. de vtroque abundè iam dictum. *Veteres)* scriptores. quorum plurimos non multo post non nominabimus. *Sed quid ad me)* nihil illi faciunt mihi ad exemplum. *Vnus Plinius est mihi)* detineor hendecasyllabo mei Plinij. *Mauult priores versiculos)* magis capitur scribendis versiculis, & hos præponit studio orationum. vel magis sic distingue, & dic, vnus Plinius est mihi priores, id est, pro Catullo & Caluo, ac aliis veteribus, studeo Plinij hendecasyllabo. *Relicto foro)* omissis actionibus forensibus. *Quod amet)* amicam vel puerum.

ERTIVS dies est, quòd audiui recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, immò etiam admiratione (poëmatia appellat) multa tenuiter, multa sublimiter, multa venustè, multa temerè, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot annis puto nihil generis eiusdem absolutius scriptum, nisi fortè me fallit aut amor eius, aut quòd meipsum laudibus euexit. Nam lemma sibi sumpsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo iudicij mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus ve sus occurrerit. nam cæteros teneo, & iam explicaui:

Canto carmina versibus minutis,
His olim quibus & meus Catullus,
Et Caluus, veteresque. Sed quid ad me?
Vnus Plinius est mihi, priores
Mauult versiculos, foro relicto,
Et quærit quod amet, putátque amare.

Ille)

Ille Plinius, ille. quid Catones?
I nunc qui sapias, amare noli.

Vides quàm acuta omnia, quàm apta, quàm expressa? Ad hunc gustum totum librum repromitto, quem tibi, vt primùm publicauerit, exhibebo. Interim ama iuuenem, & temporibus nostris gratulare pro ingenio tali; quod ille moribus adornat. Viuit cum Spurinna, viuit cum Antonino: quorum alteri affinis, vtrique contubernalis est. Possis ex hoc facere coniecturam quàm sit emendatus adolescens, qui à grauissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum, γιγνώσκων ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Vale.

Ille) admirandus in moribus & eloquentia. *Quid)* opus est mirari seueros illos Catones respectu Plinij? an potius referendum ad scripta Catonis iocosa: de quibus Ouidius libro secundo de Tristibus, Et leue Cornifici, párque Catonis opus. *Amas)* oblectaris lusibus & amoribus, scribendo iocosa. Sunt qui legant, qui sapias, non quisquis amas. *Amare noli)* cum talia ludant seuerissimi, & supremæ fortunæ viri. est autem concessio prohibitiua. *Apta)* materiæ congruentia. *Expressa)* explicantia quod intendit. *Gustum)* gratiam, lepôrem *Moribus)* malè enim habitat scientia cùm vitio. *Spurinna)* Vestricio Spurinna doctissimo & prudentissimo viro. *Antonino)* Arrio Antonino auo materno Antonini Pij. quare non audiendi qui Antonino Pio legunt, cum is natus sit imperante Domitiano. nec sub Traiano potuerit esse senex: mox enim Spurinnam, & Antoninum, grauissimos senes appellat: de vtroque enarratius iam præscripsimus. *Contubernalis)* conuictor. [*Ornatur)* Instituitur, formatur *Illud)* dictum. γιγνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών: cognoscēs quòd talis est vnusquisque, quibus delectatur conuersans. *Iambica)* Demosthenes in oratione de transgressa legatione hæc adducit tanquam ex Phœnissis Euripidis, si quibusdam exemplaribus credimus. ὅστις δ' ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνὴρ, οὐ πώποτε, ἠρώτησα, γιγνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών, id est, quicunque autem conuersans delectatur malis vir, nunquam inquisiui, cognoscens quod talis est vnusquisque quibus delectatur conuersans. Hanc etiam sententiam Aphthonius recitat suppresso autore: nos illam Euripidis tragœdiam diligenter recognouimus. neque vllibi talia carmina deprehendimus. aut igitur ab exemplaribus periere, aut alterius autoris sunt.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

HERENNIVS Seuerus, vir doctissimus, magni æstimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorū, Cornelij Nepotis,

HERENNIVS) Nomine Herennij Seueri rogat Julium Seuerum, vt per aliquem summum artificem curaret imagines Cor. Nepotis, & Titi Cassij, quam simillimas archetypo depingendas, quas Herennius in sua bibliotheca positurus erat. *Bibliotheca)* quæ latinè libraria dicitur, sicut bibliopola librarius: qui etiam scriptor & custos librorum est apud Varronem, qui libros rationum curat. sed libraria frustra sunt vnius libræ Columella referēte. *Cornelij Nepotis)* hic vir sanctus, Ciceroni familiaris & amicus: cuius vitam conscripsit. Clarus historicus habitus est. nam insuper vitam Titi Attici, librum de illustri-

bus viris, item de saginatione auium edidit: ac Daretem Phrygiũ latinitate donauit, chronica conscripsit, item epigrãmata lusit. Trãquil. asserit composuisse librum, quo distinguit literatum ab erudito. moritur principatu D. Augusti Plinio autore.

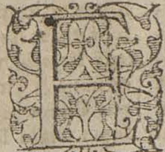
& Titi Cassij: petitque si sunt istic, vt esse credibile est, exscribendas, pingendásque delegem. Quam curam tibi potissimum iniungo: primùm, quia desideriis meis amicissimè obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reuerentia, summus amor studiosorum: postremò, quòd patriam tuam, omnésque qui nomen eius auxerunt, vt patriam ipsam, veneraris, & diligis. Peto autem vt pictorem quàm diligentissimum assumas. Nam quum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longè difficillima est imitationis imitatio. A qua rogo, vt artificem, quem elegeris, ne in melius quidem sinas aberrare. Vale.

Titi Cassij) Fuit Titus Cassius Seuerus Parmensis orator, qui primùm flexit ab illa veteri atque dicendi via directa, non infirmitate ingenij, nec inscitia literarum, sed iudicio & intellectu, si Tacito credimus. Utrosque coniunxerunt duo religionis nostræ professores eloquentissimi Tertullianus & Lactantius: quorum ille inquit, Neq; Cassius Seuerus aut Corn. Nepos, neque vllus commentator eiusmodi antiquitatum aliud quàm hominem promulgauerunt. hic verò Nepotem & Cassium libro primo diuinarum institutionum cõnectit. Fateamur ergo ex verbis Cęcilij Cor. Nepotem fuisse Parmensem, cùm constet Cassium Parmensem: neque obstat quod Veronenses viri sanè illustres asserunt, ideo Nepotem Veronensem, quòd illi tanquam amico scripserit Catullus. Leuis hæc & minimi coniectura. aut, quod alij scribunt, Padi accolam: tunc enim iure consurgent Cremonenses siue Placentini ac alij innumeri, & melius sibi hac ratione vendicabunt. proinde longè magis proxima Pado Parma, quàm Verona. [Non negauerim tamen in aliquibus antiquissimis exemplaribus legi Titi Catij non Titi Cassij. *[Istic)* in municipio tuo. *Delegem)* mandem, committam. *Studiorum)* literarum. *Patriam)* Parmam *Nomen)* famam. *Auxerunt)* vt omittam Parmensium lanarum celebritatem, & Cassio centurione, ac Macrob. ciuibus secundum quosdam honestatam Parmam. refert Plutarch. in vita C. Marij, cùm inter eius milites, & Catulli, de Cimbrorum victoria contẽtio oriretur, in hæc pacta ventum esse, vt legati Parmensium, qui tunc aderant de hac re iudicium ferrent: qui ducti per cadauera hostium à militibus conspexerunt iaculis militum Catulli barbarorum corpora perforata: quod dignoscebatur ex literis, quæ nomen Catulli in telis designabant. ex quibus sanè coniici potest, quanta tunc temporis esset Parmensium autoritas, qui super tanta re disceptatores electi fuerint. *Ex vero)* ex archetypo, à viuo homine. *Imitatio imitationis)* effigies, quæ deducitur ab alia pictura, quæ & ipsa transcripta fuit à prima & vera forma. nam imitator semper deficit ab imitato. *In melius)* in maiorem decorem quàm Nepos & Cassius dum viuerent, fuerunt.

C. Plinivs Romano Svo S.

[I A tu) Romanũ monet vt in curiam veniat cùm proximè iudices cogentur. nam Nepos Præ-

I A tu, quum proximè res agentur, quoquo modo ad iudicandum veni. Nihil est, quòd in dextram aurem fiducia mei dormias: non

tor cel-

tor cessanti mulctam indixerat, & nisi cum venia absolutus fuerat. *Eia)* interdum hortantis aduerbium, quandoque corripientis. hic commodè in vtraque significatione accipi potest. *Proximè)* primum. *Res agentur)* causæ tractabuntur. *Quoquo modo)* omnino. *Iudicandum* nam erat iudex Voconius Romanus. *Nihil est)* non prodest, non opus est. Virg. Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes. *Dormias in dextram aurem)* securus sis, prouerbium in eos qui securè viuunt. *Dextram)* à nobiliori. nam etiam dicimus dormire in vtranq; aurem. [quod testatur Iulius Pollux libro secundo.] *Fiducia mei)* quia fidis quòd te excusem.

impunè cessatur. Ecce, Licinius Nepos, prætor, acer, & fortis vir, mulctam dixit, etiam Senatori. Egit ille in Senatu causam suam: egit autem sic, vt deprecaretur. Remissa est mulcta, sed timuit, sed rogauit, sed opus venia fuit. Dices, Non omnes prætores tam seueri. Falleris. Nam vel instituere, vel reducere eiusmodi exemplum, non nisi seueri: institutum, reductúmve exercere etiam leuissimi possunt. Vale.

Cessatur) vacatur ab officio suo. *Ecce)* hoc aduerbium pro maiori parte affert aliquid noui, interdum demonstrat. *Licinius Nepos)* cuius constantiam & seueritatē in Prætura postmodum laudat. Fuit alius Licinius Nepos declamator, autore Seneca. *Prætor)* qui iuridicundo præerat, & in potestatem habebat tabellas omnium iudicum. *Fortis)* constans. *Mulctam dixit)* vsus veterum præualuit, vt ita loqueremur, mulctam dixit. quamuis Cato, mulctam facit protulerit non sine ratione, vt inquit Gellius. *Mulctam)* pecuniariam pœnam. instituto antiquo ex bobus & ouibus mulcta dicebatur, & maximam mulctam quam Gellius appellat supremam duarum ouium & triginta boum instituerunt: sed cùm eiusmodi mulcta à magistratibus dicta erat, adigebantur boues ouésque aliàs precij parui, aliàs maioris: eáque res faciebat inæqualem mulctæ pœnam: idcirco lege Ateria constituti sunt in oues singula æris deni, in boues æris centeni. Vlpianus de verborum significatione, inter mulctam & pœnam, inquit, multum interest, cùm pœna generale nomen sit, & omnium delictorum coërtio, mulcta specialis peccati: cuius animaduersio hodie pecuniaria est, pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm capitis & æstimationis irrogari solet. & mulcta quidem ex arbitrio eius venit, qui mulctam dicit. pœna non irrogatur, nisi quæ quacunque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimmò mulcta ibi dicitur vbi specialiter pœna non est imposita: item mulctam is dicere potest, cui adiudicatio data est. magistratus enim solos & præsides prouinciarum posse mulctam dicere mandatis permissum est. Pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti, executio competit. super quibus Labeo ibidem pleraque multa. Tacitus mulctari exilio plerunque vsurpat, [ac quod maius est, Valerius mulctare pro capitali supplicio afficere, libro sexto vsus est. sicut libro nono morte mulctata est, dixit] & mulctare significat interdum lacerare, mutilare, mollire, dissoluere: itaque Terentianus Demea dixit omnem familiam mulctasse vsque ad mortem. Vnde Mulciber, quasi mulctiber deductus creditur. *Ille)* Senator. *Deprecaretur)* precibus obsecraret. nam deprecatio & in Senatu, & apud principem locum habet. *Sed timuit)* quamuis absolutus tamen extimuit, & opus fuit precibus ac venia, quæ vitasset si ad officium conuenisset. *Instituere)* introducere primum. *Reducere)* iam perlata lege ne quis cessaret, ab officio suo sine legitima causa, postmodum desueta, quæ tunc per Nepotem reduci videbatur. *Seueri)* Prætores, qualis erat Licinius Nepos. *Institutum)* receptum.

C. PLINIVS LICINIO SVO S.

TTVLI tibi ex patria mea pro munusculo quæstionem, altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta. Ibi paululum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura. Ter in die statis auctibus, ac diminutionibus crescit, decrescitque. Cernitur id palàm, & cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis & vesceris: Atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensisq; momentis vel subtrahitur vel assurgit. Annulum, seu quid aliud ponis id sicco, alluitur sensim, ac nouissimè

ATTVLI) Miram fontis sui naturam in agro Comẽsi refert. nam statis horis crescebat & decrescebat. causas ergo tanti miraculi nititur inuestigare, & post multas rationes iudicio Surræ plura scrutanda relinquit. Licinio Surræ scriptam epistolam in vetusto codice lego, qui diues admodum testimonio historicorum, pariter à Iuuenale per hæc demonstratur, Dispositis prædiues hamis vigilare cohortem Seruorum noctu Licinus iubet, attonitus pro Electro, signísque suis, phrygiáque columna, Atque ebore, & lata testudine. Eò enim diuitiarum processit, vt gymnasium Ro. pop. suis impensis extruxerit. Fuit autem vir alti ingenij & profundæ doctrinæ, quod epigrammate ex libro septimo testatur Mart. Doctorum Licini celeberrime summe virorum. Cuius prisca graues lingua reduxit auos: ambiguum cùm idem poëta scribat ad Licinianum, Dum Surra laudatur tuus: & alibi, Quíque videt proprius magni certamina Circi, Laudat Auentinæ vicinus Surra Dianę: an significauerit Palphurium Surram pulsum olim à Senatu: & Domitiano imperante de oratoribus coronatum: an Licinium Surram: omitto enim Manlium Surram causidicum, cuius meminit Fabius. Maxima fuit cum Traiano & Licinio Surra amicitia, quod ostendemus in panegyrico commodius. *Patria)* Como. *Quæstionem)* disputationem. Quæstio latius intelligitur omnis de qua in vtranque partem, vel in plures dici credibiliter potest, in quem sensum hîc est accipienda: at in iuridiciali materia dupliciter vsu venit: altero modo, quo dicimus multas quæstiones habere controuersiam: quo etiam minores omnes complectimur: altero, quo significamus illam summam, in qua causa vertitur, scilicet controuersiam ex conflictatione constitutionis causarum natam. *Ista)* tua profunda rerum [sublimium] cognitione. *Fons)* ab incolis etiam nunc cognomento Plinianus, ferè eandem naturam seruans: quod prius monumentis mandarat Plinius auunculus. In Comensi, inquit, agro iuxta Larium lacum fons largus, horis singulis semper intumescit, ac residet. quare dici posset anapauomenos ad instar Iouis fontis, qui nascitur in Dodone: meridie deficiens, & ad medium noctis exuberans. *Cœnatiuncula)* loco paruo ad cœnandum apto. *Manu facta)* artificiali, non natiua. *Retentus)* remoratus. *Ter)* auunculus eius dixerat singulis horis. *Statis)* dimensis, certis, vt stata sacra, quæ certo die fiunt. ergo non placet legere statutis. *Auctibus)* aquarum incrementis. *Palam)* manifestè, non obscurè. *Recumbis)* sedes cibum sumpturus. *Vesceris)* comedis. *Potas)* misces vinum. *Ille)* fons. *Dimensis)* æqualibus. *Momentis)* breuibus spatiis. nam momentariam vitam breuem dixit Apuleius: & momentarium maritum in eundem sensum. sic momentarium venenum, quod statim interficeret, & momentariã salutem quantulamcunque. *Subtrahitur)* decrescit. *In sicco)* in ripa & margine

gine. *Sensim)* paulatim. *Alluitur)* madefit crescente fonte. *Nouissimè)* demum.

operitur: detegitur rursus, paulatímque deseritur. Si diutius obserues, vtrunque iterum ac tertiò videas. Spiritúsne aliquis occultior os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut decessit expulsus? Quod in ampullis cæterísque generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians, nec statim patens exitus. Nam illa quoque, quanquam prona & vergentia, per quasdam obluctantis animæ moras crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quáque ille ratione aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur vel egeritur? An vt flumina quæ in mare deferuntur, aduersantibus ventis, obuióque æstu retorquentur, ita est aliquid quod huius fontis excursum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa mensura, quæ dum colligit quod exhauserat, minor riuus est & pigrior: cùm collegit, agilior maiórque

Operitur) aqua contegitur. *Detegitur)* aperitur decrescente aqua. *Deseritur)* in sicco. *Vtrunque)* operiri & detegi. *Iterum)* secundò. *Spiritus ne aliquis)* nunc incipit causas facti inquirere, an scilicet aliqua lenis aura obstruat os fontis, qua remissa, aperiatur, prout illata occurrit, aut decidit expulsa. [Hic loquitur Secundum philosophos, & præsertim Pliniū auunculum, qui credit orbem terrarum ita habere spiritum & anhelitum sicuti homines: & quando spiritum emittit, tunc maria crescere, cùm recipit, decrescere.] *Illatus)* ori obiectus. *Incurrit)* legitur etiam occurrit. *Expulsus)* à contrario spiritu vel vi aquæ. *Cæteris eiusdem generis)* vt amulis. *Hians)* manifestus, apertus. *Illa)* vasa collo angusto. *Prona)* in os conuersa. *Sistunt)* remorantur. *Moras)* interualla. *Animæ)* spiritus. *Obluctantis)* resistentis. *Singultibus)* translatum verbum. *Quæ)* eadem est natura. *Quæ Oceano est)* mare Oceanum quod vniuersum terrarum orbem ambit, & medium scindit dictum, scribente Theone, & magno etymologico, vel quia ὠκέως νάει, id est, celeriter fluit, vel quia celeriter expeditur, an quod celeriter fertur. Dicitur autem comes lunæ, quòd cum ea simul senescit adolescítque. Incremento suo hunc ordinem seruat: primo nascentis lunæ die fit copiosior æstus solito, minuitur paulisper secundo, minorémque videt eum tertius quàm secundus, & ita decrescendo ad diem septimum peruenit, rursus octauus dies manet septimo par, & nonus fit similis tertio, decimus quinto, & vndecimus fit quarto par, tertio quoque duodecimus, & tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo, tertia verò hebdomas eadem facit quæ prima: quarta eadem quæ secunda. excitatur autem bis in die, semper horarum. xij. spatio. Luna verò crescente maiores fiunt, vt refert Cæsar in Commentariis. Plinius senior etiam in sole causam æstus ponit. apud quem libro secundo, & naturam Oceani & æstus modum leges, quam rem Curtius libro octauo ante oculos manifestissimè ponit, vt Strabo, Censorinus, Philostratus. nos verò quæ à Mela dicuntur super hoc tantùm referemus. Modò, inquit, Oceani æstus inundat campos, modò latè nudat ac refugit: nec adhuc satis cognitum est anhelitu ne suo id munus efficiat, retractámque cum spiritu regerat vndam vndique, si (vt doctoribus placet) vnum animal est: an sint depressi aliqui specus, quo reciproca maria residant, atque vnde se rursus exuberantia attollant: an luna causas tantis meatibus præbeat. ad ortus certè eius occasúsque variantur, nec eodem assiduè tempore, sed vt illa surgit, ac demergitur, ita rece-

dere atque aduentare comperimus. *Impellitur*) exæstuat. *Resorbetur*) refl it. *Hac*) ratione. *Hic humor modicus*) hic fonticulus respectu maris. nam largum fuisse testatur auunculus. *Alternis*) vicissitudinariis. *Supprimitur*) retinetur. *Egeritur*) emittitur. asserit Plinius, Gadibus iuxta templum Herculis fontem inclusum ad putei modum, aliàs simul cum Oceano augeri & minui, aliàs vtrunque contrariis temporibus. *Æstu obuio*) aqua maris, obluctante vi ventorum. *Retorquentur*) remouentur à mari. *Momenta*) breuia spatia. *Repercutiat*) sistat, remoretur. *Latentibus*) terra obductis. *Quod*) humoris. *Exhauserat*) emiserat. *Riuus*) aqua. *Agilior*) excitatior, crescente humore.

profertur? An nescio quod libramentum abditum & cæcum, quod cùm exinanitum est, suscitat & elicit fontem: quum repletum, moratur, & strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. mihi abundè est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

Profertur) exit. *Libramentum*) mensura certa. nam librare est libra metiri. Libra autem siue libella mensorum instrumentum, & librator mensor dicitur. *Suscitat*) commouet, [aliàs suscitatur] *Elicit*) sensim & latenter educit. *Fontem*) aquam. *Strangulat*) retinet spiritum, occupat exitum. *Satis*) manifestè *Expressi*) descripsi. *Quod efficitur*) effectum, & rem ipsam.

QVARTI LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER QVINTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS SEVERO SVO S.

EGATVM mihi obuenit modicum, sed amplissimo gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla exhæredato filio Assudio Curiano, hæredem reliquerat me: dederat cohæredes Sertorium Seuerum, prætorium virum, alio̕sque equites Romanos splendidos: Curianus orabat, vt sibi donarem portionem meam, sèque præiudicio iuuarem: candem

LEGATVM) Pōponia exhæredato filio Curiano hæredes reliquerat Secundum & quosdam alios: filius post matris obitum voluerat secretò cum Secundo se componere: sed re infecta, & ad Jurisconsultos delata, est Curiani causa visa iniqua: Is tamen postulauit vt cæteros cohæredes, qui temporibus metuentes quærebant rem sine lite transigere. itaque accepta quarta hæreditatis parte destitit ille à iudicio. Huius facti Secundus autor postea à Curiano legatum capiens, non sine exultatione rem commemorat apud amicum Seuerum: quanquam non Seuero, sed Arrnio, alij Annio scriptam epistolam codices indicant. *Legatum*) quod legauit mihi moriēs Curianus. *Amplissimo gratius*) longè charius quàm si alius mihi amplissimum reliquisset, propter Gratillæ amicitiam, vel quòd postea laudandum contigit. *Pomponia Gratilla*) Rustici Aruleni vxor: [quare potius probo vt legatur Gratilla quàm Galla.] *Splendidos equites*) Hir-

tius aut Oppius appellauit splendidos ac illustres equites (vt opinor) à splendore auri, quo radiantur: nam pariter Tacitus in rebus Claudij vocat illustres. *Præiudicio*) Secundum oratores præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur: rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur: aut de rescissis patrũ testamentis, vel contrà in filios confirmatis iudiciis ad ipsam causam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est: aut cùm de eadem causa pronunciatum est, vt in partibus centumuiralium, quæ in duas hastas diuisæ sunt. Confirmantur autem præiudicia duobus præcipuè, autoritate eorum qui pronunciarunt, & similitudine rerum de quibus quæritur. quod intendebat nunc Curianus, existimans, si Secundus suam hæreditatis partem donasset, posse hoc præiudicio repetere à cohæredibus alias partes: sed fallebatur.

tacita conuentione saluam mihi pollicebatur. Respondebam, non conuenire moribus meis aliud palam, aliud agere secretò. Præterea, non esse satis honestum donare & locupleti & orbo. In summa, non profuturum ei, si donassem: profuturum, si cessissem. Esse autem me paratum cedere, si iniquè exhæredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, Rogo cognoscas. Cunctatus paulum, Faciam, inquam. Neque enim video, cur ipse me minorem putem, quàm tibi videor. Sed iam nunc memento, non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit secundum matrem tuam pronunciandi. Vt voles, ait: voles enim quod æquissimum. Adhibui in consilium duos, quos tunc ciuitas nostra spectatissimos habuit, Corellium & Frontinum. His circumdatus, in cubiculo meo sedi. Dixit

Tacita) secreta inter nos. *Saluam mihi*) totam redituram ad me. *Moribus meis*) qui erant sinceri & integri. *Palam*) donare. *Secreto conuenire*) vt portio mea restitueretur mihi. *Locupleti & orbo Curiano*) ne videretur captare hæreditatem. *Si donassem*) si dedissem ea mente, vt statim voluissem accipientis fieri: nec vllo casu ad me reuerti: & propter nullam aliam causam fecissem, quàm vt liberalitatem & munificentiam exercerem, nam hæc propriè Vlpiano tradente, donatio appellatur. *Si cessissem*) Curiano tanquam potiora iura habenti. Sciamus tamen Paulo respondente, per minorem causam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportere. maior enim quæstio minorem causam ad se trahit. & Modestinus lit. de exceptionibus inquit, Res inter alios iudicata, aliis non obest, nec si is contra quem iudicatum est, hæres extitit, ei contra quem nihil pronunciatum est hæreditariam litem præscribi ex ea sententia posse. *Exhæredatum*) hæreditate priuatum. non enim quæuis exhæredatio summouet filium à contra tabulas possessione bonorum, sed quæ ritè facta est. Vlpianus de bonorum possessione scribit, vnde filiis querela superest de inofficioso testamento. *Ille*) Curianus respondit. *Cognoscas*) examines an iure sim exhæredatus. *Cunctatus*) remoratus, vt rectè considerarem antequam responderem. *Minorem putem*) credam me inferiorem æquitate, & iustitia, quàm tu me putas. *Non defuturam mihi constantiam*) me futurum constantem, & fortem. *Fides*) veritas. *Duxerit*) traxerit in sententiam. *Pronunciandi*) iudicandi. *Vt voles ait*) facies, inquit, Curianus vt lubet. *Adhibui in consilium*) participes consilij mei feci. Spartianus, Erat mos, vt cùm Adrianus causas cognosceret, & Senatores & Equites Rom. in consilium adhiberet. *Tunc*) Domitiani temporibus. nam hanc epistolam sub Traiano scripsit. *Ciuitas nostra*) Roma, quia donatus fuerat vrbe Romana Secundus. *Spectatissimos*) probatissimos, vocabulum sanè ad Iurisconsultos relatum. *Corellium*) Corellium

Rufum.

Rufum. *Frontinum*) Julium Frontinum, relege vtrosque in præcedentibus. *His circundatus*) medius inter hos duos, an magis consilio horum munitus.

Curianus, quæ pro se putabat. Respondi paucis ego. Neque enim aderat alius qui defunctæ pudorem tueretur. Deinde secessi, & ex consilij sententia. Videtur, inquam, Curiane, mater tua iustas habuisse causas irascendi tibi. Post hoc ille, cum cæteris subscripsit centumuirale iudicium, mecum non subscripsit.

Pro se) in rem suam. *Pudorem*) honestatem, decus. omnes enim hæredes, vel eos qui loco hæredum sunt, officiosè agere circa defunctos conuenit. testatur Paulus Jurisc. *Defunctæ*) Pomponiæ Gratillæ. *Et ex consilij sententia*) id est vt consuluerant mihi Corellius & Frontinus, dixi, quæ sequuntur. Leg'turetiam. Hæc consilij sententia, fuit scilicet: in eundem sensum, in quem superior lectio. *Multas* (vel vt alij legunt) *iustas causas*) in authentica, titulo, vt cum de appellatione cognoscitur. cap. aliud quoque, Justinianus cauit ne cui patri vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ, liceret suum filium vel filiam vel cæteros liberos exhæredare, nisi si probabantur ingrati: & ingratitudinis causas parentes in suo testamento inseruissent: quarum primam dicit esse, si quis parentibus manus intulisset: si grauem & inhonestam iniuriam eis ingessisset: si eos in criminalibus causis, quæ non sunt aduersus principem, siue remp. accusasset: si cum maleficis vel maleficiis versaretur: vel vitæ parentum suorum per venenum, aut alio modo insidiari tentauerit: si nouercæ aut concubinæ patris sese permiscuerit: si delator contra parentes extiterit, & per suam delationem, grauia eos dispendia sustinere fecerit: si fideiussionem incluso præstare noluerit: si prohibuit parentem suum condere testamentum: si præter voluntatem illius inter arenarios & mimos se filius sociauerit & permanserit: & reliqua quæ ibi latius referuntur. *Ille*) Curianus. *Hoc*) nostrum factum. *Subscripsit centumuirale iudicium cæteris*) citauit & accusauit cæteros cohæredes apud Centumuiros. nam scribere siue subscribere significat accusare & denunciare: quare Terentius dixit, Tibi scribam dicam, id est, denunciabo tibi accusationem. [quod prius in Aulularia Plautus scriptum reliquerat. & in Pœnulo, Cras subscribam dicam homini.] Mart. in præfatione libri primi, Nec epigrammata mea scribat: id est, accuset. Apuleius in defensione magiæ, docet accusatores porrecto libello solitos fuisse se subscribere, causidicos se ascribere. Sed apertius Paulus de accusationibus & inscriptionibus, vbi præbet ordinem libellorum inscribendorum, Subscribere, inquit, debebit is qui dat libellum se professum esse, vel alius pro eo si literas nesciat. Ulpianus ibidem, Si cui crimen obiiciatur, præcedere debet in crimine subscriptio, quæ res ad id inuenta est, ne facilè quis prosiliat ad accusationem, cùm sciat inultam sibi accusationem non futuram: & de furtis, Meminisse oportebit, nunc furti plerunque criminaliter agi, & eum qui agit in crimine subscribere: & de priuatis iudiciis, si extra ordinem eius rei pœnam exercere velit, tunc subscribere crimen oportebit. [Valerius Maximus subscribere iudicio pro approbare vsus est. Huic, inquit, animi iudicio Fabius Gurges, C. Numerius, Fabius Pictor, Q. Ogo/inus se subscripsere. Idem, Loquatur nunc Græcia nefandis Thesea Pirithoi amoribus subscribentem,] Athenæus vbi de Phasianis agit, δημοσίᾳ σε γράφομαι, Id est, publicè te accusabo. Alex. imp. ad legem Flauiam, Subscriptio & accusatio & sententia necessaria est. Seneca libro tertio de beneficiis manifestè subscriptionem pro accusatione posuit, ibi, & delatoriam subscriptionem componeret. Pædianus subscriptores vocat, qui adiuuare accusationem causidici solent, quos oportet submissius agere, quàm dicit ille quem sequuntur. Secundarium igitur munus exequuntur,

non ſolùm chartarum cauſa atque iuuandi accuſatoris, ſed etiam vt non facilè corrumpantur. indifferenter autem omnis, qui aliquid ſcripſiſſet, vel cuius nomine ſcriptum fuiſſet, ſcriptor à veteribus dicebatur. quare inuenies Horatium ſcribere vſum pro mutuo accipere: & reſcribere pro reſtituere. nam qui mutuo accipiunt ſolent chirographum creditori ſcribere, qui recipiunt, creditam pecuniam ſubſcribere. Tranquillus pro ſubnotare vſus eſt, Cum Pinarium, inquit, equitem ſubſcribere quædam animaduertiſſet Auguſtus. Et M. Tullius pro Cluentio ſæpenumero cenſorias ſubſcriptiones pro notis & iudiciis cenſoriis. Marcellus ff. primo pro conſentire. Non enim aliter voluntati eius, qui arrogare pupillum volet etiam, & ſi cauſam eius ob alia probauerit, ſubſcribendum erit. in quem ſenſum frequenter vſurpat Ulpianus [& Alexander Ro. Imperator more principum, qui ſubſcribere ſolent quæ rata habent, ſubſcriptioni operam dabat, & lectioni epiſtolarum poſt horas meridianas. ſic Caius x. quoque die numerum puniendorum ex cuſtodia ſubſcribebat.] Columella autem libro primo pro fauere, Quòd ſi voto, inquit, fortuna ſubſcribit: agrum habebimus ſalubri cœlo. *Cæteris)* cohæredibus meis. *Mecum non ſubſcripſit)* me non citauit, mihi non denunciauit.

Appetebat indicij dies. Cohæredes mei componere & tranſigere cupiebant: non diffidentia cauſæ, ſed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidiſſe, ne ex centumuirali iudicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus obiici & Gratillæ amicitia & Ruſtici poſſet: Rogant me, vt cum Curiano loquar. Conuenimus in ædem Concordiæ. Ibi ego, Si

Appetebat) adueniebat, appropinquabat. Liuius, Jam ver appetebat, cùm Annibal ex hybernis mouit. *Componere)* concordare, conuenire ſine ſtrepitu & figura iudicij. *Tranſigere)* conficere rem, [litem finire ex compoſitione. titulus eſt apud iureconſultos de tranſactionibus, &] Ulpianus ad Senatuſconſultum Tertullianum, tranſacta debemus accipere bona fid. [poſſeſſa,] vt valeat tranſactio Paulus de Verbor. ſignif. tranſacta non ſolùm de quibus controuerſia fuerit, ſed etiam quæ ſine controuerſia ſunt poſſeſſa. *Cauſæ)* ſuæ, quæ bona erat. *Temporum)* Domitiani *Exirent rei capitis)* audax locutio pro dimitterentur rei, id eſt, ex centumuiralibus cauſis, quæ erant ciuiles traherentur in iudicium capitale. *Capitis rei)* accuſarentur capitaliter. Labeo exiſtimat capitis accuſationem eam eſſe, cuius pœna mors aut exilium eſſet, Terentio auctore de iure patronatus. Nam capitalia iudicia dicimus quæ vltimo ſupplicio afficiunt, velut aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo ſecundum Juſtinianum quarto Inſtitutionum. *Multis accidiſſe)* qui diffidebant cauſæ ſuæ, aduerſarios alicuius atrocis criminis reos trahebant in aliud iudicium, quod permittebatur, etſi contra leges erat, ſub auaro & ſæuo tyranno, rem gratam illi facturi, ſi quouis modo fiſcum repleuiſſent.

Ex illis) ex illorum cohæredum numero. *Gratillæ & Ruſtici amicitia)* qui fuerant amici Ruſtici & Gratillæ eius vxoris. Hanc Domitianus relegauerat, illum occidi iuſſerat. *In ædem Concordiæ)* [In curia fuiſſe, &] ibi aliquando Senatum habitum teſtantur Lampridius, Varro, [M. Tullius] ac Liuius in area Vulcani ſumma nobilium inuidia ædem Concordiæ à Flauio dedicatam prodidit, ex mulctatitia pecunia fœneratoribus condemnatis aream feciſſe, cùm ad id publica non daretur, quam vouerat, ſi populo reconciliaſſet ordines, incidiſſeque in tabula ærea. eam ædem trecentis quatuor annis poſt capitolinam dedicatam fuiſſe autore Plinio. Liuius tamen ſecundo bello Punico aſſerit L. Manlium Prætorem in Gallia vouiſſe ædem Concordiæ, & biennio poſt à Cn. Pompeio & Quintio Flaminio Duumuiris in arcem faciendam locatam fuiſſe, & per M. [& Cn.] Attilium dedicatam. Plutarchus tradit Camillum in cu-

in tumultu patrum & plebis ædem Concordiæ vouisse, & post reconciliationem ex decreto in foro erectam. Idem tamen post necem Gracchorum refert ædem Concordiæ ab Opimio extructam, tanquam si de cæde Romanorum triumphasset. quare noctu pariati eius ascriptum, opus vecordiæ templum Concordiæ. Appianus scribit post necem Gracchorum Senatum iussisse ædem Concordiæ in foro erigi. Tranquillus testatur Tiberium ædem Concordiæ dedicasse. In monumentis vrbis hoc reperitur S.P.Q.R. ędem Concordiæ vetustate collapsam in meliorem faciem opere & cultu splendidiore restituerunt. aut igitur necesse est diuersas Concordiæ ædes in vrbe constructas & dirutas interdum reparatas: aut apertissimè inter se dissentiant scriptores. *Scripsisset*) reliquisset testamento sua manu scripto. absolutè tamen scribere de testamentis accipitur tantùm pro relinquere: nam alius pro testatore poterat scribere ipso consentiente.

mater inquam te ex parte quarta scripsisset hæredem, num queri posses? Quid si hæredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, vt non amplius apud te quàm quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si exhæredatus à matre, quartam partem ab hæredibus eius accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, & iam biennium transisse, omniáque me vsucepisse. Sed vt te cohæredes mei tractabiliorem experiantur, vtque tibi nihil abstulerit reuerentia mei, offero pro

Ex quarta parte) ex quadrante. sub assis nomine tota hæreditas notabatur, cuius partes sunt: vncia ab vno dicta: sextans sexta pars assis: quadrans quarta pars: triens tria: quincunx quinque partes assis: semis dimidium assis: septunx septem vnciæ: bes, octo: dodrans, nouem: decunx vel dextans decem: deunx vndecim. autores sunt Vlpianus, Iustinianus, Priscianus. *Ex quarta parte*) Paulus ad legem Falcidiam, Lex, inquit, Falcidia lata est, quæ primo capite liberam legandi facultatem dedit vsque ad dodrantem: secundo capite modus legatorum constituitur his verbis, Quicunque ciuis Rom. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique ciui Rom. pecuniam in rep. dare, legare volet, ius potestásque esto: dum ita detur legatum: ne minus quàm quartam partem hæreditatis ex eo testamento hæredes capiant. Vlpianus ff. v. de inofficioso testamento scribit quartam partem debitæ portionis sufficere ad excludendam querelam. quarta autem accipitur, deducto ære alieno & funeris impensa. Iustinianus in Instit. eodem titulo. Quartam quis debet habere, vt de inofficioso agere non possit, siue iure hæreditario, siue legati, vel fideicommissi, vel si mortis causa ei donata quarta fuerit, vel inter viuos siue vnus hæres institutus sit, vt idem de lege Falcidia testatur, siue plures apud eum, eóve pars quarta remaneret. Falcidia lex de hæreditatibus lata à Publio Falcidio Tribuno inter bella ciuilia Augusti & Antonij, Dione meo orante, sed Curianus in nullo prædictorum casuum fuit. nam omnino à matre erat exhæredatus. quare nisi ille habuisset iustas exhæredandi causas, poterat agere de inofficioso testamento. Illud addam ex constitutione diui Pij quartam partem arrogantis concedi. *Num queri posses*) perinde ac si diceret, non, quia id iure fecisset. hoc autem agit interrogatio vt neges. *Ex asse*) ex vniuersa hæreditate. *Exhausisset*) extenuasset, alienasset. *Quarta*) legitima pars. nam si totam hæreditatem legatis assumpsisset, profuisset Curiano doli exceptio, quod respondet Paulus de iure codicillorum. *Quarta*) repete, num queri posses? *Augebo*) Volebat Secundus vt Curianus acciperet quartam bonorum partem à suis cohæredibus. nam suam portionem iam sibi vsucapione vendicauerat, tamen pro liberalitate sua pollicetur se daturum quartam suę partis. Augebo igitur hoc pacto, si

me vnum ex illis quos in iudicium vocasti, putauero, & mea cum illis communicauero. sic enim fiebat quarta maior. *Non subscripsisse mecum)* non denunciasse, neque me citasse. nam sic interrumpitur vsucapio. *Biennium)* Justinianus in instit. titulo de vsucapionibus, Jure ciuili constitutum olim fuisse tradit, rem mobilem anno vbique vno, immobilem biennio tantùm in Italico solo vsucapi. quod sequentes Imperatores emendarunt longius tempus vsucapionibus constituendo. *Vsucepisse)* mihi vendicasse vsu lege cauto. nam vsucapio bono publico introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu, & ferè semper incerta dominia essent, cùm sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Est autem vsucapio secundum Modestinum acquisitio vel adiectio dominij per continuationem possessionis lege definiti. *Tractabiliorem)* minus grauem. quod fiebat communicata Secundi portione cum cæteris. *Reuerentia mei)* quia dum me veneraris non vocasti in iudicium. & sic processit vsucapio. *Nihil abstulerit)* nullum præiudicium iuri tuo, id est, quartæ parti fecerit.

mea parte tantundem. Tuli fructum non conscientiæ modò, verum etiam famæ. ille ergo Curianus legatum mihi reliquit: & factum meum (nisi fortè blandior mihi) antiquorum notabili honore signauit. Hæc tibi scripsi, quia de omnibus quæ me vel delectant vel angunt, non aliter tecum quàm mecum loqui soleo. Deinde, quòd durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens, vt nihil mea intersit, an iis, quæ honestè fecisse me credo, testificatio quædam, & quasi præmium accedat. Vale.

Tantundem) quartã cum cæteris cohæredibus, vt scilicet computata vniuersa hæreditate quarta pars detraheretur & Curiano daretur. *Tuli fructum)* sensus est, non solum gaudium in animo sensi, quòd rem honestissimam feceram, sed etiam à multis laudatus sum. *Legatum mihi reliquit)* quia in hoc negocio tam modestè me gesseram, moriens legato modico prosecutus est. nam in limine epistolæ dixerat, Legatum mihi obuenit, modicum, sed amplissimo gratius. *Signauit)* monstrauit elogio de me in testamento scripto. *More antiquorum)* quo modo solebant antiqui facere, [vel legas honore, quo prosequebantur antiquos.] *Blandior mihi)* mihi applaudo. mea nimium laudo. *Durum)* inurbanum, rusticum. *Tam sapiens)* quin ducar gloria. verus enim sapiens contentus est conscientia rectè facti, non fama. *Vt nihil mea intersit)* vt credam non interesse mea. *Testificatio)* laus præsertim à te amicissimo.

C. PLINIVS FLACCO SVO S.

CCEPI pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec vllis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo e-

CCEPI) Flacco agit gratias pro turdorũ corona. Annium Flaccum Senatorem apud eundem inuenies. Ad hæc scimus Valerium Flaccum poëtam per illa tempora claruisse. crediderim tamen, cùm hæc scriberet Secundus, ab humanis excessisse. In quibusdam exemplaribus non Flacco, sed Calphurnio scriptam epistolam nota-

notáuimus: siue is fuerit Calphurnius Piso, cuius paulo pòst fit mentio: siue Calphurnius Agricola, ab Antonino philosopho missus aduersum Britannos. Calphurnio Rufo scripsit Adrianus: & Calphurnio Flacco, secundum Paulum, quem constat peruenisse vsque ad Antonini & Seueri tempora. Calphurnium Macrum Secundus testatur sua tempestate virum clarissimum. Ulpianus Calphurnium Rufum Proconsulem Arcadiæ sub Adriano: sic Calphurnium Gelerianum. Marcellus, Calphurnio diuum Pium & Antoninum rescripsisse, & Calphurnium Longinum fisci aduocatum recitat. *Turdos*) fuerunt inter aues turdi gratissimo sapore, autoribus Horatio & Martiale. Tria genera facit Aristoteles libro nono de animalibus. *Ponere*) reddere. *Parem calculum*) par munus. [tracta similitudine à calculatoribus, qui parem calculum, id est parem rationem ascribunt.] *Nec vllis copiis ex Laurentino*) cùm ibi nihil præter tectum & arenas statim possideret, vt alibi refert: nullæ ergo erant in Laurentino copiæ. [Plures legunt, nec vrbis copiis ex Laurentino, id est, ex vrbanis copiis, quas iussi exportari in Laurentinum, sed durior dicendi modus.] *Turbidis tempestatibus*) quibus non licet piscari. id autem mare sæpius contrariis fluctibus incrudescebat, soleas & squillas optimas producebat, in cæteris non admirabile.

pistolas steriles, & simpliciter ingratas: ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quòd se non mereri fatentur. Vale.

Steriles) sine apophoretis. *Simpliciter*) apertè. *Imitantes solertiam Diomedis*) nullo quantulocunq; munere te dignantes. In vj. Iliados rapsodia tradit Homerus Glaucum & Diomedem post congressum inter se mutasse arma: Glaucum aurea, quæ cētum bobus: Diomedem ferrea, quæ nouem tātum æstimabantur, dedisse: quod indicat sequens versus, χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοια ἐννεαβοίων. Huius rei meminere insuper Plinius lib. xxxiij. cap. j. & Gellius lib. ij. cap. xxiij. & Martialis libro nono expressit. Homeri carmen Marcus Tullius ad Atticum libro sexto recitat, Habes, inquit, ad omnia non vt postulasti, χρύσεα χαλκείων, sed paria paribus respondimus. Et prouerbium inde ortum in sagaces: χρύσεα ἀντὶ χαλκείων διαμείβεσθαι νοεῖς, id est, aurea pro æreis permutare nosti. *Quæ facilitas tua*) tua solita facilitate. *Mereri veniam*) id est, apertè suum crimen fatentur literæ meæ.

C. Plinius Aristoni Suo S.

VM) Dum legerētur Secundi epigrāmata apud Aristonē præsentibus multis, quidā laudarunt, alij damnarūt, quòd vir tantus lasciua talia publicaret. quibus ab Aristone cognitis scribit Secūdus se honestas animi laxationes sequi, præsertim in componendis versiculis, nec id facere sine multorū ac maximorum virorum exemplo, quos plurimos commemorat: deinde cur epigrammata recitet, prudenter explicat. *Versiculis*) hendecasyllabis. *Diuersitate iudiciorum*) varia enim hominum iudicia. *Longius*) in multum temporis & verborum.

VM plurima officia tua mihi grata & iucunda sunt, tum vel maximè quòd me celandum non putasti, fuisse apud te versiculis meis multum copiosumq; sermonem, eumq; diuersitate iudiciorum longius processisse: extitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa

non improbarent, me tamen amicè simplicitérque reprehenderent, quòd hæc scriberem recitarémque. Quibus ego, vt augeam meam culpam, ita respondeo. Facio nonnunquam versiculos seueros parum, facio comœdias, & audio & specto mimos, & lyricos lego, & satyricos intelligo: aliquando præterea rideo, iocor, ludo, vtque omnia innoxiæ remissionis genera breuiter amplectar, homo sum. Nec verò molestè fero hanc esse de moribus meis existimationem: vt qui nesciunt talia doctissimos, grauissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum est, quos quantósque auctores sequar, facilè impetrari posse confido, vt errare me, sed cum illis sinant, quorum non seria modò, verumetiam lusus exprimere, laudabile est. An ego verear (neminem viuentium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, Caium Caluum, Asinium Pollionem,

Non improbarent) laudarent. *Hæc)* lasciua. *Scriberem)* componerem. *Recitarem)* emitterem, publicarem, auditorum iudicium experirer. *Seueros parum)* molliusculos, tenellos, prurientes. *Comœdias)* xiiij. natus annos comœdiam Græcam composuit, vt alibi refert. *Mimos)* omnium gesticulatores, vnde & Pantomimi appellati. eos qui spectasse, Apuleio tradente, ridere opus erat. mimographi autem mimorum scriptores, è quibus Laberius palmam tulit. *Satyricos)* qui turpia versu notant & carpunt, [non displicet sotadicos scilicet versus, de quibus alibi. Qui socraticos legunt, videntur respicere Socratis amatorios sermones, cùm tamen ferè alibi Socratici sermones pro sapientibus & moralibus accipiatur.] Intelligo dixit non tam propter difficultatem, & figuratum dicendi genus, quod illis peculiare est, quàm propter turpia, Intelligo igitur lego. *Innoxia)* concessa, vel legatur innoxiæ remissionis, in eundem sensum. *Homo sum)* trahor affectibus. *Vt)* tanquam. *Talia)* lasciua. *Doctissimos)* in secunda lectione fuit ditissimos, id est, supremæ fortunæ viros. *Doctissimos)* conuenit autem cum illo Papinij ad Stellam, Nec quisquam, inquit, est illustrium poëtarum, qui non aliquid operibus suis stilo remissiore præluserit. *Grauissimos)* Sic procedit Apuleius in oratione prima contra accusatores, enumerans viros grauissimos, qui scripserant epigrammata. *Errare)* scribere talia, si tamen error est. *Cum illis)* exemplo illorum. *Exprimere)* explicare, referre. *Seria)* res graues. nam vt in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo seueritatem comitatémque miscere. *An ego vereor)* quæ illi non veriti sunt. *Neminem viuentium)* multi enim tunc viuebant, qui in scribendis epigrammatibus excellebant, quos dicit se omittere: ne tanquam grauissimis & sanctissimis viris videatur adulari. *Marcum Tullium)* quem idem libro septimo testatur lasciuos versus composuisse, & ad exemplum eius commotum, vt similes pāgeret. *Caium Caluum)* oratorem & poëtam. De versibus vtriusque satis iam prædiximus. *Asinium Pollionem)* Longum esset recensere omnia, quæ ab historicis de istis scriptoribus referantur: quare contenti erimus tantum allegare, quibus probentur fuisse summi & oratores & poëtæ. Asinius igitur Pollio vir consularis & triumphalis, orator ac historicus insignis, & secundum aliquos declamator philosophúsque. nam temporibus Pompeij Magni declamauit in vrbe, & Timagenis scholæ successor fuit. lxxx. ætatis suæ anno in villa Tusculana moritur. eum Sen. poëtam appellat. nam tragœdias composuisse Tacitus & Horatius meminêre, & illius carmen mirum in modum Vergilius in Bucoli-

Bucolicis extollit. scripsit autem multa, quorum aliqua recitantur à Suida. Alios Polliones plures annotauimus, quos nunc consulto omittimus.

Marcum Messalam, Q. Hortensiũ, M. Brutum,

Marcum Messalam) Hic patre M. Messala natus iisdem Coss. quibus T. Liuius historicus, minor natu quàm Cic. orator nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum, prudens, acutus, minimè incautus patronus, in causis cognoscendis componendísque diligens, magni laboris, multæ operæ multarúmque causarum. secundum alios nitidus & candidus, quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam. quare dignitatem in eo probat Fabius. Fuit ingenio exactissimo & Latini sermonis diligentissimus obseruator. vnde quosdam totos libellos non de rebus modò singulis, sed etiam de literis edidit. Illi vertere Græca in Latinum placuit, multæque fuerunt ad hunc modum scriptæ orationes: adeo vt etiam cum illa Hyperidis pro Phryne difficillima Romanis subtilitate contenderit. Senem adolescens Octauius obseruauit, & in oratione Latina sequi conatus est. Hic ille Messala quem triumuiri morte proscripserant, pecuniam, libertatémque interfectori polliciti. Verùm ad Brutum & Cassium confugiens cum bellicosissima militum parte in cornu Bruti collocatus aduersus Antoninum multa fortiter gessit. defunctis partium ducibus exercitum per inducias Antonio tradidit, & Octauium se proscribentem in tanta clade nactus in potestatem suam, tamen vt Imperatorem iuuit, salutíque restituit. tradúntque ab Augusto laudatum, quòd licet in campis Philippicis Bruti gratia hostis acerrimus ei fuisset, in Actio promptissimum sese præbuisset. Jam autem illi aduersum Sextum Pompeium Dicæarchiam promiserat, & primam legionem ad Hippionium ducere impetrauerat: ad illa igitur Messala inquit, Ego tibi ô Cæsar semper melioris atque iustioris partis, honorísque fui. Bis Coss. per annos lv. auguratum gessit. aquarum præfecturam primus ab Augusto accepit, à quo præfectus vrbis primò factus sexto die magistratu se abdicauit, inciuilem potestatem esse contestans. Ante biennium quàm moreretur, ita memoria excidit ac sensu, vt vix pauca verba coniungeret, & [nominis] sui obliuisceretur: ad extremum vlcere sibi circa sacram spinam nato inedia se confecit, anno ætatis lxxij. Agere in foro cœpit iam Cicerone arcem eloquentiæ tenente. in iudicio pro Aufidio Seru. Sulp. contradixit. Causam Phaselli & Herodis accusantibus Judæis apud M. Ant. defendit. Tibullus panegyricum scripsit, in quo Messalam à rebus bellicis & eloquentia laudat. & eius natalem suprema elegia celebrat. Liuius & Macrobius Messalæ cognomentum pluribus exequuntur. *Q. Hortensium*) Hic Consularis vir clarus & humanus Prætor Pompeianus partes secutus in Macedoniam. *M. Brutum*) Orator plurimùm actione valens, cuius rei fides est, quòd eius scripta tantùm intra famam fuerunt. diu oratorum princeps: aliquando æmulus Ciceronis existimatus est: nouissimè quoad vixit secundus: nam omnibus ferme ætatis suæ oratoribus, nisi M. Tullio clarior. fuit multa cum munditia indutus amictúsque, piscinarum & pauonum amator. Cicero de Claris Oratoribus, & Valerius Maximus libro octauo plurimùm actione valuisse tradunt. Catone familiariter vsus, cuius vxorem Martiam ad prolem impetrauit. Pompeij bona defendit. Pomponio Attico amicus, & Sisennæ historico, Lucullóque, vt inter se sortem proponerent, quis poëmate, quis oratione Græca pariter & Latina aliquod opus componeret. Ouidius secundo Tristium ostendit in versibus Hortensij non defuisse lasciuiam. eius tamen carmina, si Gellio credimus, inuenusta quidam Græcorum putarunt. Tradit Plutarchus in Bruti vita, Cùm Hortensius C. Antonium M. Antonij in vindictam Ciceronis occidisset, comprehensus postea in Philippis à M. Antonio iugulatur. at Q. Serenus inquit, Sic est Hortensius olim Absumptus: causis etenim confectus agendis Obticuit, cùm vox domino viuente periret. Et nondum extincti morereretur lingua diserti.

M. Brutum) philosophos ferme omnes Brutus, sed præsertim Platonicos attigit. quare in his egregius & multo quàm in orationibus præstantior, sufficit ponderi rerum. scias eum sentire quæ dicit. nam grauitatem quandam præ se fert, virtutibus suis à plerisque amatus, ab amicis desideratus, ab optimis admiratus, hostibus non inuisus, clemens & magnanimus, inflexibilem mentem ad bonum & æquum conseruans. Eius eloquentiam pluribus M. Tullius de Claris Oratoribus commendat. Epistolas scripsit Laconico stilo, breuis enim & astrictus fuit: quibus simpliciter & ingenuè iudicium animi sui detexit. Librum de virtute composuit. orationem pro Deiotaro rege adolescens dixit, sed pro Milone scripsit, exercitationis causa. Brutum septem libellos de iure ciuili fecisse Pomponius de origine iuris autor est. Puerum à se dilectum illustrauit, qui postea in sigillis celebratus. Meminere Plinius & Mart. in eius amorem condita in bibliothecas carmina retulit: non melius quàm Cicero, sed fœlicius, quia illum fecisse pauciores sciunt. Ouidius libro primo de Ponto, si tamen is est [credo tamen alium fuisse,] nam multi per ea tempora Bruti fuere. testatur Brutum poëtam doctum, Doctus, & in promptu carmina Brutus habet. In Brutum etiam edita carmina prodit Seneca lib. vj. Controuersiarum. M. Bruti vita luculentissimè à Plutarcho describitur.

L. Sullam, Quintum Catulum, Quintum

L. Syllam) Sullam quidam legunt, quòd facilis transitus sit ab y in u. Syllam à colore nomen traxisse credit Plutarchus: alij, vt Macrobius, dictum quasi Sibyllam. L. igitur Sylla cognomento Fœlix, salibus & scommate oblectatus commentarios rerum suarum reliquit, post captas Athenas allatam Apelliconis bibliothecam [in vrbem] transtulit, in qua fuerant Aristotelis & Theophrasti libri, qui publicati multum Romanis ad philosophiam contulerunt. Fuit enim Sylla literis Græcis & Latinis pariter doctissimè eruditus, facundus ac ingenio incredibili, vt in historiis memorat Salustius. quare illud C. Julij Cæsaris apud Tranquill. Syllam nescisse literas cum stomacho prolatum est, quòd dictaturam deposuisset, tanquam non legisset in historiis, Dionysium sæpe vsurpasse hanc vocem, Tyrannum pedibus tractum non insidentem equo relinquere tyrannidem debere. *Q. Catulum*) Q. Catulus Luctatius Consul cum Mario de Cimbris triumphauit. Censuram cum Crasso gessit, ciuilibus negociis, quàm rei militari commodior, Syllanæ factionis aliquando princeps, in summo honore apud optimates & multitudini non inuisus, omnium verò Romanorum mansuetissimus, autoritatis, integritatis, æquitatis primus, post dedicatum à se Capitolium, qui somniauit Iouem in gremium suum Augustum puerum reposuisse, atque reipub. signum, quod manu gestaret, in sinum eius collocasse. Catulo non solùm nos Latini, sed etiam Græci ipsi (Cicero refert) solent suæ linguæ subtilitatem elegantiámque concedere. Epigrammata lusisse Gellius autor, apud quem sequentes versus Q. Catuli recognoscuntur, Aufugit mi animus, credo (vt solet) ad Theotimum Deuenit. sic est, perfugium illud habet. Quid si non interdixissem ne illuc fugitiuum Mitteret ad se intro, sed magis eiiceret? Ibimus quęsitum, verum ne ipsi teneamur, Formido, Quid ago? da Venus consilium. M. Tullius primo de natura deorum tradit à Catulo Roscium quendam in deliciis habitum, in quem pulcherrimum illius epigramma recitat. Constiteram exorientem auroram fortè salutans, Cùm subitò à læua Roscius exoritur. Pace mihi liceat cœlestes dicere vestra. Mortalis visus pulchrior esse dea est. Plutarchus & Appianus testantur interiisse postquam Marius pro Catulo, rogantibus respondit, Mori oportere Inclusum domi accensis carbonibus se suffocantem. Plinius tamen libro trigesimoquinto scribit interfectum ab Amphione. Satis constat quem Plutarchus & Appianus recitant non fuisse Capitolini templi dedicatorem, cùm is post Syllam perierit: at ille viuo adhuc Sylla, cuius fœlicitati non obtigit vt Capitolium dedicaret, cùm id maximè cuperet. *Q. Scæuolam*) Q. Mutius Scæuola, P. filius,

P. filius, & L. Crassi socer, princeps Romæ in ædilitate sua leonum simul plurium pugnam dedit, collega Crasso oratori in Consulatu. & iterum cum L. Cæcilio Metello, cùm vterque de Dalmatis triumphauit, pontifex Max. Romanorum vnus & ingenio & industria præstantissimus. nam fuit orator ac Iurisconsultus insignis, qui Ciceronem in iure ciuili instituit. vnde meritò Quintum Scæuolam libro primo de Oratore vocat omnium doctissimum, & disciplina iuris ciuilis eruditissimum, & ingenio prudentiáque acutissimum, & oratione maximè limatum: subtilem atque iurisperitorum eloquentium iurisperitum eloquentissimum. Plura lege apud eundem in libro de Claris Oratoribus. Fabius sanè facundiam in Scæuola probat. Hunc Marius filius interfici iussit: & in Tiberim deiici. Alterum Scæuolam Iurisconsultum recitat Iulius Capitolinus, cuius autoritate & periculo Antoninus philosophus semper iura dictauit: & sub eo Papinianus: & Seuerus Iurisconsultus professi sunt.

Scæuolam, Seruium Sulpitium, Varronem,

Seruium Sulpitium) Seruius Sulpitius vir princeps, qui interrex Pompeium vnicum Consulem creauit in adolescentia verbis redundantibus, & efferuescentibus: post Lucij Crassi auditor magnificum illud dicendi genus expressit: tantam facultatem assecutus, vt non æqualibus suis solùm anteponeretur, sed cum maioribus natu compararetur. Nemo enim nec motu corporis, nec ipso habitu, atque forma fuit aptior, nec voce plenior, aut suauior, cuius tanta erat in dicendo grauitas, tanta iucunditas, tanta breuitas, vt posset, vel vt prudentes errarent: vel vt boni minus bene sentirent, dicendo perficere. & cum M. Tullius de Claris Oratoribus eloquentiam Sulpitij pluribus prosequatur: contenti erimus, quæ ab eodem pro Murena dicuntur. Seruius, inquit, Sulpitius forum secutus est, ius ciuile didicit, multum vigilauit, laborauit, præsto multis fuit, magna laus & gratia hominibus, vnum hominum elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura. Pomponius de Origine iuris, cum Seruius Sulpitius in causis orandis primum locum obtineret, aut certè post Ciceronem, traditur de re amici Q Mutium consuluisse: qui quamuis sæpius respondisset, Seruium tamen parum de iure intellexisse. quare à Mutio obiurgatus, quòd turpe esset patricio, & nobili viro causas oranti, ius, in quo versaretur, ignorare: ea velut contumelia Seruius tactus, operam dedit iuri ciuili sub Albo Lucillio. Sed maximè instructus ab Aulo Aquilio. Fabius iurisconsultissimum appellat: at Gellio afferente iuris ciuilis autor, & bene literatus, nec minus facundus orator, Marco Varrone familiariter vsus. Cùm in legatione periisset, eius statuam populus Romanus pro rostris posuit: & secundum Eusebium in Chronicis publico funere elatus est. Antequam diceret, commentariis causas mandabat, & in libros digerebat, cuius se tres orationes vidisse testatur Quintilianus, quarum vna erat pro Aufidia, cui contradixit Messala. Hi de quibus loquor commentarij, ita extabant exacti, vt ab ipso in memoriam posteritatis viderentur esse compositi. Reliquit autem propè centum & octoginta libros, autore Pomponio: hoc solo exercitationis genere se exercere solebat in componendis carminibus. nam & sublimis spiritus attollere orationem poterat, & verba poëtica libertate audaciora præsumunt eandem dicendi facultatem. quare Ouidius, secundo Tristium monstrat Seruium, aliquando versibus lasciuisse. Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Serui.

Varronem) Hic mihi concedent lectores ita profunda Varronis doctrina postulante pluribus agere, nec molestum erit illis legere, quæ nos hinc inde inquirendo non grauarunt: Omissis igitur rebus bellicis: nam foris pariter ac domi clarus extitit. M. Terentius Varro secundum Sidonium alius ab eo qui natus in vico Attace Narbonensis prouinciæ [ille] xxxv. agens annum literas Græcas summo studio edidicit: in Latinis præceptorem habuit Lælium virum doctum, & socerum C. Fundanium, vir ingenio omníque doctrina præstans. L. Ælium equitē eruditissimum,

& Græcis literis & Latinis, antiquitatíſq; noſtræ penitus literatum imitatus : eam ſcientiam per ſeſe etiam auctam pluribus & illuſtrioribus literis explicuit : quē ſenſum voluit, optimè expreſſit: omniū Rom. doctiſſimū, linguæ Latinæ peritiſſimum, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum noſtrarúmque, teſtantur Seneca & Fabius: plus tamen ſcientiæ collaturum, quàm eloquentiæ: nam philoſophum accuratiſſimè doctum atque eruditum ſcribit Apuleius. Macrobius in omnibus imitatorem Homeri : Gellius doctrinarum multiformium, variarúmque artium, quibus humanitas erudita eſt, culmē habuiſſe. Dionyſius in antiquitatibus, ſuæ ætatis omnium florentium longè peritiſſimum. Appianus philoſophum, & hiſtoriarum ſcriptorem egregium. Eius viuentis imago poſita fuit in bibliotheca : quæ prima in vrbe ab Aſinio Pollione de manubiis publicata Romæ, haud minore gloria principe oratore, & ciue : ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit multitudine, vni hanc coronam dante, quam cùm eidem Magnus Pompeius pyratico ex bello naualem dedit. Iulius Cæſar bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximè poſſet publicare deſtinans, M Varroni curam dedit comparandarum, ac digerendarum : qui cùm eſſet vndecunque doctiſſimus, tamen contumelioſè à Quinto Rhemnio Palæmone porcus literarum appellatus eſt. Præcepta autem ſapientiæ verſibus Latinis tradidit, rhetoricorum libros rerum humanarum, de vita populi Romani, epiſtolarum, de liberis educandis, Promethei libros, diſciplinarum libros nouem, pro Gallio & Fūdanio de rebus admirandis, rerum diuinarum, de vita patrum, de legibus periplum, imagines ſeptingentorum illuſtrium voluminibus ſuis inſeruit : non paſſus intercidere figuras, aut vetuſtatem æui contra homines valere. Pompeio in Conſulatu commētarium introductorium, quæſtiones epiſtolicas, de Aborigínibus libros, vnum de architectura, nauales libros, quos diligēter excoluit: comedias, ſatyras, quas alij cynicas, ipſe appellauit Menippeas, à Menippo philoſopho, cuius libros æmulatus eſt : de compoſitione ſatyræ, de æſtuariis, & plures, quos longum eſſet recenſere : nunc de agricultura tres extant quos fecit cùm octogeſimumprimum vitæ annum ageret: de libris linguæ Latinæ, ſiue ſermonis Latini, quid ſentiamus conſultò nunc ſuperſedimus. Unum addam Varronem Argonautica cōſcripſiſſe, quod colligitur ex primo Naſonis amorū. Varronem, primámque ratem quæ neſciet ætas, Aureáque Æſonio terga petita duci. Et idem immo : quod hic optimè facit libro ſecundo Triſtium ſatis ſignanter expreſſit. Is quoque Phaſiacas Argon qui duxit in vndas, Non potuit Veneris furta tacere ſuæ Nam & Varronis Argonautica & epigrammata monſtrauit. In Triumuiratu & Tribunatu clarus, & prætura functus propè nonagenarius moritur : ſe condi iubens fictilibus doliis Pythagorico modo in myrthi & oleæ atque nigræ populi foliis. Quidam prodiderunt Varronem eiuſdem nominis cuidam à Triumuiris proſcriptorum veritum ne ideo mali aliquid quale Cinna pateretur, propoſuiſſe ſcriptum, quo id ipſum admoneret. Erat autem tunc Trib. pl. quare impetum carnificum à ſe repuliſſe & riſum excitaſſe. Appianus tamen refert inter proſcriptos relatum, apud Calenum clàm retentum in villa, in quam Antonius deambulationis cauſa aliquando veniebat.

Torquatum, immò Torquatos, C. Memmium,

Torquatum, immò Torquatos] primum Torquato cognomētum indidiſſe accepimus torquem ex auro hoſtis Galli induuias, quem ſingulari certamine prouocatus occiderat, & torquem detractum collo ſuo impoſuerat: inde cognomē in familiam receptum. Igitur Torquatos eloquentes adducit : quorum primus L. Torquatus, M. Tullio referente, elegans in dicendo : in æſtimando admodum prudens orator : quem non tam citò rhetorem dixiſſes, & ſi non deerat oratio, quàm (vt Græci) dicunt politicon : verùm in eo erant plurimæ literæ, nec vulgares, ſed interiores quædam, & reconditæ : diuina memoria, ſumma verborum & grauitas, & elegantia: atque hæc omnia vitæ decorabat grauitas & integritas. Fuit autem Pomponij Attici & Ciceronis condiſcipulus,

scipulus, bello pyratico & ciuili implicitus. Eius ac Iuliæ epithalamium celebrauit Catullus. L. Torquatum tamen Gellius subagresti ingenio & infestiuo fuisse testatur: & dum contra Hortensium apud consilium iudicum (quamquam legatur iudicium Consulum) ageret, appellasse eum Dionysiam gesticulariam. Eius filius, T. Torquatus doctus vir ex Rhodiana disciplina Molonis, & à natura ad dicendum satis solutus atque expeditus: cui si vita suppeditauisset, sublato ambitu Consul factus esset: plus facultatis habuit ad dicendum, quàm voluntatis: itaque studio huic non satisfecit, officio verò nec in suorum necessariorum caussis, nec in sententia Senatoria defuit. At Aulus Torquatus Cassij & Bruti partes secutus, post quorum interitum metu perculsum Atticus tuendum instituit: ad hunc scripsit Horatius epistolam libro primo. *C. Memmium)* C. Memmius, L. filius, perfectus literis, sed Græcis: fastidiosus sanè Latinarum: argutus orator, verbísque dulcis: sed fugiens non modò dicendi, verùm etiam cogitandi laborem: tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriæ. hæc Cicero de claris Oratoribus. & quæ sequuntur, Tum etiam C. & L. Memmij fuerunt oratores mediocres, accusatores acres atque acerbi. Itaque in iudicium capitis multos vocauerunt, pro reis non sæpe dixerunt. nam C. Memmius Tribunus plebis, Marcum Luculli fratrem reum fecit, & cum iudicium Marcus euasisset, conuertit accusationem in L. Lucullam, sed conspiratione nobilium defensus est. Hic est ille Memmius, qui dixit Catonem totas noctes ebrium esse, & orationibus asperrimis insectatus est Iulium Cæsarem, à quo non minore acerbitate repressus, sed mox Cæsar in petitione Consulatus Memmio suffragator fuit. Memmij dura epigrammata notat Gellius, Ouidius Latina libro secundo Tristium, Quid referam Tindæ? quid Memmi carmen? apud quos Nomen adest rebus, nominibúsque pudor. Vbi tamen quidam pro Tindæ legunt Ticidæ.

Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam,

C. Lentulum) C. Lentulus Marcellinus Censorinus, nec vnquam indisertus, & in Consulatu pereloquens visus est: non tardus sententiis, non inops verbis. Legitur etiam Cn. Lentulus, qui testimonio M. Tullij multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat: non peracutus, quanquam & ex facie & ex vultu videbatur: nec abundans verbis, & si fallebat in eo ipso, sic interuallis, exclamationibus, voce suaui & canora, admirando irridebat: calebat agendo, vt ea quæ deerant non desiderarentur. Cicero alios Lentulos oratores in libello de claris Oratoribus nominat. Fuêre præterea alij Lentuli auctoribus Cæsare, Liuio, Plinio, Plutarcho, quos consultò præterimus. *Gætulicum)* cum Caio Gætulico inimicitias gessisse, libro quarto naturalium quæstionum adfirmat Seneca, apud alium quempiam nihil adhuc de illo comperi. præter vnum Martialem, qui in præfatione libri primi asserit Gætulicum epigrammata scripsisse. *Annæum Senecam)* Lucius Annæus Seneca Cordubensis: cuius si singula exequi vellem, formam interpretis excederem, Cyrum Maryllium Eserninum rhetorem præceptorem, & condiscipulum Portium Latronem declamatorem habuit: & Phocionem Stoicum in philosophia audiuit, & Attalum: siue, vt alij scribunt, Plotium: Alfio insuper Flauio, & Asinio Pollione, ac ferè omnibus sui temporis declamatoribus vsus: nam superuixit ad multum ætatis, vt potuerit ipso contestante M. Tullium audiuisse. Primus scholam frequentabat, & vltimus exibat: memoria vsque in admirationem. Neronem puerum iam à Claudio adoptatum ab exilio reuocatus Senator præceptis eloquentiæ instruere conatus est: per aliquod temporis apud Agrippinam, & mox, Neronem, cum Burro potens. Plurimum studij in eo fuit, multarúmque rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab his, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. natus ingenio amœno, & temporis illius auribus accommodato: tractauit omnem ferè studiorum materiam: nam plura scripsit

quàm nunc extent. In dicendo copiam præ se tulit: at in philosophia parum diligens, egregius tamē vitiorum insectator: multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morum gratia legēda, sed in eloquendo corrupta pleraque. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Sanè fractum dicendi genus habuit, ac ab antiquis defluxit. Potiores se nimium incessit. Lege Gellium libro duodecimo capite secundo. Poëmata Fabio prodente scripsit: nam ad gratuita carmina deflexit, quod ansam dedit delatoribus, tanquam laudem sibi asciceret, postquam Neroni amor eorum euenisset. Moriens sibi hoc epitaphium condidit, Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores Ite, alias post hac solicitate animas. Me procul à vobis deus euocat, illicet actis Rebus terrenis hospita terra vale. Corpus auara tamen solennibus accipe saxis. Namque animam cœlo reddimus, ossa tibi. Sidonius Apollinaris hendecasyllabo ad Felicem ex professo docet tragœdias ab altero Seneca scriptas. Vitam & mores, fortunam, mortis causas & genus cum vxore Paulina, si quis requirit, legat Tacitum, Dionem & diuū Hieronymum à prioribus dissentientem.

Luceium, & proximè Virginium Rufum: & si non sufficiunt exempla priuata, Diuum Iulium, Diuum Augustum, Diuum Neruam,

[*Et*] *Lucanum*) Annæus Lucanus Mella, Gallionis & Aciliæ filius coniurauit in Neronem, quòd famam eius carminum Imperator vanus ostentatione premebat, prohibuerátque ostentare. Scriptor in dicendo ardens, & concitatus, & sententiis clarissimus. Quintiliano iudice magis oratoribus, quàm poëtis connumerandus: Martiale secus sentiente, & libro decimo attestante lusisse interdum epigrammate, cùm ad vxorem illius Pollam scribit, Contigeris regina meos si Polla libellos, Non tetrica nostros excipe fronte iocos. Ille tuus vates Heliconis gloria nostri, Pieria caneret cùm fera bella tuba: Non tamen erubuit lasciuo dicere versu, Si nec pædico, Cotta, quid hic facio? [In quibusdam exemplaribus non legi Lucanum, quod magis probo, quoniam non memini legere eum fuisse Senatorem.] *Proximè*) quia non multo antè Virginius decesserat, de quo supra copiosè. *Priuata*) respectu imperatorum. sic vsurpat in panegyrico: nam aliàs omnes fuerant in magistratu. *Diuum Iulium*) C. Iulius Cæsar Dictator poëma reliquit, cui titulus, iter, puer, & adolescentulus: quædam scripserat, vt laudes Herculis, OEdipi tragœdiam dicta collectanea. Tacitus asserit eum fecisse carmina & in bibliothecas reposuisse. apud quem & Ciceronem, Hircium, Fabium, Tranquil. Plut. Gellium multa de illius eloquentia, & ingenio differuntur. *Diuum*) relatus est in deorum numerum, non ore modò decernentium, sed & persuasione vulgi: siquidem ludis quos primò consecratos ei Augustus edebat stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa vndecimam horam: creditúmque est animam esse Cęsaris in cælum recepti, & hac de causa simulacro eius in vertice additur stella. *Diuum Augustum*) de cuius deificatione, & sequentium (nam & Titus apotheosim meruit) in panegyrico referemus. Augustus autem Cæsar iocos affectauit, saluo tamen maiestatis pudorísque respectu, nec vt caderet in scurram. Aiacem tragœdiam scripsit, quam, cùm displicuisset, deleuit. Suidas etiam Achillis tragœdiam addidit. Extat adhuc carmen illius hexametrum, quo vetuit Æneida comburi. Nam fuit poëticæ studiosus Horatij testimonio musas alloquentis, Vos Cæsarem altum militia simul Fessas cohortes addidit oppidis. Finire quærentem labores Pierio recreatis antro. Item hexametris librum edidit, cui argumentum & titulus Sicilia. & epigrammaticum librum modicum quidem, quem ferè balnei tempore meditatus est. vnde Valerius Mart. excerpta sex carmina suo volumini inseruit eo epigrammate, cui initium, Cęsaris Augusti lasciuos liuide versus Sex lege qui tristis verba Latina leges. *Diuum Neruam*) Cocceius Nerua qui post Domitianum imperauit, & nunquam visus est ridere, neque ludere inter amicos, epigrammata scripsit, & ad eum Nero opus suum misit, ac Tibullum alterum appellauit.

lauit. Ex libro nono referam Mart. carmẽ ad eundem Neruam. Audet facundo qui carmina mittere Neruæ, Pallia donauit glaucina Cosme tibi, Pæstano violas, & cana ligustra colono, Hyblæis apibus corsica mella dabit. Sed tamen & paruæ nonnulla est gratia musæ, Appetitur posito vilis oliua lupo. Nec tibi sit mirum modici quòd conscia vatis Judicium metuat nostra Thalia tuum. Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures, Lasciuũ iuuenis cùm tibi lusit opus. Facit hoc loco & illud ex octauo libro. Quanta quies placidi tanta est facundia Neruæ. Sed cohibet vires ingeniúmque pudor, Cùm siccare sacrum largo Parmesida posset Ore verecundam maluit esse sitim. Pieriam tenui frontem redimire corona, Contentus famæ nec dare vela suæ. Sed tamen hunc nostri scit temporis esse Tibullum, Carmina qui docti nota Neronis habet. Nec mirum Tito Neruam præpositum, cùm tamẽ ille prior imperauerit. Non enim hoc respicit Secundus, sed quis natu prior.

T. Cæsarem. Neronem enim transeo, quamuis sciam non corrumpi in deterius, quæ aliquando etiã à malis, sed honesta manere quæ sæpius à bonis fiunt. inter quos vel præcipuè numerandus est P. Vergilius, Corn. Nepos, & prius Ennius,

Titum Cæsarem) Amor ac deliciæ generis humani Titus Cæsar Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando vel in fingendis poëmatibus ad extemporalitatem vsque promptus & facilis: quod præter Tranquillum Suetonium, Plinius senior in præfatione naturalis historiæ tetigit ad eundem scribens, Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poëtica es? ô magna fœcunditas animi. Jam autem monstrauerat oblectatum scriptis iocosis versu Catulliano, quanquam nonnulli referant ista ad Domitianum: sed falsò: placet magis vt legamus Titum quàm Tiberium, vt Plinius ordinem Imperatorum seruauerit. & sciam Tiberium composuisse carmen Lyricum & Græca poëmata fecisse.] *Neronem)* Domitius Nero Cæsar puerilibus statim annis aliquando carminibus pangendis animum exercuit, ita vt inesse sibi elementa doctrinæ ostenderet. Imperator quoque carminum studium affectauit. Contracti sunt quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis ætatis: qui considere simul, vel allatos, vel ibidem repertos versus connectere solebant, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere: quod species ipsa carminum docuit, non impetu & instinctu, nec vno ore fluens, sed Tranquillus diuersa à Tacito sentit. Namque ad poëticam pronum fuisse, & carmina libenter ac sine labore scripsisse, neque aliena pro suis edidisse. Venisse enim in manus suas pugillares & libellos refert cum quibusdam notissimis versibus ipsius chirographo scriptis, vt facilè appareret non translatos, aut dictante aliquo exceptos, sed planè quasi à cogitante exaratos: ita multa & deleta & inducta, & superscripta inerant. Philostratus libro quarto scriptum reliquit Neronem hymnos scripsisse, & multas tragœdias transtulisse. Suetonius Neronis carmina in theatro recitata, tanta vniuersorum lætitia, vt supplicatio decerneretur, atque pars carminum aureis literis Joui Capitolino dicata sit. Dion addit, poëmata troïca à se composita in theatro spectante populo recitasse, & destinasse res Romanorum, [carminibus mandare. Tranquil. inquit in Domitiano, Extat poëma Neronis in Clodium Pollionem prætorium virum,] quod inscribitur Luscio Tacitus autem, Nero Quintianum molli corpore infamem probroso carmine diffamauit. *Transeo)* omitto. *Corrumpi)* maculari. *Malis)* hominibus. *Sæpius)* frequentius. ab vsu bonorum firmatur argumentum, [Bene dicta & bene præcepta à malis corrumpi non debent. hinc Lacedæmonij cùm malus Senator sententiam vtiliter dixisset, iusserunt vt alius bonus illam diceret, & subinde obseruarunt, vt quibus dictum non autor placuisset. [*Quos)* bonos. *P. Virgilius)* poëta Latinorum maximus: cuius hæc ingens laus, quòd auditis illius in theatro versibus surrexerit populus, &

fortè præsentem, spectantémque Virgilium veneratus sit, sic quasi Augustum. Reliquit autem Priapeia lasciuum admodum carmen, quod Angelus Politianus vir magni nominis ad Ouidium transferre conatus: non tamen pro comperto, sed in ambiguo vbique legentium iudicio rem ipsam relinquens, & Senecæ vnicum exemplar mendosum significans, quòd scilicet in controuersiis illius recitetur iste versus tanquam Ouidij, Dum timet alterius vultus inepta loci. Qui sanè extat in carmine, cui titulus est Priapus. Hic lectorem admonebo vt conferat libri septimi præfationem in declamationibus cum illa, quam eandem libro quarto controuersiarum repetit, ex hoc facilè iudicaturus, quantum cæteris scriptis confidere possit: nam non solùm verba immutata, vocabula manca, sed multos vtrinque versus abesse deprehendet. Quare illic corrigendum censeo Virgilianum illud, nec legendum Ouidianum. Addo insuper Fabium Quintilianum libro decimo scribere, Senecam falsum in cognitione rerum aliquando ab iis quibus inquirenda quædam mandabat. Nec in hac re minor est apud me Secundi autoritas, quàm Senecæ, cùm ex præcedentibus apertè colligatur Virg. publicasse lasciua epigrammata, vt omittam Donati & Seruij testimonium non spernendum. Adhæc in antiquo Diomedis codice, vbi de variis carminum generibus agit, referatur Virg. in prælusionibus suis vsum carmine Priapeio. & pro comperto habeam si huius oratoris exactissimi sententiam animaduertisset Politianus, totis pedibus in nostram concessurum, quanquam apertissimè hoc professus sit illa sylua, cui titulus est Manto, eo carmine [cum refert] Nec te Lampsacium pudeat lusisse Ithyphallium. ita vt suo gladio semet confoderit. Leuia enim illa, & facilè transeunda, quòd dictus sit Parthenius à verecundia oris: nihil enim prohibet (vt refert Plin.) sanctissimos viros talia scriptitasse. Neque inficias eo Ouidium scripsisse epigrammata, quæ si intercidêre (nusquam namque apud vllum Nasonis iustum volumen reperitur) cur hac ratione Priapi lusus illi ascribunt? cuius stilus grauior, & absolutior magis Virgilianæ maiestati & plenitudini, quàm Ouidianæ exuberantiæ, ne dicam redundantiæ, conuenit. Est enim absolutum, quod in suo genere perfectum est. Neque illud, Ride si sapis ô puella ride, fit in priapeis: sed, Insulsissima quid puella rides? cuius sensus diuersus est à superiori, [Neque placet illorum opinio, qui volunt carmina de priapo à diuersis autoribus composita postmodum in vnum libellum redacta, cùm sint diuersi stili, & in principio illorum, vt qui vnus autor extiterit veniam petat lasciuiæ suæ, & deinceps dicat se non inuocasse musas in limine sui operis, vt solent cæteri poëtarum, quia illæ virgines, & ipse esset scripturus res libidinosas] *Corn. Nepos)* relege in præcedentibus ex indice quæ volueris facilè inuenturus. *Prius)* quia antiquiores sunt, Ennius & Actius Virgilio & Nepote. *Ennius)* Q. Ennium oriundum fuisse à Rhudiis vrbe Græca iuxta Tarentum libro sexto notat Strabo. Sic Pomponius Mela, quem locum Plinius singulari numero protulit, Eutropius Tarenti natum. Quam rem videtur indicasse Gellius libro duodecimo, capite secundo. Mendam apertissimam video apud Apuleium prima oratione Apologiæ, vbi scribit Quintum Ennium Hedeum phagitica versibus complexum, & innumerabilia piscium genera, quæ scilicet curiosè cognorat, enumerasse. Nam Rhudinum, aut Rudiensem, reponendum arbitramur. Editus igitur Ennius, M. Tullio referente, sequenti anno, quo C. Clodius Cæci filius, & M. Tuditanus consulatum gessere, statim post primum bellum Punicum: contentus vnius ancillæ ministerio: super qua, & Ennio, ac Nasica Cicero libro secundo de Oratore rem iocosam narrat. Donatus ciuitate à Q. Nobiliore, se habere tria corda prædicabat. quod loqui Græcè, Osce, Latinè sciret. Virum certè magnum fuisse prodit Seneca, sed eius verborum situm reprehendit. M. Tullius de optimo genere oratorum, summum epicum poëtam asserit, qui Annalibus suis Romanorum gesta metro complexus, primus Latinorum, si Porphyrioni credimus, ad Heroici versus imitationem aspirauit. Vino incaluit, & sic ad carmen prodibat. Autor Horatius in epistolis. Etiam Satyras edidit. Eum propter antiquitatem suspicien-

ſpiciendum putat Fabius. Ex teſtimonio Gellij, T. Ællius Stilo dicere ſolebat fuiſſe Ennium menſæ & ſermonis, ac rerum ſuarum liberalem: poſt maxima officia quibus in Senatu & in foro toto die diſtringebatur, ſolitum veſpera non modò de rebus magnis, ſed etiam paruis ac iocoſis, eloqui, interdum carmen cum bile plerunque bonum & cum voluptate & gaudio euomuiſſe, ſuaui facundia (vt illa ætas tulit) præditum, ſuo contentum, & opportunè locutum, virum paucorum verborum, antiquorum morum, quàm nouorum ſcientem. humanum diuinúmque ius callentem, qui multa loqui tacere've poſſet. Moritur M. Cornelio Cethego. & P. Tuditano Coſſ. quanquam Varro diligentiſſimus antiquitatis inueſtigator exiſtimet in hoc erratum, Ennij vitam longius producens. nam Prætore C. Sulpitio Gallo ludos Apollini faciente cùm Thyeſten fabulam docuiſſet, Q. Martio & Cn. Seruilio Coſſ. mortem obiit ſecundum Q. Serenum articulari morbo dum nimium vino indulget. cuius epitaphium recitat Cicero in Tuſculanis. Aſpicite, ô ciues, ſenis Ennij imaginis vrnam, Hic veſtrum pinxit maxima facta patrum. Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu Faxit. cur? volito viuus per ora virûm. Tranquill. alium Ennium ſcriptorem poſteriorem à poëta, & M. Tullius pro Cluentio Ennium quendam egentem commemorant.

Actiúſque. non quidem hi Senatores. ſed ſanctitas morum non diſtat ordinibus. Recito tamen: quod illi, an fecerint, neſcio etiam, ſed illi iudicio ſuo poterant eſſe contenti: mihi modeſtior conſtantia eſt quàm vt ſatis abſolutum putem, quod à me probetur. Itaque has recitandi cauſas ſequor. Primum quòd ipſe qui recitat,

Actius) L. Actius, ſiue Accius (nam vtraque lectio frequens circunfertur) poëta tragicus Pacuuio iunior, iiſdem tamen temporibus: quorum congreſſum Tarenti enarrat Gellius libro duodecimo capite ſecundo, vtrique ſcriptores clariſſimi grauitate ſententiarum, verborúmque pondere, autoritate perſonarum: cæterùm nitor, & ſumma in excolendis operibus manus magis videri poteſt temporibus ipſis defuiſſe: virium tamen Actio plus tribuitur, Pacuuium videri doctiorem, qui eſſe docti affectant, volunt. Quare, inquit, Horatius in epiſtolis. aufert Pacuuius docti famam, ſenis Accius alti. Fuit enim in Accio ingenij altitudo, & ſublimitas verborum: cuius carminibus, qui ſtudioſè delectarentur, non modò verborum virtutes, ſed etiam figuram eius videntur ſecum habere. Tanto honore habitus apud Romanos, vt P. Mutius eum, qui L. Actium poëtam ſine præfatione honoris nominauerat, condemnauerit. In camœnarum æde maximam ſtatuam ſibi poſuit Actius, cùm breuis admodum eſſet. Vtrorumque nimiam & obſoletam antiquitatem Mart. irridet. Attonitúſque legis terrai frugiferai Actius & quicquid Pacuuiúſque vomunt. Omitto alios Actios domi fortíſque claros, ne legentium aures multitudine rerum opprimam. *Hi)* P. Virg. & reliqui non fuerunt Senatores, vt qui Senatum ingrediendi & ſententias dicendi ius haberent: quidam tamen autumant Pacuuium & Corn. Nepotem fuiſſe Senatores. *Sanctitas morum)* honeſta, & integra vita. *Non diſtat)* par eſt. *Ordinibus)* illis qui geſſerunt magiſtratus certo ordine dari ſolitos. propriè tamen in dignitatibus ordo equeſtris, & Senatorius dicitur: [vt in militia primipilatus. Vitruuius in ſtructione murorum lapidum ordines, & Columella ordines angulares in agris. Virg. de remis dixerunt. de ordinibus in militia libro ſexto referemus [latius] *Recito)* committo iudicio auditorum, legendo ea. *Fecerint)* recitauerint. *Iudicio)* quod optimum erat, nec indigebat aliorum cenſura *Conſtantia)* fiducia. *Modeſtior)* timidior, cautior. *A me)* ſolo, & non ab aliis, quaſi diceret, non ſum iudicio meo contentus, niſi etiam aliorum experiar. *Has recitandi cauſas ſequor)* moueor his rationibus ad recitandum.

aliquanto acrius scriptis suis auditorum reuerẽtia intendit: deinde quòd de quibus dubitat, quasi ex consilij sententia statuit. Multa etiam à multis admonetur, & si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio, quæ satis apertis notis iudicium ab humanitate discernunt. Atque adeo, si cui fortè eorum qui interfuerunt, curæ fuerit eadem illa legere, intelliget me quædam aut commutasse, aut præterisse, fortasse etiam ex suo iudicio, quamuis ipse nihil dixerit mihi. Atque hæc ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos aduocarim, quos plureis habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

Intendit acrius reuerentiam auditorum scriptis suis) diligentius scripta sua examinat, quia reueretur auditores: nam auditorum reuerentiam passiuè accipi volo. Hoc magis placet, quâm quòd recitando facit auditores magis reuereri scripta sua. *Intendit)* auget. *Ex consilij sententia)* ex certa auditorum sententia, quos adhibuerat in consilium. Quare Martial. xj. inquit, si quid est in meis libellis, quod placeat dictauit auditor. legimus etiam ex consiliariorum sententia. *Perspicit)* animaduertit recitator. *Ab humanitate)* ab homine. sicut diximus antiquitatem pro antiquis, mortalitatem pro morte: ita humanitatem pro hominibus, quod dicendi genus probat Quintilianus in suis institutionibus. *Adeo)* tantùm per ea signa cognosco auditorum iudicium. *Eadem illa)* quæ audiuit recitari à me. *Præteriisse à libro)* exemisse. *Disputo)* examino, considero. *Populum)* omnimodam multitudinem. *Auditorium)* locum publicum ad audiendum structum. *Amicos)* præcipuos quosdam. *Quos)* amicos. *Habere)* iudices suorum scriptorum.

C. Plinivs Valeriano Svo S.

ES parua, sed initium non paruum. Solers vir prætorius à Senatu petiit, vt sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur. Contradixerunt Vi-

ES) Thuscilli Nominati & auaritiam fœdam, & incõstantiam notat, quòd cùm à Vicentinis pro aduocatione pecuniam accepisset, fidem fefellit. Valeriano scribitur epistola: inuenio Valerianum Seruilianum, Valerianum Pollionem, Valerianum ducem militum prætorianorum, ac eiusdem nominis Imperatores duos recentiores. *Solers)* proprium viri, aliâs quasi totus arte consistens, & in omni re prudens. *In agris suis)* ruri, vbi suos agros habebat. *Nundinas)* nona die Romani fora, quas nundinas vocant, constituere: quarum conuentus manifesta ratio, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ: inde nundina Romanorum dea à nono die nascentium, qui lustricus appellatur, nuncupata. Priscis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: & cùm consilium publicum desiderabatur in Senatum à villis accersebantur. Plut. tradit nundinas Saturno consecratas, quòd custos & fœlicitatis causa ille deus esset, & nihil aliud esse, nisi conuentum ex agro in vrbem emendi, vendendíve gratia, quem mercatum vulgo nominant. Nundinarum institutum alij ad Romulum referunt: alij exactis iam regibus celebrari cœpisse, quia plerique de plebe repetita

Seruij Tullij memoria parentarēt ei nundinis, quas primùm instituisse Seruiū Tullium regem prodiderunt, vt octo quidem diebus rustici operas facerent, nono autem intermisso rure ad mercatum legésq; accipiendas Romam venirent, & vt scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinūdino die proposita à singulis & vniuersis facilè noscebantur. vnde etiam mos tractus vt leges trinundino die autore Dionysio promulgarentur. ea re etiam candidatis vsus fuit in comitium nundinis venire, & in colle consistere: vnde coràm possent ab vniuersis videri, sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam trinundino etiam ob multitudinem plebis adesse cœperunt frequentes. Si cecidissent in anni principem diem, vel in nonas, vtrunque perniciosum Reip. putabatur. Nundinis concio aduocari, neque agi cum populo poterat. Sacræ enim Ioui erant, ideò omnibus nundinis flaminica in regia Ioui arietem immolabant. Ut autem liceret ius nundinarum in priuatis prædiis habere, id priuilegium, vel à Senatu vel à Principe impetrabatur, quod Claudius quamuis Imperator tamen à Consulibus petiit.

centinorum legati : adfuit Thuscillus Nominatus: dilata caussa est. alio Senatu Vicentini sine aduocato intrauerunt : Dixerunt se deceptos, lapsine verbo, an quia i[illegible]entiebant. Interrogati à Nepote Prætore, quem docuissen[illegible] responderunt, quem prius. Interrogati, an tunc gratis a[illegible] fuisset : responderunt, Sex millibus nummûm. an rursus aliquid dedissent : dixerunt, mille denarios. Nepos postulauit vt Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed quantum auguror longius res procedet. Nam pleraq; tacita tantum ex minimo commota, latissimè serpunt. Erexi aureis tuas, quandiu nunc oportet: quàm blandè roges vt reliqua cognoscas, si tamen non antè ob hæc ipsa veneris Romàm, spectatórque malueris esse quàm lector. Vale.

Vicentinorum legati) Vicentia in regione Venetiæ municipium à Gallis conditum : prius pulsis Ethruscis a veteri sede. olim paruum : deidde sub Veneto Imperio vt cætera nobile & illustre, vbi tamen ortus Cæcinna Vitelliani exercitus dux : & Q Rhemmius Palæmon grammaticus summus testimonio Tranquilli in libello de Grāmaticis. *Thuscillus Nominatus)* de quo paulo pòst fit mentio: cùm exitum totius causæ rescribit. *Adfuit)* pro Vicentinis aduocationem suscepit. *Alio Senatu)* cùm primùm haberetur Senatus. Nam non omnibus diebus cogebantur Senatores. Augustum legimus apud Tranquillum sanxisse ne plusquàm bis in mense legitimus Senatus ageretur, scilicet Calendis & Idibus, neque Septembri Octobríve mense vllos adesse alios necesse esset, quàm sorte ductos. *Intrarunt)* curiam proximo Senatu. *Aduocato)* Thuscillo. *Deceptos)* à Thuscillo. *Lapsine verbo)* est ambiguum an imprudenter, & inconsideratè dixerint se deceptos ab aduocato suo. *Nepote)* Licinio Nepote. *Quem docuissent)* cui aduocato causam suam exposuissent: vnde M. Tullius inquit, aduocatos totam causam solitos à clientibus discere. *Quem prius)* docuerant. scilicet Thuscillum Nominatum. *Interrogati)* iterum Vicentini à Prætore. *Gratis adfuisset)* patrocinium gratuitum, & sine mercede Nominatus præstitisset. *Sex millibus nummum* suscepisse causam sestertiis sex. *Rursus)* pro secunda aduocatione qua Vicentinos fefellerat. *Postulauit)* Coss. petiuit. Ulpianus autem de damno infecto, Postulare, inquit, dicitur pro tribunali petere, non alibi. latius tamen. ff. tertio declarauerat, quid esset Postulare, scilicet est desiderium suum, vel amici sui in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. *Induceretur)* in Senatum vocaretur.

Hactenus) hucuſque proceſſit cauſa. *Auguror*) coniecto. *Res*) Tuſcilli cauſa. *Minima*) non maximi momenti, tacita, & commota, minima, & latiſſimè exornatio contrarium. Eſt alia lectio non improbanda. *Ex minimo commota*) id eſt, ex cauſa leui detecta, vt reſpiciatur ad illud Liuianum, Parua ſcintilla plerunque incendium ingens exuſcitat. *Serpunt*) paulatim extenduntur, diffunduntur, augentur. *Erexi aures tuas*) te intentum ad futura reddidi. Tranſlatio à brutis quæ intentionem dirigentes intendunt aures. Virgilius arrectíſque auribus aſtant. ſic Terentius tranſlatiuè dixerat, arrige aures Pamphile. *Quandiu*) ad tempus refertur. *Quàm blandè*) ad modum. ludit Secundus cum amico. *Reliqua*) ſecutura in hac cauſa. *Si non*) niſi. Virgil. Si non pertæſum thalami. Martialis, Si non ſit Næuia mutus erit. Ouidius libro primo Metamorphoſeos, Si non Corneus huic arcus, ſi non foret aureus illi. *Antè*) quam proximus Senatus cogetur. *Lector*) per epiſtolam meam cognoſcere.

C. Plinivs Maximo Svo S.

VNCIATVR) Fannij obitum luget in ſinu Maximi ob amicitiam, ingenium, [illegible] illius mores commemorans [illegible] quòd teſtamento reliquerat hæredes ſuos inimicos, quódque imperfectis libris quos de Neronis ſceleribus inchoauerat, deceſſerat. Fannios ante Secundi tempora multos annotaui, eius verò ętate nullum præter hunc. *Confudit*) perturbauit, concuſſit, affecit. *Elegantem*) egregium, circa mores, & ſcripta. *Diſertum*) acrem in diſputando, eloquentia populari inſtructum. *Iudicio*) in emendatione meorum librorum.

VNCIATVM mihi eſt, C. Fannium deceſſiſſe: qui nuncius graui me dolore confudit. Primùm, quòd amaui hominem elegantem, & diſertum: deinde, quòd iudicio eius vti ſolebam. Erat enim natura acutus, vſu exercitatus, varietate promptiſſimus. Angit me ſuper iſta caſus ipſius. Deceſſit veteri teſtamento. Omiſit quos maximè diligebat: proſecutus eſt quibus offenſior erat. Sed hoc vtcunque tolerabile: grauius illud, quòd pulcherrimum opus imperfectum reliquit. Quamuis enim agendis cauſis diſtringeretur, ſcribebat tamen exitus occiſorum, aut relegatorum à Nerone: & iam treis libros abſoluerat ſubtileis, & diligenteis, &

Natura acutus) ingenioſus. quod primum in oratore credidit Tull. *Vſu*) qui eſt dicendi magiſter. *Varietate*) multarum rerum cognitione, quę maxima facultas paratur. *Super iſta*) præter iam prædicta. *Caſus*) euentus malus. *Veteri teſtamento*) olim condito, multo antequam obiret. *Omiſit*) prætериit, nullo legato dignatus eſt. *Proſecutus eſt*) beneficio affecit, reliquit bonorum hæredes. Tranquill. in Claudio, Qui tamen moriens & in tertiis hæredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato, & circa ſeſtertium vicies proſecutus. *Quibus offenſior erat*) quos tum maximè oderat. nam dum ſcripſit teſtamentum, hæredes inſtituerat ſibi amicos, ſed poſtea inuiſus prioribus, alios ſibi comparauerat amicos: verùm non timens mortem, neque ideo teſtamentum vetus mutans hæredes reliquit inimicos. *Vtcunque*) quomodocunque, aliqualiter. *Grauius*) moleſtius, damnoſius eſt. *Diſtringeretur*) detineretur, occuparetur. *Occiſorum aut relegatorum à Nerone*) qui Claudij Imperatoris necis conſcius, Germanici fratris Agrippinæ parentis, amitæ Lepidæ, Octauiæ, Poppeiæ Sabinæque vxorum, autor extitit: præterea Antoniæ Claudij, Attici

tici Vestini Consulis, Auli Plautij priuigni, R fi Crispini, Tusci nutricis filij, Senecæ præceptoris, Lucani, & multorum: quorum nomina apud Tranquill. & Tacitum ref runtur: præsertim coniuratione Pisoniana, & Vinciana, in quibus etiam damnatorum liberi vrbe pulsi, & enecti veneno aut fame. *Subtiles*) refer ad acumen ingenij. *Diligentes*) ad curam veritatis.

Latinos, atque inter sermonem historiámque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper & immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti, quasi in diem viuunt, viuendi causas quotidie finiunt: qui verò posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, vt quæ semper inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius, quod accidit, multo antè præsensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo compositus in habitu studentis, habere ante se scrinium (ita solebat.) mox imaginatus est venisse Neronem, in toro sedisse: prompsisse primum librum, quem de sceleribus eius ediderat, cúmque ad extremum reuoluisse: idem in secundo

Latinos) ad elegantiam. *Inter sermonem historiámque medios*) styli neque grandioris, neque infimi. Est autem sermo (quod iam prædiximus) oratio remissa & finitima quotidianæ locutioni: historia minor quidem oratione, sed maior sermone. Non multo pòst dicetur in quo differat historia ab oratione. *Lectitabantur*) placebant, in manibus erant. *Acerba*) intempestiua, lugubris. *Immortale*) perpetuum; quod fit per scripta probata. *Nam qui*) est duplex sententia, prior magis apparet per contrariam posteriorem. *In diem*) ad præsens & instans commodum, nulla habita ratione futurorum, quod Columella libro quarto apertè declarat. Fructum, inquit, plerique quàm vberrimum præsentem consectantur, nec prouident futuro tempori, sed quasi planè in diem viuant. sic imperant viribus, & eas ita multis palmitibus onerant, vt posteritati non consulant. At in dies cum augumento dicitur, vt in dies debilitantur mortalium corpora. *Viuendi causas quotidie finiunt*) faciunt ea per quæ quotidie morte digni sint, id est voluptatibus inuoluti nullam habent iustam viuendi causam. Inde illud Juuenalis Satyricum, Dignus morte perit, cœnet licèt ostrea centum Gaurana, & Cosmi toto mergatur aheno. nam horum vita & mors iuxta est. *Posteros cogitant*) posteritatem & immortalitatem ante oculos habent. *Extendunt*) prorogant, & quàm maximè longam efficiunt. *Operibus*) laudandis, præsertim ingenij. *Nulla mors*) etiam si extrema moriantur senectute. *Aliquid*) præclari. *Abrumpat*) intercidat. *Quod accidit*) sibi, mori scilicet. *Per nocturnam quietem*) dormiēs in insomnijs. *Compositus*) conformatus. *Scrinium*) capsam librorum, & armarium scriptorum. Theophrastus, Taxus tenuiter secta, conglutinamenta capsis, scriniis, subselliis: atque in totum similibus præstat. Juuenalis, Quæ scripta, & quot lecture tabellas, Si tibi zelotypæ reteguntur scrinia mœchæ. Horatius in epistolis, Calamum & chartas, & scrinia posco. Libris legatis Sabinus & Cassius scripserunt non contineri bibliothecas, neque scrinia, neque armaria, neque cætera in quibus libri continentur. Fuisse etiam scrinium vnguentorum apothecam docet Pli. vbi scribit Alexandrum expugnatis Darij castris cepisse scrinium vnguentorum. *Prompsisse*) Neronem exemisse à scrinio. *Ediderat*) Fannius iam publicauerat. *De sceleribus*) scelus est, cuius species plures

ſunt, vt libido, auaritia, prodigalitas, crudelitas, & vitiorum reliqua quæ in Nerone fuerunt. *Reuoluiſſe*) voluendo inſpexiſſe à principio vſque ad finem [eſt alia lectio in antiquo codice ad idem, cúmque ad extremum reuoluiſſet, & idem in ſecundo ac tertio feciſſet.] *Secundo*) libro. appellatione librorum ſecundum Ulpianum continentur omnia volumina, ſiue in charta, ſiue in membrana ſint, ſiue in quauis alia materia.

ac tertio feciſſe, tum abiiſſe. Expauit, & ſic interpretatus eſt, tanquam idem ſibi futurus eſſet ſcribendi finis, qui fuiſſet illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miſeratio ſubit quantum vigiliarum, quantum laboris exhauſerit fruſtra. Occurſant animo mea mortalitas, mea ſcripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro iſtis quæ inter manus habes. Proinde dum ſuppetit vita, enitamur vt mors quàm pauciſſima quæ abolere poſſit, inueniat. Vale.

Abiiſſe) euanuiſſe ab imaginatione Fannij. *Expauit*) extimuit hoc viſu. *Illi*) Neroni. *Et fuit idem*) nam mortuus eſt antequam inciperet quartum. *Subit miſeratio*) miſereor, & doleo. *Exhauſerit*) ſuſtinuerit, exantlauerit *Fruſtrà* quia opus tanquam imperfectum decidet. *Mea mortalitas*) ne penitus intercam. *Mea ſcripta*) quæ imperfecta adhuc contineo domi. *Iſtis*) libris, quos in Blatteram componebat: nam libro octauo, inquit, Sæpe te monui, vt libros quos vel pro te in Blatteram: immo pro te & in illum compoſuiſti, quàm maturiſſimè emitteres. *Suppetit*) reſtat, & facultatem præſtat, inde ſuppetiæ, auxilium. *Abolere*) interrumpere, de medio tollere, quaſi dicat, hoc fiet ſi abſoluerimus inchoata opera.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

MAVI curam & ſolicitudinem tuam, qui cùm audiſſes me æſtate Thuſcos meos petiturum, ne facerem ſuaſiſti, dũ putas inſalubreis. Eſt ſanè grauis, & peſtilens ora Thuſcorum quæ per litus extenditur: Sed hi pro-

MAVI) Apollinaris, vir doctiſſimus, intellexerat Secundũ in Thuſculanum ſuum ſeceſſurum: quare ſtudio motus amicitiæ, quum audiuiſſet oram Thuſcorum eſſe peſtiferam, admonuerat literis vt periculum fugeret: inde Secundus ſcribendi oblata materia opportuna, & regionis in qua ius erat, ſalubritatem & villam vniuerſam per membra deſcribit. *Amaui curam*) probaui, & amplexus ſum tuam de me diligentiam. *Meos*) in quibus agrum poſſideo, & mihi ob patrocinium charos. *Grauis*) infeſta, malè ſana. quòd ſit inſalubris, apud nullum alium memini legiſſe. *Thuſcorum ora*) Strabo libro quinto, Thuſci campos vſque ad amnem Tyberim poſſident: quos ad ſolis ortum maximè fluuius alluit, donec pelagus intret: parte autem ex altera Tyrrheno atque Sardonico mari ſunt confines. Thuſcorum finis ſub ipſis eſt montibus, qui ex Liguria in Adriaticum ſinum eos quaque verſum includunt, à proprio autem mari capiunt initium, atque Tyberi. Thuſciæ longitudinem maximam à Luna vſque Oſtiam per littus ſtadiorum mille duorum & quingentorum eſſe dicunt: Polybius verò non iam mille. cccc.xxx. inquit.

Per littus extenditur) à Macra fluuio vſque ad Tyberim. [Placet potius intelligere maritimam Umbriam. quæ ſecundum antiquorum deſcriptionem inter Thuſcos recenſebatur ſicut Bononia. nam illa ora ad Picenum etiam tunc inſalubris. Quare Catullus, inquit, Præterquam iſte tuus moribunda à ſede Piſauri Hoſpes inaurata pallidior ſtatua.] *Hi*) Thuſci, quos ſumus adituri.

culà mari receſſerunt. Quinetiam Apennino ſaluberrimo montium ſubiacent. Atque adeo, vt omnem pro me metum ponas, accipite temperiem cœli, regionis ſitum, villæ amœnitatem, quæ & tibi auditu, & mihi relata iucunda erunt. Cœlum eſt hyeme frigidum, & gelidum. Myrtos, oleas, quæque

Receſſerunt) poſiti ſunt. verbum hiſtoricum, & idoneum. *Subiacent*) adhærent, accolæ ſunt. *Apennino*) [à tranſitu Pœnorum dictum quidam opinantur Apenninum, quòd confutat Liuius, ab vno vel acri incola iugi eius cognomẽtum inditum aſſerens.] Eſt autem mons Italiæ ampliſſimus perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. de quo præter Stephanum Claudianus in laudibus Honorij. Quos Apenninum perhibent tunc eſſe, ferebat Incola: qui ſiculum porrectus aduſque Pelorum, Finibus ab Ligurum populos amplectitur omnes Italiæ, geminum litus ſtringentia longè, Utraque perpetuo diſcriminat æquora tractu. Strabo libro tertio, Per ipſam Italiæ extenditur in longitudinem mons Apenninus ad ſeptem vſque ſtadiorum millia. Latitudo verò eius inæqualis. Ad Genuam Liguſticum emporium rupes Apenini coniunguntur Alpibus eodem autore libro quinto: nam & Ptolemæus, inquit, Apennini iuga ferè Liguriæ imminent, & ab Alpibus incipiunt: deinde vſque ad Anconam protenduntur: hincque verſa dum ad Adriaticum inclinantur vſque ad montem Garganum ducuntur: pòſt ad meridiem inclinata in Leucopetra fines habent. Strabo etiam libro quarto videtur appellare montem Apenninum, qui ab Iſtro diſcriminat Italiam à Germania, ſuper Carnos ſcribens Apenninum incumbere. *Saluberrimo*) quod etiam teſtatur Plinius, propter ventum Boream, qui cæteris purior & ſanior eſt. *Ponas omnem metum*) ſecurus ſis penitus, neque amplius in vlla re mihi timeas. *Temperiem cœli*) habent iſta locum narrationis: nam proponit quæ deſcripturus eſt. *Temperiem cœli*) aëris æqualitatem, vbi æſtus non admodum intenditur. *Regionis ſitum*) loci formam. ſanè regio maior eſt quàm locus. Virgilius in ſexto. Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? [Unde antiqui prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis diuiſere. & Siculus Flaccus de conditionibus agrorum ſcripſit, regiones dictas intra quarum fines ſingularum coloniarum, aut municipiorum magiſtratibus ius dicendi, coercendíque eſt libera poteſtas.] Sunt qui opinantur regionem à regno dictam, quòd ſit magnitudine regni: ſed Plinius cùm Italiam in plures regiones diuidat: oſtendit hoc non obſeruari: nam & Tranquillus refert diuiſam fuiſſe vrbem in regiones, & vicos. & apud Secundum pro tractu illius partis Thuſciæ, in qua idem rus & agros habuit intelligatur. *Villæ*) Domus in agris. [quidam putant villam à valle dictam, id eſt ab aggere terræ, quòd pro limite conſtitui ſolet.] *Amœnitatem*) delectationem. Amœna dicunt, quæ ſolùm amorem præſtant: ſolius voluptatis plena, quaſi amunia, quòd nullus fructus exoluitur: vnde nullum vectigal pendentes, immunes vocantur. vt Varro, & Carminius docent, autore Seruio. *Gelidum*) plus eſt quàm frigidum: nam gelu aquas ſiſtit. *Myrtos*) hanc arborem gaudere littoribus ſatis conſtat, Seruij teſtimonio: & illo, Littora myrtetis gratiſſima. Habet autem natura præcipuam admirationem ſuccorum in myrto: quando ex vna omnium olei viníque bina genera fiant. Græcum ei nomen remanet, quo peregrinam eſſe apparet. lege plura apud Plin. libro decimoquinto, cap. xix. vbi Hermolaus Barbarus vir aliàs

doctissimus, cùm tria myrti genera prodidisse Catonem citat Plinius, candidam, nigram, coniugalem: coniugulum non coniugalem apud Catonem scriptum tradit obseruasse. Nos tamen in vetusto Catonis codice coniugalem, non coniugulum legimus. Hinc Plinius statim repetit, Coniugalem existimo nunc nostratem dici. Illud magis adnotandum, Columellam lib. xiij. duo myrti genera tantùm fecisse. tanquam Catonis verba sint aliter accipienda quàm Plin. senserit: coniugalem scilicet myrti albæ & nigræ epithetum, quòd esset idonea ad connubia, & non tertium myrti genus. nam coniunctioni præerat Venus, cui hæc arbor sacra: quin & ara vetus fuit Veneri myrteæ: quam Murtiam ideo appellabant.

alia assiduo tepore lætantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam viridissimam profert interdum: sed non sæpius, quàm sub vrbe nostra, necat. Aestatis mira clementia. Semper aër spiritu aliquo mouetur, frequentius tamen auras quam ventos habet. hinc senes multos videas auos, proauósque. Iam iuuenum audias fabulas veteres, sermonésque maiorum. Cúmque veneris illò, putes alio te seculo natum. Regionis forma pulcherrima, imaginare Amphitheatrum aliquod im-

Alia) arborum vt citrus, cedrus. *Lætantur*) virent, crescunt, luxuriant. *Tempore assiduo*) continuo [ac] moderato colore. hæc melior lectio quàm æstiuo tempore *Nitidissimam*) fertilissimam, egregiam, comantem. Nitidos enim dicimus vberes & pingues. *Necat*) in secunda lectione fuit negat, id est respuit, in eundem tamen sensum. *Non sæpius*) pariter. *Vrbe nostra*) aut Como, aut Roma. nam meritò se Romanum facit, & in Auentino Lauretum fuit. de quo Plinius libro decimosexto, capite trigesimo. Scimus per vrbis appellationem sine additione alterius verbi intelligi Romam. Quare non video cur addiderit, nostra, si de Roma loquitur, nisi tollatur nostra, quod etiam in vno codice manu scripto sublatum vidimus. *Clementia*) caloris temperies. *Auras*) leniter spirantes ventos & secunde. apud Ouidium auram in æstu optari à venatoribus legimus. *Hinc*) ob hanc temperiem cæli. *Multos*) si legitur multos, sensus per se manifestus: si verò multis, sic ordinanda verba Hinc videas senes auos & proauos multis, id est multos habere auos & proauos grandæuos. [legitur etiam. Hinc senes multi, videas, &c. quæ lectio æquè plana atque prima.] *Proauos*) anteauos. *Iam iuuenum audias fabulas veteres*) iuuenes narrabunt tibi veteres fabulas, quas à maioribus suis audiuerunt. quomodo quidam rerum scriptores putant historias traditas posterioribus ante inuentum literarum. *Iam*) præterea. *Iuuenum*) à iuuenibus) alij coniungunt. iam iuuenum cum præcedentibus, legentes auos proauósque iam iuuenum, non tantùm puerorum: quod est testimonium maioris æuitatis. *Illo*) in Thuscos. *Alij seculo*) priscis temporibus, respectu morum antiquis similium & longæ vitæ. *Regionis forma*) dispositio & situs illius tractus. Ingreditur secundam diuisionis partem *Imaginare*) præsume animo & phantasia. *Amphitheatrum*) Dion in rebus Cæsaris, Amphitheatrum appellatum est, quia circumquaque sedilia habet sine scena, ædificium sane compactum circum circa, quod indicat ipsius verbi interpretatio. & Secundus expressè monstrat, & Suidas refert Amphitheatrum dici locum vndique speculas habentem. Theatrum pariter fuisse semirotundum indicat Vitruuius libro quinto & Virgilij hemistichium, Mediáque in valle theatri: [hanc autem autumo differentiam inter theatrum & amphitheatrum, quòd hoc habebat illo amplius circulum exteriorem, qualem cernimus fuisse Veronensi arenæ, adhuc aliqua ex parte superstitem, quam incolæ alam vocitant.] Apertius tamen Plinius libro trigesimosexto, capite decimoquinto,

monstrat

monstrat theatrum habuisse formam hemicycli, cùm refert Curionem theatra duo iuxta fecisse amplissima, è ligno, cardinum singulrum versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis, vt contrà starent incedetibus lignis & cornibus inter se coëuntibus fecisse amphitheatrum & gladiatorum spectacula edidisse & quæ sequuntur. nam per hæc etiam colligitur Amphitheatri forma corrotunda, [præsertim accedente testimonio Cassiodori, cùm inquit, Theatrum Hemisphærium Græcè dicatur, Amphitheatrum quasi in vnum iuncta duo visoria constat esse nominatum, quòd speciem eius arena concluderet, vt & currentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia facilius viderent, dum quædam prolixa rotunditas vniuersa colligeret.]

mensum & quale sola rerum natura possit effingere. Lata & diffusa planities montibus cingitur: Montes summa sui parte procera nemora & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio: Inde cæduæ syluæ cum ipso monte descēdunt: has inter pingues, terreniq́s colles, (neque enim facilè vsquam saxum, etiā si quæratur, occurrit,) planissimis campis fertilitate non cedunt: opimámque messem serius tantùm, sed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, vnámque faciem longè latéque contexunt. Quarum à fine, imóque quasi margine, arbusta nascuntur: prata inde, campiq́s. Campi, quos nonnisi ingentes boues & fortissima aratra perfringunt: tantis glebis tenacissimum solum

Quale) an hoc verbum respicit variam montium & syluarum faciem, an ad immensam amplitudinem caueæ, & tunc necesse erit, quale pro quantum vsurpatum fuisse. *Rerum natura)* deus ipse. *Sola)* nam ope humana impossibile esset tantum spatij ædificio complecti. *Summa parte sui)* in vertice. *Procera)* alta. *Frequens)* copiosa. *Varia)* diuerso ferarum genere. *Syluæ)* minorum arborum seruat ad vnguem præcepta describendorum locorum, quæ iubent primùm attingenda extrinseca, & circumvicina: deinde id quod intendimus, vt præcipit & obseruat Aphthonius in progymnasmate arcis Alexandrinæ. [secunda lectio nonnihil variat, quæ habet, inde cæduæ syluæ. quod ita possit commodè intelligi, vt summa tantùm nemora venationi seruiant, media verò & ima lignationis vsum præstent. *Descendunt)* pendent, demittuntur: translatum verbum elegantissime, vt videatur rem ante ipsos oculos ponere. *Has inter)* in medio harum syluarum *Non cedunt)* pares sunt. [Hoc dixit quia secundum rei rusticæ scriptores campi ferunt fructus vberiores, sed viliores quàm montes: nam natura in montibus operatur preciosius, in campis vberius.] *Opimam)* fertilem, vberem. *Serius)* tardius quàm alibi. *Non minus)* pari mensura. *Percoquunt)* ad maturitatem perducunt. *His)* collibus. *Latus)* ad radices. *Contexunt)* connectunt. inter se enim coniunctæ erant. *Faciem)* aspectum, apparentiam: nam etiam de rebus inanimis dicitur. vt Virg. de mari, Quibus aspera quondam Visa maris facies. Et Tacitus libro decimoquinto. Aliam ferè littore faciem. Et in legione facies, quæ & frons. denique Gellius scribit faciem esse omnem formam, & modum, facturámque quandam totius corporis, à faciendo dictam: vnde errare qui faciem hominis esse putant os tantùm & genas, & oculos: & non solùm in hominum corporibus, sed etiam in rerum cuiusq; modi faciem dici: nam montis, & cæli, & maris facies si opportunè dicatur, probè dicitur. Marcellus tamen exemplis nititur monstrare, faciem esse oris speciem: & Cornel. Celsus ita faciem terminauit, Facies futuram habet maxi-

mam, quæ à tempore incipiens per medios oculos naréſque tranſuerſa peruenit ad alterum tempus. at Ariſtoteles libro primo de animalibus. Faciem, inquit, partem eam nominamus duntaxat in homine, quæ caluæ ſubiecta eſt. nam piſcis aut bouis faciem dicere non ſolemus. *Margine imo*) à radice. dicitur etiam fœminino genere ab autoribus probatis. *Arbuſta*) paruæ arbores maritandis vitibus opportunæ. [Apuleius in re ruſtica com memorat arbuſta quæ locis aquoſis lætantur, & quæ aridis] *Campi*) frumentarij) reſumpſit idem verbum ornatus, & maioris euidentiæ cauſa. Sic Virgil. Sequitur pulcherrimus Aſtur, Aſtur equo fidens. Præpoſuit prata campis exemplo Catoniano in re ruſtica. *Ingentes*) robuſti, valentiſſimi. *Perfringunt*) proſcindunt.

cùm primùm proſecatur, aſſurgit, vt nono demum ſulco perdometur. Prata florida & gemmea, trifolium, aliáſque herbas, teneras ſemper & molles, & quaſi nouas alunt. Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur. Sed vbi aquæ plurimum, palus nulla: quia deuexa terra quicquid liquoris accepit, nec abſorbuit, effundit in Tyberim. Medios ille agros ſecat: nauium patiens, omnéſque fruges deuehit in

Cùm primùm proſecatur) cùm primùm rumpitur, quod fit æquinoctio verno in frigidioribus locis denſa terra quã ſoluta, pingui quàm macra. Plinius libro decimo octauo, capite decimo nono: vbi multas alias rationes proſcindendi adducit: monet altum & graue ſolum etiam moueri hyeme. legitur aliàs, *proſcinditur*. nam Columella, Plinius, Palladius, cùm primùm campus aratro rumpitur, proſcindi appellant. *Nono ſulco*) nona aratione. Plinij verba ſunt ad hoc quàm opportuna, Quarto ſeri ſulco, Virg. exiſtimatur voluiſſe, cùm dixit optimam eſſe ſegetem, quæ bis ſolem, bis frigora ſenſiſſet: ſpiſſius ſolum ſicut plerunque in Italia quinto ſulco ſeri melius eſt: in Thuſcis verò nono. *Prata*) agricolis neceſſarius prati cultus, cui veteres primas in agricolatione partes tribuerunt. nomen quoque indiderunt ab eo, quòd protinus eſſet paratum ad fructum dandum, nec magnum laborem deſideraret. huius duo genera ſiccaneum & riguum: ſiccaneum, quod ſuapte natura ſuccoſo ſolo gignit fœnum: riguum, quod aquis irrigatur: de quo nunc loquitur. *Gemmea*) lucida propter flores, an propter interlabentes riuulos, quibus numerare lapillos poſſes. *Trifolium*) herba notiſſima à tribus foliis dicta, pratis conueniens. Plin. Herba optima in prato trifolij. *Molles*) recentes, ſuccoſas. *Nouas*) non duras, & vetuſtate ac ſiccitate exangues. *Perennibus*) perpetuis. nam perenne ex per & amne componitur. alij à per & anno deductum opinantur. *Palus nulla*) Columella autore, campus vbi pratum fieri libet, neque concauæ poſitionis, neque collis prærupti eſſe debet. ille ne collectam diutius contineat aquam: hic ne ſtatim præcipitem fundat: poteſt tamen mediocriter accliuis, ſi aut pinguis eſt, aut riguus ager, pratum fieri. at planicies maximè talis probatur, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari: quippe aquarum abundantia atque penuria graminibus æquè eſt exitio. *Tyberim*) Tyberis fluuius cæterorum omnium princeps & imperator à ſolis ortu maximè Thuſcos alluens: ex Apennino autem defluit, pluribus verò augetur amnibus, partímque per Etruriam excurrit: deinceps ipſam diſterminans primùm ab illa diuidit Umbriam, poſtea Sabinos & Latinos Romæ ad littus vſque finitimos. hæc Strabo & Dionyſius. ſed longè melius & latius ſenior Plin. cuius verba, quia multum ad rem noſtram faciunt, non erit importunum recitare. Tyberis, antea Tybris, inquit, appellatus, & prius Albula, è media ferè longitudine Apennini, finibus Aretinorum profluit, tenuis primo, nec niſi piſcinis corriuatus emiſſúſque nauigabilis, ſicuti Tinnia & Glanis influentes in eum nouenorum in conceptu dierum, ſi non

adiuuens

adiuuent imbres : ſed Tyberis propter aſpera & confragoſa, nec ſic quidem præterquàm trabibus veriùs quàm ratibus lõgè meabilis fertur. per C.L.M. paſſuum, non procul Tiferno, Peruſia, & Ocriculo. Ethruriam ab Umbris, & Sabinis, mox citra xiij M.p. vrbis Veientem agrum à Cruſtumino, dein Fidenatem, Latinúmque à Vaticano dirimens : ſed intra Tinniam & Glanim duobus & xl. fluuiis auctus : præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipſe nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in vrbem perductis, & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe naſcentium mercator placidiſſimus : & quæ ſequuntur apud eundem libro tertio capite quinto. *Secat medios agros)* fluit per mediam planiciem. *Fruges)* Plinius facit duo genera frugum, frumenta ſcilicet & legumina, inter frumentum, milium, panicum & ſimilia recenſens. à Columella frugiferæ arbores dicuntur, vt oleæ. Julianus de verborum ſignif retulit frugem pro reditu appellari, non ſolùm pro frumentis aut leguminibus, verùm etiam quòd ex vino, vel ex ſyluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. A frumine, id eſt, ab eminente ſub mento gutturis parte nomen traxiſſe Seruius credidit. Donatus à fruẽdo, quòd his fruamur, & fruor à frumine. quam ſententiam prior Varro dixerat. Frux frugis declinauit antiquitas, Feſto tradente.

vrbem, hyeme duntaxat, & vere. æſtate ſummittitur, immenſíque fluminis nomen arenti alueo deſerit, autumno reſumit. Magnam capies voluptatem, ſi hunc regionis ſitum ex monte proſpexeris. Neque enim terras tibi, ſed formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam videberis cernere. ea varietate, ea deſcriptione, quocunque inciderint oculi, reficientur. Villa in colle imo ſita proſpicit quaſi ex ſummo, ita leuiter & ſenſim cliuo fallente conſurgit, vt cùm aſcendere te non putes, ſentias aſcendiſſe. A tergo Apenninum, ſed longius habet. Accipit ab hoc auras quamlibet ſereno & placido die, non tamen acres, & immodicas, ſed ſpatio ipſo laſſas & infractas,

Vrbem) Romam. *Submittitur)* decreſcit. *Deſerit)* deponit, ad tempus perdit. *Arenti alueo)* ſicco receptaculo fluminis. *Reſumit)* iterum dicitur flumen cum incipit fluere plenior. *Situm)* poſitum, typum. *Formam)* modulum faberrimè compactum. *Varietate)* quæ ſi decora fuerit, multum afficit & tenet. *Deſcriptione)* conuenienti poſitura colorum. *Inciderint)* reſpexerint, ſe contuierint. *Reficientur)* reparabuntur, inſtaurabuntur longo reſpectu. *Villa)* domus in agro. nunc accedit ad tertiam propoſitionis partem : ſuprà enim pollicitus ſe deſcripturum villæ amœnitatem. *Imo colle)* radice collis. *Quaſi ex ſummo)* tanquam ſi eſſet in vertice ſita [ex Catonis præcepto villa ædificanda eſt in edito, vt totus fundus proſpectari poſſit, & ſic melius ſit ſub tutela.] *Proſpicit)* in longum ſpeculatur & proſpectum habet. quod eſt hominum venuſtè ad rem inanimem tranſtulit. *Senſim)* paulatim. *Fallente)* ita molli & accliuo: quem conſcendentes non intelligant, vt ne quidem cliuus eſſe videatur. *Conſurgit)* ſimul cum colle eleuatur. *Non putes)* propter facilitatem. *Aſcendiſſe)* perueniſſe in editum. *Longius)* non tergo imminentem ſed procul, comparatiuum pro poſitiuo, quod ſubinde apud idoneos reperitur. *Accipit ab hoc auras)* afflatur villa leni vento ab Apennino. *Quamlibet ſereno)* quantumlibet: perinde ac ſi diceret, alibi pigro & quieſcente aëre : hic molliter agitatur. quod maximè ſalubre & exoptatum in æſtu. *Acres)* vehementes, moleſtas. *Infractas)* debilitatas. Virg. Turnus vt infractos aduerſo Marte Latinos. *Spatio ipſo)* quia remota eſt villa ab Apennino, vnde venti excitantur. nam quo ex propinquiore loco ſpirant eo fortiores ſunt.

magna sui parte meridiem spectat, æstiuúmque solem ab hora sexta, hybernum aliquanto maturius, quasi inuitat in porticum latam, & pro modo longam. Multa in hac membra: atrium etiam ex more veterum, ante porticum: xystus concisus in plurimas species, distinctúsque buxo, demissus inde, pronúsque puluinus, cui bestiarum effigies inuicem aduersas buxus in-

Magna sui parte) id est ferè tota ad meridiem est exposita, qui villæ situs maximè probatur. *Hybernum*) r sume solem & spectat. *Maturius*) ante horam sextam. *Inuitat*) allicit incolam ad apricandum in sole hyemali, qui diffundebatur in porticum latam, & respectu amplitudinis longam. *Modo*) mensura, proportione latitudinis: [in exemplari vetusto non est & pro modo longam, sed & prominulam, vt porticus illa aliquantulum promineret.] *Membra*) partes domus. Apuleius libro septimo, Ianuæ claustra sedulo explorauerat, & ipsa membra, in quibus omne patrimonium condi solebat, curiosè perspexerat. *In hac porticu*) per quam ad illa membra ibatur. *Atrium*) locus ianuis proximus, de quo suprà. *More veterum extructum*) ad imitationem antiquorum. *Porticum*) iam prædictam. *Xystus*) locus consitus arboribus in plurimas species non animalium modò, sed nauium & aliarum rerum distinctus concisúsque. *Concisus*) legitur etiam confissus. placet prior scriptura. *Buxo*) buxus magnitudine non excellit, folio myrto similis: nascitur secundum Theophrastum, locis algentibus, atque asperis: Plinio autore amat frigida & aprica: quippe Olympus Macedonicus frigidus est, & in eo gignitur: maxima autem pulcherrimáque in Corsica est, procera enim crassitudinéque cæteris longè præstantior. referente Seruio buxum etiam neutro genere profertur pro arbore. *Puluinus*) sedes mollis. M. Tullius de oratore, Afferri iussit puluinos, & omnes in suis sedibus sederunt. Iuuenalis. Et de puluino surgat equestri. Fiebat autem puluinus ex terra tumulus, siue saxo, vel iamento, vel pluma, aut tomento, postremis tela vel corio circumsitis: nam Varro in re rustica scribit necesse fieri puluinos in violariis: & Palladius inquit, caulis cliuis delectatur, & ideo ponendæ sunt plantæ per puluinos, id est eminentes tumulos arearum. Columella libro duodecimo. Puluinis positæ allij spicæ minus infestantur hyemis aquis: & sexto, pro eminentiore parte arearum: in primo verò, pro instrumento quo parietum & soli iuncturæ fibulantur. Seruius ait, Durior arena, quæ remeantibus fluctibus & euntibus densatur, & in modum saxi durescit, à nautis puluinus vocatur, à Virgil. dorsum, quod videtur significasse Vitruuius de structuris in aqua faciendis scribens, quomodo puluinus quàm firmissimè struatur: sed libro primo, vbi columnas puluinatas nominat, columnas intelligit. quibus subest puluinus marmoreus: nam decimo minorem columnam, cui superfit altera, chelonium, siue puluinum appellat. Tranquillus scribit puluino iniecto spiritum Tiberio interclusum. pro lectica, siue sede ex plumis, Seneca ad Martiam vsurpauit. equestri insidens statuæ in sacra via celeberrimo loco Chlœlia exprobrat iuuenibus nostris puluinum ascendentibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Cuius diminutiuo puluillo pro lecto & ceruicali vtitur Apuleius. Dij boni, fatur, qualis ille quámque præclarus apparatus, quatuor cunuchi confestim puluillis compluribus ventosè tumentibus, pluma delicata, terrestrem nobis concubitum præstruunt: sed & stragula veste, auro & murice tyrio depicta, probè consternunt, ac d super breuibus admodum, sed satis copiosis puluillis, aliis nimis modicis: quis maxillas & ceruices delicatæ mulieres suffulcire consueuerunt, superstruunt. Puluinaria pro lectis, qui sterni diis in templis solebant passim occurrunt apud historicos. Liuius, Curatum lectisternium, & per triduum habitum Decemuiris sacrorum curantibus, & puluinaria in conspectu fuere, Ioui & Iunoni vnum, alterum Neptuno &

no & Mineruæ. *Inuicem aduersas*) ex opposito inter se. *Buxus inscripsit*) buxus habet inscriptas. nam incisæ sunt in buxo, [circa illas humiles sedes.]

scripsit. Acanthus in plano mollis, & penè dixerim liquidus. ambit hunc ambulatio pressis, variéque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humilésque, & retentas manu arbi sculas circumit. omnia maceria muniuntur: hanc

Acanthus) herba topiaria. audi libro vigesimosecundo Plin. acanthus est topiaria & vrbana herba, elato longóque folio, crepidines marginum adsurgentiúmque puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: alterum lene, quod aliqui pedærota vocant, alij melamphyllum. semper frondet si Virgilio in Georgicis credimus, in bucolicis s mper ridere scripsit. Seruius modò herbam, modò arborem, interdum virgultum vocat. in vestibus describebat r [curuari acanthum libro nono docet Plin. cùm inquit, Concham acanthi modo carinatam inflexa puppe, prora rostrata.] Acanthus insuper oppidi nomen Lybiæ, vel Macedoniæ, vel vtriusque. autores habeo Thucydidem Strabonem, Liuium, Plin. Hammonium. Diodorus tamen Acantham in Libya, si fidus est interpres, nominat. *Mollis*) tenellus, topiarius. *Plano*) humili loco. *Ambulatio*) locus ad spatiandum constructus: qui, Iuliano tradente, arboribus infœcundis ferè vestiebatur nam ff. vij inquit, Si fortè voluptuarium fuerit prædium, viridia, vel gestationes, vel deambulationes, arboribus infructuosis opacas, atque amœnas habens non debet deiicere. Columella libro primo, Ambulationes meridionali æquinoctiali subiectæ sint, vt & hyeme plurimum solis, & æstate minimum recipiant. Amplissimas & ornatissimas ambulationes sub dio collocari præcipit Vitruuius, & modum libro quinto explicat. Dictæ sunt ambulationes quasi circuitiones. Flauius tamen Vegetius ambulare, pro exercere dixit, In mense tam equites, quàm pedites educantur ambulatum. hoc enim verbo, hoc exercitij genus nominant. libro tertio simpliciter pro ire posuit, & Cato in re rustica ambulare naues dixit. Varro melius familiam feriatam ambulare, cùm desidet. *Viridibus*) arboribus semper virentibus. Viridia cùm pro adiectiuo accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, vt viridium pratorum: cùm verò ipsam loci viriditatem significare volumus, viridiorum dicimus, vt formosa facies viridiorum. hæc Macrobius libro primo, ex quibus constat, & Vitruuio libro sexto. ac Secundo circa finem huius epistolæ, viridia etiam dici, quæ interdum à probatis viridaria appellantur: ea Iabolenus esse scribit loca virentibus arboribus consita: & Paulus de significatione verborum, viridaria duntaxat ad voluptatem respondet. quinimmo M. Tullius Viridaria colles steriles & sola gratos voluptate refert. & Vlpianus de fundo instructo, viridarios vocat seruos præpositos ad curam viridiorum. *Pressis*) densis, mutilatis. *Tonsis*) mangonizatis, concisis. *Variè*) in diuersas effigies. *Ab his*) post hæc consequitur. *Gestatio*) media inter arbores. *In modum Circi*) ad similitudinem & formam Circi, qui erat locus spatij oblongi muris septus hinc inde extructis gradibus. in eius principio carceres & meta. vnde signo dato emittebantur equi, qui cùm ad summum peruenissent, circumacti metam, recurrebant ad priorem. hic erat finis cursus. Circum Maximum Tarquinius inter Auentinum & Pallantium extruxit, in longitudinem trium stadiorum, in latitudinem verò quatuor iugerum, Dionysio libro tertio suarum antiquitatum referente, vbi latius & melius quàm vsquam viderim Circi forma describitur. priora sumpsimus ex Liuio, Varrone & Iuuenale. *Humiles*) nanas. *Retentas*) ne altius excrescerent. *Manu*) arte, data opera. *Maceria*) pariete. Liuius libro tertio secundi belli punici, Gladium in publicum trans maceriam horti abiecit. Terentius, Atque hanc in horto maceriam iube dirui, Seruius, Ma-

ceriæ, quibus vineta clauduntur, fiunt de ſiccis lapidibus. Palladius libro primo, luto & lapide excitari macerias tradit: plerique tamen ſine luto congeſta in ordinem ſaxa componunt. pro pariete abſolutè Columella libro nono accepit. Cato maceriam ex calce, cæmentis, ſilice fieri docet. Varro ſepimentum eſſe maceriam dixit, cuius ſpecies quatuor, quod fit ex lapide, vt in agro Thuſculano: quod de lateribus coctilibus, vt in agro [Gallico quòd è lateribus crudis, vt in agro] Sabino: quod ex terra & lapillis compoſitis informe, vt in Hiſpania & in agro Tarentino. Pro maceratione vſurpauit Afranius Marcello tradente.

gradata buxus operit & ſubtrahit. Pratum inde non minus natura quàm ſuperiora illa, arte viſendum. Campi deinde, porrò multáque alia prata & arbuſta. A capite porticus triclinium excurrit, valuis xyſtum deſinentem: & protinus pratum, multúmque ruris videt feneſtris. Hac latus xyſti & quod proſilit villæ, ac adiacentis hippodromi nemus, comáſque proſpectat. Contra mediam ferè porticum diæta paulum recedit, cingit areolam, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmorea labro aqua exundat, circumiectáſque platanos, & ſubiecta platanis leni aſpergine fouet. Eſt in hac diæta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem, ſonúmque excludit: iunctáque ei quotidiana, amicorúmque cœnatio. Areolam illam porticus alia, eandémque omnia quæ porticus aſpicit. Eſt & aliud cubiculum à proxima platano, viride & vmbroſum,

Gradata) quia per gradus quoſdam ſurgit. *Subtrahit*) abſcondit ab oculis ne videatur eſſe vlla maceries. *Natura*) per ſe non arte. ſicut iam prædicta. nam erat ſiccum. *Viſendum*) laudabile, admirandum. *Excurrit*) eminet, extra porrigitur. *Porticus*) iam prædictæ. *Valuis*) ab oſtiis. *Videt*) triclinium. tãta gratia fuiſſe diſpoſita monſtrat omnia domus membra, vt ſingulis ſenſum videndi præbeat. *Xyſtum*) repete in præcedentibus. *Feneſtris*) à feneſtris triclinij. *Proſilit*) excurrit. *Adiacentis*) propinqui. commendat enim triclinium ab aſpectu vario. *Hippodromi*) cuius formam mox Secundus exprimit: erat autem locus rectus: qui intrantibus ſtatim ſe offerebat, hinc inde arboribus conſitus, ad curſum & agitationem equorum inſtructus: ſicut ipſa vocabuli interpretatio oſtendit. De quo Sidonius libro ſecundo. & Hom. xxiiij. plura, quædam Philoſtratus. v. Hippodromi Mart. libro duodecimo meminit. Polueréumq; fugax hippodromon vngula plaudit. [Pollux hippodromon inter publica ædificia recenſet.] At Peridromus fiebat in ædificiis ſupernè in circuitu, vt legimus apud Herodianum peridromum pleno amphitheatro exædificatum Commodo fuiſſe: per quem decurrere in orbem poſſet, ne comminus cum beſtiis pugnans periclitaretur: ſed ſupernè ac de tuto loco tela iaciendo iaculandi potius ſcientiam, quàm fortitudinem oſtentaret, [proinde apud Pollucem, Peridromus eſt funiculus in extrema & ſuperiori parte retis impoſitus, qui contrahit & extendit retia. Quidam etiam Epidromum dixere, nonnulli autem volunt epidromon tantùm eſſe funem ſuperiorem.] *Diæta*) ſuper qua dictione prædictis illud addam, diætas calefieri igni ſolitas, autore Ulpiano lib. ff. xxxij. Lignis, inquit, legatis, quod comburendi cauſa paratum eſt, ſiue ad balinei calefactionem, ſiue diætarum hypocauſtorum contineri ſcripſit Offilius. *Recedit*) ſita eſt. *Parum*) non procul. *Areolam*) ſpatium terrenum, vt plurimum quadratum ſub dio. *Exundat*) exuberat. in ſecunda lectione fuerat exudat. *Labro*) vaſe. Papinius in deſcriptione balinei

Ethruſci:

Ethrusci. argento fœlix propellitur vnda, Argentóque cadit labrísque nitentibus instat. Cato labrum vinarium & aquarium dixit, & Vitruuius labrum in balineis sub lumine faciundum præcipit. Columella diminutiuo vtens, quod etiam nunc vulgo vsurpant, censet in labello mustum de feria sumi, qui libro decimotertio, capite de oleo conficiendo, labrorum plures species describit. nam aliud rotundum, aliud quadratum & plumbeum, aliud fictile, trésque labrorum ordines in cella vinaria locat vt vnus sit primæ notę, alter secundæ, tertius tertiæ. Cæsar in commentariis pro limbo, & extremitate sumpsisse videtur, Cornua, inquit, studiosè conquisita ab labris argento circumcludunt. *Subiecta)* loca. *Leni aspergine)* modica irroratione, [alij codices pro leni habent lenta.] *Fouet)* alit. fistulæ & canales & crateres & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, magis domus portio secundum Ulp. quàm domus instrumenta sunt. *Cubiculum dormitorium)* thalamus somnum prouocans. *Diem)* lucem. *Excludit)* non sentit. *Quotidiana)* amicorum familiarium & domesticorum amicorum. *Areolam illam)* in qua sunt platani. *Quæ porticus)* illa superior lata & pro modo longa. *A proxima platano)* surgens iuxta platanum. *Viride & vmbrosum)* ob vicinitatem platani.

marmore exculptum podio tenus: nec cedit gratiæ marmoris, ramos, insidentésque ramis aues imitata pictura: cui subest fonticulus. In hoc fonte crater, circa siphunculi plures miscent iucundissimum murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum à triclinio occurrit: aliis fenestris xystum, aliis despicit pratum. Sed antè piscina, quæ fenestris seruit ac subiacet, strepitu visúque iucunda. Nam ex edito desiliens aqua, suscepta marmore albescit. Idem

Marmore exsculptum) cuius paries marmoreus variis figuris exculptus est. [legitur etiam exculptum id est exornatum.] *Podio tenus)* præpositio tenus postponitur casui suo. & genitiuo, interdum accusatiuo, & pro maiori parte ablatiuo construitur. Podium autem locus extra ædificium porrectus: vnde spectamus si quid foris fiat: huius crebra mentio apud Vitruuium. nam libro secundo podium circa ędem faciendum & vj columnas in podio positas scrib. Spart. victoriam ictam decidisse de podio, & humi prostratam: sed præcipuus locus erat in theatro, cui inhærebat imperator, vel senatores ludos spectantes. quare nobiles indicare volens satyricus dixit, omnibus ad podium spectantibus. Tranquill. Cæterum accubans Nero primum paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto spectare consueuerat. sub eo præcipuè retia fuisse arcendis feris, nodata succinis & podium protegentia, autor est Plin. lib. xxxvij. pro quo sepimine surgente à tabulato videtur accepisse Pallad. cùm de apum castris præcipit podia ternis pedibus alta excitanda testaceo & albario opere læuigata inter ea loca, quæ muniri mandat. at podio fœminino genere funis est quo tenditur velum, nisi Seru. fallitur. *Nec cedit)* ordo, nec pictura imitata ramos & aues insidentes ramis cedit gratiæ marmoris, id est tantam elegantiam habét & dignitatem quantam imagines marmoreæ: nam vtraque res laudabilis erat. *Aues insidentes)* depictæ aues, quæ ramis insidere videbantur. *Crater)* marmoreum vas in formam crateris amplissimi, vt assolet fieri in fontibus elegantioribus. *Siphunculi)* canales, fistulæ æreæ, siue ex alia materia, per quas aqua effluit à cratere. mox enim dicet aquam è siphunclis exilire, siphones alij appellant, vt Celsus. & Plin. libro secundo Iuuenalis trãslatiuè pro muliebri vrina emissa è vuluis vsurpauit. *Cornu)* flexura, an magis extremo, sicut acierum extremitates cornua dicimus. *Occurrit)* propè surgit. *Despicit)* cubiculum illud ab eminentiori loco. *Piscina)* natatoria est: [si legeris piscinam iucundam, vt est in vetusto codice, tunc verbum despicit resumendum est.] *Fenestra seruit)* oblectat intuentes à fenestris.

cubiculum hyeme tepidiſſimum, quia plurimo ſole perfunditur. Cohæret hypocauſton, & ſi dies nubilus, immiſſo vapore, ſolis vicem ſupplet. Inde apodyterium balinei laxum & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptiſterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piſcina eſt, in proximo puteus, ex quo poſſis rurſus aſtringi ſi pœniteat teporis. Frigidariæ cellæ connectitur media, cui ſol benigniſſimè præſto eſt, caldariæ magis. prominet enim. in hac tres deſcenſiones: duæ in ſole, tertia à ſole longius, à luce non longius. Apodyterio ſuperpoſitum eſt ſphæriſterium, quod plura genera exercitationis, pluréſque circulos capit. Nec procul à balineo ſcalæ, quæ in cryptoporticum ferunt, priùs ad diætas treis. harum aliæ areolæ illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet, diuerſaſque cæli parteis, vt proſpectus habet. in ſumma cryptoporticu cubiculum, ex ipſa cryptoporticu exciſum: quod hippodromum, vineas, montes intuetur. Iungitur cubiculum obuium ſoli maximè hyberno. hinc oritur diæta, quæ villæ hippodromum adnectit. hæc facies, hic viſus à fronte, à latere æſtiua cryptoporticus in edito poſita, quæ non aſpicere vineas ſed tangere videtur. In media triclinium ſaluberrimum afflatum ex Apē-

Strepitu) murmure ingredientis aquæ. *Edito*) ab alto loco *Marmore*) piſcina ſtrata, & circundata marmore. *Albeſcit*) ſpumeſcit. minus placet ſi referatur ad candorem marmoris. *Cubiculum*) ampliſſimum. *Tepidiſſimũ*) id eſt apricum. *Hypocauſtum*) locus concameratus ante præfurnium, per quem cubicula hodie quoque calefieri ſolent. *Nubilus*) ſit, & per id frigidus. *Apodyterium*) in quo loturi veſtes deponebant. nam ἀποδύω ſignificat exuo. M Tullius ad Quintum fratrem, Inde apodyterio nihil altius, nihil muſcoſius. Et alibi, In balneariis hypocauſta in alterum apodyterij angulum promoui. Latinè Spoliatorium dici ſolet, [Lucianus dum Hippiæ balineum laudat, membra refert fuiſſe quibus loturi ſpoliabantur: ſicut frigidarij & caldarij ſitum magis in eo commendat. Apodyterij etiam Plato meminit.] *Laxum*) amplum, capax. *Excipit*) ſequitur & coniuncta eſt. *Frigidaria*) aquæ frigidæ: qua reſtringebantur corpora. iam notauimus in balneo fuiſſe tres cellas, frigidariam, tepidariam, caldariam. *Baptiſterium*) lauacrum. *Latius*) maiori ſpatio & liberiori. *Tepidius*) quia piſcina fuerat expoſita ſoli. *Aſtringi*) refrigerari. nam calore laxantur corpora, frigore contrahuntur. *Media*) tepidaria cella, quæ media erat inter frigidariam & caldariam, & ſitu & qualitate. *Benigniſſimè eſt præſto*) mitius & expoſitus ſtatim tepefacere. *Caldariæ magis*) ſed cellæ caldariæ magis eſt præſto & vehemens. *Prominet*) excurrit. *Diſceſſiones duæ*) quibus apricatur in ſole. Legitur etiam deſcenſiones, quam lectionem probo. *Tertia*) diſceſſio non eſt in ſole: tamen non in obſcuro. *Sphæriſterium*) repete à nobis prænotata. *Circulos*) rotunda membra: vnde nomen inditum demonſtratur: nam ſphæra rotunditas eſt. *Cryptoporticum*) occultam à ſole porticum. *Prius*) ferunt hæ ſcalæ. *Alia*) vna trium diætarum. *Platani quatuor*) conſitæ fuerant. *Habet*) vnaquæque illarum diætarum. *Vt proſpectus*) vt habet diuerſos proſpectus. *In ſumma*) in capite. *Iungitur*) annexum eſt cubiculo in ſumma cryptoporticu. *Obuium*) expoſitum. *Adnectit*) co-

ninis vallibus recipit. Pòst latissimis fenestris vineas, valuis æquè vineas, sed per cryptoporticum quasi admittit, à latere triclinij, quod fenestris caret, scalæ conuiuio vtilia, secretiore ambitu suggerunt. In fine cubiculum, cui non minus iucundum prospectum cryptoporticus ipsa quàm vineæ præbeat. Subest cryptoporticus subterraneæ similis, æstate incluso frigore riget: contentáque aëre suo nec desiderat auras nec admittit. post vtranque cryptoporticum, vnde triclinium desinit, incipit porticus: ante medium diem, hyberna, inclinato die, æstiua: hac adeuntur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, vt circuit sol, aut sole vtuntur, aut vmbra. Hanc dispositionem, amœnitatémque tectorum longè latéque præcedit hippodromus, medius patescit, statímque intrantium oculis totus offertur, platanis circuitur. Illæ hedera vestiuntur: vtque summæ suis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera truncum & ramos pererrat, vicinásque platanos transitu suo copulat, has buxus interiacet. Exteriores buxos circumuenit Laurus, vmbræque platanorum suam confert. Rectus hic hippodromi limes, in extrema parte hemicyclo frangitur, mutátque faciem: cupressis ambitur, & tegitur: densiore vmbra opacior, nigriórque: interioribus circulis (sunt enim plures)

ctit) copulat: nisi enim fuisset hæc diæta, hippodromus videbatur disiunctus à villa & ædificiis. *Facies*) est. cryptoporticui hybernæ. nam sequitur, Æstiua structa ad auris ex Apennino saluberrimis. *Post*) retrò. *Per cryptoporticum*) quia illud triclinium intercurrebat per mediam cryptoporticum. *Conuiuio vtilia*) dapes, totam denique mensam. *Secretiore aditu*) legitur etiam ambitu, quod non displicet, vt instar cochleæ fuisse intelligamus eas scalas, quales nunc interdum videmus construi. *In fine*) cryptoporticus calce. *Subest*) æstiuæ cryptoporticui. *Subterraneæ similis*) tanquam effossa. *Riget*) alget, friget. *Suo*) frigido & immoto. *Vtranque*) superiorem & inferiorem. *Triclinium*) aliud. *Hyberna*) frigida. *Hac*) porticu. *Cubicula*) diurna: nam in diæta de die versabatur antiquitas. *Aut sole*) alia cubicula modò sole, alia vmbra vtebantur. prout sol se reuoluebat: verbi causa quæ erant exposita orienti, solem matutinum excipiebant, quæ austro, meridianum, quæ occidenti, occiduum. *Longè*) quia in longitudinem excurrebat. *Latè*) quia in latitudinem proportione longitudinis. *Præcedit*) in conspectu est. *Medius patescit*) à lateribus arboribus septus viam patentem in medio ostendit *Totus*) quia ad lineam directus. *Circuitur*) munitur. *Illæ*) platani. *Summæ*) in cacumine & ramis. nam platanum scribit Cicero comparatam ad opacandum locum ramis patulis. *Imæ*) in trunco. *Alienis*) hederaceis. *Et*) etiam. *Ramos*) platanorum. *Copulat*) connectit. adiungit ad inuicem. *Interiacet*) has, sita in medio platanorum. dixit autem iacet, quia humilis buxus. *Confert*) miscet. *Hemicyclo*) semicirculo circa reflexum metarum. [Hemicyclium Pollux in scena vocat locum iuxta orchestram à forma nominis cuius vsus vt significet locum aliquem procul ab vrbe, aut in mari natantes. idem libro sexto hemicyclia sedes vocat.] *Frangitur*)

arcendos æstus: & ideo in edito posita vt facilè possit auras recipere & transmittere. *Tangere*) propter vicinitatem. *Media*) cryptoporticu. *Saluberrimum*) quia ventilatur

interrumpitur. *Faciem*)aſpectum.*Mutat*) diuerſitate arborum.*Cupreſſis*)arbor notiſſima cupreſſus:de qua Cato, Varro, Theophraſtus, & plura. Plin. lib.xvj. Nigrior enim habet hæc arbor folia ſpiſſa & nigrantia.*Interioribus*)minoribus.*Plures circuli*) nam ſtatim ſequitur finito illo multiplicíque curuamine.

puriſſimum diem recipit. Inde etiam roſas effert, vmbrarúmque frigus non ingrato ſole diſtinguit. Finito vario illo, multiplicique curuamine, recto limiti redditur, nec huic vni. Nam viæ plures intercedentibus buxis, diuiduntur, alibi pratulum, alibi ipſa buxus interuenit in formas mille deſcripta, literis interdum quæ modò nomen domini dicunt, modò artificis: alternis metulæ ſurgunt, alternis inſerta ſunt poma: & in opere vrbaniſſimo ſubita velut illati ruris imitatio medium in ſpatium breuioribus vtrinque platanis adornatur. Poſt has, acanthus hinc inde lubricus & flexuoſus, deinde plures figuræ, pluráque nomina in capite ſtibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ

Puriſſimum diem)lucidiſſimam lucem:quia interiores circuli conſtabant roſariis, per quæ facilè ſol admittitur. ſequitur enim, inde roſas offert. *Vmbrarum frigus*) quod fit per cupreſſos conſitas in exterioribus circulis. *Limiti*) in agro propriè limes dicitur, de quo ſupra. *Redditur*) in rectũ dirigitur. reſpicit quod iam antea dixerat, rectum ſcilicet hippodromi limitem. *Vni*) limiti redditur, ſed pluribus *Intercedentibus*)intercurrentibus,& per id ſeparantibus vnam viam ab altera. *Pratulum*) cùm non amplius viæ ſunt perpetuæ arboribus, ſed alia facies à priore occurrit. *Mille*) innumeras. *Deſcripta*)picta transformata.*Domini*) Traiani, cùm in epiſtolis eundem dominum appellet Secundus, an domini, id eſt Secundi: nam Tranquill.in Tiberio poſſeſſores inſularum dominos dicit. *Artificis*) topiarij. *Alternis*) viciſſitudinariis buxis in medio duarum buxorum. *Metulæ paruæ*)metæ inſtar areolarum. *Surgunt*) extolluntur. erant enim eminentiores quàm ſtipites buxi.*Inſerta*)in medio plantata. *Poma*) in neutro pro arboribus nuſquam alibi annotauimus: ſicut pomaria contra grammaticorum præcepta apud Columellam, Palladium Martialem, Statium. pro locis cõſitis pomis legimus ſubinde. *Vrbaniſſimo*)conſito ad voluptatem, & vrbi conuenienti. *Illati ruris*)intromiſſis arboribus pomorum: quæ in agris ſeruntur.*Medium ſpatium*)limes rectus poſt metas. *Breuioribus*) reſpectu illarum, quibus hippodromus in ingreſſu veſtiebatur. *Lubricus & flexuoſus*) nam eſt herba topiaria. *Figuræ*)ambiguum ex acantho, an buxo: an magis quæ erant ſtibadio inſcriptæ: de quo Mart. Accipe lunata ſcriptum teſtudine ſignum Octo capit, veniat quiſquis amicus erit. *Stibadium*)menſa, torus. ſic interpretatur Suidas aſſerens ſtibades eſſe toros humi poſitos, & lignis ramíſque ſtructos. Athenæus libro ſeptimo(niſi mẽdoſus eſt illius codex in librorum ordine) Primùm, inquit, ſcenas faciebant, & in his ſtibades ex herba: ſuper quas dapes ſtruebant, & illis inuitati veſcebantur:nec ſolùm municipes, ſed etiam peregrinos hoſpites conuiuio admittebant. nam & libro decimotertio idem teſtatur diſcumbentes in ſtibadibus veſci. & Prouerbium in parcos ortum refert Suidas. Stibades Phormionis. Fuit enim hic Phormio miles parcus: quin etiam in militia humi ſolent diſcumbere & recumbere. Seruius negat antiquos habuiſſe ſtibadia. Theocritus tamen in Adonidis epitaphio dixerat ἐς ἀγαθὰ στιβάς, ἐστὶν Ἀδώνιδι στιβὰς ἑτοίμα. Animaduertendum apud Græcos dici ἡ στιβὰς τῆς στιβάδος, apud nos hoc ſtibadiũ. nam Sidonius lib.ij. ſtibadium & abacum in cœnatiuncula ponit. & fieri interdum ex marmore verba Secundi monſtrant. *In capite*)in fine recti limitis.

Caryſtiæ)

caryſtiæ ſubeunt. E ſtibadio aqua velut expreſſa cubantium pondere ſipunculis effluit, cauato lapide ſuſcipitur, gracili marmore continetur, atque ita occultè temperatur, vt impleat, nec redundet. Guſtatorium grauiórque cœnatio margini imponitur, leuior nauicularum & auium figuris innatans circuit. contrà fons egerit aquam & recipit: nam expulſa in altum in ſe cadit, iunctíſque hiatibus & abſorbetur & tollitur. è regione ſtibadij aduerſum cubiculum tantum ſtibadio reddit ornatus quantum accipit ab illo. à marmore ſplendet, valuis in viridia prominet, & texit: alia viridia ſuperioribus inferioribúſque feneſtris ſuſpicit, deſpicítque. Mox

Caryſtiæ) ex Caryſto oppido Euboiæ ſi Ptolomæo credimus. at, inquit Plin. nobilis Caryſtus: notior tamen marmore caryſtio ante vocitata Chalcodotis aut Macris vt Dionyſius & Ephorus tradunt: vt Ariſtides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi reperto: vt Menæchmus Abantias: vt poëtæ, vulgo Aſopis. caryſtio marmore ingentis magnitudinis & tabulæ excindebantur priuatim & publicè ad ornatum vrbis Romæ. nam in ripa montis Salomini conſiſtit Caryſtus, tradente Strabone, cui vicina ſunt Styra & Marmarium, in quo Caryſtiarum columnarum latomia eſt. Ad Caryſtum verò lapis naſcitur quem pectunt, nent, texunt: inde mantilia conficiuntur egregiè contexta. ea vbi ſordeſcunt, in flammas proiecta non ſecus emundantur quàm ſi maculas elueris. hæc Strabo & eum ſecutus Stephanus, qui tamen in hoc diſſentit, Caryſtum ſcilicet vrbem ſcribens ſub monte Ocho Eubœæ, & Caryſtum locum Ægyos iuxta Arcadiam, à quo Caryſtium vinum, cuius gentile Caryſtius. & in eo lapidicinas caryſtiarum columnarum. verùm Strabo protulit Caryſtium etiam in Laconica fuiſſe, vnde vinum Caryſtium ab Alcmane celebratum. Straboni libentius crediderim. Addam Plinium Caryſton locare in ſinu Ægeo, & ciuitatem ex aduerſo Eubœæ. eam ſi Diodoro fidem præſtamus, Dryopes pulſi ad Eubœam condidere, tanta ſcriptorum varietate lectorem perturbante. *Expreſſa)* eiecta. hinc apparet pro ſponda, & toro ſtibadium intelligi. *Sipunculis)* canaliculis, fiſtulis. *Cauato lapide)* labello cauo ex lapide, quod erat in propatulo. *Gracili marmore)* alio labello ſubtiliter ex marmore elaborato, ſed latente. nam duo erant vaſa, alterum ſub ſtibadio, vnde aqua deffluebat, alterum in quo confluebat. *Occultè)* nulla apparente cauſa. *Impleat)** vas illud quod aqua ſuſcipitur. *Redundet)* effluat. *Guſtatorium)* menſa contecta putaminibus teſtudinum, quam primus Carbilius Pollio prodigi ac ſagacis ingenij ad inſtrumenta luxuriæ fertur excogitaſſe. quare epigrammaticus poëta deinceps poſt ſtibadium in diſtichis guſtatorium locauit, Fœmineam nobis cherſon ſi credis ineſſe Deciperis: pelagi maſcula præda ſumus. Diodorus & Plinius ſcribunt in mari Indico teſtudines inueniri tantæ magnitudinis, vt ſingularum ſuperficie habitabiles caſæ conteg antur. *Grauior)* amplior: ſicut leuior, minor & reſtrictior. *Imponitur)* excitatur [figuris nauicularum & auium. teſſellata & vermiculato pauimento in quo variæ erant figuræ nauicularum & auium ſicut hodie diuerſorum piſcium. Romæ in ædibus ſaxorum cernimus, ita vt impoſita aquæ innatare videantur.] *Margini)* iuxta fontem *Contrà)* è regione. *Egerit)* eiaculatur. *Iunctis)* ſub terra concurrentibus. *Hiatibus canalibus)* quibus aqua effunditur & recipitur. *Abſorbetur)* ſubducitur per alterum hiatum. *Tollitur)* emergit per alterum. *E regione)* ex oppoſito. *Aduerſum)* occurrens ſtibadio. *Tantum ornatus)* tanto ornamento cubiculum eſt ſtibadio, quanto ſtibadium cubiculo. nam inuicem ſe exornant. *A marmore ſplendet)* quia cubiculum de marmore conſtat, ideo reni-

det. *Texit*)sibi connectit. [si legatur exit, exponas, excurrit.] *Suspicit*)inferioribus fenestris. *Despicit*)superioribus. *Viridia*) arbores virentes.

diætula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hîc & vndique fenêstræ, & tamen lumen obscurum vmbra premente. Nam lætissima vitis per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi quàm in nemore iaceas: imbrem tantùm tanquam in nemore non sentias. Hîc quoque fons nascitur, simúlque subducitur. Sunt locis pluribus disposita sedilia è marmore, quæ ambulatione fessos vt cubiculum ipsum iuuant. Fonticuli sedilibus adiacent, per totum hippodromum inductis fistulis strepunt riui, & quà manus duxit sequuntur. His nunc illa viridia, nunc hæc, interdum simul omnia iuuantur. Vitassem iamdudum ne viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset: præsertim cùm interquiescere si liberet, depositáque epistola, quasi residere sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. amo enim, quæ maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui. In summa (cur enim non aperiam tibi vel iudicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, titulum suum legat, atque identidem interroget se, quid cœperit scribere: sciátque, si materiæ immoratur, non esse longum: longissimum, si aliquid accersit atque attrahit. Vides quot versibus Homerus, quot Virgilius, arma, hic Æneæ, Achillis ille, describat: breuis tamen vterque est, quia facit quod instituit. Vides vt

Diætula)parua diæta. *Refugit*) latet, reducitur: mirum architecti ingenium commendatur. *Idem*) iam prænotatum. *Aliud*) & tamen diuersum. *Premente*) intercedente, obstante. *Lætissima*) multiplici palmite, maxima. vites quoque apud priscos inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna conspectum vite tot æuis incorruptum. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. tectum Ephesiæ Dianæ scalis scandebatur vite vna cypria. Plin. autor. *Nititur*)tendit, adhæret. *Ibi*)in cubiculo. *Subducitur*) absorbetur. *Sedilia*) sedes dispositæ: quales scribit Cicero fuisse sub platanis. *Cubiculum ipsum*) iuuat, reparat. *Fistulis*) canalibus plũbeis, quibus aqua deducitur hinc inde. *Manus duxit*) eas quilibet aperuerit. *Lauantur*) irrigantur, [non improbo iuuantur, scilicet ad retinendam viriditatem suam in æstu, quamuis põtificius codex habeat lauantur.] *Vitassem*) destitissem. *Argutior*) affectare nimiam diligentiam, & subtilitatem in describendo singula. *Proposuissem*) describere promisissem villæ amœnitatem, & per id omnia membra & angulos *Tecum*) apud te. *Residere*) respicit ad verbum visenti. *Indulsi*) euectus sum longius, quia mea amo. *Percolui*)ornaui, supremam imposui manum. *Iudicium*) veras causas, quibus sim motus, vt tam diligenter omnia exequerer. *Errorem*) si deceptus sum, neque rectè iudicaui. extenuat enim facultatem suam, per correctionem, vt modestiæ laudem consequatur. *Identidem*)frequenter. *Titulum*)argumentũ materiæ. *Materiæ*)propositæ. *Accersit*) affectat extra causam. *Homerus*) qui lib xvij. Iliados pluribus Achillis arma describit, cuius exemplo Virgilius pariter lib. viij. præsertim

ſertim in deſcribendo Æneæ ſcuto multis immoratur. *Breuis*) nam multa ibidem breuibus exequuntur. *Aratus*) hic Athenodoro patre genitus, ſecũdum alios Mnaſea & matre Lenodora. magna de præceptoribus inter Suidam, & eum qui Arati vitam conſcripſit, diſſenſio. Conſtat tamen viguiſſe Ptolomæi Philadelphi temporibus, & claruiſſe apud Antigonum cognomento Gonatam Macedonum regem. patriam habuit Solos Ciliciæ. plura literarum monumenta reliquit, tradente Suida, inter quæ Phænomena ſcilicet lucentes ſtellas: quod opus ad noſtros trãſtulit M Tullius. vtrunque extat: ſed Latinum detruncatum. initium habet admirabile, & totum Homero ſimile. Sunt tamen qui ſentiant magis Heſiodum ſecutum. illum Cicero primo de Oratore aſſerit fuiſſe ignarum aſtrologiæ, verùm ornatiſſimis atque optimis verſibus de cælo ſtellíſque dixiſſe. Fabius materiam Arati motu carere iudicat, vt in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla perſona, nec cuiuſquam ſit oratio: ſufficere tamen operi, cui ſe parem credidit vel æqualem. *Colligat*) numeret, non omittat. nam minima & obſcura exornat quadam grauitate. *Modum*) rectam menſuram ſcribendi. *Hic*) colligere minima. *Excurſus*) exceſſus, digreſſio à propoſito. *Opus* materia, quæ ita exigit. *Parua*) hanc villæ deſcriptionem. *Magnis*) prædictis. *Inductum*) accerſitum. *Deuium*) extra rem. *Illuc*) redibo ad propoſitum. *Legem meam*) quam mihi dixi, non digredi à materia: nam paululum euagatus erat. *Thuſcos meos*) villam quam in Thuſcis poſſideo. *Thuſculanis*) villis, quas in Thuſculano agro habeo, & Tyburtino, & Præneſtino. Thuſculum ciuitas in conſpectu Romæ eſt egregiis ornamentis inſignis, eam vineta coronant tectáque magnifica: præſertim ea regione quæ in Romanum deſcendit aſpectum, videre licet villas variis decoratas apparatibus. à Thuſcia Thuſcus, à Thuſculo Thuſculanus deducitur. Præneſte & Tybur pariter in conſpectu vrbis fuere. autor Strabo. *Super*) præter. *Ibi*) in Thuſcis. *Altius*) remotius à curis. *Pinguius*) copioſius. *Eo*) ob id. *Togæ*) officij. Sæpe enim toga pro officio ponitur. Mart. raram togam, id eſt officium rarum in beata optat vita. & ad Iuuenalem idem, Jgnota eſt toga, pro nemo eſt in officio. & togatus officioſus, vt idem, Mane vel à media nocte togatus eſo: nam togati, ſicut refert Lampridius,

Aratus minutiſſima etiam ſidera conſectetur & colligat, modum tamen ſeruat. Non enim excurſus hic eius, ſed opus ipſum eſt. Similiter nos, vt parua magnis conferamus, cùm totam villam oculis tuis ſubiicere conamur, ſi nihil inductum & quaſi deuium loquimur, non epiſtola quæ deſcribit, ſed villa quæ deſcribitur magna eſt. Verùm illuc, vnde cœpi, ne ſecundum legem meam iure reprehendar, ſi longior fuero in hoc in quod exceſſi. Habes cauſas cur ego Thuſcos meos Thuſculanis, Tyburtinis, Præneſtiniſque meis præponam. Nam ſuper illa quæ retuli, altius ibi ocium, & pinguius, eóque ſecurius: nulla neceſſitas togæ, nemo accerſitor ex proximo. Placida omnia & quieſcentia, quod ipſum ſalubritate regionis, vt purius cælum vt aër liquidior accidit, ibi animo, ibi corpore maximè valeo. Nam ſtudiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nuſquam ſalubrius degunt, vſque adhuc certè neminem ex iis quos eduxeram mecum (venia ſit dicto) ibi amiſi. Dij modò in poſterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco ſeruent. Vale.

ad munera conueniebant. *Proximo*) loco, vt ex Tybure & Præneſte. *Quod ipſum*) accidit vt omnia quieſcant. ordo eſt. quod ipſum accidit ſalubritate regionis, quia cælum purius & magis ſerenum quàm in aliis locis ſit. *Ibi*) illic. nam cùm hæc ſcriberet erat in vrbe. *Animo*) vacuo à curis. *Vſque adhuc*) hucuſque. *Venia ſit dicto*) modus dicendi, qualis, malum abſit omen, ne ſcilicet excitaret Nemeſin aduerſum ſua, quæ petulantes & ſuperbos vlciſci ſolet, & elatum ceruice premit: nam tradunt Nemeſin implacabilem admodum contumacibus, & pennatam: quia celeriter delinquentes conſequitur. inde prouerbium νέμεσις δέ γε παρ' πόδας βαίνει, id eſt Nemeſis quidem ad pedes graditur. nam prædicit brachio & freno, ne immenſa facias, neque effrenata dicas: vnde illud diſtichum libro quarto Græcorum epigrammatum, ἡ νέμεσις προλέγει τῷ πήχει τῷ τε χαλινῷ, Μήτ' ἄμετρόν τι ποιεῖν, μήτ' ἀχάλινα λέγειν, Nemeſis prædicit brachio & freno, neque immenſum quid facere, neque effrænata dicere. Item aliud ad idem, ἡ νέμεσις πῆχυν κατέχω. τίνος ἕνεκα; λέξεις. Πᾶσι παραγγέλλω μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον. Nemeſis brachium teneo. cuius cauſa dices? omnibus prænuncio, nihil ſupra menſuram. Ibidem alia leguntur de Nemeſi: & apud Auſonium tetraſtichon, & quædam ex primo Auſoniæ: ſed plura apud Suidam. *Amiſi*) morte perdidi. *Gloriam*) ſalubritatis.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

EC hæredem inſtitui, nec percipere poſſe Rempubl. conſtat: Saturninus autem qui nos reliquit hæredes, quadrantem Reipubl. noſtræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum millium dedit.

EC) Pompeius Saturninus Secundum hæredem reliquerat ex uodrãte, remp. Comenſium ex quadrante: & quia tunc ſecundum leges reſp. non poterat inſtitui hæres, ſcribit Secundus, tamen velle vt voluntas Saturnini rata ſit, nec infringatur. *Conſtat*) nulla eſt controuerſia. *Remp.*) nec poſſe inſtitui hæredem, aut ius iſtud municipale fuit, aut leges, quibus tũc vtebantur, poſtea ſunt abrogatæ: nam hodie omnes iuriſconſulti intendunt vtilitati reipub. vt Marcellus. ff xxx. de legatis & fideicommiſſis: ſiquid, inquit, relictum ſit ciuitatibus omne valet, ſiue in diſtributionem relinquatur, ſiue in opus, ſiue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, ſiue in quid aliud. & Paulus ibidem latius, an dicamus de legatis tantùm loqui, non de hæreditatibus: an vt ſcribit Vlpianus xxviij. ff. quia reſp. incerta res eſt: hæres autem inſtitui nemo poteſt, niſi vt certus demonſtretur, an quia litis cauſa & calumniæ non poſſumus imperatorem, nec remp. hæredem inſtituere Paulo libro vigeſimooctauo titulo de hæredibus inſtituendis aſſerente. nam & Vlpianus xxxvij. refert nos hoc iure vti, vt in rebus publicis, cùm de donatione quæritur, illud ſolùm ſpectandum, vtrum ob cauſam aliquam iuſtam reip. promittat quis, vel polliceatur, an non: an magis hoc pertinet ad ſententiam Iuliani, qui xxx. ff. putat non permittendum legari domum ſuam ad opus reip. faciendum, ſi in alio territorio eſt. Saturninum autem non fuiſſe Comenſem, & prædita ſua alibi habuiſſe. *Nec poſſe percipere*) nec poſſe adire hæreditatem. eſt enim conſequens, vt ſi reſpub. non poteſt inſtitui hæres, nec etiam poſſit percipere fructus, & commoda hæreditatis. verùm ſi legamus non poſſe præcipere, tunc interpretabimur, non habere priuilegium protopraxiæ, id eſt, primæ exactionis: de qua latius in epiſtolis ad Traianum: & hac ratione mox legendum ducimus præceptionem cccc. millium, quod etiam magis probamus. *Quadrantem*) quartam patrimonij partem, quæ erat cccc. millium. *Noſtræ*) Comenſi. nam & Caluiſius Nouocomẽſis fuit. *Præceptionem quadringentorum milliũ*) vt im-

vt imprimis daretur reip. sũma, cccc. millium nummũ, id est quadringẽta sestertia.

Hoc, si ius aspicius, irritum: si defuncti voluntatem, ratum & firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti, quod sum dicturus, accipiant) antiquior iure est, vtique in eo quod ad communem patriam voluit peruenire: an cui de meo sestertium vndecies contuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem. Scio te quoque à iudicio meo non abhorrere, cùm eandem Remp. vt ciuis optimus diligas. Velim ergo cum proximè decuriones contrahentur, quid sit iuris indices, parcè tamen & modestè: deinde subiungas nos quadringenta millia offerre, sicut præceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas, nostrum tantùm obsequium vocetur. Hæc ego scribere publicè supersedi: Primùm, quòd memineram pro necessitudine amicitiæ nostræ, pro facultate prudentiæ tuæ, & debere te, & posse perinde meis, ac tuis partibus fungi: deinde quia verebar ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. Nam sermonem vultus,

Hoc irritum) est nullum prædictis rationibus. *Defuncti*) Saturnini. *Defuncti voluntas*) omnino puto seruandam defunctorum voluntatem, etiam si lege prohiberemur: neque enim strictè illorum voluntates interpretandæ sunt, Ulpiano respondente: nam idem libro vigesimo octauo, titulo de hæredibus instituendis asserit imprimis testatoris voluntatem inspiciendam. & Justinianus constituit se cupere, defunctorum voluntates validiores esse, & non verbis sed voluntatibus eorum fauere: quinimmo voluntas militis testamentum est: quod sola perficitur voluntate. Papinianus autor. *Antiquior*) venerabilior, sanctior, charior. Liuius secundo ab vrbe condita, Id antiquius consuli fuit. Trãquillus in Vitellio, Coëgit iurare cæteros nihil sibi antiquius quiete publica fore. Et in Vespasiano, Nihil habuit antiquius, quàm propè afflictam nutantémque remp. stabilire. Paulus titulo de captiuis, Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quàm charitas liberorum. Secundus in panegyrico, Adeo nihil amore ciuium tibi antiquius. Virgil. Troiam antiquam, id est venerabilem, dixit, quoniam senes venerandi sint. *Iure*) rigiditate iuris, summum ius (vt dicitur) plerunque summa crux. *Vereor quam in partem*) sensus est, timeo ne iurisconsulti meam sententiam reprehendant, cùm in vniuersum dixerim extremas voluntates non infringendas: sed intelligo in rebus honestis. nam statim subdit, vtique in eo quod ad communem patriam voluit pertinere, censeo seruandam Saturnini voluntatem. *Vtique*) præsertim. [M. Tullius ad Equites Rom. Utique siue hinc abiero, siue hîc ero oppressus, ea maneat opinio & existimatio.] Fabius, Utique si aliqua sententia blandiatur. Ipse libro septimo, Utique si latior scena, & corona diffusior. *Communem*) mihi, & tibi. [*Vndecies*) Centum sestertium: nam cùm pollicitus esset quingenta sestertia in alimenta ingenuorum Nouocomensium, agrum de suis precij mille centum sestertiorum longè pluris quàm promiserat, actori publico mancipauit: eundem imposito vectigali recepit, daturus in id munus tricena millia annua pro fœnore. hanc rem latius tractat libro septimo ad caninium scribens. legitur in aliquibus exemplaribus sestertiũm sedecies contuli. *Meo*) patrimonio, peculio. *Contuli*) erogaui reip. [diuersimodè & multiplici liberalitate.] *Huic*) nostræ

reip. *Paulo amplius tertiam partem)* nam quadringenta sestertia sunt paulo amplius tertia parte vndecies centum. *Denegem)* hinc apparet Caluisium non fuisse cohæredem. *Ex aduentitio)* ex eo quòd ad me peruenit ex hæreditate Saturnini. Sensus est, si de meo peculio reip. obtuli vndecies centum sestertiûm, quanto magis concedere debeo, vt habeat quadraginta, quæ iure hæreditario mihi debebantur, cùm ea sint ex peculio aduentitio, & non iure agnationis? Est enim aduentitia pecunia, quæ non accedit, & relinquitur successionis causa, sed ab extraneis & insperato. aduentoria autem res vt epistola, quæ amico aduenienti occurrit. *Contrahentur)* conuocabuntur in Senatum.

Quid sit iuris) remp. hæredem non posse istitui, & reliqua. [*Dicas)* Aliàs iudices.] *Parce)* paucis & modestis verbis. *Offerte)* illi ante me, tanquam si resp. haberet ius protopraxiæ. *Præcepit)* propria locutio Iurisconsultorum: nam veterum testamenta imperatiuis referta sunt verbis. *Illius)* Saturnini. *Obsequium)* beneficium, lenitas. nam obsecuti sumus reip. cùm iure possimus contendere. *Publicè)* decurionibus, qui vices publicas gerunt. *Partibus)* officio. *Ac tuis)* tanquam si tua interesset. nam fuit Secundo contubernalis. *Sermone)* quem habiturus es apud decuriones pro me. *Vultus)* quo minas, blanditias, lætitiam, tristitiam, preces effingimus.

gestus, vox ipsa moderatur. epistola omnibus commendationibus destituta malignitati interpretantium exponitur. Vale.

Gestus) motus corporis, qui debet esse magis accõmodatus ad sensus quàm ad verba. *Vox)* si submissa. *Commendationibus)* actionis laudibus, in quibus Demosthenes summam locabat. *Malignitati interpretantium exponitur)* subiacet epistola, neque se defendet ab his qui eam malignè interpretari velint.

C. PLINIVS CAPITONI SVO S.

SVADES, vt historiam scribam, & suades non solus: multi hoc me sæpe monuerunt: & ego volo: non quia commodè facturum esse confido (id enim temerè credas, nisi expertus) sed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorúmque famam cum sua extendere. Me autem nihil æquè, ac diuturnitatis amor & cupido solicitat: res eo homine dignissima, præsertim

SVADES) Capitoni vt historiam scriberet suadenti, rescribit idem cupere: & causas quibus ad hoc incitaretur, quibúsque retardaretur, enumerat: vbi pleraque multa, quid historia ab oratione differat, breuiter tractat, cognitu quidem non inutilia. Admonemus lectorem Sidonium Apollinarem libro quarto voluisse hanc epistolam non Capitoni, sed Tacito scriptam. namque inquit, Et antiquitus cùm C. Cornelius Tacitus C. Plinio Secũdo vt historiam scriberet, suasisset: & ipse postremò quod iniunxit, arripuit. *Commodè)* scitè, bene. *Nisi expertus)* nisi experiaris, & prius periculum scribendi facias. nam tunc facilius poteris comprehẽdere, quid in reliquis præstare possis. *Occidere)* aboleri nomen illorum; & facta interire, [pro non pati occidere, fuit in vetusto codice posteris tradere.] *Æternitas)* immortalitas, rebus præclarè gestis. *Sua)* historici. Sallustio in præfatione contestante, & qui facta aliorum scripsere, & qui fecere multi laudantur. *Diuturnitatis)* posse diu viuere. *Res dignissima)* amor immortalitatis, qua multi incitantur ad illustria.

Culpæ)

qui nullius sibi conscius culpæ, posteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito, si qua me quoque possim Tollere humo. Id enim voto meo sufficit: illud supra votum, Victórque virum volitare per ora. Quanquam ô. Sed hoc satis est, quod propè sola historia polliceri videtur. orationi enim & carmini est parua gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, vt qui sermunculis etiam fabellísque ducantur. Me verò ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. Auunculus meus, idémque per adoptionem pater,

Culpæ) criminis. nam vbique se prædicat integerrimæ vitæ: quod etiam testimonio Ausonij comprobatur. *Posteritatis memoriam)* vt de se posteri malè loquantur: nam qui rectè vixerunt, non timent vt posteri sua repræhendant. *Si qua me quoque possim Tollere humo)* si quo modo possim vẽdicare me à mortalitate: sumptum est ex tertio Georgicorum Virg. vbi hæc scribuntur, Tentanda via est, qua me quoque possim Tollere humo, victórque virum volitare per ora. vnde statim subiunxit reliquum carminis. *Id)* liberari à mortalitate. *Supra votum)* inexpectatum, παράδοξον. *Victor)* voti compos. *Volitare per ora)* laudari & legi ab omnibus. *Quanquam ô)* optat tamen suis scriptis illustrari & excellere, sumens initium ex v. Æneid. vbi Mnestheus hortatur socios ad remigandum in nauali certamine. Non iam prima peto Mnestheus, nec vincere certo: Quanquam ô. sed superent, quibus hoc fortuna dedisti. O) optantis aduerbium. interdum irascentis. vt ô callidos homines. nonnunquam expauescentis. vt, ô salue Pamphile. *Quod)* mediocrem laudem. *Gratia)* amor, commendatio. *Eloquentia summa)* nisi tractantur summa eloquentia & arte. *Quoquo modo)* etiam sine eloquentia, & tantùm res nudas commemorans. [Inde ad Luceium M. Tullius, Ipse, inquit, etiam annalium ordo nos mediocriter retinet, quasi enumeratione fastorum: & de finibus, quod historia delectet, quam solemus persequi vsque ad extremum, prætermissa repetimus, inchoata persequimur. & cum sequatur, Nec verò sum inscius esse vtilitatem in historia, non modò voluptatem, quid cùm fictas fabulas è quibus vtilitas nulla duci potest cum voluptate legimus? & reliqua deinceps: vt Cæcilius videatur hunc locum à Cicerone accepisse.] nam secundum Vitruuium historia per se tenet lectores, quia habet noua-rum rerum varias expectationes. Et vetustissimi Ro. Cato, Pictor, & Piso, condiderunt historias nisi ex annalibus: quam similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine vllis ornamentis monumenta solùm temporum, hominum, locorum, gestarúmque rerum reliquerunt. *Curiosi)* cupidi scire noua & inaudita. nam omnes homines natura scire desiderant. *Nuda)* inculta, sine affectibus, rem ipsam tantum dicente, vt annales & commentarij. *Capiuntur)* oblectantur. *Sermunculis)* quotidianis, & familiaribus verbis. *Ducantur)* afficiantur. *Ad hoc studium)* scribendarum historiarum. *Auunculus meus)* C. Plinius Secundus frater matris meæ. quidam opinantur auunculum traxisse appellationem ab eo, quod æquè tertius à matre, vt auus est: sed non eiusdem iuris, ideóque vocabuli factam diminutionem. siue auunculus appellatur, quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filium. *Per adoptionem pater)* ius adoptionis est, vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit: & cùm potuerit, sit expertus, & adoptatus sit minor adoptante, legitimo & pontificio iure procedat adoptatio, & ita fiat, vt ne quid aut de dignitate, aut de sacrorum religione minuatur: in primis ne qua calumnia, ne quis dolus adhibeatur. Euenit

autem secundum Iurisconsultum, vt is qui in adoptione datus est, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quàm in familia adoptiua nanciscatur: sed eorum tantùm cognationem in adoptiua familia nanciscitur, quibus fit agnatus, in naturali autem omnium pertinebit. Paulus ff. primo, Per adoptionem dignitas non minuitur, sed augetur. vnde Senator si à plebeio adoptatus est manet & Senator. similiter & Senatoris filius in familia adoptantis manet, nisi mancipetur. Iustinianus codice de adoptionibus, Adoptatus inuitus transire ad alienam familiam non cogitur: si verò homo sui iuris per arrogationem ex augusta liberalitate se dederit in adoptionem, tunc familiæ eius aggregatur. Appianus scribit Romanorum more adoptiuos filios adoptantium nomina sumere solitos, & Dion pariter lege cautum, si quis adoptetur, vt adoptantis appellationem reciperet, vnum tamen priorum nominum reseruaret. Hinc noster Cæcilius ab auunculo adoptatus, dictus est, C. Plinius Cæcilius Secundus. Et cùm de adoptione multa Iurisconsulti scribant, vt Iustinianus in Institutionibus, & Codice de adoptionibus, Diocletianus, & Max. Imperat. Ulp. ff. primo, & Modestinus ibidem: longe tamen plura Gellius lib. v. Tantùm addam quæ à Caio traduntur, Quòd generalis adoptio duobus modis fit, aut principis autoritate, aut magistratus imperio: principis autoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt: quæ species adoptionis dicitur. Arrogatio, quia & is qui adoptat rogatur, id est interrogatur, an velit eum quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse, & is qui adoptatur interrogatur, an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate parentis sunt, siue primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos proneptis. Apud Barbaros mos fuerat in adoptionibus lectum ascendere, & adoptandum sumptum iuxta ab adoptaturo per vestes, inferius in terram demittere, vt verum partum imitaretur. *Adoptionem*) assumptionem in filium: nam Marcellus adoptionem vendicationem interpretatur. & Varro referentibus centurionibus, adoptatos in cohortes dixit. hoc est, ascitos.

historias, & quidem religiosissimè, scripsit. Inuenio autem apud sapienteis honestissimum esse, maiorum vestigia sequi, si modò recto itinere præcesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & graueis causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis spes) destino retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc quod reliquum est studij addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quicquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices, Potes simul & rescribere actiones, & componere historiam. Vtinam. Sed vtrunque tam magnum est, vt

Historias) bellorum Germaniæ xx. libros. à fine Aufidij Bassi xxxj. naturæ historiarum xxxvij. *Religiosissimè*) verissimè, cum fide. *Sapientes*) philosophos. *Sequi*) imitari. *Vestigia*) studia, artes. *Recto itinere*) per virtutis callem. *Tot*) libro sexto ad Quadratum numerat actiones suas honorificas. [aliqua exemplaria habent, cur ergo autore scilicet tanto tardo adscribendam historiam, quia prius volo actiones meas emendare.] *Tenuis spes ex eis*) sperem consequi paruam admodum laudem ex orationibus meis. *Retractare*) superuacua amputare, emendare. *Labor meus*) quem perpessus sum componendo, & illas agendo. *Quod reliquum est studij addidero*) extremam manum imposuero. *Mecum*) me moriente. *Rationem posteritatis*) considerationem & respectum memoriæ tuæ apud posteros. *Peractum*) absolutum, per enim compositum finem rei significat. *Pro non inchoato est*) tanquam si nunquam incœpisses. nam imperfecta negliguntur, & citò intereunt. *Rescribere*) emendare. *Vtinam*) possem simul vtrunque præstare. *Magnum*) magni oneris & ingenij

genij

genij Lucianus testatur historiæ compositionem difficilem & arduam, orationum verò vt nondum aliquis perfectus orator reperiatur. *Alterum*) aut perficere orationes, aut historiam conscribere.

abundè sit alterum efficere. Vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum, quid præstare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video. Quid si huic oneri nouum accesserit? habet quidem oratio & historia multa communia, sed plura diuersa in his ipsis quæ communia videntur. Narrat illa, narrat hæc, sed aliter. huic pleraque

Abundè) maximum. *Vndeuicesimo*) decimonono, dempto vno de vicesimo, sicut duodeuicesimo, decimooctauo: demptis duobus de vicesimo: sic vndetrigesimo, & duodetrigesimo, ac deinceps vsitato & eleganti dicendi genere. Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ tradit, L. Crassum nonodecimo ætatis anno statim parem vnicuique causæ. Fabius Demosthenem puerum actiones pupillares habuisse: Trãquillus Augustum auiam duodecimo anno pro rostris laudasse. *Præstare*) efficere, quod sit oratoris officium. M. Tullius de perfecto oratore inquit, Oratoris officium, vt subtilis in probando sit, mediocris in delectando, vehemens in flectendo. Fabius. tria præstare debet orator, vt doceat, moueat, delectet: nam virum cùm ingenij natura præstantem, tùm verò pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetustas cognouerit: singularem, perfectúmque, vndique optima sentientem, optiméque dicentem (non enim sufficit honestè dicere scire, nisi & audere) hunc iure perfectum oratorem appellauerim. *Per caliginem*) difficulter, vix. *Quid*) fiet? *Nouum*) componendæ historiæ. *Multa communia*) vt delectet, afficiat, auditores rerum nouitate attentos reddat, exemplis instruat, & moueat digressionibus opportunis, vtatur exornationibus ferè omnibus quibus orator, & elegantia, & flumine orationis, & varietate [Unde non absurdè dixit Cicero de legibus, Historiam scribere maximè minus esse oratorium. est autem quædam historia perpetua, quæ continet alicuius populi res gestas, & quomodo quid singulis annis actum sit, ita scripsit Liuius & Tacitus in historia augusta. aliud præterea genus historiæ, quæ solùm ad vnum pertinentia continet. ea propria dici potest, & seclusa, vt scripsere Tranquillus apud nos, Plutarchus apud Græcos: de priori genere nunc differit Secundus. *Plura diuersa*) Lucianus in libello scribendæ historiæ, Diuersa, inquit, est historicorum ratio scribendi ab oratoribus. historici enim ordinem rei seruant, & materia præparata vtuntur: oratores verò multa inuertunt & fingunt. procœmium historicorum, duabus tantùm rebus, attentione & docilitate constare debet, omissa beneuolentia, quam in primis orator captat. Hinc Fabius plures historiæ virtutes oratori vitandas præcipit. cùm sit proxima poëtis, & quodammodo carmen solutum, verbísque liberioribus ac remotioribus figuris narrandi tædium euitet. demum neque contineatur quibus oratio partibus, exordio, narratione, confutatione, confirmatione, peroratione: sed eius lex sit incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem vsque perducere, explicando quo consilio, qua ratione gestæ sint. Hinc de perfecto oratore Cicero, Declamatoribus historia finitima est, in qua narratur ornatè, & regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones & hortationes, & tracta quædam ac fluens expetitur eloquentia, non hæc contracta & acris oratio. De oratore libro secundo, Quis nescit primam esse historiæ legem, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri tacere, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis? Hæc fundamenta nota sunt omnibus, ipsa autem exædificatio posita est in rebus & in verbis, rerum actio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem, consilia primùm, deinde a-

ctus, postea euentus expectantur. Vult etiam de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari: non solùm quid actum, aut dictum sit, sed etiam quæ: & cùm de euentu dicatur, vt causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: omniúmque ipsorum: non solùm res gestæ, sed etiam qui fama & nomine excellat: de cuiusque natura atque vita, quæ plerunque ab oratore omittuntur, vel secus tractantur pro commodo suo. Si quis plura desiderat, in quo vtrunque differat, legat præcepta dicendi, & Lucianum in eo opusculo, cui titulus est, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν. *Illa*) oratio. *Hæc*) historia. *Narrat*) immò ferè consumitur tota in narrando. nam post præfationem rebus conuenientem, & rectè introductam fit ad narrationem transitus. omne enim sine artificio, si Luciano credimus, reliquum historiæ corpus est longa narratio; quæ tamen narrationis virtutibus ornabitur. *Aliter*) scribitur enim historia ad narrandum, non ad probandum, & inter species narrationum à Fabio numeratur, at quæ oratori conuenit narratio interdum subtrahenda, neque semper procemio substituenda: sed pro conditione causarum mutanda. namque non in hoc reperta est, vt tantùm cognoscat iudex, sed aliquanto magis vt consentiat. neque necesse est narrationem in oratore esse veram, sed verisimilem: in qua aliqua neganda, aliqua adiicienda, aliqua mutanda, sicut aliqua etiam tacenda, quæ omnia ab historico respuuntur. *Huic*) historiæ.

humilia & sordida, & ex medio petita: illi omnia recondita, splendida, excelsa, conueniunt. Hanc sæpius ossa, musculα, nerui: illam

Humilia & sordida) Assentiri videtur Secundo Diodorus. Libro, inquit, sexto. Omnia in quibus historia versatur complecti rerũ scriptores decet: tum verò maximè quomodo quæque res sigillatim describendæ sint, cura videtur suscipienda. non enim tantummodo hæc notatio particularis diligentiáque priuatis hominibus ad conseruandas augendásque fortunas proficit. verùm historicis etiam plurimum decoris atque ornatus affert. videmus quot Liuius bella obscura, & ad nullum exemplum facientia percenseat: sed illi ita faciendum fuit omnes Rom. res scribere aggresso. neque me præterit Junium Cordum historicum à Julio Capitolino reprehendi, quòd multa de voluptatibus domesticis, cæterísque infimis rebus historiæ suæ inseruit: quot seruos vnusquisque principum, & quos amicos habuerit, quot penulas, quótve chlamydas: quorum scientia nulli prosit: si quidem ea debeant in historia poni, quæ aut fugienda sint, aut sequenda: nam leuia prætereunda. Itaque Flauius Vopiscus notat Aurelium Festiuum cum Firmum referret inter crocodilos vnctum crocodilorum adipibus natasse, & elephantũ rexisse, & hippopotamos edidisse, & sedentem struthionibus vectum, ac quasi volitasse: non enim scimus quales mulos Clodius habuerit, aut mulas T. Annius Milo: aut vtrum Thusco equo sederet Catilina an Sardo: vel quali in chlamyde Pompeius vsus fuerit purpura: quorum vitas scribendas Liuius & Sallustius arripuerunt. Dicamus igitur aliud esse vitas, aliud perpetuam historiam quam intendit Secundus, scribere: in illis enim electa dicenda. quam regulam tenaciter obseruasse Tranquillum videmus, sed in omnimoda historia licet interdum vulgaria complecti. *Petita ex medio*) trita, vulgaria, communia. possumus ista etiam referre ad verba. nam autore Luciano, historia coloranda est dictione clara: inde sæpius inuenies apud rerum scriptores de medio petita vocabula: qualia sunt carrus, induratus, castellanus, ferraria, lignatum, aquatum, rebellatum, & similia: existimo tamen de rebus hic loqui, cum sequantur mox alia verba. *Illi*) orationi. *Recondita*) cognita paucis, electa: opponuntur enim tritis & vulgaribus. *Splendida*) illustria, cuius contrarium sordida. *Excelsa*) eius antitheton humilia. *Sæpius*) interdum ex præcepto Luciani vim eloquẽtiæ licet ostentare, vbi copia rerum exigit: laudare tamen & vituperare parcè. *Hanc*) historiam. *Ossa*) nudæ res. *Musculi*) à cor-

à corpore ad historiam hæc commodè translata. sunt autem musculi ex neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur sicut neruis. Licet igitur historico vires ostendere. quod Quintilianus permittit in declamationibus, quibus similis est historia, Ostendenda, inquit, ossa & nerui controuersiæ ac declamationis: at oratori secus faciendum. nam vires dissimulandæ, & illius præcipuum artificium cùm ex arte loquatur, ne ars vlla videatur.

tori quidam & quasi iubæ decent. Hæc vel maximè vi, amaritudine, instantia: illa tractu & suauitate, atque etiam dulcedine placet. Postremò alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, vt Thucydides

Tori) pulpæ. M Tullius succum orationis appellat, vt apud Terentium in Phormione, culpam vt Antipho in se admiserit: nam bono ornatu addidit in se, cùm & sine hoc planum videri possit. Tacitus, inquit, Oratio sicut corpus hominis esse debet, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur: sed temperatus & bonus sanguis implet membra & exurgit toris, ipsos quoque neruos robur tegit, & decor commendat. *Iubæ*) exultantia & decor orationis per iubas monstratur, sicut per toros plenitudo & vbertas. quanquam Fabius moneat orationi non debere inesse athletarum toros, sed militum lacertos: nec versicolorem illam qua Demetrius Phalereus dicebatur vti, vestem bene ad forensem puluerem facere. Verùm aliud est posteritati consulere, aliud vtilitati præsenti. [In alia lectione fuit tubæ, id est eminentiæ.] *Hæc*) historia. *Vi*) impetu & concitata oratione. nam M. Tullius Xenophontem notat tanquam dulciorem & minus vehementem quam historico conueniat. in Tacito verò vis, amaritudo, instantia ex professo apparet. Scio tamen vim conuenire oratori, modò ne transeat in violentiam. In hoc autem eloquentiæ vis, vt iudicem non in id tantum compellat, in quod ipsa rei natura ducetur, sed aut qui non est, aut maiorem quàm est faciat affectum. omnis vis consistit in augendo minuendóve. *Amaritudine*) libere narrando vitia, & crimina ac infortunia. *Instantia*) rerum frequentia, breuitate: quam Secundus in Saturnino commendat. qualis Thucydides & Tacitus, vt verborum prope numerum sententiarum numero sequantur. nam vterque historiæ grauissimus autor. *Illa*) oratio. *Tractu*) amplificatione: cùm inter alias oratoris virtutes hæc non minima sit, parua augere, magna minuere, & immorari diutius vbi opus sit, vt melius animis auditorum infigatur. Cicero tamen de oratore iubet in historia genus orationis fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabiliter profluens sine illa iuridiciali asperitate, & forensibus aculeis sententiarum prosequendum esse, & alibi historiam leni æquabilíque tractu distinguendam existimat. & Fabius in Herodoto omnia leniter fluere. tum ipsam linguam habere iucunditatem vt latentes in numeros complexa esse videatur. *Suauitate & dulcedine*) quibus alliciat animum auditorum: nam huic soli intendit orator, quoquo modo iudices mouere, non veritatem explicare: vnde sæpe dulcibus & suauibus eos fallit, neque respicit si in futurum sit obnoxius reprehensioni quòd falsa dixerit: sed si persuasibilia & fidem facientia. Iam prædiximus differentiam suauis & dulcis. *Alia verba*) diuersa sunt quædam historicorum verba ab oratore. nam illis peculiare est dicere, palari, facere impressionem, canere receptui, centuriare, lapidare, castrametari, expedire aciem, antesignanos, vicanos, classiarios, suppetias, & alia multa quibus orator nunquam nisi per translationem vtitur. *Sonus*) historico præterquam in concionibus vnus & perpetuus debet esse sonus: oratori secus. nam si lugubria tractat verbis & voce querula, si læta lætis, si grauia grauibus vtetur, & exornationibus ac clausulis ad rem accommodatis: in concionibus similiter cadentia & antitheta plurimum faciunt: in iudiciis parum admodum lenia omnia & profluentia, apud historicum acria, &

aculeata apud oratorem. Ad hæc historia non tam finitimos numeros, quàm obicem quandam contextúmque desiderat, cùm omnia eius membra connexa sint, & quoniam lubrica est ac fluit, vt homines manibus inuicem apprehensis gradum firmant, continent & continentur. quare diuersam verborum constructionem historiæ ab oratione dicit Secundus, & Lucianus autor historiæ stylum non debere esse hiantem & asperum, neque rhythmo diffluẽtem. illud enim culpabile, alterum audientibus iniucundum: monétque vehementem acrimoniam, & ambitu crebram ac perplexam argumentis dictionem, non conuenire historico, sed dispositam & ordinatam. sit autem clara & ciuilis, quæ possit insigniter declarare subiectum. signum historici laudabilis, primùm lucidè & splendidè rem tractare non abstrusis, & extra calcatam viam nominibus, neque forensibus & cauponariis. sed vt vulgus intelligat, eruditi laudent, modestus sit in compositione nominum.

ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα, quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor, vt duo dissimilia, & hoc ipso diuersa, quòd maxima, confundam, misceámque: ne tanta quasi colluuione turbatus, ibi faciam, quòd hîc debeo. Ideóque interim veniam (ne à forensibus verbis recedam,) aduocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita, quæ potissimùm tempora aggrediamur. Vetera & scripta aliis, parata inquisitio, sed onerosa collatio, intacta & noua, graues offensæ, leuis gratia. Nam præterij quòd

Κτῆμα sit, an ἀγώνισμα) [possessio sit an concertatio.] Hæc est sana lectio, quam in omnibus, quos vidimus codicibus mancam & inuersam restituimus in integrum sumptam ex prooemio Thucydidis κτῆμα μᾶλλον ἐς ἀεὶ ἤπερ ἐς τὸ παρὸν ἀγώνισμα, id est, monumentum potius in perpetuum quàm ad præsens tempus pugna. Hæc repetit ad verbum Lucianus in præceptis scribendæ historiæ. Et Fabius Quintilianus libro decimo sic transtulit, Totum historiæ opus non ad intuitum rei pugnámque præsentem, sed ad memoriam posteritatis & ingenij famam componitur. vnde Lucianus in fine eiusdem opusculi, Memento, inquit, non ad præsens, vt qui nunc sunt, te laudent, te honorent: sed æternitatem respiciendo, historiam sic conscribe, vt à posteris præmium laboris expectes: dicántque, profectò vir ille dicendi libertate præditus erat. nihil in eo adulatorium est, neque seruile: sed in omnibus veritas, κτῆμα ἐς ἀεὶ, vt sit perpetua possessio, non composita ostentationi, sed fidei veritatíque. [*Agona*) scribit Cicero ad Atticùm à Græcis appellari contentionis studium.] *Quorum alterum*) oratio scilicet exigit vt sit momentanea oblectatio & & concertatio auditoribus grata. *Alterum*) historia exigit, vt posteris placeat, [si legis historia est. interpretaberis vt sit perpetua possessio. M. Tullius de legibus quod Plin. orationi tribuit, id poëticæ dat, Intelligo, inquit, alias in hist. leges seruandas, alias in poëmate: quòd in illa ad veritatem referantur, in hac ad delectationem pleraque.] *Duo*) orationem & historiam. *Maxima*) maximi ponderis, constantia ex multis maximísque, & ideo in quibusdam diuersa. *Confundam*) componam, eodem tempore perturbem. Colluuione commixtura, confusione. colluuies propriè est permixta immundicies ex confluuio alicuius rei: quare dixit quasi. *Ibi*) in oratione. *Faciam*) conuenientia historico. *Veniam aduocandi peto*) scripturus historiam quietem ab actione causarum petit (ne à forensibus verbis recedam) docet [veniam &] aduocandi dictionem fuisse verbum causidicorum, & in foro vsitatum [ex verbis M. Tullij pro Archia cognoscimus, aliud fuisse genus dicendi in iudiciis, aliud in forensi sermone. in peruetusto exemplari pro forensibus est meis, id est forensibus. ad idem Lucianus etiam de componenda historia inquit, Historicus non abstrusis verbis, nec ex-

nec extra calcatam viam, neque forensibus ac cauponariis vtetur.] *Quæ tempora)* quorum temporum historias scribendas aggrediamur. *Vetera)* veterum historiæ. *Scripta aliis)* mandatis monumentis literarum, ab aliis sunt. *Parata inquisitio)* materia & inuentio facilis ac in promptu, vtpote iam tractata. *Onerosa collatio)* difficilis comparatio, quia oportet superare scribendo summos viros, qui prius illa tractarunt. *Intacta)* tempora non descripta ab vllo, qualia erant Vespasianorum, Neruæ, & Traiani: nondum enim Tacitus & Tranquillus suas historias conscripserant, cùm hæc destinaret Secundus. *Graues offensæ)* sunt futuræ molestæ inimicitiæ scripturo. arduum videtur, refert Sallustius, res gestas scribere. primum quòd facta dictis exæquanda sunt: deinde quia plerique delicta, quæ repræhenderis, maleuolentia & inuidia dicta putant. *Leuis gratia)* parua laus est describere noua. *Propterea quòd)* quia hoc nos deterrere potest à scribendo noua, [an potius placet, nam præterij quod dicendum in primis erat.]

in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt, quàm laudanda: tum si laudaueris, parcus: si culpaueris, nimius fuisse dicaris: quamuis illud plenissimè, hoc restrictissimè, feceris. Sed hæc me non retardant: est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto præstruas, ad quod hortaris, eligásque materiam, ne mihi iam scribere parato, alia rursus cunctationis & moræ iusta ratio nascatur. Vale.

In tantis vitiis) quibus versamur nostris temporibus: nam tunc omne in præcipiti vitium steterat, si Iuuenali credimus. potuit tamen respexisse mala Domitiani tempora. *Parcus)* diceris fuisse ab his qui laudantur. [*Quamuis illud)* Quod laudaueris. *Hoc)* quod culpaueris.] *Fide)* veritate, in qua tota versatur historia. *Satis animi)* maximè autem & ante omnia historicus liber sit mente, neque pertimescat aliquem, neque speret aliquid: alioquin similis erit malis iudicibus ad gratiam, aut inimicitiam iudicantibus. *Præstruat)* præpares. [*Tam)* alij legunt iam.] *Ratio)* caussa iusta.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

VARIE me affecerunt literæ tuæ: nam partim læta, partim tristia continebant. Læta, quòd te in vrbe teneri nunciabant. Nollem, inquis: sed ego volo, propterea quòd recitaturum statim, vt venissem, pollicebantur. Ago gratias, quòd expector. Triste illud, quòd Iulius Valens grauiter iacet: quanquam ne hoc quidem triste, si illius vtilitatibus æstimetur, cuius

VARIE) Dolet Juliũ Valentem grauiter iacere, sed molestius fert quòd Auitus decesserit. *Affecerunt)* si alicui fuisset ambiguum, afficere esse affectus mouere tam lætos quàm tristes, hîc omnino tollitur dubium. *Nollem esse in vrbe)* occurrit his quæ dici poterant à Saturnino. *Propterea quòd)* quia sic in præcedenti epistola vsus est [& M. Tullius in epistolis, Propterea quòd dies magna ex parte consumptus est. Sic in oratione ad equites Romanos.] *Recitaturum)* te. nam scripsit Saturninus orationes, historias, hendecasyllabos. *Vtilitatibus æstimetur)* reputemus quid vtile sit Julio.

interest quammaturissimè inexplicabili morbo liberari. Illud planè non triste solùm, verumetiam luctuosum, quòd Iulius Auitus decessit, dum ex quæstura redit. Decessit autem in naui procul à fratre amantissimo, procul à matre, à sororibus. Nihil ista ad mortuum pertinent, sed pertinuerunt, quum moreretur. Pertinent ad hos qui supersunt. Iam quidem in flore primo tantæ indolis iuuenis extinctus est, summa consecuturus, si virtutes eius maturuissent. quo ille studiorum amore flagrabat? quantum legit? quantum etiam scripsit? quæ nunc omnia cùm ipso sine fructu posteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolæ faciam, vt facere possim etiam lachrymis, quas epistola expressit. Vale.

Interest) expedit. *Maturissimè*) quàm primùm & opportunè. *Inexplicabili*) incurabili. *Liberari*) morte. *Iulius Auitus*) alius à Junio Auito, cuius interitum lib. viij. lugubriter dolet: [æstimetur tristitia cũ vtilitatibus illius.] *Nihil ista*) dicet aliquis. *Hos*) eius necessarios. *Iam*) præterea. *Indolis*) indicij futuræ virtutis. *Summa*) summam laudem & dignitatem. *Si maturuissent*) si vixisset diutius, [in pôtificio codice, cuius copiam nobis fecit Philippus Beroaldus, est ista lectio. maxima cõsecuturus. amabam virtutes eius maturitatémque.] *Quo*) quanto. *Sine fructu posteritatis*) quia nullam vtilitatem capient posteri ex studio illius immaturo. *Nulla*) non quælibet etiam parua, quanto magis maxima.

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

VM versus tuos æmulor, tum maximè, quàm sint boni, experior. Vt enim pictores pulchram, absolutamq́; faciem raro, nisi in peius, effingunt: ita ego ab hoc archetypo labo ro & decido. Quò magis hortor, vt quamplurima proferas, quæ imitari omnes concupiscant, nemo aut paucissimi possint. Vale.

VM) Jambos Antonini tantum admiratur, vt sibi imitabiles neget: & hortatur ad similes identidem emittẽdos. *Æmulor*) vt transferam in Latium, cùm ille Græcè scripserit. *Experior*) cum nequeam consequi illorum dignitatem. *Absolutam*) perfectam. *In peius fingunt*) deficiunt ab exemplari. *Effingunt*) transcribunt, depingunt. *Archetypo*) à prima positura, quales sunt tui versus Græci. *Labor*) inferior sum, [aut, quod non improbo, archetypo labore. à tuis primum elaboratis carminibus: vel magis, vt est in antiquo exemplari, ab hoc archetypo, laboro & decido. nitor scilicet assequi maiestatem tuorum carminum, sed frustra] *Concupiscant*) quia optima. *Possint imitari*) propter summam illorum excellentiam.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

LIBERA tandem hendecaſyllaborum meorum fidem, qui ſcripta tua communibus amicis ſpoponderunt, appellantur quotidie & flagitantur: ac iam periculum eſt, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. Sum & ipſe in edendo hæſitator: tu tamen meam quoque cunctationem tarditatémque viciſti. Proinde aut rumpe iam moras, aut caue ne eoſdem illos libellos, quos tibi hendecaſyllabi noſtri blanditiis elicere nō poſſunt, conuicio ſcazontes

LIBERA) Secundus hendecaſyllabo pollicitus fuerat amicis Trāquillum emiſſurum quædam: quæ cum diutius is contineret, & amici in dies promiſſa repeterent, eundem monet vt publicet: ſin minus, comminatur in illum verſus conuitioſos. *Libera fidem*) pręſta quod polliciti ſunt de te. *Communibus*) mutuis, noſtris. *Appellantur*) expetuntur, vocantur tanquam debita. Seneca de beneficiis, Nec auarus exactor ad horam & diem debitorem appellat. Interdum ſalutare ſignificat, vt apud Apuleium appellata Byrrhena. Appellare interdum prouocare, à quo appellatio prouocatio: vt ff. ix. titulo de appellationibus: à grammaticis inſuper pro nomine ſumitur. [*Cogunt formulam accipere*) Aliâs, cogantur ad exhibendum formulam. [*Exhibendum*) Ulp. Exhibere eſt in publicum producere, videndi, tangendíque hominis facultatem præbere. propriè autem exhibere eſt extra ſecretum habere. eſt ergo ſenſus, ne actione dictata cogantur exhibere ſe.] *Formulam*) libellum, modum, & formam procedendi poſt litem conteſtatam. Tranquill. in Claudio, Et iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidiſſent reſtituit actiones. Fabius, Neque ignoro multa transferri, cum in omnibus ferè cauſis, in quibus cecidiſſe quis formula dicitur: hæ ſint quæſtiones, an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere: aliâs pro regula.] Idem libro tertio. Priuata quoque iudicia ſæpe vnum iudicem habere multis & diuerſis formulis ſolent. Plin. lib. ix. Et damni dati formula ex edicto condemnatum. M. Tullius ſecundo de Oratore, Hæc enim in ludo cauſarum ferè formula. [& tertio Officiorum, Formula quædam conſtituenda eſt.] Petronius Arbiter, tabulas fœderis ſignatas ex formula aſſerit. Frontinus in præfatione de aquæductibus pariter pro regula & norma. & Varro in agricultura pro exemplari. quod etiam nunc ſequuntur notarij in ſtipulando. In ſtipulatione ouium priſca, inquit, formula, ſtipulatur emptor. Columella & Palladius formas & formulas caſeorum tradiderunt. *Hæſitator*) cunctabundus, ſecundum Horatij præceptum, qui iubet ne præcipitetur editio. *Tuo ſi tamen*) Satietatem importat ô ſi, ſicut ô he. ô ſi tamen in vetuſtis exemplaribus Secundi legitur, tu tamen abſque interpoſitione ô ſi. *Rumpe moras*) ede tua ſcripta. *Blanditiis*) conueniunt enim hendecaſyllabi rebus lætis. *Scazontes*) jambi: ſed quia legem Jambi non ſeruant, meritò ſcazontes, id eſt claudicantes, dicuntur. ſic Auſonius appellauit, ἀπὸ τοῦ σκάζω, id eſt claudico. Diomedes, Qui in vltima, inquit, oratiuncula vel ſyllaba fraudantur, vel tempore deficiunt, Græcè ſcazontes vocantur. Ephæſtion Græcus, quem in multis ſequitur idem Diomedes, Jambus ait claudus notandus in fine: quem alij Hipponactem, alij Ananium excogitaſſe ferunt. in hoc differt à recto Jambo: nam hic iambum vel pyrrhichium finalem ſuſcipit indifferenter, ille verò ſpondeum vel trocheum: & hic quidem in penultima diſſyllabos jambos & ſpondeos ſuſcipit, & triſſyllabos, dactylum, tribrachum, anapæſtum. claudus verò non admittit triſſyllabos vltimos pedes, ſed maximè iambum: quando ſit

ad decorum : interdum spondeum, quando exasperatur. Scazonta Martialis libro primo & septimo alloquitur.

Extorqueat) per vim cogant edere. *Splendescit*) elucet, emendatur. *Lima*) correctione. *Atteritur*) absumitur. obscuratur. nam emendatio finem habet. sunt enim qui ad omnia scripta tanquam vitiosa redeant, & quasi nihil fas sit rectum esse quod primum est, melius existiment quicquid est aliud, ídq; faciant quoties librum in manibus resumpserunt, similes medicis integra resecantibus. accedit itaque vt cicatricosa sint, & exanguia, & cura peiora. sit ergo aliquando quod placeat, aut certè quod sufficiat, vt opus poliat lima, non exterat. *Titulum tuum*) inscriptionē tui nominis in principio voluminis. *Vænire*) exponi vænalia apud bibliopolas. *Volumina*) Suida teste scripsit Tranquill. de Græcorum lusibus librum vnum, de Romanorum spectaculis & certaminibus duos, de anno Romano vnum, de signis quæ in libris reperiuntur, vnum, de Rep. Cic. vnum, vbi contradicit Didymo : de nominibus propriis, & speciebus vestimentorum, ac aliorum quibus induimur : de dictionibus ominosis, & maledicis, & vnde vnaquæque dicta: de Roma, & eius institutis, ac moribus libros duos, cognationem Cæsarum continentes, & vitas, & successiones eorum à Julio vsque ad Domi. libros octo. seriem virorum Romanorum illustrium, nos opinamur esse libellum, qui nunc de claris rhetoribus, & grammaticis circunfertur, de prætoribus vnum: cuius, sicut de poëtis & triumphis. Priscianus meminit, & Ser. de vitiis corporalibus. reliquos libros, qui eiusdem Tranquill. creduntur, sponte omittimus. *Nobis*) nostris opusculis.

extorqueant. Perfectum opus, absolutúmque est, nec iam splendescit lima, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum, patere audire, describi, legi, vænire volumina Tranquilli mei. Æquum est, nos in amore tam mutuo eandem perxcipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

C. Plin. Fabato Prosocero Svo S.

ACCEPI) Quia Fabatus Prosocer porticū extruxerat, & in ornatum portarum pecuniam promiserat: ideo Secundus munificentiam illius commendat, incitátque. *Filij*) soceri Secundi: nam eius filiam duxerat: verum cùm hæc scriberet, iam vita functus erat. *Dedicasse*) obsequio dedisse: inscripsisse titulo tuo, & filij. *Portarum*) municipij Comi. porta vrbis proprie dicitur ab importando & exportando. *Consummatio*) finis. sensus est vt finita priore liberalitate extruendæ porticus: statim fine intermissione initium à promissione pecuniæ ad ornandas portas sumeres. quod erat

ACCEPI literas tuas, ex quibus cognoui speciosissimam te porticum sub tuo filiíque tui nomine dedicasse, sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, vt initium nouæ liberalitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primùm tua gloria, cuius ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat: deinde quòd memoriam Soceri mei pulcherrimis operibus video proferri. Postremò quòd patria nostra florescit, quam mihi à quo-

erat secundæ liberalitatis principium. *Necessitudine)* sanguinis coniunctione. *Soceri mei)* & filij tui. *Patria)* Comum. *Florescit)* illustratur ædificiis publicis *Excoli)* exornari. *Istum)* liberalem. *Tempus)* vitam. *Liquet)* constat. *Peracto)* opere. *Maximè)* laudabiliter. *Stare)* remorari, finem habere. Nazarius: iam certè quiescere virtuti integrum non est. *Usus)* consuetudo.

cunq; excoli iucundum, à te verò lætissimum est. Quod superest, deos precor, vt animum istum tibi, animo isti tempus quàm longissimũ tribuãt. Nam liquet mihi futurum, vt peracto, quod proximè promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem vsus ipse commendat. Vale.

C. PLINIVS SCAVRO SVO S.

Recitaturus) orationẽ quam apud municipes suos habuerat, paucis amicis recitatam iudicio Scauri subdit. Colligimus ex libro sexto Attilium Scaurum amicitia Secundo coniunctum, & Gellio tradente, de Casellij erroribus plura cõposuisse Terentium Scaurum grammaticum in primis nobilissimum tẽporibus Adriani, cuius filium eiusdem cognomẽti grammaticum Latinum. refert Capitolinus auditum à Vero Imperatore. Seneca tamen libro primo suasoriarum asserit in Scauro Mamerco Scaurorum familiã extinctam. *Publicare)* in publicum mittere. *Vererer)* quia timor est emendatior optimus. *Verum)* iudicium illorum, an bona, an mala esset. *Hic)* hanc orationem. Legitur etiam mihi, & tunc sensus expositus. *Solicitudine accendar)* intendam animum, cùm sim solicitus ne amici malè de meis iudicent scriptis: nam securitas facit hominem negligentem. *Vt meum)* quia nostra solemus amare, & vnusquisque suæ inuentioni fauet, meliusque de alienis, quàm de suis iudicat. In secunda lectione fuit vt mecum id est per meipsum, & sine alieno iudicio: longè tamen melior, vt meum. *Tuli)* consecutus sum. *Consilij sui)* quid sentirent de meis scriptis. *Ipse)* nam iam dixit in recitatione perspicere lectorem quod quisque

RECITATVRVS oratiunculam, quam publicare cogito, aduocaui aliquos, vt vererer paucos, vt verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: vna, vt solicitudine incendar: altera, vt admonear, si quid fortè me, vt meum fallit. tuli quod petebam: inueni, qui mihi copiam consilij sui facerent. Ipse præterea quædam emendanda annotaui. Emendaui librum, quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces, cætera liber explicabit: quem iam nunc oportet ibi consuescere, vt sine præfatione intelligatur. Tu velim, quid de vniuerso, quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc autoritas tua accesserit. Vale.

sentiat ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio: & ideo multa commutare, præterire. *Consuescere)* in consuetudinem habere. *Huc)* vt edam. *Illuc)* vt supprimam.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

ET tu rogas, & ego promisi, si rogasses, scripturum me tibi, quem habuisset euentum postulatio Nepotis circa Thuscillum Nominatum. Inductus est Nominatus, egit ipse pro se nullo accusante. Etenim legati Vicentinorum non modò non presserunt eum, verum etiam subleuauerunt. Summa defensionis, non fidem sibi in aduocatione, sed constantiam defuisse: descendisse vt acturum, atque etiam in curia visum: deinde sermonibus amicorum perterritum, recessisse. monitum enim ne desiderio Senatoris non iam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis tam pertinaciter, præsertim in Senatu repugnaret: alioqui maiorem inuidiam, quàm proximè passurus erat. Sanè priùs tamen à paucis acclamatum exeunti subiunxit preces, multúmque lachrymarum: quinetiam tota actione homo in dicendo exercitatus operam dedit, vt deprecari magis (id enim & fauorabilius & tutius) quam defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis Afranij Dextri: cuius hæc summa, Melius quidem Nominatum fuisse facturum, si causam Vicentinorum eodem animo quo

ET *tu)* Notum argumentum præcedente iã epistola ad Valerianum, qua illum incitauerat audire quid futurum esset de accusatione Thuscilli Nominati: quo aduocato vsi fuerant Vicentini contra Solertem. *Promisi)* iocatus fuerat cũ eo, dicens quamdiu nunc oportet, quàm blandè roges, vt reliqua cognoscas. non promiserat se scripturum, nisi hac conditione vt rogaret. *Postulatio)* accusatio. *Inductus)* admissus in Senatum. *Legati)* quos cum de aduocatione sua tutari deberet, deseruerat. *Presserunt)* acriter accusarunt. *Subleuarunt)* adiuuarunt, excusarunt. *Summa)* compendium hoc fuit. *Aduocatione)* pro Vicent. *Descendisse)* in curiam venisse. *Desiderio)* voto. *Senatoris)* Solertis, qui ius ingrediendi Senatum & sententiam dicendi habebat. *Nundinis)* quas instituere in agris suis procurabat. *Gloria)* ascribitur etiã gratia. siquis gratiosior esset Senatui, an Solers, an Vicentini. *Repugnaret)* contradiceret. *Proximè)* statim. *Inuidiam)* maleuolentiam. *Prius)* in principio defensionis suæ. *Paucis)* à quibusdam Senatoribus *Acclamatum)* approbatum, laudatum. [*Exeunti)* egredienti, digressionibus vtenti. Clarior lectio est, deinde, sed quia illam inuenio in codice antiquo, facit vt potior videri possit.] *Subiunxit preces)* cœpit vti deprecatione, quæ in Senatu & apud principem locum habet. *Deprecari)* veniam precibus petere. *Afranij Dextri)* cum Dextro habuisse amicitiam Mart. vij. testatur. (hic postea in Cõsulatu suo incertum, sua, an suorum manu, scelere an obsequio perẽptus est. id quod Plin. l.j refert. & Spartianus Seuerum Imperatorem vrbi præfecisse Domitiũ Dextrum, & Cassio Dextro rescripsisse diuum Pium. Ulp. ff. xl. *Summa)* fuit.

susceperat, pertulisset: quia tamen in hoc genus culpæ non fraude incidisset, nihilque dignum animaduersione admisisse conuinceretur, liberandum ita vt Vicentinis, quod acceperat, redderet. Assenserunt omnes, præter Flauium Aprum. Is interdicendum ei aduocationibus in quinquennium censuit: & quamuis neminem autoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quinetiam Dextrum, qui primum diuersum censuerat, prolata lege de Senatu habendo, iurare coëgit è Rep. esse, quod censuisset: cui quanquam legitimæ postulationi, à quibusdam reclamatum est: exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus, Tribunus plebis, recitauit libellum disertum & grauem, quo questus est vænire aduocationes, vænire etiam præuaricationes: in lites coiri: & gloriæ loco poni, ex spo-

Pertulisset) executus fuisset. *Conuinceretur*) probaretur. *Quod acceperat*) primò sex millia nummûm, deinde mille denarios. [*Præter Flauium Aprum*) Flauios multos nominat Tacitus. Apri grammatici Antonini Philosophi mentio fit per Julium Capitolinum: item Apri Trib. mil. per Spartianum, vt prætercam quos Mart. suo sale aspergit.] alij legunt, *præterquà Licinius* [Licinius Nepos prætor, à quo postulatus fuerat Thuscilius.] *Interdicendum ei adu.*) prohibendum ab officio aduocandi: nam Jurisconsulti scribunt, esse genus pœnæ iuris studiosis interdicere aduocatione & foro. Monendum tamen interdicere foro, plus esse quàm aduocationibus interdicere: siquidem huic omnimodo forensibus negociis accommodare se non permittitur. ff. xlvij Ulpianus titulo de pœnis. *Traxisset*) in sententiam suam. *Autoritate*) quia Prætor erat. *Sententia*) sua. *Prolata lege de Senatu haben o*) Cn. Pompeius Cõsulatum primò cum M. Crasso initurus, quoniam per militiæ tempora Senatus habendi consulendique rerum humanarum expers fuit, M. Varronem rogauit, vti commentarium introductorium faceret, ex quo disceret, quid facere dicereque deberet, cùm Senatum consuleret: sed is liber adhuc viuente Varrone intercidit: vnde multa ad eam rem pertinentia in literis ad Oppianum docuit. primùm qui fuerint, per quos more maiorum Senatus haberi soleret, Dictatorem scilicet, Consules, Prætores, Tribunos pleb. Interregem, præfectum vrbi. Igitur qui Senatum haberet, poterat iureiurando Senatores adigere quicquid censuissent è Rep. censuisse. vnde Licinius Prætor cùm Senatum habuisset, iure coëgit Dextrum iurare quicquid cẽsuerat è Rep. censuisse. *Prolata lege*) non nunc primùm proposita, sed allegata, & in rem suam producta. *E Rep. fuisse*) vtile & expediens rei. Fab. libro duodecimo. Ad hoc nemo dubitabit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, saluos esse eos magis è Rep. quàm puniri. *Legitimæ*) secundum legem *Quibusdam*) Senatoribus. *Reclamatum*) cum clamore contradictum. *Ambitionem*) quòd Thuscillus ambisset Afranium Dextrum priusquam ingrederetur Senatum, & ideo pro illo censuisset. *Nigrinus*) hic inter optimates postea tantum potuit apud Adrianum vt sibimet successorem Imperator destinasset, nisi insidias cum multis sacrificanti parasset. quare Fauentiæ interficitur inuito Adriano, vt ipse in vita sua dixit. quod videtur credibile. nam Ceionium Commodum Nigrini generum Adrianus adoptauit, autores sunt Spartianus, & Dion. Traiani autem & Secundi epistolæ testantur Auidium Nigrinum gessisse Proconsulatum sub Domitiano. *Libellum*) quam supplicationem vulgò dicunt. *Grauem*) res graues & magnas continentem. *Vænire aduocationes*) causas agi precio, & aduocatos pecunia duci. Fabius laudat,

qui sine mercede agebant, Gratis, inquit, ne ei semper agendum tractari potest. quis ignorat quin id longè sit honestissimũ & liberalibus disciplinis, & illo quem exigimus animo dignissimum, non vendere operam? nec eleuare tanti beneficij autoritatem? cùm pleraque hoc ipso possint videri vilia, quòd precium habent. cæcis hoc (vt aiunt) satis clarum est: nec quisquam, qui sufficientia sibi (modica autem hæc sunt) possidebit, hunc quæstum sine crimine sordium fecerit. nam Cn. Titius legem tulit, qua cauebatur antiquitus, ne quis ob causam orandam, donum, pecuniámve acciperet: sed lex ista iam exoleuerat, & in desuetudinem venerat: quanquam sæpius reuocata. Tacitus, Cuncta legum & magistratuum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat Claudius: nec quicquam publicæ mercis tam venale fuit, quàm aduocatorum perfidia: adeo vt Samius insignis Eques Romanus quadringentis nummorum millibus Suillio datis: & cognita præuaricatione, ferro in domo eius occubuerit. quare princeps oratione C. Silij Cos. des. commotus capiendis pecuniis modum posuerit, vsque ad dena sesterria, quæ egressi repetundarum tenerentur. in quem sensum postea Licinius breue edictum proposuit: peractis tamen negociis capere permittebat. *Præuaricationes*) dissimulationes verorum criminum, admissiones falsarum excusationum: nam præuaricari est vera crimina abscondere. Respexit Thuscillum, quem credebat præuaricatum esse in causa Vicentinorum, promittentem primùm operam suam, deinde non protegentem illos, sed dissimulantem se admonitum ab amicis ne ageret. *In lites coiri*) contestari causas, data opera lites suscitari inter litigandum cum aduersarij aduocato conuenire. *Gloriæ loco*) pro re gloriosa & laudanda.

lis ciuium magnos & statos reditus. Recitauit capita legum, admonuit Senatusconsultorum: in fine dixit petendum ab optimo principe, vt quia leges, quia Senatusconsulta contemnerentur, ipse tantis vitiis mederetur. Pauci dies, & liber principis seuerus, & tamen moderatus. leges ipsum, est in publicis actis. Quàm me iuuat, quòd in causis agendis non modò pactione,

Statos) certos, annuos. hodie quoque nonnulli præstant salaria annua causidicis. *Capita*) principia, summam. *Legum*) Titiæ & Cintię. *Senatusconsultorum*) pertinentium ad hanc causam: nam præter iam prædicta Tacitus libro decimotertio tradit multa arbitrio Senatus constituta, vt ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur. & ibidem repetitum Senatusconsultum, pœnáque Cintiæ legis aduersus eos, qui præmio causas orassent. Nam libro decimoquinto inquit, Oratorum licentia Cintiam rogationem peperit. Senatusconsulta sunt decreta patrum, & quicquid Senatus cõstituit Pomponio scribente. Est autem Senatusconsultum tanquam genus, decretum verò species. *Fine*) libelli. *Optimo principe*) Traiano, cui inditum optimi cognomen à moribus. *Pauci dies*) post hæc intersuerunt. *Liber*) decretum contra vænales aduocatos exiuit. *Seuerus & tamen moderatus*) non vsque quaque summum ius persequens, sed veterem illam legem molliens, quæ vetabat aliquid accipere. nam diximus post aduocationem permittit. x. sestertia: idcirco qui seuerum à sequenda veritate dictum autumant, non falluntur. *Actis publicis*) Senatusconsulta coram patribus scribebantur, & ab iisdem subscribebantur, & cum Tribunus plebis sedens ad fores Senatus. T. litteram subscripsisset, deferebantur ad ærarium, vbi in libris elephantinis ad id institutis scripta conseruabantur. Acta igitur pro libris & & tabulis continentibus publica ciuitatis acta, id est negocia, quæ & pro legibus plerunque intelliguntur, & acta Cæsaris Dictatoris non rescissa legimus apud Tranquill. *Pactione*) Paulus secundo. ff. Pacta quæ turpem causam continent, non sunt obseruanda. Et Ulpianus. Qui transigit, quasi de re dubia, & lite incerta, ne-

ta, neque finita transigit: qui verò paciscitur donationis causa, rem certam & indubitatam liberalitate remittit, & pacis nomen à pactione deductum est.

dono, munere, verumetiam xeniis semper abstinui. Oportet quidem, quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare: Iucundum tamen si prohiberi publicè videas, quòd nunquam tibi ipse permiseris. Erit fortasse, immò non dubiè, huius propositi mei & minor laus, & obscurior fama, cùm omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, cùm alij diuinum me, alij meis rapinis, meæ auaritiæ occursum, per ludum ac iocum dictitant. Vale.

Dono, munere) donum ad breuissimum tempus, munus ad multos dies. Secundum iurisconsultum munus tribus modis dicitur: vno donum: & inde munera dici dari mittíve. Altero onus, quod cùm remittitur, vacationem militiæ munerisque præstat. vnde immunitatem appellari. Tertio officium, vnde munera militaria & quosdam milites munificos vocari. Paulus de verborum significatione, inter donum & munus hoc interest quod inter genus & speciem. nam genus esse donum Labeo ait: vel à dando vel à donando dictum: munus speciem. nam munus esse donum cum causa, vt puta natalitium, nuptiarum. Martianus ibidem, Dona propriè sunt, quæ nulla necessitate iuris officióve, sed sponte præstantur, quę si non præstentur, nulla reprehensio est: & si præstentur plerunque laus inest: sed in hoc ventum est, vt non quodcunque munus, idem donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. Non facit hic Donati & Seruij opinio tradentium, donum esse quod datur diis, munus quod datur hominibus, neque magis Agretij, donum dantis esse, munus accipientis. Ex verbis Taciti lib. xvij. colligi potest quòd donamus nostra, largimur aliena. *Xeniis)* amicorum donis, quæ mittebantur amicis, & ab amicis, ab Ulpiano ff. primo monstrantur esse, quæ victus quotidiani causa mittuntur: munera, quæ in longius producuntur: eorũ plurima Martialis libro primo distichorum enumerat. Vitruuius libro sexto, Græci hospitibus postero die mittebant pullos, oua, olera, poma, reliquásque res agrestes: ideo pistores ea quæ mittebantur picturis imitantes xenia appellarunt. ξένος enim amicus & hospes. Suidas tantum interpretatur xenium donum ab amicis datum, ξένιον, inquit, δῶρον παρὰ ξένοις διδόμενον. Apuleius secundo sui asini. Mittit mihi Byrrhena xeniola, porcum optimum, & quinque gallinulas, & vini cadum in ætate preciosi. Appianus in rebus Libycis: Phanea à Senatu xeniis condonatus plurimis, purpurea veste & fibula aurea, equo phaleris aureis ornato, & insignibus pariter armis, ad hæc argẽti drachmas decem mille, & minas centum argenti contulit: Xenius autem præfectus hospitij & Jupiter Xenius, id est quòd præsit hospitibus. [*Iubenda)* quæ possunt iuberi ne fiant. non displicet prohibenda, quod in vno tantùm exemplari legere memini: quòd si leges pudenda, videtur opponi illi verbo inhonesta.] *Permiseris)* indulseris. *Immo)* correctio. *Propositi)* noluisse pro patrocinio aliquid accipere. *Necessitate)* lege cogente. *Diuinum)* non tam ex stirpe deorum, & immaculatum, quàm vatem, & hoc præuidentem. *Occursum)* lege prouisum. *Per ludum acceptum)* ioci causa, quod pro ludo accipitur: sic enim mecum iocantur amici, cùm norint me à rapinis abstinentissimum, & integrum. [ad idem tendit si leges per ludum ac iocum dictitant.]

C. Plinivs Pontio Svo S.

SECESSERAM in municipiũ, cùm mihi nunciatum eſt, Cornutum Tertullum accepiſſe AEmiliæ viæ curam. Exprimere non poſſum, quanto ſim gaudio affectus, & ipſius & meo nomine. Ipſius, quòd ſit licet, ſicut eſt, ab omni ambitione longè remotus, debet tamen ei iucundus eſſe honor vltrò datus. Meo, quòd aliquanto magis me delectat, mandatum mihi officium, poſtquam par Cornuto datum video. neque enim augeri dignitate, quàm æquari bonis gratius. Cornuto autem quid melius? quid ſanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expreſſius? quod mihi cognitum eſt non fama, qua

SECESSE-*ram)* Lætatur curam viæ Æmilię demandatã Cornuto Tertullo amiciſſimo & optimo viro: cum quo pręfecturã ærarij deinde Conſulatum geſſerat: nec minus exultat temporum fœlicitate, qua boni dignitates conſequantur: demum enarrat quibuſcum fuiſſet in municipio ſuo, cùm intellexit hanc nouam dignitatem Tertullo traditam. Ad Pontium alibi ſcribit Secundus, & fatetur eius nomine munera accepiſſe. Sceuino Pontio nobili adoleſcentulo ab Othone redditum locum ſenatorium teſtatur Cornelius Tacitus. Pontio Proconſuli reſcripſit diuus Pius, autor Ulpian.ff.xlviij. titulo de accuſationibus: & ff.xxxiij.legitur Imperatorem Seuerum reſcripſiſſe Pontio Luciano. *Seceſſeram)* Roma diſceſſeram relictis vrbicis negociis, gratia quietis, & relaxandi animi. *Municipium)* Comum. *Curam)* præfecturam quam primum inſtituiſſe Auguſtum refert Tranquillus, ſed Pomponius de origine iuris innuit hunc magiſtratum vetuſtiorem fuiſſe, cùm inquit, Conſtituti ſunt & Quatuoruiri, qui curam viarum agerent. *Via Æmiliæ)* Æmilius Scaurus, qui ſubegit Ligures, viam à Placentia, vt Flamminiæ committeret, Ariminum perduxit, deductis ex Pado vſque in Parmenſium agrum foſſis, nauigationibus cõmodis. paludes ipſas exſiccauit è campis per Placentiam, ſiquidem Trebia Padum influens, aliique item complures ante fluuij vltra modum ſtagnabant. Hæc Liuius & Strabo, apud quem inſuper hæc leguntur libro quinto. Hic ille Scaurus eſt, qui per Piſas & Lunam vſque Sabatios viam ſtrauit Æmiliam. & hinc per Dertonem. Alia verò eſt Æmilia, quæ Flaminiam excipit. eodem enim in Conſulatu M. Æmilius Lepidus, & C. Flaminius collegæ fuerunt, victores autem Ligurum ſtrauêre. hic quidem Flaminiam è Roma per Thuſciam, & Umbriam Ariminum vſque. Alter Æmiliam Bononiam vſque, & ex ea in Aquileiam prope Alpium radices ducto per gyrum circa paludes opere. [M. T. in vndecima Philippica inquit, Tres eſſe vias ab vrbe ad Mutinam: à ſupero mari Flaminiam, ab infero Aureliam, mediam Caſſiam. & idem Cicero ſtatim ſubdit, Poſſum Caſſiam vitare, tenere Flaminiam? Quid ſi Anconam, vt dicitur, Ventidius venerit, potero ne Ariminum tutò accedere?] *Ipſius nomine)* Tertulli cauſa. [*Quòd ſi licet)* quòd licèt ſit remotus, ſicut eſt.] *Ambitione)* honorum cupiditate. *Vltrò)* non quæſitus *Meo)* nomine gaudeo. *Mandatum mihi officium)* cura viæ Æmiliæ ab Imperatore mihi commiſſa. *Par)* eadem cura. *Æquari bonis)* conſequi quæ bonis, ſicut Tertullo, tribuuntur: ſententia color. *Ad exemplar antiquitatis)* vt in omnibus antiquos ſequatur virtute præſtantes & repræſentet. Feſtus, inquit, Exemplum eſt quod ſequamur, aut vitemus, exemplar à quo ſimile faciamus, illud animo æſtimatur, iſtud

istud oculis conspicitur. Libro sexto de Romano Secundus comœdiam dixit ad exemplum veteris comœdiæ scriptam, vt esse quandoque possit exemplar, scio tamen exemplum inuicem vsurpari, quod facit Martialis in præfatione primi, & Gellius, Ouidius, ac multi.

alioqui optima & meritissima fruitur, sed longis magnísque experimentis. vnà diligimus, vnà dileximus omnes ferè, quos ætas nostra in vtroque sexu æmulandos tulit: quæ societas amicitiarum arctissima nos familiaritate coniunxit. Accessit vinculum necessitudinis publicæ. Idem enim mihi, (vt scis) collega quasi voto petitus in præfectura ærarij fuit: fuit & in Consulatu. Tum ego qui vir, & quantus esset, altissimè inspexi, cùm sequerer vt magistrum, vt parentem vererer: quod non tam ætatis maturitate, quàm vitæ merebatur. His ex causis, vt illi, sic mihi gratulor, nec priuatim magis quàm publicè, quòd tandem homines non ad pericula, vt priùs, verùm ad honores virtute perueniunt. In infinitum epistolam extendam, si gaudio meo indulgeam. Præuertor ad ea quæ me agentem hic nuncius deprehendit. eram cum prosocero meo, eram cum amita vxoris, eram cum amicis diu desideratis, circumibam agellos, audiebam multum rusticarum querelarum: rationes legebam inuitus & cursim (aliis enim chartis, aliis sum literis initiatus) cœperam etiam itineri me præparare: nam includor angustiis commeatus, eóque ipso, quòd delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, cùm in vrbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

Alioqui) præterea. *Dileximus omnes)* inter quos Senecionem, Rusticum, Heluidium, Mauricum, Gratillam, Arriam, Fanniam. eos libro quarto ad Genitorem enumerat in eandem sententiam. de se, & Tertullo loquitur in panegyrica oratione, Iisdem inquit, amicis gloriabamur, eosdē amissos lugebamus. *Æmulandos)* sequendos. *Vtroque sexu)* tam fœminas, quàm mares. *Quæ societas amicitiarum)* quòd eosdem vnà diligeremus. *Necessitudinis publicæ)* coniunctionis in gerendis simul publicis honoribus. *Collega fuit in præfectura ærarij, & Consulatu)* vtriusque meminit in panegyrico. nondum enim compleuerant Secundus & Tertullus pręfecturam ærarij, quam antequam deponerent, Traianus eos Consules vnà renunciauit, miris laudibus illorum virtutem prædicans, & antiquis Consulibus æquiparans. *Altissimè)* penitus. *Ætatis maturitate)* senio. *Vitæ maturitate)* morum integritate & perfectione. Maturitas si ad ætatem refertur, pro longo vitæ spatio sumi debet: si ad mores, pro sanctitate, & perfectione. *Illi)* Tertulli causa. *Priuatim)* vtriusque respectu. *Publicè)* vtilitatis publicæ. *Non perueniunt ad pericula virtute vt prius)* sub sæuissimis Imperatoribus vt Domitiano homini periculum fuit esse bono: nam oderant virtutem, tāquam sibi suspectam: quare in panegyrico Traiani tempora commendans ait, Sicut nunc spes gaudiúmque, ita tunc communis nobis dolor, & metus erat. *Præuertam)* digrediar à proposito. [Codex antiquissimus habet præuertor.] *Hic)* Comi. *Nuncius)* Tertulli præfecturæ

Æmiliæ. *Pro socero)* Fabato. *Amita)* cuius meminit in fine epist. ad Traianum, suppresso tamen nomine, sed lib. iij. ad eundē scribens apertè docet Hispullam appellatam. *Querelarum rusticarū)* rusticos conquerentes, vt eorum moris est. *Rationes)* calculos expensarum, & redituum. *Inuitus & cursim)* sensus est, coactus tanquam & propere legebam rationes rerum rusticarum: nam cùm sint ineptè scriptæ, & (vt ita dicam) vernaculis literis confectæ, eas fastidiebat Secundus, qui elegantioribus oratorum literis assuetus erat. Nam, inquit, institutus sum floridis scriptis, non pessimis & laniariis. quibus vtuntur calculatores, & qui rationes conficiunt. *Initiatus)* institutus. pariter per translationem Fabius dixit, Neque enim sanctius esse sacris iisdem, quàm studiis initiari: quod est introduci in aliquam rem: propriè tamen de sacris dicitur. Varro præcipit initiari pueros Eduliæ & Potulicæ & Cubæ, deabus edendi, & potandi, & cubandi. Præterea legimus in insula Samothracum certo tempore pueros initiari. quomodo autem quis sacris initiaretur, Apuleius xj. pluribus persequitur. *Includor angustiis commeatus)* breue secessus spatium mihi permittitur. cōmeatus duo significat, & facultatem discedendi ab officio per aliquod tempus: & pro annona subinde reperitur. *Mei)* officij. *Idem)* quo venturus sum in vrbem. *Campania tua)* in agro Campano Pontius agros possidebat. *Remittat)* permittat te venire Romam. *Contubernio)* consuetudine, conuictu.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S.

TRISTISSIMVS hæc tibi scribo. Fundani nostri filia minor est defuncta: qua puella nihil vnquam festiuius, amabilius, nec modò longiore vita, sed propè immortalitate dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleuerat, & iam illi anilis prudentia, matronalis grauitas erat: & tamen suauitas puellaris cum virginali verecundia. Vt illa patris ceruicibus inhærebat? vt nos amicos paternos & amanter & modestè complectebatur? vt nutrices & pædagogos, vt præceptores, pro suo quenque officio diligebat? quàm studiosè, quàm intelligenter lectitabat? vt parcè custoditéque ludebat? qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam constantia

TRISTISSImus) E duabus, quas habebat Fundanus filias, minor obierat: puella supra ætatem omni virtute prædita. Quare monet amicum Marcellinum, vt si quas ad Fundanum literas consolatorias scribet, potius mitiget eum, quàm castiget, cùm impatienter nouum vulnus ferat. *Tristissimus)* mœstissimus, [& luctuosissimus] *Nostri)* amici *Minor)* ætate respectu alterius grādioris. *Festiuius)* lætius. *Nihil dignius)* nullam puellam vidi digniorem, vsitata Secundo dicendi figura. *Anilis prudentia)* qualis solet contingere interdum grandæuis matronis: nam in iuuene non dicitur cadere, cùm sit rerum bonarum, & malarum scientia, quorum videtur iuniorem ætatem non posse temporis angustia experientiam & cognitionem habuisse. [à prouidendo prudentiam dictam putat M. T. lib. j. de legibus.] *Matronalis)* matronæ cōueniens. *Suauitas)* festiuitas. *Vt qua)* gratia. *Honestè)* pudicè. additum, ne quis secus suspicaretur. Legitur etiam modestè. *Pædagogos)* qui curam morum habebant, & dabantur custodiæ puerorum puellarúmque. *Præceptores)* diuersarum rerum & scientiarum. *Pro suo officio)* vt pertinebat ad officium vniuscuiusque: magis enim diligendi sunt literarum præceptores quàm cantus & lyræ. *Custodite)* castigate, cum respectu.

nouiſſimam valetudinem tulit: medicis obſequebatur, ſororem, patrem adhortabatur, ipſámque ſe deſtitutam corporis ſui viribus, vigore animi ſuſtinebat: durauit hic illi vſque ad extremum, nec aut ſpatio valetudinis, aut metu mortis infractus eſt, quò plures grauiorésque nobis cauſas relinqueret, & deſiderij & doloris. O triſte planè, acerbúmque funus: ô morte ipſa mortis tempus indignius. Iam deſtinata erat egregio iuueni, iam electus nuptiarum dies, iam nos vocati. Quod gaudium, quo mœrore mutatum eſt? Non poſſum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, cùm audiui, Fundanum ipſum (vt multa luctuoſa dolor inuenit) præcipientem, quod in veſtes, margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in thura & vnguenta, & odores impenderetur. Eſt quidem ille eruditus & ſapiens, vt qui ſe ab ineunte ætate altioribus ſtudiis artibúſque dediderit: ſed nunc omnia, quæ audiit, quærit: ſæpe quæ dixit, aſpernatur, expulſiſque virtutibus aliis, pietatis eſt totus. Ignoſces, laudabis etiam, ſi cogitaueris quid amiſerit. Amiſit enim filiam quæ non minus mores eius, quàm os vultúmque referebat, totúmque patrem mira ſimilitudine

Nouiſſimam) qua periit. *Vigore*) Vigor eſt robur & firmitas. Apuleius vigoroſam pro robuſto poſuit. *Hic*) vigor. *Spatio*) longitudine. *Cauſas*) vt ſuperioribus virtutibus adderet conſtantiam. *Acerbum*) immaturum. *Mortis tempus*) quo erat deſtinata rebus lætis. *Deſtinata*) deſignata, ſponſa, vxor. *Electus*) vt boni ominis. *Aduocati*) inuitari ad nuptias. [aliter vocati, eodem ſenſu. *Multa ad augendam triſtitiam*) nam qui dolent, ingenioſi ſunt perquirere doloris cauſas. *Margaritas*) vniones. dicitur margarita, margaritum, & margaris pro maiori parte. Inuenitur in mari Indico & Rubri littoribus autore Curtio. culmen omnium rerum precij margaritæ tenent Plinio prodente, qui libro nono, capite trigeſimoquinto plura ſuper his ſcripſit. *Gemmas*) Pomponius ff. xxxiiij titulo de auro & argento legato, Gemmæ, inquit, ſunt perlucidæ materiæ velut ſmaragdi, chryſolithi, & amethyſti: lapilli autem contrariæ ſuperioribus naturæ, vt Abaſiani, Veientani: Margaritæ autem nec gemmis nec lapillis continentur. Gemmas pariter Curtius à margaritis diſtinguit. ſic vterque Plin. apud ſeniorem multa de gemmis diſſeruntur lib. xxxvij. tranſlatiuè gemma in vite dicitur à rerum ruſticarum ſcriptoribus. *Vnguenta & odores*) quibus mortui reſpergebantur. Mart. Unguenta & caſias, & olentem funera myrrham, Thuráque de medio ſemicremata rogo: Et quæ de ſtygio rapuiſti cinnama lecto. Auſonius, Sparge mero cineres & odoro perlue nardo Hoſpes, & adde roſis balſama puniceis. ac deinceps. *Ab ineunte ætate*) ab adoleſcentia. *Altioribus ſtudiis*) philoſophiæ. [*Quærit*) dememinit.] *Audiuit*) à præceptis philoſophorũ. [legitur in quibuſdam aliis exemplaribus, ſed nunc omnia quæ audiit, ſæpéque dixit, aſpernatur.] *Dixit*) monuerat obſeruanda. nam quamuis recordetur, conſtantiam in aduerſis ſeruandam, patientiam retinendam: tamen dolore ſuperatur, & affectui indulget repulſis aliis virtutibus, & ſola pietate ſeruata. *Talis pietas*) tam honeſtæ ſunt cauſæ, vt amet filiam, & ideo afflictæ mœreat, vt poſſis Fundano ignoſcere: immo eum laudabis, ſi conſideraueris quam filiam perdiderit. *Os*) lineamenta faciei. *Vultum*) motum in affectibus.

exſcripſerat. Proinde ſi quas ad eundem de dolore tam iuſto literas mittes, memento adhibere ſolatium, non quaſi caſtigatorium & nimis forte, ſed molle & humanum. Quod vt facilius admittat, multum faciet medij temporis ſpatium. Vt enim crudum adhuc vulnus, medentium manus reformidat, deinde patitur, atque vltrò requirit: ſic recens animi dolor conſolationes reiicit ac refugit, mox deſiderat, & vehementer admotis acquieſcit. Vale.

Exſcripſerat) effinxerat, reddiderat, effigiauerat. *De dolore*) cohibendo. *Caſtigatorum*) non quòd ſit eius generis, vt qui caſtiget, & reprehendat tanquam nimium dolori indulgentem, ſed quòd demulceat & leniat. [ſi legatur caſtigatorium ad idem tendit. *Admittat*) ſuſcipiat, approbet, exequatur. *Faciet*) legitur etiam fauet. *Medij temporis ſpatium*) Longum interuallum à morte filiæ. Nullus enim dolor ſecundum Sulpitium eſt, qui longitudine temporis non minuatur & molliatur. *Crudum*) recens vulnus: tranſlatiuè refertur ad dolorem, vt apud Papinium in ſyluis, Abruptis etiam nunc flebile venis Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ. *Requirit*) manus medentium petit. [*Vehementer*) legitur & clementer.] *Acquieſcit*) contentatur. *Admotis*) adhibitis conſolationibus.

C. Plinivs Spvrinnæ Svo S.

CIO quanto opere bonis artibus faueas, quantum gaudium capias, ſi nobiles iuuenes dignum aliquid maioribus ſuis faciant: quo feſtinantius nuncio tibi fuiſſe me hodie in auditorio Calphurnij Piſonis. Recitabat ἐρωτοπαίγνιον, eruditam ſanè luculentámque mate-

CIO) Calphurnij Piſonis opus de amoribus in auditorio frequenti recitatum, non vulgari laude commendat apud Veſtricium Spurinnam, vtraque lingua eruditum: deinde fratris Calphurnij pietatem probat, optátque tempora ſua illuſtrari ingeniorum claritudine. *Bonis artibus*) rei literariæ. *Dignum maioribus ſuis*) vt per res præclaras non videantur degenerare à maioribus ſuis illuſtribus. *Feſtinantius*) cupide, & perid miſſo tabellario properè: neque dilata re in craſtinum. *Auditorio Calphurnij Piſonis*) in eo loco, quò auditores conuenerant, vt audirent Calphurnium Piſonem. ἐρωτοπαίγνιον) ad hæc legitur, περὶ νόμων, id eſt de legibus, [quod facit cum Ariſtotele, qui refert ποιημάτων νόμων inter genera poëticæ, ac cum Julio Polluce, vbi de poëmatibus libro tertio mentionem facit, νόμους & παρθένια inter poëmata recenſens. & Tranquillus ſcribit Neronem non deſtitiſſe cantare etiam concuſſo motu terræ theatro quam inchoatum abſolueret nomum. νόμον Suid. melodiæ modum citharœdicum interpretatur complexum harmoniam ordinatam & rhythmum definitum. & Terpandrum νόμους inueniſſe Plutarchus in libro muſicæ refert. vbi etiam plura leges [περὶ νόμων.] Legitur etiam appoſite, ἐρωτοπαίγνιον, opus ſcilicet de ludo amoris. ἔρως enim amor, & παίγνιον ludus: an potius amoris feſtum. nam ἡ παιγνία Suida interprete feſtum ſignificat: & Aratum ſcripſiſſe τὰ παίγνια retulit: Idem Athenæus tradit eadem Mnaſeam compoſuiſſe: apud quem Nymphodorus Lesbiam Salpen fuiſſe dicit, quæ παίγνια monumentis mandauit, ſed Alcimus teſtatur Botryn cognomento Salpen inuentricem τῶν παιγνίων. Idem Athenæus Gneſippum παίγνια γράφοντα memorat.

morat. Ausonius prodidit Lælium antiquissimum poëtam conscripsisse erotopægnia. Quid, inquit, antiquissimi poëtæ Lælij erotopægnion libros loquar? vbi mendosè legitur Lennij erotopægnion. Et libro secundo Gellij capite vigesimoquarto erotopægnis pro erotopægniis. Huius scribit legis Lælius poëta meminit in erotopægniis. Apuleius in prima apologia. Vnum etiam poëtam attingam, versus quos agnoscent, qui Lælium legere, philtra omnia vndique erunt. Nonnulli tamen freti testimonio Prisciani qui libro vndecimo tradit Liuium in quarto erotopægnion vsum esse participio meminens, in præcedentibus legendum credunt, non Læuium, sed Liuium, qui poëtarum antiquissimus primus Fabulam dedit. Eadem forma dicitur erotopægnion, qua technopægnion, cuius fit mentio apud Ausonium. *Luculentam*) splendidam & luce plenam.

riam (scripta elegis erat) fluentibus, & teneris, & enodibus, sublimibus etiam verbis, vt poscit locus. Altè enim & variè nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, seueris iucunda mutabat: omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce suauissima, vocem verecundia, multum sanguinis, multum solicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim nescio quo pacto magis in studiis homines timor, quam fiducia decet. Ne plura, (quanquam libet plura, quòd sint pulchriora de iuuene, rariora de nobili) Recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitaui, pergeret, qua cœpisset, lumênque quod sibi

Scripta elegis) constabat versu elego, qui paulatim à rebus lugubribus transiit ad amores. *Verbis fluentibus*) currentibus: nam ex consonantibus multis constantia verba carmē exasperant, sicut crebrę collisiones. amatorium igitur fluere debet, è diuerso satyricū. *Enodib⁹*) mollibus, dulcibus. nodosa enim sunt aspera, enodia verò lenia & leuigata. *Etiam*) interdum. *Sublimibus*) grandibus, altiloquis. *Vt poscit locus*) vt res exigebat, & opportunè: verbi causa si exclamasset contra amorem, ac vim eius ac potentiā descripsisset, commode vsus fuisset sublimioribus verbis: Nam tristia mœstum Vultum verba decent iratū plena minarum, Ludentem lasciua, seuerum seria dicta: & quæ leguntur deinceps in poëtica Horatij. *Altè*) erectè, reconditè. Est alia lectio. Aptè enim & variè nunc attollebatur, hunc residebat: & sic referendum erit ad materiam.] Sententiæ autem sumuntur modò ab opinione hominum, modò à veritate. Hæ breuiter ostendunt, aut quid sit, aut quid esse oporteat. *Variè*) fastidium legentium varietate rerum & verborum vitari solet. *Attollebantur*) insurgebant grandioribus verbis. *Residebant*) demittebantur. Sententiarum enim vt verborum aliæ elatæ, aliæ mediocres, aliæ submissæ, quæ rebus de quibus scribitur aptandæ sunt. *Excelsa depressis*) nam plerunque altis & excelsis adiacent abrupta: & maximè mirabilia sunt, quæ maximè inexpectata. Antitheton exornatio est admodum suauis auditori. [Si leges aptè & variè nunc attollebatur, nūc residebat, ea referuntur ad Calphurnij pronunciationem.] *Mutabat*) variabat contraria contrariis. *Ingenio*) subtili inuentione. *Cōmendabat*) gratiora faciebat audientibus. *Suauissima*) dulci & amabili pronunciandum est quomodo scribendum: itaque lætis in rebus vox plena, simplex, & ipsa quodammodo hilaris fluit: ac in certamine recta intēditur, atrox in ira, & aspera, ac dēsa, in inuidia breuior at in blandiendo, fatendo, satisfaciendo, rogando, lenis, submissa: suadendo, monendo, pollicendo, consolādo grauis, in metu & verecundia contracta, miseratione flexa & flexibilis. *Voce verecūda*) si legeris, vocē verecundia,

resume, commendabat. *Solicitudinis in ore)* curæ, vt ex signis in ore videretur solicitè dicere. *Timor)* vt timeant ne sua scripta improbentur, tanquam non satis absoluta. *Nec plura)* dicam. *De iuuene)* Calphurnio Pisone. *Libet)* dicere. *Rariora de nobili)* rarò similia nostris temporibus contingunt [nobilibus, qui se pro maiore parte voluptatibus dedunt.] [an honestius est scripta Pisonis extollere, quàm nostra. legitur etiam in quibusdam exemplaribus pro, rariora de nobis, denique, vt cum sequentibus sic coniungatur, denique recitatione finita, quæ quidem lectio clarior est.] *Stimulus)* incitatio, scilicet laudare adolescentes. vnde Fabius optat sibi dari puerum, qui laudibus & gloria excitatur. nam laudibus haud minus quàm præmiis gaudent generosi. & scripsit Plutarchus Spartanos voluisse ab ineuntibus statim annis aliquo affectionis stimulo ad gloriam duci: ita vt & vituperatos dolor angat, & laudes ad maiora prouehant. *Qua)* via studiorum. *Lumen)* decus, famam, splendorem.

maiores sui prætulissent, posteris ipsis præferret. Gratulatus sunt optimæ matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quàm ille alter eloquentiæ tulit. tam notabiliter pro fratre recitante primùm metus eius, mox gaudium eminuit. Dij faciant vt talia tibi sæpius nunciem. Faueo enim seculo, ne sit sterile & effœtum: miréque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, nisi imagines habeant: quæ nunc mihi hos adolescentes tacitè laudare, adhortari, & quod amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

Maiores sui prætulissent) Fuit Calphurnia domus virorum gestis mirum in modum celebris: nam C. Piso Calphurnio genere ortus, ac multas insignésque familia paternas nobilitate complexus: claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutis similes: nanque facundiam tuendis ciuibus exercebat. Hæc Tacitus lib. xv. Fuit & Calphurnius Piso victis in Sicilia fugitiuis præclarus, vt super Calphurniæ domus splendore omittamus Liuium, Plutarchum ac alios: & quanquam de nobilitate Pisonum, multa prædiximus, quædam tamen addam: nam Valerius Max. lib. iiij. cap. de constantia, C. Pisonem Cos. laudat, L. Pisonem historicum Liuius, Dionysius, Plutarchus citant. & P. Piso orator & Consularis de Hispania triumphauit. M Pisonem tradit Cicero Græca doctrina doctissimum omnium, qui antè fuerunt. Item L. Piso Trib. pleb. legem primus de repetundis tulit, orationes reliquit, multarum legum suasor ac dissuasor fuit. alius L. vrbis custos, & studiorum liberalium antistes, ad quem & eius fratrem Horatius scripsit poëticam. Augustus graui morbo pressus nullum sibi successorem declarans, Pisoni exercitus, & publicos redditus in libello scribens dedit. Cælius Piso Consul cum Rubrio Gallo sub Traiano tradente iurisconsulto. ff. xl. de fideicommissariis libertatibus, fortasse Calphurnij frater. [*Posteris proferret)* id est, ad posteros protenderet. Secunda lectio præferret. scilicet vt ipse posteris lumen præferret, quemadmodum sibi maiores prætulissent.] *Pietatis)* amoris in fratrem. *Ille alter)* Calphurnius Piso. vulgaris locutio ille alter, qua Secundus alibi est vsus, illam alteram dicens, quod expostulat stilus epistolaris. [*Nobiliter)* ad idem legitur notabiliter.] *Metus)* dum incertus erat, quid sensuri essent auditores de scriptis fratris. *Gaudium)* postquam vidit recitata laudari. *Eminuit)* apparuit manifestò. *Seculo)* nostris temporibus. *Sterile)* rude, imperitum, infructuosum circa literas. *Effœtum)* inutile. idem quod sterile. [*Ne nihil)* ad imitationem Græcorum duæ negationes magis negant.] *Imagines)*

maiorum

maiorum illustrium, quas solebant locare in atriis super tabulino, & in funeribus suorum producere. *Hos adolescentes*) Pisones fratres. *Cognoscere*) veros suos nepotes.

C. PLINIVS MACRO SVO S.

BENE est mihi, quia tibi bene est. Habes vxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amœnissima. neque enim dubito esse amœnissimam, in qua se composuerat homo, felicior antè quàm felicissimus fieret. Ego in Thuscis & venor & studeo: quæ interdum alternis, & interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronunciare, vtrum sit difficilius, capere aliquid, an scribere. Vale.

BENE) Macro congratulatur quod in secessu Tarentino multis fruatur commoditatibus, se verò in Thuscis scribit vel venari, vel studere. [In vno vetustissimo exemplari non Macro, sed Spurinnæ fuit epistola scripta, vt cum vxore sua Coccia & filio Coccio.] *Quia tibi*) nam omnia amicorum communia, siue bona, siue mala. *Mari*) ad quod villa sita fuerat. *Ruribus*) circumuicinis. Legitur etiam vitibus. ad hæc in quibusdam codicibus scriptum vidimus, Viribus, id est prospera valitudine. [Placet tamen magis viridibus, de quibus in præcedentibus. [*Fœlicior*) Nerua, quem cùm Orphitus & Rufus ad imperium vocari dicerent, eos Domitianus paratarum contra se insidiarum insimulans, in insulam deportauit, Neruam quoque Tarentum secedere iussit, vbi tanquam vitam transacturus ocium suum disposuerat, quanquam Apollonius ei prædixisset omnino imperaturum. *Fœlicior*) comparatiuum maius significatum habens superlatiuo: vult enim ostendere vitam Neruæ priuati fuisse beatiorem quàm postquam princeps est creatus. *Fœlicissimus*) Imperator maximus & augustissimus. *Alternis*) horis vicissitudinariis.] *Simul*) eodem tempore ad Tacitum scripsit se cepisse tres apros, & inter venandum plura scripsisse. *Difficilius*) quia vtrunque delectabile, an quia magni laboris.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

VIDEO quàm molliter tuos habeas, quo simplicius tibi confitebor, quia indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud, πατὴρ δ᾽ ὡς ἤπιος ἦεν, *& hoc nostrum, paterfamilias. Quòd*

VIDEO) Petit vt Paulinus villam suam commodet liberto Zodosimo, nec curatus sit à tussi, quam recitando contraxerat, & inde sanguinem euomuerat. Erat autem recitator, [bonus] & litteratus, cithara callens, & domino suo multa prestans officia. Eius memoria adhuc Comi extat in templo diui Andreæ tribus verbis notata. ZOSIMVS CONIVGI INCOMPARABILI. Pariter Veronæ legimus, Zosimum Viriatium extãtem in curru triumphali Zosimum Alexandrinum & philosophũ, & alium Gazæum siue Asca-

lonitam declamatorem recitat Suidas. Ad Zosimum primatem scripsit in epistolis Æneas rhetor. *Molliter*) benignè, humanè. *Habeas*) tractes. ἑκυρὸς δ' πατὴρ ὡς ἤπιος αἰεί.) Socer autem pater quàm mitis erat. sumptum ex vltimo Iliad. vbi Helena cõqueritur, Priami filios sibi aliquando infensos extitisse: socerum verò Priamum semper se mitẽ præstitisse memorat. [magis tamen placet, vt legas. πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν, pater autem vt mitis erat, sumptum ex secundo Odysseę vt repetitum libro quinto.] *Hoc nostrum paterfamil.*) resume semper in animo est. *Nostrum*) patronorum proprium, an quia Romanum est vocabulum. nam paterfamiliæ ideo appellatus quòd curare debet familiam ea mansuetudine, quasi pater esset.

si essem natura asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi: cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. est homo probus, officiosus, literatus, & ars quidem eius, & quasi inscriptio, comœdus, in qua plurimum facit. Nam pronunciat acriter, sapienter, aptè, decenter, etiam vtitur & cithara peritè vltrà quàm comœdo necesse est. Idem tam commodè orationes, & historias, & carmina legit, vt hoc solum didicisse videatur. Hæc tibi sedulò exposui, quò magis scires, quàm multa vnus mihi, & quàm

Asperior) immitior. *Frangeret*) moueret ad lenitatem. *Quanto illa magis eget, est homo probus*) in secunda lectione fuit, quanto nunc maior venit debilitas, iam angitur homo probus. Fuit tertia scriptura, non absurda, quanto nunc vtilior [humanitas] ægrotanti. *Probus*) bonus quasi probatus: sicut improbus, malus. *Officiosus*) qui se immiscet officiis iuuandi gratia: & non officiosus, id est quietus & domi residens. interdum pro eo quod nocet intelligimus officiosum ab officiendo. Mart. Omnes prosequeris Prætorum Cotta libellos: Accipis & ceras, officiosus homo es. Apud Apuleium in primo Asini, Aduentores pristinos in fæce submissis officiosis roncis raucus appellat. *Literatus*) literis excultus Apuleius x. Dominus ædium habebat iuuenem filium probè literatum: & per id consequenter pietate modestiáque præcipuum. Tranquill. de Grammaticis, Sunt qui distingunt literatum à literatore, vt Græci grammaticum à grammatista, & illum quidem absolutè, hunc mediocriter doctum existiment: quorum opinionem etiam Orbilius exemplis confirmat. nam apud maiores, ait, cùm familia diuitis vænalis produceretur, non temerè quem literatum in titulos, sed literatorem inscribi solitum, quasi non perfectè literis imbutum. Apuleius tamen nono literatum pro seruo inscripto vsurpauit, Frontes, inquit, literati, [id est inscripti:] nam notis in fronte quibusdam inscribebantur. *Eius*) propria. *Comœdus*) comœdiæ actor. *Inscriptio*) nam vænales serui scripti monstrabantur, in qua præstarent arte. *Facit*) excellit. *Aptè*) accommodatè. vt vox conueniat ei rei quam agit. *Cithara*) dicta. παρὰ τὸ κινεῖσθαι quòd facilè moueatur, aut quòd auditores in amorem moueat. Seruius testudinem dictam credit: Est autem vocabulum græcum, & pro lyra à Suida interpretatur. Apuleius in secundo Floridorum, Cithara baltheo celata apta structim sustinetur: manus eius tenera procerule læua distantibus digitis neruos mouet: dextra psallentis gestu pulsabulum citharæ admouet, ceu parata percutere cùm vox in cantico interquieuit. *Quàm comœdo necesse est*) nam inter actus comœdiarum concinebatur, quod Horatius in arte præcipit, vt opportunè fiat, neu quid medios intercinat actus. Quod non proposito conducat. & mox, Tibia non vt nunc oricalcho iuncta, tubæque Æmula, sed tenuis simpléxque foramine pauco Aspirare, & adesse choris erat vtilis. Diomedes, Pantominus & choraules in comœdia canebant

bant inter actores comœdiarum pro facultate: & arte potiores principatum sibi artificij vendicabant. Insuper legimus Flaccum modulasse tibiis terentianas comœdias. *Legit*) recitat. *Sedulò*) diligenter.

iucunda ministeria præstaret. Accedit huc longa iam charitas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. Est enim à natura comparatum, vt nihil æquè amorem incitet & accendat, quàm carendi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante aliquot annos, dum intentè instantérque pronunciat, sanguinem reiecit, atque ob hoc in Aegyptum missus, à me post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper. deinde dum per continuos dies, nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinaui eum mittere in prædia tua, quæ Foroiulij possides. audiui enim te sæpe referentem esse ibi, & aëra salubrem, & lac huiusmodi curationibus accommodatissimum. Rogo ergo scribas tuis, vt illi villa, vt domus pateat: offerant etiam sumptibus eius, siquid opus erit: erit autem opus modico. est enim tam parcus & continens, vt non solùm delitias, verumetiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficit eunti in tua. Vale.

Iucunda) mihi grata. *Charitas*) amor. *Comparatum*) datum consuetum. *Hoc*) Zosimo. *Semel*) nunc. *Intentè*) acriter, altè. *In Ægyptum*) vbi Zosimus natus erat: ideo remittebatur in patriam, & ad suos, cùm valetudinarij curentur mutatione aëris, præsertim si transferantur in consuetudinem prioris victus, & cœli: sic enim restituuntur veluti nutrici ac parenti. alioquin Ægyptius aër purior & minus pestilens: inde multitudine hominum ferè cæteras orbis partes superauit. autores sunt Diodorus & Josephus. *Confirmatus*) liberatus, curatus. *Imperat voci*) nititur supra vires enunciare. [legitur & minus imperat.] *Tussicula*) parua & modica tussi. *Veteris infirmitatis*) reiectionis sanguinis. *Prædia*) quæstio est fundus à possessione, vel agro, vel prædio quid distet: [quidam sic diffiniunt, Possessiones sunt agri latè patentes publici priuatíque, quos initio non mancipatione, sed quisque vt potuit, occupauit atque possedit. vnde & nuncupati fundus dictus, quòd in ea fundatur, vel stabilitur patrimonium. Fundus autem & vrbanum ædificium & rusticum intelligendum. Est prædium quod ex omnibus patrisfamilias maximè prouidetur, id est apparet, quasi præuidium: vel quòd antiqui agros quos bello ceperant, vt prædæ nomine habebant. Alij,] Fundus est omne quicquid solo continetur. Ager est species fundi, quæ ad vsum hominis comparatur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. Quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, hoc possessionem appellamus: possessio ergo vsus est, ager proprietas loci est, prædium vtriusque suprascriptæ rei generale nomen est. nam & ager, & possessio huius appellationis species sunt. Hæc Modestinus, & præter eum Asconius, Prædia, inquit, sunt res ipsæ, prædes homines, id est fideiussores, quorum res, bona, prædia non vno nomine dicuntur. Justinianus in Inst. Prædia omnia ædificia vrbana appellamus, & si in villa ædificata sunt. Julius Frontinus de agrorum qualitate, Ager, inquit, est mensura comprehensus. cuius modus vniuersus ciuitati est designatus.] *Foroiulij*) Foroiulienses cognomine Concubienses locat Plinius in sexta

Italiæ regione, quæ Vmbriam, & agrum Gallicum circa Ariminum complectitur, de quibus nunc loquitur Secundus. Scio tamen Strabonem nauale Cæsaris Augusti, quod Forumiulij vocant, posuisse inter Olbiam & Antipolim, vt distet à Massilia stad. sex millibus, & Ptolemæum Forumiulij in Histria. sed diuersa oppida eodem nomine appellata quis nescit? nam & Plin. Forumiulij in Hispania refert. *Lac*) Lacte tussi per hyemem locis maritimis, per æstatem locis mediterraneis opus est. tussientem minimè oportet lectione vti vehementi. vtilis in omni tussi peregrinatio est, cibus vt lac in allio coctum. magis terreri potest aliquis cùm sanguinem exspuit. sed id modò minus, modò plus periculi habet: exit enim modò ex gingiuis: modò ex ore & copiosè: nonnunquam autem is à summis faucibus fertur, aut ore venæ alicuius adaperto, aut tuberculis quibusdam natis, & ex his sanguine erumpente, aliquando gutture & arteriis exulceratis, frequens tussis sanguinem extundit. interdum etiam fieri solet, vt aut ex pulmone, aut ex pectore, aut ex latere, aut ex iocinore feratur. Præter ista à Celso prædicta, Plin. ad exulcerationem stomachi lactis asinini potus, item bubuli, plurimum prodest. Lege plura lib. xxvj. cap. v. & xxviij. cap. x. apud eundem. [Est alia lectio, & in huiusmodi curationibus accommodatissimum, vt totum hoc ad aërem referatur.] *Necessitates valitudinis*) quæ necessaria sunt valitudinario. *Restringat*) amputet, minores faciat, id est abstineat à necessariis. *Ego*) sensus est, dabo ei tantum nummorum, quantum opus erit in via: nam domi tuæ nihil opus erit: ergo nihil vlterius addam.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

ITERVM Bithyni (breue tempus à Iulio Basso) & Rufum Varenum Proconsulem detulerunt: Varenum, quem nuper aduersus Bassum aduocatum, & postularant, & acceperant. inducti in Senatum, inquisitionem postulauerunt: tum Varenus petit, vt sibi quoque defensionis causa euocare testes liceret:

ITERVM) Accusauerant Bithyni Julium Bassum repetūdarum, qui in ea prouincia Proconsulatum gesserat: contra quem à Senatu impetrauerant aduocatum Rufum Varenum: is postea sortitus eandem prouinciam, repetundarum pariter reus fit. Pro Vareno egit Secundus, cui contradixit Fonteius, Græcus homo. Concessa est Bithyniis inquisitio, & Vareno postulatio. *A Iulio Basso*) Libro quarto legimus Julium Bassum reum fuisse repetundarum sub Traiano, quòd prouinciam Bithyniam expilasset: sed illic scriptum Pomponium Rufum aduersus Bassum egisse, nunc verò Rufum Varenum, nisi malimus intelligere appellatum Pomponium Rufum Varenum. *A Iulio Basso*) post accusationem Julij Bassi. *Detulerunt*) accusauerunt apud Senatum. *Proconsulem*) Bithyniæ. *Varenum*) dico illum Varenum: nam erant in vrbe alij eiusdem appellationis, & repetitio talis reficit auditorem, & magis rem declarat. *Acceperant*) impetrauerant à Senatu, à quo diximus aduocatos peti solitos. *Inquisitionem*) Inquisitio est alicuius criminis manifesti saltem per famam ex bono & æquo iudicis competentis facta inuestigatio. nam cùm in ius ventum erat, dicebat accusator reo, quòd iniuriam prouincialibus fecerat: si tacuisset, lis ei æstimabatur vt victo: si negasset, petebat accusator à magistratu dies inquirendorum criminum. *Euocare testes*) è prouincia testes in rem suam vocare: & expectandum donec in vrbem venirent. In rem nostram faciūt Taciti verba ex lib. xiij. Pomponium, inquit, Syluanum magna vis accusa-

cusatorum circumsteterat, poscebátque tempus euocandorum testium ex Africa prouincia, vbi proconsulare imperium habuerat. Sed reus illico defendi postulabat, valuítq; pecuniosa orbitate & senecta. sed sicuti fauore & gratia quorundã Syluanus obtinuerat statim pronũciari, ita iure Varenus impetrauit, vt posset euocare testes.

recusantibus Bithynis, cognitio suscepta est. Egi ego pro Vareno non sine euentu. nam bene an malè, liber indicabit. In actionibus enim vtranque in partem fortuna dominatur: multum commendationis & detrahit, & adfert memoria, vox, gestus, tempus ipsum: postremo vel amor, vel odium rei: liber offensis, liber gratia, liber & secundis casibus & aduersis caret. Respondit mihi Fonteius Magius, vnus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Mos est plerisque Græcorum, vt illis sit pro copia volubilitas: tam longas, támque rigidas periodos vno spiritu quasi torrente

Recusantibus) nolentibus vt euocaret testes contra obiecta crimina. *Cognitio)* discussio, examinatio. *Suscepta)* à Senatu. *Egi)* dixi causam. *Euentu)* bono & malo: nam & Vareno concessum est testes euocare, & Bithynis data fuit inquisitio. *Fortuna dominatur)* domina est, & plurimum potest. Fortunę omnia Tullus rex ascripsit. exoculata ab Apuleio dicitur: nam vaga, inconstans, incerta, varia, indignorúmque fautrix: huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, sola laudatur, sola arguitur, & in tota ratione mortalium sola vtramque paginam facit. μηδὲν ἄνευ τύχης, id est nihil sine fortuna, dixit Pausanias in primo. Et Salustius, sed profectò fortuna in omni re dominatur. Historici autem plurimum in bello posse tradiderunt. *Vtramque)* accusatoris & rei. *Commendationis)* laudis in actionibus. *Memoria)* si mala fuerit, detrahit: si tenax, affert. *Tempus)* si inopportunum. *Amor rei)* causa quæ agitur, an grata iudicibus. Quare non absurdè Cæsar apud Salustium suam orationem sic orditur, Omnes homines, patres conscripti, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, atque ira, atque misericordia vacuos esse decet. *Liber)* oratio mea quæ nullis affectibus tangitur, nulla etiam fortuna mouetur, siue bona, siue mala. *Fonteius Magius)* aduocatus Græcus à Bithynis in Senatum ductus: cuius fit mentio ab eodem libro septimo. *Plurimis verbis, paucissimis rebus)* Secutus est Ciceronem in Oratore dicentem, Verbi controuersia, tam diu torquet homines Græculos contentionis cupidiores, quàm veritatis. Et de Claris Oratoribus, Asiaticis quibusdam oratoribus fuit genus orationis non tam sententiis frequentatum quàm verbis volucre, vt Æschylo Gnidio, ac Milesio Æschini, quibus erat admirabilis orationis cursus, erudita sententiarum concinnitas non erat. neque inscitia illius cui res non suppetant, verba non desint, laudanda est: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indisertam prudentiam quàm stultam loquacitatem. *Volubilitas)* sermo rotatus, facilis circumductio, currens oratio. *Periodos)* in lectione. plena sententia periodus dicitur: cuius partes sunt, commata, & cola. Fit autem in extrema clausula, nec longior esse debet, quàm vt vno spiritu proferatur: modum eius Cicero quatuor senariis pedibus terminauit. vnde libro octauo Secundus data opera longiorem periodum fecit, vt ostenderet se Tacito inferiorem. Nonnulli duo illius genera esse dicunt, vnum simplex, cùm sensus vnius longiore ambitu circumducitur: alterum quod constat ex membris, siue incisis, quod plures sensus habet, vt, Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris. Adhæc Fabius sic distinguit, At illa connexa series tres habet formas: incisa, quæ commata dicuntur: membra, quæ cola: periodon, quæ est vel ambitus, vel circumductum, vel continuatio, vel con-

clusio. nam M. Tullius periodo plurima nomina dat, ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, circumscriptionem. *Frigidas*) sine neruis: quibus si strepitum dempseris, nihil boni restabit: vel rigidas, duras. *Vno spiritu*) quo periodon comprehendi præcipit Marcus Tulllius.

contorquent. Itaque Iulius Candidus non inuenustè solet dicere, aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix vni aut alteri, immò si Marco Antonio credimus, nemini: hæc verò, quam Candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maximè contingit. Postero die dixit pro Vareno Homullus callidè, acriter,

Contorquent) iaculantur tanquam telum aliquod in aduersarium. Sic Iuuenalis de enthymemate, Et curtum sermone rotato Torqueat enthymema. *Iulius Candidus*) Julius Vespronius Candidus, qui Consulatum cum Quadrato gessit quo tempore Adrianus Tribunatum plebis. Hic postea missus est Julius à Senatu legatus ad Septitium Seuerum, qui in Syria cum exercitibus, quibus præerat, à Juliano desciuerat. Erat autem Candidus, vetus Consularis olim militibus inuisus ob durum, & sordidum Imperium. Candidi vxorem tanquam adulteram poëta Martialis epigrammate momordit. Julio Candido rescripsisse diuum Pium memorat Ulpianus ff. xlviij. titulo de accusationibus. *Non inuenustè*) eleganter, vrbanè, scitè. *Aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam*) Valerium Probum grammaticum illustrem refert Gellius Sallustianum illud ex Catilinario satis eloquentiæ, sapientiæ parum, breui antequàm decederet, sic legere cœpisse, & sic à Sallustio relictum affirmasse, satis loquentiæ, parum sapientiæ, quòd eloquentia cum insipientia minime conueniret. nam alibi idem Sallustius dixerat loquax magis, quàm facundus. *Eloquentia*) ornatus verborum sententiarúmque cum pruden ia. Is enim eloquens est, qui cum sapientia dicit humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè. nam cùm orator sit vir bonus dicendi peritus, impossibile est eum esse oratorem qui imprudenter dicit. *Alteri*) duobus contigit. Possumus intelligere Demosthenem, & Ciceronem. *Non sumus Antonij*) M. Tullius primo de Oratore refert M. Antonium, cui vel primas eloquentiæ partes superiorum tribuerat ætas, virum natura peracutum & prudentem, in eo libro, quem vnum reliquit, disertos se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat videlicet in eius mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa, & in se, & in aliis desiderans neminem planè, qui rectè appellari eloquens posset, videbat. Eum verò statuebat disertum, qui posset satis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam opinione hominum mirabiliter dicere: sed eloquentem, qui mirabilius, & magnificentius augere posset atque ornare quæ vellet: omnésque omnium rerum, quæ ad discendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. [Verùm Secundus fatetur non esse eius sententiæ cuius Antonius, vt putet neminem eloquentem: nam, inquit, non sumus Antonij. Clarior lectio, Immo si Marco Antonio credimus, nemini.] *Nemini*) contigisse eloquentiam. *Loquentiam*) disertam facundiam sine prudentia. *Impudentissimo cuique*) Quid enim tam furiosum quàm verborum, vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia, nec interdum scientia? videas quosdam scatere verbis sine vllo iudicij negocio cum securitate multa & profunda, vt loquentes plerumque videantur loqui sese nescire. quare Thersiti audacissimo verba ἄμετρα Homerus attribuit, & Eupolis vetus poëta consignatissimè, id genus hominum retulit, λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν, id est blatterare optimus, dicere ineptissimus. Hæc sumpta

pta partim ex Oratore M. Tullij, partim à Gellio. Addo Euripidem in Hyppolito, malos dicere, populo videri eloquentiores. οἱ γὰρ ἐν σοφοῖς φαῦλοι παρ᾽ ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν. *Callidè*) astutè. *Acriter*) intensè, δεινῶς.

cultè : contrà Nigrinus presſè, grauiter, ornatè. Censuit Acilius Rufus, Consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam: postulationem Vareni silentio præteriit. Hæc forma neganda fuit, Cornelius Priscus Consularis, & accusatoribus, quæ petebant, & reo tribuit, vicitque numero. Impetrauimus rem, nec lege comprehensam, nec satis vsitatam, iustam tamen. Quare iustam non sum epistola executurus, vt desideres actionem. Nam si verum est Homericum illud, τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ᾽ ἄνθρωποι, Ἥπερ ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται, apud te prouidendum est, mihi ne gratiam nouitatis & florem, quæ oratiunculam meam vel maximè commendat, epistolæ loquacitate præcerpam. Vale.

Cultè) verbis ornatis. *Contra*) Homullum dixit. *Presſè*) emunctè, strictè. *Forma*) modus, scilicet nullam mentionem facere, vt Vareno liceret testes euocare. *Cornelius Priscus*) Consulum designatorum vnus, apud quem Secundus luxit obitum Valerij Martialis. *Accusatoribus*) Bithynis. *Quæ petebant*) inquisitionem. *Reo*) Vareno facultatem testium euocandorum. *Vicit numero*) sententia Prisci comprobata est, à maiori Senatorum parte. *Rem*) vt liceret testes euocare. [*Negligenter*) Aliàs nec lege.] *Comprehensam lege*) lege aliqua sancitam. [Approbatam: intellectam à senatoribus.] *Subsistentem*) probabilem, non displicet Usitatam. *Iustam tamen*) consistentem : nam erant personæ, & res notæ : ergo causa consistebat, sed vix subsistentem dixit, quia ex altera parte rationes erant validiores ad faciendam fidem. quod optimè Hermogenes, & eum secutus Fortunatianus in primo Rhetoricorum tractant. *Executurus*) dicturus. *Actionem*) orationem quam pro Vareno dixi. [τῷ δ᾽ οὔ πη χρὴ μῦθον ὀφέλλειν.] Idcirco, nullo modo oportet sermones augere. verba Patrocli ad Merionem ex decimosexto Iliados. In quibusdam codicibus leguntur hi versus, Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ᾽ ἄνθρωποι Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται, illam enim cantilenam magis concelebrant homines, quæ audientibus recentissima existat. [Verba sunt Telemachi ex libro primo Odysseæ] *Nouitatis gratiam*) quia noua magis placent. *Florem*) musteum decorem, illibatam lectionem, pulchritudinem. *Quæ*) nouitas. *Loquacitate*) si summam totius orationis lõga epistola comprehẽderem. *Perdam*) nam non tanquam nouam legeres illam. an potius præcerpam, [deflorem, delibem.]

C. Plinivs Rvfo Svo S.

DESCENDERAM in Basilicam Iuliam auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudices, centumuiri venerant, obseruabantur: aduocatis silentium longum, tandem à Prætore nuncius. Dimittuntur Centumuiri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, vt non mora læter. Causa dilationis, Nepos Prætor, qui legibus quærit. Proposuerat breue

DESCENDE-*ram)* dicturi erant aduocati apud cētumuiros, ad quos audiendos Secundus conuenerat, sed Licinius Nepos iudicia soluit, edicto monens, vt Senatusconsultum seruaretur: quo cauebatur, ne quis ante actionem pecuniam acciperet, vel pacisceretur: quod Nepotis factum à quibusdam reprehendebatur, ab aliis laudabatur. *Descenderem)* ab Esquiliis, loco edito, vbi domum habuit. *Basilicam Iuliam)* in qua iudicia publica & priuata conficiebantur, relege à nobis prænotata. *Proxima comperendinatione)* actione, quam primùm eram acturus. Comperendinatio enim vtriusque partis actio. Secundum alios comperendinatio est secunda actio. Item comperendinatio est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem: namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem qui dabatur post trigesimum diem. quo dato deinde inter se comperendinum diem denunciabant, vt ad iudicium venirent: quò cùm esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per iudicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur causæ coniectio, quasi causæ suæ in breue coactio. Secundum alios inter comperendinationem & ampliationem hoc interest, quòd comperendinatio ex vna tantùm repetitur parte, cùm antè iudex non intelligeret vt omnino suadebatur. Iudices, si bona causa, absoluebant eam: si mala, non statim damnabant. Sed hac excusatione parcebant. nam cùm condemnandi nota esset. Θ, litera. A, absoluendi, ampliandi signum. N.L. quod significabat non liquere, inde ampliatio nascebatur. hæc Asconius. Tacitus comperendinationes liberas olim fuisse memorat. Postea restrictæ sunt legibus: nam tertia actione, inquit Cicero, vt his ludorum diebus interpositis, nemo iustum comperendinatum iudicaret. Adimo enim comperendinatum, quod habet lex in se molestissimum, bis vt causa dicatur: verùm vt opinor Glaucia primus tulit, vt comperendinaretur reus: antea, vel iudicari primò poterant, vel amplius pronunciari. Alibi Secundus dixerat, leges, tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur. *Iudices)* sorte ducti. *Centumuiri)* numero centum octoginta: tot enim quatuor Tribunalibus scribebantur. *Obuersabantur aduocati)* simul aderant aduocati. legitur etiam obuersabantur, scilicet ab aduocatis & auditoribus. Centumuiri venerabantur: nam obueruatio ad honorem refertur, & in duabus rebus est, obsequio, aut speculando. Aliâs obseruatio est callida, & diligens annotatio. deinde sequitur. *Aduocatis silentium longum)* scilicet fuit, donec Prætor adueniret. *Nuncius)* aduenit. Dissolutio, exornatio, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis, partibus separatis effertur. *Eximitur dies)* interdictum est eo die litibus, vt iudiciis vacarent: sic enim diem credit eximi, cùm iustitium indicitur, & iura silent. [Contra illorum opinionem qui volunt diem eximi vel tolli dicendo, cùm hic silendo fit exemptus.] *Paratus)* ad dicendum. *Morer)* desistam à causis agendis. alia lectio, mora læter. *Nepos)* Licinius Nepos. *Legibus quærit)* secundum leges cognoscit: nam ius cognoscendi autore Pediano,

diano, erat apud Prætorẽ. & Paulus de Regulis iuris inquit. Vbicunq; causæ cognitio est, ibi prætor desideratur, iudicãdi verò ius apud equites fuit. Prætor autem Urbanus iuri dicundo præerat, & in potestate habebat omnium iudicum tabellas.

edictum, admonebat accusatores, admonebat reos, executurum se quæ Senatusconsulto continerentur. Suberat edicto Senatusconsultum hoc, Omnes, qui quid negocij haberent, iurare priùs, quàm agerent, iubebantur, nihil se ob aduocationem cuiquam dedisse, promisisse, cauisse. His enim verbis, ac mille præterea, & venire aduocationes, & emi vetabant. Peractis tamen negociis, permittebat pecuniam duntaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus, an sequeretur exemplum inopinatum, nobis ocium dedit. Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, Inuenimus qui curua corrigerent. Quid? ante hunc Prætores non fuerunt? Quis autem hic est, qui emendet publicos mores? Alij contrà, Rectissimè fecit, initurus magistratum: iura recognouit: Sena-

Edictum) edicta Prætoris sunt, Dictatorum etiam Imperatorúmque, autore Dionysio in suis antiquitatibus, & Lampridio historico, adhæc Secundo dicẽte, edictũ Augusti & Traiani, & Martiale Domitiani. Edicimus enim quod iubemus & vni generi edicimus secundum Donatum, & præcepta, præceptionésque iustorũ & iniustorum Romani edicta vocant. vt quidam scribunt propter eam quæ tunc fiebat dictionem, in qua diffinitione complectuntur interdicta, quibus vetatur aliquid fieri. *Senatusconsulto)* quod suprà principis librum dixerat, decretum à Senatoribus, referente Traiano. *Suberat)* subscriptum fuerat. *Senatusconsultum)* quo reducebatur, ne quis ob causam orãdam pecuniam acciperet. *Omnes)* hoc est principium illius Senatusconsulti, quod durat vsque ad, his enim verbis. *Quid)* Negocij causam, litem aliquam. *Agere)* ante litem contestatam iure cogebantur. *Cauisse)* aliqua cautela prouidisse, vt aduocatus pecuniam haberet. *His)* prædictis. *Mille)* aliis innumeris. *Venire)* vendi ab aduocatis. *Emi)* à litigantibus. *Peractis negociis)* finitis cõtrouersiis. *Decem millium)* secutus est Nepos exemplum Claudij, quem legimus apud Tacitum, posuisse modum aduocatis pecuniæ capiendæ vsque ad dena sestertia. Idem enim quod decem millia nummûm, quæ egressi repetundarum tenerentur. *Qui Centumuiralibus præsidet)* decem enim & octo Prætores fuisse in vrbe, alibi probauimus. Centumuiralibus, igitur causis vnus præerat. *Deliberaturus)* spatium ad deliberandum sumpturus. *Sequeretur exemplum)* faceret idem quod Nepos. *Inopinatum ocium)* insperatam ab agendo vocationem. [quidam, inopinatum referunt ad præcedentem dictionem, exemplum.] *Carpitur)* tanquam nimis seuerum à nonnullis laceratur. *Laudatur)* à plerisque tanquam honestum, & vtile: nam vt in Senatu, ita in ciuitate hominum iudicia diuisa sunt. [*Multi)* dicebãt.] *Cuncta corrigerent)* vniuersum edictum reprehenderent, & arbitrarentur permittendum vnicuique dare, & accipere pro aduocatione quantum libuisset: [Alij legunt, vt curua, iniqua: quod magis probo, vt sit ironicè dictum. Nam & Seneca in ludo Claudij, Hic nobis, inquit, curua, corrigit.] *Quid)* dicentes. Prætores seueri, qui si hoc fuisset faciundum ipsi prius fecissent. *Hic est)* amara ironia: perinde ac si dicerent, num Cato? num Fabritius? num Fabius? *Contrà)* dicunt, laudantes Nepotis factum. *Initurus magistratum)* gesturus Prætoris officium. ex quibus apparet in præcedentibus emendatè legi, Nepotem Prætorem designatum. *Iura recognouit)* Pomponius Jurisconsultus asse-

tusconsulta legit, reprimit fœdissimas pactiones: rem pulcherrimam turpissimè venire non patitur. Tales vbique sermones, qui tamen alterutram in partem ex euentu præualebunt. Est omnino iniquum, sed vsu receptum, quòd honesta consilia, vel turpia prout malè aut prosperè cedunt, ita vel probantur, vel reprehenduntur. Inde plerunque eadem facta, modò diligentiæ, modò vanitatis, modò libertatis, modò furoris nomen accipiunt. Vale.

rit Prætorem habuisse facultatem adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi ius ciuile. *Nouissimas*) immensas, vltra modum. Magis probo fœdissimas, [id est turpissimas, maximè indecoras.] *Turpissimè*) per quæstum. nam accusato iam vitam viuere, & ad defendendos reos præmio duci, proximum latrocinio est. Paciscendi quidem ille pyraticus mos, & imponentium periculis precia, procul abominanda negociatio, etiam à mediocriter improbis abierit. *Rem pulcherrimam*) patrocinium. Orandi maiestatem, qua nihil dij immortales melius homini dederunt, & qua remota muta sunt omnia. Illa nihil in vrbe, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel totius Imperij, atque omnium gentium notitiam illustrius. Non aliundè maiores honores, opes, amicitiæ, laus præsens, & futura hominibus contingit. *Alterutram*) bonam siue malam. *Ex euentu*) si bonum euentum sortietur edictum Nepotis, pariter bonam famam; sin minus, malam: nam ab euentu sæpenumero res iudicantur, vt testatur Ouidius, Exitus acta probat. Et Liuius septimo belli Punici, Ex euentu quo nihil iniquius est, famam homines habent: à quo idem trahens argumentum inducit Hannonem dicentem, Euentum esse veluti iustum belli iudicem. Nero dicere solebat, euentum in manu fortunæ constare. Hinc Liuius scribit, euentum in manu stultorum versari. Nam plerumque vis oratoris, & cæterarum rerum ab imperitis exitu & victoria iudicatur. Quare secundum Isocratem cùm euentus sit in manu fortunæ, non laudandus is cui res prosperè cedunt, sed qui quãtum consilio humano licebat eas multo antè præuidit, & prouidit: tametsi secus quàm intenderat euenirent: sapiẽtes enim & docti fortuita debent excludere. M. Tullius in Rhetoricis, cuiuscunque negocij finem euentum diffinit. Donatus tantum bonorum exitum: contra tamen probatissimorum autoritatem. *Iniquum*) sine ratione. *Vsu receptum*) consuetum. *Procedunt*) laudantur, admittuntur, lego probantur. *Eadem facta*) eodem consilio gesta. *Diligentiæ*) [nomen, si rectè interpretentur: vanitatis, id est inconstantiæ, si malè, opponitur vanitas diligentiæ, & furor libertati.] *Libertatis*) si bene cedunt. [*Vanitatis & furoris*) si malè.

QVINTI LIBRI FINIS.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SEXTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS TYRONI SVO S.

VANDIV ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebã. Postquam ego in vrbe, tu adhuc in Piceno, multo magis: seu quòd ipsa loca, in quibus esse vnà solemus, acrius me tui commonent, seu quòd desiderium absentium nihil perinde, ac vicinitas acuit. Quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impatientius careas. Quicquid in causa, eripe

EGO) [Contulerat se Secundus in patriã Comum, Tyro in Picenum: sed reuersus in vrbem, vbi consueuerat Tyroni, tunc cœpit desiderium amici: quare hortatur vt Romam veniat.] Transpadana regio dicitur, quæ nobis est cis Padum, cispadana quæ vltra Padum. Habetur enim respectus scriptorum, qui erant in vrbe: nam illis qui nobis cispadanus ager, transpadanus erat. *Trans Padum)* Comi, vbi sua plurima tenuit prædia. Padus ab imis radicibus Vesuli montis exortus, siue à remio, vt testatur Plinius. Ptolemæus etiam Padi caput iuxta Larium paludem refert, qui submersus cuniculo, rursus in agro Vibonensi extollitur, secundum Solinum. At Plinio tradente in Foroliuiensium agro,

nulli amni claritate inferior: nam à poëta, fluuiorum rex dicitur. Lucianus non minorem Nilo scribit, & Strabo cunctos Europæ fluuios, præter Histrum magnitudine superare: dictus à Græcis Eridanus, nota Phaëthontis pœna. Fons eius mediis diebus æstiuis semper aret. canicula liquatis niuibus flumen augetur, atque vbi linquit agros, vbertate largior: nam subiectus Alpibus campus admodum felix & fructuosis collibus varius: hunc medium ferè Padus diuidit: eáque regio hinc cispadana hinc transpadana. Cispadana quidem montibus adiacet, atque Liguriæ: reliqua verò transpadana. multis igitur amnibus auctus, iuxta Rauennam mare irrumpit per septem ostia: sed vnum maximè memorabile, quod Padusa dicitur, efficit. hæc sumpta ex Mela, Strabone, Plinio, Solino, Diodoro: qui dissentiens à cæteris scriptoribus, tradit quinque tantùm ostiis in fretum se exonerare. *Piceno)* agro eras. Picenum post Umbriæ ciuitates, quæ inter Ariminum Anconémque iacent, extenditur. Profecti sunt autem Piceni à Sabinorum terra, qui cum ductu, & auspicio Pici iter facerent, nomen inde nacti fuere. E montibus vsque in plana & pelagus eorum incipiunt dominia: quorum ager in longum magis quàm in latum excreuit: bonus ad omnia: cęterùm lignariis quàm frumentariis fructibus longè præstat. inter cæteras vrbes insignem habet Anconem. in quinta Italiæ regione locatur à Plinio, & hominum multitudine abundasse idem autor. A Piceno deducitur Picens: à Picentia verò Picentini, qui & ipsi populi sunt Italiæ. *Multo magis)* te requiro. *Ex quo tempore)* id est postquam. [aliter, seu quòd, quæ lectio cum sequentibus aptè congruit.] *Me commonent tui)* memorem me tui faciunt, te in mentem meam reducunt. [*Desiderium absentium)* propriè desiderium rerum absentium est. [*Perinde)* tam.] *Acuit)* incitat, accendit. *Impatientius)* ardentius. *Careas)* ad idem, si leges cupias. *In causa)* huius desiderij est.

me huic tormento: veni, aut ego illuc, vnde inconsultè properaui, reuertar, vel ob hoc solum, vt experiar an mihi, cum sine me Romæ cœperis esse, similes his epistolas mittas. Vale.

Tormento) solicitudini, affectui. *Veni in vrbem)* vt medearis dolori meo. *Illuc)* Comum. [*Consultò)* non temerè: quamuis etiam legatur, inconsultò.] *Similes)* conquerentes de absentia mea, & efflagitantes aduentum in vrbem.

C. Plinivs Arriano Svo S.

OLEO nonnunquam in iudiciis quærere Marcum Regulum: nolo enim dicere desiderare. Cur ergo quæro? habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamuis non posset dediscere illud ipsum, quod oculum modò dextrum, modò sinistrum

OLEO) Taxat notabiliter actionem M. Reguli, cum videatur probare, & apertè modum agēdi suo tempore improbat: postquam publicos mores notauit, ad suos & Arriani amici reuertitur. *Iudiciis)* Centumuiralibus causis. *Desiderare)* quod maius est quàm quærere. *Habebat studiis honorem)* honorabat studia. *Timebat)* nam timor est optimus studiorum emendator. *Pallebat)* libro primo de eodem dixerat, Expalluit notabiliter quamuis palleat semper. Pallidi enim studiosi creduntur nimia vigilia & vini parsi-

parſimonia. quare iocus eſt Valerij Martialis in Opplanum, qui cùm eſſet mali coloris, cœpit ſcribere verſus vt videretur poëta, & illa Iuuen. vellicatio. Tunc vtile multis Pallere, & vinum toto neſcire Decembri. *Scribebat*) ſuprà legimus Regulum recitaſſe librum in Ruſticum, &

alium de obitu filij ſui diuulgaſſe. *Dediſcere*) obliuiſci, deſueſcere. nam de compoſitum verbi ſignificationem cum quo iungitur interdum deſtruit, ſicut apud Græcos κατὰ. verbi cauſa μανθάνω id eſt diſco, καταμανθάνω, dediſco.

circumlinebat: dextrum, ſi à petitore, alterum, ſi à poſſeſſore eſſet acturus, quòd candidum ſplenium in hoc aut illud ſupercilium transferebat: quod ſemper aruſpices conſulebat de actionis euentu animi ſuperſtitione, ſed tamen à magno ſtudiorum honore veniebat. Iam illa perquàm iucunda vnà dicentibus, quòd libera tempora petebat, quòd audituros corrogabat. Quid denique iucundius, quàm ſub alterius inuidia, quamdiu velis, & in alieno auditorio quaſi deprehenſum commodè dicere? Sed vtcunque ſe habent iſta, bene fecit Regulus quòd eſt mortuus, melius ſi antè. Nunc etiam ſanè poterat ſine malo publico viuere ſub eo principe, ſub quo nocere non poterat. Ideo fas eſt, nonnunquam eum quærere. Nam poſtquam obiit ille, increbuit paſſim, & inualuit conſuetudo, binas vel ſingulas

Circumlinebat) quidam frontem linebant vnguento vel ceruſa, deinde panniculum ſiue faſciam imponebant: quod ſplenium dicebatur: à quibuſdam exiſtimatum oculorum operimentum ad arcendam nimiam lucem. eius meminit Martialis libro ſecundo. Et numeroſa linunt ſtellantem ſplenia frontem: item octauo. Talia lunata ſplenia fronte ſedent. libro decimo pro petiola videtur vſurpaſſe. Cur ſplenia:o ſæpe prodeam mento, Albáve pictus ſana Libra ceruſa. Secundum Pollucem [numeratur inter medicorum inſtrumenta. etiam] caput ſplenis dicitur ſplenium, quia σπληνιᾶν eſt ſplenem dolere. Plinius teſtatur herbam ſplenion lienibus mederi. *Alterum*) ſiniſtrum. damnabat Fabius eos, qui in dicendo opertos compreſſóſque oculos tenebant, neque niſi planè rudes, & ſtultos tales haberi poſſe. *A poſſeſſore*) pro reo. *Candidum ſplenium*) faſciam albam. *Hoc*) vnum. *Aruſpices*) qui per introſpectionem victimarum ariolabantur. *De actionis euentu*) antequam ageret an proſperè ſibi ceſſura eſſet actio *Superſtitione*) ſuperuacua religione. nam ſuperſtitio eſt timor ſuperfluus & delirus: aut ab aniculis dicta ſuperſtitio, quæ multum ſuperſtites per ætatem delirant, & ſtultæ ſunt. Aut ſecundum Lucretium, ſuperſtitio eſt ſuperſtantium rerum, id eſt cæleſtium, & diuinarum, quæ ſuper nos ſtant, inanis & ſuperfluus timor. & ſuperſtitioſi, qui deos nimis timent. Autores habeo Seruium & Donatum. Alij ſuperſtitionis verbum originem habuiſſe volunt ab iis, qui filios ſuperſtites eſſe nimis importunè à diis efflagitarent: cùm tamen omnis importuna ineptáque religio poſſit ſuperſtitio appellari, quæ à Romanis olim tanquam peſtis ab vrbe ſæpius euulſa fuit: *Veniebat*) id conſulere aruſpices procedebat ex ſumma reuerentia, quam ſtudiis habebat: nam niſi de magnis deum conſulere non debemus. *Iam*) præterea. *Vnà*) cum Regulo. *Libera tempora*) ſpatioſa, & ampla, quanta orator voluiſſet: intra tempus lege conſtitutum tantùm cauſidicis licebat agere, niſi longius dicendi ſpatium à iudicibus impetraſſent. *Audituros corrogabat*) congregabat qui ſe agentem audirent. *Alterius inuidia*) Reguli maliuolentia, qui tam impudenter pete-

ret ad dicendum longissima tempora. *Auditorio)* auditoribus quos Regulus corrogauerat. *Deprehensum)* ex insperato. *Commodè)* liberè, quantum, & quæ voles. *Vtcunque)* bene an malè. *Benefecit)* quia malus. *Melius)* fecisset. *Si ante)* si mortuus esset antè Domitianum, sub quo multa scelesta patrauit. *Principe)* Traiano, qui falsas accusationes non admisit: in quibus Regulus pollebat. *Ideo)* cùm non posset nocere. *Abiit)* obiit. [*Illa)* aliâs ille. vtraque lectio bona, si distinctionem transferas.] *Increbuit)* inoleuit, in vsum venit, & recepta est.

clepsydras, interdum & dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egisse malunt, quàm agere: & qui audiunt, finire quàm iudicare. tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreuerentia studiorum, periculorúmque est. An nos sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? Hebetes illi, & supra modum tardi? Nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsydris præcipitamus causas, quàm diebus explicari solebant. O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei paucissimi præstant. Equidem quoties iudico, quod vel sæpius facio quàm dico, quantum quis plurimum postulat aquæ do. Etenim temerarium existimo diuinare, quàm spatiosa sit causa inaudita,

Clepsydras, repete annotata in præcedentibus. *Dandi)* concedendi aduersariorum aduocatis. *Egisse)* finisse actionem suam. *Finire)* finem imponere actioni. *Quàm iudicare)* quàm rectam sententiam pronunciare. Perinde ac si diceret, aduocati fastidium capiunt agendo: iudices non audiendo malè iudicant. Quare omnes quamprimum finē imponi quærunt officio suo. *Studiorum)* artis dicendi. *Periculorum)* reorum quos patroni cunctis artibus debent tutari. *Tot horas)* idem autor est accusatori sex horas, reo nouem ex lege constitutas, super qua re iam multa annotauimus. *Tot dies)* xx. iuridicos Asconio memorante. *Comperendinationes)* dilationes. *Illi)* maiores. *Hebetes)* cæcutientes, & ingenio debili. *Nos apertius)* amara derisio. *Religiosius)* iustius. *Paucioribus)* minoribus xx. nam si clepsydra pro dimidia hora sumitur, & reo decem & octo, quando plures concedebantur: respectu illius rectè dixit paucioribus clepsydris. *Præcipitamus)* in hoc loco faciunt verba Taciti de Oratoribus, Festinandum, inquit, est apud iudices, qui non accipiunt tempora, sed constituunt. Nec expectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negocio dicere: sed sæpe vltro admonent, atque aliò transgredientem reuocant, & festinare se testantur. *O Regule)* extrinsecus sumendum tale quid, si nunc viueres, quid diceres? *Obtinebas)* impetrabas à iudicibus tempus orandi liberum. *Ambitione)* quod tamen faciebas, non ad vtilitatem clientum, sed honoris tui affectatione. *Paucissimi)* rarissimi aduocati. *Præstant)* concedunt clientibus, [quibus summam debent fidem.] *Iudico)* datus sum iudex. *Dico)* ago causam [*Aquæ)* id est temporis. Nam clepsydris aqua refertis (vt dictum est suprà) horas dimetiebantur veteres.] [*Qui docet)* indicem intelligit. nam priusquam causa ageretur, per indicem, qui olim dabatur, post trigesimum diem rem exponebant. Indicem ergo intelligit per eum qui docet: sensus est, si disceptantes petunt à me plurimum temporis, concedere soleo: sed tantumdem do ei qui causam exponit, vt sigillatim, & commodè possit me docere. Est autem docere, narrare, & argumentis confirmare. Legitur etiam qui dicit non absurdè. Sunt tamen

men qui non legunt, quantum quas plurimum temporis postulat tamen de eo qui docet, sed quantum quis plurimum postulat aquæ do. vt sit sensus, concedo totum illud spatium ad dicendum, quod intelligit per aquam defluentem clepsydra quantum quis me postulat.] *Diuinare*) velle cognoscere antequam intelligant causam: cuius momenti sit, quod faciunt iudices, qui tempus debitum acturo non permittunt.

tempúsque negotio finire, cuius modum ignores: præsertim cùm primam religioni suæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quædam superuacua dicuntur etiam: sed satius est & hæc dici, quàm non dici necessaria. Præterea, an sint superuacua, nisi cùm audieris, scire non possis. Sed de his melius coràm, vt de pluribus vitiis ciuitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere, quæ iam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua rectè? in mea noui nihil. mihi autem & gratiora sunt bona, quòd perseuerant: & leuiora incommoda, quòd assueui. Vale.

Tempúsque negocio finire) prestituto tempore concludere rem cuius magnitudinem nescias. *Finire*) ascribere, determinare. *Debeat patientiam*) scilicet præstare: debet enim iudex esse patientissimus ad audiendum. Iurisconsulti frequenter dicunt. patientiam præstare, vt Marcellus ff. xxxix de operis noui nunciatione, & Vlpianus xliij titulo quod vi aut clam: & libro quadragesimosexto de solutionibus. Item ff. xxxix. de operis noui nunciatione, & ibidem Paulus. *Primam religionis suæ*) quam obseruare imprimis debet inter cætera suæ fidei conuenientia: nam Seneca capite de iustitia inquit. de fide, & religione scias agi, vbicunque de veritate tractatur. Pars magna iustitiæ: cùm enim iustitia sit constans, & perpetua voluntas secundum Iustinianum, non immeritò patientiam iustitiæ magnam partem nominauit. *At quædam*) occurrit obiectioni. *Dicuntur*) à causidicis. *Etiam*) sic est. concedo superuacua dici. etiam enim consentientis aduerbium est. *Hæc*) superuacua. *Non dici*) angustia temporis. *Coràm*) viua voce tractabimus. *Communium*) Reipub. nostræ, Romanæ: [vel communium scilicet tibi mecum, quemadmodum communem amicum dicimus quo vtrinque æquè fruimur. *Emendari*) plus est corrigere, quàm emendare: nam, qui corrigit in rectum reducit: qui emendat, vitium operit, & mendæ superinducere conatur velamen aliquod. *Difficile*) quia inueterata vitia difficile curantur. *Nostra*) nostros mores: primùm enim cognoscere seipsum. [legitur etiam nostras domos, sicut mox, in tua.] *Et quid*) nunquid *In tuis rectè*) se habent. *Nihil*) noui est. *Bona*) quæ sunt in rebus meis, si qua tamen sint. *Perseuerant*) quòd non abscedunt. *Quod assueui*) nam ab assuetis si fit affectus, non tantus fit.

C. PLINIVS VERO SVO S.

GRATIAS ago, quòd agellum quem nutrici meæ donaueram, colendum suscepisti. Erat, cum donarem cētum millium nummûm: po-

GRATIAS) Vero agricolationi intēto commēdat agrū, quē nutrici suæ dono dederat. Veros

plures Spartianus, & Capitolinus monumentis tradunt. Huius autem tanquam obscurioris nulla apud alios sit mentio. *Erat*) æstimabatur precio.

Curante) excolente. nam diligenti cultura precia prædiorum ampliantur, quia reditus supercurrit: ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est, quod rescripserunt diui fratres autore Callistrato de iure fisci. *Reparabit*) resumet. restituetur in precium centum millium nummûm. *Hæc quoque*) commendantur. *Munusculum meum*) quia ego donaui. *Illius*) nutricis. *Quàm mea*) vt videar donasse rem preciosam.

stea decrescente reditu, etiam precium minuit, quod nunc te curante, reparabit. Tu modò memineris commendari tibi à me non arbores, & terram (quanquam hæc quoque) sed munusculum meum, quod esse quàm fructuosissimum non illius magis interest, quæ accepit, quàm mea, qui dedi. Vale.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

NVNQVAM sum magis de occupationibus meis questus, quæ me non sunt passæ, aut proficiscentem te valetudinis causa [illegible] Campaniam prosequi, aut profectam, è vestigio subsequi. Nunc enim præcipuè simul esse cupiebam, vt oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo acquireres, & qui denique secessus voluptates regionisque abundantiam inoffensa transmitteres.

NVNQVAM) Cóqueritur nó sibi licuisse per occupationes in Campaniam cum vxore Calphurnia secedere: inibíque multa amabiliter disserit, & hortatur vt saltem pluribus epistolis timori suo prouideat. Calphurniam Secundi vxorem testantur tres eiusdem epistolæ, & Sidonius libro secundo. *Valitudinis bonæ*) recuperandæ. *In Campaniam*) vbi Fabatus Secundi Prosocer villam Camillianam possedit. *E vestigio*) statim post digressum tuum. *Viribus acquireres*) astrueres firmitati tuæ: erat enim debilis. & ideo in Campaniam Italiæ regionem apricam secesserat. *Corpusculo*) per hoc colligitur Calphurniam fuisse paruæ staturæ, & exilis [Quidam legunt adpareres: vsitatius est acquireres.] *Et qui*) & quomodo. *Secessus voluptates*) secundum Eutropium nulla magis regio ad ocium & voluptatem accommodata, quàm Campania. Siquidem non modò Italiæ, sed pene toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est: nihil hospitabilius mari. Hic illi nobiles portus Caieta, Misenus, tepentésque fontibus Baiæ, & ad voluptatem, & ad sanandos morbos commodissimæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ostia: hic amici vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuuius: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Herculanium, Pompei, & ipsa caput vrbium Capua: quæ quondam intra tres maximas Romam, Carthaginémque nominata: nam rosam fert odoratiorem satiua, vnde vulgò dictum plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Est enim amœnissimus Campaniæ tractus, si quis vbertatem soli, cæli temperiem, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium olearúmque prouentus, nobilia pecuaria cogitauerit: ibi summum Liberi patris cum Cerere certamen. hæc littora fontibus calidis riganturs

gantur: prætérque cætera in toto mari conchylio, & pisce nobilitantur: nusquam generosior oleæ liquor. & hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuere Osci, Græci, Umbri, Thusci, Campani. *Regionísque abundantiam*) Campania seritur toto anno, panico semel, bis farre. sed campus, qui circa Capuam est, & Laboriæ vocatur, à Græcis Philegræus, cæteras terras fertilitate superat, & in delitias alicæ politur messis. *Inoffensa*) sana.

Equidem etiam fortem te, & non sine cura desiderarem. Est enim suspensum & anxium de eo, quem ardentissimè diligas, interdum nihil scire. Nunc verò me cum absentiæ, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta & varia solicitudine exterret. Vereor omnia: imaginor omnia: quæque natura metuentium est, ea maximè mihi, quæ maximè abominor, fingo. Quo impensius rogo, vt timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas. Ero enim securior, dum lego, statímque timebo, cùm legero. Vale.

Equidem) ego quidem, more Virgiliano. *Fortem*) bene valētem. quamuis sana esses, & absens tamen tibi timerem, quanto magis inualidæ. *Est suspensum, & anxiũ*) facit hominem ambigere, & dubitare, neque parum æstuare. *Nihil scire*) nullum nouum intelligere. *Ratio*) causa respectus. *Omnia*) mala. *Metuentium*) qui omnia aduersa suspicantur. *Quæ abominor*) quæ omine abiicio, vt puta mortem. Abominetur, inquit Columella, arator herbam, tanquam omen tristè expuat. *Fingo*) imaginor. *Consulas*) subuenias. *Securior*) cùm legebam tibi bene esse, timebo: ne post missas literas noui mali aliquid te presserit.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

SCRIPSERAM tenuisse Varenum, vt sibi euocare testes liceret, quod pluribus æquum, quibusdam iniquum, & quidem pertinaciter, visum, maximè Licinio Nepoti, qui sequenti Senatu, cùm de rebus aliis referretur, de proximo Senatusconsulto disseruit, finitámque caussam retractauit. Addidit etiam, petendum à Consulibus, vt referrent sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad

SCRIPSERAM) Licinius Nepos postquam Varenus obtinuerat, vt sibi testes pro defensione liceret euocare: cœpit petere, vt legi repetundarum adiiceretur licere reis denunciare testes: cui relationi multi contradixerunt, sed præsertim Jubentius Celsus: inter quos orta contentione ad lites vsque processum est. *Tenuisse*) impetrasse à Senatu. quod paulo antè legimus. *Euocare*) ex Bithynia in vrbem conuocare. & milites euocati auxiliares dicuntur subito tumultu à Consule conuocati ad opem Reip. ferendam: ea militia dicitur euocatio. verùm apud Macrobium euocatio appellatur, quando dij euocantur ab aliqua vrbe excidenda. *Sequenti Senatu*) cùm primùm Senatus habitus est. *Referretur*) poneretur in consultationem. *Proximo*) nuper facto, vt Vareno liceret testes euocare. *Finitam*) iam decretam. *Retractauit*) renouauit, remisit, recognouit: est enim retra-

ctare, quod omiseris repetere & mutare: sic ferrum retractatum, sic scripta iam omissa: deinde emendata dicimus retractata. *Sub exemplo legis ambitus)* Ad imitationem legis ambitus, qua cauebatur, vt sicut accusatoribus licebat inquirere, & testibus denunciare: ita reis pariter ius esset. De ambitu Liuius vij. ab Urbe condita, [nunc primum] refert à Cn. Petilio Tribuno pl. autoribus patribus ad populum relatum fuisse, eáque rogatione nouorum maximè hominum, qui nundinas & conciliabula obire soliti erant, compressa credita, haud æquè patribus læta. M. Tullius in Vatinium tradit se tulisse legem de ambitu ex Senatusconsulto, id quod pro Murena repetit: sed Liuij abbreuiator lib. xlvij. ante Ciceronem, legem de ambitu latam testatur. Fuit autem ea lex constituta Reip. causa sicut repetundarum.: Tacitus tamen inquit, Candidatorum ambitus Julias leges peperit. Sub principe verò cessat lex ambitus: testes sunt Jurisconsulti. *Placeret)* Senatui: cui liberum est intendere leges, & mollire.

eam legem adiici, vt sicut accusatoribus inquirendi, testibúsque denunciandi potestas ex ea lege esset: ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc eius oratio, vt sera & intempestiua, & præpostera, displiceret: quæ omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Iubentius quidem Celsus Prætor, tanquam emendatorem Senatus, & multis, & vehementer increpuit. Respondit Nepos,

Eam) repetundarum. *Denunciandi)* denunciare est futurum aliquod nunciare. Quo verbo frequenter vtitur Cicero in Orationibus: & Secundus mox inquit, Quid denunciationibus & quasi minis ago? Nam fere in partem sumitur hostilem. *Præpostera)* inuersa. *Contradicendi tempore)* cùm de ea agebatur, & nondum esset decretum Senatusconsultum. *Peractum)* iam transactum. nam præterita, dicente apud Liuium Annibale, magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Occurrere)* in tempore contradicere. *Iubentius Celsus prætor)* Ulpianus ff. v. pridie Idus Martias, Q. Julius Balbus, & P. Jubentius Celsus Coss. verba fecere de his, quæ Imperator Cæsar Adrianus Traiani Parthici filius proposuit. Idem lib. ff. xxxviij. de operis libertorum scribit Jubentium Celsum fuisse Jurisconsultum: sic Pomponius de iuris origine Celsos patrem, & filium Jurisconsultos tradit, & Marcellus ff. xxxij. filium Consulem ponit, & libro vigesimonono extat Plotianæ epistola ad Jubentium Celsum, & eiusdem ad illam. Jubentius Celsus cum primoribus vrbis coniurationem iniens contra Domitianum, ideóque accusatus, admirabiliter viтauit periculum: nam cùm iniicerent ei manus, dixit se quædam secretò velle Domitiano deferre, & supplex dominum deúmque sæpius inuocans, inquit, Nihil tale admisi, verùm si mihi dilationem dederis: quorum particeps non sum, omnia explicabo, multósque manifestabo, ac conuincam: inde dimissus nullum detexit, aliquando alias causas prætexens, distulit confessionem vsque in Domitiani necem. post quæ Dion in Traiano hæc addidit, Celsum Traiano charum, & statuam ei in publico iussu Imperatoris erectam, virúmque optimatem fuisse, & inuito Adriano ex decreto Senatus Baiis interfectum, quòd necem Imperatori moliretur. Autores habeo Spartianum, & Dionem. quanquam mendosè apud Spartianum legatur, Adrianum in consilio habuisse Julium Celsum Jurisconsultum: Tu repone Jubentium Celsum. proinde is fuit rhetor eloquentissimus: quod etiam Juuenalis indicat, Celso dictare paratæ: tametsi interpretes significasse velint Cor. Celsum, cùm is fuerit mediocris orator, nec temporibus satyrographi: inde pariter decepti sunt viij. Satyra super illud Nec dubitant Celsi Prætoris vendere ludis. Ubi neque Corn. Celsum, neque pro adiectiuo positum cellum, vt quidam ariolantur, vel vno Secundi testimonio satis constat accipi

cipi posse: sed Jubentium Celsum Prætorem sub Traiano, quo principe satyram suam poëta condidit. [ex codice Plinij transcriptus fuit antiquus hic libellus, siue supplicatio manu Campani. Cùm ante hos dies coniugem & filium amiserim oppressus neceßitate, corpora eorum fictili sarcophago commendauerim, donec is locus, quem emeram, ædificaretur via flaminia, inter miliarium secundũ & tertium parte læua. Rogo domine Imperator permittatur mihi in eodem loco in marmoreo sarcophago, quem mihi modò comparaui, ea corpora colligere, vt quando esse desiero, pariter cum eis ponar. Secretum fieri placet. Jubentius Celsus promagister subscripsi. III. Non. Nouembr. Antio Pollione & Opiminio. Coss. Ordinales Seuero & & Subinniano Coss.] Celsi qui curam equitum in bello Othoniano sumpsit meminit Tacitus. alij prodidere Titum Juuentium oratorem fuisse in dicendo lentum ac pene frigidum, sed callidum, & in capiendo aduersarium, versutum, præterea nec indoctum, & magna cum Juris ciuilis intelligentia. Sabino Jubentio rescripsisse diuum Pium retulit Ulp. pariter Cæcilio Jubentiano. [Juuentij Secundi Coss. in Brixianorum monumentis interdum mentio fit.]

rursúsque Celsus: neuter contumeliis temperauit. Nolo referre, quæ dici ab ipsis molestè tuli: quo magis quosdam è numero nostro improbaui, qui modò ad Celsum, modò ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant: & nunc, quasi stimularent & accenderent, nunc quasi reconciliarent, componeréntque: frequentius singulis, ambobus interdum propitium Cæsarem, vt in ludicro aliquo, precarentur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quòd sunt alter alteri, quid pararent, indicati. Nam & Celsus Nepoti ex libello respondit, & Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum, vt homines iurgaturi, idipsum inuicem scirent, tanquam conuenisset. Vale.

Rursúsque Celsus) respondit Nepoti. *Temperauit*) abstinuit. *E numero nostro*) Senatorij ordinis. *Ad*) iuxta, in partes. *Accenderent*) incitarent, irritarent. *Frequentius*) ordo est, frequentius precabantur Cæsarem Traianum propitium singulis: interdum precabantur ambobus, vt assolet fieri in ludicro aliquo. dicam apertius. Qui modò stimulabant, modò reconciliabant Celsum & Nepotem, Traianum tunc in Senatu precabantur, vt vellet fauere Celso, vel Nepoti, tanquam si ageretur aliqua res ludicra. Ludicra autem ars, quæ ludi gratia fit, vt scenica, & histrionica. Possidonius, autore Seneca, quatuor esse ait genera artium. nam sunt vulgares, & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Ludicræ sunt, quæ ad voluptatem oculorum auriúmque tendunt, qualis scenica & histrionica, vnde tibiam eius causa comparatam Plinius ludicram vocat. His annumeres licet machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte cohærentibus, aut quæ eminebant paulatim in se residentibus: quibus imperitorum feruntur oculi. qui omnia subita, quia causas non mouere, mirantur. Et qui artem ludicram exercuisset, ius non habebat sedendi in decimoquarto gradu. *Alter alteri*) implicita prolepsis. *Libello*) supplicatione, accusatione. *Pugillaribus*) libris lineis cæra illitis. *Amicorum loquacitas*) vtriusque familiarium delatio. nam amici Nepotis significarunt Celso, quid Nepos pararet: & Celsi, quid ille Nepoti. *Conuenissent*) constituissent inter se id facere: [vel conuenissent, inter eos decretum esset.]

C. Plinivs Fvndano Svo S.

I quãdo) Quàm diligenter pro amicorum dignitate debeamus operam nostram ac nostrorum præstare, satis alibi: sed præsertim hac epistola monet Secundus, qui pro Julio Nasone honores petituro rogat Fundanum suum, vt ideo veniat Romam, quia susceperat candidatum: & verebatur si repulsam pateretur, ne sibi illuderetur. *Si quando)* optaui. *Voti socio)* te adiutore vt votum meum consequar. *Petit cum bonis)* habet bonos viros competitores. *Pendeo)* suspensus sum inter spem & metum. *Consularem)* iam functum consulatu, & per id aliqua gratia & autoritate apud senatores, aliquando non. *Videor mihi)* rursus esse candidatus cùm timeo. *Candidatus omnium)* dignitatum, magistratuum, potestatum, tanquam si omnes dignitates iam à me gestas nunc primùm pro me peterem. *Quæ decucurri)* quibus functus sum: sunt etiam qui sic distinguant, rursus mihi videor consularis, id est alicuius autoritatis: quia prædixerat, exerceor spe. deinde sequentia ordinent, candidatus, id est Naso, meretur hanc curam omnium quæ decucurri, dignus est vt exerceat spe, afficiar metu in petitione omnium honorum, quos ego gessi. *Mei charitate)* amore suo erga me. *Paterna)* respectu patris eius: non enim initium sumpsit ab illo. *Ætatem)* quia puer ego, ille iam natu grandis. *Monstrari mihi)* tanquam vir admirabilis digito ab aliis mihi demonstrari. *Quintilianum)* quem suprà testatus est habuisse præceptorem. *Niceam)* nullum temporibus Traiani alibi legere memini: nam Nicea Atheniensium imperator, & Megarensis alter vetustiores fuerunt. [quare libentius legerem Nicetem: quo Seneca libro primo Suasoriarum, Memini vnà nos ab auditione Nicetis ad Messallam venisse. Nicetes suo impetu valdè Græcis placuit: quærebat à Gallione Messalla, quid illi visus esset Nicetes. Gallio ait, plena deo: quoties audiuerat aliquem ex his declamatoribus quos scholastici caldos vocant, statim dicebat plena deo. Addubito tamen eum non tantùm vixisse, vt à Cæcilio audiri potuerit.] *Alioquin)* insuper. *Filio)* Nasoni. *In senatu)* nam commendatione senatus interdum candidati præferebantur. Q. Cicero ad M. Fratrem pro petitione Consulatus monet compa-

I quando, nunc præcipuè cuperem esse te Romæ, & sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos vt gloriosum, sic est difficile superare. Pendeo ergo, & exerceor spē, atque afficior metu, & me consularem esse non sentio. nam rursus mihi videor omnium quæ decucurri Candidatus. Meretur hanc curam longa mei charitate: est mihi cum illo non sanè paterna amicitia: neque enim potuit esse per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater eius cum magna laude monstrari. erat non studiorum tantùm, verumetiam studiosorum amantissimus: ac propè quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum & Niceten Sacerdotem, ventitabat: Vir alioqui clarus & grauis, & qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus ille, multi, quibus notus, sed non nisi viuentes reuerentur: quo magis huic, omissa gloria patris, in qua magnum

comparandos, & confirmandos magistratus ex ciuibus, maximè Consules, deinde Tribunos pleb. ad conficiendum centurias. Admonendi sumus suffragia iudicio senatus commissa à Traiano, & populo adempta, quod apertè taxat Iuuenalis dicens, nam pridem ex quo suffragia nulli Vendimus, effugit curas, nam qui dabat olim Imperium, fasces, legiones: omnia, nunc se Continet. *Viuentes*) dum viuunt, tanquam abeat amor cum vita.

ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum & laborandum est. Quod quidem semper quasi præuideret hoc tempus, sedulò fecit, parauit amicos, quos parauerat, coluit: me certè, vt primùm sibi ætas iudicare permisit, ad amorem imitationémque delegit. Dicenti mihi solicitè adsistit, adsidet recitanti: primus etiam & cum maximè nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, antè cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illum immatura morte indignissimè raptum, & hunc optimi fratris adiumento destitutum, solísque amicis relictum. Quibus ex causis exigo vt venias, & suffragio meo tuum iungas, permultum interest mea, te ostentare & tecum circuire. ea est autoritas tua, vt putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, siqua te retinent. hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi Candidatum & suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor: si negatur, mea repulsa est. Vale.

Ornamentum) collocatum est Nasoni. *Ipsi enitendum*) ipsi elaborandū. membra paria. *Hoc tempus*) petendorum honorum. *Parauit amicos*) Faciunt hic Q. Ciceronis verba ad M. Fratrem, Amicorum studia beneficiis & officiis & vetustate & facilitate, ac iucunditate natura parta esse oportet: sed hoc nomen amicorum in petitione latiùs patet quàm in cætera vita: quisquis est enim qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet: is in amicorum numero habendus est. Mamertinus prò Consulatu. Quis ignorat tum quoque cùm honores populi Rom. suffragiis mandabātur, multos fuisse candidatorum labores. ediscēda omnium nomina tribuum, omnes atque etiam singuli salutandi: prensandæ obuiorum manus, omnibus arridendum: non solùm cum infimis, sed etiam cum ignotis; familiaritatis imago simulanda. *Me certè*) ordo est, certè delegit me ad amorem & imitationem, vt primùm permisit sibi iudicare, id est, profectò elegit vt me amaret & imitaretur, quamprimùm iudicium fecit de me. *Dicenti*) agenti. *Cum maximè*) præsertim. *Amissi*) mortui. *Raptum*) rapi propriè dicuntur iuuenes, quorum funera sunt immatura. Scatent huius verbi innumera apud autores exempla. *Ostentare*) demonstrare Nasoni velle suffragari: nā multi sequentur exemplum tuum. *Circuire*) ambire suffragia. *Tecum*) te duce. *Abrumpe*) interpone. *Meum*) pignoratum est vsui meo. *Dignitas*) mea dignitas exigit vt adiuues, ne periclitetur ex repulsa [Nasonis.] *Suscepi*) tuendum: nam suscipimus confugientes ad nos opis gratia. *Ambio*) conquiro suppliciter hunc magistratum. *Periclitor*) nam maximo amori maximus timor iunctus est. *Repulsa*) dedecus, contumelia. qui enim patiebantur repulsam, despecti & contempti credebantur.

C. Plinius Calphurniæ Suæ S.

Scribis) Respondet vxori Calphurniæ, quę tunc erat in Campania, se non minori desiderio pro illa teneri, quàm illa pro se. *Affici*) lædi, tristari. *Vestigio*) lecti. ea scilicet cubilis parte qua soleo iacere. *Fomentis*) solatiis, medelis. *Acquiescis*) reficeris. *Identidem*) frequenter. *Eo*) quòd epistolas tuas lectito. *Hoc*) legere tua scripta suauia. *Torqueat*) quia tunc magis subit recordatio, non licere mihi coràm frui tanta voluptate.

Scribis te absentia mea non mediocriter affici: vnúmque habere solatium, quòd pro me libellos meos teneas, sæpe etiam in vestigio meo colloces: gratũ est, quòd nos requiris, quòd his fomentis acquiescis. inuicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi nouas sumo: sed eo magis ad desiderium tui accendor. Nam cuius literæ tantum habent suauitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis inest? tu tamen frequentissimè scribe, licet hoc ita me delectet vt torqueat. Vale.

C. Plinius Prisco Suo S.

Attilium) Prisco suo enarrat amicitiam suam ab adolescentia cum Attilio Crescente: quod eò tendit vt Priscus solicitet Maximum Valerij Vari hæredem reddere cum vsuris pecuniam, quam Varus Attilio debuerat. *Paulo spectatior*) dignior, & paulo clarior. tanquam si diceret, notus & prædilectus est omnibus viris autoritate præditis, qualis tu es. *Oppida nostra*) patria vtriusque. oppida iuxta Comum sunt, quæ vno die inde possunt adiri, Bergomum, Laus Pompeia: Nouaria: sed præcipuè Mediolanum. [quare adducor Attilium Crescentem potius fuisse Mediolanensem, vel ob illam vetustam memoriam in cœnobio Diui Ambrosij Mediolani, Attilius A. F. Crescens. V. P. Tabulario Palati. illæ autem literæ V. P. significant virum perfectissimum: qui dignitatis gradus repetitur in Institutionibus Justiniani.] *Ipsi adolescentuli*) nos à teneris annis: tunc enim amor vehementior, & inchoatus pertinacius durat. *Hic mansit*) amor durauit. *Nec refrixit iudicio*) postquam peruenimus ad eam ætatem qua iudicare potuimus, non diminutus est amor, quòd alius alium indignum amicitia iudicaret: sed potius creuit. *Sciunt*) norunt quantum nos amemus.

Attilium Crescẽtem & nosti & amas. quis enim illum spectatior paulo, aut non nouit, aut non amat? hunc ego non vt multi, sed arctissimè diligo. oppido nostra vnius diei itinere dirimuntur, ipsi amare inuicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cœpimus, mansit hic postea, nec refrixit iudicio, sed inualuit. Sciunt qui alterutrum no-

Prædica-

ſtrum familiarius intuentur. Nam & ille amicitiam meam prædicatione circumfert, & ego præ me fero, quàm ſit mihi curæ moleſtia, quies, ſecuritas eius. Quidetiam cùm inſolentiam cuiuſdam tribunatum plebis ínituri, vereretur, ídque indicaſſet mihi, reſpondi, Οὔτις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. *Quorſus hæc? Vt ſcias non poſſe Attilium, me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices. Quorſus hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: huius eſt hæres Maximus noſter: quem & ipſe amo: ſed coniunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiæ, cures, vt Attilio meo ſalua ſit non ſors modò, ſed etiam vſura plurium annorum. homo eſt alieni abſtinentiſſimus, ſui diligens, nullis quæſtibus ſuſtinetur. nullus illi, niſi ex frugalitate redditus. Nam ſtudia, quibus plurimùm præſtat, ad voluptatem tantùm & gloriam exercet: grauis eſt ei vel minima iactura, quia reparare quod amiſeris grauius eſt. Exime hunc illi, exime hunc mihi ſcrupulum: ſine me ſuauitate huius, ſine leporibus perfrui. neque enim poſſum triſtem videre, cuius hilaritas me triſtem eſſe non patitur. In ſumma noſti facetias hominis: quas velim attendas, ne in bilem & amaritudinem vertat iniuria. quam vim habeat offenſus, crede ei, quam in amore habet. non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnum. Verùm*

Prædicatione) laudatione. *Circumfert*) vulgat. *Præ me fero*) oſtendo *Inſolentiã*) contumeliam, ſuperbiam. οὔτις ἐμεῦ ζῶντος, id eſt nullus me viuente, ſume extrinſecus, tibi manus inferet. principium carminis ex primo Iliados, vbi talibus Achilles Calchanta vatem alloquitur: οὔτις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. id eſt, nullus me viuente & ſuper terram intuente, tibi cauas apud naues infeſtas manus inferet. *Quorſus hæc?*) cuius gratia hæc verba præmiſi? *Valerius Varus*) Vari Syriæ præfecti meminit Ioſephus *Noſter*) vtriuſque amicus. *Sors*) prima pecunia, cui ſupercurrit Fœnus, vulgò Capitale dicitur non abſurdè *Vſura*) reditus & fructus, qui percipitur ex vſu alicuius rei. Papinianus de vſuris & fructibus cùm in iudicio bonæ fidei diſceptatur arbitrio iudicis, vſurarum modus ex more regionis vbi contractum eſt, conſtituitur, ita tamen vt legi non offendatur. [Fœnus cohibitum eſt ab antiquis. nam primo duodecim tabulis ſancitum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, deinde rogatione tribunitia ad ſemiuncias redactum. poſtremò vetita verſura, multíſque plebiſcitis obuiam itum. poſtremò inſecuta eſt lex dictatoris Cæſaris ſi Tacito credimus, qua de modo credendi poſſidendíque intra Italiam cauebatur.] Ulpian. Cùm patrifamilias mora facta ſit, iam in hæredibus eius non quæritur mora: nam tunc hæredi proximo: hæreditario iure ea competit: ſufficit enim ſemel mora filij, vt vſuræ vel vſufructus perpetuò debeantur: ideóque ad cæteros quoque deinceps tranſmittetur. *Frugalitate*) parſimonia quod viuit parcè. *Præſtat*) excellit. *Ad voluptatem*) delectationis gratia non lucri. *Reparare*) reſtaurare, recuperare. *Scrupulum*) difficultatem. ſic libro tertio dixerat, exime hunc mihi ſcrupulum. *Leporibus*) facetiis, venuſtate: lepos enim autoribus Donato & Cicerone, venuſtas &

festiuitas est: vnde mimo illi quòd gratiosè saltaret & eloqueretur, nomen inditum Lepôri. Lepidus autem qui politus est. *Facetias hominis*) libro primo eruditissimè simul, & facetissimè locutum Attilium testatus est. *Bilem*) virus. *Vim*) vehementiam. *Eam*) talem habere, & per id summam. *Liberum ingenium*) libertate dicendi vtens, non blandiens, sed fortiter loquens. Senec. in Prouerbiis, Contumeliam nec fortis potest, nec ingenuus pati. Item, Ingenuitas non recipit contumeliam.

Vt) quamuis. *Iudicabo*) nō displicet vt legatur, vindicabo, id est vlciscar. *Hoc est grauius, irascar*) interpretatio, color. *Se putet [neglectum] à me*) quòd non commendauerim diligenter negocium eius apud te. quod fieret si nihil cum Maximo perfeceris. *Hoc*) scilicet ne ego me neglectum à te putem: illud ne ille putet se neglectum à me.

vt ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam iudicabo: sed non tanquam pro mea hoc est grauius, irascar. quanquam quid denunciationibus & quasi minis ago? quin potius vt cœperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissimè vereor, à me, ego me neglectum à te putem. dabis autem, si hoc perinde curæ est tibi, quàm illud mihi. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

OMMENDAS) Respondet Tacito Nasonē candidatum sibi commendanti: & nescio quantopere illum suscepisset. *Nasonem mihi commendas*) admiratiuè pronunciandum. *Meipsum*) mihi commendasses. tanquam inferat Nasonem æquè diligo ac meipsum.

OMMENDAS mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si meipsum? fero tamē & ignosco. eundem enim commendassem tibi, si te Romæ morante ipse abfuissem. Habet hoc solicitudo, quòd omnia necessaria putat. tu tamen censeo alios roges: ego precum tuarum minister, adiutor, particeps ero. Vale.

C. PLINIVS ALBINO SVO S.

VM) Conqueritur, Virginio Rufo viro nūquam satis laudato post decimum mortis annum nondum absolutum sepulchrum. *Villam Alsiensem*) Villæ Alsiensis fit mentio apud Ciceronem pro Milone, inquit, Et diuertit in villam Pompeij, Pompeium vt videret: sciebat in Alsiensi esse villa, procul inde. erat autem in agro Alsiensi. [Valerius autem inquit. M. Æmilium Porcinam à L. Cassio accusatum crimine nimis sublime extructæ villæ in Alsiensi agro, populus Romanus graui multa affecit.]

VM venissem in socrus meæ villam Alsiensem, quæ aliquando Rufi Virginij fuit, ipse mihi locus optimi illius & maximi viri desiderium non sine dolore renouauit.

cit.] Nam Alsium si Dionysio in antiquitatibus credimus, Pelasgi cum Aboriginibus incoluere. [olim sic dictum, postea Agilla scribente Plinio. Alsium autem ab Aleso conditore nomen accepit Silio dicente libro octauo. Nec non Argolico dilectum littus Aleso, Alsion.] *Socrus mea)* Pompeiæ Celerinæ. *Optimi)* propter mores. *Maximi)* propter res gestas. vide vtraque libro secundo.

hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suæ nidulum vocare consuerat. Quocunque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. libuit etiam monimentum eius videre, & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum, nec difficultas operis in caussa modici, ac potius exigui, sed inertia eius, cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione: post decimum mortis annum reliquias, neglectúmq; cinerem sine titulo, sine nomine iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria peruagetur. At ille mandauerat, cauerátque, vt diuinum illud & immortale factum versibus inscriberetur,

Hîc situs est Rufus, pulso qui Vindice quondã,
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

Hunc) villam Alsiensem. *Nidulum)* requiem senectutis, sepulchrum suum. *Monumentum)* Vlpianus ff. xj. sepulchrum est vbi corpus mortui ossáve hominis condita sunt: monumentũ autem dicitur, quod memoriæ seruandæ causa existat. Marcellus titulo de sumptibus funerum. Monumentum sepulchri id esse diuus Adrianus rescripsit, quod munimenti, id est muniendi eius loci causa factum sit, in quo corpus impositum sit. Florentinus ibidem. Monumentum generaliter res est memoriæ causa in posterum prodita, in qua corpus vel reliquiæ si inferantur, fiet sepulchrũ: si verò nihil eorum, monumentum erit, quod Græci cenotaphium appellarunt. alij monumentum ad memoriam posteritatis, & quicquid ad memoriam alicuius factum est, vt fana, porticus, scripta & carmina. [Paulus libro quinto sententiarum latè diffinit quid sit monumentum: esse referens multis de causis constitutum. primum quod ad itinera publica propter testimonium perennitatis est constitutum, vel quod rationem finium non recipit, nisi forte inter conuenientes ager diuisus pactione fuerit. est & aliud quod proximis ædibus vix vnusquisque miles vel census condidit in portionibus suis vel ad progeniem futuram hæredibúsve suis testis loco vice instrumentorum villarúmve possessionis demonstrauerit. quod æque nullam limitum recipit rationem. est & aliud quod non longè ab ædibus vel itinere publico constitutum, id est iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & decumanis constitutum esse monstratur, quod rationem finium recipere videtur, id est concurrentium linearum atque secantium se inuicem & ordinem in vtrosque custodit, limitum rationem discernens.] *Decimum mortis annum)* per hoc apparet multorum annorum epistolas collegisse Secundum & diu fuisse sub Traiano, cùm alibi Virginij funus celebret, & mortem epistola lugeat. *Memoria)* rerum gestarum. *Illud factum)* quod cum sæpe à legionibus quibus præerat dictus esset imperator, præsertim post interitum Julij Vindicis abruit, palámque professus sit non passurum se quenquam impetrare nisi quem Senatus elegisset. *Hic situs est)* Huius distichi sensum leges apud Dionem, ex quo nos ista traduximus. Nerua Virginium sæpius imperatorem nominatum non timuit in Consulatu collegam sibi assumere. in Virginij mortui tumulo tale incisum fuit epitaphium, quòd cùm vicisset Vindicem, imperium non sibi asseruit, sed patriæ. *Pulso Vindice)* omnibus à Nerone ad Galbam deficientibus, Virginius Rufus, qui in Gallia Germanicis copiis præerat cum

Julio Vindice conflixit: vtrique duces à suis exercitibus, veluti aurigæ qui frenis dominari non possunt, ad bellum acti: Vindice autem seipsum interimente inter viginti millia Gallorum qui ceciderant, exiuit rumor perinde atque omnes vellent ob huiusmodi victoriam vt Virginius imperium admitteret: at is tunc iisdem quibus initio cogitationibus insistens, electionem Imperatoris Senatui reseruabat: sed mortuo Nerone multi rursus, & quidam ex iis Tribunis, qui erant in tabernaculo, districto ense iubebant Virginio, vel imperium, vel ferrum admittere: sed postquam à Senatu Galba imperator creatus est, vix persuasit militibus, vt eundem principem dicerent, Flaccóque Ordeonio legionem tradidit. hæc Plutarchus. *Asseruit)* liberam tradidit & comparauit. *Etiam conditoria extruere)* in quod inuehitur Plin. senior. Uni, inquit, homini sepulturæ cura, atque etiam post se defuturæ. Conditorium pro sepulchro Tranquill. vsurpat, scribens conditorium & corpus magni Alexandri oculis Augusti subiectum fuisse. Et Petronius Arbiter, In conditorium prosecuta est defunctum. Et mox, Descendit in conditorium. & iterum, præclusis conditorij foribus, [Plin. lib. vij. Quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio Salustianorum asseruabantur oratorum. Iterum in Caio Tranquill. refert thoracem magni Alexandri repetitum è conditorio eius.]

Tam rara in amicitiis fides, tam parata obliuio mortuorum, vt ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere, omniáque hæredum officia præsumere. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Virginio? cuius iniuriam vt indigniorem sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

Tam parata obliuio mortuorum) Cui malæ consuetudini occurrens Menedemus philosophus post defunctum Asclepiadem amicissimum sibi cùm eius amicus ad conuiuium venisset, arceréntque illum ianuis adolescentes, memor etiam post fata Asclepiadis iussit hospitem introduci, dicens, Asclepiades etiam sepultus ei ianuas aperit. *Hæredum officia)* titulus est lib. xj. ff. vbi cauetur ex dignitate funerari ab hærede funera fieri. nam etiam si quid impensæ in marmore factum sit, funeris est. Orta autem hæc actio ex bono & æquo. Papinian. ff. v. quamuis stricto iure nulla teneatur actione hæredes ad monumentum faciendum, tamen pontificali autoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis. *Præsumere)* præoccupare, vt nobis viuis sepulchra condamus. *Non est verendum)* vt hæredes negligant curam sepulturæ. *Virginio)* viro tam præclaro.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

ODIEM lætum: adhibitus in consilium à præfecto vrbis audiui ex diuerso agētes summæ spei, sūmæ indolis iuuenes, Fuscū Salinatorē, &

ODIEM) Gratulatur Fiscum Salinatorem, & Numidium Quadratū iuuenes apud præfectum vrbis egisse ad imitationem sui cum summa laude & gloria. *Adhibitus in consilium)* electus ad iudicandum. *A præfecto vrbis)* [Tacitus libro quinto testatur primò sub regibus móxque sub magistratibus, ne vrbs sine imperio foret, deligi solitos qui ius redderent ac subitis mederentur. Cæterùm Augustum bellis ciuilibus Cilinium Mecœnaten, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuisse: mox ipso rerum potito primum Messalam Coruinum eam potestatem paucos intra dies quasi nescium

ſcium exercendi tenuiſſe. Tum Taurum Statilium quanquam prouecta ætate egregiè toleraſſe.dein. L. Piſonem per viginti annos eam præfecturam geſſiſſe.] Ulpianus ff.j. omnia crimina præfectura vrbis ſibi vindicauit: nec tantùm ea quæ intra vrbem admittuntur, verùm ea quoque quæ extra vrbem intra Italiam. Initio epiſtolæ diui Seueri, miſſæ ad Fabium Chilonem præfectum vrbis, ita ſcriptum fuit, Cùm vrbem noſtram fidei tuæ commiſerimus, quicquid intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbis pertinere videtur. ſed & ſi quid intra centeſimum milliarium admiſſum ſit, ad præfectum vrbis pertinet. ſi vltra ipſum lapidem egreſſum eſt, præfecti vrbis cognitio non eſt: quies quoque populorum & diſciplina ſpectaculorum ad præfecti vrbis curam pertinere videtur:] idem poteſt vrbe interdicere & negociatione & profeſſione & aduocationibus & foro ad tempus & in perpetuum, & quæ ab eodem Iuriſconſ. recitantur præfecto vrbis ſecundum aliquos quoties reip. magiſtratus proficiſcebantur, vnus relinquebatur, qui ius diceret. vnde Seneca libro duodecimo epiſtolarum præfectum vrbis cuſtodem appellat. & Iuuenalis Satyr.iiij. villicum. M.Tull.pro Planco magiſtratus reip.Villicos appellatos ſcripſit. Præfectura vrbis cunctis quæ intra vrbem ſunt, antecellit dignitatibus & poteſtatibus: tantum ex omni parte deriuans, quantum ſine omni iniuria atque detrimento alieni honoris vſurpat. maximæ autoritatis illam fuiſſe Treuellius Pollio indicat, cùm in Valer.vita tradat cenſorem, qui ius iudicandi de præfectis eminentiſſimis habuit, nullam in præfectum vrbis poteſtatem habuiſſe, Senator tamen non erat: ideo Mutius negauit Latinarum cauſa relictum, Senatum habere poſſe: ſed M. Varro & Atteius Capito referente Gellio dicunt ius fuiſſe præfecto Senatus habendi. *Ex diuerſo)* diuerſarum partium aduocatos. *Fuſcum Salinatorem)* quem in epiſt. Traianus teſtatur virum clariſſimum, & plurimum autoritate apud ſe valuiſſe. Hic eſt ille Salinator, cui poſtea Seruianus filiam deſtinauit: & domo patricia genitus, parentes habuit honeſtiſſimos, vir eruditus & eloquens, puer ſimplicitate, comitate iuuenis, grauitate ſenex. Fuſcum refert Spartianus in ſumma deteſtatione habitum, quòd imperium præſagiis & oſtentis agitatis ſperaret. Ad Fuſcum libro octauo Secundi leges binas epiſtolas ſcriptas. Salinatori primum cognomen inditum M. Liuio, quia in cenſura nouum vectigal ex ſalaria annona ſtatuit.

Numidium Quadratum, egregium par, nec modò temporibus noſtris, ſed literis ipſis ornamento futurum. Mira vtriq; probitas, conſtantia ſalua, decorus habitus, os Latinum, vox virilis,

Numidium Quadratum) cuius alibi fit mentio. hic dilectus familiariſſimè à Secundo hæres relictus ex beſſe à Numidia Quadrantilla auia conſpicuus forma fuit, & omnes ſermones malignorum puer & iuuenis euaſit: intra xx. annum maritus apud auiam tanta ſeueritate vixit, vt pantomimos illius nunquam ſpectauerit. Lego apud Spar. Quadratum cum Candido geſſiſſe Conſulatum. Quadrati hiſtorici meminit Dion in vita Ant.Pij & Capitolinus cum Vulcatio. Quadratum grauiter inſecutus eſt Adrianus, in cuius vita, quam Spart. Latinam ſcripſit, legendum arbitramur, Numidium Quadratum, non Vinidium. ſic in Ant. philoſopho apud Iulium Capitolinum non Mummium: cui ſororis ſuæ filio Antoninus Pius moriens bonorum maternorum partem reliquit. [In monumentis Brixianorum legi, L. Anton.Fab.Quadratum donatum torquibus & armillis.] Lampridius à Commodo occiſum Quadratum memorat, quòd de eo interficiendo conſilium iniiſſet: ſed hanc hiſtoriam melius explicat Herodianus, vbi aſſerit Quadratum nobiliſſimum locupletiſſimúmque iuuenem incitatum à Lucilla ad necem imperatoris, cum qua conſuetudinem ſtupri habere exiſtimabatur: hunc tamen opinor filium illius Numidij Quadrati. *Probitas)* laudabiles mores. *Decorus habitus)* cultus in oratore debet eſſe ſplendidus & virilis. nam toga

calceus & capillus, tam nimia cura quàm negligentia sunt reprehendenda. lege quæ sequuntur apud Fab. lib. xj. Habitus etiam ad corpus refertur. *Os planum*) experta pronunciatio: nam Fab. præcipit os facile & expeditum oratori habendum, & Secundus in Regulo notauit in actione os confusum, [Si leges os Latinũ, interpretaberis Romanũ sermonẽ.] *Vox virilis*) fortis & durabilis, non mollis & effœminata.

Tenax memoria) qua omnes disciplinę continentur. hinc non immeritò thesaurus eloquentiæ dicitur. Si quis vnam maximámque artem memoriæ quærat, exercitatio est & labor, multa ediscere, multa quotidie si fieri potest cogitare. *Æquale*) magnum. *Iudicium*) secundum Diomedem iudicium est quo omnem orationem rectè, vel minus quam rectè pronunciatam specialiter iudicamus. vel est æstimatio, qua poëma cæteráque scripta perpendimus, adeo partibus omnibus orationis iudicium connexum est ac mixtum, vt ne sententiis quidem, aut verbis saltem singulis possit separari: nec magis arte traditur, quàm gustus aut odor. *Meis instare vestigiis*) tenere eundem actionis modum quem ego. *Candidissimo lapillo*) mos deductus à Thracibus, qui dies fœlices albo lapillo, infœlices nigro notabant. *Publicæ*) vtilitatis publicæ causa. *Studiis*) eloquentiæ. *Tendentibus*) à Salinatore & Quadrato. *Tanti putabunt*) quanti faciunt Salinator & Quadratus. *Meliores*) eloquentiores.

tenax memoria, magnum ingenium, iudicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud quòd & ipsi me vt rectorem, vt magistrum intuebantur: & ij qui audiebant me æmulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandúmque mihi candidissimo calculo. Quid enim aut publicè lætius quàm clarissimos iuuenes nomen & famam ex studiis petere: aut mihi optatius, quàm me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum. Quod gaudium, vt perpetuò capiam, deos oro: ab iisdem teste te peto, vt omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quàm me, velint. Vale.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

TV verò) Binis Fabati Prosoceri literis respondet: prioribus, quòd suscipiet defendẽdum Priscum apud centumuiros: posterioribus, quòd libenter recordatur conuiciorum in se, quamuis iniustorum. *Suspensa manu*) timidè, dubiè. *Vectio Prisco*) de Vectio, & Prisco alibi diximus. Legitur etiam Bettio Prisco, quem vidimus in memoriis antiquis agri Comensis. *In arena mea*) translatiuè arenam suam dixit agendi vsum frequentatum apud centumuiros. sic Iuue-

TV verò non debes suspensa manu commendare mihi, quos tuendos putes. Nam & te decet multis prodesse, & me suscipere quicquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero præstabo, præsertim in arena mea, hoc est apud centumuiros. Epistolarum, quas mihi, vt ais,

Iuuenalis, Lentáque fori pugnamus arena. Nam plurimas causas egit apud centumuiros suo & Martialis testimonio. *Hoc est apud centumuiros*) interpretatio, color.

Aperto pectore) simpliciter, liberè.

[*Egeris*) antiqua exemplaria habent exegeris, hoc est debitum petieris. nam exigere pecuniam dicimus quæ nobis debetur.]

Tuo filio) socero meo tunc vita functo.

Hoc) ob hoc.

Bonam causam) honestam excusationem.

Non meruisse) tale conuicium, cum intellexeris me fecisse quæ mandaras.

aperto pectore scripsisti, obliuisci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipuè sentio quanto opere me diligas, cùm sic exegeris mecum vt solebas cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc mihi iucundiores eas fuisse, quòd habebam bonam causam, cùm summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, vt mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor, (nunquam enim cessabo) conuitium facias. Quod & ego intelligam à summo amore proficisci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

VNQVAMNE) Notum argumentũ iam prioribus epistolis. nam cùm obtinuisset Varenus vt sibi liceret euocare testes, Bithyni conati sunt inuertere Senatusconsultum per Traianum, à quo remissi fuerunt ad Senatum. *Tam laboriosè exercitum*) cum tanto labore vexatum. Legitur etiam tam laboriosum, tam exercitum. *Contentione*) vi, altercatione. [*Impetraueram*) aliâs impetrauerat.] *Quod*) vt testes liceret sibi euocare. *Apud Coss.*) nota impudentiam Bithynorum, qui quod Consules & Senatus decreuissent, auderent apud eosdem carpere. *Absente*) qui tunc à Senatu aberat. Legitur non absurdè, Absenti principi: vt sit sensus, cùm reiecti fuissent à Consulibus: confugerunt ad Traianum, qui tunc non interfuerat Senatui, verùm ab illo ad patres remissi sunt, [Quidam legunt absentem, scilicet Varenum, qui dum accusaretur apud Traianum, non aderat.] *Non destiterunt*) quamuis multiplicem passi fuissent repulsam, tamen non veriti sunt iterum Senatores pulsare. *Mirificus*) admirabilis fuit. *Illi*) senatores. non pauci enim dissenserant: quod libro quinto cognouimus. *Data*) concessa à pluribus.

VNQVAMNE vidisti quenquam tam laboriosum & exercitum, quàm Varenum meum? cui, quod summa contentione impetrauerat, defendendum, & quasi rursus petendum fuit. Bithyni Senatusconsultum apud Consules carpere & labefactare sunt ausi, atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad Senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreuerenter magis quàm constanter, vt qui Senatusconsultum apud Senatum accusaret. Respondit Fronto Catius grauiter & firmè: Senatus ipse mirificus. Nam illi quoque qui priùs negarant Vareno quæ petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt.

Singulos enim integra re dissentire fas esse, peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum. Acilius tantùm Rufus, & cum eo septem an octo: septem immò, in priore sententia perseuerarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria grauitas, vel potius grauitatis imitatio ridebatur. Tu tamen æstima quantum nos in ipsa pugna prælij & certaminis maneat, cuius quasi prælusio atque præcursio has contentiones excitauit. Vale.

Singulos) nam existimabant vnicuique senatorum fas esse. *Integra re*) nondum decreto senatusconsulto. *In priori sententia*) vt non liceret Vareno testes euocare. *Paucitate*) senatorum dissentientium. *Temporaria*) momentanea, & ad breue tempus. annotauimus hoc verbum bis apud Asinum Apuleij poni in eundẽ sensum: nam libro septimo, temporariam sedem, & xj. larem temporarium dixit: Secundus pariter in panegyrico. Non ergo temporarium & subitum est. & Seneca primo epistolarum temporarias amicitias ad tempus breue comparatas. & Ulpianus de tutoribus, & curatoribus datis temporarium tutorem. sic Paulus de vsufructu, indictiones temporarias. & temporarium exilium, non in perpetuum, sed ad tempus aliquod irrogatum. item Ulpianus de aqua quotidiana temporariam possessionem. ac alibi effractores in opus publicum, vel perpetuum, vel temporarium dari solere. *Pugna*) contentione. [in vetusto exemplari legitur, Tu tamen existima quantum prælium, quanta pugna certamini maneat] *Prælusio*) præmeditatio, præcentio, vt assolent citharœdi antequam cantum exordiantur, præludium equam cantum exordiantur, præludium emerendi fauoris gratia præmittere: sic tyrones priusquam in veram pugnam descendant, præexercent se ad palum & cursum: quo verbo Virg. vtitur in tauro se ad pugnam incitante, Aut sparsa ad pugnam præludit arena. Iuuenalis iurgia præludunt, id est incipiunt antequam ad veram pugnam veniant. Hinc prælusio à quibusdam pro prooemio antequam rem attingamus accipitur.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

OLICITAS me in Formianum. veniam ea conditione, nequid contra commodum tuum facias: qua pactione inuicem mihi caueo; neque enim mare & littus, sed te, ocium, libertatem sequor: alioqui satius est in vrbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certè stomachi hæc natura est, vt nihil nisi totum & merum velit. Vale.

OLICITAS) Promittit aduentum suum Maurico in prẽdium Formianũ, modò nihil incommodetur. *Solicitas in Formianum*) procuras literis vt secedam in tuum Formianum, quod rus erat in agro Formiano. *Inuicem*) ne quid contra commodum meum faciam. *Mare & littus*) loci amœnitatem, quæ pluribus à Mart. celebratur. sunt autem Formiæ iuxta [Caietam. &] Terracinam in littore ad mare Tyrrhenum. *Te*) amicum & virum singularem. *Alioqnin*) nisi istic essem liber. *Alienum*) vt in vrbe. *Suum*) vt in secessu. *Merum*) solum sensus est, sum ea natura, vt vellem nisi vno occupationis genere teneri: verbi causa in vrbe amicis inseruire, ruri ociari.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

IRIFICAE rei non interfuisti: ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus splendidus eques Romanus, & in primis eruditus, scribit elegos. gentilium hoc illi. est enim municeps Propertij, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat. is cùm recitaret, ita cœpit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iabolenus Priscus, (aderat enim vt Paulo amicissimus) Ego verò non iubeo. Cogita qui risus hominum, qui ioci. Est omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publicè respondet: quo magis quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. tam solicitè recitaturis prouidendum est, non solùm vt sint ipsi sani, verumetiam vt sanos adhibeant. Vale.

IRIFICÆ) Exemplo Passieni monet Voconiũ recitationibus non adhibendos nisi sanæ mentis auditores. ille enim dum elegos recitaret, intempestiuè à Jaboleno est interpellatus. *Ne ego quidem)* interfui.] *Recens fabula excepit me)* audita nuper fabula me excitauit. fuit in secunda lectione, Mirificæ rei interfuistíne? ego quidem, sed mœrens. vt cum tristitia huic fabulæ interfuisset Plinius.] *Passienus Paulus)* vir optimus & honestissimus, qui veteres in literis æmulabatur. elegos scripsit ad imitationẽ Propertij, vnde genus trahebat: demũ ad lyrica se conuertit, in quibus Horat. effinxit. patrem habuit Passienum nobilem declamatorem: cuius Eusebius in chronicis & frequenter Senec. meminere. Gellius L. Paulum poëtam memoria sua doctissimũ nominat, & alibi Julium Paulum poëtam virum bonum literatúmque ac veterum impensè doctum. Jabolenum autem fuisse Pauli præceptorem ff. xl. de manumiss. testatur. *Gentile)* magis probo gentilium, quod vidimus in antiquo cod. nam gẽtile est, quod ex eadem familia est, gentilitium quod pertinet ad ius familiæ: sicut familiæ Propertianæ proprium erat elegos scribere. & gentilitia sacerdotia à priscis appellata, quod ædis aut sacelli iuris essent à patre familias, ea ratione erecti dedicatíq; vt & sacrorum cura, & fructuum ipsius sacerdotij perceptio ad solam gentem familiámque suam perpetuis successionibus deuolueretur. M. T. de responsis haruspicum, Multi sunt etiam in hoc ordine qui sacrificia gẽtilitia illo ipso in sacello statuto anniuersali factitarunt. *Municeps Propertij)* ex Meuania oppido Umbriæ, patria Propertij. Papinius in Syluis. Umbróque Propertius antro. *Prisce iubes)* principium operis Passieni. *Iabolenus Priscus)* in ff. vbique scribitur Iabolenus non Jauolenus, pariter apud Capitolinum. fuit enim Juriscons. quo vsus est cum multis aliis Antoninus Pius, & Pomponius de origine iuris, Priscus, inquit, Jabolenus Sabino successit in scientia iuris. *Paulo)* Passieno. *Non iubeo)* nimiũ scurriliter & importunè respondit Jabolenus, tanquam si Paulus eum interrogaret. *Qui ioci)* exorti sint inter præsentes. scribit Tranquill. Claudium Imp. cùm initio recitationis historiæ suæ defractis compluribus subselliis obesitate cuiusdam risus exortus esset, ne sedato quidem tumultu tẽperare potuisse, quin ex interuallis subinde facti reminisceretur, cachinnósque reuocaret. *Dubiæ sanitatis)* non satis sanæ mentis. *Interest)* operam suam præstat. *Consiliis)* rebus decernendis. *Respondet)*

dicit. nam responsa prudentum dicimus iurisperitorum consilia. *Quo magis*) propter claritudinem personæ. *Aliena deliratio*) Jaboleni insania. Lirare autem, autore Varrone, est cùm tertiò arant iacto semine boues, id est cum tabellis ad vomerem simul & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, qua pluuialis aqua dilabatur. Columella inquit, lirantur iugera cum in subacta iam terra latiores porcæ sulcantur: lira verò est similis ei porcæ, quam in sationibus campestribus rustici faciunt. A verbo igitur lirare delirare componitur, quod est non recto sulco incedere. vnde per translationem, qui insaniunt, delirare dicuntur. *Frigoris*) timiditatis, tarditatis, hæsitationis.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

ETIS vt tibi auunculi mei exitum scribam, quò verius tradere posteris possis. gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur, à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit: quamuis ipse plurima & mansura condiderit, multum tamē perpetuitati eius scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est, aut facere scribenda aut scribere legēda: beatissimos verò quibus vtrunque: horū in numero auunculus meus & suis libris & tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiā quod iniungis. Erat Miseni,

ETIS) Corn. Tacito historias scripturo, petentiq; obitum auunculi sui, etiam causam eius altius repetit, vbi illius constantiam, ac animi fortitudinem mirum in modum probat. nam à Vesuuio mōte exurgentem nubem intuitus, propius accessit, rem totam intellecturus: & vndique flāmma instāte dum perseuerantius incœptum exequitur, crassiore caligine spiritu intercluso concidit in medio seruorū duorum. *Auunculi mei*) C. Plinij Secundi. *Tradere posteris*) monumentis literarū mandare. *Immortalem gloriam*) cùm scripta tua sint futura perpetua. nam alibi auguratur eius historias immortales futuras. *Quamuis enim*) ordo est, tamen æternitas tuorum scriptorum addet plura perpetuitati eius: quamuis quasi semper victurus occiderit memorabili casu, vt populi, vt vrbes occidunt clade pulcherrimarū magis terrarum. *Quamuis ipse plurima scripserit*) sensus autem, quamuis tali casu memorando interierit, quali interdum populi, aut vrbes pulcherrimæ concidunt: vt perpetuò victurus videatur: quamuis multa scripserit, per quæ sibi immortalitatem comparauit: tamen tu tuis scriptis facies eum æternum. *Vt populi, vt vrbes*) nam populorum, & vrbium excidia diutius memorantur, quàm alicuius viri interitus, [an quia in eo incendio populi & vrbes interiere.] *Plurima*) volumina libro tertio enumerata ab eodem. *Scribenda*) laudanda. *Legenda*) electa, egregia. Salustium imitatus est, qui in præfatione Catilinarij inquit, Et qui fecêre, & qui facta aliorum scripsêre, multi laudantur. nam pulchrum est benefacere Reip. etiam benedicere haud absurdum. *Tuis*) quibus complecteris fecisse scribenda. *Deposco*) obsecro. *Quod*) exitum auunculi mei scribere. *Miseni*) Promontorium & oppidum Misenum Cumis proximum. Strabo à Miseno socio Ulyssis dictum asserit, ab eo Prochytam, & Pithecusam crediderunt abruptam. Mela à milite Phrygio, sicut Dionysius à quodam illustri Troiano cognomen traxisse tradunt, Virg. à tubicine Æneæ Miseno sub eminenti monte sepulto,

pulcro, qui nunc Misenus ab illo Dicitur, æternúmq; tenet per secula nomen. & Solini par sententia inter autorès ab Æneæ tubicine Miseno Misenum appellatum.

classémque imperio præsens regebat. nono Calend. Septembr. hora diei ferè septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata & magnitudine & specie. Vsus ille sole, mox frigidam gustauerat iacens, studebátque: poscit soleas, ascendit locum, ex quo maximè miraculum illud conspici poterat. nubes (incertum procul intuentibus ex quo monte: Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem & formam non alia magis arbor quàm pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. credo quia recenti spiritu euecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cinerémve sustulerat. Magnum propiúsque noscendum vt eruditissimo viro visum. Iubet

Classémque præsens imperio regebat) præerat classi, quæ stabat ad tutelam maris inferi, non perlegatum, sed coràm. Legimus apud Tranquill. & Tacitum, instituisse Augustum, classem vnam Miseni, alteram Rauennæ: hanc ad superi, illam ad inferi maris tutelam. hinc Tacitus memorat Misenensem classem à Galba ad Vespasianum trãsiisse. sed Veget. libro quarto, hanc rem luculentius tractat, Apud Misenum, inquit, & Rauennam singulæ legiones Romani nominis cum classibus stabant, ne longius à tutela vrbis abscederent: & cum ratio postulasset sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirent. nam Misenatium classis Galliam, Hispanias Mauritaniam, Aphricam, Ægyptum, Sardiniam atque Siciliam habebat in proximo: classis autem Rauennatium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cyprum petere directa nauigatione consueuerat, quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse, quàm virtus. *Mater mea)* soror Plinij. [nono calend. Septembris. legitur etiam cal. Nouembr.] *Ei)* fratri suo. [*Vsus ille)* alij legunt surgit ille e sole, vt solebat frigida gustata. iacens enim studebat. *Gustauerat)* aquam frigidam libauerat.] *E sole)* vsus sole. in præcedentibus dixerat de eodem scribens, post solem plerunque frigida lauabatur, deinde gustabat. *Soleas)* tegumenta plantæ pedis, quas nunc suberes, à ligno intersuto vulgo dicimus, & Columella soleas sparteas de sparto confectas appellauit. à solea soleatus deducitur, quo Mart. vtitur. Solea autem ex genere planorum piscium. vnde nomen traxisse id genus calciamenti autumo. *Vesuuium)* quem alij Veseuum, alij Vesbium, nonnulli Vesubium nominant, mons est Campaniæ cunctorum pulcherrimus, amœnissimis habitatus agris, excepto cacumine. id magna ex parte planiciem habet fructum omnino nullum ferentem, verùm secundùm Dionem arbores & vites habet: & cineres in prospectu ostentans: cauernosáque monstrat antra combustis ex petris, vt color indicat, quas ignis abroserit: quare coniecturis assequare plagam istam prioribus annis ardere solitam, & ignis habere crateras. restinctam autem esse, cessante materia. hæc Strabo & Eutropius. *Pinus)* in formam pinus arboris. quæ incipit à trunco, deinde diffund tur in latum, postremò in acutum. *Efflata)* eiecta nubes illa vel elata. *Recenti)* valentiori. *Senescente)* subsidente, decrescente. *Destituta)* subsidio vendi deserta *Victa)* concussa. *Vanescebat)* effugiebat, disparebat. *Terram)* si sordida. *Cinerem)*

ſi candida: vtrunque ſi maculoſa. *Magnum*) res magnæ contemplationis. *Eruditiſſimo viro*) qualis erat Plinius, qui cognitionem multarum rerum tenens inſuper noua & magna conquirebat.

Liburnicam) nauem, diuerſæ prouinciæ mari plurimum potuerunt quibuſdam temporibus: & ideo diuerſa eis genera nauium fuerunt: ſed Auguſto dimicante Actiaco bello, cùm Liburnorum auxilio præcipuè victus fuiſſet Antonius: experimento tanti certaminis patuit Liburnorum naues ceteris aptiores: ergo ſimilitudine & nomine vſurpato earundem inſtar claſſem Romani principes texuerunt. hinc libro quarto Vegetius dixit liburnicis, quæ ad Campaniam ſtabant præfectus claſſis Miſenatium erat. Eutropius liburnicas roſtratas appellauit. Liburnia autem Dalmatiæ pars eſt Andecrinæ ſubiacens ciuitati, cuius exemplo

liburnicam aptari: mihi ſi venire vnà vellem, facit copiam. reſpondi, ſtudere me malle: & fortè ipſe, quod ſcriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ claſſiarij imminenti periculo exterriti (nam villa ea ſubiacebat, nec vlla niſi nauibus fuga) vt ſe tanto diſcrimine eriperet, orabant. Non vertit ille conſilium, ſed quod ſtudioſo animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, aſcendit ipſe non Retina modò, ſed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. properat illuc, vnde alij fugiunt: rectúmque curſum, rectà gubernacula in periculum tenet, adeo ſolutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras, vt deprehenderat oculis, dictaret eno-

nunc naues bellicæ fabricantur, & appellantur liburnicæ, remorum ſingulos ordines habentes paulò maiores, binos idoneæ menſuræ, ternos vel quaternos, interdum quinos, Actiaco etiam prælio ſenos octonóſque. Appianus libro ſecundo. Liburni finitima quæque citis nauibus inuadebant. [Lucianus in amoribus, biremem velociſſimam inſtr o, quo nauium genere Liburni, gens Jonij ſinus accola, plurimùm vtuntur,] & à celeritate nonnullæ à Romanis naues liburnicæ dictæ, cum quibus primùm ad pugnam vehe-rentur. *Facit copiam*) dat facultatem. [*Scriber m*) excerperem. nam mandarat auunculus Cæcilio vt quædam ex Liuio annotaret.] *Codicillos*) tabellas. *Claſſiarij Retinæ*) milites qui erant Retinæ: eſt autem hæc villa ſubiecta Miſeno: cùm cognouiſſent iuſſu præfecti parari Liburnicam ad inſpiciendum Veſuuij incendium, orabant Plinium, vt non ſolum deſiſteret ab incœpto, ſed etiam Miſeno ſubterfugeret. Sunt autem claſſiarij milites comparati ad tuendam claſſem: de quibus lib. xv. Tacitus, Primorum claſſiariorum Miſenẽſium labore connixa eſt. Cæſar iij. commentariorum. equites prohibuerunt claſſiarios aqua. quanquam ſciam à Modeſtio claſſiarios appellari buccinatores, qui cornu ducunt exercitum, non à claſſe dictos, ſed à claſſico, quod canitur imperatori. in quem ſenſum Tranquill. in Veſpaſiano ſcr. bit claſſiarios, qui ab Oſtia & Puteolis pedibus, per vices commeabant, petentes conſtitui aliquid ſibi calciarij nomine, quaſi parum eſſet ſine reſponſo abegiſſe, iuſſiſſe poſthac excalciatos curſitare: quamuis interpres nauales milites accipiat. *Retina*) villa ſubiecta Miſeno, cuius nomẽ adhuc extare prodidit Hermolaus, vir clariſſimus, & eruditiſſimus. *Fuga*) erat. *Nauibus*) mari *Conſilium*) incœpt. *Studioſo*) ſummo. *Obit*) peragit. *Maximo*) Franciſcus tamen Petrarcha in triumphis ſuis, tanquam incautum in obitu ſuo Plinium monſtrat. *Deducit*) immittit mari: at ſubducit, extrahit. contraria enim ſunt inter ſe. *Quadriremes*) nauigia habẽtia quatuor remorum ordines in ſingulis tranſtris.

Multis)

taretque. Iam nauibus cinis incidebat, quò propius accederent calidior & densior, iam pumices etiam, nigríque & ambusti, & fracti igne lapides. Iam vadū subitum, ruináq; montis littora

Multis) villis maritimis. *Frequens)* habitata multum, & plurimis prætoriis consurgēs. Liuius, Puteolos cœptum frequentari emporium communiit. *Amœnitas oræ)* deliciæ littoris & tractus Campaniæ. *Cursum)* nauigationem. *Tenet)* dirigit. *In periculum)* nubem & Vesuuium versus. *Illius mali)* nubit malignæ. *Dictaret)* diceret quę notarius exciperet: nam illi semper ad latus erat, & quæ à Plin. scribenda dicerentur enotabat. *Enotaret)* ministro notario. *Pumices)* autore Plin. appellātur & cætera saxa erosa annis, quibus vtuntur, & ad læuiganda corpora, Græci pumicem cisserim vocant, si Suidæ credimus, leuem & exuccum perforatúmque lapidem poni. Vitruuius ex incendio Visuuij pumicem Pompeianum excocto lapidis genere in pumicis qualitatem redactum tradit. Pompeij autem oppidum non procul à Vesuuio. Plin. lib. xiij. tradit nasci frutices lauro & thymo similes, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. Emaculandus est error apud eundem lib. xiiij. cap. xxij. vbi inquit, Aliis pumicis farinam, & quæ referendo putet docere. nos sic restituendum censemus. aliis pumicis farinam, & quæ refrigerando putant nocere: nixi testimonio Theophrasti & ipsius Plinij. ille enim lib. ix. de plantis vbi de cicuta, & pumice agit, pumici scribit vim adeo magnam inesse, vt si in vrceum bullientem eum inieceris, feruorem extinguas: non solum parte aliqua temporis, sed etiam ex toto: pumicem enim exiccare vehementissimè, atque spumam totam ad se recipere voluit: ídque extinguendi causam esse quod pene ad verbum transtulit Plin. lib. xxxvj. cap. xxj. tantam referens pumici refrigerandi naturam inesse, vt musta feruere desinant pumice addito. *Vadum)* maris vnda breuis. ex ruina montis littus certè processerat, & mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur, multáque maris animalia siccis arenis detinebantur. Dion, Montes subsilibant, sonitus à cauernis subterraneis tonitruis persimiles supernè retróve in terra mugire videbantur. mare verò fremebat, & cœlum resonabat: post hæc fragor immensus subitò ceu concidentium montium audiebatur. exilibant primum lapides ingentes quasi ad summa montium exirent. *Montis)* Vesuuij. quem scire debemus, non tantum conflagrasse sub Tito, autoribus Orosio, Martiale, Eusebio in chronicis. Tranquill. in Tito, Papinio in syluis. & Silio Italico, ac Dione in primis: sed sæpius antè, secundum Strabonem ac Vitruuium. verùm quia incendium Vesuuij maximum omnium sub Tito fuit, ideo Dion historicus hanc rem luculenter tractat, Horrenda, inquit, & miranda quædam in Campania obtigerunt. magnus enim ignis per autumnum subitò exarsit: mons namque Vesuuius, qui iuxta Neapolim ad mare vergit, abundantes ignis fontes habet, olim vndique altus, ab cuius medio ignis exoritur, quæ pars solum igne comprehensa fuit, extra hæc omnia sine igne etiam nunc manent. ex hoc cúm cætera essent combusta: media verò exusta, & in cinerem redacta, iuga circumstantia ab antiquo vsque nunc manent. quodcunque ambustum est, atque consumptum, tempore concauum factum est, vt mons omnis (si licet magnis parua conferre) similis sit venatorio theatro. vertex arbores & vites habet: circulus ab igne latior factus per dies fumum, noctu flammam emittit, vt videantur in eo odores euaporari & sacrificia fieri. hæc quidem semper, interim verò magis, interim minus, sæpe verò cineres effundit: quando scilicet aliquid coactum subsederit, lapides sursum emittit: quoties verò à spiritu, & vento violatur, sonat & stridet, ceu non coacta & constructa, sed rara & occulta spiracula habēs. Talis igitur est Vesuuius, & hæc in eo per annum plurimum fiunt, quæcunque tamen antea accidere, quamuis magna, & præter solitum visa sint, parua tamen si comparentur iis quæ sub Tito acciderunt, etiam si omnia in vnum conferantur, existimari possunt. nam huius mali contagio non modò Campaniam

peruasit, & duas insuper ciuitates, Herculaneum & Pompeios combussit, sedente populo in theatro, sed inde puluis vis ingens in Africam, Syriam, Ægyptúmque penetrauit, & Romam vsque diuertit, & quæ latius ibi scribuntur, [inde libro vltimo Silius, Sic vbi vi cæca tandem deuictus ad astra Euomuit pastos per sæcla Vesuuius ignes, Et pelago & terris fusa est Vulcania pestis. Videre Eoi monstrum admirabile Seres Lanigeros cinere Ausonios canescere lucos.]

obstantia, cunctatúsque paulum, an retrò flecteret, mox gubernatori, vt ita faceret monenti, Forteis, inquit, fortuna iuuat. Pomponianum pete, Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circum actis curuatísque littoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cùm cresceret proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset: quo tunc auunculus meus secundissimo inuectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: vtque timorem eius, sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet, lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod est æquè magnum, similis hilari. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissimæ flammæ, altáque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. ille agrestium trepidatione ignis relictas desertásque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat: tum se quieti dedit & quieuit: verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter

Obstantia) ne ter iam peteret obstabant æstu & montis ruina. *Flecteret*) nauigationem. *Gubernatori*) suæ quadriremis. *Fortes fortuna iuuat*) imitatio Virgiliana qui libro decimo dixerat, Audentes fortuna iuuat. an magis æmulatio Liuiana. nam libro octauo belli punici refert. fortes fortunam iuuare. *Pomponianum pete*) dirige cursum Stabias versus, vbi erat Pōponianus Plinij amicus, qui fugam parabat. *Stabiis*) Plinius in descriptione Italiæ. Stabiæ, inquit, in agro Campano oppidum fuit vsque ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Coss. à pridie Calen. Maij, quo die Sylla legatus bello sociali id deleuit quod nunc in villas abiit. eius ex agro decurrunt amœnissimi fluuij. quare Columella in cultu hortorum dixit. fontibus Stabias celebres & Vesuuia rura. Et Plinius libro trigesimo primo. In stabiano, inquit, agro aqua, quæ vocatur dimidia, calculosis medetur. Libro sexto naturalium quæstionum apud Senecam corruptè legitur litus scabianum. tu restitue stabianum à Stabiis. *Peruenerátque sinu medio*) ingressúsque fuerat maris sinum Pomponianus [Legitur etiam diremptus sinu medio, diuisus scilicet & securus à tempestate ob portum quem fuerat ingressus.] *Nam sensim*) non mirum si in tuto erat Pōponianus. quamuis in mari, cùm illo loca habeant littora curua, quæ sinum tutum ab æstu reddant, & in ea paulatim mare infundatur. nam Seneca monumentis reliquit ab altera parte Pompeiorum Surrentinum Stabianúmque littus, ab altera Herculanense conuenire, & mare ex aperto circumductum amœnissimo sinu cingere. *Periculo*) incendio. *Proximo*) iam vicino. *Sarcinas*) vtensilia, quæ ad cultum pertinent. interdum pro onere sumitur indiscretè. *Certus*) Pomponianus. *Quo*) in quem sinum vbi erat Pomponianus. *Secundissimo*) plerunque enim qui est contrarius egredienti ventus, secundus est ingredienti. *Trepidantem*) Pomponianum timentem. *Accubat*) quiescit, dormit, an discumbit. paulo

enim

enim post in alia epistola inquit, balineum, cœna. *Æquè magnum*) dissimulare dolorem. *Similis hilari*) simulans lætitiam. *Latissimè*) in amplum spatium. *Noctis*) caliginis, obscuritatis. [duplex lectio. tenebras noctis pellebat, vel tenebris noctis excitabatur, vt fulgor & claritas obscuritate cresceret.] *Ille*) ordo & sensus. Auunculus, cùm videret illucescere, in remedium formidinis, vt se & circunstantes confirmaret, dictitabat, villas relictas desertásque igni metu agrestium virorum qui aufugerant ardere per solitudinem, quòd nemo remansisset incendiis opem laturus. [Si legis ignis, iunge cum trepidatione.] *Verissimo*) non simulato. *Meatus animæ*) reciprocatio spiritus.

amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab iis qui limini obseruabantur, audiebatur. Sed area ex qua diæta adibatur, ita iam cinere, mixtísque pumicibus oppleta surrexerat, vt si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, séque Pomponiano, cæterísque qui peruigilarant, reddit. In commune consultant, an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastísque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rursus, quanquam leuium exesorúmque pumicum casus metuebatur. quod tamen periculorum collatio elegit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit, ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiórque: quam tamen faces multæ, variáque lumina soluebant. Placuit egredi in litus, & è proximo aspicere, ecquid iam mare

Amplitudinem corporis) ostenditur fuisse Plinius corporatura læta & habiliori. *Limini*) ostio cubiculi. *Surrexerat*) excreuerat, impleta fuerat, [missis, eiaculatis. non displicet mixtis loco missis.] *Mora*) facta fuisset ab illo. *Procedit*) egreditur cubiculo. *Peruigilarant*) per totam noctem insomnes steterant. Mart. Nam vigilare leue est, peruigilare graue. *Tremoribus*) terræmotibus. Dion, vehementes terræmotus subitò facti sunt, vt planicies illa vniuersa aquis scaturiret, & montes subsilirent. causam, qua terra concutitur, alij in aqua, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere, alij in pluribus, alij in omnibus. quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt, sed non liquere quæ esset. Democritus & eum secutus Seneca post longam disputationem crediderunt nullam esse causam motus maiorem, quàm spiritum, quo nihil est in rerum natura potentius: sine quo nec illa quidem, quæ sunt, vehementissima pollent. ignem spiritus concitat, aquæ si ventum detrahas inertes sunt. multa ferè in eandem sententiam differit Lucretius libro vltimo. *Nutabant*) mouebantur. duo genera sunt, vt Posidonio placet, quibus mouetur terra: & succussio dicitur, cùm terra quatitur, & sursum atque deorsum mouetur: altera inclinatio, qualis nunc cùm in vtranque partem nutat nauigij more. tertium genus addit Seneca, & tremorem terræ appellat, vtrique dissimilem: cùm succutiuntur omnia nec vibrantur, perniciosior est inclinatio: nam nisi ex altera parte subueniat motus, qui inclinata restituat, ruina necessariò sequitur. *Dio*) aëre. *Rursus*) confidunt. *Malorum* vel *periculorum collatio*) quòd scilicet minus periculum erat in aperto stare,

quàm in tecto. quod ſi corruiſſet, omnes certè oppreſſiſſet. *Ratio rationem*) id eſt, quòd exierit, id fecit ſano mentis conſilio: quia etſi in cubiculo tutus erat à pumicibus, tamen maius periculum imminebat, tanquam ſi diceres exceſſit, non timore, ſed ratione. *Timor maior*) ſi reſtitiſſem ſub tecto. *Vicit timorem*) fecit illos confugere in apertum, vbi minus timebãt. *Conſtringunt*) ligant. *Ceruicalia*) ſunt quæ dormituro ceruici ſupponuntur. Mart. Tinge caput nardi folio, ceruical olebit. Inuehitur Plin. in ceruicalium vſum, Eò inquit deliciæ proceſſere, vt ſine hoc inſtrumẽto durare iam ne virorum quidem ceruices poſſint. *Capitibus*) ad munimentum capitũ. *Linteis*) faſciis, & ſudariis lineis. *Incidẽtia*) ſaxa. *Soluebant*) fugabant lato ſplẽdore.

admitteret, quod adhuc vaſtum & aduerſum permanebat. Ibi ſuper abiectum linteum recubans ſemel, atque iterum frigidam popoſcit, hauſitque: deinde flammæ, flammarúmque prænuncius odor ſulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum, innixus ſeruis duobus aſſurrexit, & ſtatim concidit: vt ego coniecto, craſſiore caligine ſpiritu obſtructo, clauſoque ſtomacho, qui illi natura inualidus & anguſtus, & frequenter inter æſtuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouiſſimè viderat, tertius, corpus inuentum eſt integrum, illæſum opertúmque vt fuerat indutus. habitus corporis quieſcenti, quàm defuncto ſimilior. Interim Miſeni ego & mater. ſed nihil ad hiſtoriam, nec tu aliud, quàm de exitu eius ſcire voluiſti. Finem ergo faciam: vnùm adiiciam, omnia me quibus interfueram, quæque ſtatim, cùm maximè vera memorantur, audiueram, verè perſecutum: tu potiſſima excerpes. aliud eſt enim epiſtolam, aliud hiſtoriam: aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

Admitteret) ſuaderet, an fluctus poſuiſſet. *Vaſtum*) vndoſum præter ſolitum. *Excitant*) quieſcentem ſuſcitant. [*Innixus*) quid ſi innitens, vt eſt in codice antiquo, ſicut ſtatim colligo pro coniecto.] *Concidit*) cadens interiit anno ſexto, & quinquageſimo. [Tranquil. de viris illuſtribus, C. inquit Plinius Secundus Nouomenſis cùm Miſenenſium claſſi præeſſet, & flagrante Veſuuio ad explorandas propius cauſas Liburnicas prætendiſſet, neque aduerſantibus ventis remeare poſſet, vi pulueris ac fauillæ oppreſſus eſt: vel vt quidam exiſtimant, à ſeruo ſuo occiſus, quem deficiens æſtu vt necem ſibi maturaret, orauerat.] *Obſtructo ſpiritu*) incluſa & ſuffocata anima. *Inualidus*) nimia ſtudij intentione. nam omnes pene ſtudioſi ſtomachi difficultate laborant. præſertim qui poſt cibum ſtatim meditantur: quem domeſtica, vel ciuilia officia tenent occupatum. quæ omnia cùm Plinio ineſſent, non mirum ſi ſtomacho erat inualido. *Auguſtus*) exigui cibi patiens. *Intus æſtuans*) ebulliens cruditate, quod ſolet euenire iis qui non bene concoxerunt: vnde aqua frigida frequenter vtebatur ad id opportuno remedio, ſi Celſo credimus. *Tertius ab eo*) tertius poſt obitum illius. *Vt fuerat indutus*) ea veſte, qua fuerat indutus antequam moreretur. *Habitus*) qualitas, facies, forma. *Ego & mater*) eramus. *Nihil*) hoc pertinet ad hiſtoriam componendam. *Perſecutum*) diligenter ſcripſiſſe. *Epiſtolam*) quæ minima quæque complectitur. *Hiſtoriam*) quæ diligit res præſertim ad exemplum facientes. *Amico*) cui omnia familiariter ſcribimus.

C. PLINIVS RESTITVTO SVO S.

INDIGNATIVNCVLAM, quam in cuiuſdam amici auditorio cepi, non poſſum mihi temperare, quò minus apud te, quia non contingit coràm, per epiſtolam effundam. Recitabatur liber abſolutiſſimus: hunc duo, aut tres, vt ſibi & paucis videntur, diſerti, ſurdis mutiſque ſimiles audiebant. Non labra diduxerunt, non mouerunt manum, non denique aſſurrexerunt ſaltem laſſitudine ſedendi. Quæ tanta grauitas? quæ tanta ſapientia? quæ immò pigritia, arrogantia, ſiniſteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, vt offendas, vt inimicum relinquas: ad quem tanquam amiciſſimus veneris? diſertior ipſe es? tanto magis ne inuideris. Nam qui inuidet, minor eſt. Denique ſiue plus, ſiue minus, ſiue idem præſtas, lauda, vel inferiorem, vel ſuperiorem, vel parem. Superiorem, quia niſi laudandus ille non eſt, non potes ipſe laudari: inferiorem, aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri, quem præcedis, vel exæquas. Equidem omneis, qui aliquid in ſtudiis faciunt, venerari etiam, mirarique ſoleo. Eſt enim res difficilis, ardua, faſtidioſa, & quæ eos à quibus contemnitur, dedignatur. Niſi fortè aliud iudicas tu. quanquam quis vno te reuerentior huius operis, quis benignior æſtimator? Qua ratione ductus, tibi potiſſimum indignationem meam prodidi, quem habere ſocium maximè poteram. Vale.

INDIGNAtiunculam) apud Reſtitutum, præclarum cauſidicum, exponit indignationem ſuam, quam conceperat per quoſdam auditores, qui recitanti amico nullum ſignum lætitiæ dederunt. [Lege Plutarchum in libro περὶ τοῦ ἀκούειν, vbi multa reperies ad hanc epiſtolam facientia.] *Coràm*) nam aberat Roma Reſtitutus. *Effundam*) aperiam penitus. *Diſerti*) acres in diſputando. diſertus minus eſt, quã eloquens. *Surdis mutiſque*) ſurdus eſt, qui caret auditu: mutus, qui non poteſt loqui, à litera (m) dictus, quam exprimit dum conatur effari. *Diduxerunt*) mouerunt. *Aſſurrexerunt*) honoris cauſa finita recitatione, vt autorem honeſtarẽt. *Grauitas*) ironicè dictum, vnde ſtatim per correctionem emendat. *Siniſteritas*) malignitas, iniquitas. *Impendere*) abſumere. *In hoc*) in hac re. *Diſertior ipſe es*) ſi tu es diſertior quàm recitator, tanto magis non debes inuidere, cùm qui inuideat alicui, neceſſe eſt vt ſit minor illo. ſummum enim petit inuidia, alienis incremẽtis inimiciſſima: alit liuorẽ infelix inertia, & omnes deſtrui cupiũt, quia ſe non potuerunt prouehere: nam potentes ſequitur inuidia, miſeros contemptus. *Plus præſtas*) excellentior & præſtantior es illo quem audis. *Superiorem*) te lauda. [*Quia*) nam ſi ſuperior non meretur laudem, tãto minus tu, qui es inferior, non potes laudari, ergo lauda vt tu ſis aliqua laude dignus.] *Pertinet*) confert multum. *Faciunt*) ſcribunt, componunt. late patet verbum facio. *Res*) gloria. [*Dedignatur*) ſpernit. in ſecunda lectione fuit, inuicẽ contemnat.] *Huius operis*) alienæ gloriæ & laudationis.

C. Plinius Sabino Suo S.

ROGAS vt agam Firmanorum publicam causam: quod ego, quanquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim & ornatissimam Coloniam aduocationis officio, & te gratissimo tibi munere obstringere. Nam cùm familiaritatem nostram, vt soles prædicare, ad præsidium ornamentúmque tibi sumpseris, nihil est quod negare debeam, præsertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac iam potius nostris, obliga fidem meam, quos labore & studio meo dignos, cùm splendor ipsorum tum hoc maximè pollicetur, quòd credibile est optimos esse, inter quos tu talis extiteris. Vale.

ROGAS) Sabino suum patrocinium pollicetur. id enim exegerat pro patria Firmo. *Firmanorum)* Firmum Piceni castellum, autore Plinio, secundum Strabonem oppidum. [M. Tullius in Philippicis, tanquam municipes Firmanos laudat: quòd contra M. Antonium principes pecuniæ pollicendæ fuerint.] In quibusdam exemplaribus leges Formianorum, possessiuum à Formiis deductum. *Publicam)* pertinentem ad Remp. *Coloniam)* Romanam. *Nostris)* quos tuendos suscepi. *Splendor)* gloria. *Talis)* tam admirabilis & probatus.

C. Plinius Nepoti Suo S.

SCIS tu accessisse precium agris, præcipuè suburbanis. Caussa subitæ charitatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces Senatus expressit. Candidati ne conuiuentur, ne mittant munera, ne pecunias deponant. Ex quibus duo priora tam apertè quàm immodicè fiebant: hoc tertium, quanquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homulus deinde noster vsus vigilanter hoc consensu Senatus, sententiæ loco postulauit, vt Consules desiderium vniuersorum notum principi facerent, peterèntque sicut aliis vitiis, huic quoque prouidentia sua

SCIS) Petituri magistratus consueuerant suffragatores inuitare, muneribus deuincire, deposita pecunia suffragia præstinare: hoc igitur referente Homulo ad senatum, vt Traianus adiretur ad remedium petendum. Imperator lege lata candidatorum sumptus restrinxit, & cauit vt tertiam patrimonij partem conferrent in ea quæ solo continerentur. quare cùm multi essent emptores, admonet Nepotem amicum, si cupit Itala prædia vendere, & in prouinciis comparare, nũc esse tempus idoneum. *Accessisse)* auctum esse. *Suburbanis)* iacentibus iuxta vrbem. *Caritatis)* precij difficultatis. *Causa)* fuit. *Proximis comitiis)* cùm nuper conuenissent ad crean-

ad creandos magiſtratus. [*Expreſſit*)ſignificauit.]*Immodicè*)ſupra modum.*Tertium*) deponere pecunias, vt ſuffragator eſſet cautus. *Occultaretur*)in occulto fieret. *C. Homulus*)C.Valerius Homulus iam à nobis demonſtratus. *Vigilanter vſus*)cùm vidiſſent omnes Senatores cõuenire vt candidatorum ſumptus reprimerentur: tali occaſione impigrè vſus, cùm rogatus eſſet dicere ſententiam ſuam ſuper ea re, loco ſententiæ poſtulauit à Coſſ. vt imperatorem huius Senatus conſenſus admonerēt

occurreret: occurrit. Nam ſumptus candidatorum, fœdos illos & infameis ambitus lege reſtrinxit. Eoſdem patrimonij tertiam partem conferre iuſſit in ea quæ ſolo continerentur, deforme arbitratus (vt erat) honorem petituros, vrbem, Italiámque, non pro patria, ſed pro hoſpitio, aut ſtabulo quaſi peregrinantes habere. Concurſant ergo candidati certatim, quicquid venale audiunt, emptitant: vt ſint quoque plura venalia, efficiunt. Proinde, ſi pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus, tam Hercule, quàm in prouinciis comparandi, dum iidem candidati illic vendunt, vt hîc emant. Vale.

Occurreret)obſtaret, prouideret. *Infames*) immodeſtos, manifeſtos. *Reſtrinxit*) repreſſit. *Eoſdem*) candidatos. *Patrimonij*) cenſus ſui. *Solo continentur*) ſolum dicitur quod ſubeſt alicui rei. Feſtus ſolum terram dicit & locum. Juſtinianus de interdictis, & Scæuola, Quæ in fraudem, ſic alij ſolum ponunt pro re immobili: nam appellatione ſoli intelliguntur prata, agri, nemora, paſcua, vineæ, horti, domus, areæ, & ſimilia: apud Juriſconſultos circunferũtur hi duo verſus, Quicquid plantatur, ſeritur, vel ædificatur, Omne ſolo cedit, radices ſi tamen egit: vt per hos comprehendatur quod appellatione ſoli continetur. *Stabulo*) tantum ſtandi gratia. *Hoſpitio*) diuerſorio, non habitandi, ſed ad tempus commorandi cauſa. *Peregrinantes*)peregre exiſtentes, & aliena loca peragrantes, nam peregrinus eſt aduena. *Pluris*)quia certatim emptitant prædia Italica. [legitur & vt ſint quoque pluris] [an plura quòd cum maius precium polliceantur, quàm valeant prædia, multi domini incitantur ad ſua vendenda.] *Tempus*) eſt. *Comparandi*) acquirendi, emendi. Tranquillus, Magiſteria ſacerdotij ditiſſimus quiſque & ambitione & licitatione maxima vicibus comparabant. Cato, Prædium cùm comparare cogitabis, ſic in animo habeto, vti ne cupidè emas. Secundus ad Traianum, Nam prædiorum comparandorum, aut nulla, aut rariſſima occaſio eſt. *Idem*)quod ſolo continetur. *Illic*) in prouinciis. *Hic*) in Italia.

C. PLIN. CORNELIO TACITO SVO S.

A*IS*) Incitauerat Secundum Tacitum ad perquirendum quos metus & caſus ſuſtinuiſſet ardente Veſuuio, dum Miſeni cum matre relictus fuit ab auunculo. nam cupidi ſumus cognoſcere, quę nobis propoſita non expli-

AIS te adductum literis, quas exigenti tibi de morte auunculi mei ſcripſi, cupere cognoſcere, quos ego Miſeni relictus (id enim ingreſſus abruperam) non ſolùm metus verumetiam caſus pertulerim. quanquam animus meminiſſe horret, incipiã Profecto auunculo, ipſe reliquum

cantur. proſequitur igitur noto iam argumento quæcunque paſſus ſit in illo turbine & caligine. [*Relictus*) ab auunculo. *Id enim litus ingreſſus abruperam*) Ingreſſus Campanæ litus Miſenum mihi pro ſeceſſu delegeram. [cùm id narrare incepiſſem alia epiſtola ad eundem intermiſerat. dixerat enim interim Miſeni ego & mater, ſed nihil ad hiſtoriam. nec tu aliud quàm de exitu eius ſcire voluiſti. *Quanquam animus meminiſſe horret*) Virgilianum carmen ex ſecundo Æneidos, vbi introducitur Æneas dicturus Ilienſe excidium: ſic exordiens, Quanquam animus meminiſſe horret, luctúque refugit, Incipiam.

tempus ſtudiis (ideo enim remanſeram) impendi, mox balineum, cœna, ſomnus inquietus & breuis. præceſſerat per multos dies tremor terræ minus formidoloſus, qui Campaniæ, non ſolùm caſtella, verumetiam oppida vexare ſolitus: illa verò nocte ita inualuit, vt non moueri omnia, ſed euerti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater: ſurgebam inuicem, ſi quieſceret, excitaturus. reſedimus in area domus, quæ mare à tectis modico ſpatio diuidebat. dubito conſtantiam vocare, an imprudentiam debeam: agebam enim duodeuiceſimum annum. Poſco librum Titi Liuij, & quaſi per ocium lego, atque etiam vt cœperam, excerpo. Ecce amicus auunculi, qui nuper ad eum ex Hiſpania venerat, vt me, & matrem ſedentes, me verò etiam legentem videt, illius patientiam, ſecuritatem meam corripit: nihilo ſegnius ego intentus in librum. iam hora diei prima, & adhuc dubius, & quaſi languidus dies, iam quaſſatis circumiacentibus tectis, quanquam in aperto loco, anguſto tamen magnus & certæ ruinæ metus. Tum demum excedere oppido viſum. Sequitur vulgus attonitum, quódque in pauore ſimile prudentiæ, alienum conſilium ſuo præfert, ingentique agmine abeunteis premit & impellit. Egreſſi tecta conſiſtimus, multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula, quæ produci iuſſeramus, quanquam in planiſſimo campo, in contrarias parteis agebantur: ac ne

Ideo) vt ſtuderem. Jam enim dixerat mihi, ſi venire vnà vellem, facit copiam: reſpondi ſtudere me malle. *Balineum* initum eſt. *Campaniæ non ſolùm caſtella, verumetiam oppida vexare ſolitus*) Scribit Seneca, Campaniam nunquam ſecuram à terræmotu: attamen indemnem ante Reguli & Virginij Conſulatum: vexantur enim terræ motu magis propinqua mari. nam ſpiritus intra terram per occulta foramina intrat. deinde cùm obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, hucilluc fertur, & ſibi ipſi occurrens terram labefactat. Inde Neptuno hæc aſſignata mouendi potentia apud Homerum. legimus [eum] ἐνοσίγαιον, id eſt quatientem terram, vocari. [*Irrupit*) antiquiſſima lectio habet, inuaſit in.] *Excitaturus* eam ſi dormiret expergefacturus. *Tectis*) ædificiis domus. *Conſtantiam*) quia nimium perſtabat in aperto periculo. *Duodeuigeſimum*) decimumoctauum. *Librum*) hiſtorias. nam & epiſtolas & ſermones compoſuit Liuius, ſermones inquam ex profeſſo philoſophiam continentes. *Excerpo*) enoto. *Intentus in librum*) eram defixus in Liuium *Dubius*) incertus, inter crepuſculum. *Circum-*

iacen-

iacentibus) circum aream in qua eramus. *Aperto*)sub dio. *Oppido*)Miseno. *Visum*)est nobis. *Attonitum*) tanquam fulmine afflatum. *Praefert*)approbat magis. *Abeuntes*)nos migrantes. *Ibi*)extra tecta oppidi. *In contrarias partes*)retro.

Fulta) septa. *Resorberi*) retrocedere. *Processerat*) se extenderat decrescēte mari. *Animalia*) pisces. *Ab altero latere*) Vesuuium versus. *Porrectis*)excurrentibus, [an potius tortis.] *Dehiscebat*) scindebatur. *Figuras*) formas. *Fulgoribus*) Seneca in naturalibus quæstionibus, Horum, inquit, aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt, aut extinguuntur subinde qua reluxerant: hi fulgores dicuntur, quia facies illorum, & candida est, nec sine iniuria decidens. Heraclitus fulgurationem existimat apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modò intereuntem, modò exurgentem. *Ex Hispania*) qui venerat ex Hispania. *Frater tuus*)sororem Plinij, & Cæcilij matrem alloquitur. *Tuus auunculus*)vertit sermonem ad Secundum. *Superstites voluit*) quia vos reliquit. *Commissuros*)passuros. *Proripit se*) in fugam vertit se ille Hispanus. *Descendere, operire*) infinitiua pro indicatiuis more historico. *Capreas*) insulam iuxta Neapolim: cuius secessu delectabatur Tiberius Cæsar. Hanc prius Augustus permutauerat cum Repub. Neapolitanorum Ænaria data. distat à Surrento octo millibus passuum. à Stephano Capriaria dicta, vel etiam Capriæ. *Quod procurrit*) promontorium quod in mare porrigitur. *Abstulerat*) condiderat ab aspectu nostro. *Posse enim iuuenem*) dicebat me iuuenem commodius posse fugere. *Bene*) libenter. *Mihi*) dum eius causa retardor à fuga. *Ego*) dicebam. *Vna*) cum matre. *Addere gradum*) accelerare. *Cinis*) decidebat.

lapidibus quidem fulta, in eodem vestigio quiescebant. Præterea mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur. Certè processerat littus, multáque animalia maris in siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda ignei spiritus tortis vibratísque discursibus rupta, in longas flammarum figuras dehiscebat, fulgoribus illæ & similes & maiores erant. Tum verè ille idem ex Hispania amicus acrius & instantius, Si frater, inquit, tuus, tuus auunculus, viuit, vult vos esse saluos: si perijt, superstites voluit. Proinde quid cessatis euadere: Respondimus, Non commissuros nos, vt de salute eius incerti, nostræ consuleremus. Non moratus vltrà proripit se, effusóque cursu periculo aufertur: nec multo post, illa nubes descendere in terras, operire maria, cinxerat Capreas, & absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, iubere quoquo modo fugerem. Posse enim iuuenem, se & annis & corpore graue bene morituram, si mihi caussa mortis non fuisset. Ego contrà, saluum me, nisi vnà, non futurum: deinde manum eius amplexus, addere gradum cogo: paret ægrè, incusátque se quod me moretur. Iam cinis adhuc tamen rarus, respicio, densa caligo, tergis imminebat, quæ nos, torrentis modo infusa terræ, sequebatur.

Deflectamus (inquam,) dum videmus, ne in via strati, comitantium turba in tenebris obteramur. Vix consideramus, & mox non qualis illunis, aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine extincto: Audires vlulatus fœminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alij parentes, alij liberos, alij coniuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserabantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere: plures nusquam iam deos vllos: æternámque illam & nouissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitísque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miseni illud ruisse, illud ardere falsò, sed credentibus, nunciabant. Paulum reluxit, quod non dies nobis, sed aduentantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longius substitit: tenebræ rursus, cinis rursus multus & grauis: hunc identidem assurgentes excutiebamus, operti alioqui, atque etiam oblisi pondere essemus. Possem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire misero, magno tamen mortalitatis solatio credidissem. Tandem illa caligo tenuata quasi in fumum, nebulámve decessit: Mox dies verè, sol etiam effulsit, luridus tamen: qualis esse,

Deflectamus) declinemus à via. *Comitantium*) Misenensium consequentium. [*Consederamus*) extra viam publicam gressum firmaueramus Legitur etiam, viam deserueramus] *Illunis & nubila*) [id est vel in nocte non lucente luna, vel nubibus obtecta. Et alia lectio illunis aut nubila. Cũ Luna inter nubila lucet. *Vlulatus fœminarum*) Cæsar in commentariis vlulatum etiam ad viros retulit, scribens Gallorum vlulatu confirmari animos in prælio. Magis conuenienter Tacitus locutus in libello de moribus Germanorum, Vlulatus inquit fœminarum, & vagitus infantium. Secundus tamen, Quiritatus infantium dixit à verbo quirito, quod est quiritium fidem implorare, autore Varrone. M. Tullius epistolarum x. Et illi misero quiritanti, ciuis Ro. natus sum: respõderet, abi nunc. populi fidem implora. [Valer. Max. Quarum lamentabiles quiritatus trepidæ ciuitatis aures acceperunt] Apuleius viij. simpliciter pro inuocare vsurpauit. Ille inquit deum fidem clamitans, & cruorem vxoris abstergens, altius quiritabat. *Mortem precarentur*) vt fit in summa rerum desperatione, cùm tamen viuere optamus. *Tollere*) tollebant. *Æternam noctem mundo*) Dion, Putabant alij aduenisse chaos, vel per ignem mundum absumi: atque fugiebant partim ex domibus in vias, alij ex mari in terram. & rursus ex terra in mare. *Noctem*) finem extremum mundi, quem quidam æternum, alij interiturum dixerunt. *Fictis terroribus*) nam existimabantur gigantes insurrexisse, & effigies illorum apparuisse in fumo, præterea tubarum sonitus auditi. *Miseni illud*) quòd in mare excurrit. *Tenebræ rursus*) Dion, tantus fuit ignis & fumus, vt aëra totum obumbraret, totum verò solem occultaret ceu defectum: nox verò ex die, nox & tenebræ ex luce factæ sunt. eructabat immensus cinis, & occupabat terram mare, aëra: lædebantur homines: regiones, pecora, pisces, præterea aues absumebantur. *Hunc*) cinerem. *Identidem*) frequenter. *De cœlo pondere*) ex cinere immenso decidente ex aëre. *Oblisi*) valdè læsi. *Parum fortem*) incõstantem, impatientem. *Magno solatio*, cùm puta-

cùm deficit, solet. Occursabant trepiditantibus adhuc oculis mutata omnia, altóque cinere tanquam niue obducta. Regressi Misenum, curatis vtcunque corporibus, suspensam dubiámque mentem, spe ac metu exegimus: metus præualebat. Nam & tremor terræ perseuerabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus, & sua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quanquam & expertis periculum, & ea spectantibus, abeundi consilium donec de auunculo nuncius veniret. Hæc nequaquam historia digna, non scripturus, leges, & tibi scilicet, qui requisisti, imputabis, si digna ne epistola quidem videbuntur. Vale.

putarem esse omnes mecum interituros: sola enim necessitate consolabar. *Luridus*) liuidus, decoloratus, squalidus. Apuleius, lurore Socratem deformatum: & alibi, lurore ac illuuie collapsa membra dixit. Ouidius aconita lurida ab effectu nominauit. *Cùm deficit, solet*) Legimus etiam cùm deficere solet: id est cùm patitur eclipsin ex interpositione & obiectu Lunæ. [*Verè*) verus est in antiquo exemplari.) *Occursabant*) frequenter obiectabantur. *Obducta*) tecta. *Curatis*) balneo, veste, & cibo. *Vtrunque*) mediocriter, vt assolet in re tristi. [*Dubiámque mentem*) fuit in secunda lectione, dubiámque noctem.] *Metus præualebat*) Dion, Nec paruus metus fuit per multos dies: nesciebant homines quid factum esset, nec coniectare vnde factum: existimabant enim quæ suprà & infrà erant euerti, solem in terram descendere. *Lymphati*) phanatici, laruati, insanientes: quod vulgò creditum fuit, vt quicunque nympham vidisset, furendi finem non faceret. Seneca vbi de terræmotu agit, nanque tradit, aliquos insanos, attonitísque similes discurrere fecit metus. Quid mirum est animos inter dolorem & metum destitutos aberrare? non est difficile inter magna mala desipere: itaque leuissima ingenia ferè in tantum venere formidinis, vt sibi exciderent. inde inter bella errauere lymphatici. nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. [Plinius de boue Api. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt.] *Ludificabantur*) ludibrio fallebant. *Ea spectantibus*) terræmotum, & ludificationes lymphaticorum [legitur etiam, & expectantibus.] *Consilium*) fuit. *Abeundi*) Miseno. *Non scripturus*) Sensus est. Tu non scripturus, quia non sunt historia digna, tantummodo leges hæc nostra. *Imputabis tibi*) te accusabis, tibi ascribes & obiicies. Plinius in præfatione totius operis. Hanc igitur tibi imputabis. Seneca in declamationibus, Imputabitur mihi si quid acciderit. Et de beneficiis. Multi sunt tam malæ naturæ, vt malint perdere quæ præstiterunt, quàm videri recepisse, superbi, & imputatores. Mart. Imputet ipse deus nectar mihi, fiet acetum. Secundus ad Traianum, Eidem ciuitati imputata sunt terna millia. Tacitus de Germanis, Gaudent muneribus: sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Columella, Longe plus imputant seminis iacti, quàm quod seuerint. Vlpianus de tutelis & rationibus, imputare pro referre etiam vsurpauit.

C. Plinivs Caninio Svo S.

SVM ex ijs, qui mirer antiquos: non tamen, vt quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa & effœta natura nihil iam laudabile parit. atque adeo nuper audij Verginium Romanum paucis legentem comœdiam ad exemplar veteris comœdiæ scriptam, tam bene, vt esse quandoque possit exemplar. Nescio an noris hominem, quanquam nosse debes. Est enim probitate morum, ingenij elegantia, operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, argutè, venustè, atque in hoc genere eloquentissimè. Nullum est enim genus, quod absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum

SVM) In Virginio Romano & morum probitatem & doctrinā laudat, præsertim in comœdia scribenda tam noua quàm prisca, temporum suorum ingenia non despiciens. Hinc Tacitus de oratoribus damnat qui soli antiquitati innixi sua tempora negligunt, vitio asserens malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. *Effœta*) sterilis. [quanquam sterile ab effœto aliud sit. illud quod nunquam potuit parere, hoc quod propter senium desiit. Quare Valerius inquit, nubis effœta. *Tam laudabile*) vt olim. perinde ac si diceret, inueniuntur etiam nostris temporibus ingenia similia antiquis: quod probat exemplo Virginij Romani, [vel legamus iam.] *Veteris comœdiæ*) antiqua illa comœdia cum synceram sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum facundissimæ libertatis. eius inuentor pater Eupolis cùm Cratino Aristophanéque esse creditur: non penitus ficta argumenta, sed res gestas à ciuibus magna dicendi libertate incessens, & admirans. inde Satyra exordium sumpsisse fertur. quare non absurdè Suidas interpretatur comœdiam detractiones contumeliosas. est enim in persequendis vitiis præcipua. *Exemplar*) quod cæteri sequantur. *Operum varietate*) nam scripsit in diuersis generibus. *Mimiambos*) Mimum comœdiam constantem versibus iambis, qua Laberius excelluit. Mimus autem sermonis est cuiuslibet motus sine reuerentia, vel factorum cum lasciuia imitatio. Mimus dictus hoc genus comœdiæ, quasi solus imitetur, cùm & alia poëmata idem faciant: sed solus quasi priuilegio quodam quod fuit commune possedit. *Tenuiter*) attenuatè vt poscit mimiamborum stylus. *Argutè*) callidè, subtiliter. *Nullum est enim*) nam omne id laudatur secundum Cicer. iij. de oratore, quod est in suo genere perfectum: id enim perfectum est autore Caio de iuris origine, quod omnibus suis partibus constat. *Comœdias nouas*) noua comœdia argumento communi magis & generaliter ad omnes homines qui mediocribus fortunis aguntur, pertinet, mitigata veteri comœdia, vt minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, apta metro. Diomedes, Comœdia, inquit, noua est priuatæ ciuilisque fortunæ sine periculo vitæ comprehensio: cuius autores tradit Menandrum & Philemona: apud Athenæum sæpius fit mentio mediæ comœdiæ, scilicet inter veterem & nouam existentis: eius autores interdum citat. *Menandrum*) Menandros plures lego. nam fuit Menander Atheniensis comicus antiquus, & Menander alius Atheniensis Diopithi, & Hegesistratæ filius, qui à

cunctis celebratur, scriptor nouæ comœdiæ, luminibus strabo, sed ingenij acumine oculatus, in mulieres pronior, cuius comœdiarum numerus à Gellio lib. xvj. recensetur, & à Suida. quo autore alia etiam scripsit. eius sepulcrum ex Pireo venientibus offerri Pausanias rettulit. Menander autem Laodicensis declamator in Hermogenem commentarios excudens, & Menander historicus, de quo plura Suidas, ac Menander Iurisconsultus autore Marcello ff. xlviij.

aliósque ætatis eiusdem æmulatus. licet has inter Plautinas Terentianásque numeres. Nunc primùm se in vetere comœdia, sed non tanquam inciperet, ostendit: non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. ornauit virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus, decenter, veris vsus est aptè. Circa me tantùm benignitate nimia modum excessit, nisi quòd tamen poëtis mentiri licet. In summa extorquebo ei librum, legendúmque, immò ediscendum mittam tibi. neque enim dubito futurum, vt non deponas, si semel sumpseris. Vale.

Alios item) Philemona præsertim, quem Gellius asserit sæpius de Menandro palmam retulisse. *Non tanquam inciperet*) non rudis, & nouus in ea facultate, sed exercitatus. *Vis*) impetus, acrimonia. *Granditas*) grandis oratio pro magna, translatiuè tamen sicut minutum amicum pro paruo dicimus, nam grandis & elegans, & venusta est vetus comœdia, & nescio an vlla, post Homerum, inquit Fabius, aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. *Insectatus est vitia*) rem pro homine poni translatiuè orationem plerunque exornat, sicut patientiam pro patiente, vitium pro vitioso. maius enim quid dici videtur. sic Mart. Non vitiosus homo es Zoile, sed vitium. sic Romanum Secundus insectatum esse vitia, id est homines deperditos. nam ipsa comœdia moribus multum profuit ciuitatis, cùm vnusquisque caueret culpam, ne spectaculo cæteris esset, & domesticis probro. *Me*) legitur etiam meum. scilicet nomen. *Modum*) laudandi. *Mentiri*) fingere. *Extorquebo*) ab inuito abstraham. *Non deponas*) captus illius elegantia.

C. Plinius Tyroni Suo S.

Magna) Cælestrium Tyronem, Proconsulatũ Beticę sortitum, monet exemplo Bruttiani ne cui suorum facilè credat. is enim dum esset in prouincia, & de flagitiis socij sui Atticini Cæsari scripsisset, accusatus ab eo est absolutus, damnato Atticino. *Magna res*) magni momenti & exempli. *Lustricus Bruttianus*) hic est ille Bruttianus quem tantopere laudat Mart. quarto libro. Dum tu lenta nimis diúque quæris. Quis primus tibi quíve sit secundus, Gratum quísve epigrammata comparabit: Palmam Callimachus Thalia de se Facundo dedit ipse Bruttiano, Qui si Cecropio satur lepore Romanæ sale luserit Mineruæ, Illi me facias precor se-

Magna res acta est omnium, qui sunt prouincijs præfuturi, magna omnium, qui se simpliciter credunt amicis. Lustricus Brutianus cùm Montanum Atticinum

cundum. *Montanum Attacinum*) Montanos multos comperio. Julium Montanum, Montanum Votienum, Montanum Hisponem declamatores, Montanum Traulum, Montanum Alpinum, Curtium Montanum, ad quem alibi Secundus, Juuen. & Tacitus Senatorem fuisse memorat. L. præterea Titium Montanum vj.vir. ædil.ij. vir. in memoriis municipij Ticini.

comitem suum in multis flagitijs deprehendisset, Cæsari scripsit: Atticinus flagitijs addidit, vt quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est. fui in consilio, egit vterque pro se, egit autem carptim, κατὰ κεφάλαια: quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manuscriptum esse dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & quærendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enumerauit crimina fœda manifestáque. Ille quum diluere non posset, ita recessit, vt dum defenditur, turpis: dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribæ seruo, interceperat commentarios, interciderátque, ac per summum nefas vtebatur aduersus amicum crimine suo. Fecit pulcherrimè Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino pronuntiauit. damnatus & in insulam relegatus: in Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiæ gloria secuta est. Nam defensus expeditissimè, accusauit vehementer, nec minus acer quàm bonus & sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, vt te sortitum prouinciam præmonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis fortè te, quod abominor, fallat, paratam vltionem, qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam iucundum est vindicari, quàm decipi miserum. Vale.

Comitem) Legatum. [postea hoc nomen Comitis transiit in nomen dignitatis. nam loco legati & procos. sæpius iuniores comites appe[illegible] deinde se diffudit ad alia officia, vt pro vicariis comites dicerentur. demum dignitatis nomen obtinuit, sicut primicyrius.] *Cæsari*) Traiano. *Quem*) Bruttianum. *Recepta cognitio est*) examinata accusatio à iudicibus. *Fui in consilio*) electus sum inter indices huius causæ. *Vterque*) Bruttianus & Attacinus. *Carptim*) breuiter, summatim, κατὰ κεφάλαια, per capita rerum & criminum. nam ἀνακεφαλαίωσις, peroratio dicitur, quando scilicet orator latius per totam orationem dispersa, in fine colligit necessaria & vrgentia. *Quo genere*) rem breuibus ostendere. *Suum*) à se conditum. *Attacini manu*) sua vel amicorum manu testamenta scribebant: nam Tranquill. refert Tiberium scripsisse duplex testamentum ante biennium quàm obiret, alterum sua, alterum liberti manu. *Ille*) Montanus. *Diluere*) refellere crimina. [*Se gessit*) Legitur etiam recessit, scilicet à proposito, & defensione: an quod magis probo, abiit in insulam ab vrbe] *Turpis*) vitiosus. *Scriba*) cum in rationibus monumentísque publicis versari testatur M. T. pro domo sua: hodie cancellarium non inusitato vocabulo appellamus. & autor est Vopiscus in Carino: fortasse à delendis & superinducendis literis dictum. Scæuola ff.ij.cancellato pro deleto posuit. Dionysius libro quarto antiquitatum, & Julius Capitolinus in Gordianis, testantur

ſtantur ſcribas rerum geſtarum ſummam complecti. [quanquam Suidas cancellos ianuas fori iudiciarij vel templorum eſſe ſcribat. vnde cancellarios dictos qui arclirata curant.] *Interciderat*)ex illis commentariis ea quibus videbatur Brutianum poſſe redarguere. Paulus ad legem Corneliam de falſis, Quid ſit falſum quæritur: & videtur id eſſe falſum, ſi quis chirographum alienum immutet, aut libellum vel rationes intercidat. *Crimine ſuo*) quòd defraudaſſet amicum intercidendo commentarios eius per fraudem. *De*) contra. *Pronunciauit*)iudicauit. [Legitur etiam perrogauit, id eſt ſtatuit, quanquam Apuleius in Floridis perrogare vſus ſit pro diligenter interrogare. Valerius tamen Maximus non perrogare, ſed prærogare, niſi menda eſt lib. id eſt, ferè ad idem quod eſt pronunciare protulit. Minos, inquit, traductas ſibi leges prærogabat.] *Inſulam*)incertum in quam. ſolebant autem damnatos relegare ad tempus in quam libuiſſet Imperatoribus inſularum. *Integritatis*)virtutis. *Teſtimonium*) vetus ſcriptura habet præmium.] *Conſtantia*) quòd fortiter ſe defendiſſet. *Prouinciam*) Bæticam. hoc habes lib. vij. *Quod abominor*)cuius omen deprecor. *Etiam atque etiam*)diligentiſſimè.

C. PLINIVS TRIARIO SVO S.

MPENSE petis, vt agam cauſam pertinẽtem ad curam tuam, pulchram alioquin & famoſam: faciam, ſed non gratis. Quî fieri poteſt (inquis) vt non gratis? tu potes. exigam enim mercedem honeſtiorem gratuito patrocinio. Peto atque etiam paciſcor, vt ſimul agat Cremutius Ruſo, ſolitum hoc mihi, etiam in pluribus claris adoleſcentibus factitatum. Nam mirè concupiſco bonos iuuenes oſtendere foro, aſſignare famæ. Quod ſi cui, præſtare Ruſoni meo debeo: vel propter natales ipſius, vel propter eximiam mei charitatem:

IMPENSE) Triario promittit ſe defenſurum cauſam, quam ſibi commendauerat: hac conditione, vt ſecum ageret Cremutius Ruſo, nobilis iuuenis, ſed in agendo tyro, quem in forum producere cupiebat. Triarius Maternus, ſi Capitolino fidem præſtamus, Senator nobilis extitit: cum milites ſeditione mota aduerſus Pertinacem, in caſtra ducere voluerunt, vt rebus Romanis præficerent: ſed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in Palatium venit, inde ex vrbe deceſſit: verùm miles Triarius is dicitur, qui in tertia acie collocatur, id eſt vltima, cum ſcutis. vnde ceſſit in prouerbium, Rem perueniſſe ad triarios, cùm in extremum periculum deducta eſt. *Impenſe*) enixè. *Famoſam*) claram. nam alibi refert egiſſe cauſas tantùm illuſtres, & ad exemplum pertinentes, ac amicorum gratia. *Quî*)quomodo fieri poteſt, vt non agas gratis, cùm in cauſis agendis ſemper abſtinueris ab omni pecunia, dono, munere. *Tu potes*)tu in cauſa es. *Gratuito patrocinio*) quàm ſi gratis defenderem. patrocinium enim defenſio. *Cremutius Ruſo*) cuius nullibi inuenio factam mentionem, ſed tantùm Ruſonis liberti Cæſaris Dictatoris: & alterius fœneratoris. Cremutium Cordum commemorat Tranquillus. *Factitatum*) vt eos foro aſſignem dicendi tyrocinio. *Natales ipſius*) quia nobilis [claritas namque natalium autoribus Euripide & Plutarcho ſolet afferre audaciam & bonos mores: contrà obſcuritas.] Natales enim pro nobilitate poni receptum eſt: nam Tranquillus ſcribit Lectorium deprecatum adulterij pœnam propter natales, id eſt maiorum ſuorum nobilitatem. Hermogenianus, Con-

ſiderāda eſt origo nataliū. Et codice de iure annulorū Natales antiquos, & ius ingenuitatis non ordo præſtat decurionū, ſed à nobis petitur, Imperator ait. Iuu. Palmā inter dominas virtus natalibus affert. Et alibi, Quis Catilina tuis natalibus atque Cethegi Inueniet quicquam præclarius? Tertullianus, Fuerunt leges, quæ honeſtorum natalium inſignia non temerè vſurpare ſinebant. Tacitus, Cornelius Fuſcus ingens ætate, claris natalibus. pro quo dicendi genere lib. xij. dixit claris maioribus ortus. nam omnes boni ſemper nobilitati fauemus: & quia vtile eſt reip. nobiles eſſe homines dignos maioribus ſuis: & quia valet apud nos clarorum hominum ſenex de rep. meritorum memoria, etiam mortuorum. Hæc M.T. pro P. Seſtio, Natales etiam interdum offendes pro diebus natalibus vſurpari. *Mei charitatem)* ipſius amorem erga me. nam mei paſſiuè poſitum.

Quem) Ruſonem. *Ex iiſdem partibus)* vt mecū cauſam defendat. plures enim cauſidici ab vtraque parte eandem cauſam tuebantur. *Gratias ages)* quia bene dicet. [*Suffecturum)* Fuit in ſecunda lectione ſatisfacturum.] *Indolis)* indicij, virtutis. *Producturus)* foro aſſignaturus. ſic legimus apud Tranquil. Sæpius principum filios die virilis togæ productos in forū ad cauſas agendas. *Statim)* à principio.

quem magni æſtimo in iiſdem iudiciis, ex iiſdem etiam partibus conſpici, audiri. Obliga me, obliga antequam dicat. nam cùm dixerit, gratias ages: ſpondeo, ſolicitudini tuæ, ſpei meæ, magnitudini cauſæ ſuffecturum. Eſt indolis optimæ, breui producturus alios, ſi interim prouectus fuerit à nobis. Neque enim cuiquam tam clarum ſtatim ingenium eſt, vt poſſit emergere, niſi illi materia, occaſio, fautor etiam commendatórque contingat. Vale.

C. PLINIVS MACRO SVO S.

QVAM) Rem veriſſimam exēplo Arriæ & municipis cuiuſdam ſuæ comprobat, multa eſſe fama & gloria digna, quæ iacent in obſcuro; quędam minora extolli, & per ora hominum ferri. *A quoque)* à claro viro an obſcuro. *Eadem)* paria, & ex æquo præſtantia. Agathia de Zenone, ſcribens monſtrat viliū hominū facta iacere, principum etiam minima quæque extolli οὐτιδανοὶ μερόπων εἰ καὶ μέγα ῥέξομεν ἔργον, οὐ λίγος εἰς μνήμην δηρὸν ἐπερχόμεθα. οἱ δ' ἀγαθοὶ κλέος μηδέν, ἀναπνεύσωσι ἢ μοῦνον, ὡς λιθὺς εἶπον ἀνὴρ, τόδ' ἀδάμαντι μένει, i. obſcuri homines, etſi magnum gerimus opus, nullius ad memoriam diu deuenimus: verum clari, etſi nihil, reſpirauerint ſolùm

QVAM multū intereſt, quid à quoque fiat. eadem enim facta claritate vel obſcuritate facientiū, aut tolluntur altiſſimè, aut humillimè deprimuntur. Nauigabam per Larium noſtrum, cùm ſenior amicus oſtendit mihi villam, atque etiam cubiculum quod in lacum prominet. Ex hoc (inquit) aliquando municeps noſtra cum marito ſe præcipitauit. Cauſam requiſiui. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis vlceribus putreſcebat: Vxor, vt inſpiceret, exegit: neque enim quenquā fidelius iudicaturum, poſſetne ſanari. vidit, deſperauit. hortata eſt, vt moreretur, comēſque ipſa mortis, dux, immò & exemplū, & neceſſitas fuit. Nam ſe cum marito ligauit, abiecitque in lacum. Quod factum,

Vt dixit vir Libs, hoc adamante manet. *Tolluntur)* si clari sunt qui fecêre: deprimuntur, si humiles. *Larium)* lacum iuxta Comum. *Nostra)* quia vterque Nouocomensis erat. Velanda corporis, vt testiculi & penis, quæ etiam verenda corporis dicuntur. [Plin. lib. ij. Obscœnis autem motibus in verendis partibus.] vnde veretrum, quasi verēdum. qua dictione Tranquillus & Lucilius autore Marco, vsi sunt. Celsus tradit pus multum & cum malo odore è cole profluere: & interdum ad neruos vlcus descendere, interdum per ipsa vlcera colis sub cute exesus est: sic vt glās excidat. circa testiculos verò, nam & ipsi verenda appellantur, ex ictu ferè pus increscit. horum omnium remedia idē præbet. [*Iudicaturum)* melior lectio ex sequentibus, quàm indicaturum.] *Necessitas)* quia ligatum traxit secum in lacum.

ne mihi quidem, qui municeps, nisi proximè, auditum est: non quia minus illo clarissimo Arriæ facto, sed quia minor est ipsa. Vale.

Proximè) de recenti, nuperrime. *Minus)* laudabilesit. *Arriæ facto)* quæ se confodiens Pæto marito pugionem porrexit, vt suum exemplum sequeretur. *Minor ipsa)* obscurior municeps mea, quàm Arria.

C. PLINIVS HISPANO SVO S.

SCRIBIS, Robustum, splendidum equitem Ro. cum Attilio Scauro amico meo Ocriculum vsq; cōmune iter fecisse: deinde nusquā comparuisse: petis vt Scaurus veniat, nósq;, si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. Veniet, vereor ne frustrà. suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse, quale aliquando Metilio Crispo, municipi meo. Huic ego ordines impetraueram, atq; etiam proficiscenti quadringētia millia nūmûm ad instruendū se ornandumq; donauerā: nec postea aut epistolas eius, aut aliquē de

SCRIBIS) Robustus Ocriculū cum Scauro tendens postea nusquam comparuerat: quare Vipsanus rogauerat Secundum, vt à Scauro de omnibus certior fieret. itaque per epistolā pollicetur se Scaurum aduocaturum. & omnia diligenter interrogaturum: vereri tamen ne idem acciderit Robusto, quòd Metilio Crispo, qui post impetratos ordines nusquā comparuerat. [Sunt qui volunt hanc epistolam scriptam Hispano non Vipsano. *Robustum splendidum equitem)* Equites Hirtius hoc titulo insigniuit ab auri fulgore, & virtutibus: Cecidere inquit, eo prælio splendidi, ac illustres viri, nonnulli Equites Romani. quem secutus in historiis Tacitus illustres equites pariter appellauit. *Ocriculum)* Vmbriæ oppidum. [*Fecisse)* in quibusdam exemplaribus etiam antiquis legitur peregisse. *Inquisitionis vestigia)* signa & indicia inquirendi Robustum. *Veniat)* concedit quòd Scaurus ideo veniat. *Vereor)* tamen timeo. *Ne frustrà)* veniat. *Municipi)* ex eadem patria Como. *Impetraueram)* obtinueram ab imperatore. *Ordines)* qui decuriis præerant ordinarij dicebantur, & principes, quòd primos ordines ducebāt. Ælianus centurionem qui præficitur duabus quadruplaribus à nonnullis dictum ordinarium asserit. Ordinem autem Liuius in bello refert habuisse sexagenos milites, duos centuriones, vexillarium vnum: is lib. vij. ab vrbe condita tradit latam esse legem militarem, quæ sacrata appellaretur: & in ea cautum, ne quis vbi Trib. mil. fuisset, postea ordinum ductor esset. vbi ductor ordinum nihil aliud est, quàm primipilaris dignitas, [sicut apud M. T. in Philippicis scribitur,] Et Tacitus inquit, Redditi plerisque ordines: & mox, adimendis assignandísve militiæ ordinibus. [Tranquil. in Cæsare, quibus ex commendatione Pompeij ordines dederat potestatem transeundi ad eum omnibus fecit.] *Instruendum)* rebus necessariis, vt armis & equis.

exitu nuncium accepi. interceptus ne sit à suis, an cum suis, dubium: certè non ipse, non quisquam ex seruis eius apparuit. vtinam ne in Robusto idem experiamur, tamen accersamus Scaurum. demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus, qui pietate, mira etiam sagacitate patrem quærit: dij faueant, vt sic inueniat ipsum, quemadmodum iam cum quo fuisset, inuenit. Vale.

Exitu) illius Crispi. *Interceptus)* interfectus. mortuus. Tranquill. in Augusto, Intercepto communis filij pignore. Est enim intercipere quasi totum capere. Terentius in Eunucho. Quod nos capere oportet hæc intercipit. *Experiamur)* inueniamus. *Demus hoc)* concedamus hoc tale illud dandum precibus vxoris. dandum filiæ lachrymis, dandum etiam nobis amicis. *Adolescentis)* filij eius. *Sagacitate)* astutia, industria. De canibus sagacitas propriè dicitur, qui aduenientem sagaciter adoriantur. Seneca prudentiam à sagacitate sic distinguit, Laqueis captare feras & fallere visco: Atque etiam magnos canibus circundare saltus. omnia ista sagacitas hominum, non sapientia inuenit. *Cum quo)* cum Attilio Scauro.

C. PLINIVS SERVIANO SVO S.

AVDEO & gratulor, quòd Fusco Salinatori filiam tuam destinasti. Domus patritia, pater honestissimus, mater pari laude. Ipse est studiosus, literatus, etiam disertus, puer simplicitate, comitate iuuenis, senex grauitate: neque amore decipior. Amo quidem effusè (ita officijs, ita reuerentia meruit) iudico tamen, & quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibíque, vt qui explorauerim, spondeo habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem potuit. Superest, vt auum te quàm maturissimè simillimũ sui faciat. Quàm fœlix tempus illud quo mihi liberos illius, nepotes tuos vt meos vel liberos vel nepotes ex vestro sinu sumere, & quasi pari iure tenere contingat. Vale.

AVDEO) Seruiano principi viro gratulatur, quòd filiam suam Fusco Salinatori vxorem dare decreuisset, cuius virtutes plurimùm probat, optátque filios similes ei nasci. *Destinasti)* sponsam decreuisti. *Domus patricia)* est Salinatori domus Senatoria, cuius maiores patres, id est Senatores, fuerunt. *Honestissimus)* honoribus auctus & decoratus. *Comitate)* facetiis. *Officijs)* in me præstitis. *Iudico)* examino diligenter causas cur eum laudo: nec amore decipior: neque enim soli maligni iudicant. *Vt qui explorauerim)* tanquam is qui penitus eum inspexerim. *Auum te faciat)* suscepto filio. *Simillimum sui)* [te] optimum virum sicut ipse Fiscus est. *Pari iure)* [tanquam filii mei essent, quia amo te] tanquam parentem, & illum tanquam filium.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

ROGAS, vt cogitem, quid designatus Consul in honorem principis censeas. Facilis inuentio, non facilis electio. Est enim ex virtutibus eius larga materia, tamen quod sentiam, indicabo, si priùs hæsitationem meam ostendero. Dubito num idem tibi suadere, quod mihi debeam. Designatus ego Consul, omni hac, & si non adulatione, specie tamen adulationis abstinui: non tanquam liber & constans, sed tanquam intelligens principis nostri: cuius videbam hanc esse præcipuam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. Recordabar etiam plurimos honores pessimo cuique delatos, à quibus hic optimus separari non alio modo magis poterat, quàm diuersitate censendi: quod ipsum non dissimulatione & silentio præterij, ne fortè non iudicium illud meum, sed obliuio videretur. Hoc tunc ego, sed non omnibus eadem placent, nec conueniunt quidem. Præterea, faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio, cùm hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione initur. Nam recentia opera maximi principis præbent facultatem, noua, magna, vera, censendi: quibus ex causis (vt suprà scripsi) dubito an idem nunc tibi, quod tunc mihi suadeam. Illud non dubito, debuisse me in partes consilij tui ponere, quid ipse fecissem. Vale.

ROGAS) Seuerum Cos. à Traiano designatum consulerem quid censeret in laudem principis, docet Secundus exemplo suo quid faciendum, sed illi datam materiam censendi, & noua & maiora rebus nuper ab Imperatore præclarioribus gestis. *Censeas)* decernas: nam Consules designati in honorem principis aliquid decernebant. *Malo)* magis probo. [Duplex lectio circunfertur, scribam tamen quod sentiam, vel quod malo indicabo. altera, tamen quod sentio indicabo.] *Quod)* mihi suasi. *Hac adulatione)* qua cæteri vtuntur voce, & gestu promerendi fauoris gratia: & quanquam Seneca plura interdum alibi de adulatione scribat, eum tamen libro sexto epistolarum dicentem audiamus, Adulatio, inquit, similis est amicitiæ: non imitatur illam tantùm, sed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur: & in præcordia vna descendit: eo ipso gratiosa, quo lædit: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latuit: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur: adulamur etiam brutis, si Columellæ credimus, præcipienti ad boues illigatos cum quadam adulatione accedendum. *Specie)* forma, apparentia. *Non tanquam liber & constans)* non abstinui adulatione, quòd libertate dicendi & constantia vsus sim: sed quia intelligebam Traiani virtutes eas esse, quæ non indigerent blanditiis.

Intelligens principis nostri) sciens hanc esse laudem Imperatoris. *Necessitate)* tanquam coactus ab eo, quod fit sub malis principibus. *Decernerem)* censerem. *Pessimo cuique)* Imperatori, non princeps enim Caligula, sed monstrum, cognominatus est Pius, castrorum filius, pater exercituum, & optimus maximúsque Cæsar. *Optimus)* quod cognomentum Tra-

iano inditum est ab optimis moribus. *Diuersitate censendi)* vt vnus vnum, alius aliud in honorem principis decerneret, neque idem omnes. *Non praterij dissimulationem)* apertè dixi. [*Illud)* si silentio pręterij, sic non videretur factum meo iudicio, sed obliuione.] *Iudicium)* recta animi examinatio: nam qui veris rationibus mouetur, bene meminit: qui adulatione, facilè, obliuiscitur. *Hoc tunc ego)* censui cùm Consul designatus eram. *Conueniunt)* decora sunt. *Conditione)* hominum: si fiunt clariores, vel obscuriores, ac deinceps. nam nisi hominum, rerum, temporum conditionem rectè consideraueris, antequam negocia aggrediaris, facilè decipieris. [*Initur)* quid si mutatur, vt est in pontificio exemplari.] *Recentia opera)* bellum Dacicum deuicto rege Decibalo, de quo libro octauo commodius. *Noua)* nouos honores. nam secundum Tacitum noua in rempublicam merita non vsitatis vocabulis sunt honoranda. *Tunc)* cùm gessi Consulatum. *In partes consilij tui)* adiuuare consilium tuum scribendo, quid ipse consul fecissem.

C. Plinivs Pontio Svo S.

CIO) Admittit Pontij excusationem, quòd sibi non occurrisset: & fructus quos miserat scribit recepisse, denuntians in futurum vt modum donis imponeret. *Præcurrere)* præuenire vt me susciperes. *Huc)* in Campaniam. [*Qua)* tum ex codice antiquo, de qua dictione alibi vberius tractatum est.] *Improbè)* rusticè feci accipiendo eas. *Illis)* tuis. *Fecissem)* accepissem. *Adhibebo modum)* nihil accipiam, vel parcè. *Etiam)* confirmantis aduerbium, vt alibi.

CIO quæ tibi causa fuerit impedimento, quominus præcurrere aduentum meum in Campaniam posses: sed quanquam absens totus huc migrasti, tantum mihi copiarum tam vrbanarum quàm rusticarum, nomine tuo oblatum est, quas omnes improbè, accepi tamen. Nam me tui, vt ita facerem rogabant: & verebar ne & mihi & illis irascereris, si non fecissem. In posterum nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiaui, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Dices oportere me tuis rebus vt meis vti. etiam: sed perinde illis ac meis parco. Vale.

C. Plinivs Qvadrato Svo S.

VIDIVS) Numidium Quadratum, quem iam foro assignauerat, exemplo sui monet quas causas agere debeat: imprimis vt multum studeat, vt quoties opus fuerit, sit paratus ad dicendum: interdum tamen standum necessitati, quod ipse quandoque fecisse testatur, dum mandatis Senatus paret: cuius iussu refert orationes à se habitas. *Auidius Quietus)* Auidij fit mentio apud Africanum iuriscon-

VIDIVS Quietus, qui me vnicè dilexit, & quo non minimum gaudeo, probauit, vt multa alia Thraseæ (fuit enim familiaris) ita hoc sæpe referebat, præcipere solitum suscipiendas esse causas, aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes.

risconsultum. Auidium Nigrinum Procos. sub Domitiano testantur epistolæ Secundi & Traiani: & Ventidium Quietum lego fuisse Seuero imperante. Lusius verò Quietus, quanquam apud Eusebium in Chronicis corruptè legatur Lisias, Judæos rebellantes Mesopotamia exterminauit: nam aduersum eos aciem struens infinita millia interfecit, ob quæ Judææ procurator à Traiano decernitur: postea sublatis Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat, ab Adriano est exarmatus, autore Spartiano. *Quò)* quòd multa Thraseæ & dicta & facta probaret: [an potius quòd gauderet consuetudine Auidij. nam legitur etiam, quo non gaudeo.] *Non minus gaudeo)* scilicet quàm me diligeret. *Thrasea)* Pæti Thraseæ. *Familiaris)* amicus, quasi ex eadem familia eius Thraseæ. *Præcipere solitum)* Thraseam consueuisse hoc iubere.

Cur amicorum? non eget interpretatione. Cur destitutas? quòd in illis maximè & constantia agentis, & humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplum? quia plurimum refert bonum an malum induceretur. Ad hæc ego genera causarum, ambitiosè fortasse, addam tamen claras & illustres. æquum enim est agere nonnunquam gloriæ, & famæ, id est suam causam: hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiæ tuæ statuo. Nec me præterit, vsum & esse, & haberi optimum dicendi magistrum. Video etiam multos paruo ingenio, literis nullis, vt bene agerent agendo consecutos. Sed & illud quod vel Pollionis, vel tanquam Pollionis accepi, verissimum experior, Commodè agendo factum est, vt sæpe agerem: sæpe agendo, vt minus commodè: quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis, quàm facultas: nec fiducia, sed temeritas paratur. Nec verò Isocrati, quò minus haberetur summus orator,

Cur amicorum) cur præciperet amicorum causas suscipiendas. *Non eget interpretatione)* satis enim manifestum omnia pro amico facienda, modò non excedant verecundiæ terminos. *Destitutas)* causas periculosas, & derelictas ab aliis propter difficultatem, putabat suscipiendas. *Cur pertinentes ad exemplum)* causas futuras bono exemplo legentibus & audientibus. nam exemplorum quædam comparata sunt, vt nos instruant ad bonum: quædam ad malum declinandum. *Hæc)* tria. *Ambitiosè)* faciam ambitionis & honoris causa. *Claras)* causas famosas. *Gloriæ)* respectu laudis. *Idem)* vt agas illa quatuor causarum genera. [Est enim in pontificio codice. loco idem huiusmodi lectio, id est suam causam: hos terminos, quia me consuluisti] *Vsum optimum dicendi magistrum)* quod frequenter Marcus Tullius testatur, vt primo & tertio de Oratore: item de perfecto oratore: ac pro Corn. Balbo. *Illud)* dictum. *Vel tanquam Pollionis)* quanuis circunferatur, tanquam Pollionis dictum, dubitat tamen an illius sit. *Commodè)* bene. *Assiduitate)* dicendi continuatione. *Facilitas)* secutus est præceptorem Fabium, qui libro decimo inquit, Scribendo dicimus diligentius, dicendo scribimus facilius. [*Facultas*) legitur etiam doctrina, sed magis placet facultas, id est copia.] *Nec verò Isocrati)* non obfuit Isocrati quo minus haberetur summus orator, quòd non auderet in publicum prodire ad causas agendas debilitate vocis & pudore. Isocrates Atheniensis rhetor, vt Plutarchus in eius vita scripsit, sui temporis insignis, in cuius labris sitem insederat, si Philostrato credimus, in compositione plusquam diligens, nitidus, comptus, & palæstræ quàm

pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi veneres sectatus est, cuius è ludo, tanquam ex equo Troiano innumeri principes exierunt. Lege vitam eius apud Plutarchum, Philostratum & Dionysium.

offecit, quòd infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret, impediebatur. Proinde multum lege, scribe, meditare, vt possis, cùm voles dicere: dices, cùm velle debebis. Hoc ferè temperamentum ipse seruaui, nonnunquam necessitati, quæ pars rationis est, parui. Egi enim quasdam à Senatu iussus, quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseæ diuisione, hoc est ad exemplum pertinentes. Adfui Bæticis contra Bæbium Massam. quæsitum est an danda esset inquisitio: data est. Adfui rursus, iisdem quærentibus de Cæcilio Classico. quæsitum est an prouinciales vt socios ministrósque Proconsulis plecti oporteret: pœnas luerunt. Accusaui Marium Priscum, qui lege repetundarum damnatus vtebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. Tuitus sum Iulium Bassum, vt incustoditum nimis & incautum, ita minimè malum: iudicibus acceptis in Senatu remansit. Dixi proximè pro Vareno postulante, vt sibi inuicem euocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto vt ea potissimùm iubear, quæ me deceat vel sponte fecisse. Vale.

Offecit) obstitit. *Infirmitate vocis, mollitie frontis*) Fuit enim exiguæ vocis, & verecundi pudoris. Cicero secundo de Oratore, Ut ille, inquit, pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore à dicendo, & timiditate ingenua refugisti. nam Isocrates in oratione, cui titulus παναθηναϊκὸς talia de se fassus, Scio naturam ad res gerendas infirmiorem & debiliorem, quàm opus sit. nam ad orationes neque exactam, neque omnino inutilem, sed iudicare quidem de vnaquaque re veritatem magis potentem, quam scire pollicentem: verùm agere de his in concione multorum audacter hominum omnibus (vt verum dicam) inferiorem: nam adeo mancus vtriusque rei sum, quæ vim habent apud vos vocis, & audaciæ, vt nesciam si quis alius ciuium sit. Hæc ad verbum traduximus suppressis Grecis verbis, ne in his videamur nimium insolescere. *Meditare*) te declamando exerce. μελετὴ enim declamatio dicitur. *Cùm debebis velle*) cùm occurret tibi vna prædictarum causarum. *Temperamentum*) modestiam, continentiam. *Quæ pars est rationis*) nullis enim subiacet legibus, & feriis caret, tradente Palladio: demum ἀνάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται, id est necessitati ne dij quidem repugnant, nam cogit ad effectum, quæ à fato dependent: vnde in officiis scripsit Cicero Necessitati esse parendum. In Græco epigrammate πάντολμος ἀνάγκη appellata, quod omnia audeat: fit autem sæpius virtutis causa. *Iussus*) prædiximus interdum dari litigantibus aduocatos à Senatu. *Fuerunt*) aliquæ causæ. *Ex illa diuisione Thraseæ*) ex ea diuisione causarum, quas Thrasea præcipiebat suscipiendas: hoc est id genus quod pertinebat ad exemplum, vt adesse Bæticis, quòd expilati essent à Bebio Massa & Cæcilio Classico. *Exemplum*) vt bonos tueri, & malos opprimere debeamus. *Bebium Massam*) Hanc rem latius complectitur lib. vij. ad Tacitum scribens: illic tamen nulla expressè de inquisitione fit mentio, sed cùm referat fuisse damnatum, sequitur vt præcesserit inquisitio. *Rursus*) secundò. nam ter egit pro Bæticis, quod libro tertio ad Macrinum testatus est: tertio se munere functum

unctum pro illis ſcribens, vnde ſubiungit iiſdem Bæticis lamentantibus, quòd Claſſicus prouinciam ſpoliaſſet. contentio fuit an miniſtri eius venirent puniendi, quòd operam ſuam ad turpe miniſterium præſtaſſent. res iſta iam longa, & præcedenti epiſtola cognita. *Prouinciales)* Bæticos, qui ſe implicauerant rapinis Proconſulis: neque enim ita defendebantur, vt negarent, ſed vt neceſſitati veniam deprecarentur. eſſe enim ſe prouinciales, & ad omne Proconſultum imperium metu cogi. verùm Secundus probauit miniſterium eſſe crimen, & ideo multi damnati. *Marium Priſcum*) Proconſulem Africæ. luculenta epiſtola hoc iudicium iam enarratum, vt Iuuenalem eundem bis vellicantem omittamus. *Clementia legis*) quæ iubebat vt ablata reſtitueret, verùm maiore pœna digna flagitia commiſerat, quibuſdam crudeliter excarnificatis. *Immanitate)* crudelitate, dum accepta pecunia punit Equitem Romanum exilio, & ſeptem eius amicos morte. Item alium Equitem Romanum multis cruciatibus dilacerat. *Relegatus*) in exilium actus interdicta vrbe Italiáque. *Tuitus)* vocabulum raro inuentu. Paulus tamen. ff. quinquageſimo titulo de vacatione, Qui publicum, inquit, negocium tuitus ſit: & cæteri Iuriſconſulti frequenter dixêre, tuitionem, vt Vlp. ff. xliij. Verbum ſanè illinc deductum, vt ſecundum aliquos æditùus. *Iulium Baſſum*) qui ſortitus Bithyniam rediit reus. relege ex libro quarto ſuper hoc epiſtolam, ad Vrſum. *Incuſtoditum*) ſimplicem, improuidum, dum munera contra legem accipit. *In Senatu)* in ordine Senatorio: veruntamen eius acta reſciſſa teſtatur in Epiſtolis ad Traianum. *Impetratum eſt*) hoc vidimus libro quinto ad Vrſum *Iubeant*) Senatores: nam prædictas cauſas egerat iubente Senatu. *Quæ*) ea genera cauſarum quæ mihi decora ſint, ac ſi ſponte feciſſem & elegiſſem.

C. PLINIVS FABATO SVO S.

DEBEMVS me Hercule natales tuos perinde ac noſtros celebrare, cùm lætitia noſtrorum ex tuis pendeat, cuius diligentia & cura hîc hilares, iſtic ſecuri ſumus. Villa Camilliani quam in Campania poſſides, eſt quidem vetuſtate vexata, ea tamen, quæ ſunt pretioſiora, aut integra manent, aut leuiſſimè læſa ſunt. Attendimus ergo vt quàm ſaluberrimè reficiantur. Ego videor habere multos amicos, ſed huius generis, cuius & tu quæris, & res exigit, prope neminem. Sunt enim omnes togati & vrbani: ruſticorum autem prædiorum adminiſtratio poſcit

DEBEMVS) Quaſſata pro ſoceri ſui villa ex vetuſtate, quęrit pręficere prædio aliquem virũ durum & agreſtem, qui interſit operi reficiendo. *Natales tuos*) nobilitatẽ tuam manifeſtam per Camillianam villam quam maiores tui tibi reliquerunt: an potius, quòd ibi natus erat Fabatus. Sunt qui legant nouales tuos, ſcilicet agros, propter ſequentia, præſertim illud, ruſticorũ autem prædiorum adminiſtratio. *Noſtrorũ*) natalium. *Cuius*) Fabati. conſuetũ apud Græcos non modò poetas, quibus maior licentia, ſed oratores etiam, à plurali tranſire ad ſingularem. quod noſtri imitari non tamen ſine ratione, vt hîc, nam in illo pronomine, tuis, intelligitur ex te Fabato. *Hic*) Romæ. *Iſtic*) Comi. *Camilliana*) quæ quondam Camilli fuerat. *Vexata*) exeſa, comeſa. [concuſſà.] *Reficiantur*) reſtituantur, reſarciantur. *Togati*) officiis ciuilibus aſſueti.

durum aliquem & agrestem, cui nec labor ille grauis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissimè cogitas. Fuit enim filio tuo familiaris. quid tamen nobis ibi præstare possit, ignoro, velle plurimum credo. Vale.

Durum aliquem & agrestem) Columella libro 1. præmoneo ne villicum ex eo genere seruorum, qui corpore placuerunt, instituamus, nec ex eo quidem ordine, qui vrbanas ac delicatas artes exercuerint. Socors & somniculosum genus id mancipiorum ociis, campo, circo, theatris, aleæ, popinæ, lupanaribus consuetum. vt enim qui in villis intra consepta morarentur, quàm qui foris terram molirentur, sic [eos] qui sub vmbra ciuitatis intra mœnia desides cunctarentur, quàm qui rura colerent, administrétve, segniores visos. Eligendus est rusticis operibus ab infante duratus, & inspectus experimentis, si tamen is non erit de is præficiatur, qui seruitutem laboriosam tolerauerunt: mediæ sit ætatis & firmi roboris, peritus rerum rusticarum: aut certè maximæ curæ, quò celerius addiscat: *Sordida*) vilis. *Solitudo*) quòd solus & sine vrbanorum contubernio viuat: hinc Columella vetat nundinas villicum frequentare, vt semper in opere sit. *Honestissimè*) cum honore tuo. est enim vir tibi amicus. *Familiaris*) domesticus. *Nobis*) in rem nostram. *Ibi*) in rebus rusticis. [*Possit præstare*) possit facere. Est alia lectio, Quid tamen noui sibi præstare possit ignoro. vt sit sensus, nescio quid noui præter quam consueuerat, quod non facit in re præsenti, sibi deposcat, & assumat præstandum, quamuis credam habere bonam mentem præstandi plurima. in antiquo codice pro credo legitur scio.]

C. Plinivs Corneliano svo S.

Evocatvs in consilium à Cæsare nostro ad Centumcellas (hoc loco nomen) longè maximam cepi voluptatem. Quid enim iucundius quàm principis iustitiam, grauitatem, comitatem, in secessu quoque vbi hæc maximè

Evocatvs) Secesserat Traianus ad Centumcellas, quò consilij gratia Secundum cum multis Senatorũ euocauerat: ibique Claudius Aristo ab inuidis accusatus absoluitur. Gallita adulterij rea cum adultero condemnatur, tertio die cognouerunt codicillos Iulij Tyronis, sed hæc iudicia remissione variabant: nam senatores adhibebantur cœnæ iucundissimi principis, & xeniis donabantur. Hæc Secundus amico suo Corneliano scribit: ac postremò portum à Traiano iam sumtinstructum summa cum euidentia repræsentari. *Euocatus*) ab vrbe accersitus. *In consilium*) ad sententiam dicendam, ad iudicandum. *Centumcellas*) abest à Corneto passuum milia decem, portus celebris arcem habens munitissimam, cui ciuitati veteri nomen est: olim Centumcellensis portus: paruo enim spatio abest Centumcellensis oppidi locus à Barbaris dirutus, in quo diuum Augustinum libros de trinitate tradunt scripsisse. Neque in hoc [Gaspar] Blondus est audiendus. cùm refert Plinium dicere Adrianum Imperatorem centum iudicibus ad audiendas publicè causas se præsente institutis cellas totidem ædificasse, cùm neque Adrianum, sed Traianum, neque centum cellas totidem iudicibus excitasse tradat. Centumcellas oppidum fuisse Italiæ sæpe fit mentio in libello Gottico, quem Leonardus Aretinus latinitate donauit. hodie quoque [ad Grauiscas] portus vetustissimus extat, in cuius ostio insulæ

recluduntur, inspicere? Fuerunt variæ cognitiones, & quæ virtutes iudicis per plures species experirentur. Dixit causam Claudius Aristo princeps Ephesiorum, homo munificus, & innoxiæ popularitatis: inde inuidia, & ab dissimillimis dissimilis delator immissus. Itaque absolutus vindicatúsque est. Sequenti die audita est Galitta adulterij rea. Nupta hæc Tribuno militum honores petituro, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculauerat. maritus Legato Consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar excussis probationibus, centurionem exautorauit, atque etiam relegauit. Supererat crimini, quòd nisi duorum esse non poterat reliqua pars vltionis, sed maritum non sine aliqua reprehensione patientiæ, amor vxoris retardabat: quam quidem etiam post

forma cū dimidiata turri. [Ptolemęus iuxta Populoniam Rusellas locat. Strabo post Grauiscas regis villam, Maleoti Pelasgi uiuiis. *Recluduntur*) ostenduntur, aperiuntur hæ virtutes. *Iudicis*) Traiani. *Ephesiorum princ ps*) primus in vrbe Epheso. Ephesus ciuitas Joniæ celeberrima, & portus in sinu. Herodot. Lydiæ esse dicit, vocatur & Smyrna, ab Amazone Smyrna appellata, & Sermona, & Ortygia, & Ptelea. ibi erat templum Dianæ. vrbs in cauo loco condita, tempestate submersa fuit multis interemptis. Lysimachus ciuitatē transtulit, vbi nunc est, quam ab vxore sua Arsinoen nominauit, sed eo mortuo priorem appellationem resumpsit. Hæc Stephanus. *Innoxiæ popularitatis*) populo gratus sine damno alicuius, vel innoxiæ popularitatis, ad idem. *Inde*) quia populo erat acceptus. *Inuidia*) orta est in eum. *Delator*) accusator. [*Dissimilis*) malus. *Immissus*) subornatus & instructus in illius accusatione. *Ab dissimillimis*) à pessimis & populo ingratis. *Vindicatus*) irrogata accusatori merita pœna. *Honores*) magistratus. *Suam dignitatem*) nam mariti honor ad vxores redundat Ulpianus ff. primo. Fœminæ nuptę clarissimis personis clarissimarum personarum appellatione tenentur, fœminis enim dignitatem clarissimam mariti tribuunt. *Centurionis amore*) capta desiderio centurionis cum quo adulterium committebat. *Maritus*) Galittæ coniux scripserat. *Legato Consulari*) nam centurio Tribuno, Tribunus Legato paret. Tribunus igitur Legato Consulari rem scripserat, ille verò Traiano. *Excussis probationibus*) diligenter examinatis testibus. *Centurionem exauctorauit*) remouit à primipilatu secundum leges. Arrianus de re militari, adulterio vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non sunt recipiendi. Auctorare autem est pecunia addicere sibi aliquem: exauctorare verò, à mercede constituta remouere. aliquando tantummodo pro repudiare sumitur. Macrobius, Exauctorata, inquit, verba iam desueta & abolita: sic Seruius dixerat sententiam exauctorari. seruauit legis ordinem Traianus, quæ præcipit ab adultero accusationem incipiendam: neque aliter ad mulierem perueniendum, nisi illo reo peracto. Et præter Ulpianum Marcellus, Nupta, inquit, non potest accusari non tantùm ab eo, qui adulterum accusauit, nec obtinuit, sed nec ab alio quidem si adulter absolutus est: proinde si per collusionem cum adultero constituerit, fuerítque absolutus, dedit mulieri nuptæ aduersus omnes securitatem. *Crimini*) adulterio. *Nisi saltem*) ad minus. nam adulterium non potest esse vnius tantùm. *Reliqua pars vltionis*) vt Galitta puniretur. *Retardabat*) ab accusatione. Domitianus Equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimissæ adulterij crimen intenderat,

regiam. *Hoc nomen*) est. *Loco illi*) Centum cellarum. *Iustitiam, grauitatem*) in cognoscendo & iudicando. *Comitatem*) in con-

condemnauit. *Non ſine reprehenſione)* criminis lenocinij. Seuerus & Antoninus Imperatores, Crimen lenocinij contrahunt, qui deprehenſam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt. Marcellus ad legem Juliam de adulteriis, & ſtupro, Mariti lenocinium lex coërcuit, qui deprehenſam vxorem in adulterio retinuit, adulterúmque dimiſit: debuit enim vxori quoque iraſci, quæ matrimonium eius violauit.

delatum adulterium domi habuerat, quaſi contentus æmulum remouiſſe. Admonitus, vt perageret accuſationem, peregit inuitus, ſed illam damnari etiam inuito accuſatore neceſſe erat: damnata, & Iuliæ legis pœnis relicta eſt. Cæſar & nomen centurionis, & commemorationem diſciplinæ militaris ſententiæ adiecit. ne omnes eiuſmodi cauſas reuocare ad ſe videretur. Tertio die inducta cognitio eſt multis ſermonibus, & vario rumore iactata Iulij Tyronis codicillis, quos ex parte veros eſſe conſtabat, ex parte falſi dicebantur. Subſtituebatur crimini Sempronius Senecio Eques Romanus, & Eurythmus, Cæſaris libertus, & procurator. Hæredes, cùm Cæſar eſſet in Dacia, communiter epiſtola ſcripta petierant vt ſuſciperet cognitionem: ſuſceperat. reuerſus diem dixerat: & cùm ex hæredibus quidam quaſi

Delatum) accuſatum. *Adulterium)* Papinianus ad legem Juliam de adulteriis & ſtupro. Lex Julia ſtuprum & adulterium promiſcuè appellat, ſed propriè adulterium in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum compoſito nomine. *Æmulum)* riualem centurionem. *Remouiſſe)* relegaſſe. *Admonitus)* à Traiano. *Vt perageret accuſationem)* vt vxorem Galittam condemnandam curaret. Peregiſſe autem, vt Juriſconſultus ff. quadrageſimooctauo ad legem de adulteriis aſſerit: non aliter quis videtur, niſi & condemnauerit. Adulterij autem accuſatio ex conſenſu Juriſconſultorum imprimis ad maritum pertinet: & marito iure mariti accuſanti illi præſcriptio obiicitur: ſi lege prodidiſſe dicatur, ob hoc quòd aggreſſus accuſationem adulterij, accuſare deſtitit, quíque in adulterio deprehenſam retinuerit, in eum pœna ſtatuta. cuius metu quanquam inuitus Tribunus vxorem ream peregit. *Inuito accuſatore)* nam adulterium publicum crimen eſt, & reip. cauſa conſtitutum. Vlpianus enim de publicis iudiciis, Non omnia, inquit, iudicia in quibus crimen vertitur, publica ſunt, ſed ea tantùm, quæ ex legibus iudiciorum publicorum veniunt, vt Julia maieſtatis, Iulia de adulteriis. vnde non in manu mariti erat ab accuſatione deſiſtere. verùm ponamus aliquo caſu deſtitiſſe, alium exercere vtile erat: nam & pater adulteræ & alij accuſare poterant, ſi prius adulterum condemnaſſent. *Relicta pœnis)* damnata pœnis lege Julia de adulteriis conſtitutis, quæ temeratores aliarum nuptiarum gladio punit. *Sententiæ adiecit)* poſtquam pronunciauit de ſupplicio, adiecit huic ſententiæ ſe ſuſcepiſſe hanc cognitionem adulterij propter diſciplinam militarem, quam corrigerè pertinebat ad ſe: nam poſt Auguſtum iam collapſam militarem diſciplinam Traianus ſeueriſſimè reſtituit. *Eiuſmodi)* adulterij. flagrabat enim orbis innumeris adulteriis. quod Juuenalis notabiliter flagellat. *Reuocare)* ab ordinariis magiſtratibus, vt à Prætore ſibi vendicare. *Iactata)* priuſquam introducerentur vulgata. *Codicillis)* de teſtamento. *Subſtituebantur crimini)* accuſabantur, agebantur rei tanquam id crimen feciſſent. *In Dacia)* dum bellum gereret contra Decibalum Dacorum regem, cui bis intulit bellum. *Communi-*

muniter) ex consensu omnium. *Diem dixerat*) dederat diem quo in ius conuenirent, citauerat partes ad constitutum diem.

reuerentia Eurythmi remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat, Nec ille Polycletus est, nec ego Nero. Indulserat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto consederat auditurus. A parte hæredum intrauerunt duo: omnino postularunt, vt omnes hæredes agere cogerentur, cùm detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Locutus est Cæsar summa grauitate, summa moderatione: cùmque aduocatus Senecionis & Eurythmi dixisset suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur, Non curo (inquit) an isti suspicionibus relinquantur, ego relinquor. Dein conuersus ad nos, Ἐπίστασθε quid facere debeamus? Isti enim queri volunt quòd sibi licuerit non accusare: tum ex consilij sententia iussit denunciari hæredibus omnibus, aut agerent, aut singuli approbarent causas non agendi, alioqui se vel de calumnia pronunciaturum. Vides quàm honesti, quàm seueri dies, quos iucundissimæ

Reuerentia) respectu Traiani, quòd eius libertus esset. *Remitterent accusationem*) iudicio absoluerent, & ab accusatione liberarent. *Dixerat*) Traianus. *Polycletus*) quem scribit Tacitus vnum ex libertis magna Neronis spe [missum in Britanniam] ad gignendam autoritate sua inter legatum & procuratorem concordiam, & ad rebelles barbarorum animos pace componendos: nec defuit Polycletus quo minus ingenti agmine, Italiæ Galliæque grauis, postquam Oceanum transmiserat militibus quoque Rom. terribilis incederet. sed hostibus irrisui fuit apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertinorum potentia erat: mirabantúrque quod dux & exercitus tanti belli confector seruitiis obediret. Et Dion inquit, Seorsum à Nerone Polycletus agebat, populabatur, rapiebat omnia quæcunque poterat. Hinc apud Tacitum legimus libertum Vitellij Asiaticum potentia æquasse Polycletos, Patrobios & vetera odiorum nomina. Non erat igitur Traianus alter Nero, qui tantum libertis suis permitteret rapinarum. amauit quidem ille suos libertos, sed vt eos libertos non dominos haberet. vnde in Panegyrico scripsit, Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes: abundéque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni principis magnos libertos. *Dilationem*) comperendinationem. *Petentibus*) Senecioni & Eurythmo. *Exacto tempore*) cùm aduenisset dies designatus cognitioni. *Consederat*) pro tribunali cum Senatoribus, quos habebat in consilio auditurus vtrasque partes. *Intrauerunt*) ad dicendam causam venerunt. *Agere*) dicere causam, quia hæredum quidam Eurythmo accusationem remittebant. *Detulissent omnes*) vno consensu accusationem omnes inchoassent: aut si illi desisterent ab accusatione, sibi quoque liceret abire. *Suspicionibus relinqui reos*) quòd omnes suspicarentur reos non carere crimine, si respectu Cæsaris contra illos agere desisterent. *Isti*) Senecio & Eurythmus. *Ego*) quòd videntur desistere mea causa non reorum. *Nos*) Senatores. ἐπίστασθε) vel καταστήσατε) constituite, decernite. *Isti*) hæredes. *Volunt quæri*) volunt vt quæramus. *Quòd sibi licuerit non accusare*) quòd possunt iure desistere ab incœpta accusatione. *Consilij*) Senatus. *Agerent*) persequerentur accusationem.

Pronunciaturum) damnaturum hæredes. *De calumnia*) quæ est vexatio alicuius in litibus per fraudem & frustrationem. nam calumniari est morari, & frustrari à verbo caluo: & calumniari est falsa crimina intendere secundum Marcellum ad Senatusconsultum Turpilianum. & calumniatoribus pœna lege Rhemia irrogatur, contra quos Imperatores Honorius & Theodosius hæc constituerunt. Quisquis inquiunt crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicij. Lege enim duodecim tabularum cautum erat, vt calumniator idem pateretur quod reus, si conuictus esset, Imperatores, Valens & Valentinianus, Fallaciter incusantibus maximè post exhibitionem accusati nullus iuris color, velut deriuata excusatione proficiat, non publica abolitio, non priuata, non specialis indulgentia, ne beneficium quidem publicum. Plura.ff.tertio & Codice de calumniatoribus.

remissiones sequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ. erat modica, si principem cogites: interdum acromata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæsare humanitas fuit) xenia sunt missa. Sed mihi vt grauitas cognitionum, consilij honor, suauitas simplicitásque conuictus, ita locus ipse periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris: imminet littori, cuius in sinu quàm maximus portus velut amphitheatrum. Huius sinistrum brachium firmissimo opere munitum est: dextrum elaboratur. In ore portus insula assurgit, quæ illatum vento mare, obiacens frangat, tutumq́; ab vtroq; latere decursum nauibus præstet. Assurgit autē arte

Remissiones) voluptates, solatia. *Cœna*) principis Traiani. *Modica*) cœna frugi [exemplo diui Augusti, qui cœnam ternis ferculis, aut cum abundantissimè senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita summa comitate, vt qui tacentes vel summissum fabulantes ad comitatem sermonis prouocaret.] *Si principem cogites*) respectu maiestatis Cæsareæ. Solent enim propter summam fortunam principes viuere lautissimè. In Panegyrico Traianum laudat, quòd cœnæ Romanos adhiberet, & quam frugalitate cōtraheret, humanitate extenderet. *Acroamata*) integrum est acroamata, sed per contractionem fit acromata, quæ secundum Suidam & Gellium interpretes, sunt auscultationes. Antisthenes dixisse traditur, cùm vidisset adolescētem luxuriosum acromatibus deditum, Miserum te adolescens, qui nunquam audisti summū acroma, id est tuam laudem. Facit hic opportunè vt acromata intelligamus histriones & mimos. Marcus Tullius pro Publio Sestio, Ille ipse maximè ludius, non solùm spectator, sed actor, & acroama. [Tranquill. in Augusto. Et aut acromata & histriones cœnis interponebat. Plutarchus in symposiis acromata refert solita esse introduci in cōuiuium.] Lampridius in Alex. omnia acromata populo donauit. Athenæus tradit Antiochum regem in conuiuiis acroamatibus illusisse: & in acroamatibus fuisse voluptatem, Cleopatrámque cum Antonio celebrasse Athenis bacchanalia in theatro, ministrantibus ei acroamatibus consuetis ex Italia accersitis ad spectaculum omnium Græcorum, vnde Antonium seipsum edicto iussisse per omnem Græciam appellari Dionysium. Ubi Antiochi regis nimium comitatem in conuiuio ostendit. Degustabat, inquit, rectus, aliquando stans ante alios simul etiam cum acroamatibus colludens, id est mimis. sequitur enim, Saltabat tanquam mimorum vnus. Interdum pro choris ac lusibus idem vsurpauit. Adhæc vocabantur acroamatica in quibus philosophia remotior

visenda, ingentia saxa latissima nauis prouehit. Contra hæc alia super alia deiecta ipso pondere manent, ac sensim quodam velut agere construuntur. Eminet iam, & apparet saxeum dorsum, impactósque fluctus in immensum elidit, & tollit. Vastus illic fragor, canúmque circa mare. Saxis deinde pilæ adijciuntur, quæ procedente tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen autoris, erítque vel maximè salutaris. Nam per longissimum spatium littus importuosum hoc receptaculo vtetur. Vale.

motior, subtiliórque agitabatur: quæque ad naturæ contemplationes disceptationésve dialecticas pertinebat. lege Gellium libro decimonono, capite quarto. *Iucundissimis sermonibus*) conuenit cum illo panegyrici, Tua benigna inuitatio, & liberales ioci & studiorum honor. *Xenia*) munera hospitalia. *Consilio honor*) quia constituit Cæsar, quæ Senatores consuluerant. habitus ergo consulentibus honor. *Villa*) Centumcellæ tunc villa, postea extructo portu in oppidum auctum propter opportunitatem commeatuum. *Velut amphitheatrum*) in formam rotundam quale sit amphitheatrum: cuius modum alibi expressimus, *Firmissimo opere*) solido munimine, & mole. *Elaboratur*) labore summo construitur. *Insula*) non admodum magna, sed quæ incurrentes fluctus frangat, & arceat. *Obiacens*) obstans. *Vtroque*) habebat enim portus ille duo ostia.

Visenda) mirabili: nam & insula manufacta erat. *Latissima nauis*) pontonem intelligit, hodie quoque sic appellatum: quo, loco pontis in traiiciendis fluminibus vtuntur. Cæsar, Ad reliquos milites equitésque transportandos: pontones, quod est genus nauium Gallicarum, Lyssi reliquit. Autor est Papinianus flumen traiici pontonibus & huius generis nauium meminit Gellius. Adhæc Ausonius in monosyllabis dubitat, Pontonem nauem esse contabulatam in duabus lintribus extructam, an pontem [lintribus in geminis constratus ponto sit, an pons.] *Prouehit*) in altum vehit ad augendum insulam. *Hæc*) saxa. *Aggere*) coacernatione. *Dorsum*) tumulus. sic Virgilius, Dorsum immane mari summo. *Impactos*) impulsos. *Elidit & tollit*) secutus est ordinem. *Canum*) spumosum. euagatur hîc Secundus. *Pilæ*) maiores lapides. Dionysius Pilam fuisse angularem monstrat libro tertio historiarum: Petra inquit est angularis in foro: super qua posita sunt spolia tergeminorum Albanorum, sed arma quidem collapsa sunt vetustate: petra verò appellationem seruat: Pila dicta Oraria. Apuleius vocat pilam mediam, quæ stabuli trabes sustinet, & Vitruuius pilatim agere ædificia, per pilas struere. *Enatam*) genuinam, naturalem. *Portus*) appellatur conclusus locus, quò importantur merces, & inde exportantur, Vlpiano de verborum significationibus tradente. *Nomen autoris*) dicitur Traianus portus, & Ptolemæus post Populoniam Traianum locat portum: nam Traianus Anconitanum portum ex pecunia sua tutiorem reddidit: sicut testatur vetus elogiũ, quod adhuc illic extat. sed Centumcellarum portum primus ipse construxit, & appellationem à conditore accepit: vtrunque ferè in medio Italiæ, vt ille mari Adriatico, hic Tyrrheno seruiret. [quem sanè puto, Iuuenalem monstrasse per illa, tandem intrat positas inclusa per æquora moles, Tyrrhenámque Pharon, porrectáque brachia rursus, Quæ pelago occurrunt medio, longéque relinquunt Italiam: non sic igitur mirabere portus. Quos natura dedit] nisi quis potius respiceret Hostiensem portum: nam & ipse in mari Tyrrheno, quem memorat Tranquillus Claudium struxisse, circumducto dextro sinistróque brachio, & ad introitum profundo iam solo mole obiecta, quam quo stabilius fundaret, nauem antè demersit, qua magnus o-

belifcus ex Ægypto fuerat aduectus, congestísque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrinæ Phari, vt ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent. viderint illi qui portum Anconitanum intellexerunt, cùm Ancon sit ad mare Adriaticum. *Importuosum*) inhospitale, quia ab eo vsque ad Ostiam nullus celebris portus enumeratur.

C. PLINIVS QVINTILIANO SVO S.

VAMVIS & ipse sis continentissimus, & filiam tuam ita institueris, vt decebat filiam tuam, Tutilij neptem, cùm tamen sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio ciuilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponit, debet secundum conditiones mariti, veste, comitatu augeri: quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen, & instruitur. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem oneris tui mihi vindico, & tanquam parens alter puellæ nostræ confero quinquaginta millia nummûm: plus collaturus, nisi à verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.

VAMVIS) Offert dono Quintiliani filię nuptę Nonio Celeri, L. millia nummûm: plus oblaturus, si consideret à modestia patris hoc posse impetrari. *Tutilij neptem*) filiam Tutilii vxorem duxit Quintilianus, ex qua filiam suscepit, quam Nonio Celeri desponsauit. Idem libro tertio commemorat Tutilium ætatis suæ Rhetoricæ scriptorem. *Nonio Celeri*) Nonium Celerem cum Iunio Quintiliano consulatum gessisse Frontinus Autor. Martialis ad Auctum scribens, testatur Celerem fuisse virum integrum, & Hispanię Proconsulem. libro, inquit sexto, Gratum est quod Celeri nostros legis Aucte libellos. Si tamen & Celerem quod legis Aucte iuuat. Ille meas gentes, & Celtas rexit Iberos. Nec fuit in nostro certior orbe fides. Maior me tanti reuerentia turbat, & aures Non auditoris, iudicis esse puto. Vnde honestissimum virum Secundus appellat. Caninio Celere oratore vsus est philosophus Antonius. *Nitoris*) maioris cultus. *Conditiones*) gradus dignitatum. *Comitatu*) ancillarum, & famulorum. *Quibus non quidem dignitas augetur, tamen ornatur*) vestis & comitatus non faciunt homines digniores, sed ornant & expoliunt. [*Instruitur*) in quem sensum videtur accepisse Tranquil. in Vespasiano, Vitelli inquit, hostis sui filiam splendidissimè maritauit: dotauítque etiam & instruxit scilicet supellectili maritali excoluit.] *Animo beatissimum*) quia summus dicendi rhetor & artifex. Iuuenalis felicem eum vocat, & diuitem; hic verò noster modicum facultatibus, respectu sui, qui fuit ditissimus: at Iuue. respectu aliorum rhetorum pauperum, & quòd ex tenui facultate ad honestas opes processisset. *Tui oneris*) vt instruatur honeste: nam susceperat Fabius onus instruendę filiæ suæ, post obitum suum cunctas facultates illi relicturus: iam enim mares interierant, quod dolenter luxit in Institutionibus. *Plus collaturus*) maiori summa te iuuissem. quàm gratus in præceptorem Secundus, qui nec egentem, nec rogantem opibus iuuit. *Collaturus*) contulissem. participium futurum præteriti significationem sustinens. *Sola mediocritate*) oblatione. *L. sestertium*) quod munus dicit fuisse mediocre.

C. PLIN.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

TOLLITE cuncta, inquit, cœptósque auferte labores. ſeu ſcribis aliquid, ſeu legis, tolli, auferri iube, & accipe orationem meam, vt illi arma diuina. Num ſuperbius potui? re-uera, vt inter meas pulchram. Nam mihi ſatis eſt certare mecum. Eſt hæc pro Accia Variola & dignitate perſonæ, & exempli raritate, & iudicij magnitudine inſignis. Nam fœmina ſplendide nata, nupta prætorio viro, exhæredata ab octogenario patre, intra vndecim dies, quã ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebant Iudices centũ & octoginta. (Tot enim quatuor

TOLLITE) Gloriatur ſe egiſſe apud centumuiros pro Actia Variola in magna auditorum corona, & vario euentu. Prem ttit igitur amico Romano quicquid in cauſa acciderit, & artes ſuæ orationis detegit, quam refert à quibu.dam comparari ei quam dixit Demoſthenes pro Cteſiphonte. iudicémque huius Romanum facit. *Tollite cuncta inquit*) carmen ex octauo Æneidos, vbi Vulcanus Æneæ fabricaturus arma, iubet vt Cyclopes, quæ in manibus habebant, deponereut, cùm magis vrgentia forent elaboranda. *Illi*) Vulcani miniſtri Brontes & Steropes, & nudus membra Pyragmon, arma diuina, ſumma, & Vulcani iuſſu decocta in manus acceperunt. *Num ſuperbius potui?*) loqui de me & rebus meis, cum me Vulcano, mea verò ſcripta comparem diuinis Æneæ armis? N que omnino iocatur cum amico, ſed ridendo putat vera dicere: nam ſequitur re vera, vt inter meas orationes exiſtimo hanc pulchram: *Vt inter meas*) reſpectu mearum orationum, quæ non ſunt comparandæ aliorum diuinis orationibus. *Certare mecum*) contendere vt efficiam meliores orationes, quàm antea fecerim, & non ſuper.re Demoſth vel Cicer. *Accia Variola*) S.donius Apollinaris lib. octauo ad Ruſticum ſ ribens, huius actionis mentionem fecit. C. Plin. inquit, pro Accia Variola plus gloriæ de Cẽtumuirali ſuggeſtu domum retulit, qu. m cum M. Vlpio Traiano incomparabili principi incomparabilem panegyricum dixit. Variam verò Heliogabali auiam Lampridius monumentis protulit. [*Iudicij magnitudine*) M Tullius in Verrem, Iam nunc mente & cogitatione perſpicio, quæ tum ſtudia hominum, qui concurſus futuri ſint: quantum magnitudo iudicij ſit allatura.] *Splendidè nata*) ex equeſtri familia edita. *Quam*) poſtquam. *Ille*) pater Variolæ. *Captus amore*) damnandus amor in iuuene, ſed in ſene deteſtãdus. *Induxerat nouercam ei*) ſibi vxorem in domum introduxerat, & nouercam Variolæ. *Quadruplici iudicio*) apud Centumuiros, vbi fiebant quatuor iudicia, ideo erant totidem Tribunalia. Hoc indicatur non ſolùm teſtimonio Secundi, dicentis, tot enim quatuor conſiliis conſcribũtur, ſed etiã Fabii cõteſtãtis quatuor iudicia cõgregari moris fuiſſe apud Centũuiros. Hęc tamẽ alibi melius enarrata. *Cẽtum & octoginta*) [Opinor legendũ cẽtum quadraginta.] Nã primũ terni ex ſingulis tribubus Iudices electi ſunt: [cũ decuriæ iudicum tres tantùm eſſent,] ita vt eſſent numero centum quinque, [poſtea aucti, vſque ad centum octoginta] obtinuit tamen vſus, vt Centumuiri dicerentur, Varro enim in Re ruſtica] inquit, Centumuiralis iudicij numerus non fuit ad amuſſim, vt cùm dicimus mille naues iiſſe ad Troiam. [poſtea quarta decuria ab Auguſto addita, & quinta à Caligula, creuit iudicum numerus ad centum ſeptuaginta quinque: qua deinde ſublata, reſtitit numerus intra centum quadra-

ginta, seruata semper priore appellatione centumuirorum. tametsi legerim apud Ciceronem pro Planco c. xxv. iudices equestris ordinis principes sedisse, nisi mendam illic existimaret volumus. tunc enim equitum decuriæ tres tantùm erant.

consiliis colliguntur) ingens vtrinque aduocatio, & numerosa subsellia: præterea densa circumstantium corona, latissimum iudicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, atque etiam ex superiore Basilicæ parte, qua fœminæ, qua viri, & audiendi, quod difficile, & quod facile visendi studio imminebant. Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam nouercarum. Secutus est varius euentus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res & mira eadem in caussa, iisdem iudicibus, iisdem aduocatis, eodem tempore tanta diuersitas accidit casu, quòd non casus videretur. Victa est nouerca: Ipsa hæres ex parte sexta, Victus Suburranus, qui exhæredatus

Consiliis) iudiciis, decuriis. *Conscribuntur*) in antiqua lectione fuit, colliguntur. *Ingens vtrinque aduocatio*) magnus aduocatorum numerus aduenerat, qui pro vtraque parte aderat, & erant innumeræ minorum Iudicum sedes, ingénsque auditorum corona. [*Præstantium*) Auditorum existentium ante magna subsellia, quæ sunt minorum iudicum sedes. in aliquibus exemplaribus habetur, prehensantium. *Latissimum iudicium.*) propter multitudinem Iudicum. *Multiplici circulo*) multiplicata corona. *Ad hoc*) præterea. *Stipatum*) septum auditorum frequentia. *Basilicæ*) Iuliæ, in qua Centumuiralia iudicia agebantur, quod alibi notauimus, & Martialis testatur, Iam clamor, centúmque viri, densúmque corona Vulgus, & infanti Iulia tecta placent. Vbi deceptus interpres Iulia templa Capitolium exposuit. *Qua*) partim. dicendi modus ornatus: erant tamen discreta sexuū loca. *Quod difficile*) erat ex superiori parte. *Et visendi*) quod facilius erat. *Patrum*) an exemplo huius iudicij possent liberos exhæredare. *Filiarum*) ne possent instinctu nouercarum exhæredari. *Nouercarum*) an liceret institui hæredes à marito præteritis priuignis. *Consiliis*) iudiciis. *Vicimus*) superiores fuimus. pro nobis pronunciatum est. Paulus ff. xlij. de re Iudicata. Inter pares numero Iudices. si diuersæ sententiæ proferantur, in liberalibus quidem causis secundum quod à diuo Pio constitutum est, pro libertate constitutum obtinet: in aliis autem casibus, quod in publicis iudiciis obtinere oportet. [*Iudicibus*) Centumuiralibus. nam in quatuor tribunalia discreti erant Centumuiri. Aduocatis nobis & compatronis aduersariísque, accidit tanta diuersitas casu & insperato: quæ res tamen non videtur fortuita] *Diuersitas*) sententiarum. *Casu*) nam fortuna plurimum in iudiciis dominatur. *Victa est*) nouerca. hoc videtur factum contra leges quibus nunc vtimur: nam Martianus ff. quinto, Si pars, inquit, iudicantium de inofficioso testamento contra testamentum, pars secundum testamentum sententiam dederit, quod interdum fieri solet: humanius erit sequi eius partis sententiam, quæ secundum testamentum spectauit: nisi apertè iniquè secundum scriptum hæredem pronunciasse apparebit, quod fortasse iudices in hoc sunt intuiti. *Sexta parte*) assis, in quem tota hæreditas diuiditur. *Suburranus*) filius nouercæ, & priuignus senis illius octogenarii. Non tamen credo eundem esse: cuius paulo post fit mentio. Et Spartianus refert sub Traiano bis Consulatū gessisse. [In quibusdā exēplaribus legitur Suberinus. sed de nomine quod alibi non reperitur, nō contēdo. Quāuis in epistolis apud Ciceronē legatur, C. Suberinus Calenus]

A patre

à patre, singulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus sui petere. Hæc tibi exposui. primùm, vt ex epistola scires, quæ ex oratione non poteras: deinde (nam detegam artes) vt orationem libentius legeres, si non legere tibi, sed interesse iudicio videreris. Quàm sit licet magna, non despero gratiam breuissimè impetraturam. Nam & copia rerum, & arguta diuisione, & narratiunculis pluribus, & eloquendi varietate renouatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere) elata, multa pugnantia, multa subtilia. Interuenit enim acribus illis, & erectis frequens necessitas computandi, ac penè calculos, tabulámque poscendi, vt repentè in priuati iudicij formam Centumuirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus iræ, dedimus dolori: & in amplissima causa, quasi magno mari pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex contubernalibus nostris existimare, hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, vt inter meas, ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse. an verè, tu facillimè iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes, vt conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

A patre) suo vero, & naturali. *Alieni)* patris. *Actiæ Variolæ)* sui autem vitrici. *Sui)* bona legitimi sui patris, quæ non audebat petere, quia iure fuerat exhæredatus. *Non poteras)* scire. *Artes)* artificium meum, & astutiam: cur hæc sim præfatus. *Quam)* orationem. *Arguta diuisione)* subtili partitione, quamuis sit aliqua differentia, inter partitionem & diuisionem. Est autem diuisio rerum plurium in singulas: partitio, singularum in partes discretio. Valet diuisio plurimum in causis: namque per illam consequimur modum, & finem, & qui rectè diuiserit, non poterit in rerum ordine errare. *Narratiunculis pluribus)* hæc oratio plures status complectebatur: vnde necesse fuit plures habere narrationes. *Varietate)* prout res exigebant, interdum graui, nonnunquam mediocri, quandoque attenuato dicendi genere, quotiesque admonebatur digressionibus, & non intempestiuis amœnitatibus, ab itinere discessit. *Renouatur)* delectat tanquam noua. licet enim in medio orationis attentos auditores facere. *Elata)* excelsa, grandia. *Pugnantia)* acria, vehementia. nam tota prope in contentione dicendi erat. Eam opinor fuisse, quam libro primo Arrio emendandam miserat. *Subtilia)* propter computandi necessitatem, quod facit M. Tullius in Verrem, vbi de Siciliæ decimis agit. *Calculos tabulámque)* quibus computare solemus: vnde libro nono apertiùs, calculo dixit ostendam. Tabulam autem intelligit calculatoriam. [*Centumuirale)* iudicium.] *Priuati)* pertinentis tantùm ad Actiam, & aduersarios, non ad exemplum. *Dedimus vela indignationi)* vsi sumus exaggeratione, & totis nixi viribus, dum indignabamur nouercas, & priuignos aliena inuadere. *Mari)* perstat in translatione verborum, cùm prius dixisset vela. *Ventis)* affectibus, motibus animi, indignatione, ira, dolore hîc excedit stilum epistolarem: grandior enim est, & hoc satis elucet, quàm vt magis probetur. *Hanc orationem,* ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος, id est optimam, & similem ei orationi quã Demosthenes dixit pro Ctesiphonte. Hic cùm Demostheni coronam pro reparatione murorum vrbis Athenarum decreuisset, Æschines inuidia motus Ctesiphontem accusauit, tanquam id iniustè fecisset, & pariter in Demosthenem inuectus est acerrimè: verùm Demosthenes elegantissima & copiosissima

oratione Ctesiphontem defendit, & accusatorem vicit. *Vt inter meas)* si reliquas meas orationes consideraueris: nam sicut Demosthenis pro Ctesiphonte oratio aliarum pulcherrima, sic ista mearum. *Iterum dicam)* quia iam dixerat, vt inter meas pulchram. *An verè)* illi iudicent. *Omnes)* meas orationes. *Conferre)* comparare alias. *Hac)* pro Variola, scilicet potes iudicare ex sola lectione huius, an sit potissima aliarum.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

RECTE fecisti, quòd gladiatorum munus Veronensibus nostris promisisti, à quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam vxorem charissimam tibi probatissimam habuisti: cuius memoriæ aut opus aliquod, aut spectaculum, atque hoc potissimum, quod maximè funeri debeatur. Præterea tanto consensu rogabaris, vt negare non constans, sed durum videretur. Illud quoque egregiè, quòd tam facilis, tam liberalis in edendo fuisti. Nam per hæc etiam magnus animus ostenditur. Vellem Africanæ, quas coëmeras plurimas, ad

RECTE) Maximi munus gladiatorium Veronēsibus editum in funere vxoris commendat: dolet tamen Pantheras non aduenisse in tempore, vt pariter daret spectaculo. *Gladiatorium munus)* quod in funere illustrium dari populo notum: est tanquam lugubre spectaculum. *Veronensibus nostris)* in Transpadana regione, in qua & Comum patria nostra, sic Brixiam libro primo appellauit, ex illa nostra Italia. vel quos patrocinio suo tuendos susceperat. Sic ad Sabinum Firmanos suos dixerat: an cum quibus propter vicinitatem, & elegantiam ingeniorum, multæ necessitudines intercessissent: nam & filiam Quintiliani, quam ornandam susceperat, suam appellauit: an quia erant maxima necessitudine coniuncti: Minutio enim scribens dicet, quo amicus tuus, immò noster vtetur. Quid enim non commune amicis? nam ridiculum esset per hoc dicere Cæcilium Veronensem, cùm vbique se Comensem fateatur. *Suspiceris)* veneraris. *Inde)* ex Verona. *Funeri)* in quo consueuerat antiquitas dare munus gladiatorium. *Consensu)* conspiratione Veronensium, vbi amphitheatrum adhuc extat spectaculorum gratia constructum. *Durum)* rusticum, improbum. *Egregiè)* fecisti. *Facilis)* citus. *Liberalis)* multis partibus datis. *Africanæ)* Pantheræ, quas Africanas dici Plin. lib. viij. capite decimooctauo tradit. Senatus, inquit, consultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam vehere: contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importari. Celeberrimæ sunt in Africa, viuacitatis adeo lentæ, vt eiectis interaneis diu pugnent. [Et apertius libro tricesimosexto, Accidit, inquit, Praxiteli, vt cum in naualibus, vbi fere Africanæ erant, per caueam intuens leonem cælaret: ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentissimi artificis,] Dion in Caligula lybicas feras, quas nostri Africanas dicunt, appellauit. & Tranquillus in vita eiusdem testatur venationem Africanarum datam, & in Claudio ista refert. Exhibuit & Africanas conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus, Tribunis, ipsóque præfecto. Varro libro tertio rei Rusticæ, Tanta circumfluxit mox ceruorum, aprorum, & cæterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formosum mihi sit visum spectaculum, quàm in Circo maximo ædilium sine Africanis bestiis cùm fiunt venationes.

Præfinitum) constitutum. *Tempestate*) aduersis ventis. *Vt fieret acceptum tibi*) vt omnes tibi haberent gratias, perinde ac si illas dedisses. *Exhiberes*)in spectaculo dares Ulpianus ff.xliij.de libero homine exhibendo. Exhibere est in publicum producere, & videndi tangendíque rei facultatem præbere. Propriè autem exhibere, est extra secretum habere. & alibi exhibere est materiæ ipsius apprehendendæ copiam facere.] *Non per te stetit*) tu non fuisti in causa.

præfinitum diem occurrissent, sed licet cessauerint illa tempestate detentæ, tu tamen meruisti vt acceptum tibi fieret, quod quò minus exhiberes, non per te stetit. Vale.

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Septimus.

Cum doctissimis Ioannis Mariæ Catanæi commentariis.

C. Plinius Secundus Restituto suo S.

ERRET *me*) Hortatur [Restitutum vel] Geminum: [nam vtrunque codices habent: ægrotantem.] vt valetudinem patienter ferat: exemplóque suo docet, non indulgendum appetitui in morbo, sed medicis parendum. *Pertinax*) continua. *Liceat illi*) serpat in peius. *In mores tuos*) quamuis sis temperatissimus. *Hoc*) resistere patienter. *Agere cum meis*) hortari meos infirmos, vt fortiter ferant. *Nihil desideraturum*) omnia facturum viro forti conuenientia. *Denuncio*) præmoneo meos.

ERRET me hæc tua tam pertinax valetudo, & quanquam te temperatissimum nouerim, vereor tamen, nequid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter resistas. Hoc laudabile, hoc salutare admittit humana natura. Quod suadeo, ipse certè sic agere sanus cum meis soleo. Spero quidem, si fortè in aduersam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore, vel pœnitentia dignum: Si tamen superauerit morbus, denuncio, nequid mihi detur, nisi permittentibus medicis: sciántque, si dederint, ita vindi-

Alij) ægri vindicare. *Perustus*) signatè locutus. *Remissus*) sedato febris ardore *Reddidi*) restitui intactum, iubente medico: cùm me vidisset adhuc febre detineri *Balineo præpararer*) destinassent me lauare. *Mussantes*) hæsitantes, dubitantes, commurmurantes. *Tutò*) sine mortis periculo. *Suspicione*) alicuius mali. *Quid*) cur. *Necesse est*) ingredi balineum. tanquam diceret, si suspitio mali est in balineo, non opus est illud ingredi. *Videbar inferri*) phãtasiam desiderantis exprimit. *Rursus*) legitur etiam versus, quod non displicet. *Composui animum & vultum*) Lætitiam resumpsi, & hilaris fui, vt paulo antè cùm videbar inferri balineo. *In posterum*) si incidero in ægritudinem. *Pignore*) debita obligatione.

caturum, vt solẽt alij, quæ negãtur. Quinetiam cùm perustus ardẽtissima febri, tandẽ remissus, vnctúsq; acciperem à medico potionem, porrexi manum vtq; tangeret, dixi, admotumq; iam labris poculum reddidi. Postea cùm vicesimo valetudinis die balineo præpararer, mussantéisque medicos repentè vidissem: caussam requisiui: responderunt, posse me tutò lauari: non tamen omnino sine aliqua suspicione. Quid inquam necesse est? atque ita spe balinei, cui iam videbar inferri placidè lenitérque, dimissa, ad abstinentiam rursus, non secus ac modò ad balineum, animum vultúmque composui. Quæ tibi scripsi primùm, vt te non sine exemplo monerem: deinde, vt in posterum ipse ad eandem temperantiam astringerer, cùm me hac epistola quasi pignore obligauissem. Vale.

C. PLINIVS IVSTO SVO S.

Vemadmodũ) Promittit Iusto aliquid scriptorũ suorũ, cùm æstas transmissa fuerit. *Congruit*) conuenit, concordat. *Perituri*) vacui & inertis, quòd aliâs periret. *Inquietam*) occupationibus plenam. *Vacare noctibus*) vacuum esse à negociis, & de nocte scriptis meis attendere. *Nugis*) scriptis leuibus, fortasse versibus: nam & hi nugæ, & lusus interdum dicuntur. *Et ideo breuiores*) [*erunt*.] quare scriptæ sunt à me compendiosè, ne tibi molestæ fiant [nimium.]

VEMADMODVM congruit, vt simul & affirmes te assiduis occupationibus impediri, & scripta nostra desideres, quæ vix ab ociosis impetrare aliquid perituri temporis possunt. Patiar ergo æstatem inquietam nobis, exercitámque transcurrere: & hyeme demum, cùm credibile erit noctibus saltem vacare te posse, quæram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abundè est, si epistolæ non sunt molestæ. Sunt autem, & ideo breuiores erunt. Vale.

C. PLINIVS PRÆSENTI SVO S.

ANTANE perseuerantia tu modò in Lucania, modò in Campania? Ipse enim, inquis, Lucanus, vxor Campana. Iusta caussa longioris absentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in vrbem redis: vbi dignitas, honor, amicitiæ tam superiores quàm minores? Quousque regnabis? quousque vigilabis, cum voles? dormies quandiu voles? quousque calcei? nusquam toga feriata? liber totos dies? tempus est te reuisere molestias nostras, vel ob hoc solùm ne voluptates istæ satietate languescant. Saluta paulisper, quò sit tibi iucundius salutari: terere in hac turba, vt te solitudo delectet. Sed quid imprudens, quem reuocare conor, retardo: fortasse enim his ipsis admoneris, vt te magis ac magis ocio inuoluas. Quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. Vt enim si cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acreis acutósque miscerem, vt obtusus illis, & oblitus stomachus his excitaretur: ita nunc hortor, vt iucundissimum genus vitæ nonnullis interdum, quasi acrioribus condias. Vale.

ANTA) Reuocat à lõgo secessu amicum presentẽ, hortatúrque vt tandem velit vrbem repetere: sic enim fieri iucundius otium aliquando laboribus intermissum. Hic Brutius Præsens tantæ autoritatis postea fuit, vt Antoninus philosophus Imperator eius filiam Commodo filio suo, qui deinceps imperauit, matrimonio iunxerit, celebratis exemplo priuatorum nuptiis [autor Iulius Capitolinus.] *In Lucania*) ocium dispensas. Lucania inter Tyrrhenum Siculúmque littus iacens, incipit post Silaris ostium, & vrbe Talao secũdum Strabonem terminatur. Lucani autem genus ducunt à Samnitibus. *Ipse*) ego sum. *Vxor*) mea est. *Longioris*) dum modò tuum, & vxoris natale solũ visitas. *Non perpetuæ*) non ideo semper ab vrbe debes abesse. *Amicitiæ tam superiores quàm minores*) amici vniuscuiusque ordinis, & qui te dignitate præcedunt, & qui sunt inferiores. nam in agris minores habebat. [*Regnabis?*) dominus eris, & superior omnibus qui sunt in Lucania & Campania.] *Cùm voles*) cùm non sit tibi surgendum ante lucem officij causa. Hinc Mart. cùm in patriam secessisset, scripsit sibi licere quantum voluisset quiescere. *Calcei*) quibus vtebantur in secessu: nam Romæ frequentior erat solearum vsus lectica succollatis. [Horatius lib. secund. sermonum, & soleas poscit Mart. in Ligurinum, Deposui soleas. quem locum interpres surda aure præteriit.] Quare Secundus in præcedentibus dixerat de secessu Spurinnæ loquens. Hora secunda calceos poscit. Idem tamen libro. viij. calceos poscunt: cùm ambiguum sit, an in vrbe, an ruri. *Nusquam toga feriata*) eadem semper veste ruri vteris. imo ò si Iuuenali credimus, pars magna Italiæ fuit, in qua nemo togam sumebat nisi mortuus. verum si legatur, *Quousque toga feriata?*) sensus erit, quousque eris in ocio, & feriis, semper ne? *Liber*) à curis, & negociis vrbanis. [Alia lectio habet, liber totos dies, scilicet occupabis. Eris ne semper in studiis?] *Nostras*) quas in vrbe patimur. *Satietate languescant*) nimia copia, & assiduitate fiant viliores. Seneca. xi. epistolarum: nulla tibi voluptas noua est: nulla non iam odiosa ipsa satietate. *Saluta*) veni in vrbem, & saluta potentiores. nam nobiles, & salutabant

ſutabant, & ſalutabantur. Nota res longo Iuuenalis carmine. *Terere*) laſſare, exercere, vt in foro & litibus: nam mox de ſe inquit, in foro & amicorum litibus conteror. *Turba*) vrbana frequentia. *Solitudo*) ſeceſſus. *Imprudens*) dum librorum recordatione potius perſuadeo, vt velis ocio vti. *Reuocare*) in vrbem. [aliâs euocare] *Retardo*) in ſeceſſu. *His*) ipſis ſalutationibus & officiis vrbanis. *Abrumpi*) penitus tolli. *Acutos mordaces*) falſos, ſtomachum ſuſcitantes. *Obtuſus*) hebes, ſopitus, [faſtiditus.] *Oblitus illis*) contectus dulcibus. *Iucundiſſimum genus vitæ*) ocioſum ſeceſſum. *Acrioribus*) negociis vrbanis.

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

IS legiſſe te Hẽdecaſyllabos meos: requiris etiam quemadmodum cœperim ſcribere, homo, vt tibi videor, ſeuerus, vt ipſe fateor, non ineptus. Nunquam à poetice (altius enim repetam) alienus fui: quinetiam quatuordecim natus annos græcam tragœdiam ſcripſi. Qualem? inquis: neſcio, tragœdia vocabatur. Mox cùm è militia rediens, in Icaria inſula ventis detinerer, latinos elegos in illud ipſum mare, ipſámque inſulam feci. Expertus ſum me aliquando & heroico, hendecaſyllabis nunc primùm: quorum hic natalis, hæc cauſa eſt. Legebantur in Laurentino mihi libri Aſiny Galli de comparatione patris & Ciceronis: Incidit epigramma Ciceronis in

AIS) Admiranti Pontio, quòd hendecaſyllabos ſcripſiſſet, reſpondet Secundus, ſe à teneris annis poeticæ ſtudioſum fuiſſe: nam puerum Græcam tragœdiam ſcripſiſſe, & elegos ac epigrammata ad imitationem Ciceronis: poſtremò volumen hendecaſyllaborum, quod à Latinis, & Græcis lectitari plurimùm gloriatur. *Meos*) à me factos. *Seuerus*) grauis. ſcimus enim Secundo in poematibus non defuiſſe laſciuiam, in moribus ſeueritatem. *Non ineptus*) habilis ad ſtudia liberalia. *Quatuordecim natus annos*) mirum hoc etiam illis melioribus annis puerum xiiij. annorum compoſuiſſe tragœdiam Græcam, etſi ſimplicem. *Qualem*) ſcripſiſti bonam an malam? *Tragœdia*) qualiſcunque erat, tragœdia dicebatur. *E militia*) à Syria, vbi Tribunatum militum adoleſcens adhuc geſſit: cuius rei fit mentio ab eodem ad Genitorem libro iij. Et primo ad Clementem. *Icaria inſula*) iuxta Samum deſerta ſi Straboni credimus, quæ tamen egregia continet paſcua à Samiis vſurpata: ſit rogo celeberrima, nomen habet ab Jcaro Dædali filio, quem dicunt paternæ fugæ comitem è Creta fugientem via non ſeruata huc cecidiſſe: à qua mare Icarium appellationem accepit. Stephanus autem inquit, Icaria populus Ægeidis tribus. Icarus vna Cycladum inſula: vocatur autem Macris, & Dolicha, & Ichthioeſſa: ſecũda, ciuitas: tertia, inſula iuxta mare rubrum, cuius ciuis Icarius, & fœmininum Icaria. *In illud*) argumentum elegorum fuit Icaria inſula, & mare Icarium. *Heroico*) non ſequenti, ſed alio longiori, qui non extat. *Nunc primum*) me expertus ſum, non quòd ſequentes verſus ſint hendecaſyllabi: ſunt enim hexametri, ſed cùm legiſſet M. Tullium oblectatum epigrammatibus componendis, incitatus eſt ad elegos: prius tamen eis heroico præludens. *Hic natalis*) hæc origo, & principium. *Laurentino*) rure meo. *Aſinij Galli*) C. Aſinius Gallus magnus

orator: nisi illum magnitudo patris obruisset, libros scripsit, in quibus eloquentiam & doctrinam patris sui Asinii Pollionis & Ciceronis comparat: superiorémque patris conatur ostendere, contra eos libros defensionem M. Tullii satis eruditam composuit Claudius Imperator. Dion tradit Asinium Gallum paterna vsum audacia rupisse patientiam, cum Tiberius ambiguis responsis, & callida cunctatione suspenderet Senatū, precantem vt susciperet Imperiū, & in tumultu proclamasse, aut ageret, aut desisteret, cùm post obitum Augusti confestim neque agere dubitasset: cuius facti meminit. Tranquil. suppresso Galli nomine, qui cū multa grauia perpessus esset tandem iussu Tiberii iugulatur. Eusebius in Chronicis rem breuius complexus solum retulit, diris à Tiberio suppliciis necatum.

Tyronem suum. Dein cùm meridie (erat enim æstas) dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus: cœpi reputare, maximos oratores hoc studij genus, & in oblectationibus habuisse, & in laude posuisse. Intendi animum, contráque opinionem meam post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento, idipsum quod me ad scribendum solicitauerat, his versibus exaraui,

Cùm libros Galli legerem, quibus ille parenti
Ausus de Cicerone daret palmámq́ue, decúsque,
Lasciuum inueni lusum Ciceronis, & illo
Spectandum ingenio, quo seria cōdidit, & quo
Humanis salibus multo, varióque lepore
Magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur, quòd fraude mala frustratus a-
Paucula cœnato sibi debita sauia Tyro (mātē
Tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis,
Cur post hæc, inquā, nostros celamus amores?
Nullumq́ue in medium timidi damus? atq́ue fate-
Tyroniśq́ue dolos, Tyronis nosse fugaces (mur
Blanditias, & furta, nouas addētia flammas?

Tyronem suum) Tullius Tyro M. Ciceronis alumnus, & libertus, ingenio quidem eleganti, & haud quaquam rerum literarúmque veterum indoctus, quo ab ineunte ætate liberaliter instituto adminiculatore, & quasi administratore, in studiis vsus est Cicero: libros scripsit complures de vsu & ratione linguæ Latinæ. Item de variis atque promiscuis quæstionibus; & præcipuè pandectas, id est promiscua, & omnimoda continentes libros, treis de visu: quanquam Fabius super his in ambiguo sit. M. Tullii commentarios aptatos idem contraxit, eius [ad Lentulum] [familiares] epistolas collegit, & publicauit *Patris* Asinii Pollionis. *Obreperet)* sensim aduenirct. *Maximos oratores)* non modò Ciceronem, & Pollionem: sed alios quorum plerosque libro quinto enumerat. *Hoc genus studij)* componendi epigrammata. *In laude posuisse)* arbitratos rem laudabilem. *Intendi)* direxi ad cogitationem. *Desuetudinem* (intermissionem pangendi carminis. *Idipsum)* Ciceronis carmen in Tyronem suum. *Exaraui)* composui, scripsi, translatum verbum ab aratione, qua sulcos aratro ducimus, sic nos scribendo calamo versus trahimus. *Ausus)* Gallus tanquam rem magnam. *Daret palmam parenti de Cicerone)* vt probaret Pollionem parentem suum fuisse doctrina & eloquentia superiorem Cicerone. Sunt qui legant dare, quod ratione commaris rectè admittitur, & sensum habet expeditiorem. *Lusum)* legimus etiam versum. *Illo)* magno *Seria)* scripta grauia. *Salibus)* scommatibus, vrbanitatibus. *Humanis)* homini propriis. *Lepore)* venere, sua-

ſuauitate dicendi. *Magnorum*) in eloquentia & dignitate. *Amantem*) ſe Ciceronem. *Suauia*) baſia quaſi ſuauia, & ſauia baſiare. Frequens verbum apud [Plautum &] Apuleium. *Nullúmque in medium timidi damus*) quaſi timore correpti non publicamus omnibus noſtros luſus amorum Ciceronis exemplo. *Furta*) concubitus.

Tranſij ad elegos, hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptos: Dein in vrbem reuerſus, ſodalibus legi. Probauerunt. Deinde plura metra, ſi quid otij, maximè in itinere tentaui. Poſtremò placuit exemplo multorum vnum ſeparatim hendecaſyllaborum volumen abſoluere, nec pœnitet. Legitur, deſcribitur, cantatur etiam, à Græcis quoque quos Latinè huius libelli amor docuit, nunc cithara, nunc lyra perſonatur. Sed quid ego tam furioſè? quanquam poetis furere conceſſum eſt, & tamen non de meo, ſed de aliorum iudicio loquor, qui ſiue iudicant, ſiue errant, me delectant. Vnum precor, vt poſteri quoque aut errent ſimiliter, aut iudicent. Vale.

Tranſii ad elegos) ab hexametris ad elegos componendos animum intendi. *Non minus celeriter*) credo melius feliciter, quia magis laudati. *Facilitate corruptus*) incitatus quòd priores facilè explicuiſſem. *Plura*) metra. plura carminum genera. *Multorum*) vt Calui, & Catulli. *Cantatur etiam*) nam ſequitur nunc cithara, nunc lyra perſonatur. *Latinè docuit*) Latinas literas ediſcere fecit. *Furioſè*) eſt alia ſcriptura glorioſè, ſume extrinſecus de meis verſiculis loquor. *Furere poetas conceſſum eſt*) furore quodam duci: nam Plato veros poetas credit, qui inſaniunt: vnde in Syluis Statius de Lucano loquens ſcripſit. Docto pectora concitatus œſtro, & Iuuenalis trahi Nyſa & Cirrha. & M. Tullius pro Archia, quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. Lucianus in laude Demoſthenis, Multo, inquit, furore opus eſt poetis, & diuino quodam ſpiritu: niſi volunt humiles, & obſcuri videri. Apuleius in quarto floridorum laudans illud ſapientis viri ſuper menſam celebre dictum, Prima, inquit, cratera ad ſitim pertinet, ſecunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad inſaniam: prima cratera litteratoris rudato eximit, ſecunda grammatici doctrina inſtruit: tertia Rhetoris eloquentia armat: quarta poetarum commentis incitat. *Indicant vera*) dicunt de noſtris ſcriptis. *Errant*) credunt hendecaſyllabos meos eſſe bonos, & ſi non ſint. *Iudicent*) veris rationibus inducti cognoſcant eſſe bonos.

C. PLINIVS CALPHVRNIÆ SVÆ S.

Ncredibile eſt, quanto deſiderio tui tenear. In cauſa amor primùm: deinde, quòd non conſueuimus abeſſe. Inde eſt, quòd magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo. Inde, quòd interdiu, quibus horis te viſere ſolebam, ad diætam tuam ipſi me,

I*Ncredibile*) ſimili, vt ſuprà argumento ſcribit ad vxorē Calphurniam abſentem, ſe magno eius deſiderio teneri. *Inde*) ob amorem & conſuetudinem. *Vigil.*) inſomnis, quod fit nimia cura. *Diætã tuã,*) vbi tu de die ſolebas verſari.

vt verissimè dicitur, pedes ducunt: quòd denique æger metu, & similis excluso à vacuo limine recedo. Vnum tempus his tormentis caret, quo in foro, & amicorum litibus conteror. Æstima tu, quæ vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium est. Vale.

Vt dicitur) vt est receptum in dicendi consuetudine. *Æger metu*) affectus metu, quæ animi ægritudo est. metuebat enim Calphurniæ vxori, ne quid mali accideret. Potius probo æger & mœstus. *Similis excluso*) tristis, tanquam ab amica foribus exclusus. *Tormentis*) solicitudinibus. *Requies*) vacatio curarum de te. *In labore*) in agendis causis. *Solatium*) requies.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

RARA, & notabilis res contingit Vareno, sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem eius, vt temerè inchoatam, omisisse narrantur: adest prouinciæ legatus: attulit decretum concilij ad Cæsarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos Vareni aduocatos. Perstat tamen idem ille Magius, quinetiam Nigrinum optimum virum pertinacissimè exercet. Per hunc à Consulibus postulabat, vt Varenus exhibere rationes cogeretur. Assistebam Vareno iam tantùm, vt amicus, & tacere decreueram. Nihil enim tam contrarium, quàm si aduocatus à Senatu datus defenderem, vt reum, cui opus esset, ne reus videretur. Cum tamen finita postulatione Nigrini, Consules ad me oculos retulissent, Scietis, inquam, constare nobis silentij nostri rationem, cùm veros legatos prouinciæ audieritis

RARA) Bithyni decretum miserant legatis suis in vrbe agẽtibus, quo & accusationem Vareni omittebant, & causas abolitæ accusationis declarabãt. Fonteius tamen Magius, vnus ex Bithynis, non destitit petere in Senatu, vt rationes administratæ prouinciæ reddere cogeretur: verùm Polyænus petiit vt res integra ad Traianum deferretur: quod à Coss. impetrauit. quæ dum agebantur, scribit Secundus Macrino, se raiò interlocutum, exemplis monens, interdum melius esse paucis, quàm pluribus agere. [*Narrantur*) dico Perinde ac si inferret, nondum tamen pro comperto habeo.] *Legatus*) Polyænus. *Prouinciæ*) Bithyniæ. *Concilij*) conuentus Bithynorum. *Principes*) optimates Rom. *Nos*) me, & Homullum. *Ille idem*) Magius. *Fonteius Magius*) quem refert libro quinto pluribus contra Varenum dixisse. *Nigrum*) aduocatũ Bithynorum. *Optimum*) in dicendo oratorem: fuit enim illius oratio pressa, [grauis,] ornata. An potius bonis moribus. *Exercet*) turbat, solicitat, stimulat. *Rationes*) Proconsulatus sui in Bithynia. *Vt amicus*) non tanquam aduocatus, quia iam rem transactam opinabar. *Ne reus videretur*) ne posset iure accusari. *Constare*) optimam esse. *Veros*) vt Polyænum: nam veros legatos appellat eos qui attulerant decretum abolitæ accusationis, & Magium, qui antea missus fuerat accusatum, non vocat verum legatum, quia posteriora prioribus derogant.

contra Nigrinum, ad quem miſſi ſunt: Ego ad me quoque habeo decretum prouinciæ. Rurſus ille, poteſt tibi liquere. Ad hoc ego, Si tibi ex diuerſo liquet, poteſt & mihi, quod eſt melius, liquere. Tum legatus Polyænus cauſas abolitæ accuſationis expoſuit, poſtulauítque, ne cognitioni Cæſaris præiudicium fieret. Reſpondit Magius: Iterúmque Polyænus: ipſe rarò & breuiter interlocutus. Multum me intra ſilentium tenui. Accepi enim, non minus interdum oratorium eſſe tacere quàm dicere: atque adeo repeto, quibuſdam me capitis reis vel magis ſilentio, quàm oratione accuratiſſima profuiſſe. Mater amiſſo filio (quid enim prohibet, quanquam alia ratio ſcribendæ epiſtolæ fuerit, de ſtudiis diſputare?) libertos eius, eoſdémque cohæredes ſuos, falſi & veneficij reos detulerat ad principem, iudicémque impetrauerat Iulium Seruianum. Defenderam reos ingenti quidem cœtu: erat enim cauſſa notiſſima. præterea vtrinque ingenia clariſſima. Finem cognitioni quæſtio impoſuit, quæ ſecundū reos dedit. Poſtea mater adiit principem: affirmauit ſe nouas probationes inueniſſe. Præceptum eſt Seruiano vt

Contra Nigrinum) quæ ſcilicet dicent contra ea, quæ nunc petit à vobis Nigrinus, ad quem miſſi ſunt à Bithynis. [alia lectio habet, contrà Nigrinus, ad quemquam.] *Apud me*) iam enim dixerat veros Bithyniæ legatos attuliſſe decretum aduocatis Vareni, [vel legas ad me ſcilicet miſſum.] *Ille*) Nigrinus reſpondit. *Liquere*) cognitum eſſe. *Ex diuerſo*) è contrà. *Et mihi*) ex diuerſo liquere. *Quod eſt melius*) [cùm ſim Vareni aduocatus vt mihi conſtet ex decreto prouinciæ accuſationem eius omiſſam.] *Cauſa*) huius decreti & abolitæ accuſationis. *Liqueret*) conſtaret: nam in decreto Bithynorum nulla fuit expreſſa cauſa cur Vareni accuſationem abolerent, ſed Polyænus legatus, qui illi interfuerat, omnia expoſuit in Senatu, quibus moti Bithyni id decreuiſſent. *Polyænus*) de magiſtratu ad Polyænum ſcriptas epiſtolas teſtatur Seneca. Fuit & Polyænus Sardianus declamator ſub Iulio Cæſare. item Polyænus orator Macedo. lego Polyænum Pruſæ domum diuo Claudio legaſſe. alium Polyænum ab Adriano mori adactum. ad hæc Polyæni meminit Seneca de dote prælegata. Polyæni epitheto Homerus Vlyſſem donat tanquam multarum laudum virum. *Abolitæ*) decreto ſublatæ. *Ne cognitione*] ſenſus, vt omnia integra Traiano reſeruarentur, qui tunc Senatui non intererat. *Intra ſilentium*) quod eſt ſecundum Philoſtratum ſermonis magiſter. inde cùm libro ſexto hoc ſcripſiſſet, retulit octauo inter primas orationis virtutes enumerandam videri dicendi moderationem: tacere autem in iudicio quartam virtutem percepiſſe. quare ſubiunxit Secundus non minus oratorium eſſe tacere quàm dicere. nam cùm orator ſit vir bonus dicendi peritus, ſequitur, vt & tacendi gnarus ſit. [quamquam Plutarchus in ſympoſiis, ſcribat oratores oratoriam dicendo, philoſophos verò philoſophiam tacendo exercere: ſed cùm vtraque facultas iuxta ſit, vt qui optimus orator idem ſit optimus philoſophus, non mirum ſi interdum orator philoſophi partes agit. Quare Cic. ad Atticum ſcripſit, Hoc loco ego ſumpſi quiddam de tua eloquentia: nam tacui.] *Studiis*) artificio dicendi. *Falſi*) teſtamenti. *Reos detulerat*) accuſauerat. *Iulium Seruianum*) ſummæ autoritatis virum. *Cœtu*) corona auditorum.

Notiſſima) hinc multi auditum conuenerant. *Vtrinque*) ad patrocinium vtriuſque partis. *Ingenia clariſſima*) ſummi in eloquentia oratores. *Quæſtio*) ſeruorum tortura. *Dedit*) fuit. *Secundum reos*) in fauorem reorum.

vacaret finitam cauſſam retractâti, ſiquid noui afferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos Iulij Oratoris: quo audito Paſſienus Criſpus dixit, Bene me Hercule bene: ſed quò tam bene? Iulius Nepos iuuenis ingenioſus, ſed parum callidus, cùm multa dixiſſet, adſignatúmque tempus impleſſet, Rogo, inquit, Seruiane, permittas vnum verbum adiicere. Tum ego, cùm omnes me, vt diu reſponſurum intuerentur, Reſpondiſſem, inquam, Si vnum illud verbum Africanus adieciſſet, in quo non dubito omnia noua fuiſſe. Non facilè me repeto tantum conſecutum adſenſum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum eſt, quòd pro Vareno hactenus non tacui. Conſules vt Polyænus poſtulabat, omnia integra principi ſeruauerunt, cuius cognitionem ſuſpenſus expecto. Nam dies ille nobis pro Vareno, aut ſecuritatem & ocium dabit, aut intermiſſum laborem renouata ſolicitudine iniunget. Vale.

Vacaret) operam præſtaret, ocium accommodaret. *Retractanti*) matri recognoſcenti. *Iulii oratoris*) qui & ipſe Africanus cognominatus erat: & quem vidiſſe teſtatur Fabius: Fuit autem concitatus orator: ſed in cura verborum & compoſitione nimius: nonnunquam longior: & tranſlationibus parum modicus. Hic eſt ille Africanus, cuius inopinata inſigniter ſententia apud Neronem de morte matris profertur, Rogant te Cæſar Galliæ tuæ, vt fœlicitatem tuam fortiter feras. *Paſſienus Criſpus*) bis Conſul & orator inſignis [cuius illud apud Tacitum ſcitum de C. Cæſare dictum, cùm immanem animum ſub Tiberio ſubdula modeſtia tegeret, non damnatione matris, non exilio fratrum vocem rumperet. qualem Tiberius diem induiſſet pari habitu haud multum diſtantibus verbis, Neque meliorem vnquam ſeruum neque deteriorem dominum fuiſſe.] Agrippinæ matrimonio, & Nerone priuigno clarior. moriens ampliſſimam Neroni hæreditatem reliquit: cùm tamen dicere cœperat, ſtatim fuga fiebat ad epilogum. non tam bene declamauit, quàm cauſas egit, non tam bene ſuaſorias, quàm iudiciales controuerſias dixit. Teſtatur Seneca hoc ſe nouiſſe ſubtilius nihil in omnibus rebus, ſed maximè diſtinguendis & curandis vitiis. vir quidem eloquentiſſimus, & ſui temporis primus orator: quamuis idem Seneca alibi aridum more ſuo notet. Eius inſignes orationes pro Voluſeno Catulo Fabius tradit ſe puero circumlatas. Euſebius in Auguſto, Paſſienus, inquit, pater declamator inſignis diem obiit: pater inquam illius Paſſieni Criſpi, qui cùm audiuiſſet Iulium Africanum dicentem, laudauerat his verbis actionẽ eius, Bene me hercule bene dixiſti: ſed quid opus fuerat hoc tam bene dicere, cùm id cauſa non exigeret? *Huius Nepos*) ergo nepos huius Iulij Africani, eiuſdem nominis, cuius fuerat auus: nam repetit quod iam dixerat ad maiorem declarationem: quia quædam interpoſuerat. *Callidus*) aſtutus exercitatus. verſutia enim & aſtutia plurimum oratori confert. *Aſſignatum*) datum à iudice. *Verbum*) paucula, vſitato dicendi modo. verbum ex legibus accipiendum eſt tam legum ſententia quàm ex verbis ſecundum Vlp. de verborum ſignificatione. [alij legũt verſum, ſuper quo alibi.] *Diu*) longa oratione. *Reſpondiſſem*) ironicè dictum. *Quo*)

dicto

dicto. *Noua)* insperata, inexpectata audientibus. *Ad sensū* laudem alias consecutum. *Agendo)* dicendo totā causam *Non agendo)* sed paucis iocando. *Exceptum)* admissum tanquam optimum. *Hactenus)* breuiter interloquendo [locutus sum hæc pauca.] *Suspensus)* anxius. *Ille)* quo princeps causam cognoscet. *Laborem)* agendi.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

ET *proximè Prisco nostro)* Gaudet amicitia inter Priscum & Saturninū: quem hortatur ad se reuerti. *Gratias egi)* quòd tecum bene conueniret. *Inuicem)* dum alter alteri deseruit. *Ipsum tempus)* cùm in dies magis vestras virtutes cognoueritis. *Si tamen)* duas lites habebat Saturninus inter manus, quarum alteram beneficio iudicis, alteram sua diligentia breui sperabat componere. *Istic)* in municipio tuo. *Ad nos)* Romam

ET proximè Prisco nostro, & rursus, quia ita iussisti, gratias egi, libentissimè quidem. est enim mihi periucundum, quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohæsistis, vt inuicem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certátque tecum honestissimo certamine mutuæ charitatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri, ob hoc molestè fero, quod deseruire studiis non potes: si tamen alteram litem per iudicem, alteram, vt ais, ipse finieris, incipies primùm istic ocio frui, deinde satiatus ad nos reuerti. Vale.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

PEriucundū sibi esse ait, quòd Prisco cum Saturnino summa intercederet familiaritas: hortatúrque Priscum vt in ea pergat, cùm Saturninus maximam haberet in amore constantiam.

EXprimere non possum, quàm iucundum sit mihi quòd Saturninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistolis agit. perge, vt cœpisti, virúmque optimum quàm familiarissimè dilige, magnam voluptatem ex amicitia eius percepturus, nec ad breue tempus. nam cùm omnibus virtutibus abundet, tum hac præcipuè, quod habet maximam in amore constantiam. Vale.

C. PLINIVS CORNELIO FVSCO SVO S.

QVæris) Fuscum monet vt in secessu Græce in Latinum, nostra in Græcum transferat. esse enim optimum

QVæris quemadmodum in secessu, quo iandiu fueris, putem te studere oportere: vtile in primis, & multi præcipiunt, vel

ſtudendi genus, cùm ad imitationem bonorum de eiſdem contendimus: conſulit vt quæ legerit, repetat, interdum oratoris ſtudia intermittat, & ſe ad hiſtoriam vel poeticam conuertat: qua non modo facultas, ſed remiſſio & laus comparatur.

ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietas, ſplendórque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum ſimilia inueniendi facultas paratur. ſimul quæ legentem fefelliſſent, transferentem fugere non poſſunt. intelligentia ex hoc & iudicium acquiritur: nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, vt rem, argumentúmque teneas, quaſi æmulum ſcribere, lectiſque conferre, ac ſedulò penſitare: quid tu, quid ille commodius. magna gratulatio: ſi tu nonnulla: tum magnus pudor, ſi cuncta ille melius. licebit interdum & notiſſima eligere & certare cum electis: audax hæc, non tamen improba, quia ſecreta contentio: quanquam multos videmus eiuſmodi certamina ſibi cum multa laude ſumpſiſſe, quóſque ſuos ſequi ſatis habebant, dũ non deſperant, anteceſſiſſe. Poteris & quæ dixeris, poſt obliuionem

Ex Græco in Latinum vertere) vertere Græca in Latinum veteres noſtri oratores optimum iudicabãt. id ſe L. Craſſus in illis Cic. de Orat. libris dicit factitaſſe: id Cicero ſua ipſa perſona frequentiſſimè præcipit: quin etiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere tranſlatos: [& Homeri quædam, vti ipſe libro vltimo de finibus teſtatur.] Marco id Meſſallæ placuit, multæque ſunt ab eo ſcriptæ ad hunc modum orationes: adeo vt etiam cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis ſubtilitate contenderet. & manifeſta eſt exercitationis huiuſce ratio: nam & rerum copia Græci autores abundant: & plurimum artis in eloquentia intulerunt: & horum ſcripta transferentibus, verbis vti optimis licet. Tranquil. præter Fabium inquit, Conſueuerunt magiſtri dicẽdi interdum Græcorum ſcripta conuertere. *Ex Latino vertere in Gracũ)* cui rei aſſentitur Quintilianus his verbis, Sed etiam illa ex Latinis conuerſio multum contulerit: nam ex vtroque copia, & facilitas maximè venit. Splendor verborum, tranſlata verba opportunè, quæ ſplendoris multum afferunt orationi. transferendo enim aſſequimur, vt optimis verbis vtamur, & non modò vſitata, ſed etiam quædam imitande exprimamus, quæ noua noſtris ſint dummodo idonea. hæc M. Tul. de Orat. *Copia figurarum)* quæ transferentibus excogitanda eſt: nam figuras quibus maximè ornatur oratio multas & varias excogitandi etiam neceſſitas quædam eſt, quia plerunque à Græcis Romana diſſentiunt. *Vis explicandi)* potentia dicendi quod intenderis *Optimorum)* optima enim ſemper imitanda. *Fefelliſſent)* latere potuiſſent. vbique præceptorem ſuum ſequitur dicentem ſuper hoc, quòd autores maximi diligentius cognoſcuntur: non enim ſcripta lectione ſecura tranſcurrimus ſed tractamus ſingula, & neceſſariò introſpicimus. *Intelligentia)* maior cognitio. *Hoc)* transferendo. *Hactenus)* ad hunc finem. *Quaſi æmulum ſcribere)* neque ego, inquit, paraphraſim eſſe interpretationem tantum volo: ſed circa eoſdem ſenſus certamen atque æmulationem: itaque ab illis diſſentio, qui vertere orationes Latinas vetãt: quia optimis occupati, quicquid aliter dixerimus, neceſſe ſit eſſe deterius: nã neq; ſemper deſperandum eſt aliquid illis quæ dicta ſunt, melius poſſe reperiri: neq; adeo ieiunam ac pauperẽ natura eloquẽtiã fecit, vt vna de re bene dici niſi ſemel

non

non possit. *Ille)* quem æmularis. *Commodius)* melius dixeritis. *Nonnulla)* aliqua tantùm commodiora. *Ille)* dixerit. *Melius)* quàm tu. *Certare cum electis)* sicut Brutum legimus composuisse defensionem Milonis ad æmulationẽ Ciceronis. *Non improba)* decora. *Secreta)* soli scribenti cognita. *Multos)* dixit Sextius contra M.T. orationem pro se habitam. proinde Caligula solebat prosperis oratorum actionibus rescribere, & magnorum in Senatu reorum accusationes defensionésque meditari. *Subsequi)* illorum vestigiis inhærere. *Non desperant)* ducuntur in spem *Antecessisse)* superasse.

retractare, multa retinere, plura transire: alia interscribere, alia rescribere, laboriosum istud, & tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum recalescere ex integro, resumere impetum fractum, omissúmque: Postremò noua velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi: sed non ideo semper pugnacem hunc, & quasi bellatorium stylum suaserim. Vt enim terræ variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra, nunc hac nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas, volo carmina: nam sæpe in orationes quoque non historica modò, sed propè poetica descriptionũ necessitas incidit: &

Retractare) emendare, retractatio pars studiorum longè vtilissima: neque enim sine causa creditum est stylum non minus agere cùm delet: huius autem operis est adiicere, detrahere, mutare: sed facilius in iis simpléxque iudicium, quæ repellenda, vel deiicienda sunt. Premere verò tumentia, humilia extollere, exultantia coercere, duplicis est operæ: nam & damnanda sunt quæ placuerant: & inuenienda quæ fugerant: nec dubium est optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur: vt ad ea post interuallum velut noua atque aliena redeamus. *Trãsire)* omittere. *Interscribere)* inducere, inserere: membra (vt mox dicet) intexere. *Rescribere)* mutare. *Difficultate fructuosum)* ipsa denique secundum rhetores vtilissima est exercitationi difficultas. *Recalescere)* intentionem renouare. *Membra)* clausulas, partes. *Corpori)* operi. *Priora)* vt illa intersita conueniant præcedentibus & sequentibus. *Pugnacem)* iudicialem. [*Quasi)* quia erat vsurus vocabulo translato, quodammodo petiit veniam.] *Bellatorium)* concertatorium, forensem. alitur enim atque enitescit velut pabulo lætiore facundia, & assidua concertationum asperitate fatigata renouatur. *Meditatione)* studio. *Recoluntur)* expoliuntur, nouantur. *Ex historia locum)* quapropter, inquit Fabius, historiæ nonnunquam vbertas in aliqua exercendi styli parte ponenda est. *Locum)* non tam communes locos intelligit, qui omnino diligenter tractandi sunt ab oratore, & magnam abundantiam suggerunt, quàm partem historiæ, vt, de paucis multa benè dicamus, & quæ natura sunt contracta diffundamus, & voluptatem expolitis demus. *Epistolam)* qua figuram dicendi attenuatam comparabimus. *Poeticæ descriptionis)* dixerat de quadam sua oratione loquens, descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, nõ historicè tantùm, sed propè poeticè prosequi fas est. M. Tull. in oratore. Poeta oratori finitimus est, numeris astrictior paulo: verborum autem licentia vberior. multis verò ornandi generibus socius ac penè par: in hoc quidem certè propè idem, nullis vt terminis circũscribat ius suũ: quo minus ei liceat eadem illa facultate, & copia vagari quà velit (ad idẽ tendit, nõ historica modò, sed propè poetica descriptionũ necessitas incidit: quæ scriptura in aliquib⁹ exẽplarib⁹ circũfer-

pressus sermo purúsque ex epistolis petitur, fas est & carmine remitti, nō dico cōtinuo, & longo (Id enim perfici nisi in ocio non potest) sed hoc arguto & breui: quod aptè quantaslibet occupationes curásque distinguit. Lusus vocantur, sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quàm seria consequuntur: atque adeo, (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

Vt laus est ceræ, mollis, cedénsque sequatur,
Si doctos digitos, iussáque, fiat opus.
Et nunc informet Martē, castámque Mineruā,
Nūc Venerē effingat, nunc Veneris puerum.
Vtque sacri fontes non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores, vernáque prata iuuant:
Sic hominum ingenium flecti, ducíq; per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant, aut delectabant: immò delectabant, exercebántque. Nam mirum est vt his opusculis animus intendatur, remittatúrq;. recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiā, vrbanitatem, omnia denique quæ in vita atque etiam in foro causísq; versantur. Inest his quoque eadem quæ aliis carminibus vtilitas, quod metri necessitate deuincti soluta oratione

tur. *Pressus*) attenuatus, succinctus. *Petitur*) comparatur. *Remitti*) recreari, nec carmine quidem ludere contrarium fuerit, sicut athletæ remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. *Continuo ac longo*) opere aliquo metrorum immenso: nam adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri, & inanibus simulacris: ne verum solem cùm oportuerit reformident. *Arguto*) epigrammatico, in quo argutiæ & sales expetuntur. *Aptè*) modò fiat opportunè. *Distinguit*) intermittit, separat, amouet. *Quantaslibet*) maximas. *Lusus vocantur*) Mar. subinde sua epigrammata lusus, & iocos vocat: quia circa leuiora consistant. *Hi lusus*) scriptores epigrammatum. *Seria*) autores rerum grauium, vt philosophiæ, historiarum, orationum. *Vt laus*) ordo est. sic decet ingenium hominum flecti, & reliqua. *Mollis*) quæ tenella. *Si sequatur doctos digitos*) si ab artifice docto elaboretur. sic M. T. de oratore dixit orationem, sicut mollissimam cæram, ad nostrum arbitrium formamus & fingimus. Et Ouid x. metamorphoseω Vt hymettia sole Cæra remollescit, tractatáque pollice multas Flectitur in facies, ipsóque fit vtilis vsu. Iuuena. vj. Satyra. Exigite vt mores teneros ceu pollice ducat. Vt si quis cæra vultum facit. Et antea Persius dixerat. Et premitur ratione animus, vincíque laborat, Artificémque tuo ducit sub pollice vultum. [*Fiat*] non improbo fingat, sicut mox iuuant. quanquam in secunda lectione sit Iauant.] *Informet Martem*) formam & imaginem Martis sumat. *Puerum*) Cupidinem. *Ingenium flecti*) volui in quascunque partes. *Non rigidas*) humaniores. *Mobilitate*) mutatione. *Summi viri*) extremæ fortunæ, vt Imperatorum quidam, & multi grauissimi, quod Martial. Gellius, Apuleius in apologia, testantur. nam & Plato (vt alios omittam) versibus lusit. *Exercebant*) vtilitatis gratia. *Delectabant*) voluptatem capiebant, & ocium suum oblectabant. *Intendatur*) acuatur, suscitetur. *Recipiunt amores*) per hæc monstratur materia in qua versantur epigrammata. *Vrbanitatem*) gustum vrbis, scomma. *In vita*) circa viuendi modum: hinc Mart. l. x. tale genus scribēdi probās, supra fabulosa scribit. Non hic centauros

non

non Gorgonas Harpyiásque Inuenies, hominem pagina nostra sapit: id est memorat quæ ad vitam humanam faciunt. *In causis versantur)* tractant aliquando pertinentia ad causas forenses, vt illud Martial. acutissimè simul & facetissimè dictum de tribus capellis. *Metri)* syllabarum certa mensura. *Soluta oratione)* prosa metro soluta & libera.

Lætamur) quòd non astringimur metri necessitate. *Scribimus libentius)* id est prosam. ordo est, & illa vtilitas inest, quòd libentius scribimus id quod comparatio ostendit esse facilius. *Quæ scribenda)* scilicet optima. *Eligere]* secernere meliores. Ego inquit Fab. optimos quidem & statim & semper legendos censeo. Sen. ad Lucilium, Probatos semper lege, & si quando ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Hoc Latius M. Tullius secundo de Oratore complexus est. Quæ maximè, tradit, excellunt, imitanda sunt, & diligentissimè persequenda: tum accedat exercitatio qua illum quem elegerit imitando effingat, atque ita quàm maximè exprimat. *Non multa)* nõ omnes bibliothecas excutiẽdas. multorum enim autorum lectio, & omnis generis voluminum habet aliquid vagum & instabile: certis ingeniis immorari, & innutriri oportet distrahit animum librorũ multitudo, & fastidientis stomachi est multa degustare. *Hi)* autores probati. *Prouocatum)* examinatum, iudicatum, cognitũ. nam causæ sæpius prouocatæ melius intelliguntur. Prouocare significat appellare, & indifferẽter ponitur. M. Tullius, Cũ alter ad Senatũ prouocasset, alter verò appellasset tribunos. Tacitus, Auxit patrum honorem statuendo, vt qui à priuatis iudicibus prouocassent, eiusdẽ pecuniæ periculum facerent: cuius ij qui imperatorẽ appellauere. Sic iurisconsultus. ff. xlvij. de appellationibus. sic Plinius in præfatione naturalis historię. Prouocare item significat lacessere. Columella, Plerique tamen in tantum prouocant, vt curuata & præcipitata per iugum nequeant terrã attingere. quidã tamen non prouocatũ legũt, sed prouulgatũ, id est, proculcatum & tritũ est. [clarior tamẽ lectio probatur, vt est in pontificio codice.] *Alioqui)* præterea. [*Extẽdi me epistola)* ad idem est epistolam extẽdi quod in vulgatis legitur exemplaribus.] *Ex his)* quæ te monui scribenda.

lætamur, & quod facilius esse comparatio ostẽdit, libentius scribimus. Habes plura etiã fortasse quàm requirebas: vnum tamen omisi: nõ enim dixi, quæ legenda arbitrarer quanquam dixi, cùm dicerem, quæ scribenda. tu memineris, sui cuiusque generis autores diligenter eligere. Aiunt enim, Multum legendum esse, non multa. Qui sint hi, adeo notum prouocatúmque est, vt demunstratione non egeant: & alioqui tam immodicè epistola me extendi, vt dum tibi quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim. quin ergo pugillares resumis, & aliquid ex his, vel istud ipsum quod cœperas scribis?

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

Via) Macrinum paucis docet quem finẽ habuerit Traiani cognitio de Vareno & Bithynis. *Iungere extrema)*

Via ipse cùm prima cognoui, iungere extrema quasi auulsa cupio: te quoque existimo velle de Vareno & Bithynis reliqua cognoscere. Acta causa

prioribus: nam paulo antè scripserat ad eundē in casa Vareni. *Auulsa*) nisi cōiungātur.

hinc à Polyæno, inde à Magio. Finitis actionibus, Cæsar, Neutra, inquit, pars de mora queretur. Erit mihi curæ, explorare prouinciæ voluntatem. Multum interim Varenus tulit. Etenim quàm dubium est, an meritò accusetur, qui an omnino accusetur incertum est? Superest, ne rursus prouinciæ quod dānasse dicitur, placeat, agátque pœnitentiam pœnitentiæ suæ. Vale.

Hinc) quia Polyænus, quamuis Bithynorum legatorum vnus: tamen decreto prouincialium nixus arbitrabatur desistendum ab accusatione Vare n. *De mora*) qu a intendebat cognoscere à conuentu B thynorum, an decreu ssent vt Vareni accusationem persequerētur. *Explorare*) d l genter inquirere. *Prouinciæ*) B thyniæ. *Multum tulit*) magnam commendationem est consecutus. *Quo nomine*) quo accusante. nam iam ithyni r em ferant accusat onem, & tamen Mag us perstabat illorum nom -ne. An mag s, qua causa [placet potius an omnino, ex antiquissimo exemplari.] *Placeat prouinciæ*) accusare illum. *Agátque pœnitentiam*) & neque agat pœnitentiam pœnitentię suæ, id est, neque reuocet illud decretum, quo pœnitu t Varenum accusasse.

C. PLINIVS FABATO SVO S.

MIraris, quòd Hermes libertus meus hæreditarios agros, quos ego iusseram proscribi, non expectata auctione pro meo quincunce ex septingentis millibus Corelliæ addixerit: adijcis posse eos nongentis millibus vænire, ac tāto magis quæris, an quod gesserit ratū seruē. Ego verò seruo: quibus ex causis accipe. cupio enim & tibi probatum & cohæredibus meis excusatum esse, quòd me ab illis

MIraris) Succensét Fabato prosocero, quòd Hermes minori preto Corelliæ vendidisset agros hæreditar os, respondet Secundu id factum ex sententia sua, cùm pluribus causis llam diligat. *Hermes*) Hermetem longo carmine Martial. extollit. alterius medici libro. x. meminit. *Proscribi*) exponi venales. h nc proscriptus seruus [M. Tul. de offi. Ille quod non placebat proscripsit, tu quod placebat emisti. Item ibidem. Claudius ædes, quas in Cæl o mōte habebat proscripsit, insulam vendid t: em t Publius Calphurnius Lanarius.] Aliquando etiam proscribi est in exilium m tti: qu a publicè n tabella scripti exponebantur. Apud Tac tum significat proponi & prætendi, cùm narrat l b. xj. frustrà Armenium proscr bi. At præscribere interdum est iubere, vt Cęsar non ad alterius pręscriptum, sed ad suum arbitr um imperare consueuerat: interdum p oh bere. Quintilianus in declamatio n bus, Accusator pręscribit, quòd b s de eadem te agere nō licet: & prescriptio secūdū Iur sceōsultos, est quoddā ius ex tēpore cōgruēs, autoritate legū vim capiēs, pœnā negligētibꝰ inferēs & litibꝰ finē imponēs. differunt autē prescriptio & vsucap o quoniā hęc est in rebꝰ mobilibꝰ & se mouētibꝰ, illa verò in immob libꝰ & iuribꝰ incorporalibꝰ. lege plura de prescript o ne apud Fabiū & Plutarchū in ꝓblēmatibꝰ. *Auctione*) in publ co vēd tione, aucto gradatim ab emptor bꝰ precio, cū res ꝓponitur plꝰ offerēti. *Meo quincūce*) semisse minꝰ vncia, quę pars peruenit ad me. *Addixerit*) vēdiderit. *Septingētis millibꝰ*) nūmū. id est septingētis sestertiis. *Tāto magis*) ꝙ vili pretio vēdider t. *Ratū seruē*) cōfirmē ꝓ rato habeam. Celsus. ff. xxj. titulo de

exceptione

exceptione rei venditę. Si quis, inquit, rē meam vendiderit minoris quàm ei mandaui, videtur alienata. *Probatum)* iri, laudari factum meum. *Secerno)* diuido, separo, non simul cum illorum partibus mea vendiderim.

Maiore officio) iure amicitiæ quæ est mihi cū Corellia: maius enim amicitię vinculum quàm hereditatis. *Sacrosancta)* venerabilis, tanquam res diuina & deo consecrata. vide in primo Corellij Rufi obitū, & cum Secundo amicitiam. *Minutio Fusco)* in vetusto codice habetur Militio Fusco. [in aliquibus etiā Minutio Iusto.] *Vetera iura)* antiqua vincula amicitiæ. *Filio)* Fusci. *Ludis meis)* Circensibus, quos prætor edidi: nam Iuuenalis docet Prætores dare solitos Circenses. Interea Megalesiacę spectacula mappę Idęū solenne colunt, similisque triumpho Prædo caballorum prætor sedet. Et Martialis in Proculeiam scribens [libro decimo] Prętor, inquit, maritus tuus ergo erat, dissidium cum eo fecisti cū purpura Megalensis fuisset constatura centum millibus, & popularem sacrū bis millia dena tulisset. *Præsederit)* pręsens fuerit, & faciendos curauerit. *Hæc)* Corelia. *Istic)* Comi. *Larium nostrū)* lacū iuxta patriam nostram Comū. *Maternis, paternisque)* quę in agro Comēsi tenuit. *Paternis)* relictis à patre naturali, vel adoptiuo, siue ab vtrisque. nam duos patres habuit Secundus. *Corelia)* quāuis mihi amicissimę. *Ista)* erant. *Et)* Corelię. *Tulit)* ad Corelā. *Addiceret)* vēderet. *Meis moribꝰ)* meo cōsensu liberaliter. *Libuit)* sine illis vēdere. *Exēplū meū)* vt & ipsi vēdāt suā portionē Corelię. *Eadē iura)* paria amicitię quę mihi cū illa vincula sūt. *Fuit amicitia)* ęstimaui amicitiā, quam vtilitati pręposui.

maiore officio iubente secerno. Corelliam cum summa reuerētia diligo: primùm vt sororē Corellij Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta est: deinde vt matri meæ familiarissimā. Sunt mihi & cū marito eius Minutio Fusco, optimo viro, vetera iura: fuerunt & cū filio maxima: adeo quidem, vt Prætore me ludis meis præsederit. Hæc cū proximè istic fui, indicauit mihi cupere se, aliquid circa Lariū nostrum possidere: ego illi ex prædijs meis, quod vellet & quāti vellet obtuli, exceptis paternis maternísque: his enim cedere ne Corelliæ quidē possū. Igitur cū obuenisset mihi hæreditas in qua prædia ista, scripsi ei venalia futura. has epistolas Hermes tulit, exigēgentiq; vt statim portionē meā sibi addiceret, paruit. Vides quàm ratū habere debeā, quòd libertus meus meis moribus gessit? superest, vt cohæredes æquo animo ferāt separatim me vēdidisse, quod mihi licuit omnino vēdere: nec verò cogūtur imitari meū exēplū. nō enim illis eadē cū Corellia iura sunt. possunt ergo intueri vtilitatē suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

C. PLINIVS MINVTIO SVO S.

Libellum) Annotauimus libellos significare, quas nūc supplicationes vocāt. libellꝰ insuper ꝓ accusatione, siue defensione scripta breuibus, & per capita rerū, apud Fabiū accipitur: hunc igitur à se formatū Minutio mittit, quo eius amicus vteretur, iocatúrq; ꝙ quædam superindidisset, & pressa & exilia se vereri

Libellum formatum à me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immò noster (quid enim non cōmune nobis?) si res posceret, vteretur, misi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id est

dicens ne tanquam tumidus notaretur, reposcitque viaticum pro cursore misso. *Nobis)* veris amicis, quibus omnia sunt communia.

disperdendi haberes. habebis tamen an emendandi, nescio, vtique disperdendi. (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) optima quæque si detraxeris. quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione, vt meis vtar. & beneficio fastidij tui ipse laudabor, vt in eo, quod adnotatũ inuenies, & suprascripto aliter explicitum. Nam cùm suspicarer futurum, vt tibi tumidius videretur, quod est sonantius & elatius, non alienum existimaui, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam & exilius, vel potius humilius & peius, vestro tamen iudicio rectius. Cur enim non vsquequaque tenuitatem vestram insequar & exagitem? Hæc vt inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: Illud serio. vide, vt mihi viaticũ reddas, quod impendi data opera, cursore dimisso. Næ tu, cùm hoc legeris, non parteis libelli, sed totum libellũ improbabis, negabisque vllius precij esse cuius precium reposceris. Vale.

Disperdendi) destruendi & optima delendi. *Vtique) disperdendi)* sanè tempus habes inuertendi illum: facilius enim corrumpuntur bona quàm expoliuntur. ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) vos enim corrupti affectatores. legitur etiam ὑμεῖς οἱ δύζηλοι. vos boni imitatores, [& belli illi æmuli] vt ironice dictum sit. Fuit in tertia lectione. ὑμεῖς γὰρ ἀεὶ ἰσχνοί.] id est vos enim semper tenues. nam ἰσχνὸν est humile dicendi genus. *Optima)* grandia, elata, tonantia. *Detraxeras)* ab alienis scriptis tanquam tumida, & nimium inflata. *Boni consulam)* bonum iudicabo, secundum Fabium lib. j. qui est dicendi modus [rarissimus, &] elegãtissimus. [Ouid. lib. j. de Ponto, Munus tua grande voluntas Ad me peruenit, consuluitque boni.] Columella in præfatione cultus hortorum, Quicquid, inquit, est istud quod lucubrauimus, ideo propriam laudem sibi non vendicat, vt boni consulat, si non sit dedecori prius editis à me scriptorum monumentis. [Plin. in præfa. lib. xxxiij. boni consuluit interim inuenisse minium pariter. viij. c. de leonibus sic Macrobius. & in prima apologia Apuleius. Si boni consulis me de isto distortissimo vultu tuo dicere. ac in sua metamorphosi, Boni ergo & optimi consules. & iam dixerat libro sexto, optimi consule. Virg. in priapeis, Consule poma boni.] *Vt meis)* cùm tamẽ tua sint, quia tibi donaui: sed si nihil illis feceris vsus, opportunè illis optimis & grãdioribus in aliquam rem nostram vtar. *Beneficio fastidij tui)* quæ tu, tanquam turgida fastidisti, cedent mihi beneficio. *Laudabor)* à doctioribus te. *Vt in eo)* sensus est, sicut inuenies in eo quod arbitrabar annotatum iri à te veluti nimium elatum, aliud supra annotatum quod erat exile & pressum. *Et explicitum aliter)* attenuata figura expressum. *Suprascripto)* ex suprascriptione nostra. [Sunt quibus non placet ista scriptura, vt in eo quod adnotandum annotatum quoque inuenies, & suprascripto aliter explicitum: sed legant, vt in eo quod adnotatum inuenies ex suprascripto aliter explicetur, vt sit sensus, quod ego obelo annotaui, tanquam non vobis placiturum quod videretur nimiũ tumidum per tenuem dicendi formam aliter superscribendo explicui: nam ea Tranquil. superscripta appellat. ita inquit in Nerone, Multa & deleta & inducta & superscripta inerant.] *Tumidus)* quod vitio datur. credo hunc Minurium fuisse, quem suppresso nomine ix. ad Lupercum scribens damnat. Dixi inquit de quodam oratore seculi nostri recto quidem & sano, sed parum grandi. *Sonantius & elatius)*

& elatius) quàm tu soleas dicere: debet autem orator erigi, attolli, interdum etiam efferuescere, efferri. nihil enim magis eloquentiam, quàm ancipitia commendant. & plurimum refert reprehendenda annotes, an insignia. multi aduertunt quod eminet & extat, sed acri intentione iudicandum est immodicum sit an grande, altum an enorme. *Torqueres*) te vexares optima tanquam inania notando. *Addere*) suprascribere. *Humilius*) quod dicendi genus vituperandum: nam pressius & exilius interdum laudatur. *Rectius*) melius existimatum, sed falso. *Tenuitatem*) stilum attenuatum. [*Hæc*) scripsi ridicula.] *Occupationes*) vrbanas: cùm enim Secundus scripsit aberat ab vrbe. *Vide*) scito, intellige. *Viaticum*) impensam itineris. *Cursore dimisso*) tabellario ad te misso. Cursor est, qui pedibus celeriter literas defert. Alexandrum scribit Lampridius cursorem nunquam nisi seruum suum fecisse. dicebat enim ingenuũ currere, nisi in sacro certamine non debere. & Paulus. ff. xxxij. cursores in familia recenset. Ælius Verus suos cursores nominibus ventorum appellabat, & exemplo Cupidinũ alas apponebat. Papyrio Cursori cognomen inditum à præcipua pedum pernicitate, & quòd victorem cursu omnium ætatis suæ fuisse ferunt. *Næ*) certè, affirmantis est: & ideo cum diphthongo scribendum. *Partes*) elata membra & sonantia. *Precium*) viaticum.

C. PLINIVS FEROCI SVO S.

EAdem epistola & studere te & non studere significat. ænigmata loquor. ita planè donec distinctius quod sentio enuntiem. negat enim te studere: sed est tam polita, quæ nisi à studente non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam & otium perficis. Vale.

EAdem) Habet hoc Secundi epistola, vt quo longior eo eruditior: quo breuior, eo argutior: tali nunc ostendit Iulium Ferocem elegantissimam & politissimam epistolam scripsisse. *Ænigmata*) obscuras quæstiones. αἰνίττω enim in parabolis & obscurè loquor. veteres Rom. ænigmata scirpos appellauêre. aliquando oratori conueniunt, sed poetæ sępius. *Negas*) legimus etiam negat, vt respiciat, tua epistola.

C. PLINIVS CORELLIAE SVAE S.

TV quidem honestissimè quod tam impensè & rogas & exigis vt accipi iubeam à te precium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos à liberto meo, sed ex nongentis, quanti à publicanis partem vicesimam emisti. Inuicem ego & rogo & exigo vt non solùm quid te, verumetiam quid me deceat aspicias, patiarisque me in hoc vno tibi eodẽ animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

TV) Remittit ducenta sestertia Corelliæ volẽti Secundo tradere pro quincunce hæreditatis nongenta, quanti vigesimam partem eiusdẽ emerat à publicanis. *Honestissimè*) facis. *Liberto*) Hermete. *A publicanis*) ab his qui vectigalia publica redimunt, & rem publicam tractant: nam siue quis verbi gratia frumen-

tum, & alias reip. res necessarias transportandas, siue decimas ac vigesimas redemisset, siue testamenta, quæ reip. relinquebantur, siue quouis modo vectigalia & alios populi redditus exigendos certo precio conduxisset, is publicanus dicebatur. Caius de sig. verb. qui vectigal populi Ro. conductum habet, publicanum appellamus: nã publica appellatio in cõpluribus causis ad populum Ro. respicit. Vlp. de publicanis. Publicani, inquit, sunt qui publico fruuntur: nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel etiam tributum consequantur: & omnes qui aliquid à Fisco conducunt, rectè appellantur publicani. *Paulus ibidem)* publicani dicuntur, qui publica vectigalia habent conducta. *Eodem)* amico.

C. Plinivs Satvrnino Svo S.

Requiris quid agam? quo nosti, distringor officio, amicis deseruio, studeo interdum, quod non interdum, sed solum, sempérque facere, non audeo dicere rectius, certè beatius erat: te alia omnia, quàm quæ velis agere, molestè ferrem, nisi ea quæ agis, essent honestissima. Nam & Reipublicæ suæ negocia curare, & disceptare inter amicos, laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam, noueram simplicitatem eius, noueram comitatem: eundem esse, quod minus noram, gratissimũ, experior, cùm tam iucundè officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

Requiris) Exponit Saturnino postulãti quid ageret, monétque remp. curare, esse honestissimam rem, ac Priscum gaudet esse officiorum memorem. *Distringor)* occupor, detineor. *Officio)* incertum quo. *Amicis deseruio)* in agendis causis. *Rectius)* quia optima philosophiæ pars est, agere negocium publicum, exercere iustitiam, amicis deseruire, & tempora nostra reip. impartiri. *Beatius)* iucundius. *Reipubl. suæ)* patriæ suæ: erat enim in municipio suo Saturnin. *Disceptare)* decernere, iudicare. *Officiorum nostrorum)* Beneficiorum susceptorum à nobis.

C. Plin. Fabato Prosocero Svo S.

Calestrium Tyronem familiarissimè diligo, & priuatis mihi & publicis necessitudinibus implicitũ: simul militauimus, simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum iure præcessit, ego illũ in prætura sũ cõsecutus, cũ mihi Cæsar annũ

Calestriũ) Causas explicat veteris amicitiæ cũ Tyrone Procõsule, vt proficiscentẽ in prouinciã non vereatur Fabatus Comũ reuocare ab itinere recto seruorũ liberãdorũ causa. *Necessitudinibus implicitũ)* vinculis amicitiæ cõnexũ. *Militauimus)* Tribuni m l. fu mus in Syria. *Quæstores Cæsaris cãdidati principis)* qui libris principa l bus n Senatu legẽd s vacabãt. *Tribunatu)* plebis, cuius in primo meminit. *Præcessit liberorũ iure)* nam qui ius triũ natorum habebant in honoribus præcedebant carentes: vt. ff. de immunitatibus. [An potius intelligamus Calestrium habuisse liberos postquam soboles ciuitati necessaria visa

ria visa est, ad prolem frequentandam præmiis atque inuitamentis opus fuit: tum antelati qui liberos haberent senioribus liberos non habentibus. Sic cap. vij. legis Iuliæ de maritandis ordinibus, priori ex Coss. fasces sumendi potestas fuit. Plin. enim, vt ad Traianum asserit, ab Imperatore vt ipse ius trium liberorum adeptus est.] nullos enim legimus liberos Secundum suscepisse. *Consecutus illum)* eodem anno fui prætor, quo Calestrius. per ordinem enumerauit dignitates: quo quæque prius daretur: à Tribunatu enim militum ad Quæsturam, à Quæstura ad Tribunatum ple. à Tribunatu ad Præturam, inde ad Consulatum, mox ad Proconsulatum certo quodam instituto procedebant: sed hîc omisit Consulatum, in quo multò ante Calestrium præcesserat.

remisisset, ego in villas eius sæpe secessi, ille in domo mea sæpe conualuit. Hic nunc Proconsule prouinciam Bæticam per Ticinum est petiturus. Spero, immò confido, facilè me impetraturum, vt ex itinere deflectat ad te, si voles vindicta liberare, quos proximè inter amicos manumisisti. nihil est quòd verearis ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire non erit longum mea caussa. Proinde nimiam istum verecundiam pone, téque quid velis, consule. illi tam iucundum est quod ego, quam mihi quod tu iubes. Vale.

Remisisset) concessisset posse petere præturam ante annum legitimum. *Ticinum)* oppidum Insubriæ à Leuis & Maricis conditum, non procul à Pado, distans à Placentia sex & xxx. miliariis si Straboni credimus. simili vocabulo præterfluens amnis, quem Verbanus lacus exonerat, Padum ingreditur. A Plinio dissentiens Eutropius conditum scribit ab Insubribus Boiis. clara sanè ciuitas multiplici fortuna, nunc mutato nomine Papia appellatur, vbi omniũ liberalium disciplinarum celeberrimum gymnasium. *Ad te)* Comum. *Vindicta liberare)* iussu eius in veram libertatem constituere: [nam vindicta liberari dicuntur serui à prætore, vel eo qui par prætori ius habebat, à Vindice seruo seu Vindicio, qui Vitelliorum, & Aquiliorum coniurationem detexit, vt innuunt Liuius & Plutar.] serui à dominis sæpe manumitti solent: adeo vt vel in trãsitu manumittantur: veluti cùm Prætor, aut præses, aut proconsul in balineum, vel in theatrum eat. inde Caius. ff. xl. de manumissionibus, Non est, inquit, omnino necesse pro Tribunali manumittere. itaque plerunque in transitu serui manumitti solent: cùm aut lauandi, aut gestandi, aut ludorum gratia prodeat prætor, aut proconsul legatúsve Cęsaris. Ibidem Pauli verba melius in rem nostram faciunt. apud proconsulem postquam vrbem egressus est, vindicta manumittere possumus, sed & apud legatum eius manumittere possumus: vindicta ergo interuentu & autoritate proconsulis. non enim sat erat seruũ liberari à domino, nisi autoritas prætoris, vel præsidis, vel proconsulis interuenisset. Inde sequitur. *Quos proximè inter amicos manumisisti)* cuius manumittendi forma talis fuit, vt dominus caput serui, aut aliud mẽbrũ tenens diceret. Hũc hominem liberum esse volo, & sic eum è manu emittebat. Hoc amplius addit Appianus, fuisse morem Romanis in liberãdis seruis dextra apprehensos ad se conuertere, nam manumissio est datio libertatis, & quamdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur à domini potestate. Lege plura de manumissione in institutionibus titulo de libertinis: & lib. vij. Codicis de libertate Latina tollenda. *Illi)* Tyroni.

C. PLINIVS NONIO CELERI SVO S.

VA cuique ratio recitandi: mihi, quod sæpe iamdixi, vt siquid me fugit, vt certè fugit, admonear. Quo magis miror quòd scribis fuisse quosdam qui reprehenderent quòd orationes omnino recitarem: nisi verò has solas non putant emendendas. A quibus libenter requisierim, cur concedant (si concedunt tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componitur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem sed chorum & lyram poscunt. At horum recitatio vsu iam recepta est: num ergo culpandus est ille qui cæpit? quanquam orationes quoque &

VA) De recitatione plura disserit, ac rationes exponit: quibus sint orationes recitandæ, sicut historiæ & carmina, & in transitu docet quomodo emendanda scripta: imprimis monet iudicio multorum credendum: exemplo Pomponij Secundi, qui iudicio populi multum tribuit. *Sua)* suo modo: & pro arbitrio suo. *Mihi)* hæc est recitandi ratio. *Admonear)* ab auditoribus. *Emendendas)* quod consequimur recitando. *Historiam debere recitari)* testatur Tranquil. hæc antea in vsu fuisse: nam tradit Augustum benignè & patienter audisse, non tantum carmina & historiam recitantes: sed etiam orationes & dialogos. *Non ostentationi)* non ad pompam & gratiam præsentium, sed vt sit κτῆμα μᾶλλον ἐς ἀεὶ ἤπερ εἰς τὸ παρὸν ἀγώνισμα secundum Thucididem. *Sed fidei veritatique)* Lucianus in libello, cui titulus quomodo oporteat historiam scribi, Si aliquam inquit adulationem sumat historia, quid aliud quàm pedestris quædam poesis sit? historiæ vnum officium & finis: vtile, quod ex vero solo colligitur. parum de pulchritudine curabit, dum modo absolutam veritatem habeat. historici autem officium vnum, vt gesta sunt dicere, neque enim historia debet transgredi veritatem. *Cur tragœdiam)* concedunt recitandam. *Scenam)* locum in theatro agendis fabulis excitatum: & sicuti tria fabularum genera, ita totidem scenarum tragicum, comicum, satyricum. *Actorem)* histrionem. *Lyrica)* carmina. *Chorum)* induci chorum in lyricis monstrat Horatij seculare carmen, quod à pueris & puellis in Capitolio cantabatur. in choris iunctim omnes loquebantur, quasi voce confusa, & concentum in vnam personam reformantes, [lege Iulium Pollucem libro quarto quotnam chorum ingrederentur: & quæ essent eius partes.] Seneca decimotertio epistolarum, & cum Macrob. lib. 1. Saturn. ad verbum secutus, Non vides quàm multorum vocibus chorus constet, vnus tamen ex omnibus sonus redditur: aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media, accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ, singulorum illic latent voces, omnium apparent, & fit concentus dissonus. de choro dico quem veteres philosophi nouerant, in comessationibus nostris plus cãtorum est quàm in theatris olim spectatorum fuit. Columella decimotertio vbi chorus canentium non ad certos modos, neque numeris præeuntis magistri consensit, dissonum quoddam & tumultuosum audientibus canere videtur: at vbi certis numeris ac pedibus velut facta conspiratione consensit atque concinuit, ex eiusdem vocum concordia non solùm ipsis canentibus amicum quoddam & dulce resonat, uerùm etiam spectantes audientésque lætissima voluptate permulcentur. *Horum)* historiæ, tragœdiæ, lyricorum. respondet obiiciendis. *Recepta)* comprobata. *Cœperit)* illa recitare.

nostri quidem, & Græci lectitauerunt. Superuacuum tamen est recitare, quæ dixeris, etiam si eadem omnia iisdem omnibus, si statim recites: si verò multa inseras, multa commutes: si quosdam nouos, quosdam eosdem, sed post tempus assumas, cur minus probabilis sit causa recitandi quæ dixeris quàm edèndi? Sed difficile est vt oratio dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi: nec verò ego dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primũ quæ scripsi, mecũ ipse pertracto: deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda, notásque eorũ si dubito, cum vno rursus aut altero pensito, nouissime pluribus recito. Ac si quid mihi credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius, quanto solicitius intendo. Optime autem reuerentia, pudor, metus iudicant. Idque adeo sic habe. Nónne si loquuturus es cum aliquo quamlibet docto, vno, tamen minus cõmouereris, quàm si cum multis vel indoctis? Nónne quum surgis ad agendum, tum maximè tibi ipse diffidis? tum commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? Vtique, si latior scena, & corona diffusior. Nam illos quoque sordidos pullatósque reueremur. Nonne si prima quæque improbari putas, debilitaris & concidis?

Nostri) Romani [scribit Suetonius Augustum audiuisse benignè & patienter non tantum carmina & historias recitantes, sed orationes & dialogos.] *Lectitauerunt)* recitauerunt. *Dixeris)* apud iudices peroraueris. verba sunt aduersariorum. *Etiam)* concedentis aduerbium. clarior lectio si reponatur est. *Eadem omnia)* quæ dixeras. *Iisdem omnibus)* auditoribus. *Statim)* quia post tempus [aliquod] alia auditor cognoscit. *Multa inseras)* quod fit dum emendamus [al.] leguntur inferas.] *Nouos)* auditores. legitur etiam alios, scilicet quàm primò habueras. *Post tempus)* quo poterunt quæ probauerant improbare, mutata priori sententia. *Quàm edendi)* tanquam diceret, si edẽdæ orationes, sunt etiã recitandæ: nã recitando publicamus. *Satisfaciat)* placeat auditoribus. *Hoc)* vt curam habeat placendi. *Non ad rationem)* ratio non obstat quo minus recitentur. *Legor)* post omissum opus, & me absente. *Emendandi)* emendatio est qua singula prouti psa res postulat dirigimus æstimantes vniuersorum scriptorum sententiam diuersam, vel correctio errorum, qui per scripturam dictionémve fiunt, autore Diomede. *Pertracto)* repeto, & non solùm verba sunt emendanda, sed numeri & sententiæ. *Annotanda)* emendanda. *Pensito)* diligenter examino. *Tunc)* cùm recito. *Nam)* emendo *Quanto solicitius intendo)* [cùm] quanta maiori solicitudine & cura sum intentus in recitando respectu auditorum reuerentiæ, quam in emendando per me, aut cum paucis. *Reuerentia pudor, metus)* quæ omnia insunt mihi recitanti propter auditorum frequentiam. *Iudicant)* iudicium augent & acuunt. *Sic habe)* melius intellige sequenti exemplo. *Quantumlibet)* maximè. *Commouereris)* timeres, perturbareris. *Agendum)* publicè causam dicturus. *Tunc)* cùm multi audiunt. *Omnia)* tua scripta tanquam deteriora. *Vtique)* præsertim cupis. *Scena latior)* spectantium ingens numerus. *Corona)* multitudo circumstantium. *Sordidos)* agrestes. *Pullatos)* atratos, imperitos, [lacernatos. Tranquillus in Augusto, Ac visa

quondam pro concione pullatorum turba indignabundus & clamitans, En ait, Romanos rerum dominos gentémque togatam: negocium ædilibus dedit, ne quē posthac de cætero paterentur in foro circóve, nisi positis lacernis togatum consistere.]Fabius vi Imperitis ac sæpe pullatę turbæ relinquunt. Et secundo, Iam collidere manus, terrę pedem incutere, femur, pectus, frontem cędere. mirè ad pullatum circulum facit. *Concidis*) animo cadis, & deficis.

Opinor) sic fieri puto. *Numero*) multitudine. *Omnibus plurimum*) respectu omnium est summum. nā si parua multa in vnum contuleris, surgent in maximum cumulum, & Ciceronis testimonio orator vulgi assensu, & populari approbatione iudicari solet. itaque nunquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit. id enim ipsum est summi oratoris summum oratorem populo videri. *Pomponius Secundus*) cuius vitam scripsisse Plinium seniorem suprà retulit. *Tollendum*) de tragœdiis suis delendum tanquam minus aptum. *Retinendum*) reseruandum in scriptis, veluti opportunum. *Ad populum prouoco*) eligo populi iudicium. silentio populi amici sententiam retinebat, assensu verò suam. *Populo dabat*) deferebat iudicio populi. quare Cicero de claris Oratoribus inquit, Tibicen Antigenidas discipulo dixit sanè frigenti ad populum, mihi cane & musis. ego Bruto dicenti apud multitudinem mihi cane & populo.

Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum collatúmque consilium, quibúsque singulis iudicij parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus, hic scriptor tragœdiarū, si quid fortè familiarior amicus, tollendū, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populū prouoco: atque ita ex populi vel silētio, vel assensu, aut suam, aut amici sententiā sequebatur. Tantum ille populo dabat. Rectè, an secus, nihil ad me. Ego enim non populum aduocare, sed certos, electósque soleo, quos intuear, quibus credā, quos denique, & tāquam singulos obseruem, & tanquam non singulos timeam. Nam quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator acerrimus. Hoc ipsum quod nos recitaturos cogitamus, emendat: quod auditoriū ingredimur, emēdat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non pœnitet me consuetudinis meæ, quam vtilissimam experior. Adeoq; nō deterreor sermunculis istorū, vt vltrò te rogē, monstres aliquid, quod his addā. Nihil enim curæ meæ satis est. Cogito quàm sit magnum dare aliquid in manus hominū; nec persuadere mihi possum, non & cum multis & sæpe tractandum, quod placere, & semper, & omnibus cupias. Vale.

In summa) qui vulgi opinione disertissimi habiti sunt, eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos crediderim. *Rectè*) faceret. *An secus*) malè tantùm iudicio populi tribuendo. *Nihil ad me*) nō pertinet ad propositum nostrum. *Certos*) doctos viros, qui nō fallūtur iudicio suo. *Tanquam singulos*) propter summam eruditionem & autoritatem vnumquemque reuerear. *Et tanquam non singulos*) tanquam cœtum clarorum virorum. *De stilo*) sensit. nam libro primo de Oratore, Stilus, inquit, est optimus & præstantissimus dicendi effector atque magister. neque iniuria. nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectò assidua & diligens scriptura supe-

rabit. *De metu*) quod sit emendator optimus. *Hoc ipsum*) Imaginatio, phãtasia. *Circumspicimus*) frequentiam auditorum, & quòd ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio cognoscimus quid quisque sentiat. *Istorum*) qui reprehendunt quòd omnino orationes recitarẽ. *Aliquid*) aliquod aliud emendandi genus. *His*) à me prædictis *Satis*) ad emendationem. *Dare in manum hominum*) publicare. *Non*) esse.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

DELIBERAS mecum quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salua sit. honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres reipublicæ summam, verendum est ne dilabatur. Des agros, vt publici negligantur. Equidem nihil

DELIBERAS) Epulũ perpetuum Comẽsibus promiserat Canini⁹: sed verebatur, ne si summã numerasset reip. procedẽte tempore [disperderetur & [ad sacerdotes trãsiret] quare exemplo suo monet Secundus, vt se imitetur in eo munere, quod patriæ donauerat pro alendis ingenuis. *Municipibus*) Nouocomensibus. colligitur enim ex libro primo Caninium fuisse Comensem: vbi ad eundem scribens inquit, Quid Comum, tuæ meæque delitiæ. *Epulum*) publicũ cibum [huius Plinianæ liberalitatis mentio extat Mediolani in marmoreo lapide.] *Post te*) post obitum tuum, [vel postquam reip. nostræ donaueris. placet prior sententia.] *Salua sit*) integra sit: reseruetur ad hoc, neque transferatur ad alia. *Non expedita*) nõ in promptu, obscura, difficilis. *Numeres*) si numeres. *Summam*) ex qua quotannis fiat epulum. *Dilabatur*) transeat, diffugiat, si quia legatam municipio pecuniam in aliam rem quàm defunctus voluit, cõuertere, citra principis autoritatem non licet, autore Iurisconsulto: fit tamen interdum vt ad alia transeat procedente tempore, cùm non sit qui illam tueatur. *Ad sacros*) ad sacerdotes: qui ideo sacri dicti; quòd sacra & res deorum curent. Virg. Ceteríque sacrum Polybœtem, id est sacerdotem Cereris. Prudentius, O Christi Valeriane sacer. Nam quicquid destinatum est diis, sacrum vocatur: vt Plautus sacros porcos ad sacrificium idoneos [Pli. sacros planos pisces appellatos, quòd nũquam sint vbi maleficæ bestiæ:] & sacerdotes à sacris dictos, quòd rebus diuinis præessent Varro tradidit. Fuit igitur epulum illud ad res diuinas constitutum, quibus die solenni populus epularetur: erat ideo verendum ne post mortem Caninii traduceretur ad sacerdotes. [Hi & agros secundum Siculum Flaccum habuere, cùm, inquit, colligere sacerdotum, item quos virgines habent agros & territoria quædam etiam determinata, & quædam aliquibus sacris dedicata sunt. an ad sacros, id est mortuos, id quod ex Pli. seniore & Plut. colligitur.] Neque obstat quod Seruius scribit, epulas hominum esse, quod & nos fatemur, modò cõcedatur eas etiam inter solennia sacrorũ dari. & alioquin Apuleius ix. refert dominum ædium sacrificales epulas cum sacerdotibus deæ cœnitasse. Varro. iij. rei rusticæ, Quotus quisque est annus, quo non videas epulum, aut triumphum, aut collegia non epulari? Sacri item & Sacrani populi sunt. In codice non admodum recenti scriptum adnotaui de sacro, id est de ærario. [habet secunda lectio, Des agros, vt publici negligentur, quæ verba cum sequentibus, non inconcinnè congruunt.] *Vt publicè negligantur*) timendum est ne resp. non curet id [epulum,] vt solet fieri in oppidis, vbi publica negliguntur, & hinc inde occupantur. [clarior tamen lectio, des agros, id est si reip. agros assignaueris, timendum est ne negligantur, & inculti iaceant, immò à vicinis occupentur tanquam publici. nam publica ciuitatum bona solent negligi & disperdi]

cõmodius nihil inuenio quã quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorũ ingenuarúmque promiseram, agrum ex meis longè pluris actori publico mancipaui: eundẽ vectigali imposito recepi. ccc. millia annua daturus. Per hoc enim & Reipublicæ sors in tuto, nec reditus incertus, & ager ipse propter id quod vectigali largè supercurrit, semper dominum à quo exerceatur inueniet. Nec ignoro me plus aliquanto, quàm donasse videor, erogauisse, cùm pulcherrimi agri precium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet priuatis vtilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre: multoq́ diligentius muneri suo consulere, quàm facultatibus. Vale.

Commodius) tutius, vt sors & redditus diu duret. *Quingentis millibus nummûm*) quingentis sestertiis. hæc erat sors, ex qua triginta singulis annis, vt mox explicabit, pro alimentis ingenuorum redimebantur. *In alimenta ingenuorum*) vt pueri liberi, sed egeni alerentur: quod lib. I. copiosè tractauit. Ingenui autem sunt qui libera matre nati, nec postea serui facti sunt. Iustinianus latius explicat, Ingenuus inquit, est, qui statim vt natus est, liber est, siue ex duobus ingenuis matrimonio editus, siue ex libertinis duobus, siue altero libertino, & altero ingenuo. sed & siquis ex matre nascitur libera, patre verò seruo ingenuus nihilominus nascitur: quemadmodum, qui ex matre libera, & incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. *Longè pluris*) maiori precio quingentis millibus. erat enim mille centum sestertiis. *Actori*) curatori qui reip. bona curat, & rationes reddituum impensarúmque facit. Eius fit mentio. ff. l. titulo de administratione reip. *Mancipaui*) [vendidi,] distraxi, alienaui, [facta imaginaria venditione reip. nostræ] nullo tamen ab illo precio recepto. *Recepi*) resumpsi apud me ab actore publico. *Eundem*) agrum. *Vectigali imposito*) vt tenerer quotannis tricena millia reip. numerare. Vectigales agri vocantur, qui in perpetuum locantur hac lege, vt quamdiu pro iis vectigal pendatur, tamdiu neque ipsis qui conduxerint, neque iis qui in locum eorum successerint auferri eos liceat. Et alibi idem Iurisconsultus Paulus, Agri publici, qui in perpetuum locantur à curatore reip. sine autoritate principali reuocari non possunt. habes autem horum vectigalium agrorum possessor aliquod ius in eis. vnde Vlp. xxx. de legatis, Fundus inquit, municipum vectigalis ipsis municipibus legatus, valere legatum scribit Iulianus, quia aliquod ius in eo is qui legauit habet. *Per hoc*) hac ratione & via. *Sors*) quingenta millia nummûm erant in tuto, neque enim poterant interire. *Incertus*) fallax *Vectigali*) triginta sestertiis. *Largè supercurrit*) longè in reditu excellit. xxx. sestertia, nam maiores fructus inde colligebantur. *Dominum*) sentit Paulus qui maximos fructus ex redemptione vectigalium consequuntur: si tanti postea locari non possint, ea prioribus pensionibus suscipere compelli. *Exerceatur*) excolatur. [*Nec ignoro me plus*) legitur etiam, nec ignoro melius aliquanto, quàm donauisse, videor cauisse.] *Aliquando plus*) nam respectu redditus nihil amplius donauerat: quia quod reliquum erat ipsiùs dominium erat, sed hoc aliquanto plus donauerat. si enim dominus agrum voluisset alicui vendere, minoris vendidisset reditus suos qui supercurrebant vectigali, quia totus ager erat obligatus reip. [Alia scriptura satis probata, nec ignoro melius aliquanto quàm donasse videor cauisse. scio inquit diligentius prouidisse ne ager meus negligeretur, quàm vt donum videretur tanti quanti est.] *Infregerit*) minuerit. *Necessitas vectigalis*) necessitas pendendi reip. perpetuò xxx. millia nummum. *Æternas vtilitates*) perpetuam memoriam huius liberalita-

talitatis, cuius vestigium adhuc extare audio. *Muneri suo*) vt perpetuò duret. *Facultatibus*) præsenti vtilitati.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ANgit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc dum adsidet Iuniæ Virgini sponte primùm: est enim affinis: deinde etiam ex autoritate pontificum. Nam virgines, cùm vi morbi atrio Vestæ coguntur excedere, matronarum curæ custodiæque mandantur: quo munere Fannia dum sedulò fungitur, hoc discrimine implicita est. Insident febres, orexis increscit, summa macies, summa defectio, animus tantum & spiritus viget, Heluidio marito, Thrasea patre dignissimus. Reliqua labuntur, neque non metu tantùm, verumetiam dolore conficiunt. Doleo enim maximam fœminam eripi oculis ciuitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quæ castitas illi: quæ sanctitas: quanta grauitas? quanta constantia? Bis maritum sequuta in exilium est, tertiò ipsa propter maritum relegata. Nam cùm Senecio reus esset, quòd de vita Heluidij libros composuisset, rogatúmque se à Fannia in defensione dixisset, quærente minaciter? Mettio Caro an rogasset: respondit, rogaui: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre, nesciente. Postremò nullam vocem

ANgit) Fanniæ valetudinem honestissima causa contractam apud Priscum dolenter fert: ibíque multa de illius sanctitate, grauitate, constantia enumerat, quantáque cum eius matre fuerit sibi amicitia, sanctissimis verbis prosequitur, & filiæ longiorem vitam precatur. *Fannia*) quæ fuit Heluidij vxor & Thraseæ filia. *Assidet*) officij causa astat. *Virgini*) Vestali. *Affinis*) eius Iuniæ, nec mirum si sponte assedit. *Autoritate*) iussu. *Pontificum*) qui curabant Vestales, vnde Gellius lib. primo, Virgo Vestalis simul est capta, & in atrium Vestæ deducta, & pontificibus tradita est. *Ex atrio Vestæ*) ex domo Vestalium templo Vestæ coniuncta inter Capitolium & Palatium. *Discrimine*) valetudine. *Insident*) continuant latenter. *Orexis*) nausea, vomitus. Iuuenalis. Rabidam facturus orexim. sed is ab eo quod præcedit, ad id quod sequitur sumpsisse potuit pro appetentia, vt Satyra. xi. Hinc surgit orexis, hinc stomacho bilis. Lampridius in Heliogaballo, orexim conuiuio hanc esse asserente. nam ὀρέγομαι à quo orexis, non modò appeto, sed excito plerunque significat. [In multis tamen exemplaribus Plinianis non legitur orexis.] *Dignissimus*) simillimus & per id maximus. *Heluidio marito*) Fannia maritum habuit Heluidium Priscum, & patrem Pætum Thraseam. *Reliqua*) corporis vires, & habitudo. *Labuntur*) absumuntur. *Oculis ciuitatis*) à conspectu Romanorum, quibus erat exemplum virtutis. *Simile*) tam laudabile. *Bis*) primò sub Nerone, secundò sub Vespasiano. *Senecio reus*) nos inquit Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ, innocenti sanguine Senecio perfudit. accusatus enim fuit à Caro delatore sub Domitiano, quòd vitam Heluidij

prisci conscripsisset, mox reus quòd nullum magistratum post Quæsturam petiuisset damnatus est, referente Dione. *Dixisset*) Senecio. *Rogatum*) vt vitam mariti scriberet. *In defensione sui*) vt per id se defenderet. *Metio Caro*) delatore notissimo sub Domitiano. *Quærente*) interrogante Fanniam. *Respondit*) Fannia. *Commentarios*) indices rerum à marito suo gestarum. *Scripturo*) Senecioni. *Matre*) Arria: quæ tunc viuebat. *Nesciente*) respondit Fannia se id fecisse inscia matre.

cedentem periculo emisit, quinetiam illos ipsos libros, quanquam ex necessitate, & metu temporum abolitos, Senatusconsulto publicatis bonis, seruauit, habuit, tulitque in exilium exilij caussam. Eadem quàm iucunda, quàm comis, quàm denique (quod paucis datum est) non minus amabilis, quàm veneranda: nec erit quam postea vxoribus nostris ostentare possimus: à qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus: quam sic cernentes audiētésque miremur, vt illas quæ leguntur: ac mihi domus ipsa nutare, conuulsáque sedibus suis ruitura suprà videtur, licet adhuc posteros habeat. quantis enim virtutibus, quantísque factis assequentur, vt hæc non nouissima occiderit: Me quidem illud etiam adfligit & torquet, quòd matrem eius, illam (nihil possum illustrius dicere) tantæ fœminæ matrem rursus videor amittere, quàm hæc, vt reddit ac refert nobis: sic auferet secum, méque & nouo pariter, & rescisso vulnere adficiet. Vtranque colui, vtranque dilexi: vtram magis, nescio, nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in aduersis. Ego solatium relegatarum, ego vltor reuersarum. non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio seruari, vt mihi soluendi tempora supersint. In his eram curis, cùm scriberem ad te, quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

Cedentem periculo) per quam videretur velle imminens periculum vitare. *Libros*) editos à Senecione de vita mariti. *Abolitos*) sublatos. dato triumuiris ministerio vt monumēta clarissimorum virorum in foro comburerentur. nam fuit Domitianus, quamuis in principatus initio poeticæ studiosus videretur, [postea] studiis inimicus, primùm philosophis vrbe submotis, & Hermogene propter quasdam in historia figuras occiso: librariis etiam qui eam descripserant crucifixis. *Publicatis*) redactis in ærarium. *Exilij caussam*) Heluidij vitam editam à Senecione. *Eadem*) Fannia. *Comis*) faceta. *Quod paucis datum est*) vt possint simul amari & venerari. *Nec erit*) nulla mulier postea in vrbe inuenietur. *Sic*) quemadmodum Fanniam. *Leguntur*) monumentis literarum celebrantur. *Domus*) Heluidij liberi. *Nutare*) minari ruinam. *Posteros*) siue hæc epistola scripta fuerit ante illam ex libro quarto, vbi meminit duas Heluidij filias interiisse, & intelligamus tres liberos duas fœminas & marem, siue tantùm marem nomine Velium Heluidium, cui Fannia nouerca fuit. *Quantis enim virtutibus*) Sensus est, Licèt in familia Heluidij adhuc supersint posteri: tamen necesse est vt hi summis virtutibus nitantur, ne ista videatur fuisse extrema in sua domo. *Nouissima*) quæ sola ob virtutes post maritum & maiores nominetur. nam vere dici possunt suæ domus nouissimi, qui virtute

tute præditi nullos sibi suorum similes reliquerunt. *Illum)* Arriam admirandam. *Illustrius)* magis famosum & celebratum. *Fœminæ)* Fanniæ. *Rursus)* quia cùm hæc Secundus scriberet ex humanis excesserat Arria. *Hæc)* Fãnia. *Vt reddit)* sicut in omnibus virtutibus matrem repræsentat. *Auferet)* iterum tollet à nobis. *Nouo vulnere)* morte Fanniæ, & per eam matris interitus recordatione. *Rescisso)* renouato dolore Arriæ. *Discerni)* cognosci. quia pari charitate certabant. *In aduersis)* nam relegatarum solatium fuit, & reuersarum vltor: cũ Publicium Certum Heluidii accusatorem reum peregit. *Non feci tamen paria)* non reddidi illis paria beneficia quę mihi contulerũt. [id est quæ merebantur] modus dicendi elegans & circumcisus. Idem in Panegyrico, Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiẽdo fecisti. Nazarius. Ambo benigni ratiocinatores officiorum paria fecistis. Scæuola de statu liberis quærit quid sit paria facere: & post multa, paria facere interpretatur reddere iustas rationes, & totum debitum soluere. Callistratus de iure immunitatis, accipit paria fisco fecisse, pro satisfecisse & satisdedisse. *Seruari)* diutius viuere.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Librum tuum legi, & quam diligentissimè potui, adnotaui quæ cõmutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam & ego verum dicere assueui, & tu libenter audire. neque enim vlli patientius reprehenduntur, quàm qui maximè laudari merentur. Nunc à te librum meum cum annotationibus tuis expecto. O iucundas, ô pulchras vices, quàm me delectat. Quòd si qua posteris cura nostri, vsquequaque narrabitur, qua concordia, simplicitate, fide vixerimus. Erit rarum & insigne, duos homines ætate, dignitate propemodum æquales, nonnullius in literis nominis, (Cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico) alterum alterius studia fouisse. Equidem adolescentulus cum iam tu fama, gloriáque floreres, te sequi, tibi longo sed proximus interuallo, & esse, & haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia, sed tu mihi (ita similitudo naturæ ferebat) maximè imitabilis, maximè imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod si quis de studijs sermo,

LIBRVM) Quamuis sæpius alibi testentur epistolæ Secundi quanta coniunctus Tacito fuerit amicitia, nulla tamen magis vtriusque familiaritatem & coniunctionem, quàm ista recludit, vt & studia & famam communem habuisse cognoscatur, séque totum ab ineunte ætate ad imitandum Tacitũ dederit. *Commutanda)* aliter dicenda. *Eximenda)* penitus tollenda. *Annotationibus)* emendationibus. *Librum)* quem pariter Tacito miserat emendandum. *Quàm me delectat)* ista emendandi vicissitudo. *Vsquequaque)* sẽper. *Insigne)* præclarum. *Ætate propemodum)* nam secundus iunior erat. *Nominis)* famæ. *Parcius)* quia dixerat non nullius, & non magni nominis, vt debuisset de Tacito loqui: sed cùm se quoque complexus esset, arrogantiæ vitandæ gratia vtriusque facultatem minuit. [*Tua fama)* Aliter, tu fama gloriáque florens.] *Fouisse)* excoluisse, emendasse. *Tibi longo)* gaudet Secundus suis epistolis inserere Virgiliana carmina. Hic enim libro, v-

inquit, Primus abit, longéque ante omnia corpora Nisus Emicat, hinc longo, sed proximus interuallo Insequitur Salius. Proximus igitur Tacito Secundus erat in eloquentia, sed longo interuallo. Talis fuit Alcinoi sententia de eo poeta, qui futurus erat Virgilio proximus. Inquit enim, Longè erit à primo quisque secundus erit. *Proximus*) propter imitationem tui, non quòd tunc non essent clariores me *Similitudo naturæ*) quæ multum facit ad conciliandam amicitiam: nam autore Columella, similia similibus faciliora fecit natura: bonum bono aptissimum, & malum malo, [& Græcum ad hoc prouerbium ὅμοια χαίρειν τοῖς ὁμοίοις πέφυκε. similia gaudere similibus natura fecit.] Hinc Arũs Tarquinius & Tullia minor ingenio truci breui cõuenere. *Imitabilis*) facilis ad imitandũ *Imitãdus*) imitari dignus. *Si quis de studiis sermo*) si quis loquitur qui in vrbe sint eloquẽtissimi, & studiorũ amãtissimi.

vnà nominamur, quòd de te loquentibus statim occurro: nec desunt qui vtrique nostrûm præferantur. Sed nihil interest mea, quo loco iungitur. Nam hoc ego primus, quia tu proximus, & ego proximus, quia tu primus: quinetiam in testamentis debes adnotasse, nisi quis fortè alterutri nostrûm amicissimus, eadem legata & quidem pariter accipimus, quæ omnia huc spectant, vt inuicem ardentius diligamus, cùm tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

Vnà nominamur) libro ix. hunc locum declarat. Narrabat, inquit, mihi Cor. Tacitus sedisse Circensibus proximum Equiti Ro. hunc post varios eruditósque sermones requisisse, Italicus es? an prouincialis? se respondisse, nosti me, & quidem ex studiis. ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? [*Et ego de te*) Alii legunt, quod de te loquentibus, statim occurro.] *Nec desunt*) sunt in vrbe nostra. *Præferantur*) præponantur nobis tanquam doctores. [*Hoc iungimur*) vna nominamur, quo autem loco non refert.] *Hoc primus*) si doctiore te ab aliquibus credor, tunc me omnium, qui sunt in vrbe doctissimum credo, quia te secundum [faciunt: si verò te primum alii putant, tunc secundum] doctum me existimo, quia tua vestigia penitus sequor. tanti facit Taciti doctrinam, latenter tamen innuit se fuisse doctissimos, qui tunc erant Romanorum. [Quædam exemplaria breuius legunt hoc pacto, nam mihi primus, qui à te proximus, quinetiam] *Testamentis*) [subscribendis & signandis, quibus tibi primum, mihi secundum locum concedunt: an in legatis, quibus primi nominamur?] quibus eadem legata, & pariter ac ex æquo accipimus, nisi aliquis est alterutri nostrum amicissimus, & id eò amiciori maiora legata scribit. *Amicissimus*) qui alterum alteri pro amicitia præponat. *Spectãnt*) tẽdunt, cõueniunt. *Suprema iudicia*) testamenta vltimæ volũtates.]

C. PLINIVS CORNVTO FVSCO SVO S.

PAreo collega clarissime, & infirmitati oculorum, vt iubes, consulo. Nam & huc tecto vehiculo vndique inclusus, quasi in cubiculo perueni, & non stylo modò, verùm etiam lectionibus difficulter,

PAreo) Cornuto monẽti vt infirmitati oculorũ cõsuleret, ordinem vitæ suæ enumerat, & pro gallinis missis cum amico iocatur. *Collega*) vel in præfectura ærarij, vel in Cõsulatu: nam vtrũque magistratum simul gessere. *Huc*) in Thuscos. [sunt qui legunt

tunc, cùm discessi ab vrbe.] *Tecto vehiculo inclusus*) circunclusο recubans vehiculo ac si essem in cubiculo. *Stylo*) compositione, scriptura.

Sed abstineo) sed tamen abstineo quamuis difficulter. *Auribus*) alio legente. *Opaca*) aliquantulum inumbrata, subobscura. Celsus pręcipit in lippitudinis curatione primo die loco obscuro cubare, & à sermone abstinere. *Cryptoporticus*) latentes porticus in quibus versor. *Inferioribus*) inferiori parte. *Tantum vmbræ*) à dimidio inferiori. *Luminis*) à dimidio superiori, vbi fenestrarum pars fuit adaperta. *Balineū*) curatur lippitudo secundum Celsum balineo, vino, quiete, abstinentia. *Custos*) qui prohibet ne supra modum bibam. *Te*) amicissimo. *Acribus*) intentis acutis. *Lippis*) cæcutientibus, ab oculis lacryma distillante.

sed abstineo, solisque auribus studeo, cubicula obductis velis opaca, nec tamen obscura facio. Cryptoporticus quoque adopertis inferioribus fenestris, tantum vmbræ, quantum luminis habent. sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum assumo, quia prodest: vinum, quia non nocet, parcissimè tamen. Ita assueui, & nunc custos adest. Gallinam, vt à te missam libenter accepi, quam satis acribus oculis, quanquam adhuc lippus, pinguissimam vidi. Vale.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

INVS mirabers, me tam instanter petisse, vt in amicum meum conferres Tribunatum, cùm scieris, quis ille, qualisque. Possum autem iā tibi & nomen indicare, & describere ipsum, postquam polliceris. Est Cornelius Minutianus, ornamentum regionis meæ, seu dignitate seu moribus: natus splendidè. abundat facultatibus, amat studia, vt solent pauperes. Idē rectissimus iudex, fortissimus aduocatus, fidelissimus amicus. Accepisse te beneficium credes, quū propius inspexeris hominem omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

M*INVS*) Indicat Falconi Munitianū, pro quo impetrauerat tribunatum, esse virum dignitate, natalibus, facultatibus & studiis summum. *Petiisse*) fortasse coràm: nam non extant vllæ literæ, quibus hunc petierit. *Regionis meæ*) transpadanæ: erat enim Cor. Minutianus Acilianus Brixiensis. *Amat studia*) studiosus est. *Vt solent pauperes*) qui vrgente rerum inopia student ardentissimè, nec vllis voluptatum illecebris emolliuntur, sed per ardua quæque prorumpunt. ad hoc extat Græcum illud elogium, [illegible] σοφί[illegible]χε id est paupertas sapientiam sortita est. quandoquidem pauperes multis artibus student. & secundum Senecam, immò quotidianam experientiam, hominem experiri multa paupertas docet. Iuuen. Saty viij inquit, Pauperes ad studia perspicaciores. tamen ima plebe quiritem Facundum inuenies: solet hic defendere causas Nobilis indocti, veniet de plebe togata Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluat. *Credes*) transferendo in eum Tribunatum. *Propius*) melius, familiarius. *Titulis*) laudibus. *Elatius*) gloriosius, magnificentius.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

GAVDEO quidem esse te tam fortem, vt Mediolani occurrere Tyroni possis. Sed vt perseueres esse tam fortis rogo, ne tibi contra rationem ætatis tantum laboris iniungas. Quinimmò denuncio, vt illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen expectes. Etenim quum à me vt frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco obseruo, exigere officium, quod parenti suo remisisset. Vale.

GAVDEO) Monet Fabatũ vt domi prestoletur Tyronis aduẽtum, neque in itinere ei occurrat. *Tyroni*) Calestrio Tyronij Proconsuli proficiscenti in Hispaniam. *Perseueres*) cõserues hanc tuam fortitudinem quiete *Ætatis*) admodum senilis *Domum*) tuam priuatam. *Ab eo*) à te *Officium*) occurrendi obuiam in itinere. *Remisisset*) condonasset, noluisset.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

NVmidia Quadratilla paulo minus octogesimo ætatis anno decessit, vsque ad nouissimam valetudinem viridis, atque etiam vltra matronalem modum compacto corpore, & robusto, decessit honestissimo testamento. Reliquit hæredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum noui: nepotem familiarissimè diligo, adolescentem singularem, nec ijs tãtùm, quos sanguine attingit inter propinquos amandũ: ac primum conspicuus forma, omneis sermones malignorũ & puer & iuuenis euasit: intra quartũ & vicesimũ annũ maritus, & si deus annuisset, pater vixit in cõtubernio auiæ delicatè, seuerissimè, & tamen

NVmidia Quadratilla*) Quadratillum nepotem modestissimum tanta reuerentia educauit [Commidia] vt quoties vellet spectare pãtomimos, siue ludere calculis, iuberet illum abire: quod post mortem auiæ quum resciisset Secundus, cum magna admiratione, & gaudio rem totam Geminio per epistolam exposuit. *Commidia*) frequentior lectio habet Numidia. *Viridis*) robusta, fortis. *Compacto*) neruoso. *Honestissimo testamẽto*) condito suo testamento cum prudentia, vnde maximum retulit honorem. *Besse*) duabus tertiis. *Tertia parte*) assis, id est ex triente: nam besse & triente vniuersa hæreditas exhauritur. [*Paruam*) non displicet parum.) *Nec amandum*) nepos Quadratillę nec tantùm est amandus inter propinquos quos attingit sanguine, sed ab aliis etiam. *Propinquos quos attingit sanguine*) nam sunt & aliarum rerum propinqui, vt ædium, vt agrorum. *Malignorum*) maledicorum, quia lis est cum forma magna pudicitiæ. *Maritus*) ducens vxorem. *Si deus annuisset*) nam vxor eius fecit abortum. *Auiæ*) Quadratillæ *Delicatè*) in victu & vestitu. *Seuerissimè*) in morum cura.

Obse-

obsequentissimè. Habebat illa pantomimos, fouebátque effusius, quàm principi fœminæ conueniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi spectabat, nec illa exigebat. Audij ipsam cùm mihi commendaret nepotis sui studia, solere se vt fœminam in illo ocio sexus laxare animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos suos: sed cum factura esset alterutrū, semper se nepoti suo præcepisse abiret, studerétque: quod mihi non amore eius magis facere, quàm reuerentia videbatur. Miraberis, & ego miratus sum. Proximis sacerdotalibus ludis productis in commissione pantomimis, cum simul theatro ego, & Quadratus egrederemur, ait mihi, Scis me hodie primùm vidisse saltantem auiæ meæ libertum. Hoc nepos. At Hercule alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem per adulationis officium) in theatrum

Obsequentissimè) libentissimè. *Illa*) Quadratilla. *Pantomimos*) omnium gesticulatores. *Fouebat effusius*) supra modum horum gesticulationes amplectebatur. *Principi fœminæ*) inter primas vrbis fœminas dignitate, diuitiis, autoritate. *Quadratillus*) nepos Quadratillæ. *Exigebat*) permittebat vt spectaret. *Ocio senij*) in illa ætate confecta, qua senibūs ocium competit. *Vt fœmina*) quæ ciuilibus negociis, neque externis illis distringitur. [quare libentius legerim sexus quàm senij. [*Calculorum*) schacorum,] vt vulgo dicimus] de quibus Martialis, Insidiosorum si ludis bella latronum Gemmeus iste tibi miles & hostis erit. Ouidius in arte, Siue latrocinij sub imagine calculus ibit: Fac præeat vitreo miles ab hoste tuus. *Reuerentia*) vt se reuereretur. *Productis*) theatro assignatis. *Commissione*) certamine. *Proximis*) nuper editis. *Sacerdotalibus ludis*) sacris certaminibus. Tacitus in Nerone Quia redditi quamquam scenæ pantomimi certaminibus sacris prohibebantur, eis faciundis præerant ædiles. Dicti autem sacerdotales, & sacri, quòd diis sacri essent, in quos sic inuehitur diuus Augustinus. Veniebamus nos etiam aliquando adolescentes ad spectacula, ludibriáque sacrilegiorum. spectabamus arreptitios, audiebamus symphoniacos ludis turpissimis, qui diis deabúsque exhibebantur: oblectabamur cœlesti virgini, & berecynthiæ matri deorum omnium. ante cuius lectum die solenni lauationis eius, talia per publicum cantabantur à nequissimis scenicis, qualia nec matrem ipsorum scenicorum deceret audire: cur ergo ludi scenici, vbi hæc lasciua dictitantur, cantitantur, actitantur, deorum honoribus exhibentur? inter res diuinas à doctissimis conscribuntur? [Massiliensis ciuitas secundum Valerium seueritati custos acerrima fuit, nullum aditum in Senatu mimis dando: quorum argumenta maiore ex parte superiorum continent actus, ne spectandi consuetudo imitandi licentiam sumat. A Luciano tamen in libello Saltationes, hæc ars pluribus commendatur.] Nota historia Titi Latini Rustici, cui cùm sæpius in somnis dictum esset in Senatu nunciaret, vt ludi Romani instaurarentur: nec statim paruisset, amisso filio ipse æger, tandem rem in curia exposuit, statim recuperata valetudine: quo commotus Senatus quadruplicata pecunia ludos censuit instaurari: in quibus poetica numinum crimina frequentabantur, corruptorem pudicitiæ Iouem turpissimi histriones cantabant, agebant, placabant. Originem horum ludorum pluribus refert Liuius. vi. ab vrbe condita, & ab sano principio uenisse suis temporibus in vix opulenti regni tolerabilem insaniam. *Libertum*) mimum. *Nepos hoc*) dixit hoc Quadratillus. *Alienissimi homines*) nullo vinculo affinitatis Quadratillæ coniuncti pantomimi. *Per adulationis officium*)

cùm verè potius adularentur Quadratillæ imitando omnia illius.

curſitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde ſingulos geſtus dominæ cum canticis reddebant, qui nunc exiguiſſima legata theatralis operæ corollarium accipient ab hærede, qui non ſpectabat. Hæc ſcripſi, quia ſoles, ſi quid incidit noui, non inuitus audire: deinde quia iucundum eſt mihi, quod ceperam gaudium, ſcribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi iuuenis: Lætor etiam, quòd domus aliquando C. Caſſij, huius, qui Caſſianæ ſcholæ princeps & parens fuit, ſeruiet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, vt decebit, rurſúſque ei priſtinam dignitatem, celebritatem, gloriámque reddet, cùm tantus orator inde procedet, quantus iuris ille conſultus. Vale.

Curſitabant) per hæc monſtratur pantomimorum ars: quorum erat in omni ludorum varietate ſuam operam præſtare. nam ſcenæ ſeruitutes omnes edocti ludos fuerant: inde nomen traxiſſe ab imitatione omnium, πάντα enim omnia, & μίμησις imitatio: [namque idem corpus Herculem deſignat, & Venerem fœminam repræſentat, & Martem regem facit & militem ſenem reddit, & iuuenem vt in vno referente Caſſiodoro credas eſſe multos tam varia imitatione diſcreros. quæ etiam diffuſius ſed cum laude Lucianus refert. & vt alia omittam, dicam tantùm barbarum quendam Romæ vidiſſe quinque perſonas, tot enim actus erant: & admiratum vnum duntaxat ſaltatorem omnes ſuſtentatum, vt qui non norat vnum corpus multas animas habere. Quare Itali non abſurdè ſaltatorem pantomimum appellarunt.] Duo eorum genera: aliqui ſcenici, alij mythici. exactum id genus hominum ſæpius ab vrbe & frequenter reductum. *Mirabantur*) durat adhuc neſcio quid tale noſtris temporibus, cùm producuntur inter ſe mirantes, ſtupentes, ſubſannantes, curſitantes viri fœminæque cum cymbalis. *Reddebant*) repræſentabant, effigiabant imitabantur. autor eſt Tranquillus. Mimos in funeribus ſolitos reddere omnes defuncti geſtus. ſed, inquit, in funere Veſpaſiani archimimus perſonam eius ferens imitánſque, vt mos eſt, facta ac dicta viri: interrogatis palam procuratoribus quanti funus, & pompa conſtarèt, vt audiit ſeſtertium centies, exclamauit centum ſibi ſeſtertia darent, ac ſe vel in Tiberim proiicerent. *Exiguiſſima legata*) paruam pecuniam relictam ſibi teſtamento. *Theatralis operæ*) artis ſuæ hiſtrionicæ quam præſtiterunt in theatro in honorem Quadratillæ: ſic Tacitus theatrales artes ſcenicas & hiſtrionales appellauit. *Corollarium*) appendicem, id quod additur præter debitum. vocabulum fictum à corollis, quòd actoribus in ſcena qui placuerant dari ſolitæ forent. Plinius ſenior Corollarium cœnam Cleopatræ quotidianam dixit, eò quòd eſſet tanquam ſuperflua ſponſioni centum ſeſtertium cum Antonio duos illos vniones abſumptura. Apuleius ſecundo ſui aſini, Modò corollarium idoneum compares. id eſt modò dones aliquod munus idoneum vltra pactam mercedem. Et tertiò. Foris puerile obtulit Corollarium. Tranquillus, Corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de ſuo offerebat. *Retractare*) renouare. *Caſſianæ ſcholæ princeps*) C. Caſſius Longinus, qui iuriſperitia ſucceſſit Sabino, & in ea facultate ſui temporis facilè prin-

princeps natus ex Tuberonis filia, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij & ideo Proauum suum Seruium Sulpicium appellabat: is & Consulatum gessit cum Quinto Aterio temporibus Tiberij: à Nerone cùm maximæ autoritatis in ciuitate esset expulsus in Sardiniam, & à Vespasiano reuocatus diem suum obiit. Menda inoleuit apud Pompo. Iurisconsultum. ff 1. vbi non à Nerone, sed à Tiberio Cassium deportatum in Sardiniam scribitur. qui fieri hoc potuit? cùm eundem legamus apud Tacitum præfectum Syriæ sub Claudio legum peritia præeminentem: priscum morē reuocantē, regiones exercentem, cura, prouisu, perinde agentem, ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratum, missum sub Nerone ad sedandum tumultum populi: sępe tunc in Senatu sententiam dixisse: demum prohibitum ab officio exequiarum Poppeæ, & à Senatu motū nullo crimine, nisi quòd vetustis opibus, & grauitate morum præcellebat: obiectúmque quod inter imagines maiorum etiam C. Cassij effigiem coluisset ita inscriptam, duci partium: & quòd L. Sylanum ad discordias sibi assumpsisset, tandem Senatusconsulto exilium decretum, & in Sardiniam deportatum. *Implebit)* honoribus & fama. *Et excedet)* superabit gloriam Longini. Alia lectio non importuna habet, vt decebit, id est vt dignum maioribus suis, & sibi erit. *Reddet)* restituet. *Tantus)* tanti nominis. *Ille)* C. Cassius Longinus iurisperitia excellens.

C. PLINIVS RVFO SVO S.

Quantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut quies operit & subtrahit famæ. At nos eos tantùm dicturi aliquid, aut lecturi, timemus, qui studia sua proferunt: quum illi, qui tacent, hoc amplius præstent, quòd maximum opus silentio reuerentur. Expertus scribo quod scribo. Terentius Iunior equestribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis prouinciæ integerrimè functus,

Quantum) exemplo Terentij Iunioris Rufum monet quandoque doctrinam & eloquentiam latere in habitu pagano. hospitio enim ab illo ruri susceptus, cùm de rebus rusticis Secundus loqui cœpisset, statim sermone vtroque purissimo à Terentio reuocatus est ad studia. *Quantum)* magnum numerum. *Modestia)* reticentia, non iactatio. *Quies)* secessus. *Operit)* obscurat, incognitum reddit. *Dicturi)* acturi causas. *Lecturi)* recitaturi. *Proferunt)* ostendunt, publicant. *Illi)* docti. *Amplius præstant)* plus faciunt. *Maximum opus)* studia. *Terentius Iunior)* Terentium Max. Cæsaris in Bithynia procuratorem ex epistola Domitiani coniectare licet. Apud Iosephum inuenio Terentium Rufum cum Tito in oppugnatione Hierosolymarum. Terentium Gentianum Adrianus detestatus est, quòd [ipsum] videret diligi à Senatu, tanquam imperatorem futurum. Terentium Priscum Mart. carmine celebrat tanquam poetarum præsidium. Ad Iuniorem lib. ix. & viij. scribit Secundus. *Equestibus)* quod erat honestius quàm pedestribus. *Procuratione Narbonensis)* fuit procurator Cæsaris in Gallia Narbonensi. Narbonensis prouincia pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, braccata antè dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiúmque iugis, à reliqua verò Gallia latere septentrionali Gebenna & Iura, agrorum cultu, virorum, morúmque dignatione, amplitudine opum nulli

prouinciarum) postferenda. breuitérque Italia verius quàm prouincia. in ea Narbon emporium & ciuitas: vnde illa prouincia denominationem accepit.

recepit se in agros suos, paratísque honoribus tranquillissimum otium prætulit. Hunc ego inuitatus hospitio, vt bonum patrem familiæ, vt diligentem agricolam intuebar: de his locuturus, in quibus illum versari putabam & cœperam, cùm ille me doctissimo sermone reuocauit ad studia. Quàm tersa omnia? quàm Latina? quàm Græca? Nam tantum vtraque lingua valet, vt ea magis videatur excellere, qua cum maximè loquitur. Quantum ille legit? quantum tenet? Athenis viuere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit solicitudinem meam, effecítque, vt illis, quos doctissimos noui, non minus hos seductos, & quasi rusticos verear. Idem suadeo tibi. Sunt enim vt in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem ardentissimo ingenio, diligentius scrutatus inuenies. Vale.

Recepit) secessit ab officiis ciuilibus. *Paratis*) certis & omnino futuris. vel speratis, [quos ob virtutes suas assequi sperare potuisset.] [*Tam.l.*] Aliter quàm Latina.] *Prætulit*) maluit. *His*) rebus rusticis & cura familiari. *Cœperam*) iam loqui de his. *Ad studia*) ad colloquium studiorum. *Tersa*) nitida, splendita, limata. *Tenet.*) meminit. in promptu habet. *Athenis*) quæ cunctas Græciæ vrbes doctrina & eloquentia superauit. *Quid multa?*) dicam. *Vt illis*) vt in literis verear hos seductos, & quasi rusticos non minus illis quos noui doctissimos. *Seductos*) remotos à cognitione vulgi secretos. *Nostris*) eloquentiæ. *Cultu pagano*) viliori vestitu. paganus enim militi opponitur, & correlatiua sunt. Secundus ad Traianum, Apud me & milites, & pagani. Paulus. Filiusfamilias miles, similiter vt paganus. Vlp. Videtur iure militari fecisse testamentum, qui cùm esset paganus, fecit testamentum, mox militare cœpit. Scæuola pariter, Miles si dum paganus erat, fecerit testamentum. Iuue. vltima Satyr. Contra paganum possis quàm vera loquentem, Contra fortunam armati. Tranquil. in Augusto, Admissa paganorum turba apud milites. Et in Galba. Ibi equites quibus mandata cædes erat cùm per publicum dimota paganorum turba equos adegissent. Vegetius, Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus distabit à milite. pahanus igitur erit, qui non militat. interdum paganus pro rustico, & vulgari sumitur, vt apud Ciceronem pro domo sua: quod etiam Macrobius in Satur. interpretatur. ad hæc Vlpianus, inquit, Diuus Marcus facultatem dedit ingrediendi, tam in Cæsaris, quàm in Senatorum & Paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere. Fortasse dictus paganus à pagis vrbis, quam Dionysius in antiquitatibus scribit in pagos, hoc est regiones, diuisam: siue à pagis, i. vicis. Diuinarum literarum scriptores paganos vocant omnes extra cultum Christianæ fidei, tanquam extra militiam veri dei, neque veris initiatos militiis. *Vt in castris*) vt multi sunt in castris vestitu à militia alieno, tamen fortissimi sunt: ita in literis multi sunt obsiti panno, & tamen eruditissimi. *Cinctos*) expeditos, paratos. *Armatos ardentissimo ingenio*) duo miscuit, militiam & doctrinam, & quanquam cinctos & armatos transferri possint ad posterius: tamen melius est vt militiam respiciant, & ardentissimo ingenio doctrinam, vt aliquid proprij vnicuique assignetur.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

NVper me cuiusdam amici langor admonuit, optimos esse nos, dum infirmi sumus. Quē enim infirmū aut auaritia, aut libido solicitat, non amoribus seruit, non appetit honores, opes negligit, & quantulumcunque, vt relicturus, satis habet: tunc deos, tunc hominem esse se meminit: inuidet nemini, neminem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis, aut attendit, aut alitur, balinea imaginatur, & fontes. Hæc summa curarum, summa votorum, mollémque in posterum, & pinguem si contingat euadere, hoc est, innoxiam beatámque destinat vitam. Possum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breuiter tibi, mihique præcipere, vt tales esse sani perseueremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

NVper) morbo amici scribit se admonitum, dum sumus infirmi, nullis nos vitiis detineri. quare hortatur se & Maximum, vt tales velint esse sani, quales infirmi se futuros spondent. *Langor)* morbus, mala valitudo. ἠθικῶς, moraliter. in quibusdam exemplaribus abest Græca dictio, quod non improbo. verum si legerimus ἐκτικὸς langor, id est hectica febris: quæ quia diutius durat, maximè molesta est, tunc lectio melius procedet. *Et satis habet quantulumcunque)* contentus est paruo minimóque. *Vt relicturus)* tanquam omnia mox sit morte relicturus. *Hominem)* moriturum. *Malignis)* obtrectantibus. *Alitur)* gaudet. *Summa)* maxima. *Euadere)* sanitatem recuperare. *Destinat.)* constituit, voto præsumit. *Quod)* viam rectè viuendi. *Philosophis)* nam philosophia medetur animis, inanes solicitudines detrahit, pellit timores, à cupiditatibus liberat. Pluribus voluminibus M. Tullius in Thusculanis librorū multitudinem à philosophis cōscriptorū notat. [Et Lucianus in suis dialogis.] *Tales)* temperati, boni.

C. PLINIVS SVRÆ SVO S.

ET mihi discendi, & tibi docendi facultatem ocium præbet. Igitur perquàm velim scire, esse phantasmata, & habere

ET mihi) Quæritur à Sura an veræ sint apparitiones, quæ Græcè phantasmata dicuntur, & exemplo Curtij Rufi, ac Athenodori philosophi, postremò suorum confirmat esse vera. sed dum quærit, amicum docet. *Perquam)* maximè. *Esse phantasmata)* an proculdubio sint apparitiones, & visiones vmbrarum. Diogenes, Plutarchus, Suidas & Macrobius, tradunt, phantasmata esse, cùm inter vigiliam & adultam quietem, in quadam (vt aiunt) prima somnij nebula adhuc vigilare se existimans, qui dormire vix cœpit, irruentes in se, vel passim vagantes formas, & à natura, seu magnitudine, seu specie discrepantes, variasque tempestates rerum vel lætas, vel turbulentas cernit,

cui ſententiæ videtur accedere Ouidius, more ſuo fingens phantaſmata eſſe filium ſomni. nam libro xi. inquit, Regibus hi ducibúſque ſuos oſtendere vultus Nocte ſolent: populos alii plebémque pererrant. Alii phantaſma voluerunt eſſe oſtentum prodigioſum: phantaſiam verò impreſſionem formæ in animo. M. Tullius phantaſma viſum vocauit, quoties opus ei hoc nomine fuit. Deducitur autem ἀπὸ τοῦ φαντάζομαι, quod eſt appareo. Ariſtophanes etiam pro decipio vſurpauit. *Eſſe phantaſmata)* Lucretius lib. iiii. multis explicat eſſe phantaſmata, & volitare vltro citróque per auras quaſdam ſc. tenuiſſimas omnium formarum exuuias: & Philoſtrat. refert Apollonio, & ſociis, lucente noctu Luna, Lamiæ phantaſma occurriſſe, modò in hanc, modò in aliam figuram ſeſe conuertentem, quandoque ab oculis repentè euaneſcentem: Apollonium autem quidnam id eſſet quamprimùm nouiſſe, grauibúſque verbis & conuiciosis illud increpuiſſe: ſocios, vt idem facerent hortatum. id enim contra huiuſmodi inuaſiones optimum ſciebat eſſe medicamentum. eius dictis cùm paruiſſent comites, ſtridens phantaſma celeriter tanquam idolum aufugiſſe. [At Lucianus in Philopſeudo cum plurimorum teſtimonio diſſerat eſſe phantaſmata, demum more ſuo hanc opinionem damnat.]

propriam figuram, numénque aliquod putes. an inania & vana ex metu noſtro imaginem accipere. Ego vt eſſe credam, in primis eo ducor, quod audio accidiſſe Curtio Rufo. Tenuis adhuc & obſcurus obtinenti Africam comes hæſerat. inclinato die ſpatiabatur in porticu: Offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriórque: perterrito Africam ſe futurorum prænunciam dixit. iturum enim Romam, honoréſque geſturum, atque etiam cum ſummo imperio in eãdem prouinciam reuerſurum, ibíque moriturum. Facta ſunt omnia. Præterea accedenti

Propriam) vt vnumquodque phantaſma ſuam figuram habeat, neque pro arbitrio poſſit aliam ſumere. *Numen)* deum. *Inanem)* Aëreum, corporeum. [Cicero de Finibus, inanes imagines idola vocat.] *Vanam)* falſam. *Ex metu noſtro)* pro vt timemus, ita credamus vidiſſe, quæ non vidimus. nam metus falſas oculis noſtris imagines plerunque obiicit. *Eſſe)* phantaſmata. *Curtio Rufo)* de origine Quinti Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere: neque falſa prompſerim, & vera exequi pudet: poſtquam adoleuit, ſectator Quæſtoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeti vacuis per medium diei porticibus ſecretus agitat, oblata ei ſpecies muliebris vltra modũ humanum, & audita eſt vox, Tu es Rufe, qui in hanc prouinciam pro Conſule venies: tali omine in ſpem ſublatus, digreſſúſque in vrbem & largitione amicorum, ſingulari ingenio Quæſturam, & mox, nobiles inter candidatos, Præturam Tiberii principis ſuffragio aſſequitur: cum hiſce verbis Imperator dedecus natalium eius velauiſſet. Curtius Rufus videtur mihi ex ſe natus: longa poſt hęc ſenecta, & aduerſus ſuperiores triſti adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, conſulare imperium, triumphi inſignia: ac poſtremo Africam obtinuit: atque ibi defũctus fatale præſagium impleuit. [hęc Tacitus] Lego in fide digno exemplari hiſtoriam de geſtis Alexãdri compoſitam à Q Curtio Rufo, qui inibi fatetur ſe fuiſſe [ſub Auguſto & Tiberio, &] ſub Veſpaſiano [quantum coniectura aſſequi poſſumus] *Tenuis)* pauper. *Obſcurus)* incognitus, quia obſcuro loco natus. *Obtinenti)* Quæſtori. *Comes)* aſſecla. *Inclinato die)* iam vergente ad veſperam. ſecus tamen Tacitus. nam ad medium diei ſcripſit. *Perterrito)* Curtio ob viſum. *Se Africam)* Se eſſe Africam, quæ ſub imagine mulieris apparuiſſet. [Tradit Plin. lib. vii. in Africæ ſolitudinibus hominũ ſpecies obuias ſubinde fieri, momentóque euaneſcere. Hæc & talia ex hominum genere ludibria ſibi, nobis mi-

racula

racula, ingeniosam fecisse naturam.] *Prænunciam*) vatem. *Cum summo imperio*) cum Proconsulari potestate, vbi triũphalia insignia [est] adeptus. nam in agro Machaico recluserat specus quærendis venis argenti, vnde tenuis fructus, nec in longum fuit. At legionibus cum damno labor erat fodere riuos, quæque in aperto grauia humũ infra moliri quibus subactus miles: & quia plures per prouincias similia tolerabantur, componit occultas literas nomine exercituum precantium Imperatorem, vt quibus permissurus esset exercitus, triumphalia antè tribueret. *Accedenti*) Curtio ab vrbe proficiscenti cum summo imperio.

Carthaginem) veterem. *Implicitus morbo*) post aliquod tẽpus. *Futura*) mortem. *Præteritis*) prosperis quæ vera fuerat expertus. *Aduersa*) obitum. *Secundis*) ex rebus prosperis. *Illud*) factum. *Idolum*) vmbrosa imago, phantasia corporis, quædam vmbra diuersiformis. nam Hammonius, idolum, inquit, à corpore vmbrosa defluxio, aut apparitio, vmbrosa similitudo, aut phantasia corporis, vmbra quædam aerea secundum Bacchylidẽ. Scire autem debemus quòd phantasiam corporũ præbet intuentibus non substantiam veram. Idolon deducitur ἀπὸ τοῦ εἴδω, appareo aut assimilo. similitudo enim corporis alicuius est idolum, quod Fulgentius dictum autumat quasi idonia, id est, speciem doloris, dum verbi deriuationem narratæ à se fabulæ conatur accõmodare. *Squalore confectus*) immũditia & fœtore confectus. *Promissa*) longa, protensa. *Horrenti*) impexo. *Compedes*) quibus pedes continentur. *Dura*) graues vel diræ, [acerbæ.]

Carthaginem: egredientíque nauem, eadem figura in littore occurrisse narratur. Ipse certè implicitus morbo, futura præteritis, aduersa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, proiecit. Iam illud, nónne & magis terribile, & non minus mirum est, quod exponam vt accepi? Erat Athenis spatiosa & capax domus, sed infamis & pestilens: per silentium noctis sonus ferri, &, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde proximo reddebatur. mox apparebat idolon, senex macie & squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat, quatiebátque: inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus & crescente formidine mors sequebatur. Nam interdiu quoque quanquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inhærebat: longiorísque causa timoris timor erat. Deserta inde & damnata solitudine domus, totáque illi monstro relicta: proscribebatur tamen seu quis emere, seu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit

Morbus sequebatur vigiliam) ex nimia vigilia morbum contrahebant domestici. *Interdiu*) per diem. *Inerrabat*) obuersabatur, in secunda lectione fuit, inhærebat. *Longior*) magis perpetuus & assiduus. *Causis timoris*) idoli visio tãtum per noctem. [Legitur etiam longinquiorísque causa timoris timor erat. Timor conceptus ex spectaculo idoli causabat longiorem timorem. nam postquam imago illa recesserat, adhuc tamen restabat domesticis timor. *Damnata solitudine*) neglecta sola sine vllis inquilinis. *Proscribebatur*) hæc scripta in tabella proponebantur. *Seu*) legitur si. *Athenodorus*) Athenodorus Tarsensis stoicus philosophus insignis, acri ingenio,

vir, ſecundum Lucianum Auguſti Cæſaris præceptor] cuius ſcripta ad Octauiam Auguſti ſororem citat Plutarchus, cùm ſciret Auguſtum ad res venereas proniorem iubere quaſcumque libuiſſet fœminas curru intecto ad ſe deduci, quas ipſe ſolus educeret, & fortè occurriſſet amico cum vxore admodum triſti, quòd ea pariter ad cubiculum Imperatoris deducenda foret: iuſſit vtroſque bono animo eſſe, ipſéque pro muliere enſem manu tenens currum ingreſſus (nullo enim vidente fœminæ currum aſcendebant) adoperto vehiculo ad Auguſtum deducitur, quem vela detegentem, repente gladio adortus, his quidem verbis, Deinde non times, ne aliquis hoc pacto te trucidet? quo tamen facto nihil in eum Auguſtus excanduit, ſed magis de cętero continentior, gratias admonitori retulit. Fuit & Athenodorus Soienſis Zenonis diſcipulus, & alius Rhodius, qui de arte ſcripſit.

titulum, auditóque precio, quia ſuſpecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immò tanto magis conducit: vbi cœpit aduesperaſcere, iubet ſterni ſibi in prima domus parte, poſcit pupillares, ſtylum, lumen: ſuos omnes in interiora dimittit, ipſe ad ſcribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita ſimulacra & inanes ſibi metus fingeret. Initio, quale vbique ſilentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moueri: ille non tollere oculos, non remittere ſtylum, ſed obfirmare animum, auribúſque prætendere, tum crebreſcere fragor, aduentare etiam, ac iam vt in limine, iam vt intra limen audiri: reſpicit, videt, agnoſcítque narratam ſibi effigiem: ſtabat innuebátque digito ſimilis vocanti: hic contrà, vt paululum expectaret, manu ſignificat, rurſúſque ceris & ſtylo incumbit: illa ſcribentis capiti catenis inſonabat: reſpicit rurſus

Titulum) propoſitam vendendi vel locandi inſcriptionem. [Lucianus in Philopſeudo, vbi hanc rem fere per eadem recitat, non Athenodorum Athenis hoc feciſſe, ſed Arignotum Pythagoricum Corinthi in domo Eubandæ recenſet.] *Precio*) quod erat vile reſpectu magnitudinis domus. *Suſpecta*) ne mali quid ineſſet, cum tam paruo proponeretur. *Omnia*) quæ noctu videbantur. *Tanto magis*) vtpote philoſophus intelligendi cupidus an vera eſſent, & cauſas huius mali cognoſcendi. *Sterni*) parari torum. *Pupillares*) ceratas tabulas. *Stylum*) ferreum ad ſcribendum in pugillaribus. *Interiora*) ſecretiora domus. *Oculos*) ne aliud agere mentem cogerent oculi: ideóque lucubrantes ſilentium noctis, & clauſum cubiculum, & lumen vnum velut rectos maximè teneat, omnia, quæ impediant, vincat intentio, quam ſi tota mente in opus ipſum direxeris: nihil eorum quæ oculis vel auribus incurſant, ad animum peruenit: inde libro octauo Secundus inquit, Oculi eadem quæ mens vident, quoties non vident alia: nec immeritò à Plinio ſeniore cor hominis dicuntur. *Vacua*) ocioſa; non occupata in alia re. *Audita*) iam prænarrata. *Initio*) cùm primùm cœpit lucubrare. *Concuti*) concutiebatur. Sic ſequentia Infinitiua prò indicatiuis. *Ille*) Athenodorus. *Obfirmare*) obdurare. *Prætendere*) opponere ne tumultum aduentantis idoli audiret. [Sunt tamen exemplaria in quibus non legitur, auribúſque manum prætendere, ſed auribúſque prætendere, ſcilicet animum præferre auribus, & magis credere animo quàm auribus.] *Crebreſcere*) in maius creſcere.

ſcere. *Stabat*) illa effigies pedibus nodorus. *Ceris & ſtylo*) ſcripturæ lucu- inhærebat. *Digito*) manu. *Hic*) Athe- brationi.

Idem) vt ad ſe veniret. *Delapſa*) deorſum euaneſcens. *Deſerit comitem*) ſolum reliquit Athenodorum. *Concerpta*) in vnum coaceruata. *Loco*) quo defugerat. *Magiſtratus*) Athenienſiũ præfectos. *Vinculis*) circundata. *Publicè*) impenſa publica. *Conditus*) tumulatis parentatis. *Manibus*) Secundum Plutarchum manes ſunt dii terreſtres, & vocari manes ait poſt ſepulcra facta, illo tempore ſcilicet quo de aliis recedentes corporibus nondum in alia tranſierunt: innoxios, & quia non ſint boni per antiphraſin dictos à mane, quo quid melius? Marcellus deos manes bonos & proſperos appellari voluit à mane, quòd melior mors ſapientibus quàm vita probetur: inde immanes non bonos. At Feſtus, manes inquit dii ab auguribus vocabantur, quòd per eos omnia manare credebant, eóſque deos ſuperos inferóſque dicebant. Apuleius verò, Cùm incertum eſt vtrum lar ſit, an larua, nomine manem, deum nuncupant: & honoris gratia dei vocabulum additum eſt. Tacitus Manum Tuiſtionis dei filium refert. *Rite*) ſacrorum more, & factis iuſtis. *Marcus*) nomen ſeruis conſuetum. Perſius, Marcus, Dama. *Frater*) Marci. *Is*) frater Marci.

idem quod priùs innuentem: nec moratus tollit lumen, & ſequitur. Ibat illa lento gradu quaſi grauis vinculis. Poſtquam deflexit in aream domus, repentè dilapſa deſerit comitem, deſertus herbas & folia concerpta ſignum loco ponit. Poſtero die adit magiſtratus, monet, vt illum locum effodi iubeant. Inueniuntur oſſa inſerta catenis & implicata, quæ corpus æuo terráque putrefactum nuda & exeſa reliquerat vinculis: collecta publicè ſepeliuntur: domus poſtea rite conditis manibus caruit. Et hoc quidem affirmantibus credo: illud affirmare aliis poſſum. Eſt libertus mihi Marcus, non illiteratus, cum hoc minor frater eodem lecto quieſcebat. Is viſus eſt ſibi cernere quendam in toro reſidentem, admonentémque capiti ſuo cultros, atque etiam ex ipſo vertice amputantem capillos. Vbi illuxit, ipſe circa verticem tonſus, capilli iacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & rurſus ſimile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagogio miſtus pluribus dormiebat: venerunt per feneſtras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantémque detonderunt: & qua venerant, receſſerunt. Hunc quoque tonſum, ſparſóſque circa capillos dies oſtendit. Nihil notabile ſecutum, niſi fortè, quòd non fui reus: futurus, ſi Domitianus, ſub quo hæc acciderunt, diutius vixiſſet. nam in ſcrinio eius datus à Caro de me libellus inuentus eſt, ex quo coniectari poteſt, quia reis moris eſt

Admonentem) appropinquantem. *Cultros*) raſorios. *Illuxit*) dies aduenit. *Iacentes*) in lecto ſparſos. *Exiguum temporis medium*) id eſt non multo poſt. *Simile*) factum. *Pædagio*) membrum eſt, pædagium, domus, in quo ſerui commorantur: hic pro cubiculo ſeruorum. Sunt tamen qui legant pædagogio, [in eundem ſenſum.] *In tunicis albis*) induti tunicis candidis. *Securum*) mihi per hæc. *Futurus*) reus omnino. *Libellus*) accuſatio. *Datus à Caro*) porrecta Domitiano à Metio Caro

delatore aduersum me. *In scrinio eius*) in armario arcanorum Domitiani scriptorum *Vel in crinem eius*) sicut passim habetur, quòd scilicet Carus Secundum accusasset tanquam raritati capillorum Imperatoris illusisset: nam Domitianus autore Tranquillo Caluitio offendebatur.

submittere capillum, recisos meorum capillos, depulsi, quod imminebat, periculi signum fuisse. Proinde rogo eruditionem tuam intendas. Digna res est quam diu multúmque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam vtranque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertúmque dimittas, cùm mihi consulendi causa fuerit, vt dubitare desinerem. Vale.

Submittere) in longitudinem dimittere: olim enim viri non habebant comam, sed breuibus admodum capillis contenti, nisi tantùm in mœrore: tunc barbam & capillum promittebant. *Recisos capillos*) Suidas tondere capillos de vertice, vult portendere detrimentum rerum: sic capillum decidere magnum periculum. *Meorum*) puerorum. *Depulsi*) euitati morte Domitiani. *Intendas eruditionem*) cùm sis eruditus, diligenter & acriter pensites.] *Copiam scientiæ*) non improbo sententiæ. *Altera*) qua negabis esse phantasmata.

C. Plinius Septitio Suo S.

IS quosdam apud te reprehendisse tanquam amicos meos ex omni occasione vltra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius norint? Sed vt norint, quid inuident mihi fœlicissimo errore? vt enim non sint tales quales à me prædicantur, ego tamen beatus quòd mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant: nec sunt parum multi, qui carpere amicos suos iudicium vocant: mihi nunquam persuadebunt, vt meos amari à me nimium putem. Vale.

IS) Notabant Secundum nonnulli, quòd amicos suos ex quantalibet occasione supra modum laudaret: quare per Septitium intellecta, respondet neminem magis cognoscere suos quàm se: neque peccare dum maximè amat, quos amandos putat. *Reprehendisse*) me. *Agnosco crimen*) intelligo errorem meum, si tamen error est. *Amplector*) libenter in hoc pecco. *Culpa benignitatis*) peccare quod nimium benignus sis. *Melius norint*) quàm ego nouerim, & ideo dicant me illos nimium commendare. [altera lectio non improbanda, sic habet, melius norint? sed vt norint, quid inuident.] *Fœlicissimo*) qui tales amicos habeam, vel putem habere: [an potius felicissimo errore: quo peccato, si tamen peccatum est, ego sum fœlicissimus.] *Vt*(quamuis. *Tales*) tanta digni laude. *Sinistram*) malã, iniquam. [*Nec sunt parum multi*) inueniuntur plurimi, Seneca dixit parũ bene.] *Conferant*) transferant. *Carpere*) vellicare, notare. *Iudicium*) quod ostendentibus causis dignoscitur, quanuis re vera non sit iudicium, sed odium & maleuolentia.

C. PLI-

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

RIdebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra primum lapidem (proximè adnotaui) monimentum Pallantis, ita inscriptum, Huic Senatus ob fidem pietatémque erga patronos ornamenta prætoria decreuit, & sestertiûm centies quinquagies: cuius honore contentus fuit. Equidem numquam sum miratus, quæ sæpius à fortuna, quàm à iudicio proficiscerentur. Maximè tamen hic me titulus admonuit, quàm essent mimica & inepta, quæ interdum in hoc cœnum, in has sordes abÿcerentur: quæ denique ille furcifer, & recipere ausus est, & recusare, atque etiam, vt moderationis exemplum posteris prodere. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perueniunt, vt rideantur. Vale.

RIdebis) Epitaphium in Pallantis sepulcro, tanquam nimis honorificum, apud Montanum indignatur postremò deridet & negligit. Curtius Montanus senator, cuius ventrem Iuuenalis exagitat. *Tiburtina*) quæ ab vrbe Tibur ducit. *Lapidem*) miliarium: nam antiquitas per certa spatia lapidibus erectis miliaria signabat. *Pallantis*) qui seruus, deinde Claudij Cæsaris libertus, tantum gratia valuit apud principem, vt ipso & Narcisso impellentibus Appium Syllanum nobilissimum iusserit interfici, Domitium Neronem adoptauerit. erat autem obstrictus Agrippinæ, vt conciliator nuptiarum, & mox stupro eius illigatus. huic quia repertor relationis fuisset de pœna fœminarum, quæ seruis coniungerentur, vt Cæsar ediderat, prætoria insignia, & centies quinquagies sestertium censuit Consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio grates publice agendas ei, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret: séque inter ministros principis haberi sineret. Asseuerauit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem subsistere & fixum est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumularetur: verùm cùm sub Nerone tristi arrogantia modum liberti egressus odium sui moueret, primò à rerum cura, quibus à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat, dimouetur, ferebatúrque digrediente eo: magna persequentium multitudine, non absurdè dixisse Neronem ire Pallantem vt eiuraret. sanè pepigerat Pallas, ne cuiusque facti in præteritum interrogaretur, paréSque rationes cum republica haberet. creditum postea est à Nerone veneno sublatum, quòd immensam pecuniam longa senectute detineret. Hunc Plinius senior locupletissimum Claudij principatu se vidisse testatur. & Iuuen. in transitu monstrat, Ego possideo plus Pallante & Licinis. *Patronos*) Claudium & Agrippinam. *Ornamenta prætoria*) ius ferendorum insignium, quæ Prætoribus concessa fuerant. *Cuius honore*) habito à Senatu. *Contentus*) spretis sestertiis centum quinquaginta. Sic enim asseuerauit Claudius. *A fortuna*) quæ indignis maxima quæque tribuit. *Iudicio*) quo digna dignis redduntur. *Titulus*) epitaphium honorificum. [Plinius narram terræ describens, Etiam inquit monumenta ac titulos gerit, nomen

prorogans nostrum, & memoriam extendens contra æui breuitatem. *Mimica*) histrionica, ridicula, vt quidam ex fide antiqui codicis legendum putant, cum in vulgatis esset,] *Inimica*) repugnantia, iniusta, absurda. [quid si mimica pro inimica deridicula videlicet & vrbana.] *Cœnum*) vilissimos homines & extremæ conditionis. *Abijcerentur*) disperderentur. Sanior lectio quàm adiicerentur. *Ille furcifer*) Pallas, qui seruus in furto, aut eiusmodi aliquo flagitio deprehensus fuerat, aut improbitatis scelere conuictus, duplex lignum quod currui subiicitur, & cui temo affigitur attollere iubebatur, & intuente vicinia circumferre, vt fidem in posterum ei non haberent, & ab eo tanquam infido cauerent: ideo furcifer appellabatur à Latinis. Quod enim Græci στυγεὸν, hoc Romani furcam nominant. Hæc Plutarchus in Quæst. & Coriolani vita. *Recipere*) ornamenta prætoria, cùm esset indignissimus. *Recusare*) sestertium centum quinquagies tanquam modestus, cum esset rapacissimus. *Atque etiam*) illa est ausus [recusare] [prodere, & monumento inscribere.] *Moderationis*) dum intra priorem paupertatem se subsistere contentatur. Hoc igitur epitaphio motus Secundus illud Senatusconsultum adiit, quod repetit adeo copiosum & effusum, vt in illo titulo visus fuerit Pallas parcissimus. *Satius*) melius est. *Huc fœlicitatis*) ad tantam fortunam. si legimus huc fœlicitate, sic interpretaberis. *Huc*) ad hunc honorem. *Fœlicitate*) fortuna fauente.

C. Plinivs Genitori Svo S.

Orqueor quòd discipulum vt scribis, optimæ spei amisisti, cuius & valetudine & morte impedita studia tua. quid nesciam? cùm sis omnium officiorum obseruantissimus, cúmque omnes quos probas effusissimè diligas. Me huc quoque vrbana negocia persequuntur. Non desunt enim, qui me aut iudicem, aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ rusticorum,

Orqueor) dolet impedita Iulij Genitoris studia morte discipuli summæ indolis: séque fatetur quanuis in secessu à rusticis occupari, interdum tamen studere: verùm sentire quàm malè scribat ex comparatione veterum, tametsi Genitor sua scripta summo oratori comparet. *Quid*) cur vel qui, id est, quomodo. tanquam diceret satis est mihi exploratum. *Huc*) in Thuscos. *Vrbana*) molesta quæ solent in vrbe tractari. *Inuicem aut arbitrum*) iudex est, qui vel inuitus potest cogi ad cognoscendam litem, vt prætor, & reliqui magistratus ordinarij. arbiter verò qui quasi vir bonus disceptator electus est ab vtrisque litigantibus: vnde nemo potest cogi à Prætore ad arbitrum suscipiendum, quoniam hæc res est libera & absoluta, & extra necessitatem iurisdictionis posita, vt testatur Vlpianus. ff. quarto, titulo de arbitris, Sed vbi semel quis in se reciperet compromissum, quod ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet, ad curam & solicitudinem suam hanc rem Prætor pertinere putat: si quis verò iudex sit, arbitriũ recipere eiusdem rei de qua iudex est, & in se cõpromitti iubere, prohibetur lege Iulia: & si sententiã dixerit, non est danda pœnæ persecutio. Seneca de beneficiis, Melior videtur conditio causæ bonæ, si ad iudicẽ quã ad arbitrũ mittitur, quia illum formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: huius libera & nullis astricta vinculis religio: & detrahere potest & adiicere, & sententiã suam, non prout lex, vt iustitia suadet, sed prout humanitas aut misericordia impulit, regere. Lege Marcum Tullium in oratione pro Murena quæ dicantur de arbitro.

Abutun-

qui auribus meis post longum tempus suo iure abutuntur. Instat & necessitas agrorum locandorum perquàm molesta. Adeo rarum est inuenire idoneos conductores, quibus ex caussis precario studeo: studeo tamen. nam & scribo aliquid & lego: sed cùm lego, ex comparatione sentio quàm malè scribam, licèt tu mihi bonum animũ facias, qui libellos meos de vltione Heluidij, orationi Demosthenis κατὰ μειδίου *confers: quam sanè cùm componerem, illos habui in manibus, non vt æmularer (improbũ enim, ac penè furiosum) sed tamen imitarer & sequerer, quantum aut diuersitas ingeniorum maximi & minimi, aut caussæ dissimilitudo pateretur.* Vale.

Abuntur auribus meis) dicunt me patienter audiente quicquid volunt. *Suo iure)* rusticorum licentia impudentissima & molestissima. *Agrorum locandorum)* prope finito lustro, quo temporis spatio agri locabantur. *Idoneos)* quia non persoluunt quæ debent: & tamen fructus absumunt, super qua re libro nono apud Paulinum pluribus conqueritur. *Precario studeo)* cum precibus impetrandum est, vt possim studere. nam precarium id est, quod precibus petentis conceditur, quamdiu is qui concessit patitur. Qui enim precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus cùm sibi libuerit. quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit, & est simile commodato. nam qui commodat suam rem, sic commodat, vt non faciat rem accipiẽtis, sed vt ei vti re acommodata permittat. Tacitus de Germanis, Vnus imperitat, nullis iam exceptionibus non precario iure parẽdi. Apuleius, Nam per deum fidem quadrupes nequissime licèt precariam vocis vsuram sumeres, cui tandem vel ineptissimo persuadere posses atrocitatem istam culpa vacare? precarios milites dixit Seneca, qui militiam precibus obtinuerant. & Tranquil. Claudium precario à Senatoribus exegisse, vt rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent. Pacatus, Regij nominis inquit Brutus osor precariæ redditus vitæ. Ouid. tamen. ix. formam precariam dixit precio comparatam. [Fuit in alia lectione non precario, sed raro.] *Ex comparatione)* veterum scriptorum meliorum, & meorum deteriorum. *Libellos)* de quibus. ix. latius. κατὰ μειδίου) contra Midiã, oratio sanè pulcherrima, cuius tale est argumentum: Midias Atheniensis cùm videret Demosthenem parare vestes, & alia multa ad festum celebrandũ, ardẽs inuidia omnẽ apparatũ fœdauit, quinimmò oratorẽ ipsum verberauit, in quẽ idcirco dixit orationem apud iudices Demosthenes, cui titulus κατὰ μειδίου. *Illos)* libellos de vltione Heluidij. *Æmularer)* contenderem esse par Demostheni. *Furiosum)* insani officium credere assequi tantum in dicendo virum. *Imitarer)* sequerer eius vestigia tanquã minor. nam imitator nunquã par est autori, & artifex proculdubio sapiẽtior est quàm imitatio. Hæc enim solum quod videt operatur, phãtasia etiã quod nunquã vidit. *Maximi)* Demost. grauiss. & vehemẽtissimi. *Minimi)* mei. Similitudo, quia vterque vlcisci iniuriã intẽdebat, Demost. suã, Secũdus amici sui Heluidij. verũ multa in vtraq; causa fuerãt diuersa. [aliter dissimilitudo legitur.]

C. PLINIVS CORNVTO SVO S.

Claudius. Pollio amari à te cupit. dignus hoc ipso quod cupit: deinde, quòd ipse te diligit. (neque enim ferè quisquam exigit

Claudius) Tertullum hortatur, Claudium Pollionem in amicitiam suam admittat, & eum commendat ab integritate vitæ, deinde ab animi robore, postremò à fide in amicos etiam post mortem.

istud, nisi qui facit, vir alioqui rectus, integer, quietus, ac penè vltra modum: si quis tamen vltra modum verecundus. Hunc cùm simul militaremus, non solùm vt commilito inspexi: nam præerat alæ militari. Ego iussus à Legato Consulari rationem alarum & cohortium excutere, vt magnam quorundam fœdámque auaritiam, negligentiam parem. ita huius summam integritatem, solicitam diligentiam inueni. Postea promotus ad amplissimas procurationes nulla occasione corruptus, ab insito abstinentiæ amore deflexit, nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit, eadémque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc ocium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit, & posuit, à Corelio nostro ex liberalitate Imperatoris Neruæ emendis diuidendísque agris adiutor assumptus. etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipuè placuisse? idem quàm reuerenter quàm fideliter amicos colat multorum supremis iudiciis, in his

Illud) amari ab alio. *Integer*) nullo concussus crimine. *Verecundus*) bonum in adolescente signum verecundia, testimonio Senecæ, quanto magis si in viro perseuerat. *Militaremus*) essemus in prouincia Syria, vbi Secundus Tribunus militum fuit. *Commilito*) socius in militia, & commilitium ipsa militia. *Praerat alæ*) præfectus erat equitum. [*Militari*) quidam legunt miliariæ à numero mille, sicut Varro miliarios greges vocat: nec ignoro miliarias aues ab eodem attestari alias esse à coturnicibus, & à Plin. seniore miliariam herbam milio inimicam: miliarium autem esse genus vasis, sed quia nondum legi alam habuisse equites mille, magis placet vt legatur militari: & hoc additum sit ad tollendam æquiuocationem. *Legato consulari*) qui vices Procos. gerit. *Rationes*) calculos pecuniarum, armorum, equorum, militum. *Excutere*) disquirere, cognoscere. *Premotus*) productus, [sublatus] nam promouere est aliquem ad maiores dignitates extollere, quasi vltra mouere. hinc promotiones Hammonius interpretatur progressiones. Lampridius in Heliogabalo voluit & per singulas vrbes lenones præfectos vrbis facere, & vt essent in vrbe xiiii. & fecisset si vixisset: promoturus omnes turpissimos, & vltimæ professionis homines. pariter vsurpauit in Alexandro: apud Terentium tamen promouere pro differre sumitur. *Insito*) ingenito, naturali. *Nunquam infregit humanitatis laudem*) Semper fuit humanissimus. *Corœlio nostro*) Corœlio Rufo vtrique nostrum amantissimo. *Liberalitate*) Nerua restituit quæcunque à Domitiano iniustè sublata fuerant: egenis verò Romanorum mille & quingentas myriadas donauit, præpositis quibusdam Senatoribus, referente Dione, qui agros emerent, & diuiderent, & apud iurisc. inuenio diuum Neruam legem agrariam tulisse: qua cauetur vt si seruus seruáve insciente domino terminos statutos extra agrum suum finésve mouerit dolo malo, ei capitale esse, nisi dominus dominá ve mulctam, [quinquaginta] aureorum sufferre maluerit. *Diuidendis agris*) florente repub. Romana deligi solebant Triumuiri ad hoc negocium, Autores sunt Liuius & Appianus. *Dignum*) Pollionem iudicas. *Summo viro*) Corœlio prudentissimo, & maximæ autoritatis. *Eligendi facultate*) cùm in vrbe

mu lci

multi essent digni, quos sibi socios potuisset eligere.

Musonij Bassi grauissimi ciuis, credere potes, cuius memoriam tam grata prædicatione prorogat & extendit, vt librum de vita eius (nam studia quoque sicut alias artes bonas veneratur) ediderit pulchrum. Istud & raritate ipsa probandum, cùm plerique hactenus defunctorum meminerint, vt querantur. Hunc hominem appetentissimum tui, (mihi crede) complectere: apprehende immò & inuita, ac sic ama, tanquam gratiam referas. neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior cœpit. Vale.

Musonij Bassi) philosophi sapientissimi, & grauissimi tūc defuncti.] Quidam non Musonij, sed Annij legunt.] *Prædicatione)* laude. *Librum de vita eius ediderit)* vitam Musonij literarum monumentis mādatam publicauerit. *Veneratur)* excolit, amat, tanquam rem sacram. *Styli varietate)* in hoc maximè liber ille laudabilis est, quòd, prout res exigit, dicendi figuram mutat. [Sūt tamen exemplaria quæ non habent, & styli varietate probandum,] sed [secunda lectio habet,] istud & raritate ipsa probandum, [quòd scilicet mortuos colat, cùm raro inueniantur qui mortuorum curam gerant.] *Vt querantur)* vt solùm lamententur de amicis defunctis: nec aliud vltra pro mortuis faciant. [an magis, vt de mortuis conquerantur, quòd non fuerint in se liberales. [*Neque non ebligandus)* omnino deuinciendus. quanuis alij legunt, Neque enim obligandus, sed remunerandus est. aperto sanè sensu.) *Cœpit)* amare.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

DELECTOR iucundum tibi fuisse Tyronis mei aduentum. Quod verò scribis oblata occasione Proconsulis plurimos manumissos, vnicè lætor. Cupio enim patriam nostram, omnibus quidem rebus augeri, maximè tamen ciuiū numero. Id enim oppidis firmissimum ornamētum. Illud etiam me non vt ambitiosum, sed tamen iuuat, quod adijcis. Me téque & gratiarum actione & laude celebratos. Est enim vt Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, *vtique si te mereri putes.* Vale.

DELECTOR) Aduenisse Calestrium Tyronem Comum, & plurimos manumissos lętatur, præsertim cum Fabato & Secundo publicè super hoc sint actæ gratiæ. *Manumissos)* nam secundum Pauli sententiam. ff. primo: apud Proconsulem etiam in ea prouincia, quā sortitus non est, manumitti potest. *Patriam nostram)* Comum. *Ciuium numero)* libertini originem patronorum, respōdente Vlpiano, vel domicilium sequuntur: item ex his nascuntur, nam municipem aut natiuitas facit, aut manumissio. ex constitutione Iustiniani libertinis eadem concessa libertas, quam manumissor habuit, cùm prius Augustus manumittendi modum terminasset, præsertim ne vinctus vnquam tortúsve quis vllo libertatis genere ciuitatem adipisceretur. *Ambitiosum)* honoris cupidum.

Gratiarum actione) quòd nostra causa manumissi fuerint. *Celebratum*) à municipibus. [ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος) dulcissima auditio laus.] quidam codices habent, οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἡδονή ἐστι τοῦ θείου ἐγγυτέρω, ἢ περὶ τὰς τιμὰς εὐφροσύνη id est, Nulla humana voluptas est numini propior, quàm per honores gaudium. Hoc Xenophon ait. In libello de Tyrannide, [Lucianus inquit: Laus enim quędam res liberalis est.] Is Xenophon Apis Attica propter suauitatem eloquentiæ cognominatus, cuius ore musas locutas existimat Cicero. Lege diffusius Diogenem. *Vtique*) præsertim. *Putes*) sentias. *Mereri*) dignum hoc gaudio.

C. Plinivs Tacito Svo S.

AVGVROR (nec me fallit augurium) historias tuas immortales futuras. Quo magis (ingenuè fatebor) inseri cupio. nam si esse nobis curæ solet, vt facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nónne debemus optare, vt operibus nostris similis tui scriptor prædicatórque contingat? Demonstro itaq;, quanquam diligentiam tuam fugere non possit, cùm sit in publicis actis, demonstro tamen: quò magis credas, iucundum mihi futurum, si factum meum, cuius gratia periculum creuit, tuo ingenio, tuo testimonio, ornaueris. Dederat me Senatus cum Herennio Senecione aduentum prouinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatóque Massa censuerat vt bona eius publicè custodirentur: Senecio cùm explorasset Consules postulationibus vacaturos: conuenit me, & qua concordia, inquit,

AVGVROR) Quærit Secundus inseri historiis Taciti, quas immortales auguratur. monstrat igitur quid de se scribere possit, illam scilicet vocem liberam & fortem in Senatu emissam aduersus Massam, contra quem aduocatus pro Bæticis datus erat cum Senecione socio. *Historias*) actiones diurnales augustę historiæ. *Immortales*) perpetuas. huic tamen augurio Secundi non rectè aues addixerunt. nam [maior & melior] pars earum intercidit, quódque reliquum est, satis intercisum & exulceratum. *Inseri*) in illis commemorari, & locum aliquem habere. *Exprimatur*) effigietur, reddatur. *Artifice*) statuario vel pictore. *Prædicator tui*) laudator rerum tuarum. an magis similis tibi, id est excellentissimus. *Operibus*) rectè factis. *Non possum*) sensus est, tu debes annotasse hoc meum factum, cùm sis diligentissimus in inuestigandjs publicis actis: in quibus scriptum fuit. Sunt autem acta publica libri in quibus publica, vt Senatusconsulta, edicta, acclamationes, illustria gesta reseruabantur: vnde Taciti historiam diurnales actus appellamus, quòd singulorum dierum acta contineat, [vnde idem Tacitus libro tertio dixerat exequi sententias haud institui: nisi insignes per honestum, aut notabile dedecus, quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileātur, vtque prauis dictis factísque ex posteritate & infamia metus sit.] *Periculum creuit*) dum nimium liberè loquor malis Domitiani temporibus, cùm sequentia gesta fuerunt. [In secunda lectione fuerat, periclitatus sum.] *Ingenio*) eloquentia. *Creuerit*) illustrius fuerit [aliâs ornaueris.] *Damnatio*) relicto pœnæ repetundarum. *Censuerat*) Senatus. *Publicè*) ab iis qui curam

ærarij

ærarij habebant, & pecunias publicas custodiebant. nam publicare Vlpianus ad legem Iuliam de adulteriis sæpè vsurpat pro ad ærarium deferre & seruos publicos, qui reipublicæ sunt. *Postulationibus vacaturos*) [audituros supplices libellos.] Senatus enim aliquando aliis intentus erat, vt [expediendis postulatis per libellos legationibus audiendis, tractandis principalibus rebus.

iniunctam nobis accusationem executi sumus, hac adeamus Consules, petamúsque, ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Respondi, Cùm sumus aduocati à Senatu dati, dispice num peractas putes partes nostras Senatus cognitione finitas? Et ille, Tu quem voles, tibi terminum statues, cui nulla cum prouincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse & natus ibi, & Quæstor in ea fui. Tum ego, Si fixum tibi istuc ac deliberatum, sequar te: vt si qua ex hoc inuidia erit, non tua tantùm sit. Venimus ad Coss. dicit Senecio quæ res ferebat, aliqua subiungo: vix dum conticueramus, & Massa questus Senecionem non aduocati fidem; sed inimici amaritudinem implesse, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, Vereor, inquam, clarissimi Consules, ne mihi Massa silentio suo præuaricationem obiecerit, quòd non & me reum postulauit. Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Diuus quidē Nerua (nam priuatus quoque attendebat his quæ rectè in publico fierent) missis ad me grauissimis literis, non mihi solùm, verumetiã seculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit)

Iniunctã) delegatã nobis à Senatu. *Accusationē*) Massæ. *Dissipari*) distrahi, depilari ab his qui conseruare ea debent. an potius, ne Consules permitterent bona distrahi à Massa, sed à se reseruari [à consulibus,] sub quorum custodia illa esse debebant. *Dispice*) diligenter inquire. *Partes nostras*) accusandi officium. *Senatus cognitione*) dum Massam damnauit. *Ille*) Senecio. *Prouincia*) Bætica. *Hoc recenti*) hac nouella tua aduocatione. nam deinceps pro Bæticis egit Secundus. *Natus ibi*) mater me peperit in Bætica: non ideo tamen intellige Senecionem fuisse Bæticum, cùm potuerit eius mater maritum in magistratu profectum secuta illic Senecionem parere. *Fixum*) decretum, certum. *Istuc*) accedere ad Cōsules. *Inuidia*) nascatur. *Ex hoc*) tuo facto. *Non tua tantùm*) sed communis vtrique nostrûm. *Dicit*) in Senatu. *Ferebat*) exigebat. *Inimicitia amaritudinem implesse*) tanquam hostem amarum exercuisse inimicitias aduersus se. *Impietatis*) crudelitatis: nam cùm pietas sit officium & cultus quem præstare debemus, non solùm patriæ parentibus necessariis, sed etiam pressis & reis: eius contrarium erit impietas, cuius crimini is obnoxius videri poterat, qui peracto accusandi officio adhuc damnatum Massam premeret: id crimen fuit sub malis imperatoribus frequens, à Nerua uerò & Traiano sublatum. *Horror omnium*) Senatorum pectora peruasit, Massa accusante Senecionem impietatis. *Silentio suo*) cùm me præteriisset, nec similiter impietatis reum postulasset. *Præuaricationem obiecerit*) per hoc ostenderit quod vellem adiuuare eius causam: diximus enim præuaricationem esse diuersæ partis opitulationem prodita causa sua, quam aduocatus susceperat defendendam. *Vox*) fortis, cùm tunc nullus esset ciuis, qui libera posset verba animi proferre. *Excerpta*) notata, mandata publicis

scriptis. *Diuus Nerua)* Cùm hæc Secundus scriberet, Nerua iam cœlo donatus fuerat: sed cum in senatu acta sunt, nondum erat Imperator, nam tunc Domitianus viuebat. quare cùm diuum nominat, respicit ad Traiani tempora. *Nam priuatus [quasi attendebat])* placet magis vt legamus iam priuatus his quæ attendebat, id est, iam ab officio Senatorio & publica cura remotus [excusatione ætatis, de qua in præcedentibus.] Refert enim Philostratus septimo, Domitianum iussisse Neruam secedere Tarentum: vbi cùm intellexisset Secundi vocem fortissimam in Senatu, scripsit ad eum literas grauissimas, quibus congratulabatur temporibus suis adhuc inueniri, qui liberè loquerentur.

Simile antiquis) tam laudabile & constans qualia tradunt antiquorum dicta, de quibus lege Valerium. *Egredi veritatem)* Hæc prima historiæ lex ne quid falsi dicat: deinde ne quid veri taceat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo.

simile antiquis contigisset. Hæc vtcunque se habent, notiora, clariora, maiora tu facies: quanquam non exigo, vt excedas actæ rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem: & honestè factis veritas sufficit. Vale.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER OCTAVVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS SEPTITIO SVO S.

TER commodè explicui, excepto quòd quidam ex meis, aduersam valetudinem ferueſcentibus actibus contraxerunt. Encolpus quidem lector ille, delitiæ, exaſperatis faucibus puluere ſanguinem reiecit. Quàm triſte hoc ipſi, quàm acerbum mihi: ſi is, cui omnis ex ſtudiis gratia, inhabilis ſtudiis fuerit, quis deindi libellos meos ſic leget? ſic amabit? quem aures meæ ſic ſequentur? Sed dij

TER) Seceſſerat in Thuſcos, ſed in itinere libertinorum aliqui valetudinem contraxerant, præſertim Encolpus lector, Secundi delitię. Scribit tamen de illo bene ſperare. *Encolpus)* libertus quaſi in ſinu tenendus & amplectendus. nam ἐν in κόλπος ſinus. nomen amato puero conueniens. vnde Mart. bis meminit Encolpum dilectum ab Aulo Pudente. Lampridius refert Encolpum qui vitas Imperatorum ſcripſit, ſub Alex. Seuero claruiſſe, & illo familiariter vſum. *Seria noſtra)* quo vtimur in rebus ſeriis & grauibus. *Exaſperatis faucibus puluere)* puluere fauces exaſperari & lædi, inde tuſſim oriri, ac ſanguinem reiici teſtatur Celſus, vide libro quinto ſuper ea à nobis enarrata. *Omnis gratia)* eſt illi apud me, quòd eſt mihi gratus, id eſt ſtudiorum cauſa. *Sic leget)* tam bene recitabit. *Quem)* lectorem. *Sic.)* tanta attentione.

lætiora promittunt. stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse. Nos soliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cœli, secessus, quies, tantum salutis quantum otij pollicentur. Vale.

Lætiora) iucundiora, prosperam valetudinem. Fuit in secunda lectione, sed dulciora promittunt medici. *Ad hoc*) præterea. *Salubritas cæli*) in descriptione villæ in Thuscis salubritatem regionis laudauit, quòd ibi esset aër purior & liquidior.

C. Plinivs Calvisio Svo S.

ALII in prædia sua proficiscuntur, vt locupletiores reuertantur. Ego vt pauperior. Vendideram vindemias certatim negociatoribus ementibus: inuitabat pretium, & quod tunc, & quod fore videbatur, spes fefellit. Erat expeditum omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium in primis videtur vt foris, ita domi: vt in magnis, ita in paruis: vt in alienis, ita in suis agitare iustitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, nequis mihi non donatus abiret, partem octauam precij, quo quis emerat, concessi: deinde iis, qui amplissimas summas emptionibus occupauerant, separatim consului. Nam & me magis iuuerant, & maius ipsi fecerant damnum. Igitur iis qui pluris quàm decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi

ALII) Vendiderat emptoribus vindemias, cùm maximá spes in vitibus apparet, sed cœli intemperies graciles fructus præstitit: liberalitate tamen sua Secundus negociatoribus subuenit, remittendo aliquibus octauam partem, quibusdam decimam: quod non sine gloria Caluisio exponit. *Ego*) proficiscor. *Vt*) reuertar. *Vindemias*) vitium fructus, ius demendi vuas à meis vineis. *Pretium*) quod tunc erat à me propositum, non graue. *Et quod videbatur fore*) si vindemia peruenisset illæsa ád maturitatem, sperabant se illam vendituros longè maiori precio. *Fefellit*) nam cùm sperarent vberrimas colligere, falsi sunt. *Expeditum*) facile, promptum. *Æqualiter remittere*) summam condonare & detrahere. *Foris*) in rebus publicis. *Domi*) in rebus domesticis & priuatis. *Si paria peccata*) sunt secundum opinionem Persæ, & Zenonis Stoicorum, qui paria peccata existimant. Dicunt enim si verum vero maius non est, nec falsum falso maius erit, ita nec fraus fraude, nec peccato peccatum: vt qui centum stadiis abest Mediolano, & qui vno æquè Mediolani non est: ita qui minus peccat, & qui amplius, æquè in recto opere non sunt. Hinc M. Tullius pro Murena, Dicunt Stoici omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium, nec minus delinquere eum qui gallum gallinaceum cùm opus non fuerit, quàm qui patrem suffocauerit. Hanc rem latius idem tractat tertio Paradoxo, multis obtinens argumentis peccata esse paria. Heraclides autem Tarsensis & Athenodorus, imparia esse peccata dixêre. Quod etiam idem Cicero libro quarto de Finibus, multis prosequitur: sequo excusat cur contra dixerit

dixerit in oratione pro Murena. *Ne quis mihi non donatus abiret*) Virgilij carmen ex libro quinto. Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. *Concesso*) remisi. *Summas*) numerorum. *Emptionibus*) emendo plurimas vineas. *Separatim*) speciatim-seorsum ab his qui minoris emerant. *Magis iuuerant*) quia maioribus summis me, cum conuenerant.

publicam octauam addidi, decimam eius summæ, quæ decem millia excesserat. Vereor, ne parum expresserim, apertius calculos ostendam, si qui fortè quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octauam, & quinque millium decimam tulerunt. Præterea cùm reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse: nequaquam iustum arbitrabar, quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis, qui soluerant, eius quod soluerant, decimam remisi. Per hoc enim aptissimè, & in præteritum singulis pro cuiusque merito gratia referri, & in futurum omnes, cùm ad emendum, tum etiam ad soluendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota, & nouitas remissionis, & forma laudatur: ex ipsis etiam, quos non vna (vt dicitur) pertica, sed distinctè, gradatímque tractaui. Quanto quis melior & probior, tanto mihi, obligatior abit, expertus non esse apud me, ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠ μὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. Vale.

Publicam) omnibus æquè concessam. *Decumauimus*) decimam detraximus. Vocabulum frequens apud historicos, cùm volunt ostendere decimum quenque ab Imperatoribus interfectum: quorum aliqui vt erant mitiores vicesimabant, quidam etiam centesimabant. Autor Iulius Capitolinus. Quidam tamen non legunt decumauimus eius summam quæ decem millia excesserat, sed addidi decimam eius summæ, quæ decem millia excesserat. *Expresserim*) factum meum demonstrauerim. *Calculos*) supputationem, rationem pecuniæ: lapillis enim computabant, quod nunc aliqui obseruant. Et ideo. ff. quarto Paulus calculi rationem. & Valerius, Si ad calculos reuocetur. ac Iuuenalis Satyra nona, Ponatur calculus. & Columella libro primo, Composito calculo perfecti operis rationem computant, dixerunt. Hinc calculatores rationarios dicimus. testatur Modestinus de excusationibus tutelarum. *Si qui fortè*) qui vindemias emerant quindecim millibus: remisi illis octauam quindecim millium, deinde remisi decimam quinque millium, qui numerus excedebat decem millia. *Aliquantum*) maius. *Aliquid*) minus. *Reposuisse*) soluisse, delesse. *Non æquasset*) qui non fuissent æquales in solutione debiti: tractare eos æqualiter in remissione, iustum non putaui. *Gratia referri*) videbatur à me, dum remitterem decimam eius debiti, quod persoluerant. *Emendum*) propter remissionem octauæ & decimæ. *Absoluendum*) detracta alia decima à soluto. *Magno stetit*) constitit mihi caro, siue id fecerim ratione, siue bonitate. *Sed fuit tanti*) sed famam & gloriam mihi comparaui, hoc enim retuli ex liberalitate nostra. *Ex ipsis*) ordo & sensus est. Quanto quis melior & probior ex ipsis, quos non vna pertica, vt est in prouerbio, tractaui: sed tractaui distinctè & gradatim: tanto abiit obligatior mihi, cùm sit expertus se non esse obligatum mihi ex remissione

debiti. Distinctè gradatimque magis placet quàm destinatè: quoniam illos per gradus debiti separatim donauerat. *Non vna pertica*) non pari mensura, sed quemque secundum suam summam & soluendi alacritatem. *Pertica*) ergo mensura: ita enim cesserat in prouerbium vna pertica, pro eadem portione, & conditione. Pertica à portando, dicta quasi portica. Omnes autem mensuræ, vt palmus, pes, passus, & reliqua, in corpore sunt, sola pertica portatur: habet enim passus duos, id est decem pedes: vnde etiam à quibusdam decempeda vocatur: nam in diuisionibus agri pro maiori parte per perticas dimitiebantur. Quod testatur qui de mensuris agrorum, ex diuersis autoribus compendia fecit. Et Lucianus ad idem plerunque dicit, eodem cubito, & eodem digito. *Obligatior*) mihi magis gratus & deuinctus mihi amore. *Expertus*) recognoscens. *Non esse apud me*) illud carmen non curasse, ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς ἠδὲ καὶ ἐσθλός. verba sunt ex libro nono Iliados. Achillis ad Vlyssem, quæ sic ad nos transferri possunt. In eodem autem precio, & malus atque bonus.

C. PLINIVS SPARSO SVO S.

LIBRVM quem nouissimè tibi misi, ex omnibus meis, vel maximè placere significas. Est eadem opinio cuiusdam eruditissimi, quo magis adducor, vt neutrum falli putem, quia non est credibile vtrumque falli, & quia tantùm blandior mihi. Volo enim proxima quæque absolutissima videri, & ideo iam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, vt primùm diligentem tabellarium inuenero. Erexi expectationem tuam, quam vereor, ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tanquam placituram (& fortasse placebit) expecta. Vale.

Librum) lætatur Sparso placuisse librum suum, contra quem monet fauere orationi iam publicatæ: sed iterum emendandæ resumptæ. *Cuiusdam*) viri. *Neutrum*) nec te, nec illum. *Vtrumque*) cùm sitis doctissimi. *Blandior mihi*) mihi placeo, mea amo: idcirco facilè credo placere tibi. *Proxima*) nouissima mea scripta. *Alium foueo*) excudo alium librum. *Contra istum librum*) diuersæ materiæ ab isto quem tibi misi, & in publicum dedi: nam alter grauia, alter iocosa continebat. Est alia lectio, & ideo iam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi. vt sit sensus, ideo ad æmulationem istius libri faueo orationi absolutissimæ quam nuper publicaui, & quamprimùm ad te mittam, vt te iudicem faciam. *Erexi*) intendi, excitaui. *Destituat*) frustretur, protrahat. oratio eadem quam emiserat, sed iterum emendare volebat. *In manus*) vt eam recognoscam. *Placituram*) bonam.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

PTIME facis, quòd libellum Dacicum scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poetica, & (quamquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia: dices immissa terris noua flumina, nouos ponteis fluminibus iniectos, insessa castris

PTIME) Caniniū incitat paratū ad scribendū bella, quę Traianus confecit contra Dacos: latenter indicans modum, quem in scribendo seruare deberet: vnum imprimis petit, vt rudia & impolita carmina ad se mittat, quod iudicabit amoris singulare testimonium. *Bellum Dacicum*) quod Romani contra Dacos gessere, sub Domitiano inchoatum, & à Traiano confectum. Decibalus enim Dacorum rex, acer in re militari ac rebus gerendis: opportunè hostem inuadens, tempora se recipiendi discernens, insidiarum artifex, & pugnæ magister: rectè victoria vti, & cladem ferre sciens: quamuis à Romanis hostis iudicatus multo tempore legionibus restitit. Aduersus eum Iulianus Domitiani legatus hoc stratagemate vsus, vt militum & centurionum nomina hastis inscriberet, ex hoc cogniturus qui hostem percussisset: quare iuxta Tapas multos occidioni dedit: inter cadauera Vezenas Decibali regis legatus, postquam viuus statim fugere nequiuit, tanquam mortuus iacens sequenti nocte aufugit. Tum veritus Decibalus ne Romani ex recenti victoria, regnum quoque suum inuaderent: arbores concidit, arma instruxit, vt procul armatorum faciem redderent: quibus deterriti Romani recesserunt victi, vt Dion in Traiano tradit. Tranquil. & eum secutus Eutropius, scripsere Domitianum bello Dacico, passum multas calamitates, in eos sumptis duabus expeditionibus: prima Oppio Sabino oppresso, tametsi Appius Sabinus apud Eutropium legatur. secunda Cor. Fusco Præfecto cohortium Prætorianorum: cui belli summam commiserat. quam rem Orosius aliter complexus, inquit, Domitianus bellum aduersum Dacos per legatos gessit, pari Reip. pernicie: cùm & in vrbe ipse Senatum populúmque laniaret, & foris exercitum assidua hostes cæde conficerent: nam quanta fuerint Diurpanei regis cum Fusco duce prælia, quantæque Romanorum clades, longum esset enumerare. Domitianus tamen prauissima elatus iactantia, sub nomine superatorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: cædem Cor. Fusci Mart. & Iuuenalis tradidere. Dacos postea Traianus superauit, quod Iuuenalis per transitum Satyra ij tetigit: ibi vulneribus crudis populus modò victor. *Recens materia*) nuper confectum bellum à Traiano. *Copiosa*) multitudine rerum gestarum. *Poetica*) magnifica. *Fabulosa*) miranda & fabulis proxima. Huius expeditionis præter alios meminere Eusebius in Chronicis, & Claudianus in laudibus Honorij: quorum posterior inquit, Nec tali publica vota Consensu tradunt ataui caluisse per orbem, Dacica bellipotens cùm fregerit Vlpius arma: Atque indignantes in iura redegerit arctos, Cùm cinxêre faces Hypanin: miratáque leges Romanum stupuit Mœotica terra tribunal. Iulius etiam Frontinus in præfatione ad Celsum, de mensurarum ratione huius expeditionis meminit. Postquam, inquit Max. Imperator victoriam Dacicam proximè reserauit: statim ad Septentrionalem plagam transire permisit. *Immissa*) commissa, per pontes. Nam noui & mirandi operis Pontem struxit super Danubium: cùm eum non posset propter cœnum diuertere. *Vel immissa*) in nouum alueum traducta. Sargetiam enim flumen, iuxta Decibali regiam, per alia deduxit quòd mortuo rege compereta[illegible] sub illo thesauros conditos: quamuis per quosdam captiuos flumen Decibalus diuertisset: & solum eius effodisset, ac ibi maximã auri & argenti copiam cæterarúmque rerum preciosarum, quæ corrumpi ab aqua non

poterant congeſſiſſet, ac lapidibus antrum concluſiſſet: deinde fluentem ſuperinduxiſſet. At Bicilis quidam regis amicus facti conſcius à Romanis captus rem detexit. *Pontes*) Danubium ponte mirabili vinxit: de cuius ſubſtructione lege plura apud Dionem.

montium abrupta: pulſum regia, pulſum etiam vita regem nihil deſperantem. Super hæc actos bis triumphos, quorum alter ex inuicta gente primus, alter nouiſſimus fuit. Vna, ſed maxima difficultas, quòd hæc æquare dicendo, arduum immenſum etiam tuo ingenio, quanquam altiſſimè adſurgat, & ampliſſimis operibus increſcat. Nonnullus & in illo labor, ut barbara & fera nomina, in primis regis ipſius Græcis verſibus non reſultent. Sed nihil eſt, quod non arte curáque, ſi non poteſt vinci, mitigetur. Præterea, ſi datur Homero & mollia vocabula, & Græca ad lenitatem verſus

Montium abrupta) ardua præcipitia, rupinas. Dion, poſtquam ipſa prærupta & montium cacumina conſcendere aggreſſus eſt, tumulos ex tumulis, cum maximis periculis occupans, & ad ipſum Dacorum regiam impulit, & à tergo Lucius hoſtes aggreſſus, multis interfectis plures captiuos fecit. *Regia*) nomine Sarmiſegetuſa ſecundum Ptolemæum. *Pulſum*) priuatum: nam Decibalus vt regiam ſuam, & vniuerſam regionem captam ab hoſtibus vidit, parúmque abeſſe quin caperetur, ſibi manus intulit, eiuſque caput Romã delatũ eſt: inde tota Dacia Romanis paruit imperiis *Nihil deſperantem*) antequã regia caperetur. Veruntamen Græci tradunt extimuiſſe Traiani in ſe motum: vtpote non ignarum prius non Romanos, ſed Domitianum viciſſe: tunc verò bellũ geſturum, & contra Romanos & Traianum Imperatorem: cuius virtutes, præſertim bellicas admirabantur omnes. Victus igitur primum pacem petitã impetrauit, iuſſus arma, machinas, & earum opifices, transfugáſque tradere, & caſtella demoliri, abſtinere à regione capta, amicos, & hoſtes Romanis ſuos putare eoſdem. In has tamen conditiones inuitus conceſſit: deinde Traianum adiens, & humi procumbens, adorauit. legati ab eo ad Senatum miſſi, & pacem, & arma impetrarunt, pro quibus Traianus triumphauit, & Dacici cognomen accepit. ſed poſtquam renunciabatur Decibalum contra fœdera multa patrare, arma parare, legationes ad finitimos mittere, non parentes imperiis depopulari, Iazygibus partem agri ademiſſe, Senatus hoſtem iudicauit. & Traianus non per legatos, ſed ipſe exercitus dux ſecundo bellum intulit: in quo poſt multa diſcrimina hoſte ad internecionem deducto iterum triumphauit: cuius pompam Claudianus tetigit in Panegyrico Honorij. Alta quòd inuectus fractis Capitolia Dacis. *Inuicta*) indomita ante Traianum: nam ab ipſo in formam prouinciæ redacta eſt. Inde dicit Traiani ſecundum triumphum fuiſſe nouiſſimum, ſuis ſcilicet temporibus: nam poſtea alij de Dacis triumpharunt. *Hæc*) tam præclarè geſta. vel ſuper hæc, id eſt præter prædicta. *Ampliſſimis operibus*) in ampla materia ampliſſimè tuum ingenium accreſcit, vt illi par ſit, vel *Ampliſſimis operibus*) à te editis præclaris ſcriptis. Nam ſequitur non multo pòſt, etſi quando aliâs, toto ingenio vehere. Legitur etiam ampliſſimè. *Barbara*) qualia Vezenas. Sarmiſegetuſa. Mela teſtatur barbara poſſe vix eloqui Romano ſermone: & Nazarius, Immanitas, inquit, barbariæ in ipſis vocabulis adhibet horrorem. *Ipſius regis*) hoc fecit vt autoritate Oroſij, qui in multis ſecutus eſt Tacitum: credam ipſum Dacorum regem appellatum Diurpaneum: poſtea aliqua ratione Decibalum vocatum: ſic enim & Græci, & Secundus ad Traianum nominãt. *Græcis verſibus*) quibus erat ſcripturus hoc opus *Non reſultent*) non conueniant, nõ reſpondeant. *Mitigetur*) Molliatur, manſueſcat. *Datur*) permittetur,

conce-

concedetur. in alia lectione est negetur. *Mollietur & Græca*) tanto magis dura & barbara & mollienda sunt. Contrahi nanque & molliri verba non vsus causa, sed aurium præcipit Cicer. *Ad bonitatem versus*) ad meliorem metri sonum. quare magis probo qui legunt lenitatem. vnde Seruius Sicarbam à Virg. appellatum putat Sicheum: tanquam mollius nomen. Nam secundum Senecam, poetæ non putant ad rem pertinere verum nomen dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti: id quenque vocari iubent, quod belle facit aduersum.

contrahere, extendere, inflectere: cur tibi similis audentia, præsertim non delegata, sed necessaria negetur? Proinde iure vatum inuocatis Dÿs, & inter Deos, ipso, cuius res, opera, consilia dictaturus es, immitte rudentes, pande vela, ac si quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim nõ ego quoque poeticè cum poeta? Illud iam nunc paciscor, prima quæque vt absolueris, mitte, immò etiã antè quàm absoluas, sic vt erunt recentia & rudia, & adhuc similia nascentibus. Respondebis non posse perinde carptim, vt contexta, perinde inchoata placere, vt effecta. Scio. Itaque & à me æstimabuntur, vt cœpta: spectabuntur vt membra, extremámque limam tuam operientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cætera habere amoris tui pignus, vt ea quoq; norim, quæ nosse neminem velles. In summa, potero fortasse scripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiusq;: sed ipsum te magis amabo, magisq; laudabo quanto celerius & incautius miseris. Vale.

Contrahere) abbreuiare, vt versum exasperet, pro qualitate rei, quam tractat. Sunt enim in illo quæ verborum monstra litteratoribus videntur. Hæc autem contractio fit per syllabarum naturam longarum si breuiantur, vel per litterarum & syllabarum defectum. *Extendere*) per additionem protrahere: quod consequemur geminatione, productione, ectasi, dieresi, parenthesi, diaplasmo, paremptosi, proschematismo. *Inflectere*) mutare in aliam declinationem, quæ prædicta ab Homero factitata non mediocriter grammaticos exagitant, dum conantur alia ratione aliquatenus. *Non detur tibi audentia similis*) non permittitur tibi paranti scribere Græcis versibus maximũ bellũ: quale Homerus cecinit. In quibusdam codicibus pro non detur, scriptum est negetur, item simile audenti. *Contrahere*) extendere, inflectere vocabula. *Delegata*) arbitraria. *Accersita*) affectata. *Necessaria*) quia nimium horrida. *Proinde*) quare. *Iure vatũ inuocatis Dÿs*) poetas inuocare Deos, in limine sui operis nemo dubitat. Inuocantur autem musæ etiam ad concentum adiuuandum, quas tres tantùm esse voluit Varro: vnam quæ ex aqua nascitur: alterã quam æris ictu sonus efficit: tertiam quæ mera tantũ voce consistit. Alij à precationibus deorũ incipiendum, quòd nihil rite nihilq; prouidenter homines sine deorũ immortaliũ ope, cõsilio, honore auspicarentur. *Ipso*) Traiano inuocato. sic Lucanus Neronẽ, & Maximus Tiberiũ: quanquam Liuius neget historico conuenire deorũ inuocationẽ. *Dicturus*) scripturus. *Immitte rudentes*) intende neruos, inchoa, cõfirma te futuro labori. *Pãde vela*) bellũ ipsum totis ingenij viribus decanta. *Si quando alias*) si vnquam vectus es toto ingenio, nũc præcipuè vehere. *Poeticè*) grãdiloquis verbis agam? quia dixerat immitte rudentes, pande vela, per quæ videbatur spiritum poeticum induisse. Non enim per se res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longè melius historici faciunt, sed per ambages deorúmque mysteria, & fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus.

vt potius furentis vaticinio appareat, quàm religiosæ orationis sub testibus fides Hæc Petronius Arbiter. Quare à plerisque Lucanus versificator, & non poeta existimatur. *Illud, Iam nunc paciscor prima*) Iam tecum conuenio, vt mihi principium operis mittas. & partes deinceps quas perficies. *Rudia*) impolita. in alia lectione fuit, & rudia, & adhuc similia nascentibus. *Perinde*) tam in libello de Germanis Tacitus, Aliæque gentes haud perinde memoratæ. *Carptim*) particulatim, diuulsè. *Contexta*) coniuncta, continuata. *Effecta*) elaborata, emendata. *Scio*) ita esse. *Cœpta*) non perfecta. *Spectabuntur*) considerabuntur. *Membra*) partes. *Limam*) emendationem. *Scrinio*) quædam exemplaria habent sinu. *Hoc pignus*) hoc testimonium. *Cautiusque*) emiseris. *Incautius*) confidentius.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

GRAVE vulnus Macrinus noster accepit, amisit vxorem singularis exempli, etiamsi olim fuisset. Vixit cum hac triginta nouem annis sine iurgio, sine offensa. Quam illa reuerentiam marito suo præstitit, cùm ipsa summam mereretur. quot, quantásque virtutes ex diuersis ætatibus sumptas collegit, & miscuit. Habet quidem Macrinus grande solatium, quòd tantum bonum tandiu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quòd amisit. Nam fruenti voluptatibus crescit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere auocamenta, & cicatricem pati possit: quam nihil æquè, ac necessitas ipsa, & dies longa, & satietas doloris inducit Vale.

G*RAVE*) Dolet apud Geminium Macrinum angi pro obitu vxoris: quam omni laude dignissimam prædicat. nam vxorem viuam amare voluptas est, defunctam religio. *Noster*) amicus, ex eadem regione. nam fuit Brixiensis. *Singularis*) solius, cui similis non inueniebatur. *Olim*) priscis temporibus & melioribus annis. *Iurgio*) conuicio, vt tria sunt tempora: ita ordo rerum tribus momentis consertus est. Habent enim omnia exordium, incrementum, summam. vt iurgium deinde cædes: demum strages. quem ordinem Iuuenalis Satyra xv. ad vnguem seruauit, vbi inquit, Sed iurgia prima sonare Incipiunt animis ardentibus, hæc tuba rixæ: Dein clamore pari concurritur. & quæ sequuntur. Marcellus inter iurgium & litem hoc differre putat, quòd iurgium leuior res est. Siquidem inter beniuolos aut propinquos dissensio, vel contentio iurgium dicitur, inter inimicos dissensio lis appellatur. hæc tamen pro commodo scriptorum confunduntur. Festus iurgationem iuris actionem interpretatur. *Ex diuersis ætatibus*) ex pueritia simplicitatem, ex iuuenta comitatem, ex virilitate & senectute grauitatem & prudentiam. *Hoc*) propter virtutes illius. *Exacerbatur*) increscit, molestatur, perturbatur. *Nam fruēti voluptatibus*) dum fruimur diu voluptatibus: tanto magis dolor crescit cùm priuamur. Quanto enim maius fuit gaudium: tanto maior sequitur tristitia. Fruendis voluptatibus in aliquibus legitur exemplaribus, dum eis scilicet fruimur. *Suspensus*) anxius. *Homine*) Minutio Macrino viro Prætorio. *Auocamenta*) solamina animum à mœrore auocantia. alibi etiā pro illecebris. *Cicatricem*) signum vulneris, memoriam mali. nam recenti

dolore homo est medelæ impatiens: vnde Papinius in syluis dixit, Abruptis etiam nunc flebile venis Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ. *Et dies longa*) Seruij Sulpitij trita sententia, dolorem tempore minui, & Diodori pariter in v. & Plutarchi in consolatoria ad Apollonium. sed ante hos Euripides dixerat, χρόνος μαλάξει, tempus molliet, scilicet dolorem. *Inducit*) contegit, curat, delet. quo verbo vtuntur Iuriconsulti, vt ff. de his quæ in testimonio delentur [& inducuntur.] & Tranquil. In Cæsare Dictatore inducto priore decreto id est abolito. Valerius, Obducta, inquit, cicatricibus vulnera. Plin. lib. xi. mox obducitur tenui membrana: quare sunt qui apud Cęcilium legunt, obducit, non inducit.

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

OGNOVISSE iam ex epistola mea debes, annotasse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione, Huic Senatus ob fidem, pietatémque erga patronos, ornamenta prætoria decreuit, & sestertiûm centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Postea mihi visum est precium curæ, ipsum S.C. quærere. Inueni tam copiosum & effusum, vt ille superbissimus titulus modicus, atque etiam demissus videretur. Conferant se, non dico illi veteres Africani, Achaici, Numantini: sed hi proximi Marij, Syllæ,

Cognouisse) Pallantem Claudij libertum à Senatu Prætoriis ornamentis donatum, libro. vij. Montano scripserat: nunc perlecto de eo senatusconsulto adeo honorifico vt illud iam prædictum Pallantis epitaphium videretur humile: contra tem porum Claudianorum calamitatem multum inuehitur, senatusconsultum per capita narrans, & reprehendens. *Monumentum*) via Tyburtina, intra primum lapidem. *Patronos*) Claudium, Agrippinam, Neronem. *Ornamenta Prætoria*) insignia quibus vtebantur Prætores, & imprimis aureorum annulorũ vsum. *Honore*) Prætoriorum ornamentorum spretis sestertiis. *Operæ precium*) vtile. non improbo, precium curæ, scilicet aliquam me ex hac cura vtilitatem capturum. *Ille superbissimus titulus*) illa sepulcri inscriptio nimium arrogans, si Pallantem respicias, si verò Senatusconsultum modesta & humilis. *Conferant*) si compararentur Senatusconsulta Mariorum, Syllarum, Pompeiorum, vincerentur honore & laude. *Non dico illi veteres*) pro quibus quamuis magnificis, tamen Senatusconsulta decernebantur intra honestatem. *Veteres Africani*) auus & Nepos, ille deuicto Annibale: hic pro deleta Carthagine, cognomen Africani meruere: Veteres, inquit, respectu Syllæ, & Marij, ac Cæsarum *Achaici* vt L. Mummius, cui Achaico à deuictis Achæis cognomentum inditum est, in quo bello se abstinentissimum præstitit: nec quicquam ex iis opibus ornamentísve, quæ prædiues Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Fuit etiam belli Achaici particeps. Q. Cæcilius Metellus victis Achæis, apud Thermopylas, nec non Lucius Manlius Consul Draco Achæorum duce superato, L. tamen Mummius de Achæis triumphare meruit. *Numantini*) Numantiam in Hispania ciuitatem, Scipio Africanus deleuit: & inde Numantinus est appellatus. *Proximi*) iuniores Imperatores. *Marij*) quamuis legam multos Marios: imprimis tamen respiciendum puto C. Marium, qui septies Consul fuit, & de Cimbris triumphauit. *Sylla*) Sylla cognomento Felix, Marij hostis, & Pomp. amicus: immò magister, primus ex omnibus secundum Appianum inuentus est, qui tyrannidem deponeret: dicerétque se eorum pœnas subire velle pro quibus condemnaretur. Priuatus quoq; intuentibus cunctis per forum ambularet, & domum

absque iniuria rediret. Tanta inspicientibus cum dignitatis reuerentia, & metus inerat, aut depositi muneris stupor, aut inferendæ pœnæ verecundia, aut alia benignitatis ratio, quasi ad vtilitatem publicam conduceret tyrannis.

Pompeij, nolo progredi longius: infrà Pallantis laudes iacebunt. Vrbanos, qui illa censuerunt, putem? an miseros? Dicerem Vrbanos, si Senatum deceret vrbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, vt ad illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? Sed quis adeo demens, vt aut per suum aut per publicum dedecus procedere vellet in ea ciuitate, in qua hic esset vsus potentissimæ dignitatis, vt primus in Senatu laudare Pallantem posset? Omitto, quòd Pallanti seruo prætoria ornamenta offeruntur, quippe offeruntur à seruis: Mitto quòd censent, non exhortandum modò, verumetiam compellendum ad vsum aureorum annulorum. Erat enim contra maiestatem Senatus, si ferreis Prætorius vteretur. Leuia hæc, & transeunda. Illa memoranda, quòd nomine Pallantis Senatus, nec expiata postea curia est. Pallantis nomine

Pompeij) Pompeius Strabo Pompeij Magni pater viri illustres: & filij Pompeij Magni, quem hîc potius intelligendum arbitramur, fuere: qui quoniam apud Plutarchum, Appianum, Cæsarem, Dionem, ac pene innumeros memorantur: satis habemus lectorem admonuisse. *Longius)* inferius ad Cæsares. *Iacebunt)* minus nominabuntur, laude inferiores erunt. *Vrbanos)* iocosos cum sale. *Miseros)* infelices, qui ad hanc censendi necessitatem cogerentur. *Vrbanitas)* nam Senatum decent seria & grauia. Maledictio autem si facetius iactatur, vrbanitas nominatur. *Illa)* talia. *Procedendi libido)* fuit in causa, vt per id essent chari Imperatori, & promouerentur ad maiores dignitates: dum quos vident Claudio placere sententiis honorificis honestant. *Procedere)* ascendere ad maiores dignitates. *Dignitatis)* designati Consulis. *Potentissimæ)* quia primus censebat. [aliter florentissimæ.] *Primus in Senatu)* Barea Soranus Consul designatus, princeps in dicenda sententia. *Mitto)* taceo, occupatio. *A seruis)* à Senatoribus coactis Imp. Cæs. nam illis Claudius sententiam dictauerat. *Exhortandum)* alij legunt exorandum. *Compellendum)* cogendum Pallantem. *Ad vsum aureorum annulorum)* qui ius annulorum impetrauerat in ordinem ingenuorum transibat. Longo certè tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos annulos manifestum est: siquidem iis tantum, qui legati ad exteras gentes ituri erant annuli publicè dabantur. Postea virtutis bellicæ factum est insigne. Nemo tamen nisi equitum primores id gerebant: annuli igitur distinxere alterum ordinem à plebe, sicut tunica ab annulis Senatum, & tertium ordinem plebi patribúsque inseruere. Hæc Plin. auunculus, sed insequentium Imperatorum facilitate libertis id ius promiscuè concessere. *Prætorius)* Pallas Prætoriis insignitus ornamentis. *Ferreis vteretur)* quos gestabant serui. Verum Plin Memoriæ, inquit, auorũ multi prætura functi in ferreo consueuerunt. & Dion, Nulli Romanorum antiquorum non modò libertinorum, sed ne ingenuorum quidem præter Senatores & equites annulis aureis vti licet, nisi Imperator concesserit. & codice ad legem Iuliam Viscelliam libertini non poterant aggredi magistratus, neque Decurionatum arripere, nisi ab Imperatore impetrassent ius aureorum annulorum: per hoc enim tutò ad magistratus accedere poterant, cùm per id imaginem ingenuitatis obtinerent: adde eundem Plinium tradere in ferreo annulo equites iudicésque

que intellectos primitus, & annulum triumphanti ferreum in digito fuiſſe: æqua fortuna triumphantis, & ſerui ſuſtinentis coronam. ſic triumphauit de Iugurta C. Marius. *Nec expiata poſtea curia*) fuit in ſecunda lectione nec expiata poſtea ea iniuria: tanquam piaculum in curia ea iniuria facta commiſiſſet Senatus.

Senatus gratias agit Cæſari, quòd & ipſe cum ſummo honore mentionem eius proſecutus eſſet, & Senatui facultatem feciſſet teſtandi erga eum beneuolentiam ſuam. Quid enim Senatui pulchrius, quàm vt erga Pallantem ſatis gratus videretur? Additur vt Pallas, cui ſe omnes pro virili parte obligatos fatentur, ſingularis fidei, ſingularis induſtriæ fructum meritiſſimò ferat: prolatos Imperij fines, redditos exercitus Reipub. credas. Aſtruitur his, cùm Senatui populóque Romano liberalitatis gratior repræſentari nulla materia poſſet, quàm ſi abſtinentiſſimi fideliſſimíque cuſtodis principalium opum facultates adiuuare contigiſſet. Hoc tunc votum Senatus, hoc præcipuum gaudium populi: hæc liberalitatis materia gratiſſima, ſi Pallantis facultates adiuuare publicarum opum egeſtione contingeret. Iam quæ ſequuntur, voluiſſe quidem Senatum cenſere

Senatus gratias agit Cæſari) non gratias actas Claudio Cæſari à Senatu tradit Tacitus, ſed Scipionem Cornelium cenſuiſſe grates publicè agendas Pallanti, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vſui publico poſtponeret: ſeque inter miniſtros principis haberi fineret. Nam Claudius ante omnes libertos ſuſpexit Narciſſum ab epiſtolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatus, non præmiis modò ingentibus, ſed & quæſtoriis prætoriiſque ornari libenter paſſus eſt: tantum præterea acquirere ac rapere, vt querente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurdè ſit dictum, abundaturum, ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur. *Ipſe*) Claudius. *Eius*) Pallantis. *Facultatem feciſſet*) dediſſet liberum arbitrium. *Beneuolentiam erga eum*) amorem ſuum erga Pallantem. *Pulchrius*) cum deriſione. *Additur*) Senatuſconſulto aſcriptum eſt, quod ſequitur. *Omnes*) Senatores. *Singularis induſtriæ*) erga patronos ſuos: an quia repertor relationis fuiſſet fœminarum, quæ ſeruis coniungerentur. *Meritiſſimo*) condignè. vel à Claudio & Senatu, qui hæc meruere. *Credas*) putares per hoc Senatuſconſultum, tam honorificum, à Pallante imperio Romano additos aliquos populos, vel liberatos exercitus ab hoſtibus circumſeſſos induſtria illius. *Aſtruitur ijs*) additur prædictis in illo Senatuſconſulto. *Cum Senatui*) ordo eſt. Cùm nulla materia liberalitatis poſſit repræſentari gratior Senatui populóque Rom. quàm vt contingat adiuuare facultates Pallantis abſtinentiſſimi fideliſſimíque cuſtodis principalium opum. Erat enim cuſtos imperialium pecuniarum: huic muneri à Claudio præpoſitus, poſtmodum à Nerone dimotus, cum quo olim pepigerat, ne cuiuſquam facti in præteritum interrogaretur, ſed pares cùm Rep. rationes haberet. *Principalium*) Imperatoris: frequens dictio apud Iuriſconſultos, & interdum apud Secundum in Panegyrico. Dependent iſta à prædictis vt ſic coniungas: additur vt Pallas, cui ſe omnis pro virili parte obligatus fateretur, ſingularis fidei, ſingularis induſtriæ fructum meritiſſime ferat, cum Senatui populóque liberalitatis gratior repræſentari nulla materia poſſit, quàm ſi abſtinentiſſimi fideliſſimíque cuſtodis principalium opum facultales adiuuare contigiſſet:

nam cæte a sunt interposita à Secundo ad rem redarguendam. *Tunc*) sub Claudij dominatione, *Egestione publicarum operum*) euacuatione, & impensa publicæ pecuniæ. dum illi offertur ex ærario sestertium centies quinquagies. *Iam*) præterea quæ memoranda sunt. *Quæ sequuntur*) in Senatusconsulto. *Voluisse*) sensisse. *Censorem*) huius rei iudicem. an potius censere, id est decernere: cùm censere Senatus sit, populi iubere.

dandum ex ærario sestertiûm centies quinquagies, & quanto ab eiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius petere à publico parente, vt eum compelleret ad cedendum Senatui. Id verò deerat, vt cum Pallante autoritate publica ageretur: Pallas rogaretur, vt Senatui cederet, vt illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus aduocaretur, ne sestertiûm centies quinquagies sperneret. Spreuit, quod solum potuit, tantis opibus publicè oblatis: arrogantius fecit, quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis, Sed cùm princeps optimus, paréns que publicus rogatus à Pallante, eam partem sententiæ, quæ pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies sestertiûm, remitti voluisset: testari Senatum, & se libenter ac meritò hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiámque Pallantis decernere cœpisse: voluntati tamen principis sui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi. imaginare Pallantem velut intercedentem Senatusconsulto: moderantémque honores suos, & sestertiûm centies quinquagies, vt nimium recusantem: cùm prætoria ornamenta, tanquam minus recepisset. Imaginare Cæsarem liberti precibus,

Dandum) donandum Pallanti. *Ex ærario*) ex publico: nam ærarium publicæ pecuniæ receptaculum, fiscus autem principalis. *Eiusmodi cupiditatibus*) auaritiæ desiderio habendi. *Eius*) Pallantis. *Tanto impensius*) eo ardentius voluisse Senatum, vt illa sestertia acciperet. *Petere à publico parente*) rogare Senatum principem Claudium. *Eum*) Pallantem. *Cedendum Senatui*) contentum esse quod Senatus sentiret, vt acciperet quæ Senatus dono daret. *Id vero deerat*) ironia cum indignatione. *Publica autoritate*) imperatoria: immò Senatoria. cùm Dion referat, illa Senatusconsulta, quæ fiebant extra ordinem solita appellari, publicam autoritatem. *Superbissimæ*) abstinentiæ. *Pallanti*) qui superbia abstineret à munere oblato. *Aduocatus*) internuncius, prosoneta, vel patronus aduocaretur, ne Pallas pecuniam à Senatu decretam sperneret. *Quod solum potuit*) facere, spernere sc. sestertiûm centies quinquagies. *Arrogantius*) cùm videretur id fecisse modestiæ gratia: quod tamen fuit arrogantius, quàm si accepisset. *Id*) quod spreuit. *Similis querenti*) tanquam lamentaretur, quòd non accepisset. *Tulit laudibus*) maximè laudauit. *Eam partem*) caput illud sententiæ noluit Claudius tolli, quo Senatores decernebant dare de publico Pallanti sestertium centies quinquagies. *Ob fidem*) erga patronos, & Rempub. *Pallantem*) libertum, & vilem. *Intercedentem*) interpellantem, resistentem.

tem. *Minus*) cùm maius esset recipere dignitates immeritas, quàm pecunias.

Si legeris munus, scilicet tanquam debitum.

vel potius imperio, *coram Senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in Senatu rogat. Imaginare Senatum, vsquequaque testantem meritò libentérque se hanc summam inter reliquos honores Pallanti cœpisse decernere, & perseueraturum fuisse se, nisi obsequeretur principis voluntati, cui non esset fas in vlla re repugnare. Itáne sestertium centies quinquagies Pallas ex ærario referret, verecundia ipsius, obsequio Senatus opus fuit, in hoc præcipuè non obsecuturi, si in nulla re putasset fas esse non obsequi? Finem existimas? Mane dum, & maiora accipe. Vtique cùm sit vtile, principis benignitatem promptissimam ad laudem, præmiaque merentium illustrari vbique, & maximè iis locis, quibus incitari ad imitationem præpositi rerum eius cura possent, & Pallantis spectatissima fides, atque innocentia exemplo prouocare studium tam honestæ æmulationis posset, ea quæ quarto Calendas Februarij, quæ proximè fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps recitasset, Senatúsque consulta de his rebus facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad statuam loricatam diui Iulij. Parum visum tantorum dedecorum esse curiam testem? Delectus est celeberrimus locus, in quo legenda præsentibus, legenda*

Vel potius Imperio) vera correctio: paruit enim Claudius libertis suis. inde Iuuenalis. Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cuius Paruit imperiis, vxorem occidere iussus. *Imperat*) est tanquam imperium: cùm libertus audet in Senatu imperatorem patronum suum rogare. *Vsquequaque*) frequenter. *Summam*) pecuniarum. *Perseueraturum fuisse.*) omnino decretum fuisse. *Verecundia ipsius*) fuit opus verecundia Pallantis, & obsequio Senatus. vt Senatores obsequerentur principi asseueranti Pallantem contentum honore intra priorem paupertatem velle subsistere: nec tamen in hac re obsecuti fuissent, si putassent, licere sibi contradicere Cæsari in aliquibus, neque semper voluntati eius morem gerere. *Finem*) hunc esse finem Senatusconsulti. *Mane dum*) ausculta paulisper: tamen *dum* potest esse dictio expletiua. *Vtique*) præsertim. verba Senatusconsulti. Est autem ordo & sensus, Cùm sit vtile principis benignitatem tam promptissimam in Pallantem illustrari, & publicari in laudem virorum, vt Pallantis, merentium præmia locis amplissimis, vt in foro: quibus rebus reliqui præpositi curæ imperialium rerum possent incitari ad imitationem: & fides Pallantis spectatissima in patronos, atque innocentia possit prouocare exemplo suo aliorum studium, tam honestæ æmulationis: est visum ea quæ optimus princeps recitasset in amplissimo ordine, &c. *Calendas Februarij*) multi legunt ante decimum Calendas Februarij, [nonnulli quarto Calend. Februarij.] *Quæ proximè fuissent*) qui dies proximus fuit isti Senatusconsulto, facto super his rebus, inciderentur in ærea tabula, & id affigeretur, iuxta statuam loricatam diui Iulij, qui autore Tranquillo, primus omnium in consulatu suo instituit, vt tam Senatus quàm populi

diurna acta conficerentur, & publicarentur. Statuæ loricatæ, quæ in foro locata fuerat diuo Iulio, meminit Plinius, his quidem verbis, Cæsar Dictator loricatam sibi statuam dicari in foro suo passus est. *Celeberrimus locus*) forum Cæsaris Dictatoris: de quo Tranquil. Forum de manubiis inchoauit: cuius area super sestertium millies constitit. *Præsentibus*) viuentibus.

futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipij: quósque repudiasset, quósque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset, incisa & insculpta sunt publicis æternísque monimentis Prætoria, sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacræ leges. Tanta principis, tanta Senatus, tanta Pallantis ipsius, quid dicam? nescio, nisi vellet in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem Senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere. Egregiā quidem, pulchrámque rationem, vt exemplo Pallantis præmiorū ad studium æmulationis cæteri prouocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inueniebantur tamē honesto loco nati, qui peterent, cuperentq́ quod dari liberto, promitti seruis videbant. Quàm iuuat, quòd in tempora illa non incidi, quorū sic me, tanquam illis vixerim, pudet. Non dubito similiter affici te. Scio quàm sit tibi viuus & ingenuus animus. Ideoq́ facilius est, vt me (quāquam indignationem quibusdam in locis fortasse vltra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quàm nimis credas. Vale.

Futuris) posteris. *Fastidiosissimi mancipij*) Superbissimi serui. *Quosque*) & placuit signari ære eos honores, quos neglexisset. *Pecuniam de publico oblatam*) quod illi cedebat honori. *Decernentes*) Senatores: per quos non stetit, quin pecuniam reciperet Pallas. *Monumentis*) actis diurnalibus. *Fœdera antiqua*) vt Latinorum & Carthaginensium. *Sacræ leges*) quæ in albo positæ fuerant. Sacrum est, quicquid deorum habetur: nam Iustinianus, Sacræ, inquit, res sunt, quæ rite per Pontifices deo cōsecratæ sunt, veluti ædes sacræ, donaria, quæ rite ad ministerium dei dedicata sunt. Leges igitur sacræ dictæ, quòd ante eas conditas referente Dionysio, quædam erant in sacris libris reposita, vímque legis habentia: quorum cognitionem soli patricij habebāt, & pro legibus vtebantur. Sanctæ verò dicuntur secundum Donatum, & Macrobium, quòd pœnæ sanctione à nullo corrumpi, & violari debeant: & ideo sanctione confirmatæ respondente Vlpiano: quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum. Scio leges per Decemuiros x. tabulis annotatas, populo confirmante in bases æneas incisas, & in foro positas, illustrissimum eligente locum: fontem omnis publici priuatíque iuris: cui mox duæ tabulæ additæ. In prooemio tamen ff. scriptum extat, decem tabulis eburneis leges primùm pro rostris propositas. *Tanta principis*) patientia erat. *Tanta Pallantis*) insolentia. *Quid dicam?*) dubitatio, exornatio. *Figi in oculis omnium*) inspici à cunctis. *Humilitatem*) animi vilitatem. Legimus, & quid dicam nescio: nisi & reliqua. *Obtendere rationem turpitudini*) velle turpe factum ratione excusare. *Obtendere*) opponere tanquam præstigias. *Egregiam*) ironia, qualis apud Virgil. Egregiam verò laudem. Est autem ratio quæ sequitur, vt scilicet cæteri prouo-

carentur, & incitarentur ad ſtudium æmulationis exemplo præmiorum Pallantis. *Ea vtilitas*) vt exemplo ſuo alios incitaret. Legitur etiam vilitas, id eſt contemptus. *Quos non dignabatur*) quos non accipiebat, immò faſtidiebat. *Honeſto loco*) claris natalibus. *Dari*) Prætoria ornamenta. *Promitti*) ſeſtertium centies quinquagies. *Seruis*) Pallanti, qui olim ſeruiuerat. *Illis*) temporibus. an cum Senatoribus illorum temporum. *Affici*) diſponi, perturbari. *Verus*) alia lectione iuſtus. Item viuus, id eſt promptus, ſubitus. *Ingenuus*) liber. *Quibuſdam in locis*) vt illic, Conferántque ſe non illi veteres Africani. Item, Prolatos Imperij fines, nec procul imaginare Pallantem velut intercedentem Senatuſconſulto. Et totum illud, Parum viſum eſt, quia epiſtolaris ſtylus debet eſſe remiſſior.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

E QVE vt magiſtro magiſter, neque vt diſcipulo diſcipulus (ſic enim ſcribis) ſed vt diſcipulo magiſter. Nam tu magiſter, ego contrà. Atque ideo tu in ſcholam reuocas, ego adhuc Saturnalia extendo, librum miſiſti. Non potui longius hyperbaton facere, atque

EQVE) Miſerat Tacitus librum ſuum Secundò corrigendũ, qui vt probaret ne meritò quidem poſſe dici Taciti diſcipulus, de induſtria fecit lõgum hyperbaton, quod ſanè vitio datur, cum oratio, vt hîc, obſcuratur. nam nõ eſt numeroſa oratio, ſed abſona, & interrupta. permutato enim recto verborum ordine ad nihilum omnia decidunt. Collocabis igitur verba vt melius intelligatur, Neque miſiſti librum tuum, vt ſolet magiſter mittere magiſtro, id eſt, vt eruditus erudito: neque miſiſti vt ſolet diſcipulus, .i. literarum candidatus mittere alteri diſcipulo ſcripta ſua emendanda (nam ſic ſcribis) ſed miſiſti vt ſolet magiſtro, hoc eſt maior, & doctior mittere diſcipulo ſuo. tu enim magiſter es, ego verò contrà ſum, ſcilicet diſcipulus tuus. Ideo me literis ablegatum reuocas, tanquam diſcipulum ad ſtudia, cùm eſſem intentus luſibus, quibus Saturnalia luxuriant. *Extendo*) exerceo vltra conſtitutum, intentus ſum iocis diutius quàm oportebat: nam poſt Saturnalia diſcipuli à ludo in ludum clamoſo reuocabantur à magiſtro, ſi Martiali credimus. *Hyperbaton*) tranſgreſſionem, prima enim perſpicuitatis virtus eſt rectus ordo, non in longum dilata concluſio. Eſt autem Hyperbaton perlonga dictionis dilatio, & tranſgreſſio quædam verborum ordinem turbans: cuius ſpecies quinque, anaſtrophe, dacope, vel vt quidam tmeſis, dialyſis, ſiue parentheſis, hyſterologia, ſiue hyſteronproteron, ſyncheſis. Sed luculentius Diomede Fabius. Plus tamen, inquit, eſt obſcuritatis in textu, & continuatione ſermonis, & plures modi: quare nec ſit tam longus, vt eum proſequi non poſſit intentio: nec tranſiectio tarda, vt in hyperbaton finis eius differatur, quibus adhuc peior eſt mixtura verborum, qualis in illo verſu. Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus aras. Et de tropis ſcribens, Hyperbaton quoque, id eſt verbi tranſgreſſionem, quoque frequenter ratio comparationis, & decor poſcit, non immeritò inter virtutes habemus. Fit enim frequentiſſimè aſpera, & dura, & diſſoluta, & hians oratio, ſi ad neceſſitatem ordinis ſui verba redigantur: quare cùm verba per ſe clara perturbantur, erit vitioſum hyperbaton, quod data opera fecit Secundus. Aliud hyperbaton libro nono idem Fabius deſcribit, Parentheſi, inquit, adiiciunt hyperbaton, non illud quod inter tropos eſſe

voluerunt, sed alterum quod ei figuræ sententiarum, quæ apostrophe dicitur, simile, & non sensum mutat, verùm formam eloquendi: quale illud, Decios Marios magnósque Camillos Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar. Acutius etiam in Polydoro. Fas omne abrupit, Polydorum obtruncat, vi & auro potitur, quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Hermogenes, vbi de puritate orationis agit, testatur hyperbaton esse contrarium perspicuitati: quare si orationem illustrare intendimus omnino fugiendum est: non enim splendida comparatur oratio membris prolixis & circuitu. Pari ratione reprehendit M. Tullius in Rhetoricis hyperbaton, præcipiens fugere oportere longam verborum continuationem, quæ & auditoris aures, & spiritum lædit: quam sententiam libro tertio de Oratore repetit.

hoc ipso probare eum esse, qui non modò magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Sumam tamen personam magistri: exeramq́; in librum tuum ius, quod dedisti: eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te vlciscaris. Vale.

Hoc ipso) quod vitiosum hyperbaton feci. *Personam*) qualitatem, & habitum. *Exeram*) exercebo, alibi extrahere significat. Ouidius. Ter. Neptunus aquis cum toruo brachia vultu, Exerere ausus erat. Virgilius, Ora exertantem. Item. Exertæ cingula mammæ. Claudianus, Exerta manus armata bipenni. Plinius vndecimo, dentes exerti sunt apro, hippopotamo, elephanto. Et libro nono de Perdicibus. hiantes exerta lingua, per id tempus æstuant. *Eo liberius*) emendabo librum tuum. *Meis*) scriptis, *Vlciscaris*) confodias, annotes, expungas, mihi vices reddas.

C. Plinius Romano Svo S.

IDISTINE aliquando Clitumnum fontem? si nondum, & puto nondum, alioqui narrasses mihi: vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicus collis assurgit, antiqua cupressu nemorosus & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus

IDISTI) Clitũni fontis miram naturam exprimit, petitque, si quid simile habet, sibi rescribat. *Clitumnum fontem*) Vibius Sequester. Clitumnus Vmbriæ fluuius vbi Iupiter eodem nomine est. Plinius, In Falisco Clitũni amnis aqua potata candidos boues facit. Virg. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victima: sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa deûm duxere triumphos. Nam triumphantes petitis bobus ex Clitumno Ioui Capitolino sacrificabant: quod Iuuen. interpres surda aure præteriuit. Satyra. xij. ibi, Pinguior Hispulla traheretur taurus, & ipsa Mole piger, nec finitima nutritus in herba, Læta sed ostendens Clitumni pascua, sanguis Iret, & à grandi ceruix ferienda ministro. Hinc Lucanus, Est qui tauriferis vbi se Meuania campis Explicat. Papinius in in Syluis. Aut pressant niueos Clitumna noualia tauros. Silius, Et lauat ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum. Claudianus, Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros, Tarpeio referunt quos pia sacra Ioui. In laudibus Honorij ad hæc miram fluminis naturam explicat. Quin & Clitumni sacras victoribus vndas, Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis, Visere cura fuit. *Et puto nondum*) te vidisse illum: nam aliâs narrasses mihi. ergo illum

il'um vide. *Nemorosus*) densus, obscurus. Nemus iuxta Clitumnum testatur Tranquil. vbi memorat Caligulam ad visendũ nemus, fluménque Clitumni Meuaniam processisse. Et Propertius inquit, Qua formosa suo Clitũnus flumina luco Integit, & niueos abluit vnda boues. *Exprimitur*) exilit veluti onere superimpositi collis.

Venis) foraminibus. *Eluctatus*) exprimens, emittens. *Gurgitem*) Gurges est in flumine locus profundus, vbi aqua vertitur: quòd gulæ instar ad se trahat & deuoret. solet hoc fieri iuxta fontes maximos, ex quibus flumina defluunt. *Patefacto gremio latè*) extenso fluminis alueo. in multis exemplaribus legi, quem facit gurgitem lato gremio patefacit. item non displicet hæc lectio, eluctatúsque facit gurgitem, qui lato gremio patescit. *Vitreus*) translucidus. *Stipes*) nummos. *Calculos*) lapillos. *Deuexitate*) descensu, quo modicus etiam humor celeriter decurrit. *Copia*) abundantia aquæ. *Impellitur*) vrgetur. *Fons adhuc*) est. *Nauium patiens*) profundus. *Obuias*) contra defluxum lateralem nitentes. *Nisu*) remigantium contentione. *In diuersa*) ad alteram ripam. *Transmittit & perfert*) patitur se superari. *Validus*) pronus ad decursum. *Illa*) ea via. *Properat*) velociter defluit. *Non adiuuetur remis*) non opus sit nauigantibus remigatione, quia labantur per se amne secundo. *Aduersus*) decurrens, si quis ad superiora niti voluerit. Sic Virg. in Georgicis. Qui aduerso vix flumine lembum Remigiis subigit. *Contis*) Contus sudex est siue hasta longior duriórque sine ferro, quo nautæ in fluminibus non admodum profundis vtuntur ad impellendas scaphas. eo etiam antiquos in bello vsos Virg. testatur hoc versu, Assueti longo muros detrudere conto. & qui eos gerebant qui de re militari scripsere, contatos appellauere. *Vtrunque*) aduersus flumen niti, & mox secundo flumine deferri. *Fluitantibus*) nauigantibus. *Vt fluxerint cursum*) postquam decurrere. *Ocio*) labendo in pronum. *Labore*) nitendo ad fontem. *Fraxino*) arbor est fraxinus & campestris & montana, procera & teres, Homeri præconio & Achillis hasta plurimum nobilita. Theophrastus in duo genera distinxit. & Plinius lib. XVI. in quatuor, vbi etiam cap. xxiiij. leges multa de populo, quæ fluminibus lætantur. *Vestiuntur*) teguntur, ornantur. *Adnumerat*) fluuius lucidus reddit spectatoribus arbores numerandas ea imagine viridi, vt sunt in ripa, tanquam essent sub aqua mersæ. Conuenit cum præcedentibus, vbi inquit, posse Romanum numerare iactas

venis, sed imparibus, eluctatúsque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus & vitreus, vt numerare iactas stipes & relucenteis calculos possis. Inde non loci deuexitate, sed ipsa sui copia, & quasi pondere impellitur. Fons adhuc & iam amplissimum flumen atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque & contrario nisu in diuersa tendenteis, transmittit & perfert: adeo validus vt illà quà properat, ipse tanquam per solum planum remis non adiuuetur, idem ægerrimè remis cõtísque superetur aduersus. Iucundum vtrunque per iocum, ludúmque fluitantibus, vt flexerint cursum, laborem ocio, ocium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus amnis velut mersas viridi imagine annumerat. Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit. Adiacet templum priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus, ornatúsque prætexta.

stipes & relucentes calculos. *Rigor*) frigiditas est par niuibus. *Nec color cedit*) ad albedinem niuis accedit. *Priscum*) nam vetusta templa magis religiosa, maiestatis venerationísque plena. *Clitumnus*) deus. omnis enim fluuius suum numen habebat. *Prætexta*) veste siue fraxinea vel populea. Nam Virgil.lib.viij. fingit deum Tyberinum Æneæ visum, populeas inter frondes amictum, tenui carbaso glauco, & crines intectum vmbrosa arundine.

Præsens numen, atque etiam fatidicum. indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidémque Dei simulacra: sua cuique veneratio, suum nomen: quibusdam verò etiam fontes. Nam præter illum quasi parentem cæterorum, sunt minores capite discreti, sed flumini miscentur quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profaníque. In superiore parte nauigare tãtùm, infrà etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum diuus Aug. dono dedit, publicè præbent & hospitium. Nec desunt villæ, quæ secutæ fluminis amœnitatem, margini insistunt. In summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. nam studebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille, Deúsque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis, quanquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

Præsens) propitium, auxiliare. *Fatidicum*) fata canens, quod videtur Claudianus indicare, vbi de Clitumno memorans scribit, Nec te miracula fontis Prætereunt tacito passu, quem si quis adiret, Lentus erat: si voce gradum maiore citasset, Commixtis feruebat aquis, cúmque omnibus vna Sit natura vadis, similes vt corporis vmbras Ostendant: hæc sola nouem. iactantia sortem Humanos properant imitari flumina mores. Nam Plin. Cæcilius statim subiicit. *Indicant sortes*) eum scilicet Clitumnum fatidicum esse per sortes quæ multiplices erant. vt Gordi & Antii, & referente Tacito apud Germanos. Plautus etiam cuiusdam sortis meminit: sed hæc omnia vana extitisse Apuleius lib. ix declarat, vbi recitat sacerdotes Isidis commentos nouum quæstus genus: euocata enim sorte vnica de pluribus casulis consulentes,, de rebus variis plurimos esse cauillatos. Sors hæc erat: ideo coiuncti terram proscindunt boues, vt in futurum læta germinent sata. tum si matrimonium sorte coeptantes interrogarent rem ipsam, responderi dicebant connubio iungendos, & liberos procreandos, si possessiones & sata præstinaturus quæreret, meritò boues, & iugum & arua sementis sententia pronunciari. Si quis de profectione solicitus diuinum caperet auspicium, iunctos iam paratósque quadrupedum cunctorum mansuetissimos, & lucrum promitti de glebæ germine. Si prælium capessiturus, vel latronum factionem persecuturus, vtiles nec ne processus sciscitaretur, additam victoriam forti præsagio contendebant: quippe ceruices hostium iugo subacturi, & prædam de rapinis vberrimam fructuosámque capturi. *Circa*) Templum illud Clitumni. *Priscum*) quod erat ad fontem situm. *Simulacra*) imagines ad similitudinem ipsius Dei [quædam exemplaria non habent hanc vocem, quæ non incommodè potest abesse.] Romæ simulacrum ex ære factum Cereris primum reperio: transiit à diis ad hominum statuas multis modis, nam ex desiderio orta videntur, vt quæ intueri non dabatur, cerni per simulacra viderentur: quæ Seruius grammaticus diis solùm assignat. *Numen*) potestas. est in alia lectione nomen, id est cognomen.

& epitheto sicut Ioui varia cognomenta poetæ ascripsere pro diuersis muneribus, quæ mortalibus præstitit. *Fontes*) insunt vel oriuntur. *Illum*) Clitumni maximum fontem. *Minores*) fontes. *Capite discreti*) diuisi ab illo maximo. *Immiscent*) confluunt. *Transmittitur*) traiicitur ponte instrato. *Sacri profaníque est*) illud spatium quod durat à templo & sacellis vsque ad finem pontis, sacrum est: à fine pontis statim incipit esse profanum. quod omnes ferè consentiunt id esse, quod extra fanaticam causam sit, quasi porrò à fano & religione secretum: interdum etiam quòd ex religioso vel sacro in hominum vsum proprietatémque conuersum est. vtrunque Macrobius Virg. autoritate comprobat: posterius etiam Agenus vrbicus. *Terminus*) dictus est secundum Siculum Flaccum, quòd terræ mensuras distinguat. hoc enim testimonia finium intelliguntur, agrorúmque contentio ac certamen aufertur. *Parte pontis*) vergentis ad fontem. *Hispellates*) Plin. & Vmbriæ intus Hispellum: Strabo, altera parte confinium Picentinorum ad montana Hispellum est. in Vmbria pariter locus: quamuis corruptè legatur Hispollum. *Illum locum*) iuxta fontem Clitumni. *Publicè præbent balineum*) subministrant impensam omnibus loturis ibidem gratuitò. [aliter præbent non repetitur.] *Et hospitium*) & pariter gratuitò hospitantur. *Secuta*) quod est animati dedit inanimato: non enim villæ sequi possunt, sed villarum ædificatores. *Insistunt margini*) constructæ sunt in ripa, & fundamentis ad aquam positis insistunt. *Multorum*) diuersorum hominum vota soluentium, quod tabellis & inscriptionibus vbique dispositis significatur. *Ridebis*) vt rudia vel superstitiosa. *Tua*) ingenita. *Nulla ridebis*) quia vtcunque sunt, in bonam partem accipias.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Lim non librum in manus, non stylum sumpsi: olim nescio quid sit ocium, quid quies, quid denique illud iners quidem, iucundum tamen nihil agere, nihil esse: adeo multa me negocia amicorum, nec secedere, nec studere patiuntur. Nulla enim studia tanti sunt, vt amicitiæ officium deseratur: quod religiosissimè custodiendum studia ipsa præcipiunt. Vale.

OLim) Conqueritur apud Vrsum, quòd nequeat studere ob amicorum negocia, quæ tamen studiis præferenda sunt. *Librum*) vt legerem. *Stylum*) vt scriberem. *Ocium*) à negociis vrbanis, vel studium. nam alibi cùm dixisset se in secessu cum libellis loqui, subdidit dulce ocium. Et ad Caninium, Quin te in alto isto pinguíque secessu, studiis asseris: hoc sit negocium tuum, hoc ocium, hic labor, hæc requies. Iners quidem esse ruri in ocio, neque patrocinium amicis suis præstare, neque fama celebrari: sed in obscuro & secessu sibi viuere. *Studia*) philosophiæ præcepta.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

Vo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse: dum se prægnantem esse,

QVo magis) Fabatum prosocerum monet Calphurniam vxorem suam fecisse abortum, & ideo in summum discrimē

adduci:sed hortatur, quia à periculo libera potest adhuc parere liberos, cùm iam eius rei dederit experimentum. *Nobis*) me & Calphurnia. *Pronepotes*) filios neptis tuæ & mei eius mariti. *Fecisse abortum*) quòd conceperat ante tempus natum.

Puellariter) simpliciter, ignoranter, more puellarum. à verbo puellaris, quo vtitur Ouidius. Alta puellares tardat arena pedes, recte deducitur puellariter. *Prægnationibus*) legitur etiam prægnantibus, quod magis probo. *Omittenda*) contraria prægnantibus. *Expiauit errorem*) quod errore commiserat, dum in summum vitæ discrimen adducitur, purgauit & satisfecit. *Detrimentis*) fuit in secunda lectione documentis, id est experimentis & exemplis, quibus in posterum edocta fuit quid esset factura. *Accipias*) sustineas. *Grauiter*) dolenter. *Paratis*) iam conceptis, sed intempestiuè enectis. *Illos*) pronepotes. *Explorata*) experta. *Parum prosperè*) propter abortum. *Spem*) quia omnino suscipere liberos sperandum nobis est. *Iisdem*) rationibus. *Meo latere*) gradu paterno. *Tuo*) Materno. *Pronum*) facile. *Audita latius nomina*) longa virorum illustrium stemmata in familia Calphurniæ & Cæcilij, quinetiam Plin. nam multa multorum Pliniorum epitaphia superioribus annis in agro & municipio Nouocomo per Benedictum Iouium eruta sunt: quibus colligitur non modò duobus Plin. sed pluribus eam familiam celebrem fuisse. *Subitas*) nouas, recentes, vt obiectum est Mario, & Ciceroni, & Q. Curtiũ Rufum obscuris parẽtibus dicebat Tiberius, cũ eũ Prætorẽ renunciaret, videri ex se natum. *Imagines*) maiorũ, de quibus plura alibi enarrauimus, id etiam indicat illa ad Traianum epistola, cùm scribit se habere in agris per plures successiones traditas sibi Principum statuas.

puellariter nescit: ac per hoc quædam custodienda prægnantibus omittit, facit omittenda: quem errorem magnis detrimentis expiâuit, in summum periculum adducta. Igitur vt necesse est, grauiter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam, sic debes agere Diis gratias, quòd ita tibi in præsentia pronepotes negauerunt, vt seruarent neptem, illos reddituri, quorum nobis spem certiorem hæc ipsa, quanquam parum prosperè explorata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me hortor, moneo, confirmo. neque enim ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus videor à meo, tuóque latere pronum ad honores iter, & ad audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. Nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

C. PLINIVS HISPVLLÆ SVÆ S.

Vm) Hispullam Fabati filiam, & sororem patris Calphurniæ pariter pro abortu vxoris solatur, rogátque vt casum Fabato velit excusare. *Filiam*) Calphurniã vxorem meã. *Fratris*) tui Calphurnij *Molliorem affectum*) amorem indulgẽtiorẽ, remissiorẽ quã si illi mater esses. *Intelligo* video optimũ factu, si tibi nũciauero ipsam cõualuisse, antequam dicã abortũ fecisse.

Vm affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorẽ, intelligo priùs tibi quod est posterius, nũciandũ, vt

Præ-

præſumpta lætitia ſolicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne poſt gratulationem quoque in metum redeas: atque ita gaudeas periculo liberatam, vt ſimul, quòd periclitata ſit, perhorreſcas. Iam hilaris, iam ſibi, iam mihi reddita incipit refici, tranſmiſſúmque diſcrimen conualeſcendo remetiri. Fuit alioqui in ſummo diſcrimine (impunè dixiſſe liceat) fuit nulla ſua culpa, ætatis aliqua, inde abortus, & ignorati vteri triſte experimentum. Proinde & ſi non contigit tibi deſiderium fratris amiſſi, aut nepote eius, aut nepte ſolari, memento tamen dilatum magis iſtud quàm negatum, cùm ſalua ſit, ex qua ſperari poteſt. Simul excuſa patri tuo caſum, cui paratior apud fœminas venia eſt. Vale.

Præſumpta) prius admiſſa non ſinat locum triſtitię. *Simul perhorreſcas*) pariter gaudeas & timeas. *Sibi*) ad ſanam mentem. *Mihi*) qui iam de illa bene ſpero, ſicut illa de ſe. *Remetiri*) ſecum reputare, quod potius fieri ſolet cùm periculum euaſimus, quàm cùm in ipſo periculo ſumus. *Impunè*) liberè, ſine illius pœna. Q. Curtius, Multis impune vulneratis & mox, Donec debilitati impune nauigiis excipi poſſent. *Ætatis*) puellaris, quæ dum præterit, quæ prægnanti erant facienda, fecit prætercunda. *Abortus*) factus eſt. *Experimentum*) conuenit cum ſuperioribus, vbi legunt aliqui documentis. vſus enim & experientia in rebus humanis dominatur, & vbi quid perperam factum, ceſſit improſperè, vitatur quod fefellerat. *Ignorati vteri*) vxoris quæ ignorabat ſe eſſe grauidam. *Proinde*) quare. *Fratris amiſſi*) Calphurnij fratris tui, quem vnicè diligebas. *Deſiderium*) nam vita functus erat: cùm deſiderium ſit rerum quibus caremus. *Nepte*) abortus ille debuit eſſe in primis menſibus, vt non potuerit dignoſci mas an fœmina eſſet futura. *Dilatum*) in aliud tempus per ſecundum fœtum. nam ex abortu dedit experimentum non eſſe ſterilem. *Patri*) Fabato. *Apud fœminas*) te fœmina deprecante facilius veniam dabit fœminæ Calphurniæ inopinati abortus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

HVNC ſolum diẽ excuſo. Recitaturus eſt Titinius Capito, quẽ ego audire neſcio magis debeã an cupiam. Vir eſt optimus, & inter præcipua ſæculi ornamenta numerandus: colit ſtudia, ſtudioſos amat, fouet, prouehit, multorũq́ue, qui aliqua cõponunt, portus, ſinus, præmiũ, omniũ exẽplum, ipſarũ deniq; literarum iã ſeneſcentium

HVNC) Cum Titinius Capito ſtudiorum fautor, literarum reformator, recitaturus eſſet, excuſat diem à contubernio Minutiani, vt Capitoni paria reddat, qui recitationibus Plin. interfuerat: & materia ipſa ſcribendi ductus. nam mortem illuſtrium virorum ſcriptis commendabat. *Titinius Capito*) de quo libro primo. *Debeam*) vt faciam paria. *Cupiam*) ob ſingulares virtutes. *Seculi*) noſtri, fœliciſſimi. *Ornamenta*) ornatos viros. *Portus multorum*) excipit & tutatur multos ſcriptores. *Sinus* ſtatio, refugium. *Omnium exemplum*) omnes prouocat exemplo ſui, vt ſtudia colantur & doctos foueant. *Seneſcentium*) ab illa florida & robuſta

eloquentia sterilitatem quandam redolentium. cuius rei causam pluribus quærit Tacitus in libello de causis corruptæ eloquentiæ.

reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet, auditoria non apud se tantùm benignitate mira frequentat: mihi certè si modò in vrbe est, defuit nunquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referendæ. An si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea: nunc quia mihi omne negocium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti: in qua obligari ego, ne dicam soleo, certè maxime possum? Quod si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberē, solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo: & in summa seueritate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustriū virorum, in ijs quorundā mihi carissimorū. Videor ergo fungi pio munere, quorumq́; exequias celebrare nō licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

Reductor) ad priorem bonitatem & candorem. Nam Ciceronis & Aug. tempora habita sunt eloquentissima, priora pene rudia & inculta: posteriora vsque ad Honorium plus eruditionis quàm eloquentiæ collatura, reliqua vsque ad seculum nostrum semibarbara. *Recitantibus*) id quod Iuuenalis vellicat, aut si dulcedine famæ Succensus recites, Maculonus commodat ædes, Ac longè ferrata domus seruire iubetur. Sed eos sane vellicat qui solùm ædes & auditores dabant, nullo adhibito munere: at noster Capito etiam præter domum premia scriptoribus numerabat. *Benignitate mera*) non simulata sed simplici bonitate: legitur etiam mira. *Frequentat auditoria*) frequenter auditum vadit recitantes. *Non apud se tantùm*) non solùm cùm libri recitantur in ædibus suis, verùm etiam in alienis. *Mihi*) recitanti. *Turpius est non referre gratiam*) non audire ipsum recitantem. *Causa*) eadem ratio. *An si litibus tererer*) si iudex essem & vadimonia facerem *Ad mea vadimonia*) quibus sistere iussissem litigantes in iudicio. *Celebranti*) studia. *Vadimonia mea*) sponsiones per me factas aliquem se in iudicio sistendi ad certum diem. Cic. pro Quinto, Vadimonium mihi non obiit. Et mox, Qua tibi hora vadimonium non sit obitum. nam magna multa non obiti, id est deserti, vadimonij constituta erat. Plautus in Epidico, Ilicet vadimonium vltro mihi hic facis. Mart. lib. viij. Cùm modò distulerint raucæ vadimonia cæræ. Fabius de legato frumentario, qui ad prestitutum diem venerat, Nisi inquit tamen ad vadimonium legate venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Liuius, Prætores, quorum iurisdictio erat, Tribunalia ad disciplinam publicam posuerunt, vadimonia fieri iubentes, ibique eo anno ius dictum est. Val. Max. Cùm Scipio oppidum Badiam circunsederet, tribunal suum adeuntes, in ædem quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum facere iussit. Plin. Bæbius iudex dum vadimonium differri iubet, mortuus est. Et in præfatione, Inscriptiones propter quas vadimonium deseri possit. Seneca, fœnerator valitudinarius distortis manibus, & pedibus ad comparendum non reiunctis clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus vindicat. Tranquil. tradit comprehensis à Caio meritoriis vehiculis, & pistrinensibus iumentis, plerosque litigatorum, quòd occurrere absentes ad vadmonium non potuissent, causa cecidisse. Longa fit altercatio apud Marcum Tullium pro eodem Quintio, de vadimoniis, dicentibus

quibus-

quibusdam, vadimonia fuisse deserta. aliis verò à se facta non fuisse. & Macrobius in Saturnalibus, Comperendini inquit dies sunt, quibus vadimonium licet dicere. Vadimonia si credimus Apollinari, Thales Milesius culpabat. Apuleius subinde vadimonium vsurpat pro promisso destinato ad certum diem. *Obeunti)* adeunti. *Solo)* hac sola re, quia aliis rebus etiam obligari poterat. legitur etiam soleo. *Nullam diem)* promissam: adscribitur etiam vicem. *Solicitarer)* excitarer ad audiendum Capitonem propter eius ingenium. *Pulcherrimo)* versanti circa res pulcherrimas. nam ab Imperatore Traiano impetrauit, vt sibi liceret ponere in foro statuam L. Syllani, eique omnino in vsu fuit claros colere: mirum qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi haberet. *In summa seueritate dulcissimo)* maxima enim virtus miscere seueritatem iucunditati. *Honestate materiæ)* nam clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornabat. *Exitus)* mortes. libro primo asserit scripsisse vitas: ergo intellige totum pro parte, quia potius solemus respicere hominum finem quàm vitam. & sic de C. Fannio libro quinto dixit, scribebat exitus occisorum, aut relegatorum à Nerone. *Charissimorum)* dum viuerent, & post mortem. non enim tantùm viuentes amabat Plinius. *Non licuit)* ob metum Domitiani. *Funebribus)* quæ solent fieri in funere clarissimorum. *Seris)* quia multos post annos funerum compositæ sunt. *Tanto magis veris)* nam in laudationibus funebribus oratores in multis mentiri solent, at in historiis non licet.

C. PLINIVS GENIALI SVO S.

ROBO, quòd libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, à disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita institui, vt verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cuius debeas implere vestigia. O te beatum cui contigit vnum atque idem optimũ, & coniunctissimũ exemplar: qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

ROBO) Genialem & cõmendat, & felicem credit, quòd libellos suos cũ patre doctissimo legerit, vt ab eo disceret, quæ laudanda essent quæq; improbanda. Genialem scribit Spartianus fuisse præfectũ pretorio Diui Iuliani imperatoris. *Pertinet ad profectum tuum)* facit hoc vt in literis proficias. *A disertissimo viro)* à patre tuo eloquentia populari admodum imbuto. *Implere vestigia)* fieri ita disertus & veridicus qualis est pater tuus. sic enim filius implet patris vestigia, cùm ad eandem cognitionẽ peruenit. *O te beatum)* scilicet existimo. sic Virgilius, O fortunatos agricolas. *Exemplar)* pater, quẽ imiteris. *Simillimũ)* respicit hìc potius mores quàm corporis lineamenta.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

VM sis peritissimus & priuati iuris & publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire: errauerim in Senatu

VM sis) Titum Aristonẽ fuisse virum grauissimũ, sanctissimum, doctissimum Pli. lib. i. ad Catilium Seuerũ scribens, longa & pulcherrima testatur epistola; & quoties aliquid recõditũ de iure ab illo quæsisset, semper omnia veluti ab oraculo respondisse: proinde, &c.

victum & cultum, ac animi magnitudinē in eo summè admiratur: nunc verò cùm ad Senatum relatū esset de pœna, vel absolutione libertorum & seruorum Afranij Dextri, ambigua morte perempti, quidam senatorum censebant eos necandos, alij relegandos, nonnulli liberandos. in tanta igitur sententiarum diuersitate, qui necādos & relegandos decernebant vnà sedebant, concordiam simulantes, vt numero opprimerent qui liberandos censuerant, qua sententia deiecta statim inter se dissentirent. quod cùm animaduertisset Secundus, postulauit, vt qui morte puniendos arbitrabantur, discederent ab his qui relegandos putabant, motus, præsertim facto senatus cogentis alium diuidere sententiam, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset. Post igitur factum, Aristonem summum iuriscōsultum consulit an bene fecerit: sed dum consulit, ita subtiliter rem tractat vt potius docere quàm consulere videatur. *Priuati iuris & publici*) hîc facit Iustiniani diffinitio, publicū ius dicentis esse, quod ad statum rei Romanæ spectat: priuatum quod ad singulorum vtilitatem. Alibi de Aristone dixerat Plin. peritus ille & priuati iuris & publici. *Cuius pars Senatorium est*) nam cùm Senatus rerum publicarum curam agat, illud ius quod ad Senatores spectat, conuenienter dici potest esse pars publici iuris. an potius senatus consulta, & patrum decreta intelligamus, quæ sunt pars publici iuris. *Errauerim*) an sim deceptus.

proximè, nécne: non vt in præteritum (serum enim) verùm vt in futurum, siquid simile inciderit, erudiar. Dices, Cur quæris quod nosse debeas? Priorum temporum seruitus, vt aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorij obliuionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens vt velit discere quod in vsu non sit habiturus? Adde quòd difficile est tenere quæ acceperis nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit, cuius dulcedine accensi cogimur quædam facere antè quàm nosse. Erat autem antiquitus institutū vt à maioribus natu, non auribus modò, verumetiā oculis disceremus, quæ facienda mox ipsi, ac per vices quasdā tradenda minoribus haberemus. inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebātur, vt imperare parendo, duces agere, dum sequuntur, assuescerent. Inde honores petituri

Proximè) dum nuperrimè Senatus haberetur. *Serum enim*) nam præterita dicente Annibale apud Liuium magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Quod nosse debeas*) Turpe enim est Senatori ignorare ius in quo versetur. *Seruitus*) Domitiano imperante capitale erat sententiam liberè in Senatu dicere. *Induxit*) aduexit, superfudit, instrauit. alibi inducere est delere. *Quotus enim quisque*) cuiusuis gradus & conditionis. *Reducta libertas*) per imperium Neruæ, & Traiani, quod testatur Tacitus vt omittam Plin. in Panegy. *Rudes*) senatorij iuris. *Quædam facere*) sicuti tractare ius senatorium. *A maioribus natu*) quibus Romani summam venerationem tribuere. vnde Callistratus de iure immunitatis: Senectus inquit in ciuitate nostra semper venerabilis fuit: namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. erat ergo vetustissimus quisque cui parens non erat parentis loco. *Oculis*) dum introducebantur in Senatum, & præsentes prætextati videbant quæ Senatores grauissimi tractarent. *Adolescentuli*) vt P. Cor. Scipio à pueritia sub auspicio patris cœpit militaribus disciplinis erudiri: ductus enim in castra initio secundi belli Pun. septimum & decimum agens

agens annum, ac breui factum est, vt equitando, vigilando, omnia militari labore tolerando, magnam laudem consequeretur. *Stipendijs)* disciplinis. *Imbuebantur)* erudiebantur. P. Rutilius consul militibus armorum tractandorum meditationem tradidit è ludo Aurelij Scauri, doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit. Discebat præterea iaculari, decurrere, castrametari, vallum iacere, & quæ vberius apud Vegetium & reliquos militaris disciplinæ scriptores tractantur.

adsistebant curiæ foribus, & consilij publici spectatores antequam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus? quod censentibus ius? quæ vis magistratibus? quæ cæteris libertas? vbi cedendum? vbi resistendum? quod silentij tempus? quis dicendi

Adsistebant curiæ foribus) iuuenes Senatus die, Val. Max. referente, aliquem ex patribus, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixíque valuis expectabant, donec r ducendi officio etiam fungerentur, qua quidem voluntaria statione & corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborabant, breuíque processu rerum in lucem virtutum suarum verecundia laboris meditatione doctiores erant. *Curiæ)* Hostiliæ. Romulus autore Dionysio, pop. Romanum diuisit in xxxiij. partes quas curias à cura Reip. appellauit, ædificato deinde ab Hostilio Senatu, vbi curarent res humanas, vocata est Curia hostilia. sicut in veteri curia sacerdotes curabant res diuinas, quæ secundum aliquos Calabra curia dicebatur. *Consortes)* participes, adsciti inter Senatores. *Quæ potestas)* pro magistro erat. vt iuuenem doceret, quæ potestas esset illis qui ius referendi ad Senatum haberent. titulus est in codice de relationibus, neque omnibus senatoribus licebat referre ad Senatum quæ & quot voluissent, præsertim extra ordinem. qui in primis custodiri in illo ordine debebatur: sed erant distinctæ res & tempora. vnde apud Ælium Lampridium legimus inter cæteras imperij dignitates, Alexandro Seuero Cæsari ius quintæ relationis à Senatu delatum: sicut postea ius tertiæ relationis Probo Augusto ab eodem concessum Vopiscus refert. Referebatur autem ad Senatum de rebus diuinis priusquam de humanis: & referendum erat aut infinitè de rep. aut finitè de rebus singulis: tunc concessum aliquibus Imperatorum etiam de rebus quinque vno Senatu posse referre. scimus autem referre ad Senatum, esse in disceptationem proponere, vt fiat Senatusconsultum: ita referre ad populum vt fiat rogatio. *Censentibus)* Senatoribus sententiam suam dicentibus, quod ius esset an possent sentētiam mutare, vel mollire, an alterius sequi, vel extra ordinem aliquid referre. *Vis)* potestas. nam magistratus in aliquibus, cæteri senatoribus præualebant. More enim maiorum, tradente Gellio, ex autoritate Varronis, senatus haberi solebat per Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbi, neque aliis præter hos ius erat facere Senatusconsultum: quotiésque vsu venisset vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent: tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse: ad hæc extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent: item decemuiros: quibus imperium consulare tunc esset: item triumuiros restituendæ reipublicæ causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. ne etiam Senatusconsultum fieret scripsit intercedendi ius solis iis fuisse, qui eadem potestate maioréve essent, quam iis qui senatusconsultum facere vellent. Erat etiam ea potestas Senatum habenti, dum tamen esset ex gradu consulari, vt is primùm rogaretur quem rogare vellet: cùm antea solitus esset rogari qui princeps in Senatum lectus esset.

Papinianus insuper tradit, eum qui plures liberos habuisset, in suo collegio solitum primum rogari sententiam, cæteróſque honores ordine præcellere. *Cæteris*) Senatoribus. *Libertas*) dicendi. ex panegyrica Secundi oratione colligitur licuiſſe vnicuique dicere quæ vellet. Interrogauit inquit quiſque quod placuit, diſſentire, diſcedere, & copiam iudicij ſui reip. facere licuit: quinimmò ex Catonis orationibus apparet licuiſſe Senatori dicere de rebus publicis quantum voluiſſet. *Vbi cedendum*) quando non contradicendum, vel ob reuerentiam cenſentis, vel ſententiæ æquitatem, an faſtidio audientium. *Silentij tempus*) cæteris dicentibus etiam plerumque fit vt tacendo vel pauca dicendo noſtra ſententia præualeat, cùm non minus oratorium ſit tacere quàm dicere.

modus? quæ diſtinctio pugnantium ſententiarum? quæ executio prioribus aliquid addentiū? Omnem denique Senatorium morem, quod fideliſſimum percipiendi genus, exemplis docebantur. At nos iuuenes, fuimus quidem in caſtris: ſed cùm ſuſpecta virtus, inertia in precio, cùm ducibus autoritas nulla, nulla militibus verecundia, nuſquam imperium, nuſquam obſequium, omnia ſoluta, turbata, atque etiam in contrarium verſa, poſtremò obliuiſcenda magis quàm tenenda. Iidem proſpeximus curiã: ſed curiã tripidã & elinguem, cum dicere quod velles,

Modus) modeſtia, finis. *Diſtinctio*) diuiſio. Eſt autem diuidere ſententiam autore Aſconio (cùm aliquis in dicenda ſententia duas pluréſve res complectitur: & ſi non omnes eæ probantur, poſtulat quiſpiam vt de rebus ſingulis referatur: vnde cùm in cauſa regia apud M. T. Bibulus cenſeret Regem Ptolomæum reducendum per tres legatos, etiam ex his qui erant ſine imperio, poſtulatum eſt vt eius ſententia diuideretur, quia ſcilicet non excludebat eos pariter qui cum imperio erant: ergo volebant ipſum apertè dicere quoſnam arbitraretur eligendos, priuatos an imperatores. *Pugnantium*) contrarium. *Quæ executio*) quomodo illi debeant exequi ſententiam qui aliquid addunt priori ſententiæ. Dicitur perſequi vel exequi quis ſententiam, cùm diſquirit ſenatorum opinionem & votum vt fiat ſenatuſconſultum. Hinc libro quarto dixerat Plin. Sed hanc ſententiam conſules, quanquam maximæ parti ſenatus mirè probabatur, non ſunt perſecuti. *Exemplis*) nam ſine exemplo nihil rectè docetur: quia facillimè ad conſentiendum homines ducuntur experimentis. vbi enim experimentum docet quid conferat, quid illic opus eſt ſpeculationibus? Exempla hoc in ſe boni habent, quòd approbant quæ præcipiunt fieri poſſe: præſertim domeſtica & recentiora, ſunt efficaciora. *Fuimus in caſtris*) cùm in Syria Tribunatum militum geſſit. *Cùm ſuſpecta virtus*) Domitiani temporibus, quibus ſibi imminere, ſibi intendi putabat quod in hoſtes pararetur: at ſub Traiano tutum erat militum reuerentiam & charitatem mereri. *Inertia in precio*) in panegyrico, Eodem ergo tempore militaria ſtudia, nec animos modò: ſed & corpora ipſa langueſcere, gladios etiam in curia hebetari retundíque gaudebant. *Verecundia*) Traianus poſtmodum diſciplinam caſtrorum lapſam extinctámque refouit depulſo prioris ſeculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi. *Imperium*) ad duces refertur. *Obſequiũ*) ad milites. *Turbata*) diſciplina militari lapſa ac pene extincta, & ſenatoria dignitate olim libera, tunc in ſeruitium redacta. *Obliuiſcenda*) dediſcenda. *Perſpeximus curiam*) ingreſſi fuimus Senatum. nam fuit prætor ſub Domit. *Trepidam*) cùm attoniti & tanquam periculum capitis adituri conuenirebant. *Curiam elinguem*) mutos Senatores. Hinc Iuue. hoc ipſum taxans dixit de Criſpo ſenatore, Ille igitur nunquam direxit brachia contra Torrentem, nec ciuis erat qui libera poſſet Verba

animi

animi proferre, & vitam impendere vero. *Periculosum*) quid enim violentius aure tyranni? Cum quo de pluuiis, aut æstibus, aut nimboso Vere loquuturi fatum pendebat amici. & vt Iuua. omittamus. audi Secundum, in panegyrico diffusius hoc complexum. At quis antea loqui, quis in senatu hiscere audebat? præter miseros illos qui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi & attoniti ipsam illã mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? vnus solúsque censebat quod sequerentur omnes, omnes improbarent, in primis ipse qui censuerat.

periculosum: quod nolles, miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse iuuit, cùm Senatus aut ad ocium summum, aut ad summum nefas vocaretur? & modò ludibrio, modò dolori retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? eadem mala iam Senatores, iam participes malorum multos per annos vidimus, tulimúsque, quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breue tẽpus (nã tanto breuius omne, quanto fœlicius tẽpus) quod libet scire quid simus: libet exercere

Periculosum) nam Æliũ Lamiam occidit Domit. ob suspiciosos, sed & veteres & innoxios iocos. *Ad ocium summum*) disceptaturi de re ludicra. *Summum nefas*) condemnaturi aliquem virum probatissimum. *Ludibrio*) vt super rhombi coquendi consultatione: & ampliando gladiatorum numero, ac instituendo collegio Fabrorum, nunc ingentes arcus, excessuósque templorum fastigium titulos, nunc menses nomini Cæsarum dicebant. Atque vtinam his nugis potius tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrésque animas. vnde subiunxit Plinius. *Modo dolori*) nam & quo contemptius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiorem sententiam absque præfatione clementiæ pronunciauit, vt non aliud iam certius atrocis exitus signum esset, quàm principis lenitas. *Seria*) grauia, vera. *Tristia*) fuit enim Domitianus non solum magnæ, sed callidæ inopinatæque sæuitiæ. *Senatores*) nos, Secundus & Aristo. *Participes malorum*) cum & ipse periclitatus est inuento in Domitiani scrinio contra se libello à Caro dato: tum ob nimium liberè dicta, tum Artemidoro philosopho vrbe pulso, quem cùm pecunia iuuisset, & septem suis amicis occisis aut relegatis, totque circa se fulminibus iactis quasi ambustus, sibi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurabatur. *Multos per annos*) quibus Domitianus sæuè imperium exercuit. regnauit autem annis quindecim, nam simulata clementia & largitatu celerius ad sæuitiem, autore Tranquillo, quàm ad cupiditatẽ desciuit. *Tulimus*) trepidando, tacendo, tristia censendo. *Vidimus*) in aliis senatoribus. *Hebetata*) debilitata, in gratiarum actione ad Traianum, quamlibet inquit syncera, rectáque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera reputatio: neque enim ignauia quadã, & insito torpore ab administratione reipub. cessauerant: terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à Repub. (erat autẽ omnino nulla respub.) oculos, aures, animos, auerterent. *Contusa*) cõpressa: maiorẽ vim habet hoc verbũ quàm priora. *Breue tempus*) fuit post recuperatam libertatem: & quia iam plures anni præterierant ab imperio Traiani. *Tanto breuius*) videtur omne tempus esse tanto breuius, quanto est fœlicius: at infœlix tempus quantulumcúnque sit, tamen longissimum apparet. hinc poeta ille iucundissimus conqueritur noctem quam solatio transegerat, fuisse nimium præcipitem. *Libet*) iuuat, & delectat. *Quid simus*) sub optimo principe, libero Senatu. nam & ipse Traianus primo consulatus die, quo curiam ingressus est, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus est.

quod sumus: quo iustius peto, primùm, vt erroris, (siquis est error) tribuas veniam: deinde medearis scientia tua: cui superfuit curæ, sic iura publica vt priuata, sic antiqua vt recentia, sic rara, vt assidua tractare. Atque ego arbitror illis etiam quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. hoc & ego excusatior si fortè sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris. Referebatur de libertis Afranij Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti: hos alius, quis? Ego (sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diuersitas erat, vt non possent esse nisi singulæ. quid enim commune habet occidere, & relegare? & non Hercule magis quàm relegare & absoluere: quanquam propior aliquanto est sententiæ relegantis, quæ absoluerit quàm quæ occiderit. vtraq; enim ex illis vitam relinquit, hæc adimit. Cũ interim & qui morte puniebant, & qui relegabant vnà sedebant, &

resumere libertatem. capessere quasi communis Imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus. *Quod sumus*) libertatem scilicet quanto iustius exercere debemus cùm sumus liberi. quare in Panegyrico dixerat, Tua dextra tuísque promissis freti, obsepti diutina seruitute ora reseramus, frenatámque tot malis linguam resoluimús. Et, de Marij Prisci iudicio loquens, interrogauit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui Reipub. facere tutum fuit. Consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus, vicítque sententia non prima, sed melior. *Error*) in hoc meo facto. *Antiqua*) duodecim tabularum. *Recentia*) imperatorum rescripta, & constitutiones ac responsa recentium Iurisconsultorum. *Rara*) non in frequenti vsu contingentia. *Agitatio frequens*) assidua exercitatio, quia Plinius temporibus Domitiani substitit à cursu rerum gerendarum: aut agitatio posita est pro primitiuo, quoniam sequitur frequens, aut additum est frequens ad maius argumentum. *Tritum*) vulgatum. *Hoc*) ob id. *Sum lapsus*) erraui, deceptus sum. *In obscuro*) incertum, dubium. *Referebatur*) proponebatur in consultationem, tandem post longam excusationem rem ipsam aggreditur *De libertis*) puniendis vel liberandis. *Afranij Dextri cõsulis*) lib. v. mẽtionem facit Afraniũ Dextrum tunc fuisse consulem designatum. *Suorum*) seruorum & libertorum. *Scelere*) malo animo & odio in dominum, plerunque enim domini nõ iudicio, sed scelere perimuntur. *Obsequio*) hortante Dextro qui forsan infirmus erat, & cùm desperaret posse viuere, orauerit suos vt se interficerent. *Quis? ego*) cùm Plinius dixisset, alius, neque assignasset nomen, iure Aristo poterat dicere, quis erat ille Senator qui post habitam de libertis quæstionem eos censuerat liberandos? at Plin. respondet ego eram: quamquam hoc nihil refert ad consultationem nostram. *Relegandos*) ad tempus: relegare esse ad certum tempus: deportare in perpetuum notauimus apud iurisconsultos. *Singulæ*) Disiunctæ & solæ. *Illis*) relegantis & absoluentis. *Hæc*) quæ censet occidendos. *Vna sedebant*) tanquam simul conuenirent, & eadem sentirent.

temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant: Ego postulabam, vt tribus sententiis constaret suus numerus, nec se breuibus induciis duæ iungerent. Exigebam ergo vt qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent à relegante, nec interim contra absoluentes mox dissensuri congregarentur, quia paruulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse diuidere sententiam: hunc autem qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset diuidi sententiam vnius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posse iungi sententia duorum tam diuersa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tanquam ibi: sic peracta re tanquam adhuc integra, rationem iudicij mei reddere: quæque tunc carptim, multis obstrepentibus dixi, nunc per ocium iungere. Fingamus tres omnino iudices in hanc caussam datos esse: horum vni placuisse perire libertos, alteri, relegari, tertio, absolui: vtrum ne sententiæ duæ collatis viribus nouissimam perimant, an separatim vnaquæque tantundem, quantum altera valebit: nec magis poterit cum secunda prima connecti, quàm secunda cum tertia. Igitur in Senatu quoque numerari tanquam

Temporaria) momentanea, ad breue tempus. *Discordiam*) nam deiecta, superatáque eorum sententia, qui liberandos censebant, inter se dissensissent. *Constaret suus numerus*) vt in tres Classes diuideretur Senatus, vnáque esset eorum qui liberandos arbitrabantur, altera qui relegandos, tertia qui puniendos. *Duæ*) sententiæ relegantis & occidentis. *Iungerent*) Cõiungerent. *Breuibus induciis*) pace sequestra, non in breues dies, sed in horam & temporis momentum. *Paululum referret*) nulla vel parua admodum differentia esset inter idem displicere, & idem non placere: quibus enim placebat occidere, non placuerat relegare, & è contra. antiquissimi codices habent paruulum. *Coactum*) à Senatu. *Diuidere sententiam*) vnius qui de rebus singulis referret. nam vt diximus, diuidere sententiam, est, cùm aliqu s in dicenda sententia duas pluresve res complectitur: & si non omnes [eæ] probantur, postulat qu spiam vt de rebus singulis referatur. *Oportuisset*) diuidere sententiam eius qui morte mulctaret. & qui relegaret: non etiam diuidere debueram illam sententiam vnius, quia res duas comprehendebat, relegare scilicet & supplicio afficere. *Diuersa*) necare & relegare. *Ibi*) in Senatu. *Integra*) non peracta. *Iudicij*) cur id senserim. *Carptim*) interpollatim. *Obstrepentibus*) contradicentibus, reclamantibus. *Iungere*) continuare. *Ne*) an ne. *Perimant*) quod magis placet quàm premant. *Nouissimam*) quæ petit absolui. *Collatis*) coniunctis suffragiis, quia sententiæ numerantur, non ponderantur. *Tantumdem*) idem, Iuuen. Dicere si tentes aliquid tacitúsve recedas, Tantundem est, feriunt pariter.

contrariæ debent, quæ tanquam diuersæ dicuntur. Quòd si vnus, atque idem & perdendos censeret, & relegandos, num ex sententia vnius & perire possent, & relegari? num denique omnino vna sententia putaretur, quæ tam diuersa coniungeret? Quemadmodũ igitur cùm alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest vna sententia, quæ dicitur à duobus: quæ non videretur vna, si ab vno diceretur? Quid lex? non apertè docet dirimi debere sententias occidentis, & relegantis, cùm ita discessionẽ fieri iubet? Qui hæc sentitis, in hanc partẽ: qui alia omnia, in illã partẽ ite, qua sentitis. Examina singula verba, & expende, qui hæc censetis, hoc est qui relegandos putatis, in hanc partẽ, id est, in eã, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestũ est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, vt non contenta lex dicere, alia, addiderit, omnia: num ergo dubiũ est, alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? in illam partem ite, qua sentitis. Nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partẽ vocare, cogere, impellere? num consulere etiã vbi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantùm solennibus verbis, sed manu gestúque demonstrat? At enim futurum est, vt si diuidantur sententiæ interficientis & relegantis, præualeat illa, quæ absoluit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius: oportet tamen eos qui puniunt, & qui relegant, absoluentibus primùm, mox inter se cõparari, scilicet vt in spectaculis quibusdam

Contraria) Aristoteles libro quinto primæ philosophiæ, sic contrarium à diuerso distinguit. Contraria, inquit, dicuntur ea, quæ differentia genere simul eidem inesse non possunt: & ea quæ inter sese plurimũ eorum omniũ differunt, quæ sub eodem genere collocantur: & itẽ ea quæ inter sese plurimũ eorum omnium differunt, quæ in eodem susceptiuo suscipi possunt: & ea quæ inter sese plurimũ eorum omniũ differunt, quæ sub eandem potentiã cadunt, & ea insuper, quæ maximè, aut simpliciter, aut genere, aut specie differunt. Diuersa dicuntur ea, quorũ aut species sunt plures, aut materies, aut substantiæ ratio: atque omnino diuersum ipsum opposito modo eidẽ dicitur. *Diuersæ*) remotæ, superatæ. *Quid*) an ne. *Lex*) de Senatu habendo. *Dirimi*) separari. *Alia omnia*) diuersa à priori sententia. verba leg s sunt à verbo, qui, vsque examina. *Expende*, libra, trutina, quàm optimè & apertissimè legẽ illã interpretatur. *Solennibus*) immobilibus. *At enim*) dicent aduersarij. *Diuidantur sententia*) separemus eos qui sentiunt interficiendos à relegantibus. *Præualeat*) numero vincat. *Ad censentes*) quid facit istud? *Deliberantibus*) si quæ absoluit superior erit. *Mitius*) absolutio, quia leges semper fauent reo. *Qui puniant*) scilicet morte. *Comparari absoluentibus*) seorsum à relegantibus cõferri cũ absoluẽtibus, deinde relegãtes iterũ cũ absoluẽtibus, quia vincẽtur; mox debent puniẽtes & relegãtes inter se cõferre. *Quibusdã*) fortasse gladiatorũ nã legimus Caiũ

principem

principem Proculum repentè in arenam è ſpectaculis deductum commiſiſſe Thraci, mox hoplomacho, biſque victorem iugulari iuſſiſſe.

ſors aliquem ſeponit, ac ſeruat, qui cum victore contendat: ſic in Senatu ſunt aliqua prima, ſunt ſecunda certamina: & ex duabus ſententiis eam, quæ ſuperior exierit, tertia expectat. Quid, quòd prima ſententia comprobata, cæteræ perimuntur? Qua ergo ratione poteſt eſſe vnus atque idem locus ſententiarum, quarum nullus eſt poſtea? planius repetam, niſi dicente ſententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initio ſtatim in alia diſcedunt, fruſtrà poſtea in eo diſſentient ab eo, cui paulo antè conſenſerint. Sed quid ego ſimilis docenti, cùm diſcere velim, an ſententias diuidi, an iri in ſingulas oportuerit? Obtinui quidem, quod poſtulabam, nihilominus tamen quæro, an poſtulare debuerim, an abſtinere, quemadmodum abſtinuit is, qui vltimũ ſupplicium ſumendum eſſe cenſebat. Neſcio an iure, certe æquitate poſtulationis meæ victus, omiſſa ſententia ſua, acceſſit releganti, veritus ſcilicet, ne, ſi diuiderentur ſententiæ, (quod alioqui fore videbatur) ea, quæ abſoluendos eſſe cenſebat, numero præualeret. Etenim longe plures in hac vna, quàm in duabus ſingulis erant. Tum illi quoque, qui autoritate eius trahebantur, tranſeunte illo deſtituti, reliquerunt ſententiam ab ipſo autore deſertam, ſecutique ſunt quaſi transfugam, quem ducem ſequebantur. Sic ex tribus ſententiis duæ factæ, tenuitque ex duabus altera, tertia expulſa: quæ cùm ambas ſuperare non poſſet, elegit ab vtra vinceretur. Vale.

Sors) ducta. *Seponit)* iubet ſeduci. *Exegerit)* vicerit. *Superiorem)* ſecundã, legitur etiam ſuperior exierit, vel extiterit, quod non improbo. *Expectat)* vt cum ea committatur. *Cæteræ)* ſecunda & tertia. *Perimuntur)* reprobantur. *Sententiarum)* ſecundæ & tertiæ. *Planius repetam)* ſic in ſequentibus ad Caluiſium dicet poſtrem narratam, quam verebatur ne parum expreſſiſſet, Apertius calculos oſtendam. *Initio)* dum ille qui relegat ſententiam ſuam dicit. *In alia)* in diuerſam ſententiam & locum. *Similis docenti)* fio tanquam magiſter tibi. *Sententias)* occidentis & relegantis. *Iri)* diſquiri. *Quod poſtulabam)* vt diuiderentur. Nam poſtulare, eſt deſiderium ſuũ ſiue amici ſui in iure apud eum qui iuriſdictioni præeſt, exponere, vel alterius deſiderio contradicere. *An abſtinere)* diſcedere è relegante. *Victus)* qui occidebat. *Acceſſit)* tranſiit in ſententiam relegantis. *In hac vna)* abſolutoria. *Singulis)* ſolis ſeparatis. coniunctæ enim ſuperiores erant illi quæ abſoluebat. *Eius)* qui cenſuerat necandos. *Deſtituti)* à duce. *Tranſfugam)* confugientem ad alienam ſententiam. nam propriè transfuga dicitur, miles qui à ſuis ad hoſtes tranſit. *Tenuit)* vicit. alibi vſus eſt compoſito dicens, obtinui tamen quod optabam. *Altera)* quę cenſebat relegandos. *Tertiæ)* quæ necandos. *Vtra)* à relegante, vel liberante.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S.

Neraui te tot pariter missis voluminibus, sed oneraui primùm, quia exegeras: deinde, quia scripseras, tam graciles istic vindemias esse, vt planè scirem tibi vacaturum (quod vulgò dicitur) librũ legere. Eadẽ ex meis agellis nunciantur. Igitur mihi quoque licebit scribere, quæ legas, sit modò vnde chartæ emi possint: quæ si scabræ bibulæve sint, aut non scribendũ, aut necessariò quicquid scripserimus, boni malíve, delebimus. Vale.

Neraui) Iuniori excusat, quod multa volumina legẽda misisset, quòd intellexerat illi vacare propter graciles vindemias. *Exegeras)* postulaueras vt multos libros mitterem ad te. *Graciles)* steriles. *Istic)* in agris tuis. Puto esse Terentium iuniorem, qui equestribus militiis, atque etiã procuratione Narbonẽsis Prouinciæ integerrimè functus, receperat se in agros suos, paratísque honoribus tranquillissimum ocium prętulerat: Latina Græcáque lingua tantum valens, vt ea videretur magis excellere, qua tum maximè loqueretur. *Quòd vulgo dicitur)* quod est in prouerbio. *Eadem)* esse graciles vindemias. Sic ad Venatorem scribit, se colligere vindemias graciles. *Quidem)* vberiores tamẽ quàm expectauerat. *Meis agellis)* Thuscis & Transpadanis *Licebit mihi)* non occupato circa fertiles vindemias. *Sit modò)* tantum pecuniarum. *Scabræ)* asperæ. vnde scabies, quia totum corpus crustis exasperat. Plinius libro decimotertio de generibus chartarum refert, Earum scabriciem læuigari dente cochleæ, sed caducam litera fieri. *Bibulæ)* multum humoris attrahentes. hinc bibula arena à Virgilio dicitur. Quæ igitur chartæ asperæ & humorem dispergentes, quod accidit malè colatis, hæ pessimæ sunt. *Aut necessariò debebimus* Sensus est & ordo, Aut debebimus necessariò, id est, adscribemus necessitati quicquid boni malíve scripserimus, quia cùm simus in secessu non occupati circa rustica, fuit omnino aliquid siue bonum, siue malum, scribendum: an quicquid boni, malíve scripserimus necessariò debebimus, quia tenebimus persoluere chartam, cùm nobis nunc propter graciles vindemias non sint pecuniæ: aut si non erunt pecuniæ vnde bonæ chartæ emantur, quicquid scripserimus siue boni, siue mali debebimus necessariò, id est referemus necessitati. Nam scribam tantùm necessaria, vt epistolas & rationes, ac libros omittam: Quidam codices habent delebimus, obliterabimus scilicet, nec in lucem mittemus. an quòd necessario ducti in malis chartis scribere iure scripta poterimus delendo emendare. Vel sic ordinabis, Aut quicquid scripserimus, necessariò debebimus, boni malíve, id est quicquid librorum necessariò quasi à te coacti composuerimus, id assignabimus bono dæmoni, si bonum fuerit, si malum malo. omnino cum amico ludit.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

Onfecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam & quidem iuuenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori,

Onfecerunt) In sinu Paterni amici deflet infirmitates & mortes seruorum suorum. attamen duo solatia me-

morat

morãt inueniſſe, manumittendo illos ante obitum, & teſtamenta tanquam legitima ſcribere concedendo. *Confecerunt)* cõ-

cuſſerunt, proſtrauerunt. *Meorum)* ſeruorum. *Iuuenum)* quod maius damnãdũ eſt: alij legunt, equidem inueni ſolatia duo.

ſolatia tamen: vnum, facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidiſſe, quos iam liberos perdidi:) alterum cùm permitto ſeruis quoque quaſi teſtamenta facere, eáque vt legitima cuſtodio, mandant, rogántque, quod viſum: pareo ocyus. ſuis diuidunt, donant, relinquunt duntaxat intra domum. nam ſeruis Reſp. quædam, & quaſi ciuitas domus eſt. Sed quanquam his ſolatiis acquieſcam, debilitor, & frangor eadem illa humanitate, quæ me vt hoc ipſum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri, nec ignoro alios huiuſmodi caſus nihil amplius vocare, quàm damnum: eóque ſibi magnos homines & ſapientes videri, qui an magni, ſapientéſque ſint, neſcio, homines nõ ſunt. Hominis eſt enim affici dolore, ſentire, reſiſtere tamen, & ſolatia admittere, non ſolatiis non egere. Verùm de his plura fortaſſe quàm debui, ſed pauciora quàm volui. Eſt enim quædam etiam dolendi voluptas, præſertim ſi in amici ſinu defleas, apud quem lacrymis tuis vel laus ſit parata, vel venia. Vale.

Paria) reſiſtentia, ſedantia. *Solatia tamen)* ſcilicet ſunt lenientia tamen aliquantulum dolorem. *Facilitas manumittendi)* quia illos facilè in libertatem mitto. *Immaturos)* ante tempus. *Seruis)* infirmis. *Quaſi teſtamenta facere)* ſignatè & de iure loquutus eſt, cùm omnino leges vetent ſeruũ poſſe legitimum teſtamentum facere: ſed permittente etiam domino non videtur eſſe legitimum, cùm teſtamentum ſit res publica, quæ non poteſt per aliũ fieri: vnde Iuriſconſulti voluerunt teſtamẽtum quod permiſiſſet pater filio familiæ, eſſe ratũ. Teſtamenta autem ſolita mãdari cuſtodiæ teſtatur Tranquill. cum refert Cæſaris Dictatoris teſtamẽtum prolatũ, quod virgini Veſtali maximè demandauerat, & pariter Auguſtum ſuum teſtamentũ depoſuiſſe apud ſex virgines Veſtales. *Cuſtodio)* aſſeruo. *Mandant)* iubent. verbis enim imperatiuis nuncupabãt antiqui teſtamenta. *Rogant)* me, vt illa tanquam legitima cuſtodiam, vel interrogant & ſtipulantur. *Quod viſum)* illis in teſtamẽtis eſt ſeruis, an magis mihi permittere illis. *Ocyus)* ſine cunctatione. *Suis)* conſeruis beneuolis. *Diuidunt)* deſcribunt, ſine teſtamento quod habent. *Donant)* per tabulas. nam donatio fit etiam inter viuos nulla neceſſitate iuris officióve, ſed ſponte, quæ ſi non fiat, nulla reprehenſio eſt: ſi præſtetur plerunque laus ineſt. *Relinquunt)* poſt mortem per hæreditatem vel legatum. *Intra domũ)* domeſticis tantum conſeruis. *Domus)* domini. *Acquieſcam)* Remittar, refocillar. *Debilitor)* fio infirmior & minus fortis. *Humanitate)* facilitate, clementia, miſericordia, beneuolentia, quam Græci φιλανθρωπίαν. *Hoc ipſum)* poſſe facultates dilargiri. *Durior)* ſeuerior quàm [ſim] erga meos ſeruos. *Huiuſmodi caſus)* infirmitates & mortes ſeruorum. *Eoque)* ob id quòd iacturam in facultatibus fecerint. & ideo querantur an quia ſint conſtantes neque flectantur. *Neſcio)* immò ſcit, neque magnos, neque ſapientes eſſe. *Homines non ſunt)* inhumani, neque clementes, ſed feri. *Affici)* ſubiici humanis affectibus, qui ſunt animi motus improbabiles, ſubiti, concitati. Non educo, inquit Seneca, ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo ſicuti ab aliqua rupe nullum

sensum admittente submoueo. Memini ex duabus partibus esse compositum illum. altera est rationalis, hæc afficitur, dolet: illa intrepida est, & indomita: inde subiunxit Plin. dolere, pro quo aliqui legunt affici dolore. *Resistere tamen*) animi scilicet ratione, quod est hominis proprium secundum philosophos. *Solatia admittere*) adhibere dolori fomenta. *Solatiis non egere*) esse fortis & constans in aduersis magis placet legere, non solatiis non egere, videlicet ita perturbari, vt opus sit solatiis. *Iis*) hominibus, an potius seruis. *Plura*) scripsi. *Est quædam voluptas dolendi*) in dolore fit quædam voluptas, Ouidius. est quædam flere voluptas, Sedatur lacrymis, egeritúrque dolor. *In amici sinu*) familiariter apud amicum. *Defleas*) infortunium tuum, isque laudet lacrymas tuas tanquam pias, vel illis veniam præstet.

C. Plinivs Macrino Svo S.

Vm istic quoque immite & turbidum cœlum? hîc assiduæ tempestates, & crebra diluuia, Tiberis alueum excessit, & demissioribus ripis alte superfunditur. quáquã fossa, quã prouidentissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis: quáque planum solum, pro solo cernitur: inde, quæ solet flumina accipere, & permista deuehere, velut obuius retrò cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit.

Vm) Tiberis crebris ac subitis incrementis augetur, nusquam magis olim aquis, quã in vrbe stagnantibus: quinimmò vares intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius quã sæuus. Veruntamen cùm Plin. hęc Macrino suo scriberet, adeo alueum suum excesserat, vt omnia plana contexerit: licet fossa à Traiano percussa admodum exhaustus foret. Insuper Anio ipse nemora & villas adiacentes disiecerat. Petit igitur sibi nunciet Macrinus, siquid simile in regione transpadana accidisset. *Num*) an. *Istic*) Brixiæ. *Hic*) in vrbe. *Diluuia*) inundationes fiunt. *Excessit*) licèt inclusus vtrinque lateribus. Alibi non legi excreuisse Tiberim sub Traiano. antea sæpius, & postea. nam sub Othone memorant Tacitus & Plutarchus, nunquã priùs in tantum sublatum, neque tot res perdidisse. siquidem prorupto ponte Sublicio, ac strage obstantis molis infusus non modò acentia & plana vrbis loca, sed secura huiusmodi casuum impleuit. rapti plerique ex annonæ foro, plures in tabernis, & cubilibus intercepti, corrupta stagnantibus aquis fundamenta insularum: dein remanente flumine collapsa. Imperante etiam Antonino philosopho, inundatio grauissima fuit. quæ res & multa vrbis ædificia vexauit, plurimúmque animalium interemit, famémque, qualem sub Othone grauissimam peperit, & vt omittam sub Theodosio eiusdem fluminis ingens incrementum: sat illud quod sub Mauritio omnium quæ hactenus legerim maximum erit retulisse, adeo vt ipsius aquæ super muros vrbis influerent, & maximas in eã regiones occuparẽt. *Demissioribus*) inferioribus aqua superabundante. *Prouidentissimus*) epitheto conuenięti, & opportuno Traianum prouidentissimum appellauit, vt qui vrbem maiora damna prospiceret passuram, nisi fluminis incrementum fossa exhauriret. quare in epistolis ad eundem imperatorem, dum veretur ne lacus flumini commissus totus in mare efflueret, prudentissimum appellauit. Est autem prudentia sapientiæ pars. *Premit*) occupat. *Solum planum*) terræ planicies. *Cernitur pro solo*) apparet aqua instar soli. Super verbo solo plura alibi. *Quæ solet accipere flũma*) Tinnia, quem Strabo Tonam dicit, & Glanis, primi fluuium Tiberim influunt: præcipui tamen

tamen Nar & Anio eum fluuium augent. *Deuehere*) in mare. *Retrò cogit*) repellit. fuit in secunda lectione, resistere cogit. *Alieni*) Nare & Aniene præsertim. *Quos ipse non tangit*) quia ipse Tiberis dum repellit aquam Naris & Anienis, causa [est] vt illa per agros circumiacentes diffundatur. contegit ergo campos non sua, sed aliena aqua.

Anio delicatissimus amnium, ideóque adiacentibus villis velut inuitatus, retentúsque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem supellectilem, alibi instrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hîc soluta, & libera armenta: atque inter hæc arborum truncos, aut villarum

Anio delicatissimus amnium) hic ex Alba decurrens præter Latinam Marsorum vrbem & propinquum illi campum Tiberim ingreditur. & paulo pòst cum hæc retulisset Strabo, Iuxta, inquit, Tibur cataracta, hoc est descensus existit, quem Anio facit, vbi nauigabilis esse incipit, cùm è sublimi profundam in vallem defertur, & per vrbi ipsi vicina nemora. At Plinius scribit Anienem oriri in monte Trebanorum: trésque lacus amœnitate nobiles in Tiberim deferre. Dionysius verò lib. quinto suarum antiquitatum, Flumen, inquit, Anio Tibure effusus ab excelso scopulo per planiciem Sabinorum Romanorúmque fertur, vtranque regionem disterminans. Influit in Tiberim aspectu pulcher & potu dulcis. Iulius autem Frontinus, Nam cùm oriatur Anio supra Trebiam augustam, seu quia per saxosos montes decurrit, paucis circa eum oppidis obiacentibus cultis, seu quia lacus altitudine in quo excipitur, veluti depuratur, imminentium quoque riuorum opacitate inumbratus, frigidissimus simul ac splendidissimus eò peruenit. Hæc tam felix aquæ proprietas omnibus dotibus æquatura Martiam, copia verò superatura. *Adiacentibus villis*) nam sicut Tiberis pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus amnes, accolebatur, aspiciebatúrque villis, ita Anio & ipse nauigabilis amœnitate sua pluribus villis incolebatur. quod apertè docet Papinius. *Inuitatus*) locorum & ædificiorum amœnitate. *Quibus inumbratur*) Statius in syluis, Non longius vsquam Indulsit natura sibi, nemora alta citatis Incubuere vadis, fallax responsat imago Frondibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas. Et paulo post, Venerabile dicam Lucorum senium? te quæ vada fluminis infrà Cernis: an ad syluas quæ respicis aula tacentes. Inibique dum villam Vopisci celebrat, fluminis amœnitatem multis prosequitur. *Subruit montes*) dum præceps ruit, saxa secum trahit. *Decidentium*) & syluarum & saxorum. *Clausus*) retentus, obstructus. *Pluribus locis*) aluei sui. *Amissum*) interceptum. *Impulit tecta*) villarum culmina disiecit. *Erexit*) excreuit, extulit, transmisit. non improbo euexit. *Excelsioribus terris*) vt tumulis & collibus, super quos non ascendit diluuium. *Tempestas*) inundatio. *Deprehendit*) circumclusit. *Diuitum apparatus*) non minus enim suburbana prætoria, villæque statuis ornabantur, tabellísque & auleis ac preciosa supellectili instruebantur, quàm domus vrbanæ ex testimonio Papinij. *Grauem supellectilem*) multarum rerum mobilium ad vsum domesticum. Paulus de supellectili connumerat, quæ appellatione eius contineantur. Instrumenta ruris ad quotidianum vsum ruris parata, aratra, corbes, falces, bidentes, ligones, ferrulæ, acus, cultelli, vangæ, runcones, & quæ latius libro secundo Palladius recenset. *Ibi*) in aliquo loco. *Rectores*) bubulci, aratores. *Hic*) alibi. *Soluta*) sine

iugo. *Libera)* sine custode & rectore. *Armenta)* boues & equi, & cætera maiora animantia. Virgil. Hæc satis armentis, superat pars altera curæ Lanigeros agitare greges. Armenta dicta putant ab arando, quasi aramenta: alij Armenta, ab armis quibus apta sunt, etenim qui præliis intersunt, boues etiam & maiora animalia milites armabant corio.

trabes atque culmina, variè latéque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & deiecti nubibus turbines: prorupta opera, quibus preciosa rura cinguntur: quassata, atque etiam decussa monimenta. Multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. Ne quid simile istic, pro mensura periculi, vereor: téque rogo, si nihil tale est, quam maturissimè solicitudini meæ consulas. Sed & si tale, id quoque nuncies. Nam paruulum differt patiaris aduersa, an expectes: nisi quod tantùm est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim quantum scias accidisse, timeas quantum possit accidere. Vale.

Trabes atque culmina) codex pontificius non habet atque culmina. *Variè)* nam viua partim nabant, partim rapiebantur. inanima leuiora super extabant, grauiora interdum mergebantur, quandoque supernatabant. *Turbines additi sunt nubibus)* venti in se contorquentes, qui conuoluunt rapiúntque non solùm agrestium labores: sed etiam tecta, præsertim si repugnantiores sint, turbines dicuntur. quòd si turbines interpretaberis tempestates, tunc commodius legetur, deiecti, quàm adiecti. *Opera)* maceries, monumenta in agris posita. *Decussa)* detecta. *Debilitati)* debiles facti aliqua membrorum parte. *Obruti)* aqua. *Obtriti)* ruina domorum, vel fragminibus montium collisi. *Luctibus)* ob mortalium & armentorum, ac rerum perniciem. *Simile)* diluuium euenerit. *Pro mensura periculi)* quãdo remetior in quo periculo fuerit Latium. *Consulas solicitudini meæ)* me admoneas nihil fuisse. *Tale)* damnum euenerit. *An expectes)* immò secundum aliquos maius tormentum est expectare. Hinc Virgil. de sontibus dixit, Inclusi pœnam expectant. & ille crudelissimus Tyrannus volentibus mori vim adhibebat viuendi. nam mortem adeo leue supplicium putabat, vt cùm audisset vnum ex reis Carnullum nomine anticipasse eam, exclamauerit, Carnullus me euasit. *Modus)* terminus certus vt doleas quantum sis passus. *Nisi tantum)* quid si, nisi tamen. *Non est timendus modus)* quia nescis quantum mali possit accidere. *Timeas)* maximum.

C. PLINIVS RVFINO SVO S.

ALSVM est nimirum, quod creditur vulgò, Testamenta hominum speculum esse morum. cùm Domitius Tullus longè melior apparuerit morte, quàm filia

Alsum est) Laudat Domitium Tullum, qui in vita moribus non satis probatis, tamẽ laudabile testamentũ reliquerat preteritis captatoribus, & relicta

filia hærede legatis, insuper pluribus est prosequutus nepotes & pronepotem, ac in primis vxorem pientissimam, quæ illũ diuitem quidem, sed senẽ & podagra perditum diutius sustentauit. *Speculum morum*) indicium esse quibus moribus fuerint dum viuerent. *Morte*) dum moritur relicto testamento honestissimo.

Vita) qua omni astu diuitias quæsiuit, ac se captandum permittere simulabat. *Communis*) nam erat filia naturalis Domitij Lucani fratris Domitij Tulli, qui illam adoptauerat: & cùm adoptio imitetur naturam, videbatur esse communis filia duobus fratribus: cùm tamen vnius Domitij Tulli foret. quoniam olim adoptiuus filius in potestatem adoptantis transibat, hodie autem secus, nisi in quibusdam casibus. *Prosequutus est*) bene affecit. *Nepotes*) filios filiæ adoptiuæ. filius nepos aliíque descendentes vsque ad trinepotem, liberi: vltra hos posteriores propriè appellantur. quemadmodum pater, auus, & reliqui vsque ad tritauum parentes, vlteriores verò maiores nominantur. *Pronepotem*) filiæ adoptiuæ. *Iucundissimis*) amplissimis. *Omnia*)

vita. Nam cùm se captandum præbuisset, reliquit filiam hæredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptauerat. Prosequutus est nepotes plurimis iucundissimisq́; legatis: prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima: ac tanto magis, quoniam inexpectata sunt. Ergo varij tota ciuitate sermones: alij fictum, ingratum, immemorem loquuntur, seq́; ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, qui de illo vti de patre, auo, proauo, quasi orbi querantur: alij contrà hoc ipsum laudibus ferunt, quòd sit frustratus improbas spes hominum, quos sic decipere pro moribus temporum prudentia est. Addunt etiam non fuisse ei liberum alio testamento mori: neque enim reliquisse opes filiæ, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtius Mantia perosus generum suum Domitium Lucanum (frater est Tulli)

fecit, executus est. *Tanto magis*) plenissima pietate, quia fuerunt omnia inexpectata. *Sermones*) rumusculi, fabulationes. *Alij*) vt captatores. *Fictũ*) quia simulabat illos se relicturum hæredes, qui se captabant. *Ingratum*) acceptorum munerum. *Illum*) Tullum. *Confessionibus*) nam fatentur se esse de numero captatorum, dum illum tanquam ingratum accusant. *De patre*) suo, quòd se hæredes non reliquisset. *Orbi*) sine patre & hæreditate relicti. *Alij*) qui non captauerant Tullum. *Contra*) sentiunt. *Ferunt laudibus*) extollunt laudanda mirandum in modum. *Hoc ipsum*) factum Tulli. *Sit frustratus*) deceperit. *Improbas*) auaras. Improbum existimat Iulianus eum, qui de viui hæreditate solicitus est: sic Vlpianus de vulgari & pupillari testamento. *Pro moribus temporum*) quibus auaritia adeo incubuerat, vt nemo diues orbus non captaretur: id quod sæpe Iuuenalis pulsat, sed frequentius Martialis notat. *Non fuisse ei liberum*) non potuisse aliud testamentum legitimum facere. *Reddidisse*) quia illas acceperat cum fratre ab auo filiæ: honestum ergo erat, vt ad illam rediret, ne quod prospera fortuna accreuerat, hoc in alium prouenien s luctuosum ei procederet. *Per filiam*) respectu filiæ, quod statim ostendit. *Auctus*) factus opulentior. *Curtius Mantia*) suspicor apud Tacitum mendam inoleuisse libro xiij. vbi legitur, Curtilius Mantia superioris exercitus legatus: restituique debere Curtius Mantia. *Generum suum*) cui vnicam filiam dederat. *Is*) Domitius Lucanus frater est Tulli.

sub ea conditione , filiam eius , neptem suam, instituerat hæredem , si esset manu patris emissa. Emiserat pater , adoptauerat patruus: atque ita circumscripto testamento , consors frater in patris potestate emancipatam filiam adoptionis fraude reuocauerat , & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum , vt diuites fierent, inuitissimis à quibus facti sunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit , reliquit testamentum ante octo & decem annos nuncupatum : adeóque postea

Sub ea conditione) talem institutionem permittit ius fieri. vt ff. de hæredibus instituendis ex Africani verbis apparet, ac ex authentica, excipitur Codice de bonis quæ liberis. *Eius*) Lucani. *Neptem suã*) filiam filiæ ipsius Curtij. *Manu patris emissa*) Aduerte secundum Iurisconsultum fuisse Plinium locutum impropriè, cùm manumitti dicantur serui, emancipari verò filij. verùm quandoque eo verbo Iurisconsultus hoc modo quo Plinius abutitur : vt ff. de officio proconsulis & legati. *Pater*) Lucanus. *Emiserat*) emancipauerat. *Patruus*) Tullus. *Adoptauerat*) vt filiæ bonis gauderet. *Circumscripto*) decepto, sublato. Circunscriptores, inquit Seneca, dici solent qui aliquid sustulerunt. Et Asconius circumscriptum interpretatur sublatum, circundatum, prætermissum, deceptum. M. Tullius in secunda Philippica, Quid enim aliud ipse dicebat, nisi quòd circumscriptus esset Antonius. Et in sexta, Ille se fluuio Rubicone CC. millia circumscriptum esse patiatur. Ac in xij. Parata de circumscribendo adolescente sententia consularis. Demum in vltima, Aut adolescentes circumscribunt. Idem Cicero libro tertio Officiorum, Circumscriptio adolescentium lege Latoria. Et de Finibus eodem libro, Circumscriptus igitur iis sententiis quas posui. Videtur huius verbi circũscribere vis deducta ab illo grauiter facto Pompilij legati ad Antiochum: cui cùm tradidisset Senatusconsultum ne Ptolemæum lacesseret, & rex dixisset se cum amicis collocuturum, indignatus Pompilius quòd aliquam moram interposuisset, virga, solum quo insistebat, denotauit. &, prius inquit, quàm hoc circulo excedas, da responsum, quod Senatui referam : quanquam Columella pro curtare vtatur, & contrahere. Diophanes, inquit, Bithynius Vticensem totum Dionysium Pœni Magonis interpretem per multa diffusum volumina sex epitomis circumscripsit. *Frater consors*) Tullus frater Lucani, bonorum particeps, & in vnum viuentes, nondum diuiso patrimonio. nam consortes fratres Secundus appellat, qui simul vitam ducunt passuri inuicem quicquid boni malíve acciderit. quod etiam in Panegyrico & alibi vsurpauit, cùm pro patrimonio sors interdum accipiatur. Ita Tullus sub eadem sorte, hoc est patrimonio cum Lucano fratre suo adoptata filia quam is emancipauerat, iterum bona in patriam potestatem reduxerat. *Cum opibus*) quibus frueretur ipse cum patre naturali. *Illis*) Tullo & Lucano. *Inuitissimis*) admodum nolentibus Curtio Montano, & Domitio Afro. *A quibus*) per quorum bona. *Domitius Afer*) orator eximius, & Quintiliani magister, de quo alibi copiosius. *In nomen*) in adoptionem. quoniam adoptatus adoptantis appellationem sumebat : inde appellatus fuit Domitius, immò Domitij Tullus & Lucanus. *Ante octo & decem annos*) quàm ipse obiret. Hoc etiam tangit Fabius libro sexto, Vel optima, inquit, est hæc simulatio contra simulantem qualis illa Domitij Afri fuit : vetus habebat testamentum, & vnus ex amicis recentioribus sperans aliquid ex mutatione tabularum, falsam tabulam intulerat, consulens eum, an primipilaris testatoris suaderet ordinare suprema iudicia. Noli, inquit, facere, offendis illum. *Nuncupatum*) palam factum sine scriptura. Nuncupatiuum testamentum

mentum illud est, ad cuius firmitudinem & substantiam necessaria non sit scriptura: quod intellexit Tacitus, cùm libro secundo scribit, Ignotos & aliis infensos, eóque principem nuncupantes procul arcebat: tametsi nunc ad perpetuam rei memoriam faciliorémque probationem soleat in scriptis redigi, & hoc sit in frequentissimo vsu. Est testamenti genus quod appellatur in scriptis, quia sine scriptura inualidum sit, quo rarò vtimur. eius forma traditur Codice de testamentis.

improbatum sibi, vt patris eorum bona proscribenda curauerit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero ciuium excidit, quem socium etiam in liberis habuit: felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoque hæreditas Afri, vt reliqua cum fratre quæsita, transmittenda erant filiæ fratris: à quo Tullus ex asse hæres institutus: prælatúsque filiæ fuerat, vt reconciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor, scripsit. In quo denique omnibus affinitatibus pro cuiusque officio gratia relata est, relata & vxori. Accepit amœnissimas villas, accepit magnam pecuniam vxor optima & patientissima: ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa, quòd nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate decliuis, diu vidua, mater olim, parum decorè sequuta matrimonium videbatur

Improbatum) quamuis non mutauerit, quoniam non credebat, se tam citò moriturum. Apparet autem ei displicuisse id testamentum, quòd eorum patris bona proscribenda curauit. *Eorum*) Tulli & Lucani. *Proscribenda*) publicanda. nam proscriptorum & rebellium bona in ærarium deferebantur. *Illius*) Afri. *Excidit*) expulit, euerruncauit. Ex constitutione enim Imperatoris, quæ extat in Codice contra rebelles, ac maiestatis læsæ reos, filij patriis bonis priuabantur, neque ad vllos honores admittebantur. immò nulli licebat illis opem ferre, vt exulibus mors solatium, & vita supplicium foret *In liberis*) in numero filiorum, adoptati loco liberorum erant. *Successit*) dum illos hæredes relinquit. *Abstulerat*) condemnandum curauerat. *Hæreditas Afri*) relicta ab Afro. nihil aliud est hæreditas quàm successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit autoribus Caio & Vlpiano. *Reliqua*) bona. *Transmittenda*) relinquenda per ordinem successionis: ideo dixit Afri hæreditatem transmittendam esse fratris filiæ, quæ erat filia eius adoptiua, quia filius adoptiuus qui est legitimus tantùm succedit patri adoptanti ab intestato, sicvt filius naturalis, & legitimus patri suo naturali. *Filiæ*) naturali. *Fratris*) Lucani. *Ex asse*) ex vniuersa hæreditate. As enim duodecim vncias complectitur, & duodecim vnciis, vniuersa hæreditas connumeratur. *Filiæ*) quæ debebat esse hæres. *Reconciliaretur*) rediret in gratiam cum filia, cum qua gerebat simultates, quoniam à patre testamento priuata fuerat. *Pietas*) quia filiæ. *Fides*) quia frater fratri hæreditatem commiserat vt filiæ restitueret. *Pudor*) honestas. *Scripsit*) per scripta fecit. *Affinitatibus*) tam naturalibus quam adoptiuis. *Gratia relata*) nam dum filiam relinquit hæredem, satisfecit omni iuri. *Pro cuiusque officio*) vt vnusquisque merebatur. *Vxori*) Tulli. *Ab ipso*) Tullo. *Accepit*) ex legato. *Natalibus clara*) parentibus claris genita. *Decliuis*) ad senium. *Olim*) suscepta prole, quam postea amisit. *Parum decorè*) non sine infamia.

diuitis senis ita perditi morbo, vt esse tædio posset vxori, quam iuuenis, sanusq; duxisset. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem, nisi ab aliis mouebatur. Quinetiam, fædum miserandumq; dictu, dentes lauandos, fricandósque præbebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suæ, se digitos seruorum suorum quotidie lingere. Viuebat tamen, & viuere volebat, sustentante maximè vxore, quæ culpam inchoati matrimonij in gloriam perseuerantiæ verterat. Habes omnes fabulas vrbis. Nam sunt venales tabulæ Tulli, expectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, vt amplissimos hortos, eodem quo emerat die, instruxerit plurimis & antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Inuicem tu, si quid istic epistola dignum, ne grauare scribere. Nam cùm aures hominum nouitate lætantur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

Diuitis senis) Domitij Tulli. *Perditi morbo*) debilitati chiragra, & podagra. *Obibat*) circuibat. *Fricandos*) dentifricio leuandos. *Præbebat*) ministris. *Viuebat tamen*) in tantis doloribus & angustiis non deliberabat mori, secuturus Corellii Rufi exemplum, qui impar dolori inedia spontanea mortuus est. *Perseuerantia*) ministrandi, curandi mariti constantia. *Fabulas*) sermunculos, res parui momenti. *Auctio*) venditio rerum in publico quæ fit licitatione, hoc est interrogatione, cùm res traditur plus offerenti. *Tabulæ*) picturæ antiquorum preciosissimę, quibus capiebatur Tullus. *Copiosus*) diues. *Instruxerit*) ornauerit. Solitos ornari hortos statuis, iam dixerat Plinius cùm de Regulo scriberet. Et M. Tullius.iij. Officiorum vbi refert Pythrum Canio vendidisse hortos instructos: non solùm statuis, verùm etiam aliis rebus & ornamentis apparatos ostendit. *Eodem die*) mira celeritate. *Antiquissimis*) ergo preciosissimis, quod notat Iuuenalis. nam inquit, Perfectissimus horum est, Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit. Et iubet archetypos pluteum seruare Cleanthas. *In horreis*) in apothecis statuarum. Legitur etiam in hortis, & tunc conuenit cum præcedentibus. *Quæ negligebantur*) vel ob nimiam copiam, aut quia propter morbum non poterat illa curare. *Erudimur*) instruimur, docemur. *Exemplis*) ab bene honestéque viuendum, & vt nostros munificentia prosequamur. Exemplum propriè vocamus rei gestæ, aut tanquam gestæ vtilem, commemorationem ad persuadendum id quod intenderis.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

T gaudium mihi, & solatium in literis: nihilque tam lætum, quod his lætius: nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque & infirmitate

T gaudiũ) Excusat se quòd tristis scribat, quoniã ex studiis solatium inueniat, & librum emendandũ Maximo mittit: in quem rogat

vt pro se intentionem intendat. *Gaudium)* in rebus lætis. *Solatium)* in tristibus est. *In literis)* in studio. *Quod his lætius)* quod sit lætius literis. *Tam triste)* & nihil tam triste est mihi.

Vxoris, & meorum periculo, quorundam verò etiam morte turbatus, ad vnicum doloris leuamentum studia confugio, quæ præstant, vt aduersa magis intelligam, sed patientius feram. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, antè amicorum iudicio examinare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies: quia vereor, ne ipse, vt tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, vt scriberem potui, vt vacuo animo, lætóque, non potui. Porro vt ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proueniunt. Vale.

Vxoris) Calphurniæ, de cuius ægritudine in præcedentibus. *Meorum)* vt Encolpi. *Morte)* vt Zosimi. *Cõfugiad studia)* cõfugimus ad aliquem opis causa & solatii. *Daturus in manus hominum)* publicaturus, emissurus. *Si quando)* si vnquam intendisti. *Intende in librum meum)* tuam diligentiam intende in emendationem mei libri. Alij legunt intende libro: sicut mox, non ipse, sed ipsi, scilicet libro. *Vt tristis)* quia dolore turbabar. *Intenderim parum)* paruam curam adhibuerim. *Vt vacuo)* vt liberà curis scriberem. *Vt ex studijs gaudium)* prouenit: si quis illa bene intellexerit. *Studia hilaritate proueniunt)* nam, Carmina proueniunt animo deducta sereno. *Hilaritate)* vacuo & læto animo.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

AD quæ noscẽda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, vt proximorum incuriosi, longinqua sectemur: seu quòd omnium rerum cupido languescit, cum facilis occasio est: seu quòd differimus, tanquam sæpe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Quacunque de causa permulta in vrbe nostra, iuxtaq; vrbem, non oculis modò, sed ne auribus quidem nouimus. Quæ si tulisset Achaia,

AD quæ) Mirabilem Vadimonis lacum per epistolam ante oculos Gallo ponit: cuius non tantùm formæ rotunditatem & aquæ medicinam, quàm plures innatantes ac fluctuantes insulas admiratur. *Ad quæ)* Ordo. Negligimus ea miranda, quæ posita sunt sub oculis nostris, ad quæ talia vt noscamus, solemus longum iter ingredi & traiicere mare. *Proximorum incuriosi)* negligentes proxima quæque. *Occasio)* commoditas videndi. *Datur)* licet, permittitur. *Quacunque de caussa)* id faciamus. *Vrbe* Roma. *Permulta)* admiranda. *Achaia)* Peloponnesus, à parte totum: nam Achaia Peloponnesus, & à quibusdam pars eius, vbi spiraculum Tenarium admirandum, sed alibi de cacopiosius.

Ægyptus, Asia, aliáve qualibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, lustratáque haberemus. Ipse certè nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audij pariter, & vidi. Exegerat prosocer meus, vt Amerina prædia sua inspicerem. hæc perambulanti mihi ostenditur subiacens lacus, nomine Vadimonis, simul quædam incredibilia narrantur. perueni ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotæ circumscriptus, & vndique æqualis, nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cauata & excisa. Color cæruleo albidior, viridior, & pressior sulphuris odor, sapórque medicatus, vis qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat. Nulla in hoc nauis (sacer enim est,) sed

Ægyptus) admiranda sunt in Ægypto, Nilus Apis bos, Crocodilus, Hippopotamus, Memnonis regia, Alexandria, Pyramides, & Chemnis insula, lucos syluásque, & Apollinis sustinens templum, quæ in quodam Ægypti lacu natat, & quocunque venti agunt pellitur. *Asia*) duplex est, altera in tertio orbis diuortio posita, altera minor: in ea præter templum Dianæ Ephesiæ, admirabiles fluuii sunt Pactolus, Meander. *Alia terra*) vt Africa, quæ semper aliquid noui ferebat: quod etiam autore Plinio in prouerbium cessit. *Audita*) aliis narrantibus. *Lustrata*) nobis videntibus. *Prosocer*) Fabatus. *Amerina*) in agro Amerino iacentia. Autore Stephano Amerinus ab Ameria deducitur: quod oppidum est, non procul à Meuania, referentibus Strabone & Plinio: secundum quosdam ante Persei bellum conditum annis D.cccc. lxiiii. distans ab vrbe. xlvi. milliariis. Menda est apud Seruium grammaticum, vbi tradit, Amerinum vocatum, & eius factam sæpius mentionem à Marco Tullio pro Roscio: apud quem non Amerinum, sed Ameriam inuenies. salix amerina laudatur à Virgilio, Columella, Plinio. *Hæc perambulanti*) dum hæc prædia circuirem. *Vadimonis*) de quo Plinius senior libro secundo. In Vadimonis lacu insulæ semper fluitant. Corrigendus ex libro secundo Naturalium Quæstionum locus apud Senecam sic, Aliæ in Vadimonis lacu vehuntur. cùm passim habeatur in alia inuadosis lacu vehitur. est autem is Lacus in Etruria. Liuius libro nono. Interea res in Etruria gestæ ad Vadimonis lacum, vbi Etruscorum opes fractæ sunt, Ælio Vulturreno regum Etruscorum vltimo ibidem cæso, referente Catone in Originibus. & Vadimona lingua Etrusca, Ianum dictum putat Myrsilus: at Fabius pictor, Ianum Vertumnum Vadimona ab Etruscis nuncupatum. *Iacentis rota*) forma circulari & rotunda. *Sinus*) recessus, reflexus, concauitas. *Dimensa*) ad mensuram facta æqualia. Marcus Tullius, Vt verba verbis quasi dimensa, & paria respondeant. *Color*) aquæ. *Cœruleo albidior*) cœruleus color mari datur. est autem viridis cum nigro: sed istius lacus color erat albidior. A colore fontem Cœruleum, quem Claudius cum Curtio & Albudineo vrbi induxit appellatum tradit Frontinus: apud quem sic restitues, Alteri quod ex fontibus Cœruleo & Curtio perducebatur. Claudiæ datum est. testimonio ipsius Frontini, Tranquil. & Plinij senioris cœrulei temperationes, lib. vi. docet Vitruuius. *Pressior*) purior vel densior. *Sulphuris odor*) habet sulphureum odorẽ. *Sapórque medicatus*) vt gustus aquarum illius videatur medelæ aptus. Plin. senior libro octauo, Et succidis omnibus vsus medicatus. *Vis*) virtus, medicina est illis aquis *Fracta*) membra *Solidantur*) coniunguntur. *Spatiũ*) lacus est mediocre. *Sacer*) consecratus diis, & publicè dedicatus.

Innatant

innatant insulæ herbidæ, omnes arundine & iunco tectæ, quæque alia fæcundior palus, ipsáque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, vt modus, cunctis margo derasus, quia frequenter vel littori, vel sibi illisæ terunt, teruntúrque. Par omnibus altitudo, par leuitas: quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. hæc ab omni latere perspicitur, eadem aqua pariter suspensa & mersa. Interdum iunctæ, copulatæque, & continenti similes sunt. Interdum discordantibus ventis digeruntur: nonnunquam destitutæ tranquillitate singulæ fluitant. Sæpe minores maioribus, velut cymbulæ onerariis, adhærescunt: Sæpe inter se maiores minorésque quasi cursum certaménque desumunt. Rursus omnes in eundem locum appulsæ, quà steterunt, promouent terram. & modò hac, modò illac lacum reddunt, auferúntque: ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. Constat pecora herbas sequuta, sic in insulas illas, vt in extremam ripam procedere solere, nec prius intelligere mobile solum,

Innatant insulæ herbidæ) Plin. In Reatino quædam insulæ semper fluitant sicut in agro Cecubo. & eodem Reatino mutinensi [stationem] in Vadimonis lacu, & ad Cutisas aquas opaca sylua, quæ nunquam die ac nocte in eodem loco visitur. Hinc seneca, Cutilarum insula natans, & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur. & in hanc atque illam partem, non tantùm vento impellitur, sed aura. nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco statio adeo mouetur leui flatu. de qua multa libro. I. Macrobius & Dionysius plura in suis antiquitatibus. has natantes insulas Seneca putat ex pumicibus constare. *Quæque)* & producunt omnia alia quæcunque fœcundior palus, & ipsa margo lacus germinat. *Sua)* particularis. *Cuique)* insularum. *Modus)* mensura, forma. Legitur etiam, Vna cuique, id est eadem forma est omnibus. *Margo)* insularum ora. probati autores incerto genere marginem vsurpant. *Sibi)* inuicem, inter se. *Terunt)* contiguas insulas fricant, & pariter abraduntur. *Altido)* profunditas, vel eminentia extra aquam. *Carinæ)* concauitatis, instar fundi nauis. *Humili)* breui admodum descensu. *Hæc)* aliqua insularum. *Ab omni latere)* tota. *Suspensa)* superextans aquæ. *Mersa)* vndis obrupta. *Continenti similes)* [sunt] perpetuo spatio terræ coniunctæ: vnde continentes prouincias Iurisconsultus vocat Italiæ coniunctas. [legitur etiam, continenti similes eunt.] *Digeruntur)* separantur. *Destitutæ)* seiunctæ, solæ. *Tranquilitate)* in tranquillo lacu. *Minores)* insulæ. *Cymbulæ)* nauiculæ, scaphæ, quæ naues onerarias consequuntur. Legitur etiam corbulæ à similitudine corbularum ex viminibus: eas tamen Columella corbes appellat, & Festus corbitas memorat onerarias: quod in malo earum summo pro signo corbes solent suspendi. Plautus dixit, Tardior est quàm corbitæ sunt. Gellius IX. Corbitas inter nauigia refert. *Onerarijs)* quæ maximùm onus vehunt, & structæ sunt ad importanda onera. *Desumunt cursum)* concurrunt. *In eundem locum)* coniunctim & simul, in ripam lacus *Appulsæ* terræ coniunctæ: nam appellere dicitur de iis quæ ab alto terræ redduntur. *Promouent)* extendunt, annexu suo prorogant. *Reddunt lacum)* detegunt aquam. *Vnde)* recesserint. *Auferunt)* occupant, contegunt vbi stetere. [*Ac tum demum*) Aliter, auctum demum.] *Medium)* lacum. *Non trahuntur*) non dissipantur, non mouentur. quidam legunt non contrahunt, [id est] lacum, non minuunt, quia sunt tanquam insulæ. *Herbas)* quæ in illis sunt insulis.

In extremam ripam) in marginem lacus. *Mobile solum* se esse in insulis mobilibus.

Quam littori abrepta) vento spirante cum insulis in medium lacum delata. *Non magis se descendisse*) non intelligunt se a insulis descendisse, magis quàm senserant prius se conscendisse. *Erigitur*) in rectum extenditur, an potius egeritur, id est, exoneratur, emittitur. *Oculis dedit*) per aperta fluxit. *Specu*) baratro, voragine. *Mergitur*) absorbetur. *Altè*) profundè. *Quid*) aliquod signum, quod dicitur fieri in Arethusa. *Subduceretur*) specu mergeretur. *Accepit*) intromissum sit. *Seruat*) secum trahit subterlabendo.

quàm littore abrepta, quasi illata & imposita, circumfusum vndique lacum pauent. Mox quò tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quàm senserint ascendisse. Idem lacus in flumen egeritur, quod vbi se paulisper oculis dedit, specu mergitur, altéque conditum meat: ac si quid antè, quàm subduceretur, accepit, seruat, & profert. Hæc tibi scripsi, quia nec minus ignota quàm mihi, nec minus grata credebam. Nam te quoque, vt me nihil æquè ac naturæ opera delectant. Vale.

Profert) emittit dum emergit. *Opera*) miranda.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

VT) A rebus feriis transire ad lusus licet: quod etiam in studiis obseruandum: non enim semper grauibus intendendum, sed iocis plærunque remittendū: quod Secundus obseruans, sua epigrammata excusat, quæ diuerso metro composita nuper amicis recitauerat: nec tantùm speciosa, sed omnia, vt melius emendaret. Quare monet Arrianum ne miretur, si multa à prioribus commutata deprehendet. *Miscere seueritatem, comitatémque*) condire grauitatem cum iucunditate, animum remittere, quod Traianus consueuerat: & ideo laudatur in epistolis & Panegyrico. *Illa*) seueritas. ne nimia seueritate fiamus duri & tristes, & ne indefessa comitate, procaces, & petulantes. *Hæc*) comitas. *Excedat*) transeat, quadam vicinitate inter comitatem & petulantiam: vnaquæque enim virtus suo vitio proxima facilè in hoc declinat, nisi summa adhibeatur accuratio.

T in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo, seueritatem comitatémque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione ductus, grauiora opera lusibus iocísque distinguo. Ad hos proferendos, & tempus, & locum opportunissimum elegi, vt qui iam nunc adsuescerent, & ab otiosis, & in triclinio audiri.

Si loco excedat legatur procedat, quamquam prior lectio sit in pontificio exemplari. *Grauiora*) continentia seria, quales sunt orationes. *Lusibus*) epigrammatibus. *Distinguo*) vario. *Hos*) lusus. *Proferendos*) recitandos. *Tempus*) ociosum, feriatum. *Locum*) triclinium tanquam lætitiæ receptaculum. *Vt qui*) vt hi lusus. Legitur etiam vtque. *Ociosis*) à negociis vacuis. *In triclinio*) in cœnatione: nam in cœna Romani solebant audire poemata, quod Persius notat. *Lites interquiescunt*) feriæ sunt propter messes, & intensos calores.

Iulio mense, quo maximè lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocaui. fortè accidit, vt eo die manè in aduocationem subitam rogarer, quod mihi causam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis vt irreuerentem operis argueret, quòd recitaturus, quanquã & amicis, & paucis: idem iterum amicis, foro & negociis non abstinuissem. Addidi hunc ordinem, me & in scribendo sequi, vt necessitates voluptatibus, seria iucundis anteferrem, ac primùm amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit & opusculis varius, & metris: ita solemus qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitaui biduo: hoc assensus audientium exegit. Et tamen vt alij transeunt quædam, imputántque, quod transeant: sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me testor. Lego enim omnia, vt omnia emendem, quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, & fortasse reuerentius, sed hoc simplicius & amantius. Amat enim qui se sic amari putat, vt tædium non pertimescat. & alioqui quid præstant sodales, si conueniunt voluptatis suæ causa? delegatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mauult audire, quàm facere. Non dubio cupere te pro

Iulio mense) quo etiam Romani solebant transire in domos conductas cum sua supellectile. quod mõstrat illo versiculo Mart. O Iuliarum dedecus Calendarum. Vidi Vacerrá sarcinulas tuas vidi. Et Apertius in Tiberio Tranquil. ac Marcus Tullius subinde. *Lectos*) mensas. Lampridius, Heliogabalus, inquit, solido argento habuit lectos, & triclinares, & cubiculares. Curtius, Conuiuium exornari iussit. centum aurei lecti modicis interuallis positi erant, lectos circundederant aulæa purpurea, auróque fulgentia. Et libro octauo. Cùm post aulęa quæ lectos obduxerant staret. *Fortè*) ex insperato. *Eodem die*) quo promiseram me recitaturum. *Mane*) ante cibum. nam pòst recitauit. *Subitam*) inopinatam, improuisam. *Præloquendi*) præfationem faciendi, qua veniam deprecabatur. quod mane non recitasset sicut promiserat, excusans se aduocatum in repentinam aduocationẽ. *Irreuerentem operis*) parui pendentem versuum recitationem. *Quanquam & amicis*) cum quibus liberius agere licet. *Non abstinuissem amicis*) operam meam præstitissem in defendendis amicis. *Foro & negocijs*) in causis forensibus. Additi in præfatione. *Præferrem*) præponerem, & in primis ducerem. *Amicis scriberem*) amicorum causa actiones haberem. *Mihi*) ad voluptatem meam. *Liber*) à me recitatus. *Opusculis varius*) diuersæ materiæ, & vario metrorum genere. *Ita*) varietate qua legentium fastidium effugimus. *Ingenio*) nostro tanquam minus excusso. *Biduo*) sic libro quarto meminit orationem biduo recitatam magno auditorum assensu. *Assensus*) fauor, intentio, cupiditas audiendi. *Exegit*) fecit. *Et tamen*) vera scriptura. & tamen vt alij recitatores quædam sua scripta transeunt quæ non recitant, & quia transeunt, illa videntur improbare: sic tamen diuersa ratione, ego nihil[prætereo, quia nihil] meorum scriptorum improbo, vt illa melius per auditores emendem: quinimmò apertè profiteor omnia recitare. *Electa*) meliora. nam nisi quæ sibi displicent recitauerint, illa sanè non emendabunt. *Illud*) quod faciunt huiusmodi lectores, tantum electa recitando.

Modestius) ne auditorem obtundant scriptorum copia & deteriorum. *Simplicius*) magis ingenuum. *Amantius*) amoris iudicium maius, qui omnia qualiacunque sunt amicis communicem. *Amat*) verissimè. *Tædium*) vt sit fastidio auditoribus.

Quid) parum, admodum, vel nihil. *Conueniunt*, ad audiendum. *Delegatus*) peregrinus, substitutus: hoc magis placet quàm delicatus. nam antè ferè in eundem sensum dixerat delegata vocabula. *Quàm facere*) emendando, & intentè audiendo.

cætera mei charitate, quàm maturissimè legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum, quæ causa recitandi fuit: & tamen nonnulla iam ex eo nosti: hæc vel emendata postea, vel) quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi noua rursus & rescripta cognosces. Nam plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur quæ manent. Vale.

Cætera) quam habes in cæteris rebus meis. *Musteum*) nouellum, recentem. Sic Columella musteum fructum dixit: proinde musteum pro dulci: hinc mustea poma, quæ postea mellimella sunt appellata, Varrone tradente. *Retractatum*) emendatum. Hoc addidit ne miretur Arrianus, si hic liber videbitur alius à priore, quem scilicet antea viderat, quia multa in emendatione fuerant commutata, vt nouus liber appareret. *Ex eo*) quia multa in illo fuerant emendanda. *Nosti*) dum illum legeres. nam Arriani Maturij iudicio in literis vtebatur. *Deteriora facta*) quæ solent fieri interdum deteriora longa mora: quia nimia lima magis atterit quàm emendat. Rescripta de nouo scripta & emendata: & statim subiungit causam: nam aliquibus partibus mutatis, quia non placebant, illæ quoque quæ restabant, videntur mutatæ. *Ea*) scripta. *Quæ manent*) quæ relicta fuerant tanquam bona.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

NOSTINE hos, qui omnium libidinum serui, sic aliorum vitiis irascuntur, quasi inuideant: & grauissimè puniunt, quos maximè imitantur? cùm eos etiam, qui non indigent clementia vllius, nihil magis quàm lenitas deceat. Atque ego optimum & emendatissimum existimo, qui cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet: ita peccatis abstinet,

NOSTI) Monet non esse imitandam illorum cõsuetudinem, qui alios grauissimè insectantur, in quo ipsi maximè peccant, quinimmò à vitiis seipsum comprimendum, & alienis erroribus parcendum. *Libidinum*) vitiorum: libido etiam pro desiderio veneris. Lampridius enim refert Heliogabalum multa libidinum genera excogitasse, & Martialis in eundem sensum protulit libidinari. Valerius insuper luxuriæ libidinem iungit, quoniam ex iisdem vitiorum principiis oriatur. ad hæc veteres pro appetitu aliarum rerum vsos docet Cato de re rustica. Libido inquit nauseæ veniet. & pro æmulatione honestæ rei Salustius, tanquam libido sit quod libeat. Magísque indecoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis atque conuiuiis libidinem habẽt. Libidinitatem pro libidine Laberius posuit, si Marcello credimus. *Eos*) bonos viros, qui nihil reprehendendum admittunt. *Lenitas*) facilitas ignoscendi. Hinc Horatius, At pater vt gnati,

sic

sic nos debemus amici, Si quod sit vitium non fastidire i. & Augustũ refert Tranqu. amicorum delicta duntaxat modica perpessum. *Ita ignoscat*) inde illud apud Græcos laudabile dictum. οὐ χρὴ πικρὸν εἶν καὶ ἀπαραίτητον. ἀλλὰ συγγνώμονά τινα ἄνθρωπον ὄντα, καὶ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν δυνάμενον, ἐξ ὧν κολάζει πικρῶς ἄλλον. id est non oportet asperum esse, & inexorabilem, sed mitem quendam hominem existentem, & similibus incidere potentem, ex quibus reprehendit acerbè alium.

tanquam nemini ignoscat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, vt nobis implacabiles simus, exorabiles istis etiam qui dare veniam nisi sibi nesciunt: mandemusq́; memoriæ, quod vir mitissimus, & ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebrò dicere solebat, Qui vitia odit, homines odit. Fortasse quæris, quo commotus hæc scribam. Quidam nuper, sed melius coràm. quanquam ne tunc quidem. Vereor enim ne id, quod improbo, eos sectari, carpere, referre, huic quod quàm maximè præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscunque sileatur, quem insignire exempli nihil, non insignire humanitatis plurimum refert. Vale.

Tanquam nemini ignoscat) nulli reprehendendo parcat. nam monitorem omni culpa carere decet. quare iure hi reprehenduntur, qui sceleribus obnoxij grauitate ficta alios arguunt. *Domi*) in rebus priuatis. *Foris*) in publicis. *Vt nobis implacabiles*) vt peccatis nostris meritam pœnam irrogemus. *Exorabiles*) illis parcamus prædictis: nam maioris clementiæ est indulgendo corrigere peccata quàm vindicando. Omnis igitur habenda ratio & diligentia est, primùm vt monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat. Nõ enim debemus amici vitia ferre, quasi dissimulauerit facies tua. Inde Seneca inquit, Esto vitiorum fugator ipse, aliorum neque curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor, sed sine reprobatione correptor, ita vt admonitionem hilaritate præuenias, & errori facilè veniam dato. *Sibi*) suis vitiis, cùm aliena acerrimè insectentur. *Ob hoc*) quia mitissimus erat. *Maximus*) virtutibus excellens. Epigrammaticus poeta Petum Thraseam magnum, Tacitus egregium appellarunt. *Homines odit*) tanquam impossibile sit hominibus carere crimine. ipse tamen alibi Euphratẽ laudauit, quòd vitia non homines insectaretur. *Scribam*) ista. *Nuper quidam*) incipit tanquam descripturus aliquem, qui aliorum vitia districtè flagellaret, sua verò sibi indulgeret: sed per rhetorum exornationem, quæ dicitur præcisio, rem suppressit. Ea autem fit, cùm dictis quibusdam reliquum quod cœptum est dici, relinquitur. nam tacita suspicio, quàm diserta explanatio atrocior est. *Coràm*) viua voce melius quàm per literas de hoc homine dicam. *Ne tunc quidem melius*) ne quidem melius erit dicere coràm. *Vereor enim*) ordo est. vereor ne referre id quod improbo eos sectari, carpere, repugnet huic quod quàm maximè præcipimus, scilicet vitandum. *Repugnet*) non constet sibi, magna inter vtrunque discordia sit. *Ille*) vir sit. *Qualiscunque*) cuiusuis conditionis & naturæ. qualiscunque interdum pro malo ponitur. Tacitus lib. xv. inuidiam prætendens Piso, si sacra mensæ diiq; hospitales cæde qualiscunque principis cruentarentur. Iuuenalis, Facit indignatio versum Qualemcunque potest. interdum pro minimo. Idem Tacitus xiiij. Sed Nero in omnes libidines effudit, quas malè coercitas qualiscunque matris reuerentia retardauerat. *Insignire*) notare, famosum reddere. *Nihil refert exempli*) non facit ad institutionem cæterorum. *Non insignire humanitatis refert*) id est, si tacuero, videbor fuisse humanus.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S.

OMNIA mihi ſtudia, omnes curas, omnia auocamenta exemit, excuſſit, eripuit dolor: quẽ ex morte Iunij Auiti grauiſſimum cepi. Latumclauum in domo mea induerat: ſuffragio meo adiutus in petẽdis honoribus fuerat: ad hoc ita me diligebat, ita verebatur, vt me formatore morum, me quaſi magiſtro vteretur. Rarum hoc adoleſcentibus noſtris. Nam quotusquiſque vel ætati alterius, vel autoritati vt minor cedit? Statim ſapiunt, ſtatim ſciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem, atque ipſi ſibi exempla ſunt. Sed non Auitus, cuius hæc præcipua prudentia, quòd alios prudentiores arbitrabatur. Hæc præcipua eruditio, quòd diſcere volebat. Semper ille aut de ſtudiis aliquid, aut de officiis vitæ conſulebat: ſemper ita recedebat, vt melior factus, & erat factus, vel eo, quod audierat, vel quod omnino quæſierat. Quod ille obſequium Seruiano exactiſſimo viro præſtitit? quem Legatum Tribunus ita & intellexit, & excepit, vt ex Germania in

OMNIA) Iulium Auitum ædilitatis cãdidatum, iam Tribunatu militum & Quæſtura functum, deceſſiſſe, impatienter dolet. nam Secundum tanquam rectorem ſecutus, vt aliquid diſceret, parentem ſuum iam ætate grauem, vxorem, filiolam vnicam morte reliquit: impar igitur tanto dolori, Marcellino rem totam exponit per hanc epiſtolam inter pulchriores pulcherrimam, inter triſtiores triſtiſſimam, inter amantiores amantiſſimam. *Curas*) alias occupationes. *Auocamenta*) ſolatia, luſus. *Iunij Auiti*) alius fuit Iulius Auitus, cuius obitum pariter libro quinto defleuit. *Grauiſſimum*) intenſiſſimum, maximum. *Latumclauum*) veſtem Senatoriam, quam poſt virilem togam Senatorum filij induebant. *Quotusquiſque*) quiseſt tam minimus qui. *Cedit*) aſſurgit ſiue ſenioribus ſiue honeſtioribus. *Statim ſapiunt*) adoleſcentes noſtri ſapientes ſe credunt eſſe ſine præceptore. *Sibi ſunt exempla*) ſe ſolos imitantur. *Non Auitus*) hæc faciebat. *Eruditio*) cognitio doctrinæ. *De officijs vitæ*) de rectè benéque viuendo. *Recedebat*) à viris doctis. *Vt melior factus*) tale illud Terentianum quanuis per adulationem, nunquam accedo ad te, quin abs te abeam doctior. *Factus*) melior & doctior. *Audierat*) non percunctando. *Quæſierat*) quærendo cognouerat. *Seruiano*) de quo multa alibi diximus. *Exactiſſimo*) omni virtute abſolutiſſimo. *Legatum*) Proconſulis vicarium. *Tribunus*) Iunius Auitus. *Cepit*) complexus eſt, fouit, delectauit. an potius excepit legendum, id eſt hoſpitio ſuſcepit, honeſtauit: ſicut non dilexit, ſed intellexit, virum ſcilicet eſſe exactiſſimum. *Germania*) Omnis Germania à Gallis Rhetiſque, & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, Sarmatis Daciſque mutuo metu, aut montibus ſeparatur: cætera Oceanus ambit, latos ſinus, & inſularum immenſa ſpatia complectens. Germaniæ vocabulum non antiquiſſimum, quoniam qui primi Rhenum tranſgreſſi Gallos expulerunt, ac tum Tungri, tum Germani vocati ſunt, ita nationis nomen non gentis eualuit paulatim: & omnes primum à victore ob metum, mox à ſeipſis inuento nomine Germani vocati ſunt. Omiſſis cæteris qui de Germania ſcripſere, contenti fuimus vno autore Tacito.

Pan-

Pannoniam transeuntem, non vt commilito, sed vt comes assectatórque sequeretur. qua industria, qua modestia Quæstor Consulibus suis (& plures habuit) non minus iucundus & gratus, quàm vsui fuit? quo discursu, qua vigilantia hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est, petiit? Quod vel maximè dolorem meum exulcerat: obuersantur oculis cassi labores, & infructuosæ preces, & honor, quem meruit. Tantùm non redit animo ille latusclauus, in penatibus meis sumptus: redeunt illa prima, illa

Pannoniam) vnam tantùm Pannoniam Plinius nominat: Ptolomæus in duas diuidit: eas more suo distterminans: satis constat contingere Germaniam. *Commilito*) militiæ socius. ex præceptis tamen eorum qui de re militari scripserunt, Tribunus Legato parere debuit: quare Auitus in hoc potest videri nihil magni præstitisse. *Comes*) secutor. Est enim is qui officij causa maiorem comitatur. Secundus alibi, Obtinenti Africam comes hæserat: & libro nono. Delphinus alius tantùm spectator & comes. *Habitus*) tractatus, assumptus. M. Tullius pro Planco mandat Quæstorem debere suum Consulem, vel Prætorem more maiorum in parentis locum habere. Alij non legunt & Prætoribus habitus, sed & plures habuit: fuit scilicet Quæstor plurium Consulum. quanquam Cicero ad Caninium scribens dicat, quod ego officio quæstorio te adductum reticere de Prætore tuo non molestè ferebam. & [ad] Auitum Prætorem in Epistolis inquit, dum Marcum Varronem eius Quæstorem commendat. Satis enim commendatum tibi arbitrabar ab ipso more maiorum, qui vt te non fugit hanc quæsturæ coniunctionem liberorum necessitudini proximam esse voluit. ac in diuinatione à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori parentis loco esse oportere. *Quo discursu*) labore, dum ambit suffragia. *Ædilitatem*) creati Ædiles eadem die & hora, qua Tribuni plebis: & ne quis eis noceret concesso simili priuilegio, quale Tribunis sancitum. Duo erant Ædilium ordines: vnus in quo sellis curulibus in dicendo iure vtebantur: hic magistratus maior Ædilitas dicebatur. secundus autem plebeius. curabant vrbem, annonam & ludos, potestatem coercendi popinas & nouas superstitiones, exigendíque munditias in locis publicis. & vtilem & salubrem temperaturam habebant, ne quis aquam publicam inquinaret. Aleam præterquam in Saturnalibus vetabant. diem dicere poterant iis, qui plusquam lege finitum erat agri possiderent. Dicti Ædiles secundum Varronem quòd ædes sacras & priuatas procurarent. At Festo autore quòd facilis ad eos plebi aditus esset. Conuenit cum Varrone iurisconsultus in prooemio. ff & tradit ædilibus plebem omnia scitè sua detulisse. Cæsar Dictator duos Ædiles constituit, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales nuncupauit, vt in summa essent sex in vrbe ædiles. Fuit & hic magistratus in oppidis, qui vasa minora frangeret, & res quæ pluris vænirent, corrigeret. Hæc sumpta ex probatissimis autoribus. *Præreptus*) extinctus ante initum honorem. *Exulcerat*) renouat, exasperat. alibi eadem verba protulit, Decessit inquit Corellius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem meum exulcerat. *Obuersantur*) occursant. *Cassi*) inutiles, [alij legunt passi, id est, exantlati, quanuis potior videtur prior lectio.] *Tantum non*) etiam super qua dictione luculenter libro nono illud addam dici apud probatos etiam modò non ad Græcorum imitationem. qui dicunt [illegible]. Tibullus, Iam modò non possum contentus viuere paruo. Valerius, Pictor equum ab exercitatione venientem modo non viuum labore industriæ suæ comprehenderat. Et Fabius. Quis enim non de iusto æquo ac bono, modo non & vir pessimus, loquitur, [id est ferè.] *Clauus*) vestis senatoria auro purpura inserto. *Prima*) in quæstura.

postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Afficior adolescentia ipsius, afficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens, erat vxor, quam ante annum virginem acceperat: erat filia quam paulo antè sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies vnus in diuersa conuertit. Modò designatus ædilis, recèns maritus, recèns pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam vxorem, filiam pupillam, ignaram aui, ignarámque patris reliquit. Accedit lacrymis meis, quod absens & impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter decessisse cognoui, ne grauissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, cùm scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare, aut loqui possum. Vale.

Postrema) in ædilitate. *Adolescentia*) quòd raptus fuerit in ipso flore ætatis. magis enim dolendum de morte iuuenum quàm senum. nam ab illorum bona indole speranda sunt diuturniora. *Necessitudinũ*) Gellius lib. xij. deridet grãmaticos, qui necessitudinẽ & necessitatẽ inter se differre putãt, quòd necessitas sit vis quæpiã premens & cogens: necessitudo autem dicatur ius quoddam & vinculum religiosæ coniunctionis. sed hæc nihil differre putat, sicut suauitudo & suauitas, sanctitudo & sanctitas. & sequitur, Necessitas pro iure officióque obseruantiæ affinitatísque infrequens est, quanquam qui ob hoc ipsum ius affinitatis familiaritatísve coniuncti sunt, necessarij dicuntur. Satis constat necessitudinem ab eruditis pro eo quod necessum est, vsurpari. vnde à M. Tullio sic circumscribitur, Hæc est necessitudo, cui nulla vi resisti potest, quæ neque mutari, neque leniri potest. Nam Tacitus lib. xii. dixit, necessitudinem pugnæ detulere. & Arrianus pariter pro necessitate. ff. xlix de re militari. Vlpianus tamen iurisconsultus eruditissimus pro affinitate vsurpat titulo, quibus ex causis in possessionem eatur. *Grandis natu parens*) mater iam grauis annis, ideo auxilio filij indigens. *Virginem*) nuptam, nulli prius. *Vnus dies*) quo raptus est Auitus. *Spes*) suscipiendorum liberorum. *Diuersa*) ad idem legitur aduersa. *Intactum honorem*) ædilitatẽ nondum cœptã geri [*Ignaramq;*) Ista verba in quibusdam codicibus non sunt.] *Lacrymis*) dolori. *Absens*) procul ab vrbe, vbi supremum [diem] clauserat Auitus. *Impendentis mali*) eius mortis. *Pariter*) eisdem literis nunciato mihi morbo & obitu. *Dolori consuescerẽ*) sed statim obrueret. *Timore*) pontificius codex habet tempore. *Scriberem sola*) In quibusdam exemplaribus non habẽtur hæ duæ voces.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

AMOR in te meus cogit, non vt præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, vt quæ scis, teneas & obserues,

Mor) Maximum in Achaiam missum ad eam ord nandam monet, vt ciuitates inspecturus, singulas humanè tractet: ibíque laudat Achaiam ab antiquitate & rebus gestis: postremò hortatur vel bonã famam in quæstura partã tueri mollius & clementius tractãdo homines libertati assuetos. Videtur Secũdus Ciceronẽ secũtus monentẽ libro primo ad Atticũ, Quintum fratrẽ, qui tunc in Asia Proconsulatũ gerebat.

rebat, vt in ea prouincia se integrè gereret. *Vt quæ scis teneas)* vt memineris prouinciales tractandos molliter, quod tu faciendum scis.

Aut scias melius. *Cogita te missum in prouinciam Achaiam, illam veram & meram Græciam, in qua primùm humanitas, literæ, etiam fruges inuentæ esse creduntur: missum ad ordinandum statum liberarum ciuitatum, id est, ad homines maximè liberos, qui*

Aut scias melius) moneo te, vt ea quæ scis, melius scias: plurimum enim in amicitia valet amicorum bene suadentium autoritas, eáque adhibetur ad monendum non modò apertè, sed etiam acriter, si res postulabit: nam & monendi amici sæpe sunt, & & obiurgandi si opus fuerit. *Achaiam)* latissimè vocabulo Achaiæ vtitur Secundus, vt non solùm Peloponnesum intelligat, sed etiam Atticam complectatur. omissis autem quæ à Ptolomæo, Pli. Strab. de Achaia dicuntur, vno Pausania contenti erimus, qui lib. v. inquit, Inter Eleam & Sicyoniam iacens regio ad orientale pelagus, nunc Achaia dicitur ab incolis, olim Ægialus, & incolæ Ægialenses ab Ægialeo Sicyonum rege, vel quia ibi multa populus, Græcè αἰγιαλὸς dicta, nascatur. Achæum verò Tricorythi filium tradunt nomen Achæis indidisse. *Veram Græciam)* propter virtutem in bellicis rebus, & ingenia circa literas præstantia ac humaniores mores, quibus omnibus Peloponnesus & Attica inter cæteras Græciæ regiones excelluerunt. Strabo refert totius Græciæ arcem esse Peloponnesum: nam præter inhabitantium gentium nobilitatem atque potentiam, ipse locorum situs principatum designat & imperium: ad hæc Philippus Iunior Corinthum compedes Græciæ seriò solebat appellare: nec Athenienses à sordidis initiis ad summam creuerunt, nam eodem nata solo gaudent origine primi lanificii, & olei, & vini vsum docuere, arare quoque & serere frumenta glande vescentibus monstrauere: literæ certè ac facundia, & hic ciuilis ordo disciplinæ veluti templum Athenas habent. Quare addidit meram, quoniam reliquæ partes Græciæ erant aliquantulum barbaræ. *Humanitatis literæ)* quibus verè initiati fiunt humaniores. Sunt qui legant humanitas autem vetat esse superbum aduersus socios: vetat auarum: verbis, affectibus, communem se facilémque omnibus præstat, nullum alienum putat: bonum autem suum, ideo maximè quòd alicui bonum futurum sit, amat. Plato triplicem humanitatem inducit: aliam quippe per salutationem: vt cùm fortè obuiam humaniter salutamus, & dextram porrigentes comiter excipimus: aliam cùm in casus varios ærumnásque iactato quis opem clementer impendit: tertiam qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant. Hanc Græci φιλανθρωπίαν vocant: verùm quam idem παιδείαν nominat, nos eruditionem institutionémque in bonas artes dicimus, quas qui sinceriter cupiunt, appetúntque, iji sunt vel maximè humanissimi: huius enim scientiæ cura & disciplina ex vniuersis animantibus vni homini data est, idcircóque humanitas appellata est. quare hìc non tam literarum elementa quàm disciplinas intellexisse puto, quanuis Xenophon tradat post xvi. Cadmi literas Palemedem & Simonidem Melicum reliquas inuenisse, non scribendi solùm causa, vt inquit Philostratus, sed vt etiam cognoscere quisque posset, quæ non essent scribenda. Alii Mercurium literarum inuentorem prodidere, quidam Ægyptios, nonnulli Babylonios, Iosephus Hebræos asserit. *Fruges inuentæ)* testimonio Pausaniæ, Iustini, Ouidii, Diodori, ac aliorum. Ceres in Attica Triptolemo frumenti semen dedit, mandauítque, vt omnibus id donum communicaret: quidam tamen tradunt in Sicilia primùm fruges inuentas. *E quibus)* etiam Diodorus Isidi inuentionem frugum assignat. *Maximè liberos)* Hi verè liberi sunt, qui affectus animi philosophia duce regere norunt, an quibus per Romanos libertas seruata est. nã Strabone referente, socios sibi Athenienses asserentes, proprias ipsis leges institutáque seruarunt, & libertate donarunt, ac

magnis honoribus dignati sunt. Hinc Plinius : à Tænaro ager Laconicus liberæ gentis est : & subdit Athenas liberas fuisse, quinimmò iam dixerat Achaiæ libertatem à Domitio Nerone datam, quod Plutarchus confirmat: Nostra scribens ætate Græcia per celebritatem Isthmiorum pristina libertate donata est, pristinísque legibus restituta à Nerone: cuius rei etiam Tranquil. meminit. Demetrius antea patrias leges pristinámque libertatem restituerat, & deinde Titus Flaminius edicto à præcone audientibus Græcis in hunc modum prolato, Senatus populúsque Romanus, ac Titus Quintius Imperator, ac Consul, rege Philippo & Macedonibus debellatis, sine custodiis liberos, immunes, suo iure viuentes fore permittunt, Corinthios, Locros, Phocenses, Euboicos, Achæos, Phthiotas, Magnesios, Thessalos, Perrhæbos. In Titi igitur laudem illud Alcæi Græcum epigramma circunfertur, ἄγαγε καὶ ξέρξης πέρσαν στρατὸν ἑλλάδος ἐς γᾶν· καὶ τίτος εὐρείας ἄγαγ' ἀπ' ἰταλίας. ἀλλ' ὁ μὲν εὐρώπας δοῦλον ξύλον αὐχένι θήσων ἦθεν. ὁ δ' ἀμπαύσων ἑλλάδα δουλοσύνας. Quod nos Latinum fecimus, Agmina Persarum Xerxes & in Hellada vexit, Et Titus extensa vexit ab Italia: Ille quidē Europæ seruilia vincula nectens Venerat, hic soluens Hellada seruitio.

ius à natura datū virtute, meritis, amicitia: fœdere denique & religione tenuerunt. Reuerere

Ius à natura datum) Omnes enim homines si Iustiniano credimus, à natura liberi sunt, & hoc ius naturale appellatur ius gentiū, postea seruitutē induxit. *Tenuerunt*) nō adempta libertate. Achaiam tamen scribit Tranquil. adempta libertate in formam prouinciæ à Vespasiano redactam : & necesse fuit seruiuisse si à Nerone libertate donata est. sed temporibus Secundi suis legibus viuebat: deinde Adrianus pecunias multas, frumentum annuum, & vniuersam Cephaleniam Atheniensibus elargitus est. *Virtute*) rebus gestis. nam Athenienses multa ad vitam & decorum partim excogitarunt, partim excoluerunt, confugientes ad se humanè susceperunt, prossos subleuarunt, leges optimas sanxerunt, colonias emiserunt, rempublicam optimam constituerunt, in bello excelluerunt, certamina instituerunt, in disciplinis tantum præstitere, vt eorum discipuli aliorum fuerint præceptores. Hæc latiùs tractantur apud Isocratem : sic Lacedæmoniorum virtus apud Xenophontem. Virtus secundum philosophos est recta ratio : omnes enim virtutes rationes sunt. *Meritis*) beneficiis in Romanos & alios collatis, quorum quædam iam ostendimus. & mox alia. *Amicitia*) Liuius in bello Macedonico memorat Achæos tum primùm cum Romanis amicitiam fecisse. *Fœdere*) In amicitia necesse est esse conditiones æquas: in fœdere non. Liber autem populus secundum Proculum is est, qui nullius alterius populi potestati subiectus est: item siue æquo fœdere in amicitiam obuenit, siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruet, vt intelligatur alterum populum superiorem esse: non vt intelligatur alterum non esse liberum. Fœdus dictum quòd in paciscendo porcus saxo fœdè mactaretur. Vnde Virgil. Et cæsa iungebant fœdera porca. Vel quia fides fœderi interponatur. Autores sunt Varro, Festus, Seruius. quomodo autem per fœciales fieret, lege plura apud Dionysium libro secundo. *Religione*) deorum cultu, quo maximè claruerunt Athenienses, vt testatur Isocrates in Panegyrico. Nam in primis mystica Eleusinæ Cereris sacra coluerunt, quibus nonnulli Romanorum initiati sunt: & Æsculapium ab Epidauro Romani in vrbem aduexerunt Religio appellatur. quæ in nutu & cærimonia deorum est ; vel religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curam ceremoniámque affert. Ab hac fit religiosus, id est maiestatis religionísque plenus, & propter sanctitatem remotus, autoribus Gellio & Macrobio, existimantibus religionem à relinquendo, sicut cerimonias à carendo dictas. Seruius ab eo quòd mentem religet appellatam putat: at Cicero ab eligendo. Aggenus Vrbicus religiosum dictum putat à religando.

ligando mentes ne malè agant homines. Sacrum autem propriè dei esse. Huius inuentum Cretensibus ascribit Seruius.

conditores deos, numina deorum: reuerere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in vrbibus sacra est: Sit apud te honor antiquitatis, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpseris. Habe ante oculos hanc esse terram, quæ nobis miserit iura, quæ leges non victa acceperit, sed petentibus dederit:

Conditores deos) respexit ad Palladem quæ Athenis nomen imposuit. auxere eas Cecrops, Ægeus, Theseus. *Numina deorum)* quæ ibi coluntur. Super hoc lege Pausaniam. Pontificius tamen codex habet nomina deorum. *Veterem)* antiquam. Pausanias satis superque gloriam & gesta Atheniensium, Lacedæmoniorúmque exequitur, in omnibus benignos Athenienses testans, quos nullius indigos præconij excellentes tradit Plin. tanta claritate superfluente. *Senectutem)* Senectus est nomen lassæ ætatis, sed nondum fractæ: vetustissimi omnium creduntur Athenienses & Arcades. *Sacra)* diuina. Macrobius enim dixit, vetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. *In homine venerabilis)* vnde Senatoribus maximus honor habebatur: & Lycurgus maximum honorem, non diuitum & potentum, sed pro gradu ætatis senum esse voluit, nec sanè vsquam terrarum locum honoratiorem senectus habuit. *Antiquitatis)* Antiquos putant dici supra mille annos, disputante Tacito. *Ingentibus factis)* è quibus illa præcipuè fuere bellum aduersus Persas terra maríque, Amazonum strages, Herculis gesta, Theseíque, bellum Troianum, Adrasti in Thebas. Nam Pausanias libro septimo tradit Spartanos post Cadmum plurimam valuisse: ibíque ab antiquissimis exordiis per varias fabulas historiásque res Achæorum diligenter enumerat. Ad hæc inter Lacedæmonios & Argiuos bella, & Thebanorum duce Epaminonda. Peloponnesiacum, & Atheniensium contra Philippum, & Lacedęmoniorum contra Alexandrum. *Fabulis)* vt iudiciũ Martis in ariopago, Palladis & Neptuni contentio, Cecropis gemina forma, & quæ à Pausania innumeræ traduntur. [aliter in fabulis.] *Iactatione)* inani gloria. Liuius taxat Athenienses tanquam verbis non factis excellentes: Athenienses inquit literis quidem verbísque, quibus solum valent, aduersus Philippum bellum gerebant. [Plin. Græci genus in gloriam suam effusissimum. *Iura)* Marcus Tullius pro Flacco, Adsunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur. Strabo. Populari gubernaculo vrbes Achaiæ post Ogygen habitatæ: adeo in regendis ciuitatibus famam cõpararunt, vt Italicæ gentes post susceptam aduersus Pythagoricam sectam factionem maximam legum & institutionum partem ab hisce transtulerint. Liuius ab vrbe condita, Missi Legati Athenas Spur. Posthumius Albus, P. Sulpitius Camerinus, A. Manlius: iussique inclytas leges Solonis describere, & aliarum Græciæ ciuitatum instituta moresque noscere. Dionysius non conuenit in nomine legatorum. nam scribit missum Sp. Posthumium, Seruilium Sulpitium, A. Manlium, & insequenti anno aduenisse Athenis, & ab aliis Græcis vrbibus in Italiam ferentes leges. At Pomponius iurisc. Placuit inquit publica autoritate decem constitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, vt ciuitas Romana fundaretur legibus, quas in tabulis eburneis perscriptas pro rostris proposuerunt, vt possent aptius percipi, primò decem tabulis, mox additis duabus, appellatæ sũt leges duodecim tabularum: quarum ferẽdarum autorem fuisse ex Decemuiris Hermodorum quendam Ephesium exulantẽ in Italia. Dionysius tamẽ decimo libro in cõmemoratione Decemuirorum

nullum Hermodorum nominat. *Non victa*) non subacta à nobis. nam cùm Romani leges ab Atheniensibus acceperant, erant Athenæ liberæ, & sui iuris, non à Philippo, neque ab alio subactæ. Placet tamen vt legatur inuitis nobis, scilicet Rom. sed rogantibus vt illarum copiam facerent.

Athenas esse, quas adeas: Lacedæmonem esse, quam regas: quibus reliquam vmbram, & residuum libertatis nomen eripere durum, ferum, barbarúmque est. Vides à medicis, quanquam in aduersa valetudine nihil serui ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiúsque tractari? Recordare quid quæque ciuitas fuerit: non vt despicias, quòd esse desierit. Absit superbia, asperitas: nec timueris contemptum. an contemnitur qui imperium, qui fasces habet? nisi qui humilis & sordidus, & qui se primus ipse contemnit. Malè vim suam potestas aliorũ cõtumeliis experitur:

Athenas) bonarum artium magistras & inuentrices secundum Mamertinum. eis summa vi expugnatis à L. Sylla libertatem, & quæ habuerant, reddita testatur abbreuiator Liuij: & Pausanias Adrianum multa Atheniensibus contulisse. *Lacedæmonem*) Spartam. Lacedæmones vt tradit Strabo vltimo prælio debellati apud Mantineam Græciæ principatum, quem prius adepti tenebant, vltrà recuperare nequiuerunt: vnum tamen illis quamquam hunc in modum afflictis permansit, vt nullorum aliorum ditioni subiecti sint vsque ad Romanorum imperium, à quibus eis habitus perdurat honor propter regendæ ciuitatis probitatem. Pausanias scriptum reliquit, Lacedæmonem appellatam à Lacedæmone, qui præfuit legibus Laconicæ regionis, cum Sparta filia Eurotæ, à qua & eadem vrbis cognomentum accepit. *Vmbram libertatis*) verè vmbram & quandam libertatis speciem. Aliud enim præesse cæteris, aliud pendere ab aliis. nam quamuis suis legibus viuerent, nutu tamen Romanorum regebantur *Durum*) agreste. *Ferum*) inhumanum. *Nihil differant*) quia omnes homines sunt, & dolores sentiunt. *Mollius*) humanius. *Non*) ideo debes recordari vt eas contemnas quòd deciderint à pristina fœlicitate. *Absit superbia*) Callisto autore, obseruandum est ius reddendi, vt in adeundo quidem se facilem præbeat. Sanũ verò consilium prouinciarum præsidibus Iuue. præbet sat viij. Expectata diu tandẽ prouincia cùm te Rectorem accipiet, pone iræ frena, modúmque, Pone & auaritiæ, miserere inopum sociorum. *Nec timueris contemptum*) non debes esse tristis, & asper, quòd timeas ne à subiectis contemnaris: non enim contemnitur, qui habet liberam gladij potestatem, nisi qui vilis & auarus fuerit. *Qui imperium*) qui fasces habet, qui in magistratu maximo est: habebat enim in Achaia proconsulare imperium Maximus, quem ideo sex lictores cum fascibus præibant. *Qui se primus contemnit*) qui non seruat dignitatem suã & personæ decorum. *Potestas*) quilibet magistratus potestas dicitur, neque est officij nomen vt quidam ariolantur. Paulus de verborum significatione, Potestatis verbo plura significantur. In persona magistratuum imperium, in persona liberorum patria potestas, in persona serui dominium. Iustinianus in Institutionibus, Qui potestatem aliquam habent se excusare possunt à tutelis, vt diuus Marcus rescripsit. & ne tantùm iurisconsultorum testimonio vtamur, accedamus ad nostros. Valerius de Cassio filio Trib. pl. Postquam, inquit, illam potestatem deposuit. Tranquil. Iurisdictionem & fideicommissis etiam per prouincias potestatibus demandauit. Martialis. x. Semper pauperior redit potestas. Iuuen. satyra. x. Gabiorúmque esse potestas. Plin. senior, Promittunt dentes Draconis mites præstare dominos, potestatésque exorabiles. Tertullianus, Orate, inquit, pro regibus,

& pro principibus, & poteſtatibus. Salluſtius, Sempérque in poteſtatibus eo modo agitabat, vt ampliore honore quàm gerebat dignus haberetur. Valerius de Cos. & Prætore loquens, Ne in honore, inquit, triumphi minor poteſtas maiori æquaretur. Secundus in Panegyrico, Meminiſſe debes nullam tantam poteſtatem cuiquã dari poſſe, vt non ſit gratior poteſtate libertas. Item, Finémque poteſtatis alterius tanquam parum eſſet excipere præuenit. Manifeſta deriuatione à poſſe deductum.

malè terrore veneratio acquiritur: longéq; valentior amor ad obtinendum, quod velis, quàm timor. nam timor abit, ſi recedas, manet amor: ac ſic, vt ille in odium, hic in reuerentiam vertatur. Te verò etiam atque etiam (repetam enim) meminiſſe oportet officij tui titulum, ac tibi ipſum interpretari, quale quantúmque ſit ordinare ſtatum liberarum ciuitatum. Nam quid ordinatione ciuilius? quid libertate precioſius? porro quàm turpe, ſi ordinatio euerſione, libertas ſeruitute mutetur? Accedit quod tibi certamen eſt tecum: onerat te Quæſturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam reuexiſti: onerat teſtimonium principis: onerat Tribunatus, Prætura, atque hæc ipſa legatio, quaſi præmium data. Quo magis nitendum eſt, ne in longinquam prouinciam, quàm ſuburbanam, ne inter

Malè terrore veneratio acquiritur) Inde Silius, Et metui demens credebat honorem. Nullus enim hominum ſecundum Dionem ſponte ſubiectus eſt, ſed quando timet, potentiorem colit: quando audet, pœnas ſumit de debiliore. Et Secundus in Panegyrico dixit, Non ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus maieſtatis, reuerentia nomini noſtro acquiritur: quare meritas Caligula qui cunctis terribilis videri conabatur, pœnas luit. At Traianus qui amore ciuium magis lætabatur quàm veneratione fœliciſſimam vitam tranſegit. nam certior eſt ex manſuetudine ſecuritas ſi Senecæ credimus. *Longéque valentior*) Huc accedit Marci Tullii dictum ex libro ſecundo de Officiis, Sed cùm metus ſit malus cuſtos diuturnitatis, contráque beneuolentia fidelis vel ad perpetuitatem, debet bonus princeps potius diligi velle quàm timeri, à quo non [fortè] diſcrepat Claudianus in Panegyrico Honorij, Non ſic excubiæ, nec circunſtantia pila, Quàm tutatur amor, non extorquebis amari. *Si recedas*) ab his à quibus venerationem quæris. Quis enim aut eum diligat quem metuit, aut eum à quo ſe metui putet? *Manet amor*) durat etiam poſt receſſum tuum & mortem. *At*) quinimmò. Legitur etiam ac ſic. vt ſit ſenſus, ſic manet vt. *Ille*) timor vertitur in odium. *Hic*) amor. *Officii tui titulum*) dignitatis tuæ nomen, quòd miſſus fuiſti Legatus cum proconſulari imperio ad ordinandum Græcas ciuitates, & mores reformandos, vt ea conſtitueres, quæ ad perpetuam earum quietem eſſent profutura. *Tibi ipſi*) per teipſum, in vtilitatem tuam. *Quale*) cuius conditionis. *Quantum*) quàm magni negocij. *Ciuilius*) humanius. *Si ordinatio*) ſi pro ordinandis ciuitatibus euertantur, & liberandis ſubiugentur. *Accedit*) additur prædictis rationibus. *Tibi certamen eſt tecum*) enitendum eſt tibi ne diuerſa prioribus facias. *Onerat te quæſtura tua fama*) optima fama quam in Quæſtura tua tibi comparaſti, exigit vt te integrè geras in hac poteſtate. Lego alibi ad Terentium Maximum ſcriptam à Domitiano epiſtolam, qua colligi poteſt Quæſtorem Cæſaris in Bithynia fuiſſe. *Teſtimonium principis*) Traiani qui multis teſtatus eſt te virum ſummum. *Tribunatus & Pratura*) in quibus magiſtratibus te optimè

gessisti. *Præmium*) virtutis tuę. *Suburbana*) loca vrbi propinquiora & humaniora: nã Achaia Romæ quàm Bithynia vicinior. Latè tamen vocabulum suburbani vsurpauit, quamuis Cicero in Verrem de Sicilia scribens dicat, Quemadmodum propinquis vos vestris prædiis maximè delectamini, sic populo Romano iucunda est suburbanitas huiusce prouinciæ. Magis probo vt legatur quo magis nitendum est, ne in longinquam prouinciam, quàm suburbanam.

seruientes, quàm liberos, ne sorte quàm iudicio missus, ne rudis & incognitus, quàm exploratus probatusq́; humanior, melior, peritior fuisse videaris. Cùm sit alioqui, vt sæpe audisti, sæpe legisti, multo deformius amittere, quàm non assequi laudem. Hæc velim credas, quòd initio dixi, scripsisse me admonentem, non præcipientem, quanquam præcipientem quoque. Quippe non vereor in amore ne modum excesserim. neque enim periculum est, ne sit nimium quod esse maximum debet. Vale.

Seruientes) Bithynos. parentes Romanis legibus & securibus. *Liberos*) Achæos. *Sorte*) casu. *Rudis*) inexpertus. *Exploratus*) examinatus, probatus. *Amittere*) iam partam. *Deformius*) turpius. *Laudem*) Seneca laudationem à laude differre putat, quòd illa fiat voce, vnde funebrem laudationẽ non laudem dicimus. hæc verò non verba hominũ, sed iudicia sequatur: ergo laus etiam taciti est bene sentientis. *Præcipientem*) tanquam potiorem te. *In amore*) in officio amoris dum te moneo. *Modum*) honestam formam. *Ne sit nimium*) ne te nimis admonuerim, maximo amoris calore ductus. *Maximum*) summum, perfectum: nam libera admonitio signum est maximæ amicitiæ.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER NONVS.

Cum doctissimis IOANNI MARIÆ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS MAXIMO SVO S.

ÆPE te monui, vt libros, quos vel pro te, vel in Plantam (immò & pro te & in illum: ita enim materia cogebat) composuisti, quammaturissimè emitteres: quod nunc præcipuè morte eius audita, & hortor & moneo. Quanuis enim legeris multis, legendósque dederis, nolo tamen quenquam opinari defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salua sit tibi

SÆPE) Hunc nonum epistolarum librum præter styli similitudinem, & quòd eadem quæ in aliis multa Plinius refert, Sidonius Apollinaris eidem in limine noni libri suarum epistolarum attribuit. Cum exigis, inquit, vt epistolarum priore limite irrupto stylus noster in vlteriora procurrat, numeri suprà dicti priuilegio non contentus includi, addis & causas quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat: eo quòd C. Secundus, cuius nos orbitas sequi hoc opere pronuncias, paribus titulis opus epistolare determinet. Maximum hac epistola monet, (quod iam subinde fecerat) vt libros quos in Blateram viuentem composuerat, demum eo defuncto publicet, ne videatur post mortem inchoasse, cum turpe sit pugnare cum laruis. *Blateram*) Blatera illo Mart. carmine notatur tanquam impudicus. Omnia fœmineis quare dilecta cathedris, & quæ deinceps sequuntur, multi non Blateram, sed Plantam legunt. *Pro te*) in defensionem tui. *Defuncto demum inchoatos*) post mortem Blateræ libros illos inceptos. *Incolumi*) viuente.

constantia & fama. Erit autem, si notum æquis iniquísque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam: sed iam paratam editionem morte præuentam. Simul vitabis illud, οὐχ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι. Nam quod de viuente scriptum, de viuente recitatum est, in defunctum quoque tanquam viuentem adhuc editur, si editur. Statim igitur si quid aliud in manibus, differ: interim hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur, sed iam videatur & tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat, & temporis ratio præcidit. Vale.

Constantia) fortitudinis. Legitur in quibusdam exemplaribus, non constantiæ fama, sed constantia & fama. *Æquis*) bonis & amicis. *Præuentam*) præoccupatam, interruptam. *Morte*) Blateræ. *Illud*) celebratum dictum, οὐχ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι) carmen est ex lib. xxii. Odysseæ, vbi monet Vlysses non gloriandum pro mortuis. sic ergo interpretabimur, Impietas defunctis pro viris gloriari. Quidam codices Hom. non habent φθιμένοισιν sed κταμένοισιν ad idem tamen. nam & in Phœnissis Euripides dixerat κἀκεῖνο κέκελται, μὴ 'φυβρίζειν νεκρούς. id est, & illud decretum est non iniuria afficere mortuos. & Plutarchus in Solone, Illa verò lex laudatur præcipuè, quæ prohibet in defunctos maledicta coniicere: nam & pium est eos sacros ducere, qui à vita discesserint, & iustum iis qui esse desierunt, abstinere: & ciuile inimicitiarum aliquando modum statuere, nec in infinitum progredi sinere. Vnde Secundus in proximo dixerat, Quid tibi cum mortuis? Et Aristophanes, παῦε παῦε ὦ δέσποθ' Ἑρμῆ. νεκρῷ γὰρ ὄντι τῷ Κλέωνι λοιδορεῖς, Desine, desine domine Hermes, mortuo enim Cleoni conuicia dicis. Quintus Calaber In primo derelictorum ab Homero, οὐ γὰρ ἐπὶ φθιμένοισι πέλει κότος· ἀλλ' ἐλεεινοὶ δήιοι οὐκ ἔτ' ἐόντες, non enim in mortuos durat ira. sed miserandi hostes non amplius viuentes. Plin. in præfatione naturalis historiæ, Nec Plancus illepidè, qui cùm diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne posset respondere, Cum mortuis, inquit, non nisi laruas luctari. quo dicto sic repercussit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Nam testatur Marcus Tullius, maiores nostros mortuis multa iura religiosa concessisse: quare non immeritò reprehenditur Adrianus, quòd adeo naturæ peruersæ fuerit, vt & mortuis plurimum inuideret & detraheret. *De viuente recitatum*) Si librum [scriptum] in Blateram adhuc eo viuente recitatum esse constat. *Si habes in manibus quid aliud*) aliquod aliud opus. *Hoc opus*) in Blateram. *Absolutum*) vndique perfectum. *Præcidit*) interrumpit, remouet. *Mortis ratio*) ne videaris mortuo non viuo conuicia fecisse: alii legunt temporis ratio, quod in pontificio codice scriptum inuenies.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

Acis iucundè, quòd non solùm plurimas epistolas meas, verumetiam longissimas flagitas, in quibus parcior fui, partim quia tuas

Acis) Sabino respondet non posse rescribere plures, nec l ngissimas epistolas, cùm materia non suppetat: ne-

que se velle scribere res inanes viro graui, & circa seria occupato.

occupationes verebar, partim quia ipse multum distringebar plerunque frigidis negocijs: quæ simul & auocant animum & cōminuunt. Præterea nec materia plura scribendi dabatur: neque enim eadem nostra conditio, quæ M. Tullij, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim & copiosissimum ingenium, & par ingenio materia, quā tam varietas rerum, quàm magnitudo largissimè suppetebat. Nos quàm angustis terminis claudamur, etiam tacente me perspicis: nisi fortè volumus scholasticas tibi, atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, cùm arma vestra, cùm castra, cùm denique cornua, tubas, sudorem, puluerem, soles cogitamus. Habes, vt puto, iustam excusationem, quā tamen dubito, an tibi probari velim. Est enim summi amoris negare veniam breuibus epistolis amicorum, quamuis scias illis constare rationem. Vale.

Frigidis) parui momenti. *Auocant)* alienant. *Cōminuunt)* deprimunt. Animus enim qualitatem rerum, in quibus versatur, plerunque sumit. *Vocas)* inuitas. *Varietas)* earum rerum quas maximi ponderis in rep. tractauit: & tunc bellis ciuilibus incidentibus. *Suppetebat)* auxiliabatur. Alia lectio habet, Illi enim copiosissimū ingenium, & par ingenio materia. quam tam varietas rerum quàm magnitudo scilicet rerum suppetebat. nam Cornelius Tacitus in libello de causis corruptæ eloquentiæ: inter alias rationes ponit maioribus fuisse dicendi genus copiosum ob maximarum rerum incidentiā. *Angustis terminis)* scribendi: nam rarò eueniebat aliquid in rep. notabile, & longa pace, & quòd omnia arbitrio vnius regebantur. *Scholasticas)* ociosas, fictas. *Vmbraticas)* inanes. Marcus Tullius & Fabius vitam vmbratilem, ociosam, secretam, & delicatam appellant, similiter Columella moram vmbratilem. *Arma vestra)* erat enim in castris Sabinus. *Sudorem, puluerem, soles)* labores militares. *Soles)* calores, *Summi amoris)* signum, & argumentum magnæ beniuolentiæ. *Breuibus)* quales sunt meæ. *Constare rationem)* id cum ratione fecisse.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

Lius alium, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræq; famæ præsumptione perfruitur, certúsque posteritatis cum futura gloria viuit, ac nihil nisi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud, altúmque ociū placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere, aut immortalitatem suā, aut mortalitatē cogitare: &

A*Lius)* Immortalitatem & bonā perpetuamque famam omnibus rebus anteponit. [*Alius putat)* alium esse sumit.] *Præsumptione)* opinione ante factum. *Posteritatis)* immortalitatis quòd sit victurus apud posteros. *Nisi primum)* nisi inter præcipua & potissima. *Ocium)* æternitatis requiem, in qua perpetuò requiescere possit. *Mortalitatem)* obliuionem sui post mortē. Mortalitatē Iurisconsulti frequenter pro morte accipiūt.

Illos) qui ſtudent æternitati. *Contendere*) eniti ad illam præclaris operibus. *Hos*) qui non curant viuere pro ſe. *Non reniti*) inanibus rebus fatigari, & exerceri, vel remitti, ceſſare. *Caducis*) morte interituris. reſpicit illos qui auaritiæ cauſa tot periculis & laboribus vitam exponunt, & ideo induſtrij haberi volunt. *Ingrata imagine* inutili prætextu. *Mortalitatem*) ſilentium, nec ignoro in pontificio codice ſcriptum fuiſſe vtilitatem, id eſt contemptum: cùm vilia non ſint in precio.

illos quidem contendere, eniti: hos quieſcere, remitti, nec breuem vitam caducis laboribus fatigare, vt video multos, miſera ſimul, & ingrata imagine induſtriæ, ad mortalitatem ſui peruenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, vt deſinam mecum, ſi diſſenties tu: quanquam non diſſenties, vt qui ſemper præclarũ aliquid, & immortale meditaris. Vale.

Hæc ego) communico. *Quæ quotidie mecum*) ea quæ ſemper mecum reputo. *Vt deſinam mecum*) ita tamen vt deſinam mecum talia reuoluere, ſi tu ſecus ſenſeris.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

Vererer) Excuſat orationem ſuam, contra Cæciliũ Claſſicum, tanquã in vniuerſum longam, in partibus breuem: ita vt legenti tædium non afferat. *Immodicam*) nimiam. *Singulæ velut cauſæ*) Plures enim reos in ea accuſatione fecit. Nam miniſtros, quibus ad turpe miniſterium Cæcilius fuerat vſus, condemnandos curauit, & illũ multis inſuper criminibus redarguit. Erãt igitur ſingulorũ accuſationes, quanuis vna oratio eſſet, veluti ſingulę cauſę *Quaſi incipiẽtia*) tãquã ſi cauſa ibi inciperet. Ferè idẽ facit Marc⁹ Tulli⁹ in Verrẽ, vbi multa cõplex⁹ crimina, dũ ad aliud trãſit finiri cauſa videtur. *Cohærẽtia* ita tã aptè cõiũcta, vt tota oratio videatur, vnũ corpus eadẽ ſuperficie inductum.

Vererer ne immodicam orationem putares, quam cum hac epiſtola accipies, niſi eſſet generis eius vt ſæpe incipere, ſæpe deſinere videatur: nam ſingulis criminibus, ſingulæ velut cauſæ continentur. Poteris ergo vndecunque inceperis, vbicunque deſieris, quæ deinceps ſequentur, & quaſi incipientia legere, & quaſi cohærentia: méque in vniuerſitate longiſſimum, breuiſſimum, in partibus iudicare. Vale.

C. PLINIVS TYRONI SVO S.

Egregiè) Lætatur humanitate Tyronis in ſubditos, & in primis quod reſpectum habeat vniuſcuiuſque ſecundum conditionem. *Inquiro enim*) interrogo qui iſtinc veniunt: quo modo te in Proconſulatu geras. Sunt autem interpoſita, ea Græci διάμεσα vocant. *Perſeuero*)

Egregiè facis (inquiro enim, & perſeuero) quòd iuſtitiam tuam prouincialibus multa humanitate commendas: cuius præcipua pars eſt

Perseuero) persto in instituto inquirendi. *Commendas)* cum commendatione administras. *Prouincialibus)* Bæticis.

Honestissimum quemque) principem in sua patria. *Impartiri)* gratiæ potentum. Indulgere, & adhærere potentibus: facere aliquid in eorum gratiam. *Sinisteritatis)* asperitatis, quia nimium seuerè in potentes prouinciales se gerunt. *Similis monenti)* tanquam si monerem. *Custodias)* obserues. *Cõfusa)* vt omnes pari lance prouinciales tractes, nulla habita personarũ ratione. *Inæqualius)* indignius, importunius.

honestissimum quenque cõplecti, atque ita à minoribus amari, vt simul à principibus diligare. Plerique autem dum verentur, ne gratiæ potentium nimium impertiri videantur, sinisteritatis, atque etiam malignitatis famã consequuntur, à quo vitio tu longe recessisti: scio. Sed temperare mihi non possum, quo minus laudem similis monenti, quòd eum modum tenes, vt discrimina ordinũ dignitatúmque custodias: quæ si confusa, turbata permista sint, nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

Mne) Circenses tãquam rẽ inanẽ, & nullius voluptatis notabiliter dãnat, quibus scribit se semper vacasse literarum studio. *Vrbe)* negociosa Roma. *Circenses)* ludi instituti in honorem matris deũ, sic dicti vel à circuitu, ꝙ metas circuibant, vel quòd vbi postea metæ fuerant, olim gladij ponebantur quos circuibant, ab ensibus Circenses appellati, quasi circumenses. vocati etiam megalesia, quia fierent in honorem matris deûm, quam Græci μεγάλην dicunt. Legimus apud Liuium Brutum ædem matris deûm in Palatio dedicasse, & ludos ob eandem dedicationem factos, Megalesia nuncupasse. Alij ludos magnos dictos tradidere, quòd impensa magna celebrarentur: nam Circensium pompa deorum simulacra ferebantur, victoriæ tres locabantur & missi. xxv. exhibebantur: quorũ vltimus ærarius dicebatur, à collatione populi: interdum inter quinos missos venationes dabant. Gellius ex autoritate Varronis scripsit curricula ludorum Circensium solennia vij fuisse. Seruius notat Virgilium dixisse Circenses, sine adiectione ludorum, sed eius sententiæ veterum autoritas refragatur. *Nihil nouum)* quia tantùm quadrigis certatur. *Tot millia virorum)* nam Roma Circensibus plurimùm oblectabatur. quod sæpe Iuuenalis testatur, vt Satyra tertia. Si potes auelli Circensibus. & xj. Ille dolor solus patriam fugientibus: illa Mœstitia caruisse anno Circensibus. & alibi dixerat duas tantùm res cogitare populum Rom. Pana

Mne hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundissima quiete transmisi. Quemadmodum, inquis, in vrbe potuisti: Circenses erant, quo genere spectaculi ne leuissimè quidem teneor. Nihil nouum, nihil varium, nihil quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere. Currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. Nunc

& Circenses. Ammianus insuper Marcellinus, Et est, inquit, admodum mirum videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuso cum dimicationum currulium euentu pendentem. *Identidem*) frequenter. *Traherentur*) ducerentur ad spectandum. *Hominum*) aurigarum.

fauent panno: pannum amant: etsi in ipso cursu, medióque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, studium fauórque transibit, & repentè agitatores illos equos, illos quos procul noscitant, quorum clamitant nomina relinquent. Tanta gratia, tanta autoritas in vna vilissima tunica. Mitto apud vulgus, quod vilius tunica est, sed apud quosdā graues homines: quos ego cùm recordor in re inani, frigida, assidua tam insatiabiliter desidere, capio aliquā voluptatem, quòd hac voluptate non capiar. Ac per hos dies libentissimè ocium meum in literis colloco, quos alij ociosissimis occupationibus perdunt. Vale.

Fauent panno) factionibus aurigarum, quæ diuersitate panni distinguebantur. Scriptorum aliqui meminere duarum tantùm factionum, Prasinæ & Venetæ, vt Martialis subinde, & Græca in laudem Vranij agitatoris epigrammata. Christodorus poeta Thebanus manifestè ostendit aurigantium quatuor factiones: cæruleam, viridem, candidam, rufam: sic enim rubram appellat. Dion in Neronis vita, pariter quatuor enumerat: vnam quæ panno albo, alteram quæ fuluo vteretur, tertiam quæ viridi, quartam quæ veneto. Tranquil. in Domitiano refert, duas Circensibus gregum factiones, aureati purpureíque panni ad quatuor pristinas additas: alij non purpurei, sed argentei scripsere. Prasinus autem color viridis est. Nam τὸ πρᾴσινον viride. Miror interpretem Mart. Prasinum pro nomine proprio accepisse. Venetus autem cæruleus. Vegetius enim libro quarto inquit. Ne tamen exploratoriæ naues candore prodantur, colore veneto, qui marinis est fluctibus similis, vela tinguntur. Lampridius in Heliogabalo, pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos conditura veneta comedit. Sciendum autem colorem prasinum virenti dicatum veri, rubrum æstati ignitæ, album autumno pruinis albescenti, venetum hyemi cæruleæ. *Pannum amant*) student factioni suæ, quam à colore panni dignoscunt. Hinc Cassiodorus, Pannum, panno amant. *Hic color*) verbi causa prasinus. *Illuc*) ad factionem venetam. *Ille*) venetus. *Huc*) ad factionem prasinam. *Fauor*) spectatorum. *Transibit*) ad illos agitatores, in quos translatus fuerit pannus, cui fauent. perinde ac si diceret, nulla ducuntur ratione, vt alteri partium magis faueant: sed quocunque transierit color ille, transibit & spectatorum studium maximè, vbi viderint fauorem principis inclinare, vt ad prasinum colorem. Iuuenalis hoc studium damnans, inquit, Interea megalesiaca spectacula mappæ, Idæum solenne colunt, similisque triumpho Prædo caballorum prætor sedet, at mihi pace Immensæ nimiæque licet si dicere plebis, Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem Percutit, euentum viridis, quo colligo panni. Nam si deficeret mœstam attonitámque videres Hanc vrbem veluti Cannarum in puluere victis Consulibus. *Vilissima*) viridi, siue cærulea. *Mitto apud vulgus*) Taceo quòd tanta gratia & autoritas sit in vna vilissima tunica apud vulgus. *Quod vilius tunica*) quod vulgus est vilius tunica, & nullius precij. *Sed verum*) hoc magis mirandum, quòd tanta autoritas sit, apud quosdam graues homines. Hinc Cassiodorus, Omnino, inquit, stupendum, quòd in Circo supra cætera spectabilia feruor animorum inconsulta grauitate rapiatur. transit prasinus, pars populi mœret, procedit venetus, & potior turba ciuitatis affligi-

pus nihil

tur. nihil profitentes, feruenter insultantes, nihil patientes, grauiter vulnerantur, ad inanes cogitationes sic descenditur, tanquam de statu conditionis patriæ laboretur. *Assidua*) nam per multos dies fiebant Circenses: ex quibus vnus erat Cereri & Libero, si Tacito credimus. *Desidere*) ociari, tempus sedendo absumere. *Hac voluptate*) Spectandorum Circensium, quibus alij delectantur. *In literis colloco*) sic Marcus Tullius pro Archia, Quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat? Si quantum cæteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos: quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporum, quantum alij tribuunt intempestiuis conuiuiis: quantum denique aleæ, quantum pilæ: tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero. *Ociosissimis*) perditis, inutilibus.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Edificare te scribis, bene est: inueni patrocinium. AEdifico enim iã ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quòd ad mare tu, ego ad Larium lacum. huius in littore plures villæ meæ, sed duæ, vt maximè delectant, ita exercent. Altera imposita saxis more Baiano lacum prospicit: altera æque more Baiano lacum tangit. Itaque illam, tragœdiam, hanc, appellare comœdiam soleo: illam, quòd, quasi cothurnis: hanc, quòd

Edificare) Ante oculos ponit Romano per epistolam duas villas, quas iuxta lacum Larium tenebat: quarum alteram, quòd esset humili loco, vocat comœdiam: alteram, quòd in colle edito, tragœdiam appellat. *Inueni patrocinium*) possum me defendere exemplo tuo. nam nimia ædificandi cupiditas non caret reprehensione. *Quia tecum*) Ædifico. sic enim exemplo tuo me defendam. *Hoc*) Quod ego facio. *Non dissimile*) Est simile ei quod tu facis. Vterque enim iuxta aquam ædificabat. *Tu ædificas*) in littore, in ripa Larij. Littus est, quousque maximus fluctus hybernus à mari peruenit, idque Marcum Tullium aiunt cùm arbiter esset, primum constituisse. non dissimilis Celsi sententiæ illa modestini. Littus publicum est quatenus maximè fluctus exæstuat & effluit. Idem iuris est in lacu, nisi is totus priuatus est. *Exercent*) Occupatum tenent in ædificando. *Saxis*) Loco edito. *More Baiano*) Ad formam & typum villarum, quæ in collibus Baiani sinus consurgunt. *Lacum tangit*) Iuxta lacum sita; nam ad Baias villæ, aliæ in collibus, aliæ in littore. *Tragœdiam*) Quia erat in edito dorso sita. stylus enim tragicus insurgit altior. *Comœdiam*) Humilem, depressam: cùm stylus comœdiæ similis sit quotidiano sermoni, & de medio petitus populo. *Cothurnis*) Si Seruio credimus, cothurnus est genus calciamenti vtrique aptum pedi, cui sententiæ concedit Suidas, addens tam mulieribus, quàm viris conuenire, & ante eum Xenophon in historiis post Thucydidem, vbi refert Theramenem cognominatum Cothurnum, quòd modò isti, modò illi adhæreret. Eo tragœdi agendis tragœdiis vtebantur: socco autem comœdi actitandis comœdiis. Inde vtrunque trãslatiuè, pro suo poemate vsurpatur. Fabius, Nec comœdia in cothurnos assurgit, nec contrà tragœdia socco ingreditur. Apuleius, scio tragœdiam non fabulam legere, & à socco ad cothurnum ascendere. Martialis Contulit ad tragicos se nostra Thalia cothurnos.

quasi socculis sustinentur. Sua vtrique amœnitas, & vtranque possidenti ipsa diuersitate iucundior. Hæc lacu propius, illa latius vtitur: hæc vnum sinum molli curuamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo limite super littus extenditur, hic spatiosissimo xysto leuiter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamúmque de cubiculo, ac pene etiam de lectulo, vt è nauicula iacere. Hæ mihi causæ vtrique, quæ desunt astruendi: ob ea, quæ supersunt. Sed quid ego rationem tibi, apud quem pro ratione erit idem facere? Vale.

Socculis) minoribus calciamentis. amores, inquit Plin. calciarunt soccos. & alibi. Ne crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Seneca de beneficiis diminutiuo pariter vsus, tradit Cæsarem porrexisse ad osculandum pedem sinistrum, vt socculum aureum margaritis distinctum ostenderet. *Sua)* conueniens. *Vtranque)* villam. *Possidenti)* mihi domino. legitur etiam possidentibus, id est incolis. *Hæc)* comœdia. *Illa)* tragœdia. *Latius)* quia longius speculatur. *Vnum sinum)* quẽ efficit lacus iuxta villam. Nam cum tota ambibat, & continebat. *Dirimit)* diuidit. *Duos)* sinus, in ea Larij parte, qui nunc bilacus dicitur: vbi in duos lacus scindi videtur. *Dorso)* promontorio in lacu procurrente. *Hic)* vbi comœdia. *Istic)* in dorso, vbi tragœdia. *Xysto)* relege de Xysto, & gestatione iam prænotata. *Non sentit fluctus)* quia procul à lacu. *Frangit)* repellit. *Ex hac ipsa piscari)* sic Martialis villam Apollinaris laudauerat. Nec seta longo quęrit in mari prædam, sed à cubiculo, lectulóque iactatam spectatus altè lineam trahit piscis. *Astruendi vtrique)* addendi vtrique villæ, quæ supersunt. Multa sunt in his membra, quibus si addidero aliquid reddam illa vtilia. *Rationem tibi)* reddo meæ ædificationis. *Idem facere)* ædificare vt tu facis.

C. PLINIVS AVGVRINO SVO S.

I laudatus à te, laudare te cœpero, vereor ne non tam proferre iudicium meum, quàm referre gratiam videar. Sed licet videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo, maxime tamen illa, quæ de nobis. Accedit hoc, vna eadémque de causa. Nam & tu, quæ de amicis optime scribis, & ego quæ de me, vt optima lego. Vale.

I) Timet laudare Augurinũ tanquam suspectus, quòd ab eo laudatus esset, & tamen laudat. *Iudicium meum)* quid verè sentiam. *Quæ)* de nobis composuisti, quæ in laudem nostri scripsisti. *Nam & tu)* ordo est, materia, & tu quæ scribis de amicis, optimè scribis, quia tui amici sunt: & ego quæ lego de me, & in laudem nostri, puto vt optima. erat igitur amor causa vtriusque.

C. PLINIVS COLONI SVO S.

Nice probo, quòd Pompeij Quintiani morte tam dolenter afficeris, vt amiſſi charitatem deſiderio extendas: non vt plerique, qui tantùm viuentes amant, ſeu potius amare ſe ſimulant, ac ne ſimulant quidem, niſi quos florentes vident. Nam miſerorum non ſecus ac defunctorum obliuiſcuntur. ſed tibi perennis fides, tantáque in amore conſtantia, vt finiri, niſi tua morte, non poſſit. & Hercules, is fuit Quintianus, quem diligi deceat exemplo ipſius. Felices amabat, miſeros tuebatur, deſiderabat amiſſos. Iam illa quanta probitas in ore? quanta in ſermone cunctatio? quàm pari libra grauitas, comitáſque? quod ſtudium literarum? quod iudicium? qua pietate cum diſſimillimo patre viuebat, cùm non obſtabat illi, quo minus vir optimus videretur, quòd erat optimus filius? Sed quid dolorem tuum exulcero? quanquã ſic amaſti viuentẽ, vt hoc potius, quàm de illo ſileri velis, à me præſertim: cuius prædicatione putas vitã eius ornari, memoriã prorogari, ipſámque illã, qua eſt raptus, ætatẽ poſſe reſtitui. Vale.

V*Nicè*) Laudat Colonis fidem, qui poſt mortem afflictim requirebat amicum Quintianum: cuius tanta erat virtus, vt meritò hunc honorem mereretur. *Pompeij Quintiani*) Quintianum Martialis ſuorum carminũ facit aſſertorem. Cõmendo tibi Quintiane noſtros. Noſtros dicere, ſi tamen libellos poſſum: quos recitat tuus poeta. Et alibi. Quoties amico diuiti nihil donat. O Quintiane liberalis eſt pauper. Prius fuerat Afranius Quintianus conſcius Piſonianæ cõiurationis: quanquam apud Tacitũ corruptè legatur Quintilianus: poſtmodum Appius Quintianus Apuleio coniunctus amicitia. *Extendas charitatem*) acriorẽ prolonges. *Deſiderio amiſſi*) deſiderando illum defunctum reuiuere. *Non*) facis. *Viuentes amant*) Martialis in eundẽ ſenſum. Qui præſtat pietate pertinaci Senſuro bona liberalitatis, Captet forſitan, aut vicem repoſcat. At ſi quis dare nomini relicto Poſt manes tumulúmque perſeueret, Quærit, quid? niſi parciùs dolere. *Ac ne*) non ſimulant amare infelices, quia apertè illos negligunt, ſed tantùm ſimulant amare quos fortunatos intuentur. *Non ſecus*) pariter. *Is*) tam probatus. *Probitas*) modeſtia. *Cunctatio*) mora, frenum. *Par libra*) æquo examine & iudicio. Summa enim virtus condire pariter grauitatem cum comitate. *Diſſimillimo*) improbo, infami, molli: nam coniecto fuiſſe Afranium Quintianũ Senatorij ordinis, molli corpore infamem, à Nerone probroſo carmine diffamatum, ſecundum Tacitum, & in coniuratione Piſoniana deprehenſum diu indicium abnuiſſe: pòſt promiſſa impunitate corruptum, quo tarditatem excuſaret, Glicium Gallum præcipuum amicorum nominaſſe: is tamen mox periit non ex priore vitæ mollicie. *Non obſtabat*) patris improbitas, & infamia, quæ interdum filiis obeſt. *Optimus filius*) qui ſe tam prudenter gereret cum parente morboſo. *Exulcero*) exaggero, renouo. *Hoc*) potius velis, ſcilicet benedici de illo. *Prædicatione*) laudatione. *Illam ætatem*) florentem, iuuenilem. *Raptus*) rapti propriè dicuntur, ante tempus mortui.

Cornelius Tacitus C. Plinio Suo S.

Vpio præceptis tuis parere, ſed aprorũ tãta penuria eſt, vt Mineruæ & Dianæ, quas ais pariter colẽdas, cõueni- re nõ poſſit. Itaque Mineruę tãtùm ſeruiendũ eſt, delicatè tamen, vt in ſeceſſu, & ęſtate. In via planè nõnulla leuiora, ſtatímq; delenda, ea garrulita- te, qua ſermones in vehiculo ſerũtur, ex- tendi. His quędã addidi in villa, cũ aliud nõ liberet. Itaq; poemata quieſcũt, quæ tu inter nemora, & lucos commodiſſi- mè perfici putas. Oratiũculam vnam & alteram retractaui, quanquã id genus o- peris inamabile, inamœnum magíſq; la- borib⁹ ruris, q̃ voluptatib⁹ ſimile. *Vale.*

Vpio) Niſi epiſtola Secundi ex libro primo, vbi hortatur Tacitum ad venationem pariter & ſtudium exemplo ſuo, tum etiam ſtyli diuerſitate aliqua ſentimus, quamuis nullo exemplari addicẽte, has literas à Cor. Tacito ſcriptas fuiſſe Secundo, qui illi iam prænotatæ ep.ſtolæ ad vnguem reſpondet: non poſſe, ſcilicet Mineruæ & Dianæ ſimul inſeruire. quare omiſſa venatione, tantùm ſtudere intendit: parcè tamen, quia in æſtu. Nec mirum ſi Secundus has vnas Taciti ſuis inſeruit, vt eum ab omnib⁹ ſecerneret, & præcipuum faceret. quod librarij non intelligentes integram lectionem in vitioſam mutarant. C. Plinius Tacito, S. pro Cor. Tacitus Plinio. S. inſcribentes. *Præceptis tuis*) dixerat enim Plinius, Proinde cùm venabere licebit, autore me, vt panarium & lagunculam, ſic etiam pugillares feras. *Aprorum*) quia ſcripſerat ſe cepiſſe tres apros. *Conuenire*) concordare, ſimul ſatisfacere. *Quas ais pariter colendas*) Dianam inquit illic: experieris nõ magis Dianam montibus, quàm Mineruam inerrare. *Delicatè*) modicè delicatus eſt, quaſi luxui conſecratus. quod enim nũc dedicatũ, pri⁹ delicatũ dixêre. Fabius igitur teſtatur aures delicatas nihil aſperum admiſſuras, & delicare verbum, autore Feſto, ſignificat deducere. *Vt ſolet*) fieri. *In ſeceſſu*) In ocio, ruri. *AEſtate*) caloribus, quibus cura ſanitati in primis adhibenda. *In via*) inter eũdũ ab vrbe, in villã. *Leuiora*) minus grauia. *Delenda*) obliteranda, radenda. *Extendi*) ſcripſi. *Ea garrulitate*) tam facilè. *Seruntur*) dicuntur, ill nc ſermo appellationẽ ſuſcepit. *His*) leuioribus ſcriptis. *Non liberet*) nõ placeret nihil cõponere. *Quieſcũt*) nõ exercẽtur à me, intacta relinquũtur. *Inter nemora*) nã ſcripſerat. Iã vndique ſyluæ, & ſolitudo ipſúmq; illud ſilẽtium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta ſunt. Nemus pabulo idoneũ, lucus religioni ſacer. *Retractaui*) emẽdaui. *Inamabile*) quia acre & cõtentioſum: nã poemata magis delectant. Plautus in Bacchidibus inamabile, atque illepidũ dixit. *Inamœnum*) durum, laborioſum.

C. Plinius Geminio Suo S.

Piſtolam tuam iucundiſſimam recepi, eo maxime, quòd aliquid ad te ſcribi volebas, quod libris inſeri poſſet. obueniat materia, vel

Piſtolam) Geminio ſpondet aliquam materiam monſtrare, quæ libris eius inſeratur. Deinde lætatur ſcripta ſua venditari Lugduni. *Aliquid*) de me. *Libris*) tuis.

Hæc ipſa)

hæc ipsa, quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, & occurrent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam, ac tanto libentius ex literis tuis cognoui venditari libellos meos, quibus peregrè manere gratiam, quam in vrbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diuersitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt. Vale.

Hæc ipsa) materia quam mihi tuis literis monstras. *Offendicula*) obstacula dubia. *Circumfer oculos*) rectè considera. *Et occurrent*) tibi illa offendicula. *Lugduni*) vbi erat Geminius. Lugdunum, à quo Lugdunensis prouincia, metropolis in Gallia instar arcis, situm in monte non editissimo, vbi Arar & Rhodanus amnes confluunt. de quo Plutarchus in vita Annibalis, Arar & Rhodanus amnes, ex diuersis montibus confluentes efficiunt. Quam Galli insulam appellant, ibíque Lugdunum est, celeberrima Galliæ vrbs, quam à Planco Numatio Consule conditam fuisse accepimus, supra reliquas sanè ciuitates, excepta Narbone, florens temporibus Strabonis virorum ordine: nam & vsui magno illis est emporium: sed tot pulcherrima in ea opera, quæ singula illustrare singulas vrbes possent, incendium sub Nerone strauit. verùm hæc antea ciuitas opulenta ornamentum prouinciarum, quibus inserta est, & excepta centesimo ab origine sua anno exusta breui coaluit, vt sub Vitellio cum Viennensibus certare sit ausa, veteribus inter vtranque odiis. Illic Romani duces monetam argenteam, aureámque signabant. Templum ab vniuersis Gallis communi designatum impensa, & Augusto Cæsari dicatum, ante Lugduni vrbem ædificatum est, vbi fluuiorum coitio adest, & ara dignitatis eximiæ gentium sexaginta numero inscriptum habens titulum: earúmque singularum statua vna, alia subinde ingens locata est ara. Emaculandus est Liuii abbreuiator, apud quem legitur. Ara Cæsari ad confluentem maris & Rhodani dedicata. etiam restituendum, ara Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata. iuxta Lugdunensem aram edidit Caligula certamen Græcæ Latinæque facundiæ, quo ferunt victoribus victos præmia contulisse, Tranquillo scribente, eorundem & laudes componere coactos: eos autem qui maximè displicuissent, scripta sua spongia linguáve delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent. Ad quod Iuuenalis respiciens dixit, Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram. *Bibliopolas*) librorum venditores. *Peregrè*) in prouinciis. *Manere gratiam*) durare fauorem. *Placere*) gratiosos esse. *Collegerint*) adepti sint, id est delector placere libellos meos, tem foris quàm domi: tam apud peregrinos quàm nostros. *De quo*) de quibus libellis iudicia hominum diuisa tanta diuersitate regionum conueniunt, vt eos bonos iudicent. *Discreta*) hoc magis probo, quàm discrepata.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S.

Astigabat quidam filium suum, quòd paulo sumptuosius equos, & canes emeret, huic ego, iuuene digresso, heus tu, nunquamne fe-

Astigabat) Exemplo alterius monet Iuniorem remittenda quædam filio, neque semper vtendum seueritate, cùm omnes homines aliquo errore ducantur. *Ego*) dixi. *Iuuene*, filio.

VVV. j.

cisti, quod à patre corripi posset? fecisti dico. Non interdum facis, quod filius tuus si repentè pater ille, tu filius, pari grauitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget? Hæc tibi admonitus immodicæ seueritatis exemplo pro amore mutuo scripsi, nequando tu quoque filium tuum acerbius duriúsque tractares. Cogita & illum puerum esse, & te fuisse, atque ita hoc quòd es pater, vtere, vt memineris & te hominem esse, & hominis patrem. Vale.

Quod filius tuus) id est, non aliquando facis, quæ corripi possunt? Si repentè filius tuus fieret tibi pater. *Repentè*) ex improuiso. *Tu filius*) illi fieres. *Pari*) qua tu illum reprehendis. *Grauitate*) seueritate. *Num omnes homines*) sumptum ex Antigone Euripidis. inquit enim ἀνθρώποισι γὰρ τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τοῦ ἁμαρτάνειν, id est hominibus enim cunctis commune est peccare. *Hic*) alius. *In illo*) crimine & re damnanda. *Indulget sibi*) nimium permisit sibi. *Hæc tibi*) ordo, admonitus exemplo culpandæ seueritatis scripsi, hæc tibi amore mutuo. Nam Martianus ad legem Pompeiam de parricidiis, Patria, inquit, potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere. hinc, referente Papiniano, Traianus Imperator coegit patrem emancipare filiũ, quem malè tractabat contra patriã pietatẽ. *Te*) Fecisse quæ ille facit. *Quod es tu pater*) habes arbitrium in filium, quia pater es, *Hominem*) humanũ vel pronum ad delicta. nam humanum est peccare.

C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

VANTO studiosius, intentiúsque legisti libros: quos de Heluidij vltione composui, tanto impensius postulas, vt perscribam tibi quæque extra libros, quæque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberaui, esse magnam pulchrámque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quàm quòd in Senatu Senator Senatori, Prætorius Consulari, reo iudex

VANTO) Quadrato significat quid tractauerit antequam Heluidii vltionem aggrederetur, quóque modo illam inchoauerit & absoluerit. Et cùm primò vix à Senatoribus audiretur, & à quibusdam deterreretur, postremò assecutus sit, quod optauerat, peracto reo Publicio Certo, qui libris à Secundo diuulgatis, intra paucos dies periit. *Circa libros*) pertinentia ad causam. *Per ætatem*) quia cùm Secundus Publicium accusauit, Quadratus puer erat. *Occiso Domitiano*) à Stephano Domicillæ procuratore, & Clodio Corniculario, ac Maximo Parthenij Liberto, & Saturio Decurione cubiculariorum, denique à quibusdam è gladiatorio ludo non ignaris Parthenio, & Domitia eius vxore, cum Norbano ac Petronio. sed hæc latius in Panegyrico. *Proferendi*) demonstrãdi per egregia facta. *Inter multa scelera multorum*) inter immensa crimina patrata à multis. *Senator*) Publicius Certus. *Senatori*) Heluidio filio.

Manus intulisset) causa necis fuisset, quòd quasi scenico exordio, sub persona Paridis & Oenonæ diuortium Domitiani cum vxore Heluidius tractasset, referente Dione. *Metu temporum*) Domitiano imperante cum bonis omnibus viris immineret mortis periculum ob virtutes. *Nomen*) famam. *Secessu*) ab vrbe, & negociis ciuilibus. *Nouercæ*) Fanniæ. *Mater*) nouercæ. *Arria*) prioris Arriæ filia, mater Fanniæ. *Iura priuata* illorum amicitia. *Vt publicum fas*) sicut amor publicæ iustitiæ. *Exempli ratio*) vt posteris exemplum darem, non criminandos bonos, cùm inuenturi essent, qui illorum iniurias vlciscerentur. *Reddita libertatis*) creato imperatore Nerua. In Capitolio nostro seculo eluxit hic titulus. Libertati, ab Impe. Nerua Cæsare August. anno ab vrbe condita. D.cccxxiiij. *Pro se*) respectu suo. *Postulauerat*) accusauerat. Dion scribit ingentem tumultum exortum, quòd Nerua principe facto statim omnes suos inimicos accusarunt. vnde ferunt Frontinum Consulem dixisse, quòd malum esset habere Imperatorem, sub quo nulli liceret aliquid facere, Domitianum sanè demonstrans: sed peius sub quo omnibus omnia: quare Nerua in posterum vetuit, talia promiscuè fieri. *Immanissimum*) crudelissimum Publicium. *Communi inuidia*) concordi omnium maleuolentia in eos, qui temporibus Domitiani vsi fuerant. Nam tales sub Nerua, & Traiano vulgo inuisi fuerunt. *Proprio*) priuato. & atrocitate criminis in Heluidium comm ssi fisus, non temporis occasione. *Ira*) iudicum. *Tristis*) mœstus, lugubris, *Amissa*) mortua. *Vxore*) alia à Calphurnia cum qua supremum vixit In epistolis ad Traianũ asserit se habuisse duas vxores. *Anteiam*) Anteia C. Anteij iussu Neronis interfecti filia. de quo Tacitus plura lib. xvj. *Limine*) domo. Iosephus asserit. vij. diebus lugeri mortuos solitos. Seneca, viris nullum lugendi tempus legitimum, quia nullum honestum: annum verò fœminis ad lugendum constituisse maiores, non vt tam diu lugerent, sed ne diutius, sic Dionysius in suis antiquitatibus: sic Ouidius in Fastis. nisi iussu Senatus citius finiretur. Plutarchus refert Lycurgum præfiniu sse leges flendi, intra vndecimum diem, Numam verò pro ætatibus, & temporibus lugendi modum statuisse: puerum non lugeri trimo minorem, neque etiam natu grandiorem plures menses quàm vixisset annos vsque ad decem. & prolixiore fletu ætatem lugeri nullam. Ab exilio enim

manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Heluidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens, paréſque virtutes secessu tegebat. Fuerat cum Arria & Fannia, quarum altera Heluidij nouerca, altera mater nouercæ. Sed non ita me iura priuata, vt publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro se quisque inimicos suos, duntaxat minores incondito turbidóque clamore postulauerat simul, & oppresserat. Ego & modestius, & constantius arbitratus immanissimum reum non communi temporum inuidia, sed proprio crimine vrgere. Cùm iam satis ille primus impetus deferbuisset, & languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quanquam tum maximè tristis amissa nuper vxore, mitto ad Anteiam (nupta hæc Heluidio fuerat) rogo vt veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Vt venit, Destinatum est, inquam mihi, maritum tuum non inultum pati, nuncia Arriæ & Fanniæ (ab exilio enim redierant) consule te consule illas, an velitis

redierant) nam Nerua quoſcunque Domitianus exterminauerat edicto publico reſtituit, quo pariter diuus Ioannes apoſtolus ab exilio Pathmi liberatus eſt, conſentientibus Græcis & Latinis autoribus.

aſcribi facto, in quo ego comite non egeo. Sed non ita gloriæ meæ fauerim, vt vobis ſocietatem eius inuideam. Perfert Anteia mandata: nec illæ morantur. Opportunè Senatus intra diem tertium. Omnia ego ſemper ad Corellium retuli, quem prudentiſſimum ætatis noſtræ ſapientiſſimúmque cognoui: in hoc tamen contentus conſilio meo fui, veritus ne vetaret. (Erat enim cunctantior, cautiórque) ſed non ſuſtinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem: quod an facerem, non deliberabam, expertus vſu, de eo, quod deſtinaueris, non eſſe conſulendos, quibus conſultis obſequi debeas. Venio in Senatum, ius dicendi peto, dico pauliſper maximo aſſenſu: vbi cœpi crimen attingere, reum deſtinare, adhuc tamen ſine nomine, vndique mihi reclamari. Alius, ſciamus qui ſit, de quo extra ordinem referas: alius, Quis eſt ante relationem reus: alius, ſalui ſimus, qui ſuperſumus.

Aſcribi facto) participes accuſationis eſſe. *Non tam gloriæ meæ fauerim*) non ſtudeo tantum meæ laudi: quin vos libenter ſocios aſſumam. *Illa*) Arria, & Fannia. *Senatus*) habetur. *Omnia*) à me gerenda. *Retuli*) propoſui in diſceptationem: vtebatur enim Corellio Ruffo magiſtro, & rectore. *Prudentiſſimum*) ſcientia iuris conſultiſſimum Prudentes dicuntur, qui iuris ſcientiam tenent. Sunt tamen qui legant prouidentiſſimum, vt qui longè prouideret, quæ futura eſſent. *Ne vetaret*) ne retineret me ab accuſatione Publicij *Cunctatior*) tardior in rebus gerendis. *Inducere in animum*) mihi perſuadere. *Quo minus*) quin. ſenſus eſt, Volui quidem ea die, qua eram Publicium accuſaturus, indicare Corellio, quid eſſem facturus, cùm omnino conſtituiſſem illum accuſare, neque dubitarem quid facerem. *Vſu*) experientia. nam didici experientia magiſtra, quod nullum debemus conſulere ſuper illa re, quam penitus deliberauimus facere, præſertim eos viros quorum conſiliis, etiam contra noſtram ſententiam ſtandum eſt. *Crimen attingere*) rem ipſam aggredi, & ad narrationem peruenire. *Reum deſtinare*) Publicium deſtinare, deſignare quem accuſarem. Deſtinare enim deſignare. Curtius, Intellectum eſt mare deſtinare ab ignaris naturæ eius. Cæſar interdum pro retinere, & quod plerunque facit Apuleius, pro ligare. At in frequentiori vſu pro deliberare. Emendanda dictio, apud Columellam lib. xiij. cap. xviij. Et cùm picem, inquit, fundo deſtinauit. pro deſtillauit. Deſtinare item emere, ſi Marcello credimus. *Sine nomine*) ſed per certa ſigna. *Reclamari*) reclamabatur à Senatoribus. *Alius*) Senator dicebat. *Extra ordinem*) antequam relatum ſit, de quo dicturus eſſes. *Relationem*) propoſitionem criminis & rei apud Senatum. Titulus eſt in codice de relationibus. Tacitus decimotertio. Meminit patribus licere, quoties ius dicendi accepiſſent, quæ vellent expromere, relationémque in ea poſtulare. Hinc apud eundem legitur Thraſeam non obtinuiſſe, vt vetita gratiarum actione ambitio cohiberetur, abnuentibus Conſulibus ea de re relatum eſſe. *Superſumus*) ab accuſationibus liberi ſumus, poſtquam mala tempora euaſimus: quibus multi Senatores rei periere.

Audia

Audio imperturbatus, interritus: tantum susceptæ rei honestas valet, tantúmque ad fiduciam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum est omnia, quæ tunc hinc inde iactata sunt recensere. Nouissimè Consul Secunde, sententiæ loco dices, si quid volueris. Permiseris inquam, quod vsque adhuc omnibus permisisti. Resido. Aguntur alia interea. Me quidam ex consularibus amicis secreto, accuratóque sermone, quasi nimis fortiter incautéque progressum corripit, reuocat, monet, vt desistam: adiecit etiam, Notabilem te futuris principibus fecisti. Esto, inquam, dum malis. Vix ille discesserat, rursus alter, Quid audes? cur ruis? quibus te periculis obijcis? quid præsentibus confidis incertus futurorum? Lacessis hominem iam præfectum ærarij & breui Consulem. præterea qua gratia: quibus amicitiis fultum? nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum & famosissimum exercitum, non sine magnis dubiísque rumoribus obtinebat. Ad hæc ego, Omnia percepi, atque animo mecum ante peregi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimũ vlciscor. Iam

Audio inturbatus) constanter quæ dicebantur audio. Si legeris interturbatus, intellige, dum dicerem interrumpebar à prædictis, sed semper perstiti interritus. *Tantúmque*) sensus, multum differt ad augẽdum fiduciam, si causa sit iusta: vel metum, si iniusta, & si homines nolint, aut non probent quod facias: nolebant enim multi Publicium accusari. iusta tamen Secundum facere sciebant, quod illi magnam fiduciam dabat. *Iactata*) dicta: in antiquissimo codice scribitur facta. [*Secunde* (ô Plini.] *Sententiæ loco*) pro sententia tua quam dicturus es super ea re de qua iam relatum est, & Senatum habebant: nam concedebatur, vt loco sententiæ dicerent Senatores, de quacunque re voluissent. quare Tacitus libro iij. dicendæ primo loco sententiæ. Item. xiiij. C. Cassius, inquit, sententiæ loco in hunc modum disseruit & Seneca in ludo Claudij, si tamen ille libellus est Senecæ, Surrexit inquit Augustus sententiæ suæ loco dicendæ, & summa facundia disseruit. Quod si legeris secundo sententiæ loco, vt in aliquibus legi exemplaribus: & referatur ad illud Cic. ad Atticum. Et ille secundus in dicendo locus habet autoritatem penè principis. Priorem sensum potius probamus. nam ipse lib. v. dixerat loco sententię Homullum postulasse. *Dices*) orationem habebis. *Permiseris*) rogo permittas. An melius permiseras, id est, iam hoc mihi concesseras. *Quod hucusque permisisti omnibus*) vt loco sententiæ dicerent quicquid voluissent. *Aguntur*) à Senatoribus. *Alia*) aliæ res iam relatæ. *Accuratóque*) sollicito, diligenti. *Progressum*) excessisse in loquendo. *Notabilem*) insignem, dignum nota. antiqua lectio habet, notabilem me futuris principibus, scilicet ad futurum, ad id tamen. *Esto*) concedo me notabilem futurum. *Dum*) dummodo fecerim me notabilem. *Malis*) principibus, quos paruipendo. *Alter*) Senator, inquit. cur, quid si quo vt est in antiquissimo codice? *Præsentibus*) præsenti Reip. statu incertus futurorum, ad quem post Neruam imperium peruentum sit. *Præfectum ærarij*) Publicium: repete prænotata à nobis de præfecto ærarij. *Consulem*) futurum. *Qua*) maxima. *Quendam*) amicum. *Publicij*) incertum quis esset ille præfectus orientis, sub Nerua. *Dubiis*) ambiguis, an futurus Cæsar post

Neruam, id est quem aliqui inopinabantur electum iri imperatorem. *Ad hæc ego respondi*) omnia percepi. versus ex sexto Virgilij vbi inducit Æneam respondere Sibyllæ.

censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, Consul designatus, dicit Fabritius Veiento, Fabius Posthumius, Vectius Proculus, collega Publicij Certi, de quo agebatur: vxoris autem meæ, quam amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus, omnes Certum nondum à me nominatum, vt nominatum defendunt: criménque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare, in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persecutus. Dicunt contrà Auidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus, iniquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideóque Arriæ, & Fanniæ ius querendi non auferendum: nec interesse cuius ordinis quis sit, sed quam causam habeat. Cornutus, datum se à Consulibus tutorem Heluidij filiæ, petentibus matre eius, & vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officij sui partes, in quo tamen, & suo dolori modum imponere, & optimarũ fœminarum perferre modestissimum affectum: quas contentas esse admonere Senatum Publicij Certi cruentæ adulationis: & petere, si pœna flagitij manifestissimi

Censendi tempus) dicendi sententiam tempus aduenerat. *Posthumius*) antiquissimus codex habet Maximinus. *Vectius Proculus*) alibi meminit Proculum virum eruditũ carmina scripsisse, quod etiam colligitur ex carmine Martialis libri primi. Fuit & Eutychius Proculus, quo grammatico vsus est Antoninus philosophus: ideo ad Proconsulatum vsque prouecto. & Claudius Proculus Prætor sub Adriano. pariter & Flauius Proculus. Item Lusianus Proculus Senator sub Domitiano, & eius necis vates Larginius Proculus, vt alios omittam. *Ammius Flaccus*) in quibusdam exemplaribus legi Annius Flaccus. *In medio*) in communi. *Libris*) à me publicatis. *Ipsorum verbis*) quibus ipsi dixerant: nullum verbum immutando. *Contra*) nominatos Senatores. *Quietus*) dicit. *Excludi*) repelli: non audiri. Cuius ordinis quis sit ille qui accusetur: an Senator, an alterius conditionis, sed omnibus æquè ius præstandum. *Quàm*) bonam vel malam. *Cornutus*) inquit. *Tutorem*) tutela secundum Seruium, referente Paulo, est vis, ac potestas in capite libero constituta ad tuendum eum, qui propter ætatem suam sponte se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa: tutores autem sunt qui eam vim ac potestatem habent, ex qua re ipsi nomen acceperunt: itaque appellantur tutores, quasi tuitores ac defensores: sicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur. *Datum à Coss.*) Claudius Tranquilli testimonio sanxit extra ordinem tutores à Coss. darentur. & Iustinianus, vt veteres Iurisconsultos taceamus. si cui, inquit, nullus omnino tutor datus fuerat, ei dabatur quidem in vrbe Romana à Prætore vrbano & maiore parte Tribunorum plebis ex lege Atilia: in prouinciis verò à præsidibus prouinciarum ex lege Iulia & Titia, postea Consules pupillis tutores, ex inquisitione dare cœperunt: deinde Prætores ex constitutionibus filiæ minori: duas enim filias habuit Heluidius filius. *Matre eius & vitrico*) nam Heluidij vxor eo mortuo alium maritum duxit: illa igitur

tur cum marito nouo, qui vitricus erat puellæ, petiuerat à Coss. vt Cornutus ei daretur tutor. *Officij sui)* vt vlciscatur parentem illius, cui datus fuerat tutor. *Imponere modum suo dolori)* non indulgere dolori, sed cohibere illum, & ratione procedere. *Ferre)* tolerare, excusare. Antiquus codex habet perferre. *Fœminarum)* Arriæ, & Fanniæ, [Anteiæ.] *Affectum)* dolorem, cruenti adolatoris, vel cruentæ adulationis, qui sua adulatione occiderit Heluidium.

remittatur, nota Certo quasi censorio inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguóque sermone, Puto, inquit, iniuriam factam Publicio Certo, si non absoluitur: nominatus est ab amicis Arriæ, & Fanniæ, nominatus ab amicis suis, nec debemus soliciti esse. Idem enim nos, qui bene sentimus de homine, iudicaturi sumus: si innocens est, sicuti & spero, & malo, donec aliquid probetur, credo poteritis absoluere. Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me, consurgo, vtor initio, quod in libro est: respondeo singulis. Mirum, qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modò reclamabant: tanta conuersio, vel negocij dignitatem, vel prouentum orationis, vel actoris constantiam subsecuta est. Finito. Incipit respondere Veiento: nemo patitur, obturbatur, obstrepitur: adeo quidem, vt diceret, Rogo, Patres C. ne me cogatis implorare auxiliũ Tribunorũ. Et statim

Remittatur) non permittendo illum accusare. *Nota)* ignominia, *Quasi censoria)* maxima. Facultas enim Censoribus fuit notare vnumquemque ordinem, vt qui Senator esset, eiiceretur Senatu, qui eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius in ceritum tabulas referretur, & ærarius fieret. De Præfectis insuper eminentissimis iudicabant, excepto Præfecto vrbis Romæ, si Trebellio Pollioni fides præstanda, & consulibus ordinariis, & rege sacrorum, ac maxima virginum Vestalium: si tamen incorrupta permansisset. Erat enim Censura amplissimus magistratus, & quodammodo perfectissimum Reipublicæ culmen, maximæ omnium reuerentiæ, plurimæque potestatis, cùm in aliis rebus, tum ad morum emendationem: de qua plurima Liuius, Plutarchus, Dionysius, Gellius, Asconius. *Inuratur)* imprimatur, vstuletur. Liuius, Patrum memoria institutum fertur, vt Censores motis è Senatu ascriberent notas. *Medio)* qui poterat trahi quoquo versũ. *Ambiguo)* ancipiti. *Iniuriã)* si causa non cognosceretur. *Absoluitur)* prius cognita causa. *Nominatus)* tanquam reus, & noxius. *Amicis Arriæ & Fanniæ)* Quieto, & Tertullo. *Amicis suis)* Apollinari, & reliquis. *Soliciti esse)* timere, quia res agitur sub rectissimis iudicibus. *Probetur)* testes producantur, aduersus Publicium. *Absoluere)* liberum sinere. *Hoc illi)* dixerunt eo ordine, quo quisque citabantur ad dicendum. Super verbo quisque quam vim habeat lege in Panegyrico. *Exceperint)* probauerint, intellexerint. *Negocij dignitatem)* dignam materiam insectandi nocentes, & miseros vindicandi. *Prouentum)* successum. *Actoris constantiam)* fortitudinem mei dicentis. *Veiento)* Fabricius Veiento à Iuuenale prudens appellatus. Fabricii adhuc extat illa antiqua memoria. Imperatori Cæsari Vespasiano Augusto Pontifici Maximo Tr. Por. iii. Imp. xii. PP. Coss. iii. Des. S. C. quod vias vrbis negligentia superiorum temporum coruptutas instituit. Lucius Fabricius. Caius Furius Cur. Viar. Faciendum curauit. *Obstrepitur)*

ſtrepitium faciunt contra Veientonem ne audiretur: nam is defendere conabatur Publicium Certum, ne & ipſe pariter traheretur in periculum, quia ſub Domitiano ſummus fuerat adulator. *Auxilium Tribunorum*) qui præſto erant oppreſſis. & referente Appiano, quando Tribuno libuiſſet Senatum diſſoluere licebat.

Murena Tribunus, Permitto tibi vir clariſſime Veiento dicere. Tunc quoque reclamatur. Inter moras Conſul citatis nominibus, & peracta diſceſſione mittit Senatum, ac penè adhuc ſtantem, tentantémque dicere Veientonem relinquit. Multum ille de hæc (ita vocitabat) contemelia, queſtus eſt Homerico verſu, ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. Non ferè quiſquam in Senatu fuit, qui non me complecteretur, exoſcularetur, certatímque laudem cumularet, quòd intermiſſum iamdiu morem in publicum conſulendi, ſuſcèptis proprijs ſimultatibus, reduxiſſem: quòd denique Senatum inuidia liberaſſem, qua flagrabat apud ordines alios quòd ſeuerus in cæteros, Senatoribus ſolis diſſimulatione quaſi mutua parceret. Hæc acta ſunt abſente Certo. Abfuit enim ſeu tale aliquid ſuſpicatus, ſiue vt excuſabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæſar ad Senatum non remiſit. Obtinui tamen quod intenderam. nam collega Certi conſulatum, ſucceſſorem Certus accepit: planéque factum eſt, quod dixeram in fine, Reddat præmium ſub optimo principe, quod à alteri indulgeret.

Murena) Licinios Murenas cognominatos Macrobius indicat, quòd piſce Murena effuſiſſimè delectati ſint. *Nominibus*) Senatorum. *Peracta diſceſſione*) diſcuſſis ſententiis Senatorum per diſceſſionem, de qua alibi apertius. *Mittit*) ſoluit. ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. id eſt ô ſenex ſanè multũ te iuuenes premunt bellatores. nam Secundus iunior erat Veientone. Carmen eſt ex octauo iliados. vbi Diomedes alloquitur Neſtorem in pugna circumſeſſum à Troianis. Comeon aleatorem mordens Rhophanta, tradente Athenæo, eundem verſum ferè vſurpauit, ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι κυβευταί. id eſt, ô ſenex ſanè multum te iuuenes premunt aleatores. Fabius Quintilianus libro decimo videtur Secundum & alios oratores Secundo contemporaneos per iſta ſignificaſſe. Sunt enim ſumma hodie, quibus illuſtratur forum ingenia: namque & conſumati iam patroni veteribus æmulantur, & eos iuuenum adoptima tẽdentium imitatur ac ſequitur induſtria. *Morem*) liberè dicendi, & fortiter accuſandi. *Intermiſſum*) deſuetum metu malorum principum. *Simultatibus*) inimicitiis. *Inuidia*) odio, maleuolentia, qua flagraſſet niſi Publicium permiſiſſet accuſari. *Alios ordines*) cæteros magiſtratus, an magis equeſtrem & plebeium. *Cæteros*) reos qui non erant ſenatores. *Diſſimulatione quaſi mutua*) tergiuerſando nolle intelligere, nec plectere crimina alicuius ſenatoris: ne ſua pariter plecterentur, ſed ita videbantur ſe gerere, vt vnus

poſſumus imprimis reſpicere Veientonem tuentem Publicium, quia vterque delator fuerat. *Tale aliquid*) quòd accuſandus veniret. ideo ægritudinem ſimulauit. *Siue*) non ficta fuit infirmitas. *Relationem*) cùm Cæſar intellexiſſet quæ geſta eſſent in Senatu contra Certum, non remiſit Senatui, vt reum peragerent. *Cæſar*) Nerua. *Obtinui*) à Cæſare. *Intenderam*) propoſueram. *Collega*) Vectius, Proculus ſocius Publicij in præfectura. *Succeſſorem*) ambiguum an in

præfectura

præfectura ærarij, an in Consulatu. nam suprà de eo loquens dixerat. & iã consulem. ego mallem in consulatu, in quo designatus fuerat à Domitiano, sed eum honorẽ nondũ iniuerat. *Præmium)* consulatũ, adulationis præmium. *Optimo)* Nerua.

pessimo accepit. Postea accessionem meam vtcunque potui, recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum, sed non tanquam fortuitum, quòd editis libris Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audiui referenteis hanc imaginem menti eius, hanc oculis oberrasse, tanquam videret me sibi cum ferro imminere. Veráne hæc, affirmare non ausim: interest tamen exempli, vt vera videantur. Habes epistolam, si modò epistolam cogitas libris quos legisti non minorem: sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

Pessimo] Domitiano. *Recollegi)* reduxi in memoriam. *Addidi multa)* conuenit cum illo ex libro primo, vbi tradit non eadem publicari quæ dicuntur. *Sed tanquam fortuitum)* sed ratione aliqua: nam sapientum quidam in fortuna aliquid esse putant. sed eius improuidos casus ignorari à nobis. Fortuitum igitur videtur quòd Publicius paulo pòst decesserit, non tanquam fortuitum: quod conscientia pressus & dolore in morbum inciderit. *Libris)* de vltione Heluidij. *Referentes)* narrantes mihi Heluidium. *Respondere mihi)* laudare meam actionem, & gratias agere pro vltione sua: an respondere, id est consulere quomodo dicerem. sed si legimus me sibi cum ferro imminere, quæ scriptura est in pontificio exemplari, melius procedet. *Verá-ne)* sint. *Interest tamen exempli)* pertinet tamen credere fuisse vera, vt tali exemplo mali deterreantur. *Modum epistolæ*] mensuram. alia lectio habet, si modò epistolam cogites libris quos legisti non minorem.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

NEC ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quàm de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio: nos certè meremur vt sit aliqua, non dico ingenio: id enim superbum, sed studio, sed labore, & reuerentia posterûm: pergamus modò itinere instituto, quod vt paucos in lucem famámque prouexit, ita multos è tenebris & silentio protulit. Vale.

NEC) Hortatur Tacitum ad comparãdam sibi æternitatem scriptis. *Tibi plaudis)* tibi blandiris & places, tua nimium amas. *Ex fide)* Verè. *Cura nostri)* Futura sit de nobis. *Non dico*] Quod mereamur aliquam curam nostri propter ingenium excusũ. *Studio & labore)* Circa disciplinas. *Reuerentia posterorum)* Quam posteris habemus, quibus studemus aliqua literarum monumenta relinquere. *Quod vt paucos)* Sicut pauci per literas ad summum gloriæ culmen peruenerunt, multi tamen per illas immortales facti sunt.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

REfugeram in Thuſcos, vt omnia ad arbitrium meum facerem, at hoc ne in Thuſcis quidem: tam multis vndique ruſticorum libellis, & tam querulis inquietor, quos aliquanto magis inuitus, quàm meos lego. nam & meos inuitus. retracto enim actiunculas quaſdam, quod poſt intercapedinem temporis & frigidum, & acerbum eſt. ratiocinationes, quaſi abſente me, negliguntur: interdum tamen equum conſcendo, & patremfamiliæ hactenus ago, quòd aliquam partem prædiorum, ſed pro geſtatione percurro. Tu conſuetudinem ſerua, nobiſque ſic ruſticis vrbana acta perſcribe. Vale.

R*Efugeram*] Seceſſerat in Thuſcos Secundus vt liberiùs & ocioſius viueret: ſed ſcrib tnon minus ibi moleſtari negociis ruſticis ingruentibus: interdum tamen ſtudere. Peruetuſta lectio non Falconi, ſed Mamiliano hanc epiſtolam ſcriptam fuiſſe monſtrat. *In Thuſcos*) in villam. iuxta Tifernium Tyberinum. *Ne quidem*] poſſum facere ad arbitrium meum. *Libellis*] ſupplicationibus, lamentationibus. *Quos libellos*) alluſit ad nomen. nam qui porriguntur principi vel Senatui, vel alicui magiſtratui, poſtulantes aliquid, libelli dicuntur, ſic & parui libri, vt ſuos frequenter Secundus ſolet appellare. *Inuitus*] quia ſunt illiteratiſſimi *Meos inuitus*) lego, quia interturbor: & iam difficile eſt poſt temporis ſpatium reſumere priorem intentionem. *Retracto*) emendo. *Actiunculas*] breues actiones, oratiunculas, quod magis placet: quamuis alij non actiones, ſed ratiunculas legant, vt ſit ſenſus, ego reuideo quoſdam calculos rei meæ familiaris, quod poſt longum temporis ſpatium eſt inane & importunum: & ideo rationes ita curantur tanquam ſi eſſem abſens. i. fermè negliguntur. placet prior lectio. *Intercapedinem*] ſpatium. *Seruum*] ſunt qui legant frigidum. ſ. deperdito actionis calore iners. *Acerbum*] intempeſtiuum, inopportunum *Rationes*] rerum ruſticarum calculi. Varro libro primo, rei ruſticæ, vbi ratio cum orco habetur, ibi non modò fructus eſt incertus, ſed etiam colentium vita. Columella etiam rationem calculorum dixit. & ibidem. ſed nec conditum cum fide rationibus inferunt. quanquam idem alibi dicat, ratiocinator calculo poſito. quod ideo allegauimus, quoniam in aliquo exemplari legitur ratiocinationes, non rationes. *Quaſi abſentes*] Tanquam ſi non eſſemus ruri. exemplaria peruetuſta habent, quaſi abſente me, in eundem ſenſum. *Patrem familiæ ago*] Facio patrisfamiliæ officium, viſendo meorum prædiorum partem. *Hactenus*] In hoc ſolo. *Pro geſtatione*] Cauſa geſtationis magis quàm viſendi prædia. duplex enim corporis exercitatio, aut pedib. aut geſtatione, ſed geſtabantur equo, aut vehiculo, aut lectica, vel naui. *Sic ruſticis*] Sic occupatis circa res ruſticas.

C. PLI-

C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

VMMAM te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non mirer, cùm historicorum more scribas numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus: non libet, quia exiguæ. Deuehemus tamen pro nouo musto, nouos versiculos tibi, quos iucundissimè exigenti, vt primùm videbuntur deferbuisse, mittemus. Vale.

VMMAM) Non sibi occupato circa steriles vindemias licere venari, nec placere, scribit Mamiliano, sed pro musto nouos versiculos pollicetur. *Isto genere*) quo in istis regionibus vtuntur. *More historicorum*) qui cùm volunt significare copiam occisorum, vel captiuorum, aut hostium fuisse adeo magnam, vt recenseri non potuerit: dicunt numerum non potuisse iniri. nam inire numerum, est numerare. *Nec vacat*) occupatis circa vindemias. *Nec libet*) tristibus nobis ob sterilitatem earum. *Deuehemus*) deducemus ex ingenio nostro: sicut vinum ex canali. *Nouo musto*) videtur parelcon esse nouo, cùm mustum sit nouum vinum. & mustea res pro nouella & recenti vsurpetur: nisi tamen additum, vt responderet nouis versiculis. *Exigenti iucundissimè*) tibi petenti cum maxima lætitia. *Deferbuisse*) defæcatos esse & purgatos, quod solet fieri vino deferuescenti.

C. PLINIVS GENITORI SVO S.

ECEPI literas tuas, quibus quæreris tædio tibi fuisse quamuis lautissimam cænam, quia scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex

ECEPI) Permittendas esse vnicuique suas voluptates ostēdit: nam si cœnam (inquit Genitor) damnasti parasitis refertam, nonne credis aliquibus nostrā tędio esse, quoties introducitur lector aut lyristes? *Scurræ*) scurra est, qui risum captat nō seruata dignitate personarum. diminutiuo eius scurrula vsus est Apuleius in suo asino *Cinædi*) qui muliebria patitur, is cinædus dicitur. vnde à Virg. in Priapeis, & ab Apuleio festiuiter cinædi pro puellis vsurpantur, quòd officium eorum sustineant: dicti ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ αἰδοῖα, id est, à motu verendorum: vel cinædus dictus tanquam κενὸς αἰδοῦς, id est, vacuus verecundia. *Moriones*) qui natura, stultitia risum excitat dictis factísve insulsis morio appellatur. μωρὸς enim fatuus & stultus, & morari cū prima longa significat fatuum esse. vnde Tranqui. scribit Claudium inter homines desiisse morari producta prima syllaba, hoc est, non amplius fatuum esse mortis interuentu. In morionem lusit acutissimè Mart. in illo carmine, Morio dictus erat, viginti millibus emi, Redde mihi nūmos Gargiliane, sapit. tanquam pluris venirent stulti quàm sapientes. & alibi, hunc verò acuto capite & auribus lōgis, quæ sic mouentur, vt solent asellorum: quis morionis filium neget? Certè emendandus satis obuius error apud Iurisconsultum. ff. xxj. titulo de edicto ædilitio. vbi corruptè legūt morionem: quamuis, inquit non valdè sapientem seruū venditor præstare debeat:

tamen si ita fatuum vel morionem vendiderit, vt in eo vsus nullus sit, videri vitiū. *Inerrabant*) versabantur, transcurrebant. Lucianus in symposio, Aristænetum refert conuiuiis introduxisse post medium conuiuium quendam hominem ridiculum, deformem, capite raso, cum quibusdam solùm capillis in vertice rectis, vt & dicendo & faciendo ludicre aliquid, conuiuas magis ad risum diffunderet. hic ergo seipsum constringens & distorquens ita saltabat vt ridiculosior videretur, & crepitu anapæsta lingua Ægyptia disserebat, demum astantes mordebat: ideò cæteri ridebant: verùm cùm Alcidamanta cynicum pupugisset, eum melitæum catellum appellando, iratus ille, vt qui iamdudum conuiuarum oculos teneret & sibi præstaret: nudatúsque ipsum ad certamen pancratium inuitauit. si minus, se illum baculo percussurum minabatur: sic ille satyrio accepta luctandi conditione feriebat & feriebatur: interim præsentium quidam oblectabantur, alij ridebant, donec Alcidamas victus cessit cum summo spectatorum solatio.

rugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero: cur ergo nō habeo? quia nequaquam me vt inexpectatum, festiuúmve delectat: siquid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur, non rationem, sed stomachū tibi narro. Atq; adeò quàm multos putas esse, quos æquè ea quibus ego & tu capimur & ducimur, partim vt inepta, partim vt molestissima offendant? Quā multi quū lector, aut lyristes, aut comœdus inductus est, calceos poscūt, aut non minore cum tædio recubāt, quā tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, vt nostris impetremus. Vale.

Rugis) tua grauitate. nam in tristitia & seueritate rugas in facie contrahimus. *Siquidem*) quamuis non displicet equidem. *Tale*) scurras, cinædos, moriones. *Fero habentes*) non damno horum dominos. *Inexpectatum*) subitum, inopinatum: sunt enim mirabilia quæ maximè inexpectata. *Petulans*) mordax, lasciuum. *Non narro rationem*) non dico quòd omnino mouear ratione. *Stomachum*) appetentiam meam. Mart. Prætereas, si quid nō facit ad stomachum. *Capimur*) oblectamur: detinemur. *Lector aut lyristes*) sic lib. j. docuit solitum introducere comœdum, vel lectorem, vel lyristen. Athenæus hunc morem notabiliter taxat, referens viles homines in conuiuia solitos introducere tubicines magno precio, quia nescirent inuicem confabulari, & inerudititi essent ad differendum: vbi verò sint honesti & eruditi conuiuæ, neque tubicines, neque saltatores, neque lyristas intromitti, cùm satis habeant inter se digna memoratu disserere, sine gyris & talibus ludibriis. *Calceos*) quos conuiuium inituri deponebant. Meminit huius consuetudinis frequenter Martialis, vt ibi, Marmora calcantem frigidiora niue. Item, Excalceatus ire cœpit ad cœnam. *Recubant*) discumbunt.

C. Plinivs Sabino Svo S.

VA intentionè, quo studio, qua denique memoria legeris libellos meos, epistola tua ostendit. ipse igitur exhibes negocium tibi, qui

VA) Desiderāti Sabino promittit libellos suos: sed per ordinem ne memoriam conturbet. *Exhibes negociū tibi.*) quæris tibi laborem.

Elicis) elicere est blanditiis ad se trahere, & educere: inde elices sulci aquarij, Columella scribente: per quos aqua collecta educitur è liris. *Per partes*) per species. *Quasi digesta*) in ordinem posita: verbi causa orationes per se, sic poëmata: ac deinceps. *Istam*) tuam. *Gratias ago*) quòd tuo vsui satisfaciat. *Assiduitate*) nimio attritu. *Turbem*) confundam. *Singula*) vnum aliquod. *Pluribus*) propter plura: & ne confundam te lectione multarum. *Dimittere priora post*) vt omittas propria, & confundas ordinem dum festinas ad posteriora. *Priora*) prius scripta.

elicis & inuitas, vt quamplurima communicare tecum velim. faciam, per partes tamen, & quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate & copia turbem, oneratamq́; & quasi oppressam cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere.

C. PLINIVS RVFONI SVO S.

IGNIFICAS) Rufoni reprehendenti Virginium excusat, quòd iussisset sepulcro inscribi factum illud suum memorabile, & Frontinum laudanti quòd prohibuisset conditorium sibi construi: demum vtrosque laudat tanquam diuerso itinere ad immortalitatem tendentes. *In quadam epistola*) lib. vj. ad Albinum. *Frontinum*) Iulium Frontinum fecisse. *Quem*) Virginium. *Miraris*) corripis. apud Græcos scriptores casibus distinguitur miror. nam θαυμάζω genitiuo iunctum reprehendo significat, accusatiuo verò laudo. apud Latinos ex præcedentibus & sequentibus discernitur. *Atque ita*) miratus sum. *Sectantur*) conquirunt, admittunt. *Supremis titulis*) epitaphiis. *Prædicando*) se extollendo. sensus est, neminem cognosco, qui esset tam verecundus in laudando se, & qui mereretur tantam gloriam rebus præclarè gestis, quàm Virginius. *Dilectus*) nam tutor Secundo relictus affectum parentis ei præstitit: candidatum suffragio ornauit, ad omnes illius honores ex secessibus accurrit, sacerdotio dignum nominauit.

IGNIFICAS legisse te in quadam epistola mea, iussisse Virginium Rufum inscribi sepulcro suo, Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi, sed patriæ. Reprehendis, quòd iusserit, addis etiam, melius, rectiúsque Frontinum, quòd vetuerit omnino monimentum sibi fieri: méque ad extremum, quid de vtroq; sentiã, consulis. vtrũq; dilexi. miratus sum magis quem tu reprehendis, mirarisq́; atque ita miratus vt non putarem satis vnquam laudari posse, cuius nunc mihi subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumq́; fecerunt, non modo venia, verùm etiam laude dignissimos iudico, si immortalitatem, quàm meruère, sectantur: victuriq; nominis famam supremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec facilè quenquam, nisi Virginiũ inuenio, cuius tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Ipse sum testis familiariter ab eo dilectus probatúsque, semel

omnino me audiente prouectum, vt de rebus ſuis hoc vnum referret, ita ſecum aliquando Cluuiū locutū, Scis Virgini quæ hiſtoriæ fides debeatur: proinde ſiquid in hiſtoriis meis legis aliter ac velles, rogo ignoſcas. Ad hoc ſic illum, Cluui, næ tu ignoras, ideò me feciſſe, quod feci, vt eſſet liberum vobis ſcribere, quæ libuiſſet? Agedū hunc ipſum Frontinum in hoc ipſo in quo tibi parcior videtur & preſſior, comparemus. Vetuit extrui monimētum: ſed quibus verbis: Impenſa monimenti ſuperuacua eſt, memoria noſtri durabit, ſi vitam meruimus. An reſtrictius arbitraris per orbem terrarum legendum, dare duraturā memoriam ſuā, quàm vno in loco duobus verſiculis ſignare quod feceris? Quanquam nō habeo propoſitum, illum reprehendendi, ſed hunc tuendi, cuiuſq; poteſt apud te iuſtior eſſe defenſio, quàm ex collatione eius quem prætuliſti. Meo quidem iudicio neuter culpandus, quorum vterque ad gloriam pari cupiditate, diuerſo itinere contendit: alter, dum expetit debitos titulos: alter, dum mauult videri contempſiſſe. Vale.

Prouectum) elatum. *Cluuium*) M. Cluuius Rufus, quem frequenter Tacitus in hiſtoriis citat, Heluidij Priſci pater, diues, eloquētia clarus, nulli vnquā ſub Nerone periculum faciēs, per quem idem princeps pronunciauit ſe cantaturū Nioben tragœdiam: hiſtoriam ſcripſit ſuorum temporum, vir facūdus, ſed pacis artibus aptus, bellis inexpertus. de quo lib. xvij. Tacitus, Laudatus per edictum Cluuius Rufus. & ibidem, Digreſſum à Lugduno Vitellium M. Cluuius Rufus aſſequitur omiſſa Hiſpania, cui poſt interitum Neronis præerat: lætitiam & gratulationem vultu ferēs, animo anxius, & petitum ſe criminationibus gnarus: eum Hilarius Cæſaris libertus detulerat tanquam audito Vitellij & Othonis principatu propriam ipſe potentiam & poſſeſſionem Hiſpaniarum tentaſſet: eóque diplomatibus nullum principem præſcripſiſſet, interpretabantur quædam ex orationibus eius contumelioſa in Vitellium, & pro ſeipſo popularia. autoritas Cluuij prævaluit, vt puniri vltrò libertum ſuum Vitellus iuberet. Cluuius comitatui principis adiectus, non adempta Hiſpania quam abſens rexit. *Quæ fides hiſtoriæ debeatur*) hiſtoriæ finis eſt veritas, cùm ſit rei geſtę deſcriptio. vnum enim ſecundum Lucianum, & proprium hiſtoriæ, & illi ſacrificandum, vt vera omnia dicat: igitur mihi hiſtoricus ſit intrepidus, incorruptus, liber loquendi libertate, & veritatis amicus, vt comicus dicit, ficus ficus, ſcapham ſcapham, nominaturus, ſed talem ſcriptorem, autoribus Ioſepho & Plutarcho, difficile eſt reperire. *Aliter ac velles*) contra tuam ſententiam *Illum*) Virginium reſpondiſſe, alia lectio ad id tm. *Ad hoc ille*) tu ne ignoras Cluui. *Quod feci*) imperium aſſeruiſſe patriæ. *Vobis*) hiſtoricis. *Quæ*) vera. *Agedum*) hortatur Rufonem vt comparationem Virginij & Frontini conſideret. *Parcior*) quòd vetuerit impenſam ſepulcri tanquam ſuperfluam. *Preſſior*) humilior, breuior. *Impenſa monumenti ſuperuacua eſt*) M.T. Tuſculanorum primo multis comprobat impenſam ſepulturæ ſuperfluam: quantum autem conſuetudini famæque dandum, vt id curent viui: ſed ita vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. *Vitam*) immortalitatem rebus præclarè geſtis. *Reſtrictius*) breuius, eſſe dictum Frontini. *Per orbem terrarum*) omnibus dum inquit Frontinus memoria noſtri durabit. *Vno in loco*) in villa Alſienſi, duobus verſiculis præſcripto diſticho. *Illum*) Frontinum. *Cuius*) Virginij *Quàm ex collatione*) ſine comparatione. *Diuerſo itinere*) Virginius recto, dum factum

carmi-

carminibus signat, Frontinus ductu Figurato, dum modestiam prætendit: & tamen monstrat se victurum. *Alter)* Virginius. *Alter)* Frontinus. *Contempsisse)* extat apud Lucianum Diogenis dictum, qui interrogatus quomodo quispiam gloriam adipisceretur: si gloriam, inquit, spreuerit.

C. PLINIVS VENATORI SVO S.

TVA verò epistola tanto mihi iucundior fuit, quanto longior erat, præsertim cùm de libellis meis tota loqueretur: quos tibi voluptati esse non miror, cùm omnia nostra, perinde ac nos ames. Ipse quum maximè vindemias graciles quidem, vberiores tamen quam expectaueram, colligo, si colligere est nonnunquam decerpere vuam, torculum inuisere, gustare de lacu mustum, obrepere vrbanis qui nunc rusticis præsunt, méque notariis & lectoribus reliquerunt. Vale.

T*VA)* Gratam fuisse Venatoris epistolam testatur, quòd longa, quòd de scriptis suis loqueretur: demum significat quid ruri agat. *Cùm absis)* à nobis. legimus in multis exemplaribus, tum maximè. *Graciles)* steriles. *Quàm expectaueram)* præter spem. *Est)* verè dici potest. *Decerpere)* demere. *Torculum)* apud autores plurifariam dicitur. nam Plin. senior. xvij. vnum sufficit torculum. Item Columel. xviij. Priusquam vinacea torculis exprimantur. Sed idem lib. j. torcularia scripsit, vt Vitruuiu. vj. torcular proximum sit culinæ. at Cato, inquit, Torcularium si ædificare voles. & alibi, in torcularium, quæ opus sunt. Columel. verò xiij. torculariis pro ipsis torculi operatoribus vtitur. Marcellus ait torculum, quod vsu torcular, dico. verùm Cato torculum funem intortum appellat. *Obrepere)* lento passu ire. repere propriè dicitur de animalibus, quæ ventre gradiuntur, à quo reptilia. *Vrbanis)* ad vrbanos ministros, qui tempore vindemiæ curabant rustica, & Secundum reliquerant solum notariis & lectoribus. Pomponius de verb. sig. Vrbana familia & rustica, non loco, sed genere distinguitur: potest enim aliquis dispensator non esse vrbanorum seruorum numero: veluti is qui rerum rusticarum rationes dispensat. & contrà. *Notariis)* qui breuibus notis excipiebant quæ dictabantur. *Lectoribus)* Zozimo & Encolpo.

C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

LIbertus tuus, cui succensere te dixeras, venit ad me, aduolutúsque pedibus meis tanquã tuis hæsit: fleuit multũ, multũq; rogauit, multum etiã tacuit: in summa, fecit mihi fidem pœnitẽtiæ. verè credo emẽdatum, quia deliquisse sentit. Irasceris, scio, & irasceris meritò, id quoque scio: sed tũc præcipua mãsuètudinis laus

L*Ibertus)* Tentat per epistolam reducere in gratiam Sabiniani libertum eius, quem quidem fatetur peccasse, sed delicti sui pœnitentiam multis signis ostendisse. Sabinianum puto fuisse Brixiensem. *Succensere)* irasci. *Merito)* ratione.

cùm iræ causa iustissima est. Amasti hominem, & spero amabis: interim sufficit vt exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit: quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adolescentiæ ipsius, remitte lacrymis, remitte indulgentiæ tuæ: ne torseris illum, ne torseris etiam te. torqueris enim quum tam lenis irasceris. Vereor ne videar non rogare, sed cogere, si precibus eius meas iunxero. Iungam tamen tanto plenius & effusius, quanto ipsum acrius seueriúsque corripui, districtè minatus nunquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. nam fortasse iterum rogabo, iterum impetrabo: sit modò tale, vt rogare me, vt præstare te deceat. Vale.

Cùm iræ causa] cùm quis habet iustissimas irascendi causas. *Exorari*] vinci, demulceri: vt hoc à te impetrem. *Meruerit*) peccauerit. *Exoratus*) semel pacatus. *Facies*) irasceris. *Adolescentiæ*] deprecatur ab ætate. sic Euripides in Hecetidibus. ἥμαρτεν. ἐν νέοισι δ' ἀνθρώπων τόδ' ἔνεστι, συγγνώμην δὲ τῷδε ἔχειν χρεών· peccauit? in iuuenibus autem hominum hoc inest, veniam autem huic habere opus est. *Remitte indulgentiæ tuæ*] sis indulgens etiam pro solito. *Ne torseris*] ne afficias te molestia, dum perturbaris ira. *Lenis*] ingenio quieto. *Cogere*] rationibus & impellere ad veniam. *Eius*] liberti tui *Districtè*) intensè, asperè. *Hoc illi*] interminatus sum. *Tibi non idem*] denuncio. *Tale*) crimen eius conditionis.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

MAgna me solicitudine affecit Passieni Pauli valetudo, & quidem plurimis iustissimísque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus. Præterea in literis veteres æmulatur, exprimit, reddit, Propertium in primis, à quo genus ducit, vera soboles: eóque simillima illi, in quo ille præcipuus. Si elegos eius in manum sumpseris, leges opus tersum, molle, iucundum & planè in Propertij domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit: in quibus ita Horatium, vt in illis illum alterum effingi putes: siquid in studiis cognatio valet,

M*AGNA*) Dolet Passieni Pauli ægritudine præter bonos mores doctissimi. Nam Propertium, quem inter maiores suos connumerabat, elego imitabatur, lyrico Horatium. *A quo genus ducit*) nam lib. vij. de eodem dixerat, Scribit elegos, gentilitium hoc illi: est enim municeps Propertij, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat. *In quo*] elego. *Ille*] Propertius est. *Tersum*) emendatum. *Molle*] tenellum, lasciuum. *Ideóque*) quia simile est Propertio: ideo optimè scriptum est. Fabius, Elegia quoque Græcos prouocamus: cuius mihi tersus atque elegans maximè [videtur] autor Tibullus. Sunt qui Propertium malint: sunt tamen qui non legant, & planè Propertianum: ideóque optimè scriptum: sed & planè in Propertij domo scriptum: vt illud, ideóq; optimè scriptũ, sapiat glossemata. *Deflexit*) diuertit à Proposito itinere. *Illis*) elegis.

Illum

Illum alterum) Propertium. hoc dicendi modo alibi eſt vſus. *Cognatio*) genus. *Et*) etiam eſt. *Propinquum*) huius, Horatium Paſſieno ſanguine coniunctum.

& huius propinquum: magna varietas, magna mobilitas. Amat, vt qui veriſſimè: dolet, vt qui impatientiſſimè: laudat, vt qui benigniſſimè: ludit, vt qui facetiſſimè. omnia denique tanquam ſingula abſoluit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus æger animo, quã corpore ille. Tadẽ illũ, tandẽ me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiã literis ipſis, quæ ex periculo eius tantũ diſcrimen adierunt, quantum ex ſalute gloriæ conſequentur. Vale.

Magna varietas) eſt in lyricis Paſſieni. varietas enim plurimum lectorem oblectat. *Mobilitas*) tranſgrediẽdi ad alia facilitas. alia lectio habet mollitas: quod conuenit cum præcedentibus. *Amat vt qui veriſſimè*) amet. tam bene exprimit ſcribendo quod intendit, vt rem ante oculos ponat. Sidonius Apollinaris hunc locum conatus eſt æmulari libro. v. Colis, inquit, vt qui ſolertiſſimè, ædificas, vt qui diſpoſitiſſimè, venaris, vt qui efficaciſſimè. *Tanquam ſingula*) tanquam ſi vni ſoli intenderet: ergo ſingula, id eſt perfectiora: nam vno tantùm ſtudio occupati præſtantiores in illo genere ſunt. *Illum recepi*) illo valetudinem corporis recuperante, me ab ægritudine animi liberaui. *Etiam*) non ſolùm mihi, ſed & ipſi Latinitati: an literis ipſius, vt aliqui codices habent. *Eius*) Paſſieni, quaſi literæ cum illo eſſent interituræ.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Requenter agenti mihi euenit, vt Centumuiri, cùm diu ſe intra iudicium, autoritatem, grauitatémque tenuiſſent, omnes repentè quaſi victi coactíque conſurgerent, laudaréntque. Frequenter è ſenatu famam, qualem maximè optaueram, retuli: nunquam tamen maiorem cepi voluptatem, quàm nuper ex ſermone Cornelij Taciti. Narrabat ſediſſe ſecum Circenſibus proximis equitem Romanum. hunc poſt varios eruditóſque ſermones

Requẽter) Nõ poteſt bona conſcientia ſe plerũque cohibere, quin exultet & oſtentet. Facit hoc interdum Tullius non tantùm in epiſtolis, ſed in iudiciis: ſimiliter Secundus alibi. hîc verò præſertim, vbi gloriatur ſi quis doctus eſſe in vrbe dicitur, ſe ſtatim & Tacitum nominari, tanquam hi ſummam in literis gloriam tenerent. *Iudicum autoritatem*) quam iudices ſeruare debent, an potius iudiciũ ſcilicet ſuum continentes, vt auditores attentiores redderent omnes iudices. *Coacti*) vi orationis noſtræ ad pronunciandum ſecundum nos. *Conſurgerent*) tanquã finito iudicio. M. Tullius in Verrẽ, Quid ſedetis? cur non in media oratione conſurgitis, atque diſcedetis iudices? Vel cõſurgerent honoris gratia, vt accidit Athenis Xenocrati. hiſtoria eſt apud Valerium Maxi. lib. II. cap. de maieſtate. *E Senatu*) à Senatoribus à quibus benignè audiebatur. *Optaueram*) antiqua lectio habet captaueram. *Famam conſtantia*) vt contra Marium & Claſſicum. *Sediſſe*) in gradibus Circi. *Proximis*) nuper & poſtremò factis. In pontificio codice ita legitur, narrabat ſediſſe ſe in Circenſibus proximis cum quodam equite Rom. *Hunc*) equitem Rom.

requisisse, Italicus es, an prouincialis? se respondisse, Nosti me, & quidem ex studijs. Ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? Exprimere non possum, quàm sit iucundum mihi, quòd nomina nostra quasi literarum propria, non hominum, literis redduntur: quòd vterque nostrum his etiam ex studijs notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius Fabius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primùm in vrbem venerat: cui Rufinus demonstrans me, Vides hunc? multa deinde de studijs nostris. Et ille, Plinius est, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An si Demosthenes iure lætatus est, quòd illum anus Attica ita demonstrauit, οὗτός ἐστι Δημοσθένης, *ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego verò & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor, ne iactantior videar, cùm de me aliorum iudicium, non meum profero: præsertim apud te, qui nec illius inuides laudibus, & faues nostris.* Vale.

Requisisse) à Tacito. *Italicus es an prouincialis*) prouinciales eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium habent, non eos duntaxat, qui ex prouincia oriundi sunt: similiter Italicos, qui in Italia domicilium habent, non solùm inde trahentes originem. hæc Vlp. Ista duo similiter Tranquillus in Vespasiano distinxit, cùm scribit, Honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. *Ex studijs*) ex vario de literis sermone. *Illum*) equitem Ro. dixisse. *Quod nomina*) ordo & sensus, quòd nomina nostra redduntur literis quasi propria literarum non hominum, id est. cùm nominatur Tacitus & Plinius, statim intelligantur docti & eloquentes. perinde ac si diceret, Tacitus & Plinius sunt nomina indicantia doctrinam, non homines. Lib. vij. ad Tacitum dixerat, Gaudeo quòd si quis de studiis sermo, vnà nominamur, quòd de te loquentibus statim occurro. *His*) hominibus. *Aliter*) fuit in secunda lectione alter. *Multa*) dixit municipi suo. *Mei laboris*) mei studij. *Demonstrauit*) in multis exemplaribus est noscitauit. *Anus Attica*) quæ Demosthenem emunctè & tersè, id est atticè, loquentem cognouit ex sermone. inquit (erat enim illius celebre nomen) οὗτός ἐστι Δημοσθένης. hic est Demosthenes. at ab anu notatatus est Theophrastus tanquam peregrinus, cùm tamen is Athenis ætatem ageret, optiméque loqueretur. Huius rei meminit Cicero de Claris oratoribus. & Fabius libro octauo, Illa, inquit, anus Atticum Theophrastum hominem alioqui disertissimum annotata vnius affectatione verbi hospitem dixit, nec alio se id reprehendisse respondit, quàm quòd nimiũ atticè, id est affectatè, loqueretur. Plinius in præfatione, Cernimus etiam aduersus Theophrastum hominem in eloquentia tantum vt nomen diuinum inde meruerit, scripsisse fœminã: & prouerbium inde natum, suspendio arborem eligendam. alia tamen hæc ab illa anu. *Profero iudicium alienum*) expono quid sentiant alii, quod sanè minus arrogantis est.

C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

BENE fecisti, quòd libertum aliquando tibi charum, reducentibus epistolis meis, in domum, in animum recepisti. Iuuabit hoc te: me certè iuuat: primùm, quòd te talem video, vt in ira regi possis: deinde, quòd tãtum mihi tribuis, vt vel autoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. simul in posterũ moneo, vt te erroribus tuorum, & si non fuerit qui deprecetur, placabilem præstes. Vale.

BENE *fecisti*) Agit gratias Sabiniano, quòd rogatu suo libertũ reduxerat domũ, & in amorẽ: monétq; vt etiã nõ rogatus erroribus suorũ placabilẽ se præstet. *Aliquãdo*) priùs. *Animũ*) beneuolentiã. *Talem*) nõ displicet, tã tractabilẽ ex fide põtificij exemplaris. *Tantum mihi tribuis*) tãtę existimationis apud te sum, & tantũ mihi credis.

C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

QVERERIS de turba castrensium negociorum, & tanquam summo ocio perfruare, lusus & ineptias nostras legis, amas, flagitas, meq́ʒ ad similia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solùm oblectationem, verumetiam gloriam petere, post iudicium tuum viri grauissimi, eruditissimi, ac super ista verissimi. Nunc me rerum actus modicè, sed tamen distringit, quo finito aliquid earundem camœnarum in istum benignissimũ sinum mittam. Tu passerculis & columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen & sibi & tibi placebunt: si tantùm sibi, cõtinendos cauea, nidóve curabis. Vale.

QVERERIS) Scribit nõ satis conuenire vt Mamilianus cõqueratur de negociis castrensib., & vacet carminibus suis legendis: deinde promittit post absolutas actiones se noua factur ũ, quæ illi mittat. *Turba*) copia. perturbatione. *Lusus*) epigrammata. *Studiorum*) carminum. *Super ista*) præter ista, in cæteris. *Rerum actus*) causarum actiones. *Distringit*) occupat. *Camœnarum*) versuũ. *Passerculis & columbulis*) epigrammatibus lasciuis & pruricntibus. allusit ad Catulli passerem & Stellæ columbam, opera sic inscripta, quia vtraque sit auis venerea, & salax. *Dabis Pennas*) comparabis famam diuulgando tuis commilitonibus. *Aquilas vestras*) signa vestra in castris, inter quæ præcipuum fuit aquila: prima enim cohors suscipiebat aquilam totius legionis insigne, eam aquilifer portabat. hæc Modestus. In commẽtariis Cæsar retulit. x. legionẽ portasse aquilã, Dionysius etiã ducẽ legionis. Plin. x. lib. inquit, Romanis legionibus aquilã C. Marius in secundo consulatu suo propriè dicauit: erat & anteà prima cum quatuor aliis, lupis, Minotauris equis, apris, quæ singulos ordines anteibãt paucis antè annis portari sola in acie cœperat: reliqua in castris relinquebantur, Marius in totum ea abdicauit. Et notatum non ferè apud legiones vnquam hybernatum esse in castris, vbi aquilarum non esset iugum. Iosephus tamen tradit Vespasia-

num circa aquilam habuisse alia signa: & eam omnibus apud Romanos agminibus præesse, quòd & vniuersarum auium regnum habeat, & sit validissima. Itaque illam & principatus insigne, ominque victoriæ putasse. sed in vno exercitu fuisse plures aquilas apertè Cæsar testatur. vbi meminit in acie Pharsalica cepisse aquilas quinquaginta octo. M. Tullius argenteam innuit: quosi melius testatur Plinius, argentum referens militaribus signis quàm aurum familiarius, quia longiùs fulgeat. At Dion, in Pompeij gestis. Aquila, inquit, aurea in omni exercitu Romanorum electo fertur in hasta longa. *Si tantùm sibi*) si solùm mihi placebunt, & non tibi. *Cauea nidóve continendos*) apud te perstat in metaphora, quiā iam de auibus locutus erat.

C. Plinivs Lvperco Svo S.

DIXI de quodam oratore seculi nostri, recto quidem & sano, sed parum grandi & ornato, vt opinor, aptè. Nihil peccat, nisi quod nihil peccat. debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam efferuescere, efferri, ac sæpe accedere ad præceps. nam plerunque altis & excelsis adiacent abrupta: tutius per plana, sed humilius & depressius iter: frequentior currentibus, quàm reptantibus lapsus. sed his non labentibus nulla laus, illis nonnulla laus, etiamsi labantur. Nam vt quasdam artes, ita eloquentiam nihil magis, quàm ancipitia commendant. Vides qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, cùm iam iámque casuri videntur. sunt enim maximè mirabilia, quæ maximè insperata, maximè periculosa, vtq;

DIXI) Genus dicendi in oratore probat grãde & elatum, ac nonnunquam attenuatum, qui certo semper quodã itinere procedit, ita vt neq; extollatur, neque deprimatur, vt res exigit, non rectè dicere opinatur. Nam testimonio Homeri, M. Tullij, Demosthenis, denique Æschinis nititur plerunque eleuandam orationem esse. *Recto*) quia æquo stylo procedit, nec diuertit ab instituta via. *Sano*) in nulla re peccãte. *Grandi*) elato, magnifico, sublimi. *At ornato*) apto & qui orationem suam ornat opportunè. *Quod nihil peccat*) quod est nimium sanus *Debet enim orator erigi*) M. T. cùm multa de oratore subtili & moderato disseruisset, sic de graui concludit Illum verè dici posse eloquentem, qui humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè potest dicere. nam secundum Fabium, admirabilem orationem non sic quomodo prodigia miramur. *Efferuescere*) ebullire, excellere, & calore concitari. *Accedere ad præceps*) exponere se periculo, petẽdo altissima. *Abrupta*) diuulsa, depressa, periculosa. *Tutius iter*) fit. *Reptantibus*) leuiter incedentibus. *His*) reptantibus. *Nulla laus*) est. *Illis*) currentibus. *Ancipitia*) pericula. *Qui fune nituntur in summa*) qui pedibus per funem in altũ tendunt, quos funambulos, siue funerepos, Græci σχοινοβάτας appellant. *Clamores*) acclamationes, admonitiones spectãtium cum clamore. legimus Imperatorum aliquos vt magis admirabile spectaculum darent introduxisse in theatrum elephantem decurrentem per funẽ à summo. *Maximè periculosa*) quæ sunt maximè periculosa, παράδοξα. inopinata. præter spẽ admirãda: sic enim interpretãtur M. T. Fabi⁹, & Suidas: & pariter Cicero Hecatonẽ Græcũ imitatus sua paradoxa cõposuit. Demost. interdum his vtitur: vt cõtra Philippũ, & pro Olynthiis, ac in oratione pro corona.

Græci magis exprimunt παράδοξα, *quæ grandi sunt subiecta discrimini. ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, cùm placido & cum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum: at cùm strident funes, curuatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & diis maris proximus. Cur hæc? quia visus es mihi in scriptis meis annotasse quædam, vt tumida, quæ ego sublimia: aut improba, quæ ego audētia: aut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert reprehendenda annotes, an insignia. Omnis enim aduertit, quod eminet, & extat, sed acri intentione diiudicandum est, immodicū sit an grande, altum an enorme. atque vt Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere* βράχε δ' εὐρεῖα χθὼν, ἀμφὶ δ' ἐσάλπιγξε μέγας οὐρανός. *Et totum illud.* ὡς δ' ὅτε χίμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες, ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ. *Sed opus est examine & libra, incredibilia sint hæc, & immania, an*

Græci magis exprimunt) verbo Græco ista magis ostenduntur: tanquam notet Tullium, qui παράδοξα non bene sit in libris de finibus admirabilia interpretatus. *Quæ grandi sunt subiecta discrimini*) nam opus est maximo ingenio ac arte, & vt Fabius inquit, remediis scire ea tractare. *Tunc*) in trāquillitate. *Strident funes*) tēpestate quatiente sibilant rudentes. Virg. stridórque rudentū. Oratio ista grandis est & excelsa, qualis illa ex libro. viij. immitte rudentes: pāde vela: ac si quando alias toto ingenio vehere. Talē oratorem commendat Fabius. At ille, inquit, qui saxa deuoluat, & pontem indignetur, & ripam sibi faciat, multus, & torrens orator, iudicem vel nitentē contra feret, cogérque ire quà rapit: hic defunctos excitabit: apud hunc & patria ipsa exclamabit, amplificationibus extollet orationē, & in superlationem quoque eriget: quæ carybdis tam vorax? & oceanus medius fidius ipse. nota sunt enim iam studiosis hæc lumina: hic deos ipsos in congressum prope suum sermonémque deducet. *Curuatur*) legitur, ad idem turbatur. *Tunc ille clarus*) cùm rectam tenet in periculo gubernationem, & portum illæsus subiit. Hanc sententiam Lucianus in Toxari vsurpauit. *Diis maris*) Castori & Polluci, qui præerant nauigantibus. de quibus in Odis Horatius: possumus etiam Neptunum & cæteros respicere. *Cur hæc*) scripsi. *Tumida*) nimium elata. sublimia autem per se laudabilia sunt: sed in his iudicio acri opus est, & discernenda sunt materiæ modo. quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, alta circa minora videntur. Vt autem in oratione nitida notabile est humilius verbum velut macula: ita in sermone tenui sublime nitidúmque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. *Improba*) nimia audacia, insolentia. *Audentia*) animosa, magni spiritus, grandia. *Nimia*) immodica redundantia. *Insignia*) præclara. *Grande & altum*) laudi sunt. *Immodicum & enorme*) vitio. *Potissimum attingam*) imprimis adducam. *Tantundem*) pariter. sunt qui legant, tandem, quod magis probo. *Alterutram in partem*) vt interdum grandis, modò pressus appareat. βράχε δ' &c.) id est sonuit lata terra: circum verò reboauit magnum cœlum. ex vigesimoprimo Iliados: vbi dij inter se contendentes introducuntur, quorum tumultu secuta sunt prædicta. Hoc exemplum pertinet ad grandem orationem, sequens vero ad altam. nam est aliqua differentia. *Et totum illud*) Homeri, ex libro quarto Iliados, ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι

ῥέοντες. Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ Κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης. id eſt, vt autem quando torrentes fluuij è montibus fluentes in conuallem conferunt fluuialem aquam, aquæ ductibus ex magnis cauum intra alueum. *Examine)* acri iudicio, diligenti trutinatione. *Incredibilia & immania)* id eſt vitioſa.

magnifica & cœleſtia. Nec nunc ego me his ſimilia aut dixiſſe, aut poſſe dicere puto, non ita inſanio: ſed hoc intelligi volo, laxandos eſſe eloquentiæ frenos, nec anguſtiſſimo gyro ingeniorum impetus refringendos. Atenim alia conditio oratorum, alia poetarum. quaſi verò M. Tullius minus audeat, quanquam hunc omitto, neque enim ambigi puto. Sed Demoſthenes ipſe ille norma oratoris, & regula, num ſe cohibet & comprimit cùm dicit illa notiſſima, ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες, καὶ ἀλάστορες. *Et rurſus,* οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ. *Et ſtatim,* ταῦτα περιβαλόμην ἐγὼ περὶ τῆς Ἀττικῆς, ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ δυνατόν. *Et alibi,* ἐγὼ δ' οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. *Iam quid*

Magnifica) an cæleſtia, admiranda. *Nec ego, non ita inſanio)* nunc me aut dixiſſe ſimilia Homeri dictis, aut puto poſſe dicere. *Nunc)* cùm dixi, ſtridunt funes, turbatur arbor, gubernacula gemunt. Hoc ita habet antiqua lectio. *Gyro)* ſpatio. *Impetus)* feruorem, calorem. *Refringendos)* fuit in alia lectione reſtringendos. *Alia conditio oratorum)* M. Tullius de perfecto oratore poetis plurimum licentiæ tribuit, minus oratori: & Fabius inquit, Meminerimus non per omnia poetas eſſe oratori ſequendos, nec libertate verborum, nec licentia figurarum: eſt enim genus oſtentationi comparatum, quod non falſa modò, ſed incredibilia ſectatur. quanquam vterque autor ſcribat in multis oratorem poetæ finitimum. *Minus)* Quàm poetæ, vt pro Cornelio. In qua cauſa fulgentibus armis præliatus eſt: vt populo Romano admirationem ſuam non acclamatione tantùm ſed etiam plauſu confiteretur. Sublimitas profectò & magnificentia, & nitor, & autoritas expreſſit illum fragorem, nec tam inſolita laus eſſet proſecuta dicentem, ſi vſitata & cæteris ſimilis fuiſſet oratio: ipſe de perfecto oratore ſua ſcripta iudicans enumerat quæ fuerint elata, quæ preſſa, quæ media. nos vnum tantùm proferemus locum ex oratione Publij Seſtij magnificum, Quis enim clauum tanti imperij tenere, & gubernacula reipublicæ tractare in maximo curſu ac fluxibus poſſe arbitraretur, hominem emerſum ſubito ex diutinis luſtrorum tenebris, ac ſtuprorum ganeis, lenociniis, adulteriiſque confectum. *Ambigi)* dubitari quin audeat paria poetis. *Norma oratoris)* regula dicendi. Valerius, Marcus Curius exactiſſima norma Romanæ frugalitatis. Fabius etiam normam oratoris Demoſthenem vocat. cui ſi credimus, Ciceronem quantus eſt, fecit idem Demoſthenes, qui in ſententiarum ornamentis, & conformationibus verborum præſtat omnibus, idcirco à doctis oratorum princeps iudicatus. *Cohibet)* deprimit orationem ſuam, cum opus eſt efferueſcere. ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες, id eſt homines ſceleſti, & adulatores, & dæmones. Quantum in Græcis Secundo contulerimus, vel vna hac epiſtola cognoſci liberum vnicuique. Nam Demoſthenem & Æſchinis pleraque legimus, vt loca vnde eſſent excerpta, indicaremus, & integram ac veram lectionem reſtitueremus

remus. Igitur in oratione περὶ στεφάνου id est de corona, inquit ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες ἠκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας. id est, homines scelesti, & adulatores, & pessimi dæmones depopulati suas singuli patrias. *Et rursus in eadem oratione*, οὐ γὰρ &c.) non enim lapidibus struxi ciuitatem, neque lateribus ego, *Et statim ibidem*. ταῦτα περιϐαλόμην &c.) hæc proposui ego ad tutelam Atticæ, quantum erat humana consideratione possibile. Et alibi in quarta oratione contra Philippum. ἐγὼ δὲ οἶμαι &c.) Ego autem opinor quidem ô viri Athenienses per deos illum ebrium esse magnitudine rerum gestarum. hoc dictum Lucianus asserit furore quodam diuino refertum.

audentius illo pulcherrimo ac longissimo excessu? νόσημα γὰρ. Quid hæc? breuiora

Audentias) magnificentius. νόσημα γὰρ.) ægritudo enim. ex oratione περὶ παραπρεσβείας. permittant seueri lectores referre primùm Græcè deinde Latinè illum pulcherrimum Demosthenis excessum, vt melius hic locus intelligatur. νόσημα γὰρ ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν ἑλλάδα, καὶ χαλεπὸν, καὶ πολλῆς τινὸς εὐτυχίας, καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενον. οἱ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσι γνωριμώτατοι καὶ προεστάναι τῶν κοινῶν ἀξιούμενοι, τὴν αὐτῶν προδιδόντες ἐλευθερίαν οἱ δυστυχεῖς, αὐθαίρετον αὐτοῖς ἐπάγονται δουλείαν· φιλίππου ξενίαν, καὶ ἑταιρείαν, καὶ φιλίαν, καὶ τοιαῦθ' ὑποκοριζόμενοι. οἱ δὲ λοιποὶ, καὶ τὰ κύρια ἅττα πότ' ἐστιν ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων, οὓς ἔδει τούτους κολάζειν, καὶ παραχρῆμα ἀποκτιννύναι, τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ τοιοῦτό τι ποιεῖν, ὥστε θαυμάζουσι καὶ ζηλοῦσι, καὶ βούλοιτ' ἂν αὐτῶν ἕκαστος τοιοῦτος εἶναι. καίτοι τοῦτο τὸ πρᾶγμα καὶ τὰ τοιαῦτα ζηλώματα, θετταλῶν μὲν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, μέχρι μὲν ἐχθὲς καὶ πρῴην τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὸ κοινὸν ἀξίωμα ἀπολωλέκει, νῦν δ' ἤδη καὶ τὴν ἐλευθερίαν παραιρεῖται. τὰς γὰρ ἀκροπόλεις αὐτῶν ἐνίων μακεδόνες φρουροῦσι· εἰς πελοπόννησον δ' εἰσελθὼν, ἐν ἤλιδι σφαγὰς πεποίηκε. καὶ τοσαύτης παρανομίας καὶ μανίας ἐνέπλησε τοὺς ταλαιπώρους ἐκείνους, ὥστ' ἵνα ἀλλήλων ἄρχωσι, καὶ φιλίππῳ χαρίζωνται, συγγενεῖς αὐτῶν καὶ πολίτας μιαιφονεῖν. καὶ οὐδ' ἐνταῦθ' ἕστηκεν, ἀλλ' εἰς ἀρκαδίαν εἰσελθὼν, πάντ' ἄνω καὶ κάτω ἐκεῖ πεποίηκε. καὶ νῦν ἀρκάδων πολλοὶ προσήκον αὐτοῖς ἐπ' ἐλευθερίᾳ μέγιστον φρονεῖν ὁμοίως ὑμῖν· μόνοι γὰρ ἁπάντων. αὐτόχθονες ὑμεῖς ἐστε, κἀκεῖνοι, φίλιππον θαυμάζουσι καὶ χαλκοῦν ἱστᾶσι καὶ στεφανοῦσι, καὶ τὸ τελευταῖον ἂν εἰς πελοπόννησον ἐνδέχεσθαι ταῖς πόλεσιν εἰσὶν ἐψηφισμένοι. ταῦτα δὲ ταῦτα ἀργεῖοι ταῦτα νὴ τὴν δήμητραν, εἰ δεῖ μὴ ληρεῖν, εὐλαβείας οὐ μικρᾶς δεῖται, ὡς βαδίζον γε κύκλῳ καὶ δεῦρο εἰσελήλυθεν ἄνδρες ἀθηναῖοι νόσημα τοῦτο. valetudo enim ô viri Athenienses grauis incidit in Græciam & aspera, & multa aliqua prospera fortuna, & à vobis diligentia indigens. nam in ciuitatibus optimates, & præesse rebus publicis electi, suam prodentes libertatem, infelices spontaneam sibi inducunt seruitutem. Philippo hospitalitatem, & societatem, & amicitiam, & talia blandè pollicentes. reliqui verò & principatus quicunque sunt in vnaquaque ciuitatum, quos oportebat, hos punire, & statim interficere, tantum distant ab hoc tale aliquid facere, vt admirentur & beent, & vellent vnusquisque talis esse. Atqui tale facinus, & huiusmodi æmulationes Thessalorum quidem ô viri Athenienses, vsque quidem heri, & pridie principatum, & publicam dignitatem perdiderunt. nunc autem iam & libertatem destruxerunt. nam arces eorum quorundam, Macedones custodiunt. In Peloponnesum introiens, in Elide cædes fecit, & tanta transgressione & furore repleuit miseros illos, vt modò inuicem dominentur, & Philippo gratificentur, cognatos suos, & ciues cruentè trucident. Et nequaquam ibi mansit: sed in Arcadiam ingrediens, omnia suprà & infrà quæ erant illic fecit. & nunc Arcadum multi, quos decebat pro libertate maximum sentire pariter nobis (soli enim omnium indigenæ vos estis & i li) Philippum admirantur, & æneum statuunt & coronant. & postremo vt posset in Peloponnesum ire suscipere in ciuitatibus decreuerunt. Hæc quidem, hæc Argiui, hæc per Cererem, si opus est non nugari, cuitatione non parua indigent, quia vadens quidem in gyrum, & huc ingressa est ô viri Athenienses ægritudo hæc.

superioribus, sed audacia paria, τότε ἐγὼ μὲν τῷ πύθωνι θρασυνομένῳ, καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν. *ex eadem nota.* ὅταν δὲ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὗτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε. *Simile his*, ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσεσι τριῶν δικαστηρίων. *Et ibidem*, σὺ δὲ εἰς ταῦτα ἔλεον προὔδωκας ἀεισοφεῖτον. μᾶλλον δὲ ἀνῄρηκας ὅλως μὴ δὴ πρὸς οὓς αὐτὸς ἑάλωκας λιμένας, καὶ προσβόλων ἐνέπλησας, πρὸς τούτοις ὁρμίζου. *Et dixerat*, δέδοικα μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν. ἀσθενὲς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς καθ' ἑαυτόν. *Et deinc.* τούτῳ δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. *Nec satis*, οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοχθῶντε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν' ἀνείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδὲ ἐπιθυμείη κακίας. *Adhuc*, εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. *Et mille talia, vt præteream quæ ab Æschine* θαύματα, *non* ῥήματα, *vocantur.*

Superioribus) illo excessu. *Audacia*] sublimitate. τότε ἐγὼ μὲν τῷ πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν, οὐκ εἶξα οὐδ' ὑπεχώρησα. ἀλλ' ἀναστὰς ἀντεῖπον, καὶ τὰ τῆς πόλεως δίκαια οὐχ ὑπερούδωκα. id est, tunc ego quidem Pythoni audaci, & longè strepenti contra vos non cessi, neque refugi, sed exurgens contradixi, & ciuitatis iura nō prodidi, sumpta ex oratione περὶ στεφάνου, quæ verba tanquam grandia Lucianus in laude Demosthenis admiratur, & eadem ferè superioribus paria. *Nota*) vulgata, non lege. *Ex eadem*) id est oratione. non enim in præcedentibus vllam nominauit orationem, nec sequentia sumpta sunt ab oratione pro corona, sed ex secunda olynthiaca. ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας &c.) quando autem ex auaritia & scelere aliquis, quemadmodum hic, potest, prima causa. & paruum erratum omnia intercidit & dissoluit. ferè eadem dicuntur aduer sus Philippum. *Simile his*) ἀπεσχοινισμένος ἅπασι) priuatus omnibus in ciuitate iustis cognitionibus trium iudiciorum. Sunt ista in oratione contra Aristogitona. *Ibidem*) in eadem oratione, σὺ δὲ εἰς ταῦτα &c.) id est, tu ad hæc misericordiam prodidisti Aristogitō, quinimmò consumpsisti penitus, ne sane contra quos clausisti portus, & scopulis impleuisti, ad hos confuge. *Et dixerat*) in eadem oratione, δέδοικα μὴ &c.) vereor ne videamini quibusdam semper esse malum volentem existere in ciuitate instruere. infirmus namque omnis est malus per se. *Deinceps* quæ sequuntur in eadem oratione τούτῳ δ' οὐδένα &c.) huic autem nullum certno locorum horum peruium existentem: sed omnia præcipitia, conualles, barathra. *Nec satis*) fuit dixisse hæc, nisi in eadem oratione subiecisset, οὐδὲ γὰρ τοὺς &c.) neque enim maiores nostros existimo iudicia hæc nobis construxisse, vt tales in ipsis germinarent, sed contrà vt arcerētur, & puniretis, & nemo æmularetur, neque concupisceret vitium. *Adhuc*) in eadem oratione. εἰ δὲ κάπηλός ἐς &c.) si verò iustior est sceleris, & maximus institor & mercator. *Mille*) infinita apud eundem, θαύματα non ῥήματα, monstra non verba. Æschines contra Ctesiphontem & Demosthenem, οὐ μέμνησθε αὐτοῦ τὰ μικρὰ καὶ ἀπίθανα ῥήματα ἃ πώποτε ὑμεῖς ὡς σιδηροῖ ἐκαρτερεῖτε ἀκροώμενοι ὅτε ἔφησε παρελθών, ἀμπελουργοῦσί τινες τὴν πόλιν, ἀνατετμήκασί τινες τὰ κλήματα τοῦ δήμου, ὑποτέτμηται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων, φορμορραφούμεθα ἐπὶ τὰ στενά. τινὲς πρῶτον ὥσπερ τὰς βελόνας διαπείρουσι. ταῦτα δὲ, τί ἐστιν ὦ κίναδος ῥήματα ἢ θαύματα, id est nū meministi eius leuiū & absurdorū verborū, quæ fortè vos tanquam ferrea sustinuistis audientes, quādo dixit accedēs, vinitant quidā ciuitatē, amputauerunt quidā palmites populi, succisi sūt nerui reiū,

propellimur

propellimur in angusta. quidam primùm tanquam acus perforant. Hæc igitur quid sunt, ô malefica vulpes, verba an mõstra. M. Tullius de perfecto Oratore, In illa, inquit, pro Ctesiphonte oratione longè optima submissius primùm, deinde dum de legibus disputat, pressius: pòst sensim succedens iudices vt vidit ardentes, in reliquis exultauit audacius: attamen in hoc ipso diligenter examinante: verborum omnium pondera reprehendit Æschines quædam & exagitat, illudénsque dira, odiosa, intolerabilia esse dicit. quinetiam quærit ab ipso. cùm quidem eum belluam appellat, vtrum illa verba, an portenta sint.

in contrarium incidi, dicens hunc quoque ob ista culpari. Sed vide quanto maior sit qui reprehenditur, ipso reprehendente: & maior ob hæc quoque. in alijs enim vis, in his granditas eius elucet. Num autẽ Aeschines ipse ijs, quæ in Demosthene carpebat, abstinuit? χρὴ γὰρ, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον. ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, οὐ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ. *Alio loco,* ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι, πρὸς τῷ κλέμματι γράψας τὰ πέντε τάλαντα, τοὺς πρέσβεις ἀξιῶν τοὺς ὠρείτας μὴ ἡμῖν ἀλλὰ καλλίᾳ διδόναι. ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω ἀφελὼν τὸν πόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονίαν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ἀνάγνωθι. *Iterum alio,* καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους περιΐστασθαι. *Quod adeò probauit, vt repetat,* ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτοῦ τῶν λόγων ἐπιτηρεῖτε. *An illa custoditius*

In contrarium incidi] mihi contradixi Hæc verba magnifica. *Isto)* Æschine, in alia lectione est, hũc quoque ob dicta culpari. *Hunc*] Demosthenem. *Ista*] verba grandia, quæ Æschines monstra appellabat. *Maior*] grandior dicendi genere Demosthenes, in quo verborum & rerum vis lucet. *Ipso reprehendente*] Æschine is enim minus strictus, in quo plus carnis, minus lacertorum. *Ob hæc*] ob grandia & excelsa, quæ ab AEschine reprehenduntur. *Alijs*] scriptis. *Vis*] impetus animi, motus, acrimonia. *His*] prædictis & similibus. *Elucet*] eminet cum lumine. *His*) elatis & grandibus. *Carpebat*] tanquam immodica notabat: nam ad priora in Demosthene multa alia dãnauit, vt illa, οὗτος ἐστὶν ὦ ἀθηναῖοι ὁ πρῶτος ἐξευρὼν Σέργιον τεῖχος, καὶ Δορίσκον, καὶ Ἐργίσκην, καὶ Μηρίσκην, καὶ Γάνος, καὶ Γανίδα, χωρία ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ᾔδειμεν πρότερον. hic est, ô Athenienses, primus excogitans Sergium murum, & Doriscum, & Ergiscam, & Myriscam, & Ganum, & Ganida loca, quorum nomina ne quidem nouerat prius. *Abstinuit*] sunt ista in oratione AEschinis contra Ctesiphontem, quæ Secundus tanquam elata proponit. χρὴ γὰρ, &c.] oportet enim ô viri Athenienses, idem dicere oratorem & legem: cùm verò aliam quidem vocem emittit lex, aliam verò orator legis iuri opus est dare suffragium, non dicentis impudentiæ. *Alio loco*] in eadem oratione, sed non statim, ἔπειτα ἀναφαίνεται, &c.) deinde declaratum est de omnibus in decreto ad furtum scribens quinque talenta, legatos sentiens Orctas nõ nobis sed Galliæ dare. quod autem vera dico auferens pompam, & triremes, & arrogantiã ex decreto, lege. *Iterum alio*] loco. in eadẽ oratione, καὶ μὴ ἐᾶτε &c.] non sinatis ipsum circa iniquitatis sermones circumsistere. *Quod*] dicendi genus. *Vt repetat*) eadẽ verba, ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι &c.] sed permanẽtes

& confidentes in concione repellite cum ab iniquis orationibus, & mutationes eius verborum obseruate, in quibus sanè illud fuit, εἰς τοὺς τῶν παρανόμου λόγους. quòd iã dixerat. *Illa*) quæ in eadem sunt oratione. *Commodius*) cõc nnius, aptius: magis probo, custoditius, id est, prudentius quàm iam illa commodius.

pressiúsque? σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αὐθημέρων λόγων, ἢ τῆς σωτηρείας τῆς πόλεως. Altius illa, οὐκ ἀποπέμψησθε τὸν ἄνθρωπον ὡς κοινὴν τῶν ἑλλήνων συμφορὰν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα τιμωρήσασθε, & alia. Expecto quædam ex hac epistola, vt gubernacula gemũt, & diis maris proximus, iisdem notis, quibus ea de quibus scribo, confodias. Intelligo enim me dum veniam prioribus peto, in illa ipsa quæ annotaueras, incidisse. Sed confodias licet, dũmodò iam nunc destines diem, quo & de illis & de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

Pressius) id est, mediocrius. σὺ δ' ἑλκοποιεῖς &c.) Tu verò vulnerarius, & magis tibi cura est cotidianarum orationũ quàm salutis ciuitatis, οὐκ ἀποπέμψησθε &c.) num reiicitis hominem tanquam communem Grecorum calamitatem, aut comprehendentes tanquam latronem reũ sub prætextu pro rep. nauigantē punietis & alia quæ ibidem explicantur, qualia sunt εἰς καταλιπὼν ἢ κἀκείνους ἐ πλείους τρεπόμενος τρόπους τοῦ εὐρίπου, παρ' οὗ οἰκεῖ, εἰς μέσον πίπτει τῆς τε Θηβαίων ἔχθρας ἐ τῆς Φιλίππου, deserens autem & illos & pluribus circumactus motibus Euripi, apud quem habitat in medium decidit Thebanorum inimicitiæ & Philippi. *Iisdem notis*) quibus priora. tanquam nimium turgida. *Confodias*) taxes, allusit ad morem antiquum, quo veru improbata scripta notabantur, & asterisco quæ indigebant lumine. *In illa ipsa*) grandia. *Illis*) quæ non sunt in hac epistola, sed fuerant in aliis Secundi scriptis, *Tumidum*] immodicum, enormem. melius tamen vt legamus timidum. i. depressum non elatum. nam deterrebis me ab hac audacia extollendæ orationis. *Faciam*) probabo. *Temerarium*) temere mea scripta reprehendisse.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

Vanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, quantum denique numen sit historiæ, cùm frequenter alias, tum proximè sensi. Recitauerat quidam verissimum librum, partémque eius in alium diẽ reseruauerat: ecce amici cuiusdã orantes obsecrantésq; ne reliqua recitaret. Tantus audiendi quæ fecerint

Vanto) Historiis reuerẽtiã haberi exemplo monstrat. nam quum liber recitaretur de sceleribus cuiusdam, obsecrarunt eius amici vt reliqua pars à recitatione supprimeretur. Sextilius Lateranus, ad quem nũc scribit Secundus, consulatũ gessit cũ Vero Antonino, autor Capitolinus. alij tamẽ nõ Laterano sed Paterno. de quo in præcedentibus, scriptã epistolã credũt. *Quãta potestas*] nescire enim quid antea quã natus sis fuerit, referente M. Tul. est semper puerum esse. hoc illud est præcipua in cognitione rerum salubre ac frugiferum omnis te

exempli documenta in illustri posita monumento intueri. vnde tibi tuæque reip. quod imitere capias. vnde fœdum inceptu & exitu fœdum vites. nam pulchrum est aliorum erratis in melius instituere vitam nostram, & non quid alij egerint quærere, sed quod optimè actum sit; nobis proponere ad imitandum: seniorũ consilia, quos longa ætas prudentiores fecit, laudantur à iunioribus. at hos antecellit historia, quãto plura exempla rerum cõplectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, & quæ latius apud Diodorum in commendationem historiæ traduntur. *Maiestas)* honor, amplitudo, quæ maioribus insunt etiam sine magistratu. *Numen dei)* nutus, potestásque. *Eiusdem recitantis)* nam hi amici in libro illo notabantur. Legitur etiã cuiusdam sc. viri, cuius scelera in ea historia narrabantur.

pudor, quibus nullus faciendi quæ audire erubescunt. Et ille quidem præstitit quod rogabatur: sinebat fides. liber tamen, vt factum ipsum manet, manebitque, legetúrque semper tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad cognoscenda quæ differuntur. Vale.

Pudor] inest hominibus, id est, erubescunt homines audire, quæ non verentur facere. *Ille*] autor historiæ. *Quod rogabatur*] ne reliquum recitaret. *Sinebat fides*] hoc iure concessit, fide amicorum id exigentium. *Factum*] res notabilis. *Manet*] scitur. *Tanto magis)* quia suppressa est reliqua pars à recitatione, nam vetita auidius conquiruntur. *Sed non statim*] quia continere intendebat illum scriptor apud se per aliquod tempus. *Differuntur)* longius protrahuntur.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Post longum tempus, epistolas tuas sed tres pariter recepi, omnes elegantissimas, amantissimas, & quales à te venire præsertim desideratas oportebat: quarũ vna iniungis mihi iucũdissimũ ministeriũ vt ad Plotinã,

Post] Tribus epistolis, quas à Virginio Romano pariter acceperat, respondet, sed negat alias luculenter scriptas sibi relatas, rogátque vt primùm mittat. *Desideratas*] à me expectatas. *d Plotinam*] Traiani vxorem, quæ cùm primùm ad Palatium accessit, è gradibus ad populum conuersa, Talis inquit, huc ingredior, qualis exire volo. & per omnem principatum sic se gessit, vt omni culpa careret. Traiano defuncto, Adrianus creatus est princeps: quanquam Traianus consobrinæ suæ filium viuens voluisset adoptare, sed operam dante Plotina, quam Adrianus excellentissimè coluit, & ornauit: per nouem enim funeris dies atratus incessit, & in honorem eius templum erexit, & Basilicam apud Namausum opere admirabili, ac hymnos in eam fecit. Hæc sumpta ex Dione, Spartiano, Eutropio, præterea in memoriis Brixianorum legimus sacerdotes diuæ Plotinæ constitutos fuisse. Fuit & alia Plotina vxor Aulici Cæsariani raræ fidei, atque singularis pudicitiæ fœmina: quæ maritum exulem secuta est, & reditum precibus impetrauit.

sanctissimam fœminam, literæ tuæ perferantur: perferentur: eadem cõmendas Popilium Artemisium, statim præstiti quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias collegisse, communis hæc mihi tecum, quanquam in diuersissima parte terrarum, querela est. Altera epistola nuncias multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repræsentes. Gratias ago, agerem magis, si me illa ipsa, quæ scribis, aut dictas, legere voluisses. & erat æquũ vt te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quàm ad me pertinerent. Polliceris in fine quũ certius de vitæ nostræ ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitiuũ rei familiaris, statimque ad nos euolaturũ, qui iã tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eámque visam veriorem quàm dicente me, audiente te fuerit. Est vberior. multa enim postea inserui. Adijcis, alias te literas curiosiùs scriptas misisse: an acceperim quæris: non accepi, & accipere gestio. Proinde primaquaque occasione mitte, appositis quidem vsuris, quas ego (non parcius possum) centesimas computabo. Vale.

Sanctissimam] in Panegyrico, vbi de moribus illius plura disserit, Tibi, inquit, vxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? nonne si Pontifici Maximo deligenda sit coniux, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis) elegerit? *Perferentur*] reddam illi. *Artemisium*) insuper, Artemisiũ ciuitas Oenotriorũ in mediterraneo. Philistus, referente Stephano, eandem Arthemitum vocat. est etiam Euboiæ ciuitas. *Pupillum*] antiqui pupum dicebant, vnde pupillus deducitur, is est secundum Pompeium, qui impubes desiit esse in patris potestate, vel morte, vel emancipatione. Legitur etiam Pompilium Artemisium. *Communis mihi*] nam & ipse in Tuscis graciles colligo. paulo enim ante dixerat, Ipse vindemias graciles quidem, vberiores tamen quàm expectaueram colligo. *Dictare*] dicere quæ alius excipiat. *Repræsentes.*] laudes, immortalem facias. libro enim vj. testatur Romanum modum excessisse nimia benignitate laudando suum nomen. si legeris, nos tibi repræsentes. interpretaberis de me scribendo maximè tecum esse videar. *Vt te*) vt est æquum te cognoscere mea scripta. *Ad alium*) in laudem alterius *Fugitiuum rei familiaris*) fugere à rebus tuis familiaribus, & relinquere curam domesticam. Fugitiuus propriè est, qui extra dominii domum fugæ causa, quo se à domino celaret, mansit. Hæc Offilius Vlpiano memorãte. Item relatum est apud Iulianum, fugitiuum ferè ab affectu animi intelligendum esse, non vtique à fuga. *Compedes*) vincula, obligationem veniendi. compedes ab impedimento dictas autumat Marcellus. *Clario*) alibi non meminit huius orationis, neque etiam huius nominis, sicut neque Clarij, quod in quibusdam exemplaribus scriptum reperi. *Inserui*] addidi. Hinc apparet non eadem publicari quæ dicantur. *Gestio*) motu corporis desiderium ostendendo. *Appositis quidem vsuris*) addendo illis aliis epistolis, quas non recepi alias epistolas pro vsuris. *Non possum parcius*) non possum à te petere ad præsens minores vsuras: vt besses, semisses, quincunces, trientes, quæ sanè erant minores centesima vsura. *Centesimas computabo*) pro maxima vsurarum. perstitit in proprietate verbi, dicendo

bi,dicendo computabo,qnoniam de vsuris agit. Centesimas autem vsuras antiqui maximas & legitimas dixerunt: dicta ideò centesima quòd singulo mense centesimum nummum redderent, & singulo anno duodenos. Cicero l bro quinto ad Atticum post frequentem mentionem vcesimarum: Nam aut inquir, bono nomine contentus erat, aut non bono quaternas centesimas sperabat. & mox, præsertim cùm Senatusconsultum modò factum sit, vt puto postquam tu es profectus in creditorum causa, vt centesimæ perpetuo fœnore ducerentur. vnde idem Cicero Verri obiecit, quòd præter legem dúabus centesimis fœneratus esset. Iurisconsulti sæpius huius centesimæ meminere, sed in primis Paulus tanquam ostendere vellet quid esset L. lecta. digestis si cert. putatur, inquit, Tunc eo amplius quo post solutam pœnæ nomine in dies triginta, ínque denarios centenos denarios singulos stipulatus est, quoniam singulis mensibus vsuræ soluerentur. Sed non solùm dicebant antiqui centesimas vsuras, verum & centesimum quæstũ. Nã Plinius libro xviij. cap. quinto, Rogatus, scribit, Cato quis esset centesimus quæstus: Respondit, Si benè pascas tanquam ex prato vel pascuo maximus fruct⁹ colligatur, ꝙ impẽdio minimo constet. Huius cẽtesimę cùm pri⁹ admoniti essem⁹ ex scriptis viri doctissimi, postea Bartholomeus Raimũdus, q Pãdectas in veterẽ lectionẽ restituit,& in eas nouas annotationes parat, nos in maiorẽ ei⁹ cognitionẽ induxit.

C. PLINIVS RVSTICO SVO S.

T satius est, vnum aliquid insigniter facere, quàm plurima mediocriter: ita plurima mediocriter, si non possis vnum aliquid insigniter. quod intuens ego, varijs me studiorum generibus, nulli satis confisus experior. Proinde quum hoc vel illud legis, ita singulis veniam, vt non singulis dabis. An cæteris artibus excusatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus est? quid autem ego de venia quasi ingratus? nam si ea facilitate hæc proxima acceperis, qua priora, laus potius speranda quàm venia obsecranda est: mihi tamen venia sufficit. Vale.

VT *satius*] Excusat sua scripta quòd non sint exactissima, tamen quia sunt plura & diuersi generis, toleranda. ¶*Rusticus*) filius Antistij Rustici. Mar. meminit periisse in Cappadocia. *Vnũ*) opus. *Insigniter*] egregiè, excellenter, admirãdè. *Plura mediocriter*] satius est facere. *Non possis*] facere. *Varijs generibus*] nam scripsit tragœdiam, hendecasyllabos, elegos, hexametros, epistolas, orationes. *Hoc*(vnum aliquod meum. *Ita singulis*] ita dabis veniam singulis generibus meorũ scriptorum. *Non tanquam singulis*) sunt enim plura, & ideo maiori venia digna, si vnumquodque non sit perfectissimum. *An excusatio est cæteris artibus in numero*] an excusabimus cæteros opifices, si non sint exactissimi circa vnumquodque artificium, quia intenti pluribus artibus non possint omnia perfectè complecti. *In numero*) in multarum artium professione. *Literis*) doctis scriptoribus. *Lex*] conditio. *Durior*] seuerior. vt non respiciamus quot genera tractauerint, sed tantùm vnumquodque per se examinemus. *Effectus*] profectio. *Difficilior*] certè difficilior cęterarum enim artium inuenti sunt artifices perfectissimi ad summum magisterij sui culmen peruenientes: literarum verò neminem adhuc nouimus, cui aliquid non defuerit. *De v*.) tecum disputo. *Facilitate*) benignitate, commendatione. *Priora*] mea scripta accepisti. *Ven. suf*.] satis est mea excusari.

C. Plinivs Geminio Svo S.

Audas] Exprimit Geminio laudanti Nonium tanquam munificũ, quid sit liberalitas, quæ sanè est, indigentibus donare, non falsa liberalitatis simulatione diuites captare. *Nonium*] liberalem legi in monimentis Brixianorum. *Propinquis*] cognatis. *Affinibus*] affines secundum Modestinum sunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd duę cognationes quę diuersæ inter se sunt per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. *Potissimùm*] in primis, vt sc. munusculis maxima consequantur à diuitibus. *Hos ego*] ordo est. Ego puto hos non promere sua, sed viscatis hamatísque muneribus corripere aliena, id est, non esse de suo liberales, sed tanquam aucupes subdolis muneribus diuites. *Illaqueare*] appositè in hunc sensum dixerat Martialis, Munera quòd senibus viduísque ingentia mittis, Vis te munificum Gargiliane vocem. Sordidius nihil est, nihil est te spurcius vno. Qui potes insidias dona vocare tuas. Sic auidis fallax indulget piscibus hamus. Callida sic stultas decipit esca feras. Quid sit largiri, quid sit donare docebo, Si nescis, dona Gargiliane mihi. *Simili*] prædictis.i. malo. *Huic*] alicui. *Auaritia*] immò rapina. *Petunt*] quærunt. *Primum*] præcipuum in homine, abstinere alienis rebus. *Orbe*] perfectione. *Societatis*) amicitiæ, & humanæ societatis. *Iste*] tuus amicus Nonius. *Vsquequáque*] semper. *Si vnum aliq.*] facit ex prędictis. *Min. qu.*] laudãdus est. *Tã rarũ*] tam pauci inueniuntur qui sint etiam imperfectè liberales. exclamatio aduersus sua tempora. *Possid.*] à diuitiis regi & detineri.

Audas mihi, & frequenter præsens, & nunc per epistolas Nonium tuum, quòd sit liberalis in quosdam: & ipse laudo, si tamen non in nos solos. Volo enim eum qui sit verè liberalis tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non vt isti qui ijs potissimum donant qui donare maxime possunt. Hos ego viscatis hamatísque muneribus, non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famámque liberalitatis auaritia petunt. Primum est autem suo esse contentum: deinde quos præcipuè scias indigere, sustentantem fouentémq;, orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, vsque quaque laudandus est: si vnum aliquod, minus quidẽ, laudandus tamen. Tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplar: ea inuasit homines habendi cupido, vt possideri magis quàm possidere videantur.

C. Plinivs Sardo Svo S.

Ostquam] Sardi librum cõmẽdat & gratias agit quòd ab eo laudatus sit. *Identidem*) frequenter.

Ostquã à te recessi, non minus tecũ quam quum apud te fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime (nõ enim mẽtiar) quæ

De me) In laudem meam. *Quam non eadem de eodem*] Quærit aliquis, quomodo fieri potuerit, vt non eadem, nec tamen diuersa de eadem re dixerit. multa sunt paria & similia, quæ tamen non sunt eadem. inde ostenditur scriptoris ingenium copiosum, qui de vna & eadem re plurifariã, nec tamen extra rem disseruisset. *Ob quæ gratias agerem)* Quod me laudasses. *Iucundiora)* Propter laudes meas.

de me scripsisti, in quibus quidem percopiosus fuisti: quàm multa, quàm varia, quã non eadem de eodem, nec tamen diuersa, dixisti? Laudem pariter & gratias agam? neutrum satis possum: et si possem, timerem ne arrogans esset, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem. Vnum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa, quanto iucundiora: tanto iucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

C. PLINIVS TITIANO SVO S.

Vid agis] Interrogat Titianum quid ageret, severò scribit in ocio nolle lõgiores epistolas componere. *Illud)* Nolle scribere longiores epistolas. *Hoc*] Legere longissimas.

Vid agis? quid acturus es? ipse vitã iucundissimã, id est ociosissimã viuo. Quo fit vt scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud tãquam delicatus, hoc tanquam ociosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

Ncidi) Mira de Hipponensi delphino narrat, qui tãtum puero assueuerat, vt natantem subiret, & inspectantibus multis per mare ferret, ac in terram reduceret. monet igitur Caninium municipem suum, vt velit hãc materiam metro excolere. *Fictæ)* Falsæ. [*Scholastico)* ocioso] *Isto)* Tuo lætissimo, fertilissimo. *Maximo*] Copiosissimo. *Altissimo)* Magni spiritus. *Poetico)* Diuino, nato ad carmẽ. Nã poetæ nascimur, oratores fim⁹, nihílque bene fit inuita Minerua ac Musis, & mediocres poetas nemo nouit. oportet igitur futurũ vatẽ nasci altissimo ac penè diuino ingenio. hic Caninius bellũ Dacicũ, quo Traianus Dacos vicit, scribere exorsus erat. *Super cœnam*] Inter cœnãdũ. *Autoris*] Narrãtis hoc. *Quid poetæ cũ fide?*] Quid opus est poetę vera scribere. *Is)* Est tali fide. *Scripturus*] Si scribere pares.

Ncidi in materiam veram, sed simillimam fictæ, dignámque isto lætissimo, altissimo, planéque poetico ingenio. Incidi autem dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna autoris fides, tametsi quid poetæ cum fide? is tamen autor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in Africa

Hipponensis Colonia, mari proxima, adiacet ei nauigabile stagnum, ex quo in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic ætas piscandi, nauigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maximè puerorum, quos ocium ludúsque solicitant. his gloria & virtus, altissimè prouehi: victor ille, qui longissimè vt littus, ita simul nantes reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris in vlteriora tendebat, Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremò subire, deponere, iterum subire, trepidantémque perferre, primùm in altum, mox flectit ad littus, redditque terræ, & æqualibus. Serpit per Coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die

Hipponensis Colonia) Stephanus ex autoritate Polybij, Hippon, inquit, ciuitas Libyæ. Strabo, Duo Hippones, alter Vticę proximus, alter remotior, & freto propinquus. Plinius, Africæ tria promontoria, Candidū, Apollinis, Mercurij, in altum procurrentia duos efficiunt sinus, Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem d lutum vocant diarrhytum Græci propter aquarum irrigua. Pomponius, In ea quæ propriè nomen Africæ vsurpat, est Hippo regius. tria promontoria vastè proiecta in altum, duos grandes sinus efficiunt. Hipponensem vocant proximum ab Hippone diarrhyto, quod littori eius appositum est. Solinus Boron promontorium tradit Hipponem regium postea dictum. Item Hipponem alterum de interfluente freto diarrhytum appellatum. Ptolemæus in Africæ minoris situ, Hippi promontorium, Hipponem regium: item Hipponem vel equorum citationem refert. Ex quibus colligitur alterum dictum regium, alterum diarrhytum. vnde Statius in Syluis de priore inquit, Et vaga, & antiquis dilectus regibus Hippo. quamquam Strabo vtrósque regios dixerit, hic procul dubio diarrhytum intelligit Romanorum Coloniam. *Ex hoc* stagno. Legitur etiam, & hoc. sc. stagnum est æstuarium. *Aestuarium*] ab æstu maris dictum æstuarium. est enim locus marinis aquis refertus, ex inundationibus freti, per quas mediterranea sæpe in modum fluminis replentur, & vt vtar Strabone ipso in tertio dicente, æstuaria dicuntur refertæ marinis aquis conualles ex inundationibus pelagi, per quas mediterranea instar fluuiorum nauigantes ascendunt. ad vicina præsertim oppida, hanc nauigationem æstuaria aliqui vocant. Vitruuius de marinis aquis, non solùm æstuaria, sed etiam de putealibus dici posse monstrauit. Sin autem eriperetur lumen vi vaporis, tunc secundum puteum dextra ac sinistra defodiantur æstuaria, ita quemadmodum per nares spiritus ex æstu dissipabuntur. *Emergit*) exoritur à mari. *Aestus*) maris motus. elementum pelagi tertia pars mundi est, si Vegetio credimus, quæ præter ventorum flatum suo quoque spiramine motúque vegetatur. nam certis horis, diebus pariter ac noctibus æstu quodam quod reuma vocant, vltrò citróque percurrit, & more currentium fluminum nunc exūdat in terras, nunc refluit in altitudinem suā. *Repressit*) retrò cessit, in mare rediit. *Impulit*) vndam in æstuarium. *Omnis ætas*) pueri, iuuenes, senes. *Tenetur*) occupatur. *Solicitat*)] delectat. ætas enim puerilis lusibus pronior. *Altissimè*) longissimè in altum. *Prouehi*) natando progredi. *Victor*) in certamine natandi. *Vt reliquit littus*] sicut procurrit longius à littore. *Reliquit*] excedit, anteit. *Vlteriora*] maris interiora, an ad alteram æstuarij ripam. *Occurrit*] ei obuius fit.

Præcedere)

Præcedere) præcedebat. infinita pro indicatiuis. *Subire*) puerum dorſo excipere. *Trepidantem*) timentem nouitate rei. *Æqualibus*) ſociis. *Serpit*) diuulgatur. *Coloniam*) Hipponem. *Narrare*) Narrabant aliis quæ audiuerant.

obſident littus, proſpectant mare: & ſiquid eſt mari ſimile: natant pueri, inter hos ille, ſed cautius. Delphinus rurſus ad tempus, rurſus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus quaſi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, varióſque orbes implicitat, expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari ſubiret timendi pudor, accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam, pertrectántque præbentem. Creſcit audacia experimento. Maximè puer qui primus expertus eſt, adnatat, natanti inſilit tergo: fertur, refertúrque: agnoſci ſe, amari putat, amat ipſe: neuter timet, neuter timetur. Huius fiducia, manſuetudo illius augetur: necnon alij pueri dextra, læuáque ſimul eunt hortantes, monentéſque. Ibat vnà (id quoque mirum) Delphinus alius tantùm ſpectator & comes. Nihil enim ſimile, aut faciebat, aut patiebatur: ſed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri, incredibile, tam verum tamen quàm priora, Delphinum geſtatorem, colluſorémque puerorum in terram quoque extrahi ſolitum, areniſq; ſiccatum vbi incaluiſſet, in mare reuolui. Conſtat

Obſident) occupant ſpectatores. *Mari ſimile*) ſtagnum illud æſtuarium. [*Venit*) In aliquibus codicibus non habetur, ſub intelligitur tamen.] *Ille*) puer qui pridie vectus erat a Delphino. [*Ille*) puer. *Cæteris*) pueris. *Exilit*) in altum ſalit ab æſtuario, vt videretur. Ocyor, inquit Plin. auunculus, Delphinus volucre, ocyor telo. tanta vi exilit, vt plerunq; vela nauium trāſvolet. *Inuitet*) puerum ad ſe venire. *Expedit*) abſoluit. *Hoc*) factum eſt. *Innutritos mari*) aſſuetos natare in mari. *Subiret timendi pudor*) puderet timuiſſe natare. *Appellant*) Simonem vocant Delphinum. nam hanc appellationem mirè agnoſcit, quòd roſtrum ſimum habet, hominem non pauefcit vt alienum, obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiam. Quidam codices non habent præbentem ſcilicet ſe tractandum, ſed præeuntem. *Adnatanti tergo*) Delphino. Alij legunt, adnatat, natanti inſilit tergo. *Amari*) à Delphino. Ariſtot. ix de animalibus plura ſcribit de Delphinis. Narrantur indicia morum placidorum ac mitium, amoréſque in pueros & affectus libidinis. & Plin. teſtatur puerum à Delphino temporibus Auguſti per Lucrinum lacum inuectum. Duris autor, tradente Athenæo, in Jaſo Delphinum dilexiſſe puerum nomine Dionyſium, qui cum aliis ex palæſtra ad mare procedens natabat, Delphinus ex pelago occurrens dorſo ſuſceptum in altum ferebat, deinde continenti reſtituebat. Pauſanias libro primo memorat, Melicertam cadentem in mare ſuſceptum à Delphino, & vectum vſque ad Corinthium Iſthmum. *Amat ipſe*) puer amat Delphinum. *Neuter*) nec puer nec Delphinus. *Huius*) pueri *Illius*) Delphini. *Manſuetudo*) eſt enim ſecundum Athen. animal humaniſſimum quod referre gratias nouit. nam Cœranus Mileſius Delphinum à piſcatoribus captum iam interficiendum precio redemptum mari reddidit, poſtea naui in qua Cœranus erat, ſubmerſa, & omnibus necatis, ab eodem Delphino conſeruatur, deinde illo in patria Mileto mortuo, ac in littus elato, agmen Delphinorum apparuit non procul, tanquam funeri præſens & opem laturum. *Nihil ſimile*) non colludebat, non

gestabat, non patiebatur tangi. *Vt cæteri pueri*) ducebant, & reducebant puerum dictum à Delphino. *Incredibile*) est quod dicturus sum sed ita verum est quàm sunt ptiora, quę verissima sunt. Non est mirum si dixit incredibile Delphinum extrahi solitum mari, & arenis siccatum reuolui in mare, quia auunculus eius tradit statim tellure tacta Delphinum, si quando interram erumpit, mori.

Octauium Auitum) quem ferunt furta Maronis voluminibus annotasse. Plinius senior, & Solinus in suis collectaneis eum secutus, totū hoc Delphini mirum breuius retulere. Alius, inquiunt, inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vescēs, præbénsque se tractandum, & alludens natantibus, impositósque portás, vnguento perunctus à Flauiano Proconsule Africæ & sopitus, vt apparuit odoris nouitate, fluctuánsque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, [vt] iniuria fugatus per aliquot menses. mox reuersus in eodem miraculo fuit. Plura iidem, & Gellius Appionem grammaticum secutus protulerunt exempla de amoribus Delphinorū.

Octauium Auitum, legatum Proconsulis, in littus educto religione praua superfudisse vnguentum: cuius illum nouitatem, odorémque in altum refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum & mæstum, mox redditis viribus, priorem lasciuiam, & solita ministeria repetisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum aduentu & mora, modica Resp. nouis sumptibus atterebatur. Postremò locus ipse quietem suam secretúmque perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? quanquam non est opus affingas aliquid, aut adstruas, sufficit ne ea, quæ sunt vera, minuantur. Vale.

Proconsulis) Flauiani, cuius imperio Delphinum vnguento conspersit. *Educto*) Delphino tacto in siccū. *Religione praua*) superstitione ductum. [*Illum*) Delphinum.] *Nouitatem*) insolentiam. *Diei*) menses dixit auunculus. *Ministeria*) colludendi & deferendi puerum. *Magistratus*) præfecti Africæ omnes conueniebant Hipponem tanti spectaculi visendi gratia. *Resp.*) Hipponensis. *Immodicis*) maximis. nam sumptus de publico faciebant magistratibus cōfluentibus. Hinc Plin. senior enarrato miraculo scribit. Iniuriæ potestatum inhospitales ad visendum venientium Hipponenses in necem eius cōpulerunt. Et Cic. lib. iij. ad Appium, Apameæ cùm essem, multarum ciuitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni nimis magnificos, cùm soluēdo ciuitates non essent. An magis placet legere modica Resp. modicis & mediocribus facultatibus colonia Hipponensis. *Locus ipse*) Hippon prius infrequens. *Perdebat quietem*) erat inquietus conuentu tot potestatum. *Quod*) animal. *Miseratione*) quod immerito tanta Delphini humanitas sublata sit. *Attolles*) Augebis, amplificabis. *Affingas*) Ficti aliquid addas.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

XPLICA) Consulit Trāquil. an expediatur Encolpum libertum suū in recitatione versuum

XPLICA *æstum meum. Audio me malè legere duntaxat versus. orationes enim commodius, sed tanto minus versus. Cogito ergo*

suorum

suorum, cùm ipse sibi diffidat. *Explica æstum*) exime scrupulum, dubitanti cõsule. *Audio*) intelligo. *Legere*) recitare. *Commodius*) tolerabilius recito, quia magis assuetus illarum recitatione: & ideo tanto minus recito commodius versus, quia minus assueui. *Libertum*) Encolpum, de quo in principio viij. nam Zosimum iam amiserat. *Familiare*) signum familiaritatis cum auditoribus. quòd elegi illum, quem scio non bene lecturum, sed tamen melius me recitaturum noui. *Melius*) minus malè. *Perturbatus*) audientium corona impeditus. *Defixus*) terram intuens. *Similis ocioso*) ignauus, oscitabundus, vt quidam consueuere. *Prosequar*) subsequar, imitabor: vnde subiecit saltare, quod Pantomimorum est. *Legere*) recitare. *Ista*) poëmata. *Vel non facere*) vel non componere, vel facere, & non recitare.

recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi, non bene, sed melius scio lecturum, si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam nouus lector, quàm ego poëta. Ipse nescio quid illo legente interim faciam, sedeam defixus & mutus, & similis ocioso: an vt quidam, quæ pronunciabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto me nõ minus malè saltare, quàm legere. Iterum dicam, explica æstum meum, veréque rescribe: num sit melius pessime legere, quàm ista vel non facere, vel facere. Vale.

C. PLINIVS OPPIO SVO S.

LIBRVM) Scribit Appio se emendaturum librum, quem ad se miserat, & cùm diligentiam in retractandis operibus probet, nimiam tamen respuit. Alij non Appio, sed Oppio scribi hanc epistolam autumant. Oppij fit mentio apud Plut. in vita Othonis. *Gratias ago*) quod confisus nostro iudicio mihi limandum dederis. *Cupiam*) legere. *Eam reuerentiam*) debeo, ita reuereor. *Vacuo*) libero, à curis ocioso. *Irreligiosum*) nefarium, profanũ. *Modus*) finis, mensura. M. Tullius de perfecto oratore præcipit in omnibus rebus seruandam mensuram. nam tam offendit nimium quàm parum, in quo Apelles pictores quoq; eos peccare dicebat, qui non sentirent quid esset satis: vnde in Græcis epigrammatibus Cleobuli dictum, Mensuram optimam, & Pittaci, Ne quid nimis. *Deterit*) necessaria tollit. sic dixerat ad Tranquillum: nec iam splendescit lima, sed atteritur. *A recentioribus*) à nouis operibus. *Reuocat*) retrahit.

IBRVM quem misisti recepi, & gratias ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cùm alioqui validissimè cupiam: sed eam reuerentiam, cùm literis ipsis, tum scriptis tuis debeo, vt sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valdè probo. Est tamen aliquis modus: primùm, quod nimia cura deterit magis quàm emendat: deinde, quòd nos à recentioribus reuocat, simúlque nec absoluit priora, & inchoare posteriora non patitur. Vale.

C. PLINIVS FVSCO SVO S.

Q*VÆRIS*) Ordinem vitæ, quem ruri æstatis tempore seruabat, Fusco Salinatori explicat, ibíque & studiorum suorum, & gestationis ac victus modum, amicorum confabulationes, & suas venationes enarrat. *Horam primam*) diei. nam diem inchoat ab aurora. *Ante*) primam diei horam. è silentio & tenebris animus alitur, cùm non disturbatur ab aspectu alicuius rei. nam cùm sit oculus cor hominis secundum Plinium, & in eo animus inhabitet, magnáque cogitatio obcæcet adducto intus visu, quicquid viderit statim penetrat illud: inde non est mirum, si intentionem subinde disturbet. & monumentis traditur Democritum philosophum sua sponte oculis captum, quia existimaret, cogitationes commentationésque animi sui in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & exactiores fore, si eas videndi illecebris, & oculorum impedimentis liberasset. quanquam Laberius aliam huius cæcitatis causam referat, autore Gellio. *Alitur*) innutritur, viget. *Auocant*) me retrahunt à studio. *Mihi*) arbitrio meo, & voluptati. *Non sequor oculos animo*) non cogito quæ oculi videant: quid enim videre possunt in tenebris? *Sed sequor animum oculis*) sed oculi famulantur animo. *Vident eadem quæ mens*) cogitant id quod mens. nam illorum officium refertur ad animum, cùm non distrahuntur in videndis corporibus. *Si quid*) operis est mihi imperfecti. *Cogito ad verbum*) singula verba diligenter examino. *Plura*) verba. *Teneri*) mandari memoriæ. *De admisso*) apertis fenestris. *Formaueram*) composueram. *Dicto*) excipiente notario, qui deinde abit à me. postea reuocatur ad notandum deinceps, quæ excogitaui, & rursus à me remittitur. *Dimittitur*) notarius facessit à cubiculo. *Suasit*) si nubilus vel serenus fuerit: vnde in quibusdam exemplaribus legitur fulserit. *Xystum*) ambulationem sub dio, quæ arbores & porticus hincinde habet, quò se transferebat sereno tempore: at nubilo in cryptoporticum, id est abditam porticum. De vtroque in præcedentibus enarratum. *Reliqua*) quæ restant ad absoluēda priora. *Dicto*) dico scribēda à notario. *Idem*) facio. *Iacens*) in lecto. *Intentio*) diligens cura, cogitatio vigilās. *Mutatione*) varietate locorum & gestatione. *Refecta*) renouata, refocilla-

*Q*VAERIS, quemadmodum in Thuscis diem æstate disponam: Euigilo, cùm libuit, plerunque circa horam primam. sæpe ante, tardius rarò, clausæ fenestræ manent. Mirè enim silentio, & tenebris animus alitur ab iis quæ auocant, abductus, & liber, & mihi relictus: non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem, quæ mens vident, quoties non vident alia. Cogito si quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantique similis: nunc pauciora, nunc plura, vt vel difficilè vel facilè componi, tenerive potuerunt. Notarium voco, & die admisso, quæ formaueram dicto, abit, rursúsque reuocatur, rursúsque remittitur. Vbi hora quarta vel quinta: (neque enim certum, dimensumque tempus,) vt dies suasit, in xystum me, vel cryptoporticum confero, reliqua meditor & dicto, vehiculum ascendo. Ibi quoque idem, quod ambulans aut iacens, durat intentio, mutatione ipsa refecta paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinámve clarè & intente, non tam vocis caussa*

quàm stomachi lego, pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, vngor, exerceor, lauor. Cœnanti mihi sic cum vxore vel paucis, liber legitur: post cœnam, comœdi aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extẽditur, & quanquam longissimus dies, citò conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu tacui, vel ambulaui, post somnum demum lectionémque, non vehiculo, sed quod breuius, quia velocius, equo gestor. Interueniunt amici ex proximis oppidis, partémque diei ad se trahunt, interdumq; lassato mihi, opportuna interpellatione subueniunt. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus, vel quamuis nihil ceperim, non nihil referam. Datur & colonis, vt videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querelæ literas nostras, & isthæc vrbana opera commendant. Vale.

focillata. *Quàm stomachi causa*) cui vtilem lectionem claram meminit Celsus, stomachi remedia scribens, Commodè, inquit, exercent clara lectio, ambulatio. & alibi, Si quis stomacho laborat, legere clarè debet, post lectionom ambulare. vnde sequitur iterum, ambulo. Nam imbecilles stomacho sunt magna pars vrbanorum, omnésque penè cupidi literarum. Stomacho Secundum laborasse prædicta demonstrant, redormire, vngi, exercere, lauari, quæ singula tractantur à Celso in curatione stomachi. *Illa firmatur*) illa vox legendo clarè confirmatur. *Vxore*) Calphurnia: *Legitur*) à lectore. *Comœdi introducũtur*) Meminit alibi huius consuetudinis. Alii legunt comœdia, ad idem. *Lyristes*) qui lyra scit. nam Plutarchus permittit musicam conuiuiis. *Meis*) domesticis. *Eruditi*) vt Martialis, Encolpus, Hermes. *Vespera*) serum diei. *Vespera extenditur*) protrahimus sermones nostros vsque in multum noctis. *Conditur*) componitur, transit. Legimus etiam clauditur. *Breuius*) expeditius. *Ad se trahunt*) sibi vendicant. *Lasso*) fatigato nimio studio & exercitatione. *Interpellatione*) intermissione, interruptione. *Non sine pugillaribus*) quod studendi genus libro primo latius memorat. *Nihil*) nullam prædam. *Nonnihil*) aliquod opus. *Datur & colonis*) partem temporis etiam dispenso audiendis colonis, quibus vt improbis non satis sibi spatium ad dicendum dari videtur. *Agrestes*) inurbanæ, inuerecundæ, importunæ. *Literas nostras*) elegantissimas. *Istæc*) vrbana, ciuilia, modesta. aliter hæc vrbana. *Commendant*) nam ex comparatione rusticarum querelarum sentiebat quantum præstaret eloquentia & gustus vrbanus. Urbano enim contraria rusticitas.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

NEC tuæ naturæ est translatitia hæc, & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: & ego te constantius amo, quàm vt verear, ne aliter ac velim accipias, nisi te Calendis statim Cõsulem

NEC) Excusat se quòd non poterit Romæ esse Calend. Januariis officij gratia, cùm Paulinus consulatum inibit. nam in Thuscis retinebatur circa prædia sua locanda. *Translatitia*) vilia,

plebeia. sic Tranquillus in Nerone ſcripſit Britannicum elatum funere tranſlatitio: & prius dixerat, non tranſlatitias & breues poſtulationes, ſed maximas. Plin. libro ſeptimo Tranſlatitium in Ægypto eſt & octauo gigni. Aſconius vocat tranſlatitia non noua, nec nuper inuenta: ſed aliunde tranſlata. Sic Plinius vſus eſt libro decimo. In ſecunda lectione fuit tranſlatiua, quæ ſcilicet in aliud tempus transferri poſſunt. Seneca tranſlatiuas, ſiue, tranſlatitias ſententias intelligit, quæ pro locis communibus ſuis oratorum ſupellex eſt. *Publica*) promiſcua, vulgaria, communia, quæ à multis præſtantur. *Conſtantius*) firmius, vehementius, confidentius. *Aliter*) in malam partem. *Calend. Ianuariis*) quibus inibant Conſulatum.

videro: præſertim cùm me neceſſitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat, in qua mihi noua conſilia ſumenda ſunt. Nam priore luſtro, quanquam poſt magnas

Videro) ſalutauero, proſecutus fuero ſalutatione. *Thuſcanorum*) quę in Thuſcis habeo. inuſitata forma denominatiuum formauit. à Thuſcia enim Thuſcus. à Thuſcanus Thuſcanienſis: à Thuſculo Thuſculanus deduci ſolet, quare magis probo locandorum. *Neceſſitas ordinatura*) cùm neceſſariò ſim ordinaturus. nam ad Traianum dum petit commeatum, aſſerit id collaturum vtilitatibus rei familiaris ſuæ. Cùm enim agrorum, quos in municipio Tiphernio poſſidebat, locatio alioqui cccc. excederet, adeo non poterat differri, vt proximam putationem nouus colonus facere deberet. *Luſtro*) ſpatio quinque annorum, quo antiquitas agros locabat, vt Ulp. ff. l. de adminiſtratione rerum ad ciuitatem pertinentium. Et ff. xxv. de ſoluto matrimonio: & ff. xlv. de verborum obligationibus. Ibidem Pomponius & Paulus ff. xxxiiij. de liberatione legata, Nos contenti erimus verba Labeonis ex ff. xxxij. retuliſſe, Qui hortos, inquit, publicos à rep. conductos habebat, eorum hortorum fructus vſque ad luſtrum, quo conducti eſſent, Aufidio legauerat. Et Calliſtratus ff. xlix. de iure fiſci, Cùm quinquennium, in quo quis pro publico conductore ſe obligauit, exceſſit, ſequentis temporis nomine non tenetur. idque principalibus reſcriptis exprimitur. Diuus etiam Adrianus in hæc verba reſcripſit, Valdè inhumanus mos eſt, quo retinentur conductores vectigalium publicorum agrorum: ſi tantidem locari non poſſint. nam & facilius inueniuntur conductores. Si fuerint aliqui, qui fortè conducere velint, vel ſi peracto luſtro diſcedere voluerint, non teneantur. Siculus Flaccus ex libris Dolabellæ. Aliqui vectigalibus proximis quibúſque agros adſcripſerunt: alij per ſingula luſtra locare ſoliti per mancipes redditus percipiunt: alij in plures annos, quæ ex monumentis publicis cognoſci poſſunt. Marcus Tullius ad Atticum libro ſexto, Publicanis quibus hoc ipſo luſtro nihil ſoluerant, etiam ſuperioris luſtri reddiderunt. quod in epiſtolis ad Lentulum ita repetit libro ſecundo ad Cælium ſcribens, In publicanis etiam ſuperioribus luſtris reliqua ſine ſociorum vlla querela conſeruata. vbi morem locandorum vectigalium per luſtra tangit: & reliqua pro debitis accipi. Ridebis bellè, ſi legeris interpretem Ciceronis, luſtrum vnde habuerit originem, & quid ſignificet. probatiſſimi ſic ſcripsêre, Omnes centuriæ & equites in campum Martium conuocati, ſue, oue, tauro cæſis immolarunt, quod luſtrum dictum eſt, ſicque à ſacrificio illo cenſus obtinuit nomen luſtri. quia verò cenſus ipſe ſiue luſtrum ſingulis quinquenniis cenſorum magiſtratus habebatur, obtinuit conſuetudo luſtri appellatione, annorum quinque ſpatia appellari. Nam Varro dixit, luſtrum nominatum tempus quinquennale, à luendo id eſt ſoluendo, quòd quinto quoque anno vectigalia & vltro tributa per cenſores perſoluebantur. Feſtus pariter tradit, ſignificare tempus quinquennale nunc populi luſtrationem, nunc ferarum latebras. Latinorum quidam luſtrum & olympiadas indifferenter poſuerunt. vt Ouidius ad Brutum, In Scythia nobis quinquennis olympias acta eſt. Jam tempus luſtri tranſit in alterius.

rius. Martialis, Ut qui prima nouo signat quinquennia lustro, Impleat innumeras Burrus olympiadas. Ausonius, Sors erit in lustrum cùm se cumulauerit illis, Confectam Proculus signat olympiadem. Seruius grammaticus lustrum & olympiada idem spatium continere putat: & illud à lustrando dictum, quod post quinquennium vnaquæque ciuitas lustraretur. Dionysius libro primo dicit annis ducentis quadragintaquatuor, quibus reges imperarunt, vna & sexaginta olympiadas conficere, ex quibus colligitur olympiada quatuor annorum spatium tantum occupasse. Et Suidas quatuor annorum certamen fuisse refert: inibíque huius rationem explicat. sed diligenter intuentes cognoscent olympia occupare quinquennium. nam quatuor annis in medio expletis principium quinti vendicabant olympiaci: totum quintum quemque annum celebratione sui occupantes. quare Eusebius dixit, Ælij agunt quinquennale certamen quatuor annis in medio expletis. Et Censorinus, Sed horum omnium pentæteridas maximè notandas temporibus Græci obseruant, id est quinorum annorum circuitus quos vocant olympiadas. Idem tempus anni magni Romanis fuit quod lustrum appellabant, ita quidem à Seruio Tullo institutum, vt quinto quoque anno ciuium habito lustrum conderetur. quamuis insuper impressis exemplaribus, ex fide vetusti legatur mendosè quaternorum annorum. Plinius auunculus libro secundo, Redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte: & est principium lustri eius semper intercalari anno caniculæ exortu.

Remissiones) concessiones. vide viij. quot negotiatoribus vindemiarum dempserit & donauerit. Et ad Traianum, Agrorum enim locatio adeo non potest differri, vt proximam putationem nouus colonus facere debeat: præterea continuæ sterilitates cogũt me de remissioribus cogitare, quarum rationem nisi præsens inire non possum.

remissiones, reliqua creuerunt. Inde plerisque nulla iam cura minuendi æris alieni, quod desperant posse persolui. rapiũt etiam, consumúntque quod natum est, vt qui iam putent se non sibi placere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, & medendum est: & medendi vna ratio, si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, custodes fructibus

Reliqua) debita secundum iurisconsultum & Secundum. qui libro tertio dixerat, Et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit. *Creuerunt*) in maius aucta sunt nõ solutis prioribus. *Plerique*) conductorum. *Alieni*) quod nobis debent. *Persolui*) vnquam satisfacere. *Rapiunt*) prædiorum fructus. *Quod natura est*) quod ita comparatum & consuetum his est. quanquam alij legant, quod natum est. scilicet fructus prędiorum. quæ lectio magis placet. *Non sibi placere*) diffidere sibi & rem suam conclamatam videre. Quid si legatur non parcere, videlicet quoniam existimant si fructibus pepercerint, quod supererit, non futurum suum, sed domini. *Vitiis*) malis. *Augescentibus*) in dies crescentibus. *Ratio* via est. *Si non vni, sed pluribus locem*) ita emendarunt, qui antiquam lectionem, neque verum epistolæ sensum excutientes commutarunt, vt esset sensus apertus, sed à superioribus, & à subsequentibus discors. Nos veterem scripturam, si non nummo, sed partibus locem, retinendam censemus, vt sit sensus, si non locauero prædia mea colonis, vt singulis annis præstent mihi nummos pro fructibus, sed locauero illa hac conditione, vt omni anno diuidam fructus, inter partes, inter me & colonum. nam Paulus Iuriscõsultus ff. xlvij. Constat, inquit, colonum qui nummis colit, cum eo qui fructus stantes furto surripuerit actorum furti, quia vt primùm decerpti essent, eius esse cœpissent. Qui ergo nummis colit, id est, qui pecunia sua conduxit excolendos, ita vt ea persoluta omnes fructus percipiat. quare Plautus in

Aulularia inquit, Nummo sum conductus, & in Epidico, Nummo conducta quæ sit. *Operi exactores)* curatores agricolationi, custodes fructibus ne rapiantur.

ponam: & alioqui nullum iustius genus redditus, quàm quod terra, cœlum, annus refert. Ad hoc magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, & quasi in veteri morbo qualibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides quàm non delicata me causa obire primum Consulatus tui diem non sinat: quem tamen hîc quoque vt præsens, votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

Alioqui) præterea. *Iustius)* probabilius quàm agricultura, quæ à Marco Tullio in Officiis sic commendatur, Nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. *Cœlum)* aëris temperies & qualitas. Amnis aqua ad irriganda prata ad piscationem & similia. Legitur etiam annus, qualitas scilicet anni optima. *At hoc)* genus redditus. *Magnam fidem)* procuratorum. *Acres)* diligẽtes. *Numerosas)* manus multas. *Veteri)* periculoso, desperato. *Non desiccata)* dura, molesta. *Obire)* prosequi. *Hîc)* in Thuscis.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

EGO vero Rufum nostrum laudo: non quia tu, vt ita facerem, petisti, sed quia ille est dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipsius adiecit. Iudicaui tamen: neque enim soli iudicant, qui malignè legunt. Vale.

EGO) Laudat Rufum non tam quòd id Saturnin[us] iussisset, quàm quòd mereretur. *Rufum)* Octauium Rufum. *Nostrũ)* vtrique nostrum amicum. *Librum)* metro compositum de quo suprà. *Numeris)* perfectionibus, gratiis. *Iudicaui tamen)* rectum de illo iudicium protuli, neque ad gratiam scribo, quamuis amicus illi. *Soli)* inimici, qui omnia carpere conantur: & minutissima quæque sectantur.

C. PLINIVS MVSTIO SVO S.

ARVSPICVM monitu reficienda est mihi ædes Cereris in prædiis in melius & in maius. Vetus sanè & angusta, cùm sit alioqui

ARVSPICVM) Multũ Architectum ædem Cereris refecturu rogat vt [marmor] emat, ad id necessarium, & formam porticuum scribat. *Aruspicum monitu)* aruspices sunt, qui victimarum exta introspiciunt, & per ea monent quid futurum faciendúmve sit. *Reficienda)* reparanda, restituenda, nam reficere est iam aliquo vitio collapsum in pristinum restituere. Tranquillus ergo memorat, Augustum ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas refecisse. Autore Vlpiano, verbo reficiendi tegere, substruere, sarcire, ædificare, item aduehere,

aduehere, apportare ea quæ ad eandem rem opus essent, continentur. *Prædiis*) quæ in Thuscis tenebat. *In melius & in maius*) in meliorem & maiorem conditionem quàm prius nunc est. Hic dicendi modus frequens apud scriptores deprehenditur. Palladius inquit, Nam vacuæ sedes fanorum velut concaua ædificia voces, quas acceperint, in maius extollunt. Iuuenalis, At nihil in melius tot rerum proficis vsu. Claudianus, Et in melius gaudens conuertere fata. Tacitus, Ut cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Et libro decimonono in maius dixit. Pacatus, Ad portum mutati in melius reuexerint flatus. Secundus ad Traianum, in melius: ad Genitorem, in maius. *Alioqui*) insuper.

stato die frequentissima. Nam Idibus Septembribus magnus è regione tota coit populus, multæ res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur: sed nullum in proximo suffugium, aut imbris aut solis. Videor ergo munificè simul, religioséque facturus, si ædi quam pulcherrimam extruxero, addidero porticus: illam ad vsum deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cuius tibi videbitur generis: emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum, vel emendum ipsius deæ signum, quia antiquum illud è ligno quibusdam sui partibus vetustate truncatum est. Quantum ad porticus nihil interim occurrit, quod videatur istinc esse repetendum: nisi tamen, vt formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circumdari templo. Nam solum templi hinc flumine & abruptissimis ripis, hinc via cingitur: Est vltra viam latissimum pratum in quo satis aptè contra templum ipsum porticus explicabuntur, nisi quid tu melius inueneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

Stato) certò anni die. Stata sacra sunt, quæ certo die fiunt. Tranquillus in Claudio, Circa tumulum deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarúmque ciuitates publicè supplicarent. Macrobius, Statos dies vocat iudicij causa, cum peregrinis institutos. Unde Plautus in Gurgulione, Status, inquit, condictus cum hoste intercessit dies. Plin. senior, Muræna quocunque tempore parit, cùm cæteri pisces stato pariant. *Idibus Septembris*) tertiodecimo die Septembris. *E regione*) è locis circumuicinis. *Coit*) conuenit illuc. *Suffugium*) diuerticulum, locus ad euitandum imbrem, vel tempestatem, aut calorem, vel aliud discrimen. Tacitus, Nec aliud infantibus ferarum imbriúmque suffugiũ, quàm vt in aliquo ramorum nexu contegantur. Fabius, Hæc diuerticula & anfractus, suffugia sunt infirmitatis. *Quam pulcherrimam extruxero*) videtur à fundamentis velle ædem reparare. *Illam*) ædem. *Deæ*) Cereris. *Has*) porticus ad vsum hominum. *Excolantur*) incrustētur. *Signum*) statuam. *E ligno*) quod est de ligno. *Truncatum*) mancum, exesum. *Istinc*) à te. *Tamen*) legitur etiam tantum. *Formam*) typum & exemplar, modulũ. *Flumine*) Tyberi, templa construi iuxta fontes præcipit Vitruuius, Cereris extra vrbem, loco quò non semper homines, nisi per sacrificium necesse habeant adire. castè enim cum religione sanctísque moribus is locus debet custodiri. *Abruptissimis*) altissimis) præcipitibus. *Contra templum*) è regione templi. *Explicabuntur*) extenduntur. *Locorum difficultates arte superare*) Seuero & Celeri machinatoribus tradit Tacitus ingenium & audaciam fuisse etiam quæ natura denegauisset, per artem tentare.

C. PLINIVS FVSCO SVO S.

SCRIBIS pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognouisti quemadmodum in Thuscis ocium æstatis exegerim: requiris, quid ex hoc in Laurentino hyeme permutem. Nihil, nisi quòd meridianus somnus eximitur. multúmque de nocte vel ante, vel post diem sumitur: & si agendi necessitas instat, quæ frequens hyeme: non iam comædo, vel lyristæ post cœnam locus: sed illa quæ dictaui, identidem retractantur: ac simul memoriæ frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hyeme consuetudinem: addas huc, licet tantumnon, quæ inter hyemem æstatémque media, vt nihil de die perdunt, ita de nocte paruulum acquirunt. Vale.

SCRIBIS) Edocet Fuscum vitam suam hyemalē, cùm priùs æstiualē significasset. ad hæc addit quid vere, quid autumno consuescat Laurentino rure, vbi apricabatur. *Nihil)* permuto. *Sumitur multum de nocte)* multum studeo in nocte. *Vel)* ante diem. vel post diem. cùm nox incipit, id est vel in vespera, vel ante mane. *Agendi)* dicendi causas. Sæpe enim reuocabatur è Laurentino in vrbem ad dicendum. *Frequens)* frequenter, nomen pro aduerbio. *Locus)* occasio est. *Dictata)* sunt. *Identidem)* sæpe. *Proficitur memoriæ)* auxilium datur memoriæ. *Addas)* sic legendum, addas huc licet tantumnon quæ inter hyemem æstatémque media, id est licet etiam tibi scire quæ soleam facere in vere & autumno. Sunt enim hæc duo tempora inter hyemem & æstatem. *Huc)* ad consuetudinem ęstatis & hyemis. *Tantumnon)* siue tantumnum. etiam: sicut dicimus etiam dicendi modus illo seculo non insitatus. Ipse libro octauo, Tantumnum redit animo ille clauus in penatibus mei sumptus. Sillius vij. Tantumnum strictis mucronibus. Tranquillus in Vitellio, Nobiles viros condiscipulos & æquales suos omnibus blanditiis tantum non ad societatem imperij allicefactos occidit vario genere fraudis. Et in Claudio, Tantumnum satisfacientibus veniam dedit: & dixerat in Tiberio, Tantumnum aduersis tempestatibus Rhodum nauigauit. & ibidem, Tantumnum summam malorum suorum professus. Valerius libro septimo, Ergo spoliatam bonis propugnatoribus ciuitatem tantumnum vinctis manibus ei tradidit. & iij. Tantumnum post fata sua in sinum patriæ cruento trophæi titulo retulit. & alibi sæpius. *Vt nihil)* totos dies studeo. *Per noctes)* parum admodum. *Perdunt illa tempora)* veris & autumni.

C. PLINII

C. PLINII CÆCILII SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Decimvs.

Cum doctissimis Ioannis Mariæ Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS AD TRAIANVM IMPERATOREM.

Gratulatoria ob Imperium S.

TV A quidem pietas, Imperator sanctissime, optauerat vt quàm tardissimè succederes patri: sed dij immortales festinauerunt virtutes tuas ad gubernacula Reipublicæ, quam susceperas, admouere. Precor ergo, vt tibi, & per te generi humano prospera omnia, id est, digna seculo tuo contingant. Fortem te, & hilarem Imp. optime, & priuatim & publicè opto.

T*V A)* Gratulatur Traiano, quòd breui post adoptionem accepit Imperium Romanum, eíque felicitatem optat. *Sanctissime)* Integerrimæ vitæ, sacratissime, religiosissime. *Pietas)* Amor in parentem Neruam. *Quàm tardissimè)* Ut ille diutissimè vixisset idem in panegyrico, non aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adseruasti, longámque huic nomini ætatem, longam gloriam precatus es. Te prouidentia deorum in primum locum prouexerat, tu in secundo resistere atque etiam senescere optabas. & mox, Nerua parens tuus, ingens gloria, ingénsque fama, cùm abũdè expertus esset quàm benè humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, & alibi audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctis-

ſimo ſeni vtile fuit, quem Dij cœlo vindicarunt, ne quid poſt illud diuinum & immortale factũ mortale faceret. qui cum abunde expertus eſſet, quàm bene humeris tuis ſederet imperium, tibi terras, te terris reliquit. *Patri)* Neruæ. *Feſtinarunt)* Scribit Dion, poſt adoptionem Traiani breui Neruam deceſſiſſe. *Virtutes)* Quæ in primis à Plinio decantantur in panegyrico. *Gubernacula)* Etſi ſtatim à parente fuerit factus Cæſar, & conſors imperij, tamen ob reuerentiam volebat Neruam appellari, & eſſe imperatorem. *Tibi, & per te)* Quia genus humanum non poteſt eſſe ſaluum, niſi te incolumi, id quod latius in eadem oratione tractat. *Priuatim)* Mea cauſa. *Publicè)* Reipublicæ.

C. Plinivs Traiano Imp.

Gratias agit.

EXPRIMERE Domine verbis non poſſum, quantum mihi gaudium attuleris, quòd me dignum putaſti iure triũ liberorum: quamuis enim Iulij Seruiani, optimi viri, tuique amantiſſimi, precibus indulſeris, tamen etiam ex reſcripto intelligo, libentius hoc ei te præſtitiſſe, quia pro me rogabat. Videor ergo ſummam voti mei conſecutus, cùm inter initia feliciſſimi principatus tui, probaueris me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eòque magis liberos concupiſco, quos habere etiam illo triſtiſſimo ſeculo volui, ſicut potes duobus matrimoniis meis credere. ſed Dij melius, qui omnia integra bonitati tuæ reſeruarunt. malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus eſſem & ſecurus & felix.

XPRIMERE) Eidem imperatori gratias agit, quòd ſe dignatus eſſet iure trium liberorum: de quo in præcedentibus ſatis abundè diſſeruimus. *Optimi viri)* Libro octauo Julium Seruianum virum exactiſſimum vocat. *Tuiq; amantiſſimi)* Nam bis conſulatum geſſit ſub Traiano, cui adeo charus fuit, autore Dione, vt eum dignum imperio iudicauerit, & aliquando ſucceſſorem ſuum cogitauerit. in conuiuio enim quæſiuit ab amicis, vt decem viros nominarent quibus Reipublicæ ſumma tutò demandari poſſet. cùm omnes per aliquod temporis ſpatium ſe intra ſilentium continerent, nouem, inquit Traianus, per vos diſcere cupio: Ego vnum Seuerianum habeo. ita enim appellat, quem alij Seruianum ſcribunt. *Ex reſcripto)* Tuo ad Seruianum: nam iuriſconſulti principum reſcripta dicunt, quæ præſidibus ſuis & ſubditis reſcribebant. *Ei)* Eo deprecante ipſius cauſa. *Me)* Quem maximum facis. *Summam voti mei)* Maximum omnium votorum meorum. *Initia)* Primo ſtatim anno. *Peculiarem)* Raram. nam Plinio petenti vt idem ius Tranquillo Suetonio concederet, reſpondit Traianus, eum ſcire quàm parcè hæc beneficia tribuat. & ad Priſcum de Voconio ſcribens, Secundus, id quod etiam mox commemorat: inquit, Ego Voconio nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulſit. *Concupiſco)* Ad Fabatum enim proſocerum nuncians abortum vxoris Calphurniæ, bonam ſpem facit in poſterum ſuſcipiendorum liberorum: neque enim, inquit, ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus video à meo tuóque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non ſubitas imagines relicturus: naſcantur modò, & hunc

& hunc nostrum dolorem gaudio mutent. *Tristissimo*) Pessimis Domitiani temporibus. *Duobus matrimoniis*) Uxores duas habuit, posteriorem nomine Calphurniam, Calphurnij & Pompeiæ Celerinæ filiam. *Melius*) Facere. *Integra*) Intacta, sine liberis. *Hoc*) Tuo felicissimo imperio. *Patrem fieri*) Habere ius quod habent patres qui suscepere tres filios. hinc de Suetonio, qui parum felix querimonium expertus fuerat, impetrandum dicit à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. *Securius*) Sine periculo vitæ.

C. PLINIVS TRAIANO IMP. S.

De sortitione patrocinij aduersus Marium Priscum.

Vt primum me Domine indulgentia tua promouit ad præfecturam Saturni, omnibus aduocationibus, quibus alioqui nunquam eram promiscuè functus, renunciaui, vt toto animo delegato mihi officio vacarem. qua ex causa cum patronum me prouinciales optassent contra Marium Priscum, & petij veniam huius muneris, & impetraui. Sed cum postea consul designatus censuisses tacendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, vt essemus in senatus potestate, pateremurq́ nomina nostra in vrnam coniici: conuenientissimum esse tranquillitati seculi tui putaui, præsertim tam moderatæ voluntati amplissimi ordinis non repugnare. cui obsequio meo opto vt existimes constare rationem, cum omnia facta dictáque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

Vt primū) Excusat se apud imperatorem Traianum, quòd præfectus ærario suum patrocinium denegauerit Afris rogantibus contra Marium Priscum, deinde id exigente senatu præstiterit. *Promouit*) Sustulit ad maiorem dignitatem ea in qua tunc eram. *Præfecturam ærarij*) Cuius meminit in fine panegyrici, & de cuius officio pleraque libro primo Epistolarum recitauimus. Saturni autem dixit, quia ædes Saturni ærarium erat. gessit autem eum honorem per biennium cum Cornuto Tertullo. *Promiscuè*) Indiscretè. nam libro sexto refert, se tantum suscepisse causas aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes, aut claras & illustres. *Renunciaui*) Aduocationibus omnibus. nullas omnino causas egi. sic libro primo, se in tribunatu suo memorat abstinuisse ab omni genere causarum. *Delegato officio*) Præfecturæ ærarij mandatæ mihi à te. *Prouinciales*) Afri: nam Africa post vltimum bellum Punicum redacta fuit in formam prouinciæ. *Marium Priscum*) Repetundarum reum, qui illic proconsulatum gesserat. hanc rem longa epist. lib. ij. idem Plinius complectitur. *Petij*) A prouincialibus. *Muneris*) Aduocationis. *Designatus*) Destinatus tu, ô Traiane. *Censuisses*) Ita decreuisses, vt ij, quorum excusatio à senatu fuerat approbata, sicut nostra nobiscum tacerent, neque amplius se excusarent ab aduocationibus. inde cùm senatus iuberet me agere cõtra Marium Priscum, æquum putaui voluntati eius obedire, & pati nomen meum sortiri. quidam enim arbitrantur sortibus in vrnam coniectis non tantum iudices, verumetiam aduocatos extrahi solitos, quæ opinio optime huic loco facit *In potestate s.*) Ut ille iuberet quicquid voluisset. *In vrnam c.*) Sortiri: an potius patrocinium scilicet Afrorum, & quod passus sit se haberi inter iudices: tunc igitur cùm dixit, petij veniam, intellige à senatu huius muneris aduoca-

tionis, quæ fiebat contra propositum meum: cúmque Traianus censuisset, vt qui semel erant excusati ab aduocationibus, sicut Plinius, non amplius à dicendo neque iudicando se excusarent: tunc postulante senatu passus sit se inter iudices connumerari. & nomen suum in vrnam coniici, quod fieri solet iudicum sortitione. super qua re Asconius, & nos in panegyrico nonnulla. *Tranquillitati*) Paci, securitati. *Seculi*) Imperij felicissimi. *Amplissimi ordinis*) Senatus. *Constare rationem*) Obsequio meo, mecum ratione paruisse senatui.

TRAIANVS PLINIO.

T ciuis) Laudat Traianus Plinij factum. *Ciuis & senatoris*) quòd tuitus sit Afros, & se permiserit inter iudices numerari. *Partes*) Iudicandi: nam non possumus referre ad iudicium Marij Prisci. quoniam cùm Plinius pro Afris dixit, Traianus Cæsar in senatu præsidebat. erat enim consul. qui hanc epistolam cum præcedenti coniunxerunt, vt esset vna & eadem cum superiore, ex professo arguuntur non habuisse exemplar temporibus Plinij scriptum, vt asserunt, neque sensum vllo modo intellexisse.

T ciuis & senatoris boni partibus functus es, obsequium amplissimi ordinis quod iustissimè exigebat præstando, quas parteis impleturum te secundùm susceptam fidem confido.

C. PLINIVS TRAIANO IMP.

Petit latum clauum amico.

Ndulgentia) Petit à Traiano Voconium Romanũ cõdiscipulum & contubernalem suum, virum eruditum & nobilem, promoueri in ordinem senatorium. *Plenissimam*) Cumulatissimam, ad augẽdam dignitatem meam. *Præcipuum locum*) Nam amicorum fidelissimum, ac sodalem suum iucundissimum alibi testatur. *Ab ineunte ætate*) Ab adolescentia, cum quo iocos & seria miscuerat. *Cõdiscipulus &c.*) Hinc ad Cor. Priscum lib. ij. hunc ego cùm simul studeremus, arctè familiariterque dilexi: ille meus in vrbe, ille in secessu contubernalis. *Diuo patre tuo*) Nerua qui inter deos relatus fuit. *Amplissimum ordinem*) Senatorium. nam cùm in vrbe tres ordines essent, plebeius, equester, senatorius: hic iure amplissimus vocabatur, quòd reliquos autoritate, dignitate, potentia

NDVLGENTIA tua Imp. optime, quam plenissimam experior, hortatur me vt audeam tibi etiam pro amicis obligari, inter quos sibi vel præcipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte ætate condiscipulus & contubernalis meus, quibus ex causis & à Diuo patre tuo petieram vt illum in amplissimum ordinẽ promoueret, sed hoc votum meum bonitati tuæ reseruatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertiis quadringenties, quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitimè per-

tentia

tentia anteiret. *Bonitati*) Quia dictus est imperator optimus, quod mores respiciebat. neque bonitas, vt quidam arbitrantur, verbum est Theologorum, sed eo vsi sunt Martialis, Columella, Fabius, Terentius. *Sestertiis quadringenties*) Quadragies decies centena millia, vt facultates senatorias expleret, quæ erant sestertium octingenties. dimidium census senatorij igitur ei condonasse credibilius est. *Codicillis*) Epistolis. *Patrem tuum*) Neruam qui te adoptauit. *Scriptu*) Missis. *Legitime*) Secundum legis solemnitates.

egerat: quod postea fecit admonita à nobis. nam & fundos emancipauit, & cætera quæ in emancipatione implenda solent exigi, consummauit. Cum sit ergo finitum quod spes nostras morabatur, non sine magna fiducia subsigno. auget fidem pro moribus Romani mei, quos & liberalia studia exornant, & eximia pietas, quæ hãc ipsam matris liberalitatem, & statim patris hæreditatem, & adoptionem à vitrico meruit, auget hæc & natalium & paternarum facultatum splendor, quibus singulis multum commendationis accessurum, etiam ex meis precibus indulgentiæ tuæ credo. Rogo ergo Domine, vt me exoptatissimæ mihi gratulationis compotem facias, & honestis (vt spero) affectibus meis præstes, vt non in me tantum, verum & in amico gloriari iudiciis tuis possim.

Admonita) Instructa. *Emancipauit fundos*) Dominio & possessione se priuauit, & filio agros libere dedit vt essent in eius potestate. quin Seuerinus Boëtius Topicorum illud Ciceronis exponens, abalienatio est eius rei quæ mancipij est, omnes, inquit, res quæ abalienari possunt, id est quæ à nostro ad alterius trãsire dominium possunt, mãcupi dictæ sunt. mancipes res veteres appellabãt, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam nexus fieret solemnitatem. nexus verò est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo, quo Caius in Institutionibus exponit. mancipatio, inquit, est imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius proprium Romanorum est ciuium, adhibitis non minus quàm quinque testibus, ciuibus Romanis, puberibus. quare arbitror apud M. Tullium ad Atticum illud, quas cum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret, pro venditione accipiendum esse. emancipauit ergo, è mancipio suo emisit, & filio possidendos permisit. emancipari dicitur propriè de illis, quando de patria potestate emittuntur, id quod nunc transtulit ad fundos, qui secundum aliquos sunt pars agri. singula prata, singulæ vineæ, singuli horti, olíueta, pascua, arbusta, pomaria, nemora, fundi sunt. vnde signatè Plinius est vsus numero plurium, etsi Columella præcipiat ne villam fundus quærat. *Implenda*) Obseruanda. *Consummauit*) Perfecit. est executa. *Quod*) Fundorum emancipatio. *Subsigno*) Subscribo, sigillo, affirmo, obligo. sic lib. iij. ad Caluinum, eundem in cursum eundem terminum statuo, idque iam nunc apud te subsigno. *Auget fidem*) Adducor in maiorem fiduciam rogata obtinendi pro moribus Romani mei contubernalis. legitur in quibusdam exemplaribus apud te pro augetur, vt cohæreat cum præcedẽti voce subsigno, nec improbanda lectio. *Moribus*) Nam fuit fidus, grauis, iucundus, mira in sermone eius, mira etiam in ore ipso vultúque suauitas. *Liberalia studia*) Ingenio, excelso, subtili, dulci, & facili. aderat eruditio in causis agendis, epistolas sanè scribebat, vt musas ipsas Latinè loqui crederes. *Statim*) Post eius obitum quamuis esset adolescens, nullo accepto curatore. *Adoptionem à vitrico*) Cum mater eius transisset ad secunda vota, maritus precibus vxoris motus illum in filium adoptauit. itaque cum amico in familiar. epist. Voconium

commendaret, pater dixerat ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater alius: nam huic quoque nomine matris pietate successit. *Natalium spl.* E primis enim erat citerioris Hispaniæ. *Gratulationis*) Lætitiæ. *In me*) In quem contulisti maiora quàm sperabam. *Tuis iudiciis in amico*) Quòd iudicaueris Voconium amicum meum, vt ego censeo, esse virum optimum, id quod facies, si illum promouebis ad amplissimum ordinem.

Plinivs Traiano.

Ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ suo petit.

PROXIMO) Pro cura & diligẽtia qua vsus est Harpocras medicus erga se ægrum, rogat Traianum ei dari ciuitatem Romanam: item nomine Maximillæ patronæ libertis Heliæ & Antoniæ Harmeridi ius Quiritium. Medicus apud iurisconsultos, in numero seruorum aut libertorum locatur. *Iatralipten*) Unguentarium medicum: nam ἰατρὸς medicus. ἀλείπτης vnctor est. *Parem*) Studio & labori eius. *Conditionis peregrinæ*) Quod ipsemet (nisi est aliqua glossula introducta ab ignaro scriptore) exponit, manumissus inquiens à peregrina: nam cum manumissus sequeretur libertatem patroni, is si erat peregrinus, necesse erat & manumissum esse conditionis eiusdem.

PROXIMO anno Domine grauissima valetudine vsque ad periculum vitæ vexatus, Iatralipten adsumpsi, cuius solicitudini & studio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio, referre gratiam parem possum. quare rogo des ei ciuitatem Romanam. Est enim peregrinæ conditionis manumissus à peregrina. Vocatur ipse Harpocras, patronam habuit Thermuthin Theonis, quæ iam pridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ fœminæ, Heliæ, & Antoniæ Harmeridi: quod à te, petente patrona, peto.

Ius Quiritium) Jus Latinorum. vide infra super hoc latius. *Libertis Heliæ, & Antoniæ Harmeridi*) Grammatici & iurisconsulti dixissent, libertabus. *Ornatissimæ*) Honoribus & suorum splendore. *Patrona*) Antonia Maximilla.

Plinivs Traiano.

Agit gratias.

AGO) Agit gratias pro impetratis. sed post Romanam ciuitatem Harpocrati Iatraliptæ impetratam, etiam Alexandrinam petit. *Censum*) Facultates Harpocratis. *Ederem*) Procuratoribus Cæsaris vel magistratui, qui curam habebant in abulas referre donatos ci-

AGO gratias Domine, quod & ius Quiritium libertis necessariæ mihi fœminæ, & ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ meo sine mora, indulsisti. Sed cum annos eius & censum, sicut præceperas, ederem, admonitus sum à peritioribus, debuisse me ei ante Alexandrinam ciuitatem impetrare, deinde Romanam, quo-

niam esset Ægyptius. Ego autem, quia inter Ægyptios cæterósque peregrinos nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet à peregrina manumissum, patronámque eius iampridem decessisse, de qua ignorantia mea non queror, per quam steti, vt tibi pro eodem homine sæpius obligarer. Rogo itaque, vt beneficio tuo legitimè frui possim, tribuas ei & Alexandrinam ciuitatem, & Romanam. Annos eius & censum (nequid rursus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus iusseras misi.

uitate Rom. in alia lectione fuit, traderem. *Peritioribus)* Huius negocij.

Peregrina) Non Romana. *Stetit)* Factum est. Sic Terentius dixit, stare cum illo, id est, pro illo facere. *Libertis)* Procuratoribus tuis.

TRAIANVS PLINIO.

IVITATEM Alexandrinam secundum institutionem principum nõ temere dare proposui, sed cum Harpocrati Jatraliptæ tuo iam ciuitatem Romanã impetraueris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. Tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, vt epistolam tibi ad Pompeium Plantam præfectum Ægypti amicum meum mittam.

IVITATEM) Concedit etiã Traianus Harpocrati ciuitatem Alexandrinam, quæ ab Alexandro magno constructa fuit in reditu ab Hammone: visa loci opportunitate complexus quicquid loci est intra paludem & mare, & octuaginta stadiorum muris ambitum destinauit. verùm vt omittam quæ libro tertio, ab Arriano historico, cæterísque super hac traduntur, diligentissimè Strabo libro decimoseptimo, omnem constructionem exequitur. *Non temere dare)* Raro enim ciuitas Alexandrina dabatur peregrinis, & summus honos illi habebatur, quinimmo non licebat fasces consulares eam vrbem ingredi. *Non sustineo)* Non possum. *Nomo)* Præfectura, vt Plinius interpretatur, cum libro quinto scribat, Ægyptum diuidi in præfecturas oppidorum, quas nomos vocant. pariter Strabo libro decimoseptimo. Regio, inquit, Ægypti prius in præfecturas, quas nomos vocant, diuisa fuit, Thebaïca in decem, Delta in totidem, intermedia in sedecim. Herodotus nomos & satrapias pro eodem vsurpat. at Diodorus Græcus pro præfecturis, cùm inquit, Ægyptum in sex & triginta nomos diuisam. quidam volunt eiusmodi præfecturas tot fuisse, quot aulas Labyrinthus habebat, quæ circiter triginta erant, præfecturásque rursus diuisas in toparchias: Toparchias verò in alias diuisiones minimæ portionis. nomos autem, vt refert Hammonius, verbum polysemum est. *Sit)* Harpocras. *Tibi ad Pompeium)* Quam per me ad te missam Pompeio reddes.

C. PLINIVS TRAIANO.

De Statuis principum in municipium transferendis.

VM diuus pater tuus, Domine, & oratione pulcherrima, & honestißimo exemplo, omneis ciueis ad munificentiam esset cohortatus, petij ab eo vt statuas principum, quas in longinquis agris, per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permitteret in municipium transferre, adiecta sua statua, quódque ille mihi cum plenißimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, vt adsignarent solum, in quo templum pecunia mea extruerem: illi in honore operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primùm mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati à vobis officij retentus, nunc videor commodißimè posse in rem præsentē excurrere. Nam & menstruum meum Calend. Septembris finitur, & sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus, quod inchoaturus sum, exornare & tua statua: deinde, vt hoc facere quam maturißimè poßim, indulgeas

VM) Petit cōmeatū excurrendi in oppidum Tiphernum, & in agros suos per mēsem, quòd illic esset ædificaturus templum, in quod Traiani indulgentia erat translaturus principum statuas per fundos sparsas, & agros suos ordinaturus. *Pater tuus)* Nerua. *Oratione)* Quæ non extat. *Honestißimo exemplo)* Nam secundum Dionem, etiam de suo plurima donauit, & damnatorum bona superstitibus restituit hæredibus, quæcūque Domitianus iniustè abstulerat. egenis verò Romanis emptos mille & quingentis myriadibus agros per quosdam senatores diuisit. *Longinquis)* Procul ab oppido. *Per plures successiones traditas)* Relictas mihi longa maiorum serie. nam alibi refert, fuisse vetustis clarísque parentibus, multásque in familia imagines maiorum habuisse. *Municipium)* Tiphernum arbitror Tyberinum, iuxta quod rus & villam possedit. immo iuuenis in patronum cooptatus ab illo oppido fuit. *Adiecta)* Addita numero statuarum cæterorum principum. *Testimonio)* Liberalitatis meæ præconio adhibito. *Decurionibus)* Senatoribus eius municipij. *Templum)* Fortasse illud de quo libro quarto, oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen Tipherni Tyberini, in hoc ego templum pecunia mea extruxi. *Mea)* Oculorum, an alia. nam plerunque ægrotabat. *Valetudine)* Extrema morbo enim periit Nerua, secundum Eusebium in ortis Salustianis. *Officiis)* credo intellexisse Præfecturam ærarij, quam sub Traiano, cum Tertullo gessit: cuius paulo antè meminit. *In rem præsentem)* in agros, & locum extructionis, vt præsens omnia peragam. *Menstruum)* cura officij per mensem meū. alternis enim mensibus præfecti ærario curam eius sustinebant. Varro de agricultura, menstruum vocat tempus, quod luna circumiens implet. & Columella, Mulieris menstruum profluuium sanguinis: quod singulis mensibus mulieres vexat. Scæuola vero menstruos aureos relictos in singulos menses. *Sequens)* insequēs. Augusto proximus Septemb. *Feriatos)* Vacuos à negociis publicis. erant feriæ Ioui sacræ. genera autem earū quatuor. in feriis hoc tantùm licebat agere, ex respōso Scæuolæ, quod prætermissum noceret: longa dissertatio est super prædictis apud Macrobium lib. j.

commeatum. Non est autem simplicitatis meæ, dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturum vtilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim quos in eadem regione possideo, locatio cum alioqui CCCC. excedat, adeo non potest differri, vt proximam putationem nouus colonus facere debeat. Præterea, continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare, quarum rationem nisi præsens inire non possum. Debeo ergo Domine indulgentiæ tuæ, & pietati meæ celeritatem, & statuarum ordinationem, si mihi ob vtraque hæc dederis commeatum triginta dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, cùm & municipium, & agri de quibus loquor, sint vltra centesimum & quinquagesimum lapidem.

lib.j. Saturnalium. *Cõmeatum)* Discedendi facultatem. frequẽs verbum apud historicos. *Simplicitatis)* Bonitatis, candoris. *Dissimulare)* Abscondere. *Obiter)* In transitu, vel simul. Apuleius libro sexto, rursum ne breuiculo quidem tempore refectos obiter reducunt. Plinius lib. xiij. obitérque inter ordines alium capessere fertile est & lib. xxxiiij. vt obiter hoc quoque nascatur. Juuenalis: atque obiter leget, & scribet, vel dormiet intus. *Collaturum)* Si indulseris mihi commeatum. *Eadem regione)* Thusciæ. ibi enim optimos agros possedit. *Quadringenta)* Sestertia. supra enim censum equestrem referebat ex reditu Thuscanorum prædiorum. ergo non erat negligendus. *Differri.* In alium annum: iam pacto lustro cum conductore. *Nouus colonus)* Proximè mihi accipiendus. *Debeat facere proximam putationem)* Putare vites debeat post vindemiam instantem. nam secundum Columellæ præcepta, vbi cœlum frigidum est, sine dubio verno tempore melior putatio est. vbi verò aprica loca sunt, mollésque hyemes, optima, & maximè naturalis est autumnalis, quo tempore diuina quadam lege & æterna fructum cum fronde stirpes deponunt, & non multo post, capite vigesimoquarto: placet ergo si mitis & temperata permittit in ea regione quam colimus, cœli clementia, facta vindemia secundum Idus Octobris auspicari putationes, cùm tamen æquinoctiales pluuiæ præcesserint, & sarmenta iustam maturitatem ceperint: nam siccitas seriorem putationem facit. *Sterilitates)* Libro quarto conqueritur, Thuscos suos grandine excussos, & plerunque alibi se graciles vindemias colligere. *Remissionibus)* Ad Caluisium scribit abundè quantum negociatoribus suarum vindemiarum spe deceptis remiserit. & ad Paulinum, cùm me, inquit, necessitas Thuscanorum prædiorum plures annos ordinatura detineat. nam priore lustro quanquam post magnas remissiones, reliqua creuerunt. *Rationem)* Calculum, cõputationem. *Præsens)* Quod prius dixerat, in rem præsentem. *Debeo celeritatem & statuarum ordinationem tuæ indulgentiæ, & pietati meæ)* id est, si concedes mihi commeatum, debebo ob hanc indulgentiam quamprimum redire, & statuarum ordinationem meæ pietati referre. *Angustius)* Breuius. *Præfinire)* Præscribere. *Municipium)* Crediderim sanè Tifernum Tyberinum, quod tantum ab vrbe distet, quòd nullibi locorum Plinius scribat se habuisse agros, quàm in Thuscis & Transpadana regione, quæ bis tot ab vrbe distat. illud animaduertendum, non omnes has epistolas ad Traianum scriptas à Secundo, dum esset in Bithynia, sed quasdam, vt hanc, dum staret in vrbe, absente ab ea Traiano. collegit igitur in vnum libellum quascunque Imperatori scripserat. *Lapidem)* Miliarium: nam per lapides miliaria signabat antiquitas. Martial. Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum. Ad quartum breue rus emit Otacilius.

Traianvs Plinio.

T priuatas multas, & omneis publicas cauſas petendi commeatus reddidiſti: mihi autem vel ſola voluntas tua ſuffeciſſet. Neque enim dubito, te vt primùm potueris, ad tam diſtrictum officium reuerſurum. Statuam poni mihi à te eo quod deſideras loco (quanquam eiuſmodi honorum parciſſimus) tamen patior, ne impediſſe curſum erga me pietatis tuæ videar.

T *priuatas*) Concedit Imperator Plinio quod petierat. *Priuatas*) Pertinentes ad rem tuam domeſticam. *Publicas*) Tam propter ſtatuarum ordinationem, quàm quòd in ſequenti menſe vacaret ab officio. *Petenti*) Legitur etiam petendi. *Sola voluntas*) Vide quãti faceret Traianus Secundum. *Suffeciſſet*) Ad impetrandum commeatum. *Diſtrictum*) Neceſſarium. hinc libro primo de eadem præfectura ſcribens, diſtringor, inquit, officio, vt maximo, ſic moleſtiſſimo: ſedeo pro tribunali, ſubnoto libellos, conficio tabulas, ſcribo plurimas ſed illiteratiſſimas literas. & in panegyrico, nondum biennium compleueramus in officio laborioſiſſimo & maximo. *Parciſſimus*) Quare meritò in oratione laudatur à Plinio, quòd vnam tantùm atque alteram ſtatuam, & hanc æream in veſtibulo Iouis Capitolini haberet, cùm paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area hinc auro, hinc argento reluceret.

Plinivs Traiano.

Impetratæ ciuitatis Alexandrinorum pro Harpocrate gaudium.

XPRIMERE Domine verbis non poſſum, quantum me gaudio adfecerint epiſtolæ tuæ, ex quibus cognoui, te Harpocrati Iatraliptæ meo etiam Alexandrinam ciuitatem tribuiſſe, quamuis ſecundum inſtitutionem principum non temerè eam dare propoſuiſſes. Eſſe autem Harpocram νόμȣ μεμφιτικȣ͂, *indico tibi: rogo ergo indulgentiſſime Imp. vt mihi ad Pompeium Plantam, præfectum Ægypti, amicum tuũ, ſic vt promiſiſti, epiſtolam mittas:*

XPRIMERE) Impetratæ ciuitatis Alexãdrinorum pro Harpocrate gaudium teſtatur, rogátq; vt literas ſibi ad Põpeium Plantam mittat, & patiatur quàm longiſſime ſibi occurrere. *Iatralipta*) Medicorum reumctori, cuius artem Iatralipticen inueniſſe Prodicum memorat Plinius. *Non temerè*) Niſi raro. νόμȣ μεμφιλικȣ͂) Præfecturæ memphiticæ. Memphitę vſque ad ſummum Nili delta perueniunt. Memphis autem ipſa quondam arx Ægyptiorum regum magna & populoſa, ambitu ſtadiorum centum & quinquaginta,

opportuniori totius eius orę loco, vbi Nilus in plures scissus partes efficit formam deltæ : eam Ogdous cognomento Uchoreus condidit.

obuiam iturus, quo maturius Domine exoptatissime, aduentus tui gaudio frui possim. rogo permittas mihi quàm longissimè occurrere tibi.

Obuiam iturus) Occursurus tibi. credo Traianum tunc in vrbē redire voluisse, cuius aduentu percepto Plinius ei obuius ire quàm longissimè honoris gratia optabat.

PLINIVS TRAIANO.

Medici sui propinquis ciuitatem petit.

ROXIMA infirmitas mea Domine obligauit me Posthumio Marino medico, cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis ex consuetudine bonitatis tuæ indulseris. Rogo ergo vt propinquis eius des ciuitatem, Chrysippo Mithridatis, vxorique Chrysippi Stratonicæ Epigoni. item liberis eiusdem Chrysippi Epigono & Mithridati, ita vt sint in patris potestate, vtque iis in libertos seruetur ius patronorum. Item rogo indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abascantio, & P. Cæsio Phosporo, & Pancharia Soteridi, quod à te, volentibus patronis, peto.

ROXIMA) Medici sui propinquis ciuitatem petit. *Proxima)* Alia à præcedēti. *Indulseris)* Non videatur mirum, si frequēter contra priscorum consuetudinem vtatur verbo indulgere, cum etiam alij similiter vsurpauerint. Liuius ab vrbe condita, cùm de cura annonæ habita, & salis vendendi arbitrio, ac portoriis & tributo remissis agit, hac indulgentia refert patres plebem concordem tenuisse. & Seneca, præstabis parentibus pietatem, cognatis indulgentiam, omnibus æquitatem. est enim indulgentia, remissio mollis de seueritate iuris. hinc Fabius dixit. mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus. item Seneca in Epistolis, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis sit. Martialis, indulgent patientiam, dixit pro patiuntur. *Mithridatis)* Filio. *Ita)* Cum hac tamen conditione. *Vt sint in patris potestate)* Ne à libera potestate patris absoluantur. *Patronorum ius)* Ut habeant idem iuris in libertos patris, quod pater in eos habet. nam Ulp. iurisconsultorum doctissimo referente, liberti tenentur alere patronos, & nonnunquam patronorum filios pro modo facultatum : verùm de iure patronatus in sequentibus pleraque multa. *Ius Quiritium)* Jus Latinorum, quo iure Quirites, id est Romani vtuntur. *Volentibus)* Consentientibus. *Abascantio)* Romæ in ædibus vetustissimis sub Quirinali adhuc extat hoc epitaphium C. Pli. Abascantij. C. Pli. Phosphorus.

PLINIVS TRAIANO.

Præturam amico petit.

SCIO) Petit præturam amico suo Actio Suræ. *Inhæret m.t.*) Fixum pectore tenes. quo dicendi genere etiam in epistolis ad amicos plerunque Secundum, alibi referemus. *Tenacissima*) Constantissima. *Sæpe ind*) In hoc etiam concessisti, vt te sæpe admonerem. *Exornare p.*) Creare prætorem. *Locus v.*) Fortasse in demortui locum sufficere. *Quietissimam*) Certissimam. *Natalium splẽdor*) Quòd Sura sit parentibus claris. nam Traianus claris natalibus debitos honores retulit: quare in Panegyrico dixit, tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis festinatis honoribus amplificat atque auget, & maioribus suis reddit. si quid vsquam stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vsum Reip. promit. sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris obliuionis indulgentia Cæsaris, cuius est vt nobiles conseruet & afficiat. *Integritas in p.*) Magna pauperis laus, qui non corrumpatur donis. integer ad mores refertur, sed præsertim ad abstinentiam alieni: nam in integrum est, quod non est corruptum, sed perfectum. vnde integram rem dicunt Oratores & historici, quæ in sua natura est, & integram ætatem interpretantur, in flore ipso, cui neque addendum, nec adhuc quicquam si imminutum. quare Virgilius integrum æui Ascanium meminit, etsi Seruius, cui adhuc ætas integra superesset, adducátque Ennium dicentem, Deos æui integros. *Felicitas*) Nam cùm res olim inter se dissociabiles miscuisset Nerua, principatum & libertatem, auxit quotidie felicitatem imperij Traianus: nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam assumpsit. *Prouocat*) Inuitat oratione & exemplo suo. *Bonam conscientiam*) Viros bonos, conscios integritatis suæ. *Extollit*) Ad honores eleuat: cùm præsertim aliquis bene prouinciam regeret, huic quæsita virtute dignitas offerebatur. patebat enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quisque quod cupiebat, petere poterat, & assecutus sibi debebat.

SCIO Domine memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere, quia tamen in hoc quoque sæpe indulsisti, admoneo simul & impensè rogo, vt Actium Suram prætura exornare digneris, cùm locus vacet, ad quam spem alioqui quietissimum hortatur & natalium splendor, & summa integritas in paupertate, & ante omnia felicitas temporum, quæ bonam conscientiam ciuium tuorum ad vsum indulgentiæ tuæ prouocat & attollit.

PLINIVS TRAIANO.

Sacerdotium sibi petit.

CVM) Auguratum, vel septemuiratum sibi petit *Maiorũm.*) Quos claros habuerat. *Boni*) Immò optimi. *Dignitati*) Præ-

CVM sciam Domine, ad testimonium laudémq. morum meorum pertinere, tam boni principis iudicio exornari, rogo, dignitati, ad quam me prouexit indulgentia

fecturæ

fecturæ ærarij, & in primis consulatui. nam has dignitates à Traiano acceperat ante auguratum, quod ipse ad Arrianum libro quarto, & in Panegyrico testatur.

tua, vel auguratum, vel septemuiratum, quia vacant, adiicere digneris, vt iure sacerdotij precari deos pro te publicè possim, quos nunc precor pietate priuata.

Auguratum) In quo Julio Frontino successit gratulabundus. quare alibi super hoc scribens, gratularis, inquit, quòd acceperim auguratum, iure gratularis, primùm quòd grauissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde, quod sacerdotium ipsum, cùm priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum plane & insigne est, quòd non adimitur viuenti. *Septemuiratum a.)* Me vnum facere ex septemuiris, qui epulas indicendi Joui, cæterisque diis potestatem habebant. de vtroque sacerdotio multa in præcedentibus enarrata. *Vacant)* Sunt sine domino, vnde non iniuria nunc in vrbe dicuntur vacare sacerdotia, mortuo sacerdote, nec dum alij collata. vacabat autem Auguratus per obitum Julij Frontini. *Adiicere)* Adstruere, addere. *Publicè)* Clara voce, vtilitate publica. augur enim publica signa à diis missa interpretabatur.

PLINIVS TRAIANO.

Gratulatoria ob victoriam.

VICTORIAE tuæ optime Imp. maximæ, pulcherrimæ, antiquissimæ, & tuo nomine, & reipubl. gratulor: deósque immortales precor, vt omnes cogitationes tuas tam lætus sequatur euentus, vt virtutibus tantis gloria imperij & nouetur, & augeatur.

VICTORIÆ) Gratulatur Imperatori ob victoriam de hostibus partam. *Victoriæ)* Parthicæ, an magis pro deuicto Decibalo Dacorum rege, cuius libro octauo meminit, signatè imperatorem Traianū appellauit, quòd is cum exercitu expeditione facta contra Dacos, victoriam retulerit. *Maxime)* Bis deuictis hostibus ferocissimis & sagacissimis. *Pulcherrimæ)* Ut coëgerit pendere tributa Romanis, & imperata facere, cùm secus fieret sub Domitiano, deinde rebellantes regem eorum ad necem compulso penitus subiugauerit, & Daciam in prouinciæ formam redegerit. *Antiquissimæ)* Memorandæ, simili imperatorum antiquorum, super qua ex inuicta antea gente bis acti fuere triumphi. *Reipublicæ)* Quia sub Traiano fuit summa libertas: nam legati Decibali ad senatum missi post primam deditionem, & arma, quæ Traianus illis ademerat, & pacem impetrarunt. *Gloria Imperij)* Sub Domitiano senescentis, & ruentis. *Nouetur)* Ob reductam militarem disciplinam. *Augeatur)* Redacta tum primùm Dacia, in formam prouinciæ.

PLINIVS TRAIANO.

De itinere suo in Bithyniam.

QVIA confido Domine ad curam tuam pertinere, nuncio tibi me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ μαλέαν nauigasse, quamuis con-

QVIA) Nunciat se venisse Ephesum, reliquum itineris in Bithy-

niam facturum, partim naui, partim vehiculis. *Pertinere ad c.t.*) Te curare. *ὑπὲρ μαλέαν*) Super Maleam, quæ & *μαλεία* dicitur, secundū Stephanum, promontorium est Peloponnesi, ex quo ad Cretam insulam, si Plinio credimus, certissimus cursus. interuallum autem à Malea ad columnas Herculeas si quis computet, ex autoritate Strab. inueniet stadiorum viginti duo millia & quingenta. maria ipsa, præsertim supra Maleam, propter aduersos ventorum flatus, non fuere tuta. inde natum vulgo prouerbium, Cùm Maleam deflexeris, domesticos obliuiscere. Virgilius Maleæ vndas sequaces appellauit. *Ephesum*) Joniæ ciuitatem.

trariis ventris retentus. nunc destino partim orariis nauibus, partim vehiculis prouinciam petere. nam sicut itineri graueis æstus, ita continuæ nauigationi Etesiæ reluctantur.

Retentus) In itinere remoratus. *Orariis na.*) Piscatoriis & paruis, sic interpretatur Mart. illud Plauti in Rudente, mea opera laboratur & rete, & horia. hęc conuenientior videtur lectio, tanquam paruis lembis lecturus esset oram litoris Jonij, potiusquam nauibus onerariis, quæ amant altum pelagus. *Vehiculis*) Terrestri itinere, commodius enim & celerius iter faceret quispiam ex Colophone Smyrnam vehiculo, quàm naui. *Prouinciam*) Bithyniam. *Graues æstus*) Ingentes calores, quibus illæ prouinciæ vexabantur. *Etesiæ*) Constat Etesias tantùm in æstate flare, cùm nulli ventorum magis stati sint. exoriuntur autem secundum Plinium, post biduum ab exortu Caniculæ. Gellius verò tradit, cùm canis oritur. Columella autem, Calend. Augusti. at Seneca in Naturalibus quæstionibus opinionem quorundam recitans, æstate, inquit, flare incipiunt, cùm & longius extenditur dies, & recti in nos radii diriguntur. à solstitio il is initium vltra ortum Caniculæ. non valent mane, nesciunt surgere, ob hoc à nautis somniculosi venti & delicati vocantur. sed Diodorus voluit Etesias à solstitio æstiuo nondum flare, & multo ante æquinoctium autumnale quiescere. & Hammonius singulis annis flare tempore fructuum, Etesias ventos oriri è terra, & eorum flatu nimios calores temperari: ab eisdem etiam maritimos cursus celeres & certos dirigi Cicero prodidit De natura deorum. esse autem subsolanos credidit Strabo libro tertio scribens, ex Hispania retrò habenda est nauigatio. obseruandum est in primis, quòd in eo mari vsque ad sinum Sardiniensem venti spirant subsolani, euri, qui & etesiæ dicuntur. at Plinius lib. xviij. ex Aquilone Etesias mutato nomine dici refert: nam & lib. ij. scripserat, Caniculæ exortum diebus octo fermè Aquilones præcedere, quos prodromos appellāt. post biduum autem exortus eosdem aquilones constantius perflare diebus xl. quos Etesias vocant. ego crederem non semper Etesias flare ab eadem cœli regione, hinc modò aquilonis, modò euri nomen accepisse, quod colligi potest ex verbis Gellij. addidissem, inquit, eos ventos, qui Etesiæ & prodromi appellantur, qui certo tempore anni ex alia atque alia cœli parte spirant. Hermolaus vir doctissimus ætatis nostræ, putat illud ex lib. xviij. cap. xxxiiij. contrarius Aquilo Africo flat, nec tamē eum toto anno in prædictis timet agricola, mollit sydera æstate media, legendum, mollitur sydere: quia sequitur mutátque nomen, id est non Aquilones amplius, sed Etesiæ vocātur. immò vt magis approbem eius sententiam, idem Plinius lib. ij. vbi Etesiarum meminit, mollire, tradit, eos creditur solis vapor geminatus ardore syderis. aduertendum tamen, Senecam ex autoritate Democriti referre Etesiarum flatum æstatem frangere, & à mensium feruentissimorum grauitate defendere, quod conuenit cum illo, mollit sydera. esse autem contrarios nauigantibus ab oriēte præter supradicta, Cæsar & M. Tullius testantur. ille enim in commentariis scribit, se teneri necessariò Alexandriæ Etesiis spirantibus, qui nauigantibus inde sunt aduersissimi venti. hic verò in epistolis ad Cælium, dum è Cilicia redire in vrbem decreuit: ego, inquit, nisi quid me Etesiæ morabuntur, celeriter (vt spero) vos videbo. ad hæc Tacitus: mare quoque Etesiæ flabant, horum flatu in orientem nauigātibus secundum, inde

aduersum erat. cùm itaque hi vēti, autore Plinio, sint frugibus infesti, tradit Laërtius flantibus illis ne fruges corrumperentur, Empedoclem iussisse excoriari asinos, factisque vtribus collibus & montium verticibus eos admoueri ad reprimendos flatus, cessantibúsque ventis colysanemiam vocatum. Etesium secundum Celsum, emplastrum rubrum est. at Etesij, autore Dionysio, penates apud Græcos dicuntur. *Reluctantur nauigationi*) Tendentibus ad septentrionem contrà nituntur.

TRAIANVS PLINIO.

RECTE renūciasti mi Secunde charissime. pertinet enim ad animum meum, quali itinere in prouinciam peruenias. Prudenter autem constituis, interim nauibus, interim vehiculis vti, prout loca suaserint.

RECTE) Laudat consilium Secundi. *Renūciasti*) Scripsisti per nūcium. *Pertinet ad animum meum*) Scire cupio quali itinere, prospero, an aduerso: naui, an vehiculo. *Peruenias*) Sis venturus. nondum enim peruenerat. *Interim*) Aliquando, partim. *Loca*) Viarum compendia.

PLINIVS TRAIANO.

In Bithyniam se venisse scribit.

SICVT saluberrimam nauigationem Domine vsque Ephesum expertus: ita inde postquam vehiculis iter facere cœpi, grauissimis æstibus, atque etiam febriculis vexatus Pergami substiti. Rursus enim transissem in orarias nauiculas, contrariis ventis retentus, aliquanto tardiùs quàm speraueram, id est XV. *Cal. Octobris Bithyniam intraui. Non possum tamen de mora queri, cùm mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, natalem tuum in prouincia celebrare. Nunc Reip. Prusensium impendia, reditus, debitores excutio, quod ex ipso tractu magis ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex causis à priuatis detinentur. præterea quædam minimè legitimis sumptibus erogantur. Hæc tibi Domine in ipso ingressu meo scripsi. Quintodecimo Cal. Octob. Domine prouinciam intraui, quam in eo obsequio, in ea erga te fide, quam de genere humano mereris, inueni.*

SICVT) Nunciat se tandem peruenisse in prouinciam, in quam missus fuerat à Traiano pro prætore cum consulari potestate, rogátque vt mittat mēsorem ad opera publica, in quæ multæ pecuniæ superfluò erogantur. *Grauissimis æstibus*) Præsertim canicularibus diebus, & flantibus Etesiis. *Pergami*) Longè clarissimum Asiæ Pergamum, Plinio referente, quod intermeat Silenus, præfluit Caïcus profusus Pindaro monte: Pergamea vocatur eius tractus iurisdictio. Strabo inquit, in his locis principatum quendam obtinet Pergamum, insignis ciuitas, quæ diu sub Attalicis regibus fuit, fœminino genere Græcorum aliqui, at Stephanus in Masculino protulere. *Substiti*) Moram

feci, retardatus sum xv. Calend. Octobr. *Mora*) Facta ob febres & contrarios vẽtos. *Auspicatissimũ*) Optimi auspicij. *Natalem tuum*) Natus est Traianus mense Septembri. *Excutio*) Scrutor, examino, nã missus fuerat ad ordinandum statum prouinciæ Bithyniæ. *Tractu*) Facto spatio. *Nimia*) Supra modũ. *Erogantur*) Impẽduntur. *Quam*) Optimam. *Mensorem*) Qui metiatur opera publica. Vegetius qui in castris ad podismum demetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant, vel hospitia in ciuitatibus præstant, hi mensores appellantur. an potius mensor hîc accipi debet pro eo qui curam remetiendorum publicorum operum habebat, & calculatore impensarum, ac litium æstimatore, cùm demetiri sit æquare & æstimare. *Reuocari*) Ad ærarium, vnde fuerant extractæ. *Curatoribus*) Qui multas pecunias dolo malo interceperant. *Ratione Prusensium*) Calculo, computatione Prusensis Reip. *Maximo*) Procuratore tuo.

Dispice Domine an necessarium putes mittere huc mensorem. videntur enim non mediocres pecuniæ posse reuocari à curatoribus operum, si mensuræ fideliter agantur: ita certè prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

TRAIANVS PLINIO.

VPEREM) Respõdet nõ posse ab vrbe mensorẽ mittere. *Corpusculi*) Fuit enim Plinius breuis & gracilis staturæ, id quod ipse alibi etiam asserit. *Tuorum*) Familiarium. *Ac iter ab Epheso fuiss. t. s. n.*) id est tã salubriter & commodè ab Epheso pedestri itinere peruenisses in Bithyniam, quàm ab vrbe Ephesum nauigasti. *Prospectum*) Rectè cautum. *Mei*) id est proconsulari imperio & potestate. *Vexatas*) Perturbatas, defraudatas. *Romæ*) Nam Circi latus incensum extruxit, Gymnasium, item theatrum in campo Martio, columnam cochlidem in foro, quæ etiam nũc durat, porticus, templa. *In p.*) Portum ostiensem refecit, Centumcellarum extruxit, Pontinas paludes exsiccatas pontibus permeabiles reddidit. *Excutere*) Inquirere.

VPEREM, sine querela corpusculi tui & tuorum, peruenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso, vt nauigationi fuisset, quam expertus vsque illò eras. Quo autem die peruenisses in Bithyniam, cognoui Secunde charissime literis tuis. prouinciales credo prospectum sibi à me intelligẽt. nam & tu dabis operam vt manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. nam & esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficienter habeo, sed in omni prouincia inueniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modò velis diligenter excutere.

PLINIVS

PLINIVS TRAIANO.

De custodiis.

ROGO Domine consilio me regas hæsitantem, vtrum per publicos ciuitatum seruos, quod vsque adhuc factum, an per milites adseruare custodias debeam. Vereor enim ne & per seruos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerum hæc cura distringat. interim publicis seruis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne idipsum vtrisque negligentiæ causa sit, dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

ROGO) Consulit Traianũ an custodiæ sint per seruos publicos seruandæ. *Hæsitantem)* Ambiguum. *Publicos ser.)* Seruorum aliqui erãt publici, qui Reipub. nomine empti fuerant, & publicis vsibus inseruiebant, aliqui priuati, priuatorum dominorũ. *Milites)* Stipendiarios, & ideo liberos. *Custodias)* Carcerem, locum vbi carcerarij custodiuntur. Columella, itaque mancipia vincta, quæ sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debebit, atq; explorare vt sint compedibus diligenter innexa, tum etiam custodiæ sedes an tuta & rectè munita sit. iurisconsultus etiam, homo, inquit, qui ex custodia producitur. *Et)* Vereor ne. *Hæc c.)* Custodiarum. *Distringat)* Occupet. *Non ex.)* Ingentem. *Addidi)* Ad custodias. *Id i.)* Additio militum seruis publicis. *Culpam)* Negligentiam. *Hi)* Milites. *Illos)* Seruos. *Regerere)* Referre, reflectere, excusare.

TRAIANVS PLINIO.

NIHIL opus est mi Secunde charissime, ad continendas custodias plureis commilitones conuerti. perseueremus in ea consuetudine, quæ isti prouinciæ est, vt per publicos seruos custodiantur. Etenim vt fideliter hoc faciãt, in tua seueritate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne si permisceantur seruis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint. Sed & illud hęreat nobis, quàm paucissimos milites à signis auocandos esse.

NIHIL) Rescribit seruandam esse antiquam cõsuetudinem. *Commilitones)* Vox imperatorum blanda, militibúsque grata, cùm se vnum de numero illorum putat, & militiæ socium. *Hæreat nobis)* In animo sedeat, curæ sit. *Reuocandos à signis)* Remouendos à suis ducibus, à castris.

Plinivs Traiano.

De numero militum Gabio Basso præfecto adsignatorum.

ABIVS) Nūciat non reuocasse milites supernumerarios à Gabio Basso, quoniam is responderat, non sufficere sibi numerum ab Traiano præscriptum. *Præfectum*) Non multo pòst testatur eadem, dum ipsum Cæsari commendat. *Me*) Hinc apparet, missum Plinium vt imperaret. *Beneficiariis*) Militibus, de quibus libro primo belli ciuilis Cæsar. Petreius verò non deserit sese, armat familiam: cum hac & prætoria cohorte cetratorum, barbarísque equitibus, paucis beneficiariis suis, quos suæ custodiæ causa habere consueuerat, improuiso ad vallum euolat. sunt autem beneficiarij, autore Vegetio, ab eo appellati, quòd promouentur ad militiam beneficio Tribunorum. *Reuocandos*) Ad signa sua. *Supra numerum*) A te constitutum.

ABIVS Bassus præfectus oræ Ponticæ, & reuerentissime & officiosissime Domine venit ad me, & cōpluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui, vir egregius, & indulgentia tua dignus, cui ego notum feci præcepisse te, vt ex cohortibus quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione vno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, ídque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit, quo minus statim reuocandos putarem quos habet supra numerum.

Traianvs Plinio.

T mihi) Mandat numerum militum quos velit assignari Gabio Basso. *Quo*) In alia lectione fuit, quorum alia, quid. *Subieci*) Subscripsi, verba per me ad Gabium scripta, statim his adieci, quæ sunt, multum interest, res poscat. *Imperare latius velint*) id est, Considerandum est an res poscat, vt Gabius apud se retineat supernumerarios milites, an id agat, vt multis dominetur. plerunque enim homines ambitione corrupti magna imperia affectāt. *Nobis*) Mihi, & tibi. *Signis*) A Ducibus suis. *Vt notum haberes*) Ut certior esses.

T mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui vt daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quot quæris scripsisse me? vt notum haberes, his literis subiici iussi. Multum interest, res pòscat, an homines imperare latius velint. Nobis autem vtilitas demum spectanda est, & quantum fieri potest, curandum ne milites à signis absint.

PLINIVS TRAIANO.

De balineo Prusensium.

PRVSENSES) Prusensium nomine petit balineum extrui. *A priuatis)* Nam prædixerat multas pecunias à priuatis variis causis detineri. *In oleum)* Quo vngebãtur. interdum est videre in antiquorum monumentis, balineum publicè, & oleum gratuitò datum. *Nitor)* Ædificiorum splendor & polities.

PRVSENSES Domine balineũ habent & sordidum & vetus: id itaque indulgentia tua restituere desiderant. ego tamen æstimans nouum fieri deberi: videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primum ea, quam reuocare à priuatis, & exigere iam cœpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre, quod alioqui & dignitas ciuitatis, & seculi tui nitor postulat.

TRAIANVS PLINIO.

SI instructio) indulget Prusensibus balinei ædificationem, modò ne per illos aliquid priuatim tribuatur, neque eorum vires per publicam pecuniam extenuẽtur ad alias collationes necessarias. *Intribuant)* Impendant. *Priuatim)* id est, viritim. *Minus fiat)* Minuantur redditus publici, ne possint conferre res necessarias.

SI instructio noui balinei oneratura vires Prusensiũ nõ est, possumus desiderio eorũ indulgere: modò ne quid ideo aut intribuant: aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

PLINIVS TRAIANO.

De aduentu Seruilij.

SERVILIVS) Certiorem facit Traianum de Seruilij aduentu Nicomediam.

SERVILIVS Pudẽs legatus Domine VIII. *Cal. Decembr. Nicomediam venit, meq́ longæ expectationis solicitudine liberauit.*

PLINIVS TRAIANO.

Pro Rosiano Gemino.

ROSIANVM) Rogat Traianum velit commendatum habere

ROSIANVM Geminum Domine arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia iunxerunt. Habui enim il-

Rosianum Geminum, sibi arcta familiaritate coniunctum: ad hęc virum integrum, probum, industriũ, & Cæsaris ipsius commilitonem, de quo pleraque libro primo.

Publicæ necessitudinis) Quia quæstor more maiorum consulem in parentis loco habere debeat.

Ipse apud te faueas) Sis fautor eius dignitatis, quod est in tua potestate. an dignitati, quam apud te gesturus est. *Precibus meis*) Ratione mearum precum. *Priuatis*) Collatis in me post quæsturam.

lum quæstorem in consulatu, mei summè obseruantissimum expertus: tantam mihi post consulatum reuerentiam præstat, vt publicæ necessitudinis pignora, priuatis cumulet officiis. Rogo ergo vt ipsi apud te pro dignitate eius, precibus meis faueas: cui, & si quid mihi credis, indulgẽtiam tuam dabis, dabit ipse operam, vt in his quæ ei mandaueris, maiora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero tibi & integritatẽ eius, & probitatem, & industriam non solum ex eius honoribus, quos in vrbe sub oculis tuis gessit, verumetiam ex commilitio esse notissimam. Illud vnum, quod propter charitatem eius nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio: teq; Domine rogo, gaudere me exornata quæstoris mei dignitate, id est per illum mea, quàm maturissimè velis.

PLINIVS TRAIANO.

De militibus Maximo procuratori adsignandis.

M*AXIMVS*) Cõsulit an relinquendos censeat in futurum milites quos supernumerarios Maximo Cæsaris liberto dimiserat, dum iret frumẽtatum. huius Maximi, liberti & Procuratoris Traiani probitatẽ, industriam, diligentiam, testimonio in sequentibus prosequitur. *Gemellino*) Virdio Gemellino procuratori Cæsaris, vt statim & in sequentibus Traianus rescribit. *Paphlagoniam*) Halys, secundum Strabonem, orientem versus Paphlagonum confinium est, austrum versus Phryges & Galatæ, qui ibi habitarunt, occidentem versus Bithyni & Mariandini: Septentrionem versus Euxinus. Plinius Pylæmeniam vocatam scribit à Pylæmene duce: Paphlagoniam verò à Paphlago Phinei filio, si Stephano credimus, in qua Tantalus, autore Diodoro, habitauit.

M AXIMVS libertus & procurator tuus Domine, præter decem beneficiarios, quos adsignari à me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. ex his interim, sicut inueneram in ministerio eius, relinquendos existimaui, præsertim cùm ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quinetiam tutelæ causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. in futurum quid seruari velis, rogo rescribas.

TRAIANVS PLINIO.

VNC quidem proficiſcētem ad comparationem frumentorum, Maximum libertum meũ, rectè militibus inſtruxiſti: fungebatur enim & ipſe extraordinario munere, cùm ad priſtinum actum reuerſus fuerit. ſufficiēt illi duo à te dati milites, & totidem à Virdio Gemellino procuratore meo, quem adiuuat.

NVNC) Reſpondet pro re frumentaria fuiſſe neceſſarios milites Maximo, ſed cum redierit, militibus quatuor contentum eſſe debere. *Inſtruxiſti)* Muniuiſti. *Extraordinario)* Ad comparãdum frumentum, cùm aliàs eſſet Cęſaris procurator. *Actum)* Procurationẽ. *Quem adiuuat)* Cui eſt in officio ſoci⁹.

C. PLINIVS TRAIANO.

De ſeruis inter tyrones inuentis.

EMPRONIVS Cælianus, egregius iuuenis, repertos inter tyrones duos ſeruos miſit ad me: quorum ego ſupplicium diſtuli, vt te conditorem diſciplinæ militaris, firmatorémque conſulerem de modo pœnæ. Ipſe enim dubito ob hæc maximè, quòd vt iam dixerant, ſacramento militari nondum diſtributi in numeros erant. Quid ergo debeam ſequi, rogo Domine ſcribas, præſertim, cùm pertineat ad exemplum.

SEMPRONIVS) Conſulit de pœna ſeruorum inter tyrones repertorum. *Sempronius Cælianus)* Cælianum Afrum recitat Lampridius præceptorem Antonini Diadumeni. *Tyrones)* Nouitios milites, de quibus Vegetius & Modeſtinus. *Seruos)* Quos ſacræ leges arcẽt à militia. neque reſpublica Romana, niſi in ſumma ingenuorum inopia, vſa eſt ſeruis ad bellum. *Conditorem)* Tãquam is plura militaris diſciplinæ inſtituta fecerit, quàm nemo antecedentium principum. quare Secũdus in Panegyrico, quàm inquit, ſpecioſum eſt, quòd diſciplinã caſtrorum lapſam extinctámque refouiſti, depulſo prioris ſeculi malo. & Dion autor, Traianum milites retinuiſſe ſub diſciplina, vt neque inſoleſcerent, neque contra ſe inſurgerent, ſed quieti imperia facerent: ſatis enim conſtat, ipſum poſt Auguſtum labentem diſciplinam incuria ſuperiorum principum retinuiſſe, & in melius reformaſſe, ordinatis & officiis & impendiis. hæc tamen quidam etiam Adriano aſcribũt. *Sacramento)* Nã iurabant milites in verba principis, ſe non receſſuros niſi præcepto ducis poſt completa ſtipendia, neque remp. prodituros, dum militiæ permouerentur. lege Vegetium & Liuium. Sacramentum, militare propriè dicitur. Frontinus. L. Valerio Flacco, & C. Varrone Coſſ. milites primò iureiurando facti ſunt. antè enim ſacramento tantummodo à Tribunis rogabantur, cæterùm ipſi inter ſe tantum iurabant, ſe fugæ atque formidinis cauſa non abituros, neque ex ordine receſſuros. Etiam pro iureiurando quod fit in iudicio, ponitur. Valerius. ſacramento cum adoleſcentulo contendere auſi non ſunt. idem libro ſeptimo, cum ſorore ſacramento contendere noluit. *In numeros)* In ordinem & numerum militum. ſuper quo lege quædam libro tertio, ad Tranquillum.

TRAIANVS PLINIO.

ECVNDVM) Respõdet, pœnam irrogandam esse delinquenti. *Voluntarij)* Non rogati. *Lecti)* Ab inquisitore euocati. *Vicarij)* Ut aliorum vices sustinerent: Martialis, iam volo vicarius esse. Liuius in bello Punico scribit ccc. militibus Siculis qui nolebant militare, totidem vicarios à Scipione datos: & Vegetius, seditiosos milites continendos ad omnem disciplinam arctissima seueritate tribunorum vel vicariorũ. Columella vicarius meę diligentiæ succedit is, qui me absẽte in locum meum substituitur. Apuleius: venisti tandem miserrimi laboris vicarius. Fabius mortem Alcestis vicariam appellauit, quia vicem morituri mariti subire non recusauit, & idem Apul. libro secundo dixerat, vicariam pro me lanienam. Horat. defunctúmque laboribus æquali recreat sorte vicarius. *Venerunt)* In militiam. *Cum h.)* Cum scirent se seruos. *Per num.)* Per ordines militiæ. *Probati)* Recepti tanquam boni milites. *Originis suæ)* Seruilis, an ingenuæ.

ECVNDVM mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarij se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarij dati. Lecti si sint, inquisitor peccauit: si vicarij dati, penes eos culpa est qui dederunt, si ipsi cùm haberent conditionis suæ consciẽtiam, venerunt, animaduertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quòd nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primùm probati sunt, veritatem ab his originis suæ exigit.

C. PLINIVS TRAIANO.

De iis, qui ex damnatione serui publici essent.

ALVA) Quęrit quid faciendũ de seruis damnatis, qui se ministeriis publicis immiscuerũt. *Magnitudine s.)* Integra tua maiestate, quia quodãmodo Cæsaris amplitudo minui videbatur, cùm à rebus maximis & grauissimis retrahebatur ad obscuras & deiectas. *Ius)* Arbitrium, facultatem. *Opus p.)* Vel metalli: Ulp. tit. De pœnis, inquit seruos in metallũ vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari sole-

ALVA magnitudine tua Domine descendas oportet ad meas curas, cùm ius mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In plerisque ciuitatibus, maximè Nicomediæ & Niceæ, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiáque his genera pœnarum, publicorum seruorum officio ministerióq; funguntur, atque etiam vt publici serui annua accipiunt. quod ego cùm audissem, diu multúmque hæsitaui, quid facere deberem. nam & reddere pœnæ post longum tempus plerosque iam senes,

re, nulla

re, nulla dubitatio eſt in miniſterium metallorum fœminæ in perpetuum, vel ad tempus damnari ſolent, ſimili modo & in ſalinas, in calcariam quoque, vel ſulphurariam damnari ſolent: ſed hæ pœnæ metalli magis ſunt. *In lu.*) Ad beſtias, vt cum illis depugnent, vel ad ludum gladiatorium. quicunque in ludum venatorum ſunt damnati, videndum eſt an ſerui pœna afficiantur, an permaneant in libertate, & magis eſt vt hi quoq; ſerui afficiantur. in hoc tamen diſtant à cæteris, quod inſtituuntur venatores, aut pyrrhichiarij, aut aliam quam volunt artem, geſticulandi, aut aliter ſe mouendi. *Similia*) Vt ad argenti fodinas, & lapidicinas. *Publicorum ſer. of.*) Qui vel cuſtodias tuebātur, viáſve publicas muniebant, cloacáſq; purgabāt. *Annua*) Alimenta, impenſa, ſalaria. *Redde rep.*) A qua ſe ad miniſteria publica tranſtulerant. *Frugaliter*) Fructuoſe, vtiliter. *Nimis ſeuerum*) Cum ſummum ius ſit ſumma crux. *Damnatos*) In perpetuum alicui pœnæ. *Paſci*) inutiles. alimenta præbere, & remouere eos ab officiis publicis. *Periculoſum*) Ne fame cogerentur ad deſperationem. *In ſuſpenſo*) Integram. *Fortaſſe quemadmodum*) An forte. *Decreta*) Sententias ſenatus. *Principum*) Coloniarum. *Dati*) Pœnis. legitur etiam, damnati. *Deprecantes*) Seruos, dimiſſos, liberatos à pœnis. *Hoc auſum*) Soluere eos à vinculis. *Autore*) Proconſule, vel legato.

& quantum affirmatur frugaliter, modeſtéque viuentes, nimis ſeuerum arbitrabar, & in publicis officiis retinere damnatos, non ſatis honeſtum putabam: eoſdem rurſus à Republica paſci otioſos, inutile, non paſci etiam periculoſum exiſtimabam. Neceſſariò ergo rem totam, dum te conſulerem in ſuſpenſo reliqui. Quæres fortaſſe quemadmodū euenerit, vt pœnis, in quas damnati erant, exoluerentur: & ego quæſiui, ſed nihil comperi. Quod affirmare tibi poſſum, vt decreta, quibus damnati erant, proferebantur: ita nulla monumenta, quibus liberati probarentur. Erant tamen qui dicerent, deprecantes, iuſſu proconſulum, legatorúmve dimiſſos. Addebat fidem, quod credibile erat, nemine hoc auſum ſine autore.

TRAIANVS PLINIO.

M*EMINERIS*) Reſcribit, ante decem annos damnatos, & ſenes, dandos miniſteriis, non procul à pœnis, reliquos nullo autore ſolutos, reddendos pœnę. *Iſtam*) Bithyniam. *Emendandam*) Alibi ad eundem, ſed ego ideo prudentiam tuam elegi, vt reformandis iſtius prouinciæ moribus ipſe moderareris, & ea conſtituas, quæ ad perpetuā eius prouinciæ quietem eſſent profutura. *Idoneo*) Legitimo. *Vetuſtiores*) In ſeruitute æ-

MEMINERIS idcirco, te in iſtam prouinciam miſsū, quoniam multa in ea emendanda apparuerint: erit autē vel hoc maximè corrigendum, quòd qui damnati ad pœnam erant, non modò ea ſine autore, vt ſcribis, liberati ſūt: ſed etiam in cōditionem proborum miniſtrorum retrahantur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec vllo idoneo autore liberati ſunt, hos oportebit pœnæ ſuę reddi: ſi qui vetuſtiores inuenientur, & ſenes, ante annos decem

rumnali supra decennium, dummodo ij sint senes. *Non longe)* Proxima pœnæ sunt, vt insequentia. *Balineum)* Publicum curandum. *Dari)* Destinari.

damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longè à pœna sint. Solent enim eiusmodi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum, & vicorum dari.

C. Plinivs Traiano.

De collegio fabrorum Nicomedensium instituendo.

CVM) Ob incēdium vastissimum Nicomediæ factū monet constituēdum esse collegium fabrorum. *Nicomediæ)* Urbis præclaræ in intimo sinu Bithyniæ. γερουσίαν. Senatum, autore Julio Polluce. *Isson)* Vide an legendum, Isæum, id est, Templū Isidis: sicut Serapæum, templum Serapidis, quæ Dion in vita Titi meminit incendio absumpta. quidam Isson putant ædificium quadratum habens paria latera, alij instar circi pariter vtrinque distans. sunt qui legant Hysson, locum scilicet certaminis, quia ὑσσός hastam significet. *Sparsum)* Euagatum, diffusum, grassatum. *Sipo)* Vel sipho, id est, canalis fistula ad deducendam aquam, & ex ea arcenda incendia. Strabo libro quinto asserit, vniuersas propè vrbis ædes subterraneos meatus, siphones, fistulas vndosas habuisse, id quod nunc etiam interdū defodiendo cellas vinarias deprehenditur: tāta per aquæductus aquarum vbertas influebat, vt per vrbem amnes inundare viderentur, vnde nil mirum si à Plinio auunculo vrbs pensilis dicitur, subtérque nauigata. quidam scribunt Siphonem esse vas, quo in Oriente vtuntur ad arcenda incendia. Scipo autem in Gellio libro nono, inter tela connumeratur. *Hama)* Inter instrumenta rustica connumeratur à Julio Polluce, & Catone. Suidas fabrile credidit instrumentum, inibíque duo prouerbia recitantur. in viris Pontificum plerunque leges hamas argenteas donatas ministerio diuino. quidam tentur hamulam inde deductam: de qua Columella in cultu hortorum: Aut habilem lymphis hamulam Bacchóve lagenam. nunc etiam hamula à circumpadanis nostris vulgo appellatur vas vitreum ad vsum aquæ & vini. Liuius insuper scribit, Hamas locum fuisse spatio tria millia passuum à Cumis. *Hæc)* Instrumenta ad incendia extinguenda. *Collegium fabrorum)* De quibus sæpe fit mentio apud historicos. *Faber)* Ferrarius. *In aliud)* Præterquam ad arcenda incendia.

CVM diuersam partem prouinciæ circumirem Nicomediæ vastissimum incēdium multas priuatorum domos, & duo publica opera, quanquam via interiacente, Gerusiam & Isson absumpsit. Est autem latius sparsum: primum, violentia venti, deinde, inertia hominum, quod satis constat, ociosos & immobileis tanti mali spectatores perstitisse, & alioqui nullus vsquam in publico sipho, nulla hama, dullum denique instrumentum ad incendia compescenda, & hæc quidem vt iam præcepi, parabantur. Tu domine dispice, an instituendum putes collegium fabrorum, duntaxat hominum. CL. ego attendam ne quis, nisi faber, recipiatur, néve iure concesso in aliud vtatur: nec erit difficile custodire tam paucos.

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

IBI quidem ſecundum exempla complurium in mẽtem venit, poſſe collegium fabrorum apud Nicomedẽſes conſtitui. Sed meminerimus, prouinciam iſtam, & præcipuè eas ciuitates, ab eiuſmodi factionibus eſſe vexatas. Quodcunq; nomen, ex quacunque cauſa, dederimus iis qui in idem contracti fuerint, hetæriæ quamuis breues, fient. Satius itaq; eſt, comparari ea, quæ ad coercẽdos ignes auxilio eſſe poſſint, admoneríque dominos prædiorum, vt & ipſi inhibeant, ac ſi res popoſcerit, adcurſu populi ad hoc vti.

T*IBI)* Reſpondet Traianus cùm Bithynia, præcipuè Nicomedia, perturbata fuerit ab eiuſmodi collegiis, ſatius eſſe comparatis inſtrumentis ignes coercere. *Complurium)* Urbium. in quibus ſunt fabrorum collegia. *Factionibus)* Corporibus, ſectionibus, collegiis. quare Martianus de collegiis illicitis & corporibus tradit mandatis Principum præcipi præſidibus Prouinciarum ne patiantur eſſe collegia ſodalitia. *Hetæriæ)* Siue hetariæ more poëtico, dicuntur ſodalitates, ſodalitia. ſenſus ergo eſt: cum Plinius ſcripſiſſet, numerũ cl duntaxat hominum tam paucorum eſſe facilem cuſtoditu: reſpondet Traianus, quodcunq; nomen illis dederis, tamen fient ſodalitates, quãtumcunque breues ſint, quas idem Plinius de Chriſtianis ſcribens, aſſerit iuſſu imperatoris vetuiſſe. *Quamuis breues)* Quamuis ſint paucorum hominum, fient hetæriæ. vocabuntur collegia & ſodalitia. *Prædiorum)* Ædificiorum. *Inhibeant)* Incendia.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio.

OLENNIA vota pro incolumitate tua, qua publica ſalus continetur, & ſuſcepimus Domine pariter & ſoluimus, precati Deos, vt velint ea ſemper ſolui, ſempérque ſignari.

OLENNIA) Admonet imperatorem, ſuſcepiſſe & ſoluiſſe vota pro eius incolumitate. *Solennia vota)* De ſolennibus Cæſaris diebus plura Tertullianus in apologetico. vbi refert ſolitũ fuiſſe ita illi acclamari, de noſtris annis augeat tibi Iupiter annos. nam vitam ipſi longiſſimam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum precabantur. *Signari)* Nam vel à conſulibus & prætoribus in vrbe, in prouinciis à procõſulibus ac præſidibus, interdum etiam à prætoribus vota ſuſcipiebantur, & perſoluebantur. ſignari ergo, rata habere. poſt enim nuncupationem ſignata ſeruabantur ad finem anni, cùm perſoluebantur, & alia noua nuncupabantur.

TRAIANVS PLINIO.

ESPONDET Traianus se lætari ob suscepta & soluta vota pro eius incolumitate.

T soluisse vos cum prouincialibus diis immortalibus vota pro mea salute & incolumitate, & nuncupasse, libenter mi Secunde charissime cognoui ex literis tuis.

PLINIVS TRAIANO.

De aquæductu Nicomedensium.

N *aquæductũ*) Monet Nicomedẽses frustrà impẽdisse plurimam pecuniam in aquæductum, se autem inuenisse quò deduci commodè posset, modò mittat aquilegem, vel architectum. *H S.* xxx.ccc xxix. Sestertia triginta millia, trecentena IX. nam autore Probo, x. signatũ cum virgula superius plana, apud antiquos decem millia significabat. *Diuisus*) Derelictus: legitur etiã relictus. c c.) Sestertia. *Arcuato*) Structo per arcus, qualibus in vrbem videmus aquas deductas multas, sed in primis Anienis. *Ad plana*) Sed ardua & eminentiora. *Superiore*) Priore aquæductu inchoato, sed demolito. *Testaceo*) Lateritio. *Vilius*) Minori impendio erit. *Aquilegem*) Qui scientiam deducendarum aquarum habet. Plinius lib. xxvj. syluestris vbi nascitur, subesse aquas credunt, & hoc habent signum aquileges. extat Theodorici Regis epistola, qua scribit se comparuisse, aquilegium (non enim dicit aquilegem) Romam venisse ab Africa. vbi ea ars pro locorum siccitate summo studio semper viguit, qui aridis locis aquas possit dare vernatiles, vt beneficio suo humida habitare faciat loca nimia sterilitate siccata. verum autore Marcello, Aquilex est qui aquam colligit. Varro in Quinquatribus. an hoc præstat Hero, filius Diogenis, quod ille è ventre aquam mittit ad hoc te iactas, at hoc pacto vtilior te Thuscus Aquilex. apud Iurisconsultum titulo De immunitatibus, aquilices passim legitur, fortasse ab eli-

N aquæductum Domine Nicomedenses impenderunt. HS. XXX. CCCXXIX. *qui imperfectus, adhuc relictus ac etiam destructus est rursus in alium ductum erogata sunt* C C. *hoc quoque relicto, nouo impẽdio est opus vt aquam habeant, qui tantam pecuniam malè perdiderũt. Ipse perueni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana ciuitatis & humilia perueniat. manent adhuc paucissimi arcus, possunt & erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est. aliqua pars, vt mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim & facilius, & vilius. Et imprimis necessarium est, mitti à te vel aquilegem, vel architectum, ne rursus eueniat quod accidit. ego illud vnum affirmo, & vtilitatem operis, & pulchritudinem seculo tuo esse dignissimam.*

cienda aqua: nisi tamen corruptè pro aquilege legatur. Frontinus tamen in libello De aquæductibus, aquarium vocat, qui curam distribuendæ aquæ habeat. minimus, inquit, modus in aquæ distributione continetur, cuius rei fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum vsum deriuare deprehendimus. & priùs dixerat, aquam Trabam modulis certis per vicem in dies dispensatam omnes villæ accipiunt: sed non eadem moderatione aquarij nostri procedunt: eam semper in supplementum Juliæ inducentes: Item, Anio aquariorum imperitia in aliquos eum specus deducentium, cæteras aquas vitiabat. Cælius & Juuenalis Aquarium pro vilissimo officij genere vsurpant. Ulpianus aquarios vocat seruos aquægerulos. At aquariolus, si Pompeio Festo credimus, dicitur mulierum impudicarum sordidus assecla. Id quod videtur asserere Apuleius in secunda Apologia, cùm inquit, hisce auditis exacerbatus aquariolus iste vxoris suæ ita ira extumuit. *Vel)* Hic obtinet locum coniunctionis. &, nam opus erat architecto ad constructionem operis, & aquilege ad mensuram modulorum & deducendarum aquarũ. *Quòd accidit)* Ut pecunia malè perdatur. *Seculo tuo)* Felicissimo tui imperij tempore.

TRAIANVS PLINIO.

VRANDVM est vt aqua in Nicomedensem ciuitatem perducatur. verè credo te ea, qua debebis, diligentia hoc opus aggressurum. Sed mediusfidius ad eandem diligentiam tuam pertinet inquirere quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint: ne cum inter se gratificantur, & inchoauerint aquæductus, & reliquerint. quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

VRANDVM) Hortatur ad opus aquæductus & inquisitionem pecuniarum expensarum. *Curandam)* Quia hoc nobis placet. *Hoc opus)* Aquæductus. *Gratificantur)* Rem gratam facere student, sibi applaudunt & indulgent. vt sub hoc prætextu publicas pecunias priuatè interceperint.

PLINIVS TRAIANO.

De theatro Nicensium.

HEATRVM Domine Niceæ maxima iam parte constructum, imperfectum tamen, sestertium, vt audio (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit, vereor ne frustrà. ingentibus enim rimis descendit & hiat, siue in causa solum humidum

HEATRVM) Consulit quid faciendum de theatro imperfecto, & gymnasio incendio consumpto Niceæ, ac balineo quod Claudiopolitani iuxta mõtem defodiebant, petítque ad ea architectum ab vrbe. *Ratio)* Summæ impensæ calculus. *Ne frustrà)* Hauserit & absumpserit supra centum sestertia. *Descendit ingentibus rimis)* Enatæ in eo rimæ maximæ descendunt vsque ad solum, inde fatiscit

& aperitur: Pollio Architectus lib.ij. cap. viij. scribit, inter structurarum genera esse reticulatum, quo tunc omnes vtebantur, sed ad rimas faciendas ideò paratum, quod in omnes partes dissoluta habet cubilia, & coagmenta.

& molle, siue lapis ipse gracilis & putris: dignũ est certè deliberatione, sitne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. nam fulturæ ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi, quàm sumptuosæ videntur. huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur, vt basilicæ circa, vt porticus supra caueam, quæ nunc omnia differuntur, cessante eo quod antè peragendum est. Iidem Nicenses gymnasium incendio amissum, ante aduentum meum restituere cœperunt, longè numerosius laxiúsque quàm fuerat. etiam aliquantum erogauerunt: periculum est ne parum vtiliter. incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus sanè æmulus eius à quo opus inchoatũ est, affirmat, parietes (quanquam viginti & duos pedes latos) imposita

Molle) Quod cedat, molle. præcipit enim Vitruuius, vt in fundamẽtis terra fodiatur vsque ad solidum. *Lapis*) Quo theatrum cõstructum est. *Putris*) Resolubilis. *Faciendum*) Perficiendum. *Relinquendum*) Imperfectum. *Fulturæ*) Fulcimenta, munimenta, instauramenta. *Substructiones*) Substructio fundamenti. eas Columella libro primo substractiones appellat. Si quis, inquit, ædificia volet in decliuibus areis extruere, semper ab inferiore parte auspicetur, quia cùm ex depressiore loco fuerint cœpta fundamenta, non solùm superficiem suam facilè sustinebunt, sed & pro fultura & substratione fungentur aduersus quidẽ ea, quæ mox, si fortè villam prolatare libuerit, ad superiorem partem applicabuntur. & Vitruuius, substructionis fundamentum distabit ab exteriore introrsus amplo spatio. & mox, neque vniuersa pondere premens poterit vlla ratione extrudere muri substructiones: nam substructio est quicquid muri per arcus & fornices dispositi sub terra est, qua dictione præter Victruuium frequenter vtitur Frõtinus in Aquæductibus. Theatri autem fundamentorum ratio ea: si in plano aut palustri loco constituetur, solidationes substructionésque ita erunt faciendæ, quemadmodum de fundationibus ędium sacrarum libro tertio à Victruuio scriptum est. *Subinde*) Statim. *Suscipitur*) Sustentatur theatrum. *Sumptuosæ*) Magno impendio. *Pollicitationibus*) Promissis offerentium. *Basilicæ*) Regiæ & sumptuosæ porticus, in quibus iudicia, conuiuia, saltationes fiebant. eas multi priuati homines sua pecunia extruendas promiserant: sicut porticus quæ erant in eminentiori parte theatri. *Circa*) Caueam, quæ est media theatri pars vacua, & caua propter ædificia hemicycla. Plautus, vt conquisitores singuli in subsellia eant per totam caueam spectatoribus. Apuleius conseptum caueæ appellauit Theatri ædificium, quod circumsepit cauum illud. quare ego aliud existimo concessum caueæ, de quo Virgilius libro quinto & octauo, aliud caueam tantùm. illud enim, vbi spectatores sedent per gradus: hoc verò, vbi ludi & spectacula dantur. *Eo*) Theatri hemicyclo. *Gymnasium*) Locum in quo athletæ exercitabantur. relege libro primo & secundo à nobis prænotata. Victruuius libro quinto, enarrata forma gymnasij philosophorum, rhetorum, ac dialecticorum, statim subiicit palæstritarum, eleganter & explicatè. *Numerosius*) Spatiosius, plurium membrorum. *Aliquantulum*) Pecuniæ impenderunt ad restitutionem gymnasij. *Vtiliter*) Illud restituant incompositum absque symmetria. *Sparsum*) Incommodũ diuulsis gymnasij membris, & indecorè inter se distantib. *Architectus*)

Qui

onera sustinere non posse, quia sine cemento medio farti, nec testaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt, magis quàm ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam buleutæ addunt beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent. Ergo cùm timeam, ne illic publica pecunia: hîc, quod est omni pecunia preciosius, munus tuum malè collocetur: cogor petere à te, non solùm ob theatrum, verumetiam ob hæc balinea, mittas architectum dispecturum: vtrum sit vtilius, post sumptum qui factus est, quoquo modo consummare opera vt inchoata sunt: an, quæ videntur emendanda, corrigere: quæ transferenda, transferre, ne dum seruare volumus quod impensum est, malè impendamus quod addendum est.

Qui illud restituit. *Onera)* Columnarum, porticuum, tectorum. nam autore Vitruuio tecta imponebantur in supremis theatri porticibus. *Farti)* Congesti. *Sine cemento medio)* Absque enim calce compacti lapides facilè corruunt. quare qui illud conduxerat ædificandum, fraudem commiserat, dum intermedia parietum nullo cemento conglutinarat. cùm satis constet, calcem esse lapidum laterúmque ad constructionem tenacissimum vinculum. hinc architectus mandat parietes crebriter satiandos ex calce & arena minutissima, vt diutius contineantur: quæ si superauerint & abundauerint, parietes plus habentes humoris non citò fient euanidi: si secus, dissoluentur. alia lectio habet, sine cemento medij farti, quæ etiam non improbanda est. *Testaceo opere)* Lateritio, quod opus ad regulam fabrefactum intermediam materiam meliùs continet, sicut in mœnibus vrbis videmus. *Claudiopolitani)* Claudiopolis, quæ & Bithynium autore Ptolemæo, vnde fuit Pinytus grammaticus in vrbe Epaphroditi Neronis libertus, nisi mendosus in hoc, vt in multis, Stephani codex. *Depresso)* Humili. cùm locus ad balnearum dispositionem secundum architectum sit deligendus quàm calidissimus, & auersus à septentrione. *Defodiunt)* Deprimunt, subterrant. *Buleutæ)* Senatores, decuriones. βουλὴ enim senatus. *Addunt beneficio tuo)* Nam lege Pompeia, qua Bithyni & Pontici vtebantur, hi qui in senatum à censoribus legebantur, dare pecuniam non iubebantur: sed quos Traiani indulgentia quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permiserat, & singula millia denariorum & bina intulerant. quare, inquit, tuo beneficio, quia beneficio imperatoris fuerant facti senatores: eo permittente struebatur balineum. *Addunt)* Accrescunt. *Ob introitum)* In senatum. *Conferent)* Ad structuram balinei. *Illic)* id est, in ædificatione theatri. *Hic)* In balinei dispositione. *Tuum munus)* Indulgentia ædificandi balinei, & ad id erogata pecunia in opera & theatri & balinei. *Seruare)* Si inchoata corrigemus. *Malè impendamus)* Si postea theatrum perfectum, rueret totum, & balineum ob malam positionem esset aliò transferendum.

Traianvs Plinio.

Vid oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenſes eſt, in re præſenti optimè deliberabis, & conſtitues: mihi ſufficiet, indicari cui ſententiæ acceſſeris. tunc autem à priuatis exigi opera tibi curæ ſit, cùm theatrum, propter quod illa promiſſa ſunt, factum erit. Gymnaſiis indulgent Græculi, ideò forſitan Nicenſes maiore animo conſtructionem eius aggreſſi ſunt. ſed oportet illos eo contẽtos eſſe, quod poſſit illis ſufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum, vt ſcribis, idoneo loco inchoauerunt, ſuadendum ſit, tu conſtitues. Architecti tibi deeſſe nõ poſſunt: nulla prouincia eſt, quæ non peritos & ingenioſos homines habeat, modò ne exiſtimes, breuius eſſe ab vrbe mitti, cùm ex Græcia etiam ad nos venire ſoliti ſint.

VID) Remittit iudicio Plinij, Theatri ædificationẽ. Nicenſes verò vult eſſe contentos ſufficienti gymnaſio, monétque vt in illis prouinciis quærat architectum. *In re præſenti)* Inſpecto ædificio. *Opera)* Promiſſa munera, vel ornamenta. Traiani conſtitutione, referente Pomponio iureconſulto, ſi quis ſui, alienı́ve honoris cauſa facturum ſe quicquam in aliqua ciuitate promiſerit, tam ipſe quàm hæres eius obligatur. *Græculi)* Ignominioſum verbum contra Græcos, vnde Iuuenalis ſatyra tertia. Græculus, inquit, eſuriens in cœlum ſi iuſſeris ibit, quinetiam Zonaras, qui hiſtoriam ab orbe condito vſque ad declinationem imperij in compendium reduxit, fatetur Romanos appellare ſolitos Achiuos Græcos ignominiæ cauſa tanquam viles & gregales. *Indulgent gymnaſiis)* Exercent palæſtram nimia cum voluptate: quare Plin. lib. xv. vſum, inquit, olei ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnaſiis publicando. cui ſententiæ Plutarchus in Quæſtionibus aſſentitur: nec aliud, inquit, Græcis ſeruitutem ac molliciem attuliſſe putant Romani, quàm gymnaſia & palæſtram, quibus relangueſcant adoleſcentium animi, & penitus effœminẽtur. hinc puerorum amores gigni. hinc ſomno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc ſaltationibus & motu compoſito, & certo, ac delicato cibi genere debilitari. quibus de cauſis ab armis ſe delapſos eſſe non intellexerunt: contentíque pro ſtrenuis ac fortibus militibus, ſe bonos palæſtritas & athletas dici, & haberi ad ſummam inertiam molliciémq; defluxerunt. Pauſanias, Palæſtram primus inuenit Theſeus, & artem fecit, cùm prius tantùm robore vterentur. vnde Diotimus Poëta luctam Herculis & Antæi ſcribens, refert meritò ſuccubuiſſe Antæum, quia inuentum luctæ fuit Græcorum non Lybicorum. *Maiore animo)* Quàm poſſint pati impenſam. *Nulla prouincia eſt)* Omnis Græciæ & Aſiæ, in qua prouincia plurimæ erant Græcorum coloniæ. *Peritos)* Architectura eruditos. in eundem ſenſum infrà ſcribit: Calphurnium Macrum credo facturum, vt te libratore inſtruat: neque enim prouinciæ iſtæ his artificibus carent. *Breuius)* Iter, cùm ſit longius. *Ad nos)* In vrbem.

PLINIVS TRAIANO.

De lacu Nicomedensium.

NTVENTI mihi & fortunæ tuæ, & animi magnitudinem, conuenientissimum videtur, demonstrare opera non minus æternitate tua, quàm gloria digna, quãtúmque pulchritudinis, tantum vtilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus, per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ, & sumptu modico & labore vsque ad viam nauibus, inde magno labore, maiore impendio vehiculis ad mare deuehuntur. Sed hoc opus multas manus poscit. at hæ porrò non desunt: nam & in agris magna copia est hominum, & maxima in ciuitate, certaq́ue spes, omneis libentissimè aggressuros opus omnibus fructuosum. superest vt tu libratorem, vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligẽter exploret, sit ne lacus altior mari, quem artifices regionis huius qua-

INTVENTI) Monet imperatorẽ Traianum vt lacum non procul a Nicomedia permittat fossa manu facta in mare deducere, futurum hoc magno decori, & emolumento toti regioni. *Fortunæ)* Felicitatis. nam amplissimum omnium imperatórum imperium tenuit Traianus. *Animi magnitudinem)* Scribit Dion Traianum gloriæ cupidũ, qua motum expeditionẽ sumpsisse aduersus Armenios & Parthos, hanc tamen causam præ se ferentem, quod illorum rex diadema à rege Parthorum non à se accepisset. *Nicomedensium fin.)* Nicomedia Bithyniæ in intimo sinu vrbis præclara, dicta de nomine regis cuiusdam Bithyni, qui eam condidit si Straboni credimus. multi enim eodẽ nomine vocati fuerũt, quemadmodum Ptolomæi, propter prioris claritatem. Pausanias scribit, à Nicomede Bithynorum rege cognomentum accepisse maximam vrbium in Bithynia, quæ prius Astacus dicebatur. & Stephanus, Nicomedia, inquit, ciuitas Bithyniæ à Nicomede Zelæ filio illustriss. regis, quæ etiam Olbia est appellata. non procul ab ea locant geographi Ascaniam paludem. nec omittam, Solinum tradere Hilam lacum, in quo periisse credunt delicias Herculis, vrbem Nicomediam iuxta Prusiadem alluere. nec mirum super tãta re Traianum consulit: nam Marcellus De operibus publicis, publico, inquit, sumptu opus nouum sine principis autoritate fieri non licere, constitutionibus principum declaratur. *Ligna, m.)* Ligna rudia & impolita: si formentur ædificiis idonea, melius tamen vt distinctè legatur, & materia sit tãquam genus, prædicta tanquam species. *Viam p.)* Quæ ducebat Nicomediam. *Ad mare)* Unde in ciuitatem importabãtur. *Manus)* Operariorum. *Certáque spes)* Nobis est. *Libratorem)* Librator, vt subinde legitur apud Frontinum, est qui peritiam habet librandi aquam ad libellam. vulgo nunc libellator dicitur. significat etiam librator, qui lapides emittit in bello. Tacitus, libratoribus funditoribúsque attributus locus, vnde eminus lapides & glandes torquerent. & Vegetius scribit, manu sola omnes milites meditatos libralia saxa, qui vsus paratior credebatur, quia non desiderabat fundam. *Architectum)* Quem Hammonius pręfectum ædificij interpretatur, & qui aliis fabris præest, quique formam ędificij excogitat, & aliquid parat παρὰ τὸ ἄρχω καὶ τὸ τέκτων. eius scientia est pluribus disciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius opera nascitur ex fabrica & ratiocinatione. fabrica

est, continuata ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur: & materia, vniuscuiusque generis opus est ad propositum deformationis. ratiocinatio autem est, quæ res fabricatas solerti ratione proportionis demonstrare ac fabricare potest. constat architectura ex ordinatione & dispositione. architectus igitur est, qui ædificandi rationem habet, & aquarum deducendarum plerunque tenet. videntur architectus & architector inter se differre: nam Seneca scribit: mihi crede, felix illud seculum ante architectos fuit: ante architectores ista nata sunt. iam nascente luxuria, in quadrum tigna decidere, & ferro per designata currente manu trabem scindere: nam primi, vt Virgilius, cuneis scindebant fissile lignum. non enim tecta cœnatoria epulas receptura parabantur. nisi tamen mendam suspicari volumus, vt pro architectores architectorias legamus. ab architecto verbum architectari, id est machinari, deduxit Vitruuius.

quadraginta cubitis altiorem esse contendunt. Ego per eadem loca inuenio fossam à rege percussam, sed incertum, vtrum ad colligendum humorem circumiacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum. est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu, sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor & accendor, vt cupiam peragi à te, quæ tantum cœperant reges.

Cubitis) In architectura cubitus sex palmis cõstat, digitisq; triginta quatuor. *Fossam)* Receptaculum aquæ manufactum. Ulpiano autore ff. xliiij. *Rege)* Mithridate. qui aliquando Bithyniam occupauit: siue à rege Persarum, quem Græci per excellentiam sine additione nominis regẽ plerunq; vocant. placet tamen magis intelligere Nicomedem, à quo Nicomedia appellationem accepit, in cuius finibus lacus extendebatur. *Sed incertum)* Sed dubium est vtrum cauauerit illam fossam. *Ad committendum flumini lacum)* Ut coniungeret Calpæ flumini lacũ. Calpa enim fluens à Nicomedia pontum ingreditur. *Imperfecta)* Non perueniens vsque ad flumen. *Hoc quoque dubium)* An remanserit imperfecta ob mortem regis, an quòd desperauerit posse perficere quod inchoauerat. *Hoc ipso)* Tanto magis. *Feres me ambitiosum)* Patieris me quò d sim gloriæ tuæ cupidus. *Tantum)* Non absoluendo. *Reges)* Nicomedes, quod vni suprà dederat, hic pluribus ascribit.

Traianvs Plinio.

Potest nos solicitare lacus iste, vt committere illum mari velimus: sed planè excogitandum est diligẽter, ne si immissus in mare fuerit, totus effluat. Certè quantum aquarum, & vnde accipiat, poteris à Calphurnio Macro petere. Libratorem & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam.

Potest) Traianus respondet, non abhorrere ab hoc opere, modò diligenter prouideat ne totus lacus effluat in mare. *Committere mari)* Per fossam in flumẽ deductam coniungere mari. *Demissus)* Deriuatus. legimus etiam immissus. *Effluat)* In mare descendat & exorbeatur. verior tamen scriptura, ne si commissus flumini fuerit, in mare totus effluat. quod sanè conuenit cum alia epistola, quæ de eodem lacu in sequentibus scripta est. erat enim lacus altior mari.

Certè)

Certè) Ut scias, quantum aquarum, quanta sit altitudo lacus. *Vnde)* A quo fonte. *Poteris)* Secundus infrà. ego interim Calphurnio Macro clarissimo viro autore rescripsi, vt libratorem quàm maximè idoneum mitteret. *Hinc)* Ex vrbe.

PLINIVS TRAIANO.

De Byzantiorum impendiis.

EQVIRENTI mihi Byzantiorum Reip. impendia, quæ fecit: indicatum est, Domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, eíque dari nummorum duodena millia. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putaui, vt simul sumptus leuaretur, & impleretur publicum officium. Eidem ciuitati imputata sunt terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Mœsiæ præest, publicè salutandum. Hæc ego in posterum circumcidenda existimaui. te Domine rogo, vt quid sentias, rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

EQVIRENTI) Consuluit Traianũ an abscindere debeat publicos sumptus Byzantiorum, qui dabantur legatis vt salutatum irent Imperatorem, vel Mœsiæ præfectum. *Requirenti)* Examinanti, discutienti. *Byzantiorum)* Byzantium oppidum Thraciæ iuxta Hellespontum, arctissimum inter Europam Asiámque diuortium in extrema Europæ posuere Græci in promontorio Chrysocera, duce Pausania Spartanorum rege, reddito oraculo, quærerent sedem cæcorum terris aduersam, ea ambage Calcedonij monstrabãtur, quòd priores illuc aduecti, præuisa locorum vtilitate peiora legissent. quippe Byzantium fertili solo, fœcundóq; mari, quia vis piscium in pontum erumpens, & obliquis subter vndas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. vnde quæstuosi & opulenti fiunt Byzantij. Stephanus refert tale datum oraculum Megarensibus in Delphis consulentibus, felices qui illam incolerent vrbem, litoris Thracis liquidum iuxta promontorium, os ponti, vbi piscis ceruúsque cibum pascuntur eundem, vbi condiderit in animo, omnia accipiet. Hammonius à Byzante Thraciæ rege appellatum scribit. Diodorus & Stephanus à rege Byzantio filio Crœssæ & Neptuni. postea nominata Constantinopolis, à Constantino Constantij filio in maius aucta, & imperij sedes facta, inde à multis noua Roma vocata, clara sanè bellis naualibus, & secundum Orosium, totius Orientis caput. *Psephismate)* Decreto. vsus est vocabulo Grȩco, sicut M. Tullius pro Flacco. sic sunt expressa ista quæ recitantur psephismata. nam quod nos decretum, psephisma dicunt Græci. *Eíque dari)* Qui personale munus ineunt, ideo viatiucm accipiunt, vt est apud iurisconsultos de muneribus & honoribus. legati qui ad sacrariũ principis mittentur, personale munus ineunt, quia viaticum quod legatum dicitur, interdum solent accipere. *Propositi tui)* Qui vis ciuitates quantum fieri licebit, leuari ab impendio. *Mittendum)* Per tabellarium. *Sumptus leu.)* Suppresso legato. *Publicum officiũ)* Salutatio. *Imputata)* Ascripta sunt. *Qui præest Mœsiæ)* Præfectus prouinciæ Mœsiæ, quæ & Mysia dicitur, incertum de inferiore an superiore loquitur. Mœsos imperio Rom. adiũxit Sylla. *Circũc.)* Abradenda, tollenda. *Confirmare)* Assentiendo. *Emend.)* Negando aliqua honesta ratione.

Traianvs Plinio.

Optime fecisti Secunde chariſſime, duodena iſta Byzantiis, quæ ad ſalutandum me in legatum impendebantur, remittendo. fungetur his partibus etſi ſolum eorum pſephiſma per te miſſum fuerit. Ignoſcet illis & Mœſiæ præſes, ſi minus illum ſumptuosè coluerint.

Optime) Traianus laudat cõſilium Secundi. *Duodena iſta*) Nummorum millia. *Pſephiſma fungetur his partibus*) id eſt, decretum ſupplebit vices legati, modò per te mihi mittatur. *Miſſum fuerit*) Ad nos. *Ignoſcet*) Patienter feret. *Si minus ſumptuoſè*) Si non per legatum, ſed tantum miſſo decreto.

Plinivs Traiano.

De diplomatibus.

Diplomata Domine, quorum dies præterita, an omnino obſeruari, & quàm diu velis, rogo ſcribas, méque hæſitatione liberes. vereor enim ne in alterutrum partem ignorantia lapſus, aut illicita confirmem, aut neceſſaria impediam.

Diplomata) Petit quẽ modum ſeruare debeat in diplomatibus, quorum dies præteriiſſet. Diploma propriè eſt priuilegium ſingularium virorum, & vicorum. quo immunitates ad tempus vel in perpetuum dantur, ſiue etiam quis ciuitate donaretur. Tranquillus in Caio. prolata diuorum, Julij & Auguſti diplomata, vt vetera & obſoleta deflebat. & in Nerone. diplomata ciuitatis Romanę ſingulis obtulit. Tacitus. M. Cluuius Rufus criminatus apud Vitellium, quòd diplomatibus ſuis nullum principem præſcripſiſſet. Diplomata demum intelliguntur pro quibuſcunque literis conceſſis à principe vel à magiſtratibus eius nomine, ſiue tabellariis vt liberum & expeditum iter faciant, ſiue exulibus reſtitutis, ſiue aliquo crimine abſolutis, ſiue obligationibus. Plutarchus in vita Galbæ. Conſulibus verò proponentibus publicos famulos qui imperatori decreta ferrent, quibúſque obſignata quæ vocantur diplomata darent, quæ cuiuſque ciuitatis magiſtratus cognoſcentes, in mutatione curruum, tabellariorum feſtinationem accelerant: non mediocriter Nymphidius excandeſcebat, quod non à ſe ſigillo & militibus acceptis illa miſiſſent. idem in Othonis. Ciuius Rufus ait, in Iberiam illata eſſe diplomata, quibus tabellarios emittunt, diuum Neronis nomẽ aſcriptum nomini Othonis habentia. Modeſtinus. Ad legem Corneliam de falſis, qui ſe pro milite geſſit, & illicitis inſignibus vſus eſt, vel falſo diplomate vias commeauit, pro admiſſi qualitate grauiſſimè puniendus eſt. Secundus: feſtinationem tabellarij, quem ad te cum epiſtolis miſi, diplomate adiuui. Tacitus: cauſa fingendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebantur lætiore nuncio reualeſcerent. Sen. Auguſtus quoſcunque ob adulterium familiæ ſuæ adeo non odit, vt dimiſſis cautiones quo tutiores eſſent diplomata daret. & lib. vij. De beneficiis. video iſtic diplomata & ſyngrapha & cautiones vacua habendi ſimulacra: vbi corruptè diplomata legitur.

Venu-

Venuleius tamen De verb. oblig. diplomata accipit pro continuato itinere die noctúque, quod tabellarij, quibus diplomata conceduntur, susceptum iter nullo tempore intermittant. nam imperatorum constitutionibus cursu publico per dispositos equos priuatis vti fas non erat, quòd ante cæteros eorum omnium notitiam quæ in prouinciis gererentur, hoc modo principes primi sciebant. Sed nostro seculo, priuato etiam sumptu res agitur equis per interualla locorum dispositis, quas postas vulgus appellat. vt neque, inquit Venuleius, diplomate, id est diebus ac noctibus, & omni tempestate contempta, iter continuare cogatur. & mox, quod si diplomate vsus, aut felici nauigatione maturius quàm quisque peruenerit Ephesum. *Dies præterita)* Hæc enim durabant ad certum diem.

TRAIANVS PLINIO.

IPLOMATA) Respõdet Traianus se noua missurũ diplomata. *Esse in vsu)* Obseruari. *Iniungo mihi)* Hoc imprimis mihi curãdum, vt citissimè noua diplomata mittam.

IPLOMATA, quorum præteritus est dies, in vsu esse non debent, ideo inter prima iniungo mihi, vt per omnes prouincias antè mittam noua diplomata, quàm desiderari possint.

PLINIVS TRAIANO.

De priuilegio Apamæorum.

V M) Voluerat Secundus cognoscere publicas Apamecorum rationes, sed eorum priuilegio detentus consulit imperatorem quid facto opus sit. *Apamea)* Bithyniæ Apameam (nam sunt & alibi eiusdem nominis) intelligit quam Ptolomeus iuxta fluminis Rhyndaci ostia locat. & Stephanus, Bithynia, inquit, Apamea, quam cõdidit Nicomedes, cognomento Epiphanes, prius dicta Myrlea. Ulp. de censib. est in Bithynia Apamea colonia. & Plinius lib. v. de cętero intus in Bithynia colonia Apamea, non autem Apamena, vt passim legitur. dicimus enim Placentiam Ro. coloniam, non Placentinam Ro. coloniam. *Legerẽtur)* Cognoscerentur, examinarentur. *Proconsulum)* Nam Secundus pari proconsulibus potestate in Bithyniã missus fuerat. *Habuisse)* Sibi concessum fuisse. *Priuilegium)* Priuatum ius indultum contra ius commune: nam nisi

V M vellem Apameæ Domine cognoscere publicos debitores, & reditum, & impendia, respõsum est mihi, cupere quidem vniuersos, vt à me rationes Coloniæ legerentur, nunquam tamen esse lectas ab vllo proconsulum, habuisse priuilegium, & vetustissimum morem, arbitrio suo Remp. administrare. Exegi, vt quæ dicebant, quæq; recitabant, libello complecterẽtur, quem tibi, qualem acceperam, misi: quamuis intelligerem, pleraq; ex illo ad id de quo quæritur, non pertinere. Te rogo vt mihi præcipere digneris, quid me putes obseruare debere. vereor enim ne aut excessisse, aut non implesse officij mei parteis videar.

aliquid indulgeret, non esset priuilegium. priuum enim significat singulum, ex autoritate Lucillij, scribente Marcello. hinc Festus priuos priuásque antiqui dicebant pro singulis, ob quam causam & priuata dicuntur, quæ vniuscuiusque sunt, & priuilegium, quasi priuata lex, vt de imperio Pompeij, de reditu M. Tullij. non sunt enim generalia iussa, neque de vniuersis ciuibus, sed de singulis concepta. quocirca inquit Gellius, priuilegia potius vocari debent, quia veteres priua dicebant quæ nos singula. priuilegiorum prærogatiua veterani separantur ab aliis, sed quædam causæ sunt, quædam personæ, & ideo quędam ad hæredes transmittuntur: quæ causæ sunt, quæ personæ sunt, ad hæredes non transeunt. *Vetustissimum m.*) Antiquam consuetudinem administrandi remp. suo arbitrio. vetustas enim semper pro lege habetur. Ulp. ff. j. inueterata cõsuetudo pro lege non immeritò custoditur: & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum: nam cum ipsæ leges nulla ex alia causa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sunt, meritò & ea quæ sine vllo scripto populus probauit, tenebũt omnes. quid enim interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Paulus ibidem, consuetudo est optima interpres legũ. Imp. Leo & Antonin. quod officiis, curiis, ciuitatibus, principiis vel collegiis præstitum cognoscitur longa consuetudine, perpetuam legis vicem obtinere statuimus: verum, inquit Iustinianus, Codicis viij. consuetudo non vsq; adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem. *Libello*) Supplicatione. *Quamuis*) Ordo & sensus, quamuis intelligerem ad id non pertinere pleraque ex illo de quo quæritur, id est, quãuis scirem in illo libello contineri extra illud de quo quæritur. erat enim verbosus & Asiaticus, pleraq; supra rem complectens. *Excessisse*) Mittendo libellum. *Non imp.*) Non recognoscendo rationes Apameorum.

TRAIANVS PLINIO.

LIBELLVS Apameorum, quem epistolæ tuæ iunxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi qualia essent, propter quæ videri volunt, eos qui proconsulibus hanc prouinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectatione rationum suarum, cum ipsum te vt eas inspiceres, non recusauerint. Remuneranda est igitur probitas eorum, vt iam nunc sciant hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate, saluis quæ habent priuilegiis, esse facturum.

LIBELLVS) Præcipitur saluo priuilegio rationes Apameorũ vt inspiciantur. Nescio an accusem Iulium Capitolinum, an dicam Macrinum principem ementitum in rem suam, in cuius vita legimus decreuisse omnia rescripta veterum principum tollere, vt iure, non rescriptis ageretur, cum Traianus nũquam libellis responderit, ne ad alias causas facta perferrentur, quæ ad gratiam composita viderentur, cum hîc & alibi videamus, libellis rescripsisse. *Remisit*) Exemit. sic in panegyrico, iniuriarum metum & accusandi necessitatem remisit. *Perpendendi*) Considerandi, examinandi. *Non recusauerint*) Voluerint. *Remuneranda*) Cùm conseruamus eorum priuilegia. *Probitas*) Virtus. *Ex mea voluntate*) Volo, inquit, vt rationes inspicias, ita tamen, vt priuilegia non infringantur.

PLINIVS

PLINIVS TRAIANO.

De religioso templo transferendo.

ANTE aduentum meum Domine Nicomedenses priori foro nouum adiicere cœperunt, cuius in angulo est ædes vetustissima Matris magnæ, aut reficienda, aut transferēda, ob hoc præcipuè, quod est multo depressior opere eo, quod nunc maximè surgit. Ego cùm quærerem, num esset aliqua lex dicta templo: cognoui, alium hîc, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo Domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta est, salua religione posse transferri, alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

ANTE) Veretur ædem in angulo fori sitam religione aliqua impediētē, in alium locum transferre quare consilium petit à pontifice max. Traiano quid faciendum. *Aduētum)* In prouinciam. *Nouum)* Forū. *Matris magnæ)* Cybeles quam tradit Diodorus Cæli filiam, & reginam appellatam, cæteras annis, prudentia, virtute prę̄stantem, in gratiam matris suæ Titeæ, quæ postea terra nominata est, fratres omnes (erant enim numero xlv.) nutrisse, eóq; magnam Matrem vocatam. mox tamen inquit, quòd pecorum puerorúmque morbis remedia introduxerit, infantibus verborum medicaminibus salutem præbuerit, plurimos in sinu fouerit, tum propter diligentiam, amorémque singulis præstitum, matrem omnium dictam. nec mirum si celebratur Cybele in Bithynia non procul à Phrygia, vbi creditur nata. *Transferēda)* In alium locum. *Depressior)* Humilior. *Eo opere)* Fori structura. *Dicata templo)* Dicandi templū. nam dicare, & dedicare propriè est dicendo deferre, & obsequio dare alicui numini. quærebat igitur Plinius an apud Nicomedenses cōstituta esset aliqua lex dicandorum templorum. legitur etiam dicta, id est posita, id quod in sequentibus reperit. quanquam ex responso Traiani confirmetur superior scriptura. *Hic)* Nicomedię. *Nos)* Romæ, ex libro quarto, repete, quæ de templi dedicatione enarrauimus. *Nulla lex)* Nullam putat legem morem diuersum dedicandi à Romano. *Alioquin commodissimum est)* Nisi impedierit religio, commodè poterit in alium locum transferri.

TRAIANVS PLINIO.

POTES me Secunde charissime, sine solicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædē Matris deûm transferre in eam, quæ est accommodatior, nec te moueat, quòd lex declinationis nulla reperitur, cùm solum peregrinæ ciuitatis capax non sit dedicationis, quæ fit nostro iure.

POTES) Permittit Traianus ius transferendi ædem quocunq; voluerit, sine periculo lædendi religionem. *Positio)* Situs. *In ea)* Positione. *Peregrinæ ciuitatis)* Alienigenæ. Varro de lingua Latina, agrorum quinque genera facit. Romanum, Gabinum, peregrinum, hosticum, incertum. peregrinus est ager pacatus: extra Romanum & Gabinum, dictus peregrinus à pergendo, id est, progrediendo: eò enim ex agro Romano primùm progrediuntur. *Nostro)* Romano.

PLINIVS TRAIANO.

Agit gratias.

IFFICILE est Domine exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quòd & mihi & socrui meæ præstitisti, vt ad finem consulatus Cœlium Clementem in hanc prouinciam transferres. ex illo enim mensuram beneficij tui penitus intelligo, cùm tam plenam indulgẽtiam cũ tota domo mea experiar, cui referre gratiam parẽ nec audeo quidẽ, quamuis maxime debeã: itaq; ad vota confugio, deósq; precor, vt iis quæ in me assiduè confers, non indignus existimer.

IFFICILE) Gratias agit Traiano, ꝙ post consulatum missurus sitin Bithyniam proconsulem Cœlium Clementem, rogant se & socru sua. *Ad finem consulatus)* Finito eius consulatu, quo sortiebãtur prouincias. *Hanc)* Bithyniã. *Mihi)* Rogãti. *Socrui)* Pompeiæ Celerinæ. *Vota)* Quoniam tunc præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem imperij.

IEM Domine, quo seruasti imperium dum suscipis, quanta mereris lætitia celebrauimus, precati deos, vt te generi humano (cuius tutela & securitas saluti tuæ innisa est) incolumẽ florẽtemq; præstarẽt. præiuimus & commilitonibus iusiurandũ more solenni præstãtibus, & prouincialibus, qui eadẽ certarunt pietate, iurantibus.

IEM) Admonet Traianum celebrasse diem, quo susceperat imperiũ, & commilitonibus iusiurandum solenne dedisse. *Diem)* Incertus est dies. Tacitus indicat circa Cal. Januarias milites consueuisse iurare in verba Principis. illo autem die fiebant solennia Cæsaris, & secundum Tertullianum, focos & choros in publicum educebãt, vicatim epulabantur, ciuitatem tabernæ habitu abolefaciebãt, vino lutum cogebãt, cateruatim cursitabant. *Quo seruasti dum suscipis)* Confugit, inquit in panegyrico, in sinum tuum concussa resp. ruénsq; imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est. nam cùm prætoriani milites peterent ad necẽ interfectores Domitiani, & Nerua contradiceret, seditionem mouerunt duce Æliano Casperio præfecto prætorij, quam vt Nerua sedaret, vestem exuit, & se iugulandum præbuit. nihil tamen sic profecit, trucidatis quos Ælianus destinauerat. erat enim Nerua militibus ob senium despectui. quare Capitolium conscendes bona præfatus fortuna. S. P. Q. R. & mihi Marc. Ulpium Traianum adopto: sic militum furor compressus, quamuis tunc absens Traianus cum imperio aduersus Germanos. sed hæc melius in panegyrico. *Praiuimus)* Præmonstrauimus conceptis verbis subsequente populo. legitur etiam: præbuimus & commilitonibus iusiurandum more solenni. eadem prouincialibus pietate certatim iurantibus. *Iusiurandum)* More solenni. quod erat iurare in acta Cæsarum, & in verba imperatoris noménque eius.

TRAIANVS PLINIO.

VANTA) Rescribit Traianus, sibi gratũ esse quòd à Plinio celebratus sit dies quo susceperat imperium.

VANTA religione ac lætitia cõmilitones, cum prouincialibus te præeunte, diẽ imperij mei celebrauerint, libẽter mi Secũde charissime cognoui literis tuis.

PLINIVS TRAIANO.

De pecunia fœnebri.

ECVNIÆ) Consulit an pecunias publicas decurionibus tradat leuiore vsura, cùm qui duodenis assibus velit accipere non inueniatur. *Publicæ)* Vniuscuiusque reip. an magis ærarij Romani. *Ociosæ)* Inutiles, infructiferæ. *Nam & prædiorum)* Occurrit iis quæ dici poterant. rarissimè, inquit, inuenimus prædia venalia, nec vllum qui velit præstare vsuras reip. *Duodenis assibus)* id est, Grauioribus vsuris. quidam centesimas vsuras intelligunt. nam quincunces aut trientes vsuras leuiores vocat Julianus ff. xxvj. De administratione & periculo tutorum vel curatorum. *Quanti à priuatis)* Usuras enim accipiebant duodenis assibus, vt scilicet ex centum assibus redderentur singulis annis xij. asses, quod fœnus etsi non admodum graue erat, tamen malebant rem cum priuato habere, quàm cum rep. *Per hoc)* Ex hac diminutione. *Idoneos)* Diuites iuxta illud Satyrici, Quantum quisque sua nummorum seruat in arca, Tantum habet & fidei. Ulpianus De vsuris. præses, inquit, prouinciæ prospicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur sine pignoribus, idoneisve hypothecis. *Inuitandos)* Pelliciendos ad mutuum. *Sic)* Diminuta vsura. *Decuriones)* Municipales senatores, debitores idoneos, quibus erat census centum millium. *Caueant)* Obligando sua, vel etiam fideiubendo. *Inuitis)* Decurionibus nolentibus accipere pecunias fœnori.

ECVNIÆ publicæ Domine prouidentia tua, & ministerio nostro etiam exactæ sunt, & exiguntur, quæ vereor ne otiosæ iaceant. nam & prædiorum comparandorum aut nulla, aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui velint debere Reip. præsertim duodenis assibus quanti à priuatis mutuantur. Dispice ergo Domine, nunquid minuendam vsuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes, etsi ne sic quidem reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita vt rectè Reip. caueant, quod quanquam inuitis & recusantibus minus acerbum erit, leuiore vsura constituta.

TRAIANVS PLINIO.

T) Traianus laudat consilium minuẽdarum vsurarum, improbat cogẽdum esse aliquem

T ipse non aliud remedium dispicio mi Secunde charissime, quàm vt quantitas vsurarũ minuatur, quo facilius

ad ſumendam pecuniam. *Qui*) Quatenus. Terētius: qui ſis, vel vnde. etiam quomodo ſignificat. idem: non qui argumentum teneat. & alibi: nam qui iſthæc tibi incidit ſuſpicio, aliquādo pro quare, tunc autore Porphyrione circumflexè pronunciādum eſt, quale illud Horatianum, Quî fit Mœcœnas. legitur etiam, quo: tunc erit maniſeſtiſſima lectio. *Modum*) Menſuram. *Eius*) Pecuniæ. *Ex c.*) Secūdum facultatem. *Mutuabuntur*) Mutuò accipient. Plautus: decem minas à patre mutuatus. *Conſtitues*) Facies, ordinabis. *Inuitos*) Decuriones. *Quod for.*) Quæ pecunia inter inuitos & recuſantes diſtributa, nullum fortaſſe vſum præſtitura ipſis ſit, & ideo futura ocioſa, ſi legimus, oneroſum, ſenſus erit apertior. *Ex iuſtitia*) Secundum iuſtitiam noſtram, quæ neminem cogit ad id, quo non tenetur.

pecuniæ publicæ collocentur. modum eius ex copia eorum qui mutuabuntur, tu conſtitues. Inuitos ad accipiendum compellere, quod fortaſſis ipſis otioſum futurum ſit, non eſt ex iuſtitia noſtrorum temporum.

PLINIVS TRAIANO.

Conſultatio ſuper reſtitutione exulis.

SVMMAS) Cōſulit imperatorem vt ſe regat ſuper exulibus relegatis ad tempus, deinde reſtitutis à proconſulibus, ſed præſertim eius qui in perpetuum à Julio Baſſo in prouinciā redierat, quia Baſſi acta fuerant reſciſſa. *Occupationes*) Imperij curas. *Prouincia*) Bithynia. *Edictum*) Calui, quo reſtituti fuerāt. *Integram*) Intactam cauſam, indiſcuſſam. *Alius*) Proconſul. *Comprehenſum eſt*) In illis mandatis. *A Iulio Baſſo*) Qui ſortitus Bithyniam redierat reus ſub Traiano, & accuſatus vix abſolutus, decreto tamen facto vt illius acta reſcinderentur. *Dictum i.*) Redditum ius. Tranquillus: aduocatíſque eorum negauit ſe aduerſus libertos ipſorum ius dicturum. hunc locum in panegyrico tangit, ſed obſcurius quàm vt ſtatim intelligatur. ô verè, inquit, principis, intercedere iniquitatibus magiſtratuum, infectum reddere quicquid fieri nō oportuerit. aliqua exemplaria habent, datum ius omnibus, id eſt conceſſum

SVMMAS Domine gratias ago, quod inter maximas occupationes iis de quibus te conſului, me quoque regere dignatus es, quod nunc quoque facias, rogo. Adiit enim me quidam, indicauítque, aduerſarios ſuos à Seruilio Caluo clariſſimo viro in triennium relegatos, in prouincia morari. illi contrà, ab eodem ſe reſtitutos affirmauerunt, edictúmque recitauerūt. qua cauſa neceſſarium credidi, rem integram ad te referre. nam ſicut mandatis tuis cautum eſt, ne reſtituam ab alio, aut à me relegatos: ita de iis quos alius & relegauerit, & reſtituerit, nihil cōprehenſum eſt. Ideo tu Domine conſulendus fuiſti, quid obſeruare me velles, tam Hercule de iis, quàm de illis qui in perpetuum relegati, nec reſtituti, in prouincia deprehenduntur. nam hæc quoque ſpecies incidit in cognitionem meā. Eſt enim adductus ad me in perpetuum relegatus à Iulio Baſſo proconſule. ego, quia ſciebam acta Baſſi reſciſſa, datúmque à ſenatu ius omnibus,

cessum damnatis posse vti iure suo, perinde ac si Bassus illos non cōdemnasset.

Proconsulem) Qui Bithyniam tunc administrabat. *Pœnæ suæ*) Exilio. Claudius imperator constituit, vt qui à prouincia sua relegatus esset, vrbe quoque & Italia submoueretur. *Grauius*) Supplicium quam exilium.

de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium, interrogaui hūc quem relegauerat, an adiisset, docuissetq́ proconsulem. negauit. per quod effectum est, vt te consulerem, an reddendum eum pœnæ suæ, an grauius aliquid, & quid potissimum, cōstituendum putares & in hunc, & in eos, si qui forte in simili conditione inuenirentur. Decretum Calui & edictum, item decretum Bassi his literis subieci.

TRAIANVS PLINIO.

QVID in personam eorū statuendum sit, qui à P. Seruilio Caluo proconsule in triennium relegati, & mox eiusdem edicto restituti in prouincia remāserūt: proximè tibi rescribam, cùm causas huius facti à Caluo requisiero. Qui à Julio Basso in perpetuum relegatus est, cùm per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se iniuria relegatum, neque id fecerit, atque in prouincia morari perseuerauerit, vinctus mitti ad præfectos prætorij mei debet. neque enim sufficit, eum pœnæ suæ restitui, quam contumacia elusit.

QVID) Respōdet Traianus, se prius interrogaturum Caluū, deinde rescripturum super relegatis, à Basso verò exactū mittendum vinctū ad præfectos prætorio. *Inp.*) Illa enim pœna erat personalis. *Neque id f*) Neque proconsulem causam suam docuisset. *Præfectos p.*) Nam duo erant, sic primum ab Augusto creati, memorante Dione, pro magistris equitum, si Aurelio ff. j. credimus, cùm apud veteres dictatoribus ad tēpus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerēt, qui associati principali curæ militiæ gratia secundam post eos potestatē gererent, regiminibus reip. ad imperatores perpetuò translatis. ad similitudinem magistrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi sunt. data est eis plenior licētia ad disciplinæ publicæ emendationem. his cunabulis præfectorum dignitas innata, in tantum meruit augeri, vt appellari à præfectis prætorio non possit. credidit enim princeps, eos qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & grauitate ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret iudicaturus. subnixi etiam alio priuilegio præfecti prætorio, ne à sententiis eorum minores ætate ab aliis magistratibus nisi ab ipsis restitui possint. Commodus superiorum institutum soluens, tres præfectos instituit: autor Capitolinus. *Suæ*) Exilio. *Elusit*) Conuicit, effugit, vt sæpius apud Tacitum. Donatus tradit eludere, esse finem imponere. si legemus, quam, tunc interpretabimur, elusit, id est effugisse credidit.

PLINIVS TRAIANO.

De Archippo philoſopho.

V M citarem iudices Domine, cōuentum inchoaturus: Flauius Archippus vacationem petere cœpit, vt philoſophus. Fuerunt qui dicerent, non modò liberandum eum iudicandi neceſſitate, ſed omnino tollendum de iudicum numero, reddēdumq́; pœnæ, quam fractis vinculis euaſiſſet. Recitata eſt ſententia Velij Pauli proconſulis, qua probabatur Archippus crimine falſi damnatus in metallum. ille nihil proferebat quo reſtitutum ſe doceret. adlegabat tamen, pro reſtitutione & libellum à ſe Domitiano datum, & epiſtolas eius ad honorem ſuum pertinenteis, & decretum Pruſenſium. addebat his & tuas literas ſcriptas ſibi, addebat & patris tui edictum, & epiſtolam, quibus cōfirmaſſet beneficia à Domitiano data. Itaque quamuis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putaui, donec te conſulerem de eo, quod mihi conſtitutione tua dignum videbatur. ea quæ ſunt vtrinque recitata, his literis ſubieci.

V M) Archippum iudicē iudicandi vacationē tanquam philoſophum petentem ſcribit Secūdus, accuſatum à quibuſdam, quòd fractis vinculis pœnā metalli aufugiſſet, ipſum autem in defenſionem ſui nihil proferre, ſed quædam ad honorem tantùm pertinentia. *Conuentum inchoaturus)* In vnaquaq; prouincia fiebant conuentus iudicij cauſa: aliæ plures, aliæ pauciores faciebant. Conuentus autem quatuor modis intelligitur, primò, cum quemlibet hominem ab aliquo conuentum eſſe dicimus. ſecundo, cùm ſignificatur multitudo ex compluribus generibus hominum contracta in vnum locum. tertio, cùm aliquem in locum frequentia hominū ſupplicationis aut gratulationis cauſa colligitur. quarto, cùm à magiſtratibus iudicij cauſa populus cōgregatur. hæc Feſtus. *Flauius Archippus)* Alium Archippum Atheniēſem antiquæ comœdiæ ſcriptorem nominat Suidas. *Vacationem petere)* Nam imperialibus conſtitutionibus philoſophi vacationem obtinent à muneribus publicis, ne hoſpitem reciperent, nulla municipali, nulla curialium conuētione vexentur, ſed indempta adminiſtratione ſeu accepta teſtimonialem meruerint miſſionem, ſint ab omni functione omnibúſque muneribus publicis immunes, quæ omnia filiis eorúmque coniugibus inuiolata imperatores præcipiunt apud iuriſconſultos cuſtodienda. *Non liberandum)* Nedum vacationem illi concedendam. *Pœnæ)* Metallorum foſſuræ. *Sententia)* Iudicium. *Crimine falſi)* Lex Cornelia de falſis, quæ etiam teſtamentaria vocatur, pœna irrogat ei qui teſtamētum vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit, ſignauerit, recitauerit, ſubiecerit, quíve ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciens dolo malo. eiúſque legis pœna, in ſeruos vltimum ſupplicium eſt: in liberis verò, deportatio. *In metallum)* Ad effodienda metalla in Ponto, vbi eſt Sandaracurgium mons concauus propter metallorum effoſſionem: hunc operatores maximis cuniculis ſubibant. olim ſolebant publicè operari, & foſſoribus vtebantur ſeruis ex aliquo maleficio redemptis. præter autem operandi laborem, qui maximus eſt, dicunt aërem ex metallis letiferum eſſe atque intolerabilem, propter odoris grauitatem è glebis prodeuntem. vnde corpora citò ibi mori. ſæpe metallorum effoſſionem deficere propter opera-

operariorum incommoditatem, qui cùm plures essent quàm C C. continuè & morbis & labe absumebantur. hæc Strabo res Ponti scribens. Ulpianus inquit, si in metallum datus in integrum restitutus sit, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera vel honores vocatur. *Pro)* Loco. *Epistolas)* Binas subsequentes. *Decretum Prusiensium)* Quo statuarum honor pluries habitus erat Archippo, qui Prusiensis erat. Prusa secundum Stephanum, à Prusiade differt. nam Prusias Bithyniæ à Prusio Zelatæ filio Bithynorum rege, Cius antea appellata, cuius ciuis Prusiensis: Prusa & ipsa quidem ciuitas parua Bithyniæ, condita à Prusio, qui aduersus Cyrum bellum gessit, cuius gentile Prusensis. Prusa iacet ad Olympum montem, sed Prusias iuxta sinum Astacenum ad orientem solem, prius dicta Cius. etiam ex autoritate Strabonis Cium Demetrius euertit, deditque Prusiæ Zelatæ, qui hanc restaurauit, & à se Prusiam appellauit. *Tuas)* Traiani, quæ non sunt in hoc libello. *Patris tui)* Neruæ. *Vtrinque)* Ab Archippo, & eius aduersariis: quamuis tantum Domitiani literæ, & Neruæ edictum cum epistola hîc subsint.

EPISTOLA DOMITIANI
AD TERENTIVM MAXIMVM.

FLAVIVS Archippus philosophus impetrauit à me, vt agrum ei. DC. circa Prusiadam, patriam suam emi iuberem, cuius reditu suos alere posset, quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

FLAVIVS) Domitianus donat Archippũ DC. sestertiis. *Feres liberalitati meæ)* Ascribes rationibus meæ liberalitatis, tanquam si Terentius librum rationum habuisset, quo principis liberalitates continebãtur. *Summam expensam)* Agri precium, & mensuram Archippo concessam. Tranquillus ferè ad idem. admonente dispensatore cùm producæ pro concubitu sestertia quadraginta donasset, quemadmodum summam rationibus vellet referri, Vespasiano, inquit, adamato. M. Tullius in Philippicis: qui L. Antonio mille nummûm ferret expensum. vtrunque complexus est Valerius libro tertio, prolatum ab eo, inquit, librum, quo acceptæ & expensæ summæ continebantur, discerpsit. Cicero ad Atticum, pro eo tibi præsentem pecuniam solui imperaui, ne tu expensum muneribus ferres: ne quod expendisti, ascriberes rationibus tuorum munerum.

Eiusdem ad L. Appium Maximum.

ARCHIPPVM philosophum, bonum virum, & professione sua etiam maioribus respondentem, commendatum habeas velim mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præstes in iis, quæ verecundè à te desiderauerit.

ARCHIPPVS) Domitianus cõmendat Archippum. *Professione)* Philosophiæ. *Maioribus)* Antiquis philosophis, & ideo melioribus. *Respondentem)* Parem, similem. *Verecundè)* Honestè.

Edictum Diui Neruæ.

VÆDAM sine dubio Quirites ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in iis bonus princeps, quibus illum intelligi satis est, cùm hoc sibi quisque ciuium meorum spōdere possit, me securitatem omnium quieti meæ prætulisse, vt & libenter noua beneficia conferrem, & ante me concessa seruarem. Ne tamen aliquam gaudiis publicis adferat hæsitationem, vel eorum qui impetrauerunt diffidentia, vel eius memoria qui præstitit, necessarium pariter credidi, ac lætum, obuiam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo existimet quisquam, quæ alio principe vel priuatim vel publicè consecutus, ideo saltem à me rescindi, vt potius mihi debeat, si illa rata & certa fecero. nec gratulatio vllius instauratis eget precibus. & qui non habent, me quem fortuna imperij vultu meliore respexit, nouis beneficiis vacare patiantur, & ea demum sciant roganda esse, quæ non habent.

VÆDAM) Edictum Neruæ, quo superiorum principum omnes, codicillos, diplomata, priuilegia, immunitates confirmat: quod prius fecerat Titus, si Tranquillo & Dioni credimus, cùm ex instituto Tiberij, omnes dehinc Cæsaris beneficia à superioribus cōcessa principibus aliter rata non haberent, quàm si eadem iisdem ipsi dedissent. *Ipsa*) Nostra. *Edicit*) Præfatur, prædicit, edicto ostendit. *Spectandus*) Admirandus, laudandus. *Illum*) Me. *Intelligi*) Esse bonum. *Cum hoc*) Cum persuasio bonorum ciuium vel non admonita, id est etsi edicto non moneretur, possit sibi persuadere, me prætulisse securitatem omnium meæ quieti, scilicet mihi antiquius fuisse consulere saluti publicæ, dum illius gratia suscepi imperium, quàm quietè in secessu viuere: nam senex admodum Nerua cœpit imperare, quibus annis ocium & vacationem à rebus publicis lex permittit: sed Parthenius, & reliqui non prius inuaserunt Domitianum, quàm Neruæ persuaserunt vt susciperet imperium mortuo illo. magis tamen probo, vt absque, vel, nō admonita persuasio, legatur, quoniam structura melius procedit, ídque in aliquibus exemplaribus reperitur abesse. *Concessa*) Beneficia ab aliis imperatoribus. at Galba secus fecit, reuocato bis & vicies mille sestertio, quod Nero diuersis donauerat, relicta tantum decima parte donatariis. *Gaudiis publicis*) Reipublicæ lætæ Domitiani nece, & imperatore Nerua. *Ne tamen*) Ordo est, tamen necessarium pariter credidi, & reliqua. *Ne afferat aliquam hæsitationem*) Ne quoquo modo quis dubitet. *Vel eorum*) Vel quod diffidant, posse seruari beneficia concessa malis hominibus, vel à malo principe. *Eius*) Domitiani, cuius memoria infensa erat. *Saltem*) Vel ob hanc præcipuè causam. *Vt potius mihi debeat*) Nam si rescidisset priorum diplomata, opus erat denuo impetrare illa ab imperatore Nerua, cui hoc beneficium debuissent, quæ ille omnia vno edicto confirmauit, vt esset intentus in concedendis nouis priuilegiis, non in veteribus confirmandis. *Gratulatio vllius*) Qui gratulatus esset imperatori concedenti sibi priuilegium. *Instauratis precibus*) Repetitis ad confirmandum illud, cùm iam per edictum remiserim precandi necessitatem. *Vultu*) Nostro. *Meliore*) Liberaliore. *Nouis*) Nondum concessis à prioribus principibus. *Patiantur*) Preces Romanorum, id est, precentur noua, cùm priora comprobauerim. *Ea*) Priuilegia. *Quæ non habent*) Quæ nondum impetrauerunt.

Epiſtola eiuſdem ad Tullium Iuſtum.

VM) Eiuſdẽ Neruæ epiſtola qua Domitiani confirmat ordinationes. *Prioribus)* Sub aliis principibus. *Standum)* Parendum.

VM rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoatæ conſummatæq́; ſunt, obſeruanda ſit, tum epiſtolis etiam Domitiani ſtandum eſt.

PLINIVS TRAIANO.

De eodem Archippo.

LAVIVS) Mittit libellos Archippi & Furiæ accuſatricis illius Traiano. *Accuſatrici)* Furiæ. *A qua & ipſa)* A qua ipſa.

LAVIVS Archippus per ſalutem tuam æternitatémque petiit à me, vt libellum quem mihi dedit, mitterem tibi. quod ego ſic roganti præſtandum putaui, ita tamen, vt miſſurum me, notum accuſatrici eius facerem: à qua & ipſa acceptum libellum his epiſtolis iunxi, quo facilius velut audita vtraque parte diſpiceres, quid ſtatuendum putares.

TRAIANVS PLINIO.

OTVIT) Liberat hac epiſtola Traianus Flauium Archippum à pœna metalli. *In quo ſtatu)* Cùm damnatus in metallum abruptis vinculis aufugiſſet. *Naturæ)* quæ mitis & clemẽs eſt. *Statui)* Damnationi, malæ conditioni. *Interuentu p.)* Literis ſcriptis à Domitiano in honorem eius. *Ab his)* Pruſienſibus. *Pronunciaſſet)* Iudicaſſet. *Non eò pertinent)* Non ideo à me dicuntur. *Noui)* Præter ſupradicta. *Furia primæ)* Non quæ prima accuſauerat Archippum, ſed cognomento Prima.

OTVIT quidem ignoraſſe Domitianus, in quo ſtatu eſſet Archippus, cùm tã multa ad honorẽ eius pertinentia ſcriberet, ſed meæ naturæ accommodatius eſt, credere etiam ſtatui eius ſubuentum interuentu principis, præſertim cùm etiam ſtatuarũm ei honor toties decretus ſit ab iis, qui ignorabant quid de illo Paulus proconſ. pronunciaſſet. quæ tamen mi Secunde chariſſime, non eò pertinent, vt ſiquid illi noui criminis obiicitur, minus de eo audiendum putes. Libellos

Furiæ Primæ accuſatricis, item ipſius Archippi, quos alteri epiſtolæ tuæ iunxeras, legi.

Plinivs Traiano.

De lacu Nicomedenſium.

TV quidem Domine prouidentiſſime, vereris ne commiſſus flumini, atque ita mari lacus effluat, ſed ego in re præſenti inueniſſe videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. Poteſt enim lacus foſſa vſque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, ſed relicto quaſi margine contineri pariter & dirimi. ſic conſequemur, vt nec vicino videatur flumini miſtus, & ſit perinde ac ſi miſceatur. Erit enim facile per illam breuiſſimam terram, quæ interiacebit, aduecta foſſa onera tranſponere in flumen. quod ita fiet, ſi neceſſitas coget, & ſpero non coget. Eſt enim & lacus ipſe ſatis altus, & nunc in contrariam partem flumen emittit, quod interclusum inde, & quò volumus auerſum, ſine vllo detrimento lacus tantum aquæ, quantum nunc portat, effundet. præterea per id ſpatium, per quod foſſa facienda eſt, incidunt riui, qui ſi diligenter colligantur, augebunt illud quod lacus dederit. Enimuero ſi placeat foſ-

TV) Diligenter circumſpexerat Secundus quomodo lacus Nicomedenſium poterat vel in mare, vel in flumen deduci, ita vt magno commodo toti regioni eſſet futurus. neque mirum ſi rem tam diligenter ſcrutatus fuerat, nouerat in emiſſario lacus Fucini à Claudio facto, primò detectam operis incuriam haud ſatis depreſſi ad lacus ima vel media, vnde iterum neceſſe fuiſſe, vt ſpecus altius effoderentur. *Flumini)* Calpæ. ſed plane dixerat, explorandum eſt diligenter, ne ſi commiſſus flumini in mare effluat. *Præſtanti)* Maximi momēti, magnifica deductione lacus Alcanij. *Cuniculo)* Suffugio, excuſationi. cuniculus enim foſſa latens & ſubterranea, qua ſolent hoſtes emergere in obſeſſa oppida, ab animali cuniculo harum viarum, vt exiſtimat epigrammaticus poëta, monſtratore. quidam legunt, periculo, quod non improbo. *Emitmi)* Coniungi. *Margine)* Intercapedine, iſthmo, continēti. *Continenti)* Veluti coniungi, & tamen diuidi. *Facile)* Erit. *Tranſponere)* Tranſagitare, vt vocabulo vtar Patauinorum nautarum, ex Brenta flumine in mare curru ligneo tranſuehentium per breuiſſimam terræ intercapedinem. quare, ſi quis Patauio Venetias vectus eſt, facilius hoc Secundi conſilium intelliget à ſimili. *Quod ita fiet)* Tranſportabimus per interiectam terram: ſi nullo alio meliori poterit modo fieri. ſed ſpero id non erit neceſſe. *Altus)* Profundus. *Flumen)* Eiuſdem nominis, cuius & lacus. *In contrariam)* In Propontidem, ſecundùm tabulam Ptolomæi. *Interclusum)* Interſeptum, obſtructum. *Effundet)* Per foſſam loco fluminis. *Fienda)* Reſtitue facienda, cum nuſquam apud idoneos reperiatur fienda. nam quod legitur apud Plinium ſeniorem libro vigeſimonono capite vltimo minutatim fienda: ex codice antiquo reſtituendum, findenda, quod quidem me-

dem melius conuenit. *Illud*) Flumen. *Enimuero*) Ad hæc, præterea. Tacitus libro decimosexto, Enimuero Montanum probè viuentem, neque famosi carminis quia protulerit ingenium, extorrem agi.

longius ducere, & arctius pressam mari æquare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris seruabit, & reprimet quicquid è lacu veniet. quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, cataractis aquæ cursum temperare. Verùm & hæc & alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem planè Domine debes mittere, vt polliceris. Est enim res digna & magnitudine tua, & cura. Ego interim Calphurnio Macro, clarissimo viro, autore te scripsi, vt libratorem quam maximè idoneum mitteret.

Longius) Per lõgius campi spatium non committẽdo flumini Calpæ. *Arctius*) Ne euagetur humor, & maiori copia sit opus, ac sic lacus euacuetur. *Pressam*) cõtractam. *Repercussus*) Vndarum æstus & recellens fluctus. *Seruabit*) Continebit quoquomodo in fossa. *Loci natura*) Si fuerit nimium deuexa. *Nihil præstaret*) nullam opẽ ferret. *Expeditum*) In promptu, facile, quo verbo lib. ix. vsus est. *Cataractis*) Decisionibus, id est, quibusdam locis circumseptis lapidibus vel asseribus, immo vtrisque: vulgo concas appellant, quales interdum est conspicere in fossa deducta ab Abdua Mediolanum vsque: nam Nili cataractas Diodorus existimat nauigabiles. locus est latitudine stadiorũ x. accliuis, præceps, in angustum clausus inter cannales, vbi frequentia saxa scopulis similia aquam magna vertigine mirabilique elisam reflectunt, inq; contrariũ cursum spiris agunt redundantibus, quod in stuporem intuentes ducit. est enim ita velox hoc in loco aquæ decursus, vt sagittæ similis videatur. Nili incremento temperante cursum, quidam nauibus descendũt, ascendendi verò nulla est facultas, vt flumine omne hominum ingenium superante. in fossis verò manufactis per cataractas non difficiles ascensus & descensus. *Vt polliceris*) Dixerat enim, & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam. *Autore te*) Nam rescripserat: potes à Calphurnio Macro petere libratorem.

TRAIANVS PLINIO.

MANIFESTTVM est, mi Secunde charissime, nec prudentiã nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum: cùm tam multa prouisa habeas, per quæ non periclitetur exhauriri, & magis in vsus nobis futurus sit. elice igitur id quod præcipuè res ipsa suaserit. Calphurnium Macrum credo facturum vt te libratore instruat: neque enim prouinciæ istæ his artificib. carẽt.

MANIFESTVM) Secundum laudat quòd summa prudentia summáque diligentia scrutatus fuisset quomodo Nicomedensium lacus vel in mare vel in flumen adduci posset.

PLINIVS TRAIANO.

De tabellario regis Sauromatæ.

SCRIBIT) Mittit tabellarium regis Sauromatę cũ tabellario Lycormæ ad Traianum. *Legatio*) Regis Sauromatæ. *Bosphoro*) Cimerio: nam duplex est Bosphorus, Cimerius, paludis Mæotidis finis, & initium Euxini ponti: Bosphorus Thracius, Ponti finis, & Propontidis initium. iuxta Mæotides paludes vtrinque Sauromatæ incolũt. lege Plinium libro sexto, & Strabonem vij. discordantes inter se pro latitudine Bosphori Cimerij. ad hæc Bosphorus, ciuitas Ponti iuxta Cimerium sinum. alia etiam ciuitas Indiæ, authore Stephano. Hammonius multa de Bosphoro narrat, Dionysij & Plutarchi ac aliorum testimonio, vt quod vterque Bosphorus ab Io Inachi filia sit transfretatus, vnde Bosphorus, βόος πόρος. id est, bouis transitus. verùm apud eundem præduce Philarcho sequitur, intra Euxinum incolæ inexpertes erant agriculturæ, extra verò expertes. quare illa pelagi pars βόσπορος appellabatur, quòd seminaretur. σπόρος enim semen. aut quod olim volentes fretum transmittere, compositis ratibus & bobus subiugatis transibant. vnde cognomentum. Eusebius author, Traianum recepisse in fidem Sauromatas Bosphoranos. *Ciuitatem*) Niceam. *Sauromata*) A rege Sauromatarum. Sauromatæ enim gens Scythica, si Stephano credimus. Sauromatia duplex est, vna in Europa, altera in Asia. dicitur etiam Sarmatia, & gentilis, Sarmata. Strabo de Scythis & Sauromatis loquens, vt non, inquit, omnia Bosphoranis subiecta sunt regibus quos pop. Rom. instituerit. *Vsus opp.*) Rapiens hanc occasionem.

SCRIPSIT mihi Domine Lycormas libertus tuus, vt si qua legatio à Bosphoro venisset vrbem petitura, vsque in aduentũ suum retineretur. & legatio quidem duntaxat in eam ciuitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit: sed venit tabellarius Sauromata, quem ego vsus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendum putaui: vt possis ex Lycormæ & ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire debes.

PLINIVS TRAIANO.

Diploma commodasse.

REX) Diploma se commodasse tabellario Sauromatæ, scribit.

REX Sauromates scripsit mihi, esse quædam quæ deberes quàm maturissimè scire. qua ex causa festinationem tabellarij, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adiuui.

C. PLINIVS TRAIANO.

De aſſertione ingenuorum, qui pro ſeruis educati ſunt.

MAGNA Domine, & ad totam prouinciam pertinens quæſtio eſt, de conditione & alimentis eorum, quos vocant θρεπτοὺς: *in qua ego auditis conſtitutionibus principum, quia nihil inueniebam aut proprium, aut vniuerſale, quod ad Bithynos ferretur, conſulendum te exiſtimaui, quid obſeruari velles. neque enim putaui, poſſe me in eo, quod autoritatem tuam poſceret, exemplis eſſe contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur diui Auguſti ad Anniam pertinens, recitatæ & epiſtolæ diui Veſpaſiani ad Lacedæmonios, & diui Titi ad eoſdem, dein ad Achæos, & Domitiani ad Auidium Nigrinum & Armenium Brocchum proconſules: item ad Lacedæmonios, quæ ideò tibi non miſi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur, & quia vera & emendata in ſcriniis tuis eſſe credebam.*

MAGNA) Quærit iudicium imperatoris ſuper iis, qui liberi nati fuerunt expoſiti, deinde à quibuſdam ſublati, & in ſeruitute educati. *Prouinciam)* Bithyniam. *Conditione)* Serui an liberi eſſent. Imperator in inſtitutionibus conſtituit, vt ij qui vulgo concepti ſunt, & Latinè ſpurij appellantur, Græcè verò σκοτιοί. id eſt, furto geniti, liberi ſint, neque ſerui, neque in patria poteſtate. quanquam mendoſe loco σκοτίο ſpado circumferatur. *Alimentis)* An reddere deberent alimenta ſuis alumnis. θρεπτοὺς) Vulgo nutritos. alij legunt ἐκθετοὺς expoſitos. Necare videtur non tantum, is qui partum præfocat, ſed is qui abiicit, & qui alimoniam denegat: & is qui publicis locis miſericordiæ cauſa eum exponit, quam ipſe non habet. caput eſt libro Codicis viij. de infantibus expoſitis liberis. omiſſis igitur cæteris conſtitutionibus imperator Iuſtinianus ſanxit, nemini licere, ſiue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, ſiue à libertina progenie: ſiue ſeruili conditione maculatus, expoſitus ſit, eum puerum in ſuum dominium vendicare, ſiue nomine dominij, ſiue aſcriptitiæ, ſiue colonariæ conditionis. ſed neque iis qui eos nutriēdos ſuſtulerunt, licentiam concedit penitus cum quadam diſtinctione eos tollere: & educationem procurare, ſiue maſculi ſint, ſiue fœminæ, vt eos loco libertorum, vel ſeruorum, aut colonorum, aut aſcriptitiorum habeant. ſed nullo diſcrimine habito, ij qui ab eiuſmodi hominibus educati ſunt, liberi & ingenui appareant, & ſibi acquirant, & in poteſtatem ſuam, vel ad extraneos hæredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerint tranſmittant, nulla macula vel ſeruitutis vel aſcriptitiæ vel colonariæ conditionis imbuti. nec quaſi patronatus iura in rebus eorum iis qui eos ſuſceperunt, prætendere concedit, ſed in omnem terram quæ Romanę ditioni ſuppoſita eſt, hoc obtinere. *Conſtitutionibus)* Ordinationibus quæ pro legibus habentur. *Proprium)* Reſcriptum vel priuilegium aliquod Bithynorum tantum ad eos pertinens. *Vniuerſale)* Ad omnes pertinens. nam extat Theodoſij & Valentis imperatorum ad ſenatum epiſtola, cui initium, Quæ ex relationibus iudicum, vel conſultatione in commune flo-

rentissimorum sacri nostri palatij procerum auditorium introducto negocio statuimus, vel quibuslibet corporibus, aut legatis, aut prouinciæ vel ciuitati aut curiæ donauimus: nec generalia iura sint, sed leges fiant iis duntaxat negociis atq; personis pro quibus fuerint promulgata. *Exemplu)* Superiorum principum. *Edictum)* Quo vetatur vel iubetur aliquid, edictum dicimus. *Anniam)* Annij filiam. *Eosdem)* Lacedæmonios. *Dein ad Achæos)* Recitatis epistolis diui Titi ad Lacedæmonios, recitatæ etiam deinde fuerunt eiusdem principis Asiæ ad Achæos. repete quæ in præcedentibus de Achaia annotauimus. *Armenium Brocchum)* Brocchi cuiusdam meminit Seneca. ad Junium Brocchum Illyrij præfectum scripsit Claudius imperator. appellare consueuimus Brocchos, quos alij broncos, quibus dentes prominent, autoribus Varrone, Columella, Plinio.

TRAIANVS PLINIO.

VÆSTIO) Rescribit, nulli libertatem adimẽdam. *Expositi)* Abiecti à suis. *In commentariis)* In quibus rerum gestarum summam complectitur. *Ad omnes prouincias)* In vniuersum. *Assertionem)* Vendicationem, libertatis. Venuleius ff. xliij. si quis liberum hominem ignorantem suum statum, dolo malo retinuerit, cogitur exhibere. quanto igitur magis, si rescicuerit: nullo enim tempore retineri liber homo potest. *Redimendam)* Emendam ab vllo.

VÆSTIO ista quæ pertinet ad eos, qui liberi nati expositi, deinde sublati à quibusdam, & in seruitute educati sunt, sæpe tractata est: nec quicquam inuenitur in commentariis eorum principum qui ante me fuerunt, quod ad omnes prouincias sit constitutum. Epistolæ sanè sunt Domitiani ad Auidium Nigrinum, & Armenium Brocchum, quæ fortasse debebant obseruari: sed inter eas prouincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia. & ideò nec assertionem denegandam iis, qui ex eiusmodi causa in libertatem vindicabuntur, puto, neque ipsam libertatem redimendam precio alimentorum.

PLINIVS TRAIANO.

De legato Regis.

EGATO) Excusat se quòd legatũ regis Sauromatarum non diu retinuerat. *Nicea)* Plures Niceas pluribus locis legimus. hæc autem Bithyniæ metropolis, iuxta lacum Ascanium in campo admodum felici, sed æstate

EGATO Sauromatæ regis, cùm sua sponte Niceæ, vbi me inuenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam Domine non putaui: primùm, quòd incertum adhuc erat quando libertus tuus Lycormas venturus esset: deinde, quòd ipse proficiscebar in diuersam prouinciæ partem, ita officij necessitate exigente.

parum

Hæc in notitiam tuam perferenda existimaui, quia proximè scripseram, petiisse Lycormam, vt legationem, si qua venisset à Bosphoro, vsque in aduentum suum retinerem, quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, præsertim cùm epistolæ Lycormæ, quas detinere, vt antè prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessuræ viderentur.

parum salubri, quam primùm Antigonus condidit Philippi filius, & Antigoniam nominauit, postea Lysimachus, quam ab vxoris nomine filiæ Antipatri Niceam appellauit. vrbis ambitus stad. xvj. in figura quadrata, quæ in campo sita portas quatuor habet ad rectos angulos, & in munitionem excisa. quare ex vno lapide, qui circa medium gymnasium positus est, omnes quatuor portæ conspiciuntur. Niceæ meminere Strabo, Plinius, Appianus, Ptolomæus. *Epistolæ)* Quas legato regis Sauromatæ scribebat, & iam Secundus per tabellarium Traiano miserat. *Legatum)* Properantem ad imperatorem.

PLINIVS TRAIANO.

De reliquiis sepultorum transferendis.

PETENTIBVS quibusdam vt sibi reliquias suorum, aut propter iniuriam vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliáque his similia quæcunque secundum exemplum proconsulum transferre permitterem: quia sciebam in vrbe nostra ex eiusmodi causis collegium pontificum adiri solere, te Domine maximum pontificem consulendum putaui, quid obseruare me velis.

PETENTIBVS) Quærit an permittat transferre mortuorum reliquias iusta aliqua ratione. *Venustatis)* Quæ ne lapidibus quidem parcit. Mors etiam saxis nominibúsque venit, Ausonius inquit. *Incursum)* Exundationem, demolitionem: multa enim ædificia secum trahunt fluminum excursus. *Similia)* Probabilia. *Aliáque)* Ordo & propter alia quæcunque similia his. *Exemplum)* Imitationem. *Proconsulum)* Bithyniæ ante me. *Max. pontificem)* Nam fuit pontifex max. Traianus, quod antiquæ memoriæ declarant, vt illa, Imp. Cæsari, diui Neruæ F. Traiano, Augusto, Germanico, Dacico, Pont. Max. & reliqua. Secundus Panegyrico: Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus Pontifex Max. stetit ante gremium consulis. Et alibi, Nonne si Pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc aut similem elegerit. & in fine. nobis parentem, tibi Pontificem maximum elegisti. Pontifex ergo maximus diiudicat sacras omnes causas: religionibus deorum & summæ reip. præest. de potestate eius lege plura apud Liuium & Dionysium libro secundo Antiquitatum. Maximum quidam dictum tradunt, quòd maximarum rerum, quæ ad sacra & religionem pertinent, curam habeat, & iudex sit, vindéxque contumeliæ priuatorum magistratuum, neque senatui rationem, neque populo reddens. vocatos autem pontifices alij autumant, quoniam deos colunt potentia sacrorum omnium domini: alij verò nomen effictum ad potentum profligationem, tanquam iubente Numa potentia sacerdotes obire sacra. plures à pontibus faciendis esse dictos, ab sanctissimis & vetustissimis sacrificiis, quæ ad pontem fierent. esse autem eam obseruationem & structuram veluti aliud quicquam ex immotis patrísque sacris,

sacerdotibus delegatam. nefas enim & execrabile apud Romanos existimari, lignei pontis super Tyberim extructi (inde sublicio nomen) dissolutionem, ideò lignis compacti pro diuino quodam dicto omni prorsus amoto ferro. hanc rationem deridens Plutarchus à pluribus tamen veram opinatam memorat: Dionysius confirmat omni prorsus ambiguitate sublata.

TRAIANVS PLINIO.

VRVM est iniungere necessitatem prouincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorū propter aliquas iustas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti prouinciæ præfuerunt, & ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

VRVM) Permittit transferre reliqas. *Pontificum*) Romanorum. *Ex causa*) Si iusta, permittendum: sin minus, negandum.

PLINIVS TRAIANO.

De loco balinei Prusensibus concedendo.

VÆRENTI *mihi Domine Prusæ, vbi posset balineum quod indulsisti, fieri: placuit locus in quo fuit aliquando domus, vt audio pulchra, nunc deformis ruinis. per hoc enim consequemur, vt fœdissima facies ciuitatis ornetur, atque etiam vt ipsa ciuitas amplietur, nec vlla ædificia tollantur, sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem huius domus conditio talis. Legauerat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, iusserátque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo redditum aliquandiu ciuitas per-*

VÆRENTI) Ostendit locum Prusæ idoneum, vbi possit ędificari balineum, quod imperator extrui concesserat. *Ciuitatis*) Ædificiorum vrbanorum, sæpius tamen ciuitas pro ciuibus quàm pro ædificiis. *Melius*) Decentius. *Iusserat*) Polyęnus moriens. *Peristylio*) Peristylium Latinè dici potest circumcolumnium: nam porticus sunt columnis suspensæ. M. Tullius prospectam porticum cum conclauibus pauimentatam trecêtum pedum concupierat, amplissimum peristylium. Victruuius: in palæstris peristylia quadrata siue oblonga sunt facienda, domus ampliores habent latiora peristylia, in quibus sunt quatuor paris porticus altitudinis, aut vna quæ ad meridiem spectat excelsioribus columnis constituitur. communia sanè ædificia, in quæ de populo quilibet inuocati suo iure poterant venire, sicut in vestibulum & cauædium. *Ei*) Claudio tanquam deo in numerum enim deorum à Nerone relatus est.

Spolia-

cepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est, ac iam penè nihil ex ea nisi solum superest. quod tu Domine siue donaueris ciuitati, siue venire iusseris propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare. eum autem locum in quo ædificia fuerunt, exedra & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cuius beneficio elegans opus, dignúmque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quanquam mendosum, misi tibi: ex quo cognosces, multa Polyænum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quæ vt domus ipsa perierunt: à me tamen in quantum poterit, requirentur.

Spoliata) Surreptis regulis, & quæ ad ornatum faciebant. *Venire*) Vendi reip. Prusensium per tuum procuratorem. *Accipiet*) Reputabit venditionem summum munus, quanto magis donationem. *Area vacua*) Loco patenti & sub dio inter peristylium. *Exedra*) Sessio, vbi viri consident, autore Polluce: qui libro septimo insuper refert, quas nunc exedras dicimus, olim Græcos pastadas vocasse. & Victruuius, constituantur, inquit, in tribus porticibus exedræ spaciosæ, habentes sedes in quibus philosophi, rhetorésque ac reliqui qui studiis delectentur, sedentes disputare possint. eæ in porticibus ad occidentem fieri debent. Iosephus pariter exedram, vbi Salomonis templum describit, occidentalem memorat. Suidas etiam Septentrionalem. Marc. Tullius ait, tùnc dedita opera quiescentibus aliis in eam iam exedram venisse, in qua Crassus posito lectulo requieuisset. *Consecrare*) Dedicare, & sacrum facere. *Testamenti*) Claudij Polyæni.

TRAIANVS PLINIO.

POSSVMVS apud Prusenses area ista cum domu collapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei vti. Illud tamẽ parum expressisti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. nam si facta ædes esset, licet collapsa sit, religio eius occupauit solum.

POSSVMVS) Permittit balineũ fieri. *Facta*) Extructa. *Religio*) Locus in quo ædes sacræ ædificatæ sunt, etiam diruto ædificio sacer manet adhuc, vt Papinianus scripsit, sed Pomponius ff. xij. cùm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa vel sacra esse. quòd si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur. qui tamen casus hic locum non habet: quare iure scripsit, religionem locum occupasse.

Plinivs Traiano.

De assertione ingenuorum.

Postulantibus quibusdam, vt de agnoscendis liberis restituendisque natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Rufo, & secundum exempla proconsulum, ipse cognoscerem. Respexi ad senatusconsultum, pertinens ad eadem genera causarum. quod de his tantùm prouinciis loquitur, quibus proconsules præsunt: ideóque rem integram distuli, dum tu Domine præceperis, quid obseruare me velis.*

Postulantibus) Consulit de liberis cognoscẽdis, & natalibus restituendis: nam consequens est, vt qui inuentus fuerit liber, restituatur natalibus suis, id est, ingenuitati, perinde ac si nunquam seruiuisset. titulus est ff. ix. De natalibus restituẽdis, vbi Ulpianus, à principe, inquit, natalibus suis restitutum eum, qui se ingenuum natum principi affirmauerat. interdum & serui ex pòst facto iuris interuentu ingenui fiunt, vt ecce si libertinus à principe natalibus suis restitutus fuerit. illis enim vtique natalibus restituitur, in quibus initio omnes homines fuerunt, non quibus ipse nascitur. idem fit, cùm plebeius inter nobiles asciscitur, quamuis nunquam antea nobilis fuerit. *Proconsules p.*) Non enim omnibus prouinciis præerant proconsules, sed pletisq; proprætores. & quamuis Bithynia à proconsule regeretur, ipse tamen extra ordinem missus, vtpote imperatoris sui reuerens, petit quid obseruare debeat.

Traianvs Plinio.

Si mihi sonatusconsultum miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, & natalibus suis restituendis.

Si mihi) Senatusconsultum petit à Secundo, quo posset cognoscere de assertione ingenuorum.

Plinivs Traiano.

De Callidromo Laberij Maximo fugitiuo.

Apuleius, Domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cùm detineretur à Maximo & Dionysio pistoribus, quibus operas suas

Apuleius) Callidromum multorum seruum, variante fortuna Traiano mittit. *Apuleius*) Apuleium Rufinum lego consulatum gessisse cum Seuero imperatore. fuit & ille scriptis suis clarus. Apuleius Madaurensis non multo Secundo posterior. *Statione*) Præsidio. nec mirandum si Apuleius scripserit Secundo de seruo fugitiuo, cùm Ulpianus tradat statutam mulctam ei qui fugitiuum celauerit, nec intra xx. dies dominis

minis reddiderit, vel magistratibus exhibuerit. diuus etiam Marcus generali epistola declarat, præsides & magistratus & milites stationarios adiuuare debere dominos in inquirendis fugitiuis. fugitiuus autem est præter iam memorata secundum iurisconsultos, non is qui solùm fugiendi consilium à domino suo ceperit, licet id se facturum iactauerit, sed qui in ipso facto fugæ, vitium mentis detexerit: nam cum aliquo actu intelligi constat. *Pistoribus)* Quorum officium erat farinam & panem facere. *Locauerat operas suas)* Precio addixerat se faciundo operi. operę sunt diurnum officium, hæ autem pertinent ad verum dominum deductis necessariis impensis: sic prudentibus non dissonè respondentibus.

locauerat, confugisse ad tuam statuam: perductúmque ad magistratus indicasse, seruisse aliquando Laberio Maximo, captúmque à Susago in Mœsia, & à Decibalo muneri missum Pacoro Parthiæ regi: pluribúsque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse, atque ita in Nicomediam peruenisse. quem ego perductum ad me, cùm eadem narrasset, mittendum ad te putaui, quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam se habentem imaginem Pacori, & quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inueniri potuisset, simul mittere: sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est annulo meo, cuius est apophragisma quadriga.

Ad statuam tuam) Imperatorum imagines statuásque summa venerabantur obseruãtia, vnde apud Philostratum legimus, Aspendi principem cùm multitudo ei faces intentaret, confugisse ad asylum Tiberij, cuius statuæ illic venerabiliores sanctiorésque habebantur, quàm Iouis olympij simulachrum: ita vt impietatis quidam damnatus fuerit, quòd seruum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat. Athenæus in rebus Sybariticis tradit, etiã seruos confugere solitos ad templa & monumentum parentum dominorum. Callistratus De pœnis. ad statuas, inquit, confugere vel imagines principum in iniuriam alterius, prohibitum est, nisi quis ex vinculis vel custodia detentus à potentioribus ad huiusmodi præsidium confugerit: his enim venia tribuenda est. ne autem ad statuas vel imagines quis confugiat senatus censuit. Imp. Valen. Theod. & Arcadius rescripserunt. qui ad statuas vel euitandi metus vel creandæ inuidiæ causa confugerint, si certas habuerint causas quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerint, iure ac legibus vendicentur. si verò probati fuerint, artibus suis inuidiam inimicis suis creare voluisse, vltrix in eos sententia proferatur. diuus Antoninus consultus à quibusdam præsidibus prouinciarum de his seruis, qui ad ædem sacram vel ad statuam principis confugiebant, præcepit, vt si intolerabilia videantur seruitia Dominorum, cogantur seruos suos bonis conditionibus vendere, vt precium Dominis daretur. *Laberio Maximo)* Qui procurator Judeæ sub Vespasiano fuit, quamuis apud Josephum corruptè legatur, Cæsarem scripsisse ad Liberium Maximum, vt omnem terram Judæorum venderet. Spartianus scriptum reliquit, Traianum non læsisse Laberium Maximum, qui suspectus imperio exulabat in insula, etsi vt eum necaret per epistolas ab Actiano esset admonitus. Laberium, qui versus optimos posse scribere asseuerabat, nec tamen scribebat, vrbano sale sparsit Martialis libro sexto. *Susago)* Præfecto Decibali regis Dacorum. *Pacoro)* Josephus scribit imperante Vespasiano Pacorum non solum Parthiæ, sed etiam Mediæ regem, quem inuadentibus Alanis in loca difficiliora refugisse. Pacori regis Capitolinus in Pio meminit. fuit & alius Pa-

corus, quem Strabo, Josephus & Tacitus tradunt occisum à P. Ventidio. *Quibus insignibus*) Glebula forsitan. allusit ad Pactolum siue Hermum, quæ habent arenas aureas. Inde Ouidius, Arua rigent auro madidis pallentia glebis. & dixerat. Contigit & glebã, ex tactu gleba potenti Massa sit. glebulam, massam: nam diminutiuum est à gleba, quo Columella vtitur. alij legunt bullam, gestamen olim triumphantium: postea à pueris ingenuis cum prætexta vsurpatam. *Metallo*) Auro. *Apospbragisma*) Insigne, inscriptio. *Quadriga*) Currus quatuor equor. olim autore Plinio, argenti fuere bigæ atq; quadrigæ. & inde bigati quadrigatiq; dicti numi. Plautus in Amphitryone etiam monstrat quadrigam in sigillis fuisse cũ sole exoriente.

PLINIVS TRAIANO.

De testamento Largi.

IVLIVS Domine Largus ex Põto nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed iudicio tuo credens, dispensationem quandam mihi erga te pietatis suæ, ministeriúmque mandauit. Rogauit enim testamento, vt hæreditatem suam adirem, cernerémque, ac deinde perceptis quinquaginta millibus nummûm, reliquum omne Heracleotarum & Tianorum ciuitatibus redderem: ita vt esset arbitrij mei vtrum opera facienda, quæ honori tuo consecrarentur putarem, an instituendos quinquennaleis agonas, qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimaui, ob hoc maximè, vt dispiceres quid eligere debeam.

IVLIVS) Moriens Julius Largus rogauerat Secundũ vt rem suã inspiceret, & quod superesset ex quinquaginta millibus, arbitrio suo dispensaret in honorem Traiani, quẽ per epistolam cõsulit quid velit fieri. *Ex ponto*) Ex prouincia Põti. Ptolomæus in descriptione sua Põtum & Bithyniam simul complectitur. Strabo per se prouinciam Ponticam terminauit, quæ Mithridati paruit, de ea nunc Secundus loquitur: nam etiam Pontus Galaticus iuxta Galatiam dicitur, secundum Ptolomæũ. Pontus Cappadocus iuxta Cappadociam: Pontus Polemoniacus inter vtrunque: omnes à vicinitate Euxini Ponti appellationem trahentes. *Iudicio tuo*) Qui me tanquam bonum virum in hanc prouinciam delegasti. *Pietatis*) Amore suo in te. *Testamento suo*) Quo rogabat Secũdum. *Cernerem*) Inspicerem, adirem: nam præmisit notius verbum Domini, subdidit non satis vulgatum: cùm Festo autore cernere hæreditatem, sit adire. quare ad Dolabellam Cicero: & peto, inquit, vt me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere. & ad Atticum libro vndecimo, eo die creui hæreditatem. & rursus: Galeonis hæreditatem creui. vnde apud iurisconsultos legimus Cretionum solemnitas. *Examinarem*) Recenserem. *Perceptis*) Exceptis à tota hæreditate. *Reliquũ*) Quod supererat. *Redderem*) Tanquam debitum. *Heracleotarum*) Heracleæ multæ in diuersis locis numerantur, præsertim à Stephano, qui inquit, Heraclea ciuitas Thraciæ in Ponto insignis. Pomponius, in Euxino primo Mariandini vrbem habitabant, ab Argiuo (vt ferunt) Hercule datam, Heraclea vocitatur. Ptolomæus Heracleam Ponti iuxta Psillium locat, ac deinceps Tion. Strabo duodecimo, non Tion, sed Teium iuxta Heracleam & fluuium Parthenium nominat. *Opera facienda*) Ex illis L. millibus nummûm. *Quinquennales agonas*) Certamina quæ quinto quoque anno celebrarentur. *Qui Traiani appellarentur*) Ut hi ludi tibi consecrati, tuum etiam nomen obtinerent.

TRAIANVS PLINIO.

IVLIVS Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimũ ad perpetuitatem memoriȩ eius faciat, secundum cuiusque loci conditionem ipse dispice, & quod optimum existimaueris, insequere.

IVLIVS) Arbitrio Secundi relinquit vt quod ex quinquaginta millibus nummorum (quos ex hæreditate Julij Largi percepturus erat) superesset, prout sibi videretur, dispensaret.

PLINIVS TRAIANO.

De centurione Iuliopolim mittendo.

PROVIDENTISSIME Domine fecisti, quòd præcepisti Calphurnio Macro clarissimo viro, vt legionarium centurionem Byzantium mitteret: dispice an etiam Iuliopolitanis simili ratione consulendum putes, quorum ciuitas cùm sit perexigua, onera maxima sustinet, tantóque grauiores iniurias, quanto est infirmior, patitur. Quicquid autem Iuliopolitanis præstiteris, id etiam toti prouinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimísque per eam commeantibus transitum præbent.

PROVIDENtissimè) Procurat mitti centurionem Juliopolitanis, qui illos ab iniuriis militum tueretur. *Legionarium centurionem*) In tota legione erant centuriones lv. secundum Vegetium: nam Modestus lxvj. tradit. centurio primipili non solùm aquilæ præerat. verumetiã quatuor centurias, hoc est cccc. milites gubernabat in prima acie. primus hastatus duas centurias, id est, cc. homines ducebat in secunda acie, quem iuniores ducenarium vocant. princeps primæ cohortis centuriam & semi. hoc est cl. secundus hastatus totidem gubernabat. cæteri centuriones singulas centurias. hi postea centenarij sunt appellati, vnusquisque centurio milites suos sub disciplina continere debebat, ne sociis iniurias inferrent, vt bene vestiti & calciati essent, vt arma omnium defricarentur ac splenderent. *Iuliopolitanis*) Plinius Juliopolitas vocat. Juliopolis in fine Bithyniæ Galatiam versus.

TRAIANVS PLINIO.

EA conditio est ciuitatis Byzantiorum confluente vndique in eam commeãtium turba, vt secundum consuetudinem præcedentium temporum honoribus eius prȩsidio centurionis legio-

EA) Propter dignitatem & commeãtium turbam refert Traianus prouidẽdum fuisse Byzantiis, sed si idem Juliopolitanis faceret, multos pariter centurionem perituros.

narij consulendum habuerimus. Si Juliopolitanis succurrendum eodem modo putauerimus, onerabimus nos exemplo. plures enim tanto magis eadem requirent, quãto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligẽtiæ habeo, vt credam te omni ratione id acturum, ne sint obnoxij iniuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coerceantur: aut si plus admiserint, quàm vt in re præsenti sit satis, puniantur. si milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderis notum facies: aut si in vrbem versus venturi erunt, mihi scribes.

monet tamen vt delinquentes castigandos procuret. *Confluente)* Ab Europa & Asia terra marique. *Honoribus eius)* Nam liberæ conditionis fuit, & multis honestata priuilegiis. *Exemplo)* Quia ad imitationem Juliopolitanorũ multi idem rogabunt. *Iniuriis)* Militum. *Qui)* Milites. *Coerceantur)* Comminationibus reprimantur. *Admiserint)* Deliquerint. *Quàm vt in re præsenti satis sit)* Quod excedat temporum conditionem. *Legatis)* Quibus erat proconsularis autoritas.

Plinivs Traiano.

De magistratibus prouincialium.

AVTVM est Domine Pompeia lege, quæ Bithynis data est, nequis capiat magistratum, néve sit in senatu minor annorum xxx. Eadem lege comprehensum est, vt qui ceperint magistratum, sint in senatu. Secutum est dein edictum diui Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti capere. quæritur ergo, an qui minor XXX. *annorum gessit magistratus possit*

AVTVM) Cõsulit Traianum qua ętate debeat concedere ciuitatibus Bithyniæ legi senatores, dissentiente lege Pompeia ab edicto Augusti. nam Pompeius deuicto Mithridate, ac multis prouinciis in ditionem Rom. redactis, vt inquit Appianus, deuictarum gentium quasdam liberas esse voluit, societatis causa in bello, quasdam Rom. subiecit, nonnullas in regna distribuit, sed illis leges necessarias dedit. Bithyniæ, ne quis posset in sua ciuitate gerere magistratum, néve in senatu legi minor xxx. annorum. *Sit in senatu)* Fiat senator. *Ceperint)* Inierint. *Minores magistratus)* Veluti quæsturam, ædilitatem. nam gerendorum honorum non promiscua facultas erat, sed ordo certus huic rei adhibitus: neque prius maiorem magistratum quisquam nisi minorem suscepisset, gerere poterat, neque ab omni ætate, neque continuare honores licebat. hæc Callistratus. *Ab annis xxij.)* Ulpianus tamen scribit, ad remp. administrandam ante xxv. annum, vel ad munera, quę non patrimonij sunt, vel honores admitti minores non oportet. minores denique nec decuriones creantur, vel creati suffragium in curia ferunt. eam autem fuisse ætatem quæstoriam monstrat Fabius. Caluus, inquit, & Cęsar, & Pollio multum ante quęstoriam omnes ætatem grauissima iudicia susceperunt. & Tacitus: vno & vigesimo

Cæsar

Cæsar Dolabellam, altero & xx. Asinius Pollio Catonem: non multo ætate antecedens Caluus Vatinium, iis orationibus insecuti sunt, quas certè hodie cum admiratione legimus. *Ab)* Post. *Duobus & viginti)* scilicet in Bithynia: nam referente Tranquillo Romæ iudices à tricesimo ætatis anno elegit idem quinquennio maturius quàm solebant. *A censoribus)* Qui ius legendi senatores habebant. vt extat apud Tranquillum.

Et si possunt) Legi in senatum.

Gesserint) Aliquem magistratum.

Eadem ætate) Post xxij. ætatis annum.

Factitatum) Usitatum.

Honestorum) Nobilium.

In curiam admitti) Fieri senatores, & ideo in senatum induci.

Destinatis) Designatis creatis.

Minores triginta annis) Ab annis xxij.

Lex) Pompeia.

Hæsitabam) Dubitabam. an deberent in senatum legi. *Capitale)* Eadem lex plura interdum complectebatur, & per capita diuidebatur, ita vt quæ plures res, plura etiam capita contineret.

à censoribus in senatum legi & si possunt, an ex iis quoque qui non gesserit, possit quis per eandem interpretationem ab ea ætate senator legi, à quo illis magistratum gerere permissum est: quod alioqui factitatum, & adhuc esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestorum hominum liberos, quàm è plebe in curiam admitti. Ego à destinatis censoribus, quid sentirem interrogatus, eos quidem, qui minores XXX. *annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum, & secundum edictum Augusti, & secundum legem Pompeiam legi, quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis* XXX. *permisisset, lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum. de his autem qui non gessissent, quamuis essent ætatis eiusdem, cuius illi quibus gerere permissum est, hæsitabam. per quod effectum est, vt te Domine consulerem, quid obseruari velles. capita legis, tum edictum Augusti literis subieci.*

TRAIANVS PLINIO.

INTERPRETATIONI) Comprobat sententiam Secundi Traianus, quòd edicto Augusti liceat magistratum capere ab annis duobus & xx. & sic esse in senatu: qui verò non gesserint magistratum, non posse fieri senatores minores xxx. annis. *Idem)* Quod tu interpretaris. *Hactenus)* In hoc capite. *Nouatam)* Mutatam. *Ciuitatis suæ)* Deinde enim scribit, eadem

INTERPRETATIONI tuę mi Secunde charissime, idem existimo, hactenus edicto diui Augusti nouatã esse legem Pompeiam, vt magistratum quidem capere possent ij, qui non minores duorum & viginti annorum essent, & qui accepissent, in senatum cuiusque ciuitatis peruenirent. Cæterùm non capto magistratu, eos qui mi-

lege cautum fuisse, ne quis alienus ciuis ascriberetur alterius ciuitatis curiæ. *Cuiusque*) Patriæ suæ.

nores XXX. annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

PLINIVS TRAIANO.

De Dione, qui reliquias suorum religioso loco posuisset.

VM) Traiano mittit Dionis & Eumolpi supplices libellos, pronūciaturus quicquid imperator rescripserit. *Prusæ*) Quæ ad Olympum iacet. hic mons Mysiæ: Bithynica ei subiacent secundum Strabonem, quo autore colles quaterni sunt Olympi nomine vulgati, Idæ scilicet ad Antandri plagam, & Mysiæ Olympus, nunc à Secundo designatus, iuxta quem, Ptolomæi testimonio, Prusa cōdita est. & quæ x. apud Strabonem narrantur. Mella, item Stephanus, ex autoritate Arriani, Olympi Mysiæ meminere. Xenophon in æquiuocis, Olympus, inquit, plura significat: nam omnis mons altior cuiuslibet regionis olympus à Græcis dicitur, vnde & plures Olympi, dicti, quasi toti lympidi. à barbaris verò omne spacium circulare vltimum lympus dictus est, & cum interiori area Olympus, à quo astrolabium Olympus. & sacrum pomerium Olympus est. at Theon Arati interpres, Olympus pro cœlo dictus ἀπὸ τοῦ ὅλου, id est à verbo totus aspirato, & λαμπὸς lucidus, qua ratione in prima aspirari deberet, quasi hololampus, id est totus lucidus. *Hospitium*) Domum hospitalem, designatam mihi à prouincialibus hospitij gratia. *Exiturus*) Prusa discessurus. *Asclepiades*) Magistratus qui publicorum operum ius habebat. *Appellatum*) Prouocatum, tanquam maiorem. *Claudio Eumolpo*) Aduocato. fuit alius Eumolpus filius Orphei, ante Homerum poëta, & lyræ citharœdus, vnde nomen traxisse videtur, cui initiationem mysteriorum Eleusinæ Cereris ascripsit Suidas, Plinius etiam virium & arborū culturas. *Cocceianus Dion*) Græci scriptores Cocceianum Dionem Nicensem scribunt: Dionis philosophi, vbi quædam de Vespasiano tractat, meminit Philostratus: qui alibi scribit, Dionem oratorem Prusensem, virum omni laude præditum (nam à quibusdam cornucopiæ & Chrysostomus cognominabatur) extitisse

VM Prusæ ad Olympum Domine publicis negociis intra hospitium, eodem die exiturus vacarem, Asclepiades magistratus indicauit, appellatum me à Claudio Eumolpo: cùm Cocceianus Dion in Bule adsignari ciuitati opus, cuius curam egerat, vellet. Tum Eumolpus adsistens Flauio Archippo dixit, exigendam esse à Dione rationem operis antè quàm Reip. traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adiecit etiam, esse in eodem opere positam tuam statuam, & corpora sepultorum vxoris Dionis, & filiorum, postulauitque vt cognoscerem pro tribunali. quod cum ego me protinus facturum, dilaturúmque profectionem dixissem, vt longiorem diem ad instruendam causam darem, vtque in alia ciuitate cognoscerem, petiit. Ego me auditurum

tiſſe temporibus Apollonij & Euphratis, ac Roma pulſum, quia philoſophiam profiteretur, eúmque Traianum imperatorem in currum triumphalem repoſuiſſe, & crebrò reſpicientem dixiſſe, amo te ſicut meipſum, eíque plurimas ſtatuas erectas. Huius Lucianus meminit cùm alibi, tum cúm paraſitus ſibi inſcribendum dicit paraſito, ſicut Dioni philoſopho. *Bule)* Senatu. *Adſignari)* Repræſentari. *Ciuitati)* Pruſæ. *Flauio Archippo)* Philoſopho, de quo in præcedentibus. is enim inſpicere debebat rationem huius operis.

Adſiſtens) Operam ſuam præſtans: nam paulo pòſt non accuſatorem ſe, ſed aduocatum Flauij Archippi fatetur Eumolpus. legitur & adſiſtente. *Traderetur)* Aſſignaretur, & per id comprobaretur. *Aliter.* Secus, diuerſum. *Tuam)* Traiani, tanquam non liceret priuatorum cadauera miſcere ſtatuis imperatorũ. *Profectionem)* Diſceſſum ab oppido Pruſa: nam aliter eodem die profecturus erat. *Inſtruendam)* Docendam, ordinandam. alij legunt, ad adſtruendam, id eſt confirmandam, vel tutandam. *Petit)* Eumolpus à me.

Niceæ) Bithyniæ metrop. eſt Nicea.

Dec) De lite.

Reipublicæ) Cauſa, quod ſecus opus feciſſet ac debuiſſet.

Sepultos) Vxorem & filium.

Accuſatorem ſe) In hoc eſſe.

Cuius mandata) Cuius nomine hæc expoſuiſſet apud Secundum.

Collocatum) Conditorium.

Confeſſum) Manifeſtum, propatulum.

Exemplis) Quòd alij ita fecerint.

Niceæ reſpondi. Vbi cùm ſediſſem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum inſtructus, dilationem petere cœpit. Contrà Dion, vt audiretur exigere. Dicta ſunt vtrinque multa, etiam de cauſa. ego cũm dandam dilationem, & conſulendum exiſtimarem in re ad exemplum pertinẽti, dixi vtrique parti, vt poſtulationum ſuarum libellos darent. Volebam enim te ipſorum potiſſimùm verbis, ea quæ erant propoſita, recognoſcere. Et Dion quidem ſe daturum dixit, & Eumolpus reſpondit, complexurum ſe libello, quæ Reipublicæ peteret. cæterùm quod ad ſepultos pertinet, non accuſatorem ſe, ſed aduocatum Flauij Archippi, cuius mandata pertuliſſet Archippus. cui Eumolpus ſicut Pruſiæ adſiſtebat, dixit, ſe libellum daturum. ita nec Eumolpus, nec Archippus, quamplurimis diebus expectati, adhuc mihi libellos dederunt. Dion dedit, quem huic epiſtolæ iunxi. Ipſe in re præſenti fui, & vidi tuam quoque ſtatuam in bibliotheca poſitam. Id autem, in quo dicuntur ſepulti filij eius, & vxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te Domine rogo, vt me in hoc præcipuè genere cognitionis regere digneris, cùm alioqui magna ſit expectatio: vt neceſſe ſit, in ea re, quæ & in confeſſum venit, & exemplis defenditur, deliberare.

TRAIANVS PLINIO.

POTVISTI) Absoluit Dionem ab insimulatione criminis lęsę maiestatis, & disquisitionem operis permittit. *Non ex metu*) In eũdem sensum libro octauo, malè terrore veneratio acquiritur. *Exemplis*) Superiorũ principum, qui nolebant suas statuas priuatis locis poni, tanquam sic minueretur principalis maiestas. *Effecti*) Perfecti ad vtilitatem reipublicæ. *Sub tua cura*) Te curante. *Excutiatur*) Inspiciatur, examinetur. *Ciuitatis*) Ad idem tendit reipub.

POTVISTI non hærere mi Secũde charissime circa id, de quo me consulendum existimasti, cùm propositum meum optimè nosses, non ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus maiestatis reuerentiam nomini meo adquiri. Omissa ergo ea quęstione, quam non admitterem, etiamsi exemplis adiuuaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua Cocceano Dioni excutiatur: cùm & vtilitas ciuitatis exigat, nec aut recuset Dion, aut debeat recusare.

PLINIVS TRAIANO.

De Nicensibus.

ROGATVS) Nũtiat se mittere ad imperatorem preces Nicensium, quas libello complexi erant.

ROGATVS Domine à Nicensibus publicè, per ea quæ mihi & sunt & debent esse sanctissima, id est, per æternitatẽ tuam salutèmque, vt preces suas ad te perferrem, fas non putaui negare, acceptúmque ab his libellum, huic epistolæ iunxi.

TRAIANVS PLINIO.

NICENSIBVS) Remittit cognitionem Secundo in testatorum bonorum, quæ Nicenses tanquam sua vindicabant, adhibeat modo Cæsaris procuratores. *Epimacho*) Alius fuit Epimachus Atheniensis, nobilis architectus, quem Demetrius Poliorcetes secum duxit.

NICENSIBVS, qui intestatorum ciuium suorum concessam vindicationem bonorum à Diuo Augusto adfirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negocium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino, & Epimacho liberto meo

procuratoribus, vt æstimatis etiam iis quæ contradicuntur, quod optimum crediderītis, ſtatuatis.

Procuratoribus) Quæ acta geſtáque ſunt à procuratore Cæſaris, ſic à iuriſconſultis comprobantur, ac ſi à Cæſare geſta ſint. Veſpaſianus autem ſolebat procuratorum rapaciſſimum quemque ad ampliora officia promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro ſpongiis dicebatur vti, quod quaſi & ſiccos madefaceret, & exprimeret humentes.

PLINIVS TRAIANO.

Commendat quos expertus eſt.

MAXIMVM libertum & procuratorem tuum Domine, per omne tempus, quo fuimus vnà, probum & induſtrium, & diligentem, ac ſicut rei tuæ amantiſſimum, ita diſciplinæ tenaciſſimum expertus, libenter apud te teſtimonio proſequor ea fide quam tibi debeo.

MAXIMVM) Commendat imperatori Maximum libertum. *Teſtimonio proſequor)* Teſtor bonum & laudo: nam proſequimur aliquem beneficio vel honore.

PLINIVS TRAIANO.

GABIVM Baſſum Domine præfectum oræ Ponticæ, integrũ, probum, induſtrium, atque inter iſta reuerẽtiſſimum mei expertus, voto pariter & ſuffragio proſequor ea fide quam tibi debeo: quem abundè conſpexi inſtructum commilitio tuo, cuius diſciplinæ debet, quòd indulgentia tua dignus eſt. apud me & milites & pagani, à quibus iuſtitia eius & humanitas penitus inſpecta eſt, certatim ei quà priuatim, quà publicè teſtimonium retribuerunt, quod in notitiam tuam profero ea fide, quam tibi debeo.

GABIVM) Laudat Gabium Baſſum apud Traianum. *Commilitio tuo)* Quia tecum bellum geſſit contra Dacos. *Diſciplinæ)* Tuæ militari, quam pene poſt Auguſtum abiectam Traianus reſtituit. *Pagani)* Qui non militant: alibi declaratum, paganos & milites opponi inter ſe. *Quà)* Tum. *Teſtimonium tribuerunt)* Fidem fecerunt.

PLINIVS TRAIANO.

NYMPHIDIVM Lupum Domine primipilarem, commilitonem habui, cum ipſe tribunus eſſem, ille præfectus, inde familiariter diligere cœpi. creuit poſtea charitas ipſa

NYMPHIDIVM Nymphidium) Lupum probat *Primipilarem)* Centurionem, militem circumſtantem aquilam. primipilaris & primipilarius

miles dicitur, secundum Spartianum. *Tribunus*) Militaris. alibi dicit, se tribunum in Syria militasse. *Præfectus*) Cohorti. *Inieci manum quieti eius*) Non permisi vt in ocio viueret. *Vt consilio extrueret*) Ut me cõsilio suo exornaret. vel si legemus instrueret, vt in quibusdam exemplaribus vidi: tunc interpretabimur, edoceret modum & formam ordinandæ prouinciæ. *Necessitudines*) Propinquos. *Filium*) Eius, Lupum. *Indulgentia tua*) Si illi aliquid indulseris dignitatis & honoris. *Suffecturum*) Paria facturum in numero arbitror. *Iulij Ferocis & Fusci Salinatoris*) Utriusque facta est mentio in præcedentibus. *Meum gaudium*) Appositio, cuius est ea vis, vt præcedentia declaret. *Prosero*) Aliter persero.

mutuæ vetustate amicitiæ. itaq; & quieti eius inieci manum, & exegi vt me in Bithynia consilio instrueret, quod ille amicissimè, & ocij & senectutis ratione postposita, & iam fecit, & facturus est. quibus ex causis necessitudines eius inter meas numero, & filium imprimis Nymphidium Lupum, iuuenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiæ tuæ, sicut primis eius experimentis cognoscere potes, cùm præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulij Ferocis, & Fusci Salinatoris clarissimorum virorum. meum gaudium Domine, mea gratulatio filij honore continuetur.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem natalem.

PTO) Optat vt florẽte reipub. statu plurimos & felicissimos natales agat Traianus.

PTO Domine, & hunc natalem, & plurimos alios quàm felicissimos agas, æternáque laude florentem virtutis tuæ gloriam, & incolumis, & fortis aliis super alia operibus augeas.

TRAIANVS PLINIO.

GNOSCO) Secundi vota probat, quibus optauerat vt plurimos natales quam felicissimè celebrare posset Traianus.

GNOSCO vota tua mi Secũde charissimè, quibus precaris, vt plurimos, & felicissimos nataleis florente statu reipublicæ nostræ agam.

PLINIVS TRAIANO.

De aqua Sinopensium perducenda.

INOPENSES) Deficientibus aqua Sinopẽsibus quærit opem fer-

INOPENSES Domine aqua deficiuntur, quæ videtur & bona & copiosa ab sextodecimo milliario posse

re, modo Traianus annuat. *Sinopenses*) Sinope vrbs celeberrima Ponti, cuius conditor Macritius consul, autor Phlegon tradente Stephano, ciuis Sinopensis, & Sinopita. Ulpianus De censibus, est in Ponto Sinopensis colonia. Strabo ix. multa de Sinope, imprimis quòd suis temporibus coloniam Romanam acceperit. Plinius Sinopem in Paphlagonia locat, & coloniam Rom. asserit. Pomponius Sinopem Calybum ciuitatem scribit. Plinius item Sinuessam in Italia appellatam Sinopen.

perduci. est tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus suspectus & mollis, quem ego interim explorare modico impendio iussi, an recipere & sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu Domine hoc genus operis, & salubritati & amœnitati valde sitientis coloniæ, indulseris.

A capite) A principio, à fonte ipsius aquæ, vnde deducere cogitamus. *Susceptus*) Delectus. an magis, suspectus, ne sit lutosum & molle solum, vel potius cedens.

TRAIANVS PLINIO.

T cœpisti Secunde charissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæductus possit. Neque enim dubitãdum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo & viribus suis ipsa id assequi potest, cùm plurimum ea res & salubritati & voluptati eius conlatura sit.

T) Permittit deduci aquã. *Habes*) Putas. *Suspectum*) Quibusdam indiciis, opus ipsum sustinere non posse. *Viribus suis*) suo impendio & pecunia.

PLINIVS TRAIANO.

De petitione Amisenorum.

MISENORVM ciuitas & libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus suis vtitur. In hac datum mihi publice libellum ad Eranos pertinentem, his literis subieci, vt tu Domine dispiceres, quid, & quatenus, aut permittendum, aut prohibendum putares.

MISENOrum) Per libellum Amisenorum petit concedi magistratum, qui donis publicis præsit. *Amisenorum*) Amisus ciuitas nobilis, distans à Sinope stadiis nonaginta, est in Ponto, autore Stephano. omissis igitur quæ à Plinio, & Strabone, Ptolomæo de Amiso scribuntur, Appiani historia contenti erimus. Lucullus, inquit, ad Amisum supra Sinopen castra posuit, & ciuibus per mare fugientibus, cùm intellexisset eam vrbem ab Atheniensibus, dum mari imperitarent,

conditam fuisse, & diutius populari ciuilitate vsam, subinde Persarum paruisse regibus, denuò verò in eandem democratiam restitutam ab Alexandro, iterum à Ponticis subactam, vrbis sortem miseratus Alexandri in mortem, cuius gloriam æmulabatur, & quod genus esset Atticum, suis legibus viuere iussit. Libera ergo: nam præterea regibus ab Antonio data, à diuo Cæsare liberatur. postea à Strabone tyranno vexata, rursum post res Actiacas ab Augusto Cæsare in libertatem reddita, & tunc optimè constituta aliter legitur, liberata. *Fœderata)* Icto fœdere Romanis coniuncta. *Aderanos)* Ad exactores collationum. sic enim Pollux, Athenæus, & eos secutus Hammonius, interpretantur: siue tributum, siue donum placeat eranum appellare, ἀπὸ τοῦ συνερᾶν, id est, à contribuendo & conferendo vnumquemque: dicitur etiam θίασος, referente Athenæo, & ἐρανιστὴς καὶ συνθιασώτης, tributi compositor.

Traianvs Plinio.

Misenos, quorum libellum epistolæ tuæ subiunxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis vtuntur, concessum est Eranos habere, possumus quo minus habeant non impedire: eo facilius, si tali collatione non ad turbas & illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam vtuntur. in cæteris ciuitatibus, quæ nostro iure obstrictæ sunt, res huiusmodi prohibenda est.

Misenos) Concedit exactionem collationum apud Amisenos, modò ex pecunia collecta sustineant inopes. *Possumus)* Volumus, contenti sumus. ordo est, possumus Amisenos, quorum libellum supplicem tuæ epistolæ iunxeras, habere eranos, si est concessum legibus istorum Amisenorum, quibus de officio fœderis vtuntur. *Quo minus habeant non impedire)* Quare tanto minus non prohibebis illos à collatione. *Eo facilius)* Contenti sumus *Collatione)* Pecuniarum collectione. *Turbas)* Dissensiones. *Nostro iure obstricta sunt)* Romanis legibus reguntur. *Res huiusmodi)* Collatio.

Plinivs Traiano.

Ius trium liberorum amico petit.

Vetonivm Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, & mores eius secutus & studia, iampridem Domine in contubernium adsumpsi, tantóque magis diligere cœpi, quanto hunc propius inspexi: huic ius trium liberorum necessarium faciunt

Vetonivm) Quanta fuerit Tranquillo & Secundo amicitia cum alibi interdum, tum hic sanè monstratur: nam in contuberniū assumpto ius trium natorum ab imperatore petit, & obtinet. *Probissimum)* Optimis præditum moribus. infamia tamen postea non caruit: quòd apud Sabinam Adriani vxorem familiarius se gesserit, quàm reuerentia domus aulicæ postularet: quare successorem

meruit

meruit in magisterio epistolarum. *Honestissimum*) Genitum patre tribuno legionis. *Eruditissimum*) Varia rerum cognitione instructum, & multa lectione excultum, quod indicant eius scripta. *Secutus*) Probans, amplectens. *In contubernium*) In domum meam. *Ius trium liberorum*) Repete quæ suprà annotauimus.

duæ causæ. nam & iudicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est, impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. Scio Domine quantum beneficium petam: quod peto à te, cuius in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

Iudicia amicorum promeretur) Meretur assequi illud, quo amici dignum iudicant. nam promereri in laudē accipitur. Apuleius. ingentem ob id laudem apud populares suos promeritus. Virgilius. nunquam regina negabo Promeritam: Terentius in Adelphis, promeruit dixit. *Parum felix*) Infœcundum. *Habet*) Potest. *Fortunæ malignitas*) Imitatur Martialem qui de eodem scribens dixerat. Quod fortuna vetat, Cæsar permitte videri, Natorum genitor credar vt esse trium. *Quantum beneficium*) Rarò enim concedebat Traianus ius trium natorum, quod sequens eius epistola satis indicat, & alibi Secundus: nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quamquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam eligeret indulsit. *Indulgentiam*) Consensum, liberalitatem, gratiam.

TRAIANVS PLINIO.

QVAM parcè hæc beneficia tribuam, vtique mi Secunde charissime, hæret tibi: cùm etiam in senatu adfirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi, & vt scias dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo, ea conditione qua assueui, referri in commentarios meos iussi.

VAM parcè) Rescribit Traianus, dedisse se quod petierat. *Hæc beneficia*) Jus trium natorum, quod qui consecutus fuisset, multis prærogatiuis muniebatur. *Inhæret tibi*) Memoria tenes. Cæcilius libro primo, ait timere se ne animo meo penitus hæreret. antè ad Traianum, scio Domine memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere. Item: sed & illud hæret nobis, dixerat Traianus ad Secundum. quo dicendi genere interdum Marcus Tullius vsus est. *Numerum*) Summam. nam verbi causa, in senatu promiserat se concessurum ius trium natorum mille tantum viris, quem numerum nondum excesserat. *Amplissimum ordinem*) Senatores. sic enim Marcus Tullius frequenter appellat, quia ex tribus in vrbe ordinibus maximus erat. *Professus sum*) Mihi mea sponte promisi. *Suffecturum*) subrogaturum, substiturum mortuis, quibus id ius fuerat. non autem, Suffecturum mihi, id est, positurum loco meo, nisi quis interpretetur, suffecturum mihi, satisfacturum mihi: nam sufficere satis esse significat vulgatis autoritatibus. *Subscripsi*) Faui, annui, permisi. Columella: quòd si voto fortuna subscribit, agrum habebimus salubri cœlo. Tertullianus. leges sumptuariæ abie-

runt, quæ centum æra, non amplius, in cœnam subscribi iubebant. *Ea conditione)* Non in perpetuum, sed ad tempus præfinitum, quod Tranquillus testatur Galbam fecisse, quare illud suffectorum, non tam substituturum mortuis, quàm eis, qui præfinito tempore transacto ius trium natorum perdiderant. *Commentarios meos)* Principales, in quibus acta breuiter notabantur. nam consueuerunt imperatores rerum à se gestarum commentarios conficere.

PLINIVS TRAIANO.

De Christianis.

SOLENNE est mihi Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meā regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio, quid, & quatenus, aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitaui, sit ne aliquod discrimen ætatū, an quamlibet teneri nihil à robustiorib. differāt. detur ne pœnitētiæ venia: an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse nō prosit nomē ipsum

SOLENNE) Dicerem hanc epistolā ex albo tollendam, vel saltem indiscussam omittēdam, cum tota contra Christianos loquatur: sed cum mecum reputo, posse eius lectione, & Romanorum ignorantiam, qui veram fidem tot suppliciis persequerentur, ostendi, & Christianorū auream constantiam: quos Christus aduersus crudelissima quæq; tormenta confirmabat: videor mihi operæprecium facturus, si quod in illis damnat, obnoxium potius Secundum ostendero. adde quod huius epistolæ plurimi Christianorū meminere. nam Eusebius in Chronicis: Plinius, inquit, cùm quandam prouinciam regeret, & in magistratu suo plurimos Christianorum interfecisset, multitudine eorum perterritus quæsiuit à Traiano quid facto opus esset, nuncians ei præter obstinationem non sacrificandi, & antelucanos cœtus ad canendum cuidā Christo Deo, nihil apud eos reperiri. præterea ad confœderandam disciplinam vetari ab iis homicidia, furta, adulteria, latrocinia, & similia ad quæ commotus Traianus rescripsit: hoc genus quidem hominum inquirendum non esse, oblatum verò puniri oportere. eadem Tertullianus in Apologetico, & Paulus Orosius libro septimo. quare viderint, qui ista ad Plinium seniorem retulerunt. *Solenne)* Consuetum, tanquam sacrúm anniuersale, & immobile. solenne, scribit Pompeius, est quod omnibus annis præstari debet, & solennia dicuntur, quæ certis temporibus fiunt. Marcus Tullius ad Atticum. tantum igitur nostrum illud solenne seruimus. dixit tamen Palladius, solēniter pro affatim. & copiosè. *Eximere.* Legitur &, instruere. *Cognitionibus)* Examinationibus. *De Christianis)* Quos Romani suæ perfidiæ propugnatores oppugnabant. *Quid)* Quod crimen. *Quatenus)* Qua pœna. *Discrimen)* Differenter sint ne puniēdi viri à pueris, & pro ætatibus pœna irroganda. *Quamlibet)* Quantumuis. *Teneri)* id est, pueri. nā puerilis ætas tenera vocatur. *Nihil à robustioribus differant)* id est, pari pœna puniantur debiles, qua robusti. ita puniri tenellam & quantumuis infirmam ætatem, sicut robustissimam. *Detur pœnitentiæ venia)* An si quem pœniteat fuisse Christianum, veniam prioris culpæ mereatur. *Desisse)* Apostatam factum, rediisse ad idololatriam. *Non prosit)* Non ideo absoluatur. *Nomen ipsum)* An puniātur Christiani, quòd Christiani dicuntur, etsi omne scelere careant. Si nominis odium erat, quis nominis reatus? quæ accusatio vocabulorum, nisi aut barbarum sonat aliquod vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum: Christianus verò, quantum interpretatio est, ab vnctione deducitur.

An flagi-

etiam si flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis, qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogaui ipsos an essent Christiani: confitenteis iterum ac tertiò interrogaui, supplicium minatus: perseueranteis duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecunque esset quod faterentur, peruicaciam certè & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alij similis amentiæ: quos, quia ciues Romani erant, adnotaui in vrbem remittendos: mox ipso tractu, vt fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine autore, multorum nomina continens, qui negāt se esse Christianos, aut fuisse; cùm præeunte me Deos appellarent, & imagini tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri) thure, ac vino supplicarent: præterea maledicerent Christo; quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani. ergo dimittendos putaui. Alij ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt: & mox negauerunt, fuisse quidem, sed desiisse:

An flagitia) An crimina in Christianis puniantur, quæ tanquam Christiani committunt: dum negligūt Deos Romanos, & illis maledicunt. *Confitentes*) Tertullianus. Christianus interrogatus vel vltro confitetur, damnatus gratias agit. quid hoc mali est, quòd naturam mali nō habet? timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitētiam, deplorationem: quid hoc mali est, cuius reus gaudet, cuius accusatio votum est, & pœna felicitas? & statim: in Christianis illud solū expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis. quando si de aliquo noscēte cognoscitis, non statim confesso nomine homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis, vt de nostris elogiis loquar, contenti sitis ad pronunciandum: nisi & consequentia exigatis, qualitatem facti, locum, numerum, tempus, conscios socios. *Perseuerantes*) Idem capitulo secundo, Laniari iube sacrilegum (sic enim dicere soletis) si confiteri perseuerauerit. nam odio erat in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. *Duci*) Ad supplicium. *Qualecunque*) Etiam si leue delictum. *Pertinaciam*) Immò constantiam & honestissimū propositum. Ergo Secunde si quis verum fateatur, tu pertinaciam, tu obstinationem appellabis? retorquenda sunt in te, quæ Christianis obiicis: tu pertinax, tu obstinatus, qui Deum verum, qui martyres eius non vis intelligere, aut nescis, quinimmò, insectaris, perdis, destruis, nihil tamen proficis. nam maius in dies agmen religioni nostræ accedit, & perdendo reparas. quam debueras lucem tunc agnoscere, & tuis virtutibus hāc omnium maximam addere, sine qua ne vllæ quidem in te fuisse creduntur. sed quandoquidem cum multis pariter falsis de te conclamatum sit, nec tibi nostræ querelæ profuturæ sunt, lectores moneo vt Christum verum Deum colant, huic vni seruiant, & vice versa, priscorum vaniloquos deos irrideant, & illorum pertinaciam non exagitent, sed misereantur. in alia lectione fuit peruicacia. *Similis amentiæ*) Eiusdem superstitionis: at magis religionis, & prudentiæ. nam Septimius inquit, non potes amentiam dicere, qui reuinceris ignorare. *Ciues Romani*) Ut de his imperator vel præfecti prætorio decernerent. *Tractu*) Spatio, mora. aliter tractatu. *Diffundente*) Aperiente, augescēte. *Crimine*) Fide Christiana: quam more suo, id est impio, crimen appellat. *Propositus*) Publicatus. *Libellus*) Accusatorius. sic Tranquillus: ne populo quidem præsenti statu dictatoris Cæsaris læto clausa palámq; dominationē

detrectante libellus propositus est. *Sine autore)* Suppresso autoris nomine. *Præeunte)* Præduce. in quibusdam exemplaribus legitur, præsente. lege in panegyrico quid sit in sacris præire. *Deos)* Dæmones. *Appellarent)* Salutarent. *Adferri)* Admisceri. *Imagini tuæ supplicarent)* Non solùm thure & vino imperatoribus supplicasse subiectos, sed hostias etiam cædere solitos testatur Tranquillus in Caio: & Tertullianus in Apologetico: quod qui non fecissent, tanquam sacrilegi, & maiestatis rei conueniebantur. *Nihil quorum)* Prædictorum: vt Deos appellarent, & tuę imagini sacrificarent, non creduntur posse cogi.

quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, Deorúmque simulacra venerati sunt; ij & Christo maledixerunt. Adfirmabant autem, hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carménque Christo quasi Deo dicere secum inuicem: séque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursúsque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inueni, quàm

Quidam) Nonnulli dixerunt, se fuisse Christianos, sed esse desiisse. *Ante triennium)* Confessi sunt se fuisse Christianos. *Summam)* Compendium, breuiarium. *Culpæ)* At magis innocentiæ. *Erroris)* Quinimmo veritatis. *Stato)* Certo. *Inuicem)* Discreti in choros. *Sacramento)* Iureiurando. sacramentum dicitur, quod iureiurandi sacratione interposita geritur: at sacramentum æs dicitur, quod pœnæ nomine penditur. vide in præcedentibus super verbo sacramento annotata. *Depositum)* Rem fidei tuæ commissam. *Appellati)* Petiti ne scilicet negarent reddere depositum ei qui fidei suæ commisisset, cùm id repeteret: subiiciamus si libet Orosij verba non importunè, quia non multum à Secundi discrepant. in persequendis Christianis Traianus à Nerone tertius, errore deceptus, cùm passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepisset: plurimíque supplicio afficerentur, Plinij Secundi, qui inter cæteros iudices persecutor datus erat, relatu admonitus, eos homines præter confessionem Christi, honestáque conuenticula, nihil contrarium Romanis legibu facere: fiducia sanè innocentis confessionis nemini mortem grauem ac formidolosam videri: rescriptis leuioribus temperauit edictum. *Rursúsque)* Solitos conuenire. *Innoxium)* Sine crimine. super quo cibo plura Tertullianus apposite capitulo trigesimonono de disciplina Christianorum. *Hetærias)* Societates, conuenticula, turbulas, factiones, amicitias, collegia. ἑταῖρος enim socius, & amicus. Isocrates in oratione, quæ inscribitur Nicocles, subditos alloquens, ἑταιρείας inquit, μὴ ποιεῖτε, μήτε συνόδους, ἄνευ τῆς ἐμῆς γνώμης. collegia non facite, neque conuenticula sine mea sententia. nam Romanis legibus cauebatur, ne fierent illicitæ factiones, ne ciuitas in partes scinderetur. sed à Christianis nullo ardore gloriæ & dignitatis flagrantibus nihil tale timendum.

Super-

superstitionem prauam, & immodicam, ideóq; dilata cognitione ad consulendum te decucurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maximè propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, vtriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim ciuitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio peruagata est: quæ videtur sisti & corrigi posse. Certè satis constat, propè iam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solennia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inueniebatur. ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si fiat pœnitentiæ locus.

Superstitionem) Superuacuam religionem: sed potius verũ Dei cultum. minus tamen aspere loquitur Secundus de Christianis, quàm amici eius Tacitus & Tranquillus, quorum ille, vt erat nostræ fidei acerrimus hostis, refert per flagitia inuisos, à vulgo Christianos appellatos, & fidem nostram superstitionem exitiabilẽ autumat. nec minus atrociter sæuit Tranquillus, superstitionem falsam & veneficam eructans. *Vocantur in periculum*) Rei fiunt capitis. *Ciuitates*) Tertullianus capite de ignorantia. obsessam vociferantur ciuitatem: in agris, in castellis, in insulis ob Christianos omnem sexum, ætatem, conditionem, etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi mœrent: nec tamen hoc ipso modo ad æstimationem alicuius latentis boni prouocant animos. & alibi, vestra omnia impleuimus, vrbes, insules, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis relinquimus templa. *Vicos*) Pagos, ex multis villis constitutos. *Agros*) Casulas in agris stantes. Cicero ad Atticum. ex agris & vicis ex omnibus domibus incredibilis concursus fit. *Contagio*) Morbus, qui contactu corripitur. hic tamen non morbus, sed diuina doctrina, & salubris medicina. *Peruagata*) Diffusa. *Sisti*) Comprimi. *Celebrari*) Frequentari. *Solennia*) Annua. *Pastúmque venire victimarum*) Et inueniri qui pascua publica conducant ad alendas victimas. nam pastus substantiuum, cibum significat. M. Tullius, qui est vnus suauissimus pastus animorum. & in Phillipicis, ad præsentem pastum mendicitatis suæ. Plinius in decimo ingenia æquè varia ad pastum maximè. quod autem pastus pecudum publicè locaretur, monstrat Pedianus: vbi interpretatur, mancipes esse publicanorum principes, Romanos homines, qui quæstus sui causa sicut decimas redimunt: sic pastum, aut pecora publica, & exigenda à sociis suo periculo exigunt, & reipublicæ repræsentant. Varro De re rustica. itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum, atq; ad publicanum profitentur, ne si inscriptum pecus pauerint, lege censoria committant mulctos, id est, mulctas. Pollux inquit, τφαχὸν esse nomen vectigalis, quod imponebatur super victimis. & Tertullianus appositè, scribit, certè, inquit is, templorum vectigalia quotidie decoquunt. si pro pastúmq; venire victimarũ, legatur, passimque venire victimas: sẽsꝰ erit manifestior.

TRAIANVS PLINIO.

ACTVM, quem debuisti mi Secunde in excutiendis caussis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es.

ACTVM) Laudat ordinẽ cognoscendi seruatum à Secundo, vetátque inquiri Christianos, sed oblatos puniri

Neq; enim in vniuersum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt, si deferantur & arguantur, puniendi sunt. ita tamen, vt qui negauerit se Christianum esse, ídque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamuis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine autore vero propositi libelli nullo crimine locum habere debent. nam & pessimi exempli, nec nostri seculi est.

iubet: libellis verò sine autore nullam fidem præstandam. *Actum*) Actionem. sic Tranquillus in Nerone: rerum actu dixit. & ipse in rescripto ad eundem Plinium iam dixerat: cùm ad pristinum actum reuersus fuerit. & Valerius, actum ipsum prosequemur. & mox, aut futuris actis. nec multo post. cæterum vt humanæ virtutis actum exequamur. vel actum, id est, rationem & viam: nam qua vehebant, actum dici putat Varro, Actus, inquit Festus, modò significat in comœdiis & tragœdiis certa spatia canticorum, modo inter vicinos quatuor pedum latum, modo in geometria minorem partem iugeri, id est, centum viginti pedum, modo motum corporis, vt histrionum, & saltatorum, qui etiam ex hoc ipso saltuosi dicuntur. *Deferantur*) Accusentur. *Arguantur*) Comprobentur esse Christiani. hunc locum iure Q. Septimius Florens reprehendit, & emendat capite secundo: Plinius Secundus cùm prouinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis: ipsa tandem multitudine perturbatus quid de cætero ageret, consuluit Traianum Imper. allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil se aliud de sacramentis eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo, vt deo, & ad confœderandam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cætera scelera prohibentes. tunc Traianus rescripsit, hoc genus inquirendum quidem non esse, oblatum verò puniri oportere. O sententiam necessitate confusam: negat inquirendos vt innocentes, mandat puniri vt nocentes. parcit, & sæuit: dissimulat, & animaduertit. quid temetipsum censura circumuenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absoluis? & quæ latius ibi consequuntur. prudentius itaque rescripsit Minutio Fundano Adrianus, si Paulo Orosio credimus, vt nemini liceret Christianos sine obiectu criminis ac probatione damnare: quamuis Suida referente (quod tamen opinor factum post hoc rescriptum) Traianus vetuerit, Christianos supplicio affici. hic, inquit, Christianis quietem pœnæ quandam reddidit, quas magistratus diuersas inferebant: vnde Tiberianus primæ Palæstinorum gentis præfectus renunciauit ei, nihil proficere in occidendis illis sua sponte ad supplicium currentibus. tunc Traianus vetuit quempiam Christianorum occidi.

PLINIVS TRAIANO.

De platea Amastrianorum.

AMASTRIANORVM ciuitas Domine & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eandémque longissimam plateam, cuius à latere per spatium omne porri-

AMASTRIAnorum) Quærit an contegenda sit aqua, quæ per Amastrianorum plateam fluebat. Amastris, secundum Ptolomæum, & Ap-

pianum, ac Lucianum, non multum distans à Caranbe, Ponti ciuitas est, sed Plinius Paphlagoniæ ascribit, olímque Sesamum dictam refert. Strabo xij. post Parthenium amnem est Amastris, de conditoris nomine appellata, ea posita in peninsula portus habet ex vtraque Isthmi parte. Amastris vxor fuit Dionysij Heracleæ tyranni, & Oxyarthis filia, fratris Darij eius, qui cum Alexandro bellum gessit, & è trium vrbium incolis, Sesamo, Cytoro, & Cromma vnam confecit ciuitatem. Sesamus Amastris arx dicitur, hinc Stephanus, Amastris ciuitas Paphlagoniæ, quæ prius Cromna, à muliere Perside Amastride, quæ cum Dionysio Siciliæ, (vt Strabo, Heracleæ) tyranno concubuit. sed Demosthenes ab Amazone sic appellatam autumat: cuius gentile Amastrianus.

Cloaca) Fossa in quam sordes confluunt, à colluendo dicta, siue à verbo cloacare, quod significat inquinare, autore Festo. Vlpianus De cloacis. cloaca locus est concauus, per quem colluuies quædam fluat. cloacæ appellatione, & tubus & fistulæ continentur.

gitur nomine quidem flumen, re verò cloaca fœdissima, quæ sicut turpis & immundissima aspectu, ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis non minus salubritatis quàm decoris interest, eam contegi. quod fiet, si permiseris, curantibus nobis ne desit quoque pecunia operi tam magno, quàm necessario.

TRAIANVS PLINIO.

RATIONIS est mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quæ per ciuitatē Amastrianorum fluit, si detecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

RATIONIS) Permittit cōfornicari cloacam. *Rationis est)* Exigit ratio: vt, malorum est: id est, ad malos pertinet. hic modus dicendi apud iurisconsultos frequens reperitur. Martianus de hæredibus instituendis: quæ rea fuerat eiusdē criminis postulata: rationis est, pariter de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerint. Vlpianus, titulo Quando dies legatorum, quæstionis est. sic Papinianus De collatione dotis, & idem Vlpianus De fideicommissariis libertatibus. Paulus De aqua pluuia arcenda, dixit, consuetudinis est. & De verborum obligationibus, dubitationis est. Modestinus De donationibus, summæ æquitatis est. demum Tacitus lib. xvij. nam suadere principi quod oporteat, multi laboris est. Plinius libro secundo imperari naturę, audacis est credere, nec minus hebetis beneficiis abrogare vires. item libro septimo. Fortitudo in quo maximè extiterit immensæ quæstionis est. Marcus Tullius De finibus tertio. sic enim censent opportunitatis esse. & de natura Deorum, est & philosophi & pontificis & Cottæ.

Plinivs Traiano.

Votorum nuncupatio, & solutio pro Imratore & Rep.

Vota Domine prioru annorum nuncupata, alacres latique persoluimus: nouáque rursus curante commilitonum, & prouincialium pietate suscepimus: precati Deos, vt te, rémque publicam florentem & incolumem, ea benignitate seruarent, quam super magnas, plurimásq; virtutes præcipua sanctitate consequi Deorum honore meruisti.

Vota) Monet magno omniũ consensu vota pro Traiano suscepta persoluta, & noua pro eius salute nuncupata: nam autore Caio De verborũ significationibus, post Calendas Januarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur. & Tacitus libro decimosexto: principio anni senatores pro imperatore solennes iusiurandum sumere, & nuncupationes votorum facere memorat. Tertullianus, Nos enim pro salute imperatorum Deum vocamus æternũ, Deum verum, & Deum viuum, quem & ipsi imperatores proprium sibi præter cæteros malunt. imperatoribus precamur vitam prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum. *Nuncupata)* Nuncupare, vt inquit Varro, nominare significat, quod multis exemplis confirmatur, & de votis propriè dicitur: quando alicui diuorum vota pollicemur, & destinamus. Apuleius, cui vota nuncupabo? Secundus in Panegyrico, nuncupare vota pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, immo pro salute principum, & propter illos pro æternitate imperij solebamus. nuncupare igitur est palàm nominare. nam Pontifices maximi, consules, prætores, censores vota publica suscipiebant, quæ præsente populo referebantur in tabulis. vnde Augustus conscriptis paratísq; iam tabulis negauit suscepturum, quæ non esset soluturus. sibi enim mox futurum exitum præsagiebat. Tranquillus autor, pro Tiberij nepotibus vota suscepta ineunte anno, cùm putabant deorum aures magis patere. quod asserit in Fastis Ouidius. Templa patent auréśque deum, nec lingua caducas Concipit vlla preces, dictáque pondus habent. etiam nuncupare transfertur ad alia. Apuleius decimo, iam dudum felici ministerio nũcupatum destinatúmque. sed de hoc alibi.

Traianvs Plinio.

Solvisse vota Diis immortalibus te præeunte pro mea incolumilitate commilitones cum prouincialibus lętissimo consensu, in futurúmque nuncupasse: libenter mi Secunde carissime cognoui literis tuis.

Solvisse) Significat, sibi iucũdam fuisse pro se votorum nuncupationem & solutionem.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem Imperij.

DIEM, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebrauimus, commendantes diis imperij tui autoribus & vota publica, & gaudia.

DIEM) Nunciat, diem quo susceperat imperium Traianus, religiosissimè fuisse celebratum.

TRAIANVS PLINIO.

DIEM imperij mei debita lætitia & religione à commilitonibus, & prouincialibus præeunte te celebratum, libenter mi Secunde carissime cognoui literis tuis.

DIEM) Gratum sibi fuisse scribit, quòd dies imperij sui à Secundo & commilitonibus fuisset celebratus.

PLINIVS TRAIANO.

Ius Quiritium Latinis suis petit.

VALERIVS Domine Paulinus, excepto vno, ius Latinorum suorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim ius Quiritium des. vereor enim ne sit immodicum pro omnibus pariter inuocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modestius vti, quanto pleniorem experior. sunt autem pro quibus peto, C. Valerius AEstiæus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

VALERIVS) Petit ius Quiritiũ pro trib. libertis. *Ius libertorum suorum mihi reliquit.* Ut haberem idem iuris in eos, quod patronus in libertos. licebat iure xij. tabularum liberto patronum suum testamento præterire, postea ex edicto prætoris dimidia bonorum siue testati siue intestati liberti patrono relinquebant, etiam relicto filio suo adoptiuo. lex Papia deinde iura patronorum auxit, sed Imperator Justinianus, à quo hæc sumpsimus, cõstituit vt tertiam bonorum liberti partem in casibus ibidem contentis patroni consequantur. ad hæc Ulpianus de liberis agnoscendis, respondet, quòd liberti tenentur, alere patronos, & nonnunquam patronorum filios, pro modo facultatum. lege plura. ff. xxxvij. de iure patronatus & xxxviij. De operis libertinorum & De bonis libertorum. nec me præterit, etiam legi, ius Latinorum, sicut in inscriptione, Latinis suis, tanquam si liberti Valerij Paulnii essent minorem libertatem consecuti, & Latini ex lege Iunia Norbana facti essent, & id ius quod habebat Paulinus in libertos suos, moriẽs

reliquerit Plinio: nam lege Papia adaucta fuere iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. *Excepto vno)* Quem liberauitâ iure patronatus. *Ius Quiritium)* Romanam ciuitatem, perinde ac si Quirites essent. nam manumissi modò maiorem & iustam libertatem consequebantur, & fiebant ciues Romani: modò minorem, & Latini ex lege Junia Norbana fiebant: modò inferiorem, & fiebant ex lege Elia Sentia dedititiorum numero. credo post hanc Secundi epistolam secutum Traiani edictum, quo libertos etiam inuito & ignorante patrono ad ciuitatem Romanã venire permisit. sed sicut viuum ciuem Romanum fecit, sic mortuum Latinum, id est, vt hæredem patronum haberet. an intelligamus patronũ fuisse conditionis peregrinæ, & idem iuris libertos consecutos, quibus postea omnibus sublatis Justinianus cunctos libertos ciuitate Romana donauit. *Quiritium)* Siue à Curibus Sabinorum oppido Quirites, siue quod Quires Sabini cuspides vocant, à quibus Romulus Quirinus quòd hastam ferret. in singulari etiam numero quiritem dicimus, cuius nominatiuus quiris, secũdum Sergium, sed quirites Petronius putat. Quiritare verò iubilare dicitur, ab his qui fidem Quiritium inuocant. autor Varro. *Omnibus libertis)* In quos Paulinus mihi patronatus ius reliquit.

TRAIANVS PLINIO.

VM) Traianus concedit rogata, & pro reliquis idem promittit. *Depositi)* Commendati. *Consultum)* Donari ciuitate Romana. *Mature)* Velociter. *Iussi referri in commentarios meos)* Iussi registrari, quòd illos ciuitate Romana donauerim.

VM honestissime iis, qui apud fidem tuam à Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis maturè per me, iis interim, quibus nunc petisti, vt scias dedisse me ius Quiritiũ, referri in commentarios meos iussi: idem facturus in cæteris, pro quibus petieris.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam petit filiæ centurionis.

OGATVS) Mittit libellum Aquilæ centurionis, quo rogabat filiam suam donari ciuitate. *Militum precibus)* Quos quamuis sub disciplina cõtineret, tamen multis præmiis & honoribus donauit: nam diuum Neruam parentem secutus, plenissimam testandi indulgentiam in milites contulit, quod ab Ulpiano de militari testamento prænotatum Justinianus refert, & Juuenalis vltima satyra monstrat, quanta commoda militibus fuerint sub Traiano.

OGATVS Domine à P. Accio Aquila, centurione cohortis sextæ equestris, vt mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filiæ suæ implorat: durum putaui negare: cùm scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitatémque præstare.

TRAIA-

TRAIANVS PLINIO.

LIBELLVM P. Accij Aquilæ centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti, legi: cuius precibus motus dedi filiæ eius ciuitatem Romanam. libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

LIBELLVM) Filiæ Aquilæ ciuitatem Romanam indulget. *Libellum rescripti)* Cuius causa hæc rescripsi.

PLINIVS TRAIANO.

De exactione pecuniarum.

QVID habere iuris velis & Bithynas & Ponticas ciuitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationibus vel ex venditionibus, aliisve causis debeantur, rogo Domine rescribas. Ego inueni, à plerisque proconsulibus concessam eis protopraxian, eámque pro lege valuisse. existimo tamen tua prouidentia constituendum aliquid, & sanciendum, per quod vtilitatibus eorum in perpetuum consulatur. nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licèt sapienter indulta, breuia tamen & infirma sunt, nisi illis tua contingat autoritas.

QVID) Consulit Traianum an ciuitatibus Bithyniæ & Ponti permittat potiora iura in debitis exigendis. *Locationibus)* Locorũ publicorum. *Plerisque proconsulibus)* Imperatoribus. *Protopraxian)* Primam actionem, vt ante alios ius haberent exigendi pecunias à debitoribus. nam Paulus De priuilegiis creditorum, Respubl. inquit, creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. quamuis Martianus ad municipales scribat, simile priuilegium fisco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit. πρωτοπραξίαν Suidas interpretatur primam repetitionem, primam exactionem. *Pro lege)* Loco legis, vt de consuetudine prædiximus. *Breuia)* Obscura.

TRAIANVS PLINIO.

QVO iure vti debeant Bithynæ vel Ponticæ ciuitates in iis pecuniis, quæ ex quaque causa reipublicæ debebuntur, ex lege cuiusque animaduer-

QVO) Rescribit sequendas leges vniuscuiusque ciuitatis. *Id)* Priuilegium, vt cæteris præponatur. *Iniu-*

riam priuatorum) Ne iniuriam facerem priuatis creditoribus, dum eos posteriores facio rebus publicis in exigendis debitis.

tendum est. nam si habent priuilegium, quo cæteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: si verò non habent, in iniuriam priuatorum id dari à me non oportebit.

Plinivs Traiano.

De Iulio Pisone.

Ecdicvs) Repetebat fisci aduocatus Amisenorum à Iulio Pisone certam pecuniam ei donatam à rep. ante xx. annos, nixus Traiani mandatis, quibus prohibebat fieri de publico erogationes. Piso contradicebat. Secundus rẽ integrã Traiano decernendam mittit. *Ecdicus*) i.e. defensor & vindex reip. qui hodie dicitur fisci aduocatus. de quo M. Cicero lib. xiij. ad Thermum pro pre. in epistolis ad Lentulũ. Sed malo ecdicos, & statim iubeas Ecdicos Romam mittere. & iam dixerat vt ecdici Milesij Romam mitterentur. quãquam in codicibus impressis passim legatur, vbi codices. libenter enim Secundus vtitur Græcis vocabulis, vtpote Bithyniæ consuetis quæ-dam exemplaria habent, medicus. *Bule & eclesia*) Senatu & concione populi. βȣλὴ enim senatus & ἐκκλησία concio. *Contra*) Procuratoris dicta allegabat. *Rempub.*) Amisenorum. Hermogenianus: decurionibus, inquit, facultatibus lapsis alimenta decerni permissum est, maximè si ob munificentiam in patriam patrimonium exhauserint. *Erogasse*) Impendisse, distribuisse. Paulus De legatis. nihil ex testamento videtur capere, qui tantum erogat quantum accipit. apud Apuleium erogare pro valde rogare, piis, inquit, precibus erogatus: sed exrogare est ex lege vetere aliquid eximere per nouam legem, tradẽte Festo. *Spatium*) Viginti annorum. *Pro multis*) A multis, à senatu & populo. Apuleius libro quinto, pro pedibus abrepto id est à pedibus. & ix. pro limine liberato, i.e. à limine.

Ecdicvs Domine Amisenorum ciuitatis petebat apud me à Iulio Pisone denariorum circiter xl. millia donata ei publicè ante xx. annos, & Bule, & ecclesia cõsentiente: nitebaturq́; mandatis tuis, quibus eiusmodi donationes vetantur. Piso contrà, plurima se in Remp. contulisse, ac propè totas facultates erogasse dicebat. addebat etiam temporis spatium, postulabátque, ne id quod pro multis & olim accepisset, cum euersione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimaui, vt te Domine consulerem, quid sequẽdum putares.

Traianvs Plinio.

Sicvt) Donationes ex publico factas ante exiguum temporis spatium, retractari non oportere admonet.

Sicvt largitiones ex publico fieri mandata prohibent: ita ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum.

tum temporis retractari, atque in irritum vindicari non oportet. Quicquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci, quàm pecuniæ publicæ consultum volo.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione Buleutarum.

LEX) Traianum consulit an qui senatores fiunt, debeāt certum quid inferre pro introitu. *Bulen*) Senatum: sportulas solere nouos decuriones cæteris distribuere. Papinianus titulo De decurionibus innuit: minores scribit vigintiquinque annorum decuriones facti, sportulas decurionum accipiunt. *Aliud aliis*) Non eandem summam omnibus, sed minorē huic, maiorem illi. *Inferre*) Dare, dilargiri. *Buleutæ*) Senatores.

LEX Pompeia Domine qua Bithyni & Pontici vtuntur, eos qui in Bulen à censoribus leguntur, dare pecuniam non iubet, sed ij quos indulgentia tua quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permisit, & singula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul, eos etiam qui à censoribus legerentur, duntaxat in paucissimis ciuitatibus aliud aliis iussit inferre. Superest ergo vt ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. nam quod in perpetuum mansurum est, à te constitui decet, cuius factis dictisque debetur æternitas.

TRAIANVS PLINIO.

HONORArium) Seruādam præcipit vniuscuiusque loci cōsuetūdinem. *Honorarium decurionatus*) Quod datur honoris causa dum fiunt decuriones: Paulus de muneribus æstimationem honoris aut muneris in pecunia pro administratione offerentes audiendi non sunt. Qui pro honore pecuniam promisit, si soluere eam cœpit, totam præstare

HONORARIVM decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant necne, in vniuersum à me non potest statui. Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque ciuitatis legem puto: scilicet aduersus eos, qui inuiti fiunt decuriones, existimo id acturos, vt erogatio cæteris præferatur.

operis inchoati exemplo coactus est. decurionatus autem secũdum Callistratum, municipalis honor appellatur, siue cum sumptu, siue sine erogatione contigerit: vulgò etiam nunc, inquit, honorarium dicimus id munus, quod honoris causa erogatur: sed honorarium ius, pretoris ius est, hinc honorarios tutores à prætore datos vocat Ulpianus. *Acturos)* Bithynos & Ponticos. *Vt erogatio cæteris præferatur)* Ut minus grauentur in pecuniarum illatione, quàm cæteri decuriones spontanei.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione ciuium.

LEGE) Quærit an decuriones aliarũ ciuitatum debeant eiici lege Pompeia, quæ vetabat alienum ciuem adscribi senatui alterius ciuitatis. *Adscribere)* In senatum legere. *Quisque)* Adscribatur in sua ciuitate in qua natus est. *Censoribus)* A censoribus, qui etiam in oppidis creabantur, vt testantur iurisconsulti, de quorum officio libro ix. multa protulimus. *Eum)* Decurionem. *Buleutas)* Senatores. βουλεύται enim qui reipub. consulunt. *Concuterentur)* Perturbarentur. *Ea parte)* Eo capite, quo vetabat alienum ciuem ascribi in alterius ciuitatis senatum. *Consensu)* Modestinus: omne ius aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmauit consuetudo. *Exoleuisset)* Desueuisset. *Capita legis)* Plura enim capita continebat lex Pompeia.

LEGE Domine Pompeia permissum Bithynicis ciuitatibus, adscribere sibi quos vellent ciues, dum ciuitatis non sint alienæ, sed suarum quisque ciuitatum, quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis è senatu à censoribus eiiciantur, inter quas nihil de ciue alieno cauetur. inde me quidam ex censoribus consulendum putauerunt, an eiicere deberent eum qui esset alterius ciuitatis. Ego, quia lex sicut adscribi ciuem alienum vetabat, ita eiici è senatu ob hanc causam non iubebat: præterea quia aliquibus affirmabatur mihi, in omni ciuitate plurimos esse buleutas ex aliis ciuitatibus, futurúmque vt multi homines, multæque ciuitates concuterentur ea parte legis, quæ iampridem consensu quodam exoleuisset: necessarium existimaui consulere te, quid seruandũ putares. Capita legis his literis subieci.

TRAIANVS PLINIO.

MERITO) Permittit esse in senatu, qui iam adlecti fuerant, vetat in futurum alienum aliquem adscribi. *Moueremus)* Legimus etiam in eũdem sensum, nouaremus.

MERITO hæsisti Secunde charissime, quid à te respõdi oporteret censoribus cõsulentibus, an legerent in senatum aliarum ciuitatum, eiusdem tamen prouinciæ ciues. nam

nam & legis autoritas, & longa consuetudo vsurpata contra legem, in diuersum mouere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil nouaremus: sed manerent, quamuis contra legem adsciti quarumcunq; ciuitatum ciues: in futurum autem lex Pompeia obseruaretur, cuius vim si retrò quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

PLINIVS TRAIANO.

De diuisione sportularum.

QVI virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósque denarios vel singulos dare: quod an celebrandum, & quatenus putes, rogo scribas. ipse enim sicut arbitror, non imprudenter, præsertim ex solennibus causis, concedendum iussi inuitationi: ita vereor ne ij qui mille homines, interdum etiam plureis vocant, modum excedere, & in speciem diamœries incidere videantur.

QVI) Dubitat ex inuitatione multorum ad solennia officia, inter Bithynos factionem & discordiam orituram. *Virilem togam)* Quam sumere consueuerant ad septimum decimum ætatis annum. *Bulen)* Senatum. *Vocare)* Inuitare. *Dare)* Distribuere vnicuique. *Celebrandum)* Ulla celebritate & pompa agendum. celebrare est solenniter peragere. & celebrata pro solennia & iusta, posuit Mart. ix. Inscripsit tumulo septem celebrata virorum Se fecisse Cloe. *Et quatenus)* Etsi celebrandum sit, modum rescribas. *Solennibus causis)* Quales sunt prædictæ. *Et in spe.iem)* Eandem locutionem libro primo ad Saturninum vsurpauit, ne quam, inquiens, in speciem ambitionis inciderem: hîc verò in speciem, & reliqua. *Diamœries)* Diuisionis, factionis: nisi fallor, inquit Tertullianus, prohibendarum factionum causa de prouidentia constat modestia publica. quæ illicitas factiones timet, ne ciuitas in partes scindatur. vnde Augustus, Tranquillo autore, plurimas factiones titulo collegij noui ad nonnullius facinoris societatem coeuntes sustulit. non video cur quidam, vir alioqui doctus, qui in Pandectas annotationes conscripsit, pro diamœries scribendum putet, malam.

TRAIANVS PLINIO.

ERITO vereris ne in ſpeciem diamœries incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quaſi per corpora non viritim ſingulos ex notitia ad ſolennes ſportulas contrahit. ſed ego ideo prudentiam tuam elegi, vt formandis iſtius prouinciæ moribus ipſe moderareris, & ea conſtituas, quæ ad perpetuam eius prouinciæ quietem eſſent profutura.

MERITO) Relinquit prudentiæ Secundi ordinãdum quod ad perpetuã Bithyniæ tranquillitatem faciat. *Corpora*) Factiones, ſectiones, collegia. Ouidius libro primo Metam. tamen illud ab vno Corpore, & ex vna pendebat origine bellum. corpore igitur pro factione & hominum congregatione. Martianus De collegiis illicitis & corporibus. mandatis principalibus præcipitur præſidibus prouinciarum, ne patiantur eſſe collegia, ſodalitia. in ſumma autem niſi ex ſenatuſconſulti autoritate, vel Cæſaris, collegium vel quodcunque tale corpus coierit, contra leges erit. & Calliſtratus De iure immunitatis: quibuſdam, inquit, collegiis vel corporibus, vt eſt fabrorum corpus. Ulpianus etiam cùm tria corporum genera facit, tertium, inquit, eſt quod ex diſtantibus conſtat, vt corpora plura vni nomini ſubiecta, velut populus, legio, grex. & corpus imperij, pro illa orbis parte, quæ ſubiacet imperio Romano, Tacitus poſuit, ſi immenſum imperij corpus. in phyſica vocat Apollodorus quod ſecetur in tria, in longitudinem, latitudinem, altitudinem. *Sportulas*) Largitiones, diſtributiones. *Prudentiam tuam elegi*) Hinc apparet, miſſum Secundum ad Bithyniæ Pontíque ſtatum ordinandum, moréſque reformandos. quare Traianus præſcripſerat, meminiſſe Plinium, idcirco in Bithyniam miſſum, quoniam multa in ea emendanda apparuiſſent. ſic legimus apud Tranquillum. Galbam proconſulem obtinuiſſe biennio Africam extra ſortem electum ad ordinandam prouinciam, & inteſtina diſſenſione, & barbarorum tumultu inquietam. *Mod rareris*) Modum imponeres.

PLINIVS TRAIANO.

De Iſelaſticis.

THLETAE Domine ea quæ pro Iſelaſticis certaminibus conſtituiſti, deberi ſibi putant ſtatim ex eo die quo ſunt coronati. nihil enim referre, quando ſint patriam inuecti: ſed quando certamine vicerint, ex quo inuehi poſſint.

THLETÆ) Victores in certaminibus Iſelaſticis à Traiano factis petebant præmia, & quia de tempore controuerſia naſcebatur, rogat imperatorem quid facere debeat. *Athletæ*) Certatores ἀπὸ τοῦ ἀθλέω, quod eſt certo. *Ea*) Præmia. *Iſelaſticis certaminibus*) Dicta Iſelaſtica, quòd victores cum magna pompa coronati introducebantur quiſque in ſuam patriam ἀπὸ τοῦ εἰσελαύνω, id eſt induco: inchoat: cuius futurum εἰσελάσω: nam ſolebant athletæ victores equis albis ingredi ſuam ciuitatem diſiecta muri parte, ſecundum Plutarchum, quod ſignificabat, non magnopere ciuitati illi opus eſſe muro, habenti viros qui pugnare poſſent & vincere. hanc conſuetudinem Tranquillus in Ne-

in Nerone commemorat. *Coronati)* Declarati victores, & ideo corona donati. *Nihil enim referre)* Non reſpiciendũ tempus quo quiſque in patriam ſuam inuehitur, ſed quando victor ſit pronunciatus: hoc faciebant, quia è certatoribus multi procul aberant à patria ſua, ad quam non poterãt peruenire, niſi poſt multum temporis, & per hoc obſonia, quæ menſtrua dabantur, interdum perdebant.

ego contrà ſcribo Iſelaſticorum nomine. itaque eorum vehementer addubitem, an ſit potius id tempus, quo εἰσέλασαν intuendum. Iidem obſonia petunt pro eo agone, qui à te Iſelaſtic̃tus factus eſt, quamuis vicerint antequã fieret. Aiunt enim, congruens eſſe, ſicut non datur ſibi pro his certaminibus, quæ eſſe Iſelaſtica poſtquam vicerunt, deſierunt: ita pro iis dari, quæ eſſe cœperunt. Hic quoque non mediocriter hæreo, ne cuiuſquam retrò habeatur ratio: dandúmque quod tunc cùm vincerent, non debebatur. rogo ergo vt dubitationem meam regere, id eſt, beneficia tua interpretari ipſe digneris.

Contra) Athletarum deſiderata. *Iſelaſticorum nomine)* Verbis eorum, qui præſunt certaminibus Iſelaſticis. *Eorum tempus)* Aliqua exemplaria habent: Ita tamen vt vehementer. & reliqua. εἰσήλασαν id eſt, inuecti ſunt. *Obſonia)* Quæ antiqui dixerunt manduca. obſonare, eſt opipare cœnare. Apuleius. ſiquid obſonare cupis. & obſonator, popinarum magiſter. de quo Martialis: Dic quotus es? quanti cupias cœnare? nec vnum Addideris verbum, cœna parata tibi eſt. obſonitare conuiuari dicitur Pompeio tradente. *Agone)* Certamine. *Aiunt enim)* Antequam à Traiano fierent & celebrarentur certamina Iſelaſtica, aliud genus certaminis depugnabãt athletæ, quod pariter fecerunt poſtquam Iſelaſtica finita fuerunt. argumentabantur igitur deberi ſibi Iſelaſticorum præmia, quæ quidem aliis maiora erant, ex eo tempore quo primum conſtituta fuerunt, nec modò cùm fierent: ſicut cùm eſſe Iſelaſtica deſierunt, non dabantur obſonia: nam reſpiciebant diem conſtitutionis & finem verbi cauſa. Traianus conſtituit Iſelaſtica Calendis Maiis, & mandat illa inchoata à Calendis Iuniis terminari in Calend. Augusti: qui cœperant pugnare à Calendis Maiis, & certauerant vſque in Calendas Iunias, petebant præmia Iſelaſticorum, tanquam inſtituta à Traiano. *Ne)* An. *Cuiuſquam)* Athletarum. *Retrò)* In præterito antequam fierent Iſelaſtica. *Ratio)* Reſpectus. *Beneficia tua)* Præmia pro Iſelaſtico agone.

TRAIANVS PLINIO.

SELASTICVM tunc primum mihi videtur incipere deberi: cùm quis in ciuitatem ſuam ipſe εἰσέλασεν. obſonia eorum certaminum, quæ Iſelaſtica eſſe placuit mihi, ſi antè Iſelaſtica nõ fuerunt, retrò non debentur. nec proficere pro deſiderio athletarum poteſt, tam eorum quæ poſtea Iſelaſtica lege cõſtitui: quàm quæ, cùm vincerent, eſſe

ISELASTIcum) Vult intelligi eſſe Iſelaſtica cùm primùm quiſque in ſuam ciuitatem inuehitur. obſonia negat dãda antequam illa fierent. *Iſelaſticum)* Certamen: ſequitur verbi interpretationem. εἰσέλασεν) Ingreſſus eſt. *Ante Iſelaſtica)* Antequam fierent Iſelaſtica. *Non fuerunt)* Conſtituta à me il-

illa præmia. *Retro)* Antequam fierent. *Profi ere)* Procedere. *Tam eorum)* Obsoniorum. *Cùm vincerent, esse desierunt)* Quam eorum obsoniorum, quæ cùm vincerent iam desierant esse, exacto tempore illis certaminibus constituto.

Reuocantur) Renouantur, sed manent in statu quo fuerant dum vincerent.

desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus quæ antè perceperant, non reuocantur.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

VSQVE) Excusat se quòd vxorem suam vigente itineris celeritate diplomate adiuuerit. *Diplomata)* Literas liberi itineris & immunis. de quibus paulo antè. *Tuam)* Ad te pertinentem, vt in tabellarium regis Sauromatæ. *Vxori meæ.* Calphurniæ *Aui)* Fabati. *Amitam)* Hispullam. de vtrisque libro quinto, ad Pontium: eram cum prosocero meo, eram cum amita vxoris. *Durum)* Inhumanum. *Pietas)* Amor in maiores. *Dissimulassem)* Silentio præteriissem. *Serò)* Importunè, dum expecto tuam sententiam.

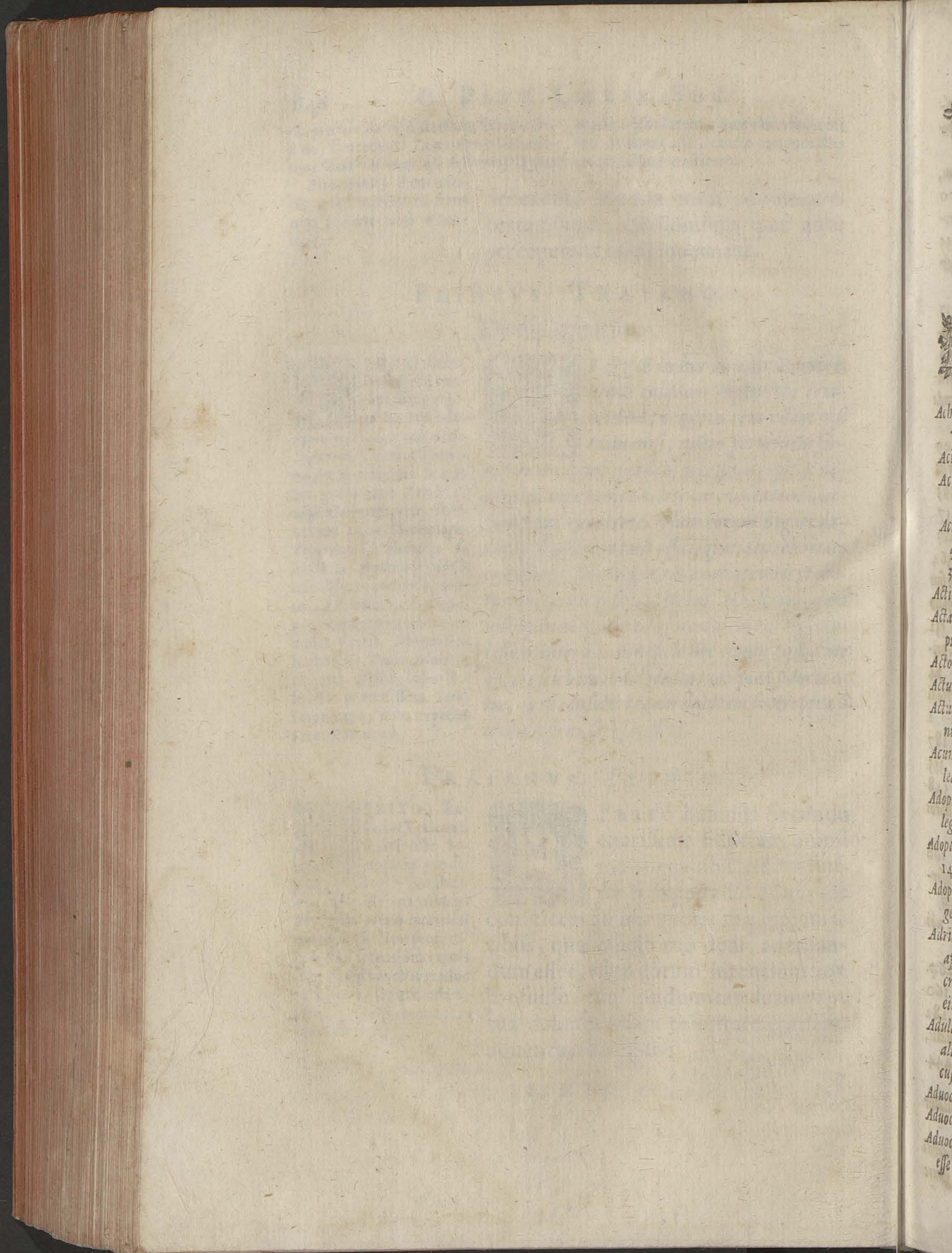
VSQVE in hoc tempus Domine, neque cuiquam diplomata commodaui, neque in rem vllam nisi tuam misi, quam perpetuam seruationem meam quædam necessitas rupit. Vxori enim meæ audita morte aui, volenti ad amitam suam excurrere, vsum eorum negare durum putaui, cùm talis officij gratia in celeritate consisteret, sciremq́ te rationem itineris probaturum, cuius causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc vnum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ: quod fiducia eius, quasi consulto te, non dubitaui facere, quæ si consuluissem, serò fecissem.

TRAIANVS PLINIO.

MERITO) Rescribit Traianus, benefecisse Secundum pro diplomate cõcesso Calphurniæ vxori. *Adiuuandum esset, vsum eorum intentioni non profuisse)* Non profuturum esse intentioni vxoris tuæ, quam habebat vt illuc excurreret: legitur etiam, adiuuandum putarem: serum futurum.

MERITÒ habuisti Secunde charissime fiduciam animi mei: nec dubitandum fuisset, si expectasses donec me consuleres an iter vxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adiuuandum esset, vsum eorum intentioni non profuisse: cùm apud amitam suam vxor tua deberet etiam celeritate gratiam aduentus sui augere.

FINIS.

INDEX OMNIVM QVÆ HISCE IN PLINIVM COMMENTARIIS NOTATV DIGNA CONTINERI visa sunt.

Atque vbi p. literam post numeros habebis adnotatam, recurrre ad Panegyricum Traiani.

Ceruleus

D

Desti-

E

PANEGYRICVS TRAIANO AVGVSTO DICTVS:

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ CATANÆI Commentariis.

Quibus adiungere visum est & alios veterum Panegyricos.

EMINENTISSIMO PRINCIPI IOANNI IACOBO TRIVLTIO, MILITIÆ GALLICÆ MODERATORI, Ætatísque nostræ Imperatori clarissimo,

Ioannes Maria Catanæus S.

IMPROVIDVM arbitrarer diuini Panegyrici commentarios sine præfatione publicare, etiam si nemo satis dignus occurreret, cui nostras qualescunque vigilias dedicaremus. verum cùm primùm aggressi eas sumus, Illustr. Princeps, tu statim, hoc munusculo, quamuis maiori dignus, dignissimus iudicatus es. Maximè autem nos ad hoc consilium impulit, quòd videbamus multa quæ in te eminent & excellunt, conuenire cum illustribus Traiani gestis. nam vt is incunabula, & rudimenta sua per stipendia exercuit, tu pariter iuuentutem non ocio & deliciis, sed asperis militiæ laboribus, vincendo transegisti. dura Vlpius tempora prudenter sustinuit, nec tu minus fortiter malorum turbines ferendo superasti. dissimilibus inuisa Traiani virtus, & Triultio meo periculo fuit. prius ille Tribunus optimus, antequam fieret optimus imperator. tu præfectus equitum fortissimus, antequam dux exercitus præstantissimus. Ille

tia: cúmque tibi larga demerendi ciues materia ſuppeteret…
arduis in rebus ad imperium aſſumptus: tu feſſis oportunè ſubueniſti meruit triumphum tantus Cæſar, dum populo Romano imperium prorogat, tu dum iterum patriam recipis. Expectatus in vrbem venerat ille: te reducem paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes. corruptam caſtrorum diſciplinam emendauerat Vlpius: tu lapſam extinctámque reduxiſti, & poſt longam deſuetudinem in melius reformaſti. Inde te agmina ducente hoſpitum nullus iniurias militum ſenſit: inde (quod eſt pulcherrimum victoriæ genus) ſolo terrore ſæpius hoſtem domuiſti. Qua vigilantia, quo labore, quanta alacritate: quot denique periculis bella ex bellis confeciſti? cùm robur corporis ingens par animi fortitudo comitaretur? & tamen bellicis artibus innutritus, pacem amas. non times bella, nec prouocas. quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. In deditis quanta clementia tua? quanta humanitas? edoctus experimento ſummi ducis eſſe, in pugna ſtrenuè reſiſtere, & ferrum contra armatos impigre ſtringere, inermes & deuictos pro ciuibus habere. Poſſem hîc pluribus immorari, ſi vellem recenſere quot hoſtes clariſſimos mitius tractaueris, quot ſimultates reipub. cauſa depoſueris. Non noua dignitas vlla, non innumeri honores, & maximi. non quòd pro inuictiſſimo potentiſſimóque Rege noſtro tanti exercitus ſummus Imperator fueris, aliquid ex moribus tuis immutarunt. nihil enim in illos fortunæ licuit, immò tanto humanior, quo felicior: & quia felicitatem tuam rectè noueras, eam optimè ferre didiceras. Liberum eſt omnibus te alloqui, finémque ſermonis ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia facit. Quàm diligens in omnes, & conſtans amici-

petat, quamlibet occaſionem venaris, vt in dies plures concilies: cúmque multa donaueris, longè tamen plura tibi ſuperſunt. nam quod benignitate tua effundis, id diligentia reparas. ſcis enim illam eſſe veram munificentiam, quæ dignis condigna diſtribuit. non quæ, quod huic donat, auferat illi. Tu verò cùm ſis alieni abſtinens, pari laude voluptatibus tuis moderaris, neque ſuperfluo cœnarum luxui indulges. non enim diſtentus crapula indigna principe loqueris, ſed ciborum modeſtiam honeſti ſermones condiunt: ſequuntur remiſſiones ſeriæ tua conuiuia, non hiſtriones & ſcurræ: & quanquam rebus arduis implicitus, amas ſtudia. nec ferè vllum intermittis diem, quo vel Cæſaris geſta, vel alterius maximi ducis non relegas: vt teipſum in illo ſpeculeris, conſilia cum tuis conferas. Denique domum tuam ita inſtituis, vt quandoque beneuiuendi poſteris exemplum datura ſit, nihílque in laribus tuis non laudabile conſpiciatur: imprimis Illuſtriſſ. vxor tua Beatrix moderationis, caſtitatis, ſanctitatis norma, quàm cultu modeſta, quàm parca comitatu, quàm ciuilis inceſſu! diceres Romanarum veterum principem aliquam. Verùm cur præfationis formam excedimus? nam ſi vellemus clariora ſectari, in panegyricum alium panegyricum contexeremus. Nos verò præter admirandas in te virtutes, priuatum beneficium ad hoc conſilium compulit. Cùm enim domus noſtra Catanæa diuulſa inuicem, alij alia ſectarentur, & vetus inter gentiles ſimultas (nolo dicere diſcordiam) pridem inualuiſſet: tandem diuino numine concordiam reſpiceret, ídque impetrandum eſſet à ſenatu, ſed iam propter nonnullorum occultum bellum deſperaretur: tu cum prudentiſſimo Præ-

ſide, vos inquam, huius vrbis duo clariſſima lumina, diſſidentes concordaſtis, & priuilegiis honeſtiſſimis familiam noſtram coniunxiſtis. argumentum firmiſſimum neutrum alicui factioni ſtudere, ſed orbe quodam ſocialitatis omnes pariter fouere. Num igitur tibi meritiſſimo dicare debuimus Traiano inuictiſſimo dictam orationem, omnium eius generis præſtantiſſimam? à Secundo publicatam eo conſilio, vt imperatori optimo virtutes ſuæ veris laudibus commendarentur. deinde vt futuri principes non quaſi à magiſtro, ſed tamen ſub exemplo præmonerentur, qua potiſſimùm via poſſent ad eandem gloriam niti. In ea tanta vis eloquentiæ fuit: vt illum ipſum Traianum eodem virtutis tenore ad extremum vitæ finem perduxerit, humanum, liberalem, iuſtum conſeruauerit, feliciſſimum eius imperium præſtiterit: quam Sidonius incomparabili principi comparabilem, id eſt, admirandam acutiſſimè iudicauit: certè vnicum futuris principibus regendi exemplar. vt credibile ſit, qui inſecuti ſunt imperatorum optimos præſtitiſſe. Nam ſi cenſent Iſocratis ad Philippum orationem plurimum Alexandro profuiſſe ad ſuſcipiendam aduerſus Barbaros expeditionem, quantum putamus hanc poſteris contuliſſe non Traiano miſſam, ſed dictam in illo ſenatorum ordine clariſſimo frequenti malorum Cæſarum recordatione, vel in virum quæ poterat ad bonum trahere? Conſiſtit autem in genere demonſtratiuo diuini Cæſaris laudes complexa, cuius ordo mirabilis, & tranſitus rerum ita connexus, vt idem corpus vna ſuperficie contentum videatur, variis figuris tanquam luminibus decenter illuſtratum. ſine controuerſia, inter panegyricas orationes

princeps:

princeps: quæ verbis idoneis, & ſententiis ad inuentionem accommodatis exornata Traiani raram felicitatem puro dicendi flumine comprehendit. Verſatur in graui figura, quam interdum mediocris ſuſcipit. neque enim ſemper affectanda ſunt elata, & excelſa. in ea ſplendorem, magnitudinem, grauitatem, venuſtatem, celeritatem inuenies. neque deſiderari poteſt artificium, dictio, figura, membrum, compoſitio, clauſula, ſonus. vitat enim vocalium concurſum, & quæ reddunt orationem hiantem, inde per rythmum fluit ſucculenta. facilitatem verò ita temperauit, ne in humilem ſermonem decideret, ſed dignitatem ſuam retineret: at dicendi libertarem, vt non monere, ſed probare videatur. Nec mirandum ſi elocutio, & ars ſæpe detegitur. nam iis actionibus, quæ in aliqua ſine dubio veritate verſantur, & ſunt ad popularem aptæ delectationem, quales legimus panegyricos, totúmque hoc demonſtratiuum genus, permittitur adhibere plus cultus, omnémque artem, quæ latere plerunque in iudiciis debet, non confiteri modò, ſed oſtentare hominibus in hoc aduocatis. Vna autem & maxima in hoc opere difficultas nos circunſtetit: Neruæ Traianíque geſta, quæ frequenter in hoc libro occurrunt publica literarum iactura fermè deperdita. nam veterum nemo circumfertur, qui illorum vitas luculenter à ſe ſcriptas nobis tranſmiſerit. Dionis enim & reliquorum compendioſa quædam admodum, & interciſa ſuperſunt. cùm tamen legerimus multos, vt Marium Maximum, Fabium Marcellinum, Aurelium Verum, Statium Valentem, Traiani res poſteris tradidiſſe. Elaborandum igitur non fuit mediocriter circa hiſtoriæ conquiſitionem, vt in integram verámque

lectionem Secundum restitueremus. quòd si aliqua necessaria desiderabuntur, scias Illustrissime Princeps, nobis bonam mentem non defuisse. enixúmque pro virili nostra diligentis interpretis officio fungi, licèt arduum fuerit in tanta rerum caligine, ac profunda disciplina, ingenij nostri viribus vbique paria fecisse. homines enim sumus, & primi hoc opus ab alijs quamuis doctissimis hucusque intactum aggredimur, nullius auxilio nixi. Veniam itaque petimus si quid minus conueniens offenderis: quanquam si ea facilitate, qua cæterorum scripta, nostra respexeris, non solùm venia, sed & laus speranda est. nobis tamen venia sufficit.

*

C. PLINII CÆCILII SECVNDI PANEGYRICVS, NERVÆ TRAIANO AVG. DICTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi commentariis.

BENE ac sapienter P.C. maiores instituerunt, vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus capere: quòd nihil ritè nihílque prouidenter homines sine Deorum immortalium ope, consilio, honore, auspicarentur. Qui mos cui potiùs quàm consuli? aut

BENE) C. Plinius Consul designatus cum Cornuto Tertullo, Imperatori Traiano gratias in senatu agit, principem optimum à parentibus & adoptione laudans, res gestas, liberalitatémque commendans, quòd delatores expulerit, quòd vectigalia represserit, leges moderatus sit, pantomimos sustulerit, doctos fouerit: admiratur in eo humanitatem statuarum, honorúmque modestiam. sed plura de consulatibus eius, quos gesserat & gerendos recusabat, tractat. iustitiam, tolerantiam, adeundi facilitatem, diligenter exponens. illi votorum nuncupationes, illi inusitatas acclamationes à senatu habitas, corporis bona, sed animi magis admiranda. vbi potest malorum Cæsarum comparatione, Domitiani præsertim, cuius vitam vbique exagitat, illius virtutes reddit illustriores: totam denique domum, Plotinam imprimis vxorem, & Martianam sororem, Traiano similes, extollens, quantóque studio coluerit amicitias suspiciens. Illa ex tertio de Oratore verba commodè hunc transferri possunt. Ornatur oratio genere primùm, & quasi colore quodam, & succo suo. nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat in toto spectantur hæc corpore, vt porrò conspersa sit, quasi verborum, sententiarúmque floribus, id non debet esse fusum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, vt sint quasi in ornatu disposita quædam insignia & lumina. Ipse præterea Secundus apud Voconium, huius orationis or-

dinem, tranſitum, figuras, elocutionem commendat. Panegyricæ orationes demonſtratiuæ ſunt. inde Græcorum aliqui tradidere, cauſarum alias deliberatiuas, alias iudiciales, alias panegyricas eſſe. nam πανηγυρις feſtiuitas, laus, conuentus dici poteſt, ἀπὸ τοῦ παντὸς καὶ ἀγύρεω, quod eſt totum congrego. Philoſtratus libro octauo: in Panegyri templa ſunt, & Deorum cellæ, & ſtadia ad currendum. proinde ſcenæ & gentes plurimæ, partim ex finitimis, partim ex tranſmarinis regionibus venientes. Ex multis inſuper artibus & ſophiſmatibus conſtat panegyris, ex vera quoque ſapientia & poëtica, ex conſultatiuis etiam & diſputatiuis orationibus, & muſicis cantibus. panegyrin quidem dico eſſe virorum conuentum, & locum ipſum quo ipſos conuenire neceſſe eſt. vnde meritò inſcribitur panegyrica oratio, quòd in conuentu & celebritate ſenatorum dicta fuit, in laudem Traiani. dicitur Secundi panegyricus, ſic vt Iſocratis panegyricus ad τὸν λόγον reſpiciendo. apud Græcos enim inſcribi ſolet ὁ λόγος πανηγυρικός, ſicut apud nos oratio panegyrica. nam ὁ λόγος maſculino genere comprehenditur, at oratio fœminino. Præter Traianum imperatorem lego alterum Traianum patricium ſub Juſtiniano Cæſare, qui chronica ſcripſit compendia admodum probata, & fidem Orthodoxam ſecutus. *Bene ac ſapienter)* Prooœmium apparatum. Quod in deliberatiuo & demonſtratiuo laudabile, verùm in iudiciali genere præcipitur inutile. Trapezuntius Hermogenem ſecutus, hanc prooœmij expoſitionem vocat, quod cum fine conuenit. nam ſicut à precationibus incipit, ita per eaſdem concludit. Duplex lectio circumfertur. vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus capere: cuius erit ordo. inſtituerunt capere initium à precationibus, ſicut agendarum rerum ita dicendi. alia vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus caperetur: vt ſit ordo, inſtituerunt vt caperetur initium à precationibus, ita dicendi vt rerum agendarum. quæ cùm ſit durior, & ordo perturbatior, minus procedit. *Vt rerum agendarum)* Satis conſtat nunquam fere Romanos iniiſſe magiſtratus, bella ſuſcepiſſe, rem aliquam publicam tractaſſe, niſi prius nuncupatis votis, captato augurio, ſacris ritè peractis. inde libro primo Valerius Maximus: Priſco inſtituto rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum eſt precatione, cùm expoſcendum voto, cùm exoluendum gratulatione, cùm inquirendum vel extis, vel ſortibus imperio, cùm ſolemni ritu peragendum ſacrificio, quo etiam oſtentorum ac fulgurum denunciationes procurantur. *Ita dicendi)* Contenti erimus vno Liuio. in cuius initio concionum ſæpe legimus: quod Felix fauſtûmque ſit ſenatui populóque Romano. & alibi. Deos immortales milites veſtros publicos meóſque ab vrbe proficiſcens adoraui, veniámque ſupplex popoſci. vt taceamus Valerium, qui in prologo ſui operis teſtatur priſcos oratores à Ioue Optimo Maximo bene orſos. *Quod nihil ritè)* Expoſitionis ratio veriſſima. *Ritè)* Benè. rectè. *Auſpicarentur)* Inciperent. *Conſuli)* Qui præeſt reipublicæ, & poſt imperatorem ſummum ius habet. ante imperatores primum obtinuit.

Vſurpandus) Vſitandus. *Colendus)* Obſeruandus. *Imperio)* Iuſſu. *Optimo)* Traiano. *Gratias)* Pro conſulatu. *Caſtus)* Abſtinuit Traianus ab adulteriis, ſed puerorum amoribus non caruit. *Rectores)* Principes. nam Homerus ſecundo Iliados regibus (inquit) dignitas ab Ioue tribuitur his quidem verbis τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι, & nono ſcribit

quando magis vſurpandus colendúſque eſt, quàm cùm imperio ſenatus, autoritate reipublicæ ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim præſtabilius eſt, aut pulchrius munus deorum, quàm caſtus, & ſanctus, & diis ſimillimus princeps? Ac ſi adhuc dubium fuiſſet, fortè caſúque rectores terris, an aliquo numine darentur, principem tamen no-

Agamem-

Agamemnonem ab Ioue regem factum. Cæsares etiam à deo dari opinatur Vegetius libro secundo, & secundos à deo generi humano præesse apud Græcos legere memini, patrem filium Numam admonuisse, regnum susciperet, tanquam diuinum donum & dei ministerium.

strum liqueret diuinitus constitutum. non enim occulta potestate fatorum, sed ab Ioue ipso coram, ac palàm repertus: electus est quippe inter aras, & altaria: eodémque loci, quem deus ille tam manifestus ac præsens, quàm cœlum, ac sidera insedit. Quo magis aptum, piúmque est, te Iupiter Optime Maxime, antea conditorem, nunc conseruatorem imperij nostri precari, vt mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio. vtque omnibus quæ dicentur à me libertas, fides, veritas

Occulta) Nobis incognita. *Coram*) Nerua ob senectutem despectus à militibus, Capitolium ingressus exclamauit. quod felix faustúmque sit senatui populóque Romano & mihi, M. Ulpium Neruam Traianum adopto, & Cæsarem facio. quare Secundus non multò post inquit, non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante puluinar Iouis Optimi Maximi adoptio peracta est. sequitur autem rhetorum præcepta: nam scripsit de Oratore Marcus Tullius, nostram orationem ornari à rebus gestis, iudiciis hominum comprobatis, in quibus etiam felicitatem ipsam deorum immortalium iudicio tribui laudationis est. *Inter aras & altaria*) Seruius super illud Virgilianum: en quattuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duóque altaria Phœbo Tradit: nouimus aras & diis superis & inferis consecratas. altaria verò esse superorum tantùm deorum. sic alterum ab altero Tacitus libro decimoseptimo distinxit, post altaria & aram complexa dicens. altare quidam dictum volunt ab altitudine, quòd antiqui diis superis in ædificiis à terra exaltatis sacra faciebant, diis terrestribus in terra, diis inferioribus in terra defossa. vel altare appellatum, quòd in eo ignis adoleatur, id est, excrescat. ara vel ab area dicta est loco in vrbe puro, quòd ara deûm pura sit. vel ab ardore, ad quem vt sit fit ara. autor Varro de lingua Latina: sed idem in libris diuinarum rerum dixerat, si Macrobio credimus, aras primùm ansas vocatas, quòd esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. ansis autem teneri solere vasa quis ambigit? *Eodémque loci*) In eo loco, id est, in Capitolio. *Deus*) Jupiter Optimus Maximus Capitolinus. de extructione templi Capitolini multa Plutarchus in Publicola, & Dionysius libro quarto, & Liuius primo. in illo fuerunt tria sacella æqualia inter se communia habentia latera. medium quidem Iouis, hinc inde Junonis, & Mineruæ, sub vna aquila vnáque velata tectura. appellatur Jupiter secundum Ciceronem pro domo sua optimus propter beneficia quæ Romanis præstitit. Maximus autem propter vim. *Manifestus*) Putabat antiquitas magis præsentem Jouem supplicibus in templo Capitolino quàm alibi, quòd ibi tanquam in arce cœli solemnibus sacris & cultu pompabiliore excoleretur. *Quo magis*) Redditio rationis, quæ breuiter complectitur id quod expositione & ratione conficitur, veluti ipsius rei apta propositio. *Conditorem*) At Romulum omnes conditorem vrbis tradunt; sed quia nihil fit sine Deo Optimo Maximo, cuius nutu ferunt Romulo aues addixisse, non iniuria conditorem vrbis Jouem appellauit. *Conseruatorem*) Qui à Domitiano, deinde à tumultuantibus militibus imperium transtulit in Traianum, cuius incolumitate

rempublicam florentem & incolumem à diis seruari in epistolis retulit. *Digna*) Repetitio. *Libertas, fides, veritas.*) Dissolutum.

constet : tantúmque à specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest à necessitate. Equidem non consuli modò, sed omnibus ciuibus enitendum reor, ne quid de principe nostro ita dicant, vt idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat. nihil quale antea dicamus : nihil enim quale antea patimur. nec eadem de principe, quæ prius, prædicemus, neque enim eadem secretò loquimur, quæ prius. Discernatur orationibus nostris diuersitas temporum, & ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui quando sint hactenus vt deo, nunc nusquam, vt numini, blandiamur. non enim de tyranno, sed de ciue, non de domino, sed de parente, loquimur. Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quòd vnum ex nobis putat. nec minus hominem se, quàm hominibus præesse meminit. Intelligamus ergo bona nostra, dignósque nos illius vsu probemus. atque identidem cogitemus, si maius principibus præstamus obsequium, qui seruitute ciuium, quàm qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum principem seruat, quantóque paulo antè concentu formosum alium, hunc fortissimum personat. quibúsque aliquando clamoribus gestum alterius, & vocem,

Constet) Manifesta sit. *A necessitate*) Quia inuiti non cogimur vllo timore. *Equidem*) Comprobatio, quę est redditione causæ, rémque totam manifestius tangit. *Idem illud*) Simile. *Alio*) Principe. claritas orationis : quam puritas & elegantia conficit. *Illæ*) Blandæ & adulatoriæ. *Exprimebat*) Extorquebat, educebat. *Eadem*) Falsas laudationes. *Eadem secreto*) Clam malis principibus maledicimus. *Prius*) sub Domitiano, qui deus dici & credi voluit : Aureliano, Dione, Eusebio, Tranquillo tradentibus. nam postquam scripsit epistolam suis procuratoribus, cuius initium fuit : Dominus, & Deus noster sic fieri voluit : institutum posthac, vt ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur aliter : quinimmo mulier quædam quòd in conspectu imaginis illius se exuisset, supplicio est affecta. *Nusquam*) Nec publicè, nec priuatim. *Vt deo*) Addam prædictis Orosium scribere in tantum superbiæ prolapsum Domitianum, vt Dominum ac Deum sese vocari, scribi, colíque iusserit : Apolloniúmque philosophum narrat Philostratus ab accusatore iussum vt omnium hominum Deum, Domitianum respiceret : illum autem oculos ad culmen domus, id est, ad Jouem sustulisse. *Vt numini*) Tanquam deo. *Non enim de tyranno*) Contentio color. complectitur in hac oratione optimi Traiani, & pessimi Domitiani vitam, vt gratior fiat. nam nec bonum virum propriè & copiosè laudari sine virtutum, nec improbum vituperari sine vitiorum cognitione satis insigniter atque asperè posse testatur Cicero de Oratore. *Domino*) Cuius correlatiuum seruus. *Ex nobis*) Ex numero nostro, id est, hominem. *Hoc*) Propter humanitatem. oratio exacta & diligens, quæ ornatum in se continet. *Hominibus*) Quos decet humaniter tractare. *Dignos*) Bene obsequendo illi. *Identidem*) Frequenter.

quenter. *Si præstamus maius obsequium*) Si magis subiecti sumus, cùm sanè tyrannis magis famulemur. *Et populo*) Populus, inquit, Romanus obseruat Traianum, & applaudit eius virtutibus. *Consentu*) Suaui vocum concordia. solebant enim principum aliqui disponere iuuenes robustissimæ vocis, qui per classes diuisi applauderen[illegible] imperatori. hoc legimus fecisse Ne[illegible]em. quem morem videtur poëta tetig[illegible] : cùm canit Tyrios & Troianos ap[illegible]sisse Jopæ canenti. *Formosum alium*) Domitianum intelligit, cui spectacula edenti populus applaudebat. fuit autem is pulcher & decens, maximè in iuuenta, statura procera, vultu modesto, ruborísque pleno, grandibus oculis, verùm acie hebetior. & præter Tranquilli verba, Tacitus asserit habitu decorum, & crebram oris confusionem, ignotis adhuc moribus, pro modestia accipi solitam. quare de eodem Statius in Syluis ait: par forma decórque, Par honor. *Hunc fortissimum.*) Traianum valuisse corporis viribus, constat vel vno Secundi testimonio. qui circa finem huius orationis multa de illius tolerantia tractat, lætúmque opere corpus, & crescentia laboribus membra commendans. Martialis etiam more suo, id est, adulatorio, Domitianum tanquam formosissimum libro octauo extollit. Hîc stetit Arctoi formosus puluere belli Purpureum fundens Cæsar ab ore iubar: Hic lauro redimita comas, & candida vultu Roma salutauit voce manúque ducem. *Personat*) Alta voce laudat.

huius pietatem, abstinentiam mansuetudinem laudat. Quid nos ipsi? diuinitatem principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuersi solemus? Iam quid tam ciuile, tam senatorium quàm illud additum à nobis optimi cognomen? quod peculiare huius, & proprium arrogantia priorum principum fecit. Enimuero quàm commune, quàm ex æquo, quòd felices nos, felicem illum prædicamus: alternísque votis hæc faciat,

Huius pietatem) Ista obtinent narrationis locum. nam proponit de quibus dicturus est, & à persona Traiani, quem laudat, & Domitiani quem vituperat, incipit ex arte. Fabius enim libro quarto: initium narrationis quidam vtique faciendum à persona putant, eámque si nostra sit, ornandam: si aliena, infamandam statim. & quanquam is de iudiciali genere loquatur, tamen hæc per quandam similitudinem deduci possunt ad demonstratiuum, vt pro nostra persona sit illius, quem laudamus, & pro aduersarij quem ex comparatione vituperare intendimus. Narratio, inquit Cicero, in demonstratiuo nulla erit quæ necessariò consequatur. sed si qua inciderit, cùm aliquod factum eius, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude aut vituperatione, præceptio narrandi eadem quæ in iudicialibus. *Quid nos ipsi?*) Interrogatio grauis: nam hæc narratio quamquam sit lucida, tamen morata & cum dignitate ornata magnificè fuit. *Nos ipsi*) Senatores. *Vt amor, & gaudium tulit*) Prout quisque vel amore, vel gaudio incitatur. *Ciuile*) Pertinens ad ciues. *Optimi cognomen*) Juxta finem inquit, iustis ac de causis Senatus Populúsque Romanus optimi tibi cognomen adiecit. nec magis diffinitè, distinctéque designat, qui Traianum, quàm qui optimum appellat. *Huius peculiare*) Traiani proprium. *Arrogantia*) Quia dedignabantur optimi cognomen, an potius quia illud non merebantur. etsi legimus optimi cognomen à senatu P. Scipionem Nasicam meruisse, & Tranquillus tradat Caium imperatorem cognomen optimi maximíque sumpsisse. *Commune*) Et illi & nobis est. *Felices*) Traiano acclamarunt senatores: ô te felicem, ô nos felices: quod cùm dicerent, non opes illius, sed animum admirabantur. hæc comprehensa breuius in narratione suis locis diffusius tractabũ-

tur. *Felicem illum)* Traianum: quod non moribus, sed fortunæ datum est. *Alternisque votis)* Precatus est Traianus vt ita precibus suis dij annuerent, si iudicium senatorum mereri perseuerasset. precati sunt senatores, vt sic Traianum amarent dij quemadmodum imperator se. *Hæc faciat)* Qualia facit.

Hæc audiat) Qualia à nobis audit, scilicet felices nos & illum. *Quasi non dicturi)* Talem dicendi libertatem nobis concessit, vt non benediceremus de Traiano, nisi & benefaceret. *Lachrymis)* Nam præ lætititia effudit lacrymas. approbasti, inquit, & ipse acclamationum nostrarum fidem, lacrymarum tuarum veritate: vidimus humescentes oculos, demissúmque gaudio vultum: tantúmque sanguinis in ore, quantum pudoris in animo. *Sibi)* Suis virtutibus. *Non principi)* Non timore & adulatione: vt solent populi principibus dicere. *Omnes)* Senatores. *Pietatis calore)* In illis repentinis acclamationibus: cùm multa sponte, plura instinctu quodam fecerunt. hic dicit temperamentum habuisse in acclamationibus, illic verò modum excessisse. *Meditati)* Præparata oratione. *Acclamationes)* Repentinas laudationes: de quibus in epistolis copiosè disseruimus. *Quantum ad me)* A persona de qua agit, & sua, facit auditorem attentum. *Ad modestiam)* Ad imitationem Traiani, qui solet in omnibus vti modestia. *Submittam)* Deprimam, extenuem, minus dicturus quàm virtutes eius meruerint. *Quid)* Nisi modestum. *Quid)* nisi excellens & diuinum. *Insusitata)* Prioribus insueta. *Difficultas)* Ne videat immodicè laudare. *Circumstat)* Angit, obse-

hæc audiat, quasi non dicturi, nisi fecerit, comprecamur. Ad quas ille voces lachrymis etiam, ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim sentítque, sibi, non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore seruauimus, hoc singuli quoque meditati teneamus: sciamúsque nullum esse, nec sincerius, nec acceptius genus gratiarum, quàm quod illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo vt orationem meam ad modestiam principis, moderationémque submittam: nec minus considerabo, quid aures eius pati possint, quàm quid virtútibus debeatur. Magna, & inusitata principis gloria, cui gratias acturus non tam vereor, ne me in laudibus suis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas sola circunstat. Nam merenti gratias agere facile est Patres Conscripti. non enim periculum est, ne cùm loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat. cùm de frugalitate luxuriam, cùm de clementia crudelitatem, cùm de liberalitate auaritiam, cùm de benignitate liuorem, cùm de continentia libidinem, cùm de labore inertiam, cùm de fortitudine timorem. Ac ne illud quidem vereor ne gratus, ingratúsve videar, prout satis aut parum dixero. Animaduerto enim etiam deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentia, & sanctitate, lætari: gratiorémque existimari, qui delubris eorum puram castámque mentem, quàm qui

dit, trans-

dit, translatum verbum. *Non enim periculum est)* Quod erat sub malis principibus, qui sibi conscij, cùm laudarentur, suspicabantur per contraria nota sua vicia. est autem contentio color, nec minus sta narrationis locum obtinent quàm superiora. *Liuorem)* Inuidiam. *Gratus)* Si satis dixero. *Ingratus)* Si parum. *Animaduerto enim)* Sententia. *Accuratis)* Elaboratis, elegantibus. *Delubris)* Asconius templa singulorum Diis attributorum locorum, delubra multarum ædium sub vno tecto à diluuio pluuia munitarum. alij delubra dicunt ea templa, in quibus nunc delubra corporum abluendorum causa more Dodonæi Jouis, aut Apollinis Delphici: in quorum delubris lebetes tripodésque visuntur. sunt etiam qui delubra ligna delibrata, id est, decoriata pro simulachris deorum, more veterum posita existiment, sed malè. Varro, Macrobio referente, ait, delubrum alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta deûm causa, alios in quo loco Dei simulachrum dedicatum sit. sicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, delubrum. Seruius præterea quas rationes Asconius idem & ipse retulit, sed in hoc dissentit à Festo, simul concedente, quòd delubrum fustem delibratum, hoc est decorticatum, (quem pro deo venerabantur) prodit.

meditatum carmen intulerit. Sed parendum est Senatusconsulto, quod ex vtilitate publica placuit, vt consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni principes, quæ facerent, recognoscerent: mali quæ facere deberent. Id nunc eo magis solemne, ac necessarium est, quòd parens noster priuatas gratiarum actiones cohibet, & comprimit, intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod senatus iuberet. Vtrunque Cæsar Auguste moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non sinis, & quòd hîc sinis. non enim à teipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est. Sæpe ego mecum, Patres Conscripti, tacitus agitaui, qualem quantúmque esse oporteret, cuius ditione nutúque maria, terræ, pax, bella regantur: cùm interea fingenti, formantíque mihi principem, quem æquata diis immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Emicuit aliquis in bello, sed absoleuit in pace: alium

Meditatum) Excultum. *Carmen)* Cantum. *Senatusconsulto)* Decreto patrum. *Sub titulo)* Sub inscriptione & velamento, ac prætextu. *Solenne)* Præcipuum. *Priuatas)* A priuatis hominibus. *Cohibet)* Vetat fieri sibi. *Parens)* Qui nos diligit filiorum instar, & ideo pater patriæ iure nominatus. *Intercessurus publicis)* Prohibiturus etiam publicas gratiarum actiones, si vellet infringere senatusconsultum. *Cæsar Auguste)* A primo imperatore Octauio cæteri cognomen Cæsaris Augusti sibi vendicarunt. *Moderatè)* Facis. *Alibi)* In loco priuato. *Hic* In senatu. *Iste honor)* Gratiarum actio. *Non habetur tibi)* Tu non quæris hunc honorem. *Sed ab agentibus)* Unde illud Aristotelis: honor est honorantibus, id est, in potestate dantis, non autem accipientis. *Cedis affectibus nostris)* Permittis quod cupimus. *Nec est necesse)* Nec cogimur. *Munera)* Beneficia. *Regantur)* Administrentur. *Æquata potestas)* Qui parem potestatem haberet in terris, quam dij habent, quorum nutu

omnia reguntur. *Voto)* Paradoxon. *Similem)* Talem & tantum. sanè Traianus fuit admirabilis: cuius virtutes diuus Gregorius scriptis recognoscens precibus à Deo illi cælestem vitam impetrasse traditur. *Enituit aliquis in bello)* Facit diuisionem exponendo quæ dicturus sit: nam Marcus Tullius in rhetoricis genus demonstratiuum tractans, diuisione, inquit, hac vtemur. exponemus quas res laudaturi sumus. in ea, si Hermogeni credimus, summa consistit elegantia. non solùm verbis, sed etiam sententiis. quando scilicet præparamus auditorem, & in ordinem dicenda redigimus. legimus etiam emicuit. *In bello)* Ut Annibal, Marius: testatur Ausonius Traianum bello pacéque claruisse. Aggreditur regimen viridi Traianus in æuo Belli laude prior, cætera pacis habens. & Epitomata vitæ Traiani: non vt bellicosus alia pacis neglexit, aut minus intellexit, sed sæpius pro tribunali iustissimè iudicauit. tali dicendi modo quo Secundus, vtitur & Claudianus pro Stilicone. Corpus destituit, bellis insignior ille, Sed pacem fœdat viciis. hic publica felix, Sed priuata domus. partitum singula quenquam Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis: Hunc rigor, hunc pietas, illum solertia iuris, Hunc soboles castíque tori. sparguntur in omnes, In te mixta fluunt, & quæ diuisa beatos Perficiunt, collecta tenes. sic Propertius libro tertio. Hic satus ad pacem, hic castrensibus vtilis annis.

toga, sed non & arma, honestarunt: reuerentiam ille terrore, alius amorem humilitate captauit: ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit. postremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantúsque concentus omnium laudum, omnísque gloriæ contigit? vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahatur. Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas: nec sine quodam munere deûm festinatis senectutis

Toga) Pax, qua Marcus Tullius habilior & clarior. *Honestarunt)* Extulerunt. *Ille)* Alius qualis Marius, Sylla, Caligula & Domitianus. *Alius)* Qualis Claudius primus Cæsarum, fidem militis etiam præmio pigneratus: & quodam cum ferro circa sacrificantem se deprehenso senatum per præcones properè conuocauit, lacrymísque ac vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti vsquam esset, ac diu publico abstinuit. Sic Otho ad promerendum militum fauorem humili concione eos adhortatus est. item Nero & Domitianus largitionibus plerunque sibi amorem conciliarunt. *Domi)* In re priuata. *Confinio)* Contagio, commixtione. *Concordia)* Coniunctio. *Concentus)* Conuenientia, collaudatio. *Seueritati)* Marcus Tullius de Bruto. Quid enim tam distans, quàm à seueritate comitas? quis tamen vnquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? *Firmitas)* Fortitudo corporis. *Iam honor capitis)* Canicies, quæ quidem in homine graui venerabilis est. Refert Dion, dum Traianus Agarenos oppugnat, cognitum ab hostibus maiestate caniciei, & grauitate oris, quamuis imperatoria insignia deposuisset, itaque sagittis petitum, & vnum ex equitibus iuxta interfectum. *Dignitas oris.* Maiestas, pulchritudo digna imperio. Claudianus de Stilicone. Jam tum conspicuus, jam tum venerabilis ibas: Spondebátque ducem celsi nitor igneus oris Membrorúmque modus. Laudat à bonis corporis à natura attributis, ea sunt, vt velocitas, vires, ætas, dignitas, valetudo. *Ad hoc)* Præterea. *Ætatis indeflexa maturitas)* Florida virilitas. tradunt autores, Traianum imperatorem

ratorem electum in ætatis robore, vt pote qui quadragesimum annum agens imperare cœperit. vt alios omittam vnico Suidæ testimonio contenti erimus. Traianus princeps iustus & corporis robore præstans, quadragesimo ætatis anno sumpsit imperium. & quodammodo omnia pariter, quæ priuati solent, voluit elaborare. Dionis abbreuiator quadragesimo vnum addidit. Traianus, inquit, non mediocriter enituit in iustitia, & fortitudine, morúmque simplicitate, ac robore corporis. nam vnum & quadragesimum annum agens, imperator creatus, etiam animo vigebat. vt neque iuuentute magis auderet, neque senectute retardaretur. Nam Onexander libro de imperatore eligendo præcipit nec iuuenem nimis, nec senem esse oportere imperatorem. quod alter credulus nimis & audax, imbecillus alter & timidus. Alii etiam Græcorum quadragesimo duos addiderunt. cui sententiæ videtur Eusebius concedere, si diligenter annos computaueris. Vnde miror Flauium Vopiscum referre, Tacitum imperatorem dicere solitum; Traianum senem ad imperium venisse.

insignibus ad augendum maiestatem ornata cæsaries: nonne longè latéque principem ostentant? Talem esse oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppressa R. P. sed pax, & adoptatio, & tandem exorata terris numina dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines, & quem dij fecissent? quorum quidem in te Cæsar iudicium, & fauor tunc statim, cùm ad exercitum proficiscereris, & quidem in vsitato enituit. nam cæteros principes, aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus auium consulentibus nunciauit. tibi ascendenti de more capitolium, quanquam non id agentium ciuium clamor, vt iam principi occurrit. siquidem omnis turbæ, quæ limen insederat, ad ingressum tuum foribus reclusis, iam quidem vt tunc atbitrabatur, deum: cæterùm, vt docuit euentus,

Insignibus) Canicie. *Maiestatem*) Reuerentiam: quæ maioribus habetur. *Cæsares*) Coma à cædendo dicta *Longè latéque*) Manifestissime. Hunc locum imitatus est Pacatus in panegyrico Theodosii. tua, inquit, hac forma venerabilis quàm longè latéque conspicuum commendat imperium. *Ostentant*) Indicant. *Non bella ciuilia*) Respicit Augustum, quem Romana respublica iam bellis ciuilibus fessa, libenter imperatorem accepit. etiam ad Vespasianum referri potest. *Adooptatio*) Electio, assumpto in filium per Neruam. *Exorata*) Propicia, precibus nostris fauentia. Orosius. Nerua Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera affectæ reipublicæ diuina prouisio consulit. *An fas*) Interrogatio grauis. *Quem dij*) Quem Traianum dii crearunt nobis. *Iudicium*) Dion in Domitiano. Traiano Vlpio & Acilio Glabrione coss. signa apparuisse ferunt, quibus Glabrioni mors, Traiano imperium portenderetur. Secundus in peroratione orationis Iouem appellans dicit. tu clara iudicii tui signa misisti, cum proficiscentem ad exercitum tuo nomine, tuo honore decorasti. *Ad exercitum*) Germanicum: dum cum imperio illuc à Domitiano mittereris. *Largus cruor*) Hecatombe. innumeræ victimæ. Tranquillus memorat tribus mensibus ac ne totis quidem supra centum sexaginta millia victimarum cæsa pro Caio Cæsare. *Sinister*) Felix. læuum cùm de humanis rebus est, contrariū est: cùm de cœlestibus, prosperum. nā quod nobis sinistrum, diis dextrū est vnde pluribus quærit Plutarchus, quid est quòd auspiciorum quod sinistrū dicitur, prosperum ac secundum putatur? *De more*) Qui cum imperio in prouinciam proficiscebatur, in Capitolio vo-

ta nuncupabat,litabátque. Traianum igitur,vt hoc faceret Capitolinum templum ingredientem,Romanorum turba consalutauit optimum, maximum. quanquam tunc non id intenderet. putabat enim consalutasse,Iouem optimum maximum, sed euentus docuit, consalutasse Traianum, cui deinde cognomen optimi est inditum, & est maximus omnium factus. Secundum artem hunc locum tractat, dum explicat quibus indiciis dii futuram felicitatem promiserint.hoc Fabius libro tertio præcipit. *Non id agentium*) Non intendentium te salutare. *Limen ingressum*) Iouis Capitolini. *Insederat*) Circunsteterat. *Foribus*) Templi. *Consalutauit Deum*) Iouem optimum maximum. *Vt tunc arbitrabatur*) Sic tunc omnes existimabant Iouem salutatum. *Euentus*) Cùm tibi inditum optimi cognomentum,& factus es maximus. trahit argumentum ab iis,quæ secuta sunt rem. Dion verò tradit futuri principatus hoc omen extitisse Traiano. nam vidisse per somnum virum seniorem in paludamento & purpurea veste: amplius hoc corona honestatum: quemadmodum fortè senatum pingunt: annulo quodam sigillum ei ad sinistram, deinde ad dextram transposuisse. Tranquillus futuri seculi felicitatem à cornice nunciatam adhuc viuo Domitiano, quæ in Capitolio Græcè elocuta est: ἔσται πάντα καλῶς, erunt omnia bene. & Domitianum somniasse, gibbam sibi ponè ceruicem auream enatam: pro certóque habuisse, beatiorem post se lætioremque portendi reipublicæ statum. sicut sanè breui euenit abstinentia & moderatione insequentium principum.

te consalutauit imperatorem, nec aliter à cunctis omen acceptum est. nam ipse intelligere nolebas: recusabas enim imperare, recusabas quod bene erat imperaturo. igitur cogendus fuisti, cogi porrò non poteras, nisi periculo patriæ, & mutatione reipublicæ. obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi seruandum fuisset. Quare ego illum ipsum furorem, motúmque

Te consalutauit imperatorem) Non multo post eandem rem tractans, inquit, quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi in Capitolio consalutauerunt imperatorem. *A cunctis*) Circunstantibus, quàm vt te futurum principem crederent. *Omen*) Si Varroni fidem præstamus, ab ore dictum quasi osmen, quod in ore primum elatum est. eum secutus Donatus paria retulit, & ad rem diuinam referri credidit. Marcellus dixit omen votum esse mentis, & vocis. in sacrificiis dicitur bona habere omnia, id est, vt circumstantes, & bona mente velint, & recta oribus proferant. *Intelligere*) Hoc omen. *Recusabas*) Traductio, eiusdem verbi crebra repetitio. enumerat Hieron Tyrannus apud Xenophontem, quot & quantis voluptatibus priuatus fuerit factus princeps, quibus priuatus fruebatur: vnde non mirum si Traianus tanquam bonus imperium spernebat, nec nisi necessariò susceperit. *Imperaturo*) Tibi. *Bene*) Honestum futurum. *Periculo patriæ*) Mentem sustineres. præparat se, vt ad alia transeat, dicturus primo quomodo milites insurrexere contra Neruam, & ab eo Traianus sit adoptatus. *Mutatione reipublicæ*) Dum prætoriani milites imperium detractant, & Domitiani interfectores ad pœnam pertinacissimè expostulant: nam Tranquillus inquit, occisum miles grauissimè tulit: statímque eum diuum appellare conatus, paratus & vlcisci, nisi duces defuissent. quod quidem paulò pòst fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissimè cædis autoribus. verùm Dion latius hunc locum complexus, memorat Neruam Crasso Calphurnio, Crassorum illorum nepoti, insidianti sibi cum aliis, in quodam spectaculo assedisse, & ignorantibus detectam coniurationem, enses porrexisse. verbo quidem, vt inspicerent si acuti essent, quod fieri solebat: re autem significans, se nihil curare, si quam primùm interficeretur. at Ælianus Casperius præfectus prætorio sub Domitiano,

no, nec vllo à Nerua successore accepto, contra imperatorem milites cum seditione stimulauit, expostulans interfectores Domitiani ad supplicium. aduersus quos Nerua tantum restitit, vt & vestem exueret, & se iugulandum præberet. nihil tamen profecit, nam trucidati sunt quos Ælianus destinauerat. quare Nerua sentiens se ob senectutem despectui apud milites esse, Capitolium conscendit, sequente magna Romanorum turba. & in conspectu Iouis: Bona, inquit, fortuna senatus populique Romani & mei, Marcum Vlpium Traianum Neruam adopto. deinde in senatu Cæsarem declarauit, & manu propria ad eum scripsit, tunc Germanicis copiis præfectum. Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν, id est, Luant Danai meas lacrymas tuis sagittis. Sic igitur imperium adeptus Traianus, ad se euocauit Ælianum cum cæteris seditionis sociis, tanquam eorum opera indigens, & de omnibus meritum supplicium sumpsit.

castrensem reor extitisse. quia magna vi, magnóque terrore modestia tua vincenda erat. At sicut maris cœlique temperiem turbines tempestatésque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam illum tumultum præcessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium. vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda nascantur. Occultat vtrorumque semina deus, & plerunque bonorum malorúmque causæ sub diuersa specie latent. magnum quidem illud seculo dedecus. magnum reipublicæ vulnus impressum est. imperator & parens generis humani obsessus, captus, inclusus. ablata mitissimo seni seruandorum hominum potestas, ereptúmque principi illud in principatu beatissimum, quòd nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio, quæ te publicæ salutis gubernaculis admoueret, prope est vt exclamem, tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, vt tu corrector emendatórque contingeres. inductum

Castrensem) Prætorianorum militum. *Extitisse*) Tanquam necessarium. *Magna vi*) Coniuratione prætorianorum. *Modestia tua*) Quæ recusabat imperare. *Turbines temperiem cœli commendant*) Aduersa faciunt, vt magis prospera intelligamus. turbines fiunt in fluminibus marique, & in aëre circa terram. de quibus Seneca libro quinto, & septimo naturalium quæstionum, & nos alibi. *Tumultum*) Timorem multum. Fabius libro octauo, Quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde ei etiam nomen ductum est. *Tumultum*) Prætorianorum insolentiam. *Aduersa ex secundis nascantur*) Nam si bonum est, vt monet Seneca, rerum scientia, non possumus aduersa intelligere, nisi secundorum cognitione nec secunda nisi aduersorum. *Semina*) Principia, causas boni & mali. *Diuersa*) Vt quod nobis bonum videtur, malorum causa sit. *Seculo*) Ætati nostræ. *Impressum*) Inflictum. *Imperator*) Nerua. *Parens generis humani*) Nam præter beneficia pauperibus & senatoribus collata ab eo, iureiurando in senatu affirmauit, se neminem senatorum interfecturum: præstitit, quanquam insidiis à quibusdam petitus. *Obsessus*) A prætorianis. *Obsessus, captus, inclusus*) Articulus grauis. *Seni*) Neruæ, qui vno anno & mensibus quatuor, diebus ix. imperauit. vixit autem lxv. annis, mensibus x. diebus totidem. Eutropius in hoc dissentit à Dione, quòd non diebus nouem, sed vno minus imperasse, & lxx. ac altero ætatis anno, vixisse tradit, cui sententiæ accedit in Chronicis Eusebius.

Parens h.g.) Videtur Ausonius à Secundo sumpsisse argumentum illius distichi, Proximus extincto moderatur sceptra tyranno Nerua senex, princeps nomine, mente parens. Paulus Orosius. Nerua admodum senex à Petronio præfecto prætorij, & Parthenio spadone Domitiani, imperator creatus, emenso anno imperij sui diem obiit. *Seruandorum hominum*) Interfectorum Domitiani. Sextus Aurelius autor, milites expostulasse Domitiani interfectores ad cædem, & Petronium vno ictu, Parthenium verò amputatis priùs genitalibus, & in os coniectis iugulasse. quod non conuenit cũ Orosij verbis, quo enim modo fieri potuit, vt spadoni genitalia amputarentur? nisi genitalia accipiamus pro membro genitali. Est autẽ oratio pathetica commouẽs summã miserationem. *Quod nihil cogitur*) Nam princeps nullius imperio subiacet. *Ratio*) Via. *Gubernaculis*) Regimini. *Tanti fuisse*) Debuisse militẽ insurgere in suum imperatorem, vt tu imperium susciperes. *Disciplina castrorum*) Militum obedientia, qui erant in prætorianis castris. nam Seianus præfectus prętorianarum cohortium, dispersas per vrbem cohortes vnã in castra primus conduxit, vt simul imperia acciperent, numeróque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, cæteris metus cresceret, prætendebat lasciuire militem diductum: si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subueniri: & seuerius acturos, si vallum statuatur procul vrbis illecebris. hæc Tacitus libro quarto. *Correctior*) Refert Dion Traianum continuisse milites sub imperio, neque vnquam contra illum ausos insurgere, neque seditionem mouere. & Spartianus scribit Adrianum, militarem disciplinam, post Augustum labentem, in curia superiorum principum retinuisse, iã tamẽ à Traiano ordinatam. tametsi Tranquillus referat militem licentia & audacia ferocem à Vespasiano sub disciplina contentum.

pessimum exemplum vt optimum opponeretur. Postremò coactus princeps, quos nolebat occidere, vt daret principem, qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare, sed nescissemus, quantum tibi deberet imperium, si antè adoptatus esses. Expectatũ est tempus in quo liqueret, non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respublica: ruénsque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est: imploratus adoptione, & accitus es. Vt olim duces magni à peregrinis externísque bellis ad opem patriæ ferendam reuocaui solebant, ita filius, ac parens vno eodémque momento rem maximam inuicem præstitistis: Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiendo

Pessimum exemplum) Vt milites violarẽt imperatorem. *Optimum*) Vt à Traiano cogerentur in ordinem. *Princeps*) Nerua. *Principem*) Traianum. *Ante*) Priusquam incideret tale discrimen. *Liqueret*) Constaret. *Accepisse*) Dũ creatus imperator. *Quàm dedisse*) Dum militum furorem tua adoptione compri mis. *In sinum*) In portum, & præsidium, ac tutelam. *Imperatorem*) Neruam. traductio color. *Imperatoris. v*) Eiusdem adoptãtis Traianum in Capitolio. *Imploratus*) Cum ploratu petitus, & inuocatus. Paulus testatur Gratianum eadem prouisione, qua quondam legerat Nerua, Hispanum virum Traianum, per quẽ resp. reparata est, accitum Theodosium ab Hispania fauentibus cunctis successorem sibi declarasse. *Adoptione*) Arrogatione. de qua in præcedentibus satis superque. *Accitus*) Quia in prouincia erat. *Duces magni*) Qualis Annibal, qui ab Italia reuocatus est, ad opem ferendam Carthagini iam propè deuictæ. *Ille*) Nerua. *Reddidisti*) Ablatum prætorianorum vi.

fecisti, immò vltrò dantem obligasti: communicato enim imperio, solicitior tu, ille securior factus est. O nouum, atque inauditum ad principatum iter: non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena vtilitas, alienus timor, principem fecit. Videaris licet quod est amplissimum consecutus inter homines: felicius tamen erat illud, quod reliquisti: sub bono principe priuatus esse desiisti, assumptus es in laborum curarúmque consortium: nec te læta & prospera stationis istius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt. Suscepisti imperium postquam alium suscepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla necessitudo, nisi quòd vterque optimus erat, dignúsque alter eligi, alter eligere. Itáque adoptatus es, non vt prius alius, atque alius, in gratiam vxoris. asciuit enim te filium non vitricus, sed princeps: eodémque animo diuus Nerua pater tuus factus est, quo

Fecisti p.) Reddidisti par beneficium: nam paria facere dicitur is qui æqua rependit: lib. epist. vij. idem: non feci tamen paria. i. non satisfeci beneficiis acceptis. *Communicatio*) Mox dicet, simul filius, Cæsar mox, imperator & consors tribuniciæ potestatis, & omnia pariter, & statim factus es. *Solicitior*) Intentior, inquietior. *Ille*) Nerua. *Securior*) Te adoptato tanquã propugnatore assumpto. *O nouum*) Præter spem & opinionem. *Propria*) Tua. *Aliena*) Neruæ. *Quod est amp. imp.*) Circuitio color. cùm rem simplicem elocutione circumscribimus. *Quod r.*) Vitam priuatam, quæ quidem modò sit honesta, melior est conditione principum. *Bono*) Nerua. *Priuatus esse des.*) Factus es princeps. priuatum dixit respectu principis, etsi cum imperio erat. in eundem sensum Tacitus xvij. de Galba loquens: maior, inquit, priuato visus, dum priuatus fuit, cùm & sæpe proconsul & cum imperio extitisset, antequam Cæsar fieret. aliàs priuatus dicitur sine magistratu quasi solus, quòd in nullum imperium habeat. priuum enim dicebat antiquitas solum & singulum. *Stationis istius*) Status & conditionis imperij. *Alium*) Neruam. *Cognatio*) Autore Dione Traianus Cæsar & mox imperator à Nerua creatus, quamuis cognatos is suos haberet: sed vir prudentissimus communi omnium saluti, cognationem postposuit: neque Traiani genus Hispanum adoptioni obfuit. etsi nullus antea Romanorum imperator extitisset alienigena: putauit enim intuendam virtutem in imperatore eligendo, non patriam. *Necessitudo*) Vinculum. *Vterque optimus*) Claudianus in laudibus Honorij. Hic illi mansere viri quos mutua virtus Legit, & in nomen Romanis rebus adoptans Iudicio pulchram seriem, nõ sanguine duxit. Hic proles atauum deducens Ælia Neruam. *Alius atque alius*) Tiberius & Nero, quorum ille instante Liuia matre, ab Augusto adoptatus est. scribit Tranquillus Tiberium primo vix impetrasse per Liuiam, vt nomine legati in Rhodo esset. vbi cùm summo discrimine versaretur impensissimis matris precibus difficulter obtinuisse, vt in vrbem rediret. denique ab vxore expugnatum Augustum, adoptionem nõ abnuisse. Nero in gratiam Agrippinæ matris adoptatur à Claudio. verùm sub exitu suo signa non obscura pœnitentis de adoptione Neronis dedit. Tacitus tradit. C. Antistio. M. Suilio coss. adoptionem in Domitium Neronem autoritate Pallantis festinatam, qui obstrictus Agrippinæ vt conciliator nuptiarũ, & mox stupri eius illigatus, stimulabat. Claudiũ, cõsuleret reipublicæ, Britannici pueritiã robore circumdaret. *Vitricus*) Qualis Augustus Tiberio, Claudius Neroni.

erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur à principe. An senatus populique Romani exercitus, prouincias, socios, transmissurus vni, successorem è sinu vxoris accipias? summæque potestatis hæredem, tantùm intra domum tuam quæras? non per totam ciuitatem circumferas oculos? & hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes, quem optimum, quem diis simillimum inueneris? imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. non enim seruulis tuis dominum, vt possis esse contentus quasi necessario hærede, sed principem ciuibus daturus imperator. Superbum istud, & regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse etiam si non adoptasses. Fecit hoc Nerua, nihil interesse arbitratus, genueris, an elegeris, si perinde sine iudicio adoptentur liberi, ac nascantur. nisi tamen quòd æquiore animo ferunt homines, quem princeps

Erat) Pater omnium. *Aliter*) Quàm eligendo eum ab omnibus. Ausonius de Nerua. Nulla viro soboles, imitatur adoptio prolem. Quam legisse iuuat, quam genuisse velit. *Transmissurus*) Traditurus, relicturus. *E sinu*) Ex filiis vxoris, ex priuato, non publico, non ex iudicio. nam cùm Tiberius Nero solus è priuignis esset, illuc cuncta vergere. filius collega imperij consors tribunitiæ potestatis adsumitur, omnésque per exercitus ostentatur, non obscuris, vt antea, matris artibus: sed palàm hortatu. nam Liuia senem Augustum adeo deuinxerat, vti nepotem vnicum Agrippam Posthumum in insulam Planasiam proiiceret. nec satis fuit Tacito hæc scripsisse, nisi etiam libro quarto memoraret Tiberium dominationem ipsam donum matris accepisse: neque Augustum dubitasse Germanicum sororis nepotem & cunctis laudatum rei Romanæ imponere, sed precibus vxoris euictum Tiberio Germanicum sibi Tiberium adsciuisse. *Haredem*) Tacitus decimoseptimo, Augustus sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremò Tiberium Neronem priuignum in proximo sibi fastigio collocauit. sed is in domo successorem quæsiuit. *Summæ potestatis*) Imperij. *Diis simillimum*) Diuinum. Onexander libro de imperatore eligendo. deligere oportet imperatorem non generis & maiorum, nec fortunarum & opum habita ratione, sed qui temperans sit, continens, sobrius, frugi, ac tenuis victus, laborum patiens, acer ingenio, non auarus, non iuuenis, non senex, temperatus, ne voluptate abductus curam maximarum rerum abiiciat, quæ singula quodam prouidentiæ dono Traiano fuisse legimus. *Elegi*) Tacitus: Finita Iuliorum Claudiorúmq; domo optimum quemque adoptio inueniet. nam generari & nasci a principibus fortuitū, adoptandi iudiciū integrum. *Dominum non es daturus*) Dominū tuis seruis, quando successorem imperij adoptas. *Quasi necessario hærede*) Perinde ac si necesse sit relinquere proximiores hæredes. *Illud* Est. *Regium*) Tumidū, imperiosum, contumax. *Imperaturum*) Tanquam si diceret, nisi adoptatus fuisset à Nerua, omnino Traianus imperasset. *Hoc*) Adoptauit quem sciebat futurum principem. *Genueris*) Dion in Adriano genuerim an elegerim multum interest: qui genitus filius, is erit quem fata voluerint. adoptatum autem vnusquisque sibi pro voluntate assumit. quare plerunque per naturam stulti atque mutilati filij dantur: qui verò leguntur, integro corpore, & sana mente. *Elegeris*) Adoptaueris. Papinius in syluis. natos genuisse necesse est: At legisse iuuat. *Ac nascuntur*) Nam sæpe nascuntur filij

lij

lij perditissimi à parentibus optimis. est enim hoc in manu fortunæ, siue bonos, siue malos suscipias. *Ferunt)* Patiuntur dominum.

parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulò ergo vitauit hunc casum, nec iudicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante puluinar Iouis optimi, maximi, adoptio peracta est: qua tandem non seruitus nostra, sed libertas, & salus, & securitas fundabatur. Sibi enim dij gloriam illam vindicauerunt, horum opus, horum illud imperium. Nerua tamen minister fuit. Vterque, qui adoptaret tam paruit, quàm tu qui adoptabaris. allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus dijs, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cùm repentè solito maior & augustior aduocata hominum concione deorúmque te filium sibi, hoc est, vnicum auxilium fessis rebus assumpsit. Inde quasi deposito imperio, qua securitate, qua gloria lætus, nam quantulum refert, deponas an partiaris imperium: nisi quod difficilius hoc est: non secus ac præsenti tibi innixus, tuis humeris se patriámque sustentans. tua iuuenta, tuo robore inualuit.

Parum feliciter) Malum. *Casum)* Conditionem. *Iudicio)* Vera lectio iudicium, vt sit sensus, non solum credidit iudicio hominum, qui optimè de Traiano sentiebant, sed etiam deorum iudicium in consilium habuit. est autem in consilium habere aliquem, ipsum consulere. *In templo Iouis Capitolini)* Antitheta manifesta. *Genialem)* Connubialem, voluptuarium. *Puluinar)* Lectum, qui sterni diis solebat in templis. *Tandem)* Post longum Domitiani seruitium. *Fundabatur)* Inchoabatur, firmabatur. *Gloriam illam)* Quòd fuerint autores nostræ libertatis. *Horum)* Deorum. *Opus)* Adoptio fuit. *Illud imperium)* Quod imperarunt Neruæ Traianum arrogari. *Vterque paruit)* Diis. *Vterque)* Nerua & tu. *Tam qui adoptaret)* Sic ordinanda verba. *Ablata)* Traianus deuicit Pannonios de quibus lauream meruit, quam Ioui Capitolino Nerua obtulit adoptionis tempore. *Laurea* Lauri corona quæ propriè triumphis dicatur: ea enim triumphantes coronabantur, ipsa quidem pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium: Romanis præcipuè lætitiæ, victoriarúmque nuncia. fasces imperatorum decorat, ex iis in gremio Iouis optimi, maximi deponitur, quoties lætitiam victoria nouam attulit: hæc scribit Plinius libro decimoquinto. Pacatus in Panegyrico Theodosij. depositis in gremio Capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. *Inuicti)* Traiani. *Exortum)* Initium. *Victoriæ insigne)* Laurea. *Augustior)* Venerabilior, sanctior. *Deórunque)* Quia præsentibus diis & popul. Roman. magna voce Traianum in Capitolio arrogauit. *Hoc est)* Interpretatio color.

Fessis rebus) Ruenti imperio. *Quasi deposito)* Assumpto in socium Traiano totam curam reipublicæ administrandæ ei reliquit. *Quantulum)* Minimum. *Refert)* Distat. *Difficilius hoc)* partiri: cùm regnum non capiat duos. *Præsenti)* In vrbe, & opem ferenti. nam tunc aberat Traianus secundum Eusebium & Eutropium, imperator apud Agrippinam in Gallis factus. *Tua iuuenta)* Tua ætate robusta. Martialis in commendationem eius, inquit, & fortem iuuenémque martiúmque in tanto duce militem videret. *Iuuenta]* Secutus est opi-

nionem illorum qui ætatem hominis in tria tantùm distinguunt, in pueritiam, iuuentam, senectam, & primam ac vltimam inutilem, mediam robustam, nisi interueniant fortuita corporis vitia, mediam ætatem Columella circumscribit à trigesimo vsque ad quinquagesimum annum.

statim consedit omnis tumultus. non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati. atque adeo temerè fecerat Nerua si adoptasset alium. obliti ne sumus, vt nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? irritamentum istud irarum, & fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, vt dare non posset imperium imperator, qui reuerentiam amiserat? Autoritate eius effectum est cui dabatur. Simul filius, simul Cæsar, mox imperator & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es, quæ proximè parens verus tantum in alterum filium contulit. Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quod non solum successor imperij, sed particeps etiam sociúsque placuisti. nam successor etiam si nolis habendus es, non es habendus socius, nisi velis. Credent ne posteXere, & ab illo imperatores Romanos connumerandos.

Tumultus) Militaris. *Istud*) Hæc quies. *Adoptati*) Non destitit militaris turba, quòd filium adoptasset Nerua, sed quia sciebant qualem virum adoptasset. *Temere*) Imprudenter, frustrà. *Alium*) Quàm Traianum. *Obliti* Correctio. cùm milites audissent Neruam velle sibi filium adoptare, magis exarsere in ipsum, sed cùm cognouissent esse Traianum, tunc omnes quieuere. *Per adoptionem*) Non intellecto nomine adoptati. sunt tamen qui referant ad Pisonem, quem Galba adoptauit. & ideo multos læsit, crebræque defectiones fieri cœptæ. sed dum inquit nuper: fecit vt libentius accedam superiori sententiæ. iampridem enim Piso interierat. *An dubium*) Manifestum. hoc agit interrogatio vt neges. *Dare*) Alteri. *Reuerentiam* Obedientiam, autoritatem. erat enim despectui propter senium. *Simul filius, simul Cæsar*) Artificiosè dici putat Hermogenes cùm prima primo loco ac deinceps locantur: quod videtur obseruasse Secundus. sed hæc norma non semper seruanda, præsertim in iudiciali genere. nam interdum oratio perderet vim & acrimoniam suam. vnde laude dignus est noster orator, qui pro commodo suo, modò ordinem rei sequitur, interdum præterit & commutat. *Simul Cæsar*) Diximus ex autoritate Dionis, statim post adoptionem pronunciatum in senatu Cæsarem. *Mox*) Cùm ab exercitu rediisset. *Imperator*) Memorat Dion Augusto Cæsari decretum nomen imperatoris, non tanquam maximæ alicuius pugnæ victori, neque summa dignitate prædito, sed veluti omnium rerum domino, à quo cæteri imperatores nomen traxere, & ab illo imperatores Romanos connumerandos. aliud enim esse imperatoris nomen olim victoribus concessum, aliud per quod omnium rerum arbitrium significarent. namque posse nouos milites recensere & conscribere, pecunias contrahere, bellum indicare, pacem conficere, senatores morte punire: ex censura verò vitas & mores omnium introspicere, ac malè meritos notare, senatum legere, & quos voluerit reiicere: ex pontificatu omnium sacrorum facultatem habere, ex tribunatu pleb. inter alia esse sacrosanctum, neque verbis, neque rebus, ab aliquo posse lædi, eúmque qui id fecisset scelestum fore, indictáque causa damnatum. demum is imperator nullis legibus subiacet, quod nemini antea vnquam fuerat concessum. Cæsaris & Augusti appellatio diuersum à rege significat: nam illius generis successionem, huius verò dignitatis splendorem monstrat. *Consors*) Collega, particeps. sic prius fuerant Vespasianus &

Titus, sic postea nonnulli. *Tribunitiæ potestatis*) Consueuerant imperatores vindicare sibi tribunitiam potestatem, quòd esset sacrosancta & inuiolabilis, ac maxima pars imperij regalis, primus Augustus perpetuam recepit, mox cæteri exemplum eius secuti. *Omnia*) Solebant his titulis imperatores insigniri, Cæsaris & Augusti nomine, pontificatu maximo, tribunitia potestate, proconsulari imperio. *Proximè*) Non multo ante. *Parens verus*) Vespasianus, quem verum appellat, tanquam naturalem Titi parentem, non per adoptionem. *In alterum filium*) In Titum, duos enim filios habebat, Titum & Domitianum. Titus cum patre triumphauit, censuramque gessit. eidem collega in tribunitia potestate, & vij. consulatibus, receptáque ad se prope omnium officiorum cura, patris nomine & epistolas ipse dictauit, & edicta conscripsit. hinc in procemio naturalis historiæ Plinius: sciántque omnes quàm ex æquo tecum viuat triumphale & censorium ius, exeásque consul ac tribunitiæ potestatis particeps. libro septimo, capite de varietate nascendi, Vespasianum & Titum simul Cæsares vocat. & libro secundo, capite xiij eclipsim narrat accidisse Imp. Vespasianis patre iij filio iterum Coss.

ri patricio, & consulari, & triumphali patre genitum, cùm fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem cùm Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum, vt imperator fieret, agitasse:

Patricio & consulari) Laudat à genere: narrans traxisse originem à patre honestissimo, sed ipsum magis parentem condecorasse. Onexander maiorum, inquit, & progenitorum splendor si adsit imperatori, amplectendus est: sin absit, haud magnopere desiderandus: at, si verum illud Euripidis in Helena, παιδὶ γὰρ κλέος τόδε κάλλιστον, ὅστις ἐκ πατρὸς χρηστοῦ γεγὼς εἰς ταὔτ' ἦλθε τοῖς τεκοῦσι τοὺς τρόπους, id est, filio enim gloria hæc pulcherrima, quicunque ex patre bono natus in similes venit parentibus mores: quanto magis laudandus Traianus, qui supergressus sit paternas virtutes. traxit autem originem, vt omnes consentiunt, ab Hispania. quidam etiam illic natum prodidere in vrbe Italica, si Eusebio & Eutropio credimus, ex familia antiqua magis quàm clara. nam pater in ea primùm consul fuit, & decimæ legionis tribunus in bello Iudaïco, cum duobus millibus peditum & equitibus mille mittitur à Vespasiano aduersus Aphacam, ciuitatem noua molientem. ille oppidum captu difficile cognoscens, nam natura munitum, insuper duplici muro cingebatur: & oppidanos cernens paratos eruptione facta ad resistendum, prælium cum his tamen conseruit, eósque paulisper reluctantes, in fugam vertit. quos subsequuti Romani exterioris muri ambitum, quò confugerant, cum ipsis irrumpunt. secundum autem murum petentes exclusere sui, metu ne simul hostes irruerent. quare ad vnum omnes, vel per se, vel à Romanis interire num. hominum xij. millia. Traianus pater oppidum pugnatoribus vacuum existimans, vel si qui adhuc essent, non ausuros repugnare: excidium imperatori reseruauit. Titus cum paucis militibus missus, sic ordinata acie vt in læuo cornu Traianus, ipse in dextro staret, oppidum cepit cum magna Galilæorum strage. pro quibus Traianus pater triumphalibus ornamentis postea donatus est. *Non ab exerc.*) Qui solebat suos duces imperatores consalutare, & Cæsares facere. *Germanici no.*) Nomen pro cognomine. extant adhuc multæ in marmoribus memoriæ, quibus indicatur Traianum cognomento Germanici honestatum, quòd vrbes trans Rhenum in Germania reparasset, & feram gentem repressisset. quare in laudibus Stiliconis apertè testatur Claudianus illum vicisse Germanos, sed summo discrimine, multis annis, & per colloquia. quod Iuuen. Sat. vi respiciens inquit, Dacicus & scripto radiat

Germanicus auro. nam etiam Dacici cognomen meruit, quod lib. viij epistolarum ex autoritate Dionis (vt veterum memorias omittam) probauimus. at qui satyrographum sunt interpretati hactenus, male Domitianum intelligunt, quem vbique lacerat & insectatur. Traianum verò vt bonum, & sui temporis imperatorem, commendat. cuius reditum ex Germania Sat. x. voto prosequitur. *Hinc*) Ab vrbe. *Agitasse*) Tractasse, procurasse.

nihil fecisse nisi quod meruit, & paruit? paruisti enim Cæsar, & ad principatum obsequio peruenisti. nihilque magis à te subiecti animi factum est, quàm quod imperare cœpisti. Iam Cæsar, iam imperator, iam Germanicus absens, & ignarus: & post tanta nomina, quantum ad te pertinet, priuatus. Magnum videretur, si dicerem: nescisti te imperatorem futurum. eras imperator, & esse te nesciebas. Vt verò ad te fortunæ tuæ nuncius venit, malebas quidem hoc esse, quod fueras, sed non erat liberum. An non obsequereris principi ciuis? legatus imperatori? filius patri? Vbi deinde disciplina? vbi mos à maioribus traditus, quodcunque imperator munus iniungeret, æquo animo paratóque subeundi? Quid enim si prouincias ex prouinciis, ex bellis bella mandaret? eodem illo vti iure posse putes, cùm ad imperium reuocet, quo sit vsus, cùm ad exercitum miserit? nihilque interesse ire legatum, an redire principem iubeat? nisi quòd maior sit obsequij gloria in eo, quod quis minus velit. Augebat autoritatem iubentis, in summum discrimen autoritas eius adducta: vtque magis parendum imperanti putares, efficiebatur, eo quod ab aliis minus parebatur.

Meruit & paruit) Magna Traiani laus, qui suis virtutibus meruerit imperium, & imperiis paruerit. *Obsequio*) Obedientia. *Subiecti*) Humilis, humani. *Imperare*) Dum pares iussis Neruæ. est autem admirabile. *Iam Cæsar*) Creatus eras. frequentatio color. *Quantum ad te pertinet*) Quantum in te erat. *Priuatus*) Non assumptus ad imperium. *Imperatorem n.*) Frequenter vtitur traductione, quæ fit cùm verbum crebrò ponitur, ita vt non modò non offendat animum auditoris, sed etiam orationem commodiorem reddat. *Fortunæ*) Adoptionis. *Hoc*) Priuatus. *Liberum*) In tua facultate. *An non*) Frequentatio cùm res dispersæ in vnum coguntur, vt grauior, aut acrior sit oratio. maximè si fit cum interrogatione. *Legatus*) Neruæ. qui ius proconsulare haberet. proconsulis enim legatus propriè dicitur. Varro sentit legatum dictum, quòd publicè lectus esset, & huius opera consilióque imperator vteretur. *Vbi*) Fuisset militaris disciplina, nisi paruisses imperatori tuo. *Mos à maioribus*) vt legatus proconsuli suo pareret. quod ius Caius Caligula imminuit. *Prouincias*) Subiugandas, an per translationem prouincias accipit, pro quouis magno munere. *Ex bellis*) Statim finito bello, alterum iniungeret. nolo dicere hanc esse traductionem, nolo interrogationem, ne nimia repetitione exornationum in vitium decidam, & legentibus stomachum moueam. *Eodem iure*) Imperandi scilicet, par habere ius in te ad principatum reuocandi, quod habuit dum te iuberet ire ad exercitum. *In eo*) In ea re quam aliquis minus amat. vt sit sensus, maiorem obsequij gloriam reportasti, dum

accipis imperium, quod minus volebas, quàm dum legatus mitteris ad exercitum. *Autoritatem)* Imperantis existimationem. *Iubentis)* Neruæ, vt susciperes imperium, cùm videres prætorianos rebellasse, & in illum insurrexisse. boni enim cùm vident alios à principe suo deficere, ipsi tantò magis sunt in officio. *Aliis)* Militibus seditionem mouentibus.

Ad hoc audiebas senatus, populiq́ consensum. Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit. nam qui vbique sunt homines, hoc idē votis expetebant. ille tantùm iure principis occupauit, primúsque fecit, quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo temperamento dij boni potestatem tuam, fortunámque moderatus es? imperator titulis, & imaginibus, & signis: cæterùm modestia, labore, vigilantia, dux, & legatus, & miles, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires. neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adsereres, longámque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. te prouidentia deorum primum in locum prouexerat, tu adhuc in secūdo resistere, atque etiam senescere optabas. Priuatus tibi videbaris, quamdiu imperator & alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni vtile fuit: quem dij cælo vendicauerunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum, mortale faceret. deberi quippe maximo operi hanc venerationem, vt nouissimum esset, tutorémque eius statim

Ad hoc) Insuper. *Consensum)* Qui te vnicum adoptari volebant. *Vbique)* In toto orbe, sub imperio Romano. *Hoc i.)* Vt fieres imperator. *Ille)* Nerua. *Iure pri)* In cuius manu erat te Cæsarem facere. *Occupauit)* Præuenit, quod alij facturi erant. *Nec hercule)* Ratio cur omnes cuperent Traianum imperatorem. *Temperamento)* Modestia, à qua pluribus eum laudat. *Titulis)* Inscriptionibus cum laude. *Imaginibus)* Picturis. solebant enim imperatorum imagines in vexillis locare. *Signis)* Statuis marmoreis & æreis. *Modestia)* Articulus grauis. *Miles)* Vlp. ff. xxix. miles inquit appellatur, vel à militia, id est, duritia, quam pro nobis sustinet, vel à multitudine, aut à malo, quod arcere milites solēt, aut à numero mille hominum, aut à verbo Greco tractum ἀπὸ τῶν χιλίων: nam Græci mille hominum multitudinem τὰ χίλια vocant, & ducem χιλίαρχον. *Tuas aquilas)* Quibus vt prædiximus in signis bellicis Romani vtebantur. *Magno gradu)* Longa distantia, forti passu, summa celeritate. nam paulò pòst testatur, pedibus duxisse, seu potius rapuisse legiones. *Assereres)* Assumeres. *Huic nomini)* Filij, vt Nerua pater longo tempore viueret, sicque tibi nomen filij diu restaret, vel. Huic nomini, id est, paterno: quod sequentia indicant. *In primum l.)* Dum Nerua adhuc viuens tibi reliquit habenas imperij *In sec.)* Contentus vt Nerua rempub l. administraret. *Senesceret)* Diu viueret filius. *Priuatus)* Sine imperio. *Alius)* Nerua. nota Traiani modestiam, qui nollet imperare, nisi necessario. *Audita)* Exaudita à diis. *Sed in quantum)* Temporis. Dion scribit, cum Traianum imperatorem cre. sset Neruā, migrasse breui ab humanis. *Optimo)* Nihil enim fecit sine patrum sententia. *Cælo vendicauerunt)* Relatus est in numerum deorum

decreto senatorum, autore Eusebio in Chronicis. *Illud*) Tuam adoptionem. *Mortale*) Minus dignum inter homines.

Deberi Aut pro deberi scribendum est decuit, aut subaudiendum. *Venerationem*) Dignitatem.

consecrandum, vt quandoque inter posteros quæreretur, an illud iam Deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quam quia tuus, ingens gloria, ingensq́ fama, cùm abundè expertus esset, quàm bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, eo ipso charus omnibus ac desiderandus quòd prospexerat ne desideraretur. Quem tu lacrymis primùm, ita vt filium decuit, mox templis honestasti: non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicauit cælo Tiberius Augustum, sed vt maiestatis numen induceret, Claudium Nero, sed vt irrideret: Vespasianum

Consecrandum) Sanctificandum, referendum inter deos. *Quandoque*) A quibusdam posteris. *Illud*) Adoptionem Traiani. *Iam deus*) Quia viuus: tamen ob excellentiam facti videri poterat deus. *Publicus*) Omnium. *Tuus*) Qui te optimum sciuit assumere, & nobis principem relinquere. *Ingens gloria*) Gloriosissimus. *Aliunde*) Multis experimentis. *Tuis humeris*) Tua cura, tuo regimini. *Sederet*) Conueniret, requiesceret. *Reliquit*) Regendas dum cœlum petit. *Prospexerat*) Cauerat. *Desideraretur*) Optaretur viuere relicto deteriore successore. *Lacrymis*) Dum funeratur. *Templis*) Diuinis honoribus. nam qui in deos referebantur, iis templum & sacerdotum collegium dicabant. Blondus libro ij. Romæ triumphantis pluribus enarrat, quomodo imperatores consecrarentur. Tertullianus in apologetico: Vetus, inquit, erat decretum ne quis deus consecraretur ab imperatore, nisi à senatu probaretur. *Honestasti*) Honorasti, condecorasti. *Illos*) Principes. *Hoc idem*) Sublimando suos in cœlum. *Alia*) Diuersa à te. secundum artem discutit, quo consilio, qua mente, quid fecerit. *Dicauit*) Consecrauit. dicamus propriè diis. vt sacerdos deo dicatus, id est, obsequio numini datus & dicamus perpetuò, damus ad tempus. autores habeo Donatum & Seruium. nam quæ Nouius insuper refert, super verbo dicare, consultò omittimus. *Tiberius Augustum*) Quinimmo viuenti Augusto diuinos honores habitos lego, & post obitum non defuisse prætorium virum, qui se effigiem cremati, euntis in cœlum, vidisse, iuraret. quod à Tranquillo breui comprehensum, apertius à Dione tractatur. Romani, inquit, Augustum consecrantes, sacerdotem Liuiam Augustam renunciauerunt, quæ datis dono cc. sestertiis cuidam Numeriæ Attico senatori, iurare eum impulit se vidisse Augustum, in cœlum euntem, quemadmodum olim Proculus Romulum. inde senatus illi simulachra, veluti Deo decreuit. Seneca tamen de clementia scribit: Deum esse non tanquam iussi credimus bonum principem Augustum. *Vt maiestatis numen induceret*) Vt venerationem imperatoribus introduceret, tanquam ij forent dij. *Claudium Nero*) Dicauit cœlo. Claudius post mortem consecratus est, Eutropio scribente, diuúsque appellatus. Tranquillus: funeratus est solenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. quem honorem à Nerone destitutum abolitúm; mox per Vespasianum recepit. Tacitus. cœlestes honores Claudio decernuntur, & funeris solenne, perinde ac diuo Augusto, æmulante Agrippina proauiæ Liuiæ munificentiam. & alibi: decretum à senatu censorium funus, & mox consecratio. *Vt irrid.*) Tanquam stultum: nam consueuerat mortuum contumeliis insectari, modò stultitiæ arguens, & morari eum inter homines desiisse producta prima syllaba iocabatur. *Vespasianum Titus*) Dicauit

cœlo,

cœlo, meminit Eutropius Vespasianum post obitum inter deos relatum. Dion traidit cùm se moriturum vidisset, dixisse, iam deus fio.

Titus, Domitianus Titum, sed ille, vt dei filius, hic vt frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc cùm fit ab his qui & sese deos putant. Sed licèt illum aris puluinaribus, flamine colas, non alio magis tamen Deum, & facis, & probas, quàm quòd ipse talis est. in principe enim, qui electo successore fato concessit, vna, itémque certissima diuinitatis fides est, bonus successor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos diuinitate parentum desides, ac superbos, potiusquam illos veteres & antiquos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modò hostes inuaserant contempserántque. cuius pulsi fugatíque, non aliud maius habebatur indicium, quàm quòd triumpharetur. Ergo sustulerant animos, & iugum excusserant, nec iam nobiscum de sua libertate, sed de nostra seruitute certabant. ac ne inducias quidem, nisi æquis conditionibus inibant: legésque, vt acciperent,

Domitianus Titum) Quem defunctum consecrationis honore dignatum Domitianum testatur Suetonius, quanquam Eusebius decreto senatus inter deos relatum referat, sed intelligendum autore Domitiano. *Ille)* Titus. *Ad metum c.)* Opponuntur ita prædictis, non vt maiestatem numinis induceres. *In contum.)* Sicut Nero. *Tuum)* Quod pater tuus esset deus, tu dei filius. *Hoc)* Referri in deos. *Sese deos putant)* Vt non sint qualis Domitianus, qui se Deum dici lætabatur. *Aris)* Templis, puluinaribus, lectisterniis. *Flamine)* Sacerdote. nam consecratis flamines eiusdem cognomenti assignabant: sic Quirino Quirinales, & Augusto Augustales. *Talis)* Deo similis. *Fato concessit)* Obijt. *Diuinitatis fides)* Qui bene sciuit eligere, quod nisi à diuino fieri non potest. *Num ergo)* Interrogatio grauis *Proximos)* Vt Domitianum. *Superbos)* Vana tumidos gloria. nam is principatum adeptus in senatu iactare non dubitauit, & patri se & fratri imperiũ dedisse, illos sibi reddidisse. *Veteres)* Bonos. facit hoc interrogatio vt neges. *Qui)* Imperatores antiqui, & optimi qui sua virtute imperium Romanum compararunt. *Quàm quòd triumpharetur)* Subiugaretur à Dacis: an quia Domitianus secundum Orosium prauissimè iactantia elatus, sub nomine superatorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: sic Dion memorat pro defunctis in Dacia triumphum duxisse. super quo mox plura commodius. *Sustulerant animos)* Hostes Daci ignauia Domitiani digressio per vituperationem Domitiani, ex qua conficitur reprehensionis aliquid non argumentando, sed augendo. *De sua libertate)* Vt suis legibus viuerent, neque Romanis parerent. *Nostra seruitute)* Vt Romanos subiugarent. *Inducias)* Sequestrem pacem. nam induciæ sunt pax intra breue tempus: dictæ, vel quòd in diem dentur, vel quòd in dies ocium præbeant. Paulus de captiuis, Induciæ, inquit, sunt cùm in breui & in præsenti tempore conuenit, ne inuicem se lacesserent. Varro, si Gellio credimus, diffinit inducias esse pacem castrensem, paucorum dierum, & belli ferias. sed hoc reprehendit Gellius, cùm induciæ neque pax sint, & interdum paucarum

horarum. quare Græcos, ait, consignatius dicere cessationem istam pugnæ pactitiam ἐκεχειρίαν, id est, à manibus temperationem, & inducias, sic dictas arbitratur, quasi tu dicas, inde vti iam. Aurelius autem Opilius, inducias refert dictas quasi initus, atque introitus, cùm hostes scilicet inter sese vtrinque vltro citróque alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. licèt Liuius libro primo ab vrbe condita scribat datas esse inducias Veientibus in centum annos. veteres nonnunquam singulari numero protulere.

dabant. At nunc rediit omnibus terror, & metus, & votum imperata faciendi. vident enim Romanum ducem vnum ex illis veteribus & priscis quibus imperatorium nomen addebant contecti cædibus campi, & infecta victoriis maria. accipimus obsides ergo, non emimus, nec ingentibus damnis, immensísque muneribus paciscimur. vt vicerimus, rogant, supplicant. largimur, negamus. vtrunque ex imperij maiestate. agunt gratias qui impetrauerunt, non audent queri quibus negatum est. An audeant? qui sciant assedisse

Dabant) Nobis imponebant. *Omnibus*) Hostibus. *Imperata*) Quæ tu illis imperas. *Nunc*) Traiano principe. incipit laudare à rebus gestis. *Ex illis*) Ex numero illorum. virtute similis antiquis. *Imperatorium nomen*) Imperatores dicebantur ab exercitibus post victorias. M. Tullius ad Cælium. ita victoria iusta imperator appellatus apud Issũ, & in Philippicis. At si quis, Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine quæ increbuit imperatorem appellaret Senatus? ter legionibus cæsis tanta multitudine hostium interfecta, imperatorium nomen adimemus? Tacitus libro tertio. Tiberius pro confecto bello interpretatus, id quoque Blæso attribuit vt imperator à legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta republica gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur. erántque plures imperatores, nec super cæterorum æqualitatem concessit, & quibusdam Augustus id vocabulum. autor Appianus in prooemio suæ historiæ. quòd imperator fuit priscorum ducum nomen, à quo, qui postea rempublicam suo nutu regebat, tanquam regem, imperatorem dictum. Tacitus duodecimo, commemorat veros triumphos & gloriosos de populis regnísque integris adquiri. *Cædibus*) Non poterant consequi legitimum triumphum imperatores, nisi certo numero hostium interfecto: quod paulo pòst monstrabimus. *Infecta*) Tincta sanguine occisorum, & per hoc parta victoria. *Maria*) Si fuisset bellum nauale. oratio in figura graui. *Obsides*) Fidei sequestres. *Emimus*) Nobis precio comparamus. quod Tacitus in vita Agricolæ fecisse Domitianum testatur. *Immensísque muneribus*) Nam motus est Traianus ad inferenda arma Decibalo, propter annua tributa, quæ Domitianus illi pendere solebat. *Paciscimur*) Pacem inimus cum hoste. Claudianus paria de Stilicone. Qui nec principibus donis precibúsque vocati Paruerant, iussi properant. & mox. Illi terribiles, quibus otia vendere semper Mos erat, & fœda requiem mercede pacisci Natis obsidibus pacem, tam supplice vultu, Captiuóq; rogant. *Vt vic.*) Quòd verum sit nos vicisse sequentia indicant: *Rogant, supplicant*) quod solent victi: Rogant pacẽ *Largimur*) Obsides, arma. *Negamus*) aliquibus non cõcedimus rogata. *Ex imperij maiestate*) Pertinet ad amplitudinem Romani imperij cõcedere, & negare quodcunque nobis videtur. *Agunt gratias*) Tãquam fautori. *Non audent queri*) Cùm sentiant virtutem tuam. *An audeant*) Queri de te. *Assedisse*) Contrà stetisse. aliàs assidere est præsentia opẽ ferre: vnde assessores.

adiuto-

adiutores, vicarios dicimus. de quibus in Alexandro Lampridius. assessoribus salaria instituit, & fœmininum in vsu receptum assestrix.

ferocissimis populis eo ipso tēpore, quid amicissimum illis, difficillimū nobis, quum Danubius ripas gelu iungit, duratúsque glacie ingētia tergo bella transportat: quum feræ gentes non telis magis quàm suo cælo, suo sidere armantur. Sed

Ferocissimis populi) Germanis. quos feritate, ferociáque corporum, animorúmque præstantia in bello pugna'ere testantur Strabo, Tacitus, Solinus. Pomponius insuper tradit Germanos animis, & corporibus immanes, ad insitam feritatem vaste vtraque exercere. bellando animos, corpora ad consuetudines laborum maximè & Dionysius: Germanorum corpora sunt à natura bellicosa. gratissima illa laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus cum labore & periculo ipsorum: nam habent ad laudandum vberrimam copiam. ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa. hæc M. Tullius de oratore, quare meritò laudatur Traianus, qui Germanis fortissimis hyeme sæuiente restiterit. huius expeditionis meminit Claudianus in laudibus Stiliconis. *Ipso tempore*] Glaciali, hyemali. *Amicissimum*] maximè commodum & opportunum. *Danubius*] Hic, Ister alio nomine appellatur: olim Matoas, si Stephano credimus, nauigabilis fluuius, qui cùm ad orientem vertitur, multis aliis infusis fluminibus, conualescens spumosus tandem & obtectus caligine prope Peucen per quinque ingentes alueos in Euxinum proripitur: qua se ad Boream reflectit. multas ac varias nationes irrigat quousque ad ostium peruenerit Mæotidis paludis. nam Germanos primùm perlabens, Sarmatas deinde secat. tum verò Getas, ac Bastarnas inundans, qui ad Oceanum sunt versi, Dacis facultatem adauget, neque minus Alanos & Cauros præsterfluens omnibus nauigandi facultatem præstat. sed de ostiis aliqua inter autores dissensio: nam Tacito referente, Danubius molli ac clementer edito montis Arbonæ iugo effusus plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpit. septimum enim os paludibus hauritur. & Dionysius cum Strabone conueniens ex autoritate Ephori memorat Istrum quinque ostiis se exonerare. at Mela, totidem quot Nilus ostiis, sed tribus tenuibus, reliquis nauigabilibus effluere. Vibius Sequester in Pontum decurrere per septem ostia. Herodotus li. iiij. Ister omnium quos nouimus fluuiorum maximus semper sibiipsi par, tam æstate quàm hyeme: fluit ab hespero primus omnium qui sunt in Scythia. Philostra. lib. iij. recitat Danubium esse maximum fluuiorum Europæ, aquarum regnatorem, & primum post Nilum Ausonius decantat. Seneca illorum opinionem falsam redarguit: qui Danubium mensibus æstiuis abundare, & fontes eius ignotos tradiderunt, mediúmque testatur inter pacata & hostilia fluere: Germanos auidam belli gentem repellentem. de illo Appianus in eo libro, cui titulus Illyrius. *Ripas gelu iungi*] Ita congelatur vt perpetua glacies vtranque ripam nectat. Dion in Antonino philosopho tradit Iazyges victos à Romanis, dum per Istrum congelatum retrofugiunt. Herodianus in Alexandro. maximi fluuij sub septentrione feruntur Rhenus & Danubius. quorum alter Germanos, alter Pannonios præterfluit, atque æstate quidem nauigabiles altissimo latissimóque alueo, per hyemem dein concreti gelu camporum in morem perequitantur: alueíque tam solida glacies vt non equorum vngulis tantùm pedibúsque virorum subsistat, sed inde hausturi glaciem securibus & dolabris cæsam veluti lapidem asportent. *Ingentia bella*] Multa Germanorum millia. *Transportat*] Transmittit, traducit. *Tergo*] Glaciata superficie. *Feræ*] Immanes, truces. *Telis*] Scribit Tacitus penuriam ferri esse apud Germanos. *Suo cœlo*] Æris rigore. *Suo sidere*] Nam natos fluminibus durant, quod ad Italos poeta transtulit. Durum à stir-

pe genus, natos ad flumina primum Deferimus sæuóque gelu duramus, & vndis. gesta Traiani Iuuenalis videtur ibi tetigisse. Maturus bello Armeniæ Syriæque tuendis amnibus & Rheno atque Istro, quæ loca Traianus domuit. circumfertur etiam, suo sidere, in eundem sensum quo, suo cælo.

Vbi) Eras. *Temporum*) Ac si æstas adesset iam soluto gelu Danubio. *Latibulis*) Speluncis, casulis. *Aliena*) Qua vtebantur prius barbari. *Si permitteres*) Tanquam cohiberet milites ab inuasione Germanorum, contentus repressisse. *Inferre hyemen suam barbaris*) Inuadere Germanos ex occasione gelu Danubij, qua prius in nostros barbari vtebantur. *Veneratio*) Metus, vt non auderent Danubium transcurrere. *Inediam*) Famem. *Tecum*) Exemplo Catonis Vticensis ostenditur quanto ardore milites incendantur ad sustinenda incommoda, cùm videant imperatorem suum

vbi in proximo tu, non secus ac si mutatæ temporum vices essent: illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare ripas, & aliena occasione si permitteres vti, vltróque hyemen suam barbaris inferre gaudebant. Hæc tibi apud hostes veneratio. quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cùm tecum inediam, tecũ ferrent sitim. quum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium puluerẽ sudorémque misceres? nihil à cæteris, nisi robore ac præstantia, differẽs, quum libero Marte, nũc cõminus tela librares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætus quoties aut cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret.

quæcunque munia fortiter subire. ille enim galeam sitientibus cunctis aqua plenam sibi porrectam effudit, comes in calamitate, & dux suis effectus. *Meditatione*) Præexercitatione, prælusione. solebant enim imperatores priusquam in veram descenderent pugnam, milites exercere ad instar veræ pugnæ, ne cum hostibus congressi verum solem & puluerem formidarent. nam neque longitudo ætatis, nec annorum numerus, artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio. propterea sine trepidatione in acie faciebant, quod ludentes in campo fecerant. quemadmodum enim bene exercitatus miles prælium cupit, ita formidat indoctus. postremò sciendum in pugna vsum amplius prodesse quàm vires. hinc à Tranquil. Galba laudatur, quòd veteranum ac tyronem militem opere assiduo corroborasset. *Turmis*) Vegetius in libro ij cuius superiora recitauimus: quemadmodum, inquit, inter pedites centuria, vel manipulus appellatur, ita inter equites turma dicitur: vna autem turma equites trigentes duos habet: huic qui præest, decurio nominatur: Ælianus verò turmam totam consummari equitibus cxiij. credidit, & turmam ex versantibus in oui speciem fieri docet, & quæ sit altera parte longior. Festo autore, turma equitum dicta, quasi terma, quòd terdeni equites ex tribus tribubus Tasiensium, Rhamnensium, Lucerum fiebat. itaque primi singularum decuriarum, decuriones dicti. qui ex eo singulis turmis præsunt. & nunc trini. omnia hæc mutuatus est Festus à Varrone, nisi in quantum hic tradit à terina turmam dictam mutatione e in v. *Libero marte*) Libera pugna, quando licet vnicuique aggredi quemlibet. *Nunc co.*) Compar graue, quod constat ex pari ferè numero syllabarum, quale illud. in prælio mortem pater appetebat, domi filius nuptias comparabat. *Susciperes*) Scuto exciperes & declinares. *Alacer & lætus*) Pædianus exponens Tullianum illud: alacri atque læto ex secundo Verrinarũ: alacer, inquit, siue alacris dicitur is, qui ingreditur sensibus vniuersis quod est indicium erecti animi, atque sublimis. namè contrario lacer dicitur, amputatis à corpore

sensuum

sensum membris, hoc est auribus oculisue, quæ ad animum transferuntur, vt plerunque afflicto animo sensibus non vtamur erectis: sic alacer dicitur is, cui omnis sensus in loco suo quisque degat, visu & auditu intentus: vt vultu indicet adesse animum non syncerum sensibus suis. quare cognita illud quoque intelligitur aliud esse alacrem, aliud lætum. Sunt qui alacrem festinantem & properum dici putant, quasi alis acrem. tanta autem ferebatur exercendi milites cura, vt non solùm tribuni, vel præpositi, contubernales sibi creditos sub oculis suis iuberent quotidie meditari, sed etiam ipsi armorum arte cæteros ad dimicationem proprio cohortarentur exemplo.

Laudabas quippe ipse ferientes, hortabarísque vt auderent, & audebant iam, quum spectator moderatórque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur, ipse vibrares. Quid cùm solatium fessis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum antè lustrasses: nec requiem corpori, nisi post omnes dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis esset. tunc enim illum imitationis ardor, sempérque melior aliquis accenderet: postquàm verò studium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum est, postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus, muralis aut ciuica, sed Græculus magister assistit: quàm magnum est vnum

Laudabas) Solet enim laus militem generosum ad virtutem incitare. *Arma compon.*) Armares, docet Vegetius, milites armandos, & tela à præfectis inspicienda, cùm sæpe euenisset, vt temp. inermes perdidissent. *Durius*) Grauius telum. *Accipienti*) Militi te præbente. *Quid*) Mirer. *Ægris opem f.*) Annotauimus apud Dionem in bello Dacico, concidisse propriam vestem Traianum ad colliganda militum vulnera. pertinebat ad præfectum castrorum medicos ægris adhibere; vt vulnera ac morbos diligenter curarent. (quod nouo quodam humanitatis genere, quanuis imperator, in se transferebat) sic arma omnium militum, proprium præfecti legionis officium. *Nisi post o*) De Annibale Liuius, princeps prælium inibat, vltimus confecto prælio excedebat. *Talis*) Tam diligens rei militaris custos. *Ardor*) Amoris impetus. *Accenderet*) Imitatione sui incitaret. sed tu, inquit Martialis, sub principe duro, Temporibúsque malis ausus es esse bonus. *A manibus*) Ab vsu, à fortitudine. *Ad o.*] Ad pompam, & spectaculum. *Ad v.*] Ad delicias. *A labore*] Ab exercitatione, à rebus gerendis. *Veteranorum*) Centurionum, vel militum. armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio cos. C. Manlij collega militibus tradita fuit. is enim nullius ante se imperatoris exemplum secutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit: virtutémque arti, & artem rursus virtuti miscuit, vt illa impetu huius fortior, hæc illius scientia cautior esset. *Muralis*] Corona, quæ donabatur ab imperatore ei qui primus murum subiisset, inque hostium oppidum per vim ascendisset, iccirco quasi muri pinnis decorata erat. ciuica verò corona appellatur, quam ciuis ciui, à quo seruatus est in prælio, testem vitæ, salutísque perceptæ dat. ea fit è fronde querna, quoniam cibus victúsque antiquissimus è quercu capi solitus sit. fit etiam ex ilice, quod genus superiori proximum. *Græculus mag.*] Armorum instructor Græcus. nec aliud quicquam Græcis seruitutem ac mollitiem attulisse putant Romani, quàm gymnasia & palæstram,

quibus relangueſcunt adoleſcentium animi, vt penitus effœminentur hinc puerorum amores gigni, hinc ſomno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc ſaltationibus, & motu compoſito, & certo, & delicato cibi genere debilitari, quibus de cauſis ab armis ſe delapſos eſſe non intellexerunt, contentique pro ſtrenuis ac fortibus militibus ſe bonos palæſtritas & athletas dici, & haberi ad ſummam molliciem defluxerunt, autore Plutarcho. hæc igitur ſi quis effugere ſtudet, in puluerem prodire, & ſub dio manere oportet. Græci enim, referente Curtio, profeſſionem honeſtarum artium malis moribus corruperunt. in quos Plinius ſenior acerrimè inuehitur, genitores omnium vitiorum, & omnium corruptores appellans. memini legiſſe apud quendam Græcum Latinos appellaſſe Græcos ignominiæ cauſa: quanto magis Græculos, vt apud Iuuenalem, Græculus eſuriens.

ex omnibus patrio more patria virtute lætari, & ſine æmulo, ac ſine exemplo ſecum certare, ſecum contendere: ac ſicut imperat ſolus, ſolum ita eſſe qui debeat imperare? Nónne incunabula hæc tibi Cæſar, & rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens, noménque Germanici iam tum mererêre? quum ferociam ſuperbiámque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenúmque & Euphratem admirationis tuæ famæ coniungeres? quum orbem terrarum non

Ex o.] Ex numero omnium, extra cæterorum aleam. *Patrio m.*] Romana militia. *Sine exem.*] Nouo. ſc. nam veterum plura adhuc extant. *Secum c.*] Se imitari, niti ad virtutem exemplo ſuo, & ſe ſibi æmulandum proponere. *Solum)* Incomparabilem. *Incunabula*] Principia à teneris vnguiculis fuerunt. *Rudimenta*] Tyrocinia. Suidas recitat Traianum tranſegiſſe iuuentutem tanta prudentia, vt neque audacia periclitaretur, & ſenectutem eo animi robore, vt ocio non marceſceret. *Parthica l.*] Laurea pro geſtis contra Parthos. neque intelligenda illa Traiani expeditio, qua Parthos ſuperauit, vt Dion & alij Græcorum meminere, vnde illi Parthico cognomen inditum. ſed cum iuuenis Parthorum incurſiones repreſſit, quod videtur Mart. ibi reſpicere, Parthorum proceres, ducéſq; Serum. dum iſta & quæ ſequuntur in commendationem Traiani ſcribit *Gloriam*] Triumphalem. *Nomen*] Cognomen. *Magno t.*] Illi decernebatur ouatio, qui ſine ſanguine, ſed ſolo terrore, hoſtes domuiſſet, i. pedibus & equo albo, coronatus myrto, vel olea vel lauro, vrbem ingrediebatur. *Rhenum*] Germanos ſuperãs. Rhenus Germaniæ fluuius Belgas à Germanis ſegregans, Rheticarum alpium inacceſſo ac præcipiti vertice ortus, modo flexu in Occidentem verſus, ſecundum Tacitum Septentrionali oceano miſcetur: vt inquit Appianus, Rhenus & Iſter potiſſimum Romanis fines imponunt, quorum quidem Rhenus, borealem Oceanum influit, ex monte Adualla Mela, Rhenus ab Alpibus decidens propè à capite duos lacus efficit, Venetum & Acronium. mox diu ſolidus, & certo alueo lapſus, haud procul à mari huc & illud diſpergitur, ſed ad ſiniſtram amnis etiam tum & donec effluat Rhenus, ad dextram primo anguſtus & ſui ſimilis, pòſt ripis longè ac latè recedentibus, iam non amnis, ſed ingens lacus, vbi campos impleuit Fleuo dicitur, eiuſdémque nominis inſulam amplexus, fit iterum arctior, iterúmque fluuius emittitur. at Plinius, helinus & fleuus appellantur oſtia, in quæ effuſus Rhenus, ab Septentrione in lacum, ab occidente in flumen Moſam ſe ſpargit. *Euphratem*] Parthos. nam is fluuius Babylona mediam ſecat, cui imperabant Parthi. poſt Gangem flumina totius Aſiæ nobiliora Euphrates & Tigris, ex Armeniæ mõtibus fontes habẽt. diſtát autem inter ſe ſtadiis mille & quingentis, delatáque per Mediam & Paretacenos, deſcendunt in Meſopotamiam,

quam

quam vndique circundantes regioni nomen indiderunt, deinde per Babyloniam fluentia in mare Rubrum deferuntur. hæc sumpsimus ex Diodoro, Herodoto, Strabone: cùm alibi tum libro xj. Euphrates autem à Boreali Tauri latere exoriēs, primò per Armeniam fluit occidentē versus, deinde ad austrū flexus, inter Armenios & Cappadocas, & Commagenos Taurum recidit. egressus verò cùm prope Syriam peruenerit, ad hyemales ortus reuertitur vsque Babyloniam, & ad Tygrim Mesopotamiam efficit: ambo in Persicum sinū finiunt: horum Euphrates maior est; & plus regionis flexus alueo percurrit. Plinius. oritur Euphrates in præfectura Armeniæ maioris Cananitide, vt prodidere qui proximè adierunt: Domitius. Corbulo in monte Aba. Licinius Mutianus, sub radicibus montis quem Capotem appellant, supra Cymiram xij mil. paſ. initio Pixirates nominatus, & quæ latius sequuntur lib. v. cap. xxiiij. Philostratus libro primo. Sunt qui dicant, quādam partem maximā Euphratis dilabi ita, vt ad mare non perueniat, sed in terra cursus sui finem recipiat. quidam, & audacius de eo loquentes, asserunt ipsum cum diutius sub terra fluxerit, rursus in Ægypto apparere, & Nilo compleri. per Rhenum & Euphratem voluit significare victorem orientis & occidentis.

pedibus magis quàm laudibus peragrares? apud eos semper maior, & clarior, quibus postea contigisses, & nec dum imperator, nec dum Dei filius eras: Germaniámque cum plurimæ gentes, ac propè infinita vastitas interiacentis soli, tum Pyrenæus, Alpes, immensíque alij montes, nisi his compararentur, muniunt, dirimúntque per hoc omne spatium, cùm

Pedibus) Quibus incedebat. *Quàm laudibus*) Xenophon de laudibus Agesilai: qui tolerantia antecellit, vb laborandi sit tempus: & robore, vbi fortitudinis sit propositum: & mente, vbi consilij opus adsit, hic profectò videtur mihi iure optimo vir bonus apprimè probandus. *Maior*) In dies crescente virtute. *Contigisses*) Peruenisses. *Nec dum imperator*. Eras. *Dei*, Neruæ. *Germaniam*) Omnis Germania à Gallis Rhetiísque & Pannoniis, Rheno, & Danubio fluminibus: à Sarmatis Dacísque mutuo metu, aut montibus separatur, cætera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spacia complectens. Pomponius, Germania, inquit, hinc ripis Rheni vsque ad Alpes, à meridie ipsis Alpibus: ab oriente Sarmaticarum confinio gentium: qua septentrionem spectat oceanico litore obducta est. omitto quæ à Ptolomæo & Plinio dicuntur. quorum ille in terminatione ieiunior, hic non totam sibi cognitam prouinciam fatetur. *Infinita vastitas*) Immensum spacium, solitudo. est enim immensa Germania, & in multis locis deserta. quam terram informem, asperam cœlo, tristem cultu aspectúque scribit Tacitus. *Pyrenæus*) Mons in Britannicum procurrens Oceanum, tum inter terras fronte conuersus Hispaniam irrumpit, & minore eius parte ad dextram exclusa, trahit perpetua latera, continuus per omnem prouinciam, donec longo limite immissus, in ea litora, quæ occidenti sunt aduersa, perueniat. Hæc Pōponius. at Diodorus: Pyrenæi qui vocantur montes, altitudine & magnitudine longè alios excellunt. nam à mari quod ad meridiem iacet, vsque ad Oceanū, fermè ad arctos situm, Galatiam ab Iberia diuidunt. per Celtiberiam quoque protenduntur stadiis tribus millibus. ferūt olim igne à pastoribus iniecto, mōtanas omnes regiones cōbustas: qua ex re montes aiūt cognominatos Pyrenęos. aut Gallias Germanis connectit, aut decipitur Secundus in descriptione Germaniæ. non enim Pyrenæus Germaniam à Gallis disterminat, sed Hispaniam à Galliis, secundum omnium quos legerim descriptionem. præter Dionysium etiam, Balbum poetam videri Dionysio assentiri, qui in eo epigrammate, quod in laudem Germanici edidit, sbripsit οὔρεα πυρηναῖα, καὶ αἱ βαθυάγκεες ἄλπεις, αἱ ῥήνου προχοαὶ ἐγγὺς ἀποβλέπετε.

Saxa Pyrenæi & depressæ vallibus Alpes Quæ Rheni flumen non procul aspicitis. *Alpes*) A meridie recludunt Germaniam ab Italia, sicut ab occasu Gallias. verùm quæ Germaniam distingeũt, partim Pœnæ, partim Graiæ dictæ à candore niuium. Festus appellatas putat mutatione daseæ in lenem. nam quod nos album, Græci ἄλφον dicunt, siue secundum scriptores Græcos ab Alpide, ibi interfecto, aut à multitudine albæ niuis, aut ab alto Alpes quia sunt eminentes. *Alij montes*) Quales Abnobij & Sarmatici. *Nisi his compararentur*) Nam comparatione Pyrenæi & Alpium minores sunt.

legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum vnquam, non equum respexisti. leuis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum cæteris subsequebatur: vt cuius nullus tibi vsus, nisi cum die statiuorum proximum campum alacritate, discursu, puluere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multum est quòd perseuerasti, plus tamen quòd non timuisti, ne perseuerare non posses. Nec dubito quin ille qui te inter

Legiones) Pedites. quia ferè tota peditibus consistebat legio. quod Seruius & Vegetius testantur. primò legionem trium millium fuisse prodit Varro. vnde milites dictos. Plutarchus tamen in Romulo, sex millium peditum, & sexcentorum equitum cõpleuisse numerum. Liuius refert legionem plerunque scribi solitam quinis millibus peditum, equitibus in suas legiones trecentis: nono tamen belli punici legionem sena millia ducenos pedites, & trecenos equites habuisse: in bello Macedonico memorat, quina millia ducenos pedites, & trecenos equites: Seruius sex millia peditum, & trecenos equites. Eutropius verò tantum sex millia. verùm Pompeius meminit sex millium & ducentorum hominum primum C. Marium legionem descripsisse, cùm ante quatuor millium fuisset. vnde etiam quadrata appellabatur. satis constat millium numerum in legione modò auctum, modò imminutum pro imperatorum iudicio. Gellius autor, in vnaquaque legione fuisse centurias lx. manipulos xxx. cohortes x. at Modestinus centuriones lxvj. erant autem ipsi pedites in duas diuisi partes. in legiones & auxilia. legiones non nisi de Romanis militibus dicebantur. auxilia propriè ad confœderatos referebantur. Romana autem virtus præcipuè in legionum ordinatione excellebat. dicta legio ab eligendo: quod vocabulum eorum desiderat fidem atque diligentiam quibus milites probantur. *Raperes*) Historicorum verbum, qui cùm celeriter ductum exercitum volunt significare, raptum agmen inquiunt. *Non vehiculum*) Notauit Domitianum, dum Traianum admiratur. illum enim Suetonius Tranquillus commemorat in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectum. nec minus notanda Caij inconstantia, qui iter Britannicum confecit, modò tam festinanter & rapidè, vt prætorianæ cohortes contra morem signa iumentis imponere, & ita subsequi cogerentur. interdum ita segniter & delicatè, vt octophoro veheretur, atque à propinquarum vrbium plebe verri sibi vias & conspergi propter puluerem exigeret. *Respexisti*) Curasti, ascendisti. Dion: incedebat Traianus semper cum toto exercitu pedibus, flumina verò quæcunque milites pedibus pariter ipse vadabat. *Leuis*) Agilis. *Hic*) Equus non vt te veheret sed vt honestaret subsequebatur. *Et cum cæteris*) Si legendum & cùm subsequebatur nullum habet sensum. *Vsus*) Necessitas. *Statiuorum*) Castrorum, quando scilicet munitis castris statiua habebant, & per tempus ibi permanebant. Vegetius libro tertio docet, quomodo statiua castra vel hyeme, vel hoste vicino firmanda ordinandaque sint. *Campum*) Planiciem. *Attolleres*) Excitares. equites non solùm in planis, sed etiam in abruptis, & fossarum hiatu difficillimis semitis, séque & equos suos

suos exerceri voluerunt, rei militaris periti, vt nihil iis in necessitate prælij accidere posset incognitum: nam & quotidiana armorum exercitia, plus ad sanitatem militum putauerunt prodesse, quàm medicos, & in conflictu posse præstare victoriam. *Initium laboris*) Dubitatio, cùm quærere videtur, vtrum de duobus dicat. *Perseuerasti*) In laboribus. *Plus t.*) Maioris fortitudinis indicium est. *Ille*) Domitianus, ordo est, ille conceperit. & reliqua.

illa Germaniæ bella ab Hispania vsque, vt validissimum præsidium exciuerat, iners ipse alienisque virtutibus tunc quoque inuidus imperator, cum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Ioue post labores, duráque imperia regi suo indomitus semper, indefessúsque referebat: cùm alius super alias expeditionibus munere alio dignus inuenireris. Tribunus verò disiunctissimas terras, teneris adhuc annis, viri firmitate lustrasti: iam tunc præmonente fortuna, vt diu penitus perdisceres, quæ mox præcipere deberes. neque enim prospexisse castra, breuémque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum, vt esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore docendi. Cognouisti per stipendia decem, mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum, & diuersam

Illa) Immania, admiratiuè dictum. *Ab Hispania*) Vbi militabat Traianus. *Vt validissimum præsidium*) Tanquam te fortissimum defensorem sui aduersus Germanicos tumultus. *Iners*) Deses, timidus. *Virtutibus*) Viris bonis. *Tunc*) Eo tempore. *Timore*) Ne sibi imperium auferres. *Ille genitus Ioue*) Hercules ex Alcumena, nota fabula. *Dura*) Ardua, periculosa. comparat Traiani gesta Herculeis laboribus. *Regi suo*) Eurystheo, sæuo tyranno, cui in omnibus parebat Iunone cogente. *Indomitus*) Inuictus Hercules. *Referebat*) Occisis monstris. *Inuenireris*) Experimentis comprobasses. *Aliis super alias*) Pluribus. *Expeditionibus*) Prouinciis, bellis, ab eo quod præcedit, ad id quod sequitur. nam expeditio est militaris apparatus, cùm se explicant à cæteris negociis belli adeundi gratia. *Alio munere*) Honestiori expeditione. *Tribunus*) Militaris de quo alibi copiosè. *Disiunctissimas*) Remotissimas, longè distantes. *Terras*) Parthiam & Hispaniam ac Germaniam, in diuersis orbis partibus sitas. *Firmitate*) Robore. *Fortuna*) Laudat à præcedentibus. *Penitus*) Optimè. *Præcipere*) Imperator creatus. *Contentus*) Fuisti. *Prospexisse*) Tantum procul vidisse, & factum militiæ candidatum. *Egisti tribunum*) Te in tribunatu gessisti, & tanta præstantia obisti. *Dux*) Imperator. *Posses*) Deberes. *Tempore docendi*) Cùm aliis præpositus esses. *Stipendia decem*) Decem militias, decem annos: nam stipendium non solùm semestre, sed annuum militum salarium dicebatur, autore Varrone. dictum à stipe, nummo signato, quod per stipes secundum Vlpianum. i. per modica æra colligatur. *Mores gentium*) Vlysses habitus prudens cognitione multarum gentium, & diuersorum morum. infert ergo Traianum ideo prudentiorem factum. *Situs*) Naturas & positiones, quæ pertinent ad imperatores. referentibus enim scriptoribus rei militaris, itinera omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissimè debent habere cognita, & perscripta. ita vt locorum interualla, non solùm passuum numero, sed etiam viarum qualitates perdiscant: compendia, diuerticula, montes, flumina ad fidem descripta considerent, vsque eò, vt solertiores duces, itinera prouinciarum, in quibus

necessitas geritur, non tantùm annotata, sed etiam picta habuisse firmentur. *Opportunitates l.*) Ad quas ipse vel hostes se recipere possent, si campi patentes, in quibus solent equites magis impugnare quàm pedites. at verò in montibus syluestribus, vel montosis, siue palustribus, pedestres magis formidandæ sunt copiæ. *Temperiem*) Qualitatem.

aquarum cœlíque temperiem, ut patrios fontes, patriúmque sydus ferre consuesti: quoties equos, quoties emerita arma mutasti? veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendúmque tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint. quod denique tectum magnus hospes impleueris. ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia iisdem in locis monstrabantur. Verùm hæc olim, in præsentia quidem, quisquis paulò vetustior miles hic te commilitone censetur. quotus enim quisque, cuius tu nõ antè commilito quàm Imperator? inde est, quòd prope omnes nomine appellas. quòd singulorum fortia facta commemoras, nec habet adnumeranda tibi pro repub. vulnera. quibus statim laudator, & testis contigisti. Sed magis prædicanda moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudibus, pacẽ amas. nec quia, vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus, icirco ex occasione omni quæris triumphos. non times bella,

Aquarum) Nam aquarum differentia magna. alibi frigidæ, alibi calidæ, in plurimis terris tepidæ gelidæque. stagnantes pigrásque meritò damnant medici, vtiliores quæ profluunt existimantes. has enim tenuiores, illas grauiores & minus defecatas putant. lege de aquis abundè Senecam, Vitruuium, Plinium, Palladium. *Cœli*) Aëris. est enim alibi frigidior, alibi ardentior, alicubi temperatior, interdum densior, & grauior, interdum purior. *Patrios f.*) Romanam aquam. *Sidus*) Qualitatem cœli. *Equos*) Quos publicè accipiebant, præsertim si prioribus defectis in bello, rem optimè nauassent. *Emerita*) Victricia, finem bellis imponentia. *Veniet*) Laudatà futuris. *Sudores*) Labores, meditationes. *Refectiones*) Reparationes, prandia. *Quæ saxa*) Quæ antra saxosa & specus. *Prætexerint*) Cooperuerint. *Magnus hospes*) Magnus vir hospitio susceptus. sic ostendit Euander apud Virgilium, Hercules vbi Cacum, interfecisset: & illius exemplo hortatur, vt ingrediatur domum suam: hæc, inquit, limina victor Alcides subiit *Impleueris*) Vel allusit ad magnitudinem: nam fuit Traianus proceræ staturæ: vel ad amplitudinem maiestatis. *Tunc*) Cum priuatus militaris. *Ipsi tibi*) Tibi ipsi. *Ingentium ducum*) Magnorum imperatorum. *Sacra*) Veneranda. *Vestigia*) Vbi illi constituissent. *Olim*) In futurum fient. olim tria denotat tempora, præsens, præteritum, futurum. *In præsentia*) Nunc, dicitur in præsentia & in præsentiarum à locupletissimis autoribus. *Hic*) Veteranus. *Censetur*) numeratur. fuit tibi commilito. *Quotus*) Quis est tam infimus & obscuræ sortis? *Non ante*) Fueris. *Nomine appellas*) imprimis debet imperator suos milites cognoscere. legimus enim multas sæpe clades accidisse Romanis, propterea quòd annua, vel semestria tantum imperia, ducibus committebantur, quo breui temporis spacio vix suis militibus assuescebant] *Commemoras*) Testis scilicet virtutis vniuscuiusque. *Hæc ha.*) Transitio, adornatio: cùm breuiter ostenditur quid dictum

dictum ſit, & quid conſequatur: huc vſque enim laudauit à rebus bellicis, nunc ad earum moderationem tranſitum facit. *Habent adnumeranda)* Illi poſſunt milites referre. *Moderatio)* Quæ eſt in animo, continens modeſtiam cupiditatum. ſunt qui inter ſe differre putant moderationem & modeſtiam: quòd illa ſit morum, hęc vultus probitas, à qua modeſtus, qui vtriſque præditus ſit. laudandi initium a virtutibus animi ſumit, in quibus conſiderandum ſi quid iuſte, ſi quid fortiter, aliud honeſtè, aliud prudenter fecerit. *Quod innutritus)* Frequentatio, cùm ſcilicet res diſperſæ coguntur in vnum locum, quo grauior ſit oratio. hic enim laudes bellicas, parentes, adoptionem, lauream ex Pannonia ſimul collegit. *Quod innutritus bellicis laudibus)* Pariter Statius. Mixta notis belli placidámque gerentia pacem. *Pater)* Fuit. *Adoptionis die)* Eo die quo fuiſti adoptatus à Nerua. iam enim dixerat, allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ inſigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cùm repente ſolito maior & auguſtior aduocata hominum concione Deorúmque, te filium ſibi, hoc eſt, vnicum auxilium feſſis rebus aſſumpſit. *Ex occaſione omni quæris triumphos)* Verumtamen Dion tradit ſumpſiſſe Traianum expeditionem aduerſum Armenios & Parthos, ſub prætextu quidem, quòd Armeniorum rex diadema, non à ſe, ſed à rege Parthorum cepiſſet, re autem vera cupidine glorię. ſed hæc geſta poſt recitationem huius orationis.

nec prouocas. Magnum eſt imperator Auguſte, magnum eſt ſtare in Danubij ripa, ſi tranſeas, certum triumphi, nec decertare cupere cum recuſantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. nam vt ipſe nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua præſtat, vt neque hoſtes tui velint. Accipiet ergo aliquãdo Capitoliũ non inanes currus, nec falſæ

Nec prouocas) Nec hoſtē incitas ad bellum. *Magnum)* Magnæ moderationis argumentum. *Stare)* Cum exercitu. *Si tranſeas)* Certus eras ſi Danubium tranſiſſes, te ſuperaturum hoſtes & de eis triumphaturum, tu tamen noluiſti conſerere manus cum recuſantibus. *Alterum)* Stare in ripis Danubij contra gẽtem immanem. *Alterum)* Non auidum triumphi cohibere ſe. non diſſimile Martialis illud, qui virum putat dum poteſt ſcribere verſus diſertos nec ſcribat. & M. Tullius ſecundo de Oratore: dicere aiunt Ennium, facilius à ſapiente flammam ore in ardenti opprimi, quàm bona dicta tenere. vnde meritò laudandus eſt Traianus, qui rebus bellicis & laudibus innutritus, contentus fuerit hoſtem repreſſiſſe dum poſſet vincere. *Hoſtes tui)* Qui nolunt pugnare, verentes fortitudinem tuam. *Capitolium)* In quod triumphantes curru vehebantur. *Inanes)* Non ſolidam gloriam & verum triumphum reportantes. *Nec falſæ]* Domitiani falſos triumphos monſtrat, è quibus Germanicum notat. Tacitus in vita Agricolæ. inerat Domitiano conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum ſpeciem formarentur. Quod in libello de moribus Germanorum obſcurius tetigit, quàm vt ſtatim per ſe coniici poſſit: inde, inquit, proximis temporibus Cimbri magis triumphati, quàm victi ſunt. Dion: Domitianus expeditionem ſumens in Germanes, & nuſquam bellum intuitus, rediit. nam expeditiones partim ſponte ſuſcepit, partim neceſſariò: ſponte in Cattos, neceſſariò vnam in Sarmatas, legione cum legato ſimul cæſa: in Dacos duas, primam Oppio Sabino conſulari oppreſſo, ſecundam Cornelio Fuſco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli ſummam commiſerat. de Cattis Dacíſque poſt varia prælia duplicem egit triumphum. de Sarmatis lauream modò Capitolino Ioui retulit. eadem ferè ſcribit Eutropius. at Paulus ſub nomine, in-

quit, superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Dion. bellum aduersus Dacos sumpsit, nunquam tamen cum hoste congressus, falso in vrbem scripsit, se illos superasse. senatus tamen tot ei decreuit, vt ferè totus orbis Romanus subiectus imaginibus, & statuis Domitiani argenteis aureísque impleretur. verùm Iulius Frontinus libro primo stratagematicωn suorum, siue illud opus sub Domitiano fuerit editum, & ideo non ausus vltra progredi: Imperotor inquit, Cæsar Domitianus Augustus Germanicus, cùm Germanos, qui in armis erant, vellet opprimere, nec ignoraret maiore bellum molitione inituros, si aduentum tanti ducis præsensissent, profectionem suam sensu obtexuit Galliarum, sub quibus inopinato bello affusus, contusa immanium ferocia nationum, prouinciis consuluit. & paulo pòst. Imperator Cæsar Domitianus Augustus, cùm Germani more suo è saltibus & obscuris latebris subinde impugnarent nostros, tutúmque regressum in profunda syluarum haberent, militibus per. c.xx. millia passuum actis, non mutauit tantum belli statum, sed & subdidit ditioni suæ hostes, quorum refugia nudauerat. huius expeditionis Martialis & Papinius, sed cum adulatione meminere, & Germanici triumphi Eusebius. ad hæc Græcorum quidam scripsere, quòd in Galliam irruens, & sociorum quædam depopulatus, admodum elatus sit, tanquam magnũ aliquod fecisset. ideóque militibus duplex stipendium dedisse. Iosephus lib. vii. Domitianus Cæsar audita Germanorum defectione, quanquam iuuenis, tantam rei magnitudinem suscipere non detrectauit. illi autem expeditionis fama perculsi, ei se dediderunt. Sed hæc gesta videntur adhuc Vespasiano viuo. *Nec falsa)* Tacitus libro xv. de Nerone vbi narrat Cesennium Petum cum suis victum à Parthis. at Romæ, inquit, trophea de Parthis, arcúsque medio Capitolini montis sistebant.

simulachra victoriæ, sed imperatore veram ac solidam gloriam reportante, tranquillitatem & tandem confessa hostium obsequia, vt vincendus nemo fuerit pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim vnquam, nisi ex contemptu imperij nostri factum est, vt vinceremus. Quòd si quis barbarus rex eò insolentiæ furorísque processerit, vt iram tuam, indignationémque mereatur: ne ille, siue interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu

Simulachra victoriæ) In triumphis producebantur machinæ delatæ per seruos in tabulis, in quibus præliorum simulachra reddebantur. cernere erat vincentes Romanos, cadentes cæsósque hostes in vna: fugientes in alia hostes, insequentésque quirites: oppugnari vrbes, defendíque alias: alias capi, vríque excidíque. & singulis in machinis & rebus, quæ gererentur. primarii hostium duces simulati eodem erant vestium habitu, in quo pòst veri ante currum victi, sequebantur. nam & Appianus libro ii. vbi explicat triumphos à Cæsare ductos, summorum virorum imagines vel occisorum, vel fugatorum, solitas in pompam triumphi deferri monstrat: quinimò regionum vrbium, castellorum simulachra producebantur. *Sed)* Ordo est, sed accipiet tranquillitatem, imperatore Traiano reportante veram & solidam gloriam. *Obsequia)* Parent hostes imperiis nostris, & sponte faciunt imperata. vt non opus fuerit eos vincere. ideo monstratur ouationem duxisse Traianum. Hoc enim est ouatio, vincere hostes sine cæde. alibi de Spurinna. ostentatóque bello ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. *Nisi ex cont.)* Nisi cùm hostes parere imperiis nostris recusarent. *Barbarus)* Decibalum designabat, Dacorum regem iam tum bellum parantem. *Insolentiæ)* Superbiæ. *Næ)* Certè, si diphthongatur affirmantis aduerbium, quod etiam Diomedes præcipit, næ certè & valdè significare memorans.

rans. hoc deprehendes in prima apud Terentium comœdia. & Secundus non multo pòst ſcripſit, næ ille in tam breui tempore effecerit. & alibi, næ ſuffragiis conſularium virorum, vrbes, populi, gentes inferuntur. M. T. pro Roſcio, næ tu Eruci accuſator eſſes ridiculus. obſeruatur autem apud Græcos vt νὴ ponatur affirmatiuè: μὰ verò negatiuè, quanquam interdum poetæ hoc confundant, vt Homerus καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον. *Immenſis*) Profundis.

præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona, támque cedentia virtutibus tuis ſentiet, vt ſubſediſſe montes, flumina exaruiſſe, interceptum mare, illatáſque ſibi non claſſes noſtras, ſed terras ipſas arbitretur. Videor iam cernere non ſpoliis prouinciarum, & extorto ſociis auro, ſed hoſtilibus armis, captorúmque regum catenis triumphum grauem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora vocitare. Videor intueri in manibus ſequentem mox ipſum te ſublimem, inſtantémque curru domitarum gentium tergo, ante currum, ante clypeos, quos ipſe perfoderis. Nec tibi opima defuerint, ſiquis regum venire in manus audeat: nec modò telorum tuorum, ſed etiam oculorum, minarúmque

Præcipiti) Arduo, prærupto. *Defenditur*) Dirimitur, munitur. nam multi locorum difficultate confiſi audent rebellare. *Prona*) Peruia. *Subſediſſe*) Cõplanaſſe, demiſiſſe. Ouidius, flumina ſubſidunt. Iuue. nutare vrbes, ſubſidere terras. *Interceptum*) Sublatum. explanatio, quę verbis propriis conſiſtit. eſt præterea grandis oratio. *Illatas*) Impulſas. *Terras*) Vel multitudinem nauium notauit, quibus æquor contectum videretur continens, vel facilitatem expugnationis, tanquam ſi à terra aggrederetur. an potius hominum multitudinem reſpexit, quam tantam futuram dicit, vt barbarus ille poſſit arbitrari, non claſſes, ſed vrbes ipſas in regnum ſuum illatas. *Prouinciarum*) Noſtrarum. nam prouinciæ erant ſub ditione Romanorum. vnde dicebatur aliquod regnum in formam prouinciæ redigi, quando ſublatis regibus, miſſo cum exercitu proconſule Romanis legibus parebat, ac vectigalia pendebat *Extorto*) Ablato, direpto. reſpicit Domitianum. *Hoſtilibus*) Si legitur hoſtibus, erit articulus, & diſiunctim proferemus. hoſtibus, armis: ſi verò (quod magis probo) hoſtilibus armis, erit contentio, vt hoſtilia arma opponantur prouinciarum ſpoliis, & captorum regum catenæ, extorto ſociis auro. hoc dicendi modo Naſo dum Liuiam ſolatur eſt vſus. Aſpiciam regum liuentia colla catenis: Duráque per ſęuas vincula nexa manus. *Regum c.*) Nam captiui reges cùm à portis vſque ad forum, triumphantiũ currus honeſtaſſent, ſimul atque in Capitoliũ flectere cœperat imperator, abrepti catenis, quibus ante currum vincti ducebantur, & in carcerem tracti, necabãtur. teſtis eſt ille quicunque panegyricum Conſtantino Cõſtantij dixit. Valerius ante triumphales currus ſcribit, Siphacis & Perſæ ceruices catenatas ductãs, & Claudianus cecinit lictóque metus cum fratre pauore Barbara ferratis innectunt colla catenis. *Grauem*) Reſpexit ad numerum ingentem captiuorum & ſpoliorum. vates nimirum ſunt plerunque rerum ſcriptores. nam non ſolùm hac oratione ſtimulatus eſt Traianus contra Decibalum, ſed ferè ſingula prædixit, quæ in Dacico triumpho geſta poſtmodum fuêre. *Ingentia ducum n.*) An reſpexit ingentis Decibali facta, an ſicut indicant ſequẽtia, ad ſonum horrendum barbarorum nominum quæ audientibus horrorem incutiunt. *Nec indecora*) Ingentia. paria. *Videor*) Ordo & ſenſus, videor intueri mox ipſum te ſublimem ſequentem in manibus, hoc eſt hoſtes ligatos manus, & curru inſtantem tergo domitarum

gentium. quantum ex Plutarcho in triumpho Aemilij licet cognoscere, primò arma, & vniuersæ rerum præda procedebat in triumpho, deinde captiui quos imperator purpura & auro contexta veste indutus, & lauri ramum dextra gerens curru sublimis post sequebatur, circa quem milites partim iocos, partim Imperatoris laudes continebant. *Currum*) Videor intueri clypeos hostiles. *Opima*) Spolia quæ dux duci detrahit. trunco siquidem montanæ quercus abscisso, & in trophei modum fabricato, affixa quaque versum spolia impendebant ornatè plurimũ ac decorè disposita. mox accedẽte populi frequentia, imperator post Romulum tollebatur in currum, cõsequebatur exercitus deo ac imperatori incondita carmina canens, inde procedens & ad Feretrij Iouis templum ascendens, ea illi solemni dedicatione suspendebat. Primus Romulus ab Acrone Ceninensium rege detracta spolia opima retulit, extructo templo in vertice Capitolini collis. secundus A. Cornelius Cossus, Tolumnio Hetrusco. tertius & postremus, M Claudius Marcellus Gallorum rege Viridomaro siue Briomaro (vt interdum legimus) nec multitudine compotum eius doni vulgata laus est. Feretrium autem Iouem appellãt, quòd trophæa feretro vecta, id est, è feretro trophæa ferantur, alij quòd fulmine feriat, cæteri quòd in bello feriri soleat. si quis, inquit Dionysius, velit tropeuchon, siue, vt quidam sentiunt, scylophoron, siue quia omnes excellit, omnémque in circuitu comprehendit naturam, rerum & motum hyperpheretem, non aberrabit à vero. manubias communes spolia, priuatas opima vocitant. Numam tamen Põpilium, in commentar is, prima secunda & tertia memorasse opima traditum est, primáque capta Ioui Feretrio, secunda Marti, tertia Quirino, consecrari iussit. primo asses trecentos, secundo lxxx. tertio C. præmiũ esse constituit. Festus opima dicta credit magnifica & ampla spolia ab ope, sicut opimas hostias pingues. inde verbum opimare, quod est pinguẽ facere, deductũ quo Apuleius & Columella vsi sunt. verùm Flauius Vopiscus in Tacito, opimare vsurpauit pro abundè onerare, mensam, inquit, suam nunquam nisi agrestibus opimauit.

coniectum toto campo, totóque exercitu oppositum perhorrescat. Meruisti proxima moderatione, vt quandocunque te, vel inferre, vel propulsare bellum coegerit imperij dignitas, non ideo vicisse videaris, vt triumphares, sed triumphare, quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. quàm speciosum est quòd disciplinam castrorum lapsam extinctámque refouisti? depulso prioris seculi malo, inertia & contumacia, & dedignatione parendi. Tutum est reuerentiam, tutum charitatem mereri. nec ducũ quisquam, aut non amari à militibus, aut amari timet: & inde offensæ gratiæq; pariter securi, instant operibus, adsunt

Coniectum). Aspectum, repercussionem. *Oppositum*) Vera lectio vt dicatur coniectum oppositũ. *Proxima*) Cùm contentus fuisti repressisse Germanos. *Vicisse*) Bellum gessisse, & per id vicisse cupidus, scilicet vincere vt triumphares. *Quia v.*) Quia contigerat vincere. contrarium illi ex primo epistolarum lib. non ideo prædicare, quia fecerint, sed vt prædicaretur, fecisse creduntur. contentio, color. *Castrorum*) Militarem. nam Dione scribente, Traianus milites sub disciplina continuit, vt neque insolescerent, neque contra se auderent insurgere. sed quieti imperia facerent. ipse etiã Plin. eidẽ Traiano scribit, distulisse supplicium seruorũ inuentorũ inter tyrones, vt illum conditorẽ & formatorẽ militaris disciplinæ consuleret de modo pœnæ. *Refouisti*) Reparasti, resuscitasti, emendasti. *Malo*) Inobedientia, superbia. *Inertia*) Imperatorũ. *Contumacia*) Insolentia militũ, qui dedignabãtur parere suis ducibus. hinc ad Aristonem scribens

notabiliter Domitiani tempora taxat. iuuenes, inquit, fuimus in castris, sed cùm suspecta virtus, inertia in precio, cũ nulla ducibus autoritas, nulla militibus verecũdia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia turbata, atque etiam in cõtrariũ versa. *Tutum*) Repetitio. *Reuerentiã*) Honorem cum timore. *Charitatẽ*) Amorem *Quisquã est, qui aut n.t.a.*) id est quia certus est amari à militibus. *Aut tim.a.*) Quòd non ametur. *Offensa*) Cùm dubitant de amore militum. *Gratia*) Cum certi sunt amari. *Securi*) Imperatores fidem militum non verentes. *Operibus*) Bellicis.

exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. quippe non is princeps, qui sibi imminere, sibi intendi putet, quod in hostes paretur. quæ persuasio fuit illorum, qui hostilia cùm facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari, retundique gaudebant. duces porrò nostri non tam regum exterorum, quàm suorum principum insidias, nec tam hostium, quàm cõmilitonum manus ferrúmque metuebant. Est hæc natura syderibus, vt parua & exilia validorum exortus obscuret. similiter imperatoris aduentu legatorum dignitas inumbratur. tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine vllius diminutione maior. eandem autoritatem præsente te quisque, quam absente retinebat. quin etiam plerisque ex eo reuerentia accesserat, quòd tu quoque illos reuerebare. Itaque perinde summis atque infimis charus, sic imperatorem cõmilitonémque miscueras, vt studium omnium laborémque & tanquam exactor intenderes, & tanquã particeps, sociúsq; releuares. Felices illos, quorum fides & industria non per internuncios, & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis, probantur:

Exercitationibus) Meditationibus intersunt campestribus. similiter cadens. *Aptant* Adiũctio cùm verbum postponitur, quod superiores partes orationis comprehendit. *Is*) Est verè. *Imminere*) Milites in perniciem suam impendere. *Intendi*) Machinari, struere insidias, vim vel periculum. *Persuasio*) Quòd milites sibi mala struerent. *Illorum*) Imperitorum. *Hostilia*) Iniqua, crudelia. *Timebant*) Hostilia. *Studia*) Artes. *Corpora*) Quæ non exercentur. *Languescere*) Vilescere, effœminari, insitum robur perdere. *Incuria*) Situ, negligentia. *Hebetari*) Obscurari, obtundi. explanatio ex propriis & vsitatis verbis consistens. *Porrò*) Certè. *Exterorum*) Hostilium. *Principum*, Optimatum. *Validorum exortus*) Maiorum syderum eleuatio ad nostrum hemisphærium, vt exoriente sole, lunæ splendor obscuratur, illa lucente cæterarum fulgor stellarum hebetatur. est autem similitudo, quæ sumitur ante oculos negocij ponendi causa. *Aduentu*) Adueniente imperatore ad exercitum. *Legatorum*) Qui vicarias vices absente imperatore gerunt, & illius imperio parent. *Inumbratur*) Obscuratur, minuitur. *Eras*) In exercitu. *Vllius*) Dignitatis alicuius. *Quisque*) Cum imperio, & magistratu. *Ex eo*) Ex præsentia tua. *Reuerentia accesserat*) Te præsente magis obseruabantur. *Summis*) Militibus in honore constitutis. *Infimis*) Priuatis gregariis. laudatur Adrianus Traiani successor à Dione quòd milites ad omnem pugnæ speciem exercebat, hos honore afficeret,

illos officij admoneret, vt exemplo suo meliores ac fortiores redderet. *Sic imperatorem commilitonémque miscueras*) Sic imperatoriam grauitatem, & militarem comitatem opportunè retinebas. magna Traiani laus, qui duas res diu disiunctas ita coniunxerat, vt nullum reprehensioni locum relinqueret. sic Tacitus Neruā commēdauit, quòd res olim dissociabiles miscuisset, principatum & libertatem. sic Macrini vxor à Secūdo celebrata, quòd multas ex diuersis ætatib. virtutes sūptas collegisset, & consoc asser. nō dissimiliter Pacatus in panegyrico Theodosij. duas, inquit, res diuersissimas iunxi, metum & temeritatē. *Exactor*) Censor. *Intenderes*) Augeres. *Releuares*) Leuiorem faceres cùm te viderint operum participem.

consecuti sunt, vt absens quoque de absentibus nemini magis quàm tibi crederes. Iam te ciuium desideria reuocabant, amorémque castrorum superabat charitas patriæ. iter inde placidum, ac modestum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam quod aduentum tuum non pater quisquam, non maritus expauit. affectata aliis castitas, tibi ingenita & innata, intérque ea, quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium, annona quæ cæteris. ad hoc comitatus accinctus & patens, diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimum ad exercitus ire. adeo nihil, aut certè parum intererat inter imperatorem factum, & breui futurum. Quàm dissimilis

Consecuti sunt) Hoc etiam amplius à te milites habēt. *Quàm tibi*) Qui optimè illos noueras. *Reuocabant*) In vrbem ab exercitu. ordinem rei exequitur. *Castrorum*) Militum. *Iter*) Tuum fuit ab exercitu ad vrbem. *Nec verò ego*) Occupatio. cùm dicimus nolle dicere, quod tunc maximè dicimus. *In laudibus tuis*) In numero tuarum laudum. *Aduentum*) Hospitium. *Non pater*) Ne liberos stuprares. intellectus exornatio, cùm res tota de parte cognoscitur. quamuis tradat Dion, Traianum puerorum amatorem fuisse, citra tamen alicuius iniuriam. *Maritus*) Ne vxorem suam vi raperes. memorat Tacitus Vitellium apud senatum dixisse, se à parentibus audiuisse, ipsos vidisse, arripi coniuges ad libita Cæsarum. vt alios priores omittam, qui alienas vxores sibi vsurparunt, Domitianus contrectat multorum vxoribus, Domitiam Longinam Aelio Lamiæ nuptam, in matrimonium abduxit, & Iuliam fratris filiam alij collocatam corrupit. ad hæc Paulus Diaconus, refert Constantinum imperatorem adeo socios afflixisse, vt vxores à maritis, filij à parentibus separarentur. *Affectata*) Comparata contra sui naturam, simulata. *Castitas*) Quę refertur non solùm ad virginitatem, sed etiam ad omnium turpium obscœnarúmque rerum abstinentiam. *Ingenita*) Insita, naturalis. *Interque ea*) Bona castitas est connumeranda, quæ non possis tibi ipsi ascribere, sed Deo. innata enim fuerat, non comparata abstinentia. *Imputare*) Adscribere. *Vehiculis*) Ad vehenda militum impedimenta. *Fastidium*) Ambiguum est an quòd hospitia vilia non fastidiret, an quòd non esset fastidio suscipientibus se in hospitium. *Annona*) Cibus, victus erat tibi par cæteris. Spartianus. libenter Adrianus cibis castrensibus in propatulo vtebatur, hoc est larido, caseo, posca, exemplo Scipionis Æmiliani, & Metelli, & autoris sui Traiani. duro enim & aspero victu contentus, sic rem militarem constituit, vt per multum temporis ab eo facta pro lege & militari instituto haberentur. annonam autem pro copia frugum Martianus ad municipales vsurpat, non debere

scribens

ſcribens decuriones vilius præſtare fiumentum ciuibus ſuis, quàm annona exigit. ſic Valentinus de adminiſtratione rerum ad ciuitatem pertinentium. ſatis conſtat annonam pro commeatu. i. omni poculento, & eſculento vſurpari. nam Varro lib. ij. rei Ruſticæ, & Tranquillus in Tiberio, annonam macelli, Columella vini ac muſti annonam libro quarto, tertio Vegetius pro omni commeatu poſuere, vt pabula, inquit, frumentum cæteræque annonariæ ſpecies, quas à prouincialibus conſuetudo depoſcit, maturius exigantur. Iuuen. ſatyra ix. veneni annonam etiam dixit. ſed commodius ad frugem refertur. nam Iulius Cæſar libro j. belli ciuilis annonam creuiſſe & militum vires inopia frumenti diminutas aſſerit. & Columella regionis annonam, vbi de paſtinato ſolo agit. Plinius lib. xviij. & Columella viij. poſuerunt annonam pro vilitate frugum & abundantia, apud Vegetium & Lampridium lego duplicem annonam, pro duplo frumenti dari militibus. vbi etiam inuenies annonis & annonas in numero plurium. annonariam legem tulit P. Clodius trib. pleb. qua frumentum populo gratis daretur. *Ad hoc*) Præterea. *Accinctus*) Paratus, expeditus, promptus. *Te p.*) Te principem modeſtiſſimũ. oratio venuſta. *Ire*) Tanto ordine redibat. *Factum*) Inter te iam creatum. *Et breuis f.*) Tanta moderatione incedebas. nam poſt quam facti ſunt imperatores, ſolẽt inſoleſcere propter fortunam: futuri verò modeſtiam prætendere, vt inde fauorem hominum aucupẽtur. *Quam diss.*) Artificiosè hoc. nam Aphthonius in ſuis præexercitamẽtis iubet cõparatione vti debere in laudationibus. quod nunc Secundus obſeruat, peſſimi principis iter & optimi inter ſe committens.

nuper alterius principis tranſitus, ſi tamen tranſitus ille, non populatio fuit, cùm abactus hoſpitum exerceret, omniáque dextra, læuáque peruſta, & attrita, vt ſi vis aliqua, vel ipſi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Perſuadendum prouincijs erat, illud iter Domitiani fuiſſe, non principis: itaque non tam pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi edicto ſubiecisti, quid in vtrunque veſtrum eſſet impenſum. Adſueſcat imperator cum imperio calculum ponere. ſic exeat, ſic redeat, tanquam rationem redditurus, edicat quid abſumpſerit. ita fiet, vt non abſumat quod pudeat dicere. Præterea futuri principes velint, nolint, ſciant, tantum conſtat: propoſitiſque duobus exemplis meminerint perinde coniecturam de moribus ſuis homines eſſe facturos, prout hoc vel illud elegerint.

Nuper) Paucis antè annis. *Principis*) Domitiani. *Tranſitus*) Per Italiam, dum rediit ab expeditione. *Si t.*) Dubitatio. *Abactus*) Abſtractiones hoſpitum per vim à ſedibus ſuis. *Peruſta*) Tranſlatio ab igne. *Attrita*) Conculcata. *Dextra l.*) Hinc inde, vndique. *Vt*) Tanquam. *Vis*) Belli furor. *Barbari*) Getæ, Sarmatæ, Germani. faciunt hîc ex oratione Pompeiana M. Tullij verba illa: propter auaritiam imperatorum, quantas calamitates quocunque ventum ſit, veſtri exercitus ferant, quis ignorat? itinera quæ per hoſce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium Rom. noſtri Imp. fecerunt, recordamini. vtrum plures arbitramini per hoſce annos militum veſtrorum armis hoſtium vrbes, an hybernis ſociorum eſſe deletas. neque enim poteſt exercitum is continere imperator, qui ſeipſum non cõtinet. *Quos f.*) Suprà monſtrauimus plures clades perpeſſum Domitianum per barbaros. *Domitiani*) Crudeliſſimi, & auariſſimi tyranni. *Non p.*) Cuius eſt curare ciues tanquam filios. *Pro tua g.*) Reſpectu gloriæ tuæ, ſcilicet quòd hoc pertineret

ad tuam gloriam. *Edicto*] A te facto post reditum in vrbem de ratione expẽsarum. *Quid in vtr. v.*) Quid expendisset in expeditione sua Domitianus in Germanos, & quid tu. nam longè minora Traianus impenderat sua modestia. *Cum im.*) Cum exercitu. *Calculum p.*) Computare, expensarum rationem facere. Tranquillus, nam ante occupatam remp. ab imperatoribus solebant duces rationem impendij reddere. sic boni principes deberent expensi curam tenere, tanquam si populo essent reddituri rationem. *Edicat*) Edicto ostendat, & declaret. *Ita*) Si omnibus pronunciabat. *Quod pudeat max. thes.*) Notat Domitianum, qui militibus stipendia duplicauit. *Constat*) Refert. *Duobus*) Domitiani & Traiani. *Cõiecturam*) Cognitionem per signa. nam coniectura est direct o quædam rationis per signa ad veritatem: dicta à coniectu. vnde etiam somniorum, atque omnium interpretes, coniectores vocantur, autore Fabio lib. iij. *Hoc*) Traiani exẽplum. *Vel i.*) Domitian', qui nullam impensam suæ expeditionis edixit.

Nonne his tot tantisque meritis nouos aliquos honores, nouos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recusabas. Quàm longa nobis cum modestia tua pugna, quàm tardè vicimus, Nomen illud, quod alij primo statim principatus die, vt imperatoris, & Cæsaris, receperunt: tu vsque eò distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, iam te mereri fatereris. Itaque soli omniũ contigit tibi, vt pater patriæ esses, antequã fieres. eras enim in animis, in iudicijs nostris. nec publicæ pietatis intererat, quid vocarere, nisi quòd ingrata sibi videbatur, si te imperatorẽ potius vocaret, & Cæsarem, cùm patrem experiretur. Quod quidem nomen, qua benignitate, qua indulgentia exerces, vt cum ciuibus tuis quasi cum liberis parens viuis? Vt reuersus imperator, qui priuatus exieras, agnoscis, agnosceris. eosdem nos, eundem te putas. par omnibus, & ob tantum cæteris maior, quo, melior. Ac primum qui dies ille, quo expectatus, desideratúsque, vrbem tuam ingressus es? Iam hoc ipsum, quòd ingressus es, quàm mirum, lætúmque? nam priores inuehi, & importari solebant, non dico quadriiugo curru, &

Nonne) Multum illa ornant secũdum Cicer. de oratore. habiti honores: decreta virtutis præmia. *Nouos*) Repetitio. *Titulos*) Splendida cognomina. *Patris p.*) Primum Romulum patrem patriæ conditorémque, alterum vrbis haud vanis laudibus, milites inter iocos Camillum de Gallis triumphantem appellauere. sed ex decreto patrum omnium primus Cicero, detecta coniuratione Catilinæ dictus est, referente Plutarcho. meminere huius rei, Iuuenalis sat. viij. Plinius senior lib. vij. Appianus lib. ij. postea multi hoc cognomẽtum recepere, siue adulatione, seu merito. ideo dicti patres patriæ quòd eam, quam patres in filios potestatẽ, ipsi in ciues haberent. an potius hoc institutũ honoris quàm imperij causa. vt ipsi tanquam patres subiectos admonerent, ac amarent vt filios; & ciues principes tanquã parentes obseruarent. Seneca lib. j. de clementia. Patrem quidem patriæ appellamus principẽ, vt sciat datã sibi potestatem patriã, quæ est tẽperatissima, liberis cõsulens, suáque post illos reponens. & Simonides apud Xenophontẽ præcipit, vt princeps existimet ciuitatẽ suã ꝓpriã esse domũ: ciues verò, ꝓpinquos, amicos aut filios: &

lios: & filios velut animam propriam. & hos omnes obligare nitatur officio. *Pugna*] Contentio fuit, vt aſſumeres cognomentum patris patriæ. *Vicimus*] Obtinuimus. *Primo ſt. die*] Vt Cæſar dictator recepit & Auguſtus, ſed vix à patribus expugnatus. *Aeſtimator*] Iudex. *Te mereri*] Beneficiis tuis in patriam collatis. cuius exemplum poſtea ſecutus eſt Antoninus Pius. *Eſſes*] Affectu patrio & amore in ciues, ſicut iubet Xenophon *Fieres*] Cognomentum à ſenatu acciperes. *Nec publicè p.*] Nihil referebat ad amorem publicum quo nomine vocareris: nam etſi Cæſarem te dicebant, parentem tamen patriæ intelligebant. ſed tua beneficia hoc verbo voluerunt exprimere, ne ingrati viderentur, ſi te non appellaſſent hoc cognomine, cùm verus pater eſſes patriæ. *Ingrata*] Patria. *Quod quidem n.*] ſc. quum agis te parentem benigniſſimum & indulgentiſſimum. *Vt*] Quomodo. *Agnoſcis*] Tuos ciues tanquam vnus ex illis *Eoſdem*] Tibi pares & conſortes. *Par*] Humanitate. *Maior*] Illa maieſtas imperatoris, & diis proxima, ſibi venerationem comparare virtutibus egregiis. *Ingreſſus)* Pedibus. *Inuehi*] Equo. *Importari)* Ceruicibus ſeruorum. *Non d.)* Interpretatio.

albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat. tu ſola corporis proceritate elatior alijs, & excelſior, non de patientia noſtra quendam triumphum, ſed de ſuperbia principum egiſti. Ergo non ætas quenquam, non valitudo, non ſexus retardauit, quo minus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes: ægri quoque neglecto medentium imperio, ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem, ſanitatémque prorepere. Inde alij ſe ſatis vixiſſe te viſo, te recepto, alij nunc magis eſſe viuendum prædicabant. Fœminas etiam tunc fœcunditatis ſuæ maxima voluptas ſubijt, cùm cernerent, cui principi ciues, cui imperatori milites peperiſſent. Videres referta tecta, ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui non niſi ſuſpenſum, & inſtabile veſtigium caperet. oppletas vndique vias, anguſtúmque tramitem relictum tibi. alacrem hinc atque inde populum, vbique par gaudium, parémque clamorem: tam æqualiter ab omnibus ex aduentu tuo lætitia percepta eſt,

Albentibus] Candidis enim equis trahebatur triũphantium currus. *Arrogantius*] Superbius. *Proceritate*] Altitudine prædiximus Traianum fuiſſe ſtatura procera. *Sed de ſup.)* Contrarium, color, ſcil. triumphaſti, quòd tua humanitate viceris priorem imperatorum ſuperbiam. non enim vt illi in vrbem es importatus noſtris humeris, ſed pedibus introiſti. *Aetas*] Senium & pueritia. *Inſolito ſp.*] Quod imperator ab exercitu veniẽs in vrbem pedibus iret. *Te paruuli n.*] Diſtributio, cũ in plures res, aut perſonas negocia quædam diſpartimur. poſita autem ſunt infinita pro præteritis imperfectis indicatiui. hic etiam (non enim verebor ne lectoribus ſim faſtidio, & ſim licèt, modò proſim) comprehenditur diſſolutio, quæ coniunctionibus verborum è medio ſublatis, partibus ſeparatis effertur. videtur iuuenes & ſenes eſſe ſimiliter cadens. *Sanitatem*] Quod feciſſe Veſpaſianum locupletiſſimi autores prodidere, qui excremento oris reſperſit genas cæci, & oculorum orbes, & ſtatim illi dies illuxit. alium manu ægrum pede ſuo calcatum morbo ſoluit. quin & Spartianus memorat, mulierem oculis captam, recepiſſe lumen, quòd genua Adriani fuiſſet exoſculata.

Prorepere] Quadrupedes de more ſerpentum. *Inde a.*] Ethopeia pulchra, de qua Aphthonius. Ethopeia eſt quæ perſonam habet cognitam. morem verò tantum fingit. hic Romani ſunt perſona cognita. fingit autem quæ dicere poſſent. *Satis v.*] Se mori felicem. ſic Corœlius Rufus optabat ſuperuiuere Domitiano, vt moriturus poſt illius tyranni necem liber, ſi rempubl. vidiſſet ſucceſſori bene commiſſam. *Magis eſſe v.*] Fruendum diu felicitate temporum ſub optimo principe. *Fœcunditatis ſuæ*] Copiæ filiorum ſuorum. *Videres*) Deſcriptio, quæ rerum conſequentium continet perſpicuam, & dilucidam cum grauitate expoſitionem. *Referta*) Plena ſpectatoribus. pariter Claudianus de triumpho Honorij. quantum licuit conſurgere tectis Vna replet turbæ facies, vndare videres Ima viris, altas effulgere matribus ædes. *Tecta*) Quà Traiano erat tranſeundum. *Laborantia*) vix ſufficientia oneri. *Suſpenſum*) ambiguum, periculoſum. erant enim occupata loca, vbi nemo poterat firmiter ſtare, nec niſi cum diſcrimine. *Tramitem*) Viam. à tranſuerſo dictum opinatur Varro.

quàm omnibus veniſti. quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo creuit, ac propè in ſingulos gradus adaucta eſt. gratum erat cunctis, quod ſenatum oſculo exciperes, vt dimiſſus oſculo fueras. gratum quòd equeſtris ordinis decora honore nominum ſine monitore ſignares. gratum quòd tantum non vltro clientibus ſalutatis quaſdam familiaritatis notas adderes. gratius tamen, quòd ſenſim, & placidè, & quantum reſpectantium turba pateretur, incederes. quòd occurſantium

Quàm om.) Æqualiter veniſti. *In ſingulos g.*) Per ſingulos paſſus. an per ſingulos coniugum liberorúmque cœtus, per ſexum & ætatem diſpoſitos. quod refert Tacitus factum in Neronis ingreſſu. *Oſculo e.*) At Nero, ſi Tranquillo credimus, neque aduenies, neque proficiſcens, quenquam oſculo impartiuit, ac ne ſalutatione quidem. ipſa certè virtus, M. Tullio de Oratore tradente, in earum rerum vſu ac moderatione maximè cernitur. tractanda laudationibus etiam hæc ſunt naturæ & fortunæ bona, in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem propter abundantiam fortunæ, & copiæ, non ſuperbię ac libidini, ſed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dediſſe. *Vt dim.*) Vt deoſculatus fueras ſenatores ab vrbe proficiſcẽs. *Equeſtris ordinis de.*) .i. equites. circuitio color. decora dicens, reſpexit ad auri fulgorem, quo equites illuſtrabantur. *Gratum*) Repetitio, & diſtributio. *Honore n.*) Nominabas cum honore. *Sine monit.*) Sine nomenclatore, qui ſuggerere ſolet nomina neſcientibus. *Tãtum non*) Etiam. ſuper qua dictione in præcedentibus plura. *Clientibus*) Dionyſius tradit & Plutarc. Romulũ patronatũ vocaſſe ſuſceptum pauperum humiliúmque patrocinium, & officia inſtituiſſe, vtriſque clientibus & patronis percommoda, beniuolas ciuiléſque actiones eorum feciſſe. enarrare oportebat patronos clientibus ſuis legitima, quorum notitiam non habuiſſent, præſentibúſque ipſis, ſiue abſentibus, pariter omnia perficere quæcunque faciunt pro filijs patres: pecuniarum quoque, & qui circa eas verſantur contractuum rationem explicare. cauſáſque ipſos pro clientibus iniuſtè oppreſſis ſuſcipere, ac ſi quis etiam pactionis alicuius nomine læderetur accuſantibus reſpondere, denique omnem eis quietem priuatorum publicorúmque negociorum, cuius maximè indigent, exhibere. Clientes autem patronis ſuis ad filiarum dotem contribuebant ſi pecuniis earum patres indigebant, próque redemptione hoſtibus pecunias perſoluere, aut pro filiis eorum captiuis multas publicas proprio ære & gratis diſſoluere. in magiſtratibus etiam & deductionibus, & aliis in republ. ſumptibus, impendiorum participes tanquam genere proximos adeſſe. horum aliqui ſalutatores, cùm domum venirent, alij de-

ductores

ctores, cùm ad officium deducerent: tertij assectatores, cùm comitarentur, dicebantur. promiscuum autem vtriusque, neque pium neque fas erat accusare se in vicem, neque aduersus testimonium dicere, nec suffragium aduersum ferre, nec cùm inimicis adnumerari: & si quis horum aliqua fecisse argueretur, lege eum teneri proditionis. nec sub tutela patriciorum plebs tantùm erat vrbana, sed & coloniarum & sociorũ. quinimmò Gellius memorat, clientem in fidem acceptum, chariorẽ haberi quàm propinquos, tuendúmque esse contra cognatos, & patrem primum, postea patronum, proximum nomen habere. quanquam Massurius scribat in officiis, apud maiores ita obseruatum esse, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini locum fuisse. *Respectantium*) Remorantium.

populus te quoque, te immo maximè, astaret, quòd primo statim die latus tuum crederes omnibus. neque enim stipatus satellitum manu; sed circumfusus vndique, nunc senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus inualuisset, silentes quietósque lictores tuos subsequebare. nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modestia differebant. Vbi verò cœpisti Capitolium ascendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio, quàm peculiare gaudium eorum qui te primi eodem loco salutauerunt imperatorem: quinetiam Deum ipsum tuum præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Vt quidem

Populus) Multitudo. *Te quoque te*) Repetitio. *Immo m.*) Correctio. *Astaret*) Adhæreret, stiparet. *Latus*] Vitam. nam solent principes latus suum munire satellitibus, vnde etiam latrones dicti lateris custodes. *Circumfusus*] Circumdatus. *Flore*] Primoribus. *Inualuisset*] Creuisset, validior incubuisset, vt modò senatorum, modò equitum caterua media, prout altera horum maior vnda, circumstantes submouisset. *Lictores*] Suos ministros publicos. xij lictores consulem præcedebant cum securibus, quando erat sine prouocatione, & virgarum fasces, siue lora gerentes autore Plutarcho, qui iussu principis continuò comprehensos vincirent. vnde à ligando lictores dictos multi credidere. quanquam Tyro libertus, referente Gellio, vel à lino, vel à licio, appellatos scribat. *Habitu, tranquillitate, modestia*] Articulus. cùm singula verba interuallis distinguuntur cæsa oratione. *Capitolium*) Collem Saturninum. duplex in vrbe fuit Capitolium, vetus & nouum, autore P. Victore. vbi omnium deorum simulachra celebrabantur, in octaua regione. at vetus, in sexta fuit. & alibi vt Capuæ. & Pausanias super theatro Corinthiaco meminit fuisse templum Iouis Capitolini. Romanum igitur Capitolium Tarpeium à Tarpeia vocatum, deinde iussu Tarquinij Superbi dum Iouis templi fundamenta aperiuntur, inuentum est caput nuper occisi hominis, faciémque habens viuis similem, & à capite manantem sanguinem calidum adhuc & recentem, quæ visa species haud per ambages arcem eam imperij, capútque rerum fore portendebat: ídque ita cecinere vates, quíque in vrbe erant, quósque ob eam rem consultandam ex Ethruria acciuerãt. Dionysius, vt est Liuio copiosior, Romanos vates nõ intellexisse ostentum tradit, & missos in Ethruriam legatos vatem senem consulturos, quibus prius à Iuuene vatis filio instructis, ne deciperentur à patre, respõsum in hæc verba: Viri Romani, dicite vestris ciuibus, fato dari, caput totius Italiæ fore hunc locum, in quo caput est repertum. ex eo Capitolium ab inuento capite vocatur. *Adoptionis tuæ*) Commoratio, cùm in loco firmissimo diutius

manetur, & eôdem sæpius reditur. *Primi*] Dum magna voce adoptabaris à Nerua. an quod magis placet dum ad exercitum iturus Capitolium ascendisses, consalutatus es imperator optimus. iam enim dixit : omnis quæ limen Capitolij insederat ad ingressum tuum foribus reclusis, vt docuit euentus te consalutauit imperatorem. nec aliter à cunctis, omen acceptum est. *Deum ipsum t.*) Potius intellige Iouem, quàm Neruam. illum enim asserit huius adoptionis autorem, hunc verò ministrum. sunt qui non tuum, sed tunc legant. *Operis*) Sui, adoptionis. nam prædixerat, deorum hoc opus fuisse.

iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circunstantium gaudia, quàm recens clamor, quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem. vt plana altaribus, augusta victimis cuncta, vt in vnius salute collocata omnium vota, cùm sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, vt si priuatam domum peteres. cæteri ad penates suos, quisque iteraturus gaudij fidem, vbi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset alium eiusmodi introitus, tu quotidie admirabilior, & melior. Talis denique, quales alij principes futuros tantum se pollicentur. Solum ergo te commendat, augétque temporis spacium. iunxisti. n. ac miscuisti res olim diuersissimas,

Iisdem u.] Eôdem loci. *Parens*] Nerua. *Illud a.*] Adoptionem tuam. *Recens*) Magnus. *Dies*) Iste quàm fuit similis illi diei, quo adoptatus fuisti, & per quem ad hunc peruenisti. *Altaribus*) Tunc structis & excitatis, an excrescentibus flammis. quia altaria dicta Festus arbitratur, quòd in eis excrescat ignis. *Augusta*] Adaucta. hîc facit illorum interpretatio, qui Augustum ab auctu deducunt. *Vnius*) Traiani. *Se prec.*] Sibi ac liberis suis pro salute sua & suorum filiorum. nam te sospite sciebant sibi & suis futurum bene. *Palatium*] Domum imperatorum. docet Dion triumphantes solitos per forum adire Capitolium, inde redire in Palatium. legimus etiam in epistolis Curtij Palatium Traiani: sed priuatam Traiani domum magis crediderim, cuius fit mentio à Victore. si tamen vlla fides præstanda est illis epistolis, quæ neque Curtij historici sunt, neque alicuius scriptoris illustris. quibus si nomina speciosa dempseris, nihil præter humile quoddam & penè barbarum dicendi genus offendes. immò magis offenderis. *Priuatam*] Quam habuit in Auentino iuxta ædem Bonæ deæ. *Ad penates suos*] Nouaturus. *Vbi nulla necessitas gaudendi*] Nam secretò & priuatis locis licet affectus liberè detegere. vt pote in tuto. ostendit igitur veram esse ciuium lætitiam, pro Traiano recepto, quam etiam domi retinebant. ac secus Recitat Dion, Neronem vrbem ingressum publicè veneratum, priuatim verò vbi impunè licebat, quid sentiret quisque, enunciare, acerrimè laceratum. *Onerasset*] Inflasset superbia. *Eiusmodi*) Tam gratus omnibus. *Pollicentur*) Cùm fiunt imperatores, spondent se bonos futuros. & in initio plures fuere, sed procedente tempore mala respexere. *Spatium*) Quo in imperio fuisti. nam semper perstitisti in humanitate ingenita. *Miscuisti*) Coniunxisti. *Res diuersissimas o.*) Hęc est vera lectio, vt sit sensus, securè imperas & cum pudore. quod nullus diu antè fecerat. *Olim d.*) Quæ in aliis principibus inter se non conueniebant. Dion tamen scribit, Vespasianum habitasse vt plurimùm in hortis Salustianis, foréisque domus semper patuisse sine custode, vt liceret omnibus ingredi, facilémque fuisse accessu & colloquio.

Secu-

securitatem imperantis, & incipientis pudorem. Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis: nec osculum manu reddis. Manet imperatori quæ prior humanitas. incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eadémque omnia illa circa te. nihil ipso te fortuna mutauit: liberum est ingrediente per publicum principe subsistere, occurrere, comitari præterire. ambulas inter nos, non quasi contingat: & copiam tui non vt imputes facis. hæret lateri tuo quisquis accessit. finémque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. regimur quidem à te, & subiecti tibi, sed quemadmodum legibus sumus. nam & illæ cupiditates nostras libidinésque moderantur, nobiscum tamen, & inter nos versantur. Emines, excellis, vt honor, vt potestas, quæ super homines quidem, hominum sunt tamen. ante principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant. illos ergo humeri, ceruicésque seruorum, super ora nostra, te fama, te gloria, te ciuium pietas super ipsos principes vehunt. te ad sidera tollit humus. ita communia, & confusa principis vestigia.

Securitatem imperantis, & incipientis pudorem) Iam dixerat. sic imperatorem commilitonémque miscue ras. Tacitus in vita Agricolæ, nunc primo statim beatissimi seculi ortu Nerua Cæsar res olim dissociabiles miscuit, principatum, libertatem, augétque quotidie felicitatem imperij Nerua Traianus. nec spem modò votorum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpsit. Dion autor, Traianum, quòd bonos honorasset & extulisset, nullum timuisse, neque odisse. *Securitatem*) Quòd securus esses in imperio nullis petitus insidiis, quamuis legamus Crassum, & alios quosdam in Traianum coniurasse, & ideo patrum sententia damnatos. *Incipientis*) Imperare. *Pudorem*) Abstinentiam à malis. *Pedes deosculandos*) id est, non finis pedes vel manus tuas ciuibus osculari: inde postea priores damnans. cùm velvt, inquit, affixi currulibus suis, manum tantùm, & hanc cunctanter, & pigrè imputantibus similes promererent. *Prior*) Ante assumptum imperium. *Incedebas*) Hoc verbum vt plurimùm dignioribus personis ascribitur. *Circa te*) Imperatorem, quæ erant circa priuatum. *Ipso te*) A te ipso talis es princeps, qualis priuatus fueras. *Liberum est*) Licet ciuibus sine discrimine. *Subsistere*) Et quæ sequuntur, articulus, exornatio. *Contingat tibi ambulare*) id est, fortè. *Vt imputes*) Vt iactes te ciuibus nimium familiarem. *Suus pudor*) Si magnus, citò: si breuis, tardè. loquitur quisque tecum pro arbitrio suo. *Superbia*) Dedignatio, repulsa. *Facit*) Adiunctio, cùm verbum postremò collocamus. *Legibus*) id est, ratione à te regimur, non libidine. *Illæ*) Leges. sic tu. *Nobiscum*) Inter humanitatem, vtpote ductæ ex bono & æquo, & à nobis constitutæ, quibus nisi bonus princeps non subest. *Vt honor*) Excellit. *Quæ*) Imperatoriæ dignitates. *Æqualitatis metu*) Ne nobis viderentur æquales. *Vsum pedum amiserant*) Non gradiebantur. circuitio. color. *Humeri ceruicésque*) Nam hexaphoro vel octophoro vehebantur. *Super ora nostra*) Eminentiores. Iuuenalis satyra tertia, turba cedente vehetur Diues, & ingenti curret super ora liburno. Seneca: quos supra capita hominum, supráque turbã delicatos lectica suspendit. *Humus*) Mortales homines. *Communia*) Nobiscum, quia pedibus incedunt, sed excellunt gloria.

Nec vereor P. C. ne longior videar, cùm ſit maximè optandum, vt ea pro quibus aguntur principi gratiæ, multa ſint. quæ quidem reuerentius fuerit integra illibatáque cogitationibus veſtris reſeruari, quàm carptim breuitérque perſtringi. quia ferè ſequitur, vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta ſunt, eſſe videantur. Niſi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datúmque congiarium populo, & datum totum, cùm donatiui partem milites accepiſſent. An mediocris animi eſt his potius repræſentare, quibus magis negari poteſt? Quanquam in hac quoque diuerſitate æqualitatis ratio ſeruata eſt. æquati ſunt enim populo milites, eo, quòd partem, ſed priores: populus militibus, quòd poſterior: ſed totum ſtatim accepit. Enimuero qua benignitate diuiſum eſt? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum eſt his, qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant.

Nec vereor) Licèt interdum in media oratione vti exordio, & facere attentos auditores, quod hîc vſurpat, ab eius perſona de quo loquitur. *Ea beneficia*) Virtutes. *Reuerentius*) Magis admirabile. *Illibata*) A me intacta. *Carptim*) Modicè. *Perſtringi*) Colligi, ad compendium redigi. *Sequitur*) Accidit, ſuppreſſit aliam partem ſcilicet, vt quæ dicuntur, tanta quanta dicuntur, duntaxat eſſe videantur. nam non ſemper omnia dicenda, ſed aliqua ſupprimenda, quæ poſſit auditor per ſe intelligere. *Leuiter*) Breuibus. *Locupletatas tribus*) Triginta quinque tribus in vrbe fuiſſe ſatis conſtat. hunc locum vt alia multa Claudianus in laudibus Honorij ſecutus, inquit, tecum præclara vocauit Ditandas ad dona tribus. *Congiarium*) Munus quod populo, ſicut donatiuum, quod militibus dabatur. Tacitus, additum nomine Neronis donatiuum militi, congiarium plebi. congiarium dictum à congio menſuræ genere, cuius meminit Varro libro ſecundo, rei ruſticæ. lactis, inquit, duos congios addunt. Fabius ſexto, incuſans anguſtiam congiariorum, quæ amicis dabantur. exiguitatem heminariam dixit Maximus, nam congiario commune liberalitatis atque menſuræ. Paulus ff. xxxiij. pro vaſe vinario vſurpat, & Nouello Mediolanenſi tricongio à tribus congiis epotis vno imperij ſpectante miraculi gratia, Tiberio principe cognomen fuit. vt ſcribit Plinius libro xiv. pro liberalitate. Tacitus. Plebíque congiarium quadrageni nummi Viritim dati. Tranquillus in Auguſto. congiaria populo frequenter dedit, ſed diuerſæ ferè ſummæ, modò quadragenos, modò tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenóſque nummos, ac ne minores quidem pueros præteriit quamuis non niſi ab xi. ætatis anno accipere conſueſcerent. noſtrorum quidam tradidêre ignorari vnde deduceretur congiarium, ſed verbum ſola conſuetudine ſibi notum, & nullam habens priſcæ Latinitatis originem, cùm multorum teſtimonio probetur congium eſſe vaſis genus, & inde ad varia deductum. *Totum*) Integrum. *Donatiui*) Muneris. *Milites*) Oſtendit Traiani animi magnitudinem, qui militibus partem donatiui ſuppreſſiſſet, cùm totum alij imperatores ſolerent initio principatus ſui illis erogare, tanquam defenſoribus & cuſtodibus. populum verò interdum præterire ſine congiario, vt quorum opera minus indigerent. At Traianus ſecus fecit, vt doceret illam eſſe veram liberalitatem, quam donamus iis, quibus nullo beneficio ſumus obnoxij, neque metuimus. *Repræſentare*) Donare, munerare. Tranquillus: ſed & Iuliæ Auguſtæ, quod Tiberius ſuppreſſerat,

cum fide ac sine calumnia repræsentata persoluit in Vitellio pro subitò inferre. verbera, inquit, & plagas, sæpe vulnera, nonnunquam necem repræsentantes aduersantibus. Marcellus iurisconsultus, pro numeratione pecuniarum subita, ff. xxxv. posuit repræsentationem. interdum repræsentare significat ostendere. idem: sed hæc verba videntur repræsentare fideicommissum Papianus. ff. xxxvi. absolutè pro reddere. *Quibus*) Popularibus. *Diuersitate*) Quod populus plus, miles acceperit minus. *Æquati*) In hoc quod priores acceperunt, etsi tantùm donatiui partem populus æquatus est militibus. quod etsi posterior in accipiendo munere fuit, tamen integrum accepit. ita vt quod fuerat in honore miles consecutus maius, id populus muneris maiore liberalitate adæquauerit. *Statim*) Postquam promissum fuit, non serò datum. *Edictum tuum*) Congiarij pronunciationem. *Erasorum*) Deletorum, expunctorum è numero eorum qui accipiebant congiarium. eradere enim delere. Tranquillus in Domitiano refert equitem Rom. erasum iudicum albo. *Subditi*) Substituti, ascripti. *Illi*) Subditi post edictum.

æquatique sunt cæteris illi etiam quibus non erat permissum. Negociis aliquis, valitudine alius. hic mari, ille fluminibus distinebatur. expectatum est prouisúmque, ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuisset. veniret quisque, cùm vellet, veniret quisque cùm posset. Magnificum Cæsar, & tuum disiunctissimas terras munificentiæ, ingenio velut admouere, immensáq; spacia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occursare fortunæ atq; omni ope adniti, ne quis è plebe Romana, dante congiarium te, hominem magis sentiret se fuisse, quàm ciuem. Aduentante congiarij die obseruare principis egressum in publicum, insidere examina infantium, futurusq; populus solebat. labor parentibus erat ostentare paruulos, impositosq; ceruicibus, adulantia verba blandásque voces edocere. reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus surdas principis aures adstrepebant: ignarique quid rogassent, quid non impetrassent, donec planè scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti. Et quanquam lætissimum oculis tuis esset

Æquati sunt c.) Par congiarium acceperunt. *Fluminibus*) Auctis ne posset venire in vrbem. *Destinebatur*) Detinebatur, impediebatur. *Veniret*) Ad congiarium. repetitio. *Tuum*) Tibi conueniens. *Munificentiæ t*) Subtili inuentione liberalitatis. *Contrahere*) Coniungere. *Intercedere*) Occurrere, impedimento esse. oratio cæsa. *Hominem*) Humanis casibus subiectum, vtpote absentem non participare congiarium. *Quàm ciuem*) Quàm participem congiarij. *Die*) Præscripta per edictum. *Egressum*) A Palatio. *Examina*) Verbum opportunè translatum, pro multitudine nouæ prolis, instar apũ. quanquam Columella lib. 1. etiam de aliis animalibus examina dixerit. & infestis inquit aculeis armata gignit animalia, quæ in nos densissimis examinibus inuolant, culices præsertim intelligens. *Insidere*) Occupare sedendo, expectare. *Futurus populus*) Veri mox futuri homines & populus. *Ostentare*) Principi. *Paruulos*) Filios suos demonstrare. exornatio. dabatur autem congiarium parentibus ad alendos filios. *Edocere*) Instruere verba precantia patres suos filios solebant. *Illi*) Pueri. *Reddebant*) Dicebant. *Monebantur*) Dictabantur, suggerebantur à patribus. *Plerique*) Filij: non enim omnes qui petebant con-

giarium accipiebant. *Surdas*) Simulantes, tergiuersantes. *Irritis*) Quibus nihil essent accepturi. *Ignari*) Quia pueri & non intelligentes quid peterent. *Planè s.*) Iam adulti cognoscerent se præteritos.

Conspectu sobolis) Intuitu paruulorum. Soboles de vitibus & aliis arboribus dicitur pullulantibus, præsertim ab radice. transfertur etiam ad animata. nam idem de quibus sobolem pullos filios dixit, & de hominibus frequentius. *Recipi*) Adnumerari. *Incidi*) In æs notari. inferius enim & quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi, dabis congiaria si voles. nam non scripti pueri ab imperatore publicis sumptibus non alebantur. *Parentem publicum*) Te patrem patriæ. *Crescerent*) Traductio. *Tibi*) In vsum tuum, siue ad pacem, siue ad bellum. *Stipendia*) Militiam. *Omnes*) Paulominus quinque millia ingenuorum deberent. *Spem*) Pueros in quibus spes laudari possunt. *Nullius est enim*) Sententia. *Erogatur*) Distribuitur. *In posteros*) In eos qui post te victuri sunt. *Ingentia præmia*) Tranquillus: cùm Augustus legem de maritandis ordinibus, quam Q. Metellus [autore Liuio] induxerat, seuerius quàm cæteras emendasset, præ tumultu recusantium perferre non potuit, nisi ad empta demum lenitáue parte pœnarum, & vacatione triennij data, auctísque præmiis. sic quoque abolitionem eius publico spectaculo, pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptósque, partim ad se, partim in patris gremium ostentauit, manu vultúque significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. inde abbreuiator Liuij, Q. inquit, Metellus censor, censuit vt ducere vxores omnes cogerentur, omnino liberorum creandorum causa. extat oratio eius, quam Augustus Cæsar, cùm de maritandis ordinibus ageret, veluti eo tempore scriptam in senatu recitauit. Tacitus libro decimoquinto, memorat, patres habuisse ius petendi magistratus, & sortiendi prouincias, ac hæreditates vsurpandi, & quæ ibi subsequuntur. Vlpianus respondet: legibus cautum, vt singuli anni per singulos liberos remittantur ad honores. & in panegyrico Constantini & Maximiani scribitur, si leges hæ, quę mulcta cœlibes notauerunt, parentes pręmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamēta reipublicę: quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, & reliqua, *Pares*) Ingentes. *Ratio*) Via. *Bonus*) Liberalis. *Occasum*) Deficientibus ciuibus. est autem repetitio. *Defectum*

conspectu Romanæ sobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent, adirêntve, recipi, indici iussisti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: crescerent de tuo, qui crescerent tibi alimentísque tuis, ad stipendia tua peruenirent. tantúmque omnes vni tibi, quantum parentibus suis quisque deberet. Rectè Cæsar quod spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. nullum est enim magno principe immortalitatemq́; merituro impendij genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur. pauperibus educandis vna ratio est bonus princeps. Hîc fiducia sui procreatos, nisi larga manu fouet, auget, amplectitur, occasum imperij, occasum reipublicæ accelerat. frustrà princeps plebe neglecta vt defectum corpore caput, nutaturúmque instabili pondere tuetur. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, cùm te

fectum corpore] Sine membris & thorace positum. eo modo defectum à Secundo, quo à Martiale, Dulcia defecta modulatur carmina lingua, pro eo quod deficit. *Tuetur*) Se & imperium suum.

parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quòd talis es, vt sub te liberos tollere libeat, expediat. nemo iam parens filio, nisi fragilitatis humanæ vices horret: nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos, in spem alimentorum, in spem congiariorum: maius tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeò nihil largiatur princeps, dum nihil auferat: non alat, dum non occîdat. nec deerunt qui filios concupiscant. Contrà largiatur, & auferat, alat, & occîdat, næ ille tam breui tempore effecerit, vt omnes non posterorum modò, sed sui parentúmque pœniteat. quo circa nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quàm quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo, neque à te liberi ciuium, vt ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur: quódque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini est ereptum, locupletatísque tam multis pauperiorem esse factum principem tantum. quanquam nec hunc quidem. nam cuius est, quicquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes habet.

Parentum]) Liberorum. articulus grauis. *Exciperet*) Applauderet tibi aduenienti. *Ne rogarent*] Nam gratia quæ fit non rogata, gratior est. *Tollere*] Habere. *Expediat*) Sit vtile. *Nisi vices humanæ fragilitatis*] Nisi casus mortalium, præsertim mortem. circuitio. *Insanabiles*) Incurabiles, desperatos. *Principis iræ*] Qua solebant absumi interdum filij. *In spem congiariorum*) Repetitio & similiter cadens. *Adeò certè*) Expletiua dictio, interdum multum significans: vtraque significatione apud Terentium & Virgilium inuenies. *Nihil*) Traductio. *Largiatur*] Auferat, alat, occidat. contrarium ex ornatio. *Concupiscant*) Tollere. *Contrà*) Non inuenitur qui filios concupiscat, si imperator largiatur & auferat. videtur notasse Domitianum, qui initio liberalitatis experimenta dedit, omnes circa se largissimè prosecutus, congiarium populo nummorum. ccc ter distribuit, epulum equiti senatuique panariis plebeisque sportellis cum obsonio distributis. omne genus rerum missilia sparsit. sed conuersus ad rapinas, nihil pensi habuit, quin prædaretur omnimodo bona viuorum & mortuorum. neque in clementiæ tenore permansit fuit enim non solùm magnæ, sed & callidæ, inopinatæque sæuitiæ. *Næ*) Certè. *Ille*) Domitianus. *Breui*) An quia serò dissimulatam sæuitiam patefecit. *Effecerit*) Sua sæuitia. *De tuo*) De rebus imperialibus, non vi & contra fas à ciuibus extorris. *Vt ferarum c.*) Similitudo per breuitatem. *Sanguine*) &c. Bonis occisorum. *Quod nemini est e.*) Dion in hanc sententiam pedibus iuit. Traianus, inquit, à pecuniis alienis & iniustis cædibus abstinuit. *Quanquam*) Correctio. *Hunc*] Traianum factum esse pauperem

Aliò me vocat numerosa gloria tua: aliò autem, quasi verò iam satis veneratus, miratúsque sim, quòd tantam pecuniam profudisti, non vt flagitij tibi conscius ab insectatione eius auerteres famam: nec vt tristes hominum, mœstósque sermones lætiore materia detineres. nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti: nec tibi bene faciendi fuit causa, vt quæ malè feceras, impunè fecisses. amor impendio isto, non venia quæsita est: populúsque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securúsque securis. quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quàm populus accepit. Paulò minùs P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit. hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur, patriámque non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur. ex his quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi Cæsar ætatem dij, quam mereris, seruéntque animum, quem dederunt. & quanto maiorem infantium turbam

Aliò a.) Correctio per interrogationem. *Profudisti*) Dilargitus es. *Flagitij*) Sceleris. *Insectatione eius*) Taxatione, infamia. hoc fecisse Neronem post Britannici funus legimus apud Tacitũ, largitione potissimum quemque amicorum iungentem. nec defuerunt qui arguerent viros grauitatem asseuerantes quòd domos villásque id temporis, quasi prædas diuisissent. alij necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quenque obstrinxisset. adhæc tradente Dione, Post necem matris Agrippinæ prætorianis Nero argentum distribuit, deinde multis editis spectaculis, missilia sparsit in populum, edulia, equos, seruos, currus, aurum, argentum, vestem variam, per tesseras dedit. *Detineres*) Occupares, diuerteres, delectares. *Alimentis*) Nam præter congiarium etiam promisit dedítque alimenta. *Nullam culpam redemisti*) Adiunctio. color. non absoluisti te ab vlla culpa & crudelitáte, cùm omni crimine careres. *Impendio*) Liberalitate. *Non venia*) Antitheton. *Tribunali*) Suggestu, loco edito, sede. *Exoratus*) Placatus. *Gaudentibus gaudens*) Traductio. *Principes*) Præterea scimus Neronem post detectam coniurationem Pisonianam bina nummûm millia viritem manipularibus diuisisse, & sine precio frumentum addidisse. *Tumentibus*) Iratis. *Obiectabant*) Tanquam offam Cerbero. *Populus*) Qui non excandescebat, sed quiescebat. *Ingenuorum*) Liberorum. *Adsciuit*) Sibi assumpsit nutriendos Spartianus, Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis Hadrianus adiecit. solitum dari frumentum liberis, testatur Capitolinus. pueros narrat & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni præceperunt ascribi. *Subsidium*) Suppetiæ loco militum deficientium. articulus grauis. *Patriam*) Traductio. *Ex his*) Quinque millibus paulo minus. *Tribus*) Vrbanæ. *Ex his*) Repetitio. *Nascentur*) Diuites. *Quàm* Longissimam. *Quem*) Liberalem.

Incidi)

iterum atque iterum videbis incîdi, (augetur enim quotidie, & crescit; non quia chariores parentibus liberi, sed quia principi ciues) dabis congiaria si voles. illi tamen propter te nascuntur. Instar ego perpetui congiarij reor affluentiam annonæ. huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quàm pulsus ambitus campo, exactus hostis mari,

Incîdi] Ascribi, notari in ære. *Non*) Iccircò augetur. *Ciues chariores sunt*) Quàm ipsis parentibus. *Propter te*) Propter liberalitatem tuam. *Instar.*) Similitudinem. *Affluentiam annonæ*) Copiam frugum. laudat ab accidentibus. *Huius cura*) Constituti erant perfecti frumento diuidundo in populum, siue donaretur, siue minimo distraheretur, non tam tributim quàm viritim, vt æquam portionem quisque caperet. hoc officij genus excogitauit Augustus, qui in difficultatibus annonæ, gratis plerunque vel leuissimo precio frumentum dimensus est, & in magna sterilitate venalitias & lanistarum familias, peregrinósque omnes, exceptis medicis & præceptoribus & parte seruitiorum, vrbe expulit. quo facto annona conualuit. dicere solebat Aurelianus nihil populo Rom. saturo lætius. at contra, immanis ille Caius, nonnunquam horreis publicis præclusis, populo famem indixit. *Pompeio*) Appianus libro secundo bellorum ciuilium, Romani assidua fame diutius vexati, Pompeium annonæ omnis præfectum elegere, eidémque vt in Piratico bello viginti senatorij ordinis viros addidêre, quos ille vicissim per prouincias partitus est. M. Tullius ad Atticum xv. legatos fuisse scribit, ipse nationes vndique percurrens, vrbem frumento cæterísque ad victum necessariis, repleuit. qua ex causa ad ampliorem adhuc gloriam peruenit, ac potestatem. summarium Liuij. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. sed vberius in vita Pompeij Plutarchus. Cicero, inquit, pro lege orans frumentaria, quodammodo iterum omnis terræ omnísque pelagi populo Romano subiecti potestatem Pompeio integram dedit, & portus omnes, negociatorum conuentus, frugum dispensationes, & vnico nomine omnia nautica atque terrestria Pompeio subdita. Clodius legem hanc à senatu prodisse, ob annonæ caritatem aiebat, sed angustiam annonæ emanasse, vt lex promulgaretur: veluti non ferente Pompeio potentiam suam extingui, sed ex nouo quodam magistratu extare eam semper quæritante. alij dicunt hoc consulem Spinterem machinatum esse, conantem ad maiorem magistratum promouere Pompeium, vt ipse ad regem Ptolomæum restituendum mitteretur. designatus itaque Pompeius rei frumentariæ dux, diuersa in loca legatos amicósque mittit, in Siciliam ipse atque Sardiniam, deinde in Africam nauigans, vim permagnam frumenti comparauit. Repetiturus Romam, cùm mare procellis infestaretur, & gubernatores se alto committere timerent, primus nauem ingressus, solui iussit anchoram, clamitans: nauigare est necesse, viuere necesse non est. hac audacia & animo vsus, læta cum fortuna omne forum frumento, & omne mare nauibus impleuit. vnde & cæteris extra vrbem incolis, hic apparatus superabundans fuit, veluti à fonte quodam immensa frumenti copia manasset. *Non m.*) non fuit minus gloriosum. *Pulsus ambitus campo*) A petentibus magistratus, qui dabantur in campo Martio exclusa ambitio, & corruptela. Liuij abbreuiator. coniuratio eorum, qui in petitione consulatus damnati ambitus erant, facta de interficiendis consulibus, oppressa est. Asconius insuper Pedianus refert à Cn. Pompeio consule latam legem ex senatusconsulto, de ambitu, pœnam grauiorem & formam iudiciorum breuiorem continentem. prius enim testes dare, deinde vno die atque eodem, ab accusatore, & ab reo perorari iubebat, ita vt duæ horæ accusatori, tres reo darentur. cui legi M. Cælius trib. ple. obsistere conatus est. & cùm pertinacius legem vituperaret, eò processit iræ Pompeius, vt diceret, si coactus esset, armis se R.P. defen-

furum. nam ambitiosi nullo robore ad lucra confluebant, populus non nisi mercede accepta, ad suffragia prodibat. ferunt octingentorum summam talentorum magistratus nomine ex sequestro fuisse deprehensam, ita vt neque coss. per singulos annos exercitum ducere, aut bellum gerere fas esset. *Hostis*] Pirata Cilix, sed cum pluribus hoc bellum Plutarchus in Pompeio, & Dion pariter, nec non Appianus ac M. Tullius pro imperatore eligendo, pluresque alij tradunt, vt Liuij compendia. rem tamen totam commodius L Florus videtur expressisse, cuius hæc peroratio. Quid prius in hac mirer victoria? velocitatem, quòd quadragesimo die parta est? an perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

oriens triumphis, occidénsque lustratus. Nec verò ille ciuilius, quàm parens noster, autoritate, consilio, fide reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit: diuersásque gentes ita commercio miscuit, vt quod genitum esset vsquam, id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur, vt sine vllius iniuria, omnis vsibus nostris annus exuberet? quippe non vt ex hostico raptæ, perituræque in horreis messes nequicquam queritantibus socijs auferuntur. deuehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit. nec nouis

Oriens triumphis] Superatis Mithridate, Tigrane, Albanis, Iberis, Arabibus. *Occidénsque lustratus*) Domitium in Africa reliquias exercitus Marij colligentem vicit & occidit, Iarbam cepit. omne verò belli Africani tempus atque victoriæ, ex quo domitis hostibus subegit regionem, xl. dierum fuit, pro quo Magnus à Sylla cognominatus ante tempus triumphauit. in Hispania Herennium, Perpennam, Sertorium vicit. demum Syriam occupare concupiuit, atque per Arabiam mare Rubrum attingere, vt vndique qui orbem cingit Oceanus, trophæis suis impleretur. etenim primus in Libya vsque exterius progressus est pelagus, in Hispania apud Atlanticum mare, fines Rom imperij protendit. tertiò Albanos prosequens, fermè ad Hircanum pelagus progressus est. Iudæa subacta, regem eius Aristobolum cepit. memorantur hæc & plura ab antedictis scriptoribus. quare, inquit Cic. pro Corn. Balbo, de Pompeio loquens, cuius plerique æquales minus sæpe castra viderunt, quàm hic triumphauit, qui tot habuit triumphos, quot oræ sunt partésque terrarum. tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum. & mox. quæ est enim ora, quæ sedes, qui locus, in quo non extent huius cùm fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum consilij impressa vestigia? & contra Catilinam: anteponatur omnibus Pompeius. cuius res gestæ atque virtutes, iisdem regionibus quibus solis cursus ac terminus continentur. *Ille*) Pompeius. *Ciuilius*) Humanius, popularius. *Parens*) Traianus pater patriæ. *Vias*) Annonæ, compar graue. *Patefecit*) Præstitit vt tuto adiri possent. *Reddidit*) Liberauit ab omni incursione, totum orbem latronibus purgauit. *Littoribus l*) Mare mari. traductio. *Commercio*) Facultate commutandarum mercium. qui vsus maximè ex tuta nauigatione comparatur. *Natum*) Quia abundè omnia quocunque terrarum importantur. *Vilius*) Sociorum, maximè Siculorum decimas pop. Rom. persoluentium. hoc vberrimè tractat M. Tullius in Verrinis. *Exuberet*) Fertilis sit, largiter satisfaciat. *Vt*) Tanquam. *Hostico*) Hostili terra. hosticam gloriam dixit Spartianus in Pescennio Nigro, & Vegetius hosticas naues. vnde Hostium Hostilium à matre vocitatum peritissimi vetustatis referunt, quòd primus esset in hostico procreatus. *Perituræque in h.*) Nulli vsui futuræ in horreis publicis. inueniuntur hodie in priua-

priuatis, quas dominorum auaritia corrumpit, longius reconditas, quàm frugum imbecillitas patiatur. *Nequicq.q.*) Frustrà conquerentibus apud magistratus pro rapina Annonæ, quàm non sunt recepturi.

Deuehunt) Sua sponte ad nos transportāt. *Ipsi*) Socij. *Quod sid.a.*) Possunt hîc notari tres exornationes. disiunctio, repetitio, compar. sidus autem pro temperie cœli positum est. *Nouis*) Insolitis.

indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus quicquid videtur emere. inde copiæ, inde annona, de qua inter licentem vendentémque conueniat. inde hîc satietas, nec fames vsquā. Ægyptus alendis augendisq́ seminibus ita

Indictionibus) Tributis, quæ singulis tribus lustris patrimoniis indicebantur. vnde etiam mansit apud quosdā consuetudo numerandorū annorum, ab indictionib. s.i. à spacio. xv. annorū. indicebantur prouinciis primo lustro auri tributa, argenti secundo, æris tertio, vt in authenticis & x. codicis de annonis & tributis. post quod sequitur aliud caput de indictionibus, vbi rescribit Diocletianus indictiones non personis, sed rebus indici solere. & ideo ne vltra modum earundem possessionum, quas possides, conueniaris Præses prouinciæ prospiciet. indicere enim iubere significat. & Seruius super illud: templis inducit honorem, innuit indictiones fuisse extraordinarias. *Ad persolu.v t.*) Et iampridem imposita. *Fiscus*) Imperatoria pecunia. *Videtur*) Ad vsum publicum satis. *Licentem*) Ementem, precium pollicentem, offerentem in auctione publica faciēda. Plinius li.xiiij. tunc auidi matronam oculi licentur. M. Tullius in officiis non licitatorem venditor, nec qui cōtra se liceatur, emptor, opponat. Tranquillus: monuit Cæsar publicanos, ne in licitatione nouorum vectigalium immoderatius licitarentur. Apuleius secundo: siquis mortuum seruare vellet, de precio liceretur. dicitur etiam licitari Plinius libro vij. Aristidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est. & mox: Gn. Pisauriense vendente, & M. Scauro principe ciuitatis, iij. millia. Dcc. sestertiis licente. & licitatio pollicitatio, oblatio. Paulus de publicanis licitatio vectigalium, quæ calore licitantis vltra modum solitæ conductionis inflauit, ita demum admittenda est, si fideiussores idoneos & cautionem is, qui licitatione vicerit, offerre paratus sit. licitatores vectigalium ad iterandam conductionem, antequam superiori conductioni satisfaciant, admittendi non sunt. *Conueniat*) Facilè sint concordes precij vilitate. *Hîc*) In vrbe. *Ægyptus*) Excessus pulcherrimus, repetēs rem altius. Ægyptus terra expers imbrium, mirè tamē fertilis, & hominum aliorúmq; animaliū fœcunda generatrix. difficilis accessu maríque importuosa, & ab occidente quidē secundū Iosephum li.v. aridam Libyam habet obiectam, à meridie verò limitem, qui Syenen ab Æthiopia dirimit, nauibúsq; inuias Nili fluminis cataractas. itémq; ab oriente mare rubrum ad Copton ciuitatem vsq; diffusum. septentrionale verò munimentum habet terram vsq; Syriam, & quod dicitur Ægyptium pelagus, totum portubus carens. Strabo decimoseptimo: antiqui id solum Ægyptum vocauêre, quod habitatur, & à Nilo irrigatur, à locis Syene proximis incipientes, vsque ad mare. posteriores verò ad hoc vsque tempus, è quibus Herodotus, omnes ferè orientales partes assumpserunt, quæ inter Arabicum sinum atque Nilum. ab occidente verò loca vsque ad Abases, in ora maritima ab hostio Canopico, vsque ad eum locum, qui Catabathmus dicitur, & ea quæ Cyrenæi tenent. nam Ptolomæi reges, qui Cyrenaicam tenuere, adeò quondam polluerunt, vt eam ab Ægypto Cypróque separarent. Romani, qui postea successerunt, illorum prouinciam Ægyptum iudicantes, in iisdem finibus seruauere. lege plura apud Diodorum libro primo, & Melam. dicta Ægyptus, si Hammonio credimus, ab Ægypto rege Beli filio, aut ab Ægypto Nili. nam prius Nilus dicebatur. aut quasi [Greek] vnde αιγυπτός iuxta capram, quam Ægyptij colunt. aut quia nutriat pingues capras, aut

ſecundum Orum Thenanum ὡς ἐγγύζουσα τῷ πότῳ ἢ τῷ ποταμῷ. id eſt, tãquam propinqua potui, aut fluuio, aut παρὰ τὸ αἴθω καὶ καίω, id eſt, ab ardendo & comburendo. nam in Ægypto viri aduſti ſunt ex vehementi ſolis ardore.

gloriata eſt, vt nihil imbribus cæló que deberet. ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quàm quas ipſe deuexerat, tantis ſegetibus induebatur, vt cum feraciſſimis terris quaſi nunquam ceſſuro, certaret. Hæc inopina ſiccitate vſque ad iniuriam ſterilitatis exaruit,

Gloriata) Sunt enim Ægyptij ventoſi, diuites, fœcundi: inde noua ſæpe moliebantur. autores habeo Vopiſcum & Tacitum. *Nihil imbribus cælóque deberet*) Hæc Claudianus videtur ad vnguem expreſſiſſe in Nili deſcriptione. Felix qui Pharias proſcindit vomere terras: Nubila non ſperat tenebris condentia cœlum, Nec grauiter flantes pluuiali frigore coros Inuocat, aut arcum variata luce rubentem. Ægyptus ſine nube ferax, imbréſque ſerenos Sola tenet, ſecura poli, non indiga venti, Gaudet aquis, quas ipſa vehit, Niló que redundat. Iſocrates in Buſiride. imbris & ſiccitatis quorum aliis gentibus Iuppiter diſpenſator eſt, horum quiſque Ægyptius eſt dominus. *Amne*) Nilo, qui omnium in noſtrum mare permeantium maximus, totam Ægyptum irrigat: qui verè, ſecundum Athenæum, dici poteſt trahere arenas aureas. nam cum ſegete vberrima vehit aurum incorruptum, tutè exultum, vt cunctis ſatisfaciat hominibus, inſtar Triptolemi miſſus in vniuerſam terram. quare Parmenon Byzantius poëta, Ægyptium Iouem Nilum appellauit cæteræ enim prouinciæ niſi pluuia iuuantur, ſterileſcunt. Ægyptus verò ſola Nili inundatione contenta, etiam alios alit. is fluuius iuuat agros duabus ex cauſis, quòd inundat & oblimat: cùm turbidus quicquid pingue ſecum tulit ſiccis agris ſuperinducit. ante ortum caniculæ augetur mediis æſtibus vltra æquinoctium ſecundum Diodorum incrementum Nili à ſolſtitio incipiens æſtiuo, vſque ad æquinoctium, ſempérque nouum limum ſecum quærens, rigat cultas regiones, tum incultas, quanto tempore velint agricolæ. aquam enim leniter fluentem facilè paruis aggeribus arcent, inducúntque pro commodo terræ: tantam verò fertilitatem infert & agri colendi facilitatem, vt cùm ſeuerint, aut oues introducant in campos ad conculcanda iacta ſemina, aut aratro leui terræ ſubducant. neque niſi quatuor aut quinq; exactis menſibus ad meſſem redeuntes, breui tempore vberrimos fructus abſque vlla impenſa aut damno reportent. vineæ quoque eòdem rigante modo vino abundant. terra inculta pecori ad paſtum relicta, adeo exuberat herbis, vt oues bis in anno pariant, bíſque præbeant lanam. nimirum iſta fertilitas etiam ad homines proceſſit. nam gemini partus familiares ac penè ſolennes Ægyptiis ſunt incrementum Nili aſpicientib. videtur admirabile, incredibile audientibus æſtate in immẽſum exuberat, hyeme minuitur, & quoniã plurima cura moleſtiáq; vrgebat agricolas Nili inundatio, excogitata eſt in Mẽphi quædam incrementi menſurandi à regibus obſeruatio. itaq; quibus id negocij demandatum erat, per epiſtolas vrbibus vicíſque ſignificabant, quot cubitis, quótue digitis fluuius auctus eſſet, & ſimul quo tẽpore cœpiſſet decreſcere, quo modo vacuus reddebatur ea ſolicitudine populus, incrementi magnitudine decrementó que notis, vbertatem futuram è veſtigio ab inundationis modo notatis prioribus temporibus, agnoſcebãt. ad hæc lege Strabonem li. vij. Plin. v. cap. ix. Diodorum 1. Senecam iiij & vj. naturalium: & Melam. *Proprio*) Suo, vel etiã ſi Diodoro, Stephano, & Hammonio credimus, quòd Nilus dictus ſit Ægyptus à rege Ægypto. *Induebantur*) Cõtegebatur, veſtiebatur. *Feraciſſimis*) Sicilia, Africa, Italia. *Ad iniuriam ſterilitatis*) Plinius ſcribit iuſtũ incrementum eſſe cubitorũ xvj. mi-

nores

nores aquas non omnia rigare, ampliores detinere, tardius recedendo. nam hæ ferendi tempora absumunt solo madente, illæ non dant sitiente. vtrunque reputat prouincia. in xij. cubitis famem sentit, in xiij. etiam esurit, xiiij. cubita hilaritatem afferunt, xv. securitatem, xvj. delicias. maximum incrementum ad hoc æui fuit cubitorum xviij. Claudio principe, minimúmque Pharsalico bello. veluti necem Pompeij Magni prodigio quodam flumine auersante. & quondam fame pressam Ægyptum tradit Diodorus lib. ij. & per nouennium Nili inundationem cohibitam testatur Ouidius in arte, vbi docet solitum irritari ad incrementa, immolata hostia humana. vtitur autem Secundus amplificatione res niloticas imminuens, & Traiani augens. nam, vt inquit Cicero, libro tertio, de Oratore: summa laus eloquentiæ est amplificare rem ornando. quod valet non solùm ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum atque abiiciendum. id autem desideratur, cùm explanamus aliquid. nihil enim ad exaggerandam & amplificandam orationem est accommodatius, quàm laudare & vituperare cumulatissimè. amplificatio igitur vna laus oratoris est & propria.

quia piger Nilus cunctanter alueo sese ac languide extulerat. ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus. hinc pars magna terrarum mergi palanti amne cõsueta, alto puluere incanduit. frustrà tunc Ægyptus nubila optauit, cœlumq́; respexit, cùm ipse fœcunditatis parens, contractior & exilior, iisdem vbertatem eius anni angustiis, quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque enim solum vagus ille

Quia piger Nilus) Descriptio. Nilus ex monte Atlante proculdubio oritur. qui mons in Macennitide iuxta oceanum ad vesperam longe super cæteros erigitur. vnde poëtæ cœli columnam vocant. nemo enim vnquam totum conscendit, neque verticem vidit. ideo semper niuibus tectus, & magna vis aquæ inde defluit in æstu. insuper circa radices totus est paludibus obsitus. tunc igitur magis repletur. inde Nilum tempore certo auget. fons eius gignit crocodilos & cætera animalia quæ Nilus. neque miretur aliquis si ignota priscis Græcis, inquit Dion, inuenimus. nam Macennitæ iuxta inferiorem Mauritaniam habitant, & multi illinc milites ad Atlanta perueniunt. quem montem assiduis nubibus & aqua scatentem testatur Virgilius in quarto. Iámque volans apicem & latera ardua cernit Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit: Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris Piniferum caput, & vento pulsatur & imbri, Nix humeros infusa tegit, tum flumina mento Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba. Pausanias tamen libro primo, memorans aquam defluentem ab Atlante, nullum fluuium emittere, quamuis ibi crocodilus nascatur, sed arenis absorberi, & non multò procul ab arena Nili fontem ebullire, at ij. idem refert Euphraten absorberi, & rursus apud Æthiopas scaturientem ostendi. Seneca sexto naturalium vero proximiora. alij alia de ortu Nili vt Mela & Strabo, Diodorus, Ptolomæus, Iosephus, Solinus, Tibullus, Vitruuius. *Piger*) Minor solito. *Cunctanter*) Vix segniter. *Extulerat*) Creuerat, exierat. *Tunc*) Quamuis minus excreuisset. maximus enim fluuiorum qui in nostrum mare exonerantur. *Mergi*) Contegi. *Palanti*) Effuso & vago in quam significationem Liuium vsurpasse (cuius Secundus studiosus extitit) inuenies. nam palare secundum Festum errare significat, & palos plantare apud Columellam Pliniúmque. *Incanduit*) Aruit. quicquid enim Nilus non adiuuit, sterile ac squallidum iacet. *Frustrà*) Quia illic non solet pluere. quare dixerat Seneca, in Ægypto nemo aratorum aspicit cœlum. *Parens*) Nilus. *Contractior & exilior*) Idem Seneca in naturalibus pro-

inde ſterilis annus aut fertilis eſt, prout Nilus magnus influxit, aut parcior. ordo & ſenſus eſt. cùm ipſe parens fœcunditatis contractior, & exilior cohibuiſſet vbertatem eius anni iiſdem anguſtiis, quibus cohibuiſſet abundantiam ſuam, id eſt, tantùm excreuiſſet in duodecim cubitos. quibus autore Plinio famem ſentit Ægyptus.

expanditor amnis intra vſurpata ſemper collium ſubſtiterat, atque hæſerat, ſed ſupino etiam, ac detinenti ſolo, placido ſe mollíque lapſu refugum abſtulerat. nec dum ſatis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id eſt, vbertate, regio fraudata: ſic opem Cæſaris inuocauit, vt ſolet amnem ſuum. nec longius illi aduerſorum fuit ſpacium, quàm dum nunciat. Tam velox Cæſar potentia tua eſt, tamq; in omnia pariter intenta bonitas, & accincta, vt triſtius aliquod ſeculo tuo paſſis ad remedium ſalutemq; ſufficiat, vt ſcias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos, gratáſque terras precor. crediderim tamen per hunc Ægypti ſtatum tuas fortunam vires experiri, tuámque vigilantiam ſpectare voluiſſe. nam cùm omnia vbique ſecunda merearis, nonne manifeſtum eſt, ſiquid aduerſi cadat, tuis laudibus, tuíſque virtutibus materiem, campúmque proſterni? cùm ſecunda felices, aduerſa magnos probent. Percrebuerat antiquitus

Expanditur) Expaciatur effuſior. *Intra vſurpata collium*) Ad incrementum conſuetum. quod, vt diximus, dignoſcebatur quadam ratione in Memphi à regibus excogitata cúmque Ægyptus ſit plana & campeſtris, vrbes, vici, agricolarum mapalia aggeribus munita, aquæ inundationem repellunt, & tanquam Cyclades intuentibus apparent. *Semper*) Vt plurimum, iam enim annotauimus Ægyptum fame preſſam. *Abſtulerat*) Se refugum refugerat. *Supino*) Molli. Iuuenalis. & multum referens de Mœcenate ſupino. Plinius libro nono. In mari autem tam latè ſupino mollíque ac fertili accremento. Vel ſupino, ſolo eleuato. Apuleius ſecundo Floridorum, alibi camporum ſupinam planiciem coæquauit. aliquando ſupinum ſignificat pigrum. idem in fine ſui Aſini, ſupinam procraſtinationem. Martialis lib. ſexto ſupinam aurem. Venuleius. ff. quadrageſimotertio, reſupinam exiſtimationem dixêrunt. interdum ſuperbum ſignificat. Martialis quinto. Hæc & alia dum refert ſupinis interdum detectum. vt non multò poſt. & ſupinare ac reſupinare, pro erigere vultum ad cœlum frequenter vſurpant eruditi. *Detinenti*) Sicco non ſatis irrigato. *Non placido*) Non ſaltem, placido. vel ſine non, legas placido, id eſt, leni & vadoſo. *Terras humentes addiderat*) Superinduxerat limum. *Id eſt vbertate*) Interpretatio, color. nam ab inundatione ſequitur vbertas. *Regio*) Ægyptus. *Sic*) Precibus. *Tanto*) Deſiderio. *Nec longius*) Non eſt paſſa Ægyptus famem niſi per illud ſpacium, quo Traianum certiorem fecit. *Accincta*) Prompta, parata. *Triſtius aliquod*) Infelicitatem aliquam. *Tuo ſeculo*) Te viuo. *Vt ſcias*) Tantummodo vt cognoſcas mala. nam ſtatim rebus feſſis ſubuenis. *Statum*) Conditionem, famem. ad multa refertur. vt ſtatus rerum, ſtatus temporum. *Fortunam*) Deum. *Vigilantiam*) Diligentiam, prouidentiam. *Cadat*) Accidat. *Campum*) Copiam. tranſlatio. *Proſterni*) Præberi. alluſit ad planiciem. eſt autem interrogatio grauis. *Secunda*) Felices. ſi rectè fortu-

fortunam ſuam ferre nouerint. nam ſine ratione errant, qui proſperis rebus omnes fortunæ impetus fugiſſe putant. *Percrebuerat*] Inualuerat fama. Tacitus libro duodecimo, vbi famem ſub Claudio narrat. at hercule olim Italiæ è regionibus longinquas in prouincias commeatus portabant. nec nunc in fœcunditate laboratur. ſed Africam potius & Ægyptum exercemus, nauibúſq; e & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.

vrbem noſtram niſi opibus Aegypti, ali ſuſtentaríque non poſſe. ſuperbiebat ventoſa, & inſolens natio, quòd victorem quidem populum paſceret tamen, quòdque in ſuo flumine, in ſuis manibus vel abundantia noſtra, vel fames eſſet. Rufudimus Nilo ſuas copias. recepit frumenta quæ miſerat, deportatáſque meſſes reuexit. Diſcat igitur Aegyptus, credátque experimento, non alimenta ſe nobis, ſed tributa præſtare. ſciat ſe non eſſe P. R. neceſſariam, & tamen ſeruiat. Poſt hæc ſi volet Nilus amet. alueum ſuum & fluminis modum ſeruet. nihil hoc ad vrbem, ac ne ad Aegyptum quidem, niſi vt inde nauigia inania, & vacua, & ſimilia redeuntibus: hinc plena, & onuſta, & qualia ſolent venire, mittantur: conuerſóque munere maris, hinc potius ventus ferentes, & breuis curſus optentur. Mirum Cæſar videretur, ſi deſidem Aegyptum, ceſſantémque Nilum non ſenſiſſet vrbis annona, quæ tuis opibus, tua cura, vſque illuc redundauit, vt ſimul probaretur, & nos Aegypto poſſe, & nobis Aegyptum carere non poſſe.

Vrbem noſtram] Romam. denominatio. *Opibus*] Frugibus. Tranquillus refert Auguſtum Ægyptũ in prouinciæ formam redactam, vt feraciorem habilioremque annonæ vrbicæ redderet foſſas omnes in quas Nilus æſtuaret, oblimatas longa vetuſtate, militari opere deterſiſſe, & Ægyptum inter Romanorum horrea numeratam. inde enim vehi frumentum in vrbem ſolitum, iratúmque ſub Nerone populum, quòd Alexandrina nauis puluerem palæſtritis, non annonam famelicis importaſſet. *Ventoſa*] Inſolens, vana. nam Vopiſcus & Adriani epiſtola teſtantur, Ægyptios leue & ventoſum genus hominum. Ad hoc furibundum, iniurioſum, ſeditioſum. *Victorem*] Romanum. *Manibus*] Arbitrio. *Eſſet*] Adiunctio. *Refudimus*] παράδοξον. *Suas*] Proprias, quas nobis miſerat. *Reuexit*] Ab vrbe in Ægyptum. *Tributa*] Nam Cicero monſtrat Auletæ patri Cleopatræ quotannis duodenûm millium & quingenûm talentorum tributum afferre ſolitum Ægyptium regnum. quare cùm is quí peſſimè & ſegniſſimè regnum adminiſtrabat, tantos redditus haberet, quanta putanda ſunt quæ Romanis præſtabantur tributa, cùm tanta diligentia exigerentur? *Seruat*] Subiecta ſit Romano imperio, nulla illius neceſſitate. *Amet alueum ſuum*] Contentus ſit nõ inundare, & ſe ripis ſuis cõtinere. amare pro contentum eſſe Latini vſurpant ad Græcorum imitationem. apud quos in hoc ſenſu datiuo iungitur, apud nos verò ſemper accuſatiuo. *Fluminis modum*] Menſuram cæterorum fluminum ſe ſuo alueo cohibentium. Hoc pertinet ad Ægyptum, cùm omnino luxuriet fertilitate, ab vrbe miſſa. *Similia redeuntibus*] Exhauſta. qualia prius ſolebant redire à nobis *Solent*] Prius. *Venire*] Ab Alexandria. *Cõtrariũ*] Exornatio, inania & vacua plena & onuſta. *Cõuerſóq; munere*] Mutata vice,

contrariis votis. sicut enim solebant Romani optare celerem nauigationem nauium Alexandrinarum ad vrbem. sic nunc Alexandrini celerem ab vrbe reditum ad se voto poscebant. *Mirum*] Non est mirum si Ægyptus laborauit penuria : per hoc enim declaratum est non posse viuere sine nostro auxilio. mirum quidem fuisset si Nilus inundasset : non enim cognitum esset, non posse carere nobis. *Vrbis annona*) Copiosissime in horreis publicis recondita, & ad victum nostrum, & Ægyptiorum. an potior sensus erit, mirum scilicet videri debuisse, si penuriam Romana annona non sentiret Ægypto sterili propter suppressas Nili aquas. nunc verò quanto mirabilius est, quod Ægypti sterilitatem vrbis annona non modò non sensit, quia propter ea non est facta carior, sed Ægyptiorum etiam necessitatibus suffecit. tua enim cura illuc vsque se transtulit.

Actum erat de fœcundissima gente, si libera fuisset : pudebat sterilitatis insolitæ. nec minus erubescebat fame, qua torquebatur, cum pariter à te necessitatibus eius pudorique subuentum est. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipsi refersissent. qnibus de campis illa subuecta messis, quáue in AEgypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obsequens Nilus AEgypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iuuat prouincias omnes in fidem nostram ditionémque venisse : postquam contigit princeps terrarum, qui fœcunditatem, nunc huc, nunc illuc, vt tempus & necessitas posceret, tranferret, referrétque, qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebísque Romanæ aleret ac tueretur. Et cœlo quidem nunquam benignitas tanta, vt omnes simul terras vberet, foueátque hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat. hic si non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat. hic æternis commeatibus

Actum erat) Interierat funditus Ægyptus. desperationis summæ verbum est: actum est. num de iure translatum dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia. qua cauetur ne quis re acta apud iudices ea repetat. *Fœcundissima*) Isocrates meminit plurima, & multiplicia bona Ægyptũ producere. *Libera*] Sui iuris, non Romanæ ditionis. *Erubescebat*) Exponere famem suam sibi. *Stupebant agricolæ*) Ethopœia, quæ fingit morem personæ. *Agricolæ*) Busuris, si fides præstanda est Isocrati, diuisit Ægyptios in tres partes, in sacerdotes, in opifices (in quibus agricolas inclusit) & in milites. at Diodorus inquit, fructus partim sacerdotibus, partim regibus, partim militibus ascripsit. eorum rem publicam in tria hominum genera partitus, in pastores, agricolas, opifices. agricolæ parua quadam mercede à sacerdotibus regéque, aut militibus agros mercati, per omnem ætatem ab ipsa pueritia rei rusticæ, sine intermissione vacabant. quo factum est, vt agricultura cæteris, tum ob doctrinam à parentibus perceptam, tum ob continuum vsum præstent. *Refersissent*] Replessent. *Amnis*) Nilus, qui replesset horrea. *Maligna*) Sterilis visa est Ægyptus. *Et Nilus sæpe fluxit obsequens Ægypto*) Sæpe inundauit Ægyptum. *Nunquam fluxit largior*) Nunquam fuit benignior. præbuit enim materiam, vt possemus gloriari, alluisse nostris frugibus Ægyptũ, vnde solebamus petere annonã. *Ditionẽ*] Imperiũ. Phocas, in vsu, tantũ in ablat. & accusat. sing. ditionẽ putat. nos tamè plerunq; in genitiuo notauimus, præsertim apud iurecõsultos. *Dirẽptã*] Diuisã Ægyptum ab Italia. *Mari*) Mediterraneo,

vt A-

vt Adriatico, Libyco, Ægyptio. *Vt)* Tanquam. *Benignitas)* Frugum largitas fuit. *Simul)* Vno anno. *Vberet)* Fœcundet, actiuum est. cuius passiuum xj. Palladius protulit. hoc coitu, inquit, steriles arbores vberantur. prius etiam participio vbertato fuerat vsus. *Mala sterilitatis)* Famem. *Hic)* Repetitio. *Bona fœcunditatis)* Copiam annonæ.

orientem occidentémque connectit. vt quæ vbique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & discant quanto libertate discordi seruientibus sit vtilius vnum esse cui seruiant. quippe discretis quidem bonis omnium, sua cuiusque ad singulos mala: sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed siue terris diuinitas quædam, siue aliquis amnibus genius, & solum illud, & flumen ipsum precor, vt hac principis benignitate contentum, molli gremio

Orientem Occidentémque) Vel in genere de omnibus dixit. & erit superlatio. vel respexit ad Alexandriam magis orientalem & Italiam occidentaliorem. *Feruntur)* Producuntur. *Expetuntur)* Desiderantur vt bona. *Inuicem capiant)* Pariter per commercia suscipiant. *Et discant)* Et cognoscant, quid quæque ferat regio. *Libertate discordi)* Fere cacozelon. melius esse vni principi seruire, quàm sine principe suam rempublicam discordem habere. *Discretis)* Quod fit in republica discordi. *Sua cuiusque mala)* Pertinent ad singulos. *Sociatis)* Bonis omnium, vt sub bono principe mala singulorum pertineant ad neminem, nam leuantur participatione aliorum, cum sint omnibus communia. *Sed siue terris)* Digressio. *Genius)* Deus est in tutela cuius vt quisque natus est, viuit: siue etiam quod vt generamur curat, siue quòd vna gignitur nobiscum, siue etiam quòd nos genitos suscipiat ac tueatur. certe à gignendo genius appellatur. eundem esse Genium & Larem multi veteres tradiderunt. inter quos C. Flaccus, hunc in nos maximam, immo omnem habere potestatèm, creditum est. nonnulli binos genios in his duntaxat domibus, quæ essent maritæ colendos putauere. alij duplicem omnibus genium dicunt appositum. ita nobis genius appositus est assiduus obseruator, vt ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem comitetur. hæc Censorinus. Ammianus de genio latius libro vicesimo primo historiarum. at de deo Socratis Apuleius, Deum bonum scribit suo periculo posse vocari genium, quoniam is Deus qui est animus sui cuiusque, quanquam sit immortalis, tamen quodam modo cum homine gignitur: vt eæ præces quibus genium precamur, ad coniunctionem nostram, genios & lares ministros Deorum arbitrantur, custodésque hominum & interpretes, si quid à dis velint. Seneca tradit singulis genium & Iunonem datam: Plutarchus in Quæstionibus, genium tantum. Genium vbique scribit Seruius esse. hinc Virgilium dixisse, genium ne loci. notat Dionysius inter diuinum & humanum genus, tertiam quandam extare naturam, qua geniorum natio continetur, quandoque hominibus, quandoque diis admixta. ex qua fabulare illud heroum genus esse ortum aiunt, Festo tradente, Genium appellabant Deum, qui vim obtineret rerum omnium gerendarum. genius est deorum filius & hominum. & propterea genius meus nominatur, quia me genuit. aliter genium esse putarunt vniuscuiusque loci Deum. geniales deos dixerunt elementa & semina rerum, quæ Græci γενεθλίους vocant. duodecim quoque signa, & lunam & solem inter hos computabant. *Illud solum)* Ægyptiacam terram. *Contentum)* Vt in posterum redundet.

semina recondat, multiplicata restituat. non equidem reposcimus fœnus, putet tamen esse soluendum, fallacémque vnius anni fidem omnibus annis, omnibúsque postea seculis tanto magis, quia non exigimus, excuset. Satisfactum qua ciuium, qua sociorum vtilitatibus. Visum est spectaculum inde non enerue, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret, & frangeret, sed quod ad pulchra vulnera, contemptúmque moris accederet: cùm in seruorum etiam noxiorúmque corporibus amor laudis, & cupido victoriæ cerneretur. Quàm deinde in edendo liberalitatem, quàm iustitiam exhibuit omni affectione, aut intactus, aut maior. Impetratum est, quod non poscerent, vt cuiusque sors acciderat, alacer inter gratulantes gaudio exultans, raptim arma capiebat, vbi verò dimicarent is habitus animorum non inter eiusdem modò conditionis homines erat, sed etiam inter spectantes vulgo, vt non vincentium magis, quàm bene morientium fortuna laudaretur.

Semina recondat] Exuberet. nam dicitur recondere semina molli gremio, cum represso diluuio recedit ad tempus, non rapido cursu & præpropero, sed molliter ac sensim. sic enim quod cœnis inuexerat non secum refert. *Multiplicata semina*) In duplum reddat nobis. *Fœnus*) Hic conuenit illorum sententia, qui opinantur fœnus propriè dici naturalem terræ fœtum, & quod à sorte extrinsecus requiritur. *Putet*] Nilus. *Quia non exigimus*) Quia modesti sumus & verecundi, neque repetimus, quæ præstitimus. tanto magis debet esse singulis annis fœcundus. *Excuset*) Expurget per deprecationem. cùm scilicet peccasse confitetur reus, tamen sibi pro maioribus beneficiis ignosci postulat. *Satisfactum*] A te est. *Qua*] Tum. *Ciuium*] Dum eis alimenta præstas. *Sociorum*] Dum famelicis succurris. est autem transitio. color. nam parat ad alia transitum. *Spectaculum*] Gladiatorum: Dione memorante, Traianus in theatro gladiatores commisit. namque his oblectabatur. Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino scribit. proficiscentibus ad bellum venationes & munera dari solita ab imperatoribus, more inde orto. debuisse Romanos ad bellum ituros pugnas videre, & vulnera, & ferrum, ac nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut vulnera & sanguinē perhorrescerent. sic Annibal priusquam cum Scipione apud Ticinum congrederetur, rebus magis quàm verbis adhortandos milites ratus, circumdato ad spectaculum exercitu, captiuos montanos vinctos in medio constituit, armísque Gallicis ante pedes eorum proiectis, interrogare interpretem iussit, quis si vinculis leuaretur armáque & equum victor acciperet, decertare ferro vellet. cùm ad vnum omnes ferrum pugnámque *Noxiorúmque*) Damnatorum virorum. *Amor laudis*) Cupiditas gloriæ. M. Tullius Tusculanarum secundo. gladiatores quas plagas perferunt? quàm sæpe apparet nihil eos malle, quàm, vel Domino satisfacere, vel populo? quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultum mutauit? quis non modò non stetit, verumetiam decubuit turpiter? quis cùm decubuisset ferrum recipere iussus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. *Edendo*) Munere gladiatorio. *Liberalitatem*) Multa paria. *Liberalitatem*) Spectacula. c. xxiij. Traianus fecit, in quibus mille feræ, interdum innumeræ confectæ sunt, similiter infinitus gladiatorum numerus decertauit. hæc traduntur à Dione. M. Tullius libro secundo officiorum, nō vult istam esse liberalitatem, sed prodigalitatem. *Iustitiam*) vt victores meritis præmiis afficeret. *Affectione*) animi motu.

vicio.

vicio. M. T. affectiones sunt animi motus, qui secundum Stoicos non cadunt in sapientem. Græci πάθη, id est passiones, vocant, de quibus diuus Augustinus multa libro nono, capitulo quarto. *Intactus.)* Purus. *Maior)* Superior. Quod par gladiatorum existimauerim Martialis illud tetrastichon dictum in commendationem Traiani. Cùm peteret pars hæc Myrinum pars illa triumphum. Promisit pariter Cæsar vtraque manu. Non potuit melius litem finire iocosam: O dulce inuicti principis ingenium!

Postulabatur) A populo. immò etiam oblatū quod non postulabatur. conuersio. color. *Instituit)* Traianus, vt spectaremus plura quàm rogauissemus. sic Titus qui proposito gladiatorio munere non ad suum, sed ad spectantium arbitrium editurum se professus est & planè ita fecit. nam neque negauit quicquam petentibus, &, vt quæ vellent peterent, vltro adhortatus est.

postulabatur, oblatum quod non postulabatur, instituit vltro, & vt concupisceremus admonuit. Ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quàm libera spectantium studia, quàm securus fauor. nemini impietas vt solebat, obiecta, quòd odisset gladiatorem. nemo spectator spectaculum factus miseras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens

Vltro) Non rogatus. Sic vltro monens. *Plura)* Spectacula præstitit. *Plura)* Repetitio. *Studia)* Fauores. *Libera)* Vt vnusquisque faueret illi, qui sibi non imperatori placuisset. *Securus)* Sine discrimine. *Vt solebat)* Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, & munitiones viarum, aut ad bestias condemnatos, aut bestiarum more quadrupedum cauea coercitos, aut medios serra dissectos à Caio scribunt Tranquillus & Dion, quòd malè de munere suo opinati essent. Vitellius etiam quosdam de plebe ob id ipsum, quòd Venetæ factioni clarè malè dixerant, interemit, contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus. *Impietas)* Crudelitas in principem. Nerua à Domitiano impietatis damnatos absoluit. *Spectaculum)* Vel feris obiectus, vel coactus digladiare. C. Caligulam tradunt iussisse Proculum patre primipilari, & ob egregiam corporis amplitudinem, & speciem coloseron dictum è spectaculis detrahi repentè, & in arenam deductum Thraci, ac mox oplomacho comparasse, bisque victorem constringi sine mora iussisse: & pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde iugulari. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitauerat, cùm multos è litore inuitasset ad se, repentè omnes præcipitauit. quosdam gubernacula apprehendentes, contis remísque detrusit in mare. sed & Domitianus, quem puto imprimis respexisse, patremfamilias: quòd Thracem mirmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spectaculo in arenam canibus obiecit: cum hoc titulo. impiè locutus parmularius. *Vnco & ignibus)* Tractus in arenam vnco, & ignibus per obscœna immissis. quod nouum quæstionis genus primum adinuenisse Domitianum autor est Tranquillus. nam antea in carcere necatos, vncis quibusdam magnis trahi solitos à carnifice in forum, deinde in fluuium testatur Dion: & Tertullianus, sarmenticios & semissios appellatos Christianos, quia ad stipitem dimidij assis reuincti, sarmentorum ambitu exurerentur. Volcatius Gallicanus, inquit, milites in crucem sublatos, vt stipitem grandem poneret Auidius pedum octoginta & centum, & à summo vsque ad imum damnatos ligaret, ab imóque focum subderet: incensísque aliis, alios fumi cruciatu, timore etiam necaret. & Lampridius tradit Voconium Turinum in foro Transitorio ad stipitem ligari iussum, & fumo apposito, quem ex stipula, atque humidis tignis fieri imperatum fuerat, necatum. Seneca, (vt omittam quæ ab eodem libro tertio epistolarum re-

ferentur)tertio de ira. ostendenda est rabies iræ effrenatæ, & attonitæ, apparatúsque illi reddendus est suus.eculeus & fidiculæ,& ergastula,& cruces, & circundati defossis corporibus ignes,& cadauera quoque trahens vncus. Iuuenalis satyra prima, tæda lucebis in illa Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant : Et latum media sulcum deducit arena.

Ille) Domitianus. *Colligebat.*) Captabat. *Crimina maiestatis*) Diminutionem dignitatis, aut amplitudinis, aut potestatis imperij Romani. de qua maiestate non multò pôst longè plura commodius explicabuntur. *In illis*) Gladiatoribus. *Si imprebarentur*) A spectatoribus. *Suum numen*) Nam dici Dominus Deúsque voluit. vnde exiit illud à Martiale, Edictum Domini deique nostri: tulítque gratanter Alcides appellari & sub eius imagine coli, quod multis carminibus Martialis confirmatur, vt libro nono. Appia quàm simili venerandus in Hercule Cæsar. & statim: Herculis in magni vultus descendere Cęsar Dignatus. item Alcide Latio non agnoscende tonanti, Postquam pulchra dei Cæsaris ora vides. quare apud Iuuenalem satyra quarta. Itur ad Atridē, vbi sanè Domitianum intelligit, contenderem legendum, Itur ad Alciden, vt ironia satyrica eum appellauerit Alciden, qui pro Rhombi coctione tanquam pro Lernea combustione, senatores in consilium vocasset. nulla ratio, cur Atriden vocauerit. non enim fuit Domitianus parenticida. *Se*) Deos. *Illo*) Domitiani. *Execrabili*) Prophano, impio. *Spectaculum*) Dū senatores pelluntur ab vrbe. *Iudicium*) Te pronunciasse in exilium delatores *Grassatorum*) Latronum ex improuiso viatores adorientium, & necantium. *Latronum*) Qui à lateribus viarum grassantur. in alia significatione pro custodibus laterum. *Solitudinem*) Loca deserta sub Domitiano, Iuuenalis meminit litora etiam à delatoribus obsessa. *Forum*) Romanum intelligit, in quo erant rostra & templum Iulij Cæsaris. quamuis P. Victor, si tamen illi fidès in ipsis libellis præstanda est, nec ipsius potius autor fuerit Pomponius Lætus, ædem Victoriæ, & eius statuam in templo Iouis Opt. Max. locet, fora autem in vrbe xvij. Romanum quod dicitur magnum: Cæsaris Augusti, Boarium, transitorium, olitorium, pistorium, Traiani, Ænorbarbi, Suarium, Archemorium, Diocletiani, Gallorum, Rusticorum, Cupidinis, Piscarium, Salusti. *Insederant*) Tanquam hostes in insidiis locati. *Testamenta*) Hoc Tranquillus Secundi contubernalis declarauit. nihil, inquit, pensi Domitianus habuit quin prædaretur omni modo bona

ille, veríq; honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arena colligebat: ac se despici, & contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi maledici in illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cùm se idem quod Deos, idem gladiatores, quod se putabat. At tu Cæsar quàm pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti? vidimus delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum: non solitudinem illi nouiter, sed templum, sed forum insederant. nulla iam testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum auaritia. Aduertisti oculos, atque vt ante castris, ita postea pacem foro reddidisti, excidisti intestinum malum: & prouida seueritate cauisti, ne fundata legibus ciuitas, euersa legibus videretur. licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua visenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos,

na viuorum ac mortuorum vsquequaq;, quolibet & accusatore & crimine corripiebantur. satis erat obiici qualecunque factum dictúmque aduersus maiestatem principis. confiscabantur alienissimæ hæreditates, vel existente vno, qui diceret audisse se ex defuncto, cùm viueret, hæredem sibi Cæsarē esse. *Nullus status)* Quorumcunque hominum conditio. *Non)* Repetitio. *Hoc malum)* Delatores quos qui non castigat irritat. vt ipse Domitianus dicere solebat, sed simulatè. & Tacitus in Tiberio memorat, delatores genus hominum publico exitio repertum, & quidem nunquam satis correctum, per prę mia elicitos fuisse. *Aduertisti oculos)* Vidisti hoc malum. *Castris)* Prætorianis, seditiosis contra Neruam. *Foro)* Ciuibus vrbanis. *Intestinum malum)* Delatores. *Legibus)* Traductio. *Euersa legibus)* Priuata legibus euerteretur, vel potius legibus nimium seueris excisa. *Licèt)* Quamuis. *Fortuna)* Felicitas. *Nunc)* Paulo antè. *Ingentia robora virorum)* Fortissimos gladiatores. circuitio. *Pares)* Constantes.

nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc secretas illas & arcanas, ac sub te primum communes opes: nihil tamen gratius, nihil seculo dignius, quàm quod contigit desuper intueri delatorum supina ora, retortásque ceruices. agnoscebamus, & fruebamur, cum velut piaculares publicæ solicitudinis victimæ supra sanguinem noxiorum ad lenta supplicia grauiorésque pœnas ducerentur. Congesti sunt in nauigia raptim conquisita, ac tempestatibus dediti, abirent, fugerentq́; vastatas delationibus terras. ac si quem fluctus, ac procellæ scopulis reseruassent, hic nuda saxa, & inhospitale litus incoleret, ageret duram & anxiam vitam, relictáque post tergum totius generis humani securitate mæreret. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactáque vela tempestatibus pandere, iratósque fluctus sequi quoscunque in scopulos detulissent. Iuuabat prospectare statim

Nunc immanitatem ferarum nunc mansuetudinem incognitam Hæc puto ad verbum à Dione in suam historiam translata. vbi enim de spectaculis Traiani mētionem facit: in quibus, inquit, immanes feræ, & mansuetæ mille interdum, quandoque innumeræ confectæ sunt. *Illas opes)* Domitiani, quas ille tyrannus sibi soli reseruabat, eas Traianus publicauit, partim ciuibus, partim diis distributas: vnde duodecimo Martialis, Quicquid parrhasia nitebat aula Donatum est oculis, deísque nostris: Omnes cum Ioue nūc sumus beati. At nuper pudet, ah pudet fateri, Omnes cum Ioue pauperes eramus. *Seculo)* Tuo. *Supina)* Detecta. *Retortas)* Reflexas, quod fit in resupinatione. Tranquillus Vitellij supplicia narrans, tractum scribit, religatis post tergum manibus, iniecto ceruicibus laqueo, veste discissa, seminudum per totum viæ Sacræ spacium reducta coma à capite ceu noxij solent. atque etiam mento mucroni gladij subiecto, vt visendam præberet faciem, néve submitteret. sic legimus apud eundem, C. Caligulam præter pedes suos transeuntium matronarum faciem, manu alleuasse, si quæ pudore submitterent, vt eas diligenter intueretur. *Fruebamur)* Tali spectaculo. *Piaculares victimæ)* Datæ ad purgationem aliorum hominum. libro tertio dixerat, vilissimo quoque quasi piaculari dato. *Publicæ solicitudinis)* Quæ solebant omnibus terrori esse. *Noxiorum)* Reorum, aut lege innoxiorum. *Lenta)* Grauiora. nam mori quidam leue supplicium putabant. vnde Carmilium. cū audiuisset Tiberius mortem anticipasse, exclamauit, Carmilius

me euasit. nec temere Caius in quenquam nisi crebris & minutis ictibus, passus est sæuire, vt se mori sētiret *Supplicia*) Exilia. *Raptim conquisita*) Ideo mala, quia sine delectu. *Dediti*) Expositi. *Vastatas delationibus terras*) Romanum imperium cæde delatorum exhaustum, quibus Tiberius, Caius, Nero, Domitianus statim credebant. *Quem*) Aliquem delatorum. *Scopulis*) E scopulis, vel quibus scopulis exularent. *Hic*) Qui reseruatus esset, vel in scopulis, vt in Cycladibus. *Nuda saxa*) Sporades: quæ sanè Cycladibus obscuriores, si Straboni credimus. *Inhospitale*) Desertum, incultum, asperum, ferum. *Duram*) Laboriosam, egenam. *Securitate*) Ipsis extorribus. *Memoranda facies*) Demonstratio, color. *Facies*) Aspectus. *Coacta*) Classis est. *Iratos*) Tumidos, vndosos.

à portu sparsa nauigia, & apud illum ipsum mare agere principi gratias, qui clementia sua salua vltionem hominum terrarúmque diis maris commendasset. Quantum diuersitas temporum posset, tum maximè cognitum est, cùm iisdem, quibus antea cautibus, innocentissimus quisque tunc nocentissimus adfigeretur, cùm insulas omnes, quas modò senatorum, iam delatorum turba compleret. quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti mille pœnarum indagine inclusos. creptum alienas pecunias eunt? perdant, quas habent. expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur. neque (vt antea) exanguem illam & ferream frontem

A portu) Hostiensi. *Et apud*) Et iuuabat aspicere multos. *Clementia sua salua*) Quia noluit eos interficere. *Cautibus*) Scopulis, insulari pœnæ. *Innocentissimus, nocentissimus*) Annominatio & contrarium. cùm meriti deportarentur quò prius immeriti. dixit Apollonius philosophus Domitiano, per delatores viros scelestissimos vrbes funditus interire, insulas exulibus repleri, continentem doloribus abundare, & exercitus formidine, senatum suspicionibus nunquam carere. *Delatorum turba compleret*) Facit hoc, vt credam Martialem scripsisse illud in Traiani laudem, Turba grauis paci, placidæque inimica quieti, Quæ semper miseras sollicitabat opes. Tradita Getulis. nec cepit arena nocentes: Et delator habet quod dabat exilium. plurima enim ex spectaculis Martialis epigrammata in commendationem Traiani sunt edita. Neruia prius quosdam delatorum morte puniuerat, reliquos Traianus exilio. Dionis abbreuiator vt tantum rerum capita tangens, tradit solum non adhibuisse Traianum aures delatoribus. *In præsens*) Tacitus ad præsens dixit. *Indagine*) Inquisitione, inuestigatione legum nouarum, quibus à delationibus abiterreantur, quasi illarum pœnarum formidine circumcludantur. est enim indagare scienter feras inquirere & venari. indago pro venatione Apuleius, & indaganter Columella pro diligenter vsi sunt. est autē grauis nominatio. *Inclusos*) Detritos, iuxta formam iuris antiqui: ei qui cœperat arguere, aut vindicta proposita erat, si vera detulisset, aut supplicium si fefellisset. Imperatores Valens & Valentinianus in hunc modum rescripserunt. nostris & parentum nostrorum constitutionibus comprehensum est, eos qui accusationem alienis nominibus præsumpsissent, delatorum numero esse adiiciendos, atque ideo calumniosissimum caput, & personam iudicio irritæ delationis infamiæ supplicium sequatur, quo posthac singuli vniuersíque cognoscant, non licere in eo, quod non possit ostendi, iudicum animos commoueri. deinde fallaciter incusantibus maximè post exhibitionem accusati, nullius iuris color velut deriuata excusatione proficiat. nō publica abolitio, non priuata talibus subueniat personis, non specialis indulgentia, ne beneficium

cium quidem eos generale ſubducat. ad hæc Honorius & Theodoſius. Quiſquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi. cùm calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii. quæ verba conueniunt cum Secundo dicente. *Ereptum pec. e.*) i. ſi quærent aliena delationibus rapere, ſua amittent ſimilitudine ſupplicij. ſimiliter ſi alicui exilium intenderint, illi deportabuntur. quare dixerat iure poeta epigrammatarius, Et delator habet quod dabat exilium. Sunt autem hic exornationes duæ, diſſolutio, & cõtrarium. *Ferream*) Duram, feram. *Conuulnerandam p.*] Punctis cauteriando notandam, stigmate inſcribẽdam, quod ſupplicij genus vulgo bullare dicitur. alluſit ad Domitiani geſta, quem lego fiſcales calumnias primò magna calumniantium pœna repreſſiſſe.

nequicquam conuulnerandam præbeant punctis, & notas ſuas rideant: ſed ſpectent paria præmio damna. nec maiores ſpes quàm metus habeant, timeántque quantum timebantur. Ingenti quidem animo diuus Titus ſecuritati noſtræ vltionique proſpexerat, ideóque numinibus æquatus eſt. ſed quanto tu quandóque dignior cœlo, qui tot res illi adieciſti, propter quam illum deum fecimus? Id hoc magis arduum fuit, quòd imperator Nerua te filio, te ſucceſſore digniſſimus, poſtquam magna quædam edicto Titi aſtruxerat, nihil reliquiſſe tibi videbatur. qui tam multa excogitaſti, vt ſi ante te nihil eſſet inuentum. Quæ ſingula quantum tibi gratiæ diſpenſata adieciſſent? at tu

Nequicquam) Nam mox ad rapinas conuerſus vel vni quæcunque crimina deferenti credidit. *Paria præmio d.*) Quadruplatores enim quartam delati partem ſolebant accipere. *Metus.*) Niſi quod intenderint, probauerint. par adituri ſupplicium. omnes autem iudices inuigilare præcepit Conſtantinus imperator, delatores ſine fiſci aduocato denunciantes pœnis afficere. apertiſſimi enim iuris eſt, vt quod ex cuiuſque patrimonio ceciderit in caſum, & legibus & certo ordine iuris fiſci aduocatis agentibus vendicetur. ſed quia nonnulli præcipites ſecundum ius poſſeſſa patrimonia deferre non ceſſant, omnibus damus licentiam, qui ſe læſos exiſtimant, contra delatores ſeueritatem iudicum implorare ferro diſtrictam. ſeruum verò domini iubent leges in exemplum omnium proditorum ſæuiſſimæ ſententiæ ſubiugari, etiamſi obiecta probaueris, excepto crimine maieſtatis *Titus.*) Quem Dion teſtatur expuliſſe ab vrbe delatores: & Tranquillus inquit, inter aduerſa temporum & delatores mandatoréſque erant, ex licentia veteri hos aſſiduè in foro flagellis ac fuſtibus cæſos, & nouiſſimè traductos per amphitheatri arenam partim ſubiici in ſeruos ac venire imperauit, partim in aſperrima inſularum aduehi. vtque etiã ſimilia quandoque auſuros perpetuò coerceret, vetuit inter cętera, de eadẽ re pluribus agi. itaq; illud frõtẽ pũctis notatã referri poteſt ad Titũ, quod magis probo. *Proſpexerat*) Cauerat meritis pœnis. *Ideóque numinibus æquatus*) Et propterea inter deos relatus. hic quò me vertam neſcio. dicam ne pro commodo ſuo alia alibi Secundum interpretatione vſum, fatebor neceſſe non conſtare ſibi, præſertim cùm hanc orationem non auditoribus, ſed lectoribus publicauerit? accuſem tanti viri indiligentiam, qui in emendatione tanta vtebatur diligentia? dixerat enim in præcedentibus à Domitiano Titum cœlo dicatum, vt ille dei frater videretur: hic verò quia delatores puniuerat: niſi quis intelligat ſub hoc prætextu impetratam à ſenatu Titi conſecrationem, cum tantum Domitianus intenderet illam ſibi decori futuram. *Quandoque*) Poſt mortem. nam inter deos relatum memorat Eutropius. & Spartianus

inquit, Traiano diuinos honores datis ad senatum literis & quidem accuratissimis Adrianus postulauit, & cunctis volentibus meruit, ita vt senatus multa, quæ is non postulauerat, in honorem Traiani sponte decerneret. adhæc libro decimo Gellius meminit templi Traiani, & in eo bibliothecæ. secundum artem tractans ostendit ex comparatione plura Traianum præstitisse. *Res*) Recte facta. *Illi*) Quam Titius fecit, id est, qui longè plura gessisti laudanda quàm Titus. *Fecimus*) Hinc apparet Titum à senatu inter deos relatum. *Arduum*) Mirandum, difficile. transit ad modestiam Traiani, circa res fiscales. *Edicto Titi*) Non tam intelligendum puto edictum, quo omnia priorum Cæsarum priuilegia confirmauit, quàm quo delatores puniuit & repressit. nam sequentia huic sententiæ magis conueniunt, vt scilicet, plura Nerua cauerit, quem pariter legimus pœnis delatores cohibuisse, ad imitationem Titi, quędam suo edicto astruentem. sed tot & tanta Traianus ingesserat ad illorum castigationem, vt ipse repertor & primus videretur. *Adstruxerat*) Addiderat. *Nihil*) Quod faceret ad comprimendam delatorum calumniam. *Excogitasti*) Noua addidisti. *Vt*) Tanquam. *Inuentum*) A Tito & Nerua. *Dispensata*) Diuersis elargita. vt si aliquis accusatus fuisset iniquè, & absolutus à Traiano, condemnato calumniatore, quantum gratiæ sibi per singulos comparasset. sic Nerua vno edicto priorum liberalitates confirmauit, ne singuli à se haberent impetrare. sic paulò post, dum tradit vigesimas remissas, postremò dixit sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandíque materiam.

simul omnia profudisti, vt sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec vni aut alteri, sed omnibus in commune profertur. Quàm iuuat cernere ærarium silens, & quietum, & quale ante delatores erat. nunc templum illud, nunc verè deus, non spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum sæuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo optimo principe boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihílque ex publica vtilitate conuulsum. nec pœna cuiquam remissa, sed addita est vltio: solúmque mutatum, quòd iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem seueritate

Simul) Vno edicto. extat Traiani rescriptum apud Aufidium Secundũ in hũc modum. Scio relegatorum bona auaritia superiorum temporum fisco vendicata, sed aliud clemētiæ meæ conuenit, qui inter cætera quidem innocentia ac ratione meorum temporum, hoc quoque remisi exemplum. hæc Pomponius de interdictis. Paulus de iure fisci: edicto, inquit, diui Traiani, quod proposuit significatur: vt si quis tanquam causa eius ad ærarium deferatur, professus esset eam rem, quam possideret, capere sibi non licere, ex ea partem fisco inferat, partem sibi retineat. idem postea edicto significauit, vt quicũque professus esset, vel palàm, vel tacitè relictum sibi, quod capere non posset, & probasset iam id ad fiscum pertinere, etiamsi id fiscus non possideret, ex eo quod redactum esset, præfectus ærario partem dimidiam ferat. *Vt sol* Comparatio. *Profertur*) Elucet. *Ærarium*) Saturni ædem, in quam publicam pecuniam seruandam reponebant alibi copiosius. *Silens*) Inquietatum reis. nam damnatorum pecuniæ, partim ad ærarium, partim ad fiscum referebantur. *Templum illud*) Saturni. *Deus*) Facit hic illorum sententia, qui scripsere Saturni ædem, ideo constitutam pecuniarum publicarum receptaculum, quòd nullum in eius finibus furtum fuerit commissum. *Spoliarium*) Locus vbi referuantur spolia

tur spolia. eadem forma, qua dicimus armarium. lego insuper in vita Commodi apud Lampridium, spoliarium esse locum vbi noxij necarentur. & Seneca epistolarum decimoquarto, nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putes? vt iugulari in spoliario, quàm in arena malit? siue spoliarium appellatum, quòd vita priuarentur, siue quòd ibi spoliati laniarentur. *Cruentarum*) Occisorum virorum, quorum bona publicarentur. *Locus*) Extat. *Optimo principe*) Sub Traiano. *Honor legum*) Seueritas legum fiscalium. *Ex publica vtilitate*) Ex pecuniis publicis ærario inferendis. *Conuulsum*) Ereptum. *Vltio*) Calumniatoribus, qui prius impune debacchabantur.

fiscum, qua ærarium cohibes: immò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal. nam tribunal quoque excogitatum cruciatu est par cæteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fisco iudicem assignat, licet reijcere, licet exclamare, hunc nolo, timidus est, & bona seculi parum intelligit. illum nolo, quia Cæsarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est. sæpius vincitur fiscus, cuius mala causa nunquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos procuratores habes, vt plerunque ciues tui non alios iudices malint. liberum est autem disceptanti dicere, nolo eum eligere. neque enim vllam necessitatem muneribus tuis addis: vt qui scias hanc esse beneficiorum principalium summam gratiam, si illis & non vti licet:

Fiscum) Vbi principales pecuniæ recunduntur fiscus est, sicut ærarium vbi publicæ. viderint ii qui crediderunt ærarium & fiscum idem esse. non negauerim tamen interdum confundi, sicut apud Claudianum: Non tua priuatis crescunt æraria damnis: quanquam & ibi pro publicis liceat accipere. vt exponas tua pro tui imperij. *De tuo*) De rebus fiscalibus, de publico, quæ referuntur in ærarium. *Actori.*) Aduocato fiscali. ipse libro secundo, fama non vnius actoris, id est aduocati. Vlpianus de iure fisci actores vocat procuratores Cæsaris bonorum. sic Tacitus libro tertio, seruos quoque Syllani, vt tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. caput est libro secundo codicis de aduocato fisci. quem primus Adrianus instituit, autore Spartiano. *Procuratori*) Hodie quoque fiscus habet aduocatum & procuratorem, cuius officium etiam est aliena negocia mandato domini administrare. potest autem esse vnius rei, vel omnium. quod testatur Vlpianus. ff. iii & ii. Codicis titulus est de procuratoribus. *In ius veni*) Non tantum si fiscalia commoda occultauerat, quantum si nullo negocio existente fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. hoc imperator Constantinus cauit. & lib. xl. ff de admini. rerum ad ciuitatem pertinentium. magistratus reip. non dolum solummodo, sed latam negligentiam, hoc amplius etiam diligentiam debent. *Tribunal*) Iudicem. nam magistratus erat constitus à Traiano, per quem cogebantur aduocatus & fisci procurator, si iniuriam alicui inferrent, stare legibus. *Cruciatu*) Vexatione, molestia, seueritate. *Par cæteris*) Ius æquè vt in aliis ibi seruatur. *Litigatoris*) Aduocati & procuratoris Cæsaris. sensus est. ibi omnibus par iustitia redditur, sicut in cæteris tribunalibus. nisi quis hoc diceret maius, quia litigant, qui Cæsaris personam repræsentant. *Sors &*

vrna) Hæc omnia Pedianus diligenter proſequitur. cùm multi inquit, iudices in vrnam mitterentur ſortito, vt de pluribus neceſſarius numerus confici poſſet, permittebatur accuſatori ac reo ex illo numero reiicere, quos putabant ſibi, aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore. & Marcellus Eprius apud tacitum, memorat morem fuiſſe per ſortem & vrnam in quam iaciebant ſortes, iudicandi, vnde in vi. Virgilius dixit. Quæſitor Minos vrnam mouet. *Reiicere*) Iudices ſuſpectos remouere à iudicando. vnde reiectio appellata, qua celebrata, moris erat & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum delectorum ſecundum Aſconium. *Hunc*) Iudicem. *Bona ſeculi*) Libertatem iudicibus liberam iudicandi quicquid velint ſub principe Traiano. *Fortiter*) Vehementer, alibi conſtanter. *Eodem foro*) Iiſdem legibus. *Principatus & libertas*) Princeps & liberi homines. denominatio, quæ à finitimis rebus trahit orationem, qua poſſit intelligi res, quæ non ſuo vocabulo ſit appellata. *Vincitur*) Cauſa cadit. *Cuius cauſa mala*) Nunquam iudicatur aduerſus fiſcum. *Meritum*) Beneficium tuum eſt. *Eos*) Tam bonos. *Summam*) Sunt qui legant ſine additione verbi, gratiam, & interpretentur ſummam beneficiorum, id eſt maximum beneficium principis.

Onera imperij, pleráque vectigalia inſtitui, vt pro vtilitate communi, ita ſingulorum iniuriis coegerunt. His vigeſima reperta eſt, tributum tolerabile, & facile hæredibus duntaxat

Onera imperii) Ordo. onera imperij cógerunt inſtitui pleraque vectigalia, vt pro vtilitate communi, ita pro ſingulorum iniuriis, id eſt, tam ad ſtipendia militum & annonam claſſémque tuendam, quæ pertinent ad publicam vtilitatem, quàm ad ſalarium magiſtratuum, qui ad arcendas priuatorum iniurias conſtituuntur. nam Cęſar dictator, ſcribente Dione, dicere ſolebat, duo maximè neceſſaria affectantibus imperium, milites & pecunias, & inuicem conſiſtere. nam ſtipendiis exercitus contrahi, illa ex armis comparari. ſunt enim pecuniæ principatus nerui, ſicut dicebat Mutianus apud eundem autorem. νεῦρα γὰρ τῆς ἡγεμονίας τὰ χρήματα ἀεί ποτε ἔλεγε, id eſt, neruos enim principatus pecunias ſemper eſſe dicebat. & Demoſthenes in orationibus dixit δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων, id eſt, opus eſt opus eſt pecuniarum, & ſine his nihil eſt fieri neceſſariorum. ſolutiones autem ſtipendiorum fiebant aliquando à ſtipendiariis ciuitatibus, aliquando ex ærario, quandoque ex tributo Romæ impoſito militibus pecuniæ dabantur. vnde cum agitaret Nero an cuncta vectigalia omitteret, ſenatores impetum eius continuiſſe, meminit Tacitus: diſſolutionem imperii docendo, ſi fructus, quibus reſpublica ſuſtineretur, diminuerentur. & Appianus in præfatione totius hiſtoriæ ſcribit, ex nonnullis imperio parentibus, atque ſuppoſitis, plus detrimenti capere Romanos, quàm vtilitatis, quos licèt inutiles, deſerere tamen pudeat. principatum omnem magnis copiis, magniſq; præſidiis circumquaque vallantes, tantum terræ tantúmque maris quaſi fundũ quendam ſeruaſſe, atque cõtinuiſſe, ſuíſque tẽporibus & quidẽ ſolis Romanis adfuiſſe ingentes copias, peditum ducenta, equitũ xl. millia, elephantorum trecentorum bellicoſorum numerum ad prælia inſtructorum duo millia, armorum in ſupplementum ccc millia. & hęc quidem terreſtribus copiis: maritimi verò minorum nauium duo millia. triremium à ſexcuplis in quinqueremes mille quingentarum claſſem, inſtrumentorum quoque naualium numerum bis totidem. ad hoc naues partim auro proras, partim puppes exornatas, quas thalamegas appellant, ad belli pompam. Dion in Auguſto refert aluiſſe Romanos viginti tres exercitus, ſuis verò temporibus xix. *Vigeſima*) Vigeſimam dicimus ſicut quadrageſimam, decimamquintam, cùm ſcilicet de vigeſimo, quadrageſimo, decimo quinto quoque numero vnum aufertur, ſiue tributi ſiue pœnæ nomine. Tacitus de Nerone. Vectigal quoque quintæ & viceſimæ venalium mancipiorum remiſſum, ſpecie magis

quàm vi Tranquillus. Caius inquit, pro litibus vbicunque conceptis exegit quadragesimam summæ de qua litigaretur. & in Vespasiano meminit Sabinum publicanum quadragesimæ in Asia egisse. M. Tullius ad Atticum. portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum? præter vicesimam, quæ videtur vna conciuncula pedis equorum nostrorum esse peritura. hinc Liuius vij. secundi belli Punici scribit, aurum vicesimarium, quod in sanctiore ærario ad vltimos vsus reseruabatur, promi placuisse. vbi vicesimarium aurum sanè intelligimus collectum ex vicesimis. quamuis sciam quosdam legere censimarium, quod non procedit. Aulus Offilius equestris ordinis & Cæsaris familiarissimus, libros de iure ciuili plurimos, omnem partem operis fundantes qui reliquit, de legibus vicesimæ primus conscripsit autore Pomponio de origine iuris. de vicesima quæ ex re frumentaria colligebatur non loquitur Secundus, sed quę pro hæreditatibus constituta fuerat. nam peregrini & externi etiam, si iure Latij, vel principum liberalitate, in ciuitatem Romanam venissent, non poterant adire suorum hæreditatem, nisi prius vicesimam hæreditatis persoluissent. quam legem primus instituit Augustus. hanc Dion, inquit, postquam multitudinem Romanorum exercituum ennmerauit, propter copiam legionum & equitum Augustus multis indigens pecuniis, vicesimam hæreditatem & legatorum quæ testamento aliquibus præter maxima cognatione astrictos & pauperes relinquuntur, constituit tanquam hoc vectigal in Cæsaris commentariis scriptum inuenisset. hanc legis iniuriam, Nerua primus emendauerat, sed parce, Traianus multum liberalitati patriæ addidit, Gratianus in totum sustulit. Ausonius enim meminit Traianum tributa cō donasse, sed partibus retentis, quas postea in totum Gratianus remisit, vbi de vicesimis intelligendum annotamus: Iulius etiam Capitolinus recitat Antoninum philosophum leges addidisse de vigesima hæreditatum.

extraneis, domesticis graue. Itaque illis irrogatum est, his remissum. videlicet quod manifestum erat, quanto cum dolore laturi, seu potius non laturi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis quæ sanguine, gentilitate sacrorum, denique societate meruissent. quæque nunquam vt aliena & speranda, sed vt sua sempérque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis, veteribus ciuibus seruabatur. noui seu

Extraneis) Nulla cognatione coniunctis, vel peregrinis, qui lege Papia prohibebantur vti ciuitate Romana. *Domesticis*) Cōsanguineis, gentilibus, qui ex eadē domo i. familia sunt. *Illis*) Extraneis. *Irrogatum*) Impositum. *His*) Domesticis. *Remissum*) Ablatum, condonatum. *Seu potius non laturi*. Impatienter passuri. correctio. *Destringi*) Tolli, decurtari. *Abradi & destringi*) Trāslata verba. *Bonis*) A bonis.

Sanguine) Cognatione, cuius gradus lege apud Iustinianum in institutionibus & ff. trigesimooctauo. *Gentilitate*) Gentilis est, qui ex eadem familia est, vel eiusdem nominis, quasi nomen familiæ habeat. ab hoc gentilitas dicta, quæ propriè est multitudo ipsa vel familiæ, vel nationis alicuius, autore Festo. vnde Varro libro tertio rei rusticæ, cùm Axium liberè de Pauone dicere cohortatur, quòd Fircellius cognomento Pauo iam discesserat, si quid inquit diceres de hoc gentilitatis causa, fortassis ante eum duceret serram. sic habet codex vetustus. videlicet rem hanc tractaret, cùm sit ex familia Pauonum. nam eodem libro Fircellium Pauonem Reatinum dixerat. serram autem ante eum duceret, id est, se strenuè opponeret, vt de Pauone diceret. nam serra Vegetio præceptore, ducitur ex abundantibus, quæ à strenuissimis directa ante frontem opponitur hostibus, vt turbata acies reparetur. Gellius pariter tradit serram esse nomen ordi-

nis in militia. insuper Surrula apud eundem Varronem, instrumentum est ad metendum in extremo linei baculi incurui. *Societate sacrorum)* An quia aliquibus familiis iusfaciendorum sacrorum peculiare fuit, vt Potitiis & Pinariis. an magis ad iura cognationum referendum putamus? sacrum enim matrimonium, per quod multiplices fiũt cognationes. quare apud iurisconsultos cùm filius de patria potestate mitteretur, amplius non esse in sacris patris dicebatur, quoniam per emancipationem ius agnationis extinguebatur. existimo id emanasse ex lege xij. tabularum, cuius verba sunt hæc. sacra priuata perpetuò manento. ea Cicero de legibus secundo lib. interpretatur, ad quod alludit Plautinus parasitus in captiuis: sine sacris hæreditatem sum adeptus offertissimam. solent enim gratiores esse quæ ab extraneis insperato hæreditates deferuntur. *Speranda)* Tanquam non sua, sed extranea. *Sua)* Gentilitia patrimonia. *Deinceps)* Per gradus proximiores. *Transmittenda)* Vt sub fideicommisso. *Mansuetudo)* Vt gẽtiles succederent absque honore vigesimæ. *Veteribus)* Iam pridem in vrbem receptis. *Noui)* Ciues.

per Latium in ciuitatem, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauissimam iniuriam: ciuitásque Romana instar erat odij & discordiæ, & orbitatis. cùm carissima pignora salua ipsorum pietate distraheret. Inueniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset, vt Romanam ciuitatem non vigesimæ modò, verùm etiam affinitatum damno bene compensari putarent. sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis peruenisset ad matrem, etiam si cognationum iura non recepissent, cùm ciuitatem adipiscerentur, eius vigesimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò reductus esset in patris potestatem, ratus improbè &

Per Latium) Iure Latij, quod qui fuerat adeptus sine tributo viuebat. solum immune habebat autore Paulo de censibus. ff. l. ad hoc ius petendi magistratus. *In vrbe)* Nã Pedianus scribit, veteribus colonis Pompeius ius Latij dedit. i. vt petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Strabo hoc amplius addit, vt quibus ius Latij foret concessũm, nullum cum prætoribus venientibus Roma negocium esset. *Beneficio)* Munere, liberalitate, priuilegio. *Simul)* Nisi cùm à principe donarentur ciuitate Rom. simul etiam impetrassent iura cognationis. i. posse succedere in hæreditatibus suorum per ius cognationis. *Alienissimi)* Extranei, tanquam illos sanguine non contingentes. nam ab his vigesima exigebatur. *Maximum beneficium)* Donatio ciuitatis Romanæ. *In grauissimam iniuriam)* Cùm vigesima auferretur bonorum relictorum tanquam non essent ciues. *Instar odij)* Tanquam odium dicimus instar Latinè sine ad, & minus vsitatè cum ad, quod subinde reperies apud Apuleium. *Orbitatis)* Quæ priuaret ciues debita hæreditat. *Pignora)* Cognationes, quæ sunt hypothecæ amoris. *Salua ipsorum pietate)* Etiam si inter se mutuò dilexissent. *Distraheret)* Separaret. *Nostri)* Romani. *Compensari Romanam ciuitatem)* Contentos esse vigesimam soluere, & cognationum iure priuari, modò ciues Romani essent. *Gratuita)* Romana ciuitas gratis dari sine onere vigesimæ. *Tam magno pretio)* scilicet tributo vigesimæ, & affiniarum priuatione. *Pater Tuus)* Nerua. *Perueniss-*

uenisset) Siue condito testamento, siue ab intestato. *Cognationum iura)* Vt proximior adiret hæreditatem. *Non recepissent)* Non impetrassent. *Eius)* Peculij. *Ne darent)* Ne publicano soluerent. *Immunitatem)* Ab onere vigesimæ. *Reductus esset in patris potestatem)* Dupliciter possunt filij reduci in patriam potestatem. si emancipati iterum reuertantur ad patrem, aut ab hostibus capti iure postliminij, sicut sequentia indicant. nam nisi reducti essent in patriam potestatem, bona eorum pertinent ad quos pertinerẽt. est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ, ab extraneo in statum pristinum restituendę moribus legibúsq; constitutũ. quod adeptus quis esse dicitur, cùm extra limina, hoc est, terminos prouinciæ in captiuitate detentus, rursus ad propria limina reuertitur. hinc Iustinianus titulo quibus modis ius patrię potestatis dissoluitur: dictum asserit, postliminium à limine & post. vnde eum qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum esse dicimus. nam limina sicut in domibus finem quendam faciunt, sic & imperij finem limen esse veteres voluerunt. hinc & limes dictus est, quasi finis quidam & terminus. ab eo postliminium dictum est, quia ab eodem limine reuertebatur, quo amissus erat. plura iurisconsulti, præsertim. ff. xlix. de captiuis & postliminio reuersis, & ab hostibus captis. pariter viij. codicis.

insolenter, ac penè impiè his nominibus inseri publicanum. nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines, velut intercedente vigesima scindi. nullum esse tanti vectigal, quod liberos, ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille, parcius fortasse quàm decuit optimum principem, sed non parcius quàm optimum patrem. qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quòd delibasse quædam, seu potius demonstrasse contentus, largam ac propè intactam benefaciendi materiam filio reseruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua astruxit, vt quemadmodum in patris filius, sic in hæreditate filij pater esset immunis. nec eodem momento quo pater esse desijsset, hoc quoque amitteret quod fuisset. egregiè Cæsar quòd lacrymas, parentum vectigales esse non pateris. Bona filij pater sine diminutione possideat, nec socium hæreditatis accipiat, qui non habet luctus. nemo recentem & attonitam orbitatem

Insolenter) Superbè. *His)* Nominibus parentum & liberorum. *Publicanum)* Publicum exactorem vigesimæ. de publicanis alibi multa. *Piaculo)* Scelere, monstro. *Extraneos)* Tanquam inter se alienos. *Ille)* Nerua. *Hactenus)* Hoc tantùm de vigesimis sanxit. *Quàm optimum patrem)* Decuit. *Adoptaturus)* Te filium optimum. *Hoc)* Officium. *Delibasse)* Tetigisse, pauca remisisse, translatio à gustatoribus. *Quædam)* De vigesimis. *Seu p.)* Correctio. *Demonstrasse)* Traiano. *Propè* intactam, delibatam. *Muneri)* Legi vigesimæ. *Astruxit)* Addidit. translatio à strue lignorum. *Filius esset i.)* In hæreditate patris. *Immunis)* Liber ab onere vigesimæ. *Quod fu.)* Bona filij quibus videbatur fuisse pater. *Egregiè)* Fecisti. *Lacrymas)* Orbitatem. *Vectigales)* Obnoxias vigesimæ. *Bona filij)* Vt militis & emancipati, quæ etiam ab intestato ad proximiores deuoluuntur. *Diminutione)* Vicesimæ. *Socium*] Aliquem participem. *Habet*] Socium. *Nemo*] publicanus. *Attonitam*] stupidam, mentis inopem. *Orbitatem*] Orbos parentes. denominatio.

ad computationem vocet, cogátque patrem, quid reliquerit filius scire. Augeo P. C. principis munus, cùm ostendo liberalitati eius inesse rationem. ambitio enim, & iactantia & effusio, & quiduis potius quàm liberalitas existimanda est, cui ratio non constat. Dignum ergo imperator mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias, nec pati quenquam filio amisso insuper affici alio dolore. sic quoque abunde misera res est pater filio solus hæres: quid si cohæredem non à filio accipiat? Adde quòd cùm diuus Nerua sanxisset, vt in paternis bonis liberi necessitate vigesimæ soluerentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor quàm maioribus haberetur? cúrue non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæsar illam exceptionem remouisti. si modò filius in potestate patris fuisset, intuitus opinor vim, legémque naturæ, quæ semper in ditione parentum esse liberos iussit. nec vti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse vigesimæ, secundum quoque exemit, cauítque vt in sororis bonis frater, & contrà

Ad computationem] Ad calculum hæreditatis, vt inde dematur vicesima. *In esse rationem*] Ratione vigesimam remisisse. *Effusio*] Prodigalitas. qua possumus incusare Neronem, qui bis, & vicies mille sestertiûm donationibus effudit. *Ratio non c.*] Nulla honesta ratio appareat. *Dignum*] Est res digna. *Iniurias*] Calamitates. *Insuper vltra d.*] Quem patitur in obitu filij. *Sic*] Per se. *Solus*] Orbus. *Quid*] Perinde ac si diceret, nonne miserrimum? *Non à filio*] Sed à fisco, vt prius accidebat. *Necessitate*] Onere. *Congruens*] Conueniens, æquum. *Posteris*] Minoribus, id est filiis. *Amplior*] Vt soluti essent à necessitate vigesimæ, patres vero non. *Maioribus*] Patribus. *Retro recurreret*] Respiceret, reuerteretur, ad maiores retro graderetur. *Æquitas*] Inter ius & æquitatem hoc interest. ius est quod omnia recta & inflexibilia exigit: æquitas, quæ de iure multum remittit, referente Donato. Apuleius. ix. tradit sinistram æquitati sacratam, quòd nulla calliditate, nulla solertia sit prædita. Sed Plautus & Catullus eam furtiuam appellant. *Si modò filius in potestate patris*] Verba ista fuerant in edicto Neruæ. *Intuitus*] Respexisti. *Vti inter pecudes*] Comparatio. *Valentioribus*] Per hoc apertè ostenditur captos ab hostibus intelligere. *Abstulisse vigesimæ.*] Liberasse ab onere vigesimæ, *Primum*] Parentis & filij. Caius ista de gradibus affinitatum scripsit: gradus cognationis, alij superioris ordinis sunt, alij inferioris, alij ex transuerso, siue à latere. superioris sunt ordinis parentes, inferioris liberi, ex transuerso siue à latere, fratres & sorores, liberíque eorum. sed superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit. ex transuerso siue à latere nullus est primus gradus, & ideo incipit à secundo. itaque primo gradu cognationis, superioris quidem & inferioris ordinis cognati, possunt concurrere. ex transuerso verò nunquam eodẽ gradu quisquã concurrere potest: at in secundo, & tertio, & deinceps in cæteris possunt etiam ex transuerso quidem concurrere, & cum superioris ordinis cognatis. primo igitur gradu sunt suprà, pater & mater: infrà filius filia. secundo sunt gradu suprà, auus auia: in-

infrà

frà nepos neptis: ex transuerso, frater soror, & quæ illic tractantur latius. *Secundum*) Fratris & sororis ex transuerso.

in fratris soror, vtque auus auia in neptis nepotisque, & inuicem illi seruarentur immunes. His quoque quibus per Latium ciuitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibúsque inter se cognationum iura commisit simul & pariter, & more naturæ: quæ priores principes à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo quàm negandi. Ex quo intelligi potest quantæ benignitatis, quanti spiritus fuerit, sparsas atque vt ita dicam, laceras gentilitates colligere, atque connectere, & quasi renasci iubere, deferre quod negabatur: atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent. Postremo ipsum eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandíque materiam. indignum credo ei visum ab homine peti, quod dij dedissent. Sorores estis, & frater, auus, & nepotes: quid est ergo cur egetis: vt sitis, vobis estis. Qui pro cætera sua moderatione non minus inuidiosum putat dari hæreditatem, quàm auferre. Læti ergo adite honores, capessite ciuitatem, neminem hoc necessitudinis abruptum velut truncum amputatúmque destituet. iisdem omnes quibus antè pignoribus, sed honestiores perfruentur. ac ne remotus quidem, iámque deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate vigesimam inferre cogetur. statuit enim

In fratris) Bonis, traductio color: nam eadem verba sine vitio frequenter repetuntur. *Illi*) Neptis & nepos. *Immunes*) Liberæ à vectigali vigesimæ. *Per Latium*) Iure Latij. *Patuisset*) Data esset. *Idem*) immunitatem Vigesimæ. *Commisit*) Coniunxit. nam intercedente 20. videbatur disiuncta. *More naturæ*) Quæ omnia pariter omnibus dispensat. *A singulis*) Per priuilegia. *Gestiebant*) Volebant, appetebant. *Spiritus*) Magnanimitatis. *Gentilitates*) Familias, demos. *Deferre*) Dare sponte non petentibus. *Eripere sibi*) Priuare se. nam per has concessiones multos obligasset, singulis singulas concedendo. *Imputandi*) Ingratis videlicet. *Sororis estis*) Fingit hæc dici potuisse à Traiano. *Vt sitis*) Vt fiatis immunes scilicet à vigesima. *Vobis estis*), Per vos & sine priuilegio. *Qui*) Traianus. *Dare*) Concedere vigesimam per priuilegium. *Auferre* Iniuste, & vi, vt Domitianus consueuerat. *Adire honores*) Municipali iure magistratus petere poterant, perinde ac si ciues Romani essent. *Hoc edictum*) Tuum. *Destituet necessitud.*) Separabit à necessitudine. *Velut truncum abruptum & amputatum*) Tanquam à familia sua exclusum: est autem translatio. sic Iuuenalis satyra tertia tanquam Mancus, & extinctæ corpus non vtile dextra. *Pignoribus*) Cognationibus, lata significatione, more suo. *Honestiores*) Facti vigesimæ immunitate. *Ac ne remotus quidem*) Longè scil. à cognatione vt in v. & vi. gradu. in illo centum octoginta quatuor contineri personas, in hoc verò quadraginta octo testis est Paulus. septimum autem gradum quis excedit? quatenus vltra eum ferè rerum natura cognatorum vitam consistere non patitur, ibidem referente Modestino. *Qualibet*) Minima. cauerat præterea Traianus, vt vsque ad septimum affinitatis gradum modò esset parua hæreditas, omnes soluerentur onere vigesimæ.

communis omnium parens summam quæ publicanum pati possit. Carebit onere vigesimæ parua & exilis hæreditas: etsi ita gratus hæres volet, tota sepulchro, tota funeri seruetur: nemo obseruator, nemo castigator assistet. Cuiuscunque modi ea pecunia ex hæreditate alicuius obuenerit, securus habeat quietusque possideat. Ea lex vigesimæ dicta est, vt ad periculum eius perueniri, nisi opibus, non possit. Conuersa est iniquitas in gratulationem, iniuria in votum: optat hæres vt vigesimam debeat. additum est vt qui eiusmodi ex causis in idem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subuenire ne dij quidem possunt: tu tamen subuenisti, cauistique vt desineret quisque debere quod non esset postea debiturus. Idem fecisti, ne malos principes habuissemus, quo ingenio si natura pateretur, quàm libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses? Vetuisti exigi quod deberi non tuo seculo cœperat. Alius vt contumacibus irasceretur, tarditatémque soluendi dupli, vel & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituas vt debeatur.

Communis omnium parens] Traianus pater patriæ. circuitio. *Summam*] Magnam hereditatem, obnoxiam vigesimæ. *Tota sepulchro*) Caput etiam in ea sanctione fuit: at si quis quantumuis magnam hæreditatem funeri & sepulchro faciundo totam impenderet, onere vigesimæ careret. *Obseruator*] Custos publicanus. *Cuiuscunque modi*) Siue iure affinitatis siue alio. *Ea pecunia*) Funeri impendenda. *Dicta est*) Edicto sancita. *Periculum*) Onus. *Opibus*) Magna hæreditate. *Iniquitas in gratulationem*) Contrarium. *Vt vigesimam debeat*) Vt sit tam ampla hæreditas, per quam debeat vigesimam. *Additum*) Ordo: additum est in idem edicti, id est, aliud caput continetur in eodem tuo edicto, vt omnes qui fisco aliquid in præterito vigesimæ causa debuissent, soluerentur. est autem transgressio, perturbans ordinem verborum traiectione, quæ si rem non reddit obscuram, multum proderit ad continuationes. sed maius remisit debitum Adrianus, per edictum condonando omnia, siue ea ad se pertinerent, siue ad ærarium, decennium præscribens à quo tempore debere quisquam desineret, nec postea debiturus esset. *Eiusmodi*) Per hæreditates. *In tulissent*) In fiscum. *Non inferrent*) Non tenerentur. *Subuenire*) Emendare præterita. Annibal enim apud Liuium præterita dixit magis reprehendi, quàm corrigi possunt. *Nec dij quidem possunt*) In eandem sententiam iam scripserat Plinius senior libro secundo, vbi de deo agit nec inquit, potes facere, vt qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, nullum habere in præterita ius præterquam obliuionis. *Debere*) Ærario vigesimam præteriti. *Quod*) Vectigal. *Postea*) In futurum in casibus prædictis. *Fecisti*) Dum absoluis à præteritis. *Ne malos pri.*) Remittendo quæ sub malis principibus fisco debebantur. *Quo ingenio*] Quanta diligentia. an potius, quo relatiuè accipiatur. *Si natura p.*) Si fieri posset. *Refudisses*) Reddidisses, restituisses. *Sanguinem*) Vitam trucidatis. *Et bona*) Spoliatis à Domitiano. Dionis abbreuiator memorat Neruam restituisse omnes facultates quascunque in fisco comperit, iniustè spoliatis à Domitiano. *Non tuo seculo*) Cùm nondum imperares. *Alius*) Princeps. *Vt contumacibus*) Tanquam

quam

quam iis qui in tempore non ſatisfeciſſent. *Irrogatione)* Collatione, pœna. *Mulctaret)* Puniret. mulcta propriè pecuniaria, quamuis interdum ad alia trahatur. *Referre nihil iniquitatis)* Eandem eſſe iniquitatem. *Exigas)* Si redimus. *Non oportuerit)* In præteritum. *An conſtituas)* In futurum.

Feres Cæſar currm & ſolicitudinem conſularem. nam mihi cogitanti, eundem te collationes remiſiſſe, donatiuum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia temperaſſe: interrogandus videris, ſatíſne computaueris imperij reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, vt tot impendiis, tot erogationibus ſola ſufficiat. Nam quid eſt cauſæ cur aliis quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, vt ſi nihil rapuiſſent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam principibus defuerunt qui fronte graui, & triſti ſupercilio vtilitatibus fiſci contumaciter adeſſent, & erant principes ipſi ſua ſponte auidi & rapaces, & qui magiſtris non egerent: plura tamen ſemper à nobis contra nos didicerunt, ſed ad tuas aures cùm cæteris omnibus, tum vel maximè auaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo & quieſcunt, & poſtquam non eſt cui ſuadeatur, & qui ſuadeant non ſunt. Quo euenit vt tibi cùm plurimum pro tuis, tum

Feres) Patienter ſuſtinebis. eſt autem licentia aſtutior, qua aliquem obiurgamus quomodo ſe cupit obiurgari. præterea color, frequentatio, cùm res in tota cauſa diſperſæ coguntur in vnum locum, quo grauior, aut acrior oratio ſit. *Solicitudinem conſular)* Curam mei conſulis: cuius proprium curare publica. *Collationes)* Extraordinaria vel ſuperindicta tributa. duodecimus Codicis titulus eſt de collatione fundorum, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel templorum. & decimus eiuſdem de collatione donatorum, vel releuatorum, aut tranſlatorum, ſeu adæratorum. poſt quem ſequitur titulus de collatione æris. *Congiarium obtuliſſe)* Compar, graue & ſimiliter deſinens. *Imperii reditus)* Nam cùm vectigalia ſecundum Ciceronem, pro Cornelio Pompeio, ſint nerui reipublicæ, debet princeps impenſas, & reditus diligenter computare, vt ſi ingruerit neceſſitas, eas tanquam ſubſidia opportuna paratas habeat. alij enim principes cum largitionibus ordinarios reditus exhauſerant, conuertebantur ad rapinas. pecuniarum autem in theſauris Romanorum ſcribit Appianus Ægyptiorum talentorum quatuor & ſeptuageſima millia ſuis temporibus fuiſſe. *Frugalitas)* Temperantia ab impenſis ſuperfluis. *Sufficiat)* Satisfaciat. quod. ſ. donat, remittit, id frugalitate ſuppleat. *Aliis)* Principibus. Domitianum imprimis notat. *Omnia)* Hyperbole. *Fronte graui)* Cum ſeueritate. ſic Martialis: Triſte ſupercilium, duríque ſeuera Catonis Frons. *Contumaciter)* Superbè. *Adeſſent)* Fauerent. *Sua ſponte)* A natura. *Magiſtris)* Inſtructoribus, monitoribus. *Plura)* Plures rapiendi vias. *A nobis)* A malis ſubornatoribus. *Contra nos)* In ciuium perniciem & detrimentum. *Obſtructus)* Clauſus. *Silent)* Auari adulatores. Philoſtratus libro ſeptimo, recitat ſub Domitiano comparatas accuſationes aduerſus ditiſſimos, quòd immenſæ diuitiæ contumeliam parerent, & ceruicem ſupra multos extollerent, & animos erigerent, nec obtemperare legibus ſinerent. alius irem accuſatus eſt, quòd Tarenti ſacrificans

publicis precibus non addiderat Domitianum esse Palladis filium. alius quòd in insulam secessisset tanquam interfecto parente.

pro nostris moribus debeamus. Locupletabant, & fiscum, & ærarium, non tam Voconiæ, & Iuliæ leges, quàm maiestatis singulare, & unicum crimen eorum, qui crimine vacarent. huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quàm qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium seruis. verentur & parent, & dominos habent:

Pro nostris moribus) Facis enim vt vel inuiti careamus adulandi morbo. *Voconiæ*) Voconius legem tulit, autore Pediano, ne quis census, hoc est pecuniosus, hæredem relinqueret filiam. Gellius tamen decimonono, Quid inquit vtilius plebiscito Voconij de coercendis mulierum hæreditatibus? nam Marcus Tullius pro Cornelio Balbo dixerat. apud maiores nostros legem tulit Quintus Voconius, de mulierum hæreditatibus. idem in Verrem, C. Voconius sanxit ne quis hæredem virginem néve mulierem faceret. & diuus Augustinus tertio de ciuitate Dei. lata est lex Voconia, ne quis hæredem fœminam faceret, nec vnicam filiam. *Iuliæ leges*) Apud Iurisconsultos legimus multas leges appellatas Iulias. nam Digestis & in Codice titulus est ad legem Iuliam maiestatis. ad legem Iuliam de vi publica. item repetundarum. ad legem Iuliam de vi priuata. ad legem Iuliam de annona. ad legem Iuliam peculatus. ad legem Iuliam ambitus. Iuliæ legis de maritandis ordinibus, meminerunt Apuleius & Tranquillus. sed imprimis monstrasse autumo legem Iuliam in adulteros & stupratores, ab Augusto latam, autore Vlpiano, quam Domitianus desuetam reuocauerat Martialis testimonio. Iulia lex populis ex quo Faustine renata est, Atque intrare domos iussa pudicitia. *Maiestatis*) Quamuis suprà quid sit maiestas enarrauimus, addam tamen non importunè, maiestatem minuere esse de dignitate, aut amplitudine, aut potestate imperij Romani aliquid derogare. crimen secundum Vlpianum ad legem Iuliam maiestatis sacrilegio proximum. quod Tiberius atrociter puniuit. nam cùm Tacitus libro tertio scribat, Ancharium postulasse Cæsium Cordum de repetundis addito, inquit, maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. & non multò post maiestatis crimina subdebantur vinculum & necessitas silendi. Nero autem instituit, vt lege maiestatis dicta factáque omnia, quibus modò delator non deesset, tenerentur. & Domitianus quosdam maiestatis reos in curiam induxerat, quibus more maiorum condemnatis liberum mortis arbitrium permisit scribente Tranquillo. lege. ff. quadragesimoctauo, ad legem Iuliam maiestatis. quot criminum species complectatur crimen læsæ maiestatis. *Locupletabant*) Paulus & Martianus Iurisconsulti testantur bona reorum maiestatis læsæ, etiam post mortem fisco applicari, filios autem eorum Honorius & Arcadius constituerunt ab omnibus bonis paternis & maternis repelli, & ab omni alia quauis hereditate & successione: Falcidiam tantùm filiabus ex bonis matris relinquunt: maiestatis damnati capite plectuntur. *Eorum*) Ciuium. *Qui crimine vacarent*) Innocentium. *Magnitudine*) Maiestatis amplitudine. *Vendicabant*) Sibi vsurpabant. malè enim terrore veneratio acquiritur. at Traianus si Dioni credimus magis amari à Romanis quàm timeri gaudebat. *Amicis fides*) Non amplius se inuicem reos agunt, neque liberi parentes, neque serui dominos. *Verentur & parent*) Lego apud Dionem Neruam seruos atque libertorum plurimos domi-

dominis & patronis insidiantes, ad vnum occidi imperasse, & ne serui in posterum dominos criminarentur, edicto vetuisse. quod etiam fecisse Traianum Martialis in laudem eius refert libro decimo, Qui sua restituis spoliato iura patrono: Libertis exul non erit ille suis.

nō enim iam serui principis nostri amici, sed nos sumus. nec pater patriæ alienis se mancipiis chariorem, quàm ciuibus suis credit. omnes accusatore domestico liberasti, vnóque salutis publicæ signo illud (vt sic dixerim) seruile bellum sustulisti. in quo non minus seruis quàm dominis præstitisti. hos enim securos, illos bonos fecisti. non vis interea laudari? nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum seruos subornantem, monstrantémque crimina, quæ tãquam delata puniret. magnum & ineuitabile, ac toties cuiq; experiendum malum, quoties quisque similes principi seruos haberet. In eodem genere ponendum est, quòd testamenta nostra secura sunt,

Non enim) Ordo est, non enim iam serui nostri sunt amici principis, sed nos sumus. nam Claudius libertis suis omnia credidit & indulsit. sic Galba: & Suidas memorat Caium sanxisse vt serui dominos de quocunque crimine possent accusare. Hermogenianus. ff. v. respondet, lege permissum seruis incertis casibus contra dominos consistere. *Mancipiis*) Seruis. *Omnes*) Dominos. *Seruile bellum*) Permutatio. nam seruorum in dominos coniurationem, seruile bellum vocauit, respiciens ad illud: quod in Sicilia ortum, cùm à prætoribus opprimi minimè valuisset, Cn. Fuluio consuli mandatum est. cuius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus, qui contracta agrestium seruorum manu, & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit. Cleon quoque alter seruus ad septuaginta millia seruorum contraxit, & copiis iunctis contra populum Romanum exercitúmque eius, bellum sæpenumero gesserunt. hæc Liuius & Marcellinus. *Non minus præstitisti*) Non minorem opem tulisti. *Hos*) Dominos. *Securos*) A delatione seruorum. *Nec fortasse*) Diminutio, id est, ponamus quòd non sint laudanda. *Illum*) Potius intelligo Domitianum quàm alium, in quem recenti scelerum memoria gladium oratorium distringit, cùm is cuilibet accusatori crediderit. *In capita*) In perniciem. *Subornantem*) Clanculum instruentem, quid obiecturi essent. est enim subornare, falsum instruere aliquem, semotis arbitris. & semper in malum vsurpatur: Liuius quarto belli punici. militem subornauit, vt Syracusas perferret nuncium conuenientem eis quæ ad Mylam falsò nunciata erant. Tranquillus: Iulius Cæsar subornauit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret. *Delata*) Ab alio explicata, detecta. *Similes principi*) Malos. *In eodem genere*) Similiter laudandum. *Secura*) Rata, libera. Claudium ferunt renuisse ab vllo qui cognatos haberet se relinqui hæredem, & publicatas ab aliis imperatoribus hæreditates suis restituisse. Pertinacem verò tradit Capitolinus legem tulisse, vt testamenta priora non prius essent irrita, quàm alia perfecta essent, néve ob hoc fiscus aliquando succederet: ipséque professus est, nullius se aditurum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius esset delata, aut lite, aut perplexa, vt legitimi hæredes & necessarij priuarentur. idem Iustinianus in Institutionibus: diuus, inquit Pertinax expressit non admissurum se hæreditatem eius qui litis causa principem reliquerit hæredem, neque tabulas, non legitimè factas, in quibus ipse ob eam causam hæres institutus erat, probaturum.

nec vnus omnium nunc, quia scriptus hæres. non tu falsis, non tu iniquis tabulis aduocaris. nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit. nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis præteriris. nihilque inter priuatum, & principem interest, nisi quòd nunc à pluribus amaris. nam & plures amas. Tenes Cæsar hunc cursum, & probatur experimento, sit ne feracius, & vberius, non ad laudem modò, sed ad pecuniam principi, si hærede illo mori homines velint, quàm si cogantur.

Nec vnus omnium) Nunc tu es hæres. *Quia scriptus)* In testamento olim fuisses, & postea vltimo (quod valere debet) præteritus sis. respexit Tiberium, qui vt irrita & vana putauit illorum testamenta, quoscunque quis diceret hærede Cæsare mori destinasse. nam secundum Paulum eius bona, qui se imperatorem facturum hæredem iactauerat, à fisco occupari non possunt. nec ex imperfecto testamento imperatorem hæreditatem vendicare posse sæpe constitutum est. licèt enim lex imperij solennibus iuris imperatorem soluerit, nihil tamen tam proprium imperij est quàm legibus viuere. *Falsis)* Confictis. *Iniquis)* Vtpote præteritis filiis, quos hæredes instituere debuisset potius, quàm imperatorem. legimus Tiberium metu & languore ad fastidium vitæ egisse Cn Lentulum augurem, cui sensus maximus fuerat, vt ne quo, nisi ipso hærede moreretur. Caium verò testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberij, neque illum, neque se hæredem reliquissent, vt ingrata rescidisse. Neronem denique instituisse, vt ingratorum in principem testamenta, ad fiscum pertinerent, ac ne impunè esset studiosis viris, qui scripsissent vel dictassent ea satis constat lecto testamento Agricolæ, sicut Tacitus in eius vita refert, quo optimæ vxori & piissimæ filiæ Domitianum ascripsit, lætatum eum velut honore iudicióque. tam cæca & corrupta mens assiduis adulationibus erat, vt nesciret à bono patre non scribi hæredem, nisi malum principem. vbi menda satis obuia, pro testamento legitur testimonio. *Nullius iracundia con. ad te.)* Nullus te dixit hæredem, quòd iratus esset in suos, quòd impius, dum filios præterit, quòd furore, non ratione ductus sit. *Nuncuparis)* Hæres nominaris, qua dictione iurisconsulti plerunque vtuntur. Vlpian. ff. xxviij. de testamentis. hæredes palàm, ita vt exaudiri possint, nuncupandi sunt. licebit ergo testanti vel hæredes nuncupare, vel scribere: sed si nuncupat, palàm debet, id est, ita vt exaudiri possit à testibus. Theodo. & Valentin. Imper. libro sexto cod. titulo de testamentis, per nuncupationem dicunt, hoc est, sine scriptura. testamenta quoque non aliter valere sancimus, quàm si septem testes, & simul vno eodémque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audiuerint. Tacitus. nec defuerunt, qui monerent magna ex parte hæredem Cæsarem nuncupare. Tranquillus etiam in Caio opportunè vsus est hoc verbo. metu inquit iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos, palàm hæres nuncuparetur. derisores vocabat, quòd post nuncupationem viuere perseuerabant. *Quia alius ostendit)* Te scilicet, per id putans posse imperatoriam indignationem mitigari. Vitellius equitem Romanum proclamantem cùm raperetur ad pœnam, hæres meus es, exhibere testamenti tabulas coëgit. vtq; legit cohæredem sibi libertũ eius ascriptum, iugulari cũ liberto imperauit. *Meruisti)* Propter tua in illũ merita: Tranquillus narrat Augustum accepisse in viginti annis quaterdecies millies sest. ex testamentis amicorum. *Præteriris)* Non relinqueris hæres. *Priuatum)* Dum nondum eras imperator. *Cursum)* Vitæ ordinem. *Sit ne f.)* Sensus est: expe-

rientia ostendis principem, qui ametur à suis, non solùm maiorem laudem, sed etiam pecuniam sibi comparare ab amicis, illum vltrò hæredem relinquentibus, quàm illos qui cogebant ciues se nuncupare hæredes. *Sit ne.*) An sit. cùm verè sit. *Pater tuus*) Nerua.

Donauit pater tuus multa, & ipse donasti: cesserit parum gratus, manent tamen ij qui bonis eius fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus, facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? nonne vt regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos, æmulabantur, cùm priuatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent? Quàm vtile est ad vsum secundorum per aduersa venisse. Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita: scis & expertus es, quantopere detestentur malos principes, etiam

Donauit multa) Nam quascunque pecunias in regiis thesauris comperit reliquas, iniustè spoliatis à Domitiano restituit. pauperibus Rom. decies quinquagies centena millia erogauit, agrósque sua pecunia coemptos præpositis senatorij ordinis viris, qui illos egenis diuiderent. nihilò segnior in amicos extitit, complùribus ingentia beneficia conferens. nam Philostratus in vitis Sophistarum, tradit Atticum declamatoris Herodis patrem domi suę thesaurum ingentem effodisse, ac Neruæ imperatori scripsisse, quid placeret fieri de illo, cui Cæsarem rescripsisse inuento vti debere. verùm Atticus sibi metuens, iterum scripsit. sed inuentum excedit priuatam conditionem. ad quæ imperator rescripsit: etiam pro arbitrio tuo abutere, *Cesserit parum gratus*) Etsi aliquis horum inuentus est parum gratus erga illum vel decesserit parum gratus, si aliquis horum donatus à patre tuo decessit, præterito te in testamento. *Manent*) Viuunt sine discrimine hæredes ingrati defuncti. *Eius*) Neruæ. *Illis*) Bonis, quæ pater tuus elargitus est. *Clariorem*) Illustriorem, notabiliorem. sententia duplex. *Sed quis?*) Interrogatio, quæ hoc agit vt neges. *Prætulit laudem istam pecuniæ*) Potius voluit laudari quàm habere pecuniam. *Quotusquisque*) Nullus est qui. *In patrimonijs nostris*) Quod à maioribus & parentibus transmissum fuerat ad nos. *Duxit*) Putauit. *Quod esset de suo*) Quod ipse & superiores principes donassent. *Illitos cibis hamos*) Contectos esca vncos, quibus pisces capiuntur. sic & muneribus homines illaqueantur. Martialis captatores notans. Sic auidis fallax indulget piscibus hamus: Callida sic stultas decipit esca feras. *Illitos cibis hamos, opertos præda laqueos*) Tres exornationes notari possunt. compar, similiter cadens, permutatio *Multiplicata*) Longè maiora munera. *Referrent*) Hæredes instituti Cæsares. *Priuatis*) A priuatis. *Quicquid attigerant*) Cuicunque aliquid donassent. *Ad vsum secundorum*) Ad felicitatem. *Per aduersa*) Quæ faciunt vt bona melius intelligamus. nam idem dixit: habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda noscantur. *Periclitatus es*) Nobiscum sub Domitiano, quoniam malis principibus virtus formidolosa est: nam omnium primatum dies & horas, quibus nati erant inquirens, non paucos etiam eorum, qui desperabant aliquam potentiam consequi interfecit. M. Tullius de Oratore, Magna laus illa & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem.

qui malos faciunt. meministi quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. nam priuato iudicio principem geris. meliorem immò te præstas, quàm tibi alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, vt quibus erat summa votorum, melior pessimo princeps, iam non possimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo, tam tui, tam ignarus sui, vt locum ipsum post te concupiscat. facilius est, vt esse aliquis successor tuus possit, quàm vt velit. quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipse es, quàm sit onerosum succedere bono principi. & afferebas excusationem adoptari. an prona paruáque sunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salua est omnibus vita, & dignitas vitæ: nec iam consideratus, ac sapiens, qui ætatẽ in tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm ex conscientia, sed etiam præmia sunt merces. Amas constantiam ciuium, rectósq; ac viuidos animos, non vt alij contundis ac deprimis, sed foues & attollis. Prodest bonos esse,

Qui malos faciunt) Adulatores circuitio. *Quæ*) Qualem principem. *Quæ*) Domitiani scelera. *Principem geris*) Es princeps. *Priuato iudicio*) Cùm rectè scias priuatorum iudicia de principe. vel te talem geris in principatu, qualem priuatus tibi principem optabas. *Alium*) Principem esse. *Imbuti*) Assueti. *Quibus*) Nobis. *Summa votorum*) Summum votum, vt nobis daretur. *Melior*) Minus malus. *Pessimo*) Domitiano. *Nisi optimum*) Tibi similem. *Ignarus tui*) Alienus à cognitione tui. *Tam ignarus sui*) Tam stultus. *Locum ipsum*) Imperij habenas. *Post te*) Post obitum tuum. Affectauit tamen imperium Adrianus post mortem Traiani : quamuis non destinatus, neque ab eo adoptatus, sed potissimum fauente Plotina Cæsar creatus, multum Traiano dissimilis, sed non contemnendus imperator. *Possit*) Esse necessario. *Quàm vt velit*) Quàm voluntate, cùm videat non posse tua vestigia subsequi. *Molem*) Pondus. *Comparari tibi*) Quis non diffidat tuas virtutes æquare? *Bono principi*) Neruæ. *Adoptari*) Cur non debes adoptari à bono, cùm difficile esset illum imitari? *Prona*) In promptu. *Nemo rependit incolumitatem turpitudine*) Nullus imperator incolumes facit, & absoluit viros, quòd sint turpes, & probrosi, vt olim fiebat. & vt apertius dicam, nemo cogitur esse turpis, vt incolumis fiat. nam scimus Neronem professis apud se obscœnitatem, cætera quoque concessisse delicta. *Dignitas vitæ*) Quia dignitates assequitur non flagitiis, sed virtutibus. perpulchrè Cicero dixit scripsisse Platonem, quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse ciues. & Theopompus, referente Athenæo, recitauit, Philippum Alexandri patrem, extitisse prodigum & lurconem, vnde amicos eius talibus vitiis laborasse. nam multos illi similes : alios breui regio luxu corruptos ad eam vitam defluxisse. *Consideratus*) Habetur. *In tenebris*) Sine honore, in ocio, in secessu, vt faciebant sub Domitiano. *Præmia*) Sunt constituta. *Virtutibus*) Viris bonis. *Quæ*) Erant ordinata. Nec tantùm ex conscientia merces benefactis. nam sæpius factorum suorum conscientiam præmium facit. in primo enim epistolarum: meminimus, inquit, quanto maiore animo fructus honestatis in conscientia quàm in fama reponatur. sub Traiano verò non solùm hoc, sed

etiam

etiam honorum & diuitiarum pro virtutibus præmium reportabant boni. sapiens enim etsi nulla re indigeat, tamen autore Seneca, multis illi rebus opus est. merces nominatiui casus est, dicta, à merendo, quanquam apud iurisconsultos merx pro mercimonio legatur, cuius accusatiuum pluralem merces Ouidius in Heroidibus protulit. Nec me crede fretum, merces portante carina Findere. apud Nonium sic scriptum inuenies. merx & mercatura hoc distant, quod merx est species ipsa, mercatura est actus ipse. mercatus autem locus in quo agitur mercatura. *Rectos)* Iustos *Vt alii)* Principes solebant. Tacitus memorat Corbulonem iam bellum Caucis Germanis parantem, literis Claudij repressum. quosdam enim dicere solitos apud principem: Quicquid prosperè fecisset Corbulo, id casurum in reip. damnum, formidolosum paci virum insignem & ignaro principi pergrauem.

cùm sit satis, abundéque si non nocet. his honores, his sacerdotia, his prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent. acuuntur isti integritatis & industriæ precio, similes dissimiles alliciuntur. nam præmia bonorum, malorúmque, bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe honestúmque, prout bene ac secus cessit, expectant, fugiántve. cæteri, vbi laboris, inertiæ, vigilantiæ somno, frugalitatis luxuriæ, merces datur: eadem ista quibus alios artibus assecutos vident, consectantur: qualésque sunt illi, tales esse, & videri volunt. & dum volunt, fiunt. & priores quidem principes excepto patre tuo, præterea

Cùm satis sit) Bonis viris. *Si non nocet)* Vt fieri solebat sub malis principibus, quibus virtus erat suspecta. *His)* Bonis. *Honores)* Magistratus. *Sacerdotia)* Pontificatus, auguratus, & his similia. *Prouincias)* Imperia. dissolutio color. *Hi)* Boni. *Florent)* Illustrantur. *Isti)* Alij. sic Antoninus philosophus ex malis bonos fecit, ex bonis optimos: fuítque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis à malo, inuitandis ad bonum, renumerandis copia & indulgentia liberalis. *Acuuntur)* Ad imitationem bonorum. *Precio)* Integritatis, cùm vident integros viros & industrios remunerari. *Similes)* Boni. *Dissimiles)* Mali. *Præmia bonorum)* Quæ dantur bonis à principe faciunt alios bonos, cùm vident bonos esse in precio, sicut malorum præmia faciunt malos. *Pauci adeo ingenio valent)* Pauci admodum reperiuntur ea natura præditi, vt vicia, aut virtutes pro rationibus temporum non expetant, aut fugiant. *Turpe)* Vicium. *Honestum)* Virtutem. *Prout bene c.)* Si bene euenit pro vitio aut virtute expetunt, vel vnum vel alterum: si malè, fugiunt. *Ac secus)* Malè cessit, id est, præponunt vtile honesto, neque sequuntur honestum virtutis causa, sed spe præmij. *Cæteri)* Plurimi. *Vbi merces laboris datur, Inertiæ præmium)* quod debebatur laboriosis viris erogatur inertibus, & quod vigilantibus, datur somniculosis, & quod frugalibus, transfertur ad prodigos. *Eadem ista)* Præmia. *Consectantur)* Conquirunt. Tacitus libro xvj. de Nerone agens. Caio, inquit, Petronio dies per somnum, nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur. vtque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat. reuolutus ad vicia, seu viciorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est. *Quibus artibus)* Malis. *Illi)* improbi, qui munera comparant per scelera. Nam secundum Martialem: Nemo suos, hæc est aulæ natura potentis, Sed domini mores Cæsarianus habet. *Tales)* Cæteri. *Dum volunt)* Esse & videri mali. *Fiunt)* Tales re vera euadunt. traductio.

vno, aut altero, & nimis dixi, vitiis potius ciuium, quàm virtutibus lætabantur: primùm quòd in alio sua quemque natura delectat: deinde quos patientiores seruitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi seruos, horum in sinum omnia congerebant: bonos autem ocio, aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis: & hercule æquum est esse eos charissimos bono principi, qui inuisi malo fuerint. Scis vt sicut diuersa natura dominatio, & principatus, ita non aliis esse principem gratiorem, quàm qui maximè dominum grauentur. Hos ergo prouehis, & ostentas quasi specimen & exemplar, quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat. ideo non censuram adhuc,

Vno aut altero) Augusto, & Tito: quos constat fuisse bonos, vnde Dion in Tito memorat, Titum Augusto comparandum in diuersa ætate, húncque si minus vixisset, nunquam à Romanis dilectum fuisse. neque illum si plus. nam Augustus crudelior in principio, propter hostes & seditiones. postea longo tempore multis in populum Romanum beneficiis claruit. at Titus humanè imperans, periit in robore gloriæ. fortassis non vacaturus culpa, si diutius vixisset. quia fortuna maiori quàm virtute vtebatur. *Nimis dixit*) Quia duos ante Traianum principes bonos fuisse retuli. Augustus enim inter initia crudelis fuit, autoribus Dione, Appiano, Tranquillo: & Titus cum patre principatum administrans, se inciuilius & violentius egit. siquidem suspectissimum quenque sibi, submissis, qui per theatra & castra quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit, in his Aulum Cecinnam consularem virum vocatum ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi iussit. *Viciis*) Tranquillus in Domitiano. satis constat duos solos è notioribus venia donatos. tribunum laticlauium, & centurionem, qui se, quò faciliùs expertes culpæ ostenderent, impudicos probauerunt, & ob id neque apud ducem, neque apud milites vllius momenti esse potuisse. tribunum Dion nominat. Iulius ait Caluester tribunus militum accusatus quòd sæpius cum Antonio Saturnino secretò congrederetur, neque hoc diluere posset, respondit se conuenire solitum ob amorem. erat enim eius ætatis & formæ, qui posset amari. inde absolutus hoc solùm dixit, cessabo ab iis quæ consueram. remisit igitur Domitianus crimen maiestatis læsæ Caluestro, quia impudicus erat: nam & ipse in mares pronior fuit. *Sua natura delectat quenque in alio*) Sententia, id est, vnusquisque delectatur cùm videt sui similem *Nisi seruos*) Vitiorum: qualem Crispinum Iuuenalis pulsat, & ideo Domitiano gratum. vel, *Nisi seruos*) Vilis animi, non affectantes principatum. *Horum*) Malorum. in quos satyricus gladium distrinxit. Criminibus debent hortos, prætoria, mensas. *Omnia*) Dona, vt Claudius Narcisso & Pallanti, Nero Polycleto, Galba Icelo libertis. *Situ*) Desuetudine, priuatione munerum ciuilium. *Lucem*) Notitiam & famam. *Legis*) Secernis. *Eos*) Viros optimos. *Malo principi*) Domitiano. *Diuersa*) Sunt à natura, nam dominatio, quæ tyrannis dicitur, tanquam dominus seruis imperat. principatus, quem regnum appellamus, tanquam pater filius. ita principem non esse gratiorem aliis ciuibus, quàm qui maximè grauentur, id est, ægrè patiuntur dominum tyrannum. *Hos*) Bonos. *Prouehis*) Ad honores promoues. *Exemplar*) Indicium. *Secta*) Ordo, via, modus. *Non recepisti censuram*) Noluisti fieri censor.

non præfecturam morum recepisti, quia tibi beneficijs potius quàm remedijs ingenia nostra experiri placet. & alioqui nescio an plus moribus conferat princeps, q i bonos esse patitur, quàm qui cogit. Flexibiles, quamcunque in partē ducimur à principe, atque, vt ita dicā, sequaces sumus. huic enim chari, huic probati esse cupimus, quod frustrà sperauerunt dissimiles. eòque obsequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines vnius moribus viuamus. porro non tam sinistrè constitutum est, vt qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Pergè modò Cæsar, & vim effectúmque censuræ tuum propositum, tui actus obtinebunt. nam vita principis censura est, eáque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo: quippe infidelis recti magister est metus. melius homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt fieri posse. Et quis terror valuisset efficere, quod reuerentia tui effecit?

Non præfecturam morum) Interpretatio censuræ, quæ nihil aliud est quàm morum præfectura. Augustus rem ipsam sine nomine recepit. autor enim Tranquillus, recepisse morum & legum regimen perpetuum, sine honore censuræ. *Remedijs*) Notis censoriis. *Experiri*] An potius beneficiis ad beneuiuendum excitemur, quàm ignominia. *Alioquin*) Insuper. *Nescio*] Dubitatio: qua tamen ostenditur magis probari principem qui suos ciues patitur esse bonos, id est, qui vtitur clementia, quèm qui cogit vitia. scilicét seuerè reprimít admissa, latenter Domitianum monstrans, qui suscepta morum correctione, multa seuerè exercuit. *Sequaces*] Fautores, imitatores, consecutores. vnde sequaces hederas appellamus à natura sequentes, quibus adhæserint. nam subditi studia principum imitantur. quare Cicero voluit talem fuisse ciuitatem Romanam, qualescunque summi ciuitatis viri fuissent. & quamcunque imitationem in principibus, eādem in populo. *Huic*) Traiano. *Dissimiles*) Pessimi. *Vnius*) Traiani. *Constitutum*) Comparatum à natura. *Vim*) Rem, quamuis non receperis nom n censoris. *Tuum propositum*) Tuum institutum beneuiuendi & faciendi optima. *Obtinebunt vim*) Perinde erit in effectu ac si censor esses. *Vita*) Bona. *Censura*) Regimen morum. nam Traianus cum populo humaniter versabatur. & cum senatoribus grauiter. cunctis quidem amabilis, metuendus verò nulli, nisi hostibus. hæc Dion. quare non immeritò Xenophon tradit Agesilaum priuatorum hominum errata modestè tulisse, principum verò maxima existimasse. iudicabat enim ab illis pauca, sed ab his mala multa constitui. *Nec tam imperio*) Sic est enim sic est, exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exemplo, autore Pacato in panegyrico Theodosij. *Metus est infidelis mag. recti*) Iam dixerat libro nono, timor abit, si recedas. M. Tullius asserit metum malum custodem diuturnitatis, nam longè valentior amor ad obtinendum quicquid volueris. vnde non iniuria dix t metum infidelem magistrum recti. Exemplis docetur melius, quàm præceptis. scribit enim Fabius, quantum Græci præceptis valent, tantum Romani (quod est maius) exemplis, & quidem longè probabilius est se virum bonum rebus, quàm verbis ostendere, nihilque rectè sine exemplo docetur, aut discitur. *Boni*) Vsus. *Approbant*) Re. hoc infert vt ad alia transeat.

obtinuit aliquis, vt spectaculum pantomimorum populus Rom. tolli pateretur, sed non obtinuit, vt vellet. rogatus es tu quod cogebat alius. cœpitque esse beneficium, quod necessitas fuerat. neque enim à te minore concentu, vt tolleres pantomimos, quàm à patre tuo, vt restitueret, exactum est. Vtrunque rectè. nam, & restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps: & tolli restitutos. In his enim, quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, vt appareat autorem displicuisse, non factum, Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator, & applausor, nunc in pantomimis quoque aduersatur, & damnat effœminatas artes, & indecora seculo studia. Ex quo manifestum est, principum disciplinam capere etiam vulgus, cùm rem, si ab vno fiat seuerissimam fecerint omnes.

Obtinuit aliquis) Qualis Tiberius, quem narrat Dion exegisse pantomimos ab vrbe, & ne ea arte quis vteretur, iussisse, quia mulieres corrumpebant, & tumultus excitabant. Nero pariter factiones pantomimorum cum ipsis simul relegauit. sed magis hoc ad Domitianum referendū crediderim, qui scenam histrionibus interdixit, tantùm intra domum exercendi artem iure concesso. seruat præceptum rhetorum, ex comparatione pessimi laudando optimum. repete quæ de pantomimis alibi annotauimus. *Vt vellet*] Vt esset cōtentus populus Romanus. *Rogatus es*) Petiuit precibus à te populus, vt pantomimos tolleres. *Alius*] Domitianus. *Beneficium*] Id Romani pro beneficio reputarunt. *Necessitas*] Parere imperio Domitiani. *Concentu*) Conclamatione, concordia, consensu. *A patre tuo*] A Nerua sublata sunt pantomimorum spectacula, quæ postea Traianus in theatrum reduxit, si Dioni credimus. refert enim hunc imperatorem histrione Pylade non mediocriter oblectatum. in cuius laudem Boetus Græcus epigramma cecinit. quo significatur illum recitasse Bacchi tragœdiam. non omittam, Dionem, quantum ex eius compendio licet intueri, tradere Neruam impendia contraxisse, sustulisse multa sacrificia, equorum cursus, atque certamina. nec minus spectacula quædam. nulla tamen de pantomimis particulariter habita mentione. *Exactum est*) Postularunt cuncti. Vtrunque rectè factum est. *Malus*] Domitianus. *Tolli*] Remoueri nā spectantium mores solent inficere pantomimi. vnde meritò diuus Augustinus libro, cui titulus de ciuitate Dei, plerunque ingenij acumen intendit, in deperditos pantomimorū motus, & inhonestas saltationes. *Malis*] Hominibus. *Bene*) Honestè. *Autorem displicuisse non factum*] Quia bonum. *Scenici imperatoris*] Neronem respicit, qui scenicis artibus imbutus, primum Neapoli prodiit in scenā, deinde etiā magni æstimauit cantare Romæ: insuper non dubitauit priuatis spectaculis operā inter scenicos dare, quodā prætorū sestertiū decies offerente. tragœdias quoque cantauit personatus heroū deorúmque. Tranquillus autor. legimus etiā Caium fuisse cantatorem & saltatorē, eóque die quo periit peruigiliū indixisse, vt initium in scenam prodeundi licentia temporum auspicaretur. *Applausor*) Nam captus Nero modulatis Alexandrinorum laudationibus, plures Alexandria euocauit. nec eo segnius adolescentes equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissimæ iuuentutis vndiq; elegit, qui diuisi in factiones plausuū genera condiscerēt. *Effœmitatas*) Molles, corruptrices. *Seculo*] Tēporibus tuis. *Vulgus capere etiā disciplinā principū*] Sequi mores suorū principū. *Rem seuerissimam*] Exterminationē pantomimorum à theatro. *Fecerint*] Secuti sint libēter. *Ab vno*) Principe Traiano.

Macte hac grauitatis gloria Cæsar, qua consecutus es, vt quod antea vis, & imperiũ, nunc mores vocarentur. Castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur, ijdémque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de seueritate tua queritur, & liberum est queri. Sed cùm ita comparatum sit, vt de nullo minus principe querãtur homines, quàm de quo maximè licet: tamen in seculo nihil est, quo non omne hominũ genus lætetur, & gaudeat. boni proueheuntur, mali (qui est tranquillissimus status ciuitatis) nec timent, nec timentur. mederis erroribus. sed implorãtibus omnibus: quos bonos facis, hanc astruis laudẽ, ne coëgisse videaris. Quid vitam? quid mores iuuentutis, quam principaliter formas? quem honorem

Macte Cæsar] Cumulate & magis aucte hac grauitatis gloria. à sacris sermo tractus, referente Seruio. quoties enim aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, mactus est taurus vino vel thure, hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta, inde ad eos qui virtute vel honoribus aucti sunt, transfertur. Marcus Tullius de rep. ferunt laudibus, mactant honoribus, id est, magis augent. Seneca ix. epistolarum, macte virtutis esto, sanguinolentis & ex acie redeũtibus hoc dicitur. Cato tamen in re rustica, macte, inquit, vino inferiori esto, & macte hac illace dape pollucenda esto. ac interdũ aliter cõiũgi septimo casu, autores sũt Donat⁹ & Diomedes. Martialis etiã genitiuũ ascripsit. Macte animi dicens, variari per casus, multorum testimonio cõfirmatur. nam Pompeius nominatiuum singularem, sicut Cato protulit, mactus hoc fercto scribens. Curtius libro iiij. pluralem, vos quidem macti virtute estote. sic Plinius senior libr. ij. macti ingenio. & cœli interpretes. veruntamen apud Liuium lib. ij. ab vrbe condita indeclinabile positum esse videtur. iuberẽ, inquit, macte virtute esse. sic non multo post Secundus, macte vterque in rẽp. meritò, qua dictione videtur vsus Actius, Nonio docente, qui multorum testimonia super hoc verbo citat. *Mores*) Honestum propositum tollendorum pantomimorum. *Vitia*) Aliorum. *Ipsi*) Vt Caius, vt Claudius, vt Nero, vt Domitianus, qui merebantur castigari. transgressio, quæ perturbat ordinem verborum. *Liberum est*) Licet. nec igitur mirum si ea dicendi libertate Iuuenalis sub Traiano sit vsus, quamuis conqueratur non esse priorum libertatem, & tamen libertimè loquatur, quod indicium fuit maximæ libertatis. *Comparatum*) Consuetum, constitutum. *Licet*) Libertas concessa est. *In seculo*) Temporibus nostris, tuo principatu. *Nihil est*] Nulla res sit. *Omne genus*] Cuiuscunque conditionis boni prouehuntur, virtute præditi dignitatibus honestantur. Suidas inquit Traianus nemini inuidet, neque aliquem dignitate priuauit, sed mirum in modum omnes bonos fouit. icirco neminem verebatur, neque oderat. Claudianus de Stilicone hunc locum æmulatus est, sicut alibi in aliis plerunque. Hinc priscæ redeunt artes, felicibus inde Ingenijs aperitur iter despectáque musæ Colla leuãt, opibúsque fluens, & pauper eodem Nititur ad fructum studio, cùm cernat vterque. Quod nec inops iaceat probitas, nec inertia surgat Diuitijs. *Nec timent*) Accusatores, cùm rei qui sint boni. *Nec timentur*) A bonis, quia nullam lædendi facultatem habent. *Erroribus*) Punis malos viros. *Implorantibus*) Cum ploratu opem petentibus, vt medearis. *Astruis*) Addis, applicas. *Ne coegisse vid.*] Vt sua sponte boni videantur effecti. *Iuuentutis Romanæ*) Conductis stipendio tuo rhetoribus, qui iuuenes eloquentia sua excolãt. inter cæteros mõstrat Fabium Quintilianum, qui ad imperium Traiani peruenit, & sub eo professus est.

dicendi magistris, quam dignitatem sapientiæ doctoribus habes? vt sub te spiritum, & sanguinem, & patriam receperunt studia, quæ priorum temporum immanitas exilijs puniebat, cùm sibi vitiorum omnium conscius princeps, inimicas vitijs artes non odio magis quàm reuerentia relegaret. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præstas enim quæcunque præcipiunt: tantúmque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cùm omnia tua, tum vel imprimis laudibus fe-

Dicendi magistris) Rhetoribus, circuitio. nam Celso statuam publicè poni iussit, autore Dione, & muneribus poëtas affecit, dicẽte de eo Iuuenale. Nemo tamen studiis indignũ ferre laborẽ Cogetur posthac, nectit quicunque canoris Eloquiũ vocale modis, laurúmque momordit. & Lucianus cum sapientem imperatorem, & studia coluisse commemorat. *Sapientiæ doctorib.)* Iam prædiximus quendam philosophum in curru triumphali à Traiano honoris causa positum. addam etiam vsum fuisse præceptore Plutarcho philosopho & historico grauissimo. extat adhuc eius epistola, qua Traianum liberè monet, vt se in principatu optimè gerat. *Spiritum & san.*] Vitam. nam sub Domitiano multi secundum Dionem interfecti, quòd philosophiæ operam darent, reliqui vrbe pulsi hunc locum Tacitus in præfatione vitæ Agricolæ apertius exequitur. legimus, inquit, cùm Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse, neque in ipsos modò autores, sed in libros quoque eorum sæuitum esse: delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur. expulsis insuper sapientiæ professoribus, atque omni bona arte in exilium acta, ne quid vnquam honestũ occurreret, nunc demum redit animus Nerua Cæsare beatissimi seculi ortu, res olim dissociabiles, miscente principatum & libertatem, augentéque quotidie felicitatẽ imperij Nerua Traianus nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpserit. *Patriam*] Romam vnde fuerunt expulsa. *Studia*] Literarum. & erunt adhuc qui dissimulabunt Iuuenalem non scripsisse hæc de Traiano satyra septima. Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantùm. Solus enim tristes hac tempestate camœnas Respexit. ego vt suprà multis argumentis comprobaui, sub Traiano scriptam Iuuenalis satyram, ita de eo illic locutum facilè contenderim: nã quãuis Dionis autoritate non fuerit Traianus exactæ doctrinæ, tamen doctos & fouit & extulit: & ne longius recedamus, nonne Secundum oratorem excussum multis prouectum dignitatibus imprimis earũ habuit? *Priorum temporum*] Athenæus, quidam Sophocles decreto eiecit omnes ab Attica philosophos, & Romani in omnibus optimi eosdem ab vrbe expulere, tanquam iuuentutis corruptores. nam Lucio Posthumio consule, Alcium & Philesium Epicureos, sic Messenenses Epicureos omnes abegerũt. pariter Antiochus rex, cuiuscunque sectæ regno suo interdixit, neque fatetur scire quomodo postea à Romanis recepti fuerint. ad hæc in Tiberio Tranquillus, obiectum est poëtæ, quòd in tragœdia Agamemnonem probris lacessisset, obiectum & historico quòd Brutum & Cassium Romanorum vltimos dixisset, animaduersum statim in autores, scriptáque abolita, quamuis probarent vt etiam aliquot ante annos Augusto audiente recitata. quibusdam custodiæ traditis non modò studendi solatium ademptũ, sed etiam sermonis & colloquij vsum. *Princeps)* Domitianus. *Artes*] Philosophiam: nam vera philosophia est vitiis carere, & virtutibus abundare.

Reuerentia)

Reuerentia) Timore. *In complexu*] In ſinú. *Praſtas*] Re facis quod philoſophi præcipiunt. munera enim ſapientis, & non indocti hominis obibat, nihílque omnino erat, quod optimè non exerceret. *Quantum ab illis probaris*) Vnde Iuuenalis hortatur iuuenes doctos ad laudes Traiani. Hoc agite ô Iuuenes, circumſpicit & ſtimulat vos Materiámq; ſibi ducis indulgentia quærit. *Studia humanitatis*] Quibus edocemur vt humanis moribus vtamur.

rat admiſſionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus hanc ante hos principes arcem publicarum ædium nomine inſcripſerat, fruſtrà tamen, niſi adoptaſſet, qui habitare vt in publicis poſſet. Quàm bene cum titulo iſto moribus tuis conuenit, quanquam omnia ſic facis, tanquam non alius inſcripſerit. Quod enim forum, quæ tēpla tam reſerata? non Capitoliū, ipsáque illa adoptionis tuæ ſedes magis publica, magis omniū. Nullæ obices, nulli cōtumeliarū gradus: ſuperatiſque iam mille liminibus vltra ſemper aliqua dura, & obſtantia. Magna ante te, magna poſt te, iuxta tamen maxima quies. tantum vbique ſilentium, tā altus pudor, vt ad paruos penates, & larem anguſtū ex domo principis modeſtia, & trāquillitatis

Admiſſionum tuarum facilitatem] Tranſit bono ordine ad facilem aditum colloquendi cum Traiano, vnicuíque permiſſum. ſic laudatur Veſpaſianus apud Tranquillum, ſic Ageſilaus apud Xenophontem, quòd lætaretur aditum ad ſe omnibus patere. contrà notat Perſarum regem gloriantem difficilem ad ſe præbere acceſſum. cùm ergo Traianus ſtudiis humanitatis auſcultaret, ſequebatur eum eſſe facilem admittere quoſcunque ad congreſſum ſui. *Hos*) Flauios, antequam Domitianus proueheretur cū ſuis, ciuilibus bellis concuſſa republica. *Arcem*) Domum palatinam. *Nomine*) Titulo, inſcriptione. *Publicarum ædium*) Quòd vellet imperatoris palatiū ciuibus omnibus patêre, & publicum eſſe. non autem intelligendum de priuata Traiani domo, quam P. Victor in duodecima vrbis regione locat. *Fruſtrà tamē*) Inſcripſerat arcem palatinam titulo publicarum ædium. *Adoptaſſet*) Te principem bonum. *Vt in publicis*] Sine cuſtodia, quò omnes conuenire poſſunt nullo repellente. *Moribus tuis*] Qui ſinis fores palatij omnibus patere. *Non alius*) Sed tu fueris autor, & inſtitutor huius moris. quod ſanè maius eſt, quàm ſubſequi alium. *Reſerata*) Cunctis aperta ſunt, quàm tuum palatium. *Sedes*) Templum Iouis Capitolini. *Magis*) Omnium eſt. *Obices*) Repagula, ſeræ, peſſuli. dicimus hic obex, & hæc obex apud antiquos, quos Virgilius ſecutus in decimo: Ecce maris magna claudit nos obice pontus. Sulpitium Apollinarem tradit Gellius obices cum o littera correpta ſolitum dicere. Onexander de imperatore eligendo. Delectus, inquit, imperator facilis eſto, comis, & ſe volentibus adire pateat: non tamen ea ſit facilitate, atque comitate, vt contemptui fiat, nec acerbus & durus, vt odium in ſe concitet. *Gradus*) Conditiones, differentiæ: quia ſub aliis principibus inferiores & viliores homines per cuſtodes contumelioſè repellebantur ab aditu palatij. *Mille liminibus*] Innumeris oſtiis quibus ad Domitianum tranſcendebatur. *Aliqua*) Limina ſupererant. *Dura*) Surda, clauſa, difficilia aperiri. *Pudor*) Modeſtia. *Paruos*) Priuatos, virorū tenuium. *Anguſtum larem*) Pauperem domum. larem pro domo vſurpari ſatis obuium eſt, à laribus diis tracta denominatione, quos Corybantas & Idæos dactylos tréſque fuiſſe tradit Diomedes. nam autore Seruio, maiores omnes in ſuis domibus ſepeliebantur, vnde ortum, vt Lares

colerentur in domibus, quos Tertullianus sic irridet. domesticos deos quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando. Censorinus autor est eundem esse genium & larem. Apuleius de deo Socratis. ex lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, lar dicitur familiaris. neque iniuria Plutarchus in quæstionibus præsides, & domus custodes Lares dixit, alienis formidolosos, domesticis mites. vnde canis eis assistit, ipsi autem canum pellibus vestiuntur. an quod Chrysippus opinatur, dæmonia quædam mala circumire, quibus dij quasi carnificibus, scelerũ vltoribus aduersus iniustos, & impios vtuntur. sic Lares furiales quidam sunt pœnarum exactores, vitæ & operationũ speculatores. iccirco fit vt caninis pellibus induantur: quibus & canis ideo assistit, quòd ad inuestiganda scelera, & vlciscendos improbos sagaces sint. Pompeius deos inferos putat, quibus tot pilę, id est, effigies, quot essent liberi, ponebãtur, vt viuis parcerent, & essent his pilis & simulacris contenti, de quibus plura Macrobius Saturnalium primo. Larariũ Lampridius appellat locũ in domo, in quo colebat antiquitas sanctiores animas, quarũ statuas ibidẽ locabãt. à laribus vmbras laruas dicim⁹, nã dij Penates alij sũt. Plut. in Numa mediã agn.s sedẽ larẽ vocari refert. Lar et ã viri ꝓpriũ cuius genit. lartis.

exempla referantur. ipse autem, vt excipis omnes, vt expectas, vt magnam partem dierũ inter tot imperij curas quasi per ocium transigis. Itaque non vt aliàs attoniti, nec vt periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares cùm commodum est conuenimus: & admittente principe interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat. excusati semper tibi, nec vnquam excusandi sumus. Scis enim sibi quenque præstare, quòd te videat, quòd te frequentet, ac tanto liberalius, ac diutius voluptatis huius copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur: remoramur, resistimus vt in communi domo: quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat, cùm velut quodam specu inclusa, nunc

Exemplo referantur] Magna Traiani laus, vnde priuati modestiæ & quietis exemplum sumerent. Dion monumentis reliquit, non solùm domi Traianũ, varum etiam in bello facilem & sine periculi metu adeũtibus se præstitisse. quare parum abfuit ne à quibusdam Decibali transfugis dolo trucidaretur. mansuetudinem Traiani Claudianus in panegyrico Honorij commendat, victura feretur Gloria Traiani, nõ tam quòd Tigride victo Nostra triumphati fuerit ꝓuincia Parthi, Alta quod inuectus fractis Capitolia Dacis, Quàm patriæ quòd mitis erat. *Vt*) Quàm humanè. *Excipis*) Suscipis ad te venientes. *Vt*) Quãta patientia. *Quasi per ociũ*] Iocis, iucundissimis sermonibus, & rem ssionibus honestissimis, tanquam si nec esses occupatus circa imperialia negocia. *Vt aliàs*) Sub malis imperatoribus. *Attoniti*] Stupidi. Domitiani tempora notauit, sicut Iuuenalis satyra quarta, de senatoribus ab eo conuocatis mentionem faciens. quos Albanam dux magnus in arcem Traxerat attonitos, & festinare coactos. *Tarditate*] Si serò aduen.ssent. vnde exiit illud satyricum. rapta properebat ab olla. *Securi*) Contrarium. exornatio. *Admittente*] Libenter excipiente. *Interdum est aliquid*] Sensus est: quamuis humanè nos Traianus intromittat ad se, aliquando tamen domi nos continemus tanquam aliquod officium magis necessarium facturi, quàm ad principem ire. laudat principis & humanitatem, & libertatem. *Excusati sumus*] Semper credis nos

dis nos

dis nos domi fuisse honesta ratione. *Excusandi*] Per alium. *Præstare sibi*] Pro se niti. *Ac*] Quia scis singulos contendere vt te videant. *Voluptatis h.*] Conspiciendi. *Fuga*] Secretum. quod Domitianus solebat maximè in Albana villa, vbi multum temporis conterebat. autores sunt Tranquillus & Dion, *Vastitas*] Solitudo, vt Tiberius capreis. *Remoramur*] Te detinemus. *Immanissima b.*] Crudelissimus Domitianus. imago cum vituperatione.

propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum ciuium strages cædésque proferret. Obuersabantur foribus horror & minæ: & par metus admissis, & exclusis. Ad hæc ipse occursu quoq; visúq; terribilis, superbia in frõte,

Propinquorum sanguinẽ] Eutropius. consobrinos suos Domitianus interfecit. nam Flauium Sabinum alterum ex patruelibus occidit, quòd eum comitiorum consularium die destinatum, perperam præco non consulem ad populum, sed imperatorem pronunciasset. Denique Flauium Clementem alterum ex patruelibus contemptissimè inertiæ, repentè ex tenuissima suspicione, quo maximè facto maturauit sibi exitium. alij etiam scriptorum prodiderunt conualuisse famam, Titum fratrem à Domitiano dolo necatum. vt Philostratus libr. vj. memorans lepore marino, qui piscis quosdam humores occultos atque mortiferos habet, de medio sublatum, quod graue molestúmque videretur simul cum fratre imperare. quare dixerat Tito Apollonius, vt caueret à propinquissimis. Tranquillus refert correptum graui valitudine, priusquam planè animam afflaret, pro mortuo deseri iussisse. alij ægrotum, sed iam conualescentem, abiici mandasse in arcã niue plenam, tanquam ad valitudinis remedium opus esset celeri refrigeratione: sícque interiisse. *Lamberet*] Tanquam fera tigris. *Clarissimorum ciuium*] Iuuenal. sat. 4. Atque vtinam his potius nugis tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrésque animas impune, & vindice nullo. Sed perijt postquam cerdonibus esse timendus Cœperat, hoc nocuit Lamiarum cæde madenti. Tacitus in vita Agricolæ. non vidit arma Domitiani clausum senatum, & eadem strage tot cõsularium cædes, tot nobilissimarum fœminarum exilia & fugas. complures enim senatores, in his aliquot consulares interemit, ex quibus Ciuicum Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, Saluidienum Orfitum, & Acilium Glabrionem, exilio puniuit. occidit Ælium Lamiam, Saluiũ Cocceianum, Metium Pomposianum, Salustium Lucullum Britanniæ lagatum, Iunium Rusticum, Heluidium filiũ, Maternum declamatorem, post ciuilis belli victoriã sequior. Xenophon de tyrannide memorat summos viros, & virtute præditos, interfici à tyrannis, quia illos timeant, quã sententiam transtulit ex Icetidibus Euripidis. *Proferret*] Extenderet. *Horror & minæ*] Denominatio, qualis Virgilij in sexto, Vestibulum ante ipsum primísque in faucibus orci, Luctus & vltrices posuere cubilia curæ, Pallentésque habitant morbi, tristísque senectus, Et metus. est autẽ oratio in graui figura. *Par metus*] Pariter timebãt, quos hilari vultu suscipiebat, sicut quos truci. nã fuit non solùm magnæ, sed & callidæ inopinatæque sæuitiæ. autorem summarum pridie: quàm crucifigeret in cubiculum vocauit, assidere in toro iuxta coegit, hilarémque dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. & Aretinum Clementem capitis condemnaturus, in eadem vel etiam maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestienti conspecto delatore eius: Vis, inquit, hunc nequissimũ cras audiamus? vnde Iuuenalis satyra quarta, pallorẽ dixit magnæ, & miseræ amicitiæ. amicos Domitiani designans, qui nõ bene crederent blandiciis illius perniciosis. *Ad hæc*] Præterea. *Ipse*] Domitianus *Visu terribilis*] Conuenit Tacitus in vita Agricolæ cum Secundo, vbi de Domitiano scribẽs. cùm, inquit, denotandis tot hominum palloribus sufficeret sæuos ille vultus & rubor, quo se contra pudorem muniebat.

ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper, secretúmque captantem, nec vnquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi vt solitudinem faceret. ille tamen quibus sibi parietibus, & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum & insidias,

Ira in oculis) Quod et ā in eius numismate monstratur. quare Philostratus libr. septimo, loquitur Domitianus superbè, etiam si placidè mansuetéque loqui voluerit: supercilia verò oculis super acent, genæ autem bile refertæ sunt, ídque conspicuum maxime est. sunt enim naturæ vicia, sempérque eôdem modo sese habentia. nam si Dioni credimus, erat audax, iracundus, insidiator, dissimulator. memorāt Tacitus & Tranqu llus fuisse ira præcipitem, & quò obscuriore, eò irreuocabiliore. per oculos autem maximè animus emanat, vt citra motum quoque, & hilaritate enitescant, & tristiciæ quoddam nubilum ducant. quinetiam lacrymas his natura mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi fiunt. fuit enim grandibus oculis, sed acie hebetiore. *Fœmineus*) Mollis, impudicus. *Multo rubore*) Vultu ruboris pleno, quod refert Tranquillus libro xij. Tacitus, Ignotis, inquit, adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. *Secretum captantem*) Inter initia principatus secretum sibi horarium sumere solebat, nec quicquam amplius quàm muscas captare, ac stylo præacuto configere: vt cuidam interroganti, esset ne quis intus, non absurdè responsum sit à Vibio Crispo, Ne musca quidem. & nec nisi secretò, atque solus plerasque custodias receptis quidem in manu catenis audiebat: autores sunt Tranquillus, Dion, Eusebius in chronicis. Xenophon mala tyrannorum commemorans, ait, timeo celebritatem hominum, timeo solitudinem, incustoditos aditus, timeo ipsos custodes, neque inermes illos habere vellem circa latus, neque armatis multum confido. *Solitudine*) Secreto. *Solitudinem*) Cædem, vastationem. traductio, color. *Parietibus*) Tempore suspectæ sibi cædis appropinquante, solicitior in dies, porticuum, in quibus spatiari consueuerat, parietes phengite lapide distinxit, è cuius splendore per imagines quicquid à tergo fieret, prouideret. *Dolum & i.*] Interfecerat Domitianus Clementem virum consularem, cui propriam sororem matrimonio desponderat. palam etiam dixerat post tertiam quartámve diem ipsam quoque ad virum esse profecturam. Stephanus igitur Domicillę libertus, cuius nomen coronam quandam iridi similem circa solem & radios eius ac lumen obscurantem significabat, siue pro interfecto Clemēte cogitans, siue omniū Romanorum conditionem miseratus, siue sibi metuens, quòd erat interceptarū pecuniarum reus, tyrannum interficere aggressus est, adiuuantibus amicis & libertis intimis, conspiratione etiam Parthenij cubicularis, & Saturij decurionis cubiculariorū, necnon Entelli à libellis: Clodij cornicularij, & Maximi Partheni liberti. neque coniurationis expers vxor eius Domitia fuit, neque prætorij præfectus Norbanus, neque collega eius Petronius. nā Domitia illi inuisa mortem sibi verebatur, & alij non vlterius Domitiani scelera ferre poterant: quos omnes dicitur suspectos habuisse, & perdere destinasse, & eorū nomina delata in scriptis habuisse, iuxta ceruical, quæ puerulum imprudenter sublata Domitiæ legenda porrexisse. ea reis exposita, necem maturare fecerunt. Stephanus igitur consilium operámque obtulit, ac sinistro brachio, velut ægro lanis fasciísque per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ibíque breuem cultrum tegens, ad ipsam horam dolum interiecit. professúsque conspirationis indicium, & ob hoc à Parthenio tanquam cæteris robustior admissus, legenti traditum à se libellum & attonito suffodit inguina, non

tamen

tamen lætaliter, saucium ac repugnantem adorti Clodius, & Maximus, & Saturius, & quidam è gladiatorio ludo vulneribus septem contrucidarunt. Philostratus lib. viij. testatur, Stephanum Domitiano redeunti à foro, ob uiam processisse, & rogasse secretum, tanquam magna & admirabilia detecturum: quare in porticum, quæ regiæ adiacebat, deductum, dixisséque, non est mortuus, vt arbitraris, inimicissimus tibi Clemens, sed viuit adhuc, egóque id optimè scio: & ipse est qui nunc aduersus te irruit. clamantis autem imperatoris, & ob ea quæ audierat perturbati, Stephanum ab alligato brachio cultrum educentem fœmur perfodisse, vulnere quidem ad subitam mortem inferendam non sufficienti, sed quod diutius cruciatum, extinguere tandem posset, cùm nullis medicamentis esset curabile. at Domitianum ætate adhuc integra, & corpore robusto minimè concidisse, sed arrepto Stephano superincumbentem eruere oculos enixum, & faciem aureo calice, qui sacrorum causa astabat, pertudisse, Palladem vt sibi ferret auxilium inuocantem. non omittam quod à Græcis traditur: Apollonium Tyaneum pythagoricum philosophum magicæ peritissimum, tunc Ephesi multis disserentem auditoribus, cùm Domitianus confossus fuit, per aliquod temporis spatium stetisse attonitum. deinde exclamasse. Euge Stephane. pulchre Stephane, percute scelestum, percussisti, vulnerasti, interfecisti.

& vltorem scelerum deum inclusit: dimouit, perfregítque custodias pœna, angustósque per aditus & obstructos non secus ac per apertas fores, & inuitantia limina irrupit: longéque tunc illi diuinitas sua, longè arcana illa cubilia sæuíque secessus, in quos timore & superbia & odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto securior eadem domus, postquam non crudelitatis, sed amoris

Vltorem scelerum deum) Iouem. nam Mineruam, quam superstitiosè colebat, somniauit excedere sacrario, negantem se vltra tueri eum posse, quòd exarmata esset à Ioue. nam præter Tranquillum Dion inquit, Domitianus in insomniis vidit Palladem, cuius effigiem in cubiculo habebat, arma exuentem, & in curru equorum atratorum decidentem in barathrum. vidit etiam per quietem rusticum accedentem ad se cum ense. possumus vltorem scelerum deum interpretari Nemesim, quæ diuina iustitia dicitur. ea namque petulantes & superbos vlciscitur. *Custodias)* id est carcerem, angustos aditus, ipsos custodes, & ministros. Virgilius: cernis custodia qualis Vestibulo sedeat. sic custodelam dicebant antiqui Festo tradente, custodiam, quæ scilicet custodit: in quem sensum plerunque annotauimus Apuleium posuisse. interdum pro ipso carcere & ergastulo. Columella xij. itaque mancipia vincta quæ sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debebit, atque explorare, vt sint compedibus diligenter innexa. tum etiam custodiæ sedes an tuta & recte munita sit. Celsus de accusationibus. homo qui ex custodia producitur. plerunque pro carcerariis & inclusis. Modestinus de publicis iudiciis. custodias auditurus tam clarissimos viros quàm patronos causarum adhibere debet. & feriatis diebus custodias audiri posse rescriptũ est etiam in numero vnius dicitur, vt ne quis receptã custodiam sine causa dimittat. in numero tamen plurimũ frequẽtius, vt: plerũque custodias receptis quidem in manu catenis audiebat: item Caius custodiarum seriem recognoscens. custoditio verò est opera ad custodiendum aliquid sumpta. *Angustos)* Difficiles à custodibus obsessos. *Obstructos)* Munitos, septos. *Inuitantia)* Incustodita *Tunc)* Cum obtruncatus est. *Diuinitas sua)* Sume extrinsecus erat, nam se deum & dici & credi voluit, quinetiã filius Palladis autore Philostrato vocabatur, meritò Tertullianus in apologetico taxat eos, qui imperatorem viuum deum appellarent, cui deo opus erat. *Longè)* Quia non fuerunt arcana in quæ multi infestis mucronibus irrupere. *Sæui se-*

cessus) Nam ibi ſtruebat necem innocentibus, vnde non multo poſt Secundus: alij intra cubicula ſua illis ipſis conſulibus, quos conſules renunciabant, exilia & cædem machinabantur. ſolebat autem Domitianus ad horam ſomni nihil aliud quã ſecretò ſolus ambulare. *Timore*) Res vera eſt, autore Seneca, vt qui à multis timetur multos timeat. *Superbia*) Caput eſt apud Tranquillum declatione & eius vana gloria, & Eutropius memorat in eo ſuperbiam execrabilem extitiſſe. *Eadem domus*) Palatium.

excubijs, non ſolitudine & clauſtris defenditur. quid ergo non diſcimus experimento fidiſſimam eſſe cuſtodiam principis ipſius innocentiam? hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimẽto non egere. fruſtra ſe terrore ſuccinxerit, qui ſeptus charitate non fuerit. armis enim arma irritantur. Num autem ſerias tantum partes dierum in oculis noſtris cœtúque conſumis? num remiſſionibus tuis eadem frequentia, eadémque illa ſocialitas intereſt? num tibi ſemper in medio cibus? ſempérque menſa communis? num ex conuictu noſtro mutua voluptas? num prouocas, reddíſque ſermones? num ipſum tempus epularum tuarum, cùm

Excubiis) Vigiliis tam nocturnis quàm diurnis, ſicut vigiliæ tantum nocturnæ ſunt. Vegetius lib. iij. quaterni pedites qui noctibus excubitum faciunt eliguntur, quem locum ad verbum Modeſtus tranſſcripſit, & iam ij. lib. Vegetius dixerat. quotidianas etiam vigilias in pace, item excubitum viciſſim milites faciunt. vbi excubitum vtrobique excubias ſignificat. *Solitudine*) Loco ſecreto contentio, color. *Cuſtodiam*) Quæ cuſtodit. Calliſtratus quoties quis cuſtodiam militum euaſerit. *Arx*) Munimentum, tutela, propugnaculum, ſententia. *Munimento*) Traductio. *Terrore*) Cuſtodibus armatis. hunc locum optimè tractat M. Tullius de officiis, aſſerens nihil eſſe aptius ad opes tuendas ac tenendas quàm diligi, nec alienius quàm timeri. præclarè dixerat Ennius, quem metuunt oderunt, quem quiſque odit periiſſe expetit. *Num*) Interrogatio grauis. *Serias partes dierum*) Horas diei circa res ſerias & graues. ſerium enim triſte & ſine riſu dixit antiquitas. *In oculis noſtris*) In conſpectu ciuium, ſed maximè ſenatorum. contrà damnatur Caius, quòd in conſpectu eius prandentis, vel commeſſantis, ſæpe ſeriæ quæſtiones per tormenta haberentur. cùm miles decolandi artifex quibuſcunque è cuſtodia capita amputabat. *Remiſſionibus*) Iocis opponuntur ſeriis remiſſiones faciunt hîc quæ libro ſexto de eodem ſcribuntur. vbi ſeueros, inquit, dies iucundiſſimæ remiſſiones ſequebantur. adhibebamur quotidie cœnæ, erat modica, ſi principem cogitares, interdum acromata audiebamus, interdum iucundiſſimis ſermonibus nox ducebatur. *Eadem frequentia*) Par multitudo conuiuarum. Dion in Traiano: venationes, conuiuia, ſeria, iocos frequenter cum amicis & familiaribus exercebat. *In medio*) In communi, in aperto. Eutropii verba: conuiuia cum amicis & indiſcretè viciſſim habens. ſic Tranquillus tradit, Auguſtinũ conuiuatum aſſidue, nec vnquam niſi recta, non ſine magno ordinũ hominũque defectu. ad aliquam Lycurgi imitationem, qui autore Xenophonte, ſympoſia in publicum edixit, exiſtimans Lacedæmonios minimè hoc pacto tranſgredi imperata poſſe. ac cibũ ſtatuit, vt neque is nimius, neque multus foret. *Conuictu*) Conuiuio, quod nos melius quàm Græci ſympoſiũ appellamus. *Mutua*) Et tibi & nobis exiſtit, cùm malorum principum conuiuia conuiuis grauia ſint. *Prouocas*) Inuitas nos ad colloquia. paria ſolitum ſcriptis reliquit Tranquillus Auguſtũ. conuiuia enim nonnunquã & ſerius inibat, & maturius relinquebat: cum conuiuæ & cœnare inciperent, priuſquam ille diſcumberet, & permanerent digreſſo eo. cœnam ternis epulis, aut

cùm

cùm abundantissimè, senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita sũma comitate. nã

& ad communem sermonem tacentes, etiam submissim fabulantes prouocabat.

frugalitas contrahat, extendit humanitas. Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator, adnotatórque conuiuis tuis immines. nec ieiunis & inanibus plenus ipse & ructans non tam apponis, quàm obijcis cibos, quos dedigneris attingere: ægréque perpessus superbam illam conuictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam, occultúmque luxum refers. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquisita ingenia cœnarum, sed suauitatem tuam iucunditatémque miramur, quibus nulla satietas adest,

Frugalitas) Ciborũ modestia. nam alibi dixerat cœna erat modica, si principem cogitares. damnatur Caius, qui nepotinis sumptibus omnium prodigorũ ingenia superans dictitabat: aut frugi hominẽ esse oportere, aut Cæsarem. autor Athenæus maiorem ex cibo voluptatem sentire temperatos, quàm edaces. & apud eundem tradit Aristo philosophus, Polemonem academicum solitum admonere cõuiuas, curarent vt suauem potum biberent, non solùm ad præsens, sed & in crastinum. *Contrahat)* Compendiosum & breue faciat *Humanitas)* Comitas. *Ante medium diem?)* Ante nonam diei horam, quę cœnæ constituta fuerat. Martialis Imperat extructos frangere nona toros. & culpatur ideo à Iuuenale Marius. Priscus, qui ab octaua cœnaret. *Distentus)* Plenus. refert Tranquillus Domitianum prandere solitum ad satietatem, vt non temerè super cœnam præter Martianum malum & modicã in ampulla potiunculam, & penè raptim sumeret. Claudium nunquam triclinio egressum, nisi distentum ac madentem, Neronem è medio die epulas ad mediam noctem protraxisse. Vitellium trifariam, interdum quadrifariam, epulas partitum, in ientacula, & prãdia, & cœnas comessationémque, facilè omnibus sufficientem, vomitandi consuetudine. *Solitaria)* Secreta, per se, sine conuiuis. notauit Domitianum Iuuenalis sat. iiij. illo carmine tanquam voracem. Quales tunc epulas ipsum glutisse putamus Induperatorem? nam si Tranquillo credimus, prãdebat ad satietatem, vt non ferè super cœnam, præter Martianum malum & modicam in ampulla potiunculam sumeret. *Spectator)* Deinde. *Adnotator)* Si quis amplius comesset. Papinius tamen mirandum in modum extollit adulando, quòd interfuisset publico epulo: quo, tradente Tranquillo, initium vescendi primus fecit. Et tu quinetiam (quis hoc votare! Quis promittere possit hoc deorum) Nobiscum socias dapes inisti. Iam se, quisquis is est, inops beatus, Conuiuam ducis esse gloriatur. *Immines)* Astas in perniciem illorum. *Eructans)* Hinc illa in Crispinum satyrica indignatio, magni ructaret scurra palati. & ructum Vitellium fecisse legimus, ex nimia ientaculi repletione. *Obijcis)* Exprobras notando. *Ægrêque perpessus)* Vix contegens. nam raptim se à conuiuio subtrahebat. *Superbam simulationem)* Contemptum scilicet, cùm tamen simularet sodalitatem. *Clandestinam ganeam)* Per interpretationem declarat occultum luxum. nam ganea pro gula, & re lauta vsurpatur. Plinius ix vbi de suibus agit, nec alio animali numerosior materia ganeæ. Sidonius. dissumptum ganea stomachum nulla res sarcire melius, quàm parsimonia potest. Tranquillus in Nerone: parabantur insignes ganeæ & in Tiberio: dato ædilibus negocio popinas ganeásque vsque eò inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sineret. Columella li. i. mox deinde vt apti veniamus ad ganeas, quotidianã cruditatem laconicis excoquimus. vbi pro loco accipitur. sic Cicero in Pisonem. paulisper stetimus illo ganearum suarum nidore atque fumo. etiam pro loco in neutro vsurpant. Plautus

in Aulularia. Censen, inquit, tu illum hodie primum ire adsuetum in ganeum. & in Menæchmis: immersit aliquo sese credo in ganeum. Terentius, vbi illum quæram? credo abductum in ganeum aliquo. Apuleius in ii. apologia à magistris nunc in ganeum profugit. ganeum antiquitas dixit secundum Festum locum abditum, velut sub terra. cui astipulatur Donatus, veteres dicens ganeum meretricum tabernam dixisse ἀπὸ τῆς γαίας, quòd ipsa sit in terra. & Ganeones appellamus gulosos Catillones. Tacitus, non ganeo & profligator, vt plerique sua haurientium. *Exquisita ingenia c.*) Cœnas lautas ingeniosè structas. Pacatus Theodosium pariter laudat à frugalitate. *Iucunditatem*) Fuit enim vini amator Traianus, citra tamen vicium. nam tristes mero solicitudines expulit. vnde Martialis xij. in commendationem eius scribens, Catonianæ hilaritati comparat. quòd & Cato mero incaluerit. & Adrianum recitat Spartianus vino indulsisse, Traiani moribus obsequentem. atque ob hæc à Traiano locupletissimè muneratum. ad hæc Lampridius in Alexandro testatur, Traianum post secundam mensam vsum potandi, vsque ad quinque pocula instituisse.

quando sincera omnia, & vera, & ornata grauitate. neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia mensis principis oberrat: sed benigna inuitatio, & liberales ioci, & studiorum honor. Inde tibi parcus & breuis somnus, nullúmque amore nostri angustius tempus, quàm quod sine nobis agis. Sed cùm tuis, vt participes perfruamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? non enim exturbatis prioribus dominis

Quando) Quandoquidem. *Omnia*) Dicta Traiani sunt. *Sincera*) Candida, aperta, non simulata, neque conficta. vt absit cauillum, & mordacitas à conuiuio præcipit Athenæus multorum veterum autoritate. *Ornata g.*) Mixta seriis non lasciua, & petulantia. Huc faciunt Ennij verba, quæ à Gellio lib. xi. recitantur. Hocce locutus vocat, qui cùm bene sæpe libenter Mensam sermonésque suos rerúmque suarum Comiter impartit. magna cùm lapsa diei Pars foret. è summis rebus paruísque regendis Parte fuisset de paruis summísque gerendis Consilio induforo, lato, sanctóque senatu, Cui resaudacter magnas paruásque, iocúmque Eloqueret, si quid vellet tutóque locaret. Quo cum multa volup. ac gaudia, & quæ sequuntur. *Mysteria*) Sacra. *Peregrinæ superstit.*) Enixè conati sunt Romani semper externas religiones ab vrbe exterminare, autore Liuio, eo negocio triumuiris à senatu demandato, vt omittam Valerium Max. nam legibus cautum erat secundum Ciceronem, ne aliquis separatim deos haberet, néve nouos, sed nec aduenas nisi publicè aductos priuatim coleret. quare Tranquillus asseruit peregrinas Augustum cærimonias sicut veteres ac præceptas reuerentissimè coluisse, ita cæteras habuisse contemptui. & Tiberius laudatur, quòd externas cæremonias, Ægyptios, Iudaicósque ritus compescuerit, coactis qui superstitione ea tenebantur religiosas vestes cum instrumento omni comburere. *Superstitionis*) Superuacuæ religionis. *Obscœna p.*) Turpis lasciuia morionum, cinædorum, meretricum. *Oberrat*) Circuit mensas. idem libro viij. ad genitorem, quereris tædio tibi fuisse, quamuis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensæ inerrabant. *Liberales ioci*) Libero homine digni, quos cum amicis & familiaribus exercuisse Dion recitat: nam si iocos exigis, hos cum dignitate sapientiæ gere, vt te nec grauent tanquam asperum, nec contemnant tanquam vilem, non erit tibi scurrilitas, sed grata vrbanitas. sales tui sint sine dente, ioci sine scurrilitate. contrà notatur Vespasianus, quòd super cœnam, & semper aliàs cum amicis fuerit dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, vt ne turpibus quidem verbis

bis abstineret. *Studiorum honor*) Si aliquis studiosus eloquebatur, illi plurimum reuerentiæ adhibebat. *Inde*) Quia nos amas & semper cupis nobiscum versari, an magis, quia frugalis & parcus breui somno detineris. nam crapula distenti profundiori somno premuntur. *Angustius*) Breuius. *Vt participes*) Tanquam aliqua pars illarum sit nostra. *Prioribus*) Veris.

omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensa possessione circumuenis. nec vnius oculis flumina, fontes, maria deseruiunt. Et quid Cæsar non suum videt: tandémque imperium principis quàm patrimonium maius est. multa enim ex patrimonio refert in imperiũ, quæ priores principes occupabant, non vt ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedésque nobilium immigrant pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore seruo teruntur, aut fœda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes deterso situ auctas, ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa sunt animo, ab interitu vendicare. muta quidem illa, & anima carentia, sentire tamen & lætari videntur: quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint esse domini, non seruientis. Circumfertur sub nomine Cæsaris

Omne stagnum) Quamuis legatur Domitianum nihil pensi habuisse, quin prædaretur omni modo bona viuorum, ac mortuorum. hæc tamen magis Neronis gesta respicere videntur, qui piscinam inchoauerit à Miseno ad Auernum lacum contectam, porticibúsque conclusam, quò quicquid totis Baiis calidarum aquarum esset, committeretur. item stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad vrbium speciem, rura insuper aruis atque vinetis & pascuis syluísque varia cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum. *Circumuenis*) Muro circumcludis. *Deseruiunt*) Subiecta sunt. sanè monstrauit auream Neronis domum, in quam vulgatum illud apud Tranquillum extat. Roma domus fiet, Veios migrate quirites, Si non & Veios occupat vna domus. & Martialis eam in spectaculis mordet. nam post incendio absumptam priorem domum, qua palatium & Mecœnatis hortos continuauerat, alteram extruxit, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo essent, quàm arua & stagna, & in modum solitudinum, hinc syluæ, inde aperta spacia, & prospectus, autore Tacito. *Imperium*) Quia ciues dicto Traiani sunt audientes: siue quòd aliorum principum tam latum erat patrimonium, quàm imperium, nunc verò secus quando non omnes imperij agros solus princeps possideret. *Patrimonio*) Ex rebus suis. *In imperium*) Ad vtilitatem publicam. *Occupabant*) Iniustè rapiebant. *Ne quis alius frueretur*) Vt inculta & inutilia relinquerentur. *Pares*) Nobiles. *Immigrant*) Redeunt. migrare est discedere à solita habitatione, in alium locum. Liuius primo ab vrbe condita: consilium migrandi à Tarquiniis cœpit. & dixerat iam continens agmen migrantium impleuerat vias. *Receptacula*) Ædes. *Habitatore seruo*) Malos notat principes, qui ad delatores seruos dominorum enectorum domos transferebant. *Vastitate*) Spaciosa solitudine. *Procumbunt*) Ruunt, cadunt. *Datur*) Licet. *Deterso situ*) Sublata vetustatis putredine. *Reparatas*) Refectas. libro enim sexto, hortatur Fabatum vt velit reficere vil-

lam Camillianàm, vetuſtate vexatam. *Siſtere ruinas)* Reparare ruentes domos. *Solitudinem pellere)* Immittere qui deſertas incolant. rem ipſam propoſitam tractat. *Eodem)* Ingenti. *Anima carentia)* Sine ſenſu, & ratione vocéq; nam ſecundum Diogenem libro ſeptimo, partes animæ octo ſunt. quinque ſenſus, & quæ nobis ſunt ſeminales rationes, vocaliſque & rationalis pars. *Niteant)* Splendeant, reparata, & ſuperinducta noua ſuperficie. *Domini)* Poſſeſſoris, patrisfamiliæ.

tabula ingens rerum venalium, quòd ſit deteſtanda auaritia illius, qui tam multa concupiſcebat, cùm haberet ſuperuacua tam multa. tunc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amœnior villa. nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipſe inducit. ipſos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam niſi Cæſaris ſuburbanum licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta ſecuritas temporum eſt, vt ille nos principalibus rebus exiſtimet dignos: nos non timeamus, quòd digni eſſe videmur. nec verò emendi tantùm ciuibus tuis copiam præbes, ſed amœniſſima quæque largiris & donas, iſta inquam donas in quæ electus, in quæ adoptatus es. transfers quod iudicio accepiſti. ac nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes. Idem tam parcus in ædificando, quàm diligens in tuendo. Itaque non vt ante immanium tranſuectione ſaxorum vrbis tecta quatiuntur, ſtant ſecuræ domus, nec iam templa nutantia. Satis eſt tibi nimiúmque cùm ſucceſſeris frugaliſſimo principi, magis reijcere aliquid &

Tabula ingens) Nomina multarum rerum notata in tabula, quas Traianus venales propoſuerat. ſic Nerua liberalitatibus pecuniæ inops, veſtes primùm, & vaſa aurea atque argentea, precioſam præterea ſuppellectilem ſiue ſua etiam, ſiue imperialia auctioni ſubiecit, autore Dione. & Capitolinus refert Antoninum philoſophum, ne in bello Marcomanico, iam exhauſto ærario, extra ordinem prouincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorum imperialium feciſſe, vendidiſſéque aurea pocula, & criſtallina, & myrrhina, vaſa etiam regia, & veſtem vxoriam ſericam, & auratam, gemmáſque etiam quas multas in repoſtorio ſanctiore Adriani repererat. & per duos quidem menſes hanc venditionem celebratam. tantúmque auri redactum, vt reliquias belli Marcomanici ex ſententia proſecutus, poſtea dederit poteſtatem emptoribus, vt ſiquis vellet empta reddere, atque aurum ſuum recipere liceret. nec moleſtus vlli fuit, qui vel non reddidit empta, vel reddidit. *Quod ſit)* Qua re deteſtari poteſt. *Illius)* Domitiani. *Tam multa)* Traductio, color. *Superuacua)* Non neceſſaria. ille enim auarus eſt, qui ſuperuacua quærit & comparat. *Exitialis)* Exitij cauſa. *Laxior)* Pulchrior, latior. *Amœnior villa)* ædificium in prædiis lautius extructum, quod eruditi prætorium vocant. *In hæc eadem)* Ædificia ſplendida. nam poſt Titum & prius Veſpaſianum, Traianus domum Neronianam publicis commodis accommodauit. *Inducit)* Contrà malus princeps expellebat. *Hortos)* Neronianos. *Magni)* Ironia. *Niſi Cæſaris)* Imperatoris tantùm, nulli commune. *Licemur, emimus)* Inde licitatio Oblatio precij in venditione. *Implemus)* Noſtris rebus

bus, & habitatione. *Suburbanum*) Poſſumus intelligere Albanam villam. in quam plurimum Domitianus ſecedebat. neque aliquem moueat, quòd Alba diſtaret ab vrbe, clx. ſtadiis. nam & libro ix. ſuburbana de remotioribus dixerat. *Principalibus*) Cæſarianis. vtitur hoc verbo etiam alibi, neque ſolus Secundus, ſed & Tranquillus. Caligula, dicens, pœnitentiam ſimulans, quòd principalium rerum priuatis copiam faceret. identidem offendes apud iuriſconſultos. Apuleius viii. virum principalem pro optimate & ampliſſimo in ciuitate dixit: & principalis porta nominatur, quòd in eo loco eſt, in quo principes ordinis tendunt. *Largiris*) Fuit enim amicis liberalis. *In qua*) Imitatus patri ſui Neruæ exemplum, quem ſcimus omnia vendidiſſe præter admodum neceſſaria, nihilo tamen ſegniorem adiuuandis & extollendis amicis, quibus complura contulit beneficia. *Iudicio*) Exiſtimatus bonus à Nerua vt aiς. *Per amicos*) Quòd donaſti amicis, & apud eos tanquam tuum repoſuiſti. an magis iudicio amicorum. *Parcus*) Modeſtus circa res proprias. *In ædificando*) in excitandis nouis ædificiis. quare non immeritò notatur Nero qui in nulla alia re damnoſior fuerit, quàm in ædificando, & Claudius, quòd magna opera potius quàm neceſſaria perfecerit. excitauit & multa Domitianus, in quibus illa ſuperflua videri poſſunt, ſtadium, odeum, naumachia. *Tuendo*) Reperando, quæ iam ſtructa neceſſariò fuerant. *Vt antè*) Sub aliis paincipibus. *Tecta quatiuntur*) parietes domorum ex tranſuectione columnarum concutiuntur: quod incommodum Iuuenalis ſatyra iii. non præteriit. longè coruſcat Sarraco veniente abies atque altera pinum Plauſtra vehunt. nutant altè populóque minantur. Nam ſi procubuit qui ſaxa Liguſtica portat Axis, & euerſum fudit ſuper agmina mõtem, Quid ſupereſt de corporibus? magis tamen hîc conueniunt Senecæ verba ex epiſtolis, in hunc inquit vſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus. *Nutantia*) Se mouentia. ruinam minitantia. *Nimiúmque*) Supérque. *Frugaliſſimo principi*) Neruæ, qui niſi neceſſaria retinuit. *Reiicere*) Quamuis enim multa vendidiſſet Nerua, tamen ex illis quæ videbantur neceſſariò relicta, quædam Traianus diſtraxit.

amputare ex his, quæ princeps tanquã neceſſaria reliquit. Præterea pater tuus vſibus ſuis detrahebat, quæ fortuna imperij dederat. tutius quod pater. At quàm magnificus in publicum es? hinc

Amputare) Circumcidere, abradere, tanquam ſuperuacua, quod eſt continentis, autore Seneca. *Detrahebat*) Amputabat omnia præter vſui ſuo opportuna. *Tutius quod p*) Securius hoc faciebat, quia paterat, vt qui liberum in bonis imperium haberet. *Magnificus*) Ille magnificus dicitur, autore Ariſtotele, qui in magnis pro dignitate ſumptum facit, vt in remp. vel qui res præclaras gerit. vnde nec iniuria Theſeus apud Ouidium magnificus appellatur. Tullius & Opimius apud Valerium editis operibus magnifici dicuntur. & Liuius Romulum factis virum magnificum ſcribit. & Valerius, magnificum Camilli Veientanum triumphum. interdum tamen magnificus pro glorioſo & iactabundo ponitur. *In publicum*) Circa publica ædificia. Eutropius autor, orbum terrarum ab eo extructum. multa enim & valdè neceſſaria conſtruxit. vt vias, in quibus ſternendis nullius ſanguinem vitámque abſumpſit, pariter in portibus, & publicis ædibus. nam fuit natura magnificus & gloriæ non incurioſus. hæc traduximus ex Dione: ad hæc, & gymnaſium, item Theatrum in campo Martio poſuit, deduxit & aquam in vrbem, quæ ab eo Traiana eſt appellata. columnam cochlidem, quæ adhuc extat in foro erexit, ibi geſta ſua incîdens. quare à Plutarcho in Publicola iure Domitianus reprehenditur. ſi quis, inquit, Capitolii luxuriam miratur, is ſi vnam in Domitiani domo porticum aut baſilicam, vel balneum, aut concubinarum diætam vidiſſet: profectò, quale eſt illud Epicarmi contra prodigum dictum, Non beneficus tu quidem morbo afficeris,

ædificare gaudes, tale quid in Domitianum vſurparet, non religioſus tu quidem, aut honoris cupidus, morbo affice[r]is, ædificare gaudes.

porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, vt non conſummata, ſed tantùm commutata videantur: hinc immenſum latus circi templorum pulchritudinem prouocat. digna populo victore gentium ſedes, nec minus ipſa viſenda, quàm quæ ex illa ſpectabuntur. viſenda autem cùm cætera ſpecie, tum quod æquatus plebis ac principis locus. Siquidem per omne ſpaciũ vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius ſpectandi Cæſaris ſuggeſtus, quàm propria quæ ſpectet. Licebit ergo ciuibus tuis

Porticus] Nunquam memini legiſſe Traianum porticus extruxiſſe, ſed portus, teſtimonio Dionis & ipſius Secundi. niſi volumus intelligere porticus extructas circa forum Traiani: de quo Caſſiodorus: verùm cùm ad forum Traiani veniſſet, ſingularem ſub omni cœlo ſtructuram, vt opinantur æternam, mœnium aſcenſione admirabilem, hærebat attonitus per Giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus appetendos. omni. itaque ſpe homini quicquam conandi depoſita, Traiani equum ſolum in medio atrii locatum, qui ipſum principem vehit, ſe imitari velle & poſſe dicebat. *Delubra*) Templa. nam Iani templum in melius & maius erexit, de quo Martial. x. Annorum nitidíque ſator pulcherrime mundi. Publica quem primum vota precéſque canunt. Peruius exiguos habitabas ante penates, Plurima qua medium Roma terebat iter. Nunc tua Cæſareis cinguntur limina donis: Et fora tot numeras Iane quot ora geris. At tu ſancte pater tanto pro munere gratus, Ferrea perpetua clauſtra tuere ſera. *Occulta celeritate.* Derepente, ex improuiſo. *Conſummata*) Perfecta ab ipſis fundamentis. *Commutata*) Reparata, refecta: quod celerius fit. *Immenſum latus Circi*) Ex lapide Naumachiæ, quam Domitianus fabricauerat, per Traianum maximus circus aduſtis vtrinque lateribus extructus eſt. Dion inquit, Circum collapſum ampliorem, atque etiam elegantiorem Traianus reſtituit. quod ideo ſe feciſſe inſcripſit, vt populum Romanum capere poſſet. quod teſtatur vetus elogium in lapide, quo & liberalitas ipſius principis, & locorum adiectio & ampliatio celebratur. tres in vrbe Circi fuere, vnus ad templum Floræ ſexta vrbis regione: alius nona qui dictus eſt Flaminius: tertius vndecima cognomento Maximus, qui capiebat loca cclxxxv. millia, xii. portas. nam & Auſonius monſtrat à ſingulis lateribus ſex portas habuiſſe, præter oſtium, quod patebat ad medium ſtadium. Oſtia quot pro parte aperit ſtridentia Circus, Excepto medium quod patet ad ſtadium. Circum ergo Maximum nunc Secundus intelligit. *Latius*) Protenditur enim in longitudinem, & hinc inde parietibus munitur. in quibus extructa ad ſpectandum loca *Prouocat*) Imitatur. *Populo*) Romano. *Victore gentium*) Et hercle ſi omnes hiſtorias diſcutiamus, nullam gentem inueniemus, quæ tot victoriis claruerit, ac fines imperii tam latè protulerit, támque diu tenuerit. *Viſenda*) Admiranda, contemplanda. *Quæ*) Spectacula, ludi præſertim Circenſes. neque tamen me fugit alia ludorum genera teſtimonio Tranquilli exhiberi ſolita in Circo *Ex illa*) Sede & loco. *Viſenda*) Epanalepſis. *Specie*) Facie, forma. *Æquatus*) Par eſt *Omne ſpacium*) Cuneorum longitudinem. *Vna facies*) Eadem apparentia, cùm antequam exureretur diſtincta eſſent loca. nam per quingentos & quinquaginta octo annos ſenatus populo mixtus ſpectaculo ludorum interfuit. ſed hunc morem Attilius Seranus & Lucius Scribonius ædiles, ludos matri deũ facientes, poſterioris Africani ſentẽtiam ſecuti, diſcretis ſenatus

natus populíque locis soluerunt. eáque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. *Continua*) Coniuncta & similia. *Magis proprius*) Decentior, augustior. *Suggestus*) Pulpitum, sedes excelsior. *Propria*) Sui & non alterius. nam spectacula erant communia.

inuicem contueri. dabitur non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum quinque millia adiecisti. auxeras enim numerum eius congiarij facilitate, maiorémque in posterum suscipi liberalitatis tuæ fideiusseras. horum vnum si præstitisset alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribúsque aris, & grandioribus victimis

Inuicem) Mutua vice te inspicere, sicut tu illos. contrà Nero primùm accubans paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto, spectauit. Augustum recitat Tranquillus Circenses ex amicorum ferè libertorúmque cœnaculis spectasse, interdum è puluinari. vnde sequitur cubiculum, quod imprimis referri potest ad Neronem, quem accubantem, id est, in lecto iacentem, spectasse diximus. *In populo*) Inter populum Romanum pari sede. *Populo*) Repetitio. *Locorum*) Sedilium. *Adiecisti*) Addidisti ad veterem circi numerum. *Eius populi*) Paulo enim minus, suprà testatus est, quinque millia ingenuorum de publico alendos suscepisse. *Congiarij facilitate*) Liberalitate in præbendis alimentis. *Maiorem*) Numerum filiorum. *Iusseras*) Incitaueras, hortatus fueras *Suscipi*) Tolli, generari à parentibus. *Fide*) Sub spe, quibus scilicet daturus esses alimenta. *Vnum*) Munus. *Horum tot*) Quæ tu præstitisti. *Alius*) Imperator. Augustum videtur intelligere, qui caput radiata corona vt oculis instar solis etiam venerationem sibi adscisceret, illustrauit, sed, ne inuidiam faceret, non nominauit. *Radiatum*) Radiis distinctum. argentea enim imperatorum numismata radiis distincta vidimus. quomodo nunc beatos, nondum tamen consecratos pingunt. nouimus Caium diuinam maiestatem sibi asseruisse, dato negocio, vt simulachra numinum religione & arte præclara, inter quæ Olympiaci Iouis apportarentur egregia, quibus capite dempto, suum imponeretur: & consistentem sæpius inter fratres deos medium. adorandum se adeuntibus exhibuisse. & quendam eum Latialem Iouem consalutauisse. templum etiam numini suo proprium, & sacerdotes, & excogitatissimas hostias instituisse. in templo simulachrum aureum iconicum stetisse. ista tamen potiùs ad Domitianum referenda, sicut indicant consequentia. nam ei sacrificatum largo cruore Martialis meminit, & quidam scripsere se deum scripto & sermone appellari voluisse, post trucidatos duce Flacco Nasamones: pro quibus adeo elatum, vt in senatu iactauerit, quod illos ab humanis sustulisset, itaque dignum se deum dici. *Media inter deos p.*) In medio deorum: Domitianus enim, autore Tranquillo, statuas sibi in Capitolio, non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. *Augustioribus*) Nobilioribus, & cum maiori maiestate. *Grandioribus*) Bobus albis, cum auratis cornibus. nam hæ dicebantur maiores hostiæ. & deorum honori immolabantur: de quibus Athenæus libro nono, nisi mēda est in ordine librorum, ibi inquam, vbi deorum pompas enarrat. ibant tauri duo millia eiusdem coloris, aura tis cornibus & frontibus coronati. preter enim auratа cornua maiores etiam hostiæ videntur appellatæ, quoniam ex tauris fiebant, & præsertim apud Clitumnum nutritis, quos eximios quidam vocatos putant. alii, vt Plinius, opimas victimas, & lautissimam deorum placationem, de quibus plura lib. viii. ca. xlv. id quod etiam Tertullianus confirmat, ante fores collocari.

nam priorum imagines & statuæ intra templa & deos ipsos collocabantur; Traiani verò pro templorum foribus, aut domorum. Plinius lib. xxxv. aliæ in foribus circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refigere licebat. Plin. lib. xxxiii. deorum honori in sacris nihil aliud excogitatum est quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur: eas Liuius ab vrbe condita, opimas appellat. P. inquit, Decium consul centum bobus, eximióque vno albo opimo auratis cornibus donauit, quem P. Marti immolauit. M. Tullius pro lege agraria. erant inquit hostiæ maiores in foro Constantiæ, quæ ab his prætoribus ad prætorem & tibicinem immolabantur. hostiarum duo genera prodidit Macrobius lib. iii. Sat. vbi plura quàm huc transferre deceat, explicantur. inter hostiam & victimam hoc differre Seruius existimat, quòd hostiæ fiant ab iis, qui in hostem pergunt: victimæ, quę post victoriam fiunt. sed hæc licẽter confundi, idem est autor. ferũt Caiũ instituisse, vt sibi immolarẽt phœnicopteros, pauones, tetraones, numidicas, meleagrides, phasianos.

inuocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, postibúsque prætexi. Sic fit, vt dei summum inter homines fastigium seruent, cum deorum ipse non adeptus. itaque tuam statuam in vestibulo Iouis optimi maximi vnam alterámve & hanc æream cernimus. at paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area, hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, cùm incesti principis statuis permixta deorum simulachra sorderent. Ergo istæ quidem æreæ, & paucæ manent, manebúntque quandiu templum ipsum. illæ autem aureæ & innumerabiles strage & ruina publico gaudio

Inuocaretur) Propiciaretur. *Excubare pro t.*) Statuas tuas poni ante fores templorum. *Prætexi*] Præponi, præstrui. *Sic fit*] Tu causa es, vt dii verè pro numinibus colãtur ab hominibus. *Non ad*) Videlicet sis summum deorum fastigium, id est, cùm vnus non coleris pro deo. nam cùm imperatores volebant in vita coli pro diis, faciebant vt se non solum, verùm & deos homines negligerent. *In vestibulo a. f.*] Si qui quærit quid sit vestibulum, requirat li. ii. quæ à nobis recitantur. *Iouis*] Capitolini. *Vnam alt*] Duas. *Hanc v.*] Secũdam scilicet statuam. nam fuit Traianus eiusmodi honorum parcissimus, quod ipse testatur in rescriptis ad Secundum. *Paulo antè*) Viuo Domitiano. *Aditus*) Fores. *Gradus*) Scalarum. nam Capitolium centum gradibus ascendebatur, referente Tacito lib. xix. quod Domitianus refecerat Vitelliano bello incensum sub titulo suo tantum, ac sine vlla pristini autoris memoria, nouam insuper ædem excitauit in Capitolio Custodi Ioui. *Area*) Templi Iouis Capitolini. Plutarchus in Publicola Domitianum notans, vt nuda, inquit, Syllæ in Capitolio extruendo, ita aurea tibi omnia esse cupis. *Seu potius*) Correctio. *Polluebatur*) Prophanabatur, deturpabatur. *Incesti p.*) Domitiani, qui fratris Titi filiam Iuliam alii collocatam, corrupit. mox patre ac viro orbatam, ardentissimè palámque dilexit, vt etiam caussa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere. vnde exiit illa indignatio satyrica, Cum tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo similes effunderet offas. *Simulachra*) Deorum effigies in quem sensum sæpe offendes apud Tranquillum. *Sorderent*) Inquinarentur. *Istæ æreæ*) Tuæ ex ære. *Templum i.*) Capitolini Iouis manebit. sic Horatius auguratur sua carmina victura, quamdiu imperium Romanum. sed hic vt minora suis scriptis tempora attribuit, sic Martialis æterna templo Flauiæ gentis, sed diuersa ratione. *Illæ autem a*] Eusebius in Chronicis. Domitia-

nus nullam sibi nisi auream & argenteam statuam poni in Capitolio passus est. & Dion. cùm agmen, inquit, in Dacos duxisset nihil tamen memorabile gerens, in vrbem scripsit, tanquam vicisset. quare tot honores illi decreti, vt vniuersus orbis Romanæ ditionis statuis illius repleretur. inde Secundus iure innumerabiles appellauit. quas post necem odio in eum ciues, omnes conflarunt. vnde Eusebius ait: clypei & imagines Domitiani vbique per vrbem in terram sunt deiectæ, & à populo per ignominiam publicè sunt conculcatę. ex quibus, secundum Dionem in Nerua, vis ingens pecuniæ comparata fuit. Tranquillus præterea, senatus morte eius adeo lætatus est, vt repleta certatim curia non temperarit, quin mortuum contumeliosissimo, atq; acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas inferri, clypeósque & imagines eius coram detrahi, & ibidē solo affligi iuberet: nouissimè eradendos vbique titulos, abolendámque omnem memoriam decerneret.

litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sæuire securibus, vt si singulos ictus sanguis dolórque sequeretur. Nemo tam temperans gaudij seræque lætitiæ, quin instar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendásque imagines abiectas excoctásque flammis: vt ex illo terrore, & minis in vsum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Cæsar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos quicquid debeamus, illius quod bene facias muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte, velut intercepti diuertere via cogebantur, cum sæuissimi domini atrocissima effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat. Omnia P.C. quæ de aliis principibus à me, aut dicuntur, aut dicta sunt,

Litauerunt) Satisfecerunt. nam non omnis qui sacrificat, litat. cùm sacrificare sit veniam petere. litare verò propiciare, & votum impetrare. Plautus in Pœnulo, si herclè istud vnquam factum est, tum me Iupiter faciat, vt semper sacrificem, neque vnquam litem. & Macrobius super illud Virgilij, animáque litandum Argolica: litare dicit, est sacrificio facto placare numen: legimúsque quod litare sola non potest oratio, nisi is, qui deos precatur, etiam aras manibus apprehendat. deductum litare à precibus, quas Græci λιτὰς vocant. conuenienter igitur dictum strage & internecione statuarum pessimi principis litatum gaudio publico. quòd scilicet illarum sacrificio sit impetratum à diis publicum gaudium. *Illidere*) Concutere. *Instare ferro*) Ferire. rem ipsam tractat per amplificationem, & per descriptionem ante oculos ponit. *Vt si*) Tanquam si ex singulis ictibus dolorem sentirēt statuæ, & sanguis manaret. *Instar*) Loco. *Artus*) Statuarum. sunt autē artus corporis partes inter iuncturas connexæ. dicti artus, quòd inter se arctentur, siue ἀπὸ τȣ̃ ἄρθρȣ autore Festo. *Membra*) Septem illa præsertim, quæ in aperto sunt, intelligit, caput, pectus, brachia, tibias, & pudendum. nam quæ Macrobius libro 1. de somnio Scipionis numerat, intra hominē sunt: superioribus adiūgi possunt aures, manus, pedes. *Truces*) Respexit Domitiani vultum, de quo iā dixerat superbia in fronte, ira in oculis. *Excoctásque flammis*) Liquefactas igni, & transformatas in aliū vsum. cui rei videtur Iuuenalis simile illud Sat. x. descendunt statuæ, restémq; sequūtur. Ipsas deinde rotas bigarum impacta secu-

ris Cædit, & immeritis franguntur crura caballis. Iam stridunt ignes, iam follibus atque caminis Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens Seianus. deinde ex facie toto orbe secunda Fiunt vrceoli, pelues, sartago, patellæ. *Ex illo t.*) E metuendo & sæuo tyranno *Mutarentur*) Imagines. *In vsum h.*) In vasa & instrumẽta ad vsum & voluptatem humanam. *Genium*) Statuam, deum, in cuius tutela viuis postquam genitus es. *Bonitati tuæ*) Pro virtutibus tuis. *Illi*) Ioui pateris nos debere, quicquid tibi debemus. & sanè omne bonum per quæcunque nostrum fit ad deũ referendum est. *Qui te d.*) Nobis imperatorem. nam in sinu Iouis præfatus est Traianum factum principem. *Per capitol i.*) Per viam quæ ducit ad Capitolium. *Intercepti*) Ablati. per diuerticula enim ducebantur ad collem Tarpeium, cũ recta via non posset simul omnes capere. *Domini*) Domitiani. *Tanto c.*) Quod etiam testatur Mart. Antè colebatis votis & sanguine largo Maiorẽ Alcidem. nunc minor iste colit: Hunc magnas rogat alter opes, rogat alter honores: Illi securus vota minora facit.

eò pertinent, vt ostendam quàm longa consuetudine corruptos, deprauatósque mores principatus parens noster reformet, & corrigat. alioqui nihil non parum gratè sine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum ciuium officium est, insequi dissimiles. neque enim satis amarint bonos principes, qui malos satis non oderint. Adyce quod imperatoris nostri non aliud amplius, ac diffusius meritum est, quàm quòd insectari malos principes tutum est. An excidit dolori nostro modo vindicatus Nero? permitteret credo famam, vitámque eius carpi, qui mortem vlciscebatur? nec vt in se dicta interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur? Quare ego te Cæsar muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono: quod licet nobis, & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros sub exemplo præmonere. nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum principum manes, à posterorum exsecrationibus conquiescant. Quo constantius, P.C. & dolores nostros, & gaudia proferamus, ingemiscamus illis, quæ patiebamur. Simul vtrunque faciendum est sub bono principe.

Eò pertinent) Ad id tendunt, & spectãt. *Parens n.*) Traianus. *Alioquin*) Insuper. *Nihil non*) Etiam. *Parum g.*) Ineleganter, incultè, cum paruo decore, præter artẽ, cùm Aphthonius præcipiat ex comparatione laudandum, colligendo maius esse quod laudatur, quàm quod trahitur in comparationem. *Laudatur*) Traianus. *Piorum*) Bonorum. *Dissimiles*) Malos. *Neque e.*) Contentio. *Satis*) Traductio. *Tutum est*) Hinc trahitur & coniectura Iuuenalem satyram suam, & scribere & publicare ausum sub Traiano, libertate seculi permittente. *Nero*] Domitianus sanguinarius qualis Nero. vnde caluum Neronem Iuuenalis appellauit. Cùm iam semianimem laceraret Flauius orbem Vltimus, & caluo seruiret Roma Neroni. placet tamen magis vt simpliciter intelligatur. *Modò vindicatus Nero*] Quia paulo antè quàm moreretur Domitianus, supplicium sumpsit de Epaphrodito, in vindictam Neronis, tradente Dione, Domitianum Neronis Epaphroditum prius expulisse, deinde iugulasse, quòd Neronem in nece iuuisset, vt ex huius supplicio suos libertos deterreret, necquid tale vnquam in se auderent. *Permitteret*) Libertatem daret Domitianus.

per-

perinde ac si diceret minimè. nam hoc agit interrogatio. *Eius*) Neronis. quantò diligentius intueor, eò illorum indulgentiam admiror, qui asseruerunt Iuuenalem ausum scribere satyram viuo Domitiano, cùm hic locus Secundi apertè repugnet. *Mortem*) Neronis. argumentum à minori ad maius. *Vt in se dicta*) Tanquam quæ de Nerone dicerentur, de Domitiano intelligerentur. nam si Heluidium filium occidit, quod quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium suum cum vxore Domitia tractasset, quantò magis vlcisceretur, qui sæuitiam Neronis, & imperatoris, & sibi simillimi damnaret. *Muneribus t.o.*) Comparo te omnibus, id est tu solus æquasti, si tua omnia beneficia computantur, omnium imperatorum munera, multorum verò superasti. *Muneribus*) Munus tripliciter sumitur secundum iurisconsultos. aut pro dono, aut pro onere, à quo immunitas, vocatio ab oneribus, tertio pro officio. vnde municipes deducti ab officiis capiendis cum pop. Rom. *Omnibus*) Imperatoribus. *In præteritum*) Quia iam fuerunt. *Manes*) Animæ. *Execrationibus*) Imprecationibus. omnis enim execratio tristis autore Plutarcho est, & maximam vim habet. scriptum est apud Appianum, Anteium tribunum cùm non posset obsistere Crasso, profecturo ad bellum Parthicum, sudem igne torrentem anteposuisse ianuæ obuio Crasso, & delibatis auidè sacris, execrationes diras & horrendas extulisse, sæua quædam numina & immania inuocasse, atque in eum imprecatum. has quidem execrationes Romani condi solitas, & antiquas profitentur: talem quoque habere potestatem, vt nemini fas sit, qui in eas inciderit, effugere. pessimè tamen operari his vtentem, si non à conuenientibus & à multis excitentur: meminit Plutarchus in Aristide alterius generis execrationis, quæ solet fieri in perfidos. *Illis*) Malis. *Patiebamur*) Sub Domitiano. *Simul*) Et dolores & gaudia perferre.

Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsæ gratiarum actiones agant: meminerintque sic maximè laudari incolumem imperatorem, si priores secus meriti reprehendantur. Nam cùm de malo principe posteri tacent, manifestum est eadem facere præsentem. Et quis iam locus miseræ adulationis manebat? cùm laudes imperatorum ludis etiam, & commessationibus celebrarentur, saltarentúrque, atque in omne ludibrium effœminatis vocibus, modis, gestibus frangerentur? sed illud indignum, quòd eodem tempore in senatu, & in scena ab histrione, & à consule laudabantur. Tu procul à tui cultu

Hoc) Repetitio. *Incolumem*) Viuum, superstitem. *Secus m.*) Mali. *Eadem*) Reprehendenda. *Præsentem*) Viuum principem. *Et quis iam locus*) In summum locum processerat adulatio temporibus Domitiani, quod apertè ostēdit Iuuenalis satyra quarta, vbi introducit piscatorem imperatori blandientem. Et tua seruatum consume in secula Rhombū. Ipse capi voluit. quid apertius. & tamen illi Surgebant cristæ, nihil est, quod credere de se Non possit, cùm laudatur diis æqua potestas. *Ludis*) Multa apud Martialem epigrāmata sunt, quibus applaudit ludis & muneribus Domitiani, & Statius epulum publicum versiculis celebrat. *Cōmessationibus*) Caput extat apud Tranquillum de potu, & commessationibus Tiberij, vbi notatur is princeps, quòd admodum bibaculus noctem continuámque biduum epulando potandoque consumpserit. vnum de multis epigramma Martialis recitabo, in quo more suo adulando cœnam Domitiani imprimis commendat. Ad cœnam si me diuersa vocaret in astra, Hinc inuitator Cęsaris inde Iouis, Astra licet propius, palatia lōgius essent, Responsa ad superos hæc referenda darem: Quærite qui malit fieri conuiua tonantis, Me meus in terris Iuppiter ecce tenet. commessatio autem cibus dici-

tur quacunque hora extra ordinem sumptus, propriè tamen qui post cœnam capitur. dicta commessatio ἀπὸ τῆς κώμης à vico. prius enim in vicis habitabant, quibus in locis alij alios inuitabant. non negauerim tamen deduci posse ἀπὸ τοῦ κώμου, à lasciuia & festo ebrietatis, ac intemperantiæ. nonnulli etiam à comesse, vel à comitate deductum putant. *Saltarentúrque)* Per Pantomimos quos suprà memorauimus in theatro cursitasse, exultasse, obstupuisse, ac deinde singulos dominorũ gestus cum canticis reddidisse. *In omne ludibriũ)* In omne genus ludi. pariter Augustinus, pantomimorum ludos ludibria appellat. *Effœminatis)* Mollibus, lasciuis, libidinosis. *Modis)* Gestibus, dissolutio. color. *Frangerentur)* Fracta voce pronunciarentur, emollirentur, eneruarentur. *Scena)* Vbi histriones saltabant. *In senatu)* A consule laudabatur princeps. *Cultu)* Laude.

ludicras artes remouisti. Seria ergo te carmina, honórque æternus annalium, non hæc breuis & pudenda prædicatio colit. quinetiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror? cùm eos quoque honores, qui tibi à nobis offeruntur, aut delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam paruum in senatu agebatur, vt non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, &

Ludicras artes) Histrionicas, ludi causa repertas, viles, infames. Iulianus & Vlpianus ff. tertio: qui artis ludicræ pronunciandiue causa in scenam prodierit, infamis esto. vbi iurisconsulti athletas, xysticos, & multos alios secernunt ab arte ludicra. Pegasus autem eos qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes famosos esse, & Vlpius Nerua responderunt. *Seria carmina)* Continentia res graues, & gesta Traiani admiranda. hæc tamen cum cæteris intercidere. *Annalium)* Historiarum. annales sunt veluti historiarum argumenta, & res gestæ plurium annorum, quæ obseruato cuiusque anni ordine deinceps conscribuntur. vnde Liuius, qui Romanorum gesta xviij. libris complexus est, annales inscripsit: quod ferè singulorum annorum actus continerent. at ἐφ ημερὶς singulorum dierum acta declarat: qualia sunt Taciti, & à nobis diurnales actus vocati. nec me præterit Macrobium dicere, pontificibus permissam potestatem conferendi memoriam rerum gestarum in tabulas, & hos annales maximos, quòd à pontificibus maximis conferrentur, appellatos. & Seruium scripsisse annales esse annorum & temporum quæ ætas nostra non vidit. quam opinionem tanquam falsam Verrius Flaccus reprehendit, autore Gellio. apud quem libro v. multa super hoc diligentius disputata inuenies: monumentis verò literarum vitam Traiani apud nos mandauere Marius Maximus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius, Valens, Dion apud Græcos, sed proh dolor! nisi compendia admodum breuissima ad manus nostras peruenêre. *Hac)* Per histriones. *Prædicatio)* Laudatio scenica. *Breuis)* Momentanea, cito interitura. *Pudenda)* Lasciua. *Ipsa th.)* Ipsi spectatores. *Scenæ)* Histriones. *Istud)* Quod spernas per histriones probari. occupatio. *Nobis)* Senatoribus. *Delibare)* Decerpere partem eorum, & leuiter degustare. præstruit quæ dicturus sit. *Recusare)* Quod scilicet consulatum & censuram recusaueris. *Quibuscunque)* Senatoribus. *Censendi)* Sententiam dicendi. *De ampliãdo gladiatorum n.)* Tranquillus in Iulio Cæsare, cautum, inquit, à senatoribus de numero gladiatorũ,

quo

quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret, cùm multiplici vndique familia comparata Cęsar inimicos exterruisset. & Tacitus meminit senatusconsulto permissum ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum. & Petum Thraseam contradixisse, materiámque præbuisse obtrectatoribus arguendæ sententiæ. sed hîc apertè de Domitiano loquitur. *Collegio f.)* Mamurius faber cùm alii in vrbe cessassent artifices effingere ancile, diffiderentque ac desperarent, vsque adeo eius similitudinem descripsit, vt ne ipse quidem numa verum dignosceret. inde collegia fabrorum instituta, quorum frequenter mentio fit apud Victorem, eorúmque magistratus apud antiquos in precio fuit, ita vt quidam solo honore contenti fuerint. & in multis vetustis monumentis præfectos fabrûm vel etiam fabrorum reperies, in quibusdam etiam quatuor præf. ctos fabr. fuisse cognosces. collegia fabrorum in vrbe testatur Asconius. vbi refert collegia S. C. & pluribus legibus sublata, præter pauca atque certa, quæ vtilitas ciuitatis desiderasset, vt Fabrorum lictorúmque. Insuper Liuius meminit à Seruio rege duas centurias primæ classis additas esse fabrorum, quæ sine armis stipendia facerent, datum munus vt machinas in bello ferrent. & caput est apud Vegetium de officio præfecti fabrorum. nam legio habebat fabros lignarios, structores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliquosque artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad machinas turrésque ligneas, cæteráque quibus vel oppugnantur aduersariorum ciuitates, vel defenduntur propriæ, præparatos, etiam qui arma, vehicula, cæteráque tormentorum genera formabant. horum omnium iudex proprius erat præfectus fabrorum. an potius intelligendum de collegiis fabrorum, quæ in vrbibus instituebantur ad arcenda ædificiorum incendia.

quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, excessuróśque templorum fastigium titulos, nunc menses etiam, nec hoc singulos nomini Cæsarum dicabamus. patiebantur illi, & quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrum tanquam oblitus eius, de quo refertur,

Quasi p.) Tanquam subacta imperio Romano Germania & Dacia, cùm turpiter cessisset. *Ingentes a.)* Triumphales. recitauimus Domitianum innumeros Ianos arcúsque cum quadrigis & insignibus triumphorum, per regiones vrbis struxisse. Maximum omnium Martialis carmine celebrat iuxta templum Fortunæ reducis: Grande loci meritum testantur & altera dona. Stat sacer edomitis gentibus arcus ouans. Hic gemini currus numerant elephanta frequenter. Sufficit immensis aureus ipse iugis. Hæc est digna tuis Germanice porta triumphis. Hos aditus vrbem Martis habere decet. *Excessuros tit.)* Arcus cum inscriptionibus honorum, tantæ altitudinis vt templorum verticem transcenderent. Vel titulos immensos & supra veritatem, ne scilicet secundum Dionem, si modica decreuissent senatores existimasset Domitianus sua facta notari. *Menses.)* Septembrem & Octobrem. Domitianus enim Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem & Octobrem ex appellationibus suis Germanicum Domitianúmque transnominauit: quòd altero natus esset. hinc lib. ix. Martial. asseruit, duraturum templum gentis Flauiæ dum Ianus hyemes: Domitianus autumnos: Augustus annis commodabit æstates: Dum grande famuli nomen asseret Rheni Germanicarum magna lux calendarum. *Patiebantur i.)* Virtute ipsa non tam multi prędití esse quam videri volunt. hos delectat ambitio, his fictus ad eorum voluptatem sermo cum adhibetur, orationem illam vanam testimonium esse laudum suarũ putant. nemo tamen secundũ Ciceronem apertè adulantem non videt, nisi qui admodũ est excors. *Illi.)* Nam præter Domitianũ, Nero Aprilem in Neroneum cõmutauit, & postea Commodus Augustũ in Cõmodũ, Septembrẽ in Herculem, Octobrẽ in Inuictum, Nouẽbrẽ in Exuperatoriũ, Decẽbrẽ in Amazoniũ.

Quis nostrum con.) Vetus dicendi modus, pro qui senatores conterunt. proprie namque veteres quis & aliquis, & quisquam & quisquis non obseruabant, quo genere, aut quo numero declinarent. quare Plautus in Cistellaria: mulier, inquit, quisquis es medioxima. & Terentius in Adelphis dixit, aperite aliquis actutum ostium. & Paulus de verborum significatione, verbum hoc siquis tam masculos quàm fœminas complectitur. Tacitus xix. eo suffragio turbidissimus quisque delecti. & statim. optimus quisque adsciti. cuius obseruationis quidam rudes, lectionem peruertunt scribendo apud Secundum consumit.

censendi officium principis honore consumunt? Tuæ moderationis hæc laus, constantiæ nostræ: tibi obsequimur quòd in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad vsum munúsque iustitiæ conuenimus: hanc simplicitati tuæ veritatíque gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi à quo incipi in quo desini sub alio principe non posset. Nam pleró sque ex decretis honoribus, & alij non receperunt: nemo antè tantus fuit vt crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus, aut saxis nomen tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti & incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernernetur. Et sanè si vellemus cum priorum temporum necessitate certare, vinceremur. Ingeniosior est enim ad excogitandum

Officium censendi) Dicendi sententiam, de eo quod relatum fuerat. *Principis honore*) In laudibus principis. Pacatus in Panegyrico Theodosij. non enim iam coacta laudatio, & expressæ metu voces periculum silentij redimunt, fugerit abfuerítque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas. cum trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem, mendax assentatio titillabat. iam gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur. *Hæc laus*) Est. *Tuæ moderationis*) Quòd non vis extra ordinem laudari. *Nostræ constantiæ*) Laus est, qui libertate censendi aperte vtimur. *Tibi obsequimur*) Facimus imperium tuum. *In curiam*) In senatum. *Ad certamen adulationum*) Vt inuicem contendamus qui melius laudet imperatorem. *Simplicitati*) Sinceritati, bonitati, quam exponit dum subiungit. vt credamus te velle, quæ ostendis velle, & nolle, quæ dicis nolle. Domitianum notabiliter taxat, quem memorant historici fuisse summum simulatorem & dissimulatorem: cùm potestatem regiam secundum Agesilaum apud Xenophontem, oporteat non versutia insignem esse, sed probitate. *Inde*) à re quæ proponitur in consultationem. *Alio*) Malo. sub quo opus erat perorare in laudibus eius. *Alii*) Principes. vt Tiberius, qui ex plurimis maximisque honoribus præter paucos & modicos non cepit. & Claudius nimios honores recusauit. Vespasianus tribunitiam potestatem & patris patriæ appellationem nisi sero recepit. hæc sumpta ex Tranquillo. *Nemo*) Imperator. *Ante*) Te præcessit. *Tantus*) Tanti animi & virtutis. *Noluisse d.*) Sed per hunc contemptum sibi famam quæsisse. *Quod*) Simpliciter recipere honores. *Titulis*) Laudibus. *Non trabibus a. s.*) Ædificiis quæ constant lapidum congerie, & lignorum contignatione, circuitio, color. *Monumentis æ. l.*) Historiis & carminibus. *Ibit in s.*) Durabit in perpetuum. *Florenti*) Grato victori. *Incolumi*) Viuenti. *Nulli h.*) Quamuis merito. *Certare*) Contendere enixius laudare Traianum quàm Domitianum feceramus.

mus. *Ingeniosior)* Subtilior, acutior, diligētior. *Ad excog.)* Ad inueniendum noua. Seneca : adulatio non tantùm imitatur amicitiam, sed vincit & præterit.

simulatio veritate, seruitus libertate, metus amore. Simul cum iam pridem nouitas omnis adulatione consumpta sit, non alius erga te nouus honor superest, quàm si aliquando de te tacere audeamus. Age, si quando pietas nostra silentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiáque decernimus nos, tu non recusas, vt appareat, non superbia & fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæsar, quàm si recusares omnes: nam recusare omnes, ambitionis: moderationis est eligere parcissimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes, quo sumptibus eius adhibes modum, qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempublicam merita priuatis dicabantur. Visuntur eadem è materia Cæsaris statuæ qua Brutorum, qua Camillorum. nec discrepat causa. Illi enim reges

Simulatio veritate) Contentio. *Simul.*] Etiam Liuius 1. belli Punici simul conquisitoribus in ciuitates missis iiij. millia descripta iuuentutis. Cæsar iij. Gallici. simul quod quantum in se facinus admisissent, intelligebant. non improbo tamen si legatur, sed, mihi scriptura melius procedit. *Nouitas o.*] Omnis honorum inuentio inusitata. *Consumpta*] Ab alijs præoccupata, & prærepta. *De te t.)* Desistere à laudibus tuis. at tyrannus secundum Xenophontem, omnes qui tacēt de se male sentire putat. *Silentium r.*) Incipit fari de te. *Qualiáque*] Quāuis minimos honores. *Amplissimos*] Quale patris patriæ cognomen & consulatus. *Hoc*] Recipere minores. *Ambitionis e.*] Est officium ambitiosi, & hoc exegit ambitio. *Quo temp.*] Quia temperatus es, neq; sinis ingentes arcus, tēpla, statuas aureas tibi extrui. hæc enim de publica pecunia fiebant. *Nobis*] Dum non reples ærarium ex bonis innocentium. *Aerario*] Dum sumptibus eius modum adhibes. *Effigies*) Statuæ te effigiantes, & reddentes. *Priuatis*] Post exactos reges sine imperio, cum resp. vigeret. non enim omnino intelligit illos non habuisse imperium, sed subiectos legibus & reip. hic ergo priuatum opponit principi, qui nullis legibus subiacet. *Eadem è materia*] Ænea. *Brutorum*] Duorum: præsertim L. Bruti qui Tarquinios expulit & M. Bruti Cæsaris interfectoris. L. Bruti statuæ meminit Plinius libr. xxiij. & Plutarchus in Vita M. Bruti, Illum, inquit, prisci Romanorum in Capitolio ex ære finxerunt medium inter reges ensem strictum exerentem. quòd is constantissimè Tarquinios euertisset. ille veluti quædam fulminei ensis acies durum & inexorabile ingenium nactus, adeo animi intemperantis aduersus tyrannos fuit, vt tamquam insano impetu vectus, vsque in liberorū suorū cædē sæuierit. ibi etiā leges subscriptū fuisse illius statuæ, paulo antequàm Cæsar interceretur, vtinā Brute nunc viueres, & nunc Brutus esses. M. verò Bruti statuā extitisse Mediolani, ibidē Plutarchus, & Trāquill[9] de claris oratorib[9], testātur. *Camillorū*] M. Furiū Camillū imprimis respexit, qui vrbē captā à Gallis seruauit, & seruatā in bello patriā, iterū in pace haud dubiè protexit, prohibens migrare Veios. notior historia, quàm vt è nobis lati[9] dicatur. recitat Plinius lib. vigesimoquarto, Camilli statuam in Rostris sine tunica. *Nec discrepat causa*] Eadem causa positæ sunt tibi statuæ, qua Brutis & Camillis. *Illi*] Bruti & Camilli. *Reges*] Nam L. Brutus Tarquinios

eiecit. D Brutus Cæſarem, qui regnum affectabat, occidit.

hoſtémque victorem mœnibus depulerunt. hic regnum ipſum, quæque alia captiuitas gignit, arcet ac ſubmouet: ſedémque obtinet principis, ne ſit domino locus. ac mihi intuenti in ſapientiam tuam, minus mirum videtur, quòd mortales iſtos, caducóſque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera principis, vbi ſempiterna ſit gloria, vbi ſint honores, in quos nihil flammis, nihil ſenectuti, nihil ſucceſſoribus liceat. Arcus enim & ſtatuas, aras etiam, templáque demolitur, & obſcurat obliuio: negligit, carpitque poſteritas. contrà contẽptor ambitionis & infinitæ poteſtatis domitor, ac frenator animus, ipſa vetuſtate floreſcit, nec ab vllis magis laudatur quàm quibus minimè neceſſe eſt. Non ergo perpetua principi fama: quæ

Hoſtémque victorem Gallum. nam Camillum deſignat. *Hic*) Traianus *Regnum*) Impropriè pro tyrannidẽ nam regnum propriè eſt quando optimus regnat æquo iure, & arcet ac ſubmouet alia mala, quæ captiuitas gignit. regnum igitur Tarquinios reſpicit, & captiuitas Gallos. vt illud Domitianum, hoc milites in Neruam inſurgentes. *Sedem*) Vicem. *Domino*) Tyranno contraria sũt princeps & dominus. *Iſtos*) Scenicos, & marmoreos. *Depreceris*) Refutes, amoliaris, auertas prece adhibita, vel quo alio modo. Ouidius. Sæpe precor mortẽ, mortem quoque deprecor idem. Virgilius m rui nec deprecor. M. Tullius de re publica, non modo in inuidia pari non erant, ſed etiam Clodij inuidiã, Gracchi charitas deprecabatur. Idem pro Aulo Licinio. nonne concedas interdum, vt excuſatione ſummæ ſtultitiæ, ſummæ probitatis odium deprecetur. item ad populum pro reditu ſuo. me nudum Cn. Piſonis virtus, & fratris mei lachrymæ ſordéſque lugubres à vobis deprecatæ ſunt. Iuſtinus. contrà Phœnſium legati adhibitis Lacedæmoniis & Athenienſibus bellum deprecabantur. aliquando purgare & excuſare, ſicut apud Græcos [illegible] ſignificat, vt Marcus Tullius in Verrẽ. quid faciet Hortenſius? auaritiæ ne crimina frugalitatis laude deprecabitur? interdum imprecari. Catullus: Leſbia mi dicit ſemper male, nec tacet vnquã De me. diſperεam me niſi Leſbia amat. Cui ego quaſi eadem totidem mox deprecor illi Aſſidue. verùm diſperεam niſi amo. nonnumquam valde precor. tunc enim (de) præpoſitio ad augendum & cumulandum valet. Cicero pro Sylla. quàm multorum hic vitam à Sylla deprecatus eſt. Cæſar ſecundo belli Gallici. dixerunt tuum petere, & deprecari. lege quædam ſuper hoc verbo apud Gellium libro ſexto. *Temperes*] Modicos recipias. *Honores*] virtutis dignitates. *Nihil flammis*] Sic credidit Ouidius futurum operi ſuo ingenioſiſſimo, in fine Metamorphoſis. Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas. *Succeſſoribus*] Maiorum enim virtutes non traduntur per ſucceſſionem, vt cætera, ſed eius manent, cuius ſunt. effinge ergo, Caninio ſcripſit, aliquid, & excude quod ſit perpetuò tuum. nam reliqua rerum tuarum poſt te alium atque alium dominũ ſortientur, hoc nunquam tuum deſinet eſſe ſi ſemel cœperit. quare non immeritò Iuuenalis gladiũ diſtrinxit in eos, qui tantùm maiorum imaginibus nituntur. *Statuas*) Xenophon autor, Ageſilaum vetuiſſe ſtatuas ſibi poni, cum hoc quidem honoris cauſa facerent. ſed animi dotes nunquam elaborare deſtitiſſe. putabat enim ſtatuariorum illud, hoc ſuum eſſe opus. *Demolitur*) Diruit. nam mors etiam ſaxis nominibúſque venit. *Obſcurat*) Abradit,

ſitu

situ obducit, titulis priuat. *Carpit)* Taxat tanquam superba. *Contra c.*]Sententia color. sed tamen illa habetur oratio vitiosa cuius dictiones ab eadem syllaba incipiũt. vt hîc contra contemptor. *Florescit)* Magis illustratur. *Quibus min. n. est*) A posteris, qui nullo beneficio erunt affecti. Pacatus in panegyrico Theodosij. neminem magis laudare imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. *Perpetua fama*] Mala. sc. nam & pessimorum fama interdum durat, sed in eorum contemptum & ludibriũ. Neroni fuit æternitatis cupido, sed inconsulta, si Tranquillo credimus.

inuitum manet: sed bona concupiscenda est. ea porrò non imaginibus, & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuiora hæc, formam principis figurámque, non aurum melius, vel argentum, quàm fauor hominum exprimat, teneátque: quod quidem prolixè tibi cumulatéque contingit, cuius lætissima facies, & amabilis vultus in omniũ ciuium ore, oculis, animo sedet. Adnotasse vos credo patres conscripti, iam dudum me non eligere quæ referam. propositũ est enim mihi principẽ laudare, non principis facta. nã laudabilia multa etiã mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare non alia maior imperator Auguste gloria tua, quã quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cuiusque prædicatio vel transilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quod immò temporis punctum

Inuitum manet) Velit nolit, duratura est. pessimi enim æquè vt optimi nominantur. hi vt nobis rectè viuendi sint exemplo, at illi vt per illos quæ fugienda sunt, discamus. *Ea*] Bona. *Prorogatur*] Diffunditur ad posteros. *Leuiora hæc)* Minoris facienda, quia sunt fortunæ bona. *Figuram)* Similitudinem, imaginem, oris lineamẽta. *Aurum)* Aureæ statuæ. *Fauor*] Amor. *Exprimat*] Effingat Nazarius: hic vultus vniuersorũ pectoribus infixus est, nec commendatione ceræ aut pigmentorum succis tenitet, sed desiderio efflorescit animorum. *Cumulate*] Largè & abundè. *Lætissima facies*) Decorem vultus cum grauitate in Traiano commendat Dion. *Amabilis*] Idem autor amabilem cũctis fuisse. *Iamdudum*] A principio orationis. dicitur etiam iamdudum de multis diebus contra opinionem Laurentij Vallensis. Apuleius libro quinto sui asini: iamdudum, quòd sciam, fidei atque parciloquio meo perpendisti documenta. sed aperit us xj. nec fuit nox vna, vel quies aliqua visu deæ mon túque ieiuna, sed crebris imperijs sacris suis me iamdudum destinatum, nunc saltem cẽsebat initiari. Terentius in Eunucho. Iamdudum te amat, iamdudum illi facile fit quod doleat. Virgilius in Georgicis: & iamdudum incumbere aratris. *Eligere*] Electa gestorum dicere. *Principem*] Qualia debeat facere princeps, quæ si fecerit aliquis, meritò laudandus erit. nam Traiani gesta principem superant. *Principis*] Traiani, qui supra principem est. *Mali)* Vnus nobis Tranquillus hic satisfaciet, qui duodecim Cæsarum vitas complexus, nullum describit sine aliquo laudabili factu præfuisse rebus. *Ipse*] Princeps quisquis fuerit. *Laudari*] Vera affici laude. *Optimus*] Omnibus virtutibus præditus. cognomento enim optimi plurimum Traianus lætatus. *Nihil velandum*] Nullum tuum factum dissimulandum, sed omnia tua dicenda, cùm omnia sint admiranda. *Prædicatio*] Laus. *Transilire*] Omittere, dissimulare. *Momentum*[Breue spacium. Valerius Max. eo ipso quo vita & mors distinguitur momento. Plinius

ſenior libro ij. Mercuri ſtationes breuiori momẽto, quàm vt deprehendi poſſit. Trã-quillus in Veſpaſiano. ea momenta domeſtici ad aliquid petendum magnopere captabant. & momentariam vitã. i. breuiſſimã, pariter momentarium maritum, momentariam ſalutem, momentarium venenum. i. ſubitum & præſentaneum dixit Apuleius. ſic Papinianus de alimentis momentariam curam, pro breui & præſenti.

aut beneficio ſterile, aut vacuum laude? num omnia eiuſmodi, vt is optimè te laudaſſe videatur, qui narrauerit fideliſſimè? Quò ſit, vt propè in immenſum diffundatur oratio mea, & nec dum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc reſtant: vt illud quòd ſecundum conſulatum recepiſti, quia princeps, & pater deferebat. At poſtquam ad te imperij ſummam, & cùm omnium rerũ, tũ etiã tui poteſtatem dij tranſtulerint, tertiũ conſulatũ recuſaſti, cùm agere tã bonum conſulẽ poſſes: Magnum eſt differre honorem, gloriam maius. Geſtum conſulatum miror, an non receptum? geſtus nõ in hoc vrbis ocio, & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gẽtes, vt illi ſolebant, quibus erat moris paludamento mutare prætextam,

Aut beneficio ſterile) Ad imitationem T[illegible]ti, qui quõdem recordatus ſuper cœnam, quod nihil cuiquam toto die præſtitiſſet, memorabilem illam, meritóque laudandam vocem edidit, Amici hodie diẽ perdidi. *Eiuſmodi)* Beneficio, vel laude plena. *Narrauerit)* Res tuas geſtas ſine artificio dixerit. *Fideliſſimè)* Sincerè, ſine adulatione & amplificatione. *Quò)* Cùm res tuæ ſint ampliſſimæ. *De biennio]* De geſtis à Traiano per biennium. *Reſtant]* Dicenda. Princeps & pater Nerua obtulit ſecundum conſulatum Traiano, dum eſſet cum imperio aduerſus Germanos. nam priorẽ receperat ſub Domitiano. huius ſecundi conſulatus Traiani meminit Tacitus in libello de moribus Germanorum, & quidam Græcorum, illi in priore collegam Acilium Glabrionem aſſignãtes. *At poſtquã dij tranſtulerunt ſummam imperij ad te, & poteſtatem omniũ rerum, tum etiam tui)* vt de te liberè poſſes conſtituere quicquid velles. nõ enim ſubiacet legib⁹ princeps. *Agere tã bonũ conſulẽ]* Tam benè exercere conſulatũ. *Gloriã)* Veram famam. gloria ſecundum Senecam vmbra virtutis eſt. & quẽadmodũ vmbra aliquando antecedit, aliquando ſequitur vel à tergo eſt, ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendámq; ſe prębet, aliquãdo in aduerſo eſt. maiórq; quo ſerior. vbi inuidia ſeceſſerit. quãdiu Catonẽ Roma ignorauit, reſpuit, nec intellexit, niſi cùm perdidit. dicam quid interſit inter claritatẽ & gloriam. gloria multorum iudicijs conſtat, claritas bonorum. at Cicero ſic illam deſcribit, gloria eſt frequens de aliquo fama cum laude. *Mirer)* Dubitatio vtrum de duobus eligat. *Geſtus]* Eſt à te ſecundus conſulatus. *Non in hoc ocio vrbis)* Non in vrbe Roma vbi quies à bello, quæ tunc erat tanquam ſinus & portus quietis. *Barbaras)* Germanas. *Illi]* Veteres conſules. *Mutare prætextam paludamento]* Pro prætexta veſte conſulari induere paludamentum, veſtem imperatorum euntium in expeditionem. Liuius libro primo belli Punici refert Flaminiũ conſulẽ ad prouinciam iuiſſe paludatũ antequam conſulatum iniret: ſumpturum prætextam in diuerſorio hoſpitali, quàm apud penates ſuos. inuenies apud Tranquillum Cæſarem in oppugnatione pontis Alexandrini natando paludamentum mordicus traxiſſe, ne ſpolio potiretur hoſtis. & M. Antonius, eodem ſcribente, recitat Auguſtũ proprætorem in primo bello Mutinenſi fugiſſe, ac ſine paludamento, equóque, poſt biduum demum apparuiſſe. & Vitellius paludatus, ferróque ſuccinctus ad claſſicum quoque vrbem introijt

vnde

vnde Iuuenalis duces paludatos appellauit. Plinius libr. xxij. etiam colorem indicauit, referens coccum imperatoris dicatum fuisse paludamentis. Insuper Maximus refert imperatoribus in prælium exeuntibus, dari solere album aut purpureum paludamentum. & Claudianus togæ paludamentum opposuit, alterum pro pace, alterum pro bello vsurpās, in laudibus Honorij: ducibus circumstipata togatis Iura paludatæ iam curia militat aulæ. & alius historicus paludamentum Curiatij dixit. cùm tantùm miles, non autem imperator is foret. quia secundum Festum omnia militaria ornamenta paludamenta vocarunt antiqui, & paludatos armatos.

ignotásque terras victoria sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, cùm te socij, atque amici sua in patria, suis in sedibus, adierunt. Decora facies consulis, multa post secula tribunal viridi cespite extructū, nec fascium tantùm, sed pilorum signorúmque honore circundatum. augebant maiestatem præsidentis diuersi postulantium habitus, ac dissonæ voces, raráque sine interprete oratio. Magnificum est, ciuibus iura: quid hostibus reddere? speciosum certam fori pacem: quid immanes campos sella curruli, victorisque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietúmque. quid spernere barbaros fremitus? hostilémque terrorem non armorum magis quàm togarum ostentatione cōpescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum præsentem, audientémque consalutabant imperatorē: noménque quod alij domitis hostibus, tu

Ignotasque terras) Quāuis enim Italiæ contigua sit Germania, tamen diu incognita fuit, neque ad id temporis ab vllo Romanorum deuicta: nuper, autore Tacito, cognitis quibusdā gentibus, quos bellum aperuerat. nā feritas animorum, & cœli asperitas non facilè quenquam ad se admittit. *Sua in patria*) Vbi consul exercitui præeras. *Adierunt*) Vt ius redderes. *Secula*) Tempora. *Tribunal*) Sedes consulis ius dicentis. *Cespite*) Herbida terra. est autem cespes terra in modum lateris cæsa cum herba, siue frutex recisus, vel truncatus, autore Festo. *Fascium*) Lictorum. *Pilorum*) Missilia quibus vtebatur pedestris exercitus pila vocabantur, ferro subtili trigono præfixa, nouem vnciarum siue pedali, quæ in scuto fixa non possint abscindi, & loricam scienter ac fortiter directa facilè perrumpunt. hoc libr. j. Vegetius. at secundo, inquit, missile maius ferro triangulo vnciarum nouem, hastile pedum quinque & semis, quod pilum vocabant, nunc spiculum dicitur: ad cuius ictum exercebantur præcipuè milites, quod arte & virtute directum & scutatos pedites & loricatos equites sæpe transuerberat. Mendam addubito esse in superioribus, si vtráque scripturam pensitaueris: nam & Modestus dicit missile maius ferro triangulo vnciarum nouem hastili, pedum quinque semis, quod pilum vocabant, & cætera pariter. Liuius ix. ab vrbe pilum memorat: haud paulo quàm hasta vehementius ictu erat & pila muralia tormētis excussa, quod docet Curtius vij. *Diuersi habitus*) Diuersæ gentes habitu distinctæ. cùm sit habitus corporis qualitas: non natura sed industria comparata, maximè pertinens ad gestum siue tristem, siue hilarem. *Dissonæ*) Varietate linguarum. *Postulantium*) Ius. *Sine interp.*) Per se clara & intellecta. *Quid ho.*) Perinde ac si diceret magnificentius est, *Certam fori pacē*) Reddere ius in foro vbi est certa pax, *Immanes*) Infessos à feris & barbaris nationibus. contrarium exornatio. *Sella curruli*) In curruli sella maiores magistratus ius dicturi sedebant, vt consul, vt prætor. *Victoris*) Vbi tu viceras hostes. *Ripis*) Danubij. *Minacibus*) Infestis vltro

& Germanis atrocibus. *Spernere*] Paruipẽdere. *Togatum ostentatione*) Pacis forma, dum ius in conspectu hostium socijs reddis *Imagines*] Consul s, cuius effigiem gestabant milites in vexillis, etiam si non adesset, modò legiones dicto illius parerẽt. prima cohors in legione imag'nes imperatorũ suscipit. has enim tanquã diuina & præsentia signa singuli venerãtur. qui illas ferũt imaginarij, vel imaginiferi dicũtur, sicut q aquilã aquiliferi. autores habeo Vegetiũ & Modestũ. *Nomẽ*] Triumphatoris.

contemptus merebare. hæc laus acti consulatus, illa dilati, quòd adhuc initio principatus, vt iam excusatus honoribus, & expletus, consulatum recusasti, quem noui imperatores destinatum alijs in se transferebant. fuit etiam qui in principatus sui fine consulatum, quem dederat, ipse magna ex parte tam gestum extorqueret & raperet. hoc ergo honore, quem & incipientes principes, & desinentes, adeò concupiscunt, vt auferant, tu ocioso ac vacante priuatis cessisti. Inuidiosus ne erat aut tibi tertius consulatus? aut principi primus? nam secundum Imperator quidem sub Imperatore tamen inisti, nihilque imputari in eo vel honori potest, vel exemplo, nisi obsequium. Ita verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam sexies consules vidit, non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis, & absentibus,

Contemptus) Cùm aduentu suo in latibula repulisset. pulchr us enim hoc omnibus triumphis. nunquam factum est vt Romani vincerent, nisi ex contemptu imperij. *Illa*) Laus est. *Dilati c.*) Reseruati in aliud tempus. *Initio prin.*) Inter initia tui imperij. *Excusatus honor*) Qui in causam excusationem tuam, quod non receperis tertium consulatum adducebas, repentinos alios honores in vnum tibi collatos: nam simul factus imperatoris filius, simul Cæsar, mox imperator, & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim *Noui*) Statim in principio sui imperij. *Destinatum*) Designatum. inde designati coss. in sequentes annos destinati & ordinati. *Fuit etiã* Aliquis imperator. Domitianum notat qui Aciliũ Glabrionem Traiano in cõsulatu collegam interfecit, quòd cum feris pugnaret, reuera propter inuictum robur, cui se consulem suffecit. multa autem in consulatu Traiani & Acilij signa apparuerunt, quibus Traiano imperium, mors Acilio portendebatur, autore Dione. *In fine sui principatus*) Nam paulo pòst occisus est. *Extorqueret*] Iniustè & per vim in se transferret. *Incipientes*) Dum ineunt consulatũ. *Priuatis*] Hominibus non imperantibus. *Ocioso*) Consulatu nemini destinato. *Tertius*) Si respicimus ad duos consulatus quos iam priuatus gesserat, hîc tertius primus erat postquam princeps creatus fuerat. *Secundum*] Consulatum. *Imperator quidem*) Non imperij Romani princeps, sed exercitus Germanici dux. *Sub imperatore*) Nerua. *Imputari*) Reprehẽdi, obijci. *Vel honori*) Quòd non fuerit honestissimus, vtpote cum imper o. *Vel exemplo*) Quod non ita te gesseris in eo, vt non possis esse posteris exemplo. *Nisi obsequium*) Nisi quòd eras sub alieno imperio, & tuo imperatori paruisti, si tamen hoc imputandum est & non potius laudandum. *Ita verò*) An ne. *Quinquies*) Liuius Fabium Maximum tradit quintum consulatum gessisse cum Qu. Flacco Fuluio, & pariter M. Marcellum cum Qu. Crispio, vt numeretur consulatus, quem vicio creatus non gessit. cui astipulatur Valerius Max. Aretij quoque in tabula repertum est, Q. F. Maximum dictatorẽ bis. cos. v. quinquies etiam M. Furius

M. Furius dictator consul fuit, si Liuio & Plutarcho credimus, sexies. M. Valerius Coruinus, centum annos impleuit, cuius inter primum & sextum consulatum xl & sex anni fuere. Idem sella curruli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. autores habeo Plinium lib. vij. cap. xlviij. M. Tullium in Catone, Valerium Max. lib. viij. Ausonium ad Gratianum, eum magis demonstrasse quàm Mariũ crediderim, quia sequitur non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur. vbi sanè C. Marium possimus intelligere, quẽ memorant historici septimum consulatũ sibi arripuisse cum Cinna. hoc scribũt Ausonius, Plinius, Plutarchus, Iustinus, M. Tullius. & Aretij in tabula repertum fuit, C. Marium. C. F. Cos. vij. menda apud Appianum in primo bellorum ciuilium, vbi legitur Marium octies functũ consulatu, pro septies, pręter superiorum testimoniũ, vel ex augurio septem pullorum aquilarũ, satis obuia, quòd ab eodem sicut à Plutarcho statim subiicitur. *Per vim)* Abbreuiator Liuij etiam refert Marium sextum cõsulatum per tribus sparsa pecunia emisse, virum quidem, si examinarentur cum virtutibus vitia, haud facile dictu vtrum bello meliorem, an pace perniciosiorẽ, adeò quam remp. armatus seruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis euertit. *Expirante)* Moriente.

in rura sua consulatus ferebantur: in hac ciuitate tertium consulatum princeps generis humani vt pergrauem recusasti? Tanto ne Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Augustus & Cæsar, & pater patriæ? At illos resp. ciebat. quid te, non eadem respublica, non senatus, non consulatus ipse? qui sibi

In rura sua) Apertè designat L. Quintiũ Cincinatum, quem trans Tyberim quatuor iugerum colentẽ agrũ, seu fossam fodientẽ, palo innixum, seu arantẽ, operi certè, id quod constat, intentum legati à populo Rom. missi dictatorẽ salutauerunt, qui insignibus sumptis. Q. Minutium consulem obsidione liberauit, & Volscorum ac Sabinorum ducem in deditionem accepit. sextodecimo die dictaturam deposuit, & ad agriculturam reuersus, iterum post xx. annos dictator dictus est. vide insuper quæ de eo traduntur à Valerio Max. libr. iiij. cap. de paupertate. Pacatus rem sine nomine tetigit. agrestes Curij veteres, Coruncani, nomina reuerenda Fabricij, cùm induciæ bella suspendebant, inter aratra viuebant. accepimus datos securibus fasces, & missas in curulibus suis perrura palmatas, agricolas cõsulares, pastores trabeatos, dictatores inter armenta vestitos. & Claudianus in consulatu Manlij Theodori. Attamen inuitã blandè vestigat, & vltro Ambit honor, docuit toties à rure profectus Lictor, & in mediis consul quæsitus aratris. Quintium Seranum nominat idem in Rufinum. Sudabátque graui consul Seranus aratro. quia Plinius scripserat, Serentem inuenere dati honores Seranum. vnde cognomen aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellãtur: Cincinato viator attulit dictaturam, & quidem (vt tradit Norbanus) nudo plenóque puluere tum etiam ore. *Tanto ne Papyrius)* Sensus est, fuissent ne Papyrius & Quintius ita moderati, vt non recepissent tertium consulatũ, si vterq; extitisset Augustus, & Cæsar & pater patriæ, qualis Traianus? vel dicatur: tanto ne Papyriis, & Quintiis moderatior Augustus, & Cæsar & pater patrię. sc. potuit ne fieri vt Traianus rerũ dominus extiterit modestior in recipiendis honoribus priscis illis admirandis? plurimos lego Papyrios illustres, sed præsertim. L. Papyrium Cursorem patrem, virũ haud dubiè dignũ omni bellica laude, non animi solum vigore, sed etiam corporis viribus excellentem. præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: victorémque cursu omnis ætatis fuisse ferunt, & seu virium vi, seu exercitatione multa, cibi vinique eundem capacissimum. nec cum vllo asperiorem, quia ipse inuicti

ad laborem corporis esset, fuisse militiam pediti pariter equitíque. *Quintius)* Cincinatus. *Resp.)* Perinde ac si diceret, verùm Papyrius & Quintius per Romanos libe-ros creabantur consules. *Eadem resp.)* Vocat, libera enim respublica & senatus sicut ante Cæsares, tuo auxilio indiget, non minus quàm olim Papyrij & Cincinati.

tuis humeris attolli, & augescere videtur. Non te ad exemplar eius voco, qui continuis consulatibus fecerat longum quendam, & sine discrimine annum. his te confero, quos certum est, quoties consules fuerunt, non sibi præstitisse. Erat in senatu ter consul, cùm tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundiæ tuæ consensus noster indixerat, vt princeps toties consul esses, quoties senator tuus: nimia modestia istud etiam priuatus recusasses. An consularis viri triũphalisque filius, cùm tertiò consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi, non vel sola generis claritate promeritum? Contigit ergo priuatis aperire annũ, fastósque reserare, & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quòd consul alius quã Cæsar esset. Sic exactis regibus cœpit liber annus. Sic olim seruitus pulsa, priuata fastis nomina in-

Tuis humeris attolli) Dignior effici te gerente. *Eius)* Domitiani. apud Tacitum etiam vidimus post deleta per Corbulonẽ Artaxata, Neroni supplicationes decretas, statuásque & arcus, & continuos cõsulatus. *Voco)* Ad consulatum suscipiendum. *Continuis consulatibus)* Decem & septem, sed ex his quosdam ante principatum Domitianus susceperat. *Annum long.)* Quindecim annorum. videbatur is vnum annum fecisse cùm ferè toto illo spac o quo regnauit, consul fuisset. allusit autem in consuetudinem cõsulatus, qui annuus magistratus erat. *His)* Antiquis. *Non sibi)* Non sua causa, sed ad vtilitatem publicam. *Tertiò consul.)* Virginium Rufum possumus intelligere, quem alibi notauimus gessisse tertium consulatum cum Nerua imperatore, & destinatum à Traiano quarto interiisse. *Consensus n.]* Concordia senatorum. *Indixerat)* Denunciauerat, imposuerat. *Nescio quid o.]* Non facile excusandum, graue tuæ modestiæ. *Toties)* Tertiò. *Senator]* Virginius. *Istud]* Recipere tertium consulatum. *Priuatus]* Nondum prouectus ad principatum. *Filius consularis & t. v.)* Monstrauerat iam Traiani patrem extitisse patricium consularem triumphalem. *Non hoc d. i.]* Excedit conditionem suam. respexit Virginium tantùm ex familia equestri patre ignoto. *Generis c.)* Eutropius meminit Traianum antiqua familia natum, magis quàm clara, vtpote in qua pater eius primùm consul fuit. *Promeritum)* Honorem debitum. *Aperire annum)* Inire consulatum in principio anni. annos enim à consulibus numerabant Romani. Pacatus: consul creatur, habiturus est nomen annus. Ianuario enim mense consulatum inibant, qui anno principium dat, & tunc annus aperiri dicebatur. Ouidius: Ergo vbi Iane biceps longum reseraueris annum, Pulsus & à sacro mense December erit. *Reserare f.)* Dare principium anno. fasti enim libri, quibus & nomina consulum, & dies festos scribebant per ordinẽ mẽsium à Ianuario procedentes. vnde Naso suos libros Fastos appellauit, quibus sc. festos dies totius anni complexus fuerat. sunt autem dies fasti, teste Macrobio, quibus licet fari prætori tria verba solennia: do, dico, addico. his contrarij sunt nefasti, quod Ouidius duobus carminibus complexus est. & Cæsarem tradunt adiectos omnes à se dies fastos notasse, vt maiorem daret actionibus libertatem. Cn. Fuluius, autoribus Liuio & Plinio, fastos circa forum in albo propo-

proposuit, vt quando lege agi posset sciretur. Numa fastos infastósque, quos aliqui profestos. i. à festiuitate vacuos dicunt, fecit. Pompeius inquit, fastorum libri appellantur, quibus totius anni fit descriptio. fasti enim dies festi sunt. festis diebus iucunda fari licebat, nefastis quædam non fari licebat. fasti ergo pro annis ponuntur. Ausonius: Ignota æternæ ne sint tibi tempora Romæ, Regibus & patrum ducta sub imperiis, Digessi fastos. *Indicium)* Fuit. *Liber annus)* Liberè creati sunt consules, expulsis ab vrbe Tarquiniis. *Olim)* Idem per diuersa, an olim, id est, paulo antè Domitiano confosso, & libertate restituta per Neruam & Traianum. *Induxit)* Ascripsit.

duxit. Miseros ambitionis, qui ita consules semper, vt semper principes erant. quanquam non ambitio magis, quàm liuor & malignitas videri potest, omnes annos possidere, summúmque illud purpuræ decus, non nisi præcerptum præfloratúmque transmittere. tuam verò magnanimitatem, an modestiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit expetito semper honore abstinere, modestia cedere, benignitas per alios frui. Sed iam tempus est te ipsi consulatui præstare, vt maiorem eum suscipiendo gerendóque facias. nam sæpius recusare, ambiguam, ac potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem vt maximum recusasti, sed hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando, & non recusaueris. Cùm arcus, cùm trophæa, cùm statuas

Miseros ambitionis) Sume extrinsecus, dicam eos. *Consules semper)* Erant. Vitellius comitia in decem annos ordinauit, séque perpetuum consulem fecit autore Tranquillo. & Dion refert Domitianum consulatus decem continuos gessisse. *Omnes annos possidere)* Sibi vendicare consulatum omni anno. *Summúmque illud purpuræ decus)* Consulatum. nam per prætextam purpuream, induebantur consules, ipsam dignitatem circumscribit. *Præcerptum)* Prælibatum. *Præfloratum)* Prætractatum. *Transmittere)* In alium transferre. Domitianus ex xvij. consulatibus, quos cœperat, septem medios continuauit, si Tranquillo credimus. omnes verò pene titulo tenus gessit, nec quemquam vltra Cal. Maij, plures ad idus vsque Ianuarias. Cæsar dictator tertium & quartum consulatum titulo tenus. binos enim consules substituit sibi in ternos nouissimos menses. Augustus verò quinque medios consulatus à sexto ad xj. annuos gessit. cæteros autem, aut sex, aut quatuor, aut tribus exercuit mensibus, secundum paucissimis horis. nam die Cal. Ianuarij cùm mane pro æde Iouis Capitolini paululum curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. & Claudius ex quatuor consulatibus semestrem nouissimum, bimestres cæteros gessit. Nero pariter quatuor, primum bimestrem, secundum ac nouissimum semestres, tertium quadrimestrem. *Expetito)* Exoptato ab aliis imperatoribus. *Tuámne)* Dubitatio. Quærit enim quid potissimum de multis dicat. *Modestia)* Continentia cupiditatis. nam qui continens est circumcìdit superflua. *Benignitas)* Liberalitas. *Frui)* Consulatu. *Per alios)* Gerentibus aliis. *Te præstare ipsi consulatui)* Te accommodare ad gerendum consulatum. *Maiorem)* Digniorem. maioris amplitudinis. sæpe enim pro gerentium maiestate illustriores fiũt magistratus. *Ambiguam)* Suspectam. *Minorem)* Indigniorem quàm te deceat. recitat Appianus, Syllam dictatorem sub dissimulatione specimen quoddam reipublicæ tenuisse, ac denuò cum Metello Proconsulatum iniisse. hoc igitur fortasse exemplo, qui nunc Romanorum imperio præsident consules, declarantes, nonnunquam consulatum & ipsi assumpsêre, non indecorum existimantes, cum maiore

dignitate conſulatum gerere. *Et non recuſaueris*) Recipias.ſ. *Trophæa*) Columnas tuarum victoriarum indices. ſpolia tamen hoſtium affixa ſtipitibus propriè trophæa dicuntur. dicta trophæa ἀπὸ τῆς τροπῆς, id eſt, à fuga. quòd vbi hoſtes conuerſi fuerant in fugam, ſolerent trophæa ſtatui. ea autem modò per columnas, modò per ſtatuas deſignabant. interdum etiam erectis turribus, & armis hoſtilibus ſuper impoſitis. Græcis hic mos frequens extitit, inde tractum eſt, vt trophæa quoque in vrbibus figerentur, arcubus ad hoc extructis. Virgilius trophæum Æneæ de Mezentio mirè expreſſit.

deprecaris, tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia, illa enim ſanè tibi dicantur. cùm verò poſtulamus, vt futuros principes doceas inertiæ renunciare, pauliſper delitias differre, pauliſper, & ſaltem ad breuiſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos induere prætextam, quam cum dare poſſent, occupauerint, aſcendere currulem, quam detineant, eſſe denique quod concupierunt. nec ideò tantùm velle conſules fieri, vt fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum ſcio, illum exercitibus, illum prouinciis, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audiuimus quidem te omne munus conſulis obiiſſe, ſed audiuimus. diceris iuſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe, ſed diceris. æquum eſt aliquando nos iudicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper, & rumoribus credere. Quoúſque abſentes de abſente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid ſuperbiæ tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit. multũ in commutandis moribus hominũ

Deprecaris) Abnuis. *Tibi*] In honorem tuum, & tantùm tua cauſa. ea tamen ex Parthica victoria, tradente Dione, poſtmodum recepit. *Doceas*] Exemplo ſis. *Inertiæ renunciare*] Rempublicam adminiſtrare in conſulatu. *Delitias*] Regias, principales *Somno*] Ocio. *Excitatos*] Deſopitos. perſtat in metaphora. *Induere p.*] Recipere conſulatum, quia toga prætexta erat conſulis indumentum. *Quam*] Prætextam. *Occuparint*] Sibi continuò vſurparint. *Dare poſſ*] Priuato. nam imperatores ſuffragia conſularia, quæ olim in manu populi fuerant, ad ſe transtulerant. quod Iuuenalis vel icat. *Currulem*] Sellam in qua conſules, & reliqui maiores magiſtratus ſedebant. C. enim Baſſus, Gellio referente, ſenatores vocat, qui currulem magiſtratum geſſiſſent, & curru ſolitos honoris gratia in curiam vehi, in quo ſella eſſet, ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam currulis appellaretur. cui ſententiæ aſtipulatur Pompeius. aſcendere igitur currulem ſellam quam detineant. id eſt, gerere conſulis officium, quod proprium erat in curuli ſella pro tribunali poſtulantibus ius dicere. nec tantùm titulo tenus conſulem agere. *Eſſe*] Re vera conſulatum gerere, perficiendo omnia conſulis munia. *Quod concupierunt*] Quandoquidem affectarunt eſſe conſules. *Vt ſ.*] Modò titulo tenus fuerint. id eſt, vt tantùm modo dicantur fuiſſe conſules, & tamen munia conſulum non ſint executi. *Alterum*) Secundum. *Cæteris*] Barbaris, externis. *Imputare*] Aſcribere, opponere, in excuſationem tuam. *Nobis*] Romanis. nam procul à nobis illum geſſiſti. *Munus*] Officium. *Sed aud.*] Sed tantùm auditu, non viſu quod maius eſt percipimus. *Fuiſſe*] In tuo ſecundo conſulatu. *Sed di*] Sed hoc tantùm ab aliis aſſeritur. *Nos*] Romanos. *Rumoribus*] Famis ſine certo autore. nam fama certum habet autorem. *Quouſque*] Perinde ac ſi dice-

rct sempérne? *Absentes*) Per auditum, nec intuendo te consulem. *De absente*) De te gerente consulatum procul à nobis.

Medius annus) Annus vnus, qui fluxit post actum à te secūdum consulatum. *In principum plus*) Plus valet annus in commutandis moribus principum. nam in prouerbiis receptum est, honores mutare mores. quod apparuit in Caio, qui initio principatus bonus, mox ad vicia deflexit. *Dicimus*) Ex philosophorum sententia, qui putant omnes virtutes inesse, cui vna virtus perfectè sit. *Experiri*) Reipsa cognoscere. quod plus est quàm præceptis instrui. *Duas p.*) Consulatum & principatum. *Cùm principem de eat quā dissimillimum consuli*) Cùm conueniat principi, facere diuersa à consule. non enim idem principatus & consulatus, hic legibus subiacet, ille nequaquam: hic reipublicæ causa constitutus, vt iuridicūdo præsit, ille vt omnibus. consulem decet pro tribunali petentibus ius reddere. & totum diem litigantes audire: principem verò non pati disceptantium obliquas orationes, non palàm reprehendi. *Proximo*) Præterito. *Absens*) Procul ab vrbe. *Gerere*) Ius dicere. *Votis publicis*) Memorat

medius annus valet, in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes inesse: cupimus tamen experiri, an nunc quoque vna eademq́ res sit bonus consul, & bonus princeps. nam præter id, quòd est arduum, duas easq́ simul capere potestates summas, tum inest vtrique nonnulla diuersitas, cùm principem quàm dissimillimum consuli deceat. Atque ego video proximo anno consulatus recusandi hanc præcipuam fuisse rationem, quòd eum absens gerere non poteras. sed iam vrbi, votísque publicis redditus, quid est in quo magis sis approbaturus, quæ, quantáque fuerint, quæ desiderabamus? Parum est vt in curiam venias, nisi & conuocas. vt intersis senatui, nisi & præsides. vt censentes audias, nisi & perrogas. Vis illud augustissimū consul aliquando tribunal maiestati suæ reddere? ascende. vis constare reuerentiam magistratibus, legibus autoritatem, modestiam petulantibus? adi. Quod enim interesset reip. si priuatus esses, consulem te haberet tantùm, an & senatorem: hoc nunc scito interesse principem te habeat tantum an & consulem. His tot tantisq́ rationibus, quanquam multum reluctata verecundia principis nostri, tandem tamen cessit. At quemadmodum

libro decimo Martialis, quanto desiderio Traianus expectaretur à Romanis. *Quid est*) Nihil optatius quàm consulatus. *Quæ*) Qualitatem rerum notat. *Conuocas*) Consul poterat conuocare senatum, quod monstrauimus ex testimonio Ouidij, Gellij, Tranquilli. *Præsides*) Nam sine præsidentia consulis aliqua res in senatu agi non poterat. vnde vbi Marij Prisci accusationem retulit princeps, inquit, præsidebat, erat enim consul. *Censentes*) Senatores sententiam dicentes. *Prorogas*) Differs in alium diem rem de qua agitur: hoc enim in consulis potestate vel magis perrogas, scilicet sententiam, quod erat officium consulis. *Reddere maiestati suæ*) Restituere condignam & veterem autoritatem præsidendo. *Augustissimum*) Nobilissimum, maiestatis plenum. *Ascende*) Illud tribunal, id est, consul fias. *Constare reuerentiam*) Inesse respectum & timorem. *Magistratibus*) Consulatui præsertim. *Legibus*) Quia consul ius reddebat. *Adi*) Ascende tribunal

consulis. *Quod enim.*) Sensus est, tantum differt te esse principem, & non consulem, quantum si absque imperio esses solùm consul, & non senator: quod quidem dedeceret, & præter consuetudinem fieret. *Nostri*) Traiani.

cessit, non se vt priuatis, sed vt priuatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium consulatum vt daret. nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerent tertiò consules esse, nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parcè tamen tribuebatur. quod tu singularibus viris ac de te quidem bene ac fortiter præstitisti, sed in togæ meritis. vtriusq; cura, vtriusque vigilantia, obstrictus es Cæsar. Sed in principe rarum ac prope insolitum est: vt se putet obligatum, aut si putet, amet. Debes ergo Cæsar, & soluis: sed cùm ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. quin etiam per quàm modica quædam ciuium merita fortunæ tuæ viribus in maius extollis. efficis enim vt tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum à te recepit. Quid isti benignitati precer, nisi vt semper obliges, obligeris, incertúmque facias, vtrum magis expediat ciuibus tuis

Cessit) Tertium consulatum recepit, cuius libr. xj. mentio fit à Mart. Et qui purpureis iam tertia nomina fastis Iane refers, Neruæ vos precor ore pio. Hũc omnes seruate ducẽ, seruate senatum. Moribus hic viuat principis, ille suis. *Non vt faceret se p. p.*) Non vt dimitteret aliquid de maiestate imperatoria, & æquaretur priuatis in numero consulatus. *Pares*) Tertium consules quemadmodum se. *Vt daret*) Vt alios faceret pariter tertium consules. *Pudorem*) Senatorum, qui iam fuerant secundũ cõsules. *Tertiò*) Tertiò consul est tertio loco creatus, & duos ante factos significati; tertiũ vero consul, tempus adsignificat & ter antè factum consulem fuisse. verbi causa, P. Valerium Publicolam dicemus tertiò consulem fuisse, cùm primo fuerit L. Brutus, secundò, L. Tarquinius, tertiò, Publicola. sed tertium consulem dicemus Fabium, vt qui tres consulatus gesserit. huius rei longa disputatio apud Gellium lib. ix. ex autoritate Varronis. sed tertium pro tertio & econtra, vt hîc indifferenter accipitur. *Cùm ter c.*) Cum Traiano ter consule. cæteri vt Liuius, cùm tertium consule dixissent. sed & hoc Plinianum non absurdam, nam sicut idem dixit iterum consulem, & alij bis consulem, pro secundum consulem, quid prohibet ter consulem dicere pro tertio consule? *Istud*) Tertius consulatus. olim vigente republica. *Socijs bellorum*) Vt magistris equitum. *Parcè*) Rarò. non enim inuenies passim tertium consulatum adeptos apud veteres, sed rarenter. nam nisi soluerentur legibus, non poterant alterum consulatum petere, nisi interposito decennio.

Singularibus viris) Frontonem possumus intelligere propter sequentia. nam mox dicet, vterque nuper consulatum gesserat à patre tuo. & Dion Frontonem vnum ex his recitat. alterum adhuc quærimus, nisi volumus intelligere Virginium Rufum, qui etiam à Traiano fuit designatus quartum consul. nam Arrium Antoninum virum similem antiquis sanctitate, verecundia, ætate, scimus tantùm bis consulem fuisse. Quòd tertium consulatum tu præstitisti singularibus viris, ac de te quidem benè & fortiter meritis. *Sed in toga*) Id est, tibi beneficiis circa res ciuiles. perturbauit ordinem verborum. quod si prudenter fiat, multum ornatus affert orationi. *Vtriusque*) Viri, scilicet debes his duobus, quos elegisti consules propter curam, & diligentiam qua vsi sunt in rebus tuis.

Vt

Vt se putet obligatum?) Vt credat debere ciuibus à quibus beneficium acceperit. nam alij principes quantumuis obligati, tamen se nihil suis debere credunt. *Amet*) Contentus sit, amplectatur, gratiam referat, non oderit. *Ter consules*) Tertium consules illos singulares viros. *Non ideo*) Non ingratus vt qui debitum beneficium personis. *Fortunæ tuæ*) Viribus. quia magna retribuis, nam potes cùm sis imperator: & sic quæ ciues tibi præstitere, quamuis parua, respectu tamen tuæ remunerationis magna videntur. *Nihil obligeris*) Vt alij in te beneficia conferant, vt tu illis maiora retribuas, quibus tibi deuincias. *Expediat*) Illis vtile sit. *Tibi debere beneficium*) A te sumere.

debere tibi, an præstitisse. Equidem illum antiquũ senatum contueri videbar, cùm ter consule assidente tertiò consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantúsque tu. Accidit quidem vt corpora quamlibet ardua, & excelsa procerioribus admota decrescant, item vt altissimæ ciuium dignitates collatione fastigij tui quasi deprimantur, quantóque propius ad magnitudinem tuam ascenderint, tantò etiam à sua descendisse videantur. Illos tamen tu, quanquam non potuisti tibi æquare cùm velles, adeò in edito collocasti, vt tantum super cæteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium consulatum in eundem annum in quem tuum contulisses, ingentis animi specimen haberetur. vt enim fœlicitatis est quantum velis posse, sic magnitudinis, velle quantum possis. Laudandus quidem & ille qui tertium consulatum meruit, sed magis sub quo meruit. magnus memorandusq́; qui tantum præmium cepit, sed maior qui capienti dedit. Quid? quòd duos pariter tertio consulatu collegas tui sanctitate decorasti? vt sit nemini dubium hanc tibi præcipuam causam fuisse extendendi consulatus tui, vt duorum consulatus amplecteretur, &

An præstitisse) An in te contulisse: nam longè maiora recipiunt. *Antiquum*) Ante imperatores cùm res publica staret. *Assidente*) Iuxta te in pari sella curruli. præsidebat enim Traianus, assidebat eius collega. *Tertiò consulem*) Secundus est secutus Cæliũ, qui in principio libri idem dixit, & Qu. Claudium libro decimonono, dicentem. C. Marium creatum septimò cõsulem, & Gellius ad hæc ait, Romæ doctum virum dicere solitum, tertiò & quartò consulem non tertium quartúmque. *Rogari sententiam*) Consules, nisi esset princeps senatus, rogabant primùm designatos consules, ac deinceps alios senatores. *Illi*) Ter consules. *Quantus*) Quàm magnus & conspicuus. præsidebat enim. *Admota*) Comparata. *Decrescant*) Minora videãtur. *Fastigij tui.*) Imperatoriæ maiestatis. *Quãtóque pr.*) Et quo fuerint maiores. *A sua*) Insita magnitudine. *Illos*) Ter cõsules. *Æquare*) Parem dignitatem tribuere: nam regnum non capit duos. *Cùm velles*) Cùm optares tibi æquare. *In edito*) In altissima dignitate. *Cæteros*) Senatores, tanto enim interuallo superabant reliquos dignitate præditos, quanto ipsi superabantur ab imperatoria maiestate. *Si minus*) Argumentum à minori ad maius. i. si tertium consulatum cõtulisses eo anno, quo tu eundem accepisti, magnanimi fuisset argumentum, sed tertium consulatũ duobus eodem anno conferre hoc maius. *Velle quantum possis*) Extendere magnanimitatem suam quantum liceat. *Se dm.*) Laudandus est Traianus. *Maior*) Imperator.

Quid) Dicam. *Duos)* Collegas. creauerat Traianus se & alterum collegam tertium consules in sex menses. alium verò tertium designauerat consulem in posteriores sex menses, vt suo consulatu duos tertium consules faceret, vni vero semper collega extitit. nam per totum annum duos collegas habuit. inde vt vtrosque complecteretur, protulit suum consulatum vsque in finem anni, quem tantùm semestrem gessisset. alij opinantur mortuo Nerua horum alterum fuisse consulem, sed cùm aliquot menses restarent, ad finem consulatus sui Traianum cum eo inisse consulatum. quo tempore semestri expleto alium consulem sibi asciisse, & vt cum eo integrum consulatum gereret, sibi semestre tempus in hoc magistratu prorogasse.

collegam te vni daret. Vterque nuper consulatum alterum gesserat à patre tuo, id est, quanto minus, quàm à te datum. vtriusq; adhuc oculis paulo antè dimissi fasces oberrabant, vtriusque solennis ille lictorum, & prænuncius clamor auribus insederat, cum rursus currulis, rursusq; purpura. vt olim cùm hostis in proximo, & in summum discrimen adducta resp. expertum honoribus virũ posceret, non consulatus hominibus ijsdem, sed ijdem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiam tuam necessitas æmuletur. modò prætextas exuerant, resumãt. modò lictores abire iusserant, reuocent. modò gratulantes amici recesserant, reuertantur. hominis ne istud ingenium est? hominis potestas? renouare gaudia, redintegrare lætitiã, nullámque requiẽ gratulationis dare, neque alia repetendis consulãtibus interualla permittere nisi dum finiũtur? Facias ista semper, nec vnquam in hoc opere aut animus tuus, aut fortuna lassetur. des quàm plurimis tertios consulatus, & cùm plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures,

Collegam perpetuum) Per totum annum. *Vni)* Priori. *Vterque)* Quos tertiũ consules fecisti. *Alterum)* Secundũ. *A patre tuo)* Nerua. à quo Frontonem factum consulẽ legimus apud Dionem. nam Virginium alterum intelligere non licet, quamuis à Nerua creatum. quia iam gesserat tertium consulatum, ante imperiũ Traiani. *Id est)* Interpretatio. *Quanto minus)* Dicit Secundus horum consulatum fuisse minoris dignitatis quem accepissent à Nerua, quàm tertium, quẽ accepissent à Traiano, qui maior erat patre Nerua. *Dimissi fasces)* Depositus consulatus, quem designat per fasces, quos lictores Coss. præferebãt. *Prænuncius)* Nuncians adesse consules, vt populus via discederet. præcedebant enim lictores, ad quod respiciens Ouidius dixit. Iamq; noui præeunt fasces *Currulis)* Sella. *Solennis)* Annuus, celeberrimus. *Purpura)* Toga prætexta oblata est. *In proximo)* Esset iuxta vrbem, vt Annibal. *Posceret)* Exigeret ad tutelam sui. *Virum expertum honoribus*] Iam multoties factum consulem, vt Fabium Maximum. *Sed ijdem homines consulatibus reddebantur*] Sed consulatus indigebat talibus hominibus, non autem ipsi consulatu. quare consulatui restituebantur tanquam ipsum defensuri. *Necessitas*] Vt olim necessario creabantur etiam præter leges, quibus intra decennium nemo poterat iterum creari consul. *Gratulantes*] Ob susceptum consulatum. *Reuertantur*] Gratulatum. *Hominis ne istud ingenium est*] Agit hoc interrogatio, vt confiteamur non esse istud humanum, sed diuinum. *Nullam requiem*] Nullam intermissionem, sed continuare consulatum. vtitur amplificatio e.

Nisi

Nisi dum finiuntur) Nisi finitis tertiis consulatibus *Ista)* Continuare cõsulatus. *Aut animus tuus)* Sis semper eodem animo. *Aut fortuna)* Viuas semper in imperio.

Quibus debeas dare) Qui digni sint tertio consulatu. *Similes)* Bonos, benemerentes. *Horum)* Duorum. *Publici sumptibus minuendis)* Temporibus Neruæ hoc scias factum qui Dione scribente, vt impendia publica contraheret, sacrificia non pauca, equorum cursus atque certamina, nec minus spectacula quædam sustulit. *Primos)* Præcipuos imprimis. nec mirum si dixit senatus. nihil enim vnquam fecit Nerua sine consilio senatus. *Hoc est)* Repetitio, id est, quia iudicio senatus tanquam optimi electi fuerant. *Insinuauit* Latenter conciliauit. *Prosit)* Si bonus est princeps *Noceat)* Si malus. *Paulo antè)* Sub Domitiano. *Nos senatores)* Oderamus. *Quos ille)* Malos quos Domitianus amabat. *Nunc inter)* Sensus est: & princeps & Senatus amant effusissimè viros optimos, ac in amore contendunt, quis eorum magis diligat. *Demonstramus)* Dignissimos. *Inuicem)* Et senatus & princeps. Dion. Traianus bonos & studiosos honoribus & dignitate auxit. *Fauete)* Eo nis *Aperte)* Liberè, sine periculo. *Non iam amor est & d)* Non opus est fingere illos odisse quos amamus, ne id nobis nocumento sit. quod solebat euenire sub Domitiano, vt qui bonos amarent & laudarent, pariter periclitarentur. *Premendum)* Tacendum, celandum. *Odium)* Aduersus malos. *Vt)* Hoc premere odium nobis vtilitati cedat. *Probat)* Bona. *Improbat)* Mala. *Vos)* Senatores. *Absentes)* Nam consulebat senatores per literas si absens erat, de eo quod facturus erat. fuit enim senatui dilectus & carus, quem iucundè & honorificè appellabat. *Vos elegeratis)* Cornelius Tacitus libro primo suarum historiarum, si tamen Taciti sunt, inquit: tum primùm sub Tiberio ad patres è campo translata fuisse. nam ad eam diem etsi potissima arbitrio principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant.

quibus debeas dare supersint. Omnium quidem beneficiorum quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis quàm ad similes redundat. præcipuè tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta lætitia peruenit: vt eundem honorem omnes sibi, & dedisse, & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt, quos senatus cum publicis sumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit quidem primos. hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Cæsaris insinuauit. An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, vt senatus fauor apud principem, aut prosit, aut noceat? Nonne paulo antè nihil magis exitiale erat, quàm illa principis cogitatio? hunc senatus probat, hic senatui carus est, oderat quos nos amaremus, sed & nos quos ille. Nunc inter principem senatúmque dignissimi cuiusque charitate certatur. demonstramus inuicem, credimus inuicem, quódque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. proinde Patres C. fauete apertè, diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat, non premendum odium, ne prosit. eadem Cæsar, quæ senatus, probat improbátque. vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet. tertiò consules fecit, quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine, quo electi à vobis erũt.

In consilio hab.) Consulit. *Hoc ordine*) Vt quem priorem in sumptibus minuendis vos elegeratis, eundem priorem & ipse tertium consulem renunciauerit. *Vterque videtur*) Conuertit orationem ad illos tertium consules. magis tamen placet vt legatur, Magnum vtrumque videtur, vt referatur ad illa duo quæ statim sequuntur, & sit sensus, siue Traianus eos re vera maximè amet, quos à senatu amari intelligit, siue illis quos senatus amat, neminem senatus reuerentiam præfert, quamuis alios habeat sibi chariores.

Magnum vtrunque videtur, siue eosdem maximè diligit, quos scit nobis esse charissimos, siue illis neminem præfert, quamuis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, iuuenibus exempla, adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. quisquis probatos senatui viros suscipit, hic maximè principem promeretur. sibi enim accrescere putat, quod cuique adstruatur: nullámque in eo gloriam ponit, quòd sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est. Persta Cæsar in ista ratione propositi, talésque nos crede, qualis fama cuiusque est. huic aures, huic oculos intende. ne respexeris clandestinas existimationes, nullísque magis quàm audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus quàm singulis, creditur. Singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes, fefellerunt. Reuertor iam ad consulatum tuum, etsi sunt quædam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen, imprimis quòd comitiis tuis interfuisti candidatus, non consulatus tantùm, sed immortalitatis & gloriæ, & exempli quod sequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te P.R. in illa vetere potestatis suæ sede. perpessus es

Magnum vtrunque videtur) Illis neminem præfert viris quos à senatu diligi non ignorat. *Siue*) Rationes cur magni sint. *Nobis*) Senatoribus. *Præfert*) Dignitate, magistratu. *Senioribus*) Hinc colligitur fuisse grandæuos. *Domos*) Optimorum virorum. *Adeant*) Frequentent, respiciunt illa superiora: non iam dissimulandus est amor. *Suscipit*) Tuendos. an magis, Suspicit, id est, admiratur & colit. *Promeretur*) Obligat. *Accrescere*) Addi. *Quod*) Honoris. *Cuique*) Bono. *Ponit*) Putat esse. *Maximi*) Maxime consequantur senatores. *Maior*) Vide comparatiuum quandoque habere maiorem vim superlatiuo, sicut alibi notauimus. *Fama*) Certa gloria. *Clandestinas*) Paucorum. *Existimationes*) Opiniones, famam. *Susurros*) Delatores tacitè obmurmurantes. Iuuenalis, sæuior illo Pompeius tenui iugulos aperire susurro. sed delatoribus aures clausit Traianus. *Nemo omnes fefellit*) Sententia Aristotelis qui tertio politicorum inquit, in multitudine difficile est omnes labi & errare. *Omnes*) Quia impossibile est non esse aliquos bonos, qui non solent fallere. *Ante consulatum*) Ordine procedit, & secundum artem, vt antequam rem attingamus de qua dicturi sumus, exponamus quæ præcesserint. *Ante consulatum tamen*) Ista tamen præcesserunt tuum consulatum. *Imprimis*) Laudauerim. *Comitiis t.*) Quibus tu fuisti renunciatus tertium consul. *Non tantùm candidatus*) Consulatus. non tantùm veste candida indutus consulatum petisti. *Mirarentur*) Quòd princeps generis humani dignatus esset prodire in comitium candidatus consulatus more priuatorum. *In illa veteri sede*) In comitio. *Potestatis suæ*) Cùm haberet in manu sua se consulem declarare.

longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: consúlque sic factus es vt vnus ex nobis quos facis consules. Quotusquisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit, aut populo? non alij marcidi somno, hesternáque cœna redundantes, comitiorum suorum nuntios operiebantur? Alij sanè peruigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, quibus consules renuntiabantur, exilia & cædem machinabantur. O praua & inscia veræ maiestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris: dedignari quem concupiscas: quumque ex proximis hortis campum & comitia prospectes. sic illis

Longum illud carmen] Longum verborum ordinem, & solennem in comitiis precationem. nam more institutóque maiorum, quo die consul renũciabatur, qui comitia habebat, à diis immortalibus, vt ea res sibi magistratuíque & populo plebíque Romanæ bene & feliciter eueniret, precabatur. sicut innuit Cicero pro Murena: id autem fiebat pluribus verbis & certis ac immutabilibus, ita ab antiquo institutis. An forsan carmen hexametrũ intellig t, quod à Marco Tullio longum appellatur. an vsurpauit carmen præter aliorum consuetudinẽ, qui voluere quicquid pedibus constaret carmen esse, sicut dicimus Sibyllinum carmen. nam idem Tullius libro quinto de finibus, carmen accepit, pro perfect.one aliqua, cùm inquit, sunt enim prima elementa naturæ, quibus auctis v rtutis quasi carmen efficitur. Martialis in d stichis pro libro posuit carmen, Carmina Nasonis quinque decémque gerit. Interdum tamen pro soluta oratione, vt hic Secundus. item in fine huius orationis: tu nostris comitiis præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es. & Liuius quinto belli Punici ex huius Mart j duobus carminibus & re l.qua. Censorinus inquit, carmen est modus vocibus iunctus, cuius discrimina cãtus, modus, motus. *Irridendam moram*) Simulatam. nam antequam haberentur comitia, sciebant imperatorem consulem renunciandum, quare illa comitiorum mora meritò ab omnibus irridebatur. *Nobis*) Senatoribus priuatis. *Sic*) Eo modo. *Honorem istum*) Petendi consulatum vt prodiret in comitium. *Populo*) Vt ab illo suffragia peteret. *Alij*) Imperatores. *Hesternáque cœna redundantes*) Neronẽ possumus accipere, cuius crapulam Iuuenalis pulsat noctésque Neronis Iam medias altámque famem scribens. & Tranquillus ait epulas è medio die ad mediam noctem protrahebat. *Redundantes*) Nimium repleti crapula, distenti. *Peruigiles & insomnes*) Caius Caligula non plusquam tribus nocturnis horis quiescebat, ac ne his quidem placida quiete, sed pauida miris rerum imaginibus. ideóque magna parte noctis vigiliæ, cubandíque tædio nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus inuocare frequenter atque expectare lucem consueuerat. sed imprimis Domitianum respicit, qui multum de nocte solus ambulabat, sæuósque secessus incolebat, ibi clarissimis viris necem struens. *Quibus consules renunciabant*) Per quos ipsi declarabãtur cõsules. Tiberiũ recitat Dion omnes suos in cõsulatibus collegas violẽter interfecisse. vnde cũ Drusus simul hũc inisset honorẽ, statim cũctos necẽ illi iudicasse. Trãquill[9] autor Domitianũ aliquot cõsulares nteremisse. *O praua*) Exclamatio opportuna, à Græcis epiphonema dicitur secundũ Hermogenẽ, nõ rẽ gestã narrãs sed acclamans. *Honorem*) Cõsulatum. *Proximis o.*) E collibus ortulanis vel ab ortis imperatoris vicinis cãpo Marcio, vbi comit a habebãtur. campum Martis P. Victor in nona regione locat, inter vrbem & Tiberim: in eo fuit villa publica, vbi primum populi census est actus olim fuit Tarquiniorum, mox adepta libertate.

sacrum Marti fecere, equis pratum, iuuenibus se ad bellicas meditationes exercētibus ludum opportunissimum. autores habeo Liuium & Dionysium. Gellius tamen lib. vj. tradit in xij. tabulis scriptum fuisse Caiam Tarratiam campum Tyberinum siue Martium populo Rom. condonasse. plura de Campo Martio Strabo lib. v. per campum igitur & comitia interpretamur campum Martium, vbi declarabātur consules comitiis centuriatis. nam & paulo pòst dicet sacratum campum fuisse comitiorum locum. & M. Tullius pro domo sua. constat enim nullis vnquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. in Pisonem, sic inquit, sanè sors domina campi. & Liuius. consul in campo Martio comitiis priusquam centurias in suffragiū mitteret. Tranquillus in Cæsare dictatore. illum in campo per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus diuersis ex ponte vt deiicerent, atque exceptum trucidarent cogitasse. Mamertinus. illis priscis tēporibus multorū ambitu fuit campus infamis. Valerius: inimicitias inquit, vt simul censores renūciati sunt, in campo deposuit. nam de comitio, quod in foro fuit, iam prædiximus.

abesse tanquam Danubio Rhenóque dirimare. auerseris tu honori tuo sperata suffragia? renunciarique te consulem iussisse contentus, liberæ ciuitati ne simulationem quidem serues? abstineas denique comitijs abstrusus, atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogaretur imperium. Hæc persuasio superbissimis dominis erat, vt sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tanquā senatores. plerique tamen non tam superbia, quàm metu quodam submouebantur. an stuprorum sibi, incestarúmque noctium conscij

Abesse] Animo & cogitatione. *Auerseris*) Oderis. maximā vim obtinet hæc interrogatio. *Iussisse*) Imperij verbum. tanto magis reprehendendū, quòd consules ob libertatem creati fuerint, ipse liberæ ciuitati iubeat, id per quod libera videtur. *Ne simulationem q. s.*) Apertè ostendas. fuit enim Domitianus maximus simulator, & dissimulator. *Liberæ c.*) Quæ suis legib⁹ viuit, quæ cæteris imperat. *Abstineas c.*) Ne ex hortis ea despicias. *Abstrusus*) Remotus, seclusus in cubiculo. *Illic*) In comitiis. *Abrogetur*] Tollatur si intersis comitijs. nam abrogare est tollere. Liuius lib. iiij. belli Punici. M. Fūdanius & L. Valerius tribuni pl. ad plebem tulerāt de Oppia lege abroganda. M. & T. Iunius tribuni pl. eam legem tuebantur, neque se abrogari passuros aiebant. Valerius: M. Antoninus & L. Flaccus censores Duronium senatu mouére, quòd legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam, tribunus plebis abrogauerat. idem libro septimo, prætoriam iurisdictionem abrogauit. Trāquillus: capiti legis Papiæ à Tiberio Cæsare quasi sexagenarij generare nō possent, edicto abrogauit. & in Caio. Consulibus oblitis de natali suo edicere abrogauit magistratum, fuitque per triduū sine summa potestate respublica. Modestinus de verb. significat. derogatur legi, cùm pars detrahitur: abrogatur lex, cū prorsus tollitur. Festus tamē ait abrogare esse infirmare *Quid*] Ciuile. *Tanquam senatores*) Perinde ac si ipsi fuissent senatores, si descendissent in cāpum candidati cōsulatus. *Plerique*) Principū. *Quàm m.*) Duos præsertim monstrat Caium & Domitianum, quorum ille libidinosissimus tres imprimis sorores incestauit, hic Iuliam fratris filiam, vltrò corrupit. fuit enim nimiæ libidinis in mulieres & pueros, si Dioni credimus. *Stuprorum*] Pro adulterio & vicio stuprum promiscuè ponunt. Plautus in Amphitryone, stupro dedecoris à viro arguta meo. & Salustius. ac statim fugitiui contra præceptum ducis rapere ad stuprum potuerūt virgines matronásq;. &

pro tur-

pro turpitudine antiqui dixerunt, autore Festo, vt fœdè stupréque castigatur quotidie. inter stuprum & adulterium secundum Iurisconsultos hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in virginem & viduam committitur. sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur.

auspicia polluere, sacratúmque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeo deos hominésque contempserant, vt in illa spaciocissima sede hominum deorúmque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contrà & moderatio tua suasit & sanctitas, vt te & religioni deorum, & iudicijs hominum exhiberes. Alij consulatum antequam acciperent, tu & dum accipis, meruisti. peracta erant solennia comitiorum si principem cogitares, iámque se omnis turba commoverat, cùm tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi cùm iurare cogerent alios. vides quàm necessarium fuit consulatum non recusare? non putassemus istud facturum te fuisse, si recusasses. Stupeo. P. C. nec dum satis aut oculis meis, aut auribus credo, atque idemtidem me an audierim an viderim interrogo. Imperator ergo & Cæsar & Augustus, pontifex maximus stetit ante gremium consulis? seditque consul principe ante se stante? & sedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri soleret? quinetiam sedens præbuit iusiurandum? & ille iurauit? expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecraret. Ingens Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea principes, siue non fecerint. Vlla ne satis prædicatio digna est? idem

Auspicia] Auguria prospera, quæ captabat antiquitas, cùm comitia esset habitura. *Sacratúmque camp.*] Marti consecratũ. *Spaciosissima sede*] In spacio campi Martij diffuso. nam amplissimum fuisse memorat Strabo libr. v. *Deorum*) In eo námq; multa diis constructa delubra, & statuæ viris illustribus erectæ. *Alij*) Principum vel priuatorum meruerũt. *Dum accip.*) Propter humanitatem tuam, qui dignatus esses candidati munia sustinere. *Solennia*) Ordo consuetus. *Si principem cogitares*) Si respiceres conditionem principis, qui non cogebatur iurare in verba: si verò priuatum, nondum erant expleta. *Commoueat*) A suo loco subsecutura principẽ. *Consulis*) Secundum Appianum libr. j. bellorum ciuilium, Comitia consulum, qui magistratum finisset, proponere solebat: quòd si fortè creatio consulis non successisset, interrexal quis, consulari tamen electione, creabatur, qui comitia proponebat. *In verba*) Quod legibus staret, & pareret. nã sedẽs cõsul stanti Traiano iusiurãdum præbuit, ille iurauit, expressit, explanauítque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ cõsecrabat. *Principibus ignota*) Non consueta iurari à principibus. *Alios*) Consules designatos. *Istud*) Iurasse in verba. Necdum satis certus adhuc ambigo an Traianus iurauerit, nam hoc videtur excedere bonitatem omnium principum. *Identidẽ*) Frequenter. *Pont. m.*) In epistolis ad Traianum apertè monstratur, fuisse pont. max. *Inturbatus*) Hoc non tam ad laudem consulis, quàm principis pertinet,

cuius fiducia consul audenter iusiurandum obtulit. *Domum suam)* Suos domesticos, & cognatos. *Consecraret)* Deuoueret, obnoxia faceret.

tertiò consulem fecisse, quòd primò, idem principem, quod priuatum. idem imperatorem, quod sub imperatore. nescio iam, nescio pulchrius ne sit istud, quod praeunte nullo, an hoc quod alio praeunte iurasti. in rostris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti, legibus Cæsar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quàm nobis. Sic fit vt nos tibi plus velimus. Quod lega, nunc primùm audio, nunc primùm disco. Non est princeps, sunt leges, sed leges supra principem: idem Cæsari consuli, quod cæteris non licet, iurat in legem attendentibus dijs. nam cui magis quàm Cæsari attendant? iurat obseruantibus his, quibus idem iurandum est, non ignarus alioqui nemini religiosius quod iurauerit custodiendum, quàm cuius maxima interest non peierare. itaque & abiturus consulatu iurasti te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat cùm promitteres, maius postquam præstitisti. iam

Tertiò) Tertiò consul, dum imperator eras, primò autem dum priuatus. *Idem)* Iurasse in verba. *Sub imper.)* Domitiano, & Nerua. *Pulchrius*] Laudabilius. *Istud*] Pro illud posuit, quòd princeps legibus te astrinxisti in comitiis. *Praeunte nullo*] Nullo præmonstrante verba quæ dicturus eras. nam in sacris & rebus solennibus solebat aliquis pontifici Maximo submissa voce prædicere verba, quæ ille dicturus erat voce clara, ne erraret, tantam sacrorum curam habuit antiquitas. quam consuetudinē Plautus tetigit, & Tacitus libro xx. vbi de templo Capitolini mentionem facit. tum inquit Heluidius Priscus prætor præeunte Plauto Heliatio pontifice, Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidésque imperij deos precatus & reliqua. Valerius autē inquit. Africanus posterior censor, cùm lustrū conderet, inque solito sacrificio scriba ex publicis tabulis solenni eius precationis carmine præiret, quo dij immortales, vt pop. Rom. res meliores, amplioresque facerent, rogabantur, satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt. Plinius lib. xxviij. vidimúsque certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari, qui attendat, alium verò præponi, qui fauere iubeat. *Alio praeunte*] Alio prædicente quæ dixisti. Quod est indicium humanitatis & religionis. sicut illud, cùm firmitudinis, firmissimæque memoriæ, ac fiduciæ sui. *Religione*] Sacramento. *In rostris*] In foro vbi ius erat dicturus. *Te legibus subiecisti)* Pacatus pro Theodosio: tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat. ius summum facultate & copia cōmodādi, nō securitate peccandi experiris. *Legibus Cæsar*] Te subiecisti. cū admiratione repetitio interrogatiua. *Nemo legislator*] Iurisc ōsultus. *Scripsit*] Cōdidit. Dion in Augusto. Imperatores adepti sunt quod nulli Romanorū olim vnquā cōcessū fuerat. soluti enim sūt omnibꝰ legibꝰ, nullísque scriptis tenētur. hinc ff. i. Vlpianꝰ, princeps legibꝰ solutus est, volūtate tamē sua seipsū subiicit. eadē Paulus ff. xxxij. & imperator Alexāder lib. vj. codices, ac Iustinianus in Institutionibꝰ, sed apertius in codice. digna, inquit, vox est maiestate regnātis legibus alligatū se principē ꝓfiteri, adeo de autoritate iuris nostra pēdet autoritas. & re vera maius imperio est submittere legibus principatū, & ora-

culo

culo præsentis edicti, quod nobis licere nō patimur, indicamus. quare Apollon.⁹ Vespasiano præcepit, legem imperatori dominari debere, quia in illis ferendis erit modestior, si eas non contempserit. *Nobis)* Priuatis licet. *Velimus*] Licere plusquam licet. *Non est princeps* Quia ipse pariter nobiscum legibus paret. *Sunt leges)* Omnes reguntur legibus. *Attendentibus*] Audientibus. *Obseruantibus*] Videntibus senatoribus. *Alioquin*] Insuper. *Quàm*] Sibi principi. *Abiturus*] Depositurus. *Præstitisti*] Longè enim maius obseruare promissa, quàm tantum polliceri.

toties procedere in rostra, inascensúmque illum superbiæ principum locum terere, hîc suscipere, hîc ponere magistratus, quàm dignum te, quámque diuersum consuetudine illorum, qui pauculis diebus gestum consulatum, imò non gestum abÿciebant per edictum. hoc pro concione, pro rostris, pro iureiurando, scilicet vt primis extrema congruerent, vtque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quòd alÿ non fuissent. non transiliui Patres conscripti principis nostri consulatum, sed eundem in locum contuli, quicquid de iureiurando dicendum erat. neque enim vt in sterili ieiunáque materia eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque idemtidem tractare debemus. Illuxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperÿ curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & insurgere. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos inuidiosa tranquillitate prouectos improuisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quàm blandiciæ principum illorum, quibus tanta lenitas, tanta fraus, vt facilius esset iratos, quàm propitios habere? te verò securi, & alacres quò vocas sequimur. iubes esse liberos? erimus. iubes quæ sentimus

Toties) Claudium Tranquillus meminit consulē, & extra hunc honorem ius laboriosissimè dixisse, etiam suis suorúmque diebus solennibus. nonnunquam festis quoque antiquitus & religiosis. *Inasc.*] Nunquam ab aliis superbis principibus ascensum, vt ius publicè dicerent. Domitianum tamen scribit Tranquillus ius diligenter & industriè dixisse, plerunque & in foro pro tribunali, & extra ordinē. *Hic*] In rostris. *Immò non g.*] Sed tantum titulo tenus, & non reipsa. correctio color. *Hoc*] Significasti. *Ipsi*] Traianus & collega. *Alÿ p.)* Qui morem consulum non fuerant executi. *Nō transiliui* Quia iam de consulatus depositione locutus fuerat, dicit non ideo se transmisisse, quæ in eo gesta fuerint. hoc dicendi genus reficit auditorem, & magis attentum facit. *Eundem in locū)* In vnum, vt per species rerum procederet. *Speciem laudis)* Iurisiurandi cæteris insuetā. *Deducere)* Protrahere. est enim oratoris res amplificare, vel minuere pro commodo suo. quod quamuis Secundus fecit, tamen artem dissimulat, cùm præcipua ars sit dissimulare artem, præsertim in iudiciali & deliberatiuo genere, in demonstratiuo interdum. *Spargere)* Diuersis locis tractare. *Idemtidem)* Frequenter, quod solet fieri, vbi materia exilis est, & per amplificationem eandem tractando variè, &

diuersimodè eam augere conamur. sed hic vbi inquit, materia supercurrit, non opus est eloqui ratione. *Primus dies*) Cal. Ianuarij. *Consulatus t.*) Tertij. *Curiam*) Senatum. *Singulos*) Senatores. *Resumere*) Quia diu per tyrannos depressa fuerat. *Quasi c.*) Perinde ac si ipsi participes forent imperij. *Insurgere*) Intendere diligentiam. *Omnes*) Principes. *Creditum est*) Quia credebant simulata dici. *Erat sub o.*) Animaduertebant, considerabant. *Naufragia*) Pericula. *Cædes*) Translatio. *Turbo*) Tempestas. perstat in metaph. *Inuidiosa t.*) Ex secessu, quòd principes inuiderēt illorū quieti. an mel or erit lectio, insidiosa quàm inuidiosa, quia blādè prouecti repentè conciderūt. *Prouectos*) Honoribus auctos. *Insidum*) Cui non sit credendū. comparatio. *Quàm blanditiæ principū*) Imprimis respexit Tiberium & Domitianū, qui à se interficiēdis maximè blādiebātur, autoribus Tranquillo & Dione. *Lenitas*) Clementiæ simulatio. *Facilius*) Melius. *Sequimur quò vocas*) Facimus quod iubes. *Liberos*) Liberè loqui, & libertatem defendere.

promere in medium? proferemus. Neque enim adhuc ignauia quadam, & insito torpore cessauimus. Terror & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à republica (erat autem omnino nulla resp.) oculos, aures, animos auerteremus. At nunc tua dextera, tuisque promissis freti, & innixi obsepta diutina seruitute ora reseramus, frenatámque tot malis linguam resoluimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique quod credentem fallere paret non sine periculo fallentis. neque enim vnquam deceptus est princeps, nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum cum exhortatione eius, tū pronunciatione respexisse videor. Quæ enim illa grauitas sententiarum? quàm inaffectata veritas verborum? quæ adseueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides?

Promere in m.) Dicere palàm. *Insito torp.*) Natiua pigritia. sed eorum ingenia erant hebetata, fracta, contusa, propter mala quæ iam per multos annos viderant & tulerant, vt idem ad Aristonem testatur. *Misera prudentia*) Per miserias comparata. *Ex periculis*) Nostrorum & aliorum. *Mouebat*) Nos, ne libera animi, vt inquit satyricus, verba proferremus, & vitam pro vero impenderemus. *Erat autem*) Correctio. vbi tyranni dominantur nulla respublica est. *Dextera*) Auxilio. *Diutina seruitute*) Domitiani quindecim annos imperantis. *Frenatam*) Cohibitam, retentam. *Tales*] Liberos in dicenda sententia. *Fucatum*) Falsum, dissimulatum, tectum. fucus enim, autore Seruio, genus est herbæ, qua vestes tinguntur. & fucum posuit Terentius in Eunucho pro insidiis & fraude. fucum, inquit, factum mulieri. sic ad Quintum fratrem Cicero, Iam illud teneto diligenter, si eum qui tibi promiserit fucum (vt dicitur) facere velle senseris, vt te id audisse, aut scisse dissimules. nam fucus bestiola ex equis nascens sine aculeo tanquam apis imperfecta; mel surripit apibus. vnde à Varrone dicitur fucus fur: & fucilis, falsa dicitur quasi fucata, autore Pompeio. *Denique*) Nihil est. *Non sine periculo fallentis*) Nam qui fallit, plerunque fallitur. *Neque enim*] Sententia. *Ipse*) Qualis Domitianus. *Hunc sensum*) Talem & veram sententiam. *Parentis*) Publici. *Traiani*) Patris patriæ. *Exhortatione*) Cùm nos ad bonum publicum

publicū prouocaret. *Sententiarum*] Quas spargebat per orationem suam, an magis in sententiis dicendis. *Inaffecta*] Facilis, naturalis, aperta. veritas enim caret fuco & prætextu verborum.

tenebit ergo semper quod suaserit, sciétque nos quoties libertatem, quam dedit, experiemur, sibi parere: nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter vtamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, imò pro salute principum, ac propter illos pro æternitate imperij solebamus. Hæc pro imperio nostro in quæ sint verba suscepta operæprecium est adnotare: si bene rempublicam, & ex vtilitate omnium rexeris. Digna vota, quæ semper suscipiantur, sempérque soluantur. Egit cum dijs ipso te autore Cæsar resp. vt te sospitem, incolumémque præstarent, si tu cæteros præstitisses: si contrà, illi quoque à custodia tui corporis oculos dimouerent, téque relinquerent votis, quæ non palàm susciperentur. Alij se superstites reipublicæ optabant faciebántque. Ti salus tua inuisa est, si non sit cum reipublicæ salute coniecta, nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibúsque annis in consilium de te deos mittis, exigísque vt sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti conscientia Cæsar paciſceris cum dijs, vt te si mereberis seruent, cùm scias an merearis neminem magis quàm deos scire. Nonne vobis P. C. hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? ego quidem in me, si omnium vtilitas ita posceret, etiam

Tenebit) Erit semper in hac sententia, vt pro vtilitate reipublicæ libere loquamur. *Sibi parere*) Facere quod iusserit. *Si fidelitate temporum*) Si confidimus suis temporibus. *Quos*) Senatores. *Aliter*] Tacitos, obsequentes voluntati Domitiani etsi diuersa sensissent. *Nuncupare vota*) Perseuerat exemplo docens posse omnes liberè loqui. *Propter illos*) Non propter nos. *Pro æternitate imperij*) Vt Romanum imperium semper floreret. in epistolis ad Traianum, Noua inquit, vota suscepimus, precati deos, vt te rempublicámque florentem & incolumem ea benignitate seruarent, quam super magnas plurimásque virtutes præcipua sanctitate consequi deorum honore meruisti. *Hæc*] Vota. *Suscepta*) Sunt. *Pro imperio n.*] Vt dij Romanum imperium tueantur. *Si bene*] Cùm hac conditione nuncupauimus. *Egit*) Pacta est, conuenit. *Si tu cæteros p.*] Si tuos incolumes seruasses. *Sic.*] Si fecisses, id est malè tractasses. *Illi*] Dij. *Votis*] Imprecationibus, execrationibus. *Non p.*] Secretò, propter metum. *Superstites r.*] Oppressa rep. Neronem notat, qui cùm in sermone quodam diceretur, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. id est me mortuo terra misceatur igni, immò inquit, ἐμοῦ ζῶντος, id est, me viuente, quod planè fecisse recitat Suetonius. *Optantibus*] Ciuibus. *Omnibúsque annis*] Nam singulis annis vota suscipiebant pro salute imperatoris, non solùm consules, sed & prouinciarum præsides, cum militibus & prouincialibus. *In consiliam*] Facis vt dij de te consulant, an dignus sis esse sospes. nescio qui semibarbarus hunc

noſtrum ſenſum corruptè legit, & tamen tanquam ipſe primus fuerit interpretatus me calumniando, vel inuitus laudat, ita fœdè lapſus, vt perdito pudore audeat meam ſententiam tanquam ſuam ſibi vẽdicare, cùm ſcriptum fuerit in prima editione, facis vt de te dij conſulant. non autem, vt te dij conſulant. quænam iſta ſcriptoris tam manifeſta impudentia vel ſocordia? addo quod ne præpoſterè legi notat, cùm eius loco an ſcribendum ſit. & profectò niſi ita frontem perfricuiſſet, nunquam modeſtiam meam, quam vbique præſtitimus, expugnaſſet. *Mutent*] Te perdant. *Qualis*] Optimus. *Ingenti*] Rectiſſima & ſanctiſſima fretus.

Præfecti manum a.] Rem tangit nunquam ſatis laudatam, cuius Dion & alij Græcorum meminere. nã cùm præfectum prætorio, quem creauerat, circumdaturus eſſet enſe, quem nudum illi porrexit, cape hunc dixit. ſi quidem bene imperauero, pro me hoc vtere: ſi malè, aduerſus me: quamuis qui Traiani vitã ex Dione tranſtulit, aliter Latinitate hũc locum donauerit, quin etiam ſcribẽs, cùm tribunatum militũ ei traderet, parazonium, quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit. at talis, inquit, enſem accipe, quem pro me ita demum ſtrinxeris, ſi iuſtè imperauero. quod ſi perperã quicquam pro me fieri cognoueris, eo in perniciem mei vtaris velim. at Græcè ſic ſcriptum. ἀλλὰ καὶ ὅτε πρῶτον τῷ μέλλοντι τῶν δορυφόρων ἐπάρξειν τὸ ξίφος ὃ παραζώννυσθαι αὐτὸν ἐχρῆν ὤρεξεν, ἐγύμνωσέ τε αὐτὸ, καὶ ἀνατείνας ἔφη, λάβε τοῦτο τὸ ξίφος, ἵνα ἂν μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ αὐτῷ χρήσῃ, ἂν δὲ κακῶς, κατ' ἐμοῦ χρήσῃ. quæ ſic transferri poſſe videntur. quin etiam quãdo primum futuro haſtatis preeſſe, enſem, quo cingi ipſum opus erat, porrexit, nudauítque eum, & extendens dixit, cape hunc enſem, vt ſi quidem bene imperauero, pro me, ſin autem malè, contra me vtaris. ille igitur tribunum, nos præfectum prætorij intelligimus, qui haſtatis præerat. nam Suidas δορυφόρους cuſtodes regum armatos interpretatur, quibus præfectus vocabatur prætorio Præfectus, pro magiſtro equitum ab imperatoribus conſtitutus. & Dion ab Auguſto memorat primum creatos δύω ἐπάρχους τῶν δορυφόρων, id eſt, duos præfectos prætorianorum. & Suidas quẽ ἔπαρχον τῶν δορυφόρων vocat, ſcilicet præfectum haſtatorum, alibi ἔπαρχον τῶν πραιτωρίων, id eſt, præfectum prætorianorũ, appellat. *Præfecti*] Prætorij nomine Suræ. *Ne deprecor*] Nullis precibus auerto. *Inuita*] Me malè imperante. *Ne debeat*] Ne teneatur perſoluere. *Glorioſiſſimum fructum ſalutis tuæ*] Quod ſaluus es, quia optimè rempublicam regis. eſt enim cũ gloria fructus. *Seruent*] Te incolumẽ præſtent. *Dies*] Primus, & interdum ſequentes dies Ianuarij, quibus vbique prouinciarum vota pro ſalute imperatoris ſuſcipiebãt, & milites ſolenni iureiurando ſe in fidem eius aſtringebant. mali igitur imperatores anxij expectabant nunciũ talium rerum. verentes ne aliqui exercitus & prouinciç defeciſsẽt à ſe, & in alterius verba iuraſſent. *Patientia noſtra*] Noſtrûm ſenatorum, qui in vrbe eramus.

præfecti manum armaui, ſed ne deorum quidem, aut iram, aut negligentiã deprecor. quæſo immò, & obteſtor, ne vnquàm pro me vota reſpublica inuita ſuſcipiat, aut ſi ſuſceperit inuita, ne debeat. Capis ergo Cæſar ſalutis tuæ glorioſiſſimum fructum ex conſenſu deorum. nam cùm excipias, vt ita demum te dei ſeruent, ſi bene remp. & ex vtilitate omniũ rexeris, certus es te bene remp. gerere cùm ſeruent. Itaque ſecurus tibi & lætus dies erit, qui principes alios, cura & metu diſtinebat, cùm ſuſpenſi & attoniti, parúmque conſiſi patientia noſtra hinc atque inde publicæ ſeruitutis nũcios expectarẽt. ac ſi fortè aliquos flumina, niues, venti præpediſsẽt, ſtatim hoc illud eſſe credebãt, quòd merebantur. nec erat diſcrimen

eramus, & iugum patiebamur, præstantes iusiurandum principi, & vota suscipientes, ac fidem nostram obligantes. *Hinc atque inde)* Ex diuersis prouinciis imperio Romano subiectis. *Publicæ seruitutis)* Dum vniuersi se tyranno astringerent sacramento. *Aliquos)* Nuncios horum votorum & fidei. *Flumina)* Excrescentia supra modum. *Niues)* Ingentes, quod assolet in locis frigidioribus. *Venti)* Aduersi nauigantibus. *Illud)* Defectionem prouinciarum & exercituum. *Merebantur)* Suis sceleribus.

vllum pauoris. propterea quod cùm à malo principe tanquam successor timeatur, quisquis est dignior, cùm sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora nunciorum, non literarum tarditas differt: scis tibi vbique iurari, cùm ipse iuraueris omnibus. Nemo hoc sibi non præstat: amamus quidem te in quantum mereris, istud tamen non tui facimus amore, sed nostri. nec vnquam illucescat dies, quo pro te nuncupet vota, non vtilitas nostra, sed fides Cæsar. Turpis tutela principis, cui potest imputari. Queri libet quòd in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos odimus. nam si eadem cura bonis quæ malis esset, quam vbique admirationem tui, quod gaudium, exultationémque deprehenderes, quos omnium cum coniugibus, ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focísque sermones? scires mollissimis istis auribus parci, & alioqui cùm sint odium amórque contraria, hoc perquàm simile habent, quòd ibi intemperantius amamus bonos principes, vbi liberius malos odimus. Cepisti tamen, & affectus nostri, & iudicij experimentũ quàm tum maximum præsens capere potuisti illo die, quo solicitudini, pudoríque candidatorum ita consuluisti, ne vllius gaudium alterius tristitia turbaret. alij cũ lætitia,

Vllum discrimen pauoris) Quia omnes præfectos suos pariter metuebãt. *Propterea)* Cùm quisquis est dignior, timeatur à malo principe, tanquam futurus ei successor in imperio. *Cùm nemo non dignior)* Omnes illo digniores cùm sint, meritò ab illo omnes timentur. *Non differt tuam securitatem)* Quia semper es securus. *Iurari tibi)* In tuam fidem & salutem. *Vbique)* Per omnes prouincias. *Iuraueris omnibus)* Quòd dij non aliter te seruent, nisi pro commodo omnium remp. rexeris. *Nemo hoc non præstat sibi)* Id est, omnis iurat pro salute tua, quia videt hoc sibi vtile esse. *Tamen facimus istud non amore tui, sed nostri)* Sed vtilitate nostra, nam amamus te quod videmus expedire nobis vt viuas. *Fides)* Quia simus obstricti sic facere. sensus est nunquam fiat vt pro te vota nuncupemus fide iureiurandi astricti, & non vtilitate nostra: perinde ac si diceret, semper bene regas, & ideo pro communi omnium vtilitate vota faciamus: neque vnquam eueniat, vt malè regas, & persoluamus vota pro fide sacramenti, quo fuerimus deuincti. est autem fides secundum Senecam sanctissimum humani pectoris bonum, ea nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. *Turpis)* Est. *Imputari)* Adscribi vt aliquid tutelæ faciat tantùm respectu sui, scilicet se tueatur vtilitate propria & non omnium. *Queri libet]* Iuuat conqueri. *Non inquirant in secreta nostra]* Non perscrutentur & extorqueant quid de

illis ſecretò, id eſt, verè ſentiamus. *Niſi mali & crudeles)* Nam boni ſua conſcientia contenti ſunt. *Eadem cura)* Perquirendi noſtra ſecreta. *Vbique)* Apud omne hominum genus. *Quos)* Admirabiles. *Domeſticis aris)* Priuatim in laribus. *Parci)* Abſtineri à maledicentia tui. *Molliſſimis)* Iſtis tuis mitiſſimis. *Alioquin)* Inſuper. *Perquàm ſim.)* In libertate, non re ipſa, nam ſunt diſſimilia. *Ibi)* Secretò & priuatim. *Affectus)* Amoris. *Alij)* Candidati. *Cum lætitia)* Quia fuerant deſignati conſules.

alij cum ſpe receſſerunt. multis gratulandum, nemo conſolandus fuit. Nec ideo ſegnius iuuenes noſtros exhortatus es conſulatum circumirent, ſenatui ſupplicarent, atque ita à principe ſperarent honores, ſi à ſenatu petiſſent. Quo quidem in loco, ſi quibus opus exemplo, adiecisti vt te imitarentur. Arduum Cæſar exemplum, & quod imitari non magis quiſque candidatorum, quàm principum poſſit. Quis enim vel vno die reuerentior ſenatus candidatus, quàm tu, cùm omni vita, tum illo ipſo tempore, quo iudicas de candidatis? An aliud à te quàm ſenatus reuerentia obtinuit, vt iuuenibus clariſſimæ gentis debitum generi honorem, ſed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obſcuratur, ſed illuſtratur à principe, tandem illos ingentium virorum nepotes, illos poſteros libertatis, nec terret Cæſar, nec pauet, quinimmò feſtinatis honoribus amplificat, atque auget, & maioribus ſuis reddit. ſiquid vſquam ſtirpis antiquæ, ſiquid reſiduæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vſum reipublicæ promit. ſunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis indulgentia Cæſaris, cuius eſt vt nobiles, & conſeruet, & efficiat. præfuerat prouinciæ quæſtor vnus ex candidatis, in quem

Alij cum ſpe) Quòd promiſſis honoraueris. *Multis)* Adeptis conſulatum. *Conſolandus)* Quod præteritus eſſet. *Circumirent conſulatum)* M. Tullius ad Quintum fratrem de petitione conſulatus ſcribens, hunc locum declarat. monet enim neceſſe eſſe omnem rationem & curam, laborem, diligentiam in petitione magiſtratuum eſſe adhibendam, inibique hæc res diffuſe tractatur. *Opus)* Erat. *Imitarentur)* Qui ſenatui ſupplicaueras, & propter virtutes charus eras. *Reuerentior ſenatus)* Qui maiorem ſenatui reuerentiam præſtiterit. *Quo iudicas)* Quo cenſes quis candidatorum dignior eſſet conſulatum conſequi. *Senatus reuerentia)* An quam Traianus ſenatui habebat, an quam candidati iuuenes. *Iuuenibus)* Candidum & Quadratum poſſumus intelligere, qui iterum conſules à Traiano creati fuerunt, autore Spartiano. *Generi)* Familiæ, maioribus. *Antequam deberetur)* Ante tempus legibus præfinitum. lege enim dabatur conſulatus viris qui trigeſimum annum expleſſent. *Obſcuratur)* Deprimitur. Dion. omnibus apud Neronem publicum crimen erat virtus, genus, diuitiæ, quibus præditi aut ſe ipſos interfecerunt, aut ab aliis trucidati ſunt. imprimis tamen notat Domitianum, ſub quo nobiles deprimebantur, & monſtrum erat in nobilitate ſenectus. nam principum multi verentur aliquem ſuorum fieri præſtantiorem ſe. *Poſteros libertatis)* Reſeruatos ad hoc liberum ſeculum: an magis reſpicit, quòd Quadratus

dratus

dratus fuit ex gente Cassia, ex qua Cassius libertatis causa in Iulium Cæsarem coniurauit, & Nero Cassium Longinum Iurisconsultum interfecit, quòd in veteri gentili stemmate C. Cassij percussoris Cæsaris imaginem retinuisset. & Tranquillus autor, quendam historicum interfectum, quòd Cassium & Brutum vltimos Romanorum dixisset. *Festinatis*) Nondum ætate legitima. *Reddit*) Æquat, data pari dignitate. qua maiores fuerant illustrati. *Stirpis*) Domus. nam multæ familiæ olim clarissimæ penitus interierant. *In vsum reipublicæ*) Ad magistratus, libro secundo & tertio, vaticinatur consules à Traiano declaratos futuros quales maximè oporteret. *Magna nomina*) Magnorum virorum nepotes. *Ex tenebris obliuionis*) Qui penitus erant ab administratione reipublicæ seclusi, & in obscuro iacebant. sub Domitiano enim consideratus & sapiens habebatur, qui ætatem in tenebris agebat. *Cuius*) Officium & proprium. *Efficiat*) Vel iure annulorum, vel alia ratione cùm in manu principis sit ex obscuris parentibus nobilem facere, & libertinum natalibus restituere. *Præfuerat quæstor*) Quæsturam gesserat summa cum industria Candidus.

ea ciuitas amplissima redditus egregia constitutione fundauerat, hoc senatui allegandum putasti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum, qui posteros habere nobiles mererentur, quàm eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nuncies, nec pœnis malorum, sed bonorum præmiis bonos facias. accensa est iuuentus, erexítque animos ad æmulandum, quod laudari videbat. nec fuit quisquam quem non hæc cogitatio subiret, cùm sciret quicquid à quoque in prouinciis benefieret, omnia te scire. Vtile est Cæsar, & salutare præsidibus prouinciarum, hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati, industriæ suæ maximum præmium, iudicium principis, suffragium principis. adhuc autem quamlibet sincera rectáque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera sed vera reputatio. Quid enim, si quid

Ea ciuitas amplissima) Eius prouinciæ maxima ciuitas in qua fuerat quæstor. *In quem fundauerat redditus*) Per quem firmos certósque colligebat prouentus publicos *Egregia constitutione*) Ob singularem ordinationem ab eo factam. *Hoc*) Hanc constitutionem. *Allegandum*) Connumerandum. nam candidatorum rectè facta numerabant in comitiis laudatores, & testes eorum producebant. *Generis claritatem*) Diximus Traianum fuisse ex familia magis antiqua quàm clara, in qua pater eius primùm consul extitit: eam Traianus clarissimam magnitudine fortunæ, & rerum gestarum præstitit. *Qui virtute sua*) Colligimus autem hunc de quo agit, fuisse rebus gestis superiorem patre suo, vt sit propositio ad confirmandum quod Traianus nobiles efficiat. *Habere posteros nobiles*) Illustrare suam familiam. *Qui parentes habuissent*) Qui non virtute propria, sed maiorum fulgerent, ita vt duo genera promoueret ad dignitates, & gentis clarissimæ & virtutis exactissimæ. *O te dignum*) Dicam, sicut paulo pòst, ô nos felices. M. Tullius: ô te miserum, ô te infelicem, quæ exclamatio ad omnem affectum conuenit, vel miserationis, vel indignationis, vel exultationis. Nazarius. O tuam imperator non victoriam magis quàm clementiam prædicandam. *Hæc*) Talia. *Facias bonos*) Incites cæteros ad bonum.

Bonorum præmijs] Dum bonos præmiis prosequeris. suprà latius hanc rem tractauit: bonis honores, sacerdotia, prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent, acuuntur isti integritatis, & industrię precio. similes, dissimiles alliciuntur. nam pręmia bonorum, malorúmque, bonos ac malos faciunt. *Laudari*] Industriam. *A quoque*] Magistratu. videtur esse solœcissimus cùm pluralem omnia, quicquid singularis respiciat. quod tamen apud veteres pluralis numeri vim obtinebat. *Sanctitati*] Integritati. *Quamlibet*] Validissimè, maximè. *Detorquebat*) Deuiabat ab itinere virtutis. *Hebetabat*] Retundebat, obscurabat. *Reputatio*] Illa consideratio malorum principum, qui indignis præmia conferebant. *Quid e.*] Ethopœia, quæ morem effingit dicentis, & secundum Aphthonium notā habet personam, verba autem ficta, sed quæ verisimiliter dici poterant.

benefecero, nesciet Cæsar, aut si scierit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas principum cùm malè consultis impunitatem, rectè factis nullum præmium polliceretur, nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. at nunc si bene aliquis prouinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. patet enim omnibus honoris & gloriæ campus. ex hoc quisque quod cupit petat, & assecutus sibi debeat. Prouinciis quoque in posterum, & iniuriarum metum, & accusandi necessitatem remisisti. nam si præfuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur, & alioquin nihil magis prodest candidato ad sequentes honores, quàm peractus optimè magistratus. magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, nec vrbana coniuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta ciuitatum alleget. Ne suffragiis consularium virorum

Benefecero] Sub malis principibus. *Testimonium*] Bene gestorum. *Seu neg.*] Dubitat quo nomine eam appellet. *Malè c.*] Malum consilium præbentibus. *Illos*] Malos. *A laude*] A rebus laudandis. *Nunc*] Sub Traiano. *Campus*] Spacium, respexit ad campum Martium, vbi magistratus creabantur. *Sibi*] Suæ virtuti. *Assecutus*] Factus voti compos. *Remisisti metum*] Liberasti à metu. *Iniuriarum*] Quia boni præfuturi sunt prouinciis. *Accusandi necessitatem r.*] Vnum dependet ab altero. nam si boni præeunt, non opus erit eos accusare repetundarum. in epistolis ad Traianum sic dixerat. remisit mihi necessitatem. *Quibus gratias egerint*] Boni, quibus solet prouincia gratias agere pro bene administrata republica. quem morem tetigit M. Tullius ad Appium, vbi ostendit à prouinciis solitas mitti legationes Romam, sumptibus publicis, ad laudandum proconsulem post administrationem suam. *Alioquin*] Ad hoc. *Prodesse*] Nouimus. *Quàm peractos optimè*] Quàm quos prius bene gesserit. hos enim in petitione cæterorum exponebant. *Magistratus magistratu*] Per gradus à minoribus ad maiores peruenitur. præsertim si constat in anteactis integritas. *Codicillos*] Epistolas. *Vrbana coniuratione*] Conspiratione quorundam ciuium. *Eblanditas preces*] Blandis precibus impetrata testimonia, quòd scilicet aliqui fautores & studiosi illius præsidis impetrauerint à quibusdam suis precibus literas, quibus testentur illum præfuisse prouinciæ integerrimè. M. Tullius pro Planco in eundem sensum dixit, eblandita suffragia. Tacitus lib. xv. laus falsa, & precibus expressa perinde cohibeatur, quàm malitia, quàm crudelitas. &

autore

autore principe Nerone, ſanxerunt ſenatores ne quis ad concilium ſociorum referret, agendas apud ſenatum pro prætoribus próve conſulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur *Decreta c.*) Publicũ teſtimonium factum per decuriones, qui tanquam ſenatores in vrbe præerãt coloniis & municipiis. nam decretum eſt quod princeps vel ſenatus pro omnibus conſtituũt, ſiue ciuitates pro ſingulis. M. Tullius pro P. Sextio, hunc morẽ expreſſit. non recito decretũ officio aliquo expreſſũ vicinitatis, aut clientelę, aut hoſpitij publici, aut ambitionis, aut cõmoditatis gratia, ſed recito memoriam perfuncti periculi, prędicationẽ ampliſſimi beneficij, vicem officij præſentis, teſtimoniũ præteriti tẽporis. *Cõſulariũ ſuffragiis*) Quę pro conſulatu fiunt.

vrbes, populi, gentes, inſerantur: efficaciſſimum pro candidato genus eſt rogandi, gratias agere. iam quo aſſenſu ſenatus, quo gaudio exceptũ eſt? cùm candidatis, vt quemque nominaueras, oſculo occurreres, deuexus quidem in planum, & quaſi vnus ex gratulantibus. te mirer magis? an improbem illos, qui effecerunt, vt iſtud magnũ videretur, cùm velut affixi currulibus ſuis manum tantùm & hanc cunctanter, & pigrè, & imputantibus ſimiles promerent? Contigit ergo oculis noſtris inſolita facies, princeps & candidatus æquales & ſimul ſtantes: intueríque parem accipientibus honore, qui dabat. Quod factum tuum à cuncto ſenatu quàm vera acclamatione celebratum eſt: tanto maior, tanto auguſtior. nam cui nihil ad augendum faſtigium ſupereſt, hic vno modo creſcere poteſt, ſi ſe ipſe ſubmittat: ſecurus magnitudinis ſuæ. Neque enim ab vllo periculo fortuna principum longius abeſt, quàm ab humilitate. Mihi quidem non tã humanitas tua, quàm intentio eius admirabilis videbatur. Quippe cùm orationi oculos, vocem, manum, commodares, vt ſi alij eadem iſta mandaſſes, omnes comitatis numeros obibas: atque etiam cùm ſuffragatorum nomina honore, quo ſolent, exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, & ex ore principis, ille ſenatorius aſſenſus audiebatur: quódque apud principem perhiberi teſtimonium merentibus gaudebamus,

Vrbes) Iudicia vrbium. *Gentes*) Nationes, prouinciæ. *Inſerantur*) Miſceãtur. *Gratias a.*) Populos quos bene rexerit, cãdidatis publicè gratias agere. *Aſſenſu*) Cõcordia. *Deuexus*) Pronus deſcendens è tribunali. *Vnus*) Par humilis. *Te*) Humanitatem tuã. *Illos*) Superbos principes. *Iſtud*) Tuum factũ. *Affixi*) Vnde declinare nõ poſſent. *Currulibus*) Sedibus. *Cũctanter*) Superbè cũ deſpectu oſculantium. *Promerent* Extenderẽt, porrigerent. *Manũ*) Deoſculãdam. iã de Traiano dixerat, non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec oſculum manu reddis. notatur Domitianus quod Cænidi patris Veſpaſiani concubinæ ex Iſtria reuerſæ, oſculúmque vt aſſueuerat, offerenti, manum præbuerit. *Inſolita f.*) Inſueta res viſu. *Candidatus e.*) Petens equeſtrem dignitatẽ. *Simul*) Æquo loco cum imperatore ſtans. *Intueri*) Repete cõtigit. *Qui dabat h.*) Traianum, qui dignitatem equeſtrem dabat. Sed melior ſcriptura, æquales & ſimul ſtantes, vt intelligas illum qui Traiano æquatus loco fuit, candidatum conſulatus, non equeſtris dignitatis extitiſſe. *Parem*) Stantem pedibus pariter illis, qui dignitates ab eo accipiebant. *Acclamatione*) Laude cum clamore & alta

voce prolata, quæ ſtatim ſequitur: tanto maior, tanto anguſtior es ſcilicet cùm te deprimis. *Cui*) Vt Traiano, qui maximus omnium erat. *Submittat*) Humiliauerit. humanè ſe geſſerit. *Securus magnitudinis ſuæ*) Satis ſciens ſe eſſe magnum. *Quam ab h.*) Non eſt timendum vt principes incidant in humilitatem, cùm ſit eorum conditio altiſſima. *Intentio*) Perfectio, diligens cura. *Orationi*) Tuæ. *Commodares*) Applicares, concordares ſecundum oratorum præcepta. *Oculos, vocem, m.*) De quibus abundè prænotatum ex ſententia Fabij. *Vt*) Tanquam. *Alij*) Priuato, qui obſequeretur tibi. *Numeros*) Gradus, ſpecies. Eutropius, Honoribus auxit Traianus quos mediocri familiaritate cognouiſſet. *Comitatis*) Humanitatis, facilitatis. *Suffragatorum*) Qui dabant ſuum ſuffragium candidatis. *Exciperentur*) Approbarentur à ſenatoribus conſueto honore, & laude. *Inter e.*) In numero laudantium. *Senatorius a.*) Quo vtuntur ſenatores in ſuffragiis. *Gaudebamus*) Aliàs. *Merentibus*) Bonis.

perhibebatur à principe. Faciebas ergo cùm diceres optimos, nec ipſorum modò vita à te, ſed iudicium ſenatus comprobabatur, ornaríque ſe non illos magis, quos laudabas, lætabatur. nam quòd precatus es, vt illa ipſa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, reipub. nonne tibi tale eſt, vt nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus? deos denique obſecrare, vt omnia quæ facis, quæque facies proſperè cedant tibi, reip. nobis, vel ſi breuius ſit optãdum, vt vni tibi, in quo, & reſp. & nos ſumus. Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia aduerſa, alia ſecunda principi, & nobis: nunc communia tibi nobiſcum tam læta, quàm triſtia: nec magis ſine te nos eſſe felices, quàm tu ſine nobis potes. An ſi poſſes, in fine votorum adieciſſes, vt ita precibus tuis dij annuerent, ſi iudicium noſtrum mereri perſeueraſſes? Adeo nihil tibi amore ciuium antiquius, vt antè à nobis, deinde à diis, atque ita ab illis amari velis, ſi à nobis ameris. Et ſanè priorum principum exitus docuit, ne à Diis quidem amari, niſi quos homines ament. Arduũ erat has precationes tuas laudibus adæquare. adæquauimus tamen. qui amoris

Perhibebatur à p.) Ipſe Traianus erat teſtis integritatis vniuſcuiuſque. *Faciebas*) Illos optimos. tanti putat iudicium Traiani, vt dum dicit eos optimos, faciat optimos. *Iudicium ſ.*) A quo iam fuerant probati. *Lætabatur*) Senatus. *Se ornari*) Iudicium ſuum comprobari. *Illos*) Candidatos. *Nam quod p. es*) M. Tullius pro Murena: quæ deprecatus inquit à diis immortalibus ſum conſul more inſtitutóque maiorum illo die, quo auſpicato comitiis centuriatiatis L. Murenam conſulem renunciaui, vt ea res mihi magiſtratuíque meo populo plebíque Romanæ bene atque feliciter eueniret. & mox. Quod ſi illa ſolennis comitiorum precatio conſularibus auſpiciis conſecrata tantam habet in ſe vim, & religionem, quantam reip. dignitas expoſtulat. *Illa ipſa ordinatio comitiorum*) Aut generaliter accipiendũ eſt pro creatione magiſtratuũ per comitia, aut quod magis probo, tangit ordinem comitiorũ à Traiano immutatũ reuocata lege tabellaria, cuius rei meminit lib. iij. epiſtola ad Meſſiũ Maximũ. *Bene ac f.*) In primis comitiis bene ceſſit, ſed in ſequentibus multa iocularia ac fœda ſunt facta. quod etiã l. iiij. refert. *Tale*) Eius generis. *Vni t.*) Omnia proſperè cedant. *In quo*) A quo de-

depende t reip. salus & nostra. *Nimiũ diu.*) Quia Domitianus sæuus nimiũ diu fuit in imperio. *Quo*) Precabamur. *Alia aduersa, alia f.*) Nã si bona malo principi precabamur, nobis mala imprecabamur. quæ. n. prospera tyráno sunt, ea ciuibus aduersa. *Nunc c.*) Nunc verò & secunda & aduersa etiam nobis cõmunia sunt, quia bonus es, & tanquã nostrũ vnus, bonúmq; publicũ amas. *Nos pos.*) Esse felices. *Potes*) Esse felix, quia doles cõmuni omniũ calamitate. *Sip.*) Esse felix fine nobis. *Ita*) Hac conditione. *Mereri*) Iudicium nostrum comprobari ab vniuerso senatu. *Antiquius*) Carius, acceptius, potius. *Exitus*) Mors violenta, qualis Caij, Claudij, Neronis, Galbæ, Othonis, Vitellij, Domitiani. *Adaquauimus*) Nostris acclamationibus.

ardor? qui stimuli? quæ faces illas nobis acclamationes subiecerunt? non nostri Cæsar ingenÿ, sed tuæ virtutis tuorúmq; meritorũ voces fuerunt, quas nulla vnquã adulatio inuenit, nullus cuiusquã terror expressit. Quẽ sic timuimus vt hæc fingeremus? quẽ sic amauimus vt hæc fateremur? Nosti necessitatem seruitutis quãdo simile aliquid audisti, & quando dixisti. Multa quidẽ excogitat metus: sed quæ appareãt quæsita ab inuitis: aliud solicitudinis, aliud securitatis ingeniũ est: alia tristiũ inuẽtio, alia gaudẽtium. Neutrum simulationes expresserint. habẽt sua verba miseri, sua verba felices, vt quæ iam maximè ab vtrisque dicãtur. Testis ipse es quæ in omniũ ore lætitia: nõ amictus cuiquam, non habitus quẽ modò extulerat: inde resultantia vocibus tecta, nihílque tãtis clamoribus satis clausum. Quis tũc non è vestigio suo exiluit? quis exiluisse sẽsit? multa fecimus spõte, plura instinctu quodã & imperio. nã gaudio quoque cogẽdi vis inest. nũ ergo modũ ei tua saltẽ modestia imposuit? nã quãto magis à te reprimebatur, exarsimus, non cõtumacia Cæsar, sed vt in tua potestate est an gaudeamus, ita in quãtum nec in nostra. Cõprobasti & ipse acclamationũ nostrarũ

Ardor) Stimuli, faces. trãslata verba pro incitamẽtis. *Voces*) Acclamationes, laudes. *Nullius terror cu.*) Nulli vnquã principum dictæ fuerũt ob metũ. *Hæc*) Qualia tibi acclamauimus. *Seruitutis*) Sub Domitiano, cui omnes adulari cogebantur. *Dixisti*) Nã & Traianus erat ex senatorib. immò cõsularis. *Excogitat*) Noua fingit. idẽ alibi, Nam ingeniosior est ad excogitãdum simulatio veritate, seruitus libertate, metus amore. *Quæsita*) Inuẽta ab eo quod præcessit. *Aliud*) Diuersũ. *Neutrum simulationes expresserint*) Possunt simulationes tristitiam & gaudium fingere, sed nequaquã exprimere. *Sua*) Propria, conuenienti miseris. id est tristia. nã cùm sit oratio maxima cordis prænuncia, difficile est quoquomodo non ostendere verbis affectus animi. Pacatus. fingit quidẽ timor gaudium, sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in speculo fictium imago extat animorum. *Sua felices*) Læta, exultantia. *Iam maximè*) Quã plurimũ. *Ab vtrisque*) Miseris & felicibus. *Dicãtur*) Cõsueta sint dici. *Habitus*] Remansit. est aut habitus corporis qualitas, nõ natura, sed industria cõparata, maximè pertinẽs ad gestũ, siue tristẽ, siue hilarẽ. habitudo verò bona mẽbrorũ cõpactio. Apuleius: cõtinuatio litterati laboris habitudinẽ tenuat. & secundo asini. omnẽ Fotidis habitudinẽ scribit diligẽter explorasse. nono vtrũq; cõplexus est quidã, inquit, procerus, & vt indicabat habitus atq; habitudo, miles. Terẽt. in Eunuc. quæ habitudo corporis. at Macrob. sed tota Daretis fatigatio habitu depingitur. ast illum fidi æquales, & reliqua. *Extulerat*] A domo sua in curiã. *Vestigio*] Loco. *Inest gaudio*] Gaudiũ cogit homines facere quæ nõ intẽdũt. est. n. animi passio. vnde Gell. lib. 3. cap. 15. tradit, multos insperato gaudio expirasse. *Et*) Nostro gaudio. *Tua modes-*

ſtia) Quæ nos iubebat imponere finem acclamationibus. *Exarſimus*) Tanto magis ſume extrinſecus. *An gaudeamus*) Bene regendo. *In quantum*) Ad quantam menſuram gaudeamus. *Nec in noſtra*) Eſt, cùm in gaudio ſit vis imperij.

fidem lacrymarum tuarum veritate. vidimus humeſcentes oculos tuos, demiſſúmque gaudio vultum, tantúmque ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incenſi ſumus, vt precaremur, ne quanto tibi non eadem cauſa lacrymarum, vtque nunquam frontem tuam abſtergeres. hoc ipſum, has ſedes nobis quaſi reſponſuras interrogemus, viderint ne vnquam principis lacrymas? at ſenatus ſæpe viderunt. Oneraſti futuros principes, ſed & poſteros noſtros. nam & hi à principibus ſuis exigent, vt eadem audire mereantur, & illi quod non audiant indignabuntur. Nihil magis poſſum propriè dicere, quàm quod dictũ eſt à cuncto ſenatu: ô te fœlicem! quod cum diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur. eſt enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cum multa in illo die dicta ſunt ſapienter & grauiter, tũ vel imprimis hoc:

Fidem) Quòd eſſent veræ. *Lacrimarum tuarum veritate*) Quia tuis lacrymis quæ gaudio erumpebant, credidiſti noſtras acclamationes eſſe veras. *Sanguinis in ore*) Ruboris in facie. nihil aliud eſt rubor, quàm color ſanguinis. qui gaudent ideo rubeſcunt, quia gaudium extrinſecus contingit. ad hoc animoſo curſu natura feſtinat, quam ſanguis comitando quaſi alacritate integritatis ſuæ compotem tingit cutem, & inde ſimilis color naſcitur. hæc Macrobius in Saturnalibus. ſequentia tamen indicant, rubuiſſe Traianum pudore. nam rubor ex animi pudore naſcitur, cuius hæc cauſa. natura cùm quid ei occurrit honeſto pudore dignum, imum petendo penetrat ſanguinem, quo commoto atque diffuſo, cutis tingitur, & inde naſcitur rubor. dicunt & phyſici, quòd natura pudore tacta ita ſanguinem ante pro velamento tendat, vt videmus quemquè erubeſcentem manum ſibi ante faciem frequenter opponere. *Ne quando non*) Vt ſæpe daretur. *Hoc ipſum*) Ordo eſt. vt interrogaremus has ſedes, quaſi nobis reſponſuras hoc ipſum, id eſt, totidem voces per echo ſaltem reddituras, viderint ne vnquam principis lacrymas: perinde ac ſi diceret, nemo imperatorum vnquam tam tenerè & præ pudore in ſenatu lacrymas effudit, quamuis ſcribat Tranquillus Tiberium in ſenatu fleuiſſe, ſed alia de cauſa. eſt autem ſpecies idolopœiæ cùm ſenſum mutæ perſonæ dare conetur. *At ſenatus*) Lacrymas. *Poſteros*) Senatores. *Eadem*) Qua tu precatus es pro ſalute omnium. *Quod non audiant*) Eaſdem acclamationes, quas intelligent Traiano dictas. *Animum*) Dotes animi. *Vera*) Felicitas. Plato felicitatem quinquepartitam diffinit, primam eius partem bene conſulere, ſecundam ſenſibus & bona valetudinẽ corporis vigere, tertiam in rebus gerẽdis fortunatũ eſſe, quartã gloria & claritudine apud homines excellere, quintã pecuniis rebúſq; cæteris ad omnes vſus humanitatis affluere. primum illud ex eruditione, multarúmque rerũ peritia, & experimento contingere. ſequens ex corporis mẽbris accidere, vt ſi quis videt oculis, audit auribus, nariũ præterea & oris ſenſu viget, & integritate membrorũ, quæ ſenſuum inſtrumenta ſunt. tertium inde prouenire, ſi quis quod agere intendit, ita egerit vt decet ſapientem & ſtrenuum virũ. quartũ illud ſcilicet gloriæ celebritatẽ ex opinione bonitatis manare. poſtremũ rerũ affluentia eſt, cùm cui ad vitæ vſum ita ſuppeditat pecuniarũ copia, vt & amicos fouere beneficio, & largè ac liberaliter cuncta neceſſaria ſubminiſtrare valeat. hæc cui ſuppetant omnia eum perfectè felicem ac beatum eſſe. *Videri dignum felicitate*) Exiſtimari bonum, ita vt merearis eſſe felix. *Illo die*) Quo tibi acclamauimus.

Cre-

crede nobis, crede tibi. Magna hoc fiducia nostri, maiore tamen tui diximus. Alius enim fortaſſe alium, ipſum ſe nemo deceperit, introſpiciat modò vitam, ſéque quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus noſtris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. quanuis enim faceremus quæ amantes ſolent, illi tamen non amari ſe credebant ſibi. Super hæc precati ſumus, vt ſic te amarent dij, quemadmodum tu nos. Quis hoc aut de ſe, aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipſis quidem hæc fuit ſumma votorum, vt nos ſic amarent dij, quomodo tu. Eſtne verum quod inter iſta clamauimus, O nos felices? Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum eſt vt nos diligat princeps, ſed dij quemadmodum princeps? Ciuitas religionibus dedita, ſempérque deorum indulgentiam piè merita, nihil felicitati ſuæ putat aſtrui poſſe niſi vt dij Cæſarem imitentur. Sed quid ſingula conſector & colligo, quaſi verò aut oratione complecti, aut memoria conſequi poſſim quæ vos P. C. ne qua interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis? Ante orationes principum tantùm eiuſmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant: acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur. erant enim quibus nec ſenatus gloriari, nec princeps poſſent. has verò & in ſingulis exire, & poſteris prodi, cùm ex vtilitate, tum ex dignitate publica fuit. Primùm vt orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis & conſcius, deinde vt manifeſtum eſſet audere nos de bonis maliſque principibus,

Crede nobis) Crede noſtro teſtimonio, te felicem eſſe, crede etiam tuo qui non crederes te felicem, niſi eſſes. *Hoc*) Te felicem eſſe, crede nobis & tibi. *Alium*) Deceperit dum virtutem ſimulat malus. *Nemo ſeipſum*) Vt qui ſe intus & in cute nouerit. *Modo*) Dummodo. *Introſpiciat*) Rectè examinet & diſcutiat. *Vitam*) Suam. *Quid*) Conſcientia principis de ſe, boni bona, mali mala. *Illi*) Mali. *Sibi*) Intra ſe. *De ſe*) Vt dij ſic ſe amarent ſicut ille deos. *Mediocriter amanti*) Precati ſumus hoc, quia certò ſcimus, te nos amare plurimum. *Tu*] Amares nos. *Inter iſta*] Inter precandum ſuperiora. nam quædam conſueuerant peculiaria verba precibus interponere dum acclamarent imperatoribus, qualia ſunt apud Lampridium in acclamationibus Alexandri, dij te ſeruent. pariter apud Volcatium in Auidio, & Lampridium in Commodo, exaudi Cæſar. *Ciuitas religionibus dedita*] M. Tullius de reſponſis aruſpicum: deorum numine hoc tantum imperium natum eſt & auctum, & retentum. nec enim numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec caliditate Pœnos, nec artibus Græcos, ſed pietate & religione, atque hac vna ſapientia, quòd deorum immortalium numini omnia regi gubernaríque proſpeximus, omnes gentes natiónéſque ſuperauimus. lege plura de religionibus Romanorum, libro primo apud Maximum. *Piè merita*] Quia in deos extitiſſet pia & religioſa. *Aſtrui*] Addi. *Imitentur*] Ita nos ament, ſicut Traianus. *Singula*] Tua dicta. *Quæ*] Quas acclamationes. *Ne qua intercideret*] Ne forte deperirent & interciderent. *In publica acta*] In tabulis, in quibus publica

acta incidebātur. relege prenotata. *Orationes principum*) A principibus habitas: an principibus dictas, quod magis placet. *Eiusmodi genere monumentorum*) In acta publica. *Parietibus curiæ*) Tantùm in senatu dicebantur. *Erant eiusmodi*) Id est, falsæ, adulatoriæ. *In singulis*) Tradere vnicuique vnde multi post modum hoc secuti sunt.

non tantùm post ipsos iudicare: postremò, vt experimento cognosceretur, & ante nos gratos, sed miseros fuisse, quibus esse nos gratos, probare antea non licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est ne affectus nostros, ne tua merita supprimeres? denique vt in posterum exemplo prouideres? Discant & principes acclamationes veras falsásque discernere, habeántque muneris tui quòd iam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non deserendum: non submouenda adulatio, sed non reducenda est. Certum est & quæ facere, & quæ debeant audire, si faciant. Quid nunc ego super ea quæ sum cum toto senatu precatus, pro senatu precer, nisi vt hæreat animo tuo gaudium, quod tunc oculis protulisti? Ames illum diem, & tamen vincas, noua merearis, noua audias: eadem enim dici nisi ob eadem facta non possunt. Iā quā antiquū, quàm consulare, quòd triduum totum senatus

Non tantùm post ipsos) Sed etiam dum viuunt. *Gratos fuisse*) Modò principes bonos habuissemus, quibus deberemus tales dicere acclamationes. *Antea*) Ex directo tempora Domitiani notat, nam satis constat Tito viuenti, multas acclamationes dictas, & mortuo tantas senatum gratias laudésque egisse, quantas congessit, nec viuo vnquam nec præsenti. *Non licuit*) Quia principes erant pessimi. *Gratos*) Traductio, color. *Expostulatum*) A te expetitum cùm velles imponi modum alàs conquestum. *Affectus*) Alacritatem, gaudium. *Tua merita*) Laudes ob merita, quæ in nos contulisti. *Exemplo*) Vt hoc nostrum factum posteri imitarentur, tanquam formulam & iudicem. *Habeántque muneris tu*) Hoc acceptum tibi referant. *Instruendum*) Est parandum, instituendum. *Non de se.*) A te iam inceptum. *Non submouenda*) Adulatio cui Traianus aures obstruxerat, inde Martialis in commendationem illius Frustrà blandiciæ venitis ad me Attritis miserabiles labellis. *Quæ*) Bona. *Si faciant*) Modò illa faciant. *Oculis*) Cùm præ nimio gaudio flesti. *Ames illum diem*) Libenter recorderis illius diei. *Vincas*) Maiora facias. *Noua*) Inusitatos honores. quare ad Seuerum se consulentem, quid consul designatus in honorem principis censeret, dixerat, recentia opera maximi principis præbent facultatem noua, magna, vera, censendi. *Nisi ob eadem facta*] Nisi similia feceris. *Iam quàm antiquum*] Laudabile, antiquis simile. transit ad iudicium Marij Prisci, qui repetundarum reus damnatus est, interdicta ei Italia, quod latius epistola ex libro secundo narrauit. vbi fermè eadem, quæ hîc dicuntur, scripta offendes. iam scilicet hoc ipsum pulchrum & antiquum senatum nocte dimitti, triduo reuocari, triduo contineri. confido nunc non inuenturos qui audeant negare Iuuenalem non scripsisse satyram suam sub Traiano, cùm expressè per Secundum colligatur iudicium illud Marij, cuius in prima satyra fit mentio, factum sub Traiano & præsente eo. *Consulare*] Consulis proprium, & ad officium consulis pertinens. erat enim consul tunc Traianus & præsidebat. *Triduum totum*] Suprà recitauerat occupatum triduum in hac tantum Marij & sociorū eius accusatione & condēnatione.

Sub

ſub exemplo tui ſedit, cùm interea nihil præter conſulem ageres. Interrogauit quiſque quod placuit, diſſentire, diſcedere, & copiam iudicij ſui reipublicæ facere, tutum fuit. conſulti omnes atque etiam dinumerati ſumus: vicitque ſententia, non prima, ſed melior. At quis antea loqui, quis hiſcere audebat, præter miſeros illos, qui primi interrogabantur? cæteri quidem defixi & attoniti ipſam illam mutam ac ſedentariam aſſentiendi neceſſitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Vnus, ſolúſque cenſeb t, quod ſequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipſe qui cenſuerat. adeo nulla magis omnibus diſplicent, quàm quæ ſic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortaſſe imperator in ſenatu ad reuerentiam eius componebatur, cæterum egreſſus ſtatim ſe recipiebat in principem, omniáque conſularia officia abigere, negligere,

Sub exemplo tui] Ad imitationem tui te præſidente. *Sedit*] Fuit in conſilio. *Præter conſulem*] Præter officiũ conſulis & non principis. *Quiſque*] Senator. *Diſſentire*] Diſcedere licuit. nam cũ Tertullus cẽſuiſſet ſeptingenta millia quę Afris Marius extorſerat, ærario inferenda, Mario vrbe Italiáque interdicendum. Martiano hoc amplius, Africa: omnes aſſenſere vſque ad Pompeium collegam, qui & ſeptingenta millia ærario inferenda & Martianũ in quinquennium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam iam paſſus eſſet, cenſuit relinquẽdum. erant in vtraque ſententia multi, fortaſſe etiam plures in hac vel ſolutiore, vel molliore. nam quidam ex illis quoque qui Cornuto videbantur aſſenſi hunc qui poſt illos cenſuerat ſequebantur. ſed cũ fieret diſceſſio, qui ſellis conſulum aſtiterant in Cornuti ſententiam ire cœperunt. tũ illi, qui ſe Collegæ annumerari patiebantur in diuerſum trãſierunt, Collega cum paucis relictus eſt. & lib. vj Traianum laudans. Malis, inquit, hic optimus ſeparari non alio magis poterat, quàm diuerſitate cenſendi. Tacitus etiam memorat, ſub imperatore Traiano licuiſſe ſentire quæ velles, & quę ſentires dicere. *Et copiam iudicij ſui reipublicæ facere*] Dicere ſententiam ſuam pro bono reipublicæ *Dinumerari*] Quia non poterat fieri vllum ſenatuſconſultũ, niſi maior pars ſenatorum interfuiſſet. an cùm diſſentirent, numerati ſunt vtra in parte plures eſſent. Vt alludat ad illud, numera ſenatũ *Non p.*) Nõ quia prima, fuit enim primò, ſed quia melior, ideo Cornuti ſententia obtinuit. *Quis*] Senator. *Antea*] Sub Domitiano, cũ nemo poterat liberè loqui. quare ad Ariſtonem, Proſpeximus, inquit, curiam, ſed trepidam & elinguem, cùm dicere quod velles, periculoſum, quod nolles, miſerum. *Miſeros*] Quia metu mortis cogebantur ſentire quæ imperator volebat. *Cæteri*] Senatores. *Sedentariam n.*] Aſſenſum neceſſarium ſedendo. non enim audebant contradicere. ſolùm igitur tanquam ad ſedendum conuocati aſſentiebant primæ ſententiæ, veluti ex ore imperatoris prolatæ. ſedentaria igitur à ſedendo dicta. Apuleius in primo limine ſui aſini. vt etiam fatigationem ſedentariam inceſſus vegetatione diſcuterem. Columella libro decimotertio. neque enim ſedentaria eius opera eſt. *Vnus conſul*] Deſignatus qui id decernebat quod ſentiebat imperatorem velle. an imperator qui præſidebat. *Omnes improbarent*] Quia iniuſtum erat. *Ipſe*] Conſul deſignatus. *Sic fiunt*] Sine vlla controuerſia, & nemine diſſentiente. nam illa inuitò decernuntur, id autem fit ſub tyranno. *Fortaſſe*] Aliquando. *Imperator*] Domitianus, ſiue alius. *Eius*] Senatus. *Componebatur*] Lectica deferebatur, præſidebat. *Egreſſus*] E curia. *In pri.*] In qualitatem & perſonam principis. *Conſularia o*] Reddendi ius locandi publicos redditus, ſumptus temperandi,

de rebus dubiis consultãdi. hinc Ouidius ad Sex. Pompeium scripsit. Aut reget ille suos dicẽdo iura Quirites Conspicuã signis cùm premet altus ebur. Aut populi reditus positam componet ad hastam, Et minui magnę non finet vrbis opes. Aut vt erunt patres in Itala templa vocati. De tanto dignis consule rebus aget, Aut feret Augusto solitam natóq; salutem, Déque parum noto consulet officio.

contemnere solebat. Ille verò ita consul vt si tantùm consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset. ac primùm ita domo progrediebatur, vt illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcursorum tumultus detineret. vna erat in limine mora consultare aues, reuererique numinum monitus. nemo perturbabatur, nemo submouebatur, tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, vt plerunque aliena turba subsistere, & consulem, & principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, vt antiquus, aliquisque magnus consul sub bono principe incedere videretur. Iter illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. nam comitia consulum obibat ipse. tantùm ex renũciatione eorũ voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, vt ipse ante consules steterat,

Contemnere) Quod validissimum fuit in fine locauit: maius enim est contemnere, quàm abigere, quia multos, vt diximus, consulatus titulo tenus gessit Domitianus. *Ille)* Traianus, tãquam de absente loquitur. an magis respexit ad tertium cõsulatum, quo iam functus erat, cùm hæc scriberet. *Ita consul)* Ita cõsulatum gessit. *Tantùm cõsul)* Et non princeps, tantũ consulatum gerens, & non simul principatũ. *Nihil putabat)* Sensus est, solùm se cõsulibus parem existimabat, & nihilò supra, sed hoc per contrarium dixit. *Arrogantiæ principalis)* Pompa qua solent vti principes. *Præcursorum)* Anteambulonum. *Detineret)* Moraretur. *Nullus)* Repetitio Secundo familiaris, cum ab eodem verbo in rebus similibus & diuersis principia sumuntur. *In limine)* In ingressu palatij. *Consultare aues)* Captare auguria. *Numinum monitus)* Idem per diuersa. nam auguriis credidit antiquitas, quæ facienda vitandáve hominibus deos indicasse. monita autem deorum & in numero multitudinis neutri ac masculini generis. Virgilius, Ille Iouis monitis immota tenebat Lumina. Persius. Hos pueris monitus patres infundere lippos. monemus consilio, & ante rem. *Perturbabatur)* A via. *Viatoribus)* Ministris à via dictis. erant enim viatores magistratibus parentes, & senatores ducésque ex agris ad officia vocantes. vnde M. Tullius scripsit, à via in senatum accersebantur & Curius & cæteri senes, ex quo qui eos accersebãt viatores nominati sunt. & Plinius lib. xviij. Cincinato, inquit, viator attulit dictaturam, dicens vela corpus, vt perferam senatus populíque Rom. mandata. ex quo apparet fuisse ministros publicos. Sed autore Valerio, officium erat intra seruilem habitum. *Pudor)* Modestia. *Fascibus)* Lictoribus. *Aliena t.)* Non principalis, sed popularium. *Et consulem & p.)* Traianum vadentem pedibus. *Tam modicum)* Tãta modestia. *Antiquus)* Optimus, similis antiquis. *Sub bono p.)* Sub imperio boni principis alicuius. *Illi)* Traiano erat. *In forum)* Ad ius dicendum populo. *In campum Martium)* Vbi renuntiabantur consules. *Comitia consulum)* Quæ centuriata dicebantur. *Renũciatione)* Declaratione. in fine eadem ferè tractat. tuo inquit, iudicio consules facti, tua voce renũciati sumus, vt idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. renunciare alioquin dicimus eã rem quæ in placito & promissione venit, autore

autore Pediano. Agrestius autem sic distinxit: nunciatur de longinquo, denũciatur de præsenti, annunciatur de futuro, renunciatur de excusando & repudiando: vel renunciare est quasi secretum narrare. nam illud res superuacuum est. Cicero, renunciatur mihi. Secundus, postquam renunciatum fuit. Terentius in Andria, id here tibi renuncio futurum. *Ipse*) Traianus candidatus. *Ante currulem*) Sellam, quod iam latius tractauit. Imperator ergo & Cæsar & Augustus Pontifex Maximus, stetit ante gremium consulis, seditque consul principe ante se stante, & sedit inturbatus, interritus & tanquam fieri soleret. quinetiam sedens præbuit iusiurandum, & ille iurauit, expressit explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecraret.

adigebantúrque in verba, in quæ paulo antè ipse iurauerat princeps: qui tantum putat esse in iureiurando, vt illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quanta religio æquitatis, quanta legum reuerentia. Adibat aliquis vt principem, respondebat se consulem esse. Nullius ab eo magistratus ius, nullius autoritas imminuta est, aucta etiã. siquidem pleraque ad prætores remittebat, atque ita vt collegas vocaret, non quia populare gratúmque audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum

Adigebantur) A consule cogebantur iurare. *Tantum putat*) Tantum fidei & religioni tribuit. *Tribunali*) Iuri dicendo. Augustum pariter Tranquillus laudat, quòd ius dixerit assiduè, & in nocte nonnunquam, si parum valeret corpore, lectica pro tribunali posita, vel etiam domi cubans. *Æquitatis*) Clementia, iustitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, iucunda est auditu, in laudationibus. & quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iustitiæ. quod nunc obseruat Secundus ex præcepto Ciceronis. quid cum fide, quid cum æquitate, quid cum eiusmodi aliquo officio is qui laudabitur fecerit. *Legum*) Fuit enim iustissimus Traianus, quod Martialis testatur hendecasyllabo, senatorem omnium iustissimum appellando: nam secundum Eutropium militarem gloriam ciuilitate & moderatione superauit. *Vt principem*) Qui maius imperiũ habet omnibus magistratibus, quíque mitigare & intendere leges potest. *Se consulẽ*) Se legibus stare, quod est cõsulis ius, arbitrium, potestas. nam omnia suis magistratibus cognoscenda remittebat. at Claudius, autore Tacito, cuncta legum ac magistratuũ munia in se trahebat. *Pleraque ad consulem p.*) Consules enim & prætores inter cæteros magistratus habebant facultatem in vrbe dicendi ius. *Collegas*) Prætores apparatu penè pares consulibus erant, nam virgas securibus alligatas more consulum per sex lictores tantùm præferebant. nec mirum. quippe consulibus collegæ dati iisdem auspiciis, quamuis imperio minores creabantur. vnde siquis minor prætorem vidisset, equo desiliebat honoris causa, caput adaperiebat, semita cedebat. creatus autem prætor, primùm cùm consules auocarentur à bellis finitimis, neque esset qui in vrbe ius reddere posset. *Populare*) Id sit populo gratum. *Sentiebat*) Verè credebat sibi collegas. *Dignationis*) Honoris, dignitatis, autoritatis. Tacitus lib. xiij. sed ope Senecæ dignationem Burro retentã. & lib. xvij illi autoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus erat. Tranquillus in Caio. reliquas sorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit. Apuleius. nam maiorem domum dignatione tui feceris. Plinius lib. xxxv. dignatio autem præcipua Romæ increuit picturæ à M. Valerio Maxim. consule. nam dignari est dignum existimare honore aliquo. Apuleius xj. suo ille venerando me dignatus affamine. Columella lib. xij. velit

dignationis in ipſo honore ponebat, vt non amplius eſſe cenſeret, quod aliquis collega appellaretur à principe, quàm quod prætor eſſet. Ad hæc tam aſſiduus in tribunali, vt labore refici, ac reparari videretur. Quis noſtrum idem curæ, idem ſudoris ſumit? quis adeo expetitis honoribus aut deſeruit, aut ſufficit? Et ſanè æquum eſt tantum cæteris præſtare conſulibus ipſum qui conſules facit. quippe etiam fortunæ videbatur indignum, ſi poſſet honores dare, qui gerere non poſſet. facturus conſules doceat, accepturíſque ampliſſimum honorem perſuadeat ſcire ſe, quid ſit quod daturus ſit. ſic fit vt illi quoque ſciant, quid acceperint. Quo iuſtius ſenatus, vt ſuſciperes quartum conſulatum, & rogauit, & iuſſit. Imperij hoc verbum, non adulationis eſſe, obſequio tuo crede, quod non alia in re magis, aut ſenatus exigere à te, aut tu præſtare ſenatui debes. Vt enim cæterorum hominũ, ita principũ illorũ omniũ, qui dij ſibi videntur, æuũ omne, & breue, & fragile eſt. Itaq; optimũ quenq; niti & contendere decet, vt poſt ſe quoque reip. proſit, moderationis ſcilicet iuſtitiæque monumentis, quæ prima ſtatuere Cos. poteſt. Hæc nempe intentio tua vt libertatem reuoces, ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen vſurpare ſæpius debes? quàm quod primùm inuenit recuperata libertas? Non eſt minus ciuile, & principem eſſe pariter, & conſulem, quàm tantùm conſulem. Habes etiam rationem

aliis quoque honoribus dignari. Virgilius: Haud equidem tali me dignor honore.

In ipſo honore) Præturæ ſ. *Amplius*) Suprà maius. *Quod*) Cur. *Aſſiduus*) Diutius ſedebas *Sud.*) Laboris ab eo quod ſequitur. *Deſeruit*) Vacat. *Cæteris*) Sine imperio. *Fortunæ indignum*) Fortunam rem indignã feciſſe. *Doceat*) Exemplo ſui conſules inſtituat, qui cõſules facturus ſit, iterum enim repete conſules, ſic facturus conſules doceat cõſules. *Ampl.*) Conſulatum. *Quid ſit*) Vim eius. *Illi*) Cõſules, declarati à bono principe. *Quo*) Iccirco. quia iam fuerant experti quãto vſui omnibus fuiſſet tertius cõſulatus. *Quartum conſulatum*) Spartianus in Adriano refert Traianum geſſiſſe quartum conſulatum cum Articuleio, quibus coſſ. Adrianus quæſtor fuit. *Imperij hoc verbum*) Fuit, ſcilicet iubere, quod pertinet ad maiores. *Non adulationis*) Non ideo iuſſit ſenatus vt quartum conſulatum ſuſciperes, quia hoc blandum fore tibi exiſtimaret, quòd ſcilicet imperatori iubere poſſet ſenatus, ſed reuera quòd tu illi parere ſoles. *Quod*) Obſequium. *Alia in re*) Quàm accipiendis conſulatibus. *Cæterorum*) Priuatorum. ſententia prius ab Horatio vſurpata, mortem omnibus cõmunem. *Optimum*) Principem. *Poſt ſe*] Exemplo ſuo. multi enim poſt Traianum ſecuti ſunt laudabiles principes. *Monumentis*) Memoria. *Quæ prima*) Imprimis moderationem & iuſtitiam. *Statuere*) Erigere, extruere. *Libertatem*) Significat habuiſſe in animo Traianum reſtituere Romanos in priſtinam libertatem depoſito imperio, id quod agitaſſe prius Auguſtum Tranquillus meminit. *Quem ergo honorem*) Illa inquit Cicero concinna eſt interrogatio, quæ cùm enumerata ſunt neceſſaria, confirmat orationem ſuperiorem, vt hoc loco. *Quod primùm inuenit r. l.*) Satis conſtat poſt exactos reges, & rep. in libertatem vindicatam, creatos conſules, annuum magiſtratum, & duorum tantùm. *Ciuile*) Humanum, gratum. *Et con. quàm tantùm conſulem*) traductio, color.

Vere-

verecundiæ collegarum tuorum. Collegarum inquam ita enim & ipse loqueris, & nos loqui vis. onerosa erit modestiæ illorum tertij consulatus sui recordatio, donec te consulem videant. neque enim potest non nimium esse priuatis, quod principi satis est. Annuas Cæsar optantibus, quibúsque apud deos esse consuesti, quorum potens es ipse votorum compotes facias. fortasse sufficiat tibi tertius consulatus, sed nobis tanto minus sufficit. Ille nos instituit, & induxit, vt te iterum iterúmque Cos. habere cupiamus. Remissius istud contenderemus, si adhuc non sciremus qualis esses futurus. Tolerabilius fuit experimentum tui nobis, quàm vsum negari. Dabitur ne rursus videre consulem illum, audiet, & reddet quas proximè voces, præstabítque gaudium quantum ipse percipiet? præsidebit lætitiæ publicæ autor eius & causa, tentabítque affectus nostros, vt solet, cohibere, nec poterit? pietati senatus cum modestia principis felix, speciosúmque certamẽ, seu fuerit victa, seu vicerit. Equidem incognitã quandam proximáque maiorem præsumo lætitiam. quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem consulem speret, quanto

Verecundiæ collegarum tuorum) Vt qui tertium consulatum pariter ac tu gesserunt, absoluas à verecundia, quod tibi pares in consulatu fuerint. redimes autem si quartum consulatum receperis. *Collegarum*) Repetitio. *Consulem*) Quarto. *Priuatis*) Sine imperio. *Quod tertius*) Consulatus. *Annuas*) Recipias quartum consulatum. *Quibusque*) Ordo & sensus, & ipse facias nos compotes votorum, quorum potens es, id est, accipias quartum consulatum, pro quibus nobis consueuisti esse compos. *Apud deos*) Videlicet consecutus es à diis quæcunque optabamus, an magis quibus votis tu consueuisti esse compos apud deos. nam quæcunque à diis exigis, consequeris. *Tanto min.*) Ob modestiam tuã, qua incitamur vt sæpius consul fias. *Ille*) Tertius consulatus tuus. *Remissius*) Lenius, frigidius. *Sciremus*) Experti essemus. *Experimentum t.*) Quo sumus experti quantum eo honore præstares. *Vsum*) Vtilitatem iam cognitam. *Quæ proxi- ximè ced.*) Ambiguum, an de votorum nuncupatione, an de acclamationibus intelligat. non multò enim antè dixerat, vota pro Traiano suscepta, si bene remp. & ex vtilitate omnium rexisset, & ipsum obtestatum, ne vnquam pro se resp. vota susciperet inuita, aut si inuita suscepisset, non teneretur. & acclamatum illi ab omni senatu, Traianúmque senatorum ardorem conatum reprimere. an per hæc monstrauit iusiurandum à consule datum, & à Traiano susceptum, se suaque deorum iræ deuouente si scienter fefellisset. *Gaudium*) Tantum nobis ex hoc. *Præsidebit*) Princeps erit senatus, vt in epistolis dixerat. *Lætitiæ publicæ*) Omnibus senatoribus lætis illius consulatu. *Affectus n.*) Acclamationes, ob immensum gaudium. *Nec poterit*) Nam dixerat, quantò magis à te reprimebamur, eò plus exarsimus, non contumacia, Cæsar: sed vt in tua potestate est, an gaudeamus, ita nec in nostra, in quantũ gaudeamus. *Pietati*) Ordo est. felix speciosúmque certamen fuit pietati senatus, cum modestia principis: seu illa pietas fuerit victa, id est, excesserit imperium principis: seu vicerit, id est, non potuerit cohiberi à laudibus Traiani. *Præsumo*) Præuideo. nam & à futuris laudare licet ab antè actis argumentando. *Incognitam*) Admirandam, inauditam. *Proxima*) Quam ex tertio tuo consulatu cepimus.

sæpius fuerit? Alius labores, si non continuò desidiæ, ac voluptati dedisset, ocio tamen & quiete recreasset. hic consularibus curis exolutus, principales resumpsit, tam diligens temperamenti, vt nec consulis officium princeps, nec principis consul appeteret. Videmus vt prouinciarum desideriis, vt singularum etiam ciuitatum præsidiis occurrat. nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora. adeunt statim, dimittuntur statim, tandémque principis fores exclusa legationum turba non obsidet. Quid in omnibus excogitationibus, quàm mitis seueritas, quàm non dissoluta clementia? non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiæ tuæ præcipuum, quàm bene iudicasse. Stant ante te litigatores non de fortunis suis, sed de tua existimatione soliciti, nec tam verentur quid de causa sua quàm quid de moribus sentias. O verè principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas ciuitates, tumentesq́ populos non imperio magis, quam ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumq́ reddere quicquid fieri non oportuerit: postremò velocissimi sideris more omnia inuisere, omnia audire, & vndecunque inuocatum statim velut numen adesse & assistere.

Sæpius) Experientia enim & vsus excolit hominum mores. *Alius*) Imperator. *Si non d.*) Si non omne tempus sui consulatus, quod laboribus occupare debuisse, voluptatibus consumpsisset. *Ocio*) Interposito, quo vires animi & corporis reficiuntur. *Hic*) Traianus. *Consularibus curis exolu.*) Deposito consulatu. *Principales*) Ad principem pertinentes. *Tam diligens temperamenti*) Tanta vsus temperantia. *Princeps dum tantum g.*) Personam principis. *Prouinciarum d.*) Libellis prouincialium, & legationibus audiendis. *Occurrat*) Satisfaciat. *Ciuitatum præsid.*) Quod præsidio esset ciuitatibus. missis in eas militibus, ne ab hostibus infestarentur, & quod prouidebat, ne ciuitates afficerentur iniuria à præsidiis Romanorum. *In audiendo*) In adeundo Traianum, vt quæ postularent audiret. *Statim*) Conuersio, color per quem ad postremum verbum continenter reuertimur. exornatio sanè repetitioni contraria. *Tandemque*) Postquam hoc diuersum diu sub Domitiano vidimus. *Obsidet*) Ambit, occupat. *Mitis seueritas*) Hæc est præcipua laus diuersas virtutes in vnum miscere, neque ad summũ alicuius procedere, sed alterius asperitatem cum mansuetudine alterius condire. *Non dissoluta*) Non remissa, non indulgens. *Clementia*) Neque enim quicquam est quod imperatorẽ Romanum melius commendet gentibus, quàm clementia, hæc Cæsarẽ deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc Antonium Pij cognomine ornauit. Est autem temperantia animi in potestate vlciscendi, vel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis, & quæ sequuntur apud Senecam libro secundo, de clementia. at Cicero in rhetoricis. Clementia est per quam animi temerè in odiũ alicuius concitati, comitate retinẽtur. nã clemẽs est qui de iusto multum remittit, dictus quòd colat mentem suam, nec eam vexat irascendo. *Sedes*) Occupatus es, intẽtus iudicas. cum sedere sit iudicis. *Fisco*) Imperialibus redditib. *Sententiæ tuæ*) Quã pronuncias in rebus ambiguis, nullum tibi emolumentum quàm iustitiæ laudis. *Fortunis*) Rebus de quibus contendunt. *Existimatione*) Opinione, qualem de eis habeas. *Causa*) Lite. *O verè principis*) Officium. *Æmulas ciuitates*) Contendentes inter

inter ſe de finibus vel dignitate. *Tumentes*) Iratos, diſcordes. *Imperio principali*) Poteſtate. *Intercedere*) Occurrere, prouidere. Hinc Silius in fine libri xiiij. Traianum deſignans, inquit. At ni cura viri, qui nunc dedit ocia mundo, Effrenum arceret populandi corde furorem, Nudaſſent auidæ terráſque fretúmque rapinæ. *Iniquitatibus magiſtratuum*) Marium enim Priſcum proconſulem Africæ, & Cæcilium Claſſicum Bethicæ, quamuis defunctum, paſſus eſt repetundarum damnari. & Iulij Baſſi Bithyniæ proconſulis acta reſcindi, daríque à ſenatu ius omnibus, de quibus ille aliquid conſtituiſſet, ex integro agendi duntaxat per biennium. vnde ſtatim ſubiunxit, infectúmque reddere, quicquid fieri non oportuerit. infectum igitur pro non facto. *Velociſſimi ſyderis*) Solis, diebus ſingulis orbem percurrentis. *Velut*) Non enim præſentia, ſed potentia poterat ſuis opem ferre ſubitò. *Aſſiſtere*] Patrocinari.

Talia eſſe crediderim, quæ ipſe mundi parens temperat nutu, ſiquando oculos demiſit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus eſt, quibus nunc per te liber, ſolutúſque cœlo tantùm vacat, poſtquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice ſua fungereris. fungeris ènim, ſufficiſque mandāti, cùm tibi dies omnis ſumma cum vtilitate noſtra, cum tua laude condatur. Quod ſi quādo cū influentibus negociis paria feciſti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem laboris. Quæ enim remiſſio tibi niſi luſtrare ſaltus? excutere cubilibus feras? ſuperare immenſa montium iuga, & horrentibus ſcopulis gradum inferre?

Talia) Talis prouidentiæ. *Temperat*) Regit. *Nutu*) Ioui in conſenſu nutum præcipui poëtarum Homerus & Virgilius aſſignant. M. item Tullius Iouis nutu omnia regi prodidit. & Mamertinus pro conſulatu. Poëtæ, inquit, ferunt altiſſimum illum & cuncta poteſtate cohibentem deum, qui ditione perpetua, diuina atque humana moderatur, cùm deſpiciat in terras habitu oris, tempeſtatum incerta mutare: eius nutu mundum tremiſcere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem ſerena refundi. *Si quando oculos demiſit in terras*] Si aliquando diuertit curam ſuam à cœleſtibus ad humana. falſò tamen finxit antiquitas per interualla deum mortalia curare, vt Virgilius poſt Æneæ naufragium, cùm Iuppiter æthere ſummo Deſpiciens mare velinolum, terráſque iacentes. hic locus non caret adulatione. *Inter diuina*) Ad ſuam curam pertinentia. *Per te*) Te idem curante. *Liber*) Ab adminiſtratione rerum humanarum. *Cœlo tantùm v.*] Solum occupatur circa regimen cœleſtium. *Sufficis mandanti*) Satisfacis imperio Iouis. *Condatur*) Finiatur. *Feciſti paria*) Satisfeciſti, officium tuum executus es, & par ei fuiſti. ſic alibi dixerat. *Influentibus*) Occurrentibus. *Quæ enim remiſſio*) Tranſit ad bona corporis, & laudat à venatione, cuius ſtudio Adrianus eius ſucceſſor in imperio vſque ad inſaniam & periculum detentus eſt. & Claudianus Stiliconem à venatione commendans, cecinit, Quis Stilicone prior ferro penetrare leones Comminus? aut longè virga transfigere ceruos? *Saltus*) Quos agros non colebant propter ſyluas, aut id genus vbi poſſit paſci, & poſſidebant ab vſu ſuo, ſaltus, autore Varrone, nominarunt. vnde Virgilius Saltibus in vacuis paſcunt. *Excutere*) Excitare canibus odoris. *Superare immenſa*) Ac deinceps verba grauitatem orationis monſtrant, quæ conſtat IX. verborum grauium magna & ornata conſtructione. *Gradum inferre*) Ingredi. Xenophon in libello de venatione. oportet venatoriæ rei ſtudioſum ſtatura eſſe agilem, & validum, animo verò patientem, vt laboris victor re ipſa lætetur.

nullius manu, nullius vestigio adiutum? atque inter hæc pia mente adire lucos? & occursare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu. nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestiũ labor. Vsurpabant gloriam istã illi quoq; principes, qui obire non poterant: vsurpabant autem, vt domitas fractásque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. huic par capiendi, quærendiq; sudor, summúsque, & idem gratissimus labor inuenire. Enimuero si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aut manibus, sed nunc gubernaculis assidet, nunc cũ valentissimo quoque sodaliũ certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisq; trãsfretare obstãtia freta. Quantũ dissimilis illi qui

Nullius) Præducis ministri. *Inter h.*) Inter venandum. *Lucos*) Religioni conseruatos quos cædere nefas erat *Numinibus*) Diis præsertim syluestribus, vt Faunis, Satyris, Dianæ. nam Xenophon in libello præmemorato, refert venationis præceptorum suorum memores dei cultores fieri, & pios, bonos in parentes, in patriam, in amicos, in omnes ciues. *Hæc experientia iuuentutis*) In venatione iuuentus experiebatur suam virtutem. venationis enim studiosi feruntur, Cephalus, Æsculapius, Melanion, Nestor, Theseus, Hippolytus, Palamedes, Vlysses, Mnestheus, Diomedes, Castor, Pollux, Machaon, Podalirius, Antilochus, Æneas, Achilles. *Futuri duces*) Recitat Xenophon ex venatione bonam valetudinem comparari, ad bellum optimè institutos, hinc bonos milites & pares imperatores euadere. *Fugacibus*) Ceruis, damis, leporibus. *Audacibus*) Vrsis, leonibus. *Callidis*) Vulpibus. *Campis*) Frugibus. nam ciuibus venatores vtiles, idem est autor, ferarum internicione, exemplo Calydonij apri, qui scribente Ouidio in metamorph. sata vastabat & agros. *Labor ag.*) Fruges, sata. *Gloriam*) Venandi. *Illi*) Conueniunt Tranquilli verba, laboris, inquit, Domitianus impatiens per vrbem pedibus non temerè ambulauit, in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectus est, armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. centenas varij generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectauere plerique, atque etiam ex industria, ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua efficeret. nonnunquam in pueri procul stantis præbentisq; pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocuæ euaderent. Lampridius & Herodianus pariter Commodi summam in sagittando peritiam tradidere. *Obire*] Eam assequi. *Fractas claustris*) Assuetas cauea, & ideò deposita feritate. *Ipsorum*) Imperatorum. *Ludibrium*) Derisionem. *Mentita sagacitate*) Falsa industria, qua vtebantur scopo in sag ttando *Colligerent*) Præuenirent, conficerent. *Huic*) Traiano. *Sudor*) Labor. exercitationis plerunque finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem fit. *In maria p.*) Experiri nauigationem. gestationum læuissima est naui, vel in portu, vel in flumine, vehementior in alto, atq; hæc ipsa intendi vel leniri possunt. Traianus intẽdebat, Domitianus lenibat. *Sequitur vela*) Nauigat secundo vento. *Manibus*) Contrahendo tanquam nimium tumida. nulla autem res æquè adiuuat cursum nauis, quàm summa pars veli. illinc maximè

nauis

nauis vrgetur. Itaq; quoties ventus increuit, maiórque est quàm expedit, antenna submittitur, minúsque habet viriũ flatus. *Assidet*) Regit nauem. *Valentissimo*) Robustissimo. *Frangere fluctus*) Niti contra ventos. *Transfretare*) Transire. *Illi*) Domitiano, qui laboris impatiens autore Tranquillo, per vrbem pedibus non temerè ambulauit.

non Albani lacus ocium, Baianique torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragorémq; remorum perpeti poterat, qui ad singulos ictus turpi formidine horresceret. itaque procul ab omni sono inconcussus ipse, & immotus, religato reuinctóq; nauigio non secus ac piaculum aliquod trahebatur. fœda facies, cùm P. R. Imperator alienum cursum, alienumq; rectorẽ velut capta naue sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantũ illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperij, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quod hostium prospectarent, hostium quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut cãpis superflua, nunc liquida ac deserẽtia lustrare nauigijs,

Albani lacus) Lacus Albanus in nemore Albano à tumulis circumiacentibus inclusus. bello tamen aduersus Veios auctus, per fossas emissus satisfecit & vati Veienti, & Delphico oraculo. quæ res latius libro v. ab vrbe condita narratur à Liuio. delectatum secessu Albano Domitianum, Iuuenalis saty. iv. & Martialis lib. xj. ac Tranquillus cum Dione meminere in vita eiusdem. erat autem Albanum sub mõte Albano: vnde etiã appellationem accepit veluti arx quædam. *Ocium*) Secessum. *Baiani*) Baiarum portũ in Campania post Misenum locat Plinius. & Strabo lib. j. post Misenum, necminus lib. v. deinde dicens profundum litus reductum in sinum Baias aperit, aquásque calidas & ad voluptatem & ad sanandos morbos habet accommodissimas. ob hoc deuitandus ille locus secũdum Senecã, quod habet quasdam naturales dotes, quibus illum sibi celebrandum luxuria sumpsit. quare Horatius illarum luxuriam libro 1. Epistolarũ pariter notat. Martialis xi. multis laudat ibi, Litus beatæ Veneris aureum Baias. Baias superbæ blanda dona Mineruæ. denominationem traxisse à Baio Vlyssis socio, testantur Strabo, & Seruius. *Torporẽ*) Tranquillitatẽ. *Inconcussus*) Stabilis, quietus, quod fieri non potuisset, si huc & illuc fluctibus agitaretur. *Religato*) Ad maius nauigiũ, vt & præcedẽs fluctus, si qui fortè fierent, frangeret, & subsequens nullo remorum pulsu concuteretur. *Piaculum*) Pestis, contaminatio. *Fœda f.*) Turpe spectaculum. *Alienum r.*) Præcedentis nauis gubernatorem. *Velut capta n.*) Tanquam nauis qua Domitianus trahebatur, ab hostibus capta foret. *Defor. ista*) Turpi aspectu, ac indecoro. *Fl. atq; am.*) Flumen dictum quòd fluat, à quo stillicida fluuia, quæ ita fluant, cadántque. amnis, id est, flumen quod circuit aliquid. nam ab ambitu amnis, autore Varrone, deducitur: cui astipulatur Pompeius. amnis, inquit, propriè dicitur à circunnando, ex Græca præpositione ἀμφὶ, quod est circum, tractum, & nare fluere. Seneca iij. naturalium quæstionum, flumen est fluens aqua, & profluxu Virgilius vsus est. aut rapidus montano flumine torrens. Plinius libro trigesimosecundo, reciproci æstus inenarrabilem vim, mare in flumen versum dixit. amnis autem incerto genere fuit apud antiquos, autoribus Festo & Seruio. *Tantum illud nostri dedecoris*) Domitianum Romanis ingens opprobrium, qui Dacis annua tributa pendebat. *Danubius & Rhenus*) Sumptis expeditionibus in Sarmatas & Getas, de quibus Martialis libro nono.
Cornua Sarmatici ter perfida contulit Istri.
Sudantem Getica ter niue lauit equũ.

Hæc] Talia viſu deformia. Domitianum trahi nauigio religato. *Romanæ aquilæ*] Exercitus Romanus. repetitio & compar. *Romana ripa*] Inſeſſa à Romanis & ditioni noſtræ ſubiecta. *Quàm quod hoſtium*] Quàm quod ſigna & hoſtium ripa hæc proſpectarent. *Hoſtium*] Germanorum alterius ripæ dominorum. reſumitur idem verbum per repetitionem. *Illa*] Danubium & Rhenum. *Nunc*] Interdum. *Campis ſuperflua*] Excreſcentia, inundantia. *Limpida*] Defæcata, quod ſolet euenire decreſcentibus fluminibus. magis placet liquida, vt rigenti opponatur. *Deſerentia*] Campos, & in ſuum alueum redeuntia.

nandóque ſuperare. Nec verò laudauerim per ſe magnopere duriciem corporis ac lacertorum, ſed ſi his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad ſegnitiem luxúmque detorqueant. tunc ego ſeu montibus, ſeu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & creſcentia laboribus membra mirabor. Video enim iã inde antiquitus maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quàm his artibus inclaruiſſe. Simul cogito, cùm ſint iſta ludus, & auocamentum huius, illæ ſeriæ & intentæ, & à quibus ſe in tale ocium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cuiuſq; grauitate, ſanctitate, tẽperãtia creditur.

Nandóque ſuperare) Immò concreta pedibus tranſire. *Per ſe*) Solam, ſine prudentia. fortuna, inquit Xenophon de venatione, corporis & animi fortitudinẽ comitatur. tangit autẽ Domitianum. qui ſecundùm Dionem, fuit corpore robuſto & audaci animo, ſed has dotes nimio luxu debilitauerat. *Duritiem*) Robur. *Validior*) Fortior. fortitudo enim animi eſt. nam nec omnibus qui fuerunt viri manu prompti, fortis nomen conceſſerim, quia ſine virtute intelligi non poteſt fortitudo, cuius contrarium ignauiã profert Gellius. illa, autore Seneca de beneficiis, eſt pericula iuxta contemnens: aut ſcientia repellendorum, excipiendorum, prouocandorum, ac timendorum contemptrix, terribilia, & ſub iugum libertatem noſtram mittentia, deſpicit, prouocat, frangit. cuius perpeſſio patientia, & tolerãtia rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine qua nullum inuenitur conſilium, quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, conſtantiſſimè ferre: illic eſt conſtantia quæ deiici loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquere, dimittit. fortitudo quidem circumſiſtitur hinc audacia, inde timiditate. audacia confidentiæ, fit abundantia: metus vicium deficientis audaciæ. hæc ſumpta ex Apuleio. *Indulgentiæ fortunæ*) Rerum copiæ, imperiales luxus, bona fortunæ, quæ maximè ſunt in principibus. *Molliant*) Eneruent, debilitent. deliciis enim plerunque corporis & animi robur frãgitur. quare in præfatione totius operis Liuius, nuper, inquit, diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates, deſiderium per luxum atque libidinẽ pereundi perdendíque omnia inuexêre. diuitiæ ſecundum Senecam inflant animos, ſuperbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt, corpus emolliunt. *Lætum*) Bonæ habitudinis. *Maritos dearum*) Qualis fuit Peleus, qui ob fortitudinem Thetidis nuptias meruit. Cephalus à dea raptus, & Hippolytus ob venationem Dianæ charus. *Deorum l.*) Quales nouimus Theſeum, Caſtorem, Pollucem, & alios plures. *Dignitate n.*) Claritate parentum & natalium. *His art.*) Venatione. *Simul*) Etiam. *Iſta*) Venatio, geſtatio, exercitatio. *Auocamentum*) Solarium, delinimentum. propriè tamen cùm vocibus attrahimur. Apuleius in Apologia. reputo enim animum humanum & puerilem præſertim ſimplicémq;, ſeu carminum auocamento, ſeu odorum delinimento ſoporari. lib. tamen IX. Secundus aduoca-

men-

mentum dixit, vbi plura inuenies. *Huius*) Traiani. *Illa*) Administrationes publicæ. repete sint. *Voluptates*) Seriæ & intentæ. hyperbaton. nam mutauit ordinem verborum. sensus est, ex rebus grauibus voluptates quidem sentit Traianus, sed serias & summas. at est aliud voluptatis genus, cùm animus remittitur, & oblectatur lusibus, & honestis corporis exercitationibus. voluptatem enim ponere solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. est autem secundum Senecam, non illa leuis & fugax & subinde reficienda, sed stabilis & certa, summa voluptas posse scilicet capere ex horridis voluptatem, & ad id se reduxisse quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Apuleius libro de philosophia, duplicem voluptatem dicebat, eam imprimis laudans, quæ gloriosis actibus veniat, quæ fit honesta, vt pro aliqua præclara administratione suscepta. lege plura apud Gellium, cùm alibi, tum libro octauo, vbi de voluptate diuersæ philosophorum sententiæ recitantur. item Laertium, & Athenæum libro vndecimo. *Recipit*) Refouet, remittit se Traianus. *In tale ocium*) In venationem & gestationem res laudabiles. pulcherrimum enim & humanissimum in vita, seueritatem comitatémque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam excidat. nam autore Seneca in declamationibus, omnibus quidem prodest animum relaxare, excitatur enim quiete vigor. Sunt enim voluptates, secundum Apuleij sententiam, qui eas existimat voluptates, & appetibiles, quæ versantur circa honestos actus. *Creditur*) Credit, cognoscit Traianus. *Cuiusque*) Candidati, senatoris, litigantis.

Iam quis adeò dissolutus, cuius non occupationibus aliqua species seueritatis insidat? Ocio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant? cùm feriarum laxamenta curarum vitiorum contentione supplerent. Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum verò non modò domos, sed cubicula ipsa, intimósque secessus recludit, omniáque arcana noscenda famæ proponit, atque explicat. Sed tibi Cæsar nihil

Iam) Præterea. *Quis*) Principum fuit. *Occupationibus*) Administrationibus. *Species*) Forma. nam Domitianus, quem præcipuum respicit, plura seuerè fecit, scenam histrionibus interdixit, castrari mares vetuit, ius diligenter & industriè dixit, nummarios iudices cum suo quenque consilio notauit, magistratibus quoque vrbicis prouinciarúmque præsidibus coercendis tantum curæ adhibuit, vt neque modestiores vnquam, neque iustiores extiterint. *Ocio*) Desidia paulatim effœminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigritiæ, in qua iacet, soluitur. neque immeritò secundum Columellam, maiores nostri censuerunt tam ocij quàm negocij reddendam rationem. *Plerique*) Multi. vt alios omittam, Augustum in plurimis laudatum principem accepimus alea, stupris, & luxu oblectatum, quanquam scio imprimis Domitianum monstrari: quem recitat Tranquillus quoties ocium esset, alea solitum auocari etiam profestis diebus matutinísque horis. libidinis autem nimiæ assiduitatem concubitus, velut exercitationis genus clinopalen vocasse, famámque fuisse quasi concubinas ipse diuelleret, natatéque inter vulgatissimas meretrices. *Aleam*) Genus ludi, cuius species vetitas & concessas iurisconsultus enumerat. alea studiosissimè lusit Claudius, de cuius arte librum quoque emisit. translatiuè ad alia transfertur: Martialis in distichis, Alea parua nuces & nō damnosa videtur, Sæpe tamen pueris abstulit illa nates. Liuius primo ab vrbe condita, in dubiam imperij seruitijq; aleam imus. *Cùm f.*) Sensus est, cùm si quando à rebus feriis animum relaxarent, luxuriæ & ignauiæ idem temporis absumerent. *Contentione*) Oppositione, opponuntur enim vitia feriis. *Habet hoc primū*) Sententia, color.

Magna fortuna) Magistratus, optimates, principes. *Quod nihil t.*) Non vsque quaque dissimile Iuuenalis illud, Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimē habet, quanto maior qui peccat habetur. *Principum verò dom.*) Claudianus in Panegyrico Honorij. Hic te præterea crebro sermone monebo, Vt te totius medio telluris in orbe Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse Facta palàm, nec posse dari regalibus vsquam Secretum vitiis. nā lux altissima fati Occultum nihil esse sinit, latebrásque per omnes Intrat, & obstrusos explorat fama recessus.

accommodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inspici. sunt quidem præclara, quæ in publicum profers, sed non minora ea, quæ limine tenes. Est magnificum quòd te ab omni cognatione vitiorum reprimis ac reuocas: sed magnificentius, quòd tuos. Quanto enim magis arduum est alios præstare quàm se, tanto laudabilius, quòd cùm ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis illustribus dedecori fuit, aut inconsultius vxor assumpta, aut retenta patientius, ita foris claros domestica destruebas infamia, & ne maximi ciues haberentur hoc efficiebat, quòd mariti minores erant: tibi vxor in decus, & gloriam cedit. quid enim illa sanctius? quid antiquius? Nōne si

Accommodatius) Proprius, conuenientius. *Gloriam*) Tuam. *Penitus*) Intimè, introrsus. *Limine*) Domi, secretò. *Tuos*) Domesticos more boni patrisfamiliæ. laudat à bonis externis, secundum præcepta, vt eorum causam extitisse Traianum argumentetur. *Alios præstare*) Bonos facere. *Circa te*) Familiares, aulicos. sic Tranquillus de Domitiano. omnes circa se largissimè prosecutus. *Similes tui*) Optimos. *Multis dedecori f.*) Qualis Pompeia tertia Cæsari dictatori vxor, quam non inuitā Clodius amauit, Iulia Tiberio adulteriis flagrans. insimulata etiam fuit Sempronia tanquam marito P. Scipioni Africano venenum porrexisset. quare Euripides in Iphigenia mādat domi sapienti mulierem probam & bonam habendam, aut non habendam. χρὴ δ' ἐν δόμοισιν ἄνδρα τὸν σοφὸν, τρέφειν Γυναῖκα χρηστὴν, κἀγαθὴν, ἢ μὴ τρέφειν. *Inconsultius*) Non examinata prius eius pudicitia. quod imprimis fecit M. Antonius superinducta Cleopatra, & Caius, quem non facile est discernere an matrimonia turpius cōtraxerit, an dimiserit, an tenuerit. & Claudius recepta in matrimonium Agrippina Germanici fratris sui filia, pellectus in amorem per ius osculi & blandiciarum occasiones. M. Cato Censorinus habuit vxorem Actoriā Paulam, humili loco natam, vinolentam, mentis impotem, & quod nemo posset credere Catoni superbam. meminit diuus Hieronymus *Retenta patientius*) Sicut idem Claudius, primum retenta impudica Messalina, deinde Agrippina fera & venefica, per quam demum interiit. & Ciceronis Terentiam malè de pudicitia audiuisse accepimus. Socratem à suis vxoribus malè affectum satis constat, autore diuo Hieronymo. Syllam vel ob hoc verè felicem non fuisse, quod Metellam vxorem palam impudicam habuerit. addunt etiam Pompeio Mutiam vxorem adulteram. Philippum Macedonum regem ex more cubiculum introeuntem vxor exclusit irata, exclusus tacuit, & suam iniuriam versu tragico solatus est. Domitianus demum, quem ex professo flagellat, Domitiā Longinam Ælio Lamiæ nuptam in matrimonium abduxit: eandem Paridis histrionis amore deperditam repudiauit, intráque breue tempus impatiens dissidij quasi efflagitante populo reduxit. *Foris*) Circa publica. *Claros*) Illustres propter res gestas. *Domestica infamia*) Vxoris libidines. *Destruebat*) Denigrabat, premebat. *Mariti minores*) Infelices matrimoniis & ideò felicioribus minores. *Vxor*) Plotina, quam

quam Secundus in epistolis sanctissimam vocat. hæc autore Dione primum palatium ingressa, in gradibus ad populum conuersa, talis inquit, huc ingredior, qualis egredi volo. itaque per omnem principatum segessit vt nullam meruerit reprehensionem. Traianum autem superuixit authoribus Spartiano, Iunio iurisconsulto, Dione Græco. *Antiquitus)* Grauius, modestius, antiquas illas sanctitate referens. laudat à propinquis, quos Marcus Tullius inter bona fortunæ numerat. sed nititur Secundus probare Traianum suos fecisse imitatione sui bonos, quod sanè laudabilius, cùm animi bona longè præcedant fortunæ munera.

pontifici maximo diligenda sit coniunx, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis) elegerit? quàm illa nihil sibi ex fortuna tua nisi gaudium vendicat? quàm constanter non potentiam tuam, sed ipsum te reueretur? Idem estis inuicem, quod fuistis, probatis ex æquo, nihilque vobis fœlicitas addidit, nisi quod scire cœpistis quàm bene vterque vestrum felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm ciuilis incessu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita instituit. nam vxori sufficit obsequij gloria. An cùm videat quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipsa cum silentio incedat? ingredientémque pedibus maritum in quantum patitur sexus imitetur? Decuerit hoc illam, etiam si diuersa tu facias. Sub hac verò modestia viri quantam debet verecundiam vxor marito? fœmina sibi? Soror autem tua, vt se sororem esse meminit? vt in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus cãdor agnoscitur? vt si quis eam vxori tuæ conferat dubitare cogatur, vtrũ sit efficacius ad rectè viuẽdũ bene institui, aut feliciter nasci. Nihil est tã pronũ ad

Pontifici maximo) Traiano, quem alibi significauimus fuisse pontificem maximum. *Hanc)* Plotinam. *Vbi est autem similis)* Perinde ac si cunctas virtutibus excelleret. *Quam)* Certè, quod ὡς interdum Græcè dicitur. *Fortuna tua)* Imperio *Nisi gaudium)* Nisi quod lætior est. gaudet enim tuis bonis. *Teipsum* Tua animi bona, & quia maritus es. *Idem estis inuicem)* Pariter vos mutuo amatis in magna fortuna ac faciebatis in priuata. *Probatis ex æquo)* Mutuò laudatis vos. *Felicitas)* Imperatoria dignitas. *Quàm benè)* Quàm modestè & temperatè. *Eadem)* Plotina. *Cultu)* Vestitu, mundo muliebri. *Ciuili incessu)* Demisso vultu. contra taxatur Iole apud Ouidium quòd elata facie prodiret. Dat vultum populo sublime sub Hercule victo. Grammatici obseruant incessum pertinere ad nobiliores. *Hoc opus)* Horum causa Traianus est. *Obsequij gloria)* Satis est gloriæ Plotinæ si obsequitur mariti monitis. *Nullus terror)* Nulli satellites terrorem intuentibus facientes. hoc refertur ad comitatum, ambitio ad cultum & incessum. *In quantum patitur s.)* Quantum licet mulieri quæ naturæ debilioris est, id est, saltem per vrbem. *Decuerit hoc i.)* Incedere pedibus Plotinæ decorum esset etiam si tu gestareris *Sub hac modestia viri)* Sub exemplo tuæ modestiæ. *Dent verecundiam)* Quanto pudore vti debet vxor respectu mariti & sui. honestat enim plurimum mulieres pudor. *Soror autem tua)* Martiana, cui postea Augustæ cognomentum fuit, & à senatu inter deas consecrata. *Sororem)* Modestam exemplo fratris. *In illa)* illius moribus.. *Tuus candor)* Tua bonitas. candori opponitur vicium, sicut candido nigrum. *Sic effi.*] Maiorem vim teneat. *Bene in)* Hoc ad vxorem Plotinã refert, quæ à Traiano bonis moribus imbuta fuerat. adolescentem enim

admodum duxerat illam. *Feliciter n.*] At istud sororem Martianam respicit, quæ fratrem sortita fuerat imperatorem. sensus est, vtranque esse optimis moribus.

simultates quàm æmulatio, in fœminis præsertim. ea porrò maximè nascitur ex coniunctione, alitur æqualitate, exardescit inuidia, cuius finis est odium. Quo quidem admirabilius existimandum est quod mulieribus duabus in vna domo, parique fortuna nullum certamen, nulla contentio est: suspiciunt inuicem, inuicem cedunt: cúmque te vtraque effusissimè diligat, nihil sua putant interesse, vtram tu magis ames, idémque vtrique propositum, idem tenor vitæ, nihílque ex quo sentias duas esse. te enim imitari, te subsequi student: ideo vtraque mores eosdem, quia vtraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. neque enim vnquam periclitabuntur esse priuatæ, quæ non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt quamdiu appellationem patris patriæ tu recusasses, seu quod plus esse in eo iudicabant, si vxor, & soror tua, quàm si Augustæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio tantam modestiam suauit, hoc magis dignæ sunt quæ in animis nostris, & sint, & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fœminis, quàm si verũ honorẽ non in splendore titulorũ, sed in iudiciis hominum reponant? magnísque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant? Iam etiam, & in priuatorum animus exoleuerat priscum mortalium bonum amicitia, cuius in locum

Simultates] Inimicitias. *Æmulatio*) Contentio de pari conditione. *Ea porrò nascitur*) Gradatio. *Ex coniunctione*) Inter affinitate coniunctos *Alitur æqualitate*) Crescit inter pares. *Mulieribus duabus*] Plotinæ & Martianæ. *Suspiciunt*) Venerantur se. *Sua inter.*) Ad se pertinere. *Nihil*) Fit ab illis. *Duas*) Discordes. *Eosdem*) Optimos habet. *Inde*) Ex tuis moribus. *Moderatio*) Vtraque modesta est. *Non periclitabuntur esse priuatæ*) Non periculum erit vt dignitatem perdant. *Quæ non desierunt*) Quæ vixerunt etiam in principatu tanquam essent priuatorum, & vxor & soror. nam modestè & sanctè in summa potestate vitam duxerunt, vt iure nemo de illis conqueri potuerit. *Cognomen Augustarum*) Id quod etiam nunc durat in marmoribus Plotinam & Martianam appellatas Augustas. nam vxores & sorores imperatorum cognomine Augustarum insignire consueuerant Romani. *Deprecatæ*] Abnuerant precibus. *Appellationem patris patriæ*) Suprà memorauit senatum diu contendisse, vt cognomen patris patriæ reciperet Traianus, & tandem obtinuisse quod intenderat. *Seu*] Recusabant. *Plus*) Dignitatis. *In eo*) In hac appellatione. *Hoc*) Tanto laudat vtrasque à modestia. *In splendore titulorum*) In nominibus honorificis. *In iudiciis hominum*) In veritate. *Magnis nominibus*) Augustis. *Pares se faciant*) Verè dignæ sint. *Etiam dum recusant*) Sua modestia. *Exoleuerat*) Desueuerat. *Amicitia*) Quæ est omnium diuinarum humanarúmque rerum cum beneuolentia & charitate summa consensio. & nihil aliud quàm diligere ipsum, quem ames, nulla indulgentia, nulla vtilitate requisita. Seneca, amare inquit, & amicum esse inter se differunt, immò dissimilia sunt. qui amicus est, amat, qui amat, non vtique amicus est. itaque amicitia semper prodest, amor aliquando etiam nocet. quare Donatus dixit, a-

-xit, amicus animi est, amator verò corporis. at alibi, amator ad tempus, amicus in perpetuum. Paulus de verb. sig. amicos appellare omnes debemus, non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura cū primis honestis familiaritatis quęsita rationibus. lege alia amicitiarum genera apud Apuleium lib. de philosophia. *Priscum m. b.*) Frequens apud priscos cùm veri reperti sunt amici, de quibus Valerius Max. lib. iiij. bonum autem nullū est tam naturæ aptum, tam conueniens ad res vel secundas, vel aduersas. & solem è mundo tollere videntur, Ciceronis testimonio, qui amicitiam tollunt, qua à diis immortalibus nihil melius, nihil iucundius habemus. nec sine virtute amicitia esse vllo pacto potest, quoquo verteris præsto est, nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est. nam & secundas res splendidiores facit, & aduersas partiens communicánsque leuiores.

migrauerant assentationes, blanditiæ, & peior odio amoris simulatio: etenim in principum domo nomen tantum amicitiæ, inane scilicet, irrisúmque manebat. nam quæ poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alij domini, alij serui videbantur? Tu hanc pulsam, & errantem reduxisti. habes amicos quia amicus ipse es, neque enim vt alia subiectis, ita amor imperatur: neque est vllus affectus tam erectus, & liber & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps, iniquè, potest tamen odio esse nonnullis etiam si ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis ergo cū diligaris, & in eo quod vtrique honestissimum est, tota gloria tua est, qui superior factus,

Migrauerant) Inuaserāt. *Assentationes*) Adulationes. assentatio enim vitiorum adiutrix procul ab amicitia amoueatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna. nulla in amicitiis pestis maior. *Simulatio*] Omnium rerum simulatio est vitiosa, tollit enim iudicium veri, idque adulterat, sine quo nomen amicitiæ valere non potest. *Peior od.*) Perniciosior species amicitiæ simulatio quàm assentatio. *Inane*) Simulatum. *Principum*) Malorum. nam Augustus coluit amicitias, & mutuas requisiuit, pariter & Titus. *Alij domini, a. s.*) In tyrannorum vita nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia. omnia semper suspecta, atque solicita sunt, nullus locus est amicitiæ. quis enim aut eum diligat, quem metuit? aut eum à quo se metui putet? hunc locum videtur subsecutus in Panegyrico Honorij Pacatus. ecquis, inquit, imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiúmque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna, sed periculis habebatur. optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodesse nouerat, amare nesciebat. tu amicitiam nomen ante priuatum non solum intra aulam vocasti, sed indutam purpura, auro, gemmísque redimitam, solio recepisti, réque nō verbis asseruisti. *Pulsam*) Præsertim à Domitiano. quare meritò Iuuenalis illius amicitiam vocat miseram. *Vt a.*) Vt aliæ res imperantur. *Amor imperatur*) Amamus vi. hinc Claudianus dixit non extorquebis amari. *Affectus*) animi passio, quæ dupliciter sumitur, aut corruptionis causa, aut perfectionis. animi passionū quatuor genera sunt, tristitia, metus, desiderium, voluptas. *Erectus*) Magnanimus, nobilis. *Dominationis*) Inæqualitatis. *Vices exigat*] Redamari quęrat, quā amor. *Iniquè*] Iniustè odio esse aliquibus. *Nisi ipse non a.*] Nullū habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, autore Seneca, quàm quod amicos sibi putat, quibus non est. quare M. Tullius, Sed plerique, inquit, peruerse, ne dicam impudenter amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt, quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab his desiderant. *Vtrique*] Tibi &

amicis tuis. nam vera amicitia in omnibus laudanda. Pacatus tamen Traianum recitauit suos ditasse, non amasse. fortasse more oratorum hoc in rem suam trahẽs, cùm historici secus scribant. *Superior*] Dignitate & fortuna.

descendis in omnia familiaritatis officia & in amicũ ex imperatore submitteris, immò tũc maximè Imperator cùm amicũ ex imperatore agis. Etenim cùm plurimis amicitijs fortuna principũ indigeat, præcipuum est principis opus amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cùm alias virtutes tuas, tũ hanc constantissimè teneas, nec vnquã persuadeatur humile esse principi, nisi odisse. Iucundissimũ est in rebus humanis amari, sed non minus amare: quorũ vtroque ita frueris, vt cũ ipse ardentissimè diligas, adhuc tamen ardentius diligaris. primũ, quia facilius est vnũ amare quã multos, deinde quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, vt nemo possit te nisi ingratus, non magis amare. Operæpreciũ est referre quod tormentũ tibi iniunxeris, ne quid amico negares: dimisisti

Descendis in omnia f. of.] Demittis te ad munia veræ amicitiæ. maximum enim in amicitia, superiorem parem esse inferiori: imitandúsque Scipio, vt si quam præstantiam virtutis, ingenij, fortunæ consecuti sumus, eam nostris impertiamur, communicemúsque cum proximis. Ausonius autor, Traianũ ægrotantes amicos visere solitum. Eutropius verò, Romæ & per prouincias æqualem se omnibus exhibuisse, amicos salutandi causa frequentasse, vel ægrotantes, vel cùm festos dies ageret, sæpe in vehiculis eorum sedisse. & Dion, sæpenumero cum tribus curru vectum, sine satellite, & familiarius apud amicos diuertisse. non autem quattuor comitantibus, vt malè transtulit qui Traianum tam ex Dione Latinitate donauit, apud quem legitur πολλάκις ϗ τέταρτος ὠχεῖτο. sæpius etiam quartus curru vehebatur. neque enim illi comites quatuor esse poterant, si quartus vectabatur, sed tres tantùm. *Tua gloria est*] Simonides apud Xenophontẽ, si priuatus, inquit, & princeps pariter ægrotantem visant, nemini dubiũ, quin hac quoque re potentissimorũ hominum magis sit grata humanitas. vt enim quisque maximè virtute & sapientia sit munitus etiã, vt nullo egeat, suáque omnia in seipso posita iudicet: ita in amicitiis expetendis colendísque maximè excellit. *In amicum*] In personã & studiũ amici. *Imperatores*] id est, facis imperatoris officiũ amicis culpantibus Traianũ quòd nimiũ cùm omnibus cõmunis esset, respondit, talẽ se imperatorẽ esse priuatis oportere, quales esse sibi imperatores priuatus optasset. *Præcipuum principis*) M. Tullius, quid autẽ stultius quàm vt plurimũ copiis, facultatibus, opibus possint cætera parare, quæ parantur pecuniã, equos, famulos, vestes, gloriã, vasa preciosa: amicos non parare optimã & pulcherrimam vitæ suppellectile. *Secta*) Opinio parandi amicos. *Humile esse*) Descendere in omnia familiaritatis officia, & amare omnes. *Non minus* Iucundũ est. *Amare*) Plato tres amores connumerat, vnũ diuinũ, cũ incorrupta mente & virtutis ratione conueniẽtẽ, non pœnitendũ, alterũ degeneris animi & corruptissimæ voluptatis, tertiũ ex vtroque permixtũ, mediocris ingenij & cupidinis modicæ. *Vnum*) Te. *Multos*] Tuos amicos. *Tanta facultas obligandi*] Propter imperij fortunã, benefaciendi copiã largè præstans. Lęlius tamen apud Cicer. à Secundo discrepare videtur, qui asserit contrahi amicitiã verã, non beneficiorũ causa: verumtamen idẽ autor amorem confirmari beneficio accepto & studio perfecto consuetudine adiuncta. *Tormentum*) Passionem, tristitiam. *Amico*] Licinio Suræ. *Dimisisti*) A præfectura prætorij,

optimum virum tibique chariſſimum inuitus, & triſtis, & quaſi retinere non poſſes quantũ amares eum deſiderio expertus es, diſtractus ſeparatúſque dum cedis, & vinceris. Ita quod fando inauditum, cùm princeps, & principis amicus diuerſa velletis, id potius factũ eſt, quod amicus volebat. O rẽ memoriæ literiſque mandandã, præfectũ prætorij non ex ingerentibus ſe, ſed ex ſubtrahentibus legere: eundémque ocio, quẽ pertinaciter amet, reddere: cúmque ſis ipſe diſtentus imperij curis, non quietis gloriã cuiquã inuidere. Intelligimus Cæſar quantũ tibi pro laborioſa iſta ſtatione, & exercita debeamus, cùm ociũ à te tanquã res optima, & petatur, & detur. Quã ego audio confuſionem tuam fuiſſe, cùm digredientem proſequeris. proſecutus enim, nec temperaſti tibi, quominus exeunti in litore amplexus oſculũ ferres. Stetit Cæſar in illa amicitiæ ſpecula, precatúſque maria, celerémque, ſi tamen ipſe voluiſſet, recurſum: nec ſuſtinuit recedentẽ, non etiam atque etiam votis lacrymiſque ſequi. Nã de liberalitate taceo. quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia poteſt? qua meruiſti, vt ille ſibi nimium fortis, ac propè durus videretur. Nec dubito quin agitauerit ſecum an

Optimum virum tibique amiciſſimum) De quo vide in præcedentibus. addam tamen Adrianum, ſuffragante Sura, ad pleniorem Traiani amicitiam peruenisse, à quo etiam ſe adoptandum comperiſſe, mortuo, ſepulchrum fieri & ſtatuam de publico Traianus mandauit. quem viuum cùm multi inſimularent, nunquã tamen is imperator adduci potuit, vt quicquam mali ab eo timeret. *Deſiderio)* Abſentia. *Vinceris)* Illi morem inuitus geris. *Diuerſas)* Tu volebas vt præfecturam prætorij ſuſceptam gereret, ille ſeceſſum optabat. *O rem)* Exclamatio opportuna, poſt rẽ explicatam. malè quidam hanc exornationem vſurpant, antequam vſi ſint amplificatione, in principio ſtatim locantes, cuius ipſa pars eſt, & non ſolùm ponitur in re lugubri, ſed etiam læta ac admiranda. *Literis)* Hiſtoriæ. *Præfectum prætorij)* Alibi oſtendimus Licinium Suram à Traiano declaratum præfectum prætorio, cui cùm enſem nudum, quo erat accingendus traderet, ſume, dixit, hunc, etſi iuſtè imperauero, pro me vtere, ſin minus, contra me. *Ex ingerentibus)* Ex numero quærentium, & ambientium honores. *Ex ſubtrahentibus*] Ex iis, qui ocium amant, & dignitates refugiunt. *Reddere ocio)* Exauthorare, dimittere à præfectura. Similem pariter nulli præfectorum secundum, inuitum ex centurione ab Adriano Dion recitat accepiſſe præfecturam, quam deinde depoſuit. vix tamen impetrata vacatione, in agro ſeptem annos, quod vitæ eius reliquũ fuit, ocio & quieti dedit, atque moriens ſepulchro hæc inſcribi iuſſit. Similis hic iacet, cuius ætas quidem multorum annorum fuit, ſeptem tamen duntaxat annos vixit. *Diſtentus*] Occupatus. *Laborioſa iſta ſtatione)* Perſeuerantia adminiſtrandi imperij. *Exercita*] Inquieta, & ſæpè multum debemus principi, cuius opera bellum remouetur, & imperium felicitatur. *Ocium)* Vacatio ab adminiſtratione rerum publicarum, quæ cùm aliis concedatur, vt res optima, tibi tamen nihil indulges, nec abſtines

à publica cura. *Confusionem*] Dolorem, animi perturbationem. *Digredientem*) Secedentem Suram. *Prosequereris*] Comitareris, honoris & officij gratia. *In illa amicitia specula*] In propatulo & cunctis intuentibus Cæsar maximum amicitiæ signum ostendit. *Maria*] Per quæ nauigaturus erat Sura. *Recursum*) Reditum in vrbem. *Si tamen ipse voluisset*] Si aliquando pœnituisset ocij. *Nec non sustinuit etiã atque etiam prosequi recedentem votis & lacrymis*) id est, in recessu pro salute illius multum vouit, multum fleuit. *De liberalitate taceo*) Occupatio. docet enim Traianum prosecutum Suram abeuntem multis muneribus. *Cura*) Qua vsus es in amicũ. *Nimium fortis*) Obstinatus, dum sententię tuæ repugnat. *Durus*) Rusticus, vitio datur. *Agitauerit*) Tractauerit postquam iam soluerat.

gubernacula retorqueret: & fecisset, nisi quòd pene ipso contubernio principis felicius iucundiúsque est, desiderare principem. Et ille quidem vt maxima fructus suscepit, ita maiore depositi officij gloria fruitur. tu autem facilitate ista consecutus es, ne quem retinere videaris inuitum. Ciuile hoc erat, & parenti publico conuenientissimum, nihil cogere, sempérque meminisse, Nullam tantã potestatẽ cuiquam dari posse, vt non sit gratior potestate libertas. Dignus es Cæsar qui officia mandes deponere optantibus, qui petentibus vacationem inuitus quidem, sed tamen tribuas: qui ab amicis orantibus requiem, non te relinqui putes: qui semper inuenias, & quos ex ocio reuoces, & quos ocio reddas. Vos quoque quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim cùm in vno probauit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. ipsũ quidẽ quis mediocriter diligat? cũ leges amandi non det sed accipiat? hic præsens, ille mauult absens amari, vterque ametur, vt mauult. nemo in tædiũ præsentia, nemo in obliuionẽ absentia veniat, tenet quisque locũ, quem semper meruit, faciliúsque est vt oculis eius vultus absentis, quàm vt animo charitas excidat.

Gubernacula r.) Rediret ad te victus tot officiis. *Et fecis.* Et renauigasset. *Desiderare*) Desiderium est rerum absentium. sensus ergo, iucundius ferè est amicum principem desiderio quærere, quàm præsente frui. *Ille*) Sura. *Fructus s.*) An præfecturæ, an magis ocij quo tunc fruebatur. *Depositi off.*) Præfecturæ prætorij. non enim minus gloriosum assequi meritos honores, quàm consecutos honestè deponere. *Felicitate i.*) Indulgentia qua permisisti Suram abire à magistratu. *Retinere*) In officio esse. *Ciuile*) Humanum. *Parent. p.*] Tibi cui appellationem patris patriæ indidimus. *Potestatem*] Dignitatem. *Deponere o.*] Bonis viris. *Requiẽ*] Successum à publicis officiis, quem sexagenarij iure impetrabant. *Relinqui*] Deseri, sperni. *Qui s.*] Repete dignus es. *Ex ocio r.*] Ex secessu ad dignitates promoueas. *Ocio r.*] Ex magistratibus. *Vos*] Conuertit orationem ad senatores præsentes *Fouet*] Amplectitur. *Iudicium eius*) Quod habet de vobis, quod bene sentiat de vobis, vt sitis boni est labor in manu vestra. nam quanto magis eritis boni, tanto etiam chariores illi eritis. laborate igitur vt optimi ac per hoc charissimi principi sitis. vel potius legatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet, id

est, perseuerate in amicitia, quam credit esse mutuam. hic vester labor est, vt eum ametis, si enim secus feceritis, id non cederet vobis honori. *Probauit)* Experimētum dedit. *In vno*] In aliquo vt in Sura. *Se scire amare*] Quòd amat bene de se meritos. *Vacat culpa)* Non est culpandus. *Si minus alios amat*] Vtpote minus bonos, nam qui vnum rectè amauerit, indicat & alios se posse amare, modò bene meriti sint. *Sed accipiat)* Sed cedat amico. *Hic aliquis)* Amicus Traiani. *Præsens)* In contubernio ipsius, in vrbe, in magistratu. *Absens)* In ocio & secessu.

Vterque ametur vt m.] Vide libertatem concessam amicis à Traiano, vt & præsentes & absentes amicitiam principis semper retinerent. *Vterque)* Vtriusque generis, & absentiam, & qui præsentiam malit. *In tædium)* Nimia interdum familiaritas satietatem & tædium parit, sicut absentia obliuionem, secus tamen in Traiano eueniebat. *Locum*] Gradum & conditionem amoris. *Vt vultus absentis excidat oculis eius*] Vt elongetur amicus è consp ctu Traiani. *Absentis*] Amici. *Eius)* Traiani. *Charitas)* Amor.

Plerique principes) Vt Claudius & Galba. quare Apollon⁹ Vespasiano præcepit vt libertis & seruis, quibus imperium concesserat, delicias auferret, eo humilius ipsos seruire assuefaciens, quo maiori domino subditi essent. *Horum consilijs*] Horum nutu regebantur compendio libertinorum, vel etiam studio ac libidine, honores, exercit⁹, impunitates, supplicia largitus est Claudius, & quidem insciens plerunque ac ignarus. Galba duorum arbitrio rapere omnia permisit. Pompeius Demetrius Pompeij Magni libertus pecuniis suis extruxit in vrbe theatrum, postea sub nomine Pompeij Magni dicatum, ne videretur libertus eius tantum pecuniarum cumulasse, vt sufficeret ad

Plerique principes cùm essent ciuium domini, libertorum erant serui, horum consilijs, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos præturæ etiam, & sacerdotia, & consulatus, immò & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes, abundéque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primùm neminem in vsu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuiquam principum dilectum: statímque hos ipsos quotidie, deinde ita formas, vt se non tua fortuna, sed sua metiantur, tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur à nobis, quia non est necesse. Iustisne de causis S. P. Q. R. optimi tibi cognomen adiecit?

impensam tanti operis: autor Dion. *Per hos præ.)* Huc facit Iuuenalis illud ex satyra septima, de Paride histrione. Ille & militiæ multis largitur honorem, Semestri vatum digitos circumligat auro. Quod non dant proceres, dabit histrio, & quæ sequuntur. non absonum hoc loco quod Tranquillus in Domitiano refert. per omne gladiatorum spectaculum ante pedes eius stabat puerulus coccinatus, portentoso paruóque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nō- nunquam seriò. auditus est certè dum ex eo quærit, & quid sciret, & quid sibi visum esset, ordinatione proxima præficeret Aegypto Metium Rufum. *Præturæ*] Aut in vrbe, aut extra vrbem in prouinciis, Sicilia atque Hispania. quare non displicet si legatur præfecturæ. *Sacerdotia*] Pontificatus, auguratus, flaminiúmque. *Ab his)* Tanquam ipsi liberti forent domini rerum. *Tanquam libertis)* Pro conditione libertorum. vnde cum Eurythmus, Traiani libertus & procurator, crimi-

ne falsi testamenti substitueretur, & hæredes quasi reuerentia Eurythmo remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat Traianus, nec ille Polycletus est, nec ego Nero. *Frugi)* Epitheton bonorum seruorum, & libertorum. *Magnos libertos)* Esse præcipuum indicium non magni principis. non enim fieri potest, vt qui princeps obscuris hominibus omnia tribuat, sit magnanimus & generosus. nam qui viles extollunt, ostendunt sordidis delectari, & illustres vereri. *In vsu habes)* Veteris in tuis rebus, charus & acceptus est libertorum aliquis. *Patri tuo*] Neruæ. *Optimo cuique)* Vt Vespasiano & Tito. *Tua fortuna)* Quòd sint imperatoris liberti. *Sua)* Quòd sint libertinæ conditionis. *Nobis)* Senatoribus. *Quia non est necesse)* Quia non cogimur. *Iustis)* Tot, & tantis. *Optimi cognomen*) Dion refert post deuictos Armenios in honorem Traiani multa senatum decreuisse, atque illud imprimis, vt optimus appellaretur. vnde mox Nisibi & Ecbatanis potitus, Parthicus etiam appellatus est. nihil tamen eum magis quàm cognomen optimi oblectauit: huius tantum memoriæ delatum est, vt per multa sæcula post, non aliter in senatu principibus acclamaretur, quàm, sis felicior Augusto, melior Traiano. adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, vt vel assentatoribus, vel verè laudantibus occasionem magnificentissimi præstiterit exempli. inde ad optimi cognomentum in honorem Traiani Silius libro decimoseptimo, videtur addidisse per exclamationem, cùm præmisisset iudicio senatus Nasicam indicatum fuisse optimum, heu nomen melius maiúsque triumphis. Pomponius tamen de origine iuris optimi cognomentum à senatu Cn. Scipionem meruisse testatur, & Tranquillus Caium appellationem optimi & maximi sumpsisse. Sed dicemus illum iudicatum meritò, non appellatum: hunc verò immeritò cognominatum.

Paratum id quidem & in medio positũ, nouum tamen, scias neminẽ ante meruisse, quod non erat excogitandũ, si quis meruisset. An satius fuit felicẽ vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est. Satius magnum? cui plus inuidiæ quàm pulchritudinis inest. Adoptauit te

Paratum) Facile. *In m.)* In propatulo, omnibus notum. *Nouum t.)* Nondum alicui principum à senatu inditum. Scipio enim non habuit principatus habenas. & Caius id sibi vsurpauit. *Neminem* Imperatorum nulli dignum fuisse cognomento optimi. *Excogitandum*) Cum difficultate requirendum. *An satius fuit felicem*] Rem tractat per amplificationem. oportet enim ex præcepto M. Tullij in Demonstratiuis orationibus, crebras & breues amplificationes interponere. *Felicem)* Respicit Syllam, cognomento felicem, nam cùm paruulus à nutrice ferretur, mulier obuia, salue, inquit, puer tibi & reip. tuæ felix. Mario filio Præneste interfecto felicem se edicto appellauit. Plutarchus tradit cùm rerum gestarum rationem redderet, dictaturam depositurus, in peroratione felicem annum appellari iussisse. Appianus in bellis ciuilibus meminit imagini Syllæ aureæ inscriptum fuisse: Cor. Syllæ imperatori fortunato. sic enim illum adulatores in hostes feliciter pugnantem, vocare consueuerant, quæ adulatio stabile tandem nomen obtinuit. quare Plinius senior libro septimo, vnus, inquit, hominum ad hoc æui felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus, & quibusdam inductus felicitatis argumentis, quòd proscribere tot millia hominum, ac trucidare potuisset. ô praua interpretatio & futuro tempore infelix, fuit autem, si Appiano credimus, ad omnia felicissimus vsque ad finem, & quemadmodum cognominatus est, sic felix habitus, tantum prosperitatis, quantum concupierat, assecutus: quãuis diuus Hieronymus eum in matrimonio infelicem recitet. dictus præterea Sylla autoribus Plutarcho & Appiano, nisi tamen falluntur, Venustus, quod nomen non inconueniens videtur, ex quo

Fauſtus cognominatus. nō enim longè à Felici & Fauſto, Venuſti nomen diſtat. at Plutarchus filium Fauſtum, & filiam Fauſtam appellaſſe ſcribit. *Fortunæ datum eſt*] Inditum eſt Syllæ felicis cognomen, quia fuerit fortunatus, non autem bonis moribus præditus. nam felicitatem ac fortunæ fauorem libenter admiſit, & in maius extulit, ſiue iactantia quadam, ſiue ita de diis ſentiret. Etenim in ſuis cōmentariis ſcriptum reliquit, cùm conſultaſſet quæ contra animi ſui ſententiam pro tempore audacius aggredienda eſſent, ſecundiora ſibi eueniſſe, rurſus cùm ſeſe ad fortunam, quàm ad bellū melius à natura inſtitutum eſſe dicit, plus fortunæ videtur, quàm virtuti tribuiſſe, & omnino ſeipſum in fortunæ poteſtate feciſſe. felix ergo fortunæ eſt, vt alibi monſtrauimus. *Satius Magnum*) Melius ne fuit te magnum appellare ad imitationem Pompeij. nam & Felicis & Magni appellationes in medio ſunt. Magni cognomen Pompeio inditum, alij ab aliis ſcripſere. nam Appianus, & Plutarchus in vita illius, redacta tota in ditionem Africa tradunt in vrbem reuerſum ingenti voce Magnum à Sylla conſalutatum, quamuis idem in Craſſo recitet Magni cognomen vltrò à ciuibus delatum: alij dicunt hoc primò inditum in Africa, ab vniuerſo exercitu, deinde vim atque conſuetudinem ex Syllæ affirmatione habuiſſe. Pompeius ſanè multò pòſt procul in Iberiam aduerſus Sertorium miſſus, ſe in epiſtolis ſuis actiſque Magnum Pompeium inſcripſit, cùm iam ex conſuetudine id cognomen inuidia careret. *Pulchritudinis*) Honoris laudis.

optimus princeps in ſuum, ſenatus in optimi nomen. hoc tibi tam proprium quàm paternum: nec magis diffinitè diſtinctéque deſignat qui Traianū, quā qui optimū appellat, vt olim frugalitate Piſones, ſapiētia Lælij, pietate Metelli mōſtrabantur, quæ ſimul omnia

Optimus princeps) Nerua moribus optimis. *In ſuum*) In ſuam appellationem optimi, vt pariter eſſes cognomento optimi: an in ſuum, id eſt, Neruæ, dictus enim Traianus eſt Nerua ab adoptante. placet poſterior ſententia, quia ſequitur hoc cognomen optimi, tam eſt tibi proprium propter optimas virtutes, quàm paternum quod relictum tibi eſt à patre Traiano. *Diſtinctè*) Appoſitè, ad vnguem. *Deſignat*) Definit, deſcribit. *Optimum*) Quæ appellatio apud multos & nunc durat. optimum enim imperatorem cùm dicimus, Traianum intelligimus. *Frugalitate Piſones*) Autore Plinio libro decimooctauo, frugi ideo cognominati ſunt, non quia abſtinentes eſſent, ſed quia vtiles multis, id eſt, fructuoſi vnde frugalitas dicta, Fabio referente, quanquam idem autor vtatur pro abſtinentia cibi ſuperuacui. ſecundum Philoſtratum frugalitas ſapientiæ & veritatis magiſtra eſt, & frugi hominem dici multum habet laudis. recitat M. Tullius quod frugi non ſolùm vtilis ſit, ſed moderatus & temperatus, & parcus dicatur, quod cognomen in L. Piſone maximè laudatum eſt. lege præterea, quæ de Calphurnio Piſone recitatur à Valerio Maximo, libro quarto, capite de abſtinentia. *Sapientia Lælij*) C. Læliū Scipionis amicū in primis deſignat, qui legi Agrariæ ſuccurrere inſtituit, ſed aduerſante locupletū factione, veritus perturbationem, atque ciuitatis diſcordiā, ab incepto deſtitit, ob eámque rē, autore Plutarcho, ſapiens poſtea vocitatus. quare M. Tullius pro Murena, quis verò, inquit, eſt Lælio comior? quis iucundior? quis illo grauior? quis ſapientior? fuit enim in dicendo illuſtris, in agendo ſapiens, eundem de claris oratoribus etiam laudando. *Pietate Metelli*) Duos præſertim monſtrat. L. Cæcilium Metellum, qui pius in deos extitit, ſeruato ab incendio Palladio, de quo Plinius ſenior libro ſeptimo diffuſè, pariter Dionyſius libro ſecundo ſuarum Antiquitatum: & Qu. Metellum pium Numidici filium, pium inquam, quia patrē lacrymis & precibus aſſiduis ab exilio reuocauit. nam ſecundum Appianum libro primo

bellorum ciuilium, interfecto à tribunis Apulcio, Senatus populúsque Romanus vna voce clamare occipiunt, Metellum esse reuocandum. cæterùm P. Furius tri. pl. libertino patre genitus, audacter admodum ac constanter illis resistebat, vt neque Metelli filij precibus in conspectu popul: suppliciter eum deprecantis, & ad pedes eius prouoluti lachrymantísque flecti potuerit, qua ex causa puer idem ab huiusmodi prospectu, pius subinde cognominatus est: in sequenti anno Metello tandem reditu concesso. at Valerius libro quinto, Metellus verò Pius pertinaci erga patrem exulem amore, tam clarum quàm alij clarissimis victoriis cognomen assecutus, non dubitauit consul pro Qu. Claudio prætore cãdidato supplicare populo, quòd tribunus plebis, legem qua pater in ciuitatem restitueretur, tulerat: quin etiam patronum eum domus & familiæ suæ semper dictauit. quare vbi interpres Appiani puerum vocat, reponendũ cẽsemus filiũ: nã παῖς apud Græcos vtrunque significat, vt conueniat cum Valerio. *Quæ)* Frugalitas, sapientia, pietas.

Vno isto nomine continentur. nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude præstantior. Meritò tibi ergo post cæteras appellationes, hæc est addita, vt maior. Minus est enim Imperatorem & Cæsarem, & Augustum quàm omnibus imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis esse meliorem. Ideóque ille parens hominum deorúmque, optimi prius, deinde maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse quàm maximum. Assecutus es nomen quod ad alium transire non possit, nisi vt appareat in bono principe alienum, in malo falsum, quod licet omnes postea vsurpent, semper tamen agnoscetur vt tuum. Etenim vt nomine Augusti admonemur eius, cui primùm dicatum est, ita hæc optimi appellatio nunquam memoriæ hominum sine te recurret: quotiésque posteri nostri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Quanto nunc diu

Vno isto nomine) Optimi. *Nisi qui est]* Nisi ille qui superat omnes optimos in omni virtutis genere, id est, qui omnes virtutes sit consecutus, supra omnes alios. *In sua cuiusque laude)* Vt Pisones in frugalitate, Lælios in sapientia, in pietate Metellos. *Cæteras appellationes)* Imperatoris, Cæsaris, Augusti, possumus addere Germanici, patris patriæ, quę cognomina recepit ante optimi appellationem. *Hæc)* Optimi appellatio. *Minus est)* Maius est virtutibus excellere omnes imperatores & Cęsares, & Augustos, quàm esse Imperator & Cęsar & Augustus. *Ille)* Iupiter. *Optimi prius)* Dictus est antè Iupiter optimus quàm maximus: nam M. Tullio referente, maius & gratius est prodesse omnibus, quàm magnas opes habere. pro domo enim sua Iouem dicit propter beneficia in pop. Romanum optimum, propter vim maximũ nominari. quanquam idem de finibus dicat, cùm Iouem optimum atq; maximum dicimus, cúmq; eundem salutarem, hospitalem, statorem, hoc intelligi volumus, salutem hominũ in eius esse tutela. Laertius libro septimo de mundo, & magnus etymologicus plura nomina & potestates Ioui ascribunt. *Maximum)* Imperatorem multarum gentium. *Nomen)* Appellationem maximi. *Alienum)* Prius à te sumptum. *In malo falsum)* in malo principe cognomen optimi falsum est. *Vt tuum(* Cui tu originem dederis. obseruatum postmodum fuit in acclamationibus cæte-

bus cæterorum imperatorum, vt illis acclamarent senatores, ne sis felicior Augusto, aut melior Traiano. *Eius*] Octauij. *Dicatum*) Decretum tanquam rem sacram. Augustum enim idem quod augurio consecratum, quod cognomen prius Octauio inditum, deinceps imperatores sibi assumpsere. *Cogentur*] Vel iure, vel iniuria.

Nerua gaudio frueris, cùm vides, & esse optimum, & dici, quem tanquam optimum elegisti? Quàm lætum tibi, quòd comparatus filio tuo, vinceris. Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quòd optimus ipse non timuisti eligere meliorem. Sed & tu pater Traiane, nam tu quoque si non sydera, proximam tamen syderibus obtines sedem, quantam percipis voluptatem, cùm illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cúmque eo qui adoptauit amicissimè contendis, pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse. Macte vterque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contulistis, licèt alteri vestrum filij virtus triumphalia, cœlum alteri dederit. Non minor tamen vestra laus, quòd ista per filium, quàm si ipsi meruissetis. Scio. P. C. cùm cæteros ciues, tum præcipuè consules oportere sic affici, vt se publicè magis quàm priuatim obligatos putent. Vt enim malos principes rectius, pulchriúsque est ex communibus iniurijs odisse quàm proprijs: ita boni speciosius amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præstant. Quia tamen in consuetudinem venit, vt consules publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine quantum debeant principi, profiteantur, concedite me non pro me magis munere isto, quàm

Nerua] Iam fato functum Neruam alloquitur, est autem ethopœię species. *Et esse optimum*) Traianum. *Vinceris*) Inferior illi es & rebus gestis, & moribus. *Meliorem*] Traianum. aduerte comparatiuum maius significare, quàm superlatiuum. *Pater Traiane*] Pater secundum naturam. Nerua enim per adoptionem pater fuit, quæ imitatur naturam. *Sydera*) Consecrationem, referri in numerum deorum. *Proximam*) Inter heroas, triumphalia enim ornamenta propter res præclarè in bello Iudaico gestas, meruit. *Tribunum militum*) Tendit ad epilogum: colligit enim quæ sparserat per vniuersam orationem. *Militem tuum*) Gerentem militiam auspiciis tuis & disciplina. *Eo*) Nerua. *Amicissimè*] Placido certamine, quietis studiis. *Genuisse*) Refer ad Traianum patrem naturalem. *Elegisse*) Ad Neruam adoptiuum, cui scilicet maiori laudi filius sit. *Macte*) Laudabiliter. *Hoc tantum boni*) Traianum optimum, vnus generando, alius adoptando. *Alteri vestrum*) Patri Traiano. *Filij virtus*) Traiani bonitas. *Triumphalia*) Ornamenta quibus vtebantur qui iustum triumphum meruissent, sed plerunque imperatorum facilitas sine triumpho indignis contulit. *Alteri*) Neruæ, qui ex senatusconsulto inter diuos relatus est, procurante Traiano. *Ista*) Istos honores. *Per filium*] Per Traianum optimum. *Ipsi*) Viui. *Præcipuè consules*) Qui reip. gra-

tia conſtituuntur. *Affici*) Diſponi. *Publicè*) Vtilitatis publicæ cauſa. *Priuatim ſua*) Propria. *Boni*] Principes. *Specioſius*) Honeſtius. *Generi hu.*) Ad omnium rerum conſeruationem. *Hominibus*) Singulis particulatim.

pro collega meo Cornuto Tertullo. C. V. fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam? pro quo non minus debeo? præſertim cùm indulgentiſſimus Imperator in concordia noſtra ea præſtiterit ambobus, quæ ſi tantùm in alterum contuliſſes, ambos tamen æqualiter obligaſſet. Vtrunque noſtrum ille optimi cuiuſque ſpoliator, & carnifex ſtragibus amicorum, & in proximum iacto fulmine afflauerat: iiſdem enim amicis gloriabamur, eoſdem amiſſos lugebamus: ac ſicut nunc ſpes, gaudiúmque, ita nunc communis nobis dolor, & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis noſtris diuus Nerua, vt nos, etſi minus, vt bonos, tamen promouere vellet, quia mutati ſæculi ſignum & hoc eſſet, quòd florerent, quorum præcipuum votum antè fuerat, vt memoriæ principis clarerentur. Nondum biennium compleramus in officio laborioſiſſimo, & maximo, cùm tu nobis optime principum, fortiſſime imperatorum conſulatum obtuliſti, vt ad ſummum honorẽ gloria celeritatis accederet, tantum inter te, & illos principes intereſt, qui beneficijs ſuis commendationem ex difficultate

Pro collega meo Cornuto] Viro egregio, & pro veritate firmiſſimo, quid enim illo melius? quid ſanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expreſſius? libro quinto, meminit ſibi Cornutum fuiſſe collegam in præfectura ærarij & conſulatu. *Conſulari viro*) Qui iam alterum conſulatum geſſerat. *In concor.*) In amicitia. ſuſpexit enim Cornutum & dilexit mirum in modum. *Ea*) Præfecturam ærarij, & conſulatum. *Ille ſpoliator & carnifex*) Domitianus rapax & crudelis. *Optimi c.*] Nem ſublatis tot illuſtribus viris, prodigio par erat in nob litate ſenectus. *Stragibus amicorum*) Occiſis Senecione, Ruſtico, Heluidio, relegatis Maurico, Artemidoro, Gratilla, Arria, Fannia. *In proximum iacto fulmine*) Periclitatus eſt Secundus ſub illo non mediocriter, quod in epiſtolis memorat ferè iiſdem verbis, pòſt connumerans amicorum ſuorum calamitates. tot, inquit, circa me iactis fulminibus quaſi ambuſtus mihi quoque impendere idem exitium certis quibuſdam notis augurarer. *Afflauerat*) Flamma ſtrinxerat. nam qui fulmine ſtringuntur, afflati propriè dicuntur. *Iiſdem enim amicis gloriabamur*) Sic alibi. vnà dileximus ferè omnes, quos ætas noſtra æmulãdos in vtroque ſexu tulit, quæ ſocietas amicitiarum arctiſſima nos familiaritate coniunxit. *Nunc*) Sub Traiano, tandem enim ſub eo non ad pericula vt prius, ſed ad honores virtute homines perueniebant. *Tunc*) Sub Domitiano. *Habuerat*) Retulerat. *Periculis n.*) Quæ paſſi fueramus ſub Domitiano. *Etſi m.*) Etſi non bonos. modeſtè de Tertullo, quia vnà de ſe loquitur. ſubtractum eſt tamen. nam ſequebatur, vt cùm dixiſſet, etſi minus, ſubiungeret tamen vt bonos. id quod etiam fecit Tacitus libro vndecimo, vbi inquit. nã Parthi quãquam victores longinquam militiam aſpernabantur. *Promouere*) Extollere ad maiores magiſtratus. *Mutati ſ.*) Tranſlati imperij à malo principe ad bonum.

Et

Et) Etiam, inter cætera. *Florerent*) Boni honestarentur. *Ante*) Imperante Domitiano. *Vt memoriæ principis elaberentur*) Vt sui Domitianus obliuisceretur. nam si recordatus bonos fuisset, illis vitæ periculum imminebat. *In officio laboriosissimo*) In præfectura ærarij, quam libro primo per hæc designat. distringor officio vt maximo, sic molestissimo, sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. de præfectura ærarij alibi plura disseruimus. *Summum honorē*) Consulatum, qui ferè in omnibus par regiæ dignitati, & potestati erat, nisi quòd duo, & annui magistratus constituti, rationémque rerum à se gestarum reddere cogebantur. sic ergo Iuuenalis summum honorem prima satyra dixit. *Gloria celeritatis*) Vt statim præfectura ærarij consulatus sine intermissione exciperet. *Ex difficultate*) Dum reddebant se difficiles ad præstandum quod rogabantur.

captabant, gratioréśque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio, & tædium, & similis repulsæ mora in notā quandam, pudorémque vertissent. Obstat verecundia, quominus percenseamus, quo vtrunque nostrum testimonio ornaris, vt amore recti, amore reip. priscis illis consulibus æquaueris, meritò nec ne, neutram in partem decernere audeamus. quia nec fas est affirmationi tuæ derogare, & onerosum confiteri vera esse, quæ de nobis præsertim, tam magnifica dixisti. Tu tamen dignus es, qui eos consules facias, de quibus possis ista prædicare. Tribuas veniam, quod inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quòd nos rursus collegas esse voluisti, ita charitas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita vna eadémque ratio propositi postulabat: cuius ea vis, vt morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrûm à collega ac si à seipso dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est, quòd vterque collegæ consulatu, tanquam iterum suo gaudet, nisi quod tamen, qui rursus consules fiunt, bis quidem, sed tēporibus diuersis obligantur, nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus,

Captabant) Quærebant, aucupabantur. *Tædium rogandi*) Solicitandi. *Similis repulsæ*) Ignominiosa. *Notam*) Opprobrium, ignominiam, infamiam, dedecus. *Verecundia*) Pudor noster. dedecet enim apud notos se laudare. *Testimonio*) Elogio, laude. *Recti*) Iustitię *Priscis*] optimis. Quales fuerunt antiqui consules. *Nec ne.*) An immeritò nos laudaueris. *Derogare*) Contradicere, detrahere. *Onerosum*) Improbum, insolens. *Magnifica*) Honorifica. *Possis*) Vere. *Ista*) Talia, tam magnifica. *Tribuas veniam*] Concede hoc amicitię nostrę. *Rursus*) In consulatu, cùm prius fuissemus in prę-fectura ærarii. *Tenor vitæ*) Propositum & institutum viuendi, cùm vterque eosdem amaret, & per eadem studia procederet, studia [inquam] iustitię, vtilitatis publicę. *Vt morum similitudo*) Cùm, inquit, viuamus iisdem moribus, quod solet conciliare amicitiam, non videtur multum gloriosum, si tam bene conuenimus: quia id non vsque adeo refert ad virtutem nostram, quàm quod in prouerbio fit merum similitudinem parare concordiam. *A collega*) Ab altero. *Ac si à seipso dissētiat*) Videtur ferè impossibile, vt aliquis à seipso discordet. per hęc igitur mōstrat ve-

ram amicitiam, cuius proprium est, idem velle, & idem nolle, tanquam vna anima in duobus corporibus, vt est in prouerbio apud Græcos μία ψυχὴ ἐν δύοιν σώμασιν. *Temporarium*) Recens, momētaneum, breue. *Tanquam iterum suo*) Id est duplex vterque nostrum pro consulatu gaudium accepimus, & respectu sui, & collegæ neque enim alter minus lætatus est consulatu collegæ, quàm suo proprio. *Rursus*) Secundò. *Sed diuersis temporibus.* Non enim fieri poterat, vt vnus pariter & simul duos consulatus gereret, sed diuersis annis. *Simul*) Eodem tempore.

altérque in altero consul, sed iterum & pariter sumus. Illud verò quàm insigne quòd nobis præfectis ærario consulatum antequàm successorem dedisti. Aucta est dignitas dignitate, neque continuatus tantùm, sed geminatus est honor finémque potestatis alterius, tanquā parum esset excipere, præuenit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, vt non dubitares te salua diligentiæ tuæ ratione esse facturum, si nos post maximum officium priuatos esse non sineres. Quid quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quàm te consulem accipiet, & nostra quoque nomina addentur factis, quibus ipse præscriberis. Tu comitijs nostris præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es: tuo iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus: vt idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. Nam quod eum potissimum mensem attribuisti, quem tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis? quibus edicto, quibus spectaculo, celebrare continget diem illum triplici gaudio lætum? qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit? Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina, & vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, vehemur alacres, &

Altérque in altero consul) Vterque habet duos consulatus, cùm vterque sentiat in se esse consulatum, qui in altero est. *Iterum*) Bis consules. *Pariter*) Collegæ. *Antequam succes.*) Priusquam substitueres nobis alios in præfectura. *Dignitate*] Consulatu. *Geminatus*) Vt simul essemus, & præfecti ærario & consules. *Potestatis alterius*) Præfecturæ. *Præuenit honor*) Consulatus præoccupauit. *Excipere*) Finitam dignitatem dignitate fulcire. nam excipiuntur cadentia. *Non dubitares*) Pro certo haberes. *Maximum officium*) Præfecturam ærarij. *Priuatos*) Sine magistratu. *Quid*) Dicam. *Eundem in annum coonsulatum tuū ac nostrum contulisti*) Tu gessisti consulatum per quosdam menses, & reliquam anni partem nostro consulatui reliquisti. *Non alia*) Eadem. *Nos accipient*) Nostra nomina scribentur. *Fastis*) In libris quibus consulum nomina notabantur. *Præscriberis*) Præponeris, quia priorem anni partem tuo consulatui pręscripseras. *Comitiis nostris*) Centuriatis, quibus consules declarati sumus. *Præsidere*) Pręesse, erat enim Traianus tunc consul. *Sanctissimum illud carmen*) Ordinem illorum comitiorum venerandum. alibi dixerat: perpessus es longum illud carmen comitiorum. *Tua voce*) Qui pręsidebat comitiis consularibus consul declaratos consules populo renunciabat. *In curia*) In senatu, vbi senatores primùm consules destinabant. idem suprà, tantum ex renun-

ciatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat, respicit autem illud, tuo iudicio consules facti. *Renunciati*) Tullius pro Planco breuiter ordinem suffragiorum tangit, vocatę tribus, latum suffragium, descriptę, renunciatę. *In campo*] Martio, vbi postea declarabantur. *Declarator existeres*] Quod dixerat tua voce renunciati sumus. *Quem tuus natalis exornat*] Quo tu natus es, ex sequentibus colligitur fuisse quartum decimum Kalendas Octobris. si idem quo Domitianus occisus fuit. nam Tranquillus monumétis reliquit obtruncatum ad decimumquartum Kal. Octo. C. Valente, C. Antistio cos. referente Dione. *Edicto*] Quo populo indicemus iustitium & spectaculum in honore natalis tui, & recuperatę libertatis. *Pessimum*] Domitianum. *Optimum*] Neruam. *Meliorem*] Traianum. *Sub oculis tuis*] Te astante. *Augustior*] Maior, venerabilior. *Currus*] Curulis sella, qua vehemur in Capitolium publicè vota nũcupaturi. *Secunda omina*] Quia nihil publicè magistratus aggrediebantur, nisi aues addixissent. *Vota certantia*) Certatim à cunctis suscepta.

incerti ex vtra parte maior auribus nostris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur, quòd pateris consules esse, quos fecisti. quippe nullum periculum, nullus ex principe metus, consulares animos debilitat & frangit. nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet, manebítque honori veneratio sua, nec securitatem autoritate perdemus. Ac siquid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non seculi. licet enim quantum ad principem, licet tales consules agere, quales antè principes erant. Vllam ne tibi pro beneficijs referre gratiam parem possumus, nisi tantum illam, vt semper nos meminerimus consules fuisse, & consules tuos. Ea sentiamus, ea censeamus, quæ consularibus digna sunt. Ita versemur in republica, vt credamus esse rempublicam; non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec disiunctos nos, & quasi dimissos consulatu, sed quasi astrictos, & deuinctos putemus; eundémque locum laboris, & curæ, quem reuerentiæ dignitatísque teneamus.

Incerti] Eramus. *Ex vtra parte*] A dextra, an sinistra. excitabatur enim par clamor vtrinque. *Consules esse*) Liberi officium consulum exercere. *Inuitis*] Contra sententiam suam. nam sub malis principibus vnus decernebat quod alij sequerentur. inde Domitianum notans dixerat in pręcedentibus, at quis antè loqui, quis hiscere audebat? pręter miseros illos, qui primi interrogabantur: cęteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam, ac sedentariam assentiendi necessitatẽ, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore patiebamur: vnus solúsque censebat, quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat. *Honor:*) Consulatui. *Sua*) Debita, id est, maxima. *Nec perdemus securitatem autoritate*] Nec periclitabimur, quia simus magna autoritate apud senatum, & populum. secus sub Domitiano factum legimus, sub quo vix priuati & obscuri securè viuebant. *Fastigio*] Summa dignitate, & potestate. *Seculi*) Imperatoris Traiani, quantum permittitur à principe. *Tales*) Liberos, summos. *Agere*] Sustinere, esse. *Ante principes*) Ante remp. oppressam, priusquam vnius imperio omnia subijceren-

tur. *Pro beneficijs.*] In vtrunque nostrum collatis. *Tuos per te*) Tuo beneficio, liberę potestatis. *Consularibus digna*) Quæ conueniunt bonis consulibus. *Esse remp.*) Esse libertatem, & bonum publicum curari à principe *Subtrahamus*] Ab vtilitate publica. *Disiunctos*] Consulatu, vmbram tantùm consulum præ se ferentes, & non verè consules. *Dimissos*) Solutos. *Teneamus*) Eundem locum laboris & curæ, sustineamus labores & consulares curas, quandoquidem vt consules veneramur.

In fine orationis) Demonstratiuæ, quę secundum rhetorum præcepta, voto ac precibus terminati debet, & felicitatem ipsam, si M. Tullio credimus, deorum immortalium iudicio tribui laudationis est. in peroratione autem idem monet conclusionibus breuibus vtēdum: quam rationem apprimè Secundus obseruat. *Præsides & custodes imperij deos*) Præsertim xii. illos à Tranquillo designatos. Séxque deos vidit Manlia séxque deas. & ab Ouidio libro sexto, bis sex cœlestes medio Ioue sedibus altis Augusta grauitate sedent. quorum nomina libro ii. belli Punici à Liuio referuntur. hi autem sunt Iuppiter, Iuno, Neptunus, Minerua, Mars, Venus, Apollo, Diana, Vulcanus, Vesta, Mercurius, Ceres. Apuleius eosdem, tantùm mutato ordine, libro de deo Socratis, ex autoritate Ennii recenset: quos pariter Græcos coluisse interpres Apollonij connumerat. Ζᾶν' ἥρην. ποσειδῶνα. δημήτερα. ἑρμείαν. ἥφαιστον. ἀπόλλωνα. ἄρτεμιν. ἑστίαν. ἄρην. ἀφροδίτην. ἠδ' ἀθήνην.

In fine orationis præsides, custodésque imperij deos, ego consul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter precor, vt beneficijs tuis faueas, tantisque muneribus addas perpetuitatem. Audisti quæ malo principi precabamur, exaudi quæ pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis: non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctáque ista complexum vnum omnium votum est, salus principis. Nec verò noua tibi iniungimus. tu enim iam tunc illum in tutelam recepisti, cùm prædonis auidissimi faucibus eripuisti, neque enim sine auxilio tuo cùm altissima quæque quaterentur, hic qui omnibus excelsior, incōcussus stetit. præteritus est à pessimo principe, qui præteriri ab optimo nō potuit. Tu clara iudicij tui signa misisti, cū proficiscēti ad exercitū tuo nomine, tuo honore cessisti: tu voce imperatoris quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem,

Præsides Tutores, fautores. *Capitoline Iup.*) Qui colebis in capitolio: nā alijs etiam appellationib⁹ in vrbe colebatur. *Beneficiis tuis*) Traiano imperatori in tuo gremio adoptato. *Perpetuitatem*) Aeternitatem. *Audisti*] Exaudisti, dum illum facis à suis confodi. *Malo principi*) Domitiano *Dissimillimo*) Traiano optimo. *Distringimus votis*) Multitudine votorum fatigamus. *Salus principis*) Est simplex vnum omniū votum & complexum cūcta ista, quo incolumi pacē, concordiā, securitatē, opes, honores abundè consequemur. *Tu*] Iupiter. *Illum*) Traianum. *Prædonis a.*) Domitiani tyrāni crudelissimi *Altissima q.*) Omnes viri clarissimi. *Quaterentur*) Afficerētur morte vel exilio. *Excelsior*) Illustrior, dignior. *Inconcussus*] Tutus, illæsus. *Præteritus*) Non perturbatus. *Pessimo*] Domitiano. *Optimo*] Nerua, à quo est adoptatus. *Tu clara iudicij tui*) Cùm iturus ad exercitum Traianus Capitolini Iouis templum ingrederetur, cū populus Rom. imperatorem consalutauit. res ista latius tractata in principio orationis. *Tuo nomine*]

nomine] Imperatoris, nam Iupiter cognomento regis & imperatoris ornatur ab Orpheo. *Voce imperatoris*] Neruæ. nam quę de Traiano cùm eum adoptaret prefatus eſt, te autore locutus eſt. *Illi*) Neruæ. ſupra dixerat ſibi dij gloriam illam adoptandi vendicarunt, horum opus, horum iſtud imperium, Nerua tamen miniſter fuit. *Parente*) Vero affectu patrio, nõ tantùm patris patriæ appellatione.

tibi pontificem maximum elegiſti. Quo maiore fiduciæ, iiſdem illis votis, quæ ipſe pro ſe nuncupari iubet, oro & obteſtor, ſi bene remp. ſi ex vtilitate omnium regit, primùm, vt illum nepotibus noſtris, ac pronepotibus ſerues, deinde vt quandoque ſucceſſorem ei tribuas, quem genuerit, quem formauerit, ſimilémque fecerit adoptato, aut ſi hoc fato negatur, in conſilio ſis eligenti, monſtréſque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P. C. quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modeſtiæ: vos in iſtis officiis etiã, quæ è ſtudiis noſtris circa tuendos ſocios iniũxeratis, cũcti conſtantiæ antiquiſſimũ teſtimoniũ perhibuiſtis. Vos proximè deſtinationem conſulatus mei his quibus optimum idem ſenatus eligeret.

Tibi pont. max.) Feciſti Traianum pontificem maximum, vt religionem curaret, & res diuinas tractaret. erant enim omnia ſacra in manu põtificis max. *Tibi*) Tua cauſa, tuo nomine. *Nuncupari*) Nominari, ſuſcipi publicè. *Si bene remp.*] Dictum eſt nuncupata publica vota pro ſalute Traiani modò bene remp. & ex vtilitate omniũ rexiſſet, ſi ſecus feciſſet, illum ne dij ſeruarent. *Nepotibus n.*) Filiis noſtrorũ liberorum. eos iuriſconſultus in ſecundo loco ponit. *Pronepotibus*] Nepotum filiis, in tertio cognationis gradu exiſtentibus ſecundum Caium. *Quem g.*] Deceſſit tamen Traianus ſine liberis naturalibus. *Formauerit*] Inſtituerit. *Adoptato*] Electo. imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. *Hoc*] Suſcipere filios. *In conſ. ſis elig.*] Conſulas, quẽ eligere debeat. *In Capitolio*) A diis, & per id optimum qualis eſt Traianus, cuius adoptatio peracta eſt ante puluinar Iouis optimi. Auſonius meminit Traianũ adoptaſſe Adrianũ: verum Spartianus, Eutropius, Dion, & alij Græcorũ, recitant Adrianum creatum principẽ pręter ſententiam & adoptationem Traiani, ſed operam dante Plotina frequens opinio fuit Traianum in animo habuiſſe, vt Neratium Priſcum ſucceſſore relinqueret, multis amicis in hoc conſentientibus, vſque eò, vt Priſco aliquando dixerit, commẽdo tibi prouincias, ſi quid mihi fatale contigerit. alij ſcribunt ſenſiſſe Traianum, vt exemplo Alexandri Macedonis, ſine certo ſucceſſore moreretur: multi ad ſenatum eum orationem voluiſſe mittere, petiturum, vt ſi quid ſibi eueniſſet, principem Romanæ reip. ſenatus daret, additis duntaxat nominibus, ex quibus optimum idem ſenatus eligeret. nec deſunt qui factione Plotinæ, mortuo iam Traiano, Adrianum in adoptionem aſcitum eſſe prodiderunt, ſuppoſito qui pro Traiano feſſa voce loqueretur, & mortem Traiani aliquot dies ideo occultam, vt adoptio procederet. quæ res deinde ex literis eius ad ſenatum patuit. nam epiſtolis non ipſe, ſed Plotina ſubſcripſit, id quod in nullo antè alio fecerat. *Publicis m.*] Tabulis æreis, ſenatuſconſultis *In trib.*) Plebis. *Quietis*) Cùm multi in eo excitauerint ſeditiones, & turbulenti fuerint. *In pratura*) Quam geſſit ſub Domitiano. *In iſtis of.*) In aduocatione, in agendis cauſis. *Studiis n.*) Eloquentiæ. *Iniunxeratis*) Dabantur enim ſubinde aduocati à ſenatu. *Socios p.*) Vt Afros & Bethycos, pro quibus, iubente ſenatu, dixit cauſam Secundus. *Antiquiſſimum*) Maximum, nobiliſſimum, antiquis ſimile. *Teſtimonium c.*] Nam contra Marium cùm dixiſſet, meminit Tertullum deſignatum conſulem in fine ſententiæ adieciſſe, Ta-

citum & Secundum aduocatione diligenter fortitérque functos, & senatum arbitrari ita illos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. & aduersus Classicum, eodem, inquit, senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata fuit.

acclamationibus approbauistis, vt intelligam etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc consensum vestrum complectar & teneam, & in dies augeam. Etenim memini, tunc verissimè iudicari, meruerit quis honorem, necne, cũ adeptus est. Vos modò fauete huic proposito, & credite, si cursu quondam prouectus ab illo insidiosissimo principe antè quàm profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti: cùm viderem, quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: si malis temporibus inter mœstos, & pauentes, bonis inter securos, gaudentésque numeror: si denique in tantum diligo optimũ principem, in quantum inuisus pessimo fui. Ego reuerentiæ vestræ sic semper inseruiam, non vt me consulem, & mox consularem, sed vt candidatum consulatus putem. Vale.

Acclamationibus] Approbationibus, laudibus. *Complectar & teneam*] Hoc videor rectè facere si consulatum bene gessero, & vos reueritus fuero. *Cum adeptus est*] Cum experimento probatur. *Quondam prouectus*] Promotus vsque ad præturam. Ordo est, ego semper sic inseruiã vestræ reuerentiæ, vt non putem me consulem, & mox consularem, sed vt putem me candidatum consulatus si &c. an melius, si omnia dependeant ab illis verbis, fauete & credite, vt sit expeditior sensus & ordo: fauete & credite, si substiti, si malui, si numeror, si diligo, qui dicendi mos pulcherrimus est, cùm ponimus, si particulam cum indicatiuo, non tam dubitantes, quàm rem gestam significantes, vt apud M. Tullium: si illustrantur, si erũpunt omnia. & Ouidiũ. Hoc duce si dixi felicia secula pro quo Cæsare thura pia Cæsaribúsque dedi. Si fuit hic animus nobis, ita parcite diui. *Insidiosissimo*] Domitiano crudelitatis callidæ. *Profiteretur*] Publice & passim ostẽderet, quod præsertim fecit post victoriam ciuilis belli. nam inter initia vsque adeo ab omni cæde abhorrebat, vt absente adhuc patre, recordatus Virgilij versum, Impia quam cæsis geas est epulata iuuencis, edicere destinauerit ne boues immolarentur. *Substiti*] A cursu recessi ab illo incepto gerendorum magistratuum. *Compendia*] Vias breuiores, per adulationes, & malas artes. *Longius iter malui*] Actitando causas, & præstolando meliora tempora. *Malis temporibus*] Sub Domitiano. sic Martialis: sed tu sub principe duro Temporibúsque malis ausus es esse bonus. Domitiani tempora carpens. *Mœstos*] Bonos. *Bonis*] Temporibus Traiani. *Inuisus pessimo*] Secũdum odio fuisse Domitiano, & interdum delatorum calumniis periclitatum legimus in epistolis. *Inseruiam reuerentiæ vestræ*] Colam vos senatores. *Consularem*] Iam peracto consulatu. hi enim consulares dicebantur, qui consules fuerant. *Candidatum consulatus*] Vobis supplicem. nam candidati in omne genus se submittebant suffragatoribus.

PANEGYRICI FINIS.

PANEGYRICVS MAXIMIANO ET CONSTANTINO AVGVSTIS DICTVS.

DIXERINT licèt plurimi multíque dicturi sint, ea quibus omnia facta vestra summarúmque virtutum merita laudantur, sacratissimi principes, Maximiane, velis nolis semper Auguste, & Constantine, oriens imperator: mihi tamen certum est, ea præcipuè isto sermone complecti, quæ sunt huius propria lætitiæ, qua tibi Cæsari additum nomen imperij, & istarum cælestium nuptiarum festa celebrantur. Cætera enim in remp. beneficia vestra possunt multis occasionibus diuersorum temporum prædicari, huic voto propria nunc debetur oratio, quod semel factum, futurum est sempiternum. Equidem scio gaudentium studia nunc ita toto orbe florescere, quacunque fama vltra naturam, qua fingitur discursus volucres mutuata, & plusquam mille vocib. sonora percrebuit, vt omnium nationum gratulationibus consecretur. Quid enim rebus humanis contingere potuit aut nobilius ad gloriam, aut certius ad salutẽ, quàm quòd pristinæ vestræ concordiæ perpetuæque pietati hoc quoq; pignus accessit summorum nominum arctissima coniunctione venerabile, vt imperatori filiam collocauerit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines exultatione superare, qui hoc tantum reipub. bonum præsentes intuemur, & ipsa vultuum vestrorum contemplatione sentimus ita conuenisse vos, ita non dexteras tantùm, sed etiam omnes sensus vestros mentésq; vinxisse, vt, si fieri possit, transire inuicem in pectora vestra cupiatis. Quid enim aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuisti? quum hac affinitate vestra & tibi Maximiane per generum iuuenta renouata sit, & tibi Constantine per socerum nomen imper. accreuerit. Maximas itaque vobis, æterni principes, publico nomine gratias agimus, quòd suscipiendis liberis optandís-

que nepotibus seriem vestri generis prorogando, omnibus in futurum seculis prouidetis: vt Romana res olim diuersis regentiũ moribus fatisque iactata, tandem perpetuis domus vestræ radicibus coalescat, támque sit immortale illius imperium quàm sempiterna soboles imperatorum. Hæc est vera pietas, hæc voluptas conseruandi generis humani, exemplum dare gentibus ad matrimonia studiosius expetenda & liberos educandos, vt substituendis successionibus singulorum, nihil obsit omnium posteritate respub. Quare si leges hæ quæ multa cœlibes notauerunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta reipu. quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, quod huic vestro in remp. merito possumus dignum nomen ascribere? qui nõ plebeia germina, sed imperatoria stirpe rempubl. propagatis, vt quod millesimo anno post Vrbẽ conditam euenisse tandem gratulabamur, ne mutatoria per nouas familias communis salutis gubernacula traderentur: id est omnibus duret ætatibus imp. sẽper Herculei. Quænam igitur vtriusque vestrûm præconij ac venerationis ordinem faciam? adhuc enim de ambobus in hanc necessitudinem congruentib. vobis communiter dixi: & te quidem sentio senior Auguste maiestati præcedere, te sequi iunior imp. Sed profectò sicut tuo Constantine socero antè est conciliata diuinitas, quum ab eo pignus ipsi charissimum postulares, sic & nunc quoque in hac gratulatione priùs illa dicenda sunt, quæ in te considerans tantus iste & paterni & tui autor imperij, lætatus est quòd petisti. O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maiestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti: diui inquam Constantij filium, in quem se prima illius iuuenta transfudit, in cuius ore cœlestes illius vultus natura signauit: qui aspectum illius ad deorum concilia translati adhuc desiderantibus, nobis sufficit pro duobus. Neque enim forma tantùm in te patris Constantine, sed etiam continentia, fortitudo, iustitia, prudentia sese votis gentium pręsentant. Quo enim magis continentiã patris æquare potuisti, quàm quòd te ab ipso fine pueritiæ illico matrimonij legibus tradidisti, vt primo ingressu adolescentię formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de concessis ætati voluptatibus in hoc sacrum pectus admitteres? Nouum iam tum miraculum, iuuenis vxorius, sed, vt res est, mente præsaga omnibus te verecundiæ obseruationibus imbuebas, talem postea ducturus

vxorem: fortitudinem autem illius iam tum in principiis consequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Bataviam aliasque cis Rhenum terras inuaserant, interfecit, depulit, abduxit: tu iā ab ipsis eorum regibus auspicatus es: simulque & præterita illorū scelera punisti, & totius gentis lubricam fidem timore iunxisti. Liberauit ille Britannias seruitute: tu etiam nobiles illic oriendo fecisti. Plurimas ille barbaras nationes victoria domuit, venia mitigauit: tibi, cunctis hostibus alacritatis tuæ terrore compressis, interim deest materia vincendi. Iustitiam verò patris atque pietatem sic imitaris & sequeris, vt omnibus ad te confugiētibus, diuersamque opem aut contra aliorum iniurias, aut pro suis commodis postulantibus, quasi legata patris videaris exoluere, ídque ipsum coràm gaudeas prædicari. Quicquid tu iustè ac liberaliter feceris, filium Constantij necessariò præstitisti. Nā quid ego de prudentia dicam, qua te penè credimus fore ipso patre potiorem? qui veteres illos Romanæ reipub. principes, superiorem Africanū, Pompeiumq; Magnum, ætatis cursum virtute prouectos, tam maturè sumpto vincis imperio: tantarumq; rerū sustines molē incipiente virtute? Gesseris enim multa fortiter licet, multa sapienter, quū per maximos tribunatus stipēdia patria conficeres, sentias necesse est tātæ auspicia fortunæ, imp. adolescens. quanquā quid ego in te ætatis tuæ potius quàm grauitatis nomen vsurpo? cuius tāta maturitas est, vt quum tibi pater imperium reliquisset, Cæsaris tamen appellatione cōtentus expectare malueris, vt idem te qui illum declaret Augustum. Siquidem ipsum imperium hoc fore pulchrius iudicabas, si id non hæreditarium ex successione cepisses sed virtutibus tuis debitū à summo imperatore meruisses. Neque enim dubium quin tibi maturè sacrum istud fastidium diuinæ potestatis astrueret, qui te iam olim sibi generum etiam antequam petere posses, sponte delegerat. Hoc enim, vt audio, imago illa declarat in Aquileiensi palatio ad ipsū conuiuij posita aspectū, vbi puella iam diuino decore venerabilis, sed adhuc impar oneri suo sustinet atque offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmisque radiantem, & pēnis pulchræ alitis eminentem: vt te quod vix vlla possunt habitus ornamēta præstare spōsale munus faciat pulchriorē. Fortunatus pictor ille, quisquis fuit: & quamuis Apellem ipsumq; Parrhasiū scientia vicerit, materia tamen imaginis quàm arte fœlicior. Quanquam enim ipsi ferant difficillimam esse præcipue cuiusque formæ imitationem, quia certis sui notis citò deformitas ex-

primatur: similitudo tamen pulchritudinis tam sit ardua quàm rara est pulchritudo, non tantum tamen ille cepit laboris ex ore vestro diuinas species transferendo, quantum diuinitatis hausit cominus vos inspiciẽdo, intuendo sollicitè, & curiosè ab hilaritare illius ætatis vultus immobiles & seriós exigendo: promendo denique amoris vestri tacita præsagia, vt quod inuicem vobis verecundia negabat, liberè vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc iam Maximiane diuina mente præsumpseras, hæc, quũ ferret ætas vt rogareris, optaueras, quum tibi in illa iucundissima sede lætitiæ harum nuptiarũ gaudia prædestinabas, vt simul illam paruulam & hunc intuendo crescentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac coniunctione. firmasti enim cõpetentius. quid prouidentia tua dignius facere potuisti, quàm vt eius filio quem tibi pridem & affinitate adsciueras, & maiestate sociaueras, nunc ex intimis affectibus traderes summi pignus imperij? Hæc est tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alij diuitias, aut honores, aut ipsa etiam imperia, sed sola donarunt: tu, animo maiore quã cæteri, pariter indulges & quod pietas tua habet charissimum, & quod fortuna præcipuum. Nec tamen miranda ista in te est Maximiane animi magnitudo, in quem dij immortales tanta congesserunt & naturæ bona, & ornamenta fortunæ, vt quanuis maxima largiaris, ita penes te sint omnia quasi ea solus obtineas. Vt enim ille qui omnes aquas cœlo & terris præbet Oceanus, semper tamen in motibus suis totus est: ita tu potes imperium Maximiane donare, non potes non habere. De quo ego quum ad id loci venero, ita dicã vt fortasse quibusdam videar audacior, veritas tamen meæ erga te deuotionis appareat. Nunc enim sequitur vt quoniam virtutes tuas Constantine Auguste socero prędicaui, tu quoque licet optimè scias, tamen audias quàm te principis ornet affinitas. Hic est qui nomen quod accepit à deo principe generis sui, dedit vobis: qui se progeniem esse Herculis non adulationibus fabulosis, sed æquatis virtutibus comprobauit. hic est qui in ipso ortu numinis sui, Gallias priorum temporum iniuriis efferatas, reipublicæ ad obsequium reddidit, sibi ipsas ad salutem. hic, quod iam falso traditum de antiquis imperatorib. putabatur, Romana trãs Rhenum signa primus barbaris gentib. intulit. huius quum frater rursus ac sæpius expeditionibus domita Germania, aut boni consulit, aut quiescit, aut lætatur quasi amica, si pareat: tu ferocissimos Mauritaniæ populos inaccessis montium iugis & naturali mu-
nitione

nitione fidentes expugnasti, recepisti, transtulisti. Te primo ingressu tuo tanta lætitia, tanta frequentia respublica excepit, vt quum te ad Capitolini Iouis gremium vel oculis ferre gestiret, stipatione sui vix ad portas vrbis admitteret. Te rursus vicesimo anno imperatorem, octauo consulem, ita ipsa amplexu quodam suo Roma voluit detinere, vt videretur augurari iam & timere quod factum est. Est enim, imperator æterne, in quo vno querelam reipublicę penè meruisti. Audi doloris nostri liberam vocem, si quidem dij ipsi quòd plerunque humanas res negligant, dum querimur ignoscunt: quibus aliud fortasse curãtibus grandines ruũt, terræ dehiscunt, vrbes hauriuntur: quæ nõ illis hauriuntur volentibus, sed aut aliorsum aspicientibus, aut fatali rerum cursu vrgente videntur accidere. Tale est imperator quod omnibus nobis incluso gemitu mœrentibus facere voluisti, non quidem tu reipublicæ negligentia, aut laboris fuga, aut desidiæ cupiditate ductus, sed consilij olim, vt res est, inter vos placiti constantia & pietate fraterna, ne quem totius vitæ summarúmque rerum socium semper habuisses, in alicuius facti communitate desereres: ne vel illius, viderit quali, certè nouæ laudi cederes. Verùm longè diuersa in vos erat causa declinãdi aut sustinẽdi laboris. Qeanquam & si totam excusationem ætatis afferres, sic quoq; tibi reipubl. curis non erat abutendum. An si maximus quisque natu gubernator est certissimus ad salutem, nõ is est optimus qui vsu peritissimus imperator? Aut te vnquã Cõstantine liberi nostri nepotesque patientur, vel quum ad summam perueneris senectutem, reipubl. vela contrahere, quæ tam felicibus ventis etiam iuuenis impleueris? Sed tamen vtcunque fas fuerit, eum principem quem anni cogerent, aut valetudo deficeret, receptui canere: te verò, in quo adhuc istæ sunt integræ solidæque vires, hic totius corporis vigor, hic imperatorius ardor oculorũ, immaturum otium sperasse miramur. Quid enim aliud participi maiestatis tuæ dare potuit venia quietis, quàm vt tu imperio succederes pro duobus? Sed profectò exigit hoc ipsa varietas & natura fortunæ, cui nihil mutare licuerat, dum vos imperium teneretis, vt illa xx. annorũ continua felicitas interuallo aliquo distingueretur: aut etiam dij immortales probare voluerunt tibi innixam stetisse rempub. quum sine te stare non posset. Quanquam in istis quidem partibus non caruit pristina firmitate, ibi verò penè funditus corruit, vnde tu Maximiane discesseras: adeo illic plurimũ habuerat stabilitatis asserta, vbi deserta maxi-

mè vacillauit. Non aliter enim, quàm solet terra ventis aut aquis subter immissis interuulsa sui soliditate nutare, ita cuncta Italia, atque ipsa Roma subducta repentè qua sustentata fuerat dextera tua, contremuit, ac penè consedit. Quod ego cursim transeo. cur enim vel recordemur aduersa, quum videamus omnia tuo reditu restituta? Fecit enim Roma ipsa pro maiestate nominis sui, vt ostenderet posse se etiam imperatoribus imperare, abduxit exercitus suos, ac tibi reddidit. Et quum ad sedandos animos autoritatem priuati principis attulisses, supplices tibi manus tendens, vel potius queribunda clamauit, Quousque hoc Maximiane patiar me quati, te quiescere? mihi libertatem adimi, te vsurpare tibi illicitam missionem? An quod diuo Augusto post septuaginta ætatis, quinquaginta imperij non licuit annos, tam citò licuit tibi? Ideóne te mihi ille, cuius tot aras, tot templa, tot nomina colo, Hercules dedit vt tu in suburbano otiosus sedens, vsum dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quoniam trãquillo mari portum intrare non properasti, vade per fluctus, mei quidem amore sollicitus, sed tua maiestate securus: & tamen per te tibi steterit, iniuriam in mei restitutione patieris. Imperasti pridem rogatus à fratre, rursus impera iussus à matre. O Imperator æterne, pietatem tuam, quæ tuum illum animum semper inuictum sola vicit. Non potuisti resistere sanctæ illius parentis imperio, & inuitus licèt paruisti, & te illis vigilijs illísque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidisti. Quibusnam tu domina gentium potes compensare beneficijs hoc tui imperatoris obsequium? qui tanto vsu sciens quantus sit imperandi labor, propter te non vtitur illa quam degustauerat voluptate, tantúmque reipubl. onus suscipit post quietem? Facilius fuerat iugiter imperasse: quanuis enim magnum laborem consuetudo non sentit, intermissa desiderant nouas vires. Quanta opus fuit tibi imperator æterne, prouidentia, quãta autoritate vt subsidia reipubl. erigeres, examinata recreares, dilapsa colligeres? Mirabamur te post imperiũ esse priuatũ, multo magis mirum est, imperiũ ferre post otia. Solus hoc (vt dicitur) potuit deus ille cuius bona sũt quòd viuimus & videmus, vt habenas malè creditas & cursum deuio vectore turbatũ reciperet, rursúmq; dirigeret. Cuius simile tu imperator etiam facilè fecisti. neque id mirũ. quum enim à te recessit imperiũ, & priuatus licet dici velles, inhæsit tibi ingenita maiestas. Omnes exercitus vestri omnésq; prouinciæ requiescere te post tãta opera vtcũque

æquo

æquo animo tulerunt, imperare desiisse nunquam crediderunt. Quid enim putas tibi Maximiane Iouem ipsum respõdisse, quum tu ingenti animo diceres, Recipe Iupiter quod commodasti: hoc profectò respondit, Non mutuum istud tibi tradidi, sed æternum, non sed seruo. Statim igitur vt præcipitantem rempubl. refrænasti, & gubernacula fluitantia recepisti, omnibus spes salutis illuxit: posuêre venti, fugêre nubes, fluctus resederunt: & sicubi adhuc in longinquioribus terris aliqua obseruatur obscuritas, aut residuus vndarum pulsus immurmurat, necesse est tamen ante tuos nutus dilucescat & sileat. Dixi pro ratione temporis, sacratissimi principes, ea quæ in vobis inuicem, vt facitis, admirari & amare debetis: restat vt ipsa illa quæ separatim de virtutibus vestris locutus sum, sicut huic voto congruit, in sermonis fine coniungam. Dij immortales, quanta Romano imperio renouastis, quæ iam vt res est cesserant vetustati? Maximiano imperatori æterno Constantinus imperator nouus plus cœpit esse quàm filius. Fauor ille crescentis adest, iste senior, perpetuis profectò pietatis affinitas ista coalescat stirpibus, quæ semper in republica viros ad concordiam copulauit. Etenim si quamuis dissidentes familias Gracchi & Corneliæ matrimonium reduxit in gratiam: si pro diuo Augusto Actiacam victoriam tantummodo gener Agrippa confecit, quid sperandum est quum sempiternam patris ac filij charitatem etiam nuptiarum fœdus astrinxerit? Quòd si Publius Scipio bellum Punicum suscepit adolescens, ipsum postea superaturus Hannibalem: si Marius à factione Syllana vrbem recepit senex, idque magno interuallo temporis euenisse memorabile est, quàm facilè nunc omnes metus ponet Romana respublica, quæ defenditur coniuncti imperij duabus ætatibus, pariterque vtitur virtute iuuenis, & maturitate senioris? Te pater ex ipso imperij vertice decet orbem prospicere communem, cœlestíque nutu rebus humanis fata decernere, auspicia bellis gerendis dare, componendis pacibus leges imponere: te iuuenis indefessum ire per limites quo Romanum barbaris gentibus instat imperium, frequentes ad socerum laureas mittere, præcepta petere, effecta rescribere. Ita eueniet vt & ambo consilium pectoris vnius habeatis, & vterque vires duorum. O felix in imperio, & post imperium felicior. Audis enim profectò hęc & vides diue Constanti, quem curru & penè conspicuo dum vicinos ortus repetit occasu sol ipse inuecturus cœlo excepit: quanto nunc gaudio potiris, quanta voluptate perfrueris,

quum talem hunc filium tuum, qui te primus patrem in imperij tui possessionem, idem pater, idem socer, idem imperator induxerit? Hæc est tua præter omnes diuos propria immortalitas quam videmus, filius similis aspectu, similis animo, par imperij potestate. Inuiderint licèt nobis, nihil tamen auferre domi tuæ fata potuerunt. Nec Maximiano filius, qualis tu eras, nec Constantino pater deest. Quinetiam vt omnibus modis tua necessitudo renouetur, rursus hic socer, rursus hic gener est, vt beatissimus imperator semper ex tua sobole nepotibus augeatur.

* *
*

LATINI PACATI DREPANI PANEGYRICVS ROMÆ DICTVS THEODOSIO IMPERATORI Augusto seniori.

SI quis vnquam fuit, imper. Auguste, qui te præsente dicturus antè trepidauerit, eum profectò me esse & ipse sentio, & his qui consilium tuum participant, videri posse video. Nam quum te semper vltra omnes retrò principes laudari oportuerit, nunc porrò vltrà quàm aliâs prædicatus es, in ea vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius & libertatem armatus asseruisti, & auxisti dignitatem togatus, quo tandẽ modo consequi maiestatem vtriusque vestrum oratione mea potero? hoc præcipuè in tempore quo ambo ita mutuò creuistis, vt nec tu fueris adhuc maior, nec illa fœlicior. Huc accedit auditor senatus, cui quum difficile sit pro amore quo in te præditus est, de te satisfieri, tum difficilius pro ingenita atque hæreditaria orandi facultate, nõ esse fastidio rudem hunc & incultũ Transalpini sermonis horrorem, præsertim quum absurdæ sinistræque iactantiæ possit videri, his ostentare facũdiam, quam de deorum fonte manantem, in nostros vsque vsus deriuatio sera traduxit. Quibus equidem cogitatis adeo sollicitor, vt non eos tantum hodie arbitrer interesse quos cerno, sed assistere obseruaríque dicturo Catones ipsos, & Tullios, & Hortensios, omnésque illos oratores putem, qui me in posteris suis audiunt. Ita multiplici circumuentus metu, quasi parum habeam timere quod video, quod timeam. Quid ergo? nouúsne me pauor & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? mihi verò hi omnes quibus altrinsecus iactor æstus, diu ante meditati longeque prospecti sunt: sed quum admiratione virtutum tuarum ab vltimo Galliarum recessu, quà littus Oceani cadentem excipit solem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad

contuendum te adorandumque properassem, vt bona quæ auribus ceperam, etiam visu vsurparem, timui, fateor, pij laboris officium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obsequio interpretor impudentiam, dum in eundem hominem non puto conuenire gaudium & silentium, duas res diuersissimas iunxi, metum & temeritatem. Quin & illud me impulit ad dicendum, quòd vt dicerem nullus adigebat. non enim iam coacta laudatio & expressæ metu voces periculum silentij redimunt, fuerit abieritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas, cùm trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem mendax assentatio titillabat, cùm gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur, nunc par tacendi dicendique libertas, & quàm promptum laudare principem, tam tutum siluisse de principe. Libet igitur redditam postliminio securitatem loquendo experiri: libet, inquam, quia neminem magis laudari imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. Det igitur mihi sermonis huius auspicium ille felicitatis publicæ auspex dies, qui te primus inaugurauit imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus à qua lucis exordium est, sic ego vota verborum quæ olim nuncupaueram soluturus, id oratione tempus arripiam, quo Romana lux cœpit. Iacebat innumerabilibus malis ægra, vel potius dixerim, exanimata respublica, Barbaris nationibus Romano nomini, velut quodam diluuio superfusis. Sed parcam replicare causas, & placatum vulgus offendere. Nam cùm per se viuax sit recordatio calamitatum, tum mihi metus hanc gaudiorum præsentium lucem, tristium commemoratione fuscare. Faciam ergo quod facere præstantes scientia medicos sæpe vidi, altorum vulnerum cicatrices, postquam cutem sanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præsentisse & singulos vniuersosque rogitasse contentus. An cùm inter omnes liqueret fessis rebus medendum, tali aliquo viro publicis gubernabulis admouendo, qui imperatoris vnius tueretur ætatem, alterius iuuaret laborem, potuerimus huiusmodi principem vel optare? in integro itaq; rem totam esse faciamus, & in quodam orbis terrarum comitio quæri putemus quisnam sit ille, qui debeat tantã molem subire, & nutantia Romanæ rei fata suscipere. Nonne is omnium suffragiis hominum tributim centuriatimque legeretur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma diuina, cui ætas integra, cui militarium ciuiliumque re-

rum vſus contigiſſet? Cuncta igitur à capite propoſito ordine proſequamur: iam profectò conſtabit eum principem declaratum qui & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primùm tibi mater Hiſpania eſt terris omnibus terra felicior, cui excolendæ atque adeo ditandæ impenſius quàm cæteris gentibus ſupremus ille rerum fabricator indulſit, quæ nec auſtrinis obnoxia æſtibus, nec arctois ſubiecta frigoribus, media fouetur axis vtriuſque temperie, quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æſtibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata naturæ ſolertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaque omnia, vel fructibus plena vel gregibus, adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum: ſcio fabulas Poëtarum auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuiſſe miracula, quæ dum ſint vera ſint ſingula, nec iam excutio veritatem, ſint vt ſcribitur Gargara prouentu læta triticeo, Meuania memoretur armento, campania cenſeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hiſpaniæ vni, quicquid laudatur aſſurgat. Hæc duriſſimos milites, hæc experientiſſimos duces, hæc facundiſſimos oratores, hæc clariſſimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum eſt, hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum miſit imperio. Huic te debet imperium, cedat his terris terra Cretenſis parui Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reparata numinibus, & alumno Hercule nobiles Thebæ, fidem conſtare neſcimus auditis, deum dedit Hiſpania quem videmus. Erat iuſtæ compenſationis occaſio, vt qui de patriæ tuæ laudibus pauca dixiſſem, patris ſaltem virtutibus prædicandis prolixius immorarer. ſed quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem, quid, inquam, faciam? quæ Rhenus, aut Vualis vidit, aggrediar? iam ſe mihi Sarmatica cæde ſanguineus Iſter obiiciet. Attritam pedeſtribus prælijs Batauiam referam? Saxo conſumptus bellis naualibus offeretur. Redactum ad paludes ſuas Scotum loquar? compulſus in ſolitudines auias omnis Alamanus, & vterque Maurus occurrent. Cùm igitur impediat turba delectum, ad quid tanti præſtet geſta in ſummum referre, quanti enumerando tenuari, dixiſſe ſufficiat vnum illum diuinitus extitiſſe, in quo virtutes ſimul omnes vigerent, quæ ſingulæ in omnibus prædicantur. An ſi eius ſeculo mos ille vixiſſet, quo Romani duces, Macedonici, Cretici, Numantini de vo-

cabulis gẽtium subactarum adoptiuum insigne sumebant. Nonne hodie pauciora in Annalium scriniis quàm in vestræ domus titulis cognomenta legerentur? Quum ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus, ipse Almanicus diceretur, & quantum tota respubl. habet hostium, tantum vna familia ostenderet & triumphorum. Sed quid necesse est mitti in præteritum diligentiam curiosam? Patrem imp. tuum, de te æstimem, nec difficilis coniectatio est. Nam quum duo sint quæ claros duces faciant, summa virtus, summáque felicitas, scire obuium est qua præditus fuerit virtute, qui te docuit, qua fuerit felicitate præditus qui te genuit. O digna imp. nobilitas eius esse filium principem qui princeps esse debuerit, qui hunc Romani fastigij apicem non solum fortitudine atque sapientia, sed decore etiam corporis & dignitate potuerit æquare, velut tua hæc forma venerabilis, quàm fortunæ suæ par est, quàm longè latéque conspicua commendat imperium, vt planè in ambiguo sit vtrum ne te magis nostris mentibus virtus, an obtutibus vultus insinuet. Non frustra planè opinione sapientium, qui naturalium momenta causarum subtilius sciscitati arcanis cœlestibus nobiles curas intulerunt, augustissima quæque species plurimum creditur trahere de cœlo. Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus, dignum prius metatur hospitium, siue quum venerit, fingit habitaculum pro habitu suo, siue aliud ex altero crescit: & quum se paria iunxerunt, vtraque maiora sunt, parcam arcanum cœleste rimari, tibi istud soli pateat imper. cum deo consorte secretum: illud dicam, quod intellexisse hominem & dixisse fas est, talem esse debere qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum priuata vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auspicium. Dudum, vt video, dedignaris hanc gloriam, sed patere eam in laudum tuarum parte constitui, quæ solebant in aliis sola laudari. virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit vt oporteret te principem fieri, hæc vt deceret. An verò quicquam putamus in imperij tui declaratione præteritum, quum ductam esse rationem ipsorum etiam videamus annorum? Cuius quidem rei tanta fuit cura maioribus, vt non solùm in amplissimis magistratibus adipiscendis, sed in præturis quoque, aut ædilitatibus capessendis ætas spectata sit petitorum, nec quisquam tantum valuerit nobilitate, vel gratia, vel pecunia, qui annos comitiali

tiali lege præſcriptos feſtinatis honoribus occuparit. Nec iniuria id quidem. nam & qui venturi ſunt in virtutis adoptionem, illo tamen adoleſcentiæ lubrico, vt non cadant, titubant. Annon clariſſimos nominis Romani viros (Sullas, Catulos, Scipiones, loquor,) aliquantiſper ſibi luxuria vendicauit? quos etſi ad portum mutati in melius reuexerint flatus, diu tamen vitiorum turbo iactauit, & naufragos atq; fluctuantes ab illis quibus merſabantur erroribus, ægrè ætas recepit. Bene igitur cuncta quadrarunt, & cæteris quæ innumera congruebant, anni quoque ſuum iunxere ſuffragium, qui ſoli in homine perfecti, bono duarum potiuntur ætatum, virtute iuuenum, & maturitate ſeniorum. Prius fortaſſe imperium inire debueris, vt diutius imperares, ſed ſine exempli periculo prouidebitur ne quid amiſeris vita longiore penſandum, quod ex præterito perdidiſti. Parum intereſt quando cœperit, quod terminum non habebit. Hactenus in te prædicata ſint imp. dona fatorum, nunc ad ea proferamus gradum, quæ tibi debes. Neq; enim tua illa præterita bellicæ rei gloria, quam per tot laborum experimenta quæſiſti, aſcribenda fortunæ eſt, cui hoc nomine etiam ſuccenſeri poteſt, quòd quem ſceptro & ſolio deſtinauerat, nunquam indulgenter habuit. Sed vt ſeueri patres his quos plus diligunt filiis, triſtiores ſunt, ita illa te plurimis bellis & difficillimis reipubl. temporibus exercuit, dum aptat imperio. Et priùs quidem quàm ad illa veniam quæ equi maturus egiſti, ſummatim tuum illud attingam cum patre diuino caſtrenſe collegium, actas ſub pellibus hyemes, æſtates inter bella ſudatas, dies noctéſque præliando aut vigilando conſumptas, grauiſſimas pugnas terra maríque pugnatas. Non tam patiens Africanus rudimenta militiæ ſub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tentoria Hiſpana ſucceſſit, nec futurarum ſpe certiore virtutum Philippea caſtra Alexander nondum Magnus impleuit. quos etſi plurima laude dotauerit amplificatrix veri vetuſtas, nihil plus tamen blandita præſtitit quàm vt eos in his annis ſequutos regum aut ducum caſtra vulgaret, in quibus tu ita fortiter multa geſſiſti, vt ea non tantùm Alexander, aut Africanus, aut Hannibal videre dum diſcerent, ſed parentes atq; inſtitutores eorum optaſſent facere dum docerẽt. Quàm tecta ſunt ſemper conſilia fortunæ! quis quæſo tum publicis rebus non putaſſet inimicum tuum illum à ſtatione caſtrenſi an quietem receptum? Enimuero illa futurum principem

comens, idcirco paulisper voluit esse priuatum, vt quia iam ad plenum bellicis artibus abundabas, vsus ciuilis experiens sub ocij tempore reddereris. Quod ego tuum otium aliorum negotiis anteuerto: non enim te amœna littora, nec dispositi ad temporum vices habuere secessus, sed siue tu agris siue oppidis tempus dabas, rem & famam pariter augebas, & in vrbibus quidem omnium ætatum ordinúmque homines ijs aut illis beneficijs appræhendebas, amicorum commoda, absentium negotia, assiduitate, consilio, re iuuabas. Iam si placuisset oppida rure mutare, vt tu vitæ oblitus vrbanæ exequebaris agricolam. Audio etiam imperat. & credo sæpe aliqua re laborem tibi iniunxisse, & ne contraheres corporis veternum huiuscemodi semper operi insidiantis ocij tersisse rubiginem. Sic agrestes Curij, sic veteres Coruncani, sic nomina reuerenda Fabricij, cùm induciæ bella suspenderant, inter aratra viuebant: & ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. Inde est quòd accepimus datos serentibus fasces, & missas cum curulibus suis per rura palmatas, quòd agricolas consulares pastorésque trabeatos & dictatores inter armenta vestitos. Sed illos quidem angusta res familiaris addicebat labori, vt quibus ipsi suburbani horti præcépsque ianiculum, & iugera arctata pomerio vomere essent aut ligone versanda, nec iniuria opus reuerteretur ad dominos, cùm deerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, maioris exempli est labor sine necessitate. Gaudent profectò diuina perpetuo motu: & iugi agitatione se vegetat æternitatis, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est. Vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstib. inquieta sunt, vt stare sol nescit, ita tu imperat. continuatis negocijs & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es. Vix tecta Hispana successeras, iam Sarmaticis tabernaculis tegebaris: vix emerita arma suspenderas, iam hosti armatus instabas: vix Iberum tuum videras, iam Istro prætendebaris. Ne tum quidem cùm in altiorem prouectus gradum, iubere tantum & diuidere cum negotijs ocium, & parta gloria velut reposito frui posses honore, operam remisisti: quin omnium Castrensium munerum numeros primus aut cum primis obires, stare pro signis, excubias sorte agere, vallum ferre, locum bello antecapere, speculatum egredi, castrametari, in prælium primus ire, prælio postremus excedere, dux consilio esse, miles exemplo,

vt iam

vt iam tũ poſſet intelligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen præ cæteris mirum, quòd cùm omnia faceres, vt imperare deberes, nihil tamen faciebas vt imperares. Argumento eſt dies ille communis boni autor, quo tu cùm ad ſuſcipiendam rempublicam vocabaris, oblatum imperium deprecatus es, ne dediſſe ſpeciem, tantúmque vt cogi videreris, ſed obnixè & diu, & velut impetraturus egiſti. quippe aberat cauſa fingendi, non enim te princeps ſolus & domi, & tanquam tentaret ambibat, ſed publicè, & in comitio, & vt aliud iam facere non poſſet prorſus, vt niſi imperium affectu ſimplici voluiſſes, potueris velle ſecurus. Expoſtulari hoc loco tecum reipublicæ verbis neceſſe eſt, quæ in ſummam tua cunctatione formidinem à media ſpe relapſa, tali aliqua te profectò, ſed quam ſolus audires, voce conuenit. Parumne me Theodoſi hactenus diſtulere fata, vt tu inſuper tentes moras augere fatorum? An neſcis rem tuam per momenta conſumi? neſcis me tibi tuíſq; decreſcere? quicquid atterit Gothus, quicquid rapit Hunnus, quicquid aufert Alanus, id olim deſiderabit Arcadius. Perdidi infortunata Pannonias, lugeo funus Illyrici, ſpecto excidium Galliarum. Principum ſenior in tanta bella non ſufficit, alter & ſi futurus ſit aliquando fortiſſimus, adhuc tamen paruus eſt. Tu dubitas excipere collapſam, & vt nihil differas ſerò reparandam hanc mihi gratiam refers, quòd te etiam felix deſideraui? quòd cum me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, cùm mœnibus Auguſtus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, ſi iuris tui eſſes? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus adhuc tuus, & qui poſſet cogere, mauult impetrare. Imperium quod ab imperatore defertur tam tibi nolle iam non licet, quàm velle non licuit. Solus igitur Auguſte, ſolus inquam omnium qui adhuc imperauerunt, vt princeps eſſes, præſtitiſti. Alios empta legionum ſuffragia, alios vocans aula, alios affinitas regia impoſuere reipublicæ, te nec ambitus, nec occaſio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam & eras à familia imperatoris alienus, & adſciſcebaris tertius, & cogebaris inuitus, inuitus inquam. Audite hoc publici parricidæ, qui oblita fide dominorum ſceptra cepiſtis, & periculo non minore quàm ſcelere imperium vita paſciſcentes, ſanguinis precio regium nomen emiſtis: repulſam patitur principatus, & vnus eſt ambitus candidati, ne declaretur. Credétne hoc olim ventura poſteri-

candidati, ne declaretur. Credétne hoc olim ventura posteritas? & præstabit nobis tam gloriosam fidem, vt nostro demum seculo annuat factum, quòd tantis infrà supráque temporibus nec inuenerit æmulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ sectam rationésque cognouerit, fidei incunctanter accedet, nec abnuisse dubitabit imperium sic imperaturum. Illi enim illi auidè regna desiderant, quos soluta legibus delectat vita, quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata rapiendi, libido honesta fœdandi, ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat te principem fieri, qui futurus eras in imperatore priuatus? nisi fortè in te hodie aut pudicitiæ remissior cultus, aut minor sanguinis humani metus, aut alienæ rei maior est appetitus. Idem es qui fuisti, & tantum tibi per te licet quantum per leges licebat: ius summum facultate & copia commodandi, non securitate peccandi, experiris. Vnum tibi præstitit principatus, vt certum haberemus omnes, etiam sub imperatoribus alijs vixisse te legibus tuis. nam qui nihil facit licenter quum potest, nunquam voluit. Quin tibi primùm te, imperio deinde præstitisti. Non contentus ipse vltrò vitia reiecisse, alienis vitijs corrigendis curam adiecisti: idque moderatè, vt suadere potius honesta quàm cogere videreris. Et quia vel longo orientis vsu, vel multorum retrò principum remissione, tantus quosdam luxus infecerat, vt adulta consuetudo lasciuiæ haudquaquam facilè videretur obtemperatura medicinæ, nequis se pati iniuriam putaret: à te voluisti incipere censuram: & impendia palatina minuendo, nec solùm abundantem reiiciendo sumptum, sed vix necessarium vsurpando dimensum, quod natura difficillimum est, emendasti volentes. An quis ferret molestè ad principis semet modum coërceri? aut subtractum sibi doleret stipendium priuatæ luxuriæ, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominúmque dominum, parcè contentéque viuentem, modico & castrensi cibo ieiunia longa solantem? ad hoc, aulam omnem Spartanis gymnasijs duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? neminem vnum inueniri qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piscem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem? Nam delicati illi ac fluentes, & quales tulit sæpe resp. parum se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hybernæ poculis rosæ innatassent, nisi æstiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent: horum gulæ angustus erat noster orbis. namque appositas da-

ſitas dapes non ſapore, ſed ſumptu æſtimantes, illis demum cibis acquieſcebant, quos extremus oriens, aut poſitus extra Romanũ Colchus imperium, aut famoſa naufragijs maria miſiſſent, quos inuitæ quodammodo reluctandíque naturæ hominum pericla rapuiſſent. Vt taceam infami ſæpe delectu ſcriptos in prouinciis aucupes, ductáſque ſub ſignis venatorum cohortes militaſſe cõuiuiis, nõne cognouimus cuiuſdam retro principis non prandia ſæpe ſed fercula ſeſtertiûm millies æſtimata patrimoniorum equeſtrium precia traxiſſe? Tuæ Imp. epulæ menſis communibus parciores locorum ac temporum fructibus inſtruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parſimoniæ cultus inoleuit, & quieſcentibus legum minis, ſubiit quemque priuatim ſui pœnitentia. Sic eſt enim, ſic eſt, exaſperat homines imperata correctio, blandiſſimè iubetur exemplo. Sed cùm hæc & ad hunc modum cætera mores hominum & inſtituta formarint, tum nihil abdicandis vitijs adoptandíſque virtutibus impenſius ſentio profuiſſe, quàm quòd his te viris ſemper dediſti, quos affectare publica deberet imitatio, qui quàm faciles tibi fuiſſent ſequacéſque diſcipuli, tam cæteris expetendi eſſent magiſtri. Vt de his ſileam, quos tibi primus ille naſcentis imperij dies obtulit, tantis virtutibus præditos vt non pro copia ſumpti, ſed ex copia viderentur optati, quos tu poſtea qualéſque legiſti? quibus prouinciarum cuſtodiam, quibus militaris rei ſummam, quibus conſiliorum tuorum arcana committeres? Ergo cùm duplex fuerit iſte delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato, incertum meliores viros ſapientia tua, an fortuna quæſiuerit, cùm tales vel acceptos habeas vel repertos, vt & illi meruerint teneri, & iſti debuerint cooptari. Ecquis imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiúmque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna ſed periculis habebatur. Inde facilius inueneris qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidem prompſerint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodeſſe nouerat, amare neſciebat. Tu amicitiam, nomen antè priuatum, non ſolùm intra aulam vocaſti, ſed indutam purpura, auro gemmíſque redimitam ſolio recepiſti, neq; non verbis aſſeruiſti, principis mentem tantò in ſuos benigniorem eſſe debere, quantò ſit fortuna præſtantior, cum fide ac facultate paribus agas, & familiaribus tuis Imp. tribuas quod priuatus optaras. Quanquam quæ capere vota potuerũt, quòd plerique te principe conſecuti ſunt? nec nunc de his honoribus loquor, quos

in quemcunque conferre imperatori necesse est. Dux aliquis e uehitur, exegit disciplina castrorum: præfectus attollitur, imponendum est prouinciæ caput, consul creatur, habiturus est nomen annus, ita in summis illis pulcherrimísque beneficiis est aliqua præstantis vtilitas. A te noua benignitate is amicis honos habitus est, qui totus esset illorum quibus deferebatur, nihílque ex eo ad te redũdaret, nisi dandi voluptas, cui cùm essent domi filij, geminæ illæ spes oculique reip. dilatis eorũ magistratibus amicos consulatu ornauit. Si me Hercule vir ille diuinus felicitatis publicæ auctor parens tuus viueret, quid aliud expectasset à filio quàm vt nepotib. anteferretur? præstitisti igitur amicis, quo plus nec patri præstare potuisses. O beneuolentiæ tuæ singulare consilium, auges tempore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non habebat: renunciantur amici ante filios tuos consules, quia non poterant plus esse quàm consules. Erat nunc sui vetustas ostentatrix, & illa innumeris literarum vulgata monumẽtis iactet exempla. Pirithoi fidem prædicet, & decantatum omnibus scenis Phocei iuuenis laudet officium, Pythiam etiam, si videtur, dicat & Damona, quorum alter in amici morte se vadem obtulit, alter ad diem vadatę mortis occurrit, vt hęc esse vera credamus, quæ mendacijs vatum in plausus aptata cauearum fidem tempori debent, num præstare credendum plus possumus, quàm vt istos qui amicitiæ laude censentur, amicorum fuisse quàm sui diligentiores putemus? Sed cùm instituente natura plus ferè filios quàm nosmetipsos diligamus, omne vicit exemplum, qui amicos his prætulit, quos sibi præferebat: sed tu quidẽ ad exonerandam debentium verecundiam, quæ in tuos confers non vis videri præstare sed reddere. Geramus tibi morem, & beneficiorum summas tuorum pro tua voluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius sed rependi putemus. Enimverò cùm leuiter cognitos aut etiam semel visos his honoribus simul ditas, quibus & amici possent esse contenti, nónne omnibus vis probare amicum tibi esse qui bonus sit? cuicunque quid publici mandatum fuerit officij, præmium spondetur & redditur. sibi humilitatem & tenebras suas imputet iacẽs virtus, quæ non obtulit se probandam: quod conscientiæ tuæ sufficit, honoratus est qui probatus. Velim tu dicas vnde cùm tantis promissa persoluas, quid cui promiseris scias, nec te vel reipub. cura vel ipsa illa tuorum beneficiorum turba confundat,

vt par-

vt parcior tardiórve tempore quem modóve decipias. Quis debitor verecundus ita mutuum ad diem reddit, vt tu quod promittis appendis? nec imponi negligentibus arbitreris, quotidie in beneficia tua quærimus,& memoriam conuenimus, & ne singulis insidietur obliuio, cum altero quisque conferimus, vnum inuenire non possumus cuius spem atque expectationem non dicam fefelleris, sed quæ delicatior est querela, distuleris. Solam ne me imperator beneuolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam. nam cui Hortensio Lucullóve vel Cæsari tam parata vnquam affuit recordatio? quàm tibi sacra mens tua loco momentóque quo iusseris reddit omne depositum? Vtrum te tamen ipse admones? an vt illi maiestatis tuæ participi deo feruntur assistere fata cum tabulis, sic tibi aliqua vis diuina subseruit, quæ quod dixeris scribat & suggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin promisso fidem subdas, & verba resarcias. Nemo iam nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore computanda quo dederis, quia tam sint certa quæ spondes, vt tũ videantur accepta cùm spondes. Iam illud ipsum quod antè promittis nónne de summo purissimæ mentis candore proficiscitur? Nam cuius est animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis, sed denunciare præstanda, vt & prolixior sit sensus bonorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & similes reddat ingratis. Animos enim nostros subitis affectibus impares, perinde lætitia ac dolor si deprehendat externat. An non illa Romana pietatis notissimæ mater nuncio mali Cannẽsis exterrita, filio reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? nec par esse gaudio potuit quæ superfuerat orbitati? Conscius igitur cælestis arcani & naturalium depositorum mauis hominibus sperata procedere, quàm insperata superuenire beneficia, nec immerito. námque fugitiua successuum repentinorum voluptas, vt occupat sic relinquit: felicitas longior est expectare securum. Itaque cùm hactenus natura esset statutum, vt bona sua homines nescirent, & tum primum inciperent felicitate gaudere, cùm cœpissent esse felices, tu promittendo præstanda, inuenisti tempus quod nobis natura subtraxerat, vt quos adepta solùm iuuabant, etiam adipiscenda delectent. Pari benignitate cum plures afficere honoribus velles quàm honorum loca admitterent, & angustior esset materia voluntate, nec mentem tuam quanuis diffusam caperet imperium, quem nõdum aliquo prouexisti gradu, tamen dignitate es solatus. Atque haud scio

an quibuſdam cõſolatio iſta ſuffecerit, ille cohoneſtatus affatu, ille menſa beatus, ille oſculo conſecratus eſt. Ita omnibus qui te principe ſibi iure confiderent, aut proceſſit dignitas, aut ſatiſfecit humanitas, humanitas inquam, quæ tam clara in imperatore quàm rara eſt. Nam cùm indiſcreta felicium pediſſequa ſit ſuperbia, vix cuiquam contigit & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidem ita maiores noſtros ſemper pertæſum eſt, vt grauiorem ſemper putauerint ſeruitute contemptum, eiuſque impatientia ſint coacti poſt bellatores Tullos Numaſque ſacrificos, & Romulos conditores regnum vſque ad nomen odiſſe. Denique ipſum Tarquinium execratione poſtrema hoc damnauerunt maledicto, & hominem libidine præcipitem, auaritia cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocauerunt ſuperbum, & putauerunt ſufficere conuitium. Quòd ſi per rerũ naturã liceret, vt ille Romanæ libertatis aſſertor, regij nominis Brutus oſor, precariæ redditus vitæ ſeculum tuum cerneret, ſtudiis virtutis, parſimoniæ, humanitatis imbutum ac refertum, nullum toto orbe terrarum ſuperbiæ, libidinis, crudelitatis extare veſtigium, iam te ipſum tam publicè, quàm priuatim videret priſcorum duricia ducum, caſtitate pontificum, conſulum moderatione, petitorum comitate viuentem, mutaret profectò ſententiam tanto pòſt ſuam, & cùm Romanam dignitatem ac libertatem probaret, meliore in ſtatu imperatore te eſſe quàm cõſule ſe fuiſſe neceſſario fateretur, Tarquinium ſubmoueri debuiſſe, non regnum. Sed quod facere magnas vrbes ingreſſi ſolemus, vt primum ſacras ædes & dicata numini ſummo delubra viſamus, tum fora atque gymnaſia, & pro ſuis extenta porticibus ambulacra & clauſtra miremur, ita in laudibus tuis ſanctos palatij ritus, & priſcis æquanda cerimoniis inſtituta venerati, gradum ad illa proferimus, quę in medio conſtituta ad publicos vſus valentia, non partim, ſed in commune conducunt, nec parietibus, ſed orbe clauduntur, nec tecto, ſed cælo operiuntur. velut primum illud eſt ne ſtatim ſumma captemus, quòd creber egreſſu expectantibus populis te fateris, nec videri modò patiens, ſed facilis adiri, è proximo accipis vota hominum tuorum, vt quiſquis ille conſultor eſt, etiam ſi meruerit, (quod eſt rarum) repulſam, ferat tamen vt ſui numinis conſcientiam. At quauto aliter illorum principum mos fuit (quos loquar notum) qui maieſtatem regiam imminui & vulgari putabant, niſi eos intra repoſitum palatinæ ædis incluſos, tanquam aliquod veſtale ſecretum venera-

tio occulta conſuluiſſet: niſi intra domeſticam vmbram iacentes ſolitudo prouiſa, & ſilentia latè conciliata vallaſſent. Quin ſi quando in lucem venire & diem ferre potuiſſent, lecticis thenſiſq; ſubuecti, & denſiſſima circum ſupráque cooperti virorum armorúmque teſtudine, ſenſim atque ad numerum mouebantur, tum longè populus abigebatur, nec ocioſa viatoris manus plebem verbere ſubmouebat, vt ſecretũ eſſet in publico. At noſter hic omnibus ſpectandus affertur, nec magis communem hunc diem atq; ſolem quàm noſtrum imperatorem videri licet. Quin cùm vicinum habeant permiſſa faſtigium, nunquam iſte mirantes explet oculos, magis magiſque viſus expetitur, &, nouum dictu, præſens deſideratur: miremur in vrbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem ferè nulla in ſolo ſuo natio externa non vidit, idque ita crebrò, vt pene tam notus ſit Barbaris vultus iſte, quàm nobis, nec fruſtra cùm æſtates omnes foris, hyemes domi ducẽs, ciuibus hoſtibuſque pari ſorte anni ſpacia diuiſeris. Et ſi qui fortè ſunt Barbarorũ, qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint nominis terrore perculſi, & velut afflati quieſcãt. Tua enim imperator auſpicia non hæ tantùm gẽtes tremunt, quas ab ore noſtro ſyluarũ interualla, vel flumina mõteſve diſtinguũt, ſed quas æternis ardoribus inacceſſas aut continua hyeme ſeparatas, aut interfuſis æquoribus abiunctas natura diſterminat. Non Oceano Indus, non frigore Boſphoranus, non Arabs medio ſole ſecurus eſt. Et quò vix peruenerat nomen, ante Romanum accedit imperium. Dicam ne ego receptos ad ſeruitium Gothos, caſtris tuis militẽ, terris ſufficere cultorem? Dicam à rebellibus Sarracenis pœnas polluti fœderis expetitas? dicã interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus etiam fugientis Albani? quæcũque natio Barbarorum robore, ferocia, numero grauis vnquam nobis fuit, aut boni conſulit vt quieſcat, aut lætatur quaſi amica ſi ſeruiat. Perſis ipſa reip. noſtræ retro æmula, & multis Romanorum ducũ famoſa funeribus, quicquid vnquam in principes noſtros inclementius fecit, excuſat obſequio. Denique ipſe ille rex eius dedignatus antea cõfiteri hominem, iam fatetur timorem, & in his te colit templis, in quibus colitur, tum legatione mittenda, gemmis ſericoque præbendo, ad hoc triumphalib. belluis in tua eſſeda ſuggerendis, & ſi adhuc nõ eſt fœderatus, iam tamen tuis cultibus tributarius eſt. Ne tamen Imp. exiſtimes cuncta me ad aurium gratiam locuturum, triumphis tuis Gallicis ſtupeas licebit, iraſcimur, dum in remota terrarum vincendo procedis, dum

vltra terminos rerum metásque naturæ regna orientis extendis, dum ad illos primæ lucis indigenas & in ipsum si quod solis cubile est festinas, inuenit tyrannus ad scelera secretum. O quàm paruis veniunt summa mala principiis. Sic in vltimum prope Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo Mirmillonum agmen emicuit. Sic bella consulibus ancipiti Marte pugnata cilix pirata conflauit, sic tenentibus arma fugitiuis Romana diu pila cesserunt ferro ergastulorum. Quis non ad primum noui sceleris nuncium hominem risit? nam res infra dignitatem iracūdiæ videbatur, cùm pauci homines & insulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem suum illi exules orbis inducerent: at quantos parturiebat fortuna motus? quantū reip. malum pestis augenda, quantam tibi gloriam restinguenda seruabat, præcipuè cum perfidia ducum, defectione legionum, contra rempublicam foret versum quicquid pro rep. fuerat armatum. Nolo tamen vsquequaque miserorum vel factum onerare, vel fatum, qui dum carnifici purpurato tua se & affinitate & fauore iactanti infeliciter credunt, grauissimum omnium nefas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quam difficilem in locum scopulosumque deuenerim: nam cùm reuolui id lustrale iustitium, aures tuæ respuant, laudes petant, gloriæque intersit ad præsentium commendationem bonorum mala decursa reputari, cōtrà vero clementia summa beneficium suum malit imminui quàm tristium enumeratione cumulari, necesse erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem aut ingratum virtuti aut onerosum esse pietati. Sed tamen imperator exiguam sensibus tuis iniunge patientiam. Nam si dulcis in bonis miseriarum recordatio est, si nautas tempestatum, si medicos iuuat meminisse morborum, cur non tu quoque mala nostra audias, vt tua beneficia recognoscas? Vnde igitur ordiar nisi à tuis mea Gallia malis? quæ ex omnibus terris quas illa pestis insederat, haud iniuria tibi vindicas priuilegium miseriarum, non auribus modò quarum sensus est leuior, sed coram oculis ferre compulsa victoriam Maximi, interitum Gratiani. Alta licet vulnera, quod fatendum est, proximus nobis Italus & contiguus ostendat Hispanus, sed in dolore summo habet suum vterque solatium, tyrannidem ille non vidit, hic tyrannicidium vidit. Nos primi impetum beluæ furentis excepimus, nos sæuitiam eius inocentium sanguine, nos cupiditatem publica paupertate satiauimus,

apud nos

apud nos semet exercuit crudelitas iam secura & adhuc inops auaritia, alibi malum publicum aut cœpit aut destitit, in Gallia sedit. Quis se nobis calamitate contulerit? tyrannum & cum aliis tulimus & soli. Quid ego referam vacuatas municipibus suis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus solitudines? Quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis cōsulares, & senes fortunarum superstites, & infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem, cùm interim miseri vetabamur agere miseros, immo omnes cogebamur mentiri beatos, & cùm domi atq; secretò solis coniugibus ac liberis credidissemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum nō nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem, quid ita ille tristis incedit? an quia pauper ex diuite est? non enim se viuere gratulatur. quid ita hic publicum atratus incestat? luget credo fratrem, sed habet filium, ita fleri non licebat amissa metu reliquorum. Serenos ergò nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Est aliquod calamitatum delinimentum dedisse lacrymas malis, & pectus laxasse suspiriis, & nulla maior est pœna quàm esse miserum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi, nec enim vt natura fert copiam satietas sequebatur, crescebat in dies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt ægrorum sitim potus accendit, vt ignis arentibus non obruitur sed augetur, ita coactæ publica egestate diuitiæ auiditatem ieiunæ mentis acuebant. Stabat ipse purpuratus ad lances & momenta ponderum, nutusque trutinarum pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim spolia prouinciarum, exuuiæ exulum, bona peremptorum, hîc aurum matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum ceruicibus bullæ, istic dominorum cruore perfusum rependebatur argentum. Numerari vbique pecuniæ, fisci repleri, æra cumulari, vasa concidi, cuiuis vt intuenti, non illud imperatoris domicilium, sed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata aliis sibi reddit, nec ideo vias saltusque obsidet, vt thesaurum struat atque defodiat, & cum scelere miser sit, sed vt gulæ ventrique suppetat, & nec desit sumptus impendiis: nam & effundit & negligit eadem perdendi & quærendi facilitate. Noster ille

pirata,quicquid vndecunque conuenerat,id nobis sibíq; peritu-rum in illa specus sui charybdim cōgerebat. Charybdim loquor, quæ cùm plena nauigia sorbuerit, dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fundo rates Taurominitanis littorib. exponere: bona nostra ad ærarium vna & perpetua via ibāt, nullas eorum reliquias, nulla fragmenta, vel sero victa fastidio, illa cōmunis vorago reuomebat. Est improborum principū postrema defensio, auferre donanda, & inuidiam rapinarū magnitudine munerum deprecari. quæ (malum) ratio est abstulisse omnibus quod nullus habiturus sit? Et priuatorum quidem auaritiæ licèt mala, tamen aliqua defensio est, timetur inopia, & reponitur senectuti, & prospicitur hæredi. quā affert causam concupiscēdi qui quantum vbique est habet? Quin ego si fas piúmque mortalibus æstimare cælestia, nullam maiorem crediderim esse principū felicitatem, quàm fecisse felicem, & intercessisse inopiæ, & fortunam vicisse, & dedisse homini nouūm fatū. Itaq; Imperatori propriam maiestatem bene æstimanti, non tam illud suum videri debet quod abstulit, quàm quod dedit. Nam cùm intra ipsum voluātur omnia, & vt ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit aquas terris, recipit è terris, ita quicquid in ciues manat à principe redundat in principem, & rei & famæ bene consulit munificus imperator. Lucratur enim gloriam cùm dat pecuniam reuersuram. Sed illi quidem stulta omnis ratio captādæ laudis videbatur, qui præter insitum pessimo cuique boni exempli odium summam felicitatem habendi ac nocendi fine determinans, non solùm vt quàm plurimum quæreret, sed vt nihil cuiquam reliqui faceret laborabat. Nec enim qui regibus mos est, exercendis inuigilabat metallis vt latentia naturæ bona in vsum arcesseret, & pararet innoxias nullo pauperiore diuitias. Parū ille preciosum putabat aurum, quod de montium venis aut fluminum glaræis quæsitor Bessus, aut scrutator Callaicus eruisset: illud purius splēdidiusque credebat, quod dedissent dolentes, quod hominum lacrymæ, non amnium aquæ abluissent, nec è terrenis specubus egestum, sed è ceruicibus iugulísq; cæsorum esset effossum. Sic cùm immitis tyranni, & stylus timeretur & gladius, transierat in vota paupertas, & vt possemus effugere carnificem, optabamus subire sectorem. Quod si ille cui pro cæteris sceleribus suis minus crudelis fuisse videtur, is vestrū Vallio triumphalis & trabeati Merobandis recordetur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus, & purpuras consulares, & contractum intra vnam domum

intra vnam domum quendam honorum senatum, vita sese abdicare compulsus est, alteri manibus satellitum Britannorum gula domi fracta, & inusta fœminea mortis infamia: vt.s. maluisse vir ferri amantissimus videretur laqueo perire quàm gladio. Sed in illos fortasse speciales putaretur habuisse odiorum causas tyrannus: steterat enim vterque in acie Gratiani, & Gratianus vtrunque dilexerat: quid de his dicimus, qui honorum ac principum nescij, & tantùm inter suos clari nobiles animas sub carnifice fuderunt? De virorum mortibus loquor, cùm descensum recorder ad sanguinem fœminarum, & in sexum, cui bella parcunt, non parcè sæuitum? Sed nimirum graues suberant inuidiosæque causæ, vt vnco ad pœnam Clariuatis matrona raperetur. obiiciebatur enim atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio & diligentius culta diuinitas. Quid hoc maius poterat intendere accusator sacerdos? fuit enim fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus Antistites, re vera autem Satellites, atque adeo carnifices, non contenti miseros auitis euoluisse patrimoniis, calumniabantur in sanguinem, & vitas premebant reorum iam pauperum. Quin etiam cùm in iudiciis capitalib. astitissent, cū gemitus & tormenta miserorū auribus ac luminib. hausissent, cùm lictorum arma, cùm damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus contactu ad sacra referebant, & ceremonias, quas incestauerant mentibus, & iam corporibus impiabant. Hos ille Phalaris in amicis habebat, hi oculis eius atque etiam in osculis erant, nec iniuria à quibus tot simul votiua veniebant, auaro diuitum bona, cruento innocentium pœna, impio religionis iniuria. Tandem in nos oculos deus rettulit, & bonis orientis intentus ad mala nostra respexit, & hunc sacerrimo capiti obiecit furorem, vt fœdus abrumpere, ius fœciale violare, bellum edicere non timeret. An ego sine diuino numine factum putem? vt qui sub nomine pacis ludere & primi sceleris pœnas lucrari quiescendo potuisset, secundum tertiúmque vexillum latrocinij ciuilis attolleret? & superatis Alpibus Cottiis Iulia quoque claustra laxaret, tibique Imp. imponeret seruatæ abhuc veniæ fidem, vincendi necessitatem? Agebat eum credo pręcipitem vindicanda iam proximo vltore rep. & extinctus aperto dominus parricidio, pœnas ab eo debitas expetebat. Non illud confidentia, sed amentia, non temeritas, sed necessitas erat, nec vltro lacessebat ille te bello, sed vlterius se negare supplicio non poterat. Alioquin quomodo tantam cōcepisset audaciam, vt ruere in terrum,

& obuiam morti venire tam ignauus & timens mortis auderet? vt qui se non potuerit postea vel victus occidere? Et te equidem Imperator Auguste ad asserandam rempublicam vsurpandámq; victoriam suffecisset in bella vel solum venire. Nam si olim domini aduersum rebelles seruos dimicaturi, flagra in aciem detulerunt, tantáque vis conscientiæ fuit, vt ab inermibus verterentur armati, & qui obtulerunt mortibus pectora, darent terga verberibus, nónne tu quoque legionibus ociosis rem totã visus egisses? An sustinere te coràm, & solum oculorum tuorum ferre conie-ctum, ille quondam domus tuæ negligentissimus vernula mensularumque seruilium statarius lixa potuisset? non statim totum subiisset hominem præterita sui tuíque reputatio? non ipse sibi obiecisset te esse triumphalis viri filium, se patris incertum? te hæredem nobilissimæ familiæ, se clientem? te retro omni tempore Romani exercitus ducem libertatis patronum, se orbis extorrem patriæque fugitiuum? iam verò te principem in medio reipublicæ sinu omnium suffragio militum, consensu prouinciarũ, ipsius denique ambitu imperatoris optatum, se in vltimo terrarũ recessu legionibus nesciis, aduersis prouinciarum studiis, nullis denique auspiciis in id tyrannici nominis, aspirasse furtum? Postremò tecum fidem, secum perfidiam, tecum fas, secum nefas, tecum ius, secum iniuriam, tecum clementiam, pudicitiam, religionem, secum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omniũ scelerum postremorúmq; vitiorum stare collegium? Res ipsas interrogemus, & quæ certissima coniectatio est, colligamus gerenda gestis. Num tandem dubitari potest quid fuerit eo præsente facturus, quem non vidit & fugit? Quamuis igitur Imp. hoste tali abutereris, nec tam ad prælium conferendum quàm ad supplicium de nefario capite sumendum venires, consiliis tamen tantis tantisque rationibus bellum administrabas, vt cum Perse aliquo decertaturus, aut Pyrrho, aut cum illo ipso Hannibale videreris. Nam primùm fidem regum quibus limes orientis ambitur, data atque accepta dextera signas, quó foris securus agitares, si nihil sollicitum & suspectandum domi reliquisses: tunc copias tuas trifariam diuidis, vt & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres & fugam circumfusus ambirs: postremò populis Barbarorum vltroneam tibi operam ferre vouentibus commilitonum munus indulges, vt & limiti manus suspecta decederet, & militi auxiliator accederet, qua tua benignitate pellectæ omnes Scythicæ na-

thicæ na-

thicæ nationes tantis examinibus confluebant, vt quem remiseras tuis Barbaris videreris imperasse delectum. O res digna memoratu. ibat sub ducibus vexillísque Romanis hostis aliquando Romanus, & signa contra quæ steterat sequebatur, vrbésque Pãnoniæ quas inimica dudum populatione vacuauerat, miles impleuerat. Gothus ille & Hunnus & Alanus respondebat ad nomẽ, & alternabat excubias, & notari infrequens verebatur. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio vt à Barbaro erat: quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat & quam numero arctarat annonam, comparcẽdo laxabat, pro omni præmio omníq; mercede id vnum reposcens, vt tuus diceretur. Quanta est virtus ambitio! accipiebas beneficium quod imputares. Memorabile putauit antiquitas, quod Acciaco aliquando bello, ducibus motibúsque Romanis peregrina Ægyptus arma permiscuit, tantúmque res credita est habere nouitatis, vt nisi frequenter isset in litteras, apud posteros videretur facti fides laboratura. Nam quis Annalium scriptor aut carminum tuas illas Cleopatra classes & eborata nauigia, & purpurea cum auratis funib. vela tacuit? quin ita crebrò historia recantata est, magis vt ab iisdem sæpe dicta, quàm vt ab aliquo intermissa videatur. Non contendam duces. nec enim principem nostrum non dicam victus Antonius, sed victor Augustus æquauerit. Quid in cæteris saltem simile depræhendimus? Maximè si rerum temporùmque facies altrinsecus conferamus, hos illósq; populos animorum subiiciamus oculis, illos vela facientes data ventis classis attulerat: hi longum iter sub armorum fasce carpebant: illos peregrino igne suspirans regina pellexerat, hos amor laudis & participandæ gloriæ cura rapiebat, illos tepens Pharus & mollis Canopus, leuiúmque populorum altor Nilus emiserat: hos minax Caucasus, & rigens Taurus, & ingentium corporum durator Ister effuderat, illos tenero perlucentes amictu, & vix leue Carbasum vitando sole tolerantes, alterno concussa tinnitu Sistra ducebant, hos loricis onustos inclusósque ferro, fractæ voces tubarum ingentiúmque lituorum clangor acuebat. Quæ tandem vt collatio posset esse populorum, etiam si tanta non esset dissimilitudo causarum, vt ab illis fuerit Romani imperij appetita captiuitas, ab his repetita libertas. quo tibi Imp. indignius videbatur eius piaculi quenquam inueniri potuisse consortem, cuius se Barbarus agebat vltorem.

Sed illi quidem nefario sanguine belli primicias imbuentes par pœnæ culpæque documentum fuerunt. Testis est Siscia, testis pulcherrimi Sauæ conflictus, si conflictus ille dicendus est, quo ita in publicos proditores animi plenus miles inuasit, vt eum nec numerus resistẽtium, nec maximi fluminis altitudo remorata sit, quin, vt erat ex longissimo itinere anhelus, atque puluereus, equos calcaribus incitaret, amnem nando coniungeret, ripam insiliret, paratos denique expectantesque deprehenderet. Sermo iste prolixior est quàm illa res fuerit. Vix fluuiũ manus inuicta transierat, iam locum belli tenebat, vix hostem inuenerat, iam vrgebat, vix pectora viderat, iam terga cædebat. Datur debito rebelle agmen exitio, voluũtur impiæ in sanguine suo turbæ, tegit totos strages vna campos, continuisque funeribus cuncta latè operiuntur. Iam qui ad muros differenda morte properauerant, aut fossas cadaueribus æquabant, aut obuiis sudibus induebantur, aut portas quas eruptione patefecerant, morte claudebant. At quorum se fugæ imperuius ripis amnis obiecit, trepidando collecti & alterum quisque complexi per abrupta glomerantur, spumat decolor cruore fluuius, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit. vtque se tibi posset speciali imputare militia, ipsum illum vexillarium sacrilegæ factionis auidis gurgitibus absorbuit, & ne morti sepultura contingeret, cadauer abscondit. Nónne vtroque credẽdus tuæ studuisse vindictę? & adiuuando victoriam & occupando clementiam? En tibi alteram pugnam alteramque victoriam, delectas in prælium Marcellinus cohortes, & ipsum factionis nefariæ robur, illa belli ciuilis Megera rapiebat, tanto cæteris satellitibus audientior, quanto excellentiorem operam nauabat tyranno frater tyranni. Quo quidem maximè tuus gaudebat exercitus, cùm se vltro videret lacessi, qui nihil magis timuerat quàm timeri, adeo quidem vt castris ad castra collocatis, quod præcipiti die manum conserere non poterat, spe victoriæ cum luce ventura peruigil ageret, tardum solem, desertorem diem, annuum noctis æstiuæ tempus criminaretur. Ecce lux tandem, & iam omnis campus horrebat exercitu, diuisi in cornua equites, leues ante signa velites, depositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones vniuersa latè quà visus agi poterat, occuparant. Nondum se virtus experiebatur, iam disciplina vincebat. At postquam intra coniectum teli acies vtraque promouit, &

uit, &

uit, & effusis hinc inde iaculorum sagittarúmq; nimbis, res venit ad capulos, milites pristinæ virtutis, Romani nominis, imperatorum denique memores, causam publicam manu agere: hostes venditam operam, laceratam Italiam, spem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria desperatione pugnare, nec gradu cedere, sed in vestigio stare vel cadere. At vbi impulsa acies fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire præcipites, aut globo fugere, & se inuicem festinando tardare, armari, inermes, integri, saucij, primi, postremiq; misceri, miles vrgere eminus, comminus gladiis, hastis punctim cæsim ferire. Alij poplitibus imminere, alij terga configere, aut quos cursu non poterant continere, iaculis occupare, arma telaque, homines viua, perempta, prona supinaque corpora, passim vel in aceruo iacere. Illi mutilis excisisque membris reliqua sui parte fugiebant, hi dolorem vulnerum sequebantur, isti mortes receptas in syluas & flumina deferebãt, illi postremum spiritum in admiratione nominis tui & sui ducis detestatione fundebant, nullus finis cædendi insequendique nisi subtraxisset aliquando victoribus mors hostem, & nox diem. At quanto melius manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis petiit veniam necessitatis, & terram in osculis premẽs calcanda vestigiis tuis corpora & arma proiecit, quam tu non superbè vt victam, non iratè vt ream, non negligenter vt parum necessariam prætexisti, sed blandè liberaliterque tractatam iussisti esse Romanam. Iunguntur socia agmina, & sub vno capite diuersa reip. membra coalescunt, ambo pari gaudio feruntur exercitus: hic opera sua gaudet, hic venia, vterque victoria. Nec pia Hæmonia cũctantius vbi te affore nunciatum impulsis effusa portis obuiam prouolauit, & vt est omne desiderium post spem impatientius, parum credens patere venienti, festinauit occursura venturo. Fingit quidẽ, vt scimus, & timor gaudium, sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in speculo frontium imago extat animorum, velut illa ciuitas à longa obsidione respirans, quòd eam tyrannus Alpibus obiacentem tanquam belli limen attriuerat, tanta se & tam simplici exultatione iactabat, vt inesse vera lætitia nimia videretur. Ferebant se obuiæ tripudantium cateruæ, cuncta cantu & crotalis personabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contra tyranno funebres nænias, & carmen exequiale dicebat, hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum, iam quocunque tulisses gradũ, sequi, circumcursare, præcedere, vias deniq;

quibus ferebaris obstruere, nullus cuiquam sui tuíve respectus blandã tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro mœnib. suis festum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali purpura flamines? insignes apicibus sacerdotes? Quid portas virentibus sertis coronatas? quid Aulæis vndantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? Quid effusam in publicum turbam domorum, gratulantes annis senes, pueros tibi longam seruitutem vouentes, matres lætas virginesque securas? nondum omne confeceras bellum, iam agebas triumphum. Ibat interim Maximus, ac te post terga respectans, in modum amentis attonitus euolabat, nec vllum ille cõsilium vllamve rationem, aut denique spem, quæ postrema homines deserit, sequebatur: quin ipsos viæ implicabat errores, & nunc dexter aut læuus, nunc vestigiis suis obuius incertum iter ancipiti ambage texebat. Quotiens sibi ipsum putamus dixisse, Quò fugio? bellum ne tentabo? aut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam? Alpes Cottias obserabo, quia Iuliæ profuerunt? peto Africam quam exhausi? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Galliæ? sed inuisus sum. Hispaniæ committo? sed notus sum. Quid ergo faciam inter arma & odia medius? à tergo premor hostibus, à fronte criminibus. Si morerer, euaseram, sed ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius, labitur ferrum, tremit dexrera, mens fatiscit. O quam difficile est miseris etiam perire? Ergo vt clausæ cassibus feræ quæsito diu exitu desperatóque consistunt, & præ timore non fugiunt, ita ille ipso quo agitabatur metu alligatus in oppidum semet Aquileiẽse præcipitat, non vt vitam defenderet resistendo, sed ne pœnam frustrando differret. quanquam quæ poterat vlterior esse dilatio? cùm ita vestigiis eius ac tergo ardens miles insisteret, vt pene omnem quæ est secuta pompam vltio festinata percepit. Rectè profectò germana illa pictorum poëtarumque commenta Victoriam finxere pennatam, quòd hominũ cum fortuna euntium non cursus est, sed volatus. Ille ab vltimo orientis sinu festinatis itineribus raptus exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminib. enatandis, tot scandendis motib. fatigatus, in alio orbe, & in alio penè dixerim sole positus, spacio lucis vnius Illyrico continuauit Aquileiam. Nihil tamen sibimet hoc nomine vẽdicant, & si quando mirantium circulos cõtrahunt, aut conuiuia nostra sermone producunt, operam omnem suam fine Alpium terminantes,

nantes, deberi sibi abnuunt illam celeritatem: quòd expertes laborum peruenisse se viderunt quò ire non senserant, negant immò se suis vectos esse corporibus, sed tanquam per aliquas imagines somniorum ferrentur absentes præbuisse gestantibus ventis ociosorum ministeria membrorum. Nec fides anceps: nam si olim seueri credidere maiores castoras geminos, albentibus equis & stellatis apicibus insignes, puluerem cruoremque Thessalicũ, aquis Tyberis abluentes, & nunciasse victoriam, & imputasse militiam, cur non tuæ publicæque vindictæ confessam aliquam immortalis dei curam putemus adnixam? nisi fortè maiorem diuini fauoris operam res Romana poscebat Macedonico augenda regno quàm tyrannico eximenda seruitio: ego verò si cæleste studium pro dignitate causarum æstimandum sit, iure contenderim equites tuos Pegasis, talaribus pedites vectos ac suspensos fuisse. Neq; enim quia se diuina mortalibus dedignantur fateri, idcirco quæ visa non fuerint dubitauimus facta, cùm facta videamus quæ dubitauerimus esse facienda. Angustè fortunam tuam Imp. expendit, quisquis id de te tantum quod fieri potest, credit. An ego cùm ab Alpibus Iuliis ocioso feriatoque ferro, non prælium fuisse videam, sed triumphum, dubitauerim illam specialem quandam felicitatis tuæ dixisse militiam? Scimus quidem Imp. ita te cuncta administrasse, vt non possint se tibi imputare successus, sed fatearis necesse est, quantum te in bello, tantum fortunã tuam egisse post bellum, cui si vocem demus & iudicem, nonne prolixè suam enumerabit operam? & vt virtutibus tuis multa concedat, sibi aliqua vendicabit? Et cur quæso non demus, vt accipiamus vtriusque partis assertæ, cùm sit quæ vicerit tua? Audio constantiam dicere, bellum atrox periculosumque suscepi, memorare patientiam, immensum iter, tempus anni graue, semper armata, semper ieiuna toleraui, tenere prudentiam, partita sum militem, & multiplicaui arte terrorem, asserere fortitudinẽ, bis conflixi cum hoste, bis vici, omnes postremo clamare, quid tibi debemus fortuna quam fecimus? Sed si illa dicat, ego properationem militum iuui, ego fugam hostium præpediui, ego Maximum in muros coegi, & quem vos cogebatis mori viuum, domino reseruaui. Non video quod possit esse iudicium, quin cum ista pars imputet tyranni fugam, illa custodiam reipubl. quæ vtrique pariter obnoxia est, ita vtramque coniungat vt fateatur vni semet victoriam, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiam beneficij inficiator abiuras, nam & si per te con-

feceris quæ volebas, per fortunam tamen plus adeptus es quàm volebas. Agedum si videtur, præteritas cogitationes tuas consule, & vota conueni, num amplius sperauisti quam vt Maximus tibi nunciaretur occisus, quàm vt semiuiuum eius caput nondum clausis tota morte oculis ex acie referretur, quàm ad summum vt fugiens resisténsve caperetur? cæterum quando quod factum est, vel optasti, vt se tibi ipse seruaret, vt consciscere sibimet interitum nollet & posset? magno quidem fateor pectoribus humanis, atque adeò maximo lux amori, interitus horrori est, sed quatenus aut ista optari potest, aut illa vitari: at si vltima supra caput steterit hora, & venerit dies nunquam reuersurus, ac se confessa mors fuerit, non timētur extrema, cùm certa sunt. Hinc reorum vsque ad damnationem metus, postea attonitus stupor, & ex desperatione securitas, & ad locum supplicij voluntaria carnifice non trahente properatio. Vt de his taceā qui cùm fatis fortius paciscentes incertum exitum certò occupauerunt, vt nihil de seruis loquar, qui verbera vitauere suspendio, & motus heriles vsq; ad præcipitia fugerunt, quis vnquam vltra spem timuit? quis idcirco semet occidere noluit vt occideretur? nisi verò vel leuior manus aliena quàm propria, vel fœdior mors priuata quàm publica, vel longior pœna ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere interitum statim totum, quàm supplicium diuidere, poplitem flectere, ceruicem extendere ad plagam, expectare fortasse non vnam. Et tamen quando secum ille ferro transigendum putabat, non potius ignem, laminas, crucem, culleum, & quicquid merebatur, timebat. Nunquam profectò tam bene de sceleribus suis sensit, vt mortem potuerit sperare qua perijt. Si igitur nec præsumere veniam reus, nec sperare fugam clausus, nec mortem potuit timere moriturus, & certo extremorum leuior videri debuit voluntarius quàm coactus, honestior priuatus quàm publicus, postremò breuior occupatus quàm expectatus interitus, num cui dubium est in eo quòd non habuit rationem fuisse fortunam? Illa illa tyranni consilia cæcauit, illa & animum eius obtudit & gladiū, illa expeditam in vulnus manum percussit & tenuit. Nisi verò tu tuum venerabilis Gratiane carnificem diris comitatus vltricibus obsidebas, & irata minax vmbra ob os eius oculósque fumantes infernis ignibus tedas & crepitantia torto angue flagra quatiebas, ne morti honestæ vacaret, ne regalem illum sacro sanctúmque vestitum impio cruore pollueret, ne vultus olim tuus, ac deinceps fratrum

trum futurus funestum sanguinem, vel dum vindicatur acciperet, ne postremò te manus vlcisceretur tyranni, & deberes Maximo vel suam mortem. Et planè ita cuncta ceciderunt, vt non seruata modò vltio, sed ordinata videatur. Nam vnde quæso tam repentina conuersio? vt qui oppetere timuerat, interitum non timeret expetere, & quem incluserat metus, proferret audacia? Hic nulla iam reliqua festinandis rebus mora, actutum fortissimi duces instruendo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris vestis aufertur, pedibus ornatus euellitur, totus deniq; homo aptatur ad interitum, publicè publicus spoliator exuitur, nectuntur manus rapaces, nudantur crura fugitiuo, talis denique tuis offertur oculis, qualem offerri decebat victori captum, domino seruum, imperatori tyrannum, nec tu illũ (qua es clementia) in conspectum tuum venire voluisses, ne oculos istos omnibus salutares homo funebris impiaret, nisi famam confutare mendacij, téque purgare eodem teste, quo insimulatore voluisses. Habet vires, habet nescio quos internos mens scelerata carnifices, aut ipsa sibi carnifex conscientia est, aut quod magis credo, omni seuerius quæstione est, à te interrogari, ad primã tuam vocem nefario pectori excussa confessio est, nec cunctari saltem, aut mussitare potuit, quin consilium omne nudaret, se videlicet fauoris tui obtendisse prætextum, quòd aliter non potuisset allicere militum societatem, nisi auctoramenti sui te finxisset autorem. Et post hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culeo insui, non discerpi in frusta iussisti, non postremò illam tanti ream mendacij linguam radicitus erui præcepisti, cum eorum parte vitalium quorum fuerat locuta commentum, quin iam cœperas de eius morte dubitare, & deieceras oculos, & vultum rubore suffuderas, & cum misericordia loquebaris. Sed bene est, quòd non omnia potes, tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis, & ne quid licere posset clementiæ inter innumeras manus fertur ad mortem. Ecce iterum Imp. auerteris, & illam tyrannici exitus relationem grauaris. Iam iam esto securus, geram clementiæ tuæ morem, quod noluisti videre non audies. Huc huc totas pij vates doctarum noctium conferte curas, hoc omnibus linguis litteríſq; celebrate, nec sitis de operum vestrorum perennitate solliciti, illa quã præstare historiis solebatis, ab historia veniet æternitas. Vos quoque quibus secunda sors cessit dare famam rebus artifices, vulgata illa veterum fabula-

rum argumenta despicite, Herculeos labores & Indicos Liberi triumphos, & anguipedum bella monstrorum, hæc potius, hæc gesta solertes manus ducant, his fora, his templa decorantur, hęc ebore reddantur, hæc in coloribus viuant, hæc in æra moueantur, hæc gemmis augeant precium. Pertinet ad securitatem omnium sæculorum quod ad factum videri, vt si quis vnquam nefaria vota conceperit, monimentis nostrorum temporum recensitus per occulos hauriat innocentiam, quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, Maximus ei exutus occurrat. quisquis aurum gemmasque priuatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat. quisquis imponere capiti diadema meditabitur, auulsum humeris Maximi caput & sine nomine corpus aspiciat. Scimus quidem nihil vnquam nouandum cùm Romanum semper imperium, aut tuum futurum sit, aut tuorum, pertinet tamen ad geminam reipublicæ securitatem, quod fieri non potest, etiam non timeri. Sed vtcunque virtutis tuæ operam curiosæ posteritatis oculis artificum manus reddet, cùm te vel Alpium dorsa superantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hostile triumphalibus vestigiis atterentem pictorum atque fictorum assequetur imitatio, clementia Imperator tua, quo cælo, quo pigmento, quo ære auróve ducetur? qua tu ipsius victoriæ victor ita omnem cum armis iram deposuisti, vt ceciderit nemo post bellum, certè nemo post Maximum, paucis Maurorum hostium, quos secum velut agmen infernum moriturus incluserat, & duobus aut tribus furiosi gladiatoris lanistis in belli piaculum cæsis, reliquos omnis venia complexa velut quodam materno sinu clausit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo affectus, nemo nota, nemo conuitio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium saltem molestia luit. Cuncta domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentiæ, quod est dulcius, restituti sunt. Vide Imp. quid hac clementia consecutus sis, fecisti vt nemo sibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collibus Roma, & septena arce sublimis celsior gaudio ferebaris. tu quæ experta Cinnanos furores, & Marium post exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Cæsarem in mortuos misericordem, ad omne ciuilis motus classicum tremiscebas, quæ præter stragem militum vtraque tibi parte pereuntium extincta domi senatus tui lumina, suffixa pilo consulum ca-

ſum capita, Catones in mortem coactos, truncóſque Cicerones, & Pompeios fleueras inſepultos, cui damna grauiora ſciſſus in partes ciuium furor quàm portis imminens Pœnus aut receptus muris Gallus intulerat, cui Allienſi die Emathia funeſtior, Cannis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, vt grauius ſemper tuam quàm alienam experta virtutem nihil tibi magis quàm te timeres. Vidiſti ciuile bellum hoſtium cæde, militum pace, Italiæ recuperatione, tua libertate finitum, vidiſti inquam finitum ciuile bellum, cui decernere poſſes triumphum. Hactenus memet Imp. Auguſte pręteritas res tuas attrectaſſe fas fuerit, at cùm tempus admoneat meminiſſe præſentium, finem ſermoni facere maluerim, quàm ampliſſimi ordinis munus inuadere. Dabitur vtcunque venia piæ temeritati, ſi vſurpaſſe communia, non occupaſſe videamur aliena. Licuerit mihi quæ in Barbaris gentibus longinquiſque prouinciis pro ſumma re fortiter feliciterque feciſti, annuente numine tuo & ſenatu fauente, dixiſſe, ea verò quæ Romæ geſta ſunt, & geruntur, ingeniis permittenda Romanis ſunt, qualem te vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in roſtris, vt pompam præeuntium ferculorum curru modò, modò pedibus ſubſecutus, alterno clarus inceſſu, nunc de bellis, nunc de ſuperbia triumpharis, vt te omnibus principem, ſingulis exhibueris ſenatorem, vt crebro ciuilique progreſſu non publica tantùm opera luſtraueris, ſed priuatas quoque ædes diuinis veſtigiis conſecraris, remota cuſtodia militari tutior publici amoris excubiis, horũ hæc linguis, horum inquam voce laudentur, qui de communibus gaudiis & dignius vtique quæ maxima, & iuſtius poterunt prædicare, quæ propria ſunt. O mea felix peregrinatio. O bene ſuſcepti & exhauſti labores. Quibus ego interſum bonis? quibus paror gaudiis? quæ reuerſus vrbibus Galliarum diſpenſabo miracula? quantis ſtupentium populis, quàm multo circumdabor auditore, cùm dixero, Romam vidi, Theodoſium vidi, & vtrunque ſimul vidi. Vidi illum principis reſtitutorem. Ad me longinquæ conuenient ciuitates. A me geſtarum ordinem rerum ſtilus omnis accipiet. A me argumentum Poetica, à me fidem ſumet hiſtoria. Compenſabo tibi iſtam Imp. iniuriam, ſi cùm de te ipſe nihil dixerim quod legendum ſit, inſtruam quæ legantur.

PANEGYRICVS CONSTANTINO AVGVSTO CONSTANTII FILIO DICTVS.

NDE mihi tantum confidentiæ, sac. Imp. vt post tot disertissimos homines, quos & in vrbe sacra, & hîc rursus audisti, dicere auderem? nisi nefas esse ducerem, & commissi cuiusdam sacrilegij religionem vererer, si is, qui semper res à numine tuo gestas prædicare solitus essem, hęc, tanto maiora pristinis, silentio præterirem, per quæ non pars aliqua seruata, sed vniuersa sibi est resp. restituta? Neque enim ignoro quanto inferiora sint ingenia nostra Romanis, siquidem Latinè & disertè loqui illis ingeneratum est, nobis elaboratum, & siquid fortè commodè dicimus, ex illo fonte & capite facundiæ imitatio nostra deriuat. Sed quamuis conscius mihi infirmitatis ingenitæ, & inchoati potius studij quàm eruditi, cohibere me silentio nequeo, quominus de recuperata vrbe imperioque Romano, & tandem ex diuturna conuulsione solidato, & ipse aliquid coner effari, vt inter tantes sonitus disertorum mea quoque vox tenuis exaudita videatur. Etenim si in rebus bellicis ipsisq; pręliis, non solum tubæ ac litui, sed etiam spartanę tibię incentiuum aliquod feruntur habuisse, credo quia magnos animos paruo licet modulo sufficit incitari, cur ego in me de tuo fauore diffidam, vt sermonem meum studio potius tui cultus quàm suis viribus metiaris? Experiar igitur vt possum, quanquam oppletis auribus tuis, vt si dixerim, insusurrare sine æmulandi fiducia cupidus imitandi: ac primum illud arripiam, quod credo neminem adhuc ausũ fuisse, vt ante de constantia expeditionis tuæ dicam quam de laude victoriæ. transacto enim nutu aduersi ominis, & offenso reuocati (vtar libertate erga te nostri amoris, quem tunc inter metus & reip. vota suspendimus) te ne Imp. tantum animo potuisse præsumere, vt bellum tantis opibus, tanto consensu auaritiæ,

tiæ, tanta ſcelerum contagione, tanta veniæ deſperatione conflatum quieſcentibus cunctantibuſque tunc imperij tui ſociis primus inuaderes? Quis nã te deus, quæ tam præſens hortata eſt maieſtas, vt omnibus ferè tuis comitibus & ducibus non ſolum tacite muſſantibus, ſed etiam apertè timentibus contra conſilia hominum, contra aruſpicum monita, ipſe per temet liberandæ vrbis tempus veniſſe ſentires? Habes profectò aliquid cum illa mente diuina Conſtantine ſecretum, quæ delegata noſtri diis minoribus cura vni ſe tibi dignatur oſtendere, alioqui fortiſſime Imperat. ſic quoque cùm viceris redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite diſpoſitis exercitibus tuum reliqueras, ſed hoc maiores pro te ſuſcepimus metus, quòd nobis potius quàm bellum, quod aggrediebare, firmaueras, næ tu Imp. nimio noſtri amore neſciſti ad ſecuritatem nobis verè prouidere, qui non omnia tecum arma mouiſti, cùm in tua cõſeruatione ſalus noſtra ſit. Et quid opus erat ipſi Rheno inſtructis & militibus & claſſibus? quem iampridem Barbaris nationibus virtutis tuæ terror obſtruxerat? An oſtentare voluiſti diligentiam tuam diuiſis copiis inter cuſtodiam pacis & belli? aut etiam iactanter & glorioſè probare liberandæ vrbi te ſufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contra centum millia armatorum hoſtium Alpes trãſgreſſus es, vt appareret penitus conſiderantibus id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te, ſed promiſſam diuinitus petere victoriam. Duxerat magnum Seuerus exercitum, & hoſtem ſuum perfidia deſertus armauerat: maiores poſtea copias Maximianus admouerat, & ipſe transfugis videbatur proſperè refugiſſe. Ipſe denique qui pater illius credebatur, diſciſſam ab humeris purpuram detrahere conatus ſenſerat in illud dedecus ſua fata tranſiſſe. Mille & ſexaginta annis contractas ex toto orbe diuitias, monſtrum illud redemptis ad ciuile latrocinium manibus ingeſſerat, ad hoc aliena matrimonia, innocentium capita cum bonis paſſim donando vſque ad mortem deuotionis obſtrinxerat parricidas omnes, antè inſidiatos ſibi, aut palam aliquid pro libertate conatos pœnis affecerat, armis oppreſſerat, & inter hæc vtebatur eius vrbis maieſtate quam ceperat, totam Italiam conductis ad omne facinus ſatellitibus oppleuerat. Hæc omnia Imper. cùm cogitares, ſcires, videres, nec te paterna grauitas, nec tua natura temerarium eſſe pateretur, dic quæſo quid in conſilio niſi diuinum numen

habuisti? An illa te ratio ducebat? sua enim cuique prudentia deus est, quòd in tam dispari contentione non poterat melior causa non superare: & innumerabiles licèt ille copias pro se obiiceret, pro te tamen iustitia pugnaret. Vt enim omittam illa quæ non decet comparari, quòd erat ille Maximiani suppositus, tu Constantij pij filius, ille despectissimæ prauitatis, detortis, solutísque membris, nomine ipso abusiua appellatione mutilato: tu quod sufficit dicere, tantus ac talis, vt hoc, inquam, omittam, te Constantine paterna pietas sequebatur, illum, vt falso generi non inuideamus, impietas, te clementiam, illum crudelitas, te pudicitia soli dicata coniugio, illum libido stupris omnibus contaminata, te diuina præcepta, illum superstitiosa maleficia, illum denique spoliatorum templorum, trucidati senatus, plebis Romanæ, fame enectæ, piacula, te abolitarum calumniarum, te probitatum, delationum, te conseruatio atque homicidarum sanguinis gratulatio. In tam diuersa causarum ratione diuino consilio Imp. hoc est tuo, non militum multitudinem, sed partium merita numerasti. Magnus Alexander cùm præter Macedonas suos cunctæ Græciæ vniuerso Illyrico innumerabilem delectum posset indicere, nunquam tamen maiores quadraginta millium copias duxit, inhabile regenti ratus quicquid excederet & turbam potius quam exercitum. Tu verò etiam minoribus copiis bellum multo maius aggressus es, tanto scilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero instructior. Et ille quidem contra leues Medos & imbelles Syros & Parthorum arma volatica & Asiaticos optantes mutare seruitiũ rem gessit prælij vnius euentu. Tibi vincendi erant milites, proh nefas, paulo antè Romani, armis omnibus more primæ classis armati, & pro facinorum conscientia nunquam nisi morte cessuri. Probauit hoc prima obstinatio eorum, qui sub ipsis Alpium iugis munitissimo licèt muro ac situ tenentes oppidum ausi fuerunt te imminente resistere, ac portas claudere, non credentes illi quidem, vt audio, te ipsum adesse. Quis enim crederet tam citò à Rheno ad Alpes imperatorem cum exercitu peruolasse? sed tamen qui non solùm præsenti numini tuo, verùm etiam nunciato nomini cedere debuissent. Luerunt igitur illico dementiæ suæ pœnas, cùm oblatam sibi à clementia tua veniam recusassent. Neque enim vallo fossáque obsessio inchoata est, nec cuniculis agendis, nec machinis ad-
mouen-

mouendis, nec incutiendo ariete tentati quassatiq; sunt muri, sed statim iniectæ faces portis, scalæ propugnaculis, nec solùm fundis eminus telísque missilibus, sed hastis, gladiis, ita res simul cepta & patrata, iunctúsque rebellibus fuit conatus & exitus. Gomphos vrbem Thessaliæ, quoniam abnueret obsequium, C. Cæsar vno die sustulit. Sed ille Græculos homines adortus est, tu subalpinos, ille solos incolas, tu etiam militare præsidium, ille non potuit captos à direptione defendere, tibi licuit clementiam tuis victoribus imperare. Sed illinc quidem Gomphensium clades, documento cæteris fuit, tibi paulo pòst alia in Taurinatibus campis pugna pugnata est, non trepidantibus ex victoria tua rebellibus, sed iratis incensísque ad vlciscendum animis, quos fortunæ inclinatio restinguere debuisset, nec verò temerè ac passim vagis hóstibus, vt facilè palantes cæderentur, sed acie in cunei modum structa descendentibus retrò in altitudinem lateribus, quæ si cum prima auidè confligeret reflexa impeditos certamine circumiret. Sed tu id prouidens præmissis vtrinque qui obuiam irent, & simul si quid insidiarum lateret, excuterent: ipse obfirmato illo capite, deiectáque acie in fugam versa, tanto maiorem in processu stragem edidisti, quanto amplioribus subsidiis instructa constiterat, ita vsque ad Taurinatium muros fusi cæsique, obseratásque nacti portas ab incolis, etiam corporum suorum mole clauserunt. Quid tibi aliud sperare potuisti miles infœlix, turpissimo illi tunc deuote prodigio? iam enim non insulto sed doleo: Constantinum tu tantum sanguinis fundere coegisti, cui, quia salutem vestram à vobis impetrare non licuit, pene displicuit ipsa victoria. at non Taurinatibus, neque cæteris Italiæ ciuitatibus idem animus fuit, qui te Imperator exultantes gaudio certatim ad se vocauerunt, missæ ab omnibus legationes, oblati vndique commeatus, & vt appareret quem diu desiderassent, cui se tam promptè bello adhuc restante committerent, qui fuit dies ille quo Mediolanum ingressus? quæ gratulatio principum ciuitatis? qui plausus populi? quæ securitas intuentium? te matrum, te virginum quæque duplici fructu fruebantur, cùm pulcherrimi Imp. formam viderent, & licentiam non timerent. Ostentare se omnes, & tripudiare sine vllo de reliquis belli metu, auspicium victoriæ tuæ pro consummatione metiebantur. Non Transpadana prouincia videbatur recepta, sed Roma. quis enim crederet tantis successibus tuis vllum obsta-

cuium fore? quominus omnes exercitus se clementiæ tuæ traderent, cùm virtutis experimentum nouissent, muros vi ceperas, acie palàm viceras, quis tam demens videbatur, vt aut obsideri auderet, aut congredi? Præsertim tu cùm dies aliquot Mediolani resistens tempus omnibus sibi consulendi dedisses vt de te sperare. Sed enim ærumnosa illa & iam pridem media ætate nostra ciuili sanguine maculata Verona maximo hostium exercitu tenebatur, acerrimis ducibus pertinacissimóque præfecto, scilicet vt quam coloniam Gn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret. O miserabilem Veronensium calamitatem, quos non tam tua quàm intestina satellitũ pressit obsidio, quippe Athesis ille saxis asper, & gurgitibus verticosus, & impetu ferox, oppugnationem prohibebat, omnémque retro regionem euehendis copiis tutam defensámque præstabat. Quod tamen ne diutius hostem iuuaret, prouidentia tua factum est, cum superioribus in locis qua leuior amnis & ignari hostes erant, exercitus parte traiecta ancipiti periculo clausos obsessósque, peiora experiri armis coegisti, adeo qua omnis eruptio tentauerat, cecidisti, vt ipse etiam dux cum parte copiarum ad accersenda auxilia muris excesserit, maiorem miser adducturus exercitum, vt maiore comitatu cladis occideret. Quo quidem tempore præcipua apparuit tua Impera. cura simul & animi magnitudo, qui redeunti illi minore exercitu congredi quàm obsidionem intermittere maluisti, ne respirare clausis, aut effugere, aut imminere tergo liceret. Et primò quidem (vt audio) aciem instruxeras duplicem, mox prouiso aduersariorum numero explicari statim in frontem ordines, & extendi latius arma iusisti, ex tuo animo nimirum animos tuorum omnium metiens, quamuis grauius inde pōdus, infringi posset impetu pauciorum. Laudare me existimas Imp. cuncta quæ in illo prælio feceris? ego verò iterum queror. prospexeras omnia, disposueras vniuersa, summi imperatoris officia compleueras, cur ipse pugnasti? cur te densissimis hostium globis miscuisti? cur salutem reipublicæ in pericula tanta misisti? An nescire nos putas, quòd dum nimio rapereris ardore, in media hostium tela deueneris? & nisi viam tibi cædibus aperuisses, spem totius generis humani & vota deceperas? Quid tibi est Imperator cum inferiore foruna? Toto quippe impetu ferebare torrenti similis amni, quem abruptæ radicitus syluæ, & conuulsa funditus saxa sequerentur. Illos pugnare fas est, quibus
suo

ſuo cuiuſque fato aut vincendum eſt, aut cadendum, tu cuius ex vita omnium fata pendent, ad vllum diſcrimen accedas? inter tot tela gladioſq; verſere? quis hoc à te exigit? aut quis pati poſſit, vt quicquam in te belli caſibus liceat? deceat te Imp. hoſtem ferire? immò non decet laborare. Spectans ex edito monte Xerxes nauale certamen. Auguſtus aliquid agẽs vicit apud Actium. Fuit etiam qui ſublatus in ſcalas inuicem nexas concurrentes eminus vidit exercitus, vt nec intereſſet periculo, & adeſſet euentui. Ignaua inquies ſunt hæc exempla, ſed tuta, grauiórque metus eſt periculi tui quàm lætitia victoriæ. An non ipſi cæſis fugatíſque hoſtibus interfectóque etiam ipſo eorum duce comites & tribuni corripuere lacrymantes? amplexíque illud tuum anhelum pectus, cruentas manus, & quicquid de ſanguine profundæ cædis emerſerat, hinc atque inde clamarunt? Quid egeras Imperator? in quæ nos fata proieceras, niſi te diuina virtus tua vindicaſſet? quæ hæc eſt impatiẽtia? aut quò tibi manus noſtras, ſi verſa vice pugnas ipſe pro nobis? Hæc ego non dicerem Imp. neque ab aliis dicta memorarem, niſi beneficio tuæ lenitatis tutior eſſet noſtra in verbis quam tua in armis audacia. Noua enim quadam varietate naturæ confuſóque virtutum temperamento idem es in præliis ferociſſimus, & parta ſecuritate mitiſſimus. Cùm enim dato obſeſſis tempore pœnitendi, Aquileiam quoque de legatis eorum, ac ſupplicibus recepiſſes, cunctíque ſe tibi dediſſent, quos obſidendo ſeruaueras, ignouiſti omnibus, & vitam quam deſperauerant reddidiſti, & quidem iuſſiſti arma deponere, vt multò tutius victoris pietate tegerentur. Vt tamen pertinaciæ ſuæ merita ſentirent, corripi eos vinciríque iuſſiſti, non ad ſupplicium, ſed vitam, ne conſcientiæ timore diffugerent grauitérque delinquerent, conſeruaríque iterum non mererentur, ſi ſeruati non fuiſſent. Sed vnde tanto hominum numero, tot vincula quæ continere militares & paulò ante armatas manus poſſent? Stupere milites qui producendos ſuſceperant, & cuſtodiæ curam abnuere, & prorſus neſcire quid facerent. Ipſi etiam qui tibi in conſilio erant, ipſe etiam præfectus hærere, cùm tu diuino monitus inſtinctu de gladiis eorum gemina manibus aptari clauſtra iuſſiſti, vt ſeruarent deditos gladij ſui quos non defenderant repugnantes. O pulcherrimum, & qui omnium oculis ſubjici debuiſſet triumphum, virtutis & clementiæ tuæ. Cuius enim potentiæ fuit hoſtibus arma diripere, eius

humanitatis deditos ad impunitatem suis armis alligare, atque ita vincere, vt eos ferri illius quod contra te gesserant quotidie pœniteret. gladius ille quem in te distrinxerat hostis infestus, ipse domini sui manus tenuit, & paratus ad cædē custos factus est ad salutem. Magnus poeta dum bellorum toto orbe surgentium discursum apparatúmque describit. Et curuæ, inquit, rigidum falces conflantur in ensem, triste nimium tempus id cùm instrumenta cultui pecudum præparata in cædem hominum verterētur. At nunc rigidi illi mortiferíque mucrones in salutaria vincla curuantur, & exarmatum hominem non interimunt, sed coercent, deditósque hostes gladij sui collisi obtusíque tutantur, qui nihil illis prodesse integri acutíque potuerunt. Omnium ergo armorum ministeria ad diuersos effectus arbitrio tuo seruiunt Imperator. Tibi vincunt gladij, tibi seruant, te pugnante feriunt, te ignoscente custodiunt. Vt Deus ille mundi creator, & dominus, eodem fulmine suo nunc tristes, nunc lætos nuncios mittit, ita eadem sub numine tuo tela, inimicos, aut supplices tuos pernicie aut conseruatione discernunt. Eripuisti Imperator aduersariis tuis gladios, ne quis incumberet dolori. superasti, & eosdem manibus suis innoxios reddidisti. Vt clementiæ & vindictæ tuæ satisfaceres, quorum sanguini peperceras, arma fregisti. Vita enim hominum diu parta semper seruanda est, scilicet ferrum inuentu facile, vsu mutabile. Ideò quæ erant reparabilia cōflasti, quod rediuiuum non erat reseruasti. Quid simile ad lætitiam fabulæ ferunt conuersa esse humana corpora in fontes, aut pecudes, aut aues, fœda & degener talis conuersio, gladius mutatus in manicas, hoc est quod securitas post timorem, quod vmbraculum post calorem, splendorem mutatio perdidit, sed aciem retudit. Studium & humanitas tua hortata est Imperator hucvsque, vt exultatio nostra verbis luderet: sed iam ad potiora redeamus. Recuperata omni cis Padum Italia, ipsa iam ad te supplices manus Roma tendebat, cui portentum illud insederat, nihil conari ausum ad tot nuncios suarum cladium, quippe ipsa se vilissimi hominis obsidebat ignauia, & degeneres animos timor arguebat. Stultum & nequam animal nusquam extra parietes egredi audebat, ita enim aut prodigiis, aut metus sui præsagiis monebatur. Proh pudor intra parietum custodias Imp. non ille aspirare in campum, non exerceri armis, non puluerem pati, astutus quidem, ne virorum officia tentantem contemnerent

qui vi-

qui viderent deambulare & tantum in illo palatio marmoratis parietibus incedere:nam in Salustianos hortos ire peregrinatio & expeditio putabatur. Et hæ quidem deliciæ toto illo tempore, quo orbem obsederat, semet incluserat, turpissimam hanc eius formidinem protegebant. Non enim se imbellem, sed beatum, non inertem sed securum videri volebat. Quoties milites in concionem vocabat, se solum cum illis imperatorem, alios per limites pro se militare iactabat, fruimini aiebat, dissipate, prodigite, hęc erat miserorum breuis & caduca felicitas. Ac ne tum quidem cùm tot aduersa suorum prælia comperisset, obuiam ire conatus est ad resistendum, cùm Padi limite aut Apennini iugis vteretur. Sed litteras calamitatum suarum indices supprimebat. Interdum etiam palàm, vt vsque ad portas veniretur optabat, non intelligens maiestatem illam vrbis, quæ pridem admotos exercitus sollicitauerat, iam flagitiis ipsius deformatam & sedibus suis pulsam ad tua auxilia transisse, nec vllis præmiis posse corrumpi, quos tibi præter liberalitatem tuam, & sacramenti fidem tot victoriarum gloriæ dicauissent. Quis enim miles, qui ductu atque auspiciis tuis toties felicissimè dimicasset, vulnera illi sua venderet? belli iam penè confecti summam concederet? At enim tu idipsum de ardore totius exercitus sentiens, non sine vlla hæsitandi mora, qua breuissimum per eos iter est rapto agmine aduolasti, celeritatem illam in re gerenda Scipionis & Cæsaris tunc maximè cupienti Romæ repræsentans. Hæc est fiducia imperatoris inuicti, & suorum mentibus freti, non dubitare nec trahere bellum, sed proximum quodque pugnæ tempus putare victoriam. Non enim res erat tibi vtique maximo cum Hannibale victore, vt post res asperas locum tempúsque captares, sed vrgere te successus tuos & continuare victorias, sed quam primùm subuenire vrbi decebat. Sapientis enim imperatoris est fractis rebus cunctando consulere, secundis non deesse fortunæ. Itaque vnum iam id timebatur, ne ille conterritus his rebus, grauiter afflictus, & in arctum redactus, boni consuleret, & debitas reip. pœnas obsidione differret, quippe omni Africa, quam delere statuerat, exhausta, omnibus insulis exinanitis, infiniti temporis annonam congesserat. Sed diuina mens, & ipsius vrbis æterna maiestas nefario homini eripuere consilium, vt ex inueterato illo torpore, ac fœdissimis latebris subitò prorumperet, & consumpto per desidias senio ipsum diem natalis sui vltima sua cęde

ſignaret, ne ſeptennarium illum numerum ſacrum, & religioſum vel inchoando violaret. At quomodo inſtruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorſus ne quis euadere, ne quis, vt fit, loco motus referre gradum, & inſtaurare prælium poſſit, cùm à fronte armis, à tergo Tyberi flumine premeretur: in quo ille non me hercule cogitauit neceſſitatem reſiſtendi, ſed propinquitatem refugiendi, niſi fortè iam ſentiens diem ſibi veniſſe fatalem, ad ſolatium ſuæ mortis voluit ſecum trahere quàm plurimos, vt omnes eſſent exitus ſui comites, qui ſcelerum participes extitiſſent. Quid enim aliud illum ſperaſſe credendum eſt? Qui iam ante biduum palatio emigrauerat, & cum vxore ac filio in priuatam domum ſponte conceſſerat (vt res eſt) ominibus terribilibus agitatus, & nocturnis pulſus vltricibus, vt tu iam olim expectatus habitator ſacris illis ędibus diu exhalatis expiatiſque ſuccederes, & adeò ipſe verum ſibi dixerat, & venturo tibi ceſſerat. Quamuis in prælium ingrederetur armatus, cùm excedendo palatio iam ſe abdicaſſet imperio. Ad primum igitur aſpectum maieſtatis tuæ primúmque impetum totius tui victoris exercitus hoſtes territi fugatíque, & anguſtiis Miluij pontis excluſi, exceptis latrocinij illius primis autoribus, qui deſperata venia locum quem pugnæ ſumpſerant, texere corporibus, cæteri omnes in fluuium abiere præcipites, vt tandem aliquod cædis compendium feſſis tuorum dexteris eueniret. Cùm impios Tyberis hauſiſſet, ipſum etiam illum cum equo & armis inſignibus fruſtra conatum per abrupta ripæ vlterioris euadere, idem Tyberis correptum gurgite deuorauit, ne tam deforme prodigium, vel hanc obitus ſui relinqueret famam, quòd alicuius viri fortis gladio telóve cecidiſſet. Et aliorum quidem hoſtium corpora & arma præceps fluuius voluendo deuexit, illum autem eodem quo extinxerat loco tenuit. Ne diu populus Rom. lætitia dubitaret, ſi putaretur aliquò profugiſſe, cuius mortis probatio quæreretur. Sancte Tybris quondam hoſpitis monitor Æneæ, mox Romuli conſeruator expoſiti, tu nec falſum Romulum diu viuere, nec parricidam vrbis paſſus es enatare, tu Romæ tuæ altor copiis ſubuehendis, tu munitor mœnibus ambiendis, meritò Conſtantini victoriæ particeps eſſe voluiſti, vt ille hoſtem in te propelleret, tu necares. Neque enim ſemper es rapidus & torrens, ſed pro temporum ratione moderatus. Tu quietus armatum Coclitem reuexiſti, tibi ſe placido Cloelia

virgo

virgo commisit, ac nunc violentus & turbidus hostem reipublicæ sorbuisti, & ne tuum lateret obsequium eructato cadauere prodidisti. Reperto igitur, & trucidato corpore, vniuersus in gaudia & vindictam populus Ro. exarsit, nec desicca tota vrbe, qua suffixum hasta ferebatur, caput id piaculare fœdari, cum interim (vt sunt ioci triumphales) rideretur gestantis iniuria, cùm alieni capitis merita pateretur. Sed quid ego huc vsque iocularia? tecta ipsa, vt audio, cõmoueri, & altitudo culminum videbatur attolli, quacunq; numen tuum tardo molimine currus inueheretur, tanta te populi densitas, tanta senatus stipatio prouehebat simul & attinebat. Felices qui te propius aspicerẽt, longius positi nominabant, quos prætereras loci quem occupauerant pœnitebat. Vicissim omnes inde dicto accedere, insequi. Certare innumerabilis multitudo, & impulsu vario fluctuare, & tantùm sibi hominum animi post illam sexẽnij cladem superesse memorabant. Ausi etiam quidam vt resisteres poscere, & queri tam citò accessisse palatium, & cùm ingressus esses non solùm oculis sequi, sed pene etiam sacrum limen irrumpere. Inde omnib. circumfusis, vt inde excederes opperiri, prospicere, optare, sperare, vt viderẽtur eum à quo obsidione liberati fuerãt, obsidere. Gloriatus sit licèt, & verè summus orator, humeris se Italiæ in patriam reportatum, te Constantine. S.P.Q.R. & illo die & aliis quocunque progressus es, & oculis ferre gestiuit, nec quicquam aliud homines diebus munerum sacrorúmque ludorum quàm te ipsum spectare potuerunt, qui tuus esset fulgor oculorum, totiúsque corporis circumfusa maiestas, quæ oris dignitas. Gaudere cuncti spectaculorum mora, & familiaribus sibi artificibus ob hoc solùm fauere, quòd te præsente certarent. Nam quid ego de tuis in curia sententiis atque actis loquor? quibus senatui authoritatem pristinam reddidisti, salutem quam per te receperant, non imputasti, memoriam eius in pectore tuo sempiternam fore spopondisti. Dicerem plura de diuinis orationibus tuis, de oblata potius quàm impetrata benignitate, nisi mallem dicta reticere dum propero facta laudare. Quamlibet verba tua in senatu habita nobis nota sint, tamen qualia fuerint, clementiæ tuæ gloria nunciauit. O tandem felix ciuili Roma victoria! irrupit olim te Cinna furiosus, & Marius iratus, qui non solo se Octauij consulis capite satiarunt, sed luminibus ciuitatis extinctis exempla, quæ nunc toto sexennio passa es,

reliquerunt. Vicit tibi iterum ante portam Collinam Sylla felix, si se parcius vindicasset, sed multis capitib. rostra compleuit. Constantinus victoriæ licentiam fine prælij terminauit, gladios ne in eorum quidem sanguinem distringi passus est, quos ad supplicia poscebas. Deditam sibi idem Sylla exarmatamque legionem in villa publica trucidauit, perculsumque morientium gemitu senat monuitũ ne timeret quòd ipse iussisset. At iste victor non modò hostium, sed etiam victoriæ suæ, quicquid militum bello superfuit tibi reseruauit. tibi enim iam militant quos exutos armis impiis aduersus hostes Barbaros rursus armauit. Iam obliti delitiarum circi maximi & Pompeiani theatri & nobilium lauacrorum Rheno Danubioque prætẽduntur, excubias agunt, latrocinia compescunt, certant denique cum victoribus, vt ciuili bello victi hostibus comparentur. Nec tamen id mirum videri potest, cùm qualemcunque militem fortissimum facias tuo Imperator exemplo. Non enim fessus præliis & expletus victoriis, vt natura fert, ocio te & quieti dedisti, sed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas, perrexisti ad inferiorem Germaniæ limitem, magna scilicet intercapedine temporis, ac breui locorum distantia, post annuam expeditionem statim bello auspicatus, à Tiberi ad Rhenum, immò (vt omen & similitudo nominis sit, & tua Imp. magnitudo animi pollicetur) à Thusco Albula ad Germanicum Albim prolaturus imperium. Quisnam iste est tam cõtinuus ardor? quæ diuinitas perpetuo vigens motu? omnium rerum interualla sunt, cessat terra noualibus, dicuntur interdum flumina resistere, & sol ipse noctibus acquiescit, tu Constantine solus infatigabilis bellis bella continuas, victorias victoriis cumulas, quasi præterita sint obliterata, si desinas, non putas te vicisse, nisi vincas. Ruperat fidem gens leuis & lubrica Barbarorum, & robore atque audacia lectis eruptionis autoribus institisse Rheno nunciabantur, illico obuius affuisti, & præsentia tua ne auderent transitum terruisti. Etiam videbaris rem votis tuis fecisse contrariam, quòd inhibita eruptione non foret materia victoriæ, sed inopinato consilio vsus, abeundo enim simulato nuncio maioris in superiore limite tumultus, occasionem stolidis ac ferinis mentibus obtulisti, in nostra veniendi relictis in occulto ducibus qui securos adorirentur. Quò cùm venissent, consilium tuum sequitur fortuna, toto Rheni alueo oppleto nauibus deuectus terras eorum, ac domos mœstas lugentesque populatus es,

tantámque

tantamque cladem vastitatemque periuræ genti intulisti: vt vix post illud nomen habitura sit. Ite nunc omnes si placet Barbaræ nationes, & exitiales vobis mouete conatus exemplum, quamuis enim Imp. noster amicorum regum admittat obsequia, ídque ipsum valeat ad laudem victoriæ, quòd à nobilissimis regibus timetur & colitur, augeri tamen gloriam virtutis suæ gaudet, quoties prouocatur. Nam quid hoc triumpho pulchrius? quòd cædibus hostium vtitur etiam ad nostrum omnium voluptatem, & pompam munerum de reliquiis Barbaricæ cladis exaggerat. Tantam captiuorum multitudinem bestiis obiici, & ingrati & perfidi non minus doloris ex ludibrio sui quàm ex ipsa morte patiantur. Inde est quod cum exitum differre liceat, perire festināt, seséque lethalibus vulneribus & mortibus offerunt. Ex quo ipso apparet quàm magnum sit vicisse tam prodigos sui. Facile est vincere timidos & imbelles, quales amœna Græcia & delitiæ orientis educunt, vix leue pallium & sericos sinus vitando sole tolerātes, & si quando in periculum venerint, libertatis immemores vt seruire liceat orantes, Romanum verò militem, quem qualemq; ordinat disciplina, & sacramenti religio confirmat, aut trucem Francum ferina sola carne distentum, qui vitam prouectus sui vtilitate contemnat, quantæ molis sit superare vel capere? Quod tu Imp. & nuper in Italia, & in ipso conspectu Barbariæ paulò antè fecisti, ita sine vllo discrimine omnia genera bellorum, armorum hostium vni tibi cedunt. Cedunt ex omni etiam memoria condita litteris monumenta virtutum, nec verò tantummodò vetera illa dictatorum & cōsulum, ac deinceps magnorum principum, sed etiam rectissima & pulcherrima diui patris tui facta superasti: sordet enim alios ex proximo tempore comparare, ipsum (inquam) diuum Constantium iam primis imperij tui lustris rerum gestarum laude cumulasti. Inuitus hoc fortè accipis Imper. sed ille dum dicimus gaudet è cælo, & pridem vocatus ad sidera, adhuc crescit in filio, & gloriarum tuarum gradibus ascendit. Purgauit ille Batauiam aduena hoste depulso, tibi se ex vltima Barbarie indigenæ populi dedere. ille Oceanum classe transmisit, tu & Alpes gradu & classibus portus Italicos occupasti, recuperauit ille Britanniam, tu nobilissimas Africi maris insulas, quæ populi Rom. fuere prouinciæ. Ignoscat (inquam) diuus ipse Constantius, quid habeo quod comparem Italiæ, Africæ, Romæ? Meritò igitur tibi Constantine & nuper senatus signum

dedit, & paulò antè Italia ſcutum & coronam cuncta aurea dedicarunt, vt conſcientię debitum aliqua ex parte releuarent: debetur enim & ſæpe debetur, & diuinitati tuorum ſimulachrum aureum, & virtuti ſcutũ, & corona pietati. Quamobrem te ſumme rerum ſator, cuius tot nomina ſunt, quot gentium linguas eſſe voluiſti, (quem enim te ipſe dici velis ſcire non poſſumus,) ſiue in te quædam vis ménſque diuina eſt, quæ toto infuſa mundo omnibus miſcearis elementis, & ſine vllo extrinſecus accedente vigoris impulſu per te ipſe mouearis, ſiue aliqua ſupra omne cælum poteſtas eſt, qua hoc opus tuum ex altiore naturæ arce deſpicias: te, inquam, oramus & quæſumus, vt hunc in omnia ſecula principem ſerues: parum eſt enim optare tantæ virtuti tantæque pietati quem longiſſimum habet vita progreſſum. Eſt certè ſumma in te bonitas, eſt & pietas, & ideò quæ iuſta ſunt velle debes, nec abnuendi eſt cauſa cùm poſſis: nam ſi eſt aliquid quod à te bene meritis denegetur, aut poteſtas ceſſauit, aut bonitas. Fac igitur vt quod optimum humano generi dediſti, permaneat æternum, omnéſque Conſtantinus in terris degat ętates. Quamuis enim Imp. inuicte iam diuina ſoboles tua ad reipublicæ vota ſucceſſerit, & adhuc ſperetur futura numeroſior, illa tamen erit verè beata poſteritas, vt cùm liberos tuos gubernaculis orbis admoueris, tu ſis omnium maximus imperator.

* * *

GRATIA-

GRATIARVM ACTIO MAMERTINI DE CONSVLATV SVO, IVLIANO imperatori.

Etsi scio, te, Imperator, & cunctos qui consilium tuum participant, posse mirari, quòd nunc demum gratias agere exorsus sum, quasi beneficia in me tua cœperint à consulatu, fatebor tamen quod ingenij (cuius me pœnitet) conscius etiam nunc tacere voluissem, & prorumpens licet huius muneris gaudium in tam arcanæ lætitiæ conscientiam coërcere. Sed siue errorem nostrum, siue consilium congesta & coaceruata in vnũ beneficia vicerunt, atque in id redegerunt necessitatis ambiguum, vt mihi aut indiserti, aut ingrati esset fama subeunda, malui eloquentiam potius quàm pietatem erga te officiúmque meum desiderari. Et sanè in his honoribus, quibus me prius honestaris, minor esse causa ad agendas gratias videbatur. Nam tum me ærarium publicum curare voluisti, cùm quæreres virum animi magni aduersus pecuniam, liberi aduersus offensas, constantis aduersus inuidiam, me (qui tibi viderer eiusmodi) delegisti, idque eo tempore quo exhaustæ prouinciæ partim prædatione Barbarica, partim non minus exitiabilib. quam pudendis præsidentium rapinis vltrò opem imperatoris exposcerent, milites sæpe anteactis temporibus ludo habiti cùm præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare. At cùm me prætoriis præfecisti, & prouincias de te egregiè meritas meæ fidei tutelæque mandasti, ingens iudicij tui fuit munus: sed in eo non mihi solùm, quẽ tãta potestate succinxeras, verùm etiam negociis tuis commendasse aliquatenus videbare. Porrò in decernendo consulatu remotis vtilitatibus tuis rationem meæ solùm dignitatis habuisti. Nam in administrationibus labor honori adiungitur, in consulatu honos sine labore suscipitur. In illis si læteris cupidæ ambitio-

nis esse videaris, in hoc nisi apertè & propalam læteris, ingratus sis. Huc accedit, quòd ipsa hæc vrbs, atque hoc augustissimum consilij publici templum officium huius orationis efflagitant. Hæc tibi nominis noui, sed antiquissimæ nobilitatis ciuitas est patria. Hic primùm editus, hic quasi quoddam salutare humano generi sidus exortus. hi ciues & populares tui silere me non sinunt, nec patiuntur, vt quisquam alius auspicatissimo die apud te ac de te loquendi munus vsurpet, quàm is qui amplissimo sit præditus magistratu. Putant aliquid adiicere ad splendorem laudum tuarum consulis nomen, & rectè putant. adjicitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licèt maximè Imp. publico iudicio & nomine agere tibi gratias debeam, tamen illa quæ pro summa re domi forísque gessisti, nunc ex parte maxima prætermittam, vt quanto ocius ad ea quæ propria sunt perueniat oratio. An ego nunc receptas virtute tua Gallias, Barbariam omnem subactam, pergam quasi noua & inaudita memorare? quæ in hac Ro. imperij parte gloriosissima sint famæ laude celebrata, in tantum vt fratris imperatoris mererentur inuidiam? Quid enim à te aliud consortis imperatoris alienauit animum, nisi gloriæ tuæ splendor? Testor immortalem Deum, testor ad vicem numinis mihi sanctam conscientiam meam, me multa constanter in hac vrbe fuisse dicturum de his quæ aduersus optimum imperatorem inclementer & impiè cogitata atque suscepta sunt. Si etiam nunc hominum cœtus diuus Constantius frequentaret, nunquam profectò liberi ciuis & boni senatoris officio defuissem, quominus redarguerem & conuincerem eas illi in te odij fuisse causas, quæ amoris inflammatrices & fidei obsides esse debuerunt. Florentissimas quondam antiquissimásque vrbes Barbari possidebant, Gallorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis seruiebat. Porrò aliæ quas à vastitate Barbarica terrarum interualla distulerāt, iudicum nomine à nefariis latronibus obtinebantur. Ingenua indignis cruciatibus corpora. Nemo ab iniuria liber, nemo intactus à contumelia, nisi qui crudelitatem prædonis precio mitigasset, vt iam Barbari desiderarentur, vt præoptaretur à miseris fortuna captorum. In hoc statu Imperator noster Gallias nactus nimium habuit aduersus hostem laboris atque discriminis, vna acie Germania vniuersa deleta est, vno prælio debellatum, sed emendatio morum iudiciorúmque correctio & difficile luctamen, & periculi plenum negotium fuit. Nam vt quisque improbis-

probiſſimus erat, ita maximè Cæſaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis, de nouo ſcelere remedia quærebat, & quia defendere admiſſa flagitia non poterat, in vltorem iuris inuidiam congerebat. Et cùm ſancti principis merces atque inſtituta falſarum opinionum vituperationum licentiam ſubmouerent, callido nocendi artificio accuſatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conuenticulis quaſi per beneuolentiam illa iactantes, Iulianus Alamaniam domuit, Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit. Illæ prouinciæ obſeſſæ, expugnatæ, ferro ignîque vaſtatæ, beatiores ſunt his oppidis quę habet ſine hoſte Conſtantius. Æſtates omnes in caſtris, hyemes in tribunalibus degit. ita illi anni ſpacia diuiſa ſunt, vt aut Barbaros domitet, aut ciuibus iura reſtituat, perpetuum profeſſus aut contra hoſtem, aut contra vitia certamen. Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores. ſi enim comminiſci aliqua flagitia tentaſſent, facilè ipſo ſplendore laudis & gloriæ refutarentur. Inuenerunt accuſandi genus quod nullus refelleret. Sed quid (oro vos) principem noſtrum facere debuiſſe cenſetis? Romanas vrbes hoſtibus dederet, ne animum fratris offenderet? prouincias firmiſſimas, vtiliſſimáſque reip. ſub obtutibus ſuis vexari ac diripi ſineret, ne quid Aug. quod nollet audiret? flagitiis adminiſtrantium non modò frena laxaret, ſed etiam ſtimulator accederet, ne inter principes faceret morum diſſimilitudo diſcordiam? Nobilem Etruriæ adoleſcentem ferunt, cùm propter eximiam formæ dignitatem multarum in ſe fœminarum amores excitaret, faciem ſuam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus ſauciaſſe. Sed facile fuit iuueni dignitati corporis decorem animi præponenti, & candorem decolorare, & oris nitorem altè impreſſis cicatricibus deuenuſtare. Num aliquid aduerſus huiuſmodi amorem ciuium facere debuit Iulianus? Ac ne potuit quidem, niſi fortè exiſtimamus patientes vulnerum formas eſſe virtutum. Scilicet & candorem æquitatis potuit obumbrare, & à temperantia, purpuram ſancti ruboris abolere, vicem fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidentiæ? dein niſi ille adoleſcens ſeueram manum propriis vulneribus intuliſſet, dies & mora non longa ætatis acceſſio omnem illum florem corporis peremiſſet. At in virtutibus principis noſtri quantò ætas prolixior, tanto pulchritudo præſtantior. Mitto cunctam Barbariam aduerſus vindicem Romanæ libertatis in arma commotam, gentéſque recenſitas

& aduersus iugum nuper impositum ceruice dubia contumaces in rediuiuum furorẽ nefandis stimulis excitatas. quæ omnia obstinatam & immobilem principis maximi tandem vicere patientiam. Itaque cùm ipso molimine oppressisset Alamaniam rebellantem, qui paulo antè inaudita regionum, fluuiorum, montium nomina exercitu victore peragrauerat, per vltima ferarũ gẽtium regna, calcata regum capita superuolans in medio Illyrici sinu improuisus apparuit. Vidimus felices illius comites viæ stupẽtes, vrbium populos dubitasse credere quæ videbant. Non aliter cõsternatas arbitror gentes, quæ primæ lapsum cœlo excepêre Palladium. Virgines, pueri, fœminæ, tremulæ anus, titubãtes senes, non sine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longã viam sub grauium armorum onere currentem, properantis anhelitum sine sensu lassitudinis crebriore, sudorum riuos per fortia colla manantes, & inter illum pulueris qui barbam & capillum onerarat horrorem micantia sidereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppresserat miraculi magnitudo. Cessabant officia laudandi plusquam laudanda cernentibus. Sufficere quidem poterat ad expeditionem præsentium negotiorum sola properatio, sed non sufficit principi nostro reip. vna ratione consulere: multa pariter aggreditur pectus nullis vnquam laboribus fatigatum. Vt vno eodémque tempore & componeret fidissimarum prouinciarum statum, & Barbariam omnẽ admoto propius terrore percelleret, longissimo cursu Istrum placuit nauigari. proh sancta diuinitas, quæ nauigationis illius fuit pompa, cùm dexteriorem inclyti fluminis ripam vtriusq; sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret, despiceretur ad lęuam in miserabiles preces genu nixa Barbaria? Omnes vrbes quæ Danubium incolũt aditæ, omnium audita decreta, leuati status, instaurat æque fortunę, innumerabilibus Barbaris data venia, & munus pacis indultum. Qui properationem illã contemplabitur, nihil egisse præter viam imperatorem putabit, qui gestarum rerum multitudinem considerabit, properasse non credet. O facundia potens Græcia, omnium tuorum principum gesta in maius extollere sola potuisti, sola factorum glorias ad verborum copiam tetendisti. Tu nauem vnam propter aurati velleris furtum, & virginis raptum, in cælum vsque sublatam sideribus consecrasti. Tu puerum inuentorem serendi, draconum alitum curru volantem semina in terras sparsisse iactasti. Quid tu si ad scribendas celebrandásque res principis nostri animum adiisceris.

ieceris, de Iuliani lembis liburnísque factura es? quæ non modò nihil cuiquam adimunt, neque vrbes hospitas populantur, sed vltrò omnibus populis immunitates, priuilegia, pecunias largiũtur. Qua dignitate describes clasſẽ per maximi fluminis tractum remis ventiſque volitantem, tum principem nostrum alta puppe sublimem, non per eiusmodi agros frumenta spargentem, sed Romanis oppidis bonas spes, libertatem, diuitias diuidentem, tum ex parte altera in Barbaricum solum terrorem bellicum, trepidationes, fugas, formidines obserentẽ? Iam quale illud fuit, quòd Istrum adhuc nauigans beneficia tua vſque ad Adriam, Tyrrhenum, Mareoticum porrigebas? Ipso enim tempore leuati equorum preciis enormibus Dalmatæ, Epirotæ intolerandi tributi mole depressi prouidentia Imper. tua non modò miserias exuerunt, sed amplam etiam atque opulentam reuexerunt fortunam. Vrbs Nicopolis, quam diuus Aug. in monumentum Actiacæ victoriæ tropæi instar extruxerat, in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat, laceræ nobilium domus, siue tectis fora, iamdudum aquarum ductibus pessumdatis plena cuncta squaloris & pulueris. certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari, intermiserat temporis mœsti deforme iustitium. Ipsæ illæ bonarum artium magistræ & inuentrices Athenæ omnem cultum publicè priuatimque perdiderant, in miserandã ruinam conciderat Eleusina. Sed vniuersas vrbes ope Imp. refotas enumerare perlongum est, scire satis est cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponnesi ciuitates vnis aut binis epistolis maximi Imp. repentinam induisse nouatis mœnibus iuuentutem, aquas omnib. locis scatere, quæ paulo antè arida & siti anhelantia visebantur, ea nunc perlui, mundari, madere, fora, deambulacra, Gymnasia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies festos & celebrari veteres, & nouos in honorem principis cõsecrari. Si quis mortalium in aliquam cœlestẽ speculam nube sublatus paulo antè vidisset mœsta omnia, semiruta oppida, desolata mœnia, ab indigenis solitudinẽ, exulum turbam, is si nunc in illud idem editum reponatur, ac despiciat cuncta lætantia, agros consitos, vrbes frequentes, aquas oppidis influentes, magnifico cultu non priuatas ædes, sed magnifica tecta surgentia, dites pro terrarum ingeniis messibus segetes, vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles, profundásq; valles, & lata camporũ, balatu, hinnitu, mugitibus persona, profectò mirabitur tã breui cũcta mutata, desiliet è nubibus, & viciniam cęli cupidè derelinquet, vt tuis Imp. terris

fruatur. Illud verò cuius miraculi eſt, neminem vllum in tanto rerum paratu ſenſiſſe diſpendium, in omnia pecuniam ab imperatore depromi, & quoddam verſa vice prouinciis pendi tributum, illinc ad vniuerſos fluere diuitias, quo prius vndique cõflue bant? vt in maxima quæſtione ſit à quo accipias imperator, qui ſic omnibus largiaris. ſed qui vitæ tuæ inſtituta rationémque cognouerit, facilè fontem copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parſimonia tua Aug. vectigal. quicquid enim alij in cupiditates proprias prodigebant, id omne nunc in vſus publicos reſeruatur, huc vſque ſolus hic fructus imperij putabatur, vt Imp. à cæteris ciuibus non fortibus factis, nec ſplendore gloriæ, ſed magnitudine ſumptuum ſepararetur. Inde nihil neceſſariæ ſubſtructionum in ædibus moles, ingentes Aulicorum cateruæ legionum ſumptum facilè vincebant, quinetiam prandiorum & cœnarum laboratas magnitudines R. P. ſentiebat cum quęſitiſſimæ dapes, non guſtu ſed difficultatibus æſtimarentur, miracula auium, longinqui maris piſces, alieni temporis poma, æſtiuæ niues, hybernæ roſæ. Hæc cuncta animus voluptatum omnium victor abiecit. Neque enim comparandæ ſunt picturatæ marmorũ cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, & cælo tantùm tegatur, neque turbæ inſtitutorum ad delitias miniſtrorum, cui tam pauca ſint miniſtrãda, neque tempus epularum ei, qui ſæpius ſtatarium prandium ad neceſſitatem humani corporis capiat, gaudens caſtrenſi cibo, miniſtro obuio, & poculo fortuito. Sed inter hæc mirari ſatis nequeo, quòd tam ſeuerè parcus in ſemet, in ciues ſuos tam liberalis eſt ac remiſſus, laborum aſperrima ſibi ſumens, vt nos quietis rebus agitemus, cùm id vſu venire animaduertamus, vt qui remotam à voluptatibus vitam ſequantur, difficiles & moroſi ſint, ſibi parum læti, ſed aliis triſtiores, mœſtas atque ſolicitas & priuatas domos faciant. At ſanctiſſimus Imperator impensè ſtudet, vt nos pro dignitate habitemus, vt commodis affluamus, vt caſtam quidem, ſed hilarem ducamus ætatem, cùm alios principes labor truces, remiſſos deſidia reddiderit, ſempérque ſeriis imperatoribus gratia, communibus defuerit induſtria, neque quiſquam ſibi moleſtus, ita ſe facilem cæteris præbuit vt non ad ſuum exemplum alios coërceret. Noſter Imperator nihil ſibi veniæ, nihil cæteris moleſtiæ, ac laboris impartiens, ſuo negocio omnibus ocium præſtat, diuitiarum largitor, curarum auarus, laborioſiſſima negociorum præoptans ipſe agere quàm aliis impe-

imperare. Multi post exactos reges imperium vniuersæ reip. solitarium cupierunt, nota sunt recordantibus nomina eorum videlicet, qui in propria furentes affectati regni supplicia pependerunt. mitto veteres, qui saxo præcipites dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdicta posteris nomina: non paucos huiusmodi furore vecordes, & iam nostra ætas tulit, qui propter cæcam imperandi cupidinem in ferrum ruerunt. Si hos deus paulisper vitæ redditos alloquatur, heus (verbi gratia) Nepotiane atque Siluane, per infestos gladios præsentésque mortes imperium petiuistis, at nunc vltrò vobis potestas regnandi datur, vt ea qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium ocio die noctúque vigiletis, & cùm domini vocemini, libertati ciuium seruiatis, sæpius prælium quàm prandium capessatis, nihil cuiquam auferatis, & vltrò omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminē sæuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur, sit lectulus etiam sine inconcessis, sed legitimis voluptatibus, Vestalium thoris purior, æstate Alamanicum puluerem, hyeme pruinam Thraciæ in tectis verticibus perferatis: profectò verborum ipsorum molestiam delicatæ aures non poterunt sustinere, tantis negociis territi non modò imperium, sed etiam vitam perosi ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbunt enim iustum principatum, laboribus, curis, vigiliis inquietum, cuius illi faciem amœnam & amabilem contemplantes laborum aspera non videbant. Cùm igitur inter egregia negocia itinere confecto vsque ad Thraciæ fines peruentum foret, cursim deposito exercitus commeatu ad Romanam vrbem annonę vacuam mentem reflexit. quemlibet alium à subueniendi conatibus grauissima fames, & tristissimum reip. periculum deterruisset. Sed stipendiis prouinciarum & patrimonij sui fructibus, tum vndique frumentis coemptis vsque ad opulētam abundantiam esurientem iam vrbem refersit. Dicet aliquis quomodo tam multa, tam breui tempore? & rectè. sed Imp. noster addit ad tempus quod ocio suo detrahit. nihil somno, nihil epulis, nihil ocio tribuit. Ipsa se naturalium necessariarúmque rerum vsurpatione defraudat, totus commodis publicis vacat. Itaque grandæuum iam imperium videbitur his, qui non ratione dierum, aut mensium, sed operum multitudine & effectarum rerum modò Iuliani tempora metientur. Cùm Romani populi victus, & exercitus commeatus esset in nauibus, in media expediendæ annonæ trepidatione nuncius venit, plurimas naues

Africano tritico graues litus Achaicum præteruectas Constantinopolim peruolasse. Permoti omnes, & aduersus eos qui oram maritimam tuebantur irati. Venimus ad principem, desidia iudicum tantum perisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur. At maximus Imp. serenũ renidens, nihil esse peccatum, non sibi perisse quæ ad hanc vrbem frumenta venissent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, cùm proditionẽ futuri verborum ambago celaret. iam tum enim venturæ felicitatis euentum conscius diuinus animus præuidebat. Cis pauculos dies in nouum ac florentem statum Rep. restituta, sacra mens ad honorum & magistratuum ornamẽta respexit. Versari cœpit in sacri pectoris comitio consulatus. Quid secutus sit ipse scit, & quęcunque consilia eius gaudet formare diuinitas. De omnibus Ro. imperij viris primus electus sum, cùm honorem meum adoreis militarib. gloriosus collega cumularet. Gratias tibi, gratias Imp. si mereri me credidisti, & plures gratias Imp. si tantum amasti, vt me consulem faceres, etiam non merentẽ. Nec ignoro maximos honores ad parum dignos penuria meliorum solere deferri, sed non vereor ne quis maliuolorum in consulatu meo id autumet accidisse. Si quis hoc liuidus iactitat, ipso tempore refutatur, aduersus quem dixisse satis est. Iam tamen principi nostro Roma patebat. Quid quòd nihil separatim mihi de honoris augmento (neque enim vltra præfecturam se votorum meorum modestia porrigebat) perfertur nuncius consulẽ me creatũ sine impendio, quod iam diu paucis: sine labore, quod nunquam: sine petitione, quod nemini. Quis ignorat tũ quoque cùm honores po. Ro. suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina, tributim homines, atque etiam singuli salutandi, prehensandæ obuiorum manus, omnibus arridẽdum, non solùm cum infimis, sed etiã cum ignotis familiaritatis imago simulanda, multáque alia propter honorem agenda, quæ aliâs virum honore dignum facere non deceret. Vnde illud Crassi celebre dictum, cùm peteret consulatum, & fortè cùm Scæuola socero per vias vrbis incederet, nec præsente grauissimo & seuerissimo viro blandiri populo, palpare obuios, & artes petitorias auderet exercere, Quæso (inquit) Muci paulisper abscedas, nec comitatu tuo honestari putes. impedis honorem meum, te spectante ineptus esse non possum. At verò ego nullius fauorem turpi assentatione promerui, nihil feci ineptũ, nihil egi quod spectare Mucium nollem, non modò nullum populariũ deprecatus sum,

ſum, ſed ne te quidem ipſum Imp. quem orare præclarũ, cui preces adhibere pleniſſimum dignitatis eſt, verbo ſaltem adij. Spõte in familiam diuinũ iſtud à te munus infuſum eſt. Fatebor autem tibi maxime Imp. & tutò apud te omnia animi aperta reſerabo, nunquam in capita ciuium poteſtatem, nunquam prouinciam concupiui, ſed quia iuuanda etiam à me videbatur pro virili portione reſp. cùm ad magiſtratum vocarer, propter opinionem deſidiæ non refugi, negocium publicum neq; ambitor appetij, neque per timiditatem, aut ignauiam recuſaui, ſed à teneris annis ab ætate puerili ad hanc vſque caniciẽ conſulatus amore flagraui. Secundum etiam tibi cõfeſſionis gradum debeo, cùm in aliorum principum eſſet poteſtate reſp. diu inanem cupiditatem ſine ſpei ſolatiis foui. Vnde enim mihi aſpirandi ad hoc nomen eſſet amentia opum vacuo, & ignaro ambiundi? Nam primùm cùm Cæſar eſſes, marcentem iam cupiditatis meæ flammam ſpei bonæ flatibus excitaſti, cùm verò te Aug. mirificum innocentiæ ac virtutum ſpectatorem viderem, tunc mecum dixi, Mamertine hucuſque non fruſtrà vixiſti, habes idoneum fidei ac induſtriæ iudicem, memento in magno res tuas eſſe diſcrimine. Scietur non meruiſſe te conſulatum ſi tibi eum non detulerit hic Imp. Habes Aug. proditionem ſilentij mei, & rem à me non breuis æui taciturnitate cęlatam. Nondum tamen cuncta prodidimus, nullum hinc iam mecum volo referre ſecretum, omnia pectoris arcana vacuabo. Suſpendiſſes beneuolentiam tuam, & tuæ iſti in me liberalitati contra mores tuos artificij aliquid addidiſſes, forſitã rogaſſem. Parui autem Imp. putas eſſe beneficij, quòd rogandi mihi periculum remiſiſti, periculum inquam ſanctiſſime Imp. ſi præſtare dubitaſſes, ſi in poſterum diſtuliſſes. Quid inde fieret poſt repulſam? in leuiſſimis quoque beneficijs petitis nec impetratis amicitia diſſoluitur. Namque is quo amicitia continetur, amor apud vtrumque polluitur, alter amari ſe quia non præſtitit non putat, alter odio ſe eſſe quia non obtinuit arbitratur. Nec ſanè mihi conſul gratuitò factus viderer, ſi honorem precibus emiſſem. miſerum enim & laborioſum ſubjiſſem meliore æui parte tranſacta tyrocinium rogandi. Neque enim exiſtimo moleſtius eſſe pecuniam quam preces fundere. Denique omnes in emendo videmus repenſandi fiducia magno & erecto animo aurum argentúmque depromere, eos verò qui preces allegant, humiles atque demiſſos vix cunctabunda atque titubantia verba proferre, neque orationem ſolùm incli-

nare,sed totis corporibus in genua submitti. Prorsus(vt ex animi sententia loquar) maximo vēdit beneficiū qui preces accipit. An verò si centuriatis comitiis Consul creatus essem,gloriosus mihi vniuersi populi suffragiis declaratus viderer? Minimè. siquidem etiam illis priscis temporib. multorum ambitu fuit Campus infamis. Nota diuisorum flagitia,notæ lucellorum præstigiæ,tum operarum ad vim & seditionem manus emptæ. Nec sanè potest in confusa imperitorū multitudine quidquam esse perpēsum. nam cùm boni rari sint,improborū vulgus immensum,in Campo autē numerus & turba præpolleat,sine dubio intelligitur eum suffragiis populi magistratum capere quem plures,id est quem peiores probarunt. Vnde factum est vt maiores nostri viderent Gabinios designatos,& repulsos Catones. Sed hæc vetusta debent recordari quemadmodū paulo antè honor petitus sit. vix pauci extiterūt quorum virtutib. deferretur, cùm quidem ipsis illis tarda industriȩ ac probitatis merces veniret. Cæteri verò perditissimum quēque ex aulicis frequentabant,vti quispiam per artes turpissimas Imperatori acceptissimus videbatur, eum assiduis obsequiis emerebantur,doníſq; captabant. Nec viros quidem,sed mulierculas exambibāt,nec fœminas tantū,sed spadones quoque,quos quasi à consortio humani generis extorres ab vtroq; sexu aut naturæ origo, aut clades corporis separauit. Ita præclara illa veterum nomina sordidissimum quemq; ex cohorte Imperatoria & improbissimū adulabant. Hi cùm in prouincias immissi erāt, quà sacra,quà profana rapiebant,iter sibi ad Consulatū pecunia munientes. Itaque nullū iam erat bonarum artium studium. Militiȩ labor à nobilissimo quoq; pro sordido & illiberali reiiciebatur. Iuris ciuilis scientia,quæ Manlios,Scæuolas,Seruios in amplissimum gradū dignitatis euexerit, libertorū artificium dicebatur. Oratoriam dicendi facultatem,multi laboris,& minimi vsus negotium,nostri proceres respuebāt,dum homines noluisse videri volunt quod assequi nequiuerunt. Et verè tantum laboris vigiliarúmq; suscipere ad adipiscendum cuius vsus agendæ vitæ erudimenta non adiuuaret,dementia ducebatur. Itaq; omne studiū pecuniæ coaceruandæ: tanto enim vir quisq; melior,quanto pecuniosior habebatur. Iam seruiendi miseranda patientia, assentandi mira calliditas. Ministrorū aulæ quotidie limina terebantur. Ad fores eorum qui regiis cupiditatib. seruiebant,ternos patriciæ gentis viros cerneres ab huiusmodi dedecore non imbri, non gelu,nō amaritudine ipsius iniuriæ deterreri. Demissi iacentésque

téſque vix capita ſupra eorum quos precabantur genua tollebãt. Ad poſtremũ honores non iudicio, aut beneuolentia ſuperborũ, ſed miſericordia merebantur. At nunc quiſquis prouincias, Tribunatus, Pręfecturas, Conſulatus cupit, nihil neceſſe eſt pecuniã per fas & nefas quærat, ac libertatem ſuam ſalutator vilis imminuat. Quanto fuerit paratior ſeruituti, tanto honore indignior vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus eſt in amicitia Principis noſtri, rude, (vt vrbanis iſtis videtur) come, ſubruſticum. Blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ verò alienæ tanquam rei noxiæ tactum reformidat, maximas opes in reip. ſalute, & glorioſi Imp. ſui laude cõſtituit. Iam ipſe ingenti diuináq; prouidentia aduerſus omnes aſſentatorũ illecebras captionéſq; munitus eſt. quippe ei à fucatis adulantium venenis quod periculum eſt, qui aures etiam veris laudib. grauatus impertiat? Sed multo multóque nunc facilior eſt ratio honorum petendorum. Quiſquis (inquam) capere magiſtratũ voles, auri atque argenti negligens eſto, nullas oſtiatim potentium ædes obito, nullius pedes, nullius genua cõplectitor. Adhibeto tantum tibi gratuitas, & paratu facillimas comites, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam, atque prudentiam, vltrò ad te maximus Imp. accedet, & vt capeſſas remp. flagitabit. Otioſo tibi, atque alia curanti prouinciæ, Præfecturæ, faſces, ſella curulis, atque inſignia omnia magiſtratuum præferentur. quid enim ſibi verę vir perfectæq; virtutis non conſtanter de honore promittat, cum me propter tãtillum innocentiæ meritum vno in anno ter videat honoratum? Ecquis Deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit? Num quiſquam in eadem nouali æſtate vna amplius quàm ſemel meſſuit? Num cui vno autumno, vnóque vineto vindemia triplex fluxit? Vna certè vnius eſt hyemis oliuitas. Sed in noſtri principis beneficiis miraculo caret multiplicata fecunditas. Vt de aliis optimis viris taceam, qui à priore in proximũ autumnum fructus annorum multipliciter meſſuerunt, mihi certè tertia vnius anni vbertas eſt Conſulatus. Primum theſaurorum omnium mandata cuſtodia, & diſpenſatio largiendi. Secundum locum tenet in bonorum meorum fructibus Præfectura. Additus his (quo vel ſolo cuiuſlibet auiditas vinceretur) prouentuum tuorũ tertius, Conſulatus. Dein cùm ager aſſiduitate fructuũ in maciem decoquatur, Imperatoris noſtri poſterior liberalitas vincit priorem, nec ſit effeta gignendo, ſed per vices fructuũ fecundatur. Noua prorſus fuit honorum inferendorum & inſperata cõgeſtio. Nondum

ſtatum ſuum ſiderũ curricula mutauerant, iam princeps curſum dignitatis alterius commouebat, & iam tum ſol ab eorundem aſtrorum regione radiabat, iam Auguſtus tertia magiſtratus mei ſigna tranſcẽderat. Quæſo, non vobis inanis glorię cupidiſſimus, non flagrans ambitione notabili videretur, ſi quis in ſe tanta pariter optaſſet quanta in me vno tempore Auguſtus ingeſſit? Habitari ab iuſtis viris terras in Oceano ferunt, quas Fortunatorum inſulas vocant, quòd per eas non arato ſolo frumenta naſcuntur, fortuitis vitibus iuga collium veſtiuntur, ſpõte pomis arbor grauatur, ad herbarum vicem olus vulgò eſt. Quantula iſta ſunt, ſi Deum autorem conſideres, munera? Nempe nobis quoque, cùm agrũ non noſtris manibus excolamus, hæc illaborata naſcuntur. Quanto felicior noſtra conditio, quanto beatitudo pręſtantior? Non ſpica triticea, non viles vuarum racemi, ſed opes atque diuitiæ nihil laborantibus ingeruntur, prouinciæ, Præfecturæ, faſces ſpõte proueniunt. Tu, tu, inquã, maxime Imperator exulantes relegatáſque virtutes ad remp. quodam poſtliminio reduxiſti. Tu extincta iam litterarum ſtudia flãmaſti. Tu philoſophiam paulo antè ſuſpectam, ac necdum ſpoliatam honoribus, ſed accuſatam ac ream non modò iudicio liberaſti, ſed amictam purpura, auro gemmíſque redimitam in regali ſolio collocaſti. Suſpicere iam in cælum licet, & ſecuris contemplari aſtra luminibus, qui paulo antè pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum viſus trepidos figebamus. quis enim ſpectare auderet ortum ſideris, quis occaſum? Ne agricolæ, quorum quidem opera ad motum ſignorum cæleſtium temperanda ſunt, tempeſtatum præſagia rimabantur. Ipſi nautæ, qui nocturnos curſus ad aſtra moderantur, ſtellarum nominib. abſtinebant. Prorſus terra maríque non ratione cęleſti, ſed caſu ac temerè viuebatur. Nihil igitur mirum eſt Imperator ſi tantus amor, & tam verus in te ciuium feruet. neque enim vllum puto poſt homines natos tanto generis humani ardore dilectum. Cæterorum Regum atque Imperatorum charitates admodum raræ, nec vnquã diuturnæ fuerunt. in ſummis enim hominum habitauere pectoribus, ſubita & fortunata beneuolentia prouocatæ, non virtutum admiratione deuinctæ. At verò noſter affectus veri certíque iudicij eſt, imis mentis ſedibus alligatus animus, & vitæ immixtus & vnitus, reſolutis etiam morte corporibus cum immortali mente victurus. Arma igitur, & iuuenes cùm gladiis atque pilis non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam Imperatoriæ maieſtatis ſolennis ornatus.

natus. Quid enim istis opus est, cùm firmissimo sis muro ciuici amoris obseptus? An metuenda tibi Curia est, cùm Senatui non solùm veterem reddideris dignitatem, sed plurimum etiam noui honoris adieceris? An populus est timendus procuratori alimentorum suorum, vitæ vindici, libertatis autori? Nam quid de militibus loquar? Duo, aut tria fermè ex vetere memoria amicorum paria proferuntur. Nego quempiam ab vno amico plus dilectum quam tu Imp. non modò à comitibus Tribunis tuis, sed à legionibus cunctis, equitibus ac peditibus, gregariis etiam militibus diligaris. Itaque (quod ad te attinet) cuncta iam à custodia tua arma remoueres, sed quando hoc potes persuadere militibus? Anxia est fidelium diligentia. Maximo amori maximus timor iunctus est. Non nobis sufficit quòd obtinuisti vt nemo te velit lædere, nisi nos curamus vt nemo possit. Habuerunt nonnulli alij Principes deuotam & amantem sui cohortem, sed alio quodam modo, primum quòd imperitia rudes indoctissimum quemque in consilium delegabant, scilicet vt ipsorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret. Ita cùm vilissimus quisque honorum & diuitiarum potitus fuerit, sua commoda, & vitia Principum diligebant. Ab his optimus quisque abigebatur procul, cùm suspecta esset probitas & inuisa: & quanto quisque honestior, tanto importunior turpium arbiter vitaretur. At tu Auguste omnibus nugis remotis optimum & doctissimum quemque perquiris. Si quis præstat virtutibus bellicis & laude militiæ, in amicis habetur, qui in oratoria facultate, qui in scientia iuris ciuilis excellit, vltrò ad familiaritatem vocatur. Quicumque in administratione reipub. innocentem se vnquam & strenuum præbuit in consortium munerum receptatur. Regendis prouinciis non familiarissimum quemque, sed innocentissimum legis. Omnes à te augentur pecunia, locupletantur diuitiis, honorib. honestantur. Prorsus amicitias tueris priuati fide, Imperatoris opulentia, quæ perpetuæ & constantis beneuolētiæ prima fiducia est, certissima virtutum & princeps veritas. Num quem in animo esse suspicatum audiui? Nemo simulatis blanditiis, nemo falsa pollicitatione deceptus est. Quis nescit aliorum imperatorum hilarem diritatem cachinnantemque sæuitiam, à quibus ingenita crudelitas figmento lætitiæ tegebatur? Mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modò humilis & parui animi, sed seruile vitium scit esse mendacium. Et verè, cùm mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitu-

dinem fortunæ ſuæ Imperator qui mentitur ignorat. Quis (oro vos) plura præbuit fidei conſtantiæque documenta? omnes quos priuatus in familiaritatem recepit, eodē habet Imp. affectu. Nemo gradu pulſus, nemo habitu prohibitus, nulli Palatij fores clauſæ ſunt. Omnes bonos habet. In recipiendis amicis optimus iudex eſt. Si aliqui ſunt improbi tolerandi, familiarium vitiis immutabilis eſt amicus. At mutant ſecundæ res animos? Noſtrum Principem ſi nondum mutauerint, quando mutabūt? Cuius, inquam, diuinior felicitas fuit? Paulò antè in laceratis Galliæ prouincijs lapſus inimicorum capitalium apertis armis, & occultis inſidiis petebatur; in pauculis menſib. diuino munere Libyę, Europæ, Aſiæque regnator eſt. Quæ maiora expectabimus Dei prę-mia, quæve vberiora dona Fortunæ? Videte num ſecundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ māſuetudine, & moderatione mutauerit. Mutauit planè, mutauit. nam ciuilior factus proſperorū infregit inuidiam. Cui non vel id tempus ſedatæ præbuit mentis indicium, quo horrendi belli metu rep. liberata elati ſumus cuncti geſtiente lætitia? Sed Imp. quanquam cæleſti ope ſalutē reip. propagatam videret, & conditionem doluit humanam, & offenſarum gratias faciens induit fatum, & cuius armis vitam impugnatam ſciebat, mortem eius ornauit, ac poſtea ipſe iuſta perſoluit. Et memoria, & obliuione mirabilis, oblitus inimici, meminit heredis. Sed quid ego longius indicia mitis & manſuetæ mentis accerſo? Hic ipſe, hic inquam ipſe dies præbuit ciuilis animi ſatis clara documenta. Ego & collega meus ne quid maximus Imperator propenſius humanitatis ſtudio faceret, verebamur. Itaque matutino crepuſculo Palatium petimus. Aduentare nos Principi, fortè tum danti operam ſalutatoribus, nunciatur. Statim è ſolio tanquam præceptus exiluit, vultu trepido atque ſatagente, qualis mens mea eſſe potuiſſet, ſi Principi ſerus occurrerem. Ægrè remotis populi qui nos prægrediebatur agminibus, vt quàm longiſſimè nobis obuiam procederet laborauit. Illic (proh ſancta diuinitas!) gaudentibus cunctis, quo ore? qua voce? Aue, inquit, Conſul ampliſſime. Dignatus oſculo oris illius diuinis affatibus conſecrati dexteram dedit, illam dexteram, immortale pignus virtutis, & fidei. Poëtæ ferunt altiſſimum illum, & cuncta poteſtate cohibentem Deum, qui ditione perpetua diuina atque humana moderatur, cùm deſpiciat in terras habitu oris tempeſtatum incerta mutare, eius nutu mundum tremiſcere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem ſerena

*re-

* refundi. Hoc ita esse paulo antè oculis licuit experiri. In quantam laxatus est populus te Consulib. tuis arridente lætitiam? Vidimus attonitos admirantium vultus, multiformes lætantium status, varios corporum motus. Clamores inconditos profundebat laudandi effusa libertas. Tripudiabat crebris saltibus multitudo. Nimiæ lætitiæ decoris sunt & grauitatis immemores. Illa iactatio togarum, illa exultatio corporum nescientib. pæne hominibus excitabatur. Omnem modestiam populi, omnem verecundiam tui gaudia effrena superauerant. Aue Consul amplissime. Aueo planè, Imperator, & auebo. neque enim euentus esse potest optati huius ambiguus, cùm is auere iubeat qui iam fecit vt auerem. Consul amplissime. Sum planè Consul, & amplissimus Consul. quis enim me fuit amplior Consul, quem sublimat & illustrat Consulatus quem tribuisti, amplitudo quam tribuis. Post primæ salutationis fausta colloquia quid pro iure Consulari agere nobis placeat sciscitatur, Senatorium impleturus officium, si libeat tribunal petere, si concionem aduocare, si Rostra conscendere. Sed nos ad Curiam solennia huius diei senatuscōsulta ducebant. Itaque se comitem statim præbet, & vtrumque latus Consulatus prætextatis tectus incedit, non multum differens à magistratib. suis & genere & colore vestitus. Superfluum fortè videatur quæ vosmetipsi vidistis iterare, (neque enim aurib. expetuntur quæ fuerint vsurpata luminibus) sed mādanda sunt litteris, inserenda monumentis, mittenda in posteros venturis seculis vix credenda miracula. Pæne intra ipsas Palatinæ domus valuas lecticas Consulares iussit inferri, & cùm honori eius venerationíque cedentes sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus, suis nos propè manib. impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, gradum moderās pænè ad lictoris nutū, & viatoris imperium. Credet hoc aliquis qui illa purpuratorum vidit paulo antè fastigia, qui ideo tantum honorem in suos ne in honores contemnerent conferebant? Credet aliquis tanto pòst veterem illam priscorum temporum libertatem reipublicę redditam? neque enim ego L. Bruti, & P. Valerij, qui primi exactis regibus potestate annua ciuib. præfuerunt, Consulatum nostro anteponendum puto. Vterque bono publico, vterque Romanæ reipublicæ salutaris, vterque insignis principiis commodorum, sed habet aliquid vnusquisq; præcipuum. Illi potestatem Consularem per populum acceperunt, nos per Iulianum recipimus. Illorum anno libertas orta est, nostro restituta. Sed sint sanctissime

Imperator ea quæ tu iuſtè, moderatè, ciuiliter facis, aliis fortè mi aculo, mihi eſſe non poſſunt, qui te omnibus humanis vitiis abſolutum & liberum, ſciam ſolo immortalitatis amore flagrare, dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriam poſteritatis æternam, atque his maximè ſeruire iudicibus qui de rebus geſtis tuis ſine odio & gratia venturis ſæculis iudicabunt. Non poteſt quidquam abiectum & humile cogitare qui ſcit de ſe ſemper loquendum. Nunc ſi tibi Imp. parum ampla, nec reſpondente meritis tuis oratione vſus videbor, quæſo obteſtórque te, meæ id naturæ potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes eſſe tribuendum. Nemo vnquam poſt homines natos ampliora præmia à regibus atque Imperatoribus conſecutus eſt, nulli plus oneris impoſitum. Non abnuam Præfecturas, & Cõſulatus multis eſſe delatos, ſed his poſt immenſos labores honos quaſi debitus reſtitutus eſt, mihi cùm iam honorem adeptus ſim, nunc demum vt merear laborandum eſt. Verſa ratione temporum, permutata munerum vice, modò enitendum eſt vt præmio dignus exiſtimer, cùm iam præmium ceperim. O mihi feſtinæ tuæ beneuolentiæ grauiſſimum pondus! Vereor vt apertè exprimere difficultatum mearum ordinem valeam. Facilius eſt Imp. bonis artibus mereri Conſulem fieri quàm induſtria & labore perficere vt videaris meruiſſe cùm factus ſis. Abſit Auguſte, & iſtud ſancta diuinitas omen auertat, vt tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficij, veruntamen (quòd ſolùm vel accipere poteſt iſta fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui) immortalitem munerum tuorum colam officiis ſempiternis. Omne negocium, omne otium meum in ornandis rebus tuis celebrandíſque ponetur, neque ſolùm à iuuentute mea vigente grati animi beneuolentia declarabitur, ſed etiam à me cùm anima defecerit monumenta tui in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia ſanctiſſime Imp. hoc tibi polliceor, ſempérque præſtabo, mihi neque in ſuggerendis conſiliis veritatem, neque in adeundis (ſi res popoſcerit) periculis animum, neque in ſententia ſimpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro rep. téque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis induſtriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi beneuolentiam defuturam; idque omni vitæ meæ tempore ſummis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia neceſſe fuerit ad quemcunque delati, ſed quia oportuerit rectè poſiti & ratione collocati eſſe videantur.

NAZARI

NAZARII PANEGYRICVS CONSTANTINO IMPERATORI DICTVS.

DICTVRVS Constantini augustissimas laudes, qui tantùm vltra omnium sæculorũ Principes eminet quantũ à priuatis cæteri Principes recesserunt, & dicturus in cætu gaudiorum exultantium, & lętitiæ gestientis, quam æmulationem solita beatissimorum Cæsarum quinquennia primo fecerunt, sentio nullam eloquentiam nec optari, nec concipi posse quæ dignam afferat aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut vestris studiis facultatem. iactat quippe se nunc cùm maximè alacris omnium ac beata deuotio. Nec opera mentium rimari necesse est, extat in vultu cuiusque hilaritatis publicæ decus, & in serenis frontibus animorum iudicia prælegguntur. non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur non ingentior esse quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent, qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos pręsentium maxima voluptatẽ, sed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus dissepârata sunt animorum præsumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus Princeps salutaris imperij degit, sed auguramur iam vicenalia, & venturi fidem superiorum felicitate sentimus. Quinquennalia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decenniis iam vota properantia, & spes volucres constituerunt. Horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni seriem. Ita omnia quæ ex Principibus nostris prosperè veniunt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circumscribendo quæ æterna sentimus? Ampliora sunt merita Principum quàm optata votorum. Et quinimmò immensus felicis cursus imperij, nec humanorum terminos curant qui semper diuina

meditantur. Certè cupitorum irriti nõ ſumus, qui cùm optemus maxima, id faciamus benignius quàm ſecurius, quòd propter cęleſtem in illo fauorem tam certa adipiſcendi ſpes eſt quàm optãdi ſoluta libertas. Has igitur gratulationes quæ præſentib. excitantur, quæque ſuperiorũ memoria vigẽt, aut quaſi in poſterum redũdatura cogitatio auida depaſcitur, quis omnium queat flagrantiſſimis audientium ſtudiis ſatisfacere dicendo? Iã verò cùm publicas tantùm vtilitates amplecti velim, & vnuſquiſq; priuatim ſuas cogitet, tremebunda proferatur oratio quæ tacita reputatione vincenda eſt, in ipſis etiam publicis geſtorum ingentium profeſſa laudatio quã augendi cupiditatem præ ſe ferat nõ iniuria minuendi metũ faciunt quæ ſpem amplificationis ex magnitudine ſuſtulerunt. Quis (oro) Conſtantine maxime (præſentem enim mihi alloqui videor, qui etſi conſpectu abes, reuelli tamen mentibus non potes) quis inquam aſpirare laudes tuas valeat æquiparãdi magis ſpe quàm gratia nõ tacendi? Quis tã potens fandi, cuius copia tã larga, tam felix, quæ cùm virtutes tuas attrectauerit, non aut circumuenta numero deſperato exitu ſtupeat, aut obterat magnitudinem, aut ſplendore obſolefacta tantũ nitoris habeat, quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendixque victoria vrbem Romam nõ præcipitantẽ exceperit, ſed afflictam ac planè iacentem excitarit, recrearit, erexerit, cúmq; aliæ feliciſſimę tuę prius, ac deinceps expeditiones non minus in ſe operis amplexæ ſint, quàm ex ipſis faucibus fati Roma ſeruata, quid dignum magnitudine tua excogitari ac dici poteſt, in cuius laudibus id maximum non eſt quod in terrarum orbe primariũ eſt? Nobiliſſimorũ quoq; Cæſarum laudes exequi velle ſtudium quidẽ dulce, ſed nõ & cura mediocris eſt: quorum in annis pubeſcentib. non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcurſor indolis bonæ lætior quàm vberior apparet, ſed iã facta grandifera, & contra rationẽ ætatis maximorúmq; fructuũ matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hoſtibus grauis terrorem paternum, quo ſemper Barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomen ſuum cœpit, alter iam Conſulatum, iam venerationem ſui ſentiens, ſi quid intactũ aut parẽs, aut frater reſeruet, declarat mox victorem futurũ, qui animo iã vincit ætatem. rapitur quippe ad ſimilitudinem ſuorũ excellens quæque natura, nec ſenſim ac lentè indicium promit boni, cùm inuolucra infantiæ viuidum rumpit ingenium. vnde enim Principis maximi tam effuſus in liberos animus, niſi quòd

in illis iam simulacrum sui conspicit? Commendet inferioribus suos sola necessitudo naturæ, & qualescunque diligant cùm illi quod ex se desiderent non habent, præstantissimum Principem hoc maximè iuuat, quòd in annis primoribus iam sunt ductæ lineæ, quibus virtutum suarum effigies posset includi. Et pater optimus, sed melior Imp. non tam sibi quàm reip. gaudet cum liberos sibi similes intuetur. Quibus ad perficienda quæ ingenerata sunt bona non segnis virtutum opifex disciplina coniungitur. Vt spes æquiparandi patris certa sit. quippe indole similes, sed sub eodem magistro discendi fortuna felicior. Ipsum à tenero intuentes, in ipsũ oculis ac mente conuersi, nihil ab eius contẽplatione deflectunt, incerti mirentur, an diligant. Nisi quod necesse est vtrũq; permixtè simul. nã & amor factorũ cõmendator est, vnde nascitur admiratio, & facta cùm mira sunt amorẽ inuicẽ creant. Ita spectantib. liberis quidquid ab eo pulcherrimè geritur, cùm propter ipsũ magis placuit, tũ studio imitationis inolescit. Iã tibi quidẽ in erudiendo Imperator optime non omnia proponebantur quæ sequi velles. Nisi quòd rectè factorum contẽplator acerrimus, si quid secus fieret, à spectandi cura pudẽtes oculos abstrahebas. dabit .n. veniã clementia tua si audaciorem veritas facit. Existimare quidẽ de Principibus nemini fas est, (nã & in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in Solem se contendentibus euenit, præstricta acie videndi facultate caruerunt) verùm tu facis Principum maxime vt patere videantur quæ prius obstructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recusabant. Nõ terror obtentui est, nec occultandis quæ plerumque extrinsecus latent, demorandóque aspectu ostentatio speciosa perhibetur. Obtutus hominum benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad serenum lumen inuitat. Nunc denique intelligamus quæ desideranda in prioribus fuerãt, postquã ea quæ operta in cæteris veriti sumus, in te reserata veneramur. Igitur, vt facitis, beatissimi Cęsares per omnes paternarũ laudũ vias ite securi. Non simplici quidem itinere numerosæ eius virtutes ingrediuntur, sed omnia ad eundẽ gloriæ exitũ ferunt. Nullæ cupiditatũ deflexiones, nulli erroris anfractus. vt verenda progredientibus non sit dispẽdiosa reuocatio. Itaq; maturiorẽ cursum instituistis, qui morã considerandi itineris non habetis. Sed mihi circumuento hac ipsa rerũ copia quæ potissimũ capessenda sit via, qui aditus fiat incertum est. Itaque se multa offerunt semper pa-

ria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorem ornatum vestibula ipsa declarant, sic nobis venturis ad ingentium virtutum stupenda penetralia debet laudationis ingressum & prædicationis ianuam Roma præbere. Quę demersa quondam tyrannidis impiæ malis, & quò maior eò miserabilior, maiestatis pristinæ decus ad misericordiæ ambitum conferebat, tibi tamen Constantine maxime, etiam in illa sui sorte venerabilis, quòd quos impensè amamus obseruantia illorum integra est, etiamsi fortuna delapsa est. In abiectos officia gratiora sunt quæ nõ ex misericordia, sed ex honore venerunt. Sed nimirũ rectè à sapientib. ponitur connexio inter se apta virtutũ. sic enim mutuo & opera iuuat, & fructum operæ partiuntur, vt facilè appareat inseparabilis & indiscreta permixtio. Gessisti bellum Imperator maxime, quod tibi non minus onus Vrbis imposuit quàm eiusdem ærumna persuasit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum quàm pietati tributum est, quòd dũ scelestos persequeris, miseros liberasti. constituta enim & in perpetuum Roma fundata est, omnibus qui statũ eius labefactare poterant cum stirpe deletis. non enim (qui bellorum euentus solet esse) per varios & volubiles casus Mars dubius errauit, nec Fortunæ vicissitudo, quæ plerumque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit, sed tãta hostiũ & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello ancipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, vt iam cœperit non virtutis magis quàm integritatis esse victoria. Spectat enim nos ex alto rerum arbiter Deus: & quamuis humanæ mentes profundos gerãt cogitationum recessus, insinuat tamen sese totam seruata diuinitas, nec fieri potest vt cùm spiritũ quem ducimus, cùm tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum se curis abdicauerit, nec inter eorum vitas diiudicet quorum vtilitates gubernat. Illa igitur vis, illa maiestas fandi ac nefandi discriminatrix, quæ omnia meritorum momenta perpendit, librat, examinat, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa pietatem tuam texit, illa inuictum exercitum tuum, tot victoriarum conscientia plenis pectoribus ardentem, tantis insuper viribus iuuit, quantas præstare aut Deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum robora fulmineus miles euerteret, vt quidquid instruxerat diuturni sceleris longa molitio felici congres-

ſione conſumeres. O tuam Imperator nō victoriam magis quàm clementiam prædicandam! Grauate etiam apud animum tuum male pereunt. Inuitus pugnaſti, qui tam facilè vincebas. iamdudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maieſtatis capacem, quòd magnitudo malè crediti muneris extra animi anguſtias effluebat. Quod qui tueri nequeūt, vbi ſub tanto onere fortunæ infirmitas lapſa eſt, faciunt licentiā de poteſtate. Quid ego referam infelicium indigniſſimas cædes? quid inexpletos libidinum paſtus? quid miſeras patrimoniorum direptiones? Sileantur hæc ſanè, non tantùm ne ſopitā malorum memoriam oratio mea ſuſcitet, ſed ne ſanctiſſimas Principis laudes dum aliena vitia depromimus ſermo talis inceſtet. Incremētum quidem adeptæ felicitatis eſt malorum commemorata depulſio, verùm vt in ſegetibus etiamſi multâ quæ humum obſederant induſtriâ releuanda ſunt, laborem tamen purgati ſoli neſciunt qui fructus editos intuentur: ſic Conſtantini laudibus ſatis eſt, dum efflorеſcentia bona cernimus, ne mala excisa reputemus. Ferebas tamen Imperator, ferebas illum in tantis malis ludentem, & cùm omnia tu ſcires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas. Qui ne iniuſtè ſic quidem arma caperes, etſi nondum ab homine laceſſitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. ſed (quod erat conſentaneum clementiæ tuæ) experiebaris remedia meliora, vt quod leniri quàm reſecari malles mitior medicina ſanaret. Quin extorques animo tuo conueniendi ſtudium, & concordiæ voluntatem? ſi concordiam quam veniam appellari fas eſt, cùm qui poteſt vincere optat ignoſcere. Et non dubito quin hanc rationem cæleſtis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione ſua flagrantiſſimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. nulla quippe eſt libido tam vecors, quam non capiat cùm in conſortium temperantia venerit. Deiicit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta eſt. Tergiuerſari atque hærere petulantiam videas grauitate, modeſtia & decore confuſam. Vt appareat te Imp. optime concordia imperanda, non illi impunitatem vexandę Vrbis daturum, ſed leniorem petiiſſe victoriam, cùm malles vitia eius quàm arma ſuperare. Sed profectò nulla vi poſſunt coire quæ naturali diuortio diſſident, nec vlla tam fidelis eſt copula quæ in diuerſum tendentia nexu ſuo teneat. Perpēdit ſcilicet ſecū excellens prudentia tua, eíque ſemper pietas applicata omnes concordiæ cōmoditates, illam eſſe fundamentū ac radi-

cē otij, bonorum ciuium ſeminarium, quietis publicæ ſegetē, & almā pacis altricem. Sed ô quā æger eſt ad honeſtatem recurſus his qui iā gradū ex nequitia protulerunt! Vocas ad ſocietatē, appetitū tuū refugit, aduerſatur, horreſcit, nihil ſibi putat tecū cōmune, quia nihil ſimile eſt; iam certè quieſcere virtuti integrum non eſt. nā bellū animo gerere, armis abſtinentē, non concordiæ ratio eſt, ſed ignaua diſſenſio. Licet non ſit in his ratio deſiderāda, qui ſemel de via præcipites ire cœperūt, mirari tamē nequeo cùm id delatum non amplexus ſit quod impudens eſſet ſi auderet optare. Vtrum Vrbis funeſtam illam lacerationem lētè ac remiſsè te laturum putauit? Sed natura affert vt iniuriæ eius quem diligas etiam ſi re ipſa graues ſunt, fiant tamen amore grauiores. An credidit conſerenda manu non inferiorem? Hoc verò quod opinari non potuerit exitus docuit, cùm ſignis tam ſæpe collatis nihil vnquam quod aut ſpes aucuparetur, aut fortuna promitteret. Dolis (credo) exiſtimauit decipi poſſe. Sed nō virtus tua de cōgreſſione quàm prudētia eſt de fraude ſecurior. quis enim ad præſētiendū ſagacior? quis vigilātior ad videndū? Quis contemplatur prçſētia acrius, vētura prolixius, ambigua certius, captioſa felicius? Nō hinc tecū Lynceus ille certaret, qui (vt poëtæ ferunt) parietū ſepta, & arborū truncos viſu facilè traiiciebat, aut etiā ille quē eadē vetuſtas locuta eſt cū Sicilienſi ſpecula conſtitiſſet, conſpicari ſolitum naues quæ Africæ portū ſubirent, cùm proſpectū hominis nō aër offuſus, quem craſſiorē exhalatio maris faceret, nō tantū diſiunctarū regionū lōginquitas impediret. Cùm ſpes omnis frigere debuerit, & volūtas pacificādi alienata ſit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum, cùm eò dementiæ proceſſerit, vt vltrò etiā laceſſeret quē ambire deberet? O quam acres habes dolorū aculeos cōtumelia quā imponit inferior! ecce enim (prò dolor? verba vix ſuppetunt) venerandarū imaginū acerba deiectio, & diuini vultus litura deformis. O manus impię! ô truces oculi! Ita non caligaſtis? In quo lumen mūdi obſcurabatis meritas ipſi tenebras non imbibiſtis? Commouere tandē conſcia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem aſſequeris cæca dementia? Aboleri hic vultus non poteſt. Vniuerſorum pectoribus infixus eſt, nec commēdatione ceræ, aut pigmētorum fucis renitet, ſed deſiderio efflореſcit animorum. Vna demum Conſtātini obliuio eſt humani generis occaſus. Nūc verò commēdabiliorem iniuria tua faciet patiētiam eius, auidius expetent quem pictura nō reddit. Flagrantiora

tiora sunt animorum desideria cùm oculorum solatia perdiderunt. Nihil profectò grauius, nihil miserius Roma doluisti. Quãuis recõdita altè magis gemeres, & ingestos quotidie luctus callo quodam obduratæ patientiæ sustineres, confessus est se incõsultior dolor, nec timuit deprehendi, & malè clausi signa mœroris per vultus indices exierunt. hoc.n. Roma tot vulnerib. saucia vindicari volebas cùm tam præstãtissimus Princeps iniuriæ suæ negligens vlcisci tuas mallet. Ita ambo, benigni ratiocinatores officiorum, paria fecistis, tu voto, quo solo valebas, ille amore pariter & facultate, vt tantum bonorum tibi tribueret, quantum te sibi velle recognosceret. Pugnasti igitur Imp. coactus quidẽ, sed hoc maximè victoriã meruisti, quia non desiderabas. Optasti pacẽ, sed ignosce si plus omniũ vota valuerũt. Nec illa diuinitus obsecundare cœptis tuis solita in hoc refragata est, sed aliquid & sciẽtia tua nõ cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata est concordia cui erat parata victoria. In ore deniq; est omniũ Galliarum exercitus visos qui se diuinitus missos præ se ferebãt. Et quãuis cælestia sub oculis hominũ venire nõ soleãt, quòd crassã & caligantẽ aciẽ simplex & incõcreta substantia naturę tenuis eludat, illi tamẽ auxiliatores tui aspici audiriq; patiẽtes, vbi meritũ tuũ testificati sũt, mortalis visus cõtagiũ refugerũt. Sed quęnã illa fuisse dicitur species, qui vigor corporũ? quę amplitudo mẽbrorum? quæ alacritas volũtatum? Flagrabãt verendũ nescio quid vmbone corusci, & cælestiũ armorũ lux terribilis ardebat. tales.n. venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebãt, Constãtinum petimus, Constãtino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiã, & cælestia quoq; tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur quòd tibi militabant. Ducebat hos (credo) Constantius pater, qui terrarũ triũphis altiori tibi cesserat, diuinas expeditiones iam Diuus agitabat. Magnus hic quoq; pietatis tuæ fructus, quòd quãuis particeps cæli ampliorẽ se fieri gratia tua sẽserit, & cuius munera in alios influere iã possẽt, in eũ ipsũ tua munera redundarint. Cedat tibi nõ recẽtiũ sæculorũ modò, sed totius memorię vetustas, quãuis illa, recti appetẽs, & nullo vnquã deprauata inofficio, glorietur penes se sanctitatis famã stetisse. Sed nec legũtur præconia hominum vbi quærũtur iudicia diuina. Illi igitur veteres, laudati vitæ moderatores, qui refrenandis cupiditatib. restrictè cõptéq; vixerũt quorum omnis ętas armis cõterebatur, quando tantã in prœlio diuinã opem pro merito integritatis habuerunt?

vt qui longè à virtutibus tuis distant in proximo saltem iustitiæ gradu reponantur. Romano quodam in bello ferunt duos cum equis iuuenes, spectatos forma pariter ac viribus, quia in dimicando præter cæteros insignes fuissent, iussu Imperatoris ad remunerandum requisitos. Vbi nullus inueniebatur, fides habita est diuinos fuisse, quòd laborem sedulo communicauissẽt, laboris pretium respuissent. Equidem historiæ non inuitus assentior. neque enim in hoc veri interpolatrix tenenda quæ se nõ vanam antiquitatis nunciam pollicetur. Sed tamen illi qui hoc Annalium monumentis illigauerunt verebãtur ne apud posteros miraculi fides claudicaret. Estote ô grauissimi autores de scriptorũ religione securi, credamus facta qui maiora nunc sensimus. Magnitudo Principis nostri gestis veterum fidem conciliat, sed miraculum detrahit. Pro auxilij copia negotiorum ratio metienda est. Duo quondam iuuenes, sed nunc exercitus visi. Hoc certè vberius, nec infirmius veritate. Sat argumento duplici fides nixa. Sic Constantinus iuuari meruit, sic debuit ratione seruari. Magnum hoc Imp. maxime, sed de tua pietate non mirum. Adesse tibi in somnibus summam illam maiestatem, quæ te circumflexa tueatur coniectura mentium tenebamus, etsi nondum ad fidem patebat oculorum: etenim cùm mens tua mortali contagione secreta, pura omnis, funditus sincera, vbique se promerendo Deo præstet, cùm gloria tua humanum modum supergressa sit, quis est hominum quin opitulari tibi Deum credat, cùm id & vita mereatur, & rerum gestarum magnitudo testetur? Parumper igitur ab instituto cursu nõ ingrato diuerticulo recedamus. Tenebo hunc orationis modum, vt nec inhumanè de cæteris muta sit, nec odiosè de instantibus obloquatur. Tu Imp. optime, inito Principatu, adhuc æui immaturus, sed iã maturus imperio ostendisti cursũ ætatis nõ exspectandũ in festinatione virtutis. Tu exinde domi militiæq; iuxta bonus, nusquã gradum extulisti, quin vbiq; te gloria quasi vmbra comitata sit. Tu ferocissimis regibus, Ascarico & Comite captis tãta laude res bellicas auspicatus es, vt iã inauditæ magnitudinis obsidẽ teneremus. Vt Herculẽ ferũt tenerũ adhuc atq; lactẽtẽ duos angues manu elisisse, (Vt iã infantulo indoles futuri roboris immicaret) sic tu Imp. in ipsis imperij tui cunabulis, quasi geminos dracones necares, per sæuissimorũ regũ famosa supplicia ludebas. Franci ipsi, præter cęteros truces, quorũ vis cùm ad bellũ efferuesceret vltra ipsũ Oceanũ æstu furoris euecta Hispaniarum etiam oras armis infestas

habebat, ij igitur sub armis tuis ita conciderunt, vt deleri funditus possent, nisi diuino instinctu, quo regis omnia, quos ipse affeceras afficiendos filio reseruasses. Quanquam ad gloriã nostram fecunda malis suis natio ita raptim adoleuit, robustéque recreata est, vt fortissimo Cæsari primitias ingentis victoriȩ daret, cum memoria acceptæ cladis nõ infracta, sed asperata pugnaret. Differamus parumper Italicas expeditiones, quibus Segusiensium ciuitatem, quæ superatis Alpibus Italiæ claustrum obiicit, cùm vi & virtute velutianuam belli refregisses, inde per obiectas acies, per exercitus obuios vsque ad Romana mœnia inoffensus victoriarum impetus percurrit. Quid memorem Bructeros? quid Clamasos? Quid Eruscos, Vangionas, Almanos, Tubantes? Bellicum strepunt nomina, & immanitas Barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes sigillatim, dein pariter armati, conspiratione fœderatæ societatis exarserãt. Tu tamẽ Imp. cùm tantam belli molem videres, nihil magis timuisti quàm ne timereris. Adis Barbaros, & dissimulato Principis habitu quàm proximè poteras cũ duobus accedis. Nũquã est excelsior Principatus quàm cùm se publico submittit officio. Facis verba, spem illorum agitas, & versas crudelitatem, negas te esse præsentem. O verè cæca Barbaria, quæ in illo vultu signa Principis non videris, quem nec sic quidem senseris, cùm intra iactum teli securus sui staret, Constantinum esse! Qui hoc poterat non timere, dubitare quidquam potes per omnia subnixum Deo vadere? Inuictos duces non times, & solus timeris. Tot regna, tot populi, & tantarum nationum cõgregatio indignam se viribus tuis putat, quem credit absentem. Tibi tamen incremẽtum laudis ex multiplicatione terroris est, magnificẽtius cõgregata obteris quàm scrupulosius dispersa sequeris. Innumeræ simul gẽtes ad bellum coactæ, sed vno impetu tuo fusæ, dum collatiuam vim comparãt, compendiosam victoriam præstiterunt. Vno hoc bello, si debitis laudibus immorari vacaret, dies integer conderetur. Nunc ita omnia præteruolans cecidit oratio, vt victoriarum tuarũ non summam euolueret, sed ornamenta monstraret. His rebus semper è rep. gestis tanta vi tantóque successu, vt nunquam virtus tua inuenit, prudentia hæserit, felicitas claudicarit, satis (vt opinor) probatum est perpetuam in te benignæ maiestatis opẽ fluere. Vt cælestes exercitus tui non tunc primò missi, sed tum demum intellecti esse videantur. Talis igitur ad liberandam Italiam & tã tutus accedis, vt cùm res bellica cæcos habeat euẽtus,

in te tamen dimicandi voluntatem pro victoriæ pignore tenebas, etsi abessent auxilia diuina. aderat enim robustus & florens, plenus viriū, animi plenus exercitus, lætus armis, & militiæ munera exequens studio magis quàm necessitate, (quippe tuis stipēdia sunt pauciora quàm prælia. Cùm dico prælia, significo victorias) præterea tam amans tui quàm tibi charus. ignosce enim superba virtus, quantūuis fiduciæ & spiritus capias, amor Principis facit militem fortiorem. Antiqua admodū res est quam proferam, sed non indigna memoratu. Illyrici quondā despicientes Eropi regis infantiā Macedones bello lacesserunt. Et prima quidem congressio secundū illos fuit, verùm Macedones cùm bellum reficerent, regem suum in cunis ad aciem detulerunt. Cùm illos ira, hos miseratio, illos signorum cantus, hos pueri vagitus accenderet, mutata est ratio certaminis, vicerunt qui amore pugnabant. Quanto igitur est amor fidelior accepti beneficij memoria quàm præsumptione futuri, quòd illic præcepta res iuuat, hîc expectata blanditur, tantò tui animosiùs dimicauerunt, qui nō puero spē gratiæ munerabātur, sed Principi post natos homines benignissimo meriti debitū rependebant. Primā igitur Segusiensiū ciuitatē, quā primā iter dederat, victoria facilis amplexa est. Quæ resistendi pertinacia ita in se Imperatoris vim conuertit, vt pietatem tamen nō alienauerit: nam cùm introitus vi manu quæreretur, & portarum inflammatio ignem latè distulisset, cuius facilis per adiuncta contagio partu pestifero valescebat, maxima benignissimi Imperatoris fuit cura, non modò vt incendiū non adiutū senesceret, sed oppressum emori posset, & longè operosior clemētia quàm fortitudo perfecta est, cùm plus in cōseruanda vrbe quàm in capienda fuerat laboris oriretur. Itaq; digrediens sic cupiditatē sui fecit, vt eā ad omne obsequiū non victoriæ metus componeret, sed admiratio lenitatis. Optima aiūt esse remedia quæ ad vsum corrigendi nostri ex aliena calamitate nascuntur, verùm animus prauitate velut morbo impeditus dilectum boni non habet. Ecce iam apud Taurinos venientem pugna grauior expectat, nec Segusiensium vastitas monet vt sibi caueant, nec cogitāt quòd cum Principe res futura sit, quòd neque vis eius resistendi spem faciat, nec mansuetudo rationē. Cāpum latè iacentē tantus miles oppleuerat, vt non improbaret fiduciā qui instructos videret. quæ enim illa fuisse dicitur species, quàm atrox visu, quàm formidolosa, operimento ferri equi atque homines pariter obsepti? Clibanariis in exercitu nomen est.

Superne

Superne omnibus tectis equorum pectoribus demissa lorica, & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus, à noxa vulneris vindicabat. Te tamen Imperator non terruit, nec quòd tanto numero duplicabat armatura terrorẽ, nec quòd vim armis numerus addebat. certum est enim pro negotij modo animosam esse virtutem, quòd ex se rerum captum suum temperat. In paruis propè ad securitatem remissa, in mediocribus modicè intensior, vbi magna venerunt, iuxta magnitudinem exantlandi operis erigitur. Illa armorum ostẽtatio, & operti ferro exercitus, qui imbelles oculos vulnerassent, inuictas mentes excitauerunt, quòd imbutus Imperatoris exemplo totis animis eius miles ardescit cùm inuenit hostem quem vinci deceret. Cataphractos equites, in quibus maximũ steterat pugnæ robur, ipse tibi sumis. His disciplina pugnandi est, cùm aciem arctauerint, seruent impressionis tenorẽ, &, immunes vulnerum, quidquid oppositum sine hęsitatione perrumpãt. Sed tu Imp. prudentissime, qui omnes bellandi vias nosses, opem ex ingenio reperisti, quod tutissimũ est eludere, quòd est difficillimũ sustinere. Deducta acie, in reuocabilẽ impetũ hostes effundis, dein quos ludificãdos receperas reductis agminibus includis. Nihil proderat contra tendere, cùm ex industria tua cederent. Flexum ad insequẽdum ferreus rigor nõ dabat. Ita nostri proditos sibi clauis adoriuntur. Quę grauib. ferratísq; nodis hostẽ vulneri nõ patentẽ cædẽdo defatigabãt, ac maximè capitib. afflictæ quos ictu perturbauerãt ruere cogebant. Tunc ire præcipites, labi reclines, semineces vacillare, aut moribũdi sedilib. attineri, permixta equorum clade impliciti iacere, qui reperto sauciandi loco passim, equitem effreni dolore fundebant. Ad vnũ interfectis, omnib. tuis integris, horrorẽ armorũ ad miraculum victoriæ transtulerunt, quod qui inuulnerabiles habebãtur sine tuorũ vulnerib. interissent. Antoninus, Imperator in toga præstãs, & nõ iners nec futilis bello, cùm aduersum Parthos armis experiretur, visis cataphractis adeò totus in metũ venit, vt vltrò ad regẽ cõciliatrices pacis litteras daret. Quas eũ Rex immodicus animi respuisset, insolẽtia quidẽ Barbari debellata est, sed patefactũ est in his tãtã inesse violentiã, vt ea vincẽdus armis fideret, & superaturus timeret. Quid ego referã post tãtam & tã grauẽ pugnã quòd apud Brixiã magnus quidã & acer equitatus esset, fuga quã visu astutior, & primo impetu tuo pulsus, Veronã vsq; cõtendit ad ꝑsidia maiora? Neq; id dedecori fuit, ꝙ excusati fugiunt qui tibi cedunt. Cõtingat quinimò timi-

ditati mi[illegible]ræ res ostentanda, fuga quæ habuerit dignitatẽ. Ipsa autem Verona, freta immanibus copiis, quas in vnum aduentus tui formido conduxerat, cùm multorum iam cladem accepisset, facta est parumper metu cunctatior, non ratione fidelior. Muris se ab impetu vindicat. Aderat quidem Ruricius, expeditissimus belli, & tyrannicorum Ducum columẽ. Per tota admodum mœnia magna vis hominum, & apud Brixiam plerique iam fracti, vt in corpore cùm aliqua pars ægra est, valetudo omnis contaminari solet, sic illius multitudinis portio malo affecta totum exercitum timoris contagio dissiparat. Quam faciles lapsus infirmitas habet, cùm eam intempestiua mouit audacia, cùm sæpe aliàs, tum maximè in illa obsidione perspectum est. Clausi impetum faciunt, & qui se aliquamdiu latendo à morte defenderant, facta pugnandi causa pœnas eruptionis temerariæ pependerunt. Idémq; Ruricius magna suorũ clade reiectus in mœnia, spe iam lassa, & adhuc mente vesana, cùm se Veronam proripuisset, nouos eôdem egit exercitus, & præcipitante iam die bellum non detrectauit, pugnæ auidior quàm salutis. Sed eum exitus magis quàm merita fefellerunt. nam furorem mors domuit, quem non potuerat considerata ratio, nec victi formido sanare. O nox illa æternis sæculis monumentísq; mandanda, cùm spiris tenebrísq; congressus Fortunæ totum liceret, tu tamen Imp. non intutior tempore quàm adeo tectior, sæuissimo hosti inultus instares, & libertate cædis exultans donum noctis duceres quòd pugnãtem nemo seruaret! Per infestas acies interritus vadis, dẽsissima quæque prorumpis, deiicis, proteris. Mortis decus perdũt quos ignoratus affligis. Nisi quod te ipsa vis tua cogit agnosci. nihil enim te permouent tubarum fractæ voces, horrendus militum clamor, permissa casibus vulnera, illisi cominus gladij, cadentium graues gemitus, arma latè strepentia, & in vnum quendã sonitũ diuersi fragoris acta confusio, quòd hæc omnia aut virtus negligit, aut ira non sentit. Nox ipsa, iustissima bellantibus causa terroris, vehementiorem te agendis stragibus fecerat. quòd solùm enim virtutis tuæ impedimentum est, miserationem tenebræ non habẽt. Vt intelligi liceat quantum illo in bello vis tua perfecerit, pietate non retenta, & maiestate secura. Prælio vix multa nocte confecto, fessus cædibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, sed hostili, ad obsidionis vigilias recurrebas. O Fortuna! O præpotẽs Roma! Quam tu vnquam gratiam pro tantis laboribus referes? Nisi quòd indulgentissimus Princeps, tanquam hoc ipsum tibi debeat,

debeat, eò clariorẽ habet quò maiore labore seruauit. Et quoniã me ad Vrbis commemorationem sors quædam intulit, nõ rerum ordo deduxit, neque reuocare orationem fas est quò iamdudum contenta veniebat, prætereo te Aquileia, te Mutina, cæterásq; regiones, quibus propter insecutas incredibilium bonorum cõmoditates gratissima fuit ipsius oppugnationis iniuria. senserũt enim translatis ad fortissimum Principem fortunarum suarũ gubernaculis quã facilè omnia ad salubrem cursum redirent, quæ ita deferebantur, vt mox aut malorum omnium scopulis illiderentur, aut miseriarum vadis adhærescerent. Prætereo inquam & hæc, & alia complura, quorum est & sigillatim onerosa moles, & omnium simul aceruus onerosior. Nam quæ diducta ferre nequeas, his congregatis subire spei importunioris est quàm fiduciæ prõptioris. Recuperata igitur Italia, hic primus fuit liberandę Vrbis gradus, & ad victoriam facilis accessus, quòd illum semper excedendæ Vrbis visceribus inhærentem ex assuetis latebris vis diuinitatis excussit. In quo quidem tantum momenti fuit ad perficiendæ rei facilitatem, vt non tam gloriãdum sit virtuti tuæ præstantissime Imp. quòd eum viceris, quàm gratulandum felicitati quòd ad pugnam potueris euocare. non enim casu, non fiducia factum putemus, vt vltrò etiam exercitum educeret aduersum eum cuius aduẽtus stridorem ipsum perhorresceret, nisi animũ iam metu deuium infestior Deus, & pereundi maturitas perpulisset. Quòd ita ratio disponendi exercitus docuit illum mẽte perdita, implicatóq; consilio, cùm eũ pugnæ locũ caperet, vt interclusa fuga moriendi necessitatem imponeret, cùm spem victoriæ non haberet. Quod quidem Imperatori nostro optandum largiter fuit, qui hoc vno maximè offenditur, si certamẽ lubricum faciat spes prompta fugiendi. Relaxauerit acies, aut frõs impulsa titubauerit, fiducia manuum ad pedes migrat. Nõ amas Imp. bella, nisi feruentem hostem in gradu suo præcisa fuga teneat, vt aut ferro concidat, aut miseratione seruetur. Apud Tyberim igitur suos instruxit, sic ripæ locatos, vt vltimorum vestigia præsagio quodam euenturæ cladis vnda fatalis allueret, ita verò multitudine suppeditãte, vt vltra quàm visus agi posset extenta acies pertineret, non frons imbecilla tractu inualido duceretur, sed tanta subsidiorum atque ordinum cõfirmatione, vt acies non porrectior quàm robustior murum vtrimq; præberet, quòd eam nec constipatio contraxisset, nec longitudo tenuarat. Prætermittam hoc loco Constantine maxime disponendi mi-

litis tui miram incredibilémq; rationẽ. hoc enim perſequi vellẽ quem tenuiſſet locum cæleſtis exercitus dicam. Quanquam nõ illos arbitror ſtetiſſe niſi tecum. difficillimam enim pugnæ partem tibi deligis, & tãquam pro fortunæ gradu modus virtutum debeatur, ita inter tuos nõ vis Principatu magis excellere quàm labore. Cumulatiſſimum quidem Principis munus eſt, ſi manus etiam ceſſet, non ceſſaſſe cõſilio, ſed tu non ſegnior gerere quàm iubere, ſimul exercitus tuos monito regis, opere iuuas, incendis exemplo. Quod hîc etiã facis prõptius quàm in cæteris prælijs, quòd in præſenti erat tam ampla pugnæ merces quàm pugnator illuſtris, & ſtatim Roma victoris. Cuius rei cùm imaginem cepi, dicturus horreſco. Inuadis primus aciem, ſolus irrumpis. Obumbrant euntem telorum irriti iactus, ſonat ictibus vmbo ſecurus. His quos cum trabalis haſta deiicit inſultans ferus proterit. Fulget nobilis galea, & coruſca luce gemmarũ diuinũ verticẽ monſtrat. Auro clypeus, auro arma collucent. O quantam vim poſſides virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas quàm decoris! Secuti hunc ardorẽ fortiſſimi milites, & dignos ſe ductu eius imperióq; teſtati, ſic viritim laborauerunt, quaſi sũma res ſingulorũ manu niteretur. Non cõmemorabo hîc tectas cõtinuis ſtragib. ripas, nõ oppletũ aceruis corporũ Tyberim, & inter congeſtas altè cadauerum moles ægro nixu ac vix eluctantib. gurgitib. exeuntem, quódque illum ipſum tyrannum non mors virilis, ſed fuga turpis prodidit, & dignum ignauiæ & ſæuitiæ exitu fluctus ſanguinei necauerũt. Perſtringi hæc ſatis eſt, quòd & pridie prolixius mihi dicta ſunt, neque pro dignitate exequi copia eſt, & ne pugna raptim geſta diutius narrata quàm confecta videatur. O ſi nunc mihi facultas daretur ſermonis pro rerum dignitate figurandi! Adhiberẽ omnes floſculos, & abuterer exquiſito quodam lepore ac venuſtate dicendi. Iam ſtrepitus Martij, iam turbarum ſonores feſtis & reſultanti fauore mutantur. Dicendus eſt in Vrbem ingreſſus Imperatoris, & in exprimendo S.P.Q.R. maximo gaudio ingrata niſi & ipſa laſciuiat oratio. Nullus poſt Vrbẽ cõditã dies Romano illuxit imperio, cuius tam effuſa támq; inſignis gratulatio aut fuerit, aut eſſe debuerit, nulli tam læti triumphi, quos Annalium vetuſtas conſecratos in litteris habet. Non agebantur quidẽ ante currũ vincti duces, ſed incedebat tandem ſoluta nobilitas. Non coniecti in carcerem Barbari, ſed deducti è carcere Conſulares. Non captiui alienigenę introitũ illũ honeſtauerũt, ſed Roma iã libera. Nihil ex hoſtico accepit, ſed ſeipsã recu-

recuperauit,nec præda auctior facta est,sed esse præda desiuit,& (quo nihil adiici ad gloriæ magnitudinem potest)imperium recepit quæ seruitium sustinebat. Duci sanè omnib.videbātur subacta vitiorum agmina,quæ Vrbē grauiter obsiderant. Scelus domitum,victa Perfidia,diffidens sibi Audacia & Importunitas catenata,Furor vinctus, & cruenta Crudelitas inani terrore frendebat,Superbia atque Arrogātia debellatæ,Luxuries coërcita, & Libido constricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum suū tyranni ipsius teterrimum caput, ac (si qua referentib.fides est) suberat adhuc sæuitia,& horrendæ frōtis minas mors ipsa nō vicerat.Iniiciebantur vulgò contumeliosissimæ voces.nā & ludibriis oppressoris sui auspicari libertatem iuuabat,& mira voluptate cōceptus è vita terror insultatione interitus obterebatur. Quis triūphus illustrior? quę species pulchrior? quę pōpa felicior? Dicā itaq;Imp. quo vno satis mihi videor diuinā gloriam tuā significaturus. Quod in illo turpitudinū notas extinxeras,tot in te laudum insulæ refulserunt. Fraudari indulgentissimus Princeps nemo voluit , quominus omnia quò odium eius persuaserat spectaculum tyrannici funeris expiaret. Vbique iam quidem lætitiam gestæ rei diffuderat Fama velox,& ad celeritatem nuncij pennata Victoria,insequebatur tamen vberiore cum gaudio ipsius rei fructus , quòd ad animum languidius accedunt quæ aurium via manant quàm quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam concursus hominum excitabantur , tantæ ex oppidis effusiones, vt facilè anteacti terroris testificatio in præsenti exultatione luceret. Pari studio missum eiusdem tyrāni ad permulcendam Africam caput, vt quam maximè viuus afflixerat laceratus expleret.Et nondum satis tempestiuo mari, affuerunt tamen nauigantib. felices auræ, & fluctus secūdi,beatissimámq; victoriā ipsa etiam elementa iuuerūt. Caput,in quo titulus tātæ laudis circumferebatur,reddidit Tyberis, prosecuti sunt venti, maria seruarunt. Quonam modo te potens Africa,quanto lætitiæ fremitu, quàm insolenti voluptate iactasti ? nihil quippe est immoderatius quàm post longam tristitiam repens gaudium. Impetu suo feruet , nec vt primum liberum continuò defecatum , statim purum est. nam vt fistulæ cum vi diu interceptæ sunt, exitu dato quô largiores , eô crassiores aquas euomunt, sic vota hominum metu interclusa turbidè aliquid egerunt cùm cumulata ruperunt. Hæ victoriarum gratulationes. Nec minus vberes fructus reliquarum virtutum fuerūt.Implicatam quidem

atque obsitam Vrbem grauissimis malis euoluerũt indefessa vis, atque eximia fortitudo. sed quantum boni prudentia excogitauit, benignitas & clementia contulerunt. Quorum quid magis iuuerit difficilis æstimatio est. nam & calamitate obsessis finis est, voti miseria liberari, & mox facultas miseriarum parum grata est, nisi lætitia consequatur. Ita pro se quæque officiis suis functæ fortitudo & liberalitas Imperatoris, cumulatissimam Vrbis beatitudinem exhauriendæ, & congerendis commodis reddiderũt. Facilior quidem & multo procliuior lædendi quàm commodãdi semper est via, vulnerare integrum quàm sauciato mederi, dissipare rapta quàm diuulsa componere, cessit tamen rerum hæc conditio Principi nostro. nam quidquid mali sexennio toto dominatio feralis inflixerat, bimestris ferè cura sanauit. Sanauit dico? Redintegratio status pristini permulcendo dolori satis est, nõ & arcessẽdæ gratulationi, nec amplius postules quàm vt eum sui non pœniteat, qui solitario modo id egit, vt recuperatis quæ amiserat non doleret, sed etiam vt nouorum adoptione gauderet. Prætereo priuatim reddita omnibus patrimonia quos illa monstrosa labes extorres domo fecerat, prætereo inquam, quia vix sufficit oratio facta publicè explicare. Quãquam ex singulis sint augumenta reip. & quidquid in eã conferatur id omne proportione permanat, & vicissim necesse est quod sigillatim omnes adipiscuntur in commune reip. redundare. Iam illa vix audeo de tanto principe commemorare, quòd nullam matronarũ cui forma emendatior fuerit boni sui piguit, cùm sub abstinentissimo Imp. species luculenta non incitatrix licentiæ esset, sed pudoris ornatrix. Quæ sine dubio magna, seu potius diuina laudatio sæpe in ipsis etiã philosophis non tã re exhibita, quàm disputatione iactata. Sed remittamus hoc Principi nostro, qui ita tẽperantiam ingenerare omnibus cupit, vt eam nõ ad virtutũ suarũ decus adscribendã, sed ad naturæ ipsius honestatẽ referendã arbitremur. Quid? faciles aditus, quid? aures patiẽtissimas, quid? benigna responsa, quid? vultum ipsum augusti decoris grauitate, hilaritate permixta, venerandum quiddam & amabile renidẽtem quis dignè exequi possit? Quarum rerum miraculo sic omnes deuinciebantur, vt non tam omnes dolerent quòd illum tyrannũ ita diu tulerant, quàm quòd tali Principe tam serò fruerentur. Longum est ex illo percensere beneficia Principis, quæ in vrbem sine modo redeuntia contexta eius benignitate fulserunt, ita infinita numero, commodis magna, vt nunquam obliuione gratiam

obductura

obductura sit vel multitudo omnium, vel vtilitas singulorum. Sensisti Roma tandem arcem te omnium gentium, & terrarum esse reginam, cùm ex omnibus prouinciis optimates viros Curiæ tuæ pigneraueris. Vt Senatus dignitas non nomine quàm re esset illustrior cùm ex totius orbis flore constaret. Populi verò Romani vis illa & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata non licentia effrenis exultat, non abiecta languidè iacet, sed sic assiduis diui Principis monitis temperata est, vt, cùm ad nutum eius flexibilis & tenera ducatur, morigeram se non terrori eius præbeat, sed benignitati. placidam quippe rerum quietem, & profundum Vrbi otium gentes perdomitæ condiderunt. Vacat remissioribus animis delectamenta pacis adhibere. Celeberrima quæ Vrbis nouis operibus enitescunt, nec obsoleta modò per vetustatem rediuiuo cultu insigniuntur, sed illa ipsa quæ antehac magnificentissima putabantur, nunc auri luce fulgentia indecoram maiorum parsimoniam prodiderunt. Idcirco ipsæ maximæ sublimes porticus, & rutilantes auro columnæ tantum inusitati ornatus dederunt, vt illò non minus cupidè conueniatur loci gratia quàm speculi voluptate. Tantorum Roma compos bonorum, quæ quidem ei sunt cum toto orbe communia, habuit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Cæsaribus nobilissimis habet, eorúmque fratribus, quorum iam nomina ipsa veneramur, etsi vota nostra iterum proferuntur. Nec Lacedæmoniis magis licuerit hoc instituto remp. tueri suam, cùm regem nisi ex stirpe Herculis non haberent. tuos Constantine maxime, tuos liberos, ac deinceps nepotes tecum optat, vt tanto à pluribus petantur quanto ad maiora nascuntur. Declarant ecce rationem cupiditatémque votorum facta Crispi, Cæsarum maximi, in quo velox virtus ætatis mora non retardata pueriles annos gloriis triumphalibus occupauit. Cuius ita iam vberes scatent laudes, vt plenæ possent videri, nisi cœpisse & patrem cogitaremus. Qui quidem nunc nobilissimus Cæsar venerandi patris, fratrum, suorúmque omnium fruitur aspectu, séque fruendum omnibus præbet. Cruda adhuc hyeme iter gelu intractabile, immensum spatio, niuibus infestum, incredibili celeritate confecit. Vt intelligamus alacritatibus nihil asperum, qui ipsam quam à suis petebat tam laboriosam instituerit voluntatem. Quæ tuum Constantine maxime mite pectus inundauit gratulatio, cui tanto interuallo videre filium licuit, & videre victorem? Narrauit vtique exhau-

ſta bella, & hoc ad ſuam gratiam, non ad ſui oſtentationem, qualis excipiendo hoſte, quàm reſiſtenti vehemens, quàm facilis ſupplicanti. Audiuit frater intentus, & puerilem animum ſpes læta & blanda gaudia titillarunt: cúmque miraretur fratrem, etiam ſibi fauit, quòd ex annis eius quàm proximus tantæ gloriæ eſſet agnouit. Nunc te Conſtantine maxime omnes rogamus, cùm præſentem laudaueris, cùm iam reip. flagitanti, cùm Gallis deſiderantibus reddes, iterum atque iterum moneas reuertentem (neque enim perſuaderi facilè poteſt) & ſi quando armis veſtris contuſa Barbaria aliquid tamen mouerit, ſit ille animo, ſit conſilio tui ſimilis. Temperet modò dextræ, manui parcat, & ſit aliquid (quæſumus) in quo te iterum nolit imitari. Te verò Conſtantine Cæſar, incrementum maximum boni publici, quibus modis amplectitur Romana felicitas, quæ de te tantum expectat quantum nomine polliceris? Et licèt ætas adhuc euocet ab imitatione virtutis paternæ, iam tamen ad pietatem eius natura deducit. Iam maturato ſtudio litteris habilis, iam felix dextera fructuoſa ſubſcriptione lætatur. Delegat multa indulgentiſſimus parens, & quæ per te concedit referri ad gratiam tuam mauult. Quid igitur his temporibus fortunatius, quàm beneficio Conſtantini maximi, qui tam maturè nobis Cæſares dedit, vt vtamur maximis eorum commodis, & integra ætas ſuperſit? Nihil imminuitur, & plurimum ſumitur. Vt cùm res largiter ſuppetat, ſpes tamen illibata permaneat. Quinquenniis igitur feliciter inchoatis, decennia Cæſarum nobiliſſimorum, vltra poſteros noſtros extendenda, quàm impensè rogare & orare nos conueniat ipſis bonis temporum, & reip. vtilitatibus admonemur. Iacet in latere Galliarum, aut in ſinu tuo fuſa Barbaria, per ſe ipſa potens natio, & poſt Romanam magnitudinem in terris ſecunda. Amicitiam tuam Conſtantine maxime non minùs trepidè, quàm amabiliter petiuerunt. Nulla in terris tam ferox natio eſt quæ te non metuat, aut diligat. Omnia foris placita, domi proſpera. An non vbertate, fructuum copia exornatæ mirandum in modum, ac propè de integro conditæ ciuitates. Nouæ leges gerendis moribus, & frangendis vitiis conſtitutæ. Veterum calumnioſæ ambages reciſæ captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt. Pudore tuo munita coniugia. Securæ facultates ambitione ſui gaudent, nec aliquis habendi quàm plurimum metus, ſed in tanta bonorum affluentia magna verecundia non habendi. Hic denique ſta-

tus

tus rerum est, vt obtinendæ potiùs felicitatis votum geramus quàm augendæ cupiditatis. Vnum modò est quo fieri posset Roma felicior, maximum quidem, sed tamen solum, vt Constantinum, conseruatorem suum, vt beatissimos Cæsares videat, vt fruendi copiam pro desiderij modo capiat, & nos alacris excipiat, & cùm reip. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.

EVMENII PANEGYRICVS FLAVIENSIVM NOMINE CONSTANTINO AVGVSTO dictus.

SI Flauia Æduorum, tandem æterno nomine nuncupata, sacratissime Imp. commouere se funditus, atque huc venire potuisset, tota profectò coram de tuis in se maximis pulcherrimísque beneficiis vna voce loqueretur, tibíque restitutori suo, immò (vt verius fatear) conditori in ea potissimum ciuitate gratias ageret, cuius eam similem facere cœpisti. Sed quoniam non potest, gestit animo, quę Natura non patitur, clamorésque suos quibus quotidie laudes tuas tollit in cælum exaudiri à te non sinit interiecta longinquitas sua, (id quod fieri dicebat) gaudiorum patriæ meæ nuncium sponte suscepi, vt essem iā non priuati studij litterarū, sed publicæ gratulationis orator. volui.n. sacratissime Imperator, cùm in illo aditu Palatij tui stratū ante pedes tuos ordinē indulgentiæ tuæ voce diuina, porrectáq; hac inuicta dextra subleuasti, Numini tuo gratias agere. Nec mihi verba quāuis imparata defuisset, (quis.n. aut præparare se ad beneficia tā insperata potuisset, aut

ab tanta gratulatione cohiberet?) sed habui rationem loci ac tẽporis, ne meus ille ardor animi, studiúmque dicendi tibi quidem (quod mihi ad immortalitatẽ sufficeret) probaretur, sed propter assistẽtiũ paucitatem minùs quàm te dignũ esset iret in populo, sed te vno die de salute nostra multa tractantem moraretur oratio, quæ pro magnitudine meritorum tuorum festinare non posset. Nunc itaq; cùm in hac vrbe, quæ adhuc assiduitate præsentię tuæ præ cæteris fruitur, (habebit enim felicitas æmulã Flauiam nostram) totus tibi amicorum tuorum comitatus, & omnis imperij apparatus assistat, & cùm omnes homines omnium ferè ciuitatum aut publicè missi, aut pro se tibi supplices adsint, dicam Imperator ea quæ libenter agnoscas, & cæteri nobis indulta non crederent, nisi te cognoscente dixissem. Primum est autẽ, sacratissime Imperator, in agendis gratiis ostẽdere id quod indultum sit, non fortunæ felicitatis, sed iustæ fuisse clementiæ. nam cùm omnes homines coràm non indigentes iuuare boni sit Principis, tum præcipuè bene meritis & grauiter affectis subuenire sapientis est. Quod cùm ostendam non tam studio prædicandæ patriæ meæ, quàm officio demonstrandæ prouidentiæ, tum potissimè beneficiorum tuorum magnitudinem prosequar, tuam maiore voto quàm ingenio. Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Æduis se postulet anteponi? Qui primi omnium inter illas immanes & Barbaras Galliæ gentes plurimis Senatus consultis fratres populi Rom. appellati sunt, & cùm à cæteris Rhodano ad Rhenum vsque populis ne pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli & consanguinitatis nomine gloriati sunt, & nuper (vt media prætercam) Diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias soli vocauerunt, & ante paucissimos annos (quod maximè prædicandum) plurima patris tui beneficia partim rebus effecta perceperunt, partim animo significata lætantur. Fuit olim Saguntus fœderata, sed cùm iam tędio Punici belli nouare imperium omnis cuperet Hispania, fuit amica Massilia, protegi se maiestate Romana gratulabatur; imputauere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Ædui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua & simplici charitate fratres populi Rom. crediti sunt, appellaríque meruerunt. Quo nomine præter cætera necessitudinum vocabula & communitas apparet, & dignitatis æqualitas. Deinde cùm finitimæ nationes ipsi illi Romanæ fraternitati, non gloriæ inuidentes, & vsque in perniciem sui odiis

incitatæ, Germanos ſibi auxiliarios dominos inuocaſſent, princeps Æduus in Senatum venit, rem docuit, cum quidem oblato cõſenſu minus ſibi vindicaſſet quàm dabatur, ſcuto innixus perorauit. Imperata ope, Romanum exercitum, Cæſarémque cis Rhodanum primus induxit. ſemita enim Galliæ vſque ad id temporis Tranſalpina Gallia nominabatur. Sed enim Ædui totum iſtud quod Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, cunctis Alpibus continetur, Romano imperio tradiderunt, hibernis hoſpitaliter præbitis, ſuppeditatis largiter commeatibus, armis fabricandis, pedeſtribus, equitum copiis auxiliantibus. Ita in vnam pacem ſociatis omnibus Celtarum Belgarúmque populis, eripuere Barbaris quidquid iunxere Romanis. Dicet aliquis, Vetera iſta ſunt. Et quidem hoc ſanctiora quòd vetera. bonis enim meritis cum ætate dignitas & pondus accedit. Atque vt magno natu parentes magis magíſque in dies veneramur & colimus. fratrum verò æqualitas, & liberorum ſoboles blandiore licèt, leuiore tamen animos tangit affectu, ita beneficia antiqua grauiora ſunt, quamuis præſentia ſuauiora videantur. Sed tamen ſi illa vetuſtate obſoluerunt, quid hæc recentia quæ pueri vidimus? Attende (quæſo) quanti ſit Imperator quòd diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias primi ſollicitauerunt, expectantéſque eius auxilium, ſeptem menſibus clauſi, & omnia inopiæ miſeranda perpeſſi, tum demum irrumpendas rebellib. Gallicanis portas reliquerunt cùm feſſi obſeruare non poſſent. Quòd ſi vobis, & conatibus Æduorum Fortuna fauiſſet, atque ille reip. reſtitutor implorantibus nobis ſubuenire potuiſſet, ſine vllo detrimento Romanarum viriũ, ſine clade Catalaunica compendium pacis reconciliatis prouinciis attuliſſet fraternitas Æduorum. Ob hæc igitur merita & priſca diuus pater tuus ciuitatem Æduorum voluit iacentẽ erigere, perditámq; recreare, non ſolùm pecuniis ad calendaria largiendis, & lauacris quæ corruerant extruendis, ſed & methycis vndique transferendis, vt eſſet illa ciuitas prouinciarũ velut vna mater, quæ reliquas vrbes quodammodo Romanas prima feciſſet. Dixi quàm bene meritis Æduis ſubueneris Imperator, ſequitur vt dicã quàm grauiter afflictis. Qui locus nimium quantum plus mihi ſuppeditaret orationis ſi fas eſſet, audiẽte te, rebus triſtiorib. immorari. Vt igitur in prædicandis laudib. patriæ meæ verecundia modum fecit, ne arroganter inſurgerem, ita in commemorandis eiuſdem malis & meus dolor, & tuarum aurium conſuetudo co-

hibebit. nihil enim libenter audis, nisi quos pro tuis gratuleris. Sed tamen (quæso) Imp. iniunge patientiam sensib. tuis, vt quemadmodũ præstantes scientia medici non aspernãtur vulnera inspicere quæ sanant, ita nunc tu paulisper audias Æduorũ labores quos sustulisti. neq; enim potes sine experimento misericordiæ ad laudem clementiæ peruenire. Iacebat illa ciuitas nõ tam innixa Romanis, quàm virium defectione prostrata, ex quo eam noui censûs examinauerat acerbitas. Nec tamen iustè queri poterat, cùm & agros qui descripti fuerant haberemus, & Gallicani cẽsus communi formula teneremur, qui fortunis nemini possumus æquari. Quo magis Imp. clementiæ tuæ gratias agimus, qui remediis sponte concessis fecisti, vt quod nõ poteramus iure petere, iustè obtinuisse videamur. habemus enim (vt dixi) & hominum numerum qui delati sunt, & agrorum modum, sed vtrũque nequam hominum segnitia, terręque perfidia. vnde.n. nobis Remus, aut Neruius, aut ipse ille de proximo Tricassinus ager, aut arator, quorum reditus cum labore contendũt? Quanquam meritò quiuis si ignoscat ipsis cultoribus, quos piget laborare sine fructu. siquidem ager qui nunquam respondet impendiis ex necessitate, deseritur etiam inopia rusticanorum, quibus in aëre alieno vacillantibus, nec aquas deducere, nec siluas licuit excidere. Ita quidquid olim fuerat tolerabilis soli aut corruptum est paludibus, aut sentibus impeditum. Quinetiam ipse ille pagus Arebrignus manu seritur inuida, cuius in loco vitiũ cultura perspicua est. nam retro cætera, siluis & rupibus inuia, securarũ sunt cubilia bestiarum. Illa autem quæ subiecta & vsque Ararim porrecta planities fuit quidem (vt audio) aliquando iucunda, cùm per singulorum fines continua cultura procursus fontium vallibus patentibus euehebat, nunc autem interclusis vastitate meatibus, quidquid humilitate sua fuerat vberius in voraginem & stagna conuersum. Ipsæ deniq; vineæ, quas mirãtur ignari, ita vetustate senuerunt, vt culturam iam pæne nõ sentiant. radices enim vitium, quarũ iam nescimus ætatem, millies replicando congestæ, altitudinem debitam scrobibus excludunt, & ipsam propaginem non debitam, sed obtectam perdunt imbribus eluendam, & Solibus perurendam. Nec possumus (vt Aquitanis, aliísque prouinciis familiare est) nouis vitibus locum vbique metari, cùm suprà saxa perpetua sint, infrà humilitas ruinosa. Nam quid ego de cæteris ciuitatibus illius regionis loquar, quibus illacrymasse te ipse confessus es? vidisti enim non vt per

agros

agros aliarum vrbium, omnia ferè culta, aperta, florentia, vias faciles, nauigera flumina ipsas oppidorum portas alluētia, sed statim ab eo fluxu è quo retrorsum via ducit in Belgicam vasta omnia, inculta, squalentia, muta, tenebrosa, & vt militaris via sit cōfragosa, & alternis montibus ardua atque præceps, vt vix semiplena carpenta, interdum vacua transmittat. Ex quo sæpe accidit vt obsequia nostra tarda sint, cùm paruarum frugum nobis difficilior sit euectio quàm cęteris plurimarum. Quo magis Imp. pietati tuæ gratias agimus, qui cùm scires itinerum regionū nostrarum aditum atque aspectum tam fœdum támque asperum, tum illò deflectere, & vrbem illam sola opis tuæ expectatione viuentem illustrare dignatus es. Boni Principis est libenter suos videre felices, sed melioris inuisere etiam laborantes. DI boni! quisnam ille tum nobis illuxit dies (iam enim ad prædicanda remedia ordine Numinis tui superuenit oratio) cùm tu (quod primum nobis signum salutis fuit) portas ipsius vrbis intrasti? quæ te habitu illo in sinum reducto, & procurrentibus vtrinque turribus amplexu quodam videbantur accipere. Miratus es Imp. vnde se tibi tanta obuiam effunderet multitudo, cùm solitudinē ex vicino monte vidisses? Omnes enim ex agris omnium ætatum homines conuolauerunt, vt videret quem superstitem sibi libenter optarent. quod enim ad propagandos aliorum Principum solenni verborum more iuratur, tibi Constantine soli, vltra omnium nostrûm fata victuro, securè vouemus, cui tam longa ætas propria debeatur. Magna est profectò vis post diuturnam ægritudinem atque mœstitiam surgentium gaudiorum. Caluit in nobis vltra vires nostras animus ad lætitiam, vt quodam præsagio futuræ felicitatis elati tātā te exultatione suscepimus, quasi iam indulgentiam quam vsurus eras haberemus. Exornauimus quibus in Palatium peruenitur, paupere quidem suppellectile, omnium signa collegiorum, omnium Deorum nostrorum simulacra pertulimus, paucissima clarorum instrumenta modulorum, per compendia sæpius tibi occursura pertulimus. Diuites nos crederet qui veritatem studio æstimaret. Sed enim prouidentiam tuam latere non potuit quamuis bene dissimulata paupertas: intellexisti officiosam & honestam inopum vanitatem. Spōte nos ad Numinis tui aditum vocas, sponte affari, quod opus desideraremus interrogare dignatus es. Hæc sunt Imperator vera beneficia, quæ non precibus efflagitata, sed ex voluntaria tua benignitate proueniunt, & citra vllam petendi molestiam adi-

piſcendi voluptatem dederunt. neque enim parui negotij eſt Imperatorem totius orbis pro ſe peculiariter rogare, ſub tantæ maieſtatis affectu perfricare frontem, vultum componere, confirmare animũ, verba concipere, trepidanter dicere, apte deſinere, expectare reſponſum. Has omnes difficultates Imperator verecundiæ noſtræ remiſiſti, non ſolùm vltrò percunctando quid remedij poſceremus, ſed etiam tibi ipſi ſuggerendo quæ nos tacebamus, dum nos iacentes ad pedes tuos clementiſſimo attollis afflatu. Vidimus minimam tuam humentibus oculis eminentem. Ibant per hæc ora lacrymæ, nobis ſalutares, tibi glorioſæ, & nos inuicem iam dolore diſcuſſo flebamus gaudio. nam ſicut agros diuturno ardore ſitientes expetitus votis imber vbertat, ita lacrymæ tuæ pectora noſtra gaudiis irrigabant. Vt quamuis nefas eſſet te flente lætari, vinceret tamen gratulatio religionem, cùm lacrymæ illæ pietatis eſſent indices, nõ doloris. Et hæc quidem nobis ad ſummam gratulationem ſufficere potuiſſent, etſi remediorum noſtrorum ſpem diſtuliſſes, & quibus nos opibus leuaturus eſſes dubium reliquiſſes, ſed tam prompta in te eſt natura bonitatis, vt quod pia mente conceperis ſtatim voce declarares. Sic ingenui largíq; fontes vt vbiq; poſſint ire feſtinant, ſic celeriter in terras cœlo miſſa perueniunt, ſic denique diuina illa mens quæ totum mundum hunc gubernat quidquid cogitauit illud fecit. In quo tamen, Imperator, ſi cõcilium amici callidioris admitteres, eſſet quod fortaſſe reprehenderetur, nimium te ſcilicet facilè ea quæ ſis tributurus aperire, & ſine vllo artificio citò promere, quæ ſperari diu debeant. Neſcis Imperator tua cõmendare beneficia, præſtandi celeritate occupas tempus optãdi. Sed enim indulgentiæ celeritate viciſti Imperator ipſa elemẽta quibus animam viuimus. Diu venturi hominis paratus optatur, diu vagitus inconditi locuturam differunt vocem, diu fruges hiems cohibet, ver elicit, ęſtas flore ſolidat, calor maturat; tu nobis vitam pariter totam dediſti, tu fructus meritorum tuorũ ſtatim nos metere, & in conditis referre iuſſiſti. Releuaturus cenſum, definiſti numerum. Reliqua debita remiſſurus, quantum deberemus interrogaſti. Quæ interrogatio manifeſta promiſſio fuit. nã cùm is qui omnia poteſt quid ſibi debeatur interrogat, non curioſè percunctatur vt ſciat, ſed liberaliter cupit audire quantum remittat. Separatè igitur vtique dicam. neque enim quaſi per ſatyram confundenda ſunt tua beneficia. Septem milia capitum remiſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum, & tamen

vtrum

vtrum sufficeret hoc nobis sæpius requisisti. O nos vtrúmque verecundos dicam nimium, an satis gratos? qui reticuimus, hæsimus, indulgentiæ tuæ amplè fluenti modum fecimus. Plus adhuc præstare cupiebas, si ausi fuissemus exposcere. Quantum sit hoc Imp. beneficium, quàm necessarium nobis, quàm vtile etiam deuotionis officiis, non queo satis dicere. Remissione ista septem millium capitum vigintiquinque millibus dedisti vires, dedisti opem, dedisti salutem, plúsque in eo consecutus es quod roborasti quàm recidisti in eo quod remisisti. Quater tantum ter firmum certúmque redditum est. Id quod irritò petebatur. siquidem desperatio perferendi debiti etiam id quod dari poterat inhibebat, nec erat ratio conandi, cùm non esset spes vlla complēdi. O diuinam Imp. tuam in sananda ciuitate medicinam! Sicut ægra corpora & onerata stupentium torpore membrorum resecata aliqua sui parte sanantur, vt imminuta vigeant quæ exacerbata torpebant, ita nos nimia mole depressi leuato onere consurgimus. Nescit taxare indulgentiam tuam qui te putat septem millia capitum sola donasse. Donastí omnia quæ stare fecisti. quanquam enim adhuc sub pristina sarcina vacillemus, tamen leuior videtur, quia nemo præfertur. Exonerandi præsumptio dat patientiam sustinendi. Certè & tum liberi parentes suos chariores habent, & mariti coniuges non grauatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur. Ita omnium pietas olim fessa respirat, & suos quemque iuuat numerare securum, cùm plures adiuuant obsequia paucorum. Quo magis spe futuri temporis eleuamur. Recreatur animus securitate præteriti, remissisque reliquis nihil est quod respectandum timendúmque sit, quod aliquid virium venturis pēsitationibus necet. Ita duorum temporum, quæ sunt maxima, molestia liberati sumus, vnum, atque id minimum, breui labore transigimus. nam cùm præteritum tempus pro modo suo longum, futurum autem infinitum sit, præsens tempus breue, & semper in partem vtramque mutabile, cùm & à præterito relinquatur, & transeat in futurum, vnus hic annus propè sensum non habet difficultatis, duorum temporum indulgentiis coarctatus, & quasi terminus quidam positus felicitati & vtriusque confinij, qui nos & in præterito liberos facit, & in futuro securos. Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lustrum omnibus lustris felicius! O lustrum quod meritò hanc imperij tui æquauit ætatem! Nobis ergo pręcipuè te principem DI creauerunt, qui-

bus singulis hæc est nata felicitas ex quo tu imperare cœpisti. Quinquennalia tua nobis etiam perfecta celebranda sunt. illa enim quæ te incipiente suscepta, omnibus populis iure communia, nobis hæc propria quæ plena sunt. Præclara fertur Catonis oratio de lustri sui felicitate. iam tunc enim in illa vetere rep. ad Censorum laudem pertinebat, si lustrum felix condidissent, si horrea messis implesset, si vindemia redundasset, si oliueta larga fluxissent. Quid ergo nos conuenit gratulari de hoc indulgentiæ tuæ lustro? lustro, quo licèt nulla frugum cessarit vbertas, fecisti tamen vt omnia videantur fuisse largiora quàm fuerint. valet enim nos tantum habuisse quantum debere desinimus, valet plena fuisse horrea, plenas cellas, cùm in nullis reliquis hæreamus. Hoc nobis est ista largitio, quod terra mater frugum, quod Iuppiter moderator aurarum. Quidquid illi parcius dederunt, nobis tamen ex beneficio tuo natum est. Quænam toto orbe terrarum auri argentíque metalla tam larga sunt? quis Tagus, quísve Pactolus tanto fluxerunt auro, quantum liberalitate tua consecuti sumus? nos enim maioris est muneris abs te accepisse, quinimmò quanto est durius extorqueri quod proprium fuerit, quàm non acquirere quod fuerit alienum, tanto dulcior est remissa soluendi necessitas quam lucrandi optata commoditas. Quam multi, Imp. Auguste, quos inopia latitare per saltus, aut etiam in exilium ire compulerat, ista remissione reliquorum in lucem exeunt, & in patriam reuertuntur, desinunt pristinam accusare pauperiem, desinunt odisse agrorum suorum sterilitatem, resumunt animos operi, præparant culturam, melioribus annituntur auspiciis, reuisunt domos, referunt dona templis? Præsertim cùm tu omnium nostrorum cõseruator adueneris, & quasi illa maiestatis tuæ comes & socius, flagrabit tota ciuitas, gaudiis perstrepet, & cùm proficisceris fortasse retinebit. dabis enim veniam, amoris nostri contumeliam feres. Omnium sis licèt dominus vrbium, omnium nationum, nos tamen & nomen accepimus tuum iam, non antiquum. Bibracte quidem hucusque dicta est Iulia Polia Florentia, sed Flauia est ciuitas Aeduorum.

EVMENII PANEGYRICVS CONSTANTINO CONSTANTII FILIO DICTVS.

Acerem, ſacratiſſime Imp. quod paulo antè mihi plerique perſuaſerunt, vt, quoniam maieſtas tua hunc mediocritati meę diem, dicto in iſta ciuitate celeberrimum, ad dicendum dediſſet, de eo ipſo ducerem ſermonis exordium, niſi me ab hoc duplex ratio reuocaret, conſiderantem neque mediæ ætatis hominem oſtentare debere ſubitam dicendi facultatem, neque ad aures tanti Numinis quidquam, niſi diu ſcriptum, & ſæpe tractatum afferri oportere. nam qui apud Imperatorem populi Romani dicit ex tempore, quantum ſit, non ſentit imperium. Huc accedit quòd iam ſatis multi ſunt, qui me putant nimium multa dicturum: idque (vt arbitror) non ex ingenio meo, (quod mediocre eſt) ſed ex laudum veſtrarum copia metiuntur. Quorum ego expectationem, inuitus licet, fallam breuitate dicendi. re vera enim cogitaueram plura quæ dicerē, ſed malo orationem meā reſpuere. Itaq; primū illud cōpendium faciam, quod cum omnes inuictiſſimi Principes, quorum cōcors eſt & ſocia maieſtas, debita veneratione ſuſcipiam, hunc tamen quantulumcunque tuo modò Conſtantine Numini dicabo ſermonē. vt enim ipſos immortales Deos quamquā vniuerſos animo colamus, interdum tamen in ſuo quemq; templo ac ſede veneramur, ita mihi fas eſt omnium Principum pietatem meminiſſe, laudibus celebrare præſentem. A primo igitur incipiam originis tuæ Numine, quòd pleriq; adhuc fortaſſe neſciunt, ſed qui te amāt plurimū ſciūt. ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romani imperij ſolutā & perditā diſciplinā primus reformauit, immanéſq; Gotthorū copias pōti faucib. & Iſtri ore proruptas terra maríq; deleuit, vtinam diuturnior recreator hominū q̄ maturior Deorū comes. Quamuis igitur ille feliciſſimus dies proxima religione celebratus imperij tui natalis habeatur, quoniā te iſto habitu primus ornauit, iam tamen ab illo generis autore in te imperij fortuna deſcendit. Quinimmò patrem tuū ipsū vetus illa Imperatoriæ domus prærogatiua prouexit. Vt

iam summo gradu, & supra humanarũ rerum fata cõsisteres, post duos familiæ tuæ tertius Imp. Inter omnes inquã participes maiestatis tuæ hoc habes Constantine præcipuum, quòd Imp. es, tãtáq; est nobilitas originis tuæ, vt nihil tibi addiderit honoris imperium, nec possit Fortuna Numini tuo imputare quod tuũ est, omisso habitu & suffragatione. Non fortuita hominum consensio, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit. Imperium nascendo meruisti. Quod quidem mihi Deorum Immortalium munus & primum videtur & maximum in lucem statim felicem venire, & ea quæ alij vix totius vitę laboribus consequuntur iam domi parta suscipere: quamuis etiam magna sit & admiranda felicitas quæ stipendiis in ordinem meritis, & militię gradibus emensis ad fastigium istud maiestatis ascendit, & solis virtutis nixa radicibus ad tantum potẽtiæ robur inualuit; (quod quidem etiam tu quantum per ætatem licuit consecutus es, & quamuis te super omnes acquirendæ gloriæ moras Fortuna posuisset, crescere militando voluisti, & adeundis belli periculis, ac manu cùm hostibus etiam singulari certamine conferenda notiorem te gentibus reddidisti, cùm non posses esse nobilior) magnum (inquam) est ab se profectum ad maxima peruenire, longè tamen aliud est niti per ardua, & iuga montium patere plano, aliud ipsa ortus sui sublimitate fultum verticem tenore fortunæ; & quæ summa sunt non sperare, sed habere. Sacrũ istud Palatium non candidatus imperij, sed designatus intrasti, cõfestímq; te illi paterni Lares successorem videre legitimum. neque enim erat dubium quin ei competeret hæreditas quem primum Imperatori filium Fata tribuissent. te enim tantum ille & Imperator in terris, & in cælo Deus in primo ætatis suæ flore generauit, toto adhuc corpore vigens, illa præditus alacritate ac fortitudine quanquam bella plurima præcipuè campi Vindonis idonei. Inde est quod tanta ex illo in te formæ similitudo transiuit, vt signante Natura vultibus tuis impressa videatur. idẽ enim est, quẽ rursus in te colimus, aspectus, eadem in fronte grauitas, eadem in oculis & in ore tranquillitas. Sic est index modestiæ rubor, sic testis sermo iustitiæ. Accipe, Imp. accipe nostrorum sensuum cõfessionẽ. Dolemus quòd Constantius excessit à nobis, sed dum te cernimus illum excessisse non credimus. Quãquam quid ego illum excessisse dico, cuius immortalia facta viuunt, & in ore omnium hominum oculísque versantur? quis enim non dico reminiscitur, sed quis non adhuc quodammodo videt quantis ille rebus

auxerit

auxerit ornarítq; remp.? Qui aſcitus imperio primo aduentu ſuo innumerabili hoſtium claſſe feruẽtem excluſit Oceanum, exercitum illum qui Bononienſis oppidi litus inſederat terra pariter ac mari ſepſit, cùm reciprocos curſus illius elementi iactis inter vndas vallis diremiſſet, vt quorum portus fluctu allueret mare & quod tãgerent perdidiſſent. Qui eôdem exercitu virtute capto, clementia conſeruato, dum ædificandis claſſibus Britanniæ recuperatio comparatur, terram Batauiam, ſub ipſo quondam alũno ſuo à diuerſis Francorum regibus, gentibus occupatam, omni hoſte purgauit, nec contentus viciſſe, ipſas in Romanas tranſtulit nationes, vt nõ ſolùm arma, ſed & feritatem ponere cogerentur. Nam quid ego de receptione Britãniæ loquar? Ad quam ita quieto mari nauigauit, vt Oceanus ille tanto vectore ſtupefactus caruiſſe ſuis motibus videretur, ita perue ctus, vt non comitata ſit, ſed præſtolata victoria. Quid de miſericordia dicam qua victis temperauit? quid de iuſtitia qua ſpoliatis amiſſa reſtituit? quid de prouidentia qua ſociis ſibi iũctis ſe eiuſmodi iudicio dedit, vt ſeruitutẽ paſſos iuuaret recepta libertas, culpæ conſciũ ad pœnitentiam reuocaret impunitas? Quid loquar rurſus intimas Franciæ nationes nõ iam ab his locis, quæ olim Romani inuaſerãt, ſed à propriis ex origine ſuis ſedibus, atq; ab vltimis Barbariæ litoribus auulſas, vt in diſertis Galliæ regionibus collocatæ etiam pacem Romani imperij cultu iuuarent, & arma dilectu? Quid cõmemorem Lingonicam victoriam, & Imperatoris ipſius vulnere glorioſam? quid Vindonis campos hoſtium ſtrage completos, ſed adhuc oſſib. opertos? quid immanem ex diuerſis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus illuxerat, vt inſulam quã diuortio ſui idem amnis cõplectitur pedeſtri agmine auſa trãſmittere, repẽtè laxato flumine clauderetur, & demiſſis ſtatim obſeſſa nauigiis ita ſe dedere cogeretur, vt quod difficilius eſt ſorte cõi eligeret, & ex æquo captiuitati traderet, relatura cũ reliquiis ſuis infamiã proditionis ſuorũ. Dies me antè deficiet quã oratio ſi omnia patris tui facta vel hac breuitate percurrã. Cuius etiã ſuprema illa expeditio nõ Britannica tropæa (vt vulgo certum eſt) expetiuit, ſed DIs iã vocantib. ad intimũ terrarũ limẽ acceſſit, neq; enim ille tot tantíſq; rebus geſtis non dico Caledonum, alíorúmq; pictorum ſiluas & paludes, ſed nec Hiberniam proximam, nec Thulen vltimam, nec ipſas (ſi quæ ſunt) Fortunatorum inſulas dignabatur acquirere, ſed (quod eloqui nemo voluit) iturus ad Deos, genitorem illum

Deorum, fluctibus suis ignea cęli astra refouentem, prospexit Oceanum, vt futurus exinde luce perpetua iam videret illic diem pene cõtinuum. verè enim profectò illi Superûm templa patuerunt, receptúsq; est concessu cæli, Ioue ipso dexteram porrigente. Quinimmò statim sententiam rogatus, cui imperium decerneret, vt decebat, dixit Constantinum. Pium manifestè enim sẽtentia patris electus est. Imp. Quod ita nos dicere cùm veritas iubet, tum pietati tuæ (vt video) gratissimum est. Sed cur tãtummodo priuatis tuis affectibus blãdiamur, cùm omnium deorum fuerit illa sentẽtia, & quidem iã autoritate præscripta, quæ tum pleno firmata sit consilio? iam tunc enim cælestib. signis suffragiis ad salutem reip. vocabaris, cũ ad tempus ipsum quo pater in Britanniã transfretabat classi iam vela facienti repentinus tuus aduentus illuxit, vt non aduectus cursu publico, sed diuino quodã aduocasse curriculo videreris. non enim illa Persarũ, Cydonúmve tela tã certis iactib. destinata fixerunt, quã tempestiuus patri tuo terras relicturo comes affuisti, omnésq; illius curas, quas prę-saga & tacita mente voluebat præsentiæ tuæ securitate laxasti. Di boni, quanta Constantinum Pium etiam in excessu suo felicitate donastis! Imperator trãsitum facturus in cælum vidit quem relinquebat hæredẽ. illicò enim atq; ille terris fuerat exemptus, vniuersus in te consedit exercitus, te omnium mentes oculique signarunt: & quanquã tua ad seniores Principes de summa reip. quid fieri placeret retulisses, præuenerunt tamẽ studio quod illi mox iudicio probauerunt. Purpurã statim tibi, cùm primus copiã tui fecit egressus, milites, vtilitati publicæ magis quam tuis affectibus seruientes, iniecere lacrymanti. neque enim fas erat diutius fleri Principem consecratum. Diceris etiam Imp. inuicte ardorem illum te deposcentis exercitus fugere conatus equum calcaribus incitasse. Quod quidem (vt verum audias) adolescentiæ errore faciebas. quis enim te Cyllarus, aut Arion posset eripere, quem sequebatur imperium? Illa (inquam) illa maiestas quæ Iouis subiecta nutu, nec Iridi Deûm nunciæ, sed prius commissa Victoriæ, tam facilè te comitata est quàm citò ad terras cælo missa perueniunt. Sic modestiam tuam atque pietatem & differendi imperij conatus ostendit, & reip. felicitas vicit. O fortunata, & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti! Meritò te omnibus cæli ac soli bonis Natura donauit, in qua nec rigor est nimius hyemis, nec ardor æstatis, in qua segetum tanta fœcundi-

tas,

tas, vt muneribus vtriusque sufficiat, & Cereris & Liberi, in qua nemora sine immanibus bestiis, terra sine serpentibus noxiis, contrà pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte distenta, & onusta velleribus: certè quod propter vitam diligitur, longissimæ dies, & nullæ sine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planicies non attollit vmbras, noctísque metam cæli & siderum transit aspectus. Vt sol ipse, qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. DI boni, quid hoc est quòd semper ex aliquo supremo fine mundi noua Deûm numina vniuerso orbi colenda descendunt? Sic Mercurius à Nilo, cuius fluminis origo nescitur, sic Liber ab Indis propè consciis Solis orientis Deos se gentibus ostendere præsentes. Sacratiora sunt profectò Dij terraneis loca vicina cælo, & inde propius à Dis mittitur Imperator vbi terra finitur. Imperatoris igitur filius, & tanti Imperatoris, & ipse tam feliciter adeptus imperium, quomodo remp. vindicare cœpisti? Ignobilem credo aliquam Barbarorum manum repentino impetu, & improuiso latrocinio ortus tui auspicia tentasse. Affecisti pœna temeritatis reges ipsos Franciæ, qui per absentiam patris tui pacem violauerant, non dubitasti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia & inexpiabiles iras. cur enim vllam reputet iustæ seueritatis offensam Imp. qui quod fecit tueri potest? Tua clementia est, quæ parcit inimicis, & sibi magis prospicit quàm ignoscit. Te verò Constantine quantumlibet oderint hostes, dum perhorrescant. hæc est enim vera virtus, vt non ament, & quiescant. Cautior licèt sit qui deuinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renouasti Imp. veterem illam Romani imperij fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. tunc enim captiui reges cùm à portis vsque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. Vnus pro se ipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante, legem illius seueritatis euasit. Cæteri in vinculis luce priuati aliis regibus dedere documentum, vt mallent amicitiã colere Romanorum quàm exasperare iustitiam. Adeo & hoc boni confert pœna hostib. irrogata, vt non solùm inimici ferocire non audeant, sed etiã amici impẽsius reuereãtur. Inde est igitur, Imp. pax ista qua fruimur. neque .n. Rheniiã gurgitibus, sed nominis tui terrore munimur. Quamlibet ille aut arescat ęstu, aut residat gelu, neutro hostis audebit vti vado. nihil enim tam insuperabili

vallo Natura præclusit, quod non penetret audacia cui aliqua conandi spes relinquatur, ille est inexpugnabilis murus quem extruit fama virtuti. Sciunt posse Franci transire Rhenum, quos ad necẽ suam libenter admittas, sed nec victoriam possunt sperare, nec veniam. Quid ipsos maneat ex regum suorum cruciatibus metiũtur, ideóq; tantum abest vt amnis illius transitum moliantur, magis vt comperta potestate desperent. Vbi nunc est illa ferocia? vbi semper infida mobilitas? Iam ne procul quidem Rhenũ audetis attollere, & vix securi flumina interiora petitis. Contrà hinc per interualla disposita magis ornant limitem castella quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquando ripam inermis agricola, toto nostri greges flumine bicorni versantur. Hæc est tua Constãtine de Ascari cinere Gaisíque supplicio quotidiana atque æterna victoria, omnibus quondam secundis prœliis anteponenda. Semel acie vincitur, sine fine documento. Cladem suam, quamuis multi pereant, vulgus ignorat, compendium est deuincendorum hostium duces sustulisse. Vt tamen omnibus modis Barbarorum immanitas frangeretur, nec hostes regũ suorum supplicia mœrerent, etiam immensam Bructeris vastationẽ fecisti Imp. inuicte. In quo prima cõsilij tui fuit ratio, quòd exercitu repentè traiecto inopinantes adortus es, non quò aperto Marte diffideres, vt qui palàm congredi maluisses, sed vt illa natio perfugiis siluarum, & paludium bellum solita frustrari fugæ tempus amitteret. Cæsi igitur innumerabiles, capti plurimi. Quidquid fuit pecoris, captum, aut trucidatum est. Vici omnes igne consumpti. Puberes qui in manus venerunt, quorũ nec perfidia erat apta militię, nec ferocia seruituti, ad pœnas spectaculo dati, sæuientes bestias multitudine sua fatigarunt. Hoc est, Imperator, fretum esse virtute sua atque fortuna, hoc est, non pacẽ emere parcendo, sed victoriam quærere prouocando. Insuper etiam Agrippinensi ponte faciendo reliquiis afflictæ gentis insultas, ne vnquam metus ponat, semper horreat, semper supplices manus tendat, cùm tamẽ hoc tu magis ad gloriam imperij tui, & ornatum limitis facias, quàm ad facultatem quoties velis in hostem transeundi. quippe cùm totus armatis nauibus Rhenus instructus sit, & ripis omnibus vsque ad Oceanum dispositus miles immineat. Sed pulchrum tibi videtur (& re vera pulcherrimũ est) vt Rhenus ille non solùm superioribus locis, vbi aut latitudine vadosus, aut vicinia fontis exiguus, sed & ibi nouo ponte calcetur vbi totus est, vbi iã plurimos hausit amnes, quos hic noster ingens

ingens fluuius, & Barbarus Nicer, & Mænus inuexit, vbi iam immani meatu ferox, & aluei vnius impatiens in sua cornua gestit excedere. Seruit profectò Constantine maxime ipsa rerum natura Numini tuo, cùm in illa gurgitum altitudine tantarũ moliũ fundamenta iaciuntur, fidã & stabilẽ firmitatem habitura. Iunxerit quondã licèt Hellesponti augustias classe connexa Persarum Rex potentissimus, tẽporarius ille transitus fuit. Simili nauium continuatione Baianum sinum strauerit ab Augusto tertius Cæsar, delicata fuit illa vectatio Principis otiosi. Hoc opus & difficile factu, & vsu futurum est sempiternum. Certè quidem iam ter in exordio suo hostium mouit obsequia, qui pacem supplices petierunt, nobilissimos obsides obtulerunt. Ex quo nemo dubitat quid perfecto ponte facturi sint qui iam seruiũt inchoato. Talibus te pro vtilitate ac dignitate publica rebus intentum auertũt in se noui motus eius hominis, quem successib. tuis maximè fauere decuisset. De quo ego quemadmodũ dicam adhuc fermè dubito, & de nutu Numinis tui expecto consilium. quãlibet enim meritò pietatis tuæ questib. arguatur, debet tamen sibi vox priuata moderari, præsertim cùm eum qui tibi ex tantis beneficiis tuis, & tanto necessitudinũ fauore ingratus extiterit adhuc contemplatui cogat vt quamuis irati reuereat. Quid faciam igitur, vt tam profunda vulnera suspensa manu tractem? Vsurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocinia (quæ tamen plerumque etiam à sapientibus asseruntur) neminem peccare nisi Fato, & ipsa scelera mortalium actus esse Fortunæ, contrà autem Deorum munera esse virtutem. Gratulare Constantine naturæ ac moribus tuis, quòd te talem Constantius Pius genuerit, talem siderum decreta formarint, vt crudelis esse non possis. Illum autem non credo cùm venturus in lucem optionem vitæ qua vteretur acciperet, sortem incurrisse fugiendam, quæ multis hominibus iniustum, & postremò ipsi voluntarium ferret exitium. vt enim alia mittam, hoc ipsum nonne Fati necessitas tulit, vt ille pietati tuæ hanc referret vicem, quem tu ab Vrbe pulsum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum tuis prouinciis, tuis copiis, tuo Palacio recepisti? Quid (oro) sibi voluit? quid optauit? aut quid amplius dispiceretur his quæ à te fuerat consecutus? cui tu summa, & diuersissima bona, priuatum otium & regias opes, dederas, cui digredienti ad annula sederas, cui impensius etiam quàm tibi occurrere obsequia nostra mandaueras, cuius omnibus iussis sic statueras obedire, vt penes

te habitus, penes illum potestas esset imperij. Quisnam ille tantus fuit non ardor potentiæ, (quid enim te imperante non posset?) sed error iam desipientis ætatis, vt tot natus annos grauissimas curas, & bellum ciuile susciperet? Nullis (vt res est) muneribus Fortunæ explentur, quorum cupiditates ratio non terminat: atq; ita eos felicitas ingrata subterfluit, vt semper pleni spei, vacui commodorum, præsentibus careant, dum futura prospectant. At enim diuinum illum virum, qui primus imperium & participauit, & posuit, consilij & facti sui non pœnitet, nec amisisse se putat quod sponte transcripsit. Fœlix beatúsque verè, quem vestra, tantorum Principum, colunt obsequia priuatum. Sed & ille multiiugo fultus imperio, & vestro tegitur lætus vmbraculo, quos scit & sua stirpe creuisse, & glorias vestras sibi iustè vindicat. Hunc ergo illum qui ab illo fuerat fratre ascitus pudit imitari, hinc illum & Capitolini Iouis templo iurasse pœnituit. Non mirum quòd etiam genero peierauit. Hæc est fides, hæc religio Palatini sacrarij deuota penetralibus, vt lentè & cũctanter, iam scilicet cùm illis belli consiliis, itinere confecto, cõsumptis copiis mansionum, ne quis consequi posset exercitus, repentè intra parietes consideret purpuratus, & bis depositum tertiò vsurparet imperiũ, litteras ad sollicitandos exercitus mitteret, fidẽ militum præmiorum ostentatione turbare tentaret, securè scilicet vsurus exercitu quẽ venales manus habere docuisset? Quid, quòd illius errore declaratum est Imp. quantus te militum tuorum amor complecteretur, qui te omnibus donis quæ ille promiserat, omnibus honorum oblationibus prętulerunt? Rara illa virtus continentiæ, vix à paucis sapientiæ præceptorib. tãtùm aliquando seruata, propter te Constantine omnium hominum est facta communis, nec solùm hi quos litteræ, vitæ quies mitigauit, sed etiam ille militarium ardor animorũ respectu tui lucra contẽpsit. Fuerint aliqui exercitus alacritate ac viribus tui similes, tibi vni contigit exercitum habere sapientem. Multi olim fortasse praui duces, armis impares, largitate certarunt, sed breuis eorũ fuit & caduca popularitas, quos facilè vicit quisquis imitatus est. Hic firmus, hic æternus est reip. custos, quem ipsum per se milites amant, cui non blandita, nec vendita seruit adulatio, sed simplex & sincera deuotio. Dona tua Constantine manifestè sunt grata militibus, sed hoc gratiora quòd tua sunt. Quæcunq; porrigis manu tua fiunt acceptiora. Quam nemo potest tecũ hac ambitione contendere? Insuperabile genus est largitionis cùm

nis cùm ipſe militi præmium eſt Imperator. Itaque tribuis tu tuis
quidem exercitibus etiam plura quàm cupiunt, ſed tuum te ma-
gis nomẽ, tua de memoria patris autoritas, tua ætatis gratia, tua
denique iſta venerabilis forma commendat. pulchrum enim (DI
boni!) & cæleſte miraculum Imperator adoleſcens, in quo illa,
quæ iam ſumma eſt fortitudo, adhuc tamen creſcit, in quo hic
fulgor oculorum, hæc veneranda pariter & grata maieſtas per-
ſtringit ſimul & inuitat aſpectus. Talem magnum illum regem,
talem Theſſalum virum mente concipio, quorum ſumma virtus
pulchritudini coniuncta celebratur. non fruſtrà enim doctiſſimi
viri dicunt: Naturam ipſam magnis mentibus domicilia corporũ
digna metari, & ex vultu hominis, ac decore membrorum colli-
gi poſſe, quantus illos cæleſtis ſpiritus intrarit habitator. Itaque
te cùm ingredientem milites vident, admirantur, & diligunt, ſe-
quuntur oculis, animo tenent, Deo ſe obſequi putant, cuius tam
pulchra forma eſt quàm certa diuinitas. Statim igitur vt fœdum
illud facinus audierant, vltrò à te proficiſcendi ſignum petiue-
runt, cum viatica dares, idipſum ſibi moram facere, pluſque iam
ſe quàm ſufficeret ex largitionibus tuis habere dixerunt. Inde ar-
reptis armis portas petierunt, tot dierum iter à Rheno vſque ad
Ararim ſine vlla requie peregerunt. inde feſſis corporibus, ani-
mis flagrantibus, creſcente in dies ardore vindictæ quantò pro-
pius accederent. Tum quidem tua Imperator cura, qua refouen-
dis eorum viribus à Cabillonenſi portu nauigia prouideras, fe-
ſtinantibus penè non placuit. Segnis ille & cunctabundus amnis
nunquam fuiſſe tardior videbatur. Carnis tacitè labentibus, &
ripis lentè recedentibus, ſtare ſe, non ire clamabant. Tum verò
vſum pedum manibus aggreſſi incubuere nauigiis, & naturã flu-
minis vrgendo vicerũt, & tandem eluctati Araris moras vix ipſo
Rhodano fuere contenti. Parum illis videbatur concitus ruere,
minus ſolito Arelate properare. Quid multa? Confitendum eſt,
Imperator, cum hoc tuo vigore corporis, hoc mentis ardore, la-
boraſti interdum vt quem ducebas ſequereris exercitũ. tanto e-
nim omnes impetu ferebantur, vt cùm illum Arelate deſerto
comperiſſent abiiſſe Maſſiliam, confeſtim nauibus euolarent,
effuſóque curſu non iam Rhodani curricula, ſed ipſa quodam-
modo ventorum flamina præuerterent. Tantus illos incenderat
amor Numinis tui, vt quamuis ſcirent oppugnandam eſſe muni-
tiſſimam ciuitatem, ſufficere ſibi crederent præuenire. Maſſilia
enim (vt audio) in profundum mare prominens, & munitiſſimo

accincta portu, in quem angusto aditu meridianus refluit sinus, mille quingentis passibus terræ cohæret, quâ firmissimus, & turribus frequens murus opponitur. quippe olim Græcos, Italósque illuc conuenas, cùm artibus ingenióque pollerent, etiam ipse docuit locus omnia quæ bello vsui forent largius in eam partem quæ adiri posset impendere, cùm natura in cæteris sumptum operis remisisset. Itaque illam tum graui Fato Cæsari portas pro duce seniore claudentem, terra maríque, admotis machinis, aggeribus extructis, naualibus præliis sæpius oppugnatam quàm territam, vix obsessio diuturna patefecit, cùm tamen Græculi magistratus & ipsum Cæsarem, & mox duces eius & copias non tam viribus suis quàm mœnibus repulissent. At enim non primo tuo Imperator aduentu, primóque impetu exercitus tui, nihil eiusdem Massiliæ altitudo murorum, nihil celeberrimæ turres, nihil loci natura remorata est quominus & portum caperes, & vrbem continuò, si velis. quippe tanta fiducia murum omnem milites inuaserunt, vt statim sine dubio ascensuri fuissent, nisi parandis, quas admouerant, scalis coniecturam oculorum sublimitas fefellisset. Sic quoq; multi scalarum breuitate decepti quod supererat ascensui extentis corporibus æquabant, & succedentium humeris subleuati iam interualla pinnarum vncis manibus inuaserant. Adeo nihil periculi in vindictæ executione metuebant, vt sibi non murum scandere, sed ex æquo congredi viderẽtur. Sed (ô singularem tuam Constantine pietatem, & sua semper officia etiam inter arma seruantem!) signum receptui dedisti, & victoriam distulisti, vt omnibus tibi liceret ignoscere, ne quid atrocius faceret miles iratus quàm clementiæ tuæ natura pateretur. In quo licèt optimi Imperatoris sollicitudine caueris vt inducti in fraudem milites pœnitendi tempus acciperent, atque vltrò veniam precarentur, nos tamen, qui mitissimos sensus tuos intuemur, (nihil est enim tam perspicuum quàm in pectore tuo bonitas) illi te intelligimus pepercisse, quem, si prima copiam habuisset irruptio, eripere ferè nemo potuisset. Ita (quod ad pietatem tuam pertinet Imperator) & illum, & omnes quos receperat reseruasti. Sibi imputet quisquis vti noluit beneficio tuo, nec se dignũ vita iudicauit, cùm per te liceret vt viueret, tu (quod sufficit conscientię tuæ) etiam non merentibus pepercisti. Sed (ignosce dicto) non omnia potes. DI te vindicant & inuitum. Quod quidem nobis semper optandum est, vt prosperos habeas etiam vltra vota successus, qui omnem spem in gremio maiestatis tuæ

tis tuæ

tis tuæ ponimus,& tuam vbique præsentiam, quasi dari possit, expetimus. ecce enim, dum à limite paulisper abscesseras quibus se terroribus Barbarorum perfidia iactauerat scilicet, dum sibi illa proponunt, Quando perueniet? Quando veniet? Quando fessum reducet exercitum? cùm repentè audito reditu tuo velut attoniti conciderunt. Nec tuum pro rep. votum amplius quàm vnius noctis cura tetigit. postridie enim quàm accepto illo nuncio geminatum itineris laborem susceperas omnes fluctus resedisse, omnem quam reliqueras tranquillitatem rediisse didicisti, ipsa hoc sic ordinante Fortuna, vt te ibi rerum tuarum felicitas admoneret Dis Immortalibus ferre quæ voueras vbi deflexisses ad templum toto orbe pulcherrimum, immò ad præsentem, vt venisti, Deum. vidisti enim (credo) Constantine Apollinem tuũ, comitante victoria, coronas tibi laureas offerentem, quæ tricenûm singulæ ferunt omen annorum. hic est humanarum numerus ætatum, quæ tibi vtique debentur vltra Pyliam senectutem. Et immò quod credo vidisti, téque in illius spem recognouisti, cui totius mundi regna deberi vatum carmina diuina cecinerunt. Quod ego nunc demum arbitror contigisse, cùm tu sis, vt ille, iuuenis, & lætus, & salutifer, & pulcherrimus Imperator. Meritò igitur augustissima illa delubra tantis donariis honestasti, vt iam vetera non quærant. iam omnia te vocare ad se templa videantur, præcipuéque Apollo noster, cuius feruentibus aquis periuria puniuntur, quæ te maximè oportet odisse. DI Immortales quando illum dabitis diem quo præsentissimus hic Deus omni pace composita illos quoque Apollinis lucos, & sacras sedes, & anhela fontium ora circumeat? Quorum scaturigines, leni tempore nebulosæ, arridere Constantine oculis tuis, & osculis sese inserere velle videantur. Miraberis profectò illam quoque numinis tui sedem, & calentes aquas sine vllo soli ardentis indicio, quarum nulla tristitia est saporis, aut halitus, sed talis haustu & odore sinceritas qualis fontium frigidorum. Dabis & illic munera, constitues priuilegia, ipsam denique patriam meam ipsius loci veneratione restitues. Cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno populi Rom. nomine gloriata opem tuæ maiestatis expectat, vt illic quorum loca publica, & templa pulcherrima tua liberalitate reparentur, sicut hic video hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur, ita cunctis mœnibus resurgentem, vt se quodammodo gaudeat olim corruisse, auctior tuis facta beneficiis: video Circum maxi-

mum, æmulum (credo) Romano? video basilicas, & forum, opera regia, sedémque iustitiæ in tantam altitudinem suscitari, vt se sideribus & cælo digna & vicina promittant. Quæ certè omnia sunt præsentia tua munera. quæcunque enim loca frequentissimè tuum Numen illustrat, in his & hominibus omnia, & mœnibus, & muneribus augentur: nec magis Ioui & Iunoni recubantibus nouos flores terra submisit, quàm circa tua Constantine vestigia vrbes & templa consurgunt. Ideóque hoc votis meis sufficit, vt patriam meam videas ducente pietate, quia statim erit restituta si videris. Sed enim ista felicitas viderit, an adhuc meæ debeatur ętati. Interim quoniam ad summam votorum meorum tua dignatione perueni, vt hanc meam qualemcunque vocem, diuersis otij & Palatij officiis exercitam, tuis auribus consecrarem, maximas Numini tuo gratias ago, tibíque (quod superest) commendo liberos meos, præcipuéq; illum iam summa fisci patrocinia tractantem, in quem me totum transtulit pietas. Cuius fœlix seruitus, siquando respexeris, maximè tuæ conueniet ætati. Cæterùm quod de omnibus liberis dixi, lata est, Imperator, ambitio. præter illos enim quinque quos genui, etiam illos, quasi meos numero, quos prouexi ad tutelam fori, ad officia Palatij. multi quippe ex meri humo ignobiles fluunt, multi sectatores mei etiam prouincias tuas administrant. Quorum successibus lętor, omniúmque honorem pro meo duco, & si fortè hodie infrà expectationem mei dixero, in illis me confido placuisse. Sed tamen hoc quoque tuum mihi Numen indulserit, vt ex hac oratione non eloquentiæ, (quod nimium est) sed quantulęcunque prudentiæ, & deuotæ tibi mentis testimonium referam. cedant priuatorum studiorum ignobiles curæ, perpetua mihi erit materia dicendi qui me probauerit Imperator.

EVME-

EVMENII PANEGYRICVS CONSTANTINO CÆSARI AVGVSTO DICTVS.

SI mihi Cæsar, post diuturnum silentium sola esset vincenda trepidatio, qua rudimenta quædam vocis meæ rursus experior, haud immeritò me vltra ætas, & quantulacumque studij mei ferret opinio perturbari confiterer, præsertim cùm apud maiestatem tuam diuina virtutum miracula vestrarum prædicarem. Quo in genere orationis quanta esset cura, quantus labor, quàm sollicita veneratio, sensi etiam cùm quotidiana illa instituendæ iuuentutis exercitatione versarer. quamuis enim prima tunc in renascentem remp. patris ac patrui tui merita licèt æquare non possem, possem tamen vel censere numerando. Sed cùm in eo curriculo illo vetere, aut inter adyta Palatij vestri alia quædam sermonis arcani ratio demouerit, aut post indultam à pietate vestra quietem studium ruris abduxerit, & vos interim nullum vlciscendæ augendæque reipublicæ vacuum tempus amiseritis; cùm tot postea virtute vestra partæ victoriæ, tot excisæ vndique Barbaræ nationes, tot translati sint Roma cultores, prolati limites, tot prouinciæ restitutæ, hæreo prorsus & stupeo, & præter illam ex otio meo tarditatem tanta rerum mole deterreor, nisi hoc vno nitar hortatu, quòd ex quantacunque desidia quamuis maximè orationi imparem facit Cæsar auditor, præsertim cum fauente Numine tuo ipse ille iam pridem mihi, qui in lucem primus eduxit, diuinarum patris tui aurium aditus euenerit. Quò facilius maiestatis tuæ recordatione confisus possim illa quæ tunc dicta sunt præterire, atque hunc sermonem ab his quæ secuta sunt inchoare. Quanquam multa mihi ex illis quoq; hoc in tempore necessariò transeunda

ſunt, ac potiſſimum ea quibus officio delati mihi à diuinitate veſtra honoris interfui, captus ſcilicet Rex ferociſſimę nationis inter ipſas quas moliebatur inſidias, & à pōte Rheni vſque ad Danubij tranſitum continentem deuaſtata atque exhauſta penitus Alamania. nā & maiora ſunt quàm vt enarrari inter alia poſſint, & (ne meis quoque ſtipendiis videar gloriari) ſufficit conſcientię meæ illa vidiſſe. De te igitur mihi Cæſar inuicte hodiernæ gratulationis exordium diuinus ille veſtrę maieſtatis ortus, ipſo quo illuxit auſpicio veris illuſtrior, cui dies ſerenus, atque (vt celebrantes ſenſimus) vltra rationem temporis Sol æſtiuus incaluit, auguſtiore fulgens luminis claritate quàm cùm originem mundi naſcentis animauit. ſiquidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret ardentior, nunc certaſſe dicitur ne maieſtate veſtra videretur obſcurior. O felix beatúmque ver nouo partu, iam non amœnitate florum, nec viriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantùm Fauoniis, & luce ſerena lætum atque venerabile, quantum ortu Cæſarum maximorum! O tempus quo meritò quondam omnia nata eſſe credantur, cùm eôdem nunc confirmata eſſe videamus! O Kalendæ Martiæ ſicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum! quanta enim inuictiſſimi Principes & vobis & reip. propagatio orbis veſtri participando tutelam? Cuius licèt omni hoſte perdomito certa ſecuritas, nimios tamen in diuerſa diſcurſus vel reuiſenda poſcebat. Partho quippe vltra Tigrim redacto, Dacia reſtituta, porrectis vſque ad Danubij caput Germaniæ Rhetiæque limitibus, deſtinata Batauiæ, Britanniæque vindicta, gubernacula maiora quærebat aucta atque augenda reſp. & qui Romanæ potentiæ terminos virtute protulerant imperium filio pietate debebant. Et ſanè præter vſum curámq; reip. etiam illa Iouis & Herculis cognata maieſtas Iouio Herculióque Principibus totius mundi, cæleſtiúmque rerum ſimilitudinem requirebat. quippe iſto Numinis veſtri numero ſumma omnia nituntur & gaudent, elemēta quatuor, & totidem anni tempora, & orbis quadrifariam duplici diſcretus Oceano, & emenſo quater cælo luſtra redeuntia, & quadrigæ Solis, & duobus cæli luminib. adiuncti Veſper & Lucifer. Sed neque Sol ipſe, neque cuncta ſidera humanas res tam perpetuo lumine intuentur quàm vos tuemini, qui ſine vllo ferè diſcrimine dierum ac noctium illuſtratis orbem, ſalutíque gentium non his modò quibus immortales vultus veſtri vigent, ſed multo ma-

to magis illis diuinarum mentium vestrarum oculis prouidetis: nec solùm qua dies oritur, & præteritur, & conditur, sed etiam ex illa Septentrionali plaga salutari beatis luce prouincias. Adeo Cæsares vestra in orbem terrarum distributa beneficia prope plura sunt quàm Deorum. Quibus ego si omnibus immorari velim, neque hic dies mihi totus, neque proximus, neque porrò cæteri sat erunt. Et habenda est ratio temporis, Cæsares, tanta dum loquimur. Adoratæ sint igitur mihi Sarmaticæ expeditiones, quibus illa gens propè omnis extincta est, & pænè cum solo nomine relicta, quò seruiat. Dent veniam tropæa Niliaca, sub quibus Æthiops & Indus intremuit. Contenta sit voce gloriæ suæ & proxima illa ruina Carporum. Reseruetur nunciis iã iámque venientibus Mauris immissa vastatio. Aliis hæc permittente maiestate vestra celebrabo temporibus. Dí Immortales, vota suscipio, & ipsis qui gessere pręsentibus. Illa verò, Cęsar inuicte, quę ductu atque auspicio numinis tui gesta sunt, quorum etiam spectaculo fruimur sub hac occasione dignationis tuæ, sine dilatione dicenda sunt, eô magis, quòd quamuis in communibus reip. bonis necesse nobis gratulari quæ priora nobis sunt maximè sũt gratulationi. Statim itaque Gallias tuas Cæsar veniendo vicisti. siquidem illa celeritas qua omnes ortus atque aduentus tui nũcios ptæuertisti cepit oppressam Gesorigiam censibus muris pertinacem, tunc errore misero Romano piraticæ factionis, atque illis olim mari fretis alluentem portas ademit. In quo diuina prouidentia tua, & par consilio effectus apparuit, qui omnem sinum illum portus quem statis vicibus æstus alternat, defixis in aditu trabibus, ingestísque saxis, inuium nauibus reddidisti, atque ipsã loci naturam admirabili ratione superasti, cùm mare frustrà reciprocum prohibitis fuga quasi illudere videretur, tãquam nullo vsu iuuaret inclusos, quasi redire desisset. Quænam vnquam mirabimur valla castrorum post hoc nouum in mari vallũ? Quid erit mirum si qua murorum, aut arieti non cesserit firmitas, aut machinas despexerit altitudo? cùm Oceanus ille tanto liberatus impetu, tanta mole consurgens, (siue vlterioribus, vt ferunt, terris repulsus, siue anhelitu quo respirat euectus, seu quacunque alia ratione motus) nunquam tua Cæsar claustra perfregerit, neque omnino conuellerit tot dierum ac noctium receptu recursúque, cùm tot interim, quà terras circumfluit littora solueret, ripásque defringeret, vno illo (vt res est) loco aut potentia vestræ maiestatis inferior, aut pro debito vobis honore clementior

Xerxes, (vt audio) Persarum rex potentissimus, pedicas iecit aureas in profundum, Neptunum se dictitans alligare, qui fluctibus ferociret. Stulta ille iactantia & sacrilega vanitate. At enim tua Cæsar diuina prouidentia & efficaci est vsa consilio, nec insultauit elemẽto, vt non prouocaret odium, sed mereretur obsequiũ. quid enim aliud interpretemur, cum statim atque obsidionem necessitas, & clementiæ vestræ fides soluerat eadem claustra qui primus insiluit æstus irruperit, totáque illa quoad vsus fuit inuicta fluctibus acies arborum veluti signo dato, & peracta statione dilapsa sit? Vt nemo dubitaret portum illum qui piratæ, ne suis opem ferret, occlusus fuisset, vobis ad victoriam sponte patuisse. Potuisset enim Cæsar inuicte illo virtutis ac felicitatis tuæ impetu totum peragi continuò bellum, nisi ædificandis nauibus dari tempus rei necessitudo suasisset. Quo tamen omni nũquam ab eorum hostium euersione cessatum est quos adiri continens terra permisit. Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Cæsar vindicata atque purgata, quam obliquis meatibus callidis interfluit, quámque diuortio sui Rhenus amplectitur, pænè (vt cum verbi periculo loquar) terra non est. Ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non solùm quæ manifestè palustris est cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium, sed etiam vbi paulò videtur firmior pedum pulsu tentata quatiatur, & sentire se procul mota pondus testetur. Ita (vt res est) subiacentibus innatat, & suspensa latè vacillat, vt meritò quis duxerit exercendũ fuisse tali solo militem ad nauale certamen. Sed neque illæ fraudes locorum, nec quę plura inerant perfugia syluarum Barbaros tegere potuerunt, quominus ditioni tuę diuinitatis omnes sese dedere cogerentur, & cum coniugib. ac liberis, cęteróq; examine necessitudinum, ac rerum suarum ad loca olim deserta transirent, vt quæ fortasse ipsi quondam deprædãdo vastauerant, culta redderent seruiẽdo. Quis hoc vnquam futurum, etiamsi coràm voluistis & affari, Deus ante vos Principes persuadere potuisset nunc vidimus, & videmus, totis porticib. ciuitatum sedere captiua agmina Barbarorum, viros attonita feritate trepidantes, respiciẽtes anus ignauiã filiorum, nuptas maritorum, copulatas vinculis, pueros ac puellas familiari murmure blandientes, atq; hos omnes prouincialibus vestris ad obsequium distributos, donec ad destinatos sibi cultus solitudinum ducerentur. Insultare hercule communi Galliarum nomine libet, (quod pace vestra loquar) ipsis triumphum assignare prouinciis. Arat ergo nunc mihi

mihi Caunus, & Frisius, & ille vagus, ille prædator exercitio squalidus operatur, & frequentat nundinas meas pecore venali, & cultor Barbarus laxat annonam. Quinetiam si ad delectum vocetur, accurrit, & obsequiis teritur, & tergo coërcetur, & seruire se militiæ gratulatur. Quid faciam Cæsar Auguste? Ignosce si moror, ignosce si propero. multa enim illius temporis quo transitus in Britanniam parabatur admirabilia virtutum tuarum facta prætereo, dum festino cupidus ad singularem illam victoriam, qua vniuersa resp. tandem est vindicata. Cuius magnitudo, Cæsar inuicte, hactenus explicabitur, vt prius dicam quàm necessarium illud, & difficile bellum fuerit, quo magis confectum sit. Minus indignum fuerat sub Principe Gallieno, quamuis triste, harum prouinciarum à Romano duce dissidium. tunc enim siue incuriâ rerum, siue quadam inclinatione Fatorum omnibus ferè membris erat truncata resp. Tunc se nimiùm & Parthus extulerat, & Palmyrenus æquauerat, tota Ægyptus Syriæque defecerant, amissa Rhetia, Noricum Pannoniæque vastatæ. Italia ipsa, gentium domina, plurimarum vrbium suarum excidia mœrebat. Non erat tantum doloris in singulis, cùm pænè omnibus careret. Nunc verò toto orbe terrarum non modò quâ Romanus limes fuerat virtute vestra recepto, sed etiam quâ hostilis edomito, cùm toties proculcata esset Alamania, toties obstricta Sarmatia, Vitungi, Quadi, Carpi toties profligati, submittente se Gottho pace poscenda, supplicante per munera rege Persarum, vrebat animum (quod nunc denique confitemur) vna illa tanti imperij contumelia, eòque nobis intolerabilior videbatur, quòd gloriæ sola restabat. Et sanè non sicut Britanniæ nomen vnum, ita mediocris iacturæ erat reipublicæ terra tanto frugum vbere: tanto læta numero pascuorum, tot metallorum fluens riuis, tot vectigalibus quæstuosa, tot accincta portubus, tanto immensa circuitu. Quam Cæsar ille autor vestri nominis cùm Romanorum primus intrasset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse, tantæ magnitudinis arbitratus, vt non circumfusa Oceano, sed complexa ipsum Oceanum videretur. Sed enim illa ætate nec Britannia vllis erat ad nauale bellum armata nauigiis, & Romana res inde iam à Punicis Asiaticísque bellis etiam recenti exercitata Piratico, & postea Mithridatico, non magis terrestri quàm nauali vsu vigebat. Ad hoc natio etiam tunc rudis, & soli Britanni Pictis modo, & Hibernis assueta hostibus,

adhuc seminudis, facilè Romanis armis signísque cesserũt. Prope vt hoc vno Cæsar gloriari in illa expeditione debuerit, quòd nauigasset Oceanum. Isto verò nefario latrocinio abducta primũ à fugiente pirata classe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatis præterea plurimis in nostrum modum nauibus, occupata legione Romana, interclusis aliquot peregrinorum militum cuneis, contractis ad delectum mercatoribus Gallicanis, sollicitatis per spolia ipsarum prouinciarum non mediocribus copiis Barbarorum, atque iis omnibus ad munia nautica flagitij illius autorum magisterio eruditis, exercitibus autem nostris licèt inuictis virtute, tamen in re maritima nouis, malam coaluisse ex indignissimo latrocinio belli molẽ audiebamus, licèt de exitu fideremus. nam & accesserat diuturna sceleris impunitas, quæ desperatorũ hominum inflarat audaciam, vt illam inclementiam maris, quæ victoriam nostram fatali quadam necessitate distulerat, pro sui terrore iactarent, nec consilio intermissum bellum esse, sed desperatione omissum crederent, adeò vt iam communis pœnæ timore deposito archipiratam satelles occideret, & illud auctoramentum tanti discriminis putaret imperium. Hoc igitur bellum, tam necessarium, tam difficile auditu, tam inueteratum, tam instructum, ita Cæsar aggressus es, vt statim atque illò infestum maiestatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus videretur. nam primò omnium, (in quo præcipuè consulendũ fuit) ne quid Barbaræ nationes conuerso illuc Numine tuo nouare tentarent, inuocata potestatis tuæ maiestate prouisum est. tu enim ipse, tu domine Maximiane, Imperator æterne, nouo itineris compendio aduentum diuinitatis tuæ accelerare dignatus, repentè Rheno institisti, omnémque illum limitem nõ equestribus, neque pedestribus copiis, sed potentiæ tuæ terrore tutatus es. Quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa! Tu verò inuicte Cæsar instructis armatísque diuersis classibus ita hostem incertum consilíique inopem reddidisti, vt tunc denique sensérit quòd non munitus esset Oceano, sed inclusus. Hoc loco venit in mentem mihi quàm delicata illorum Principum fuerit in administranda rep. cum laude felicitas, quibus Romæ degentibus triumphi, & cognomina deuictarum à Ducibus suis gentiũ prouenieban t. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus, cùm belli in Britannia confecti laudẽ Antonino Principi daret, quamuis ille in ipso Vrbis Palatio residens gerendi eius mandasset auspicium, veluti longæ nauis gubernaculis

culis præſidentem totius velificationis & curſus gloriam meruiſſe teſtatus eſt. At enim tu Cæſar inuicte omnis iſtius & nauigationis, & belli non modò pro imperij iure pręceptor, ſed rebus ipſis & exemplo conſtantiæ tuæ hortator atq; impulſor fuiſti. ſiquidem magis Geſoriacẽſi littore quamuis feruidum Oceanum, etiam illi exercitui tuo quem Sequanam fluctus inuexerat irreuocabilem inieciſti in eis ardorem, adeo vt cunctantibus adhuc Ducibus, cælo & mari turbidis, vltrò ſignum nauigationis expoſceret, quædam minacia ſigna, quæ videbantur, contemneret, die pluuio vela faceret, ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. quis enim ſe quamlibet iniquo mari non auderet credere te nauigante? Omnium (vt dicitur) accepto nuncio nauigationis tuæ vna vox & hortatio fuit, Quid dubitamus? quid moramur? Ipſe iam ſoluit, iam prouehitur, iam fortaſſe peruenit. Experiamur omnia, per quoſcunq; fluctus eamus. Quid eſt quod timere poſſimus? Cęſarem ſequimur. Nec fefellit opinio veſtræ felicitatis. ſiquidem (vt ex ipſorum relatione comperimus) ad tempus ipſum tantæ ſe dorſo maris nebulæ miſcuerunt, vt inimica claſſis apud Vectam inſulam in ſpeculis & inſidiis collocata ignorantibus omnino hoſtibus pręteriretur, ne vel moraretur ipſe tum, quamuis non poſſet obſiſtere. Iam verò quòd idem ille veſtro auſpicio inuictus exercitus ſtatim atque Britanniæ littus inuaſerat vniuerſis nauibus ſuis iniecit ignes, quinam alij niſi diuinitatis veſtræ monitus impulerunt? aut quæ alia ratio perſuaſit nullum præſidium fugæ reſeruare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (vt dicitur) putare communem, niſi quòd veſtri cõtemplatione conſtabat de victoria non poſſe dubitari? Non illic tunc vires, non Romana robora, ſed veſtra Numina cogitauerunt. Propoſito qualicunque prœlio certam ſibi ſpondere fortunam, non tam eſt fiducia militum, quàm felicitas Imperatorum. Ipſe ille autem ſignifer nefariæ factionis cur ab eo litore quod tenebat abſceſſit, cur claſſem portúmq; deſeruit, niſi quòd te Cęſar inuicte, cuius imminentia vela conſpexerat, timuit iam iámque venturum? Vtcunque cum Ducibus tuis maluit experiri quàm præſens maieſtatis tuæ fulmen excipere. Demens, qui neſciebat quacunque fugerat vbique numina veſtræ diuinitatis eſſe, vbi vultus veſtri, vbi ſigna colerentur. Te tamen ille fugiens incidit in tuorum manus, à te victus, à tuis exercitibus oppreſſus eſt. Denique adeò trepidus, & te poſt terga reſpiciens, & in modum amentis attonitus properauit ad mortem, vt nec explicarit

aciem, nec omnes copias quas trahebat instruxerit, sed cum veteribus illius cõiurationis autoribus, & mercenariis cuneis Barbarorum tanti apparatus oblitus irruerit. Adeò Cæsar hoc etiã reip. tribuit vestra felicitas, vt nemo ferè Romanus occiderit imperio vincente Romano. omnes enim illos (vt audio) campos atque colles non nisi teterrimorum hostium corpora fusa texerunt. Illa Barbara, aut imitatione Barbariæ olim cultu vestis, & prolixo crine rutilantia, tunc verò vulnere, & cruore fœdata, & in diuersos situs structa, sicuti dolorem vulnerum fuerant secuta, iacuerunt, atque inter hos ipse vexillarius latrocinij, cultu illo quem viuus violauerat sponte deposito, & vix vnius velaminis repertus indicio. Adeò verum sibi dixerat morte vicina, vt interfectum se nollet agnosci. Enimuerò Cæsar inuicte tãto Deorum Immortalium tibi est addicta consensu victoria, omnium quidem quos adortus fueris hostium, sed præcipuè interiectio Francorum, & illi quoque milites vestri qui per errorem nebulosi (vt paulò antè dixi) maris abiuncti ad oppidum Londiniense peruenerant, quidquid ex mercenaria illa multitudine Barbarorum prælio superfuerat, cùm direpta ciuitate fugam capessere cogitarent, passim tota vrbe confecerunt, & non solam prouincialibus vestris in cæde hostium dederunt salutem, sed etiam in spectaculo voluptatem. O victoria multiiuga, & innumerabilium triumphorum, qua Britannię restitutæ, qua gentes Francorum penitus excisæ, qua multis præterea gentibus in coniuratione illius sceleris deprehensis imposita est necessitas obsequendi, denique ad perpetuam quietem maria purgata sunt! Gloriare tu verò Cęsar inuicte alium te orbem terrarum peperisse, & Romanæ potẽtiæ gloriã restituẽdo naualẽ addidisti imperio terris omnib. maius elementum. Confecisti (inquam) bellum Cæsar inuicte, quod cunctis impendere prouinciis videbatur, támq; latè vagari & flagare poterat quàm latè omnis Oceanus, & mediterranei sinus abluunt. neque enim si metu vestri lues illa solis Britanniæ visceribus intabuit, idcirco nescimus quanto se aliàs furore iactasset, si fiduciam peruagandi quâ patebat habuisset. nullo siquidem certo fine montium, aut fluminum terminabatur, quem dispositæ limitis custodiæ non tuerentur, sed vbiq; nauis, licèt nobis virtutẽ felicitatémq; vestram haberemus, magnis tamen terroribus imminebat quâ iacent maria, quâ venti ferunt. recursabat quippe in animos illa sub Diuo Probo & paucorũ ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna felicitas,
qui à

qui à Ponto vſque correptis nauibus, Græciam, Aſiámque populati, nec impunè pleriſque Libyæ littoribus appulſi, ipſas poſtremò naualibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere peruẹcti Oceanum quâ terras rupit intrauerant, atque ita euentu temeritatis oſtenderant nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi quò nauigiis pateret acceſſus. Itaque hac victoria veſtra non Britannia ſolùm ſeruitute eſt liberata, ſed omnibus nationibus ſecuritas reſtituta, quæ maritimo vſu tantum in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi conſequuntur. Nunc ſecura eſt (vt de latere Gallico taceam) quamuis pænè conſpicuis littoribus Hiſpania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes vſque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudiis ferũtur dempto periculi metu quòd experiundi neceſſitate caruerunt, ſed hoc ipſum & in adminiſtratione prouidentiæ veſtræ, & in fectione fortunæ impenſius gratulantur. quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in veſtigiis ſuis concidit. Atque ipſam Britãniam, quæ ſedem tam diuturno ſceleri præbuiſſet, conſtat victoriam ſola ſui reſtitutione ſenſiſſe veſtram. Meritò igitur ſtatim atque ad littus illud exoptatus olim vindex & liberator appuleras obuius ſeſe maieſtati tuæ triumphus effudit, exultantéſque gaudio Britanni cùm coniugibus ac liberis obtulerunt, non te ipſum modò, quem vt cælo delapſum intuebantur, ſed etiam nauis illius quæ tuum Numen aduexerat, vela remigiáque venerantes, paratíque te ingredientem ſtratis ſenſere corporibus. Nec mirum ſi tanto gaudio ferebantur. poſt tot annorum miſerrimam captiuitatem, poſt violatas coniuges, poſt liberorum turpe ſeruitium tandem liberi, tandémque Romani, tandem vera imperij luce recreati. ſiquidem præter illam clementiæ veſtræ pietatíſque famam, quæ communi gentium voce celebratur, in ipſo Cæſar tuo vultu videbant omnium ſigna virtutum, in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundiæ, in ſermone iuſtitiæ. Quæ ſingula vt reſpectantes agnouerant, lætitiæ clamoribus concinebant, vobis ſe, vobis liberos ſuos, veſtris liberis omnes generis ſui poſteros deuouebant. Nos quidẽ certè, ô perpetui parentes & domini generis humani, hoc à DIs immortalibus omni votorum nũcupatione depoſcimus, vt liberi nepotéſq; noſtri, & ſiqua omnibus ſæculis erit duratura progenies, cùm vobis, tum etiam his quos educatis, atque educabitis dedicẽtur.

quid enim melius posteris nostris optare possumus quàm quo fruimur ipsi? Tenet vno pacis amplexu Romana resp. quidquid variis temporum vicibus fuit aliquando Romanum, & illa quæ sæpe veluti nimia mole defluxerat magnitudo, tandem solido cohæsit imperio. Nihil ex omni terrarum cælíque regione non aut metu quietum est, aut armis domitum, aut pietate deuinctum. Et ex aliis quidem partibus aliqua restant, quæ (si voluntas vel ratio desiderent) possitis acquirere. vltra Oceanum verò quid erat præter Britanniam? Quæ à vobis ita recuperata est, vt illæ quoque nationes terminis eiusdem insulæ cohærentes vestris nutibus obsequantur. Nulla progrediendi causa superest, nisi si (quod Natura vetuit) fines ipsius quærantur Oceani. Omnia (inquam) inuictissimi Principes vestra sunt, quæ sunt digna vobis. Et inde est quod consulere singulis æqualiter licet, cùm vniuersa teneatis. Itaque sicuti pridem tuo Diocletiane Auguste iussu suppleuit deserta Thraciæ translatis incolis Asia, sicut postea tuo Maximiane Auguste nutu Neruiorum & Treuirorum arua iacentia lætus postliminio restitutus & receptus in leges Francus excoluit, ita nunc per victorias tuas Constantine Cæsar inuicte quidquid infrequens Ambiano, & Bellouaco, & Trigastino solo, Lingonicóque restabat barbaro cultore reuirescit. Quinetiam illa cuius nomine mihi peculiariter gratulandum deuotissima vobis ciuitas Æduorum ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ prouinciæ redundabant, accepit artifices, & nunc extructione veterum domorum, & refectione operum publicorum, & templorum instauratione consurgit. Nunc sibi redditum vetus illud Romanæ fraternitatis nomen existimat, cùm te rursus habeat conditorem. Dixi, Cæsar inuicte, prope plura quàm potui, sed pauciora quàm debui, vt iustissima mihi causa sit propitio munere tuo & nunc desinendi, & sępe dicendi.

EVME-

EVMENII RHETORIS
ORATIO PRO SCHOLIS INSTAVRANDIS, CORAM V. P. PRÆSIDE GALLIÆ HABITA.

CErtvm habeo V.P. non quidem te, qui ſemper in omni genere dicendi maxima facultate viguiſti, ſed circumſtantium pleroſque mirari, quòd ego, qui ab ineunte adoleſcentia vſque in hunc diem nunquam iſto in loco dixerim, & quantulumcunque illud eſt quod labore ac diligentia videor conſecutus, exercere priuatim quàm in foro iactare maluerim, nunc demum ſero quodam tyrocinio ad inſolitum mihi tribunal aſpirem. A quo ego me fateor, quanquam ſedes iſta iuſtitiæ & ad agendum & ad dicendum ampliſſima videretur, diffiſum tamẽ ingenio meo antehac abfuiſſe, & hoc ipſo in tempore, quamuis diuerſiſſimum à contentione litium genus orationis habiturum, conſcientiæ trepidatione reuocari. Ne quid igitur aut opinioni hominũ dubium relinquã, aut interpretationi ex hac poſtulatione, quam de reſtituendis patriæ meę Menianis mihi ſumendam potiùs quàm cuiquam delegandam putaui, maius de me aliquid quàm poſſe me ſentio videar promittere, conteſtatum eſſe initio dicendi apud audientes volo temporarium me dicendi munus, atque idipſum meis ſtudiis peculiariter commodare, nõ ad incognitam mihi ſectam forenſium patronorum alienæ laudis cupiditate tranſire. neque enim tanta me aut negligentia, aut cõfidentia tenet, vt neſciam quanta ſit inter hanc aciem fori, & noſtra illa ſecreta ſtudiorum exercitia diuerſitas. Ibi armantur ingenia, hîc præliatur. Ibi præluſio, hîc pugna committitur. Hîc plerumque velut ſudibus & ſaxis, illic ſemper telis ſplendentibus dimicatur. Hîc ſudore & quaſi puluere ſordibus, illic inſignis ornatu laudatur orator. Vt, ſi vterque experiundi cauſa officia commutent, alium quidem tubarum ſonus, & ſtrepitus armorum, alium quidem triumphi deterreat. Scio hæc inquam, V.P. neque me ſciens fallo, & idcirco tantum abeſt vt me docendi relictis præcipiendíque ratio-

nibus aptum atque idoneum putem, vt hoc ipso quòd vel vno die, atque vna de re in foro dicam, veniam magis possim sperare quàm gloriam. Quanquam in hac oratione V. P. loci tantummodo insolentia, non dicendi nouitate perturber, siquidem id postulo quod non modò contradicendo nemo audeat impedire, sed omnes potiùs quibus diuina Principum liberalitas, quibus vrbis istius restitutio, quibus optimarum artium celebratio grata atque iucunda est, summo gaudio & fauore suscipiant, vt Menianæ illæ scholæ, quondam pulcherrimo opere, & studiorum frequentia celebres & illustres, iuxta cætera quæ instaurantur opera ac templa reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tantum releuat causa dicendi. Quam quidem ego V. P. duas in partes arbitror diuidendam, vt priùs disseram quàm sit ex vsu & officio opus illud ad pristinam magnificentiam reformari, deinde qua ratione id possit sine sumptu publico, ex largitione quidem Principum maximorum, sed tamen cum aliquo meo erga patriam studio & amore, procedere. Ante omnia igitur V. P. diuinæ Imperatorum Cæsarúmque nostrorum prouidentiæ, singularíque in nos beneuolentiæ huius quoque operis instauratione parendum est, qui ciuitatem istam, & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum grauissima clade perculsam cùm latrocinio Batauicæ rebellionis obsessa auxilium Romani Principis irrogantem, non solùm pro admiratione meritorum, sed etiã pro miseratione casuum attollere ac recreare voluerunt, ipsámque ruinarum eius magnitudinem immortalibus liberalitatis suæ monumentis dignam iudicauerunt, vt tanto esset illustrior gloria restitutorum quanto ipsa moles restitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum (si res poscat) ærarium non templis modò, ac locis publicis reficiundis, sed etiam priuatis domibus indulgent, nec pecunias modò, sed etiam artifices transmarinos, & ex amplissimis prouinciarum ordinibus incolas nouos, & deuotissimarum hiberna legionum, quarum inuicta robora ne in his quidem quæ nunc cùm maximè egent bellis requirunt, vt commodis nostris studio gratiæ hospitalis operentur, & resides aquas, & nouos amnes vel vti aridis fessæ vrbis visceribus infundant. Ex quo manifestum est eos qui coloniam istam tot tantísque operibus totius imperij erigere atque animare statuerunt, & præcipuè sedem illam liberalium litterarum velle reparare, vt frequentiam honestissimæ

iuuentu-

iuuentutis illuſtrato ſtudiorum honore prouiderint. cui enim vnquam veterum principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ atque eloquentiæ ſtudia florerent quantæ his optimis & indulgentiſſimis dominis generis humani? Quos ego quidem (quantum ad votum pietatémque pertinet) liberorum noſtrorum parentes appellare non dubito, qui nobiliſſimam iſtam indolem Galliarum ſuarum, interitu ſummi doctoris orbatam, reſpicere dignati ſuo potiſſimum iudicio præceptorem ei moderatorémque tribuerunt, & inter Imperatorias diſpoſitiones ſummis reipublicæ gubernandæ prouiſionibus occupatas litterarum quoque habuere dilectũ, nec aliter quàm ſi equeſtri turmæ, vel cohorti prætoriæ conſulendum foret, quem potiſſimum præficerent ſui arbitrij eſſe duxerunt, ne ij quos ad ſpem omnium tribunalium, aut interdum ad ſtipendia cognitionum ſacrarum, aut fortaſſe ad ipſa palatij Magiſteria prouehi oporteret, veluti repentino nubilo in mediis adoleſcentiæ fluctibus deprehenſi incerta dicendi ſigna ſequerentur. In quo ego, Vir Perfectiſsimæ, nihil laudi meæ tribuo, ſed domini noſtri Conſtantij Principis iuuentutis, incredibilem erga iuuentutem Galliarum ſuarum ſollicitudinem atque indulgentiam mirari ſatis nequeo, qui honorem litterarum hac quoque dignatione cumulauit, vt me, potius ad priſtina mea ſtudia molientem, ipſum iuſſerit diſciplinas artis oratoriæ retractare, & hoc mihi munus iniunxerat vt mediocrem quidem pro ingenio meo naturáque vocem, cæleſtia tamen verba, & diuina ſenſa principum prolocuturam ab arcanis ſacrorum penetralium ad priuatarum Muſarum aditus tranſtulerit; non vtique quia mihi, quem (quod ſine inuidia dixerim) tanta dignatione reſpicit quanta pro ſummis honoribus debet ſufficere ſapienti, vellet aliquid impoſita iſta profeſſione detrahere, ſed vt profeſſioni ipſi ex eo honore quem geſſi adderet dignitatem. Cui igitur dubium quin diuina illa mens Cæſaris, quæ tanto ſtudio præceptorem huic conuentui iuuentutis elegit, etiam locum exercitiis illius dedicatum inſtaurari atque exornari velit, cùm omnes omnium rerum ſectatores atq; fautores parum ſe ſatis facere voto & conſcientiæ ſuę credant, ſi non ipſarum quas appetunt gloriarum templa conſtituant? Inde eſt vt Athenienſis humanitas aram Miſericordię inſtituerit, & Romani ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. quarum enim artium, ſiue animi affectionum magnis hominibus ingeneratus ardor fue-

PP. ij.

rit,earum etiam consecrata existere ad posteros monumēta voluerunt. Ædem Herculis musarum in Circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modò secutus, quòd ipse litteris, & summa poëtæ amicitia duceretur,sed quòd in Græcia cùm esset Imperator acceperat Herculem Musagetē esse, comitem ducémq; Musarum. Idémq; primus nouem signa, hoc est,omnium Camœnarum, ex Ambraciensi oppido translata sub tutela fortissimi Numinis consecrauit,(vt res est) quia mutuis operibus & pręmiis iuuari ornaríq; deberent, Musarū quies defensione Herculis,& virtus Herculis voce Musarum. Credo igitur tali Cæsar Herculius & aui Herculis,& Herculij patris instinctu tanto studium litterarum fauore prosequitur, vt non minus ad prouidentiam Numinis existimet pertinere benedicendi quàm rectè faciendi disciplinam,& pro diuina intelligentia mētis æternę sentiat litteras omnium fundamenta esse virtutū, vtpote continentiæ,modestiæ, vigilantiæ, patientiæ magistras. Quę vniuersa cùm in consuetudinem tenera ætate venerunt,omnia deinceps officia vitæ ad ipsa quæ diuersissima videntur militiæ atque castrorum munimina conualescunt. Ideóq; his omnis industriæ atq; omnis laudis nutricibus,aut(vt verius loquar) matribus cùm præceptorem Cæsar Herculius declarare dignatus sit,necesse est etiam sedem propriam cupiat reformari, vt cū ad antiquam firmitatem cultúmque reparata sit, multo hîc iustius & verius nuncupetur ædes Herculis atque Musarum. Et sanè V.P. interest etiam gloriæ quam tanti Principes tot victoriis ac triumphis merentur, vt ingenia quæ canendis eorū virtutibus excoluntur non intra priuatos parietes,sed in publica ostētatione,& in ipso vrbis istius ore vegetentur. Quid autem magis in facie vultúque istius ciuitatis situm est, quàm hæc eadem Męniana, in ipso transitu aduenientium huc inuictissimorum Principum constituta? Qui cum se occursu lætæ iuuentutis affici, non solùm liberalitate quam ipsi tribuunt, sed etiam litteris quibus me ad institutionem eius cohortantur, ostendant, quanto plus capient voluptatis cùm reparatum videant ipsum conciliabulū iuuentutis? Adhoc V.P. opus istud reddit illustrius cùm ipsorum Cæsarum, tum etiam omnium hominum aspectu promptius quod præcipuo est loco positum, quasi inter ipsos oculos ciuitatis,inter Apollinis templum atque Capitolium. Quo magis est etiam sacrosancta sedes, vtriusque lateris veneranda confinio, vtriusque latè numeris instauranda respectu, ne fana longè

omnium

omnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformet,prçsertim cùm mihi videatur ipse ille,qui Mæniana hæc primus extruxit,idcirco ea illic potissimum collocasse,vt veluti cognato vicinorum sibi Numinem tenerentur amplexu,cùm augustissima tecta litteris dedicata inde Athenarum conditrix Minerua conspiceret,hinc Apollo medius Camœnarum. Igitur ibi maximè & oportet & fas est exercere iuuẽtutis ingenia, vbi tam propinqua sunt Numina amica doctrinæ,vbi ex proximo iuuat mens diuina sapientiam,& carminum Deus vocem, & verecundiã virgo perpetua, & prouidentiam præscius futurorum. Ibi adolescentes optimi discant,nobis quasi solenne carmen prçfantibus,maximorũ Principum facta celebrare. quis enim melior vsus est eloquentiæ quàm vbi ante aras quodammodo suas Iouios Herculiósque audiant prædicari Iuppiter pater, & Minerua socia,& Iuno placata? satis me verborum fecisse arbitror V.P. de eo quod mihi ad dicendum priùs constitueram, quam sit ex vsu atque officio instaurari opus illud studiis quibus optimi Principes maximè fauent,dedicatũ,in ipsa ciuitatis fronte positum, celeberrimis tẽplis vtrinq; coniunctum. Nunc in secundum, eundémq; locum distuli,quemadmodum id sine sumptu publico,& cum laude sacræ largitionis fieri possit ostendam. Salarium me liberalissimi Principes ex huius reip. viribus in sexcenis millib. nummûm accipere iusserunt, non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent,in quẽ multo maiora & prius & postea præmia contulerunt,sed vt trecena illa sestertia, quæ sacræ memoriæ Magister acceperam, in honore priuati huius magisterij addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium (quantum ad honorem pertinet) adoratum accipio, & in accepti ratione perscribo,sed expensum referre patriæ cupio, & ad restitutionem huius operis quoad vsus poposcerit destinare. Cuius voluntatis meæ ratio etsi asserenda non est,tamen sub hac tua humanitate,& circumstãtium expectatione,qua me audiri sentio, aliquatenus prosequẽda est. Nam primum omnium in hoc ego maximos esse fructus præmiorum puto, vt digni quibus tribuantur habeamur. siquidem ipse vsus pecuniæ bonis malísve artibus partæ promiscuus & vilis est,honestis verò rationibus posse acquirere summum, etiamsi quæstum remiseris,lucrum est. neque enim Syrus mercator, aut Deliacus,aut Indicus ad vberrima ista compendia laudis aspirat,sed raræ atque inter paucissimos opes sunt contentæ meritis conscientiæ. quippe hoc ipso præmij gloria continetur,

ne id cupiditate quærendi affectasse videamur. Quod hoc vno assequi possumus, si pro accepto ducamus oblatum. Vt industriç, assumendi copiam præuenire potuisse: continentiæ, præterisse. At si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore, atque etiam vitæ periculo, solam vocem præconis, & coronæ testimonium petunt, ego verba illa diuina, cælestésque litteras, quibus mihi tanti Principes instituendam iuuentutem commendare dignati sunt, non vltra omnium vocum potentiam venerabundus accipiam? non vltra omnes laureas colam? Leges ergo V.P. Tametsi hanc quoque mihi veniam tribuas oportet. neque enim ipsius epistolæ sacræ commemorationem solam sine obsequio recitationis inducere fas est, vt perlecta magis eluceat quantum me studium par sit impendere non ipsis modò litteris, sed etiam templis ac sedibus litterarum.

MERENTVR & Galli nostri vt eorum liberis, quorum vita in augusto Cliuensium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipsi adolescentes, qui hilari consensu meum Constantij Cæsaris ex Italia reuertentis suscepere comitatum, vt eorum indoli consulere cupiamus. Proinde quod aliud præmium his quàm illud conferrre debemus quòd nec dare potest, nec eripere Fortuna? Vnde auditorio huic, quod videtur interitu præceptoris orbatum, te vel potissimum præficere debuimus, cuius eloquentiam, & grauitatem morum, & actis nostris habemus administratione compertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuæ, hortamur vt professionem oratoriam recipias, atque in supradicta ciuitate, quam non ignoras nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitæ melioris studium adolescentium excolas mentes, nec putes hoc munere antè partis aliquid tuis honoribus derogari, cùm honesta professio ornet potius omnem quàm destruat dignitatem. Denique etiam salarium te in sexcenis millibus nummum ex reip. viribus consequi volumus, vt intelligas meritis tuis etiam nostram constituere clementiam. Vale Eumeni charissime nobis.

Ita non videtur tibi V.P. hac tantorum Principũ exhortatione non solùm mens & ocio iacens ad pristinas artes animus attolli, verumetiam veterum ipsi quodammodo scholarum parietes & tecta consurgere? quod enim tantũ carmen Amphioni, quæ tanta plectro fidibúsque dulcedo, quam secuta quondam saxa perhibentur, vt ducentib. subuecta modulis, & ad interualla carminum resistentia sponte murum velut arte construerent, quanta in his

in his Imperatorum & Cæsarum litteris inest ad omnes animorum impetus, effectúsq; rerum ciendos vis atque permotio, qui quod iubere possint, suadere dignãtur, & cùm vel tacitas eorum ac vultu tenus significatas voluntates summi patris sequatur autoritas, cuius nutum promissionémque firmantis totius mundi tremor sentit, ipsi tamen vltrò imperandi potestatem cohortandi humanitate conciliant? Quinetiam laudibus incitant, grauitatem morum, dicendi facultatem sibi probatam & cognitã prędicantes, Palatini honoris priuilegium oratoriæ professioni saluum & incolume seruantes. Quibus ego diuinæ benignitatis illecebris, etiamsi omni sẽsu antè caruissem, ad quamuis profectò intelligentiam adducerer. siquidem tantos Principes vnum hominem tanta laude decorare non est oratorem admonere, sed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia? immò quid cum vllis opibus aut Midæ regis, aut Crœsi, aut ipsius qui auro dicitur fluxisse Pactoli, cùm diuina hæc testimonia omnibus diuitiis, atque ipsis eorum præmiis anteponam? Nisi fortè Pythiados illius excellentem Socratis sapientiam vaticinatæ, aut magnificentius carmen videtur, aut verius quàm quod Iouij Herculiique pronunciant, quorum ne nutus quidem possunt, non modò dicta, reuocari. Quamobrem (vt dixi) V. P. sexcena illa (quantum ad honorem spectat) accipi oportere censeo, atque vsum de lego patriæ, & ipsi potissimum operi in quo studia nostra celebranda sunt. videor enim mihi id quod sacris litteris cõtinetur, ita saluo honoris mei priuilegio doceam, hôc manifestius atque illustrius retenturus vt me dignum talibus æternorum Principum iudiciis probem amore reip. Equidem ipsos patriæ Deos testor tanto me ciuitatis istius amore flagrare, vt, quocunque oculos circumtuli, ad restitutionem operum singulorum ita gaudio ferar, vt spiritum identidem meum pro illorum salute deuoueam, quorum iussu operibúsque reparantur. Sed tamen hoc quod mihi ornandæ professionis meæ causa tributum est huic me præcipuè sentio debere monumento. etenim si bello parta Marti dicantur, si mari quæsita Neptuno, si messes Cereri, si Mercurio lucra libantur, si item rerum omnium ad cultum referuntur autorum, vbi fas est docendi præmia consecrare nisi in sede dicendi, præsertim, cùm mihi vltra communem cum cæteris studiorum religionem, etiam proprius quidam sit erga Mæniana illa ex maiorũ meorũ recordatione dilectus? quãuis enim ante ingressum pueritiæ meæ prætermissa fuerit eorum exercẽ-

di ſtudij frequentatio, tamen illic auum quõdam meum docuiſſe audio, hominem Athenis ortum, Romæ diu celebrem, mox in iſta vrbe perſpecto & probato hominum amore doctrinæ, atque huius ipſius operis veneratione detentum. Cuius ego locum in quo, vt referunt, maior octogenario docuit, ſi ab iſto venerabili ſene (Te Glauce, appello præſentem, quem videmus, non ciuitate Atticum, ſed eloquio) recoli ornaríque perfecero, ipſum mihi videbor ad vitã tali profeſſionis ſuę ſucceſſione reuocaſſe. Quod quidem meum ego erga honorem domus ac familiæ meæ ſtudium non confiterer V. P. niſi ipſis Imperatoribus Cæſaribúſque noſtris gratum eſſe conſiderem, vt publicam eorum in reſtituendo orbe pietatem pro ſuo quiſque captu in renouandis ſuorum veſtigiis æmuletur. quis enim nunc ſit animo tam humili, tam abiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, vt non & quamtulamcunque memoriam ſuorum excitare, & ſibi aliquid ſecundæ opinionis cupiat acquirere? cùm videat omnia quæ priorum labe conciderant, hac felicitate ſæculi reſurgentia, tot vrbes diu ſiluis obſitas, atq; habitatas feris, inſtaurari mœnibus, incolis frequentari: quod in Ægæo mari ſemel contigit, vt quæ opertis fluctibus vagabatur repentè inſula Delos exiſteret, eius nunc ſimile tot orientibus vndique ciuitatibus, tot inſulis ad humanos cultus quaſi renaſcentibus euenire. Niſi fortè nõ grauior Britanniam ruina depreſſerat, quam ſi perfuſo tegerent Oceano, quæ profundiſſimo Pœnorum gurgite liberata ad conſpectum Romanæ lucis emerſit, aut hæc ipſa, quæ modò deſinit eſſe Barbaria, non magis feritate Francorũ velut hauſta deſiderat quàm ſi eam circumfuſa flumina & mare alluens operuiſſet. Nam quid ego alarum & cohortium caſtra percenſeam toto Rheni, & Iſtri, & Euphratis limite reſtituta? Qua veris autumníve clementia tot manu poſitæ arbores cõualeſcunt, quo calore Scolis tot depreſſę imbrib. ſegetes reſurgunt, quot vbiq; muri vix repertis veterum fundamentorum veſtigiis excitantur? Adeo (vt res eſt) aurea illa ſæcula, quæ non diu quondam Saturno rege viguerũt, nunc æternis auſpiciis Iouis & Herculis renaſcuntur. Sed enim V.P. inter omnia quæ virtute Principum ac felicitate recreantur, ſint licèt fortaſſe alia magnitudine atque vtilitate potiora, nihil eſt tamen admirabilius hac liberalitate quam fouendis honorandíſque litterarum ſtudiis impartiunt. quippe (vt initio dixi) nulli vnquam antehac Principes pari cura belli munera, & huiuſmodi pacis ornamẽta coluerunt. diuerſiſſimus enim ad vtrãque ſe-

que ſectam deflexus eſt, diſpar natura mentium, & diſcrepans in electione iudicium, ipſorum denique vtriſque artibus præſidentium nominum diſſoni monitus, habitúſque diſſimiles. Quo magis horum noua & incredibilis eſt virtus & humanitas, qui inter tanta opera bellorum ad hæc quoque litterarum exercitia reſpiciunt, atque illum temporum ſtatum quo (vt legimus) Romana res plurimum terra & mari valuit, ita demum integrari putant, vt non potentia, ſed etiam eloquentia Roma reuireſcat. Detur ergo V.P. illa mihi ab optimis virtutum omnium dominis tributa largitio huic operi doctrinæ atque eloquentiæ dedicato, vt quemadmodum cætera vitæ noſtræ commoda apud auxiliatores eorum Deos colimus, ita ſingularem eorundem erga litteras dignationem in antiqua litterarum ſede celebremus. Videat præterea in illis porticibus iuuentus & quotidie ſpectet omnes terras & cũcta maria, & quidquid inuictiſſimi Principes vrbium, gentium, nationum aut virtute deuinciunt, aut terrore. ſiquidem illic, vt ipſe vidiſti, (credo) inſtruendæ pueritiæ cauſa, quò manifeſtius oculis diſcerentur quæ difficilius percipiuntur auditu, omnium cum nominibus ſuis locorum ſitus, ſpatia, interualla deſcripta ſunt, quidquid vbique fluminum oritur & conditur, quacunque ſe littorum ſinus flectunt, quóve ambitu cingit orbem, vel irrumpit Oceanus. Ibi fortiſſimorum Imperatorum pulcherrimæ res geſtæ per diuerſa regionum argumenta recoluntur, dum calentibus ſemperque venientibus victoriarum nunciis reuiſuntur perfida flumina, & Libyæ arua ſitientia, & connexa Rheni cornua, & Nili ora multifida, dúmq; ſibi ad hæc ſingula intuentium animus affingit, aut ſub tua Diocletiane Auguſte clementia Ægyptum furore poſito quieſcentem, aut te Maximiane inuicte perculſa Maurorum agmina fulminantem, aut ſub dextera tua domine Conſtanti Batauiam Britanniámque ſqualidum caput ſyluis & fluctibus exerentem, aut te Maximiane Cæſar Perſicos arcus pharetráſque calcantem. nunc enim nunc demum iuuat orbem ſpectare depictum, cùm in illo nihil videmus alienum. Habes V.P. ſtudij ac voti mei profeſſionem. Abs te peto vt eam litteris tuis apud ſacras aures proſequi non graueris. ſiquidem maximus, ac pæne ſolus fructus eſt recta cupientium, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum Principum ſcientiam perferatur.

CLAVDII MAMERTINI PANEGYRICVS MAXIMIANO A.

CVM omnibus festis diebus sacratissime Imperator debet honor vester diuinis rebus æquari, tum præcipuè celeberrimo isto, & imperantibus vobis lætissimo die veneratio Numinis tui cum solenni sacræ vrbis religione iungenda est. verum est enim profectò quod de origine illius ciuitatis accepimus, primam in ea sedem Numinis vestri, sanctum illud venerandúmq; Palatium, regem aduenam condidisse. neque enim fabula est de licentia poëtarum, nec opinio de fama veterum sæculorum, sed manifesta res & probata, (sicut hodie quoque testatur Herculis ara maxima, & Herculei sacri custos familia Pinaria) principem illum tui generis ac nominis Palantea mœnia addidisse victorem, & parua licet tunc regia, summa tamen religione susceptum futuræ maiestatis dedisse primordia, vt esse posset domus Cæsarum, quæ Herculis fuisset hospitium. Iure igitur hoc die, quo immortalis ortus dominæ gentium ciuitatis vestra pietate celebratur, tibi potissimùm Imperator inuicte laudes canimus, & gratias agimus, quẽ similitudo ipsa stirpis tuæ, ac vis tacita naturæ ad honorandum natalem Romæ diem tam liberalem facit, vt vrbem illam sic colas conditam quasi ipse condideris. re vera enim sacratissime Imperator meritò quiuis te, tuúmque fratrem, Romani imperij dixerit conditores. estis enim (quod est proximum) restitutores, & sit licèt hic illi vrbi natalis dies quòd pertineat ad originem populi Romani, vestri imperij primi dies sunt principes ad salutem. Quare si nunc Romæ omnes Magistratus, & Pontifices, & Sacerdotes iuxta parentes Vrbis, & Statores Deos Herculis templa venerantur, quia partam aliquando ex victoria prædam à flumine Ibero & conscio occidui Solis Oceano ad pabula Tyrrhena compulerit, & in Palatino iugo ven-

turo

turo ter reliquerit vestigia : quanto tandem studio nos hîc conuenit, qui te præsentem intuemur Deum, toto quidem orbe victorem, sed nunc quidem maximè in eadem Occidentis plaga non pastorem trino capite deformem, sed prodigium multo tetrius opprimentem, quidquid spiritus & vocis habemus, omne id in laudibus tuis non occupare modò, sed (si res poscat) absumere debemus. Vnde igitur ordiar? Commemorabo nimirum patriæ tuæ in rempublicam merita? Quis enim dubitat quin multis iam sæculis, ex quo vires illius ad Romanum nomen accesserint, Italia quidem sit gentium domina gloriæ vetustate, sed Pannonia virtute? An diuinam generis tui originem recensebo, quam tu non modò factis immortalibus, sed etiam nominis successione testaris? An quemadmodum educatus institutúsque sis prædicabo in illo limite, in illa fortissimarum sede legionum inter discursus strenuæ iuuentutis, & armorum sonitus tuis vagitibus obstrepentes? Finguntur hæc de Ioue, sed de te vera sunt Imperator. An tuas res gestas enumerare conabor, quæ te prima signa Imperatoriis auspiciis inaugurarint, quæ castra dominum habitura susceperint, quæ bella deduxerint, quæ victorię auxerint? Ibo scilicet vestigiis virtutis tuæ colligendis per totum Istri limitem, pérque omnem quâ tendit Euphratem, & ripas peragrabo Rheni, & litus Oceani? Sed qui velit omnia ista complecti sæcula sibi optare debet, & innumerabiles annos, & quantam tu mereris ætatem. Faciam igitur compendium orationi meæ, sed damno voluntatis, quod huic tempori maximè congruit omittam, cætera, & potissimum illud arripiam, (quod multis fortasse mirum videbitur, & tamen re ipsa verissimum est) te cum ad restituendam remp. à cognato tibi Diocletiani Numine fueris inuocatus plus tribuisse beneficij quàm acceperis. neque enim specie tenus ac nomine fortuna imperij considerãda est. Trabeæ vestræ triumphales, & fasces Consulares, & sellæ curules, & hæc obsequiorum stipatio & fulgur, & illa lux diuinũ verticem claro orbe complectens, vestrorum sunt ornamẽta meritorum pulcherrima quidem & augustissima: sed longè illa maiora sunt, quę tu impartito tibi imperio merę gratiæ retulisti, admittere in animum tantæ reip. curam, & totius orbis fata suscipere, & oblitum quodammodo sui gentibus viuere, & in tam arduo humanarum rerum stare fastigio, ex quo veluti terras omnes & maria despicias, vicissímque oculis ac mente collustres vbi sit certa serenitas, vbi dubia tempestas, qui iustitiam vestrã iudices

æmulentur, qui virtutis vestræ gloriam duces seruent, accipere innumerabiles vndique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus & nationibus & prouinciis cogitare, noctes omnes diésque perpeti sollicitè pro omnium salute transigere. Hæc omnia cùm à fratre optimo oblata susceperis, tu fecisti fortiter, ille sapiēter. neq; enim cùm reip. nauem secundus à puppi flatus impleret salutarem manū gubernaculis addidisti, sed cùm ad restituendam eam post priorum temporum labem diuinum modò, ac ne id quidem vnicum, sufficeret auxilium, præcipitanti Romano nomini iuxta Principem subiisti, eadem scilicet auxilij opportunitate, qua tuus Hercules Iouem vestrum quōdam Terrigenarum bello laborantem magna victoriæ parte iuuit, probauítq; non magis à DIs accepisse cælum quàm eisdem reddidisse. Annon illud malum simile monstrorum biformium & hisce terris fuit, quod tua Cęsar nescio vtrum magis fortitudine repressum sit, an clemētia mitigatū, cùm militares habitus ignari agricolæ appetiuerunt; cùm autor equitem, cùm pastor equitē, cum hostem Barbarū suorum cultorum rusticus vastator imitatus est? Quod ego cursim prætereo. video enim te (qua pietate es) obliuionē illius victoriæ malle quàm gloriam. Quòd verò statim, vix dū misero illo furore sopito, cùm omnes Barbaræ nationes excidium vniuersæ Galliæ minarentur, neque solùm Burgūdiones & Alamani, sed etiam Chaibones Erulíq;, viribus primi Barbarorū, locis vltimi, pręcipiti impetu in has prouincias irruissent, quis Deus tam insperatam salutem nobis attulisset, nisi tu affuisses? tu enim diuinæ prouidentiæ Imp. consilio prius quàm vi bellum gerendum ratus, cæteros quidem perduelles, quibus ipsa pestifera multitudo, ire passus es in profundam famem, & ex fame in pestilentiā, mox triumphi ornamēta capienda militum manibus vsurus, Chaibones tamen Erulósque non dignatus pariter perdere, atque vt interim diuina virtus tua exercitatione solita non careret, aperto Marte, atq; vno impetu perculisti, non vniuerso ad id prælių vsus exercitu, sed paucis cohortibus. quid enim opus erat multitudine, cùm ipse pugnares, ipse omnibus locis totáque acie dimicares, ipsi hosti vndique, & quâ resisteret, & quâ cederet, & qua fugeret, occurreres, errorémque aduersariis pariter ac tuis faceres, cùm neque te Barbari vnum putaaent, neque milites non dico stipatione atq; comitatu, sed saltem oculis sequi possent. tanto quippe prælio ferebare, nō aliter quàm magnus amnis solet hibernis imbribus auctus & niuibus passim

fluere

fluere quà campus eſt. Ita cuncti Chaibones, Erulíq; cuncti tanta internecione cæſi interfectíque ſunt, vt extinctos eos relictis domi coniugibus ac matribus non profugus aliquis è prælio, ſed victoriæ tuæ gloria nunciaret. Tranſeo innumerabiles tuas tota Gallia pugnas atque victorias. quæ enim tot tantíſque rebus ſufficiet oratio? Illum tamen primũ Conſulatus tui auſpicalẽ diem tacitus præterire nullo modo poſſum, quo tu ſolus omnium cõſecutus es, vt quod tẽpus antea incipiendis tantummodo rebus aptum videbatur tunc primũ potuerit ſufficere peragẽdis, vnóque Sol curriculo ſuo, eóque breuiſſimo, & officia te Conſulis inchoantem videret, & Imperatoris implentem. Vidimus te Cęſar eodem die pro rep. & vota ſuſcipere, & coniuncta debere. quod enim optaueras in futurum feciſti continuò tranſactum. Vt mihi ipſa Deorũ auxilia quæ precatus eras præueniſſe videaris, & quidquid illi promiſerant antè feciſſe. Vidimus te Cęſar eodẽ die & in clariſſimo pacis habitu, & in pulcherrimo virtutis ornatu. Bona venia Deûm dixerim, ne Iuppiter quidem ipſe tanta celeritate faciem cæli ſui variat quàm facile tu Iuppiter togã prætextam ſumpto thorace mutaſti, haſtam poſito ſcipione rapuiſti, à tribunali veniſti in cãpum, à curuli in equum trãſtuliſti, & rurſus ex acie cum triumpho rediiſti, totámq; hanc vrbem repentina tua in hoſtes eruptione ſollicitã lætitia & exultatione, & aris flagrantibus, & ſacrificiis, & odorib. accenſis Numini tuo impleſti. Ita vtroq; illius diei ſupremo tẽpore bis diuina res pari religione celebrata eſt, Ioui, dum pro futuris vouetur, tibi, dum pro victoria ſoluitur. Tale igitur auſpiciũ illius anni quid ſequebatur niſi nouum aliquod & ingens miraculum? Quod autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam tranſgreſſione? qua tu primus omnium Imp. probaſti Romani imperii nullum eſſe terminum niſi qui tuorum eſſet laborum. Atqui Rhenum antea videbatur ipſa ſic Natura duxiſſe, vt eo limite Romanæ prouinciæ ab immanitate Barbariæ vindicarentur. Et quis vnquam ante vos Principes non gratulatus eſt Gallias illorum amne muniri? Quando non eum ſine metu noſtro Rheni alueum imminuit diu ſerena tempeſtas? Quando non cum ſecuritate noſtra illius diluuia creuerunt? Credo, itidem optimam illam fertilémq; Syriam velut amplexu ſuo tegebat Euphrates, antequam Diocletiano ſpõte ſe dederent regna Perſarũ. Verùm hoc Iouis ſui more, nutu illo patrio quo omnia contremiſcunt, & maieſtate veſtri nominis cõſecutus eſt. Tu autem Imp. inuicte feras illas indomi-

tásque gentes vastatione, præliis, cædibus, ferro, igníq; domuisti. Herculei generis hoc fatũ est, virtuti debere quòd vindicat. Exinde igitur soluto animo ac libero sumus. Licèt Rhenus arescat, tenuíque lapsu vix læues calculos perspicuo vado pellat, nullus inde metus est. Quidquid vltra Rhenum prospicio Romanum est. Sic illa quondam Romanæ potentiæ diu æmula & inimica Carthago à P. Scipione deuicta est, cùm is traiecto in Africam exercitu Hannibalem ab Italiæ vastatione reuocauit. Audieras hoc Imperator? an ipsa per te diuina tua mente prospexeras ita demum hostes funditus posse subuerti, si in propriis sedibus vincerentur, nec prædã modò quam cepissent amitterent, sed ipsi coniuges, & liberos, & parentes suos, & charissima omnia capta mœrerent? Hoc tu siue cognitum secutus es, seu te autore fecisti, vtrumque pulcherrimum est. neque enim minorem laudẽ magnarum rerum æmuli quàm ipsi merẽtur autores, quinimmò, quamuis optimum, intentatæ rei consilium Fortunæ committitur, iteratum idem atque repetitum ad certam rei gloriam pertinet iudicij. Ideóque hoc nunc sacri ambo Imperatores ipso estis Scipione potiores, quòd & tu Africanum, & te Diocletianus imitatus est. Ingressus es nuper illám quæ Rhætis est obiecta Germaniam, similíque virtute Romanum limitem victoria protulit. Adeo Numini illius simpliciter amantérque quidquid pro his ceteris feceras retulisti, cùm ex diuersa orbis parte coëuntes inuictas dexteras contulistis. Adeò fidum firmúmque fuit illud eloquium, in quo nobis mutua præbuistis omnium exempla virtutum, atque inuicem vos (quod fieri iam posse non videbatur) auxistis, ille tibi ostendendo dona Persica, tu illi spolia Germanica. Sed neque illum virtutes tuæ bellicæ à liberalitate, neque illius opes à bellica virtute te reuocarunt. Ambo nunc estis largissimi, ambo fortissimi, ab hac ipsa vestri similitudine magis magísque concordes, (quod omni consanguinitate certius est) virtutibus fratres. Sic fit vt vobis tantum imperium sine vlla æmulatione commune sit, neque vllum vitæ vos discrimen esse patiamini, sed planè vt gemini illi reges Lacedæmones Heraclidæ rem pari sorte teneatis. Quanquam hôc vos meliores & iustiores, quòd illos mater astũ coëgit, cùm nemini fateretur quẽ prius edidisset in lucẽ, pari ætatis autoritate regnare, vos hoc sponte faciatis, quos in summis rebus æquauit non vultuum similitudo, sed morum. Attamen illos, si discrimen sui scire potuissent, minus mirum fuisset exiguam sibi communicasse regionem, quam

sæpe

sæpe vno die impiger viator emẽsus est. Vos verò, qui imperium non terræ, sed cæli regionibus terminatis, tantam vim, tantam potestatẽ mutuò vobis impartire diuinæ profectò immortalísq; fiduciæ est, quam cupiditas nulla perturbet. Et tamen vides Imp. non inuenire me ex omni antiquitate quod comparem vobis nisi Herculeæ gentis exemplum. nam ille quidem magnus Alexander iam mihi humilis videtur Indo regi sua regna reddendo, cùm tam multi reges Imp. vestri clientes sint, cùm per te regnum receperit Genobon, Esatech verò munus acceperit. Quid ille aliud expetiuit ad conspectum cum omni sua gente veniendo, nisi vt tunc demum integra autoritate regnaret cùm te Maximiane placasset? Ostendit ille te identidem (vt audio) popularibus suis, & intueri diu iussit, & obsequia discere, cùm tibi ipse seruiret. Hoc eodem modo rex ille Persarum, nunquam se antè dignatus hominem confiteri, fratri tuo supplicat, totúmque se, vt ingredi ille dignetur, regnum suum pandit. Offert interim varia miracula, eximiæ pulchritudinis feras mittit, amicitiæ nomen impetrare contentus, promeretur obsequio. Vestra hoc concordia facit inuictissimi Principes, vt vobis in tanta æqualitate successuum etiam Fortuna respondeat. remp. enim vna mẽte regitis, neque vobis tanta locorum diuersitas obest quominus etiam velut inuictis dexteris gubernetis. Ita quãuis maiestatem regiam geminato Numine augeatis, vtilitatem imperij singularis consẽtiendo retinetis. Quare si non frustrà Græci poëtæ hominibus iustitiam colentibus repromittunt binos gregum fœtus, & duplices arborum fructus, nunc omnia gentibus vniuersis gemina debentur, quarum vos domini tam sanctè iustitiam, & concordiam colitis. Tu quidem certè Imp. tantum esse in concordia bonum statuis, vt etiam eos qui circa te pessimo funguntur officio necessitudine tibi & affinitate deuinxeris, id pulcherrimum arbitratus, adhærere lateri tuo non timoris obsequia, sed vota pietatis. Quorum ductu proximè, cùm felicissimis vestris auspiciis vterentur, lubrica illa falláxque gens Barbarorum vt merebatur affecta est. Vestra hęc Imp. vestra laus est. A vobis proficiscitur, & quod per alios administratur. vt enim omnia commoda cælo terráque parta licèt diuersorum Numinum ope nobis prouenire videantur, à summis tamen authoribus manant, Ioue rectore cæli, & Hercule pacatore terrarum, sic omnibus pulcherrimis rebus etiam quæ aliorum ductu geruntur Diocletianus facit, tu tribuis effectum. Vestræ (inquam) fortunæ, vestræ felicitatis est,

Imp. quòd iam milites vestri ad Oceanum peruenere victoria, iam cæsorum in illo litore hostium sanguinem reciproci fluctus sorbuerunt. Quid nunc animi habet ille pirata, cùm fretum illud quo solo mortem suam hucusque remoratus est pæne vestros exercitus videat ingressos, oblitósque nauium refugum mare secutos esse quà cederet? Quam nunc insulam remotiorem, quem alium sibi optet Oceanum? Quo denique pacto effugere pœnas reip. potest? Nisi si haustu terræ deuoretur, aut turbine aliquo in deuia saxa rapiatur. Ædificatæ sunt, ornatæque pulcherrimæ classes, cunctis simul amnibus Oceanum petituræ. Neque solùm ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, sed etiam ad excipiendas flumina repentè creuerunt. Toto ferè anno Imp. quo tibi opus erat serenitate, vt naualia texerentur, vt trabes cæderentur, vt artificum animi vigerent, ne manus torpescerēt, nullus ferè dies imbre fœdatus est. Hiems ipsa temperiem veris imitata est. Iam non Septentrionis nos putauimus, & quasi translatis sideribus, aut terris, meridiani cæli clementiam sensimus. Fluuius hic noster, diu pluuiarum pabulo carens, impatiens erat nauium, solam naualibus tuis materiam deuehebat. Ecce autem subitò cùm iam deduci liburnas oporteret, tibi vberes fōtes terra submisit, tibi largos imbres Iuppiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit. Ita in aquas sponte subeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium, quorum ad felicissimum illud exordium magis opus erat nautico carmine quàm labore. Facile itaque quiuis intelligit Imp. quàm prosperi te successus in re maritima secuturi sint, cùm iam sic tēpestatum oportunitas obsequatur. Felix igitur talibus Roma Principibus, (fas est enim vt hoc dicendi munus pium vnde cœpimus terminemus) felix inquā, & nunc multo felicior quàm sub Remo & Romulo tuis. Illi enim fratres quamuis geminíque essent, certauerunt tamen vter suum tibi nomen imponeret, diuersósque montes & auspicia ceperunt: hi verò conseruatores tui, sit licet nunc tuum tanto maius imperium quanto latior es vetere pomœrio quidquid homines colunt, nullo circa te liuore contendunt. Hi cùm primum redeant ad te triumphantes, vno cupiunt inuehi curru, simul adire Capitolium, simul habitare Palatium. Vtere (quæso) tuorum Principum vtroque cognomine, cùm non cogaris eligere. Licet nunc simul & Herculea dicaris, & Iouia. O quanto nunc Imperàtores lla ciuitas esset augustior, quanto magis hunc natalem suum diem

diem coleret, si vos stipato vestro Senatu in illa Capitolini Iouis arce conspiceret! Quæ nunc sine dubio præsentiam vestri sibi fingit, ędes vestrorum Numinum frequentando identidem, sicut à maioribus institutum est, inuocando Statorem Iouem, Herculémque victorem. hoc enim quondam illi Deo cognomen asscripsistis, qui cùm piratas oneraria naue vicisset, ab ipso audiuit Hercule per quietem illius ope victoriam contigisse. Adeò sacratissime Imperator multis iam sæculis inter officia est Numinis tui superare piratas. Sed profectò maturè ille illucescet dies cùm vos videat Roma victores, & alacrem sub dextera filium. Quem, ad honestissimas artes omnibus ingenij bonis natum, fœlix aliquis præceptor expectat. Cui nullo labore constabit diuinam immortalémque progeniem ad studium laudis hortari. Non necesse erit Camillos, & Maximos, & Curios, & Catones proponere ad imitandum, quin potius vestra illi facta demonstret, vos identidem & semper ostendat, præsentes, & optimos Imperatoriæ institutionis autores. Interim tamen te gentium domina, quoniam hunc optimum Principem in Galliis suis retinet ratio reip. quęsumus (si fieri potest) ne huic inuideas ciuitati, cui nunc ille similitudinem maiestatis tuæ confert, natalem tuum diem celebrando in ea consuetudine magnificentiæ tibi debitæ. Téque ipsum Imperator oramus vt etiam cùm vos totius orbis securitate composita illa imperij vestri mater acceperit, amplexus eius arctissimos interdum piis manibus resoluatis, túque potissimùm (credo enim, hoc idem Diocletianum Oriens rogat) has prouincias tuas frequenter illustres, & profundissima licèt pace florentes aduentu Numinis tui reddas feliciores. Vides Imperator quanta vis sit tuorum in nos cælestium beneficiorum? Adhuc præsentia tua fruimur, & reditum desideramus.

RR. j.

EIVSDEM CLAVDII MAMERTINI GENETHLIACVS MAXIMIANI A.

OMNES quidem homines, sacratissime Imperator, qui maiestati vestræ laudes canunt, & gratias agunt, debitum vobis conantur exoluere, (quis enim est qui posset implere?) sentio tamen à me, hoc præcipuè tempore, hoc pię vocis officium iure quodam sacrosancti fenoris postulari, vt expectationem sermonis eius quem tuis Quinquennalibus præparaueram, hac gemini natalis prædicatione compensem, & dicendi munus quod tunc voti promissione susceperam, nunc religione debiti repræsentem. Noueram autem sacratissime Imperator longè infra spem honoris eius quem in me cōtulistis, (vnde enim vel tantam fiduciam mei gererem, vel tam improbè concupiscerem, vt optarem mihi quantum iudicio vestro sum consecutus, auderem?) noueram inquam potissimùm vt me dignatione qua pridem audieras rursus audires. siquidem apud tanti præsentiam Numinis hoc ipsum mihi maximum dicēdi præmium videbatur, vt dicerem. Gaudeo igitur (si fas est confiteri) dilatam esse illam cupiditatem meam. neque enim orationis eius quam composueram faciam iacturam, sed eam reseruo, vt quinquennio rursus exacto Decennalibus tuis dicam, quoniam quidem lustris omnibus prædicandis communis oratio est. Et profectò (si non sensus meos dicatorum vobis dierum proxima quæque veneratio sui maiestate perstringit) hic mihi dies videtur illustrior magísque celebrandus qui te primus protulit in lucem. etenim illi ipsi dies quibus imperij auspicia sumpsistis, ob hæc sancti sunt & religiosi, quòd tales declarauerunt Imperatores. Et certè virtutes quibus ipsum ornatis imperium & ingeniū vestri procreauere natales. Quos quidem, sacratissime Imp. quoties annis voluentibus reuertuntur, vestri pariter ac vestrorum Numinum reuerentia colimus. siquidem vos DIs esse genitos &

Numi-

Numinibus quidem veſtris, ſed multò magis virtutibus approbatis. Quarum infatigabiles motus & impetus ipſa vis diuinitatis exercet, quæ vos tantis diſcurſibus toto quem regitis orbe deducit, vt nos ſemper auxilij veſtri caritate nuper ad libertatem piæ conſtitutionis impleuerit, cùm itinera veſtra ipſis hybernis diebus per vicina illa cælo Alpium iuga, quibus Italiam Natura vallauit, pérque illa ſaxa, & duriorem ſaxis niuium denſitatem deſiderio veſtri & amore ſequeremur, & virtus veſtra non ſentiret pati nos putaremus iniuriam. Reddimus tamen rationem ſollicitudinis veſtræ, & inſpecta penitus veritate cognouimus quæ cauſa faciat vt nunquam otio acquieſcere velitis. profectò non patitur hoc cæleſtis ille veſtri generis conditor. nam primum omnium quidquid immortale eſt ſtare neſcit, ſempiternóque motu ſe ſeruat æternitas. Deinde præcipuè veſtri illi parentes, qui vobis & nomina & imperia tribuerunt, perpetuis maximorum operum actionibus occupantur. ille ſiquidem Diocletiani autor Deus, præter depulſos quondam cæli poſſeſſione Titanes, & mox deformium bella monſtrorum, præpeti cura quamuis compoſitum gubernat imperium, atque hanc tantam molem infatigabili manu voluit, omnium quoque rerum ordines ac vices peruigil ſeruat. neque enim tunc tantummodo commouetur cùm tonitrua incutit, & fulmina iacit, ſed etiamſi tumultuantia elementorum officia pacauit, nihilominus tamen & ipſas quæ tacitæ labuntur auras placido ſinu fundit, & in aduerſa cæli nitentem impetu rapit Solem. Itidem quoque Maximiane Hercules tuus, mitto quòd cùm inter homines erat, terras omnes & nemora pacauit, vrbes dominis crudelibus liberauit, etiam cælo dirarum alitum volucratilia detraxit, etiam terrores Inferum abducto cuſtode compeſcuit, exinde certè nihilominus poſt adoptionem Cælitum, Iuuentæ connubium, perpetuus eſt virtutis aſſertor, omniúmque fortium virorum laboribus fauet, in omni certamine conatus adiuuat iuſtiores. His quidem certè diebus, quibus immortalitatis origo celebratur, inſtigat (vt videmus) illos à ſacris certaminibus accitos, vt pertinaci animoſitate certandi multa faciant ipſius ſimilia victoris. Adeo ſacratiſſime Imp. vtraque veſtra Numina ſemper aliquid agunt, agendúmve curant. Vt iam nobis illa quam pro vobis ſuſceperamus cura ponenda ſit, cùm non laborare vos, ſed parentes Deos videamus imitari, cúmque præterea ingenitum illum vobis diuinæ mentis ardorem etiam earum quæ primæ vos

ſuſcepêre,regionum alacritas excitarit. non enim in otioſa aliqua deliciiſque corrupta parte terrarum nati inſtitutíque eſtis, ſed in his prouinciis, quas ad infatigabilem conſuetudinem laboris atque patientiæ fractus,licèt oppoſitus hoſtis,armis tamen ſemper inſtructus miles exercet,in quibus omnis vita militia eſt, quarum etiam fœminæ cæterarum gentium viris fortiores ſunt. Ex iſtis ergo cauſis ſtirpis veſtræ,patriorúmque inſtitutorum illa veniunt quæ ſæpe miramur,(interdum etiam pro amoris impatientia timebamus) quòd expeditiones veſtras numerare nō poſſumus,quòd diutiùs in iiſdē manere veſtigiis dedignamini,quòd vos à continuo rerum curſu gerendarum non modò amœnitas locorum,aut nobilitas vrbium , ſed ne ipſa quidem victoriarum noſtrarum lætitia remoratur. Illum modò Syria viderat, iam Pannonia ſuſceperat. Tu modò Galliæ oppida illuſtraueras,iam ſummas arces Monœci Herculis præteribas. Ambo cùm ad Orientem Occidentémque occupati putaremini, repentè in medio Italiæ gremio apparuiſtis. Hos fructus capitis operum maximorum,ſic interim meritorum conſcientia triumphatis , dum triumphos ipſos ſemper vincendo differtis , quòd quæcunque pulcherrima facitis continuò tranſitis, & ad maiora properatis. Vt dum veſtigia veſtra miramur, dúmque vos adhuc eſſe in conſpectu putamus,iam de vobis audiamus longinqua miracula. Ita omnes prouinciæ veſtræ quas diuina celeritate peragraſtis , vbi ſitis viciſſim neſciunt,ſciunt tamen vos vbique viciſſe. Sed de rebus bellicis,victoriiſq; veſtris ſacratiſſime Imperator multi ſumma eloquentia præditi ſæpe dixerunt , & ego pridem , cùm mihi auditionis tuæ diuina dignatio eam copiam tribuit, quantū potui prædicaui. Hodie verò ſi de duabus rebus,quas ad hoc tempus optatiſſimas(niſi fallor)elegi,dicere mihi veſtra fauente maieſtate contigerit,de cæteris veniam ſilentij petam. Non cōmemoro igitur virtute veſtra remp. ſæuiſſimo dominatu liberatam. Non dico exacerbatas ſæculi prioris iniuriis per clementiam veſtram ad obſequium rediiſſe prouincias. Mitto etiam dies feſtos victoriis,triumphis celebratos. Taceo tropęa Germanica,in media defixa Barbaria. Tranſeo limitem Rhetiæ repentina hoſtium clade promotum. Omitto Sarmatiæ vaſtationem,oppreſsúmque captiuitatis vinculis Saracenum. Etiam illa quæ armorum veſtrorum terrore facta ſunt,velut armis geſta , prætereo Francos ad petendam pacem cum rege venientes, Parthúmque vobis munerum miraculis blandientem. Nouam mihi propono dicendi

dicendi legem, vt cùm omnia videar silere quæ summa sint, ostẽdã tamen inesse laudibus vestris alia maiora. Quæ igitur illa sũt? Pietas vestra, sacratissime Imperator, atq; felicitas. nã primùm omniũ quãta vestra erga Deos pietas? quos aris, simulacris, tẽplis, donariis, vestris denique nominibus asscriptis, adiunctis imaginibus ornastis, sanctioréśque fecistis exẽplo vestræ venerationis. nunc enim verè homines intelligunt, ac potestas Deorum, cùm tam impensè colantur à vobis. Deinde (id quod maximè Deorũ Immortalium cum religione coniunctum est) quanta vosmet pietate colitis? Quæ vlla vnquam videre sæcula talem in summa potestate concordiam? Qui Germani, geminíve fratres indiuiso patrimonio tam æqualiter vtuntur quàm vos orbe Romano? Ex quo profectò manifestum est cæterorum hominum animas esse humiles & caducas, vestras verò cælestes & sempiternas. Obtrectant sibi inuicem artifices operum sordidorum, est inter aliquos etiam canoræ vocis inuidia, nihil denique tam vile, tam vulgare est, cuius participes malignis æmulationis stimulis vacent, vester verò immortalis animus omnibus opibus, omníque fortuna, atque ipso est maior imperio. Vobis Rhenus, & Ister, & Nilus, & cum gemino Tigris Euphrate, & vterq; qualem accepit, & reddit Oceanus, & quidquid est inter ista terrarum, & fluminum, & littorum, tam facili sunt æquanimitate communia, quantum sibi gaudent esse communem oculi diem. Ita duplices vobis diuinæ potentiæ fructus pietas vestra largitur, & suo vterque fruitur, & consortis imperio. Laurea illa deuictis ac colentibus Syriam nationibus, & illa Rhætica, & illa Sarmatica te Maximiane fecerunt pio gaudio triumphare. Itidem hic genus Cauionum Erulorúmque deleta, transrhenana victoria, & domitis oppressa Francis bella piratica Diocletianum votorum compotem reddiderunt. Diuidere inter vos DI Immortales sua beneficia non possunt. Quidquid alterutri præstatur, amborum est. Obstupescerẽt certè omnes homines admiratione vestri etiamsi vos idem parens, eadémque mater ad istam concordiam naturæ legibus imbuissent. Atenim quanto hoc est admirabilius, vel pulchrius: quòd vos castra, quòd prælia, quòd pares victoriæ fecere fratres? Dum virtutibus vestris fauetis, dum pulcherrima inuicem facta laudatis, dum ad summum fortunæ fastigiũ pari gradu tenditis, diuersum sanguinem affectibus miscuistis. Non fortuita in vobis est germanitas, sed electa. Notum est sæpe eisdem parentibus natos esse dissimiles, certissimæ fraternitatis est, vsque ad

imperium similitudo. Quæ ne etiam interuallum vestræ vincit ætatis, & seniorem iuniorémque caritate mutua reddit æquales. Vt iam illud falsò dictum sit, Non delectare societatem rerum nisi inter pares annos. intelligimus enim sacratissimi Principes & geminum vobis, quamuis dispares sitis ætatibus, inesse consensum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior, sed inuicem vosmet imitamini, inuicem vestros affectatis annos. Sic vos estis iuniores, ambo seniores. Neuter plus suis morib, fauet, vterq; se vult hoc esse quod frater est. Inde igitur proximè ille impatientiã vestræ pietatis irrupit, quòd vos nulla regionũ longinquitas, nulla iniquitas locorũ, nulla tẽpestatis asperitas retinere, aut morari potuit quominus ad conspectum vestri peruolaretis. neque enim illud progressio fuit, nec itineris cõfectio, nec solitis adminiculis vsa properatio. Quod simili concitu eques, aut veliuola nauis? Diuinus quidam impetus fuit, quo repentè in eundem locum ab vtroque Solis aduerso fine venistis. ipsos siquidem quos promiseratis nuncios reliquistis, ipsam, quæ vos conata est præuenire, famam præuertistis. Vt absque paucissimis, qui vobis comites hærere potuerunt, cæteri homines fortasse crediderint (quòd ita dignum & maiestate vestra) diurna vobis & nocturna curricula vtraque mundi lumina commodasse. Sed remoueamus istinc fabulas imperitorum, verum loquamur. Vestra vobis pietas sacratissime Imp. volucres dedit cursus, etenim cùm nihil sit animo velocius, vos, quorum igneæ immortalésque mentes minimè sentiunt corporis moras, perue cti estis ad nos mutui desiderij celeritate. Sed qua tandem vice temporum? quo tempestatis habitu? Nempe hyeme sæuissima, & in his quoque regionibus inusitata, cùm algor glacies, glacies niuem premerent, cælo pariter ac terris vniformibus, cúmque ipsi anhelitus hominum circa sua ora concreti rigore canescerent. Adeò (vt res est) aduersus clementiam locorum ac siderum vestræ vos maiestatis potentia tuebatur, & cæteris hominibus atque regionibus vi frigorum astrictis & oppressis, vos solos auræ lenes, vernique flatus, & deductis nubibus ad itinera vestra directi Solis radij sequebantur. Tanta felicitate illa quæ tunc aliis forent inaccessibilia superastis, atque inde Iulias, hinc Cotias Alpes quasi relictas æstu arenas patentium littorum transcurristis. Eant nunc rerum veterum prædicatores, & Hannibalẽ illum multis laboribus, magnáq; exercitus sui diminutione Alpes penetrasse mirentur. Vos inuictissimi Imperatores propè soli

Alpium

Alpium vias hybernis niuibus obstructas diuinis vestigiis apperuistis vt quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiæ spolia incomitatus abduxit. Tum si fortunæ causæque Hannibalis ac vestrorum itinerum comparentur, quanto hæc vestra DIs hominibúsque acceptiora sunt? quanto laude ac sempiterna memoria digniora? Tunc Pœno ex summis Alpibus viso Italia contremuit, statim pecua agríque deserta, omnes familiæ rusticanæ siluarum & ferarum cubilia petiuere. Quo nuncio accepto omnibus oppidis matres Italæ pensa manibus abiecerunt, paucos liberos abreptos ad templa traxerunt. Ibi ædes sacras passo capillo suo quæque verrebat, planctu ploratúque futuris cladibus omnia dabant, Thrasymenum, & Cannas dolore præsago præcanebant. Nunc autem vt primum ex vtrísque Alpium iugis vestrum Numen effulsit, tota Italia clarior lux diffusa, omnibus qui suspexerãt æqua admiratio atque dubitatio inuecta, & quinam de illis montium verticibus orirẽtur, an his gradib: in terras cælo descenderent. Vt verò propiùs propiúsq; cœpti estis agnosci, omnes agri oppleti, non hominib. modò ad visendum procurrẽtibus, sed etiam pecudũ gregibus remota pascua & nemora linquentibus. Concursare inter se agricolæ, nunciare totis visa; aræ incendi, thura poni, vina libari, victimæ cædi, cuncta gaudio calere, cuncta plausibus tripudiare, DIs Immortalibus laudes gratésque cantari, non opinione traditus, sed conspicuus & præsens Iupiter cominus inuocari, non aduena, sed Imperator Hercules adorari. Quid illud? (DI boni!) quale pietas vestra spectaculum dedit, cùm in Mediolanensi palatio admissis qui sacros vultus adoraturi erant, conspecti estis ambo, & consuetudinem simplicis venerationis geminato Numine repentè turbastis? Nemo ordinem Numinum solita secutus est disciplina, omnes adorandi mora restiterunt, duplicato pietatis officio contumaces. Atque hæc quidem velut interiorib. sacrariis operta veneratio eorũ modò animos obstupefecerat quib. aditũ vestri dabãt ordines dignitatis. Vt verò limine egressi per mediam vrbem simul vehebamini, tecta ipsa se (vt audio) pænè cõmouerunt, omnib. viris, feminis, paruulis, senibus, aut per fores in publicam proruentibus, aut per superiora ædium limina imminentibus. Clamare omnes præ gaudio iam sine metu vestri, & palàm manu demonstrare, Vides Diocletianum Maximianúmque? vides? Ambo sunt, pariter sunt. Quàm inuicti sedent? quàm concorditer eloquuntur? quàm citò transeunt? Nemo studio suo par fuit oculis

ad intuendum, dúmque vos alterna cupiditate mirantur, neutrũ ſatis videre potuerunt. Ipſa etiam gentium domina Roma immodico propinquitatis veſtræ elata gaudio, vóſq; è ſpeculis ſuorum montium proſpicere conata, quò ſe vultibus veſtris propiùs expleret, ad intuendum cominus quantum potuit acceſſit. lumina ſiquidem Senatus ſui miſit, beatiſſimæ illi per eos dies Mediolanenſium ciuitati, ſimilitudinem maieſtatis ſuę libenter impertiens, vt ibi tunc eſſe ſedes imperij videretur quò vterq; venerat Imperator. Interim tamẽ dum mihi ante oculos pono quotidiana veſtra colloquia, coniunctas in omni ſermone dexteras, ioca ſeriáque communicata, obtutu mutuo tranſacta conuiuia, illa me cogitatio ſubit, quanam animi magnitudine ad reuiſendos exercitus veſtros diſceſſeritis, pietatémq; veſtram vtilitate reipublicæ viceritis. Qui tunc veſtri ſenſus fuere? qui vultus? quàm patientes ad diſſimulandum indicium perturbationis oculi? Reſpexiſti profectò ſæpius. Neque hæc de vobis vana finguntur. Talia vobis dediſtis omnia, cito ad conſpectum mutuum reuerſuri. Facilis eſt mihi tranſitus ſacratiſſime Imperator ab hac pietatis veſtræ laude ad prædicationem felicitatis. hoc enim ipſum felicitatis eſt, quod vt conſpicere vos inuicem complectíque poſſitis, in manu veſtra eſt. Solem ipſum, Lunámque cernimus, quia totius mundi funguntur officiis, non niſi poſt multa ſæcula certa lege temporum conuenire, veſtra tamen libera eſt, & beata maieſtas, vt in ſummis rebus generis humani nihil vobis neceſſe ſit, niſi veſtræ parere pietati. Cæterùm ſi quis ad humana reſpiciat, quanto magis magnitudo veſtræ felicitatis appareat? homines priuatis rebus intenti ita plerumque propriis difficultatibus implicantur, vt omnino vacent aditu ſuorum, vos tantæ reip. adminiſtratione ſuſcepta, quos huc atque illuc tot vrbes, tot caſtra, tot limites, tot circumiecta Romano imperio flumina, montes, littora vocant, tantum animis ac fortuna valetis, vt in vnum conuenire poſſitis, nihilominus orbe ſecuro. neque enim pars vlla terrarum maieſtatis veſtræ potentia caret, etiam cùm ipſi abeſſe videamini. Ne tantulum quidem Barbaræ nationes audent animos attollere quòd vos in interiora imperij veſtri ſeceſſeritis, quinimmò ipſi magis in vobis fiduciam pertimeſcunt, & quòd ſe contemni ſentiunt cùm relinquuntur. Itaq; illud quod de Ioue veſtro cecinit poëta Romanus, plena Iouis omnia eſſe, id ſcilicet animo contemplatus, quamquam ipſe Iupiter ſummum cæli verticem teneat, ſupra nubila, ſupráque ventos

tos sedens in luce perpetua, numen tamen eius ac mentem toto infusam esse mundo, id nunc ego de vtroque vestrûm audeo prędicare, vbicunque sitis, in vnum licèt palatium concesseritis, diuinitatem vestram vbique versari, omnes terras omniáque maria plena esse vestri. quid enim mirum si cùm possit hic mundus Iouis esse plenus, possit & Herculis? Admonet me & temporis loci ratio, & maiestatis tuæ reuerentia, vt finem dicendi faciam, quanquam de felicitate vestra tam pauca dixerim, & tam multa restent. Spiritum ecce suggerunt. Adhuc potest dicere de salubritate temporum, & fertilitate terrarum. reuera sacratissime Imperator scimus omnes antè quàm vos salutē reip. redderetis quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame passim morbísq; grassantib. Vt verò lucē gentibus extulistis, exinde salutares spiritus iugiter manant. Nullus ager fallit agricolam, nisi quòd spem vbertate superat. Hominum ætates & numerus augetur. Rūpunt horrea conditæ messes, & tamē cultura duplicatur. Vbi syluæ fuere, iam seges est. Metendo & vindemiādo defecimus. Illud verò, non suggeratur licet, quomodo dicā antè quàm desinam? tantā desinam imperij vestri felicitatē? vndiq; se Barbaræ nationes vicissim lacerent & excidant alternis dimicationib. & insidiis clades suas duplicent & instaurent: Sarmaticas vestras, & Rheticas, & trāsrhenanas expeditiones furore percitæ in semet imitentur. Sancte Iuppiter, & Hercules bone, tandem bella ciuilia ad gentes illas vesania dignas trāstulistis, omnémq; illam rabiem extra terminos huius imperij in terras hostium distulistis. etenim quod ait ille Romani criminis primus autor, A Sole exoriente adusque Mæotidas paludes, id nunc longiùs longiúsque protendere licet, si quis hostilem in mutua clade vesaniam toto orbe percenseat: etenim ab ipso Solis ortu non modò hac citra Mæotin sub extrema Septentrionis plaga, quâ feruidum caput Danubius euoluit, quáque horridus secat Albis Germaniam, sed etiam sub ipso lucis occasu, quâ Tingitanum littus Calpetano monti obuium latus in mediterraneos sinus admittit Oceanum, ruunt omnes in sanguinem suum populi, quibus nunquam contigit esse Romanis, obstinatæque feritatis pœnas nunc sponte persoluunt. Furit in viscera sua gens effrena Maurorum. Gotthi Burgundios penitus excindunt. Rursum pro victis armantur Alamani, itémque Teruigij, pars alia Gotthorum, adiuncta manu Thaifalorum, aduersum Vandolos Gipedésque concurrunt. Ipsos Persas, ipsúmque regē ascitis Saccis &

Ruffis, & Gellis petit frater Ormies, nec respicit vel pro maiestate qua si regem, vel pro pietate quasi fratrem. Burgundiones Alamanorũ agros occupauere, sed sua quoq; clade quæsitas Alamania terras amisere, sed repetũt. O magnã vim Numinis vestri! Non istæ modò, aliæque gentes, viribus armísq; terribiles, fiducia instructæ ad perniciem immanitatis vtũtur, sed etiam Blemij illi, (vt audio) leuibus modò assueti sagittis, aduersus Æthiopes quærunt quæ non habent arma, & penè nudis odiis prælia internecina cõmittunt. Iam de perduellibus vltionẽ non armis, non exercitu capitis, sicut hucusque fecistis, iam (inquam) fortunatissimi Imperatores felicitatem vincitis soli. Et quod vnquã Romani Principes de felicitate sua prædicari lætius audierunt, quàm cùm diceretur hostes quiescere, occisos esse, pacem colere? At enim quanto hoc est lætabilius, ac melius, quòd de prosperitate sæculi vestri certatim omnium hominum circumfert Barbaria? Darnia, sed inuicem dimicaturi, vicerunt Barbari, sed cõsanguineos suos tã innumeros vobis, tam nouos ex omni hostium genere successus Fortuna suppeditat, vt iam mihi necesse sit illa quæ initio separauerã rursus hic cõmunium laude cõiungere, dũ tãtorũ euentuũ quæro rationẽ. Felicitatẽ istam optimi Imperatores pietate meruistis. Optimè igitur, sacratissime Imp. (quantum arbitror) hæc potissima elegi quæ gemino natali tuo prædicarẽ. etenim cæteræ virtutes & bona cætera processu ætatis eueniũt, fortitudo annis accedentibus roboratur, continentia disciplinę præceptis traditur, iustitia cognitione iuris ascitur, ipsa denique illa quæ videtur omnium rerum domina esse sapientia, perspectis omniũ moribus, & exploratis rerum docetur euentis, solę cum nascentib. pariter oriuntur pietas atque felicitas. naturalia sunt enim animorum bona, & præmia Fatorum. Gemini ergo natales pias vobis mentes, & Imperatorias tribuere fortunas, atque inde sanctitatis vestræ, omniúmq; successuum manat exordium, quòd nascentes vos ad opem generis humani bona sidera & amica viderunt. Quæ vobis concordiam sempiternã, & vestrorũ generũ charitatem, & fouendæ reip. studia conciliant, itémque præter victorias toto orbe terrarum partas etiam naualia trophæa promittunt, vt post bella Punica, post Asiæ Syriæque reges Romani Rostra Campi nouis ornentur iis exuuiis, & oblitos iam Quirites in memoriam reducatis, cur ille solennis concionibus locus Rostra vocitetur. dico enim magna certáque fiducia, digna est quoque gloria vestra pietas, & potest eam præstare felicitas.

AVSONII BVRDIGALENSIS, VASSATIS, MELICI POETÆ AC PRAECEPTORIS, GRATIARVM actio ad Gratianum imperatorem pro conſulatu.

Go tibi gratias, imperator Auguſte: ſi poſſem, etiam referrem. Sed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem. Priuatorum iſta copia eſt, inter ſe eſſe munificos: tua beneficia vt maieſtate præcellunt, ita mutuum non repoſcunt. Quod ſolùm igitur noſtræ opis eſt, gratias ago: verùm ita vt apud deum fieri amat, ſentiendo copioſius quàm loquendo. Atque non in ſacrario modò imperialis oraculi: (qui locus horrore tranquillo, & pauore venerabili rarò eundem animum præſtat, & vultum) ſed vſquequaque gratias ago, tum tacens, tum loquens: tum in cœtu hominum, tum ipſe mecum: & quum voce patui, & quum meditatione ſeceſſi, omni loco, actu, habitu & tempore. Nec mirum ſi ego terminum non ſtatuo tam grata profitendi, quum tu finem facere neſcias honorandi. Quis enim locus eſt, aut dies, qui non me huius aut ſimilis gratulationis admoneat? Admoneat autem? ô inertiam ſignificationis ignauæ! Quis (inquam) locus eſt, qui non beneficiis tuis agitet, inflammet? Nullus, (inquam) imp. Auguſte, quin admirandam ſpeciem tuæ venerationis incutiat. Non palatium. quod tu, quum terribile acceperis, amabilę præſtitiſti: non forum & baſilica. olim negotiis plena, nunc votis, votíſque pro tua ſalute ſuſceptis (nam de ſua, cui non te imperante ſecuritas?) non curia honorificis modò lęta decretis, olim ſolicitis mœſta querimoniis: non publicum, in quo occurſus gaudentium plurimorum neminem patitur ſolùm gratulari: non domus, commune ſecretum: lectus ipſe ad quietem datus, beneficiorum tuorum

reputatione tranquillior: somnus, abolitor omnium, imagines tuas affert. Ista autem sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officij, in cuius me fastigio ex qua mediocritate posuisti? quoties à me cogitatur, vincor magnitudine, & redigor ad silentium, nō ingratus beneficiis, sed oppressus. Ades enim locis omnibus: nec iam miramur licentiam poetarum, qui omnia deo plena dixerunt. Spem superas, cupienda præuenis, vota præcurris, quæq; animi nostri celeritas diuûm instar affectat, beneficiis præeuntibus anteceditur. Præstare tibi est quàm nobis optare velocius. Ago igitur gratias, optime imperator: ac si quis hūc sermonē meum iisdē verbis tam sæpe repetitum, inopiæ loquentis assignat, experiatur hoc idem prosequi, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maiestatis ambitū, nec sine argumentis, imperatori fortissimo. testis est vno pacatus anno & Danubij limes, & Rheni: liberalissimo, ostentat hoc diues exercitus: indulgentissimo, docet securitas erroris humani: consultissimo probat hoc tali principe oriens ordinatus: piissimo, huius verò laudis locupletissimum testimonium est pater diuinis honoribus consecratus, instar filij ad imperium frater ascitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad præfecturæ collegium filius cum patre coniunctus, ad consulatum præceptor electus. Possum ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit, quas proximè fortuna concessit, quas adhuc indulgentia diuina meditatur. Voca Germanicū deditione gentilium: Alamanicum traductione captorum: vincendo & ignoscendo Sarmaticum. Connecterem omnia merita virtutis & cognomina felicitatis, sed alia est ista materia, & suo parata secreto quum placuerit signanter & breuiter omnia quæ nouimus indicare, nec persequi, vt qui terrarum orbem vnius tabulæ ambitu circūscribunt, aliquanto detrimento magnitudinis, nullo dispendio veritatis. Nunc autem, quod diei huius proprium, de cōsulatu gratias agam, sed procurrunt & aliæ dignitates, atque in vocē gratulationis erumpunt, ac se priùs debere profitentur. Tot gradus nomine comitis propter tua incrementa congesti ex tuo merito: te ac patre principibus, quæstura cōmunis, & tui tamē pręfectura beneficij, quæ & ipsa nō vult vice simplici gratulari, liberalius diuisa quàm iuncta, quum teneamus duo integrum, neuter desiderat separatū. Sed illa (vt paulò antè promisi) habebunt sui muneris peculiare secretum. Consulatus hic meus orat atque obsecrat, vt obnoxiam tibi vni sinas fieri eius dignitatem, quē omnib.

prætu-

prætulisti. Quod quidem & ipse sibi inuenit gradus cum clarissimo viro collega in eo honore coniunctus, nuncupatione prælarus. Consul ego, imperator Auguste, munere tuo non passus septa, neque campum, non suffragia, non puncta, non loculos, qui non prensauerim manus, nec cum salutantium confusus occursu, aut sua amicis nomina non reddiderim, aut aliena imposuerim; qui trib. non circumiui, cēturias non adulaui, vocatis classibus nō intremui, nihil cū sequestre deposui, cū distributore nihil pepigi: Romanus populus, Martius cāpus, equester ordo. rostra, ouilia, senatus, curia, vnus mihi omnia Gratianus. Iure meo, Auguste maxime, affirmare possum, incolumi omnium gratia qui ad hunc honorem diuersa vnquam virtute venerunt, venturíq; sūt (suus enim cuique animus, suum meritum, sibíq; mens cōscia est) iure (inquam) meo affirmare possum, me mihi videri à cęteris esse secretum. Sunt quos votorum cruciat inanitas: non optaui. quos exercet ambitus: non petiui. qui assiduitate exprimunt: non coegi. qui offerunt occasione, non affui. quos iuuat opulentia: obstat temporum disciplina. non emi, nec possum continentiam iactare: non habui, vnum præstare tentaui, & hoc ipsum quasi meum vendicare non possum. In tua enim positum est opinione, si merui. Fecisti autem, & facies alios quoq; cōsules, piissime Gratiane, sed non & causa pari. viros gloriæ militaris: habent enim tecum vt semper laboris, ita dignitatis plerunque consortium, virtutis quàm honoris antiquiore collegio. viros nobilitatis antiquæ: dantur enim multa nominibus, & est Roma pro merito: viros fide inclytos, & officiis probatos: quorum me etsi non secerno numero, tamen quod ad honoris viam pertinet, ratione dispertio. Quartum hunc gradum noui beneficij tu Auguste cōstituis deferre tibi ipsi, quo alter ornetur: bona animi tui ad alienam referre præstantiam eruditionémque naturæ, quam deo & patri & tibi debes, ad alterius gratiā rectius retorquere quàm verius. Tua hæc verba sunt à te mihi scripta, Soluere te quod debebas, & adhuc debere quod solueris. O mentis aureæ dictum bracteatum! ô de pectore candidissimo lactei sermonis alimoniā! Quisquámne tā parcus est in ostētatione beneficij? quisquam pōdus gratiæ suę vim meriti profitetur alieni? quisquā deniq; quod indulget quasi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare quàm domum? Certent huic sententiæ veteres illi & Homerici oratores, subtilis deducta oratione Menelaus, & instar profundæ grandinis ductor Ithacesius, & mello delibutus eloquio iam tertiæ Nestor

ætatis. Sed neque ille concinnius eloquetur qui se Laconica breuitate collegit: neque ille contortius, qui cum sensibus verba glomerauit: nec iste dulcius, cuius lenis oratio mulcendo potius quàm extorquendo persuasit. Soluere te dicis quod debebas, & debiturum esse quum solueris. Auguste iuuenis, cœli tibi & humani generis rector hoc tribuebat, vt prælatus antiquis, quos etiam elegantia sententiæ istius antecessisti, vincas propria singulorum: in Menelao, regiam dignationem: in Vlysse, prudentiam: in Nestore, senectutem. Subiiciet aliquis, Ista quidem adeptus es, sed effare, quo merito? Quid me oneras suscitator? rationem felicitatis nemo reddit. Deus, & qui deo proximus, tacito munera dispertit arbitrio, & beneficiorum suorum indignatus per homines stare iudicium, mauult de subditis dedisse miraculum. Quo (inquis) merito? Ego nullum scio, nisi quòd tu piissime imperator debere te dicis: & hoc debere, latissimè pertinet, siue hoc eruditionis tuæ fœnus existimas: siue sine fœnore gloriam liberalitatis affectas: siue te pondere conceptæ sponsionis exoneras: seu fideicommissum patris exoluis: seu magnanimitate cœlesti, ostentatione suppressa dei munus imitaris. Debere te dicis. cui? quando? qúo nomine? Lege syngrapham? nomina creditorem: accepti & expensi tabulæ conferantur. Videbis aliò summæ istius transire rationem, tibi cœpit deus debere pro nobis. Quid autẽ mihi debes, gratissime imperator? (patitur enim humanitas tua vt præter regias virtutes priuata appellatio ne lauderis.) Quid tu mihi debes? & contrà, quid nõ ego tibi debeo? Anne quòd docui? hoc ego possum verius retorquere, dignum me habitum qui docerem: tot facundia doctrináque præstantes inclinata in me dignatione præteritos, vt esset quem tu matura iam ætate subcinctum per omnes honorum gradus festinata bonitate proueheres: timere vt videreris ne in me vita deficeret, dum tibi adhuc aliquid quod deberes præstare superesset. Negat Cicero consularis vltrà se habere quod cupiat: ego autem, iam consul & senex (adhuc auiditatem meam iam fatebor) te videre sæpius in hoc magistratu, Gratiane, desidero, vt & sex Val. Coruini, & septem Caij Marij, & cognominis tui Augusti tredecim consulatus, vnus æquipares. Tibi plures potest ætas & fortuna tua præstare. verùm ego in numero parcior, quia tu in munere liberalior. Ipsum enim te sæpius hoc honore defraudas vt & aliis largiaris. Scis enim imperator doctissime (rursum enim vtar laude priuata) scis (inquam) septem ac decem Domitiani consulatus

ſatus quos illi inuidia alteros prouehendi continuando conſe-ruit, ita in eius auiditate deriſos, vt hoc eum pagina Faſtorum ſuorum (immò faſtidiorum) fecerit inſolētem, nec potuerit præ-ſtare felicem. Quòd ſi principis honoris iſtius temperata, & quæ vocatur aurea, debet eſſe mediocritas, quid priuati ſtatus homi-nibus? quid æquanimis? quid iam ſenibus erga ſe oportet eſſe mo-deraminis? Ego quidem quod ad honores meos pertinet, & vota ſaturaui: tu tamen imperator optime, tu piiſſime, tu, quem non fatigat liberalitas, niſi quando ceſſauit: tu (inquam) indulgentiſ-ſime Gratiane, vt ad benefaciendum ſubito es nec opinus inge-nio, adhuc aliquid quod hoc nomine mihi præſtetur, inuenies. Sic intellexere omnes, ſic nobis ordinem ipſe feciſti: ſic amicus deo es, vt à te iam impetratum ſit quod non optatur ab aliquo, & quod nondum optamus, adipiſcimur. Et rurſum aliquis adii-ciet, aut ſermone liberè, aut cogitatione liberius, Nónne olim & apud veteres multi eiuſmodi doctores fuerunt? an tu ſolus præceptor Auguſti? Immò ego cum multis cōiunctus officio, ſed cum pauciſſimis ſecretus exemplo. Nolo Cōſtantini temporum taxare collegas: Cæſares docebantur. ſuperiora extinguam: di-ues Seneca, nec tamen cōſul, arguetur rectius quàm prædicabi-tur nō erudiiſſe indolem Neronis, ſed armaſſe ſæuitiam. Quin-tillanus cōſularia per Clementem ornamenta ſortitus, honeſta-menta nominis potius videtur quàm inſignia poteſtatis habuiſ-ſe. Quomodo Titianus magiſter? ſed glorioſus ille municipalem ſcholam apud Viſuntionem Lugdunúmque variando, nō ætate quidem, ſed vilitate conſenuit. Vnica mihi amplectenda eſt Frō-tonis imitatio, quem tamen Auguſti magiſtrum ſic conſulatus ornauit, vt præfectura non cingeret. Sed conſulatus ille cuiuſ-modi? Ordinario ſuffectus, bimeſtri ſpatio interpoſitus, in ſexta anni parte conſumptus, quærendum vt reliquerit tantus orator quibus conſulibus geſſerit conſulatum. Ecce aliud quod aliquis opponat, in tanti ergo te oratoris faſtigium glorioſus attollis? Cui talia requirenti reſpondebo breuiter, non ego me conten-do Frontoni, ſed Antonino præfero Gratianum. Celebrant qui-dem ſolennes iſtos dies omnes vbique vrbes, quæ ſub legibus a-gūt, & Roma de more, & Cōſtantinopolis de imitatione, Antio-chia pro luxu, & Carthago diſtincta, & domus fluminis Alexan-dria: ſed Treuiri principis beneficio, & mox cū ipſo autore bene-ficij loca inter ſe diſtāt, vota cōſentiunt. Vnus in ore omniū Gra-tianus, poteſtate imperator, virtute victor, auguſtus ſanctitate,

pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate vtrũque superat. Non possum fidei causa ostendere imagines maiorum meorum (vt ait apud Salustium Marius) nec deductum ab heroibus genus ad eorum stemma replicare, nec ignotas opes & patrimonia sparsa sub regnis: sed ea quæ nota sunt dicere potius quàm prædicare, patriam non obscuram, familiam non pœnitendam, domum innocentem, innocentiam non coactam, angustas opes, verumtamen libris & liberis dilatas: frugalitatem sine sordibus, ingenium liberale, animum nõ illiberalem: victum, vestitum, supellectilem, munda, non splendida. veteribus vt illis consulibus, excepta quæ tum erant bellicarum collatione virtutum, siquis me conferre dignetur, seponat opulentiam, non derogaturus industriam.

Verùm, quoniam gratiis agendis iamdudum succumbo materiæ, tu orationi meæ Gratiane succede: tu Gratiane qui hoc nomen sic per fortunam adeptus es, vt nemo verius ambitione quęsierit. Neq; enim iustius Metellus cognomẽto Pius, patre reuocato qui esset impius exulãte: aut verius Sylla felix (qui felicior antè quàm vocaretur) quàm tu Gratiane, cui & hoc nomen est, & illa Metelli Syllæque cognomina: tu, inquam, Gratiane, qui hoc non singulis factis, sed perpetua gratè agendi benignitate meruisti, cui, nisi ab auo deductum esset, ab omnibus adderetur: tu ipse tibi, inquam, pro me gratiã refer: tu tuæq; virtutes: bonitas, qua in omnes prolixus es, perpetuus in me: pietas, qua orbem tuum temperas, quámq; in vlciscendo patruo probas, tuendo in fratre cumulas, ornãdo in præceptore multiplicas. Agat gratias clementia, quam humano generi impertis: liberalitas, qua ditas omnes: fortitudo, qua vincis. & mens ista aurea quam de cõmuni deo plus quàm vnus hausisti. Agant & pro me gratias voces omnium Galliarum, quarum præfecto hãc honorificentiã detulisti. Vltrà progredior, & hoc quia debere te dicis, agat quæ optimè agere potest, vox ista quã docui. Iãdudum autẽ quàm grati animi, tam sermonis exigui (vt suprà dictum est) succumbo materia. neque adhuc illa perstrinxi, quæ ne infantissimus quidẽ, nisi idẽ impiissimus, eminentia per famam, & omnium gaudiis testata supprimeret. quæ supra vires dicendi meas posita cunctor attingere, aut ingrati crimine arguendus, aut temerarij professione culpandus, tamen alterum quum subeundũ sit, audaciam quàm maleuolentiam malo reprehendi. Tu Auguste venerabilis, districtus maximo bello, assultantibus tot millibus barbarorum

rum, quibus Danubij ora protexitur, comitia consulatus mei armatus exerces: tribunitia ista quòd in vrbe Syrmio geruntur: an vt quòd in procinctu centuriata dicentur, an vt quondam pontificalia vocabuntur, sine arbitrio multitudinis, sacerdotum tractata collegio? sic potius, sic vocetur. Quæ tu pontifex maximus deo participatus habuisti? nõ est ingenij mei piissime imperator talia comminisci. Verba sunt litterarum tuarum quib. apud me autoritatem summi numinis & tuæ voluntatis amplificas: sic enim loqueris, Quum de consulibus in annum creandis solus mecum volutarem, vt me nosti, atque vt facere debui, vt velle te sciui, consilium meum ad deum retuli: eius autoritati obsequutus, te consulem designaui, & declaraui, & priorem nuncupaui. Cuius orationis ordo lucidior? quæ doctrina tam diligens, propriis comitiorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina miscere? Valete modò classes, populi, & vrbanarum tribuum prerogatiuę, & centuriæ iure reuocatæ. Et quæ comitia pleniora vnquam fuerunt, quàm quib. præstitit deus consilium, imperator obsequium? Et nunc ego, piissime imperator, ne fastigium auditorij sacri dictorum tuorum timidus interpres offendam, diuinitatis tuæ propè cum piaculo verba trãscurro. Quum de consulibus (inquis) in annum creandis: erudita vox, & cura solennis. Solus mecum volutarem: ô profunda altitudo secreti! habes ergo consiliatorem, & non metuis proditorem. Vt me nosti: quid familiarius? vt facere debui: quid constantius? vt velle te sciui: quid dici blandius potest? Consilium meum ad deum retuli. Et quemadmodum solus, cui præstò est tam grande consilium? an plenius cum senatu, cum equestri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnib. deliberasses? Consilium meum ad deum retuli: non vt (credo) nouum sumeres, sed vt sanctius fieret, quod volebas, eius autoritati obsequutus: scilicet vt in consecrando patre, in vlciscendo patruo, in cooptando patre fecisti. Te consulem designaui, & declaraui, & priorem nũcupaui. Quis hęc verba te docuit? ego tam propria & tam Latina nesciui: designaui, & declaraui, & nuncupaui. Non fit hoc temerè, habet moras suas dispartitis gradibus tam matura cunctatio. Has ego litteras tuas si in omnibus pilis atque porticibus (vnde de plano legi possint) instar edicti prendere mandauero, nónne tot statuis honorabor quot fuerint paginæ libellorum? Sed ad pleniora festino. ab hac enim litterarum ad me datarum parte digressus, eò quoque descendisti vt quæreres qualis ad me

trabea mitteretur. Omne largitionũ tuarum ministerium sollicitudine fatigasti. Non ergo supra consulatum mihi est adhibita per te cura tam diligens, pro me cura tam felix? In Illyrico arma quatiuntur: tu mea causa per Gallias ciuilium decorum indumenta dispensas: loricatus de toga mea tractas: in procinctis, & quum maximè dimicaturus, palmatæ vestis meæ ornamenta disponis feliciter & bono omine. Namque iste habitus vt in pace consulis est, sic in victoria, triumphantis. Parum est, si qualis ad me trabea mittatur, interroges: te coram promi iubes. nec satis habes, vt largitionum ministri ex more fungantur, eligis ipse de multis, & quum elegeris, munera tuo verborum honore prosequeris: Palmatam (inquis) tibi misi, in qua diuus Constantius parens noster intextus est. Me beatum, cuius insignibus talis cura præstetur. Hæc planè, hæc est picta, vt dicitur, vestis non magis auro suo quàm tuis verbis. Sed multo plura sunt in eius ornatu, quæ per te instructus intelligo. Geminum quippe in vno habitu radiat nomen Augusti: Constantius in argumento vestis intexitur, Gratianus in muneris honore sentitur. Accessit tam impenso beneficio tuo pondus quorundam sciscitatione cumulatum. Interrogatus quem priorem decerneres consulem, nec dubitandum esse dixisti tu, & qui tecum boni sunt dubitare non poterant. Sed tamen ad hoc dictum erexerant animos, qui libenter clarissimum virum collegam meum, quem præsentem habebat occasio, prælatum credidissent: fatigantes tamen quod intellexerant, requirebant. Hic tu (sicut mihi renuntiatum est) noto illo pudore tuo paulisper hæsisti, non rationis ambiguus, sed eorum dubitationem vultu & rubore condemnans, qui studium suum interpretationis errore palpabant, Deinde illico subdidisti, Quid de duobus consulibus designatis quæritis quis ordo sit nuncupationis? ánne alius quàm quem præfectura constituit? O felicem verecundiam tuam, cui ista populapis ratio tam prudenter occurrit! Scisti aliud Gratiane quod diceres, sed propter quorundam verecundiam dicere noluisti. Scrupulosus hic mihi locus est, & propter eam quam nunquam appetiui gloriam recusandus: quum prior renuntiatus sim, satis est tuum tenere iudicium. interpretes valete meritorum. Neque autem ego, sacratissime imperator, in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num est hæc gloria ignota Ciceroni? Prætorem me (inquit) populus Rom. primum fecit, consulem priorem. Ex ipsa eius sententia intelligitur commendabilius ei videri, vni quàm pluri-

bus

bus esse præpositum. Nulla enim est quidem contumelia secundi, sex ex duobus gloria magna prælati. Alexandri Macedonis hoc fertur, quum legisset illos Homericos versus quibus Hectore prouocante de nouem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, vnum deligi placeret sortis euentu: trepida vbi conceptione votorum Iouem optimum maximum totus precatur exercitus vt Aiacem vel Tydei filium, aut ipsum regem ditium Mycenarum sortiri patiatur Agamemnonem: Occiderem (inquit) illum qui me tertium nominasset. O magnanimitatem fortissimi viri! nominari inter nouem tertius recusabat, vbi certè pluribus antecelleret quàm subesset. Quanta hic verecundia grauaretur posterior de duobus? Est enim in hoc numero arduæ plena dignationis electio, quum vniuersis mortalibus duo, qui fiant consules, præferuntur. qui alteri præponitur, non vni, sed omnibus antefertur. Expectare nunc aures præsentium scio, & eminere in omnium vultu intelligo, quod desiderio concipiatur animorum. Existimant enim, quum ea quæ ad grates agendas pertinebant, summatim tenuiore filo (vt dicitur) deducta libauerim, aliqua me etiam de maiestatis tuæ laudibus debere perstringere. Quanquam me istam dixerim seposuisse materiam, & in tempus aliud reseruare, nihilominus tamen vt nunc aliqua contingam, nutu & propè murmure cohortantur. Itaque faciam, quando cogunt volentem: sed maioribus separatis, tenuiora memorabo, nulla spe ad plenum exequendi, sed vniuersi vt intelligant, eorum quæ intus prædicanda sunt, à me poscendam esse notitiam: ab aliis, dignitatem. nec excellentia, sed quotidiana tractabo. Nullum tu vnquam diem ab adolescentia tua, nisi adorato dei numine, & reus voti, & illico absolutus egisti lautis manibus, mente pura, immaculabili conscientia, &, quod in paucis est, cogitatione syncera. Cuius autem vnquam egressus auspicatior fuit? aut incessus modestior? aut habitudo cohibitior? aut familiaris habitus condecentior? aut militaris accinctior? in exercẽdo corpore quis cursum tam perniciter incitauit? quis palęstram tam lubricus expediuit? quis saltum, in tam sublime collegit? nemo abductius iacula contorsit: nemo spicula crebrius iecit, aut certius destinata percussit. Mirabamur poetam qui infrænes dixerat Numidas: & alterum qui ita collegerat, vt diceret, in equitando, verbera & præcepta esse fugæ & præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat: intelleximus te videntes, quum idem arcum intenderes, & habenas remitteres:

aut equum segnius euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coerceres. Qui te visi sunt hoc docuisse, non faciunt: immò qui visi sunt docuisse, nunc discunt. In cibis autem cuius sacerdotis abstinentior ceremonia? in vino, cuius senis mensa frugalior? Operto conclauis tui, non sanctior ara vestalis, non pontificis cubile castius, nec puluinar flaminis tam pudicum. In officiis amicorum, non dico paria reddi: anteuenis. & quoties in obsequendo præuenimus, erubescis pudore tam obnoxio quàm in nobis esse deberet ab imperatore præuentis. In illa verò sede, vt ex more loquimur, consistorij, vt ego sentio, sacrarij tui, nullus vnquam superiorum aut dicenda pensius cogitauit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expediuit. Et aliqua de oratoriis virtutibus tuis dicerem, nisi vererer mihi gratificari. Non enim Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modestia fuit, nec patris tui grauior autoritas. Qui tenor vocis quum incitata pronuntias? quæ inflexio quum remissa? quæ temperatio, quum vtraque dispensas? quis oratorum læta iucundius, facunda cultius, pugnantia densius, densata glomeratius aut dixit, aut, quod est liberum, cogitauit? Vellem, si rerum natura pateretur, Xenophon Attice, in æuum nostrum venires: tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius quàm historiam commodasti, quum diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres quod in Cyro tuo non videras, sed optabas: atque ista omnia quasi punctis quibusdam acuminata signaui. Si facundia pro voluntate suppeteret, quanquam non copiosius exequerer vbertatem stilo rerum magnitudine suggerente. sed nec huius diei, nec huius ista materiæ. Qui dicturi estis laudes principis nostri, habetis velut seminarium vnde orationum vestrarum iugera compleatis. Ego ista perstrinxi, atque (vt sciunt omnes) possum videri familiaris notitiæ secretus interpres, domestica isthæc non tam prædicare quàm prodere. Atque vt ista dixi de cognitis mihi, atque intra aulam familiaribus, possem & foris celebrata memorare, nisi omnia omnes & separatim sibi quisque nouisset. Possem pari breuitate dicere superiora. Emendatissimi viri est pigenda non facere: at tu nunquam pœnitenda fecisti, & semper veniam pœnitentibus obtulisti Pulchrum est indulgere timentibus, sed tu perpetuæ bonitatis edictis occurristi omnibus, ne timerent. Magnificum largiri honores: tu honoratos & liberalitate ditasti. Laudabile

bile est imperatorem faciles interpretantibus præbere aditus, nec de occupatione causari. tu confirmas adire cunctantes, etiam querimoniis explicatis, nequid adhuc sileatur interrogas. Celebre fuit Titi Cæsaris dictum, perdidisse se diem, quo nihil boni fecerat:sed celebre fuit, quia Vespasiani successor dixerat, cuius nimia parsimonia & austeritas vix ferenda, miram fecerat filij lenitatem. Tu Valentiniano genitus,cuius alta bonitas, præsens comitas,temperata seueritas fuit, parto & condito optimè reipubl. statu intelligis posse te esse lenissimum,sine dispendio disciplinæ. Neque verò vnum aliquod bonum vno die præstas, sed indulgentias seculares per singula horarum momenta multiplicas. Vel illud vnum cuiusmodi est,de condonatis residuis tributorum?quod tu quàm cumulata bonitate fecisti? Quis vnquam imperatorum hoc prouinciis suis aut vberiore indulgentia dedit, aut certiore securitate prospexit, aut prudentia consultiore muniuit? Fecerat & Traianus olim,sed partibus retentis:non habebat tantam oblectationem concessi debiti portio,quanta suberat amaritudo seruati. Et Antoninus indulserat, sed imperij non beneficij successor inuidit, qui ex documentis tabulisque populi condonata repetiuit : tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iussisti. Vidêre in suis quæque foris omnes ciuitates conflagrationem salubris incendij. Ardebant stirpes fraudum veterum:ardebant seminaria futurarum. iam se cum puluere fauilla miscuerat: iam nubibus fumus inuoluerat, & adhuc obnoxij in paginis concrematis ductus apicum, & sestertiorum notas quum iuuantia de ratione cernebant : quod meminerant lectum legi posse,& verentes. Quid te imperator Auguste,indulgentius? quid potest esse consultius? quæ bona præstas, efficis ne caduca sint:quà mala adimis,prospicis ne possint esse recidiua. Hæc prouincialibus indulgentiæ bona:quid illa nostro ordini?quid illa militibus Antoninorum comitas fuit? Etiam inde Germanicorum cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas? Sed ego nolo beneuolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis & virtutis exempla, quæ sequi cupiat ventura posteritas : & si rerum natura pateretur; adscribi sibi voluisset antiquitas. Necesse est tamen aliquid comparare, vt possit intelligi bona nostra quo præstent. Ægrotantes amicos Traianus visere solebat, hactenus in eo comitas prædicanda est:tu & visere solitus, & mederi, præbes ministros,instruis cibos, fomenta dispensas,sumptum adiicis

medelarum: consolaris affectos, reualescentibus gratularis: in quot vias de vna eius humanitate progrederis? Legionibus vniuersis, vt in communi Marte euenit, siquid aduersi acciderat, vidi te circumire tentoria: satine' saluæ, quærere: tractare vulnera sauciorum, & vt salutiferæ apponerentur medelæ, atque vt non cessaretur instare. Vidi quosdam fastidientes cibum, te commendante sumpsisse: audiui confirmantia ad salutem verba profari, occurrere desideriis singulorum. huius sarcinas mulis aulicis vehere: his specialia iumenta præbere, *illis* ministeria perditorum instaurare lixarum: aliorum egestatem tolerare sumptu: horum nuditatem velare vestitu: omnia agere indefesse & benignè, pietate maxima, ostentatione nulla: omnia præbere ægris, nihil exprobrare sanatis. Inde cunctis salute nostra charior factus meruisti vt haberes amicos, obnoxios, promptos, deuotos, fideles in æuum omne mansuros, quales charitas potius quàm fortuna conciliat. Concludam deinceps orationem meam, piissime Auguste, sermonis magis fine quàm gratiæ. Namque illa perpetua est, & spatio non transmeabili terminum calcis ignorat: flexu tamen paruo, nec à te procul conuertar ad deum. Æterne omnium genitor, ipse non genite opifex, & causa mundi principio antiquior, fine diuturnior: qui templa tibi & aras penetralibus initiatorum mentibus condidisti: tu Gratiano, humanarum rerum domino, eiusmodi semina nostri amoris inolesti, vt nihil in digressu segnior factus meminisset & relicti, illustraret absentem, præsentibus anteferret, dein, quia interesse primordiis dignitatis per locorum interualla non poterat, ad solennitatem condendi honoris occurreret beneficiis, ne deesset officium. Quæ enim memoria, memoria (inquam) transcursum tantæ celeritatis vel in audacibus Græcorum fabulis commenta est? Pegasus volucer actus à Lycia non vltra Ciliciam permeauit: Cyllarus atque Arion inter Argos Nemeámque senuerunt: ipsi Castorum equi, quod longissimum iter est, non nisi mutato vectore transcurrunt: tu Gratiane, tot Romani imperij limites, tot flumina & lacus, tot veterum intersepta regnorum, abusque Thracia per totum (quam longus est) locum Illyrici, Venetiam, Liguriámque & Galliam veterem, insuperabilia Rhetiæ, Rheni accolas, Sequanorũ inuia, porrecta Germaniæ, celeriore transcursu quàm est properatio nostri sermonis, euoluis: nulla requie otij, ne somni quidem aut cibi munere liberali, vt Gallias tuas inopinatus illustres, vt consulem tuum quamuis de-

ſideratus anticipes, vt illam ipſam quæ auras præcedere ſolet, famam facias tardiorem : hoc ſenectuti meæ, hoc honori à te datum, ſupremus ille imperij & conſiliorum tuorum deus conſcius, & arbiter, & autor, indulſit vt ſellam curulem, cuius ſedem frequenter ornabis, vt prætextam meam purpuræ tuæ luce fucatam, vt trabeam non magis auro ſuo quàm munere tuo ſplendidam, quæ ab Illyrico ſermonis dignitas honeſtauit, apud Gallias illuſtriora præſtares: quæſtorem vt tuum, præfectum vt tuo prætorio, conſulem tuum : &, quod adhuc cunctis meis nominibus anteponis, præceptorem tuum, quem pia voce declaraueras, iuſta ratione prætuleras, liberali largitate ditaueras, auguſtæ dignationis officiis conſecrares.

DIXI.

